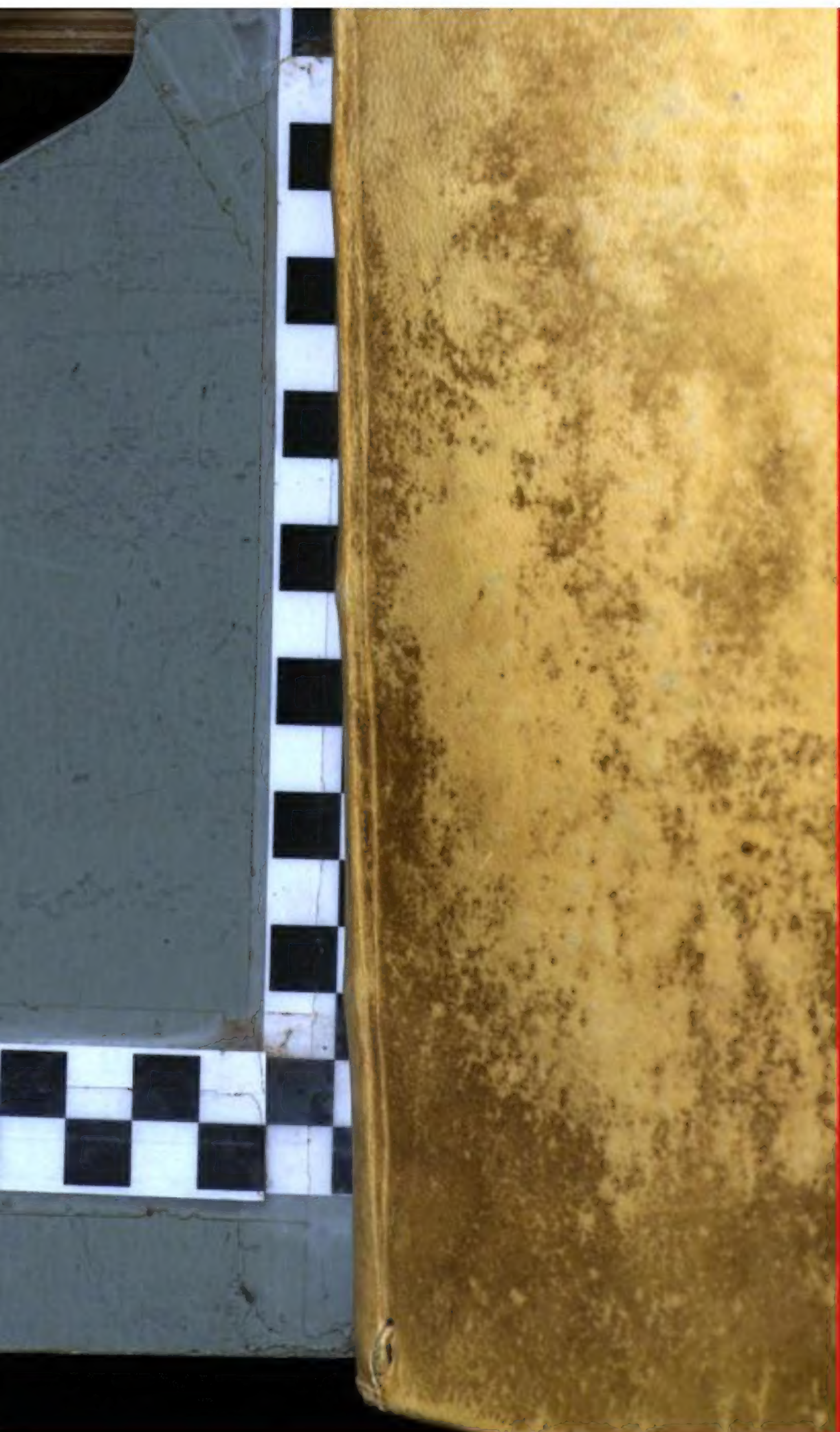
ROBERTI BELLARMINI EX SOCIETATE IESU ... IN OMNES PSALMOS DILUCIDA...

Roberto Bellarmino

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
42 E
36

ROBERTI

BELLARMINI

EX SOCIETATE IESV

S. R. E. TIT. S. MARIAE in via,

Presbyteri Cardinalis

IN OMNES PSALMOS

Dilucida Explanatio.

AD PAVLVM QVINTVM

Pontificem Maximum.

BRIXIAE, MDCXI.

APVD PETRVM MARIAM MARCHETTVM.

De Consensu Superiorum.

Perillustri & Reuerendissimo

DOMINO

D. ANTONIO

ARBOREO

SACRAE THEOLOGIAE DOCTORI

Protonotario Apostolico

Canonico, & Vicario Generali Brixiensi.

Joannes Baptista, & Antonius Bozzolæ

Felicitatem Perpetuam.

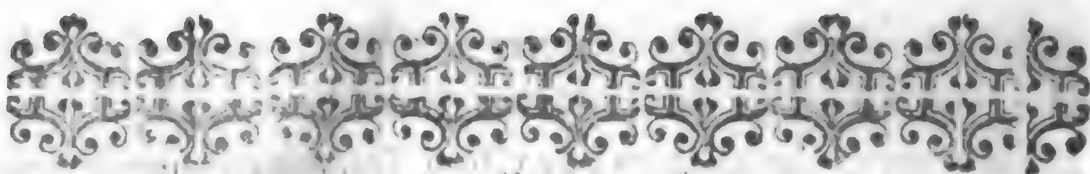

Vlciloquam mitissimi Dauidis Citharam, mysticis distentam chordis, sacro fatidicoq; sono temperatam, vix erat, qui aptè percurreret, & ad suos (vt olim) numeros pulsaret; cum Illustriss. CARDINALIS BELLARMINVS manum admouit, feliciterque (sicut in ceteris) erudita explicatione purumputum

elicuit Regij Vatis concentum. Hanc ipſam Citharam tibi dicatam, tuę ſuſpẽdimus Arbori, ANTONI ARBOREE; non vt neglecta pendeat, qualem olim Panis fiſtulam Poetæ fabulati ſunt; ſed vt poſt varias, quibus totum diem diſtineris, grauiſsimas curas, ſubſeciuis, quod aiunt, horis, otiolum recrees tuum lectitãdo. Erit illa tibi ad manum: Tu verò illi ad tutelam (quamuis tuta ſuo auctore triumphet) ne ab imperitorum turba in diſſonã vocem diſtrahatur. Hoc facies; quia potes, & vis. Illud eſt auctoritatis: hoc probitatis. Illa polles: hac diteſcis. Fuit illa tibi quondam apud Illuſtriſs. IO. FRANCISCVM CARDINALEM MAVROCENVM, cum conſilioi ũ particeps Achatea fide: & grauiſsimæ adminiſtrationis ſocius, Herculeo labore, tum Domi, tum foris in legationibus extitiſti; nunc verò apud Illuſtriſsimum MARINVM GEORGIVM Brixienſem Epiſcopũ, qui ob res præclarè geſtas altiori dignitatis apici proximus, ad maiora te vocare videtur: Hæc quõdam fuit, nunc eſt, & augetur in dies. Sed vtrumq., hoc & illud, eſt à tua in omni litterarum ac ſtudiorum genere præſtantia, quæ tanta eſt, vt mirum fit, ni te aliquando publica marmora publicum diſciplinarum patronum commendent. Nos ſanè monimentum ære perennius tibi exegimus, quo æternùm viuas. Tu librum excipe: Animum reſpice: vtrumq. ama, carum habe, & foue. Vale.

Dat. Brix. ex Typographia noſtra Kal. Maij 1611.

Beatissimo Patri, ac Domino
PAVLO QVINTO
PONT. MAX.

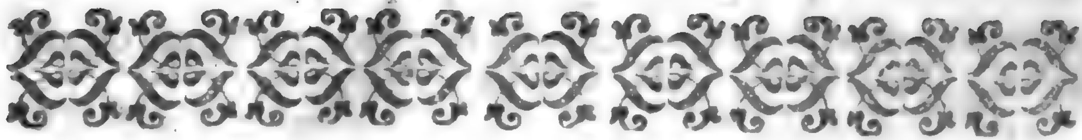
ROBERTVS S. R. E. CARDINALIS
BELLARMINVS.

Vm primum ex Ordine Religioso ad Cardinalatum imperio Sanctæ Memoriæ CLEMENTIS VIII. Pontificis Maximi vocatus sum: mecum ipse cogitare cœpi, studium contemplationis rerum sacrarum, ob auctas publicas occupationes, non esse facilè deserendum. Et cùm ambigerem, quid potissimum ex corpore sanctarum scripturarum mihi desumerem, in quo meditando, & explanando laborarem: obtulit se liber Psalmorũ, quem Ecclesiastici omnes quotidie legunt, & pauci admodum intelligunt. Neque terruit me multitudo eorum, qui in Psalmis elucidandis egregiè desudarunt: quoniã tanta est Psalmorum obscuritas, vt nullius labor in ijs explanandis superuacaneus videri possit. Quare horas illas, quibus à publica functione vacabã, ac præsertim nocturnæ quietis tempora in meditatione Dauidicorum Hymnorum non sine animi voluptate, & vtilitate consumpsi. Et quamuis toto triennio, quo Capuæ Archiepiscopus fui, & Romæ postea

in scribendis varijs opusculis occupatus, integris sæpè mensibus opus inchoatum intermiserim: tandem tamen hoc anno Psalmorum explanationem ad exitum Domino adiuuante perduxi. Propositum vero meum non fuit, omnes aliorum explicationes, præsertim recentiorum, considerare, vel libros eorum euoluere, multò etiam minus aliorum scripta in Commentarios meos transferre; sed breuitati, & perspicuitati studere, vulgatam latinam editionem pro viribus defendere, & spirituali mentis refectioni, ac piæ deuotioni consulere. Inde factum est, vt omnes Psalmi satis dilucidè, nisi fallor, explicati; sed non omnes æquè fusè tractati à nobis sint: & fortasse non deerunt, quibus aliqui valdè breuiter, & ieiune, vt nonnulli ex primis; alij multo plenius, & vberius; pauci vero nimis copiosè expositi videbuntur. Sed non eadem semper adfuit spiritualis deuotio, non eadem semper mentis alacritas; & Psalmorum ego tractationem magis propria meditatione, quàm multa librorum lectione composui. Id quicquid sit, sanctitati tuæ (Pater Beatissimè) offerendum censui, tum vt tibi, qui Pater, & Dominus meus es, constet ratio temporis à me consumpti, non solùm in publicis, & notis functionibus; sed etiam in priuatis, & secretis occupationibus: tum vt si quid fortè errati in hac mea postrema, vt arbitror, scriptione irrepserit; tu qui iudex, Christi loco, toti Ecclesiæ præsides, benignè corrigas. Ego vero Deum precabor, vt det sanctitati tuæ diu viuere feliciter in terris, & felicissimè semper in cælis.

PRAE-

PRAEFATIO.

ANTEQVAM ad explanationem singulorum Psalmorum veniamus, pauca quædam explicanda esse videntur. Primo de excellentia Psalmorum. Secundo de vocibus Psalmi, & Psalterij. Tertio de diuisione, & ordine Psalmorum. Quarto de auctore. Ac excellentia quidem potest intelligi tum ex materia, tum ex forma, & genere scriptionis. Est enim liber Psalmorum quasi compendium, & summa totius veteris instrumenti: quicquid enim Moses vel in historia tradidit, vel in lege præcepit, & quicquid Prophetæ cæteri vel exhortando ad virtutes, vel prædicendo futura scripserunt, id totum in Psalmis Dauid breuissimè comprehendit. Nam in Psalmo 8. 77. 103. 104. 134. & alijs, creationem Mundi, res gestas Patriarcharum, captiuitatem Aegyptiacam, plagas Aegypti, peregrinationem populi in deserto, ingressum in terram promissionis, & alia id genus, luculenter exponit. in Psalm. 118. legem diuinitus traditam miris laudibus effert, atque ad eam custodiendam omnes inflammat. in Psalm. 2. 15. 21. 44. 68. 71. & alijs, Christi Regnum, ortum, prædicationem, miracula, passionem, resurrectionem, ascensionem, Ecclesiæ propagationem ita manifestè prædicit, vt Euangelista potius, quàm Propheta fuisse videatur. Denique in Psal. 1. & sequentibus ferè omnibus hortatur ad virtutes, retrahit à vitijs, inuitat, allicit, minatur, terret; atque hæc omnia non simplici narratione complectitur, sed vario carminum genere, phrasibus poeticis, & metaphoris plurimis, & admirabilibus, denique nouo quodam genere dicendi ita rapuit animos in amorem, & laudem Dei, vt nihil dulcius, nihil salutarius cani, audirivè possit. Itaque rectè Sanctus Basilius scribit in explicatione primi Psalmi Dauidis Psalmos etiam ex corde lapideo lacrymas elicere: rectè etiam Sanctus Io. Chrysostomus in explicatione Psalmi centesimi trigesimi septimi,

affir-

affirmat, eos qui Pſalmos ritè canunt, cum Angelis choreas ducere, & quaſi cum eis de Dei laudibus, & amore contendere.

Venio ad voces Pſalmi, & Pſalterij. Pſalterium apud noſtros librum Pſalmorum ſignificat: ſic enim Sanctus Auguſtinus hanc vocem accepit in epiſt. 140. ad Audacem, cùm ait, Pſalterium à S Hieronymo tranſlatum ex hebræo non habeo: ſic etiam Sanctus Hieronymus in epiſtola ad Sophronium de ordine, & titulis Pſalmorum, Scio, inquit, quoſdam putare Pſalterium in quinque libros eſſe diuiſum. Sed in ſcripturis ſanctis Pſalterium eſt inſtrumentum muſicum decem chordis inſtructum, quod hebraice dicitur, נבל nebel. Tradunt autem Sanctus Baſilius in explicatione primi Pſalmi, & Sanctus Auguſtinus in explicatione Pſalmi trigeſimi ſecundi, Pſalterium hoc differre à cithara, & lyra, quòd cithara, & lyra reddunt ſonum à parte inferiore, Pſalterium à parte ſuperiore. addit Sanctus Hilarius in prologo Pſalmorum, Pſalterium fuiſſe inſtrumentum rectum, ſine vlla obliquitate. De hoc inſtrumento frequentiſsima mentio eſt in ſacris literis, & de eo dicitur in Pſalmo 32. In Pſalterio decem chordarum pſallam tibi. Pſalmus hebraicè מזמור mizmor, ſignificat cantum, ſiue ſonum: deducitur enim à verbo, זמר zamar, quod & canere, & citharam, ſiue Pſalterium pulſare ſignificat: eodem prorſus modo, quo verbum, ψάλλω, apud Græcos. De ſignificatione pſallendi manibus, videlicet pulſando inſtrumentum, habemus illud 1. Reg 16. Quærant hominem ſcientem pſallere cithara, vt quando arripuerit te ſpiritus Domini malus, pſallat manu ſua, & leuius feras. Atque hoc idem habetur cap. 17. 18. & alibi. De ſignificatione pſallendi voce, videlicet canendo, habemus illud in Pſalmo vigeſimo ſecundo, Benè pſallite ei in vociferatione: & apud Apoſtolum 1. Cor. 14. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente, ideſt, pſallam ſpiritu oris canendo voce corporali laudes Dei, & pſallam ſpiritu cordis deſiderando, & amando gloriam eiuſdem Dei. Hoc autem intereſt, Sancto Hilario, & Sancto Ioanne Chryſoſtomo authoribus in prologo Pſalmorum, inter Pſalmum, & Canticum, & Pſalmum cantici, & canticum Pſalmi: quod Pſalmus eſt ſonus organi ſolius ſine vlla voce hominis cantantis; canticum eſt vox cantantis hominis abſque organi modulatione: Pſalmus cantici dicitur, cum cantico præcinente Pſalmi ſonus ſubſequitur; canticum Pſalmi, cum ſonitu præeunte, æmula vox canentis auditur. Porrò Pſalmi Dauidis non quemcunque cantum, vel ſonum deſignant, ſed eum, quo vel Dei laudes, vel preces ad Deum, vel cohortatio ad virtutem, non autem inanes fabulæ, vel laſciui amores, aut Principum adulationes concinnuntur. Hinc enim liber Pſalmorum inſcribitur hebrai-

cè,

cè, ספר תהלים, sepher thehillim, id est, liber hymnorum, siue laudum diuinarum: & post finem Psalmi septuagesimi primi, quem vltimum omnium Dauid cecinit, legimus, defecerunt תפלות thephillot Dauid, id est, orationes Dauidis. Psalmi enim, vt plurimum continent vel Dei laudes, vel orationes ad Deum, vel vtrunque simul: quamuis etiam nonnulli sint, qui in cohortandis hominibus ad virtutem toti consumantur, vt primus, & secundus, & alij.

Iam verò quod attinet ad diuisionem, & ordinem psalterij partiuntur hebrei Psalterium in libros quinque, S Hieronymo teste tum in prologo Galeato, tum in epistola ad Sophronium supra citata: vbicunque enim ad finem Psalmi scribitur, Amen, Amen, ibi terminari librum existimant: scribitur autem, Amen. Amen, ad finem Psalmi quadragesimi, septuagesimi primi, octogesimi octaui, & centesimi quinti: quibus quatuor libris addunt quintum à centesimo sexto vsque ad centesimum quinquagesimum. Sed hæc Hebræorum traditio non est conformis Scripturis sanctis, & ideo ab eodem S. Hieronymo refutatur in epistola, quam supra notauimus ad Sophronium, & à Sancto Hilario in prologo Psalmorum. Inscriptio enim psalterij tum in biblijs hebraicis, tum in editione Septuaginta Interpretum est, liber Hymnorum. & Luc 20 Dominus ipse loquitur dicens, Dixit Dauid in libro Psalmorum, Dixit Dominus Domino meo. & Actorum primo loquitur Sanctus Petrus, & ait, Scriptum est enim in libro psalmorum, fiat commoratio eorum deserta, &c Porrò psalmorum ordo non est accommodatus tempori, quo scripti sunt. Satis enim constat, Psalmum tertium scriptum fuisse, quando Dauid fugiebat persecutionem Absalonis filij sui: Psalmum verò quinquagesimum multò antea fuisse scriptum, quando videlicet idem Dauid reprehensus fuit à Nathan ob crimen adulterij, & homicidij: Psalmum autem centesimum quadragesimum primum, adhuc antea scriptum fuisse, quando nimirum idem Dauid in spelunca ob metum Saulis Regis delitescebat: Psalmum quoque centesimum quadragesimum tertium scriptum fuisse longè antea, quando scilicet Dauid cum Goliath gigante pugnauit: denique probabile est, ac ferè certum, Psalmum septuagesimum primum esse omnium postremum ordine temporis, cùm scriptus sit in Salomonem iam regnare incipientem; & post eum Psalmum addatur, Defecerunt laudes Dauid filij Iesse: & tamen videmus hunc psalmum non in vltimo loco, sed ferè in medio constitutum. Cur ergo ita dispositi sint psalmi vt eos nunc habemus, non est facile diuinare. Non est tamen reijcienda illorum opinio, vel suspicio, qui volunt, primos quinquaginta psalmos, quorum vltimus est, Miserere mei Deus; pertinere ad pœnitentes, siue incipientes: alteros quinquaginta, qui de-

 finunt

finunt in Pſalmum, Miſericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, pertinere ad iuſtos proficientes: proſtremos quinquaginta, quos concludit Pſalmus, Laudate Dominum in ſanctis eius; pertinere ad viros conſummatos, atque perfectos; ſiue Pſalmos, ita di poſuerit Eſdras, vt videtur ſentire S. Athanaſius in ſynopſi; ſiue Septuaginta Interpretes, vt S. Hilarius docet in, prologo Pſalmorum.

Reſtat quæſtio de auctore Pſalmorum: duæ ſunt autem veterum Patrum ſententiæ: nam S. Athanaſius in ſinopſi S. Hilarius in prologo Pſalmorum, & S. Hieronymus in epiſtola ad Sophronium de ordine Pſalmorum, & in epiſtola ad Cyprianum de expoſitione Pſalmi octogeſimi noni. varios eſſe cenſent Auctores Pſalmorum, eos videlicet omnes, qui nominantur in titulis, Dauidem, Moſem, Salomonem, Aſaph, Idithun, & alios. Contra verò S. Io. Chryſoſtomus, Theodoretus Euthymius, & Caſsiodorus in præfatione commentariorum in Pſalmos, & S. Auguſtinus lib. 17. de Ciuit. Dei cap. 14. Pſalmorum omnium vnum Dauidem auctorem agnoſcunt Nobis [illegible] ſunt certa Primum, auctorem primarium omnium Pſalmorum eſſe Spiritum ſanctum: id enim teſtatur Apoſtolus Petrus Act. [illegible] & Apoſtolus Paulus ad Hebr. 3. & ipſe Dauid. 2. Reg. 23. dicit, Spiritus Domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam. & in Pſalm. 44. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. ergo ſiue Dauid, ſiue Moſes, ſiue quis alius pſalmos condiderit, ipſi quidem quaſi calami fuerunt, ſed Spiritus ſanctus fuit, qui per eos ſcripſit. quid vero neceſſe eſt laborare de calamo, cùm de ſcriptore conſtat? Secundo certum mihi videtur, maximam partem Pſalmorum eſſe Dauidis: nam in fine Pſalmi ſeptuageſimi primi legimus, Defecerunt laudes Dauid filij Ieſſe. item lib. 2. Reg cap. 2[illegible]. dicitur, Dauid egregius pſaltes Iſrael: denique in 2. Paralip. cap. 5. dicitur, cantores ordinatos fuiſſe, vt canerent pſalmos, quos fecit Dauid. Tertio pro comperto mihi habere videor, eos pſalmos, qui carent titulo, eſſe Dauidis, vt etiam omnes illos, qui nomen Dauid in titulo præferunt, ſiue ſcriptum ſit, ipſius Dauid, ſiue ipſi Dauid: nam pſalmus ſecundus caret titulo, & tamen. Act. 4. Apoſtoli affirmant, eum pſalmum à Dauide fuiſſe compoſitum: & pſalmus nonageſimus quartus caret titulo apud Hebræos; & Apoſtolus ad Hebr. 4. tribuit eum Dauidi, Deinde pſalmi qui in Hebræo Codice carent titulo, in Græco textu adſcribuntur Dauidi: proinde credibile eſt, excidiſſe, titulos ex Codice hebræo, qui in eo aderant, cùm Septuaginta Interpretes ſcripturas hebraicas in græcum idioma transferrent. Denique regula Hebræorum, qui dicunt, pſalmum, qui caret titulo eſſe illius auctoris, qui ſcripſit præcedentem, falſa eſſe conuincitur: nam ſecundum eam regulam primus, & ſecundus pſalmus nullius eſſent, cùm

vterq;

vterq; careat titulo: præterea psalmus octogesimus nonus adscribitur Mosi, & decem psalmi consequentes, qui titulo carent, eidem Mosi adscribi deberent. At id fieri non potest, cùm in psalmo nonagesimo octauo mentio fiat Samuelis, qui satis longo tempore post obitũ Mosis natus est. Vide plura de hac re in explicatione tituli psalmi octogesimi noni. quod autem non soli illi psalmi, Dauidis sint, qui habent in titulo, ipsius Dauid, sed etiam illi, qui habent, ipsi Dauid, probat Sanctus Augustinus ex psalmo centesimo nono, qui habet τῷ Δαυίδ, ipsi Dauid: & tamen Dominus Matth. 24. dicit, Quomodo Dauid vocat eum Dominum dicens, dixit Dominus Domino meo. Atque hæc quidem de auctore Psalmorum certa mihi esse videntur. De reliquis Psalmis, qui titulum præferunt Mosis, aut Salomonis, aut Asaph, aut Idithun, aut Ethan, aut filiorum Core: probabilem censeo sententiam S. Athanasij, Hilarij, & Hieronymi; sed probabiliorem Chrysostomi, Augustini, Theodoreti; & aliorum, qui eos secuti sunt. Cur autem sententiam posteriorem præferendam putem, ratio est, quia est communior, & fuit etiam communior ante annos mille: id enim testantur S. Augustinus lib. 17. de Ciuit. Dei, cap. 14. & Thodoretus in præfatione psalmorum. Item, quia satis constat, Asaph, Idithun, Ethan, & filios Core fuisse cantores potius, quam Prophetas, & psalmos illis tribui in titulo, quia dabantur illis ad canendum, non quòd ipsi eos composuissent quod ex eo intelligi potest, quòd in eodem titulo aliquando ponitur nomen Dauid, & Idithun, siue alterius, vt videre est in titulo Psalmi 38. 61. 64. 136. 137. & 138. Accedit postremò, quòd Luc. 20. cùm Dominus ait, Dixit Dauid in libro Psalmorum; visus est totum librum Psalmorum Dauidi tribuere.

Imprimatur.

Si videbitur R. P. M. Sac. Pal. Apoſt.

Cæſar Fidelis Viceſg.

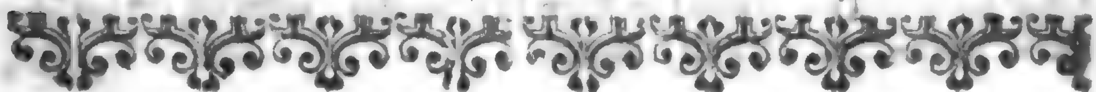
Fr. Ludouicus Yſtella Magiſter Sacri Palatij Apoſtolici.

Imprimatur.

Antonius Arboreus Vic. Gen.

Fr. Franciſcus Petraſanct. Inquiſit. Brixiæ.

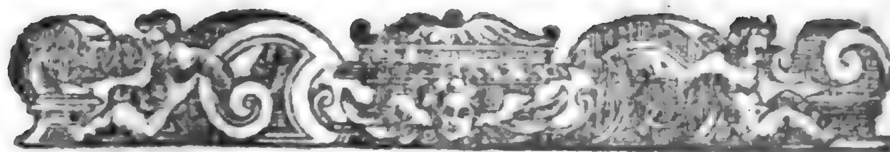
INDEX PSALMORVM ALPHABETICVS.

Prior numerus indicat ordinem Psalmorum, posterior paginas Commentarij.

Cum

95 Do-

FINIS.

PSALMVS PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Rimus Psalmus titulo caret apud Hebræos, nec desunt, qui putent eum esse Esdræ, qui Psalmos in ordinem digessit: sed communiter tribuitur Dauidi ab Ambrosio, Hilario, Basilio, Augustino, & cæteris. Ipse etiã Sanctus Hieronymus, qui alioqui multos facit auctores Psalmorum, hunc primum Psalmum Dauidis esse dicit in Epist. ad Paulinum de studio scripturarum. Denique in textu Græco additus est titulus siue à Septuaginta, siue ab alijs, Dauid Prophetæ, & Regis melos. Aptissimè autem ponitur hic Psalmus in primo loco, quia de beatitudine tractat: beatitudo enim est fundamentũ, & principium doctrinæ moralis. Argumentum igitur Psalmi est ostendere beatitudinem siue in spe, siue in re non contingere, nisi hominibus iustis, proinde iustitiæ dandam esse operam, vt ad beatitudinem perueniamus.

EXPLICATIO Psalmi primi.

1. Beatus vir, qui non abijt in cõsilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.

In primo, & secundo versiculo Propheta docet, beatitudinem, quatenus in hac vita haberi potest, non consistere in alia re, quã in vera iustitia. Quod ipsum docet Apostolus Rom. 14. Regnum Dei non est esca, & potus, sed iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto. Soli enim homines verè iusti, sunt amici Dei, imò & Filij, ac per hoc hæredes Regni, & spe beati, quod attinet ad perfectissimam felicitatem: & hic interim solido gaudio, & pace, quæ exuperat omnem sensum, perfruentes. Describit autem in primo versu hominem iustum per negationem, in secundo per affirmationem, ac si breuiter dixisset, illum esse iustum, ac per hoc beatum, qui declinat à malo, & facit bonum.

Illud autem hoc loco diligenter notandum, & memoriæ commendandum est, consuetudinem Dauidis, & aliorũ Prophetarum esse, vt id ipsum bis repetant, ita vt vna pars versiculi sit repetitio, vel explicatio alterius. Exempli gratia Exod. 15. in Cantico Mosis, Iste Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eum. Deuteron. 32. Concrescat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum. Psalmo 33. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Hæc frequentissimè occurrunt, cùm sit hæc repetitio genus ornamenti proprium sanctorum Prophetarum. Prima igitur pars primi versiculi hanc sententiam continet, beatum esse illum, qui non præuaricatur legem Dei. Sed Poetico more David hanc sententiam expressit per metaphoram viæ, & ambulationis. Beatus, inquit, vir, qui non abijt in consilio impiorum, id est, ille beatus est, qui iustus est; ille autem iu-

stus est, qui nō abijt in consilio impiorum, idest, qui in via vitæ nō est sequutus consilia, leges, sententiam impiorum, quæ sunt omnino contraria viæ Dei, idest, legi Dei. Altera pars eiusdē versiculi idipsum explicat alijs verbis idem significantibus. Nam cùm dicit, & in via peccatorum non stetit, non significat, & in via peccatorum non substitit, sed, & in via peccatorum nō ambulauit. Stare enim in via, hoc loco, nō est quiescere, & non ambulare, sed est ambulando non recedere à via inchoata. Itaque idem est, nō abire in consilio impiorum, & non stare in via peccatorum; vtrumq; enim significat illum esse iustū, qui recedit à via, idest, lege, & consilijs peccatorum. Et quoniam lex Domini soluitur non solum male viuendo, sed etiā male docendo, iuxta illud Matth. 5. qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in Regno cælorum; Ideo Propheta adiūgit, & in cathedra pestilentiæ non sedit; idest, ille est iustus, ac per hoc beatus, qui neque operibus, neque doctrina legem Domini præuaricatur. Sedere enim in cathedra pestilentiæ, est esse in consessu hominum pestilētium, siue assidere pestilētibus, & cum eis legem Domini despicere, quasi nihil conducat ad beatè viuendum, idest, cum gaudio, & lætitia, sed vtilius sit carnis desideria perficere, sensibusq. in omnibus indulgere. Vox sedentium in cathedra pestilentiæ describitur Malachiæ 3. illis verbis, Vanus est, qui seruit Deo, & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius? Quod ad verba attinet, pro voce, beatus, in Hebræo habetur, ascrè, quæ vox habet formā numeri multitudinis, & ideo à nonnullis אשרי recētioribus vertitur, Beatitudines viri, &c. Sed probabilius est vocem illam esse indeclinabilem, & significare, tum beatum, tum beatitudinem. Nam non solum Septuaginta verterunt μακάριος ἀνὴρ, idest, beatus vir, sed etiā sanctus Hieronymus vertit ex Hebræo, Beatus vir. Pro cathedra pestilētiæ, in Hebræo לצים habetur ad literam, cathedra Lezim, idest, derisorum. sed sensus est omnino idem. Nulla enim est pestilētia maior, quàm deridere legem Dei, & eos, qui iustè, ac piè viuere student. Ad extremū notat sanctus Basilius, per id quod dicitur beatus vir, non excludi feminas à beatitudine, sed includi, quoniā vir caput est mulieris, & in capite intelliguntur etiam membra.

Sed in lege Domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte. II.

In hoc secundo versiculo describitur iustus per affirmationē, & sunt hic etiam duæ partes, quarum vna est ferè alterius repetitio. Rectè autē dicitur is esse iustus, siue beatus, cuius voluntas est in lege Domini. quoniā non requiritur ad iustitiam huius vitæ, vt nulla in re offendamus, cùm scriptum sit Iacob. 3. In multis offendimus omnes: sed satis est, si ita simus affecti erga legem Domini, vt cupiamus eam omnino perficere, & si forte labimur in aliquod peccatū, vt certè sæpe labimur, id fit præter voluntatem bonam, idest, præter charitatem, quam habemus ad Deum, & ad legem eius, non autē contra charitatem, proinde peccatum sit, non crimen, idest, veniale, non lætale. Idem alijs verbis habetur in alio Psalmo, Lex Dei eius in corde ipsius. Nam & volūtas, siue cor iusti est in lege Dei, & lex Dei est in voluntate, siue corde iusti. Lex est in corde, vt in sede, & cor est in lege, vt in re amata, quæ semper cogitatur, & appetitur. Atque hoc est, quod sequitur, & in lege eius meditabitur die, ac nocte. Id enim est legem esse in voluntate, siue voluntatem in lege, perpetuò mente exerceri in ea cogitanda, & amanda, vt quicquid agendum sit, secundum eam regulam fiat. Itaque illud, die, ac nocte, non significat, non posse hominem iustum vacare, vel ad punctum temporis à contemplatione diuinæ legis, sed frequentissimè debere animum ad legis præcepta reuocare, eiusque memorem semper esse, dum aliquid cogitandum, dicendum, faciendum occurrit, in quo periculum

culum sit, ne iustitia violetur. Porro, non solum Latina vox meditabitur, sed etiam Græca μελετήσει, & Hebraica Ieghe, referri possunt ad exercitium siue cogitationis, siue vocis, siue operis. Psalm. 34. Lingua meditabitur iustitiam tuam. & Psalm. 36. Os iusti meditabitur iustitiam. Poeta quoque prophanus dixit, Meditabor arundine Musam. Et exercitia militum, militares meditationes dicebantur. Itaque sensus est, & in lege Domini meditabitur die, ac nocte, idest, in lege Domini cogitanda, perficienda, docenda assiduè exercebitur. יהגה

III. **Et erit tanquam lignum, quod plãtatũ est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.**

IIII. **Et folium eius non defluet, & omnia quęcunque faciet prosperabuntur.**

Declarauit Propheta, quis sit dicendus verè iustus: nunc declarat, talem iustum esse beatum, spe in hoc seculo, re in futuro. Sumitur autem declaratio à similitudine arboris, quæ plantata iuxta riuos aquarum habet omnia, quæ in arbore felicissima requiri possunt. Nam aliquæ arbores sola folia producũt, & ea non diu retinent; aliæ folia producunt, & semper retinent, sed fructus earum, vel nimis præcoces sunt, vel nimis serotini; aliæ denique fructus edunt tempore suo, & folijs semper vestiuntur, sed non omnes fructus ad maturitatem perducunt: solæ igitur illæ arbores omni ex parte perfectissimæ sunt, quæ folia, fructusque producunt, & folia semper retinent, & omnes omnino fructus tempore suo maturos præstant. Tales arbores sunt Pini, Palmæ, Oleæ, quibus Scriptura iustos homines passim comparare solet. His igitur felicissimis arboribus similes esse dicit iustos hoc loco Propheta. Nam iusti fundati, & radicati, vt ait Apostolus, in charitate, propinqui sũt per amicitiam fonti viuo, vnde humorem gratiæ semper trahunt; & opera bona tempore opportuno faciunt, & omnia eis cooperautur in bonum, & semper virẽt gloria & honore. Quamuis enim interdum à carnalibus despiciantur, tamen à sapientibus, & quod maius est ab Angelis, & ab ipso Deo honorantur. Et hæc quidem in hoc seculo; sed præterea fructus faciunt in tempore suo, quia salutem veram operãtur tempore congruo recipiendam, idest, post mortem; cùm impij ante tempus, in hac vita felicitatem quærant, & sic temporalem, & sempiternam amittant. Et folia semper retinent, quia accipient, iuxta verbum Apostoli Petri, immarcescibilem gloriæ coronam, & in memoria æterna erit iustus. Et denique quæcunque faciunt, prosperabuntur, quia opera omnia vsque ad calicem aquæ frigidæ datum in nomine discipuli plenam, ac perfectam mercedem accipient. Scio textum Hebraicum in Biblijs modernis vnum tantum versum ex his duobus facere, & priorem partem versus terminare ad illa verba, & folium eius non defluet. Ex qua distinctione adducti nonnulli, verba illa, & omnia quæcunque faciet prosperabũtur, non exponunt de arbore vera, sed solùm de homine iusto. Sed nos sequimur lectionem Hebraicam, quæ est in operibus sancti Hieronymi, cui concordant codices Græci & Latini. Et certè secundum nostram lectionem similitudo ab arbore sumpta est multo pulchrior & plenior. Illud etiam obseruandum est hoc loco, verbum prosperabuntur, in Hebræo esse, Iazliach, quod propriè significat, prosperare faciet. In quo notatur virtus actiua arboris, quæ concurrit ad maturandos omnes fructus, & pari ratione notatur in applicatione similitudinis virtus actiua liberi arbitrij, quæ concurrit cum gratia Dei ad opera meritoria. Quod est aduersus dogmata Lutheranorum. יַצְלִיחַ

Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis, quæ proijcit ventus à facie terræ. V.

Ex cõparatione miseriæ impiorum confirmat Propheta felicitatem iustorum. Ne quis enim existimaret, illa bona esse communia omnibus, & ex causis naturalibus tantum prouenire, & non præcipuè ex prouidentia Dei, addit, Non sic impij, idest, non eamdem sortem, sed contrariam omnino recipient. Elegãtissimè verò Propheta describit miseriam impiorum, eamq. opponit felicitati iustorũ. Iusti ob humoris Diuini copiam virẽt, & fructum faciunt, nec vnquam virorem suum, aut laborum fructũ amittunt: Contra, impij diuino illo humore destituti aridi, & steriles instar leuissimi pulueris à vẽto dispersi, ne vestigium quidem sui relinquunt, nec solum omnem gloriam, opes, & voluptates perdunt, sed etiam ipsi pereunt in æternum. In textu Hebraico non habetur illa repetitio, non sic, neque illud, à facie terræ. Sed hæc addita sunt à Septuaginta Interpretibus explicandi, vel ornandi gratia. Vocabulũ item pulueris, non est, haphar, עפר quod propriè puluerẽ significat in genere, sed est, mots, quod significat glu- מוץ mam, idest, speciem pulueris ex tritura paleæ, paleam videlicet minutissimè contritam, & quasi in puluerem redactam, quæ leuissima est, vt eam modicus flatus procul abigere possit.

VI. * Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum.

Rectè in editione Sixti V. & Clementis VIII. positum est non resurgent, cùm in plerisq; Codicibus haberetur, non resurgunt. Nam ex Hebræo, Græco, Chaldæo, & emẽdatioribus manuscriptis satis apertè colligitur, legendum esse, non resurgẽt. Illud autem, in concilio iustorum, positum est ex Hebræo, nam in Græco, & manuscriptis Latinis constanter legitur, in consilio. Potuit quidem fieri vt ex similitudine nominum, fuerit in Latinis Codicibus positum, consiliũ, pro concilio; sed potuit etiam fieri, vt in Hebraicis Codicibus irrepserit, hada, pro haza, idest, עדה עצה conciliũ pro consilium. Certè Septuaginta Interpretes, qui eodẽ modo verterũt in primo versu, & in sexto, vtrobique ponẽtes βουλή, videntur eandem vocem Hebraicam in vtroque loco legisse. Itaque vtraque lectio probanda videtur, vna ob auctoritatem vulgatæ editionis, quæ cum Hebræo cõcordat, altera ob auctoritatẽ Septuaginta Interpretum, quorum vocabulum, buli, vbiq; in ipsa vulgata Latina editione consilium, non cõcilium vertitur. Declarat igitur hoc loco Propheta, discrimen iustorum, & impiorum in nouissimo iudicio perspicuè manifestandum. Nam hoc tempore sæpè accidit, vt omnia confundantur. Ait igitur, ideò non resurgent impij in iudicio iustorum. Illud enim, iustorũ, ad vtramq; partem versiculi pertinet, sicut etiam illud, nõ resurgent, nõ solum refertur ad illud, in iudicio, sed etiam ad illud, in concilio. & idem ferè est, non resurgent impij in iudicio iustorum, & non resurgent peccatores in concilio, vel consilio iustorum. Itaque cessat quæstio illa quam nonnulli hoc loco pertractant, cur dixerit Propheta, non resurgẽt impij in iudicio. Pulchrè aũt Dauid coniunxit vltima primis. sicut enim dixerat in principio, iustos non abijsse in consilio impiorum, & in consessu eorũ non sedisse; ita nunc dicit, in die iudicij impios non resurrecturos in iudicio, & concilio iustorum Sensus igitur hic est, ideò non resurgent impij in iudicio iustorum, idest, longe aliud erit iudicium iustorum, quam impiorum. Quod explicatur sequentibus verbis, neq; peccatores in concilio iustorum, idest, cùm resurgẽt impij non erunt in consessu, & consortio iustorum, sed iudicati ad inferos in cętu damnatorum erunt. Quod si legamus, in consilio iustorũ, poterit cõsilium accipi pro loco consilij, & tunc in idem recideret cum voce concilio. Et quoniam illud, non resurgent, ex Hebræo commodè verti posset, non stabunt, siue non consistẽt: erit etiam hic sensus, In iudicio, & cętu iustorum, quando videlicet Sancti cum Christo sedebunt iudices Mundi, tunc peccatores nõ stabunt, sed cadẽt.

Iusti

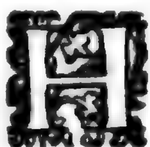
Iusti autem stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt.

VII. **Qoniam nouit Dominus viam iustorum, &, iter impiorum peribit.**

Reddit rationem cur impij non sint in iudicio accepturi iustorum gloriam. Quoniam videlicet via iustorum approbatur à Deo, qui falli non potest, ac per hoc via est recta, & perducens ad Ciuitatem Dei; via impiorum non approbatur à Deo, & qui per eam ambulant, frustra laborant, quia nunquam peruenient. Illud, nouit, accipitur pro notitia approbationis, & cum dicitur, Deus nouit viam iustorum, nos certi reddimur, securos esse de vera felicitate, qui per eam viam incedunt. Illud autem, iter impiorum peribit, significat ambulationem impiorum frustra esse susceptam, quia per eam viam non peruenitur ad optatum locum. Itaque hoc loco, iter, non accipitur pro via materiali, in qua ambulatur, sed pro ipsa ambulatione, vt diximus. Per ambulationem autem intelligitur cursus totius vitæ, studia, labores, contentiones, quæ omnia nihil impijs proderût. Hic Psalmus potest accommodari omnibus Sanctis, sed potissimum, & per antonomasiam Christo, qui præter omnes homines, & Angelos non præuaricatus est legem Dei, sed eam perfectè impleuit factus obediens vsque ad mortem. Et ideo tanquam lignum plantatum iuxta riuos aquarum, habens animam coniunctam hypostaticè fonti viuo, qui est Verbum Dei fons Sapientiæ in excelsis, gloria, & honore coronatus est, & fructus mirabiles edidit, & ad maturitatem perduxit, omnes videlicet electos vocauit, iustificauit, magnificauit.

PSALMVS SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

HIC Psalmus caret titulo, sed Dauidi tribuitur ab Apostolis Act. 4. Nonnulli Psalmum hunc non secundum, sed partem primi esse iudicant, propterea quod in Actis Apostolorum cap. 13. in quibusdam Codicibus citetur hic Psalmus sub nomine primi Psalmi. sed Codices plures, & meliores habent, sicut in Psalmo secundo scriptum est. & consonat editio Græca, τῷ δευτέρῳ. Est autem totus hic Psalmus prophetia de Regno Christi manifestissima, & explicata ab Apostolis Act. 4. cap. 13. & ad Heb. 1. & 5. vt omnino errare videantur, qui ad literam de Dauide hunc Psalmum explicare nituntur.

EXPLICATIO Psalmi secundi.

QVare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? I.

Dauid in spiritu prænoscens Messiam venturum, & persecutiones multas aduersus eum exorituras, & eum tamen felicissimè regnaturum, incipit ab increpatione persecutorum; & sensus est, frustra Gentiles, & Hæbreos, tum Principes, tum populos infremuisse indignatione contra Messiam, & cogitauisse rationem impediendi Regni eius. In Hebræo primum verbum est præteriti temporis, secundum futuri: sed quia de re eadem est sermo, Septuaginta Interpretes vtrumque verbum reddiderunt per tempus præteritum, & S. Hieronymus vtrumque reddidit per tempus futurum. Et quidem sententia semper est vera; nam res ipsa in se futura erat, sed Prophetæ quodammodo præterita, cùm eam cerneret quasi præteritam. Tamen absolutè lectio Septuaginta interpretum, & vulgatæ editio-

nis præferenda eſt, tum quia in Actis Apoſtolicis cap. 4. legimus in præterito, fremuerunt, & meditati ſunt; tum quia ratio exigit, vt ſignificatio primi verbi ſit regula ſignificationis ſecundi, non contra. Nomine, gentium, cùm dicitur, quare fremuerunt gentes, videntur intelligendi Gentiles. Nam ſic intellexerunt Apoſtoli Act. 4. & vox
גוים Hebræa Goijm, paſſim in ſcripturis accipitur pro Gentilibus, ſiue Ethnicis. Per populos autem, cùm ſubditur, & populi meditati ſunt inania, intelligendi ſunt Hebræi, vt conſtat ex eodem cap. 4. Act. Verba quoque valde propriè tum Gentilibus, tum populis Hebræorum accommodantur. Gentiles enim fremuiſſe dicuntur, quaſi animantia rationis expertia, populi Iudaici meditati eſſe inania, quia ipſi conſilium inierunt, vt Ieſum perderent.

II. **Aſtiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Christum eius.**

Dixerat in genere, Gentes, & Populos indignatos fremuiſſe, & inania meditatos; nunc explicat in particulari quæ ſint illæ gentes, & populi, & aduerſus quem indignati ſint, ac dicit, fremitum non cœpiſſe à plebe, ſed à capitibus, id eſt, à Regibus, & Principibus. Primus enim qui infremuit fuit Herodes Rex, vt habemus Matth. 2. qui quidem Herodes alienigena erat, vt inter gentes reputari potuerit. Eum ſequuti ſunt Principes, & populi Iudæorum. Nam Herode turbato, turbata eſt omnis Hieroſolyma cum illo. Deinde tempore paſſionis Domini, iterum alius Herodes, & Pontius Pilatus cum Principibus, & populis Iudæorum in Chriſtum inſurrexerunt. Denique poſt Chriſti paſſionem, & Reſurrectionem ſemper perſecutiones à Regibus, ſiue Imperatoribus inchoabantur, & à populis Duces ſuos ſequentibus fouebantur. Quãuis autem indignatio, & fremitus propriè contra Chriſtum eſſet, non contra Deum, imò ſub colore gloriæ Dei, & quaſi ex zelo Diuini honoris; tamen re vera, qui Chriſtum oppugnabant, Deũ verum oppugnabant. Chriſtus enim operibus diuinis ſe veri Dei Filium oſtendebat, & qui odit Filium, ſine dubio odit & Patrem. Quod attinet ad verba, illud, aſtiterunt, propriè in Hebræo ſignificat ſeſe conſtituerunt, id eſt, quaſi murum ſe ſtatuerunt, vt reſiſterent venienti Meſſiæ. illud autem, conuenerunt in vnum, in Hebræo propriè ſignificat, conſultauerunt, ſiue ad capiendum conſilium conuenerunt ſimul: quod in Euangelio Herodem, & Principes Iudæorum contra Chriſtum feciſſe legimus. Tam autem eſt aperta hæc Prophetia, vt non ſolum Apoſtoli Act. 4. intellexerint ad literam de Ieſu Chriſto Domino noſtro hunc locum, ſed etiam veteres Rabini, teſte R. Salomone in Commentario huius Pſalmi, expoſuerint hunc eundem locum de vero Meſſia, quem adhuc cæci, & infatuati expectant.

III. Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipſorum.

Explicat Propheta cauſam, cur Reges, & Principes cum gentibus, & populis fremuerint, & conuenerint aduerſus Chriſtum. Cauſa enim eſt, ne cogerentur ſeruare legem Chriſti contrariã ſenſibus carnis, & humanæ prudentiæ. Itaque verba iſta dicuntur in perſona Regum, & Principum impiorum, quaſi dicat, Aſtiterunt Reges terræ, & Principes conuenerũt aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius, dicentes inter ſe, Dirumpamus vincula eorum, id eſt, non ſinamus nos ſubijci legibus, & imperio Meſſiæ. Pro, iugum ipſorum, S. Hieronymus vertit, laqueos eorum; verbum Hebraicum hauoth, ſignificat עבות funes; & videtur Propheta repetere voluiſſe idem ferè vocabulum, vt ordinariè ſolet id ipſum bis dicere. Itaque Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus non tam ad vocabulum, quam ad ſenſum reſpexerunt. Sunt autem omnia vocabula metaphorica, ſiue legem appelles vincula, ſiue funes, ſiue laqueos, ſiue iugum. Explicant autem iſtæ metaphoræ

phoræ naturam legis, qualis est iudicio impiorum. Impijs enim lex Domini durissimum iugum, & laqueus lætalis videtur, cum viris sanctis eadem lex sit melle dulcior, & desiderabilior auro, & lapidibus preciosis, vt habemus in Psalmo 18.

IV. **Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.**

Hic iam Propheta demonstrat, frustra Principes, & populos laborare in oppugnanda Christi Religione, quod initio etiam dixerat. Nā Religio Christi à Deo est, & Deo nemo resistere potest. Rectè autem dicit, Qui habitat in cælis, vt ostendat Deum super omnes esse, & omnia cernere, & ideo nullo negocio dissoluturum omnia eorum consilia, & omnes molitiones dissipaturū. Quod autem dicit, Dominum irrisurum, & subsannaturum eos, significat, eos, diuino iudicio per signa, & prodigia, per Martyrum patientiam, per conuersionem gētium, & populorum, perque alios modos soli Deo notos, ita cōfundendos, vt omnium irrisioni, & subsannationi pateant. Id videmus impletum. Nam Sacerdotium Iudaicum, & idololatricum nunc ab omnibus irridetur. Carent enim Iudæi, & Gentiles tēplis, & sacrificijs. Reges quoque Gentilium, qui Ecclesiam persequebantur, omnes miserè perierunt.

V. **Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.**

Explicat modum, quo Deus persecutores Christi irridendos exposuit, quia nimirum loquutus est ad eos, non verbis, sed verberibus, grauissimis pœnis illos admonens, vt patet de Herode ab Angelo percusso, de Maximino vermibus consumpto, & alijs. Non est propriè ira, nec furor in Deo, sed semper cum tranquillitate iudicat, sed dicitur per metaphoram irasci, & furere, quando seuerè punit, & tunc præsertim quādo ea punitio non prodest illis ad salutem æternam. id enim facere solent, qui irascuntur, & furunt, qui non nocent vt sanent, quomodo Medici faciunt, sed nocent, vt noceant. Itaque Dauid, Domine, inquit, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Cupiebat enim argui, & corripi, sed paternè, non hostiliter, ad salutem, non ad interitum.

Ego autē constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. VI.

Hoc loco dicendum est aliquid de verbis, antequam veniamus ad sensum. Nam in Hebræo Codice sic habetur, Ego autem ordinaui Regem meum super Sion montem sanctum meum; & quamuis non multum referat, quo ad sensum, vtrum Deus Pater dicat, se ordinasse Christum Regem, an ipse Filius dicat se ordinatum à Patre: tamen valde probabile est, Septuaginta Interpretes legisse paulo aliter, quàm nunc legimus. Habemus nunc, nasachti, ordinaui, sed ipsi legisse videntur mutatis tantum punctis, nissacti, ordinatus sum, quæ vox habetur Prouerb. 8. vbi legimus, ab æterno ordinata sum, & vbi legimus Malchi, Regem meum, ipsi legisse vidētur Malcho Rex eius, & vbi nos legimus Chodsci sanctum meum, ipsi legisse videntur Chodscio sanctū eius. Et quoniam probabile est Septuaginta Interpretes habuisse Codices Hebraicos valde correctos, inde fit etiam probabile lectionem nostram vulgatam veriorem esse, quàm ea sit, quæ nunc legitur in codicibus Hebraicis. Veniamus nunc ad sensum. Dixerat Propheta aduersarios Christi tumultuaturos, & posuerat verba ipsorum. Dirumpamus vincula eorum, &c. Ideo nunc introducit ipsum Christum loquētem, & quasi respondentem eis, quasi dicat, gentes, & populi, necnon Reges, Principes dicent, Dirumpamus vincula eorum: eos verò Deus irridebit, & Christus ipse ita eis respondebit: Ego ordinatus sum Rex non ab hominibus, sed a Deo, & ideo non timeo minas hominum: ordinatus

נסכתי
נסכתי
מלכי
מלכו
קדשי
קדשו

natus autẽ sum Rex super Sion montẽ sanctum eius, id est, super Ecclesiã, quę est Ciuitas in mõte posita, & cuius typus fuit Hierusalem, cuius pars præcipua, & magis à Deo dilecta, & sanctificata est Sion, iuxta illud, Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Hæc autẽ ordinatio mea in Regẽ, constat ex decreto Dei, quod ego prædicaturus sum. Quod .n. habemus in nostra vulgata editione, prædicans præceptũ eius, & in textu Hebraico, enarrabo decretum eius, intelligitur de decreto, quo Deus statuit Christi Regnum in totum orbem propagandum. Vox Hebræa choc, significat præceptũ decretum, statutum, vt patet ex multis locis, sed potissimũ ex Psal. 104. Et statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum dicens, tibi dabo terrã Chanaam. Vbi preceptum Hebraicè est choc, & significat decretum Dei de donanda filijs Israel terra promissionis.

Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

VII. Hoc est initiũ, & fundamentum Decreti diuini. Nam Christo debetur omnis potestas in cœlo, & in terra, quia est verus, & naturalis filius Dei. Sunt autẽ tres huius loci expositiones, & omnes literales, & intentæ à Spiritu Sancto. Prima est de generatione æterna, quæ colligitur ex Apostolo ad Hebr. 1. vbi sic ait, Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomẽ hæreditauit. Cui enim dixit aliquãdo Angelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te. Hic locus Apostoli nõ potest intelligi de generatione aliqua creata, vt de Natiuitate, vel Resurrectione secundum carnem. Quia per generationem creatam sunt etiam Angeli filij Dei, vt patet ex 1. 2. & 3. capite libri Iob. & tamen Apostolus intendit probare, Christum esse filium, Angelos autem Ministros. Necesse igitur est verba Psalmi ab Apostolo citata, intelligi ad literam de generatione æterna, vt rectè exponit Sanctus Augustinus, cui expositioni fauet tum vocabulum, hodie, quia æternitas est præsens duratio carens initio, & fine: tum vocabulum genui, Hebraicè Ialad, quod significat propriè parere. Deus enim in æterna generatione matris consortio non indiguit, sed ipse genuit, ipse peperit filium suum vnigenitum, iuxta illud Psalmi 109. Ex vtero ante luciferum genui te. Altera expositio est de Resurrectione Domini, quæ colligitur ex eodem Apostolo Act. 13. vbi sic legimus. Et nos vobis annunciamus eam, quæ ad Patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimpleuit filijs vestris, resuscitans Iesum, sicut & in Psalmo secundo scriptũ est: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et quadrant optimè hæc verba in resurrectionem Domini, tum quia resurrectio est quædam regeneratio, vt habemus Matth. 19. in regeneratione cùm sederit Filius hominis; tum etiam quia resurrectio Christi fuit à solo Deo & ipse dicitur primogenitus mortuorũ Colos. 1. tum deniq; quia in die Resurrectionis cępit gloriosa exaltatio Christi, & manifestatio nominis supra omne nomen. Philipp. 3. Propter quod & Deus exaltauit illum; & ipse Dominus dixit Matt. vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, atque hæc est expositio Hilarij & Chrysostomi. Tertia expositio est de die Natalis Domini secundum carnem, quæ est Sancti Cypriani lib. 2. cõtra Iudæos cap. 8. & colligitur ex introitu Missæ in nocte eiusdem Natalis. Ecclesia enim accommodat verba Psalmi huius ad mysterium Natiuitatis secundum carnem: quoniã generatio illa, singulare opus Dei fuit, vt etiã Angelus Gabriel dixerit Luc. 1. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei. Et sancti Patres, non solum de diuina, sed etiam de humana Christi generatione intelligunt verba illa Isaiæ 53. Generationem eius quis enarrabit? Itaq; iuxta Theologos illos qui docent, in eadem sententia posse inueniri plures sensus litterales, existimamus sensum horum verborum esse, hodie, id est, in die æternitatis genui te Deus Deum; & hodie, id est, in die,

die natalis tui secũdum carnem, genui te, id est, feci vt esses Deus, homo sine semine viri, sine corruptione Matris, sine labe peccati, & item hodie, id est, in die resurrectionis tuæ genui te, id est, feci diuina mea virtute, vt redires ad vitam, eamq; immortalé, & gloriosam.

VIII. **Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.**

Sententia est apertissima, ac si Deus Pater dicat: Quia tu Christe Filius meus es naturalis, & virtute mea incarnatus, & a mortuis excitatus, iure potes à me petere imperium in omnes gẽtes, tanquam hæreditatem, tuam, & omnem terram vsque ad vltimos eius fines, tanquam possessionem tibi debitam. Sunt autem hic aliqua obseruanda. Primo, nomen hæreditatis in Scripturis accipi pro quacunque re, quæ possidetur, vt propria, etiam si propriè nõ sit relicta à patre defuncto: & ideo tã populus Dei dicitur hæreditas Dei, quam ipse Deus hæreditas populi sui. Et quia hæreditas propriè dicta solebat diuidi inter fratres, & plerunque diuidebatur sorte, & partes diuisæ mẽsurabantur funiculis; ideo pro eodem accipitur hæreditas, pars, sors, funiculus, possessio; sæpe etiam iunguntur duo ex his nominibus; vt Dominus pars hæreditatis meæ, id est, Dominus est pars, quæ mihi hæreditate obuenit. & alibi, Iacob funiculus hæreditatis eius, idest, populus Israel est hæreditas Domini, quam ipse sibi elegit, & quasi funiculo mensus est, & diuisit ab hæreditatibus aliorum. Itaque hoc loco dicuntur omnes gẽtes hæreditas Christi, quia factus est Dominus totius mundi, quod exponitur per sequẽtia verba, & possessionem tuam terminos terræ. Secundo, obseruandum est hæc intelligenda esse præcipuè de spiritali Regno Christi, idest, de Ecclesia toto orbe propaganda, vt sanctus Augustinus sæpissimè docet. Sensus igitur est, Christum esse constitutum Regem super Sion, idest, super populum Domini, sed hoc Regnum non concludendum finibus Iudææ, vel Palestinæ, sicut Regnum Dauidis, & Salomonis; sed extendendum per omnes gentes, & occupaturum omnia Regna mundi iuxta prophetiam Danielis, cap. 2. Nec tamen negandum est quin etiam intelligatur de potestate Christi in omnes gentes, etiam infideles. Data est enim ei omnis potestas in cœlo, & in terra, & ipse qui constitutus est Iudex viuorum, & mortuorum. Act. 10.

Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. IX.

Hic significatur potestas Christi in Ecclesiam, & in omnes homines summa, & iustissima, vt possit tam facile bonos remunerare, & impios supplicijs afficere, quàm facile potest figulus virga ferrea confringere vasa recentia, & lutea. In priore parte versus describitur summa potestas Christi ex parte virgæ ferreæ, id est, iudicij rectissimi, inflexibilis, & cui resisti non potest. in posteriore ex parte hominum subiectorum, qui erunt respectu Christi sicut vasa lutea recentia respectu figuli. Itaque illud confringes, non significat actũ, sed potestatem, idest non significat Christum confracturum omnes gentes; sed subiectas ei futuras omnes gentes, vt possit eas pro arbitrio confringere, siue misericorditer confringendo in eis infidelitatem, & peccata, & formando ex vasis contumeliæ, vasa honoris; siue iustè, & seuerè confringendo eos æternis supplicijs propter ipsorum demerita. Nã confringes vt vasa figuli, idem significare debet, quod reges in virga ferrea. illud autem, reges in virga ferrea, non refertur ad solam punitionem impiorum, sed ad regimen totius Ecclesiæ iustum, & potentissimum. Quod perspicuum est tum ex versione Septuaginta Interpretum, qui reddiderũt

ποιμανεῖς, id est, pasces, quomodo etiam reddidit Græcè sanctus Ioannes in Apocalypsi cap. 2. & 19. tum ex Michæa cap. 5. vbi loquens apertissimè de Christo, qui ex Bethlehem egredietur, vt sit Dux super populũ Dei, dicit, Reget eos in fortitudine, & vtitur eadem voce, quæ habetur hoc loco, nimirum, raha. רצה

X. **Et nunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram.**

Hortatur nunc Propheta Reges terræ, à quibus populi dependent, vt quãdoquidẽ frustra nitũtur resistere Christo, vero, & supremo Regi omniũ Regum, sponte illi subijciantur; & quia ordinariè, ex prauo iudicio sequitur prauus affectus, primum hortatur eos vt corrigant iudicium, intelligant veritatem, eruditionem suscipiant. (idẽ autem est, Reges intelligite, & erudimini Iudices terræ. Reges enim sunt Iudices supremi populorum, Deinde hortatur vt corrigant prauum affectũ, & pro odio erga Christum, incipiant illi seruire, eumq. diligere, & reuereri, ideo subiungit.

XI. **Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.**

Mirè miscuit amorem cum timore, ac si diceret, timete cũ amore, & amate cum timore. nam illud, seruite, est proprium seruorum timentium, præcipuè secundum vocẽ Hebræam hiudù. עִבְדוּ Illud autem in timore significat propriè reuerentiam filialem, seu pietatẽ: יִרְאָה nam illa ipsa vox ijra, quæ hic habetur, habetur etiam Isaiæ 11. vbi dicitur de Christo, Requiescet super eum spiritus pietatis, & passim in Scripturis accipitur pro pietate, seu timore filiali. Itaque, seruire Domino in timore, secundum vim vocum Hebraicarũ, significat, seruite quidem Domino, sed seruitute liberali propria filiorum. Quod verò sequitur; Et exultate ei cũ tremore, idem significat, sed ordine, & vocibus variatis. nam in priore parte versiculi posuit in verbo timorem seruilem, in nomine, pietatem filialem: in posteriori parte, è contrario posuit in verbo, exultationẽ filij amantis, in nomine autem, tremorem serui timentis.

Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. XII.

Hunc locum ex Hebræo alij reddũt, osculamini filium; alij, adorate filiũ; alij adorate purè; posset etiam reddi, complectimini puritatem, ad quod facile posset reduci trãslatio Septuaginta Interpretum. nam apprehendere disciplinam idem est, quod complecti puritatem, doctrinæ videlicet. Sicut etiã osculari, siue adorare Filium Dei, idẽ ferè, quod apprehendere disciplinam eius. Sed cùm Septuaginta Interpretes doctissimi fuerint, & textus optimos habuerint, & in translatione huius loci nulla sit apud Græcos varietas, & (quod magis est mirum) Chaldæus etiã Paraphrastes reddiderit, accipite doctrinam, suspicor omnino, vel in Hebræo aliquid mutatum vitio temporum, aut certè vocem Bar non בַּר solùm filium, & puritatem, sed etiam disciplinam significare præsertim cum aliqua superaddita. Quemadmodum enim apud Græcos à voce παιδός id est, puer fit nomen παιδεία id est, disciplina, quod est in hoc loco Psalmi, ita fieri potest, vt à voce Bar id est, filius, fiat aliquod nomen, quod significet disciplinam, quæ maxime filijs à parẽtibus debetur. Sensus autem horum verborũ est, vt non solum Reges corrigant iudicium, & affectum; erudiantur, & seruiant, quod supra dictum est, sed etiã magno feruore, id faciant, vt perseueret in eis eruditio, ex qua pendet affectus. Nam verba tam Hebraicum Nassecù, quàm Græcum δράξασθε non significãt simpliciter suscipere, sed magno נַשְּׁקוּ affectu rapere, & complecti, & firmiter retinere, quomodo quis complectitur ad osculandum personam valde amatam. Reddit autem rationem, cur id necessarium sit, dicens, Nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. In Hebræo non habetur Dominus, nec, iusta. Sed simpliciter, ne quãdo

do irascatur, & pereatis de via, sed Septuaginta addiderunt explicandi gratia. Subintelligebatur enim Dominus ex versu superiore, Seruite Domino in timore & exultate ei cum tremore. Sēsus igitur est, Apprehendite disciplinam, ne quādo irascatur in impios, & rebelles is, cui dixi seruiendum esse cū timore: & vos pereatis, siue extermine mini de via iustitiæ. Hæc est grauissima pœna Principum, quando Deus ob eorum peccata tradit illos in reprobū sensum, vt dicitur Rom. 1. & permittit, vt decipiantur à malis consiliarijs, & faciant multa mala, ob quæ tandem pereunt in hac vita, & futura, vt patet de Pharaone, Roboam, Achab, & similibus in quibus peccata grauissima fuerunt pœnæ aliorum peccatorum, vt disputat Sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum. hoc enim est non aliquantulū declinare à via recta, sed plane perire, & exterminari omnino à via Iustitiæ.

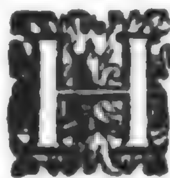
XIII. Cū exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

Hæc est conclusio totius Psalmi in qua Sanctus Propheta pronunciat, ex dictis posse colligi, quàm sit bonū, & vtile diligere Dominū, & illi toto corde seruire. soli enim, qui eiusmodi fuerint, in die vltimi Iudicij, quod non lōge ab esse potest, fiduciam habere poterunt. Dicit, cùm exarserit in breui ira eius, vt significet cito venturum diem illum terribilem, nam mille anni sicut dies hesterna quæ præterijt, nec longum dici potest quod finem habet; dicit, exarserit ira eius, vt significet diem Iudicij fore diem solius vindictæ & iustitiæ, non autem misericordiæ. dicit, beati qui confidunt, non quòd solum fiducia sufficiat: sed quia vera fiducia oritur ex vera amicitia.

PSALMVS TERTIVS.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid, cùm fugeret à facie Absalon filij sui.

HIC titulus habetur in omnibus Codicibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, ex quo nō potest dubitari, quin ad literam Psalmus debeat intelligi de ipso Dauide, & sit oratio quædā ipsius Dauidis pro liberatione sua à persecutione Absalonis. Quia vero Dauid figura fuit Christi, adeo vt apud Prophetas Christus ipse nominetur Dauid, vt patet ex Hieremia cap. 30. Ezechiele c. 34. & Osea, cap. 3. ideo potest, ac debet Psalmus intelligi etiā de Christo. Imò sensus principaliter intētus à Spiritu sancto videtur esse de Christo. Obseruandum autē est nomen Dauid positum in titulo non esse casus genitiui, sed datiui: nam in Hebræo est articulus, le, qui potest genitiuum, & datiuū casum denotare: sed Septuaginta viri semper verterunt τῷ, qui est articulus solius datiui. & prudentissimè hoc Septuaginta viri fecerunt, vt significarent, auctorem Psalmorum præcipuè non esse Dauidem, sed Deū. Itaque sensus est, Psalmus Dauid, id est, Psalmus inspiratus à Deo ipsi Dauidi. ל

EXPLICATIO PSALMI TERTII.

DOmine quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt aduersum me. I.

Quæritur Dauid, & miratur, colloquens in oratione cū Deo, de multitudine persecutorū suorū. nam vt habetur 2. Reg. 15. vniuersus Israel toto corde sequebatur Absalonē. Idem Christo accidisse notum ex Euangelio, præsertim tempore passionis; tunc enim filius eius, id est, populus eius rebellauit

uit ab eo,dicens, Non habemus Regē,
uit ab eo,dicens,Non habemus Regē,
nisi Cæsarē; & ipse recessit ab eis quasi infirmus, & fugiens per mortem, sed paulo post rediit per resurrectionem. Absalon significat patris pax, quia, re-uera bellum fuit filij; sed in patre semper fuit pax, vt patet, tum de Dauide, qui fleuit mortem filij, tum de Christo qui orauit pro crucifixoribus; & quem admodum in persecutione Absalonis, Achitophel intimus consiliarius,& familiaris Dauid prodidit eum,& postea se ipse suspendio necauit, 2. Reg. 17. Ita in passione Christi, Iudas vnus ex intimis familiaribus prodidit eum, & in fine laqueo se suspendit.

II. **Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius.**

Videtur hoc referēdum ad internas tētationes, quod Dæmones suggererēt illi intus in animo cogitationes diffidentiæ, quasi frustra in Domino confidisset. Potest etiā referri ad sermones hominum, qui ex hoc infortunio iudicabant Dauidem à Deo derelictum, in quo tamen confidere solitus esset: est enim hoc ferè ordinarium,vt imperfecti existiment viros bonos in graui ærumna constitutos frustra sperasse in Deo. sic Iob vxor eius dicebat, Adhuc permanes in simplicitate tua. Iob. 2. Sic Tobiæ vxor quoq; dicebat, Manifestè vana facta est spes tua,& eleemosynæ tuæ modo apparuerūt. Tob. 2. sic deniquè de Christo dicebant,Confidit in Deo, liberet eum, si vult. Matt. 27.

III. **Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.**

Vox iusti in tribulatione positi hæc est,qualis fuit Dauid, sed præ omnibus qui caput est omnium,Christus.Sensus est, multi mihi dicunt, frustra me confidisse in Deo, sed falluntur omnes. nā tu Domine non deseris sperantes in te, ideo susceptor meus es,id est,suscepisti me protegendum contra omnia hostiū tela. nā in Hebræo est,Clypeus meus; nec solum me defendis, sed etiam glorificas, ideo es etiam gloriā mea, id est, causa gloriæ meæ. Atque ex his fit, vt sis exaltans caput meum, id est,lætificās me,vt qui præ mœrore demisso capite incedebam, nunc exultās caput attollā. Est hæc phrasis Hebræis familiaris, vnde & Hieremiæ vltimo dicitur, Eleuauit Euilmerodàch Rex caput Ioachim, & eduxit eum de carcere; & Dominus in Euangelio, Leuate capita vestra,quoniā appropinquat redemptio vestra. Hæc vera esse docēt exēpla nō solū Christi, & Dauidis, sed etiā Ioseph,Iob,Tobiæ,Danielis,&c.

IV. **Voce mea ad Dñm clamaui,& exaudiuit de monte sancto suo.**

In Codice Hebraico legimus,clamabo, & exaudiet; in Græco, & Latino, clamaui,& exaudiuit. Iuxta priorem lectionem significat Dauid, se ex fiducia,quam versu superiore expressit, in præsenti tribulatione clamaturum ad Dñm,& sine dubio more solito audiēdum. Iuxta posteriorē lectionem probat exēplo,suo quod supra dixerat, q̄ videlicet Deus sit clypeus, & gloria eius.Nā sæpe, inquit, alias afflictus clamaui ad Dñm, & sēper exaudiuit me. Circa verba nota illud, voce clamaui, habere emphasim ad exprimendū affectū;non orauit demissa voce: sed clamauit,& clamauit voce sua,id est,non per alium,sed per se,nō solùm spiritu, sed etiam corporali voce. Illud autem de monte sancto suo,significare potest montem Sion, vbi erat arca Domini, in quo peculiari modo præsentia Dñi residebat, & vnde responsa dabat; vel etiam cœlum,quod vocatur à Salomone,firmum habitaculum Dei, 3. Reg. 8. & ab Apostolo ad Hebr. 12. vocatur mons Sion,& Hierusalem cœlestis.

V. **Ego dormiui,& soporatus sū, & exurrexi,quia Dominus suscepit me.**

Obseruāda sunt aliqua circa verba, antequam exponamus sententiā, verbū,dormiui,tam Hebraicè, quàm Græcè significat propriè cubare,& iacere, & quia omnes dormientes, cubant, & iacent,

iacent, significat etiam dormire: verbum autem soporatus sum, in Hebręo, & Græco non significat nisi dormire. Itaq; sensus est eorum verborum: Ego dormiui, idest, accubui, siue iacui, vt dormirem, & re ipsa soporatus obdormiui, & postea euigilans surrexi. Obserua præterea illud, quia Dominus suscepit me, in Hebræo, & Græco esse futuri temporis, quia Dominus suscipiet me, vel vt sonat vox Hebræa, sustentabit me. Sed sciendum est moris esse linguæ sanctæ, vt ponat futurum pro præterito quando significatur quædã continuatio, vt Iob 1. Sic faciebat Iob cunctis diebus, illud faciebat in Hebræo futuri temporis est. rectè igitur Hieronym⁹, & vulgatus Interpres verterunt suscepit, siue sustentauit, & potuissent etiam reddere, suscipiebat, vel sustentabat. Veniamus ad sententiam. Dauid in illa persecutione filij dicit, Ego dormiui, seu iacui dormiturus, idest, declinaui, fugi, non restiti, & sic iacui quasi oppressus, & soporatus sum, idest, ita derelictus, quasi mortuus essem, vnde Absalon potitus est Regno, quasi Rex mortuus fuisset; & exurrexi, idest, paulo post recepi animum, & resistere cœpi, quoniam Dominus sustentauit me. Sed longè significantius hæc omnia Christo conueniunt. ipse enim verè dicere potuit, Ego dormiui, idest, spõte iacui in cruce, vt in ea morerer, quomodo se in lectum componũt qui dormire volunt; Nemo, inquit ipse, tollit animam meam à me, sed ego pono eã. Et soporatus sum, idest, somno mortis verè consopitus sum, & hoc etiam sponte, non inuitus; vnde inclinato capite tradidit spiritum. Vocat autem mortem suam somnum, quia tam facile illi erat resurgere à mortuis, quàm alijs euigilare de somno; & exurrexi, quia Dominus suscepit, seu sustentauit me, idest, paulo post surrexi à mortuis, nõ fretus vllo humano auxilio, sed innixus potentia infinita diuinitatis. Et hoc modo probauit verum esse quod dixerat versu superiore, Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

Non timebo millia populi circundantibus me: exurge Domine, saluum me fac Deus meus. VI.

De Dauide clarissima sunt: ille enim dicitur exurrexisse, quando recepit animum, & parauit se ad resistendum inimicis; ideo nunc dicit, non timere se populum illum innumerabilẽ, quia in Deo confidit, nõ in suis viribus, aut armis sociorum: ac propterea rogat Deum, vt exurgat, ac saluum se faciat de manibus hostium. Dicitur Deus per metaphoram exurgere, quando incipit iuuare, quemadmodũ dicitur dormire, quando non iuuat. Exurge, inquit alio loco, quare obdormis Domine? pulchrè autem cõiunguntur, exurrexi, & exurge, quasi dicat, ego te excitante per immissam inspirationem exurrexi, & tu igitur me excitante per orationem exurge, & pugna pro me. Christo autem hæc omnia accommodantur rectissimè, non ratione capitis, sed ratione corporis, idest, Christus hęc dicit post resurrectionem non pro persona sua, sed pro corpore suo, quod est Ecclesia, quæ in illis initijs innumerabiles habuit inimicos, sed Deo freta omnes vicit.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisti. VII.

In Hebræo legitur sic, Quoniam tu percussisti omnes inimicos meos i maxilla dentes impiorum contriuisti: sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse pro lechi, quod significat maxillam, lechinnam, quod significat in vanum, & credibile etiam est, codices, quos habuerunt Septuaginta fuisse meliores ijs, quos nos habemus. Sed tamẽ vtraque lectio bonum sensum habet. Rogatur igitur De⁹ siue à Dauide pro se, siue à Christo pro Ecclesia sua, vt pugnet aduersus hostes, quoniam semper alias id fecerit, nimirum percusserit omnes inimicos piorum. Et si quidem legamus sine causa, sensus erit, Deum semper punire illos qui sine causa

לחי
לחנם

ſa perſequuntur iuſtos, atque eorum dentes confringere, ideſt, efficere, vt mordere, ideſt, nocere non poſſint, ſed latrare, ac terrere ſolùm poſſint. Quãuis enim aliquando videantur iuſti ab impijs premi, tandem tamen omnia cooperantur in bonum, & impij perſecutionis ſuæ pœnas luunt. Quod ſi legamus in maxilla, ſenſus erit Deum nõ ſolum punire, ſed etiam confundere, & pudefacere impios. Percuſſio enim maxillæ non ſolum ad dolorem, ſed etiam ad contemptum fieri ſolet: & cohæret optimè cum percuſſione maxillæ, quod ſequitur de confractione dentium: per quam confractionem ſignificatur quod ſupra diximus; fieri videlicet per Dei gratiam, vt inimici iuſtorum, ſiue Dæmones, ſiue homines ſint, latrare poſſint more canum, ſed mordere, ideſt, verè nocere non poſſint.

VIII. **Domini eſt ſalus; & ſuper populum tuum benedictio tua.**

Concluditur Pſalmus per innocationem, & laudem Dei, quaſi dicat, ex dictis concludere poſſumus Domini eſſe ſalutem, & illi acceptam eſſe referendam. Nam in Hebrȩo eſt, Domino ſalus, ideſt, Domino accepta referenda eſt ſalus, quæ ſalus eſt benedictio tua Domine ſuper populum tuum. nam benedicere Dei, eſt benefacere.

De voce Selà.

In hoc Pſalmo habetur tribus in locis, videlicet poſt ſecundum verſum, poſt quartum, & poſt vltimum vox Hebræa, Selà, quæ habetur in alijs nõnullis Pſalmis, non tamen in omnibus, habetur etiam in quibuſdam locis Habachuc Prophetæ, & nuſquam alibi. Scribit de hac voce ſanctus Hieronymus epiſtolam ad Marcellam, in qua refert tres opiniones; primam quorundam, vt opinor, Rabinorum, qui volunt, ea voce ſignificari mutationem, vel diſtinctionem rythmi, aut eleuationem vocis. Secundam Interpretum Septuaginta, necnon Theodotionis, & Simmachi, qui eam vocem Hebraicam interpretati ſunt, diapſalma, vocem æquè obſcuram. Tertiam Aquilæ, & quintæ, ac ſextæ editionis, quod ſelà ſit idem quod ſemper. Hanc ſententiam poſtremã S. Hieronymus ſequutus eſt in ſua verſione ex Hebræo. Et certè prima opinio videtur improbabilis, nã ſi vox illa ſignificaret mutationẽ, aut diſtinctionem rythmi, aut vocis eleuationẽ, poneretur in omnibus Pſalmis, ac præſertim in longioribus. Videmus autem in hoc breuiſſimo Pſalmo haberi ter, vt etiã bis in Pſalmo quarto, & in Pſalmo quadrageſimoſexto, qui breuiſſimi ſunt, in longiſſimis quibuſdam nunquam. Deinde non poneretur in fine Pſalmorum, ſed tantum in medio; quæ enim mutatio, vel diſtinctio, vel eleuatio ſignificanda eſt Pſalmo finito? Videmus aũt haberi in fine Pſalmorum, tertij, noni, viceſimi quarti, & quadrageſimiſexti. Secunda opinio probabilis eſt propter auctoritatẽ Septuaginta Interpretum. Significat autem diapſalma, interprete Auguſtino in commentario Pſalmi quarti, interuallum pſallendi, ſed certè ratio vix reddi poteſt, cur iſtud interuallum notetur in Pſalmis pauciſſimis, & breuiſſimis tantũ. Tertia opinio fortaſſe probabilior eſt, nam præter S. Hieronymi auctoritatẽ, videmus illud ſemper, rectè poni vbicunq; ſela, inuenitur. In hoc Pſalmo in verſu ſecundo, & quarto rectè, ſelà, poteſt exponi ſemper. Multi dicũt animæ meȩ, non eſt ſalus ipſi in Deo eius ſemper, ideſt, eſto Deus aliquando ſeruauerit Dauidem à periculis, at nõ ſemper ſeruabit, nunc certè non ſeruabit. Reſpõdet autem Dauid, voce mea ad Dominũ clamaui, & exaudiuit me de monte ſancto ſuo ſemper: ideſt, vos dicitis non ſemper me ſeruabit, ego cõtra dico, me ſemper exaudiri, & ſpero ſemper ſeruandum. Porrò in fine Pſalmorum ſicut poni ſolet, Amen, vel in æternum, vel Alleluia, vt patet legentibus; ita rectè ponitur, ſemper, quod ſignificat deſiderium, vt ſint firma & rata quæ dicta ſunt. Ita hoc loco, ſuper populũ tuum benedictio tua ſemper; ideſt, ſemper ſit, ac ſi diceret Amẽ, vel iugiter, vt alibi.

סלה

PSAL-

PSALMVS IV.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In fine in hymnis Psalmus Dauid.

Hic est titulus Psalmi quarti, in quo varietas est inter lectionem Hebraicā, & Græcam. nā ex Hebræo, vt hodie habetur, vertit S. Hieronymus, Victori, pro eo, quod nos habemus ex Græco, in finem. & S. Hieronymum sequuntur omnes, qui vocem Hebraicā interpretantur ad verbum, nec potest aliter exponi vox illa, Lamnazeach. למנצח Nata est hæc varietas præcipuè ex additione punctorum, & ex literatura, quę לנצח forte accessit vitio librariorum. Nam Septuaginta Interpretes videntur legisse, lannezach, quod significat in finem, vt patet ex primo versu Psalmi 12. Vsquequo Domine obliuisceris me in finem. Et sanè magna est auctoritas Septuaginta Interpretum, quos, & doctissimos fuisse, & optimos codices habuisse dubitari non potest. Adde, quod & sententia est grauior secundum lectionem Septuaginta. Nam secundum Hebraicam lectionē significatur, hunc Psalmum datum esse Victori in hymnis, idest, Magistro cantorum, siue optimo cantori, qui præpositus est concinendis hymnis. Quæ res non videtur adeo grauis, vt debuerit extare in diuinis libris ad æternam rei memoriā. At secundum lectionem Septuaginta Interpretum, significatur, hunc Psalmum esse canendum vsque in finem, id est, perpetuò, siue frequētissimè, quod est signum, Psalmum esse vnum ex vtilioribus. Accedit etiam intelligentia mystica, quòd sit Psalmus ad Christū pertinens, qui est finis Legis & Prophetarum. Illud, in hymnis, posset etiam verti, in pulsatione instrumentorum musicorum. Siquidem, nagan, significat pulsare instrumentum, inde nomē נגן Neghinà, pulsatio, sed accipitur etiam נגינה passim pro laude, siue carmine atque hymno. Itaque sensus erit, Psalmus Dauid inter hymnos canendus perpetuò, atque ipsum Christum propriè respiciens, atque hoc idem dicendum est de alijs, qui sequuntur eodem titulo inscriptis.

Explicatio Psalmi 4.

Cvm inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi. I.

Hunc Psalmum canit Dauid in persona Ecclesiæ, vel cuiuslibet animæ fidelis, quæ exemplo suo monet peccatores vt conuertantur, & fiduciā ponant in Domino, declinent à malo & faciāt bonum. Ponit igitur exemplum suum dicens, Ego cùm inuocarem Deum tēpore tribulationis, exauditus sum. exaudiuit enim me Deus iustitiæ meæ, id est, Deus, à quo est omnis mea iustitia, hoc est, cuius gratia me iustum facit. Ostendit autem quomodo sit exauditus dicēs, In tribulatione dilatasti mihi. Deus aliquando exaudit remouendo tribulationem: aliquādo dando patientiæ virtutem; & hoc est maius beneficium: aliquando non solum patientiam, sed etiam gaudium in tribulatione dando, & hoc est beneficium maximum, & de hoc loquitur Psalmus. Tribulatio enim angustias facit, gaudium dilatat corda, sed qui gloriatur in tribulatione, huic tristitia vertitur ī gaudium, & tribulatio ei nō angustias, sed dilatationem affert. Mutatio verò personæ de tertia in secundam additur ad significandum vnde veniat illa dilatatio; nimirum ex illapsu Dei in cor tribulati, iuxta illud, Cum ipso sum in tribulatione. Itaq; sensus est, Cùm inuocarem Deum tribulatione pressus, exaudiuit me; quod inde scio, quia tu Domine cordi meo dulcissimam tuam pręsentiam exhibens miro modo angustias tribulationis in latitudinem conuertis lætitiæ. Superabundo gaudio, inquit Apostolus, in omni tribulatione nostra. Illud autem, dilatasti mihi, phrasis est Hebraica, pro, dilatasti me.

Mi-

II. **Miſerere mei, & exaudi orationem meam.**

Poſtulat continuationem gratiæ, ac ſi dicat, Ita Domine ſemper miſerearis, ſemper exaudias, ſicut adhuc feciſti. Nouit.n. ſanctus Propheta nos in hac vita ſemper obnoxios eſſe periculis, niſi miſericordia eius non ſolũ præ ueniat, ſed ẽt comitetur, & ſubſequat.

III. **Filij hominum uſquequo graui corde, ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium?**

Lectio Hebraica multum diſcordat à Græca, ex qua Latina noſtra vulgata deriuatur, ſic enim ad verbum legitur Hebraicè, Filij viri vſquequo glorioſi mei ad ignominiam diligentes vanitatem, quæritis mendacium. Sed facilè apparet vnde nata ſit varietas; nã ſublatis punctis, quibus carebant libri Hebraici ante Chriſti aduentum, & vna litera in aliam ſimilem commutata, exiſtit lectio nihil diſcrepans à Græca. Verba Hebraica nunc ita ſonant, כבודי Cheuodi liclimma, gloria mea ad igno לכלימא miniam. Sic autem legerũt Septuaginta, Cheuud e leu lammà, graues corde כבודי vſquequo. Ac vt ſæpe diximus, credibi לב למ le eſt emẽdatiores codices Hebraicos fuiſſe temporibus Septuaginta Interpretum, quàm nũc ſint. Itaq; lectio noſtra vulgata omnino conſeruanda eſt, quippe quæ cõformis reperitur lectioni Hebraicę, quam Septuaginta Interpretes emendatiorem habuerunt. Neque tamẽ in ſenſu diſcordia eſt magni momenti, imò vna lectio aliam adiuuare videtur. Sententia igitur hæc eſt, filij hominũ vſquequo graues corde, ideſt, quàm diu cor habetis lapideum, durum, ad terram inclinatum, non cogitãtes niſi bona terrena? Corda enim ex ſententia Domini grauantur crapula, & ebrietate, & curis huius mũdi: & quia corda dura non recipiunt ſupernas cogitationes, ſed ſolum terrenas, & tranſitorias; ideo non diligunt, niſi terrena, & tranſitoria: & quoniam ea ſola quærimus diligenter, quæ ardenter diligimus; ideo ſubiungit Propheta, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Dicuntur autem bona terrena, vana, & falſa, quia nec ſolida ſunt, nec ſtabilia, quamuis talia eſſe videantur, & propterea meritò falſa, & fallacia dici poſſunt, præſertim ſi comparẽtur ad æterna. Additur in Hebræo, ſelà, ideſt, ſemper, quod rectè ponitur hoc loco. id enim valde mirum eſt, quod homines non tantum initio mũdi, nec ſolum initio vitæ, ſed in omni ſeculo, & in omni ætate poſt tam lõgam experientiam, res humanas, & fallaces tanto ſtudio cõſectentur. Lectio Hebraica Græcam, & vulgatam adiuuat. Nam ijdem homines, qui propter naturæ corruptionem ſunt filij hominum, & graues corde, ijdem ex imagine Creatoris ad quam formati ſunt, rectè dici poſſunt glorioſi, atque incliti, & ideo valdè ignominioſum illis eſt diligere, & quærere bona temporalia vana, & falſa, quæ ſub pedibus habẽt; & non diligere, neq; quærere ſempiterna, ſolida, & vera, vnde originem, atq; imaginem trahunt. Magna eſt hæc increpatio, quæ non ab homine mendace, ſed à ſpiritu veritatis procedit.

Et ſcitote quoniam mirificauit Dominus ſanctum ſuum: Dominus exaudiet me, cùm clamauero ad eum. IV.

Hæc eſt potiſſima ratio, cur deberẽt homines non amplius inherere temporalibus, quia videlicet venit ad nos de cœlo Sanctus Dei, ideſt, Filius Dei, qui ſolus inter omnes homines impeccabilis fuit. Vnde etiam Dæmon in Euangelio clamabat, Scio qui ſis, Sanctus Dei. Hic autem ſanctus pertranſijt benefaciendo, & mala tolerando, temporalia deſpiciens, & ſempiterna prædicans, & tandem hoc nouo itinere gradiens ad ſummam felicitatem peruenit, ſedens in cęlo corpore, & animo in æternum beatus. Et quoniam ille Dux noſter eſt, & prçiuit parare nobis locum, ſine dubio ſi per veſtigia eius ambulamus ad veram, & ſempiternam felicitatem perueniemus. Scitote igitur, quia Domi-

Dominus Deus sanctum suum Christum, quia temporalia despexit, mirabilem omnino reddidit, resuscitans ab inferis, & in cœlo ad dexteram suam constituens. Et quoniam non solùm Dux noster est, sed etiam aduocatus, & mediator; ideò subiungit Dauid, Dominus exaudiet me, cùm clamauero ad eum, idest, nunc potissimum certo confido me semper exaudiẽdum, cùm sciam esse in dextera Dei mediatorẽ, qui interpellat pro nobis.

V. **Irascimini, & nolite peccare; quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris, cõpũgimini.**

Post increpationem grauissimam, & admonitionem, vt resipiscant filij hominum, instruit eos Spiritus sanctus quid agere debeãt, ac docet, vt sancta quadam iracundia exardescant, & resistãt prauis desiderijs, & eo modo peccatã vitent: quod si forte peccauerint, continuo doleant, & compungantur, neque contenti sint declinare à malo, sed etiam sacrificent sacrificium iustitiæ faciendo bonum. Irascimini, inquit, & nolite peccare, idest, cùm surgunt praui, & rebelles motus, qui sunt initia, & radices omnium peccatorũ, irascimini naturæ vestræ corruptæ, & resistite, ita vt non peccetis. Ad hoc enim nobis data est ira à Deo (vt docet S. Basilius in oratione de ira) vt sit cos virtutis. Vox Hebræa significat etiam, pauete, contremiscite, quod etiã rectè quadrat in hunc locum. Debemus enim statim tremere, & pauere cùm apparet caput serpentis, idest, mala suggestio. Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris, compungimini. In Hebræo legimus ad verbum, Dicite in cordibus vestris super cubilia vestra, & tacete; in Græco verò sic, Quæ dicitis in cordibus super cubilia vestra, compungimini: ex quibus intelligimus nostram lectionem sic esse ordinandam. Quæ dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris, de his cõpungimini tacentes. Sensus igitur est, tempore nocturno cùm estis soli in cubilibus, liberi ab omnibus alijs curis; tunc in cordibus vestris cogitate omnia vestra errata, & quæ dicitis, & confitemini apud vos in corde; de his corã Deo, tacentes præ verecundia, compungimini. Fuisse autem solitum Dauidem in cubilibus recogitare peccata, propter opportunitatem secreti, & silentij nocturni, potest intelligi ex illis verbis, Lauabo per singulas noctes lectũ meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Itaque quod ipse faciebat, alios monet, vt faciant.

Sacrificate sacrificiũ iustitiæ, & sperate in Domino; multi dicunt, quis ostendet nobis bona? VI.

Addit nũc alteram partem iustitiæ, videlicet, vt non solum declinent à malo, sed etiam faciant bonum. Vocat autem opera bona sacrificium iustitiæ, quia opera iusta placent Deo valde, & per ea Deus honoratur. Videant, inquit Dominus, opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Et Apostolus loquens de eleemosyna, Accepi, inquit, quæ misistis in odorem suauitatis. Et de ieiunio, alijsq; bonis operibus corporalib', Obsecro vos, inquit, vt exhibeatis corpora vestra, hostiam beneplacẽtem. Addit autem, & sperate in Domino, ad tollendam præsumptionem, quæ bonis operibus insidiatur. bene operari nos oportet, sed ita tamen, vt non superbè cõfidamus de operibus nostris, vt Pharisæ' ille, qui dicebat, Gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum, ieiuno bis in sabbato, &c. Sed in Domino speremus, qui dabit peccata vitare, bona opera facere, & ad portũ salutis peruenire. Sicut enim præsumptio est venenum corrũpens meritũ operum bonorum, sic humilitas de viribus proprijs diffidens, & in Dño spem reponens, est veluti sal condiens, & conseruans omnia rectè facta. Multi dicunt, quis ostẽdet nobis bona? In Hebræis codicibus incipit hoc loco nouus versus; sed in Græcis, & Latinis pertinẽt hæc verba

ad versum superiorem, sed non est varietas magni momenti. Ponit hoc loco Propheta communem carnalium hominum obiectionem; & quia stultorũ infinitus est numerus, ideo ait, Multi dicunt, idest, cùm prædicamus cōtemptum rerum temporalium, atq; ad innocentiam, & iustitiam exhortamur, plurimi dicunt, quis ostendet nobis bona, si hæc quæ videmus, & tāgimus bona nō sunt? quis redijt ab inferis? quis ascendit in cœlum? Potest etiam per illud, bona, intelligi, iustitia, & probitas; quia enim dixerat sacrificium iustitiæ; obijciunt improbi, quid est hæc iustitia? quis nobis ostendet viam Iustitiæ?

VII. **Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: dedisti lætitiam in corde meo.**

Respondet Propheta viam iustitiæ nobis à Deo demonstratam esse, & nos habere magistrum intra nos, qui nos doceat verum bonum, lumen videlicet, rationis naturalis. hoc enim lumē signatum est, & impressum indelebiliter super nos, idest, in suprema parte hominis. Habemus enim partem inferiorem, corpus, partem superiorem, animam: & in ipsa anima partem inferiorem, qua viuimus, & sentimus, & superiorem, qua ratiocinamur, & sapimus. In hac igitur suprema parte est lumen, quò distinguimur à bestijs; estq; hoc lumē deriuatum à vultu Dei, quia id nos facit esse ad imaginem, & similitudinem Dei. Et ex hoc lumine possumus intelligere primum viam iustitiæ. lex enim naturalis scripta in corde, quam ne ipsa quidem delet iniquitas, docet non faciendum alteri quod nobis ab alijs fieri nolumus; proinde non furandum, non mœchandum, &c. Possumus etiam intelligere adiuti gratia Dei, nostrum verum bonum consistere in assimilatione ad Deum. bonũ enim imaginis est, quàm simillimam esse exēplari. Ex hac autem cogitatione existit in voluntate ingens lætitia, spes, & amor erga Deum. Quid enim dulcius, quàm cogitare se esse imaginem viuã rei infinitæ pulchritudinis? & se exemplari suo omnipotenti esse charissimã? Qui verò non omnes hoc experiũtur, ideo Dauid non ait, dedisti lætitiã in cordibus eorum, sed dedisti lætitiã in corde meo. quod idem omnes iusti, & pij dicere possunt. Parum autē refert, ꝙ in Hebræo habetur, signa super nos lumē vultus tui; & nos habemus, signatum est super nos lumen vultus tui. nã literæ eædem mutatis punctis efficiũt, signatum est. Et hanc veram lectionem esse credimus, quia Septuaginta Interpretes melius nouerāt quomodo legendæ essent illæ literæ, quàm Rabini posteriores, qui puncta addiderũt.

A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. VIII.

Addit Propheta aliud argumentum ex quo possunt homines intelligere Deum esse auctorem omnium bonorum, quia videlicet ipse est, qui temporibus suis multiplicat fruges, & producit fructus omnes. Sic etiam B. Paulus Act. 14. Non sine testimonio reliquit semetipsum dans pluuias, & tempora fructifera, replens cibo, & lætitia corda nostra. A fructu, inquit, frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt, idest, aucti sunt, siue creuerunt in bonis temporalibus ob illorum trium præcipuè fructuum abundantiã. Vox enim Græca, quam Interpres reddidit, multiplicati sunt, significat etiam, aucti sunt, siue creuerunt, & sic exponendam esse docet etiam textus Hebraicus, vbi ad verbum habemus, frumentum, & vinũ eorum multiplicata sunt. Parum etiã refert quod in Hebræo non fit mentio olei. nam vel excidit ea vox, vel Septuaginta Interpretes eam addiderũt explicationis gratia. Scriptura enim passim hæc tria coniungere solet.

In pace in idipsum dormiam, & requiescam. IX.

Concludit Psalmum Dauid dicens, Quicquid fit de alijs, quos ad amicitiã cum Deo exhortatus sum, ego omnino in Deo confidere, ac penitus conquiescere volo. Ego, inquit, in pace, idest, cum

cum tranquillitate animi, in idipsum, idest, coniunctim, pariter, simul dormiam, & requiescam, idest, securus cubabo ad dormiendum, & re ipsa quietissimè dormiam. Voces enim tam Hebraicæ, quàm Grecę pro quibus habemus, dormiam, & requiescam, significant propriè iacebo, siue cubabo, & dormiam. Sed non malè noster interpres vertit, dormiam, & requiescam, quia qui cubat, vt dormiat, dici potest dormire; & qui dormit, præsertim somno placido, dici potest quiescere. Possunt etiam hæc referri ad futuram requiem in cœlo. tunc enim verè summa pax erit ex vnione cũ Deo, & summa, ac verissima requies. Illud, in idip-

VIII. יַחְדָו sum, quod frequentissimè occurrit in Psalmis, in Hebræo est, Iachdau, quod Sanctus Hieronymus, & alij vertunt, pariter, siue simul, Septuaginta Interpretes vbique reddunt, ἐπὶ τὸ αὐτὸ, idest, in idipsum: sed idem est sensus. nam in idipsum, idem est, quod coniunctim, & simul. Sanctus Augustinus per idipsum, intelligit Deum, qui solus est semper idem ipse, æternus, & immutabilis, iuxta illud, Tu autem idem ipse es. acuta, & pia interpretatio, sed mystica, non literalis.

X. Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.

Reddit causam, cur velit in Deum proijcere omnem sollicitudinem, siue, cur in futuro seculo in pace dormiturum, & quieturum se dixerit. Ratio enim est, quoniam Deus verissimis, & fidelissimis suis promissionibus eum in sola spe constituerit, idest, habitare fecerit. Id enim significat vox Hebræa, & Græca. Itaque vir iustus, & amicus Dei in sola spe diuina habitat, tamquam in tutissima domo; agit quod

X. potest pro vita præsenti, & futura; at non confidit in proprijs viribus, neque in vlla re creata, sed in Deo solo, & ideò non confunditur, securus dormit, & securus dormiet in sæculo futuro.

PSALMVS V.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro ea, quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.

HIc titulus variè exponitur, propterea quod in Hebręo quædam vox est, Nechilot, נְחִילוֹת quam Rabini, & qui Rabinos sequuntur, significare volũt instrumentum musicũ. Sed à Catholicis omnino reijciendi sunt, cùm S. Hieronymus Hebraicæ linguæ peritissimus verterit, pro hæreditatibus; & Septuaginta adhuc peritiores, & quibus lingua Hebræa patria erat, verterint, pro ea, quæ hæreditatem consequitur. Et verba ipsa Hebraica has interpretationes omnino recipiunt, siquidem, Nachal, נָחַל hæreditare significat. Nachalot, hæreditates; Nochelet, eam quæ hæreditat. נְחָלוֹת Credibile igitur est, textum Hebraicũ diuturnitate temporis vna, vel altera נֹחֶלֶת litera immutatum peperisse has varietates: sed in re dubia Septuaginta Interpretibus fides habenda est magis, quàm recentibus Rabinis, præsertim cum S. Hieronymi versio magis faueat Septuaginta, quàm Rabinis. Igitur hic Psalmus compositus est in persona Ecclesiæ, quæ hæreditatem salutis æternæ quotidie in suis membris consequitur, & in fine mundi tota consequetur. Quia verò ecclesia pro meliore sua parte, similis est colũbæ, quæ perpetuo gemit, & innocentiam custodit, ideo in hoc Psalmo columbę officiũ exercens, partim orat, partim peccatum detestatur. Quod ipsum facere debẽt omnes, qui pertinent ad columbam; sic enim vnimur Deo, in quo cõsistit hæreditas, si oratione trahimus Deum ad nos, & puritate vitæ propinquamus ad Deũ.

Explicatio Psalmi 5.

VErba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum. I.

II. Intende voci orationis meæ Rex meus, & Deus meus.

Tribus modis fieri poteſt, vt aliquis non audiatur ab aliquo: vel quia ille non percipit ſonum verborũ, vel quia non percipit ſignificationem eorundẽ verborum, vel quia non attendit intẽtus alijs rebus. Deus quidem omnia percipit, & intelligit, & ſemper attendit: ſed dicitur aliquando non percipere, vel non intelligere, vel non attendere, quia ſic orantem contemnit, ac ſi non perciperet, vel nõ intelligeret, vel non attenderet. Ideo ſanctus Propheta oraturus Deum, initio poſtulat, vt Deus percipiat, intelligat, & attẽdat. Porro Deus orantem contemnit, ac ſi non perciperet ſonum verborũ, quando is, qui orat, ita diſtrahitur, vt nec ipſe verba ſua percipiat; vel ita frigidè orat, vt oratio ſurſum aſcendere non poſſit. Tunc verò Deus ita ſe habet, ac ſi non intelligeret quid petatur, quando is, qui orat neſcit quid petat, petẽs ea, quæ ſibi non ſunt vtilia, etiam ſi attentè, & feruenter oret, atq; adeò clamet. Tunc deniq; Deus ſimilis non eſt attendenti, quando orans non eſt dignus, qui audiatur, vel quòd ſine debita humilitate, fiducia, alijsque debitis circunſtantijs oret, vel ꝙ ſit peccator, & de pœnitentia nondum cogitare inceperit. Propheta igitur miro artificio à Spiritu ſancto edoctus, orat Deũ pro dono bene orandi, videlicet vt detur ei ſic orare, vt opus eſt, ad hoc vt Deus non repellat orationem, ſed percipiat ſonum, intelligat clamorem, & intendat orationi. Addit autem, Rex meus, vt facilius impetret. Solet enim bonus Rex audire populum ſuum. adiungit verò, & Deus meus, vt oſtendat ſe non ſolum eſſe populum Dei quaſi Regis, ſed etiam creaturã eius, & in omnibus ab eo pendere, & ſine eo nihil poſſe.

III. Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam.

Reddit rationem, cur petierit audiri à Domino; quoniam, inquit, ad te orabo, ideſt, quia ſtudium meum præcipuum futurum eſt oratio, ideo tam ſollicitus ſum de auditione. Et quia ſtudium orandi non ſolum eſt mihi præcipuum, ſed etiam primum, ideò ſummo mane antequam aliud vllum opus aggrediar, tu Domine audies vocem meam. nulli enim loquar antequam tibi, tu labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.

Mane aſtabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. IV.

Non ſolum, inquit, mane orabo, ſed etiam aſtabo tibi, ideſt, conabor me præſentem tibi exhibere; & cõtemplabor (id enim ſonat vox Hebræa) in illo ſilentio matutino antequam irruat turba negociorum huius vitę. Materia verò præcipua contemplationis meæ erit conſiderare, nihil te magis odiſſe quàm peccatum: innocentiam, & iuſtitiam tibi ſummopere gratam eſſe, cùm tu ſis lux, & iuſtitia, & ideo ſi tibi placere volo, innocentiam, & iuſtitiam mihi ſectandam eſſe, & iniquitatem odio habendam.

Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos. V.

Non ſolùm Deus non vult iniquitatem, ſed neque vult homines iniquos: ideò nõ habitabit, inquit, iuxta te malignus, ideſt, non propinquabit tibi iure amicitiæ: neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos, ideſt, non diu reſpicies oculo clementię iniuſtos. Nunc enim Deus reſpicit etiam iniuſtos oculo clementiæ, ideſt, eis concedit multa temporalia bona, ſed hoc non diu durabit. Breui enim proijciet illos à facie ſua in æternum interitum.

Odiſti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium. VI.

Virum ſanguinum, & doloſum abominabitur Dominus. VII.

Non ſolum Deus non vult iniquitatem; nec ſolùm non vult amicitiam cũ iniquis; ſed illos odit, & perdere vult, ac

ac re ipsa perdet: & quoniam peccata committuntur opere, verbo, & cogitatione, siue desiderio, ideò singula Psalmus enumerat, primo operãtes iniquitatem, secundo loquentes mẽdacium, quod de perniciosio intelligitur, tertio virum sanguinum, id est, crudelem, sanguinis appetentem, & dolosum, id est, qui dolos meditatur, & struit.

VIII. **Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domũ tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.**

Dixerat Propheta matutino tempore, se contemplaturum quantoperè Deus peccatum, & peccatores auersetur. Exponit nunc fructum contemplationis, ac dicit. Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ, id est, confisus in multa misericordia tua, non in viribus meis, vt euitem omnia peccata, introibo in domum tuam, quæ est domus orationis, & adorabo ad templum sanctum tuum, id est, prosternat coram tabernaculo tuo in timore tuo, timens, ac tremens implorabo auxilium tuũ.

IX. **Domine deduc me in iustitia tua, propter inimicos meos: dirige in conspectu tuo viam meam.**

Hæc est oratio, qua orat in domo Dei, videlicet, vt Deus eum deducat in iustitia sua, id est, vt eum ducat per semitas iustitiæ faciendo illum implere omnia mandata diuina, & sic vitare omnia peccata, &, quod idem est, dirigat in conspectu suo viam eius, id est, faciat eum ambulare per viam rectã, Deum semper præ oculis habendo. Id verò potissimum orat propter inimicos, siue (vt habetur in Hebræo) propter insidiatores suos. necessariũ enim est diuinum auxilium dirigens, & protegens, præueniens, & subsequens propter multitudinem hostium, qui nobis insidiantur, & ad peccata pertrahere conantur, siue ij Dæmones sint, siue homines terrentes, vel allicientes. Vocat enim inimicos, omnes, qui impediunt viam salutis, etiam si aliqui amicissimi videantur. nam inimici hominis domestici eius. Parum autem refert, q̃ in Hebræo habetur, Dirige in conspectu meo viam tuam, quomodo etiam haberi in editione Septuaginta Interpretum, testatur S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam, & in nostro Græco, & Latino, Dirige in conspectu tuo viam meam. Nam sensus in idem recidit, siue dicas secundum Hebræos codices, Dirige in cõspectu meo viam tuam, id est, fac vt inueniam, & videam viam tuam rectam: siue secundum Græcos, & Latinos, Dirige in conspectu tuo viam meam, id est, fac vt ambulem coram te per viam rectam. Semper enim petitur gratia incedendi per viã mandatorum Dei.

Quoniam non est in ore eorũ veritas, cor eorum vanum est. X.

Sepulchrum patens est guttur eorũ, linguis suis dolose agebãt. XI.

Reddit rationem, cur velit auxilium contra inimicos insidiãtes, quia videlicet illi nihil intẽdunt, nisi decipere, & difficile est insidias eorum vitare. Non est, inquit, in ore eorum veritas, quia si terrent, decipiunt persuadẽtes fugam exigui mali, vt inducant in maximum malum: si alliciunt, decipiunt, persuadẽtes prosecutionem exigui boni, vt adducant iacturam summi boni. Cor eorum vanum est intus, & extra peruersi sunt; nõ sapiunt, nec appetũt nisi vana, ideò non possunt loqui, nisi vana. Idem autem repetit in versu sequenti, sed ordine mutato. nam quod dixerat, Cor eorum vanũ est, repetit, dicens, Sepulcrum patẽs est guttur eorum: & quod dixerat, Nõ est in ore eorum veritas, repetit, dicens, Linguis suis dolosè agebant. Itaque cùm dicitur, guttur sepulcrum patens, significatur guttur, seu os, & linguam, quæ sunt instrumenta loquendi, esse quasi os sepulchri, interiora verò sepulchri esse animam, siue cor, vbi sunt desideria, & cogitationes horridæ, & fœtẽtes, quasi cadauera putrefacta, vnde exhalat fœtor verborum mortiferorũ. Et ideò addit, linguis suis dolosè agebant; hoc est, nõ solum falsa dicunt inimici

mei, quia non est in ore eorum veritas, sed etiam dolose, quia sub specie boni persuadent mala. In Hebræo est, linguis suis blandiuntur, quod in idem recidit.

XII. **Iudica illos Deus, decidant à cogitationibus suis; secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine.**

Prophetia est potius quàm imprecatio. significat enim Psalmus fore, vt inimici iustorum, non solum non admittãtur ad hæreditatem, de qua in titulo Psalmi, sed condemnentur ad æternas pœnas, & nihil obtineant eorũ, quę moliuntur. Iudica illos, idest, iudicabis, vel, vt significantius habent Hebræa, condemnabis illos: decidant à cogitationibus suis, idest, frustrabuntur spe sua, qua sperabant se subuertere posse electos: secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, idest, pro meritis suis expellentur ab hæreditate in tenebras æternas; quoniam irritauerunt te Domine, idest, quoniam, dum hominibus se nocere existimarunt, non homines offenderunt, sed Deum, iuxta illud, Non te abiecerunt, sed me 1. Reg. 8. &, Non es mentitus hominibus, sed Deo. Act. 5.

XIII. **Et lætabuntur omnes qui sperant in te, in æternum exultabũt, & habitabis in eis.**

XIV. **Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum; quoniam tu benedices iusto.**

XV. **Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.**

Hic prædicit felicissimam hæreditatem electorum, quibus titulus Psalmi eam promiserat. Ac primo inuitat iustos ad lætitiam ob spem bonam futurorum. Lætentur omnes qui sperant in te, idest, & si nunc in labore certaminis, iusti reperiuntur, tamen lætentur in spe, qui non sperant in vanitatibus, sed in Deo vero, & in tempore suo in æternum exultabunt laudãtes Deum, qui habitabit in eis, idest, super eos ad modum tentorij, vt in Hebræo legimus; proinde ipsi in Deo erũt, & Deus in eis: & erit Deus omnia in omnibus. Hæc autem exultatio, & laus, quasi exterior, nascetur ex interna immensa lętitia, & gloria. nam gloriabuntur in te, ô Deus, omnes qui diligunt nomen tuum, idest, omnes verè iusti. Charitas enim est, quæ iustos & amicos, & filios Dei facit. Gloriabuntur autem, quoniam tu benedices iusto, idest, vnicuique iusto benedices, & benedicendo benefacies, reddendo eis coronam gloriæ, quam merentur. Et quoniam radix omnium bonorum est beneuolentia Dei, qui nos elegit ante mundi constitutionem, cùm ex illa procedat vocatio, iustificatio, merita bona, & ipsa glorificatio: ideò concludit, Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos, idest, confiteor tibi Domine, omnia nostra bona inde manare, quia beneplacitum tuum, siue gratia tua nos complexa est, & vndique protexit, vt scutum protegere solet milites. Cui simile est illud, Qui coronat te in misericordia, & in miserationibus. Verbum Hebrǽum ambiguum est, quo ad pronomen. nam verti potest coronasti eum, idest, iustum, cui benedixisti, & sic vertit S. Hieronymus. Potest etiam rectè verti, mutatis punctis, coronasti nos, vt verterunt Septuaginta, sed sententia est omnino eadem.

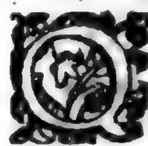

PSAL-

PSALMVS VI.

Titulus, & Argumentum.

In finem in hymnis pro octaua, Psalmus Dauid.

QVod dicitur, pro octaua, vel vt habetur in Hebræo, super octauam, videtur esse genus citharæ habentis octo cordas, vel aliquid simile. nam in priore libro Paralip. cap. 15. vbi describuntur varia instrumenta, quibus canendi erant Psalmi, inter alia ponitur cithara super octauam. Non est tamen repudiandum, quod communiter dicitur, per octauam, hoc loco significari diem vltimi iudicij, quę erit octaua, quia sequetur post sex dies laboriosos huius vitæ, & post septimã quietis animarum. Hic enim Psalmus est primus illorum septem, qui ad pœnitentiam pertinent. Neque verisimile est, quod Rabini, & eorum sectatores dicunt, hũc Psalmum compositum fuisse à Dauide pro sanitate corporis recuperanda, quam videlicet amiserat ob adulterium, & homicidium perpetratum. Scriptura enim satis declarat in 2. lib. Regum, quam pœnam exegerit Deus à Dauide propter illius peccati reatum: neque vsquam meminit morbi corporalis. Sed neque Ecclesia ab antiquissimis temporibus inter pœnitentiales hunc Psalmum, & primo etiam loco numerasset, nisi propriè, & ad literam ad pœnitentiam pertineret. Itaque argumẽtum huius Psalmi erit oratio peccatoris timentis diuinum iudicium, & ad reconciliationem suspirantis.

Explicatio Psalmi 6.

I. **DOmine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.**

Petitio est hæc verè pœnitentis, & contriti, qui super omnia peccatum odit. Nam tunc Deus arguit, idest, accusat, & corripit peccatorem in ira, & in furore quando non castigat, vt saluet ex amore paterno; sed castigat, vt perdat, ac iustitiæ satisfiat. Quod facit in hac vita, quando percutit cæcitate, & obstinatione, vt sit peccatum pœna peccati: in alia vero quando perdit in gehennam. Iste igitur concussus horrore, & timens abyssum iudiciorũ Dei non recusat flagellum pœnarum, quæ non separant à Deo, sed compellũt ad Deum; sed horret malum illud super omnia verè horrendum, idest, tradi in desideria cordis sui, in passiones ignominiæ, obdurari, & excæcari, & tandem in æternum separari à facie Dei. Porrò ira, & furor pro eodem hoc loco accipiuntur, sicut etiã argui, & corripi. est enim (vt alias adnotauimus) familiare Prophetis id ipsum bis repetere, explicandi, vel inculcãdi gratia.

Miserere mei Domine, quoniã infirmus sum; sana me Domine, quoniã cõturbata sunt ossa mea. II.

Ad permouendum Deum, vt non in furore arguat, adducit pœnitens Dauid aliquot argumenta; ac primum sumit ab infirmitate sua, quasi dicat, nõ respicias Domine peccata, vt offensas tuas, sed vt miserias, & ægritudines meas: proindè non punias, vt Iudex, sed cures vt Medicus, vre, & seca, si opus est; sed ex misericordia ad sanandum, non ex iustitia ad perdendum. Verè enim peccata miseriæ sunt, & quò sunt magis ex malitia commissa, eò sunt maiores miseriæ, & quo minus nos ea cognoscimus, & timemus, eò miseriores sumus. Ergo, inquit, miserere mei, quoniam infirmus sum, idest, respice misericorditer peccata mea quæcunque illa sint, vt ęgritudines, & morbos animæ meæ, quæ me debilem, & imbecillum reddiderunt. Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Idem repetit alijs verbis. Deus enim si misereatur, miseriam tollit, & proinde sanat, atque ita idem est, miserere mei, & sana me. Idem quoq; est,

 quo-

quoniam infirmus sum, &, quoniam conturbata sunt ossa mea. per ossa enim significatur robur, ac fortitudo; & tunc dicuntur ossa cõturbari, quando fortitudo nutat, & robur frãgitur, ac debilitatur. Poterant autem verba Græca, & Hebraica sic etiã reddi, Tremuerũt, siue tremefacta sunt ossa mea.

III. Et anima mea turbata est valde, sed tu Domine vsquequo?

Alterum argumentum ducit à cognitione proprij peccati, sicut in Psal. 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Dicit igitur, non solum miser sum, sed etiam miseriam meam agnosco, ac propterea anima mea se ipsa tã deformem, ac miseram aspiciens, & horrens turbata est valde, & conterrita salubriter impatiens efficitur, & clamat, & tu Domine vsquequo non misereris, non sanas? Habet vero magnã emphasim, illud, vsquequo, sine alio verbo. Significat enim prolatum esse ab anima turbata, & non valente integram formare sententiam.

IV. Conuertere Domine, & eripe animam meam, saluum me fac propter misericordiam tuam.

Hoc est argumentum tertium, quod à misericordia Dei sumitur. Conuertere, inquit, idest, respice me. nam respectus Dei est causa omnium bonorum nostrorum, Conuerte faciem tuam, & salui erimus. Et alibi, Auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus. Respexit Dominus Petrum, & fleuit amare. Et Iacobus ideò vocat Deum Patrẽ luminum, quia sicut sol aspectu suo illuminat, calefacit, viuificat corpora; sic Deus respiciens oculo pietatis illuminat, accendit, viuificat animas; & eripe animam meam, idest, educ de fouea in quam cecidit; erue de laqueo venantium, quo capta, & irretita tenetur; eripe de manibus inimicorum, quibus tradita est, propter peccatum. Saluum me fac, idest, libera ab imminente damnatione ad infernum. nam propriè saluare est liberare ab imminente mortis periculo. Notandus est autem ordo. Primo Deus conuertitur ad nos, ac nos respicit gratia sua. Secũdo nos conuertimur ad illum, & sic anima eruitur à culpa. Tertio liberati à culpa saluamur à periculo imminentis damnationis. Hoc autem totum, quod fit in actu iustificationis, non fit per vlla nostra merita præcedẽtia (quid enim meretur impius nisi pœnam?) sed per misericordiã Dei; ideò addit propter misericordiam tuam. quasi dicat, Audeo petere tam ingens donũ, non quia dignus sum, sed quia tu misericors es.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi? V.

Est hoc argumentum quartum à gloria Dei desumptum. Peto, inquit, non argui in furore, quia si ita fieret, ad mortem ęternam sine dubitatione dãnarer: & sic periret ex parte memoria tua, & laus tua. Damnati siquidem ad gehennam non recordantur Dei, vt eũ laudent; neque vllus est in inferno, qui confiteatur Domino, idest, laudet Dominum confitendo eius beneficia, & mirabilia. Qui hunc locum intelligũt de morte corporali, & per infernum intelligunt sepulchrum, & sensum esse volunt, quod mortui in sepulchris iacentes Deum non laudant, neque eius memores sunt, cùm nihil sentiant; allegãt verba Ezechiæ apud Isaiam c. 38. Quia non infernus confitebitur tibi, neq; mors laudabit te; & satis constat, Ezechiam petiuisse liberari à periculo mortis corporalis. Sed profectò locus etiam Ezechiæ debet intelligi de morte æterna, ac de inferno damnatorum. Nam tametsi Ezechias timebat mori corporaliter: timebat etiam mori in ęternum, & cantauit cãticum illud gratias agẽs Deo, quia intellexit ex dono corporalis sanitatis, tãquam ex signo diuinæ beneuolentiæ sibi remissa fuisse peccata, & liberatum se esse à periculo gehennæ, vnde ait: Tu autẽ eruisti

ani-

animam meam,vt non periret; proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea,quia non infernus confitebitur tibi,neque mors laudabit te; non expectabunt, qui descendunt in lacum veritatem tuam. Et sanè si de morte sola corporali hæc intelligerentur, valde exilia essent argumenta. Nam etsi mortui corporaliter,& in sepulchro iacentes non laudant Deum, tamen animæ eorum viuunt,& Deum laudant:& ipsa etiam corpora in sepulchro expectant veritatem Dei,idest, fidelitatem Dei de promissa resuscitatione. Soli illi sunt qui descendunt in lacum æternæ damnationis,qui non expectāt veritatem Dei, neque Dei recordantur in bonum,neque laudant,aut vnquam laudabunt:atque ita hunc locum Ezechiæ intelligit S.Hieronymus in commentario Isaiæ,& alij Patres.

VI. **Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.**

Quintum Argumentum ducit Propheta à fructibus dignis pœnitentiæ. Nam vt Apostolus dicit, Si nos ipsos diiudicaremus, nó vtiq; iudicaremur, idest,si nos ipsos damnaremus & puniremus,non damnaremur, nec puniremur à Domino. Parcit enim Deus ijs, qui sibi non parcunt. Dicit igitur, se non solùm intelligere, & detestari peccatum suum, sed etiam pro viribus punire,& puniturum. Laboraui,inquit, in gemitu meo,idest,tam ingenti fletu peccata mea deploraui, vt fatigatus sim,nec tamen adhuc cesso. Nam lauabo per singulas noctes lectum meum, idest, singulis noctibus vice somni, & quietis,vbertim peccata deflebo, & lacrymis stratū rigabo. Notanda est hoc loco abundantia & diuturnitas lacrymarum. Nam pro verbo,lauabo,in He-
אשחה bræo est, asche, natare faciā, vt etiam vertit S.Hieronymus: & ipsum etiam Latinum,lauabo,nó significat effusionem paucarum guttarum, sed tantam copiam,vt ijs lectus lauari posset. Vox etiam, rigabo, insinuat ingentem copiam lacrymarum decurrētium instar riuuli. Illud autem, per singulas noctes, in Hebræo ambiguum est. Nam significare potest, per totam noctem, & sic vertit S.Hieronymus:potest etiā significare, in omni nocte, & sic acceperunt Septuaginta: vtrumque mirabile est, & fortasse vtrunque verum simul, idest,quòd longo tempore singulis totis noctibus lacrymas copiosissimas fuderit. In quo speculo intueri se deberent, qui plurima, & grauissima peccata committunt,& vix paucas lacrymę guttas emittere valent,cùm remissionem à Deo quærunt.

Turbatus est à furore oculus meus,inueteraui inter omnes inimicos meos. VII.

Pertinent hæc ad effectum indicandum maximæ illius profusionis lacrymarum. Nam in Hebræo pro turbatus est, habetur caligauit, seu corrosus est oculus meus,vt sensus sit, oculus meus propter furorem, & indignationem meam contra turpitudinem peccati, à fletu nimio quasi corrosus caligauit, & turbatus est. Quod autem sequitur, inueteraui,in Hebræo refertur ad oculum,& est tertiæ personæ,inueterauit: tamen quia non solùm Septuaginta, sed etiam S.Hieronymus vertit in prima persona, inueteraui, siue consumptus sum, credibile est lectionem Hebraicam nonnihil ab eo tépore immutatam, vt in voce, atheca, desit vnum
Iòd in fine, & loco ה, debet esse ת, & עתקה
legendum sit atachti, quæ mutatio fa-
cillimè accidere potuit. Sensus igitur עתקתי
est, Turbatus est à furore oculus meus, inueteraui iter omnes inimicos meos, idest,quia inueteraui inter omnes inimicos meos:& clarius oculus meus caligauit præ fletu ex indignatione,quá concepi,ex eo quòd tam diu in peccatis heserim,vt inueterauerim inter omnes inimicos meos, quasi dicat, Non possum non vehementer mihi ipse indignari,quòd nullum vitiū adhuc perfectè vicerim,nullumq.hostem animæ meæ debellauerim, sed consenuerim inter omnes hostes meos. Vocat autę hostes,

hostes, omnes qui eum ad peccandum impulerunt, siue Dæmones, siue homines, siue ipsa vitia, & habitus malos.

VIII. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatē, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei.

Quia tam grauiter ferebat se consenuisse inter hostes; ideò prorumpit in hanc vocem, Discedite à me, idest, nolo amplius consortium vestrum, non acquiescam tentationibus vestris, fretus diuino auxilio. Quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei, idest, quia Dominus misericordia motus ob lacrymas meas non solùm peccata dimisit, sed etiam virtutem auxit resistendi vobis.

IX. Exaudiuit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit.

Explicat quod dixerat, se exauditum, & idem repetit bis, terve, ad significandam certitudinem exauditionis; & vt ipse sibi hoc modo animum adderet ad resistendum tentationibus.

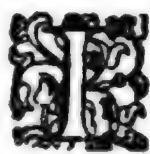
X. Erubescant, & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur, & erubescāt valde velociter.

Concludit optans finé totalem bellorum spiritualium. Erubescant, & conturbentur, quia nihil profecerunt, sed in vanum laborauerunt; conuertantur in locum suum vnde venerunt, & erubescant, idest, confusi discedant velocissimè: quia nimirum nolo differre vitæ mutationem: sed ex hac hora, ex hoc momento aggredior viam Domini rectā, & perfectam. Potest etiam hæc conclusio esse oratio pro conuersione eorum hominum, qui vel persequendo, vel alliciendo causa peccandi illi fuerunt. Optat enim, & orat, vt illi erubescant, & conturbentur per veram cognitionem, & detestationem peccati: & sic ipsi quoque ad Deum velociter conuertantur. Potest denique esse imprecatio implenda in die Iudicij. Tunc enim verè omnes impij, siue Dæmones, siue homines, qui iustos ad impatiétiam, vel alia peccata inducere voluerunt confundentur, & erubescent, & conuertentur ad agnitionem veritatis, sed inutiliter. Tunc enim dicét, Ergo errauim' à via veritatis, &c. Erit auté id celeriter valde, quia dies Domini non tardat, etiā si nobis nunc secus videatur. Sed cùm venerit, & repentinus venerit, tunc sentietur, quàm celeriter venerit. In Hebræo habetur, Erubescant, & conturbétur vehementer. Quæ vox, vehementer, non habetur hoc loco in nostris codicibus Græcis, & Latinis, sed fuisse in editione Septuaginta Interpretum, testatur sanctus Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam. Sed si quis rectè consideret, illa particula non deest in nostris codicib', sed posita est paulò inferius. Nam vbi nos habemus, conuertantur, & erubescant valde velociter, in Hebræo non habetur valdè, sed solùm velociter. Ex quo intelligimus, non esse sensum, erubescant valdè velociter, sed, erubescant valdè, & erubescant velociter. Et hoc modo Codices omnes concordes erunt.

PSALMVS VII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid, quem cecinit Domino pro verbis Chusi filij Iemini.

IN Hebræo non est Psalmus, sed, Sigaion, quod propriè ignorantiam significat; tamen quia Septuaginta, & S. Hieronym' reddiderūt, Psalmus, dicēdum erit, eam vocem esse ambiguam, & significare non solum ignorantiam, sed etiam genus aliquod cantici. Quis item fuerit Chusi, non est adeò certum. S. Augustinus, & alij qui non norunt linguam Hebraicam, existimant esse Chusi Arachitem amicum Dauid, qui (vt legitur 2. Reg. 16.) misit nuncium ad Dauidem, eiq. significauit consilium Achitophel. Sed ille Chusi scribitur שגיון

ſcribitur per literam Chet, iſte de quo in hoc Pſalmo, per literam Caph, neq; conſtat, an ille Chuſi fuerit filius Iemini. Denique Dauid in hoc Pſalmo refellit calumniam cuiuſdam filij Iemini, vt patet ex illis verbis, Si feci iſtud; Chuſi autẽ Arachites nullam calumniã dixit contra Dauid. S. Hieronymus exiſtimat, titulum intelligendũ eſſe de Saule, qui vocatur Chus, ideſt, Aethiops, ob nigredinem morum, & erat de Tribu Beniamin, ſeu (quod eſt idem) filius Iemini, vt patet ex lib. 1. Regum cap. 9. Saul enim lib. 1. Reg. c. 22. dixit coram omnibus ſeruis ſuis, Non eſt qui vicem meã doleat, eò quòd ſuſcitauerit filius meus ſeruum meum aduerſus me inſidiantem mihi vſq; hodie. Hanc igitur calumniam refutat Dauid in hoc Pſalmo iuxta opinionẽ S. Hieronymi. Sed poteſt etiam æquè probabiliter dici, Chus hoc loco eſſe Semei, qui erat etiã filius Iemini, & maledixit Dauidi, cùm fugeret perſecutionẽ Abſalonis, & ait: Egredere vir ſanguinum, & vir Belial, reddidit tibi Dominus vniuerſum ſanguinem domus Saul, quoniam inuaſiſti Regnum pro eo, 2. Reg. 16. Ob hanc calumniam peſſimam, & falſiſſimam videtur hunc Pſalmum cõpoſuiſſe, orans Deum, vt defendat innocentiam, & iuſtitiam ſuam; & ideò vocatur Pſalmus, Ignorantia Dauid, quia verè ignorabat, ſe mala illa feciſſe, de quibus accuſabatur à Saule, ſiue à Semei. Ideò etiã dicit in principio Pſalmi, Dñe Deus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, &c. Videtur igitur Pſalmus ſcriptus eſſe tempore perſecutionis Abſalon, ob verba maledictionis Semei, vel tempore perſecutionis Saul, ob verba ſupradicta. Propheticè autem Dauid gerit perſonam Chriſti, & cuiuſcũque iuſti calumniam ſuſtinentis.

Explicatio Pſalmi ſeptimi.

I. **DOmine Deus meus in te ſperaui, ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me.**

In te, inquit, ſperaui, quia penè omnes deſeruerunt me: ita vt etiam filius meus Abſalõ, vel ſocer meus Saul quærãt me occidere: non habeo cui fidam, niſi te Deum meum. Saluum me fac ex omnibus perſequentibus me. Multi enim eũ perſequebantur, alij conſilio, alij maledictione, alij bello, & armis.

Nequando rapiat vt leo animam meam, dum non eſt qui redimat, neque qui ſaluum faciat. II.

Reſpicit ad Principẽ perſecutionis, ne fortè, inquit, Saul, aut Abſalon rapiat animam meam, ideſt, vitã meam, vt leo ſolet abſq; vlla miſericordia interficere animalia cætera; dum non eſt qui redimat, neque qui ſaluum faciat, ideſt, dum tu non redimis, neq; ſaluas. Sciebat enim Dauid omnẽ induſtriam humanam ſine Deo eſſe vanam. Vtitur Scriptura voce redemptionis pro quacunque liberatione, etiam ſi non fiat propriè per ſolutionem precij. Sicut enim dicitur Deus vendere, quos alienat quodammodo à ſua miſericordia, & tradit miniſtris ſuæ iuſtitiæ puniendos: ita dr̃ Deus redimere, quos iterum à miniſtris iuſtitiæ erutos miſericorditer liberat. In Hebræo habetur paulò aliter, videlicet: Ne fortè rapiat vt leo animam meam, lacerans, & non ſit ſaluans: ſed in ſententia non eſt varietas.

Domine Deus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis. III.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. IIII.

Reddidit cauſam, cur petierit liberari à Deo, quia videlicet Deus nouit innocentiam eius, & ſic refellit calumniam Saulis, & Semei de inſidijs in Saulem, & de inuaſione Regni: nec ſolùm dicit ſe non reddidiſſe malum pro bono, neque malum pro malo, ſed reddidiſſe bonum pro malo. Primo igitur dicit ſe non reddidiſſe malum pro bono, Si feci, inquit, iſtud, ideſt, ſi inſidiatus ſum Regi, vel ſi inuaſi Regnum fraude aliqua aut vi. ſi eſt iniquitas in manibus

bus meis, idest, si operatus sum iniquitatem reddens malum pro bono, idest, cùm receperim à Saule honorem magnum, vt essem Gener eius, & Tribunus super mille viros, si reddidi pro his beneficijs malum insidiarum, vt ipse dicit. Addit, se non reddidisse malum pro malo, Si reddidi retribuētibus mihi mala, idest, cum Saul, siue Semei retribuerint mihi multa mala pro beneficijs à me acceptis, ita vt me occidere voluerint, si reddidi eis vicem procurando eorum mortem, & non potius abstinuerim semper à nece ipsorum, cùm facilè, & impunè inferre eam possem: decidam meritò ab inimicis meis inanis, idest, si non sunt falsę eorum calumniæ, non recuso cadere in prælio penitus inanis, idest, sine vlla gloria militari, nullo damno hostibus illato, & maximo accepto. In Hebræo legitur hoc modo, Si reddidi retribuentibus mihi malum, & dimisi hostes meos vacuos: sed vox dimisi, potest significare etiam recedam, seu discedam, & tunc efficitur sententia quam reddiderunt Septuaginta. Idem enim est recedam ab inimicis inanis. Si autem legamus cum S. Hieronymo, Et dimisi hostes meos vacuos; tunc sensus erit, se reddidisse bona pro malis, ac si dicat, Si dimisi hostes meos nō affectos à me aliquo insigni beneficio, eueniat mihi hoc, aut illud malum.

V. **Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.**

Hæc sunt mala, quæ sibi ipse imprecatur, si sunt verę calumniæ Saulis, aut Semei. Semper autem crescit oratio. Primo, inquit, persequatur inimicus animam meam, idest, conetur me occidere. Secundo, comprehendat, idest, non possim effugere manus eius, quin capiat me ad interficiendum. Tertio, Conculcet in terra vitam meam, ignominiosè destruat vitam meam, quomodo destruuntur, quæ pedibus minutatim atteruntur. Denique, gloriā meam in puluerem deducat, idest, post mortem detrahatur gloria mea de loco sublimi, in quò nunc est, vsque ad puluerem, ita vt memoria mea cum infamia, & opprobrio viuat inter homines. Quinto additur in Hebræo, Selà, idest, semper, infamis maneam.

Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum tuorum. VI.

Demonstrata innocentia sua petit à Deo iustam defensionem. Et quia Deus per metaphoram dicitur dormire, cū non adiuuat; surgere a somno, quando incipit adiuuare, iuxta illud, Exurge quare obdormis Domine? Ideo nunc dicit: Surge in ira tua, idest, irascere inimicis meis, eosque repelle, ac terre, ne mihi noceant. Illud autem, Et exaltare in finibus inimicorum tuorum, idem ferè significat; est enim sensus, Appare sublimis in finibus inimicorū, vt omnes te videant, idest, vt omnes præsentiam tuam sentiant. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur, inimicorum meorum, in Græco, & Latino, inimicorum tuorum. Ijdem enim inimici erant Dauidis, & Dei.

Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti, & synagoga populorum circumdabit te. VII.

Petierat simpliciter auxiliū Dei contra inimicos: nunc addit rationem cur deceat Deum hoc facere. Et ratio est, quia Deus præcepit Iudicibus terræ, vt liberent innocentes de manibus opprimētium. Ex quo sequitur, vt ipsum quoque id facere deceat, qui est Iudex supremus super omnes Iudices. Exurge, inquit, in præcepto quod mādasti, idest, iuxta præceptum quod mādasti. In Hebræo habetur, Iudicio, quod mādasti, & idem est sensus, nimirum, iuxta Iudicium, quod fieri præcepisti. Porrò in Hebræo habetur: Exurge ad me, pro eo quod nos habemus: Exurge Domine Deus meus. Sed facile apparet vnde nata sit diuersitas interpretationis:

nam

אלי nam vox Hebræa poteſt legi, Eli, ac ſic legerunt Septuaginta, & rectè verterũt, Deus meus: poteſt etiam legi, Elai,
אלי & ſic legerunt, qui addiderunt puncta, & S. Hieronymus, & ideo reddidit S. Hieronymus, ad me, & ſic reddunt omnes, qui recipiunt puncta. Sed vt ſæpè dixi, in eiuſmodi varietatibus, magna debet eſſe auctoritas Septuaginta virorum. Et ſynagoga populorum circumdabit te, id eſt, ex hac demonſtratione præſentiæ tuæ in cohibendis inimicis meis, & in defenſione mea, fiet vt multi alij agnoſcant te, & cõfiteantur tibi; teq. laudẽt, & ſic circundabũt te, quia vbi ſunt aliqui congregati in nomine tuo, ibi tu es in medio eorum.

VIII. **Et propter hanc in altum regredere: Dominus iudicat populos.**

Quia dixerat, Synagoga populorum circundabit te: ideo nunc adiungit, & propter hãc in altum regredere, id eſt, ſicut propter me exaltatus es in finibus inimicorum meorum terrens eos ex iuſtitiæ tuæ ſolio: ita propter ſynagogam populorũ laudantium te, quandocunq; opus erit, in altum ſolium iuſtitiæ iterum aſcende, & appare conſpicuus in finibus inimicorum eius. Quod ſequitur, Dominus iudicat populos, in Hebræo cõiungitur cum verſiculo ſequenti, & verè cum illo optimè cohæret: ſed optimè etiam cohæret cum verſiculo præſenti, vt diſtinxerũt Septuaginta Interpretes. Eſt enim redditio rationis, quaſi dicat Propheta, Domine pro ſynagoga populorum tibi adhærentium aſcende in ſolium iudicij aduerſus hoſtes eorum; quia Dominus iudicat populos, id eſt, quia Domini ſupremi, qualis tu es, propriũ eſt iudicare populos. Neque refert ſi legamus, iudicat, cum Græcis, vel iudicabit, cum Hebræis, quia idem eſt ſenſus, nimirum, ad Dominum pertinet iudicare populos.

IX. **Iudica me Domine ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam ſuper me.**

Hæc eſt concluſio totius ſuperioris precationis. Quia enim conſcius ſibi erat, falſam eſſe calumniam Saulis, ſiue Semei, & conſcientiæ ſuæ teſtem habebat Deum: rogat ipſum Deum ſupremum iudicem, vt iudicet cauſam ſuam iuxta iuſtitiam ſuam, & innocentiam quæ eſt ſuper ſe: & det vnicuique prout meretur.

Conſummetur nequitia peccatorum, & diriges iuſtum: ſcrutans corda, & renes Deus. X.

Hæc eſt quaſi pars altera Pſalmi, in qua docet Propheta eos, q male agũt, aduerſus ſeipſos agere: ac per hoc hortatur omnes, vt conuertãtur ab iniquitate ad iuſtitiam. Ait igitur, conſummetur nequitia peccatorũ, id eſt, perficiatur, & ad ſummum perueniat nequitia peccatorum, tamen iuſto non nocebit; non enim eum inflectet ad dexteram, vel ad ſiniſtram; quia tu diriges iuſtum, id eſt, per tuam prouidentiam aderis iuſto, ne declinet ad dexteram, vel ad ſiniſtrã. Tu, inquam, hoc facies, qui ſolus noſti, qui ſint verè iuſti, cùm ſcruteris corda, id eſt, cogitationes; & renes, id eſt, deſideria. In Hebræo habetur verbum futuri temporis, igmar, יגמר id eſt, conſummetur, ſiue conſummabitur: ſed Septuaginta Interpretes legerunt ſine litera Iod, quæ minutiſſima eſt, & poteſt poſtea eſſe addita: ſenſus tamen in idem recidit. Si enim legas, Cõſummetur nequitia, ſenſus erit, nequitia peccatorũ creſcet vſq; ad ſummum, & tota cõſummetur in vexatione iuſtorum, & tamẽ eos non deijciet, neque inflectet; quia Deus eos diriget, & ſtabiliet: vtrumque enim ſignificat vox Hebræa, Theconen. תכונן

Iuſtum adiutoriũ meum à Domino, qui ſaluos facit rectos corde. XI.

Ex vniuerſali ſentẽtia colligit in particulari, ſe meritò ſperare adiutorium Domini. Iuſtum, inquit, adiutorium meum à Domino veniet, quia iuſtum eſt, vt Deus iuſtos adiuuet; quoniam eius proprium eſt, ſaluos facere rectos corde, id eſt, eos qui verè ſunt iuſti coram Deo, qui ſcrutatur corda. In Hebræo

bræo coniũgitur prima vox huius versiculi, cum versu superiore, scrutans corda, & renes Deus iustus; & deinde incipit nouus versus, Adiutorium meũ à Domino. Res non est magni momēti, & in rebus dubijs præferenda videtur auctoritas Septuaginta virorum, & Vulgatæ nostræ editionis.

XII. **Deus iudex iustus, fortis, & patiens nunquid irascitur per singulos dies?**

In hoc versiculo videntur dissidere codices Hebræi, Græci, & Latini. Nam ex Hebræo vertit S. Hieronymus, Deus iudex iustus, & fortis comminans tota die. Ex Græco reddit S. Augustinus, Deus iudex iustus, & fortis, & patiens non iram adducens tota die. Videntur autem planè contraria, comminans, siue irascens (vtrunque enim significat vox Hebræa) tota die; & non iram adducens per singulos dies, idest, non irascens omni die. Codex autem Latinus per interrogationem habet, numquid irascitur per singulos dies? sed facilis est concordia. Nam vox Hebræa אל si legatur El, vt legit S. Hieronymus, & vt nunc legitur secundum puncta Rabinorum, significat fortem. si autem le אַל gatur Al, vt potest legi cum alijs punctis, & vt legerunt Septuaginta Interpretes, significat, non. Et hanc lectionem veriorem existimamus; & sic concordat Græcus codex cum Hebræo, vterque enim habet, non irascitur, siue non comminatur. Illud autem fortis, quod est in Græco, non est interpre אל tatio vocis Hebraicę El, sed est nomen superadditum à Septuaginta explicandi gratia, sicut etiam patiens. Nam in Hebræo ad verbum habetur, Deus iudex iustus non comminans, siue non irascens omni die, siue tota die. Latinus autē Interpres sequutus Græcam lectionem reddidit sensum, nō verba, cùm per interrogationem posuit, nunquid irascitur per singulos dies? idem enim est, non irascitur, & nuquid irascitur? Sententia igitur huius versiculi est, Deum Iudicem iustũ, qui simul est fortis, & patiens, non semper comminari, vel irasci; sed aliquando re ipsa effundere iram suā grauissimè puniendo; id quod dicitur aduersus eos, qui videntes Deum sæpe minari multa mala peccatoribus, & tamen differre exequutionem, contemnunt minas Dei. Hunc autem sensum esse huius versiculi colligitur ex sequenti.

Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit illum. XIII.

Probat Propheta, Deum non semper irasci, vel minari, sed aliquando effundere irā, & inferre mala quæ com minabatur. Nisi cōuersi, inquit, fueritis, gladium suum vibrabit (sic enim legendum est, non vibrauit) idest, gladium agitabit cedendo, atq; ita splendere eum faciet. Nec solum gladio percutiet, sed etiā arcu. iam enim arcum tetendit, & parauit. Vtitur autem similitudine gladij, & sagittarum, vt significet Deum punire tā prope, quàm longe. Quādo causa mali nobis illati proxima est, & manifesta, tunc Deus gladio ferit cominus. Quando causa mali remota, & occulta est, tunc videtur Deus eminus iaculari sagittas suas.

Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. XIIII.

Ne putaremus, sagittas Dei facilè posse repelli, aut vitari, addit Propheta, eas sagittas esse vasa mortis, idest, instrumenta mortifera, & sagittas effectas, siue fabricatas ardentibus, idest, ex ardenti materia, vt sint tela ignita, quæ velocissimè, & summa vi penetrāt omnia. Porrò nomen vasis passim accipitur in Scriptura pro instrumento, vt Psal. 70. In vasis Psalmi. Isaiæ 22. Vasa musicorum. Hieremiæ 50. Vasa iræ, & cap. 51. Vasa belli.

Ecce parturijt iniustitiam, cōcepit dolorem, & peperit iniquitatem. XV.

Tribus sequentibus versiculis ostendit Propheta sagittas Dei, vt verè ignitas velocissimè, & summa vi ferri, vt vitari nō possint. Nam illa ipsa actione,

Dei

Dei prouidentia sic disponente, quà
peccatores nocere parant Iustis, seipsi
occidunt. Hæc enim est mira Dei ani-
maduersio in peccatores, cùm facit, vt
omnes eorum machinationes in ipsos
conuertantur. Ecce, inquit, peccator
concepit dolorem, & peperit iniqui-
tatem, & foueam aperuit, ac profundè
XIII. fodit, vt iustum, vel apertè, vel clam
opprimeret; sed Deo sic operante, ce-
cidit ipse peccator in suam foueam, &
dolor quem conceperat, & iniquitas,
quam pepererat in caput eius recide-
runt. Sed singula explicemus. Ecce par
turijt iniustitiam, peccator videlicet,
iniustum aliquod opus aduersus iustũ
effecit. Porrò hoc loco, parturijt, non
est aliquid diuersum à voce peperit,
sed omnino idẽ; explicat enim statim
clarius, quo semine parturierit, siue pe
pererit. Concepit, inquit, dolorem, &
peperit iniquitatem. Concipitur enim
semen, & paritur fœtus. Conceptio do
loris, est conceptio inuidiæ, siue odij
in proximum, quæ sunt semina malo-
rum; & rectè conceptio inuidiæ, vel
odij, dicitur conceptio doloris; quia
inuidia, & odium torquent, & disrum
punt animum inuidentis, & odio ha-
bentis. Ex hoc malo semine concepto
IIII. paritur opus iniquum, vt cædes, rapi-
na, detractio, falsum testimonium, &
similia. Quamuis autẽ videantur non-
nullis tria distincta, parturijt iniusti-
tiam, cõcepit dolorem, peperit iniqui-
tatem, & verè parturitio sit quid me-
dium inter conceptum, & partum: ta-
men dixi non esse hoc loco, nisi duo;
tum quia duo sola respondent paulo
infra, cùm dicitur, Conuertatur dolor
eius in caput eius, & in verticem ipsius
iniquitas eius descendet; tum quia si,
parturijt, hoc loco poneretur pro par
turitione distincta à partu, poneretur
post verbum, concepit, non ante illud.
V. Igitur parturijt iniustitiam, dictum
est in summa, & breuiter, deinde expli
catum est per illa, concepit dolorem,
& peperit iniquitatem.

XVI. **Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit.**

Dixerat peccatorẽ peperisse iniqui-
tatem contra iustum; addit aperuisse
etiam lacum, siue cisternam, vt est in
Hebræo. Significat autem his similitu
dinibus, peccatorem aliquando aper-
tè, aliquãdo occultè moliri malum Iu-
stis; & quia tã partus, quàm fossio sunt
opera valdè laboriosa, significatur,
opera mala, non sine dolore, & labore
fieri. Hinc illa vox perditorum, Sap. 5.
Ambulauimus vias difficiles. Et inci-
dit in foueam, quam fecit. Incipit iam
Propheta ostendere mala illa hominũ
peccatorum ipsis peccatoribus solùm
nocere, & hunc esse gladium, siue sa-
gittas Dei; & incipit ab vltimo malo,
quia in illo desierat. Aperuit, inquit,
lacum, seu cisternam, vt iustus nesciẽs
ibi esse foueam, in eam caderet; sed ip-
se prior in eam incidit, qui eã foderat.

Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. XVII.

Non solùm mala occulta, vt apertio
foueæ, sed etiam manifesta, vt odium,
siue inuidia concepta, quæ multis si-
gnis prodit exterius; & ipsa mala ex
odio, & inuidia profecta, vt cædes, &
rapinæ, & similia in auctorem, Deo sic
disponente, recident. Exemplo sunt
Saul, & Dauid; Christus, & Iudæi; Mar
tyres, & persequutores.

Confitebor Domino secũdum iustitiam eius, & psallam nomini Domini altissimi. XVIII.

Concludit Psalmum cum laude Dei:
Confitebor Domino, id est, laudabo
Dominum. sic enim passim accipitur
in Scripturis confessio pro laude, quia
videlicet qui laudat confitetur, eum
quem laudat dignum esse laude; secun
dum iustitiã eius, idest, laudabo, prout
meretur eius iustitia, quæ tam admi-
randis modis liberat iustos, punit iniu
stos; & psallam nomini Domini altissi-
mi; idem significatur alijs verbis; Hym
num dicam Domino altissimo, idest, su
premo Iudici, qui sedet in altissimo so
lio super omnes alios Iudices.

PSAL-

PSALMVS VIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro torcularibus, Psalmus Dauid.

הַגִּתִּית VOX torcularibus, in Hebræo est, Haghittith, quæ nihil significare videtur, & ideo moderni, qui ita legunt, dicunt esse genus instrumenti musici nobis incogniti. At Septuaginta, & S. Hieronymus, qui reddiderunt, torcularibus legerũt sine dubio, Hagattoth, quod significat torcularia, & hanc esse veram lectionem dubitare non possumus. Quid autem sit, pro torcularibus, difficile est diuinare. qui enim intelligunt Ecclesiam, vel martyria, vel Crucem Christi, mysticè exponunt. Animaduerti titulum, pro torcularibus, haberi in tribus Psalmis, qui ad amorem Dei precipuè pertinẽt, videlicet in hoc octauo, qui exorditur à magno affectu; Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomẽ tuum in vniuersa terra? & in octogesimo, qui similiter hortatur ad iubilum spirituule, Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob: sumite Psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara. Denique in octogesimotertio, qui plenus est affectu ardẽtissimi amoris diuini, Quam dilecta tabernacula tua Domine, concupiscit, & deficit anima mea: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Itaque ex materia horum Psalmorum suspicor dici, pro torcularibus; quia sunt aptissimi ad exprimendum vinum diuini amoris ex cordibus hominum. vel quia cum lætitia, & cordis iubilo canendi sunt; quomodo lætari, & canere solent, tempore vindemiæ qui de torcularibus ingentem vini copiam exprimunt. Fateor tamen me nondum assequi tituli huius, vt etiam aliorum multorum intelligentiam. est igitur argumentum huius Psalmi, laudatio potentiæ, sapientiæ, & benignitatis Dei, ac præcipuè erga genus humanum.

(margin, beside "Hagattoth": הַגִּתּוֹת)

Explicatio Psalmi octaui.

DOmine Dominus noster, quã I.
admirabile est nomen tuum
in vniuersa terra?

Ex cõsideratione magnitudinis Dei, rapitur Propheta in admirationem, quod tantus Deus tanti faciat hominem, qui est puluis, & cinis, vt eum visitare & ornare plurimis, & maximis beneficijs dignatus sit. Illud Domine, in Hebræo est nomen proprium Dei, quod scribitur quatuor literis, & deducitur ab esse, iuxta illud ego sum qui sum. quod nomen moderni exprimũt per vocem, Ieoua, sed Septuaginta Interpretes, & Sanctus Hieronymus, imò Christus ipse, & Apostoli pronunciare non solebant, sed loco eius dicebant, Domine. Illud autem, Dominus noster, est in Hebræo alia vox, Adonai, quæ propriè Dominum significat. Itaque sensus est, Deus qui es ipse fons essendi, vnde omnia quæ sunt, deriuantur, ac proinde Dominus noster, idest, Dominus rerũ omnium es; quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra? idest, gloria tua, siue bona fama nominis tui diffusa est per omnem terram, cum ingenti admiratione omnium, qui illam considerare satagunt. Quod Isaias cap. 6. alijs verbis dicit, Plena est omnis terra gloria eius; Dicit autem nomen Dei esse admirabile, quia tametsi pauci rè ipsa mirentur, cùm pauci sint, qui considerent opera Dei; tamen ipsum Dei nomen est admiratione dignissimum, cùm omnes creaturæ assiduè laudent creatorẽ, vt omnia pulchra opera laudare dicuntur artificem. Et hoc modo plena est omnis terra gloria Dei; quia quicquid est in terra, etiã si minimum quid videatur, potentiam, & sapientiam creatoris infinitam manifestat.

(margin: הָיָה — יְהוָה — אֲדֹנָי)

Quoniam eleuata est magnifi- II.
centia tua super cælos.

Ratio redditur, cur sit tam admirabile nomen Domini in vniuersa terra.

quia

quia videlicet magnificentia Dei est altior cælo, idest, non capitur cælo; tanta est, vt totus mundus eam capere nõ possit, Operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra, inquit Abachuc in cantico suo. Porrò magnificentia virtus est magnorum Principũ, qui magnis sumptibus, vel ingentia palatia, aut ciuitates ædificant, vel maximum numerum famulorum, aut etiam exercitus integros alunt, vel amplissima dona in alios conferunt. Deus autem ædificauit palatium huius totius mundi, cuius pauimentum est orbis terræ & tectum est cælum. Alit autem omnia viuentia, quæ sunt innumerabilia: deniq. donauit Angelis sanctis, qui sũt in maximo numero, & donaturus est hominibus iustis Regnum amplissimũ, non temporale, sed æternum. Verè igitur magnificentia eius maxima est.

III. Ex ore infantium, & lactentiũ perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum, & vltorem.

Respondet obiectioni quæ poterat fieri: si gloria Dei replet orbem terræ, & magnificentia eius eleuata est super cælos; vnde fit, vt non omnes eam cognoscant, & laudent? Respondet, inde fieri, quòd Deus non dignetur cognosci, & laudari à superbis, qui de sua virtute præsumunt; sed ab humilibus, & paruulis iuxta illud Matth. 11. Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et hinc valde crescit gloria, & magnificentia Dei, cùm non cognoscatur, nisi à quibus ipse cognosci voluerit. Potest autem hic versiculus duobus modis intelligi. Primo, vt per infantes, & lactentes, intelligantur homines, qui rè vera comparatione Angelorum sunt veluti infantes, & lactentes, præsertim circa intelligentiam rerum diuinarum. ergo, inquit, ex ore mortalium hominum perfecisti laudem, reuelans eis gloriam tuam, propter inimicos tuos, idest, ad confusionem superborũ Angelorum; vt destruas inimicum, & vltorem, idest, vt perdas sapientiam primarij inimici tui, Diaboli, & defensoris, siue vltoris eius, idest, agminis Angelorum reproborum, qui illum sequuti sunt. Secundo, per infantes, & lactentes, possunt intelligi homines humiles, & paruuli in oculis suis, & imperiti scientiarum secularium, quales fuerunt multi Prophetæ, & Apostoli, & ingens numerus Monachorum, & Virginum sanctarum, nec non verè puerorum, qui in tenera ætate adeo perfectè cognouerunt gloriam Dei, & admirabile nomen eius, vt pro ipso mortem oppetere non dubitauerint. In hoc sensu allegauit Dominus hunc Psalmum in Euangelio, Nunquam legistis, quia ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem? Matth. 21. Inimici autem dicuntur Sapientes huius mundi, & defensores ipsorum, qui, quamuis Deum cognouerint, tamen non sicut Deum glorificauerunt, ideo insipientes facti sũt, vt Apostolus docet ad Rom. 1. Quod dicitur, vt destruas, in Hebræo est, Vt quiescere facias; sed sensus est idem. Nam non loquitur Psalmus de destructione personæ, sed sapientiæ, iuxta illud Isaiæ, Perdam sapientiam sapientum; & illud Apostoli 1. Cor. 1. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.

Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & stellas, quæ tu fundasti. IV.

Sanctus Dauid ponit se in numero infantium, & lactentium laudantium Deum; quasi dicat, Certè ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. Nam ego vnus ex illis, quippe qui pastor ouium eram, tuas laudes perficiã, Quoniam videbo cælos tuos, idest, considerabo attentè admirabile illud opus manuum tuarum, & inde laudabo te tanti operis creatorem. Illud, tuos, non est in Græco, tamen est in Hebręo, & inde in editionem nostram rectè translatum fuit. cur autem dixerit, tuos, declarat dicens, opera digitorum tuorum: nec dicit opera brachiorum, sed digitorum, tum vt ostendat summa facilitate cælos à Deo fuisse conditos;

tum quia digitis fiunt opera subtilia,& preciosa, ad quæ facienda ingenium, non labor requiritur: non meminit Solis, sed Lunæ tantum,& stellarum, quia tempore nocturno contemplari solebat Dauid; quoniam tempus illud ob quietem contemplationi aptius est. Media nocte, inquit, surgebam ad confitendum tibi. Et alibi, In matutinis meditabor in te. Sicut etiam Isaias, Anima mea desiderauit te in nocte. Noctù autem cælum videtur Luna,& stellis ornatum; denique verbum, fundasti, significat cælos, Lunam,& stellas ex nihilo creata, quasi dicat Propheta, quæ tu à fundaméto fecisti, cùm antea nihil eorum extaret.

V. **Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum?**

Ex magnitudine Dei iam declarata, accedit ad extollendam magnitudiné Dei erga homines. Quid est, inquit, homo, quòd tu creator cęli,& terrę dignaris eius recordari? Quasi dicat, maximũ est hoc beneficiũ, quòd altissimus Deus dignetur meminisse hominis, qui est puluis & cinis. Quia verò istud, recordari in Deo nõ est simplex memoria, sed est recordari ad benefaciendum; addit explicans, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Homo,& filius hominis hoc loco idem significãt, nisi fortè ponatur hæc distinctio ad significandum beneficia Dei non esse collata in solùm primum hominem, qui fuit homo, sed non filius hominis; sed etiam in omnes posteros, qui ita sunt homines, vt sint etiã filij hominum. Visitatio autem significat specialem prouidentiam, quã Deus habet erga homines, sed præcipuè illã quam Deus ostendit, cùm venit in hunc mundum,& assumpsit humanam naturam,& in terris visus est,& cum hominibus conuersatus est. Hæc est propriè visitatio, de qua Zacharias in Cantico Luc. 1. Benedictus Domin⁹ Deus Israel, quia visitauit,& fecit redemdtioné plebi suæ: & infra, Visitauit nos oriés ex alto. Hæc sanè visitatio maximè meretur illã admirationé, Quid est homo,&c.

Minuisti eum paulominus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum,& constituisti eum super opera manuum tuarum. VII.

Hæc duplicem habent sensum, literalem,& allegoricum. Secundum literalem sensum commemorãtur tria beneficia Dei erga naturam humanam, primo quòd homo sit conditus à Deo tam nobilis naturæ, vt non sit inferior Angelis, nisi modicum: deinde, quòd sit ornatus gloria,& honore præ omnibus alijs inferioribus creaturis; quia sit factus ad imaginem,& similitudiné Dei, ratione & libero arbitrio præditus. Denique quòd acceperit potestatem,& dominium in omnia opera Dei, ac præsertim in animalia, ideo subiungit.

Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues,& boues vniuersas, insuper & pecora campi. VIII.

Volucres cæli,& pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Per oues,& boues intelliguntur omnia animantia domestica: per pecora campi, animantia syluestria, quę liberè vagantur per campos; per aues cæli,& pisces maris, non est dubium quid intelligatur. Illud est notandum, in Hebræo, post pisces maris, addi in singulari, perambulans semitas maris,& in Græco etiam mutari saltem genus: nã post pisces maris habetur in neutro, perambulantia semitas maris. Sensus igitur est, non solum pisces propriè dictos, sed omne perambulans, siue omnia perambulãtia semitas maris, id est, quicquid mouetur in mari, siue sint pisces, siue monstra, siue quid aliud. Iam verò secundum allegoricum sensum, sed certum,& à Deo intentum, Apostolo teste. Heb. 2.& 1. Cor. 15. significatur, hominem in Christo post illam insignem Dei visitationem, id est, Verbi incarnationem, minoratum aliquantulum ab Angelis propter passionem; tũc enim Christus visus est aliquo modo minor

minor Angelis, cùm ei apparuerit Angelus de cælo confortans eum; & cùm Angeli sint impassibiles, & immortales; Christus autem eo tempore passus, & mortuus sit. Absolutè autem semper fuit Christus Angelis superior, & omni ex parte superior. Quod apparuit, quando gloria, & honore coronatus est, id est, per resurrectionem circundatus vndique glorioso, & immortali corpore: & constitutus per admirabilem Ascensionem super omnia opera Dei, exaltatus videlicet ad ipsam Patris sui dexteram. Omnia quoque subiecta sunt ei, nulla re excepta, Præter illum, vt Apostolus ait 1. Cor. 15. qui subiecit ei omnia. Res autem illi præcipuè subiecta sunt, primo, homines, tàm fideles, significati per oues, & boues; subditos, & Prælatos; minores, & maiores; quàm infideles, significati per animantia syluestria. Deinde Angeli hominibus superiores significati per aues cæli, quæ in sublime feruntur, & canunt assiduè laudes Dei. Denique Dæmones hominibus inferiores significati per pisces maris, qui in imis, & profundissimis locis habitant, & muti sunt ad laudes Dei, & luto, ac humoribus delectantur. Hæc omnia allegoricè varijs modis exponi posse docet S. Augustinus in hunc locum; vbi aliam ponit expositionem, quæ apud eum legi poterit. Vnum hoc loco addendum est, quod superius commemorandum fuisset; cùm Psalmista dicit, Minuisti eum paulominus ab Angelis, non esse in Hebræo nomen Angelorum, quos Hebræi vocant, Malachim, sed Elohim, quod interpretari solet Deus, vel Dij; sed quia nomen Dei in Scripturis sæpe tribuitur Angelis, & ipsis etiam hominibus, qui alijs præsunt; rectè Septuaginta Interpretes respicientes sensum Prophetæ, posuerunt, ab Angelis; & eam interpretationem approbauit Apostolus Hebr. 2.

מלאכים
אלהים

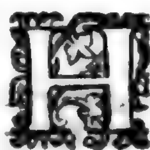
IX. Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuũ in vniuersa terra?

Repetit primam sententiam, vt ostẽdat illam esse quasi conclusionem, quã in toto Psalmo declarare & approbare intendebat, quasi dicat, Iure igitur, ac meritò exclamaui Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomẽ tuum in vniuersa terra?

PSALMVS IX.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro occultis filij Psalmus. Dauid.

HVNC titulum Hebræi legunt, Victori super mortẽ filij: & quidem verba Hebraica, vt modo leguntur, ita sonant. Sed quia Psalmus hic est Psalmus lætitiæ, & Dauid non lætitia, sed mœrore maximo affectus fuit ex morte filij, ideò aliqui volunt vocem illam, Laben, legendam esse ordine literarum conuerso, videlicet, Nabal, vt sensus sit, pro morte Nabal. Sed Psalmus non loquitur de morte vnius hominis tantum, sed etiã de interitu magni alicuius exercitus. Ideò alij dicunt in hoc Psalmo gratias agi Deo pro morte Goliath, & fuga totius exercitus Philistinorum. Sed Goliath non fuit filius Dauid, vt inscribere debuerit Psalmum, pro morte filij. Verissima est igitur lectio Septuaginta, & vulgatæ Latinæ editionis, pro occultis, siue arcanis filij. Voces enim illæ, almuth, possunt legi, alamoth, quod significat occulta, siue arcana, & credibile est excidisse præpositionem, al, & legendum, al alamoth, pro occultis, sicut legitur in titulo Psalmi 45. Certè Septuaginta Interpretes, qui vtrumque titulum eodem modo reddiderunt, videlicet, pro occultis, sine dubio eodem modo legerunt, videlicet, al alamoth, neque dubium esse potest, quin libri eorum emendatiores fuerint quàm nostri. Quia verò ponitur hoc loco nomen filij absolutè, &

לבן
נבל
על מות
עלמות
על
עלמות

V. **Increpaſti gentes,& perijt impius : nomen eorum deleſti in æternum,& in ſæculum ſæculi.**

Poſt debellatum Diabolum per crucem, Dominus Chriſtus per Apoſtolos increpauit gentes, arguens mundum de peccato,de iuſtitia,& de Iudicio (vt ipſe Dominus futurum prædixit) & eo modo perijt impius, id eſt, perijt impietas idololatriæ, & homo de impio factus eſt pius. Nec ſolum perijt impius,qui tunc erat;ſed deleuit Chriſtus nomen eorum,id eſt,gentilitatis,& idololatriæ in æternum, vt nō amplius ſint rediturę, quaſi ſtirpitus eradicatæ. Id quod iam videmus ita impletum, vt ne Iudæi quidem colant amplius idola: qui ad ea colenda propenſiſſimi erant. Quod attinet ad verba, in Græco non eſt,nomen eorum,ſed nomē eius,ideſt, impij: ſed in Hebræo eſt, nomen eorū, & Latina interpretatio idem habet, vel quòd olim in Græco ita legeretur, & poſtea ſit mutatum vitio librariorū; vel quod Latino interpreti magis placuerit lectio Hebraica: ſed in ſententia non eſt diuerſitas vllius momenti. Illud autem in æternum, & in ſeculum ſeculi, in Hebræo eſt in ſeculum, & in æternum, ſignificatur autem iſta additione vera æternitas, id eſt,nunquam finiē da duratio, ne quis acciperet hoc loco æternum pro longo tempore, ſed aliquando finem habituro.

VI. **Inimici defecerunt frameæ in finem, & Ciuitates eorum deſtruxiſti.**

Reddit cauſam cur non ſit reditura idololatria; quia perierunt arma Diaboli, & ciuitates vbi habitabat, ita vt non habeat,nec vnde offendat, nec vbi ſe defendat. Illud inimici, eſt genitiui caſus vt patet ex Græco: nam ex Hebræo poſſet etiam verti, O inimice.ſed rectiſſima eſt verſio Græca & Latina, & nō repugnat Hebraicæ. pro frameæ; in Hebręo nunc legitur ſolitudines,ſed verbum Carabot, ſignificat gladios, & Corabot, ſolitudines, vtrunque autem legi poteſt, ſolùm mutatis punctis. Itaque Septuaginta legerunt, Carabòt, ideo rectè verterunt frameæ, ſiue gladij, vt ſenſus ſit, defecerunt gladij hoſtis noſtri Diaboli, vſque in finem, id eſt, nullo remanente, ſiue in æternum. Illud etiam, Ciuitates eorum, in Hebræo, & Græco habetur ſine pronomine, eorum,& Ciuitates deſtruxiſti, nimirum inimici. quaſi dicat inimicus amiſit gladios, & Ciuitates. per gladios inimici intelligi poſſunt tentationes ſiue ſuggeſtiones, & quaſi verba Diaboli, ſicut gladium ſpiritus vocat Apoſtolus verbum Dei:vnde etiam idē Apoſtolus tentationes Diaboli dicit eſſe tela ignea, ad Epheſ. 5. Dicuntur autem iſti gladij defeciſſe, quia nihil nocere poſſunt armatis fide Ieſu Chriſti. In quo ſenſu allegauit hunc locū Pſalmi Sanctus Antonius apud Athanaſium in vita ipſius, probare volens tentationes Diaboli ſigno crucis facillimè repelli. per ciuitates autem Diaboli intelligi poſſunt homines infideles in quibus Diabolus liberè regnat. Deſtruxit Chriſtus has ciuitates, dum per totum mundum idola ſuſtulit. De hac re Dominus loqui videtur, cùm ait Luc. 11. Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum in pace ſunt omnia quæ poſſidet, ſi autem fortior ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, &c. Cùm diabolus cuſtodiebat atrium in pace erant omnia quæ poſſidebat, id eſt, cùm infidelitatem conſeruabat, ſecurè poſſidebat omnia ſua; quia dum homo eſt infidelis, ſemper eſt in manu Diaboli, etiam ſi moraliter bene viuere videatur, vt multi Philoſophi alijque Ethnici faciebant. At atrio expugnato per Chriſtum, id eſt, infidelitate ſublata, & cognitione veri Dei introducta, omnia ſua Diabolus perdidit.

Marginal notes: חֲרָבוֹת / חֳרָבוֹת — Belarm. in Pſal.

Perijt memoria eorum cum ſonitu, & Dominus in æternum permanet. VII.

In Hæbreo, vt nunc legitur; non habetur cum ſonitu, ſed, cum ipſis, vt ſenſus ſit, perierunt impij, & cum ipſis perijt etiam memoria ipſorum. Ceterū

חמת vox Hebraica potest legi, Hemma, & significat cum ipsis, potest etiam legi, המת Hama, & significat sonitum; & sic legerunt Septuaginta interpretes, & addiderunt perspicuitatis gratia præpositionem, cum, & ideo verterũt, cum sonitu; sensus autem est, perijsse memoriam idololatrarum, & ipsorum idolorum & totius Regni Satanæ cum magno strepitu, & sonitu. Repugnauit enim mundus totus, & ipsi summi Reges, & Imperatores totis viribus conati sunt idola defendere: sed quò magis mundus fremebat, eò magis idololatria cadebat, & memoria eius abolebatur. Denique finito strepitu persecutionum memoria quoque idololatriæ perijt: Dominus autem Christus, & eius memoria numquam peribit.

VIII. **Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate iudicabit populos in iustitia.**

Post Christi mortem, & resurrectionem data est ei omnis potestas in cælo, & in terra Matth. vltimo. Id hoc loco Dauid commemorat, quasi dicat, post certamen cum Diabolo Dominus parauit, siue, vt sonat vox Hebræa, stabiliuit thronum suũ in iudicio, id est, ad iudicandum, & ipse qui est Princeps Regũ terræ, iudicabit orbem terræ, id est, populos omnes totius mundi, in æquitate, & iustitia. Idem est autem hoc loco æquitas, & iustitia. nam tam in Hebræo, quàm in Græco pro, æquitate, habetur iustitia, pro iustitia habetur, rectitudo. Itaque Latinus interpres non accepit æquitatem propriè, sed vt poni solet aliquando pro iustitia; & sicut in Hebræo, & Græco res eadem bis repetitur diuersis vocibus; ita credendum est, Latinum interpretem idem intelligi voluisse per æquitatem, & iustitiam. Dicitur autem Christus iudicare orbem terræ, quamuis multi sint in mundo Principes infideles, & impij qui contra Christum pugnant; quoniã corda eorum in manu Christi sunt, nec faciunt, nisi quod ipse iustò iudicio facere eos sinit.

Et factus est Dominus refugiũ pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione. IX.

Ex eo quod deinceps regnabit Dominus Christus, & iudicabit iustè, colligit Dauid magnam cõsolationem pauperum, qui aliàs à potentibus opprimi solent. quasi dicat, nõ timeant amplius pauperes, quia Dominus in cœlo sedẽs factus est refugium pauperum. & rursus id ipsum alijs verbis repetit, adiutor, inquit pauperum in opportunitatibus, id est, temporibus opportunis, quãdo videlicet necessitas id requirit, nimirum in tribulatione. Tunc enim opportunè diuinum præbetur auxilium; quando tribulatione vrgemur, & deficit humana consolatio. Adimpletur autem hæc promissio in omnibus, qui Deum verè quærunt, & timent, & ideò subiungit.

Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te Domine. X.

Mutatio personæ frequens est in Psalmis, & sæpè nascitur ex affectu nouo, qui Dauidi inspirabatur, dum laudes Dei caneret. Meritò, inquit, in te sperare possunt in angustijs suis omnes qui nouerunt nomen tuum, id est, qui non solùm sonant voce nomen Dei; sed probe intelligunt, quàm magnam rem significet, & ex nomine isto rectè intellecto cognoscunt potentiam, & misericordiam Dei. Ideò meritò in te sperare possunt amici tui, quoniam nõ dereliquisti, id est, nunquam dereliquisti quærentes te. Dicuntur autem quærere Deum, qui cupiunt eius gratiam, & student toto corde placere illi.

Psallite Domino, qui habitat in Sion, annunciate inter gentes studia eius. XI.

Post apostrophen ad Deum; ex eodem feruore spiritus facit aliam ad homines, exhortans eos, vt ipsi quoque Deum laudent, & alios ad laudandum excitent. Dicitur Dominus habitare in Sion, quia ibi erat arca testamenti, & locus

IX. eus orationis; & additur hæc periphrasis, vt distinguatur Deus verus, à Dijs falsis, qui habitabant in delubris, & fanis Ethnicorum. Illud autem, studia eius, significat cogitationes, consilia, molimina, adinuentiones, opera Dei mirabilia, quæ relucent in redemptione generis humani. Nam idē vocabulum Hebraicum haliloth, quod
עֲלִילוֹת hic vertitur, studia, in Psalmo 104. vertitur opera, & Isaiæ 12. in cantico Isaiæ vertitur adinuentiones. Itaque sensus est, Cātate Deo vero Psalmum, laudantes eum, & annunciate inter gentes mirabiles cogitationes, & mirabilem industriam, atque adeo mirabilia opera eius, vt omnes gentes hæc audientes illum laudent.

XII. **Quoniam requirēs sanguinem eorum recordatus est: non est oblitus clamorem pauperum.**

Redit Propheta ad id quod dicebat,
X. Dominum iustum iudicem esse refugiū pauperum in tribulatione: & respondet tacitæ obiectioni, quæ poterat fieri, quia videmus interdum pauperes pios opprimi à potentibus, & etiam innocenter occidi. Laudate, inquit, Deum, quoniam etiam si videatur aliquando obliuisci pauperum suorum; tamen non ita est, sed requirens, id est, inquirens in vitam hominum, & discutiens acta singulorum, recordatus est sanguinem innocentium iniustè effusum, & non est oblitus clamorem eorum, qui dum opprimerentur clamauerunt ad eum. Deum autem recordatum esse sanguinem suorum, patebit suo tempore, quando, & opprimentium pœna, & oppressorum gloria manifestabitur.

XI. XII. **Miserere mei Domine, vide humilitatem meā de inimicis meis.**

Laudauit Deum de præteritis beneficijs: nunc implorat auxilium aduersus præsentes, & futuras angustias. Est autem vox Ecclesiæ contra persecutores tum visibiles, tum inuisibiles. Miserere, inquit, mei Domine, vide humilitatem meam, id est, abiectionem meam (id enim sonat verbum Græcum) siue afflictionem meam (quod significare solet verbum Hebraicum) de inimicis meis, id est, ex inimicis meis prouenientem.

Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. XIII.

Prima pars huius versiculi coniungitur cum superiore versu. Est enim sensus, Miserere mei, & vide humilitatem meam, tu Domine qui exaltas me de portis mortis, id est, qui soles me longè facere à portis mortis: & quia portæ illæ intelliguntur esse in loco inferiori, & eædem cum portis inferi, quia non loquitur Propheta de morte corporis, sed de morte animæ per peccatum, siue de morte æterna; ideò exaltari se dicit, vt longè fiat ab illis. Per portas mortis, siue inferi videtur intelligenda multitudo infernalium hostiū nostrorum. Quia enim multitudo populi ad portas conuenire solebat apud Hebræos, siue ad iudicium, siue ad alia publica negocia, ideò multitudo nomine portarum significatur. Matth. 16. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Ecclesiastici vltimo, De portis tribulationum, quæ circundederunt me. Pulchrè autem opponuntur portæ mortis, portis filiæ Sion, id est, portis Hierusalem: quia portæ mortis, seu inferni in loco infimo sunt, portæ Hierusalem in monte excelso: in portis mortis congregatur populus infernalis, in portis Hierusalem, populus Dei. Portæ mortis tentationes, & bella emittunt, per quæ itur ad mortem; portæ Hierusalem in pace fundatæ sūt. Hierusalem enim posuit fines suos pacem, & ipsa visio pacis dicitur. Itaque exaltatur Ecclesia à portis mortis, vt annunciet laudem Dei in portis filiæ Sion, id est, liberatur à tentationibus nè cadat in mortē æternā, vt gratiā liberatoris agnoscat, & laudet corā Angelis Dei, qui sunt in portis cælestis Hierusalem.

Exultabo in salutari tuo, infi-

xæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt.

Exultabo, inquit, liberatus de portis mortis, in salutari tuo, id est, in salute à te mihi donata. Quoniam (id enim subintelligitur, vt sæpè alias in Psalmis) gentes, quæ mihi interitum fecerunt, id est, parauerunt, in ipsum interitum infixæ sunt, tanquam in luto tenacissimo, vnde euadere nequibunt: hoc est, persecutio inimicorum non mihi nocuit, sed ipsis.

XVI. **In laqueo isto, quem absconderunt comprehensus est pes eorum.**

Nec solùm aperta persequutio, sed etiam occulta, quæ veluti laqueus tendebatur, auctoribus perniciosa fuit, non mihi. Fortasse hic tanguntur persequutiones apertæ Diocletiani, & similium, & occultæ Iuliani Apostatæ, & Imperatorum hæreticorum.

XVII. **Cognoscetur Dominus iudicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.**

Ex hoc mirabili iudicio Dei, qui conuertit arma, & fraudes hominum impiorum in ipsos, colligit Dauid fore, vt cognoscatur Deus. Cognoscetur Dominus iudicia faciens, id est, cognoscetur esse Deus verus, & summus; dum iudicia facit tam admiranda; nam per eius prouidentiam in operibus manuũ suarum comprehensus est peccator; nimirum dum incidit in interitum quem alijs parauerat, & in laquem quem alijs tetenderat. Similia habentur in Psalmo 7. versu 15. & eundem sensum habent. Post hunc versiculum in Hebræo additur, Higgaion selà, quod verti potest, meditatio semper, quod significat, iudicia Dei supradicta, assiduè, ac iugiter esse meditanda.

XVIII. **Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quę obliuiscuntur Deum.**

Non imprecatio, sed prophetia est, impios ad inferos descensuros: conuertantur, positum videtur pro reuertantur, vt vox Hebræa sonat, & reuertantur, pro, reuertentur. Dicuntur autem peccatores reuersuri ad inferos, quia inde venerunt, qua peccatores sunt. Deus enim fecit hominem rectum, sed Diabolus eum peccatorem fecit, Vos, inquit Dominus, ex patre Diabolo estis. Quod sequitur, omnes gentes, quæ obliuiscuntur Deum, declarat qui sint peccatores reuersuri in infernum; illi nimirum omnes, qui obliuiscuntur Deum. Obliuio enim Dei est radix omnium peccatorum; nam omnis qui peccat, auertitur à Deo, & conuertitur ad creaturam.

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem. XIX.

In Hebræo non habetur negatio in secundo membro, sed legitur, patientia pauperum peribit in æternum, sed negatio prioris membri ex phrasi Hebraica, trahitur etiam ad membrum posterius, & ideò Septuaginta Interpretes rectè verterunt, non peribit. Significat autem hic versiculus, ideò peccatores, qui pauperes opprimere solent, in infernum deijciendos, quoniam Deus vindictam aliquando sumet de oppressione pauperum suorum. Quamuis enim ad tempus videatur nõ recordari eorum; tamen non obliuiscetur eorum vsque in finem; sed aliquando recordabitur, & proinde patientia, siue expectatio pauperum non peribit in finem, id est, in æternum, vt sonat vox Hebræa, Lahad. Dicitur autem patientia pauperum non peritura in æternum, non quoad se, sed quoad suum effectum; quasi dicat, non frustrabitur in æternum, sed aliquando effectum suum sortietur.

Exurge Domine, non confortetur homo, iudicentur gentes in conspectu tuo. XX.

Posteaquam prædixit interitum impiorũ, rogat Deum vt incipiat coercere impios. Exurge, inquit, Domine nõ con-

confortetur, id est, non præualeat homo, qui puluis est, contra Deum factorem suum. Iudicentur gentes in conspectu tuo, id est, iudicium contra eos à facie tua prodeat. Quod in alio Psalmo legimus, Iudica illos Deus.

XXI. **Constitue Domine legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt.**

Iudicium contra gentes, quæ persequebatur Ecclesiam, manifestum fuit, quando subiectę fuerunt Principi Christiano. Tunc enim intellexerunt Gentiles, se homines esse, infirmos videlicet, & contra Christum præualere non posse. Id prædicit Propheta per modum precantis. Nomen Hebraicum, Morah, vel Morè, Doctorem significat, & etiā terrorem, vt vertit S. Hieronymus. Et quia Propheta loquitur de Doctore terribili, qui cum imperio præcipit, & docet, ideò rectè legislatorem dixerūt Septuaginta Interpretes. Multi per hunc legislatorem intelligunt Christū, multi Antichristum. In re obscurissima quisque in suo sensu abundet. Ego Constantinum intelligo, Iouinianum, Valentinianum, Theodosium, & similes.

מורה
מוֹרָה

XXII. **Vt quid Domine recessisti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione.**

In hoc versu incipiunt Hebræi Psalmum decimum, sed hanc distinctionē Septuaginta Interpretes non habuerunt: & credibile est à posterioribus excogitatam fuisse distinctionem, propterea quod materia huius partis Psalmi videatur diuersa omnino à materia prioris partis, cùm in parte priore exultet Ecclesia pro victoria contra inimicos Dei, & suos; in posteriore gemat ob eorundem inimicorum prosperos successus aduersus Ecclesiam. Sed non tam est diuersa materia, quàm diuersa sunt tempora, quæ Dauid prophetando percurrit. In principio enim Psalmi exultabat Dauid in spiritu ob occulta mysteria filij Dei, qui moriendo debellauit aereas potestates, & gētilitatem, atque idola destruxit. Deinde in fine prioris partis, & in hac posteriore prædicit persecutiones Ecclesiæ tum à gentibus, tum ab alijs malis hominibus excitatas, quæ interdum ita crescunt, vt videatur Dominus oblitus esse populi sui, quem tam gloriosè liberauerat. Et quia dixerat paulo ante, Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus, in tribulatione; ideò nunc respiciēs aliud tempus, quò, Deo permittente, pauperes opprimuntur à potentioribus, ait, Vt quid Domine recessisti lōgè, id est, ita permittis impios grassari in Iustos, ac si non adesses, sed longè recessisses? Despicis, tuos pauperes videlicet, in opportunitatibus, quā do opportunum esset eos iuuare, nimirum in tribulatione.

Dum superbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in consilijs quibus cogitant. XXIII.

Difficilis omnino versiculus. Videtur hæc esse sententia, dum superbit impius, id est, dum impius prosperè agit, & gloriosus apparet; tunc incenditur pauper, id est, scandalizatur, & vritur æstu cogitationum Iustus pauper; comprehenduntur in consilijs quibus cogitant, id est, vterque, tam impius gloriosus, quàm Iustus pauper comprehenditur, & illaqueatur cōsilio, id est, cogitatione sua. Nam impius cogitat sibi deberi illam felicitatem, & ipse se decipit: Iustus verò videns impium prosperè agere, cogitat quid hoc sibi velit, & magis ac magis se inuoluit. Quod ad Grammaticam attinet, cum dicitur in consilijs quibus cogitant, Græcismus est, & Latinus Interpres ad verbū vertere voluit. Nos enim diceremus in cōsilijs, de quibus cogitant, vel quæ cogitant. Per consilia vero cogitationes intelligimus. vt magis propriè significat vox Hebraica. Porrò hæc videtur ratio versiculi superioris, ideò enim rogauit Propheta Deum, vt non despiceret pauperē in tribulatione, quia prosperitas impiorū, & impijs, & Iustis nocet, dū illi superbiunt, isti scandalizantur.

Quo-

XXIV. **Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.**

Hebraica lectio, vt nunc se habet, ad verbum sic vertenda esset, Quoniá laudauit impius desideriũ animæ suæ, & auarus benedicens exacerbauit Dominum. Sed remotis punctis, & distinctionibus quæ tempore Septuaginta Interpretum non aderant, clarissimè cernitur sententia, quam Septuaginta rectissimè expresserunt. Verbum enim הלל hillel, quod significat laudauit; si legatur הלל hullal, vt Septuaginta legerunt, significat laudatus est; & verbũ ברך berech, benedicens, si legatur, ברוך baruch, significabit benedictus est. Illud autem exacerbauit Dominum, pertinet ad versiculum sequentem, qui incipit, Exacerbauit Dominum peccator. Reddit igitur causam Propheta, cur ex prosperitate superbiat impius, & vratur pauper; quia videlicet, peccator malè agit, & tamen quia diues est, & potens, laudatur à multis quasi bene agat, & desideria animæ eius, idest, desideria ipsius (est enim phrasis Hebraica, desiderium animæ meæ, pro desiderium meum) quamuis iniqua, & iniusta, approbatur, & hinc fit, vt iniquus benedicatur, cum maledici potius mereret.

XXV. **Exacerbauit Dominum peccator, secundùm multitudinem iræ suæ non quæret.**

Pergit explicare malitiam peccatoris superbi. Exacerbauit, inquit, Dominũ peccator, & cùm deberet omni studio quærere reconciliationē, secundũ multitudinē iræ suæ non quæret, idest, propter magnitudinem iræ suæ in pauperes afflictos, non quæret Deum, vel reconciliationem cum Deo. Ira enim, & arrogantia excæcat mentem, vt non cogitet peccator quàm magnũ sit malum exacerbare Deum omnipotētem.

XXVI. **Non est Deus in conspectu eius, inquinatæ sunt viæ illius, in omni tempore.**

Excæcatus peccator nõ cogitat Deum. In Hebræo maiori emphasi legitur, Non est Deus in omnibus cogitationibus eius, idest, in nulla eius cogitatione est Deus, idest, cùm tam multa cogitet, nunquam cogitationi eius occurrit Deus. Ita funditus Deum oblitus est. Inquinatæ sunt viæ illius in omni tēpore. Hoc sequitur ex superiore, quia nunquam Deum cogitat, nullo tēpore dirigit viam suam ad Deum; sed ad carnalia desideria explēda; & ideò omnes viæ, idest, omnia opera eius sũt inquinata sorde concupiscentiæ.

Auferuntur iudicia tua à facie eius, omnium inimicorum suorum dominabitur. XXVII.

Id quod eum cõuertere posset à via mala, cogitatio videlicet terribilium iudiciorum tuorum, longe est à corde ipsius; & ideò sine vllo timore Dei dominatur omnium inimicorum suorũ, idest, tyrannicè opprimit omnes, quos inimicos suos putat.

Dixit enim in corde suo, non mouebor à generatione in generationem sine malo. XXVIII.

Confidētia vana impij hic notatur; cogitat enim apud se nihil sibi nocere posse. Dixit, inquit, in corde suo non mouebor: idest, nemo me commouere poterit, nec deijcere à statu meo; à generatione in generationem sine malo, supple, ero. Nam & in Hebræo, & in Græco ponitur distinctio post verbũ, mouebor, & in Hebræo clarè apparet sensus ille, à generatione in generationem sine malo ero, quomodo etiam vertit S. Hieronymus.

Cuius os maledictione plenũ est, & amaritudine, & dolo; sub lingua eius labor, & dolor. XXIX.

Descripsit Propheta quale sit cor impij, quòd videlicet non cogitet Deum, nec iudicia eius. & speret, nihil mali sibi euenturum: nunc describit, quale sit os, descripturus postea qualia sint opera. Dicit igitur, os impij esse plenũ maledictione, amaritudine, & dolo. Ad maledictionem pertinent blasphe-

miæ

miæ in Deum, & conuicia in homines; ad amaritudinem detractiones, murmurationes, contentiones, & alia odiũ, & rancorem testantia: denique ad dolos calumnię, mẽdacia, periuria. Quod additur, sub lingua eius labor, & dolor, significat effectum superiorum malorum. Eò enim tendunt omnia verba impij, vt laborem, & dolorem afflictis adferant. Sub lingua eius labor, & dolor, id est, id quod est sub lingua impij, id est materia in qua exercetur lingua impij, est labor, & dolor miserorum hominũ, qui ei quoquo modo subijciũtur.

XXVII XXX. **Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem.**

Hic iam describuntur mala opera, id est, oppressiones pauperum. Est autem oratio metaphorica, ducta similitudine ab ijs, qui latent intra vestibula domus, vt obseruent, quando transeant quos interficere cupiunt. Significat au-
XXVIII tem Propheta hac metaphora, viros impios, & potentes adiunctis sibi socijs alijs diuitibus, & potentibus varijs artibus, & dolis circumuenire pauperes, eosq. ad extremam perniciem adducere. In Hæbreo non est, in insidijs cum diuitibus, sed, in insidijs atriorum, seu vestibulorum. Cæterùm Septuaginta non legerunt chazerim, vt nuuc habetur in codicibus Hebraicis, sed hasi-
חצרים rim. Illud enim atria, hoc diuities significat. Itaque probabile est post tem-
עשירים pora Spetuaginta textum Hebraicum fuisse mutarum.

XXXVI. **Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito,**
XXIX **quasi leo in spelunca sua.**

XXXII. **Insidiatur, vt rapiat pauperem, rapere pauperem, dum attrahit eum.**

XXIIIIX. **In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, & cadet cum dominatus fuerit pauperum.**

Quod dixerat in versiculo tricesimo, exponit in his tribus versiculis, varians metaphoras. Nam in 30. versiculo comparauit oppressorem pauperum homini insidianti alteri homini: in 31. comparat Leoni insidianti alijs bestijs debilioribus: in 32. & 33. comparat homini tendenti laqueos bestijs, & capienti eas. Versiculi duo postremi sunt in Hebræo multo clariores. Sic enim ad verbum reddi potest lectio Hebraica, quomodo vertit S. Hieronymus, Insidiatur vt rapiat pauperem, rapiet pauperem cùm attraxerit eum ad rete suũ: & confractum subijciet, & irruet viribus suis valenter. Nostra verò lectio sic explicanda est: Insidiatur, vt rapiat pauperem, rapere autem pauperem insidiatur tunc, cùm eum ad se attrahit alliciendo incautum. In laqueo verò suo iam captum humiliabit, id est, opprimet, & inclinabit se super eum, atque in eum cadet, id est, super eum irruet cùm dominatus fuerit pauperum, id est, cùm ijs planè potitus fuerit. Et simul hæc verba pulchrè alludunt ad casum interiorem impij: tunc enim horrendè cadit in seruitutem Diaboli, cùm dominari sibi videtur hominum miserorum.

Dixit enim in corde suo, obli-
tus est Deus, auertit faciem suã, XXXIV.
ne videat in finem.

Repetit causam tantæ impietatis, nimirum, quia impius cogitat apud se, Deum non curare res humanas, nec vnquam esse curaturum.

Exurge Domine Deus, & exal-
tetur manus tua, ne obliuiscaris XXXV.
pauperum.

Rogat Deum vt impios coerceat. Exurge, inquit, quasi à somno, & exaltetur manus tua ad percutiendum: manus enim dormientis, vel quieti hominis demissæ, & sæpè complicatæ esse solent. In Græco adduntur duæ voces, post Domine Deus, additur, meus, & post ne obliuiscaris pauperum, additur, in finem. Sed in Hebræo non habentur, nec in Latinis emendatioribus.

Propter quid irritauit impius XXXI.

Deum?

XLI. Deum? dixit enim in corde suo, non requiret.

Iterum repetit, causam cur impius Deum irritet peccando, eam esse; quia cogitat Deum ista non requirere.

XXXVII. Vides quoniam tu laborem, & dolorem consideras, vt tradas eos in manus tuas.

Refellit Propheta illã causam, quasi dicat, Imò vides, ò Deus, & requiris, quod ex eo apparet, quia tu laborem, & dolorem miserorum consideras, vt cum impleta fuerit mensura, tradas impios in manus tuas puniendos. In Hebræo, & Græco habetur, Quoniam tu laborem, & furorem consideras, & sic etiam legit Sanctus Augustinus, & Sãctus Hieronymus, & si ita legamus, sensus erit, Quoniam tu laborem oppressorum, & furorem opprimentium consideras.

XXXVIII. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.

Meritò ista consideras, quia tibi Patri omnium incumbit cura eorum, præcipuè, qui sunt destituti omni alio auxilio.

XXXIX. Contere brachium peccatoris, & maligni, quæretur peccatum illius, & non inuenietur.

Contere brachium, id est, potentiã, & robur peccatoris, & sic humiliatus resipiscet, nec amplius peccabit: ideò quæres postea peccatum eius, & non inuenies. nam, vt ait Isaias, sola vexatio dabit intellectum auditui. & Dauid, Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum.

I. Dominus regnabit in æternũ, & in seculum seculi, peribitis gentes de terra illius.

Prædicit futurum, quod vt fieret, orauerat. Dominus, inquit, semper regnabit, inuitis inimicis eius, imò ipsi inimici peribunt, & exterminabuntur de terra illius, id est, de orbe terrarum vniuerso, quia Domini est terra, & plenitudo eius. XLI.

Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Quod futurum est, ponit tanquam præteritum propter certitudinem. nec dicit orationem, sed desiderium pauperum, vt ostendat celerem exauditionẽ, quasi dicat, Deus qui scrutatur corda, non expectabit orationem, sed ipsum desiderium, quod orationem præcedere solet, exaudiet. Idem verò est, desiderium, & præparatio cordis; desiderium enim est præparatio ad orandum.

Iudicare pupillo, & humili, vt non apponat vltra magnificare se homo super terram. XLII.

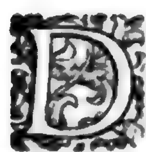
Exaudiuit Dominus desiderium pauperum, iudicare pupillo, & humili, id est, ad hoc exaudiuit, vt iudicet causam pupilli, & humilis contra ipsos eorum oppressores, ne deinceps homo audeat superbire, homo, inquam, qui est super terram, contra Deum, qui est in cælo. In Hebræo significantius dicitur, Vt nequaquam vltra superbiat homo de terra, id est, homo ex terra compositus; quasi dicat, vt non superbiat figmentum contra factorem suum. Hæc omnia quæ dicuntur in hoc Psalmo aduersus impium oppressorem pauperum, attribuuntur Antichristo à S. Hieronymo & Augustino; & sine dubio illi conueniunt per antonomasiam omnia quæ dicuntur in genere de impijs: sed si ad literam dicantur hæc de oppressoribus pauperum in genere, vt nos existimamus, certè manifestè apparet, quàm ingens crimen sit, quod tot verbis, & tam significantibus à Spiritu sancto reprehenditur.

PSAL-

PSALMVS X.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

DE titulo dictum est in præcedentibus. Argumentum huius Psalmi est cohortatio ad confidentiam tempore calumniarum, aliarumque persecutionum. Loquitur Dauid in persona cuiuslibet Iusti, prævidés quodammodo illud Apostoli, Omnes qui piè viuere volunt, persecutiones patientur. 2. Timot. 3.

Explicatio Psalmi 10.

I. IN Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem, sicut passer?

Vox Iusti, qui pulsatur tentatione desperationis, vt vocationem suam deserat ob multitudinem calumniatorum. In Domino, inquit, confido, qui vbiq. est, & omnipotens est; quomodo dicitis animæ meæ, idest, cur mihi persuadere conamini. Iam enim supra diximus, phrasim esse Hebraicam, animæ meæ, pro mihi. Alloquitur autem vel Dæmones tentantes, vel ipsas internas suggestiones, hoc est, cogitationes à Diabolo immissas; Transmigra in montem sicut passer, idest, deserere vocationem, & hominum consortium, & abi ad locum vbi nulla sint pericula, nullæ tentationes. Passeres enim, cùm timent aucupes, volant ad cacumina montium, ad quæ aucupes ascendere non possunt. Tales montes respectu tentationũ nulli sunt, nisi in imaginatione hominum, qui cùm tentantur grauiter, imaginantur mutatione locorum posse molestiã illam declinari; & qui desperant, ipsam etiam violentam mortem eligunt, ad quam fugiunt, tãquam ad montem. Iustus autem constans est, & locum suum non deserit, sciens vbique tentationes Diaboli, & vbique adiutoriũ Dei esse. In Hebræo habetur, Transmigra in montem vestrum passer, sed vocem, chem, quæ significat vestrum, Septuaginta legerũt, cha, quod est, sicut; & hæc sine dubio est lectio verior & clarior. Nam etiam S. Hieronymus sic vertit. Itaque post tempora S. Hieronymi videtur hic locus corruptus in Hebræo, librariorum vitio. הרכם כציפור

Quoniam ecce peccatores intendernnt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde. II.

Hæc est ratio, cur sit fugiendum ad montem, idest, deserendum vocationem præ nimio timore, quem tentatio suggerit; videlicet, quia mali homines assiduè persequuntur Iustos. siue calumnijs, siue alia ratione. Comparat autem calumnias, siue alias persequutiones sagittis, quæ iaciuntur in obscuro; vt significet eas calumnias, vel persecutiones non solùm grauiter ferire, sed etiam vix posse caueri. In Hebræo habetur, Parauerunt sagittas suas in neruo; & secundum hanc lectionem, idem est intenderunt arcum, & parauerunt sagittas in neruo. At Septuaginta verterunt, Parauerunt sagittas in pharetra, vt significarent, non solum peccatores intendisse arcum, vt semel iacerent sagittam, sed etiam impleſſe pharetram sagittis, vt sæpius iaculari possent. Quamuis autem vox Hebræa Ieter, neruum, & chordam significet, & in dictionarijs non inueniatur locus, vbi ponatur pro pharetra: tamen auctoritas Septuaginta Interpretum satis est, vt credamus etiam pro pharetra accipi posse. Quod Latinus codex habet, in obscuro, & Hebræus in caligine, in Græco est, in obscura luna; sed in re nulla est discrepãtia. Nã obscura Luna significat noctem carentẽ Lunæ splẽdore, siue sit nebulis tecta יתר

Luna,

Luna, siue sit cum Sole coniuncta, aut Soli vicina. Possent hi duo versiculi etiam hunc sensum habere, In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer, quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde. Id est, non licet iam esse recto corde, quoniam vndique tendun tur insidiæ rectis corde, ideò vel oportet in montem inaccessum extra homines recedere, quod fieri non potest, vel cedendum est consuetudini, & deserenda via iustitiæ. Sed huic tentationi respondet iustus: In Domino confido, & ideò nec in montem inhabitalem abibo, nec deseram viam iustitiæ.

III. **Quoniam quę perfecisti, destruxerunt, iustus autem quid fecit?**

Confirmat Propheta per apostrophē ad Deum, verum esse, quod peccatores iniustè persequuntur Iustos. Quasi dicat, verum est, quod audiui de impietate peccatorum. Nam peccatores destruxerunt ea que tu perfecisti, idest, leges tuas perfectissimas, necnon consilia, & ordinationes omnes tuas, quas posuisti in populo tuo, dum non solum non reddunt bona pro malis, vt tu iubes, sed redduut mala pro bonis, sine vlla causa calumniando, & persequendo Iustos; Iustus enim quid fecit? hoc est, Iustus non dedit illis vllam occasionem, sed ipsi oderunt iustos gratis. Vox Hebræa, quam Septuaginta verterunt, perfecisti, valde obscura est. S. Hieronymus vertit, leges, alij fundaméta, alij retia. Mihi verisimile videtur Septuaginta Interpretes non legisse, vt nunc habemus in Hebræo, hasciatot, quod habet formam nominis pluralis, sed legisse hasciattota, quod significat posuisti, à verbo sciatat, in coniugatione hiphil, sunt enim eædem omnino literæ, & solum additur punctum vnum sub vltima litera. Nam ferè id obseruamus in Psalmis, vt Septuaginta legerint paulo aliter, quàm legerint ij, qui puncta addiderunt.

השתות
השתות
שתת

Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius. IV.

Incipit rationem reddere, cur in Domino confidere se dixerit, & non timeat insidias hominum iniquorū; quia videlicet, Dominus omnium in cælo sedeat iudex, vnde omnia videat, & omnes subiectos habeat. Dominus, inquit, in templo sancto suo, subintellige, sedet. Vocat autem templum sanctum Dei, summum cælum, quod est templum non manufactum. Idem significat clarioribus verbis, cùm ait, Dominus in cælo sedes eius, hoc est, Dominus in cælo sedem, siue thronum habet. Est autem phrasis Hebraica, Dominus in cælo sedes eius, pro, sedes Domini est in cælo, vel Dominus in cælo sedem habet.

Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum. V.

Ex trono illo altissimo, cui nihil abscondi potest, respicit Deus pauperes, proinde nihil mali accidere potest hominibus Deo non sciente, aut non permittente, quæ est maxima consolatio Iustorum. Quod sequitur declarat magis prouidétiam Dei. Non solum enim Deus videt homines, sed videndo discernit, ac dijudicat bonos, & malos, & omnia eorum opera. In Hebræo non habetur, in pauperem, sed simpliciter, oculi eius respiciunt, sed Septuaginta addiderunt, in pauperem, explicandi gratia. Præterea, pro interrogant, habetur in Hebræo, probant, sed eadem sententia est. Metaphoricè enim dicitur Deus interrogare, siue probare, id est, tentare, siue examinare quādo perfectè discernit, ac dijudicat, quòd homines non possunt sępenumero facere, nisi interrogando, & examinando. Illud, palpebræ eius interrogant, nihil significat aliud, nisi oculi eius perfectè discernunt: quoniam enim Psalmi Poeticè scripti sunt; ideò figuris multis scatent. Itaque palpebræ ponuntur pro oculis, & oculi pro mente, & interrogare, pro exactè cognoscere, ac si exactissimè

Do- simè

IV. simè prius interrogasset, & examinasset.

VI. **Dominus interrogat Iustum, & impium, qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.**

Non solùm Deus exactè cognoscit Iustum, & impium, sed etiam pro meritis eos remunerat, vel punit. Et ideò qui diligit iniquitatem, odit animam suam, idest, se ipsum; quoniam propter iniquitatem grauissimè punitur. Ex Hebræo potest etiam reddi, diligentem iniquitatem odit anima eius, idest, Deus odit eos, qui amant iniquitatem, & sic vertit Sanctus Hieronymus. Vterque sensus est verus, & vtrunque patiũtur verba Hebraica. Mirà sententia est, & elegantissima. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. nam qui diligit iniquitatem videtur diligere animã suam, idest se ipsum, quia, vt sibi ipse satisfaciat, peccat: & tamen rè vera odit animam suam, ac perdit. Hoc est, quod Dominus ait, qui amat animam suam perdet eam, idest, qui malè se amat, verè se odit.

VII. **Pluet super peccatores laqueos; ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.**

Hæc est ratio, cur iniqui oderint animas suas, quia Dominus pluet, siue, vt in Hebræo expressius legitur, pluere faciet super peccatores laqueos, idest in hac vita immittet laqueos in maxima copia, quasi guttas pluuiæ in peccatores, idest sinet eos quotidie inuolui pluribus, & maioribus peccatis percutiendo eos cæcitate, & tradendo eos in reprobum sensum, quæ est pœna horrenda, & grauissima; deinde in alia vita, Ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, idest, venti fridissimi, & vehementissimi in gehenna erunt pars calicis, id est, portio, & hæreditas ipsorum. Obseruandum est hoc loco, nomine calicis intelligi hæreditatem, vt etiam alibi sæpè in scriptura, vt eo loco, Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. vbi idem intelligitur dictum duobus vocabulis, & ideò addit, Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. dicitur autem hęreditas calix, quia sicut calix in mensa, saltè in cœna paschali diuidebatur inter conuiuas, vnde est illud Lucę 22. Accipite, & diuidite inter vos: ita hæreditas diuiditur inter filios eiusdẽ patris. Eadem quoque hæreditas interdũ vocatur pars, vel portio, vt pars mea Dominus; & alibi portio mea Dominus; interdum pars hæreditatis, vt loco citato, Dominus pars hæreditatis meæ: vbi non significatur, Dominum esse partem hæreditatis, ita vt aliundè sit quærenda alia pars, sed significatur Dominum esse partem, quæ sibi contigit ex hæreditatis diuisione, ita vt idẽ sit hæreditas, & pars hæreditatis; sic etiam idẽ est calix, & pars calicis, idest, portio illa, quæ vni debetur ex diuisione calicis. Pulchrè autem filijs Diaboli, quibus Dominus ait, Vos ex patre Diabolo estis, tribuitur hæreditas quã Diabolus possidet, idest, pœna horribilis significata per ignem, & sulphur, & spiritum procellarum.

Quoniam iustus Dominus, & iustitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius. VIII.

Hæc vero ratio est, cur Deus tam atrociter impios puniat, quia iustus est ipse in se: Deus enim lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ 1. Ioan. 1. l.t. diligit iustitias, idest, opera iusta in omnibus alijs, quos ad suam imaginem creauit. Id ipsum repetit dicens, Aequitatem vidit vultus eius. nam per æquitatem hoc loco intelligitur rectitudo, vt sonant vocabula Hebraicum & Gręcum, rectitudo autem est quasi declaratio iustitiæ. Non enim hic agitur de iustitia, quæ est vna ex quatuor virtutibus Cardinalibus, quæ est iustitia particularis ponens medium in commercijs hominum; sed de iustitia vniuersali, quæ cõplectitur omnes virtutes, & est quædam rectitudo totius hominis, cuius quasi compendium est charitas Dei, & proximi; nam finis præcepti charitas. 1. Tim. 1. Et qui diligit, legem impleuit. Rom. 13. Illud autem, vidit vultus eius nõ significat simplicem visionem, sed

sed visionem approbationis, iuxta illud Psalmi primi, Nouit Dominus viā iustorum. Idem igitur est iustitiam dilexit, & æquitatem vidit, idest, rectitudinem approbauit vultus eius, idest, oculus eius.

PSALMVS XI.

Titulus, & Argumentum. Psalmi.

In finem pro octaua Psalmus Dauid.

DE hoc titulo dictum est in Psalmo Sexto. Argumentū huius Psalmi est, fidendum in Deo, & non in hominibus, quòd verba hominum plerumq. sint fallacia, Dei autem semper verissima, & fidelissima.

Explicatio Psalmi 11.

I. SAluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filijs hominum.

Tu Domine à periculis omnibus salua me, quoniam non est alius in quo fidere possim: nam defecit sanctus; idest, vix inuenitur in mundo aliquis verè pius, & misericors (id enim propriè sonat vox Hebraica) nec solum defecit misericors, sed etiam verax. diminutæ sunt enim veritates à filijs hominum, id est, vix inuenitur, qui verum simpliciter dicat. Itaque perijt ferè de terra misericordia, & veritas. In Hebræo habetur, emunim, quod Sanctus Hieronymus, vertit fideles, vt hæc sit sententia, imminuti sunt fideles à filijs hominum. sed eadem vox significat etiam veritatem, seu veritates, & sensus est idem.

II. Vana loquuti sunt vnusquisq; ad proximum suum, labia dolosa in corde, & corde loquuti sunt.

Probat defecisse sanctum, idest, misericordem, quoniam homines, vt plurimum, nō loquuntur proximis vtilia, & bona; sed vana, quæ à periculis eruere non possunt, vnde etiam frustra loquuntur, quomodò vertit Sanctus Hieronymus: probat quoque defecisse veritatem, quoniā labia dolosa, idest, homines, qui labia dolosa dici possunt, in corde, & corde, idest, duplici corde loquuti sunt, vnum volentes loqui, & aliud volentes facere, & sic decipere. In Hebræo ad verbum est, labium diuisionum, idest, labium diuisum, vnum sonans, aliud significans. labium autem diuisum, seu duplex eo corde diuiso, seu duplici oritur. Quia vero quæ leniuntur, diuiduntur; ideo eadem vox significat in Scripturis labium blanditiarum, & adulationū, & quia omnis adulatio decipit, ideo rectè verterunt tam Septuaginta quàm S. Hieronymus labia dolosa, siue subdola. In Græco additur, mala, in corde, & corde loquuti sūt mala, sed ea vox neq. in Hebræo, neque in Latinis emendatioribus habetur.

Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. III.

Imprecatio prophetica est, per modum enim imprecationis prædicit, fore, vt omnes, qui decipiūt, decipiantur; & dum putant se multum lucrari suis fraudibus, perdant omnia, & ipsi etiam pereant in æternum. Illud, & linguam magni loquam, significat linguam se iactātem ob suos dolos & fraudes, vt patet ex versiculo sequenti. In Hebræo, & Græco non habetur coniunctio, &, ex quo intelligimus, hic non reprehendi duo genera hominum, dolosos, & superbos, sed dolosos tantum, qui tamen confidunt in suis dolis, & ideo magnificiunt sua labia dolosa, & de illis magnificè loquuntur. Proinde editio Latina, quæ habet coniunctionem, ad eundem sensum reducenda est; & commodè reducitur, vt nos explicuimus.

Qui

IIII. **Qui dixerunt, linguam nostrã magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dñs est?**

Explicat cur coniunxerit linguam magniloquam cum labijs dolosis. quia videlicet dolosi confidunt maximè in sua lingua; ita vt nulla re alia indigere se credant, nec vlli Domino subiecti esse debeant. Qui dixerunt, inquit, videlicet apud se in animo suo, linguam nostrã magnificabimus, idest, linguam nostram magnificemus, illi tribuentes omnia nostra bona, quæ per illam lucramur. ex Hebræo aliqui vertunt, linguam nostram roborabimus. verbum enim Gabar, significat grauem, & robustum esse. sed accipitur etiam pro quacũq; magnitudine, & ideo, nagbir, quod habetur hoc loco, rectè vertitur magnificabimus. nam etiam apud Latinos vir grauis non solum refertur ad pondus molis, sed etiam ad magnitudinem virtutis. Labia nostra à nobis sũt. ambiguũ est in Latino, sed ex Hebræo & Græco constat, sensum esse, labia nostra nobiscum sunt, pro nobis faciunt, à parte nostra pugnant. Itaque pergit Propheta explicare cõfidẽtiam, quam habent dolosi in suis labijs, tanquam in instrumento optimo ad præualendum alijs hominibus. Ideo subiungit, eos dicere, quis noster Dominus est? quasi dicat, non agnoscimus vllum superiorem cùm per instrumentum linguæ omnes alios subijciamus.

גבר
נגביר

V. **Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.**

Docuit Propheta non esse confidendũ in hominibus: nunc docet esse confidendum in Deo, cuius promissa fidelissima sunt. docet autem hoc poeticè introducendo ipsum Deum loquentem, & promittentem auxilium suum humilibus, & afflictis. Propter miseriam, inquit, inopum, qui à dolosis decipiuntur, & affliguntur, vnde, & gemere necesse habent; non differam auxilium, sed nunc exurgam, quasi à somno, eisq. adero.

Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo. VI.

Explicat quid sit facturus cùm surrexerit. Ponã, inquit, in salutari, idest, collocabo eos in salute, stabiliam illos in salute, vt semper salui consistant. Fiducialiter agam in eo, idest, nemo me impediet; audacter, & liberè agam in hac re. Exprimit vox Græca παῤῥησιάσομαι hoc loco confidentiam, & libertatem atque audaciam. Ex Hebræo sanctus Hieronymus vertit, Ponam in salutari auxilium eorum. Sed nescio quid in hac rè sequutus sit; nam vox Hebræa, Iaphiach lo, significare potest, sufflabit in eum, vel illaqueabit eum, vel aspirabit ei. Ceterum Septuaginta Interpretes, videntur legisse in prima persona, Aphiach lo, afflabo in eo siue aspirabo ei, idest, vnicuiq; pauperum aspirabo, & fauebo. & quia spiritus vbi vult spirat, & vbi spiritus Domini, ibi libertas, ideò fortasse verterunt fiducialiter agam, idest, liberè aspirabo, & fauebo.

יפיח לו
אפיח לו

Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatũ terræ, purgatum septuplum. VII.

Docet iam Propheta promissionem Domini explicatam versibus duobus superioribus, nõ esse similem promissionibus hominum dolosorum, sed esse verissimã, & fidelissimam. Eloquia Domini, inquit, casta, idest munda, & pura, vt sonat vox Hebraica, non fucata, non simulata, sincera, fidelia. Argentũ igne examinatum, idest, sunt eloquia, siue promissa Dei veluti Argentum verissimum in sono, pondere, & candore, quale est argentum in igne probatum, nec solum probatum in igne, sed etiam probatũ terræ, idest populis terræ, approbatum, videlicet ab hominibus peritis metallorum. denique purgatum septuplum, idest, non semel sed sæpius per fusionem (vt exprimit vox Hebræa) purgatum à scoria. In Hebræo illud, purgatum terræ, est valde obscu-

obscurum; Sanctus Hieronymus vertit, separatum à terra; alij à Domino terræ, nimirum purgatum septuplum; alij in vase siue in camino. sed cũ vox
בַּעֲלִיל baalil, non habeatur nisi hoc loco, nulla est ratio cur non debeamus acquiescere interpretationi Septuaginta Interpretum, quibus lingua Hebraica notissima erat. Quicquid enim alij dicant, diuinatio potius erit quàm interpretatio.

VIII. Tu Domine seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in æternum.

Colligit ex dictis, Deum facturum quod promisit. Tu, inquit, iuxta promissa tua seruabis nos, idest, custodies nos. non enim hic est verbum saluandi, vel salutis neque in Græco, neque in Hebræo; sed simpliciter conseruandi, & custodiendi. In Hebræo habetur
תִּשְׁמְרֵם seruabis ea, nimirum eloquia tua, &
תִּשְׁמְרֵנוּ custodies nos. sed Septuaginta legerunt, tismerennu; seruabis nos, & facillima fuit mutatio, quia maxima est similitudo inter, ם, quod significat ea, &, נו, quod significat nos, sed vterque sensus est optimus.

IX. In circuitu impij ambulant: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

Quasi quæreret aliquis, Quid de impijs fiet, dum tu seruabis nos? Respondet, impij interea, dum nos quieti sumus sub alis tuis, in circuitu ambulãt, semper ambientes bona huius mundi, & nunquam ad finem desideriorũ suorum peruenientes. semper autem erunt impij ambientes, dum hic mundus durat; quia secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum, & stultorum infinitus est numerus. Videntur in fine huius Psalmi omnes editiones inter se diffidere. Hebræa ad verbum habet, In circuitu impij ambulabunt, dum exaltantur vilitates filiorum hominum, idest, dum exaltantur, & regnant homines vilissimi, tũc impij vbique discurrunt. Græca vero sic habet, In circuitu impij ambulant. secundum altitudinem tuam sollicitudinem gessisti de filijs hominum. sed Græca, & Latina facilè cõcordantur. nam Deus secũdum altitudinem suam maximam sollicitudinem gessit de specie huma- I.
na, & ideò ne ea periret, præ omnibus alijs speciebus eã multiplicauit. proindè Latinus Interpres reddidit sensum, cùm ait multiplicasti. Et quia in magna multitudine, paucorum est perfectio, ideò stultorum, vt citauimus ex Salomone infinitus est numerus, & ideò impij semper, & vbique inueniuntur in circuitu ambulantes. Hebraica, & Græca non videntur posse concordari, nisi Septuaginta aliter legerint; & fortasse non est improbabile eos legisse, Dallota, vel Dillita, non zullot, דלות
vt nũc habemus: vnica enim litera mutata fit aliud verbum, quod exaltare דלית
significat, vel suscipere, vt Septuaginta verterunt in primo versiculo Psalmi זֻלּוֹת
vicesiminoni, Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me. Sensus tamen sẽper est verus, & non contradicit vna lectio alteri, quamuis diuersa dicant.

PSALMVS XII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

DE hoc titulo nihil occurrit dicendum. Argumentum Psalmi est oratio ad Deum tempore tentationis.

Explicatio Psalmi 12.

VSquequo Domine obliuisceris me in finem? vsquequo auertis faciem tuam à me? I.

Qui tentatur duo mala pati solet, praua desideria in voluntate, & tenebras in intellectu. Quando praua desideria valdè vrgent; tunc videtur Deus obliuisci, & deserere animam: quando tenebræ obscurant intellectum; videtur Deus auertere faciem suam ab anima. Ipse enim lux est, & ideò illuminat,

minat, cùm conuertit faciem; in tenebris relinquit, cùm auertit. Propter primum dicit homo in tentatione positus, Vſquequo Domine obliuiſceris me in finem? propter ſecundum dicit, Vſquequo auertis faciem tuam à me?

II. **Quamdiu ponam conſilia in anima mea? dolorem in corde meo per diem?**

Inuerſo iam ordine queritur primo de tenebris quas patitur; ſecundò de prauis deſiderijs, quæ inuitus tolerat. Quamdiu, inquit, propter obſcurationem intellectus ponam conſilia in anima mea? id eſt, varia conſilia excogitabo, vt à malo præſenti liberari poſſim? quamdiu rurſus propter deſideria infeſtantia cor meum, ponam dolorem in corde meo? id eſt, aſſumam dolorem, ac triſtis ero, ne fortè Deum meum offendam; atque id faciam per diem, id eſt, tota die ſine intermiſſione vlla. In Græco additur, & per noctem. Sed hoc non habetur in Hebræo, neque legitur à S. Auguſtino, proinde rectè omiſſum eſt in editione Latina.

III. **Vſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me? reſpice & exaudi me Domine Deus meus.**

Prima pars huius verſiculi complectitur vtrumque malum. tunc enim exaltatur inimicus ſuper hominem, quando opprimit eum, tum ingerendo praua deſideria, quæ homo non poteſt excutere; tum tenebras offundendo, quas non poteſt diſſipare. Ideò quaſi vim patiés clamat ad Deum, Vſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me? Deinde inuocat auxilium contra vtrunque malum, Reſpice, inquit, id eſt, conuerte faciem tuam; & exaudi me, id eſt, ne obliuiſcaris, ne deſeras, adiuua exoratus.

IIII. **Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte, nequando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum.**

Iterum clarius eandem orationem repetit. Illumina, pelle tenebras silentis conuertendo ad me faciem, meque reſpiciendo; nequando obdormiam in morte, id eſt, ne conſentiens deſiderijs, in mortem animæ incidam. Vocat ſcriptura paſſim ſomnum ipſam mortem, ſiue corporalem, ſiue ſpiritualem: quia Deo tam facile eſt mortuum ad vitam reuocare, quàm nobis facile eſt dormientem à ſomno excitare. Præterea illud, ne vnquam obdormiam, ſignificat, hominé cedendo tentationi quaſi obdormiſcere, nec amplius ſentire cruciatũ ex tentatione; ſed quia iſta quies non eſt ſalutifera, ſed mortifera; ideò additur, in mortem. Itaque cùm duobus modis homo liberetur à moleſtia tentationis, vel per gratiam Dei fugato tentatore, vel per conſenſum in peccatum ſatiata libidine: petit liberari primo modo, ne forte cum ſuo maximo detrimento liberetur ſecundo modo, videlicet, obdormiendo per conſenſum in peccatum. Addit deinde rationem, quare cupiat liberari à tentatione dicens, Nequando dicat inimicus meus præualui aduerſus eum: id eſt, ne glorietur Diabolus à ſe victum ſeruum Dei. quod etiam in iniuriam Dei cederet.

Qui tribulant me exultabunt ſi motus fuero, ego autem in miſericordia tua ſperaui. V.

Explicat rationem ſuperiorem, quaſi dicat, non ſine cauſa dixi nequando dicat inimicus, &c. nã exultabunt qui tribulant me ſi motus fuero, id eſt, non ſolùm ſi planè ceſſero tãquam victus, ſed etiam, ſi pauliſper nutare cæpero. ſicut enim gaudium eſt in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta nouem Iuſtis, qui non indigent pęnitentia: ſic etiam magis Dæmones exultant, ſi virum aliquem perfectum ad inchoandum peccatum induxerint, quàm ſi multos peccatores in peccatis maximis volutari fecerint. exemplum eſt apud Sanctum Gregorium lib. 3. Dialog. cap. 7. Atque hinc apparet, Pſalmum hunc ſcriptum eſſe pro liberatione Iuſti à tentatione Diabolica, non, vt aliqui volunt, pro

liberatione Dauidis à persecutione Saulis. Dauid enim in illa persecutione quotidie loca mutabat. Itaque non dixisset si motus fuero, exultabunt inimici mei, quasi pro magno haberet, non moueri. Quod sequitur, Ego autem in misericordia tua speraui est altera ratio, cur deceat eum mutari à Deo, quia nimirum fretus misericordia Dei, & non viribus proprijs tentatori resistat.

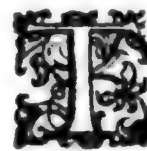
VI. **Exultabit cor meum in salutari tuo, cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altissimi.**

Hæc est vltima ratio qua Deum ad subueniendum flectere conatur, quia videlicet liberatus à tentatione non erit ingratus liberatori, sed corde, ore, & opere beneficium celebrabit. Ad cor pertinent prima illa verba, Exultabit cor meum in salutari tuo, idest, præ lætitia gestiet cor meum cùm salutem obtinuerit, eam à te recognoscendo, teque ob eam laudando. Ad os pertinent sequentia, Cantabo Domino qui bona tribuit mihi. In Hebręo non habetur bona, sed solùm verbum, tribuit, vel potius, retribuit. Sed Septuaginta declarauerunt illud retribuit, vertendo, benefecit mihi, & Latinus interpræs adhuc clarius, qui bona tribuit mihi. sed sensus est idem. nā Deus, fiduciæ retribuere solet protectionem; ideò Dauid Hebraica voce dixit, retribuit mihi, protectionem scilicet in se confidenti. & quia liberatio à tentatione, est liberatio à verissimi, & maximi mali periculo; ideo rectè Græcus, & Latinus addiderunt vocabulum, bona, nimirum veri, & maximi boni. Denique ad opera pertinent vltima verba: & psallam nomini Domini altissimi. nam psallere propriè est manu citharam pulsare. Dauid, inquit Scriptura, psallebat manu sua: & alibi, In psalterio decachordo, psallam tibi. Itaque promittit, se corde exultaturum, ore cantaturum, manu instrumentum musicum pulsaturū, vt totus homo seruiat Dei laudibus. psallere autē nomini Domini, est psallere in gloriam Domini, idest, ad celebrandas eius laudes. In Hebræo non habentur hæc vltima verba, & psallam nomini Domini altissimi. sed fortasse diuturnitate tēporis exciderunt. Certè cum superioribus optimè cohærent, & sunt in Græcis codicibus, & citantur, atque explicantur à patribus Hieronymo, & Augustino, Theodoreto, & Euthymio. Mysticè, psallere nomini Domini est opera consona cordi, & verbis efficere, vt videntes homines opera nostra bona glorificent Patrem nostrum, qui in cælis est.

PSALMVS XIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

Titulus nihil habet noui: Argumentum verò est deploratio naturæ humanę corruptæ, qualis præcipuè cernitur in insidelibus, in quibus nōdum cœpit sanari per gratiam.

Explicatio Psalmi 13.

DIxit insipiens in corde suo, non est Deus. I.

Ad tantam insipientiam deuenit humana natura in primo homine corrupta; vt inuentus sit aliquis, qui tametsi voce non sit ausus negare Deum esse; tamen in corde suo dixerit, non est Deus. Non significat Dauid, vnum certum hominem insipientem hoc dixisse, sed vult dicere, homines mente corruptos ad tantam cæcitatem peruenire, vt fiant insipientes etiam circa vltimum finem, & cogitent nullum esse Deum, qui res humanas curet, & cui rationem reddere teneantur. Dixit, inquit, insipiens, idest, homo ad summam insipiētiam redactus,

dixit in corde suo non est Deus, idest, cogitare cœpit, nullum esse Deum.

II. **Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis: non est, qui faciat bonum non est vsque ad vnum.**

Illud vsque ad vnum, non habetur in editione Hebræa, & Græca. In Latino habetur, & citatur, & exponitur à sanctis Hieronymo, & Augustino. Dixit Propheta, corruptam fuisse mentem, & insipientem factam: nūc addit, corruptam quoque fuisse voluntatem, ita vt plerunque homines peccent, bene autem nūquam faciant. aliud enim est non peccare, aliud benefacere, si loquamur de opere absolutè, & perfectè bono. Homines enim fide, & gratia destituti, solis viribus corruptæ naturæ vtentes, plerunq; peccant; sed aliquando etiam faciunt opera quædam bona moralia, quæ peccata dici nō possunt: sed non sunt perfectè, & absolutè bona, vt S. Augustinus disputat lib. 4. in Iulianum, cùm ad summum bonum nō perducant. Ait igitur Dauid, Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs, idest, in desiderijs, siue affectibus suis: corrupta, & abominabilia desideria habent, vnde ipsi quoque corrupti, & abominabiles sunt. Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. corrupti quidem sunt homines in desiderijs & iniquitate; sed non ita generatim, vt omnia desideria, & omnia opera sint corrupta, & iniqua. Certè enim cùm infidelis ex humana inclinatione miseretur pauperis, vel curam gerit filiorum, nihil mali facit. At bonum perfectè, & absolutè nullus omnino ex solis corruptæ naturæ viribus facit. Hinc habes veram huius loci intelligentiam nihil omnino facere pro hæreticis huius temporis, qui testimonio Psalmi huius abutuntur ad probandum, omnia opera hominis peccatoris siue non renati esse peccata.

III. **Dominus de cælo prospexit super filios hominū, vt videat, si est intelligens, aut requirens Deum.**

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. IIII.

Dixerat, naturam humanam esse corruptam tum quo ad mentem, tum quo ad voluntatem: ostendit nunc, vnde id cognouerit, nimirum ex reuelatione Dei. Deus enim qui omnia nouit, videt hoc ita esse, & Prophetis suis reuelauit. Describit more humano Deū quasi respexisse de cælo, idest, de sublimi specula sua, vt videret, an esset aliquis intelligens, idest, non corruptus, quo ad mentem; aut requirens Deum, idest, non corruptus quo ad volūtatem, qui proinde intelligeret, & amaret, atque adeò quæreret Deum, qui est summum bonum. Quid autem Deus cognouerit, idest, nos cognoscere fecerit, explicat illis verbis, Omnes declinauerunt, siue auersi sunt, idest, vidit omnes omnino declinasse à lumine sapientiæ, & à semitis iustitiæ, imò auersos esse, ac terga vertisse sapientiæ, & iustitiæ. Simul inutiles facti sunt, idest, vidit, omnes pariter inutiles Deo esse factos, quippè qui eum non colunt, neque ei seruiunt, neque tributum gratiarū actionis rependunt. Denique vidit, nullum esse, qui faciat opus perfectè, atq; absolutè bonum. Sanctus Hieronymus ex Hebræo pro illis verbis, Simul inutiles facti sunt, vertit, Pariter adhæserunt, siue agglutinati sunt. Sed nescio quid sequutus sit. Nam vox Hebraica, ne alachu, significat, putrescere, & fœtere: & verti potuisset, putrefacti sunt, ac proinde inutiles facti sūt. Res enim putrefactæ nulli vsui sunt. נאלחו

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant: venenum aspidum sub labijs eorum. V.

Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. VI.

VII. **Contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.**

Hi tres versiculi non sunt in Hebræo, neque in translatione Septuaginta Interpretum, vt sanctus Hieronymus testatur tum in Præfatione lib. 16. in Isaiam, tum in Commentario huius loci. Imò nec habentur in editione Latina Psalmi 52. qui est omnino idem cum hoc 13. Sed quia beatus Paulus ad Romanos 3. ex diuersis locis Scripturæ, videlicet Psalmo 5. Psalmo 139. Psalmo 9. Isaiæ 19. & Psalmo 35. hos omnes versiculos simul citauit, posteaquã allegauerat duos versiculos proximè explicatos, arbitrati sunt aliqui veterũ, hos omnes versiculos ad hunc Psalmum pertinere, & casu aliquo excidisse; ideò eos ex Apostolo huc transtulerunt. Significatur autem his versiculis malitia hominum impiorum, qui verbo & opere nocent proximis suis. Sepulchrum patens est guttur eorum, idest, sicut ex aperto sepulchro exhalat fœtor corporum mortuorum, ita ex ore istorum prodeunt verba turpia testantia corruptionem cordis. Linguis dolosè agebant; idest, non solum verba turpia, sed etiam dolosa loquuntur. Venenum aspidum sub labijs eorum; idest, non solum turpia, & dolosa, sed etiam venenata, & inficientia, atque ad malum prouocantia verba effundunt. Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinẽ; idest, homines isti perditi non solum maledicunt, & amaris contentionibus iurgantur, sed etiam malefaciunt, & re ipsa nocent. Nam quorum os plenum est maledictione, & amaris comminationibus, eorum pedes velocissimè currunt ad lædendum, & occidendum. Contritio, & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt, idest, omnia eorum studia ad cõterendum, vastandum, calamitate afficiendum spectant. Siquidem pacis viã, idest, studia pacifica omnino ignorant. Non est timor Dei ante oculos eorum. Hic est fons omnium supradictorum malorum, quia timorem Dei planè abiecerunt, dicentes in corde suo, Non est Deus. Redeamus nunc ad versiculos huius Psalmi proprios.

Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorãt plebem meam, sicut escam panis? VIII.

Ex hoc versiculo manifestè colligitur, quæ supra dicta sunt de vniuersali corruptione generis humani, esse intelligenda de genere humano, quale est ex se, idest, secundum vires solius naturæ corruptæ. Nam per gratiam Dei homines verè iusti, & pij efficiuntur: & hos vocat hoc loco plebem suã, quam impij illi persequuntur, & pro nihilo habent. Nonne cognoscũt, &c. vox est increpantis, quasi dicat; Nunquid semper erũt insipientes? nunquid non aperient aliquando oculos? nunquid tandem non incipient cognoscere? Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis, significat impios, ex hoc tanto malo potuisse admoneri suæ iniquitatis. Sicut enim panis quotidie comeditur, & semper sapit: ita impij semper, & cum delectatione vexant pios, & nunquam satiantur.

Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. IX.

Reddit Dauid rationem, cur impij tanta mala faciant, quia videlicet Deũ non inuocauerunt, idest, spem suam in Deo vero non posuerunt, sed in rebus creatis, & ideò illic trepidauerunt, vbi non erat timor; idest, non cognoscentes in quo sit sperandum, & à quo sit timendum, trepidauerunt, ne incurrerent mala temporalia, vel ne amitterent bona temporalia, quæ non sunt materia iusti timoris, cùm parua, & caduca sint; & etiam quia si sperarent in Domino, & quærerent regnum Dei, & iustitiam eius, hæc omnia adijcientur eis.

Quo-

X. **Quoniam Dominus in generatione iusta est: consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est.**

Hic versiculus reddit rationem, cur impij amatores huius seculi timeant, vbi non est timor. Impij timuerunt vbi non erat timor, quoniam Dominus in generatione iusta est, siue iustorum (vt habet textus Græcus) idest, sicut impij Deum non inuocauerũt, nec in illo sperauerunt, ita Deus eos deseruit, & in generatione iustorum manet: deserti autem à Deo, à luce vera, ab ipsa veritate in tenebris ambulant; & ideò timent etiam vbi non est causa timendi. Deinde facit apostrophem ad ipsos impios, dicens, Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est, quasi dicat, adeò vos excecati estis, vt non solum non inuocetis Deum, sed irrideatis eos, qui id faciũt. Nam consilium inopis, qui totus à Deo pendet, vos confudistis, idest, irrisistis, vt inopem erubescere faceretis, quasi stultum sit in Deo spem ponere. Irrisistis autem inopis consilium, quasi stultum, quoniam Dominus spes eius est, idest, quia ille pauper in Domino spẽ posuit. Videtur enim stultum consilium hominibus huius mundi, sperare in Deo, qui non videtur, & non sperare in diuitijs, & alijs rebus, quæ videntur.

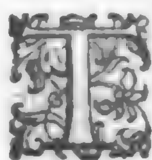
XI. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cùm auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

Hic versiculus postremus orat Deum pro celeri aduentu Saluatoris, qui liberet genus humanum à captiuitate diabolica, in qua erant omnes illi excæcati, & peruersi, quorum tenebras, & malitiam toto Psalmo descripserat. Quis dabit ex Sion salutare Israel? idest, vtinam cito veniat salus ex Sion ipsi Israeli. Salus enim ex Iudæis est, vt ait Dominus Samaritanæ; nec solùm ex Iudæis, idest, ex tribu Iuda, sed ex familia Dauid, cuius ciuitas dicebatur Sion. Itaque expectabatur, & desiderabatur salus, siue Saluator promissus ex Sion ciuitate Dauid, idest, ex stirpe Dauid, qui saluaret Israelem, idest, populum suum. Dicitur autem Christus Saluator Israelis populi sui, quia tametsi pro toto mundo venerit, tamen re ipsa non saluauit, nisi certos quosdam, qui dicuntur populus Dei, & spiritualis Israel. Cùm auerterit, siue conuerterit captiuitatem populi sui, exultabit Iacob, & lætabitur Israel; idest, oro, ac peto salutẽ ex Sion, ac proinde Saluatorem, qui liberet à captiuitate, quia cùm id factum fuerit, tunc verè & perfectè exultabit, & lætabitur populus Dei, qui dicitur spiritualiter Iacob, & Israel. vtrumque enim est nomẽ eiusdem hominis. Promissiones autem istas, & alias similes non pertinere ad solos carnales Israelitas, sed ad populum Dei partim ex Iudæis, partim ex Gentibus congregatum, docet Apostolus in epist. ad Romanos, & copiosius Augustinus in epistola 200. ad Asellicum.

PSALMVS XIIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

Itulus nihil habet noui. Argumentum verò est scientia salutis: nam in hoc Psalmo describitur via ad vitam æternam.

Explicatio Psalmi 14.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? I.

Ex Hebræo vertunt aliqui, Quis peregrinabitur in tabernaculo tuo, aut quis habitabit in monte sancto tuo. Sed vox Hebraica, gur, significat vtrũ- גור

שכן que, peregrinari, & habitare; sicut etiam Sciacan, significat habitare, & quiescere. Itaque non potest reprehendi versio Græca, neque Latina. Alludit Propheta ad montem Sion, & ad tabernaculum Dei, quod in eo monte erat; sed re vera per hæc nomina significat cælestem Hierusalem, vbi est tabernaculum Dei non manufactum. Prophetæ enim prædicabant Regnum cælorum per huiusmodi figuras. Vnde beatus Paulus ad Hebræos 8. & 9. sæpius meminit tabernaculi cælestis, & cap. 12. vocat montem Sion, ipsum cælorum habitaculum, & beatus Ioannes in Apocalypsi c. 14. meminit montis Sion cælestis, & cap. 21. ait, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, &c. Quærit igitur Propheta, quis sit habitaturus, idest, stabili mansione potiturus in tabernaculo cælesti: aut requieturus in vertice montis altissimi, in quo finitur omnis labor ascensionis, cùm supra illum nihil sit. Hic enim in terris, neque stabilis mansio, neque vera quies esse potest.

II. **Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.**

Hæc est compendiosa, & summaria responsio. quasi dicat, Qui declinat à malo, & facit bonum, siue, qui neque commissione culpæ, neque omissione iustitiæ Deum offendit. Dicitur ingredi sine macula, qui ambulat in via huius vitæ, idest, qui viuit sine culpa lethali. Veniale enim peccatum non propriè relinquit maculam. Dicitur operari iustitiam, qui facit omnia ad quæ tenetur non timore pœnæ, sed amore iustitiæ.

III. **Qui loquitur veritatem in corde suo; qui non egit dolum in lingua sua.**

Explicat magis in particulari quis habitaturus sit in tabernaculo Domini, ac dicit illum esse, qui neque corde, neque ore neque opere malum operatur. De corde, dicit, qui loquitur veritatem in corde suo. Nam omnis, qui res temporales pluris æstimat, quàm valeant, non loquitur veritatem in corde suo; & quicunque in peccatum aliquod consentit, loquitur falsum in corde suo, quia iudicat expedire sibi id quod re vera sibi non expedit. Ita omnia peccata cordis reduci possunt tanquam ad radicem ad falsum iudicium. De ore, dicit, qui non egit dolum in lingua sua; nam tam detractiones, quàm adulationes, & alia id genus peccata linguæ, ad dolum reuocari possunt. De opere, dicit in sequenti versiculo.

Nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximos suos. IIII.

Ad nihilũ deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem Dominum glorificat. V.

Non solùm non fecit ipse malum, qui habitaturus est in tabernaculo Domini; sed nec permisit, quantum in se fuit, vt alij malum facerent. Ideò non accepit opprobrium aduersus proximos suos, idest, non admisit ad aures suas vituperationes, detractiones, susurrationes, calumnias contra proximos, & non fauit vnquam malignis, sed eos contempsit, & pro nihilo duxit: contra autem glorificauit, honorauit, iuuit viros bonos, qui Deum timent. Magna est hæc laus, non solùm in se odisse malum, sed etiam in alijs.

Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit. VI.

Exposuit in genere virtutes viri probi; nunc in particulari attingit vitium vnum, videlicet auaritiam, quo præcipuè carere debet, qui cupit hæres fieri Regni cælestis. Cur autem hoc particulare vitium attingat, causa est, vel quia radix omnium malorum est cupiditas, vt ait Apostolus ad Timothæum, & per cupiditaté intelligit auaritiam, quam vocat phylargiriam, idest, amorem pecu-

pecuniæ: vel quia hoc vitium semper fuit, & est familiare Iudæis. Porrò auaritia locum habet vel in fraudibus, quæ committuntur in contractibus alioqui licitis; vel in contractibus genere suo illicitis, vel in muneribus. De primo genere dicit, Qui iurat proximo suo, & non decipit. De secundo dicit, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. De tertio dicit, Et munera super innocentem, idest, ad opprimendum innocentem, non accepit. Ex Hebræo sanctus Hieronymus vertit, qui iurat, vt se affligat, pro eo quod nos habemus, qui iurat proximo suo; sed vox Hebræa potest legi, leharah, & significat ad faciendum malum, nimirum sibi, hoc est ad se affligendum, & sic legit Sanctus Hieronymus: potest etiam legi, lehareah, & significat, proximo, & sic legerunt Septuaginta, à quorum versione Latina editio vulgata profecta est, & certè magis cohæret cùm superioribus verbis nostra lectio, quàm Sancti Hieronymi. Ex hoc versiculo apertè colligitur errare Iudæos, qui vsuram licitam esse existimant.

לְהָרַע

לְהָרֵעַ

Qui facit hæc non mouebitur æternum.

Respondet quæstioni in primo versiculo propositæ; ac dicit, eos, qui ita viuunt, vt supra expositum est, habituros firmissimam in cœlesti tabernaculo mansionem. Itaque ait, Qui facit hæc, quæ supra dicta sunt, non mouebitur in æternum, idest, habitabit securus in tabernaculo Dei, ac requiscet in monte sancto eius sine vllo timore cadendi à tam felici loco.

PSALMUS XV.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Tituli inscriptio ipsi Dauidi.

HIC Psalmus obscurissimus est, atque ab ipso titulo incipit eius obscuritas. Vox Hebræa, Mictam, ignota est. S. Hieronymus vertit, humilis, & simplicis Dauid; fortè quia, mac, significat pauperem, ac per hoc humilem; &, tam, significat simplicem, & perfectum. Alij volunt, mictam, esse preciosum aliquid, quia, chetem, significat aurum. Mihi probabile est Septuaginta Interpretes nō legisse, mictam, sed, mictab, vltima litera paululum immutata: nam à verbo, catab, scribere, fit nomen, mictab, scriptura, siue inscriptio. Sed quia vox Græca στηλογραφία, non significat simplicem inscriptionē, sed inscriptionem incisam in columna ad memoriam sempiternam; propterea intelligere debemus, inscriptionē hoc loco significare titulum memorabilem, dignum, qui nunquam aboleatur. Argumentum Psalmi est oratio Christi ad Patrem: & eadem accommodari potest membris Christi tum vniuersis, tū singulis. De Christo enim, & non de Dauide intelligendos esse quatuor versus postremos, ac præsertim illa verba, Non dabis sanctum tuū videre corruptionem, docet Apostolus Petrus Act. 2. & Paulus Act. 13. & quia totus Psalmus, est oratio quædam continuata, non possunt intelligi quatuor vltimi versus de Christo, quin totus Psalmus de Christo intelligatur.

מִכְתָּם

מַךְ

תָּם

כֶּתֶם

מִכְתָּב

כָּתַב

מִכְתָּב

Explicatio Psalmi 15.

CONserua me Domine, quoniam speraui in te; Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. I.

In

In Hebræo, vt nūc legitur, habetur, Dixisti: sed non est dubium, debere legi, amarti, non amarth: nam nō solum Septuaginta verterunt, dixi, sed etiam S. Hieronymus: si tamen vtraq; lectio defendi debeat. Illud dixisti, referendum erit ad animam, quia amarth est secunda persona generis feminini, & sensus erit, Dixisti ò anima mea, & idē est, dixi ego, vel dixisti anima mea. Ait igitur Christus, & potest dicere quilibet Christianus, Conserua me Domine, idest, custodi, ac protege me ab imminente tribulatione, quoniam speraui in te solo, nō in vlla re creata. Quod autē in te solo sperauerim, & sperem, ex eo cognosci potest, Quoniam dixi Domino, idest, confessus sum tibi Domino, ac dixi ex corde, Deus meus es tu, idest, supremus Dominus meus es tu, vt clarius habet textus Hebraicus, & Græcus; nam Latinus posuit, Deus meus, pro, Dominus meus, vt variaret sermonem; quorum bonorum meorū non eges, sed ego bonis tuis indigeo, idest, tu nulla ratione à me dependes; sed ego à te in omnibus pendeo; ideò tu solus verus, & summus Dominus meus es: & quia ego hoc cognosco, & confiteor: ideò in te solo spero, & confido. Hæc verba Propheta scripsit in persona Christi pro eo tempore, quo Christus non solùm homo erat, sed etiā passioni, & morti obnoxius. Quāuis enim in Christo homine, & passibili, non fuerit spes, quæ est virtus Theologica, & respicit beatitudinem animæ, vt S. Thom. docet 3. par. q. 7. art. 4. fuit tamen spes, vt significat fiduciam, & expectationem gloriæ corporis, & aliorum, quæ nondum habebat; & de hac spe loquitur Dauid in Psalmis.

אמרתי
אמרת

II. Sanctis qui in terra sunt eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis.

In Græco legitur sic, Sāctis qui sunt in terra eius mirificauit Dominus omnes voluntates suas in eis. Itaq; dissentiunt Græcus, & Latinus, in illa voce, meas, & suas. Nam additio illa vocabuli, Dominus, non mutat sensum. In Hebræo legitur ad verbum sic, Sāctis qui in terra ipsi, & magnificis omnis volūtas mea in eis. Quod ad Græcum attinet, S. Augustinus in epist. 59. ad Paulinum q. 2. dicit codices electiores habere, meas; quamuis alij habeant, suas. Itaque probabile est, in Græco vitio librariorum irrepsisse mendum: præsertim cùm in Hebraico etiam habeatur, meas. Idem quoq; Aug. dicit, non esse dissonantiam alicuius momenti, cùm opera Patris, & Filij, & Spiritus sancti sint indiuisa. Hebræus autē codex cùm ait, Qui in terra ipsi, non differt à nostro codice, nisi quod omittit pronomen, eius. Cum autem dicit, Et magnificis, sciendum est vocem, veaddire, videri omnino corruptam. Est enim nomē numeri multitudinis, in regimine, idest, regens aliud nomen casus genitiui. Hebræi siquidem aliter formant nomen absolutè positum, & aliter nomē regens post se aliud nomen casus genitiui. Hìc autem non sequitur aliud nomen, quod regatur ab isto, magnificis: præterea si Septuaginta legissent, veaddirè, non potuissent vertere, mirificauit, nisi imperitissimi fuissent. Itaq; existimo eos legisse, heeddir, quod significat mirificauit. Illa verò, omnis voluntas mea in eis, non habent difficultatem, quia cùm Hebræi non declinent nomina per casus, verti debēt vocabula secundùm exigentiam verborū. Rectè igitur verti potest hic locus, sāctis qui sunt in terra mirificauit omnem voluntatem meam in eis. atq; ita in concordiam rediguntur omnes lectiones. Sententia autem hæc esse videtur. Quia Deus bonorum meorum non eget, ideò benefacere studeo electis eius. cuius meæ bonæ volūtatis ipse Deus mihi testis est, qui sanctis, qui sunt in terra eius, idest, sanctis, & electis suis qui sunt in terra eius, mirificauit, idest, mirabiles reddidit omnes voluntates meas in eis, idest, omnem beneuolentiam meam, omniaque studia mea erga illos. Dicitur autem Deus mirabilem reddidisse beneuolentiā Christi erga electos declarando illam tum per Prophetas, & per varias figuras te-

ואדרי

ואדרי
האדיר

ſtamenti veteris; tum etiam per miracula ipſius Chriſti, & Apoſtolorum. mirabilis verò fuit Chriſti beneuolentia erga electos, cùm pro illis animam ſuam ponere voluerit.

III. **Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt.**

In Hebræo habetur in futuro, multiplicabuntur, ſed accipitur futurum pro præterito. Illud etiam, poſtea, vertitur communiter ex Hebræo, alienū, אחר ſed Septuaginta non legerunt, acher, alienum, ſed, achar, quod ſignificat, poſtea. אַחַר Explicatur hoc loco effectus beneuolentiæ Chriſti in electos, qui antea debiles erant ob vulnera grauiſſima peccatorum; ita vt ambulare non poſſent. & poſtea ſanati per gratiam currere cœperunt viam mandatorum Dei. Multiplicatæ ſunt, inquit, infirmitates eorum, ideſt, ægritudines, ac morbi ſpirituales, vnde Apoſtolus ad Ro. 5. Cùm adhuc infirmi eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt; & paulo poſt explicans infirmitates, Cùm, inquit, peccatores eſſemus. Ex Hebræo multi vertunt, idola, ſed vox Hebrea propriè ſignificat infirmitatem, & dolorem; & per figuram accipitur pro idolis, vel quia idola infirma ſunt, & nullius potentiæ; vel quia peccatores, ac per hoc infirmos homines faciunt. Poſtea accelerauerunt, ideſt, antea infirmiſſimi erāt multiplicatis peccatis vſq; ad ſummū; ſed poſtea ſanati per gratiam fortes effecti ſunt, & ideò exultarunt ad currendam viā. Id apparuit in principio Eccleſiæ quando cōuerſi homines ab idololatria, ad martyria feſtinabāt.

IV. **Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea,**

Ex Hebreo vertunt cōmuniter, non libabo libamina eorum de ſanguine. & verè verbum, naſac, ſignificat libare, & fundere: ſed ſignificat etiam tegere, & operire. נָסַךְ & quia quæ teguntur cōgregātur, vt tegi poſſint; credibile eſt, idem verbum ſignificare etiam, cōgregare. ſententia verò eſt eadem. nā quia ad ſacrificia celebranda cœtus congregari ſolent; ideò perinde eſt, ſi dicatur non libabo libamina eorum de ſanguine, ideſt, non placebunt mihi ſacrificia eorum, quæ ſanguinis effuſione conſtant: & non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus, ideſt, nō placebunt mihi cōgregationes eorum ad ſacrificia cruenta celebranda proinde non ego illas congregabo, non ero auctor, vt eiuſmodi cœtus fiant. Nec memor ero nominum eorum per labia mea, ideſt, non ſolùm non ero auctor talium congregationum, & ſacrificiorum; ſed ea nè nominabo quidem. Cohæret autem hic verſiculus cum ſuperiore, quia rationem reddit, cur electi poſt multiplicata peccata, ac potiſſimum idololatriæ, accelerauerint currere viam Domini. ratio enim eſt, quia Dominus vehementer deteſtatur idola, & eorum venerationem, vt ne nominari quidem velit à ſuis, ideò quos elegit in Chriſto, mūdauit à peccato idololatriæ; & ſic ſanctos currere fecit viam mandatorum ſuorum.

Dominus pars hæreditatis meę, & calicis mei, tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi. V.

Quia dixerat, ſe deteſtari idola, & peccata; addit pro ratione, omnia ſua bona in vno Deo habere. Vox propria Chriſti, qui omnino ſegregatus à peccatoribus, & Deo Patri ſummè amicus omnia ſua bona in Deo habet. Idem, & nos pro modulo noſtro ſentire deberemus. Dicit igitur, Dominus pars hæreditatis meæ, ideſt, pars qua mihi ex diuiſione hæreditatis contingere debet, hoc eſt, quicquid omninò expecto, mihi Dominus eſt, ipſe mihi eſt omnia; & calicis mei. repetitio eſt eiuſdē ſententiæ. nam & calix, qui diuidi ſolebat inter conuiuas, pro hæreditate accipitur. Niſi magis placeat, per partē hæreditatis intelligere opes, per partem calicis delicias, vt ſenſus ſit, omnes meas opes, atque omnes meas delicias in ſolo Deo conſtitui. Tu es qui reſtitues

ſtitues

ſtitues hæreditatẽ meam mihi. hoc additur, quia cùm Chriſtus ad huc mortalis hæc diceret, nondum plenè poſſidebat hæreditatem: & nos cùm hæc dicimus, deſiderio quidem omnia bona in Deo habemus, ſed nondum re ipſa poſſidemus. poſſeſſio autem iſta interim depoſita eſt apud Deum, & ille nobis eam reſtituet in die nouiſſimo; ſicut Chriſto reſtituit in die reſurrectionis eius. huc alludit B. Paulꝰ cùm ait, Scio cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem 2. Tim. 1. In Hebræo habetur, Tu ſuſtentas hæreditatem meam. & ſenſus eſt idem. nam ideò reſtituet Dominus hæreditatem, quia nunc eam ſuſtentat, & conſeruat nobis; iuxta illud B. Petri, In hæreditatem incorruptibilem conſeruatam in cœlis. 1. Pet. 1.

VI. **Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.**

Similitudine ducta à terrena hæreditate, declarat præſtantiam hæreditatis æternæ, quam habebunt, qui Deum ſolum eligunt. Siquidem funiculis mẽſurari ſolebãt campi, qui ex hæreditatis diuiſione obueniebant. & quia diuiſio ſorte fiebat, ideò dicebantur funiculi in præclaram partẽ cadere, quando pars hæreditatis optima contingebat. Funes ceciderunt mihi in præclaris, ideſt, optimam hæreditatem ſorte feliciſſima conſequutus ſum; etenim hæreditas mea præclara eſt mihi; idem dicit alijs verbis. Meminit autem ſortis, quia principium huius hæreditatis à prædeſtinatione ducitur. prædeſtinationis autem gratia reſpectu noſtri ſors quædam eſt. vnde Paulus, Sorte vocati ſumus: & elegit nos in partem ſortis Sanctorũ, ad Epheſ. 2. & ad Col. 1.

VII. **Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum, inſuper, & vſque ad noctem increpuerunt me renes mei.**

Gratias agit Deo, qui inſpirauit illi conſilium, & accendit in eo deſideriũ, vt tam præclaram hæreditatem eligeret. Benedicam, inquit, Dominũ, ideſt, laudabo Deum auctorem mihi tãti boni, qui dedit mihi intellectũ, ideſt, qui me cognoſcere fecit, & prudenter eligere. vox enim Hebræa Iahaz ſignificat propriè dare conſilium. Inſuper, & vſque ad noctem increpuerunt me renes mei. per renes in ſcriptura intelligitur affectus, & deſideriũ. vnde ſunt illa Scrutans corda, & renes Deus; &, Proba cor meũ & renes meos, vbi per cor intelligitur cogitatio, per renes affectio; per noctem, intelligitur tempus tribulationis; ſicut per diem, tempus proſperitatis. per verbum, increpuerũt, ſignificatur potius eruditio, quam reprehẽſio. nam, & in Hebræo, & Græco eſt verbum ſignificans eruditionẽ. proindè verbum Latinum interpretãdum eſt pro increpatione hortatoria, qualis eſt, Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Denique illud, Vſq; ad noctem, in Hebræo eſt, in noctibus, ex quo intelligimus ſignificari nõ ſolum tota die, ſed etiam vſque ad noctem totam, quod vulgo dici ſolet incluſiuè. Itaque ſenſus hic erit, Inſuper, & vſq; ad noctem, ideſt, non ſolum tempore proſperitatis, ſed præterea vſque ad tempus aduerſitatis, & in ipſa aduerſitate affectus meus in Deum accenſus erudiuit me excitans, & adhortans ad paſſionem æquo animo ſubeundam ac ſemper de Deo bene ſperandum.

Prouidebam Dominum in cõſpectu meo ſemper; quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. VII.

Ex intellectu, & affectu bono, de quo in ſuperiore verſu Deũ laudauit, profectum eſt, vt ſemper Deum ante oculos haberet. anima enim magis eſt vbi amat, quàm vbi animat. In Hebræo habetur, poſui Dominum in conſpectu meo ſemper. ex quo clarius declaratur, Chriſtum ſtudioſè egiſſe, vt ſemper Dominum præſentẽ haberet. Quoniam à dextris eſt mihi, ne cõmouear.

near: hoc est, nec falsa mea cogitatio fuit, qua Dominum mihi ante oculos cordis semper ponebam; nam verè à dextris mihi semper est, tanquam tegens latus meum, meque præcedens, vt adiutor fortis nè commouear de gradu meo, sed persistam, & perseuerem vsque in finem.

IX. **Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper, & caro mea requiescet in spe.**

Explicat nūc tandem hæreditatem præclaram, quam Deus restituet sibi, & alijs, qui Dominum elegerunt. Propter hoc, idest, quia Dominus à dextris mihi est adiutor, & protector fidelissimus, lætatum est cor meum lætitia vera, & solida, de qua Dominus in Euā gelio, Gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. & exultauit lingua mea, quia gaudium internum redundare solet etiam exterius. In Hebræo habetur, Exultauit gloria mea, quod in idem recidit. gloria enim interior, per linguam exultat exterius; Insuper, & caro mea requiescet in spe, hoc est, animus lætabitur, & caro obdormiet in morte placida, & secura, ob certam expectationem celerrimæ resurrectionis.

X. **Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.**

Hæc explicata sunt ab Apostolis Petro, & Paulo. Act. 2. & 13. & quamuis propriè de solo Christo hæc dicantur, cuius anima non est relicta apud inferos, in limbo videlicet, Sanctorum Patrum; neque caro in sepulchro experta est vllam putrefactionem: tamen nos omnes hæc dicere possumus, tum quia membra Christi sumus, & in illo, vt ait Apostolus, conresuscitauit nos Deus; tum quia animæ nostræ non relinquentur in inferno, idest, in Purgatorio; neque caro nostra videbit æternam corruptionem.

Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vsque in finem. XI.

Hic exponit perfectam hæreditatis promissionē. Notas, inquit, mihi fecisti vias vitæ, idest, docuisti me modum redeundi ad vitam post mortem. metaphora est pulcherrima, per quam modus per se resurgendi dicitur via vsq; ad illam diem ignota, quia nullus vnquam per se resurrexit, Christo excepto. Nec solum, inquit, docuisti me resurgere ex mortuis, sed etiam adimplebis me lætitia cū vultu tuo, gloriosum, immortalem, & beatum faciēs me, vultum tuum mihi ostendendo. nam ex visione Dei in qua consistit beatitudo essentialis, redundat etiam gloria in corpus, qua sola Christus carebat. gloriā enim animæ à conceptione habuerat. Delectationes in dextera tuā vsq; in finem, Nec solū gloriosum me facies, sed ad dexterā collocabis in cœlis, vbi delectationes sunt sine vllo fine. Quæ omnia etiā electis suo modo conueniunt, quibus Deus ostendit vias vitæ, cùm legis obseruationem docuit esse viā ad Regnum cœlorum. Eosdem adimplet lætitia cum vultu suo, cùm eis se videndum exhibet facie ad faciem. & demū delectationes vsq; in finem eis præbet dextera sua, cùm eos ad dexteram partē collocat, & cùm dextera manu sua, tanquam inexhausto fonte bonorum eos indesinenter delectationibus replet. Ad finem huius Psalmi annotare placet incredibilem temeritatē Theodori Bezæ, qui verba illa, Non derelinques animam meam in inferno, ex textu Græco. Act. 2. sic interpretari ausus est, Non relinques cadauer meum in sepulchro. quæ enim corruptio sacrarū literarum est, si hęc non est? Vide, si placet, refutationem huius paradoxi in nostris Controuersijs lib. de Anima Christi. c. 12. vbi demonstramus voces tum Hebraicas, tū Græcas, quæ in hoc Psalmo, & c. 2. Actorum habentur, nō cadauer, & sepulchrum; sed animam, & infernum propriè significare.

PSAL-

PSALMVS XVI.

Titulus,& Argumentum.

Oratio Dauid.

HIC Psalmus,vt ipse titulus indicat,est oratio Iusti persecutionem iniuste patientis, quà precatur à Deo liberationem; ducit autem argumenta primum ab innocētia sua, secundum à Iustitia Dei, tertium à misericordia eiusdem,quartum à malitia impiorum Iustos persequentium.

Explicatio Psalmi 16.

I. **EXaudi Domine iustitiam meam; intende deprecationem meam.**

II. **Auribus percipe orationem meam,non in labijs dolosis.**

Hi duo versiculi coniunguntur in vnum apud Hebræos;sed apud Græcos, & Latinos distincti sunt. Res est parui momenti, neque sententiam mutat. Primum igitur orat exaudiri iustitiam suam: nam apud iustum iudicem magis clamat causa,quàm persona. Addit deinde, ac postulat attendi etiam ad precationem suam, quia Deus non solum iustitiam, sed etiam Iustos diligit,& vt Sanctus Iacobus ait, Multum valet oratio iusti. Postremò coniungit vtrunq; iustitiam, & deprecationem, cùm ait, Auribus percipe orationem meam. Non in labijs dolosis, hoc est, exaudi orationem meam, quæ nō prodit ex labijs dolosis; sed in iustitia nititur. Itaque sensus est,Moueat te Domine iustitia,moueat deprecatio, moueat Iusti deprecatio.

III. De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant æquitates.

Alterum argumentum petit à iustitia Dei, quasi dicat, te appello Domine,à te iudicari volo, qui es Iudex iustissimus.De vultu tuo,idest,ab ore tuo iudicium meum prodeat,idest,sententia pronuntietur. Oculi tui videant æquitates,idest,noli claudere oculos,& dissimulare calumnias impiorum; sed aperi oculos,& considera quid iustitia exigat.Nam,vt alias monui,non ponitur hoc loco æquitas pro epicheia, sed pro ipsa vera iustitia, vt sonát vocabula Hebræa, & Græca. In Græco habetur,Oculi mei videāt æquitatem; & sic legit S.Augustinus,& exponit de iudicio hominis Iusti,nō de iudicio Dei,vt sensus sit, de vultu tuo, iudicium meū prodeat,idest, illumina mentem meā, vt iustè iudicem; oculi mei videant æquitates,idest, mens mea non aberret in iudicando; sed si debeat conuenire sententia Græci codicis cum lectione Hebraica,& Latina, hic debet esse sensus,Oculi mei videant æquitates, quas tu videlicet exerces, idest, videāt iusta iudicia tua. Et sanè lectio, quæ habet oculi tui, magis cohæret cum superioribus, & eandem approbat S.Hieronymus in epist.ad Suniam,& Fretellam.

Probasti cor meum,& visitasti noctè,igne me examinasti,& non est inuenta in me iniquitas. IIII.

Reddit causam cur velit iudicari à Deo; quia videlicet ipse solus scrutatur corda, & perfectè nouit innocentiam seruorum suorū.Probasti,inquit, cor meum,idest,tentasti,qualis sim intus, vbi nemo videt præter te, experimentū de mea sinceritate fecisti. Quomodo autem id fecerit,declarat dicēs, Visitasti nocte,& igne me examinasti. Nam duo sunt tempora, quibus apparet quid sit in corde,occasio occultè agendi,& tempus tribulationis. Multi enim intus mali,exterius boni,si occasionem habeant peccandi in occulto, vbi nullum sit periculum, ne detegantur, tunc malitia se prodit. Sic etiam tempore prosperitatis non discernuntur mali à bonis,sed cùm ignis persecutionis aduenerit, tunc aurum lucebit, & palea fumabit. De primo tempore dicit,

dicit, Visitasti nocte, idest, cùm in occulto occasiones peccandi habui. De secundo verò, igne me examinasti, id est, ardente tribulatione. Et nō est inuenta in me iniquitas. In Hebræo pro istis verbis, Non est inuenta in me iniquitas, ad verbum sic legitur: Non inuenisti; cogitaui, nō transibit os meū. Quæ verba nullū sensum facere videntur. Sciendum igitur est Septuaginta Interpretes non legisse, zammothi, quod significat, cogitaui: sed zimmathi, mutatis tantum punctis, idest, iniquitatem meam. & coniunxerunt hoc nomen cum superiore verbo, & ideò reddiderunt, Nō est inuenta in me iniquitas, quod est idem cum eo, nō inuenisti iniquitatem meam, vt ad verbum est in Hebræo. Sequentia verba, nimirum, non transibit os meum, coniunxerunt Septuaginta Interpretes cum verbis sequentibus, in opera hominum, & verterunt, vt non loquatur os meum opera hominū. Idem enim est, non trāsibit os meum in opera hominū, &, nō loquetur os meum opera hominum.

זַמּוֹתִי
זִמָּתִי

V. **Vt non loquatur os meum opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.**

Ostendit, vnde factum sit, vt Deus non inuenerit in eo iniquitatem: & dicit ex eo factum esse, quia custodierit vias duras iustitiæ propter præcepta Dei, non ob aliquam spem humanam. Nam qui ob spem humanā custodiunt viam iustitiæ, exterius id faciunt, vbi homines vident, ac per hoc inuenitur in eis latēs iniquitas; qui verò propter Dei mandatum viam iustitiæ non deserunt, id faciunt exterius, & interius, atque ideo nulla in eis iniquitas inuenitur. Ait igitur, Ego custodiui vias duras, idest, permansi in via iustitiæ, quāuis aspera, & dura, neq; me vlla tribulatio ab ea via declinari fecit. Permāsi autem in hac via propter verba labiorum tuorum, idest, propter mandata tua, siue propter promissiones, & minas tuas. Vt non loquatur os meum opera hominum, idest, vt nō cogar implorare humanam opem, neque ab spe humana pendeam, neque laudem opera hominum. In Hebræo, pro eo quod nos legimus vias duras, habetur, vias pariz, idest, latronis, seu dissipatoris: sed mutatis punctis, illud, pariz, potest legi, perez, idest, ruptura, siue fractura; & sensus erit, custodiui vias præruptas, ac per hoc periculosas, & duras.

פָּרִיץ
פֶּרֶץ

Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. VI.

Agnoscens non suis viribus, sed auxilio Dei se permansisse in angusta semita iustitiæ, rogat Deum, vt confirmet hoc beneficium; perfice gressus meos in semitis tuis, idest, confirma, & stabili gressus meos in hac via tua; ne forte declinem ab ea, si tuo adiutorio destituar. In Hebræo ad verbum est, sustenta gressus meos, ne labantur vestigia mea, vbi declaratur id ipsum per similitudinem ductam à via lubrica. Itaq; perfice gressus, significat, sustenta, & stabili; & ne moueantur vestigia mea, significat, ne labantur ob viæ lubricitatem. Verè enim infirmitas carnis, & illecebra mundi faciunt viam vitæ humanæ valde lubricam; & multi labuntur in ea.

Ego clamaui, quoniam exaudisti me Deus, inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea. VII.

Exposito argumento ab innocentia sua, & à iustitia Dei, iterum repetit orationem initio Psalmi propositā; quæ est quasi conclusio, quæ colligitur ex duobus illis argumentis. Sententia igitur hæc est. Ego clamaui ad te Domine, quoniam exaudisti me, idest, cum fiducia clamaui, quoniā semper aliàs exaudisti me. Et ideò pro solita benignitate nunc etiam inclina aurem tuā mihi, & exaudi verba mea.

Miri-

VIII. Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

Hoc est argumentum tertium, quod sumitur à misericordia Dei; quasi dicat, exposui innocētiam meam, appellaui iustitiam tuam; inuoco nunc misericordiam, quoniam & si me innocentem existimem à crimine, ob quod tribulationem patior; tamen multa sunt alia fortasse peccata mea, ob quæ iustè puniri possem. Mirifica ergo misericordias tuas, idest, ita manifestè misericordias tuas exerce in me liberando, vt omnes mirentur. Tuum est enim saluos facere omnes, qui in tua misericordia spem suam repositam habent.

IX. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, vt pupillam oculi.

In Hebræo coniunguntur cum superiore versiculo illa verba, à resistentibus dexteræ, vt sensus sit, qui saluos facis à resistentibus dexteræ tuæ eos qui sperant in te. Sed cohærent etiam optimè cum verbis sequētibus in hunc modum. Custodi me, vt pupillam oculi, id est maxima diligentia; à resistentibus dexteræ tuæ, idest, ab impijs hominibus qui resistunt dexteræ tuæ, vel lædendo quos tu protegis, vel non ambulando quò tu dicis. Neque hoc est contrarium ei, quod legimus in lib. Esther cap. 13. Non est, qui possit tuæ resistere voluntati. Nam illud intelligitur de voluntate beneplaciti, quæ semper impletur; hoc autem de voluntate signi, quæ non semper impletur, quia Deus permittit impios multa facere contra leges à se positas: sed eos postea punit vt merentur. Idcirco S. Petrus hortatur, dicens, Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis. 1. Pet. 5. Similitudo illa, vt pupillam oculi, aptissima est; quoniam pupilla res est simul preciosissima, & infirmissima, & ideò diligentissimè custodiri solet, & ab ipsa natura munita est, tum varijs tunicis, tum etiam palpebris, & pilorum vallo.

Sub vmbra alarum tuarum protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt. X.

Idipsum repetit alia similitudine. Sicut enim pulli tegūtur alis Gallinæ, & eo modo obumbrātur, & securi delitescunt, vt lædi non possint à Miluis: sic optat Iustus protegi diuino auxilio à persequutoribus suis. Illud, à facie impiorum, significare potest, à conspectu impiorum; alæ siquidem dum pullos tegunt, faciunt, ne videantur à Miluis. Item à morsu impiorum, siue ab ira impiorum. Nam, & dentes in facie sunt, & ira in facie demōstratur. Illud, qui me afflixerunt, significat, Iustum iam expertum esse morsus impiorum, & ideò protectionem quærere, ne si sæpius mordeatur, tandem consumatur. Familiaris est hæc similitudo diuinæ Scripturæ. In velamento, inquit, alarū tuarum sperabo. & rursus: Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pēnis eius sperabis. & ipse Dominus in Euangelio, Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti. Matth. 23.

Inimici mei animam meam circundederunt, adipem suum concluserunt, os eorum loquutum est superbiam. XI.

Est hoc argumentum postremum, quod sumitur a malitia inimicorum. Inimici mei, inquit, animam meam circumdederunt, idest, vitam meam, siue me ipsum vndique premunt, adipem suum concluserunt, idest, nulla misericordia mouentur, etiam si me videant ad extrema redactum; os eorum loquutum est superbiam, idest, non solum nō miserentur, sed etiam insultant arroganter. Porrò adipem concludere, significat viscera claudere, ac per hoc non misereri, iuxta illud S. Ioannis, Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo; quomodo charitas Dei manet in eo? 1. Io-

1.Ioan.3.Quia verò viscera claudi solent, cùm adeps crescit, ideò maluit Propheta dicere, Adipem suum concluserunt, quàm viscera clauserunt, vt simul indicaret causam, vnde viscera clauduntur, quæ est multiplicatio adipis, idest, opulentiæ temporalis. Sicut enim adeps naturalis claudit viscera carnalia: ita multiplicatio opum, facit superbè sapere, & contemnere proximos, & claudit viscera spiritualia.

XII. **Proijcientes me nunc circumdederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terram.**

Pergit narrare nequitiam inimicorum, & ait, eos modo vnam viam aggredi, modo contrariam, sic tamen vt semper noceant. Proijcientes me nunc circumdederũt me, idest, antea proijcientes à suo consortio, nunc circumdederunt me. In Græco sensus est clarior, quia illud, proijcientes, est temporis præteriti, & significat; cùm proiecissent me. Itaque sensus est, cùm antea proiecissent me à suo cõsortio, ne fruerer communibus bonis: nunc iterum quærunt me, & circundant, vt malis afficiant. Huius autem malitiæ ipsorum causa est, quia statuerunt oculos suos declinare in terram, idest, firmiter decreuerunt nõ adspicere ad Deum, qui est in cœlo, nec timorem vllum Dei admittere; sed solum terram intueri, & ea quæ in terra sunt bona sectari. In Hebræo pro illa voce, proijciẽtes me, habetur, assurenu, quod aliqui vertũt, gressu meo alij incedentes in me, alij aliter. Sed Septuaginta Interpretes legisse videntur, horisuni, quod significat, expulerunt me. sunt enim literæ fere eædem, sed transpositæ.

אשורנו

הורישוני

XIII. **Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis.**

Non solùm, inquit, circumdederunt me, sed crudelissimè in me sæuierunt. Susceperunt enim me ea auiditate, & sæuitia, qua leo paratus ad prædam suscipit occurrentem sibi ouiculam. Dicitur autem leo paratus ad prædam, is, qui famelicus, & in prædam intentus est. Idem repetit per verba sequentia; & sicut catulus leonis habitans in abditis, idest, sicut leonis catulus latens in insidijs suscipit prædam sibi occurrentem. In Hebræo pro susceperunt me, habetur, dimiono, similitudo eius, videlicet, impij, quasi leonis desiderantis prædam. Cæterum Septuaginta legerunt paulo aliter, vt legi potest vox illa, si remoueantur puncta. nimirum videntur legisse, demauni, ab eodẽ verbo, dama, quod non solùm similem esse, sed etiam succidere significat. Itaq; intellexerunt hic significari succiderunt me, sicut leo succidere solet prædam oblatam. sed pro, succiderũt, maluerunt vertere, susceperunt, nimirum ad succidendum, quia non succiderũt re ipsa, sed tantũ voto. non enim Deus permisit, vt re ipsa succiderent; vt ex sequenti versiculo perspicuum est.

דמיונו

דמוני

XIV. **Exurge Domine, præueni eum, & supplanta eum: eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ.**

Explicata malitia persequentium, rogat Deũ, vt adsit & liberet ipse, qui solus potest. Exurge Domine, non amplius differas auxilium; præueni eum, idest, impium, qui instar leonis me rapuit ad deuorandum, præueni dentes eius, ne eos in me infigat, & occidat. Et verè solus Deus præuenire potest actionem cuiuslibet causæ etiam velocissimè agentis, sicut præuenit dentes leonum, ne læderẽt Danielem inter ipsos famelicos iacentem; & sicut præuenit impetum ignis, ne combureret tres pueros in fornacem proiectos. ex quo magna consolatio oritur iustis, qui sciunt eam esse Dei sui potentiam, vt securos eos præstare possit inter dẽtes leonum, & inter flammas ignis ardentis. Supplanta eum, idest, decipe eum, mirabili prouidentia tua efficiendo, vt dum putat se dentes infigere in carnem iusti, infigat in carnem propriã. Eripe animam meam ab impio, idest, ne sinas me occidi ab impio sæuiente more læonis, sed libera, & salua me.

Frameam tuã ab inimicis manus tuæ.

In Hebræo post, frameam tuam, finitur versiculus. & deinde incipit alius versus; & quia Hebræi non declinant nomina per casus, potest sic verti ea sententia, eripe animam meam ab impio framea tua, idest, vt vertit S. Hieronymus, ab impio qui est framea tua; vel, vt alij volunt, eripe animam meam ab impio framea tua, idest, per frameã tuam. sed versionem Septuaginta, & editionem vulgatam sequendo, sensus erit, eripe animam meam ab impio, ac vt hoc facias, eripe frameam tuam, id est, potestatem affligendi, ab inimicis manus tuæ, idest, ab ijs, qui ea non bene vtũtur, qui sunt inimici manus tuæ: ac per hoc nõ sequuntur directionem manus tuæ, sed contra eam abutuntur potestate à te illis cõcessa. Omnis enim potestas à Deo est, siue, vt Apostolus loquitur, Non est potestas, nisi a Deo. Rom. 13. In Hebræo pro, inimicis manus tuæ, habetur à viris manus tuæ, siue, à mortuis manus tuæ. nam vox Hebræa, metim, & viros, & mortuos significat. Septuaginta Interpretes intellexerunt significari mortuos, & verterunt, inimici manus tuæ. quoniam inimici manus Domini, idest, qui nolunt sequi directionem manus Domini, mortui sunt manu Domini, quomodo omnes peccatores dicuntur mortui Deo, & inimici Dei. verterunt autem potius, inimici quàm mortui, quia, idest, multo clarius. מְתִים

XV. **Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum; de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.**

Imprecatio est Prophetica, idest, prædictio per modum imprecationis. prædicit enim futurum, vt diuidantur impij à Iustis, & impijs quidem sola tẽporalia tribuantur, Iustis verò etiam æterna. Domine à paucis de terra diuide eos, idest, separa multitudinem impiorum à pusillo grege tuo. In Hebræo est eadem vox, metim, quæ in fine versiculi superioris. David enim sicut inimicos Dei vocauerat mortuos Dei, ita מְתִם nunc amicos Dei vocat mortuos seculo, siue terræ. vox enim, cheled, significat terram, mundum, seculum, & similia. Itaque verti poterat, diuide eos à mortuis mũdo: sed maluerunt Septuaginta dicere à paucis de terra, quia verè mortui mundo sunt valde pauci, respectu amatorum mundi. Illud, diuide eos, est in Hebræo, pars eorum, sed mutatis punctis eædem voces significant, diuide eos. Quod sequitur, in vita eorum, posset rectè coniungi cũ sequentibus, nisi obstaret particula, &, de absconditis tuis, &c. quæ particula est in Hebræo, & in Græco, & in multis Latinis: nec scio, cur in editione vulgata omissa sit. Sensus igitur est non solum in vita futura; sed etiam in præsenti, quæ propriè est vita ipsorum quam ipsi videlicet solùm agnoscunt, & amant, diuidendos à viris iustis, qui seculo mortui sunt. In hoc autem diuisio cõsistit, quòd de absconditis tuis adimpletus est venter eorum, idest, de bonis terræ à Deo creatis, & cõseruatis, & quæ veluti de thesauro abscondito singulis annis emanant, adimplent ventrẽ suũ, & hanc partem suam esse dicunt. חֶלֶד

Saturati sunt filijs, & dimiserunt reliquias suas paruulis suis. XVI.

Hoc est, filijs abundant, & ijs post mortem sua relinquunt bona, quæ ipsis supersunt. hæc enim censetur à filijs huius seculi perfecta felicitas, si & ipsi bonis terrenis circumfluant, & filios suos bonorum suorum relinquant hæredes. Ex Græco Sanctus Augustinus vertit saturati sunt porcina; sed etiam verti posse dicit, saturati sunt filijs, ratio huius varietatis in promptu est, nam vox Greca si scribatur per simplex ipsilon ὑῶν, significat porcum, si scribatur per ipsilon, & iota υἱῶν, significat filios. sed ex Hebræo perspicuum est, legendum filijs, non porcina.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo, satiabor cùm apparuerit gloria tua. XVII.

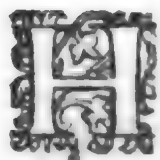
In hoc inquã, diuisio consistit, quòd illi saturati cupiant in hac vita bonis ter-

terrenis: ego autem, vt etiam cæteri Iusti in hac vita iustitiam esuriam; & in alia gloria, & beatitudine satiabor. In Iustitia apparebo conspectui tuo, id est, iustè coram te viuere studebo; satiabor cùm apparuerit gloria tua, id est, sicut nunc tibi apparebit iustitia mea, ita postea mihi apparebit gloria tua, & tunc demum verè satiabor nihil amplius expetens. In Hebræo pro apparebit gloria tua, habetur, cùm excitabitur similitudo tua; & sensus est idem, tunc enim apparebit nobis gloria Domini, quando excitabitur in nobis similitudo, de qua scriptum est. 1. Ioan. 3. Similes ei erimus, quia videbimus eum, sicuti est. Quando enim videbimus eum sicuti est, tunc erimus ei similes in gloria: nam, & ipse beatus est, quia seipsum videt. Hæc est enim vita, & gloria sempiterna, videre Deum sicuti est.

PSALMVS XVII.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Puero Domini Dauid, qui loquutus est Domino verba Cantici huius, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.

HIC titulus indicat, Psalmum hunc à Dauide compositum fuisse in gratiarum actionem, quando liberatus fuit ab omnibus inimicis suis, & potissimum à Saule, qui nominatim ea de causa exprimitur. Habetur hic idem Psalmus in lib. 2. Regum cap. 22. paucis mutatis. Mutatio autem illa incertum est, an ab ipso Dauide facta fuerit, an ab Esdra, qui Psalmos collegit. Quia verò Dauid figuram Christi gessit, potest Psalmus hic etiam de Christo rectè exponi.

Explicatio Psalmi 17.

DIligam te Domine fortitudo mea; Dominus firmamẽtum meum, & refugium meum, & liberator meus. 1.

Diligam te Domine; idest, meritò te diligere debeo, cùm tot beneficijs me tibi deuinxeris. Exponit deinde beneficia à Deo accepta: ac primum vnico verbo, tum pluribus nominibus, postremo rerum gestarum enarratione. Vnico verbo exponit, cùm dicit, Fortitudo mea, idest, causa totius roboris mei, quo de hostibus omnibus triumphaui. Quod autem vno verbo dixit, Fortitudo mea, explicat per partes, dicens, Firmamentum, refugium, & liberator. Quasi dicat, meritò dixi, Deum esse robur meum, quia ipse est firmamentum, refugium, & liberator meus. Cùm in tuto sum, ipse mihi est firmamentum, cùm in periculo versor, ipse mihi refugium præbet, cùm fortè in manus hostiũ incido, ipse me liberat. Itaque omnibus modis ipse mihi fortitudo & robur est. In Hebræo pro voce, diligam, nõ est verbum, ahab, quod אהב simpliciter amare significat, sed racham, quod significat amare ex intimis visceribus. רחם Pro vocabulo, Firmamentum, est, Petra, idest, stabile, ac solidum fundamentum. Pro, refugium, est, arx, siue munitio, siue munitissima arx, ad quam tutò quis confugere possit. Sed Septuaginta Interpretes metaphoras exponere voluerunt, ideò non petram, & arcem, sed firmamentum, & refugium dixerunt. In 2. lib. Reg. cap. 22. deest illud principium, Diligam te Domine fortitudo mea. Incipit enim Psalmus, Dominus petra mea, &c. Sed pulcherrimum illud principium videtur non ab alio, quàm ab ipso Dauide fuisse additum.

Deus meus, adiutor meus, & sperabo in eo. II.

III. **Protector meus, & cornu salutis meæ, & susceptor meus.**

In his duobus versiculis, qui in Hebræo continuantur cum primo versiculo, ex vehementia affectus in Deum repetit Propheta, & inculcat epitheta benefactoris sui. Respondent autem tria hæc, Adiutor, protector, & cornu salutis, tribus illis, Firmamentum, refugium, & liberator. In Hebræo pro voce, adiutor, habetur petra, sicut pro voce Firmamẽtum, erat etiam petra, sed alia, & alia voce. Itaque vocat Deum adiutorem, quia præbet stabilimentũ, vt non cadat, iuxta illud, Statuit supra petram pedes meos. Et meritò adiungit, Sperabo in eo, tanquam in firmissimo fundamento. Pro voce, Protector, habetur in Hebræo, scutum, siue clypeus, sicut pro voce refugiũ, erat arx. Vtrunque enim protegit, & defendit. Itaque voluerunt Septuaginta Interpretes explicare metaphoras nominũ Hebraicorum. Cornu salutis est tam in Hebræo, quàm in Græco, & significat robur ad saluandum. Metaphora sumpta ab animantibus cornigeris familiaris est Scripturæ diuinæ. Ps. 131. Producam cornu Dauid, idest, faciam, vt Dauid robustus sit, ac potens instar Tauri cornibus armati, non imbecillis, ac debilis more vituli nondum cornua producentis. Ezech. 29. In illa die pullulabit cornu domui Israel. Michæ. 4. Ponam cornu tuum ferreum. Luc. 1. Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid. Dicitur igitur Deus cornu salutis Dauidi, & omnibus Iustis, quia Iusti robustissimi sunt contra omnes hostes; sed robur eorum non in viribus proprijs, sed in Dei adiutorio, & fauore consistit. Omnia possum, dicebat Apostolus, in eo qui me confortat. Respondet autem cornu salutis meæ, particulæ illi, & liberator meus. Liberat enim Deus per cornu salutis, idest, per salutiferam potentiam suam. Denique illud, & susceptor meus, est nomen complectens omnia alia, & respondet primo illi nomini, Fortitudo mea. Quos enim Deus suscipit, liberat, protegit, confirmat.

Laudans inuocabo Dominũ, & ab inimicis meis saluus ero. IV.

Est hæc quasi conclusio quædam superiorum verborum: quasi dicat, Ego deinceps assiduè Deum laudabo pro tot acceptis beneficijs, & magna fiducia in tribulationibus meis, eundem Deum inuocabo, & sine dubio à quibuscunque hostibus liberabor. In Hebræo habetur, Mehullal, quod rectè S. Hieronymus vertit, Laudatum inuocabo Dominum. Sed si puncta mutentur, eædem literæ faciunt, Mehallel, quod significat, laudans inuocabo, vt verterunt Septuaginta. Sententia semper est eadem, nimirum laudabo, & inuocabo, gratias agam pro præteritis, & inuocabo pro futuris.

מְהֻלָּל

מְהַלֵּל

Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me. V.

Dolores inferni circumdederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. VI.

Incipit Propheta iam enarrare accepta beneficia. Ac primum dicit, se quondam fuisse in apertissimo periculo vitæ, quando videlicet, Saul eum quærebat, vt interficeret. Sed hoc periculum vitæ poeticè describit varijs metaphoris adhibitis. Circumdederunt me dolores mortis, idest, vndique talia pericula me oppresserũt, vt de salute corporali desperarem: & ideò tali dolore, idest, mœrore animi affectus fui, quali effici solent, qui mortem sibi imminere vident. Et torrentes iniquitatis conturbauerũt me; idest, inde periculum, & dolor de quo dixi, proficiscebantur, quòd multitudo iniquorum instar torrentes me inuaserant, & conturbauerant, quomodo conturbari solẽt, qui à torrente aquarum deferuntur, & circumuoluuntur. Dolores inferni circumdederunt me: repetit quod dixerat, circumdederunt me dolores mortis. Idem enim est hoc loco, dolor mor-

mortis,& dolor inferni. Nam quia ante Christi passionem omnes, qui moriebantur ad infernum descendebant, quamuis non ad eandem partem inferni; ideò pro eodem accipiebatur, mori, & ad infernum descẽdere. Circumdederunt, inquit, me dolores inferni, idest, mœror animi, qualem patiũtur, quibus imminet discessio ex hoc mundo ad locum mortuorum, qui est infernus. Præoccupauerunt me laquei mortis, repetit quod dixerat, torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Sicut enim conturbatio ex multitudine iniquorum in eum insurgentium erat causa Dauidi dolorum mortis: ita præoccupatio laqueorum mortis erat causa eidem Dauidi dolorum inferni. Vocat laqueos mortis insidias iniquorũ, quibus petebatur ad mortem. Itaq; sensus horum duorum versiculorum est, Dauidem occupatum fuisse ingenti dolore ob imminens mortis periculum, tũ ex inuasione manifesta inimicorũ instar torrentis violẽter rapientis, & inuoluentis, tum ex insidijs eorundẽ inimicorum, instar laqueorum incautos capiẽtiũ. Quod attinet ad verba, pro, dolores, in Hebræo habetur, cheule, quæ vox dolores, & funes significare
חבלי potest. Ideò S. Hieronymus vertit, Funes mortis, & funes inferni. At Septuaginta Interpretes verterunt, Dolores mortis, & dolores inferni: quæ lectio posterior clarior est. Pro, torrentes iniquitatis, in Hebræo habetur, torrentes belial, quod S. Hieronymus vertit,
בליעל torrentes Diaboli, & Septuaginta Interpretes, torrentes iniquitatis. Vtrũque rectè se habet; nam belial, ad literam sonat, absque iugo, & in Scripturis sanctis passim inuenitur hæc vox vsurpata ad significandos viros iniquos, qui excusserunt iugum legis; vel ipsam iniquitatem, quæ est contraria legi: & quia iniquorum caput est Diabolus; ideo Diabolum quoque hac voce significare solent Hebræi.

VII. **In tribulatione mea innocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui.**

VIII. **Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu eius, introiuit in aures eius.**

Dixerat, se in maximo periculo constitutum fuisse: nunc dicit, se confugisse per orationem ad Deum, & exauditum. In tribulatione mea, idest, in illis magnis angustijs, in quas me coniecerat persecutio Saulis, & in alijs similibus multis, Inuocaui Dominũ, in quo tota mea fiducia posita esse solet. Et ad Deum meum clamaui. Repetitio est Dauid familiaris, Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam, idest, oratio mea peruenit vsque ad summum cęlum, quod est templum Dei nõ manufactum, & verè sanctum, quod violari, polluique nulla ratione potest. Et clamor meus inconspectu eius, introiuit in aures eius. Repetitio est, & aliquo modo declaratio superioris versiculi: quasi dicat, clamosa oratio mea, idest, magno affectu prolata, & in conspectu eius effusa, idest, quam effudi Deũ præ oculis habens, introiuit in aures eius, idest, exaudita est. In Hebræo habentur in futuro omnia verba, inuocabo, clamabo, exaudiet, introibit. Sed Septuaginta Interpretes rectè verterunt in præterito, inuocaui, clamaui, exaudiuit, introiuit; quoniam lex Hebraicæ Grammaticæ id permittit, vt futurum ponatur pro præterito.

IX. **Commota est, & contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.**

Incipit iam describere effectum exauditionis diuinæ, qui fuit auxilium de cęlo aduersus inimicos suos, ex quorum interitu ipse tandem non solùm pericula euasit, sed etiam Regnum adeptus est. Describit autem iram Dei aduersus hostes suos poetico more: sicut enim cùm irascitur Rex aliquis, & bellum parat, totum eius Regnum turbatur; ita cum irascitur Rex totius

Mundi, totus Mundus turbatur, ac potissimum tria visibilia elementa, terra, aer, & aqua. Non significat hoc loco Dauid re ipsa terram, & aerem, & aquam ita perturbata fuisse, vt verba sonare videntur: sed significat, talem esse Dei iram, vt possit continuò tremefacere terram vsq; ad ima fundamenta; & & in aere continuò excitare ventos, nubesq; tenebrosas, & tonitrua, atque fulgura: denique fontes, & flumina, & maria ita siccare, vt appareant cauernæ terræ, & fontium origines. Incipit ab elemento terræ, ac dicit, commota est, & contremuit terra, fundamenta montium commota sunt, quoniam iratus est eis; hoc est, quando Deus irascitur terræ, continuò tota mouetur, & contremiscit, non solùm in superficie, sed vsque ad ima montium fundamenta. Nec solùm quando Deus irascitur, sed etiam quando præsentiam suã manifestat in terra, concussio terræ consequitur, quasi trementis, & reuerentis Maiestatem Creatoris. Sic in Resurrectione Christi terræmotus factus est magnus; & cùm idem Christus moriẽs infra terram descẽsurus erat, terra mota est. Et Dauid in alio Psalmo, A facie Domini mota est terra. In Hebræo nõ habetur, quoniam iratus est eis, sed, quoniam ira ei, idest, quoniam iratus est. Itaque secundùm textum Hebraicum terra, & montes contremiscunt, non quia Deus ipsis montibus iratus est, sed quoniam absolutè iratus est. At Septuaginta vertentes, quoniam iratus est eis, significare voluerunt, iram Dei esse contra terram, & terræ montes, ratione hominum qui in terra habitant; alioqui nulla est ratio, cur Deus terræ, & montibus irascatur.

X. **Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo.**

Adhuc pergit explicare operationẽ Dei in terra, quando vult Deus ostendere in ea præsentiam suam. non enim solum terram tremere facit, sed etiam ardere, ac fumare, quod accidisse describitur Exod. 20. Hebr. 12. quando Deus in monte Sion legem dedit. Ascẽdit, inquit, fumus in ira eius, idest, ira Dei excitauit in terra calorem vehementem, vnde ingens fumus ascendit. Et ignis à facie eius exarsit; nec solùm calorem, & fumum, sed etiam incendium magnum excitauit. Carbones succensi sunt ab eo, idest, ira Dei, siue facies Dei terram respiciens ita fecit eam ardere, ac si totam in carbones ardentes conuertisset. Alibi etiam dicit, Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant.

Inclinauit cælos, & descendit, & caligo sub pedibus eius. XI.

Transit à terra ad aerem: & describit ea, quæ fiunt in aere, quando Deus iram, vel præsentiam suam demonstrare vult. dicitur Deus inclinare cœlos, quando demittit nebulam, in qua ipse apparet. Videtur enim nebula, quasi pars cœli. ordinariè autem Deus per nebulam se ostendere solitus est, vt patet ex lib. Num. cap. 9. 3. Reg. 8. Matth. 17. & alibi. ait igitur, Inclinauit cælos, & descendit, idest, demissa nebula, per eam se manifestauit. & caligo sub pedibus, idest, ita Deus in nebula habitauit, quasi caliginem sub pedibus haberet: sunt omnia Metaphorica, ex quibus intelligimus, Deum inuisibiliter præsentem nobis se facere.

Et ascendit super Cherubim, & volauit, volauit super pennas ventorum. XII.

Pergit describere operationem Dei in aere, quando iram suam manifestare hominibus vult. Ponit autem nobis ante oculos Deum, quasi hominem armatum insidentem currui velocissimè discurrenti, & ex eo sagittas in hostes suos emittentem. Currus Dei sunt nubes, iuxta illud Psalmi 103. Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. Equi velocissimi sunt venti, qui nubes huc illucque deferunt. Aurigæ sunt Angeli, quos Cherubim vocat. sagittæ sunt fulgura, & fulmina, quæ ex nubibus iaciuntur. Et verè mirabilis est ista descriptio.

Nulli

Nulli enim ſunt currus agiliores nubibus, nulli equi velociores ventis, nulli aurigæ peritiores Angelis, nulla iacula, quæ cœleſtibus fulminibus conferri poſſint. Et præterea currus iſti ex loco ſuperiore pugnant, vt lædere poſſint, & lædi non poſſint. Aſcendit, inquit, ſuper Cherubim, ideſt, nō ſolum Deus vtitur nebula, quaſi domo, vel tētorio; ſed etiam vtitur nubibus, quaſi curribus; & Angelis Cherubim, quaſi Aurigis; & ventis, quaſi equis. dicitur autē aſcendere ſuper Cherubim, vt intelligamus, Deum non regi ab Auriga, ſed ipſum præſidere Aurigæ, & principalē eſſe tùm ipſius currus, tùm Aurigæ motorem, atque rectorem. Itaque dicitur Deus aſcendere ſuper Cherubim, & volare ſuper pennas ventorum, quia vtitur miniſterio Angelorum in mouendis nubibus, quę ſunt veluti currus aerei, & velociſſimi, quippè qui trahuntur a ventis, veluti equis pennigeris, ac per hoc non ambulant, ſed volant, & volant celerius omni volucre.

XIII. Et poſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu eius tabernaculum eius; tenebroſa aqua in nubibus aeris.

Ne putaretur Deus viſibiliter in nubibus, tanquam in curru eminere, declarat Propheta Deū inuiſibiliter adeſſe, & ea de cauſa tenebroſis nubibus vti, vt eo veluti ſymbolo inuiſibilem ſe eſſe demonſtret. Eſt etiam in his verbis elegantiſſima, & poetica metaphora. Poſuit, inquit, tenebras latibulum ſuum, ideſt, latet Deus in tenebroſis nubibus, quaſi in loco abdito; ſiue, effecit, vt nubes tenebroſæ pro latibulo ſibi deſeruirent. In circuitu eius tabernaculum eius, ideſt, eædem nubes ſunt quaſi tabernaculum Deo, quo ipſe vndique tegitur. Tenebroſa aqua in nubibus aeris, ideſt, tabernaculum, de quo dixi, nihil eſt aliud, niſi nubes tenebroſa, qualis eſt, cùm eſt diſpoſita proximè, vt in aquam vertatur. Tunc enim eſt nubes valde denſa, & aquea, vt non impropriè aqua dici poſſit in nube exiſtens.

Præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierunt, grando, & carbones ignis. XIV.

Declarat quomodo Deus ex nubibus, quaſi ex curribus ſuis armatis pugnet, ac dicit, iubente Deo nubem ſcindi, & inde prodire grandinem, & fulgura, inſtar carbonum ignitorum. Elegantiſſimè autem dicit, præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierūt, quaſi ſciſſura nubiū procedat a fulgore Dei intus latentis, quaſi nubes ferre non poſſit Diuinum fulgorem, & ideò in conſpectu Dei rumpatur, & diſſoluatur, atq; ex ea parte euaneſcat, & tranſeat. Præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierūt, ideſt, à fulgore Dei præſentis concuſſæ nubes, in conſpectu eiuſdem Dei, tranſierunt diſruptæ, & diſſolutæ. Grando, & carbones ignis, ſupple, ex ea ſciſſura proceſſerunt grādines, & fulgura. Re ipſa hoc accidit tēpore Pharaonis, vt habemus in lib. Exod. cap. 9. Et grādo, inquit, & ignis miſta pariter ferebantur. Similia in bello Ioſuè contra quinque Reges, Ioſ. 10. nec non in bello M. Antonini Imperatoris cōtra Germanos, de quo vide Tertullianum in lib. ad Scapulā, & in Apologetico cap. 5.

Et intonuit de cælo Dominus, & altiſſimus dedit vocem ſuam, grando, & carbones ignis. XV.

Idē repetit alijs verbis, ex nubis diſſolutione oritur fragor ingens, qui dicitur tonitrus, cum quò ſæpè fulmina coniuncta eſſe ſolent. Fragorem illum eleganter vocat Propheta vocem Dei, nō ſolùm quia Deus eſt cauſa fragoris illius, ſed etiam quia tam ingens, & tā terrificus eſt ſonus ille, vt ſoli Deo tribuendus videatur, quaſi propria vox eius. Hinc eſt illud ipſius Dei ad Iob; Si habes brachium ſicut Deus, & ſi voce ſimili tonas. Iob 40. Illud autem, grando, & carbones ignis, in nōnullis Græcis textibus nō habetur, in Hebræo habetur, & poſſet legi, grandinem, & carbones ignis, vt aliqui legūt; ſed noſter Interpres rectè vertit, grando, & car-

bones ignis, quia sunt omnino eædem voces, quę in versiculo superiore. Itaq; oportet hic etiã aliquid subintelligere, vt sensus sit, Altissimus dedit vocem suam, ex qua voce processit etiam grãdo, & fulmina, quasi carbones igniti.

XVI. Et misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.

Explicatio est superiorum, ac præsertim illius vocis carbones ignis, quasi dicat carbones ignis prodierunt ex nubium scissione, quia Deus misit sagittas suas, idest, fulgura, eaque multiplicauit, & eo modo inimicos suos dissipauit, & conturbauit.

XVII. Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.

Hic iã loquitur de operatione Dei in aquis, quæ operatio est mirabilis, & repentina exsiccatio aquarum, qualis facta est in mari rubro, & Iordane flumine, vt habemus Exod. 14. & Ios. 4. ex qua exsiccatione patuit profundũ Maris, & fluminum, quod profundum vocat Propheta fundamentum orbis terrarum, quia est pars infima totius terræ. Pro voce, Fontes, in Hebræo est, אֲפִיקֵי aphiche; Quod significat decursus, seu torrentes. Sanctus Hieronymus vertit, effusiones aquarum; sed cum sit nomẽ generale, rectè potuerunt Septuaginta Interpretes reddere, fontes. Sensus igitur est. Et apparuerunt fontes aquarum, idest, iussu Dei siccatis aquis apparuit fundum fontium, siue fluminũ, siue etiam Maris, & sic reuelata sunt, & discooperta fundamenta, idest, partes imæ orbis terrarum.

XVIII. Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

Explicat causã exsiccationis aquarum. Apparuerunt, inquit, fontes, seu decursus aquarum. Ab increpatione tua Domine, idest, quia tu Domine increpasti aquas, & illæ continuo disparuerunt. Quomodo autem increpauerit, explicat, dicẽs, Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Mirabili metaphora, & planè poetica vocat Propheta ventũ, cuius ministerio siccatæ sunt aquæ, spiritum iræ Dei, & increpationem Dei. Nam vento vrẽte siccatas fuisse aquas maris rubri à Deo, testatur scriptura Exod. 14. Itaque quod propriè dici poterat, tu Domine immisso vento vehementi, siccasti aquas maris, dicit elegantissima metaphora, Tu Domine increpasti aquas; quia impediebant transitum populi tui, & spiritu iræ tuæ sufflasti in eas; & illæ continuo fugerunt; vt alibi dicit, Quid est tibi mare quod fugisti? Hunc versiculum cum superiore coniungunt codices Hebraici, quia sententia prioris ab hoc posteriore pendet. sed rectè Septuaginta Interpretes separauerunt, quia viderunt ex ratione metrica ita esse faciendum. neque enim absurdum est, vt sua sententia duobus versibus contineatur.

Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. XIX.

Iam redit ad beneficium Dei enarrandum, idest, ad liberationem suam ab inimicis. Omnia enim quæ dicta sunt à versiculo nono, vsque ad hunc decimum nonum, pertinent ad declarationem potentiæ Dei. Et quia dixerat initio, torrentes iniquitatis conturbauerunt me: & in versiculo præcedente dixerat, Deum spiritu suo siccare solitum aquas, & facere, vt appareat fundum fluminum, & maris; ideò in eadem metaphora persistens dicit, Misit de summo & accepit me, idest, misit manum suam ex alto loco vsque in profundum torrentis, & inde accepit me; & sic eduxit me de aquis multis, idest, oppressum tribulationibus, mirabiliter liberauit. In Hebræo habentur verba futuri temporis, mittet de summo, & accipiet me. sed, vt sæpè diximus, non ignorabant Septuaginta Interpretes tempora confundi secundum regulas linguæ Hebraicè, & vnũ pro altero sæpè poni. Hic certè magis quadrat tempus præteritum.

Eri-

XX. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his, qui oderũt me, quoniam confortati sunt super me.

Quod metaphoricè dixerat versu superiore, proprijs verbis dicit in hoc versiculo. Illud, quoniam confortati sunt super me, debet exponi per tempus imperfectum, idest, quoniam robustiores me erant, & sic vertit Sanctus Hieronymus. redditur enim ratio, cur necessarium fuit auxilium Dei potentius, quia videlicet inimici Dauidis, ipso Dauide fortiores erant. In Hebræo, & Græco codice habetur futurum, eripiet me. cæterum nostra lectio habetur etiam in antiquis libris, & eam exponunt Hieronymus, & Augustinus. Quare verisimile est in Græco fuisse olim in præterito. Hebraicum autem rectè potest accipi pro præterito.

XXI. Præuenerunt me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus protector meus.

Inculcat alijs verbis beneficiũ Dei. Præuenerũt me in die afflictionis meæ, idest, nulla iniuria à me lacessiti, ipsi primi fuerunt ad nocendum; vel, antequã præcauere possem me adorti sunt, præueneruntq́. incautum: sed Dominus pro me vigilauit, & fecit, vt eorum diligentia nihil mihi nocere posset.

XXII. Et eduxit me in latitudinem, saluum me fecit, quoniam voluit me.

Iterum atque iterum repetit liberationem suam, vt ostendat, sibi altè in memoria infixũ Dei beneficium. Eduxit me in latitudinem, idest, de angustijs tribulationum liberatum quasi in latum campum eduxit, vt liberè iam spaciari possim sine metu vllo insidiatorum. Saluum me fecit, quoniam voluit me; idest, saluum me fecit à tot imminentibus periculis, ad id potissimum, quia complacuit ei, idest, ob immensam eius misericordiam, qua me dilexit. Nam etiam si paulo post allegabit merita sua, tamen ipsa merita nostra dona Dei sunt, quod sanctus Propheta non ignorabat.

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secũdum puritatem manuum mearũ retribuet mihi. XXIII.

Quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo. XXIIII.

Quoniam omnia iudicia eius in cõspectu meo, & iustitias eius non repuli à me. XXV.

Et ero immaculatus cũ eo, & obseruabo me ab iniquitate mea. XXVI.

Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secũdum puritatem manuum mearũ in conspectu oculorum eius. XXVII.

Laudauit Deum de beneficio liberationis ab inimicis. Nunc addit, etiam in futurum se perpetuo liberandum, neq; id ex sola misericordia, sed etiam ex iustitia futurum, propterea quod iustè vixerit, & viuere deinceps in animo habeat. Deus enim iustus est, & iustos amat, & adiuuat, ac protegit. Et retribuet mihi, inquit, secundũ iustitiam meam, idest, retribuet mihi, vt hactenus fecit, multa bona, prout iustitia mea meretur. Et secundum puritatem manuum mearũ retribuet mihi, idest, sicut ego iustitiam habeo, non solùm in corde, sed etiam in manibus, idest, iustus sum interius, & exterius; iustum habeo cor, & iusta opera; ita Deus mihi bona retribuet coram se, & coram hominibus, interius, exteriusq́. custodiet. At præsumptio videtur iustitiam suam prædicare. Non est præsumptio, quando sincerè id agitur, & agnoscitur Deus auctor bonorum nostrorum. Sic etiam merita sua coram Deo pronũciauit Nehemias 2. Esd. 5. Ezechias Isai. 38. Esther c. 14. At videtur falsum, quod Dauid hoc loco dicit. Nam cùm hæc diceret, Commiserat adulterium, & homicidium. Et præterea ipse alibi, dixit, Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Et alibi:

Non

Non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens. Aliqui propter hanc obiectionem existimant, Dauidem non loqui de iustitia sua absolutè: sed de iustitia causæ, quam habebat cum aduersarijs. Alij existimant Dauidem loqui solum de iustitia Religionis, idest, quòd semper permanserit in vera religione, nec vnquam idolis cultum adhibuerit. Sed repugnant his opinionibus verba illa, Quia custodiui vias Domini. item, Omnia iudicia eius in conspectu meo. item, Ero immaculatus cũ eo, &c. Dicendum igitur est, Dauidem commemorare iustitiam suam, quæ in eo sita erat, vt sincero corde Deum coleret; & propositum stabile haberet, nunquam præuaricandi legem Domini, & si fortè secus ageret, continuo resipisceret, & ex corde reuerteretur ad Deum. Illud autem, Delicta quis intelligit? de peccatis venialibus intelligi potest, quæ iustitiæ non repugnant. Illud verò, non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, intelligitur de iustitia, quæ sine gratia Dei præueniente haberi credatur. Sic enim nullus coram Deo iustificabitur, quia quicunque iustus est, gratia Dei iustificatus est.

XXVIII. Cum sancto sanctus eris, & cũ viro innocente innocens eris.

XXIX. Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.

Reddit rationem, cur secundùm iustitiam suam sibi retribuendum à Deo dixerit, quia nimirum Deus reddit vnicuique secundum opera sua. Alloquitur autẽ ipsum Deum, & ait, Cum sancto sanctus eris, idest, cum homine misericordi & pio, piè ac misericorditer ages, siue pium ac misericordem te præbebis. Nam vox Hebræa, chasid, חסיד
pro qua nos habemus, sanctum, propriè misericordem significat. Et pro, sanctus eris, in Hebræo est verbum vnicum coniugationis hitpael, quod תתחסד
propriè significat misericordem se reddere, vel exhibere. Itaque non est sensus, si nos erimus sancti, Deum quoque fore sanctum: sed, si nos erimus sancti, Deum nobiscum sanctè, idest, misericorditer acturum. Eodem modo intelligenda sunt cætera, cum innocente innocens eris, idest, ei qui nemini nocet, Deus se innocentem præbebit, idest, non ei nocebit, neque noceri ab alijs sinet. Cũ electo electus eris, idest, cum homine sincero & puro, id enim propriè significat vox Hebræa nabar, נבר
purum te exhibebis, idest, sincerè, & candidè ages. Et cum peruerso peruerteris, idest, ei, qui non est misericors, misericordiam non præstabis; ei, qui nocet, nocebis; qui non sincerè agit, sed callidè supplantat, eum tu callidè, idest, sapienter supplantabis. Est autem hic obseruandum, vbi dictum est, Cum sancto sanctus eris, cum innocente innocens eris, cum electo electus eris; eandem vocẽ Deo tributam fuisse: at vbi dictum est, cum peruerso peruerteris, in Hebræo non esse eandem vocem. De homine dictum est, hiches, עקש
quod propriè peruersum significat. De Deo autem, thipattel, quod significat תתפתל
luctari, & conari in contrarium. Itaque sensus est, si homo peruersus fuerit, Deus non erit in se peruersus, vel peruersè aget; sed contra peruersum hominem luctabitur magno molimine, vt illum planè euertat, & ab omni spe sua cadere faciat.

Quoniam tu populum humilẽ saluum facies, & oculos superborum humiliabis. XXX.

Explicat Propheta duos superiores versiculos, quasi dicat, Cum sancto sãctus eris, & cum innocente innocens, & cum electo electus, quia populum humilem saluum facies, idest, quia humilitas, quæ est custos omnium virtutum, tibi gratissima est, & omnibus humilibus das gratiam; cum peruerso autem peruerteris, quia oculos superborum humiliabis, idest, quia superbia, quæ est regina vitiorum, tibi summoperè displicet; & ideò superbis omnibus resistis, eosq. deijcis, & humilias. Nominat autem oculos, præter cætera mem-

membra, quia in oculis, ac potissimum in superciliјs arrogantia cernitur.

XXXI. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas.

Quia Propheta Dauid videbatur satis magnificè de sua iustitia, & puritate loquutus, ostendit vnde habuerit iustitiam, & alia dona; & hinc maximè Deum laudat, quòd ab illo sit lumen, & fortitudo, & omnia bona. Quoniam, inquit, tu illuminas lucernam meam Domine, idest, à te habeo principium omnis boni, quod est lumen ad discernenda vera bona à falsis, & vera mala à falsis. Primum enim vulnus ex peccato originali naturæ inflictum est ignorantia veri boni; & ideò prima curatio à lumine Diuino incipit. Tu, inquit, illuminas lucernam meam, idest, oculum interiorem cordis mei tu solus illustras. Deus meus illumina tenebras meas, idest, tu pater luminum, tu lux vera, in quo tenebræ non sunt vllæ, sicut hactenus cæpisti illuminare interiores oculos cordis mei, ita perge illuminare tenebras meas, idest, expellere omnes tenebras meas. Nam sine gratia Dei illustrante, quod attinet ad supernaturalia mysteria, meræ tenebræ sunt in corde nostro. Nam non sumus sufficiẽtes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis. In Græco habetur, illuminabis tenebras meas. In Hebræo, illuminabit tenebras meas. Nostra lectio, illumina tenebras meas, habetur in antiquis libris sanctorum Hieronymi, & Augustini; sensus autem semper est idem.

XXXII. Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum.

Particula, Quoniam, sæpe redundat in oratione Hebraica, sicut etiam particula, &, quæ sæpè ponitur initio versuum, vel etiam librorum. Id admonendum fuit, ne anxiè nimis quæratur ratio harum particularum. Dixerat Propheta, se à Deo habuisse lumen, quod est principium operũ bonorum, veræque iustitiæ: nunc addit, habuisse fortitudinem, & robur ad vitanda mala & facienda bona, quæ ex Diuino lumine cognouerit vitanda, vel facienda. In te, inquit, eripiar a tentatione, idest, fretus auxilio tuo, quo fortis efficior, superabo omnes tentationes, omniaq. mala vitabo. & in Deo meo trãsgrediar murum, idest, eiusdem Dei cõfisus auxilio, atque ab eodem accepta fortitudine omnia potero, quantumuis difficilia, quale esset transcendere altissimum murum. In Hebræo pro illis verbis, eripiar à tentatione, habetur, aruz ghedud, idest, percurrã exercitum, siue (vt S. Hieronymus reddit) percurrã accinctus. Videntur Septuaginta Interpretes sensum reddidisse, non verba. Nam percurrere exercitum aduersariorum, & nullum vulnus accipere, idem est, quod eripi à iaculis hostium, quæ iacula, tentationes significant, vt Apostolus interpretatur, cùm ait, In quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Sic etiam percurram accinctus inter medios hostes illæsus, idem significat, quod eripiar à tentatione quando maximè opus erit. ארוץ גדוד

Deus meus impolluta via eius, eloquia Domini igne examinata, protector est omnium sperantium in se. XXXIII.

Reddit rationem cur à Deo acceperit lumen, & vires, & cur in eo tantopere confidat, quia Deus bonus, & verax protector est omnium in se confidentium, & quia idem ipse est solus verus Deus, & verus Dominus, à quo bona ista expectari possunt. Deus meus, impolluta via eius, idest, Deus meus, cuius via impolluta, idest, Deus, qui sãctissimus est, & viam impollutam ambulat, idest, operatur iustissimè. Eloquia Domini igne examinata, idest, promissa Domini certissima, & probatissima, vt aurum igne examinatum: iste, inquam, Deus impollutus, & cuius promissio est certissima, protector est omnium sperantium in se. Ex Hebræo clarior

clarior sensus habetur, in quo textu legitur, eloquium in numero singulari, & pro voce, Protector, est scutum. Ex quo apparet, tam Deum, quàm eius eloquium dici scutum confidentium in Deo. Sic enim ad literam verti posset lectio Hebraica, Deus immaculatus in via sua, eloquium Domini igne examinatum, scutum est omnium sperantium in se. Sed quia Septuaginta Interpretes posuerunt eloquia in numero multitudinis, & pro voce, scutum, posuerunt, protector, inde obscurata est sententia, quæ ex Hebræo dilucidanda est.

XXXIIII. **Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum?**

Est altera ratio, vt paulo ante diximus, cur in Deo sit cõfidendum, & cur ab eo solo lumen, & robur expectandum sit; quia ipse solus est verus Deus. In Hebræo habetur, Quis Deus præter Dominũ? aut quis petra, præter Deum nostrum? ex quo intelligimus, Deum nostrum solum esse verum Deum, & quia solus est verus Deus, solum ipsum esse veram petram, firmam, & stabilem, in qua tuto confidere, & quiescere possimus; & omnes, qui in re alia confidunt, necesse esse vt decipiantur, & confundantur.

XXXV. **Deus, qui præcinxit me virtute, & posuit immaculatam viam meam.**

Declarat nunc in particulari dona à Deo accepta, per quæ ab hostibus omnibus liberatus ad Regnum peruenit. Ac primum dicit, se à Deo accepisse robur, & innocentiam, quæ duo rarissimè coniunguntur. Viri enim robusti proni sunt in iniurias inferendas. Dauid autem verè fortissimus, & innocentissimus erat, vt ne hostem quidem suum Saulem occidere vellet, cùm facillimè posset. Deus, inquit, præcinxit me virtute, idest, viribus, ac robore me donauit, & posuit immaculatam viam meam, idest, simul probitatem vitæ mihi concessit.

Qui perfecit pedes meos, tanquam ceruorum, & super excelsa statuens me. XXXVI.

Qui docet manus meas ad prælium, & posuisti vt arcum æreũ, brachia mea. XXXVII.

Describit in particulari fortitudinem suam, de qua dixerat, qui præcinxit me virtute, ac dicit, se accepisse à Deo miram celeritatem in pedibus, & miram artem bellandi in manibus, & mirum robur in brachijs. Dicit sibi pedes ad currendum perfectos, quasi ceruorum, & super excelsa collocatum, idest, ea celeritate pedum facile montes altissimos conscendisse. Quod verificatum est, quando Saulem fugiens, habitabat in altissimis, & præruptis montium cacuminibus. Addit, se doctas manus ad præliũ habuisse, & brachia quasi ærea, in quibus robur, & ars militaris significatur. De quibus nemo dubitare potest, qui legerit primũ, & secundum librum Regum. Nam de arte manuum testis esse potest lapis ex funda in fronte Goliath infixus: de viribus brachiorũ testes sunt vrsi, & leones, quos sola vi brachiorum Dauid interfecit. In Hebræo habetur, nichata, conteritur, vbi nos habemus posuisti. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt, nichata, sed natatta, quod est, dedisti, siue posuisti. Itaque corrupta videtur casu aliquo lectio Hebraica moderna, neque enim dubitari potest, quin Septuaginta Interpretes emendatos codices habuerint, eosque rectissimè intellexerint. נחתה נָתְתָה

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscepit me. XXXVIII

Declarat nunc innocentiam, de qua dixerat, Posuisti immaculatam viam meam. Nam quia dono Dei innocenter Dauid viuebat, ideò illum Deus assiduò protegebat, vt nunc dicit, Dedisti mihi protectionem salutis tuæ. Parum enim profuisset celeritas pedum, & robur brachiorum, & ars pugnandi aduer-

aduersum Regem, & regium integrum exercitũ, nisi adfuisset protectio salutis Dei, idest, protectio Diuina saluás, & dextera Dei suscipiés, & sustentans.

XXXIX. **Et disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit.**

Hoc etiam pertinet ad innocẽtiam, siue immaculatam viam Dauidis ostendendam. Non solum, inquit, protectio tua mihi adfuit, sed etiam disciplina tua me correxit, idest, eruditio, quæ ex lege tua habetur, illa me direxit, ne errarem, & si quando in periculo essem errandi, illa diligẽter inspecta, & considerata, me correxit, idq. perseueranter vsque in finem. Eadem quoque disciplina legis tuæ deinceps me docebit. Posset etiam hæc disciplina significare paternam castigationem, qua Deus per aliquas temporarias calamitates Dauidem correxit, si quando ob humanam fragilitatem deliquit. In Hebræo non habetur hic versiculus, sed loco totius huius versiculi habentur hæc pauca verba, Et mansuetudo tua multiplicauit me. Fortasse idem est sensus. potest enim sic exponi lectio Hebraica, mansuetudo tua, idest, lenis, & paterna castigatio, multiplicauit me, idest, auxit me scientia. Nam רבב à verbo, rabab, quod hic habetur, dicuntur, Rabbim, Magistri, & Doctores, quòd sunt multi in scientia.

XXXX. **Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea.**

Pergit narrare victorias suas, quæ sunt omnia beneficia Dei. Dilatasti, inquit, gressus meos subtus me, idest, fecisti me magnis passibus progredi, & non sunt infirmata vestigia mea, id est, nec propterea fatigatus destiti à cursu. In Hebræo habentur hæc in futuro, dilatabis, &c. sed ex more linguæ sæpe futurum ponitur pro præterito.

XXXXI. **Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant.**

Confringã illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos. XXXXII.

Hæc non videntur propriè pertinere ad futurum tempus, sed ad præteritum, vt ex præcedentibus, & sequentibus colligitur. Et sicut Septuaginta Interpretes. Dilatabis gressus meos, verterunt, dilatasti gressus meos; ita potuissent reliqua vertere, & ex futuris præterita facere. Sed retinenda est lectio, vt iacet, & subintelligendum verbum, dixi, vt sensus sit, Dilatasti gressus meos, & nõ sunt infirmata vestigia mea, ideò magna spe concepta dixi apud me, ꝑsequar inimicos meos, &c.

Et præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me. XXXXIII

Hinc apparet, Prophetam loqui de prętérito. Sicut, inquit, dixi persequar inimicos meos, &c. ita factum est Deo adiuuante. Tu enim Deus præcinxisti me virtute, idest, robore ad bellum, & tu supplãtasti, idest, cadere fecisti subtus me eos, qui in me insurgebant. Illud, præcinxisti virtute, est frequens in Scriptura; Accinctus potentia, qui conturbas profundum maris. Induere fortitudinem brachium Domini. Indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto. Significat autem præcipua arma non consistere in gladio, & lorica, sed in viribus, & robore; & ideò non est auctor victoriæ, qui militẽ induit gladio, & lorica; sed qui viribus, & robore illum induit.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdisti. XXXXIV.

Idem repetit alijs, & alijs verbis, vt magis declaret, & laudet beneficium Dei. Sensus versiculi perspicuus est, significat enim à Deo factum esse, vt inimici Dauid fugerent, & eo modo dorsum feriendum præberent. Sed verba duriusculè sonant. Sanctus Hieronymus vertit, & inimicorum meorum dedisti mihi dorsum.

Clama-

XXXXV. **Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.**

Reddit aliam causam victoriæ: quia non solùm Deus exaudiebat orationes eius, sed nó exaudiebat orationes aduersariorum ipsius, quamuis ipsi quoque Dominum inuocarent.

XXXXVI **Et comminuam eos, vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearum delebo eos.**

Videtur de reliquijs inimicorũ suorum loqui, quasi dicat, iam victoriam de inimicis meis retuli; sed si quæ fortè reliquiæ supersunt, comminuam eas in minutissima frusta; & proijciam, vt proijci solet puluis à vẽto, & auferam eos de terra, vt siccari solet lutum platearum flante vento vehementi.

XLVII. **Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.**

Iam hoc factum erat; nam antequam hunc Psalmum Dauid componeret, liberatus fuerat à varijs populi contradictionibus, & defectionibus, & constitutus erat in caput gentium, idest, in Regni solium eleuatus. Itaque vel exponenda sunt verba futuri temporis, pro verbis temporis præteriti, quod est vsitatum in lingua Hebraica: vel certè significatur continuatio beneficij. Quasi Propheta dicat, in posterum, vt hactenus fecisti, eripies me à rebellionibus, & constitues in solio meo, si fortè deijci ab eo contingat.

XLVIII. **Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.**

XLIX. **Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.**

Non sine causa postulat se eripi à cõtradictionibus populi sui; quia maiorem fidem, & obedientiam expertus erat in quibusdam Gentibus; quàm in filijs populi Israel. Quæ est etiam prophetia manifesta de Christo, cui Gentiles adhæserunt, & à quo Hebræi defecerunt. Populus, quem non cognoui, idest, Gabaonitę, Getęi, & alij, quos non cognoui pro fratribus, cùm essent Gentiles, seruiuit mihi; in auditu auris obediuit mihi, idest, prõptissimè mox audito Imperio obedierũt. Filij autem alieni, idest, filij adulterini, quo ad mores, mentiti sunt mihi, idest, deceperũt me; ficto corde seruierunt; Inueterati sunt, idest, defluxerunt à me tanquam folia arétia: Id enim significat vox Hebræa & claudicauerũt à semitis, idest, non rectè, & fideliter mecum incesserunt. Hæc significant rebelliones sub Absalon, sub filio Bochri, & alias. In Hebræo, pro, claudicauerunt à semitis suis, habetur, contrahétur in angustijs suis, vt vertit S. Hieronymus, vel, expauescent à carceribus suis, vt vertit Pagninus. Sed sciendum est, vocem, iachregu, non haberi, nisi in hoc Psalmo; & ideò si licuit Pagnino vertere, expauescent, & S. Hieronymo, contrahentur multo magis licuit Septuaginta Interpretibus vertere, claudicauerunt. Imò mirũ est cur posteriores ausi sint recedere à versione antiquissimorũ Interpretũ in ea voce, quæ non habetur alibi in Scripturis, præsertim cùm interpretatio Septuaginta maximè cohæreat cũ reliquis partibus huius versiculi. Porrò altera vox, Misgheroth, significat propriè locũ angustum, vel clausum à verbo, sagar, quod est claudere; & propterea S. Hieronymus vertit angustias, Pagninus carceres, & Septuaginta semitas: nã semitę sunt viæ angustæ. Itaq; sensus est, filios adulterinos, qui ficto corde seruiunt, claudicare à semitis, idest, declinare à semitis, per quas recto pede ambulandum fuisset.

יחרגו

מסגרות

סגר

Viuit Dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ. L.

Concludit Psalmum laudans Deum. Viuit Dominus, idest, nunc apparuit Dominũ viuere, & sicut viuit, ita semper viuat, & exaltetur Deus auctor salutis meæ.

Deus

LI. Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.

Exaltetur, inquit, Deus, qui vindicauit iniurias mihi factas, & subiecit mihi populos, qui rebellauerant, & liberauit me de insidijs, & impetu inimicorum furentium, quales fuerunt Saul, & Absalon. Pro voce, iracundis, habetur in Hebręo Af, quam moderni vertunt, &, vel etiam. Sed cùm ea vox sæpè significet nasum, & nasus in Scriptura passim ponatur pro iracundia, quæ ex nasi immutatione cognoscitur, rectè Septuaginta Interpretes verterũt, iracundis, idem est enim phrasi Hebraica, ab inimicis meis nasi, idest, iracundiæ, & ab inimicis meis iracundis.

LII. Et ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro inquo eripies me.

Precatur sibi conseruationem diuinorum beneficiorum, nimirum exaltari ab insurgentibus in se, vt frustra nitantur, cùm pertingere tam altè non possint, & liberari ab omni homine iniquo. Particula, &, in principio versiculi potuisset omitti; nam in Hebræo, & Græco non habetur, nec eam habet S. Augustinus. Videtur in nostro textu hæsisse ex altera interpretatione vocis, Af, quæ nasum significat, & etiam particulam, &: & fortasse erat in margine: sed nihil officit sensui.

LIII. Propterea confitebor tibi in nationibus Domine, & nomini tuo psalmum dicam.

Hac de causa, inquit, confitebor, id est, laudabo confitens beneficia tua, idque non clam, sed palam, & coram multitudine populi vt omnes discant confidere in Domino.

LIIII. Magnificans salutes Regis eius, & faciens misericordiã Christo suo Dauid, & semini eius vsq; in sæculum.

Hæc conclusio per se manet, & sensus est, sit Dominus magnificans salutes Regis sui, idest, augeat, & multiplicet salutem corporis, & animæ, & omnium rerum Regis, quem ipse Deus sibi elegit: & faciat perpetuam misericordiam Dauidi, quem vngi iussit in Regem, & omnibus successoribus eius vsque in æternum. Quæ precatio impleta est in Christo Iesu Domino nostro, qui regnat, & regnabit in omnem æternitatem.

PSALMVS XVIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

Titulus nihil habet noui. Argumentum Psalmi est laudatio diuinæ legis. Comparat Propheta legem diuinam cum cælesti corpore, quo nihil videtur esse in rebus corporalibus pulchrius, vtilius, potentius. Potest idem Psalmus exponi de Christo, & Apostolis, vt S. Augustinus facit.

Explicatio Psalmi 18.

Coeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. I.

Comparaturus legem cum cælo, atque inde eam mirificè celebraturus, dicit, tantam esse maiestatem cæli, vt inde maximè eluceat gloria Dei, qui cælum fecit. Cæli enarrant gloriam Dei, idest, præ cæteris operibus Dei, quæ omnia artificem laudãt, cæli sunt, qui sua magnitudine & pulchritudine gloriam Dei manifestam faciunt. Et opera manuum eius annunciat firmamentum. idem repetit alijs verbis; idem enim hoc loco significant cæli & firmamentum, videlicet totum illud cæleste corpus, in quo sunt stellæ, & ipse etiam

etiam Sol, & Luna. Nam in 1. cap. Geneseos, Deus vocauit firmamentum cęlum, & in eo posuit Solem, Lunam, & Stellas. Nihil autem refert, siue cælum, siue cælos dicamus. Nam apud Hebræos nomen est habens formam numeri multitudinis, & cōiungitur cum verbis numeri multitudinis. Sed Interpretes modò vertunt cælum in numero singulari, modo cælos in numero multitudinis. Firmamentum igitur in quo, secundùm modum loquendi Scripturæ sanctæ, sunt omnia cælestia lumina, annunciat & declarat hominibus opera manuum Dei, idest, primaria & nobilissima opera manuum Dei, ex quibus ingens colligitur gloria Conditoris.

II. **Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.**

Admirabilis planè est prædicatio, qua cæli enarrant gloriam Dei. Id quod ostenditur tribus modis: primo, quia sine intermissione cælum prædicat. secundo, quia prædicat verbis omnium idiomatum. tertio, quia prædicat toti orbi terrarum. In hoc versiculo declaratur prædicatio sine intermissione: & quia cælum prædicat per dies & noctes, cùm interdiu conspiciatur pulchritudo Solis, & noctu pulchritudo stellarum; & quia dies ac noctes non permanent, sed labuntur, ac sibi inuicem succedunt; ideò poetico artificio fingit Propheta, vnum diem peracto cursu & prædicatione sua, tradere diei sequenti verbum prædicationis, & noctem quoque peracto cursu, & quasi hymno cantato, tradere nocti sequenti munus canendi. Dies, inquit, diei eructat verbum, idest, dies cùm finitur, tradit alteri diei verbum laudis diuinæ. Et nox nocti indicat scientiam, idest, & nox similiter cùm finitur, indicat, idest, annunciat nocti succedenti scientiam laudandi Deum, atque ita iugiter, & sine vlla intermissione dies, & noctes quasi choreas ducunt, & Deum laudibus celebrant.

Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. III.

Hic iam demonstrat Propheta prædicationem cælorum fieri omnibus linguis, idest, intelligi ab omnibus nationibus, ac si cæli omnium nationum linguis loquerētur. quia videlicet omnes vidēt pulchritudinem, & præstantiam cæli, & inde venire possunt in cognitionem pulchritudinis, & excellentiæ Conditoris. Non sunt loquelæ neq; sermones, idest, nulla sunt idiomata, quorum idiomatum non audiantur voces eorum, idest, cælorum, idest, quæ idiomata non exprimātur vocibus eorum.

In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. IIII.

Explicatur tertia laus eloquentiæ cælorũ, quòd non solùm sine intermissione, & omnibus linguis, sed etiã in vniuersa terra audiantur cæli enarrantes gloriam Dei. Per sonum, non intelligitur concentus aliquis corporalis, qualē in cælis Philosophi aliqui posuerũt; sed prædicatio illa gloriæ, quæ oritur ex pulchritudine cæli considerata ab hominibus. Idem quoque est, in omnē terram, &, in fines orbis terræ. sæpissimè enim Prophetæ rem eãdem bis repetunt. In Hebræo legitur pro, sonus eorum, kauan, quod significat linea, siue regula eorum. At videntur Septuaginta legisse, non Kauam, sed Kolam, vnica litera addita, quod est sonus eorum. Nam si legissent Kauam, nũquam vertissent, φθόγγος αὐτῶν, idest, sonus eorum, nisi imperitissimi fuissent. Adde, quod S. Hieronymus quoque ex Hebræo vertit, sonus eorum. Et sic etiam citauit Apostolus ad Rom. 10. & congruit sonus eorum, cum eo quod sequitur, verba eorum, vbi idipsum alijs verbis repetitur. Ex quo intelligimus textum Hebraicum esse corruptum vitio scriptorum, idque post sancti Hieronymi tempora. Porrò S. Paulus citat hũc locũ ad Rom. 10. probare volens, prædicationem Christi ad omnes gentes perue-

קוםָ
קולם

perueniſſe. Ex quo intelligimus per cæ los exponi debere Apoſtolos, ſaltem in ſenſu allegorico. Et rè vera SS. Apoſtoli, vt etiam alij ſancti prædicatores, rectiſſimè comparantur cælis, quòd eleuati à terra per contemplationem, ampli per charitatem, ſplendidi per ſapientiam, ſemper ſereni per animi trãquilitatem, celerrimè moti ab intelligentia per obedientiam, pluentes per inſtructionem, tonantes per obiurgationes, fulgurantes per miracula, multa bona terris largientes, & nihil ab eis quærentes per veram liberalitatem, puriſſimi ab omni ſorde per vitæ ſanctitatem, denique habitaculum ſummi Regis per iuſtitiam perfectam ſint. Nam anima Iuſti ſedes eſt Sapientiæ.

V. **In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.**

Quamuis totum cælum enarret gloriam Dei, tamen præcipuè id facit pars nobiliſſima cæli, quæ eſt Sol. Proinde in Sole tanqnam in parte totius mundi præſtantiſſima, Deus poſuit tabernaculum ſuum. Rectè autem dicit tabernaculum, non domum, quoniam in Sole commoratur Deus tempore peregrinationis noſtræ, quò eum videmus per ſpeculum creaturarum; inter corporales autem creaturas Sol, vt diximus, obtinet principatum. Sed cùm peruenerimus ad patriam, non in tabernaculo Solis Deum videbimus, ſed in propria eius domo, quæ videlicet æternitas eius eſt. In Hebræo habetur, Soli poſuit tabernaculum in eis, ideſt, Deus poſuit in cælis tabernaculum Soli, conſtituit Solem in cælo tanquam in tabernaculo. Poſſet quidé vtcunq; lectio Græca reuocari ad Hebræum, ſi cùm dicitur, ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο, τὸ σκήνωμα αὐτοῦ. illud αὐτῷ accipiatur pro αὐτόθι, ideſt, illic, quod non eſt inuſitatum. Tunc enim ſenſus eſſet, in Sole, ideſt, Soli, poſuit tabernaculum illic, ideſt, in cælis. Sed dura eſt interpretatio, in Sole, ideſt, Soli. Quia verò non apparet in textu Hebræo vlla verborum ambiguitas, vel obſcuritas, & tamen certum eſt Septuaginta Interpretes viros doctiſſimos, non potuiſſe reddere id quod reddiderunt, ſi legiſſent verba, quæ in Hebraicis codicibus habentur, cogimur dicere eos aliter legiſſe. Vtraque ſententia vera eſt, Deum videlicet in Sole poſuiſſe tabernaculum ſuum, & Soli poſuiſſe tabernaculum in cælis. Probat autem Propheta Deum in Sole poſuiſſe tabernaculum ſuum, tanquam in excellentiſſima creatura, tribus rationibus, quarum prima ducitur à pulchritudine, altera à robore, tertia à beneficentia. Et ipſe, inquit, tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Hæc eſt ratio ducta à pulchritudine: ipſe, inquit, decorus, nitidus, ornatus exoritur tanquam ſi ſponſus aliquis eſſet, qui de thalamo nuptiali procederet; & verè nihil pulchrius, & lucidius Sole inter omnia corpora reperitur.

Exultauit vt gigas ad currendam viam, à ſummo cælo egreſſio eius. VI.

Et occurſus eius vſque ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. VII.

Altera ratio ducitur à robore, & viribus, quòd ſine fatigatione, ſumma celeritate decurrat viam propè immenſurabilem. Exultauit vt gigas, vel vt fortis & robuſtus (vt ad verbum in Hebræo legitur) ad currendam viam. Exultatio alacritatem ſignificat, quam habere ſolent, qui ſine labore, imò cum voluptate aliquid faciunt. Itaque ſignificatur hoc loco, Solem immenſum cæli ſpacium, velociſſimo curſu, ſine vlla fatigatione, vel labore peragere. A ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius. Per ſummum cælum oriens deſignatur. Non enim hoc loco per ſummum intelligitur altum, ſed extremum, vt verbum Hebraicum kex, & Græcum ἄκρον ſignificant. Dicitur autem extremum, vbi res incipit, & vbi deſinit. Incipit auté cęlum ab oriente, quia

inde surgit eius motus, & ibidem etiam definit. Sensus igitur est, Solem exoriri ab oriente, & per occidentem toto cæli ambitu decurso, ad orientem reuerti. Parum refert quòd in Hebræo & Græco habetur in futuro exultabit, vbi nos habemus, exultauit, nam tempus futurum sæpè accipitur pro præterito. Itaque S. Hieronymus vertit ex Hebræo exultauit; & sic etiam legunt in Commentario tam ipse, quàm S. Augustinus. Nec est qui se abscondat à calore eius. Hæc est postrema ratio dicta ab vtilitate, quam capiunt omnia inferiora à Sole. Siquidem ita fouet Sol omnia calore suo viuifico, vt dici possit communis quidam parens omnium rerum, quæ nascuntur in terra, & in mari. Et ea causa est, cur Sol tam assiduè & tam sollicitè totum orbem circumeat, & visitet, vt res nulla se abscōdat, idest, excludatur à participatione tam insignis beneficij.

VIII. **Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.**

Applicat nunc Propheta comparationem, quasi dicat, pulchrum est cælum, pulcherrimus Sol, sed lex Domini multò pulchrior: lucidum cælum, lucidissimus Sol, sed lex Domini multò lucidior: vtile cælum hominibus, vtilissimus Sol, sed lex Domini multò vtilior. Ponit autem ordine sex encomia legis diuinæ. Primum est, Lex Domini immaculata conuertens animas, idest, lex Domini pulcherrima est, vt potè sine vlla macula vel fœditate, cùm nullum peccatum permittat, sicut permittunt leges humanæ. & ideò vbi lex Domini considerata, & perspecta fuerit, conuertit animas, idest, conuertit ad se amandam animas, easque rapit consequenter ad Deum, tàm pulchræ legis auctorem. Ad illud, Conuertens animas, subintelligitur, est, & ideò explicuimus, conuertit. Alterum encomium est in illis verbis, Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis, vbi per testimonium, intelligitur eadem lex. Siquidem in Scripturis, & potissimum in Psalmis, lex Domini non solùm vocatur lex, præceptum, mādatū, statutum, & similia, quæ apud alios quoque scriptores legem significant; sed etiam vocatur testimonium, iustitia, vel iustificatio, & iudicium, vt perspicuū est præcipuè ex Psalmo 118. Dicitur lex Domini testimonium, quia testificatur hominibus quæ sit voluntas Dei, quid à nobis requirat Dominus, quas pœnas præuaricantibus, & quæ præmia obseruantibus præparauerit. Ait igitur, Testimonium Domini fidele, idest, lex Domini, quæ certissimè bonos pręmijs, & malos pœnis afficiet. Sapientiam præstās paruulis, idest, præstans est, siue præstat sapientiam paruulis, hoc est, hominibus paruulis sensu dat lumen prudētię, vt sciant bona opera facere, & peccata vitare. Paruulos enim hoc loco vocat Propheta homines, qui non pollent iudicio spirituali, quales sunt omnes amici huius sæculi. Et per sapientiam intelligit prudentiā spiritualem, quæ corrigit mores, & format ad præscriptum diuinæ legis.

Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. IX.

Tertium encomium diuinæ legis est, quod posteaquam cœpit amari, vt habet primum encomium, & obseruari, vt habet secūdum, mirabili lætitia perfundit hominem: nihil enim iucundius bona conscientia. Iustitiæ, inquit, Domini, idest, lex Domini, siue præcepta Domini, quæ dicuntur iustitiæ, quia iustissima sunt, & quia iustum faciunt obseruatorē, ista, inquam, præcepta, cùm recta sint, lætificantia sunt, idest, lætificant corda: corda enim recta valdè bene conueniunt cum rectis præceptis, & ideò lętantur & gaudent, cùm ob seruandorum præceptorum occasio venit. Quartum encomium est, præceptū Domini lucidum, illuminans oculos, idest, Lex Domini lucida luce diuinæ Sapientiæ, illuminat oculos mentis, quia facit intelligere voluntatem Dei,

&

& quæ ſint vera bona, & vera mala. Docet etiam cerimonias Dei plenas diuinis myſterijs. Illuminat etiam lex Domini per modum diſpoſitionis; nam in maleuolam animam non introibit ſapientia. nihil enim magis impedit cognitionem Dei, in qua vera ſapientia conſiſtit, quàm impuritas cordis. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.

X. **Timor Domini ſanctus, permanens in ſæculum ſæculi, iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa.**

Quintum encomium eſt, quod ſuperiora bona non temporalia, ſed æterna facit eſſe lex Domini. Nam timor Domini ſanctus, ideſt, timor Domini, quo quis Deum offendere trepidat, qui alio nomine pietas dicitur, manet in ſæculum ſæculi, quoad prēmium ſuum. non terminantur in morte bona quæ producit obſeruatio legis, ſiue timor caſtus legem obſeruare faciens, ſed manent in æternum. Quo modo alibi dicitur, Patientia pauperum non peribit in finem. In Hebræo eſt, timor Domini theora, ideſt, mundus; & in Græco ſimiliter eſt ἁγνὸς non ἅγιος. Itaque ſignificatur timor filialis, qui non habet admixtam ſeruilitatem, de quo dicitur in alio Pſalmo, Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis. Nam qui timet timore ſeruili, ſeruat mandata non volens, ſed inuitus: at qui timet timore filiali, in mandatis eius cupit nimis, ideſt cupit valde, & vult omninò ea ſeruare. Vltimum encomium eſt, quod lex Domini ſit vera, & iuſta per ſeipſam, non egens aliundè iuſtificari. Iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa, id eſt, mandata Domini, quæ dicuntur iudicia, quia per ea Deus iudicat homines, & quæ ſunt norma ac regula diſcernendi virtutes à vitijs, & opera bona à malis, iſta, inquam, mandata veriſſima, iuſtificata ſunt in ſemetipſa; ideſt, non egent vt ab aliquo demonſtrentur iuſta. hoc enim ipſo quod ſunt mandata Dei, iuſta eſſe probantur. Et præterea decem præcepta, de quibus potiſſimum Dauid loquitur, cùm ſint prima principia iuris naturalis, continent in ſe talem iuſtitiam, vt in omni loco, & tempore, & caſu particulari, ſint iuſta, & nullam admittant diſpenſationem; cùm aliæ leges ſæpè indigeant circumſtantijs loci, temporis, & perſonarum, vt iuſtæ ſint. Itaque ſola lex Domini iuſtificata eſt in ſemetipſa. In Hebræo habetur iudicia Domini veritas, ideſt, veriſſima, iuſta ſunt, ſiue iuſtificata ſunt, iacdau, quod ſignificat pariter, ſimul, in idipſum: ſed rectè noſter Interpres vertit, in ſemetipſa. Hoc enim loco, iuſtificari ſimul, vel pariter, nihil eſt aliud, niſi non egere, vt aliundè iuſtificetur. יַחְדָו

Deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem precioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum. XI.

Hæc eſt concluſio ex ſuperioribus, quaſi dicat Propheta, Cùm tam bona ſint præcepta Domini, certè præponenda ſunt omnibus diuitijs, & delicijs huius mundi: nam deſiderabilia ſunt ſuper aurum & lapidem precioſum multum, ideſt, in maxima copia habitum; & dulciora ſuper mel & fauum, ideſt, non ſolùm ſuper mel quodcunque, ſed etiam ſuper fauum plenum, & redundans melle puriſſimo. Poſitum eſt enim illud, & fauum ad ſignificandam copiam, vt correſpondeat, ei, quod dictum erat, lapidem precioſum multum. In Hebræo eſt, ſuper aurum & topazion multum, & ſuper mel & redundantiam fauorum; ſed Interpretes ſenſum verterunt. Eſt autem topazius ſpecies lapidis precioſi: ſed Propheta poſuit ſpeciem pro genere. Quàm longè remota eſt hæc veritas à ſenſu carnalium hominum? quotuſquiſque carnalium eſt, qui pro paruo lucro, vel exigua delectatione non contemnat omnia diuina præcepta? & tamen veriſſimum eſt, vtiliorem & iucundiorem eſſe legis obſeruationem omnibus theſauris, atque omni voluptate.

XII. **Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.**

Probat exemplo, siue experientia sua, verum esse quod dixit. Nam, inquit, seruus tuus custodit ea præcepta, & in custodiendis illis retributio multa illi contingit, idest, experimento probauit seruus tuus, se multa bona percipere, dum præcepta custodit. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, Seruus tuus docebit ea. Pagninus autem vertit, Seruus tuus illustratur in eis. Sed Septuaginta rectissimè verterunt, custodit ea. Nam vox Hebræa, nizhar, נִזְהָר tametsi in alijs coniugationibus, docere, vel splendere significet, tamen in passiua coniugatione, qualis est hoc loco, significat custodire se, siue cauere, vel seipsum admonere. Itaque ad verbum sic verti potuisset, seruus tuus custodit se in eis, idest, abstinet à peccando, præcepta tua custodiens, quod est idem cum eo, seruus tuus custodit ea, idest, præcepta.

XIII. **Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.**

Dixerat se custodire mandata Dei, corrigit se, atque excipit peccata ex ignorantia, quæ vix caueri possunt. Quasi dicat, Seruus tuus cauet à peccatis, legem tuam seruando, non omnino, sed quantum patitur humana fragilitas. Pulchrè in Hebræo legitur ad verbum, ignorantias qui intelligit? vbi opponit ignorantiam intelligentiæ, demonstrare volens, esse difficillimum cauere peccata, quæ ex ignorantia committuntur; & tamen quia verè peccata sunt, & caueri potuerunt, addit orationem, ab occultis meis munda me. Quod sequitur, & ab alienis parce seruo tuo, non significat, vt Deus nobis ignoscat peccata aliena, vt vulgo hic locus citari solet, sed vt Deus custodiat nos à sodalitate peruersorum hominũ. Homines enim bonæ voluntatis, qualis erat sanctus Dauid, ab ignorantia propriorum delictorum, & à seductione prauorum sodalium in primis cauere debent. Pro voce, alienis, habetur in Hebræo, zedim, quod superbos significat. S. Hieronymus vertit, à superbis libera seruum tuum. Sed Septuaginta legerunt zarim, non zedim: significat autem, zarim alienos. Sensus est ferè idẽ, nisi quòd secundùm Hebrçum, vt nunc se habet, significatur liberatio ab vno genere malorum, idest, à superbis: at secundùm Grçcum textum, & veram Hebraicam lectionem, significatur liberatio generalis ab omnibus peruersis amicis. Nostra igitur lectio sic exponenda est, ab alienis, idest, ab ijs, qui alienis moribus sunt, parce seruo tuo, idest, parcendo remoue illos ab amicitia serui tui.

זֵדִים זָרִים זֵדִים

Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo. XIV.

Reddit rationem, cur tantopere timeat improborum familiaritatem. Nam, inquit, si isti alienis moribus præditi, non fuerint dominati mei, idest, si per nimiam familiaritatem, non me sibi subiecerint, & ad suam voluntatem me non redegerint; tunc immaculatus ero, & emundabor, idest, mundus ero à delicto maximo, idest, à peccato graui & mortali. omne enim mortale crimen maximum dici potest, cùm à Deo bono maximo auertat, & ad pœnam gehennę planè maximam perducat. S. Augustinus legit, à delicto magno, vt habetur in Græco, sed parum refert.

Et erunt vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei, in conspectu tuo semper. XV.

Non solùm tunc immaculatus ero, sed etiam tunc erunt vt complaceant, idest, fiet vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper, idest, hymni, quos in laudem tuam corde & ore decanto, placebunt tibi semper, quia de mundo corde, & simplici ore prodibunt.

Do-

Domine adiutor meus, & redemptor meus.

Placebunt, inquam, tibi cãtica mea ex gratia tua, non ex meritis meis: quia vt sim immaculatus, mundus à delicto maximo, & proinde placeant tibi verba mea, dono tuo habeo, qui es adiutor meus & redemptor meus, adiutor in bonis, & redemptor à malis.

PSALMVS XIX.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

I *In finem Psalmus Dauid.*

PSALMVS hic videtur cantatus à Dauide præuidente Christi aduentum ad debellandas aereas potestates, quò etiam pertinent duo Psalmi sequentes.

Explicatio Psalmi 19.

I. EXaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob.

Cùm Dauid nullius hominis nomen exprimat, alloquitur sine dubio illum, in quẽ omnia iustorum desideria, & omnium Prophetarum vaticinia respiciebant. Ac quasi Christum videret in bellum aduersus Diabolum prodeuntem, & oratione se armantem, imminente passionis tribulatione, acclamat illi, Exaudiat te Dominus in die tribulationis, idest, passionis, in qua, vt dicit Apostolus ad Hebr. 5. cũ clamore valido & lacrymis preces, supplicationesq. offerens, ad eũ, qui posset illum saluum facere à morte, exauditus est pro sua reuerentia. Exauditus est autem, non vt mortem euaderet, sed vt mortem moriendo destrueret, & vitam resurgendo repararet, & confusio in gloriam, mortalitas in immortalitatem verteretur, sicut ipse ait Ioan. 17. Pater venit hora, clarifica Filium tuum. De hac exauditione loquitur Propheta. Quò etiam pertinet quod sequitur, Protegat te nomen Dei Iacob. Per nomen intelligi potest inuocatio, sicut in eo loco, In nomine meo Dæmonia eijcient, Marci vlt. Potest etiam intelligi potestas, siue auctoritas, vt Ioan. 5. Ego veni in nomine patris mei. Potest denique simpliciter per nomen Dei, Deus intelligi: sæpè enim in Scripturis ponitur nomen pro persona cuius est nomen, vt cùm dicit B. Petrus Act. 4. Non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri: & cùm S. Lucas ait in Actis, in Græca editione, cap. 1. Erat autem turba hominum simul ferè centum viginti. Addidit Propheta nomen Iacob, quia Iacob significat populum Dei, cuius populi Christus est caput: quasi diceret, protegat te Deus populi sui, vt protegendo te, qui es caput eius populi, consequenter totus populus saluus fiat. Protectio verò petitur à telis inimicorum, vt non noceant: tunc autem verè nocuissent, si vel Christi resurrectionem, vel Christi fidem, nomen, vel Ecclesiæ propagationem impedire potuissent.

Mittat tibi auxilium de sãcto, & de Sion tueatur te. II.

Per sanctum, intelligit montem sanctum, qui dicitur Sion, vt explicatur in secunda parte versiculi. Dicebatur autem sanctus mons ille, propter præsentiam arcæ Testamenti. Sed hoc loco videtur accipiendus mons Sion cælestis, de quo loquitur Apostolus ad Hebræos 12. Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cælestem, &c. Nam meminit hoc loco Propheta montis Sion, vt ostendat Deum ex altissimo monte suo omnia speculari (nam & Sion specula interpretatur) ac proinde posse commodè Christum prælia ntem videre, atque inde illi suppetias mittere; locus autem tam altus, vt inde omnia videantur, non est mons Sion terrestris,

ſed cæleſtis. Itaque ait, mittat tibi auxilium de ſancto monte, ideſt, de celſiſſimo cælorum habitaculo, vnde omnia cernit; & tueatur te de Sion, ideſt, de altiſſima illa ſpecula, vnde omnia proſpicit.

III. Memor ſit omnis ſacrificij tui, & holocauſtum tuū pingue fiat.

Quia Dominus præliaturus cum hoſte generis humani, non ſolum orauit, ſed etiam ſacrificauit, ideſt, non ſolū obtulit orationem verbalem, vt ſic loquar, ſed etiam realem, quæ eſt ſacrificium, ideò Propheta ſicut de oratione verbali dixerat, Exaudiat te Dominus; ita nūc dicit de oratione reali, Memor ſit omnis ſacrificij tui, ideſt, non contemnat, ſed ſēper in memoria habeat, & reſpiciat omnia ſacrificia tua. Et holocauſtum tuum pingue fiat, ideſt, acceptetur, vt ſolent acceptari holocauſta ex animalibus pinguibus. Eò ſiquidem holocauſtum eſt gratius, quo animal immolatum eſt melius, & perfectius. Hinc eſt illud Danielis cap. 3. Sicut in millibus agnorum pinguium, ſic fiat ſacrificium noſtrum in conſpectu tuo, vt placeat tibi. Porrò Chriſtus obſtulit multa ſacrificia, & ad extremum, holocauſtum, ideò dicit Propheta, Memor ſit omnis ſacrificij tui, & holocauſtum tuum pingue fiat. Sacrificia multa, ſunt paſſiones multæ, quas pertulit Dominus pro gloria Dei, dum viueret; holocauſtum quo ſe ipſe totum obtulit, eſt ipſa mors crucis. Additur hoc loco Selà, in Hebræo textu, quod ſignificat, ſemper. Itaque ſenſus eſt, memor ſit Dominus ſemper omnium paſſionum, & ipſius mortis Chriſti, Videtur autem precatio Dauidis, prophetia potius, quàm precatio: verè enim ſemper viget, ſemperque vigebit coram Deo, paſſio Chriſti, imò etiam ab initio mundi ſemper viguit, ac per eam nobis omnia bona donantur.

סֶלָה

IIII. Tribuat tibi ſecundum cor tuum, & omne conſilium tuum confirmet.

Declarat finem orationis & ſacrificij, quaſi dicat, ad hoc te Deus exaudiat, & ſacrificium tuum accipiat, vt peruenias quò peruenire cupis, & finē tibi propoſitum conſequaris; nemoq; ſit qui te ab illo prohibere valeat. Tribuat tibi ſecūdum cor tuum, ideſt, det tibi quod eſt ſecundum cor tuum, id eſt, quod cupis. Et omne conſilium tuum confirmet, ideſt, & omne quod deliberaſti ſtabiliat, ratum eſſe velit, & executioni mandari permittat & concedat. In Hebræo habetur, omne conſilium tuum impleat, quod eſt idem. Itaque ſenſus eſt, Exaudiat te Deus, & accipiat ſacrificium tuum, vt deſtruas opera Diaboli, vt hominem de captiuitate liberes, vt vitam æternam in te credentibus præbeas, &c. Hoc enim fuiſſe deſiderium cordis Chriſti, & conſilium, & deliberationem, docent ſacræ literæ. Filius Dei, inquit Ioannes, venit, vt diſſoluat opera Diaboli 1. Ioan. 3. Et B. Paulus, Chriſtus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere 1. ad Timoth. 1. Et ipſe Dominus, Venit Filius hominis quærere, & ſaluum facere quod perierat. Luc. 19.

Lætabimur in ſalutari tuo, & in nomine Dei noſtri magnificabimur. V.

Cùm id factum erit quod petimus, videlicet, vt tu Rex noſter victoriā de inimicis reportaueris, tunc lætabimur non ſolùm corde, ſed etiam voce (id enim ſignificat vox Hebræa, ranan) in ſalute tua, ideſt, ob ſalutem tuam, ideſt, quia incolumis ex bello redieris; quæ ſalus & incolumitas in nos redundabit: Et in nomine Dei noſtri, à quo tanta victoria proceſſit, magnificabimur, magnos, videlicet, nos eſſe ducemus & dicemus, non propter magnitudinem, quę in nobis ſit, ſed propter magnum Dominum, quem habemus. In Hebræo eſt, Nidgal, ideſt, vexillum erigemus: ſed Septuaginta legerunt, Nigdal, vna litera tranſpoſita, ideſt, magnificabimur. Itaque in Hebræo irrepſit error vitio ſcriptorum, tametſi illa etiā lectio optimum ſenſum habeat.

רנן

נדגל

נגדל

Im-

VI. Impleat Dominus omnes petitiones tuas, nunc cognoui quoniam ſaluum fecit Dominus Chriſtum ſuum.

Iterum repetit fauſtam precationẽ, quaſi dicat, impleat ergo Dominus omnes petitiones tuas, ex quibus tam multa bona ſequutura ſunt. Nunc cognoui quoniã ſaluum fecit Dominus Chriſtum ſuum, ideſt, ideò audacter repeto, vt Dominus exaudiat te, & impleat petitiones tuas, quia nunc Domini illuſtratione cognoui omnino fore implendas. Cognoui enim, quod Dominus ſaluum fecit, ideſt, certiſſimè ſaluum faciet Chriſtum ſuum, & iam in prædefinitione ſua ſaluum illum fecit, à morte excitauit, in cælo collocauit, hoſtes ſub pedibus eius ſubiecit.

VII. Exaudiet illum de cælo ſancto ſuo, in potentatibus ſalus dexteræ eius.

Quia dixerat, ſaluum fecit, declarat illud eſſe dictum de ſalute in prædefinitione, non in exequutione. Nam vt quod prædefinitum eſt, tempore ſuo impleatur, exaudiet illum de cælo ſancto ſuo, & ſic ſaluum faciet Dominus Chriſtum ſuum. Illud, In potentatibus ſalus dexteræ eius, poteſt habere duplicem ſenſum: poteſt enim accipi potentatus, pro potentia & robore, &
גבורה hoc magis propriè ſonat vox Hebræa, ghebura, & tunc ſenſus erit, in potentijs, ideſt, in magna potentia aderit Chriſto ſalus dexteræ Dei. Et quamuis verbum Græcum, dynaſtia, & Latinum potentatus, propriè ſignificent imperium ſiue principatum; tamẽ poſſunt accipi pro potentia & robore, quomodo accipiuntur eadem vocabula in Pſal. 89. Si autem in potentatibus octoginta anni, &c. & in Pſalmo 20. verſu vlt. Cantabimus, & pſallemus virtutes tuas. vbi in Græco eſt δυναστείας Poteſt etiam accipi potentatibus, pro principatu & imperio, vt verbum Græcum dynaſtia, & Latinum potentatus propriè ſignificant, & tunc ſenſus erit, Exaudiet illum de cælo ſancto ſuo, & in potentatibus, ideſt, quia in principatibus nimirum conſtituendis, vel conſeruandis, præcipuè neceſſaria eſt ſalus dexteræ eius. Quamuis enim multa præſidia ad ſalutem Principes habere videantur, vt equos & currus, arma & milites, arces & munitiones, tamen iſta omnia nihil ſunt, ſi abſit ſalus dexteræ Dei: ideo rectè ſubiungit.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei noſtri inuocabimus. VIII.

Pergit explicare victoriam Chriſti, quam futuram præuidebat, & ait, Hi in curribus, & hi in equis, ideſt, alij aduerſariorum in curribus armatis confident, alij in equis ferocibus; & per hæc duo nomina, intelligi vult omnia alia humana præſidia, quibus olim in bellis, tum ad prælium, tum ad fugam vtebantur. Nos autem cum capite noſtro & rege Chriſto, non tam in curribus & in equis, quàm in nomine Dei omnipotentis, per deuotam precem inuocato, fiduciam noſtram collocabimus. Porrò idem eſt, nomen Domini inuocare, & in nomine Domini inuocare, ſecundùm Scripturæ ſanctæ phraſim. Neque multum refert, quòd in Hebraico tex- נזכיר
tu habetur, nazchir, cõmemorabimus: non enim loquitur Dauid de qualicunque Dei commemoratione, ſed de ea quæ fit ab ijs, qui eius nomen implorant, ab eoque auxilium petunt.

Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt, nos autem ſurreximus, & erecti ſumus. IX.

Oſtendit, quanto ſit vtilius in nomine Domini, quàm in curribus, equis vè confidere. Illi, qui in curribus, vel in equis confidebant, obligati ſunt & ceciderunt, nos autem, qui in Deo confidimus, ſurreximus, & erecti ſumus. Et ſimul indicat miram rerum conuerſionem. Nam ante Chriſti victoriam, hoſtis humani generis ſublimis, quaſi in curribus & equis, minabatur deiectis hominibus ob originale peccatum; & ſimiliter Principes Iudæorum,

Herodes & Pilatus, alijque visibiles Christi hostes, quasi erecti insultabant Christo patienti, humilibusq. eius discipulis: sed paulò post illi omnes colligati & impediti corruerunt, isti verò surrexerunt, atque erecti in æternum stabunt. In Hebræo habetur, carehu,
כרעו incuruati sunt: vnde aliqui putant Latinam vocem esse corruptam, & legendū, obliquati sunt, & nō obligati sunt, sed falluntur. Nam Latina lectio Græcam imitatur; in Græco autē est συνεποδίσθησαν, idest, colligati sunt, quasi compedibus, quod noster rectè vertit, obligati sūt, idest, ligati & impediti, ne pugnare vel consistere possent, ceciderunt. Itaq. Septuaginta nō tam ad verba, quàm ad sententiam respexerunt.

X. **Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.**

Concludit coniungendo finem cum principio. Initio dixerat, Exaudiat te Dominus in die tribulationis, nunc idē confirmat conuertendo orationem ad Deum, Domine saluum fac Regem de tribulatione sua; & eodē modo exaudi nos, & saluos fac in die qua inuocauerimus te, idest, in die tribulationis nostræ, in qua non alium quàm te inuocabimus. In Hebræo sunt eadem verba, sed interpunctio est alia. Itaque S. Hieronymus, & moderni ita legunt, Domine salua, Rex exaudi nos in die qua inuocauerimus te. Sed cùm nomen, ham
המלך melech, possit verti, Rex, & Regē, quia Hebræi non declinant nomina per casus, & Septuaginta Interpretes verterint, τὸν βασιλέα, idest, Regem, & sic legerint omnes veteres Patres; non est magni facienda lectio modernorum Hebræorum, cui post tempora Septuaginta Interpretum interpūctio addita est. Porrò S. Hieronymus fideliter vertit, sed textum habuit minus emendatum. Posset hic Psalmus commodè recitari, quando Christiani Principes proficiscuntur ad bellum contra infideles.

PSALMVS XX.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus David.

PSALMVS vigesimus, connexus est cum præcedente decimonono. Ille petebat à Deo, vt Christum Regem cum hoste generis humani præliaturum, protegeret. Iste gratias agit, quòd protexerit, exaltauerit, & coronauerit.

Explicatio Psalmi 20.

DOmine in virtute tua lætabitur Rex, & super salutare tuum exultabit vehementer. I.

Adepta victoria, Rex noster Christus lætabitur in virtute tua, idest, ob virtutem, potentiamq. tuam, per quàm de hostibus suis fœliciter triumphauit. Et super salutare tuum, idest, de salute à te illi præstita, gaudebit, & voce etiā exultabit vehementer. Itaque vna pars versiculi aliam declarat.

Desiderium cordis eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius, non fraudasti eum. II.

Respondent hæc verba ijs, quæ in Psalmo superiore dicta fuerant, tribuat tibi secundum cor tuum, &c. phrasis Hebraica est, dare petitionem, pro, eo quod est dare rem petitam, quomodo in 1. lib. Regum cap. 1. dicit Heli Sacerdos Annæ, Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum. Sic igitur hoc loco dicitur, Desiderium cordis eius tribuisti ei; idest, id ei tribuisti, quod desiderabat. Et voluntate labiorum eius non fraudasti eum, id est, non fraudasti eum ea re, quam volebant labia eius, idest, quam se velle & de-

& desiderare, labijs orationem funden do, demonstrauit. In summa dicit, datum fuisse Christo quod corde desiderauerat, & labijs expetiuerat.

III. **Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide precioso.**

Magna verè fuit Christo causa lætandi, quòd non solum habuerit quod petijt, sed quòd Deus præuenerit eius desideria, & dederit ei maxima dona antequam peteret, Præuenisti, inquit, eum in benedictionibus dulcedinis, in Hebræo est bonitatis, & similiter in Græco. Itaq. sensus est, Christum fuisse præuentum donis bonitatis Dei, quæ fuerunt conceptio de Spiritu sancto, vnio ad personam Verbi, infusio omniũ sciẽtiarum, & virtutum, & ipsa Dei visio: quæ omnia in primo instanti cõceptionis illi data fuerunt; proinde præuentus fuit benedictionibus dulcedinis. Quòd verò sequitur, posuisti in capite eius coronam de lapide precioso, vel, vt habetur in Hebræo, de auro perfecto, videtur referendum ad Regnum & Sacerdotium, quod etiam ab ipsa conceptione habuit, propter quæ Christi cognomen accepit: corona enim aurea, insigne est regium, & Sacerdotale.

IV. **Vitam petijt à te, & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculũ, & in sæculum sæculi.**

Beneficia superiora præuentus accepit: at corporis gloriam, & immortalitatem, & alia deinceps petijt, & obtinuit. petijt vitam, cùm imminente passione preces & supplicationes obtulit ei, qui posset eum saluum facere à morte, vt dixit Apostolus ad Hebræos. 5. Deus autem tribuit ei longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum sæculi, idest, vitam sempiternam, vt resurgens à mortuis, iam non moriatur, & mors illi vltra non dominetur. Ex hoc loco manifestè conuincuntur, qui hunc Psalmum ad literam exponunt de Dauide, quod facit Iansenius, vel de Ezechia, quod facit Euthymius, & ante eum Theodoretus, nam nec Dauid, nec Ezechias habuit longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum sæculi.

Magna est gloria eius in salutari tuo, gloriam, & magnum decorem impones super eum. V.

Non solùm vitam in sæculum sæculi dedit ei Deus, sed etiam exaltauit illum & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Hæc enim est verè magna gloria, quam habuit in salutari Dei; id est, in salute, qua illum saluum fecit Deus: & hinc gloriam & magnum decorem, idest, immensum honorem impones super eum, pro eo quòd imposita illi fuit ab inimicis spinea corona tãtæ ignominiæ, vt eo tempore, non esset species ei, neque decor, vt cecinit Isa. cap. 53.

Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi, lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. VI.

Post exaltationem ad dexteram Patris, & nomen super omne nomẽ, sequetur vniuersalis benedictio cœlestium, terrestrium, & infernorum; quæ nunquam deficiet, de qua loquitur B. Paulus ad Philipp. 2. & Ioannes Apocal. 5. Verba illa, dabis eum in benedictionẽ, significant, pones eum vt communem benedictionis materiam, idest, facies vt omnes illi benedicant. Græcus codex clarior est, habet enim dabis ei benedictionem, sed in Hebræo, habetur pones eum benedictionem, sensus est idem. Quod autem additur, lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo, significat lætitiam consequentẽ illa omnia bona iam dicta. semper enim lætitia sequitur adeptionem boni. Illud, cum vultu tuo, significat, coram te, & in præsentia tua.

Quoniam Rex sperat in Domino, & in misericordia altissimi non commouebitur. VII.

Bona iam dicta prædicit fore omnino, stabilia, & firma in æternum. Quoniam, inquit, rex sperat in Domino, idest,

idest, confidit in potentia infinita Dei, nō in viribus humanis; Et in misericordia Altissimi, idest, in bonitate illius, qui super omnes est, & cui subijciuntur omnia, ideò non commouebitur, siue non nutabit; sed permanebit securus in æternum.

VIII. **Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt.**

Probat non commouendum Christum, neque regnum eius, quoniam inimici eius omnes peribunt. Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis; id est, inuenietur manus tua super omnes inimicos tuos, vt eos videlicet punias. Idem repetit dicens, Dextera tua inueniat, pro inueniet, omnes qui te oderunt. Textus Hebræus clarissimus est, Inueniet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inueniet odientes te: Sed Interpretes variare voluerunt. Videtur autē Propheta nūc alloqui Christum, non Patrem. Christus enim propriè est, quē Iudæi, alijq. persecutores oderūt, & de eo dicitur in Psalmo 109. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

IX. **Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui, Dominus in ira sua conturbabit eos.**

Describit pœnam inimicorum: Pones, inquit, eos, tuos videlicet inimicos, vt clibanum ignis, idest, facies eos vndique æstuare, quomodo æstuat clibanus ardens; in tempore vultus tui, id est, in die iræ tuæ, quæ in vltimo iudicio manifestabitur. Idem repetit in tertia persona, quasi dicat, verè dixi, pones eos vt clibanum ignis, in tempore vultus tui. Nam Dominus Christus, in ira sua conturbabit inimicos suos, & tunc ad imperium Christi, deuorabit eos ignis æternus, & sic efficientur quasi clibanus ardens. Verbum Hebræum, balag, בָּלַע significat propriè deglutire vel perdere, ac dissipare. Ideò S. Hieronymus vertit, Dominus in furore suo præcipitabit eos. Fortasse, conturbabit eos, positum est, pro, exturbauit eos, videlicet à facie sua in gehennam, & ibi deuorabit eos ignis. Sic enim cohærebit lectio Hebraica, cum Græca & Latina. Fortasse etiā vox Hebraica balag, בָּלַע significat nō solùm deglutire & perdere, sed etiam conturbare. nota enim erat Septuaginta Interpretibus vis Hebraicarū vocū magis, quàm posterioribus Rabinis. Sensus autē sēp est bonus.

Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filijs hominum. X.

Ne fortè obijceret aliquis, posteros inimicorum Christi aliquando pro patribus surrecturos, & molestiam Christo illaturos, addit Propheta, nō solùm inimicos Christi, sed omnes eorum filios ac nepotes, atque adeò omne semē eorum periturum. Fructum, inquit, eorum, idest, filios & posteros de terra perdes, & eliminabis, & semen eorum à filijs hominum, nimirum, perdes.

Quoniam declinauerunt in te mala cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire. XI.

Iustè punies eos, quoniam illi iniustè tibi nocere conati sunt. Videtur Dauid valde propriè, & subtiliter dixisse, declinauerunt in te mala, quoniam mala pœnæ directè ad Christum non pertinebant, in quo nulla fuit culpa, sed iniqui homines detorsērunt & declinauerunt mala, idest, contumelias, vulnera, plagas, mortem ipsam, à suo quasi itinere in Christum innocentem. Cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire, idest, mala voluntas in ipsis fuit perdendi Christum, & impediendi regnum eius, sed non potuerunt perficere, quia Deus mala omnia conuertit in bonum ipsius Christi, & fidelium seruorum eius.

Quoniam pones eos dorsum, in reliquijs tuis præparabis vultum eorum. XI.

Hic describitur summa impiorum calamitas, quòd videlicet sūt destinati ad sola flagella, & ad maiorem calamitatē visuri sint electos Dei in summa glo-

ria

ria & felicitate. Pones eos dorsum, id est, facies vt nihil sint nisi dorsum, pars videlicet flagellis exposita: sic nimirũ totos flagellabis, quasi toti sint dorsum. In reliquijs tuis præparabis, seu diriges (vt sonat vox Hebræa) vultum eorum, idest, diriges vultum eorum in reliquijs tuis, hoc est, ad considerãdos electos tuos, quos tibi reliquisti, de quibus scriptum est, reliquiæ saluæ fient. Voce Hebræa metarêcha; S. Hieronymus vertit, funes tuos; sed Septuaginta Interpretes rectè verterunt, reliquijs tuis, quia vox illa vtrumque significat. Locus hic obscurus est admodũ; si cui nostra Interpretatio minus placeat, audiat alias. Theodoretus & Euthymius sic exponunt, Pones eos dorsum, idest, in fugam eos conuertes, faciens vt terga vertant. In reliquijs tuis prępa rabis vultum eorum, idest, in reliquias eorum, hoc est, in filios eorum præpara bis vultum tuum, idest, iram tuam. Volunt enim isti auctores hyperbaton esse in verbis Prophetæ, & propterea inuertenda esse verba eo modo quo diximus. An hæc interpretatio literæ & verbis inhæreat, lectores iudicent. Sanctus Hieronymus, & S. Augustinus, nec non moderni, quisque suam interpretationem excogitauerunt. מֵיתָרֶיךָ

XIII. **Exaltare Domine in virtute tua, cantabimus & psallemus virtutes tuas.**

Concluditur Psalmus sancta acclamatione ad Christum Regem, & simul prędictione eorum, quæ futura sunt post vltimum exitium omnium impiorum. Exaltare Domine in virtute tua, idest, qui aliquando apparuisti humilis, & tanquam infirmus crucifigi passus es, nunc in fortitudine & potentia deuictis hostibus, & in gehennam detrusis, exaltare vsque ad summum cælum; interim nos electi tui cantabimus voce, & instrumentis musicis resonabimus potentiam tuam, vt aliquando ad te perueniamus, & in sæculum sæculi te laudemus. Hic solùm est obseruandum, per virtutem in vtraque parte versiculi, non intelligi virtutes morales, sed potentiam & robur, vt ex verbis Hebraicis & Græcis manifestè colligitur.

PSALMVS XXI.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem, pro susceptione matutina, Psalmus Dauid.

PSALMVS hic de passione, & resurrectione Domini tã apertè loquitur, vt planè temerarium sit, ad alium sensum eum velle detorquere. Titulus respicit resurrectionem, quæ significatur in illa voce, susceptio matutina. Resurrectio enim facta est tem pore matutino, & per virtutem Dei suscipientis quodammodo Christum de sepulchro, & educentis eum ad auram vitalem, iuxta illud Psalmi tertij, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me. Vox Hebræa aieleth, significat ceruum, vel, vt alij volunt, stellã. Sed Septuaginta Interpretes rectè verterunt susceptionem, quoniam apud ipsos verbum, aial, suscipere significat. Quod planum est ex Psalmo 106. vers. 17. vbi vocem, auilim, ipsi legerũt, aialem, & verterunt suscepit eos. Neq. longe absunt ab eodem sensu lectiones ex Hebræo, pro cerua matutina, siue pro stella matutina. Sensus enim est, pro Christo resurgente. Ipse enim resurgens rectè cõparatur stellæ, quia surrexit plenus gloria, accinctus lumine, sicut vestimento; & de se ipse dicit Apocalyp. vlt. Ego sũ stella splendida, & matutina. Ipse quoque similis est ceruo, siue ceruæ, tũ quia ceruo nihil nocent animãtia venenata, imò ipse halitu suo serpentes de cauernis educit, & occidit, vt S. Hieronymus in hunc locum, & Basilius in Psalm. 28. scribunt. Christus autem spiritu oris sui interficiet impium, & nihil ei nocere potuerunt omnes impiorum persecutiones. אַיֶּלֶת אֱיָל אֱוִלִים אֱיָלִם

tiones. Tum etiam quia ceruus velocissimè salit in altissimos montes, vnde in Canticis sæpè cōparatur Christus hinnulo ceruorū salienti in montes. Ipse enim in die resurrectionis velocissimo saltu ab inferis, & à morte ad vitam immortalem & gloriosam ascendit. Tū denique quia ceruus dicitur arte quadam naturali à senio se defēdere, & vergentem in defectum vitam rediuiua nouitate ab interitu reuocare, vt scribit Gilbertus serm. 14. in Cantica; Christus autē in die resurrectionis arte omnipotentiæ, & infinitæ sapientiæ suæ verè corpus suum iam mortuum rediuiua nouitate ab interitu reuocauit. Cerua verò potius, quàm ceruus dicitur, quia resurrectio propriè ad carnē pertinet. Sicut enim Christus in carne passus est, ita & in carne resurrexit.

Explicatio Psalmi 10.

I. DEus Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? longe à salute mea verba delictorum meorum.

Loquitur Dauid in persona Christi pendentis in Cruce, & in summo passionis dolore constituto, vt patet ex Euangelio, Matth. 27. in quo legimus, Christum morti proximum dixisse, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? quę sūt prima verba Psalmi huius Illud enim respice in me, non habetur in Hebræo, sed fuit additū à Septuaginta Interpretibus declarationis causa. Quod autem Christus queritur, se derelictum à Deo, non significat, eum fuisse derelictum à persona Verbi, qua si esset dissoluta vnio hypostatica; vel destitutum à gratia, & beneuolētia Patris; sed significat, permissum fuisse à Deo, vt ipse in humana natura pateretur horribilia illa tormenta, & mortem ignominię plenam; à qua si Deus voluisset, eum facillimè liberare potuisset. Neque orta est querimonia illa ab impatientia, vel ab ignorantia, quasi Christus ignoraret causam suæ passionis, aut non libenter ferret, se à Patre in illis doloribus derelictum; sed fuit querimonia illa, protestatio quædam acerbissimæ passionis. Quia enim in toto progressu passionis tanta animi æquitate Dominus omnia pertulerat, vt ne gemitus quidem exaudiretur; potuissent homines credere, illum superiore aliqua virtute impassibilem redditum, dolores non sensisse. Ideò igitur vicinus morti protestatur, se verum esse hominem, vereque passibilem, & à Patre derelictum in doloribus, passionis acerbitatem sensu doloris intimo, & maximo hausisse. Ait igitur, Deus Deus meus. Christus in forma serui vocat Patrem Deum suum, quia in illa hora propriè eum colebat, vt verum Deum sacrificans illi sacrificium corporis sui, sacrificium omnium, quæ vnquam facta fuerant, præstantissimum. Respice in me, rogat vt videat, vbi pro honore suo constitutus sit, recognoscat obedientiam Filij sui, acceptet sacrificium pro genere humano oblatum. Quare me dereliquisti? non solum protestatio veræ passionis, vt diximus, sed etiam admiratio quædam esse videtur, quasi dicat, fieri nè potest, vt dilectissimum, & vnigenitum filium in hunc doloris abyssum deuenire permiseris? Similia sunt illa, Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret Ioan. 3. & illa, Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Longe à salute mea verba delictorum meorum. Multi timentes, ne Christo peccati notam inurant, coactè exponunt. Aliqui legunt cum interrogatione, Longè à salute mea verba delictorum meorum? Sed talis interrogatio gratis fingitur, cùm in nullo textu inueniatur. Alij exponunt, Peccata mea, cùm nulla sint, longe sunt à salute mea, idest, non impediunt salutem meam. Sed facilius dixisset Propheta, Longe à morte mea verba delictorum meorum, si delicta non fuissent causa mortis Christi. Alij coniungunt cum superioribus partem huius sententiæ, sic Deus meus, quare me dereliquisti longe à salute mea.

Sed

Sed omnes textus habent interpunctionem aliam. Et deinde quid significabit illud, verba delictorum meorum? Alij denique considerant verbum Hebraicum, Sciaagathi, significare rugitum, non delictum, & interpretantur, Longe à salute mea verba rugitus mei, idest, rugitus meus, siue clamor meus, quo auxilium imploro, longe est à salute mea, idest, non potest impetrare mihi salutem. Cæterum Septuaginta Interpretes sine dubio non legerunt Sciaagathi, sed Sciagaathi, vnica litera transposita, & rectè verterunt, delicta, non rugitum. Sententia igitur simplex, & vera hæc est, longe à salute mea verba delictorum meorum, id est, meritò me dixi derelictum in doloribus, quia delicta totius mundi, quæ in me suscepi, non possunt coniungi cum mea salute. Necesse enim est, vt patiar, & moriar, si ea purgare volo. Christum autem sibi tribuere posse nostra peccata, ac si sua essent, Scripturæ passim docent. Ioan. 1. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 1. Pet. 2. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Isai. 53. Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum. 2. Cor. 5. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, idest, hostiam, pro peccata. Sicut igitur hostia pro peccato non potest non immolari, si peccata purgari debeant: ita Christus hostia pro peccatis totius mundi factus, rectè dicit, Longè à salute mea sunt verba delictorum meorum, idest, non possum mortem euadere, cùm peccata totius mundi in me sint posita, vt pro eis pœnas luam. Porrò, verba delictorum, phrasis est Hebraica. Hebræi enim vtuntur nomine, verbi, ad rem, siue negocium in genere significandum. Itaque sensus est, verba delictorum meorum, id est, hæc ipsa res, quòd tot peccata super me acceperim, pro quibus satisfaciam, longe est à salute mea, idest, non potest coniungi cum salute mea, ac per hoc, in causa est, vt mortem non euadam.

שְׁאָגָתִי

שְׁאָגָתִי

שְׁגָאָתִי

Deus meus clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi. II.

Iterum alia ratione se derelictum ostendit sine spe salutis temporalis. Clamabo, inquit, per diem, & non exaudies; & nocte, supple, clamabo, & non exaudies. Est autem sensus, Etiam si clamem die, ac nocte, nō exaudies me, vt liberer à morte corporali. Videtur alludere ad duas orationes, quas fecit, vnam de nocte in horto, alteram de die in Cruce, sed non seruat ordinem, quia sensus est ille, quē dixi, etiam si clamē die, & nocte, non exaudies. Quod sequitur, & non ad insipientiam mihi, in Hebræo est, & non silentium mihi; sed Septuaginta nō videntur per, dumija, vnquam intellexisse, silētium. Nam in Ps. 61. ver. 1. vertunt, subiecta in Ps. 64. vers. 1. vertunt, decet. hoc loco, insipientiam. Igitur vel aliquid aliud legerunt, vel nouerunt hanc vocem recipere omnes istas intelligentias. Sensus autem hic esse videtur, Clamabo die, & nocte, & non exaudies; & tamen hoc mihi ad insipientiam adscribi non poterit. quia licet, sciam me non exaudiendum, vt mortem temporalem euadam; tamen prudenter clamo, quia scio me exaudiendum quo ad principalem intentionem meam, quæ est, vt genus humanum redimatur, & ego nō detinear in morte; sed resurgam ad vitam immortalē. Occurrit mihi alia expositio, in qua per, diem, intelligatur tēpus vitæ, per noctem tempus mortis, & hic sit sensus, Clamabo per diem, & nō exaudies, idest, clamabo dum viuo, vt à morte liberer temporali, & hunc clamorem non exaudies; & nocte clamabo, & non ad insipientiam mihi, idest, clamabo postea, cùm mortuus fuero, vt resurgam, & non ero insipiens, quia clamorem hunc nocturnum exaudies. in quem sensum recidit etiam lectio Hebraica, Et noctu, & non silentium mihi, idest, clamabo de nocte, & tunc non silebis, sicut siluisti ad clamorem diurnum; sed respondebis mihi, ac per hoc exaudies me. Et quia illud, non

דּוּמִיָּה

non exaudies, poteſt etiam reddi, non reſpondebis, vtrumque enim ſignificat
עָנָה verbum, hana, clariſſimè verti potuiſſet verſiculus in hunc modum, Clamabo per diem, & non reſpondebis mihi, clamabo per noctem, & tunc reſpondebis mihi. vel ſecundum Septuaginta, Clamabo per diem, & non exaudies, clamabo per noctem, & non ero inſipiens, quia tunc exaudies.

Tu autem in ſancto habitas, laus Iſrael.

Probat ſe non inſipientem de nocte clamaturum, etiam ſi de die non ſit exauditus, & ſe omnino exaudiendum; idq. quatuor rationibus. primo, quia Deus ſanctus, & miſericors ſit. ſecundo, quia ſoleat inuocantes ſe benignè audire. tertio, quia ipſe in maxima preſſura ſit. quarto, quia in Deo ab ipſa ſua natiuitate confiſus ſit, eiq. ſoli adhæſerit. Prima ratio eſt in præſenti verſiculo, Tu, inquit, Domine omnino exaudies me, quia in ſancto, ideſt, in ſanctitate habitas, totus ſanctus, & pius es, & ad te malitia, vel crudelitas accedere non poteſt; & ideò tu es laus populi tui Iſrael, tum quia te laudat populus tuus Iſrael, tum quia propter te laudatur populus tuus Iſrael. Hæc enim eſt maxima laus populi tui, quòd habeat Deum omni ex parte ſanctiſſimum. In Hebræo habetur ſic, Tu autem ſancte, inhabitas laudes Iſrael, ideſt, tu ſanctus es, & ideò verſaris aſſiduè in ore populi tui te laudantis. Sed credibile eſt Septua-
קָדוֹשׁ ginta interpretes non legiſſe, chados, ſanctus, ſed, chodes, ſanctitas, vna lite-
קוֹדֶשׁ ra tranſpoſita; & tunc verti debet, Tu autem ſanctitatis habitator, quod eſt idem, cum eo quod nos habemus, Tu autem in ſãcto habitas. Laudes Iſrael, in numero multitudinis eſt in Hebræo; ſed quia id coniungitur cum Deo, vt ſententia eſſet clarior, maluerunt Septuaginta vertere, laus Iſrael, quàm, laudes Iſrael.

VI. **In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt, & liberaſti eos.**

Ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt, in te ſperauerunt, & non ſunt confuſi. V.

Hæc eſt altera ratio ab exemplis; & ſententia perſpicua eſt. Habentur autem multa eiuſmodi exempla in libro Iudicum. Quotieſcumque enim filij Iſrael clamauerunt ad Dominum, miſit eis Dominus ſaluatorem vnum ex Iudicibus, vt Gedeonem, Sampſonem, Samuelem, &c.

Ego autem ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. VI.

Omnes videntes me deriſerũt me, loquuti ſunt labijs, & mouerunt caput. VII.

Sperauit in Domino, eripiat eum; ſaluum faciat eum, quoniã vult eum. VIII.

Hæc eſt tertia ratio ducta à preſſura Chriſti crucifixi. Ego autem, inquit, ſum vermis, & non homo, ideſt, in tali ſtatu ſum hoc tempore, vt nõ ſolùm minoratus ab Angelis, ſed ab hominibus minoratus videar; nimirum nouiſſimus virorum, vt dixit Iſaias, imò infra omnes homines factus, cùm & Barabbæ, & latronibus poſtpoſitus ſim. Itaque adeò factus ſum vilis, vt vermis potius videar eſſe, quàm homo. Opprobrium hominum, de quo videlicet, homines erubeſcunt, quaſi de homine dedecoroſo. quod impletum eſt, quando Petrus ipſe iurauit, ſe non noſſe hominem illum. Et abiectio plebis, ideſt, quem etiam plebs viliſſima populi pars, ita abiecit, vt diceret, non hunc, ſed Barabbam. Omnes videntes me deriſerunt me, ideſt, qui me in eo ſtatu viderunt, irriſerunt omnes, omnia videlicet hominum genera, nobiles, ignobiles, ſacerdotes, laici, Hebræi, Gentiles. quod impletum eſt, quando, vt ſcribit S. Lucas cap. 23. Stabat populus ſpectans, & deridebant eum Principes cum eis. & infra, Illudebant autem ei & milites. Loquuti ſunt labijs, & mouerunt

uerunt caput; hoc etiam impletum fuisse docet S. Matthæus cap. 27. Blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis templum Dei. Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Easdem voces Iudæorum fuisse, testatur S. Matthæus in eodem loco, Confidit, aiebant, in Deo, liberet nunc eum, si vult. Nec multum refert, quòd Propheta dicit, quoniam vult eum, & Euãgelista refert eos dixisse, si vult. Nam cum Propheta dicit, saluum faciat eũ, quoniam vult eum, subintelligitur, vt ipse dicit, quod perinde est, ac si dixisset, liberet eum, si vult eũ, idest, si amat eum, vt ipse dicit, liberet eum vel, quandoquidem vult eum, vt ipse dicit, liberet eum. Admiranda prorsus Prophetæ illustratio, qui nõ solùm res gestas, sed etiam verba prænouit, & prædixit, quę Iudæi in passione Christi dicturi fuerant. Pro, sperauit in Domino, habetur nunc in Hebręo, gol, idest, volue ad Dominum. Sed Rabini male collocarunt puncta. Debet enim legi, gal, idest, voluit, vt legit S. Hieronymus, qui vertit, confugit ad Dominum, quod est idem cum, eo quod verterunt Septuaginta, Sperauit in Domino. Idem enim est, voluit, siue reuoluit se ad Dominum, confugit ad Dominum, & sperauit in Domino.

גֹּל
גַּל

XI. Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meæ.

X. In te proiectus sum ex vtero, de ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me.

Hæc est ratio postrema ducta ab innocentia perpetua ipsius Christi. Illud, quoniam, non est vbique nota causæ, sed sæpè ponitur loco coniunctionis, &, vel autem. Aliquando etiam nihil significat, sed additur ornatus gratia. Tu es, qui extraxisti me de ventre, idest, à natiuitate tuus sum, præsertim cùm re vera non naturali modo, sicut cæteri homines, sed virtute tua singulari natus sim non reseratis claustris pudoris, sicut etiam absque virili semine in vtero Virginis conceptus fui. S. Hieronymus vertit ex Hebræo, Tu autem propugnator meus ex vtero. Sed verbum, gochi, à radice guach, propriè nihil significat aliud, nisi, eductor meus ex vtero. Quid S. Hieronymus sequutus sit, fateor me nescire. Spes mea ab vberibus matris meæ, idest, sicut tu me eduxisti ex vtero, ita tu es, qui præcipuè me aluisti: vbera quidem matris suxi, sed intelligo lac de cælo matri subministratum, & ideo in te ab vberibus matris confidere, & sperare didici. In te proiectus sum ex vtero, idest, prodiens ex vtero in sinum tuum cecidi, qui singulari prouidentia curam mei geris. De ventre matris meæ Deus meus es tu, idest, sicut ab incipiente vita mea tu mihi singulari prouidentia adstitisti, ita & ego ab exordio vitæ meæ te colere cæpi, vt Deum meum. Ne discesseris à me, hęc verba sũt apud Hebræos initium sequentis versiculi. Sed rectè etiam ponuntur in textu Græco, & Latino in fine superioris versiculi. Sunt enim veluti conclusio superioris rationis, ac si Christus diceret, Quãdoquidem in te proiectus sum ex vtero, & ab eo tempore Deus meus es tu; ideo iure à te requiro, vt non discedas à me, præsertim cùm iam instet grauissima, & vltima tribulatio mea, idest, mors corporis mei.

גֹּחִי
גּוּחַ

Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est, qui adiuuet. IX.

Posset fortasse hic versus exponi de propinquante passione, ac de mærore, & timore, quem Dominus in horto pati voluit. Sed certè multo probabilius est, totum hunc locum de propinquante morte esse intelligendum, tum quia Dominus in præterito statim adiũgit, Foderunt manus meas, &, Diuiserunt sibi vestimenta mea: tum etiam quia paulò ante voces Iudæorum expressit, quas in se iam cruci affixum iactauerunt: tum denique quia primum Psalmi versiculum Dominus in cruce pendens, ac morti proximus recitauit.

Igitur

Igitur iuxta id, quod dixerat, non ad insipientiam mihi, nimirum clamabo ad te, precatur nunc, vt Deus sibi adsit in vltima tribulatione, non vt liberetur à morte, sed vt non detineatur in morte. Peto, inquit, vt non discedas à me, quoniam tribulatio, videlicet vltima, & grauissima, proxima est, & quoniam non est alius, qui adiuuare me possit, vt sic moriar, vt mortem occidam.

XII. **Circumdederũt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.**

Narrat crudelitatem hostium suorum, quos comparat tauris, leonibus, & canibus. Intelligit per inimicos Pontifices, & Pharisæos, qui veluti tauri insultabant ei, quasi cornibus eum peterent, dicentes, Vah qui destruis templum Dei, &c. & qui veluti leones aperto ore famem suam demonstrabant, idest, desiderium ingens perdendi eũ, vnde, & rugiebant dicentes, Tolle, tolle, crucifige eum. Et qui veluti canes mordebant eum, detrahentes videlicet ei, cum dicerent, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Et, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Ex quibus detractionibus, falsisque calumnijs tandem factum est, vt Dominus crucifigeretur; ideò statim subiungit, Foderunt manus meas, &c. sed singula videmus. Circumdederunt me vituli multi: per vitulos non intelligit hoc loco vitulos quoscunque, sed vitulos grandiores, & cornigeros, qui etiam tauri dici possint. Nam quod sequitur, Tauri pingues obsederunt me, est explicatio, siue repetitio; præsertim cùm in Hebræo ad verbum habeatur, fortes Basan obsederunt me. Vocat vitulos, fortes Basan, quia erant robusti, & pingues; nam Basan erat regio abundans optimis pascuis, vnde pinguissimi tauri, & arietes prodibant. Dicuntur autem Pontifices, & Pharisæi fortes, & pingues, quia erant potentes, & diuites. Aliqui distinguunt vitulos à tauris, & per vitulos intelligunt plebem indisciplinatam, & imbellem; per tauros, Pontifices, & Pharisæos. Non est improbabilis expositio, sed probabilius arbitror id quod dixi.

Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens, & rugiens. XIII.

Eosdem significat Pontifices, & Pharisæos, qui miro desiderio inhiabant morti eius, vt supra diximus.

Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. XIV.

Factum est cor meum tanquã cera liquescens in medio ventris mei. XV.

Aruit tãquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me. XVI.

In his versiculis declarat, quo modo se gesserit contra inimicorum suorum crudelitatem; ac dicit, se non restitisse illorum violentiæ, sed in omnibus humilitatem, patientiam, & mansuetudinem seruasse, iuxta illud Isaiæ, Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me: & illud S. Petri, Cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniustè. Itaque, inquit, sicut aqua effusus sum, idest, non restiti vllo modo, sed instar mollissimæ aquæ me præbui versandum, & impellendum in omnem partem. Et dispersa sunt omnia ossa mea, idest, omnis fortitudo mea dilapsa est à me, non quod verè potentiam amiserim, sed quod ea vti noluerim, & aduersarijs meis potentia sua vti permiserim, iuxta illud, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Itaque debilem, atque imbecillum me prębui ad resistendum, quasi solam carnem sine ossibus haberem. Factum est cor meũ tamquam cera liquescens in medio vẽtris mei, idest, non solum exterius patientem, & mitem me præbui, sed ętiã interius humilis corde fui, non intumuit, neque obduruit cor meum contra persequutores nolens ignoscere, & vlcisci parans; sed contra potius factũ est

est sicut cera liquescens ex affectu pio erga illos, miserãs illorum cæcitatem, & pro eis rogans, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Illud, in medio ventris mei, significat, in medio viscerum meorum. Sumitur enim in Scriptura, venter, pro interioribus, vt Ioan.7. Flumina de ventre eius fluent aquę viuæ.& Cant.5. Vẽter meus contremuit ad tactum eius. Aruit tãquam testa virtus mea, idest, robur meũ quasi exaruit omni virore exhausto, quia videlicet ita me ligari, & vulnerari ꝑmisi, quasi impotens essem ad resistendum. Et lingua mea adhæsit faucibus meis, idest, ne verbis quidem aduersarios lædere, aut de ipsorum iniustitia conqueri volui. Et in puluerem mortis deduxisti me, idest, & sic tandem illis persequentibus, & me non resistente, tu Deus meus, sine cuius permissione nihil fieri potest, in mortem, & sepulturam adduxisti me. Vocatur enim puluis mortis ipsa sepultura, quia mortui puluere tegi solent.

XVII. Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.

XVIII. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.

Declarat modum, quo in puluerem mortis deductus est. Quoniam, inquit, circumdederunt me canes multi, idest, detractores multi, Pótifices videlicet, & Pharisæi, qui falsis criminationibus subuersionis populi, tributi denegati, Regni affectati, & similibus Pilatum coegerunt, vt me crucifigendum militibus traderet. Concilium malignantiũ obsedit me. Declaratio est verborum superiorum. Canes enim multi nihil sunt aliud, nisi concilium, idest, cœtus malignantium. Isti, inquam, malignantes foderũt manus meas, & pedes meos, non quidem manibus, sed auctoritate sua. In Hebræo legitur, caari, quod significat, quasi leo, sed Septuaginta legerunt, caarù, quod est, foderunt. Et sic omnino esse legendum non dubium est, quia Septuaginta nũquam vertissent, foderunt, si legissent, caari. Sanctus quoque Hieronymus ex Hebræo vertit, foderũt, ac per hoc legisse credendus est, caarù. In ipso etiam libro Massoreth ad cap.24. Numeri, disserentes Rabbini de illis verbis, Accubuit vt leo, quod est Hebraicè caari, monent in Psalmo hoc legendum quidem esse caari, sed iuxta codices emendationes scribendum, caarù. Quamuis enim ex ꝑfidia sua legere velint, quasi leo, tamen fatentur, scriptum esse, caarù, idest, foderunt. Denique sententia multò est clarior, foderunt manus meas, quàm, quasi leo manus meas. Neque multum refert, quòd, foderunt, Hebraicè scribendum esset, carù, non caarù, quoniam litera, aleph, sæpè redundat, & ideò paragogica vocatur ab Hebræis. Dinumerauerunt omnia ossa mea, idest, ex corporis extensione in cruce factum est, vt omnia ossa numerari possent. Addidit verò Dauid hoc de extensione, & numeratione ossium, vt intelligeremus crucifixionem. Alioqui enim per fossionem manuum, & pedum potuissét intelligi vulnera gladio facta, non clauis. In Hebræo habetur in prima persona, numeraui omnia ossa mea. Sed facilè est vnius, vel alterius literæ mutatione contigisse errorem. Certè sensus est clarior, si legamus, numerauerunt, quo modo sine dubio legerunt Septuaginta Interpretes, & lectionem illam sequuti sunt S.Hieronymus, S.Augustinus, Theodoretus, & Euthymius in expositione huius loci.

כָּאֲרִי כָּאֲרוּ כָּרוּ כָּאֲרוּ

Ipsi verò considerauerunt, & inspexerunt me; diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. XIX.

Addit ad supplicium Crucis, ignominiam nuditatis. Ipsi, inquit, curiosè inspexerunt totum corpus meum, quoniam nudatum erat omnibus vestibus. Siquidem eas vestes diuiserunt milites inter se, & super tunicam, quæ supererat, sortem miserunt. Quæ omnia impleta esse ad literam Ioannes Euangelista testatur.

XX. **Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice.**

Reuertitur ad orationem, quam inchoauerat in principio Psalmi, & rursum repetierat versiculo decimo, & vndecimo. Itaque iam tota passione sua exposita, rogat Deum pro celeri resurrectione: nam per eam perfectè liberabitur ab omni persecutione, & iniuria aduersariorum. Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me, idest, aduersarij mei ad summum malitiæ peruenerunt, atque in me omnes vires suas exercuerunt; iam tuum est nõ differre amplius auxiliũ, sed meam defensionem paternè suscipere. In Hebræo ad verbum sic legitur, Et tu Domine ne longè fias, fortitudo mea ad auxilium meum festina. Possent aliquo modo paucis mutatis concordari hæc ipsa verba cum verbis Græcæ, & Latinæ editionis, sed non videtur operæprecium in hac re laborare, cùm sensus omnino sit idem.

XXI. **Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.**

XXII. **Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.**

Declarat, in quo velit auxilium sibi adesse. Erue, inquit, à framea, siue gladio animam meam, idest, libera ab instrumento mortis vitam meam. Ponit enim gladiũ, qui mortis est instrumentum, pro quolibet instruméto mortis, quod in Scriptura frequens est. 2. Reg. 12. non recedet gladius de domo tua. Ezech. 33. Si viderit gladium venientem super terram, &c. Roman. 8. Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio? an angustia? an fames? an gladius? ponit verò animã pro vita, quod similiter in scriptura vsitatissimum est. Et de manu canis vnicam meam. Per canem intelligit canes illos, de quibus supra dixerat; sed vtitur numero singulari, vel per figuram intellectionis, vel ad significandam vnionem in malum inimicorum suorum. Per vnicam verò intelligit eandem vitam suam, quam vnicè diligebat, sicut par erat diligi vitam Verbi incarnati. Salua me ex ore leonis, illius, de quo supra dictum est, Aperuerũt super me os suum, sicut leo rapiens, & rugiens. Et à cornibus vnicornium humilitatem meam. Antea dixerat, Tauri pingues obsederunt me, nunc loco taurorum ponuntur vnicornes, qui sunt indomitæ bestiæ, & tauris etiam ferociores, vt significet, nequitiam, & crudelitatem inimicorum suorũ non imminutam tot supplicijs fuisse, sed auctam. Porrò his omnibus verbis non petit Dominus vitam temporalem suam saluari; sed (vt sæpè diximus) petit, vitam suam celeriter reparari, & ita reparari, vt non amplius pateat morsibus canũ, vel vnguibus leonum, vel cornibus vnicornium, aut taurorum. Illud, humilitatem meam, in Hebræo est, hanithani, quod Sanctus Hieronymus vertit, Exaudi me; Pagninus autem, respondisti mihi. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt, hanithani, sed honithi, vna litera dēpta, idest, humilitatem meam. עניתני עניתי

Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. XXIII.

Iam incipit narrare fructum resurrectionis suæ, qui est conuersio mũdi ad Deum. Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis, idest, postquam resurrexero mittam Apostolos in mundum vniuersum, & per eos narrabo nomen tuum, idest, notitiam diuinitatis tuæ manifestam faciam omnibus hominibus, qui fratres mei sũt propter assumptam carnem, & sic in medio Ecclesiæ laudabo te, idest, non amplius in angulo Iudeæ, sed in medio Ecclesiæ magnæ ex Iudæis, & Gentibus adunatæ laudabo te, per ministros meos videlicet. Hunc locum adducit Apostolus ad Hebræos 2. Propter quod, inquit, non confunditur fratres eos vocare, dicẽs: Nũciabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.

Qui

XXIIII. **Qui timetis Dominum laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum.**

XXV. **Timeat eum omne semen Israel, quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis.**

Quia dixerat, in medio Ecclesiæ laudabo te, quod erat implendum per fideles suos, ideò nunc ipsos fideles hortatur, vt Deum laudent. Qui timetis Dominum, idest, qui Dei notitiam habetis, eumq. colitis. Timere enim Deũ in Scriptura accipitur pro colere. Ita Ionæ 1. Ionas interrogatus de populo suo: Ego, inquit, Hebræus sum, Deum qui fecit cælum, & terram ego timeo. & Danielis 6. Paueant omnes Deũ Danielis; & Iudith 1. dicitur de Iudith, quod timebat Dominum valde. Itaq; sensus est, Vos qui Deum verum cognoscitis, & colitis, laudate eum. Et ne putemus fideles, quos alloquitur, esse paucos, vtpotè vnam gentem Iudæorum, addit, Vniuersum semen Iacob glorificate eum, & timeat eum omne semen Israel, idest, glorificẽt, & timeant Deũ omnes Israelitæ, non tãtum ij, qui sunt Israelitæ secundum carnem, sed etiam qui sunt Israelitæ secundùm promissionem, quales sunt omnes gentiles ad Christum conuersi. Vide sanctum Augustinum in epistola 200. aliàs 197. ad Asellicum, vbi demonstrat, christianos esse veros Israelitas, non carne, sed spiritu, fide, & promissione. Verba sequentia, quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis, Hebræi faciunt nouum versiculum, eiq. adiungunt totum versiculum sequẽtem. Sed Septuaginta aliter interpunxerunt. Reddit igitur rationem Dominus, cur velit ab omnibus laudari Deum, quia videlicet exaudiuit orationem quam fuderat pro resurrectione, & gloria sua; pro victoria contra Diabolum, & redemptione generis humani. Vocat autẽ se pauperem, quia talis erat tempore passionis, cùm nudus, ac derelictus, fame, sitique laborans, penderet in Cruce. In Hebræo pro, deprecationem pauperis, habetur, henuth, quod sanctus Hieronymus vertit, modestiã, & posset etiam verti, afflictionem, humilitatem, clamorem, &c. ענות

Nec auertit faciem suam à me, & cùm clamarem ad eum exaudiuit me. XXVI.

Idem repetit alijs verbis. In Hebræo legitur, nec auertit faciem suam ab eo, & cùm clamaret ad eum, exaudiuit. Verisimile est, Septuaginta legisse Iod, vbi nunc habetur Vau, cùm sint literæ similes, & Iod sit nota pronominis primæ personę, Vau autem tertiæ. Sed sententia est omnino eadem. Nam si dicatur, Nec auertit faciem suam ab eo, per illud, ab eo, intelligitur, à paupere, de quo dictum est, non despexit deprecationem, siue afflictioné pauperis: pauper autem ille, Christus ipse est.

Apud te laus mea in Ecclesia magna, vota mea reddam in cõspectu timentium eum. XXVII.

Hortatus fuerat fideles suos, vt Deũ laudarent, nunc prædicit, id omnino futurum. Apud te laus mea in Ecclesia magna, idest, laus, quam ego tibi canam per fideles meos erit apud te, siue coram te in Ecclesia magna, non in cætu paucorum Hebræorum, sed in Ecclesia omnium gentium. Posset etiam hic locus exponi de laude, qua laudatur Christus in Ecclesia coram Deo. Euthymius legit, à te laus mea, vnde videtur legisse ἀπὸ σοῦ, sed in textu nostro habetur παρὰ σοῦ, apud te, & sic legunt Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, & alij. Hebraica vox, meittheca, vertitur à sancto Hieronymo, apud te, ab alijs, à te. Vtramque enim expositionem recipit. Vota mea reddam in conspectu timentium eum: per vota intelligenda videntur hoc loco vota sacrificiorum, & oblationum, iuxta illud Isaiæ 19. Colent eum in hostijs & muneribus, vota vouebunt Domino, & reddent. Christus enim cùm videret holocaustum mortis suæ gratissimum Deo fuisse, videtur quodammodo מאתך

do promisisse, se holocaustum illud per ministros suos frequentissimè oblaturum eo quo deceret modo, atque hoc est, quod nūc dicit, Vota mea reddam in conspectu timētium eum, idest, per ministros meos Sacerdotes noui Testamenti assiduè immolabo sacrificium Deo gratissimum, idque in conspectu timentium, idest, colentium eum, ac per hoc verorum fidelium. Non enim licet hoc sacrificium coram infidelibus immolare.

XXVIII. **Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi.**

De hoc sacrificio edent pauperes, qui suam paupertatem, & egestatem spiritualem agnoscunt, & saturabuntur, quia gustabunt bonum, quod est super omne bonum, & laudabunt Dominum gratias agentes Deo pro tam insigni beneficio illi omnes, qui quærunt eum, qui esuriunt, & proinde auidè requirunt Dominum, viuent corda eorum in seculum seculi. Hic erit fructus illius refectionis, vt corda tam nobili cibo refecta viuant vita spirituali, vita gratiæ interim, ac postea vita gloriæ in seculum seculi. Sic enim Veritas ait Ioan. 6. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Sicut enim cibus corruptibilis vitam conseruat ad tempus, ita cibus incorruptibilis vitam æternam præbet. In Hebræo habetur, viuet cor vestrum in æternum. sed vna litera mutata, ex leuauchem, cor vestrum, fit, leuauam, cor eorum.

לבבכם
לבבם

XXIX. **Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ.**

Reddit causam, cur in Ecclesia magna sit laudaturus Deum, quia videlicet conuertentur ad Deum merito sacrificij crucis, omnes gentes. Reminiscentur, inquit, principij vnde prodierunt, idest, recordabuntur, se olim à Deo in primo parente conditos, quod per originale peccatū iamdudum obliuioni mandauerant; & ideo ligno, & lapidi dixerant, Pater meus es tu: reminiscentur, inquam, primæ creationis, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, idest, omnes gentes, quæ habitant orbem terrarum, vsque ad vltimos eius fines. Significantur autem per omnes gentes, non singuli homines totius mundi, sed ex omnibus gentibus aliqui.

Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium. XXX.

Declaratio est versiculi superioris. Id est enim conuerti ad Dominum omnes fines terræ, adorare Dominum, relictis idolis, omnes familias gentium, quæ vsque ad fines terræ propagatæ inueniuntur. Porrò adorare coram Domino, idem est quod adorare Dominum, quoniam vox Hebræa, quam nos vertimus adorare, propriè significat, incuruari. Incuruari autem coram Domino, idē est, quod adorare Dominum.

Quoniam Domini est regnū, & ipse dominabitur gentium. XXXI.

Meritò conuertentur ad Dominum, & adorabunt eum omnes gentes, quoniam ipse est verus, & naturalis Rex omnium gentium, ideò ipse deinceps, non Dæmones, dominabitur gentium.

Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, in cōspectu eius cadent omnes, qui descendunt in terram. XXXII.

Quia dixerat, edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, & adorabunt eū vniuersæ familiæ gentium: ne quis putaret, solos pauperes, & plebeios conuertendos ad Dominū, adiungit de diuitibus, & potētatibus, Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, idest, ipsi etiam pingues terræ, qui abundant terrenis bonis, ipsi Principes, Imperatores, Reges manducabunt de mensa Domini, & adorabunt, ac laudabunt communem Dominum, cuius est Regnum super omnes gentes. Ponitur autem more prophetico præteritum pro futuro, manducauerunt, & adorauerunt, pro, mandu-

manducabunt,& adorabunt. Et denique omnes, qui descendunt in terram, siue, vt sonat vox Hebræa, qui descendunt in puluerem, idest, omnes mortales, qui tandem per mortem resoluuntur in puluerem, omnes, inquam, cadét in cóspectu eius, idest, genua flectent, & adorabũt. Atque ita verè generalis erit conuersio gentium, quę est fructus Dominicæ passionis & resurrectionis.

XXXIII. **Et anima mea illi viuet, & semen meum seruiet ipsi.**

Concludit Psalmum dicens, se deinceps perpetuo victurum ad gloriam Dei, & eidem Deo posteritatem suam fideliter seruituram. Ponit autem animam pro toto homine, quod in Scripturis, & præsertim in Psalmis est frequens. Anima mea, idest, ego illi viuam, & semen meum, idest, posteritas mea regenerata per aquam, & Spiritum sanctũ seruiet illi. In Hebræo habetur, & anima eius non viuet; sed manifestè apparet, Septuaginta nó legisse, naphscio, anima eius, sed naphsci, anima mea. Solùm enim extendenda est particula vnius literæ, vt ex vna voce fiat alia. Sic etiam certũ est, Septuaginta non legisse lo, non, sed lo, ei. Et cùm sententia lectionis, quam habuerũt Septuaginta longè clarior sit; imò cùm sententia lectionis modernorum Hebrẹorum nihil planè significet, non videtur posse dubitari, quin textus Hebraicus sit corruptus vitio librariorũ.

נפשו נפשי לא לו

XXXIIII. **Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt cœli iustitiã eius, populo qui nascetur, quem fecit Dominus.**

Declarat, quod dixit, semen meum seruiet ipsi, dicens: Generatio ventura, idest, populus noui Testamenti suscipiet bonum nuncium de Domino, & de iustitia eius, quæ est iustitia fidei. Illud, annunciabitur generatio ventura, significat, annũciabitur generationi venturæ, siue nuncium accipiet generatio ventura. Est enim phrasis Græca, qualis habetur etiam Matthæi 11. Pauperes euangelizantur, idest, paupe ribus euangelizatur. & 1. Timot. 1. Secundùm Euangelium, quod creditum est mihi; nam in Græco ad verbum est, quod creditus sum, sed Interpres mutauit phrasim Græcam, quam reliquit Matth. 11. Itaq; non est sensus, annunciabitur Domino generatio ventura, idest, ad scribetur Domino generatio ventura, sed annunciabitur de Domino, siue Dominus generationi vẽturæ. Quod colligitur tũ ex Hebræo, vbi habetur, laddor, idest, generationi; tum quia idem repetitur, vel declaratur in sequentibus verbis, de more Dauidis, Annnnciabunt cæli iustitiam eius populo, qui nascetur. Idem enim est, generatio ventura, & populus qui nascetur. Annunciabitur ergo Dominus generationi vẽturæ, quia annunciabunt cæli, idest, cælestes homines iustitiam Dei populo, qui nascetur. Vocatur autem iustitia Dei, iustitia Fidei, quam Deus donat gratis credẽtibus in Christum, quæ verè facit homines iustos. Hoc enim præcipuè docuit Euangelium, omnes esse peccatores, nec posse viribus proprijs iustificari, sed à solo Deo per Christi fidem veram iustitiam expectandam. In Hebræo non habetur generationi venturæ, sed post nomen generationi, habetur interpunctio, ac deinde verbum, venient, quod coniungitur cum sequenti, & annunciabunt. Cæterum Septuaginta Interpretes non habuerunt illam interpunctionem post nomen, generationi; & verbum, venient, legerunt in singulari, veniet, ac proinde rectè legerunt, generationi quæ veniet, idest, generationi venturæ. Nomen, cæli, cùm dicitur, annunciabunt cæli, non habetur in Hebræo, neque in Græco textu, sed Latinus interpres addidit explicationis gratia. Et legitur hæc vox, cæli, apud S. Hieronymum, & S. Augustinum in commẽtario huius Psalmi, sed non legitur à Theodoreto, & Euthymio Græcis scriptoribus, quia (vt diximus) vetus Latinus Interpres eam addidit. Illud, quod habetur in fine, quẽ fecit Dominus, significat, populum

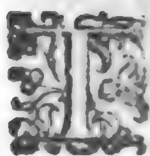
לדור

istum noui Testamenti, peculiarem esse Dei populum, ab ipso Deo propriè regeneratum, & creatum in Christo in operibus bonis, vt dicit Apostolus ad Titum. Similis est sentẽtia in Psal. 117. Hæc dies, quam fecit Dominus.

PSALMVS XXII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid.

TITVLVS indicat auctorem Psalmi fuisse Dauidem: Argumentum verò Psalmi est eximia Dei beneuolentia erga Electos.

Explicatio Psalmi 22.

1. Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ, ibi me collocauit.

In hoc Psalmo describitur felicitas electorũ Dei per similitudinem ouium, quæ ab optimo aliquo pastore reguntur. In eorum persona Dauid, qui vnus erat ex illis, dicit, Dominus regit me, nihil mihi deerit, quasi dicat, ouicula Dei sum, & quia Deus pastor est potentissimus, sapientissimus, & optimus; ideò confidenter dico, nihil mihi deerit. Hæc vox est hominis felicissimi in via, & in spe. Nam beati in patria, & in re, non dicunt, nihil mihi deerit, sed nihil mihi deest. Siquidem fugit ab eis labor, & dolor, & iam intrauerunt in gaudium Domini sui: at Beati in via, & in spe non possunt dicere, nihil mihi deest; cùm sint obnoxij multis passionibus; sed rectè dicunt, nihil mihi deerit, quia si esurierint, non deerit panis; si ægrotauerint, non deerit medicus; & sic de cæteris. Porrò vox illa, regit, in Hebræo, & Græco textu propriè significat, pascere, & idcirco sẽsus est, Dominus regit me pastorali modo, sicut pastor regit ouiculas suas. Quod autem dixit in summa, nihil mihi deerit, declarat per partes in sequẽtibus verbis. Videntur autem hæc esse, quibus ouiculæ egere solẽt; primo, pascua pinguia, secundo, aqua pura; tertio, vt reducantur, si forte errauerint; quarto, vt ducantur per commodas vias; quinto, vt à lupis, alijsque feris defendantur; sexto, vt fatigatæ sustentẽtur; septimo, vt si per tribulos, & saxa incedentes lædantur, refocillentur, & recreentur; denique, vt euoluto die, confectoque itinere, domum habeant, vbi requiescant. Hæc omnia præstat abundè Deus electis suis, ac per hoc rectè dicunt, nihil mihi deerit. Incipit Dauid à primo cùm subiungit. In loco pascuæ, ibi me collocauit, idest, non collocauit me in loco arido, vel deserto, sed in pascuis vberrimis, vbi salubriũ herbarum maxima copia est. Particula, ibi, non habetur in Hebræo, neque est necessaria: addita est ab interprete Græco, & inde translata in Latinam editionem, sed redundat. Porrò pabula, siue pascua spiritualia rationabilium ouium Dei, quibus Electi abundant, nihil sunt aliud, nisi notitia Dei, Eucharistia, panis verbi Dei, Veritas ipsa. Hæc enim est, quæ vitam spiritualem sustentat, & auget.

Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. II.

Attingit secũdum, & tertium bonum ouiculis necessarium. Super aquam refectionis educauit me, idest, nõ solùm in loco herbis affluente collocauit me; sed etiam in loco vicino salubribus aquis, atque ita educauit, & aluit me optimo pabulo super riuos aquarum sito, vt possim ab æstu, & sitis ardore refrigerari. Parũ refert, quod vox Hebræa, menuchot, & Græca ἀναπαύσεως, מנוחות non tam refectionem, quam requiem significat. Idem enim est sensus. Qui enim salubribus aquis ardorem sitis extinguit, & requiescit, & reficitur. Spiritualis aqua, quæ concupiscentiæ ardorem rationabilium ouium restinguit, gratia Dei est, de qua Dominus in Euangelio, Ioan. 4. Qui biberit ex aqua,

aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Nihil enim æquè reprimit carnalia desideria, quàm gustus amoris Dei. Gustato enim spiritu desipit omnis caro. Animam meam conuertit. hoc est tertium bonum, reductionis videlicet. Neque enim potest homo suis solis viribus reuerti ad Deum, sicut potest suis solis viribus auerti. ait igitur, Bonus pastor errantem me quæsiuit, & reduxit. quod est beneficium magnum, atque Electorum proprium, vt non sinantur errare perpetuo.

III. **Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suum.**

Quartum bonum commemorat. Deduxit, inquit, me super semitas iustitiæ, idest, ingredi fecit me per viam angustam præceptorum suorum, vt iustè viuerem. Id verò fecit remouendo occasiones peccãdi, minuendo vires tentatoris, augẽdo charitatem, dulcescere faciendo iustitiam, illustrando, inflãmando, alliciendo, terrendo, alijsq. innumerabilibus modis. Quos modos si aduerteremus, non cessaremus omnibus momentis tam dulci Pastori gratias agere, præsertim cùm id faciat non propter merita nostra præcedentia, sed propter nomen suum, idest, vt notas faciat diuitias misericordiæ suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ, vt dicit Apostolus ad Ephesios. 1.

IIII. **Nam & si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.**

Hoc est bonum quintum, defensio videlicet à lupis, alijsque syluestribus feris. Nam & si ambulauero in medio, siue, vt habet Hebræus textus, in valle vmbræ mortis, idest, per loca tenebricosa, & periculis omnibus exposita ferarum, latronum, præcipitiorum, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Nã si Deus pro nobis, quis contra nos? Et verè incredibilis securitas est in corde diligentis Deum, dum recogitat, secũ esse illum, cui nihil resistere potest. Frequentissima est in libris Prophetarũ commemoratio vmbræ mortis, quæ propriè significat tenebras dẽsas, quales adfert mors, quæ priuat omni lumine. Dicũtur enim cæci esse in tenebris, quia nihil vident, & multò magis mortui dicuntur esse in tenebris, quia nihil sentiunt. Hinc videlicet Poetæ loca mortuorum vmbrosa, ac tenebris obsita esse dicunt. Hinc etiam Scripturæ sanctæ passim coniungunt vmbrã mortis cũ tenebris, vt vnum per aliud explicetur. Iob 3. Obscurent eum tenebre, & vmbra mortis. & cap. 10. Ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. Isaiæ 9. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. vbi pro eodem accipitur, habitare in tenebris, & habitare in regione vmbræ mortis. Quia verò loca tenebrosa multis periculis sunt exposita, & non sine ingenti pauore per ea iter facere solemus; ideò Dauid hoc loco dicit, Et si ambulauero in medio vmbræ mortis, idest, in medio ingentiũ tenebrarum, vbi multa vndique pericula circumstent, nihil timebo, quoniam tu mecum es.

Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. V.

Sextum bonum explicatur, quod est sustentatio fatigati. Iam enim Propheta, omissa similitudine ouium, loquitur propriè de hominibus, neq; enim oues lassæ sustentantur baculo, sed deferuntur in humeris pastorũ. Et quamuis possent hæc verba referri ad castigationem paternam, vt S. Augustinus facit, tamẽ probabilius est ad literam esse referenda ad sustentationem, vt ea referunt Theodoretus, & Euthymius. Nam vox Hebraica, mishanteca, significat propriè, fulcrum; idest, baculum fulcientem: sicut etiam vox Græca βακτηρία, à sustentando deducitur, vnde βακτηρεύειν, est baculo inniti. Nisi placeat fortasse, virgam referre ad castigationem, & baculum ad sustentationem. Deus enim cùm videt suos in via fatigari, lentiusq. progredi, quàm par esset, vtrumque adhibere solet, & verbum increpatorium, & cõsolatorium, משענתך

vt altero excitet, altero sustentet. Sed vtrumque tandem consolationem adfert, quoniam lætatur anima, cùm videt profectum suum curæ esse Deo.

VI. **Parasti in conspectu meo mensã aduersus eos, qui tribulant me.**

VII. **Impinguasti in oleo caput meum,& calix meus inebriãs, quàm præclarus est?**

Hoc est bonum septimum, quòd videlicet Deus electos suos in tribulationibus, quas in hac vita non possumus euadere, mirificè consoletur. Quare non est sensus horum versiculorum, quod Deus parauerit electis mensam, oleum,& vinum aduersus hostes, quasi hæc sint arma, quibus contra hostes pugnandum sit: sed sensus est, Deum opponere tribulationibus magnis magnas consolationes; & sicut ingerũtur ab hostibus amaritudines, sic ingeri à Deo suauitates, quæ describuntur more humano per similitudinem cõuiuij, in quo sit mensa referta cibis optimis, adsit etiam vnguẽtum preciosum, quo aspergatur caput, nec desit vinũ egregium, atque ad inebriandum, idest, exhilarãdum aptissimum. Solebant enim veteres in magnis conuiuijs adhibere inter præcipuas delicias vnguenta preciosa, quod etiam seruatum videmus in Euangelio Matth. 26. à sancta Maria Magdalena erga Dominum. Porrò illa verba, aduersus eos, qui tribulant me, clariora sunt in textu Græco, & Hebraico. Nam ἐναντίας Græcum, &, neged, Hebraicum, significant, è regione, siue ex aduerso, vt vertit S. Hieronymus. Proinde sensus est, è regione tribulationum, quas mihi ingerunt hostes mei spirituales, tu parasti, siue ordinasti, vt sonat verbum Hebraicum, consolationem ingentem, mensam videlicet opiparam. Impinguasti caput meum oleo, idest, vnguento precioso caput meum perfudisti, & sic exhilarasti faciem meam in oleo, & nõ deest ex gratia tua calix vini inebrians, & præclarus, qui lætificet cor meum. Similis est sentẽtia in alio Psalmo, Secundùm multitudinem dolorũ meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Et in Apostolo 2. Cor. 7. Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Illud, calix meus, in textu Græco est, calix tuus, & sic legunt Augustinus, & Euthymius, sed in Hebræo habetur, cosi, calix meus, & sic etiam vertit S. Hieronymus. Probabile est, emẽdatiores codices Græcos habuisse, calix meus, quo modo legit S. Hieronymus in Commentario, vbi exponit versionem Septuaginta, & sic videtur legisse Theodoretus. Imò S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam dicit, in editione Septuaginta haberi, calix meus: & ex errore haberi in quibusdam codicibus, calix tuus. Proinde nostra lectio Latina omnino retinẽda est. Sensus verò semper est idem. Calix enim ille & meus est, quia mihi datus, & Dei est, quia à Deo datus.

[Margin: כוסי — beside "braico. Nam ἐναντίας"; נגד — beside "Hebræo habetur, cosi"]

Et misericordia sua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. VIII.

Et vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum. IX.

Hoc est vltimum bonum, quod perducit ad summum bonum. Misericordia tua subsequetur me, nõ ad tempus, sed perseuerãter vsque in finem; quod est donum proprium Electorum. Et vt inhabitem, idest, & subsequetur me, vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum, idest, in æternum. In Hebræo, & Græco textu non habetur, vt, sed solùm, &: contra autem nonnulli veterũ, vt Augustinus, Hieronymus, Theodoretus in Commentarijs non legunt, &, sed solum, vt, & certè sine alterutro esset clarior lectio, nimirum sic, Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, vt inhabitem in domo Domini, quomodo legũt Patres: vel sic, Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, & inhabitabo in domo Domini, quo modo vertit ex Hebræo Sanctus Hieronymus. In his enim lectionibus nihil subaudiendum est. Tamen lectio nostra non est adeo obscura, vt non possit

possit satis facilè intelligi. Subauditur enim illud, subsequetur, quod paulo ante præcedit. nimirum, Misericordia tua subsequetur me, dum viuo, vt rectè viuam, & subsequetur post hanc vitam, vt in æternum viuam. Quare S. Augustinus licet in textu non legerit, &, tamen in Commentario addit, etiam, vt videatur illud subintellexisse. Porrò pro voce, inhabitem, in Hebræo habetur, Sciauti, quod significat, redibo. Cæterum Septuaginta legisse vidétur, Iasciauti, vna literula addita, & sic rectè verterunt, vt inhabitem. Quomodo etiam legit S. Hieronymus, qui non vertit, redibo, sed, inhabitabo. Quare lectio Hebraica post sancti Hieronymi tempora deprauata fuisse videtur.

שַׁבְתִּי
יָשַׁבְתִּי

PSALMVS XXIII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid, prima Sabbathi.

IN hoc titulo pars illa, prima Sabbathi, non habetur in Hebræo, sed addita est à Græcis, fortasse quia in principio Psalmi fit mentio creationis terræ, quæ prima Sabbathi, idest, die Dominico facta est; vel quia solerent hunc Psalmum die Dominico recitare. Quod quidam volunt, additum esse, prima Sabbathi, quia illo die Dominus resurrexerit; non mihi videtur probabile, cùm hic Psalmus, nō resurrectionem, sed ascensionem Domini manifestè prædicet: ascensionem autem non prima Sabbathi, sed quinta factam esse, notissimum est. Quod ad Ascēsionem hic Psalmus propriè pertineat, testantur Cyprianus serm. de Ascens. Hieron. epist. 142. ad Damasum, Ruffinus in expositione Symboli, Greg. Nyssenus, Ioan. Chrysostomus, Augustinus, Leo, & alij in serm. de Ascensione.

Explicatio Psalmi 23.

DOmini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & I.
vniuersi, qui habitant in eo.

Propositum Dauidis est, ostendere ex innumerabili hominum multitudine solum Christum, & paucos alios, paucos, inquam, si ad multitudinem aliorum conferantur, in domum Domini cœlestem, & beatissimam intraturos; quare ne forte crederentur cæteri homines ad Deum non pertinere; sed ab alio aliquo principio creatos esse: quod postea Marcionistæ, Manichæiq; senserunt; præmittit hos duos versiculos, quibus docet, Deum Creatorem, ac Dominum esse totius orbis terrarū, & omnium rerum, quæ in eo sunt. Domini est terra, & plenitudo eius, idest, & omnia quæ in ipsa sunt, quæque ipsam replent. Quod explicatur per alteram partem versiculi, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Declarat enim se, cùm dixit Domini est terra, intellexisse potissimum de terra habitabili, quæ propriè dicitur, tebel, Hebraicè, & οἰκουμένη Græcè, idest, orbis terræ habitabilis; & cùm dixit, omnis plenitudo eius, declarat, se intellexisse præcipuè de hominibus, qui habitant in eo, non de cæteris rebus, quæ in ipso sunt. תֵּבֵל

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. II.

Probat Deum, Dominum esse orbis terræ, & omnium habitantium in eo; quoniam ipse fecit terram, & fecit eā supereminere aquis, vt esset habitabilis. Nam si vel aquis omnino careret, vel esset aquis vndique cooperta, inhabitabilis esset. Quia ipse, inquit, super maria fundauit eum, idest, à fundamētis fecit orbem terræ, ac per hoc ex nihilo fecit, & fecit super maria, idest, vt superficies terræ esset altior superficie maris, & similiter super flumina

mĩna præparauit eũ, ideſt, præparauit orbem terræ ad habitationem hominum, & ideò fecit ſuperiorem, & altiorem fluminibus; alioqui enim mare, & flumina terram obruerent, ſi altiora eſſent. Ex hoc autem quòd Deus terram habitabilẽ fecit, ſequitur, vt ſit etiam Dominus omnium hominum, tũ quia homines ex terra facti ſunt, & in terram reuertuntur; tum quia terram incolunt, non vt Domini, ſed vt coloni à Deo conſtituti, vt terram colant.

III. **Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius?**

Cùm omnes homines coloni, & ſerui Dei ſint, & omnes pariter terram, quæ Dei poſſeſſio eſt, incolant: Quis aſcendet in montem Domini? ideſt, eritne aliquis ex tanto numero, & quis ille erit, qui dignus ſit aſcendere ad locum, vbi propriè habitat Deus? Vocatur mons Domini (vt aliàs ſæpe diximus) domus cœleſtis, quæ eſt verè ſublimis, & ſancta, de qua dicitur in alio Pſalmo, Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum. Qui hunc locum exponunt de monte Sion, qui erat in Hieruſalem ciuitate Iudeæ, videntur nullo ſolido fundamento niti poſſe, cùm conſtet, mõtem illum plenũ fuiſſe hominibus omnis generis, vt planè ridiculum videatur de illo dicere, Quis aſcendet in montem Domini?

IIII. **Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo.**

Reſpondet, quatuor conditiones requiri in eo, qui ſit aſcenſurus montem Domini. Prima eſt, vt ſit innocens manibus, ideſt, nihil mali perpetrauerit: altera, vt ſit mundus corde, ideſt, nihil mali cogitauerit, aut cupiuerit: tertia, vt non acceperit in vano animam ſuã, ideſt, vt non fruſtra vitam à Deo acceperit, ideſt, non ſolùm nihil mali fecerit, vel cogitauerit; ſed etiam ea omnia bona cogitauerit & fecerit, quæ ad finem ſibi à Deo conſtitutum obtinendum requiruntur: quarta, vt non iurauerit doloſè. Illud, qui non accepit in vano animam ſuam, aliqui detorquent ad iuramentum, vt ſequens particula ſit explicatio ſuperioris. Volũt autem legi, qui non accepit in vano animam eius, ideſt, Dei; vel iuxta puncta Rabinorum, qui non accepit in vano animam meã, vt Deus loqui intelligatur. Verum hæc expoſitio nõ videtur probabilis; tum quia ſine cauſa Rabini legi volunt, animam meam, cùm vox Hebræa habeat pronomen tertiæ perſonæ, non primę, & in tertia perſona verterit S. Hieronymus; tum quia lectio illa, animam eius, eſt omnino noua, & inaudita, cùm Latini, & Græci hactenus in ea voce intellexerint relatiuum reciprocum, nimirum animam ſuam; tum denique, quia nomen Dei in vanũ accipere, pro eo quod eſt, falſo iurare per Deum, habetur in Scripturis ſanctis, ſed animam propriam, vel animã Dei in vanum accipere, pro falſo iurare, nuſquam legitur. Alij volunt animã ſuã in vano accipere, nihil eſſe aliud, niſi vana, ideſt, temporalia, & caduca cogitare, & concupiſcere: ſed hoc iam comprehenſum erat in illo, Mundus corde, & videtur coactum, & durum. Addidit verò Propheta quartam illã conditionem, de iuramento doloſo, vt in eo peccato, quod eſt vnum ex maximis, cùm ſit pariter contra Deum, & contra proximum, comprehenderet omnia alia peccata, quæ per inſtrumẽtum linguæ committuntur. Itaque is, qui dignus ſit in montem Dei, ideſt, in cœlum conſcendere, debet vndequaq; eſſe perfectus, ita vt neq; corde, neque voce, neque opere vnquam deliquerit, & contra, bona omnia fecerit, quæ ad eius officium pertinebant. Hæ verò cõditiones non in alium, quàm in Chriſtum conueniunt. Is enim vnus eſt, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, vt dicitur 1. Pet. 2. De reliquis non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum, vt loquitur Dauid in Pſal. 13. Et omnes nos quaſi oues erraui-

נפשו
נפשי

raui-

rauimus, inquit Isaias cap. 53. Et Apostolus Paulus ad Rom. 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Proinde rectè Dominus ipse ait Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descẽdit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo. Reliqui sunt de terra terreni, ille solus de cœlo cœlestis, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, excelsior cœlis per Ascẽsionem factus. Nec tamen sola persona Christi ascensura erat in montem Domini, sed ipse, & corpus eius, quod est Ecclesia, quam lauit sanguine suo, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neq; rugam, ad Ephes. 5. propterea sequitur.

V. Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo.

Hic, videlicet Christus, accipiet benedictionem à Domino, idest, copiosissima bona pro se, & misericordiam à Deo salutari pro corpore suo, quod est Ecclesia, cuius etiam respectu dicitur Deus salutaris eius. Siquidem vita ęterna in Regno cęlorum, Christo iustitia, fidelibus eius misericordia est. nam etiamsi iusti merentur ex condigno vitam æternam; tamen ipsa eorum merita ex misericordia Dei nascuntur, & dona Dei verissimè appellantur. Vnde in Psalmo 102. dicitur, Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. & ad Rom. 6. Stipendium peccati mors, gratia Dei vita æterna. In Hebræo habetur, iustitiam a Deo salutari suo, & sic vertit S. Hieronymus, secundum quam lectionem totus hic versiculus Christo propriè conueniret. Tamen Septuaginta, qui verterunt misericordiam, videntur considerasse, iustitiam in Scripturis aliquando accipi pro bonitate, imò etiam expressè pro misericordia, vt in Psal. 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Vnde est illud in Euangelio Matth. 6. Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Et mox, Te igitur faciente eleemosynam, ne sciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Itaq; Septuaginta hoc loco non tam ad vocẽ, quàm ad rem significatã respexerunt.

Hæc est generatio quærentiũ eum, quærentium faciem Dei Iacob. VI.

Hic iam manifestat Propheta illum vnum innocentem manibus, & purum corde, qui ascendet in montem Domini, & accipiet benedictionem, & misericordiam à Deo, nõ esse solum caput, sed caput cum corpore, Christum cum Ecclesia. Hæc, inquit, est generatio quærentium eum, idest, iste qui ascendet in cœlum, est generatio quædam hominum regeneratorum in Christo, quorum præcipuum studium est Deum quærere, ad faciem Dei videndã anhelare, ad montem denique sanctum totis viribus niti. Et verè vnũ est, ac fortè præcipuum signum electorum Dei, suspirare ad patriam. Generatio enim filiorũ huius sæculi nihil minus, quàm Deum quærit, nihil magis quàm mortem horret, & si optio daretur, mallét in hoc sæculo semper viuere, quàm dissolui, & esse cum Christo. In textu Gręco habetur, Hæc est generatio quærentium Dominum, & sic legunt in Commentario Hieronymus, Augustinus, Euthymius, & alij: tamen in Hebræo habetur, quærẽtium eum, vt habet nostra editio Latina. Sensus omnino est idem; nam illud, eum, refertur ad Dominum, de quo dictum erat, accipiet benedictionem à Domino. Itaque Septuaginta videntur explicasse pronomen, eum, quod est in Hebræo. Quod sequitur, quærentium faciem Dei Iacob, in Hebræo est, quærẽtium faciem tuam ò Iacob. Quo etiam loco Septuaginta explicuerunt sententiam obscuram textus Hebraici, in quo subintelligitur, Deus, vt sensus sit, quærentium faciem tuam, Deus Iacob: nisi fortè per Iacob, in textu Hebraico intelligatur cætus Beatorum siue cœlestis Hierusalem, & tunc in idem recidet, quærere faciem Dei, & quærere faciem Iacob. Quia nemo videt faciem Iacob, idest, cœlestis patriæ, qui non videat faciem

faciem Dei Iacob; cùm totum negocium, totaque felicitas illius beatissimi Iacob sit contemplari faciem Dei.
סֶלָה Additur in Hebræo selà, idest, semper, quia non solùm generatio hæc Deum quærit, sed semper Deum quærit, idest, non fatigatur Deum quærendo, neque sinit se abduci à quærendo Deo, vt quærat aliquid infra Deum.

VII. **Attollite portas Principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.**

Cùm præuidisset sanctus Propheta, inuentum esse vnum, qui ascendere dignus esset in montem Dei, idest, Christum; prædicit iam illum re ipsa ascensurum, & portas cœli æternas illi aperiendas. Sed more Poetico vtitur prosopopeia, & alloquitur tum Principes cœli, idest, Angelos, tum ipsas portas, ac iubet Angelis, vt aperiant, & portis, vt sinant se aperiri, imò sponte patefiant aduenienti Regi gloriæ. Euthymius notat portas non aperiri, sed tolli, quia adueniente Rege solent portæ ciuitatis auferri, & deponi in signum subiectionis. At non dicit Dauid auferte portas, sed attollite, & non dicit portis, exite de medio, sed eleuamini. Dicit igitur, attollite, & eleuamini, quia portæ cœli non sunt quasi in pariete, vt ad latera moueri debeant, sed quasi in tecto, vel laqueari, vt sursum versus aperiendæ sint. Vnde etiam refellitur opinio eorum, qui volebant, Prophetam loqui de domo aliqua in monte Sion terrestri, in quam introducenda erat Arca. In Hebræo ad verbū, vt vertit S. Hieronymus, alloquitur Propheta solas portas, ac dicit, Attollite portæ capita vestra, & eleuamini ianuæ sẽpiternæ, & introibit Rex gloriæ. Dicuntur autem portæ attollere capita, quando eleuantur sursum versus, quia tunc attolluntur extremę partes earum, quæ sunt in eis veluti capi-
רָאשִׁים ta. Et quamuis vox Hebræa, rascim, significare possit non solùm capita, vt vertit S. Hieronymus, sed etiam Principes, vt verterunt Septuaginta; tamen pronomen additum, quod Hebræi dicunt affixum, secundùm communem Phrasim Hebraicam solet coniungi cum nomine immediatè præcedente, & ideò illud, rascechem, deberet verti רָאשֵׁיכֶם capita vestra, vt vertit S. Hieronymus; vel Principes vestros, quod hoc loco non est ad propositum. Tamen quia Septuaginta Interpretes satis apertè per, rascim, intellexerunt Principes, רָאשִׁים cùm verterint, οἱ ἄρχοντες, & pronomen coniunxerunt cum nomine portas, dicendum est, vel in textu ipsorum pronomen affixū fuisse nomini, sceharim, שְׁעָרִים quod significat portas, non autē, nomini rascim, quod significat Principes; רָאשִׁים vel posse pronomen affixum vni nomini, referri ad aliud nomen, quamuis rarissimè, & præter regulam.

Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio. VIII.

Introducit Principes cœlestis Hierusalem interrogantes, qui sit ille Rex gloriæ, non quod Angeli in die Ascensionis Domini, ignorarent, Christum esse Regem gloriæ: sed vt exprimat admirationem, quam secum adferebat nouitas illa, quód cerneretur verus homo corporalis ascendere super cœlos, non tanquam hospes, sed tamquam Dominus gloriosæ, ac sempiternæ ciuitatis. Respondet autem Propheta, Regem gloriæ esse Christum, Dominum fortissimum & potentissimum, qui potentiam suam ostendit in prelio contra Principem tenebrarum, quem deuicit, spoliauit & alligauit.

Attollite portas Principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. IX.

Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutū, ipse est rex glorię. X.

Fingit Propheta Angelos, qui cœlo præsunt, quasi cunctari in aperiendis portis; & ideò rursus intonat, Attollite portas, &c. quæ non significant aliud, nisi

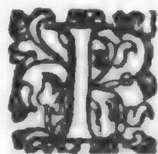
nisi ingentem rei nouitatem, quòd corpus terrenum supra corpus cœleste, & caro humana supra ipsos Angelicos spiritus, cum incredibili totius naturæ admiratione, & quasi stupore conscendat. Rursus igitur introducit Angelos interrogantes, Quis est iste Rex gloriæ? quibus ipse respondet: Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ. Audito autem nomine sibi notissimo, nimirum Dominus virtutum, continuò aperiūt, & Regem gloriæ læti suscipiunt. Dominus virtutum, in Hebræo est, Dominus, zebaoth, quod S. Hieronymus vertit, Dominus exercituum. Quod nomē in Prophetis frequentissimè tribuitur Deo, neque est commune Dijs per participationem, sed proprium soli Deo propriè dicto, tum quia continet nomen quatuor literarum, proprium soli Deo vero; tum quia solus sit verè Dominus exercituum, quia præest exercitibus Angelorum, qui sunt penè innumerabiles, & potentissimi; & etiā quia soli Deo vero militant omnes creaturæ. Nam vt habemus in Psalmo 148. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum faciunt verbum eius, idest, pugnant ad imperium eius. Expertus est quidem Pharao Deum esse Dominum exercituum, cùm non solùm per Angelos, sed etiam per minutissima animalia contra eum pugnauerit, videlicet per ranas, muscas, & culices; nec solùm per animalia, sed etiam per res inanimes, grandinem, ignem, tenebras, morbos, & similia. Porrò translatio Septuaginta, qui vertunt, Dominus virtutum, in idem recidit. Nam per virtutes non intelliguntur virtutes morales, quæ dicuntur ἀρεταί, sed vires, & potentiæ, quæ dicuntur δυνάμεις. Itaque Dominus virtutum, est Dominus virium, & potentiarum, quales præcipuè sunt castrorum acies ordinatæ. In vulgari etiam sermone exercitus armati dici solent, le forze. Ex his habemus, Christum Dominum verè, ac propriè esse Deum, non creaturam, vt Ariani, alijque permulti hæretici voluerunt. Nam in hoc Psalmo dicitur, Dominus virtutum, siue exercituū, quod nomē in tota Scriptura sacra soli Deo tribuitur; necnon Rex gloriæ, idest, Rex cœlestis Hierusalem, quę est regio lucis, & summæ, æternæque claritatis, quod sine dubio soli Deo vero conuenire pōtest. Additur in Hebræo Selà, semper, vt significetur, Christum Regem esse gloriæ, non ad tempus, sed in omnem æternitatem.

צְבָאוֹת יְהוָה סלה

PSALMVS XXIV.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Psalmus Dauid.

IN Hebræo non habetur, in finem, sed solùm, Psalmus Dauid; non multùm refert siue Septuaginta addiderint illud, in finem, siue exciderit ex textu Hebraico. Hic Psalmus est primus ex alphabeticis, habet enim tot versiculos quot sunt literæ alphabeti, nimirum viginti duos, & incipit primus versiculus à prima litera Alphabeti, secundus a secunda, & sic deinceps. Vna duntaxat litera est, à qua nullus versus incipit, videlicet Cōph, sed vt damnum hoc resarciatur, in fine Psalmi post vltimam literam ponitur alius versiculus incipiens à litera phè; atque ita duo versiculi incipiunt à litera phe. Quid huius rei causa fuerit, difficile esset diuinare. Similes Psalmi alphabetici sunt 33. 35. 110. 111. 118. & 144. Cur alphabetici scribantur Psalmi, nulla melior occurrit ratio, quàm vt consulatur memoriæ. Argumentum Psalmi est oratio deuotissima, qua petitur remissio peccatorum, & gratia benè viuendi. Conuenit autem hæc oratio homini incipienti despicere temporalia, qui sic tenetur desiderio placendi Deo, vt tamen laboret in concupiscentijs superandis.

Explicatio Psalmi 24.

I. AD te Domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido non erubescam.

In hoc versiculo, qui est vnus apud Septuaginta, quia continet integram sententiam, sunt duo secundum Hebræos; incipit enim secundus ab illis verbis, in te confido, quia ibi ponitur secunda litera alphabeti. Ad te Domine leuaui animam meam, idest, non inueniens in creaturis vllis quietem, sed vbique spinas, & tribulos, pertæsus vitæ prioris, animam meam abstractam ab affectu quo inhærebat terræ, ad te leuaui; tibi per cogitationem assiduã, & amorem à te inspiratum inhærere cœpi; à te auxilium contra tẽtationes expecto, & quia in te confido non erubescam, idest, non recedam à te confusus, auxilio non impetrato; ita vt cogar erubescere coram inimicis meis. In textu Græco additur in æternũ; sed id non habetur in Hebræo, neq; legitur à S. Hieronymo, S. Augustino, & Theodoreto in commentarijs, sed à solo Euthymio ex veteribus. Itaq; rectè non est receptum in editione Latina.

II. Neque irrideant me inimici mei, etenim vniuersi, qui sustinent te non confundentur.

Explicat, quod dixerat, non erubescam; quia tunc erubesceret, si irrideretur ab inimicis, tãquam qui frustra sperasset in Deo. In Hebræo habetur, Neque exultent de me inimici mei. Sed idem sensus est. Siquidem exultatio inimicorum species irrisionis est. Per inimicos autem intelligi possunt tum homines mali, tum etiam Dæmones, quorum exultatio, & irrisio intolerabilem confusionem pareret, si eam seriò cogitaremus. Reddit postea causam, cur omninò confidat se non confundendum, quoniam, inquit, vniuersi, qui sustinent te non confundentur; idest, quia longo experimento, exemplis nostrorum maiorũ, & ex ipsis verbis tuis didicimus neminem confundi, neque à spe sua excidere ex ijs, qui te sustinent, idest, qui in te confidentes patienter auxilium tuum expectant. Sustinere Dominum in Scripturis frequentissimum est, & significat expectare Dominum cum certa spe auxilij.

Confundantur omnes iniqua agentes, superuacuè. III.

Duplicem sensum hic versiculus habere potest; primo enim sensus esse potest, vt significetur, confundendos eos, qui sine causa peccant, idest, qui non peccãt ex ignorantia, vel infirmitate; sed ex malitia. Isti enim non cogitant de pœnitentia, neque de peccato abijciendo; & ideò, si fortè sperãt aliquid à Deo, spes eorum præsumptio est. Ita Theodoretus, & Euthymius. Potest etiam esse alius sensus, fortasse magis literalis, vt significetur, confundendos inimicos iustorum tum visibiles, tum inuisibiles, quia frustra iniquè agunt dum vexant homines iustos; non enim consequuntur finem sibi propositum, nimirum vt iustos perdant, & ad gehennam perducant; cum è contrario illa vexatio fit eis virtutis exercitatio, & meritum gloriæ sempiternæ. Retorquet igitur Propheta confusionem in hostes, quasi dicat, ne finas Domine, vt ego confundar, quod fieret, si inimici mei me irriderẽt, & de perditione mea exultarent; sed contra confundantur ipsi, dum cernunt, se superuacuè, ac frustra iniquè egisse, vt me ad impatientiam prouocarent.

Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. IV.

Per vias Domini intelligimus legem Domini, quæ verè est via, qua itur ad Deum. Nam si vis ad vitam ingredi, Dominus ait, serua mandata. Cum itaque postulasset Propheta auxilium Domini contra tẽtationes, explicat quod auxilium potissimũ habere desideret, atque ait, Vias tuas Domine, demonstra mihi, idest, fac me ambulare per vias

vias præceptorum tuorum; & semitas tuas edoce me, idest, ostende mihi angustũ iter iustissimæ legis tuæ. sic enim euadam omnes irrisiones inimicorum, & non ego confundar, sed confundentur ipsi, qui frustra me suis tentationibus exagitant. Porrò cupit doceri legem Domini, non quo ad intelligentiã speculatiuam, sed quo ad praxim, id est, cupit gratiam, quæ persuadeat voluntati, vt libeat implere mandata.

V. Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus saluator meus, & te sustinui tota die.

Idem repetit, & addit rationem. Dirige me, inquit, in veritate tua, idest, ex me facile declino ad dexteram, vel ad sinistram, deserens viam mandatorum tuorum, propter temporales prosperitates, vel aduersitates; ideò tu dirige me ducẽs auxilio gratiæ tuæ per viam rectã in veritate tua, idest, in lege tua, quæ verissima via est. Nam omnia mandata tua veritas. Quia tu es Deus Saluator meus, idest, ideò à te auxilium hoc peto, quia tu solus, qui Deus es, potes saluare animam meam. Non est enim alius medicus, qui nouerit curare morbos animarum, & multò minus qui possit sanitatem perfectam reddere, nisi Deus. Et præterea hoc à te peto, & spero impetraturum, quia te sustinui tota die, idest, perseueranter, & patiẽter expectaui medicinam tuam, neque aliundè consolationem accipere volui. Magni meriti est apud Deum, tempore tentationis nõ deficere a spe cœlestis auxilij, neque humanas consolationes requirere.

VI. Reminiscere miserationũ tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ à sæculo sunt.

Quando Deus sinit animam tentationibus agitari, vel in peccatis hærere, videtur oblitus misericordiæ suæ; ideò iustus diu luctatus cum tentatione, vel videns se non posse liberari à lapsu in peccata, quod summopere cupit, clamat ad Deum, vt recordetur miserationum, & misericordiarum suarum antiquarum. Inter miserationem, & misericordiam hoc interest, quòd miseratio significat actum miserendi, misericordia habitum virtutis, & idẽ ferè discrimen inuenitur in verbis Hebraicis, quamuis sint magis dissimilia inter se, quàm Latina. Quod hic habemus, miserationes, in Hebræo est, rachameca, quod amorem, & viscera paterna propriè significat, vnde est illud Psal. 102. Sicut miseretur pater filiorũ. Quod autem hic habemus, misericordias, in Hebræo est, chasadecha, quod pietatem, & probitatem, ac misericordiæ virtutem significat. Itaque sensus est, recordare Domine, te ab æterno misericordem fuisse, nec solùm misericordem, sed etiam misereri solitum, & viscera paterna exhibere erga filios tuos. Proinde hoc tibi esse propriũ & naturale. Illud, quæ à sæculo sunt, in Hebræo, & Græco est, quia à sæculo sunt, & sic legũt S. Augustinus, & Theodoretus. Tamen S. Hieronymus in commentario, & Euthymius legunt, vt nos habemus, quæ à sæculo sunt; ex quo apparet, textus Græcos, & Latinos olim fuisse varios. Sensus est idem, siue dicamus, reminiscere, quòd ab æterno misericors es, siue reminiscere misericordiæ tuæ, quæ ab æterno est.

רַחֲמֶיךָ

חֲסָדֶיךָ

Delicta iuuẽtutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. VII.

Pulchrè opponit reminiscentiæ obliuionem, quasi dicat, reminiscere misericordiæ tuæ, & obliuiscere peccatorum meorum. Nam vnum est causa alterius; tũc enim Deus reminiscitur misericordiæ suæ, quando non vult amplius reminisci peccatorum nostrorũ: sed ea remittit, ac delet, ac si æternæ obliuioni mandentur. Commemorat autem peccata iuuentutis, & ignorantias, idest, delicta commissa ex infirmitate, & ignorantia; tum quia istis magis quàm alijs conuenit misericordia, iuxta illud Apostoli 1. Timot. 1. Misericordiam consequutus sum, quia ignorans

rans feci; tum quia forte Dauid nō alia peccata habebat: & hæc oratio iusti hominis est, cui cum peccatis leuibus certamen est; tum etiam quia, vt notat Euthymius, peccata ex malitia non remittuntur per solam orationem, sed dignis pœnitentiæ fructibus indigent. In Hebræo non habetur, ignorantias

פשעי meas, sed, Pesc'agai, idest, scelera mea. Quia verò Septuaginta verterunt, ἀγνοίας, idest, ignorantias, & de eorum eruditione, & fide dubitare non possumus, & re vera magis congruit cū peccatis adolescentiæ ignorantia, quàm scelus; cogimur dicere vocem Hebraicam generalem esse, & tam scelera, quàm peccata leuiora significare.

VIII. **Secundùm misericordiam tuā memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine.**

Declarat quod dixerat, reminiscere misericordiæ tuæ, & obliuiscere delictorum meorum. Hoc enim totum fit, cùm Deus recordatur hominis peccatoris secundum misericordiam suam.

IX. **Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via.**

Confirmat ipse se in spe impetrandi, affirmans, Dominum bonum, & iustum esse; & ideo libenter corrigere solere delinquentes. Sic enim exercet misericordiam erga hominem, & iustitiā erga peccatum. Pro, dulcis, in Hebræo

טוב est, tob, quod propriè bonum significat: & in Græco quoque Χρηστὸς, bonum potius, quàm dulcem significat. Proinde illud, dulcis, quod est in no-

יורה stra editione Latina, pro bono, accipiendum est. pro, legem dabit, in Hebræo est, iora, idest, docebit, & in Græco νομοθετήσει, idest, legislatorem, seu præceptorem se exhibebit. Itaque nō est sensus, Deum legem dare quomodocunque, sed legem dare eam docendo, & persuadendo, ac per hoc faciendo, vt obseruetur. Respondent enim hæc verba verbis superioribus, vias tuas demonstra mihi, & semitas tuas edoce me, dirige me in veritate tua, & doce me. Quod enim tunc petebat, nunc affirmat, Deum concedere solitum esse. Hic igitur est sensus, Dulcis & rectus Dominus est, & ideò amat homines, & odit peccata; ac propterea legem suam demonstrat, ac persuadet delinquentibus in via huius vitæ, vt ipsi etiam ex iniquis, & malis, iusti & boni efficiantur.

Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas. X.

Declinat quod dixerat, legem dabit delinquentibus, ac dicit non de omnibus delinquentibus id esse intelligendum, sed solùm de mansuetis, & mitibus, qui non resistunt Domino docenti, imò cupiunt doceri. Diriget, inquit, mansuetos in iudicio, idest, ducet per viam rectam legis suæ (quæ iudicium etiam in Scripturis appellatur, vt diximus in explanatione Psalmi 18.) homines humiles, & mites. Deinde hoc ipsum declarat alijs verbis, dicens, Docebit mites vias suas, idest, mitibus dabit gratiam cognoscendæ & amandæ, ac per hoc implendæ legis. Hoc loco annotandum est, nō excludi superbos omnino à gratia Dei, sed ordinem assignari. Superbi siquidem non sunt perfectionis capaces, de qua propriè agitur in hoc Psalmo, nisi prius timore cōcepto pœnitentiam agant, & tumore deposito, mites, humilesq; reddantur. Itaq; primùm gratia Dei superbos, atque obstinatos emollit, & cōterit, deinde contritis, & humiliatis demonstrat vias suas, & dirigit eos in iudicio.

Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas requirētibus testamentū eius, & testimonia eius. XI.

Addit ad id quod dixerat, nō solùm à Deo dirigi mansuetos, sed omnia opera Dei erga tales homines esse misericordiam, & veritatem, idest, misericordiam, & iustitiam, quatenus iustitia accipitur pro fidelitate, & veritate, quæ quod promittitur implere facit. Viæ Domini hoc loco vocantur opera Dei,

Dei, quibus Deus ad nos quodammodo venit; nisi fortè magis placeat, per vias Domini intelligere morem Dei, siue regulam, & quasi legem, qua Deus vtitur. Itaq; via Domini semper significat legem, sed aliquando legem, quã nobis dat, vt per eam, quasi per viam rectam ascendamus ad ipsum; aliquando legem qua ipse vtitur, cùm per opera descendit ad nos. Et quia iam multa dixerat Dauid de via Domini priore, idest, de lege nobis data: nũc adiungit aliquid de via Domini posteriore, idest, de lege, quam ipse sibi posuit, & quã seruat erga nos. Ergo, inquit, vniuersæ viæ Domini, misericordia, & veritas, idest; lex, siue regula, siue modus procedendi Dei consistit in misericordia, & veritate, vt misericorditer promittat, & fideliter impleat quod promisit. At cum quibus vtitur Deus hac lege? cum requirentibus testamentum eius, & testimonia eius. Vocat testamẽtum Dei pactum illud, quod fecit cum hominibus, quãdo legem dedit, vt ipsi sint populus eius, & ipse Deus eorum. Quod quidem pactum vocatur etiã in Scripturis testamentum, quia continet promissionem hereditatis, & quia morte testatoris confirmandum erat, sicut re vera cõfirmatum est in morte Christi, in cuius rei signum Moses aspersit sanguinem in populum dicens, Hic est sanguis Testamenti, quod mãdauit ad vos Deus. Exod. 24. & Heb. 9. Vocat autem testimonia Dei, ipsam legem, quã Deus dedit, quoniam, vt aliàs diximus per legem testificatur nobis Deus voluntatem suam. Cum illis igitur Deus vtitur lege misericordiæ, & veritatis, qui requirũt pactum cum Deo initum, vt illud obseruent, & similiter requirunt legem Dei, vt eam impleãt; idest, cum hominibus bonæ voluntatis, Deũ timentibus, & diligẽtibus. In Hebræo habetur pro voce, testamentũ, berith, quod propriè pactum significat. Sed Septuaginta vertere solent διαθήκην, idest, testamentum; propter rationem iam dictam. Sic etiã pro voce, requirẽtibus, in Hebræo est, nozere, custodientibus: sed idem est sensus. Qui enim requirunt pactum, quod fortè iam obliti erant, ad hoc requirunt, vt custodiant.

בְּרִית

נֹצְרֵי

Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim. XII.

Ex vniuersali lege, qua Deus vtitur erga timentes se, colligit Propheta bonam spem se habere posse de remissione suorum peccatorum. Propter nomẽ tuũ Domine, idest, vt manifestetur misericordia, & veritas tua, propitiaberis peccato meo, quod multum est. Potest autem dici multũ, vel propter multitudinem, sicut dicitur multus populus, iuxta illud Apostoli Iacobi, In multis offendimus omnes; vel propter magnitudinem, & grauitatem; quia viri sancti etiam parua peccata, magna existimant: & verè magna sunt, si magnitudo eius qui offenditur consideretur.

Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit. XIII.

Facit Propheta more amãtium, qui nunc suspirant ad rem amatam, nunc eam laudant, nunc iterum suspirant. Amabat vir iustus gratiam Dei, cupiebat remissionem peccatorum, donum rectè viuendi, & placendi Deo: ideò nunc hoc ipsum petit; nunc laudat gratiam istam, & felicitatem enarrat timentium Deum, idest, eorum, qui gratiam istam cõsequuti sunt; nunc reuertitur ad hoc ipsum desiderãdum, & postulandum. Itaque in hoc versiculo, & duobus sequentibus narrat bona, quæ assequuntur timentes Deum. Quis est, inquit, homo, qui timet Deũ? quasi dicat, prodeat in medium homo verè timens Deum, & audiet ex me suam felicitatem. Quod sequitur, legem statuit ei in via, quam elegit; multi volunt esse initium felicitatis, quã Propheta enarrandam suscepit, quasi dicat, iste timẽs Deum, hoc in primis habebit, quòd Deus eum instruet de lege sua in via, quam elegit, idest, in statu vitæ, quem elegit. Ita Theodoretus, & Euthymius. Non reijcio expositionem; sed

sed magis literalem puto aliam, quam insinuant Hieronymus, & Augustinus. Est enim consuetudo Prophetæ idipsum in eodem versiculo bis repetendi, vel declarandi in vna parte versiculi, quod in altera dictum est. Hunc igitur sensum esse existimo, Quis est homo, qui timet Deum? Quis, inquam, est ille, quem Deus instruxit de lege sua in via, quam ipse homo elegit, idest, in recto itinere benè viuendi, & eundi ad Deum, quod ipse voluntariè iam elegit. sic enim vna pars versiculi declarat alteram. Ille enim est homo timens Deum, qui dono Dei elegit viam, quà itur ad Deum, quæ est obseruatio mandatorum. Illa verba, Legem statuit ei, in Hebræo, & Græco vnicum tantum verbum est, quod significat docere, instruere, præcipere, præceptorem se exhibere, & similia. Itaque verti poterat, quis est ille, quem Deus docuit? proinde legem statuit ei, significat, legem dedit in corde eius, idest, instruxit, & docuit eum. Et pronomen, ei, explicandum est (vt sanctus Hieronymus fecit) per relatiuum, quem, vel cui, idest, quem docuit de lege, vel cui dedit legem in corde. Hæc enim est recta interpretatio verbi Hebraici.

XIV. **Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram.**

Hæc est felicitas timentis Deũ, quòd anima eius, idest, ipse timens Deum in bonis demorabitur, idest, bonis fruetur non ad breue tempus, aut per transitum, sed permanenter, & stabiliter. Quæ sententia verissima est, nã diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Proinde timens Deum semper fruetur bonis, quia si res benè cedent, fruetur bono prosperitatis; si contra, fruetur bono patientiæ, & spe magni præmij in Regno cœlorum. Ita semper erit lætus. Nec ipse solùm in bonis morabitur, sed etiam filij eius propter ipsum, hæreditabunt terram, idest, terram possidebunt. In Scripturis enim, vt exposuimus in Psal. 15. pro eodem accipitur hæreditare, & possidere. Dicuntur autem filij timentium Deum possessuri terram, quia pacificè habitabunt in terra, & nemo eis nocebit, in eo sensu, quem attigimus, quia bonis omnia cooperantur in bonum, & ipsæ tribulationes conuertentur in gaudium.

XV. **Firmamentum est Dominus timentibus eum, & testamentum ipsius, vt manifestetur illis.**

Hæc est ratio, cur timentes Deum in bonis semper morentur, quoniam non innituntur rebus caducis, & perituris, sed Deus ipse est firmamentum eorum, idest, in Dei amicitia, & auxilio fundatas habent spes suas. In Hebræo est, Sod, quod secretum significat, & ideò סוד S. Hieronymus vertit, secretum Domini timentibus eum, supple, reuelatur. Sed Septuaginta videtur legisse iesod, יסוד fundamentum, vna literula addita; quæ facili negocio ex textu Hebraico temporis progressu excidere potuit. Et sine dubio melius congruit hoc loco fundamentum, siue firmamentum, quàm secretum. Cur autem timentes Deum iure innitantur Deo, vt solidissimo fundamento, ratio est, quia testamentum, idest, pactum Domini, hoc eis manifestat; quia enim timentes Deum optimè norunt, & sæpè recogitant, Deum pepigisse fœdus cum hominibus, vt sit eorum Deus, & quasi amantissimus parens, si ipsi leges eius seruauerint; ideò ex hoc pacto intelligunt se in Deo, tanquam in firmissimo fundamento, quiescere posse. Hæc est sententia huius loci, sed verba Latinæ editionis obscura sunt, & ex verbis Græcis dilucidanda erunt. Vox illa testamentum, nominatiui casus est in Græco, videlicet διαθήκη, & sic etiam intelligi debet in Hebraico, & Latino. Illud, vt manifestetur eis, in Græco δηλώσει αὐτοῖς, manifestabit eis, idest, pactũ Domini manifestabit timentibus Deũ, quòd Dominus firmamentum eorum sit, idest, ex pacto illo cognoscent, Dominum esse firmamentum timentium se. In eundem sensum exponi possunt

verba

verba Hebraica, Et pactum eius ad docendum eos. sic enim est ad verbum, & sensus est, & pactum Domini erit ad cendum eos, idest, docebit eos, quòd Dominus firmamentum sit timentium se. In eundem igitur sensum oportet etiam accommodare verba Latina, Et testamentum ipsius vt manifestetur illis, idest, & testamentum, siue pactum eius, supple faciet, vt manifestetur illis id, quod paulò antè dictum est, videlicet, Deum esse firmamentum timentium se.

XVI. **Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.**

Laudata paulisper felicitate timentium Dominum reuertitur ad eam optandam & petendam: oculi mei semper ad Dominum, idest, assiduè respicio mentis oculis Deum tanquam ab illius auxilio totus pendens. Efficacissimum orandi genus est, habitu miserabili respicere eum, à quo auxilium speres, & magis inopiam ostendendo, & modestè tacendo, quàm odioso clamore benignitatem diuitis implorare, Sicut oculi ancillæ, ait idem Propheta alio loco, in manibus Dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos, idest, ideò tam intentè in Deum respicio, quoniam ipse tandem, vt spero, liberabit me ab omni periculo tentationum, quæ veluti laquei vbique nobis in hac vita insidiantur. Posset etiã illud, oculi mei semper ad Dominum, referri ad intentionem semper Deo placendi, neq; vllo modo aliquid admittendi contra ipsius voluntatem. posset quoque referri ad contemplationem diuinæ pulchritudinis, quam semper ob oculos habent, qui seriò diligunt Deum. Sed prima explicatio videtur maximè literalis.

XVII. **Respice in me, & miserere mei, quia vnicus, & pauper sum ego.**

Quia ipse Deum semper respicit, meritò petit, vt respiciatur à Deo. Hoc enim est, quod tacitè petebat, cùm oculos intentos in Deum habebat, nimirum vt misericorditer respiceretur eius solitudo, & paupertas. Dicit se vnicum, idest, solum & desolatum, vel quia re vera destitutus fuisset ab amicis, & cognatis; vel, quod magis probo, quia ipse se animo ab alijs omnibus separauerat, & in Deo solo spem omnem posuerat. Dicit autem pauperem, quia humilis erat, & se virtutibus, ac meritis vacuum arbitrabatur.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, de necessitatibus meis erue me. XVIII.

De tentationibus peccatorum hunc locum intelligo potius, quàm de temporalibus aduersitatibus. Erat enim & hic vnus ex illis, qui cum Apostolo gemunt, & dicunt, Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, &c. &, miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Necessitates autem à quibus liberari cupit, videntur esse molestissimæ illæ concupiscentiæ, quæ velimus, nolimus nos vexant, & aliquando in peccatum pertrahunt. Multiplicatæ sunt, in Hebræo habemus, hirchiuu, dilatatæ sunt. Sed quoniam verbum Hebraicum, tsaroth, angustias propriè significat, pro quo nos habemus tribulationes, & angustiæ cùm dilatantur desinunt esse angustiæ, ideo ad tollendam ambiguitatem, Septuaginta prudenter verterunt, nõ vt verba sonant, angustiæ dilatatæ sunt, sed, vt sensus erat, tribulationes multiplicatæ sunt. Siquidem hoc loco dicuntur angustiæ dilatatæ, non quia perierunt, sed quia creuerunt. Quod enim dilatatur, vtiq; crescit. Posset etiam fieri, vt Septuaginta non legissent, hirchiuu, dilatatæ sunt, sed hirbiuu, multiplicatæ sunt vnica litera mutata. Sanctus etiam Hieronymus eodem modo vertit, tribulationes multiplicatæ sunt; proinde si corrupta sit Hebraica lectio, post tempora S. Hieronymi corrupta est.

הִרְחִיבוּ צָרוֹת הִרְחִיבוּ הִרְבִּיבוּ

XIX. Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea.

Pergit in oratione, ac petit sibi remitti peccata, in quæ aliquando tentatione vincente prolabitur. Quamuis enim affligatur timens Deum, & multum laboret resistendo concupiscentijs, tamen septies in die cadit iustus; sed hinc etiam iustus esse probatur, quòd sordes, quas minus cautè ambulando contrahit, studiose flendo, & orando abluit. Per humilitatem hoc loco non intelligit virtutem humilitatis, sed abiectionem, & vilitatem. vilescit enim sibi vir iustus vehementer, cùm immaculatus esse cupit, & tamen sordes non euadit. pro verbo, dimitte, in Hebræo est, sa, quod Sanctus Hieronymus rectè vertit, porta. porta, inquit, omnia peccata mea. & quamuis sensus sit idem, tamen habet nescio quam vim illud, porta. significat enim timorem quendam, siue solicitudinem hominis amantis Deum, ne fortè Deus multitudine peccatorum offensus ad iram prouocetur; ideo clamat, porta omnia peccata, quasi dicat, & si multa sint, tamen non fatigeris ignoscere, supporta imbecillitatem meam.

XX. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

Ab alio loco ducit argumentum, videlicet à multitudine, & crudelitate hostium. Quasi dicat, vidisti Domine humilitatem, & laborem meum, vide etiam hostium meorum spiritualium multitudinem, & crudelitatem, atque iniquitatem. Hostes qui nos ad peccata pertrahere tentant, & ignitis iaculis concupiscentiam accendere nō cessant, Dæmones sunt, quos spirituales nequitias Apostolus vocat: eos innumerabiles esse notum est, nec minus est notum, odio iniquitatis, idest, odio iniquissimo in nos ardere. Dicitur odium iniquum, siue inquissimum, cùm quis alium sine causa odit, à quo videlicet nullam accepit iniuriam. Potest etiam dici odium iniquum, vel inquissimum, cùm quis alteri nocere studet, solo studio nocendi, non vt ipse inde aliquid lucretur. Tale omnino est odium diaboli erga genus humanum, ac potissimum erga electos, neque enim homines diabolo iniuriam vllam fecerunt, sed ille ab initio inuidentia excæcatus, hominem perdidit. Inuidia diaboli, inquit Sapiens cap. 2. mors intrauit in orbem terrarum. Et nunc fideles tentationibus exagitat, non vt ipse commodum reportet, sed quia delectatur in perditione iustorum.

Custodi animam meam, & erue me, non erubescam, quoniam speraui in te. XXI.

Cùm tot hostibus, ac præsertim inuisibilibus circumdatus sim, non sufficio meis viribus illis resistere; ideo ad te recurro, vt tu custodias animam meā, & custodiendo liberes, & eruas de manibus eorum. Nam non solùm dicūtur liberari, & erui de manibus hostium, qui iam capti sunt; sed etiam qui muniuntur ne capiātur; & qui sine dubio caperentur, nisi adiuuarentur. Eruisti me, inquit, idem Propheta, ex inferno inferiore, idest, fecisti ne caderem in infernum inferiorem. Potest etiam sensus esse, Custodi animam meam in hoc carcere corporis, in quo captiuus detineor, nam lex membrorum captiuum me ducit in lege peccati, Rom. 7. & postea, suo tempore erue me.

Innocentes, & recti adhæserunt mihi quia sustinui te. XXII.

Quia dixerat in præcedēti versiculo, non erubescam, quoniā speraui in te: adiungit rationem; cur timeat erubescere, si à Deo deseratur. Et ratio hæc est, quoniam multi viri innocentes & recti, exemplo ipsius commoti adhærebant illi, ob id potissimum quòd videbant eum sperare in solo Deo. Qui certè cogerent eū erubescere, & cōfundi, si à spe sua frustraretur. Quare illud, nō erubescam, aliter accipitur in principio Psalmi, aliter hoc loco. Nam in

in principio Psalmi sensus erat, non erubescam coram inimicis irridentibus; hoc loco sensus est, non erubescam coram amicis diligentibus, & dolentibus. In Hebræo habetur ad verbum, innocentia, & rectitudo conseruabunt me; sed non est inusitatum, vt abstractum sumatur pro concreto, & futurum pro præterito, idest, innocentia, & rectitudo, pro innocentibus, & rectis; & conseruabunt, pro conseruarunt. Sed pro voce hebraica, izzeruni, quæ significat conseruabunt me, siue conseruarunt me, videntur legisse Septuaginta izroruni, vnico puncto mutato, quæ vox deducitur à, zarar, & significat, alligabunt, siue alligauerunt se mihi, quod est idem cum eo, quod Septuaginta verterunt, adhæserunt mihi. Recta igitur est interpretatio Græca, & Latina, sed Rabini non rectè legerunt dictionem Hebraicam, & ideò non rectè puncta omnia subiecerunt.

יִצְּרוּנִי
צְרוּנִי
צָרַר

XXIII. **Libera Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.**

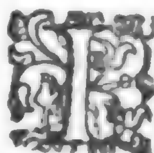
Quoniam Dauid non solùm vnus erat de populo Dei, sed erat etiam Princeps, & caput aliorum: ideò posteaquam orauit satis diu pro se, adiungit orationé pro toto populo suo, & orationem generalem, quoniam non facilè poterat descendere ad singularum personarum necessitates, & angustias. Libera, inquit, Deus Israel ex omnibus tribulationibus; Vbi vox illa Israel, est in casu accusandi, vt cognoscitur ex articulis additis in Codicibus Hebraicis, & Græcis. Sensus igitur est, non mihi satis est, si solus ab angustijs meis liberer, sed peto etiam vt liberes Israelem, populum scilicet Israeliticum ab omni genere tribulationum.

PSALMVS XXV.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem, Psalmus Dauid.

IN Hebræo nõ habetur pro titulo nisi simplex nomẽn Dauid, seu potius Dauidi. Argumentum verò idem est quod Psalmi septimi. Cùm enim Dauid grauissimis calumnijs accusaretur, quasi regnum inuadere appeteret, & propterea exulare, & latibula quærere cogeretur: scripsit hunc Psalmum, in quo Deum innocentiæ suæ testem adducit, eundemque Deum pro liberatione sua precatur.

Explicatio Psalmi 25.

IVdica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans, non infirmabor. I.

Dauid cum Rege causam habens, Deum quodam modo appellat, qui Rex Regum est: neque enim alius erat tunc in terris, quem appellare posset. Iudica me Domine, idest, sis tu Domine Iudex meus, non sinas à Saule me iudicari, sed assume tu hoc iudicium. Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, idest, audacter prouoco ad iudicium Dei, quoniam conscientia mea, quam solus Deus videt, me non apprehendit, nam in innocentia ambulaui, idest, innocenter vixi. Et in Domino sperans non infirmabor, idest, in Dei iustitia confidens, non deficiam in hoc iudicio, sed præualebo. Illud, non infirmabor, Hebraicè est, non deficiam, siue, non vacillabo; proinde, non infirmabor, significat, non ero infirmus ac debilis, vt causa cadam.

II. **Proba me Domine,& tenta me, vre renes meos,& cor meum.**

Quia dixerat se innocenter vixisse, probat hoc Dei testimonio,qui falli & fallere nequit : non enim Deo dicitur, proba & tenta,quasi ipse aliquid ignoret,sed vt alijs nota faciat, quæ ipse solus videt. Itaque S.Dauid fretus bona conscientia, & sinceritate cordis sui, dicit Domino, Proba me, & tenta me, idest, explora diligenter an ita sit, inspice intimos & profundissimos recessus cordis mei; quin etiam, vre renes meos,& cor meum, idest,examina cogitationes & appetitiones meas,ea diligẽtia qua probatur aurum, cùm igne examinatur. Nõ enim hoc loco,vt ego quidem existimo, petit Dauid probari se, ac tentari per aduersitates, vel renes suos,& cor suum aduri igne tribulationum, cùm potius contra, liberationem ab aduersis in hoc Psalmo petat; sed postulat, vt dixi,probari se ac tẽtari per exactam explorationem & inspectionem:& quia Deus omnia exactissimè videt & perspicit,sentẽtia huius loci est,vt Deus notam faciat hominibus innocentiam serui sui,& calumnias inimicorum re ipsa, & factis refellat.

III. **Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua.**

Reddit causam, cur velit probari & tentari, quoniam conscientia eius bonum illi testimonium dabat. quasi dicat, peto, vt probes me, quoniam per vias tuas ambulaui. nã omnes viæ tuæ misericordia & veritas. Et misericordia tua ante oculos meos est, idest,semper aspicio & considero misericordiã tuam, vt illam imiter, & iuxta eam cũ proximis viuam;& similiter,Complacui mihi in veritate tua, siue, placuit mihi veritas tua, & ideò iuxta illam ambulaui.In Hebræo est,hithallacthi, idest,ambulaui in veritate tua; proinde Septuaginta non tam verbũ, quàm sensum inspexerunt, quod etiam fecerunt in Psalmo 34.num.17.

התה-
לכתי

Non sedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. IV.

Odiui Ecclesiam malignantiũ, & cum impijs non sedebo. V.

Rectè, meo iudicio, Theodoretus hæc exponit de conuentibus Gentiliũ Idololatrarum in suis profanis tẽplis, à quibus Dauid semper abhorruit, dũ exulauit apud Regem Philistinorum. Hæc enim opponuntur ijs, quæ postea in eodem Psalmo habentur, Domine dilexi decorem domus tuæ: & paulò ante,Circumdabo altare tuum Domine: & infra,In Ecclesijs benedicam te Domine.Vocat cœtum idololatrarum cõcilium vanitatis, quia nihil inanius idolis,quæ sunt falsæ imagines. Quod significat Apostolus, cùm ait,Scimus, quia idolum nihil est in mundo, 1.Corinth.8. & passim in Scripturis, idola vocantur vana, vel vanitates, vt Deuteron.32.Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis. 1.Reg.12. Nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis,neq; eruent vos,quia vana sunt: vide etiam 3.Reg.16.4.Reg.17.Hieremiæ 2.& alibi. Ijdem idololatræ rectè dicuntur iniqua agentes, quia summa iniquitas est,cultum soli Deo debitum rebus creatis exhibere. Quod autem dixerat concilium vanitatis,in sequenti versiculo dicit Ecclesiam malignantium, & quos vocauerat iniqua agentes, vocat impios, quod vocabulum propriè in idolorum cultores conuenit. In Hebræo, pro, iniqua gerentibus,est nahalamim,quod significat,occultis, vel, pueriliter ludentibus: nam halã,est, occultari,& helem,est,puer. Dicuntur autem occulti,hypocritę,simulatores,derisores, & in genere,omnes iniqua agentes,vt Septuaginta rectè verterunt, quia omnis qui malè agit,odit lucem.Sed idololatræ rectissimè etiam dici possunt pueriliter ludentes, quia quomodo pueri fingunt ex argilla domunculas,& varia animantia: sic idololatræ, ex varia materia fingũt Deos.

נעלמים
עלם
עלם

Deos. Propterea Moses idololatriam lusum vocauit, Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere, Exo. 32. quem lusum, idololatriam fuisse, docet Apostolus, 1. Cor. 10. nu. 7.

VI. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.

Posteaquam dixerat se odisse conuenticula infidelium idololatrarum, inter quos tunc versabatur, adiungit se è contrario summo amore prosequi tabernaculum Domini, & conuentum Sanctorum, ac breuiter describit, quid sit facturus, cùm Deo adiuuante ab exilio in patriam reuocatus fuerit. Lauabo, inquit, inter innocétes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine, idest, lauabo manus ante ingressum tabernaculi, vt homines pij facere solent, & circuibo cum psallentibus altare tuum. In Hebræo habetur, Lauabo in innocétia manus meas, sed idem est sensus: nam lauare manus in innocentia, est hoc loco, lauare manus more innocentium, siue, vt innocentes facere solent, quod idem significat, lauare manus inter innocentes, siue cum innocentibus. Quod autem ad sententiam attinet, aliqui volunt allusisse Dauidem ad lotionem manuum, quæ fit aliquando in signum innocentiæ, quomodo Pilatus lauit manus coram Iudæis, dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, quasi diceret, Ecce laui manus, nolo eas inquinare sanguine iusti huius, ideò non audeo illum condemnare. quod & nos vulgo dicimus, cùm nolumus admisceri negocio, in quo sit periculum peccandi, Io me ne lauo le mani. Cæterum probabilius, & magis consentaneum ad sequentia esse iudico, si dicamus, Dauidem loqui de ritu Hebræorum, qui ante ingressum tabernaculi tum se ipsi, tum hostias purificabant. quas lotiones, Apostolus ad Hebr. 9. vocat varia baptismata, & iustitias carnis. & quoniam lotio illa externa, signum esse debebat internæ puritatis; ideò Dauid ait, Lauabo inter innocentes manus meas, id est, lauabo manus in signum veræ puritatis internæ, vt innocentes faciunt, non autem lauabo manus cum hypocritis, qui manus puras, & cor sordidum gerunt. Illud autem quod sequitur, Et circumdabo altare tuum, referunt aliqui ad multitudinem victimarum, quibus vndique altare implendum esset. Sed verius mihi videtur, vt referatur ad choros canentium in circuitu altaris: nam in Psalmo sequenti habetur, circuiui & immolaui hostiã vociferationis. &c. & hoc loco statim subijcitur, vt audiam vocem laudis & enarrem vniuersa mirabilia tua.

Vt audiam vocem laudis, & enarrem vniuersa mirabilia tua. VII.

Explicat, ad quid altare Domini circumdare velit, nimirum, inquit, vt choris canentium immistus, audiam laudes Domini, & ipse etiam eas canam. In Hebræo habetur, si puncta recipiamus, vt audire faciam vocem laudis: sed si puncta mutentur legi potest, vt legerunt Septuaginta, & sanctus Hieronymus, vt audiam vocem laudis. Sãctus Augustinus acutè & piè docet hoc loco aduersus Pelagianos, eos tantum audire vocem laudis Dei, qui intimo sensu percipiunt, quidquid habent, donum esse Dei. in cordibus enim istorum, qui habent aures audiendi, omnia ipsorum bona merita, omnesq; virtutes, laudem gratiæ sonant: contra autem, qui de iustitia sua præsumunt, deq; suis meritis tument, quasi illa à se ipsi, non à Deo acceperint, non audiunt vocem laudis Dei, sed vocem laudis propriæ.

Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. VIII.

Ostendit Propheta, nulla alia de causa magis sibi molestum fuisse exilium, nisi quia tabernaculum Domini videre non poterat. animus enim erga Dei

amorem vehementer incensus, nihil pulchrius in terris iudicat eo loco, in quo præsentia Domini clarius se ostendit. Vocatur autem tabernaculum in quo erat arca fœderis, domus Dei, & locus habitationis gloriæ eius, quoniam sæpè in eum locum descendebat nubes lucida, in signū præsentiæ Dei, qui lucem habitat inaccessibilem, vt Apostolus dicit; & quia in eodem loco, erat oraculum, ex quo Deus responsa dare solitus erat. In Hebræo habetur, Dilexi habitaculum domus tuæ, pro eo quod nos habemus, dilexi decorem domus tuæ: fortasse Septuaginta non legerunt, mahon, habitaculum; sed noham, literis inuersis, quod significat decorem.

מעון
נועם

IX. **Ne perdas cum impijs Deus animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam.**

Quoniam Deum iudicem initio appellauit, & innocentiam suam, cuius idem Deus testis erat, exposuit, concludit, orans, vt pro se sententia proferatur. Ne perdas, inquit, cum impijs animam meam, idest, non me condemnes, quemadmodum impios condemnare soles. posuit animam, pro vita, siue pro tota persona sua, vt alias sæpè. per viros sanguinum, intelligit homicidas, quales erant, qui eum persequebātur. porrò vox illa, Deus, non habetur in Hebræo, neque in Græco, neque legitur à Hieronymo & Augustino; tamen legitur à Theodoreto, & Euthymio. ex quo intelligimus, in Græcis eorum codicibus non defuisse.

X. **In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.**

Declarat qui sint impij, & viri sanguinum, de quibus dixerat versu superiore, ac dicit eos esse, qui peruersè iudicāt ob accepta munera: notat enim peccata Principum, qui sunt iudices populorum. Pulchrè autem dicit, In quorum manibus iniquitates sunt, sic enim in ea parte corporis ponit iniquitatem, per quam accipiuntur munera, vt ostendat acceptionem munerum causam fuisse iniquitatis.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum, redime me, & miserere mei. XI.

Repetit causam, cur non debet condemnari cum impijs, quia videlicet in innocentia ingressus sit, idest, innocenter vixerit. Redime me, & miserere mei, idest, libera me à præsenti calamitate, & deinceps miserere, ne iterum in eandem incidam. passim enim in scripturis, ponitur redimere, pro liberare, idest, species pro genere. nisi forte Spiritus sanctus insinuare voluerit, omnem liberationem electorum de quacunque tribulatione, dici posse redemptionem, quia precio sanguinis Christi nostri redemptoris acquiritur.

Pes meus stetit in directo, in Ecclesijs benedicam te Domine. XII.

Respiciunt hæc verba particulam vltimam superioris versiculi, videlicet, Et miserere mei, quasi dicat, petij liberationem à præsenti calamitate, quia innocenter vixi, peto etiam vt miserearis in futurum, quia pes meus stetit, idest, stabilitus & fixus est in rectitudine, ac per hoc non facilè recedam à recto itinere legis tuæ: & pro gratiarum actione benedicam & laudabo te hymnis, & Psalmis in Ecclesijs, idest, in piorum conuentibus. Est autem hæc, vt Euthymius notat, prophetia, quòd re vera tempore noui testamenti, in omnibus Ecclesijs, Psalmi Dauidici assiduè concinendi essent.

PSAL-

PSALMVS XXVI.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid, priusquam liniretur.

IN Hebræo nō habetur pro titulo, nisi Dauid, reliqua sunt addita à Septuaginta, vt intelligeremus hūc Psalmum compositum fuisse à Dauide antequam regnare inciperet, durante videlicet persecutione Saulis. Nam tametsi Dauid linitus oleo fuisset à Samuele, cùm adhuc puer esset; tamen illa vnctio fuit priuata, non publica, & adhibita potius ad designādum, quàm ad consecrādum Regem. Postea verò Saule occiso, vnctus fuit Dauid in Regem publicè ac solénniter, vt constat ex libro 2. Regum cap. 2. Et de hac posteriore vnctione, intelligendus est titulus huius Psalmi. Videtur autē hic Psalmus scriptus fuisse proximè post superiorem, Dauide adhuc in exilio & tribulatione constituto: sed quia post orationem Psalmi pręcedentis magna consolatione spiritus affectus fuerat, & Deo reuelante cognouerat, ad maius quoddam regnū, quàm sint regna terrena, se vocari; ineffabili desiderio ad cæleste regnum suspirare, ac temporalia omnia, siue aduersa, siue prospera contēnere cæpit. Conuenit idem Psalmus omnibus electis, qui iam inuncti sunt vnctione gratiæ, atque ad regnum cæleste designati, & ad vnctionem gloriæ, per quā verè regnare incipient, tota animi deuotione suspirant.

Explicatio Psalmi 26.

I. **DOminus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo?**

Tribulatio tenebras adducit, prosperitas lucem & serenitatem: perturbat enim & confundit animum tribulatio, vt non facilè videat, quid facto opus sit, atque inde ad impatientiam, vel aliquod aliud peccatum prouocatur. Sed si Deus lumine diuinitus immisso tenebras disijciat, continuo cernit animus momentaneam & leuem esse tribulationem, quæ in vmbra noctis magnum horrorem incutiebat, & simul cernit protegente se Deo, tribulationem non solùm non posse nocere, sed etiam mirificè profuturam. Hoc Dei beneficium expertus Dauid in persona sua & omnium electorum canit, Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? quasi dicat, Ignorantia & infirmitas timidum me in tribulatione reddebant, sed cùm Dominus illustrauerit iam mentem meam, meque apertè cernere fecerit, nullam temporalem calamitatem grauem aut diuturnam esse, & amoris diuini vnguento sanauerit infirmitatem meam, neminé timeo: veritas enim tenebras, & charitas foras mittit timorem.

Dominus protector vitę meæ, à quo trepidabo? II.

Addit aliud argumentum, quo sibi ipse persuadeat, nullum timorem deinceps esse admittendum. Dominus, inquit, non solùm illuminat & sanat, sed illuminatum & sanatum non deserit, sed protegit assiduè scuto prouidentiæ & beneuolentiæ suæ, à quo igitur trepidabo? Si Deus pro nobis, quis contra nos? si Rex cohorte mortalium militum stipatus non timet, cur timeat seruus Dei stipatus protectione omnipotentis & immortalis Imperatoris? Sāctus Martinus, apud Sulpitium, ego, inquit, signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, cuneos hostium penetrabo securus. nimirum ex ijs erat qui dicere poterant, Dominus protector vitæ meæ à quo trepidabo?

Dum appropiant super me nocentes, vt edant carnes meas. III.

Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt. IIII.

Descri-

Describit effectum protectionis Dei, & præteritum pro futuro ponit, more prophetarum ad designandam rerum certitudinem. Sensus igitur est. Ex protectione Dei fiet, vt cùm appropinquabunt super me, quasi prostratum & deiectum, ij qui nocere mihi cupiunt, & quasi canes, aut leones famelici carnibus meis saturari desiderant; tunc isti ipsi, qui tribulant me, & inimici mei sunt, debiles fient, & corruent; ita conatu suo, non mihi, sed sibi nocebunt. Hoc verissimum esse, non solùm Dauidis, sed Christi, & Martyrum, atque adeò Sanctorum omnium exempla demonstrant. In Hebræo & Græco habetur, tribulantes me, & inimici mei, Latinus interpres omittit illud, &, sed res est parui momenti. pro, infirmati sunt, Sanctus Hieronymus vertit, impegerunt, sed verbum hebraicum vtrumq; significat.

V. **Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.**

VI. **Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.**

Addit ad ea quæ dixerat, vt spem & fiduciam plenissimam se in Deo habere demonstret, non solùm se non timere singulos hostes, sed neq; integra castra, & ea non in tentorijs quiescentia, sed in acie præliátia. Illud, In hoc ego sperabo, variè exponitur, propterea

זאת quod, tũ in Hebræo, zoth, tum in Græco ταύτῃ, vox est generis fœminini. Sanctus Augustinus exponit, in hac petitione. Theodoretus, in hac spe: Euthymius, in hoc meo corde: nam cor Græcè est generis fœminini, sed videtur Latinus interpres rectissimè vertisse, in hoc ego sperabo. Considerauit enim Hebræos carere neutro genere, & pro eo vti genere feminino: proinde, illud,

זאת zoth, non significare, in hac spe, vel in hac petitione, vel in hoc corde, sed absolutè, in hoc, idest, in hac re, videlicet quod Deus sit illuminatio, & salus, & protectio mea, vt supra dictum est. Itaque Græci posuerunt ἐν ταύτῃ, non quòd careant neutro genere, sed quia voluerunt ad verbum reddere, quod erat in Hebræo; sed Latinus non tam vocem, quàm significationẽ respexit.

Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitẽ in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. VII.

Mirum est cur Latinus interpres non verterit, Vnum petij à Domino: nam hoc etiam loco in Hebręo habetur genus fœmininum, pro neutro. Voluit igitur in hac voce reddenda imitari Græcum interpretẽ, & vertere ad verbum. Sensus tamẽ est, Vnã petij, idest, vnum petij, siue, vnam rem petij. Pleriq; intelligunt hunc locum de domo Domini, vbi erat arca Dei & propitiatoriũ, & volunt hũc esse sensum, vnum petij à Domino, hoc requirã, vt de hoc exilio reuertar, & liceat mihi assiduè versari in tabernaculo Domini, vbi est arca Dei, & propitiatorium, &c. Sed certè mihi sententia S. Augustini, qui exponit de domo cælesti, nõ solùm vera, sed etiã literalis esse videtur. Nam non dicit Dauid, cupere se habitare prope domum Domini, sed in ipsa domo Domini: notum autem est, non habitasse vnquã Dauidem in domo Domini, sed in palatio proprio, quod longè aberat à tabernaculo, pręsertim antequam arca deferretur in montem Sion: & potuisset vtique si voluisset, quando Rex erat, habitare iuxta tabernaculum Domini. Præterea similis est hic locus illi, qui habetur in Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sęculorum laudabunt te, quod certè non cõuenit nisi habitatoribus domus Dei, quæ est in cælo. Denique nunquam Dauid, vir sanctus & perfectus, rem aliquam temporalem tanto affectu peteret, vt diceret, vnam petij, hanc requiram, quasi nihil aliud petendum sit. Explicat igitur hoc loco Propheta radicem veram confidentiæ in Deum, & cur non timeat malum aliquod temporale: Radix enim est ardens charitas .I
in Deũ: qui enim ardenter diligit summum atque æternum bonum, nihili facit omnia temporalia. Vnam, inquit, petij à Domino, hanc requiram, idest,

nihil

nihil temporale appet·, nō magni facio iacturam omnium aliarum rerum, modo vnam rem habere merear; ideò de hac vna sollicitus sum, hanc vnam petij, hanc vnam petam, vt videlicet inhabitem in domo Domini, non ad tépus, sed, omnibus diebus vitæ meæ, idest, quamdiu durabit vita sanctorum cum Deo, quæ sine dubio non habebit finem. Valde propriè dictum est, vt inhabitem in domo Domini: nam hic in terris, quamuis amici, imò filij Dei simus; tamen non habitamus, sed ambulamus cum Deo; nec in domo, sed in tentorio requiescimus.

VIII. **Vt videam voluptatem Domini, & visitem templum eius.**

Docet, cur in domo Domini habitare desideret, quia videlicet ibi perfecta felicitas est. Multi latini Codices habent, Vt videam voluntatem Domini: sed rectè correcti sunt in editione Sixti V. & Clementis VIII. & positum, vt videam voluptatem Domini, vt habebant emendatissimi codices manuscripti. Per voluptatem autem hoc loco non est accipiéda actio delectationis, sed obiectum, idest, pulchritudo, venustas, suauitas. Nam vox Hebræa, noham, propriè pulchritudiné significat: vox autem Græca τερπνότης potest delectationem & voluptatem significare, quam vocem Latinus interpres accepit, sed significat etiam venustatem & pulchritudinem, & pro pulchritudine hoc loco vocem illam Theodoretus accepit. Quare vox Latina voluptas, si cū Hebræa & Græca conuenire debeat, accipienda est, pro voluptate obiectiua, idest, pro pulchritudine & venustate. Quod ipsum etiam verbum videndi, siue contemplandi requirit: non enim propriè videmus actionem delectationis, sed rem delectabilem. Itaq; S. Hieronymus vertit, Vt videam pulchritudinem Domini; & S. Augustinus legit, vt contempler delectationem Domini, & exponit per delectationem, speciem delectabilem. Si quis tamen omnino vellet, voluptatem hoc loco accipere pro ipsa actione capiendi delectationem, non deberet intelligere per voluptatem Domini, delectationem, qua fruitur Dominus, sed quæ percipitur ex Domino, idest, ex visione pulchritudinis Domini, atq; ita sensus in idem recideret. Porrò S. Dauid hoc loco omnino propriè felicitatem expressit; quæ ex sententia solidioris scholæ in actione nobilissima potétiæ omnium præstātissimæ erga summum obiectum, idest, in intellectuali Dei visione consistit, ex qua ineffabilis voluptas & delectatio sequitur. Illud auté quod additur, Et visitem templū eius, S. Augustinus legit, & protegar à templo eius. In qua lectione, nescio quos codices sit sequutus: Hebræus enim & Græcus nihil habent, quod ad protectionem referri possit. Vox Hebrça, bacher, significat propriè quęrere, inspicere, oculis perlustrare, præsertim illucescente die: vnde bocher, Hebræis significat mane, quia tunc primùm depulsis tenebris, requirim⁹ & perlustramus ea quæ latebant. Sic etiam vox Gręca ἐπισκέπτεσθαι, significat considerare, attédere, visitare. Sensus igitur est, vt videam pulchritudinem Domini, & deinde ad nouam illam lucé, visitem, idest, oculis perlustrem & requiram totum illud cæleste Dei templum, & omnia quæ in eo sunt. Nam re vera post visioné Dei, nihil iucundius occurrere potest, quàm spectaculū illius cælestis patriæ, & diuinæ illius domus, in qua sunt omnes Beati, quæ meritò templū dicitur, cùm non sit domus aut ciuitas profana, sed sacratissima, cùm in ea nihil profanum agatur, sed assiduè sacrificetur hostia laudis & iubilationis.

נֹעַם בַּקֵּר בֹּקֶר

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me, in abscondito tabernaculi sui. IX.

Reddit rationem, cur tam audacter petat habitare in domo Domini, & videre pulchritudinem eius; quia gustare iam cæpit, quia dulcis est Dominus, & pignus amoris eius iam tenet. quasi bre-

breuissimè diceret, audeo petere gloriam, quoniam percepi gratiam. Sunt autem verba omnia metaphorica. non enim propriè absconditus fuit Dauid in tabernaculo Domini, cùm quæreretur à Saule, sed sensus horum verborum est, tempore præsentis vitæ, in qua dies mali sunt, tam singulari prouidentia Deus me defendit ac protexit, ac si in intima & abditissima parte tabernaculi sui, me collocasset. Ex hac autem tanta Dei gratia & beneuolentia, spem concipio, me aliquando ad domum Domini peruenturum, quod vnum peto & requiro. Idem verò significatur in vtraque parte versiculi: nam abscondi in tabernaculo, non est poni in quacunque parte tabernaculi, sed in abscondito tabernaculi collocari, vbi à malis omnibus protegatur. In Hebræo & Græco, illud, in die malorum, coniungitur cum prima parte versiculi, abscondit me in tabernaculo suo in die malorum. Sed in codice Latino coniungitur cum secunda parte, hoc modo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. Perinde est, vbi ponatur interpunctio, cùm sensus sit idem: tamē prior interpūctio habetur etiam in libris Patrum Augustini & aliorum; & fortasse in Latino codice interpunctio non tam deseruit intelligentiæ, quam cantui.

X. **In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.**

Alia metaphora idem significat, nimirum se à Deo singulari prouidentia protectū ac defensum; ac si in arce munitissima & altissima collocatus fuisset. Similis metaphora est apud Isai. c. 33. Iste, iustus videlicet, in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius. Itaque sensus est, In petra exaltauit me, idest, posuit me in loco sublimi & munito. Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos, idest, ex eo quod in loco tutissimo & altissimo iam cōsisto, factum est vt caput meum sit exaltatum super inimicos meos, id est, sim superior & victor inimicorum meorum. Porrò per has metaphoras, non solùm describitur protectio & defensio hominis iusti, cui nihil nocere possunt omnium aduersariorū machinationes, iuxta illud S. Petri, Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed etiam indicatur modus, quo vir iustus ad hāc securitatem peruenit: modus enim est ascensio mentis per contemplationem in Deum, & res æternas. Qui enim serio meditatur æterna, & ardenter Deum amat, iam est in altissima & munitissima petra constitutus, vt nihil ei nocere possit, cùm terrena omnia iam illi viluerint.

Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis, cantabo & psalmum dicam Domino. XI.

In Hebræo coniungitur prima vox huius versiculi cum superiore, & pro circuiui, legitur, circuitibus meis, vt sit integra sententia, Exaltauit caput meū super inimicos meos, circuitibus meis: vel, vt vertit S. Hieronymus, qui sunt in circuitu meo. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt, sebibothai, סבבותי
vt nunc est in Hebræo, & significat circuitibus meis; sed, sabbothi, idest, circuiui, vnica literula dempta, & pūctis סבותי
mutatis. Igitur Propheta per contemplationem supra terrena omnia exaltatus, erumpit in admirationem operum Dei, & laudem opificis omnipotentis. Circuiui, inquit, idest, mente perlustraui omnia opera Dei, quæ sunt in cælo & in terra. Et immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis, idest, in hoc ingenti tabernaculo Dei, quod est cælum, quò per contemplationem ascēdi, magna voce, ex magna admiratione procedente, laudaui Deum, quæ laus sacrificium est illi gratissimum. Sic enim alibi legimus, Immola Deo sacrificium laudis: & rursum, Sacrificium laudis honorificabit me. Nec solùm, inquit, immolaui hostiam vociferationis, sed & deinceps pergam assiduè idem facere, cantabo, & psalmum dicam Domino.

Exaudi

XII. **Exaudi Domine vocem meã, qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me.**

Redit ad id quod dixerat, Vnam petij à Domino, hanc requiram. Atque in hac vna petitione se exaudiri postulat, flagrans nimirum ardenti desiderio videndi dilectum. Exaudi, inquit, Domine vocem meam, qua clamaui ad te, videlicet vocem illam, qua clamaui vnam petij à Domino, hanc requiram, &c. Miserere mei hoc exilium agrè ferentis, & exaudi me.

XIII. Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram.

XIIII. Ne auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo.

Hæc non tam egent explicatione, quàm pia meditatione, & imitatione. Tibi dixit cor meum, idest, tibi loquitur desiderium meum: Exquisiuit te facies mea, idest, oculi mei interiores, qui sunt in facie animæ meæ, tuam pulchritudinem requirunt, cætera omnia fastidiũt. Faciem tuam Domine requiram, idest, hoc semper erit studium meum, vt conspectum tuum quæram, non solùm vt in alio sæculo reuelata facie vultum tuum videam; sed etiam in hoc sæculo, hoc vnum satagam, vt me respicias, & respiciendo illumines & accendas. Ne auertas faciem tuam à me, idest, noli quæso cessare à me respiciendo, ne simul lumen obscuretur, & charitas refrigescat. Ne declines in ira à seruo tuo, idest, ne sinas me in peccata labi, ne fortè iratus à me recedas. Rectè hoc loco Sãctus Augustinus obseruat, timorem castum, non seruilem exprimi in his verbis: Timor enim seruilis cupit abesse dominum, ne puniat, ac ideò non diceret, ne declines, sed abi & declina: timor autem castus, qui dilectum verè amat, nihil magis timet, quàm ne dilectus recedat. In textu Græco, post illa verba, Tibi dixit cor meum, additur, Dominum requiram; sed ea verba non habentur in Hebræo, neque leguntur à Hieronymo, & Augustino, quamuis à Theodoreto, & Euthymio legantur. In Hebræo non habetur pronomen, te, vbi legimus, exquisiuit te facies mea, sed absolutè, exquisiuit facies mea: cæterum subintelligitur, & ideò additum est ab Interpretibus Græcis & Latinis.

XV. Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.

Quia dixerat, ne declines in ira à seruo tuo, considerans se suis viribus non posse cauere peccata, ob quæ in iram incurrimus, clamat ad Deum, vt adiuuare non cesset. In Hebræo habetur, Adiutorium meum fuisti, sed Septuaginta Interpretes non videntur legisse, hahita, idest, fuisti, sed hehie, quod significat, esto: nam est similitudo maxima inter has voces si remoueantur puncta, quæ tempore Septuaginta Interpretum, nondum erant apposita. Sensus autem semper est verus, & ad rem faciens: nam si legamus, adiutor meus fuisti, ne derelinquas me; sensus erit, quoniã hactenus me semper adiuuisti, deinceps quoque me adiuua: si verò legamus, Adiutor meus esto, ne derelinquas me, erit repetitio eiusdem orationis, quæ magnum affectum exprimit. Porrò in verbis illis, Ne derelinquas me, neque despicias me, videtur Latinus Interpres inuertisse ordinem: Nam in Hebræo & Græco textu prius est, ne despicias, siue ne abijcias me, quàm, ne derelinquas me. Pro illo autem, ne despicias Græci habent vocem valdè significantem, ἀποσκορακίσῃς, quę apud Euthymium deducitur, vel à scoria, vel à coruis, & significat proijci, quomodo proijcitur scoria, vel quomodo proijciuntur ad coruos cadauera. Petit igitur iustus auxilium Dei, ne peccet, & si fortè peccauerit, nõ proijci a facie Dei, quomodo proijcitur scoria, vel non proijci ad infernales coruos, & non solùm non proijci, siue despici, sed neque absolutè relinqui, & dimitti; sed benignè curari & sanari: ideò

הָיִיתָ
הֱיֵה

ideò enim addit Deus salutaris meus. Saluatoris enim, non est despicere, ac deserere miserũ, sed saluare, & curare.

XVI. **Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me; Dominus autem assumpsit me.**

Magna ratio redditur, cur æquum sit, Deum adiuuare, quia videlicet, nemo sit illo amantior. Notanda est phrasis Hebraica, qua Deum in tertia persona reuerētiæ causa Propheta alloquitur: non enim dicit, Tu autem assumpsisti me, sed, Dominus autem assumpsit me. Similis est phrasis in Genesi c.31.n.35. vbi Rachel dicit patri suo, Ne irascatur Dominus meus, quòd coram te assurgere nequeo: & lib.3. Regum cap.1. nu.27. dicit Nathan Dauidi, Nunquid à Domino meo Rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo, quis sessurus esset super thronum Domini mei Regis post eum? Illud igitur, Dominus autē assumpsit me, idem est, ac si dictū esset, Tu autem Domine assumpsisti me, siue collegisti me, vt propriè significat vox hebraica. Est autem in his verbis quędam figura aptissima, ad explicandum beneficium Dei. non enim puer erat Dauid, vt egeret parentum auxilio, neq; magnum erat in illa ætate relinqui à parentibus, qui oneri potius quàm auxilio esse potuissent. Sensus igitur horum verborum est, Ego sum instar infantis recens nati, quem pater & mater dereliquerunt humi iacentem, atque omni iniuriæ expositum: Tu autem Domine, ita abiectum & desolatum, benignissimè collegisti & fouisti. verè enim si quis fragilitatem naturæ humanæ consideret, & hostium inuisibilium potestatem, & quantopere Dei gratia in omnibus actionibus egeamus, nullo modo negare poterit, nos infantibus à parentibus neglectis rectissimè comparari. Porrò sanctus Ezechias, vsque adeò rem hanc intelligebat, vt non infanti, sed pullo hirundinis se ipse comparauerit, Isai.38. Sicut pullus, inquit, hirundinis, sic clamabo.

Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in semitam rectam propter inimicos meos. XVII.

Quia se comparauerat infantulo, quem Deus collegerat, rectè iam petit, vt se ambulare doceat. petit igitur gratiam implendi mandata diuina, quam gratiam in toto psalterio frequentissimè petere solet; nec immeritò, cùm ea sit via ad illam cælestem domum Dei, quam vnam se toto corde desiderare paulo ante professus est: pro, Legem pone mihi Domine in via tua, in Hebræo est, doce me viā tuam, siue, vt vertit Sanctus Hieronymus, ostende mihi viam tuam. In Græco, est vnum verbum, νομοθέτησον, quod secundùm etymologiam significat, legem ponere, vt Latinus Interpres reddidit. Cæterum accipitur etiam, pro docere, erudire, præceptorem se exhibere. proindè hoc loco, legem pone mihi in via tua, significat, erudias me circa viam, idest, circa legem tuam: quòd in alio Psalmo legimus, Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me, Ac vt alibi diximus, nō postulat Propheta notitiam solam legis, sed internam vnctionem, qua sibi à Spiritu sancto intimè persuadeatur, seruandam esse Dei legem. Idem ferè significant verba sequentia, & dirige me in semitam rectam, idest, duc me per viam mādatorum tuorum, quæ est verè semita recta, idest, iustissima, sed angusta. nisi magis placeat, per illud, doce me viam tuam, postulari lumen internum: per illud, & dirige me in semitam rectam, postulari pium affectū implendi mandata diuina: quod additur propter inimicos meos, vel, vt Sanctus Hieronymus vertit, propter insidiatores meos, significat, valdè necessariam esse gratiam Dei, in hac peregrinatione, propter multitudinem hostium, tum visibilium, tum inuisibilium, qui nobis vbique insidiantur, vt à recta via legis diuinæ nos deducant, & ad inuia & prærupta vitiorum nos perducant.

XVIII. Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.

Pergit in eadẽ petitione. petit enim non tradi in animam, idest, volũtatem & desiderium hostium, præcipuè inuisibilium. Similis phrasis est, Lucæ 23. Iesum verò tradidit voluntati eorum: idem enim est voluntati eorum, & in voluntatem eorum, sed illa, est phrasis Latina, hæc, hebraica. Itaque sanctus Hieronymus vertit, Ne tradideris me animæ tribulantium me. Sequẽtia verba, Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui; à multis referuntur ad falsa testimonia, quæ dicebantur aduersus Dauidem: quod quidem nõ improbo, sed videtur mihi sensus magis cohęrere cum præcedentibus, & sequentibus verbis, & cum argumento totius Psalmi, si referamus hæc verba ad tẽtationes Dæmonum, siue hominum, qui falsis promissis, vel minis hominem iustũ ad impatientiam, vel alia peccata deducere conantur, iuxta illud Psal. 118. Narrauerũt mihi iniqui fabulationes, sed non, vt lex tua. In Hebræo habetur, Insurrexerunt in me testes falsitatis, siue mendacij; proinde illud, testes iniqui, accipiendum est, pro, testes falsi, qui iniquè agunt, dum falsa pro veris obtrudũt, vt ad iniquitatem impellant. Quod additur, & mentita est iniquitas sibi, non tam est interpretatio, quàm explicatio verborum Hebraicorum; in Hebræo enim non habentur, nisi duæ voces, vifeach, chamas, quas voces S. Hieronymus vertit, & apertum mendacium. Alij reddunt, & loquẽs rapinam. Sed Septuaginta Interpretes acutissimè, & verissimè transtulerunt: nam illud vifeach, tametsi à verbo iafach, significet loqui, vnde Neoterici vertunt, loquens: tamen potest deduci à verbo, fuach, quod significat, illaqueari, vnde est nomen fach, laqueus. Et vox illa, chamas, licet significare possit rapinam & mendacium, tamen frequentissimè accipitur pro iniquitate. Intellexerunt ergo Septuaginta Interpretes, hic significari ipsam iniquitatem, à seipsa illaqueatam, dum videlicet, homines vel Dæmones iniqui, in propriam perniciem, falsitatis laqueos iusto tetenderunt. Quod alijs verbis dixit Daniel, iniquis illis senioribus Susannæ accusatoribus, Et tu mẽtitus es in caput tuum. Ait igitur Dauid, insurrexerunt in me testes iniqui, falsitatem & mendacia obtrudentes, & illaqueata est iniquitas, idest, sed iniquitas mentita est sibi, idest, nemini nocebit, nisi proprio auctori.

(margin: ויפח חמס ויפח יפח פוח פח חמס)

Credo videre bona Domini, in terra viuentium. XIX.

Reddit rationem, cur mentita sit iniquitas sibi. Ego enim, inquit, inuitis omnibus inimicis meis, credo, idest, certò confido, me visurum bona Domini, idest, illa bona, quæ ipsi etiam Domino bona sunt, quę illum beatum reddunt, quæ sola sunt vera bona, idq. in terra viuentium, idest, in regione illa vbi mors locum non habet. In Hebręo habetur initio versiculi vna vox, lule, quam aliqui vertunt, nisi, & melius. S. Hieronymus, autem, Ego autem credo videre, &c. A Septuaginta Interpretibus fuit omissa, quia non erat magni momenti quantum ad sensum. לולא

Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. XX.

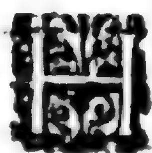
Concludit per apostrophen ad seipsum, sectandam esse patientiam & fiduciam in Deum. quasi dicat, Ergo anima mea, quia desideras in domo Dei habitare, quia tam multa pignora diuini amoris habes, quia credis videre bona Domini in terra viuentium, noli deficere in tribulationibus, neque terrenas consolationes respicias, sed patienter expecta, confortare in Domino, viriliter age, dum transeant dies mali, & aduenient dies boni. In Hebræo ad verbum habetur vt vertit sanctus Hieronymus, expecta Dominum, confortare, & roboretur cor tuum, & expecta Dominum. Similiter in Gręco sunt

sunt eædem voces in principio, & in fine. Sed Latinus Interpres varietate gaudet. ideò initio posuit, expecta Dominum, & in fine, sustine Dominum. Patientia cum fiducia coniuncta vires addit, & vires additæ patientiam & fiduciam augét. Ait igitur, Expecta Dominum, idest, patienter, & cum fiducia expecta auxilium, & consolationem Domini: Hinc viriliter age, seu roborare: roborare autem non armis exterioribus, sed confortetur cor tuum, excita animum, audacter perge. Hinc vero, multo magis confide, & cum patientia expecta consolatorem, & adiutorem Dominum, qui sine dubio, cùm sit fidelis & iustus, veniens veniet, & non tardabit.

PSALMVS XXVII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus, ipsi Dauid.

VNC Psalmum de Dauide fugiente Saulis persecutionem, exponunt Theodoretus, & Euthymius. Sed repugnant multa. primo quòd in titulo id non indicetur, sicut alias ferè semper fieri solet, cùm ad historiam Psalmus respicit. Secundo, quòd in hoc Psalmo, is, qui loquitur appellat se Regem; Dauid autem eo tempore nondum Rex erat. Tertio, quòd in eodem Psalmo dicit is qui loquitur, se exauditum, & refloruisse carné suam: quod certè Dauidi pro eo tépore, quo Saulem fugiebat, conuenire non potest. Recentiores aliqui exponunt de Dauide iam Rege, & perfectè liberato à persecutione Saulis. Sed si ita esset, non diceret, Ad te Domine clamabo, ne sileas à me: sed diceret, Ad te Domine clamaui, &c. Videtur igitur præferenda Sancti Augustini, & Sancti Hieronymi expositio, qui in persona Christi Psalmnm à Dauide cantatum fuisse volunt: Dauid enim qui simul præuidebat passionem, & glorificationem Christi, conueniéter ea coniungere potuit, sicut etiá fecit in Psalmo 21. cuius Psalmi longissimi & pulcherrimi, hic, quem explicandum in manibus habemus, videtur esse quasi compendium.

Explicatio Psalmi 27.

AD te Domine clamabo, Deus meus ne sileas à me, ne quando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum. I.

Verba sunt Christi in cruce pendentis, ac postulátis celerem resurrectioné. Pro illo, Deus meus, in Hebræo est, petra mea, siue fortis meus: & quanquam hoc ipsum nomen ponitur ad significandũ Deum, & rectè Septuaginta verterunt, Deus meus, tamen ex vi Hebraicæ vocis, intelligimus hoc loco inuocari Deum, qua potentissimus est, & potest morti ipsi imperare, vt Christum cito restituat. Pro, ne sileas à me, S. Hieronymus vertit, ne obsurdescas mihi. Sed sciédum est, verbum, charas, חרש significare tacere, silere; surdũ se ostendere. Itaque sensus est, ne sileas, quasi non audieris vocem meam, ne veluti surdum te mihi exhibeas. Illud, à me, idé est, quod mihi, ex hebraica phrasi. Breuiter petit exaudiri se, & responderi sibi, facturum Deum, quod petitur. Quod sequitur, ne quando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum, continet causam, cur velit sibi responderi, quia videlicet, nisi Deus exaudiat & respondeat, erit ipse similis alijs hominibus mortalibus, qui per mortem dissoluuntur, atque ad inferos descendunt, non redituri. Ne quando taceas à me, idest, ne fortè tu non exaudias, & hinc fiet, vt ego per omnia similis fiam descendentibus in lacum, idest, ijs, qui moriuntur, & ad inferos descendunt, sine spe resurgendi, nisi in die nouissimo. Posset etiam sensus esse, si non exaudias, ero similis hominibus mortuis: sicut enim mortui nihil omnino possunt, ita homo sine Dei adiutorio nihil omnino potest. Vox Hebræa, bor, significat cisternam, בור

lacum,

lacum, profundam foueam: poteſt igitur accipi pro ſepulchro, ſed melius pro loco ſubterraneo animarum; ſicut Iſaiæ 14. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci; & cap. 38. Non expectabunt qui deſcendunt in lacum veritatem tuam: quomodo etiam accipitur in illa oratione Eccleſiaſtica, Libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis, &c.

II. **Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum.**

Quod antea dixerat, ne ſileas, &, ne taceas, nunc clarius dicit, Exaudi Domine vocem deprecationis meæ: volebat enim Deum reſpondere, vt id ſignũ eſſet exauditionis. Illud, Domine, non eſt in Hebræo, ſed solùm, exaudi vocẽ deprecationis meæ. S. Hieronymus in epiſt. ad Suniã & Fretellam, exiſtimat eſſe additum ab aliquo explicationis gratia: fortaſſe etiã excidit ex noſtris codicibus, quibus Septuaginta vſi sũt, aderat. Illud, dum oro ad te, in Hebræo ſignificantius habetur, dum clamo ad te, ideſt, dum oro cum clamore valido, vt Apoſtolus loquitur ad Hebr. 5. Illud, dum extollo manus meas, ſignificat à ſigno, eandem ipſam orationem: ſolebant enim Hebræi manus in altum tollere, cùm orabant, cuius cerimoniæ pleni ſunt libri ſacri: ſed & Gentiles eundem ritum imitabantur. Itaque idem eſt, dum oro ad te, & dum extollo manus meas ad templum tuum. Alluſit verò interim Propheta, ad manus Domini in Cruce extenſas, & ad celum ſublatas. tunc enim veriſſimè dicere potuit Dominus, dum clamo ad te, & dum extollo manus, &c. quando de Cruce orauit. Pro voce, ad templũ, in Hebræo eſt, deuir, quod propriè oraculum ſignificat, vnde Deus reſponſa dabat. Sed hoc loco, ſiue templum, ſiue oraculum, pro cæleſti templo, & oraculo accipitur.

דביר

Ne ſimul trahas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem, ne perdas me. III.

Solus Chriſtus id verè dicere potuit: ipſe enim ſolus fuit omnibus modis ſegregatus à peccatoribus, vt dicit Apoſtolus ad Hebr. 7. Et ſicut ſolus fuit, in quem peccatum cadere non potuit, ita iuſtiſſimè petit, vt non iudicetur, & nõ pereat cum peccatoribus, ſed ipſam potius mortem occidat, & reſurgens ex mortuis, de mortis Principe, & de ipſa morte glorioſè triumphet. Rectè in editione Sixti V. & Clementis VIII. emendatum eſt, ne trahas, quod antea legebatur, ne tradas: nam cùm tã vox Hebraica, quàm Græca, ſignificet trahere, veriſimile eſt ob literarum ſimilitudinem, vitio librariorum, irrepſiſſe in editionem Latinam, ne tradas. Illud, ne perdas, non habetur in Hebræo, ſed additum eſt, explicationis gratia. Itaque ſenſus eſt, ne trahas me ad interitum cum cæteris hominibus, qui peccatores ſunt, cùm ego peccator non ſim.

Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. IIII.

Deſcribit peccatores ab eo peccato quod vniuerſalius eſt, & communius: Nã idcirco in alio Pſalmo dicitur, Omnis homo mẽdax: & in alio, Ab homine iniquo & doloſo eripe me: & de Chriſto dicit Apoſtolus Petrus, Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. quaſi dolus, ferè tam latè pateat, quàm peccatum. Certè plurimi ſunt, qui volunt videri amici, benè velle proximis, & tamen ab amore proprio excæcati, malum habent in corde, ideſt, odio, vel inuidentia erga eoſdem proximos afficiuntur.

Da illis ſecundùm opera eorũ, & ſecundùm nequitiam adinuentionum ipſorum. V.

Secũdùm opera manuum eorũ

tribue illis, redde retributionem eorum ipsis.

Hæc non imprecatio, ſed prophetia eſt, vt aliàs ſæpè monuimus: ſignificatur enim his verbis, id omninò futurũ, vt mali malè pereant, niſi videlicet, ex malis boni fiant. Senſus igitur eſt, Dabis peccatoribus ſecundùm opera eorum, ideſt, afficies ea pœna, quam merentur opera eorum. Et ſecundùm nequitiam adinuentionum ipſorum, ſupple, dabis eis, ideſt, ſicut ipſi ex malitia ſua excogitauerunt, & adinuenerunt varios modos vexandi iuſtos; ita tu per ſapientiam inuenies varios modos cruciandi peccatores; & denique, reddes eis retributionem ſuam, ideſt, ipſi retribuerunt iuſtis mala pro bonis, ſed tu eam retributionem conuertes in caput ipſorum, facies enim vt illis noceat, non iuſtis.

VII. **Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum eius deſtrues illos, & non ædificabis eos.**

Hinc apparet fuiſſe prophetiam, nõ imprecationem id, quod duobus ſuperioribus verſiculis continetur: nõ enim dicit, Deſtrue eos, ſed deſtrues eos, vel vt habetur in Hebræo, deſtruet eos. Significatur his verbis radix omnium malorum: radix enim eſt, nolle intelligere opera Domini, non applicare animum ad conſideranda, & cognoſcẽda mirabilia opera Dei, quæ fecit creatione, in redemptione, in gubernatione generis humani: ſi quis enim iſta conſideret vix fieri poteſt, quin in Dei amorem mirificè exardeſcat. Hinc 1. Cor. 2. B. Paulus ait, Si cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent: & ipſe Dominus Lucæ 19. Quia ſi cognouiſſes & tu, & quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi: & infra, Non relinquent in te lapidem ſuper lapidem, eo quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ. Quod attinet ad verba, in Latina editione eſt aliqua obſcuritas, quæ non eſt in Hebraica, neq. in Græca: nam in his editionibus legitur, Quoniam non intellexerunt in opera Domini, & in opera manuum eius, vel, vt S. Hieronymus reddit, Quoniam non intellexerunt opera Domini, & opus manuum eius: illa enim præpoſitio, in, adiungitur vtrique nomini ex phraſi hebraica, ſed ſecundùm vſum linguæ Latinæ, ex vtroque loco tolli potuiſſet. Latinus autem Interpretes ex priori loco ſuſtulit, in poſteriore reliquit; ideò ſentẽtiam obſcuriorem reddidit. Cur autem Propheta cùm dixiſſet, Non intellexerunt opera Domini, adiunxerit, & opera manuum eius, ratio eſſe videtur, vt explicaret, ſe loqui præcipuè de illo opere, quod ipſe facit per ſe, non per ſecundas cauſas, quale opus fuit creatio cæli & terræ, incarnatio Verbi, miracula Chriſti, Reſurrectio, & Aſcenſio Domini, & ſimilia. Ait igitur, quoniam peccatores non intellexerunt opera Domini, & præcipuè opera illa, quæ manibus ſuis, ideſt, per ſe immediatè fecit; ideò tu Domine deſtrues illos, & non ædificabis, ideſt, deſtrues illos, & cùm deſtruxeris, non te pœnitebit deſtruxiſſe, ideò nunquam amplius ædificabis eos. Alludit Propheta ad vocem operis manuum Domini, quod opus eſt quaſi ędificatio quædam, quaſi diceret, quia nõ intellexerunt ædificationem Dei, Deus illos deſtruet, & nunquam amplius ædificabit. Id optimè quadrat in ciuitatem, & templum, & ipſum Regnum Iudæorum, quæ omnia Deus ob Iudæorum infidelitatem deſtruxit, nec vnquam amplius ædificabit. Quadrat etiam in ſingulos peccatores, qui non intelligunt ſe eſſe ædificationem Domini, & ad imaginem eius conditos, & precio ſanguinis Domini redẽptos, & tam multa beneficia naturæ & gratiæ in ſe collata; ideò tandem ita deſtruentur, nunquam amplius reædificandi, vt nihil remaneat, niſi ruina ædificij, ideſt, vnde pœnam ſentire perpetuò poſſint. In Hebræo habetur in tertia perſona, deſtruet, & non ædificabit; fortaſſe librariorum vitio, prima litera hebraica, quæ indicat perſonam, mutata eſt; fortaſſe vltima litera

ra Græca, ex qua persona intelligitur, vitio librariorum addita est; fortasse Interpretes, nó tam ad verbum, quàm ad sensum respexerunt.

VIII. **Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.**

Transit Propheta ad gloriam resurrectionis Domini prædicendam, & in persona Christi gratias agit Deo, dicens, Benedictus Dominus, idest, benedicatur ab omnibus Dominus, quoniā exaudiuit vocem deprecationis meæ.

IX. **Dominus adiutor meus & protector meus, in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.**

Explicat, in quo exaudita sit oratio sua, ac dicit, Dominus adiutor meus & protector meus, supple, solet esse. Ideò in ipso sperauit cor meum, idest, fretus auxilio & protectione Dei, non recusaui prelium subire cum Diabolo, & cum ipsa morte, nec spe mea frustratus sum, quoniam adiuuit me Deus, vt planè victor euaserim. In Hebræo, pro, adiutor & protector, habetur, fortitudo & scutum. Ex quo intelligimus, accepisse à Deo auxilium interni roboris, & protectionem externi præsidij.

X. **Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei.**

Describit effectum auxilij & protectionis, qui fuit gloriosa Resurrectio, ob quam toto corde laudaturum se dicit Deum. Refloruit caro mea, idest, caro mea, quæ per mortem exaruerat, non solùm redijt ad vitam, sed ad florem ætatis, sanitatis, lætitiæ, venustatis maximæ redijt. Et ideò, ex voluntate mea, idest, ex corde, confitebor ei confessionem laudis, & gratiarum actionis. In Hebræo nunc legitur, Gauisum est cor meum, & in cantico meo confitebor ei. Itaque pro, caro mea, legitur, cor meum; pro, voluntate mea, legitur, cantico meo. Nam quod pro, refloruit, legatur, gauisum est, vt S. Hieronymus vertit, non multum refert: nam verbum halaz, significat lætari, exultare, & per metaphoram, reflorere, vt rectè verterunt Septuaginta, quia dum arbores reflorescunt, suo modo exhilarari & exultare videntur. Cur autem viri illi doctissimi verterint, caro mea, vbi nunc est, libbi, & voluntate mea, vbi nunc est, mesciri, quæ non significant nisi cor meum, & canticum meum, non potest reddi alia ratio, nisi quia non ita legerint, vt nunc habemus in nostris codicibus, sed verba transposita, & mutata postea fuerint: nam si pro, mesciri, legatur, besciari, quod significat, caro mea, & illud, libbi, transferatur paulò vlterius, efficietur lectio, quam habuerunt Septuaginta, & quā rectè interpretati sunt; nimirum hæc erit lectio, vaialoz besciari, velibbi ahodennu, idest, & refloruit caro mea, & corde meo, siue voluntate mea, confitebor ei.

עלז · לבי · משירי · בשרי · לבי · ויעלז · בשרי · ולבי · אהודנו

Dominus fortitudo plebis suę, & protector saluationum Christi sui est. XI.

Hæc est materia confessionis, de qua dixit, confitebor ei, quòd videlicet Dominus fortitudo plebis suę, quod ostendit dum tam potenter protexit salutem Christi sui, qui est caput totius plebis, & à quo fortitudo & salus totius populi dependet. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, Dominus fortitudo mea; alij vertunt, Dominus fortitudo eis, & hoc sonant verba, quæ nunc sunt in biblijs: sed Septuaginta non videntur legisse, lamo quod est, eis, sed laamo, idest, plebis suæ. Dicit autem, protector saluationum, non protector saluationis, fortasse, quia protector fuit ad multiplicem salutem, videlicet, vt caro mortua non corrumperetur, vt sanguis effusus non periret, vt non solùm anima corpori, & sanguis venis restitueretur, sed vt adderetur immortalitas, impassibilitas, agilitas, splendor, & si quæ sunt alia, quæ ad corpus gloriosum requiruntur.

למו · לעמו

Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditati tuæ, & rege eos, & extolle illos vſque in æternum.

Christo, qui caput eſt Eccleſiæ, glorificato, hoc ſupereſt, vt corpus eius, ideſt, populus Dei, qui eſt peculiaris hæreditas Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo, pariter glorificetur. Dicit igitur Christus ad Patrem, vel Propheta ad Chriſtum, Saluum fac populum tuum. Vt autem ſaluum facias, benedic iuſtificando, rege conſeruando, & protegendo in via, exalta glorificando, quæ glorificatio vſque in ſæculum duret.

PSALMVS XXVIII.

Titulus, & Argumentum. Pſalmi.

Pſalmus Dauid, in conſummatione Tabernaculi.

HIC titulus non habetur in Hebręo, ſed ſolùm, Pſalmus Dauid: reliqua addita ſunt, vel à Septuaginta Interpretibus, vel ab alijs. & duobus modis legitur, & intelligitur titulus huius Pſalmi. Nam S. Baſilius, Theodoretus, & Euthymius legunt, Pſalmus Dauid in exitu tabernaculi, & ſignificari volunt, pręcipi Sacerdotibus & Leuitis exeuntibus de tabernaculo, vt pręparent quæ neceſſaria ſunt ad cultum Dei. S. Hieronymus & Auguſtinus legunt, vt nos habemus in editione vulgata, Pſalmus Dauid in conſummatione tabernaculi: & ſenſum eſſe vult S. Hieronymus, hunc Pſalmum compoſitum fuiſſe, quando Dauid perfecit tabernaculum, & collocauit in eo Arcam Domini. Quod attinet ad argumentum, volunt nonnulli ad literam in toto ferè Pſalmo agi de potentia Dei, & velle Dauidem hortari populum ad laudandum Deum, qui potentiá ſuam ſolet manifeſtare admirandis operibus, quæ ſolo verbo, ſiue imperio facit. Alij quorũ ſublimior interpretatio, & dignior Dauidico ſpiritu eſſe videtur, volunt, in hoc Pſalmo celebrari Euangelicá prędicationé. Congruit verò titulus, in conſummatione tabernaculi: nam cùm Dauid tabernaculum fœderis intelligeret figurá eſſe Eccleſiæ, quæ tabernaculũ Dei cũ hominibus dicitur in Apocalypſi, & ſimul etiá ſpiritu reuelante cognoſceret, inſtrumentum, quo tabernaculũ hoc nouum perficiendum erat, fore prędicationé Euãgelicam, ideò in conſummatione tabernaculi illius vmbratici, Spiritu ſancto inſpirante, cantauit pręconia vocis Domini, qua tabernaculum verum conſtruitur. Nos vtramque explicationem breuiter perſequemur.

Explicatio Pſalmi 28.

AFferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum. 1.

Cantaturus Propheta laudes potentiæ diuinæ, excitat filios Dei, ideſt, populum Dei peculiarem, cui notus erat Deus (nam notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius) vt potentiam illam honorent, victimis eo tempore conſuetis, & etiam prædicatione vocis, & inclinatione corporis. Sed iuxta poſteriorem intelligentiam, cantaturus laudes vocis diuinæ, per quam perficitur tabernaculum, ideſt, Eccleſia, quæ eſt mater omniũ filiorũ Dei, inuitat ipſos filios Dei, ipſos vocatos illa voce cæleſti, vt Deo ſacrificent ſacrificium laudis. Afferte, inquit, filij Dei filios arietum, ideſt, vos per ſanguinem agni immaculati effecti filij Dei, afferte agnos, offerte ſacrificium gratiarum actionis, & laudis: ſic enim explicat ipſe idem Propheta in ſequenti verſiculo, Afferte Domino gloriam, &c. In Hebræo non habetur, Afferte Domino filij Dei, ſed ſolum,

lum, Afferte Domino filios arietum. Fortasse in editione quam habuerunt Septuaginta Interpretes erat vtraque pars versiculi, & postea successu tempo ris excidit pars prior; fortasse etiam nō erat nisi pars posterior, sed ea duobus modis interpretata est, & altera interpretatio, quæ erat in margine irrepsit in textum, & hinc nata est lectio, quam nos habemus. Nam si vox Elim, legatur vt modo se habet, significat arietes; si legatur vnica litera addita Eloim, significat Deum: proinde eadem sententia reddi potuit, Afferte Domino filij Dei: & etiam, Afferte Domino filios arietum. Neque desunt in editione vulgata alij loci, in quibus duæ interpretationes eiusdem sententiæ simul inueniuntur in textu. Certè S. Basilius in Commentario huius Psalmi scribit, in multis exemplaribus addita esse hæc verba, Afferte Domino filij Dei. Ex quo intelligimus, non fuisse hæc verba in omnibus exemplaribus Græcis, sed solùm in aliquibus. Sed vndecunque hæc verba in editione nostra accesserint, satis bene cum sequentibus cohærent, & habentur in omnibus Latinis codicibus, etiam antiquissimis.

אלים
אלהים

II. Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius: adorate Dominum in atrio sancto eius.

Hæc est declaratio sacrificij, quod vt offeramus Domino Propheta nos admonet. Afferte, inquit, Domino gloriam & honorem, idest, voce & opere glorificate Dominum: nec solùm voce, & opere Deum laudate, sed etiā corporis inclinatione illum veneramini, & per veram adorationem supremum Dominum agnoscite, ac protestamini. In Hebræo pro voce, honorem, habetur, hoz, quod propriè fortitudinem, potentiam, siue imperium significat. Ex quo intelligimus, honorem, quem iuxta editionem Græcam & Latinam Deo debemus, esse honorem cōfessionis potentiæ, & imperij Domini: tūc enim Deum verè honoramus, cùm eius potentiam & imperium agnoscimus, & confitemur. Et est valdè ad propositum hoc loco honor potentiæ, cùm in toto Psalmo Dei potentia laudetur. Pro, nomini eius, in codicibus hebraicis cum punctis Rabinorum hubetur, nomini eius: quæ lectio faciliorem sensum habet, quàm nostra. Sed quia editio græca habet, nomini eius, & eodem modo ex Hebræo vertit S. Hieronymus, oportet Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymum aliter legisse, quàm Rabini legerunt. Nimirum ille legerunt, chauod scemò, gloriam nominis eius. Sensus igitur est, Afferte Domino gloriam nomini eius, idest, afferte gloriam Domino, idest, nomini eius, celebrantes videlicet, nomen famam, notitiam Domini. Pro voce, atrio in Hebræo est, hadrat, decore, seu pulchritudine, in Græco est, αὐλῇ: vnde S. Augustinus, & alij legunt, aula. Cæterum facilè est videre, Septuaginta Interpretes non legisse hadrat, sed chadrat, vnica litera simillima immutata: illa enim vox, si legatur per ה significat decorem, si per ח significat atrium, & hanc esse veram lectionem dubitare non possumus, nisi Septuaginta viros, qui omnium iudicio sapientissimi erant, imperitiæ arguere velimus; vt omittam quod magis conuenit cum verbis, Adorate Dominum, in atrio sancto eius, quàm in decore sancto eius. Porrò vox Græca αὐλὴ, non significat id, quod nos Latinè dicimus aulam, sed vestibulum, siue atrium subdiale; proinde qui legunt, in aula, retinent sonum vocis græcæ: qui legunt, in atrio, retinent veram tam hebraicæ, quàm Græcæ vocis significationem. Per hoc atrium sanctum, in quo Deum adorare iubemur, intelligitur tum ipsum tabernaculi iudaici vestibulum, ad quod omnibus promiscuè aditus erat, cùm in tabernaculum soli Sacerdotes intrare permitterentur: tum potissimum Ecclesia Catholica, quæ est velut atrium, seu vestibulum tabernaculi cælestis. nam in Ecclesiam & boni & mali passim admittuntur, sed

עז

שמו
כבוד
כבוד
שמו
הדרת
הדרת
חדרת

ſed in tabernaculum cæleſte illi ſoli ingredientur, qui dicere poterunt Chriſto, vt in Apocalypſi legimus, Feciſti nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotes, Apocal. 5.

III. **Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas.**

Hic iam incipit explicare Propheta, cur nos inuitauerit ad laudandam, & celebrandam potentiam Dei. Cauſa enim eſt, quia vox Domini mirabilia operatur, tum in corporalibus elementis, tum in ſpirituali fabrica Eccleſiæ. Deſcribit primùm operationem Dei in aquis, deinde in aere, tum in igne, poſtremò in terra, quæ ſunt partes principales mundi huius inferioris nobis maximè noti. Prima operatio Dei in aquis deſcribitur in primo cap. Geneſis, cùm dicitur, Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas: & ibidē, dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis: & ibidem, dixit Deus, congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt in locum vnum, & appareat arida. Tunc igitur facta eſt vox Domini ſuper aquas, cùm Deus imperauit vt aquæ diuiderentur, & diuiſæ congregarentur in locum vnum, ideſt, in cauernas terræ, & terra habitabilis fieret. Hæc ipſa vox dicitur tonitruū, Deus maieſtatis intonuit, quia quomodo tonitruum nos continuò proſternit, & obedire cogit: ſic ad imperium Domini, continuò aquæ receſſerunt, & in loca humiliora ſe receperunt. Fuit autem hæc vox, & hoc tonitruum Dei ſuper aquas multas, quia tunc aquæ vndique totam terram cooperiebant, proinde erat quaſi immenſa aquarum abyſſus ſuper terram. Hoc ipſum clarius deſcribit idem Dauid in Pſal. 103. Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius, ſuper montes ſtabunt aquæ, ideſt, immenſitas aquarum vndique terram veſtiebat, ita vt ſuper omnes montes ſtarent aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt: Aſcendunt montes, & deſcendunt campi, in locum quem fundaſti eis, ideſt, ab imperante Deo aquæ receſſerunt, quaſi à tonitruo fugerent, & tūc apparuerunt montes editi, & campi depreſſi. Terminum poſuiſti quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram, ideſt, non ſolùm aquæ ad vocem Domini receſſerunt, & terram aridam atque habitabilem reddiderunt, ſed ab eadem voce Domini terminum acceperunt, quem tranſgredi nunquam audebunt. Iam verò ſecundum alteram expoſitionem, deſcribitur initium Euangelicæ prædicationis, quæ cæpit, cùm Deus ipſe per ſe, Chriſto in aquis Iordanis baptizato, euangelizauit toti mundo, Ieſum Chriſtum eſſe filium ſuum, quod eſt quaſi compendium totius Euangelij. Igitur vox Domini ſuper aquas, eſt illa magnifica Dei vox in Baptiſmo Chriſti audita, Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Matth. 3. Tunc enim Deus maieſtatis intonuit, & intonuit ſuper aquas multas, quia tunc inſtitutum eſt Baptiſma, & data virtus omnibus aquis totius mundi ad filios Dei regenerandos. S. Auguſtinus, per vocem Domini ſuper aquas, intelligit vocem Chriſti ſuper populos, quia dicitur in Apocalypſi cap. 17. Aquæ multæ populi multi ſunt: & addit, ideò dictum eſſe, Deus maieſtatis intonuit, quia maieſtas diuina erat in carne humana Chriſti tanquam in nube, & proinde vox Domini ex humana carne, erat quaſi tonitruum ex nube. Elegans & vera expoſitio: ſed ſuperior, quæ eſt Patrum Græcorum, videtur magis literalis.

Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia. IV.

Vtrique interpretationi laus hæc vocis Dominicæ optimè quadrat. Nam vox Domini iubentis, vt aquæ in principio creationis rerum omnium diuiderentur, & aquæ inferiores in cauernas terræ ſeſe reciperent, & non reuerterentur operire terram, non fuit inanis & ſine effectu, vt pleraque tonitrua eſſe ſolent, quæ nihil præter ingentem ſonitum habent, ſed fuit vox plena virtute & gloria, atque ad eam continuò

eſt

est consequutus effectus. Sic etiam vox Euangelicæ prædicationis ab ipso Deo inchoatæ, & à Christo & Apostolis propagatæ, non fuit inanis verborum strepitus, qualis multorum Oratorum, & Philosophorum est; sed fuit vox efficacissima, & signis atque prodigijs confirmata. Ad efficaciam verbi pertinet illud, in virtute; ad gloriam miraculorum, illud, in magnificentia, siue splen-
הדר dore & decore, vt sonat vox hebraica, hadar. Apostolus Paulus 1. Cor. 2. Prædicatio mea, inquit, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis: & 1. Thessalonic. 1. Euangelium meum non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute, & Spiritu sancto.

V. **Vox Domini confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani.**

Iuxta priorem interpretationem transit Propheta ab operatione Dei in aquis, ad operationem in aere. Significat autem his verbis, vocem Domini, idest, imperium Domini, excitare ventos ac tempestates, quas in Psalmo 148. vocat spiritum procellarum, quæ faciunt verbum eius. Et sanè mirabilis est potentia Dei, quæ rei tam exili, ac tenui tantam virtutem attribuit, vt etiam maximas arbores in momento confringat, & prosternat, quod multi homines magna vi, & longo tempore vix facerent. Nominat autem Propheta cedros, & cedros Libani, quia cedri sunt arbores durissimæ & maximæ, & eæ nusquam maiores inueniuntur, quá in Libano monte. Iam verò iuxta posteriorem interpretationem, cedri Libani ratione sublimitatis sũt homines excelsi, siue magnitudine potentiæ, siue splendore sapientiæ, siue gloria eloquentiæ: ratione boni odoris, quem cedri spirant, sunt homines delicijs & voluptatibus dediti. Denique ratione densitatis & duritiei, qua mirum in modum cedri pollent, sunt homines obstinati & pertinaces in paternis erroribus. Has omnes cedros, Euangelica prædicatio magnificè confregit, & ad humilitatem & mansuetudinem Christianam, necnon ad fructus dignos pœnitentiæ faciendos perduxit. Exemplorum plenæ sunt historiæ.

Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, & dilectus quemadmodum filius vnicornium. VI.

Ex Hebræo iuxta priorem intelligentiam, habetur sensus facilis & pulcherrimus. Sic enim legimus in Hebræo, & saltare faciet eas, sicut vitulum, Libanum, & Sarion, sicut filium vnicornium. & sensus est, non solùm vox Domini confringet cedros Libani, sed etiam integras cedros radicitus euellet, & exilire faciet ea facilitate, qua vituli saliunt. Nec solùm cedros Libani, sed ipsos etiam montes, Libanum, & Sarion saltare faciet ea facilitate, qua filius vnicornium salit. Cui sententiæ similis est illa in Psalmo 113. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Iuxta posteriorem intelligentiam, sensus erit, vox prædicationis Euangelicæ non solùm confringet cedros Libani, idest, viros quamuis excelsos & obstinatos ad humilitatem Fidei Christianæ inflectet; sed etiam easdem cedros eradicabit, & in alium locum exilire faciet, idest, ab affectibus terrenis penitus abstrahet, & ad vitam pænè Angelicam transferet: quod Apostolis & Apostolicis viris conuenit, qui non solùm fideles, sed religiosissimi & perfectissimi euaserunt, vt non tam homines, quàm terrestres Angeli viderentur. Nec solùm cedros singulas, sed integrum montem cedris plenum, siue integras cedrorum syluas exilire faciet Euangelica prædicatio, idest, non solùm hunc, aut illum virum, sed ingentem hominum multitudinem, caternasque integras, ad Fidem, & religioné, vitamque perfectam adducet. Sed videndum est, quid Græca, & Latina editio habeat, inter quas hoc solùm interest, quod in Græca legitur, & comminuet eas tanquam vitulum Libanũ;

in Latina verò, & comminuet eas tanquàm vitulum Libani. Quamuis autem Sanctus Basilius & Euthymius legant, Libanum, tamen probabile est, in editionibus Græcis emendatioribus fuisse Libani, vt legunt SS. Hieronymus, & Augustinus, & Codex antiquissimus quo vtitur in Psalmis canendis Ecclesia S. Petri Romæ. Et quidem verba illa priora, & comminuet eas tanquam vitulum Libani, possunt non difficulter concordari cum verbis hebraicis: nam dum Cedri magno impetu confringuntur, & comminuuntur, certè fragmenta exiliunt, & sparguntur in varias partes. Itaque sensus erit, & comminuet eas, Cedros videlicet, ac per hoc per fragmenta, & frusta exilire faciet, quomodo vituli montis Libani exilire & saltare solent. Sed verba sequentia, & dilectus quemadmodum filius vnicornium, difficilius cum hebraicis vocibus, quæ nunc habentur in biblijs, concordari possunt: nam Sirion, pro quo nos habemus, dilectus, significat montem Hermon, Deuter. 3. & loricam, 1. Reg. 17. & 3. Reg. 22. Oportet igitur vt Septuaginta Interpretes, vel aliquid aliud legerint, vel certè intellexerint vocem illam, quæ significat montem Hermon, & loricam, res videlicet tam dissimiles, significare etiam dilectum, quibus habenda fides est, cùm ipsi doctissimi essent, & linguæ hebraicæ peritissimi. Posita autem hac lectione, iuxta priorem intelligentiam, hic erit sensus: Et comminuet eas, nimirum cedros, & comminuendo exilire faciet fragmenta cedrorum, sicut vitulum Libani, id est, sicut salit vitulus per montem Libani, & dilectus quemadmodum filius vnicornium, idest, vt salit dilectus filius vnicornium. Dicitur autem dilectus filius vnicornium, quòd sit speciosum & amabile animal, præsertim quando iuuenculus vnicornis est. Alij sic exponunt, & comminuet Cedros durissimas, quomodo comminui possunt tenerrimi vituli, & tenerrimi filij vnicornium: sed nostra expositio magis accedit ad lectionem hebraicam. Iuxta posteriorem intelligentiam sensus erit, prædicatio Euangelica non solùm confringet cedros Libani, idest, homines potentes & sapientes humiliabit, sed etiam comminuet vt vitulum Libani, idest, rediget altissimas Cedros ad paruitatem exigui vituli, qui pascitur in monte Libano. Per vitulum autem rectè intelligitur Christus, qui non solùm humilis & mansuetus fuit, more lactentis vituli, sed etiã immolatus in sacrificium Deo: Et dilectus quemadmodum filius vnicornium, idest, & tunc quando cedri Libani confractæ fuerint, apparebit dilectus, qui est Christus dilectissimus Patri, & desideratus cunctis gentibus: apparebit inquam, non amplius vt inermis vitulus, sed vt filius fortissimi vnicornis. Maiestas enim diuina, & omnipotentia Christi tunc primùm apparere cæpit, cùm per Euangelicam prædicationem piscatorum, Oratores & Philosophi, & ipsi etiam Principes mũdi credere cæperunt in Christum. De viribus vnicornis, siue rinocerotis, vide Iob. 39.

VII. Vox Domini intercidentis flãmam ignis, vox Domini concutientis desertum, & commouebit Dominus desertum Cades.

In prima parte huius versus, quæ apud Hebræos est versus integer, transit Propheta ab operatione Dei in aere ad operationem in igne, ac dicit, Vocem Domini, idest, imperium & potentiam Domini, intercidere, idest, diuidere flammas ignis, quod fit, quando imperante Domino, varia mittuntur è nubibus, quasi è cælestibus caminis, fulmina in terras, quibus nihil terribilius & formidabilius mortalibus accidere solet. potest etiam illa intercisio, siue diuisio flammarum, non solum referri ad multitudinem, & varietatem fulminum, sed etiam ad subtilitatem, & acumen ipsorum fulminum: quæ enim accuuntur diuiduntur, ac interciduntur, vt ad subtilitatem redigan-

gâtur. porrò nihil est omninò in rebus corporalibus acutius, subtilius, penetrabilius cælesti fulmine: vnde est illud in cantico Mosis, Deuter. 32. Si acuero, vt fulgur gladium meum. Iuxta alteram intelligentiam, vox Domini, id est, Euangelica prędicatio diuidit flammas ignis, dum per eam Spiritus sanctus in cordibus hominum iaculatur ignem diuini amoris, multis & varijs modis: in cuius rei signum apparuerunt in die Pentecostes super credentes dispartitæ linguæ tanquam ignis, Act. 2. In altera parte versus celebrat Propheta potentiam Dei operantis in terra, ac dicit, Vocem Domini concutere & commouere desertum. Verbum Hebraicum, iachil, significat, parturire faciet. ex quo intelligimus, concussionem & commotionem, quæ in Græca & Latina editione exprimitur, non esse simplicem terræ motum, aut concussionem ex fragore tonitrui in deserto peculiariter resonantis, vt aliqui volunt; sed esse concussionem, & commotionem ad parturiendum. Itaque significatur hoc loco mirabilis potentia Dei, quæ sicut montem Libani potest cùm voluerit Cedris omnibus spoliare, & desertum facere: ita e contrario potest ipsum desertum Cades, vbi nihil nasci solet, vnica concussione parturire facere, & continuò arboribus & animalibus replere. Simile est, quod dicitur in Psalmo 106. Posuit flumina in desertum, terram fructiferam in salsuginem. & paulò post: Posuit desertum in stagna aquarum, & collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis, & seminauerunt agros, & plantauerunt vineas. Sed iuxta alteram intelligentiam significatur, ad Euangelicam prædicationem conuertendas esse etiam Barbaras nationes, quæ antea caruerant cultura spirituali, & irrigatione gratiæ Dei, vt comparatione aliarum nationum, desertæ dici possent. Quid si etiam hic significari dicamus, vera deserta paritura fuisse infinita agmina Monachorum, ac per hoc, vt loquitur Sanctus Hieronymus in Epist. ad Heliodorum, futura deserta vernantia floribus Christi? Nam in hoc ipso deserto Cades, fuisse plurima Monasteria tempore Sãcti Hieronymi, testatur ipse in vita Sancti Hilarionis.

יָחִיל

VIII. **Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit condensa, & in templo eius omnes dicent gloriam.**

Iuxta priorem intelligentiam Propheta, qui Dei potentiam laudauit in elementis omnibus, aqua, aere, igne, & terra: nunc laudat in animantibus, & plantis, paulò post laudaturus in hominibus. Dicit igitur, Vox Domini præparantis ceruos, vbi ponit loco exempli, operationem Dei in ceruis. Nam vt habemus in lib. Iob. cap. 39. ceruæ summa difficultate pariunt, & causa videtur esse, quia tam perfectos fœtus edunt, vt illi statim ad pastum pergant, nec redeant ad matrem; vt in eodem loco dicitur. Mira igitur Dei potentia in eo cernitur, vt ceruas parere faciat. In Hebræo habetur, Vox Domini parere faciens ceruas, vel vt Sanctus Hieronymus vertit, Vox Domini obstetricans ceruis. Idem significant verba Græca & Latina. Nam præparare ceruos, nihil est aliud hoc loco, nisi præparare ad pariendum. Nomen, ceruos, commodius legeretur, ceruas: nam in Hebræo est nomen fœmininum, & in Græco, est nomen commune. Sed rectè etiam potest intelligi, præparantis ceruos, nam ponitur nomen masculinum ad exprimendum ceruos in genere non distinguendo sexus: quasi diceretur, Vox Domini præparat ceruos, id est, speciē ceruinam ad partum, quæ species sine peculiari prouidentia Dei parere nō posset. In verbis sequentibus, Et reuelabit condensa, siue, vt in Hebræo apertius legitur, aperiet syluas; significatur operatio Dei in arboribus, & sensus est, Deo nihil esse clausum, sed omnia peruia; ipse enim omnia penetrat, etiam densissimas syluas, & vbiq. operatur;

&

& ideò, In templo eius omnes dicunt gloriam, ideſt, omnes creaturæ Deum laudant, & glorificant in hac rerum vniuerſitate, quæ eſt veluti templum eius. In Hebræo eſt omne ipſum, totum hoc dicet gloriam: ideo expoſuimus, omnes, ideſt, omnes creaturæ: non enim loquitur ſolùm de hominibus, ſed de toto eo, quod dictum erat, ideſt, aqua, igne. &c. Iuxta alteram intelligentiam ſublimiorem, vox Domini præparat ceruos cùm Euangelica prædicatio præparat homines ſpirituales, alta petentes, & venenatos ſerpentes ſpiritu ſuo occidentes, ad partum mirabilium operum. quid enim maius & mirabilius, quàm vt homo infirmus, operetur opera meritoria vitæ perpetuæ? Et cùm vox Domini ceruos omnes parere fecerit, tunc demum reuelabit condenſa, ideſt, vt exponit Sanctus Baſilius in ſecunda expoſitione huius Pſalmi, reuelabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium in extremo iudicio, iuxta Apoſtolum 1. Cor. 4. & tunc, tam erit euidens iuſtitia Dei, vt in magno illo theatro, & templo omnes omnino, tam boni, quàm mali ſint glorificaturi Deum. Tunc enim curuabitur Chriſto omne genu, & omnes vel inuiti, vel libenter dicent, iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. ſic in templo eius, omnes dicent gloriam. Sanctus Auguſtinus per illud, reuelabit condenſa, intelligit reuelationem Sacramentorum, & arcanorum Scripturæ ſanctæ, quæ viris ſanctis & perfectis, quaſi ceruis alta petentibus, aperiuntur.

IX. **Dominus dluuium inhabitare facit, & ſedebit Dominus Rex in æternum.**

In Hebræo eſt, Dominus diluuium inhabitat, & ſic etiam ex Græco legũt Baſilius, & Auguſtinus: tamen Hieronymus in epiſt. ad Sumiam & fretellam magis probat noſtram lectionem, nimirum, inhabitare facit, & ſic dicit ſe tranſtuliſſe. Eodem modo legit Eutymius. Et certè græca vox vtrumque ſignificat, inhabitare, & collocare; ideſt, habitare facere. v[illegible]
ua mutatione facta in e[illegible]
cationem adduci poteſt[illegible]
tur noſtra lectione, iux[illegible]
telligentiam, redditur[illegible]
nia dicant gloriam Deo[illegible]
eſt, quia Deus diluuium[illegible]
cit, ideſt, copioſum imb[illegible]
per terram, ex quo reb[illegible]
mentum producitur &[illegible]
tur, & ipſe idem Deus ſ[illegible]
Dominus in æternum, o[illegible]
regens, omnia gubern[illegible]
ſponens. At iuxta poſteriorem [illegible]
gentiam, Domiuus cùm in extrem[illegible]
dicio reuelauerit condenſa, & ab[illegible]
nibus iuſtitia eius laudata fuerit, tunc diluuium inhabitare faciet, effundens omnia genera bonorum in bonos, & omnia genera malorum in malos, & ſic nullo penitus reſiſtente, ſublato de medio omni alio principatu, & regno Dæmonum, atque hominum impiorum, ſedebit Dominus Rex in æternum. Referunt hoc diluuiũ alij ad diluuiũ Noe, alij ad Baptiſmum, & quia ſunt auctores graues & magni nominis, non audeo improbare.

Dominus virtutem populo ſuo dabit, Dominus benedicet populo ſuo in pace. X.

Hæc eſt concluſio Pſalmi, in qua, iuxta priorem intelligentiam, Propheta, qui laudauit Dei potentiam in omnibus alijs rebus mundi huius inferioris, laudat poſtremò in hominibus, ideſt, in populo ſuo, cui dandam eſſe dicit à Deo virtutem, ideſt, robur & vires contra omnes aduerſarios, & ijs omnibus ſuperatis, dulciſſimam quietem & pacem. At iuxta poſteriorem intelligentiam, concludit Pſalmum promittens populo Dei virtutem, ideſt, potentiam & robur in hac peregrinatione ad reſiſtendum tentationibus, & benedictionem ac pacem ſempiternam in æterna vita. Non videtur hoc loco prætereunda pia quorundam obſeruatio, qui vocem Domini ſepties in hoc Pſalmo repetitam, ſeptem Eccleſiæ Sacramentis ita accommodant, vt vocem Domini ſu-

super aquas, Baptiſmo; vocem Domini in virtute, Confirmationi; vocem Domini in magnificentia, Euchariſtiæ; vocem Domini confringentis cedros, Pœnitentiæ; vocem Domini concutientis deſertum, Ordini; vocem Domini intercidentis flammam ignis, Matrimonio; vocem Domini præparantis ceruos, vnctioni Extremæ conuenire velint.

PSALMVS XXIX.

Titulus, & Argumentum.

Pſalmus cantici, in dedicatione domus Dauid.

HIC titulus, indicat Pſalmũ & voce, & inſtrumentis muſicis cantatum, quem in pręfatione annotauimus ex B. Hilario, & idipſum docet in Commentario huius Pſalmi S. Baſilius. Ex eodem titulo colligimus, hunc Pſalmum compoſitum fuiſſe à Dauide, quando domus eius in Hieruſalem magnificentiſſimè extructa, dedicata fuit. Tunc enim intellexit Dauid regnum ſuum à Deo confirmatum, & ſtabilitum fuiſſe; & ideò in gratiarum actionem hunc hymnum cecinit Deo. Habetur hæc hiſtoria lib. 2. Reg. 5. & lib. 1. Paralip. 14. Videtur autem hic Pſalmus duplicem ſenſum habere, vt Pſalmus ſuperior, vnum hiſtoricum, alterũ propheticum, vtrumque literalem. Et quidem rectè poſt conſummationem tabernaculi, quod eſt Eccleſia militans in terris, ſequitur dedicatio domus, quæ eſt Eccleſia ſtabiliter quieſcens in cælis, cuius fundamentum, quod eſt Chriſtus iam dedicatum eſt, cùm ad vitam immortalem & glorioſam peruenerit.

Explicatio Pſalmi 29.

EXaltabo te Domine, quoniã I.
ſuſcepiſti me, nec delectaſti
inimicos meos ſuper me.

Dauid confirmato Regno, arce Sionis munita, & de nomine ſuo ciuitate Dauid appellata, denique domo regia magnificentiſſimè exſtructa, Deũ agnoſcens tantorum beneficiorum auctorem, tributum illi offert gratiarum actionis, ac dicit, Exaltabo te Domine, ideſt, quamuis tu Domine altiſſimus ſis, vt re ipſa altior fieri non poſſis; tamen apud eos, qui altitudinem tuam minùs agnoſcunt, exaltabo te prædicatione mea, & faciam, quod in me eſt, vt te altiſſimum eſſe omnes agnoſcant. Quoniam ſuſcepiſti me, de imo videlicet, ac de profundo humilitatis ſuſcepiſti, & exaltaſti in ſolium Regni. Nam vox hebræa, dalà, exaltare ſignificat. דָּלָה Itaque ait, tu exaltaſti me, & ego exaltabo te, non tribuens meis viribus exaltationem meam, ſed magnificentiæ tuæ: tu exaltaſti me, & ego humiliabo me, vt exaltem te. Nec delectaſti inimicos meos ſuper me: hoc ex illa exaltatione conſecutum eſt, vt inimici Dauid, qui plurimi fuerunt, & eum longiſſimo tempore ad necem quæſierunt, non habuerint materiam gaudendi ex eius interitu, quem auidiſſimè expetebant, ſed contra dolendi ex illa exaltatione, quam impedire totis viribus conabantur. Iam verò prophetico ſenſu, loquitur Dauid in perſona Chriſti, & Electorum, tum omnium, tum ſingulorum, quos in cæleſti Regno quaſi exaltatos præuidebat, è quorum numero ipſe quoque futurus erat. Exaltabo te Domine, quoniam ſuſcepiſti me, ideſt, nunc verè te Domine cogitatione & voce exaltabo, cum ex mea exaltatione cognoſcam ſublimiſſimam altitudinem tuam. nam ex ima terra, & profundo miſeriarum, ex ipſa mortalitate ſuſcepiſti & exaltaſti me ad gloriam reſurrectionis & immortalitatis, atque adeò ad Regnũ cæle-

cæleste & sempiternum. Nec delectasti inimicos meos super me, quia non permisisti vt potirentur desiderio suo, quo in sempiternum interitum meum anhelabant Dæmones, & homines mali. Gauisi sunt quidem impij Iudæi, cùm à Pilato extorserunt sententiam mortis in Christum, & non rarò lætantur mali, cùm bonos, vel opibus, vel etiam vita spoliare possunt; sed eorum lætitia tam breuis est, & tam longum adducit dolorem, vt meritò somnium potius lætitiæ, quàm vera lætitia dici debeat.

II. **Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me.**

III. **Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum.**

Reuocat Propheta ad memoriã angustias suas, quas ante Regnum adeptum, passus est, vt ostendat verum esse, quod paulò ante dixit, Nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus clamaui ad te, cùm in periculis mortis tam sæpè versarer, & ob id ægritudine animi contabescerem: sed tu Domine sanasti ægritudinem illam meam, & à morte propinqua, ita me liberasti, ac si ex ipso inferno me eduxisses. Illud autem, saluasti me à descendentibus in lacum, idem significat, sed est loquutio paulò obscurior. Sensus est, saluasti me, vel, vt habetur ad verbum in Hebræo, viuificasti me à descendẽtibus in lacum, idest, excitasti me à mortuis. Nam per descendentes in lacum intelliguntur mortui. Dicitur autem Dauid excitatus à mortuis, quia à morte propinqua & certissima liberatus fuerat. At iuxta propheticam intelligentiam, Christus planè ad literam dicere potest, sanasti me, idest, vulnera mea in cruce accepta; & eduxisti ab inferno, idest, à Limbo animam meam, & viuificasti me per resurrectionem, atque ita à mortuis excitasti. Denique Sancti omnes dicere potuerunt, cùm domus æterna dedicabitur, sanasti me perfectissima sanitate corporis & animæ; & eduxisti ab inferno animam meam, quia non permisisti vt in infernum damnatorum descenderem, & saluasti, seu viuificasti me à descendẽtibus in lacum; quia vitam & salutem æternam mihi donasti. Idem habetur in Psalmo 102. Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam.

Psallite Domino sancti eius, & confitemini memoriæ sanctitatis eius. IIII.

Et Dauid acceptis temporalibus beneficijs, & vnusquisque sanctorum acceptis beneficijs æternis, parum esse iudicans, si ipse solus Deo gratias agat, hortatur alios, qui similia beneficia perceperunt, vt Deum laudare non cessent. Illud, Confitemini memoriæ sanctitatis eius, hunc sensum habet, confitemini confessione laudis, idest, laudate memoriam sanctam eius, quòd videlicet nostri memor fuerit memoria sancta, memoria pia, memoria paterna, non ad puniendum, sed ad sanctificandum. passim enim in lingua hebraica ponitur nomen substantiuum in secundo casu, pro adiectiuo in primo casu. Quod enim frequenter legimus, in monte sancto eius, vel in templo sancto eius, in Hebræo est, in monte, vel, in templo sanctitatis eius. Itaque Sanctus Hieronymus, qui hoc loco posuit, memoriæ sanctitatis eius, in Psalmo 97. versu vltimo, posuit, memoriæ sanctæ eius. Et verò magnum est hoc Dei beneficium, & memoria gratissima recolendum, quòd cùm nos, qui Dei ope semper indigemus, sæpè obliuiscamur illius; ille, qui bonorum nostrorum non eget, semper recordetur nostri, & præcipuè recordatus sit cùm misit ad nos filium suum, Saluatorem mundi, quod ipsum idem Dauid in Psal. 8. miratur, cùm ait, Quid est homo, quia memor es eius?

Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. V.

Reddit rationem, cur dixerit, laudandam esse memoriã sanctam, quã de nobis

nobis habet Deus. Ratio enim est, quia Deus, si nos punit, id facit ex indignatione, quam peccata nostra prouocát; idest, ex iusto iudicio; sed alioqui in voluntate, & electione eius non est pœna, sed vita. Itaque per iram intelligitur pœna & castigatio, quæ dicitur ira, quia est effectus iræ: per indignationem, intelligitur iustum Dei iudicium, vt Sanctus Basilius & alij exponunt. In Hebræo habetur, quoniam momentum est in indignatione eius, & vita in voluntate eius. Sed Septuaginta Interpretes non videntur legisse, regah, quod significat, momentum, sed regaz, quod significat iram. fortasse etiam legerunt, regah, & verterunt iram, quia vox illa, non solùm significat momentum, sed etiam scissionem, proinde intellexerunt, sensum esse, in indignatione Dei esse scissionem, idest, occisionem & mortem, sed in voluntate Dei esse vitam: sed pro scissione posuerunt iram, quia sæpissimè in scriptura ponitur ira pro pœna. Cæterum sensus etiam, quem ex Hebræo exprimit Sanctus Hieronymus, non est contemnendus: verè enim respectu electorum, de quibus in hoc Psalmo agitur, momentum est in indignatione Dei, idest, breuissima & momentanea est indignatio Dei in electos peccantes, quia statim pœnitentibus ignoscit. nam in voluntate eius non est ira, sed vita. Porrò hæc omnia in Christum caput electorum mirificè quadrant. Nam pater filio suo non pepercit, sed tamen ira, idest, punitio fuit in Christo ex indignatione contra peccata nostra, & fuit castigatio illa breuissima, sed vita & resurrectio Christi fuit planè ex voluntate & electione Dei.

רֶגַע רֹגֶז

VI. **Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.**

Sanctus Hieronymus vertit, in matutino laus, sed vox hebræa, rinna, significat propriè iubilationé, siue exultationem, in qua est coniuncta laus cũ lætitia. proinde non est discrepantia inter versiones. Sensus igitur est, inde probari: iram siue momentum, esse in indignatione Dei; sed in voluntate & beneplacito eiusdem esse vitam electorum suorum; quia post fletum ex castigatione & pœnitentia natum, statim succedet lætitia, & laus iubilationis ex remissione & reconciliatione: Nam inter vespere & mane, idest, inter noctẽ & diem nihil est medium. Rectè autem tribuitur tempus nocturnum fletui, & diurnum lætitiæ, tùm quia cùm peccamus recedit à nobis lux gratiæ diuinæ, cùm reconciliamur, redit; tum quia tempus huius vitæ, in quo peccata deflemus, & præ desiderio patriæ gemimus & suspiramus, tempus est nocturnum; quia nó videmus Deum, qui est sol iustitiæ: tempus autem vitæ futuræ, in quo exultabimus lætitia inenarrabili & glorificata, vt loquitur Sãctus Petrus, tempus erit diurnum, quia videbimus Deum sicuti est. Sed in Christo ad litteram impletum est hoc vaticinium. nam ad vesperam cum dolore mortuus est, & in matutino cum lætitia resurrexit.

רִנָּה

Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum. VII.

Vicissitudinem iræ & vitæ, fletus & lætitiæ, quam demonstrauit Propheta superioribus versiculis generatim; nũc demonstrat in particulari, loquens tum in persona sua, tum in persona electorum Dei. Ac primum in persona sua dicit, se antequam in regnum exaltaretur, aliquando tanta pace, & bonorum temporalium copia abundasse, vt existimaret, sibi illa perpetuò adfutura. Videtur autem respicere ad illud tempus, in quo post cædem Goliath Philistæi, vt habetur 1. Reg. 18. diligebatur à Rege, à filio Regis, atque ab omni populo, ita vt paulò post fieret tribunus, & gener Regis. De hoc igitur tempore dicit, Ego autem dixi in abundantia mea, idest, dum bonis omnibus abundarem, Non mouebor in æternum, idest, tam bene fundata est hæc felicitas mea, vt semper duratura videatur.

Do-

VIII. **Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.**

Reddit rationem, cur dixerit, non mouebor in æternum, atque id facit per apostrophen ad Deum, quasi diceret, ideo dixi, non mouebor in æternum, quia tu Domine præstitisti virtutē, idest, robur ac vires decori meo, idest, fælicitati meæ, idque, in voluntate tua, idest, in beneplacito tuo, quia ita placuit tibi, ita voluisti, & decreuisti. In Hebræo habetur, monti meo, pro decori meo. sed Septuaginta non legerunt, haretri, idest, monti meo, sed hadari, decori meo, vnica litera, eaque simillima mutata: &, vt sæpè diximus, in eiusmodi vocum ambiguitatibus, videtur omnino præferenda lectio Septuaginta Interpretum, & editionis vulgatæ.

הררי הדרי

IX. **Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.**

Hic iam declarat rerum vicissitudinem, quæ tamen ex Dei prouidentia pēdet. Auertisti, inquit, faciem tuam à me, idest, paulò post, in medio cursu fælicitatis destituisti me fauore tuo, & permisisti, vt in odium Regis inciderem, Et factus sum conturbatus, inde enim exilium, fuga, mortis periculum, & alia mala exorta sunt. Sed hæc omnia longè adhuc melius conueniūt in vicissitudines, quas patiuntur Electi, cùm peregrinantur in terris. Ego autem, inquit Electus quilibet, in abundantia mea, idest, dum gratia Dei, & spirituali consolatione abundabam, dixi, non mouebor in æternum, etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo, dixit vnus ex primarijs electis. Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem, idest, robur meum non ex me erat, sed ex te, quia tu præstiteras virtutem decori meo, idest, pulchritudo animæ meæ, quæ ex luce sapientiæ, & iustitiæ oritur, à tuo adiutorio conseruabatur. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus, idest, vt punires præsumptionem meā, dimisisti meipsum mihi, & continuò cecidi, & conturbatus sum. Quod attinet ad Christum, possunt hi tres versiculi tribui Christo, pro corpore eius, quod est Ecclesia, idest, vt ea omnia dicat in persona membrorum suorum. Possunt etiam Christo tribui in persona propria. Nam quemadmndum ipse dixit in Cruce, Deus meus vt quid dereliquisti me? ita dicere potest, Auertisti faciem tuam à me, non auersione inimicitiæ, sed auersione defensionis & auxilij tempore passionis. Itaque sensus erit, Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in ęternum, idest, humanitas mea inuncta præ omnibus consortibus suis abundantissima gratia, ipsi nimirum fonti gratiarum Deo hypostaticè vnita, dixit, non mouebor in æternum, idest, nihil mihi nocere, nihilque me perturbare poterit. Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem, idest, quia tu Domine pulchritudini & excellētiæ meæ, qua præsto omnibus hominibus, & Angelis, addidisti robur & potentiam, nodum videlicet insolubilem hypostaticæ vnionis, idque ex voluntate tua, cui nemo resistere potest. Auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus, idest, nihilominus tamen manente vinculo hypostaticæ vnionis, & illæsa pulchritudine gratiæ, auertisti ad tempus pro salute hominum faciem tuam à defensione mea: voluisti, vt calix amarissimæ passionis non transiret à me, sed biberem illum: ideò conturbatus sum, cæpi pauere, tædere, & mæstus esse, & dixi, tristis est anima mea vsque ad mortem. Neque hinc colligi debet, Christi animam aliquid ignorasse, vel aliquid inopinatum ei contigisse: nam verum est, nihil ei nocere, vel eā turbare potuisse, nisi ipsa voluisset; sed admisit in se furentium manus, & turbauit semetipsum. Et sicut Christus dixit ad Patrem, Auertisti faciem tuam à me, ita dicere potuisset, auerti faciem diuinitatis meæ ab auxilio humanitatis meæ, & sciens, & volens conturbatus sum.

Ad

X. Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

XI. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?

XII. Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam?

Hęc omnia videntur accipienda pro tempore præterito, neque est insolitũ, vt apud Hebręos futurum ponatur pro præterito. Itaque Dauid in sensu historico dicit, se tempore tribulationis & periculi, clamasse ad Dominum, atque inter cætera allegasse, non esse vtilem Domino mortem suam, quia mortuus non posset Deum laudare. Ad te Domine clamabo, idest, cùm te auertente faciem factus sum conturbatus, non desperaui de misericordia tua: sed ad te clamaui, & te deprecatus, dixi, Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem, idest, quid tibi Domine proderit effusio sanguinis mei, dũ ego ab inimicis occisus, putrescam in sepulchro? Certè puluis non confitebitur tibi confessionem laudis. Iuxta sensum altiorem & propheticum, Christus in passione ad Dominum clamasse, & orasse se dicit, quod impletum fuit, quãdo, vt Apostolus loquitur ad Hebr. 5. cùm clamore valido & lachrymis, preces obtulit ad eum, qui posset eum saluum facere à morte. Tunc igitur ait, Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionẽ? idest, quæ vtilitas erit gloriæ Dei, & saluti humani generis in sanguine meo in cruce effuso, dum cæterorum hominum more, corpus meũ in sepulchro putrescit & corrumpitur? Nam nisi Christus resurrexisset, inanis esset fides nostra, vt dicit Apostolus 1. Corinth. 15. &, neque ipse redediuiuus annunciasset Apostolis veritatem Dei, neq. homines mortales, qui sunt ex se puluis & cinis, facti essent spirituales, & filij Dei, qui Domino confiterentur, & annunciarent alijs hominibus veritatem, idest, fidelitatem, & iustitiam Dei. Denique possunt hæc eadem verba tribui singulis Electis, qui post lapsum in culpam, pœnitentia ducti, clamauerunt ad Deum pro remissione peccati, vt possent Domino confiteri, & annunciare alijs peccatoribus veritatem promissionum Dei.

Audiuit Dominus, & misertus est mei, Dominus factus est adiutor meus. XIII.

Ex hoc versiculo perspicuum est, verba versiculi decimi rectè explicata fuisse pro tempore præterito. Affirmat igitur Propheta tum in persona sua, tum in persona Christi, & Electorum, clamorem suum à Deo fuisse exauditũ. In Hebręo legitur, Audi Domine, & miserere mei, Dominus esto adiutor meᵘ. Sed eædem voces hebraicæ sub alijs punctis reddunt lectionem, quam nos habemus. Proinde certum est, Septuaginta Interpretes aliter legisse, quàm S. Hieronymus, & Hebræi posteriores legerint: neque dubitandum est, Septuaginta Interpretum auctoritatem in ijsdem vocibus legendis præualere debere.

Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia. XIV.

Hic est effectus exauditionis. Dauid ex misero exule Rex potens effectus; Christus ex mortuis resurgens, & de ipsa morte triumphans; Electus quisque ex valle lacrymarum ad patriam cælestem perueniens iustissimè dicit, Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. In Hebræo, pro, in gaudium, est in chorum, sed per chorum hebraicè, machol, intelligitur instrumentum musicum. Sensus est idem: sed vox hebræa videtur paulò elegantius respondere voci præcedenti, ac si latinè diceretur, Conuertisti planctum in cãtum. Quod sequitur, conscidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia, significat mutationem vestis lugubris in vestem lætitiæ conuenientem. Dicit autem Propheta, conscidisti, & nõ, exuisti, vel spoliasti, quia quod exuitur, remanet integrum, quod scinditur, destruitur, vt מחול

vsui deinceps esse non possit. Itaque significatur hoc loco, saccus miseriæ, vel mortalitatis, & passibilitatis planè destructus, vt nunquam amplius vsui sit futurus in Sanctis, ac multò minus in Christo, qui resurgens à mortuis, iam non moritur.

XV. Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar, Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

Hic est vltimus finis gloriæ Christi, & Sanctorum omnium, laus Dei. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Illud, & non compungar, in Hebræo est, & non taceat, vt sensus sit, vt gloria mea cantet tibi laudem, & gratiarum actionem, & nunquam taceat, nunquam cesset à laude; cui rectè subiungitur, in æternum cõfitebor tibi, idest, semper laudabo, nunquam silebo. Sed quanquam hæc lectio satis cohæreat cum reliquis verbis, tamen idem vocabulum hebraicum, iddõm, significat silere, & excidere siue succidere: & hanc significationem elegerunt Septuaginta Interpretes, & legerunt in prima persona, & non compungar, quod est idem cum eo, & non succidar. Est autem sensus, cantet tibi gloria mea, & non gemitus meus, ex timore mortis, vel peccati: vel, cantet tibi gloria mea, & non amplius compungar aculeo mortis, vel peccati.

ידם

PSALMVS XXX.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Psalmus Dauid, pro Ecstasi.

IN hoc titulo nihil est noui, nisi illa vox Ecstasis, quæ non habetur in Hebræo, & fortasse non est addita à Septuaginta Interpretibus, sed ab aliquo alio Interprete: nam in quibusdam solùm exemplaribus illam se inuenisse Theodoretus testatur. Sanctus quoque Hieronymus eam non habet, neque in versione sua ex Hebræo, neque in commẽtario, vbi exponit versionem Septuaginta Interpretum. Quicunque illam particulam addidit, eam accepit ex versiculo 28. huius Psalmi, Ego autem dixi in excessu mẽtis meæ. Significat autem ecstasis mentis excessum, cùm animus ita intendit in rem aliquam, vt quasi corpus proprium deseruisse videatur. Oritur autem iste excessus, vel ex diuina aliqua reuelatione, quę rapit mentem in arcanum aliquod intuendum; vel ex vehementi passione timoris, vel amoris. Hoc autem loco, videtur intelligenda ecstasis ex timore repentino & maximo, quo Dauid correptus fuit, cùm audiuit Absalonem filium & omnem populum contra se cõspirasse. Quæ historia habetur 2. Reg. 15. Videtur autem ad literam Psalmus de Dauide fugiente persecutionem Absalonis intelligendus, vt Theodoretus, & Euthymius volunt. Sed potest etiam ad Ecclesiam inter persecutionum angustias gementem, accommodari.

Explicatio Psalmi 30.

IN te Domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me. I.

Dauid Rex fugiens persequẽtẽ Absalonem,

lonem, omni humano auxilio deſtitutus ad Deum recurrit, ac dicit, in te ſperaui, & ideò confido, quod nunquam fruſtrandus mea ſpe ſim, quia tu omnipotens, & fideliſſimus es. Igitur iuxta hanc ſpem meam, libera me in tua iuſtitia, ideſt, ob iuſtitiam tuam, qua impios punire ſoles, & innocentes liberare.

II. **Inclina ad me aurem tuam, accelera, vt eruas me.**

Quia perſecutio vrgebat, & amici Dauid 2.Reg.17. per nuncios ei ſignificauerant, vt non quieſceret, ſed fugere perſeueraret, niſi opprimi vellet; ideò petit velociter exaudiri, & de imminenti periculo erui.

III. **Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt ſaluum me facias.**

Verba ſunt clara, quia Septuaginta Interpretes expoſuerunt verba metaphorica, quæ ſunt in codice hebraico: ſic enim legitur ad verbum, Eſto mihi in petram fortiſſimam, & in domum munitiſſimam ad ſaluandum me. Vocatur autem hoc loco petra fortiſſima, vel ſaxea rupes in ſublimi poſita, vel domus ſiue arx ex fortiſſimis lapidibus conſtructa; & tunc verba ſequentia erunt explicatio præcedentium, vt ſenſus ſit. Eſto mihi, ò Deus, inſtar petræ duriſſimæ, ideſt, inſtar domus, ſiue arcis munitiſſimæ, in quam tuto confugere poſſim. Dicuntur autem hæc omnia planè ad rem propoſitam aptiſſimè. Nam Dauid fugiebat per campeſtria deſerti, vbi nulla erat arx, in quam confugere poſſet.

IIII. **Quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu: & propter nomen tuum deduces me, & enutries me.**

Hic etiam expoſuerunt Septuaginta metaphoras vocum hebraicarum: ſic enim legimus in Hebræo, Quoniam petra mea, & munitio mea tu es, ideſt, ſis tu mihi loco arcis lapideæ, & munitæ, quoniam munitionem aliam habere non poſſum. Quod ſequitur, Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me, optimè reſpondet hiſtoriæ. Dauid enim ob repentinam fugam, neq; quò iturus eſſet ſciebat, neque vnde alimenta conquireret. vnde diuina prouidentia factum eſt, vt ei Siba occurreret cum ducentis panibus, & centũ alligaturis vuæ paſſæ, & duobus vtribus vini. Itaque ait, propter nomen tuum, ideſt, in gloriam nominis tui deduces me ad locum tutum, & ad nutrimentum cibos prouidebis. Recentiores aliqui vertunt, duces me & deduces me, Quod mirum eſt, cùm vocem hebraicam, nahal, non ſolùm נהל Septuaginta, ſed etiam Sanctus Hieronymus, tum hoc loco, tum in Pſalmo 23. ſignificare velint, enutrire, vel ſuſtentare.

Educes me de laqueo hoc, quẽ abſconderunt mihi, quoniam tu es protector meus. V.

Non ſolùm, inquit, duces me ad locum tutum, & ibi enutries, ſed etiam liberabis de inſidijs, quas veluti laqueũ abſconditum tetenderunt mihi: vocat enim laqueum, occultam coniurationem factam cum Abſalone in Hebron contra ſe, nihil tale metuentem, neque cogitantem. Ad illud, quoniam tu es protector meus, additur, Domine, in textu Græco, ſed ſuperuacaneum eſſe affirmat ſanctus Hieronymus in epiſt. ad Suniam & Fretellam.

In manus tuas commendo ſpiritum meum, redemiſti me Domine Deus veritatis. VI.

Quamuis bona ſpe dixerit, educes me de laqueo hoc, tamen quia de vita nondum ſecurus erat, addit, in manus tuas commendo, vel, vt habetur in Hebræo & Græco textu, cõmendabo ſpiritum meum, ideſt, curæ tuæ commendabo vitam meam. Quoniam tu ſæpè aliàs redemiſti me de morte: Tu, inquam, Domine, qui es Deus veritatis, ideſt, Deus veriſſimus, vel Deus fideliſſimus. Propter hũc locum ſuſpicantur aliqui

aliqui totum Psalmum intelligendum esse de Christo: ipse enim in cruce pendens dixit, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Sed etiam si Psalmus nō intelligatur ad literam de Christo, tamen potuit Dominus hæc verba de hoc Psalmo accipere, cùm spiritum suum Deo Patri commendare vellet: Quomodo etiam sanctus Nicolaus moriens, hunc Psalmum vsque ad verba, quæ nunc exponimus, pronunciauit; & nos frequentissimè iisdem verbis vtimur. Certè verba illa eiusdem versiculi, redemisti me Domine Deus veritatis, non rectè tribuuntur Christo, cùm sit ipse Redemptor, non redemptus. Sanctus Augustinus Christo tribuit priora verba, In manus tuas commēdo spiritum meum: posteriora tribuit populo Christiano, redemisti me Domine Deus veritatis; vult enim sanctus Augustinus in hoc Psalmo frequenter mutari personas, & nūc loqui Prophetam, nunc verò Christum, nūc autem populum. Quodquidem rectè & piè dicitur, cùm mystica explicatio quæritur: sed cùm sensus literæ inuestigatur, non videntur mutationes personarum intelligendæ, vbi non est distinctio, siue interpunctio, quæ notet finitam sententiam; hoc autem loco sine tali interpunctione continuantur verba totius versiculi in omnibus codicibus, Hebræo, Græco, & Latino.

VII. **Odisti obseruantes vanitates superuacuè.**

VIII. **Ego autem in Domino speraui, exultabo & lætabor in misericordia tua.**

Reddit aliam rationem, cur in manibus Dei commēdauerit vitam suam: quia videlicet Deus odio habere soleat eos, qui non sperant in suo adiutorio; sed in rebus vanis, quæ nullum auxilium adferre possunt. Odisti, inquit, obseruantes vanitates, idest, somnia, vel auguria, vel responsa Dæmonū; quod fecit Saul, qui consuluit phytonissam. Potest etiam nomine vanitatis intelligi industria, vel astutia humana, siue quodcunque consilium, & auxilium hominum, quod sine Deo, vel contra Deum nullas vires habet, ideò additur superuacuè, quia frustra nituntur homines in rebus vanis. Ego autem, inquit, non obseruaui, neque aspexi res vanas, vt in illis cōfiderem; sed speraui in Domino, & ideò exultabo & lætabor in tua misericordia, quia nimirū sperantes in Domino misericordia diuina non deserit. Ex Hebræo legunt recentiores, odiui obseruantes vanitates: & verè vox hebræa, sanethi, significat odiui: sed Septuaginta, & sanctus Hieronymus legerūt, sanetha, quod significat, odisti; proinde mutatio textus facta est post tempora sancti Hieronymi. Sensus semper est verus, sed melius cohæret cum sequentibus nostra lectio: non enim rectè coniungitur, odiui vanitates, cum illo, ego autem speraui. שָׂנֵאתִי שָׂנֵאתָ

Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam. IX.

Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos. X.

Allegat præterea beneficia, vt gratū se ostendens, prouocet Deum ad similia concedenda. Sensus est, exultabo, & lætabor in tua misericordia, quoniam pignus habeo misericordiæ, liberationem ex persecutione Saulis: tunc enim respexisti humilitatem meam, id est, abiectionē & afflictionem meam. hęc enim omnia significat vox hebręa; saluasti etiam tunc animam meam, id est, de angustiis, in quibus necessario hærebam, neque inde me eximere poteram. In Hebræo ad verbum est, Sciuisti angustias animæ meæ, sed sensus est idem. voluerunt enim Septuaginta non verbum verbo reddere, sed vtcunque sententiam explicare. Idipsum repetitur, vel explicatur sequenti versiculo: Nec conclusisti me in manibus inimici, idest, non permisisti, vt Saul, qui me quærebat ad necem voto suo potiretur, sed Statuisti in loco spatioso pe-

ſo pedes meos, ideſt, feciſti, vt ex anguſtijs in quibus hærebam liberatus, ambulare poſſem quocunq; vellem, quaſi in aperto & libero campo conſtitutus.

XI. **Miſerere mei Domine, quoniã tribulor: conturbatus eſt in ira oculus meus, anima mea, & venter meus.**

Ex recordatione præteritorum beneficiorum orat pro futuris, & narrat calamitates ſuas. Miſerere mei Domine, quoniam tribulor, ideſt, ſicut aliàs cùm tribularer miſertus es mei, ita & nũc miſerere mei, quoniam iterum me tribulatio inuaſit. Incipit deinde tribulationes præſentes enumerare, Conturbatus eſt in ira oculus meus. Illud, in ira, eſt ambiguum. nam poteſt intelligi de ira Dei, & de ira Dauidis. Malim cum S. Auguſtino intelligere de ira Dei. cõſtat enim ex lib. 1. & 2. Regum. Dauidẽ in perſecutione Abſalonis, & in omnibus alijs perſecutionibus nunquam excãduiſſe, ſed mitiſſimum & patientiſſimum ſemper fuiſſe. Itaque ſenſus erit, in ira tua, qua peccatũ meum punis, conturbatus eſt oculus meus, ideſt, oculus corporalis præ lacrymis caligauit, vel, oculus interior obtenebratus eſt. conturbata eſt etiam anima mea, dum timore magno concuſſa eſt; & deniq. conturbatus eſt venter meus, venter, inquam, interior animæ meæ, ideſt, memoria, quæ eſt receptaculum cogitationum. Ita breuiter ſanctus Propheta omnium trium animæ partium meminit, dum per oculum, intellectum, per animam, voluntatem, per ventrem, memoriam intelligi voluit.

XII. **Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.**

Ad ſenium iam Dauid peruenerat, & verè dicit defeciſſe vitam ſuam in dolore, ideſt, ætatem conſumptam in continuo mœrore, & annos in gemitibus. Nam primis triginta annis perſecutiones ferè continuas paſſus eſt: deinde ad Regni gubernacula admotus, primis ſeptem annis bellum geſſit cũ progenie Saulis: poſtea multa bella geſſit tum cum vicinis nationibus, tum cum proprio filio. Denique ipſa gubernandi ſollicitudo, ſi quis non perfunctoriè, ſed cum timore Dei ſeriò fungi velit officio, gemere facit ſub onere.

Infirmata eſt in paupertate virtus mea, & oſſa mea conturbata ſunt. XIII.

Præter afflictiones totius vitæ præteritæ, acceſſit hæc vltima tribulatio, in qua propter inopiam debilitatus vires priſtinas amiſit. Idem enim ſignificat, virtus infirmata eſt, & oſſa mea conturbata ſunt. nam per oſſa intelligitur robur, ſicut etiam per virtutem. Hæc ad literam veriſſima eſſe, hiſtoria lib. 2. Reg. cap. 15. 16. & 17. apertè docet. Fugit enim Dauid ſine vllo commeatu, & perrexit ad loca deſerta, nec ſolùm pedibus, ſed etiam nudis pedibus iter fecit: vnde poſtea ab amicis commeatu adiutus fuit. In Hebræo pro paupertate, legitur, iniquitate, & ſic vertit S. Hieronymus, infirmata eſt in iniquitate virtus mea: ſed Septuaginta non legerunt, hauoni, vt legit S. Hieronymus, ſed, honi, in qua voce ſunt eædem literæ, vna dempta, ſed puncta diuerſa, & illud iniquitatem, hoc paupertatem ſignificat. Vterque ſenſus eſt verus. nam etiam ſi debilitas ex inopia alimentorum nata erat, tamen inopia illa ex iniquitate perſequentium, & iniquitas perſequentium ex peccato Dauidis, quod eo modo puniebatur à Deo, ſine dubio procedebat.

עוני
עני

Super omnes inimicos meos factus ſum opprobrium, & vicinis meis valdè, & timor notis meis. XIIII.

Explicat aliam calamitatem ſuam ex nouiſſima perſecutione exortam, quod videlicet cæperit deſpici à vicinis populis, qui audierũt tam turpem eius fugam: & noti eius, atque amici cæperint timere, ne ſi illi adhærerent, de vita periclitarentur apud Abſalonem; ſi fortè is victor euaderet. Quod attinet ad verba, illud ſuper omnes

מִכָּל צֹרְרַיו צֹרְרַי inimicos meos, in Hebræo eſt, miccol zoreraù, ſed Septuaginta, & ſanctus Hieronymus legerunt per iota, zorerai, quod poteſt exponi, ab omnibus inimicis meis, item, apud omnes inimicos meos: quæ vltima expoſitio placuit ſancto Hieronymo, qui vertit ex Hebræo, apud omnes hoſtes meos: & videtur etiam placuiſſe Septuaginta Interpretibus, nam verterunt παρὰ πάντας τοὺς ἐχθρούς μου, quod ſignificat, ad ad omnes, ſiue apud omnes. Sed lectio Latinę editionis cócordat cum ſecunda intelligentia vocis hebraicæ, quæ eſt valde propria. idem enim eſt, præ omnibus, & ſuper omnes. Prima intelligentia placuit quibuſdam recentioribus, qui exponunt, ab omnibus, ideſt, propter omnes. Omnes intelligentiæ habent rectum ſenſum; itaque ſi legas, ſuper omnes inimicos meos, ſẽſus erit, ego factus ſum opprobrium vicinis, & timor notis, magis quàm vnquam has miſerias paſſi ſint vlli inimici mei, quamuis impij & iniuſti; & ſic exponit ſanctus Auguſtinus. Si legas, apud omnes inimicos meos, ſenſus erit, ſcientibus & ridentibus inimicis meis factus ſum opprobrium vicinis meis, & timor notis meis; & hanc expoſitionem ſequitur Theodoretus. Si legas, ab omnibus inimicis meis, ſenſus erit, multitudo & ſæuitia inimicorum meorum effecit, vt eſſem opprobrium vicinis, & timor notis. Illa coniunctio, &, cùm dicitur, & vicinis, rectè reſtituta eſt vulgatæ editioni. nam adeſt in Hebræo, & Græco, & legitur ab antiquis Patribus.

XV. **Qui viderunt me foras fugerunt à me, obliuioni datus ſum, tanquam mortuus à corde.**

Declarat id quod dixerat, & timor notis meis, quaſi dicat, multi ex notis meis, qui viderunt me ita fugientem & afflictum, foras fugerunt, ideſt, longè à me receſſerunt, timentes vitæ ſuæ ſi mihi iungerẽtur. Atque ita obliuioni datus ſum à corde, ideſt, cor eorum non recordatur mei, neque de me cogitat, non ſecus ac ſi mortuus & ſepultus eſſem. exiſtimant enim de me iam actum eſſe. In hebræo habetur interpũctio poſt particulam foras, hoc modo, qui viderunt me foras, fugerunt à me; & ideò quidam legi volunt, foris, nõ foras (vox enim hebræa vtrumque ſignificat) & ſenſum eſſe volunt, qui viderunt me foris, ideſt, extra palatium nudis pedibus, capite cooperto, ſine vllo inſigni regio, fugerunt à me. Sed quamquam hæc etiam intelligentia recta ſit, tamen non cogimur admittere interpunctiõé Codicis hebraici, quæ addita eſt à Rabinis, cum in græco nulla ſit interpunctio, & Patres conſtanter legant, foras non foris.

Factus ſum tanquam vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu. XVI.

Nec ſolùm, inquit, amici & noti obliti ſunt mei, & me dereliquerunt: ſed etiam apud vicinos, qui in circuitu habitant contemptui habitus ſum; quaſi vas perditum, ideſt, confractum, ad omnia inutile, quod vel inde patet, quia ego ipſe vituperantes me audiui. Videtur autẽ hoc loco Propheta mentionem facere vituperationis Semei, qui in faciem illi maledicere, & in eum lapides iacere auſus eſt; nimirum exiſtimauit Semei, Dauidem à Regno eiectum nullius potentiæ deinceps futurum, ſed tanquam vas inutile in cloacam proijciẽdum. Maledictio hæc deſcribitur lib. 2. Reg. cap. 16. Et quamuis in loco illo 2. Regum ſolius Semei maledicentis mentio fiat; tamen credibile eſt plures alios eodem tempore male loquutos fuiſſe de Dauide, vt verum ſit, quod hic dicitur, vituperantium multorum. In Hebræo, prò, commorantium, eſt, magor, quam vocem ſanctus Hieronymus vertit congregationem, alij vertunt pauorem: ſed poteſt commodè etiam verti commorationem; nam verbum, gur, vnde fit magor, ſignificat commorari, incolere, peregrinari, &c. itaque ſenſus erit, audiui vituperationem multorũ, מָגוֹר גוּר

commo-

commorationem in circuitu, idest, qui habent commorationem in circuitu: sed Septuaginta sententiã clarius vertere voluerunt, ideò posuerunt, multorum commorantium in circuitu.

XVII. **In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt.**

Narrat historia 2. Regum cap. 17. post maledictionem Semei, consilium initum coram Absalone de Dauide occidendo, atque hoc est, quod in hoc versiculo commemoratur, quasi dicat Propheta, dum in præsentia maledicor, & vituperantes me audio; in absentia consilium de me necando in Hierusalem initur.

XVIII. **Ego autem in te speraui Domine, dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.**

Ostendit vir Sanctus, inter tot angustias, se non despondisse animum; propterea quod spem suam non posuisset in auxilio fallaci hominum, sed in Deo omnipotente, cui nemo resistere potest. Ego autem in te speraui Domine, quare? quia dixi in corde meo, Deus meus es tu, magnum habeo protectorem, sine cuius nutu nemo mihi vitam eripere potest. Nam, in manibus tuis sortes meæ, idest, sortes vitæ, vel mortis meæ non pendent à sorte, sed à manu tua, idest, à potentia & voluntate tua. In hebræo habetur, in manibus tuis tẽpora mea; & fortasse quod nunc legimus in græco, κλῆροι, quod significat sortes, legendum esset, καιροὶ quod significat tempora. nam non desunt antiquæ versiones ex græco, quæ habeant, tempora mea. Sic certè legitur in officio Missæ non semel, & in Psalterio Ecclesiæ sancti Petri Romæ. Sensus autem est idem. nam, in manibus tuis tempora mea, nihil est aliud, nisi à tua voluntate pendent tempora vitæ, & mortis meæ, non viuam, nisi quamdiu tu volueris, neq; moriar, nisi quando tu volueris.

Eripe me de manu inimicorũ meorum, & à persequẽtibus me. XIX.

In hoc versiculo nulla est difficultas, & concordant omnes editiones.

Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluum me fac in misericordia tua, Domine non confundar, quoniam inuocaui te. XX.

Eandem petitionem inculcat, sed additis argumentis ad Deum flectendum appositis. Illustra faciem tuam super seruum tuum, idest, ostende faciem tuã, siue respice in me. hæc enim omnia idem significant. Sicut enim propter peccata Deus nobis irascitur, & auertere dicitur faciem, siue nubem opponere, & nos non respicere: ita è contrario quando reconciliatur, dicitur conuertere faciem, nosque respicere, & illuminare vultum suum super nos, vt nos luminosos efficiat. Petit igitur primùm reconciliationem cum Deo si forte auersus sit; & addit pro argumento, se seruum eius esse promptum ad eius obsequium & obedientiam. Addit deinde, saluum me fac; hoc enim sequitur post reconciliationem, vt saluum faciat, & liberet eum cui reconciliatus sit. & adiungit argumentum, dicens: In tua misericordia, idest, non ob merita mea, sed ob misericordiam tuam. Addit postremo tertium argumentum, non confundar, quoniam inuocaui te. pertinet enim ad bonum & fidelem Dominum, qui promisit auxilium confidentibus in se, vt non confundat eum qui tanta fiducia ipsum inuocare non cessat.

Erubescant impij, & deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa. XXI.

Prophetica imprecatio est, & continuo adimpleta. Nam Achitophel, qui erat precipuus consiliarius Absalonis, & cõsilium dederat perniciosissimum aduersum Dauid, dissipante Deo con-

filium eius, confusus est, & non ferens confusionem suam laqueo se suspẽdit, & sic ad infernum deductus est impius & muta facta sunt labia dolosa. Habetur historia lib.2.Reg.cap.17. Vocatur autem Achitophel impius, quia filium ad necem patris concitabat: & labia eius rectè dicuntur dolosa, quia simulauerat longo tempore se amicum & fidelem Dauidi, & postea oblata occasione perfidiam suam prodidit. In Hebręo, pro deducãtur, habetur iddemû, quod S. Hieronymus vertit, taceant: sed Septuaginta non videntur legisse iddemû, sed iddecû, quod significat expellantur, à verbo nadach.

ידמו ידחו נדח

XXII. Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia & in abusione.

Hæc verba coniungũtur in Hebræo cum superioribus in eodem versiculo: in nostra editione constituunt nouum versum, sed quoad sensum pendent à superioribus. Declarant enim labia illa dolosa Achitophelis iustè obmutescere debuisse; quia loquebantur contra iustum, idest, contra Dauidem, qui nullam iniuriam fecerat neque ipsi Achitopheli, neque Absaloni; & loquebantur iniquitatem, idest, consilium iniquitate plenum, & hoc in superbia & abusione, idest, cum maxima arrogantia & contemptu. Pro abusione, tam in Hebræo, quã in Græco est vox significans contemptum; & sic legunt sanctus Augustinus, & Psalterium sancti Petri. Proinde abusio in Latina editione, non est accipienda pro simplici abusione, sed pro ea quæ nascitur ex contemptu, siue pro ipso contemptu: dicitur enim Achitophel, hoc loco, loquutus esse in superbia & abusione, quia superbè contemnebat Dauidem, & sic abutebatur eius nomine.

XXIII. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quàm abscondisti timentibus te?

XXIIII. Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

Iam sanctus Propheta exauditum se sentiens, ac diuina consolatione percepta, exclamat præ admiratione, quàm magna multitudo, &c. In Hebræo solùm habetur, quàm multa bonitas, siue dulcedo: sed Septuaginta explicare voluerunt admirationem Prophetæ, ideò dixerunt, quàm magna multitudo dulcedinis, &c. Sed quia videtur quædam contradictio in his verbis, cùm primò dicat, quam abscondisti, & deinde, quam perfecisti in conspectu filiorum hominũ, ideò sanctus Augustinus coniungit illud, In conspectu filiorum hominum, non cum verbo, perfecisti, sed cum verbo, qui sperant, vt sensus sit, Deus abscondit multam dulcedinem timentibus se, quam eis daturus est in alia vita, nunc interim sinens eos angustijs premi: eam verò dulcedinem perfecit sperantibus in se in conspectu filiorum hominum, idest, ijs qui liberè ostendunt hominibus, se esse Dei seruos, & sperare in Deo, & non timẽt confiteri id quod sunt. Theodoretus, & Euthymius volunt coniungi illud, In conspectu filiorum hominum, cum verbo, perfecisti, & hunc sensum tradunt, Deus tempore tribulationis abscondit à timentibus se magnam dulcedinem, idest, mercedem & præmia, vt eos exerceat: sed paulò post eandem mercedem; & eadem præmia palam ostendit in conspectu filiorum hominum, vt seruos suos bene sperare iubeat. Sic ad tempus Dauidi abscondit dulcedinem, cùm videlicet is fugeret filij persecutionem: sed paulò post perfecit illi suam bonitatem, cùm eum reduxit in Regnum cum maxima gloria. Idipsum accidet omnibus iustis, quibus nunc absconduntur præmia, sed in die iudicij palam apparebunt. Potest adferri etiam alius sensus: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te, idest, verè multiplex est consolatio tua Domine, quam infundis intus in abscondito cordis timentium te, idest, eorum qui te colunt & diligunt, & filiali timore venerantur. Hoc est enim manna absconditum, quod nemo scit,

nisi

nisi quí accipit, vt in Apocalypsi legimus. Hoc experiebatur qui dicebat, Secundùm multitudinẽ dolorum meorum consolationes tuæ lætificauerunt animam meam; & ille, Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Et si tempore tribulationis tãta est multitudo dulcedinis in corde militãtis, quanta erit tempore gloriæ in corde triumphãtis? Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorũ hominum, idest, eam dulcedinem perfecisti, perfectam, cumulatam, copiosissimam infudisti in corde sperantium in te, qui videlicet renuunt consolari nisi in te: hoc autem totum fecisti in conspectu filiorum hominum, idest, ex aduerso, siue ex opposito filiorũ hominum, idest, quantò illi magis multiplicant dolores exterius, tãtò tu magis multiplicas consolationes interius. Nã vox hebræa neghed, נגד & græca ἐναντίον, propriè significat è regione, siue ex opposito, vt etiam notauimus in Psal. 23. proinde, vt verbum hebraicum concordet cum latino, & græco, illud, in conspectu, non tam referendum est ad visionem, quàm ad oppositioné. illa enim dicuntur esse inter se in conspectu, quæ è diametro opposita se respiciunt. Sed & illud præterea verum est, hãc dulcedinem infundi in cordibus timentium Deum, in conspectu filiorũ hominum, idest, videntibus & stupentibus filijs huius sæculi, qui filios Dei suis persecutionibus vexant: nam quamuis filij hominum, idest, carnales homines non norint illam dulcedinem; imò ne suspicari quidem possint qualis sit, cùm palatum animæ nimis infectum habeant; tamen vident effectum eius, dum intuentur, & obstupescunt patientiam, mansuetudinem, hilaritatem, & pacem Sanctorum. Sic igitur miro modo datur Sanctis abscondita quædam dulcedo in conspectu filiorum hominum; dum ea dulcedo in se latet, & in effectibus patet.

XXV. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum.

Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum. XXVI.

Declarat modum, quo sancti viri dulcedinem Dei in tribulatione percipiunt: id enim fit cùm Sancti per amorem & contemplationem rapiuntur in Deum, & in ipso Deo inueniunt domum refugij: iuxta id quod in hoc eodem Psalmo dicitur, Esto mihi in Deũ protectorem, & in domum refugij. qui enim in Deo delitescere norunt, nihili faciunt omnes tribulationes, ac si ad eos minimè pertinerent. Abscondes, inquit, eos, videlicet timẽtes te, in abscondito faciei tuæ, idest, in loco abdito, quòd est in facie tua: nam qui raptus est ad contẽplandam faciem Dei, & qui se à Deo videri attentissimè cogitat, quíque obseruat nutus Dei, & pulchritudinem eius considerans accenditur in eius amorem, iam habitat in latibulo tutissimo à conturbatione hominum, idest, ab omni malo, quod homines conturbare solet. Proteges eos, idest, eosdem timentes te, in tabernaculo tuo, idest, in teipso, in quo & tu habitas. Deus enim non habet aliam domum, siue aliud tabernaculum in quo capi possit, nisi seipsum; & qui per amorem & contemplationem in Deo habitant, altissimum posuerunt refugium suum, non accedet ad eos malum, neque flagellum appropinquabit tabernaculo eorum, vt dicitur in Psalmo 90. Proteguntur autem in hoc tabernaculo ab omni malo, non solùm factorum, de quo dictum est in superiori versiculo, sed etiam verborum, quod hic dicitur à contradictione linguarum, quia nihil curant sermones hominum, qui Deum testem habent. Quod si facies Domini tam insigne latibulum siue tabernaculum est hominibus timentibus Deum, dum per speculum & in ænigmate cernitur: quid erit quando videbitur sicuti est? tunc verè habitatio nostra erit in Hierusalem, quæ est visio pacis, de qua dicitur, Qui posuit fines tuos pacem.

XXVII. **Benedictus Dominus, quoniã mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita.**

Quæ dixerat generatim de consolatione diuina, quam viri iusti in tribulatione percipiunt; applicat ad se, qui vnus est ex illis, & inde gratias agit Deo. Benedictus, inquit, sit Dominus, quoniam mirificauit, idest, mirabilem misericordiam erga me osten dit, in ciuitate munita, idest, abscondens me in abscõdito faciei suæ, quod est veluti ciuitas munitissima, vt iam mihi nihil nocere possit. Sanctus Augustinus legit, in ciuitate circumstantiæ; in quo, nescio quos latinos codices sit sequutus. nam vox hebræa
מצור
matsor, munitionem significat: vox græca περιοχῆ; ambitum designat; atque inde sanctus Augustinus circumstãtiam accepit: sed Theodoretus & Euthymius Græci auctores, intelligunt per ambitum, mœnia, siue aggeres, quibus ciuitates muniuntur, vt sensus sit, in ciuitate ambitus, idest, in ciuitate mœnijs, vel aggeribus munita. Et sanctus Hieronymus non solùm in versione ex hebræo, sed etiam in commentario, vbi exponit versionem Septuaginta, legit, in ciuitate munita.

XXVIII. **Ego autem dixi in excessu mẽtis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum.**

Accusat ipse se diffidentiæ, quam passus fuerat initio persecutionis. Ego autem dixi in excessu mentis meæ, id est, eo tempore, quo præ nimio terrore quasi mentis inops factus eram, dixi apud me, Proiectus sum à facie oculorum tuorum, idest, non placet tibi vt amplius regnem, vel vt diutius viuam, ideò abiecisti me à benigno aspectu tuo & fauore, atque auxilio tuo solito me destituisti. Extat dubitationis huius vestigiũ in lib. 2. Regum cap. 15. Si inuenero gratiam, inquit, in conspectu eius, reducet me; si dixerit mihi, non places, præsto sum, faciat mihi quod bonum est coram se: Pro voce, in excessu mentis, in Hebræo est, bechophzi, quod ad verbum significat, in festinando me, idest, dum festinarem, siue, in obstupescendo & pauendo me, idest, dum obstupescerem & pauerem: nam verbum, chaphaz, significat festinare, & obstupescere ac pauere, & omnia sunt vera; nam Dauid illud dixit, cùm festinaret egredi ex Hierusalem, & pauore ac stupore correptus esset. Hunc stuporem Septuaginta verterunt, ecstasim, & Latini excessum mentis.
בחפזי
חפז

Ideò exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te. XXIX.

Sententia perspicua est, ideò, inquit, ne diffiderem de bonitate tua, cùm me in tanta consternatione videres, continuò exaudisti vocem orationis meæ dum clamarem ad te. Illud, ideò, posset etiã verti, verè, siue certè. est enim aduerbium multa significans.

Diligite Dominum omnes sancti eius, quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam. XXX.

Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. XXXI.

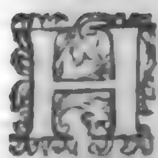
Hortatur in fine Psalmi homines pios, qui similia patiuntur, vt non cessent diligere Dominum, atque in eo sperare; quoniam etiamsi ad tempus impij videantur impunè grassari, tamen breui pœnas acerbissimas dabunt. Illud, veritatem requiret Dominus, Sanctus Hieronymus vertit, fideles seruat Dominus: vox hebræa, vtrumque significat, veritatem, & fidelitatem, & etiam fideles, & sensus in idem recidit. Illud, abundanter, in hebræo & latino, ambiguum est, vtrum coniungi debeat cum verbo, retribuet, an cum verbo, facientibus: sed ex græco apparet, coniungendum esse cum verbo facientibus; & eodem modo S. Hieronymus

nymus vertit ex hebræo: retribuet, inquit, his qui satis operantur superbiã: & Sanctus Augustinus, retribuat his, qui multum superbiunt: eodem modo Theodoretus, & alij veteres.

PSALMVS XXXI.

Titulus, & Argumentum.

Ipsi Dauid Intellectus.

HIC titulus, indicat Dauidi post commissum peccatum, per Dei gratiam apertos fuisse oculos mentis, vt intelligeret quàm grauiter deliquisset, quòd antea carnali delectatione occæcatus, intelligere non potuerat. Indicat etiam idem titulus, Psalmum esse obscurum, atque ad eum penetrandum dono intelligentiæ opus esse. Iure hic idem Psalmus à S. Gregorio & alijs inter septem pœnitẽtiales numeratur, cùm totus consumatur in peccato proprio deflendo, & in cohortandis hominibus ad pœnitẽtiam.

Explicatio Psalmi 31.

I. BEati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

II. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.

Nemo melius nouit quàm dulcis sit sanitas, quàm is, qui amissam deflet. Propheta Dauid tunc primum verè cognouit, quam dulce sit carere peccatis, quando amaritudinem peccati gustauit. Hæc est causa cur Psalmum pœnitentiæ ordiatur à laude indulgentiæ, & innocentiæ: hæc enim sanam reddunt animam, & opponuntur ægrotationi, quæ contrahitur ex peccatis. Incipit ab indulgentia, tum vt à minoribus ad maiora progrediatur, tum quia illa erat recentissima eius sanitas. Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Exclamatio est, & prædicatio boni, quod est in indulgentia, quasi dicat. O quam sunt illi felices, qui posteaquam peccauerunt, non despiciuntur à Deo, sed per gratiam eius excitati conuertuntur ad pœnitentiam, & perueniunt ad indulgentiam. Et quorum tecta sunt peccata, idem repetitur alijs verbis; nam peccata cùm remittuntur, absconduntur & teguntur, vt nusquam appareant; sed de hac voce paulò post plura dicemus. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Transit ab indulgentia, quæ est multorum, ad innocentiam, quæ est paucissimorum, ac dicit, O verè beatus ac felix quicunque ille est, qui nihil fecit, quod in peccatum reputari potuerit, cui proinde Dominus, cuius rectissimum iudicium est, nihil omninò ad peccatum imputauit. Nec solùm facto non peccauit, sed nec dolus inuentus est in spiritu eius, idest, neque verbo, neque cogitatione peccauit. spiritus enim ad vtrumque spiritum referri potest, ad illum, quo sapimus, & dicitur cor, aut mens, & ad illum quo loquimur, & dicitur spiritus oris, siue labiorum. De priore dicit Apostolus 1. Corinth. 2. Quis enim scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominus, qui in ipso est? De posteriore 1. Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente, psallam spiritu, psallam & mente. Porrò innocentiam hoc loco intelligimus, non naturalem, vel operibus proprijs sine dono Dei acquisitam, quæ nulla est, sed eam, quam Deus paucis quibusdam singulari gratiæ suæ dono impertiuit, quibus ita remisit peccatum aliena voluntate contractum, idest, originale, vt non permiserit eos peccatum mortiferum propria voluntate committere: quod est genus excellentius remissionis. Proinde omnis innocentia annexam habet remissionem aliquam peccati, & de omnibus, Christo excepto, dici potest, omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.

Itaque

Itaque Apostolus ad Rom.4.hûc Psalmi locum adducit, ad probandum, neminẽ iustificari ex operibus præcedentibus gratiam; & ait, Ei qui non operatur, credẽti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, secundùm propositum gratiæ Dei: sicut & Dauid dicit, beatitudinẽ hominis, cui Deus accepto fert iustitiã sine operibus, beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Quibus verbis Apostolus Prophetam exponit, ac dicit, Dauidem non vocare beatos eos, qui proprijs operibus iustitiã adepti sunt; sed eos quibus Deus per gratiam peccata remisit, iustitiamq; donauit. Porrò videtur mihi Propheta singulares quosdam homines respexisse, cùm ait, Beatus vir cui nõ imputauit Dominus peccatum, &c. videlicet Sanctum Iob, qui de se ait cap.27. Non recedam ab innocẽtia mea: iustificationem meam, quam cœpi tenere non deseram. neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Itẽ Abelem, Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, quorum nulla peccata in scripturis leguntur. Fortasse etiam in spiritu præuidebat Hieremiam, & Ioannem Baptistam in vtero sanctificatos, & ipsam Deiparam Virginem excellentiori priuilegio, à peccato Originali, & ab omni actuali præseruatam. Quod attinet ad verba, in Hebræo habetur in singulari, Beatus, cui remissa est iniquitas, & cuius tectũ est peccatum: sed mutatis punctis, potest legi, beati quorum remissæ sunt iniquitates; quam lectionem esse verissimam, satis magno argumento nobis est, editio Septuaginta ab Apostolo cõfirmata. Rursus in codice græco habetur, in ore eius, pro eo quod est in Hebræo, & in Latino, in spiritu eius: sed S. Hieronymus in epist. ad Suniam & Fretellam testatur. illud in ore eius, esse ex translatione Symmachi; Septuaginta verò, & omnes alios Interpretes vertisse, in spiritu eius, vt est in Hebræo. Hæretici huius temporis, tria falsa dogmata ex his versiculis statuere conantur: ac fortasse Spiritus sanctus, ideò titulum fecit huic Psalmo, intellectus, quia præuidebat à multis perperam intelligendum. Dicunt igitur illi, iustificationem in sola peccatorum remissione, non in iustitiæ infusione consistere. Dauid enim absolute dicit, beatos, idest, iustos, quibus sunt remissa peccata. Addunt præterea, hanc ipsam remissionem peccatorum, non esse remissionem peccatorum veram, sed imputatitiam, quia videlicet Deus nõ tollat peccata, sed tegat, & non imputet. Deniq; colligunt ex hoc loco, nullam esse necessariam satisfactionẽ post remissionem culpæ: quia si pœnam quãuis temporalem exigeret Deus ab homine iustificato, non verè diceret se non imputare peccatum: quomodo enim non imputat, si punit? Sed Propheta Sanctus, qui in titulo posuit, intellectus Dauid, intelligebat omnino remissionem peccati non fieri à Deo sine infusione iustitiæ, ac per hoc intelligebat per iustificationis gratiam, homines fieri ex impijs, non solùm non impios, sed etiam verè iustos: sicut enim sol corporalis nõ expellit tenebras nisi lucem infundat; sic etiam sol iustitię, & Pater luminum non remittit peccata, nisi per gratiam, siue iustitiam quã infundit. Quare S. Paulus ad Rom.4. citans hûc locum Psalmi, Beatus vir cui nõ imputauit Dominus peccatum, ita loquitur, Sicut & Dauid dicit, beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus: quibus verbis Apostolus indicauit, in remissione seu non imputatione peccati verè includi iustitiam. Sed tam prior, quàm posterior error adhuc apertiùs refellitur, declaratione vocum, tegi, & non imputari. Dicuntur enim peccata tegi hoc loco, non quòd sint, & non videantur, sed quod abolita sint, & eorum loco iustitia successerit: & ideò verè tecta sint, & abscondita etiam oculis Dei, cui nihil tegi vel abscondi potest eorum, quæ vsquam extant. Quocirca idem Propheta varijs metaphoris vtitur ad remissionem peccatorum significandam, vt quod vni deest per alterã sup-

suppleatur. Sed illa præter cæteras insignis est in Psalmô 50. Asperges me Domine hyssopo & mundabor, lauabis me,& super niuem dealbabor. Quo loco dicitur peccatorum remissio non solùm tegere maculam, sed verè abluere, & non solùm verè abluere, sed addere nitorem: nec solùm tollere nigredinem, sed addere albedinem tam veram, vt niuis candorem superare dicatur. quid est autem tollere maculam,& addere nitorem, nisi tollere peccatũ, & infundere gratiam? quid auferre nigredinem,& ponere candorem, nisi auferre iniustitiam,& donare iustitiam? Quod idem legimus in primo cap. Isaiæ, Si fuerint peccata vestra sicut coccinum, quasi nix dealbabũtur,& si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt. Porrò Sancti Patres, Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum, Augustinus,& Gregorius Papa in commentario huius Psalmi, vt ostendant peccata tegi, non esse manere,& non videri, sed planè tolli, vt ideò non videantur quia non sunt; dicunt, peccata tegi à Deo in iustificatione quo modo vulnera teguntur emplastro à medico, per quod emplastrũ ita verè curantur,& tolluntur, vt nusquam appareát. Origenes quoq; lib. 4. in epistola ad Rom. & Theodoretus in hunc locum, dicunt his vocibus significari, peccatum ita funditus eradicari, vt ne vestigium quidem remaneat. Iam verò quod attinet ad vocem imputationis, toto cœlo aberrant aduersarij. Peccata enim non imputari in Scripturis sanctis est, non adscribi ad reatum, siue non referri in rationes, quod vulgò italicè dicimus, Nõ si mettere à conto. Sap. 12. Quis tibi imputabit si perierint nationes, quas tu fecisti? idest, quis exiget à te rationẽ, si perierint omnes homines? vel quis te ob hoc reum faciet? & Ezechielis 33. de peccatore pœnitente, dicit Deus, Omnia peccata quæ peccauit non imputabuntur ei, idest, non reddet rationem de eis. 2. Paralip. 30. Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirũt Dominum Deum Patrum suorum,& non imputabit eis quòd minus sanctificati sunt, idest, facilè condonabit, nec re vera exiget rationem, de eo quòd minus parati sint. Iob 42. Vt non imputetur vobis stultitia. 2. Timoth. 4. Omnes me dereliquerunt, nõ illis imputetur. & in epist. ad Philemonem, Si aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa, ego reddam, idest, adscribe rationibus meis, ego debitor tuus esse volo. Cæterum duobus modis potest non imputari peccatũ. Primo, si reuera aliquis non peccauerit, & proinde nihil debeat: & hoc modo intelligitur, id quod ex libro Sapientiæ citauimus, Quis tibi imputabit si perierint nationes quas tu fecisti? Nam etiamsi perirent omnes homines, nõ culpa Dei perirent, proinde non posset hoc imputari Deo. Et eodem modo nos supra exposuimus verba Dauidis, Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatũ, idest, qui nihil mali propria voluntate fecit, ob quod reus, ac debitor sit coram Deo. Secundo, si peccatum remissum & condonatum fuerit, vt iam non sit quod imputetur. & sic intelligũtur omnes aliæ sententiæ supra citatæ: & sic etiam multi intelligunt locum Psalmi, Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatũ, idest, Beatus vir, a quo Deus non vult exigere rationem peccati, quia iam illud remisit & donauit; & hanc expositionem non reijcimus, sed superiorem anteponendam existimamus, quia melius continuatur cum verbis sequentibus, Nec est in spiritu eius dolus. Tertius modus imputationis, quem finxerunt hæretici, vt nõ imputari peccatum, sit, peccatum quidẽ hærere in anima peccantis, sed non reputari peccatum a Deo; nullo exemplo scripturæ probari potest, sed apertissimè potius improbatur, cùm scriptura dicat, tum alibi, tum Psalmo 5. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium. nam si Deus odit,& vult perdere iniquos, certè dum manet in eis iniquitas, imputatur eis peccatum. Et quis credat Deum iustum iudicem, & qui non accipit personas, non imputare

re peccatum, ſed imputare iuſtitiam eo tempore, quo homo adhuc in ſordibus peccati verſatur, & quidquid agit, ex Lutheranorum placitis, peccatum eſt? Pulchrè Sanctus Iuſtinus Martyr in dialogo cùm Triphone refellens errorem ſimilem errori Lutheranorum, ait, Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, ideſt, cui pœnitenti Deus peccata remittet, non ſicut prædicatis voſmetipſos fallentes, & alij quidam veſtri ſimiles aſſeuerant, etiáſi peccatores fuerint, modo Deum nouerint, non imputabit eis Dominus peccata. hæc ille. Hoc quod diximus de non imputatione peccati, poteſt oſtendi ex contrario, ex imputatione iuſtitiæ. Nam imputari iuſtitiam in ſcripturis, non eſt, reputari hominem iuſtum, cùm re vera iuſtus non ſit; ſed eſt reputari iuſtum diuino iudicio, quod falli nequit, eum, qui veriſſimè iuſtus ſit. Siquidem illud Geneſis 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam, quod allegatur ab Apoſtolo Paulo ad Rom. 4. & ab Apoſtolo Iacobo cap. 2. nihil aliud ſignificat, niſi, actum illum credendi fuiſſe in Abrahamo opus iuſtum & pro tali reputatum à Deo. Et illud Pſalmi 105. Stetit Phinees, & placauit, & ceſſauit quaſſatio, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam in generatione & generationem vſque in ſempiternum, quid aliud ſignificat, niſi zelum illum Phinees, quo interfecit impios quoſdam, fuiſſe opus iuſtiſſimum, & a Deo pro tali habitũ, vt propterea confirmauerit filijs & nepotibus Phinees Sacerdotium in longiſſima tempora. Eodẽ pertinet illud quod eſt in cap. 4. ad Rom. Ei qui operatur, merces non imputatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundum debitum. Quid enim hoc eſt, niſi mercedem iuſtè deberi ei, qui operatur opus dignum mercede? non igitur imputari eſt reputari ac ſi eſſet, ſed reputari ſicuti eſt. Et quod in eodem loco ſæpius repetit Apoſtolus, fidem reputari ad iuſtitiam, non ſignificat, fidem non eſſe, ſed reputari iuſtitiam: ſed ſignificat fidem per charitatem operantem veriſſimam eſſe iuſtitiam, non ex operibus gratiam præcedentibus acquiſitam; ſed à Deo donatam & infuſam, & ideò pro vera iuſtitia à Deo reputari & acceptari. Sic igitur peccatum non imputari, non ſignificat, peccatum manere, ſed non puniri: ſed ſignificat, nihil eſſe in homine iuſtificato, quod in peccatum reputari poſſit. Ex his facilè intelligitur vnico verbo ſolui poſſe, quod Lutherani objiciunt de ſatisfactione. nam ſi non imputetur peccatum, quia innocenter aliquis vixit, non mirum erit ſi nulla ſatisfactio requiratur ab eo cui hoc modo peccatum non imputatur: ſin autem non imputatur quia remiſſum eſt per gratiam, tùm ſi remiſſum fuerit quoad culpam & pœnam æternam, non imputabitur ad culpam & pœnam æternam, ſed adhuc imputabitur ad pœnam temporalem: ſicut factum videmus in Dauide, cui dictum eſt à Propheta, Dominus tranſtulit peccatum tuum à te, non morieris; ſed quia blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini, filius qui natus eſt tibi, morietur. Vbi videmus non imputari peccatum quoad mortem propriam, & imputari quoad mortem filij; & Dauidem fuiſſe iuſtificatum, & tamen debuiſſe dolorem magnum de morte filij tolerare, in pœnam peccati commiſſi. Quod ſi aliquando peccatum remittatur omnino quoad omnem pœnam, tunc etiam non imputabitur ad vllum reatum, vel debitum.

Quoniam tacui, inueterauerunt oſſa mea, dum clamarem tota die. III.

Propoſita beatitudine iuſtificatorum, deflet miſeriam ſuã, quaſi dicat: Illi quidem ſunt beati; ſed ego miſer ſum, qui non ſolum innocentiam non ſeruaui, ſed longo tempore diſtuli per per confeſſionem peccati indulgentiã quærere; & ideò poſt agnitam culpam meam, cœpi tam aſſiduè clamare, & flagitu me ipſe macerare, vt debilitata ſint, & attrita oſſa mea, ideſt, ferè conſumptum omne robur meum. Quoniã

tacui.

tacui: reuera longo tēpore Dauid peccatum adulterij tacuit, imò multis artibus occultare conatus est. primo enim Vriam multis modis inducere tentauit, vt cum vxore propria dormiret; vt filius ex adulterio conceptus, ipsius Vriæ proprius putaretur. Et cùm Vrias ad domum propriam accedere nollet, adiecit Dauid crimen homicidij; vt Vria sublato, & illius vidua in vxorem cōtinuo ducta, partus qui post nouem menses expectabatur, crederetur esse Dauidis non adulteri, sed mariti. Nec tamen vidua illa in vxorem assumpta continuò Dauid peccatū confessus est: sed expectauit vt filius nasceretur. Et ne tunc quidem peccatum deflere cœpisset, nisi à Propheta Nathan admonitus fuisset. Itaq; annum ferè integrū, & fortasse etiam diutius Dauid in cœno peccati iacuit, & confessionem distulit. Propterea dicit, quoniam tacui, & non continuò peccatum confessus sum, sed abscōdere & occultare volui; ideò Inueterauerūt ossa mea, dum clamarem tota die, idest, post agnitū peccatum tota die pro indulgentia clamare cœpi, & tam diu, ac tāto affectu clamaui, vt ossa mea debilia & vetusta facta sint. Vox hebræa balù, significat בלו inueterauerunt, & etiam consumpta sunt, siue attrita sunt, vt vertit Sanctus Hieronymus. proinde illud, inueterauerunt, non est referendum ad tempus, sed ad debilitatem: quomodo accipitur illud Thren. 3. Vetustam fecit pellem meam, idest, attritam, nigram, &c. Illud etiam, dum clamarem, in Hebræo ad verbum est, dum rugirem: Ex quo intelligimus, clamorem illum fuisse clamorem doloris & compunctionis, qui rectè rugitus dici potest; non autem clamorem exultantis in peccato, vel superbè iactantis peccata sua, vt aliqui exponunt. Neq; putamus fuisse rugitum ex corporali morbo, vt alij volunt: non enim scriptura prodit Dauidem ægrotasse illo tempore: & aliquid sine scripturæ testimonio affirmare, diuinare est; sed rugitum pœnitentiæ, vt cum Theodoreto nos exposuimus.

IV. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, conuersus sum in ærumna mea dum configitur spina.

Multa mala propter peccatū Dauidi contigerunt. nam filius natus ex adulterio infans mortuus est; & filia nomine Thamar ab Amon fratre per incestū polluta est; & idem Amon ab Absalone fratre occisus est, & Absalon aduersus patrem dimicans & ipse cæsus est: quæ omnia summos dolores Dauidi attulerunt, vt 2. lib. Reg. narrat historia. De his igitur diuinis flagellis dicit. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, idest, assiduè, sine intermissione flagella super me ingeminare non cessas. dicitur enim grauare manus super aliquem, qui non leuiter eum, sed grauiter percutit. Conuersus sum in ærumna mea, dum cōfigitur spina, idest; propter huiusmodi flagella conuersus sum ad agnitionem grauitatis peccati mei in ærumna mea, dū spina tribulationis configitur mihi, idest, tribulatio atque ærumna mentis oculos aperuerunt, quos carnis illecebra, & voluptas clauserant. Posset etiā per spinam intelligi cum S. Hieronymo stimulus conscientiæ, vt sensus sit, conuersus sum in ærumna mea, dum stimulus conscientiæ pungit. In Hebræo, & Græco additur, mihi, dum configitur mihi spina: ideò in Latino subintelligi debet. In Hebræo habentur alia verba atque alius sensus, conuersus est viror meus in siccitates æstatis, idest, omnia mea bona perierunt, quomodo viror נהפך & humor in æstate solis ardore siccatur & perit. Sed Septuaginta legerunt לשדי aliter, quàm nunc habeatur in codicibus hebraicis. nam pro, ne hephac le נה פכתי saddi, conuersus est viror meus, legerunt, ne hephacti le soddi, quod est, cō לשדי uersus sum in ęrumna mea; & sic etiam legit S. Hieronymus, qui vertit ex He- בחרבוני bræo, versatus sum in miseria mea. Illud verò quod sequitur, be carboni קיץ Kaits, in siccitates ęstatis, legūt Septua- בחרבוני ginta, be carboni Kots, dum adurit me spina, quod idem est cum eo, quod nos קוץ habe-

habemus, dum configitur spina. dum enim configitur spina, certè adurit & vastat, quod significat verbum, charab, Itaque minima mutatione punctorum, & vnius vel alterius literæ similis, videmus inueniri posse lectionẽ, quam Septuaginta Interpretes habuerunt. veriorem autem esse lectionem quæ erat in codicibus Septuaginta Interpretum, ea, quæ nunc est in codicibus nostris, quibus Rabbini pũcta addiderunt, dubitare non possumus. חרב

V. **Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.**

Ex conuersione ad cognoscendam peccati magnitudinem, de qua dixit in versiculo superiore, factum est, vt peccatum suum non amplius taceret, neque occultaret, sed palam confiteretur Deo, & hominibus. In Hebræo habetur in futuro, cognitum faciam, sed ponitur futurum pro præterito, cuius temporis est verbum quod sequitur, abscondi. In græco non habetur, tibi, sed in Hebræo habetur, & in græco subintelligitur. Porrò illud, cognitum tibi feci, non significat Deo fuisse ignotum, antequam Dauid illud confiteretur: sed loquitur more humano. Iudex enim etiamsi sciat delictum Rei, quia ipse vidit fortasse illud committi; tamen non dicitur scire iuridicè, nisi Reus ex testimonio plurium testium sit conuictus, aut ipse Reus apertè confiteatur, adactus fortasse ad confessionem per tormenta. Sic igitur Deus viderat quidem Dauidem peccantem; sed volebat eum apertè confiteri; ideò flagella quasi quæstionem adhibuit. Tum verò Dauid confiteri cœpit, nec ait solùm peccaui Domino, quod ante flagella dixit priuatim ad Nathan Prophetam, sed publicè notum fecit Domino peccatum suum, idest, iuridicè confessus est, & per scripturam Psalmorum toti mundo peccatum suum manifestauit: ideò verissimè addit, & iniustitiam meam non abscondi.

Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatẽ peccati mei. VI.

Ad solatium pœnitentium declarat ineffabilem Dei misericordiam, quam in se ipse expertus est. Quamuis enim Deus, qui lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, summo odio prosequatur tenebras peccatorum; & nisi peccator resipiscat, paratus sit eum proijcere in tenebras exteriores ad summum & sempiternum cruciatum: tamen ita propensus est ad ignoscendum, si quis ex corde pœnitentiam agat, vt ipsam etiam confessionem miserendo, & parcendo præueniat. Videtur respicere tempus illud, quo Nathan Propheta Dei nomine exprobrauit illi peccatũ suum; & ipse continuò compunctus, dixit, Peccaui Domino; & Nathan subiunxit, Dominus quoque trãstulit peccatum tuum, non morieris. Videns enim tam subitam indulgentiam, cogitauit quod erat verum, remissionẽ peccati priorem fuisse ipsa cõfessione, sed non priorem interna contritione, in qua simul fuit odiũ peccati, amor Dei, propositum confitendi, & satisfaciendi. Ait igitur, Dixi confitebor, idest, cõpunctus corde statui continuò confiteri aduersum me iniquitatem meam, meque Reum & peccatorem apertè fateri; & tu non expectasti vocem illam, qua dixi peccaui Domino, sed ex paterna & ineffabili benignitate remisisti impietatem peccati mei: quod ex Propheta tuo Nathã cognoui, qui ait, Dominus transtulit peccatum tuum à te. In Hebræo habetur, iniquitatẽ peccati mei, in græco, impietatem cordis mei, & sic legunt veteres in commentarijs, Augustinus, Theodoretus, Euthymius. Latinus Interpres videtur accepisse, impietatem, ex græco, & peccati mei, ex hebræo. Sed omnia in idem recidunt. nam impietas cordis dicitur, quia corde concipitur: impietas peccati dicitur, quia peccando committitur. Idem etiam Dauidis peccatum, & fuit iniquitas respectu Vriæ, & fuit impietas respectu Dei.

Pro

VII. Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.

VIII. Verumtamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

Exemplo suo dicit Propheta multos futuros, qui discant orare Deum pro indulgentia peccatorum, vt hoc modo liberentur à magnis malis, quibus aliquando peccatores inuoluendi sunt. Pro hac, Græci interpretes, Theodoretus, & Euthymius, & cum eis Sáctus Augustinus, exponunt, pro hac impietate, quia impietas græcè & latinè, est generis feminini: sed vox hebræa est generis masculini, & non concordat cum ea, illud, pro hac, quod etiam in hebræo est generis feminini; ideò cogimur dicere, pro hac, significare, pro hac re, siue pro hoc: nam Hebræi vtuntur genere feminino pro neutro. Et posset etiam rectè verti, propter hoc, siue, super hoc. Itaque sensus erit, hac de causa, idest, quia tu tam clementer ignoscis pœnitentibus, orabit ad te, id est, fiduciam te orādi sumet omnis sanctus, idest, omnis pius, omnis verè pœnitens, qui incipiens odisse impietatem suam, incipit induere pietatem tuam. Orabit autem, in tempore opportuno, idest, antequam tempus misericordiæ finiatur, dum hæc vita durat, dum ad pœnitentiam Deus inuitat. Quærite Deum, inquit Isaias, dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. Isaiæ 55. Quod sequitur duplicem habet sensum; vnus est, orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, vt in diluuio aquarum multarum, quæ illæ ad eum non appropinquent, idest, vt in die nouissimo, quando veluti diluuium quoddam inundabūt super impios omnia genera pœnarum, & præterierit tempus opportunum orationis, & pœnitentiæ, tunc ipsi salui sint ab eiusmodi pœnis. Hic sensus in hebræo clarissimus est: sic enim ad verbum Sanctus Hieronymus vertit, pro hac orabit ad te omnis misericors tempus inueniens, vt cum inundauerint aquæ multæ, ad illum non accedant. Et hūc sensum sequitur Theodoretus, quamuis paulò aliter exponat, nimirum sic, pro hac orabit ad te omnis sā ctus, in tempore opportuno, vt cùm inundauerint aquæ multarum tribulationum, ad illum non accedant, idest, illum non perturbent, sed illis omnibus superior sit, easque imperterritus perferat. Alter sensus est, orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, & rectè ac sapienter faciet. nam in diluuio aquarum multarum, cùm inundauerint mala super omnes impios in die nouissimo, sicut inundauerūt aquæ diluuij temporibus Noe, tunc impij ad eum, idest, ad Deum non appropinquabunt: non enim erit amplius tempus opportunum: ideò Isaias ait, Inuocate eum dum prope est. nam aliquando procul erit vt ad eum appropinquare non possitis. Sic exponunt Sanctus Augustinus, & alij. Vterque sensus verus est, sed prior videtur magis literalis; nam illud, ad eum non approximabunt, non videtur posse secundum literam referri ad Deum, cùm nulla sit facta mentio Dei in verbis præcedentibus. Itaque illud, verumtamen, pro copulatiua particula accipiendum est, vt Euthymius rectè monet; & vox hebrea, rac, non solùm significat, verumtamen, sed etiam certè, verè, &c. רק

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circumdedit me: exultatio mea erue me à circumdantibus me. IX.

Accepta indulgentia, quoad culpā, petit etiam indulgentiam quoad pœnam, liberationem videlicet à tribulatione, in quam incidit propter peccatum. Videtur autem loqui de persecutione, quàm patiebatur ab Absalone filio, de qua in toto Psalmo superiore loquutus est. Fortasse etiam loquitur de tentationibus Dæmonum, quę perpetuò nos circumdant & tribulant. Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circumdedit me. Quasi dicat, non ha-

habeo tutum refugium nisi in misericordia tua, quoniam vndique deficiũt amici, & vndique cingor ab inimicis: ideò tu qui solus es exultatio mea, id est, causa omnis meæ lætitiæ, erue me ab hostibus circumdantibus me. In hebræo habetur, tu es refugium meũ ab angustia, vel ab hoste, custodies me: exultationibus liberandi circumdabis me. Sed manifestè apparet puncta Rabinorum, & aliquam literarum mutationem totum hunc locum perturbasse. Septuaginta Interpretes non legerunt, tizzereni, custodiẽs me, à nazar; sed izzereni, obsidebit me, siue circũdabit me à zur, & futurũ ponitur pro præterito, ideò verterũt, quæ circumdedit me. Neque legerunt, ronne pallet, exultationibus liberandi, sed, ronni pallet, exultatio mea libera, siue erue. S. quoq; Hieronymus ex hebræo vertit, laus mea, vnde legit, ronni, non ronne, vt hodie habetur in biblijs hebraicis. Denique non legerunt Septuaginta, tesobebeni, circumdabis me, sed, misobebeni, à circundante me.

תצרני נצר יצרני צור רני פלט רני פלט תסובבני מסובבני

X. **Intellectum tibi dabo, & instruã te in via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos.**

Respondet Dominus orationi serui sui, ac pollicetur auxilium quod petebatur. Tria promittit. primo, prudentiam interiorem, vt possit cauere insidias hostium, & discernere amicos ab inimicis, dum dicit, Intellectum tibi dabo, idest, intelligentem & prudentẽ te faciam. Secũdo, auxilium externum singularis prouidẽtiæ Dei, sine quo in multis periculis homines etiã prudentissimi versantur, & hoc significat illud, instruam te in via hac quà gradieris: nam in hebræo est, ostendam tibi viam, per quam ambules; in græco verò, comitabor te in via, siue, simul tecũ gradiar. Ex quibus omnibus intelligimus illud, instruam te in via, significare directionem, & ducatum in omnibus actionibus. Dicitur enim Deus ostendere viam, & comitari nobiscum, vt dux itineris, quando auxilio gratiæ suæ facit, ne erremus in via morum, & ne in pericula, & insidias hostium, præcipuè inuisibilium incidamus. Tertio, perseuerantiam in gratia, quod est maximum beneficium, & propriũ electorum Dei. Firmabo, inquit, super te oculos meos; non auertam oculos à te, sed perseueranter & stabiliter oculo benignitatis te aspiciam; proinde auxiliũ internum prudentiæ, & externum prouidẽtiæ semper tibi aderit. In hebræo habetur, deliberabo super te oculo meo, siue, vt vertit S. Hieronymus, cogitabo de te oculo meo: sed mutatio vnius puncti, ex oculo meo, reddere potest, oculis meis, vel, oculos meos; itaque in illa voce nulla est difficultas. Suspicor autem pro voce, ihaza, cogitabo, vel deliberabo, Septuaginta legisse, ehatsom, firmabo, vel roborabo: quo modo enim fieri potest, vt viri doctissimi per verbum, iahaz, quod significat deliberare, consilium inire, cogitare, intellexerint firmare, & roborare? Si tamen lectio hebraica, vt modo se habet, cum græca & latina concilianda sit, oportebit subintelligere vocem, semper, vt sensus sit, cogitabo semper de te oculo mentis meæ, quod est idem cum illo, firmabo super te oculos meos.

איעצה אעצום יעץ

Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. XI.

Hortatur nunc demum Propheta fideles omnes tam bonos, quàm malos, vt ab exemplo suo discant mala, quæ consequuntur peccatum, & bona, quæ consequuntur pœnitentiam & virtutem: ipse enim omnia expertus erat. Ac primùm ad malos conuersus dicit, nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, idest, nolite duci solis sensibus, cùm ratione præditi sitis: nolite sicut equi & muli hinnire ad vxores proximi vestri, sicut ego feci: nolite tanquam indomiti & feroces equi vel muli, pauperes, atque humiles morsu, & calcibus impetere, vt ego aduersus Vriam feci.

In

XII. **In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.**

Prædicit mala quæ eos sequentur, qui equos & mulos imitari voluerint: cogentur enim tribulationibus, vel ad Deum conuerti, vel certè impedientur ne noceant alijs quantum vellent. Sed more Prophetico hanc prædictionem exprimit Dauid per modum imprecationis. In camo, inquit, & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te; idest, capistro & fræno quasi equos & mulos coercebis, qui recusant, vt homines ratione prędditi spótè accedere ad te per obedientiam. Ridiculè Caluinus contendit, non esse legendum, in camo, sed in lupato, quasi multum intersit inter hæc vocabula, & quasi ipse sapientior sit Septuaginta Interpretibus, qui verterunt ἐν κημῷ, vnde est nostrum in camo, & S. Hieronymo, qui ex Hebræo vertit in camo, & S. Augustino, Theodoreto, & alijs veteribus, qui omnes legunt in camo. Porrò camus funem significat, siue capistrum, quo alligantur equi. Sed hoc loco metaphorica vocabula sunt camus & frænum, & ponuntur ad significandas calamitates & ærumnas, quibus Deus vtitur ad coercendos homines à peccatis, id quod exponitur sequenti versiculo. In hebræo habetur in singulari, maxillam eius, sed non solùm Septuaginta, sed etiam Sanctus Hieronymus vertit in numero multitudinis, maxillas eorum. Ex quo intelligimus puncta non rectè in nostris biblijs vbique esse collocata: nam secundùm alia puncta, eadem vox significat maxillas eorum.

XIII. **Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.**

Hæc est declaratio cami & fræni, quasi dicat Propheta, peccator impœnitens, & qui complacet sibi in peccato, multis flagellis atteretur, tũ in hac vita, tum in futura. Quamuis enim interdum peccatores florere videantur, tamen ipsum peccatum est grauissima pęna, quæ parit alias pœnas sine numero, sollicitudines, anxietates, timores, pericula, remorsum conscientiæ, & similia: neque his contentus Deus iustus Iudex, multa alia flagella adiungit, & nisi peccator resipiscat, & oret ad Deũ in tempore opportuno, sine dubio ad flagella sempiterna perueniet. Cõtra, iustus, qui speret in Domino, & non cõfidit in vanitate mortalium, ab ipsa misericordia diuina vndiq; circumdabitur, vt à nulla parte flagellum ad eum accedere possit. Porrò misericordia diuina fons est omnium bonorum; ideò cùm dicitur, misericordia circumdabit sperantem in Domino, significatur cumulus omnium bonorum, quo abundantissimè fruuntur qui vni Deo adhærent. Nam, vt sæpè diximus, quid nocere potest ei, cui omnia cooperantur in bonum? & cuius omnes passiones conuertuntur in gloriam? Ideò rectè concluditur Psalmus illis verbis.

Lætamini in Domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. XIV.

Sicut in principio beatos dixit iustos, ita nunc in fine eosdẽ hortatur ad lætitiam, quæ est etiã quasi ex obliquo cohortatio ad perseuerandum in iustitia, vt perseuerare possint in lætitia. Lætamini in Domino & exultate iusti, idest, magnam habetis ò iusti materiam gaudendi, & exultãdi, sed in Domino, qui vobis est causa tãtorum bonorum quibus affluitis: non est cur tristemini ob temporalia detrimenta, pro quibus rependetur vobis in æternitate mensura bona, conferta, coagitata, & supereffluens, & hìc interim spiritualis consolatio non vos deseret. Et gloriamini omnes recti corde; idem alijs verbis repetitur, Nam gloriari, hoc loco, nõ est efferre seipsum laudibus, vt sonat vox latina, sed est iubilare, vt sonat vox hebræa, idest, cum lætitia laudare Deum. & non semel in Scripturis gloriari accipitur pro lætari & exultare, vt cùm dicit Apostolus ad Roman. 5.

Sed & gloriamur in tribulationibus. Verbum quod propriè significat in hebræo gloriari, habetur Psalmo 51. in principio, Quid gloriaris in malitia? Hoc autem loco nõ est idem verbum, sed aliud, quod significat iubilare. Per, rectos corde, intelligimus iustos; nam ex rec[illegible]dine cordis oritur rectitudo verborum, & operum: illi autem sunt iusti, quorum corda, voces, & opera, conformia sunt rectissimæ regulæ quæ est lex diuina: ex qua rectitudine fit, vt Deus placeat homini, & homo placeat Deo: & quidquid tandem volente, vel permittente Deo accidat homini, æquo animo accipiatur: atq; ita fit in corde non solùm iustitia, sed etiã pax & gaudium in Spiritu sancto, id est, Regnum Dei, vt Apostolus interpretatur ad Ro. 14. proinde rectissimè Dauid ait, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. &, Lætamini in Domino, & exultate iusti, &c. quia soli iusti sunt beati, & vero solidoque gaudio perfruuntur.

PSALMVS XXXII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid.

HIC Psalmus caret titulo apud Hebræos. Illud autem, Psalmus Dauid, positum est à Septuaginta Interpretibus, qui tamen disertis verbis admonuerunt, nullum se titulum in hebraicis codicibus reperisse. Argumentum Psalmi est exhortatio ad iustos homines, vt Deum laudent, ob eius maximam potentiam, prouidentiam & bonitatem; hortatur autem iustos, tum quia non est speciosa laus in ore peccatoris; tum quia potentia, prouidentia, & bonitas Dei ipsis potissimum iustis vtilissima est.

Explicatio Psalmi 32.

EXultate iusti in Domino, rectos decet collaudatio. I.

Exultatio, quæ hìc ponitur, significat laudem cum lętitia. S. Hieronymus vertit, Laudate iusti Dominũ: sed vox hebræa vtrumque significat; ideò plenus sensus est, laudate cum exultatione, idest, laudate non inuiti, non tristes, non negligenter, sed ex magno affectu iubilantes, & exultantes in cordibus vestris, laudate Dominum non solùm animo, sed etiam voce. Reddit rationem cùm addit, rectos decet collaudatio, quasi dicat, vos iustos inuito potissimum ad laudãdum Deum, quia vobis potissimum conuenit laudare Deum: per rectos intelligit iustos, vt etiam diximus in fine Psalmi superioris. Sed congruit hoc loco, vt iusti dicantur recti, quia rectis placet Deus, qui est ipsa rectitudo, & quod placet libenter laudatur. Distortis non placet Deus, cuius opera & iudicia rectissima sunt, & ideò non quadrant voluntatibus iniquorum: inde iniqui & distorti non libenter Deum laudant, sed reprehendunt & blasphemant. Pro verbo, decet, in hebræo est nomen speciosa, & sensus est, in ore rectorum speciosa est laus Dei: atque huc allusit Ecclesiasticus cap. 15. cùm ait, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Pro voce, collaudatio, in hebræo & græco est, laus: sed latinus Interpres posuit collaudationem, vt significaret debere iustos, non solùm singillatim, sed etiam coniunctim laudare Deum.

Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem cordarum psallite illi. II.

Hortatur rursus iustos, vt confiteantur Domino confessionem laudis, non solùm voce, sed etiam instrumẽtis musicis, quæ erant in vsu illius gentis. Mysticè autem significatur vt Deum laudemus non solùm verbis, sed etiam operibus,

ribus, ac præsertim perfecta obseruatione decalogi significati per psalterium decem chordarum, vt videntes cæteri homines opera nostra bona glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est. Notant hoc loco Basilius & Augustinus, citharam resonare ex parte inferiore, psalterium ex parte superiore. Vnde colligitur Deum esse laudãdum ex cognitione Dei, quæ habetur ex creaturis, vnde existit sonus citharæ; & ex ea quæ habetur ex reuelatione diuina in Scripturis sanctis, vnde existit sonus Psalterij.

III. Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione.

Coniungit quasi per epilogum quæ dixerat in duobus versiculis superioribus. Dixerat, vt voce laudaremus & instrumentis psalleremus: vtrumque coniungit, & monet, vt omnia accuratè & diligenter fiant. Cantate ei canticum nouum; hoc pertinet ad illud, Exultate in Domino, &c. Iubet autem vt exultantes laudemus Deum cantico aliquo non vsitato & veteri, sed recens composito accommodatè ad rem præsentem. Bene psallite in vociferatione; pertinet ad id quod subiunctum est, Confitemini in cithara, &c. & iubet, vt hoc ipsum bene & accuratè fiat, & non frigidè ac summissa voce, sed magno cum sonitu, quo magnitudo affectus significetur. Itaque illud, in vociferatione, non debet referri ad voces humanas, sed ad voces instrumentorum musicorum. Sanctus Hieronymus vertit, in iubilo; & Sanctus Augustinus legit, in iubilatione. vox hebræa significat iubilationem: vox græca, geminatum clamorem. Rectè monent sancti Patres Basilius & Augustinus, canticum nouum opponi cantico veteri. Canticum vetus est, quod solet canere homo vetus, qui natus ex carne caro est, & terrena sapit, ac in terrenis delectatur, & hic Deum laudat, cum bona temporalia ab eo recipit: at canticum nouum canit homo nouus, qui renouatus spiritu mentis suæ, cœlestia sapit, & in æternis delectatur, & Deum semper laudat, etiam cum flagellatur, quia nouit illa etiam cooperari in bonum. Sic etiam per illud, bene psallite ei in vociferatione, admonemur dum psallimus, bene facere hoc diuinum opus, attentè, deuotè, magno cum affectu & cordis iubilo. Sanctus Benedictus in regula sua monet, psalmodiam esse opus Dei, & ideò cæteris omnibus operibus anteponendum. Et S. Bernar. serm. 47. in Cantica, Vos, inquit, moneo dilectissimi, purè semper, ac strenuè diuinis interesse laudibus. Strenuè quidem, vt sicut reuerenter, ita & alacriter Domino assistatis, non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parcentes vocibus, non præcidentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis & remissis vocibus muliebre quidquam balba de nare sonantes, sed virili, vt dignum est, & sonitu & affectu voces sancti Spiritus depromentes.

Quia rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide. IV.

Incipit explicare rationes, cur Deus sit tanto affectu laudandus, quæ sumuntur, vt diximus, à bonitate, potentia & sapientia eius. De bonitate dicit, Rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide, idest, quia verba & facta Domini iustissima, fidelissima, & sanctissima sunt: hoc est quod Psalm. 144. alijs verbis dicitur, Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Verbum Domini intelligitur mandatum, prohibitio, promissio, comminatio, & hæc omnia rectissima & fidelissima sunt: nihil enim iubet Deus nisi bonum, nihil prohibet nisi malum, & quod promittit vel comminatur fidelissimè præstat. Ideò rectum est verbum Domini, & fidelis Dominus in omnibus verbis suis: opera verò Domini verbis conformia sunt, ideò dicuntur esse in fide, idest, fidelia, iusta, sancta, & dicitur Deus sanctus in omnibus operibus suis. Sanctus Basilius, &

L 2 San-

Sanctus Augustinus in commentario huius Psalmi, per fidem intelligũt hoc loco fidem Catholicam, & exponunt, opera Dei dici esse in fide, quia ex operibus Dei, vt ex fabrica cœli & terræ inspecta homines mouentur ad fidem, vt videlicet credant in Deum opificem tanti operis; vel dicunt opera omnia esse in fide, quia omnia opera bona, quæ Deo placent, sunt in fide tanquam in semine vel radice. non enim placent Deo quæ fiunt ante fidem, sed quæ nascuntur ex fide. Ambæ sunt piæ, veræque sententiæ, sed non videntur literales explicationes.

V. Diligit misericordiam & iudicium: misericordia Domini plena est terra,

Sanctitas verborum & operum Domini nascitur ex sanctitate volũtatis. Deus enim diligit misericordiam & iudicium, idest, amat primùm largiri dona gratiæ suæ, & postea secundùm opera vniuscuiusque reddere præmia vel supplicia, atq; ita omnes viæ Domini misericordia & veritas. In hebræo habetur, diligit iustitiam & iudiciũ: sed Septuaginta Interpretes, scientes confundi duas illas voces, zedech, & chesed, idest, iustitiam & misericordiam, צדק חסד sępè vertunt iustitiam, vbi legunt chesed, & aliquando (vt hoc loco) vertunt misericordiam, vbi legũt zedech. Quod si interpretari velimus verbum hebraicum vt sonat, dicendum erit in prima parte versiculi declarari bonitatem volũtatis diuinæ ex parte iustitiæ: in altera parte, nimirum misericordia Domini plena est terra, declarari eandem bonitatẽ ex parte misericordiæ. Sed iuxta nostram lectionem dicendũ est, in prima parte declarari bonitatẽ ex parte misericordiæ & iustitiæ: in secunda, doceri misericordiam latius patere quàm iustitiam, & esse, vt alibi dicitur, super omnia opera eius. nam ad misericordiam pertinet tollere miseriam & defectum: nihil autẽ est quod non indigeat misericordia Dei, cùm omninò creata defectum aliquem patiantur. Sed res corruptibiles quæ sunt infra Lunam, tanto plures & maiores defectus patiuntur, quàm res incorruptibiles quæ sunt supra Lunam, vt respectu corruptibilium non videantur incorruptibilia vllum habere defectũ, ideò dicit Propheta, Misericordia Domini plena est terra: nam per terram intelliguntur omnia corruptibilia. terra enim sedes est non solum hominũ mortalium, & animalium terrestriũ, & omnium plantarum, sed etiam piscium, & auium. quamuis enim aues volitent in aere, & pisces perambulẽt semitas maris; tamen & illæ, & isti quiescũt in terra. Porrò omnia corruptibilia egent multiplici misericordia Dei, creante, conseruante, mouente, nutriente, reparante. Sed homines mortales, præter ista omnia, egent misericordia præueniente, comitante, subsequente, indulgente peccata, armante contra Dæmones, dirigente, protegente, &c. Itaque rectissimè dicitur, misericordia Domini plena est terra. Hoc loco illud etiã considerandum est, misericordiã perfectam, ad quam pertinet tollere omnes defectus, esse propriam solius Dei, quia nõ potest tollere omnes defectus, nisi qui caret omni defectu, ac per hoc est infinitæ pfectionis, actus purus, æternus, omnipotẽs: itaq; rectè Ecclesia canit, Deus cui proprium est misereri.

Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. VI.

Transit à laude bonitatis ad laudem potentiæ, cuius primarius, & maximè conspicuus effectus, est fabrica cœli. Auget autem potentiam Dei, quod tãtam molem non solùm fecit, sed sine labore, sine mora temporis, sine ministris, sine machinis, solo verbo fecit, & eis æternam stabilitatem attribuit. Alludit autem Propheta ad creationem mundi, quæ describitur in primo cap. Gen. per ea verba dixit Deus, Fiat firmamentum, & factum est firmamentũ, & vocauit firmamentum cœlum. In hebræo habetur, Verbo Domini cœli facti sunt, sed Interpretes verterunt, firmati sunt, vt declararent cœlos factos,

ctos, esse incorruptibiles. Quod sequitur, & spiritu oris eius omnis virtus eorum, posset videri repetitio quædam. nam verbum, & spiritus oris idem ferè sunt, & firmitas cœlorum pro eodem accipi posset, nisi in Hebræo esset vox, Zeuaam, quæ significat exercitus eorum, siue ornatus eorum, vt vertit Sanctus Hieronymus. Septuaginta Interpretes, pro eodem accipiunt virtutem & exercitum, quia re vera exercitus militum est virtus, idest, potētia, & robur Principis. Per virtutem, siue exercitum, siue ornatum cœli intelliguntur stellæ, quæ sunt veluti castrorum cœlestium acies ordinata, & simul mirificè cœlum ornant, & virtutes suas variosque influxus in hæc inferiora diffundunt. Quamuis autem per verbum Domini, & spiritum oris eius possit, imperium Domini simpliciter accipi: tamē sine dubio Spiritus sanctus insinuare voluit per hæc verba mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod tempore noui Testamenti reuelandum erat. Neq; mouere nos debet, quòd videatur Propheta creationem cœli tribuere Verbo, & creationem stellarum Spiritui sancto, quasi Dominus Pater per Verbum cœlos fecerit, per Spiritum sanctum stellas. Nam propter vnitatem essentiæ, quæ est virtus operatrix, indiuisa sunt opera Trinitatis; & ideò cùm dicitur Deus Pater per Verbum creasse cœlos, intelligitur non sine Spiritu sancto id fecisse: & cùm dicitur Virtus, siue exercitus cœlorum esse à Spiritu oris Domini, intelligitur esse etiam à Verbo, quod ab eiusdem Patris ore procedit, & à quo Verbo Spiritus ipse procedit.

צבאם

VII. Congregans sicut in vtre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.

Pergit explicare potentiam Dei, qui nonsolùm cœlos & stellas Verbo fecit, sed etiam ea facilitate omnes aquas, quæ initio creationis mundi operiebant vndiq; terram, coegit in loca inferiora & profundiora terræ, qua facilitate implet homo vtrem vnum aqua, vel recondit pecunias in arca vel loculis. Congregans sicut in vtre aquas maris, idest, congregans est, siue congregat Deus aquas maris in locum vnum, ac si vtrem impleret, idest, facillimè, nulloque negocio. Idem repetitur sequentibus verbis, Ponens in thesauris abyssos, idest, ponit Deus abyssos, multitudinem videlicet & profunditatem aquarum, quæ erant super terram, & pertingebant vsque ad cœlum, ponit, inquam, omnem illam aquarum immensitatem in angustis terræ cauernis, ac si reconderet pecunias in thesauris. Abyssum, esse aquarum multitudinem, quæ initio creationis erat super terram, perspicuum est ex primo capite Genesis. Et tenebræ erant super faciem abyssi. per thesauros, significatur aliquando copia rerum pretiosarum, auri, argenti lapidum pretiosorum, vt eo loco, Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro; aliquādo significatur per thesaurum, locus eiusmodi rerum pretiosarum, vt arca, vel loculi, vt in verbis illis, Omnis scriba doctus in regno cœlorum profert de thesauro suo noua & vetera. & de Magis legimus, apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. In hac posteriore significatione accipitur hoc loco thesaurus. Dicit autem Propheta in tempore præsenti, congregans, & ponens, cùm tamen ab initio hæc facta sint, quia Deus ita semper conseruat quod initio fecit, vt verè dici possit semper id facere. In Hebræo pro, vtre, habetur, ned, quod aceruum significat: sed Septuaginta & Sanctus Hieronymus legerunt, nod, quod vtrē, significat. & hæc est verior lectio, & melius explicat congregationem aquarum in locum vnum, idest, in cauernas terræ, quam Propheta significare volebat. In Hebræo & Græco deest præpositio, in, & legitur, congregans sicut vtrem aquas maris: sed omninò subintelligitur, & rectè habet nostra editio, sicut in vtre. & non deerant olim græca exemplaria, quæ haberent, in

נד

נאד

in vtrem, vt notat Sanctus Basilius; & Sanctus Augustinus semper legit in vtrem. Qui legunt, sicut vtrem, existimant significari nubes, quæ intumescunt sicut vtres, & postquam aquam effuderint, detumescunt: sed literalis sensus est is, quem supra posuimus.

VIII. **Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.**

Ex ijs, quæ dicta sunt de potentia Dei, occasione accepta, Dauid hortatur homines, vt Deum timeant, eiusq; mandata præuaricari formident. Timeat igitur, inquit, omnis terra Dominum tantæ potentiæ & maiestatis: & mox explicat idipsum, dicens, Omnes inhabitantes orbem (hoc est enim omnis terra) commoueantur, idest, contremiscant ab eo, à Domino videlicet, aliquid iubente.

IX. **Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.**

Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Optima ratio, cur solus Deus timendus sit, quia videlicet quidquid est extra Deum, nihil nobis nocere potest, nisi Deus permiserit: & contra, nihil est extra Deũ, quod nos ab eius ira defendere possit: omnia enim ab eius nutu dependent, a quo habent vt sint. Ratio autem, cur Deus omnia fecerit Verbo, est, quia Verbum eius plenum est potestate & auctoritate; ita vt sit mandatum atque imperium, cui nihil resistet: ideò adiungitur, ipse mandauit, & creata sunt. In Hebræo habetur ad verbum, ipse dixit, & fuit, ipse mandauit, & stetit. Sed sensus est idem: significant enim verba hebraica, ipse dixit, & omnis creatura facta est: ipse mandauit, & omnis creatura existere cœpit.

X. **Dominus dissipat consilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum.**

Venit tandem Propheta ad Sapientiam, vt ostendat omni ex parte Deum esse laudandum. Dominus dissipat consilia gentium, idest, ita supereminet sapientia Dei supra omnem omnium hominum sapientiam, vt quidquid homines consultando deliberant, quamuis consilia eorum sapientissima, & prudentissima videantur, Deus in momento infatuare, dissoluere, irritum facere possit. Idem repetitur sequentibus verbis cùm dicitur, Reprobat autem cogitationes populorum, idest, Deus reprobat tanquam stultas, cogitationes populorum omnium: nec solùm populorum, sed etiam ipsorum Principum, qui consiliarijs in omni doctrinarum genere abundant, consilia, deliberationesque, vt planè insipientes & inutiles reprobat. Et verè mirabilis est sapientia Dei, quæ sapientes in astutia sua comprehendit, & ineffabili ratione ita nonnumquam consilia illorum infatuat, vt quæ vtilissima sibi esse iudicant, & perniciem & interitum illis adferant. In Hebræo non habetur illud, & reprobat consilia Principum, fortasse excidit iniuria temporum, vel incuria librariorum.

Consilium autem Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem. XI.

Dominus quidem inscrutabili sapiẽtia sua dissoluit humana consilia, vt finem sibi propositum nõ assequantur. Contra autem, humana prudentia nihil omninò potest aduersus consilium Dei: quidquid enim semel decreuit Deus, stabile in æternum erit. Omne consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet, dicit Dominus Isaiæ 45. Non est autem consilium Dei consultatio quædam præcedens electionem; neque sunt in Deo multæ cogitationes, sed vnico & simplicissimo actu ab æternitate decreuit Deus, quidquid vnquam facturus est. Sed scriptura accommodat se nostræ imbecillitati, nostrisque verbis vtitur, ideò dicit, Consilium Domini

ni in æternum manet,ideſt,quod Deus quaſi conſultando decreuit,nullo modo diſſolui poteſt, nec impediri quo minus executioni mandetur. Idem repetitur alijs verbis,cùm additur,Cogitationes cordis eius in generatione & generationem,ideſt,quæ Dominus cogitauit facere, nullo tẽpore impedientur, ſed fient prorſus eo modo,quo ipſe fieri voluit. Nec tamen ita ſe accommodat Scriptura noſtræ infirmitati,vt non ſit veritas in eius verbis:nam etiãſi non eſt in Deo conſilium præcedens electionem, tamẽ eſt in Deo quidquid perfectionis reperitur in conſilio, cognitio videlicet omnium mediorum ad aſſequẽdum finem vtilium. & quãuis in Deo vna ſit & ſimpliciſſima cogitatio, ea tamen æquiparatur innumerabilibus cogitationibus, quas in ſe eminentiſſimo modo continet.

XII. Beata gens,cuius eſt Dominus Deus eius, populus, quem elegit in hæreditatem ſibi.

Ex ijs,quæ dicta ſunt de potentia,ſapientia,& bonitate Dei, colligit Propheta,beatum eſſe populũ,cuius Deus non eſt aliquod idolum inutile,ſed ille potentiſſimus, ſapientiſſimus, & optimus Dominus, cuius laudes explicatæ ſunt; tunc autem verè perfecteq́; felices,ac beati ſumus,quando & nos magnum illum Dominum pro Deo habemus, & ipſe nos pro peculiari ſuo populo habet: ideò Propheta vtrumque coniungit cùm dicit, Beata gens,cuius eſt Dominus Deus eius,ideſt, beati sũt illi homines, qui pro Deo non agnoſcunt, niſi vnum illum Dominum, cuius verbo cœli firmati sũt &c.& ſimul, beatus populus,quem elegit Dominus in hæreditatem ſibi,ideſt, beati ſunt illi homines, quos ille idem magnus Dominus elegit in populum peculiarem, & quaſi propriam poſſeſſionem & hæreditatem. Sunt autem iſta duo ita cõnexa,vt ſeparari non poſſint. illi enim ſoli Deum verum pro Deo ſuo habent, qui illum fide, & ſpe, & charitate colunt: illi autem ſoli Deum fide, & ſpe, & charitate colunt,quos ipſe elegit in hæreditatem ſibi,quos per gratiã præordinauit,vocauit,& iuſtificauit. Vera prorſus & in imo corde recondenda ſententia:nam quidquid homo habeat, etiamſi totum mũdum lucretur, egenus & miſer eſt, ſi Deo careat, qui ſolus totum animæ ſinum replere poteſt:& contra,qui Deum habet,etiamſi alijs careat, beatus & diues eſt, quia in Deo ſunt omnia. præterea, imago Dei eſt homo; imaginis bonum totaq́; perfectio eſt, exemplari ſuo ſimillimũ eſſe: tunc autem verè ſimiles Deo, ac per hoc beatiſſimi erimus, quando videbimus eum ſicuti eſt. nã & ipſe Deus ideò beatus eſt,quia videt ſe ſicuti eſt: Itaque qui Deum nunquam videbunt, ſemper Deo diſſimiles,ac per hoc ſemper miſerrimi erunt. Deniq; quidquid infra Deum eſt, vel eſt homine vilius, vt omnia corporalia,vel par, vt Angeli quibus in reſurrectione æquales erimus: nihil autẽ nos perficere, feliceſq́; ac beatos reddere poteſt, niſi quod eſt nobis melius atque perfectius: igitur illi ſoli verè beati ſunt, qui adhærent Deo, & vnus ſpiritus fiunt cum eo, ideſt,qui diligunt Deum, & diliguntur à Deo;qui quidem hic interim ſpe beati ſunt, ſed re ipſa beati erunt, quando tam felici vinculo inhærebunt Deo, vt ab eo excidere nulla ratione poſſint.

De cœlo reſpexit Dominus, vidit omnes filios hominum. XIII.

De præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes, qui habitant terram. XIV.

Probat quod dixit, beatam eſſe gentem cuius Deus eſt Dominus ille, qui fecit cœlum; probat autem ex eo quod cùm Dominus de cœlo,tanquam altiſſima ſpecula, videat omnes homines, & cognoſcat,non poſſe vllum hominẽ proprijs viribus ſaluum fieri, quamuis alioqui fortiſſimus aut potentiſſimus videatur; tamen Deus oculo paterno peculiariter populum ſuum reſpicit,& illum adiuuat ac ſaluat, vt meritò dictum ſit initio Pſalmi, exultate iuſti in Domino. Ait igitur, De cœlo reſpexit

Dominus, vidit omnes filios hominũ, siue (vt est in Hebræo) vidit omnes filios Adam, idest, Dominus de cœlo à quo nihil occultari potest, non solùm videt populum suum, sed videt omnes homines, & intelligit quid quisq; possit. Idem verò significant verba sequentia, De præparato habitaculo suo, id est, de sede, quam sibi ipse parauit, & stabiliuit (nam cœlum cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum) respexit ac respicit omnes habitatores terræ. Sanctus Hieronymus ex Hebræo vertit, de firmissimo solio suo, pro eo quod nos habemus, de præparato habitaculo suo: sed verba hebraica vtramque significationem recipiunt.

XV. **Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.**

Declarat Propheta, Deum non vidisse de cœlo filios hominum, eo modo, quo nos videmus ea que sunt longè posita, confuso videlicet & crasso modo: sed vidisse distinctè & subtilissimè omnia opera eorum, idest, quid possint operari, vel operentur, vel mente, vel corpore. Itaq; vidit omnes cogitationes, omnia desideria, omnia dicta, omnia facta, præterita, præsentia, & futura omniùm & singulorum hominum. Et probat Deum hæc videre potuisse, quia ipse formauit corda singulorum, idest, creauit animas singulorum hominum, ac per hoc etiam creauit corda, hoc est, mentes & voluntates, à quibus omnia hominum opera oriuntur: qui enim corda fingere potuit, idem sine dubio corda scrutari potest. In hebræo habetur, qui finxit, iachad, idest, pariter corda eorum: sed illud, pariter, non significat eodem tempore, vt Origenes, & alij, errantes crediderũt. Nam Sanctus Leo in epistola ad Turbium Asturicienſem Episcopum c. 10. docet, fidem Christianam habere, animas ante corpora non fuisse. Igitur illud, pariter, non refertur ad idem tempus, sed ad eundem auctorẽ; ac si Propheta dixisset, qui finxit omnia corda nullo excepto: non enim vnum cor ipse formauit, alia verò alijs formanda reliquit, sed ipse pariter omnia, ipse vnus finxit omnia. In græco habetur, κατὰ μόνας, idest, seorsim, siue solitariè: quod Sanctus Basilius refert ad cordis puritatem & simplicitatem, vt sensus sit, qui finxit corda separata ab omni impuritate; siue, vt Euthymius addit, separata ab aliorum animantium natura. Sed videtur rectius intellexisse antiquus latinus Interpres, qui vertit, singillatim, idest, seorsim singula. id enim magis congruit cum lectione hebraica, & cum verbis sequentibus. dicit enim Propheta, Deum formasse omnia corda, vt inde colligat, Deum intelligere omnia opera eorum. hæc autem ratio id requirit, vt Deus formauerit omnia, & singula corda, non vt separauerit ab impuritate, vel ab alijs animalibus. Ex hoc etiam loco colligitur aliud dogma Ecclesiasticum, quòd videlicet Deus non creauit quasi in confuso omnes animas, cùm creauit animam primi hominis, quasi in illa fuerint omnes, & ex illa fiant omnes, sicut re vera tũc creauit quodammodo omnes homines; quia in vno erãt omnes, & ex vno fiunt omnes, quantum ad generationem carnis: sed creauit Deus singillatim omnes animas, non vnam ex alia, sed ipse singulas ex nihilo distinctè, ac separatim. Scio Sanctum Augustinum in epist. 28. non existimare, ex hoc loco solidè probari creationem animarum, quia in Psal. 50. dicitur, Cor mundum crea in me Deus. responderi potest, in Psal. 50. tractari de sanctificatione, nõ de naturali creatione: hunc autem locum requirere, vt verba proposita de naturali creatione intelligamus; cùm inde colligatur Deum omnia corda scrutari, quia omnia ipse formauit.

Non saluatur Rex per multam virtutem, & Gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. XVI.

Explicat quid viderit ille, qui omnia videt; videlicet hoc vidit, neminem pro-

propria virtute liberari posse à malis, quæ nos circumstant; sed egere omnes misericordia Dei. ponit autem exemplum in ijs, qui videntur maximè de suis viribus posse gloriari, quasi dicat, vidit Deus quod non saluatur Rex per multam virtutem, idest, non sufficit Regi ad propriam salutem, seu vitam tuendam, multa virtus, idest, multa potentia, multus exercitus, multa vis pecuniarum. Et Gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ, idest, sicut Regi non sufficit robur aliorum, qui illi seruiunt; ita fortissimo viro non sufficit robur proprium. Non est in hebræo nomen gigantis, sed in genere nomen robusti & fortis viri: sed Septuaginta Interpretes posuerunt nomen gigantis, quia illi solent esse fortissimi, & cæteris hominibus formidabiles, vt de gigante Goliath legimus in primo libro Regum.

XVII. Fallax equus ad salutem; in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur.

Tria sunt, quæ possunt hominem eripere ab instanti periculo, vires alienæ, vt custodiæ militares, vires propriæ, velocitas equi: illæ, si resistendnm sit; ista, si fugiendum. Docuerat Psalmista, non sufficere duo priora, nunc addit neque tertium sufficere, & habemus exemplum omnium in libris Regum; Saulem enim Regem non potuerunt à nece defendere ingentes copiæ militares: Goliath gigantem robustissimum Dauid puer occidit: Ioram filium Achab veloci curru fugiẽtem, sagitta velocior interemit. Fallax equus ad salutem, idest, fallitur qui confidit salutem suam velocitati equorum; velocitas enim illa multis modis impediri, vel præueniri potest, ideoque fallax est. In abũdantia virtutis suæ non saluabitur, idest, equus in virtute sua qua abundat, vel si ea maximè abundet, quæ virtus in velocitate consistit, non saluabitur cum sessore suo. idest, neque se, neque sessorem à periculo liberabit. In hebræo habetur actiuè, non saluabit, nimirum sessorem suum; sed idem verbum hebraicum mutatis punctis fieri potest coniugationis passiuæ, & eo modo legerunt Septuaginta Interpretes, quos Interpres latinus secutus est. Et quidem lectio, non saluabit, quam habet S. Hieronymus, clarior est. Lectio verò nostræ editionis, non saluabitur, requirit vt subintelligatur aliquid, videlicet, nõ saluabitur cum sessore suo. neque enim dubium esse potest, quin de salute hominis potius, quàm de salute equi hoc loco agatur. Porrò quæ dicta sunt de salute corporali, multo magis intelligenda sunt de salute spirituali, ad quam obtinendam nemo sufficiens est, sine præueniente, comitante, & subsequente gratia Dei.

Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperãt super misericordia eius. XVIII.

Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. XIX.

Concludit Propheta ratiocinationem suam, qua, vt supra diximus, probat beatam esse gẽtem, cuius Deus est Dominus. Nam videt quidem Deus omnes homines, & intelligit quàm parum possint, nisi ipse adiuuet: sed tamen peculiariter in homines iustos dirigit oculos suos, vt eis de cælo auxilium præbeat, tum vt à mortis periculo liberentur, tum vt commodè sustententur in vita. Ecce oculi Domini super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Per timentes & sperantes, pulchrè describuntur ij, qui verè sunt iusti & amici Dei. Nam timor sine spe, timor seruilis est, spes sine timore præsumptio est. Timor cum spe charitatem veram declarat, idest, amorem liberalem quo diligitur Deus, vt amicus, vt Pater, vt sponsus: qui enim tali amore flagrat, & vehementer timet, ne dilectum offendat, & securè confidit ac sperat, misericordiam dilecti sibi nunquam defuturam. Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Hæc est causa cur Dominus respicit oculo paterno timentes, & spe-

& sperantes in se, vt videlicet hæc duo beneficia illis tribuat, liberationem à periculo mortis, & alimenta dum viuunt. Quia iusti timent Deum offendere, liberat illos Deus à timore ne offendantur, præsertim circa vitam, quæ est fundamentum omnium bonorum: quia sperant in misericordia eius, prestat illis perpetuã misericordiam, dum alit eos in fame. Quæ duo beneficia possunt intelligi tam de salute corporali & temporali, quam de spirituali & sempiterna. Eruit Dominus à morte animas, idest, vitam timentium se, dum singulari prouidentia liberat eos à varijs mortis periculis, à quibus propria virtute sua, vel suorum liberari non potuissent. Deinde sic liberatos sustentat in vita, prospiciens eis de omnibus ad vitam necessarijs, & præsertim tempore famis, quo multi alij rerum omnium penuria laborant. Sed spiritualiter eruit animas eorũ à morte, dum vel non sinit eos labi in peccatum, quod est mors animæ; vel si fortè peccauerint, mox illos per salubrem pœnitentiam ad gratiam, quæ est vita animæ reuocat; & vtroque modo animas eorum à morte sempiterna liberat. Viuentes autem Deo per inhabitantem Spiritum sanctum, alit in fame, dum in hoc deserto, per quod ad terram promissionis tendimus, deserto planè sterili & inaquoso alit manna pluente de cælo, & potat aqua de petra scaturiente, idest, cælestibus consolationibus reficit ac sustentat: alit autem, non satiat, & sitim temperat non extinguit; quia saturitas seruatur in aliã vitam, in qua satiabimur dum apparuerit gloria Domini, & inebriabimur ab vbertate domus Domini, & voluptatis torrente potabimur.

XX. Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adiutor & protector noster est.

Hactenus Propheta iustos Dei seruos allocutus est, eosque ad exultandum in Domino, & laudandum Deum, patrem indulgẽtissimum & misericordissimum exhortatus est. Nunc introducit iustos respondentes, ac dicentes. Anima nostra sustinet Dominum: intelligunt iusti quid spiritus sibi velit, cùm eos ad exultandum & laudandum inuitat, nimirum intẽtionem Spiritus sancti esse, vt per hoc ipsi animentur ad perseuerandum in iustitia, & ad inhærendum Deo, neque ab eo recedendum ob quantascunque persecutiones, ac denium ad Deum laudandum, magis opere, quàm verbis. Itaq; respondent se tot beneficijs Dei confirmatos, constantissimè in eius timore, ac amore permansuros. Anima nostra, inquiũt, sustinet Dominum, idest, quidquid acciderit, non nos separabit à charitate Dei, neque ad alium consolatorem respiciemus, sed expectabimus patienter consolationem de cælo, scientes scriptum esse, si moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet & non tardabit. Dicitur autem, anima sustinere Dominum, hebraica phrasi, qua tribuitur animæ id, quod toti homini cõuenit, præsertim quãdo agitur de re spirituali. Sic dixit Isaias cap. 26. Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ: anima mea desiderauit te in nocte. Et Hieremias Thren. 3. Bonus Dominus sperantibus in se, animæ quærenti illum. Et beatissima Virgo Lucæ 1. Magnificat anima mea Dominum. Quoniã adiutor & protector noster est. Reddunt iusti rationem, cur tam constanter Dominum expectare decreuerint, quia videlicet sciunt & experimento cognouerunt à Domino in bonis se adiuuari, & à malis protegi potentissimè, & fidelissimè.

Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. XXI.

Posteaquam responderunt iusti primariæ intentioni Spiritus sancti, respondent nunc secundariæ, quæ erat vt exultarent in Domino, sicut in primis Psalmi verbis dictum est. Dicunt igitur se id facturos libentissimè, In eo lætabitur cor nostrum, idest, exultabimus

mus in Domino, & in nomine sancto eius sperauimus, idest, quia in nomine sancto eius sperauimus. Nam quia sperauerunt in Domino, adiuti ab eo, atque protecti sunt, & ideò experimento proprio edocti, quàm bonus & potens Dominus sit, exultant in eo, & confitentur nomini eius. Quod attinet ad verba, in hebræo habetur, quia in eo lætabitur cor nostrum, quia in nomine sancto eius sperauimus: sed primum, quia, positum est pro, &, vel pro, certè, vel vacat. Sicut contra in latina editione, illud, &, cùm dicitur, & in nomine sancto eius sperauimus, positum est pro, quia. Itaque clarissima lectio esset, & in eo lætabitur cor nostrum, quia in nomine sancto eius sperauimus. Porrò sperare in nomine Domini, non est sperare in literis, aut sono nominis, sed sperare in Domino per nomen significato: & habere videtur vim quandam maiorem hic loquendi modus, quàm si dicatur simpliciter, sperare in Domino. nam sperare in nomine Domini, est sperare in ipso Domino nominatim & propriè appellato; dicitur verò nomen Domini sanctum, quia dignum est vt ab omnibus honoretur, & ideò summũ scelus committitur, cùm blasphematur.

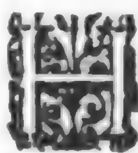
XXII. Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.

Concluditur Psalmus per orationem, vt sæpè aliàs, & est oratio aptissimè cohærens cum superioribus verbis, & cum toto Psalmo; quia enim aliquoties dictum est, Deum misereri sperantium in se, & iusti dicunt se in Domino sperauisse, & egent semper noua misericordia propter continua pericula, ideò concludunt, Fiat misericordia tua Domine super nos, idest, non cesset, sed perseueret, imò addatur semper noua misericordia super nos; quemadmodum sperauimus in te, idest, sicut de tua bonitate futurum sperauimus, & nobis ipsi promisimus.

PSALMVS XXXIII.

Titulus, & Argumentum.

Dauidi, cùm immutauit vultũ suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abyt.

HIc titulus ad duas historias referri potest, quæ habentur libro 1. Regum cap. 21. prior historia narrat, Dauidem fugientem à facie Saul Regis venisse ad Achimelech sacerdotem, atque ab eo panes & arma postulasse, neque ei indicasse fugam suam, sed simulasse secretum Regis negocium se habere, ob quod tantopere festinaret. Posterior historia refert Dauidem confugisse ad Achis Regem Philisthæum, sed cùm serui eius Regis incitare cœpissent dominum suum in necem Dauidis, tum Dauidem insaniam & fatuitatem simulare cœpisse, atque ea ratione mortem euasisse. Theodoretus ad priorem historiam titulum refert: sed sanctus Basilius, sanctus Augustinus, sanctus Hieronymus, & Euthymius, referunt ad posteriorem. Et hæc est verior sententia, primo, quia in priore non immutauit Dauid vultum, sed officium: in posteriore verò vultum immutauit, vt videretur esse qui non erat: secundo, quia vbi nos legimus, & dimisit eum, in hebræo est, naigarescehu, quod significat, & expulit eum, siue, & proiecit eum, vel, & repudiauit eum, quod nullo modo cõuenit cum priore historia, sed tantum cum posteriore: non enim Achimelech sacerdos expulit Dauidem, sed Achis Rex eum expulit vt insanum & furiosum. Ex quo etiam refellitur sententia eorum, qui, dimisit eum, sic intelligunt, dimisit Dauid Regem Achis, vel sacerdotem Achimelech: non enim Dauid dimisit, idest, expulit, sed expulsus fuit & dimissus. Tertio, quia in hoc Psalmo Dauid gratias agit Deo, quòd ex magno periculo liberauerit eum: nullum

וַיְגָרְשֵׁהוּ

nullum autem periculum passus est Dauid apud Achimelech, sed maximum apud Achis. Quarto, quia in titulo huius Psalmi iuxta Codicum hebraicorum & græcorum fidem non habetur Achimelech, vt haberi deberet, si titulus priorem historiam respiceret: sed Abimelech. Et sic legunt & exponunt Basilius, Augustinus, & alij veteres, excepto Theodoreto. Latini etiam codicees vulgatæ editionis, quos vidi, habent Abimelech, excepta editione Sixti Quinti in qua habetur Achimelech, quod vitio librariorum, vel impressorum factum videtur, cùm repugnet omnibus codicibus, & facilè fuerit errare ob vocum similitudinem. Cur autem Achis dictus fuit Abimelech, rationem reddit sāctus Basilius, quia Abimelech erat nomen commune Regibus Philistinorum, sicut Pharao erat nomē commune Regibus Aegyptiorum, & Cęsar Imperatoribus Romanorum. Probat autem S. Basilius Abimelech fuisse nomē commune Regibus Philistinorum, ex cap. 20. & 26. Genes. Porrò quod in hoc titulo dicitur, immutauit vultum suum, in hèbręo est, immutauit sensum suum, quod in idem recidit; nam immutare sensum, est hoc loco simulare stultitiam, & de viro sensato facere se insensatum, quod fecit Dauid torquendo os & oculos, & collabendo & impingendo in ostia domus more ebriorum, & saliuę copiam emittendo ad similitudinem epilepticorum: hæc enim narrantur in primo libro Reg. cap. 21. Argumentum Psalmi, est gratias agere Deo pro beneficio liberationis à periculo illo mortis imminentis, & hac occasione exhortari omnes ad amādum Deum, & sperandum in eo. Intelligebat enim vir pius, suam illam omnem industriam, quam adhibuit simulando stultitiam, parum fuisse profuturam sine adiutorio, & fauore diuino.

Explicatio Psalmi 33.

I. BEnedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.

Psalmus est Alphabeticus: incipit enim primus versus à prima litera Alphabeti, secundus à secunda, & sic de cæteris: quod videtur ideò factum, vt facilius memoriæ mandaretur, & sæpè à fidelibus cantaretur. Incipit igitur magno affectu gratias agere, quasi diceret: Nullo vnquam tempore obliuiscar beneficium hodiernum, sed pro eo, Benedicam Dominum in omni tempore, idest, quamdiu vixero: & idipsum repetens: Semper, inquit, laus eius in ore meo. Itaque illud, semper, non significat omni momento, omni die, omni nocte, quasi nihil aliud agēdum sit: sed significat id esse faciendum suo loco & tempore, sed vsque ad finem vitæ; imò etiam vsque ad finem sæculi cantabūtur Psalmi isti, & sic per alios benedicet Deum Dauid in omni tempore. Potest etiam hic locus spiritualiter intelligi, quòd iusti semper Deum laudant, & cùm beneficia recipiunt, & cùm flagella patiuntur, iuxta illud S. Iob, Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.

In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti, & lætentur. II.

Nec solùm, inquit, ego benedicam Dominum ob hoc beneficium in omni tempore, sed etiam alij benedicent: quicunque enim hoc audierint laudabunt me, quòd tam mirabili arte eluserim illum Regem, & simul Deum laudabunt ac benedicent, qui me per illam artem de mortis periculo liberauit. In Domino laudabitur anima mea, idest, ego laudabor ab omnibus, ad quos huius rei fama perueniet; sed laudabor in Domino, ac per hoc laus præcipua referetur ad Dominum, qui singulari prouidentia sua mihi bonum consilium inspirauit, & iuuit vt felicem sortiretur effectum. In hebræo verbum laudabitur, est cuiusdam coniugationis, quæ significat actionem in se ipsum; itaque secundùm proprietatem vocis hebraicæ, laudabitur anima mea, significat, anima mea laudabitur

bitur à se ipsa, idest, gloriabitur; & quia ponitur anima pro toto homine, sensus erit, ego ipse ob hoc factum mirificè gloriabor, non in me, sed in Domino, quo protegẽte & adiuuante periculum euasi. Admonemur ex hoc loco, non semper esse vitium gloriari, & facta propria laudare, sed tunc solùm, cùm vel gloriamur de re quæ laudem non meretur, vel non agnoscimus auctorẽ primarium omnium bonorum, Deum: Qui gloriatur, inquit Apostolus, in Domino glorietur, nõ enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Quod sequitur, audiant mansueti & lætentur, significat ad eos propriè pertinere communicationem huius lætitiæ, quibus similia pericula solent esse communia, quales sunt homines mites & patientes: qui enim eiusmodi sunt, & sæpè à potentioribus opprimuntur, & facilè Deum experiuntur adiutorem. Audiant, inquit, mansueti, humiles, Deum timentes, mei similes quod mihi accidit, & lætentur, ac Dominum benedicant. In hebræo sunt hæc verba temporis futuri, audient & lætabuntur: sed quia imperatiuus apud Hebræos caret tertia persona, ad eam exprimendam vtuntur Hebræi tertia persona futuri: proinde rectè verterunt Græci & Latini Interpretes, audiant, & lætentur.

III. **Magnificate Dominum mecũ, & exaltemus nomen eius in idipsum.**

Conuertit sermonem ad ipsos mansuetos, quos iusserat audire & lætari, atque illos hortatur, vt non solùm singuli apud se Deum laudent, sed cum ipso coniuncti, pariterque vniti Dominum glorificent. Magnificate Dominũ mecum, idest, Dominum, qui solus verè magnus est, magnum esse confiteamur: & eum, qui verè solus altissimus est, voce etiam nostra altissimum esse prædicemus, & eius nomen, idest, notitiam & famam, vel potentiam & maiestatem corã hominibus extollamus. Placet enim Deo valde, vt fideles non solùm seorsim in cubiculis, sed etiam coniuncti in Ecclesijs vnanimes, vno ore ipsum honorificent, vt Apostolus monet ad Rom. 15. Illud, in idipsum, sæpè iam diximus nihil significare aliud, nisi pariter, vna, coniũctim, &c.

Exquisiui Dominum, & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. IIII.

Explicat nũc Propheta causam, cur benedicere velit Dominum omni tempore: quia videlicet expertus sit eum liberatorem optimum, & potentissimum. Exquisiui Dominum, idest, cùm angustijs premerer, ad Dominum cõfugi, eius auxilium quæsiui, ad eũ cum fiducia accessi, & exaudiuit me, solita sua benignitate & misericordia; & effectus exauditionis in eo se prodidit, quòd liberauit me ex omnibus tribulationibus meis, quasi dicere velit: conatus est me Saul Rex, & manu sua, & per satellites suos occidere, & protegente Domino manus eius effugi: fugiens autem præ festinatione neque arma neq; cibum capere potui, & continuo adfuit misericordia Domini, quæ mihi per Achimelech Sacerdotem panes & arma prouidit: paulò post per imprudentiam incidi in manus Achis Regis Philistæorum, sed eodem inspirante, adiuuante, & protegente Deo, mirabili & insolita arte periculum declinaui. Itaque ab omnibus tribulationibus, quæ hucusque mihi acciderunt, eripuit me benignissimus Dominus, & amantissimus pater, Deus.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. V.

Hic iam incipit exhortatio pulcherrima & efficacissima ad amorem & timorem Dei, & ad proijciẽdam in eum omnem sollicitudinem nostram. Accedite ad eum, vel, vt sonat vox hebræa, respicite in eum, idest, quotquot in tribulatione estis, accedite per fidem & ora-

& orationem ad Deum, respicite in auxilium eius, & illuminamini, idest, percipite lumen consolationis & lætitiæ, reiecta tristitia obnubilante: lux enim lætitiam significat, iuxta illud, Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Potest autem altiore & mystico sensu hic locus ita exponi. Accedite ad eum per conuersionē, & illuminamini per gratiam iustificationis: nam illuminatio diuina vitam spiritualem confert; vnde dicit Apostolus ad Ephesios 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. & Christus ipse ait, Ioannes 8. Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ: & in Psal. 35. legimus, Apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen; vbi pro eodem ponitur, Fons vitæ, & fons luminis. Denique ideò Baptismus apud veteres dicitur illuminatio, quia per eum homines mortui peccato regenerantur, & de tenebris mortis veniūt ad lumen vitæ. Accedite igitur ad eum per cōuersionem & pęnitentiam, & ipse conuertetur ad vos, & vultu suo lucidissimo, & maximè vitali, quippè qui Sol est increatus, & fons vitæ, illuminabit & viuificabit vos. Et facies vestræ non confundentur, idest, accedite securi, nolite timere repulsam, exaudiet & excipiet vos, neque patietur rubore cōfundi facies vestras. Dicitur enim confundi facies, quando qui petit nō impetrat, & ideò cum rubore discedit. Sic lib. 3. Regum cap. 2. dicit Bethsabee Regi Salomoni, Petitionem vnā paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam. In hebræo, pro accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur, habetur, respexerunt ad eum & illuminati sunt, & facies eorum non confundentur; sed facile est videre quid Septuaginta legerint: nam illud, hibbitu, respexerunt, legerunt, הִבִּיטוּ habbitu, respicite, quomodo etiam legit sanctus Hieronymus: quia verò ac- הַבִּיטוּ cessus ad Deum per conuersionem, est accessus oculorum interiorum, non pedum, ideò idem est accedite, & respicite, nimirū accedite oculo Fidei, conuertite faciem, respicite in Deum. Sic etiam illud, naharu, potest esse præte- נָהֲרוּ ritum indicatiui modi, & etiam imperatiui: sæpè enim defectiua inflectuntur more perfectorum. Certè non solùm Septuaginta, sed & sanctus Hieronymus vertit eam vocem per modum imperandi: & quidem sanctus Hieronymus vertit, confluite, & Septuaginta, illuminamini, quia verbum, nahar, נָהַר & confluere, & illuminari significat; sed illuminamini magis cohæret cum præcedenti verbo, respicite, & ideò communiter est recepta versio Septuaginta Interpretum. Denique Septuaginta, & sanctus Hieronymus non legerunt, penehem, facies eorum, sed pe- פְּנֵיהֶם nechem, facies vestræ. Itaque tota di- פְּנֵיכֶם scordia Codicum hebræorum à gręcis & latinis nascitur ex punctis male collocatis à Rabinis, vel ex libris minus correctis, quos nunc habemus.

Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum: & de omnibus tribulationibus eius saluauit eum. VI.

Probat exemplo suo, securè accedendum esse ad Deum tempore tribulationis, Nam, inquit, iste pauper, Dauid videlicet, omni ope destitutus, ita vt etiam panem à sacerdote mendicaret, clamauit cum fide & fiducia, pulsauit ardenti prece ad ostium diuinæ clementię, & Dominus continuò exaudiuit eum, & ab omni tribulatione liberauit eum.

Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. VII.

Probauit exemplo, nunc probat ratione, accedendum esse ad Deum cum omni fiducia. Ratio est, quoniam Angelus Domini, cui Deus ipse mandauit vt custodiat homines iustos, vt dicitur in Psalmo 90. cùm videt hominem in periculo, continuò adest, & more castrorum circumdat protectione sua hominem illum, vt nihil ei nocere possit.

Immit-

Immittet Angelus Domini, ſubintelligitur, ipſe ſe, in circuitu timentium eum. In hebræo ſenſus clarior eſt: ſic enim ad verbum legimus, caſtrametatur Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Mira potentia Angelorum, vt vnus Angelus vicem exercitus ſuppleat. Ex quo ſequitur, vt maxima ſecuritas & pax eſſe debeat in corde timentium Deum, qui tali cuſtodia muniuntur.

VIII. **Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus: beatus vir qui ſperat in eo.**

Pergit in exhortatione, & quia dixerat, accedite ad eum, & probauerat exemplo & ratione, eſſe accedendum ad Deum tempore tribulationis: nunc hortatur ad experiendum, vt etiam ipſi proprio experimento diſcant rem ita ſe habere. Guſtate, inquit, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus, ideſt, experimentum ſumite, facite periculum, incipite re ipſa iactare in Deum omnem ſollicitudinem veſtram, inhærendo illi, dimiſſis omnibus conſolatoribus alijs: & videte, ideſt, cognoſcite, quoniam dulcis eſt Dominus omnibus inhærentibus ſibi. Et verè quid ſuauius fingi poteſt, quàm animũ præditũ charitate, conſcientia bona, corde puro, fide non ficta requieſcere in ſinu ſummi boni? verè beatus vir, qui ſperat in eo, ideſt, qui pacem habet ad Deum, & certa ſpe recumbit in eo. Sicut autem illud, accedite & illuminamini, expoſuimus altiore quodam ſenſu de incipientibus, qui illuminantur per iuſtificationem: ita quod hic dicitur, guſtate, & videte, poteſt exponi de proficientibus, qui poſt regenerationem ſpiritualem incipiunt nutriri & creſcere, iuxta illud ſancti Petri in epiſt. 1. cap. 2. Sicut modo geniti infantes lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem: ſi tamen guſtatis quoniam ſuauis eſt Dominus; vbi ſanctus Petrus hunc locum Pſalmi citat in eum ſenſum, quem nos modo perſequimur. Sanctus etiam Paulus cap. 6. ad Hebreos, coniungit illuminationem cum guſtatione cùm ait, Impoſſibile eſt eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt quoque bonum Dei verbum, &c.

Timete Dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum. IX.

Poſt exhortationem ad experiendum quàm dulcis ſit Dominus, hortatur Propheta ad timorem Domini, id eſt, ad obſeruantiam mandatorum, ſiue, quod eſt idem, ad perſeuerandum in iuſtitia & charitate Dei, quæ eſt fundamentum fiduciæ, per quam accedimus ad Deum, & guſtamus beneficiorum eius ſuauitatem. Rectiſſimè etiam coniunguntur hęc verba ſuperioribus ſecũdùm altiorem alium ſenſum: nam ſicut accedendo incipimus, & guſtando proficimus, ita timẽdo perficimur: non enim hic agitur de timore ſeruili, ſed de timore caſto & filiali, qui conuenit ſanctis & perfectis. Timete, inquit, Dominum omnes ſancti eius: timor enim iſte includit perfectam charitatem, quia qui perfectè diligit, vehementiſſimè timet, ne in aliquo dilectum offendat, & ideò diligentiſſimè conformat ſe voluntati Dei, & ſeruat in omnibus verbum eius: qui autem ſic ſeruat verbũ eius, in hoc charitas Dei perfecta eſt, vt ait ſanctus Ioannes in 1. epiſt. cap. 2. De hoc timore dicitur Iob 28. Ecce timor Domini ipſa eſt ſapientia: & Eccleſiaſtici 1. Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum: & cap. 25. Timor Domini ſuper omnia: & Iſaiæ 11. dicitur de Chriſto, Et repleuit eum ſpiritu timoris Domini. Denique Eccleſiaſtes vltimo, Time Deum & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo, quaſi dicat, in hoc conſiſtit tota perfectio hominis, & omne eius bonum in hac vita, vt timendo Deum cuſtodiat omnia mandata eius; & hoc ſignificant verba ſequẽtia in altiore ſenſu, quoniam non eſt inopia timentibus eum, ſiue, vt propriè ſignificat vox hebraica, non eſt defectus timentibus eum, ideſt, nihil deficit timentibus eũ:

hoc

hoc enim est esse perfectum, nihil ei deesse. Et verè quid potest deesse amico Dei, cuius sunt omnia; cùm amicorum omnia sint communia? Quòd si aliquando iustissimis viris deesse videntur temporalia, verè tamen eis nihil deest, cùm eis detur patientia, quæ longè melior est diuitijs: neque dicitur propriè carere diuitijs, qui diuitias non desiderat. animus enim diues debet esse, non arca. Sed tamen idem Propheta, siue potius idem Spiritus sanctus, qui verbis suis instruit sapientes, ijsdem verbis humiliore sensu acceptis, instruit etiam insipientes, eosque hortatur, vt Deum timeant, quoniam non est inopia timentibus eum, idest, quoniam Deus temporalia subministrat seruis suis, neque eos destituit tempore necessitatis. Et sunt in scripturis, & in historijs de vitis Sanctorum exempla sine numero, quibus probatur Deum mirabili prouidentia prospicere solitum esse seruis suis ea, quæ ad vitam necessaria sunt.

X. **Diuites eguerunt & esurierũt: inquirentes autem Dominũ non minuentur omni bono.**

Idipsum explicat comparando impios cum timentibus eum. quasi dicat Propheta, non solùm non erit inopia timẽtibus Deum, sed cõtra, erit inopia magna non timentibus eum, etiamsi diuites antea fuerint. In hebræo, pro diuites, est, leones, siue leunculi: vocat enim Propheta diuites impios, metaphoricè leones, quòd aliena rapiant. Dicit igitur diuites impios non semel, Deo ipsos puniente, ad extremam inopiam esse redactos. Diuites eguerunt & esurierunt, idest, qui diuites fuerũt, egere & esurire cæperunt, quia diuitię instabiles sunt & fallaces, & multis, varijsq. periculis expositæ. Timentes autem Dominum non minuentur omni bono, idest, qui non in diuitijs, sed in Deo spem suam positam habent, quales sunt qui Deum timent, illi etiamsi pauperes sint, non minuẽtur omni bono, idest, nõ deerit illis vllum bonum: est enim phrasis hebraica, & in scripturis frequentissima, vt ponatur in propositione negante non omne, pro, nullo. Nos diceremus, nullo bono minuentur, pro eo quod Hebræi dicunt, non minuentur omni bono. Sic in Psalmo 48. Cùm interierit non sumet omnia, idest, cùm interierit nihil sumet: sic in Apocalypsi cap. 22. Et omne maledictum nõ erit amplius, idest, & nullum maledictum erit amplius. Porrò illud, diuites eguerunt, & esurierunt, habet etiam alium sensum magis reconditum, quòd videlicet ij, qui diuitias temporales amant, quantumuis diuitijs abundent, semper egent & esuriunt; quia semper appetunt plura quàm habeant: inquirentes autem Dominum, quia rem infinitam quærunt, quæ maior est ipsorum desiderio, iuxta illud sancti Ioannis, Maior est Deus corde nostro: ij non minuentur omni bono, quia summo bono inhærentes, in eo habent omnia bona.

Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. XI.

Posteaquam Propheta hortatus est homines ad timorem Domini: docet quæ sit vtilitas huius timoris, & in qua re timor iste sit positus. Venite, inquit, ad me, venite ad scholam Spiritus sancti, qua nulla vtilior inueniri potest: audite me, vel potius Spiritum Domini per linguam meam loquentem. Sic enim Dauid ipse loquitur lib. 2. Regũ c. 23. Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Timorem Domini docebo vos, idest, docebo quanta sit vtilitas timoris Domini, & quid sit iste timor Domini, ad quem, tanquam ad summum omnium bonorum tam sæpè vos in Psalmis, & tam vehementer exhortor.

Quis est homo qui vult vitam: diligit dies videre bonos. XII.

Explicat his verbis Propheta vtilitatem, & finem timoris Domini, quòd videlicet timor Domini pariat veram

vitam

vitam & dies bonos, ideſt, vitam feliciſſimam, quam iuſti prægustant in hoc ſæculo, dum Regnum Dei quod eſt iuſtitia, pax, & gaudium in Spiritu ſancto, in corde ſuo habent, & in alio ſæculo perfectè poſſidebunt, quādo abſorpta erit mors in victoria. Quis, inquit, eſt homo qui vult vitam? quaſi dicat, promiſi me timorem Domini eſſe docturum; nunc igitur adimpleo promiſſionem meam, ac dico, finem timoris Domini eſſe id quod omnes cupiunt, ſed pauci aſſequuntur, videlicet, veram atque beatam vitam. Sed qui hunc finem aſſequi volunt, debent media aſſumere, quæ mox ſubiungam. Quis igitur eſt qui vult vitam? ideſt, qui dicunt ſe velle vitam beatam, & tamen non ingrediuntur viam quæ ad illam ducit, non videntur verè ac feriò velle vitam beatam, ſed vmbram ſolùm & imaginem vitæ: ideò interrogo, quis eſt, qui verè ac feriò vult vitam veram? quis verè diligit videre dies bonos, dies felices ac beatos? In hebræo habetur paulò aliter, diligit dies ad videndum bonum; & quamuis ſenſus idem ſit, tamen poteſt fieri vt in Codicibus antiquis fuerit in numero multitudinis, tobim, bonos, quod nunc eſt, tob, bonum: & quod legerint veteres, non per gerundium, ſed per infinitiuum illud, ad videndum: eadem enim vox apud Hebræos facit infinitiuum & gerundium, vnica litera ſuperaddita in principio. Nam non ſolùm Septuaginta Interpretes, ſed etiam S. Hieronymus, & ipſe S. Petrus in epiſt. 1. cap. 3. legit, dies videre bonos, non autem dies ad videndum bonum.

טֹבִים
טוֹב

XIII. Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.

XIV. Diuerte à malo, & fac bonum: inquire pacem, & perſequere eam.

Docet iam Sanctus Propheta, quibus modis timor Domini perducat homines ad vitam, & dies bonos, ac dicit, perfectā obſeruationem mandatorum Dei, ſiue abſtinentiam ab omni peccato verborum, operum, & cordis, eſſe rectam viam ad vitam, iuxta illud Domini, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mādata. hæc autem legis obſeruatio, & fuga omnis peccati à Dei timore proficiſcitur; proinde timor Domini eſt, qui per legis obſeruationem ad veram vitam, dieſq; bonos peruenire nos facit. Prohibe linguam tuam à malo, ideſt, caue ne Deum offēdas peccato linguæ, mentiendo, peierando, detrahendo, rixando, &c. Incipit autem à peccatis linguæ, quia ſunt frequentiora, & difficilius cauentur: propter quod S. Iacobus ait, Qui nō offendit verbo, hic perfectus eſt vir. Et labia tua ne loquantur dolū. prohibuit generatim omnia peccata linguæ, ſed voluit etiam in ſpecie prohibere perniciosa mendacia; quia ſunt multo grauiora cæteris, & ex quibus multa alia mala oriuntur. Diuerte à malo, & fac bonum: à peccato linguę trāſit ad peccata operis, & primùm monet vt vitentur peccata commiſſionis, cùm ait, Diuerte à malo, quale eſt homicidium, adulterium, &c: Deinde addit, & fac bonum, vt vitentur etiam peccata omiſſionis, qualia ſunt, cùm parentes non honorantur, cùm Deus tēpore ſuo non colitur, cùm omittuntur eleemoſinæ, orationes, ieiunia, & ſimilia bona opera. Inquire pacem & perſequere eam. Hic tandem adiungit, vt caueantur peccata cordis, iræ, odia, inuidentiæ, & cæteræ prauę animi affectiones: vt vera pax, & tranquillitas in omni negotio procuretur, & teneatur. Rectè autem dicit Propheta inquire pacem, quia boni viri officium eſt, non tam pacem cum omnibus habere, quàm optare & quærere: ſæpe enim aliorum culpa pax obtineri nō poteſt; ideò & Apoſtolus ait ad Rom. 12. Quod in vobis eſt cum omnibus hominibus pacem habentes. Et Propheta Dauid in alio Pſalmo, Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Nec ſolum cum alijs, ſed etiam nobiſcum ipſi perfectam pacem habere non poſſumus in hac valle miſeriarū. Video enim, ait Apoſtolus ad Rom. 7. aliam legem in membris meis

repugnantem legi mentis meæ. Quamuis autem perfectam pacem nobiscum ipsi habere non possimus, tamen inquirenda pax est, domando membra ieiunijs, & carnem spiritui subijciendo, vt aliquando discat non repugnare, vel minus repugnare imperio mentis. Denique inquirenda illa pax est, totis animi viribus, quæ nos manet in cælesti Hierusalem: qui enim ad pacem illam, vt par est, toto corde anhelant, facilè contemnunt bona & mala temporalia omnia, ac per hoc habent etiam in hoc mundo pacem ad Deum, quam vnam respicit timor Domini filialis.

XV. **Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.**

Probat quod dixerat, obseruantes mandata Dei, & cauentes peccata, habere vitam, & dies bonos. Ratio autem est, quia Dominus perpetuò respicit viros iustos, & semper exaudiet preces eorum; quo modo enim non habebunt dies bonos, qui sub omnipotente custode vitam degent? Nam si iusti cognoscunt mala imminentia, & clamãt ad Deum, inueniunt apertas & intentas aures eius: si forte non cognoscant, Deus pro illis vigilat, & liberat à malis plurimis, quæ iusti ipsi nec vident nec intelligunt: ad hoc enim sunt oculi Domini super iustos, vt custodiat eos à malis, ad quæ ipsorum oculi non pertingunt. Mira Dei bonitas: quem non delectet tam bonum Dominum toto corde diligere, & filiali affectu timere? quis ista considerans, non clamet cum Propheta, cõfige timore tuo carnes meas? & in alio Psalmo, Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum? At non semper iusti exaudiuntur à Deo. imò semper exaudiũtur: sed si non facit Deus, quod ipsi petunt, ideò non facit, quia non expedit eis. Medicus est, & si non exaudit, vt amara potio non sumatur, exaudit, vt per eam potionem morbus curetur.

XVI. **Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.**

Ex comparatione impiorum auget Propheta beneficium iustorum: nam sicut oculi Domini super iustos vigilant, vt eos custodiat: ita etiam vultus Domini, idest, oculus Domini (nam vultus in hebræo dicitur, penim à verbo, pana, פנים quod est aspicere) vigilat, super facientes mala, idest, super iniquos, nõ vt eos פנה. custodiat, sed, vt perdat de terra memoriam eorum, idest, vt funditus exterminentur & pereant, non ipsi solùm, sed filij & nepotes, & posteri omnes, donec eorum memoria penitus aboleatur. Hoc nõ semper fieri videmus, quia vel ipsi impij prius resipiscunt, quàm tempus vltionis adueniat; vel filij & nepotes non imitantur peccata parẽtum; vel alia de causa, iusto Dei iudicio differuntur eiusmodi pœnæ: sed Psalmus cantat id, quod vt plurimum fieri solet, & quod habetur in primo capite decalogi, Ego sum Deus tuus, fortis, zelotes, qui visito iniquitates in tertiam & quartam generationem in his qui oderunt me. Exod. 20.

Clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. XVII.

Probat, quod dixit, Oculi Domini super iustos &c. exemplis Patrum quę in sacris historijs leguntur, vt Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Mosis, Iosue, Gedeonis, & aliorum. & forte etiam spiritu præuidebat & canebat liberationem Danielis de lacu leonum, Trium puerorum de fornace ardente, Susannæ de morte ad quam ob falsum crimen damnata erat, & aliorum plurimorum. Neque repugnant huic versiculo exempla Machabæorum, qui de tormentis & morte liberati non fuerunt, sicuti nec exempla Apostolorum, & Martyrum & ipsius Christi, qui ab inimicis & persecutoribus iniustè supplicia grauissima pertulerũt. Isti enim verissimè de omni tribulatione liberati sunt; qui, vt Ecclesia canit, compendio mortis sacræ vitam beatam possident. Verissimè etiam isti clamantes ad Deum exauditi sunt. quia dedit illis

lis Deus aliquid melius, quàm sit liberatio de temporali calamitate: dedit enim eis preciosum patientiæ donum, & pro eadem patientia coronam gloriæ sempiternæ.

XVIII. **Iuxta est Dominus ijs, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.**

Declarat modũ Propheta, quo Deus iustos de tribulatione liberat; & videtur pluribus verbis explicare quod breuissimè dixit in Psal. 90. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum, idest, cum ipso sum per patientiam in hac vita, eripiam eum per mortis soporé, & glorificabo eum per gloriosam resurrectionem. Ita nunc dicit, Iuxta est Dominus ijs, qui tribulato sunt corde, idest, iustos qui ob angustias & persecutiones corde afflicto & tribulato sunt, Deus non deserit; sed prope adest patientiam subministrans, & consolationem cęlestem admiscens, vt fortiter sustinere possint: neque hoc diu durabit, nam paulò post humiles spiritu saluabit, idest, illos ipsos humiliatos & afflictos corde & spiritu (nam in hebræo est contritos spiritu) ob grauitatem tribulationis eruet de omni angustia.

XIX. **Multę tribulationes iustorum, & de omnibus his liberauit eos Dominus.**

Hoc pertinet ad illa postrema verba versiculi superioris, humiles spiritu saluabit: est enim ac si dixisset, humiles spiritu saluabit, & ita saluabit, vt etiãsi plurimæ sint eorum tribulationes, tamẽ de omnibus omnino liberabit eos. Absterget enim Deus omnem lachrymam ab oculis eorũ, vt in Apocalypsi dicitur cap. 21. Hinc admonemur, non promitti fidelibus in hac vita carentiam inopiæ, morborum, ignominiæ, persecutionum, calumniarum, oppressionum; sed promitti consolationem spiritualem præsenti tempore, & plenam atque perfectam liberationem in futuro. In hebræo habetur in singulari numero, multæ tribulationes iusti, & de his omnibus liberauit eum Dominus: sed in sensu nulla est discordia: non enim Propheta significare voluit, vnius tantum iusti multas esse tribulationes; sed vniuscuiusque iusti, ac per hoc omnium iustorum.

Custodit Dominus ossa eorũ, vnum ex his non conteretur. XX.

Videntur hæc ad resurrectionis gloriam pertinere, ad quã sine dubio pertinet quod in Euangelio Luc. 21. Dominus dicit, Et capillus de capite vestro non peribit: rectè enim dici potest nõ esse confractum, quod statim post confractionem integrum, & fortius ac pulchrius repræsentatur. Quamuis igitur iustorum ossa, & membra omnia dissipentur; & vel à feris deuorentur, vel in mare proijciantur, vel ab igne consumantur, custodit tamen Dominus omnia illa in sinu prouidentiæ suæ, & nihil omnino ex eis peribit, sed integra omnia, & gloriosa in resurrectione restaurabuntur. Alij tamen exponunt hunc locum de ossibus interioribus, id est, de fortitudine animi, quę in sanctis, in maximis etiam persecutionibus, Domino custodiente, non deficit.

Mors peccatorum pessima, & qui oderunt iustum, delinquent. XXI.

Ne putarent impij, suos quoque cruciatus & miserias in morte finiri: quod Athei, vel qui Dei prouidentiam, aut animæ immortalitatem non credunt, sibi falsò persuadent; adiungit Propheta, Mors peccatorum pessima, quia videlicet initium erit cruciatuum æternorum, sicut mors Sanctorum preciosa est, quia requiem & gloriã inchoat sempiternam. Et qui oderunt iustum, delinquent, idest, & ij qui iustum vexant & odio habent, omnes videlicet iustorum persecutores, qui existimant se victores esse, & multum lucrari cum iustos deprimunt, spoliant, occidunt; tandem delinquent, idest, aberrabunt à via veræ felicitatis, & dicent id quod legimus in lib. Sapientiæ, cap. 5. Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, lassati sumus in

via iniquitatis & perditionis, ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus, quid nobis profuit superbia ? aut diuitiarum iactantia ? transierunt illa tanquam vmbra, &c. In hebræo pro illis verbis, mors peccatorum pessima, habetur ad verbum, interficiet impium malitia. Et quamuis sensus sit idem, cùm sine dubio pessima sit mors eorum, quos malitia interficit, quia malitia non mortem solùm temporalem, sed etiam sempiternam adducit: tamen omnino credibile est Septuaginta Interpretes aliter legisse, & ideò aliter transtulisse Illud igitur, themothet, quod est verbum, & significat, interficiet, ipsi legerunt, themutha, quod est nomen in regimine, & significat, mors. Nam in hebræo sunt literæ omnes eædem, & sola puncta mutari debent, quæ à Rabinis addita sunt, & sæpe non rectè. Posito autem nomine, themuthath, sequens vocabulum non potest verti impium, sed impij, siue peccatoris: & tertia vox non potest reddi malitia, sed mala vel pessima, quamuis verbum hebrꝗum, vtrumque significet. Itaque rectè Septuaginta verterunt, Mors peccatorum pessima. Quod sequitur, & qui oderunt iustum, delinquent, ex hebræo multi vertunt, & qui oderũt iustum, desolabuntur: sed vox hebraica vtrumque significat, delinquere, & desolari, & refertur tam ad pœnam, quàm ad culpam; sed quia Septuaginta verterunt, πλημμελήσουσι quod verbum delinquere, peccare, errare significat: & Sanctus Hieronymus ex hebræo reddidit, culpabuntur, non debemus ab hac posteriore significatione recedere. Quia tamen delinquere potest accipi, pro eo quod est delinquere in alium, siue lędere, & nocere: & pro eo, quod est delinquere in seipsum, idest, errarè à scopo, siue deficere in cursu & amittere brauium; hoc posteriore modo nos paulò ante accepimus, & exposuimus. Siquidem dubium esse non poterat, quin impij delinquerent in homines iustos, sed dubium esse poterat, an lædendo iustos, læderent magis seipsos; & hoc Propheta affirmat dicens, Odientes iustum, delinquent, idest, nocentes iustis, sibi ipsi magis nocebunt, quia errabunt à fine vltimo, quem omnes homines desiderant, & qui solus beatos ac felices reddit possessores suos; & in hoc sensu, delinquent, idem est, quod desolabuntur: nulla enim est desolatio maior, quàm amittere vitam æternam.

XXII. Redimet Dominus animas seruorum suorum, & non delinquẽt omnes qui sperant in eo.

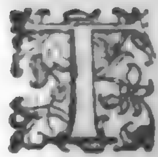
Concluditur Psalmus prædicendo iustis contrariam sortem ei, quæ prædicta est impij. Redimet Dominus ab omni seruitute, atque adeò ab omni malo animas seruorũ suorum, cùm eas de carcere corporis eduxerit, & ideò mors iustorum optima, vt meritò dixerit Balaam, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia, Num. 23. Et non delinquent omnes, qui sperant in eo, idest, & nõ errabunt à scopo, non deficient in cursu, peruenient omninò ad brauium supernæ fælicitatis, omnes, qui non in suis viribus, sed in Deo confidunt. Est autem hoc loco aduertendum, non satis esse, spem qualemcunque, sicuti nec fidem mortuam, ad vitam æternam obtinendam: sed hoc loco tribui spei adeptionem beatitudinis, quia sermo est de spe iustorum, timẽtium & diligentium Deũ, quam Apostolus Petrus vocat spem viuam 1. Petri. 1. Hæc planè spes & fiducia quæ nascitur ex patientia, ex bonis operibus, ex testimonio conscientiæ bonæ, iuxta illud, Patientia probationẽ operatur, probatio verò spẽ, Rom. 5. & illud, Qui bene ministrauerint gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu 1. Timoth. 3. & illud, Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. 1. Ioan. 3. Hæc, inquam, spes viua & perfecta rectà perducit ad rem, idest, ad gloriam sempiternam, vt quod sperauimus, aliquando possideamus.

PSAL-

PSALMVS XXXIV.

Titulus, & Argumentum.

Ipsi Dauid.

TITVLVS nihil habet noui. Argumentum Psalmi videtur esse Oratio Christi ad Patrem aduersus persecutores suos, & corporis sui, quod est Ecclesia. Fortasse etiam, vt Theodoretus, Euthymius, & alij volunt, orat ipse Dauid pro liberatione sua, & contra Saul Regem, aliosq. persecutores suos. Sed quia Propheta erat, & de Christo, vt plurimum loquebatur in Psalmis, vt colligitur ex verbis Domini Luc. vlt. ideò cum S. Augustino, & S. Hieronymo, sensum principalem ad Christum pertinere censemus.

Explicatio Psalmi 34.

I. IVdica domine nocentes me, expugna impugnantes me.

Propositio generalis est, qua petitur auxilium contra persecutores. Sed ex hebræo textu sententia explicanda est. Siquidem in hebræo habetur ad verbum, Iudica Domine iudicantes me, siue, litiga cum litigantibus mecum. Nam ab eadem voce formatur verbum & participium, seu nomen verbale: & quamuis hebræa vox, riuah, sit ambigua, & possit referri tum ad iudicium, tum ad litem: tamen græca, & latina editio declarauerunt esse referendam ad iudicium. Itaque sensus erit, Iudica iudicantes me, idest, iusto iudicio condemna eos, qui me iniusto iudicio condemnarunt, quales fuerunt Principes Hebræorum, Annas, & Caiphas, & Principes Ethnici, Pilatus, & Herodes, qui Christum iniustè iudicauerũt, & multi Principes, qui sanctos Martyres iniquissimo iudicio cõdemnarunt. רִיבָה Quod autem nos legimus, iudica nocentes me, eundem sensum habet: qui enim iniustè iudicat, sine dubio nocet. Et quia persecutores Christi, & Ecclesiæ videri volebant, quasi secundùm leges, atque ex zelo iustitiæ Christum, & seruos eius morti adiudicare; re vera autem non iudices, sed hostes erant; & cum vera pietate pro superstitionibus suis bellum gerebant; ideò subiungit Psalmus, Et expugna impugnantes me: vel, vt clarius habetur in textu hebræo, & græco, vbi est similis allusio verbi, & participij, pugna contra pugnantes mecum, idest, suscipe causam meam, & bellum meum, vt expugnante te inimicos meos, ego manus eorum effugiam, & victoriam referam.

Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi. II.

Declarat illud, expugna impugnantes me; & quia qui pugnat debet instructus esse armis, tũ quibus repellat ictus aduersarij, tum quibus aduersarium feriat; ideò in hoc versiculo meminit armorum, prioris generis, in sequente verò posterioris. Nam pro eo quod nos legimus, apprehende arma & scutum, in hebræo est aduerbum, apprehende clypeum, & scutum: sed græci, & latini Interpretes pro prima voce verterunt, arma, ne rem eandem bis ponerent, sed per arma intellexerunt arma defendentia, & protegentia, id enim omnium consensu significat, maghen, à verbo, ghanan, quod est, protegere. Porrò clypeus, & scutum Dei est bona eius voluntas, iuxtà illud Psal. 5. Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Item æquitas, siue iustitia, Sap. 5. Sumet scutum inexpugnabile æquitatem. Et quidem beneuolentia Dei clypeus est, quo Deus nos protegit. Planè enim securus est, quem Deus amat, & de illo dici potest, scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum. Iustitia Dei, quæ in Scripturis vocari solet æquitas, scutum est, quo Deus seipse protegit à iudi-

dicijs, & calumnijs hominum impiorum; quantumuis enim Deus seuerè, & atrociter impios puniat, semper iustissimè punit, & ideò non timet Deus iacula linguarum, vel iudiciorum; iuxta illud, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris, Psal. 50. Et de hoc dicitur, Sumet scutum inexpugnabile æquitatem, quando videlicet Deus ad iudicium nouissimum veniet, & armabitur in vltionem inimicorum. Quare non sine causa bis hoc loco ponitur nomen clypei, siue scuti, quoniam vtroque simul Deus armatur, cùm & nos misericorditer protegit, & iustè se ipse defendit.

III. Effunde frameam, & conclude aduersus eos, qui persequuntur me: dic animæ meæ, salus tua ego sum.

Hic iam loquitur de armis ad lædendū aptis, & per frameam intelligit gladium, vt S. Hieronymus vertit, & sensus est, euagina gladium, & stringe illū contra persecutores meos. Illud, enim effunde frameam, significat facilem, & promptam gladij euaginationem, qualis est cùm gladius politus, & læuis est; tūc enim nullo labore eximitur, & quasi funditur è vagina: contra autem gladius rubigine confectus, vix magno labore nudari potest. Illud autem, & conclude, intelligitur de conclusione gladij, qui manu acriter stringi debet, vt firmiter teneatur, & fortius feriat. Verbum enim hebraicum claudere, & stringere significat. Sed quia framea, & vox
חנית hebraica, chanith, & græca, romphea, non propriè gladium, sed spiculum, vel lanceam significat: ideò potest etiam sic exponi hic locus, Effunde frameam, idest, iace spiculum, seu lanceam in hostes, & conclude aduersus eos qui me persequuntur, idest, claude viam, pone obstaculum, ne hostes accedant. Porrò gladius, & lancea Dei est ira ipsius, idest, iustitia vindicatiua, qua impios punit. Sic enim legimus Deuteron. 32. Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis, & Sap. 5. Acuet diram iram in lanceam. Nam & gladius, & lancea arma sunt offensiua. Mirabile prorsus spectaculum animæ fideli obijcitur, cum cogitat Deum pro se stare armatum scuto, & gladio, siue lancea, & audit illum in corde dicentum, Salus tua ego sum. Quamuis enim satis sit ad omnem securitatem, id quod Apostolus dicit, Si Deus pro nobis, quis contra nos? tamen Spiritus sanctus, vt adhuc potentius infirmitatem nostram sustentaret, describit Deum, non quomodocumque, sed armatum omni armorum genere; pro Ecclesia, & singulis fidelibus suis, aduersus hostes visibiles, & inuisibiles pugnantem. Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Non satis est ad animi tranquillitatem, vt Deus pugnet pro nobis, sed necesse est, vt id nobis innotescat, ideò petit Christus pro corpore suo, vt id reueletur, & loquente Spiritu sancto ad cor fiducia oriatur. Quamuis autem magis propriè Deus medicus dici possit, quàm salus; rectissimè tamen salus dicitur, quia medici & medicamenta non semper sanant, nec intimè penetrant substantiam rei, quam sanare cupiunt: Deus autem sanat semper, & intimè illabitur animæ; & sicut fieri non potest, vt sanitate præsente homo non sit sanus, etiam si omnia alia absint: ita fieri nequit, vt Deo volente sanare, & per gratiam suam præsente, anima non sit sana, etiam si omnia alia desint.

Confundantur, & reuereantur quærentes animam meam. IV.

Describit exitum impiorum, aduersus quos Deus arma capit: ac primùm dicit, Confundantur & reuereantur, idest, erubescant ob amissam victoriam qui quærunt me interficere; idem enim significant illa duo vocabula, confundantur, & reuereantur. Non enim hic agitur de reuerentia erga alium, sed de pudore, quo suffundi solet, qui cadit causa. Illud, qui quærunt animam meam, ambiguum est. Aliquando enim accipitur in bonam par-

partem, vt in eo loco, Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam; idest, non habeo refugium vllum, neque est qui me nouerit, & requirat, vt defendat. Aliquando in malam partem accipitur, vt hoc loco, & alibi sæpius: vbi quærere animam, est conari ad tollendam animam, idest, vitam.

V. **Auertantur retrorsum, & confundantur cogitantes mihi mala.**

Non solùm igitur confundantur, & pudore afficiantur, sed etiam auertantur retrorsum, idest, recedant victi, & confusi, qui cogitant mihi mala, idest, qui meditantur necem meam.

VI. **Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & Angelus Domini coarctans eos.**

Addit tertio, vt non solùm erubescant, nec solùm recedant, sed celeriter fugere cogantur, & dispergantur in varia loca. Puluis enim à vento in varias partes magno impetu, velociterque dispergitur. Augetur autem hoc loco celeritas fugæ, & dispersio, tum ex parte pulueris, tum ex parte venti. Nam pro puluere in hebræo est, mors, quod significat glumam, vt diximus in explicatione primi, Psalmi, idest, puluerem leuissimum, ex minutissimis, & aridissimis paleis conflatum, Et pro vento corporali, hic ponitur Angelus Domini, qui Spiritus est viuens, & longè potentior, & efficacior omni vento. Fiant igitur sicut puluis leuissimus, qui ab omni vento facilè rapi potest, & tamen non leuis ventus, sed Angelus Domini sit coarctans, & impellens eos.

מוץ

VII. **Fiat via illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini persequens eos.**

Addit vltimo, vt non solùm dispergantur, & fugere cogantur; sed etiam sine vllo remedio in exitium præcipitentur. Fugientes enim iuuari solent scientia viarum, itinere tuto & stabili, aut certè si via sit lubrica, tarditate ambulationis. Hic autem ista omnia remedia cessant, imprecatur enim Propheta impijs, vt fugere cogantur in tenebris, & per viam lubricam, vt neque oculi, neque pedes officio suo fungi possint, & instante post eos, ac vehementer vrgente Angelo Domini, vt necesse sit eos in præcipitium, & exitium ruere. Hæc omnia implentur hoc tempore in Iudæis, alijsque persecutoribus Christi, & Ecclesiæ, qui iusto Dei iudicio versantur in tenebris ignorantiæ, & in lubrico concupiscentiæ, & persequente eos ira Dei, quotidie labuntur in maiora peccata, & ad sempiternam mortem summa velocitate festinant. Sed manifestius implebuntur in die iudicij; tunc enim impij confundentur, & pudefient confusione ineffabili, & auertentur retrorsum in præcipitium gehennæ diuina potestate coacti, idq. absque vllo remedio, quomodo sine remedio ruit, & corruit in exitium, qui in tenebris per lubricum, alio persequente festinare compellitur.

Quoniam gratis absconderũt mihi interitum laquei sui: superuacuè exprobrauerunt animam meam. VIII.

Veniat illi laqueus, quem ignorat, & captio, quam abscondit apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipsum. IX.

In primis septem versiculis loquutus est Propheta in persona Christi, & omnium iustorum de persecutionibus generatim: in sequentibus versiculis explicat tria genera persecutionũ, quas pati solent iusti ab impijs. Nam primùm fraudibus, & insidijs iustos vexant, deinde falsis testimonijs eosdem appetunt; postremò aperta vi non verbis tantum, sed etiam factis iustos opprimunt. Dicit igitur de primo genere, Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, idest, quoniam quidem nulla iniuria à me lacessiti, mihi insidias struere non cessant; ideo precor Deum, vt prouidentia sua faciat

vt insidiæ illę in perniciem ipsorum cō uertantur. Quæ imprecatio, vt aliàs meminimus, non tam imprecatio, quàm prophetia est. Verè enim prouidentia Dei hoc agit, vt insidiæ, vel solis noceant insidiatoribus, vel prius & magis illis quàm alijs: quomodo fax accensa, vt comburat domum, se ipsa prius incipit comburere, & consumere, quàm domum; & sæpè domui nihil nocet, ita malitia insidiantium, statim incipit animum insidiantis vastare; alijs autem, vel nihil nocet, vel longè minus; quia minus est malum pœnę, quàm malum culpæ. Quod attinet ad verba, illud, absconderunt mihi interitum laquei sui, S. Augustinus legit, Absconderūt mihi laqueum corruptionis suæ, sed hebræi, græcique codices cum nostra editione concordant. Sensus autem idem est. Dicitur enim interitus laquei, mors, quæ paratur per instrumentum laquei. & dicitur laqueus interitus, siue corruptionis, laqueus, qui paratur, siue tenditur ad capiendum, & occidendum. In hebræo habetur rete, non laqueus, sed parum refert, vtrumque enim instrumentum est ad capiendum aptum. Illud, superuacuè, in hebræo est, chinnam, idest, gratis, sicut paulò antè; sed Interpres variare voluit. Itaque sensus est, superuacuè, idest, sine causa, cùm nullam à me iniuriam acceperint, exprobrauerunt animam meam, idest, probro me affecerunt, tendentes mihi laqueos, & retia quasi feræ syluestri. In hebræo nunc habetur, chapheru, id est, foderunt, sed Septuaginta legisse videntur, charephu, vna litera transposita; id enim significat, exprobrauerūt. Quamuis si legamus, foderunt animæ meæ, idem erit sensus, nimirum sine causa foderunt foueam deceptionis vitæ meæ, ac per hoc pudore me affecerunt. Illud autem, veniat illi laqueus, quem ignorat, & captio, quam abscondit, apprehendat ipsum, & in laqueum cadat in ipsum: multò clarius est in hebræo, videlicet sic, Veniat illi, nimirum insidiatori, calamitas quam ignorat, idest, calamitas insperata, & inopinata. Et declarat quæ sit ista calamitas, addens, rete suum, siue laqueus suus, quem abscondit mihi, capiat ipsum, & sic incidat in ipsam calamitatem, quam mihi parauerat. Sententia tamen eadem est, nisi quòd Septuaginta pro calamitate in vtroque loco ponere maluerunt instrumentum calamitatis, videlicet laqueum; & pro rete, siue laqueo, posuerunt captionem, quę est effectus laquei; illa repetitio, in ipsum, est hebraismus, pro eo quod nos latini dicimus, in ipsum eundem laqueum cadat.

חִנָּם

חָפְרוּ

חָרְפוּ

Anima autem mea exultabit in Domino, & delectabitur super salutari suo. X.

Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? XI.

Eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum, & pauperem à diripientibus eum. XII.

In his tribus versiculis Propheta explicat lætitiam inenarrabilem, qua perfundetur iustus, cùm se perfectè liberum esse cernet ab omnibus insidiantibus. Sunt autem phrases poeticæ, metaphoricæ, admirabiles: est autem hæc sententia. Cùm id acciderit, quod precatus sum, Anima mea, qua viuo, & sapio, præ lætitia exultabit in Domino Deo, videlicet laudans, & magnificans; & simul delectabitur super salute sua, quam se adeptam esse videbit, vel potius super ipsum Dominum, qui est salus eius, non solùm anima, sed etiam corpus, imò omnes partes corporis, etiam intimæ, & abiectissimæ, quales sunt ossa, quæ sensum non habent: nec solùm ossa, sed omnia ossa, etiam minima gestiant præ voluptate, & si sensum & vocem haberent exclamarent vtique & dicerent, Domine quis similis tibi? nihil enim est in terra, neque in cælo te fortius, benignius, sapientius, amabilius: quippè qui tam potenter, & misericorditer eripis pauperem de manu hostis multo fortioris ipso, qui violenter eius bona, & ipsam vitam rapere cupiebat.

S. Au-

S. Augustinus more suo allegoricum sensum persequens, per ossa intelligit viros perfectos, qui sunt in Ecclesia, per carnem verò homines infirmos, vt sensus sit, quamuis tempore tentationis, vel persecutionis caro mystici corporis Ecclesiæ cedat, ossa tamen non cedent, sed resistent, ac dicent, Domine quis similis tibi? Quod attinet ad verba, illud salutari suo, in hebræo est salutem suam. Sed quia secunda pars versiculi, vt plurimum repetit, & explicat primam, & in prima dictum est, exultabit in Domino, rectè S. Augustinus per salutare intelligit ipsum Dominum, qui supra dixit, Salus tua ego sum. Illud autem, omnia ossa mea dicent, simile est illi, quod habetur in Psal. 102. Benedic anima mea Dominum, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Significatur autem hac phrasi perfecta quædam lætitia, quæ totum hominem repleat. Aliquando enim animus gaudet, sed corpus dolet; & tunc non est plena perfectaq; lætitia: sed quando sanabit Dominus omnes languores nostros, & replebit in bonis omne desiderium nostrum; tum demum totus homo inenarrabili voluptate perfusus exultabit in Domino, & omnes partes eius vsque ad ossa insensibilia dicent Domino, quis similis tibi? sicut enim res insensibiles sitire dicuntur, quando carent necessarijs adiumentis, iuxta illud, Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea; sic etiam eædem res insensibiles, quando defectus earum tolluntur, exultare & gestire dici possunt. Illud, Domine quis similis tibi? in græco geminatur Domine Domine, sed neque geminatio habetur in hebræo, neque legitur ab Augustino, vel Theodoreto, vel Euthymio. Illud, eripiens inopem, in hebræo facilius connectitur cum superioribus, sic enim ad verbum legitur, Domine quis sicut tu, quis eripis inopem; est itaque sic connectenda sententia, Domine quis similis tibi, qui es eripiens inopem de manu fortiorum eius? Illud quoque, de manu fortiorum eius, in hebræo clarius est. Sic enim legimus, eripiens, inopem à robusto præ ipso, idest, ab hoste robustiore, quàm ipse sit. Sed latinus Interpres reddidit ad verbum quod inuenit in græco. Denique pro illis verbis à diripientibus eum, in hebræo solùm est à violento. sed Interpretes explicare voluerunt latius, quod vnico verbo continnebatur in textu originali.

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me. XIII.

Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. XIV.

Pergit nunc Propheta ad secundum genus persecutionum, quo impij testimonijs falsis, non ex insidijs, sed palam iustos persequuntur, & mirè exaggerat nequitiam horum testium: primo dicit, surgentes, vt significet eos non expectasse citationem, sed per se venisse. Secũdo addit quæ ignorabam, vt ostendat accusari iustum ab iniquis testibus, de eo quod nec fecerat, nec cogitauerat. Dicimur enim ignorare, quæ non probamus, nec vnquam fecimus, ac si facere nesciremus. Sic de Christo dicit Apost. 2. Cor. 5. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit. Tertio addit, interrogabant me, vt ostẽdat audaciam, ac impudentiam testium, qui non contenti falsum testimonium dixisse coram Iudice, ipsum etiam virum iustum coram arguere, & interrogare audent. Quarto addit, retribuebant mala pro bonis, vt ostendat falsos illos testes nulla iniuria lacessitos, sed contra beneficijs affectos, ex mera malitia ad calumniandum adductos. Addit vltimo sterilitatem animæ meæ, vt ostendat per falsa testimonia impios illos non quærere leue aliquod malum, sed omnium maximum. Potest enim sterilitas hoc loco posita duobus modis accipi, primo generatim pro desolatione, & vastitate vniuersali, qualis accidit sancto Iob, qui vna die amisit opes, filios, sanitatem. Et huc pertinet expositio Theodoreti, & Euthymij, qui accipiũt sterilitatem

tatem pro obliuione, ideſt, tali deſolatione, vt ipſum etiam nomen obliuioni tradatur. Poteſt ſecundo accipi ſterilitas pro vno genere mali, ſed maximè æſtimationis, tum apud Diabolum, qui illud per miniſtros ſuos inferre conatur, tum apud hominem iuſtum, qui illud cogitur pati. Id malum eſt, vt homo iuſtus infamia per falſa teſtimonia notatus, ſterilis, & orbus maneat, vt nec fructum facere poſſit, & quod iam fecit, pereat. Sic S. Auguſtinus exponere videtur.

XV. **Ego autem cùm mihi moleſti eſſent induebar cilicio.**

XVI. **Humiliabam in ieiunio animā meam, & oratio mea in ſinu meo conuertetur.**

Antequam Propheta de tertio genere perſecutorum loqui incipiat, exponit quid egerit aduerſus perſecutores ſecundi generis, ac dicit ſe non reddidiſſe malum pro malo, neque de vindicta cogitaſſe, ſed ad Deum orandum cum magna humilitate ſe conuertiſſe. Cùm, inquit, aduerſarij mihi moleſti eſſent, non ſuperbè illis inſultaui, ſed ſacco indutus, ieiunare cæpi, vt oratio mea Deum facilius placaret. Saccus enim, & ieiunium ſunt alæ orationis. Sic Rex ille Niniuitarum cum ſacco, & ieiunio orans exauditur, Ionæ 3. Quod idem legimus de Rege Achab, 3. Reg. 25. Vnde, & Sapiens dicit, Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit. Addit verò, & oratio mea in ſinu meo conuertetur, vt oſtendat ſe fructum orationis non dubium expectare. Ponitur enim, in ſinu meo, pro, in ſinum meum, vt habetur in textu hebræo & græco; quaſi dicat, oratio ex tanta humilitate profecta non reuertetur ad me vacua, ſed ſinum meum cæleſti conſolatione implebit. Poſſumus etiam, ſi velimus illud, in ſinu meo, accipere vt iacet, in caſu auferendi, exponere hunc locum de frequentia orationis, vt ſenſus ſit, oratio mea in ſinu meo exiſtens, ſæpius reuertetur, & recurret, vt quod ſemel, aut iterum quærens non inuenit, perſeuerando, ideſt, ſæpius reuertendo inueniat. Et quamuis ad literam ad hæc non videantur conuenire Chriſto, quem in Euangelio non legimus indutum cilicio ieiunaſſe, & oraſſe, dum perſecutiones pateretur: conueniunt tamen eidem Chriſto, prout eſt in membris ſuis; hoc eſt enim proprium membrorum Chriſti, dum aduerſa patiuntur, non cum aduerſarijs contendere; ſed ad cor ſuum redire, & Deum humiliter deprecari. Quod ad verba attinet, illud, cùm mihi moleſti eſſent, in hebræo eſt, cùm ipſi infirmarentur, bachalotham. בחלותם Sed veriſimile eſt, Septuaginta Interpretes legiſſe cum alijs punctis, vel cū additione alicuius alterius literæ, in coniugatione Piel, viel Hiphil. Tunc enim accipi debet actiuè illud verbū, vt non ſolum Septuaginta, ſed etiam S. Hieronymus ex hebræo vertit. Sic enim legimus apud Hieronymū, Cùm infirmarer ab eis, ideſt, cùm ipſi me ægrotare facerent, quod eſt idem cum eo, quod legunt Septuaginta, cùm mihi moleſti ſunt. Poteſt etiam dici, Septuaginta, & S. Hieronymum legiſſe, cùm infirmarentur ipſi, vt nunc legimus in hebræo; ſed altius cogitaſſe, Prophetam loqui de illa ægrotatione animi, quæ ſemper coniuncta eſt cum iniuſta perſequutione; quicunq. enim aliū iniuſtè perſequitur, ſe ipſe lædit, & vaſtat; & dum alium ægrotare facit morbo pœnæ, ipſe ægrotat morbo culpæ. Rectè ergo ſententiam reddiderunt Septuaginta, & S. Hieronymus. idem enim eſt quo ad ſenſum, cùm mihi moleſti eſſent; &, cùm morbo iracundiæ, vel odij, vel inuidentiæ aduerſus me ægrotarent. Illud autem induebar cilicio, in textu hebræo & Græco eſt, induebar ſacco. Ex quo intelligimus per cilicium non eſſe intelligendum indumentum ex pilis animalium, quod interius adhiberi ſolet, vt legimus de Rege Ioram 4. Reg. 6. ſed veſtem ſacceam, qua exterius etiam ad ſignificandam humilitatem aliqui vtūtur, vt de Rege Niniuitarum Ionas teſtatur. Illud, humiliabam in ieiunio ani-

animam meam, phrasis est hebraica, passim enim Hebræi animam ponunt pro toto homine.

XVII. Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam: quasi lugens, & contristatus, sic humiliabar.

Hic versiculus multò clarior est in textu hebræo, quàm in græco, vel latino. Sic enim ad verbum reddi potest cum S. Hieronymo, Quasi ad amicum, quasi ad fratrem meum, sic ambulabam: quasi lugens mater tristis, sic incuruabam: & sensus est, ego non solùm in tribulatione positus non reddidi malum pro malo, sed reddidi bonũ pro malo: sic enim affectus fui erga vnumquemque aduersariorum, vt amicus erga amicum, imò vt frater erga fratrem, vel potius, vt mater erga filium paruulum, & languentem. Sicut enim mater videns filium ęgrotantem, incuruat se tristis, & gemens ad eum suscipiendum: sic, & ego me cum aduersarijs meis gessi. Non potuit grandius, & luculentius exprimi pius affectus erga inimicos. Et quidem Propheta Dauid opere præstitit, quod hoc loco in persona Christi, & sua, & omnium perfectorum virorum expressit. Dauid enim Saulem, quem vt fratrem, dum viueret dilexit, mortuum vt filiũ defleuit. Idem fecit multò excellentius Christus, qui videns Ciuitatem fleuit super illam, Luc. 19. seque gallinæ pullos sub alas congregare satagenti comparauit, Matth. 23. Lectio latinæ editionis eundem sensum habet; sed obscura est, quia verba græca totidem verbis latinis reddidit. Sed ex hebraica lectione illustranda, & supplenda est. Hic igitur erit sensus, quasi proximũ, quasi fratrem nostrum sic complacebam, idest, complacebam mihi, siue affectus eram erga vnumquemque aduersariorum, quasi erga proximum, siue socium, & amicum, imò etiam erga fratrem nostrum. Quasi lugens, & contristatus sic humiliabar, idest, non solùm affectus eram ad persecutorem meum, vt ad proximum & fratrem; sed humiliabar, & inclinabam me ad eum, ex compassione dolens, & contristatus de malis, quomodo pia mater inclinatur tristis ad filium languidum, & iacentem.

Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt, congregata sunt super me flagella, & ignoraui. XVIII.

Docet consequenter Psalmus, persecutores iustorum reddere mala pro bonis, & simul transit ad tertium genus persecutionum, quo non contenti impij fraudibus, & calumnijs iustos vexasse, flagellis quoque eos aggrediuntur. Et aduersum me lætati sunt; ego de malis eorum dolebam, ipsi de malis meis lætabantur: neque hac impietate contenti, conuenerunt aduersum me flagellis armati, vt me, si possent, occiderent; & ignoraui, id est, ignoraui eorum consilia, & ideò præcauere non potui, vel ita me patienter gessi, ac si quid facerent ignorarem. Quod attinet ad verba, pro, & aduersum me, S. Hieronymus vertit, & in infirmitate mea. vox enim hebraica, tsalgi, potest significare, latus meum, & infirmitas mea. Priorem significationem sequuti sunt Septuaginta, & ideò verterunt, aduersum me, quod ferè est idẽ quod, ad latus meum. Posteriorem sequutus est S. Hieronymus. Sed in sententia non est varietas. Illud autem, congregata sunt super me flagella, in hebræo est, congregati sunt super me flagellantes, sed idem est sensus. Denique pro, ignoraui, S. Augustinus legit, ignorauerunt, & refert ad persecutores, qui verè ignorauerunt, quàm magnos viros percuterent, cùm Christum, vel sanctos flagellarent. Sed quamuis vox græca sit ambigua, tamen hebraica nõ est ambigua, nec potest reddi in prima persona: proinde rectè habet latina vulgata editio, & ignoraui; vt etiam legunt Theodoretus, & Euthymius Græci. בְצַלְעִי

Dissipati sunt, nec compuncti XIX.
tentauerunt me: subsannauerunt

me

me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.

Pergit explicare malitiam aduersariorum, ac dicit, eos non potuisse implere quod cupiebant, diuina prouidentia protegente suos, ne ab iniquis persecutoribus læderentur. Sed ne sic quidem quieuisse eos: nam quos non potuerant flagellis verberum mouere, tentabant flagellis verborum, irrisionibus, & comminationibus terrere. Dissipati sunt, inquit, idest, qui conuenerant in vnum, vt nocerent, & flagellarent; diuisi sunt ab inuicem, Deo dissipante eorum conuenticulum: sed non propterea compuncti sunt, idest, non resipuerunt; vel, vt propriè sonat vox hebræa, damu, non siluerunt & quieuerunt, vt par erat. Sed potius tentauerunt me, nimirum ad iracundiam prouocare, quia subsannauerũt me subsannatione irrisoria, & frenduerunt contra me dentibus suis, minas crudeles intentantes. Quod attinet ad verba, quæ in græco, & latino legimus, tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione: S. Hieronymus ex hebræo vertit, in simulatione verborum fictorum. Sed verba ipsa hebraica, neque hunc sensum, neque illum recipere videntur: sic enim legimus, bechanphe laage maog, idest, in hypocrisi, siue simulationibus subsannationum verbi ociosi. At profectò omnino credibile est Septuaginta Interpretes aliter legisse, & libros optimos habuisse, præsertim cùm verba hebraica, vt nunc leguntur cum punctis Rabinorum, nihil significare videantur. Existimo igitur mutanda esse puncta, & ex nomine, in simulationibus, faciendum esse verbum modi infiniti cum affixo primæ personæ, quod reddendum erit, in tentando me. Nam etsi, chanaf, simulare, & hiprocritam esse significet, tamen tentare proprium est hypocritarũ, iuxta illud Domini, quid me tentatis hypocritæ? & idem est in tentando me, quod, in hypocrisi agendo mecum, & similiter ex nomine subsannationum faciendum erit verbum temporis præteriti, cum affixo primæ personæ, & tunc sensus erit, subsannauerunt me; illud autem maog, significat quidem verbum ociosum, sed significat etiam subsannationem. Proinde integer sensus erit, in tentando me subsannauerunt me subsannatione, quod est idem. cum eo, quod nos habemus, tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione.

[Margin: דמו · בחנפי לעגי מעוג · חנף · מעוג]

XX. **Domine quando respicies? restitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam.**

Expositis persecutionibus, reuertitur Propheta in persona iustorum omnium, qui persecutionem patiuntur, ad orandum Deum, vt finem cum principio coniungat. Et quoniam videtur Deus non respicere quid in terris fiat, quando non punit iniustos, ideò dicit, Domine quando respicies? idest, quando te videre mala impiorum puniendo demonstrabis? Restitue animam meam à malignitate eorum, idest, eripe vitam meam de periculo in quo versatur, dum est in potestate malignorum, & restitue illam in pristinam securitatem, siue, restitue mihi vitam, quam penè amisi, dum est in manibus malignorum. Quod ipsum repetit, & clarius explicat dum adiungit, à leonibus vnicam meam, idest, restitue mihi animam, quæ est mihi vnica, ac per hoc dilectissima, quod facies eruendo eam à potestate inimicorum, qui crudelitate, & ferocitate leones dici possunt, & frendent, vt supra dictum est, dentibus suis. Quod ad verba attinet, illud à malignitate, S. Augustinus legit, ab astutijs. S. Hieronymus autem vertit, à calamitatibus. Causa diuersitatis fuit, quia vocem hebraicam, missoethem, deduxerunt Septuaginta à verbo, uasa, quod est decipere, & ideò S. Augustinus legit, astutijs: & noster Interpres, à malignitate: at S. Hieronymus deduxit ab alia radice, nimirum à saa, quod est desolari, & ideò vertit à calamitatibus, sed idem est sensus, vt patet. Per vnicam S. Augusti-

[Margin: משאיתם · נשא · שאה]

gustinus intelligit Ecclesiam, quã Christus erui vult à persecutoribus. Quod quidem verum est, sed ad literam videtur omnino referendum ad animam, seu vitam. Sicut etiam illud Psal. 21. Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam. Anima enim rectè dicitur vnica, quasi vnicè dilecta. Vita enim temporalis est fundamentum omnium bonorum temporalium; & vita æterna omnium bonorum simpliciter. Itaque & Dominus ait in Euangelio Matth. 16. Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? & tamen multi ita desipiunt, vt pro nihilo libenter perdant animam, quam vnicè amare debuissent.

XXI. Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo graui laudabo te.

Promittit se non fore ingratum, si liberationem ab aduersarijs obtineat. Confitebor tibi, inquit, in Ecclesia magna, idest, non abscondam beneficium tuum, sed publicè coram omnibus prædicabo: & idem repetit alijs verbis, in populo graui laudabo te. Idem enim est confiteri & laudare, idem quoque Ecclesia magna, & populus grauis. Dicitur enim Ecclesia magna ratione multitudinis, quod propriè significat vox hebræa, rab, idest, Ecclesia multa; & similiter dicitur populus grauis, siue vt significantius habetur in hebræo, hazum, robustus, ratione multitudinis. Tunc enim robustus est populus, cùm tam multis viris abundat, vt hostes nõ timeat. Videtur etiam Propheta ad Ecclesiam Christianam respicere, in qua laudatur assiduè Deus ob piorum liberationem. Est enim Ecclesia Christiana verè multa, & magna cùm totũ orbem terrarum obtineat; & verè grauis & robusta, cùm portæ inferi aduersus eam præualere non possint. Ecclesia quoque triumphans, Ecclesia magna erit, cùm de ea scriptum sit Apoc. 7. Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat; & populus robustus, cùm ibidem additum sit, & palmæ in manibus eorum.

רב

עצום

Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. XXII.

Reddit ad orationem quam inchoauerat, & petit liberari à persecutoribus præsertim hypocritis, qui simulant se amicos, cùm nihil minus sint. Non supergaudeant mihi, idest, non gaudeant super me, siue non lætentur de interitu meo, qui aduersantur mihi iniquè, idest, qui me persequuntur fingentes amicitiam; nam in hebræo habetur, scecher, quod mendacium propriè significat. vnde S. Hieronymus vertit, inimici mei mendaces: & hæc ipsa est maxima iniquitas, persequi hominem, & decipere specie amicitiæ. Hoc idem declaratur, & repetitur in sequentibus verbis, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis, idest, qui sine causa me oderunt, cùm nihil mali illis attulerim, & tamen fingunt amicitiam annuendo oculis, salutantes, blandè aspicientes, & approbantes quæ dico. Quid est, inquit Augustinus, annuere oculis? pronunciantes vultu, quod in corde non gerunt.

שקר

Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur, & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant. XXIII.

Declarat Propheta, cur dixerit de inimicis suis, & annuunt oculis, & dicit, quoniam ipsi quidem mecum verbis exterioribus pacificè loquebantur, quasi amici essent; sed interius præ iracundia disrumpebantur, & cogitabant dolos, quibus me perderent. hæc de sensu. In verbis magna difficultas est. Nam hebraicus codex ad verbum sic habet, quoniam non pacem loquebantur, & super scissuras terræ verba dolosa meditabantur. Et sic etiã vertit

S. Hie-

S. Hieronymus, nisi quod pro, scissuras terræ, ponit, in rapina terræ. Græcus verò codex sic habet, quoniam mihi quidem pacifica loquebantur, & super iracundiam dolos cogitabant. Et sic legunt, & interpretantur S. Augustinus, Theodoretus, & Euthymius. Sed obseruandum est, vocem hebraicam lo, quæ significat, non, à Septuaginta Interpretibus lectam fuisse, li, quæ significat mihi, & omnino credibile est, Septuaginta Interpretes habuisse libros hebraicos emendatiores; proinde non videtur ambigendum, meliorem esse lectionem latinam vulgatæ editionis, quæ respondet voci, quam in suis libris habuerunt Septuaginta, quàm ea sit, quam nunc habemus in hebręo. Quod autem in hebræo habetur, super scissuras terræ, verterunt Septuaginta super iracūdiam, quia intellexerunt sermonē Prophetæ esse metaphoricum, & per scissuras terrę significatam esse iracundiam, quæ est quædam scissura cordis terreni, & animalis. Qui enim irascuntur, ij disrumpuntur interius, & quietem, ac pacem amittunt: & quidem latinus Interpres addere voluit vocem illam terræ, quam inuenit in hebræo; sed gręcus Interpres, satis esse putauit, eam sub intelligi in voce iracundię, quę est feruor circa cor. Explicanda igitur est vox illa, terræ, vt accipiatur pro corde terreno, & animali, vt diximus. Cur autem S. Hieronymus vertit, rapinam terræ, nō assequor, nisi per scissuras metaphoricè intellexerit rapinā, aut fortè vox hebraica hoc etiam significare possit. Sed absolutè præferenda est interpretatio Septuaginta Interpretum, quam Ecclesia in latina editione sequitur. Quod autem in latina editione nos habemus, loquentes dolos cogitabant, non differt in sensu à verbis hebraicis, verba dolosa cogitabant. Idem enim est verba dolosa cogitare, &, loquendo intra se dolos cogitare. Neq. multum refert, quòd Septuaginta non habeant verba, aut, loquentes, sed simpliciter, dolos cogitabant; quia in ipsa cogitatione satis intelligitur interna locutio.

לא לי

Et dilatauerunt super me os suum: dixerunt, Euge, euge viderunt oculi nostri. XXIV.

Quàm sit verum, quod supra dixit de inimicis suis, quod simulato corde pacificè loquerentur, ostendit Propheta in persona iustorum in hoc versiculo, vbi dicit, eosdem inimicos qui aliquando blandiebantur & annuebant oculis: postea cùm in eas calamitates incidisset, quas illi fraudulenter cōcinnauerant, dilatato ore cæpisse apertè insultare, & inter se gratulari, ac dicere, vidimus tandem quod tantopere cupiebamus. Hoc totum in Christo, qui caput iustorum est, impletum legimus in Euangelio: aliquando enim pacificè loquebantur inimici dicentes, Scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces: sed interim dolos meditabātur, vt caperent eum in sermone. Cùm autem illum cruci affixum viderunt, dilatauerunt os suum insultantes, & dicentes, Vah qui destruis templum Dei, &c. Quod ad verba attinet conueniunt codices omnes, eo excepto, quod interiectionem hebraicam, heah, Septuaginta reddiderunt, Euge, S. Hieronymus, vah; & Euge est lætantis, vah, insultantis: sed parum refert, nam vtraque est exultantis, & exultatio inimicorum quædam insultatio est. הֶאָח

Vidisti Domine ne sileas, Domine ne discedas à me. XXV.

Exurge Domine, & intende iudicio meo, Deus meus & Dominus meus in causam meam. XXVI.

Iudica me Domine secundum iustitiam tuam; Domine Deus meus non supergaudeant mihi. XXVII.

Redit Propheta ad orationem, idipsum alijs, & alijs verbis repetens ad insinuandum affectum. Vidisti, inquit, Domine, quanta videlicet sit oppressio pauperis serui tui, ne sileas, quasi non videas, aut non possis, aut non velis defendere sperantes in te. Ne discedas, vel, vt habet vox hebraica, ne elonge-

ris

risà me; idest, ne deseras me in tribulatione positum, quo modo faciunt qui procul abeunt. Nec solùm non sileas, & non discedas, sed nec sedeas, quasi ociosè spectans, vel dormitãs; sed exurge, & quasi iudex iustus & potens intende diligenter animum ad iudicium meum, idest, ad litem, quam cum persecutoribus habeo; intẽde, inquam Deus meus in causam meam, & iudica me secundùm iustitiam tuam Domine, idest, si iustitia tua, quæ rectissima est, iudicat me iniustè ab aduersarijs opprimi, libera me de manibus eorum, vt non amplius gaudeant super miserijs meis.

XXVIII. Non dicant in cordibus suis, euge, euge animæ nostræ, nec dicant, deuorauimus eum.

XXIX. Erubescant, & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis.

XXX. Induantur confusione & reuerentia, qui magna loquuntur super me.

Explicat id quod dixerat, non super gaudeant mihi, non dicant, inquit, in cordibus suis, Euge, euge, animæ nostræ, idest, nõ exultent in cordibus suis super vitam meam, quasi iam extinctã. Sicut enim illud, non supergaudeant mihi, significat nõ gaudeant super me: sic etiam hoc, non dicant euge animæ nostræ, debet exponi, non dicant euge super animam nostram, & explicat in verbis sequentibus, Nec dicant, inquit, deuorauimus eum, idest, non possint iactare, ab eis, quasi à leonibus me deuoratum. Sed contra potius amissa spe victoriæ erubescant, & reuereantur, idest, verecundentur simul omnes inimici mei, qui nunc spe victoriæ gratulantur sibi de malis meis, idest, mihi imminentibus. Nec solùm leuiter erubescant, & verecundentur, sed induantur confusione, & erubescentia, idest, toti cooperiantur confusione, qui magna loquuntur super me, idest, qui magnificè iactabant potentiam suam super me. Aliqui legunt maligna, pro, magna: sed nostra lectio consentit græcæ, & hebraicæ veritati.

Exultent & lætentur, qui volunt iustitiam meam, & dicant semper magnificetur Dominus, qui volunt pacem serui eius. XXXI.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam. XXXII.

Quemadmodum precatus est Propheta, vt iniqui confundantur; sic etiã nunc precatur, vt iusti exultent, & lætentur, qui bene sibi volunt, & amant innocentiam suam, vel cupiunt iustitiam suam palam apparere. Excitat quoque ad laudem Dei omnes qui cupiunt pacem suam, quæ secutura erat ex liberatione sua ab omnibus malis. In hebræo habetur, qui vult pacem serui sui; Septuaginta Interpretes videntur legisse verbum in numero multitudinis, quod in nostris libris est in numero singulari: sed vterque sensus optimus est. Claudit Psalmum Dauid, promittens gratiarum actionem pro accepto beneficio. Lingua mea, inquit, meditabitur iustitiam tuam, idest, exercebitur in prædicanda iustitia tua: & hoc ipsum repetit, & repetendo declarat, dicens, Tota die laudem tuam, id est, lingua mea tota die meditabitur laudem tuam, idest, exercebitur in prædicanda laude iustitiæ tuæ. Quod autem dicit, tota die, significat, frequenter, & assiduè ita, vt nunquam tanti beneficij subrepat obliuio. Sanctus Augustinus hoc loco piè monet, eum semper Deum laudare, qui semper bene agit.

PSAL.

PSALMVS XXXV.

Titulus,& Argumentum Psalmi.

In finem seruo Domini Dauid.

DE hoc titulo dictum est in explicatione Psalmi Quarti, vbi primùm legitur, in finem. Sensus igitur est, Psalmus inspiratus seruo Domini Dauidi, qui canendus est iugiter vsque in finem, quique ad Christum pertinet, qui legis, & Prophetarum est finis. Argumentum est, immensam ferè esse quorundam hominum malitiam, sed multò maiorem Dei misericordiã. & iustitiam.

Explicatio Psalmi 35.

I. **Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos eius.**

Describit Propheta duas primas peccati radices, quarum altera est in voluntate, quæ decernit male agere; altera in intellectu, qui non cogitat timorem Domini prohibentis peccatum. Dixit, inquit, iniustus, vt delinquat in semetipso, idest, apud se, in corde suo, decreuit iniustus delinquere, idest, corde suo in peccatum consensit. Non est timor Dei ante oculos eius, idest, ideò corde peccatum elegit, quia oculis mẽtis non cogitauit timorem Domini omnia videntis. Vbi timor ponitur pro obiecto timoris, idest, nõ cogitauit Deũ iustum, fortem, videntem omnia: ex qua cogitatione timorem tantæ potestatis sine dubio cõcepisset. Sicut enim qui timet hominem, non audet in conspectu eius malum exterius facere, ita qui timet Deum, non audet interius cogitare: quoniam Deus etiã corda scrutatur. Quod attinet ad verba, tres primæ hebraicæ voces sic ad literam verti possent: Dictum præuaricationis impij; sed vox illa, neum, quãuis propriè, dictum, significet: tamen accipitur passim pro verbo, dixit. Illud autẽ, pesah, quod significat præuaricationem, mutatis punctis, quæ à Rabinis apposita sunt, legi poterit, poseah, idest, præuaricator, siue iniustus: sic etiam illud, laraśah, quod Sanctus Hieronymus vertit, impij, mutatis punctis significabit ad delinquendũ, siue vt delinquat, vt græci, & latini codices habent. Et hæc sine dubio vera lectio est, quod confirmat litera, lamed, quæ signum est verbi modi infiniti, non autem nominis ex casu genitiuo. Illud autem, in semetipso, in hebræo est, in medio libbi cordis mei, sed corrupta videtur litera hebraica mutatione vnius literę. nam ipse etiam Sãctus Hieronymus vertit cordis eius, non cordis mei. Itaque legendum videtur, libbo, idest, corde suo.

נאם פשע פשע לרשע ל לבי לבו

II. **Quoniam dolosè egit in conspectu eius; vt inueniatur iniquitas eius ad odium.**

Demõstrat in hoc versiculo Propheta quod dixit, iniustum non habere timorem Domini. Nam, inquit, in conspectu ipsius Dei dolosè egit cum ipso Deo & omnibus hominibus adeò grauiter, vt iniquitas eius non inueniatur apud Deum ad veniam, sed ad odium. quod certè nunquam fecisset si Deum timuisset. Quis enim delinquere audeat in conspectu Iudicis, si Iudicem timeat? Verba hebraica, & græca possunt alium sensum facere, nimirum, quod iniustus dolosè agit, cùm videtur velle redire ad cor, & confiteri peccata. nam non quærit peccata sua, dum conscientiæ suæ secreta rimatur, vt verè illa odio habeat, sed tãtum vt fallat Deum, vel homines. & hũc sensum persequitur Sanctus Augustinus. Verba hebraica sic sonant: Quoniam dolose egit aduersus eum in oculis eius ad inueniẽdam iniquitatem eius, ad odiendum. Græca vero sic habent: quoniam dolosè egit in conspectu eius, inuenire iniquitatem suam, & odisse. Quamuis autem

tem sensus posterior verus sit, & verbis Prophetæ aptari possit: tamen prior sensus est magis vniuersalis, & melius connectitur cum superioribus, & magis conuenit cum vulgata latina editione: & non difficulter accommodari potest verbis hebraicis, & græcis. Quod enim dicitur in codice hebraico, ad inueniendum iniquitatem eius ad odium, hunc sensum facit, Vt inueniat Deus iniquitatem eius ad odiendum; idest, non ad parcendum, sed ad puniendum. Quod autem dicitur in græco codice, inuenire iniquitatem suam, & odisse; potest etiam legi inuenire iniquitatem eius, & odisse, idest, vt Deus inueniat iniquitatem eius, & non ignoscat, sed odio habeat, & puniat. neque enim græci habent discrimen inter eius, & suam, vt nos Latini habemus, proinde illud αὐτοῦ, quod sanctus Augustinus legit, suam, noster Interpres legit, eius.

III. Verba oris eius iniquitas, & dolus, noluit intelligere, vt bene ageret.

Dixit Propheta hominem impium dolosè agere, nunc addit etiam dolosè loqui, additurus postea etiam dolosè cogitare, vt vndique manifestetur insignis peruersitas eius, qui Deum non timet. Verba, inquit, oris eius sunt cõformia factis, nimirum iniusta, imò tam iniusta, vt nõ sit aliud nisi iniquitas, & dolus. quidquid loquitur eò tendit, vt vel lædat apertè, vel decipiat. Noluit intelligere, vt bene ageret, id est, neq; potest excusare culpam suam prætexendo ignorantiam. voluntariè enim ignorauit cùm non curauerit discere legem iustitiæ, vel per se inuestigãdo, vel ab alijs quærendo; quoniam decreuerat male agere: & vt male ageret, scientiá bene viuendi contempsit.

IIII. Iniquitatem meditatus est in cubili suo; astitit omni viæ nõ bonæ: malitiam autem non odiuit.

Ordine retrogrado descripsit primo opera iniusta, deinde verba iniqua, nũc tandem cogitationes, & affectiones malas describit. quamuis enim ex corde, vt est in Euangelio, procedant verba, & opera mala: nos tamẽ ex operibus, & verbis malis, quæ videmus & audimus, cognoscimus cogitationes, & voluntates malas, quas videre, & audire non possumus. Iniquitatẽ, inquit, meditatus est in cubili suo, idest, opera, & verba iniqua, non casu aut imprudenter patrauit, vel effudit, sed in secreto cubilis sui multo ante meditatus est. Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem nõ odiuit; idest, dum meditaretur in corde suo, & varia consilia occurrerent, quasi viæ ad operandum, adprobauit omnia mala consilia, & sic ingredi cæpit omnem viam non bonam. quia corrupta est eius voluntas, & ideò malitiam non odiuit, sed amauit potius, non quia mala est, sed quia vtilis visa est. Illud, omni viæ non bonæ, positum est, pro omni viæ malæ, ac si diceret, non placuit illi vllum consilium bonum; sed è contrario elegit sequi omnia mala consilia, & sic astitit viç non bonæ, idest, stetit in via non bona.

Domine in cęlo misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes. V.

Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus multa. VI.

Trãsit Propheta ad alteram partem Psalmi, atq; ostendit magnam quidem esse aliquorum hominũ malitiam; sed maiorem esse in Deo bonitatem, quæ in misericordia, & iustitia eius consistit. Ac de misericordia dicit, In cælo misericordia tua, idest, tam magna est misericordia tua, vt à terra ad cælum pertingat, & omnia repleat: quod clarius habetur in Psalmo 107. Magna est misericordia tua super cælos. Misericordiæ adiungit veritatem, idest, fidelitatem, quæ facit obseruari, quod misericorditer promittitur; de qua dicitur in Psalmo 144. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Et veritas tua vsque ad nubes, idest, misericordia ad cælum vsque pertingit cum sua comite

te veritate, quæ ipsa quoque extenditur vsque ad nubes, idest, vsque ad cælum in quo sunt nubes. Neque minor est in Deo iustitia, qua reddit vnicuique secundùm opera sua. Nam iustitia tua, inquit, sicut montes Dei, id est, magna est instar montium altissimorum, qui nubes aliquando superát. Dicuntur enim res magnæ res Dei, vt alio loco Psalmo 79. Sicut cedros Dei. Adiungit iustitiæ iudicia, quæ sunt actus iustitiæ, ac dicit, Iudicia tua abyssus multa, idest, profunda, & inscrutabilia, quomodo profundissima vorago, quæ abyssus dicitur, oculis penetrari non potest. His omnibus corporalibus similitudinibus altitudinis, & profunditatis diuinæ misericordiæ & iustitiæ, necnon veritatis, & iudiciorũ, nihil significatur aliud, nisi, misericordiam & iustitiam Dei maiora esse, quàm vt à nobis perfectè intelligi possint; quemadmodum oculis corporalibus non pertingimus ad ea, quæ superant nubes, vel quæ sunt infra terram.

VII. **Homines, & iumenta saluabis Domine, quemadmodũ multiplicasti misericordiam tuam Deus.**

Ostendit nunc Propheta, misericordiam Dei maximam esse, quoniam saluat homines, & iumenta, idest, conseruat, nutrit, replet corporalibus bonis, non solùm homines, idest, eos qui ratione vtũtur; sed etiam iumenta, idest, eos qui instar iumentorum, solo sensu & appetitu ducuntur, quorum malitiam supra explicauit. Et verè infinita, & stupenda est misericordia, & benignitas Dei, qui cum posset impios, & blasphemos iustissimè perdere, & ad nihilum redigere; tamen illo ipso tempore, quo blasphemant, & maledicunt Deũ, & mandata omnia Dei præuaricantur, Deus illos quasi manibus proprijs sustentat, portat, & alit, delectationibus replet, solem suum oriri super eos facit, & pluuijs de cælo agros eorum, & hortos rigat. Illud autem, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus, admirantis est, ac si dicat, O quomodo multiplicasti misericordiam tuam Deus! Nam in hebraico codice habetur, Quàm preciosa est misericordia tua Deus. Neque dissentiunt codices græci; & nostra latina editio hunc sensum facile recipit. Est autem optimus commentarius textus originalis, quando ex eo versio nostra explicari potest.

Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. VIII.

Dixit de misericordia erga impios, & carnales, quos nomine iumentorum appellandos censuit. Nunc dicit de misericordia erga pios, & spirituales, quos filios hominum vocat: quę etiam iustitia dici potest respectu impiorum, quos tam eximijs bonis iustè priuandos esse decreuit. Ait igitur, Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, idest, iumenta quidem corporali salute contenta esse debebunt, quam etiam solam nouerunt, & solam appetiuerunt. At filij hominum, quasi pulli sub alis gallinæ, ita ipsi sub alis tuis, Deus, amantissimè collecti, & quiescentes, omnia bona à te vno sperabũt. Quibus verbis significatur præcipua quædam prouidentia, & singularis beneuolentia Dei erga pios homines; & contra, summa quædam, & securissima fiducia piorũ ad Deum; qualis est gallinæ sollicitudo in fouendis pullis, & pullorum fiducia sub alis gallinæ. Qua similitudine quoniam aptissima est, sæpe vtitur idem Propheta, vt Psal. 62. In velamento alarum tuarum sperabo, adhæsit anima mea post te, & Psal. 90. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Quàm autem dulce sit, & quàm anteponendum omnibus humanis delicijs, sub alis Dei foueri, & paternam, vel maternam pietatem ipsius experiri, nemo scit, nisi qui accipit.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos. IX.

Pro-

Protectio sub alis Dei in hoc mundo habetur, vbi periculum est à morsibus miluorum, & ferarum: at quod sequitur, in cælesti patria nobis dabitur. explicat autem Propheta bona illa ineffabilia eo modo quo potest, id est, corporalibus similitudinibus; & quidem primùm sumit similitudinem ab ipso recipiente: deinde ab ea re, quæ recipitur. Ipse quidem recipiens tunc est contentus, cùm est plenus, vt nihil amplius appetat. Ista plenitudo satians omnem appetitum describitur hoc loco aptissimè per ebrietatem. Qui enim est auidus vini, tum demum est verè satur, cùm est ebrius; tũc enim non amplius sitit vinum, sed in somnum resoluitur. Ita igitur & nos, qui in hac vita nunquam satiamur, neque quiescimus, quantumlibet bona temporalia crescant; tum demum pleni, & saturi, ac per hoc beati erimus, cùm inebriabimur ab vbertate bonorum, quæ sunt in domo Dei; quia tunc omni appetitu satiato, resoluemur in somnum sempiternæ quietis. Dicit autem inebriabuntur ab vbertate, & non dicit inebriabuntur à vino, quia vult nos intelligere, non accipi hoc loco ebrietate propriè, sed vt significat plenam satietatem. Deinde adducit similitudinem ab ipsa re, quæ datur, & recipitur, dicens: Et torrente voluptatis tuæ potabis eos. In torrente tria sunt, multitudo maxima aquarum ex montibus descendentium; repentina inundatio, vbi enim paulò ante nihil erat aquæ, repẽte conspicitur flumen ingens; denique impetus aquarum decurrẽtium, & secum omnia obuia rapientium. Sic erit cælestis beatitudo; aderit multitudo sapientiæ, & scientiæ ex illo monte descendens, de quo dicitur Eccles. 1. Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis, idest, in excelso monte diuinitatis est fons sapientiæ Verbum Dei: ex quo monte & fonte repentina oritur inundatio in Beatis. Nam qui in hac vita magno labore, & multo tẽpore, quasi guttatim sapientiam hauriebamus, ibi repente, & in momento Deo clarè viso affluemus omni scientia, non solùm rerum creatarum, sed etiam omnium attributorum ipsius Creatoris; quæ abundantia sapientiæ, & scientiæ rapiet animum magno impetu ad amorem & fruitionem summi boni. Neque enim in patria liberum erit diligere, vel non diligere Deum; frui, vel non frui bono tam magno; sed erit felicissima necessitas adhærendi summo bono, & per complexum intimum infinita suauitate fruendi.

Quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. X.

Reddit rationem, cur ex visione Dei, sit futura in Beatis tanta sapientiæ, & sciẽtiæ inundatio: quia videlicet apud Deum est fons vitæ, qui idem est cum fonte sapientiæ. Deus igitur, qui fons est sapientiæ, hoc ipso fons est vitæ, quia sapere sapientibus est viuere: & quia fons est vitæ, hoc ipso fons est essendi, quia viuere viuentibus est esse. Dicitur autem fons sapientiæ, vitæ, & essentiæ, quia non habet ab alio, vt sapiat, aut viuat, aut sit; sed ipse est sapientia, est vita, est esse; & omnia alia, quæ vtcunque sapiũt, viuunt, aut sunt, ab illo id habent. Vtitur autem Dauid nomine fontis, vt persistat in metaphora torrentis, quasi dicat, torrente nos potabis, quia apud te est fons vnde torrens ille descendit. Dicit autem, apud te est fons vitæ, cùm videretur dicere debuisse, fons sapientiæ; quia voluit ostendere, vitam æternam iustis promissam, atque vt summum bonum ab omnibus desideratam, in hac summa sapientia consistere, iuxta verbum Domini, Ioannis 17. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christũ. Addit verò, in lumine tuo videbimus lumen, vt tandem verbis clarioribus explicet quod per metaphoras adumbrauerat. Nam in lumine tuo videbimus lumen, nihil aliud significat nisi in te ipso, qui lux, & fons luminis es, videbimus te lumen inaccessibile, & indeficiens. Nunc enim videmus Deum, sed in speculo creaturarum; in mente nostra, quæ est imago Dei, ratiocinando,

do, & discurrendo ab operibus ad opificis notitiam; denique in fide non in specie: tunc autem videbimus Deum in seipso, & vt dicit Apostolus Paulus facie ad faciem, & vt loquitur beatus Ioannes, Videbimus eum sicuti est, nō sicut in imagine repręsentatur. Et quoniam, vt idem Ioannes dicit 1. Ioan. 1. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, ideò rectè dicitur, in lumine tuo, idest, in ipsa tua diuinitate, quæ lux est non in figuris, & ænigmatibus, videbimus lumen, idest, te ipsum, qui es lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Rectè quoque Theologi ex hoc loco colligūt lumen gloriæ, quod necessarium esse volunt ad Deum videndum. Nam Deus lux quædam est, sed inaccessibilis, vt dicit beatus Paulus 1. Timoth. 6. & ideò nisi mens eleuetur, & confortetur quodam dono Dei, quod vocant lumen gloriæ, non potest obtutum figere in lucem illam increatam: proinde videbimus quidem lumen, quod est ipse Deus, sed in lumine ipsius, idest, adiuti lumine gloriæ, quod ipse donat ijs, quos ad sui visionem dignatur admittere. Sed prior explicatio videtur magis literalis.

XI. Prætende misericordiam tuā scientibus te: & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.

Docet nūc Propheta magna ista bona, de quibus hactenus locutus est, ad solos iustos pertinere, quos paulò ante filios hominis appellauit, cùm impios iumentorum nomine vocasset. Vtitur quidem Propheta forma loquendi imperatiui modi, sed vim habet apud prophetas ea forma modi indicatiui, vt sæpè diximus. Prætende, inquit, misericordiam tuam scientibus te, idest, extende hanc magnam misericordiam tuam scientibus, idest, illis tantum, qui te cognoscunt notitia familiaritatis, & amicitiæ; qui tecum versantur, te inuocant, qui audiunt te in præceptis tuis, & quos tu audis in precibus eorum. Quo modo loquendi dicitur in Euangelio Matth. 5. Amen dico vobis, nescio vos: Et iustitiam tuam his qui recto sunt corde, idest, extēde, siue porrige hāc misericordiam, quæ simul est corona iustitiæ, his qui recto sunt corde, idest, iustis, & pijs, qui cor habent rectum, & conforme rectitudini tuæ, & ideò placent illis omnia mandata tua, & iudicia tua. Idem enim repetit Propheta more suo diuersis vocabulis; nam scientes Deum notitia amicitiæ, ipsi sunt recti corde, & felicitas æterna misericordia, & iustitia est; misericordia quidem, quia ex dono gratiæ facti sumus iusti ex impijs, & amici ex inimicis, & recti corde ex distortis, & obliquis, & operarij bonorū operum, ex operarijs iniquitatis: sed tamen eadem felicitas est etiam corona iustitiæ, & merces bonorum operum. Nam vt habetur in Concilio Arausicano 1. can. 16. Debetur merces operibus bonis, si fiant; sed misericordia, quæ non debetur, præcedit vt fiant.

Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. XII.

Solicitus iā de se Propheta, ne à tanto bono fortè excidat, precatur Deum pro dono perseuerantiæ, ac præsertim contra vitium superbiæ, cui obnoxij sunt magni viri, qualis ipse erat. Non veniat, inquit, mihi pes superbię, idest, ne quæso sinas, vt mihi appropinquet pes superborum, ne fortè manus ipsorum moueat me verbo, vel exemplo, vel alia tentatione, & deijciat de statu gratiæ in foueam peccati. Nomine superbi, & peccatoris, cuius pedem, & manum, idest, cuius accessum, & potentiam timet, intelligitur præcipuè Diabolus, qui est Rex super omnes filios superbiæ; & deinde etiam ministri, & satellites eius. Posset etiam cum sancto Augustino ita exponi, Non veniat mihi pes superbiæ, idest, non contingat mihi, vt incipiam habere pedem superbiæ, idest, affectum superbiæ; & manus peccatoris non moueat me, idest, & operatio peccatoris non inducat me ad consensum peccati,

& sic

& sic vel ex meo vitio, vel ex tentatione aliorum deijciar de statu meo, & cadam.

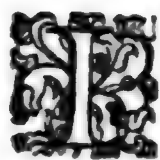
XIII. **Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.**

Reddit rationem cur tantopere timeat sibi à superbia; quoniam, inquit, ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, idest, in superbia initium sumpsit omnis perditio, vt ait Tobias c.4. nam & primus Angelus cũ socijs suis, & primus homo cum vxore sua, ob superbiam ceciderunt, & per eos peccatum in mundum intrauit. Et posteaquam ceciderunt à iustitia ad iniquitatem, expulsi sunt à Deo à loco felicitatis, & deiecti in profundum miseriarum. Nam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, vt dicunt Apostoli Petrus in epist.1.cap.5.& Iacobus cap.4. Nec potuerunt stare in loco illo felicitatis, in quo posuerat illos Deus, vt ad maiora proueheret, si in bono perseuerarent.

PSALMVS XXXVI.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus ipsi Dauid.

IN titulo nihil est noui. Continet autem hic Psalmus pharmacum saluberrimũ ad curandos animos pusillorum, qui facilè scandalizantur, cùm vident in hoc mundo impios prosperari, & inde dubitare incipiunt de prouidentia Dei, & animari ad imitanda opera impiorum. Non est in hoc Psalmo continuata quædam oratio, sed collectio quædam sententiarum, quasi aphorismorum, & ideò vt facilius memoria custodiretur, per Alphabetum digestus est, ita vt primus, quasi aphorismus continẽs duos versiculos, incipiat à prima litera; secundus à secunda, & sic de alijs. Quas literas notabimus, vt appareat distinctio sententiarum.

Explicatio Psalmi 36.

NOli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. *Aleph.* I.

Quoniam tanquam fęnum velociter arescent; & quemadmodum olera herbarum cito decident. II.

Admonet Propheta, tamquam spiritualis medicus, fideles, vt si videant impios prosperè agere, non prouocentur ad eos imitandos, neque irascantur, aut indignentur aduersus Deum, quasi iniustum: quoniam prosperitas impiorum non diu durabit, imò velocissimè transibit; & tunc apparebit iustitia, & prouidentia Dei, quæ impios non finit diu exultare, & lætari. Verba tamen sunt obscuriora, propter constructionem verborum cum præpositionibus, quę hebraismum, vel græcismum redolent; sed conabimur perspicuam sententiam reddere. Noli æmulari in malignantibus, idest, noli prouocari ad æmulationem, siue, noli fieri æmulus, & riualis malignorum. In hebræo est, ne irascaris, vel vt sanctus Hieronymus reddit, ne contẽdas cum malignantibus. Sed idem est sensus. Loquitur enim non de contentione, & pugna, quæ fit gladio, vel hasta; sed de ira, & contentione æmulationis, quomodo quidam certant in theatro carminibus canendis, alij in agone cursu equorum, vel curruum, & irascuntur, nisi vincant. Itaque sensus est, ne contendas cum malignantibus in temporalibus bonis per fas & nefas acquirendis, neque irascaris si minus bene æmulatio ista succedat. Quod sequitur, Neque zelaueris facientes iniquitatem, idem est ac si dictum fuisset, neque indigneris succensus zelo super operantibus iniquitatem, iniustum videlicet iudicans, vt Deus tantis bonis afficiat iniquos. Clarius id habetur in Psal.72. Quàm bonus Israel

Deus his, qui recto sunt corde: mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos pacem peccatorum videns, idest, Deus quidè bonus videtur his qui conformes sunt voluntati ipsius: sed ego, qui non tanta rectitudine polleo, penè cecidi in scandalum, & dubitationem, dum zelo succendor quasi pro iustitia, & irascor super impiorum prosperitate, dum cogito pacem, & reliqua bona, quæ possident, cùm tormentis & pœnis dignissimi sint. Sequitur, Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum cito decident. Aptissima similitudo ad ostendendam breuitatem temporalis prosperitatis. Fœnum siquidem, & olera non habent profundas radices, vt cedri, & palmæ, quibus cōparari solent iusti. Iustus, inquit, vt palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur. Inde fit vt fœnum, & olera continuo arescant, & putrescant; at palmæ, & cedri diutissimè perseuerāt. Neque dixit Propheta, prosperitatem impiorum cito perituram, sed ipsos impios citissimè perituros: ipsis autem pereuntibus, dubium non est quin omnis eorū gloria & prosperitas pereat. Et quamuis nonnumquam impij multos annos viuant, & prosperè illis omnia succedant; tamen multitudo illa annorum nihil omnino est, si ad diuturnitatem iustorum, & felicitatis ipsorum comparetur. Nam iusti in perpetuum viuent, &, In memoria æterna erit iustus, &, nihil est diuturnū quod habet finem. vide Sapientiæ 5. si vis ad viuum depictam videre velocitatem, & breuitatem rerum omnium temporalium. Transierunt, inquit, omnia tanquam vmbra, & tanquam nūcius præcurrens, & tanquam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam, quæ, cùm præterierit, non est vestigium inuenire; aut auis, quæ transuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans leuem ventum; aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, diuisus aer in se continuo reclusus est, vt ignoretur transitus illius, sic & nos nati continuo desiuimus esse, &c.

Spera in Domino, & fac bonitatem, & pasceris in diuitijs eius. Beth. III.

IIII. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Absterruit nos à malo Dauid in primo aphorismo: nunc in secundo incitat ad bonum, quasi dicat, Si vis beatus & felix esse, intellige quis sit auctor omnis felicitatis, & ab eo expecta, ab illo spera, non ab alijs. Spera, inquit, in Domino. Ipse enim, qui Dominus rerum omnium est, ipse solus res suas verè dare potest. Sed vt spes firma sit, & non confundaris, fac bonitatē bene operando, iuxta Dei mandata. Quis enim facilè sperare audeat in eo quem scit inimicum sibi esse? & tum demum securus inhabita terram; quis enim te expellet, si amicus eius fueris, cuius est terra, & plenitudo eius? quin etiam pasceris in diuitijs eius; terra enim ad te alendum abundè proferet fructus suos. Sanctus Hieronymus ex hebræo legit, fide, pro diuitijs. Et verè in textu hebraico est emuna, quod fidem, aut veritatem significat. Sed Septuaginta Interpretes non videntur in suo textu habuisse, emuna, sed, hamona, quæ vox diuitias significat, & patet ex hoc eodem Psalmo versu 16. vbi legitur, Melius est modicū iusto super diuitias peccatorum multas. Quamuis etiam si legamus, pasceris fide, aut veritate erit sensus, pasceris in terra fide idest, fideliter, & verè, quod est ferè idem, cum, pasceris in diuitijs eius. Ille enim fideliter, & verè pascitur in terra, cui nō deest abundantia fructuum terræ, quæ sunt eius diuitiæ. Sed vt quis bene operetur, & sit amicus Dei, ita vt in illo securè cōfidat, necessaria est charitas, ideò dicit, Delectare in Domino, idest, ama Deum ex corde, & ille sit deliciæ tuæ; & tunc securus eris, quia dabit tibi petitiones cordis tui, idest, quicquid cor tuum

אֱמוּנָה
אֲמוֹנָה

tuum desiderabit. At, inquies, multos nouimus, qui sperabant in Deo, & faciebant bonitatem, & delectabantur in Domino; & tamen non sinebantur habitare in terra, nec pascebantur in diuitijs eius, nec dabat illis Deus petitiones cordis eorum. Nam, vt omittam multitudinem propè infinitam fideliũ, quos videmus quotidie in summa egestate vitam degere: certè beatus Paulus sperabat in Domino, & faciebat bonitatem, & tamen, vt ipse testatur 1. Cor. 4. vt purgamentum mundi, & peripsema eiiciebatur, & esuriebat & sitiebat, & nudus erat. Et cùm delectaretur in Domino, non dabat ei Dominus petitiones cordis sui, cùm ter rogauerit, vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non impetrauerit, 2. Corinth. 12. Respondeo, maximam partem illorum, qui in summa egestate versantur, non sperare in Domino sicut oportet, nec obseruare mandata eius, vt ipse iubet; multo etiam minus delectari in Domino: nam prҿter promissiones huius Psalmi, Christus ipse Matth. 6. apertissimè dicit, Respicite volatilia cæli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Deus pascit illa: nonne vos magis pluris estis illis? & infra, Quærite primùm Regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijciẽtur vobis. Itaque dubium esse non potest, Deum prouisurum suis omnia necessaria, si seriò illi confidant in Deo, & mandata eius obseruent. Quod si aliquando id non fiat, vt dicebatur de Apostolo, ratio est, quia Deus dat illis aliquid melius, & quo illi magis contenti sunt, idest, meritum ingens patientiæ. Idem enim beatus Paulus, qui scripsit suam egestatem, aliasque tribulationes; scripsit etiam, Repletus sum consolatione, superando gaudio in omni tribulatione nostra, 2. Corinth. cap. 7. Et si non dedit ei Dominus petitionem cordis sui, vt auferret stimulum carnis; dedit ei gratiam abundantem, per quam stimulus ille conuerteretur in instrumentum triumphi. Itaque non dedit rem paruam, vt daret rem magnam, quam sciebat esse veram petitionem cordis ipsius.

Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. *Gimel.* V.

Et educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. VI.

Propinauit Propheta, vt bonus medicus, pharmacum contra morbum interiorem famis, sitis, & similium malorum: nunc proponit aliud contra morbum exteriorem persequutionũ, & calumniarum. Quando enim ista nobis eueniunt, non prohibemur nos defendere, & calumnias propulsare, sed præcipuum remedium esse debet oratio ad Deum, & fiducia in Deo: quod obseruauit Susanna, quæ condemnata ad mortem per calumniam, flens suspexit ad cælum, inquit Scriptura Danielis 13. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino. Reuela, inquit Dauid, Domino viam tuam, & spera in eo, idest, aperi in oratione coram Deo opera tua, & confide in Domino, committens illi causam tuam; & ipse faciet, nimirum iudicium, & iustitiam. Ipse inueniet rationem, qua detegatur falsitas testium, qui aduersus te dixerunt testimonium; & qua innocentia tua manifesta fiat. Id quod clarius habetur in sequenti versiculo. Et educet quasi lumen iustitiam tuam, idest, Deus admirabili prouidẽtia sua faciet, vt iustitia tua, idest, ius tuum, quod erat quasi in tenebris sepultum propter calumnias persequutorum, emergat & clarissimè conspiciatur, quo modo lumen cernitur, cùm candela accenditur, vel cum profertur ex clausa & obscura laterna. Et repetens idem alijs verbis, addit, Et iudicium tuum tanquam meridiem, idest, producet in apertum & clarum idem ius tuum, vt luceat, & conspiciatur ab omnibus, vt conspicitur Sol meridianus. Quod quidem in Susannæ iudicio manifestè apparuit. Nam sicut initio iustitia, & innocentia Susannæ in tenebris erat, quando à duobus testibus, contesti-

bus, & omni exceptione maioribus conuicta erat; ita paulò post, prouidentia Dei excitante spiritum Danielis, & per eum demonstrata falsitate testium ex ore proprio ipsorum, tam clarè apparuit innocentia Susannæ, & iniquitas testium, vt continuo, & ipsa liberata fuerit, & illi damnati à populo mala morte perierint. Quod attinet ad verba, illud, reuela, Sanctus Hieronymus, & Iudæorum magistri ex hebræo vertunt, volue, siue reuolue, vt sẽsus sit reijce in Deum causam tuam; iuxta illud, iacta cogitatum in Dominum. Sed reuela, quod nos habemus ex versione Septuaginta Interpretum, nõ repugnat hebraicæ voci, gol, quod significat reuolue; nam & reuoluitur, quod in alium reijcitur; & reuoluitur etiam quod aperitur, & explicatur, vt cernatur: quod coincidit cum reuela, siue aperi. Vtraque expositio vera est, sed nos latinam editionem, & commentarios Græcorum, & Latinorum Patrum sequi debemus, qui, reuela, nõ reijce, exposuerunt. Porrò cùm reuelare aliquid iubemur Deo, non ideò iubemur, quia Deus aliquid nesciat; sed quia vult orari à nobis, & per orationem explicari quę volumus, vt nos ipsi intelligamus, qua de causa diuino auxilio egeamus. De vocibus, iustitia, & iudicium, notum est illa variè in varijs locis accipi. Sed hoc loco, iustitiam certum est accipi, pro iure; iudicium autem vel accipiendum est etiam pro iure; cùm eadem res agatur; vel pro iusta sententia, quæ iuri debetur, iudicium enim actus iustitiæ est.

גּוֹל

Daleth. Subditus esto Domino, & ora eum.

VII. Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias.

Verba illa, subditus esto Domino, & ora eum, in editione græca & latina pertinent ad versiculum superiorem: in hebræo verò codice sunt initium versiculi, vt manifestè apparet ex litera quarta Alphabeti, quæ hic habetur. Nos, vt ostenderemus Psalmum esse Alphabeticum, posuimus ea verba sub litera Daleth, & tamen non adiunximus illi numerum versiculi septimi, ne mutaremus distinctionem versiculorum, quam in editione latina habemus, & iuxta quam distinctionem Psalmi canuntur in Ecclesia. Sensus huius sententiæ, quæ quartus aphorismus spiritualis numerari potest, hic est. Vide, vt sis semper Deo ad nutum obediens, & ora eum assiduè; ne fortè si videris hominem felicem in seculo, & simul iniustum, eius felicitas tentet te, & inducat ad iniustitiam. Verè enim magna tentatio est felicitas iniquorum; sed facilè superatur, cùm quis habet Deum semper ante oculos cordis, & illi per obedientiam, & orationem adhæret. Nam qui Deo ita adhæret, respicit quasi ex alto felicitatem iniquorum, & videns eam modicam & fugacem, facilè contemnit, ac despicit. Ait igitur, Subditus esto Domino, & ora eum, idest, exhibe Deo puram, ac simplicem obedientiam, & cum illo per orationem frequẽter versare, & colloquere. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, tace Domino, & expecta eum. Sed idem est sensus, quem Septuaginta Interpretes pluribus verbis explicare voluerunt. Illud igitur, tace Domino, quod est in hebræo, significat non murmures contra Deum, etiam si nescias cur ille aliquid iubeat, vel faciat, sed, vt subditum decet, silens obedias in omnibus. Illud autem, expecta eum, significat, pete in oratione, & patienter expecta. Dabit enim Dominus, quod petis, sed quando opportunum iudicabit. Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias; idest, noli fieri æmulus, & quasi riualis hominis, qui in via sua, idest, in actionibus suis prosperatur, hominis, inquam, iniusti, & iniqui, qui malefaciendo prosperatur. S. Hieronymus ex hebræo vertit, qui facit quæ cogitat, pro eo quod nos ex græco habemus,

מְזִמּוֹת זִמָּם bemus, faciente iniustitias. Sed vox, mezimmoth, quamuis descendat à verbo, zamma, quod est cogitare: tamen significat etiam, scelera, vt idem Sanctus Hieronymus eandem vocem interpretatur in Psal.25.vers.12. & Hierem.11.vers.15.

He. VIII. Desine ab ira, & derelinque furorem, noli æmulari, vt maligneris.

IX. Quoniam qui malignantur exterminabuntur, sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.

Hæc sententia est quasi repetitio, & declaratio primæ sententiæ; in toto enim Psalmo res eadem sæpè repetitur, & inculcatur, vt illustrior fiat, & memoriæ magis inhæreat. In primo versu dixerat, Non zelaueris facientes iniquitatem: idipsum nunc dicit clarius, cùm ait, Desine ab ira, & derelinque furorem, idest, cùm videris impiũ in terra florere, non irascaris, neq; incipias furere, & dicere, Quare iste iniquus prosperatur? vbi est iustitia Dei? vbi prouidentia illius? Item in primo versu dixerat, Noli æmulari in malignantibus: hoc ipsum repetit, & explicat dicẽs, Noli æmulari, vt maligneris, idest, noli æmulãdo malignos fieri socius malignantium. Noli imitari opera iniusta eorum, quorum felicitati inuides. & addit, Quoniam qui malignantur, exterminabuntur; vt declaret quod antea dixerat, quoniam tamquam fœnũ velociter arescent. Adiungit postea, sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram, vt repetat, & declaret, quod ibi dixerat, Spera in Domino, & inhabita terram. Sustinent enim Dominum, qui patienter expectant promissiones eius, & securi expectant; quoniam fidelis & potẽs est Dominus, qui promisit. Et ideò sine vllo dubio, qui malignantur, etiam si ad tempus florere videantur, nõ diu florebunt, sed exterminabuntur de terra, & in gehennã ad æternam infelicitatem detrudẽtur: qui autem sustinent se ab iniquitate, & à Domino mercedem suam sperant, ipsi hæreditabunt terram, idest, ipsi stabili possessione terram obtinebunt, quasi propriam hæreditatem, quæ ab eis nunquam auferetur. Verè enim homines pij cùm migrant ad Deum, non amittunt possessionem terræ, sed acquirunt cœlum, & terram, cùm dicatur de eis, Super omnia bona sua constituet eos, Matth.24.

Et adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies. Vau. X.

Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. XI.

Quia dixerat, malignantes exterminabuntur, addit hoc breui futurum. Et adhuc, inquit, pusillum temporis pertransibit, & peccator, qui videbatur felix, nõ apparebit in terra: & quæres locum eius inter homines, & non inuenies, quia videlicet perijt omnino, & quasi arbor infructuosa radicitus euulsus est. Mansueti autẽ, idest, illi qui non indignantur, nec irascuntur Deo, cùm vident impios prosperari; sed patiẽter ferunt, & tolerãt id quod Deo placet, hæreditabunt terram, non solùm hanc vbi peregrinantur, sed etiam illam viuentium, quæ sola propriè terra est, id est, firma, & stabilis, vnde & Dominus ait Matth.5. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram: & quia terra illa dicitur Hierusalem, idest, visio pacis, cùm omnes inimici longissimè ab illa absint; ideò delectabuntur in multitudine pacis, idest, fruentur pace multa, quia pax illa erit cum multitudine magna incolentium terram illam, & durabit multo tempore, vel potius æterno tempore, & sic delectationem habebunt, quam pax adferre secum solet.

Obseruabit peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis. Zain. XII.

Do-

XIII. **Dominus autem irridebit eum: quoniam prospicit quod veniet dies eius.**

Monet S. Propheta iustum, vt non multum formidet insidias iniquorum, quia Deus vigilat ad custodiam eius. Obseruabit, inquit, peccator iustum, idest, attentè respiciet peccator omnes actiones iusti, vt inueniat aditum ad eum perdendum. Et stridebit dentibus suis super eum, idest, instar famelici canis desiderabit interitum eius, ac præ iracundia, & indignatione dentibus frendebit. Dominus autem irridebit eum, idest, Dominus qui omnia prospicit, & in cuius manu sunt omnia, ita vt non cadat folium in terram nisi ipso iubente, vel permittente, irridebit eum. Quoniam prospicit, quod veniet dies eius, idest, irridebit eum, quoniam videt instare diem interitus eius, & illum ante rapiendum, quàm iusto nocere potuerit. Nam etiam si fortè Deus permittat iustum à peccatore occidi; tamen prius peccator animam suam occidit, quam iusti corpus occidat: & quoniam mors iusti preciosa est in conspectu Domini, & lucrum est nō detrimentum; mors autem peccatorum pessima, & ad mortem sempiternam peccatorem detrudit, ideo semper ante rapitur peccator, quàm iusto nocere potuerit. Proinde irridendus meritò est, quia dum alterius interitum procurat, imminentem interitum suum non videt.

Chet. Gladium euaginauerunt pec-
XV. catores, intenderunt arcum suū.
XVI. Vt deijciant pauperem & inopem, vt trucident rectos corde.
XVII. Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.

Declarat hic Propheta, quod obscurius dixerat in superioribus versiculis literæ Zain. Quod enim ibi dixit, obseruat peccator iustum, hic declarat, dicens, Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum, idest, stant peccatores armati districtis gladijs, & arcubus extensis, obseruantes quando sit tempus occidendi iustum; vt videlicet tunc deijciant arcu, & trucident gladio iustum, qui pauper & inops est, & rectus corde. Sed Deus, qui prospicit omnia ex alto, facit vt gladius cōuertatur in corda ipsorum, & arcus eorum conterantur, & ipsis solis noceant, & sic irridebit eos. Obseruandum hoc loco est, quod hic dicitur de gladio & arcu, posse intelligi tum de arcu, & gladio ferreo, tum de gladio, & arcu linguæ. Sæpè enim peccatores occidunt iustos, vel certè conantur occidere calumnijs, & falsis testimonijs, sæpè etiam vero gladio, & arcu. Item notandum est, verbum illud, vt deijciant, rectè sic positum esse in editione Sixti V. Pontificis, cùm antea haberetur in codicibus vulgatis, vt decipiant: nam cùm in hebraico, & græco codice habeatur, vt deijciant, & sic legerint veteres Patres, & hoc requirat coniunctio cum arcu, & gladio, & denique non deessent codices antiqui latini manuscripti, qui haberent, vt deijciant, facile iudicari potuit, errore librariorum, ob literarum similitudinem, irrepsisse, decipiant, pro, deijciant. Rursum considerandum est, iustum hoc loco dici rectum corde, vel vt est in hebræo rectum via, quia iustus cor habet conforme legi Dei, quæ est rectissima; & quia eadem lex est via recta, per quam ambulare debemus dum operamur, ideo rectus corde dicitur etiam rectus via, quia nunquam aberrat à recta via, quæ est lex Domini. Præterea notandum hoc loco, iustum dici pauperem, & inopem, vel quia omnes iusti sunt pauperes spiritu; & licet interdum diuitijs abundēt, intelligunt eas diuitias non esse propriè suas, cùm de eis rationem reddituri sint Deo; vel certè non loquitur Dauid de omnibus iustis, sed solum de pauperibus, & abiectis, qui à potentibus opprimuntur. Porro inter pauperem & inopem hoc interest quò ad voces

ces

עָנִי ces hebraicas, quod, ani, pro qua habemus pauperem, significat humilem afflictum, mitem; ebion, pro qua voce habemus, inopem, significat propriè egenum, qui omnia desiderat, quia omnibus caret. Deniq; illa imprecatio, gladius eorum intret in corda ipsorum, est prædictio potius, quàm imprecatio. Tunc autem gladius peccatoris extensus aduersus iustum, intrat in corda peccatoris, quando peccator dum nocere intendit iusto, sibi ipse magis nocet: dum enim fortè spoliat iustum pallio, se ipse spoliat fide, & charitate: & dum iustum priuat vita carnis, se ipse priuat gratia Dei, qui est vita animæ: & dum iustum calumnijs suis trudit in carcerem, se ipse præcipitat in gehennam.

אֶבְיוֹן

Teth. XVII. Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.

XVIII. Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Dominus.

Ne iusti pauperes iniquis diuitibus inuideant, & dimissa iustitia ad perpetrandam iniquitatem accedant, munit eos Dauid his duobus versiculis. Melius, inquit, est modicum iusto super diuitias peccatorum multas, idest, plus prodest iusto modica substantia, quàm peccatori ingentes diuitiæ: proinde felicior est iustus tenuis, quàm peccator locuples; & ideò magis expetenda est iustitia cum paruis opibus, quàm multæ copiæ cum iniustitia. Ratio est, quia Iustus dirigitur à Deo, vt sciat vti diuitijs, non est auarus, non est prodigus, ac proptèrea non eget, neque grauatur ære alieno, neque retinet ociosas opes, vnde vel in superbiã erigatur, vel ad luxuriam prouocetur. Peccator autem superbus, & prodigus est, nec scit vti diuitijs; inde semper eget, semperque debet, nec diu statum suum conseruare potest. Atque hoc est quod sequitur, Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Dominus, idest, potentia, & fortitudo peccatorum facilè deficiet, quia nititur brachio carnis, nec diuitiæ illum iuuare poterunt. Iusti autem fortitudo & potentia non potest deficere, quia nititur brachio Dei, Deus etiam, qui amicus iustorum est, illum confirmat, vel vt clarius rem explicat vox hebraica, illum sustentat. Deniq; peccator non obstãtibus maximis suis diuitijs, non effugiet æternum interitum, quia cùm morietur nihil secum asportabit, neque descendit cum eo gloria eius. Iustus autem, qui non in diuitijs terrenis, sed in Deo confidit, in sempiternum viuet.

Nouit Dominus dies immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit. *Iod.* XIX.

Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur. XX.

Confirmat Propheta quod paulò ante dixit de felicitate iustorum, etiam si modicas opes habeant. Nouit, inquit, Dominus dies immaculatorum, idest, approbat Dominus vitam iustorum, eique fauet, & benedicit, & ideò dies eorum diuturni erunt, & hæreditas eorum cum ipsis diutissimè conseruabitur. Non confundentur in tempore malo, idest, tempore sterilitatis, & penuriæ non confundentur, quia non cogentur erubescere mendicando panem; & in diebus famis saturabuntur, idest, non solùm non erubescent mendicando tempore communis famis, sed etiam habebunt ex suis copijs, vnde comedant ad satietatem. Sed hæc interdum implentur in hoc seculo, semper autem implebuntur in futuro. Ventura enim est post hanc vitam incredibilis quædam sterilitas, quando nemo poterit serere, vel metere, & diues in inferno guttam aquæ desiderabit, nec obtinebit. Tunc igitur immaculati, qui nihil dimiserunt in terra, sed in cœlum omnia transtulerunt, inuenient æternam hæreditatem; neque con-

confundentur mendicando cum stultis virginibus, date nobis de oleo vestro; sed satiabuntur cùm apparuerit gloria Domini.

Caph. XXI. Quia peccatores peribunt. Inimici verò Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

Tres primæ dictiones pertinent ad versiculum superiorē in editione græca & latina: sed voluimus eas hoc loco ponere, vt appareat artificium Prophetæ, qui per literas alphabeti psalmum digessit. Nam in illa particula, quia, posuit literam Caph, quæ in alphabeto sequitur; & inde incipit in hebræo nouus versus. Ergo illa verba, Quia peccatores peribunt, reddunt rationem, cur immaculati pacificè possidebunt hęreditatem in terra; & in tempore famis saturabuntur. Id enim fiet, quia peccatores, qui eos perturbare, eisque bona sua diripere solebant, peribunt. Quod autem sequitur, Inimici verò Domini mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient; respondet duobus versiculis superioribus, vt hic sit sensus. Immaculati homines, tanquam amici Dei, habebunt æternam hæreditatem, & in tempore malo non confundentur: inimici verò Domini, quales sunt omnes peccatores, è contrario habebunt breuissimam felicitatem; statim enim atque exaltari cœperint, euanescunt instar fumi, qui dum exaltatur consumitur, neq; vestigium vllum post se relinquit. Illud verbum, exaltati, à S. Hieronymo legitur, Sicut Monocerotes, ab alijs, Agni, quæ sunt res diuersissimæ. In hebræo nunc habetur Carim, quod propriè Agnos significat, & ad sententiam huius loci nihil facit. Sanctus Hieronymus videtur legisse Carem, & ideò vertit, sicut Monocerotes; nam Monocerotes in libro Num. cap. 23. & 24. dicitur, reem, & in lib. Iudic. cap. 38. dicitur, rem, & tunc sensus est, quod inimici Domini cùm honorificati, & gloriantes fuerint sicut Monocerotes, tanquam fumus consumentur. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt Carim, neq; Carem, sed Carū; & ideò rectè verterunt, Cùm exaltati fuerint. quæ lectio optima est, eamque noster Interpres etiam sequutus est, & tota frequentat Ecclesia.

כָּרִים כרים ראם רים כָּרוּם

Lamed. XXII. Mutuabitur peccator & non soluet: iustus autem miseretur, & tribuet.

XXIII. Quia benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei disperibunt.

Confirmat quod supra dixerat, Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Nam sæpissimè accidit, vt peccator quamuis ditissimus, mutuo accipiat pecuniam, & tamen non restituat: quia volunt diuites peccatores supra censum lautè viuere, vel superbè vestire, aut habitare; inde semper laborant ære alieno grauati: Iustus autem, qui vt supra diximus, scit vti diuitijs, etiam si modicum habeat, tamen ex modico illo habet, vnde misereatur pauperum, & tribuat sine spe recuperandi. Quia benedicentes ei, Deo videlicet, vt Sanctus Augustinus exponit, hæreditabunt terram, & sic semper habebunt, vnde tribuant: maledicentes autem ei, tanquam blasphemi, & ingrati, disperibunt, vt etiam si velint tribuere, non possint. Sanctus Hieronymus legit passiuè, quia benedictio ab eo, nimirum à Deo, hæreditabunt terram, maledicti ab eo disperibunt. Et quidem verba hebraica modica facta mutatione punctorum, tam actiuè, quam passiuè exponi possunt, & vna sententia aliam infert. Qui enim Deum in omnibus rebus benedicunt, ab eo quoque benedicuntur; & qui Deo maledicunt, maledictionem ipsius consequentur.

Mem. XXIV. Apud Dominum gressus hominis dirigentur, & viam eius volet.

Cùm

XXV. Cùm ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.

Incipit hoc loco Propheta exponere singularem prouidentiam erga iustos, vt tanto magis eos confirmet, ne fortè prosperitas impiorum eos alliciat ad peccandum. Dicit igitur, vitam iustorum à Domino dirigi, & custodiri. Apud Dominum, inquit, gressus hominis iusti, ille diriget actiones, & opera iusti, qui iustum fecit. Et viam eius volet, idest, hinc fiet, vt iustus viam Domini velit, diligat, libenter sequatur: vel, Deus volet viam iusti, idest, approbabit actiones, & opera eius. Prior explicatio Sancti Augustini, posterior Euthymij est. Illud, apud Dominum, in textu originali est, à Domino, & sic legit Sanctus Augustinus, & Græci Interpretes. sed verba nostræ editionis, vt non dissentiant a textu originali, sic explicanda sunt, Apud Dominum, idest, in secreto consilio Domini dirigentur, quod est idem cum illo, à Domino dirigentur. Sequitur, Cùm ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. Potest hoc referri ad miserias corporales, & etiam ad miserias animæ. Nam si iustus ceciderit in aliquam afflictionem, & tribulationem, quæ sunt quasi foueæ, vel saxa, vel lutum in via vitæ huius, non collidetur, idest, non omnino succumbet, aut opprimetur, quia Dominus supponit manum suam ne lædatur, vel, vt est in hebræo, quia Deus sustentat eum manu sua, idest, auxilio, & prouidentia sua. Et si fortè ceciderit in tentationem peccati, non collidetur, idest, non perueniet ad consensum culpæ lethalis, nec amittet patientiam, aut fidem, aut aliam virtutem, quia Dominus auxilio gratiæ suæ sustentabit eum.

Num. XXVI. Iunior fui etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semē eius quærens panem.

Tota die miseretur & commodat, & semen illius in benedictione erit. XXVII.

Probat ab experientia sua, quod supra dixerat, iustos in tempore malo non confundendos, & in diebus famis saturandos. Iunior fui, inquit, vel, vt expressius habetur in hebræo, puer fui, & postea senui, & in tam longo tempore numquam vidi iustum derelictum à Deo, ita vt graui inopia premeretur; nec vidi semen eius, idest, filios eius quærentes, & mendicantes panem. Sed contra potius vidi, quòd iustus tota die miseretur, & commodat, idest, omni tempore ita abundat, vt vel ex misericordia donet, vel certè mutuo, aut commodato det proximis de facultatibus suis. Quare semen illius, idest, filij eius non solùm non mendicabunt panem, sed in benedictione erunt, idest, benedicti à Deo copijs abundabunt; vel ab omnibus benedicentur, tanquam filij optimorum parentum. Obserua circa verba, illud, etenim, in hebræo esse, gam, quod significat, etiam, vt sensus sit, puer fui, & etiam senui. In græco quidem habetur καὶ γὰρ, etenim, sed accipi potest, pro, etiam. Obserua præterea non repugnare hanc sententiam veritati, etiam si videamus in Ecclesia multos fideles mendicantes panem. Nam mendicantes religiosi spontè mendicant amore paupertatis, non necessitate inopiæ, neque derelicti dici possunt, cùm Deus eos mirabili prouidentia sua alat, & sustentet. Cæteri mendicantes, vt plurimum non sunt filij eorum, qui consueuerint misereri aliorum, & donare: ad hos enim propriè hæc promissio pertinet. Sæpè etiam neque iusti sunt ipsi, neque filij iustorum: denique vt supra diximus, si qui verè iusti, & sperantes in Domino derelicti videntur, & quærentes micas panis, vt Lazarus de Euangelio: ij melius aliquid à Domino acceperunt, quàm sit copia rerum temporalium: nequemutarent meritum patientiæ cum omni temporali felicitate.

De-

Samech.
XXVIII. Declina à malo & fac bonum, & inhabita in seculum seculi.

XXIX. Quia Dominus amat iudiciũ, & non derelinquet sanctos suos: in æternum conseruabuntur.

Ex ijs, quæ dixit paulo ante, se fuisse expertum à pueritia vsque ad senectutem; concludit per modum adhortantis, ac dicit, Declina à malo, & fac bonum, quæ sunt duo prima præcepta iustitiæ, & inhabita in seculum seculi, id est, vide vt iustus sis, & securus inhabitabis terram vsque in sempiternum. Et reddit rationem, cur iusti terram perpetuò habitaturi sunt. Quoniam, inquit, Dominus amat iudicium, idest, iustissimus est, & iustè iudicat, & ideò non derelinquet sanctos suos, idest, iustos seruos; ideò affirmo, quòd in æternum conseruabuntur. Hæc promissio pertinet quidem aliquo modo ad hãc vitam, in qua per varias successiones iusti longo tempore terram inhabitare solent: sed absolutè, & propriè pertinet ad vitam futuram, quæ in terra viuentium sempitèrna erit.

Aijn.
XXX. Iniusti punientur, & semen impiorum peribit.

XXXI. Iusti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam.

Hoc loco desunt in Hebræo duæ primæ dictiones, videlicet, Iniusti punientur, quæ apertissimè leguntur in textu Græco: & hinc factum est, vt non appareat litera Aijn, initio horum duorum versiculorum; vt numerus, & ordo literarum alphabeti postulabat. Sed vox, iniusti, quæ est apud græcos, & latinos, apud hebræos esset, auilim, quæ incipit per Aijn. עוילים Itaque si addatur ad hebræum textum, Iniusti punientur, vocibus hebraicis, constabit ratio alphabeti. Sententia autem horum duorum versiculorum clarissima est, vt explicatione non egeat.

Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. *Phe.* XXXII.

Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius. XXXIII.

Dixit paulò ante diuinam prouidentiam vigilaturam, ne iusti ab impijs opprimantur; nunc addit, iustos quoque per sapientiam suam, quæ est etiã Dei donum, effecturos, vt non supplantentur à malitia iniquorum. Os iusti meditabitur sapientiam, idest, iustus sapienter loquetur, vt non possit capi in sermone: meditari enim sapientiam ore nihil est aliud, nisi exercere sapiẽtiam inter loquendum, vt alibi diximus: & hoc ipsum repetit Dauid cum addit, Et lingua eius loquetur iudicium, id est, lingua iusti non temerè profundet verba, sed loquetur quod iustum est, & quod pro tempore dici debet, quod est sapienter loqui. Addit rationem, dicens, Lex Dei eius in corde ipsius, id est, sermo iusti sale sapientiæ conditus erit, quia iustus habet in corde legem Dei, & propterea dum loquitur cogitat mandata Dei, vt non delinquat in lingua sua: & propterea lex est lux, vt ait Salomon Prouerb. 6. & vt idem Dauid ait Psalm. 18. Lex Domini illuminat corda, & sapientiam præstat paruulis; & ideò non est mirum, si iustus qui habet legem in corde, eamq́ue cogitat & diligit, sapienter loquatur. Ex his colligit Propheta, Et non supplantabuntur gressus eius, idest, quia iustus semper loquitur sapienter, nemo illum supplantando impellet ad casum. Supplantare dicitur, qui plantam alterius tenendo, vel impediendo cadere illum cogit, præsertim quando id astutia potius, quàm violentia fit. Ergo non supplantabuntur pedes eius, ac per hoc non impelletur iustus ad casum dolo alicuius iniqui circumuentus.

Considerat peccator iustum, & quærit mortificare eum. *Zade.* XXXIV.

Do-

XXXV. **Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius: nec damnabit eum, cùm iudicabitur illi.**

Declarant hi duo versiculi versiculos duos superiores. Cõsiderat, inquit, peccator iustum, nimirum obseruans diligẽter quid loquatur, & quid agat, vt supplantet eum; & quærit mortificare eum, idest, quærit supplantando illum occidere. Quod quidem præcipuè fieri solet in iudicijs, cum iudex, vel accusator iniquus innocentem aliquẽ circumuenire, & perdere cupiunt. Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius, idest, Dominus non permittet, vt peccator habeat iustum in potestate, & ideò inspirabit illi sapientiam, vt cognoscat fraudes inimicorum, & sapienter loquendo euitet supplantationes eorum. Nec damnabit eum, cùm iudicabitur illi, idest, Iudex non damnabit iustum, cùm tempus iudicij eius aduenerit, quia Deus nõ permittet obscurari iustitiam. Verba illa, cùm iudicabitur illi, clariora sunt in textu originali, & nihil aliud significant, nisi cùm ille, iustus videlicet, iudicandus erit; siue cùm fiet ei iudicium; siue, cùm iudicabitur. Habentur eadem ferè verba versu duodecimo, Obseruabit peccator iustum, & stridebit dentibus in eum, &c. sed ibi de violentia agitur, hic de astutia.

Coph. XXXVI. **Expecta Dominum, & custodi viam: & exaltabit te, vt hæreditate capias terram, cùm perierint peccatores videbis.**

Hortatur Propheta iustum, vt speret in Deo, & perseueret in iustitia. Expecta Dominũ, idest, spera in Deo, si fortè differri tibi videtur promissio eius: & custodi viam eius, idest, obserua legem eius, & non declines à via iam inchoata sanctitatis, & iustitiæ, vt hæreditate capias terram, idest, vt cùm implebitur promissio eius, possideas quasi propria hæreditate, terram viuentium. Cùm perierint peccatores videbis, idest, cùm peccatores omnes iudicio diuino condemnati perierint, tunc videbis quod nunc speras.

Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani. Res. XXXVII.

Et transiui, & ecce non erat, quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. XXXVIII.

Quia dixerat, Cùm perierint peccatores, videbis; poterat iustus quærere, quando hoc erit? Ideò nunc addit, breui hoc futurum esse. Nam vidi, inquit, impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani, idest, positum in altissimo gradu dignitatis & potestatis, & radicatum, ac fundatũ opibus, clientelis, & similibus rebus, vt videretur æterna futura eius felicitas: & tamen vix pertransij, & ecce non erat, idest, transiens vidi hominem illum eleuatum, & radicatum vt cedros Libani, & vix illum pertransij, & ecce respicio post me, & euanuerat, quæsiui vbi fuisset, & an vestigia remanerent tantæ magnitudinis, & non est inuentus locus eius, quasi nunquam ibi fuisset. Hæc verissima esse quotidiana experientia docet. Vbi enim nunc sunt potentissimi illi Monarchæ, vt de minoribus taceam, Assyriorum, Persarũ, Græcorum, & Romanorum? certè nisi aliquid in libris historicorũ legeremus, ignoraremus illos vnquam fuisse. Ita nulla supersunt vestigia tantæ potentiæ; & tamẽ humana superbia, ita mortalibus oculos perstringit, vt videre non possint quæ tangunt manibus; & credere nolint quæ vel inuiti sentire, & experiri coguntur. Quod attinet ad verba, in hebræo habetur, Vidi impiũ robustum, fortissimum, sicut indigenam virentem. Sed Septuaginta Interpretes respicientes ad similitudinem cedri, vt rem magis explicarent, dixerunt, superexaltatum, & eleuatum; ex quo tamen sequitur, vt robustus, & fortissimus esset: cedri enim altissimæ, & robustæ, & fortissimæ sunt. Et pro illo, sicut indigenam virentem, verterunt

Septua-

באר זה
בארזה

Septuaginta, sicut cedros Libani, quia non legerunt vt nūc habemus, ceerza, sicut indigenam, sed vna litera transposita, certa, sicut cedrus: & quia cedri virentes in monte Libano potissimum inueniuntur, ideò pro, cedros virentes, posuerunt, cedros Libani. Porrò vbi nos legimus, & transiui, in hebræo est, & transiuit; sed credibile est hebraicam vocem incuria librariorū esse corruptam vnius literæ mutatione. Nam non solùm Septuaginta Interpretes verterunt in prima persona, sed etiam S. Hieronymus.

Schin. XXXIX. Custodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.

XL. Iniusti autem disperibunt simul, reliquiæ impiorum interibunt.

Pergit Propheta in adhortatione, & ait, Custodi innocentiam, & vide æquitatem, idest, conserua innocentiā erga te ipsum, & vide ęquitatem, idest, iudica quod rectū est, erga proximos. Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico, idest, quia dabit Deus in præmium homini pacifico, vt relinquat filios post se. Vel altiore sensu, Quia multa bona reliqua sūt homini pacifico post mortem eius. Opera enim bona sequūtur illos, qui in Domino moriuntur, vt dicitur Apoc. 14. Iniusti autem è contrario, peribunt ipsi simul omnes nullo excepto, & reliquiæ peribunt cum eis; quia nec filios in hoc sæculo relinquent, nec boni aliquid eis reliquum erit; cùm omnia in concupiscentijs suis, sceleribusque consumpserint.

Thau. XLI. Salus autem iustorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis.

XLII. Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.

Hæc est quasi recapitulatio Psalmi totius, & satis aperta, & perspicua.

PSALMVS XXXVII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid, in rememorationem de Sabbato.

Itulus huius Psalmi in hebræo codice, nō facit mentionem Sabbati, sed solius rememorationis; tamē placuit Interpretibus Septuaginta viris grauissimis, explicandi gratia, addere vocem sabbati. Videtur autem satis apta esse explicatio Sancti Augustini, quam etiam sequitur Sanctus Gregorius, vt hic Psalmus, qui vnus est ex ijs, qui propriè ad pœnitentiam pertinent, compositus sit à pœnitente Dauide, in rememorationem Sabbati, idest, quietis amissæ in statu innocentiæ, vel promissæ in resurrectione iustorum. Posset etiam intelligi de Sabbato, quod agit bona conscientia, dum gratia Dei fruitur; & quod amittit qui peccat, & cuius cum gemitu recordatur, qui veram pœnitentiam agere incipit. Argumentum Psalmi est oratio pœnitentis, similis illi, quæ habetur in Psalmo sexto, qui idem omnino principium habet, & valde probabile est, compositam fuisse hanc orationem eo tempore, quo Dauid fugit de Hierusalem ob persecutionem Absalonis.

Explicatio Psalmi 37.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. I.

Precatur Dauid pœnitens, vt Deus eum non puniat in ira, & furore suo, vt Iudex cùm reis facit, sed in misericordia, vt medicus cum ægrotis se gerit. Vide quæ diximus ad initium Psalmi sexti; vbi ostendimus nihil interesse hoc

hoc loco inter furorem,& iram; & inter arguere, & corripere. Si tamen placet discrimen admittere, poteris cum Sancto Augustino, & Sancto Gregorio dicere, illos argui in furore, qui damnantur ad gehennam; illos in ira corripi, qui post mortem in igne purgatorij cruciantur: Prophetam autem precari Deum, vt hic illum puniat pro peccatis admissis, non in purgatorio, vel gehenna. Monet autem Sanctus Augustinus, non esse contemnendum ignem purgatorij, quoniam grauior est ille ignis, quàm quicquid pati potest homo in hac vita. Illud quoque addendum est, quamuis hoc loco, & in Psal.2.vers.5.& Psal.6.vers.1. accipiatur ira Dei pro damnatione ex iustitia: tamen alibi accipi aliquando pro zelo patris, qui irascitur filijs, non vt perdat, sed vt custodiat.

II. **Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.**

Quia nouerat Propheta, nihil esse vtilius ad veniam peccatorum impetrandam, quàm plenè cognoscere miseriam peccati, & eam coram Domino deplorare; deflet in hoc versiculo, & aliquot sequentibus infelicitatem, quam secum adfert lethale peccatum. Ait igitur, Non arguas me in ira tua, quoniam ea grauissima est, vt iam experientia didici. Siquidem sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, idest, multæ tribulationes, te puniente peccatum meum, acciderunt mihi; & confirmasti super me manum tuam, idest, ideò sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & non leuiter tantum tetigerunt, quia tu manum tuam aggrauasti super me, vt sagittæ profundius penetrarent. Videtur autem per has tribulationes, & supplicia intelligere mortem filij ex Bethsabea suscepti, stuprum filiæ à proprio eius fratre allatum, cædem Ammonis filij, incestum, & adulterium vxorum suarum à proprio filio patratum, expulsionem suam à Regno, & alia id gen⁹, quæ propter peccatum suum, Domino vlciscẽte, perpessus est. Fortasse etiam sagittas vocat verba illa increpatoria, & comminatoria, quæ a Nathan Dei nuncio audiuit, 2. Reg.12. Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ego vnxi te in Regem super Israel, & ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domũ domini tui, & vxores domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel & Iuda. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum in conspectu meo; Vriam Ethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxorem tibi. Quamobrem non recedet gladius de domo tua vsq; in sempiternum, &c. Certè ista exprobratio beneficiorum, & comminatio pœnarum pupugit sine dubio grauissimè animũ Dauidis, & verecundia, timore, & dolore vehementissimo illum affecit.

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. III.

Describit effectum sagittarum Domini, ac dicit, se vehementer conturbari, nec requiescere posse, dum iram Dei & peccata sua recogitat, quæ iram illam meruerunt. Nõ est sanitas, inquit, in carne mea a facie iræ tuæ, idest, aspectus iræ tuæ, quæ mihi semper ante oculos mentis versatur, carnem meam mærere, & tabescere facit. Dolor enim animi carnem quoque affligit, & extenuat; pallere, & languere cogit. Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum, idest, aspectus deformitatis, & grauitatis culpæ meæ ita me conturbat vt nulla sit requies, & ipsa etiam ossa contremiscant.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: & sicut onus graue grauatæ sunt super me. IIII.

Reddit rationem, cur tantopere cõturbetur, dum respicit peccata sua, & dicit rationem esse, quia peccata sunt multa & magna: de multitudine dicit,

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, idest, in tantum cumulum creuerunt, vt me quasi obruant; quo modo obruitur aquis, qui ita profundum fluuium ingreditur, vt aquæ supergrediantur caput eius: de magnitudine dicit, Et sicut onus graue grauatæ sunt super me, idest, peccata mea quasi pondus importabile grauant humeros animæ meæ, quia super vires meas est, pro tam graui debito satisfacere. Id clarius est in textu hebraico, vbi illud, super me, significat propriè, super vires meas, siue, grauius quàm ferre possim. Peccatum Dauidis fuit adulterium cum homicidio cõiunctum, sed verus pœnitens multas valdè deformitates in eo considerat. Nam offendit Dauid seruum fidelem, cui vxorem, & vitam eripuit: offendit Betsabeam, quam ad peccandum induxit, & spiritualiter interfecit: offendit vxores proprias, quibus fidem non seruauit: offendit populum suum; imò etiam infideles ipsos malo exemplo, vnde Nathan dixit 2. Reg. 12. Blasphemare fecisti inimicos nomen Domini: offendit denique Deum, cuius leges apertè præuaricatus est. Itaque si numerentur tot offensiones, & tot delicta, quot personas illo suo peccato Dauid offendit, non sine causa dicere poterit idem Dauid, Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Deinde grauitas peccati ex circumstantijs cognosci potest; nam occidit Dauid Vriam, primo innocentem, secundo fidelissimum, tertio qui tùm Dauidi militabat, quarto quia vxorem eius polluerat per adulterium, quasi vellet, quia iniuria illum affecerat, maiori adhuc iniuria afficere, quinto quia ipsum eum demministrum suæ mortis esse voluit, sexto quia cùm scripsit ad Ioab, vt Vriam occideret, credi voluit, illum magni alicuius criminis reum esse, & eo modo famam eius maculauit. Sed ingratitudo erga Deum præcipua causa est grauitatis peccati Dauidis. Deus enim in vnum Dauidem omnia ferè dona temporalia, & spiritualia abundantissimè contulit. Illum enim Regẽ magnum, Prophetam eximium, Imperatorem fortissimũ fecit, donauit prudentia, robore, pulchritudine, diuitijs, omnibus bonis, quæ ab hominibus expeti possunt; quæ certè omnia grauissimum reddebant peccatum eius, quod cùm ipse appenderet in statera diligẽtissimæ considerationis, meritò dicebat, iniquitates meæ sicut onus graue grauatæ sunt super me. Atque hæc est causa cur sensum doloris, quem par esset, ex peccatis suis pauci percipiant; quia peccati magnitudinem pauci in statera seriæ considerationis appendunt.

Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ. V.

Hæc pertinẽt ad tempus illud, quod intercessit inter peccatum adulterij, & admonitionẽ Nathan Prophetæ, quod fuit plusquam nouem mensium. Siquidem Nathan Dauidem corripuit, postquam natus fuerat puer ex adulterio illo conceptus, vt dicitur 2. Reg. 12. Toto igitur illo tempore distulit Dauid curare vulnera peccati sui per pœnitentiam. Interim autem obducta erat quædam quasi cicatrix obliuionis, quę non sinebat vulnus agnosci, sed re vera cicatrices illæ putrescebant, & vulnera grauiora, magisque incurabilia fiebant, atque hoc est quod nunc deplorat, dicens, Cicatrices meæ non ex arte medici curantis, sed ex negligentia, & obliuione superinductę, putruerunt, & corruptæ sunt à facie insipientiæ meæ, idest, insipiẽtia mea, quæ causa fuit, vt vulnera mea non aduerterẽ, eadem fuit etiam causa, vt ipsa vulnera putrefacta fœtorem scandali latius, longiusq; diffunderent. Per cicatrices hoc loco non intelliguntur signa, quæ remanent post curationem plagæ, sed intelligitur plaga nõ curata, quæ solet claudi ad modũ cicatricis; & quia non est expressus sanguis corruptus ex ea, neq; ipsa fota oleo, aut circumligata, vt dicitur Isa. 1. ideò putrescit, & corrumpitur. Id colligitur ex textu originali, vbi habetur vox Chaburoth, quæ חבורות

non

nō significat cicatrices propriè dictas, sed liuorem & plagam tumentē: quare vel in latina editione accipiuntur cica trices pro plagis, vel vt diximus, pro ci catricibus, quæ per se fiunt, dum vulnus non curatur, sed per se clauditur, & plaga negligitur, & corrumpitur.

VI. **Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem: tota die contristatus ingrediebar.**

Ex corruptione illa factū est, vt Dauid miser, & curuus fieret: quod potest intelligi duobus modis, primo de culpa, secundo de pœna. Nā qui grauiter peccat, prefertim peccato luxuriæ, hoc ipso fit miser, & curuus, quia relicto Deo, in quo est nostra beatitudo, curuatur ad terram, & fit iumētis similis, ac per hoc miser, & miser valde: & hoc significat illud, vsq; in finem, nimirum miser, & curuatus sum adeò, vt miserior, & magis curuatus fieri non potuerim, cùm à delectatione Angelorū curuatus sim ad voluptates pecorū. Id colligitur ex textu hebraico, vbi habetur, miser, & curuatus sum vsq; valdè. Proinde illud, in finem, non significat, vsq; ad finem vitæ, vel vsque ad finem temporis, vel vsq; in æternum, sed vsq; ad finem curuationis, vt magis curuari nequeat. Nam versu octauo vbi legimus, Humiliatus sum nimis, eadem est vox hebraica, quam Interpres nūc vertit, vsque in finem, nunc, nimis, aut, valdè. Potest etiam intelligi de pœna, nā qui peccat peccato luxuriæ, miser efficitur, & curuatus valde propter conscientiæ remorsum, timorem iræ diuinæ, & verecundiam humiliantem, & confundentem, vt non audeat talis homo ad cœlum oculos leuare. Sed potest etiam vtraque intelligentia simul coniungi, vt sensus fit, Miser factus sum miseria culpæ & pœnæ, & curuatus valdè, tum quia faciem animæ, quam defixam in Deo habere debui, conuerti ad carnales & infimas voluptates: tum quia præ pudore cœlum aspicere non possum, & humilis, atq; abiectus terrā aspicere cogor: & propter hæc omnia, tota die contristatus ingrediebar, id est, semper conscientia mordente, & accusante, tristis, ac mærens incedebā: quæ enim lętitia esse potest homini misero, si miseriam suam agnoscat?

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea. VII.

Afflictus sum, & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei. VIII.

Transit Propheta à peccato suo particulari ad corruptionem generalem, quā in carne sua experiebatur ex peccato primi parentis, vnde peccatum illud suum particulare tanquam ex fonte manauerat: & ex ea corruptione dicit se affligi, & humiliari, & continuo gemere, & rugire. Quoniā, inquit, lumbi mei, hoc est, pars illa bestialis, & cōcupiscens disrupto fræno iustitiæ originalis parit perpetuò desideria ignominiosa, & turpia, & ideò repletur illusionibus spirituum malignorum: & non est sanitas in carne mea, quia non habitat in ea bonum, sed malum passionum variarum, quæ illam infirmam reddunt: ideò afflictus sum, & humiliatus nimis, quia pudet me hominem ratione præditum, eiusmodi bestialibus motibus non posse carere; & ideò rugiebam præ dolore à gemitu interiore cordis mei prouocatus ad rugitum, & clamorem exteriorem. Scio Rabinos, & qui eos sequuntur, fabulari nescio quid de morbo corporali, & fætente, quo Dauid laborauerit in partib⁹ corporis pudendis; sed sancti Patres nostri Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & Gregorius in commentarijs huius loci referunt hos versiculos ad carnalem concupiscentiam, vt similis sit hæc Dauidis querimonia illi, quę legitur apud Apostolum Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnātem legi mentis meæ, & captiuantem me in legem peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit, &c. S. Ambrosius, & S. Augustinus legūt, anima mea impleta est illusionibus, vbi nos legimus, lumbi mei impleti sunt illusionibus.

bus. Sed accidit hoc, quia apud græcos, lumbi dicuntur ψύαι, & animæ dicuntur ψυχαί, vnica litera addita. Proinde facilè fuit corrumpi græcum textum, ob literarum similitudinem; quæ nulla est in textu hebraico. Itaque vera lectio ea est, quæ cum textu hebraico, & latino concordat. Quod autem vox hebraica, pro qua habemus, illusionibus, significare videatur propriè ignominiam, vt S. Hieronymus vertit, non variat sensum: nam qui repletus est ignominia, ille derisioni expositus est. Quod vero S. Hieronymus vertit, euigilaui, pro eo quod nos habemus, afflictus sum, non video quid sequutus sit. Vox enim quam nunc habemus in textu hebraico, debilitari propriè significat, debilitari autem, & affligi, pro eodem accipi possunt.

IX. Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus.

Quia dixerat, gemitum cordis sui excitare rugitum; declarat ad quẽ gemat corde, ac dicit gemere se ad illũ, qui scrutatur corda, & scit quid desideret spiritus. Domine, inquit, ante te omne desiderium meum, idest, tu Domine solus vides omne desiderium meum, quod non est aliud, nisi vt aliquando liberer à concupiscentia mala, & perueniam ad Sabbatum perfectæ quietis; & de hac re gemitus meus interior tibi non est absconditus. Simile quid Apostolus dicit, cùm ait Ro. 8. Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.

X. Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.

Pergit describere corruptionem naturæ humanæ, ac dicit, Cor meum conturbatum est, quòd significat bellum intestinũ ex rebellione partis inferioris à superiore; & addit, Dereliquit me virtus mea, quia nata est ex illa rebellione tanta infirmitas, vt homo velit, nolit, patiatur desideria mala, & dicat cum Apostolo, Velle adiacet mihi; perficere autem non inuenio. Addit postremò, Et lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum, quia nõ solùm infirmitas in voluntate, sed etiã ignorantia in mente ex eadem rebellione orta est. Sæpè enim de rebus iudicamus, non vt sunt, sed vt nobis malè affectis videntur: quomodo febricitantes, quod dulce est, amarum iudicant, & quod amarum dulce. Itaque non ait, Lumen oculorum meorum extinctum est, sed non est mecum; nam lumen intelligentiæ, & rationis est quidem semper in anima rationali; sed quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, sæpè impediti carnalibus passionibus illo non possumus vti; & ideò dicit, & lumen oculorum meorum, & ipsum, inquam, lumen oculorum meorum, interiorum videlicet, non est mecum dum operor, licet in me sit. Proinde est in me quoad essentiam, non est mecum quoad vsum.

Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. XI.

Posteaquam descripsit bellum intestinum, quod intra hominem cõtinuo geritur; describit etiam bella externa, persequutiones, & detractiones, quæ omnia peccatorum pœnæ sunt. Ac primum quæritur, quod amici, & proximi facti sint illi inimici, quòd accidit præcipuè in rebellione Absalonis filij, cum quo multi amicorum, & proximorum Dauidis aduersus eum conspirarunt. Sed moderni expositores ex textu hebraico longè aliter exponunt, quàm veritas vulgatæ editionis habeat. textus hebraicus nunc habet, Amici mei, & proximi mei è regione lepræ meæ steterunt. Quo modo etiam ferè vertit S. Hieronymus, ex quo multi colligunt, hoc loco tantum significari amicos, & proximos Dauidis, non quidem factos esse illi inimicos; sed

sed non fuisse ausos accedere ad eum iuuandum, vel consolandum; & ideò è regione procul stetisse. At cùm versio Septuaginta Interpretũ habeat ἤγγισαν, & latinus Interpres antiquus reddiderit, appropinquauerunt, certè nimis durum videtur dicere, non appropinquauerunt, sed longè steterunt. neque obstat vox hebraica; nam illud, nighi,
נגעי quòd verè significat, lepræ meæ, vel
נגעו plagæ meæ, Septuaginta Interpretes, qui habuerunt codices correctiores, legerunt, nagehu, appropinquauerũt. Sunt enim literæ eædem, excepta vltima, quæ facillimè mutatur in alteram, cùm non differant, nisi quòd vna est paulò maior quàm altera. Iod enim si paulum extendatur, efficitur vau, & ideò vitio librariorum facillimè cótingit, vt vna ponatur pro alia. At, inquiunt, in versiculo sequenti dicitur, de longè steterunt. Verùm est; sed non est sermo de iisdem personis, vt iam dicemus.

XII. Et qui iuxta me erant de longè steterunt, & vim faciebant, qui quærebant animam meam.

Dixit amicos & proximos, vt Absalonem, & socios eius factos esse inimicos, & aduersum se appropinquasse, & stetisse, vt nocerent; nunc dicit alios, qui iuxta eum esse solebant, vt milites, aut seruos, longè recessisse, nec adesse voluisse tempore persequutionis; & interim inimicos vi magna conatos esse vitam illi adimere. Neque solum habuit Dauid, qui quærerent animam eius, idest, qui quærerent eum occidere, vt milites Absalonis, sed habuit etiam, qui detraherent honori, & famæ eius, vt Semei, qui maledixit ei maledictione pessima, & alios qui consilia dolosa contra eum dabant, vt Achitophelem, & alios, ideò subiungit.

XIII. Et qui inquirebant mala mihi loquuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

XIIII. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus nó aperiens os suum.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. XV.

Hæc perspicua sunt, & verissima: quod præcipuè intelligi potest ex lib. 2. Reg. cap. 16. vbi cùm Semei malediceret Dauidi, eumque virum Belial appellaret, & Regni inuasorem; Dauid incredibili patientia eum sustinuit, neque permisit, vt vllus ei noceret, eumve reprehenderet; sic factus est quasi surdus, & non audiens; & tanquam mutus, & non habens in ore suo redargutiones.

Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me Domine Deus meus. XVI.

Reddit tres rationes, cur ita obsurduerit, & obmutuerit: prima est, quia vtilius sibi existimauit sperare in Domino, quàm in sua propria defensione. Ait igitur, obsurdui, & obmutui, quoniam in te Domine speraui: non attendi quanta illi falsa, & vana in me iactarent; quoniam sciebam à te omnia audiri, & cognosci, in quo semper speraui, qui es iudex iustus, & reddes vnicuiq; secundùm opera sua; & quia in te speraui, tu exaudies me Domine Deus meus, & liberabis à labijs iniquis, & à lingua dolosa.

Quia dixi, ne quando supergaudeant mihi inimici mei: & dũ commouentur pedes mei, super me magna loquuti sunt. XVII.

Hęc est altera ratio, cur elegerit obsurdescere, & obmutescere, Quia dixi, inquit, apud me, ne quando supergaudeant mihi inimici mei, idest, bonum est mihi patientiam habere, & sperare in adiutorio Domini, ne fortè si impatiés fuero, & reddam maledictum pro maledicto, Deꝰ derelinquat me, & gaudeát inimici mei super me, idest, super

ruina mea lætentur. Et dum commouentur pedes mei super me magna loquuti sunt, idest, nō sine causa metuo, ne de exitio meo lætētur inimici: nam dum commouentur pedes mei, idest, dum incipiunt nutare pedes mei, & ego inclino ad casum (quod factum est, quādo fuit in periculo Regni amittēdi) inimici mei magna loquuti sunt super me, comminantes mihi, & prædicentes extremum exitium. Est autem hoc loco obseruandum particulā, &, sæpè in Scripturis poni pro, quia, vt Isaiæ 63. Tu enim Pater noster es, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos; idest, tu solus Domine Pater noster es: nam Abraham, & Iacob, qui videbantur patres nostri esse, non agnoscunt nos pro filijs. Sic etiam c. 64. Tu iratus es, & peccauimus tibi, idest, quia peccauimus tibi. Ita igitur hoc loco cùm dicitur, Et dum commouentur pedes mei, illud, &, ponitur pro, quia, vt sensus sit, ne quando glorientur super me inimici mei. & dum commouentur pedes mei, idest, quia dum commouentur pedes mei, &c. Illud etiam, dum commouentur, positum est pro, dum commouerentur. Siquidem in hebraico, & græco textu habetur per infinitiuum, in commoueri pedes meos, quod potest verti, dum commouentur, & dum commouebantur, & dum commouerentur; proinde debet exponi iuxta exigentiam verbi sequentis, vt oratio cohæreat.

XVIII. **Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.**

Addit tertiam rationem, cur voluerit obsurdescere, & obmutescere coram aduersarijs, Quoniam, inquit, ego propter peccata mea paratus sum flagellari non solùm flagellis verborum, & detractionum, sed etiam flagellis verberum, & plagarum. Non dolor, quem merui, semper ante oculos mentis meæ versatur. vel, quia dolor meus, idest, peccatum meum, quod mihi doloris continui causa est, nunquam ab oculis cordis mei recedit. In hebræo est vox, zelag, quam aliqui vertūt claudicationem. Alij putant legi debere, zerag, idest, lepram; nos habemus flagella ex græco; sed nulla est difficultas: nam vox illa zelag, communiter significat latus, siue costam; sed traducitur ad significādam claudicationem, quia claudi dum ambulant, declinant ad vnum latus, & non recti incedunt. Traducitur etiam ad significandam plagam, vel attritionem, ac per hoc etiam flagellum; quia flagellis accipiuntur plagæ. Itaque Sanctus Hieronymus vertit, Ego ad plagas paratus sum, & Septuaginta Interpretes, Ego autem in flagella paratus sum.

צֶלַע
צָרַע
צֶלַע

Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. XIX.

Reddit rationem, cur in flagella paratum se dixerit, Quoniam, inquit, iniquitatem meam annunciabo, idest, quoniam agnosco, & confiteor me peccasse, & flagella commeruisse: & cogitabo pro peccato meo, expiando videlicet. Significantius ex hebræo vertit S. Hieronymus, Et sollicitus eo pro peccato meo, idest, diligenter, & anxiè cogitabo, quo modo possim Domino satisfacere, ac plenam indulgentiam obtinere. Quod quidem salutare documentum est pœnitentibus, vt solliciti sint pro expiatione peccati, & libenter accipiant occasiones à Deo oblatas patientiam exercendi.

Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt, qui oderunt me iniquè. XX.

Postea quam Propheta exposuit rationes, cur obsurduerit, & obmutuerit corā aduersarijs suis, vt per patientiam Deum placaret; opponit patientiæ suæ contrariam aduersariorum malitiam. Cùm enim ipse non redderet malum pro malo, illi è contrario retribuebant mala pro bonis: & tamen viuebant,

uebant,& exultabant, & roborabantur. Quæ ad eum finem commemorantur à Dauide, vt facilius Deum ad misericordiam inclinent. Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, id est, ego quidem humiliatus sum, & afflictus, & tamen patiētiam seruo, ac si surdus, & mutus essem: interim autem inimici mei viuunt, id est, alacres sunt, & exultant, & confirmati sunt super me, id est, robustiores, & fortiores euaserunt. & multiplicati sunt, id est, & creuerunt etiam quo ad numerum, qui oderunt me iniquè, id est, illi viuūt, & roborati sunt, & multiplicati, qui oderunt me sine vlla iusta causa. In hebræo est, qui oderunt me mendaciter, id est, ob causam falsam, & ementitam. Videntur enim hæc referri ad coniurationem Absalonis, qui mendacio suo persuaserat populis Regem non constituisse aliquos, qui iustè iudicarent; se autem iustissimè iudicaturum, si Rex constitueretur. Hinc enim factum est, vt populus rebellaret, & toto corde sequeretur Absalonem, vt dicitur lib. 2. Reg. cap. 15.

XXI. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

Probat quod dixit, sine iusta causa se odio habitum fuisse ab inimicis, dicens, Qui retribuebant mala pro bonis detrahebant mihi, quasi dicat, verè oderūt me iniquè inimici mei: nam illi detrahebant mihi, qui retribuunt mala pro bonis, quales fuerunt Absalon filius, & Achitophel consiliarius. Absalon enim plurima bona à Dauide acceperat, & paulò ante obtinuerat indulgentiam fratricidij, & tamen detrahebat Dauidi patri suo tāquam negligenti, & iniusto dicens ijs, qui veniebant ad iudicium Regis, Videntur mihi sermones tui iusti & boni, sed non est qui te audiat constitutus à Rege. 2. Reg. 15. Sic etiam Achitophel acceperat à Dauide magnum honorem, vt esset principalis Regni Consiliarius, & tamen oblitus beneficij defecit à Dauide ad Absalonem, & consilia iniquissima, contra eumdem Dauidem, Absaloni dedit, 2. Reg. 16. & 17. Nec solùm detrahebant mihi, qui retribuunt mala pro bonis, sed etiam (quod grauius est) detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem, id est, quia sincero corde, & bona voluntate cum omnibus agebam, & eo modo contrarius eram iniquis eorum desiderijs, & operibus.

Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris à me. XXI.

Intende in adiutorium meum Domine, Deus salutis meæ. XXII.

Concludit ex ijs, quæ dixit, Deumq; precatur, vt protectione sua illi adsit, & quasi idem repetit, quod in principio Psalmi dixit. tūc enim Deus in ira, vel furore suo grauissimè punit aliquē, cùm illum gratia sua destituit, & tanquam ab inimico recedit, & inter hostes nudum adiutorio suo constituit. Sicut igitur dixerat initio Psalmi, Domine ne in furore tuo arguas me, ita nunc in fine concludit, Ne derelinquas me Domine Deus meus, id est, ne deserat me gratia tua, quandoquidem tu es Dominus meus, qui me condidisti, & Deus meus, qui ad te summum bonum me fecisti. Ne discesseris à me, tanquam ab inimico; sed potius vt Pater intende in adiutorium meum, id est, diligenter incumbe in auxilium meum, tu Domine Deus salutis meæ, id est, tu qui auctor es salutis meæ, à quo solo salutem expecto, & in quo solo confido. Et hic quidē mihi visus est huius Psalmi sensus literalis: tamen quoniam sancti Patres Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus, & Gregorius vel totum Psalmum, vel certè à medio vsque ad finem de Christo exponunt: sciendum est, posse totum Psalmum de Dauide explicari, primùm, vt Dauidis personę propriè cōuenit; deinde vt Dauid personam Christi gerebat. Spiritus enim sanctus plura simul intēdere potest in verbis ijsdem, nimirum narrare tribulationes Dauidis, & simul prædicere Christi passiones, qui Dauidis filius se-

cundùm carnem futurus erat. Cùm igitur de persona Dauidis Psalmum exposuerimus, indicemus etiam breuiter, quemadmodum ad Christum idē Psalmus applicari possit.

Alia explicatio eiusdem Psalmi.

I. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Christus pro corpore suo loquitur, quod est Ecclesia, eique postulat liberationem.

II. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.

Dicit iustè se petere Ecclesię liberationem; quoniam sagittas iræ Dei, quę ad illam pertinebant, in se suscepit.

III. Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.

Describit passionem suam generatim, ob quam à planta pedis vsque ad verticem capitis non fuit in eo sanitas. Quod autem dicit à facie peccatorum meorum; intelligitur de peccatis, non quæ ipse fecit, sed quæ in se punienda suscepit.

IIII. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.

Dicit, ideò in carne sua non fuisse sanitatem à planta pedis vsque ad verticem capitis; quoniam peccata, quæ suscepit expianda, tam multa sunt, & tam grauia, vt supergressa sint caput eius multitudine sua, & instar plumbi fuerint ob grauitatem suam.

V. Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.

Miser factus sum, & curuatus VI.
sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar.

Quoniam lumbi mei impleti VII.
sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.

Hæc dicit pro corpore suo, deplorans corruptionem generis humani: quomodo quando quis dicit, doleo pedes, vel manus, vel stomachum; caput est quod loquitur, sed non loquitur de dolore, quod in se patiatur, sed quod in membris, & in corpore suo habeat.

Afflictus sum, & humiliatus VIII.
sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei.

Hic incipit ordine recensere passionem suam. Pertinent enim hæc verba ad orationem in horto habitam.

Domine ante te omne deside- IX.
rium meum, & gemitus meus à te non est absconditus.

Cor meum conturbatum est, X.
dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.

Ad eandem orationem pertinent, in qua desiderauit calicem transire, & cœpit turbari, pauere, tædere, & mæstus esse. Et vt experiretur amaritudinem imminentis passionis, noluit virtutem, & lumen diuinæ consolationis in partem inferiorem influere; ita vt etiam Angelus de cęlo apparuerit confortans eum.

Amici mei, & proximi mei ad- XI.
uersum me appropinquauerunt, & steterunt.

Hoc impletum est in Iuda amico, & Iudæis proximis, quando comprehenderunt eum.

Et

XII. Et qui iuxta me erant, de longe steterunt.

Hoc impletum est in Apostolis, qui fugerunt, & in Petro, qui sequebatur à longe.

Et vim faciebant qui quærebant animam meam.

Impletum est in concilio Sacerdotum, sollicitè quærentium falsa testimonia, vt eum perderent.

XIII. Et qui inquirebant mala mihi, loquuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

Ad idem concilium pertinent.

XIIII. Ego autem tanquā surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.

XV. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habēs in ore suo redargutiones.

Ad literam impleta sunt in Christo, qui coram Caipha primùm, deinde coram Pilato, & Herode nullam attulit defensionem, sed sicut agnus coram tondente se obmutuit, vt etiam prædixit Isaias cap. 53.

XVI. Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me Domine Deus meus.

Ad idem silentiū pertinet; ideò enim siluit coram hominibus, quoniam non tacebat coram Deo, à quo expectabat remunerationem, salutem populi sui.

XVII. Quia dixi, nequando supergaudeant inimici mei, & dum cō mouentur pedes mei, super me magna loquuti sunt.

Seruauit Christus inuictam patientiam, ne de impatientia gauderent inimici, qui, dum commouebantur pedes eius, idest, dum infirmitas eius ad tempus ostendebatur, magna loquebantur super eum, dicentes: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum, &, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, &c.

Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. XVIII.

Ad literam impletum scimus in flagellatione, & colaphizatione, & spinarum coronatione.

Quoniam iniquitatem meam annūciabo, & cogitabo pro peccato meo. XIX.

Dicit se annunciaturum peccatum suum, quod, vt dictum est, non fecit; sed expiandum suscepit: & cogitaturum, idest, sollicitum futurum pro eo penitus delendo; quod fecit cùm peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt Sanctus Petrus scribit in epistola prima cap. 2.

Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt, qui oderunt me iniquè. XX.

Hoc impletum est, cùm Principes, & Sacerdotes existimantes se iam victoriam obtinuisse exultabant, & crucifixo insultabant.

Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. XXI.

Quando videlicet pendenti in cruce dicebant, Vah, qui destruis templum Dei, &, descendat nunc de cruce, &c.

Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me. XXII.

Hoc disertis verbis in cruce Dominus loquutus est, cùm ait, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me. quasi dicat, si dereliquisti ad tempus, quo ad consolationem, non derelinquas quo ad resurrectionem.

Intende in adiutorium meum Domine Deus salutis meæ. XXIII.

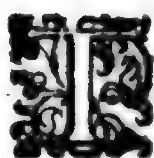
Non derelinquas in inferno animam meam,

meam, neque des sanctum tuum videre corruptionem: sed intende in adiutoriũ meum, ostendens mihi vias vitæ, & adimplẽs me lætitia cum vultu tuo.

PSALMVS XXXVIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem, ipsi Idithum, canticum David.

TITVLVS demonstrat Psalmum compositũ esse à Dauide, sed datũ ipsi Idithum ad canendum. Erat enim Idithũ vnus ex tribus principibus cantorum, vt habemus lib. 1. Paralipomenon cap. 16. & lib. 2. cap. 5. Quid autem sit, in finem, vel, pro victoria, vt ex hebræo sanctus Hieronymus vertit, diximus in explicatione Psalmi quarti. Sed hoc loco conuenit materiæ de qua agitur, tum in finem, tum pro victoria. Quamuis enim Rabini, & recẽtiores aliqui doceant, Dauidem ægrotum corporali morbo optasse finem vitæ, & miseriarũ, & hæc à Domino petere in præsenti Psalmo: nos tamen sequuti veteres Patres, existimamus longè altiorem doctrinam in hoc diuino Spiritus sancti cantico per Prophetam edito contineri. Nimirum censemus, hic describi breuitatem, & vanitatem præsẽtis vitæ, vt intelligamus spem nostram non in hac vita, sed in Deo, in quo vita æterna est, esse ponendam; & ideò dandam esse operam patientiæ, & paci cum omnibus hominibus, & præcipuè linguã esse custodiendam ab omni rixa, & iurgio, & contentione, vt non impediamur à cursu ad brauium supernæ vocationis. Certè enim qui ad brauiũ maximi precij currit, si in medio cursu videret sibi litem pro pallio moueri, pallium potius dimitteret, quàm se à cursu impediri pateretur. Neque litigãt, aut contendunt homines in terris, nisi pro temporalibus rebus. Itaque Psalmus præsens doctrinam euangelicam, & apostolicam continet. Nam & Dominus docuit, vt percutienti maxillã, prebeamus etiam alteram; & volenti pallium nobis eripere, demus illi & tunicam, Matt. 5. & Apostolus dicit, Delictum est in vobis, quòd lites habetis inter vos, cur non magis fraudem patimini? 1. Corint. 6. Hic igitur Psalmus, propter doctrinam tam sublimem, cani debet in finem, idest, semper, vsque ad mundi finem; & non solùm tempore illo Dauidis, & Idithum. Idem etiam Psalmus rectè inscribitur, pro victoria, quia nulla esse potest victoria nobilior, quã per patientiam vincere in bono malum, & sibi ipsi hominem imperare.

Explicatio Psalmi 38.

DIxi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. I.

Sollicitus erat Dauid de vero bono non amittendo; ideò deliberauit, ac firmiter apud se constituit, magna circũspectione vti in omnibus actionibus suis, vt si fieri posset, ne in verbo quidẽ offenderet. quasi audiuisset ab Apostolo, Videte quomodo cautè ambuletis, Ephes. 5. & à beato Iacobo, Qui nõ offendit verbo, hic perfectus est vir, Iacobi 3. Ait igitur, Dixi, nimirũ apud me statui, decreui, legem mihi ipse posui, vt custodiam vias meas, vt cautissimè ambulem in via vitæ huius, & diligenter attẽdam, vbi gressum pono, ne forte in foueam cadam, vel offendam ad lapidem, vel lutosam viam pro mũda eligam, vel certè deuiem ab itinere recto, idest, deliberaui, & statui considerare omnes actiones meas. Et quoniam nihil est facilius, neque periculosius, quàm verbo offendere, cùm ex verbis inconsideratè prolatis, oriantur rixæ, contentiones, iurgia, & alia mala tam multa, vt sanctus Iacobus dixerit, linguam esse vniuersitatẽ iniquitatis, Iacobi 3. ideò singulariter addit Propheta, Vt non delinquã in lingua mea,

idest,

idest, ad hoc potissimum custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea: sic enim infinita mala effugiam.

II. **Posui ori meo custodiam, cùm cõsisteret peccator aduersũ me.**

Nunquam est periculum maius delinquendi per linguam, quàm cùm ab aliquo detractore, vel contumeliam faciente prouocamur; ideò dicit Propheta, Posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator aduersum me, id est, cùm aliquis iniquus fortè irritaret me conuitio, aut detractione, aut alio iniurioso verbo, tum maximè custodiui os meum, ne prorumperer in aliquod verbum, cuius postea pœnitentiam agere deberem.

III. **Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est.**

Declarat, quam custodiam ori suo adhibuerit, dicens, obmutui, idest, filui omnino, ac si mutus essem; & humiliatus sum, idest, humiliter patientiam habui; & silui à bonis, idest, abstinui etiam à iusta defensione, & à debita reprehensione: & dolor meus renouatus est, propter hoc ipsum quòd silui à bonis. Nam dolueram primò propter acceptam iniuriam, sed mitigauerat dolorem præmium patientiæ: iterum ergo dolor renouatus est, quia silui à bonis, & proximum meum debita correptione fraudaui. Ita sanctus Augustinus. sed posset etiam ita exponi, Dolor meus renouatus est, quia dolueram ex passione mea, sed dolor renouatus est ex compassione fratris, quem vidi tam grauiter ægrotare, vt medicina correptionis nihil ei profutura videretur, propter quod etiam silui à bonis.

IIII. **Cócaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.**

Exponit quid ille dolor renouatus effecerit, ac dicit, concaluit cor meum intra me, idest, ex dolore illo compassionis calefactum est cor meum dilectione, & inde meditari cœpi de miseria humana, de misericordia Dei, de ingratitudine hominum, de abundantia charitatis Dei erga ingratos & malos, & alia id genus multa. Et in meditatione mea exardescet ignis, ille, inquam ignis, de quo dicebant duo illi Discipuli apud Lucam cap. 24. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Diligens enim, & attenta meditatio rerum cælestium ordinaria via est ad accendendum ignem actualis charitatis Dei. Scio alios aliter exponere istum ignem ex meditatione exardescentem; de igne videlicet iracũdiæ, & indignationis: sed nos S. Ambrosium sequuti sumus, & rationem cónexionis, & lectoris ædificationem.

Loquutus sum in lingua mea; notum fac mihi Domine finem meum. V.

Et numerum dierum meorũ, quis est, vt sciam quid desit mihi. VI.

Ex illo æstu interiore loquutus sum, inquit, in lingua mea, idest, non sum loquutus in lingua, quam omnes intelligunt, sed in lingua mihi nota, quasi dicat, Ego scio quid voluerim dicere. Notum fac mihi Domine finem meum, &c. videtur sensus esse, quod cupiat scire finem vitæ suæ, idest, numerum annorum, & dierum quibus victurus sit super terram, vt sciat quantum ei temporis supersit vsque ad mortem; sed non hoc voluit dicere: ista enim curiositas vitiosa, & temeritas quædam fuisset; ideò præmisit, Loquutus sum in lingua mea, in sensu meo, sermone mihi noto. Illud igitur significare voluit, vitã humanam esse breuissimam, & quasi quoddam nihil. Sed quoniam hanc veritatem, quamuis alioqui clarissimam, & experimento notissimam, pauci bene norunt; ideò precatur Deum, vt non sinat se decipi, vt plurimi decipiuntur, vt existimet diuturnum quod est breuissimum. Cur enim maxi-

maxima pars hominum tota intenta
est in cumulãdis opibus terrenis, pro-
que ijs pugnat, & contendit acerrimè,
& bona futura contemnit, & negligit,
nisi quia non cogitat, vel non credit,
vitã præsentem fugere velut vmbram?
Ait igitur, Notum fac mihi Domine fi-
nem meum, idest, fac Domine per gra-
tiam tuam, vt illustrentur oculi men-
tis meæ, & apertè cognoscam finem
vitæ meæ iam prope adesse. Et nume-
rum dierum meorum, quis est, vt sciam
quid desit mihi, idest, fac, vt attenta
cogitatione penetrem quàm sit breuis
numerus dierum meorum, & sciam
quàm parum temporis mihi superfit.
Hanc esse verã expositionem, sequen-
tes versiculi docebunt. Nam exaudi-
tus à Domino non refert præcisè nu-
merum annorum, qui sibi supererant,
sed varijs modis ostendere nititur tem
pus humanæ vitæ breuissimum esse,
V. præsertim si ad æternitatem Dei, & fu
turi sæculi conferatur.

VII. Ecce mẽsurabiles posuisti di-
es meos, & substantia mea tan-
quam nihilum ante te.

Edoctus à Domino quod postulaue
rat, dicit, mensurabiles esse dies suos,
idest, tam breuem esse durationem vi-
tæ suæ, vt facillimè mensurare possit.
Sed obseruandum est, sanctum Hiero-
nymum ex hebræo vertisse, Ecce bre-
ues posuisti dies meos. Sanctum Augu
stinum cum alijs legisse, Ecce palestras
posuisti dies meos. Denique Chryso-
stomum, & alios legisse, Ecce palma-
res posuisti dies meos. Sed hæc omnia
טְפָחוֹת in idem recidunt. vox hebraica tepha-
coth, significat res palmares, idest, pal
טֶפַח mo vno mensurabiles: nam, taphach,
significat mensuram palmi quatuor di
gitorum; quod idem significat vox gręca
ca παλαιστή, quàm habemus in editione
Septuaginta Interpretum. Igitur san-
ctus Hieronymus rectè vertit, breues
dies; breues enim sunt, qui mensura
breuissima mensurari possunt. Sanctus
Augustinus, & alij, qui legerunt, vete-
res dies, fortasse habuerunt in græco
textu παλαιάς, pro, παλαιστάς; sed tamen
dies veteres, rectè dicuntur dies vitæ
nostræ, quoniam, vt Apostolus ait ad
Hebræos 8. Quod antiquatur & sene-
scit propè interitum est. Et nouimus .II
vestes veteres, & domos veteres, & si-
milia vetera non diu durare. Sanctus
Ambrosius vocem græcam non à men
sura; sed à palestra deduxit, & tamen
aptissima similitudine explicuit cursũ
velocissimum, & breuissimum, & simul
laboriosissimũ vitæ nostræ. Qui enim
in palestra currunt, vel dimicant tem-
pus habent breuissimum, sed laborio-
sissimum, vt notum est. nostra editio
rectè posuit, mensurabiles dies, idest,
qui tam breues sunt, vt nullo negocio
mensurari possint: quod idem signifi-
cant dies palmares, vt Chrysostomus
ex interpretatione Simmachi legit.
Sed Propheta non contentus dixisse, .III
dies suos breues & mensurabiles esse,
addidit quasi corrigendo, Et substan-
tia mea tanquam nihilũ ante te: quasi
dicat, parũ dixi, dies breues esse, nam
substãtia mea, idest, subsistentia mea,
hoc ipsum quod sum & subsisto, nihil
est ante te. Est quidẽ aliquid ante ocu-
los hominum, qui non vident nisi præ-
sentia, sed ante te, qui vides futura, &
intueris æternitatem, quæ omni caret
mẽsura, nihil omnino est. Quid enim
sunt pauci anni, qui velocissimè tran-
seunt, ad infinitam durationem? No-
men substantiæ hoc loco non signifi-
care aliud, quam subsistentiam, & spa-
cium vitæ, intelligi potest ex voce he-
bræa, cheldi, quæ significat propriè חֶלְדִּי
tempus, siue seculum; vt sensus sit, tem
pus meum, vel, vt sanctus Hieronymus
reddidit, vita, nihil est coram te.

Verumtamen vniuersa vanitas VIII.
omnis homo viuens.

Adhuc magis declarat, & nobis per-
suadere nititur quod ipse planè per-
spexit: Non solum, inquit, tempus vitæ .IIII
nostræ breuissimum est, sed omnis ho-
mo, quicunq; ille sit, etiam Rex & Mo
narcha, quem omnes mirantur, & cui
cæteri omnes inuident, ille, inquam,
etiã dum viuit, idest, dum viget, & flo-
ret,

ret, & in optimo statu est, vel, vt est ad verbum in hebræo, dum stat, dum firmiter consistit, & radicatus videtur in terra, nihil est aliud, nisi vniuersa vanitas, siue vniuersitas vanitatis. Quicquid enim in illo est, siue sanitas, siue robur, siue pulchritudo, siue diuitiæ, siue dignitas, siue potentia, totum fragile, & momentaneum est.

IX. Verumtamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur.

Videbat Propheta tam alto sopore depressum esse genus humanum, vt nõ contentus tonitruis verborum, quibus hactenus vsus est ad homines excitandos: addat aliud adhuc vehementius percellens humanas mentes, si fortè somno discusso vigilare incipiant. Quoniam igitur poterat aliquis dicere, non videri verum, vitam hominum nihil esse, cùm videamus tam multis bonis vitam hominum circumfluere, opibus, honoribus, sanitate, robore, & similibus, ideò nunc dicit Propheta, ista non esse vera bona, sed imagines, & vmbras rerum bonarum; & ideò frustra turbari homines, cùm ista vel non possunt acquirere, vel acquisita coguntur amittere: Quomodo frustra Rex conturbaretur ob amissam imaginem ligneam, vel papiraceam Regni, quando Regnum verum illi maneret. Verumtamen, inquit, in imagine pertransit homo, idest, homo pertransit, & perambulat viam vitæ huius in imagine rerum, non in rerum veritate, habens videlicet ante oculos in toto hoc itinere non res veras, sed rerum vmbras atque imagines. Vita enim quam hic habemus, imago est vitæ beatæ, quæ sola vera est vita; sanitas huius temporis imago est immortalitatis, quæ sola vera est sanitas; pulchritudo, quam hic videmus, vix vmbra quędam est pulchritudinis illius, quam habebimus, cùm iusti fulgebunt sicut Sol in Regno Patris eorum; diuitiæ terrenæ non sunt diuitiæ, sed illarum diuitiarum imagines, quas habebimus, cùm nulla omnino re indulgebimus, sed erit Deus omnia in omnibus. Idem dici potest de sapientia, de gloria, de celsitudine, & de cæteris, quæ hic dicuntur bona. Porrò phrasis illa, in imagine pertransit, siue perambulat homo, similis est illis phrasibus in Scriptura sacra frequentibus, ambulare in luce, in tenebris, in fide, in timore, in dilectione, & quæ est bis, terve, in secunda & tertia epistola Apostoli Ioannis: ambulare in veritate; cui potest opponi, ambulare in imagine, quatenus imago opponitur veritati. Sed & frustra conturbatur, idest, sine vlla causa conturbatur homo in rebus temporalibus anxiè quærendis, vel conseruandis: frustra lætatur in earum lucro, & frustra plorat in earum iactura; quasi res solidæ, & veræ, ac permanẽtes essent: cùm imaginariæ, fragiles, & caducæ sint. S. Ioannes Chrysostomus, quem Theodoretus, & Euthymius sequuntur, exponit illud, in imagine pertransit homo, ac si dictum esset, instar imaginis pertransit homo, vt non solùm res humanæ sint imagines rerum verarum; sed ipse etiam homo nõ tam sit homo, quã hominis imago in tabella depicti.

Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea, X.

Probat vnico exemplo, frustra conturbari homines in opibus quęrendis, augendis, conseruandis: quoniam nesciunt cui laborẽt. Existimant illi quidem se filijs, aut nepotibus, qui grati memoriæ parentum futuri sint, thesaurizare: sed accidit sæpissimè, vt filij, vel nepotes continuo moriantur, & hæreditas ad ignotos, vel inimicos perueniat: vel certè vt filij, vel nepotes dissipent breuissimo tempore, quæ pater, vel auus magno labore, & longissimo tempore acquisiuit: vel denique vt hæredes ingrati sint, & reddãt mala pro bonis, detrahentes industriæ, & laboribus maiorum suorum; quæ si præuidere homines illi potuissent, thesaurizassent potius sibi thesauros in cælo, & sine turbatione vitam istam traduxissent. Vide similes sententias in Ecclesiaste cap. 2. 4. 5. & 6.

Et

XI. **Et nunc quæ eſt expectatio mea? nonne Dominus? & ſubſtantia mea apud te eſt.**

Ex breuitate & vanitate vitæ præſentis tam clarè perſpecta, concludit, ſe quidem ſpem ſuam in ſolo Deo ponere conſtituiſſe. Et nunc, inquit, his ita ſe habentibus, quæ eſt expectatio mea? quid ſpero? quid quæro? quid opto? nonne Dominus expectatio, & ſpes mea eſt? Deinde conuerſus ad ipſum Deum dicit, Subſtantia mea apud te eſt, ideſt, vita mea, & opes meę apud te ſunt, nihili facio cunctas res creatas, te vnum pro rebus omnibus habere cupio; quia in te ſunt omnia. In hebræo ad verbum habetur, Et nūc quid expecto Domine? expectatio mea tibi ipſa? Ex quo intelligere poſſumus hebraicæ lectioni reſpondere illa tantū, Et nunc quæ eſt expectatio mea? nonne Dominus? Illa verò, & ſubſtantia mea apud te eſt, videntur addita explicādi gratia à Septuaginta ſenioribus, quæ à noſtro Latino Interprete fideliter reddita ſunt. Itaque non oportet quærere, vt multi faciunt, cur ſubſtantiam latinus Interpres poſuerit pro vo voce hebraica, quæ ſpem, vel expectationem ſignificat. Latinus enim Interpres, non ſubſtantiam pro expectatione poſuit; ſed addidit ad verba hebraica, id quod Septuaginta Interpretes addiderunt. Simile eſt in Pſalmo 21. vbi legimus, Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? Illud enim, reſpice in me, non habetur in hebræo codice, ſed additum eſt à Septuaginta Interpretibus, & inde tranſlatum eſt ab Interprete latino in editionem vulgatam.

XII. **Ab omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobrium inſipienti dediſti me.**

Quoniam dixit ſe terrena contemnere, & ſolum Deum expectare, & in eo ſpes ſuas omnes collocaſſe: conſequēter adiungit, de peccatis in Deum ſollicitum ſe eſſe, non autem de opprobrijs hominum. Ab omnibus, inquit, iniquitatibus meis erue me, ideſt, quia ſola peccata ſunt, quę mihi ad te viam impedire poſſunt, & quæ ſola vera sūt mala; ideò precor, vt ab illis me liberes, & quidem omnibus, non præteritis tantùm, ſed etiam futuris, illa delendo, iſta impediendo. Quo loco notandum eſt, viros etiam perfectos, qui terrena deſpiciunt, & ad Deum toto corde anhælant, habere sēper aliquid, quod ſibi petant ignoſci; & ſollicitos eſſe debere pro quotidianis peccatis quotidianas Deo pces offerre. Opprobrium inſipienti dediſti me. Hæc pars verſiculi coniūgitur cum ſequentibus hoc modo, Tu quidem opprobrium inſipiēti dediſti me; ego autem obmutui, & non aperui os meum. Significat autem, ſe propterea quod diceret, vana eſſe & cōtemnenda præſentia, & in ſolo Deo ſpem eſſe ponendam: derideri ſolitum ab inſipientibus, qui non capiunt quæ Dei ſunt. Quomodo etiam dicit Euangelium de Chriſto Domino Luc. 16. Audiebant hæc omnia Phariſæi, qui erant auari, & deridebant illum. In hebræo habetur contraria ſententia, nimirum, opprobrium inſipienti non pones me. Sed anteponenda eſt lectio Septuaginta Interpretū, vt ſanctus Ambroſius admonet: quoniam ſequentia verba, Obmutui, & non aperui os meum, manifeſtè docent, Dauidem audiuiſſe opprobria inſipiētium, & ſic etiam legunt, & exponunt Auguſtinus, Chryſoſtomus, & alij veteres Patres. Ipſe etiam ſanctus Hieronymus, qui in verſione ex hebræo poſuit particulam negantem, tamen in commentario legit, & exponit hunc locum ſine tali particula. Proinde videtur ea particula irrepſiſſe in textum hebraicum poſt tēpora Septuaginta Interpretum.

Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti, amoue à me plagas tuas. XIII.

Cùm opprobria ab inſipientibus audiui, non reſpondi, neque defendi me, ſed obmutui, ideſt, ita me geſſi, ac ſi mutus fuiſſem: imò etiam non aperui os meum, ſed ita me geſſi ac ſi ſurdus fuiſſem

fuissem, neque opprobria illa audiuissem. Qui enim muti sunt, & non surdi, aperiunt os suum, & conantur respondere, cùm aliquid audiunt; qui autem surdi sunt, & muti, neque loquuntur, neq; aperiunt os suum. Reddit autem rationem, cur obmutuerit, & non aperuerit os suum, Quoniam, inquit, tu fecisti, nimirum, vt opprobria in me iactarentur: tu enim es, qui posuisti me opprobriũ insipientibus. Et hanc eandem rationem reddidit idem Dauid, quãdo obmutuit ad maledictiones Semei, 2. Reg. cap. 16. Sinite, inquit, illum vt maledicat, Dominus enim præcepit ei, vt malediceret Dauid, & quis est, qui audeat dicere, quare sic fecerit? Vbi tamen obseruandũ est, Deum non præcipisse Semei, vt malediceret Dauidi præcepto eiusmodi, vbi obedientia laudaretur; scimus enim Semei grauiter peccasse maledicendo Dauidem; & propter hoc postea fuisse à Salomone punitum: sed dicitur Deus præcepisse Semei, vt malediceret, quoniam videns malam Semei voluntatem, vsus est illa mala voluntate, quam ipse non fecerat, ad humiliandum, & corripiendum Dauidem. De qua re vide sãctum Augustinum lib. de gratia & libero arbitrio cap. 20. & sequentibus, vel si vis fusius aliquid tractatum legere, vide in Controuersijs nostris lib. 2. de amissione gratiæ, & statu peccati cap. 13. & sequentibus. Amoue à me plagas tuas, quasi dicat, libenter accipio contumelias, & opprobria insipientium, quæ tu ad meam humiliationem paterna seueritate ordinasti; sed plagas tuas ferre non possum, ideò precor, vt eas à me omnino remoueas. Vocat enim plagas Dei, flagella & supplicia, quæ Deus iratus immittit, vt non pater, aut medicus, sed vt Iudex, de quibus in Psalmo superiore dixit: Domine ne in furore tuo arguas me. Tales plagæ sunt excæcatio, obduratio, sensus reprobus, & ipsa damnatio ad ignem sempiternum.

XIIII. A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus, propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius, verumtamen vanè conturbatur omnis homo. XV.

Explicat, cur tantopere cupiat à se remoueri plagas Dei, & dicit causam esse, quoniam expertus est in seipso, & in alijs quàm intolerabiles sint eiusmodi plagæ: de se primum ita dicit, A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus, idest, ego ipse fortitudinem, & potentiam, siue grauitatem manus tuæ percutientis expertus defeci, & planè consumptus sum, & perij in increpationibus, idest, in illa crudeli increpatione, quando in furore tuo arguisti me. Hoc autem Dauidi contigit, quando ob peccatum adulterij commissum, Deus in pœnam huius peccati, permisit illum cadere in peccatum homicidij, quod est grauius, & in tantam cæcitatem, vt per multos menses non redierit ad se, neque statum suum, idest, mortem animæ suæ cognouerit: nullum enim est supplicium grauius, quàm, quando pœna peccati est aliud peccatum. Quod enim peccatum sit aliquando pœna peccati, & quidem pœna horribilis, & timenda super omnes pœnas, docet Apostolus Roman. 1. Qui cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua; & infra, Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ; & infra, Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea, quę non conueniunt. Vide de hoc flagello sanctum Augustinum lib. 5. in Iulianum cap. 3. Deinde addit Propheta de alijs peccatoribus, hac plaga crudeli à Deo punitis, Propter iniquitatẽ corripuisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam eius, idest, propter peccata præcedentia corripuisti in furore tuo hominem peccatorem, & fecisti vt anima

ma eius contabesceret instar araneæ, quæ laborat in texenda tela, vt capiat muscas, & interim ipsa exsiccatur, & consumitur. Sic enim animæ hominum carnalium iusto Dei iudicio perpetuo laborant in rebus temporalibus acquirendis, & in eo labore consumũt ingenium, & mentem, & inde anima exsiccatur omni humore gratiæ, vt ne cogitent quidem de salute sua, neque vllo desiderio tangantur verę felicitatis. Contra quam animæ ariditatem desiderabat in alio Psalmo idem Propheta adipem, & pinguedinem spiritualem dicens: Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea. Concludit Propheta, Verumtamen vanè conturbatur omnis homo, idest, omnis homo, cuius anima tabescit sicut aranea, vanè conturbatur, frustra laborat, sine vlla causa tot contẽtionibus agitatur. Quid enim prodest homini, si vniuersum mũdum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Sed hoc loco multa obseruanda sunt: primo verba illa in increpationibus, in textu hebraico & græco, & apud Ambrosium & Hieronymum coniungi cum verbis sequentibus, nimirum sic, In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem: tamen apud Augustinum, & in nostris communibus libris, coniungi cum superioribus, nimirum cum illis, A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus; sed vtroque modo sensus constat. Secundo nota, sanctum Hieronymum ex hebręo non vertere, araneam, sed tineam: sed credibile est vocem hebraicam vtrumque significare. Certè similitudo magna est inter araneam, & tineam; vt enim aranea texendo telam se exiccat, ita etiam tinea rodendo pannum se ipsa interimit. Tertio nota, vbi nos habemus ex græco textu, animã eius, in hebraico haberi, desiderabile eius; proinde Septuaginta Interpretes non tam verbum reddiderunt, quam exposuerunt. Verè enim anima ratione prædita est id quod in homine est maximè pulchrum, preciosum, & desiderabile: ipsa enim imago Dei est, ipsa æterna est, ipsa capax est æternæ felicitatis, & per illam communicamus cum Angelis, vt per carnem communicamus cum bestijs; proinde incredibilis cæcitas est, propter explendas carnis appetitiones, perdere quod in nobis est summè preciosum, & desiderabile. Quarto nota, non haberi in hebræo, vel græco textu verbum, conturbatur, sed solùm, vanè omnis homo, siue vanitas omnis homo. Cæterum latinus Interpres addidit verbũ explicationis gratia, & addidit illud, quod supra habetur versu 9. Nota vltimo, non deesse, qui hos duos versus exponant vel de flagello temporalis calamitatis, vel de paterna correptione, quæ facit homines, qui antea dura ceruice erant, molles, vt araneas, idest, humiles, & contritos. Sed in his, quæ non sunt contra fidem, & obscurissima sunt, licet vnicuique abundare in sensu suo. Nobis illa verba, Amoue à me plagas tuas, facilè persuaserunt, hic non agi de flagello temporali, cùm Psalmo superiori dixerit idem Dauid, Ego in flagella paratus sum: neque de paterna correptione, sed de correptione illa terribili, quam Iusti maximè horrẽt; paternam enim correptionem, quæ humiles, & contritos reddit, Iusti diligunt, & expetunt, non horrent, aut fugiunt. Similitudo quoque araneæ tabescentis nihil boni nobis significare visa est. Non tamen reprehendimus, sed laudamus potius explicationes aliorũ, quæ prosunt ad ædificationem, quamuis non videantur nobis literales.

Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam; auribus percipe lacrymas meas. XVI.

Magno affectu Psalmum concludit orans Deum; quid autem oret paulo post explicabitur. Interim illud sciendum est, per orationem intelligi simplicẽ petitionem, per deprecationem autem vehementem clamorem, vt vox hebraica demonstrat, per lacrymas autem affectum, cuius vox magis resonat

coram

eoram Deo, quàm vlla verba. In hebræo & græco, vt nunc se habent, continuantur cum hoc versiculo verba illa, ne sileas, quæ nos habemus in sequēti versu, & eo modo tribus nominibus tria verba respondent hoc modo, Exaudi orationem meam, deprecationem meam auribus percipe, & ad lacrymas meas ne sileas. Cæterum nostram lectionem habent veteres Patres, Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus in commentarijs huius loci, & verba hebraica remotis distinctionibus, quas Rabini addiderunt, optimè distinctionem librorum nostrorum recipiunt.

XVII. **Ne sileas, quoniã aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei.**

Adhuc postulat exauditionem, & nō dum explicat petitionem; sed loquitur ad eum, qui scit, quid desideret spiritus. Ne sileas, inquit, idest, responde petenti, ne despice clamantem, qui enim silet audita petitione, idem facit, ac ille, qui non vult concedere quod petitur. Reddit autem causam, cur debeat audire, dicens, Quoniam aduena sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei, idest, quoniam tu nosti, & apud notitiam tuam est, quod ego non sim ciuis huius mundi, sed aduena & peregrinus, ac per hoc ciuis ciuitatis supernæ Hierusalem, quamuis hic interim degam; decet autem vt audias ciuem ciuitatis tuæ in exilio positum, & ex peregrinatione sua ad te clamantem. Notat hoc loco S. Ioannes Chrysostomus, magnum virum & spiritualem fuisse Dauidem, qui cùm Regni gloria & opibus terrenis abundaret, tamen verè agnouerit se aduenam, & peregrinum in terra.

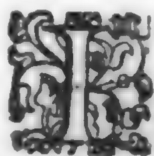
XVIII. **Remitte mihi vt refrigerer priusquam abeã, & amplius non ero.**

Hic iam exponit petitionem suam, & est illa, de qua dicitur in Psal. 31. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Petit igitur cum clamore, & lacrymis veniam peccatorum, vt pacata conscientia, de peregrinatione ad patriam lætus perueniat, atque in summa gratiam & gloriam petit, quæ est illa petitio, quam soli, & omnes illi toto corde Deo proponunt, qui mundi vanitatem agnoscunt. Ait igitur, Remitte mihi, vel vt S. Hieronymus vertit, Parce mihi, vel vt ad verbũ ex hebræo verti posset, Desine à me, id est, ne sis durus exactor, non instes pro solutione debitorum, desine à me repetere, quæ male dissipaui. Vt refrigerer priusquam abeam, idest, vt ante discessum ex hac vita refrigerer, intelligens mihi peccata esse remissa: nisi enim hic remiseris, non ibo ad requiem, sed ad carcerem. Dic igitur animæ meæ, salus tua ego sum, antequã de corpore egredi iubeatur. Et amplius non ero, aduena videlicet, & peregrinus, sed ciuis Sanctorum, & domesticus Dei. Vel, antequam abeam, & amplius non ero, idest, antequam discedam ex hac vita, & amittam omnem vitam: qui enim post hanc vitam, non habet æternam vitam, consequenter habet æternam mortem, & quoddam non esse, cùm lōgissimè absit ab eo qui est. Sunt enim & viuunt, qui damnati sunt ad inferos, sed dicuntur non esse, nec viuere, quoniam ideò solùm habent esse, & viuere, vt semper moriantur, & non esse desiderent. Posteriorem sensum habet S. Augustinus, vtrumque autem attingit S. Ambrosius.

PSALMVS XXXIX.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Psalmus Dauid.

IN titulo nihil est noui. Psalmum hunc nonnulli ex recentioribus nimis humiliter exponunt, referentes eũ ad morbum corporalem Dauidis; de quo morbo nihil legimus in Scripturis, sed tantum in fabulis Rabinorum. Beatus Paulus ad Hebr. 10. de Christo exponit nonnulla, quæ

quæ in hoc Psalmo dicuntur, quæ Dauidi non conueniunt vllo modo. Quædam etiam alia sunt, quæ ad Dauidem accommodari non possunt, vt illa, In capite libri scriptum est de me; & illa, Ego autem mendicus sum, & pauper. Rectè igitur S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus, & Euthymius Psalmum hunc totum de Christo, & Ecclesia exponunt, idest, de capite, & corpore, ita vt Christus semper loquatur; sed primò in persona corporis sui, deinde in persona sua.

Explicatio Psalmi 39.

I. **Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi.**

Christus in persona populi sui exponit longam expectationem redemptionis. Expectauit enim supra quatuor annorum millia, dum interim per Patriarchas, & Prophetas, partim figuris, partim oraculis promitteretur liberatio à miserijs, in quas per peccatum primi hominis genus humanum ceciderat. Expectans, inquit, expectaui Dominũ, idest, longo tempore, sine intermissione expectaui Dominum miserantem, visitantem, & liberantem populum suum. & intendit mihi, idest, & tandem à mea spe fraudatus non fui: nam ad me audiendum intendit aures suas. Ex hebræo colligitur illud, intendit mihi, propriè significare, inclinauit se ad me, siue, extendit se ad me, nimirum, audiendum.

II. **Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis.**

Explicat quod dixit, intendit mihi, dicens, intendit mihi; nam exaudiuit preces meas: & effectus exauditionis fuit, quando eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis. Per lacum miseriæ intelligitur profunda fouea; nam vox hebraica, bor, significat cisternã, & vox hebraica saon, significat tumultum, confusionem, desolationem, & similia. Describitur igitur locus profundus carens lumine, & luto putrido plenus, in quem multi deciderint, ex quorum motu, & eiulatu existat tumultus, & confusio magna, quam Septuaginta Interpretes generatim miseriam appellarunt. Hic status est impiorum, qui carent lumine notitiæ Dei, & mandatorum eius, & infixi sunt in limo carnalium cupiditatum; ex quibus non solùm fit, vt nõ possint ambulare ad æternam felicitatem, sed perpetuò inter se tumultuentur, & contendant. Ab hoc profundo liberat nos gratia Redéptoris, cùm incipimus per fidem cognoscere verum Deum, & vera, ac sempiterna bona, & per spem, & charitatem liberari à cupiditatibus terrenis, & pacem Dei, atque animæ tranquillitatem possidere. Illud autem obseruandum est cum S. Augustino, eum qui exauditus dicitur, vt educeretur de lacu, iam caput sustulisse, & agnouisse miseriam suam, & ideò de profundo clamare cœpisse. Deus enim inspirat electis suis, adhuc in peccato manentibus, spiritum fidei, & timoris, & inuocationis, sine qua præueniente gratia nemo vnquam de profundo clamaret; sed contemneret potius Deum, & salutis monita, iuxta illud Prouerbiorum 18. Impius cùm in profundum malorum venerit, contemnit.

בּוֹר
שָׁאוֹן

Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. III.

Ille qui ceciderat in lacum miseriæ, de via ceciderat in qua posuerat eum Deus initio creationis, vt per eam recto, & facili tramite perueniret ad Regnum: ideò qui postea illum eduxit de lacu miseriæ, & luto fæcis, in viam restituit, & viam stabilem, ac firmam, nec minus rectam, & planam. atque hoc est quod ait, Et statuit supra petrã pedes meos, idest, pedes meos, quos de profundo, & lutoso lacu eruit, statuit supra altam, & firmam petram; petra autem erat Christus, qui de se ait, Ego sum via, veritas, & vita. itaque statuit supra fidem, & doctrinam, atque exempla Christi, pedes iustificatorum,

vt

vt sequantur vestigia eius. Et direxit gressus meos, idest, non solùm constituit pedes meos in via lapidibus strata, sed etiam in via recta, & sic direxit gressus meos in viam pacis.

IIII. Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro.

Ex eo quòd constituit Deus me in via firmissima, & rectissima, factum est vt cœperim cantare canticum nouum; antea siquidem, vt eram homo vetus, ita cantabam cantica vetera de amoribus mundi; sed renouatus spiritu mentis meæ cœpi cantare canticum nouum de amore Dei: quod canticum ipse Deus immisit in os meum: & ipsum idem est carmen Deo nostro iucundissimum. In hebræo pro illo, carmen Deo nostro, habetur, laudem Deo nostro. Itaque carmen Deo nostro debet intelligi, carmen laudis Dei nostri; & hoc est canticum nouum, de quo diximus supra: qui enim canit amores mundi, mũdum sine dubio laudat; & qui canit amores Dei, Deum sine dubio laudat.

V. Videbunt multi, & timebunt & sperabunt in Domino.

Populus Dei iam liberatus à lacu miseriæ, siue idem Christus in persona populi iam liberati, prædicit multos ad eorum exemplum liberandos. Multi, inquit, videbunt lacum miseriæ, & liberationem aliquorum, & timebunt, & sperabunt in Domino, idest, timebunt lacum, & sperabunt in liberatore. Hoc enim est initium salutis, cùm Deus per gratiam suam incipit aperire oculos interiores hominibus peccatoribus, vt videant statum peccati miserrimum, & simul cognoscant à quo liberari possint, & inde timere, & sperare incipiant.

VI. Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas.

Hæc est quasi adhortatio, & laudatio inuitans homines ad imitandos liberatos: Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, idest, ille verè felix est, qui spem suam verè ponit in Domino, qui solus omnipotens, & misericors est, & ideò potest, & vult de omni miseria liberare eos, qui sperant in se. Illud, nomen Domini, significare potest inuocationem, siue notitiam familiaritatis, siue potentiam, & auctoritatem, siue simpliciter ipsum Deum. Addit ad maiorem explicationem, & non respexit in vanitates, & insanias falsas, idest, non respexit ad auxilium alicuius alterius, ac præsertim non respexit ad auxilium rerum vanissimarum, & fallacium, quæ saluare non possunt, vt respiciunt homines vani, & stulti. Nonnulli, vt Euthymius, & aliqui moderni, referunt vanitates ad idola gentium, & insanias falsas, ad vaticinia oraculorum gentilium. S. Hieronymus vertit ex hebræo, Ad superbias & pompas mendacium; sed communis explicatio Sanctorum Ambrosij, Hieronymi, Augustini, & Chrysostomi in commentario huius loci, generalis est, vt per vanitates intelligantur omnia vana auxilia, siue in hominibus, siue in rebus alijs creatis; & per insanias falsas intelligantur eadem falsa, siue fallacia auxilia, quæ etiam insaniæ dici possunt, idest, res insanæ, quæ non eligerentur nisi ab insanis. Eiusmodi sunt præter cætera, prædictiones Astrologorum, vel incantationes Necromanticorum, vel obseruationes, & auguria, quibus multi credunt, & confidunt, sed vanissimi, ac stultissimi sunt.

Multa fecisti tu Domine Deus meus, mirabilia tua, & cogitationibus tuis, non est qui similis sit tibi. VII.

Transit nunc ad explicandum mysterium altissimum redemptionis humanæ, per quod educti sunt, & educentur plurimi de lacu miseriæ, & luto fæcis: & primo generatim significat mirabilia esse opera Dei. Multa, inquit, fecisti tu Domine mirabilia tua, idest, multiplicasti mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi, idest, & in cogitationibus siue, in adin-

uentionibus sapientiæ tuæ non est qui tibi perfectè similis sit, ita vt tibi comparari possit. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Non inuenio ordinem coram te, pro eo quod nos habemus, non est qui similis sit tibi; sed Septuaginta Interpretes clarius interpretati sunt verba hebraica: nam verbum harac, non significat solùm ordinare, sed etiam æstimare, æquare, cõparare. Itaque rectè ad verbũ sic verteremus, Nõ est, qui tibi cõparari, vel æquari possit; quod idẽ est cũ eo, quod nos habemus in græco, non est qui similis sit tibi.

ערך

VIII. Annunciaui, & loquutus sum: multiplicati sũt super numerum.

Reddit rationem, cur nemo possit cum Deo comparari, quo ad opera mirabilia, & cogitationes profundas, & ait, Annunciaui & loquutus sum, idest, manifestaui aliqua eiusmodi opera per Prophetas, per sapientes homines, per ipsa elementa mundi: nam cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum; sed multiplicata sunt super numerum, idest, tam multa sunt, vt numerari non possint, proinde neque annuntiari, & manifestari omnia possunt. Ex hebræo posset etiam hic esse sensus, Maiora sunt, quam vt enarrari queant: nam ad verbum sic habetur, Roborata sunt præ enarrari, siue, præ numerari, idem enim verbum significat numerare, & narrare; & fortasse de industria posuit Propheta verbum ambiguum, vt ad vtramque significationem referretur. Verè enim opera Dei, etiam si solùm naturalia respiciamus, roborata sunt, siue creuerunt tam quoad magnitudinem, quàm quoad multitudinem, vt neque enarrari, neque numerari possint: nam in singulis rebus etiam minimis, vt in vna arbuscula, in vno animalculo, in vno flosculo tot sunt mirabilia, vt ne summi quidem Philosophi eorum rationẽ inuestigare potuerint. Sed hoc loco illud est obseruandum, quod cùm hæc verba referuntur ad Christum, intelligendum est mirabilia Dei non esse inenarrabilia, vel innumerabilia respectu ipsius Christi, sed respectu nostri: ipse enim, qui fecit opera illa mirabilia nouit exactissimè magnitudinem, & multitudinem ipsorum; sed mortales homines capaces non sũt tantæ scientiæ. Sancti Patres Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus in commentarijs, quia legerunt vt nos nunc habemus, multiplicati sunt super numerum, retulerunt hunc totum versiculum ad conciones Christi, & audientium persuasionem, vt sensus sit, Annunciaui, & locutus sum mirabilia tua, & multiplicati sunt ij, qui crediderunt super numerum, idest, innumerabiles crediderunt; posito numero infinito pro finito per hyperbolem, vel, crediderunt multi super numerum præordinatorum ad vitam æternam, quia multi reprobi cum Electis in areã Domini, siue in rete dominicum intrauerunt. Et potest ad hunc sensum non difficulter accommodari codex hebraicus: nam vbi habemus præ numerari, mutatis punctis, potest fieri, præ numero, vt notum est intelligentibus. Et quidem hæc explicatio vera est, sed non ita perfectè respondet textu originali, neque tam aptè connectit hunc versiculum cum superiori, vt expositio prior, quæ est Euthymij, & aliorum, & est conformis versioni S. Hieronymi, neque contraria est editioni nostræ vulgatæ: illud enim multiplicati sunt, vel est error librariorum, vt multi suspicantur; & scriptum est, multiplicati, pro, multiplicatæ, idest, cogitationes, aut multiplicata, idest, opera mirabilia: vel certè ipse Interpres posuit genus masculinum, dicens, Multiplicati sunt, quia respexit ad nomen græcum, quo significantur cogitationes, quod est generis masculini, videlicet διαλογισμοί. Simile quid habemus Sap. 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Vbi, illud, hoc, &, illud, quod, referuntur ad spiritum Domini, & debuisset scribi, Et hic qui continet omnia, secundùm grãmaticam latinam; sed Interpres posuit genus neutrum, quia spiritus græcè, est generis neutri, videlicet πνεῦμα.

IX. **Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi.**

X. **Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi ecce venio.**

Mirabilia verè sunt omnia, quæ fecit Deus, & in omnibus relucent profundissimę cogitationes eius; sed omnibus alijs quasi in infinitum excellunt opera redemptionis humanæ. Quid enim maius cogitari potest, quàm Deum descendere ad formam serui, & fieri mendicum, & pauperem, vt homo educatur de lacu miseriæ, & ad summum cælum euehatur? Eundem etiam Deum in forma serui virgis cædi, atque inter latrones crucifigi, vt seruos exaltet inter Angelos ad consortium Regni sempiterni? & hæc omnia iustissimè, sapientissimeq. sine vlla iniuria, imò verò cũ summa gloria Diuinitatis fieri? Hoc igitur admirabile mysterium in sequentibus versiculis, Christus ipse per linguam, & calamum Dauidis exponit. Sacrificium, inquit, & oblationem noluisti, hoc est, non voluisti placari sacrificio pecorum, neque oblatione panũ, vel thuris; sed victima infiniti precij; ideò corpus mortale assumere me voluisti, vt per obedientiam vsq. ad mortem, expiarē primi hominis inobedientiam: & quoniam holocaustum pecorum, & sacrificium pro peccato non admisisti, idcirco dixi, ecce venio, vt ego ipse fiam sacerdos, & sacrificium, quo placatus humano generis, educas homines de lacu miseriæ, & de luto fecis. Multa sunt hoc loco notanda, primo per sacrificium, & oblationem non intelligi hoc loco actionem sacrificandi, vel offerendi, sed hostiam mactandam, vt agnum, aut vitulum, & donum offerendum, vt panem, vel quid aliud: nam in hebræo est zebach, & mincha; & S. Paulus Hebr. 10. legit, hostiam, pro eo quod nos habemus sacrificium. Notandum secundo, non esse contrarium quod hic dicitur, sacrificium, & oblationem noluisti, tot præceptis Domini de sacrificijs offerendis, quæ habentur in Leuitico: nã voluit quidē olim Deus sacrificia, oblationes, & holocausta, & victimas pro peccato, sed voluit ad significandam, non ad faciendam expiationem: nã vt docet Apostolus in epist. ad Hebr. cap. 10. Impossibile erat sanguine hircorum, & vitulorum auferri peccata. Tertio notandum vulgatam latinam editionem, quæ habet, Aures autem perfecisti mihi; non conuenire cum hebraico textu, neque cum græco: nam in hebræo habetur, Aures autem fodisti mihi; in grẹco verò, Corpus autem perfecisti mihi. Sed lectio illa, quæ habet, corpus autem perfecisti mihi, nullo modo reijci potest, quia non solùm habetur in textu græco, & recipitur à Patribus latinis, & græcis, vt Ambrosio, & Augustino, Chrysostomo, & Theodoreto; sed etiam approbatur ab Apostolo ad Hebr. 10. & fortasse in textu hebraico antiquo, quem habuerunt Septuaginta Interpretes, erat vox aliqua, quæ corpus significaret. Lectio quoque latinæ editionis, Aures autem perfecisti mihi, reijci non potest, tum quia lectio illa est etiam antiquissima, vt perspicuum est ex Chrysostomo in secunda expositione huius Psalmi, & Hieronymo in commentario huius Psalmi; tum quia latina vulgata editio approbata est in Concilio Tridentino, & potest facilè concordari cum lectione græca & hebraica. Nã verbum hebraicum, carà, non solùm significat fodere, sed etiam præparare, siue apponere, vt notum est ex lib. 4. Reg. c. 6. vers. 22. vbi parare mensam, & appositio ciborum significatur per hoc idem verbum, carà. Idem autem est, aurem apposuisti mihi, &, aurem perfecisti mihi: neque diuersa sunt, corpus perfecisti mihi, &, aures perfecisti mihi, nisi quod prior locutio est propria, posterior est figurata; qui enim dicit, Aures perfecisti mihi, ex parte significat totum: & nomē siue causa per aures, potius quàm per aliud membrũ significatur hoc loco totum corpus; quoniam aures sunt instrumenta, per quę accipiuntur præcepta superiorum,

[marginal Hebrew: זֶבַח מִנְחָה כָּרָה]

quibus debetur obedientia, iuxta illud Psal. 17. In auditu auris obediuit mihi. Christus autem od id potissimum corpus humanum accepit, vt Patri Deo per obedientiam in forma serui obediret, & obediendo pro peccatis totius mundi satisfaceret. Ego veni, inquit ipse Ioan. 5. & 6. non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me. & Ioan. 4. Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. & Ioan. 8. Quæ placita sunt ei facio semper. Sola restat illa lectio, Aures autem fodisti mihi, quæ non videtur recipienda, vt neque expositio illorum, qui verba illa, Aures autem perfecisti mihi, significare volunt, aures purgasti, siue, aperuisti, vt idem sit, quod fodisti, idest, aperuisti. Hæc enim lectio non habetur in commentarijs vllius veteris Patris, quod ego sciam; & videtur repugnare veritati mysterij: qui enim dicit, Aures fodisti, vel purgasti mihi, significat se habuisse aliquando aures clausas, vel immundas. Christus autem, qui hic loquitur, semper habuit apertas, & purgatissimas, vt nnnquam verè potuerit dicere, Aures fodisti, vel aperuisti, vel purgasti mihi. Notandum quarto, illa verba, Holocaustum, & pro peccato, non significare, holocaustum esse sacrificium pro peccato; distinguuntur enim eo loco duo genera sacrificiorum, videlicet holocaustũ, & sacrificium pro peccato: nam in hebræo est, holocaustum, & peccatum; sed nomine, peccati, intelligitur sacrificium pro peccato, vt etiam apud Apostolum 2. Corinth. 5. Qui peccatum nõ nouit, pro nobis peccatum fecit. Igitur sensus est, holocaustum, & sacrificium pro peccato non postulasti. Meminit autem in his duobus versiculis omnium generum sacrificiorum veterum, vt ostendat omnia fuisse figuras sacrificij Christi. Nam, vt scribit S. Leo serm. 8. de passione Domini, omnes differẽtias hostiarum vna corporis & sanguinis Christi implet oblatio. Notandũ quinto illud, Tunc dixi, ecce venio, referri ad tẽpus, quo Deus decreuit, nolle admittere sacrificia veteris Testamẽti pro expiratione: tunc enim vbi Deus hoc decreuit, dixit filius Dei, Ecce venio ego, vt per sacrificium corporis, & sanguinis mei reconciliato impleatur.

In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuã: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. XI.

Exponit iam ad quid veniat, cum dixerit, Ecce venio, & ait, venio vt faciã voluntatem Dei, sicut de me scriptum est. Voluntas autem Dei erat, vt per oblationem corporis sui ad passionem, & mortem sanctificaret nos. Sic enim hunc locum exponit Apostolus ad Hebr. 10. vbi postea quam citauit hunc locum Psalmi, addit, In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. In capite libri scriptum est de me. S. Ambrosius intelligit per caput libri, initium libri Geneseos, vbi scriptum est, Hoc nunc os ex ossibus meis, & relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Quod exponit Apostolus ad Ephes. 5. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. S. Augustinus exponit, hoc dictum esse de principio libri Psalmorũ, vbi dicitur de Christo, In lege Domini voluntas eius. S. Ioannes Chrysostomus, Euthymius, & Theodoretus, intelligunt generatim de libris Prophetarum, in quibus plurima de Christi passione scripta sunt: neq. putant vim esse faciendam in illa voce, in capite, quoniam in hebræo non habetur, in capite, sed in volumine libri. S. Hieronymus in commentario, vt etiam Chrysostomus in secunda expositione, intelligit per caput libri, initium Euangelij secundùm Ioannem, vbi scriptum est, In principio erat Verbum, &c. & infra, Et Verbum caro factum est. Non desunt, qui per caput libri, intelligunt initium libri vitæ, de quo libro vitæ multa dicuntur in Psalmo 68. Daniel 12. Luc. 10. Philip. 4. & Apoc. 20. & 21. & quadrat in hunc librum, quod dicitur hoc loco secundùm hebraicas voces in volumine libri, siue, in libro inuolu-

uoluto, & clauso. Liber enim vitæ, in quo scripta sunt nomina prædestinatorum, clausus est, quia non potest hoc tempore legi, sed constat tamen in capite eius libri, Christum scriptum esse, eiusque passionem, & mortem. Hæc omnia probabilia sunt; sed videtur simplicissima, & maximè literalis expositio, si nomine capitis intelligatur summa totius libri diuinarum Scripturarum. Siquidem in textu hebraico, ideò non habetur in qua parte libri hoc scriptum sit, sed dicitur, In volumine libri scriptum est de me, quasi dicat, in toto volumine, quia summa totius Scripturæ Christum loquitur: Dominus enim dixit Luc. vltimo, Oportet impleri, quæ scripta sunt in lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis de me, & ibidem, Interpretabatur duobus discipulis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant, incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis. Et Ioan. 5. idem Dominus dixit in genere, Scrutamini Scripturas, quia illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Et quod habetur in textu græco, & latino, In capite libri, aptè exponi potest, in summa libri: nam & grecè & latinè, dicitur caput non solum initium libri, sed etiam id quò omnia referuntur. Nam & recapitulare, est in summam redigere, & capita librorum distingui solent iuxta ea, ad quæ reuocantur partes principales librorum. Et hoc modo accipitur quod ait Apostolus ad Hebr. 8. Capitulum super ea, quæ dicuntur, talem habemus Pontificem, idest, summa eorum quæ dicũtur, est, quod talem habemus Pontificem, &c. Quoniam igitur non ait hoc loco Dominus, In capite primi libri, vel in capite primo libri, sed generatim in capite libri, rectè dixerunt Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius hoc loco, In capite libri, significare totum volumen diuinarum Scripturarum: id enim coincidit cum eo quod nos dicimus, summã totius Scripturæ ad Christum pertinere: ipse enim est finis legis ex Apostolo ad Rom. 10. Dicit igitur Dominus, In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, idest, Scripturæ omnes testantur me ad hoc venturum fuisse in mundum, vt facerem voluntatem tuã, tibi per omnia accuratissimè obediendo. Deinde conuersus ad Patrem addit, Deus meus volui, idest, libentissimè acceptaui decretum tuum, & legẽ tuam in medio cordis mei, supple, posui, idest, nihil maiori affectu desideraui, quàm implere legem tuam. De iustis dicitur in Psal. 36. Lex eius in corde ipsius: sed de capite iustorum, legem tuam in medio cordis mei posui. Et qui sunt Christi, spiritum hũc Christi habere debent, vt legem Domini rebus omnibus anteponant, eamque in medio memoriæ, in medio intelligentiæ, & in medio voluntatis semper habeant. Non multum refert quòd in hebræo, & græco est, In medio ventris mei: agitur enim de ventre animæ, non corporis; in anima verò cor, & venter idem omnino sunt,

XII. Annunciaui iustitiam tuam in Ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo Domine tu scisti.

Quamuis diuinæ voluntatis finis pręcipuus fuerit, vt Christus pro humano genere moreretur; voluit tamen Deus Pater, vt Christus antea assiduè prædicaret, & prædicatio veritatis esset quasi via ad passionem; & ipse non solùm Redemptor, sed etiam Doctor, & Magister esset generis humani: ideò nunc dicit, Annunciaui iustitiam tuam, idest, prædicaui legem tuam iustissimam, & etiam opera veræ iustitiæ, quæ tu ab hominibus requiris: & hoc prædicaui palam, & publicè audientibus innumerabilibus populorum turbis: & tu Domine testis esse potes, quia id feci, & faciam deinceps. Et verè tota vita sua Christus prædicauit, ab infantia prædicare cœpit exemplo suo contemptum rerum visibilium, modestiam, temperantiam, humilitatem. Deinde à Baptismo, in quo dictum est à Patre, Ipsum audite; prædicare cœpit etiam verbo, neque cessauit vsque ad

mortem per se prædicare, & prædicationem postea per Apostolos continuauit, & continuabit vsque ad mundi consummationem per Apostolorum successores.

XIII. **Iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam, & salutare tuum dixi.**

Multi prædicant, dũ spes lucri adest, vel timor damni non terret; sed cessante spe, vel vrgente timore, abscondunt in corde suo prædicationem veritatis, neque eam foris erumpere sinunt. Ab ijs vitijs longissimè Christus abfuit, & nos exemplo suo docet, vt idem faciamus: ideò dicit, Annunciaui iustitiam tuam, & neque per negligentiam, neque per vllum timorem illam vnquam abscondi in corde meo. Quod autem dixit de iustitia, quam à nobis Deus exigit, videlicet quod eam annunciauerit, & non absconderit, idem nunc subiungit de iustitia, & misericordia, quæ est in ipso Deo: nam iustitiam vocat veritatem, idest, fidelitatem, per quam fideliter reddit vnicuique secundùm opera sua; & misericordiam vocat salutare, idest, salutem, quam misericorditer præbet sperantibus in se. Ait igitur, Veritatem, & salutare tuum dixi, idest, Annunciaui quoque veritatem, quæ in te est, manifestans omnibus quam fideliter reddas ineffabilia præmia iustis, & horrenda supplicia iniustis; & simul annunciaui salutare tuum, idest, quam misericorditer salues omnes, qui in te spem suam constituunt.

XIV. **Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.**

Quam paulò ante vocauerat salutare, nunc expressius vocat misericordiam, & cum veritate, idest, cum iustitia coniungit. Dicit, igitur, Non abscondi propter vllum timorem, à concilio multo, idest, à multitudine populorum misericordiam, & iustitiam, quæ in te sunt; sed eas publicè, & liberè prædicaui. Hæc verissima esse manifestè colligimus ex Euangelio: nam Matth. cap. 5. 6. & 7. prædicauit Dominus iustitiam, quam nos facere debemus: & in varijs parabolis Matth. 13. 24. & 25. prædicauit iustitiam, & misericordiam Dei.

Tu autem Domine ne longè facias miserationes tuas à me: misericordia tua, & veritas tua semper susceperunt me. XV.

Transit nunc à prædicatione ad passionem: Et sicut ipse manifestauit hominibus iustitiam, & misericordiam Patris, ita nunc precatur Patrem, vt non differat misericordiam, & veritatem suam in ipso, per resurrectionem celerem ab omni passione, & morte liberando. Tu autem Domine, inquit, non longè facias miserationes tuas à me, id est, vides Domine Pater in quàm acerbam passionem incidi, quia non tacui manifestare hominibus iustitiam, & misericordiam tuam: ideò tu quoque non longè facias miserationes tuas à me, celeriter resuscitando: sicut hactenus misericordia tua, & fidelitas tua semper susceperunt me.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem. XVI.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me. XVII.

Reddit rationem, cur dixerit, ne longè facias miserationes tuas à me; & ait, Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. Verè enim passiones Christi plurimæ fuerunt, & simul omnes quasi agmine facto in eũ irruerunt. Cur autem tot fuerint eius passiones, causa fuit, quoniam peccata nostra, quæ ipse super se accepit, innumerabilia sunt. Comprehenderunt me, inquit, iniquitates meæ, idest, iniquitates omnium hominum, quas Pater

ter super me posuit, vt dicitur Isaiæ 53. & quas proinde meas fecit, vt super lignum in corpore meo illas portarem, illæ, inquam, omnes comprehenderunt me, Et non potui vt viderem, idest, tot sunt iniquitates quæ me comprehenderunt, vt non præualuerim videre quot sint. Nam multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, idest, superant multitudine sua numerum capillorum; capilli enim capitis tot sunt, vt numerari non possint: & ideò quasi obrutus multitudine tanta malorum defeci, & cor meum dereliquit me, id est, vigor ipse, & ipsa vita dereliquit me. Porrò quod hic dicit Christus, Non potui vt viderem, non est accipiédum propriè, quasi re vera non potuerit Dominus videre numerum peccatorum, ob nimiam eorum multitudinem: nam sine dubio nouit accuratissimè numerum peccatorum præteritorum, præsentium, & futurorum; sed loquitur more humano, & solum significare voluit peccata, quæ expiando suscepit, esse innumerabilia. Simile est quod dicitur Marci cap. 6. Et non poterat ibi virtutem vllam facere, & mirabatur propter incredulitatem eorum: poterat enim, si voluisset, virtutes in eo loco facere; sed dicitur non potuisse, vt significaretur incredulitas illius populi, ob quam non volebat in eo loco miracula facere. Sicut etiam non propriè mirabatur, quia admiratio nascitur ex ignoratione, quæ in Christo locum non habebat; sed dicebatur mirari, quia signum admirantis edebat, vt ostenderet, mirum esse, quod populus ille tanta incredulitate teneretur. Sanctus Augustinus versiculum hunc, & duos superiores vult accipiendos esse in persona membrorum infirmorum Christi, idest, fidelium imperfectorum: eius nos sententiam non reijcimus, sed ostendere voluimus, quomodo sint exponendi tres isti versiculi, si accipiantur scripti in persona Christi, vt verè in persona Christi scripti sunt versiculi præcedentes, quos Apostolus allegauit ad Hebr. 10. cum quibus isti continuari videntur.

Complaceat tibi Domine, vt eruas me, Domine ad adiuuandum me respice. XVIII.

Redit ad orationem, quam inchoauerat in versiculo quintodecimo, ac petit liberationem à tantis malis per celerem resurrectionem, vt supra diximus. Complaceat, inquit, tibi Domine, idest, placeat tibi Pater, quem etiam Dominum agnosco propter formam serui, quam accepi, placeat, inquam, vt eruas me de tot doloribus, qui circumdederunt me. Domine ad adiuuandum me respice, idest, videris quidem ad tempus me dereliquisse, & à me faciem auertisse, dum sinis me crucis tormenta sine vllla consolatione perpeti, sed iam respice ad me adiuuandum, vt breui repleas me lætitia gloriosæ resurrectionis.

Confundantur, & reuereantur simul qui quærunt animam meã, vt auferant eam. XIX.

Ex Christi resurrectione sequuta est maxima confusio aduersariorum, qui eum planè à se extinctum existimabât. Id nunc prædicit per modum imprecationis: quæ forma loquendi frequens est apud Prophetas. Confundantur, inquit, & reuereantur, idest, confusi erubescant, qui quærunt animam meam, vt auferant eam, idest, qui quærunt vitam meam auferre, me occidendo, & penitus extinguendo: hoc enim erat votum Iudæorum, & hoc se assequutos crediderunt, cùm Christum cruci affixum viderunt; sed paulò post cùm eum resurrexisse audierunt, & signis ac prodigijs maximis resurrectionem eius cõfirmari, & à populis credi viderunt, confusione, & erubescentia repleti sũt; sed multo maiore confusione, & verecundia replebuntur in die nouissimo, cùm eum Iudicem suum iustissimum esse videbunt, quem in concilio suo, falsis testibus inductis, iudicare præsumpserunt.

Con-

XX. **Conuertantur retrorſum, & reuereantur, qui volunt mihi mala.**

Idem repetit ad rem magis explicandam, vel confirmandam. Conuertantur, inquit, retrorſum, ideſt, confuſi recedant, & reuereantur, ideſt, verecundentur, & erubeſcant, qui volunt mihi mala, ideſt, non ij ſolùm, qui quærunt me interficere, ſed etiam omnes alij, qui cupiunt confuſionem, & ignominiam meã. S. Auguſtinus exponit hunc verſiculum in bonam partem, quaſi Dominus precetur aduerſarijs ſuis conuerſionem à peccatis ad Deum, vt iam non amplius ſuperbè præcedant, ſed humiliter ſubſequãtur Dominũ ſuum. Pia expoſitio; ſed prior videtur magis literalis, & faciliùs cum ſuperiori verſiculo continuatur.

XXI. **Ferant confeſtim confuſionem ſuam, qui dicunt mihi, euge, euge.**

Idipſum tertiò repetit, dicens, Ferant confeſtim confuſionem ſuam, id eſt, non in longum tempus differatur eorum confuſio; ſed ſtatim, poſt tridui videlicet breuiſſimum ſpacium, confuſionem ſuam experiantur, qui dicunt mihi, euge, euge, ideſt, qui de me quaſi victo inter ſe gratulantur dicentes, euge, euge. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, qui dicunt mihi, vah, vah, quam vocem fuiſſe Iudæorum deridentium Chriſtum in cruce pendentem, in Euangelio legimus. Sed Septuaginta verterunt, euge, euge, & non dubium eſt quin ipſi quoque rectè intelligerent vim hebraicæ vocis. Proinde illud pronomen, mihi, non ita accipiendum eſt, quaſi aduerſarij Chriſto blandiri vellent, aut eum laudare, vel hortari, vt nos ſolemus cùm alicui dicimus, euge, euge, ſed intelligendum eſt, aduerſarios inter ſe exultantes ſuper Chriſti paſſione dixiſſe, euge, euge, ita vt illud, mihi, accipiatur pro, de me, vel, ſuper me. Pauló clarius idem legimus in Pſalmo 34. Non dicant in cordibus ſuis, euge, euge animæ noſtræ, nec dicant, deuorabimus eum. vbi apparet illud, euge, dictum eſſe in cordibus eorum, qui putabant ſe Chriſtum iam deuoraſſe. Quod autem nos habemus ex græco, ferant, S. Hieronymus ex hebræo vertit, pereant. Sed credibile eſt Septuaginta non legiſſe, iaſſomu, à verbo, iaſam, quod eſt deſolare; ſed iſſehu, vnica litera mutata à verbo, naſa, quod eſt ferre. Denique quod nos habemus, confeſtim, ſanctus Hieronymus vertit ex hebræo, poſt. Cæterum verba hebraica ſignificant propriè ad calcaneum, ſiue ad veſtigium, ideſt, immediatè, ſiue confeſtim, quod eſt idem: & ipſe idem ſanctus Hieronymus hanc eandem vocem in Pſalmo 69. vertit ad veſtigium. Rectè igitur Septuaginta Interpretes reddiderunt verba hebraica: & latinus interpres fideliter reddidit verba græca.

ישמו
ישם
ישאו
נשא

Exultent, & lætentur ſuper te omnes quærentes te, & dicant ſẽper, magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum. XXII.

Sicut prædixit per modum imprecationis confuſionẽ perſecutoribus ſuis: ita nunc per modum precationis bonæ prædicit lætitiam ſectatoribus ſuis. Exultent, inquit, & lætentur ſuper te, ideſt, exultabunt, & lætabuntur in Deo, diuino videlicet & inenarrabili gaudio, omnes, qui quærunt te, ideſt, omnes qui quærunt gloriam Dei, & qui diligunt Deum, & in eo ſpem ſuam ponunt. Et dicant ſemper, magnificetur Dominus, ideſt, & non ſibi tribuãt, nec ſuis viribus, aut virtutibus bonum quod habent; ſed dicant, magnificetur Deus ab omnibus, qui diligunt ſalutare tuum, ideſt, qui diligunt ſaluatorem, quem miſiſti ad homines, Chriſtum videlicet Ieſum. ſiue, qui diligunt ſalutem, quæ abs te eſt, ideſt, qui cupiunt veram, atque æternam ſalutem, quam tu ſolus dare potes.

Ego autem mendicus ſum & pauper, Dominus ſollicitus eſt mei. XXIII.

Reuer-

Reuertitur ad statum suum, in quo erat tempore passionis, ac dicit, Ego mendicus sum, & pauper, idest, egenus & destitutus humano auxilio. Sunt enim in hebræo duo vocabula, ebion, & ani, prius significat egenum, inopē, mendicum; posterius, significat afflictum, humilem, destitutum: quę omnia conueniebant Christo toto tempore suæ mortalitatis; sed præcipuè quando nudus pendebat in cruce. Sed quamuis egenus, & pauper esset, quantum ad temporalia bona; tamen ditissimus erat protectione paterna: ideò subiungit, Dominus sollicitus est mei, vel, vt est in hebræo, Dominus cogitat pro me. Vocat autem Patrem Dominum, quoniam loquitur in forma serui, idest, vt filius hominis, secundùm quam naturam pendebat in cruce.

אביון
עני

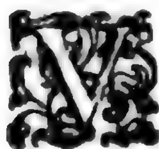
XXIV. **Adiutor meus, & protector meus es tu, Deus meus, ne tardaueris.**

Quod vnico vocabulo dixerat, Dominus sollicitus est, idest, nunc duobus vocabulis exponit, dicens, Adiutor meus & protector meus es tu. Deus enim Pater sollicitus erat filij sui, illum adiuuando, & protegendo; adiuuando in superandis malis præsentibus, & pro tegendo in remouendis futuris. Concludit postremo, Deus meus ne tardaueris, nimirum eripere me ab omnibus malis per celerem resurrectionem.

PSALMVS XXXX.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Psalmus ipsi Dauid.

IDETVR hic etiam Psalmus, vt pręcedens, ad Christi passionem totus pertinere. Sic enim eum Patres accipiunt Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & Chrysostomus, qui addit, temerarium esse aliter exponere, cùm citetur ab ipso Christo, Ioā. 13. vnus versiculus ex hoc Psalmo ad demonstrandum Iudæ proditionē fuisse multò ante prædictam. De titulo nihil dicimus, quia nihil noui continet.

Explicatio Psalmi 40.

Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem; in die mala liberabit eum Dominus. I.

Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem, idest, beatus qui attentè considerat Christum pauperem: inueniet enim esse pauperem, non necessitate, sed voluntate; & pauperem voluntate, vt nos sua inopia locupletaret. Item inueniet pauperem foris, sed intus diuitem; in eo enim absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei. Denique inueniet pauperem in carne, vt dicit S. Ambrosius, sed diuitem in Regno: idem enim pauper erat, cum non haberet vbi caput reclinaret; & simul hæres erat vniuersorum, Rex Regum, & Dominus dominantium. Præterea, beatus est, qui intelligit super Christum pauperem, nudum videlicet in cruce pendentem, idest, qui attentè cogitat passionem eius: nam & Hieremias antea dixerat, Attendite, & videte si est dolor similis, sicut dolor meus, Thren. 1. Et Apostolus postea idem repetiuit, Recogitate eum, qui talem aduersus semetipsum à peccatoribus sustinuit contradictionem, Hebr. 12. Infinitus enim thesaurus paratus est Christi passionem, vt par est, intelligentibus, & diligenter meditantibus. Denique beatus quoque est, qui intelligit super egenum & pauperem Christum in membris suis, de quibus dicturus est, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Sed non dicit Psalmus, beatus, qui dat eleemosynam pauperi, sed, qui intelligit super egenum, & pauperem, idest, qui prudenter considerat pauperum necessitates, & dat cui, quando, quantum oportet, ex pura charitate, & liberalitate, non

ex

ex inani gloria, vel ſpe retributionis. Hanc enim vim habet verbum hebraicum, maſchil; ſignificat enim attentè cogitare, ſiue prudenter conſiderare. Sequitur, In die mala liberabit eum Dominus. Hæc eſt ratio, cur ſit beatus dicendus qui intelligit ſuper egenum, quia videlicet ipſe ab egeſtate liberabitur: dies enim mala eſt dies penuriæ, & ſterilitatis. Sed hoc loco præcipuè dicitur dies mala, dies vltimi iudicij, quę erit dies ſolius iuſtitiæ, ac per hoc erit in illa ſumma penuria miſerationis, & gratiæ. In illa igitur die ſecuri erunt, qui Chriſti crucem amauerint, & qui propter Chriſtum pauperibus beneuoli fuerint: dicetur enim illis, Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis Regnum. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c. Sed etiam in hoc ſæculo liberabit Deus viros miſericordes in die mala, vt Pſalmus trigeſimus ſextus antea nos docuit, dicens, Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur. Mirificè enim delectatur Deus, cùm videt filios ſuos, ad patris imitationem, quæ ab illo liberaliter accipiunt, cum alijs quoque liberaliter communicare: Et ideò cum fœnore reddit, quod pauperibus datur, iuxta illud Prouer. 19. Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.

מַשְׂכִּיל

II. **Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.**

Declarat quod dixit, In die mala liberabit eum Dominus; & per modum bonæ imprecationis prædicit bona, quæ dabuntur intelligenti ſuper egenum, & pauperem. Dominus, inquit, conſeruet eum, ideſt, cuſtodiat dum viuit; & viuificet eum, ideſt, poſt mortem iterum viuere faciat, reſuſcitando eum cum iuſtis. Et beatum faciat eum in terra, ideſt, & tunc verè, perfecteque beatum reddat in terra viuentium. Et non tradat eum in animam inimicorum eius, ideſt, & neque in hoc ſæculo, neque in futuro ſinat eum ſubijci voluntati inimicorum, ſiue homines, ſiue Dæmones ſint. Vocat enim animam, voluntatem, ſiue deſiderium. Codices græci variant hoc loco; nam alij habent, in manus inimicorum, alij in animam inimicorum, vt ſanctus notauit Ambroſius; ſed ſenſus eſt ferè idē, niſi quod videtur eſſe aliquid amplius tradi in animam, ideſt, in voluntatem, ſiue arbitrium, ſiue libidinem, quàm tradi in manus, ideſt in poteſtatem: nam qui ſupplicio afficiendi ſunt, traduntur in manus carnificum, ſed non in voluntatem: quia poſſunt carnifices eos interimere, non tamen eo modo quo voluerint, ſed eo tantum modo, quo leges præſcribunt.

Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius: vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius. III.

Quoniam tā multa bona pollicitus fuerat miſericordibus intelligentibus ſuper egenum, & pauperem; poterat aliquis ſuſpicari, nullam tribulationem paſſuros in terris eiuſmodi pios homines: ideò nunc ſubiungit, paſſuros quidem in hoc exilio pios homines varias tribulationes, ſeu tentationes, ſed non abſque diuina conſolatione. Dominus, inquit, opem ferat illi, ſuper lectum doloris eius, ideſt, ſi quando pius ille inciderit in lectum doloris, ſiue dolor ſit corporalis, ſiue ſpiritualis, ſiue ſit propriè in lecto ægrotus, ſiue metaphoricè decumbat quaſi in lecto, afflictus quacunque tribulatione: Dominus opem feret illi, atque ita conſolabitur eum, vt patienter ferat, & ex ipſa patientia probari ſe intelligat, & ex probatione ſpem magnam concipiat, & ex illa ſpe gaudium tale inueniat, vt glorietur in tribulationibus, & cum Apoſtolo dicat, Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra, 2. Corinth. 7. Adiungit deinde ad probandum id ita eſſe futurum exemplum de præterito, dicens,

dicens, Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius, idest, tu Deus suauis, & mitis, ita soles facere cum fidelibus tuis; nam si quando vidisti piũ aliquem grauari tentationibus, vel afflictionibus, ita illum consolari consueuisti, quomodo consolatur ægrotum, qui totum stratum eius versat, & reuersat, vt mollius cubet, & quiescat. S. Ambrosius, & S. Ioannes Chrysostomus ita exponunt, vt velint versari stratum in infirmitate, esse mutari stratum ægroti in statum sanitatis. S. Hieronymus, & S. Augustinus contrario modo exponunt, sed egregiè omnino, & vtilissimè: volunt enim hunc sensum esse. Quia dixerat Propheta, Dominus opẽ ferat illi super lectum doloris eius; poterat pius homo respondere, si Deus fert opem, vnde tot scandala, & tribulationes hominibus pijs? Respondet Propheta, quia idem Dominus vniuersum stratum, idest, eas res terrenas, in quibus etiam pij acquiescunt, & delectantur, versat, & remouet, vt pius peregrinus non diligat stabulum pro domo; sed ex amissione temporalium, quãuis licitarum consolationum, discat in solo Deo delectari, illum vnum quærere, ad illius visionem anhelare, & suspirare. Hæc enim est causa, cur Sancti homines nõ solùm tribulationes aliundè aduenientes amauerint; sed ipsi etiam eas sibi accersierint, ieiunijs, vigilijs, humi cubationibus, nuditate, & flagellis carnem propriam atterendo; quoniam intelligebant, animum non omnino erigi posse ad quærendum Deum, dũ aliquid habet in terra, quod amet, vel in quo delectetur, & quiescat. Vtraque expositio amplectenda est, quamuis prior videatur nobis magis literalis.

IV. **Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi.**

Hic iam incipit Christus declarare, se esse egenum illum & pauperem, de quo initio dixerat, beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem. Ego, inquit, dixi, Domine miserere mei, id est, miserere corporis mei mystici, infirmorum membrorum meorum. Sana animam meam, quia peccaui tibi, id est, ad hoc misericordiam tuam imploro, vt sanes languores fidelium meorũ, quorum peccata mihi ipse imputo, quasi ego illa fecissem. Potest etiam sic exponi, vt Christus ipse de passione sua loquatur, dicens, Miserere mei in tribulatione positi, vt celeriter resuscitãdo ab omni passione me liberes: sana animam, quæ tristis est vsque ad mortem, & isteò tristis est & languet, pauens, mœrens, & tædens, quia peccaui tibi, idest, peccata totius mundi in me recepi. Nam quod non loquatur de peccatis à se commissis, perspicuum est ex versiculo decimotertio, vbi dicit, Me autem propter innocentiam suscepisti. Itaque is, qui loquitur in Psalmo non est Dauid, vel quiuis alius, sed ille solus, qui & innocens erat quoad actiones proprias, & peccata aliorum portabat.

Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, & peribit nomen eius. V.

Hæc manifestè pertinent ad Pharisæos, & Sacerdotes Iudæorũ, qui auidissimè Christi mortem sitiebant, & de ipso interficiendo sæpè inter se colloquebantur. Illud autem mihi, positum est pro, de me, vt in Psalmo superiore, Qui dicunt mihi, idest, de me, euge, euge; vel abundat, vt in hoc ipso Psalmo, Aduersum me cogitabant mala mihi, & alibi sæpe.

Et si ingrediebatur, vt videret; vana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem sibi. VI.

Transit à Iudæis ad Iudam, quasi dicat, & si aliquis eorum, vt Iudas proditor, ingrediebatur, vt videret, idest, & exploraret, & quæreret opportunitatem prodendi, vana loquebatur, idest, falsi aliquid fingebat, ne animus eius detegeretur. Posset etiam hoc referri ad alios, qui ad Christum accedebant, tentantes eum, vt caperent eum in ser-

ſermone. Sed iſte vana quidem loquebatur ad Chriſtũ, ſed interim cor eius congregabat iniquitatem ſibi, ideſt, corde meditabatur dolos, & proinde multiplicabat, & congregabat iniquitates ſibi, ad ſuam videlicet æternam perditionem. Hæc nimirum iuſta merces eſt mendacium & doloſum, vt dum alios decipere tentant, ipſi decipiantur à Satana, & dum alijs moliuntur interitum, ipſi ſibi interitum parent.

VII. Egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum.

De eodem Iuda Patres hæc etiam accipiunt, qui cùm exploraſſet opportunitatem prodendi Dominum, egrediebatur, & loquebatur ſimul cum ijs, quibus Dominum proditurus erat. Illud, in idipſum, hebręi codices coniungunt cum ſequenti verſiculo; ſed nos ſequimur diſtinctionem antiquam Septuaginta Interpretum, qui maiori fide digni ſunt, quàm recentiores Rabini, qui puncta, & diſtinctiones, quas nunc habemus, biblijs addiderunt.

VIII. Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi.

Audito Iuda proditore, cœperunt inter ſe ſuſurrare, ne fortè ſermo innoteſceret, ſi alta voce loquerentur, de pecunia danda, & ratione inuenienda Chriſtum capiendi, atque perdendi. Aduerſum me, inquit, ſuſurrabant, ideſt, ſummiſſa voce loquebantur omnes inimici mei: aduerſum me cogitabant mala, ideſt, ſuſurrando deliberabant de morte mihi inferenda. Iam ſupra dixi illud, mihi, redundare, ex phraſi hebraica.

IX. Verbum iniquum conſtituerũt aduerſum me: nunquid qui dormit, non adijciet vt reſurgat?

Ex illa ſuſurratione inimicorum hoc ſequutum eſt, vt firmiter conſtituerent Iudæi Chriſtum occidere, & hoc eſt, quod ſubiungit dicens, Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me, id eſt, decretum iniquum ſtatuerunt contra me, vt videlicet me, quamuis innocentem, morti traderent. Addit verò continuò, nunquid qui dormit, nõ adijciet vt reſurgat? ideſt, quamuis illi tam iniuſtum decretum fecerint, nunquid mihi poteſtatem reſurgendi auferent? quin potius ideò mortem ſuam ſomnum vocauit, quia quàm facile eſt homini dormientem ſocium ſuum excitare à ſomno, tam facile eſt Verbo Dei carnem ſuam mortuam ad vitam reuocare. Id quod multo ante prædixit, cum ait, nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam: poteſtatem habeo ponẽdi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam Ioan. 10. In hebræo codice longè aliter habetur, ſic enim ad verbum verti poteſt, Verbum belial infuſum ſibi, & qui dormiuit, nõ adijciet, vt reſurgat; ſed Septuaginta Interpretes, qui & doctiſſimi erant, & codices correctiſſimos habebant, per verbum, belial, rectè verterunt, verbum iniquum; nam belial ſignificat, abſque iugo, & accipitur etiam pro Diabolo; ſed paſſim viri belial dicuntur viri iniqui, quaſi qui iugum legis excuſſerint, & Diabolum ducem ſequantur: & ſicut viri belial, ſunt viri iniqui, ita verbũ belial, eſt verbum iniquũ. quod ſequitur, infuſum hebraice iazuch, legerunt Septuaginta iazzichu, quod eſt conſtituerunt; & pro bo, quod eſt ei, vel ſibi, legerunt bi, quod eſt mihi, ſiue in me, aut contra me: hebraice enim ſibi & mihi ſimillima ſunt. Denique pro, vaaſer, quod ſignificat, & qui, legerunt Septuaginta haaſer, quod ſignificat, nunquid? Viderint autem hebręi, vtrũ negligentia, an malignitate hunc locum corruperint. Certe vulgata noſtra editio cum græca editione concordat, & græca cum vera hebraica omnino conſentit: neceſſe enim eſt, vt, vel hebraica lectio, qualis nunc eſt, ob literarum ſimilitudinẽ corrupta ſit, vel Septuaginta Interpretes imperitiſſimi fuerint. Non deſunt qui hunc verſiculum ad Dauidem ęgrotantem, & ad ſermones

יָצוּק בּוֹ
יָצִיקוּ בִּי
וַאֲשֶׁר
הַאֲשֶׁר

mones

mones hominum de eius valetudine disputantium referant. Sed ij cum Patribus omnibus repugnant, tum nimis humiliter Spiritus sancti oracula exponunt.

X. **Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem.**

Reddit rationem, cur inimici verbum iniquum aduersum se constituerint; & dicit, fuisse causam eius iniqui decreti Iudæ proditionem. Etenim, inquit, homo pacis meæ, idest, verbum iniquum aduersum me constituerunt inimici mei; quoniã homo pacis meæ, idest, cum quo pacem habebam, vt Magister cum discipulo, & cum seruo Dominus; & homo in quo speraui, idest, in quo tamquam in amico, & familiari confidere poteram. Qui edebat panes meos, idest, qui in mensa mea, vt domesticus, mecum vescebatur. Magnificauit super me supplantationẽ, idest, mirificè me supplantauit, cùm per insidias inimicis me tradidit. Hunc locum Dominus ita citauit Ioan. 13. Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim; sed vt adimpleatur scriptura, qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum. In hebræo ad literam est, eleuauit contra me calcaneum; sed Septuaginta explicauerunt sensum: nam leuare calcaneum contra aliquem, & illum supplantare, idem est. Quo loco notandum est, cùm dicitur, vt impleatur scriptura, significari, proditionem Iudæ fuisse prædictam, & adimpletam, vt prædicta fuerat; & ideo hunc locum psalmi non fuisse citatum à Christo, vt aliquid simile, vel commune, sed vt propriè ad hanc rem pertinentem, vt notauit Sanctus Ioannes Chrysostomus; & ideo non rectè facere, qui hæc verba psalmi ad alios sensus detorquere conantur. Secundo notandum est cum Sancto Augustino, vocatum fuisse Iudam hominem pacis, quoniam præuidit Propheta, Christum à Iuda per signum pacis, idest, per osculum fuisse tradendum: quod etiam Dominus significauit, cùm illi ait, Amice ad quid venisti? &, Iuda osculo filium hominis tradis? Item dictum esse à Propheta, qui edebat panes meos; quoniam præuiderat per bucellam Iudæ proditionem fuisse manifestandam. Addi potest dictum fuisse, ab eodem Propheta, in quo speraui, quoniam præuiderat, Christum crediturum fuisse Iudæ marsupium, quod erat confidentiæ signum; itaque prædictio cum euentu rei optimè conuenit. Tertio notandum, exprimi à Propheta miro modo huius proditionis indignitatem: primo enim vocat Iudam hominem pacis Christi, vt ostẽdat nullam intercessisse inimicitiam, nullam iniuriam, nullã odij causam inter Christum, & Iudam: deinde addit, non solum non intercessisse causam odij, sed intercessisse causam beneuolentię, cum addit, in quo speraui; quia Dominus credens Iudæ loculos, signa confidentiæ, vt diximus illi ostendebat. Denique addidit, non solùm non fuisse inimicum, nec solùm fuisse amicum, sed etiam fuisse intimum familiarem, & maximis beneficijs affectum: nam illa ipsa nocte, qua Christum tradidit, non solùm panem communem in mensa Christi comederat, sed etiam panem cælestem, ac diuinissimum; & ante cœnam idem Christus pedes illi humiliter lauerat; & per hoc exempla summæ charitatis, atque humilitatis ostenderat.

Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. XI.

Precatur nunc Patrem, & per modum precationis prædicit, quod futurum erat: verè enim post resurrectionem suam retribuit Iudęis excidium, quod merebantur. Tu autem Domine, inquit, miserere mei, & resuscita me, idest, illi quidem verbum iniquum statuerunt contra me, & discipulo meo supplantante, & prodente, interficient me; sed tu Domine miserere mei in cruce morientis, & paulò post resuscita

me

me: & tunc retribuam eis quod merentur. Precatur autem filius Patrem, non quòd ipse vt Verbũ Patris carnem suã resuscitare non posset; sed quia loquitur in forma serui, defert Patri, cui in forma Dei æqualis erat. alioqui ipse idem dixit Ioan. 2. Soluite templum hoc, & ego in triduo excitabo illud: hoc autem dixit de templo corporis sui. & Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Quid verò Christus Iudæis retribuerit post resurrectionem suam, notum est omnibus, qui ab eo tempore vident Iudæos de terra sua eradicatos, dispersos esse inter gentes, sine Rege, sine Sacerdote, sine Deo vagari. Quod illis prædixerat Dominus, quando ait, Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. & alibi, Relinquetur vobis domus vestra deserta. & alibi, Non relinquent in te lapidem super lapidem. Matt. 21. & 23. & Luc. 19.

XII. **In hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus super me.**

Exauditam orationem suam fuisse dicit, idq. inde posse cognosci, quòd non gauderet inimicus de morte ei⁹. Quod quidem in Iuda impletum est, qui ante se ipse suspendio necauit, quàm Christus moreretur, & quàm ipse precio proditionis suæ frui posset. Potest tamen hoc etiam referri ad reliquos inimicos eius, qui tam breui tempore grauisi sunt, vt dici possint non esse gauisi.

XIII. **Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.**

Docet, inimicos non diu gauisuros de morte sua; quoniam à Deo susceptus, & exaltatus ob innocentiam suam fuerit. Me autem, inquit, propter innocentiam tibi optimè notam, suscepisti de manibus eorum, & confirmasti in conspectu tuo in æternum, idest, humiliasti me ad horam in conspectu hominum, sed suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo, idest, stare fecisti ante conspectum tuum in cælo vsque in æternum: vox enim hebræa significat, statuisti ante conspectum tuum; quod factum est per exaltationem, & assumptionem in cælum.

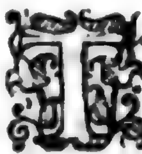
Benedictus Dominus Deus Israel à seculo, & vsque in seculum, fiat, fiat. XIV.

Ista conclusio, siue Christi sit, siue Prophetæ, nihil aliud significat, nisi propter exaltationem Christi, & confusionem inimicorum eius, deberi honorem, & gloriam, & benedictionem Deo ab æterno, & vsque in æternum, idest, sine fine. Illud autem, fiat, fiat, hebraicè autem Amen, Amen, confirmatio est dictorum, vt sensus sit, verè, seu fideliter ita sit, siue ita fiat, vt semper Deo laus & gloria deferatur. Atque hic est finis primi libri secundum hebræos, qui Psalterium in quinque libros distribuerunt. אמן אמן

PSALMVS XXXXI.

Titulus, & Argumentum.

In finem, intellectus filijs Core.

Itulus admonet filios Core, quibus dabatur Psalmus cãtandus, vt intelligant quæ canunt, vt & auditores intelligere faciant: quæ admonitio cantoribus Ecclesiasticis memoriæ commendanda est: cantus enim in Ecclesia spiritui deseruire debet, & non soli auriũ oblectationi. & sicut qui intelligẽter, & deuotè canunt, animos audentium rapiunt in Deum, ita qui theatrales modulos in Ecclesiam inuehunt, de domo Dei scenam Mundi faciunt. Vide S. Hieronimum in caput quintum ad Ephesios. Argumentum Psalmi aliqui esse volunt, quòd Dauit exul tempore Saulis queratur, se

se non posse ter in anno in Hierusalem ad festa Domini accedere. Sed tempore Saulis non erat tabernaculum Domini in Hierusalem, sed in Silo, & ad eum locum ibant ter in anno Israelitæ. Præterea tam ingens desiderium, quare hoc loco exprimitur, non videtur posse referri ad tabernaculum manufactum, & arcam ligneam. Propterea Psalmi argumentum esse putamus, vt sancti Patres, Hieronymus, Augustinus, & Chrysostomus docent, quòd Dauid amore diuino succensus, exprimere conatur vehemens desiderium, quo tenebatur perueniendi ad visionem Dei, quæ est vera, & sempiterna felicitas, cùm tamen inter tẽtationes, & pericula peregrinationis viueret. Sed dum ipse desiderium suum exprimit, simul docet, quæ sint argumenta, vnde verus Dei amor possit agnosci.

Explicatio Psalmi 41.

I. QVemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.

Amor res est igneæ naturæ, ac per hoc intus retineri non potest, sed per verba, & suspiria foras erumpit. Dauid igitur, vt amorem suum aliquo modo exprimat, comparat se Ceruo sitibundo, dicens: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, videlicet, peruenire; ita desiderat anima mea peruenire ad te Deus; quæ aptissima similitudo est: ceruus enim quatuor habet qualitates: primùm inimicissimus est serpentibus, atque cum eis perpetuum bellum gerit: deinde, cùm à venatoribus quæritur, ad montes altissimos velocissimo cursu confugit: tum, mandatum illud Apostoli, Alter alterius onera portate, ab instinctu quodam naturæ obseruat: nam, vt scribit sanctus Augustinus, tum hoc loco, tum Serm. 21. de verbis Apostoli, traduntur cerui, vel quando in agmine suo ambulant, vel quando natando alias terrarum partes petunt, onera capitum suorum super se inuicem ponere: denique si quando vel ex pugna cum serpentibus, vel ex fuga ad montes, vel ex deportatione oneris ambulando, vel natando fatigatur ardentissimè sitire solet aquas, neque ab eis inquirendis vlla vel tenetur amœnitate pratorum, vel terretur difficultate viarum. Talis omnino est amator Dei; nam & cum serpentibus carnalium cupiditatum bellum perpetuo gerit; & cum tentationibus, vel persequutionibus premitur, ad montem contemplationis fugit, & infirmorum molestias patienter tolerat; sed præcipuè summo desiderio Deum sitit, neque vlla terrena felicitate, vel aduersitate impeditur, quominus ad Deum semper anhelet. Talis erat Dauid, quamuis vxoratus, quamuis Rex, quamuis miles, talis Paulus, talis Petrus, tales Apostoli cæteri, & Martyres, tales omnes, qui exilium agnoscentes, siue per prospera, siue per aduersa gradientes cursum ad patriam nũquam relaxabant.

Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? II.

Declarat apertius, quid sit desiderare Deum, & simul aperit, cur tantopere desiderandus sit Deus. Tria sunt, vt Chrysostomus annotauit, quæ amorem, ac per hoc sitim, & desiderium accendere solent; pulchritudo, beneficia, & amor: nam & res pulchræ amari se quodam modo cogunt, & qui beneficia præstant ad se amandos prouocant, & qui amant redamari merẽtur. Sed si hæc tria in vnum conueniant, idest, si persona aliqua pulcherrima, & nobilissima, te summis & quotidianis afficiat beneficijs, & eundem te maximi faciat, teq. ardentissimè amet, quo modo non vehementissimam in tuo pectore flammam amoris accendet? Hæc igitur tria in Deum conuenire Dauid hoc loco docet, & ideò sitire se Deum, idest, amore, & desiderio eius ardere se dicit. Sitiuit, inquit, anima mea

ad Deum, ideſt, ad rem pulcherrimam, nobiliſſimam, præſtātiſſimam, quæ bona omnia in ſe vna complectitur. Fortem, ideſt, ad rem non fluxam, & caducam; ſed ſtabilem, permanentem, æternam. Viuum, ideſt, ad rem operantem, intelligentem, amantem, quę nos continuis beneficijs afficit, quæ nos magnifacit, quæque nos incredibili amore diligit. Hęc ergo ſitis in rem tam bonam, tam beneficam, tam mei amantem, cogit ex toto corde dicere, Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? ideſt, quando finis erit peregrinationis? quando initium fruitionis? Ex hebræo clarius verti poſſet, Quando veniam, & videbo faciem Dei? Id enim ſolùm eſt, quod ſitim animæ rationalis explere poteſt.

III. **Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus?**

Qui verè, & intimè cogitat tria quæ diximus, videlicet, Deum eſſe ſupra omnem ſpeciem pulchrum, & omnia quæ nos habemus ab illo, vt à fonte manare, & eundem ipſum tanti nos æſtimare, atque ita nos diligere, vt filium ſuum vnigenitum pro nobis dederit: fieri non poteſt, quin lacrymis deſiderij opprimatur, dum viſio tanti boni differtur. Dauid igitur, qui iſta ſeriò contemplabatur, rectè adiungit, Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte, ideſt, lacrymis, quaſi panibus, ſuſtentabar aſſiduè per dies, & noctes, ideſt, toto tempore huius peregrinationis, vel, per dies proſperitatis, & noctes aduerſitatis: nam renuit anima mea conſolari terrena felicitate, nec minus renuit contriſtari terrena aduerſitate; ſed vtroque tempore lacrymæ meæ fuerunt mihi cibus, & potus, dum dicitur mihi quotidie ab impijs, & incredulis, vbi eſt Deus tuus? ad quem ſitis? cui ſuſpiras? cur diligis quem non vides? Sed poſſet etiam ſic exponi, Dum dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus, ideſt, dum quotidie per circuitum omnia luſtro quærens quē diligit anima mea, & dicitur mihi à ſpiritu meo, à cogitatione mea, vbi eſt Deus tuus? hæc enim omnia, quæ contemplando perluſtraſti, opera ſunt Dei, pulchra quidem omnia, ſed non ſicut Deus tuus: vbi eſt igitur Deus tuus? vbi quæres, vt inuenias? quando venies, & videbis faciem Dei tui?

Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam; quoniam trāſibo in locum tabernaculi admirabilis, vſque ad domum Dei. IIII.

Pergit in explicando deſiderio ſuo. Hæc, inquit, recordatus ſum, quæ dicta ſunt de inquiſitione Dei, & effudi in me animam meam. Hæc effuſio tribus modis accipi poteſt. Primo, vt ſenſus ſit, effudi in me animam meam, ideſt, euacuaui apud me animam meam omni terrena delectatione, vt intraturus tabernaculum admirabile, & ipſam domum Dei, implerem eam delectationibus Domini mei. Secundo, vt ſenſus ſit, effudi in me animam meam, ideſt, dilataui animam meam, extendi deſiderium meum, vt capax eſſet tanti boni, quantum inueniet in tabernaculo illo admirabili, vbi eſt vbertas indeficiens domus Domini. Tertio, vt ſenſus ſit, effudi in me animam meam, ideſt, effudi ſuper me animam meam, tranſcendi contemplando ipſam animam meā, quo modo dicitur Thren. 3. Sedebit ſolitarius, & tacebit, quoniam leuauit ſe ſupra ſe. Verè enim nulla eſt in hac peregrinatione ſcala aptior ad attingendum aliquo modo tabernaculum admirabile, & ipſam domum vbi videtur Deus, quàm anima noſtra, quę eſt imago Dei: ipſa enim eſt ſublimior cælo, & profundior abyſſo; & qui animam ſuam contemplari nouit, ac deinde eam tranſcendere, & per eam ad exemplar aſcendere didicit, is pertranſibit ad locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei. Ac vt breuiter hunc aſcenſum attingamus: Anima ſpiritus eſt, ac per hoc longè tranſcendit omnia corpora: ſic igitur & Deus ſpiritus eſt, & ſpirituum, corporum-

rumque creator; proinde longè transcendit, non solùm corpora, sed etiam spiritus. Deinde, Anima simplex, & indiuisibilis cùm sit; tamen in toto corpore est, & in singulis partibus tota, omnia membra replens, & nullum occupans locum: sic igitur & Deus, vnus, & simplicissimus, atque indiuisus est; & tamen mundum totum, & res creatas omnes replet, vbique totus, vbique præsens, nusquam inclusus. Tertio, anima non mouetur in corpore, & totum corpus portat, mouet, regit, viuificat, atque sensificat; quod in morte cognoscitur: anima enim recedente, corpus continuo cadit, & motum, sensum, speciem, & quicquid habebat boni, in momento amittit: quod autem est anima corpori, idest, rerũ vniuersitati Deus, non quod propriè Deus sit anima mundi, vt Philosophi quidam sensisse videntur; sed quod similitudinem animæ habere videatur: ipse enim immobilis in se manens, portat omnia verbo virtutis suæ, & in eo viuimus, mouemur, & sumus. Quarto, anima intelligens est, & tota intellectus quidam est, eminenter continens cognitiones omnium sensuum, & multa præterea cognoscit, ad quæ sensus corporis nullus attingit: sic Deus totus intellectus est, eminenter continens cognitiones omnium hominum, & Angelorum, & infinita præterea, quæ intelligentiam nostram superant. Quinto, anima non solùm theoricè multa intelligit, sed etiam practicè, atque inde existunt opera ingenij humani planè admirabilia in varijs artibus, in ædificijs, hortis, fontibus, alijsque id genus plurimis, vt sæpè opera artis humanæ cum operibus naturæ contendere videantur: sic etiam Deus non solùm theoricè, sed etiam practicè intelligit, & sine instrumentis, sine labore, & sine spacio temporis, solo nutu, atque imperio voluntatis condidit vniuersa. Sexto, anima liberum habet arbitrium, atque inde ad nutum mouet corporis membra: sic Deus liberrimè dominatur rebus omnibus creatis: vnde Dauid ait, Omnia seruiunt tibi. Neque solùm anima imago Dei est, quo ad essentiam, sed etiam (quamuis obscurius) quoad personarum trinitatem: nam in anima est mens intelligens quasi Pater, est notitia producta, quasi Verbum Patris, est & amor à mente per notitiam productus, quasi Spiritus. Est etiam in anima fœcunditas memoriæ, est intellectus & voluntas, quæ tres diuinas personas vtcunque repræsentant. Anima igitur supra seipsam effunditur, seque ipsa trãscendit contemplando, vt transire possit ad tabernaculum admirabile; ideò subiungit Propheta, Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Per locum tabernaculi admirabilis, intelligimus cælestem Hierusalem, quę est tabernaculum non manufactum, æternum in cælo, vbi est domus Dei, de qua dixit in alio Psalmo, Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, tacebo, pro eo quod nos habemus admirabilis. Sed Septuaginta Interpretes non legerũt, edaddem, vt nunc habetur in codicibus hebraicis, quod significat, tacebo, sed legerunt, adderet, quod significat, admirabilis: & differentia solùm est in duabus literis similibus, vt ex figura characterum intelligi potest. Facilè autem fuit librarijs mutare duas literas in alias similes; & credendum est Septuaginta Interpretes habuisse codices hebraicos meliores quàm nos habeamus. Alioqui nõ potuissent vertere admirabilis, pro, silebo, nisi imperitissimi fuissent.

אֶדַּדֵּם
אַדֶּרֶת

In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. V.

Declarat Propheta, in illa sua ecstasi, qua effudit supra se animam suam, & contẽplando pertransiuit ad locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei, non pertransiuisse tacitum, sed exultabundum, & laudabundum ex admiratione. Ideo, inquit, exultationis, & confessionis, adde, pertransibo in locum tabernaculi admirabilis, idest, pertransibo admirans gloriam taber-

tabernaculi illius, & ex admiratione prorumpam in vocem exultationis, & confessionis, laudis videlicet Conditoris illius tabernaculi, quæ vox erit sonus epulantis, idest, vox læta, & festiua, quales audiuntur in solemnibus, & festiuis, ac nuptialibus epulis. Neque enim potest animus contemplantis erigi ad considerandam gloriam cęlestis Hierusalem, sine admiratione, & exultatione maxima. Quod attinet ad verba, illud, sonus, in græco est casus genitiui, & sanctus Augustinus legit, soni, ex quo fieri potest, vt noster Interpres posuerit, sonus, pro, sonitus, genitiui casus, sed potest etiam fieri, vt significare voluerit, vocem exultationis & confessionis fuisse sonum epulantis. In hebræo, pro, sono, habetur, hamon quod sanctus Hieronymus vertit multitudinis; sed vox illa hebraica vtrunque significat, sonitum, & multitudinem. Illud autem, epulantis, tam in hebraico textu, quàm in græco, est festa celebrãtis; & sic etiam legunt Augustinus, & Euthymius. Sed videtur latinus Interpres declarare voluisse, quale festum illud esset, & dixisse epulantis, idest, festum conuiuij solemnis, quale est nuptiale, in quo multa adhibentur instrumenta musica, & cantica amatoria: & habetur vox, epulantis, in commentario Sancti Hieronymi in hunc locum, ne quis existimet recens irrepsisse in editionem vulgatam.

המון

VI. **Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?**

VII. **Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus.**

Ex illa mentis eleuatione, & gaudio spirituali consolatur lacrymas suas, dicẽs, Quare tristis es anima mea? idest, quare lacrymæ tuæ sũt tibi panes die, ac nocte, dum dicitur tibi, vbi est Deus tuus? quare tam incessabili fletu conturbas me? Spera in Deo, idest, quamuis Deum non videas, quem tu ardenter videre cupis, tamen spera in eo; quoniam adhuc confitebor illi, idest, quia nondum tempus præterijt, adhuc erit, quando præsens laudabo Deum, & confitebor misericordias eius, & dicam illi, Salutare vultus mei, & Deus meus, idest, tu salus es vultus mei, dum illuminas fulgore tuo vultum meum, & facis vt videat facies mea faciem tuam, & cognoscam sicut & cognitus sum, & ex clara notitia dicam, Tu es Deus meus. In hebræo habetur, vt etiá S. Hieronymus vertit, Salutes vultus eius, Deus meus ad meipsum, &c. sed manifestè corruptus est hoc loco textus hebraicus, & vna litera, videlicet, vau, non suo loco posita totam hanc confusionem peperit. Id quod ex repetitione horum verborum, quæ habentur in fine huius Psalmi, & in fine Psalmi sequentis perspicuum est. Itaque non est legendum, panau helohai, vt hic legitur, sed panai vehelohai, vt legitur in repetitione: & vera lectio hebraica ad verbum hæc est, Salutes vultus mei, & Deus meus. Dicit autem salutes in numero multitudinis, non salus, vel salutare; quia licet vna sit salus nostra, tamen ea multa bona continet, quæ etiam salutes dici possunt.

פניו אלהי

פני ואלהי

VIII. Ad meipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonijm à monte modico.

Exponit vicissitudines tristitiæ, & consolationis suæ; tristitiæ ex metu, & periculis huius vitæ; consolationis ex spe, & promissione futuræ. Dicit igitur, Ad me ipsum anima mea conturbata est, idest, quamuis dixerim animę meæ, Spera in Deo; tamen anima mea ad me ipsum respiciens, ad infirmitatem meam, ad modicum lumen, & modicas vires, quæ in me sunt, timore magno concutitur, & eo terrore conturbat me: propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonijm à monte modico, idest, propterea vt huic terrori, & conturbationi medicinam faciam, remouebo oculos à me ipso,

& ad

& ad te conuertam; & ab hoc Iordane, quem video in hac terra, memor ero tui, ideſt, memor ero fluminis, quod lætificat ciuitatem tuam, & torrentis voluptatis tuæ, quo potantur qui apud te ſunt; & ab hoc monte modico, qui dicitur Hermonijm, quem ante oculos habeo, memor ero montis ſancti tui, in quo habitas cum ſanctis Angelis tuis, & ex hac memoria conſolabor animam meam, & deſiderium meum. Quis propriè ſit mons Hermonijm, &, an diuerſus ſit à monte Hermon, non omnino liquet: tamen veriſimile eſt, eſſe montes diuerſos, & in diuerſis locis ſitos. Nam & Sanctus Hieronymus in vita Sanctæ Paulæ diſtinguit hos duos montes, & conſtat montem Hermon eſſe montem ampliſſimum, & Hermonijm hoc loco dicitur eſſe modicus. Fortaſſe igitur Hermonijm erat mons aliquis in Galilæa non longè à Iordane, cùm Dauid hæc duo coniungat.

IX. Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum tuarum.

X. Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt.

Pergit narrare tentationes, & afflictiones huius vitæ, & vtitur metaphora inundationis aquarum, alludens ad magnum diluuium, quod fuit tempore Noe. Abyſſus, inquit, abyſſum inuocat, ideſt, maxima aquarum inundatio, & profunditas ſuper me venit, & illa tranſeunte alia ſuperuenit, quaſi à priore vocata; venerunt autem iſtæ magnæ inundationes in voce cataractarum tuarum, ideſt, in ſtrepitu, & ſonitu apertionis cataractarum cæleſtium, vnde aquarum inundatio deſcendebat. Et omnia excelſa tua, ideſt, omnes gurgites altiſſimi, & omnes fluctus tui, ſuper me tranſierunt, ideſt, omnis illa inundatio, & vniuerſum diluuium ſuper me venit. Alludit, vt dixi, ad diluuium generale, in quo cataractæ cæli apertæ ſunt, ideſt, tam ingens pluuia deſcendit, ac ſi cataractæ aliquæ in cælo apertæ fuiſſent, & inde tota illa aqua magno cum impetu deſcendiſſet: & ex ea inundatione facta eſt abyſſus, ideſt, maxima aquarum altitudo, & profunditas. Sed hæc metaphora nihil aliud ſignificat, niſi ingentes tentationes, & pericula, quibus diuina prouidentia ſinit exerceri electos ſuos. Horum autem periculorum magnitudinem ſoli ſpirituales viri, qualis erat Dauid, intelligunt, qui norunt multiformes inſidias Diaboli, & ſciunt quanti referat excidere à gratia Dei: atque hæc videtur eſſe literalis expoſitio. quamuis repudiandæ non ſint piæ nonnullorum expoſitiones, qui volunt, abyſſus abyſſum inuocat, ſignificare, abyſſus miſeriæ inuocat abyſſum miſericordiæ diuinæ. Item, abyſſus humanæ malitiæ inuocat abyſſum diuinæ iuſtitiæ. Item, abyſſus ſecretorum teſtamenti veteris, inuocat abyſſum arcanorum teſtamenti noui. Item, abyſſus cordis humani, quod inſcrutabile eſt, inuocat abyſſum ſcientiæ Dei, qui ſcrutatur renes & corda. Illud ſolùm addendum eſt, per vocem, inuocat, non ſignificari, implorat, ſed, vocat, vt ex hebræa voce colligitur: eſt enim ſenſus, abyſſus abyſſum vocat.

In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam, & nocte canticum eius. XI.

Redit ad viciſſitudinem conſolationis, poſt narratam, & miro modo amplificatam magnitudinem tentationis. In die, inquit, mandauit Dominus miſericordiam ſuam, ideſt, poſteaquam tranſierunt inundationes aquarum, & horrendæ illæ abyſſi, in die proſperitatis mandauit, ideſt, miſit Dominus miſericordiam cõſolantem, & viſitantem. Et nocte canticum eius, ideſt, ſed tempore nocturno, tempore, videlicet, tentationis, & tribulationis, non ceſſabit canticum eius, ideſt, oratio, & gratiarum actio illi oblata. Id quod clarius explicatur in ſequenti verſiculo.

XII. Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo, susceptor meus es.

Hoc videlicet est canticum nocturnum, oratio secreta, & cordis potius quàm oris. Apud me, inquit, oratio Deo vitæ meæ, idest, in sinu meo est iugis oratio ad Deum, auctorem vitæ meæ, cui cum fide, & fiducia dicam, Susceptor meus es, idest, in te confido, ad te confugio, tu me labentem suscipies, tu lapsum eriges.

XIII. Quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

Miratur vicissitudines diuinæ prouidētiæ in seruis suis gubernandis, quasi dicat, Cū tu Deus verè susceptor meus sis, quare oblitus es mei? idest, vnde hoc accidit, vt tentationes, & tribulationes ita me obruant, vt me dereliquisse videaris, cùm tu spes mea sis, & fortitudo mea? Vnde, inquam, accidit, vt contristatus incedam, dum affligit me inimicus, cùm tu sis protector meus, & adiutor meus?

XIIII. Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.

XV. Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus? quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?

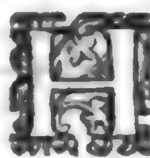
XVI. Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.

Non solùm, inquit, affligit me inimicus, te vidente, & spectante, qui susceptor meus es; sed etiam dum confringūtur ossa mea, idest, dum ad summam debilitatem, & infirmitatem deuenio, vt tentationes vix iam ferre possim. Exprobrauerunt mihi inimici mei, qui tribulant me, dum assiduè mihi dicūt, vbi est Deus tuus? idest, illi ipsi, q. me persequuntur, & tribulant, exprobrauerunt mihi fiduciam, quam in te habeo, quasi frustra in te sperauerim: dicunt enim, vbi est Deus tuus, quem tu adiutorem, & protectorem tuum esse iactabas? sic legimus exprobratum Tobiæ, vbi est spes tua, pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? & infra, Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modo apparuerunt, Tob. 2. Sic etiā Christo exprobratum legimus Matth. 27. Confidit in Deo, liberet eum, si vult. Sic igitur, & Dauidi in tribulatione posito, exprobrabant increduli hostes eius; sed is tamen, quamuis ad horam turbatus, & contristatus, se ipse reprehendebat, & dicebat, Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus; quæ sunt explicata in expositione versiculi sexti, & septimi.

PSALMVS XLII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid.

HVNC Psalmum, qui sine titulo est apud Hebræos, & apud Græcos, & Latinos nihil habet in titulo, nisi Psalmus Dauid, & est quasi appendix, vel potius epitome Psalmi superioris, breuissimè declarabimus. Precatur igitur Dauid à Deo liberationem ab inimicis, & simul consolatur se spe futuræ beatitudinis.

Explicatio Psalmi 42.

IVdica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo & doloso erue me. I.

Videtur Dauid oppressus fuisse, vel à Rege Saule, vel tentatus grauiter à Dæmonibus, à quibus cùm non posset resi-

refugium habere ad homines, Deum Iudicem appellat: ait igitur, Iudica me Deus, id est, tu Deus esto Iudex meus; non enim habeo ad quem pro iustitia confugiam, nisi ad te. In græco habetur clarius, Iudica mihi, id est, sis mihi Iudex. Et discerne causam meam de gente non sancta, id est, diiudica causam, quæ mihi intenditur à gente non sācta. In hebræo, & græco est pulchra allusio nominis ad verbum; hebraicè
רִיבָה enim habetur, riuā, riui, græcè autem δίκασον τὴν δίκην, quo modo si nos dice-
רִיבִי remus, litiga litem meam, vel, iudica iudicium meum: & quia verba sunt generalia, duplex sensus esse potest in his verbis: vnus vt petat à Deo, vt non solùm sit Iudex, sed etiā patronus; quasi dicat, Iudica me, & litiga litem meam: alter, vt declaret quod dixit, Iudica me, per verba sequentia, discerne causam meam, id est, cognosce causam, & iudica iudicium meum, proferens iustam sententiam ad meum fauorem. Vocat autem gētem non sanctam, homines iniquos, crudeles, & sine misericordia, vt vox hebraica manifestat, quæ propriè significat hominem sine misericordia, & patet etiam ex sequētibus. Ab homine iniquo, & doloso erue me: id est, sic iudica causam meā, vt per hoc iudicium liberes me ab homine iniquo, & doloso, id est, à quouis homine iniquo, & doloso, vel certè ab aliquo certo homine iniquo, & doloso, qui erat Princeps gentis non sanctæ, à quo ipse affligebatur.

II. **Quia tu es Deus fortitudo mea; quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus.**

Hic versiculus est ferè idem cum versiculo duodecimo Psalmi superioris, & eumdem habet sensum, id est, cùm tu Deus sis fortitudo mea, & ego in tuo adiutorio vnicè confidam, vnde fit, vt me repulisse videaris, & ego tamquam à gratia repulsus tristis incedam, dum affligit me inimicus? Itaq; est hęc quędam familiaris, & ex fiducia in Deum procedens expostulatio, qua queritur se ita à Deo affligi permissum, quasi Deus repulisset eum ab amicitia sua.

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. III.

Ex hoc versiculo intelligimus, Dauidem spiritualem virum fuisse, vt dictum est in Psalmo superiore, & sollicitum fuisse de liberatione, non tam à malis temporalibus, quàm à periculis peccatorum, & amissionis æternæ vitæ. Ait enim, Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, id est, concede mihi lucem gratiæ, & misericordiæ tuæ, & veritatem, ac fidelitatem tuam: ipsa enim me deducent in hac periculosa peregrinatione, & adducent in montem sanctum tuum, vbi cælestis est Hierusalem, & in tabernacula tua, id est, in ipsam domum tuam, vbi sunt multæ mansiones, & multa tabernacula, pro electis tuis. Per lucem, & veritatē Sanctus Augustinus intelligit Christum, qui est lux, & veritas. Sed videtur obstare illud pronomen, ipsa, cùm dicitur, ipsa me deduxerunt. Quod habetur expressè in textu hebraico, & græco in numero multitudinis. Præterea similis est hæc loquutio ei quæ habetur in Psalmo 56. Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam: & familiare est Dauidi per lucem intelligere gratiam, siue misericordiam, vt Psalmo 66. Deus misereatur nostri, & benedicat, illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri. Illa verò, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt, in hebraico codice habentur in futuro, ipsa me deducent, & adducent: & quamuis Septuaginta Interpretes, & vulgata editio habeant in præterito, tamen videtur esse positum tempus pro tempore, vt Euthymius annotauit. Sæpè enim Scriptura prophetica quæ futura sunt, explicat per tempus præteritum, ad certitudinem rerum indicandam.

IIII. **Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.**

Explicat quid facturus sit in monte sancto, & in tabernaculo Dei, nimirum se facturum, quod cæteri faciunt, qui in domo Dei habitant, quorum munus est sacrificare sacrificium laudis: beati, inquit, qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Introibo, inquit, ad altare Dei, sacrificaturus videlicet sacrificium laudis: omnes enim, qui domum illam ingrediuntur, continuo Sacerdotes fiunt, vt ex illis eorum verbis intelligi potest, Fecisti nos Deo nostro Regnum, & Sacerdotes. Apoc. 5. Nec solùm ad altare introibo, inquit, sed etiam introibo ad ipsum Deum, idest, coram ipso Deo apparebo, quasi in intimum eius cubiculum introductus, ad Deum, inquam, qui lætificat iuuentutem meam, idest, qui lætificat nouam meam iuuentutem. Nam in patria renouabitur ficut aquilæ iuuentus nostra, vt dicitur in Psalmo 102. &, vt Apostolus ait ad Ephesios 4. Occurremus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Sanctus Hieronymus vocem, ghili, vertit, exultationem, pro qua Septuaginta verterunt, iuuentutem. Sed vocabulū hoc rarissimè inuenitur in Scripturis: & sicut ex auctoritate Sancti Hieronymi credere possumus significare exultationem: ita ex auctoritate Septuaginta Interpretum credere possumus significare iuuentutem. Quod autem habetur Danielis 1. ghilchem, non significat, vt quidam scripserunt, iuuentutem, sed similitudinem ætatis. Sanctus enim Hieronymus pro illa voce posuit, coæuis vestris; & ex eius auctoritate Sanctes Pagninus in Dictionario suo docuit, ghil, significare similitudinem. Nemo igitur reprehendere potest Septuaginta Interpretes, vel editionem vulgatam.

גִילִי

גִלְכֶם

גִיל

V. Confitebor tibi in Cithara Deus Deus meus: quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?

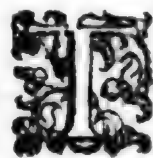
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus. VI.

Explicat clarius quod sacrificium oblaturus sit ad altare Dei, cùm venerit in tabernaculum nō manufactum, æternum in cælis. Confitebor, inquit, tibi in cithara, idest, laudabo te confitendo misericordias tuas, iustitias tuas, omnia denique mirabilia tua, & laudabo non solùm ore, sed etiam opere; tunc enim optimè, & sine vlla discordia, vel repugnantia concordabunt cantus, & cithara, idest, voces, & opera, quæ duo in hac peregrinatione raro perfectè concordant. Porrò citharæ meminit etiam Apocalypsis, cùm describit laudes Sanctorum in cælo, Apocalypsis 5. Habentes singuli citharas in manibus; & cap. 14. Et vocem quam audiui, sicut citharedorum citharizantium in citharis suis. Quæ sequuntur, explicata sunt in fine Psalmi superioris.

PSALMVS XLIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem filijs Core ad intellectum.

TITVLVS huius Psalmi nihil differt à titulo Psalmi quadragesimiprimi, nisi quòd in eo vox, intellectus, præponebatur, hic postponitur. Ibi erat intellectus filijs Core, hic est, filijs Core intellectus, vt est in hebræo, vel, ad intellectum, vt est in græco, & latino. Et fortasse nullum est in hac transpositione mysterium. Fortasse etiam vox, intellectus, præposita significabat in eo Psalmo deplorari calamitates præteritas, vel præsentes: in hoc autē postponitur, quia deplorātur calamitates futuræ lōgè post tempora

Dauidis:

Dauidis: cõueniunt enim S. Patres húc Psalmum continere prædictionem rerum, quæ post tempora Dauidis contigerunt; & Græci quidem, vt Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius docent, Psalmum hunc cantari in persona Machabæorum, qui grauissimas calamitates ab Antiocho, alijsque Regibus Syriæ, vel Aegypti passi sunt. Latini verò, vt Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus, volunt in hoc Psalmo exprimi voces Sanctorum Martyrum, qui crudelissimas persecutiones à Romanis Imperatoribus pertulerunt. Sed conciliari possunt hæ Patrum sententiæ, si dicamus Psalmum præsentem ad vtrosque pertinere, ad Machabæos, & ad Christianos: similes enim persecutiones vtriq; passi sunt, & propter causam eandem, propter confessionem videlicet, & legem eiusdem veri Dei. Sicut enim hic Psalmus non solùm pertinet ad Martyres, qui tempore Neronis passi sunt, sed etiam ad eos, qui tempore Diocletiani, qui plus ducentis annis fuit Nerone posterior; sic etiam pertinere potest ad Martyres, qui sub Antiocho Epiphane decertarunt, qui ducentis circiter annis Neronem præcessit.

Explicatio Psalmi 43.

I. Deus auribus nostris audiuimus, Patres nostri annunciauerunt nobis.

II. Opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.

Incipit populus Dei in persecutione positus, & pro afflictione gemens commemorare magnalia, quæ Deus pro fidelium suorum defensione aliquando fecit; & mirari, cur nunc eosdem fideles suos dereliquisse videatur; vt hac commemoratione, & admiratione Deum ad misericordiam flectat. Sed ideò præmisit in titulo Dauid hic intellectu opus esse; quoniam Deus non mutatur, sed medicinam pro tempore mutat, prout populo suo ægrotanti conuenire iudicat. Deus, inquit Propheta in persona Ecclesiæ, vel Martyrum vtriusque testamenti, auribus nostris audiuimus. Dicit autem, auribus nostris, cùm satis fuisse videretur dicere, audiuimus, vel auribus audiuimus, ad maiorem certitudinis expressioné: quo modo Sanctus Ioannes scribit initio primæ epistolæ, Quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ contrectauerunt: videbatur satis fuisse dicere, quod vidimus, & contrectauimus; sed magnam habet vim ad significandam certitudinem exploratam, illud, oculis nostris, manibus nostris. Ita igitur hoc loco dicunt, auribus nostris audiuimus, idest, nos ipsi audiuimus. Addunt continuò, vnde audierint; ac dicunt, Patres nostri annunciauerunt nobis, idest, non accepimus incerto rumore ab hominibus ignotis; sed ipsi Patres nostri, viri fide dignissimi, qui nos filios suos nunquam decepissent, ipsi, inquam, annunciauerunt nobis. Quid autem audierint à Patribus, explicant, cùm addunt, Opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis; idest, annunciantibus Patribus audiuimus mirabile opus, quod fecisti in diebus eorum, ipsis videlicet videntibus; & etiam opus, quod fecisti in diebus antiquis, quod Patribus suis narrantibus ipsi Patres nostri audierunt. Non multum refert, quòd in hebræo non habetur, &, vnde aliqui exponunt, in diebus eorum, qui sunt dies antiqui.

Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos. IV.

Explicat in particulari vnum ex operibus mirabilibus, quod Deus fecit pro fidelibus suis in diebus Patrum, ac dicit, Manus tua gentes disperdidit, idest, potentia tua disperdidit ex terra promissionis gentes Chananæorum, & Iebusæorum, quæ in illa habitabant. & plantasti eos, idest, & gentibus illis eiectis, plantasti Patres nostros in illa ipsa terra. Afflixisti populos, &

expu-

expulisti eos, idest, disperdidit illos manus tua, quia afflixisti grauissimis prælijs populos illarum gentium, & tandem deuictos expulisti, vt locum darent populo tuo. Ex hoc loco intelligimus, quod supra dictum est, Patres nostri annunciauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum; non esse accipiendum de narratione immediata, sed mediata, idest, mediante successione filiorum: quod enim hoc loco narratur, factum est tempore Mosis, & Iosue; non potuit autem Moses, vel Iosue id narrare per se Machabęis, aut Apostolis, sed neque Dauidi, qui Psalmum scripsit, sed narrauerunt per successores suos. Illud autem, plantasti eos, continet insignem metaphoram: significat enim ita constitutos, & stabilitos fuisse in terra promissionis Hebræos, vt nonnisi difficulter expelli possent; quomodo ponuntur arbores in terra, quando plantantur, & firmiter radicantur, vt non facile auelli possint. Præterea quæ plantantur, non solùm firma consistunt, sed etiam crescunt, & multiplicantur: quam metaphoram explicat clarius Psalmus 79. Plantasti radices eius, & impleuit terram, operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei.

IV. **Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos.**

V. **Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis.**

Probat, quod dicit, Manus tua disperdidit eos, &c. Nam, inquit, non in gladio suo possederunt terram, idest, Patres nostri tempore Mosis, & Iosue pugnauerūt quidem cum Chananæis; sed nisi adiutor, & protector eorum tu fuisses, neque terram possedissent, neque euadere potuissent de manibus hostium suorum: ipsi enim pauciores erant, & minus in bello exercitati, & pugnaturi erant aduersus vrbes munitissimas. Nō igitur in gladio suo, idest, virtute armorum suorum possederunt terram promissionis. Neque brachium eorum saluauit eos, idest, neque robur eorum tantum erat, vt in prælio captiuitatem, vel mortem euadere possent; sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, dedit eis terrā possidendam, & saluauit eos à morte, vel captiuitate, quando cum Chananæis pugnabāt: & hoc ideo, quia complacuisti in eis, idest, non propter eorum virtutes, aut merita, sed quia tibi placuit eligere eos in populum tuum. Illud, illuminatio vultus tui, significat propriè benignum aspectum, siue gratiam & fauorem, vt diximus in Psalmo superiori versu tertio. Dicitur enim Deus illuminare vultum suum super aliquem, quando illum sereno vultu respicere dignatur, idest, cùm eius miseretur, eique gratiam suam impertit. Esse autem verissima quæ hoc loco dicuntur, perspicuum est ex libro Iosue cap. 6. vbi legimus muros vrbis Hierico ad solum clamorem filiorum Israel funditus corruisse. & ex cap. 10. vbi legimus, pugnante Iosue, Deum immisisse de cœlo lapides grandinis super hostes, & ait Scriptura, Et mortui sunt multo plures lapidibus grādinis, quàm quos gladio percusserant filij Israel.

Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob. VI.

Exponit nunc admirationem suam populus Dei, dicens, Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob, idest, tu ipse, qui Patres nostros adiuuabas, & protegebas, quia Rex, & Deus eorum eras, tu inquam, ipse es etiam Rex meus, & Deus meus, & ille idem, qui mādas salutes Iacob, idest, qui consueuisti saluare populum tuum, qui à parente suo nominatur Iacob. Hoc loco nonnulli volunt superuacaneum esse illud, &, cùm dicitur, & Deus meus, & exponunt, tu es Rex meus Deus meus. Ratio eorum est, quia illud, &, non habetur in textu hebraico. At Septuaginta Interpretes habent, &, & sic legunt, & exponunt om-

omnes veteres græci, & latini, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius, & sensus est sublimior: nam significat Scriptura, Deum non solùm esse Regẽ populi sui, sed etiam Deum, idest, Iudicem totius mundi, æternum & omnipotentem, qui possit non solùm protegere populum suum, quem regit, sed etiam punire omnes aduersarios eius. Itaque retinendum est illud, &; & credendum, vel excidisse ex hebræo textu, vel Septuaginta seniores addidisse illud, vt declararent vocem, Deus, non esse vocatiui casus, sed nominatiui, & aliquid amplius eo nomine significari, quàm nomine Regis. Est etiam hoc loco obseruandum, illud, qui mandas salutes Iacob, non significare, qui mittis salutes, sed qui præcipis, siue iubes: vox enim hebraica, & græca hoc significant, & ex illis declaranda est ambiguitas vocis latinæ. Itaque sensus est, qui mandas, idest, qui iubes, & præcipis saluari populum suum, idest, qui solo imperio, & nutu potes, & soles salutem dare populo tuo: quasi dicat, tu es Rex meus, sed non vt alij Reges, qui bellando protegunt; sed es etiam Deus meus, qui solo verbo, solo imperio, solo nutu vales saluare Iacob.

VII. In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

Ostendit nunc, non solùm Deum esse eundem Deum, qui erat tempore Patrum; sed etiam populum esse eundem, & eandem spem in Deo habere, quam Patres habuerunt: hinc enim oritur admiratio, cur idem Deus cum eodem populo ita contrario modo se gerat, vt quem antea victorem nullo negocio faciebat; nunc vinci, & debellari sinat. In te, inquit, inimicos nostros ventilabimus cornu, idest, nos quoq;, si adiutor, & protector noster fueris, inimicos nostros vincemus in te, idest, in tuo auxilio confidentes. Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis, idest, & inuocato nomine tuo, non timebimus, nec magnifaciemus impetum hostium insurgentium in nos. Illud, ventilabimus cornu, est metaphoricum, ducta similitudine à tauris, qui cornibus proijciunt in ventum, & in auras quicquid illis obijcitur. Nos, inquit, tua potentia freti, ea facilitate hostes nostros abigemus, & fundemus, qua solet ferocissimus taurus cornibus ventilare paleas.

Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. VIII.

Pergit in demonstranda similitudine inter populum Dei præsentem, & antiquum. Sicut enim antiquus populus non in gladio suo possedit terram, ita, inquit, & ego populus tuus præsens non in arcu meo sperabo, id est, non confidam in viribus, & armis meis. Et gladius meus nõ saluabit me, idest, scio, & confiteor, quòd si salutem consequar, eam mihi nõ dabit gladius meus, sed auxilium tuum.

Saluasti enim nos de affligentibus nos; & eos qui nos oderunt confudisti. IX.

Declarat quod dixit, Gladius meus non saluabit me, dicens, saluasti enim nos de affligentibus nos, idest, confiteor salutem meam non à viribus meis pendere; quoniam quotiescunque saluus factus sum à quacunque tribulatione, tu saluasti nos ab affligentibus nos, & tu es qui inimicos nostros, qui nos oderant, & perdere cupiebant confudisti, efficiens protectione tua, vt conatus eorum frustraretur, & ipsi confusi ab oppugnatione nostra recederent.

In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in seculum. X.

Concludit ex ijs, quæ dixit, populum Dei, quotiescunque liberabitur à tribulatione, id beneficium Deo acceptũ rela-

relaturum, & gloriam omnē ipsi Deo daturum esse. In Deo, inquit, laudabimur tota die, idest, non in nobis, sed in Deo gloriabimur omni tempore, quo de hostium manibus liberabimur: & nomine Domini inuocato, ipsi confitebimur laudem, & gloriam vsque in æternum. Quibus verbis confirmat quod demonstrare volebat, populum esse eumdem, qui antea fuerat, idest, confidentem in Dei auxilio, nō in suis viribus; vt populus antiquus non in viribus suis, sed in adiutorio Domini cō fidebat. Illud, laudabimur, phrasis est hebraica significans gloriari, nō propriè laudari. Similis est phrasis Italica, quando dicimus, Mi lodo del tale, & habetur hæc phrasis in alijs locis multis, vt in Psalmo 33. In Domino laudabitur anima mea. Psal. 104. Laudamini in nomine sancto eius, & alibi sæpe. Illud autem, Et in nomine tuo confitebimur, clarius est in hebræo, & nomini tuo confitebimur. Sanctus Augustinus hos versiculos à septimo vsque ad decimum, vult continere prophetiam futuræ victoriæ Christi, & Christianorum, quando Ecclesia de omnibus hostibus triumphabit. Sed superior expositio, quæ est Chrysostomi, videtur magis literalis: nō enim hic loquitur Propheta, sed populus Dei, qui miratur se à Deo non iuuari, cùm sit idem populus cum eo, quem Deus tam manifesto auxilio protegebat. Sequitur igitur.

XI. **Nunc autem repulisti, & confudisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris.**

Hìc iam incipit admiratio, & conquestio miserabilis populi grauiter afflicti ab inimicis. Nunc autem, idest, olim tanto fauore nos prosequebaris, nunc autem repulisti, & cōfudisti nos: nam & tempore Antiochi opprobriū erat vocari Iudæum, & tempore Tyrannorum infame erat Christianorum nomen, & videbantur fideles derelicti à Deo. Et non egredieris Deus in virtutibus nostris, idest, si velimus hostibus repugnare, qui nos affligunt, tu non egredieris nobiscum, vt olim egrediebaris, vt pro populo tuo pugnares. Per virtutes intelliguntur exercitus, vt clarè habetur in hebræo: sunt enim exercitus armati vires, & robora populi; & virtus hoc loco nō virtutem moralem, sed potentiam, & robur significat. Porrò tempore persecutionum tam Antiochi, quàm Imperatorum gentilium tāta erat debilitas in populo Dei, vt non auderent vllo modo resistere; & ideò patiendo & tolerando solùm pugnabant. Sed quamuis ab hoste visibili fugarentur, & cæderentur, tamen de hoste inuisibili gloriosissimè triumphabant: & quamuis in conspectu hominum derelicti viderentur à Deo, tamen in occulto maxima Dei gratia iuuabantur. Sed hoc loco de eo tantum agitur, quod foris agebatur, & relinquitur filijs Core intelligendum, quod agebatur in occulto.

XII. **Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros. & qui oderunt nos diripiebant sibi.**

Pergit in explicanda persecutione. Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, idest, fecisti, vt qui in primo loco eramus, iam in postremo essemus, & tamquam victi, & captiui sequeremur inimicos nostros: & ijdem inimici nostri, qui nos odio habebant, pro arbitrio suo, & nos & nostra diripiebant, & sibi, idest, in vsum suum conuertebant. Sanctus Hieronymus ex hebræo reddidit, vertisti terga nostra hosti: quem sensum verba hebraica facilè admittunt, quæ ad verbum sic sonant, auertisti nos retrorsum ab inimicis nostris. sed versio græca, & latina, quæ habet, post inimicos nostros, non facile sensum illum ferre possunt; qui enim terga vertunt, & fugiūt, non terga vertunt, post inimicos, sed ante inimicos. Ideò sensum aliū nos supra posuimus ex Chrysostomo, & Augustino: neq; repugnat nostra expositio verbis hebraicis; nā pro eo quod haberi diximus, ab inimicis nostris, potest etiam legi, præ inimicis nostris, vt legit S. Augusti-

gustinus, & secundùm eam lectionem optimè constat explicatio, quam attulimus: siue enim legas, auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, siue legas, auertisti nos retrorsum præ inimicis nostris, semper significatur, nos redactos esse ad locum inferiorem, & posteriorem, & in hostium potestatem miserè deuenisse.

XIII. Dedisti nos tamquam oues escarum, & in gentibus dispersisti nos.

Mirè describit Martyria Sanctorum. Dedisti, inquit, nos tanquam oues escarum, idest, permisisti nos tam facile trucidari, & in tanta multitudine, ac si essemus oues destinatæ ad macellũ, quæ in magna copia, & sine vlla resistentia occiduntur. Et in gentibus dispersisti nos, idest, & eos ex nobis, quos occidere hostes noluerunt, permisisti dispergi inter gentes. vbi notantur exilia in loca remotissima, ad quę frequenter Sancti ablegabantur.

XIV. Vendidisti populum tuum sine precio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Aliud supplicium describit, quo sancti Martyres tamquam vilissima mancipia deputabãtur ad secanda marmora, vel ad curandas bestias, vel vt in theatris laniarẽtur à feris, vt eo spectaculo oblectarentur spectantium oculi. Vendidisti, inquit, populum tuum sine precio, idest, tradidisti populum tuum potestati inimicorũ, & nihil precij accepisti. Et non fuit multitudo in commutationibus eorum, idest, & cùm hostes quibus eos tradideras, vellent eos vendere in mancipia, & pro pecunia commutare, non fuit multitudo pecuniæ in commutationibus eorum, idest, tamquam vilissima mancipia ferè pro nihilo vendebantur, & ad opera abiectissima deputabantur. Sanctus Augustinus legit, Non fuit multitudo in iubilationibus eorum; & exponit, non remanserunt multi in Ecclesijs, qui Domino iubilarent in officijs diuinis celebrandis; sed codices græci variant: emendatiores autem habent, vt nos in vulgata legimus, quę lectio concordat cum textu hebraico, & sic etiam legunt, & exponunt Ambrosius, Hieronymus, & Chrysostomus.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem, & derisum his, qui sunt in circuitu nostro. XV.

Ad supplicia corporalia adiungit irrisiones, & opprobria. Posuisti, inquit, nos opprobrium vicinis nostris, idest, ex eo quòd permissione tua deuenimus in calamitates, quas paulò ante descripsimus, inde factum est, vt iã simus opprobrio vicinis nostris, & subsannemur, ac irrideamur ab ijsdem vicinis, qui sunt in circuitu nostro.

Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis. XVI.

Per similitudinem, intelligitur prouerbium, siue parabola, vt clarius dicitur in Psal. 68. Factus sum illis in parabolam. Ait igitur, posuisti nos in similitudinem gentibus, idest, fecisti, vt gẽtiles de nostra calamitate parabolam, siue prouerbium sibi facerent, & cùm vellent inter loquendum exemplum proponere rei valdè detestandæ, nostram miseriam in medium adferrent. Posuisti etiam nos commotionem capitis in populis, idest, fecisti, vt populi gentium non solùm irrisione verborum, sed etiam capitis agitatione nos detestarentur, vel irriderent.

Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meæ cooperuit me. XVII.

A voce exprobrantis, & obloquentis, à facie inimici, & persequentis. XVIII.

Explicat effectum irrisionum, qui sine dubio ingens confusio, & verecundia erat. Tota die, inquit, verecundia mea contra me est, & confusio faciei meæ cooperuit me, idest, omni tempore hu-

re huius persecutionis verecũdia mea in conspectu meo est, semper video cõfusionem meam, quæ confusio faciei meæ totum me quasi velo quodam operuit. Oritur autem hæc tota confusio à voce exprobrantis, & obloquentis, idest, ab ijs qui mihi exprobrant stultitiam, quod Crucifixum colam, exprobrant impietatem, quòd Deos non venerer, exprobrant falsa crimina, infanticidia, incestus, & similia, & de his inter se obloquuntur. Explicat autem qui sint isti exprobrantes, & obloquentes, cùm addit, à facie inimici & persequentis. Sed videtur hæc verecundia, & confusio non conuenire sanctis Martyribus, cùm scriptum sit, Qui erubuerit me, hunc filius hominis erubescet cùm venerit in maiestate sua, & Patris, Luc. 9. Et, qui me confessus fuerit, & filius hominis confitebitur eũ, cùm venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis, Marci 8. Cæterum Dominus non prohibet quamcunque verecundiam, & confusionem; sed eam, quæ impedit confessionem. Illi enim reprehenduntur, qui ab huiusmodi verecundia superati, Christum confiteri non audebant, vel etiam ad negandum adigebantur: Istos autem de quibus in hoc Psalmo agitur, non fuisse a verecundia victos, docent verba sequentia.

XIX. **Hæc omnia venerũt super nos, nec obliti sumus te, & iniquè nõ egimus in testamento tuo.**

Post explicata beneficia Dei erga Patres antiquos, & destitutionem, ac derelictionem populi iunioris; subiungit Propheta in persona eiusdem populi, causam huius desertionis non posse tribui peccatis suis: vnde colligitur ratio admirationis, & querimoniæ. Sic igitur loquitur, Hæc omnia venerunt super nos, idest, has angustias, & tribulationes passi sumus; & tamen non obliti sumus te, idest, non dimisimus te, vt coleremus Deos alienos: solet enim Scriptura coniungere obliuionem Dei cum idololatria. Psal. 105. Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum, obliti sunt Deum, qui saluauit eos. & Deuteron. 32. Immolauerunt Dæmonibus, & non Deo: Deum, qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui. Et in hoc ipso Psalmo, Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum. Isti igitur affirmant, se non coluisse Deos alienos; ideò aiunt, obliti non sumus te, & iniquè non egimus in testamento tuo, idest, non solum non adhæsimus Dijs alienis obliuiscentes te Deum verum; sed neque iniquitatem fecimus contra pactum, quod pepigimus tecum in Sina, vt seruaremus legem tuam: nam testamentum hoc loco, vt est clarius in hebræo, pactum significat. Itaq; protestantur, se Deum non reliquisse, neque in legem eius peccasse.

Et non recessit retro cor nostrum, & declinasti semitas nostras à via tua. XX.

Idem repetunt alijs verbis, vt magis innocentiam suam declarent. Et non recessit retro cor nostrum, idem est quod, obliti non sumus te, idest, cum tecum ambularemus ex corde adhærentes tibi, non recessimus retro, neque te deseruimus. Illud autem, & declinasti semitas nostras à via tua, requirit repetitionem præcedentis negationis, vt sensus sit, non recessit retro cor nostrum, & non declinasti semitas nostras à via tua, idest, non permisisti, vt gressus nostri declinarent à via tua, idest, à lege tua, quod est idem cum illo, & iniquè non egimus in testamento tuo. Sanctus Hieronymus clarissimè vertit ex hebræo, Et non declinauerunt semitæ nostræ a via tua; quãuis enim in hebræo non habeatur negatio, & verbum, declinasti, sit in secunda persona singulari: tamen voluit Sanctus Hieronymus sententiam reddere, non verba. Alij quoque interpretes, vt notat S. Ioãnes Chrysostomus, addiderunt negationem. Septuaginta Interpretes, quos sequitur editio vulgata, non posuerunt in textu suo negatio-

gationem, quia non inuenerunt in originali, sed tamen ea subintelligenda est, vt in multis alijs locis. Quod si quis omnino velit affirmatiuè exponere illud, & declinasti semitas nostras a via tua; poterit per, viam Domini, intelligere viam misericordiæ, & gratiæ, nã vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas, ait alibi idem Propheta. Itaque sensus erit, declinasti semitas nostras à via misericordiæ tuæ, à fauore, à gratia, ab auxilio tuo in tribulationibus nostris, cum qua expositione satis conueniunt quæ sequuntur.

XXI. **Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.**

Si sequamur posteriorem expositionem versiculi superioris; versiculus præsens declarabit quomodo declinauerit Deus semitas populi sui, à via sua; quoniam videlicet, humiliauit eum in loco afflictionis: si vero sequamur priorem expositionem, particula, quoniam, vel redundabit, vt non semel in Scriptura sacra redundat, vel reddet causam sententiæ sequentis, non precedentis, hoc modo, Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, ideò & cooperuit nos vmbra mortis. Porrò humiliare aliquem in loco afflictionis, est deijcere illum in profundum miseriarum: ponitur enim, in loco, pro, in locum. Sanctus Hieronymus vertit ex hebræo, in locum draconum. Et verè vox, tannim, quæ est in textu hebraico, dracones significat. Sed videntur Septuaginta sensum vertisse, non verbum. Loca enim draconum sunt loca cauernosa, deserta, horrentia, ac per hoc loca afflictionis: & quoniam loca afflictionis obscura sunt, & tenebricosa, vt cauernæ, putei, tetri carceres; ideò addit, & cooperuit nos vmbra mortis, idest, operuerunt nos tenebræ, & ingens obscuritas. Quæ omnia, metaphoræ sunt, quibus tribulationis, & persecutionis magnitudo significatur. Vocabulum, vmbræ mortis, frequentissimum est in Scripturis vtriusque Testamenti, & vt plurimum

תנים

coniungitur cum vocabulo, tenebrarũ, vt est videre Iob 3. Psal. 87. & 106. Isaiæ 9. Matth. 4. Luc. 1. & nihil aliud significat, nisi magnam obscuritatem. Dicitur autem obscuritas vmbra mortis, quoniam in morte extinguitur vita, quæ est quasi lumen quoddam, vnde extincta vita solùm tenebræ relinquuntur. Sanctus Augustinus dicit, mortalitatem esse vmbram mortis, id est, imaginem mortis; mortem autem veram esse damnationem cum Diabolo, quæ dicitur mors æterna.

Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum. XXII.

Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis. XXIII.

Probant, qui in hoc Psalmo loquuntur, testimonio Dei, se re vera non esse oblitos Domini, vt supra dixerunt. Dicunt enim, Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum deprecandum, nonne Deus requiret ista? quasi dicant, certè requiret, & inueniet an ita sit. Ipse enim nouit abscondita cordis. Sed profectò inueniet, nos oblitos non esse nomen ipsius.

Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. XXIV.

Exurge, quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas in finem. XXV.

Concludit populus Dei petẽs à Deo finem persecutionis. Quoniã, inquit, propter te mortificamur tota die, id est, quoniam propter confessionem nominis tui, quotidie morti tradimur, multi quotidie occiduntur ex nobis. Æstimati sumus sicut oues occisionis, idest, similes facti sumus ouibus destinatis ad mactationem, quæ sine resistentia, vel misericordia iugulantur. Exurge, quare obdormis Domine? id est, cùm causa tua hic agatur, & serui tui tanta patiantur, cur tu siles, quasi dor-

dormiens non aduerteres? Exurge à somno, id est, fac quod illi faciunt, qui surgunt à somno, & incipiunt videre quod antea non videbant. Exurge in auxilium nostrũ, & ne repellas nos ab adiutorio tuo in finem, id est, vsque ad consummationem, finiatur tandem te opem ferente persecutio. Hunc locum adduxit Apostolus ad Rom. 8. Quis, inquit, nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.

XXVI. **Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ?**

Pergit in eadem oratione; & vtitur duabus alijs metaphoris: nam in versu superiore sumpsit similitudinẽ à somno, nunc sumit ab auersione faciei, & ab obliuione, quorum neutrum cadit in Deum. Dicitur tamen Deus auertere faciem, quando non iuuat, quasi nõ videret miseriam nostram: & dicitur etiam obliuisci, quando non succurrit egentibus auxilio, & tribulatis, quasi esset oblitus eorum.

XXVII. **Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.**

In eadem oratione persistens, & sciens, orationem humiliantis se gratissimam esse Deo, dicit, se humiliatum vsque ad summum, vt magis humiliari non possit. Qui enim stans orat, potest humiliari flectendo genua; & qui genibus flexis orat, potest adhuc humiliari prosternendo se totum ad terram; sed qui humi prostratus orat, non habet quò descendat, vt magis humilietur. Porrò humiliari potest homo corde, & corpore vsq; ad terram; corde si verè cogitet, & intelligat, & fateatur se puluerem esse, quo modo orabat Abrahã cùm diceret, Loquar ad Dominum meũ, cùm sim puluis & cinis, Gen. 18. corpore autem si ad terram prostratus oret, quod de Christo Domino referũt Matthæus cap. 26. & Marcus cap. 14. Procidit, inquiunt, in faciem suam super terram dicens, &c. neque obstat quod Lucas cap. 22. dicat, Positis genibus orauit: nam positis genibus orare cœpit, deinde procidit in terram. Vtramque humilitatem præseferunt, qui in hoc Psalmo dicunt, Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster, id est, cognoscimus nos puluerem esse, & verè adhæsit in terra venter noster dũ toto corpore prostrati oramus te. Possunt etiam hæc omnia referri ad magnitudinem persequutionis, per quam redacti erant ad extremam, & summam ignominiam, & cõtemptum.

Exurge Domine adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum. XXVIII.

Addunt vltimam, & efficacissimam rationem, cur Deus moueri debeat ad misericordiam erga populum suum; ne videlicet blasphemetur amplius nomen ipsius. Exurge, inquiunt, adiuua nos in hac tribulatione, & redime, id est, libera nos propter nomen tuum, id est, vt non blasphemetur, sed glorificetur nomen tuum: & sicut sine precio vendidisti nos, ita sine precio redime, non ob nostra merita, sed propter nomen tuum, propter misericordiam, & benignitatem tuam. Ad maiorem intelligentiam huius Psalmi videntur explicandæ questiunculæ quædam, quæ lectori facilè possent occurrere.

Prima quæstio est: Cur ij, qui in hoc Psalmo loquuntur, querantur se sine culpa sua puniri; cùm alij Sancti persequutiones peccatis suis imputare soleant; nam Dan. c. 9. loquens de captiuitate babylonica dicit, Peccauimus, iniquè fecimus, impiè egimus; & recessimus, & declinauimus à mãdatis tuis, & iudicijs tuis. Et tres pueri sancti in fornacem ignis coniecti, & à Deo mirabiliter liberati, confitentur hoc modo Daniel 3. Iudicia vera fecisti iuxta omnia, quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam Hierusalẽ; peccauimus enim, & iniquè egimus recedenden-

dentes à te, deliquimus in omnibus. Eadem est vox Sãctorum Machab. lib. 2. cap. 7. Nos, inquiũt, propter nos ipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrũ. Eadem dicit de persecutionibus Christianorum S. Cyprianus in ser. 5. qui est de lapsis. Respondeo, negari nõ posse, quin ob peccata populi Deus persecutiones excitari permittat. Cæterũ Sancti Viri varijs modis loquũtur: aliquando enim suscipiunt personã membrorum infirmorum (vnum enim corpus sumus, alter alterius membra,) & peccata fratrum suorum sibi tribuunt: quo modo sæpe lingua cõfitetur quasi peccata sua, quæ tamẽ à membris alijs patrata sunt: aliquando verò induunt personam perfectorum, & sanctorum, qui re vera puniũtur in communi persecutione sine propria culpa. Sic igitur scripturæ allatæ inter se non pugnant: nam Daniel, tres pueri, & Sancti Machabæi loquebantur in persona membrorum infirmorum; isti verò qui in hoc Psalmo loquuntur, personam innocentium, & Sanctorum induerunt.

Secunda quęstio: Cur Deus innocentes puniri sinit, cùm propter iniquos persequutionẽ excitari permittat? Respondeo, Innocẽtes in persequutione, non propriè puniri, sed probari: vult enim Deus per atrocitatem persecutionis, quasi per ignem cõflatorij, vel per ventilabrum areæ, purgare Ecclesiam suam, & efficere, vt appareant qui sint veri, qui ficti fideles; qui sint aurum, qui aurichalchum; qui frumentum, qui paleæ. Tribulatio, inquit Apostolus Rom. 5. probationem operatur. & in lib. Sap. cap. 3. Deus tentauit eos, & inuenit eos dignos se: tanquam aurum in fornace probauit illos.

Tertia quæstio: Cur ergo Sancti queruntur de persequutione, & eam cito finiri precantur? Respondeo, quia tribulationem tolerare iubemur, non amare, & nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amet: quamuis enim gaudeat se tolerare; tamen mauult non esse quod toleret; vt scripsit Sanctus Augustinus in lib. 10. Confess. cap. 28. Deinde, quia persecutio, atque tentatio periculosa est; cùm sit incerta victoria, & Sancti de se non præsumant.

Quarta quæstio: Cur Deus, vt in hoc Psalmo dicitur, aliquando populo suo tribuit temporalia bona, & victoriam de inimicis; aliquando è contrario aufert eadem temporalia bona, & populum suũ ab hostibus vinci, ac debellari sinit? Respondeo, vt omnes intelligant bona temporalia à Deo dari non à Dæmonibus, vel à fato, aut fortuna; ideò tribuit illa amicis suis, quãdo ita expedire iudicat. Vt autem amici Dei non hæreant tẽporalibus bonis, neq; amẽt stabulum pro domo, & exilium pro patria; sæpè illis eripit eiusmodi bona: vt in explicatione Psalmi quadragesimi, versu tertio fusius explicauimus.

PSALMVS XLIV.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem, pro ijs, qui commutabuntur, filijs Core ad intellectum, Canticum pro dilecto.

SVmma consensione docent omnes expositores Latini, Græci, Hebræi, Psalmum hunc continere laudes Messiæ, & sponsæ eius Ecclesiæ, vt sit quasi spirituale epithalamium; & huic argumento titulus satis aptè respondet: nã per eos, qui commutabũtur, intelligit Propheta fideles populos, qui Ecclesiã faciunt; dicuntur autem commutandi, quia mutandi erant per iustificationẽ in hoc seculo, & per resurrectionem in alio: qui enim adorabant idola, adoraturi erant Deum verum; & qui miseram & mortalem ducebant vitam in terris, acturi erant felicem, & sempiternam in cœlis. Per dilectum, intelligunt omnes Christũ, de quo nõ semel Pater cœlestis ait, Hic est Filius meus dilectus; & quem nemo nouit, qui non ardentissimè diligat; cùm totus sit suauis, & pulcher, quippe speculum sine macula, & candor lucis æternæ. Sensus

ſus igitur tituli hic erit, Canticum datum filijs Core ad intelligenter, & ſapienter canendum vſque in finem, cuius materia eſt, pro ijs, qui commutabuntur, & pro dilecto, ideſt, pro Eccleſia, & pro Chriſto, pro Sponſa, & Sponſo. In hebræo legitur, pro lilijs, vbi nos habemus, pro ijs, qui commutabuntur; ſed vox hebraica, ſoſannim, vtrumque ſignificare poteſt, videlicet lilia, & qui commutabuntur, vt S. Hieronymus fatetur in epiſtola ad Principiam Virginem, in qua totum hunc Pſalmum diligenter explanat: & ſatis commodè, qui commutandi ſunt, lilia dici poſſunt; cùm de Eccleſia, quæ eſt multitudo commutandorum, dicat Sponſus in Canticis, Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.

שֹׁשַׁנִּים

Explicatio Pſalmi 44.

I. ERuctauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi.

II. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.

Hi duo verſiculi continent præfationem totius Pſalmi; in qua præfatione Propheta docet, hunc Pſalmum eſſe meram prophetiam à Spiritu ſancto dictatam, nihilque hic eſſe ab ingenio ſuo elaboratum: quamuis enim omnis diuina Scriptura ſit verbũ Dei, & à Spiritu ſancto inſpirata: tamen multum intereſt inter prophetias, & hiſtorias, vel epiſtolas: nam in edendis Prophetijs ſancti ſcriptores non laborabant cogitando, & diſcurrendo, & ad memoriam aliquid reuocando; ſed ſimpliciter loquebantur, vel ſcribebant quæ Deus illis oſtendebas: quod de Hieremia teſtatur Baruch, Hierem. 36. quòd videlicet ita loqueretur, ac ſi in libro aliquo legeret quod dicebat. Sed cùm Sacri ſcriptores ſcribebant hiſtorias, vel epiſtolas; inſpirabat quidem illis Deus ſcribendi voluntatem, eoſque dirigebat, vt rectè, & ſine errore vllo ſciberent; ſic tamen vt etiam ipſi memoriam exercerent, & ingenium, vt recordarentur res geſtas, & cogitarent rationem, & ordinem ſcribendi: quod de ſe teſtatur auctor libri ſecundi Machabæorum cap. 2. Dauid igitur cum in Pſalmis cantabat hiſtorias beneficiorum Dei, vel calamitatum ſuarum, aut etiam totius populi, memoriam, & ingenium exercebat, & non ſine proprio labore Pſalmos componebat; quamuis à Deo ſemper excitaretur, & dirigeretur: cùm autem meras prophetias caneret, vel ſcriberet, vt in hoc Pſalmo fecit, nihil ſuum agnoſcebat, niſi ſimplex linguæ, vel manus miniſterium. Hoc igitur eſt quod in hac præfatione dicit, quod ipſe idem clarius explicuit in 2. lib. Reg. cap. 23. cùm ait, Spiritus Domini loquutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam. Ait igitur, Eructauit cor meum verbum bonum, ideſt, mens mea ex plenitudine, & copia illuſtrationis diuinæ, & cœleſtium reuelationum protulit foras ad aures hominum Pſalmum hunc, qui continet verbum bonum, ſermonem videlicet gratum, & ſalutarem omnibus. Sed ad maiorem explicationem notanda ſunt aliqua. Primo, vſum eſſe Prophetam vocabulo eructandi, vt oſtenderet, ſe non propria voluntate, & propria inuentione in hoc Pſalmo loqui: ructus enim non emittitur voluntariè, & ex electione, ſed velit, nolit homo, ex plenitudine ſtomachi erumpit. Secundo, voluiſſe etiam Prophetam oſtendere, ſe non omnia, quæ Deo illuſtrante cognouit, in hoc Pſalmo expreſſiſſe; ſed modicum quid ex illa plenitudine protuliſſe: ructus enim ſignum eſt repletionis, ſed eſt exiguus flatus ab illa repletione foras erumpens. Multa enim Prophetæ vident, quæ non licet homini loqui. Vnde, & Iſaias dicebat, Secretum meum mihi. Iſaiæ 24. Et qui reuelationes à Deo percipiunt, id vt plurimum fateri ſolent, ſe non habere vocabula, quibus eas reuelationes ita explicent, vt ipſi eas vident: & fortaſſe hac de cauſa Pro-

sa Propheta dixit, verbum bonum eructasse cor suum; non verba bona, in numero multitudinis. Tertio, verbum bonum vocari hunc Psalmum, quia non continet prophetiam rerum malarum, vt exitij ciuitatis, captiuitatis populi, & similium, quæ passim à Prophetis prædici solebant; sed prædictionem rerum secundarum, & felicium, quæ magnam lætitiam, & voluptatem sint allaturæ. Quarto, Deum in his verbis ita descripsisse emanationem huius verbi ex corde Dauidis, vt alluserit ad productionem Verbi æterni, & voluerit nos quasi manu ducere ad intelligentiam generationis æternæ Verbi diuini: verè enim Pater æternus non eguit auxilio coniugis ad filium producendum; neque eum ex electione producit; neque plures filios genuit; sed ex plenitudine cordis, siue ex perfectissima intelligentia Verbum mentis, & verbum vnicum, idque summè bonum naturaliter produxit, vt propriè dicere potuerit, Eructauit cor meum verbum bonum. Sequitur, Dico ego opera mea Regi: non desunt, qui ista verba sic exponant, dico ego opera mea Regi, idest, confiteor peccata mea Deo: vel, dico carmina ista de Rege; vel, consecro opus meum Regi; vel alloquor in hoc Psalmo Regem; quas expositiones, vt non reprehendo, sic existimo nostram explicationem melius connecti cum verbis præcedentibus, & sequentibus: nostra enim opinione hæc pars secunda primi versiculi, reddit rationem, cur Dauid dixerit, Eructauit cor meum verbum bonum; est enim ac si diceret, Ego simpliciter confiteor Regi meo, qui est Deus, omnia opera mea; & non mihi tribuo, quod non est meum; ideò non dixi, Ego Psalmum istum scripsi, sed, eructauit cor meum verbum bonum, idest, non ex electione mea prodijt, sed ex plenitudine illustrationis tuæ. Quod clarissimè explicatur in sequenti versiculo, cùm dicitur, Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis, idest, lingua mea protulit hunc Psalmum, sed id fecit, non vt lingua mea, non vt membrum corporis mei, quod ad imperium voluntatis meæ mouetur; sed vt calamus Spiritus sancti, tamquam scribæ velociter scribentis. Dicit autem, linguam suam esse calamum scribæ velociter scribentis, & non dicit, linguam suam, esse linguam spiritus velociter loquentis; quia vult ostendere linguam suam in prophetia edenda esse instrumentum separatum, vt re vera est calamus; & non instrumentum coniunctum, vt sunt membra corporis; vel, significare voluit, prophetiam hanc non abituram in ventum, vt quæ ore pronunciantur; sed perpetuo mansuram, vt quæ calamo exarantur. Illud autem, velociter scribentis, significat, Spiritum sanctum non egere tempore ad considerandum quid, & quomodo scribendum sit; illi enim tardè scribunt, qui inter scribendum cogitant quam sententiam, & quibus verbis scribere debeant.

III. **Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.**

Incipit Christum laudare, ac primum à pulchritudine laudat, deinde ab eloquentia, tum à fortitudine & robore, tertio à virtutibus animi, postremo a diuina & regia dignitate, & potestate, quibus addit etiam exteriora, videlicet vestimentorum, & palatij nobilitatem. Incipit autem à pulchritudine, vel quia describit Sponsum, & in Sponso pulchritudo eloquentiæ cedit, eloquentia robori, robur virtutibus, virtutes diuinitati. Ait igitur, speciosus forma præ filijs hominum. Videtur abrupta sententia, & obscura, cùm nō addiderit quis sit iste speciosus; sed, vt supra notauimus, ideo dictum est, eructauit cor meum verbum bonum, id est, ex plenitudine contemplationis aliquid foras emanauit, non omnia. Sensus igitur est, Non mirum est, si tu Christe dilectus dicaris, nam speciosus forma es præ filijs hominum: dicit autem, præ filijs hominum, & non addit præ

ſpiritibus angelicis;quoniã Deus Verbum nõ Angelus, ſed homo factus eſt, ac ſi dicat, tu dilecte homo es,ſed ſpecioſus forma ſupra homines. Et verè Chriſtus ſupra homines formoſus eſt: nam ſi reſpicias diuinitatem, infinita pulchritudine præditum videbis;ſi reſpicias ſpiritualem animæ pulchritudinem, ſpecioſus Chriſtus eſt præ omnibus ſpiritibus creatis; ſi reſpicias ſplendorem corporis eius glorificati, pulchrior ſole eſt, & pulchritudinem eius ſol, & luna mirantur.. Sequitur, Diffuſa eſt gratia in labijs tuis. quibus verbis laudat eumdem Chriſtum à gratia ſermonis, quæ mirum in modum pulchritudinem ipſam commendat. Dicitur autem diffuſa gratia in labijs, vt oſtendatur permanens, & naturalis fuiſſe Chriſto gratia ſermonis,non acquiſita per ſtudium, aut exercitationem.In Euangelijs legimus Luc.4.Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius. Et Ioan.7. Numquam ſic loquutus eſt homo, ſicut hic homo. Experti ſunt Sanctus Petrus,Sãctus Andreas, Sanctus Iacobus, Sanctus Ioannes, Sanctus Philippus, ſed præcipue Sanctus Matthæus vim verborum eius,& energiam in ſermone eius latentem, qui ad ſimplicem vocationem ſubito efficaciſſimè tracti, & perſuaſi relictis omnibus ſequuti ſunt eum.Sed mirabilius eſt,quòd voci eius venti,& mare, & ipſæ febres, ac denique mortui obediebant: quamquam nec mirabile videri debet, ſi Verbum ſubſtantiale, & diuinum, per carnem aſſumptam verba gratiæ efficaciſſima, & ſuauiſſima loqueretur. ſequitur,Propterea benedixit te Deus in æternum. Poſſunt hæc duplicem ſenſum facere, & vtrumque rectum:poteſt enim accipi illud,propterea,pro quia, ſiue, propterea quod, vt ſenſus ſit, ſpecioſus es præ filijs hominum, & diffuſa eſt gratia in labijs tuis, propterea quòd benedixit te Deus in æternum; vt benedictio Dei æterna ſit cauſa tantę pulchritudinis,& tantæ gratiæ. Significatur autem per benedictioné hoc loco gratia vnionis hypoſtaticæ, quæ in æternum duratura eſt;inde enim tamquam ex fonte manauerũt omnia dona, quæ in Chriſti humanitatem copioſiſſimè fuſa ſunt.Sed poteſt etiam,vt Chryſoſtomus, & alij exponunt, ſimpliciter accipi,propterea, pro particula ſignificante effectum,vt ſenſus ſit,quia ſpecioſus es præ filijs hominum, & diffuſa eſt gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum, ideſt, quia amabilis, & gratioſus es præ omnibus dilexit, & benedixit in æternũ. Ex quibus verbis non debet colligi, Chriſtum non fuiſſe amatum,& benedictum à Patre antequam appareret eius pulchritudo, & gratia ſermonis; ſed hęc fuiſſe meritum,ſiue titulum nouum amoris.quo modo dicit ipſe Chriſtus Ioan.10. Propterea diligit me Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum ſumam eam. Et Apoſtolus Philipp.2. Humiliauit ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem Crucis; propter quod,& Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Videtur tamen prior expoſitio anteponenda.

Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. IV.

Tranſit à laude pulchritudinis, & facundiæ ad laudem fortitudinis militaris, & poetico more nõ ſimpliciter narrat;ſed per modum precantis,ſiue inuitantis dicit, Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potẽtiſſimè, ideſt, Eia dilecte Deo, qui non ſolùm ſpecioſiſſimus,& gratioſiſſimus,ſed etiam potentiſſimus,& robuſtiſſimus es, accingere armis tuis,& veni libera populum tuũ. Quæ ſint autem arma eius explicat in ſequenti verſiculo,dicens.

Specie tua, & pulchritudine tua, intende, proſperè procede, & regna. V.

Verba illa,Specie tua, & pulchritudine tua,coniungi poſſunt cum præcedentibus, vt ſit ſenſus, Accingere gladio tuo potentiſſime ſpecie tua,& pulchri-

chritudine tua. Possunt etiam coniungi cum sequentibus, vt sensus sit, Specie tua, & pulchritudine tua intende, prosperè procede, & regna: sed vtroque modo significatur, arma Christi esse speciem, & pulchritudinem ipsius. Quod vt intelligatur, considerandum est, pulchritudinem veram, & summam, vt Augustinus loquitur, esse pulchritudinem spiritualem, quæ numquam marcescit, & quæ placet oculis, non hominum solum, sed etiam Angelorum, & ipsius Dei, qui falli non possunt. Potest autem pulchritudo spiritualis cognosci ex pulchritudine corporali. Sicut enim corporum pulchritudo cõsistit in proportione membrorum, & suauitate coloris; ita pulchritudo spiritualis consistit, in iustitia, quæ est proportio quædam; & sapientia, quæ splendet instar lucis, vel potius, vt Sapiens loquitur, luci comparata inuenitur prior. Illa igitur est anima pulcherrima, quæ habet in voluntate iustitiam, in intellectu sapiẽtiam. Hæc autem duo, & pulchram reddunt animam, ac per hoc amabilem Deo; & simul arma tunc potentissima; quibus Christus Diabolum superauit: pugnauit enim cum Diabolo Christus, non sua omnipotentia, vt poterat, sed sapientia & iustitia, sapientia vincens astutiam, & iustitia vincens malitiam. Diabolus enim astutia sua primum hominem impulit, vt per inobedientiam Deum irritaret, & Deo quidem honorem, sibi autem, & toti humano generi vitam beatam detraheret: cum hac autem astutia, malitia, siue inuidia coniuncta fuit; id enim fecit Diabolus, quia torquebatur inuidia, quòd homo ad cœlum aliquando ascensurus videretur, vnde ipse deciderat. Sed Christi sapientia vicit astutiam, quoniam per obedientiam suam in natura humana Deo exhibitam, reddidit honorem Deo multo maiorem, quàm per inobedientiam Adami amiserat: & simul per eandem obedientiam exaltauit genus humanum ad gloriam multo sublimiorem, quàm ea futura esset, ex qua exciderat. Christus præterea charitate sua, quæ est vera, & perfecta iustitia, vicit inuidiam, & malitiam Diaboli; quoniam inimicos dilexit, & in ipsa cruce pro persequutoribus orauit, &, pati, ac mori voluit, vt inimicos suos Deo reconciliaret, & ex inimicis amicos & fratres, & cohæredes suos efficeret. Hoc est igitur quod nunc dicit, Specie tua, & pulchritudine tua, idest, decore tuo, qui in specie sapientiæ, & pulchritudine iustitiæ consistit, quasi gladio, & arcu accinctus, & instructus intende, prosperè procede, & regna, idest, dirige cursum tuum ad prælium contra Diabolum, prosperare in prælio, & deuicto, ac debellato Principe huius mundi, acquire tibi Regnum, vt tu deinceps in cordibus hominum per fidem, & charitatem regnes. Per verbum, intende, Sanctus Ioannes Chrysostomus exponit, intende sagittas, quæ expositio probabilis est, quia paulo post dicitur, sagittæ tuæ acutæ. Illud est certum, ex textu originali, per, intende, non posse rectè exponi, attende, vel considera: sed solum, intende sagittas, aut intende seu dirige iter. Quod attinet ad verba, ex hebræo Sãctus Hieronymus sic reddit, gloria tua, & decore tuo: & decore tuo prosperè ascende. Sed Septuaginta Interpretes aliter acceperunt, vel aliter legerunt easdem voces hebraicas, ijsdem literis seruatis. Vbi enim hebræi repetunt,
decore tuo, quia legunt, va adarecha, וַהֲדָרֶךָ
Septuaginta legerũt, va adrech, quod וְהַדְרֵךְ
significat, & intende, siue dirige, à
voce, darach. Et vocem, tselach, quam דְּרֹךְ
Sanctus Hieronymus accepit pro ad- עְלַע
uerbio, & reddidit, prosperè: Septua- רְכַב
ginta acceperunt pro verbo imperatiui modi, & verterunt, prosperè procede, siue prosperare. Et verè vox illa vtroque modo accipi potest. Denique, vocem, recab, quam Sanctus Hieronymus rectè vertit, ascende; Septuaginta verterunt, regna; quia sensum potius respexerunt, quam verbum: nam per ascensionem, regnũ interpretati sunt. Potest etiam eadem vox hebraica, & magis adhuc propriè significare, sede in curru, vel in equo, quæ ad regnum

referri possunt. Nam cùm Reges inaugurabantur, equum regium, vel mulam regiam equitabant, vt colligitur ex primo capite libri tertij Regum:&, sedere in curru triumphali proprium est Regum, qui hostes prælio vicerunt.

VI. **Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua.**

Explicat rationem, cur Christus merito regnare debeat; quia videlicet habet virtutes regias: ac si diceret, prosperè procede, & regna, propter veritatem, & mãsuetudinem, & iustitiam, idest, quia non desunt tibi regiæ virtutes. Hebræus codex clarius explicat hunc locum, vt possit esse vice commẽtarij. sic enim habet: propter verbum veritatis, & mansuetudinem iustitiæ. Ex quibus verbis docemur, duo esse necessaria Regi, vt sit verax, siue fidelis in verbis suis, & iustus in operibus suis: quod etiam de Deo summo Rege dicitur in Psalmis, fidelis Deus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Sed quia iustitia iudicis solet habere annexam asperitatem, quæ est quasi næuus iustitiæ; ideò Christi iustitiæ, quæ perfectissima est, adiungitur mãsuetudo. Est enim Christus mansuetè iustus, idest, iustissimè iudicat, sed sine morositate, sine asperitate, sine arrogantia; non absterret, sed conciliat sibi subditos. Sic igitur verba nostræ editionis explicanda sunt, regna propter veritatem, quam in verbis, & promissis tuis semper obseruas: & mansuetudinem, & iustitiam, idest, & propter mansuetudinem, quam iustitiæ semper admisces. Et deducet te mirabiliter dextera tua, idest, & cum his virtutibus regnans, mirabiles progressus regni tui videbis, neque egebis auxilio aliorum; sed ipsa dextera tua, virtus, & potentia tua per se sufficiet, vt mirabiliter te deducat, & progredi faciat in Regno amplificando, donec ponas omnes inimicos tuos sub scabellum pedum tuorum. In hebræo legitur paulò aliter quoad verba, sed sensus est idem. Sic enim S. Hieronymus vertit, Et docebit te terribilia dextera tua, idest, dextera tua vincens, ac sternens hostes docebit te, idest, ostendet tibi, ac cernere te faciet terribiles euẽtus, strages videlicet, inimicorum tuorum.

Sagittæ tuæ acutę (populi sub te cadent) in corda inimicorum Regis. VII.

Explicat modum, quo dextera Regis Christi deductura sit ipsum in amplificando imperio, dicens, id fiet, quia sagittæ, quas iaculaberis dextera tua, acutissimæ sunt, & ideo penetrabunt inimicorum tuorum corda, & populi ipsi inimici sub te cadent, & tuæ subijcientur potestati. Nomine sagittarum intelliguntur verba Dei, siue prædicatio verbi Dei: hoc enim est generale instrumẽtum, quo Christus vtitur ad Regnum suum propagandum: hinc enim ipse dicit in Psal. 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super mõtem sanctum eius prædicans præceptum eius. Dicitur autem verbum Dei & gladius, & sagitta, & malleus, & similia, quia cum omnibus armis similitudinem habet. Dicitur autem, sagitta acuta, quia magnam habet efficaciam penetrandi corda, & multo maiorem, quàm habet humana cuiusuis magni oratoris eloquentia. Viuus est enim, vt Apostolus ait ad Hebr. 4. sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Illud autem, populi sub te cadent, per parentesim legendum est: & dicuntur populi sagittis vulnerati cadere sub isto Rege, quia non vulnerantur, vt omnino extinguantur, sed vt moriantur peccato, & viuãt iustitiæ, & eo modo subiecti Regi Christo remaneant, eique seruiant, cui seruire regnare est. Illud denique, in corda inimicorum Regis, in hebræo, & græco codice, & in multis latinis manuscriptis, legitur, in corde, non in corda: sed parum refert, vtrum legatur in corde, vel in corda: nam & verum est sagittas verbi Dei penetrare corda peccatorum, & verum est easdem sagittas semel in corde infixas ibidem hærere, & vulnus

amo-

amoris alere, & conseruare, & eo modo ex inimicis, & peccatoribus, amicos, & sanctos facere. In græcis codicibus legitur, sagittæ tuæ acutæ potentissime: sed illud, potentissime, non habetur in hebræo. Ex quo intelligimus, auctorem latinæ vulgatæ editionis codicem græcum emendatiorem habuisse, quàm sint ij, qui nunc circumferuntur; vel certe animaduertisse illam vocem non esse à Septuaginta Interpretibus in textu positam, sed aliunde irrepsisse.

VIII. **Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis virga Regni tui.**

Venit tandem ad supremam dignitatem Messiæ, & apertissimè vocat eum Deum, & sedem Regni eius ęternam esse dicit; quem locum Sanctus Paulus ad Hebr. adduxit ad probandum Christum tantò esse Angelis maiorem, quātò maior est dominus seruis, & Deus rebus creatis. Ait igitur, Sedes tua ò Christe Deus, non temporalis erit, vt fuit Dauidis, & Salomonis; sed manebit in seculum seculi. Et virga regni tui, id est, sceptrum tuum, erit semper rectissimum, atque iustissimum: phrasis enim hebraica est, virga directionis, pro virga rectissima; sicut etiam, Deus scientiarum, pro, Deo scientissimo.

IX. **Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.**

Hunc etiam locum dupliciter possumus intelligere, vt illum versiculi tertij, propterea benedixit te Deus in æternum. Nam illud, propterea, potest significare effectum, vt sensus sit quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, obediendo vsque ad mortem, & mortem crucis; propterea Deus vnxit te oleo lætitiæ, idest, glorificauit te, & exaltauit ad dexteram suam, & dedit tibi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine tuo omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Quæ glorificatio rectè dicitur vnctio lætitiæ, quia per eam finem accepit omnis dolor. Rectè etiam dicitur, præ consortibus tuis; quoniam etiam si Angeli quoque glorificati sint, & homines glorificandi sint; tamen nemo exaltatus, vel exaltandus est ad dexteram Patris, & nemo accepit, vel accepturus est nomen super omne nomen, vno Christo excepto, qui est caput hominum, & Angelorū, & est simul Deus, & homo. Sed rursus illud, propterea, significare potest causam, & positum esse pro, quia, siue propterea quòd, vt sensus sit, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea quòd Deus vnxit te oleo gratiæ spiritualis præ consortibus tuis, quia videlicet vnxit te gratia vnionis hypostaticæ, & inde factum est, vt in te spiritus sine mensura effunderetur, cæteri autem omnes de plenitudine tua mensuram spiritus acceperunt; quam expositionem sequitur Sanctus Augustinus, & videtur eandem sequi Sanctus Basilius, qui hunc locum exponens, dicit, Christo fuisse naturalem dilectionem iustitiæ, & auersionem ab iniquitate: quoniam illam habuit à natiuitate, siue potius à conceptione, & à principio interno: cæteros autem exercitio, & labore virtutes acquirere. Obseruat autem Sanctus Augustinus aduersus Hebræos, & Hæreticos negantes Christi diuinitatem, in illa repetitione, Deus, Deus tuus; priorem vocem esse casus vocatiui, posteriorem nominatiui, quomodo etiam hunc locum intelligendum esse docet Sanctus Hieronymus in epist. ad Principiam: Itaque sensus est, vnxit te ò Christe Deus, Deus Pater tuus oleo lætitiæ; & affirmat idem Augustinus id clarissimè apparere in textu græco; proinde existimandum est, in textibus græcis, quos nunc habemus, incuria librariorum, mutatum esse omega in omicron. Cùm autem dicitur, Deus Deum vnxisse, non intelligimus Deum ratione diuinitatis vnctum, sed ratione humanitatis; vnxit Deus Pater Deum Filium, quia Deus Filius homo factus est, & ratione

tione humanitatis gratiam vnctionis accepit, ipse tamen Deus Filius vnctus dicitur, quia ille homo, qui vnctus est, Filius Dei, & Deus est.

X. **Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis; ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo.**

Hic versiculus obscurissimus est: explicemus igitur primum vocabula, deinde sententiam. Myrrha succus est notus, amarus, & odoratus: gutta nomen est genericum, sed in græco habetur στακτή, quæ apud Basilium in explicatione huius loci, est gutta distillata ex myrrha, ita vt sit quasi flos myrrhę, idest, pars subtilissima myrrhæ. Sed non videtur verisimile, Prophetam dicere voluisse, Myrrha, & gutta myrrhę subtilissima: in hebræo est, ahalot, quā Aloe latine dicimus. אֲהָלוֹת Est autem Aloe succus item amarus, & odoratus, sed specie distinctus à myrrha; vnde in Euangelio legimus, ad Christi sepulturam emisse Nicodemum Myrrhæ, & Aloes quasi libras centum. Quod igitur noster Interpres dixit, guttam, intelligere debemus, guttam esse Aloes, vt Sanctus Hieronymus scribit in Epistola ad Principiam; vel myrrhæ distillatæ, vt Sanctus Basilius in commentario docet. Casia denique frutex est, vnde cortex odoratus desumitur, & inter aromata numeratur, quemadmodum & cinnamomum. Per domos eburneas, intelliguntur palatia, siue templa sumptuosa, quorum parietes tecti sint ebore: nam in hebræo non est, baith, quæ propriè domum significat, sed hechal, quod palatium, basilicam, & templum significat. בַּיִת הֵיכָל Nomen etiam græcum magna palatia significat, vt dicit Sanctus Basilius. Itaque improbabile est quod aliqui volunt, domos eburneas esse cellas aromatum, & magis improbabile quod alij volunt, esse thecas, siue areas, in quibus vestimenta, vel aromata conseruantur. At, inquiunt, thecæ fiunt ex ebore, non autem palatia: verum est, sed non dicuntur hoc loco domus eburneæ, quasi totæ sint ex ebore, sed quod tectæ sint ebore: quomodo domus Neronis dicebatur domus aurea, & porta Constantinopolis porta aurea, quòd essent deauratæ, vel auri laminis coopertæ, non quod totæ essent aureæ: & sic intelligimus illud 3. Reg. 22. Domus eburnea, quam ædificauit Achab. & Amos 3. Peribunt domus eburneæ. S. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 13. legit, à gradibus eburneis: sed id natum esse ex ambiguitate vocabuli, colligitur ex S. Hieronymo in epist. ad Principiam. Scribit enim vocem græcam βαρίων, ambiguam esse, & significare posse grauibus, & palatijs, siue domibus; inde aliquos latinorum hac ambiguitate deceptos, vertisse, à grauibus eburneis: sed quia hoc nihil significat, credibile est, mutatum fuisse, & scriptum, à gradibus eburneis. Per filias Regum, intelligi possunt multitudines variorum Regnorum. Scriptura enim passim vocat filiam Hierusalem, filiam Babylonis, filiam Assyriorum, filiam Tyri, pro multitudine populi illarum ciuitatum, vel gentium. Possunt etiam intelligi, vt verba sonant, filiæ Principum, per quas figuratè significantur animæ excelsæ, vt dicit Sāctus Basilius, totus enim hic sermo figuratus est. His expositis, vt ad sensum veniamus, per aromata, intelligimus virtutes, siue dona Spiritus sancti, quæ spiritualem odorem spirant: & quia paulò ante dixerat Propheta Christo, Vnxit te Deus Deus tuus; rectè subiungit nunc, Myrrha, & gutta, & casia, explicans odores aromaticos, qui ex illa vnctione emanarunt: de quo odore B. Paulus loquitur, cùm ait 2. Corinth. 2. Christi bonus odor sumus. Et quoniā in passione sua Christus præcipuè spirauit odores maximos virtutum, præcipuè fortis patiētiæ, humilis obedientiæ, & ardentis charitatis: ideò nominauit Myrrham amaram, sed odoratā, quæ conuenit patientiæ, Aloem quoque similiter amarum, & odoratū, qui conuenit humilitati obediētiæ, de qua Beatus Paulus, Humiliauit semetipsum

factus

factus obediens vsque ad mortem, Philippens. 2. denique, casiam calidam, & odoratam, quæ conuenit ardentissimę charitati, qua etiam pro crucifixoribus orauit. Hæc autem aromata manabant à vestimentis, & domibus eburneis Christi. Myrrha, inquit, gutta, & casia à vestimẽtis tuis, à domibus eburneis, supple, manant, vel, manabant. Per vestimẽta, intelligitur humanitas Christi, quæ quasi veste, aut velo diuinitatem tegebat: per domos eburneas, intelligitur eadẽ humanitas, quæ erat quasi templum, siue palatium candidissimum ob puritatem, in quo diuinitas habitabat. Neq; mirum videri debet, si res eadem, vestis, & domus dicatur: nam & Apostolus 2. Corint. 5. hæc duo simul coniungit, cùm sic loquitur, Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, æternam in cælis: nam & in hoc ingemiscimus habitationem nostram, quæ de cælo est, superindui cupientes; si tamen vestiti, & non nudi inueniamur: nam qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quòd nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est à gloria. Vbi vides corpus mortale dici domum, & tabernaculum, & simul vestimentum, quo nollemus expoliari, sed superuestiri: & similiter domum cælestem dici vestem & habitationem. Sic igitur Christi humanitas, vnde suauissimi odores virtutum spirabant, vestimentum dici potest, & domus eburnea; nisi quis velit, vestimentum referri ad animam, domum eburneam ad corpus, quod ipse Christus Ioan. 2. tẽplum vocauit, cùm ait, Soluite templum hoc, & ego in triduo reædificabo illud. Neque mouere debet, quòd in numero multitudinis dicat Propheta, à domibus eburneis: nam domus magna est vna, & multæ propter multitudinem cubiculorum, & cellarum; vnde etiam de domo vna dicimus in numero multitudinis, ædes nostræ. Sequitur, Ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo, idest, ex quibus aromatibus, quæ à vestimentis, & domibus eburneis humanitatis tuæ spirant, filiæ Regum, siue, animæ regiæ, & excelsæ, siue multitudines populorum ex varijs Regnis, delectauerũt te, dum currunt in odorem vnguẽtorum tuorum. Valde enim delectatur Christus, cùm videt multitudines Sanctorum excitatas, & tractas ab odore suo, currere post eum odorem. Et verè, qui spirituali sensu odoratus sentire incipit suauissimum odorem, qui spirat ex patientia, humilitate, & charitate Christi, non potest non currere post eum, & quælibet tormenta pati potius, quàm se ab illo separari patiatur: dicit enim cum Apostolo, Quis nos separabit à charitate Christi? Rom. 8. Sed ideò potissimum Christum delectant filiæ Regum currentes post odorem vnguẽtorum ipsius, quia id faciunt in honore eius, idest, ex pura intentione glorificandi Deum. Martyres enim passione sua currentes post Christum, Deum valde glorificabant. vnde dicit Ioannes de passione S. Petri à Christo illi p̄dicta: significãs, inquit, qua morte clarificaturus esset Deum.

XI. Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.

Prophetauit hactenus Dauid de sponso: nunc de sponsa prophetare aggreditur. per sponsam autem intelligunt omnes ferè expositores Ecclesiam; quoniam Apostolus ad Ephes. 5. apertissimè docet, Ecclesiam sponsam Christi esse. Hic igitur est principalis sensus, vt per sponsam intelligatur Ecclesia. Sed possunt etiam hæc omnia, quæ dicuntur de sponsa accommodari vnicuique animæ perfectæ, & potissimum Beatæ Virgini Mariæ, quæ licet Mater Christi sit secundùm carnem; tamen est etiam sponsa secundùm spiritum, & inter membra Ecclesiæ primum locum tenet. Itaque non sine ratione hic Psalmus canitur in festis Beatæ Virginis, & aliarũ etiam Virginum: nec sine ratione de singulis dicitur, Veni sponsa Christi. Ait igitur Dauid Christum alloquens,

alloqués, Astitit Regina à dextris tuis, idest, assistet sponsa tua, quæ Regina etiam est, cùm sit sponsa tua, qui Rex es: à dextris tuis, idest, proxima tibi, & in loco summi honoris infra regalem thronum: assistet autem in vestitu deaurato circumdata varietate, idest, in veste preciosa qualis decet Reginam. Sed verba singula consideranda sunt. Astitit, ponitur pro assistet, more prophetico, qui vident futura, quasi iam facta sint. Præterea notat Chrysostomus, non dici, sedit; sed astitit, quia sedere conuenit æquali, & ideo filius sedet ad dexteram Patris, vt æqualis: Ecclesia autem, vt inferior, assistit cum cælestibus potestatibus, quæ assistere dicuntur coram Deo. Verbum hebraicum propriè significat, stetit, & denotat firmitatem, quasi dicat Propheta, sponsa tua firmiter tibi adhæsit, & ita constituta, & cõfirmata est, vt nullum sit ei periculum repudij. Regina in hebræo est, scegal, quod vxorem, & concubinam significat, inde natæ sunt variæ interpretationes; nam alij verterunt, Astitit vxor; alij astitit concubina; sed Septuaginta Interpretes, vt explicarent eam vocem esse intelligendam de vera coniuge, non de concubinis, vertere maluerunt Reginam; neq; enim concubinæ Regum, sed solæ legitimæ coniuges appellantur Reginæ. A dextris tuis. hæ voces non significant, sponsam ita esse à dextris sponsi, vt sponsus intelligatur esse à sinistris; sed sponsum collocant in medio, & solio altiore, à dextris eius Reginam, à sinistris autem alios Principes. Et fortasse voluit Spiritus sanctus per has voces significare incredibilem dignitatem Ecclesiæ, quæ non solùm admittitur ad Regnum cælorum, & vt assistat cum Angelis ante thronum Dei; sed etiam præcedat Angelos, ita vt ipsa Ecclesia ex hominibus sit à dextris, cætus autem Angelorum à sinistris. Nam etiam si intermixti sint homines sancti Angelis sanctis, & vnam ciuitatem faciant: tamen multi sancti homines multos Angelos in Regno cælorũ præcedent: & est in Ecclesia hominum Beata Virgo, quæ omnes Angelos præcedit; & caput hominum, & Angelorum Christus est, qui non Angelus sed homo est. Hinc autem rectè monet sanctus Ioannes Chrysostomus, vt cogitent homines quàm ingrati sint tantæ Dei beneuolentiæ, quando peccant: Deus enim genus humanum, & præcipuè Ecclesiam ex gentilitate, & idololatria assumptam, ex profundo peccatorum, & verè ex luto fecis, exaltauit ad summam dignitatem, vt cum Angelis in Regno cælorum assistat, & sponsæ Dei nomen obtineat. Idque totum ex sola charitate sponsi cælestis, qui dilexit eam, & tradidit semetipsum pro ea, vt eam sanctificaret, & mundaret, & exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neq; rugam, vt scribit Apostolus ad Ephes. 5. In vestitu deaurato, circundata varietate. pro his omnibus verbis non sunt in textu hebraico, nisi hæc duo verba, becheté ophir, idest, in auro de ophir, quæ verba sanctus Hieronymus vertit in diademate aureo; alij alijs modis. sed Septuaginta Interpretes explicare voluerunt quid includeretur in illa generali voce hebraica, & rectè dixerũt significari vestem preciosam, & omnia alia ornaméta sponsæ, quæ pro varietate membrorum varia sunt, vt diadema, monile, cingulum, calcei, & similia. quæ explicatio desumpta videtur ex eo, quòd paulò infra dicitur, In fimbrijs aureis circũamicta varietatibus. Quid autem hæc significent spiritualiter, Patres non vno modo exponunt. Sanctus Augustinus per aurum intelligit, sapiétiam; per vestem, doctrinam; per varietatem linguas varias, quibus hæc eadem doctrina ecclesiastica prędicatur. Sanctus Basilius intelligit quidem per vestem auream doctrinam Ecclesiasticam; sed per varietatem, varia dogmata, moralia, naturalia, theorica, practica, &c. Sanctus Hieronymus, & S. Chrysostomus intelligunt per vestem auream gratiam iustificationis; per varietatem varias virtutes, fidem, spem, dilectionem, humilitatem, & alias. Quæ explicatio confirmari potest

Marginalia: שֵׁגָל — בְּכֶתֶם אוֹפִיר

testꝭ ex cap. 19. Apocalypsis, vbi dicitur, Sponsa ornata byssino splendenti, & candido: & exponens sanctus Ioannes dicit, byssinum enim iustificationes sunt Sanctorum. Posset addi, non solum varietatem ornamentorũ sponsæ consistere in varijs virtutibus, quæ singulis necessariæ sunt, sed etiam in varijs donis, quæ pro varietate membrorum Ecclesia possidet: alia enim sunt dona Apostolorum, alia Martyrum, alia Virginum, alia Doctorum, alia Confessorum, & alia aliorum.

XII. **Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam; & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.**

Alloquitur nunc ipsam Ecclesiam, eamque fideliter, & piè monet. Vocat autem filiam, vel quia loquitur in persona Dei Patris, vt sanctus Hieronymus dicit, vel quia loquitur, vt vnus ex Patribus Ecclesiæ, vt dicit sanctus Augustinus. Sed quando sponsa intelligitur Beata Maria Virgo, tunc omnino propriè, filiam vocat Dauid, quia ex eius carne propagata est. Audi filia, inquit, idest, audi vocem sponsi tui, & vide, idest, considera diligenter quę audis, & inclina aurem tuam, idest, humiliter obedias præceptis eius, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, idest, vt facilius spõso seruias, obliuiscere mundum, & quę in mundo sunt: nam ex mundo electa est Ecclesia, & ex mundo exiuit; & quamuis adhuc in mundo sit, tamen de mundo esse non debet, sicut, & sponsus de mundo non est: mundus autem rectè dicitur populus eorum, qui diligunt mundana bona, & idem mundus est domus patris nostri veteris Adami, qui de Paradiso eiectus fuit in hunc mundum; nisi magis placeat, per patrem intelligi diabolum, qui est pater omnium iniquorum, iuxta illud Ioan. 8. Vos ex patre Diabolo estis. Et certè, qui cogitabunt quæ supra diximus de ineffabili amore Spõsi, qui tradidit semetipsum, vt nos de profundo lacu erueret, & in summum cælum transferret, & faceret nos gloriosam sponsam suam: non difficulter amorem suum à mundo abstrahent, vt totum in sponsum transferãt. Vox autem illa, obliuiscere, magnam emphasim habet; significat enim radicitus à mũdo amorem abstrahendum, vt non solùm à desiderio, & cogitatione; sed etiam à memoria omnium recedat, ac si numquam fuisset.

Et concupiscet Rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. XIII.

Reddit rationem, cur debeat Sponsa obliuisci populum suum, & domum patris sui, vt tota sit amori, & obedientiæ Sponsi cælestis intenta; quia videlicet sic fiet, vt Rex concupiscat pulchritudinem tuam videre, & apud se habere. Et quoniam vera sponsæ pulchritudo interior est, vt paulò infra clarius explicatur, vbi dicitur, omnis pulchritudo filiæ Regis ab intus; & in virtutibus cõsistit, ac præcipuè in obedientia mandatorum eius, siue in charitate à qua dependent omnia mandata: ideò addit, Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, idest, ideò diliget pulchritudinem tuam, quæ in obedientia ipsius posita est, quoniam ipse est Dominus Deus tuus. Nihil enim magis requirit à seruis Dominus, neque Deus à creaturis, quàm obedientiam. Et vt intelligamus hunc sponsum esse Dominum absolutè, & Deum verum, addit, & adorabunt eum, idest, sponsus tuus non est talis, vt cum eo prætẽdere possis æqualitatem, sed est quidem sponsus tuus per gratiã, sed Dominus tuus, & omnium creaturarum per naturam, & illi ab omnibus debetur adoratio. In hebraico textu non habetur, Deus, sed solùm Dominus, vbi nos habemus, Quoniam ipse est Dominus Deus tuus. Sed non solùm Septuaginta, verum etiam sanctus Hieronymus, verterunt, Dominus Deus tuus: & ex adoratione illi debita colligitur, eum esse non Dominum tantum, sed etiam Deum, idest, non Dominum qualemcumque, sed supremum Dominum. In eodem hebraico

co textu, vt etiam in græco habetur, Et adorabis eum: sed in sensu non est discrepantia: Deum enim adorare debēt omnes creaturæ, proinde ipsa etiam Sponsa debet adorare; neq; lectio ista, adorabunt eum, recens est: nam inuenitur apud sanctum Augustinum, sanctum Basilium, sanctū Chrysostomum, & alios; imò sanctus Hieronymus in epist. ad Principiam dicit, Septuaginta vertisse, adorabunt eum. Proinde lectio græca, quæ nunc habet, adorabis eum, non est ex editione Septuaginta Interpretum, vel corrupta est. Et quia vt sepè diximus, Septuaginta Interpretes habuerūt optimos codices hebraicos, credendum est, lectionem hebraicam ab eo tempore librariorum errore fuisse mutatam, quod facillimè fieri potuit, cū voces hebraicæ, adorabunt, & adorabis, non differant nisi in vltima litera, quę facilè variari potuit propter summam inter eas similitudinem.

XIIII. Et filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis.

Quia dixerat, Et adorabunt eum, Sponsum videlicet; addit, ipsam etiam Sponsam, vt Reginam, muneribus, & supplicationibus honorandam. Et filiæ Tyri, inquit, in muneribus vultum tuum deprecabuntur, idest, & filię gentilium, inimicorum antea Sponsi tui, subijcientur imperio eius, & venient ad te, ac faciem tuam deprecabuntur, non solùm precibus verborum, sed etiam donis, & muneribus. Omnes diuites plebis, idest, quod dixi de filiabus Tyri, intellige potissimum de potentioribus, quales in primis diuites esse solent. Hoc etiam loco singula ferè verba explicationem propriam desiderant. Et filiæ, in hebręo est, Et filia, & sic legunt sancti Basilius, & Chrysostomus, & græcus codex nunc ita habet: sed tamen sanctus Hieronymus, & Augustinus, in commentario legunt, Et filiæ. Si legamus, Et filia Tyri, significabitur ciuitas, siue populus Tyri, quo modo dicimus filia Babylonis, filia Hierusalem: si legamus, Et filiæ, significabuntur feminæ ciuitatis Tyri: meminit autem feminarum potius quàm virorum, quia sponsam alloquitur; solent enim ad Reginam familiarius feminæ accedere, ad Regem viri. Sed sicut per sponsam non intelligimus hoc loco veram mulierem, sed Ecclesiam, quæ viros, feminasq. complectitur: sic etiam per filias Tyri intelligūtur omnes gentiles, siue masculi, siue feminæ sint. Tyri, vox hebræa, tsor, ambigua est: nam צור & robustum, siue potentem significare potest, & simul etiam ciuitatem, quæ dicitur Tyrus. Sed Septuaginta Interpretes Tyrum interpretati sunt, & eam interpretationem sequutus est latinus Interpres; & omnes Patres græci, & latini eam exponūt, excepto sancto Hieronymo in epist. ad Principiam, qui, filiam fortissimam, & legere maluit, & exponere. Porrò Tyrus ciuitas erat gentilium magna, & celebris, & in finibus terræ promissionis, & ideo à vicina ciuitate denominauit Propheta omnes gentiles. In muneribus, munera vocat oblationes, quas gētiles conuersi ad fidem obtulerunt in ædificationes, vel ornamenta Ecclesiarum, in alimoniam pauperum, & similia opera bona. Vultum tuum deprecabuntur. Sanctus Basilius, & quidam alij per vultum Sponsæ, intelligunt caput Ecclesiæ, idest, Christum; sed simplicior expositio est, vt, per vultum Sponsæ, ipsa Ecclesia intelligatur: est enim phrasis hebraica, deprecari vultum alicuius, pro eo quod est, deprecari aliquem, vt 1. Regum 13. Faciem Domini non placaui. & Psalm. 61. Præoccupemus faciem eius in confessione. & Psalmo 118. Deprecatus sum faciem tuam. Dicimur autem deprecari faciem, quia cùm precamur aliquem faciem eius aspicimus, & ex faciei tristitia, vel hilaritate intelligimus, an ille sit nobis propitius vel iratus, quem precamur. Omnes diuites plebis, Hæc est appositio, quasi dicat, Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur; non omnes in muneribus, sed diuites tantum.

Omnis

XV. Omnis gloria eius, filiæ Regis ab intus in fimbrijs aureis, circumamicta varietatibus.

Quia sæpè Dauid de pulchritudine, & ornatu Sponsæ loquutus est; ne quis fortè putaret, ea corporalia esse, occurrit hoc loco eiusmodi carnalibus cogitationibus, ac dicit, Omnis gloria, siue decoris faciei, siue preciosarum vestium, huius Reginæ, ab intus est, & si fimbrijs aureis ornata, & circumamicta dicitur variegata veste, ista omnia spiritualia sunt, interna sunt, in corde requirenda sunt. Hinc sanctus Petrus monet christianas mulieres, vt ad similitudinem huius Sponsæ ornatum interiorem adhibeant. Quarum, inquit, non sit extrinsecus capillatura, aut circũdatio auri, aut indumenti vestimentorũ cultus; sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus. Neque tamen reprehendendus est exterior cultus Ecclesiarum in Sacramentorum celebratione, in ornatu altarium, in sacris solemnitatibus: non enim hic agitur de materiali Ecclesia, sed de hominibus, qui populus Dei, & Christi membra sunt, quorum præcipua pulchritudo, & ornatus in virtutibus consistit, vt supra diximus; ex quibus tamen virtutibus nasci debent extrinsecus opera bona, vt qui ea vident, glorificẽt Patrem nostrũ, qui in cælis est, vt Saluator docet, Matthæi 6. Porrò per fimbrias aureas, nihil aptius intelligi posse videtur, quàm ipsa charitas, quæ comparatur auro, quia preciosissima, & pręstantissima virtutum omnium est, & similis fimbrijs dici potest; quia sicut à fimbrijs desinunt vestimenta, & ab ijsdem fimbrijs fulciuntur: ita finis omnium mandatorum & virtutum est charitas, & à charitate dependent omnia mandata, & ab eadem formantur, & perficiũtur omnes virtutes. Quid sit autem vestis variegata, supra diximus. De hac autem variegata veste loqui videtur Apostolus cùm ait, Induimini viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, &c. Colossenses 3. Quod attinet ad verba, illud pronomen, eius, non habetur nũc in hebraico, vel græco textu; tamen legitur à Sancto Hieronymo in epist. ad Principiam, & in commentario Psalmorum, tamquam ex versione Septuaginta, & legitur etiam à sancto Augustino; & vox hebraica, si legatur cum puncto in vltima litera, significabit, gloria eius. Verum tamẽ est, illud, eius, esse referendũ ad phrasim hebraicam, & secundùm latinam phrasim redundare. Quod autem sponsa dicatur filia Regis, mirum esse non debet; nam sponsa filij Regis, vsitatè dicitur filia Regis patris, quia sponsus, & sponsa sunt duo in carne vna. Non ignoro in textu hebraico diuersam esse interpunctionem à græca, & latina interpunctione, sed non multum curanda est interpunctio, quæ à Rabinis adiuncta est codici hebraico, & magis credendum est Septuaginta Interpretibus, quã omnibus Rabinis posterioribus.

Adducẽtur Regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi. XVI.

Quamuis vnica sit sponsa Christi, eaq. vnicè dilecta, idest, Ecclesia vniuersalis, tamen post eam sunt etiam Christi spõsæ, præcipua quadam prærogatiua præter cæteros fideles, illæ animæ, quæ in carne virginitatẽ suam Deo vouerunt, & ipsi soli placere studuerunt. De quibus dicit Apostolus 1. Corinth. 7. Qui sine vxore est, sollicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est: & mulier innupta, & virgo cogitat, quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu: quæ autem nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. De his loquitur nunc Propheta, & virginitatem, quæ Christo virgini mirificè placet, quippe qui pascitur inter lilia, his duobus versiculis commendat. Adducentur, inquit, Regi Christo virgines post eã, idest, post principalem sponsam

ſponſam Eccleſiam, adducentur etiam ad nuptialem thalamum ſpõſi cæleſtis omnes illæ animæ, quæ virginitatem ſuam Deo dicarunt. Proximæ eius afferentur tibi, ideſt, illæ virgines ſolæ afferentur tibi Sponſo, quæ principalis ſponſæ tuæ Eccleſiæ proximæ fuerint, ideſt, quæ illi coniunctæ, atq; vnitæ fuerint, quod dicitur, vt ſancti Patres Baſilius, & Auguſtinus, & alij exponunt, ad hæreticos, & ſchiſmaticos excludẽdos: virginitas enim extra Eccleſiam non habet ſponſæ prærogatiuam. Et quoniam initio diximus, quæ in hoc Pſalmo legimus de Sponſa, poſſe intelligi etiam de B. Maria matre Domini, quæ Virginum Regina iure appellatur: poſſumus etiam quæ ſequuntur de illa exponere, vt ſenſus ſit, adducendas eſſe ad Chriſtum omnes veras Virgines, poſt eam, ideſt, poſt matrem Domini: & proximas eius, ideſt, quæ illi per imitationem æternę integritatis propinquarunt, adferendas eſſe ad nuptias eiuſdem ſponſi, & Regis Chriſti.

XVII. **Afferentur in lætitia, & exultatione, addcentur in templum Regis.**

Explicat gaudium tam multiplicium nuptiarum: Afferentur, inquit, in lætitia, & exultatione, ideſt, afferentur virgines ad nuptias cum magno plauſu, & iubilo totius cæleſtis Hieruſalem. Fortaſſe etiam notatur hoc loco canticum illud, quod ſoli Virginum choro in cæleſti Regno cantare licet: de quo ſic legimus in Apocalypſi 14. Et cantabant quaſi canticum nouum ante ſedem, & ante quatuor animalia, & ſeniores: & nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadragintaquatuor millia, qui empti ſunt de terra: hi ſunt, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati: virgines enim ſunt, hi ſequuntur Agnum quocunque ierit. Felices animæ, quæ ſequuntur Agnum itinere virginali gradiẽtem, & in lætitia & exultatione dicunt canticũ nouum, ignotum videlicet antiquis Patribus, quod nemo alius dicere poteſt; & cum hoc iubilo adducentur in templum Regis, ideſt, in cæleſte tabernaculum, quod & palatium propter magnificentiam, & templum propter ſanctitatem dici poteſt.

Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos Principes ſuper omnem terram. XVIII.

Expoſuit hactenus Propheta dignitatem, & ornamenta Sponſi, & Sponſæ: nunc fructum nuptiarum exponit, dicẽs, naſcituram ex hoc matrimonio feliciſſimam prolem, quæ toti orbi terrarum imperatura ſit. Dubium autem eſt, ad quem loquatur Propheta, ad Sponſum, an ad Sponſam: ad Sponſum loqui dicunt aliqui recentiores, ea ratione ducti, quòd in hebræo illa pronomina, tuis, & tibi, ſint generis maſculini: ad Spõſam autem hunc ſermonem dirigi, docent ſancti Patres Baſilius, Chryſoſtomus, Hieronymus, Auguſtinus, & cum ijs Euthymius in commentarijs. Sanctus Hieronymus in epiſtola ad Principiam vtroque modo exponi poſſe affirmat: quod quidem verum eſt; ſed Patrum communis ſententia præferenda eſt: neq; repugnat huic ſententiæ textus hebraicus, ſi puncta remoueantur, vel mutentur, vt periti facilè intelligunt. Quoniam igitur monuerat Sponſam Propheta, vt obliuiſceretur populi ſui, & domus patris ſui, ideſt, maiorum ſuorum; nunc eam conſolatur, promittens copiam filiorũ loco patrum, quos reliquit, & quorum obliuiſci iuſſa eſt; & ſimul, vt diximus, prædicit fructum nuptiarũ Sponſi cæleſtis, & Eccleſiæ ſponſæ feliciſſimum fore. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, ideſt, pro patribus, quos habuiſti, & iam mortui ſunt, ideſt, pro Patriarchis, & Prophetis, & pro Patribus, quos reliquiſti in gentilitate, & quorum obliuiſci iuſſa es, nati ſunt tibi filij, ideſt, Apoſtoli, & Diſcipuli Chriſti, qui tantæ excellentiæ erunt, vt toti orbi leges dare poſſint, ideò conſtitues eos Principes ſuper omnem terram. Verè enim Apoſtoli, primi Eccleſiæ filij,

lij,

lij, toti orbi terrarum leges dederunt, quod nullus temporalis Monarcha facere potuit. Nam, vt S. Ioannes Chrysostomus notat, Monarchæ Romanorum non potuerunt Persis leges dare, neque Persæ Romanis: Apostoli verò & Romanis & Persis, & omnibus alijs gentibus leges dederunt. Et sicut in prima ætate Ecclesia, pro patribus Patriarchis, filios Apostolos habuit: ita etiam in sequenti ætate pro patribus Apostolis filios Episcopos habet, qui si non singuli, omnes tamen Principes sunt super omnem terram; & hoc modo per successiones Episcoporum, sem per Ecclesia pro patribus filios habet, quos in patrum sedibus, & dignitate constituat.

XIX. Memores erunt nominis tui Domine in omni generatione, & generatione.

Concludit Psalmum, dicens, spirituales has nuptias in Psalmo decantatas, & fructum nuptiarum, idest, nobilissimam prolem ex hoc sancto connubio nascituram, non alium finem habituram, nisi perpetuam Dei laudem. Nam, inquit, filij isti, qui patribus substituentur, & ipsi quoque patres filiorum euadent; memores erunt nominis tui, idest, cantabunt potentiam, & gratiam tuam in omni generatione, & generatione. In hebræo, & græco codice habetur in singulari, Memor ero nominis tui, & sic legunt Græci Patres, & sic etiam habetur in plurimis latinis codicibus manuscriptis: sed quoniam sanctus Hieronymus, & sanctus Augustinus in commentarijs legunt, Memores erunt nominis tui; & Ecclesia in officio Ecclesiastico, cum festos dies Apostolorum celebrat, hos versiculos ita canit: non visum fuit expedire, vt in Biblijs recognitis tempore Sixti V. & Clementis VIII. hic locus mutaretur, præsertim cùm in sensu nulla sit diuersitas. Qui enim legunt, memor ero nominis tui, volunt hoc dici à Propheta, qui pollicetur Deo, se omni tempore cantaturum Dei laudes, ob tam ingentia beneficia humano generi præstita, quæ in hoc Psalmo explicata sũt. Cæterum quia Dauid moriturus erat, & non poterat ipse per se in omni generatione, & generatione canere laudes Dei, dicunt, illum significare voluisse, se cantaturum per alios, qui sibi inuicem succedentes vsque ad mundi consummationem Psalmos istos cantaturi erant. Hæc autem expositio non est diuersa à superiore: idem enim est dicere, ego memor ero nominis tui, & cantabo laudes tuas per memoriam, & linguam aliorum, qui sibi inuicem succedunt; &, filij tui, qui sibi inuicem succedent, memores erũt nominis tui, & has laudes tuas à me cõscriptas perpetuo decantabunt. Notat autem sanctus Ioannes Chrysostomus, Dauidem Prophetã præter alia multa, quæ præuidit, & prædixit, hoc etiam de suorum carminum æternitate præuidisse, & prædixisse, quòd videlicet, nullo vnquam tempore ipsorum celebratio intermittenda esset; quam prophetiam impletam esse, & quotidie impleri cernimus.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi. XX.

Ex eo quòd Apostoli, & eorum successores Episcopi semper memores futuri erunt nominis Domini, & laudes eius cantaturi, & prædicaturi: rectè colligit Propheta, id etiam futurum esse, vt populi fideles ab Episcopis instituti, confiteantur Domino laudes eius vsque in æternum, & in sæculum sæculi, in hac vita, & in futura: quamuis enim in patria cessabunt preces, & lacrymæ; tamen laudatio, & glorificatio non cessabit.

PSALMVS XLV.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem filijs Core pro arcanis.

Ecētiores Interpretes nonnulli Psalmum hunc scriptum esse volunt in gratiarum actionem, pro victoria Dauidis ab inimicis suis Dei auxilio reportata; sed mirum est nulli veterum Patrum venisse in mẽtem eiusmodi argumentum. Nam sanctus Ambrosius, sanctus Hieronymus, sanctus Augustinus, sanctus Basilius, sanctus Ioannes Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius magno consensu docent, Psalmum esse intelligẽdum de liberatione Ecclesiæ Christianæ à persecutionibus infidelium. Et confirmari potest hæc explicatio ex titulo Psalmi; illud enim, pro arcanis, satis apertè demonstrat, Prophetam non loqui de re præterita, sed de futura, & eiusmodi, vt tempore Dauidis occultissima esset, & nonnisi Deo reuelante sciri posset. Igitur Psalmus præsens rectè subiungitur Psalmo superiori: In illo enim prædicta est Ecclesiæ exaltatio ob nuptias spirituales cum Rege Christo Domino: in hoc autem prædicitur persecutio, & liberatio à persecutione; quæ liberatio potissimum futura est, vt sanctus Basilius arbitratur, in consummatione seculi.

Explicatio Psalmi 45.

1. DEus noster refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.

Milites Christi non minus vincunt fugiendo tentationes, quàm tolerando. Quando fugiendum est, Deus refugium tutissimum est: quando tolerandum est, Deus virtus, & fortitudo est: vtroque autem tempore adiutor est in tribulationibus: nam & adiuuat præbendo refugium, & adiuuat præstando victoriam. Illud autem, quæ inuenerunt nos nimis, significat, tribulationes grauissimas fuisse, quæ initio exortæ sunt aduersus Ecclesiam, & repente ac inopinato irruisse: nam vt legitur in Actis Apostolorum ca. 2. & 3. post Ascensionem Domini, & aduentum Spiritus sancti, Ecclesia ædificabatur & crescebat in Hierusalem magna cum pace, & tranquillitate. Quotidie, inquit sanctus Lucas, perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panes, sumebant cibum cum exultatione, & simplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem, & Dominus augebat qui salui fierent quotidie in idipsum. Sed paulò post cæpit vehementissima persecutio, flagellatis Apostolis, Stephano lapidato, & omnibus discipulis dispersis, præter Apostolos. In hebræo textu legitur, Adiutor in tribulationibus inuentus est nimis, idest, Deus in tribulationibus inuentus est auxiliator valdè potens. Vterque sensus optimus est; sed quod attinet ad veritatem lectionis, adhærẽdum est Septuaginta Interpretibus, qui sine dubio vocem illam hebraicam, nimpsa, paulò aliter legerunt; נמצה alioqui nunquam vertissent, inuenerunt, nisi valdè imperiti fuissent. Notat sanctus Basilius, multos habere in ore versiculi huius verba, Deus refugium nostrum & virtus, sed paucissimos ex vero affectu ista pronunciare; quod inde colligitur, quoniam ad superandas tribulationes tanto ardore confugiunt ad humana præsidia, vel etiam ad artes diabolicas, quasi Dei auxilium pro nihilo haberent. Contra autem sanctus Dauid ideò dicit, Deus noster refugium, & virtus; quia parum omnino in hominum robore, vel armis, vel industria confidebat.

Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.

Sonue-

III. **Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum, conturbati sunt mõtes in fortitudine eius.**

Hi duo versiculi obscurissimi sunt, sed nos sanctos Patres Basiliũ, & Chrysostomum sequimur. Igitur ex eo quòd dixit populus Dei, Deus refugium nostrum, & virtus; concludit, se impauidum fore, etiam si terra, & mare sursum, ac deorsum moueantur, & sedes suas horribili cum sonitu mutent. Propterea, inquit populus Dei, non timebimus, dum turbabitur terra, idest, dum fortè turbabitur terra, siue, etiam si maximè turbetur terra, & transferrantur montes in cor maris, idest, etiá si ipsi montes, qui à Deo fundati, & radicati videntur, vt immobiles esse censeantur, agitentur, & fluctuent, & in profundum mare præcipitentur, idest, si ita fit, si ista fiant, non timebimus, quia Deus omnipotens refugium nostrum, & virtus nostra est. Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum, idest, non timebimus, etiam si ex translatione montium in cor maris, resonent, & turbentur aquæ maris. Dicit autem, eorum, idest, marium, quia vbi nos habemus, in cor maris, in textu hebraico, & græco est, in cor marium: noster autem Interpres mutauit numerum multitudinis in numerum singularem in voce, maris, & reliquit numerum multitudinis in pronomine, eorum, & inde nata est obscuritas. Et conturbati sunt montes, idest, etiam si ipsi montes translati de terra in mare conturbétur, amissa videlicet stabilitate sua, in fortitudine eius, in potentia, & robore Dei. Deus enim est, qui solus potest conturbare terram, & transferre montes in cor maris, & ipsum mare, montesq. tremefacere, iuxta illud Psal. 76. Viderunt aquæ Deus, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi; & Psal. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere. & Isaiæ 51. Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius. Itaque in his versiculis declaratur maxima fiducia populi Dei, qui non timebit, etiam si mũdus ruat; & simul insinuatur maxima Dei potestas, qui potest elementa omnia conturbare, & mouere: sicut re vera conturbabit, & mouebit in consummatione seculi, quando erunt terræmotus maximi per loca, & præ confusione sonitus maris, & fluctuum arescent homines præ timore; & tunc populus Dei non solùm non timebit, sed aspiciet, & leuabit caput suum, vt in Euangelio dicitur, quoniam appropinquabit redemptio eius. Possunt hæc omnia figuratè intelligi, vt per terram intelligantur homines terreni; per montes verò, non solùm terreni, sed etiam potentes, & superbi, quales erant Reges magni, Ecclesiæ inimici; per mare autem, amaritudo tribulationis, & pœnarum, quibus in nouissima die inuoluentur omnes impij. Itaque turbabitur terra, quando impij terræ amatores turbabũtur timore horribili, vt dicitur Sap. 5. & montes transferrentur in cor maris, quando magni quondam Reges, qui Ecclesiam persequebantur, demergentur in profundum abyssi: & tunc sonabunt, & turbabuntur aquæ marium, quando futura vltima tribulatio horrendum in modum turbabit impios, & Reges eorum, in fortitudine Dei, quoniam tunc apparebit quanta sit potestas iræ Dei in peccatores.

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimus. IV.

Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus mane diluculo. V.

Ostendit nunc, quare non timebit populus Dei, quando turbabitur terra, & montes transferentur in cor maris: & rationem esse dicit, quoniam pro amaritudinis abundantia, quæ turbabit impios, dabitur Ecclesiæ abundantia voluptatis, quæ eam lætificabit: & pro instabilitate montium, qui transferentur in cor maris, dabitur Ecclesiæ stabilitas perpetua, quia Deus erit in medio eius. Fluminis, inquit, impetus læti-

lætificat ciuitatem Dei, ideſt, non timebit populus Dei, quãdo turbabitur terra, quia non irruent in Eccleſiam fluctus maris amari; ſed fluminis aquę dulces, & claræ magno impetu, magna videlicet copia, & abundantia voluptatis lætificabunt eam. In hebræo habetur fluminis riui, ſiue diuiſiones, pro eo quod nos habemus ex græco, fluminis impetus. Sed non ſunt contraria; nam riui aquarum poſſunt & cum impetu, & ſine impetu fluere: voluerunt autem Septuaginta Interpretes declarare, riuos illos non remiſsè, & tenuiter fluere, ſed cum magna plenitudine, & impetu, ad ſignificandam vehementiam dulcedinis, quæ redundat, in ciuitate Dei; ſicut in alio Pſalmo dicitur, Torrente voluptatis tuę potabis eos. Addit Propheta, Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus, quaſi dicat, ideò lætificat ciuitatem ſuam Deus, quia eam elegit, & ſanctificauit in tabernaculum ſibi; eamq. eſſe voluit propriam ſuam habitationem, iuxta illud Apocalyp. 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt. Deus in medio eius non commouebitur: hoc opponitur inſtabilitati terræ, & montium, quaſi dicat, non timebit ciuitas Dei, ne fortè transferatur in cor maris: nã Deus eſt in medio eius, ideſt, Deus non recedit ab ea, ſed præſentiſſimus illi adeſt, vtpotè in medio, in intimis, in corde eius, & ideò iſta ciuitas nõ commouebitur, ſed ęterna ſtabilitate ſolidabitur. Et concludit oſtendens, vnde, & quando iſta erunt, dicens, Adiuuabit eam Deus mane diluculo, ideſt, lætitia, & ſtabilitas dabuntur ciuitati Dei; quoniam Deus adiuuabit eam in exortu diei, ideſt, incipiente die felicitatis æternæ. Scriptura enim comparat infidelitatis tempus tenebris noctis, tempus fidei auroræ, viſionem Dei claritati diei. B. Paulus ad Rom. 13. Nox præceſſit, dies autẽ appropinquauit. Et B. Petrus in 2. epiſt. cap. 1. Habetis firmiorem propheticum ſermonẽ, cui benefacitis attendẽtes, quaſi lucernæ lucẽti in caliginoſo loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris. Et Sponſa in Canticis cap. 2. Donec aſpiret dies, & inclinẽtur vmbræ. Et Propheta Malachias cap. 4. Vobis timentibus nomen meũ orietur Sol iuſtitiæ. Et cum hac ſententia ſatis aptè cohæret antiqua lectio, quam habet S. Auguſtinus, & cuius meminit S. Ambroſius, & quam amplectitur Eccleſia in officio Eccleſiaſtico. Adiuuabit eam Deus vultu ſuo, ideſt, adiuuabit eã adiutorio omniũ maximo, & potentiſſimo, quando oſtendet ei vultum ſuum, quod tunc erit, quando Sol iuſtitiæ manifeſtè ſe illi oſtendet, & inchoabit diem illũ ab initio mundi à Sanctis omnibus deſideratum, & expectatum: de quo dicit Apoſtolus, Scio cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem, 2. Timoth. 1.

Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt Regna: dedit vocem ſuam, mota eſt terra. VI.

Prædicit verbis proprijs, quod figuratis ante predixerat, deſtructionem videlicet, inimicorum Eccleſię; vnde pax vniuerſalis, & perpetua conſequetur. Quod igitur antea dixerat de terra, & montibus, nunc dicit apertius de gentibus, & Regnis. Conturbatæ ſunt, inquit, gentes, quia propinquat interitus earum; & inclinata ſunt Regna, ideſt, deiecta ab altitudine ſua, & vſque ad terram proſtrata. Dedit vocem ſuam, Deus videlicet intonuit de cælo, & mota eſt terra, ideſt, contremuit, vel liquefacta, & deſolata eſt terra: nam vox hebraica, mug, liqueſcere & diſſolui eſt. מוג Quod autem hic dicitur de Regnorum terrenorum deſtructione, prædictum fuit clarius à Daniele ca. 2. vbi dicitur, Regnum Chriſti conſumpturum omnia Regna, & ipſum manſurum in æternum. & explicatum fuit ab Apoſtolo 1. Corinth. 15. illis verbis, Deinde finis cùm tradiderit Regnum Deo, & Patri, cum euacuauerit omnem principatũ, & poteſtatem, & virtutem.

Dominus virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Iacob. VII.

In his omnibus ruinis gentium, & Regnorum non timebit populus Dei, quoniam dicere poterit, Dominus virtutũ, id est, exercituum, nobiscum est. Susceptor noster, id est, qui nos tuendos suscepit Deus Iacob est. Dicitur autẽ, Dominus virtutum, id est, exercituum, quoniam omnes Angeli, qui plurimi, & potentissimi sunt, ad nutum illi obediunt, iuxta illud Psalmi 102. Potentes virtute facientes verbum illius. Nec solùm Angeli sunt milites Dei, sed omnes omnino res creatæ: nam ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum faciunt verbum eius, vt dicitur in Psal. 147. & vt dicitur in Psal. 118. Omnia seruiunt ei. Itaque duo argumenta pro ponuntur in hoc versiculo, quibus apertissimè demonstratur, posse, ac debere populum Dei nihil timere: primum est, quia Dominus potentissimus, cui omnia militant, huius populi adiutor est. Alterum, quia hic idem Dominus, non solùm potest, sed etiam vult populum suũ iuuare, cùm dici velit Deus Iacob, id est, Deus populi huius, qui dicitur Iacob à patriarcha illo sancto, & Dei amicissimo, ex cuius progenie carnem sumere dignatus est.

VIII. **Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella, vsque ad finem terræ.**

Hortatur omnes gentes, vt cogitent mirabilia opera Dei, atque illud in primis, quod erit in nouissimo tempore, quando sublatis omnibus inimicis, vel potius subiectis omnibus sub scabellum pedum Christi, finis erit omnium bellorum, & solus regnabit Deus, nullo amplius resistente, vel rebellante. Quod Regnum expectamus, & petimus, cùm quotidie dicimus in oratione Dominica, Adueniat Rgnum tuum. Venite, inquit, & videte, id est, accedite per fidem, & mentis oculis contemplamini, & considerate opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, id est, considerate opera, quæ Deus ponet (nam præteritum ponitur pro futuro more prophetico) super terram tam admiranda & stupenda, vt prodigia nominari possint. Ponet autem hæc prodigia auferens bella, vsque ad finem terræ; verè enim mirabile est, potuisse ex tota terra vsque ad vltimos eius fines auferri bella, & ita auferri, vt in æternum renouari non possint. Ex hebræo Sanctus Hieronymus vertit, Quantas posuerit desolationes in terra, pro eo quod nos legimus, quæ posuit prodigia super terram: & sensus idem est: nam ex desolatione totius terræ translatis iustis in cælum, & detrusis impijs in infernum, orietur cessatio bellorum in vniuersa terra. Verbũ tamen hebraicum, sammoth, vtrunque significat, desolationes, & admirationes, siue prodigia: nam vox, samam, significat admirari, & desolari, proinde Septuaginta Interpretes rectè verterunt, prodigia, cùm vox hebraica id significet; quamuis etiam desolationes significare possit.

שמות

שמם

Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. IX.

Declarat quod dixit, auferens bella; ac dicit id futurum esse, quia Dominus destruet omnia arma, tam quibus vsus est in feriendo, quales sunt arcus, & lanceæ, quam quibus vtuntur milites ad sui defensionem, qualia sunt scuta: sine armis autem bella geri non possunt. In hebræo pro voce, arma, habetur in specie hasta, siue lancea; sed Septuaginta maluerunt vertere arma, quia sine dubio Propheta nomine arcus, & lanceæ significare voluit omnia arma offensiua; itaque sensus est, arcum conteret, & confringet reliqua arma. Pro voce verò, scuta, est in hebræo, currus. & quidem sensus est idem, quia & scuta, & currus militares, & omnia similia instrumenta belli cremanda prædicuntur: tamen sciendum est, vocem hebraicam, hagaloth, significare currus, quia currus rotundi sunt; propriè enim vox illa, rotunditatem significat. Quoniam igitur scuta etiam rotunda sunt, & melius coniunguntur scuta

עגלות

cum lanceis, & arcubus, quàm currus; ideò Septuaginta prudēter verterunt, scuta. Hos duos versiculos aliqui exponunt de pace temporali, quæ fuit tempore Augusti, vel Constantini; sed longè melius conueniunt in æternam pacem, quæ erit in fine seculi, quando Ecclesia desinet esse militans, & incipiet esse triumphans, omnibus videlicet hostibus vndique debellatis.

X. Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

Dixerat paulò ante Propheta, Venite & videte opera Domini. Nunc vt ostendat, quomodo venire oporteat, si quis opera Domini intelligere velit, dicit, Vacate, & videte: ac vt magis persuadeat, inducit Deum ipsum loquentem, & exhortantem, Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Nam contemplatio rerum diuinarum requirit animum liberum à tumultu perturbationum secularium; radix autem omnium perturbationum est cupiditas: ex desiderio enim diuitiarum, deliciarū, honorum, & similium rerum, oriuntur occupationes molestissimæ, quæ nullam omnino quietem homini sic affecto relinquunt. Hinc Hieremias de vero contemplatiuo dicit, Sedebit solitarius, & tacebit, quoniam leuauit se supra se, Thren. 3. & Dominus præcepit Matth. 6. Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum. Quid sit enim clauso ostio Patrem orare, exemplo suo nos docuit, qui vt plurimum oraturus, ascendebat in montes, & solus orabat, remotus videlicet, ab omni strepitu curarum, & negotiorum. Sed, vt diximus, præcipua vacatio debet esse à concupiscentia rerum terrenarum: nam qui nihil desiderat eorum quæ videntur, etiam si multum occupetur in auxilio proximorum; facilè colliget animum, cùm voluerit, & vacabit, & videbit, quoniam Dominus ipse solus est Deus; ipse principium & finis, ipse spes tota fidelium in terris, & vera felicitas eorum in cælis: nam & Dauid occupatissimus erat in Regno administrando; & sanctus Gregorius (vt etiam plurimi alij sancti Pontifices) in administrando Pontificatum; & tamen altissimis contemplationibus suspendebantur, eo quòd alas mentis à luto con cupiscentiæ liberas gererent. Ipse etiam Apostolus sollicitudine omnium Ecclesiarum premebatur, & labore manuum ad victum quærendum exercebatur; & tamen quia à desiderijs sæcularibus liberrimus erat, non solùm vacabat, & videbat, sed etiam vsque ad tertium cælum rapiebatur, & audiebat arcana verba, quæ non licet homini loqui. Contra verò multi sunt homines ociosi, quod attinet ad occupationes negotiorum; sed quia carnales sūt, & secularibus desiderijs implicati, Deo vacare non norunt. Ait igitur, Vacate, id est, ocium sanctum quærite, & animum purum, & tranquillum afferte, & videte attentissimè cogitantes, quoniam ego sum Deus, id est, ego sum Deus solus, & nulla res creata, quamuis magna, & sublimis videatur, est Deus; ego solus sum id quod est; ego solus, ex quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia; ego solus, sine quo nihil potestis, & nihil estis, & in quo omnia potestis, & verè estis. Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra, id est, ego cùm mirabilia fecero, quæ supra dicta sunt, apparebo sublimis coram omnibus gentibus, & coram omni orbe terrarum, ita vt omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Nam in fine seculi nullus omnino erit, qui Deum contemnere audeat; sed omnes vel volentes, vel inuiti agnoscent supremum eius imperium, illique subijcientur. Sanctus Basilius, & aliqui alij mysticè interpretantur hanc exaltationem de exaltatione Christi in cruce: vt sensus sit, Vacate, & videte, quoniam ego, qui homo esse videor, sicut homines cæteri, verè tamen sum Deus; & exaltabor inter gentes, & in terra suspensus in cruce ad ignominiam, & supplicium in oculis impiorum. Verè autem per hanc ipsam crucem exaltabor

in

in omnibus gentibus, & in omni terra, quia omnia traham ad me ipsum, & iugo fidei, atque obedientiæ meæ, ipsi etiam summi Reges cum populis colla submittent. In hebræo est, cessate & videte; quod potest intelligi de cessatione à negotijs & desiderijs secularibus, vt diximus, & eam literalem, & propriam expositionem esse censemus: tamen non est improbanda sententia illorum, qui volunt, in his verbis exhortationes contineri ad impios, vt sensus sit, Cùm ea futura sint, quæ sunt paulò ante explicata, cessate iam tandem à peccato infidelitatis, & à persecutionibus piorum, & videte oculis fidei, quoniam ego sum Deus, & idola vestra non sunt Dij; ego enim solus in fine seculi exaltabor in gentibus, & in omni terra.

XI. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

Concludit Psalmum repetitione versus septimi, vt affectum piorum, exhortatione illa Dei, rursum excitatum, & renouatum fuisse demonstret.

PSALMVS XLVI.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro filijs Core, Psalmus.

TITVLVS nihil continet noui, sed de argumento quęstio esse potest: non enim desunt ex recentioribus, qui Psalmum ad literam exponendum esse censeant de asportatione arcæ fœderis in montem Sion à Dauide. Mouentur autem ea ratione, quòd sicut in hoc Psalmo scriptum est, Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ: ita scriptum sit 2. Reg. 6. Ducebant arcam Testamenti Domini in iubilo, & in clangore buccinæ; &, pro verbo, ducebant, in hebræo est, מַעֲלִים mahalim, idest, ascendere fecerunt. Cæterum sancti Patres, vt Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, & cum eis Theodoretus, & Euthymius, nullam arcæ mentionem fecerunt, & simpliciter totum Psalmum de victoria, & Ascensione Christi exposuerunt. Eorum sententia nobis sequenda esse videtur, tum propter ipsorum auctoritatem, tum quia si de sola arcæ asportatione ad literam ageretur, non esset opus omnes gentes ad lætitiam inuitare: neque similia sunt quæ dicuntur in 2. lib. Reg. cap. 6. ijs quæ dicuntur in hoc Psalmo: ibi enim dicitur, ascendere fecerunt arcam; hic dicitur, Ascendit Deus, & rursum repetitur, & Dominus in voce tubæ: sunt autem valdè diuersa, ascendere fecerunt arcam, & ascendit Deus; illud enim rectè redditum est per verbum, ducebant, quod propriè conuenit arcæ ligneę, quę non mouetur nisi ab alio deferatur, at, ascēdit Deus, ad eum refertur, qui propria virtute sursum abijt.

Explicatio Psalmi 46.

Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. I.

Inuitat Propheta sanctus omnes gētes, vt voce, & gestibus lætitiam animi ostendant: omnes gentes inuitat, quia gloria capitis toti corpori communis est; corpus autem non solos Iudæos, sed etiam gentes comprehendit: Ecclesia enim, quæ corpus Christi est, toto terrarum orbe diffunditur. Quod autem ad plaudendum manibus inuitat, non significat strepitum corporalē edendum, vt rectè S. Chrysostomus admonuit, sed metaphorica loquutio est, quæ indicat gaudendum, & lætandum esse, vt ij faciunt, qui præ gaudio exiliunt, & manibus strepitum, & voce clamores excitant: nam idem Propheta non solos homines ad plausum, & exultationē inuitare solet, sed etiam cælum, & terram, & flumina, & mōtes, & ar-

arbores, Psal. 95. Lætentur cæli, & exultet terra, commoueatur mare, & plenitudo eius, gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt: tunc exultabunt omnia ligna siluarum à facie Domini, quia venit. & in Psal. 97. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini; quæ omnia metaphorica sunt, neque aliud significant, nisi ingentem animi lætitiam hominis cupientis, si fieri posset, vt omnia sibi congauderent. Neque omittendum est, quod monet S. Augustinus, illorum dũtaxat gaudium Deo gratum esse, qui manus plaudunt, & voce exultant, id est, qui operibus bonis, & voce laudis testantur se in Domino gaudere.

II. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.

Reddit rationem Propheta, cur omnes gentes ad plaudendum, & exultandum inuitauerit: ac primum rationem ducit à magnitudine Christi, quem dicit esse excelsum ratione diuinitatis, terribilem ratione potentię, & Regem magnum ratione prouidentiæ, & gubernationis. Quoniam, inquit, Dominus excelsus, idest, cum plausu, & exultatione iubilate Deo gẽtes omnes, quoniam Deus, & Dominus noster Christus excelsus est, siue altissimus (vt vertit S. Hieronymus) quo ad naturam diuinam, ratione cuius longe excellit omnibus rebus creatis. Item, quoniam terribilis est, quo ad potentiam, cùm verè sit omnipotens, & nihil ei resistere possit. Denique, quia Rex magnus est super omnem terram, quoad gubernationẽ, cùm ipse sit supremus, & absolutus, & vniuersalis rector orbis terræ.

III. Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris.

Alteram rationem ducit à beneficio, quod Ecclesiæ suæ contulit in principio, quando eam eduxit de terra Aegypti; tunc enim Deus, siue Christus secundùm formam Dei introduxit populum in terram promissionis, & populos, ac gentes, quæ loca illa possidebant, subiecit populo suo, & fecit, vt re ipsa pedibus conculcarent colla Regum illarum gentium, vt scribitur in libro Iosue cap. 10.

Elegit nobis hæreditatem suã, speciem Iacob, quam dilexit. IV.

Tertiam rationem ducit ab alio beneficio, quo idem Deus Christus, post eiectos Chananæos, & populum suum in eorum terram introductos, elegit sibi in peculiarem, & propriam hæreditatem, primitiuã Ecclesiam, ex Iudæis credentibus, idest, Apostolis, cæterisq. discipulis. Elegit, inquit, nobis, idest, in nobis, siue ex nobis, hæreditatem sibi, populum videlicet peculiarem; Speciem Iacob, quam dilexit, idest, elegit pulchritudinem quãdam eximiam populi Iudaici, qui dicitur Iacob, quam pulchritudinem meritò adamauit, & ideò ex eo populo Ecclesiam, quasi propriam hęreditatem sibi ipse constituit. Obseruandum est hoc loco, in populo Iudaico plurimos fuisse duræ ceruicis, & idololatriæ addictos, ac per hoc tandem reprobatos: sed fuisse etiam sanctissimos Patriarchas, quorum spiritualem pulchritudinem Fidei, ac morum Deus valdè dilexit. vnde & Apostolus dicit Rom. 11. Iudæos fuisse Deo charissimos propter Patres, & Ecclesiam ex Iudæis esse bonam oliuam, cuius aliqui rami fracti sunt ob incredulitatem, & in eorum locum insertos esse Gentiles conuersos ad fidem, quos oleastros appellat. & iisdem Gentilibus iam fidelibus dicit, Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cùm oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Hæc igitur est species Iacob, quã Deus dilexit, & propter quam elegit sibi hæreditatem ex populo Iudæorum, cui postea adiunxit multitudinem gentiũ. In hebræo codice nunc habemus, Elegit nobis hæreditatem nostram; sed Septuaginta Interpretes, qui verterunt,

runt, hæreditatem sibi, sine dubio non legerunt, nachalatenu, quod significat, hæreditatem nostram, sed, nachalato, vel, nachalalo, quod est, hæreditatem sibi. Et facile fuit post tempora Septuaginta Interpretum mutari textum ob literarum similitudinem. Certè sententia multò clarior est, quam reddiderunt Septuaginta Interpretes, quàm ea sit, quam nunc recentiores colligunt ex hebræo. Quid enim sit, elegit nobis hæreditatem nostram, vix intelligi potest, at; elegit in nobis hæreditatem sibi, facillimè intelligitur.

נחלתינו
נחלתו
נחלהלו

V. **Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.**

Hæc est quarta ratio, cur oporteat plaudere, & exultare, quia videlicet, posteaquam Dominus, elegit sibi hæreditatem in populo hebræorum, idest, inchoauit Ecclesiam suam in Apostolis, & Discipulis, qui omnes hebræi erant, ascendit in cælum, & naturam nostram personæ suæ indissolubiliter vnitam euexit supra omnes cælos, super omnes Angelos, & super omnes creaturas. Quamuis enim in hoc Psalmo non exprimatur, quò ascenderit; exprimitur tamen in Psal. 67. vbi dicitur, Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem. & ibidem, Ascendit super cælos cælorum ad orientem. Ait igitur, Ascendit Deus, idest, Christus ascendit in cælum, sed ascendit propria virtute, quia Deus erat, ideò enim dicit, ascendit Deus. Illud, in iubilo, & in voce tubæ; de spirituali iubilo, & sono Angelorum intelligendum est: nam vt Chrysostomus notat, quod ad corporalem strepitum attinet, ascendit in silentio Apostolis aspicientibus, & mirantibus; & fortasse non sunt visi, neque auditi chori Angelorum, vt in natiuitate, vt Apostoli nulla alia re distraherentur, sed toti essent intenti ad cogitandum mysterij magnitudinem, dum viderent, naturam humanam, cui dictum erat, puluis es, & in puluerem reuerteris, iam cum ingenti gloria & immortalitate indutam ascendere super omnes cælos: Sed tamen dubitari non potest, quin adessent Angelorum legiones ineffabili iubilo deducentes Dominum gloriæ in gloriam suam.

Psallite Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, psallite. VI.

Quoniam Rex omnis terræ Deus psallite sapienter. VII.

Antequam subiungat quintam rationem, ex admiratione ascensionis, prouocat omnes ad laudandum Deum, & ad affectum suum significandum non semel hoc dicit, sed iterum, atque iterum repetit. Psallite, inquit, Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, psallite; idest, psallite Domino, quia Deus noster est, iterum psallite, quia Rex noster est, & tertio psallite, quia non solùm Rex noster est, sed quia omnis terræ Rex est. Nec solum psallite frequenter, sed etiam sapienter, idest, attentè, & consideratè, vt nulla in re fiat error; oportet enim officium, quod summo Regi præstatur, cum omni diligentia præstari. Vide de hac re S. Bernardum serm. 7. & 47. in Cantica. Significatur etiam per vocem, sapienter, vt Chrysostomus, & Augustinus admonent, vt qui Psalmos canit, intelligat quod canit, & ex intelligētia mysteriorum moueatur affectus pietatis in Deum. In qua re videtur hoc tempore non leuiter peccari ab ijs, qui officium canendi in Ecclesia susceperunt.

Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam. VIII.

Quinta ratio ponitur hoc loco, cur oporteat psallere, & iubilare Deo in voce exultationis; quia, videlicet, Christus posteaquam in cælum ascendit, per Apostolos suos toti orbi terrarum prædicauit Euangelium, atque ad Regnum suum gentiles adduxit. Regnabit, inquit, Deus super gentes, idest, non contentus Christus Deus hæreditate, quam sibi acquisiuit ex populo Iudæorum, regnabit etiam super gentes, dum per Apostolorum prædicationem gentes omnes iugo Fidei col-

la subijcient. Sed interim sedet super sedem sanctam suam, idest, sedet ad dexteram Patris, quæ est sedes Regni Dei sanctissima, idest, iustissima, & in qua nulla cadere potest iniquitas. Vocatur etiam sedes Dei sancta, quoniam anima iusti sedes est sapientiæ, & Deus sedet super Cherubim, qui sunt sanctissimi, & beatissimi spiritus.

IX. **Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.**

Declarat quod dixit, Regnabit Deus super gentes. Id enim futurum erat, quia per Apostolorum prædicationem Principes populorum cum ipsis suis populis fideles futuri erāt, & dimissis Dijs Patrum suorum, cum Deo Abraham, qui solus verus est Deus, congregandi erant. Hoc igitur est, quod dicit, Principes populorum, gentilium videlicet, cum Deo Abraham congregati sunt, idest, cum Deo Abraham conuenerũt, vt ipse esset eis in Deum, & ipsi populus eius essent. Nominat autem Deum Abraham, ad differentiam Deorum, quos sibi variæ gentes adoptarunt, cũ in Mundum ingressa est idololatria, quo tempore apud familiam Abrahami veri Dei cultus relictus est. In hebraico textu legitur, populus Dei Abraham, pro eo quod nos habemus, cum Deo Abraham; sed Interpretes Septuaginta non legerunt, ham, sed, him, עם. עם. eædem enim literæ cum vno puncto, significant, cum, cum alio significant populus. Et vel ex hoc loco intelligi potest, puncta non esse vbique collocata: nam si legamus vt legerunt Septuaginta Interpretes, sensus est clarissimus: si verò legamus, vt nunc est in hebræo, sensus nullus, aut obscurissimus erit. Quid enim est, Principes populorum congregati sunt populus Dei Abraham? hæc enim lectio nunc habetur in textu hebraico. Quod autem sequitur, Quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt; S. Augustinus exponit de superbis hominibus, qui nō conuenerunt cum Deo Abraham, sed reprobi facti sunt ob eorum superbiā. S. Ioannes Chrysostomus exponit de Apostolis, per quos Principes populorum conuersi sunt ad Deum Abraham, vt sensus sit, Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam Dij fortes terræ, idest, Apostoli, vehementer eleuati sunt, cùm pleni fuerint donis sapientiæ, & fortitudinis, & miraculorum in tantam eminentiam, vt Principes populorum eis resistere nō potuerint. Verè enim Apostoli Spiritu sancto repleti tam fortes fuerunt, vt omnia pericula, omnia tormenta, omnem potentiam Diaboli, & omnē mundi sapientiam superauerint. Sed potest etiam satis commodè ad literam intelligi de ijsdem Principibus populorum, vt ijsdem sint Principes populorum, & Dij fortes terræ, & sensus sit, Principes populorum cum Deo Abraham cōgregati sunt, quoniam ipsi, qui sunt quasi Dij quidam, & potentes in terra, vehementer eleuati sunt, cùm antea essent per idololatriam serui dæmoniorũ, & nunc sint facti per fidem filij Dei veri, & viui. In hebræo est alia lectio, Quoniā Dei scuta terræ valdè eleuatus est. Et quidem vox, Dei, in græco etiam habetur in genitiuo τοῦ θεοῦ. ex quo putāt aliqui in latino textu legendum esse, Dei; & errore librariorum positum esse, Dij, pro, Dei. Sed cùm S. Augustinus, & S. Hieronymus in commentario legant, Dij, & sensus sit longè clarior, credibile est, varias fuisse lectiones græcas; & nostram latinam translatam esse ex græca emendatiore, præsertim cùm nulla inueniatur varietas in codicibus latinis manuscriptis, sed in omnibus legatur, Dij. Illud autem, scuta terræ, potest etiam ex hebręo verti protectores, siue Magistratus terræ, vt periti facilè intelligunt ex cap. 4. Oseæ vers. 18. vbi hæc eadem vox, maginne, quam hoc loco S. Hieronymus vertit, scuta, vertitur ab eodē Hieronymo, protectores. Et quoniam protectores siue Magistratus, potestatem habent super alios, non debet mirum videri, si Septuaginta Interpretes, & Interpres latinus potuerint,

rint, fortes. Itaque Dij fortes terrę sunt Principes, qui instar Deorum fortiter protegere debent terram ipsis subiectam. Denique illud, eleuatus est, verterunt Septuaginta in numero multitudinis, ad sensum potius, quàm ad verbum respicientes. Sensus enim est, Dij fortes terræ eleuatus est, idest, vnusquisque eorum eleuatus est, quod clarius vertitur, eleuati sunt. Neque est hoc nouum in lingua hebraica, sed vsitatũ, vt Gen. 1. vbi nos habemus, Sint luminaria, in hebræo est, Sit luminaria. & Eccles. 10. vbi legimus, Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti: in hebræo legitur, Muscæ morientes perdit suauitatem vnguenti. Et Gen. 49. vbi inuenitur, Filiæ discurrerunt super murum, in hebræo inuenitur, Filiæ discurrit. Sicut etiam è contrario non rarò in hebræo inuenitur nomen singularis numeri, cum verbo numeri multitudinis; vt Aeggæi 2. pro eo quod nos legimus, Et veniet desideratus cunctis gentibus; in hebræo habetur, Et venient desiderium gentium: & Iob. 15. vbi nos habemus, Numerus annorum incertus est, legitur in hebræo, Numerus annorum reconditi sunt. Igitur verba huius postremi versiculi, quæ iuxta literam hebraicam nullum sensum habere videntur, sapientissimè à Septuaginta Interpretibus, & à nostro latino Interprete reddita sunt.

PSALMVS XLVII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Cantici filijs Core secunda Sabbati.

TITVLVS notus est ex ijs, quæ alibi dicta sunt, exceptis illis verbis, secunda Sabbati, quæ non habentur in hebræo, sed à Græcis addita sunt. Significatur autem illis verbis, Psalmum traditum filijs Core, vt eum cantarent secunda Sabbati, idest, secũda die hebdomadæ. Quæ sit autem secunda dies, & cur secunda die canendus esset, inter Auctores non conuenit. S. Ambrosius existimat, secundam Sabbati, esse diem Dominicum, quia est secundus à Sabbato, quod erat principale festum Iudæorum: & quoniam in Euangelijs legimus Christum resurrexisse in prima Sabbati, respondet S. Ambrosius, diem Dominicum apud Iudæos fuisse secundam Sabbati, & ideò sic nominari in titulo huius Psalmi, sed propter dominicam resurrectionem, diem Dominicum esse cœpisse primam Sabbati, & ideò in Euangelijs vocari primam Sabbati. Sanctus Hieronymus, & S. Augustinus intelligunt hoc loco per secundam Sabbati, diem sequentem post Dominicum, qui est prima Sabbati, non solùm in Euangelijs, sed etiam in titulo Psalmi vigesimi tertij: & hæc est verior sententia: Sabbatum enim apud Iudæos, erat quidem festus & solemnis dies; at non dicebatur primus, sed vltimus dies hebdomadæ. Quia verò prima die facta est lux, secunda factum est firmamentum, S. Hieronymus, & Augustinus volunt, Psalmum præcedentem pertinuisse ad Christum, qui est lux vera; hunc autem pertinere ad Ecclesiam, quæ est firmamentum spirituale, in quo sunt stellæ innumerabiles, idest, homines plurimi sapientiæ, & sanctitatis gloria

ria rutilantes. Argumentum Psalmi est laudatio Dei ob ędificium ciuitatis sanctę Hierusalem, & quidem Gręci, Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius existimant ad literam tractari de reædificatione Hierusalem, post reuersionem è captiuitate babylonica: Latini, Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus, per Hierusalem Ecclesiam simpliciter intelligunt, sed fieri potest, vt vtrumque sensum Spiritus sanctus intenderit, sed magis posteriorem: constat enim ciuitatem sanctam Hierusalem, Ecclesiæ Christi gessisse figuram.

Explicatio Psalmi 4.

I. MAgnus Dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius.

Laudaturus Propheta ædificium, incipit à laude architecti; ac dicit, in ædificio sanctæ ciuitatis mirificè splendere artem, & sapientiam Dei, qui illam ædificauit. Magnus, inquit, Dominus, & laudabilis nimis. Magnus Dominus est, siue spectes essentiam eius, siue potentiam, siue sapientiam, siue iustitiã, siue misericordiam; omnia enim infinita, æterna, incomprehensibilia sunt; & inde idem Dominus laudabilis est nimis, vt non sufficiant omnes Angeli, & omnes homines, omnia opera eius satis eum laudare. Sed ex ijs, quæ nobis reuelata sunt, nihil ferè maius habemus, vnde Domini magnitudinem melius cognoscamus, & vnde magis eum laudare possimus, quàm Ecclesiæ Catholicæ ædificationem, & ideò dicit Propheta, Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in mõte sancto eius, idest, magnitudo Dei, vnde laudandus est valdè, conspicitur in Ecclesiæ fundatione, & constructione, quæ est ciuitas Dei nostri, quæ in monte sancto, idest, in excelso perfectionis posita est. De hac enim dicitur Isaiæ 2. Erit mons domus Domini præparatus supra verticem montium. & Matth. 5. Dominus ipse vocat Ecclesiam suam, ciuitatem supra montem positam. Atque vt huius ædificij miracula breuissima attingamus: primo, cogita incredibilem varietatem gentium, linguis, moribus, ritibus, legibus dissitarum ita conuenisse in vnius fidei, & sacramentorum vnitatem, vt vnum populum, imò vnam familiam efficiant. Secundo, cogita Ecclesiam fundatam fuisse super Petrum, vt Matthæi 16. apertè dicitur, idest, super hominem piscatorem, vilem, indoctum, & pauperem; & tamen ita solidè fundatam, vt portæ inferi aduersus eam præualere non possint: velit enim nolit mundus, in quo Christi Ecclesia peregrinatur; & fremant quantum volunt, & possunt omnes immundi spiritus, & persecutiones moueant omnes Reges terræ; tamen ad terram promissionis secura perueniet, & supra omnes cælos aliquando constituta felicissimè in æternum regnabit. Hæc certè fieri non possunt, nisi à magno Domino, idest, à potentissimo, & sapientissimo architecto, qui propterea laudabilis est nimis, idest, omni laude maior est.

Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas Regis magni. II.

Explicat Propheta, cur Deus sit laudabilis valdè in Ecclesia, quæ significatur per montem Sion, & ciuitatem Hierusalem: & causam esse dicit, quoniam à Deo fundatur Ecclesia cũ exultatione vniuersæ terræ: & non dicit, fundata est, sed fundatur, quoniam semper in varijs locis fundatur Ecclesia, vbi antea non erat. Non enim Ecclesia est vna parua domus, quæ statim fundari potest, sed est ciuitas magna totum orbem terrarum occupans; & varijs temporibus in varijs locis fundatur per Architectos spirituales, qui succedentes Apostolis, Christum, lapidem fundamentalem prædicando iaciunt, ac deinde lapides viuos super ædificant. Porrò fundatio ista, fit cum exultatione vniuersæ terræ; quoniam

in

in vniuersa terra fundatur Ecclesia per Euangelij prædicationem, quæ prę dicatio incredibilem lætitiam spiritualem adfert illam recipientibus: nam ideò comparata est à Domino notitia Regni cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit cum gaudio vendit omnia quę habet, & emit agrũ, in quo thesaurum absconditum esse nouit, Matt. 13. & in Actis Apostolorum cap. 2. cùm fundaretur Ecclesia in Hierusalem, dicitur, Sumebant cibum cũ exultatione. & cap. 8. prædicante Philippo, & fundante Ecclesiam in Samaria, factum est gaudium magnum in illa ciuitate. & Eunuchus Reginæ Candacis cum audiuisset fidem ab eodem Philippo, & baptizatus fuisset, ibat per viam suam gaudens. & cap. 13. cùm B. Paulus Gentibus prædicare cæpisset, & Ecclesiæ fundamenta iacere, gauisę sunt gentes, & glorificabant verbum Domini. Dicitur autem fundari mons Sion, vt intelligamus hic non agi de monte Sion corporali, ille enim fundatus fuit ab initio mundi, sed de monte spirituali, cuius ille figura erat. Est igitur hoc loco mons Sion Ecclesia Christi, quę dicitur mons Sion propter eminentiam doctrinæ, & perfectioné vitæ, quæ est in Ecclesia. Eadem quoque Ecclesia dicitur, latera Aquilonis; quoniam sicut mons Sion corporalis situs est in terra promissionis ad partem borealem, & est quasi murus quidam defendens eam regionem à vento illo frigido, & furioso, qui dicitur Aquilo: sic etiam Ecclesia Christiana est quasi murus oppositus Aquiloni spirituali, idest, flatibus spirituum immundorum: qui enim requiescunt in sinu Ecclesiæ, idest, acquiescunt doctrinæ, quæ docetur in Ecclesia, & obediunt legibus eiusdem Ecclesiæ, non facile læduntur ab Aquilone spirante perniciosa dogmata, vel exempla. Denique eadem Ecclesia dicitur Ciuitas Regis magni, quod ad eius nobilitatem maxime facit: Ecclesia enim Christiana proprium Regem habet Christum, qui est Princeps Regum terræ, & Rex Regum, ac Dominus dominantium. Cæteri enim, qui Ecclesiæ præsunt, Ministri Christi sunt, vt Apostolus loquitur 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Et ille, qui supremam in Ecclesia potestatem habet, Vicarium Christi se dicit, nec solùm seruum Dei, sed etiam seruum seruorum Dei ipse se nominat. Quod ad verba attinet, difficultas est solùm de voce illa, fundatur: nam sancti Ambrosius, & Augustinus legunt, dilatans. S. Hieronymus vertit ex hebræo, specioso germine. S. Ioan. Chrysostomus legit, benè radicans. Alij vocem hebraicam significare volunt terminum, aut clima, aut regionem, aut ramum. Sed sancti Ambrosius, & Augustinus videntur legisse in græco textu εὐρύζων, quod significat bene dilatans, pro εὐριζῶν quod significat benè radicans. Et certè lectio posterior est verior, quia concordat cum vulgata latina antiquissima editione: nam vt Chrysostomus exponit, idem est, radicare, & fundare. Et idem est, fundatur à Deo mons Sion, & fundat Deus montem Sion: hoc solùm interest, quod græca vox habet adiunctum aduerbium, benè, quo caret vox latina. Sed in latina voce subintelligitur, benè, siue pulchrè, vt est in hebræo. Et ex eo quod subiungitur, exultatione vniuersæ terræ, facilè colligitur, non solùm fundari, sed etiam pulchrè, & benè fundari montem Sion. Ideò enim exultat vniuersa terra, quia videt hoc ædificium tam pulchrè, & tam solidè fundari. Versio S. Hieronymi, fundamentum habet in voce hebraica, iephe noph, quæ potest reddi, specioso germine, siue pulchris ramis, & sensus erit, montem Sion ornatum esse pulchris ramis, siue pulchris arboribus, sed vox illa noph, quæ tam multa, & tam diuersa significat secundùm opiniones recentiorum, vt etiam ad regiones, & terminos, & climata referatur, cur non poterit etiam referri ad fundationem, & radicationem, vt Septuaginta seniores antiquissimi, & doctissimi censuerunt? Itaque censemus verba hebraica con-

יְפֵה נוֹף

נוף

consentaneè ad versionem Septuaginta Interpretum, & ad expositionem Chrysostomi, Theodoreti, & S. Hieronymi in commentario Psalmorum, reddi posse, benè fundatur.

III. **Deus in domibus eius cognoscetur, cùm suscipiet eam.**

Addit secundam rationem, cur magnus sit Dominus, & laudabilis valdè in ciuitate sua Hierusalem: quia non solum benè fundauit eam, sed etiam cōtinuo protegit, & exaltat. Deus, inquit, qui fundauit Ecclesiam instar regiæ ciuitatis, tunc potissimum cognoscetur in domibus eius, idest, tunc cognoscetur ab omnibus habitantibus in domibus eius, siue, tunc cognoscetur habitare in domibus eius, quando in tempore persecutionum suscipiet eam protegendam, atque exaltandam. Pro voce domibus, in hebræo est vox, armenoth, quæ significat non quaslibet domos, sed palatia, basilicas, templa. Itaque hinc intelligimus, Deum habitare potissimum in domibus ipsi Deo sacris, quales sunt basilicæ, ac templa, quæ Deo propriè dedicantur. Pro vocibus autem, cùm suscipiet eam, est in hebræo, lemisgab, quod significat, in refugium, siue, in auxilium, siue, in exaltationem. Proinde illud, cùm suscipiet eam, explicandum est, cùm suscipiet defendendam, & exaltādam, siue, cùm susceptor eius erit, idest, auxiliator, & defensor: nam in Psal. 45. vbi legitur, susceptor noster Deus Iacob, pro, susceptor, in hebræo est, misgab, vt hoc loco.

אַרְמְנוֹת

לְמִשְׂגָּב

מִשְׂגָּב

IV. **Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt: conuenerunt in vnum.**

V. **Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.**

VI. **Ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi conteres naues Tharsis.**

Hos tres versiculos diuerso modo exponunt latini, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus; & græci, Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius: latini enim Patres exponunt de gentilibus conuersis ad fidem: Græci verò de gentilibus oppugnantibus fidem. Vtraque expositio vera est, & vna cum altera nō pugnat. Itaque iuxta latinos hic erit sensus. Deus cognoscetur esse in Ecclesia ex conuersione gentilium: quoniam ecce Reges terræ, & populi eorum cum eis ex potentia verbi Dei per Apostolos prædicati, & virtute signorum, & prodigiorum per eosdem patratorum conuersi, congregati sunt & conuenerunt in vnum, idest, ex varijs sectis, ac superstitionibus conuenerunt in vnitatem fidei, & congregati sunt in vnam Ecclesiam, quasi in populum vnum, imò vt efficerentur cor vnum, & anima vna, vt dicitur de primis Christianis in Actis Apostolorum cap. 4. Conuersio autem eorum sic fuit, quoniam ipsi videntes signa, & prodigia, sic admirati sunt; & cognoscentes magnitudinem erroris, & peccatorum suorum, dum idola pro Deo colerent, conturbati sunt, & commoti sunt per veram pœnitentiam: vnde etiam tremor apprehendit eos, considerantes periculum æternæ damnationis, in quo tam diu fuerant. Tremor autem non leuis, sed grauissimus apprehendit eos, qualis est dolor parturientis, qui tamen in gaudium magnum desinit. Cùm enim parturiens parit filium, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum: sic & dolor pœnitentis desinit in lætitiam inenarrabilem, cùm adoptionis gratia, quæ salutis æternæ semen, & pignus est, cordi pœnitentis infunditur: & tunc impletur quod sequitur, In spiritu vehementi cōteres naues Tharsis; Spiritus enim sanctus hominem iustificatum inhabitans, & vehementi ardore charitatis inflammans confringit naues Tharsis, per quas superbia, luxuria, & auaritia significatur: naues enim tumentibus velis per fluctuantes vndas in Tharsis properantes aurum, & argentum ad-

adducebant, vt dicitur 3. Reg. cap. 10. & 2. Paralipom. 9. tumor velorum superbiam, fluctuatio nauis luxuriam, aduectio auri, & argēti auaritiam designat. At iuxta expositionem Græcorum sensus est, Deus in Ecclesia cognoscetur ex admirabili victoria Christianæ religionis aduersus impios persecutores. Ecce enim Reges terræ audita fama Christianæ religionis, congregati sunt, conuenerunt in vnum, idest, ex varijs locis, & ex varijs superstitionibus conuenerunt aduersus Christi Ecclesiam, vt eam persecutionibus suis opprimerent, & extinguerent. Sed videntes fortitudinem Sanctorum Martyrum, & mirabilem constantiam, in sexu etiam fragili, & in ætate tenera; necnon signa, & prodigia, quæ per eos Deus faciebat, & quod numerus Christianorum persecutionibus, & mortibus augebatur; admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, partim indignatione, partim dolore: & tremor apprehēdit eos, sicut dolor parturientis, cùm viderent templa idolorum deseri, & Christi Regnum ipsis inuitis, & totis viribus repugnantibus crescere. Hoc autem accidit, quia Dominus in spiritu vehementi, cum admirabili manifestatione potētiæ suæ contriuit idololatriam, quomodo solet tempestas venti breuissimo tempore dissipare, & cōterere naues in mari. Quod attinet ad verba, vox illa, terræ, cùm dicitur, Reges terræ, non habetur in hebraico codice, sed Septuaginta Interpretes explicandi gratia addiderunt. Illa autem particula, sic, iungenda est cū verbo sequenti, non cum præcedenti: est enim sensus, ipsi videntes, sic admirati sunt, idest, viderunt, & sic admirati sunt. Vox illa, cōmoti sunt, ex hebræo à sancto Hieronymo vertitur, admira-
חפז ti sunt. Sed vox hebræa chaphaz, significat quidem admirari, sed significat etiam commoueri. Et quoniam iam dictum erat, admirati sunt, conturbati sunt, rectè Septuaginta verterunt verbum sequens, commoti sunt; tum ne idem bis repeteretur, tum quia hic est ordo naturalis, vt inopinato malo adueniente primùm oriatur in nobis admiratio, deinde turbatio, postremo commotio, siue fuga. Cum dicitur, in spiritu vehemēti conteres naues Tharsis, subintelligitur, quia, vel alia similis particula: redditur enim ratio, cur ibi fuerint dolores, vt parturientis. Potest autem duobus modis intelligi cōtritio nauium: primum, vt subintelligatur particula similitudinis hoc modo, In spiritu vehementi conteres eos, quo modo ventus validus confringit naues: secundò, vt sensus sit, in spiritu vehemēti cōteres naues Tharsis, idest, non solùm terrestres copias, sed etiam classes instructas aduersariorum dissipabis. Sicut enim impij terra, marique Ecclesiam oppugnant, sic etiam Deus terra, marique pro Ecclesia pugnabit. De voce Tharsis, quam græcus, & latinus Interpres relinquerunt, vt in hebraico textu inuenerant; magna quæstio est, alijs volentibus significare Ciliciam, alijs Carthaginem, alijs Indiā, alijs ipsum mare. Sed hoc postremum improbabile est, quoniam Ionas ascendit nauē, vt iret in Tharsis, vt legimus Ion. 1. Si autem Tharsis mare significaret, iam fuisset Ionas in Tharsis, quando erat in naui, quorsum igitur nauigabat, vt iret in Tharsis? ex alijs significationibus, illa videtur verior, qua pro Tharsis India designatur, cum ex Tharsis adferret Salomoni tertio quoque anno magna copia auri, & argenti, & eboris, vt dicitur 3. Reg. cap. 10. & 2. Paralip. 9. At qui ex Cilicia, vel Carthagine non adducuntur eiusmodi metalla, neque est opus triennio, vt ex Hierusalem nauigetur in Ciliciam, vel Carthaginem. Sed hoc loco dicuntur naues Tharsis naues magnæ, quales esse solebant eæ, quibus nauigabatur in Tharsis, idest, in Indiam.

Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri: Deus fundauit eam in æternum. VII.

Verba sunt filiorum Ecclesiæ, qui lætantur se experimento iam discere de Eccle-

iudicia tua Domine, videntes scilicet iustitiam, quam exercuisti in protegendis fidelibus, & perdendis infidelibus: Fortasse etiam per montem Sion intelliguntur perfecti, & fortes; per filias Iudæ, imperfecti, & debiles. Vel, per montem Sion, intelligitur arx, & caput Religionis, qualis erat Hierusalem apud Iudæos; per filias Iudæ, intelliguntur reliqua membra Ecclesiæ, qualia erant oppida subiecta Hierosolymæ: sępè enim in scripturis, ac præsertim in libro Iosue, per filias, intelliguntur castella, siue oppida subiecta maioribus ciuitatibus.

XI. Circumdate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius.

XII. Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domus eius, vt enarretis in progenie altera.

Hortatur in fine Psalmi ad ædificationem, & munitionem sanctæ ciuitatis, de qua dixerat, Fundatur exultatione vniuersę terræ mons Sion ciuitas Regis magni. Hęc enim ciuitas non est similis materiali ciuitati, quę semel fundatur, & ædificatur; sed vsque ad finem mundi fundanda, & ædificanda, & munienda est, ex lapidibus viuis, qui quotidie inserendi sunt, donec ciuitas perfecta in die nouissimo dedicetur. Sic enim Apostolus loquitur ad Ephes. 2. In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in spiritu sancto. & cap. 4. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consumationem Sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et S. Petrus in epist. 1. cap. 2. Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum, & ipsi tamquam lapides viui superædificamini domus spirituales. Ait igitur, Circumdate Sion, & complectimini eam, idest, muris cingite sanctam ciuitatem, vbi fortè desunt. Dicuntur autem muri ciuitatis viri perfecti, qui reliquum populum defendunt ab inimicis. Narrate in turribus eius, idest, ex edito loco publicè prædicate: nam (vt supra diximus) prædicatio Euangelij est instrumentum, quo ciuitas fundatur, & ædificatur. Ponite corda vestra in virtute eius, idest, seriò cogitate de munitione, & robore ciuitatis, ne pateat hostium incursibus: & distribuite domos eius, idest, post fundata, & ædificata mœnia, fundentur, & ædificentur domus: & quoniam ad hoc opus multi requiruntur, distribuite varijs operarijs partes suas, vt domos ædificent, & sic ciuitas paulatim repleatur, & crescat: & sic fiet, vt enarretis in progenie altera, idest, vt per vos multiplicato populo Dei, ad posteros transmittatis notitiam Dei.

Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi, ipse reget nos in secula. XIII.

Hoc est quod narrandum est posteris, quod videlicet, hic Deus, qui fecit mirabilia in ciuitate sancta Hierusalem, ipse est Deus noster in æternum, nec vnquam recedemus ab eo, nec ipse recedet à nobis; nos erimus in æternum populus eius, & ipse Deus noster erit in æternum, & reget nos in secula. S. Hieronymus vertit ex hebræo vltima verba, Ipse reget nos in morte. Sed facilè est videre, vnde orta sit varietas lectionis; nam vox hebraica si legatur, holamoth, significat sæcula, & sic legerunt Septuaginta Interpretes; si legatur cum alijs punctis, halmuth, significat ad mortem, & sic legit S. Hieronymus, & legunt hodie Rabini. Vterque autem sensus verus est, & in idem recidit: nam si Deus regat nos vsque ad mortem, reget sine dubio in sæcula: non enim post mortem ab illo excidere poterimus. Qui exponunt hunc Psalmum de terrena Hierusalem, valde laborant in explicatione vndecimi, &

עלמות
עלמות

ex alio duplici capite, ex dignitate materiæ, & ex dignitate docẽtis. Dignitas materiæ ostenditur ex eo quòd sermo futurus est de sapientia, & prudentia, & sermo non simplex, sed parabolicus, & ænigmaticus, qualem decet esse sermonem de rebus grauissimis, vt non contemnatur, neque intelligatur, nisi a diligentibus, & attentis auditoribus. Os meum, inquit, loquetur sapientiam, id est, docebit ea, quæ faciunt hominem sapientem: & meditatio cordis mei, prudentiam, id est, & meditatio cordis mei, quæ per os foras erumpit, docebit ea, quæ faciunt homines prudentes; declarat enim priorem versiculi partem per posteriorem: cùm enim dixisset, Os meum loquetur, ne putaremus eum temerè loquuturum quicquid in bucam venerit, addit, & meditatio cordis mei, supple, loquetur, id est, os meum pariet quod cor meum diuturna meditatione conceperit. Et quia dixerat se loquuturum sapientiam; ne quis existimaret, sermonem futurum de rebus speculatiuis, & ad actiones humanas parum pertinentibus, addidit, prudentiam. Itaque significat sermonem habendum de rebus, quæ sapientiam simul & prudentiam contineant, quæque faciant hominem sapientem in altissimis causis contemplandis, & prudentem in vita rectissimè instituenda. Attingit deinde magnitudinem Doctoris cùm addit, Inclinabo in parabolam autem meam, aperiam in psalterio propositionem meam; quasi dicat, nõ ego loquuturus sum, quæ mox audietis, sed spiritus Domini per me loquetur: ego enim attentè primùm audio internum Doctorem meum, deinde quæ audiui loquor. Inclinabo in parabolam aurem meam, id est, subijciam aurem meam spiritui loquenti, & obedienter audiam; & sic aperiam in psalterio propositionem meam, mihi videlicet a Deo inspiratam, & communicatam. Per parabolam, hoc loco intelligitur ænigma, id est, propositio obscura, quæ attentionem, & studium requirit vt intelligatur. Id patet ex verbis hebraicis, quæ significant prouerbium, & ænigma: & similia habentur Iudic. 14. vbi Sampson proposuit explicandam illam sententiam, De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo; quam sententiam vocat problema, & propositionem: & habentur eo loco eadem verba hebraica, quæ hic habentur. Quod autẽ additur, in psalterio, siue in cithara; vt propriè sonat vox hebraica, pertinet etiam ad præparationem auditorum: significat enim Dauid se propositurum doctrinam suam grauissimam cum cantu, & sono, vt suauitas musicæ tẽperet grauitatem doctrinæ, & præcepta vtilissima iucundiùs, & auidiùs suscipiantur.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me. V.

Hoc est prouerbium, siue ænigma, quod præmissa tam accurata præfatione toti humano generi Propheta proponit, & soluit. Sed solutio non minus est obscura, quàm propositio, vt tàm propositio, quàm solutio ænigmatica dici possit. Sed tamen ænigmata sunt hæc verba hominibus huius seculi amore præoccupatis: nam viris spiritualibus, & veris Dei seruis apertissima sunt. Ait igitur, Cur timebo in die mala? quasi dicat, propono vobis omnibus, qui habitatis orbem terrarum, hanc quæstionem soluendam. Quid est, quod me terrere poterit in die mala, id est, in die iudicij diuini, quæ dicitur, Sophoniæ 1. dies iræ, dies tribulationis, & angustiæ, dies calamitatis, & miseriæ, dies tenebrarum, & caliginis, dies nebulæ, & turbinis, dies tubæ & clangoris? Siue (quod est idem.) Quid me securum reddere poterit in die illius iudicij, a quo summa bonorum omnium, & malorum meorum dependet? Magnũ profectò problema, & quod omnes omninò contingit. Soluit autem Propheta suum ænigma cùm dicit, Iniquitas calcanei mei circundabit me, id est, quod me timere faciet in die illa mala, nõ est paupertas, quia Iudex non corrũpitur donis; non est humilitas generis, aut status, quia Iudex non respicit personas;

non est malitia testium, aut Aduocatorum, quia Iudex omnia nouit; non est potentia aduersariorum, quia Iudex neminem timet; denique nihil est aliud, nisi iniquitas; & non quæuis iniquitas, sed sola iniquitas calcanei mei, id est, iniquitas extremæ vitæ meæ, iniquitas perseuerans vsque ad finem vitæ: illa enim si inueniatur in illa die in me, omnino circundabit me instar aggeris, aut muri, vt nullo modo euadere possim; quia tunc non erit amplius locus pœnitentiæ, vel indulgentiæ. Et contra, quod me securum, & impauidum in die mala facere poterit, non erunt diuitiæ, aut nobilitas, aut Aduocatorum diligentia, vel amicorum potentia, sed sola iustitia; & non quæuis iustitia, sed iustitia calcanei mei, id est, extremæ vitæ meæ; siue innocentia perseuerauerit mecum vsque ad mortem, siue per veram pœnitentiam iniquitate deleta, in eius locum successerit vera iustitia. Scio multis alijs modis hos versiculos ab alijs exponi: sed ego breuitati studeo; & de varijs sententijs Lectori iudicium relinquo.

VI. **Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarũ gloriantur.**

Posteaquam dixerat Propheta, nihil esse timendum, nisi peccatum, vt quis in die mala securus sit: addit nunc multos esse, qui hoc non intelligentes, confidunt in viribus suis, ac per hoc gloriantur in diuitijs, quas magno studio parauerunt, existimantes hac ratione, se tutissimos fore in qualibet mala die; & simul demonstrat illos omnino falli, & problema suum, eiusque solutionem esse verissimum. Ait igitur, Qui confidunt in virtute sua, id est, qui non timent diem malam, freti potentia, & viribus suis, vt sunt plurimi ex filijs huius seculi, illi etiam consequenter gloriantur in multitudine diuitiarum suarum: existimant enim pecunijs omnia vinci, & expugnari posse. Et verè in hoc seculo magna vis est in opibus, & diuitijs, vt verè dixerit Sapiens, Pecuniæ obediunt omnia, Ecclesiast. 10. Sed in die mala nullæ amplius inuenientur pecuniæ, neque si inuenirentur prodesse possent. Ideò subiungit Propheta.

Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationẽ suam. VII.

Ostendit vanam esse fiduciam confidentium in pecunijs. Ait enim, frater non redimit, id est, nemo poterit quamlibet magnis diuitijs in die mala redimere fratrem suum. Redimet homo? hoc legendum est cum interrogatione, vt monet sanctus Basilius, frater non redimit, redimet homo? vel repetenda est negatio de more Scripturæ sanctæ. Frater non redimit, non redimet homo. Est enim sensus, frater non redimit, multò minus alius homo redimet. Non dabit Deo placationem suam, id est, neque alium, neque seipse liberare poterit; quamuis enim pecunijs maximè abundet, & eas omnes offerat ad placandum Deum in die mala, nihil ei proderit. Nam vt Dominus in Euangelio loquitur, Quam dabit homo commutationem pro anima sua? superat enim precium animæ humanæ omnia bona huius mundi, & ideò solus sanguis vnigeniti Dei, qui infiniti valoris erat, precium animarum esse poterit. Itaque qui hoc magno precio neglecto in diabolica captiuitate detentus perueniet ad diem malam, non dabit Deo placationẽ suam.

Et precium redemptionis animæ suæ, & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem. VIII.

Declarat quod dixerat, Non dabit Deo placationem suam: placatio enim Dei est precium redemptionis, quod solus vnigenitus Dei dare potuit: de quo intelligit S. Basilius verba sequentia, Laborabit in seculum, & viuet adhuc in finem,

finem, id est, laborabit in hoc mundo ad tempus, & viuet postea in æternũ. Sanctus autem Ambrosius, & Chrysostomus exponunt hæc eadem verba de viro pio, & sapiēte quocumque, quem opponunt viro stulto, & impio confidente in multitudine diuitiarum suarum: Vir enim pius, & sapiens laborat ad tempus in seruandis præceptis, sed viuet in æternum. Sanctus verò Augustinus exponit de illo eodem, de quò dictum est paulò ante, non dabit Deo placationem suã; & vult hunc sensum esse: ille, qui confidit in multitudine diuitiarum suarum, laborabit in æternum, quia labor eius non habebit finem, & viuet modico tēpore quia vita eius erit vsque in finem, & non vltra. Et videtur secundùm hanc expositionem melius continuari textus Prophetæ, & magis propriè exponuntur verba, in seculum, & in finem: nam laborare in seculum, non est laborare in hoc mundo, vel laborare modico tempore, sed est laborare in æternum: &, viuere in finem, non est viuere sine fine, sed est viuere vsque ad finem statutum, & definitum; ita vt finis naturalis vitæ non præueniatur, neque extendatur. Verba hebraica, pro, laborabit in seculum, videntur habere, quiescet in seculum: nam chadal, quiescere significat. Sed non est verisimile, Septuaginta Interpretes reddidisse omnino contrariũ sensum, ideò suspicor illos legisse, charal: nam literæ ר, & ד, simillimæ sunt. Verbum autem charal, significat, angustiari, & cruciari, & quasi vrticis pungi: quod satis propriè cõuenit amatoribus diuitiarum, quas Dominus in Euangelio Matt. 13. spinis comparauit. Itaque qui in diuitijs suis confidunt, non solùm nō dabunt precium redemptionis animæ suæ, sed laborabunt in tormentis cum diuite Epulone vsq; in æternum; & viuent vitam voluptariam, quæ illis sola videtur esse vita, vsq; in finem a Deo constitutum. De varia interpunctione textus hebraici non laboro; quoniam illa posita est ad arbitrium Rabinorum quibus iniuriam non facimus, cùm eis Septuaginta Interpretes antiquiores, & doctiores anteponimus.

חדל חָדַל חָרַל

Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes: simul insipiens & stultus peribunt. IX.

Quia dixerat, impium victurum vsq; in finem, cursu videlicet naturali: addit confirmans hoc ipsum, Non videbit interitum, cùm viderit sapientes moriētes, id est, continuabit cursum vitæ suæ vsque ad vltimam senectutem, etiam si videat aliquos sapientes, & iustos rapi ante tempus, & non continuare cursum vitæ vsque in finem naturalem; sæpè enim Deus ijs, quibus daturus non est vitam æternam, dat vitam temporalem diuturnam, quomodo Lazarus in Euangelio mortuus legitur ante Epulonem. Sed quamuis vita hæc temporalis aliquando impijs satis longa contingat: tandem tamen finitur, & fit quod sequitur in Psalmo, simul insipiens, & stultus peribunt. Itaque sensus totius versiculi est, Non videbit interitum, id est, non morietur stultus, confidens in diuitijs ante tempus, cùm viderit aliquos sapientes ante tempus morientes: tandem tamen simul cum sapientibus etiam stultus, & insipiens ad vitæ tēporalis finem peruenient. S. Augustinus paulò aliter exponit illud, non videbit interitum: vult enim sensum esse, non intelliget, quis sit verus interitus: non enim verus interitus est mors corporis, sed mors animæ. Posset etiam dici, non videbit interitum, id est, non cogitabit se quoque moriturum, quando sapiētes viderit morientes: quæ sententia verissima est; hæc enim cæcitas humana, vt cùm quotidie videamus morientes homines, nobis etiam meliores, & iuniores; tamen vix adduci possimus, vt seriò cogitemus, nos quoque morituros esse: tamen ad literam in scripturis sanctis, non videre interitum, est; non corrumpi, Psalm. 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. & Ioan. 8. Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Quid autem intersit inter stultum, & insipientem, docet S. Basilius: dicit enim insipientem

esse, qui ad humana, & cõmunia ineptus est, qui videlicet, humana sapientia, siue prudentia caret: stultum autem vocari eum, qui caret notitia rerum diuinarũ, & solis terrenis intentus est: & videtur S. Basilius non tàm ad græcas, quàm ad hebraicas voces respexisse. Verè enim chesil, vox hebraica, significat eum, qui sapientia etiã humana caret: vox autẽ, baar, significat hominem pecori similẽ: pecora enim sola terrena cogitant: vnde etiam paulò post dicit Psalmus, Homò cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus.

כסיל

בער

X. Et relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus illorum in æternum.

Confidentes in diuitijs stultos, & insipientibus vocauerat sanctus Propheta, quomodo vocat etiam Dominus in Euãgelio, Luc. 12. cùm dicit cuidam diuiti, Stulte hac nocte repetent a te animam tuam, & quæ parasti cuius erunt? Ideò probat eos verè stultos esse, ex eo quòd diuitijs vti nesciunt, easque relinquunt ijs, quos ignorant. Peribunt, inquit, insipientes, & stulti, quales sunt confidentes in diuitijs, & vt stultitiam suam manifestè prodant, relinquent alienis diuitias suas. Vbi rectè notat S. Augustinus, per alienos, intelligi posse etiam filios, & nepotes hominum impiorum: nam etiam isti, tamquam alieni cito obliuiscuntur eorum, quorum opes obtinuerunt: & quamuis etiam non obliuiscerẽtur, tamen mortuos impios iuuare non possent: quomodo diues ille de Euangelio quinque fratres habebat in seculo, & tamen ab eis iuuari non poterat, quo minus arderet in gehenna, Luc. 16. Proinde quinque illi fratres inter extraneos deputabantur: vnus autem Lazarus, qui eum iuuare potuisset, verè proximus, & non extraneus fuisset, si misericordiam in illum facere voluisset. Adiũgit Propheta, Et sepulchra eorum domus illorum in æternum, id est, ipsi quidem morientes reliquerunt alienis diuitias suas, sibi autem nihil retinuerunt, nisi angustissimam domum, id est, sepulchrum, in quo iacere debent in æternũ, id est, ad finem vsque seculi: sæpè enim, æternum, in Scripturis, significat integram durationem alicuius temporis, vel status: & declaratur hæc phrasis in verbis sequentibus, Tabernacula eorum in progenie, & progenie. Quod enim vocauerat sepulchrum, & domum æternam, idipsum nunc vocat tabernaculum in progenie, & progenie, id est, habitaculum, vbi manebunt corpora eorum, donec generationes, & generationes peragentur: quod sine dubio erit vsque ad mundi cõsummationem. In hebræo non habetur sepulchra, sed interiora: cæterùm credibile est Septuaginta Interpretes non legisse Kirbam, vt modo legitur, & significat interiora eorum; sed literis transpositis Kibram; & significat sepulchra eorum.

קִרְבָּם

קִבְרָם

Tabernacula eorum in progenie, & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis. XI.

De priore parte versiculi dictum est in explicatione versiculi superioris. Quod autẽ additur, significat, post mortem hominum insipientium, nihil superesse in terris, præter nomina ipsorum: multis enim modis conantur mortales, qui hanc solam vitam nouerunt, nomina sua æternitati cõmendare: vel enim nomina sua inscribunt parietibus, vel ea ciuitatibus indunt, vel in libris a se scriptis apponũt, vel denique filios, aut nepotes ad memoriam perpetuandã nomina sua gerere curant. Ita filij huius seculi nomina sua scribunt in terris, quoniã scripta esse non sperant in cœlis.

Et homo cũ in honore esset nõ intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. XII.

Occasione insipientis, atque in diuitijs confidentis, digreditur Propheta ad ipsum genus humanum coarguendum, quasi

quasi dicat, Et sic homo cùm in honore esset non intellexit, id est, homo præter cætera animalia honoratus a Deo intelligentia, & ratione, libero arbitrio, imagine diuinitatis, immortalitate animæ, imperio super omnia, quæ in terris sūt, non intellexit hūc honorem suum: sed comparatus est iumentis insipientibus, quibus non est intellectus. Et similis factus est illis, dum more pecudum, non prospicit in futurum, sed præsentibus solùm inhiat; & subijcit se corporalibus passionibus, quibus imperare debuerat: ac denique vera, & sempiterna bona contemnit, vt falsis, & caducibus fruatur; cum è contrario temporalia omnia despicere debuisset, vt sempiternam vitam sibi compararet. In hebræo codice non habetur, intellexit, sed, ialin, commorabitur: cæterum Septuaginta Interpretes non legerunt, ialin, sed iauin, quod est intellexit. Facilè autem fuit progressu temporis vnam literam in alteram mutari.

יָלִין
יָבִין

XIII. Hæc via illorum scandalum ipsis, & postea in ore suo complacebunt.

Pergit explicare, vel deplorare miseriam generis humani. Hæc via, inquit, illorum scandalum ipsis, id est, hæc vita, quam ducunt similem vitæ brutorū, siue, hæc via, quam sequuntur dum viuunt more bestiarum, hæc lex, hi mores, hoc institutum, scandalum est ipsis, id est, offendicula multa illis præbent, & ruinæ magnæ causa sunt illis, qui tamen postea in ore suo complacebunt, id est, placebunt ipsi sibi in sceleribus, & gloriabuntur, cùm malè fecerint, quod ad summam miseriam, & calamitatem pertinet. In hebræo non est, scandalum, sed, insipientia: sed facile est videre, vnde nata sit discrepantia; siquidem Septuaginta Interpretes in suis codicibus hebraicis non habuerunt, chesel, quod insipientiam significat, sed, chesel, quod significat scandalum. Veriores autem fuisse codices, quos habuerunt Septuaginta, ijs, quos posteriores habuerunt, non credimus posse negari.

כְּסֶל
כְּשֶׁל

Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. XIV.

Quoniam dixit, homines factos esse per peccatum similes bestijs insipientibus, addit finem illorum fore, vt more ouium insipientium mactentur: vbi demonstratur tum multitudo, tum imbecillitas hominum, qui post mortem ad inferos detruduntur: oues enim gregatim conijciuntur in stabula, & sine vlla resistentia ducuntur ad macellum. Itaque minori labore Deus multitudinem impiorum, quamuis in mundo ditissimi, & potentissimi fuerint, detrudet in infernum ad mortem sempiternam, quàm soleat pastor ouiculas simplices, & inermes vel trudere in stabulum, vel educere ad cædem. Quod autem dicitur, mors depascet eos, duplicem sensum habere potest; vnum, vt significetur, mortem instar pastoris futuram, & homines instar ouium ductarum ad pascua squalida, & arentia, vbi nihil inueniat præter gemitus, & dolores: alterum, vt significetur, mortem instar lupi famelici, depasturam, & consumpturam homines impios instar ouium destinatarum ad escam. Prior sensus conuenit voci græcæ ποιμανεῖ, posterior voci latinæ, depascet: vtrumque autem optimè recipit vox hebraica, raha, sed in re nulla videtur esse discrepantia. Hūc enim tandem recidit vterque sensus, vt significetur mors impiorum nunquam finienda.

רָעָה

Et dominabuntur eorum iusti in matutino, & auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum. XV.

Pergit narrare miseriam impiorum ad inferos descendentium, ac dicit eos in matutino, id est, in principio noui, ac futuri seculi, quod incipiet in resurrectione vniuersali, futuros omnino iustis subiectos: iusti enim in die nouissimo, qui etiam erit principium futuri seculi, iudices erunt impiorum, eisque in æternum dominabuntur; & nihil erit, quod impios eo die aduersus iustos iuua-

re possit: omne enim auxilium eorum, quod in robore, & potestate situm erat, veterascet, ac marcescet, atque inutile fiet in inferno, a gloria eorum, id est, post gloriam eorum, quam in hoc mundo habuerunt, dum gloriosa palatia inhabitarent. Illud, in matutino, demonstrat tempus huius seculi totum esse noctem quandam. Vnde dicit Apostolus, Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. In nocte huius seculi videtur sæpè iniustitia præualere, sed in matutino apparebit, vbi sint iusti, & vbi sint iniusti. In hebræo secunda pars versiculi longè aliter haberi videtur: sic enim vertit Sanctus Hieronymus. Et figura eorum conteretur in inferno post habitaculum suum: aliud est enim auxilium, aliud figura, & aliud, gloria, aliud habitaculum. Sed de prima voce non est magna difficultas: vox enim hebraica, tsur, quamuis figuram significare possit a verbo, iatsar, quod est formare: tamen propriè, tsur, quæ vox hoc loco habetur, significat, petram, & metaphoricè robur ac potentiam. Itaque rectè Septuaginta Interpretes verterunt auxilium, quod in viribus, & potentia consistit. Altera vox, quæ hebraicè dicitur, zebul, videtur propriè significare, habitaculum, non quodcunque, sed gloriosum, quale est cœlum: habetur enim hæc vox in duobus tantum locis. Isaiæ 63. vers. 15. Aspice de cœlo de habitaculo sancto tuo, & gloriæ tuæ. Et Habach. 3. vers. 11. Sol, & Luna steterunt in habitaculo suo. Hoc igitur loco sanctus Propheta opponit infernum, habitaculum videlicet obscurissimum, & vilissimum, domibus gloriosis, & splendidis, quas in hoc mundo impij possidebunt. Septuaginta verò Interpretes verterũt a gloria ipsorum, volentes per gloriam significare gloriosas domos, quas impij cum inferno commutant: hic igitur totius versiculi sensus erit. Et dominabuntur eorum, impiorum videlicet in inferno positorum, iusti in matutino, id est, cùm illucescet dies resurrectionis, atque initium seculi futuri. Et auxilium eorum, id est, robur, & potentia impiorum veterascet, id est, conteretur, & inutile erit, instar vestis consumptæ, & laceræ. In Inferno a gloria eorum, id est, quando post gloriam splendidorum habitaculorum, infernum teterrimum, & vilissimum habitaculum etiam corporaliter habere incipient.

צור צר זבול

Veruntamen Deus redimet animam meã de manu inferi, cum acceperit me. XVI.

Addit nunc, quæ sit futura sors piorũ, in quorum numero seipse ponit: quasi dicat, impijs quidem accidet id quod dixi: verùm mihi, meisque similibus contrarium eueniet. Deus enim redimet animam meam de manu inferi, id est, liberabit me, ne ab inferno detinear; quando veniens assumet me. Videtur hoc loco prædicere redemptionem, quæ est in Christo Iesu, & descensum eiusdẽ Christi ad inferos: tunc enim persoluto precio sanguinis redemit de manu inferi animas iustorum; cùm descendens ad inferos accepit eas, & ad se assumpsit. Sic veteres Patres Basilius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, & Euthymius. Potest tamen cum Chrysostomo hic locus intelligi de inferno inferiore, vbi torquentur animæ impiorum, vt sensus sit, Deus redimet animam meam de manu inferi, id est, non patietur Deus animam meam rapi a manu inferi, nec deduci ad loca pœnarum, cùm de hoc mundo per corporis mortem accipiet me.

Ne timueris cùm diues factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius. XVII.

Quoniam cùm interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. XVIII.

Ex dictis concludit per modum exhortationis, non esse timendam potentiam diuitum huius mundi, quoniam breuissima est: alloquitur autem iustos pauperes, atque a diuitibus huius mundi oppressos. Ne timueris, inquit, cùm diues

dines factus fuerit homo, id est, ne formides potentiam eius, ne ob timorem temporalis potentiæ fortè offendas æternam omnipotentiam Creatoris: neque etiam timeas, si fortè videris, non solùm hominem inimicum tuum diuitem esse factum, sed etiam multiplicatam gloriam domus eius. Quoniam cùm interierit, per mortem videlicet, quam nemo effugere potest, & quæ diuitibus, & pauperibus communis est, non sumet omnia, id est, nihil sumet, nihil secum asportabit eorum, quæ in hoc mundo possidebat: neque descendet cum eo gloria eius, id est, non comitabuntur eum ad inferos descendentem propinqui, vel famuli, & multò minus honores & dignitates. Itaque diuitiæ, & gloria impiorum ad breuissimum tempus durant; paupertas, & confusio sempiterna sunt. Contra verò paupertas, & confusio piorum momentanea sunt; opes, & gloria manet in seculum seculi: quod Apostolus pulchrè expressit, cùm ait 2. Corinth. 6. Quasi tristes, semper autem gaudentes. Tristitia enim piorum non est tristitia, sed quasi tristitia: qualis est ea, quam somniantes aliquando patimur: lætitia verò non quasi lætitia, sed vera, solidaque lætitia est, nunc quidem in spe, postea verò in re: & contra, lætitia impiorum de carnali voluptate, vel gloria, non est lætitia, sed quasi lætitia, quali fruuntur dormientes, dum se possidere quæ diligunt, somniant. Tristitia autem in gehenna non erit quasi tristitia, sed verissima, certissima, ac sempiterna tristitia.

est, anima impij, siue ipse impius in hac solùm vita benedicetur tum a Deo per beneficiorum temporalium collationem, tum ab hominibus per laudationes, siue potius adulationes. Confitebitur tibi, id est, & ipse vicissim confitebitur tibi, hoc est laudabit te, tibique gratias aget cùm benefeceris ei: sin autem aliquid mali illi euenire permiseris, continuò blasphemabit te: non enim ex illis est, qui dicunt, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo: vel, Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. In hebræo habetur actiuè, benedicet, pro quo habemus in græco, & latino, benedicetur: sed idem est sensus. Sic enim legi debent verba hebraica: Quia animam eius in vita ipsius benedicet: ex quo intelligimus, illud, benedicet, referri ad Deum, ac per hoc etiam, illud, benedicetur anima eius, referri debet ad Deum, vt nos supra exposuimus. Idem autem sensus est, siue legas, anima eius benedicetur a Deo in vita ipsius, siue, animam eius benedicet Deus in vita ipsius. Quod autem sequitur, confitebitur tibi, cùm benefeceris ei, in hebræo legitur, cùm benefeceris tibi: sed ex literarum similitudine corruptus videtur textus hebraicus: nam Septuaginta Interpretes non legerunt, lac, quod est tibi, sed, lô, quod est ei, & hoc modo posteriore legitur in omnibus codicibus græcis, & latinis, & est sensus multò facilior, & clarior. לך לו

XIX. Quia anima eius in vita ipsius benedicetur: cõfitebitur tibi cùm benefeceris ei.

Reddit rationem, cur gloria impiorum non comitetur eos ad inferos. Quoniam, inquit, sicut ipsi Deum laudare consueuerunt, quando eis beneficia temporalia tribuit: ita Deus in hac solùm vita eis benedicere solet. Anima eius in vita ipsius benedicetur, id

Introibit vsque in progenies Patrum suorum: & vsque in æternum non videbit lumen. XX.

Impius in hac vita in luce bonorum, & gloriæ viuit, Deo illum beneficijs temporalibus replente, vt vel remuneret aliqua bona opera eius, vel alliciat ad resipiscentiam, & conuersionẽ. Sed in alia vita apponitur (vt Scriptura loquitur) ad patres suos, vt eos sequatur in supplicijs, quos sequutus est in flagitijs.

gitijs. Introibit, impius videlicet, post hanc vitam, vsque in progenies Patrum suorum, id est, introibit ad ea loca, ad quæ illum præcessit progenies Patrum suorum, & vsque in æternum non videbit lumen, quia iusto iudicio manebit in æternis tenebris, qui nimirum delectatus est luce honorum, & gloriæ temporalis, & lucem gloriæ cœlestis non quæsiuit.

XXI. **Homo cùm in honore esset nõ intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.**

Repetit Propheta versiculum duodecimum, tum vt ostendat præcipuam causam miseriæ hominum esse insipientiam; & meritò homines plurimos in æternum lumine carituros, atque in tenebris futuros, quia lumine rationis vti non voluerunt: tum etiam, vt non miremur si pauci omnino ænigma propositũ in hoc Psalmo intelligant. Id enim accidit, quia homo propter peccatum comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

PSALMVS XLIX.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Asaph.

IN priore libro Paralip. capit. 16. legimus, Asaph fuisse Principem cantorũ a Dauide constitutum. Vtrum autem ipse Psalmos composuerit, qui inscribuntur nomine eius, an solùm cecinerit, vel canenti præfuerit, non est omnino certum, vt in præfatione diximus. Argumentum Psalmi est duplex Domini aduentus, vnus ad prædicandum, alter ad iudicandum; vnus occultus & in humilitate, alter manifestus & in maiestate. Et quoniam in vtroque aduentu Christus congregat homines, vel ad fidem, vel ad iudiciũ: rectè Psalmus inscribitur, Asaph, qui interpretatur congregans. Addit, & declarat Propheta, quibus de rebus potissimum reddituri simus rationem in die iudicij: proinde Psalmus vtilissimus est.

Explicatio Psalmi 49.

DEus Deorum Dominus locutus est, & vocauit terram. I.

Incipit a primo aduentu, ac dicit, Dominum locutum esse ore proprio, qui per ora Prophetarum antea loquebatur: & ad concionem suam vocasse non Iudæos tantùm, sed omnem terram, id est, omnes inhabitantes terram: quod per Apostolos suos fecit, siquidem, in omnem terrã exiuit sonus eorum. Dicitur autem hoc loco Dominus esse Deus Deorum, vt intelligamus, Christum esse Deum verum, veri Dei filium, qui eandẽ cum Patre diuinitatem habet: vna enim, & sola esse potest vera diuinitas. multi autem sunt Dij, vel per errorem, & existimationem, vt Dij gentium, qui Dæmonia sunt, vt dicitur in Psalmo 95. vel per gratiam adoptionis, vt sancti Angeli, & sancti homines; vel per similitudinem, vt Principes, & Iudices terræ. Sed omnes isti Dij subiecti sunt vni, & soli Deo vero, qui ideò dicitur Deus Deorum, Ex hebræo sanctus Hieronimus vertit. Fortis Deus Dominus locutus est; sed voces hebraicæ vtramque versionem patiuntur, & sensus vtriusque lectionis est verus, ad propositum rerum dicendarum. Nam si respiciamus primum aduẽtum, Christus Dominus Deum Deorum se ostendit, cùm terribilis fuerit Dæmonibus, qui sunt Dij gentium; & ipse per adoptionis gratiã multos fecerit Deos: & ipse idem fortis Deus fuit, cùm hostẽ generis humani per crucem deuicerit, & vasa eius diripuerit. Si respiciamus secũdum aduentum, Deus Deorum rectissimè dicitur, quoniam Iudex Iudicum omnium erit; nec minus propriè conueniet

niet ei titulus fortis Dei, cùm Diabolũ, & omnes asseclas eius, siue Dæmones, siue homines in gehennam verbo detrudet, & vectibus sempiternis portas inferni claudet. Ait igitur, Deus Deorum Dominus locutus est, idest, Dominus Christus, qui est Deus Deorum in hunc mundum adueniens, locutus est verba Euangelij sui: Et vocauit terram, id est, & ad sermones suos audiendos, terram vniuersam conuocauit, dicens, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, Matth. 11.

II. A Solis ortu vsque ad occasum: ex Sion species decoris eius.

Declarat se per terram, non intellexisse terram Palestinæ, vel aliquam aliã particularem, sed omnem omnino terram: & simul explicat locum, vnde Dominus loqui cœperit. Cœpit enim ex Sion, siue ex Hierusalem, iuxta illud Isaiæ 2. de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. & illud Luc. vlt. Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. A Solis ortu, inquit, vsque ad occasum, vocauit terrã, id est, omnes homines, qui habitant terram a principio vbi Sol oritur, vsque ad finem, vbi Sol occidit. Ex Sion species decoris eius, id est, locutus est Dominus, & vocauit terram ex Sion, quæ est species decoris eius, id est, ex Sion orta est prædicatio Euangelica, quæ est species decoris eius. Porrò species decoris significat speciem pulcherrimam, siue perfectam pulchritudinem, vt magis sonant verba hebraica. Erat autem Hierusalem, iuxta priorem sensum, perfecta decoris, vt dicitur Thren. 2. quia erat ciuitas nobilissima, antiquissima, frequentissima, ornata sede regia, & pontifice, necnon tabernaculo, arca fœderis, & cæteris, quæ eam caput Religionis, & Regni faciebant: vnde etiam typus erat cœlestis, ac diuinæ ciuitatis. Sed, iuxta posteriorem sensum, erat euangelica prædicatio perfecti decoris, quia cõtinebat mysteria redemptionis, notitiam sanctissimæ Trinitatis, sacramenta efficacissima, legem perfectam, & innumerabilibus signis, & prodigijs comitata veniebat; atque audientes, & credentes renouabat, & iusticabat; & ex ima terra ad summum cœlorum exaltabat.

Deus manifestè veniet: Deus noster, & non silebit. III.

Hic iam prædicit secundum aduentum; quasi dicat, Deus Deorum venit, & vocauit terram, sed occultè venit, quia in forma serui, in humilitate, in mansuetudine, vt esset locus redemptioni per passionem, & mortem; sed postea manifestè veniet in potestate, & maiestate magna, non in præsepe speluncæ, sed in nubibus cœli; non cruci affixus inter latrones, sed in sede Iudicis cum omnibus Angelis suis. Neque solùm manifestè veniet, sed etiam non silebit, sicut in primo aduentu, quando vt agnus mansuetus ductus ad occisionem non aperuit os suum: & sicut hoc tempore silet, dum peccata fieri videt, & tacet; sed veniet cum tuba, & clamore horribili. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, Matth. 25. Et mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius a quatuor ventis, Matth. 24. &, Ipse Dominus in iussu, & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo. 1. Thessalon. 1. &, In nouissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. 1. Cor. 15. In hebræo prima illa verba, Deus manifestè, coniunguntur cum versu superiore, hoc modo, Ex Sion species decoris eius Deus manifestabitur: & deinde subiungitur nouus versiculus, Veniet Deus noster, & non silebit. Sed non tenemur sequi distinctionem hebraicam, quæ a Rabinis excogitata est: illud autem verbum, manifestè, in textu hebraico ambiguum est, vt possit esse aduerbium, manifestè, & verbum, manifestabitur; proinde non errauerunt Septuaginta Interpretes, qui per aduerbium expresserunt.

הופיע ferunt. Quod si Rabini contendant, vocem hebraicam, hophiag, non posse accipi aduerbialiter; dicemus Septuaginta Interpretes reddidisse non verba, sed sensum; idem enim est, Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit: &, Deus manifestabitur, veniet Deus noster, & non silebit.

IV. **Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.**

Hæc accipiuntur communiter pro conflagratione mundi, id est, eorum omnium, quæ sunt in terra, ciuitatum videlicet, hortorum, vinearum, palatiorum, animantium, & similium rerum corruptibilium, de quibus dicit S. Petrus in epistol. 2. cap. 3. Adueniet autem dies Domini, vt fur, in qua cœli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur: de qua conflagratione disputat S. Augustinus lib. 20. de Ciuitate Dei, cap. 18. & Scholastici in 4. Sentent. dist. 47. sensus igitur est, Ignis in conspectu eius exardescet, qui exuret omnia, quæ in terris inueniet. Et in circuitu eius tempestas valida, id est, commotio maxima ex omni parte mundi, tum in terra, tum in mari, tum in aere, tum in cœlo, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi. Tamen S. Augustinus hunc locum Psalmi exponens, per ignem, intelligit iudicium diuinum, per tempestatem verò ventum separantem grana a paleis, id est, discretionem bonorum a malis. Alij non malè, per ignem, & tempestatem, describi volunt iram Iudicis æterni, cum qua adueniet in nouissimo die; vel certè hæc omnia signa esse maiestatis Dei omnipotentis: nam & quando descendit Deus in monte Sinai daturus legem, mons totus ardere videbatur, & audiebantur tonitrua, & conspiciebantur fulgura, & omnino tempestas ingens, & terror maximus. Exod. capite 9.

Aduocabit Cœlum desursum, & terram discernere populum suum. V.

Describit frequentiam eorum, qui in illo quasi theatro interentur, atque ad spectaculum omnium maximum conuenient. Aduocabit inquit, cœlum desursum, id est, ex parte mundi superiore aduocabit Iudex ipsum cœlum, id est, omnes Angelos cœli habitatores: sic enim Dominus ait Matth. 25. Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo. Ex parte inferiore aduocabit terram, id est, omnes homines qui ab initio mundi vsque ad finem per successiones generationum incoluerunt terram. Aderunt ergo omnes Angeli, & omnes homines. Aduocabit autem hunc tam magnum conuentum, discernere populum suum, id est, ad iudicandum populum suum, & segregandos electos a reprobis: nam, vt dicitur Matth. 13. in consummatione seculi exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Et Matth. 25. Separabit oues ab hædis, id est, ea facilitate Iudex cœlestis secernet omnes electos ab omnibus reprobis, quamuis propè innumerabiles sint futuri, qua Pastor separare potest paucas oues a paucis hædis. Alij existimant aduocari cœlum, & terram in testes diuinæ sententiæ, tamquam immobilis, quomodo alibi sæpè in diuinis literis. Prior expositio est S. Augustini, posterior S. Ioannis Chrysostomi, quē sequuntur Theodoretus, & Euthymius. Vtraque est vera, & vna alteri non repugnat.

Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia. VI.

Quamuis omnes omnino homines ad iudicium vocandi sint, tamen peculiari ratione iudicium ad fideles pertinebit, qui enim non credunt iam iudicati sunt Ioan. 3. Vnde etiam Matth. 25. soli fide-

les

les iudicandi introducuntur, & de operibus, non de fide discutiuntur. Itaque nomine Sanctorum intelligendi sunt fideles, qui ad populum Dei pertinent, qui per circumcisionem olim Deo consecrabantur, & nunc per baptismum cõsecrantur: sic Dauid in Psalm. 85. dicit, Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. & Apostolus in epistolis suis omnes Christianos vocat sanctos. Alloquitur igitur Angelos, & dicit, Congregate illi sanctos eius, id est, adducite ad iudicium populum Dei peculiarem, quem sibi per sacramenta sanctificauit: quod enim id per Angelorum ministerium faciendum sit, perspicuum est ex cap. 13. Matthæi, Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum: & cap. 24. Et mittet Angelos suos cum tuba, & congregabunt electos eius. Quod sequitur, Qui ordinant testamentum eius super sacrificia, est declaratio vocis Sanctorum, illi enim dicuntur Sancti, qui ordinant testamentum super sacrificia: quæ sententia clarior est in textu hebraico, vbi ad verbum legitur, Qui feriunt pactum eius super sacrificio, id est, qui pactum cum Deo faciunt, vt sint populus eius, & ipse sit Deus eorum, quod pactum est super sacrificio, id est, super cultu diuino, qui præcipuè in sacrificijs offerendis consistit. Lectio nostra est paulò obscurior, sed eundem sensum facit: nam per, testamentum, intelligitur pactum, & per ordinare, significatur disponere. Disponere testamentum, & ferire pactum idem sunt, vt perspicuum est ex varijs locis Scripturæ, sed præcipuè ex lib. 1. Machab. cap. 1. Eamus, & disponamus testamentum cum gentibus, quæ circa nos sunt: nam ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. Igitur sensus huius versiculi est, congregandos esse ad iudicium sanctos Dei, id est, homines Deo dicatos, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, id est, qui testamentum disponunt, & pactum feriunt cum Deo, vt ipsi colant Deum sacrificijs, & Deus sit eorum Deus, eosque beneficijs semper afficiat. In hebræo codice habetur pronomen primæ personæ, hoc modo, Congregate mihi sanctos meos, qui feriunt pactum meum super sacrificio. Sed Septuaginta Interpretes in omnibus his vocibus legerunt literam, vau, vbi nunc est litera, iod; facilè autem fuit mutari literam, vau, in literam, iod, cùm non differant, nisi quòd vna est paulò longior altera: posita autem in textu litera, vau, efficitur pronomen tertiæ personæ, & rectè Septuaginta verterunt, congregate illi, & sanctos eius, &, testamentum eius.

Et annnnciabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus Iudex est. VII.

Congregatis omnibus ad iudiciũ, tum demum annunciabunt cœli iustitiã eius, id est, de cœlo proferetur sententia in bonos, & malos, & inde apparebit omnibus quanta sit iustitia Dei, quæ nunc sæpè non apparet, cũ permittente Deo iusti opprimantur ab iniquis: tũc igitur annunciabunt cœli iustitiam eius, quia de cœlo veniet, qui iustissimè iudicabit, & in cœlo aereo sedens sententiã iustissimam proferet, & totum cœlum, id est, omnes cœlites assensu, & laudibus confirmabunt iustam sententiam, ac dicent, Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Neque poterit esse falsa hæc cœli annunciatio, quoniam Deus Iudex est, id est, quoniam, qui iudicabit Deus est, in quem iniustitia cadere non potest.

Audi populus meus & loquar: Israel, & testificabor tibi, Deus Deus tuus ego sum. VIII.

Transit nunc Propheta ad eruditionem populi, ac docet quæ sit futura materia iudicij, id est, quibus de rebus reddenda sit ratio in iudicio, vt vnusquisq; parare se possit. Atque vt admonitio maiorem fidem habeat, Deum ipsum loquentem, & paternè admonentem inducit. Audi, inquit Deus, populus meus, & loquar: nisi enim audieris, non tibi loquar, sed alijs, qui habent aures audiendi:

diendi: nam non sine causa Dominus in Euangelio dicit, Qui habet aures audiẽdi audiat: sicut enim qui surdi sunt habent aures ad ornamentum corporis, sed non ad audiendum: sic etiam qui mẽtem habent, sed non attendunt ad doctrinam Dei, habent aures interiores, quasi non haberent. Oportet igitur attentè cogitare, & considerare quid dicat Deus, si volumus, vt nobis loquatur. Explicat deinde clariùs, dum addit, Israel, & testificabor tibi, idest, audi populus meus Israel, & loquar testificãdo, & notum faciendo tibi quod tua maximè interest. Per Israelem autem non intelligitur solùm populus, qui secundùm carnem ab Israele descendebat, sed etiam populus Christianus, qui fidem Israelis imitatur. Imò hic maximè per Israelem intelligendus est, cùm Apostolus dicat Rom. 9. Non omnes, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ, neque omnes qui semen Abrahæ, hi filij: sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Quod autem sequitur, Deus Deus tuus ego sum, est ratio cur nos oporteat audire, quia videlicet qui loquitur, est Deus, & peculiariter Deus noster: ac per hoc certò scimus, illum scire, & velle nobis vtilissima præcepta tradere: nam si Deus est, omnia nouit, si noster est, amat nos, ac propterea vult vtilia nos docere.

IX. Non in sacrificijs tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

Summa doctrinæ diuinæ est, Deum non requirere a nobis munera, qualia sacrificia sunt, quasi illis indigeat, vel quasi hæc illi præcipuè placeant: sed requirere internas virtutes, fidem, spem, dilectionem, obedientiam, propter quas virtutes munera placent, & sine quibus non placent. Id conforme est verbis Samuelis. 1. Reg. 15. Numquid vult Deus holocausta, & victimas, & non magis vt obediatur voci Domini? & Isaiæ cap. 1. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit Dominus? plenus sum, &c. & infra, Lauamini, mundi estote, &c. & Christi ipsius Matth. 23. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, misericordiam, & fidẽ. Et denique ipsius Dauidis in Psalm. 50. Si voluisses sacrificium dedissem vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Ait igitur, Non in sacrificijs tuis arguam te, id est, non accusabo, vel damnabo te in iudicio, quòd pauca mihi sacrificia obtuleris; deinde reddit huius rei multas rationes: quarum prima est in secunda parte huius versiculi, quia videlicet, satis multa holocausta sibi quotidie offerãtur: nam cùm dicit, holocausta autẽ tua in conspectu meo sunt semper, illud, autem, ponitur pro, enim: nam in hebræo est particula, &, quæ frequentissimè ponitur pro, enim. Sensus igitur est, non arguam te de defectu sacrificiorũ, quoniam holocausta tua semper inueniuntur in altari meo.

Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. X.

Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus, & boues. XI.

Cognoui omnia volatilia cæli, & pulchritudo agri mecũm est. XII.

Hæc est secunda ratio, cur Deus non magnopere requirat nostra sacrificia, quoniam ipse est rerum omnium Dominus, & ideò si velit oues, aut boues, aut aues, aut aliquid aliud, nullo negocio potest habere, cùm ipse omnia nouerit, omnia possideat. Non accipiam, inquit, de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, id est, non opus est mihi, si velim vitulos, aut hircos, vt illos tibi eripiam, vel a te petam. Quoniam meæ sũt omnes feræ syluarum, id est, mea sunt omnia animantia syluestria, vt cerui, capreæ,

preæ, apri, & similia. Iumenta in montibus, & boues, id est, mea sunt etiam omnia animalia, quæ pascuntur in montibus, vt oues, capræ, arietes, hirci, boues, & vituli. Cognoui omnia volatilia cœli, id est, non solùm animalia quadrupedia mea sunt, sed etiam omnes volucres cœli, quos ego noui vbi sint, & ad quid prosint. Et pulchritudo agri mecũ est, id est, non solùm animalia, sed etiã omnes fructus terræ, ex quibus agri pulchri, & diuites redduntur, apud me sunt, ad ius meum pertinent, & omnibus vti possum, vt mihi placet. vel apud me est, id est, omnis perfectio agri, cum omnibus frugibus, arboribus, animantibus, fontibus, & cæteris rebus, mecum est ab æterno eminẽter in essentia mea consistens, vt mihi opus non sit ad ista exteriora descendere. In hebræo pro illa voce, iumenta, est vox, behemoth, quæ vox significat animalia generatim, & non sola iumenta, propriè dicta: nam Psal. 8. eadem vox habetur, vbi noster Interpres vertit, pecora campi: & Psal. 148. vbi legimus, vniuersa pecora, eadem etiam vox reperitur. Illud autẽ, in montibus, & boues; ex hæbreo verti posset, in montibus mille: nam vox hebraica, eleph, quæ hic habetur, significat, & bouem, & mille. Itaque Septuaginta Interpretes non malè verterunt, boues; quamuis S. Hieronymus verterit, millium: sed vtraque lectio verum sensum habet: nam secundum lectionẽ S. Hieronymi sensus est, Dei esse animalia innumerabilia, quæ in montibus mille, id est, plurimis inueniuntur. Secundùm lectionem Septuaginta, sensus est, Dei esse animalia, quæ liberè vagantur in montibus, & etiam boues, qui in præsepibus detinentur: & quoniam in textu hebraico, vt nunc legitur, illud, in montibus, regit post se genitium, & legi debet, in montibus bouis, quæ verba non videntur aptũ sensum reddere; suspicor Septuaginta Interpretes non legisse, be harere heleph, in montibus bouis: sed, be erer ve heleph, in monte, & bos, vnica litera paululum immutata, id est, iod, mutata in, vau, quæ sunt literæ simillimæ; quod facilè contingere potuit vitio librariorum: sed explicandi gratia Septuaginta posuerunt numerum multitudinis, pro, singulari, & pro in monte, & bos, posuerunt in montibus, & boues. Illud autẽ, cognoui omnia volatilia cœli, S. Hieronymus ex hebræo vertit, cognoui oẽs aues montiũ: & verè vox hebræa non cœlũ, sed montes significat, neque est similitudo literarum inter vocabula, vt errorem librariorũ suspicari possimus. Sensus tamen idem est, nam volatilia cœli, & aues mõtium idem sunt, dicuntur enim volatilia cœli, quia per cœlum aereum discurrunt, & oues montiũ, quia in arboribus montium, vt plurimum nidificant. Illud denique, & pulchritudo agri, vertitur à S. Hieronymo, & vniuersitas agri: vox autem hebraica, ziz, est omnino ambigua: nã Septuaginta hoc loco reddiderunt, pulchritudo, in Psal. 79. reddiderunt eandem vocem, singularis ferus. Isaiæ 66. eandem vocem transtulerunt, introitus. Sanctus aũt Hieronymus hoc loco reddidit, vniuersitas: in Psal. 79. Omnes bestiæ, Isaiæ 66. omnimoda. In hac tanta varietate tutissimum est auctoritatem Septuaginta Interpretũ sequi, à quibus quoad sensum Sãctus Hieronymus non dissentit. Siquidẽ pulchritudo agri ex vniuersitate agri, id est, ex vniuersis fructibus agrorũ consurgit.

בהמות אלף בהררי אלף בהרר ואלף זיז

Si esuriero non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. XIII.

Numquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo? XIV.

XV. Hæc est tertia ratio, cur Deus non requirat nostra munera propter suam necessitatem, vel vtilitatẽ, quia videlicet, non esurit, neque sitit: & consequenter non calet, neque friget, neque vlla re indiget: & si indigeret, omnia illi præsto essent, quia Dominus est omnium rerum. Si esuriero, inquit, non dicam tibi, vt cibum videlicet mihi prouideas: quia meus est orbis terræ, & plenitudo eius.

eius. Nunquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum? id est, non vescor ego eiusmodi rebus, qui substantia sum spiritualis, & immortalis.

XV. Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.

XVI. Et inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me.

Docuit hactenus, non esse spem ponendam in externis sacrificijs, quasi illa sine interiori cognitione, & amore sufficiant: nunc docet, in internis actibus virtutum consistere sacrificium, quo delectatur Deus, & quod nos in Iudicio vltimo securos præstare poterit. Sed obseruandum est, aliud esse laudem Dei, aliud sacrificium laudis. Potest enim laudari Deus ab ijs, qui labijs solis Deum honorant, sed non potest sacrificari laus, nisi ab ijs, qui in ara cordis, & cum igne charitatis thus laudis offerunt, id est, nisi ab ijs, qui credunt, & aliquo modo apprehendunt Deum esse summum bonum; quiq. Deum sic creditum, & cognitum toto corde diligunt, & tamquam pulcherrimum, optimum, sapientissimum, admirantur, & laudant. Itaque sacrificium laudis, signum, & effectus est cognitionis, & amoris: & quia beati in cœlo semper Deum vident, & amant, ideò de illis dicitur Psalm. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum laudabunt te. Ait igitur, Immola Deo sacrificium laudis, id est, non solis labijs, sed ex intima cognitione, & amore Deum lauda. Et redde altissimo vota tua, id est, posteaquam Deum, vt est in se, laudasti, respice illum, vt est auctor, & fons omnium bonorum tuorum, qui ex te nihil es, & redde illi gratiarum actionem, & solue tributum obedientiæ, quod est præcipuum votum inter omnia vota tua: hoc enim promisisti cùm ad populum, & familiam eius admissus & hoc ipse requirit magis, quàm externa sacrificia; melior enim est obedientia, quàm victimæ. Denique inuoca me in die tribulationis, id est, sicut in die prosperitatis agnoscere debes omnia bona tua a me fonte bonorum omnium descendere; sic etiam in die tribulationis ad me confugere, & in me spem tuã totam collocare debes: ego enim eruam te de omni tribulatione, & tu vicissim honorificabis me sacrificio laudis, & gratiarum actionis.

Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? XVII.

Post instructionem iustorum, pergit Psalmus ad eruditionem iniquorum, sed fidelium. Peccatori, inquit, dixit Deus, id est, peccatorem Deus per me admonitum voluit, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? id est, quare profiteris te scire legem meam, vt enarres præcepta mea, in quibus omnis iustitia continetur, & profiteris etiam ad te pertinere testamentum, siue pactum meum, dum te filium Abrahæ esse gloriaris; cùm neque legem meam serues, neque pactum custodias, neque vestigia Abrahæ imiteris?

Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. XVIII.

Describit primùm interna vitia iniquorum, deinde in sequentibus versiculis enumerat peccata operis & oris. Tu, inquit, odisti disciplinam, id est, auersaris animo eruditionem diuinæ legis. Et proiecisti sermones meos retrorsum, id est, & factus es quasi oblitus esses præcepta mea, eaque post tergum haberes.

Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. XIX.

Ex

Ex obliuione, & odio diuinæ legis naſcuntur peccata operis, qualia ſunt furta, & adulteria, quo nomine fornicationes quoque intelliguntur. Sunt autem hæc duo peccata frequentiſſima, quæ ex auaritia & luxuria oriuntur; ideò horum duorum meminit Propheta: dicit autem, Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas, & non dicit, furabaris, vel fornicabaris; quoniam minus eſt furari, vel mœchari, quod occultè, & libidine ſtimulante fieri ſolet, quàm cum furibus concurrere, vel cum adulteris portionẽ ponere, quia iſta fiunt palam, & promptè, & ex animi peruerſitate potiùs, quàm ex inopia vel libidine.

XX. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos.

Tranſit ad peccata oris, ac dicit, os tuum abundauit malitia, id eſt, abundanter ex ore tuo, tamquam ex fonte ſcaturiuit maledicentia: nam verbum שלח hebraicum, ſcialach, ſignificat dimittere, quaſi dicat, dimiſiſti linguam tuam quaſi ruptis habenis in omnem maledicentiam: ſed Septuaginta Interpretes declarauerunt metaphoram. Et lingua tua concinnabat dolos, id eſt, loquebaris appoſitè ad fallendum adhibens artificium diſſimulationis, vel mendaciorum.

XXI. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum: hæc feciſti, & tacui.

Addit ad peccatum oris, quod non ſolùm aduerſus extraneos, ſed etiam proprios fratres per linguam deliquerit. Sedens, inquit, aduerſus fratrem tuum loquebaris, id eſt, non obiter, & per irã, ſed ſedens ocioſus, & pacato animo, ſtudioſè, & longo tempore detrahebas fratri. Et aduerſus filium matris tuæ, id eſt, aduerſus eundem fratrem ſcandalum ponebas calumnias ſtruendo, vnde ille offenderetur, & ruinæ occaſionem haberet. In textu hebraico habetur vox, dophi, quæ propriè opprobrium, ſiue probrum, aut conuicium ſignificat. דפי Sed Septuaginta Interpretes ſcandalum verterunt, aut quia vox illa ſcandalum etiam ſignificat, aut quia probrum iactatum in alium, ſcandalum illi fit. Quod ſequitur, Hæc feciſti, & tacui, apud hebræos ad ſequentem verſiculum pertinet. Sed non eſt magnifacienda interpunctio hebraici textus, cùm a Rabinis excogitata ſit: ſignificant autem illa verba Deum hoc tempore omnia videre, ſed non omnia ſtatim punire, vt det locum pœnitentiæ. Itaque videt, & tacet, ac ſi non videret; cæterũ veniet breui dies iudicij, in quo, vt ſupra dictum eſt verſu 3. Deus manifeſtè veniet, & non ſilebit; & hoc idem ſubiungit, cùm ait.

Exiſtimaſti iniquè, quod ero tui ſimilis, arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam. XXII.

Dum ſine timore Dei peccant impij, videtur exiſtimare Deo non diſplicere peccata: ſed in Iudicio intelligent quod in hoc Pſalmo dicitur. Exiſtimaſti, inquit, quod ego eſſem tui ſimilis, id eſt, quod iniquus eſſem, & peccatorum amicus, ſed non ita eſt; imò arguam te in die iudicij, & ſtatuam contra faciem tuam peccata tua, id eſt, faciam, vt videas grauitatem, & multitudinem peccatorum tuorum, & negare non poſſis ſententiam contra te latam eſſe iuſtiſſimam. In hebræo habetur, Statuam te contra faciem tuam; ſed idem eſt ſenſus: nam, ſtatuam te contra faciem tuam, nihil eſt aliud, niſi, ſtatuam vitam tuam, actiones tuas, peccata tua, ante oculos tuos, vt non poſſis ea non videre.

Intelligite hæc qui obliuiſcimini Deum, ne quando rapiat, & nõ ſit qui eripiat. XXIII.

Hæc

Hæc exhortatio est Prophetæ ad impios, qui obliuiscuntur Deum esse Iudicem iustum, & omnipotentem; vt intelligant attenta consideratione recogitantes, quæ dicta sunt. Ne quãdo Deus rapiat eos, dum nihil minus cogitant, & ad iudicium adducat, & pro meritis damnet; & non sit, qui de manu eius eripere possit. In hebræo habetur in prima persona, ne quando rapiam, & secundùm hanc lectionem continuantur verba Dei: sed Septuaginta Interpretes videntur legisse in tertia persona; & sensus est idem.

XXIV. **Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quò ostendam illi salutare Dei.**

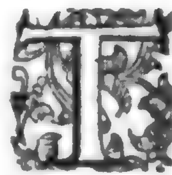
Concludit Deus verba sua docens, viam salutis ad vnum sacrificium laudis reduci, ita vt illi in die Iudicij salui futuri sint, qui hoc sacrificium iugitèr obtulerint; illi reprobi, & condemnandi, qui hoc sacrificiũ offerre neglexerint. Sacrificium laudis, inquit, honorificabit me, & illic iter quò ostendam illi salutare Dei, id est, qui sacrificauerit laudẽ mihi, ille mihi acceptus erit, nam ab eo me honorificatum esse confitebor, & illic, id est, in eo sacrificio, iter erit ad salutem: nam per illud iter perueniet ad locum, in quo ostendam illi salutare Dei, diuinam videlicet, plenam, atque perfectam salutem. In hebræo est vox ambigua, sam, quæ significat, illic, si legatur cum puncto in dextro cornu, vt Septuaginta Interpretes legerũt: sed si legatur cum puncto in sinistro, vt Sanctus Hieronymus legit, significat, posuit, siue, disposuit: sed in re ambigua non est, quod à communi, & recepta lectione recedamus. At vnde est, quod summa salutis ponitur in oblatione sacrificij laudis? S. Augustinus respondet, ex eo esse, quòd nemo verè laudat Deũ, nisi pius sit: impij enim si verbis laudant, vita non laudant; ac per hoc non verè laudant, cùm verbis eorum vita contradicat. Potest etiam dici, vt nos supra monuimus, sacrificium laudis, non esse simplicem laudem, sed laudem ex ara cordis, & igne charitatis procedentem: quare cùm sacrificium laudis includat charitatem, & sit inchoatio sacrificij, siue officij, quod in secula seculorum in cœlo à beatis omnibus exercetur, mirum non est, si in eo summa salutis includitur.

שם
שם

PSALMVS L.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid, cùm venit ad eum Nathan Propheta, quando introiuit ad Bethsabee.

Titulus docet, qua occasione compositus fuerit Psalmus iste à Dauide: historia verò fusiùs narratur lib. 2. Reg. cap. 12. summa historiæ hæc est. Dauid ex palatio suo vidit mulierem formosissimam, nomine Bethsabeæ, se lauantem. captus amore adulterium cum ea commisit: quod vt facilius celaretur, maritum eius Vriá neci dedit; sic viduam coniugio sibi copulauit, & filium ex ea suscepit. postea Dei monitu venit Nathan Propheta ad Dauidem eumque de perpetrato flagitio, & cæde corripuit. Dauid in se reuersus pœnitentiam seriò egit, atque hunc Psalmum, in quo peccatum suum defiet, ea occasione composuit. Sensus igitur tituli hic est, Psalmus in finem vsque mundi canendus, quem Dauid composuit, quando venit ad eũ Nathan Ppropheta, qui tunc ad eum increpandum venit, quando intrauit idem Dauid ad Bethsabeam vxorem Vriæ, atque adulterium cum ea patrauit. Ad hunc titulum pauca quædam annotanda vidẽtur circa personas, quæ in eo nominantur, videlicet Dauidem, Nathan, & Bethsabeam. Primo peccatum Dauidis iustis hominibus magnum timorem incutere

tere posse: si enim tantus amicus Dei tã facile corruit, quis non timebit casum? Secundo, eiusdem Dauidis pœnitentiam omnibus peccatoribus spem salutis adferre: peccatum enim eius omni ex parte grauissimum fuit, & tamen per veram pœnitentiam facilè inuenit indulgentiam. Tertio, Nathan fuisse quidem Prophetam, sed Dauide inferiorem non solum dono prophetiæ, sed etiam potestate, sapientia, alijsque donis Dei: & tamen placuisse Deo, vt is Dauidem corriperet, & ad pœnitentiam adduceret. Quo exemplo admonentur homines magni, vt non contemnant ministros Verbi Dei, sed ad eos audiendos accedant, etiam si sint ipsi fortè sapientiores, & maiores illis. Quartò, hinc cognosci, quantorum malorum causa sit pulchritudo mulieris cum imprudentia, & facilitate coniuncta. Si enim Bethsabea mulier speciosissima in loco vnde videri posset, corpus suum non nudasset; aut non tanta facilitate Dauidi consensisset, certè vir tantus in tam grauia scelera non cecidisset. Quinto, Nathan non intrasse ad monendum Dauidem statim post ingressum eius ad Bethsabeæ, vt titulus indicare videtur, sed multò postea: iã enim natus erat filius Dauidi ex Bethsabea, quãdo venit Nathan. Itaque quod dicitur in titulo intelligitur potius de occasione, quàm de tempore, & sensus est Psalmum scriptum esse, quando Nathan intrauit ad Dauidem ex occasione, quia intrauerat Dauid ad alienã coniugem, nomine Bethsabeam.

Explicatio Psalmi 50.

I. **Miserere mei Deus secundũ magnam misericordiam tuam.**

Incipit Propheta Psalmum ab oratione, qua remissionem peccati petit; & simul explicat primam rationem, qua mouetur ipse ad petendum; & Deum moueri posse credit ad indulgendum; alias deinde rationes in sequẽtibus versiculis explicaturus. Ait igitur, Miserere mei Deus; miserum se agnoscit, & confitetur Dauid ob iniquitatem admissam, quamuis alioqui naturæ, & fortunæ bonis omnibus abundaret; vt è contrario beatos dicere solet eos, qui timẽt Dominum, non qui diuitijs, aut honoribus abundant: ex quo intelligimus, quã peruersè de miseria, & felicitate iudicent filij huius seculi. Addit, secundùm magnam misericordiam tuam; quasi dicat, ideò misericordiam tuam implorare audeo, quia miser sum: misericordia enim meseriam respicit, vt eam tollat: quamuis autem in hebræo codice non sit vox illa, magnam, tamẽ Septuaginta Interpretes eam vocem in sua versione posuerunt, vel quòd in codicibus hebraicis emendacioribus illam inuenerint: vel quòd hunc locum voce illa addita explicare voluerint. Vocatur autẽ magna misericordia, qua peccata remittuntur, tum quia peccatum magna miseria est, tum quia comparatione huius misericordiæ, parua misericordia dici potest ea, per quam Deus bona temporalia tribuere solet: bona enim temporalia Deus inimicis etiam suis, atque ijs, quos in fine reprobaturus est, præbet; gratiam verò remissionis peccatorum illis tantum donat, quos in filios, & hæredes æterni Regni adoptare dignatur. Dauid igitur non contentus parua illa misericordia, qua Regni gloriam, & opes copiosas, ac filiorum multitudinem, & victoriam de hostibus, atque alia id genus acceperat: petit misericordiam magnam, quam in peccatorũ remissione, & gratiæ restitutione positam esse sciebat.

Et secundùm multitudinẽ miserationum tuarum dele iniquitatem meam II.

Idem repetit, & declarat: quod enim dixit, Miserere mei, declarat, dicens, Dele iniquitatem meam; & quod ait, secundùm magnam misericordiam tuam declarat cùm dicit, secundùm multitudinẽ miserationum tuarum. Sed ordi-

nem Prophetæ non inuertamus: ipse enim eleganter in hoc secundo versiculo incepit ab eo, quod erat postremum in primo versiculo, vt hac veritate pulcheriorem Psalmum efficeret. Illæ igitur voces, secundùm multitudinē miserationum tuarum, explicant quid sit magna misericordia Dei, quæ filijs dilectis exhibetur. Significat autem multitudo miserationum affluentiam pietatis Dei: nam vox hæbraica, vt notauimus in primo versiculo Psal. 17. significat propriè paternum, ac tenerum amorem, quem Scriptura explicare solet, per, viscera misericordiæ. Ecclesia quoque rectissimè id expressit in collecta Dominicæ xj. post Pentecosten, cùm ait, Qui abundantia pietatis tuæ, & merita supplicum excedis, & vota. Verè enim pietas diuina tanta est, vt multò plus donet non solùm quàm mereamur, sed etiam quàm optare audeamus. Quod ostendit etiam Dominus in parabola de filio Prodigo. Pater enim filium pœnitentem, non solùm admisit ad gratiam: sed etiam continuò amplexatus, & osculatus est, & iussit illi dari stolam primam, & anulū preciosum, & occidi in gratiam eius vitulum saginatum, ac denique tanta signa beneuolentiæ erga filium, qui vniuersa bona sua dissipauerat, ostendit: vt plura non posset erga eum, qui victor, ac triumphator de hostibus redijsset. Quod sequitur, Dele iniquitatem meā, refertur tum ad reatum, tum ad maculam peccatorum: sciebat enim Dauid, ex actione peccati relinqui in anima reatum mortis æternæ, qui scribitur in conscientia: & maculam priuationis gratiæ, quæ reddit animam deformem, tenebricosam, Deo inuisam: ad vtrum que refertur vocabulum delendi: nam Scripturæ deleri solent, cùm remittitur debitum: & maculæ etiam delentur, cū abluitur quod maculatum erat. Petit igitur Dauid, vt Deus non agat secum ex rigore iustitiæ: sed ex paterna misericordia remittat debitum peccati, & lauet maculam restituendo nitorem gratiæ.

Amplius laua me ab iniquitate mea; & à peccato meo munda me. III.

Post culpam remissam, & gratiam restitutam, adhuc remanent in homine mali habitus vitiorum, & ipsa concupiscentia carnis, quæ hominem reddunt infirmum, & debilem, quales sunt qui recens ex graui morbo conualuerunt: & quidē mali habitus paulatim exterminantur exercitatione virtutum: cōcupiscentia verò potest quidē minui, sed ordinariè non eradicatur, nisi in morte: quamuis autem ad vitiorum extermina tionem, & concupiscentiæ diminutionem multum valeat studium, & diligentia nostra: tamen precipuæ partes sunt gratiæ Dei, sine qua nihil possumus, & cum qua omnia possumus. Ideò Propheta Dauid, qui hæc nouerat omnium optimè, in Psal. 102. scripsit, Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et hoc loco posteaquam petijt deleri peccatum suum, & audiuit à Nathan Propheta, Deus transtulit peccatum tuum, non morieris: iterum petijt lauari, & mundari, id est, magis, & magis iustificari per maiorem gratiæ infusionem, vt malis habitibus sublatis, & concupiscentia mortificata, anima cādidior, & pùlchrior fiat, & per hoc etiam ad resistendum tentationibus fortior. Amplius, inquit, laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me, id est, spero peccatum meum per gratiam tuam esse deletum, & animam meam lotam: & mundatam à reatù, & macula per actionem peccati contractam: sed cupio, & peto iterum, atque iterum lauari per gratiæ incrementum, vt anima mea cādidior, & fortior euadat. Posset etiam simplicius exponi, vt hæc secunda petitio pertineat ad magnitudinem peccati declarā dam, quasi dicat, si macula peccati mei leuis esset, sufficeret simplex ablutio: sed quia macula ingēs, & multiplex est, ideò

ideò multum, valdè, amplius atque amplius lauari desidero, vt tantæ maculæ vestigium nullum supersit,

IV. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meũ contra me est semper.

Hæc est secunda ratio, vnde persuadere Deo conatur, vt indulgeat peccanti: quia videlicet confitetur peccatum suum, & illud in se punit continua cogitatione, & recordatione. Ignosce, inquit, quia ego peccatum meum agnosco, non excuso, non nego, nec solùm agnosco, sed perpetuò de illo cum dolore animi cogito: nam contra me est semper, id est, in conspectu meo positum, me quasi iaculum fodere, & cruciare non cessat. Hoc exemplum imitari debemus, qui Psalmos Pœnitentiales recitamus: vt verè dicere possimus, peccatum meum contra me est semper: quod fiet si peccatum semel admissum, & per gratiam Dei fortè deletum, in memoria nostra viuat, & ingratitudinis nostræ erga tam magnum benefactorem nos semper admoneat.

V. Tibi soli peccaui, & malũ coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris.

Tertia hæc est ratio, cur à Deo indulgentiam postulet: quoniam non alium Iudicem timet. Tibi, inquit, soli peccaui: non dicit, contra te solùm peccaui: peccauerat enim etiam contra Vriam, quem occiderat, & contra Bethsabeam quam adulterauerat, & contra populũ, quem scandalizauerat: sed dicit, Tibi soli peccaui, nimirum vt Iudici, apud quem solùm conuinci poterat: nam nec alium Iudicem habebat, & si habuisset, conuinci non potuisset: quoniam factũ erat sine teste: & quamuis ex suspicione fama peccati manasset in vlgus, tamen legitimè peccatum probari non poterat; sed apud Deum Iudicem conuictus erat, tum quia Deus viderat, tum quia conscientia ipsius testis erat apud Deũ, qui scrutatur renes, & corda; & ideò subiungit declarans, & malum coram te feci: quamuis enim Dauid occultè peccauerit, in tenebris clausi cubiculi, tamẽ oculos Dei excludere nõ potuit. Vt iustificeris in sermonibus tuis. illud. vt, non significat causam, sed consequẽtiam, vt Theodoretus hoc loco notauit, & sensus est, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ex quo secutum est, vt tu iustificeris in sermonibus tuis, dum me peccatorem, & iniustum esse pronũcias: vel certè subintelligitur verbum aliquod, vt hic sensus sit. Dico, tibi soli peccaui, dico, malum coram te feci, confiteor me iniustum, vt tu iustus, & verax inueniaris in sermonibus tuis, quibus per Nathan Prophetã me adulterij, & homicidij reum esse pronunciasti. Et vincas cùm iudicaris: repetitio est eiusdem sententiæ: ac si dicat; & si iudicium inter te, & me instituatur, & ego negare velim crimen, cuius tu reũ me esse dixisti, tu omnino vincas causam, & ego causa cadam, cùm mecum iudicaris. Hunc existimo literalem esse sensum huius obscuræ sententiæ, qui sensus valdè cõfirmatur ex verbis Apostoli Rom. 3. Est Autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Sed non reijcio quod alij dicunt, Deum iustificari in sermonibus suis, & vincere cùm iudicatur, si pœnitentibus ignoscat, quoniam veniam pœnitentibus repromisit. Sanctus Augustinus refert ad Christũ hunc versiculum, quia solus ipse est sine peccato, & ideò illi soli iusto nos iniusti peccamus, & ille solus vicit, cùm iudicatus est iniustè ab iniustis.

Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. VI.

Quarta ratio ducitur à prima origine, & primi hominis peccato in nos transfuso per generationem, ex quo facti sumus infirmi, & procliues ad peccandũ,

& ob hanc quasi naturalem miseriá misericordia digni sumus. Quod autem hic locus non intelligatur de peccatis parentum, sed de ipso peccato originali, quod ex conceptione trahimus; probat hoc loco S. Augustinus, quia Dauid non est natus ex adulterio, sed ex casto coniugio piorum parentum. Sed hoc ipsum probare possumus ex proprietate verborũ hebraicorum: illud enim, conceptus sum, est in hebræo, holalthi, qđ non significat actum gignendi, qui ad parentes pertinet, sed actum formationis membrorum, quæ conformatio in vtero fit satis diu post concubitum parentum. Et videtur Spiritus sanctus diuina prouidentia nõ voluisse scribi hoc loco, genitus sum, sed conceptus, siue formatus sum, vt præueniret hæreticorũ peruersas interpretationes. Illud ẽt, concepit me mater mea, in hebræo est, iechematni, quod propriè significat, calefecit me, siue fouit me: proinde non refertur ad actum concubitus, in quo peccãt parentes, quando fornicantur, vel mœchantur: sed ad actionem confouendi fœtum in vtero, dum formantur membra, vt anima infundatur. quamuis autem sanctus Hieronymus verterit, peperit me mater mea; & sanctus Augustinus legat, aluit me mater mea; & nos cum Septuaginta legamus, concepit me mater mea: tamen proprietas verbi est, quam diximus, cum qua non pugnant illæ variæ lectiones: mater enim rectè dicitur concipere, quando fœtus in vtero eius formatur, & fouetur; sic etiam dicitur alere, non solùm quando lacte nutrit iam editum, sed etiam quádo in vtero conseruat, & auget: denique non male S. Hieronymus vertit, In peccato peperit me mater mea, quia peccatorem peperit, quem in peccato conceperat. Adde etiam quod in textu originali, dicitur in singulari, in peccato conceptus sum, & in peccato concepit me mater mea. Verè enim peccatum originale, quod in conceptione contrahimus, vnum est, non plura. Sed Septuaginta Interpretes verterunt in numero multitudinis, in iniquitatibus cõceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea; quia vnum illud peccatum est quasi fons omnium aliorum peccatorum, & in illo includuntur omnia.

יהוללתי

יחמתני

Ecce enim veritatem dilexisti, incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. VIII.

Hæc est ratio quinta, quæ ducitur a veritate, & simplicitate cordis; quæ semper fuit in Dauide: & quã Deus maximè diligere solet, propter quã etiam Deus, qui veritas est, Dauidi multa mysteria futura reuelauit: nam, vt sanctus Ioannes Chrysostomus hoc loco copiosè docet, nullum est ferè mysterium Christi, & Ecclesiæ, quod Dauid non præuiderit, & in Psalmis prædixerit. Igitur Dauid hanc veritatem commemorat, ꝓpter quam tot mysteria diuina cognouit, & quia in eadem veritate perseuerat, simpliciter peccatum suum cõfitendo, inde petit à Deo remissionis donum. Ecce, inquit, veritatem dilexisti, id est, tu Deus veritatem, & sinceritatem cordis semper amasti; sicut etiam contra duplicitatem, & peruersitatem semper odisti. Incerta, & occulta sapiẽtiæ tuæ manifestasti mihi, id est, quia veritatem amas, & in me veritatem, & rectitudinem cordis inuenisti, ideò tam multa mihi patefecisti mysteria diuina secretissima, & occultissima, quæ signa sunt infinitæ sapientiæ tuæ. Illud, incerta, non significat mysteria diuina esse incerta, id est, dubia in se, quasi possit non fieri: sed incerta, & dubia nobis; quomodo dicimus, incertus est hominibus dies Iudicij, non quòd non certũ sit, futurum esse diem Iudicij, sed quia incertum est nobis quando sit futurus. In textu originali vox hebraica significat absconditum, & coopertum. Itaque incerta, & occulta sapientiæ diuinæ dicuntur illa, quæ Sapientia diuina ordinauit ab æterno, vt fiant temporibus suis, sed abscondita, & occulta sunt, antequam fiant, nisi speciali priuilegio reuelentur.

Asper

VIII. Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuē dealbabor.

Aperit hic vnum ex incertis, & occultis mysterijs diuinæ sapientiæ, quod videlicet tempore noui testamēti aspergendi essent homines aqua munda in Baptismo, & perfectissimè iustificandi: alludit autem ad cerimoniam, quæ describitur Num. 19. vbi ad expiationem tria necessaria esse dicuntur, cinis vaccæ rufæ immolatæ in holocaustum; aqua cineribus mixta: & hyssopus, qua aqua aspergebatur: per cinerem vaccæ rufe significatur Christi mors: per aquam, Baptismus; per hyssopum fides: hyssopus enim herba est humilis, radices habens in petra. Sicut enim in illa expiatione typica, aqua mundabat, sed vim habens ex cineribus vaccæ occisæ, & per hyssopum aspersa: sic etiam in Baptismo aqua mundat, sed vim habens ex morte, & merito Christi, & per fidē applicata. Ad has igitur expiationes tum figurantem, tum figuratam respicit Dauid cum dicit, Asperges me hyssopo, & mundabor: petit enim illam purgationem, quam nouerat figuratā, per expiationem aquæ hyssopo aspersæ, & quam implendam præuidebat, & prædicabat in Baptismo: & vt ostendat illius expiationis primarium auctorem esse Deum, dicit, Asperges me hyssopo, & non dicit, asperget me Sacerdos hyssopo, & vt demonstret, expiationē Baptismi fore perfectissimam, ita vt verè tollat peccata, vt non solùm non imputentur, sed vt non sint: & non solùm tollat peccata, verùm etiam infundat copiosam gratiam, addit, Lauabis me, & super niuem dealbabor. Vide S. Augustinum in libro Quæstionum super Numeros cap. 33. & Theodoretum in hunc locum Psalmi.

Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. IX.

Effectus, & signum perfectæ iustificationis est, cùm spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filij Dei sumus. Hoc testimonium in se aliquando Propheta expertus, iterum illud petit, dicens, Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam, id est, cùm me perfectè laueris, addes, & hoc beneficium, vt interiore quodam gaudio tanquam signo remissi peccati me mirabiliter afficias: qđ gaudium erit veluti bonus nuncius, quē cordis aure iucundè percipiam. In hebraico textu est vnicum verbum, pro eo quod nos habemus, auditui meo dabis, & significat propriè, audire me facies. Itaque sensus est, audire me facies internam vocem Spiritus sancti, qui me gaudio, lætitiaq. perfundet. Et nunc exultabunt ossa humiliata, id est, tunc animus spiritu timoris confractus, & dissolutus, resumptis viribus exultabit. In hebraico textu habetur, Et tūc exultabunt ossa, quæ tu confregisti. Ex quo intelligimus, spiritum timoris, quo cor conteritur, & humiliatur, à Deo esse, & disponere ad spiritum dilectionis, quo anima iustificatur. Per ossa intelliguntur vires animi, non ossa corporis, nam, & paulò post dicitur, Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.

תַּשְׁמִיעֵנִי

X. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.

Quod prædixit futurum, in præsenti sibi postulat: dixerat enim, Asperges me hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor: Auditui meo dabis gaudium, &c. nunc ista ipsa postulat. Ac primùm petit remitti peccata, sicut antea dixerat, Asperges me hyssopo, & mundabor. Auerte, inquit, faciē tuam à peccatis meis, id est, ne consideres peccata mea, vt ea punias: quo

modo alius Sanctorum dixit, Ne reminiscaris Domine delicta mea. Sũt tamẽ iuæ omnes loquutiones metaphoricæ: neque enim fieri potest, vt Deus, quem nihil latet, auertat faciem à peccatis, vel obliuiscatur eorũ;sed dicitur auertere faciẽ, vel obliuisci, qn facit id quod faciunt, qui non considerant, aut non recordantur: qui enim non considerãt, aut non recordantur, non puniunt. Addit autem, Et omnes iniquitates meas dele, vt non solùm ad tempus Deus nõ puniat, sed nunquam omninò puniat: qui enim auertit faciem à scriptura aliqua, potest iterum conuertere faciem, & considerare quod scriptum est: sed qui deleuit scipturam, non potest amplius legere. Facit hoc aduersus hæreticos, qui docent, peccatũ in iustificatione non imputari, sed manere tamẽ; qua si Deus auertat quidem faciem à peccatis, sed ea nunquam omninò deleat.

XI. **Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.**

Hoc respondet illis verbis, lauabis me, & super niuem dealbabor: petit enim, vt non solùm peccata deleat, sed etiam iustitiam infundat, quæ animam renouet & formosam, ac splendidã reddat; quod etiam est contra hæreticos, qui iustificationem in sola peccatorum remissione constituunt. Quod autem dicit, Cor mundum crea in me Deus, intelligitur formaliter, vt scholæ loquuntur, id est, de creatione mũditiei, nõ de creatione cordis: per peccatum enim non perit substantia cordis, sed mundities. Itaque sensus est, crea munditiem in corde meo: & satis propriè dicit, crea, quoniam nihil inuenit Deus in corde peccatoris, vnde munditiem in illo efficiat, sed ex magna misericordia sua sine vllis meritis homines iustificat: nã etiamsi disponantur peccatores per fidem, & pœnitentiam ad iustificationẽ: tamen fides, & pœnitentia, & alia omnia similia dona Dei sunt. Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Explicatio est verborum præcedentium: vt enim intelligeremus, creari cor mundum, esse, creari munditiem in corde; addit, & in visceribus meis innoua spiritum rectum, non autem, innoua mihi viscera. Per viscera intelliguntur interiora animi, id est, voluntas ipsa, quæ paulò ante cor dicta est. Per spiritum rectum intelligitur recta affectio, quæ nihil aliud est, nisi charitas: per cupiditatem enim affectus cordis distortus efficitur dum conuertitur ad inferiora, ac præcipuè ap seipsum; sed per charitatẽ dirigitur, dum conuertitur ad superna, ac potissimum ad Deum. Innoua tur igitur spiritus rectus in visceribus, quando corde mundato per gratiam, renouatur in anima pia affectio in Deum, quæ per peccatũ amissa erat, & in cuius locum cupiditas distorta successerat.

Ne proijcias me à facie tua: & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. XIII.

Hic iam perseuerãtiam postulat, memor videlicet fragilitatis suæ, ne fortè per gratiam erectus, iterum labi contingat. Dicitur in Scriptura, proijci à facie Dei, qui dimittitur, ac deseritur non amplius recipiendus in gratiam. 1. Reg. 16. Dixit Dominus ad Samuel, Vsquequo tu luges Saul, cùm ego proiecerim eum? & 2. Reg. 7. Misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea. & 4. Reg. 24. Irascebatur Dominus contra Hierusalem, & contra Iudæam, donec proijceret eos à facie sua. Ait igitur, Ne proijcias me à facie tua, id est, ne sinas me iterum labi in peccatum, ne fortè in perpetuum à gratia tua me remoueas: parum enim mihi prodesset, lauari, & super niuem dealbari, & spiritum rectum in me innouari, si tandem à facie tua cum reprobis proijciendus essem. Vt autem me non proijcias à facie tua Spiritum sanctum tuum ne auferas à me, id est, donum perseuerãtiæ mihi tribue, efficiendo per gratiam tuam, vt Spiritus tuus sanctus iugitèr in me ma-

manēs, ſpiritum rectum in viſceribus meis conſeruet. Hoc loco notandum eſt, verum eſſe dogma Eccleſiaſticum Conc.Trid. ſeſſ.6. cap.13. S.Auguſtini tract.2.in Ioanné,& S. proſperi reſp.7. ad obiectiones Vincentianas, Neminē à Deo deſeri, niſi prius ipſe deſerat Deū id eſt, non auferri Spiritum ſanctum à iuſtis, niſi ipſi peccādo ſpiritum in ſe extinguant; tamen, vt homo non peccet, & ſpiritum non extinguat, ad donum perſeuerantiæ pertinere, de quo dicit Apoſtolus, Oramus, vt nihil mali faciatis, 2.Cor.13. De hoc dono hunc locum Pſalmi intelligimus: cùm enim dicit Dauid, Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me: non ſignificat, nō auferas, ſi peccauero: ſed ne auferas, vt non peccem.

XIII. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me.

Reſpondet hic verſiculus illis verbis Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam: ſicut enim prædixit, poſt veram, perfectamq. iuſtificationem ſecuturum in homine internum gaudium, ex teſtimonio ſpiritus intus loquentis: ita nūc poſteaquam petijt remiſſionē peccati, & infuſionem gratiæ cum dono perſeuerantiæ, petit ſignum, & effectum iuſtificationis, dicens, Redde mihi lætitiā ſalutaris tui. i. per peccatum amiſi gratiam, & lætitiam conſequentem: ideò ſicut petij reddi mihi gratiam amiſſam, ita conſequenter peto reddi lætitiam ſalutaris tui. i. lætitiam quæ naſcitur ex donata à te mihi ſalute: ac ne fortè lætitia extollat, & periculoſam ſecuritatem inducat, adiungit, Et ſpiritu principali confirma me, id eſt, peto, vt ſtabilias, & confirmes me in bono per ſpiritum principalem mihi à te inſpiratum. In hebraico textu eſt vox, nediua, quæ ſignificat principem, & ſpontaneum, ſiue liberalem: & poteſt referri tum ad Spiritum ſanctum, qui verè princeps eſt omnium ſpirituum, & liberaliſſimus, ac munificentiſſimus, cùm ſit fons omnium donorum: tum ad ſpiritum, id

נדיבה:

eſt affectum ipſius Dauidis, qui petitur à Deo talis, qualis decet optimum principem, qui debet eſſe ſpontaneus erga Deum, & liberalis erga populum, S.Auguſtinus, & S.Hieronymus in commentario, & S. Bernardus ſerm.3. de Pentecoſte ſcribunt, poſſe per ſpiritum principalem intelligi Deum Patrem: per Spiritum rectum, Deum Filium; per Spiritum ſanctum, Deum Spiritum ſanctū. Sed videtur hæc pia, non tamen literalis expoſitio.

XIV. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.

Exponit fructum iuſtificationis ſuæ, quæ redundabit in gloriam Dei, & multorum vtilitatem. Ego, inquit, à te receptus in gratiam, poſt tam graues offenſiones, docebo, & verbis, & exemplo vias tuas, miſericordiam videlicet, & iuſtitiam: nam omnes viæ Domini miſericordia, & veritas: & inde ſequetur, vt impij exemplo meo edocti ad te conuertantur. Fuit autem Dauid omnibus poſteris inſigne exemplum miſericordiæ, & iuſtitiæ diuinæ: miſericordiæ quidé, quia poſt tā grauia ſcelera, mox vt ex corde dixit, Peccaui Domino, remiſſum fuit ei peccatum: iuſtitiæ autem, quoniam grauiſſimas temporales pœnas de eo Dominus ſumpſit, vt non ſolùm ſtatim moreretur filius ex adulterio natus, ſed etiam paulò poſt ipſe eijceretur à ſolio Regni, vxores eius publice violarentur à propio filio, duo eius filij Amon, & Abſalon interficerentur Hoc autem exemplum non ſolùm profuit hominibus illius ſeculi: ſed etiam cæteris omnibus vſque ad mundi cōſummationem: nam Pſalmus de hac re ab ipſo compoſitus vbique frequentatur, & frequentabitur, quamdiu Eccleſiæ militantis ſtatus permanebit. Itaque impleuit Dauid quod promiſit cùm hunc Pſalmum edidit: docuit enim iniquos vias Domini, & multi peccatores ad Deum conuerſi ſunt, & alij deinceps ſine dubio conuertentur. Veriſimile quoque eſt, Dauidem poſt repara-

tionem suam multis prædicasse diuinā indulgentiam, atque eius exhortatione non paucos peccatores ad Deum fuisse conuersos.

XV. Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ, & exultabit lingua mea iustitiam tuam.

Orauit paulò ante Dauid pro ablutione peccati, & promisit, se docturum peccatores vias Domini: nunc orat pro liberatione à pœna, siue à vindicta, quā expetebat sanguis Vriæ iniustè fusus, & promittit, se laudaturum Dei iustitiam. Cur autem dicat, de sanguinibus, & non potius, de sanguine, vt requirebat phrasis latina, rationē reddit S. Augustinus, quia voluit Interpres seruare numerum, quem inuenit in textu hebraico: in textu autem hebraico ponitur numerus multitudinis ad significādam magnam effusionē sanguinis, vt Gen. 4. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. In hebræo est vox sanguinum, id est, vox multi sanguinis effusi. Sic igitur hoc loco dicitur, Libera me de sanguinibus, id est, libera me à voce multi sanguinis Vriæ, qui à me iniustè fusus clamat ad te, & vindictam contra me exposcit: & dicit, Libera me, quoniam videbat sanguinem illum, quasi militem armatum contra se stare: propiè etiam addit, Deus Deus salutis meæ: nam proprium est Saluatoris liberare ab imminenti periculo. Et hæc etiā ratio est, cur adiungat, & exultabit lingua mea iustitiam tuam: nam liberatio, & saluatio vera per meritum Christi præuisi fiebat, vt nunc fit per meritum Christi re ipsa exhibiti. Meritum aūt Christi exquisitissimè iustitiam continet, & talem, vt toto corde, & maxima vocis contentione laudari mereatur. Atque hoc significat verbum hebraicū, תרנן theranen, pro quo nos habemus, exultabit, id est, exultando, & vociferando laudabit. S. Augustinus, & alij, per sanguines, intelligunt peccata: sed, vt benè notauit Euthymius, literalis sensus ad verum sanguinem Vriæ referendus est; spiritualiter autem per, sanguinem peccata intelligi possunt, quoniam peccata, ex praua concupiscentia oriuntur in concupiscentia verò præcipuè sanguis dominatur.

Domine labia mea aperies: & os meum annunciabit laudem tuam. XVI.

Hoc iam sequitur ex perfecta iustificatione, & liberatione peccatoris, vt labia solita Deum laudare, quæ per peccatū clausa fuerant, iterum per indulgentiam aperiantur ad gratiarū actionem, & laudem Redēptoris. Ait igitur, Domine labia mea aperies, id est, tu quidem indulgendo, & condonando pecca ta, & fiduciam, & lætitiam restituendo, aperies labia mea, & tunc os meum annunciabit laudem tuam prædicando misericordiā, & iustitiam, non solùm præsentibus, sed etiam futuris hominibus.

Quoniam si voluisses sacrificiū dedissem vtique holocaustis non delectaberis. XVII.

Reddit rationem, cur sacrificium laudis offerre velit, quoniam videlicet, sacrificia pecorum Deo non placent, ac si dixisset, Os meum annunciabit laudē tuam, quoniam sacrificio laudis delectari te scio, non sacrificijs animantium brutorum: nam si ea tibi placerent, non distulissem ea offerre. Non est autem sensus, sacrificia pecorum nullo modo placere Deo, cùm satis constet ex libro Leuitici à Deo illa esse instituta, & offerri iussa. Sed dicuntur non placere ex seipsis, quasi mactatio pecorum sit ex se opus Deo gratum vel vtile, aut necessarium: item dicuntur nō placere, si conferantur cum sacrificio Eucharistiæ, vt patet ex primo capite Malachiæ, vbi sacrificia vetera dicuntur cessatura, quando oblatio munda in omnibus gētibus offeretur. dicuntur etiam non placere, quando offeruntur à peccatoribus, vt dicitur Isaiæ primo: cū Deo magis

gis obedientia placeat, quàm victimarum oblatio. 1. Reg. 15. Denique dicuntur non placere ad expianda peccata; quoniam impossibile est, vt dicit Apostolus ad Hebr. 10. sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata: & in hoc sensu dicit hoc loco Dauid, si voluisses sacrificium pro remissione peccati mei, dedissem vtique: sed quia holocaustis non delectaberis, ita vt eorum gratia mihi peccata condones; ideò os meum annunciabit laudem tuam: nam, vt diximus, in explicatione Psalmi superioris, sacrificium laudis Deo gratissimum est, quoniam in ara cordis igne charitatis succenditur in hebræo videtur paulò aliter haberi. Sic enim ad verbum legitur, Quoniam non voles sacrificium, & dabo: holocaustum non placebit. Sed videtur repetenda negatio, cùm dicitur, & dabo, vt sensus sit, quoniam non voles sacrificium, ego quoque non dabo. Vel fortè Septuaginta Interpretes loco negationis legerunt particulam conditionalem: nam ea posita potest litera hebraica sic legi, Quoniam si velles sacrificium, & darem; quod est idem cũ eo quod nos habemus ex versione Septuaginta, Si voluisses sacrificium, dedissem vtique.

XVIII. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum. & humiliatum Deus non despicies.

Explicat clariùs quod sacrificium laudis Deo placeat, illud videlicet, quod ex corde contrito, & humiliato procedit, quando videlicet homo agnoscens miseriam suam, & misericordiam Dei, humiliatur sub potenti manu eius, & illi honorem, & gloriam, sibi autem ignominiam, & confusionem tribuit. Dan. 9. Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei. & paulò post, Domine nobis confusio faciei, Regibus nostris, & Principibus nostris, & Patribus nostris, qui peccauerunt: tibi autem Domine Deo nostro misericordia, & propitiatio. Spiritus contribulatus idem est, quod, cor, contritum: nam in codice hebraico, & græco codice eadem vox repetitur, spiritus contritus, & cor contritum; sed Interpres maluit variare vocabula; & sensus idem est: dicitur enim spiritus cõtribulatus, anima dolore affecta, ac per hoc in tribulatione posita ob peccatum in Deum commissum: sic etiam spiritus contritus, dicitur anima ex dolore concepto ob admissum peccatum, quasi scissa, & in puluerem redacta, non amplius retinens lapideam duritiem, & resistentiam. Hæc autem contritio spiritus est gratissimum Deo sacrificium; quia quémadmodum peccatis Deus offenditur, ita pœnitentia placatur: & ideò rectè subiungitur, Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies: quoniam despicit Deus superbos, illisque resistit; sed humilibus, qui se illi libenter subijciunt, semper dat gratiam.

Benignè fac Domine in bona voluntate tua Syon, vt ædificétur muri Hierusalem. XIX.

Hæc est vltima ratio, qua Dauid vtitur ad placandum Deum, & impetrandam perfectam iustificationem, & reparationem, post tam grauem lapsum. Dicit enim hanc suam reparationem toti populo profuturam, sicut toti populo noceret eius ruina. Itaque rogat, vt præstet hoc beneficium ipsi ciuitati Sion, & Hierusalem. Benignè fac Domine in bona voluntate tua Syon, id est, si ego dignus non sum, qui exaudiar, respice ciuitatem, cuius ego sum caput, & illi benefac sanando caput illius, in bona voluntate tua, id est, iuxta beneplacitum tuum, quo tibi complacuit, hanc ciuitatem tibi eligere in propriam, & peculiarem sedem. Vt ædificentur muri Hierusalem, id est, vt sic muri Hierusalem, qui corruerunt, iterum ædificentur. Vocat muros Hierusalem seipsum, qui instar murorum totum populum custodiebat, & defendebat; qua metaphora dicitur etiam de Rege Christo, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale, Isai. 26. &, Dabo te populo huic in murum æneum, Hierem. 15. In hebræo legitur, ædifica

ædifica muros Hierusalem, qui per lapsum meum ceciderunt: restitue mihi spiritum copiosum, & gratiam abundantē, vt populum tuum instar murorum defendere, & custodire valeam.

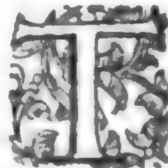
XX. **Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta: tunc imponēt super altare tuum vitulos.**

Effectus iustificationis sunt opera iustitiæ, quæ placent Deo, vt vera sacrificia spiritualia, iuxta illud Apostoli ad Hebr. 13. Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus, & 1. Pet. 2. Offerre spirituales hostias acceptabiles Deo, per Iesum Christum. Tunc, inquit, id est, cū ego perfectè reparatus, & iustificatus fuero, acceptabis sacrificium iustitiæ, bona videlicet opera mea, & populi mei; oblationes, & holocausta, id est, quæ bona opera, vel erunt spirituales oblationes, vel spiritualia holocausta. Oblationes spirituales sunt, cùm quis ex charitate donat bona sua, eleemosynas erogando: holocausta verò, cùm donat se totum in Dei obsequium, iuxta illud, Rom. 12. Obsecro vos fratres, vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam, &c. tunc imponent super altare tuum vitulos, id est, cùm viderint homines ista sacrificia iustitiæ acceptissima tibi esse, accurrent multi, & certatim imponent super altare tuum sacrificia, non quæcunque, sed omnium optima: sacrificium enim vituli erat omnium sacrificiorum præstantissimum: ac per hoc vitulos super altare imponere, nihil est aliud nisi opera iustitiæ perfecta Domino Deo offerre. S. Augustinus more suo exponit hūc locum de ædificatione cœlestis Hierusalem, vbi sacrificia iustitiæ vndequaque perfecta ab omnibus offerentur. Theodoretus, & Euthymius exponunt etiam mysticè de ædificatione Ecclesiæ Christianæ, quæ versatur in terris: ijdem quoque addunt, posse intelligi hos duos versiculos de reædificatione Hierosolymæ, quæ facta est tempore Nehemiæ, vt videlicet Dauid in spiritu post defletum peccatum suum, & impetratam remissionem præuiderit peccatum commune totius gentis, ob quod euertenda esset Hierusalem, & simul orauerit pro remissione illius peccati, & restauratione Ciuitatis.

PSALMVS LI.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem intellectus Dauid, cùm venit Doeg Idumæus, & nunciauit Sauli: venit Dauid in Domum Achimelech.

Itulus Psalmi notissimus est ex historia libri primi Regum cap. 22. Argumentum autem est reprehensio Doeg Idumæi, qui calumniatus est Dauidem, & Achimelech Sacerdotem apud Regem Saul, & causa fuit perditionis multorum hominum.

Explicatio Psalmi 51.

Qvid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? I.

Orditur Dauid ab interrogatione, vt efficacior sit reprehensio, quomodo M. Tullius aduersus Catilinam incepit, Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? Quid gloriaris, inquit, in malitia, qui potens es in iniquitate? gloriabatur enim Doeg Idumæus, quòd accusatione sua perdidisset Sacerdotem Domini, & omnem familiam eius. Saul enim cùm audiuisset ab isto Doeg Idumæo, Dauidem fuisse receptum hospitio ab Achimelech Sacerdote, in tātam iram exarsit, vt non solùm occidi iusserit

rit

rit ab ipso Doeg Sacerdotē Achimelech sed etiam octoginta quinque alios Sacerdotes, qui erant cum eo: & deinde percussit in ore gladij ciuitatem sacerdotalem, occidens omnes viros, & mulieres, paruulos, & lactentes, oues quoq; ne & boues, & asinos. Ecce quanta mala nata sunt ex calumniatore illo, vt verè dictus sit potens in iniquitate. Sed occurrit difficultas ex discordia codicum hebraicorum, græcorum, & latinorum. Nam S. Hilarius, & S. Augustinus legūt, Quid gloriatur. Sed nostræ lectioni, Quid gloriaris, fauēt textus hebraicus, & S. Hieronymus, non solùm in versione, sed etiam in commentario. Præterea in textu hebraico, & græco constituitur punctum post vocabulum, potens es, Quid gloriaris in malitia, qui potens es. Sed nostræ lectioni fauent S. Hilarius, & S. Hieronymus in commentario, quamuis S. Augustinus, & Euthymius legant, vt nunc habetur in hebraico, & græco textu. Apparet igitur apud veteres fuisse varias interpunctiones. Denique in hebraico codice habetur, misericordia Dei, pro eo quod est in græco, iniquitas: sic enim ad verbum legitur in hebraico, Quid gloriaris in malitia, qui potens es misericordia Dei. Sed vox hebraica, חסד chesed, non significat solam misericordiam, sed etiam opprobrium, vt perspicuum est ex Leuitico cap. 20. vers. 27. & ex Prouerbijs, cap. 14. vers. 37. Igitur hoc loco non debuisset verti, misericordia Dei, sed, opprobrio Dei, quia occidit multitudinem Sacerdotum, quod in opprobrium Dei redundauit. Septuaginta Interpretes verterūt, iniquitatem, quia factum illud Doeg Idumæi iniquissimū fuit: nam, vt legitur 1. Reg. 22. nulli alij ausi sunt mittere manus suas in sacerdotes, etiam Rege iubente, præter istum Doeg Idumæum; qui tamen omnium optimè nouerat innocentiam Sacerdotum, vt testis oculatus omnium rerum.

Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum. II.

Exaggerat miris modis calumniosam illam delationem Doeg Idumæi: ac primùm dicit, non fuisse repentinam delationem, sed diu meditatam, Tota die, inquit, iniustitiam cōgitauit lingua tua. i. assiduè cogitabas quo modo iniustè deferres; & tandem oblata occasione lingua tua peperit, quod diu antea parturiebat: quamuis enim cogitatio ad mentem pertineat, tamen Dauid poeticè tribuit hoc linguæ, quasi ipsa lingua tam mala fuerit, vt etiam silens apud aures hominum, tamen apud se ipsa cogitādo loqueretur. Deinde addit deceptionem ab ipso celerrimè factam esse, quomodo nouacula acuta expeditissimè, & facillimè scindit: coniungit enim Propheta eleganter tarditatem meditationis cū celeritate exequutionis. Verè enim Doeg Idumæus quod diu antea cogitauerat, celerrimè data occasione perfecit. Si quidem paucissimis verbis omnino Sauli persuasit, Achimelech sacerdotem cum Dauide coniurasse, qui fuit dolus & impostura grauissima: ait igitur, Sicut nouacula acuta fecisti dolum, id est, sicut nouacula acuta facillimè scindit capillos, ita tu facillimè Saulem decepisti. Potest etiam per dolum, intelligi dolosa, & fraudulenta occisio Sacerdotū, quam Doeg effecit interficiendo totam progeniem Sacerdotum vsque ad paruulos, & lactentes, quomodo nouacula abradit pœnitus omnes pilos, quamuis tenuissimos. Dicitur autem dolosa occisio, quia Sacerdotes non fuerunt vocati ad Regem tanquam inimici, vt timere potuerint se occidendos, sed circumuēti sunt, & de improuiso perierunt.

Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis, quàm loqui æquitatem. III.

Declarat ex qua radice prodierit illa calumniosa delatio; ac dicit, illam non produxisse

prodiisse ex ignorantia, vel casu aliquo, sed ex mala voluntate ipsius, qui dilexit semper malum potiùs quàm bonum, & mendacium potiùs quàm veritatem. Dilexisti, inquit, malitiam super benignitatem, id est, delectaris potius nocere proximo, quàm illi benefacere. Iniquitatē magis, quàm loqui æquitatem, id est, mēdacium potius loqui te delectat, quàm veritatem: nam verbum hebraicum, scecher, propriè mendacium significat: sed quia mendacium preciosum iniquitas quædam est; ideò Septuaginta Interpretes verterunt, iniquitatem, vt declararēt hic agi de mendacio pernicioso: sic etiā ipse Dauid cùm deberet mendacio opponere veritatem, opposuit tamen iustitiam, dicens, quàm loqui æquitatē: quoniam voluit indicare mendacium illius Doeg Idumæi, non fuisse mendacium ociosum, vel officiosum, sed planè perniciosum, & iniustum. Porrò per, æquitatem, intelligenda est iustitia, vt sonat vox hebraica, non autem id quòd apud latinos propriè sonat vocabulum, æquitas. At non videtur Doeg mendacium aliquod protulisse, cùm ait, Venit Dauid in domum Achimelech. Respondeo, mēdacium fuisse in verbis illis iuxta intentionē dicentis, & audientium: ipse enim significare voluit, Achimelech fuisse socium coniurationis Dauid: & in eo sensu accepta sunt verba eius a Rege Saul.

שקר

IIII. **Dilexisti omnia verba præcipitationis lingua dolosa.**

Explicat adhuc magis quòd dixerit mendacium, & iniquitatem: & ait, fuisse mendacium verè perniciosum, cùm fuerit causa perditionis plurimorum hominum innocentium. Dilexisti, inquit, omnia verba præcipitationis, id est, dilexisti omnia verba, quibus possent homines innocentes præcipitari in ruinā, & perditionem: vox hebraica, balag, significat deglutire, absorbere, perdere, & similia. Itaque illud præcipitationis, exponi debet, præcipitationis in mare, vel in foueam, vt absorbeantur, vel deuorentur, vel, positum est, præcipitationis, pro, ruinæ, & perditionis: constat autem ex lib. 1. Reg. cap. 22. propter verba Doeg Idumæi integram ciuitatem periisse. Illud autem, lingua dolosa, variè legitur ab auctoribus: nam S. Hilarius, & S. Augustinus legunt, linguam dolosam, vt etiam legit Theodoretus, & nunc habēt græci codices; & si ita legatur, sensus erit, Dilexisti omnia verba præcipitationis, linguam dolosam, id est, dilexisti omnia verba præcipitationis, dilexisti, inquam, linguam dolosam. At S. Hieronymus quamuis ex hebræo vertat, linguā dolosam, tamen in commentario Psalmorum legit, in lingua dolosa, vt etiam legit Euthymius, licet non taceat varietatem codicum græcorum, in quorum nōnullis sit in accusatiuo linguam dolosam: & si quis ita legat, sensus erit, dilexisti omnia verba præcipitationis in lingua dolosa, id est, per instrumentum linguæ dolosæ. Nostri codices videntur accipiendi in vocatiuo, vt sensus sit, ò lingua dolosa tu dilexisti omnia verba præcipitationis, id est, delectaris semper loqui verba perniciosa: & videtur nostra lectio satis concordare cum textu hebraico, vbi simpliciter ponitur vocabulum sine vllo signo casus obliqui.

בלע

Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. V.

Prædicit non fore impunitum peccatum Doeg Idumæi; sed pro temporali destructione Sacerdotū, cuius ipse causa fuit, retribuendum ei exitium sempiternū. Propterea, inquit, Deus destruet te in finem, id est, propter hoc tuū peccatum Deus te radicitus destruet in hoc seculo, & in futuro, ita vt in æternum destructus maneas: quibus significari videtur æterna desolatio in hoc seculo, & æterna damnatio in futuro. Atque hæc est iusta retributio impiorum, vt qui alios perdunt, ipsi quoque malè pereant. Deinde quod generatim dixerat, explicat per partes dicens, Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicē tuam

tuam de terra viuentium, id est, hoc modo te penitus destruet, quia puniet te exilio, & orbitate, ita vt primùm amittas opes, & patriam, deinde in exilio; & sine liberis moriaris. Euellet, inquit, te, & emigrabit, id est, migrare faciet de tabernaculo tuo, & sic exul, & vagabūdus errabis: & radicem tuam euellet de terra viuentium, id est, te cum omni posteritate tua de terra eradicabit: filij enim similes sunt radicibus, quia per eos Pater radicatur, & stabilitur in terra. Et quoniam per terram viuentium significari potest patria cœlestis, indicatur hoc loco, vt supra diximus, etiam damnatio sempiterna. In hebraico textu, pro, euellet te, habetur, iactheca, quam vocem. S. Hieronymus vertit, terrebit te. Sed S. Hieronymus deduxit eam vocem, a chathat, quod est terrere. Cæterùm Septuaginta Interpretes deduxerunt a chatha, quod est capere siue carpere, quod idē est cum euellere.

יַחְךָ חתת חָתָה

VI. Videbunt iusti, & timebunt & super eum ridebunt, & dicent, Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum

VII. Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.

Ex pœna impij delatoris id sequetur, vt multi erudiantur. Videbunt iusti, & timebunt, id est, casum istum considerabunt viri iusti, & cordati, & horrebunt: Et super eum ridebunt, dicentes, Ecce homo, &c. id est, & illum irridebunt, quòd stultissimè egerit, cùm in Deo, qui potentissimus est, sperare noluerit; & in diuitijs fragilibus, quæ facillimè amittū tur, spem suam posuerit. Et præualuit in vanitate sua, id est, eundem irridebunt, quòd præualere studuerit nō in vero robore, veraq. virtute, sed in insidijs, & mēdacijs vanitate plenissimis: illud enim, præualuit, non significat, quod verè tādē præualuerit, sed quod opinione sua præualere se posse crediderit: nā etiam si ad tempus aduersus innocentes præualere visus est: tamen exitus demōstrabit, eum succubuisse, non præualuisse; quando iusti stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt.

Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei; speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi. VIII.

Concludit Psalmum ostendens se omnino contrariam viam ingressum esse. Ego, inquit, similis sum oliuæ fructiferæ in domo Dei, id est, non euellar, neque eradicabor, vt Doeg lignum aridum; sed radicabor magis & magis, vt oliua speciosa, semper virens, & fructum adferēs & quia talis sum, ideò speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi, id est, speraui, me adiutum iri a Deo in æternum, & in seculum seculi. Vbi mirè opponit se Doeg Idumæo; illum comparat ligno arido; se verò oliuæ virenti: illum dicit euellendum etiam de tabernaculo suo; se dicit radicādum in domo Dei: illum dicit, sperasse in diuitijs suis, se autem in misericordia Dei.

Cōfitebor tibi in seculum, quia fecisti: & expectabo nomen tuū, quoniam bonum est in cōspectu sanctorum tuorum. IX.

Gratias agit pro re futura, quasi præterita, quoniam futura apud Deum, & in cognitione Prophetarū certissima sunt. Cōfitebor, inquit, tibi in seculum, id est, laudabo te semper, quia fecisti iudiciū hoc, vt sperantem in diuitijs suis cōfunderes, & destrueres; sperantem in te consolareris, & ædificares. Et expectabo nomen tuum, id est, & semper deinceps sperabo in te: idem enim est sperare in Deo, & expectare Deum, & nomē Dei pro ipso Deo ponitur. Quoniam bonum est in conspectu Sanctorum tuorum, id est, meritò sperabo in nomine tuo, quoniam nomen tuum dulce est Sāctis tuis, qui eius dulcedinem gustauerunt.

PSAL-

PSALMVS LII.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro Machelet intelligentia Dauid.

HIc titulus habet vnam vocem non interpretatam, videlicet pro Macheleth. Et sanctus Hieronymus vertit, per chorum. Sed per chorum, videtur intellexisse instrumentum musicum, vt ipse idem testatur in epistola ad Dardanum (si tamen ea epistola ipsius est) de musicis instrumentis; quo modo nonnulli accipiũt vocabulum chori in Psalmo vltimo, in illis verbis, in tympano, & choro, in chordis & organo. Neque improbabile est per chorum posse intelligi cœtum cantorum canentium, vt sensus sit, Psalmum esse compositum pro choro, vt videlicet canatur a multis simul. Fateor tamen priorem expositionem videri veriorem; quoniam Septuaginta Seniores non reliquissent eam vocem non interpretatam, nisi existimassent ea voce significari nomen propriũ alicuius instrumenti musici. Quod additur, intelligentiæ Dauid, significat, in hoc Psalmo aperiri intelligentiam, siue eruditionem Dauid, vt vertit S. Hieronymus: ex quo titulo colligitur argumentum Psalmi, quod est, deploratio insipiẽtiæ generis humani: ideò enim fit mẽtio intelligentiæ Dauid, quia per ipsum coarguenda erat cæcitas, & insipientia generis humani.

Explicatio Psalmi 52.

I. DIxit insipiens in corde suo, non est Deus.

II. Corrupti sunt, & abominabiles facti sũt in iniquitatibus suis, non est qui faciat bonum.

Deus de cœlo prospexit, vt vi- III.
deat si est intelligens, aut requirens Deum.

Omnes declinauerunt, simul IIII.
inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

Nonne scient omnes, qui ope- V.
rantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, vt cibum panis?

Deum non inuocauerunt, illic VI.
trepidauerunt timore, vbi nõ erat timor.

Quoniam Deus dissipauit ossa VII.
eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.

Quis dabit ex Sion salutare Is- VIII.
rael? cùm conuerterit Deus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

Hic Psalmus idem ferè est cum Psalmo tertiodecimo, inde igitur petatur explicatio: satis enim erit hìc annotare diuersitatem vtriusq. Psalmi.

Primus versiculus est omnino idem.

Secundus versiculus est etiam idem, nisi quòd in isto habetur, in iniquitatibus, in illo, in studijs: sed idem est sensus: studia enim illa sunt affectus, & desideria mala, quæ omnia iniqua sunt, & peccata, ac per hoc iniquitates.

Tertius versiculus idem est, nisi quòd hic dicitur, Deus, ibi dicitur Dominus.

Quartus versiculus idem omnino est.

Quintus versiculus, sextus, & septimus, qui habentur in Psalmo tertiodecimo, in hoc non habentur: sed, vt ibi admonuimus, illi tres versiculi additi sunt ex diuersis Scripturæ locis, & ad Psalmũ propriè non pertinent.

Quintus versiculus, qui respondet octauo

octauo in Psalmo tertiodecimo, idem cum illo est, nisi quòd hic dicitur, Nonne scient; ibi dicitur, Nonne cognoscent.

Sextus versiculus, qui respondet nono, idem est cum illo, nisi quòd hic dicitur, Deum, ibi Dominum.

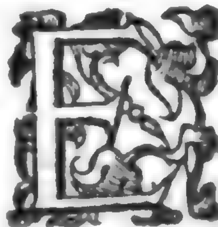
Septimus versiculus, qui respondet decimo, planè diuersus est. Ibi enim dicitur, Quoniam Dominus in generatione iusta est: consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est: hic verò dicitur, Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Hic igitur versiculus, qui solus explicandus est, reddit rationem, cur impij trepident timore, vbi non est timor; & dicit, causã esse, quoniam Deus dissipat omnia ossa eorum, id est, debilitat omne robur eorum, vt etiam leuissima quæque formident: id verò facit admirabili prouidentia sua infatuando consilia eorum, impediendo conatus eorum, & ad nihilum redigendo omnes machinationes eorũ: ossa enim in scripturis pro fortitudine passim accipiuntur. Addit Propheta, qui hominibus placent; quoniam eiusmodi homines pleni sunt timore humano, siue, mundano, & totum studium eorum est hominibus placere. Apostolus autẽ è contrario dicit, si hominibus placerem, Christi seruus non essem. In hebræo nõ habetur, Qui hominibus placent, sed, Circundantium te: sed Septuaginta Interpretes non legerunt, chonac, quod חנך
est, circundantium te, sed, chonaph, quod significat hypocritam, simulatorẽ חנף
adulatorem, quam vocem rectissimè interpretati sunt, ἀνθρωπαρέσκων, id est, eorum, qui hominibus placent: eiusmodi enim sunt adulatores, & hypocrytæ. Adiungit Propheta, Confusi sunt, quoniã Deus spreuit eos: quibus verbis videtur alludere ad versiculum decimum Psalmi decimitertij, Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est. Quasi dicat, vos impij confudistis consilium inopis confidentis in Deo: & Deus cõfundet vos, vt sæpè erubescere cogamini videntes irrita consilia vestra, quoniam in Deo non sperastis, & Deus spreuit vos, ac per hoc non adiuuit vos. Possent etiam hæc referri ad nouissimum iudicium, in quo omnes impij confundentur, quoniam Deus Iudex omnium spernet eos, dicens, Non noui vos, ite in ignẽ æternum.

Octauus versiculus, qui & postremus, idem est cum postremo versiculo Psalmi tertijdecimi, nisi quod ibi dicitur, Cùm auerterit Deus captiuitatem. Sed quamquam auertere, & conuertere videantur esse contraria: tamen hoc loco sensum eumdem faciunt: dicitur enim Deus auertere captiuitatem, cùm tollit è medio, & ad nihilum redigit ipsam captiuitatem; quod fit cùm captiuis liberatis, captiuitas esse desinit. Dicitur autem idem Deus conuertere captiuitatem, quando captiuos reuocat, & reducit in patriam. Denique cùm dicitur auerti captiuitas, sumitur captiuitas pro forma, id est, pro ipsa vera captiuitate: cùm dicitur conuerti captiuitas, sumitur captiuitas pro personis, quæ erant captiuæ.

PSALMVS LIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem in carminibus intellectus Dauid, cùm venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul, nonne Dauid absconditus est apud nos?

EX titulo colligitur argumẽtũ. Scribitur li. 1. Reg. cap. 23. Ziphæos proditores fuisse Dauidis, qui apud eos tamquam apud amicos manens, declinabat persecutionem Saulis. Ipsi enim Sauli patefecerunt Dauidem apud se latere: vnde factum est, vt Saul cum maximo exercitu ad eos accederet, & quasi in

in modum coronæ totum locum cingeret, vt Dauid penè de vita desperaret. Occasione igitur tàm imminentis periculi Dauid ad Deum per orationem confugit, & nunc Psalmum, Domino inspirante, composuit. Theodoretus, & Euthymius, quem aliqui recentiores sequuntur, existimant Psalmum compositum fuisse post liberatione; & esse hymnum gratiarum actionis. S. Hieronymus, & S. Augustinus, quamuis mysticè solùm exponant, tamen indicant Psalmum compositum fuisse instante persecutione, quod clariùs tradit S. Hilarius exponens ad literam & mysticè. Hanc sententiam veriorem esse, & ipse titulus, & totus Psalmi contextus ostendit. Illud, intellectus Dauid, significat, hanc fuisse sanctam prudentiam Dauidis, vt intelligeret in tam magno periculo ad Deum esse recurrendum, & in illo sperandum. In qua oratione intellexit etiã inspirante Domino, se de omni periculo liberandum.

Explicatio Psalmi 53.

I. DEus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me.

Orat Deum, vt quando defecerant omnia humana remedia, ipse per se ad iuuandum accederet. Deus, inquit, in nomine tuo, id est, potestate tua, cui omnia cedunt, saluum me fac: & per alia verba idem significans, addit, & in virtute tua, id est, potentia, & robore tuo, iudica me, id est, sis Iudex meus, & pro meritis retribue mihi defensionem; & aduersario meo vltionem: non enim habebat tunc Dauid ad quem appellaret ab iniustitia Regis, nisi solum Deũ. Quo exemplo admonemur, nunquam esse desperandum de auxilio Domini, etiam si mors euidentissimè imminere videatur; Deus enim vbique est, & omnia in manibus habet, & cultores suos ad se confugientes non despicit.

Deus exaudi orationem me- II.
am, auribus percipe verba oris mei.

Iam confessus fuerat potentiam Domini: nunc orat, vt Dominus ad potentiam adiungat voluntatem. Deus, inquit, exaudi orationem meam, quasi dicat, scio te omnia posse; sed oro, vt velis; ideò peto vt exaudias orationem meam, qua te rogaui, vt potestate tua saluum me faceres. Idem repetit sequentibus verbis, Auribus percipe verba oris mei, id est, ne auertas aures tuas, neque despicias orationem meam.

Quoniam alieni insurrexerũt III.
aduersum me, & fortes quæsierũt animam meam & non proposuerunt Deum ante conspectum suum.

Explicat pericula a quibus liberari desiderat, dicens, Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, id est, Ziphei, qui proximi videbantur, sed corde alieni erant a me: insurrexerunt contra me, irritantes Saulem ad me persequendũ; & fortes quæsierunt animam meam, id est, & Saul cum armato exercitu, quæsierunt vitam meam ad extinguendum eam: hæc enim erat tota ratio persecutionis: quia enim timebat Saul, ne aliquando Dauid regnaret, cupiebat eum de medio tollere: quamuis enim Dauidẽ innocentem esse Saul non ignoraret, tamen cupiditas retinendi in propria familia Regnum, quam rationem status nunc vocant, faciebat, vt iustum videretur quod iniustissimum erat. Et non proposuerunt Deum ante conspectum suũ, id est, & neque illi, neque isti timorem Domini præ oculis habuerunt: illi enim, Ziphei videlicet, gratiam Regis, legi Domini; & isti, Saul, & satellites eius, regnandi cupiditatem iustitiæ, quã Deus imprimis obseruari iubet, anteposuerunt. Verè enim initium omnium malorum

rum

rum est auertere oculos mentis a Deo, & eius lege naturali omnibus nota. vide S.Thomam quæst. prima de Malo, artic. 3.

IIII. Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ.

Illi, inquit, non habuerunt Deum ante oculos suos: sed Deus habuit illos ante oculos suos, & vidit quid molirétur, & non permisit, vt malam suam voluntatem implerent. Illud, ecce, significat repentinam illustrationem Prophetæ, qua præuidit auxilium Dei sibi non defuturum, & tam certo præuidit, vt tamquam de re præsente dicat, Ecce Deus adiuuat me. particula, enim, vel ponitur pro, autem, vel subintelligitur aliquid, hoc modo, Illi non proposuerunt Deum ante conspectum suum, vt facere debuissent: ecce enim Deus adiuuat me. Et Dominus susceptor est animæ meæ, id est, ecce, video Deum me adiuuantem, & suscipientem quasi in sinu suo custodiendam vitam meam, quá isti quærunt mihi eripere. Et verè repentinum, & inopinatum fuit auxiliū Dei: nam cùm vndique circumdedisset Saul exercitu suo Dauidem, vt euadere non posset: repente venit nunciùs ad Saulé, qui diceret Philisthæos magno agmine se infudisse in regionem Saulis. quo nūcio coactus est Saul recedere a persequendo Dauide; & fortasse orante Dauide venit ille nuncius, & Dauid, qui eum in spiritu præuiderat, dicit, Ecce Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ.

V. Auerte mala inimicis meis, & in veritate tua disperde illos.

Per imprecationem intelligitur prædictio, vt sæpè monuimus; & in hebræo legitur per modum prædictionis. sic enim ad verbum reddi possunt verba hebraica, Reuertetur malū inimicis meis. nostra autem lectio facilior esset si ita legeremus, Auerte mala a me ad inimicos meos. Sed in eundem sensum verba explicanda sunt. Auerte mala, quæ mihi impendent, a me, & conuerte illa ad inimicos meos. Quod quidem ita factū est, nam Saul Dauidem persequebatur: & continuò factum est, vt Philisthæi persequerentur Saulem. Ita pericula, quæ imminebant a Saule Dauidi, cœperunt imminere a Philisthæis Sauli. Illud autem, & in veritate tua disperde illos; impletum est non diu postea. nam in montibus Gelboe perijt Saul cum exercitu suo, in quo exercitu credibile est adfuisse, & similiter perijsse illos, qui Dauidem persecuti fuerant: disperdere enim hoc loco non significat, dissipare, sed omnino delere, & extinguere, si vox hebraica consideretur. Vide lib. 1. Reg. cap. vlt. Illud in veritate tua, significat, iuxta promissiones tuas, siue secundùm iustitiam tuam, qua reddis vnicuiq; secūdùm opera sua.

VI. Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.

Videns Propheta, se continuò exauditum, siue ex prænotione futuræ liberationis, siue ipso orante discesserit Saul propter pericula Philisthinorum sibi denunciata; gratias agit Deo, ac dicit, Voluntariè sacrificabo tibi, id est, promptissimo animo offeram sacrificium laudis: & idem alijs verbis repetens ait, & confitebor nomini tuo, id est, confessionem laudis offeram tibi (nomen enim Dei pro ipso Deo ponitur) quoniam bonum est. Siquidem nomen Dei, pro re significata sumptum, id est, pro ipso Deo, res est omnium optima; ita vt Christus ipse dixerit, Nemo bonus, nisi solus Deus. Matth. 19. Luc. 18. Marci 10. sanctus Augustinus rectè monet, occasione aduerbij, voluntariè, Deum esse diligendum propter seipsum, amore puro, non tam propter præmium aliquod, quàm propter ipsius Dei summā, & ineffabilem bonitatem; quam dilectionem, qui habet, non minus Deo sacrificat,

eique confitetur in prosperis, quàm in aduersis: siquidem Deus non minus bonus est, cùm nos flagellat, quàm cùm pascit & recipit.

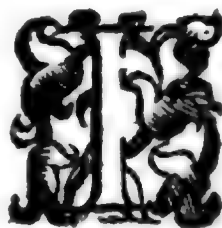
VII. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.

Ostendit ex effectu Deum esse bonũ; quoniam tàm cito exaudiuit seruum suum. Quoniam, inquit, ex omni tribulatione eripuisti me, id est, quoniam reuelans mihi meam certam liberationem, iam in spe ex omni tribulatione liberasti me, & super inimicos meos despexit oculus meus, id est, & in eadem prænotione iam oculus meus vidit inimicos meos prostratos, & consumptos: refertur enim hoc ad id, quod antea dixerat, in virtute tua disperde illos. Nisi fortè placeat, vt supra indicauimus, ipso Propheta orante incœpisse eius liberationẽ recedente videlicet Saule propter nuncium allatum de aduentu Philisthinorum; tunc enim sensus erit, Quoniam ex omni præsenti tribulatione eripuisti me, & oculus meus vidit inimicos meos recedentes cum Saule Duce ipsorum. Nam vox illa, despexit, non significat contemptum, sed simplicem visionem, vt perspicuum est ex hebraica voce, רָאֲתָה rahatha; verti enim potuisset, Super inimicos meos respexit oculus meus, id est, oculus meus liberè, & sine timore respexit inimicos meos. Vulgatus Interpres posuit, despexit, vt significaret Dauidem ex alto loco vidisse inimicos prostratos, aut recedentes, iuxta duas expositiones indicatas. Verè enim Dauid despexit, id est, deorsum aspexit inimicos suos, siue quia tunc erat in monte edito corporaliter, siue quia spiritus prophetiæ in altum illum euexerat, & ex alto diuinæ reuelationis inimicos suos vidit quasi iacẽtes in imo. Porrò hic Psalmus quotidie in Ecclesia frequentatur ad horam primam, vt exemplo Dauidis discamus aduersus omnes persecutores armis orationis ad initium diei communiri, scientes quòd omnes qui piè viuere volunt in Christo Iesu, persecutiones assiduè patientur.

PSALMVS LIIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem, in carminibus intellectus Dauid.

IN titulo nihil est, quod non sit alias explicatum. Argumentum esse volunt Sancti Patres Hilarius, & Hieronimus de passione Christi: Euthymius, & Theodoretus Psalmum exponi volunt de Dauide fugiente persecutionem Saulis vel potiùs Absalonis: S. Augustinus de homine iusto in tribulatione posito, siue de corpore Christi, quod est Ecclesia. Sed omnes expositiones admtti debent, aut certè possunt: nam quod de Dauide Psalmus ad literam rectè exponatur, intelligi potest ex præcedente, & sequente, & ex alijs multis, vbi disertis verbis ponitur in titulo, Psalmum esse compositum occasione talis, vel talis persecutionis, quàm Dauid patiebatur: quod etiam Dauid figuram Christi gesserit, & quod Psalmi ferè omnes ad Christum principaliter pertineant, dubitari non potest, cùm ipse Dominus aliquoties Psalmos de se scriptos allegauerit, & Lucæ vltimo dixerit, Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis de me. Denique quod exemplo Dauidis omnis iustu eodem modo orare possit, dubium esse non potest.

Expli-

Explicatio Psalmi 54.

I. EXaudi Deus orationem meã, & ne despexeris deprecationẽ meam: intende mihi, & exaudi me.

Incipit Dauid, quasi a proemio, quo captatur beneuolentia Iudicis, ac petitur, vt benignè, & attentè audire velit: ac primùm dicit, Exaudi Deus orationem meam. Deinde ne fortè oratio, vel persona orantis displiceat, vtrunque commendat, ac de oratione dicit, Ne despexeris deprecationem meam, id est humilem, & supplicem precem meam: id enim propriè significat vox hebraica hoc loco posita: de persona verò orantis addit, Intende mihi, & exaudi me, id est, benignè me respice, & benignam aurẽ mihi porrrge. Fortasse etiam ter eandẽ orationem repetit, quia nouerat Deum esse Trinitatem, & orationem dirigit ad Patrem, deprecationem ad Filium, personam orantis ad Spiritum sanctum. Denique tertiò idem alijs verbis orat, vt affectum, & desiderium ostendat: quo modo & Christus in horto eandem orationem tertiò repetiuit, Matth. 26. & Apostolus ter Dominum rogauit. 2. Corinth. 12.

II. Contristatus sum in exercitatione mea, & cõnrurbatus sum à voce inimici, & a tribulatione peccatoris.

Exponit nunc materiam orationis suæ, quæ est vehemens persecutio inimicorum, ob quam contristabatur, & conturbabatur, & a qua liberari desiderabat. In hebræo, pro voce, Contristatus, est verbum, arid, quod significat flebo, siue vlulabo; sed futurum ponitut pro præterito, vt ex versione Septuaginta, & S. Hieronymi perspicuum est. & pro uoce, in exercitatione mea, est, Sichi, quod significat, meditationem, & submissa voce loquutionem. Itaque sensus est, fleui dum exercerer cogitando, & mecum ipse conferendo miserias meas: quod idem est cum eo, quod nos habemus, Contristatus sum in exercitatione mea. Sed verba hebraica clariora sunt. sequitur, Et conturbatus sum a voce inimici, & a tribulatione peccatoris, id est, non solùm tristis fui, & fleui ob præsentes miserias, sed etiam timui futuras, cõturbatus a voce inimici cõminantis longè peiora, & a tribulatione, quam minabatur peccator inimicus meus. Idem enim est a voce inimici, & a tribulatione peccatoris: nam inimicus peccator voce sua tribulationem minabatur innocenti. Istum autem inimicum peccatorem intelligere possumus, tum Saulẽ, aut Absalonem respectu Dauidis; tum Caipham, & Annam respectu Christi; tum quemlibet persecutorem respectu hominis probi,

אָרִיד

שִׂיחִי

Quoniam declinauerũt in me iniquitates, & in ira molesti erãt mihi. III.

Ostendit, non vanam fuisse turbationem seam. Quoniam inimici declinauerunt, inquit in me iniquitates, id est, proiecerunt in me falsa crimina, conuicia, calumnias, opprobria, vt exponunt SS. Patres Hilarius, & Augustinus: ex quo intelligimus, vocem, iniquitates, esse in casu accusandi, non in casu nominandi, vt nunc habent codices græci communiter: & in ira molesti erant mihi, id est, & ob iram in me conceptam molesti erant non verbis tantùm calumniantes, sed etiam factis me persequentes.

Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me. IIII.

Explicat magis in particulari, quod dixerat, conturbatus sum. Conturbatũ, inquit, est cor meum in me, id est, in intimis meis, vbi sedes cordis est, conturba-

tus sum. In hebræo habetur clariùs, cor meum doluit in medio mei. Et subiũgit rationem dicens, & formido mortis cecidit super me: nulla enim res faciliùs ad intima descendit, & magis totum hominem turbat, quàm mortis imminentis periculum: hoc impletum fuisse in Dauide, cùm plorans fugeret a facie Absalõ, & in Christo cùm in horto paueret, & sudorem sanguineum funderet, notissimum est.

V. Timor, & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ.

Idem alijs verbis dicit, & quasi summatim omnia comprehẽdit: nam timor in anima erat, tremor in corpore, tenebræ autem mœroris totum hominem operuerant: sicut enim lætitia exhilarat & dilatat cor, sic etiam mœstitia cõstringit, & obducit, ac per hoc tenebras facit. vnde etiam qui mœrent, tenebras quærunt, in cubicula se abdũt, fœnestras claudunt.

VI. Et dixi quis dabit mihi pẽnas, sicut columbæ, & volabo, & requiescam?

Verba sunt iusti suspirantis ad patriã cœlestem, neque enim alibi vera requies inuenitur. quasi dicat, ô si nunc possim ad altissimos montes cœlestis Hierusalem confugere, quo modo columba potest pernicitate sua vngues accipitris euadere, vel quo modo columba tempore diluuij cùm non inueniret, vbi requiesceret pes eius, ad manus Noe, atq; ad arcam redijt. Propriè autem iustus columbæ comparatur, quæ innoxium est animal, fœcundum, & simplex, & nõ pugnando, sed fugiendo vincit: sic enim & vir iustus aduersus tentationes accipitris Tartarei fugiendo potiùs, quàm disputando, vel altercando vincere solet.

Ecce elongaui fugiens, & mãsi in solitudine. VII.

Hæc satis apposite Dauidi conueniũt qui fugiens Saulem, & postea Absalonẽ ad desertum se contulit. quasi dicat, quia non datur mihi, vt instar columbæ ad locum veræ quietis ascendam, feci quod potui: nam elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Idem conuenit cuilibet viro iusto in tribulationibus posito, qui cùm non possit ad patriam commigrare, elongat se cogitatione a tumultibus seculi, quantùm potest, & ad solitudinem cordis, & conscientiæ se transfert, vbi solus cum solo Deo colloquẽs aliquantulam quietem inuenit.

Expectabam eum, qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate. VIII.

In ea solitudine expectabam Deum, id est, auxilium eius, qui me saluum fecit; id est, qui aliàs saluum fecit, & saluum facere solet a pusillanimitate spiritus, & tempestate, id est, a paruo animo ad tolerandum, & a magna tentatione. Vbi coniunguntur duo, quæ mirum in modum amplificant necessitatem auxilij diuini: nam si paruitati animi contingat parua tentatio, vel magno animo magna tentatio, æquale erit certamen; sed si cum paruitate animi iungatur magna tentatio, intolerabilis erit. Hoc igitur nunc dicit, sibi accidisse, ac proindè petit a Deo vel vt sibi addat vires, vel diminuat tentationem, vel (quod magis optandum est) vtrunque faciat. Sed Codices hoc loco sunt admodum varij: nam hebraicus habet ad verbum, Festinabo, vt saluer a spiritu concitato, a tempestate. Græcus autem habet, Expectabam Deum, qui me saluum faceret a pusillanimitate, & tempestate. Noster autem interpres videtur aliquid ab hebræo, aliqd a græco accepisse. prima vox hebraica achisa significat, אחישה Festinabo, nec video quid legere potuerint

rint Septuaginta, vt verterent, expectabam; ideò existimo illos vertisse non verba, sed sensum: nam, festinabo vt saluer, benè cohæret cum, expectabam saluantem Deum: siquidem expectabat salutem ex festinatione per orationem ad Deum. quo modo, qui in fuga spem ponit, dicere potest, expectaui salutem ex festinatione in currendo, & fugiendo. Sic igitur vir iustus festinans ad Deum feruenti desiderio, orando, & pulsando, expectabat auxilium, quo saluus fieret. Illa vox, Deum, quæ est in græco, non est in hebræo, neque in Patribus, Hilario, Hieronymo, Augustino. Itaque videtur addita a posterioribus explicandi gratia. Illud autem a pusillanimitate spiritus; facile colligitur ex hebræo, & concordatur cum græco: nam vox hebræa Soa, non habetur, nisi hoc loco, &

סעה communiter dicitur significare concitationem; vndè sanctus Hieronymus vertit, a spiritu tempestatis, id est, a spiritu concitato: sed quia sequitur, a turbine, siue a tempestate: rectiùs dicemus, spiritum concitatum hoc loco significare spiritum hominis metu concitatum, & turbatum, quod idem est cum pusillanimitate spiritus. nam qui magno spiritu, vel animo sunt, non facilè turbantur, & concitantur; sed firmi, ac stabiles permanent. Itaque sensus erit in hebræo, festinabo, vt saluer a spiritu concitato, a tempestate, id est a paruitate animi, & a tempestate tribulationis. In græco non nominatur spiritus, quia intelligitur in voce pusillanimitatis, idem est enim pusillus animus, & pusillus spiritus.

IX. Præcipita Domine, diuide linguas eorum: quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.

Qui expectabat salutem a Domino per orationem, orat Deum, vt impediat consilia hostium suorum. Præcipita, inquit, Domine, id est, præcipita in profundum, inimicos meos: hoc enim significat vox hebræa, & græca. Vnde legit Augustinus, demerge eos: deindè addit modum, quo velit illos præcipitari in exitium. Diuide, inquit, linguas eorum, id est, fac vt qui contra me conspirarunt, non conueniant in consilijs; sed vnus hoc, alius aliud iudicet, & loquatur. & verè sic accidit inimicis Dauid: nam cũ Absalon capta ciuitate consuleret de modo perdendi Dauidem, varij varia cõsilia dederunt: infatuauit autem Deus consilium Achitophelis, quia inspirauit Absaloni, vt consilium eius non sequeretur; inde deteriore consilio electo rem malè gesserunt, & plurimi eorum perierunt. Itaque ex diuisione linguarum in præcipitium acti sunt. vide lib. 2. Reg. cap. 17. & 18. sequitur, Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Hæc etiam satis apposite exponuntur de Dauide, qui viderat in ciuitate sua Hierusalem proditionem iniquissimam aduersus personam suam, & rebellionem manifestissimam, quæ significata est nomine contradictionis, quia contradicebant eius imperio, cùm Absalonem in Regem elegissent. Possuntetiã exponi hæc omnia de Christo, vt exponit sanctus Hilarius: necnon de viro iusto, qui persecutionem iniustam patitur & contradictionem a ciuibus Babyloniæ, id est, ab amatoribus Mũdi, qui semper persequuntur, & odio habent eos, qui de Mundo non sunt: sed vt hospites, & peregrini in Mundo sunt.

Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas: & labor in medio eius, & iniustitia X.

Et non defecit de plateis eius vsura, & dolus. XI.

Pergit describere iniquitatem ciuitatis, a qua ipse persecutioné patiebatur; ac mirabili modo loquendi dicit, iniquitatem, quasi armatum militem obtinuisse muros eius, vt iustitia non posset accedere. Die, inquit, ac nocte, id est, semper, circundabat eam super muros eius iniquitas, id est, iniquitas super muros

eius consistens circundabat eam, instar custodiæ militaris; & labor in medio eius, & iniustitia, id est, & interim intus in ipsa ciuitate nihil aliud erat, nisi labor miserorum, & iniustitia potentiorũ; dum securè, & liberè iniusti diuites, & potentes opprimerent pauperes, & imbecilles. Et nõ defecit de plateis eius vsura, & dolus, id est, & oppressio illa partim erat manifesta, dum in ipsis plateis exigerent vsuras diuites a pauperibus: partim occulta, dum varijs dolis, & insidijs eos circumueniebãt, & vexabãt. Hæc conueniebant quidem Hierosolymæ tempore Dauidis, sed multò magis tempore Christi; & multò maximè conueniunt Babyloniæ, id est, amatoribus Mundi huius, in quo regnat concupiscẽtia carnis, concupiscentia occulorũ, & & superbia vitæ.

XII. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique,

XIII. Et si is, qui oderat me, super me magna loquutus fuisset: abscõdissem me forsitan ab eo.

XIIII. Tu verò homo vnanimis, Dux meus, & notus meus.

XV. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.

Postea quam conquestus est Dauid de tota ciuitate, & populo; conqueritur nunc de vno particulari proditore, qui videtur fuisse Achitophel, si Psalmus exponatur de Dauide: Iudas autem, si exponatur de Christo: quiuis alius talsus amicus, si de homine iusto generatim accipiatur. Ait, igitur, Si inimicus aliquis manifestus maledixisset mihi, æquo animo tulissem; quia inimicus solet id facere, & non est mirum, si faciat. Et si is, qui oderat me, ita vt profiteretur manifestã inimicitiam mecum, magna aliqua conuicia, vel magnas calumnias de me loquutus fuisset: ego forsan abscondissem me ab eo, vt eius iracundiam mitigarẽ, & ne darem occasionem maiorum conuiciorum. Sed a te abscondi non poterã, neque vnquam eiusmodi proditionem a te expectassem, quoniã tu homo vnanimis videbaris, id est, amicissimus meus, & vnum cor, & vnam animam mecũ habens. Item Dux meus, id est, consiliarius meus primarius, cuius ego sententiam in rebus agendis semper sequebar. (erat enim Achitophel consiliarius Dauidis, & talis consiliarius, vt consulere Achitophelem idem ferè esset, ac Deum consulere, vt dicitur. 2. Reg. 16.) Sed si exponatur Psalmus de Iuda, dicetur Iudas Dux Christi, quia a Christo Dux fuerat constitutus populorum cum Alijs Apostolis, iuxta illud Psalm. 44. Constitues eos Principes super omnem terrã. Item notus meus, id est, familiaris, & cõmensalis, qui simul mecum dulces capiebas cibos, dicuntur autem dulces cibi, quia amicitia conuiuarum eos facit dulciores: nam in hebræo ad literam habetur, qui simul dulces faciebamus cibos. Sed S. Augustinus dulces cibos intelligit, Eucharistiam, quam Iudas cũ Christo in vltima cœna gustauit, qui cibus omnem habet saporum suauitatem. Denique non solùm vnanimis, & notus, & commensalis in rebus politicis, & domesticis; sed eiusdem religionis, & eiusdem sententiæ in sacris cerimonijs: ambulauimus enim in domo Dei cum consensu id est, non fuit inter nos vlla dissensio in actionibus, quæ ad cultum Dei pertinebant. In hebræo pro, cibos, est sod,
quod secretum, non cibum, significat. סוד
Sed credibile est Septuaginta Interpre- סוד
tes non habuisse in suis Codicibus, sod,
sed, zed, quod etiam significat: & magis ציד
cohæreret dulcedo cum cibis, quam cum secreto: capere enim dulces cibos, rectius dicitur, quàm capere dulce secretum. Illud etiam, cum consensu; ex hebræo sanctus Hieronymus vertit, in terrore. Sed fortasse S. Hieronymus nõ habuit in suo Codice, raghes, vt nos habe-
mus, quod significat, coniunctim, sed ha- רגש
buit raghez, quod terrorem significat: רגז
nostra lectio conuenit cum hebraico, & græco Codice.

Veniat

XVI. Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes.

Imprecatur, seu potiùs prædicit per formam imprecationis, eam pœnam, quàm iustè dederunt Dathan, & Abyron. num. 16. Qui seditionem, & schisma facientes viui a terra dehiscente absorpti sunt: qui quidem viuentes perierunt. Hoc impletum est in ijs, qui Dauidem, Absalone duce, persequebantur: nam plurimos eorum saltus consumpsit non gladius, vt dicitur. 2. Reg. 12. Impletum quoque est in Iudæis, qui in obsidione Hierosolymæ viuentes, & videntes peribant, vel fame cadentes in plateis, vel ex muris se deijcientes, vel in foueis delitescétes: denique impletur in plurimis impijs, qui vident apertissimam veritatem, & sponte oculos claudunt; vel non ignorant in eo statu, in quo versantur, se saluos esse non posse, & tamé sciétes, & volentes in eo ad mortem vsque perseuerant.

XVII. Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum.

Hæc est ratio tàm seueræ imprecationis; iustè enim absorbentur viuentes a terra, vt perpetuò habitent cum pœnis, qui elegerunt habitare cum vitijs: nam nequitiæ in habitaculis eorum, & non in habitaculis vacuis; sed in medio eorũ, id est, cum ipsis in eisdem habitaculis commoratæ sunt.

XVIII. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluabit me.

XIX. Vespere, & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet uocem meam.

Prædixit interitum inimicis: nunc sibi salutem prædicit. Ego, inquit, clamaui ad Dominum ardenti oratione; & ipse saluabit me a periculo, in quo versor. & deinceps clamabo non semel: sed etiã secundo, & tertio, videlicet vespere, mane, & meridie, narrando, & annunciabo ærumnas meas, & misericordias Domini, & ipse Dominus exaudiet me. Consuetudo ter in die orandi, legitur etiam apud Danielem, cap. 6. Fortasse in honorem sanctissimæ Trinitatis, cuius mysterium Prophetis non erat incognitum. Cur autem dicatur vespere, mane, & meridie, & non potiùs mane, meridie & vespere; ratio esse videtur, quoniam secundùm legem festa celebrabantur a vespera ad vesperam, vt dicitur Leu. 23. proinde primùm tempus orationis erat vespertinum: quod etiam nunc obseruat Ecclesia, quæ incipit officia Diuina a primis vesperis.

Redimet in pace animam meã ab his qui appropinquant mihi: quoniam inter multos erant mecum. XX.

Explicat, in quo sit exaudiendus a Deo. Redimet in pace, id est, ad pacem restituet animam meam, id est, vitam meam ab his, qui appropinquant mihi, id est, qui de propinquo aduersus me dimicant: quoniam inter multos erant mecum, id est, quoniam multi erant dimicantes mecum, siue multi erant aduersum me vnum, siue in magna multitudine erant, qui mecum pugnabant. Hunc existimo sensum esse huius obscurissimi loci cũ sancto Hieronymo in versione sua ex hebræo. Itaque sententia erit, Deus liberabit vitam meam, transferendo eam a prœlio appropinquantium contra me, ad optatam pacem. & id faciet ea ratione, quoniam iniquum erat, vt multi contra me vnum pugnarent: Quod si hoc duriusculum videatur, poterit cum Euthymio ita exponi, Redimet in pace, id est, sine labore meo, animam meam, id est, vitam meam, ab his, qui appropinquant mihi, vt mihi noceant: quoniam isti ipsi antea inter multos alios erant mecum: proinde proditoriè, & iniustè contra me pugnant, qui paulò antea in meis castris militabant. Impletum est

hoc in Dauide, qui in prælio contra Absalonem sine labore vicit, quia domi remansit, vt dicitur. 2. Reg. 18. Impletum quoque est in Christo, qui liberatus est a morte per resurrectionem omnino in pace, & sine labore.

XXI. Exaudiet Deus, & humiliabit illos qui est ante secula.

Exaudiet, inquit, me, qui oppugnor iniustè, & humiliabit eos, qui me oppugnant, is qui est ante secula, id est, Deus creator seculorum. In hebræo significãtiùs habetur, Qui sedet ab initio, id est, qui ab initio mundi Iudex sedet omniũ hominum, is iudicabit pro me, & condemnabit aduersarios meos.

XXII. Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum: extendit manum suam in retribuendo.

Meritò, inquit, humiliabit illos iustus Iudex, quia non est illis commutatio: obdurati enim sunt, neque pœnitet eos sceleris sui? & non timuerunt Deum: sed magis homines reueriti sunt; ideò Deus extendit manum suam in retribuendo singulis, prout merebantur. Non desunt, qui illud (non est illis commutatio) volunt debere exponi, non est illis redditio vicissitudinis, & hanc esse vim græcæ vocis. Sed vox hebraica non potest accipi pro redditione vicissitudinis; nam sanctus Hieronymus rectè vertit, non mutantur, & similiter reddidit Symmachus, Theodoreto teste: proinde si velimus concordare Codicem Græcum cum Hebraico: oportet vocem illam ἀντάλλαγμα accipere hoc loco pro commutatione hominis a vitio ad virtutem, non pro permutatione vnius rei cum altera: & potest ita accipi, vt communiter accipiunt Interpretes tum græci, tum latini, quia vox illa generalis est.

Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquauit cor illius. XXIII.

Hic versiculus obscurissimus est propter mutationes numeri singularis in numerum multitudinis. In hebræo habetur in singulari, contaminauit testamentum eius, diuiserunt, siue molliuerunt præ butyro os suum, vel os eius: sed cùm dicitur, contaminauit, potest exponi, contaminauit vnusquisque testamentum eius, quod est idem cum illo, contaminauerunt testamentum eius. Illud etiam, præ butyro, si legatur vox hebraica, chamaoth, per, ה non per, א, significabit præ ira, vel ab ira, vt verterunt Septuaginta Interpretes. Illud etiam, diuiserunt, potest etiam significare, diuisi sunt: nam vtranque significationem habet vox, chalecu. sensus igitur hic erit, Deus iustè extendit manum suam in retribuendis supplicijs inimicis meis, quoniam illi non solùm non voluerunt mutari de vitio ad virtutem; sed magis, ac magis contaminauerunt testamentum, siue pactum eius, malis suis operibus præuaricando leges eius: propterea diuisi sunt, hoc est, dispersi, ac dissipati sunt ab ira vultus Dei; quia appropinquauit cor illius, Dei videlicet, ad eos puniendos.

חמתות חמאות חלקו

Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. XXIV.

Redit ad malitiam præcipui proditoris, qualis fuit Achitophel respectu Dauidis, & Iudas respectu Christi. Molliti, inquit, sunt sermones eius super oleum, id est, præ oleo; & tamen ipsi sermones eius non sunt verba: sed iacula, siue lanceæ: delectant aures, feriunt corda: tales sunt omnes occultæ detractiones, omnes blanditiæ meretricum, omnes persuasiones hæreticorum, omnes proditorum simulationes.

XXV. **Iacta super Dominum curam tuã & ipse te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem Iusto.**

Consolatur Propheta in fine Psalmi se, & sui similes, atque exhortatur ad fiduciam totam in Domino collocandã, qui sine dubio sollicitus est pro seruis, & amicis suis, vt S. Petrus admonet in epistola prima cap. 5. Omnem sollicitudinem vestram proijcientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis: quod ipsum copiosè, & multis exemplis allatis Christus ipse monet, Matth. 6. Quæ nõ eò pertinent, vt ociosè viuamus, & de victu quærendo solliciti nullo modo simus: sed vt non anxiè, & perturbatè viuamus, ac vt præcipuam spem, & fiduciam nõ in nostris viribus, vel industria, sed in Dei misericordia, & prouidentia collocemus. Iacta, inquit, ô anima mea, & quisquis es timens Deum, in Dominum curam tuam, id est, relinque prouidentiæ diuinæ curam eorum, quæ tibi necessaria sunt ad vitam, siue sustentandam, siue protegendam: & ipse te enutriet, ipse tibi de necessarijs omnibus prouidebit, benedicens laboribus manuum tuarum, & prosperans omnia opera tua. nec solum enutriet te, sed etiam defendet ab inimicis, & si aliquã diu fluctuari iustum permiserit ad probandam patientiam, siue defectu rerũ necessariarũ ad vitam, siue persecutionibus impiorum: tamen hæc non diu durabunt, quia non permittet Deus Iustũ in æternum ærumnarum fluctibus agitari: æterna enim tribulatio solis impijs reseruatur, vt dicitur in sequenti versiculo.

XXVI. **Tu verò Deus deduces, eos in puteum interitus.**

Impios videlicet, tu Deus Iudex deduces in puteum mortis: vnde nunquã emergere poterunt. Vocatur autem puteus interitus ipsa gehenna ignis æterni, in quã qui decidunt, perpetuò moriũtur: viuunt enim semper in pœnis, vt semper moriantur, & mortis finem, quẽ cupiunt, nunquam inueniant.

Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos: ego autem sperabo in te Domine. XXVII.

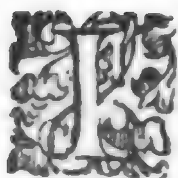
Non solùm viri, qui insidiantur sanguini, præcipitabuntur in puteum mortis æternæ, sed etiam hic in terris nõ diu viuent: iustum enim iudicium est, vt qui vitam eripiunt, vitam perdant. Sic enim Deus ait Gen. 9. Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. & Dominus Matt. 26. Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt. Sed hæc omnia testimonia tum Psalmi huius, tum Genesis, & Euangelij, non significant, omnes omnino, qui occidunt esse occidendos: sed eos tantùm qui iniustè occidunt, & eos præcipuè, qui ex insidijs occidunt: illi enim propriè sunt viri sanguinum, & dolosi. Deinde neque significant omnes omnino qui ex insidijs occidunt, gladio perituros: sed vt plurimum fieri, vt occidantur, vel à Iudice, vel ab hostibus, vel a seipsis, vel à casu aliquo, qui tamẽ respectu Dei non sit casus, sed dispositio prouidentiæ ipsius. Denique illud, non dimidiabunt dies suos; non est accipiendum mathematicè, id est, nimis subtiliter: sed est modus loquẽdi, quo vitæ breuitas significatur. Quod autem quidam obijciunt ex Psal. 72. Et dies pleni inuenienter in eis: non impedit veritatẽ huius versiculi: nam S. Hilarius hoc loco scribit, verba illa intelligi de iustis, hæc de iniquis. quod si etiam quis contendat, vtraque intelligi de peccatorib. responderi poterit, illud non dici de viris sanguinũ, & dolosis: sed de alijs peccatoribus, vel de paucis quibusdam, qui interdum extra communem regulã diu viuere permittuntur. Cõcludit Propheta illis verbis sibi valdè familiaribus, Ego autem sperabo in te Domine: quæ videntur referenda ad oĩa supra dicta, vt sensus sit, Ego autẽ tum vt liberer à proditoribus, qui sunt hostes occulti: tum

tum vt euadam inimicos manifestos; tum vt non incidam in pœnas impiorum: vt non cadam in puteum interitus: vt dies mei in medio cursu non deficiant: sperabo in te Domine, non in viribus meis.

PSALMVS LV.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro populo, qui à Sanctis longè factus est. Dauid in tituli inscriptionem, cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth.

IN hoc Titulo habetur primo materia, siue argumẽtum Psalmi: deinde auctor, & excellentia Psalmi. Sed hæc omnia pendent ex historia, quæ habetur lib. 1. Reg. cap. 21. vbi scribitur, Dauidem fugisse à Saule, qui eum quærebat ad necem: & peruenisse ad Achis Regem Geth Philistæum sed cùm à Philistæis agnitus fuisset, & detentus tanquam hostis ipsorum: simulasse insaniam, & furorem, & eo modo è manibus eorum elapsum venisse in speluncã quandam, ibiq. ad eum congregatum fuisse populum quadringentorum hominum exulum, & miserorum. Ex hac historia colligimus, populum elongatũ à Sanctis, pro quo scribitur Psalmus, esse populum illum quadringentorũ exulum, qui ad tabernaculum Dei accedere non poterant, sed cum Dauide huc atque illuc vagabantur: & hoc est argumentum Psalmi, deploratio miseriarũ Dauidis, & populi eius. Auctor, & excellentia Psalmi continetur in illis verbis, Dauid in tituli inscriptionem: nam tituli inscriptio, vt intelligi potest ex voce græca στηλογραφία, est inscriptio incisa in columna ad æternam memoriã. Sensus igitur est, Psalmus Dauidis scriptus ab eo, quasi incisus in columna, ad memoriam sempiternam. deniq. occasio scribendi fuit illa euasio de manibus Philistinorum per simulatam stultitiam, quando tenuerunt eum Allophyli, id est, Philistæi in Geth. S. Hieronymus ita vertit hunc titulum, Pro columba muta, eo quòd procul abierit Dauid simplex, & humilis quando tenuerunt eum Philistæi in Geth. Quæ versio satis conuenit cum verbis hebraicis, vt nunc habentur in Biblijs: & pro columba muta, intelligitur idem Dauid, qui obmutuit, quãdo stultum se finxit. Cæterum Septuaginta Interpretes viri doctissimi, sine dubio rectè verterũt q̃d in libris hebraicis inuenerunt. Ideò dicendum est, per columbam, quæ legitur in hebræo, illos intellexisse populũ, & vertisse sensum, nõ verba. Sepè enim in Scripturis populus per columbam significatur: per vocem, ellem, quod significat mutam, illi verterunt, à Sanctis, quia habuerũt in suo codice inuerso modo easdem literas, meel, quod est à Deo, & per Deum intellexerunt arcam Dei, & vt clariorem sensum redderent, verterunt, à Sanctis, id est, à sanctuario vbi erat arca Dei: per vocem, mictam, quam S. Hieronymus vertit, simplicem, & humilem, ipsi verterunt inscriptionem tituli, quia legerunt, mictab, quod inscriptionem significat. S. Hilarius, & S. Augustinus totum Psalmum de Christo exponunt, qui per Dauidem figuratus est: & per tituli inscriptionem S. Augustinus titulum Crucis intellligit.

אלם

מאל

מכתם

מכתב

Explicatio Psalmi 55.

MIserere mei Deus, quoniã 1.
conculcauit me homo: to
ta die impugnans tribulauit me.

Incipit ab oratioue, & misericordiã postulat: quoniam miseriam suam agnoscebat: patiebatur enim indignam persecutionem Saulis, & cùm ab ea declinare

nare vellet, incidit in grauiorem Philistinorum: & ab vtraque ad tempus liberatus, in spelunca interim exul, & inops delitescebat. Miserere, inquit, mei Deus, qui miserorum vnicum soles esse refugium, Qoniam conculcauit me homo, id est, Saul: dicit autem, homo, potius quàm Saul, vt opponat hominem Deo, quasi dicat, Tu Deus miserere, quãdoquidem homo est qui tribulat: cœlũ aspicio, dum à terra despicior: ad Dominum confugio, dum conseruus me persequitur. Tota die impugnans tribulauit me, hoc est, non semel mihi nocuit, sed omni tempore mihi molestus fuit: neque me vnquam quiescere passus est. Hæc verissima esse intelliget, qui legerit primum librum Regum. Neque difficile erit hæc omnia ad Christum applicare, qui propter nos factus est homo, & tamen homo semper eum impugnauit, & tribulauit à natiuitate vsque ad sepulturam: & postea corpus eius, quod est Ecclesia, impugnare, & tribulare non cessat, neque ad diem vsque iudicij cessabit. Significatur autem nomine hominis, cùm dicitur, cõculcauit me homo, vel Diabolus, qui in Euangelio Matth. 13. dicitur inimicus homo; vel ipsum genus humanum, quatenus spiritu Dei caret, & nihil est nisi homo, iuxta illud 1. Corinth. 2. Cùm enim sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? & paulò infra, Nonne homines estis? vnde, & Dominus, Matth. 16. distinguit Apostolos ab hominibus, cũ dicit, Quem dicunt homines esse filium hominis? & vos autem quem me esse dicitis?

II. **Conculcauerunt me inimici mei tota die: quoniam multi bellantes aduersum me.**

Non solus Saul, sed omnes serui eius Dauidem persequebantur, & cõterere nitebantur. Nec solus Diabolus, sed omnes ministri eius aduersus Christum, & Ecclesiam bella gerebant, & gerunt.

Ab altitudine diei timebo: ego verò in te sperabo. III.

Hic variant hebræa. & græca: nam in hebræo coniungitur altitudo cum versiculo superiore, hoc modo, Multi bellantes aduersum me altissimè: & deinde sequitur alter versiculus, Diem timebo, ego in Deo confidam. Sed de hac distinctione Iudæorum parũ laboramus: quoniam in textu antiquo nulla erat distinctio. In græcis codicibus additur negatio, hoc modo, Ab altitudine diei nõ timebo: & sic legit etiam S. Hilarius. Sed nostrã lectioné ap̃pbat S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam, vbi dicit, negationem esse superadditã: & in Commentario huius Psalmi vtranque lectionem explicat. Igitur sensus est, Ego tametsi tam multos habeã inimicos: tamen non ab illis timebo, sed ab altitudine diei timebo, id est, à diuinis iudicijs timebo, quæ procedunt ab altissimo lumine, quale est in meridie, quod lumen omnia penetrat etiam intima cordium: sed cum timore spem quoque adiungam, ego enim, qui timebo ab altitudine luminis tui, simul etiã in tua misericordia, & bonitate confidam.

IIII.

In Deo laudabo sermones meos, & in Deo speraui: non timebo, quid faciat mihi caro.

Explicat clariùs fiduciam suam, & rationem fiduciæ. Deus enim per Samuelem olim promiserat Dauidi Regnum: nam lib. 1. Reg. cap. 13. dicit Samuel de Dauide, Quæsiuit sibi Dominus virum secundùm cor suum, & præcepit ei, vt esset Dux super populum suum: ac deinde eod. lib. cap. 16. iussit eum iniũgi in medio fratrũ eius. Hæc igitur promissio erat causa fiduciæ, & de hac dicit, In Deo laudabo sermones meos, id est, fretus auxilio Dei laudabo aliquando promissiones mihi factas à Deo, tamquam verissimas, quando videlicet cõpla-

pletæ fuerint. In Deo speraui, adimplēdas scilicet eius promissiones; & ideò non timebo quid faciat mihi caro, id est, non timebo minas, & persecutiones inimicorū meorum, qui caro sunt, id est, infirmi, & fragiles: si cū Deo, qui mihi salutem, & Regnum promisit, cōparentur. In hebræo habetur, laudabo verbum eius; sed non repugnat nostræ lectioni, quæ habet, sermones meos. siquidem illæ promissiones erāt Dei, quia ille promiserat, & erant Dauidis, quia illi promiserat. Potest etiam fieri, vt Septuaginta Interpretes non legerint, deuarò, verbum eius; sed, deuari, verbū meum. sola enim differentia consistit in vna media litera. Non erit difficile de Christo exponere hunc versiculùm, siquidem Angelus promittens Virgini, ait, Dabit ei Dominus sedem Dauid Patris eius, &c. & ipse Christus verissimè dicere potuit, Non timebo quid faciat mihi caro.

דְּבָרוֹ דְּבָרִי

V. Tota die verba mea execrabātur, aduersum me omnes cogitationes eorum in malum.

Redit ad explicandam malitiam aduersariorum suorum, ac dicit ex toto tempore, quo apud illos fuit, non cessasse vituperare omnia verba, & facta eius: & excogitare, quomodo eum perderent. quod non minus conuenit in Scribas, & Pharisæos calumniantes verba, & opera Christi, & consilia agitantes de morte eius, quàm in Saulem, & ministros eius erga Dauidem. dixi autem verba, & opera, quia vocabulū verbi apud Hebræos, & verba, & opera significat.

VI. Inhabitabunt, & abscondent: ipsi calcaneum meum obseruabunt.

Addit aliam malam aduersariorum suorum qualitatem. Inhabitabunt, inquit, & abscondent, id est, simul habitare solebant mecum, tanquam amici, & contubernales: & interim abscondebāt se, & tectè atque occultè machinabantur dolos. Et calcaneum meum, id est, gressus meos, actiones meas obseruabant, vt me ad casum impellerent. Hæc enim erga Dauidem ministri Saulis, & erga Christum Iudæi faciebant. Quamuis autem verba, inhabitabunt, & abscondent, sint futuri temporis, tamen apud hebræos pro præterito, ac præsertim pro imperfecto præterito frequenter accipiuntur. S. Hieronymus ex hebræo vertit congregabuntur sed vox hebraica, iagudu, à Septuaginta lecta est, iaguru, per, r, non per, d.

יָגוּדוּ יָגוּרוּ

VII. Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo saluos facies illos: in ira populos confringes.

Prædicit nunc ruinam aduersariorū suorum, iusto Iudice Deo illis reddente, quod proximo suo facere cogitauerunt. Sicut inquit, sustinuerunt animam meam, id est, sicut in abscondito obseruantes expectauerunt vitam meam, vt eam perderent: ita tu Deus pro nulla re eos saluos facies, id est, nullo modo saluabis, sed in ira tua populos illos confringes, & ad internecionem persequeris. Hoc impletum est in hostibus Dauidis, qui cum Saule Rege simul interierunt in mōtibus Gelboe, vt dicitur li. 2. Reg. cap. vlt. Impletum est quoque in hostibus Christi, qui consumpti fuerūt in obsidione Hierosolymæ à Romanis, & reliquiæ dispersæ inter gentes: sed multò magis implebitur in die vltimi Iudicij. Hoc loco in Codice hebraico, & græco est manifesta corruptio: nam in hebraico vbi nos habemus, pro nihilo, est, al auen, quod significat, pro iniquitate: sed legendum est, al ain, pro nihilo: sic enim legunt Septuaginta, & ipse etiam sanctus Hieronymus, sanctus Hilarius, sanctus Augustinus, & alij. In græcis quibusdam Codicibus ἀσεις expelles, & sic legunt, & exponunt Theodoretus, & Euthymius. Sed vera lectio est σώσεις saluabis: quæ respondet hebraicæ, & exponitur ab omnibus ferè inter-

עַל אָוֶן עַל אַיִן

interpretibus. Porro illud, pro nihilo saluos facies illos, sanctus Hilarius exponit, resurgent quidem impij, sed pro nihilo siue ad nihilum, quia non prodērit illis resurrectio. Sanctus verò Augustinus in bonam partem explicat, pro nihilo, id est, sine meritis proprijs, ex pura gratia saluabis illos. Sanctus Hieronymus tum in versione, tum in Commentario, impios non saluandos dicit: quod magis cohæret cum sequentibus, in ira populos confringes.

VIII. Deus vitam meam annunciaui tibi: posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.

Postea quam de supplicio inimicorũ loquutus est; reuertitur ad precandum pro se, ac dicit, Deus vitam meam annũciaui tibi, id est, narraui in oratione cursum vitæ meæ, transmigrationes, varietates, labores: vox enim hebraica, nodi, דוני significat mutationem, & migrationẽ: sed Septuaginta Interpretes verterunt, vitam meam, vt breuissimè omnia comprehenderent. Itaque per vitam intellexerunt cursum vitæ. Et tu posuisti in conspectu tuo lachrymas meas, id est, ego flens coram te exposui cursum afflictissimæ vitæ meæ, & tu misericors, & pius Pater non auertisti faciem tuã; sed aspexisti cum misericordia lachrymas meas. In hebræo hebetur pro, in cõ נאד spectu tuo, nodi, quod vtrem hebræi significare dicunt. Sed nõ solùm Septuaginta verterunt in conspectu tuo, sed etiam sanctus Hieronymus ex hebræo reddit, in conspectu tuo: & sic habent omnes latini, & græci Codices. Quare vel vox illa significat conspectum, vel aliquid aliud legerunt, tum Septuaginta, tum sanctus Hieronymus. Parum autem refert, quòd in hebræo habetur numerasti, pro eo, quod nos habemus annunciaui: nam facilè potuit mutari persona secunda in primam addendo vnã, vel alteram literam hebraicam: & sensus est idem: nam, & Propheta narrauit ספר suæ vitæ miserias, & Deus eas numerauit: idem autem verbum saphar, narrare, & numerare significat.

Sicut, & in promissione tua; IV. tunc conuertentur inimici mei retrorsum.

Prima pars huius versiculi pertinet ad versiculum superiorem: nam non solùm in Codice hebraico coniunguntur hæc verba, sicut, & in promissione tua, cum superioribus, sed etiam sic exponũt Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Euthymius, & alij. Itaq; sensus est, posuisti lachrymas meas in cõspectu tuo sicut, & in promissione tua: id est, sicut promisisti, te exauditurum deprecãtes cum lacrymis, ita fecisti, quia posuisti lachrymas meas in cõspectu tuo, vt eas exaudires: Et cùm exaudieris, tunc conuertentur inimici mei retrorsum, id est, fusi fugatiq. dissipabuntur, & peribunt. Sanctus Augustinus exponit more suo in bonam partem, vt sensus sit, inimici, qui antea præire nos volebant, & ad interitum ducere, conuertentur per pœnitentiam, & nos sequẽtur ad vitã, quo modo dixit Dominus Petro Matth. 16. Vade post me Satana, scandalũ es mihi, quia non sapis, quæ Dei sunt, id est, nõli me præire, sed post me ambula; quoniam dum præire tentas, scandalum es mihi. Euthymius non minus vtiliter exponit de Dæmonibus, qui nos præire, & ducere cupiebant ad gehennã: sed per gratiam Dei nostras preces audiẽtis coguntur retrocedere, & nos oblatrantes sequi, dum properamus ad Regnum, vndè illi exciderunt.

In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui, quoniam Deus meus es.

Concludit gratias agendo, & laudando Deum. Ecce, inquit, experimento cognoui, quòd in quacunque die inuocauero te, tu Deus meus es, id est, tu declarabis exaudiendo, te meum esse Deum.

In

XI. In Deo laudabo verbũ in Domino laudabo sermonem in Deo speraui non timebo quid facit mihi homo.

Hunc versiculum supra exposuimus, est enim omninò idem cum versiculo quarto, eo excepto quod hic bis repetitur, in Deo laudabo verbum: quãuis enim interpres primo verbum dixerit, deinde sermonem: tamen in hebræo, & græco est eadẽ vox vtrobique quare poterat verti, in Deo laudabo verbum, in Domino laudabo verbum: cur autem primo dixerit, in Deo, deinde in Domino; ratio esse videtur, vt ostendat se cõfidere in Deo, vt Iudice, quod significat nomen, Dei, & vt executore iustitiæ: quod significat nomen, Domini, cui omnia seruiunt: addit, non timebo quid faciat mihi caro: vt declaret quod ibi dixerat: per carnem videlicet, hominem intelligi debere.

XII. In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi.

Pro his omnib. beneficijs pollicetur se persoluturum vota laudum in tribulatione concepta. In me sunt, inquit, vota tua, id est, in memoria mea sunt, siue in intimis præcordijs apud me conseruantur, vt non excidãt, vota tua, id est, promissiones tibi factæ à me. Quæ reddam laudationes tibi, id est, quæ vota reddam; vota videlicet laudum, & gratiarum actionis. siue, quæ vota continent laudationes tibi assiduè à me concinendas.

XIII. Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu; vt placeam coram Deo in lumine viuentium.

Hæc est summa beneficiorum diuinorum. Quoniam eripuisti animam meam de morte, id est, vitam meam conseruasti ab imminente morte, siue à Saule, siue ab Achis Rege Philistinorum: & pedes meos de lapsu, id est, & conseruasti me ne laberer in peccatum inter tot, & tantas tentationes, quibus prouocabar, vt Saulem interficerem, vel ei maledicerem: conseruasti autem me à morte, & à peccato, à morte videlicet corporali, & spirituali. Vt placeam coram Deo, siue vt ambulem (vt habet vox hebraica) placẽs Deo in lumine viuentium, id est, in lumine vitæ huius temporalis, quo carent, qui mortui sunt: itẽ in lumine fidei, & gratiæ, quo carent infideles, & peccatores, vt tandem perueniam ad lumen gloriæ cœlestis, quo fruuntur illi, qui soli verè, propriéq. viuentes dici possunt. Possunt hæc etiam de Christo exponi, qui per resurrectionem liberatus est à morte carnis, & ab omni periculo subiacendi vlli passioni, & viuit, & regnat à dextris Patris in lumine viuentium. Amen.

PSALMVS LVI.

Titulus, & Argumentum.

In finem ne disperdas, Dauid in tituli inscriptionem, cùm fugeret à facie Saul in Speluncam.

Historia, cuius occasione Psalmus iste conscriptus fuit, habetur lib. 1. Reg. cap. 24. tunc enim Dauid Saulem fugiens absconditus est cũ aliquot ex suis in speluncam Engaddi. & cùm Saul casu ad eam speluncam deuenisset, & solus in eam intrasset, vt purgaret ventrem; Dauid, qui in parte interiore latebat, incitatus à suis, vt interficeret Saulem, noluit, id facere. ex qua historia colligitur argumentum huius Psalmi simile esse argumento Psalmi superioris.

In

In titulo nihil est noui, præter illa duo verba, ne disperdas, quæ quid significent, incertum est. Sanctus Hilarius id refert ad Christi resurrectionem, per quam factum est, ne caro Christi in sepulchro corrumperetur: nam alia lectio habet, ne corrumpas. Sanctus Augustinus, & sanctus Hieronymus interpretantur de titulo crucis Christi, quē Pilatus noluit corrumpere ad petitionem Iudæorum, quasi id prædixerit Dauid hoc loco. Theodoretus, & Euthymius exponunt de Dauide, qui noluit occidere Saulem, cùm impunè posset. Itaq. volunt ad æternam rei memoriā scriptum, ne disperdas, siue ne perdas, quia Dauid non perdidit Saulem. Sed quamuis hæc expositio in hunc Psalmū quadret, tamen in Psalmum. 57. & 58. & 74. Vbi est eadem sententia in titulo, non videtur quadrare. Alij volunt Dauidem pro se rogare Deum, vt non sinat eum occidi, & perdi. Alij denique arbitrantur, illis verbis significari instrumentum musicum, in quo Psalmi isti cōcinendi erant.

Explicatio Psalmi 56.

I. **Miserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te cōfidit anima mea.**

II. **Et in vmbra alarum tuarū sperabo, donec transeat iniquitas.**

Dauid in spelunca precatur Deum pro liberatione à persecutione Saulis. & in hoc figura Christi est, qui latens in spelunca formæ serui, cùm esset Dominus omnium, orat pro liberatione corporis sui, quod est Ecclesia à persecutione Satanæ, & ministrorum eius. Miserere, inquit, mei Deus, id est, tu Deus misericors tolle miseriam, quam patior ob periculum vitæ, cui Saul insidiatur, Miserere mei, quoniam in te cōfidit anima mea. confidentia in Deo est optima ratio, quæ allegari potest ad impetrandam misericordiam, cùm Deus promiserit auxilium confidentibus in se. Et in vmbra alarum tuarū sperabo: id est, non solùm hactenus in te confidit anima mea: sed etiam perseuerabo in hac confidentia toto tempore, quo protectione indigebo, quod erit, donec transeat iniquitas, id est, donec finem habeat hæc nostra peregrinatio, & exilium à patria cœlesti: tamdiu enim durabit iniquitas, quam diù durabit peregrinatio, in qua mali bonis admixti sunt. Porrò metaphora illa de vmbra alarum Dei familiaris est scripturæ sanctæ: nā in Psalmo. 16. dicitur, sub vmbra alarū tuarum protege me. in Psalmo. 62. In velamento alarum tuarum sperabo: & in Psalm. 90. sub pennis eius sperabis: & Dominus Matt. 24. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodū Gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? sensus autē est, sperabo in protectione tua, quo modo sperant pulli in protectione Gallinæ, quæ sub alas suas colligit eos, & mirabili zelo à Miluo defendit. Significatur hac metaphora ingens amor Dei erga suos electos, quos fouet, & protegit, vt res sibi vnicè charas.

Clamabo ad Deum altissimū, Deum qui benfecit mihi. III.

Ex hac fiducia, qua sub vmbra alarū Dei sperabit, prodibit clamor ad Deum altissimum, id est, ad supremum Iudicē, qui super omnes alios Iudices in altissimo throno residet: & ratio clamandi erit experimentum proprium: iam enim expertus erat Dauid clamando ad Deum, se multum profecisse. Clamabo, inquit, ad Deum qui benefecit mihi, id est, qui vltus me est de inimicis meis: vox enim hebraica hoc loco non significat benefacere absolutè, sed vlcisci, ac per hoc benefacere vlciscendo innocētiū iniurias. vnde sanctus Hieronymus vertit ex hebræo, inuocabo Deum altissimum, Deum vltorem meum. Qualis autem fuerit hæc vltio, habetur. lib. 1. Reg. cap. 23. Nam cùm Saul cinxisset exercitu suo montem, ad quem Dauid con-

confugerat, vt iam de vita sua penè desperaret: prouidentia diuina fecit, vt nũ eius veniret ad Saulem, qui referret, Philistæos cum magnis copijs in terram Israelitarum se infudisse, quo nuncio accepto coactus est Saul recedere à persequendo Dauide, cum magno suo opprobrio, & dolore. & hoc breuiter attingitur in sequenti versiculo.

IV. Misit de cœlo & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.

V. Misit Deus misericordiã suã, & veritatem suam: & eripuit animam meam de medio catulorum Leonum: dormiui conturbatus.

VI. Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.

Misit de cœlo, auxilium videlicet, & liberauit me, quando cinctus legionibus hostium iam iam capiendus, & occidendus eram, Dedit in opprobrium conculcantes me, id est, exposuit probris Saulem, & milites eius, qui me vt puluerem conculcabant, & contemnebãt, qñ re infecta coacti sunt recedere, & Philistæis occurrere, vt supra diximus ex cap. 23. lib. 1. Reg. Misit, inquam, de cœlo misericordiam, & veritatem quasi duas manus suas, misericordiam, qua liberaret me, & veritatẽ, id est, iustitiã, qua hostes meos pudore, & dolore afficeret. Et eripuit animã meã, hoc est, vitam meam de medio catulorum leonũ, id est, Saulis, & militum eius, qui ferocia leones iuuenes, ac per hoc, fortissimos referebant. Sed etiã sic liberatus ab imminente morte, tñ dormiui conturbatus, quia timui detractiones, & calumnias inimicorum meorũ, quorũ dentes, & linguæ feriunt instar lancearũ, & gladiorum acutorum. In hebræo deest verbum, eripuit, & sic vertit sanctus Hieronymus, Anima mea in medio leonũ dormiuit ferocientium. Sed in hebræo Codice non est, dormiuit, sed dormiui, in prima persona. Quare vel excidit verbum, eripuit, vel sub intelligi debet; & quia hebræi non habẽt casus, rectè possumus vertere, tam, anima mea, quam animam meam: denique illud, conturbatus, quod Hieronymus vertit, ferocientium, videlicet leonum: in hebræo propriè significat, ardentem, vel inflammatum, quod satis aptè conuenit cũ voce, conturbatus: qui .n. conturbati sunt, æstuare, & ardere solent. Itaq. lectio hebraica non difficulter cũ nostra, græca, & latina concordari potest, & hunc sensum facere, Animam meam eripuit de medio leunculorũ, dormiui æstuans, & conturbatus. cur aũt dormierit conturbatus, qñ iam liberatus erat; exponit cùm addit, Filij hominum, dentes eorũ arma, & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus, id est, dormiui conturbatus, qm̃ ẽt si Saule recedente liberatus eram à morsu leonum, qui de propinquo mordent: tñ sciebam non deesse detractores, & calumniatores, qui ẽt longè feriunt, instar iaculorum, & sagittarũ. multi .n. erant, qui calumnijs suis incitabãt Saulẽ aduersus Dauidẽ, vt ipse testatur li. 1. Reg. ca. 24. Quare, inquit, audis verba hominũ loquentium, quærit Dauid malũ aduersum te. Porrò phrasis illa, filij hominum dentes eorũ arma, & sagittæ, est hebræorum propria: sensus aũt est, filij hominum tales sunt, vt dentes eorũ sint veluti lanceæ (hoc .n. sonat vox hebraica, pro qua Septuaginta reddiderũt arma) & sagittæ; & lingua eorũ veluti gladius acutus: quibus verbis significatur detractio, quæ per instrumẽta dentium, & linguæ formatur, & non minus nocet, & interimit, quàm lancea, sagitta, & gladius, cùm incitet ad iracũdiã, & sit causa malorum plurimorum.

Exaltare super cœlos Deus, & in omnem terram gloria tua. VII.

Exposito timore suo precatur Deũ, vt exercẽdo iustitiam in impios hostes suos, manifestet gloriam suam. Exaltare, inquit, super cœlos Deus, id est, sede in altissimo throno, qui est super oẽs cœlos, vt iudices: vel, exaltetur nomen tuum

tuum super cœlos coram Angelis, & in omnem terram coram hominibus dilatetur gloria tua; ita omnes intelligant, & laudent iustitiam tuam

VIII. Laqueum parauerunt pedib. meis, & incuruauerunt animam meam

IX. Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.

Reddit causam, cur iudicium Dei aduersus hostes suos imploret. Nam præter alia, inquit, laqueũ parauerunt pedibus meis, id est, insidias mihi tetenderunt, vt me quasi feram de improuiso caperent. Et incuruauerũt animã meã, id est, atque his insidijs me afflixerunt, vt præ cõtinua sollicitudine incuruus, ac mœstus incederem. Deinde idipsum repetit alia metaphora, Foderunt, inquit, foueam ante faciem meam, id est, foderunt foueam in itinere, quo iturus eram, ita vt fouea ante me esset, quamuis eam à me conspici non existimarẽt: illud enim, ante faciem meam, non significat, me aspiciente, & vidente; sed in loco, qui ante me erat, & per quem transiturus eram. Et inciderunt in eam: id est, parauerunt mihi periculum vitæ, & ipsi in illud inciderunt; nam vt dictũ est supra ex cap. 23. lib. 1. Reg. Saul insidiabatur vitæ Dauidis, & illo ipso tempore incidit in spelunca in manus Dauidis, a quo poterat occidi, si Dauid voluisset.

X. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cãtabo, & psalmum dicam.

Iam in fine Psalmi excitat Propheta spiritum suum in Deum, ac dicit, Paratum cor meum, paratum cor meum, id est, paratus sum viuere, paratus sum mori paratus conculcari, paratus regnare; & quicquid acciderit de manu tua accipiam: cantabo, & psalmum dicam, laudabo misericordiam, laudabo iustitiã; & voce, & instrumento musico.

Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara: exurgam diluculo. XI.

Quia dixerat cantabo: & psalmũ dicam: nunc vt id rectè fiat, non inuocat Musas vt prophani poetæ faciunt, sed inuocat spiritum prophetiæ, vt Theodoretus exponit. Exurge inquit, gloria mea, id est, donum spiritus, quo afflante canere soleo mysteria diuina, exurge psalterium, & cithara, id est, exurge spiritus meus, & lingua mea: spiritus enim per psalterium intelligitur quod ex parte superiore sonum edit, & lingua per citharam, quæ ex parte inferiore sonat. Exurgam diluculo, id est, summo mane, qđ est aptissimum tempus contemplandi diuina, & canendi Deo, ego spiritus Dei exurgam, & excitabo spiritum tuũ & linguã tuam ad canendum. Potest ẽt cum S. Hieronymo, & S. Augustino hic locus intelligi de resurrectione Christi: Dauid .n. qui satis intelligebat, se in passionibus suis Christi patientis, & moriẽtis figuram gerere, Spiritu sancto afflatus ad Christum loquitur, ac dicit, Exurge gloria mea: nullam .n. maiorem gloriam Dauid habere potuit, quàm vt Pater Christi diceretur. Exurge inquit, gloria mea, Christe redẽptor, filius me⁹ & Dominus meus: exurge, psalterium, & cithara, id est, exurge caro Christi, quæ psalterium fuisti, dum diuina miracula operando ex parte superiore sonuisti; & cithara, dum humana patiendo ex parte inferiore sonitum dedisti. Deinde inducit ipsum respondentem, exurgam diluculo: satis enim constat, Christũ à mortuis diluculo surrexisse.

Confitebor tibi in populis Domine, & psalmum dicam tibi in gentibus. XII.

Surgens diluculo Dauid ad canendũ Deo, dicit, confitebor tibi, id est, laudabo te in populis Iudæorum, & psalmum dicam tibi in gentibus. Nouerat enim sanctus Propheta psalmos suos toto terrarum orbe canẽdos à fidelibus,

tum ex Iudæis, tum ex gentibus in Ecclesia congregatis. Potest etiam sic exponi, vt Christus, qui dicit, Exurgam diluculo, addat, etiam, se per corpus suũ, quod est Ecclesia Deum semper, & vbique laudaturum.

XIII. Quoniam magnificata est vsq; ad cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.

Hæc est materia laudis apud omnes gentes, quod misericordia Dei magna effecta sit, & creuerit vsque ad cœlos, non in se, quomodo semper est infinita, sed in operibus suis: & pari ratione veritas Dei, siue pro fidelitate, siue pro iustitia accipiatur; repleuerit omnia vsque ad nubes, id est, vsque ad cœlos; accipit enim Propheta pro eodem vsque ad cœlos, & vsque ad nubes, quæ ideò dicuntur in scripturis nubes cœli. Matth. 26. Videbis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.

XIIII. Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua.

Quomodo, Misericordia, & veritas Domini pertingunt vsque ad cœlos: sic etiam par est, vt gloria, & laus eius, & cœlum, & terram repleat.

PSALMVS LVII.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptionem.

Itulus nihil habet noui Argumentum est acris reprehensio hominũ iniquorum: quamuis enim occasio scribẽdi nata sit ex iniquitate Saulis, & ministrorum eius persequentium Dauidem: tamen reprehensio est generalis, & vt monuit S. Augustinus, concionatur Spiritus sanctus per os Prophetæ ad vniuersum genus humanum.

Explicatio Psalmi 57.

Si verè vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. I.

Non desunt ex recentioribus, qui velint totum versiculum legi per interrogationem, hoc modo, Num verè iustitiã loquimini? num recta iudicatis filij hominum? Sed veteres oẽs Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij, legunt vt nos in textu nostro habemus. Sanctus autẽ Hieronymus non solũ in expositione Psalterij, sed etiã in versione ex hebræo vertit, Si verè vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Quamuis .n. in prima parte versiculi adsit in hebræo litera, he, quæ est signum interrogationis: tamen in secunda nõ habetur: proinde ad verbũ sic vertendum esset, Num verè iustitiã loquimini? recta iudicabitis filij hominum: quæ sententia eadem est, cum ista, si verè iustitiã loquimini, recta iudicate filij hominum. Igitur sententia Prophetæ hæc est, Cùm oẽs homines interrogati, an sit bonum furari, mœchari, decipere, & similia; rectè respondeant, non esse bonum; quia lex scripta in corde docet, ista non esse bona; cùm nemo velit talia sibi fieri: cõuincuntur omnes iniqui non verè loqui iustitiam; sed fictè, ac simulatè, quia in corde suo iudicant, sibi esse bonũ furari, mœchari, decipere, & similia: non .n. facerent, nisi bonum sibi esse crederẽt. Nec solùm conuincuntur esse mendaces, dum falsò loquuntur iustitiam, & dicunt, non est bonum furari, mœchari, decipere, & similia: sed etiam conuincũtur mirabili cæcitate laborare, cùm negare non possint, malum esse furari, cũ videant se non posse pati fures: & tamẽ iudicent, sibi bonum esse furari, & facere alteri, quod sibi fieri, nolunt. nam si bonum

bonum est furtum, quare nolunt sibi fieri? si non est bonum quare volunt alteri facere? Aduersus istam voluntariam, & inexcusabilem cæcitatem clamat Spiritus sanctus, si verè vtique iustitiā loquimini, dum dicitis, malum est furari, mœchari, & similia: recta iudicate filij hominū, ist est, iudicate in corde vestro non esse facienda, ac per hoc nolite facere, quæ mala esse confessi estis.

II. Etenim in corde iniquitates operamini: in terra iniustitias manus vestræ concinnant.

Ostendit, non sine causa se admonuisse, vt recta iudicent, si iustitiam verè loquuntur: nam apparet contraria illos facere, ac per hoc non verè iustitiam loqui, sed fictè, ac mendaciter. Etenim, inquit, in corde iniquitates operamini, id est, in corde iudicatis, ac decernitis mala: neque ibi sistitis: sed in terra manus vestræ cordis mandata exequentes concinnant iniquitates. Illud, in terra, significat Peccata operū non posse fieri, nisi dum hic in terris viuimus: nam in inferno erunt quidem mala desideria: sed facultas exequendi non erit. Illud concinnant, in hebræo est, appēdunt, in græco, connectunt. Sed oīa idem significant, nimirum peccata peccatis aptè coniungi, & appendi vnum alteri, sed admixta sæpè specie aliqua virtutis, vt turpitudo iniquitatis aliquo modo tegatur, exēplo esse pōt Dauidis adulteriū: nam adulterio perpetrato, concinnauit Dauid dolum, quo adulterium tegeretur, aduocato videlicet Vria marito, atque ad vxorem misso, vt ex eo cōcepisse videretur: & quia hoc non successit; adiunxit adulterio homicidium, atque hoc etiam dolo alio concinnato, vt in prælio perijsse dici posset vide alia

III. exempla apud S. Augustinum.

Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, loquuti sunt falsa.

Hæc est alia peccatorū miseria, quòd non post multos annos vitæ peccare incipiunt; sed ab ipsa natiuitate, vix in lucem editi à recto tramite deflectunt. Alienati sunt peccatores à vulua, id est, ab ipso exitu de vulua alienati sunt à recto tramite, à via veritatis, à beata vita. errauerunt ab vtero. hæc est repetitio, & declaratio eius quod dictū erat, alienati sunt à vulua, loquuti sunt falsa: hoc enim est primum ordinariè peccatum actuale, quod pueri committūt, mendacium videlicet; inde se primùm prodit naturæ corruptio.

Furor illis secundùm similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, obturantis aures suas. IV.

Quæ non exaudiet vocem incantantium: & venefici incantātis sapienter. V.

Docuit morbum peccati ab ipsa infantia incipere: nunc addit, non solùm hunc esse morbum diuturnum, sed etiā grauissimum, quia nonnunquam peccatores tanto furore, & tanta obstinatione grassantur in perniciem aliorum hominum, vt similes efficiantur serpentibus illis, qui surdi dicuntur, quia incantationibus nullis cedunt. Furor illis, id est, grauissimis peccatoribus, qualis tunc erat Saul, est secundùm similitudinem serpentium, qui nulla arte mansuefieri possunt: imò secundùm similitudinē Aspidis surdæ, quæ obturat cauda aures suas, vt non exaudiat vocem incantantium, nec venefici incanrantis sapienter, id est, valdè periti in arte sua. Vtrum sit verum, an fabulosum, quod dicitur de Aspide claudentis sibi aures, ne audiat maleficum incantantem: nō multum refert ad huius Psalmi explicationem. Dauid enim similitudinem ducit ab eo quod vulgo fertur. Monet etiā S. Augustinus non ideò approbari incantationes veneficorum, quia Dauid inde similitudinem accepit: nam, & Dominus in Euangelio similitudines duxit à Iudice iniusto, qui nec Deum timet, nec hominem reueretur: & à villico iniquitatis, qui donando bona Domini

 sui,

fui, amicos multos sibi conciliauit: & ab illo, qui inuento thesauro in agro alieno, continuò emit agrum illum, vt thesauro solus potiretur; nec tamen approbauit iustitiam Iudicis, neque fraudes seruorum, nec astutiam cupidorum.

VI. **Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus.**

Descripta grauitate peccati aliquorum hominum, inter quos Saulem Dauid numerabat in primis: describit nũc pœnas eorundem peccatorum aptissimis similitudinibus. Prima similitudo continetur in hoc sexto versiculo, & summa eius est, à Deo auferri potentiã hominum peccatorum, quantumuis magni, robusti, & feroces esse videãtur: nihil enim robustius, & terribilius leone, & in ipso leone nihil durius, acutius, horribilius dentibus molaribus. Deus igitur dentes leonum confringet, id est, robur, & potentiam peccatorum quamuis potentissimorũ auferet. Deus, inquit, conteret dentes eorum, peccatorum videlicet, qui instar leonum discerpunt, & dilaniant innocentes. In ore ipsorum, id est, dum adhuc sunt in ore ipsorum viuentium, & rugientium: nam conterere dentes leonũ iam euulsos facile est. Declarat, vel repetit more suo Propheta, quod dixit, dũm addit, Molas leonum cõfringet Dominus, id est, non solùm dentes minores, sed ét molares, qui sunt omnium maximi, & durissimi, confringet Dominus.

VII. **Ad nihilum deueniẽt, tanquã aqua decurrens: intendit arcum suum, donec infirmentur.**

Hæc est altera similitudo, quæ docet potentiam impiorum fore breuissimã, & post modicum ita redigẽdam esse ad nihilum, vt tota progenie extincta, ne vestigium quidem eius remaneat. Similitudo autem ducitur, vel à torrentibus secundùm Augustinum, qui ita interdũ intumescunt, & omnia secum rapiunt, vt flumina maxima esse videantur, & tamen post vnam, vel alteram horam omnino siccantur, & euanescunt, vt ne gutta quidem aquæ remaneat in alueis torrentium. vel ducitur similitudo ab ingenti pluuia hiemali, vt exponit S. Hieronymus, quæ per loca decliuia ita statim decurrit, vt post modicum cessante pluuia, nusquam aqua ipsa compareat. Exempla innumerabilia adduci possunt tum potentissimorum tyrannorum, vt Saulis, Achab, & Hieroboam, vel Neronis, Caij, Domitiani, & similium: tum Hæresiarcharum magni nominis, vt Arij, Nestorij, Dioscori, & cæterorum. Ad nihilum, inquit, deuenient tanquam aqua decurrens, torrentis, vel pluuiæ, quæ velocissimè transit, & vestigium non relinquit. Ac ne putaremus casu fieri, vel ex naturalibus causis, vt potentissima Regna Tyrannorum, aut famosissimæ hæreses tam cito finem accipiant; subiungit Propheta, Intendit arcum suum, donec infirmentur, id est, impiorum potentia tum celeré finem habebit, quia Deus omnipotens intendit arcũ suum aduersus eos; neque arcum remittet, donec illi infirmẽtur, ac debilitẽtur, & viribus amissis deficiant, & pereant.

Sicut cera, quæ fluit auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt solem. VIII.

Tertia est hæc similitudo, quæ demõstrat, non minus facilè esse Deo potentiam tyrannorum, atque aliorum impiorum ad nihilum deducere, quàm facilè sit soli, aut igni ceram liquefacere: cera enim quantumuis indurata, calori solis vel ignis nullo modo resistit; sed continuò liquescit, diffluit, & perit. Sicut cera, inquit, quæ fluit tangente illam sole, vel igne, ita auferentur de medio homines peccatores. Nam supercecidit ignis iræ Dei in illos, & ipsi tamquam cera continuò liquefacti perierunt, & nõ viderunt amplius solem, quem

quem soli viuentes videre possunt. In Codice hebræo hic versiculus lõge aliter habetur. sic enim vertit sanctus Hieronymus, Quasi vermis tabefactus pertranseant, quasi abortiuum mulieris, qđ non vidit solem. Sed quod attinet ad
שבלול vocabulum, sciabbelul, non possunt reprehendi Septuaginta, quòd verterint, ceram, quia vox illa non habetur, nisi hoc loco, & aliqui volunt significare vermiculum, aliqui limacem, alij alia. Inter tot opiniones de obscurissima voce cur non magis credemus Septuaginta Interpretibus àntiquioribus, doctoribus, & pluribus? Quod verò pertinet
תמס ad illam vocem, themes, nulla est difficultas: nam propriè significat liquefactionē, & Septuaginta rectè verterũt, ceram, quæ fluit, hoc est, liquescit: & sanctus Hieronymus, qui vertit, tabefactum, sensum expressit, non verbum.
נפל Denique illa verba, nephel esseth, sanctus Hieronymus rectè vertit, aborti-
אשת uum mulieris: sed Septuaginta rectè ẽt verterunt, superceciditignis, quia remotis punctis Rabinorũ illud, nephel,
נפל potest legi, nephal, quod significat, cecidit. & illud, esseth, legerunt sine vltima
אש litera, & verterunt, ignis, quæ, es, ignē significat.

IX. Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viuentes, sic in ira absorbet eos.

Hæc est vltima similitudo, qua docet Propheta, Impios succidendos, & perdendos à Deo, antequã implere possint mala, quæ aduersus iustos meditati sũt, vt nõ habeant gaudium de exterminio iustorum, quod maximè cupiebant: quo modo Saul antea malè perijt, quàm de morte Dauid lætari potuerit: & Diocletianus, & Maximianus, alijque persecutores Ecclesiæ prius perierunt, quàm vltimum exitium Christianorum viderint, ad quod totius viribus inhiabant, Similitudo autem desumpta est à spinis quæ ab agricola succiduntur dum teneræ sunt, antequam ad robur rhamni, quod est lignũ magnis, & durissimis spinis instructum, crescendo perueniant. Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamum, sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Antequam spinæ vestrę crescant in rhamnum. Sanctus Hilarius, & Sanctus Augustinus legunt, antequam producat spinas vestras rhamnus. Nostra lectio concordat ad verbum cũ hebraica, & cum græca. Porrò lectio sancti Hilarij, & sancti Hieronymi in sensu conueniunt: nam spinas crescere in rhamnum, est spinas teneras, quæ ferire non possunt paulatim crescere, & fieri rhamnum, qui duris aculeis suis pungat, & feriat. sic ẽt rhamnum producere spinas, est rhamnum tenerum, & qui nocere nõ põt, crescere, & induere aculeos, vt maximè nocere valeat. Oportet igitur ad eundem sensum reducere verba obscura nostræ lectionis: id quod fiet, si per vocem, intelligere, quæ est in hebraico, & græco Codice, interpretemur, crescere ad perfectum robur: quod quidem hominibus conuenit, qui tũc ad perfectam ætatem peruenerũt, quando sapere, & intelligere incipiũt: sed per metaphoram tribuitur ẽt alijs rebus. Itaque sic exponi potest versiculus, Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, id est, priusquã ad perfectionem suam spinæ teneræ crescendo peruenirent, vt ad instar rhamni pũgere, ferire, & lacerare possent: sicut viuẽtes, sic in ira absorbet eos, id est, Deus absorbebit (absorbet enim hoc loco positum est pro absorbebit, sicut in Euangelio, ardet pro ardebit) Deus, inquam, absorbebit eos sic in ira sua, sicut viuentes absorbere solet terra, aut mare: mutatio autem illa personæ familiaris est Prophetis, vt cùm loqueretur ad ipsos impios in secunda persona dicẽs, spinæ vestræ, mox transeat ad tertiam dicens absorbet eos, pro, absorbebit vos.

Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris, X.

Cùm hæc facta fuerit, quæ supra dicta sunt de perditione impiorum: tunc

lætabitur iustus, cùm viderit vindictã; non autem amore vindictæ lætabitur, sed amore iustitiæ, & quia videbit se Dei gratia custoditum non esse lapsum in ea peccata, vndè tam seuerè puniri mereretur: nec solùm letabitur, sed etiã manus suas lauabit in sanguine peccatorum, id est, opera bona ipsius magis elucebunt ex comparatione malorum operum peccatorum: nam opposita iuxta se posita magis splendent. per sanguinem enim in scripturis, peccatum intelligi solet. Vel dici potest cum sancto Augustino, Iustum hic in terris lauare manus suas, id est, mundare opera sua, & in benè operando fieri diligentioré, dum cernit sanguinem, id est, mortem, ac supplicia impiorum. In hæbreo habetur, pedes suos lauabit. Sed omnes alij Codices græci, & latini, & omnes tractatores legunt, manus.

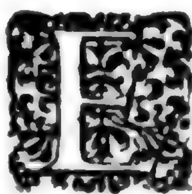
XI. Et dicet homo si vtique est fructus iusto: vtique est Deus iudicans eos in terra.

Cùm impij punientur, & iustus lætabitur; tunc dicet homo, id est, tũc homines, qui ista videbunt dicent, si iustitia fructum aliquem adfert, vt verè adfert, illa maximus est fructus, quòd Deus summus omnium Iudex non sinit peccatores impunitos, neq; iustos irremuneratos; sed retractat omnia iniusta iudicia, & iudicat eos, id est, tàm malos, quã bonos, tribuens iustis debita præmia pro omnibus bonis operibus, quæ fecerunt, & pro omnĩbus malis, quæ pertulerunt: & impijs debita spplicia, pro omnibus malis, quæ fecerunt, & pro omnibus delicijs, in quibus lasciuierunt. Et sic impletur illud, Apoc. 18. Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit; tantũ date illi tormentum, & luctum. Iudicium autem hoc dicitur fieri in terra; quia fit pro his actionib. quæ factæ sũt in terra; & quia sæpè inchoatur in hac vita, licet perficiendum sit in altera; denique quia vltimum et iudicium fiet de hominibus, qui adhuc erunt in terra, & inde transituri erunt, vel ad cœlum, vel ad gehennam. Vnde dicitur Deus iudicaturus orbem terrarum in æquitate. In hebræo Codice non habetur conditionalis, si, cùm dicitur, si est fructus iusto; sed, verè est fructus iusto, verè est Deus iudicans eos in terra. Illud igitur, si, quod ex græco transijt in Codices latinos, non est conditio, vel particula dubitationem significans: sed explicanda est, vt nos paulò ante explicuimus, si est aliquis fructus iusto, vt sine vllo dubio est, ille est, quòd Deus iudicabit accuratissimè omnia opera bona, & mala, & non sinet iustos in perpetuum opprimi ab impijs, sed impijs condemnatis iustos coronabit. Quæ certè magna est consolatio iustorum afflictorum, qui ex fide viuũt, & expectant beatam spem, & aduentum magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, cui sit laus, & gloria in secula.

PSALMVS LVIII.

Titulus, & Argumentum.

Ne disperdas, Dauid in tituli inscriptionem, quando misit Saul, & custodiuit domum eius, vt eum interficeret.

EX hoc titulo colligitur occasio scribendi Psalmum præsentem. Scribitur enim lib. 1. Reg. cap. 19. Missos fuisse satellites à Saule, qui custodirent domũ Dauid, ne forte noctu effugeret, vt eum mane facto interficerent: sed Dauidẽ coniugis suæ consilio & auxilio per fenestram noctu demissũ aufugisse. Scribit igitur in hoc Psalmo Dauid orationem, quam imminente tã ingenti periculo fudit ad Deũ: & simul prædicit, vt solet, perditionem inimicorum suorum. Sanctus Augustinus, & Theodoretus volunt, Dauidem figurã

Christi fuisse: Christus enim in sepulchro, quasi in domo, custodiebatur à satellitibus, vt impediretur eius resurrectio; & proinde etiam prædicatio Apostolorum, & ædificatio Ecclesiæ, quæ corpus est Christi. Sed Christus resurrexit non aperto sepulchro, relictis sindonibus, & Dauid euasit relictis in lecto pellibus caprinis. Potest etiã totus Psalmus cõmodè explicari generatim de impijs persequentibus iustos, & impiorum exitio, ac iustorum liberatione. Solet enim Dauid occasione afflictionum suarum concionari in vniuersum de afflictionibus, & consolatione iustorum, & malitia, ac supplicijs iniquorum. Quæ ẽt causa est, cur Ecclesia frequentet assiduè Psalmum; quod non tam accuratè faceret, si de solo Dauide plerique Psalmi intelligendi essent.

Explicatio Psalmi 53.

I. ERipe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me.

Vox est Dauidis in propria domo, quasi in carcere detenti, obsidentibus eum satellitibus Saulis: vox itẽ est Christi in sepulchro iacentis, custodib. adhibitis: vox denique est cuiuscunque iusti in mortis periculo constituti.

II. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salua me.

Hæc est explicatio versiculi superioris: quos enim dixit ibi inimicos suos, hic dicit operantes iniquitatem: iusti enim non alios habent inimicos, nisi iniquos; neque alia est causa inimicitiæ, ipsorum, nisi quia illi iniqui sunt, isti iusti. & quos ibi dixit, insurgentes in se, hic dicit viros sanguinum, id est, viros homicidas, & qui insurgunt in proximum, vt eius sanguinem fundant.

Quia ecce cœperunt animam meam irruerunt in me fortes. III.

Reddit rationẽ, cur dixerit, salua me, vel eripe me: quia videlicet in maximo discrimine vitæ amittendæ versabatur. Erat enim quasi fera intra rete cõclusa, & comprehensa, & iam iam interficienda: quod explicat clarius vox græca ἐθήρευσαν, id est, venati sunt animã meã, quod etiam satis cõgruit cum voce hebraica, quã sanctus Hieronymus vertit insidiati sunt animæ meæ. Ergo illud, qđ in nostra editione legimus, cœperũt animam meam, non significat, acceperunt vitã meam, meq. occiderunt; sed comprehẽderunt me siue captiuum me cœperunt. Et irruerunt in me fortes, id est, Viri potentes, qualis erat Rex Saul, Abner Dux militiæ, & similes, in me impetũ fecerũt: quod dicit, vt ostẽdat persecutionẽ suã non esse paucorum satellitum à quibus tũc obsidebatur, sed Regis potẽtissimi, qui alios, & alios satellites, ac milites ad eum occidendũ mittere poterat.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine: sine iniquitate cucurri, & direxi IIII.

Si ad personam Dauidis hæc referãtur, non significãt, nullum fuisse in Dauide peccatum absolutè, sed non fuisse peccatum aduersus Regem, vt æmuli eius calumniabantur. At si referantur ad Christum, absolutè verissima sunt: Christus enim peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Ait igitur, Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine, id est, irruerunt in me fortes, & tamen, nulla est iniquitas, nulla iniustitia, neque peccatum aliud aduersus eos à me patratum, vt causam persequendi me habeant. Ego enim sine iniquitate cucurri, id est, cursum vitæ hucusque peregi sine vlla ipsorum offensione. Et direxi, id est, rectum cursum institui, non declinaui ad dexterã ad aucupandos fauores potentiorum;

neque ad finistram, vt oprimerẽ pauperes, & humiles. In hebræo habetur in tertia persona: cucurrerunt, & direxerunt, id est, inimici mei cucurrerunt aduersum me, & direxerunt acies suas, vt me occiderent. Sed Septuaginta Interpretes aliter legerunt verba hebraica, & facilis fuit mutatio, cùm prima persona, & tertia non differant, nisi in vltima terminatione. Sed res nõ est magni momenti.

V. **Exurge in occursum meum, & vide: & tu Domine Deus virtutum, Deus Israel.**

VI. **Intende ad visitandas omnes gentes; non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem.**

Dixerat, cucurri, & direxi: qui autem dirigit cursum suum, sine dubio ad Deũ currit, ad quem omnia bona, vt ad finẽ vltimum diriguntur. Ait igitur, Ego benè operando ad te cursum meum direxi: tu igitur vicissim me protegendo, mihi occurre, atque ad me cursum auxilij tui dirige, & vide de proximo periculũ meum, considera afflictionẽ mea: neq. potes excusare impotentiam, vel ignorantiam; nam Dominus, & Deus virtutũ es; atque vt Dominus, omnia potes, vt Deus, omnia vides, vt Deus virtutũ, id est, exercituum, non solùm per te, sed etiam per Angelos, & quaslibet alias creaturas me iuuare potes; quia tibi omnia militant: denique tu es Deus Israel, proinde Israelitas, vt proprius eorum Deus ex fœdere cũ patribus nostris inito, protegere debes. Intende ad visitandas omnes gentes, id est, adueniat aliquando dies vniuersalis Iudicij tui, & tunc non miserearis omnium operantium iniquitatem, id est, nullius operantis iniquitatem miserearis; sed omnes pro meritis punias. Hæc videntur accipienda prophetic̃è potius, quàm per modum imprecantis, vt sensus sit, Veniet aliquando magna illa visitatio omnium gentium, in qua reddent omnes Deo summo Iudici rationem factorũ suorum; & tũc Deus nullius impij miserebitur, sed omnes malos malè perdet. Atque ex hac explicatione cessat quæstio, quã S. Augustinus mouet, quo modo verum sit, quod hic dicitur, non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem: cùm constet, Deum misertum esse ipsius Dauidis operantis iniquitatem adulterij, & homicidij; & S. Petri ipsum Christum negantis; & S. Pauli Ecclesiã persequentis. Cessat, inquam, ista quæstio, quoniam Deus miseretur operantium iniquitatem, non vt Iudex, sed vt Pater misericordiarum, dum operantes iniquitatem misericorditer conuertit ad pœnitentiam. Dauid autem hoc loco loquitur de Deo, vt Iudex est, qui reddet vnicuique secundùm opera sua, ac præsertim in vltimo Iudicio nullius impij, vel iniqui miserebitur.

VII. **Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes: & circuibunt ciuitatem.**

Pergit explicare miseram conditionẽ iniquorum in nouissimo die. Ipsi.n. conuertentur ad vesperam, id est, finito die, in quo fructuosè conuerti licebat, nimisq. sero sapere incipient, & pœnitentiam agere nihil eis profuturam. de quibus dicitur Sap. 5. Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Et famem patientur, vt canes, famem vtique iustitiæ, quam esurire nescierunt quando tempus erat: vel famẽ qualiscunque consolationis, & quietis; & circuibunt, vt canes famelici, ciuitatem Dei, id est, electorum cœtum: respicient enim ad omnes, si quo modo apud aliquem misericordiam inuenire possint, sed non inuenient. nemo enim Sanctorum in illa die miserebitur operantium iniquitatem. Erit autem hæc digna retributio, quoniam in hac vita viri iniqui conuersi sunt ad vesperam, id est, ad tenebras noctis, non ad lucem diei: & famem passi sunt, vt canes, id est, famelici fuerunt carnalium delectationum, quæ si comparentur ad spiritualia, cibi sunt corrupti, ac putridi, & ca-

canum proprij; & ideò circumierunt ciuitatem: nã extra ciuitates in fossis murorum proijci solent cadauera equorũ, aliorumque animantium immundorũ, quæ non ab hominibus, sed a canibus deuorantur. Hunc locum alij exponunt de reuersione satellitum ad vesperam, vt noctu Dauidem in domo sua raperent, & instar canum vitam eius deuorarent. Alij de conuersione Iudæorum circa finem Mundi, iuxta illud Apostoli Rom. 11. Cæcitas ex parte cecidit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Alij de conuersione eorundem Iudæorum ad vesperam, id est, post mortem Christi, qui famem passi sunt, sicut canes, id est, sicut gentiles, & simul saturati sunt ad prædicationem Apostolorum, & tùm ipsi quoque circumierunt ciuitatem docendo, & prædicando; quæ est expositio S. Augustini. Alij de reuersione Iudæorum in Palæstinam post euersionem ciuitatis suæ Hierusalem, qui famem patiebantur pristinæ fœlicitatis, & cerimoniarum legalium, & circuibant euersam ciuitatem, si quò modo eam reædificare possent. Nos Lectori iudicium relinquimus.

VIII. Ecce loquentur in ore suo. & gladius in labijs eorum. quoniam quis audiuit?

Reuertitur ad malitiam iniquorum: vicissim enim loquitur Propheta nunc de culpa, nunc de pœna impiorum. Ecce, inquit, qui me quærunt ad necem, loquentur in ore suo, id est, submissa voce inter se loquentur, vt vix ex ore sonus egrediatur. Et gladius in labijs eorum, id est, & verba ipsorum quasi gladius erunt, quoniam de nece inter se consultabunt. Securè autem inter se loquentur, quoniam dicent, quis audiuit? id est, nemo audiuit, secretus erit sermo.

IX. Et tu Domine deridebis eos, ad nihilum deduces omnes gentes.

Illi putant se non audiri, quando inter se secretò consultant, & putant se magna facturos: sed tu Domine, cui nihil est occultum, deridebis eos, tamquam vanos, qui nosti eorum consilia, & impedire conatus ipsorum nullo negocio potes; nec solùm inimicos meos deridebis, sed etiam si omnes gentes cũ illis coniungerentur, eas quoque contemneres, & nihili faceres. Vbi illud, Ad nihilum deduces, in hebræo est subsannabis, vt sit ferè idem cum, deridebis. In græco est, pro nihilo duces, quod in idem recidit. Itaque vt nostra latina editio cum textibus originalibus conueniat, sic explicandum est illud, Ad nihilum deduces, id est, pro nihilo habebis, siue ad nihilum deduces in mente tua, quia tamquam nihilum existimabis. Clariùs id habetur in Psalm. 14. vbi dicitur, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. vbi illud, in conspectu eius, demonstrat, deduci ad nihilum, nõ esse extingui penitùs, ac deleri, sed pro nihilo reputari. Quomodo dicitur Isaiæ 40. Omnes gentes quasi non sint, sic sũt coram eo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei.

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia eius præueniet me. X.

Quia meminit omnipotentiæ Dei, coram quo oẽs gentes pro nihilo reputantur; humiliat se sub potẽti manu Dei, vt gratiã mereatur. Fortitudinẽ, inquit, meam ad te custodiã, id est, ego robur meũ non ex me habeo, sed a te accepi, ideò non in meis viribus est illud conseruare sed ad te, id est, apud te custodiã: tu qui dedisti, cõseruabis: quia susceptor meus es, Deus meus; id est, nõ sine causa confido in protectione tua, quia tu Deus suscepisti me protegendũ ab infãtia meá, quia tu es propriè Deus meus, quẽ solũ colo. Misericordia eius præueniet me, id est, non frustra hæc loquor, quia misericordia Dei præuenit me olim, & (vt confido) semper præueniet, vt nõ sinat

me

me opprimi ab hostibus meis. Hæc iustissimè Dauid dicit, qui in pueritia præuētus fuit gratia Dei, & robur diuinitùs accepit, vt vrsum, & leonē, ac deinde Goliath gigantem armatum ipse inermis occideret, & in Regnū item adhuc puer a Samuele unctus fuit. Quod si hæc referantur ad Christum, multò magis verificantur, cùm ipse non a pueritia, aut infantia, sed a conceptione vnctus fuerit Spū scto, & virtute, vt loquitur S. Petrus Apost. Act. 10. In hebræo legitur, Dei misericordia eius præueniet me. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt, elohe, sed eloha, Deus meus. Itaq;
אלהי Rabini non rectè puncta collocauerūt.
אלהי

XII. Deus ostēdet mihi super inimicos meos, ne perdas eos, ne quādo obliuiscantur populi mei.

Disperge illos in virtute tua: & depone eos protector meus Domine.

Reuertitur Propheta ad inimicos suos ac prædicit pœnam ipsorum: sed hæc omnia magis loquitur in persona Christi, quàm in persona propria. Deus, inquit, ostēdet mihi super inimicos meos, id est, demonstrabit mihi supplicium, quod patientur inimici mei. quasi dicat, iam reuelauit mihi Deus quid euētu rum sit inimicis meis, sed etiam re ipsa ostendet euentum, & tunc videbo supplicium, quod iustissimè patientur. Ego autem precor Deum, vt nō occidat eos, id est, non omninò extinguat gentem Iudaicam: nequando homines obliuiscātur populi mei. vult enim Christus agnosci populum suum, vnde originem secūdùm carnem ducit. Rogo igitur, inquit, vt Deus in virtute sua, in potentia sua, cui nemo resistere potest, dispergat illos per orbem terrarum, & deponat eos de altitudine gloriæ, in qua positi erāt, cùm essent populus Dei peculiaris, & Regnum ac Sacerdotium obtinerent. Quæ omnia in Iudæis videmus ad literā adimpleta. In græcis codicibus habetur, ne quando obliuiscantur legis tuæ: & sic legunt Hilarius, & Augustinus, Euthymius, & alij. Sed nostra lectio concordat cum hebraico codice; & credibile est sic etiam vertisse Septuaginta Interpretes, sed græcum textum postea fuisse mutatum: testatur enim S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam, in Septuaginta Interpretibus haberi populi mei, vt habetur in hebræo.

Delictum oris eorum, sermonē labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua. XIII.

Explicat causam dispersionis Iudæorum, quasi dicat, hæc illis eueniant, propter delictum oris eorum, id est, propter sermonem labiorum ipsorum, quo dixerunt, non habemus Regem, nisi Cæsarem; &, Sanguis eius super nos, & super liberos nostros: Deus enim iustè illis tribuit, quod sibi imprecati sunt, iuxta illud Dan. 9. Et non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et comprehendantur in superbia sua, id est, captiui fiāt a Romanis, & humilientur, ac deijciantur ob superbiam suam, qua gloriabantur se filios esse Abrahæ, & liberos, & nemini vsquam seruiuisse, vt perspicuum est ex cap. 8. Ioannis. Verè enim propter superbiam, & contumaciam suam Romanorum indignationem in se prouocauerunt, vt patet ex libris Iosephi de bello Iudaico. Sed illa occasio fuit exitij: vera autem causa fuit superbia, qua Dei filium contempserunt.

Et de execratione, & mendacio annunciabuntur in cōsummatione in ira consummationis, & non erunt. XIIII.

Per execrationem, & mendacium intelligo verba illa supra dicta, Sanguis eius super nos: &, Non habemus Regem nisi Cæsarem. illud enim, Sanguis eius super nos, fuit horrenda execratio, qua sibi imprecati sunt Iudæi pœnam debitā immanissimi omnium scelerum. Illud autem, Non habemus Regem, nisi Cæsarē, men-

mendacium,& simulatio fuit:constat.n. illos noluisse dare Cæsari censum,& iactasse se liberos, & nemini vnquam seruisse, cùm tamé hoc ipsum esset insigne mendacium: seruierunt enim Pharaoni in Aegypto, Nabuchodonosor in Babylonia, Philisthæis in terra promissionis, & tunc cùm hæc dicerent, Romanis manifestissimè seruiebant. Prædicit ergo Propheta, quòd de hac execratione, & mendacio,id est,propter hæc delicta oris ipsorum,propter eam horrendā execrationem, & tàm superba mendacia, annunciabuntur in consummationē, id est,diuulgabuntur, & infames erūt toto orbe terrarum, quando euersa ciuitate consummaretur, ac destrueretur omnis potentia,omnis gloria,omnis status Reipublicæ Iudæorum.In ira consummationis,hoc est,in illa consummatione, quæ non casu accidet, sed ab ira, & indignatione Dei proueniet, & ideò erit perfecta, & absoluta consummatio, vt nunquam deinceps Iudæi Regnum, & ciuitatem Regiam sint habituri: ideò additur,& non erunt,id est,& sic peracta cōsummatione, non amplius subsistent Iudæi, id est, non erunt populus, nec Regnum,sed dispersio,& dissipatio miserabilis, vt hodie cernimus oculis nostris. In codice hebraico legitur, De execratione, & mendacio annunciabunt: sed verba hebraica facilè mutant significationes:propterea Septuaginta Interpretes,qui peritissimi erāt hebraicæ linguæ verbum actiuum in passiua significatione interpretati sunt.In eodem codice legitur, Consume in ira consume, vt non subsistant. Verùm Septuaginta Interpretes,vel acceperunt vocem,calle,pro nomine,non pro verbo, id est,pro consummatione, non pro imperatiuo, cōsume; vel certè sensum expresserunt,non verbum verbo reddiderunt. כלה

XV. **Et sciant,quia Deus dominabitur Iacob,& finium terræ.**

Et cùm fuerint dispersi Iudæi per omnes terras;tunc sciēt,& apertè videbūt, Deum verùm,non solùm Dominum esse Iacob,id est,populi Israelitici,sed etiam finium terræ,id est,omnium gentium vsque ad vltimos fines terræ. Antea siquidē notus erat in Iudæa Deus,& in Israel magnum nomen eius;& dicebatur,Effūde irā tuam in gentes,quæ te non nouerunt, & in Regna, quæ nomen tuum nō inuocauerunt: sed post euersionem Hierosolymæ, Euangelio Christi per orbē terrarum prædicato,dispersi Iudæi viderunt vbiq; Deum verum coli,Idola confringi,Psalmos Dauidicos cani:ita didicerunt, Deum non solùm Iudæorū Deū esse,sed etiam gentium.

Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes: & circuibunt ciuitatem. XVI.

Sed nūquā apertiùs scient,Deū dominari Iacob,& finium terræ, quàm in nouissimo die,quando stabimus omnes ante tribunal Christi,& illi flectetur oē genu:tunc conuertentur ad pœnitentiam, sed ad vesperam,finito tempore misericordiæ;& famem patientur vt canes,& circuibūt ciuitatem electorum, vt cibū consolationis inueniant.

Ipsi dispergentur ad manducādum: si verò non fuerint saturati, & murmurabunt. XVII.

Iidē Iudæi dispergētur ad māducādū recurrendo ad Patriarchas suos, & Prophetas,atq; ad eos clamādo vt canes famelici;& qa nihil cōsolationis accipiēt, neq; ab illis pro filijs agnoscētur, murmurare incipiēt, & queri de infelicitate sua. Quod si hæc nostra explicatio non probetur,iam indicauimus alias multas, dum versiculū septimum explicaremus.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exultabo mane misericordiam tuam. XVIII.

Hactenus de impijs persecutoribus; nunc Dauid siue in persona propria, siue potiùs

potiùs in persona Christi, & Ecclesiæ, quæ corpus eius est, explicat lætitiã, & exultationem suam, necnon laudẽ Dei, & actionem gratiarum. Ego autem, inquit, cantabo fortitudinem tuam, id est, miseri illi latrabunt, & murmurabũt; ego aũt è contrario cantabo, & laudabo fortitudinem tuam, id est, magnam potẽtiam tuam, quam ostendisti in debellatione, & perditione iniquorum. Et exultabo misericordiam tuã, id est, exultans laudabo misericordiam, quam ostẽdisti in liberatione, & glorificatione iustorum: id autem faciam summo mane, id est, primo quoque tempore, ante omnia alia negocia; vel mane, id est, inchoante die sempiternæ fœlicitatis, transacta iã nocte terribilis Iudicij vniuersalis. Pro, exultabo, multi Latini Codices habent, exaltabo: sed lectio nostra concordat cum textu hebraico, & græco; & sic legunt Patres.

XIX. Quia factus es susceptor meus & refugium meum in die tribulationis meæ.

Declarat effectum misericordiæ, quã exultando decantaturum se promittit: quòd videlicet Deus susceptor eius fuerit, idest, protegendum susceperit, & refugium illi præstiterit in omni tribulatione sua.

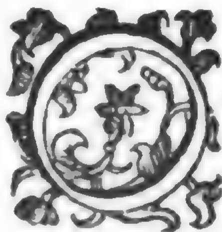
XX. Adiutor meus tibi psallã, quia Deus susceptor meus es Deus meus misericordia mea.

Idem alijs verbis repetit, vt affectum suum, & gratum animum erga tantũ benefactorem ostendat. Illud, Adiutor meus, in hebræo est, fortitudo mea, ex quo intelligimus, significari adiutorẽ robustum, & potentissimum: proinde laudatur ea voce potentia Dei. Per illud autẽ, Susceptor meus, laudatur bonitas Dei, quæ sub alas suas protegendos suscipit electos. Per illud, Deus meus, significatur summũ bonum nostrum, ac finis vltimus omnium desideriorũ. quamuis aũt in hebræo sit, Deus misericordiæ meæ: tamen rectè Septuaginta, & latinus Interpres verterunt, Deus meus, misericordia mea, quia vox hebræa vna, & eadem si legatur, Elohe, significat Deus, si legatur, Elohai, significat, Deus meus: & sic אֱלֹהֵי
legerunt Septuaginta, & hæc est vera lectio, quicquid Rabini dicant. Denique il אֱלֹהַי
lud, Misericordia mea, significat in compendio omnia beneficia Dei, quibus ad ipsum Deum, id est, ad summum bonum peruenimus: rectè.n. obseruat S. Augustinus, multo ampliùs esse misericordia mea, quàm sal[9] mea, vita mea, spes mea, & similia. Misericordia.n. fecit, vt essemus, vt viueremus, vt liberaremur a malo, vt proficeremus in bono: misericordia Dei prædestinati sumus, vocati sumus, iustificati sumus, glorificati tandẽ erimus: nam etiam si glorificatio ex meritis detur, tamen ipsa merita nostra, dona sunt Dei, quia sine gratia præcedente nulla essent. Meritò igitur idem Propheta in psalm. 102. dicit, Qui coronat te in misericordia, & miserationibus.

PSALMVS LIX.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro his, qui immutabuntur. In tituli inscriptionem ipsi Dauidi in doctrinam, cùm succendit Mesopotamiam Syriæ, & Sobal, & conuertit Ioab, & percussit Idumæam in valle Salinarũ duodecim millia.

Ccasio scribendi psalmi præsentis fuit ea victoria, quæ narratur in Titulo, & fusius lib. 2. Reg. ca. 8. & 10. & 1. Paralip. 18. Occasione, inquam, huius victoriæ canit Propheta præteritas afflictiones suas, & totiùs populi, & præsentem, ac futuram fœlicitatem. Quæ omnia possunt etiam applicari Ecclesiæ, quæ

quæ post multas persecutiones mirum in modum dilatari, & crescere cœpit, vt etiam Imperatores, & Reges, eorumque Imperia, & Regna sceptro suo subijceret. Non legitur quidem in libris Regum, quod Dauid succenderit Mesopotamiam, & Sobal, sed tantùm quod cœperit: cœterum non omnia scripta sunt in libris Regum, neque pugnat hic titulus cum ea historia, cùm vtrunque fieri potuerit. Videtur etiam hic titulus dissentire ab historia, quòd hic dicantur cæsa a Ioab duodecim millia Idumæorum: in lib. autem 1. Paralip. 18. dicátur cæsi Idumæi ab Abisai fratre Ioab, ad decem & octo millia. Sed non est necesse vt de eadem cæde intelligamus titulum huius Psalmi, & locum Paralip. Potest enim fieri, vt & Ioab interfecerit duodecim millia, & Abisai alio tempore decé & octo millia.

Explicatio Psalmi 59.

I. DEus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis.

Incipit narrare præteritas afflictiones populi Israelitici, Deus, inquit, repulisti nos a paterna cura, & protectione, & destruxisti nos, permittens nos destrui, opprimi, & vexari a Philisthæis, Idumæis, Moabitis, alijsque populis inimicis nostris. Iratus es, & misertus es nobis, id est, iratus es nobis ob peccata, quibus te ad iracundiam prouocauimus, & ideò tradidisti nos in manus hostium nostrorum: sed tamen paulo post misertus es nobis, dum nos per gratiam tuam ad pœnitentiam reuocasti, & post pœnitentiam a captiuitate, & persecutione liberasti. Hæc verissima esse intelliget, qui leget librum Iudicum, & librum primum Regum: Vicissim enim Iudæi nunc ob peccata tradebantur in manus hostium, nunc ob pœnitentiam liberabantur. Eadem contigerunt Ecclesiæ Christi: persecutionum enim causa tribuitur peccatis Christianorum a S. Cypriano in serm. de lapsis, ab Eusebio lib. 8. hist. Ecclesiasticæ, a Victore Africano lib. 1. de persecutione Vandalica, & ab alijs. Tanta autem erat interdum vis persecutionis, vt Ecclesia verissimè dicere posset, Deus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis. Istud autem, misertus es nobis, potissimùm tribui debet fortitudini Sanctorum Martyrum. quamuis enim Deus iratus peccatis Christianorũ persecutiones permitteret: tamen valdè miserebatur Ecclesiæ, dum insigni dono fortitudinis armaret plurimos Christianorum; vt maior esset Ecclesiæ gloria ob coronas innumerabilium Martyrum, quàm depressio & vastatio ob rapinas bonorum, & ruinas ædificiorum sacrorum.

Commouisti terram, & conturbasti eam, sana contritiones eius, quia commota est. II.

Explicat magnitudinem persecutionis. Cõmouisti, inquit, terram, id est, nõ vnum, aut alterum populum, non vnã, aut duas ciuitates, sed orbem terræ commouisti. Et quidem si respiciamus persecutiones Iudaicas, sensus erit, Cõmouisti totam terrã promissionis; si verò cogitemus persecutiones Christianas, quæ sæpè vniuersales erant, sensus erit, Commouisti terrã vniuersam, id est, Ecclesiã toto orbe diffusam: & conturbasti eam, id est, dirupisti (id. n. propriè sonat vox hebraica, pazam) siue scidisti, aut vulnerasti eam, multis Ecclesiæ membris amputatis, ac per hoc valdè conturbasti eã. פצם
Magna. n. turbatio erat in Ecclesia, quãdo membra principalia, Episcopi, & Doctores trucidabantur. Sana contritiones eius, quia commota est, id est, tu Deus, qui non vt hostis, sed vt Medicus Ecclesiam ferro, aut igne vexasti, sana etiam scissiones, & vulnera eius; quoniam bona commotione mota est, admonita videlicet hoc flagello, conuersa est ad pœnitentiam, & ad currendam deinceps viam mandatorum tuorum, quæ diuturna prosperitate languere, ac in via subsistere cœperat.

Osten-

III. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis.

Persistit in eadem narratione, ac dicit Ostēdisti populo tuo dura, id est, fecisti, vt populus tuus videret, & experiretur duras persecutiones, & afflictiones. Potasti nos vino compunctionis, id est, occasione huius flagelli, fecisti, vt rediremus ad cor, & biberemus calicem amarū, sed salubrem sanctæ compūctionis. In verbo, ostendisti, insinuatur benignitas Dei, qui tribulationes nobis, non tā immittit, quam ostendit, vt terreat, non vt noceat: vnde multò sunt minores, q̄ carnalibus videantur: ideò dicit Apost. 2. Cor. 4. Momentaneum hoc, & leue tribulationis nostræ, &c. In verbo autem, potasti nos, insinuatur eadem benignitas Dei, qui donum saluberrimum pœnitentiæ, non ostendit, sed intra nos, atq. adeò in imū cordis infundit: quomodo vinum epotum ad viscera calefacienda descendit. Non desunt, qui legant, vinū soporis, & sic in hebræo haberi contendant. Sed vox hebraica, targhela, ambigua est, & sicut soporem secundùm aliquos significat, ita secundùm alios tremorem, vel fletum, vel, vt Septuaginta viri peritissimi transtulerunt, compunctionem. S. Augustinus legit, vino stimulationis, quod est idem, cum vino compunctionis, stimulus enim ad pungendū fieri solet.

תַּרְעֵלָה

IIII. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant a facie arcus.

Per illa omnia dura, (persecutiones videlicet, & afflictiones,) quibus in hoc mundo Iusti vexantur, Deus signum dat electis suis metuentibus eum, vt fugiāt a facie arcus, qui sagittas lethiferas iaculabitur in omnes impios tempore suo, id est, in nouissimo die: tribulationes. n., quibus nunc purgantur electi a venialibus maculis, signa sunt grauissimarum pœnarum, quas luent impij post hanc vitam. atque hoc est, quod scribit Apostolus Petrus in priore epistola cap. 4. Tempus est, vt incipiat iudicium a domo Dei si autem primùm a nobis, quis finis eorū qui non credunt Dei Euangelio? Et coapostolus eius Paulus 1. Cor. 11. Cùm iudicamur a Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Deus igitur dùm purgat electos, significat illis, vt a temporali sua tribulatione admoniti, intelligant, quæ supplicia maneāt impios; & ideò iustè, & piè viuentes fugiant a facie arcus diuini, qui extensus nunc manet; sed in die nouissimo cum tanto impetu laxabitur, vt impios in æternum perdat.

Vt liberentur dilecti tui saluū fac dextera tua, & exaudi me. V.

Concludit orationem suam, ac si diceret, Vt ergo liberentur dilecti tui a persecutionibus, & angustijs, in quibus tam diu versati sunt: saluum fac dextera tua me Regem populi, & exaudi me pro vniuerso populo deprecantem.

Deus locutus est in sancto suo: VI.
lætabor & partibor Sichimam, & conuallem tabernaculorum metibor.

Meus est Galaad & meus est VII.
Manasses: & Ephraim fortitudo capitis mei.

Iam incipit ostendere, exauditam fuisse orationem suam, & se victoriam obtinuisse de omnibus ferè hostibus suis, ac dilatasse vehementer imperium suum. Deus, inquit, locutus est in sancto suo, id est, Deus locutus est per me sanctum Prophetam suum, & apertè prædixit quæ futura erant, & iam magna ex parte completa sunt. In textu hebræo iuxta puncta Rabinorum legitur, Deus locutus est in sanctitate sua, siue in sanctuario suo. Sed eadem vox hebraica cum alijs punctis significat, in sancto suo; nam, codscio, est, in sanctitate sua,

קָדְשׁוֹ

&,

קדשו &, chedoscio, est in sancto suo, & sic legerunt Septuaginta Interpretes, & oẽs veteres, excepto S. Hieronymo, qui in versione ex hebræo legit cum Rabinis, in sanctuario suo: sed in Commentario legit, & interpretatur, in sancto suo, id est, in Christo, cuius typum Dauid gerebat. Erat autem notissima hæc prædictio toti populo: nam Abner Dux militiæ Saulis lib. 2. Reg. capit. 3. dicit populo, Dominus locutus est ad Dauid, dicens, In manu serui mei Dauid saluabo populum meum Israel de manu Philisthijm, & omnium inimicorum eius. Lætabor, & partibor Sichimam: post mentionem factam prophetiæ, incipit demonstrare, eam prophetiam magna ex parte esse adimpletam. Lætabor, inquit, tamquam victor Imperio acquisito, & mirificè dilatato: ac primùm partibor Sichimam, id est, Samariam, tamquam Dominus eius in partes suas diuidam, numerabo vrbes, oppida, pagos, constituam in eis iudices, & magistratus. Et conuallem tabernaculorum metibor, id est, & idem faciam in regione proxima, quæ dicitur conuallis tabernaculorum. Lege cap. 33. Gen. ibi enim dicitur regio illa appellata Sochot, id est, tabernacula, quia ibi primùm Iacob fixit tabernacula, & emit partem agri in terra Sichimorum. Notandum hoc loco est, Dauidem enumeraturum prouincias Regni sui, cœpisse a Sichima, quæ in Samaria est, & pro ipsa Samaria accipitur, & a valle tabernaculorum; quia ibi fuit initium possessionis Iacob, & filiorum eius in terra promissionis. Notandum etiam, Dauidem non meminisse hoc loco nisi Sichimæ, Sochot, Galaad, Manasse, & Ephraim, quæ omnia pertinebant ad tribum Ioseph; quia illa erat omnium maxima, & ideò sub nomine eius intellexit prouincias omnium decem tribuũ, quæ pertinebant ad Regnum Israel. Seorsim postea meminit tribus Iuda, cum qua cõiungebatur tribus Beniamin, & dicebatur Regnum Iuda, post diuisionem factã sub Roboam. Addit igitur, Meus est Galaad, & meus est Manasses, id est mea est regio, quæ dicitur Galaad, a viro sic nominato, & mea est regio, quæ dicitur Manasses a Manasse filio Ioseph. Et Ephraim fortitudo capitis mei, id est, & mea est regio, quæ dicitur Ephraim, ab altero filio Ioseph; quæ quidem regio plena est virorum fortium, vt dici possit fortitudo capitis mei, id est, in qua consistit præcipuum robur, & defensio capitis mei, seu vitæ meæ, & Regni mei.

Iuda Rex meus: Moab olla spei meæ. VIII.

Post enumeratas prouincias decem tribuum sub nomine Manasse, & Ephraim: nunc addit tribum Iuda, cùm qua, vt dixi, coniungebantur tribus Beniamin. Iuda, inquit, Rex meus, id est, mea quoque est tota regio, quæ dicitur Iuda a Iuda filio Iacob, quæ tribus Iuda est tribus Regia: nam vt dixit idem Dauid lib. 1. Paralipom. cap. 28. Deus de Iuda elegit Principes: & ipse etiam Iacob moriens, & benedicens filijs, dixit de Iuda Gen. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de fœmore eius, &c. ad quam promissionem hoc loco Dauid alludens vsus est eadem voce hebraica, qua vsus fuerat Iacob. nam in hebræo est vtrobique vox, mechochec, pro qua hoc loco habemus, Rex, & in Genesi, Dux, significat autem propriè, mechochec, legislatorem. proprium enim Principis, siue Regis, siue Ducis est leges dare subiectis populis. מחקק Dicit igitur, Iuda Rex meus, id est, tribus Iuda, quæ principatum gerit in populo meo, vel ex qua prodierunt Principes, patres mei, & prodibunt principes filij mei. Post enumeratas prouincias Regni proprij, enumerat prouincias hostium debellatorum, quæ tributariæ factæ erant: ac primo loco ponit prouinciam Moabitarum, quæ dicebatur Moab a Moab filio Loth nepote Abraham. Moab, inquit olla spei meæ, id est, prouincia Moab mihi iam subiecta, est mihi instar ollæ plenæ carnibus, in cuius abundantia, & vbertate sperare possum. In hebræo legitur, Moab olla lotionis meæ; & sensum esse volunt, qui ita legunt, Moabitas coactos fuisse ab Israelitis victoribus seruire in humili mini-

ministerio seruiuisse Hebræis. Deinde, quamuis verbum, rachaz, quod hic habetur, significet lauare, tamen Septuaginta Interpretes non erant tàm imperiti, vt verterent olla spei meæ, si vox hebræa solam lotionem significaret. Itaque credibile est, aut Septuaginta Interpretes aliquid aliud legisse, aut eam vocem significare non solùm lotionem sed etiam spem, ac fiduciam, quemadmodum apud Chaldæos significat.

רחץ

IX. In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt.

Pergit referre quas aliàs prouincias hostium debellauerit, aut debellare cupiat. In Idumæam, inquit, extendam calceamentum meum. Idumæa est regio, quam possidebant, qui ab Esau fratre Iacob ortum ducebant. Et quamuis cùm hic Psalmus scriberetur, iam obtinuisset Dauid vnam victoriam aduersus Idumæos, & occidisset ex ipsis duodecim millia, vt dicitur in titulo Psalmi: tamen nondum totam Idumæam sibi subiecerat: quod postea factum est, vt patet ex illis verbis. 2. Regum 8. Et facta est vniuersa Idumæa seruiens Dauid. Ait igitur, In Idumæam extendam calceamentum meum, id est, pergam ad debellandam, & pedibus conculcandam Idumæam. Mihi alienigenæ subditi sunt, hoc est, iam enim Philisthæos, qui alienigenæ sunt, debellaui. Philisthæi dicuntur alienigenæ, quia nullam affinitatem habebant cum Israelitis. Idumæi enim, Ammonitæ, & Moabitæ, quamuis non essent filij Iacob, tamen erant affinitate aliqua illis coniuncti. siquidem Idumæi descendebant ab Esau, siue Edom, qui erat frater Iacob: Ammonitæ, & Moabitæ descendebant a Loth nepote Abrahami. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, Alienigenæ mihi confœderati sunt: & nostra vulgata editio in Psalmo 107. vbi repetuntur hi versiculi, sic habet, Alienigenæ mihi amici facti sunt. Vox hebraica ambigua est, potest enim deduci a verbo, ragag, quod significat subijcere, & conterere, & hanc significationem sequuti Septuaginta dixerunt, Mihi subditi sunt. Potest etiam deduci a verbo, raha, quod significat pascere, & societatem, atque amicitiam contrahere: & hanc significationē amplexus est S. Hieronymus, & noster Interpres in Psalmo 107. qui dixerunt, confœderati sunt, vel amici facti sunt: sed vterq. sensus est verus. Siquidē Philisthæi deuicti bello, & tributarij effecti, ac per hoc subditi ad fœdus & amicitiam admissi sunt.

רעע התרעע

Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsque in Idumæam. X.

Quoniam hæc sola gens restabat omnino subijcienda, quæ habitabat in locis munitissimis, ideò Dauid nunc dicit, Quis deducet me in ciuitatem munitā? id est, quo Duce, quo auxiliante ingredi potero victor in Regiam Idumææ, quæ est ciuitas valdè munita? De munitione Regis Idumæorum scribit Abdias Propheta, Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum, qui dicis in corde tuo quis detrahet me in terram? si exaltatus fueris vt Aquila, & si inter sydera posueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus. Declarat autem Dauid de qua ciuitate munita loquatur, cùm addit, Quis deducet me vsque in Idumæam? id est, quis faciet, vt capiam Idumæam, & in eam victor ingrediar? Hæc omnia ad Christum & Ecclesiam mirificè accommodantur: nam Regnum Iuda est ipsa Ecclesia fidelium. Sichimitæ, siue Samaritani significant hæreticos, qui magno cum labore, sed tandem aliquando vincentur, & subijcientur omnes. Ephraim, & Manasse significant schismaticos, siquidem Hieroboam separauit eos a Hierosolyma, & templo Domini, & erexit aliud altare: & isti quoque tempore suo subijcientur. Moabitæ, & Philisthæi significant Gentiles, qui & ipsi ab Ecclesia superabuntur. Denique Idumæi significant Iudæos, qui in Christum

stum credere noluerunt, qui omnium obstinantissimi in fine mundi conuertétur ad Christum. Quamuis enim Iudæi recentiores, nos Christianos, Idumæos vocent se autem Israelitas: tamen Apostolus ad Roma. 9. satis apertè declarauit, carnales Israelitas secundum spiritum Idumæos esse, non Israelitas: Christianos autem secundùm spiritum veros esse Israelitas: de qua re vide sanctum Augustinum in epist. 197. quæ est ad Asellicum, aliàs 200.

XI. Nonne tu Deus qui repulisti nos? & non egredieris Deus in virtutibus nostris.

Respondet interrogationi per aliam interrogationem, quasi dicat, non est aliùs, qui me introducere possit in ciuitatem munitissimã Idumææ, nisi tu Deus, qui repulisti nos, & non egredieris ad bellum confisus in virtutibus, id est, in exercitibus nostris: sicut enim te repellente, & deserente vincebamur, ita te solo præsente, & adiuuante vincere poterimus non confidentes in viribus exercituum nostrorum, sed in tua soliùs omni potentissima virtute.

XII. Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.

Ergo, inquit, tu qui solus potes, & in quo solo confidimus, dã nobis auxiliũ, quo de omni tribulatione, & angustia liberemur, quia vana est salus, quæ ab hominibus expectari potest.

XIII. In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

In Dei auxilio confisi faciemus virtutem, id est, fortiter agemus: & ipse erit, qui vt principalis auctor per instrumenta manuum nostrarum profligabit omnes inimicos, qui nos tribulant. Nomine virtutis in versu vndecimo intelleximus exercitum, in hoc autem versiculo intelligimus fortitudinem, quia verba hebraica diuersa sunt, & illud exercitũ, hoc fortitudinem significat. Quod si in bello corporali verum est in solo Deo confidendum esse, tamquam in auctore præcipuo; multò magis id verum est de bello spirituali, quo Ecclesia pugnat aduersus hæreticos, schismaticos, Ethnicos, & Iudæos: & contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.

PSALMVS LX.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem, in hymnis Dauid.

ARgumẽtum huius Psalmi ex sententia recentiorum quorundam est oratio Dauidis in exilio positi. Ex sententia Theodoreti, & Euthymij est oratio populi apud Babylonem captiui. Sed ex sententia Sanctorum Hilarij, Hieronymi, & Augustini, quos nos sequimur, est oratio hominis iusti, siue Ecclesiæ Christianæ in peregrinatione inter tentationes varias laborantis, & ad patriam cœlestem, & quietem perpetuam suspirantis.

Explicatio Psalmi 60.

EXaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ. I.

Præfatio breuissima hæc est, quia vir iustus, siue populus Christianus petit audientiam a Deo, vt exaudiat deprecationem suam, & ab ea audita non auertatur, sed benignè potiùs eam consideret. Vox hebraica, rinna, significat clamorem, non simplicem deprecationem, רִנָּה proinde per deprecationem intelligere

debemus orationem magno affectu prolatam, & cum ingenti clamore cordis;& ideò meritò petit audiri,& attendi:oratio enim frigida, & solis labijs fusa non penetrat nubes, ne dum cœlum cœlorum.

II. A finibus terræ ad te clamaui dum anxiaretur cor meum: in petra exaltasti me.

Numquam fuit Dauid exul in finibus terræ,neque captiui ducti sunt vnquam filij Israel in fines terræ: quare vox hæc Ecclesiæ est, quæ occupauit orbé terræ vsque ad vltimos terminos eius, iuxta illud Psal.2. Postula a me,& dabo tibi gétes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ait igitur, Ego ꝑpagata vsque ad fines terræ,ex ipsis finibus terræ, id est, ex toto orbe simul per voces membrorum meorum ad te clamaui, vbi per verbum,clamaui,declarauit vocem illam, deprecationem, nihil esse aliud,nisi ingentem clamorem. Potest etiam per fines terræ,intelligi distátia maxima ab eo, qui clamat, ad eum cui clamatur. Deus enim cui clamatur est in finibus cœli, id est, in summo cœlo; is verò qui clamat est in finibus terræ,id est,in ima terra, vt hæc sit ratio táti clamoris. Quomodo in Psal. 129. dicitur, De profundis clamaui ad te Domine.Magna enim voce clamare debet,qui in imo positus exaudiri vult ab eo, qui sedet super Cherubim in altissimo cœlo,id est,qui intelligens infinitam distantiam inter suum nihil, & diuinas perfectiones, tamen cùm ipso Deo colloqui in oratione præsumit. Dum anxiaretur cor meum,in petra exaltasti me.Reddit rationem, cur magna fiducia clamet ad Deum,quia videlicet,aliàs expertus est, auxilium diuinum sibi in tribulatione non defuisse. Dum aliàs,inquit, non raro anxiaretur cor meum, ob varias tentationes deprimentes me:tu clamantem exaudisti,& in petra exaltasti me,id est, in altissimo,& munitissimo loco collocasti:quem locum paulò post,turrim fortitudinis appellabit.Porrò petra ista sublimis Christus est,in quem quicunque per contemplationem exaltatur: & quanta ipse prior passus sit, & quem exitum passiones eius habuerint, diligenter recogitat, facilè vincit, & contemnit omnia. In hebræo habetur,in petra exaltabitur supra me. quæ verba nullum sensum faciunt;ideo credibile est,Septuaginta nó legisse,iarum mimmenni,exaltabitur supra me:sed iisdem literis,vna dempta,ieromeméni, exaltabit me,siue exaltauit me, vt habetur in Psalmo 26. nam futurum sæpè accipitur pro præterito. parú autem refert quod ad sensum attinet,siue dicatur, in petra exaltasti me, siue Deus in petra exaltauit me.

ירום ממני ירו ממני

Deduxisti me, quia factus es spes mea turris fortitudinis a facie inimici. III.

Declarat quod dixit, in petra exaltasti me. Deduxisti me,inquit,id est,Dux mihi fuisti,cùm fugerem ab hoste,tentationibus me impugnante. Quia factus es spes mea,id est,hoc fuit me deducere & Ducem mihi se præbere, implere me bona spe,quæ fecit,vt non caderem,sed magno animo omnia tolerarem.Itaque tu factus es spes mea,& turris fortissima a facie inimici mei: qui enim confidit in Deo,& recogitat, quid Christus ipse sit passus, & ad quantam gloriam resurgendo peruenerit, & ipsum esse caput nostrum,quem intuendo discimus, quid in terris agere, & pati; & quid in cœlo expectare,& desiderare debeamus: ille sine dubio turrim munitissimam ascendit, vbi non solum iacula hostium vitare,sed etiam in hostes tela iaculari poterit.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula, protegar in velamento alarum tuarum. IIII.

Docet, turrim illam fortissimam non esse cœlestem habitationem, sed peregrinantium tabernaculum: nam,& vox hebræa gur,& græca, παροικεῖν, quæ hic habentur, significant propriè, habitare גור

more

more peregrinorum. Ait igitur, Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula, id est in turri illa fortitudinis inhabitabo tamquam peregrinus in tabernaculo; atque interim protegar in velamento alarum tuarum, vt pullus sub alis Gallinæ, ne morsibus Miluorum pateam. Sanctus Hilarius exponit hanc habitationem tabernaculi de habitatione domus cœlestis, propter illud verbum, in secula. Sed S. Augustinus exponit de habitatione peregrinantium; cui fauét proprietates vocabulorum, & etiam metaphoræ, quibus Propheta vtitur; Turris, quæ defendit ab impetu hostium; tabernaculi, quod defendit a pluuijs, & sole; & velaméti alarum, quod defendit a morsibus Milui. Illud, in secula, significat hoc loco, assiduè, perpetuò, semper, vt sensus sit, ab hoc tabernaculo non recedam, quamdiu periculum tentationis erit: quod verbis proprijs dicere potuisset, in tua protectione semper confidam, quamdiu vixero in hac carne mortali; vel, vt S. Augustinus exponit, illud, in secula, significat, vsque ad finem seculi. Ecclesia enim, quæ hic loquitur, durabit vsque ad Mundi consummationem, in velamento alarum Dei; quamuis enim vndique ab hostibus impetatur, tamen portæ inferi non præualebunt aduersus eam, Matth. 16.

V. Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Ratio fiduciæ meæ est, quia tu Deus meus semper exaudisti, id est, semper exaudire consueuisti orationem meam. exaudisti autem orationem meã, quia inter filios tuos numerasti me, quibus hæreditatem iam dedisti, id est, firmiter promisisti: si enim Deus timentibus se filijs suis, hæreditatem æternam seruat, quo modo non defédet illos in via? quo modo non exaudiet eos de quacunque tribulatione clamantes ad se? quis enim Pater filios probos vnquam despexit, aut deseruit? Et si Deus pro nobis, quis contra nos? Itaque de hæreditate in cœlis, & de protectione in terris omninò securi, & certi sumus, si verè timuerimus eum.

Dies super dies Regis adijcies: annos eius vsque in diem generationis, & generationis. VI.

Quia Propheta meminit hæreditatis Sanctorum, quæ est vita æterna, declarat hanc hæreditatem toti Ecclesiæ promissam, inchoandam esse in capite: & ideo dicit, Dies super dies Regis adijcies id est, Christo Regi multiplicabis dies super dies sine vllo fine, & similiter annos eius multiplicabis vsque in diem generationis, & generationis, id est, vsque in diem æternitatis, qui dies, quamuis vnus sit, tamen æquiualet generationi, & generationi, seculo, & seculo; temporibus, & temporibus sine fine. Hac phrasi æternitatem significari, perspicuum est ex Psalmo 118. vbi dicitur, In æternum Domine, verbum tuum permanet in cœlo, in generatione, & generatiõnem veritas tua. Cui simile est quod dicitur in Psalmo 134. Domine nomen tuum in æternum, Domine memoriale tuum in generatione, & generationem. In quibus locis pro eodem accipitur, in æternum, & in generatione, & generatione. Ex his apertè colligitur, hunc Psalmum non conuenire Regi Dauid, sed soli Regi Christo. Dauid enim non vixit vltra septuaginta annos: neq; Regnum permansit in domo eius, nisi ad certum, ac definitum tempus. Itaque æternitas Regis, & Regni in scripturis sanctis prædicta, in Christo adimpletur: nam & Regni eius non erit finis, vt dicitur Luc. 1. & ipse resurgens a mortuis iã non moritur, mors illi vltra non dominabitur, Rom. 6.

Permanet in æternum in conspectu Dei, misericordiam, & veritatem eius quis requiret? VII.

Rex Ecclesiæ Christus permanet in

æternum in cõspectu Dei; ad hoc enim introiuit in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, Apostolo teste, ad Heb. 9 In hebræo est, sedebit, siue sedet in æternum in conspectu Dei; vt intelligamus, Christum permanere sedendo, vt decet Regem, non assistendo more Ministrorum. Misericordiam, & veritatẽ eius quis requiret? id est, misericordiam, quæ redemit genus humanum; & veritatem qua promissa seruauit, & seruat, quis inuestigabit? Sunt enim abyssus multa, ac vt Apostolus dicit ad Ephes. 3. Charitas Christi supereminet scientiæ, id est, maior est, quàm intelligi possit. Ita exponunt Theodoretus, & Euthymius. S. Hilarius, & S. Hieronymus hunc sensũ esse volunt, Misericordiam, & veritatẽ eius nemo requiret, quia præsto erit omnib. In hebræo habetur, Misericordiã, & veritatem para, seruabunt eum. Sed septuaginta vocem man, para, legerunt, mi, qs. & verbum, natsar, quod significat seruare, ipsi interpretari solent, scrutari, vt pspicuum ex Psal. 118. v. 2. & alibi sæpè. Itaq. dubium esse non debet, quin significet etiam quærere, inuestigare, scrutari: alioqui non tàm constanter Septuaginta viri doctissimi ita redderent: sed mirum est, quàm variè legãt Patres pronomen additum in hebræo. nam S. Hilarius legit, Quis requiret eorum. S. Augustinus, Quis requiret ei. S. Hieronymus in commentario, Qui requiret eius; at in versione ex hebræo legit, eũ. Septuaginta omiserunt pronomen in fine verbi; sed addiderunt ad nomen, veritatis, veritatem eius quis requiret. Et sine dubio versio Septuaginta Interpretum optima, & clarissima est. Ad literam ex hebræo sic verti deberet, Misericordiam, & veritatem quis requiret eum? & sensus est, Misericordiam, & veritatem quis requiret ab eo, vel in eo? quem sensum optimè reddiderunt Septuaginta, dicentes, Misericordiam, & veritatẽ eius quis requiret?

מן מי נצר

VIII. **Sic psalmũ dicam nomini tuo in seculum seculi: vt reddam vota mea de die in diem.**

Quia misericordia Domini Christi tã abũdanter mihi adest, & veritas eius tã certa est, vt non sit opus eam requirere; ego sic psallam nomini tuo in seculum seculi, id est, laudabo te Deum meum, non hic in terris tantùm, sed etiam in cœlis, æternis himnis, & cãticis celebrabo: vt hoc modo reddam vota gratiarum actionis de die in diem, id est, omnibus diebus præsentibus, & futuris, vsque ad eum diem, cui nox nulla succedet. Potest etiam sic accipi, sic psallam voce nomini tuo semper, vt etiam opere impleã promissa mea, legem tuam semper, & vbiq. seruãdo; sed prior expositio, quæ sancti Hilarij est, magis probatur.

PSALMVS LXI.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem pro Idithum, Psalmus Dauid.

DE hoc titulo diximus in explicatione Psalmi tricesimi octaui. Argumentum Psalmi est exhortatio ad patientiam in aduersis, & & confidentiam in Deo; cuius occasione agitur de vana confidẽtia in diuitijs.

Explicatio Psalmi 61.

I. **NOnne Deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.**

Vir iustus grauiter impugnatus a concupiscentijs varijs, quarum quælibet animum humanum sibi subijcere satagit, fortiter reluctans clamat, Nonne Deo subiecta erit anima mea? id est, nõne æquum est, & mihi vtilius, vt Deo subijciar,

subijciar, quàm dominatui auaritiæ, vel superbiæ, vel luxuriæ? ab ipso enim salutare meum. Nam concupiscentiæ, quæ mihi dominari affectant, nullum stipendium aliud polliceri possunt, nisi mortē sempiternam. Deus autem salutem pollicetur, & certissimè præstabit, si fidelē illi subiectionem, & obedientiam exhibeo. In hebræo ad literam legitur, Attamen ad Deum silebit anima mea, quia ab ipso salus mea. sed idem est sensus; est enim ac si dicat, quamuis multa mihi dominari velint, tamen anima mea soli Deo subiecta ad omne mandatum, siue, ad omne eius beneplacitum, vt vera obediens silebit, non contradicet, nō murmurabit.

II. Nam & ipse Deus meus, & salutaris meus; susceptor meus, non mouebor ampliùs.

Non solùm, inquit, ab ipso pendet salus mea, sed ipse est Deus meus, & salutaris meus. In hebræo pro voce, Deus, est, tsur, quod propriè petram, siue fortitudinem significat. Itaque sensus est, Ipse Deus mihi in hac vita est petra, ac robur, in alia erit Salus mea; in vtraque, Susceptor meus est, quippè qui nunc suscipit protegendum, tunc suscipiet coronandum. Ideò non multùm mouebor, non nutabo, sed fortis permanebo, quãuis tentationibus quatiar. Illud, amplius vt ex hebræo cognoscitur, non significat, deinceps, aut in posterum, sed multùm, siue valdè. צור

III. Quousque irruitis in hominē? interficitis vniuersi vos: tamquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ?

Postea quàm de se locutus est, conuertitur ad deplorandum stragem animarum, quam per arma variarum concupiscentiarum maligni spiritus quotidie faciunt. Verè enim innumerabiles sunt homines, quos dæmones deijciunt in peccatum, quod est mors animæ, per auaritiam. ambitionem, luxuriam, iracundiam, inuidentiam, & alias eiusmodi passiones. Itaque indignabundus aduersus malignos spiritus, dicit, Quousque irruitis in hominem? & quia vox hebraica propriè, insidiari significat: intelligimus, Prophetam per, irruere, significare voluisse, irruere per desideriū, & astutiam, vt sensus sit, Quousque non cessatis, insidiando generi humano irruere in hominem impetu astutiæ, & insatiabilis desiderij vestri? Interficitis vniuersi vos, id est, vndique stragem editis animarum vniuersi vos maligni spiritus diuersis quidem in locis, & modis varijs, sed ad malefaciendum coniuncti. Tamquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ. hic subintelligitur verbum accommodatum, vt sensus sit, vim facitis humano generi ex peccato originis sauciato, & ad malum prono, tamquam parieti inclinato, & parieti non solido, sed ex luto, & paleis composito, vt maceria potius, quàm murus dici possit. Quibus verbis miro modo descripsit Propheta, tum Dæmonum potentiam, & crudelitatem erga genus humanum, tùm debilitatem & fragilitatem ipsiùs generis humani. Verè enim homines post corruptam naturam similes facti sunt maceriæ impulsæ, & inclinatæ, quæ facillimè deijci potest, cum & fragiles sint, & propensi ad malum ab adolescētia sua, vt dicitur Gen. 8. proinde meritò clamat Apostolus, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? & mox addit de potentia gratiæ Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, Rom. 7.

Veruntamen precium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti, ore suo benedicebāt, & corde suo maledicebant. IIII.

Reuertitur vir iustus ad causam, vnde digressus erat ad apostrophem contra inimicos, atque ostendit, finem hostibus spiritualibus propositum, dū iustos impugnant, esse, vt priuent eos æternis honoribus, quos videlicet illis inuident,

dent, quoniam ipsi inde culpa sua exciderunt. Veruntamen, inquit, precium, meum cogitauerunt repellere, id est, ideò tentant, ideò impugnant, ideò concupiscentias excitant: vt precium, quo redemptus sum, repellant a me, & dignitatem, atque honorem illum magnum æternæ gloriæ mihi auferant. Sed ego contra, cucurri in siti, id est, tanto ardore cucurri ad brauium supernæ vocationis, quanto illi cucurrerunt ad illud a me repellendum. Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant, id est, ore suo blandiebantur hortantes ad voluptates vitæ præsentis, tamquam res bonas, atq; vtiles: atque interim corde maledicebant scientes, eas ipsas voluptates venenum esse animæ, atque ad impediendam lætitiam sempiternam instrumenta esse aptissima. In hebræo, vt nunc legitur secundum puncta Rabinorum, sic habetur, Verumtamen exaltationem eius cogitauerunt repellere, complacuerunt mendacio, ore suo benedicebant, corde suo maledicebãt. Itaque de quatuor vocibus est difficultas, quæ sunt, precium, meum, cucurri, in siti. Vox precium, in hebræo est, masseoth; quàm vocem sanctus Hieronymus
משארת
vertit, partem, Septuaginta verterunt precium, alij vertunt exaltationem, in græco est, τιμὴν, quæ honorem, & preciũ significat. Hilarius, Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & Hieronymus in commentario legunt, honorem, & satis concordat vox hebraica, quæ exaltationem significat. Basilius, & Ambrosius legunt, precium, & exponunt de precio redemptionis Christi. Sed vox, preciũ, significat etiam dignitatem; proinde possumus per precium intelligere dignitatem, honorem, & exaltationem. Et quod attinet ad sensum in idem recidit, siue accipiamus precium pro dignitate, siue pro precio redemptionis, siue pro vtroque, vt supra in nostra explicatione ostendimus. Vox, meum, sine dubio rectè posita est hoc loco, & eam habent omnes codices græci, & latini, & omnes tractatores. proinde illud, eius, quod est in hebræo, indicat vocem hebraicam esse corruptam vitio scriptorum, quod facilè fuit, cùm litera quæ significat, meum, sit Iod, litera quæ significat eius, sit Vau, quæ non differunt, nisi quòd vna, est paulò longior altera. Vox, cucurri, vel cucurrerunt, vt alij legunt, bene posita est, & cùm hebraica concordat, si remoueantur puncta Rabinorum, Rabini enim legũt irzu
ירצו
complacuerunt: sed Septuaginta viri lõgè doctiores legerunt, iaruzu, cucurrerunt,
ירצו
vox græca ἔδραμον, ambigua est, & tàm cucurri, quam cucurrerunt significare potest. Et quidem Hilarius, Augustinus, & Hieronymus in Commentario legunt cucurri. Basilius, Theodoretus, & Euthymius, legunt, cucurrerunt. Ambrosius vtramque lectionem probat, & exponit, vt & nos in nostra explicatione fecimus: nam vterque sensus est verus. Vox, in siti, habetur in textu græco, & in omnibus latinis, & legitur ab omnibus expositoribus. Quid autem legerint Septuaginta in hebræo, vt verterẽt, in siti, fateor me ignorare: nam vox hebraica, cazab, mendacium significat, neque est vlla literarum similitudo inter
כזב
sitim, & mendacium in lingua hebraica, sitis enim dicitur, zama. S. Ambrosius conatur concordare hanc diuersitatẽ textuum, dicens, mendacium sitim habere, veritatem vbertatem. Sed verisimile est Septuaginta Interpretes aliter legisse, & in voce, cazab, pro, caph, legisse,
צמא
beth, quæ sunt literæ similes, & sic habuisse præpositionem, in, pro aliis duab. literis, vel aliquid aliud legisse, vel sciuisse ea voce, sitim, significari.
בזב
כזב

Veruntamẽ Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. V.

Quia ipse Deus meus, & salutor meus adiutor meus, non emigrabo VI.

In Deo salutare meum, & gloria mea, Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est. VII.

Redit ad primos duos versiculos, eos que

que repetit, vt ostendat, magnas quidẽ esse tentationes, quibus vrgetur, sed tamen se in Dei amore fundatum, atque eius auxilio fretum nihil metuere. Veruntamen, inquit, Deo subiecta esto anima mea, id est, quantumuis hostes fremant, tu anima mea tacita, & subiecta obedias Deo. Est enim hoc loco eadem vox hebraica, quæ in primo versiculo, nimirum, Deo silebit anima mea. Quoniam ab ipso patientia mea, id est, tace Deo, quoniam ipse tibi præstabit auxilium. Nam hoc loco nomine patientiæ significatur, patiens expectatio auxilij diuini, vt ex verbo hebraico, & græco constat. Quia ipse Deus meus, &c. hic versiculus sextus, est omnino idem cum secundo: quamuis enim Interpres latinus vocabula variauerit, tamen in hebræo sunt omnino eadem. Itaque illud, Deus meus, est etiam hoc loco, petra mea; & illud, Saluator meus, est salus mea, siue salutaris meus: & illud, adiutor meus, est susceptor meus; & denique illud, non emigrabo est eadẽ vox, quæ antea versa est, non mouebor: proinde non emigrabo, significat hoc loco, non deijciar de statu meo, non emigrabo ad partes hostium, sed immotus in castris Dei permanebo. Concludit in septimo versiculo, se omnia a Deo expectare, finem videlicet & media. Finis est liberatio ab omnibus malis, & adeptio summi boni: illud significatum est per salutem, hoc autem per gloriam: media sunt auxilium Dei, & spes nostra quæ propriè nominata sunt. In Deo, inquit, salutare meum, & gloria mea, id est, a Deo expecto salutem, id est, liberationem a malis, & gloriam æternam, quæ est summum bonum: nam cũ Deum videbimus, & similes ei erimus, perfectéque illi adhærebimus, tunc verè salui, & beati erimus: potest tamen etiam cùm S. Basilio exponi: In Deo solo, non in vlla re alia glorior: non in diuitijs, nõ in honoribus, non in potentia humana quia nihil excellentiùs cogitari potest: quàm filium esse Dei. Nec solùm in Deo finem vltimum repositum habeo: sed ipse etiam est Deus auxilij mei, id est, ipse est fons gratiæ, qua adiutus perueniam ad finem illum: & ideò tota spes mea in eo est. In hebræo habetur, petra roboris mei, pro Deum auxilij mei.

Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus adiutor noster in æternum. VIII.

Hortatur nunc cæteros ad virtutem, quam ipse Dei dono acceperat: ac primùm monet, sperandum esse in Deo, deinde addit, non esse sperandum in rebus creatis. Sperate, inquit, in eo, id est, in Deo: omnis congregatio populi, id est, omnis cœtus, omnis populus, omnes homines; non Iudæi solum; sed etiam gentes. In hebræo est: Sperate in eo omni tempore: sed manifesta est corruptio in textu hebraico per defectum vnius literæ, nũc enim legitur, heth, quod significat tempus, sed esse debet, hadath, quod significat congregationem, & sic legerunt Septuaginta. עֵת עֵדַת Effundite coram illo corda vestra: effundi dicitur vas, cùm euacuatur, & etiam liquor cùm ex vase eijcitur. Itaque si cor accipiatur pro vase, vt accipit sanctus Basilius, effundere cor, est euacuare cor a vitijs, affectibus malis, peruersis cogitationibus, & similibus quasi liquoribus noxijs: non enim impleri potest cor gratia Dei, sanctisque cogitationibus, & desiderijs, nisi euacuetur contrarijs. pulchrè notat sanctus Ambrosius, admonitos esse homines, vt effundant corda euacuantes ea sordibus; quia scriptum est, Effũdam de spiritu meo super omnem carnem. Si cor accipiatur pro actu cordis, id est, pro cogitationibus, & affectibus, tunc effunditur cor, quomodo effunditur aqua, vel vinum. Et hoc modo accipit S. Augustinus, qui vult effundendum esse cor, id est, non retinendum cor in corde, sed effundendum ad Deum, vt cogitationes nostræ, & affectus sint in Deo non in nobis. Significat etiam effusio cordis secundùm Ambrosium confessionem sinceram, & apertam, qua confitemur peccata, & miserias nostras, & ex intimo corde oramus Deum, vt misereatur;

quomodo dixit Anna 1. Reg. 1. Effudi animam meam in conspectu Domini. Et de hac effusione videtur hic locus præcipuè intelligendus: nam sequitur, Deus adiutor noster in æternum: id est, securè confitemini Deo ærumnas vestras, & orate eum, nam adiutor noster est, & nō despicit orationes sperātium in se. Illud in æternum, in hebræo est, selah, quod græci vertunt, διάψαλμα, noster autem Interpretes aliquando omittit, aliquando vertit, semper, aut, in æternum: hæc est ratio cur Hilarius, Augustinus, & alij non legant in æternum. סלה

IX. Verumtamen vani filij hominū, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant, ipsi de vanitate in idipsum.

Quoniam animaduertit Propheta, paucos esse, qui consilium suum sequi velint, ideò inuehitur in multitudinem iniquorum. Verumtamen, inquit, vani filij hominum, mendaces filij hominum. In hebræo significantiùs dicitur, vanitas filij hominū, quia maxima pars hominum vacua est vera sapientia, & si apparenti sapientia, quam prudentiam carnis Scriptura sacra appellat, plenissima sit: ideò autem plerique homines vani, insipientes, & imprudentes sunt, quia mendaces sunt in stateris ad decipiendum, id est, in stateris dolosis, & fraudulentis. Nam, vt rectè obseruat sanctus Basilius, non agitur hic de stateris propriè dictis, quibus pauci vtuntur, illi videlicet soli qui vendunt carnes, aut lanas, aut alia id genus; sed de stateris communibus toti humano generi, id est, de iudicio rectæ rationis, quod nobis datum est a Deo, vt discernamus, & quasi in statera appendamus vera bona, & vera mala, apparentia bona, & apparentia mala, & eligamus vera bona, & vitemus vera mala. Porrò maxima pars hominum mentitur sibi, & alijs, decipitque se, & alios vtens stateris dolosis, & quod miseriùs est, voluntariè stateris vtitur dolosis, iuxta illud, Video meliora, proboque, deteriora sequor. Nemo est enim, qui negare audeat, maximum, verissimumque malum esse peccatum, & gehennam; maxima, verissima que bona esse iustitiam, & beatitudinem: & tamen cùm appenduntur in statera lucrum temporale, & offensio Dei; lucrum præponderat, & præeligitur: & cùm appenduntur temporale detrimentum, & mors æterna, temporale detrimentum præponderat, atque vt illud euitetur, ignis gehennæ contemnitur. Addit Propheta, Ipsi de vanitate in idipsum, id est, ipsi vani, & mendaces, licèt varijs modis vani sint, & mendaces, tamen in idipsum conueniunt, vniti, & cōiuncti sunt in hoc vt vani sint, & mendaces: vel breuiùs, Ipsi de vanitate in idipsum, id est, ipsi ex vanitate habent, vt vnum sint. In hebræo habetur paulò aliter, Vanitas filij hominum, mendaces filij hominum in stateris ad ascendendum ipsi præ vanitate in idipsum, id est, filij hominum non solùm vanitas sunt, & mendacium, sed etiam positi in statera cum ipsa vanitate, ascendunt præ vanitate, ac per hoc leuiores, & magis vani sunt, quàm ipsa vanitas; quæ est elegantissima amplificatio. Sed tamen non existimo hunc esse literalem sensum; sed eum, quem paulò ante tradidimus: nam vox illa hebraica, laaloth, ad ascendendum, cum alijs punctis legi potest, laoloth, ad iniquitatem, siue ad deceptionem, & sic legerunt Septuaginta: immò etiam S. Hieronymus eodem modo legit, cùm verterit, in stateris dolosis: & omnes Patres græci, & latini sic legunt, & interpretantur. Illud, vt decipiant, non debere coniungi cum, ipsi, perspicuum est ex hebræo, & græco textu. Sic enim legendum est, mendaces in stateris, ad decipiendum, ipsi de vanitate in idipsum. לעלות לעלות

Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant nolite cor apponere.

Redit ad exhortationem, ac præcipuè, vt caueatur auaritia, quæ est radix om-

omnium malorum. Nolite, inquit, sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere, per iniquitatem intelligitur calumnia, vt propriè significat vox hebraica: proinde prohibetur lucrum iniustum, tum ex occulta iniustitia, quale est calumniantium, tum ex manifesta, quale est rapientium. & additur, Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere, id est, ad opes etiam iusto titulo acquisitas nolite affectum ponere. Pulchrè notat S. Augustinus, eos qui rapinis delectantur, videre quid rapiant, sed non videre à quo rapiantur. rapiunt enim pecuniā fratri, & rapit illis Diabolus animam. notat etiam idem Augustinus, cum S. Basilio, diuitias fluere dum affluunt: cæcos autem cupidos considerare quod affluant, & non cogitare quod fluāt. Ideò autem dictum esse, nolite cor apponere, ne videlicet cum fluentibus fluat, & pereat. Oportet igitur cùm affluūt diuitiæ, corde immoto, & stabilito apud Deum, disponere fluxum earum, vt vtiliter fluant: quomodo prudens agricola disponit fluxum aquarum ad irrigandū hortum, ad molam vertendam, & ad alia eiusdem generis opera, sed non labitur ipse cum aquis labentibus.

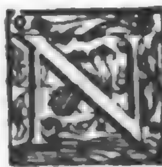
XI. Semel locutus est Deus: duo hæc audiui, quia potestas Dei est & tibi Dñe misericordia; quia tu reddes vnicuiq; iuxta opera sua.

Concludit rationem reddens, cur nō sint appetendæ diuitiæ, & cur ab omni peccato canendum sit. Semel, inquit, locutus est Deus, duo hæc audiui. In hebræo est, Vnum locutus est Deus; quod non videtur cohærere cum sequentibus, Duo hæc audiui: sed illud, semel, vel vnum, significat immobilitatē verbi Dei, vt docet S. Hieronymus in Commentario huius Psalmi, quasi dicat, Semel Deus loquitur, & fit omnino quod loquitur, obediunt .n. omnia Deo ad nutum, vt non sit opus repetere. Vel per vnum, quod Deus locutus dicitur, non intelligitur vnum verbū, sed vnus sermo, quo multa continentur, vt docet S. Basilius. Vel per, vnum, intelligitur verbum æternum, vt S. Augustinus exponit, Deus enim vnum verbum tantùm dixit ab æterno, & illud manet in æternum, & æquiualet innumerabilib. verbis. Duo autem, quæ Dauid audiuit, & nobis omnibus nunciauit, hæc sunt: Vnum, quod potentia, & misericordia in Deo sint; illa vt timeatur, ista vt ametur: alterum, quod vnicuique reddet secundùm opera sua, ita vt neque iniustè oppressurus sit aliquos per potentiam, neque misericordia eius sit præiudicatura iustitiæ. Et verè, qui ista duo seriò cogitant, atque illis cor suum apponūt sapientissimi sunt.

PSALMVS LXII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid, cùm esset in deserto Idumææ.

NOn legitur Dauid latuisse vnquam in deserto Idumææ, sed in deserto Iudææ. 1. Reg. 22. & 23. & in textu hebraico, & græco habetur, in deserto Iudææ: tamen quoniam Sancti Patres Hilarius, Hieronymus, & Augustinus in Commentario legunt, in deserto Idumææ: non est cōtemnenda lectio vulgatæ editionis. Euthymius conatur cōcordare has lectionum varietates, dicens, Desertū in quo latuit Dauid olim ad Idumæam pertinuisse, postea ad Iudæam: sed hoc diuinare est. probabilius videtur, desertum Iudææ vocatū esse desertum Idumææ amplificandi gratia: quomodo Hierusalem aliquando vocatur Sodoma. Nam desertum Idumææ est longè maius desertò Iudææ; imò tota Idumæorum regio in montibus, & solitudine est, vt intelligi potest ex cap. 1. Malachiæ, vbi loquēs Deus de possessione Edom, Posui, inquit, montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti.

Idem

Idem colligitur ex lib.4. Reg.ca.3. vbi describitur desertum Idumææ itineris septem dierum,& carens aqua, &c. Argumentum Psalmi est oratio Dauidis, qui occasione deserti in quo tunc latebat, deplorat peregrinationem suã, & sibi similium iustorum, & desideriũ suũ ostendit migrandi aliquando ex deserto Mundi huius ad patriam cœlestem.

Explicatio Psalmi 62.

I. DEus Deus meus ad te de luce vigilo.

II. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea?

Describit vir iustus, quæ sint prima opera sua oriente die,ac dicit esse, quærere Deum,desiderare Deum, miserias suas confiteri Deo. Deus Deus meus,id est,Tu Deus est fortitudo,& robur meũ quia sine te nihil sum, & nihil possum: in hebræo sunt duo nomina, vnum significat Deum, alterum significat fortem, sed verti solet etiam per vocem, Deus. Itaque editio græca, & latina quæ habent,Deus Deus, reprehendi nõ possunt: tamen sensus est, quem diximus,quia vox,El, significat Deum, vt fortem. Ad te de luce vigilo, id est, cùm primùm lucem aspicio corporalib. oculis, aperio pariter oculos mentis ad te lucem spiritualem,& increatam;atque ita ad te quærendum vigilare incipio, non ad opera mundi huius. Id autem facio,quia sitiuit in te anima mea, id est, quia anima desiderat te, vt cibum,& potum suum,vt lumen, & lætitiam suam. Ipsa etiam caro mea multis modis sitinit ad te fontem oĩum bonorum quamuis enim caro non propriè Deum sitiat tamen sitire dicitur, quia indiget eius misericordia ob multiplices suas miserias: quomodo dicitur terra arida sitire pluuiam,sine qua nihil boni producere potest. Quot sint autem carnis huius corruptibilis necessitates, & miseriæ, quibus ille solus mederi potest, de quo dicitur in Psal. 102. Qui sanat omnes infirmitates tuas;nemo est,qui non experiatur. In hebraico codice post illa verba,Deus Deus meus,est pronomen, tu:quod Septuaginta omiserũt, sed sub intelligi debet, vt sensus sit, tu es Deus meus, & ideò confidenter ad te confugio,& te alloqui præsumo. Illud autem Ad te de luce vigilo, in hebræo est vnica dictio,asciacharecha, quæ significat sub auroram te quæro,siue in crepusculo matutino, cùm incipit misceri lux auroræ tenebris noctis,ego euigilio,vt te quæram: ex quo intelligimus continuum,& vehemens fuisse in Dauide desiderium Dei:& meritò,cum ipse sit omne bonum nostrum; & ingrati sint omnes homines,qui obliuiscuntur Deum, iuxta illud Luc.6. qui benignus est super ingratos,& malos. Denique illud, quàm multipliciter, est in hebræo, camah,quæ vox non habetur nisi hoc loco. S.Hieronymus vertit, desiderauit, sed frustra laboramus de significatione vocis,quæ nusquã habetur alibi, & nemo põt reprehẽdere primos Interptes.

III. In terra deserta, inuia, & inaquosa, sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.

Describit proprietates deserti, quæ tres sunt, terra deserta ab habitatorib. terra inuia, terra sine aqua: quarum secunda est effectus, & tertia est causa primæ:nam terra aliqua deseri solet ab habitatoribus præcipuè propter carentiam aquæ, quæ carentia terrã arentem,& sterilem reddit; sed cùm terra deseritur, & inabitabilis efficitur, hoc ipso fit inuia: quamuis hoc loco, inuia, non est solùm terra sine via, sed terra inaccessa, & per quam difficulter ambulari potest: nam vox græca ἄβατος, inaccessũ significat,& vox hebræa, aieph, significat lassum,fatigatũ, laboriosum, ac per hoc significat terram, quæ magno cum labore,& fatigatione trãsmittitur. Videtur autem Propheta significare voluisse, terram illam incultam, & rebus necessarijs, ne dum delicijs carẽtem

Margin (Hebrew): אל · אשחרך · כמה · עיף

tem vtilem ſibi fuiſſe ad inueniendum Deum. Anima enim quo magis deſtituitur carnalibus bonis, vel certè quo magis affectum remouet à rebus terrenis, & ſe in quodam deſerto mentis conſtituit; eò faciliùs aſcendit ad cœleſtia cõtemplanda, & guſtanda. Ego, inquit, in terra iſta deſerta, inuia, arida, & ſitiente conſtitutus, ſic apparui tibi, id eſt, ſic apparui coram te per aſcenſionem mentis, quaſi in ſanctuario tuo eſſem; ita vt deſertũ loco ſanctuarij mihi fuerit. Apparui autem coram te, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam, id eſt, potentiam tuam, & maieſtatem tuam. Illud enim, in ſancto, in hebræo eſt, in ſanctitate, per quam ſanctuarium hebræi ſignificare ſolent. S. Auguſtinus paulò aliter exponit, & eum ſequentes dicere poſſumus, per deſertum intelligi mundum, qui deſertus eſt à veris hominibus, & inhabitatur à beſtijs, hominib. videlicet carnalibus, & animalibus, vt eos vocat Apoſtolus: item eſt inuius, quia difficillimum eſt inuenire viam, qua exeatur: deniq; eſt inaquoſus quia, quamuis lacunas habeat aquæ putrefactæ, quæ eſt ſapientia carnalis, caret tamen aqua de cœlo, quæ eſt ſapientia vera: niſi Deus ex magna gratia ſua peregrinationibus in hoc deſerto viam oſtendat, & rorem de cœlo aſpergat. Ait igitur Dauid in perſona ſua, & ſanctorum peregrinorum, comitum ſuorum; Ego in hoc deſerto poſitus, & ſitiens aquam de cœlo, & exitum inuenire cupiens, de mane uigilans mente conſcendi ad ſanctuarium tuum cœleſte, & ſic in ſancto apparui coram te, vt meditando, & cõtemplando viderem virtutem tuam, & gloriam tuam; quoniam in deſerto mũdi non videmus niſi temporalia, fragilia, & vilia. Vt viderem, inquit, virtutẽ tuã, qua de nihilo omnia feciſti, & portas ea verbo virtutis tuæ: viderem quoque gloriam tuam, qua longe, ac longe ſupereminus vniuerſis, & nihil eſt ſimile tibi, & omnia velint, nolint, ſeruiunt tibi, & ex hac viſione irrorari c[illegible]pi, & mãna guſtare, & viam, quæ Chriſtus eſt, inuenire.

Quoniam melior eſt mißericordia tua ſuper vitas, labia mea laudabunt te. IV.

Illud, quoniam, non videtur referendum eſſe ad ſuperiora; ſed ad ſequẽtia, vt ſenſus ſit, Non ſolùm videbo virtutẽ tuam, & gloriam tuam: ſed etiam laudabunt te aſſiduè labia mea, quoniam miſericordia tua melior eſt mihi præ ipſa vita: nam miſericordia tua vitam dedit, eadem ipſa miſericordia vitam conſeruat, & ſi ipſam vitam propter te perdidero, miſericordia tua illam mihi multò feliciorem reſtituet: ſed ſi vt vitam conſeruem à miſericordia tua, & gratia excidero, & vitæ & miſericordiæ iacturam faciam. In hebræo habetur quidẽ, chaijm, vitas, in numero multitudinis, חיים ſed vox illa etiam pro vita in ſingulari accipitur: quo modo multa vocabula habent formam numeri multitudinis, & ſignificationem numeri ſingularis: & in verſiculo ſequenti, Sic benedicam te in vita mea, habetur eadẽ vox in numero multitudinis, & tamẽ Interpretes verteruut in numero ſingulari. Itaque poſſumus hoc loco ſimpliciter per, vitas vitam interpretari, vt interpretantur ſancti Petres Hilarius & Hieronymus in Commentario: & ſicut legit in textu S. Hilarius: tamen ſi magis placeat accipere in ſignificatione numeri multitudinis, per vitas accipiemus varias functiones viuentium, vt vitas mercatorum, vitas militum, vitas clericorum, vitas agricolarum, & ſimiles, vt accipit S. Auguiſtnus: vel vitas quantumlibet longas, & felices in hoc mundo: vel denique vitas, tum noſtram, tum nobis coniunctorum, & charorum, vt parentum, fratrum, filiorum.

Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas. V.

Sic laudando aſſiduè benedicam te in vita mea, id eſt, quicquid mihi acciderit, ſiue proſperum, ſiue aduerſum, benedi-

nedicam tibi in omni tempore,& in nomine tuo leuabo manus meas, id eſt, in inuocatione nominis tui leuabo in oratione manus meas, à te ſolo expectans auxilium in aduerſis. Et tibi viciſſim gratias agens in proſperis. Porrò ritus leuandi manus in oratione, in vtroque teſtamento in vſu fuit, Nam cùm Moſes Exod. 17. leuaret manus ad Deum, populus vincebat, cùm deponeret vincebatur. Et Apoſtolus 1. Timoth. 2. Leuantes, inquit, puras manus. Monet autem S. Auguſtinus, eos qui leuant manus ad Deum in oratione, ſi impetrare velint, debere etiam leuare manus ad opera bona facienda. Significat etiam in Scripturis leuare manus, idem quod iurare per Deum. ſic legimus Gen. 14. dicentem Abrahamum, Leuo manum meam ad Deum poſſeſſorem cœli, & terræ, quòd à filo ſubtegminis vſq. ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua ſunt. Et Apoc. 10. Angelus leuauit manum ſuam ad cœlum, & iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum. Poſſet igitur illud, In nomine tuo leuabo manus meas, exponi hoc modo, per nomen tuum iurabo, ac per hoc te ſolum pro vero Deo colã: ſed prior expoſitio communior eſt.

VI. Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.

Hoc eſt quod petebat cùm leuaret in oratione manus ſuas ad Deum. Hoc, inquit, peto, vt anima mea repleatur quaſi adipe, & pinguedine, id eſt, repleatur adipe, & pinguedine ſpirituali quæ non eſt adeps, & pinguedo propriè (id enim corporale quid eſt) ſed quaſi adeps, & pinguedo. Nam ſicut qui adipe bona, & pinguedine naturali præditi ſunt, non autem inflati, aut vento diſtenti, ſani, fortes, rubicundi, & hilares ſunt: & contra macie confecti, aridi, debiles, triſtes, deformesq. ſunt: ſic qui gratia ſpirituali, quaſi bona adipe pleni ſunt, deuoti, feruentes, ac ſemper gaudentes ſunt: & contra qui ſpiritu carent, ad omnia ſpiritualia nauſeãt accidia conſumuntur, infirmi, ac debiles nihil boni facere, nihil mali tolerare valent. Sed vt rectè monet Sanctus Auguſtinus, in hoc eremo ſaginam ſapientiæ, & iuſtitiæ deſiderare, & petere poſſumus; ſed tunc demum obtinebimus cùm ad patriam peruenerimus: tunc enim implebitur illud Pſalm. 147. Frumenti adipe ſatiat te Dominus. & illud Matthæi 5. Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabũtur: & tunc verè, ac perfectè, & ſine vllo fine, vel tædio labijs exultationis, id eſt, labijs exultationem reſonantib. laudabit Deum os noſtrum: tunc enim ſuccedet orationi laudatio, quando ita pleni erimus, vt nulla re indigeamus, qđ fiet cùm Deus erit omnia in omnibus: nunc autem nunquam tam multa habemus, quin pluribus egeamus; ac per hoc oratione aſſidua opus habemus.

Si memor fui tui ſuper ſtratũ meum, in matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus. VII.

Oſtendit, in hac etiam vita ſe perpetuò recordaturum Dei, & beneficiorũ eius, & non ſolùm in patria, quando repletus adipe, labijs exultationis laudabit Deum. Si, inquit, memor fui tui nocte etiam profunda, dum adhuc iacerem ſuper ſtratum meum, multò magis interdiu, atque adeò tempore matutino ſurgens meditabor in te, id eſt, de te cogitabo, & conſiderabo potentiam tuam, & gloriam tuam: quia tu ſemper fuiſti adiutor meus, id eſt, ideò ſẽper recordabor tui in gratiarũ actione, quia tu ſemper recordatus es mei in auxilio & protectione. Sanctus Auguſtinus colligit ex hoc loco vtiliſſimum documentum, vt ſi quis velit inter operãdum recordari Dei, atque eius amorem, & timorem ſemper ante oculos habere, dũ operatur: neceſſe eſſe, vt antea ſuper ſtratũ, id eſt, in quiete recordetur Dei, & beneficia eius, ac promiſſa cõſideret. Ideò enim plerique mortales inter operandum ita ſe gerunt, ac ſi Deum non ha-

haberent; quia non habent tempus aliquod feriatū, in quo colligant se, & meditationi rerum cœlestium vacent. Quidam Codices latini habent; Sic memor fui, sed rectè habet nostra lectio, Si memor fui: quoniam sic legunt codices hebraici, & græci, & sancti Patres Hilarius, & Augustinus.

VIII. **Et in velamento alarum tuarū exultabo, adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.**

Quia, dixerat, tu fuisti adiutor meus; ne putaretur iam securus, & de Dei protectione non amplius laborare, subiungit, Et in velamento alarum tuarum exultabo, id est, continebo me sub vmbra alarum tuarum, & in protectione tua sperans, exultabo, securus à Miluo, dum sub omnipotentis Aquilæ pennis latebo. Adhæsit anima mea post te. Ex hac protectione, & tam ingentibus beneficijs prouocata anima mea adhæsit glutino fortissimæ charitatis post te, id est, vestigijs tuis inhæsit, ab illis nulla tentationum vi separari se patiens. Porrò adhærere vestigijs Domini glutino charitatis, non est sterili quodam affectu Deum diligere, sed eius præcepta ex charitate seruare; nam qui diligit me, ait Dominus, sermonem meum seruabit: ideò non dixit, adhæsit tibi, sed post te, tibi videlicet obediens, ac subiecta. Ac ne videatur sibi tribuere, quòd tam ardentèr Deo inhæserit, addit, me suscepit dextera tua; id est, ideò sequor te, quia tu me traxisti: ideò te diligo, quia tu prior dilexisti me, ac vt te diligerem, tu me diligendo fecisti. Beatus planè, qui quantumuis in virtute proficiat, sub Deo proficere se intelligit, & semper vt paruulum, & quasi pullum Gallinæ sub alis Dei se collocat. Beatior autem, qui verè dicere potest, Adhæsit anima mea post te; qui non solùm sperat in velamento alarum Dei: sed etiam ex toto cordo ita diligit, vt cùm Apostolo dicere possit, Quis nos separabit à charitate Christi? Rom. 8. Beatissimus verò, qui proprio experimento, vel potius testimonio reddente spiritu Dei spiritui suo, dedicit, se à dextera Dei esse susceptum: ipse enim Dominus de talibus dicit Ioan. 10. Non rapiet eos quisquam de manu mea. Et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego, & Pater vnum sumus.

Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. IX.

In duobus vltimis versiculis prædicit Propheta interitum, & exterminiū vltimum eorum, qui persequuntur iustos; & felicitatem, ac beatitudinē sempiternam iustorum. Ipsi verò, videlicet impij persecutores, in vanum quæsierunt animam meam: nam ideò impij persequuntur iustos, vt ipsi soli securè possideant terram, & fruantur delicijs, & imperio terreno: sed frustra laborant; nam ipsi non possidebunt terrā, sed à terra absorbebuntur; & absorpti à terra, & in inferno constituti, non ibi delicijs, aut imperio fruentur, ac ne quiescent quidem, sed addicti erunt perpetuis supplicijs, & subiecti erunt dæmonibus, quasi lupis, & vulpibus crudelissimis. In vanum quæsierunt animam meam, id est, frustra conati sunt vitam meam tollere, meq. interficere. Hoc dicere potest quilibet Iustus, siue Christus pro se, & pro membris suis. Introibunt in inferiora terræ; ecce cur in vanum quæsierunt, nam finis eorum erat, liberè terram possidere, sed infra terram deijcientur, in corde terræ, in inferno inferiore cogentur perpetuò habitare. Tradentur in manus gladij, id est, in inferno non quiescent, multò minus fruentur bonis terræ, sed tradentur in manus gladij, id est, in potestatem tormentorum: supplicia enim, vt instrumenta Dei Iudicis supremi, & irati in miseros

feros sine cessatione desæuient. Partes vulpium erunt, id est, non dominabuntur amplius super homines iustos, sed ipsi subiecti erunt dæmonibus iniustis, quasi pars, & hæreditas ipsorum. Vocãtur autem vulpes potius quàm lupi, vel leones, ipsi dæmones, quia magis versutia vulpina, quàm vi leonina peccatores capiunt, sibique subiiciunt. In hebræo nunc habetur, Ipsi verò interficere quæsierunt animam meam; pro eo quod nos habemus, Ipsi verò in vanũ quæsierunt animam meam. Sed facilè est videre, quid nostri Interpretes secuti sint. Eadẽ enim vox hebraica, lesoah, לשׁואה si legatur cum alijs punctis, & vltima litera tollatur, fiet, lesaue, in vanum: לשׁוא & hæc videtur esse verissima lectio, quàm habuerunt in suis codicibus Septuaginta Interpretes.

X. Rex verò lętabitur in Deo, laudabuntur omnes, qui iurant in eo, quia obstructum est os loquẽtium iniqua.

Ecce quomodo omnino in vanum impij laborauerunt: nam non solùm ipsi non consequentur bona, quæ optabãt, sed neque potuerunt iustos bonis suis priuare. Nam Rex ipsorum Christus, de quo dixerunt Iudæi, Tolle tolle crucifige eum, & cuius nomen pagani delere totis viribus laborarunt, & cui oẽs impij contradicebant: viuet, & regnabit in secula, & lætabitur in Deo, sedens in dextera Patris gloriosus: & laudabuntur (in die iudicij) omnes qui iurant in eo, qui videlicet hoc tempore, non obstantibus persecutionib. eum tanquam verum Deum religiosè colunt, & per nomen eius iurant, siue illi fidelem obedientiam iurant. Laudabuntur, inquam omnes Christi fideles, quoniam obstructum est os loquentiũ iniqua, id est, obstruxerũt in die nouissimo os omnium iniquorum: tunc enim veritas manifesta erit, & nemo erit, qui eam inficiari possit: proinde impij dicent, vt habetur in lib. Sapientiæ cap. 5. Ergo errauimus à via veritatis. & Hi sunt quos habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Itaque laudabuntur Iusti etiã ab inimicis, quando veritas per diuinũ iudicium patefacta, obstruet ora omnium, qui nunc blasphemantes, maledicentes, calumniantes detrahentes, conuiciantes, mẽtientes iniqua loquuntur. Hos duos versiculos aliqui exponunt de Dauide, aliqui de Christo. Verè enim Saul, & cæteri inimici Dauidis, qui eum interficere cupiebant, vt ipsi securè regnarent, in vanum laborauerunt: nam, & ipsi extincti sunt, & Dauid gloriosè regnauit. Sic etiam Iudæi, qui Christum occidere satagebant, ne venirent Romani, & tollerent locum eorum, & gentem, vt dicitur Ioan. 11. Noluerunt Agnum habere Regem, & habuerunt vulpem simul, & leonem: nam, & Romani ciuitatem eorum euerterunt, & Regnum abstulerunt, ipsis maxima strage fermè deletis; & Christus resurrexit, & gloriosissimè regnauit, & regnat, & Regni eius non erit finis. Nos tamen sanctum Hilarium, & sanctum Augustinum sequuti, exposuimus de Iustis in vniuersum, & eorum capite, ac Rege Christo: vt doctrina, & consolatio Scripturarum ad plures pertineret.

PSALMVS LXIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

HVnc Psalmum de solo Dauide aliqui explicãt, qui liberari à persecutorib. cupiebat: aliqui ad solũ Christum referunt, cuius passio in hoc Psalmo ex parte describi videtur. Sed nihil impedit, quominus de Dauide, & de Christo cuius

cuius typum Dauid gerebat Psalmum intelligamus; imò etiam de Martyrib. alijsq. iustis, quorum caput Christus est,& in Psalmis, nunc in persona sua, nunc in persona membrorum suorum loquitur. Nos tamen persequemur expositionem sanctorum Patrum, qui de Christo potissimum totū hunc Psalmū explicauerunt.

Explicatio Psalmi 63.

I. EXaudi Deus orationē meā, cùm deprecor, à timore inimici eripe animam meam.

More suo Propheta primùm petit exaudiri deinde exponit, quid capiat. Exaudi, inquit, orationem meam cùm deprecor,id est, fac obsecro nè frustra deprecer. Sanctus Hilarius legit, Cùm tribulor, pro eo, quod nos habemus, cùm deprecor: sensus est idem: sed nescio quid sequutus sit: nam vox hebraica significat, submisse loqui,quod est signum humilitatis, & reuerentiæ: & sic Anna orabat. 1. Reg. 1. vt tantùm labia mouerentur:& vox penitus non audiretur:vox etiam græca precari, non tribulari significat. A timore inimici eripe animam meā: hæc est petitiò, quæ duobus modis intelligi potest, primùm, vt petat liberari à timore inimici volentis occidere, tollendo materiam timoris; efficiendo videlicet, vt inimicus nō possit,vel non velit occidere:& hæc videtur literalis expositio: secundo,vt petat liberari ab ipso timore humano, nō tollendo materiam timoris; sed augendo charitatem, & constantiam, vt non timeat mortem carnis; sed timeat mortem peccati: siue, vt non timeat homines, qui possunt corpus occidere, & post hæc non habent amplius, quid faciant: sed timeat Deū,qui potest, & corpus, & animam perdere in gehennam, vt Dominus monet Matth. 10. Et hæc expositio sancti Augustini spiritualis, & vtilissima: nam liberari à timore mūdano,& radicari in timore diuino in omni tribulatione, optimū est. Sed in hoc posteriore sensu Christus in persona membrorum suorum infirmorum locutus est: in priore autem, in persona etiam sua locutus esse videtur: sicut.n. in horto pridie passionis timere, & pauere dignatus est,& orare, Pater si fieri potest, trasfer calicem hunc à me; sic hoc ipsum per Prophetam prædicere voluit.

Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem. II.

In hoc versiculo exauditum se fuisse Christus ostendit,& quod de se dicit in præterito,idem membris suis promittit in futurum. Protexisti, inquit, me à cōuentu malignantium. Notum est ex Euangelio, quàm sæpè conuenerint Principes Iudæorum aduersus Iesum, vt eum morti traderent,ac doctrinam eius,& nomen extinguerent:nec solùm Principes in Concilium conuenerunt ad consultandum;sed ēt multitudo militum,ac satellitum conuenit ad operādum iniquitatem,ad Christū videlicet, illudendum,flagellandum,& crucifigēdum.Sed protexit eum Deus, vt neque conuentus malignantium Iudæorum, neque multitudo gentilium operātium iniquitatem illi noceret.Permisit quidē Deus Christi carnem flagellari,& cædi; sed,& flagella,& mors mundi salutem operata,in gloriam, & triumphū versa sunt;& quod in capite præcessit,in mēbris quoque factum est, & fiet. Martyres .n.protexit Deus, vt occisio corporis non solùm non eis obesset: sed etiā prodesset ad gloriam sempiternam; & pios oēs Deus proteget, vt tribulatio, ac persecutio cooperetur eius semper in bonū.Illud protexisti,in hebræo est, proteges,siue abscondes· in græcis plerisq. est,ptotege:& sic legunt Theodoretus.& Eutymius. Tamē Hilarius, Hieronymus,& Augustinus in Cōmētario, legunt,protexisti:quæ lectio, facilè cū hebraica cōcordatur: nā apud hebræos sepè futurū ponitur pro præterito, & contra:sed in sensu nulla varietas est.

Quia

III. Quia exacuerunt, vt gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.

Hæc referuntur ad conuentum malignantium, qui lingua pugnarunt, non manibus nimirum consultando, accusando, insistendo apud Iudicem Pilatũ, vt Christum de medio tolleret: comparat autem Propheta verba malignantium Iudæorum gladio, & sagittis; quoniam gladius de proximo ferit, & præsentem: sagitta longè positum, & absentem vulnerat: sic igitur Iudæi palam præsentem Christum gladio linguæ occiderunt, cùm eum coram in concilium suum adductum accusarunt, & quasi cõuictum damnarunt dicentes, Reus est mortis; & postea ad tribunal Pilati iterum accusarunt, quasi seductorem, & vt crucifigeretur sæpè, ac sæpius institerũt; & hoc modo gladio linguæ iterũ interfecerunt. Quia, inquit, exacuerũt, vt gladium linguas suas, vt acutis interrogationibus eum ferirent, dum eum examinarent, & lethifero ictu eum occiderent, dum condemnarent. Intenderunt arcum rem amaram; non solùm palam quasi gladio ferierunt; sed etiam in absentem ex occulto per insidias, quasi sagittas tetẽderunt, cùm tam sæpè ad eum miserunt, qui eum caperent in sermone, & cùm proditore Iuda occulta colloquia miscuerunt, & cùm falsos testes instruxerunt. Intenderunt arcum, rem amaram, id est, insidias tetenderunt, quæ insidiæ res amaræ, ac lethiferæ erant; vt sagittent, id est, vt sagittarent in occulto, id est, ex insidijs immaculatum; hic enim erat finis, & quasi scopus insidiarum, vt Christum maculatum, & peccatorem, id est, blasphemum, & seductorem falsis testimonijs, & accusationibus ostenderent; qui tamẽ re vera immaculatus erat, & ad hoc venerat in mundum, vt maculas peccatorũ ab alijs abstergeret. Illud, quia, non est in omnibus Codicibus: nam in græcis, & quibusdã latinis habetur, qui. res est parui momenti; & vox hebræa ambigua est, & tã qui, quàm quia significare potest. Sanctus Hilarius legit, qui: sanctus Hieronymus, & Sanctus Augustinus, quia.

Subito sagittabunt eum, & nõ timebunt, firmauerunt sibi sermonem nequam. IV.

Dixerat, conuentum malignantium iam intendisse arcum, vt sagittarent immaculatum: nunc addit, omnino id futurum, eo, quòd obfirmati, & obdurati sint in malo: præuidebat enim Spiritus sanctus, & prædicebat obstinationem penè incredibilem Iudæorum, quam ét clarissimè prædixit Isaias, cap. 6. Cuius vaticinij meminit sanctus Ioanes, c. 12. Subito, inquit, sagittabunt eum, id est, de improuiso sagittas insidiarum emittent; & non timebunt, id est, audacter sagittabunt, non cogitantes timorem Domini, non formidabunt diuinum iudicium, non reuerebunt oculos Dei oĩa videntis. Firmauerunt sibi sermonẽ nequam, id est, ideò non timebunt sagittare immaculatum, quia obstinati, & obdurati sunt, & iam stabilierunt firmiter sententiam illam plenã iniustitiæ, qua semel dixerunt, Reus est mortis: hinc. n. postea cùm Pilatus multis rationib. conaretur eos à scelere reuocare, semper obstinatè clamauerunt, crucifigatur.

Narrauerunt, vt absconderent laqueos, dixerunt, quis videbit eos V.

Addit Propheta ad obstinationem malignantium Iudæorum, etiam hypocrisim, qua tegere voluerunt inuidiã, & malignitatem suam sub tegumento obsequij ad Cæsarem. Christum enim propter inuidiam persequebãtur, quod Pilato quoque notũ erat. Sciebat enim (inquit sanctus Matthæus cap. 27.) quòd per inuidiam tradidissent eũ: sed illi hanc inuidiam tegebant dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentẽ no-

noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari: & rurſum, Si hunc dimittis, nõ es amicus Cæſaris: omnis .n. qui ſe Regem facit, contradicit Cæſari. Hoc. ergo eſt, qđ dicit Narrauerunt vt abſconderẽt laqueos, id eſt, dixerunt intra ſe, abſcõdamus inſidias, fingamus nos moueri ob iniuriã Cæſaris: quis videbit hãc ſimulationem? quis propterea nos puniet? quaſi verò Deus nõ oĩa videat: vel parum ſit videri à Deo, qui ſupremus eſt Iudex:

VI. Scrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.

Pergit Propheta in explicanda, & amplificanda malignitate Iudaica; ac dicit, Iudæos non contentos inſidijs, & hypocriſi; addidiſſe, vt diligentiſſime ſcrutarentur, & inueſtigarent iniquitates, ſi quas inuenire poſſent in Chriſto. Hinc enim Principes ſacerdotũ, & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, & quamuis teſtimonia conuenientia non erant, dicebant tñ, Nihil reſpondes ad ea, quæ iſti contra te teſtificantur? Matthæi 26. Id enim eſt ſcrutari iniquitatem, quærere falſa teſtimonia, & ijs quaſi veris, ſciẽter abuti. Defecerunt autem ſcrutantes ſcrutino; quia nihil inuenerunt, quod vel colorem veritatis habere videretur: & quia Dei iudicio tanta cæcitate percuſſi ſunt, vt non aduerterent ſe ab omnibus deridendos, quòd etiam dormientes teſtes adduxiſſent, cùm ad cuſtodes ſepulchri dixerunt, Dicite quia vobis dormientibus venerunt diſcipuli noctu, & furati ſunt eum. quam cæcitatẽ notauit, & expendit ſanctus Auguſtinus. Parum autem refert, ſiue legamus, ſcrutantes ſcrutinio, ſiue ſcrutantes ſcrutinia, ſiue ſcrutantes ſcrutationes: omnia enim in idem recidunt.

VII. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.

Expoſita peruerſitate malignantiũ inimicorum; prædicit nunc Propheta quid Chriſtus egerit tempore tãtæ perſecutionis. Accedet, inquit homo ad cor altum, id eſt, Chriſtus, qua homo eſt, accedet, offeret, atque obijciet ſe quaſi infirmus, & quaſi neſciens; & tamen verè penetrans profunda cordis ipſorum: accedet ad illas oẽs paſſiones, quas in occulto corde ſuo diſpoſuerũt; id eſt, perferet patienter, & humiliter iniurias, quas illi alto, profundo, & prauo corde machinati ſunt. Poteſt etiam per cor altum, intelligi cor ipſius Chriſti, vt ſẽſus ſit, Accedet homo Chriſtus ad cor altum, id eſt, ingredietur cor ſuũ profundum, & ſecretum, quo diſpoſuit obijcere Iudæis formam ſerui percutiẽdam, & celare intus formã Dei, per quã reſuſcitandus erat. Vtranque expoſitio nẽ attingit ſanctus Auguſtinus. Et exaltabitur Deus, id eſt, humiliabit ſe, vt homo, exaltabitur vt Deus, quia tunc maximè demonſtrabitur Sapientia diuina vincens malitiam homanam, quãdo apparebit, Chriſtum moriendo mortẽ deſtruxiſſe, & reſurgendo vitam reparaſſe. Hæc eſt expoſitio verborum editionis noſtræ vulgatæ, ſed ſciendũ eſt, hanc lectionẽ noſtramà multis oppugnati, & reijci; qm̃ textus hebraicus, & græcus repugnare videntur. In hæbreo ſic legitur ad verbum, Et cogitatione viri, & corde profundo, & ſagittabit eos Deus; pro eo quod nos habemus, Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Sed facilè cõciliabitur hic textus cũ noſtra editione: nam vox hebraica, chereb, quæ intimum, ſiue cogitationẽ ſignificare poteſt, ſi legitur cum alijs punctis, charab, ſignificabit, acceſſit, ſiue accedet: & ſic legerunt Septuaginta Interpretes, qui verterunt, Accedet homo. Illud autem, & corde alto, poteſt etiam legi, & cor altum, quia non habent hebræi diuerſos caſus, & tota difficultas eſt in particula, & pro qua nos habemus, ad, & quamuis in græcis libris, qui nunc extant habeatur, & cor altum: tamen cùm veteres patres Hilarius, Hieronymus, & Auguſtinus legant in Commentario, ad cor altum, credibile eſt, eos ita in græcis textibus inueniſſe: nam erant periti linguæ græcæ, & ex ijs Hieronymus in Commentario Pſalmos exponit ex Interpretatione Septuaginta virorum. Mirum aũt

קֶרֶב
קָרַב

est, quòd Cornelius Iansenius, vir doctissimus, conetur ostendere, ab Augustino lectum fuisse, & cor altum: cum Augustinus sæpissimè repetat, ad cor altum, & ne semel quidem, & cor altū: corruptum autem fuisse textum Augustini in tam multis locis, & in omnibus editionibus, verisimile non est: credibilius autem est corruptum fuisse textum hebraicum post Interpretationem Septuaginta virorum, in particula, & sicut corruptum esse constat in particula, chereb, vt ostendimus, præsertim cùm ista lectio (Accedet homo, & cor altum) nullum ferè sensum commodum recipiat: quid enim significat, Accedet homo, & cor altum? Illud autem, & sagittabit eos Deus, pro, & exaltabitur Deus, ex errore Rabinorum natum esse videtur: nam vox hebraica, vaiorem, si deducatur à verbo, iarah, significat, sagittabit eos: si de- ויורם
ducatur à verbo, rum, in coniugatione, hophal, significat, exaltabitur: ירה
& sic acceperunt eam vocem Septuaginta viri Rabinis omnibus doctiores. רום

VIII. **Sagittæ paruulorū factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.**

Hoc fecit potentia, & sapientia Dei, de qua dictum est, & exaltabitur Deus, vt plagæ ab aduersarijs Christo inflictæ tam parum illi nocuerint, ac si factæ essent à sagittis infantium paruulorū: nam, & tela infantium leues festucæ sunt, & manus eorum infirmæ, ac teneræ, quæ nihil detrimenti adferre possunt. Et verè quales plagas Christo intulerunt Iudæi, cùm triduo, vel potius in momento post triduum, ita curatæ sint, vt corpus eius impassibile, & immortale surrexerit; Sagittæ, inquit, paruulorum fuerunt, quibus factæ sunt plagæ, ac vulnera eorum. Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum, id est, & calumniæ, ac blasphemiæ eorum infirmatæ sunt, quia nihil ei nocere potuerunt, ac si gladij plumbei fuissent, sed infirmatæ sunt contra eos, id est, in detrimentum, & pœnam ipsorum calumniantium, & blasphemantium. Alludit Propheta ad illud, quod supra dixerat, Exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram; ac si diceret, laborauerunt, vt gladium linguæ exacuerunt, atque vt sagittas lethales ex arcu iacerent; sed linguæ, gladius plumbeus, & sagittæ, tela infantium euaserunt. Atque hoc ipsum de persecutoribus Martyrum, omniumq. iustorū dici potest: dies enim Iudicij ostendet, quàm parum, ac potius nihil eis nocuerit crudelitas persecutorum, quando stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt. Ex hebræo iuxta puncta Rabinorum non legitur, sagittæ paruulorum, sed, sagitta repentina. Facilè autem est videre, vndè sit nata diuersitas: nam vocem hebraicam legerunt, pitheom, quod significat, re- פִּתְאֹם
pentè, aut repentinum: cùm Septuaginta legerint, pethaim, quod paruulos פְּתָאִים
significat.

Conturbati sunt omnes, qui videbant eos, & timuit omnis homo, IX.

Explicat Propheta, quid cōsecutum sit ex eo quòd per Christi resurrectionem factæ sint Iudæorum sagittæ, sagittæ paruulorum, & infirmatæ sint, ac prorsus euanuerint calumniæ, & contumeliæ eorum. Conturbati sunt, inquit, omnes, qui videbant eos, Iudæos videlicet, attonitos, & confusos, quando ab Apostolis audiebant, eum, quem occiderant surrexisse à mortuis, in cœlum ascendisse, & venturum Iudicem viuorum, & mortuorum: & ea quæ audiebant, signis magnis, ac diuinis approbari cernebant: & tunc timuit omnis homo id est, omnes, qui recta ratione vtebantur, cœperunt contremiscere, & expauescere, & dicere, Quid faciemus viri fratres? De hoc timore sancto, sic scribit sanctus Lucas Act. 2. Fiebat autem omni animæ timor; multa quoque prodigia, & signa per Apostolos in Hierusalem

salem fiebant, & metus erat ingens in vniuersis, Parum autem refert, quòd sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Fugerunt omnes, qui videbant eos: nam vox hebraica, nadad, quæ hoc loco habetur, vtrunque significat, & fugere, & commoueri: & omnis qui commouetur, ac turbatur fugit, si non pedibus, saltem affectu: contrahit enim se, & latebras quærit: timor enim fuga quædam est hominis ad se ipsum: sicut è cõtrariò desiderium, & amor effundunt hominem extra se. נדד

X. Et annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt.

Illi, qui sancto timore corrupti sunt, ac in primis Apostoli, qui primi Christo resurgente, atque eius apparente timuerunt, vt dicitur Luc. 24. Illi, inquã, annunciauerunt opera Dei, id est, prædicare cœperunt Christi Incarnationẽ, passionem, resurrectionem, doctrinã, miracula, & similia. Et facta eius intellexerunt, particula enim, &, passim in scripturis accipitur pro, quia. Apostoli ergo edocti tum ab ipso Christo, qui post resurrectionẽ aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas Luc. 24. tum à Spiritu sancto, qui superueniens in eos, docuit illos omnem veritatem Ioan. 16. facta eius intellexerunt, & eadem ipsa toti mundo annunciauerunt.

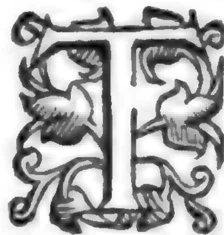
XI. Lætabitur iustus in Domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Ex illa Apostolica prædicatione id cõsequetur, vt omnis verè iustificatus, id est, iustus ex impio factus, lætetur deinceps in Domino, & speret in eo, deposito metu seruili, & mundano; fructus enim spiritus iustificantis est charitas, gaudium, pax. Gal. 5. Et tandem in fine seculorum laudabuntur omnes recti corde; omnes, qui in iustitia perseuerauerunt, & per hoc rectum cor habuerunt ad Deum, non sapientes, neque volentes, nisi quæ Deo placẽt, illi à Deo laudabuntur in theatro totius Mũdi, quando è cõtrario omnes praui corde in theatro eodem cum summa ignominia confundentur.

PSALMVS LXIV.

Titulus, & Argumentum

In finem Psalmus Dauid. Canticum Hieremiæ, & Ezechielis populo transmigrationis, cùm inciperent exire.

Titulus huius Psalmi in codicibus hebraicis, non continet nisi prima illa verba, In finẽ Psalmus Dauid. Apud Hilarium quoque nõ habentur alia verba. Theodoretus autẽ affirmat, nihil aliud haberi in editione græca Septuagintã Interpretum; cætera addita esse à posterioribus. Tamen non videtur contemnẽdum, quod additur, Canticũ Hieremiæ & Ezechielis populo transmigrationis cùm inciperent exire: nam hæc verba habentur in antiquis codicibus, & legũtur à sanctis Hieronymo, & Augustino in Commentario huius tituli. Quicunque autem addidit hanc partem tituli non voluit significare re ipsa cantatum fuisse hunc Psalmum à Hieremia, & Ezechiele, quando populus incipiebat exire ex captiuitate Babylonica. Nam Hieremias nũquã fuit in Babylonia; & sine dubio mortuus erat quando cœpit solui captiuitas. Credibile est etiam Ezechielem tunc fuisse defunctum, vt Epiphanius testatur in vita Ezechielis. Tribuitur, igitur hic Psalmus (qui renera Dauidis est) Hieremiæ, & Ezechie-

li, quoniam isti duo Prophetæ prædixerunt reuersionem populi de Babylone in Hierusalem: & fingitur decantatus ab his Prophetis initio egressionis Hebræorum de captiuitate, vt intelligeremus hunc Psalmum exponi debere de reditu filiorũ Israel à captiuitate in patriam. Et quoniam ea liberatio de captiuitate typus fuit liberationis generis humani de captiuitate Diaboli altiore sensu Psalmus prædicit conuersionẽ infidelium ad Ecclesiam, & reditũ spiritualium peregrinorum ad patriam cælestem: nã, & Ecclesia, & cælestis patria per Hierusalem in sacris literis significari solent.

Explicatio Psalmi 64.

1. **TE decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votũ in Hierusalem.**

Incipit Propheta in persona populi Dei à quodam verissimo principio, ex quo colligitur desiderium iustum redeundi ad patriam. Principium verissimũ est, conueniens esse, vt populus Deum laudet, & vota illi offerat in Hierusalem. Laus enim debetur bono, & summa laus summo bono, quod est Deus: & hæc laus debet exhiberi, vbi bonum, quod laudatur, est notum. Deus autem notus non erat in Babylone; sed in Hierusalem, ideò in Hierusalem Deus à populo laudandus erat. Sic etiam vota, ac præsertim sacrificiorum, ibi soluenda sunt, vbi templum, & altare inuenitur: templum Dei, & altare non erat nisi in Hierusalem; igitur in Hierusalem vota populi Dei soluenda erant. Ex hoc principio rectè colligitur, populum Dei iure desiderare, ac petere reditum in patriam. Et si hoc erat verum de reditu ad terrenam Hierusalem, multo verius est de reditu ad cælestem Hierusalem, vbi multo notior est magnitudo diuinæ bonitatis, & vbi est tabernaculum non manufactum, & altare aureum, in quo igne perfectissimæ charitatis sese totos offerunt omnes ciues Hierusalem in holocaustum Deo. Veniamus ad verba Psalmi: Te decet hymnus Deus in Sion, id est, cõuenit omnino, vt populus tuus tibi Deo suo laudes canat in Sion, id est, vbi nota est magnitudo tua, non in terra aliena, vbi Dij lignei, & lapidei, aurei, & argentei laudantur. Et tibi reddetur votum in Hierusalem, id est, conuenit quoque vt idem populus tibi soluat vota gratiarum actionis in Hierusalem, vbi nota sunt beneficia tua; & vota sacrificiorum, vbi est templum, & altare tuo nomini dicatum, non in Babylone, vbi nec agnoscuntur beneficia tua, neque sunt templa, & altaria, nisi Idolorum, vel Dæmonum: nam omnes Dij gẽtium Dæmonia, vt dicitur in Psal. 95. In hebræo pro verbo, decet, est nomen, silentium. Sic enim vertit S. Hieronymus, Tibi silentium, laus Deus in Sion. Sed Septuaginta Interpretes viri doctissimi per vocem, dumija, non existimarunt significari silentium, quod deducitur à verbo, dum; sed cõuenientiam, vt sic loquar, à verbo, damà, quod significat assimilari. Similitudo enim nihil est aliud, nisi conformitas, & conuenientia vnius ad aliud. Laus autem conuenit maximè bonitati, & ideò soli Deo proprijssimè conuenit laus, quia solus Deus proprijssimè bonus est; dicente Domino. Nemo bonus, nisi solus Deus, Luc. 18. Sed tamen vox, silentium, quamuis non sit ex mente Septuaginta Interpretum, tamen vtilissimum documentum continet: nam laus Dei, quæ ore cantatur, deberet sequi ex præcedenti silentio, atque attenta admiratione magnitudinis Dei: qui enim cantant absque præuio tali silentio, labijs Deũ honorant, cor autem eorum longè est à Deo. Itaque rectè dicitur, Tibi silentiũ, laus Deus in Sion, id est, tibi Deus primùm conuenit tacita admiratio magnitudinis tuæ: deinde constituto corde in hoc silentio, debetur tibi laus in Sion, & votum in Hierusalẽ. Porrò vox, Hierusalem, non habetur in hebraico codice: sed vel excidit vitio librariorum: vel addita est ab Interpretibus explicandi gratia.

דֻּמִיָּה
דום
דָּמָה

Exau-

II. Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet.

Ex eo quòd debetur Deo laus in Hierusalem, orat populus, vt sibi concedatur ex captiuitate redire in Hierusalem ad ipsum Deum laudandum: & non solùm optat sibi reditum concedi, sed vt omnes homines conuertantur ad Deũ, & veniant per fidem in Hierusalẽ, quæ est in terris, id est, ad Ecclesiam, & postea per visionem in Hierusalem, quæ est in cœlis. sicut enim Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, 1. Timot. 2. sic etiã populus Dei cupit, & orat, vt omnes homines veniant ad Deum agnoscendum, & laudandum. Exaudi, inquit, orationem meã; quæ est, vt te auxiliante, quã citissimè canam tibi hymnum in Sion; & reddam tibi votum in Hierusalẽ. Ad te omnis caro veniet, id est, si me exaudieris, non ego solus, sed omnes homines ad te laudandum, & vota tibi reddẽda venient. Id enim cupio, & peto, & quod in me erit, verbis, & exemplo vt id fiat laborabo. Quod omnis caro per figuram intellectionis omnes homines significet; perspicuũ est ex multis Scripturæ locis. Gen. 6. Oĩs caro corruperat viam suam. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnẽ carnem. Isai. 40. Videbit oĩs caro salutare Dei. Matth. 24. Nisi breuiati fuissent dies illi, nõ fieret salua oĩs caro. Ioan. 17. Dedisti ei potestatem oĩs carnis. S. Augustinus per omnem carnem intelligit omne genus hominum, quia de omni genere aliqui veniunt ad Deum per fidem, & saluantur, videlicet, ex diuitibus, ex pauperib. ex doctis, ex indoctis, ex viris, & fœminis ex Iudæis, ex Romanis, ex Græcis, ex Barbaris, &c. Non enim oĩum est fides, neq. oĩum est salus; sed eorum, qui præordinati sunt ad vitam æternam, vt dicitur Act. 13. In hebræo habetur, Donec tibi oĩs caro veniat: sed Septuaginta interpretes nõ legerũt, adecha, donec tibi: sed alecha, ad te: & hæc est verior lectio.

עדך. עליך.

III. Verba iniquorum præualuerunt super nos. & impietatibus nostris tu propitiaberis.

Hæc est altera ratio, cur populus Dei petat à Deo liberationem de captiuitate, & reditum in patriam, quia videlicet ex peccatis parentum traditus fit in captiuitatem: qui enim erant in Babylone cum soluta est captiuitas, ferè omnes in captiuitate nati erant, ac per hoc parentum peccatis captiuitatem suam tribuere poterant: sicut nos omnes captiuitatem sub Diabolo primis parentibus debemus. Verba iniquorum præualuerunt super nos, id est, mala opera iniquorum parentum nostrorum præualuerũt super nos filios eorum, nosq. grauauerunt iugo durissimæ captiuitatis: sed tu, Pater misericordissimus propitiaberis impietatibus nostris, quas à parentibus hæreditauimus, & quas ipsi eorum exẽpla imitati superaddidimus. Quod aũt per verba, interpretati simus, opera, nemo mirabitur, qui in Scripturis versatus sit. Sic Luc. 2. Videamus hoc verbũ, quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Psal. 21. Verba delictorum meorum. Psal. 104. Posuit in eis verba signorum suorum. 2. Reg. 1. Quod est verbum, quod factum est, indica mihi.

IV. Beatus quem elegisti, & assumpsisti: inhabitabit in atrijs tuis.

Hæc est tertia ratio, cur populus Dei desideret, & oret reuocari in patriam: quæ ratio ducitur à fœlicitate patriæ. Beatus inquit, est omnis ille, quem tu elegisti ab æterno, & assumpsisti in tempore ad tantam dignitatem, vt sit ciuis Sanctorum, & domesticus Dei. Is enim inhabitabit in atrijs tuis, id est, in domo tua manebit: ponitur enim pars pro toto, atrium pro palatio.

V. **Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuũ, mirabile in æquitate.**

Bona spe fretrus populus Dei, iam nu meraut se inter beatos illos, qui habitabunt in domo Dei, ac dicit in ea domo se bonis omnibus abundaturũ, imò ita satiandum, vt nihil desideret amplius. hic enim versiculus etiam si vtcumque conuenire possit terrenæ Hierusalem, vel Ecclesiæ militanti; tamen absolutè soli cœlesti patriæ conuenit. Replebimur, inquit, in bonis domus tuæ, id est, replebimur ex bonis dom⁹ tuæ, vt nihil nobis desit, quod foris quærendum sit. Quid enim boni deesse poterit in domo illius, qui fecit omnia, cui seruiunt omnia, qui erit omnia in omnibus, in quo sunt thesauri bonorum infiniti? De hoc dicitur in Psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. & in Psal. 16. Satiabimur cùm apparuerit gloria tua. Sãctum est templum tuum, mirabile in æquitate. In illa sancta ciuitate Hierusalem hoc erit prorsus mirabile, & amabile, quòd nos in Deo habitabimus, tamquam in domo, & ipse habitabit in nobis tamquam in templo; ipse erit domus nostra, & nos domus eius: iuxta illud, Manete in me, & ego in vobis, Ioan. 15. Et illud, Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo, 1. Ioan. 4. Et si hæc reciproca mansio inchoatur in via, certè multo magis perficitur in patria. Porrò templum hoc Dei sanctum, est mirabile in æquitate, id est, in iustitia, vt vox hebræa demonstrat. Mirabile enim valdè erit, videre homines in peccato natos, & peccatis ita obnoxios, vt de illis diceretur, Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus, non est qui faciat bonum: & septies in die cadet iustus; & non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: qui tamen postea ad illam sanctitatem, iustitiamq. perueniunt, vt neque peccatum vllum habeant, neque habere possint, & euadant in templum sanctum, cuius sanctitatem, & iustitiam ipsi etiã sancti Angeli admirentur in cœlis. In hebræo, pro, mirabile, habetur terribile. Sed quoniam admirabilia terrorem venerationis incutiunt, rectè Septuaginta Interpretes, mirabile, posuerunt, vt indicarent, terribile, qđ legitur in hebræo, non esse terribile, quia terreat, sed quia admirationem magnã pariat.

Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe. VI.

Redit ad orationem, & adfert nouũ motiuum, vt exaudiri debeat, videlicet, quia Deus Saluator est, & in eo sperant omnes gentes. Exaudi, inquit, nos Deus dum à te petimus liberationem à captiuitate, & reuocationem in patriã; exaudiri autem petimus confidenter, quia tu es Saluator noster, quippe qui sæpè ab hostibus, & persecutoribus nos saluasti: tu etiam es spes omnium finiũ terræ, id est, in te sperant omnes gentes totius terræ vsq. ad vltimos eius fines: necnon tu spes es in mari longè, id est, omnium habitantium Insulas maris longissimè positas. Hæc dicit Propheta præuidens conuersionem omnium gẽtium ad cultum veri Dei: & dicit in præsenti, Tu es spes omnium finium terræ, quia Prophetis erant præsentia, quæ in se futura erant.

Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. VII.

Addit aliam rationem à potẽtia Dei maxima, cui facilè est, si velit, populum suum de captiuitate liberare, atque ad patriam, vnde pulsus fuerat, reducere. Ostendit autem omnipotentiam Dei ex duobus contrarijs: nam Deus omnipotentia sua ita firmiter stabiliuit terram, vt montes eius nulli venti commouere possint: & contra ita fecit elementum aquæ liquidum, & mobile, vt quauis aura moueatur. Præparans montes in vir-

virtute tua, id est, tu es Deus, qui præparasti, siue stabiliuisti (vtrunque enim
כון significat vox hebraica, cun) montes altissimos in veritate tua; Accinctus potentia, id est, potentia tua firmasti montes, quia accinctus es potentia, id est, ab omni parte circumdatus, & armatus potentia. Qui conturbas profundum maris, sonitum fluctuum eius. In hebræo habetur, Qui mitigas sonitum maris, sonitum fluctuum eius. Sed Septuaginta videntur non legisse, masbiach,
משביח quod est mitigans, siue compescens, sed,
מבעת maughith, quod est conturbans. & tunc sensus erit, tu conturbas profundum maris, excitans sonitum fluctuum eius. At si nó videatur verisimile Septuaginta legisse, maughith, pro, masbiach, vt textus græcus, & latinus cum hebræo cóueniant, & vnus explicetur per aliũ; per illud verbum conturbas, non erit intelligenda commotio, & concitatio tempestatis maris, sed comminatio, & terrefactio, qua compescatur fremitus maris: quo modo Dominus comminatus est mari turbato dicens, Tace, obmutesce, Marc. 4. Confirmatur hæc expositio ex eo, quod idem verbum, conturbas, refertur etiam ad sonitum fluctuum eius. Qui conturbas, inquit, profundum maris, & conturbas sonituum fluctuum eius: non rectè autem diceretur, qui conturbas sonitum fluctuum, nisi sensus esset, Qui terrendo, & comminando compescis sonitum turbati maris. In hebræo eadem vox habetur, cùm dicitur in latino, profundum, & cùm dicitur, sonitus; quare per profundum intelligere debemus hoc loco, fremitum maris, qui ex imo mari erumpit: deinde per sonitum fluctuum, altiorem vocem, quam fluctus turbati maris emittunt. Illud etiam non est omittendum, in habræo haberi omnia in tertia persona, Præparans montes in virtute sua, Deus videlicet, accinctus potentia, conturbans, siue compescens fremitum maris, sonitum fluctuum eius. In editione latina habetur in secunda persona, sed sensus est omnino idem.

Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis, exitus matutini, & vespere delectabis. VIII.

Quemadmodum versiculo superiore potentiam Dei Propheta ostendere ex montium stabilitate, & fluctuatinoe maris: ita in hoc versiculo demóstrat sapientiam Dei, qui cælestibus signis nũc terret, nunc exhilarat humanũ genus. Turbabuntur, inquit, gentes omnes videlicet gentes vniuersæ terræ. Id quod explicat clarius, cùm subiungit, & timebunt, qui habitant terminos, id est, turbabuntur, & timebunt omnes homines, vsque ad illos, qui habitant terminos terræ. Turbabuntur autem, & timebunt à signis tuis, id est, à coruscationibus, tonitruis, & fulminibus cælestibus, iuxta illud 1. Reg. 2. Formidabunt Dominum aduersarij eius, super ipsos in cœlis tonabit: nihil est enim horribilius, & formidolosius, & quod fortissima etiam pectora metu cócutiat, & dissoluat, quàm fulmen cœleste. Sed idem Deus per ortum, & occasum solis humanum genus mirificè recreat: nam oriente sole refectis artubus homines læti ad opera exeunt, & occidente sole fatigati respirare incipiunt; & rursum nihil iucundius ortu fulgẽtissimi, & pulcherrimi luminis; nihil item delectabilius conspectu cœli syderibus innumerabilibus, quasi gemmis preciosissimis ornati. Exitus inquit, matutini, & vesperæ delectabis, id est, exortum auroræ, & crepusculi vespertini delectabiles facies. In hebræo, pro, turbabuntur
gentes, habetur, multitudo gentium; המו
sed Septuaginta Interpretes non legerunt, hamon, quod multitudinem significat; המון
sed hamu, quod significat turbati sunt. Illud autem, delectabis, in hebræo est, laudare, siue iubilare facies: quod intelligi debet efficienter, nó formaliter dicitur enim aurora, & vespera laudare. seu iubilare, quia facit homines præ lætitia exultare, & laudare. Sicut etiã cùm dicitur in textu latino,

Delectabis exitum matutini, & vesperæ, intelligi debet per figuram, quia exortus auroræ, & vesperæ delectat homines illa varietate, & vicissitudine noctium, ac dierum. Miratus sum, cur quidam ex recentioribus, vir doctus scripserit pro, voce exitum, in hebræo esse vocem, quæ ad solum diei exortũ referatur, & non possit referri etiam ad
יצת exitum noctis: nam, moza, exitum in
genere significat, à verbo, iaza, qđ est
מוצת exire. Et si exitus in hebræo significa-
בקר ret ortum diei, non fuisset opus addere, bocher, quod tempus matutinum significat, vt re vera in textu hebræo est additum. Sic enim habetur ad verbũ, exitus ipsius mane, & ipsius vesperæ laudare facies.

IX. **Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.**

Laudauit potentiam, & sapientiam Dei, nunc adiungit laudes bonitatis, siue beneficentiæ eiusdem, quæ maximè ostẽditur in admistione terræ, & aquæ, ex qua oriuntur omnes fructus terræ, sine quibus hæc vita non ducitur. Terra enim si non irrigetur aquis, & aqua nisi misceatur terræ, nihil omnino producit. Visitasti, inquit, terram, quæ per se erat inanis, & vacua; sed visitatione tua facta est fœcunda, & plena. Visitatio enim Dei efficax est, & non simplex visio, sed prouisio. Explicat quomodo visitauerit terram, dum adiungit, & inebriasti eam, id est, aquis ad satietatem irrigasti, & hac irrigatione multiplicasti locupletare eam, id est, multum valde illam locupletem, & copijs omnibus refertam reddidisti.

X. **Flumen Dei repletũ est aquis, parasti cibum illorum: quoniam ita est præparatio eius.**

Explicat idipsum clarius. per flumen riui aquarum intelligendi sunt: nam in
פלג hebræo est, pheleg, quod diuisionem significat. Itaque sensus est, Flumen Dei, id est, riui aquarum à Deo effecti ad irrigandam terram, pleni sunt aquis ex diuina prouidentia, & benignitate: sic enim ita tu Deus præparasti cibũ eorum, id est, hominum, & animantium cæterorum. quoniam ita est præparatio eius, id est, quoniam sic fundata, & disposita est terra, vt per aquarum irrigationem fœcundetur, & fructus suos pariat.

Riuos eius inebria, multiplica genimina eius, in stilicidijs eius lætabitur germinans. XI.

Rursus alijs atque alijs verbis idem beneficium Dei extollit. Sed hoc loco per riuos intelliguntur sulci terrarum, vt ex hebræo textu perspicitur; & textus, quem sanctus habuit Augustinus, sulcos eius legit. Ait igitur, Riuos eius inebria, id est, perge Domine, & sulcos terræ abundanter riga fluentibus aquis; & sic multiplica genimina eius, herbas, fruges, plantas: in stillicidijs eius, id est, pluuia Dei desuper cadente lætabitur terra germinans.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. XII.

Benedicendo benefacies totius anni reuolutioni, quæ instar coronæ varijs floribus ornatæ à tua benignitate quasi semper reuocatur: & ex hac benedictione campi tui à te conditi, & fœcundati replebuntur abundantia omnium bonorum.

Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. XIII.

Nec solùm campi aratione, & satione culti replebuntur vbertate frugum; sed etiã loca deserta, quæ solis pascuis de-

deseruiunt, & speciosa præ cæteris sunt ex multitudine, & varietate herbarum, & florum, quæ sponte funduntur a terra; pinguescent cœlesti rore, & colles pariter deserti, & inculti herbescente viriditate ita vestientur; vt ex omni parte lætari, & exultare videantur.

XIIII. Induti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento: clamabunt, etenim hymnum dicent.

In summa fœcunditas erit maxima, & multiplicatio tum pecorum, tùm frugum. In hebræo sic legitur ad verbum, Induti sunt agni pecore, id est, pusillus grex, qui quasi nudus ob paucitatem videbatur, tanta multitudine pecoris circundabitur, vt vestitus multiplici indumento videatur. Induti sunt arietes ouiũm, id est, ouibus multiplicatis vestiti sunt arietes, siue agni, qui pauci antea erant. Alij tamen referunt hæc verba ad vellera, quibus induuntur pecora, quando bona pascua inueniunt. Sed qui ita exponunt, non considerant verba hebraica, quæ non habent, arietes ouium, sed, arietes, siue potius agni pecore, siue oue induti sunt. Et valles abũdabunt frumento; id est, loca deserta abundabunt pecore, & valles cultæ abundabunt frumento: omnia autem, siue colles, siue valles, siue campi exculti, siue deserti; siue pecora, siue fruges, suo modo clamabunt in laudem Dei, immo etiam quodammodo hymnum cantabunt conditori, & benefactori suo. Porrò res omnes creatæ specie sua clamant, & canunt: vt homines, quorum vsui deseruiunt, & mente, & voce Deum laudent, eique perpetuò gratias agant. Hæc omnia sanctus Propheta in laudem potentiæ, & sapientiæ, & bonitatis Dei cecinit; vt inde argumentum duceret, quo probaret, sperandum esse, & cum fiducia petendam liberationem a captiuitate, & reuocationem in patriam. Sed possunt etiam mysticè exponi de vocatione gentium, & beneficijs Dei in Ecclesiam, vt sanctus Augustinus, & Theodoretus tradit: qui Theodoretus rectè Iudæos redarguit, quòd fabulentur, hæc omnia impleta fuisse in terra Palestinæ post reuersionem ex captiuitate: tantùm enim abest, vt post reditum ex Babylone terra illa fœcundior fuerit, & beatior; vt potius in deterius semper abierit.

PSALMVS LXV.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem, Canticum Psalmi Resurrectionis.

On habetur in hebræo nomen resurrectionis neque legitur apud Hilarium; & Theodoretus testatur non esse in editione Septuaginta Interpretum, sed postea additum. Legitur tamen a Sanctis Patribus Hieronymo, & Augustino in Commentario huius Psalmi: & videtur hæc vnica vox a quocunque addita sit, prudenter addita, vt indicaret argumentum Psalmi. Argumentum enim Psalmi est gratiarum actio pro beneficijs Dei, sed potissimum pro perfecta fœlicitate post omnes finitas calamitates: quod sine dubio in resurrectione erit.

Explicatio Psalmi 65.

IVbilate Deo omnis terra: psalmum dicite nomini eius: date gloriam laudi eius. I.

Inuitat ad iubilandum, & psallendum Deo omnem terram, id est, omnes Electos ex vniuersa terra vocatos, quia communis erit causa lætandi in communi resurrectione iustorum. Tria vult exhiberi, iubilum, sonum psalterij, & vocem

vocem humanam. Iubilum, quod magis in affectu, quàm in verbis positum est, rectè tribuitur Deo, Iubilate Deo. Deo enim, qui spiritus est, spirituale desiderium maximè conuenit. Sonitus Psalterij debetur nomini, id est, famæ, siue gloriæ Dei: psalmum dicite nomini eius, vel vt clarius habetur in hebræo, psallite gloriæ eius, id est, pulsate psalterium in gloriam eius. Denique vox humana diuinæ laudi tribuenda est. Date gloriam laudi eius, id est, nolite gloriam vobis sumere, vel tribuere, sed totam date laudi eius; vel vt habetur in hebræo, ponite gloriam in laude eius, id est, hæc sit gloria vestra Deum perpetuo laudare, & in eius laudibus gloriari.

II. **Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua Domine! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.**

Hæc est materia laudis Dei, opera summæ potentiæ, & sapientiæ. Dicite Deo, dum eum laudare vultis, quàm terribilia sunt opera tua Domine? id est, opera tua præ magnitudine sua terrorem omnibus incutiunt. In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui, id est, tāta est virtus, & potentia tua, vt mendaces ostendant omnes inimicos tuos, qui te multo etiam minora non posse iactabant: exempla sunt in scripturis non pauca. Psal. 77. Malè, inquit, locuti sunt de Deo: dixerunt, Nūquid poterit Deus parare mensam in deserto? Deus autem in multitudine potentiæ suæ, fecit, vt tāta multitudo conturnicum deferretur in desertum, vt omnibus abundè sufficeret atque hoc modo mendaces eos ostēdit, & vt mendaces terribiliter puniuit, vt dicitur in eodem Psalmo, & fusius in libr. Num. c. 11. Item lib. 4. Reg. 7. cū Elisæus Propheta tempore grauissimæ famis dixisset, Audite verbum Domini, cras modius similæ statere vno vendetur in porta Samariæ: Dux quidam respondit, etiā si Deus faciat cataractas in cœlo, non poterit verum esse quod dicis. Sed Deus in multitudine virtutis suæ mendacem illum ostendit: Verè enim sequente die tanta fuit abundantia rerum omnium vt modius similæ statere vno in porta Samariæ venderetur; & Dux, qui contra Deum mentitus fuerat in ipsa porta cōculcatus a populo transeūte miserrimè perijt. Simile est mendacium Iudæorum aduersus Christum, cùm pēdenti in Cruce insultarent, Si filius Dei es, descende de Cruce. Ille autem in multitudine virtutis suæ fecit miraculum longè maius, quia surrexit de sepulchro, quod est multò maius, quàm de Cruce descendere. Itaque mendacij coarguit inimicos suos potentia virtutis suæ. Posset etiam cum Theodoreto dici, in multitudine virtutis tuæ mētientur tibi inimici; hoc significare, multos fore, qui mentiantur Deo se illius esse cultores ob metū terribilium operum ipsius: multos item Christi fidem, non sincero, sed ficto corde suscepturos propter eandem rationem.

Omnis terra adoret te, & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. III.

Venite, & videte opera Dei terribilis in consilijs super filios hominum. IIII.

Iterum excitat Propheta vniuersos homines, qui terram incolunt ad Deum vero corde adorandum, & laudandum. Atque vt maiore affectu id faciant, hortatur ad consideranda opera Dei, qui terribilis est in consilijs rerum agendarum supra omnes filios hominum.

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertrāsibunt pede: ibi lætabimur in ipso. V.

Ponit duo exempla operum mirabilium Dei, quæ nullo humano consilio vnquam fieri potuissent. Qui conuertit, inquit, mare in aridam; hoc est primùm opus, quod narratur Exo. 14. Fecit enim Deus, vt siccaretur mare rubrum, vt filij

lij Israel liberè pertrāsirent. In flumine pertransibunt pede; hoc est alterum, quod refertur, Iosue 3. Rursus.n.Deus fecit, vt Iordanis fluuius siccaretur, vt filij Israel non ponte, aut nauicula, sed pede flumen traijcerent. Ibi lætabimur in ipso, id est, vbi hæc facta sunt, ibi lætati sumus in ipso; non in nobis gloriati sumus, quasi nostra hæc essent opera; sed in Deo lætati, & gloriati sumus, Deúmque laudauimus, vt narratur Exo. 15 Vtitur autem Propheta tempore futuro, pro præterito; nisi fortè hoc loco vti voluerit verbo futuri temporis, vt indicaret, miracula illa præterita fuisse figuras maiorum miraculorum futurorum. Maius enim miraculum est, quod homines transeant mare amarum huius seculi, quod in maligno positum est, & transmittant flumen temporalitatis, & mortalitatis huius, quæ nunquam stat, & plurimos absorbet, & suffocat; & perueniant viui, & salui ad terram æternæ promissionis, & ibi lætentur in ipso Deo ipsum videntes facie ad faciem: & tamen hoc maius miraculum ita facit per gratiam suam Deus, vt multi iam transeant per hoc mare, quasi per aridam, & flumen pertranseant pede, id est, facillimè, temporalia omnia, siue bona, siue mala despicientes, id est, nec bonis adhærentes, nec mala pertimescentes, vt securi perueniant vsque ad ipsam cœlestem Hierusalem, vbi lætabimur in ipso, non spe gaudentes, sed ipso in æternum fruentes.

VI. **Qui dominatur in virtute sua in æternum oculi eius super gentes respiciunt, qui exasperant nō exaltentur in semetipsis.**

Hæc videtur digressio ad impios, qui Deo subijci, eumq. laudare contemnūt. Eos enim admonet omnipotētiæ, & omni scentiæ Dei, vt vel timore pœnæ resipiscant. Qui dominatur, inquit, in virtute sua in æternum, id est, ille qui ex potētia sua, non aliundè accepta, sed sibi propria, dominatur æterno imperio, is quoque videt omnes gentes, & ex alto speculatur omnia. Ideò qui exasperāt tàm potentem, & sapientem Dominum, non exaltentur in semetipsis, non superbiāt, non glorientur de suis viribus, quia non effugient manus omnipotētis, & omnia videntis Dei.

Benedicite gentes Deum nostrum, & auditam facite vocē laudis eius. VII.

Illa digressione præmissa, repetit exhortationem, quam in primo, & in tertio versiculo posuerat. Itaque tertio iā inuitat omnes gentes ad benedicendum Deo nostro, qui solus est verus Deus, & ad prædicādas laudes eius tàm clara voce, vt ab omnibus audiatur.

Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos. VIII.

Aperit nunc causam, cur tanto ardore cupiat, Deum ab omnibus laudari, quia videlicet de maximis periculis vitam suam liberauerit. Qui posuit animam meam ad vitam, id est, laudari cupio Deum, qui fecit vt anima mea non periret, & qui me titubare, & labi non permisit. Hæc dicuntur ab electis, qui post multas, variasque tentationes ad portum salutis tandem aliquando perueniunt. Per, animam, intelligitur totus homo; quod frequens est in Scripturis sanctis: ac vt alia loca omittamus in lib. Gen. cap. 46. Plusquam sexies ponitur anima pro toto homine. Illud autem, posuit, significat, ordinauit, siue præordinauit, vel prædestinauit, vt sensus sit, Qui me præordinauit ad vitam; siue qui me posuit in numero eorum, qui victuri sunt in æternum. Quod autem sequitur, Et non dedit in commotionem pedes meos, ad donum perseuerantiæ pertinet, quod est proprium prædestinatorum ad vitam; quos enim Deus prædestinauit, eos etiam conseruat, protegit, ac dirigit, vt non cadant ad dexteram, vel finistram. In hebræo habetur

animam

animam nostram, & pedes nostros, in numero multitudinis. Sed idem est sensus; nam per, animam meam, & pedes meos, non intelligitur vnus tantùm homo, sed vnus populus, cœtus videlicet omnium Electorum.

Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Varijs metaphoris explicat Propheta tribulationes iustorum; ac primùm metaphora fornacis probantis argentum, vt significet, iustis a Deo permitti tribulationes, non vt lædantur, sed vt probentur, vel probati, & puri, sinceri, fideles ostendantur. Ignis enim paleas cònsumit, argentum, & aurum purius reddit: & palea in igne fumat, argentum in igne lucet. Hinc Angelus sanctus dicit Tob. 12. Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te. & Sap. 3. Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos se, tamquam aurum in fornace probauit illos. Et Ecclesiastici 27. Vasa figuli probat fornax, & viros iustos tentatio tribulationis, Et 1. Petri 1. Vt probatio vestræ fidei multò preciosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur.

IX. Induxisti nos in laqueum posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra.

Descendit nunc ad particulares afflictiones sub alijs metaphoris. Induxisti nos in laqueum, id est, in captiuitatem nos tradidisti hostibus nostris, in vincula, in catenas, in compedes, in carceres. Sicut enim aues, & feræ cum laqueis comprehenduntur, libertate sua priuantur; ita dici possunt homines induci in laqueos cùm captiui effecti carceribus includuntur, vel catenis, & vinculis constringuntur. Posuisti tribulationes in dorso nostro, id est, nos more iumentorum onerari, & cœdi verberibus permisisti: quibus oneribus, & verberibus intelliguntur varij labores, & dolores quos Sancti in hoc mundo ab impijs pertulerunt; vt cùm ad metalla fodienda, ad marmora secanda, ad onera pro extruendis ædificijs portanda, aliaque id genus laboriosa opera facienda, non sine flagellis, & verberibus adigebantur. Imposuisti homines super capita nostra, id est, fecisti vt homines pedibus suis capita nostra calcarent, quasi nobis iure belli deuictis, & triumphatis. Sed hæc etiã metaphora est, qua per similitudinem: conculcationis capitum deuictorum significatur tyrannica, & crudelis potestas Principum in miseros subditos. Nã Principes modesti, & æqui præsident quidem capitibus subditorum, sed ita leuiter premunt, vt onus obedientiæ suauiter ferri possit. Tyranni verò, & sæui, atque inhumani Principes, quales erant persecutores Christianorum, & quondã Pharao Aegyptius, & Nabuchodonosor Assyrius ita premunt subditos exactionibus, edictis, pœnis, vt respirare nõ possint. Hoc versiculo Propheta miro artificio personas Iustorum toto corpore afflictas, demonstrauit; nam laquei ad manus, & pedes, onera & verbera ad dorsum, conculcatio ad capita pertinent.

Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. X.

Hæc est vltima metaphora, qua Propheta pulcherrimis similitudinibus sub aspectum ponit supplicium Sanctorũ. Ignis enim & aqua contraria sunt; ignis ardet, aqua congelatur; ille acerrimus, ista mollissima; ignis desiccat aquam, & aqua extinguit ignem: quare si ignis dolore afficit hominem, aqua consolari, & mulcere deberet. Et tamen in pœnam iustorum seruorum Dei, ignis, & aqua coniurasse videntur, ignis consumendo, aqua suffocando. Igitur per ignem, intelliguntur acriora supplicia, flagella vulnera, cædes, combustio; per aquam supplicia lenta, sed diuturna, vt exilia, carceres,

ceres, nuditas, fames. Sanctus tamen Augustinus per ignem, intelligit omne genus angustiarum, & molestiarum contristantium hominem: per aquam verò omne genus voluptatum, & abundantiam temporalium bonorum, quæ spiritum suffocant. Sed sicut ignis consumit lignum, non aurum; sic etiam aqua corrũpit, & putrefacit lignum, non aurum: & sicut aurum per ignem purgatur a scoria, sic idem aurum per aquam lauatur a sordibus. Itaque iusti, & sancti qui sunt auro similes, sine detrimento transeunt per ignem, & aquam; quia in tribulatione patientiam, in prosperitate modestiam seruant. Sed filij huius seculi similes ligno putrido in igne consumuntur, in aqua suffocantur; quia impatientes in tribulatione murmurant, maledicũt, blasphemant: dissoluti in prosperitate mollescunt, luxuriantur, superbiunt. Dicunt igitur Electi, transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium: quoniam etiamsi in cœlesti patria non deerunt ignis, & aqua, tamen ille ignis calefaciendo recreabit, non cõburẽdo consumet, & illa aqua sitim extinguet, non vitam. Ita vtrunque suo modo refrigerabit, id est, erunt in cœlo ardores charitatis, erit ignis diuinus fœliciter consummans, non consumens; perficiens, non destruens; transformans in Deum, non conuertens in cineres: erit aquarum abundantia, erit vbertas bonorum æternorum, erunt gaudia immensa, & ineffabiles iucunditates, sed non mollem, aut pigrum efficient animum, non carnis aduersus spiritum concupiscẽtiã nutrient, denique refrigerando delectabunt, non obruendo suffocabunt.

XII. Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.

Hæc videtur esse conclusio ex ijs, quæ dicta sunt, quasi dicat, tu eduxisti nos in refrigerium, postquam transiuimus per ignem, & aquam. Introibo igitur in domum tuam, ad quam te Duce, te defensore perueni. Introibo autem in holocaustis, id est, offeram sacrificium gratiarum actionis: holocaustum est enim propriè ad gratias agendas pro acceptis beneficijs. Et verè holocaustum nusquam perfectius offertur quàm in cœlo, vbi sancti omnes totos se offerunt Deo in igne perfectæ charitatis, nulla parte animæ repugnante. tota enim actio, totum negocium in cœlo erit laudare Deum. Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, id est, ista oblatio holocausti debita est; quoniam id voui, dum essem in tribulatione positus. Itaque introibo in domum tuam cum holocaustis, vt sic reddam vota mea, quæ nõ alius pro me, sed ego ipse labijs meis distinctè promisi. S. Augustinus more suo ad ædificationem populi psalmos exponens, notat, illud, distinxerunt, significare distinguenda esse vota, vt placeant Deo. Distinctio autem talis esse debet, vt confiteamur nos Deo indigere, Deũ bonorum nostrorum non egere; nos mutabiles, illum immutabilem; nos creaturas, illum creatorem; nos ex nobis nihil esse, illum ex se perfectum esse.

Et locutum est os meum in tribulatione mea. XIII.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso Arietum: offeram tibi boues cum hircis. XIIII.

Explicat quæ vota vouerit in tribulatione sua; & dicit se vouisse sacrificia pinguia omnium pecorum, quæ in holocaustum secundùm legem offerri possunt. Ea verò tria tantùm erant, Arietes, Boues, & Hirci. Sed nomine Arietum intelliguntur etiam Agni, & nomine Bouum intelliguntur etiã Vituli, & nomine Hircorum, intelliguntur etiã Hœdi. Et locutum est os meum in tribulatione mea, id est, hoc est quod dixi, Reddam vota quæ distinxerunt labia mea, quia locutum est os meum dum tribularer, & auxilio Domini indigerem, atq; illius opem cum lacrymis implorarem.

Holo-

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso Arietum, id est, immolabo tibi agnos pingues, & medullis plenos cum bono odore ex Arietibus pariter in holocaustum oblatis: offeram tibi Boues cum Hircis, id est, ad holocaustũ Agnorum, & Arietum addam holocaustum vitulorum, & Hircorum. In textu græco legitur, holocausta medullata offeram tibi cum incenso, & Arietibus: & sic legit etiam S. Augustinus: & per incensum intelligit thus. Sed S. Hieronymus in epist. ad Suniam & Fretellam improbat hanc lectionem, & veram lectionem esse dicit, cum incenso Arietum (vt nos in nostra latina editione habemus) cui cõcordat lectio hebraica: per incensum autem non intelligitur thus, sed odor, qui ex incensis Arietum carnibus emanat, qui odor suauissimus dicitur Leuitici 1. Odor autem ex incensis carnibus sacrificiorum suauissimus dicebatur, quoniam figura erat odoris verè ac propriè suauissimi patientiæ, & humilitatis, obedientiæ, & charitatis filij Dei, qui vt Patrem glorificaret, & Mundum redimeret, humiliatus est vsque ad mortem, mortem autem Crucis. Dicũtur verò holocausta medullata, quæ offerũtur in cœlis, actiones gratiarum, confessiones, & laudes ex intimo corde, & ex pinguedine veræ charitatis profectæ.

XV. **Venite, audite, & narrabo omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.**

Hortatur in fine Psalmi propheta in persona beatorum electorum Dei. nos omnes, vt intelligamus beneficia Dei in Sanctos collata, & quid illi contra repẽderint, vt eos imitantes similia beneficia recipiamus, & ad eandem quietem, & gloriam aliquando perueniamus. Venite, inquit, audite, & narrabo, omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ, id est, venite omnes, qui timetis Deum, & audite, & ego narrabo vobis, quanta fecit animæ meæ: oratio enim in hebræo, & græco textu perturbata est quantum ad ordinem verborum, & latinus Interpres non est ausus ordinem codicum originalium commutare. Vocat timentes Deum, quoniam timor Domini initium est sapientiæ, ipse soluit pedes, ipse aperit aures: proinde, qui nullo Dei timore tangitur, frustra vocatur vt veniat, vel vt audiat.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. XVI.

Hoc est primum donum Dei, quod animæ suæ datum dicit electorum cœtus, qui in hoc Psalmo loquitur. Hoc, inquit fecit Deus animæ meæ: dedit fidem, & spiritum orandi. Quomodo enim inuocabunt in quem nõ crediderunt? inquit, Apostolus. Rom. 10. Igitur ex dono Fidei cognoui miseram captiuitatem, in qua detinebar, cognoui liberatorem, & Redemptorem, & sic ad ipsum ore meo clamaui. Addit deinde secundum beneficium, & exaltaui sub lingua mea, id est, non solùm oraui, sed etiam laudaui Deum meum, & pro acceptis beneficijs gratias egi, vt rursum alia mererer accipere quæ mihi deerant. Atque hoc totum, vt laudarem, & orarem, ipse fecit, vt facerem. Quamuis autem illud, sub lingua mea, vel in lingua mea, idem sit quod lingua mea, vel in lingua mea: tamen annotauit S. Augustinus fortasse dictum, sub lingua, vt intelligeremus, iustum non solùm lingua ad aures hominum, sed etiã sub lingua, in silentio ad aures Dei, exaltare solitum ipsum Deum.

Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. XVII.

Hoc est beneficium tertium, quod accepit a Domino, vt videlicet Deo illuminante cognosceret, quid sit quod impedit, ne oratio exaudiatur. Iniquitatẽ, inquit, si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Aspicere iniquitatem in corde, est in secreto cordis diligere iniquitatem, siue aspicere ad concupiscendum eam, quomodo dicitur in Euangelio, Qui viderit mulierem ad concupiscẽ-

dani eam. Multi enim, & verbis, & factis videntur odisse peccata, reprehendunt, & puniunt peccatores; & ipsi tamen in secreto cordis, vbi nemo videt, quidagatur, cum delectatione aspiciunt iniquitatem, & si impunè possent, exercerent. Hos hypocritas non exaudit Dominus, sed eos exaudit, qui ex corde iniquitatem odio habent, & si forte peccant, confitentur peccata sua, & Medicũ quærunt a quo sanentur. Et quoniam tales sunt omnes electi, ideò subiungit Propheta in persona populi electi.

XVIII. Propterea exaudiuit Deus, & attendit voci deprecationis meæ.

Propterea exaudiuit Deus, quia ipse scrutatur corda, & vidit mihi serio displicere peccata, meque non aspicere iniquitatem in corde; sed faciem cordis auertere ab omni iniquitate. Et attendit voci deprecationis meæ; quia vidit, me attendere voci præceptorum suorũ, non voci serpentis præuaricationẽ suadentis.

XIX. Benedictus Deus qui nõ amouit orationem meam, & misericordiam suam a me.

Ergo benedictus sit, & in perpetuum laudetur Deus, qui tanta fecit animæ meæ, quorum sũmma est, quòd nõ amouit a se orationem meam, nec amouit a me misericordiam suam. Ita misericordia eius perseuerante mecum, perseueraui, & ego in via mandatorum ipsius, & perseuerantiæ præmium iam obtinui, liberationem a captiuitate, & reditum in cœlestem Hierusalem. Sanctus Augustinus paulò aliter exponit, & quamuis fortasse non omnino ad literam, tamen vtilissimè ad mores. Vult igitur, illud, nõ amouit deprecationem meam, sic intelligi, non amouit a me deprecationem meam, id est, fecit, vt nõ intermitterem vnquam orationem, & per hoc implerẽ dominicum præceptum, Oportet sẽper orare, & nunquam deficere. Est autem insigne donum Dei perseuerantia in oratione, quia securum reddit hominem de perseuerantia miserationis. Cùm videris, inquit S. Augustinus, non a te amotam deprecationem tuam, securus esto, quia non est a te amota misericordia eius.

PSALMVS LXVI.

Titulus, & Argumentum.

In finem, in hymnis Psalmus cantici Dauid.

IN hebræo codice non habetur nomen Dauid, & ideò non desunt, qui auctorem huius Psalmi nolint esse Dauidem: sed cũ in codice græco, & latino habeatur, & sic legant Hilarius, Hieronymus, Augustinus, & alij in commentarijs in Psalmos: credibile est, aut ex codice hebraico vocem illam excidisse, vel a Septuaginta Interpretibus additam fuisse, ne quis suspicaretur Psalmũ non esse a Dauide compositum, quia nõ legatur nomen eius in titulo. Argumentum Psalmi est expressio desiderij vehementis, quo Dauid tenebatur videndi aduentum Messiæ, & redemptionem generis humani, iuxta illud Luc. 10. Multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt: existimo enim Dominum loqui de Prophetis, qui simul etiam Reges fuerunt; alioqui nõ dixisset, multi Prophetæ, sed omnes Prophetæ. Nomine autem Regis intelligendi videntur omnes Principes, qui Regium ius in populum suum habebant, quales fuerunt Adam, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Moses, Iob, & alij, qui simul Prophetæ fuerunt, & Christum videre desiderauerunt: sed inter omnes excellit

lit Dauid, qui propriè Rex, & Propheta fuit, & desiderium Messiæ in multis Psalmis expressit, sed in hoc potissimum, qui totus in hoc desiderio explicando consumitur.

Explicatio Psalmi 66.

I. DEus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.

Vox optantis & desiderantis est, quasi dicat, Vtinam Deus misereatur nostri secundum magnam illam misericordiam, qua mittat ad nos, quem missurus est. Et ex hoc affectu misericordiæ paternæ, benedicat nobis; benedictio autem fit non solùm vbertas temporaliũ rerum, sed illuminatio vultus sui super nos. Illuminatio vultus Dei super nos, multa significare potest. Primum enim dicitur Deus illuminare vultum suum super nos, quando remotis nubibus iræ, & indignationis sereno vultu nos respicit vt filios, vt amicos, vt ad gratiam reuocatos. Deinde dicitur etiam illuminare vultum suum super nos, quando nos illuminat, & calefacit, sapientiam, & charitatem infundens, quomodo Sol iste corporalis facere solet, quando nullis nubibus tegitur. Denique dicitur illuminare vultum suum super nos, quando præstat, vt eum, quasi remoto velamine, intueamur: quod maximè præstitit, quando per Incarnationis mysteriũ in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Atque hoc videtur hoc loco petere sanctus Propheta, vt Deus vultum suum, si non in forma Dei, saltem in forma hominis nobis ostendat. Quod etiã petijt, cùm ait in Psalmo 79. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. Et quoniam hæc est misericordia, quam initio petijt, ideò repetit, Et misereatur nostri, id est, & sic, illuminando videlicet vultum suum super nos, misereatur nostri. In hebræo non habetur hæc repetitio, & misereatur nostri, neque legitur a S. Augustino, & S. Hieronymo: tamen habetur in codice græco, & legitur a S. Hilario, ab Euthymio, & alijs.

Vt cognoscamus in terra viam tuam in omnibus gentibus salutare tuum. II.

Hæc est ratio, cur tanto ardore desideretur illuminatio vultus Dei, vt in lumine illo diuino cognoscamus in hac terra tenebrosa viam Dei, id est, viam ad patriam, a qua tamdiu peregrinamur ambulantes in tenebris, & vmbra mortis. hæc autem via sine dubio Christus ipse est, qui ait, Ego sum via; & non solùm via, sed etiam lux, qua via ipsa cognoscatur; de qua dixit Isaias cap. 9. & explicuit S. Matthæus cap. 4. Populus, qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, sedentibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. In omnibus gentibus salutare tuum, hæc est explicatio verborum superiorũ. Vt cognoscamus in terra viam tuam, id est, vt cognoscatur inter omnes gẽtes Saluator tuus: clariùs habetur in hebræo, Vt nota fiat in terra via tua, in omnibus gentibus saluator tuus: quod etiam Isaias prædixit, cũ ait, Videbit omnis caro salutare Dei, vt refert S. Lucas, cap. 3.

Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes. III.

Quoniam desiderium Prophetæ secundum veram charitatem ordinatum erat, cupiebat Christum venire in terras, primùm propter gloriam Dei, deinde propter vtilitatem generis humani. Ideò de gloria Dei dicit, Confiteantur tibi populi Deus: deinde adiungit, Lætentur, & exultent gentes, &c. Ait igitur confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, id est, ob hoc tàm insigne, & tàm vniuersale donum, omnes populi confiteantur tibi confessionem laudis, & gratiarum actionis.

Cesset

Cesset cultus, & veneratio falsorũ Deorum, tibi vni vero Deo ab omnibus populis honor diuinus habeatur.

IV. Lætentur & exultent gẽtes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.

Post laudem Dei agnoscatur etiã vtilitas populorum, ideò lætentur, & exultent gentes, omnes videlicet homines gaudeant, quoniam tu Deus per Christum tuum, iudicas populos in æquitate id est, ablato iugo tyrannicæ potestatis Principis tenebrarum harum, Regnum iustissimum in Ecclesia tua constituisti. Et gentes in terra dirigis, regens eas, & dirigens per saluberrimas leges tuas ad portũ æternæ salutis. In hebræo, & græco codice hæc habentur in futuro, Qm̃ iudicabis populos in æquitate, & gentes in terra diriges. Sed non ideò falsum est, qđ habetur in latino, qm̃ & si hæc futura erãt, tñ Propheta spũ Dei videbat ea tamquam præsẽtia. S. Augustinus refert ad vltimum iudicium id quod dicitur, Iudicabis populos in æquitate; & ad præsentis vitæ directionem, quod additur, Gentes in terra diriges: vt sensus sit, Lætentur, & exultent gentes, quoniam si quid mali hic ab hominibus patiantur veniet tempus quo tu Deus iudicabis populos in iustitia: & interim gentes tibi subiectas, & deuotas in terra diriges.

V. Cõfiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum.

Iterum repetit exhortationem, vt populi omnes Deum laudẽt, & addit nouã rationem, quoniam terra dedit fructum suum, id est, quoniam iam tandem terra protulit fructum illum, cuius gratia facta erat, id est, Christum in carne. Hic est .n. fructus terræ sublimis, de quo dr̃ in c. 4. Isaiæ, Erit germen Dñi in magnificẽtia, & gloria, & fructus terræ sublimis. Et in Psalmo 84. Et terra nostra dedit fructum suum: tantus enim hic fructus fuit, vt comparatione eius nihil vnquã terra nostra protulisse videatur, nisi spinas, & tribulos. Vtitur autem Propheta tempore præterito pro futuro, quoniã in eius prænotione iam factum erat, qđ nobis futurum prædicebat. Potest tamẽ hic versiculus cum S. Augustino exponi de fructu bonorum operum, quem homines habitantes in terra facturi erant per gratiam Christi reconciliati, & iustificati; de quo dicit Apost. ad Tit. 2. Qui tradidit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem sectatorem bonorum operum. Terra .n. olim arida, & sterilis, id est, genus humanũ per peccatum primi hominis gratia Dei destitutum, non nisi spinas, & tribulos, id est, peccata, vel opera inutilia ad salutẽ germinare nouerat: sed a Sole iustitiæ postea calefacta, & imbre doctrinæ cœlestis compluta per Iesum Christũ, qui & Sol, & Verbum est, fœcunda effecta producere cœpit fructum bonum iustitiæ fidei, & operum sanctorum, quibus merces deberetur corona iustitiæ, & brauium salutis æternæ.

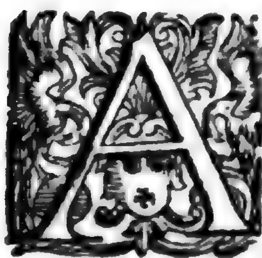
Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus; & metuant eum omnes fines terræ. VI.

Ergo deinceps hæc sit grata vicissitudo, vt Deus aperiat manum suam, & impleat nos omnes benedictione, id est, copia bonorum omnium, præcipuè spiritualium, & cœlestium: & contra omnes homines vsque ad vltimos terræ fines habitantes, Deum verum timeant timore sancto, reddentes ei tributum obediẽtiæ, & laudis vsque in æternum. Porro trina illa repetitio nominis Dei, quæ in hoc versiculo habetur, quamuis affectũ Prophetæ significet, tamen insinuat etiam mysterium sanctissimæ Trinitatis, quæ per Christum & Apostolos manifestissimè prædicata est.

PSALMVS LXVII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Cantici ipsi Dauid.

Rgumentum huius Psalmi volũt aliqui esse victoriam Ezechiæ de Assyrijs, aut aliquam aliam similem, quæ post tempora Dauidis contigerit: quoniam in hoc Psalmo fit mentio templi Domini, dum dicitur, A templo tuo quod est in Hierusalem, quod tamen post mortem Dauidis a Salomone eius filio extructũ fuit. Sed hoc argumentum non conuincit: nam tabernaculum Dñi, quod erat in Silo, & postea in Hierusalem, tẽplum dicitur. 1. Reg. 3. vers. 3. Samuel dormiebat in templo; & habetur eadem vox hebraica, quæ habetur in hoc Psalmo. Alij volunt, Psalmum compositum, & decãtatum, quando translata est arca Dñi in Hierusalem, quod ea ratione confirmãt, quia verba primi versus, Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius; dici solebãt, qñ eleuabatur Arca, vt aliò transferretur, vt notum est ex c. 10. Num. Alij totũ Psalmum referunt ad Christum resurgẽtem, & ascendentem in cœlum, & ad Ecclesiam, quæ est corpus eius, vt S. Augustinus, & Euthymius. Sed S. Hilarius, & qui eum sequitur S. Hieronymus, docẽt in hoc Psalmo decantari mysteria vtriusq. Testamenti, quod verissimũ nobis esse videtur, cùm negari non possit, in hoc Psalmo describi descensum Dñi in montem Sina ad legem populo dandã; & Christi Ascensionem in cœlum, & alia id genus mysteria. Est aũt Psalmus plenus figuris, & metaphoris, & poeticis descriptionibus admirabilibus, vt ꝑpterea quanto est pulchrior, tanto sit ẽt difficilior: augent verò obscuritatem lectionum varietates, & dissẽsiones, quæ inter codices hebraicos, & græcos, ac latinos esse videntur.

Explicatio Psalmi 67.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius & fugiant qui oderunt eum a facie eius. I.

Hæc sunt verba quæ a Mose dici solebãt, cùm eleuaretur Arca, & populus migrare inciperet: quibus verbis Moses precabatur Deum, vt Arca exurgente, & præcedente popnlum, ipse quoq. surgere dignaretur, & defensione sua, ac protectione securum populum redderet. Dauid igitur Mosẽ imitatus, & præuidens Christi resurrectionem, per quã Arca humanitatis eius eleuanda erat, & ipse Dux futurus erat omnibus Electis ad terram veræ promissionis, dicit Exurgat Deus, id est, resurgat a mortuis Christus Deus, & sic eleuetur Arca, & populum Dei præcedat ad cœlestem Hierusalem. sic exponunt communiter Patres, Hilarius, Hieronymus, Augustinus, & alij. Et dissipentur inimici eius, id est, Iudæi, qui dixerunt, Nolumus hunc regnare super nos. Atque hoc iam impletum videmus: nulla enim gens magis dissipata est per omnes terras, quam Iudæorũ. Et fugiant, qui oderunt eum a facie eius id est, & Dæmones inimici eius iam deuicti, & superati fugiãt a facie Dei, Christi videlicet, triumphantis, & per resurrectionem verum se Deum esse demonstrantis.

Sicut deficit fumus deficiant sicut fluit cera a facie ignis: sic pereant peccatores a facie Dei. II.

Celeritas, & facilitas, qua præsentia Christi dissipat peccatores, non poterat aptius depingi, quàm similitudine fumi, qui a vento dispergitur; & ceræ, quæ coram igne liquescit, atque consumitur. Quod si per peccatores intelligantur Dœmo-

Dæmones, quod dicitur, pereant, significat interitum virium, & roboris, nō substantiæ: & hoc modo intellexisse hos duos versiculos sanctum Antonium testis est sanctus Athanasius, qui describés vitam eius, dicit eum, cùm a Dæmonibus oppugnaretur, cantare solitum, Exurgat Deus, &c. quod si ad homines referatur hæc sñia: tunc sensus erit, homines peccatores, qui iustos iniustè persequuntur, maxima celeritate, & facilitate a Deo tollendos de medio.

III. Et iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.

Iniquis persecutoribus deturbatis hoc sequitur, vt Iusti fruentes præsenti auxilio Dei, securi epulentur, id est, reficiantur alimonia tùm corporali, tum spirituali. Et exultent coram Deo, id est, gestiát præ gaudio, sed ea modestia, & grauitate, quæ decet eos, qui sciūt se a Deo semper videri, vtpotè in conspectu eius iugiter constitutos. & delectentur in lætitia, id est, & ex ea lætitia delectationē capiant, vt non sit eis necessarium ob inopiam consolationis cœlestis, carnalem atque mortiferam quærere voluptatem.

IIII. Cantate Deo, psalmum dicite nomini eius; iter facite ei, qui ascēdit super occasum Dominus nomen est illi.

Hæc dicuntur ad Apostolos, aliosque primos fideles ex sententia non solùm veterum Latinorum, sed etiam Græcorum, Theodoreti, & Euthymij. Cantate Deo vos primitiæ credentium. Psalmum dicite nomini eius, laudate Deum voce, & opere vos, qui digni facti estis cognitione tantorum mysteriorum. Iter facite ei, qui ascendit super occasum, id est, parate viam Domino prædicationibus vestris, vt is qui iam ascendit super occasum, qui supergressus est omnem corruptionem, & mortalitatem, & habitaturus est per fidem in cordibus omnium gentium, per vestras prædicationes aditum apertum, & paratum inueniat. Dominus enim nomen est illi, & ideò iure suo regnare debet. Dominus autem est, quia condidit, & redemit. Quod attinet ad verba, iter facere, hoc loco non est, ambulare, sed ponitur iter pro via, vt sensus sit, facite viam, vbi non est, parate transitum liberum remouendo impedimenta, quomodo dicitur Isa. 40. Parate viam Domino: & declaratur cùm additur, Omnis vallis implebitur, omnis mons, & collis humiliabitur: quod spiritualiter significat, debere pusillanimes erigi in spem salutis, & superbos deprimi ad humilitatem terrore diuini iudicij: Illud, qui ascendit, non significat ascendere in altum, sed equitare, siue curru vehi, id est, ascendere super rem aliquam eam conculcando pedibus equorum, aut rotis currus. Id patet ex hebraica voce, rochetu. Illud, super occasum, hebraicè est, super vesperam, siue tenebras noctis, vel etiam super desertum: quæ omnia significant corruptionem mortalitatis, quæ plena est tenebris, & ariditate. Dicitur igitur Christus resurgens ascēdere super occasum, quia quodammodo equitat, & curru inuehitur super omnia mortalia, triumphans de morte, de tenebris, de deserto Mundi huius inferioris. & sic exponunt non solùm Patres citati, sed etiam S. Gregorius in Homilia de Ascensione Domini.

V. Exultate in conspectu eius: turbabuntur a facie eius, patris orphanorum, & iudicis viduarum.

Vos qui paratis viam Domino, exultate in conspectu eius: nec timeatis eos, qui vos turbant persecutionibus suis: nā & ipsi turbabuntur a facie eius, id est, tempore suo, cùm dies Iudicij venerit, aut etiam antea, quando tempus opportunum Deo esse videbitur, grauissimè turbabuntur a facie iræ Dei, qui est Pater orphanorum, & Iudex viduarum, id est, omnium desolatorum, & afflictorū

In hebraico textu desunt illa verba, Turbabuntur a facie eius, & legitur, Exultate in conspectu eius, Patris orphanorũ, & Iudicis viduarum. Vnde aliqui existimant in græcis, & Latinis codicibus esse duplicem interpretationem illius sententiæ, Exultate in conspectu eius: nam verba hebraica literis paululum immutatis possunt etiam facere hanc sententiam, Turbentur a facie eius. Sed non video, cur non possimus dicere, excidisse ex textu hebraico illa verba, turbabuntur a facie eius. id enim faciliùs est, quàm vt Septuaginta Interpretes in eodem loco duplicem interpretationem posuisse credantur.

protegit. Potest etiam sensus esse secundùm alios, Qui habitare facit vnicos in domo, id est, facit vt qui vnicus erat, multa prole procreata, amplam familiam habere incipiat. Denique non est absurdus sensus eorum, qui hæc referũt ad Monachos, qui relictis mundi curis solitarij habitant. Isti sensus veri sunt omnes, & vnus alium non destruit: sed primus videtur maximè literalis, & eum sequuntur omnes ferè Patres, Græci, & Latini, qui hunc locum tractauerunt, qui etiam per, vnius moris, interpretantur, vnanimes. Sic exponit S. Hilarius, sic etiam S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij.

VI. Deus in loco sancto suo, Deus qui inhabitare facit vnius moris in domo.

Quia dixerat Propheta, Deum esse Patrem orphanorum, & Iudicem viduarum, vt ostendat se potissimum loqui de orphanis, & viduis spiritualibus, de ijs videlicet hominibus, qui non agnoscunt in terris Patrem, neque Sponsum, sed Deum solùm habent pro Patre, & Sponso, & in illo solo confidunt, eum solùm diligunt, ad eius visionem suspirant: ideò addit, Deum habitare in loco sancto suo, id est, in mentibus horum orphanorum, & viduarum, horum peregrinorum in terra aliena: & ipsum esse, qui facit sibi hanc domum, dum habitare facit vnius moris in domo. Verbum hebraicum, pro quo nos habemus, vnius moris, est, iechidim, quæ vox propriè significat vnitos, & ideò rectè verterunt Septuaginta, vnius moris, id est, vnius sensus, vnius voluntatis, vnius fidei, spei, dilectionis, quales erant in Hierusalem primi Christiani, qui dicebantur esse cor vnum, & anima vna, Act. 4. Sed potest etiam eadem vox significare vnicos, & solitarios, vt S. Hieronymus vertit, & tunc sensus erit, Qui habitare facit vnicos, & solitarios, destitutos aliorum auxilio, facit, inquam, habitare in domo sua sine timore, & periculo, quia ipse Pater orphanorum, eos

יחידים

VII. Qui educit vinctos in fortitudine similiter eos, qui exasperãt, qui habitant in sepulchris.

Declarat magnam pietatem Dei, qui non solùm vnanimes facit habitare in domo, sed etiam educit vinctos in fortitudine, id est, ligatos vinculis peccatorum educit de captiuitate in fortitudine brachij sui; & quod magis est admirandum, eos qui exasperant per incredulitatem ipsum Deum, & qui habitant quasi iam mortui in sepulchris profundissimæ iniquitatis, eos quoque potẽtia gratiæ suæ educit de sepulchris, reducit ad vitam, & habitare facit vnanimes in domo. Notat autem S. Augustinus discrimen inter vinctos, & sepultos: vincti enim dicuntur, qui ligati quidem sunt vinculis concupiscentiæ, & in peccatis hærent, sed cupiunt liberari: & petunt auxilium. Sepulti autem dicuntur illi, qui cùm in profundum malorum venerint, contemnunt salutem, & incredulitate sua Deum valdè exasperant. Et tamen vtrosque interdũ magna Dei pietas emollit ad pœnitentiam, & liberat a miseria illa diabolicæ captiuitatis, qua maior non inuenitur. Possunt etiam hæc intelligi de liberatione a malis temporalibus, vt a captiuitate Aegyptiaca, & Babylonica, & similibus, & per sepulchra metaphoricè intelligenda erunt loca arida deserti, vt sonat vox

hebraica

צחיחה hebraica hoc loco posita, zechiha, quæ locum arentem propriè significat; vel ipsa terra captiuitatis, per sepulchra, intelligenda erit: quomodo Eezchiel cap. 37. captiuitatem Babylonicam non semel appellat sepulchra Hebræorum.

VIII. Deus cùm egredereris in conspectu populi tui, cùm pertransires in deserto.

IX. Terra mota est, etenim cœli distillauerunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel.

Iam vt credibiliora faciat Propheta beneficia redemptionis Christi, commemorat beneficia antiqua, quæ figura erant futurorum beneficiorum. Deus, inquit, cùm egredereris in conspectu populi tui, id est, cùm coram populo tuo præcederes in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem; eo tempore cùm pertransires in deserto, post transitum maris rubri: tunc terra mota est, & etiam cœli distillauerunt, sed terra mota est a facie Dei Sinai, & cœli distillauerunt a facie Dei Israel. Sic enim ordinanda sunt verba huius versiculi. Porrò terra mota est, quando tremere cœpit a conspectu Dei descendentis in montem Sinai, vt perspicuum est ex lib. Exodi cap. 19. vbi dicitur, Eratque omnis mons terribilis: nam pro voce, terribilis, est in hebræo, tremens, siue saliens. Dicitur autem Deus Sinai, Deus qui apparuit in monte Sinai. Cœlum autem distillauit, quando pluit manna, & dicitur distillasse a facie Dei Israel, quoniam Deus in gratiam populi sui Israel fecit vt manna de cœlo descenderet.

X. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ; & infirmata est, tu verò perfecisti eam.

Patribus in deserto cœlum distillauit te iubente pluuiam quandam, id est, māna: sed hæreditati tuæ, id est, Ecclesiæ tuæ, q̄ tibi tamquam propriam hæreditatē vindicasti, segregabis pluuiā volūtariam, id est, pluuiā spontaneā, quæ ex se descēdit: hæc verò pluuia, gratia est Spiritus sc̄ti, quæ voluntaria, siue spōtanea dr̄, quia non descendit ex meritis operū, quasi vaporibus terræ sursum eleuatis, sed spōtè sua Spūs sanctus infundit corda fideliū aqua cœlesti: & dr̄ segregata hæreditati Dei; quia bona temporalia sūt cōia fidelibus, & infidelibus, sed gr̄a Spūs sancti segregata est, vt detur solū fidelibus in Ecclesia, extra q̄ nō est salus. Posset etiam per pluuiam voluntariam intelligi doctrina cœlestis; quæ non solùm voluntaria est respectu Dei, sed ét (vt Theodoretus obseruauit) respectu hominum, qui eam recipiunt, si volunt, reijciunt, si nolunt. Et infirmata est, tu verò perfecisti eam. Illud, &, ponitur pro, quia, vt sensus sit, pluuiam voluntariam segregabis hæreditati tuæ; quia hæreditas tua infirmata est iam dudum, videlicet ob ignorantiam Dei, & inualescentes concupiscentias debilitata erat, cùm idolis seruiret, & vitijs omnibus laboraret: sed tu per gratiam Spiritus sancti, tamquam per pluuiam salutarem cōfirmasti, & roborasti eam.

Animalia tua habitabūt in ea: XI.
parasti in dulcedine tua pauperi Deus.

In ea hæreditate, id est, Ecclesia, quæ irrigatur aqua cœlesti, habitabunt animalia tua, id est, oues pascuæ tuæ, quas pascendas, regendasq́. suscipies: tu enim Deus parasti, cibum videlicet pauperi, id est, egeno populo tuo, in dulcedine tua, id est, iuxta bonitatem, & misericordiam tuam, quæ dulcissima est miseris & egentibus.

Dominus dabit verbum euan- XII.
gelizantibus virtute multa.

Declarat quis sit cibus, quem parauit Deus pauperi populo suo, ac dicit esse verbum suum. Dominus, inquit, dabit verbum euangelizantibus, id est, effi-

ciet Deus, vt qui annunciant verbum Dei, quod est cibus animarum, abũdent copia sermonis, virtute multa, id est, multa cum efficacia, & libertate, vt non possint resistere, & contradicere omnes aduersarij eorum. Posset etiam per multam virtutem, intelligi efficacia signorum, & prodigiorum, quibus Deus prædicationem Euangelij confirmabat. In hebræo habetur in fœminino genere, annunciantibus, sed non est inusitatum apud hebræos ponere genus fœmininũ pro masculino: nam in libro Ecclesiastæ cap. 1. iuxta hebraicum textum legitur, Verba concionatricis filij Dauid, Regis Hierusalem: Vanitas vanitatum dixit concionatrix. vbi ponitur concionatrix pro, concionator. Itaque Septuaginta, qui hæc non ignorabant, rectè verterunt, euangelizantibus. Illud autem, virtute multa, contendunt nonnulli vertendum fuisse, exercitibus multis. Sed non est necesse ita vertere:
צבא nam vox, zaua, significat exercitum, sed significat etiam robur, & fortitudinem: immo credibile est, exercitum dici, zaua, siue virtutem, quia exercitus res est magnæ fortitudinis, & multarum virium. Denique non solum Septuaginta hoc loco verterunt, multa virtute, siue potentia, sed etiam S. Hieronymus vertit fortitudinis plurimæ. Quare inepta videtur expositio illorum, qui docent, in hoc versiculo significari, datum esse sermonem fœminis hebræis, vt concinendo annunciarent victoriam exercitibus multis.

XIII. Rex virtutum dilecti, dilecti & speciei domus diuidere spolia.

Hoc loco ridet Ioan. Caluinus hæresiarcha in antidoto Concilij Tridentini hanc lectionem editionis latinæ vulgatæ, & vult ipse legendum esse, Reges exercituum fugerunt, fugerunt, & habitatrices domus diuiserunt spolia. Sed Interpres latinus non ex hebræo, sed ex græco traduxit Psalmos: græcus autem textus (qui Septuaginta Interpretum esse censetur) habet idipsum, quod latinus Interpres fideliter reddidit. Sanctus quoque Hieronymus non vertit fugerunt, fugerunt, sed fœderabuntur, fœderabuntur. Proinde Caluinus ridere potuisset non solùm editionem vulgatam, sed etiam interpretationem S. Hieronymi, & Septuaginta virorum sapientissimorum: ipse pro tàm impia temeritate deflendus potiùs, quàm ridendus. Adde quod non est difficile videre quid in textu hebraico legerint Septuaginta Interpretes, & eos rectè vertisse hunc locum, & latinum interpretem eundem locum fideliter reddidisse: ac primùm pro, Rex virtutum, in hebræo sunt duo verba, quæ si legantur, malchi zebaoth, מלכי significant, Rex virtutum, vt noster Interpres vertit: si legantur cum alijs pun- צבאות ctis, malche zebaoth, significant, Reges virtutum, siue exercituum. Sed vt sæpi- מלכי us diximus, credibile est melius legisse צבאות Septuaginta Interpretes, quã Rabinos, qui puncta literis addiderunt. Illud au- ידדון tem dilecti, in hebræo nunc est, Iddodũ, quod significat, fugient: sed Septuaginta Interpretes non habuerunt hanc vocem in suis codicibus, vt neque etiam ידידות S. Hieronymus: videntur enim Septuaginta legisse, iedidoth, quod significat נבת בית dilectum: hæc enim vox habetur in titulo Psalmi quadragesimiquarti, quam Septuaginta verterunt, dilecto, & S. Hieronymus, amantissimo. Denique illud, neuath bait, significat quidem habitatricem domus, sed significat etiam mulierem speciosam, & delicatam, quæ ferè semper domi manet: & inde translato vocabulo, significat speciem, & pulchritudinem, vt hoc loco non solùm Septuaginta, sed etiam B. Hieronymus reddiderunt, quibus maior fides debetur, quã Rabinis, aut Caluino. Sensus igitur ex Patrum expositione hic erit, Rex virtutum, id est, Rex exercituum multorum dilecti, dilecti, id est, dilectissimi, Christi videlicet, dilectissimi Deo, & hominibus; ipse dabit speciei domus, id est, ad speciem, & decorem domus Dei, quæ est Ecclesia, diuidere spolia, gentium videlicet ad fidem Christi conuersarum per euangelizantes Apostolos. Vbi verbum, dabit,

dabit, subintelligitur ex versiculo præcedenti, vt hic sit integer sensus, Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa, & ipse idem Dominus Rex virtutum dilectissimi, dabit ad speciem domus diuidere spolia. Illud autem dilectissimi, coniungitur cum nomine, virtutum, Rex virtutum, id est, exercituũ, qui exercitus sunt Christi filij Dei dilectissimi. Neque obstat, quòd nomine Regis, idem Christus intelligatur, nã phrasi hebraica consuetum est dicere, Christus Rex exercituum Christi, pro quo nos diceremus, Christus Rex exercituũ suorum, vt notat S. Augustinus, & sunt exempla in Scripturis plurima, vt Ro. 1. Qui prædestinatus est Filius est Dei in virtute secundùm spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi, id est, ex resurrectione eius a mortuis. & Exodi 16. Dixit Moyses ad Aaron, Sume vas, &c. sicut præcepit Dominus Moysi, id est, sicut præcepit Dominus mihi. Denique in Pentatheuco sæpè legitur, fecit Moyses hoc, aut illud, sicut præcepit Dominus Moysi, id est, sicut ei Dominus. Porrò rectissimè dicitur Christus Rex exercituum: nam Apo. 19. Vidit Ioannes quendam insignem equitem, qui habebat vestem sanguine aspersam, & nomen eius erat Verbum Dei, & sequebantur eum exercitus, qui sunt in cœlo.

XIIII. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ & posteriora dorsi eius in pallore auri.

Hunc versiculum fateor obscurissimum esse: sed interim mirari satis non possum temeritatem recentiorum, quorum vnus Caluinus est, qui sequuti Rabinos legendum esse contendunt, Si dormiatis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ, quæ tecta est argento, & cuius alæ tectæ sunt auro. Ad refutandam horum temeritatem sufficere deberet auctoritas S. Hieronymi, & Septuaginta Interpretum, quibus istæ ollæ nunquam in mentem venerunt. Sed accedit, quòd eadem vox habetur in Genesi cap. 49. vbi dicitur, Isachar Asinus fortis accubans inter terminos: quo loco Septuaginta verterunt, inter medios cleros, vt hoc loco: S. Hieronymus vtrobique vertit, inter terminos. Et huic loco nullo modo ollæ inferi possunt; cum sequatur, Vidit requiem quod esset bona, & terram, quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, & factus est tributis seruiens. Vbi per, cleros, siue, terminos, intelliguntur sortes, siue possessiones duæ, inter quarum terminos contigit Isacharo possessio, siue hæreditas: & quoniam ea visa est illi satis fœcunda, & pinguis, maluit laborare in cultura terræ, & tributa pendere, quàm bello excutere iugum dominantium. Adde etiam quod vox hebraica, sephataim, habet numerum dualem, quo non vtuntur hebræi nisi ad significandas res geminas, vt duo labia, duas manus, duos pedes, duos oculos, duas aures, duas malas, & similia: ollæ autem, non sunt geminæ ex natura sua, sed & vna, & plurimæ esse possunt. Denique qui inter ollas dormiunt, non solent instar argenti dealbari, sed instar fuliginis denigrari. Igitur Caluino cum Rabinis inter suas ollas dimisso, existimamus sensum huius versiculi hunc esse. Si dormiatis inter medios cleros, id est, si vos, qui euangelizatis verbum Domini, dormiatis, id est, quiescatis in medio duorum testamentorum, noui, & veteris, acquiescentes videlicet veritati diuinitùs inspiratæ Prophetis, & Apostolis; tunc pennæ columbæ, id est, Ecclesiæ fides, & mores erunt deargentatæ puritate sapiẽtiæ, & deauratæ feruore charitatis. Nam per duos cleros intelligenda esse duo testamenta, scribunt communi consensu latini, & græci expositores, sanctus Augustinus, & sanctus Hieronymus, Theodoretus, & Euthymius. Neque absurdum est, per duos cleros, intelligi duo testamenta, quoniam clerus sortem, possessionem, & hæreditatem significat. Sunt autem Scripturæ diuinæ possessio quædam, & hæreditas שפתים

ditas Ecclesiæ. Quod si etiam per cleros intelligamus cum S. Hieronymo, terminos; rectissimè duo testamenta duo termini erunt, extra quos egredi non licet, nisi veritatis semitam perdere velimus. Possent etiam per duos cleros, intelligi possessio cœlestis, & terrena. Debent. n. prædicatores Euangelij non toti esse affixi contemplationi cœlestium bonorũ; neque toti adiecti vitæ actiuæ, & operibus charitatis erga proximos, sed in medio vtriusq. sortis quiescere, & nũc per contemplationem erigi in Deum, nunc per charitatis obsequium descẽdere ad proximos. Potest denique cum S. Augustino sic exponi versiculus, Si dormiatis inter medios cleros, si moriamini inter fœlicitatem terrenam contemptam, & fœlicitatem æternam speratam, & nondum adeptam, tunc erunt pennæ columbæ deargentatæ: quia quãdo sancti Prædicatores perseuerãt vsque ad mortem contemnentes terrenam fœlicitatem, & sperantes æternam, & sic dormientes dormitione mortis inter has duas hæreditates constituti, tunc fama Ecclesiæ quasi pennis deargentatis volat vbique, & exaltatur, ac magnificatur.

XV. Dum discernit cœlestis Reges super eam niue dealbabuntur in Selmon, mons Dei, mons pinguis

XVI. Mons coagulatus, mons pinguis: vt quid suspicamini montes coagulatos?

XVII. Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem.

Descripsit Propheta prædicatores per similitudinem dormiẽtium inter cleros, & Ecclesiam per similitudinem colũbæ deargentatæ, & deauratæ: nunc describit eosdem prædicatores per similitudinem Regum a summo Rege constitutorum, & Ecclesiam per similitudinem mõtis altissimi candidi propter niues, & vberrimi propter abundantiam lactis. Selmon. n. mons est altissimus, & ideò niuibus in vertice coopertus, sed in imo fertilis, cuius fit mentio in libro Iudicũ c. 9 Ait igitur, Dum discernit cœlestis Reges super eã, id est, Dum cœlestis, vel, vt est in græco, supercœlestis, & vt est in hebraico, Sadai, omnipotens Deus videlicet Christus, Rex cœlestis, & oĩpotẽs, שַׁדַּי discernit, id est, diuidit, ac segregat vnicuiq. prouinciæ suum, Reges super eã, id est, Apostolos super Ecclesiam, per columbam antea designatam: eos. n. cõstituit Principes super omnem terram, vt regant, ac dirigant populos. Niue dealbabuntur in Selmon, id est, tunc populi multi iustificabuntur, & nigrore peccatorum in candorem iustitiæ commutato, super niuem dealbabuntur in Selmõ monte altissimo, qui Ecclesiam significat. Qui mons Selmon est mons Dei, mons pinguis, quoniam Ecclesia est mons propter excellentiam dignitatis, & est mons Dei, quia in ea Deus habitat, elegit enim eam in habitationem sibi, & est mons pinguis ob abundantiam gratiæ, & donorum Spiritus sancti. Et est etiam mons coagulatus, & per hoc pinguissimus, quia lac diuinæ gratiæ non defluit, sed quasi coagulatum in ea semper manet. Vt quid suspicamini montes coagulatos? id est, quare igitur suspicamini, vel opinamini esse alios montes æquè coagulatos, & pingues? quasi dicat, Non est, quod existimetis esse alios montes æquè pingues, atque hic Selmon. Hic enim est vnicus mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: nec in eo habitabit ad tempus, vt fecit in monte Sina, sed habitabit in finem, id est, semper. Hæc videntur dici aduersus hæreticos, qui alias ecclesias erigere conantur. Pro voce, suspicamini, legunt aliqui, emulamini, vel, contenditis, sed idem est sensus. Significant enim illæ voces, frustra alios montes contendere cum isto monte, vel ei inuidere. De hoc monte legimus apud Isaiã cap. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles; & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, ascendamus

in

in montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: quæ sine controuersia intelliguntur de Ecclesia.

XVIII. Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium: Dominus in eis in Sina, in sancto.

XIX. Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus.

XX. Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.

Nunc cōparat Propheta descensum Dei in montem Sina, vt daret legem veterem populo Iudaico, cum ascensione Christi in cœlum, vt inde mitteret, donum Spiritus sancti, & legem nouam populo Christiano: quam comparationem facere videtur Propheta, vt ostendat, vnde tanta abundantia lactis, & tātus candor Ecclesiæ data sint. Currus Dei decem millib. multiplex, id est, currus quo vehebatur Deus cū descēderet in montem Sina, erant multa millia sanctorum Angelorum: quæ oīa non erant gementia sub pondere, sed lætantia, & plaudentia præ voluptate vehendi Dominum. Dominus.n. in eis sedēs fuit in Sinai, in monte sancto. Quod aūt sancti Angeli sint, qui cū Deo descēderint in mōtē Sinai, dicitur apertius in Deut. cap. 33. Dn̄s de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de mōte Pharan, & cum eo sanctorum millia. Quod aūt currus Dei sint Angeli, Scriptura passim docet, cùm ait, Qui sedes super Cherubim. Porrò illud, decē millib. multiplex in hebræo est vnica vox, rabbothaim, quæ propriè significat, bis decē millia, sed accipitur pro plurimis millibus. Itaque decem millibus multiplex, significat, plus decem millibus, id est, inumerabilis multitudo. Illud, millia lætantium, vertit S. Hieronymus, millia abūdātium, & sic legit etiā ex græco Euthymius, & interpretatur, millia abundantium virtute, & gratia, & oībus bonis, quales sunt Angeli beati, qui cùm bonis omnibus abundent lætissimi semper sunt. Sed vox hebræa, Sinaan, est vox quatuor literarum, & valdè obscura, vnde alij ex hebræis putāt significare Angelos, alij duplicata millia, alij ēt vertunt nobiscum, millia lætātium. Quod sequitur, Ascendisti in altum, S. Paulus de Ascensione Christi interpretatur ad Ephes. 4. Itaq. sensus est, Dn̄s olim descendit in montē Sina cū multis millib. Angelorum; sed tu Messias ascendisti in altum, id est in summū cœlum, cepisti captiuitatem, id est, captiuos Diaboli fecisti captiuos tuos; miseram captiuitatem, in captiuitatem felicissimam commutasti: & sic triumphator multis millibus Sanctorum, quos ab inferis eduxisti, comitatus in Regnum tuum intrasti. Accepisti dona in hominibus, id est, accepisti à Patre dona Spiritus sancti in hominibus, id est, pro hominibus à te redemptis, & ea dona à Patre accepta dedisti hominib. Sic explicat S. Paulus, qui hunc locum his verbis refert, Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Et est, expositio conformis Euangelio. nā Ioan. 14. dicitur, Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis. Et cap. 15. Cùm venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre. Porrò inter dona à Christo in terras effusa, præcipuum est charitas, quæ est lex noua, dicēte Apostolo ad Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et ad Gal. 5. Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, &c. Denique illud, Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum, significat, etiam incredulos per dona Spiritus sancti conuersos esse ad Christum, & ad bonā captiuitatē pertinere cœpisse. Vbi illud, etenim, ponitur pro, etiam: nam in hebræo nō est, chi sed, aph, quod significat, etiam, verumtamen, insuper. Vnde Sanctus Hieronymus vertit, Insuper, & non credentes inhabitare Dominū Deum. Itaque sensus est, cœpisti captiuitatem, accepisti dona, in hominibus, etiam eos cœpisti captiuos, & pro ijs accepisti dona, qui antea non credebant Dominum

[Margin: שנאן ; רבתים ; ברם]

num Deū inhabitare in homine, id est, non credebant, Verbum carnem factū esse, & inhabitasse in nobis: vel, non credebant Dominum Deum inhabitare in monte sancto, id est, in Ecclesia Christianorum.

XXI. Benedictus Dominus die quotidie: prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

XXII. Deus noster, Deus saluos faciendi, & Domini, Domini exitus mortis.

Græci coniungunt duo verba præcedentia cum hoc versiculo, hoc modo, Dominus Deus benedictus Dominus, & finiunt præcedentem versiculum in illis verbis, Etenim inhabitare. Et sic legunt etiam S. Augustinus, & S. Hilarius. Sed noster Interpres vertit conformiter ad hebraicum codicem. Et S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam reprehendit lectionem græcorum, & confirmat nostram, vt veriorem. Igitur Propheta posteaquam descripsit Ascēsionem Christi, qui nobis Dux fuit ad patriam cœlestem: agit gratias Deo, ac dicit, Benedictus sit Dominus per singulos dies. id enim significat, die quotidie: nam Interpres latinus reddidit ad verbum quod inuenit in græco; sed in hebræo est, die, die, id est; omni die: siue de die in diem, Benedicimus aūt Deū omni die, quia omni die nobis benefacit. Prosperum iter faciet nobis, id est, benefaciet nobis omni die, quia nō deseret nos in hoc itinere, quod facimus omni die, donec ad æternitatis diē peruenerimus. Vox hebraica, iahamos, significat portabit, quam vnam vocem expressit interpres tribus vocibus, prosperum iter faciet; verè enim prosperè ambulat, qui portatur à Deo. In græco est etiam vnicum verbum, quod significat prosperare iter, complanando videlicet viam, & impedimenta remouēdo. Itaque promittitur hoc loco continua assistentia gratiæ Dei, dum peregrinamur à Domino. Deus salutarium nostrorum, id est, prosperabit nobis iter Deus, qui est auctor totius nostræ salutis: non enim indigemus simplici salute sed multiplici, qui multiplici periculo sumus obnoxij. Deus noster, Deus saluos faciendi, id est, non sine causa dixi, Deum prosperaturum iter nobis, & salutes multas allaturum: nam hoc est illi proprium; hæc est eius natura; ipse .n. Deus noster, est Deus saluans, Deus misericors, & pius. Et Domini, Domini exitus mortis, id est, & ab ipso prouenit euasio mortis, siue egressio à morte. Pro illud, Domini, Domini, in hebræo sunt duo nomina: vnum quatuor literarum, quod est proprium Dei, & in Scripturis non pronunciatur, sed loco eius legitur, Adonai; alterum nomē est Adonai, quod Dominum significat. Itaque sensus est, & Dei nostri, qui est verus Dominus omnium rerum, sunt exitus mortis, id est, liberatio à morte, siue euasio mortis. Ipse enim est vita æterna, & eam nobis communicabit, cùm finita peregrinatione transferet nos de morte ad vitam.

יַעֲמָס־ (margin) יהוה אֲדֹנָי (margin)

XXIII. Verumtamen Deus cōfringet capita inimicorum suorum: verticem capilli perambulantiū in delictis suis.

Docuit, quid faciet Dominus amicis suis: docet nunc, quid faciet inimicis, qui increduli permanserint, atque à Regno eius alieni esse voluerint. Confringet, inquit, Deus capita inimicorū suorum, id est, superbiam inimicorum suorum humiliabit, dū eos ad inferos æternis cruciatibus puniendos damnabit. Verticem capilli perambulātium in delictis suis. idē alijs verbis repetit ac declarat, more suo Propheta: nam quod dixerat, capita, nunc dicit, verticem capilli, id est, verticem crinitum superbū, ac vanum confringet, quod dixerat inimicorum, nunc dicit perambulantium in delictis suis; illi enim soli sunt inimici Dei, qui non ambulant in lege Domini, sed in delictis suis, hoc est, qui tempus vitæ suæ peccando consumunt.

Paulò

Paulò aliter exponit sanctus Hilarius: vult enim per capita inimicorum Dei, intelligi Principes tenebrarum, id est, Principes dœmonum, quos Dominus dicit perambulare verticem capilli, id est insidere, & dominari capitibus hominũ peruersorum; in delictis suis, quia ad hoc solùm insident, & dominantur capitibus hominum impiorum, vt eos ad varia delicta alliciant.

XXIV. Dixit Dominus, ex Basan conuertam, conuertam in profundũ maris

XXV. Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Confirmat Deus sententiam Prophetæ de perditione impiorum. Dixit Dominus, ex Basan cõuertam, conuertam in profundum maris, id est, Ego Dominus abstraham inimicos meos ex Basan, regione vberrima, & pinguissima, & proijciam in profundum maris, vt olim egi cum Pharaone. Conuertam videlicet impios à delicijs, & voluptatibus in vltimam perditionem, tantaq. erit hostium strages, vt pes tuus ò popule meus, tingatur in sanguine occisorum, & lingua canum tuorum tingatur ab ipso sanguine ex inimicis effuso. Hæc mihi videtur sententia aptè cohærens cũ superioribus. In hebræo habetur, ex profundis maris, quæ videtur lectio cõtraria lectioni nostræ editionis vulgatæ, quam tamen habuerunt S. Hilarius, S. Augustinus, & S. Hieronymus in commentario. Et quamuis in hebræo sit præpositio, min, quæ significat ex, vel, ab: tamen ponitur aliquando pro, be, quæ significat, in, & contra, in, ponitur pro, ab: nam Ecclesiastæ 2. vbi legimus, Cogitaui abstrahere à vino carnem meã: in hebræo est, in vinum. Sed Sãctus Hieronymus rectè iudicauit, in, positum esse pro, a, vel, ab; & cõtra, Deuteron. 33. vbi legimus, Dominus de Sina venit, Rabbi Dauid existimauit positum esse, de, pro, in, quia Dominus in Sina montem venit, non de Sina, quando legem dedit. Scio hos versiculos variè explicari, & tot esse expositiones, quot sunt auctores. Ideò in tanta obscuritate licitum mihi esse duxi, nouam expositionem excogitare, quam lectorum iudicio permitto.

מן ב.

Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, Regis mei, qui est in sancto. XXVI.

Explicata victoria, & triumpho Christi de hostibus eius, docet Propheta, eos qui testes fuerunt tantarum rerum, cœpisse illa toti Mundo cum cantu, & lætitia publicare. Viderunt, inquit, ingressus tuos Deus, id est, non desunt qui viderint itinera tua, Christe Deus, actiones tuas, prælia tua, victorias tuas. Ingressus, inquam, tuos, qui es Deus meus, & Rex meus; qui nunc es in sanctuario tuo; siue summum cœlum, siue Ecclesia sanctum habitaculum eius dicatur: nã vtrumque est verum; est enim Christus in cœlo per præsentiam visibilem, in Ecclesia per fidem, & prouidentiam.

Præuenerunt Principes coniũcti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum. XXVII.

Alludit Propheta ad id quod fecerũt filij Israel, quando Deus liberauit populum suum de manu Pharaonis: tunc enim Moses Princeps populi cum alijs filijs Israel cantauit canticum illud, Cãtemus Domino, gloriosè enim magnificatus est. Et Maria soror Mosis cum sequentibus se mulieribus sumpsit tympanum, & ludebat laudans Deum. Exod. 15. Sic igitur quando viderunt principes Ecclesiarum Christi victoriã, & triumphum, quo de potestate Satanæ liberati sumus, præuenerũt ipsi alias gẽtes, & populos, vt Christi laudes prædicarẽt, & resonarent. Coniuncti psallentibus, id est, coniuncti sanctis Angelis in cœlo psallentibus ob eandem victoriam, in medio iuuencularum tympani-

pani-

panistriarum, id est, psallentibus Angelis in medio animarũ sanctarũ, quæ cũ Christo in cœlum ascenderunt, quæ dicuntur iuuenculæ, quoniam recens vitam beatam ducere, & cũ Angelis Deo assistere, eiq. psallere, & cantare cœperunt.

XXVIII. In Ecclesijs benedicite Deo, Domino de fontibus Israel.

Hic versiculus est quasi parentesis, qua Propheta præuidens futuram lætitiam Principũ Ecclesiæ, hortatur eos, vt in Ecclesijs, quas fundaturi erãt, pergant benedicere Dño Deo, de fontib. Israel materiam laudis haurientes; vocat autẽ fontes Israel promissiones Dei ad Patriarchas, & vaticinia Prophetarũ prædicentium ea, quæ nunc impleta esse videmus, & gaudemus. Illud, Deo Domino, legi debet cum distinctione hoc modo, In Ecclesijs benedicite Deo, Domino de fontibus Israel, id est, benedicite Deo in Ecclesijs, benedicite, inquã, Domino de fontibus Israel. Sic enim distinguitur hic versiculus in codicib. hebraicis, & hoc modo distinctus maiorẽ habet venustatem.

XXIX. Ibi beniamin adolescentulus in mentis excessu

XXX. Principes Iuda, duces eorum, Principes Zabulon, Principes Nephtalim,

Redit ad superiorem narrationem, & explicat, qui sint illi Principes, de quibus dixit, Præuenerunt Principes. Isti, inquit, sunt Beniamin adolescentulus, Principes Iudæ, & Principes Zabulon, & Nephtali; per quæ nomina intelligunt cõmuniter latini Patres, Hilarius, Hieronymus, & Augustinus, & græci expositores Theodoretus, & Euthymius sanctos Apostolos, qui constituti sunt à Deo Principes super omnem terram: ac primo loco nominatur Beniamin adolescentulus, per quem intelligitur Apostolus Paulus, qui erat de tribu Beniamin, & qui nouissimus fuit vocatione, sed plus omnibus laborauit prædicando, & laudando victoriam Christi: & is in mentis excessu ita coniunctus fuit psallentibus in tertio cœlo, & in paradiso, vt nesciret an tunc in corpore esset, vel extra corpus, vt ipse testatur 2.Corin.12. Per Principes Iuda, intelliguntur Apostoli, qui erant de tribu Iuda, & Christi fratres dicuntur in Euangelio, quòd essent filij Cleophæ fratris Ioseph sponsi B. Virginis, vt ex Egesippo refert Eusebius lib.3. hist. cap.11. iuxta versionem Ruffini, videlicet Iacobus, Simeon, Iudas. Principes Zabulon, & Nephtali, dicuntur Apostoli cœteri, Petrus, & Andreas, Iacobus, & Ioannes, Philippus, Matthæus, & cœteri, qui erant à Bethsaida, vel Capharnaum, & vicinis ciuitatibus, ad sortem Zabulon, & Nephtali pertinentibus: quod colligitur ex Euangelio sancti Matthæi, qui scribit cap.4. Cùm autem audisset Iesus, quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæã, & relicta ciuitate Nazareth habitauit Capharnaum maritima in finibus Zabulon, & Nephtali, vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephtali via maris trans Iordanem Galilææ gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, sedentibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis: sed quoniam ex captiuitate non redierunt decem tribus, sed sola tribus Iuda, & Beniamin, cum Leuitis, vt colligitur ex lib.1. Esdræ: Apostoli dicũtur Principes Zabulon, & Nephtali, vel qa in sortibus horum duorum Patriarcharum habitabant: vel quia fortè pauci alij qui ex his tribubus redierint admixti Iudæis: quod cogimur dicere de Anna prophetissa, quæ dicitur fuisse de tribu Aser, Luc.2. Miratur Caluinus hæresiarcha in antidoto Concilij Tridentini, quid cogitauerit Interpres noster latinus, quando vertit, Beniamin adolescentulus in mentis excessu, cùm in hebræo non habeatur, in mentis excessu, sed, dominator eorum. At nos miramur, Caluinum non cogitasse, à latino Interprete red-

redditum fidelissimè fuisse, quod est in græco: vulgata enim latina editio Psalterij ex græco expressa est, non ex hebræo. Sed neque dissentit lectio græca, vel latina ab hebraica bene intellecta, vt eam intellexerunt Septuaginta Interpretes.
רדם Vox enim hebraica, rodem,
si deducatur à verbo, rada, significat do
רדה minator eorum, vt Caluinus dicit secu-
רדם tus Rabinos. Sed si deducatur à verbo, radam, vt eam deduxerunt Septuaginta Interpretes, significat, altissimè dormiens, siue mentis excessum patiens. Pro illo autem, duces eorum, vertunt alij, in purpua sura: sed vox hebraica vtroque modo reddi potest, & sensus est idem.

XXXI. Manda Deus virtuti tuæ; confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.

Descripta victoria Christi, & lætitia Apostolorum; petit à Deo Propheta, vt potentiam suam, quam exercuit in superandis hostibus, & constituenda Ecclesia, iterum exerceat in confirmãdo, & conseruando opere suo. Manda, inquit, virtuti tuæ, id est, impera potẽtiæ tuæ, vt operi inchoato assistat, illudque conseruet, & augeat. Explicat deinde hoc ipsum clarioribus verbis, dicens, Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, id est, liberasti nos de potestate satanæ, transtulisti in Regnum filij tui; plantasti Ecclesiam sanguine eiusdem filij tui; effudisti in nos spiritũ adoptionis filiorum; confirma hæc omnia, quæ opera sunt misericordiæ tuæ. In hebræo habetur, Mundauit Deus tuus virtuti tuæ: sed vox hebraica, zivvach, potest esse præteritum, mandauit, & im
צוה peratiuum, manda. Sed illud pronomen additũ nomini Deus, cùm dicitur, Deus tuus, totam sententiam obscurat. Itaq. suspicor esse addititium, & non fuisse in codicibus, quos habuerunt Septuaginta Interpretes: nam omnes veteres, græci, & latini legunt, Manda Deus virtuti tuæ, dum exponunt hunc versiculum ex interpretatione Septuaginta. Sanctus enim Hieronymus vertit quidem ex hebræo, præcepit Deus tuus de fortitudine tua: tamen in commentario legit, & exponit cum alijs Patribus, Manda Deus virtuti tuæ.

A templo tuo in Hierusalem, tibi offerent Reges munera. XXXII.

Potest hic versiculus intelligi de Regibus, qui in cœlo cum Christo regnãt, & tunc sensus est, A templo, quod est in cœlesti Hierusalem, tibi Deo sancti, qui regnant cum Christo offerent munera, id est, sacrificia laudis perpetuæ. Potest etiam intelligi de Regibus spiritualibus, id est, de sacerdotibus Ecclesiæ, de quibus paulò ante dictum est, Dum discernit cœlestis Reges super eam; & tunc sensus est, A templo quod est in Ecclesia Catholica, tibi Deo sacerdotes, qui sunt ministri Regni tui, & populum vice tua regunt, offerent munera, id est, sacrificia eucharistica, sacrificia item laudum, & precum, sacrificia denique conuersionis animarum. Postremo potest intelligi de Regibus temporalibus, & tunc illud, à templo, exponendum est propter templũ, id est, propter sanctitatem templi tui, quod est in Ecclesia offerent tibi Reges terræ munera preciosa ad ipsius templi ornatũ, & ad alendos templi ministros: de qua oblatione Regum multa prædicit Isaias cap. 60. & 66.

Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos, qui probati sunt argento. XXXIII.

Conuertit nunc orationem ad hostes Ecclesiæ, qui pacem eius perturbare satagunt, ne munera laudum, & sacrificia bonorum operum offerantur Deo: ac primùm loquitur de hostibus inuisibilibus, vt exponunt Sanctus Hilarius ex latinis, & Euthymius ex Græcis. Ait igitur, increpa, id est, exterre, coerce, repri-

me

me feras arundinis: per feras arundinis intelliguntur bestiæ syluestres, quæ latent inter arundineta: & per has bestias describuntur Dæmones, qui libenter versantur inter homines vanos, & leues; & in locis humentibus, vbi regnat luxuria. Sic enim de Diabolo sub figura Behemoth loquitur Dominus in libro Iob. cap. 40. Sub vmbra dormit, in secreto calami, & in locis humentibus. Deinde addit de hominibus, Congregatio taurorum in vaccis populorum, id est, Congregatio Principum impiorum sæuientium, instar taurorum. In vaccis populorum id est, in medio populorum insipientium, & insanientium instar vitulorum, siue iuuencarum; (nam in hebræo exprimitur non solùm genus fœmininum, sed etiam iuuẽtus.) Congregatio, inquam, facta est, vt excludant eos, qui probati sunt argento, id est, cõuenerunt Principes, & populi impij, Satana instigante, & impellente, vt excludant, reijciant, ad nihilum redigant, prædicatores Fidei, qui probati sunt instar argenti in fornace ignis, & inuenti purissimi, & fidelissimi. Itaque significãtur his verbis persecutiones grauissimæ tum Iudæorum, tum Paganorum, quæ exortæ sunt post Christi Ascensionem in cœlum. S. Augustinus per feras arundinis, siue calami, vt ipse legit, intelligit hæreticos, qui calamo, id est, scriptura vexant Ecclesiam. Et illud, vt excludant eos, qui probati sunt argento, exponit in hunc sensum, vt faciant eminere eos, qui probati sunt, vt argentum excluditur ab artificibus, quando ex massa impolita excludũt vas argenteũ, id est apparere, & eminere faciunt. Hæretici enim exercent Ecclesiam, & occasionem præbent, vt multi viri docti, & probi emineant in intelligentia scripturarum.

XXXIV. **Dissipa gentes, quæ bella volunt: venient legati ex Aegypto, Aethiopia præueniet manus eius Deo,**

Prædicit nunc victoriã aduersus persecutores. Dissipa, inquit, gentes, id est, tu dissipabis omnes, qui bella mouent aduersus populum tuum: & tunc venient legati ex Aegypto pacem petentes, & subiectionem profitentes: & Aethiopia, quæ longius distat, præueniet manum eius Deo, id est, præueniet apud Deum manum Aegypti offerentis munera. Nominat Propheta Aegyptũ, & Aethiopiam, illam, vt valde inimicã veræ religionis, istam, vt valde longinquam. Volunt autẽ Patres, per Aethiopiam præuenientem, significari Eunuchum Candacis Reginæ Aethiopũ, qui ad fidẽ Christianam adiunctus est multò antea, quàm eadem fides ad Aegyptum, aliasq. gentilium regiones perue nisset: de qua re lege caput 8. Actorum Apost.

Regna terræ cãtate Deo psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad orientem. XXXV.

Pergit prædicare, per modum exhortantis conuersionem Gentilium ad fidẽ Christianam. Regna terræ, id est, totius terræ, non solùm Regnum Israel, aut Iuda, cantate Deo, ex fide agnoscentes verum Deum, cantate laudes eius: psallite Domino, non solùm verbis cantate, sed etiam bonis operibus psallite Domino, qui ascendit super cœlum cœli ad orientem. i. qui posteaquam ascendit in altum, sedet in summo cœlo ad fontem lucis, vnde orietur omne lumen. In hebræo, & græco codice non sunt illa duo verba, psallite Deo; & S. Hieronymus in epistola ad Suniam, & Fretellam dicit esse superuacanea; tamen nihil obest, quòd in nostra editione legantur, cùm nihil sint, nisi repetitio præcedentium verborum. Illud autem, ascendit super cœlum cœli, non significat, ascendit in cœlum, sed sedet super cœlũ; vox enim hebraica est, rocheu, quæ non significat, sursum ascendere, sed equitare vel curru vehi, vt supra diximus ad illa verba, Qui ascendit super occasum. Itaque significat Propheta, Christum Dominum post ascensionem רכב
in

in cœlum, de qua locutus est, cùm ait, Ascendisti in altum: esse cœpisse ipso cœlo altiorem, & superiorem, quippè qui sedet super cœlum, vt eques super equum, vel auriga super currũ, vel Rex super solium. Illud autem, ad orientem, optimè cohæret cum eo quod supra dictum est, Qui ascendit super occasum; id est, quia sub se habet tenebras omnes, ipse est in luce, vel ad lucem inaccessibilem, vnde oritur lumen omne, qđ communicatur Angelis, & hominibus. S. Hieronymus vertit, Qui ascendit super cœlum cœli à principio: & verè vox hebraica, chedem vtrunque significat, & orientem, & principium, & vtrunq. est verum. Christus enim, vt Deus, à principio sedit super cœlum cœli, & vt homo, post resurrectionem ascendit in cœlum, & nunc est super cœlum cœli ad orientem, assistens æterno, & supremo Orienti, id est, fonti lucis.

קדם

XXXVI. Ecce dabit voci suæ vocem virtutis: date gloriam Deo super Irael: magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.

XXXVII. Mirabilis Deus in sanctis suis Deus Israel, ipse dabit virrutem, & fortitndinem plebi suæ, benedictus Deus.

Hos duos versiculos referunt Græci, Theodoretus, & Euthymius ad missionem Spiritus sancti, quando post Ascensionem Domini, induti sunt Apostoli virtute ex alto. Sed latini, Hilarius, Augustinus, & Hieronymus referunt ad secundum aduentum Christi: & hoc magis probo. Hic enim Psalmus (vt initio diximus) omnia mysteria vtriusque testamenti complectitur. Ecce, inquit, dabit voci suæ vocem virtutis, id est, ille, qui humilis apparuit, & sicut Agnus coram tondente obmutuit, tunc sedet super cœlum cœli, & paulò post dabit voci suæ vt sit vox virtutis, id est, vox potentissima, & efficacissima: quod fiet qñ omnes mortui audient vocem filij Dei, & resurgent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectioné Iudicij. nulla .n. vox potentior cogitari pót. Vox quidé virtutis fuit, quæ dixit, Adolescens tibi dicò surge; &, Lazare veni foras. Sed vox quæ cineres omnium hominum ab initio Mundi defunctorum, subito formabit, animabit, excitabit, quantæ tandé virtutis erit? Vox item maximæ virtutis erit, quæ dicet, Ite maledicti in igné æternum; &, Venite benedicti, possidete paratum vobis Regnum; cui voci absque vlla resistentia, vel retractatione respondebit effectus. Certè comparatione ad hanc vocem, omnia omniũ Principum edicta, & imperia nullius virtutis existimanda sunt. Rectè igitur subiungit, Date gloriã Deo super Israel id est, glorificate Deum super beneficia in electos eius collata. Omnia .n. propter electos, inquit Apostolus: Magnificentia eius, & virtus eius in nubibus, id est, date gloriam Deo super Israel, quoniam magnificentia Dei, & potétia Dei manifestabitur maxima super Israel in nubibus cœli; quando videlicet, rapientur electi in nubibus obuiam Christo, & in ipsis nubibus erunt sedentes quasi in solijs cęlestibus, & sublimissimis omnes electi Dei à dextris, & à sinistris Iudicis omnipotentis. Quare exclamare licet, Mirabilis Deus in sanctis suis: tũc enim verè totus Mũdus intelliget, Deũ in sanctis suis prouehendis ab imo ad summum, à summa humilitate ad summam, & celsissimam gloriam, planè admirabilem fuisse: nam Deus Irael, Deus electi populi sui, tunc dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ, cùm electos suos vera immortalitate, & impassibilitate donabit. Neque obstat, quòd in hebræo legatur, Mirabilis Deus in sãctuarijs: ipsi enim sancti viri sunt verissima sanctuaria Dei; neque etiã quòd in hebræo sit in secunda persona, in sanctuarijs tuis. Videtur enim errore scriptorũ id accidisse. Nam non solùm Septuaginta verterunt in tertia persona, sed etiã sanctus Hieronymus vertit, sanctuario suo. Denique parum refert, quòd in hebræo sit, Tirribilis Deus, pro quo nos habemus, Mirabilis Deus: nam vtrunque est

est verum, & vna lectio explicat aliam: discimus enim ex lectione hebraica, Christum in die nouissimo fore mirabilem in sanctis suis, cum magno terrore impiorum: quamquam omnis admiratio terrorem quendam incutere solet. Concludit propheta illis verbis, Benedictus Deus: id enim sequitur ex prædictis in toto Psalmo, vt omnes Deum benedicere debeant, cùm eius misericordia, & iustitia, potentia, & sapientia, ex tot mysterijs mirificè declarata sint.

PSALMVS LXVIII.

Titulus, & Argumentum

In finem, pro ijs, qui commutabuntur David.

DE hoc titulo dictũ est in explicatione Psal. 44. quæ non sunt repetenda. Consentiũt ferè omnes expositores veteres, vt Hilarius, Augustinus, Hieronymus: & recentiores, vt Genebrardus, Iansenius, Agellius, & alij, in hoc Psalmo prædici passionem Christi planè ad literam, nec non euersionem Iudæorum, & ædificationem Ecclesiæ, quæ constat ex ijs, qui feliciter commutabuntur de iniquitate ad iustitiam, & de miseria temporali ad gloriam sempiternam. Vnus est Theodoretus, quem sequitur Euthymius, qui psalmum exponendum censuit de captiuitate Babylonica Iudæorũ: sed beatus Augustinus constanter reprehendit eos, qui audẽt aliter exponere, quàm Apostoli exposuerint. Apostoli enim de Christo prædicta esse affirmant illa, Qui oderunt me gratis, Ioan. 15. & illa, Zelus domus tuæ comedit me, Ioan. 2. item illa, Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, Rom. 15. & illa, In siti mea potauerunt me aceto, Ioan. 19. & illa, Fiat habitatio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea. Act. 1.

Explicatio Psalmi 68.

SAlutum me fac Deus, quoniã I.
intrauerunt aquæ vsque ad
animam meam.

Infixus sum in limo profundi II.
& non est substantia.

Veni in altitudinem maris, & III.
tempestas demersit me.

Passio Domini nostri Iesu Christi in Euangelijs ita describitur, vt non multa dicantur de vehementia doloris eius. Voluerunt enim Euãgelistæ declarare, passionem illam fuisse voluntariam, & summa cõstantia toleratam à Christo. Sed quoniam oportebat etiam, vt Mundus intelligeret acerbitatem doloris in Christo fuisse maximam, atque inde colligeret quantum debeat Redemptori; ideò Spiritus sanctus hanc doloris vehementiam multò antea Prophetis reuelauit, ac per eos, vt testes fide dignissimos, & ab omni adulatione alienos, scribi voluit. Itaq. multa de hac re scripsit Isaias, multa Hieremias, sed nullus plura quàm David. Igitur in primis tribus huius Psalmi versiculis, describitur passio Christi per similitudinem demersionis in aquas lutulentas, & profundissimas. Saluum me fac Deus; salutem petit Saluator à Deo Patre, non salutem animæ, quam habebat, & perdere non poterat cùm beatus esset: sed salutem corporis, eamq. non absolutè petit, sed vt ostendat magnitudinem doloris, & contrarietatem naturalis appetitus ad mortem, eo prorsus modo quo in horto dixit, Pater, si vis transfer calicem hũc à me, Luc. 22. Quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Hic incipit similitudo demersionis in quas, Quoniam, inquit, similis factus sum ei, qui proiectus in aquas, incipit sentire aquas penetrantes ad vitalia, vt iam respirare, & viuere non possit. Infixus sum in limo profundi, & non est substã-

tia,

tia, id est, similis factus sum, non solùm homini præcipitato in aquas, sed in aquas limosas, & sine fundo, vt non liceat emergere, neque subsistere. Illud, Et non est substantia, significat, & non est fundamentum, siue fundus, vbi subsisti possit: nam græcè est ὑπόστασις, & hebraicè, mahamad, quæ stationem, siue
מַעֲמָד
consistentiam, vel subsistentiam, significant. Veni in altitudinem maris, id est, non in paruum gurgitē demersus sum, sed in mare magnum, & profundissimū, vt aquarum immensa multitudo super me sit. Et tempestas demersit me, id est, quia tempestas vehementissima ventorum, & fluctuum demersit me. In hac similitudine per multitudinem aquarū vsque ad animam penetrantium, intelliguntur pœnæ multæ, quas Christus pertulit, quæ vsque ad mortem sæuierunt: non enim simplici morte defunctus est sed innumeras pœnas, doloresq. sustinuit. Per limum profundum, cui infixus inhæsit, significantur peccata totius humani generis, quæ illum in pœnis detinuerūt per tēpestatem, qua demersus fuit in aquas, intelliguntur iustitia, decretumq. diuinum, quod expiari peccata voluit; intelligitur quoque rabies, & crudelitas Iudeorum: intelligi denique potest, & maximè propriè, vehemētia amoris ipsius erga genus humanum. Nam per eam tempestatem, intelligitur causa efficiens passionis, quæ multiplex fuit, vt Theologi docent ex diuinis scripturis. Nam Apostolus ad Rom. 8. dicit, Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū. Et Act. 3. dicit S. Petrus ad Iudæos, Auctorem vitæ interfecistis. Et rursus B. Paulus ad Ephes. 5. Chistus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea. Itaque tempestas valida, quæ Christum demersit in profundum passionis, & mortis, fuit partim bona, & laudabilis, partim mala, & reprehensione dignissima.

Laboraui clamans raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum. IV.

Ex hoc versiculo intelligimus, quæ dicta sunt in tribus versiculis superioribus, accipienda esse per similitudinem: nam si propriè Christus demersus fuisset in aquas, non potuisset clamare. Sed hic etiam versiculus quartus per similitudinem accipiendus est: Christus enim clamauit quidem in passione, cùm ait, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Matt. 27. & rursum clamauit, cùm ait, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Luc. 23. Sed hi clamores tam breues fuerunt, vt non potuerint raucedinem facere. Quod autem Christus in passione defecerit aspiciendo, & expectando auxilium à Deo, nusquam legimus. Itaque sensus est, Tanta fuit acerbitas, & prolixitas doloris mei, quantā intelligimus esse in illis, qui vsque ad raucedinem auxilium implorantes vociferantur, & clamant: & quanta in illis esse solet, quorum oculi deficiunt aspiciendo in cœlum, & expectando auxilium à Deo. Quod igitur Christus in passione semper ferè tacuerit, vt agnus mansuetus, qui portatur ad victimam & adiuuantem non requisiuerit, quasi nihil acerbi pateretur; non fecit leuitas passionis, sed magnitudo constantiæ, & flamma charitatis. Si enim iuxta magnitudinem dolorum, lamentatio esse debuisset, sine dubio raucæ factæ fuissent fauces eius ob continuam vociferationem, & oculi eius caligassent, dum aspiceret in auxiliatorem. Quare (vt supra indicauimus) Propheta expressit magnitudinem passionis: Euangelista verò constantiæ magnitudinem demonstrauit.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. V.

VI. Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniustè; quæ non rapui tunc exoluebam.

Explicat nunc Propheta in persona Christi, proprijs verbis, quæ hactenus dixit per similitudines. Comparauit.n. persecutores Christi multitudini aquarum, & violentiæ tẽpestatis: nunc apertè dicit inimicos suos fuisse propè innumerabiles, & violentissimos; & absque vlla iusta causa, imò sine vlla causa ita sæuijsse. Multiplicati sunt super capillos capitis, id est, plures fuerunt, quàm sit numerus capillorum capitis, qui numerari vix possunt. Qui oderunt me gratis, id est, plurimi fuerunt, qui oderunt me absque vlla causa. Quod plurimi fuerint, perspicuum est ex Euangelio: nam præter concilium Seniorum, Pontificum, Scribarum, & Phariesæorum accessit turba populi maxima, quæ clamauit, crucifige eum Accesserunt integræ cohortes militum paganorum; spreuit enim eum Herodes cum exercitu suo. Et in domo Pilati conuenit vniuersa cohors militaris ad Christum illudendum. Accessit etiam Iudas super numerum odientium Christum. Quod autem gratis eum oderint, dubitari non potest, cùm pertransierit bene faciendo, & sanando omnes oppressos à Diabolo, & neminem vnquam læserit. Causa verò, quam allegabant in concilio, Si dimittimus eum sic, venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem: euentus docuit, quàm fuerit vana, & ex falsa prudentia prodierit: nam non dimiserunt eum, imò impediuerunt, quantũ potuerunt Euangelij progressum, & tamen venerunt Romani, & tulerunt locum eorum, & gentem: quod non accidisset, si Christũ, qui pacis, & mansuetudinis, & charitatis doctor, & auctor erat, fidiliter recepissent. Addit Propheta de violentia inimicorum Christi, Cõfortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniustè, id est, iniusti persecutores mei roborati sunt, fecerunt sibi animum, præualuerunt: & ideò iniusti fuerunt, quia coegerunt vt soluerem, quæ non rapui, id est, pœnam darem sine merito culpæ. Omnis iniquus, raptor dici potest, quia rapit gloriam Dei, & ideò cũ punitur, soluit quod rapuit: sed Christus nihil rapuit, quia nunquam peccauit: & tamen pœnas grauissimas dedit. Agnouit id latro pendẽs in cruce, cùm ait, Nos quidem iustè (crucis vedilicet supplicium patimur (nam digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit, Luc. 23.

Deus tu scis insipientiam meã, & delicta mea à te non sunt abscondita. VII.

Quia dixerat, iniustè se pati, & solueré quæ non rapuit: reddit nunc rationem, cur voluerit pati, cũ facilè posset ab iniusta persecutione se liberare. causam autem esse dicit insipientiam suam, & delicta sua, quæ Deo notissima sed mundo occultissima erant. Insipientiam suam vocat, insipientiam Adami, quam in se suscepit, & delicta sua vocat delicta eiusdem Adami, & cæterorum hominum, quæ portauit, non commisit. Deus, inquit, tu bene nosti, quæ sit insipientia mea, & quæ delicta mea, id est, tu scis me pati propter insipientiam primi hominis, qui seductori credidit, similem Deo se futurum si ligno vetito vesceretur: & propter inobedientiam eiusdem, quæ insipientiam illam consecuta est. Addit sanctus Augustinus, insipientiam Christi dici posse eam, quæ apud homines insipientia visa est, cùm tamen sapientia esset maxima, videlicet quòd cum posset vnico verbo à morte se liberare; voluit tamen pati acerbissima tormenta, & mortem ipsam crucis, vt seruulos, & ipsos inimicos à tormentis, & morte redimeret. Hæc stultitia visa est hominibus, sed Deus nouit, hoc genus stultitiæ sapientius esse omni humana sapientia. Quomodo stultitia videri potest ignorantibus artem agriculturæ, cum grana optima proijciuntur in campos

pos, & amitti irreparabiliter videntur sed cùm eadem grana multiplicata colliguntur in messe, tunc apparet, non stultitiam, sed sapientiam fuisse proijcere eo modo grana in sulcos terræ.

VIII. Non erubescant in me, qui expectant te Domine, Domine virtutum.

IX. Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israel.

X. Quoniam propter te sustinui opprobrium operuit confusio faciem meam.

Sollicitus pro membris suis, orat, vt hæc ipsius passio, non sit scandalum fidelibus suis, aut certè non desperent: nam ipse dixit, Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, Matth. 11. & ad Discipulos passione iam imminente, Omnes vos scandalum patiemini in nocte ista, Matth. 26. Ideò nunc ait, Non erubescant in me, qui expectant te Domine, id est, non erubescant proper me, qui sperant in te, quasi ego derelictus à te sim, & spes mea vana fuerit: ne dicant, Quis audebit expectare Dominum, id est, sperare in Domino, si filium suum Dominus ita negligit, ita deserit? Ac deinde repetit, & declarat, addens, Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israel: nam qui confunduntur, erubescunt, & qui sperant, quærũt: quod ergo dixerat, Non erubescant in me, declarat per illa verba, Non confundantur super me, id est, mei causa. Et quod dixerat, qui expectant te, explicat per illa, Qui quærunt te, id est, qui sperantes in te quærunt auxilium tuum: & ad id quod dixerat, Domine virtutum, addit, Deus Israel, vt ostendat, meritò homines confidere in Deo, quia Dominus est virtutum, id est, exercituum, ac per hoc potentissimus: & simul est Deus Israel, id est, amator, & protector populi sui, ac per hoc benignus, & qui non solùm potest, sed etiam vult, & solet defendere suos. Reddit postremo causam, cur id iustè petat, Quoniam, inquit, propter te sustinui opprobrium, id est, hæc iustè peto, quia ignominiam, quàm passus [illegible], non propter culpas meas, sed prop[illegible] [illegible]onorem tuum passus sum. Prop[illegible], i[illegible]quam, operuit confusio faciem [illegible]eam, id est, propter gloriam tuam, ego sustinui cõtumelias, flagella, irrisiones, sputa in faciem, & alia id genus, quæ verecundia, ac rubore vultum meum impleuerunt.

Extraneus factus sum fratri- XI.
bus meis, & peregrinus filijs matris meæ

Quoniam zelus domus tuæ XII.
comedit me, & opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me.

Explicat Propheta in persona Christi occasionem persecutionis Iudæorum. Occasio enim fuit, quia Dominus reprehendebat mala opera eorum: sic enim ipse ait Ioann. 7. Non potest Mundus odisse vos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Et in libro Sapien. capit. 2. dictum est, Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, &c. Dicit igitur, Extraneus factus sum fratribus meis, id est, tanquam extraneum me reputauerunt fratres mei, Iudæi: & peregrinus filijs matris meæ, id est, & tanquam hospes, vel alienigena existimatus sum a filijs matris meæ synagogæ. Et hoc est quod initio Euangelij scripsit Sanctus Ioannes, In propria venit, & sui eum non receperunt: nam etiamsi dixerant Ioan. 7. Hunc scimus vnde sit: & Dominus eis, Et me scitis, & vnde sim scitis: tamen Ioannis 9. dicunt, Scimus quia Moysi locutus est Deus hunc autem nescimus vnde sit, id est, non nouimus eum, extraneus est nobis. Red[illegible] autem rationem, cur tanquam

extraneum illum habuerint, cùm addit, Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Zelus enim domus Dei tum corporalis, id est, templi, quod prophanabãt Iudæi negociacionibus, tum spiritualis, id est, congregationis fidelium, quam vitijs varijs inquinabant, comedebat, idest, consumebat, vrebat, dolore afficiebat ipsum: ac propterea ipse zelo illo permotus grauissimè Iudæos arguebat, vt perspicuum est ex cap. 23. Matth. & cap. 11. Luc. & cap. 8. Ioan. & sicut ipse iustè eos arguebat, vt emẽdaret: sic vicissim illi eum blasphemabant, eique conuiciabantur, dicentes, Dæmonium habes, Samaritanus es; &, In Beelzebub Principe dæmoniorum eijcit dæmonia; &, Scimus quia hic homo peccator est: & ideò subiungit in Psalmo, Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Dicit autem opprobria exprobrantium tibi; quia iniuriæ Filij pertinent ad Patrem, præsertim cùm in diuinis, Pater, & Filius vnum sint in essentia: & quamuis communes essét omnes iniuriæ Patri, & Filio; tamen eæ præcipuè pertinebant ad Patrem, quæ ad miracula pertinebant, quæ sunt opera diuina, de quibus ipse dicebat, Opera quæ dedit mihi Pater, vt faciam, testimonium perhibent de me, Ioan. 5. &, Pater in me manens ipse facit opera, Ioan. 14. Illa ergo calumnia, In Beelzebub Principe dæmoniorum eijcit dæmonia, ꝓprijssimè ad Patrem pertinebat, cùm opera Dei, quæ Filius faciebat in nomine Patris sui, & quæ Pater per Filium operabatur, ipsi tribuerent Diabolo. Ista ergo opprobria exprobrantium Patri, cadebant super Filium, tum quia intentio Iudæorum erat Filium calumniari, non Patrem: tum quia ipse Filius libenter super se accipiebat iniurias, quæ ad Patrem pertinebant; & in hoc sensu allegatur hic versiculus ab Apostolo ad Rom. 15.

XIII. **Et operui in ieiunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi.**

Et posui vestimentum meum cilicium & factus sum illis in parabolam. XIV.

Prior versiculus obscurissimus est, tam quo ad verba, quam quo ad sententiam. Et obscurior etiam esse videtur iuxta verba hebraica, vbi legimus, Et fleui in ieiunio animam meam: neque satisfaciunt, qui contendunt lectionem puram esse in quodã codice Vaticano, vbi legitur, Et incuruaui in ieiunio animam meam: & verba hebraica esse immutata, & pro, euche, legendum esse, echpe. Isti, inquam, non satisfaciunt, tum quia vulgata editio habet, & operui, tum quia omnes tractatores græci, & latini legunt, & operui. Neque vox hebraica echpe, significat incuruari, vt ipsi volunt. non enim, chapha, sed, chaphaph, significat incuruare. Igitur his omissis, primo anima ponitur pro toto homine, & operui animam meam, significat, operui me id est, operui caput meum ieiunans. Operire autem caput ieiunando, est cum luctu, & mœrore in signum humilitatis, & pœnitentiæ ieiunare. vnde dicitur in alio Psalmo, Humiliabam in ieiunio animam meam. Quod autem lugentes, & mœrentes solerent operire caput, perspicuum est ex multis locis Scripturæ sacræ, lib. 2. Reg. cap. 15. Porrò Dauid ascendebat cliuum oliuarum, scandens, & flens, nudis pedibus, & operto capite. Et eodem lib. ca. 19. Porrò Rex operuit caput suum, & clamabat voce magna, Fili mi Absalon, Absalon fili mi. Esther. 6. Aman festinauit in domum suam lugens, & operto capite. Et de ritu ieiunandi Isaiæ 58. Nunquid hoc est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominẽ animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccũ, & cinerem sternere? vbi contorquere caput quasi circulũ, est, caput cooperire vndique, & tegmen arctè constringere. Atque hinc conciliari potest lectio hebraica cum græca, & latina. Quod enim habetur in hebraico, Et fleui in ieiunio

אבכה
אכפה
כפה
כפף

iunio animam meam: exstimauerunt Septuaginta Interpretes, intelligendū esse non propriè de fletu, sed de signo, & ritu fletus, & doloris, & ideò verterunt, operui in ieiunio animam meam. Neque est nouū quod fletus accipiatur pro signo fletus: nam in Scriptura passim legimus, defletos fuisse mortuos multis dieb. quod significat, signa mœroris multis diebus portata. Et quod legimus in Genesi cap. vltimo, qđ Aegyptus fleuerit Iacobi Patriarchæ morté septuaginta diebus, sine dubio de signis luctus intelligitur, vt notat sāctus Hieronymus. Iam quod attinet ad sententiam, non legimus Christum ieiunasse operto capite, neque saccum induisse; multo minus ea causa fuisse derisum: sed contra legimus, dictum de eo, Ecce homo vorax, & potator vini, & discipulos eius reprehensos, quòd non ieiunarent, vt discipuli S. Ioannes, & Pharisæorum ieiunabant. Ieiunauit quidem Dominus quadraginta diebus in deserto, sed hoc fuit occultum ieiunium, vt non potuerit inde opprobrium pati. Ieiunauit quoque sæpissimè totos dies occupatus in prædicatione, quemadmodū vigilabat sæpè totas noctes orationi vacans, sed non inde opprobriū illi accessit. Denique ieiunauit in passione sua à vespera feriæ quintæ, vsque ad horam nonam feriæ sextæ, & ob defatigationem, & flagella sine dubio esuriuit, & sitiuit: nec defuit ritus operiendi caput: nam spino galero coopertus ieiunauit, nec sine opprobrio, cùm in fame sua felle cibatus, & in siti aceto potatus fuerit: tamen de cilitio, siue sacco nihil in Euangelio legimus. Quare cum sancto Augustino duo isti versiculi exponendi esse videntur spiritualiter vt per ieiunium cum fletu, & mœrore, intelligamus esuriem, & sitim ardentissimam salutis animarum, pro quibus angebatur, & gemebat: per cilicium verò intelligatur caro mortalis, & passibilis, qua Verbum indutum mundo apparuit, vt humilitate sua mortales adducéret ad contemptum rerum transeuntiū. & desiderium æternarum: & ob ista opprobrium factus est, & fuit Iudæis in parabolam, id est, in irrisionem, inquit S. Augustinus. Parabola enim est similitudo, quæ potest esse in bono, & in malo, sed hoc loco intelligitur in malo, quomodo Sap. 5. dicuntur sancti fuisse in similitudinem improperij. Fuisse autem Christum irrisum in terris, manifestum est: nam Marci 5. cùm diceret, Nō est mortua puella, sed dormit; irridebant eum. Et Luc. 16. cùm loqueretur de eleemosynis largè faciendis, audiebant Pharisæi auari, & deridebant eū. In passione autem irrisus fuit à militib. ab Herode, à Principibus Sacerdotum, ab alijs.

Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant vinum. XV.

Hæc est quasi appendix ad ea quæ dicta sunt, quasi dicat, Accidit præterea, quòd aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, id est Principes, ac Iudices in concilijs suis de interitu meo consultabant, & falsa testimonia quærebant, ac me denique ad mortem condénabāt. Iudicia enim in portis ciuitatum apud hebræos exercebantur; vnde est illud Prouerb. 31. Nobilis in portis vir eius cum sederit cum senatoribus terræ. Et in me psallebant qui bibebant vinum, id est, non solum publicè in concilijs, sed etiam priuatim in domibus tempore conuiuiorum inter pocula de me garriebant, & cantabant laudantes & irridentes.

Ego verò orationem meam ad te Domine tempus beneplaciti Deus. XVI.

Exposuit hactenus Propheta magnitudinem passionis dominicæ; nūc exponit orationem Christi ad Patrem pro liberatione à tantis malis, de qua scribit Apostolus ad Hebr. 5. Qui in diebus carnis suæ præces, supplicationesq; ad eū

qui posset illum saluum facere à morte cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Ex quo intelligimus, orationem Christi absolutã non fuisse, vt nó pateretur, aut non moreretur, sed vt in passione, vel morte non detineretur, in quo exauditus fuit; nam oratio illa fusa est in cruce, & mox emisso spiritu liberatus est à passione, & post triduum resurgens gloriosus liberatus est omnino à morte, & omni tribulatione. Ego verò, inquit, orationem ad te Domine, id est, illi mihi insultabãt, & opprobria in me iaciebant; ego verò orationem pro illis, & pro me tibi Deo Patri cum lacrymis offerebam dicens, Tempus beneplaciti Deus, id est, iam aduenit tempus beneplaciti, tempus à te definitum, vt cõplaceat tibi me ab his cruciatibus liberare, & Mundum hoc tanto oblato sacrificio reconciliare. hoc idem legimus Ioan. 17. Pater venit hora, clarifica Filium tuum, & Ioan. 19. Consummatum est.

XVII. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.

Pergit in oratione, ac petit, vt quandoquidem iam venit tempus beneplaciti, exaudiat orationem eius in multitudine misericordiæ, & in veritate salutis, id est, propter multitudinem misericordiæ, ex qua motus est ad promittendã reconciliationem per passionem Filij sui, & propter veritatem, id est, veracitatem, & fidelitatem salutis, quia Deus, non minus pius, & misericors est in promittenda salute, quàm fidelis, & iustus in præstanda salute, quam promisit.

XVIII. Eripe me de luto, vt non infigar; libera me ab ijs qui oderunt me, & de profundis aquarum.

XIX. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum: neque vrgeat super me puteus os suum.

Petit liberationem sub eadem metaphora aquarum, & luti, & tempestatis, de qua dixerat in primis tribus versiculis. Eripe me de luto, vt non infigar, id est, vt non tam altè infigar, vt non emergam. dixerat enim, Infixus sum in limo profundi; nunc petit, non detineri in eo luto. Libera me ab ijs, qui oderunt me, id est, ab iniquis persecutoribus, & de profundis aquarũ, id est, de magnis tribulationibus, in quas illi me coniecerunt. Nó me demergat tempestas aquæ. antea dixerat, tempestas demersit me; ideò nunc petit, non demergi, id est, non detineri in illa immersione: quod declarat, dicens, Non ita me absorbeat profundum, vt nunquam emergam. Et non vrgeat super me puteus os suum, id est, non claudat puteus in quem cecidi os suum: nam dum patet os putei, spes est euadendi, sed clauso atque obturato ore putei, nihil nisi desperatio superest. Verbum hebraicum, atar, propriè significat, claudere, & sic legit sanctus Augustinus, Non coarctet puteus os suum; & exponit, non claudat. Sanctus Hilarius legit, Non contineat, S. Hieronymus, Non coronet. Quare nostra lectio, quæ habet, Non vrgeat, exponenda est, non comprimat os suũ, id est, non claudat. Quomodo etiam exponunt græcam vocem συσχέτω Theodoretus, & Euthymius, id est, non concludat. In summa petit celerem resurrectionem à mortuis, & liberationem ab omni malo, primùm sibi, deinde mẽbris suis. אָטַר

Exaudi me Domine, quoniam benigna est misercordia tua secundùm multitudinem miserationum tuarum respice in me. XX.

XXI. Et ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, velociter exaudi me.

Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me. XXII.

Mul-

Multiplicat Propheta verba orationis in persona Christi patientis, vt ostẽdat magnitudinẽ passionis. Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua: proponit tres rationes, ob quas debet exaudiri, vnam ex parte misericordiæ Dei: alteram ex parte magnitudinis doloris sui; tertiam ex parte inimicorum persequentium. Prima ratio est in hoc versiculo, vbi dicitur misericordia Dei benigna, & multa esse. S. Augustinus legit, Quoniam suauis est misericordia tua; & dicit, misericordiã miseris suauissimam esse, quemadmodum cibus suauis est esurientibus, non autem saturis, à quibus contemnitur. Itaque vult sensum esse, Exaudi me Domine, quoniam mihi in tribulatione cõstituto, suauis est misericordia tua: iam enim incipio experimento discere, quã dulciter sapiat misericordia tua. In hebræo est vox generalis, nimirum, bona est misericordia tua: quæ vox potest, & benignam, & suauem significare. Altera ratio est in sequenti versiculo, Et ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniã tribulor velociter exaudi me. Nunquam Deus faciem suam auertit à filio suo, sed visus est auertisse, quando eum in cruce pendentem in summis doloribus dereliquit, dicente ipso Domino, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Huc igitur respicit; cùm dicit, Ne auertas faciem tuam à puero tuo, id est, ne diutius in his doloribus derelinquas. Per vocem, puerum, S. Augustinus intelligit, paruulum, quia Christus humiliauit se vsque ad mortẽ, & sic paruulum, abiectum, & humilem se fecit. Vox hebraica, seruum significat, & est hoc loco valde ad rem, vt ostẽdat, Christum in forma serui orasse, & dixisse, quoniam tribulor, vehementissima videlicet, & intolerabili passione, velociter exaudi me. Tertia ratio est in sequenti versiculo, Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me. Quid petierit, cùm ait, Velociter exaudi me, explicat per sequentia verba, Intende animæ meæ, id est, vitæ meæ ad extremum perductæ, & libera eam per celerem resurrectionem. Et subiungit rationem, quæ tertia est, vt diximus, cùm ait, Propter inimicos meos eripe me, id est, eripe me à doloribus, & à morte resuscitans me in vitam immortalem, vt inimici mei videntes se præualere non potuisse, vel confundantur, vel conuertantur: quod factum esse legimus Act. 2. vbi audientes populi Christum resurrexisse, & videntes id manifestissimis signis, & prodigijs confirmari, multi compuncti dicere cœperunt, Quid faciemus viri fratres, & conuersi sunt ad tria millia. Alij obstinati in malo ita confusi sunt, vt dicerẽt Act. 4. Quid faciemus hominibus istis? quoniam notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Hierusalẽ, manifestum est, & non possumus negare.

Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meam XXIII.

In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me improperium expectauit cor meum, & miseriã. XXIV.

Vocat ipsum Deum in testem passionis suæ, ac præcipuè eius passionis, quæ in ignominia consistit: nobiles enim animi pluris faciunt ignominiam, quàm dolorem corporis. Tu, inquit, scis improperium meum, id est, quæ improperia in me iaciant aduersarij: & confusionem meam, id est, confusionem, quæ nascitur ex opprobrijs: confunditur enim apud alios, non solùm, qui culpam veram agnoscit, sed etiam qui sine culpa est, sed videt credi ab alijs crimina, quæ sibi falsò obijciuntur. Et reuerentiam meam, id est, verecundiam, quæ ex confusione oriri solet: erubescunt enim qui apud alios confunduntur, etiamsi iniustè confundantur. In hebræo est vox, celimma: quæ verecundiam significat, & verecundiam hoc loco legunt Sanctus Hilarius, Sanctus Augustinus, Euthymius. & alij: כְּלִמָּה

quare vox, reuerentia, quæ habetur in nostra editione, non significat reuerentiam, quæ debebatur Christo, sed reuerentiam, quam ipse in se habebat, id est, erubescentiam, & verecundiam. In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me, id est, sicut non te latet afflictio mea, ita non te latent, qui me affligunt: à quibus nihil expectare possum, nisi improperium, & miseriam; sicut semper expectauit cor meum, multò antea quàm aduenirent. Ex hebræo Sanctus Hieronymus vertit, Opprobrio contritum est cor meum, & desperatus. Sed facile est videre quid Septuaginta legerint, vt verterent, Improperium expectauit cor meum, & miseriam: nam, sciabar, si legatur cum puncto in dextro cornu, significat, contritum est, vt vertit sanctus Hieronymus, sed si legatur, sabar, cum puncto in sinistro, significat expectauit, & sic legerunt Septuaginta. Sic etiam vox hebraica, abusa, & nomen esse potest, & verbum; si nomen sit, vt Septuaginta crediderunt, significat grauem afflictionem, quam ipsi miseriam dixerunt: si verbum sit, vt credidit sanctus Hieronymus, significat valdè dolui, vel etiã vt ipse vertit, desperatus sum. Itaque lectio græca, & latina non discordat ab hebraica, si legatur, vt eam Septuaginta Interpretes legerunt.

שבר

שבר

אנושה

XXV. Et sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni.

XXVI. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

Addit ad extremum, in tantis passionibus suis, non solùm se nullum habuisse consolatorem, & compatientem, sed in fame fel sibi datum in escam, & in siti acetum in potum. Non defuerunt, qui contristarentur in morte Christi, sed defuerunt, qui simul cum illo contristarentur, id est, ob eam causam tristarentur, vnde ipse tristabatur. Nam Apostoli, & piæ mulieres tristabantur ob mortem Christi temporalem; ipse verò tristabatur ob mortem spiritualem, & spiritualem cæcitatem Iudæorum, qui insaniebãt in Medicum, qui venerat curare eos. Sic etiam quæsiuit consolantem, & non inuenit; quia consolatio quam quærebat erat conuersio impiorum. In passione autem eius multi peruersi sunt, pauci, aut nulli conuersi. Nam latro conuersus quidem est, sed sub finem passionis: at in ipsa passione turbæ clamarunt, Tolle, tolle, crucifige eum; Apostoli scandalum passi, fugerunt; Petrus negauit, Iudas desperauit. Quod autem dicitur de felle dato in escam, ad literam non legitur in Scriptura, quia Matth. 27. fit quidem mentio fellis, sed dati in potum, non in escã. Dederunt, inquit, ei bibere vinum cum felle mixtum: & fortasse non fuit propriè fel, sed dictum est fel, quia erat potio amara. Marcus enim cap. 15. hoc idẽ referens dicit, Dabant ei bibere myrrhatum vinum. & hæc est causa fortasse, cur Matthæus non allegauerit scripturam istam Psalmi, vt semper solet diligenter notare, quando scriptura aliqua impletur in actionibus, & passionibus Christi. Probabile igitur est, escam istam fellis intelligendam esse spiritualiter, vt per escã fellis intelligatur amaritudo peccatorum, quæ Christo in passione ieiunanti loco cibi ingesta est. Quod denique dicitur de potu aceti, non solùm spiritualiter, sed etiam ad literam impletum est, vt perspicuum est ex capite 19. Ioannis, vbi notat Euangelista, Christum dixisse, Sitio, & accepisse acetum sibi in spongia porrectum, vt impleretur Scriptura. Scriptura autem implenda hæc erat, In siti mea potauerunt me aceto.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum, XXVII.

Ob-

XXVIII. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

XXIX. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos.

XXX. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet.

Incipit nunc Propheta per modum imprecationis, prædicere mala, quæ euētura erant Iudæis, ob ingratitudinem, & crudelitaté in Christum, qui ad eos missus fuerat Saluator, & Redemptor. Describit autem pœnas spirituales, & corporales, quas in Iudæis manifestissimè cernimus. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum: per mensam intelligunt Patres lectionem scripturarum, vnde pascuntur animæ fideliunt veritate diuina. Vocat autem mensam, vt opponat escæ fellis, quasi dicat, Illi mihi dederunt fel in escam; tu facies, vt eorum mensa, & esca vertatur eis in laqueum: hæc mensa coram Iudæis est, quia assiduè legũt Mosem, & Prophetas, sed facta est illis in laqueum, quia perperam intelligentes capiuntur laqueo infidelitatis, & illa ipsa Scriptura, quæ fideliter considerata poterat eis salutem adferre, adfert eis perditionem, quia detinet illos in incredulitate. Eadem facta est illis in retributiones, quia quòd mensa scripturarum versa sit illis in laqueum, permisit Deus, vt retribueret illis quod merebantur. Nam iustum est, vt qui lucem aspicere noluerunt, in tenebris maneant. Facta quoq. est illis in scandalum, quia lapidé angularem a Deo missum, nó agnouerũt sed in eum potius impegerunt, & offenderunt, vnde factus est illis lapis offēsionis, & petra scandali, Isaiæ 8. & Rom. 9. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Hæc est radix malorum supradictorum, quia permittente Deo deprauatus est intellectus, & affectus eorum. Obscurati sunt oculi eorum interiores, imò velamé est super cor eorum, teste Paulo 2. Cor. 3. imò excæcati sunt, vt dicitur Isaiæ 6. Matth. 13. Ioan. 12. & Rom. 11. Deprauatus quoq. est eorum affectus, vt nihil appetant, nisi terrena, quod significat illud, Dorsum eorũ semper incurua, id est, te permittente, ac per hoc puniente eorum ingratitudinem, semper curui incedent, vt nihil nisi terram aspiciant. Vt autem intelligamus hanc eorum cæcitatem, & prauitatem de ira Dei descendere, subiungit Propheta, Effunde irã tuã super eos, id est, effundes super eos iram tuã: quod Apostolus confirmat. 1. Th. 2. Qui Dominum occiderunt Iesũ, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo nõ placent, &c. & paulò post, Peruenit. n. ira Dei super illos vsq; in finem. Ex hac ira Dei processit spiritualis plaga primùm, deinde etiam temporalis, qua expulsi de terra promissionis toto orbe exules, & profugi vagantur. quod subiungit Propheta, dicens, Fiat habitatio eorum deserta, & non sit qui in tabernaculis eorum inhabitet: id impletum est ad literam, cùm Tito Imperatore iubente euersa est Hierusalem, & inhabitabilis reddita: postea verò reædificata quidem est, & habitari cœpta, sed a Gentilibus, vel Christianis, vel Saracenis, non auté a Iudæis. Vnde quod ad Iudæos attinet, adhuc deserta est, quia ibi non permittuntur habitare, nisi pauci admodum. prædixit hoc etiam Dominus Matth. 23 Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Quoniam quē tu percussisti, psecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. XXXI.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & nõ intrent in iustitiam tuam. XXXII.

Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. XXXIII.

Quemadmodum paulò ante propter escam fellis Christo exhibitam, Iudæi puniti sunt, vt mensa eorum fieret illis in laqueum: ita nunc dicit Propheta,

Iudæos sic puniendos, vt apponantur peccata ad peccata eorum, quemadmodum ipsi addiderunt Christo pœnas ad pœnas, & dolores ad dolores. Sed explicandum est quomodo sit intelligẽdum, Iudæos persecutos esse quem Deus percussit, & addidisse dolores super dolores vulnerum Deo percutiente acceptorum: Deus enim non videtur percussisse Christum, nisi permittendo, vt a Iudæis percuteretur: proinde videntur eadem omnino vulnera fuisse, quæ Christus a Deo, & a Iudæis accepit. Sciendum igitur est, quandam percussionem, & quædam vulnera a solo Deo inflicta fuisse Christo sine vlla cooperatione Iudæorum: aliam fuisse percussionem, & alia vulnera a Iudæis propriè Christo inflicta, Deo permittente, & vt illa Christus pateretur, decernente, & volente. Percussio, & vulnera a Deo inflicta, sine cooperatione Iudæorum, fuit assumptio carnis passibilis, & mortalis, vnde secuta est fames, sitis, fatigatio, frigoris, & æstus perpessio, & alia permulta incommoda. Porrò incarnatio, vnde ista secuta sunt, facta est opera Spiritus sancti, ac per hoc Deus solus Christum percussit, dum sine culpa eius propria, tã multas peccati originalis pœna, illum subire voluit. Ad has pœnas, siue percussiones addiderunt Iudæi persecutiones, & vulnera. Nam etiam si Deus definito cõsilio voluerit Christum illa pati, & bene vsus sit mala voluntate Iudæorum: tamen verè, & propriè Iudæi ex propria malignitate, & inuidia Christum persecuti sunt, & vulneribus, ac morte affecerunt. Ait igitur Propheta, Quoniã quem tu percussisti, mittens in Mundum in similitudinem carnis peccati, fami, & siti, frigori, & æstui, alijsque innumerabilibus incommodis obnoxium, persecuti sunt calumnijs, conuicijs, falsis testimonijs. Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt, id est, super dolorem, quem capiebam ex consideratione innumerabilium peccatorum, quæ quasi vulnera mea essent, curanda & purganda susceperam, addiderunt dolorem flagellorum, spinarum, clauorum: & cùm iam mortuus essem, addiderunt vulnus lateris mei: & cùm ex sepulchro surrexissem & in me quid amplius facerent, non haberent, addiderunt persequi, & vulnerare me in membris meis, discipulos meos lapidando, & occidendo. In hebræo habetur, Et super dolorem vulnerum tuorum narrauerunt, vel numerauerũt. Sed idem est sensus: nam vulnera illa dici possunt a Christo vulnera mea, & vulnera tua; mea, quia mihi inflicta, tua, quia a te inflicta. Illud autem narrauerunt, vel numerauerunt, a Septuaginta acceptum est, in significationem numerationis, non narrationis: & ideò verterũt, addiderunt: quia idem est addere ad numerum percussionum, seu vulnerum; & numerare super vulnera, & percussiones. non enim quis potest numerare super vulnera inflicta, nisi addendo noua vulnera. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Quoniam, inquit, illi addiderunt vulnera super vulnera, ideò tu iustè Iudex, appone iniquitatem super iniquitatem, id est, iusto iudicio tuo nõ eos liberes a prima iniquitate, sed sine vt addant iniquitatem ad iniquitatem, sine vt impleant mensuram Patrum suorum vt veniat super illos omnis sanguis iustus. Dicitur enim Deus facere quando permittit fieri id quod sine eius permissione non fieret, & hoc non casu, sed ex certo decreto ad punienda peccata eorum, qui merentur sic deseri, & excæcari. Nulla enim est pœna grauior, quàm cùm peccatum est pœna peccati. De qua re vide S. Augustinum lib. 4. in Iulianũ. Et non intrent in iustitiam tuam. Hæc est explicatio superiorum verborum: illi enim, qui non intrant in iustitiam Dei, id est, qui non admittuntur ad iustificationem, quã Dei gratia gratis operatur in vasis misericordiæ, illi de peccato in peccatum ruunt, & peccata peccatis apponunt. Deleantur de libro viuentium. Aliqui hæc exponunt de libro vitæ temporalis, vt deleri de libro viuentium, nihil sit aliud, nisi interfici. Sed huic expositioni repugnant verba sequentia, Et cum iustis non scribantur: nam ex vsu Psalmorum vna pars versiculi alteram explicat: proinde idẽ esse videtur, deleri de libro viuentium, & non scribi in libro

bro iustorum, vt per deleri, vel non scribi, intelligatur non computari: & per viuentes intelligantur iusti, qui soli verè viuunt, cùm iniusti mortui sint in pctis, & delictis suis. S. Augustinus intelligit hæc omnia de libro æternæ prædestinationis, de quo deleri dicuntur, qui tãdé intelligunt, se in eo scriptos non fuisse. Sed quoniam liber ille vitæ ante merita præuisa scriptus fuit, vt ipse in primis S. August. affirmat; non video, quo modo in pœna istorum nunc dicatur, Deleâtur de libro viuentium, & cum iustis nõ scribantur. Probabilior videtur eorum sñia, qui per librum viuentium, & iustorum, intelligunt librum populi Dei, in quo scripti sunt veri cultores Dei, quibus solis vera iustificatio contingit, & qui sũt filij, & hæredes. Verè.n. Iudæi, qui olim erant populus Dei, nunc deleti de libro viuentium, & iustorum nõ sunt amplius populus Dei, neque partem habent in hæreditate filiorum Dei: & contra, gentiles qui non erant populus Dei, per fidé in Christum cœperunt esse populus Dei & partem habere in Regno Dei. Hoc prædixit Ezechiel cap. 13. In cõcilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur. Et Daniel c. 9 Non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et Oseæ 1. Non populus meus, & ego non ero vester Deus. Et Dominus in Euangelio sæpissimè hoc prædixit Iudæis, fore vt auferretur ab eis Regnum Dei; & filij Regni eijcerentur foras; & in locum eorum venirent gentes ab oriente, & occidenté, & recumberent cũ Abraham, Isaac, & Iacob in Regno cœlorum. Hanc expositionem attingit breuiter S. Hilarius; sed fusius S. Hieronymus, qui dicit, Iudæos psecutores Christi deletos esse de libro in quo scribebantur Patriarchæ, & Prophetæ, & non esse scriptos in libro eorum, qui iustificãtur per fidem Christi, quorum nomina scripta sunt in cœlis.

XXXIV. Ego sum pauper: & dolẽs: salus tua Deus suscepit me.

Nunc tandem in fine Psalmi prædicit Propheta Christi gloriam, & Ecclesiæ ædificationem. Loquitur autem in persona ipsius Christi, vt etiam in superioribus fecit. Ego, inquit Dominus, sum pauper, & dolens, id est, in cruce fui pauper, & dolens, nudus vestibus, coopertus plagis. Ita nihil habuit ex hoc nostro Mundo exiens, nisi mala nostra, exemplum nobis præbens, vt sequamur vestigia eius, contemnentes cum gaudio bona Mundi, & tolerantes cum patientia mala Mundi. Salus tua Deus suscepit me, cùm talis essem, egens bonis, diues malis, salus tua me resuscitans a mortuis abstersit omnia mala, repleuit omnibus bonis. Quid.n. mali hærere possit in eo, quem ipsa salus suscipit, & vndique complectitur? In hebræo non est verbum, sum, sed, Ego pauper, & dolẽs; debet autem illud verbum explicari commodatè ad sentẽtiam, vt sensus sit, Ego pauper, & dolens eram. vel cùm essem pauper, & dolens, vel, Ego sum ille pauper, & dolens, quem salus tua suscepit.

Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. XXXV.

Christus in forma hominis resuscitatus, & glorificatus a Deo Patre, gratias illi agit, & aget in æternum; ideò dicit, Laudabo nomen Dei cum cantico, defunctus videlicet laboribus, & doloribus, non cessabo laudare nomen Dei, id est, potentiam Dei, cum cantico, id est, cum lætitia, & gaudio. Et magnificabo eum in laude: quod est idem alijs verbis repetitum, ad affectum iudicandum.

Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem, & vngulas. XXXVI.

Sacrificium laudis in cœlo exhibitũ Deo multò est excellentius sacrificijs, quæ in lege præstantissima habebãtur: sacrificium enim omnium præstantissimum

mum erat immolatio vituli iuuenis, incipientis cornua, & vngulas emittere. Ideò dicit, Et placebit Deo canticum meum super vitulum nouellum, id est, magis quàm placeat immolatio vituli iuuenis; atque ad significandum non debilem, ac tenerum, sed perfectum, & validum adiungit, cornua producentem, & vngulas. In hebræo est elegans allusio nominum: nam canticum vocauit, scir, vitulum vocauit, scior, quasi dicat, magis placebit scir, quàm scior, id est, canticum, quàm vitulus; siue, sacrificium laudis, quàm sacrificium pecoris.

שיר

שור

XXXVII. **Videant pauperes, & lætentur: quærite Deum, & viuet anima vestra.**

Laudationi admiscet exhortationē. Videant, inquit, id est, intelligant, & cōsiderent hæc pauperes, & lætentur in paupertate sua. Alloquitur autem pauperes, sibi similes, qui magis voluntate, quàm necessitate sunt pauperes; qui si diuitias fortè possideut, habentes eas ad dispensandas secundum voluntatē Dei, vt œconomi, non vt Domini: ad promerendum, non ad superbiendum; ad opera charitatis, non ad passiones desiderij: denique, qui non minori lætitia dicant, Sit nomen Domini benedictum, cū egēt quàm cum abundant. Quærite Deum, & viuet anima vestra. O vos pauperes spū, qui terrena despicitis omnia, tanto onere leuati, erigite animum, quærite Deū, & anima vestra, quæ ex rebus caducis viuere non potest, verè viuet. Cauete (inquit Dominus Luc. 12.) ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet. Contra autem, de Deo dicitur, In ipso vita erat, Ioan. 1. & in Psal. 35. Apud te est fons vitæ. Et Ecclesiastici primo, Fons sapiētiæ Verbum Dei in excelsis. & Prouerb. 8. Qui me inuenerit, inueniet vitam. Nam animæ rationali viuere, sapere est: tunc autem sapientissima erit anima, ac per hoc perfectissimè viuet, cùm primam, atque altissimam causam in seipsa sine vllo medio cernet. Ergo quærite Deum per viam mandatorum eius incedendo, & non declinando ad dexteram, vel sinistram, & cùm perueneritis, viuet anima vestra.

Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, & vinctos suos nō despexit. XXXVIII.

Reddit rationem, cur bonum sit quærere Deum, vt viuamus: & ratio sumpta est ab experimento sanctorum Patrum, quos Christus descensu suo ad inferos viuificauit. Illi enim diu quæsierunt Deum, & primi fuerunt qui eum, per Christum vitæ æternæ aditu patefacto, inuenerunt, & ex eius visione vitam æternā acceperunt. Quoniam, inquit, exaudiuit pauperes Dominus: Patriarchæ enim, & Prophetæ omnes pauperes spiritu fuerunt, & in hoc Mundo, tanquam hospites, & peregrini habitauerunt, patriam cœlestem inquirentes, vt dicit Apostolus ad Hebr. 11. Hos ergo pauperes exaudiuit Dominus; & quia exaudiuit, vinctos suos non despexit. Iidem.n. ipsi vincti erant, & quasi compediti, quoniam ex inferno ad cœlestem patriam transire nō poterant, nisi Christus inferni claustra perrumperet, vectesq. ferreos sua morte confringeret.

Laudent illum cœli, & terra, mare, & omnia reptilia in eis. XXXIX.

Ob communia beneficia ipsa rerum vniuersitas ad agendas gratias inuitatur. laudent illum (Deum videlicet) cœli, terra, & mare, & omnes qui habitant in eis. Meminit autem propriè reptiliū, quæ degunt in aquis: non autem Angelorum, qui degunt in cœlis, & hominum, qui viuunt in terris: quoniam dubium esse non poterat, an Angeli, & homines ad laudem Dei excitarentur.

Quo-

XL. Quoniam Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iuda.

Hic iam prædicitur ædificatio Ecclesiæ, quæ passionem, & resurrectionem Christi consecuta est: vel vt alij volunt, ædificatio cælestis Hierusalem, vel vtrũque simul. Quoniam Deus saluam faciet Sion, id est, Ecclesiam suam primitiuam ex Iudæis collectam, id est, cœtum illũ Apostolorum, ac Discipulorum primorum saluabit ab omni periculo, & persecutione in terris, & postea saluabit illã perfecta salute in cœlis. Et ædificabuntur ciuitates Iuda, id est, propagabitur prima illa Ecclesia, dum multi lapides viui accedent, & multæ Ecclesiæ toto orbe ædificabuntur, quæ dicuntur ciuitates Iudæ, id est, confessionis; quia confessio veræ Fidei Ecclesiam ædificat, & propagat. Iuda enim confessionem significat.

XLI. Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam.

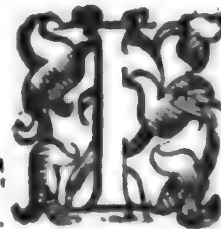
XLII. Et semen seruorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomẽ eius habitabunt in ea.

Hic verò prædicitur firmitas, & beatitudo Ecclesiæ. Nam ciuitates Iuda, id est, ciues ciuitatum Iuda habitabunt ibi, id est, in Sion. Et hæreditate acquirent eam: omnes enim veri fideles Ecclesiarum particularium adhærent Ecclesiæ Apostolicæ, quæ est Sion, & hæreditate acquirunt eam. Ad quam hæreditatem, non pertinent sectæ hæreticorum, & schismaticorum. Et isti iidem veri fideles, si permanserint in Fide, quæ per dilectionem operatur, inhabitabunt quoque Sion cœlestem, & hæreditate acquirent eam, quia, si filij, & hæredes. Et semen seruorum eius possidebit eam; id est, istam Sion, siue in terris, siue in cœlis, non soli primi fideles possidebunt, sed etiam posteri eorum. Non enim perit Ecclesia Christi, quæ fundata est supra firmam petram. Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea, id est, illi ex posteritate fidelium permanenter habitabunt in Ecclesia, & peruenient ad cœlestem Sion, qui diligunt nomẽ eius. Qui enim sine charitate inuenientur in fine, tanquam paleæ segregabuntur a frumento, & igni tradentur, vt comburãtur. Salus enim æterna charitatis est præmium, dicente Apostolo Iacobo, capit. 1. Beatus vir qui suffert tentationẽ, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Poterunt igitur ad tempus cum sola fide, absque charitate, peccatores cum iustis esse in Ecclesia, vt paleæ cum tritico in area, & pisces boni cũ malis in rete; sed non permanebunt vsque in finem, neque hæreditate acquirent cœlestem Sion, vt in æternum habitent in ea.

PSALMVS LXIX.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid, in rememorationem, quòd saluum fecerit eum Dominus.

IN hoc titulo apud hebræos habetur tantũ, In finem Dauid in rememorationem: sed Septuaginta Interpretes addiderunt, explicãdi gratia, illa verba, quòd saluum fecerit eum Dominus. Qđ enim quidam bonus auctor, sed modernus, scripsit, a Septuaginta Interpretib. posita fuisse in titulo aliqua verba primi versiculi, non est probabile, tũ quia i hebræo nõ ponitur i titulo pars vlla primi versiculi; tùm quia in primo versiculo men-

mentio fit auxilij, non salutis; quæ tamē expresſè nominatur in titulo, tùm deni que quia si vlla pars primi verſiculi pertineret ad titulum, certè prima eſſet: at prima pars, videlicet, Deus in adiutoriū meum intende, in omnibus codicibus, hebraicis, græcis, & latinis inuenitur in principio Pſalmi, non in titulo. Argumētum Pſalmi idem eſt cū argumento pſalmi trigeſimi noni, cuius ſex vltimi verſiculi ſunt iidem cum ſex vltimis verſiculis huius Pſalmi. Igitur continet hic Pſalmus orationem Chriſti in cruce pendentis pro ſalute ſua, id eſt, pro celeri reſurrectione corporis ſui, & pro ſalute populi ſui, quod eſt etiā corpus ipſius, ſed myſticum. Dicitur autem Pſalmus compoſitus in rememorationem ſalutis acceptæ; quoniam Dauid ſpiritu prophetico, vt præuidit orationem Chriſti pro ſalute fundendam; ſic etiam præuidit ſalutem ſine dubio ſecuturam, & in eius memoriam Pſalmum Deo cecinit.

Explicatio Pſalmi 69.

I. **DEus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuā dum me feſtina.**

Hic verſiculus in Eccleſia Catholica celeberrimus eſt: inde enim incipiunt officia diuina omnium horarum. Quāuis enim præcipuè cōueniat Chriſto in cruce pendenti, poteſt tamen vſurpari ab omnibus fidelibus in periculo verſantibus: & quoniam ſemper in multis magniſque periculis verſamur dum peregrinamur a Domino, & dum aduerſarius noſter Diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret: ideò nō ſolùm licet, ſed etiam expedit aſſiduè hunc verſiculum frequentare, ad quod faciendum hortatur monachos Io. Caſſianus collatione 10. cap. 9. vbi fuſiſſimè perſequitur vtilitatem, & virtutem huius verſiculi. Petitur igitur in hoc verſiculo auxilium Dei magnum, & velox ad uertendum malum graue, & imminens: de priore dicit, Deus in adiutoriū meum intende, id eſt, incumbe diligēter in me iuuādo, vt grauitas mali requirit: de poſteriore dicit, Domine ad adiuuandum me feſtina, id eſt, non ſolùm diligēter incumbas in me iuuando, ſed etiam velociter, & nulla interpoſita mora, qm̄ periculum imminet. S. Hilarius, & S. Auguſtinus exponunt ſolùm prima illa verba, Deus in adiutorium meum intende. Reliqua eiuſdem verſiculi omittūt: quæ fuit cauſa, cur auctor ille, de quo ſupra loquuti ſumus, exiſtimauerit, poſteriora verba huius verſiculi non fuiſſe apud Hilarium, & Auguſtinum ī ipſo Pſalmo, ſed in titulo. Sed apud Hilarium inuenitur integer titulus, & integer Pſalmus deſcriptus, & in primo verſiculo non deſunt illa verba, Domine ad adiuuādum me feſtina. Cur autem non expoſuerint hæc verba Sācti Hilarius, & Auguſtinus ratio eſt, quia ſunt eadem, vel ferè eadē cum ſuperioribus, præſertim ſi quis conſulat hebræum textum, vbi vnicum eſt verbum, hoc modo, Deus ad me liberandum, Domine ad me addiuuandum feſtina.

Confundantur, & reuereantur qui quærunt animam meam. II.

Hic verſiculus idem eſt cum verſiculo decimonono Pſalmi trigeſiminoni, & ſenſus eſt, vt per Chriſti reſurrectionem, & fidelium liberationem de poteſtate inimicorum, inimici videntes ſe fruſtra laboraſſe confundantur, & erubeſcant: quod partim iam eſt factum, partim complebitur in nouiſſimo die.

Auertantur retrorſum & erubeſcant, qui volunt mihi mala. III.

Idem eſt hic verſiculus cum vigeſimo verſiculo Pſalmi trigeſiminoni, niſi quòd hic dicitur, Auertantur, ibi, cōuertantur. Sed idem eſt ſenſus, repetitio videlicet eiuſdem precationis ad rem magis explicandam, & confirmandam.

Auer-

IIII. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, euge, euge.

Et hic versiculus idem est, quo ad sensum, cum versiculo vicesimoprimo Psalmi trigesiminoni: vbi res eadem tertio repetitur, vt videlicet hostes Christi, & Ecclesiæ cito confundantur, qui nunc exultant dicentes inter se, Euge, euge,

V. Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te, & dicant semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum:

Idem est hic versiculus cum versiculo vicesimosecundo Psalmi trigesimi noni, in quo per modum precationis prædicitur victoria, & exultatio Christi, & Ecclesiæ.

VI. Ego verò egenus, & pauper sũ, Deus adiuua me.

Hic quoque idem est cum versiculo vicesimotertio Psalmi trigesimi noni, in quo reuertitur Christus ad statum illũ describendum, quem habuit in cruce, cũ verè pauper, & nudus Patri dicebat, Deus meus, vt quid dereliquisti me?

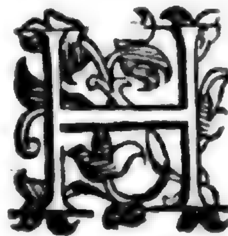
VII. Adiutor meus, & liberator meus es tu, Domine ne moreris.

Hic denique versiculus idem est cum vltimo versiculo Psalmi trigesimi noni, in quo repetitur prima petitio celeris auxilij. Vide plura in explicatione Psalmi trigesimi noni.

PSALMVS LXX.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid, filiorum Ionadab, & priorum captiuorum.

HIc Psalmus titulo caret apud Hebræos: sed interpres aliquis titulũ supra scriptum addidit; ad quem intelligẽdum sciendum est, filios Ionadab fuisse homines ab obedientia celebres. Scribit.n. Hieremias cap. 35. eos habuisse præceptum parentis sui, vt vinum non biberent, & in domibus non habitarent, idq; diligentissimè obseruasse. Sciendũ præterea filios Israel bis fuisse captiuos factos a Rege Nabuchodonosor, semel tẽpore Ioachin Regis Hierusalem, & iterum tempore Sedechiæ; sed priores captiuos ad verbum Domini per Hieremiã prædicatum, sponte se tradidisse in captiuitatem; posteriores vi coactos fuisse, vt perspicuum est ex quarto libro Regũ, & ex ipso Hieremia. Credibile autẽ est filios Ionadab fuisse ex primis qui obedierunt Deo ad verbum Hieremiæ, vt se traderent Regi Babyloniæ, cœteros autem eorum exemplum esse secutos: Et cõgruit ethimologia nominis: Ionadab & cœterorum qui sponte in priorem captiuitatem cum Rege Ioachin profecti sunt. Vtrum autem Dauid ad hãc captiuitatem respexerit, an interpres; aut ipsa Ecclesia testamenti veteris accommodauerit Psalmum ad hanc captiuitatem, quo modo Ecclesia Christiana accommodat Psalmos varios ad varias celebritates, incertum est. Tractatores vt plurimum volunt hunc Psalmum a Dauide compositum ob persecutionem, quam ab

ab Absalone filio in senectute sua perpessus est. Quod etiam confirmari potest ex eo, quod hic Psalmus idem habet principium, quod Psalmus trigesimus, & in cœteris partibus cum eodem satis conuenit. Psalmum autem trigesimum nos etiam cùm alijs exposuimus de persecutione Absalonis. Neque titulus repugnat: Dauid enim sponte in exilium profectus est, agnoscens illam esse Dei voluntatem, vt electionem illam è Regno, & fugam atque exilium patienter ferret; & gratiam liberatoris, cùm paulò post in Regnum reduceretur, agnosceret. Quod exemplum Dauidis secuti postea sunt filij Ionadab, & priores captiui, de quibus titulus loquitur. S. Augustinus monet, in hoc Psalmo mirificè cō mendari gratiam Dei, & sub exemplo Dauidis, omnes pios debere in hoc Psalmo cantare laudes gratiæ Dei, per quā liberamur a captiuitate Diaboli, & gratiam iterum, atque iterum implorare, vt proficiamus, & perseueremus in bono, non præsumentes de proprijs viribus, sed de adiutorio Dei in omni tentatione confidentes. Sic enim tutissimè ad perfectam libertatem, quæ est libertas gloriæ & filiorum Dei perueniemus.

Explicatio Psalmi 70.

I. IN te Domine speraui non confundar in æternum; in iustitia tua libera me.

Memor sanctus Propheta promissionum Domini erga sperantes in eum, & de suis proprijs viribus non præsumēs, ait, In te Domine, non in me, vel in alia creatura speraui, ideò securus quòd non confundar in æternum, ad te in præsenti tribulatione confugio, ac peto, vt in iustitia tua, id est, secundùm iustitiam tuam, qua impios punire, & innocentes liberare soles, liberes me, & eripias de manibus persequentium me.

II. Inclina ad me aurem tuam, & salua me.

Coniungitur hic versiculus cum secunda parte versiculi superioris. Idipsum. n. repetit ad affectum ostendendum. Inclina aurem tuam, id est, audi vocem humilem, siue de imo sonantem, & salua me a præsenti periculo.

Esto mihi in Deum protectorē & in locum munitum, vt saluum me facias. III.

Explicat clariùs quid a Deo desideret nimirum, vt Deus eum protegat instar arcis munitissimæ, ad quam hostes sui penetrare non possint. Nam in hebræo pro, in Deum protectorum, habetur in petram fortissimam; sed Interpretes explicauerunt metaphoram, & dixerunt, in Deum protectorem, id est, in Deum protegentem instar arcis in petra sublimi locatæ; quod exponitur per verba sequentia, & in locum munitum. Verè autem nulla est facilior via euadendi omnes tribulationes, quàm si quis sciat mente conscendere in Deum, & bona æterna contemplari: inde enim omnia humana facilè despiciet. Sic B. Paulus vocat momentaneas, & leues tribulationes suas, quæ alioqui grauissimæ videri poterant, quia subiungit, Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur, quæ enim videntur temporalia sunt, quæ non videntur æterna sunt. 2. Cor. 4. In hebræo pro, in locum munitum, habetur, ad ingrediendum iugiter iussisti, sed apparet corruptio ex loco simili in Psalmo trigesimo: nam pro, labo, ad ingrediendum, est in Psalmo trigesimo, lebeth, in domum, siue in locum, vt Septuaginta hic, & ibi verterunt: pro, tamid ziuita, iugiter præcepisti, est in Psalmo trigesimo, mezudoth, quæ sunt eædem literæ, sed aliter dispositæ, & significant munitionem. Itaque ex Psalmo trigesimo, & ex interpretatione Septuaginta videtur manifestè colligi, lectionem hebraicam hoc loco esse mutatam.

לבוא לבית תמיד עוית מצודות

Quo-

IIII. Quoniam firmamentum meũ, & refugium meum es tu.

Esto mihi, inquit, tu Domine in Deũ protectorem, & in locum munitũ, quoniam tu solus es firmamentum meum, id est, domus firma, & stabilis, vtpotè lapidea (vt clarius habetur in hebræo) ad quam confugere possim. Cætera enim omnia, siue respiciam ad fauores hominum, siue ad industriam meam, domus sunt luteæ, & super arenam ædificatæ, siue baculus arundineus. Quid enim sunt mortalia omnia, nisi res caducæ, & fragiles, in quibus non nisi stulti confidũt. Beati qui hæc intelligunt, beatiores qui experiuntur.

V. Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.

Descendit magis ad particularia, ac petit liberari de manu, id est, de potestate peccatoris, contra legem agentis, & iniqui; quibus nominibus intelligit ad literam Absalonem, Achitophelem, & ministros eorum; nam hic Psalmus conuenit omnino cum Psalmo 30. in quo omnium consensu agitur de persecutione Absalonis. S. Augustinus, per peccatorem, intelligit peccatorem in genere, quem dicit diuidi in præuaricatorem legis, quales sunt Iudæi, & Christiani, qui legem a Deo sibi datam non seruant; & iniquum non præuaricatoré, quales sunt Pagani, qui legem scriptam a Deo non acceperunt, & ideò iniqui sunt, quia malè agunt, & peccant contra rationem naturalem, sed præuaricatores legis scriptæ non sunt, quia vbi nõ est lex, nec præuaricatio. Sed verba hebraica non recipiunt istam explicationem: nam vox hebræa, pro qua habemus, iniquum, significat propriè violentum raptorem; & pro qua habemus, contra legem agentis, significat iniquum simpliciter. Videtur igitur Propheta p peccatorem, intelligere hominem prauum, siue improbum, qualis erat Absalon; per iniquum, eum, qui occultè, & ex insidijs nocet, quales sunt fraudulenti, Achitophel, & alij; per raptorem, eũ qui palam, & apertè opprimit, qualis erat tunc populus armatus contra Regé suum. Spiritualiter per peccatorem intelligere possumus Diabolum, per iniquos, hæreticos, per raptores tyrãnos, & persecutores. Cupit autem vir iustus liberari non solùm a vexatione corporali, sed multò magis a periculo spirituali, ne fortè consentientes peccato ob persecutionum immanitatem incidat in periculum mortis æternæ.

Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine spes mea a iuuentute mea. VI.

In te cõfirmatus sum ex vtero, de ventre matris meæ tu es protector meus. VII.

Sanctus Augustinus per patientiam, intelligit tolerantiam dolorum, & persecutionum, vt sensus sit, Eripe me de manu peccatorum, dando mihi patientiam, ne per impatientiam consentiam peccato. Et quidem verbum græcum, & latinum hanc expositionem patiuntur; sed vox hebraica significat expectationem, & spem, ac per hoc patiẽtia hoc loco, significat patientiam in expectando potius, quàm in tolerando dolores: iuxta illud, Per patientiam expectamus Rom. 8. & Iacobi 5. Ecce Agricola expectat preciosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneũ, & serotinum: patientes estote, & vos, & confirmate corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquabit. Ait igitur, Eripe me de manu peccatoris, quoniam tu es patientia mea, id est, quoniam a te patienter expecto auxilium. Tu es spes mea a iuuentute mea, id est, quia semper in te speraui ab eo tempore, quo te noscere cœpi; sed tamen multò ante, quam ego in te sperare inciperem, tu pro tua misericordia protector meus fuisti: nam ex vtero matris meæ in te

te confirmatus sum, id est, in te stabilitus robur accepi, cùm ex me infirmissimus essem; ex vtero matris meæ protector meus es, id est, vix natus protectione tua frui cœpi, cùm adhuc te inuocare non possem. Hæc beneficia Deus omnibus hominibus conferre solet, præsertim in ea ætate, qua sibi ipse homo nullam opem adferre potest: sed pauci admodum sunt, qui hæc beneficia agnoscant, & pro iis debitas Deo gratias agant. Ideò Propheta, qui Spiritus illustratione hæc agnoscebat, magno cum animi sensu dicit, In te firmatus sum ex vtero, & ab vtero matris meæ protector meus es: quasi dicat, Scio Domine, & cófiteor me tibi curæ fuisse ab ipso primo ortu; ideò fiduciam habeo, multò magis te mihi protectorem fore cùm te inuocauero.

VIII. In te cantatio mea semper; tãquam prodigium factus sum multis, & tu adiutor fortis.

His de caufis, & ob tanta beneficia, in te erit cantatio mea semper, id est, te semper laudib⁹ celebrabo in prosperis, & in aduersis, in hoc seculo, & in futuro. Et nunc quidem tamquam prodigiũ factus sum multis, id est, expulsus a Regno a proprio filio; & dum miserè fugio, qui antea gloriosè hostes fugabam, factus sum admirationi omnibus hominibus, præsertim cùm a te desertus videar, quem semper colui, & in quo speraui; sed tamen tu adiutor fortis, & constans es: & quamuis ad tempus secundũ consilium sapientiæ tuæ, hostes in me præualere permiseris, tamen tempore suo mihi adiutor eris. Sanctus Augustinus spiritualiter exponens dicit, illum fieri prodigium, siue portentum multis, qui contemnit temporalia, & patienter fert iniurias, & per hoc ambulat contraria via, atque ambulent cœteri homines. Talis fuit Ioannes Baptista, talis Christus ipse: talis sanctus Petrus, sanctus Paulus, Apostoli cœteri: tales Martyres omnes, & plerique sancti Confessores, sanctus Antonius, sanctus Hilarion, sanctus Franciscus, & alij, qui a sapientibus Mundi stulti habiti sunt: sed verè dicere poterant, etiamsi prodigiũ factus sim multis, tamen tu adiutor meus fortissimus es, quo duce viam angustam perambulabo, & Regno cœlorum vim inferam, & tunc apparebit, stultus an sapiens fuerim.

Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuã tota die magnitudinem tuam. IX.

Ergo, inquit, quicquid homines de me sentiant, & dicant, ego opto, vt os meum repleatur laude tua, vt nihil mihi aliud placeat, nihil me delectet, nisi te diligere, & laudare gloriam tuam, & tota die, id est, omni tempore decantare magnitudinem tuam. Porrò illi soli, & omnes similes sunt huic sancto Regi, & Prophetæ, qui verè cogitant, & sentiunt, ac intima consideratione penetrant, & persuadentur, nihil esse magnũ, nihil admirandum, præter Deum.

Ne proijcias me in tempore senectutis: cũ defecerit virtus mea, ne derelinquas me. X.

Cùm Dauid persecutionem Absalonis pateretur, senex erat: ideò memor victoriarum, quas in iuuentute, & in ipsa pueritia obtinuerat, dicit, Ne proijcias me in tempore senectutis; id est, ne deseras in hoc vltimo tempore, quem adhuc semper iuuisti. Cùm defecerit iam virtus mea, robur, ac vires meæ debilitatæ sint, ne derelinquas me, qui auxilio tuo magis egeo, quam aliàs vnquam eguerim. Possunt hæc omnia spiritualiter accommodari homini, qui a feruore charitatis, quo aliquando flagrauit, tepescere incipit, & tamen cupit in eodem studio perfectionis perseuerare.

Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in vnum. XI.

Dicen-

XII. **Dicentes, Deus dereliquit eũ, persequimini, & comprehendite eum quia non est, qui eripiat.**

Hæc ad literam Dauidi conueniunt, aduersus quem popolus Absalone duce, & Achitophel consiliario rebellauit, quoniam vidit iam senuisse, & debilem effectum, atque a Deo destitutum esse credidit. Quia dixerunt inimici mei mihi id est, de me. Et qui custodiebant animam meam, id est, qui antea custodes mei erant, vel consilio, vel armis, illi consilium fecerunt in vnum, id est, simul vniti inter se consultauerunt de perditione mea, dicentes, Deus dereliquit eum. Ad hoc refertur illud, Inimici mei dixerunt mihi, id est, dixerunt de me, Deus dereliquit eum: & hoc dixerunt consultantes simul, Persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat. Hoc fuit consilium Achitophelis, quod non habuit effectum, quia Deus non permisit. vide lib. 2. Regum capit. 17. Illud, qui custodiebant animam meam, potest etiam significare, qui obseruabant animam meam, vt illam perderent. & hic sensus conuenit homini iusto in tentationibus posito. Dæmones enim, inimici nostri, qui perpetuò vigilant, & obseruant occasiones nos perdẽdi, consilium faciunt inter se, tunc maximè, cùm nos a Deo gratia destitutos existimant.

XIII. **Deus ne elongeris a me, Deus meus in auxilium meum respice.**

XIIII. **Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ, operiantur confusione, & pudore, qui quærunt mala mihi.**

Illi consultant aduersus Dauidem, & ille recurrit ad Deum, qui nullo negocio potest dissipare consilium eorum, vt re ipsa fecit. Deus, inquit, ne elongeris a me, vt illi iactant, te iam fecisse; immo potius in auxilium meum respice, id est, per auxilium tuum mihi propinqua. Illud, respice, in hebræo est, festina: in græco, intende. Fieri potest, vt Septuaginta non legerint, chuscia, id est, festina, sed, chasciob, id est, considera, siue attende; sed tamen sensus est idem, & vna lectio explicat aliam. quod enim hebraica lectio habet, festina, intelligitur per prouidentiam: Deus enim vbique est, neque propriè festinare debet, vt alicubi esse incipiat. Festinare per prouidentiam, idem est, quod attendere, & respicere. Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ, id est, te in auxilium meum festinante, confundantur consiliarij Absalonis, & deficiant in consilijs suis, euanescant, infatuentur, detrahentes animæ meæ, id est, calumniãtes me. Operiantur confusione, & pudore qui quærunt mala mihi. Idem alijs verbis repetit. pro verbo, detrahentes mihi; in hebræo est, aduersantes mihi, sed idem est sensus: nam qui calumniantur, sine dubio calumniando aduersantur. Sanctus Augustinus legit, Confundantur, & deficiant, qui committunt animam meam; & sensum esse vult, confundantur, qui committunt cum Deo animã meam, id est, qui faciunt, vt cum Deo contendam, quasi ille iniustè mecum agat, dum tribulationibus me affligit: sed non video vnde eam lectionem acceperit. חוּשָׁה חשב

Ego autem semper sperabo, & adijciam super omnem laudem tuam. XV.

Os meum annunciabit iustitiam tuam, tota die salutare tuum. XVI.

Illi confundantur, & deficiant: ego autem semper sperabo, magis, ac magis in te confidam, experimento edoctus quanta sit virtus auxilij tui: & semper adijciam laudes ad laudes, pro nouis beneficijs nouos hymnos tibi decantans. Os meum non cessabit annunciare iustitiam tuam, qua punis impios, & to-

ta die, id est, assiduè prædicabo salutare tuum, quo innocentes liberas, & saluas. Sanctus Augustinus quærit hoc loco quomodo possit fieri, vt adijciatur aliquid super omnes laudes Dei. Et respondet omnes laudes, dici perfectam laudẽ cui nihil desit: qualis fuisset, si Deus totũ genus humanum post lapsum Adami dãnare voluisset: fuisset enim ea perfecta laus iustitiæ, cui perfectæ laudi nihil adijci potest, quod ad iustitiam attinet; sed tamen adijci potest noua laus misericordiæ, quia placuit Deo gratis iustificare impios. Cæterum facilius dici potest, Prophetam adijcere velle laudem ad omnes laudes Dei, non ad omnes simpliciter, sed ad omnes, quas ad illud vsq. tempus cecinerat.

XVII. Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini, D mine memorabor iustitiæ tuæ solius.

Hic sunt duæ difficultates, prior, an illa verba, Quoniam non cognoui literaturam, debeant coniungi cum superiore versiculo, vt coniunguntur in textu hebraico, an potius cum sequentibus verbis, vt coniunguntur in græco, & latino. Sed nos existimamus distinctioné hebraicam non esse attendendam, quando discrepat a græca; quoniam distinctionem addiderunt in textu hebraico Rabini posteriores, qui non sunt vllo modo comparandi cum Septuaginta Senioribus, qui aliter legerunt, & distinxerunt. Accedit, quòd hoc loco sunt quædam similiter cadentia ita posita in textu hebraico, vt videatur omnino Propheta voluisse legi hunc versiculum, vt nos cum Græcis legimus, nõ vt alij cum Rabinis legunt. Sic enim ait, Quoniam nõ cognoui sopheroth, introibo in ghe- סְפֹרוֹת burroth: ac si nos diceremus, quoniã non גְבוּרוֹת cognoui literas adibo potentias. Posterior quæstio est, de nomine literaturæ: nam vox hebraica saphar, vnde est no- סָפַר men, sopheroth, significat scribere, nar- סְפֹרוֹת rare, numerare, & alia, ac per hoc nomẽ sopheroth, potest significare scripturas numerationes, libros, literas, siue literaturas, & similia. Aliqui igitur volunt, vt literatura accipiatur pro numeratione, & hic sit sensus, Qui non cognoui numerationẽ mirabilium tuorũ, id est, quoniã non possum assequi numerum, cum sint innumerabilia, introibo, id est, ingrediar ad narrandas potentias, siue fortitudinem, & vires Domini potentissimas, & robustissimas. Sed hanc expositionem probare non possum: nam, & Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus bene nouerant vim hebraicæ vocis, & tamen non verterunt numerationem, sed literaturã: neq. deerant illis voces græcæ, vel latinæ, quibus numerationẽ exprimerẽt, si voluissent. Alij simpliciter, dicunt, Dauidem nõ nouisse literaturã, id est, doctrinam, quæ literis continetur, quoniã pastor ouium erat, & ex pastoritio illo munere assumptus fuit ad militiã, & ad Regnũ, vt dicitur in Psal. 77. de post fœtantes accepit eũ pascere Iacob populũ suũ. Sed huic expositioni repugnat, qđ ipse de se dicit in Psal. 118 Super omnes docẽtes me intellexi; & liber Psalmorũ indicat eum excultũ fuisse oĩ doctrina diuina, & humana: quamuis enim pastor ouium, & postea miles esset, non tamen ita totus intentus erat pascendis ouibus, aut bellis gerendis, quin etiam studijs, & contẽplationi vacaret. Existimo igitur, Dauidem hoc loco per literaturam, intelligere humanam sapientiam, & astutiam, quali abundabat Achitophel, qui contra ipsum consilium dederat; & per verbum, cognoui, non accepisse scientiam simpliciter, sed approbationem, & vsum. Quomodo dicimus, non noui te, & quomodo Apostolus dicit, se nihil scire, nisi Christum, & hunc crucifixum. Itaque sensus est, non cognoui literaturam, id est, non noui sapientiam huius mundi, non confido in humanis consilijs, non approbo astutiam, & prudẽtiam seculi: sed introibo in potẽtias Domini, id est, adhærebo penitùs omnipotentiæ Dei, in illa confidam, in illa quasi in arce munitissima abscondar: Et sic memorabor iu-

iustitiæ tuæ solius, id est, non recordabor humanorum consiliorum, aut viriũ mearum, vel amicorum meorum, sed recordabor, & mente retinebo iustitiam tuam, qua seruas promissa, qua punis impios, qua pios coronas. Sanctus Augustinus legit, non cognoui negociationes: verisimile enim est in aliquo græco codice pro, γραμματείας, fuisse, πραγματείας, & inde fluxisse in latinum aliquem codicem, negotiationes. Fatetur tamen idem S. Augustinus in alijs codicibus legi, literaturam: & exponit tam per negociationem, quam per literaturam, confidentiam in operibus factis ex proprijs viribus, quasi ad iustitiam faciendam sufficiat litera legis sine gratia, aut negociatio liberi arbitrij sine adiutorio Dei, & ideò ponderat illud, Memorabor iustitiæ tuæ solius, id est, non meæ iustitiæ, sed tuæ solius, quam dare soles per gratiam tuam, cùm iustificas impiũ. Quæ sententia, vt est optima ad ædificationem, ita parum videtur facere ad sensum literalem.

XVIII. Deus docuisti me a iuuentute mea, & vsque nunc pronunciabo mirabilia tua.

Tu, inquit, docuisti me, vt contempta iteratura humana, confiderem in potentia tua, docuisti autem a iuuentute mea; & secundùm hanc doctrinam eruditus pugnaui cum vrso, & leone, & cum gigante Goliath, inermis adolescens, & victoriam reportaui. Et vsque nunc pronunciabo mirabilia tua, id est, & dum viuam, vsque ad vltimum finem vitæ meæ pronunciabo hæc mirabilia tua, quæ per me fecisti a iuuentute mea.

XIX. Et vsque in senectam, & senium Deus ne derelinquas me.

XX. Donec annunciem brachiũ tuum generationi omni quæ ventura est.

Et simul rogo, vt vsque ad senectam non derelinquas me, sed mihi semper adsis auxilio tuo, donec annunciem, id est, donec perficiam librum Psalmorum per quem annunciem brachium tuum, id est, fortitudinem tuam, omni posteritati. per senectam, & senium, idem significari videtur: nam in hebræo est, vsque ad senectutem, & canos: cani enim indicant senectutem. Quomodo autem Dauid dicat, se annunciaturum potẽtiam Domini omni posteritati, sæpè diximus, quia videlicet præuidebat, Psalmos a se compositos in toto orbe vsque ad consummationem seculi decantandos.

Potentiam tuam, & iustitiam tuã Deus vsque in altissima, quæ fecisti magnalia: Deus quis similis tibi? XXI.

Explicat quid sit brachium, quod se annũciaturum dixit generationi venturæ, & ait, Potentiam tuam, & iustitiam tuam, id est, annunciabo brachium tuum, quod est potentia tua coniuncta cum iustitia tua. Omnipotens Deus est, sed simul iustissimus est: potest quicquid vult, sed nihil iniustè vult. Hæc autem potentia cum iustitia extenditur vsq; in altissima magnalia, quæ Deus fecit: non enim Deus potentia sua creauit solùm terram, & maria, & habitantes in eis, sed etiam creauit cœlum, & cœlos cœlorum, & habitantes in eis millia millium Angelorum. Itaque vsque ad hæc altissima magnalia extenditur brachium potentiæ Dei. Neque solùm iustitia Dei punit homines peccatores, qui sunt puluis, & cinis. Sed puniuit etiam altissimos Angelos, quos de cœlo ob superbiam præcipitauit in abyssum: proinde brachium diuinæ iustitiæ vsq; ad altissima magnalia peruenit, vt exclamare liceat, Domine quis similis tibi? Neque hoc repugnat Scripturæ, quæ dicit, Fecit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam, Gen. 1. Et scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. 1. Ioan. 3. Nam cùm dicitur, Quis similis tibi,

accipitur similitudo pro æqualitate, ac si dictum esset, Quis est similis tibi in potentia, id est, æquè potens, ac tu? Quis est similis tibi in essentia, id est, qui a nullo pendeat, & a quo omnia pendeant, qualis es tu?

XXII. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas: & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.

XXIII. Multiplicasti magnificentiam tuam, & conuersus consolatus es me.

Consolatur Dauid præsentem calamitatem suam ex eo, quòd alias calamitates, Deo iuuante feliciter euaserit. Quantas, inquit, ostendisti mihi tribulationes, multas, & malas, id est, magnas varietate, & amaritudine, quas pertuli in persecutione Saulis. Et conuersus viuificasti me, cùm penè ad portas mortis peruenissem. Et de abyssis terræ iterum reduxisti me, id est, & de extremis malis, cùm penè ad inferos descendissē liberasti me. Multiplicasti enim magnificentiam tuam secundum multitudinem dolorum meorum, & conuersus ad misericordiam, cùm me paternè castigasses; magnificè consolatus es me, cùm ex misero exule Regem beatissimum feceris. Spiritualiter significat hic locus, hominem peccatorem cùm Christo resurrexisse a morte peccati, & mirificè consolatum spe vitæ æternæ.

XXIIII. Nam & ego confitebor tibi in vasis Psalmi veritatem tuā Deus, psallam tibi in cithara sanctus Israel.

XXV. Exultabunt labia mea cùm cātauero tibi: & anima mea, quam redemisti.

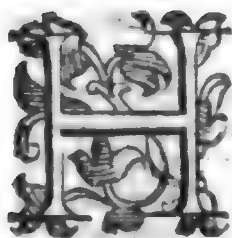
XXVI. Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam: cū confusi, & reueriti fuerint, qui quærūt mala mihi.

In finem Psalmi prædicit ipse sibi Propheta Dauid liberationem de manu Absalonis, & pollicetur gratiarum actionem corde, & ore, & instrumentis musicis psalterio, & cithara. Nam & ego, adepta scilicet victoria, confitebor tibi veritatem tuam, idest, laudabo iustitiam tuam, siue fidelitatem tuam, in vasis psalmi, id est, in instrumento psalmi concinendi, quod psalterium vocatur. Addam etiam psallere tibi ò sanctus Israel, in instrumento citharæ. Illud, sanctus Israel, est cognomen Dei, qui vocatur sanctus Israelis, quoniam sanctificari debeat a populo Israel, sanctificatione cultus, & honoris, & ipse sanctificabat populum Israel sanctificatione gratiæ. Neque solùm per psalterium, & citharam tibi gratias agam, teque laudabo; sed etiam exultabunt labia mea, id est, os meum iubilabit cùm cantabo tibi; & ipsa anima mea, & vita mea, quam redemisti ab interitu, exultabit tibi, id est, exultans laudabit te. Denique non semel, aut iterum lingua mea laudabit iustitiam tuam; sed tota die, omni tempore meditabitur, id est, exercebit se in decantanda iustitia tua, quando confusi erubuerint omnes inimici mei, qui quærunt nocere mihi. Hæc omnia multò verius conueniunt homini iusto, qui toto corde, & pleno ore, & per totam æternitatem laudabit Deum, cū in die Iudicij confusi fuerint omnes persecutores eius, & ipse redemptus fuerit, & liberatus ab omni malo corporis, & animæ.

PSALMVS LXXI.

Titulus, & Argumentum.

In Salomonem.

Ic Psalmus videtur esse omnium postremus, quamuis non sit collocatus in postremo loco. Scriptus est enim eo tempore, quo Dauid vicinus morti tradidit Regnum Salomoni filio suo. Vnde etiam ad finem huius Psalmi leguntur hæc verba, Defecerunt laudes Dauid filij Iesse. Cur autem non sit positus hic Psalmus in fine libri, fortasse causa fuit, quia visum est ei, qui Psalmorum ordinem disposuit, vt librum concluderent Psalmi, qui solas Dei laudes continent, & incipiunt, & desinunt in vocem, Alleluia, quales hymni continuabuntur post hãc vitam in seculum seculi. Titulus est, In Salomonem, quia occasio scribendi, vel canendi hunc Psalmum fuit, vt bene precaretur Salomoni filio suo, quem in Regni solium extulerat. Et verè primi versiculi satis apposite Salomoni conueniunt. Sed mox a Spiritu sancto eleuata mens, & lingua Prophetæ transtulit sermonem ad Christum, qui per Salomoné significabatur. Fuit enim Salomon apertissima Christi figura; & tria nomina Salomonis, Salomon, id est, pacificus, Ecclesiastes, id est, concionator, & Idida, id est, dilectus Domino; magis propriè Christo conueniunt, quàm Salomoni: Ipse enim est pax nostra, qui reconciliauit mundum Deo; ipse est, Verbum incarnatum ad euangelizandum pauperibus missum; denique ipse est de quo Pater non semel dixit, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Vide sanctum Augustinum in lib. 17. de Ciuitate Dei cap. 8. Describit autem Dauid in hoc Psalmo elegantissimis similitudinibus aduentum Christi, & propagationem Regni eius, necnon rectitudinem gubernationis eius.

Explicatio Psalmi 71.

DEus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis. I.

Iudicare populum tuũm in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. II.

Hæc est bona precatio, qua precatur Dauid Salomoni filio suo gratiam Dei ad iuste iudicandum. Vir enim sanctus, non precatur filio suo abundantiam auri, & argenti, neque propagationem imperij, vt filij huius seculi facere solent: sed precatur ei gratiam bene fungendi officio suo. Sciebat enim Regem esse propter populum, non populũ propter Regem: & ideò illum esse bonum Regem, qui benè regit populum iustè iudicando. Quod ipsum & Salomon filius a Dauide Patre edoctus postulauit a Deo, Reg. 3. cap. 3. Ait igitur, Deus iudicium tuum Regi da, id est, da Salomoni Regi recens instituto, iudicium tuum, id est, iudicium tale, quale est tuum, rectum, sapiens, iustum; siue gratiam iudicandi, vt tibi placet, vel secundùm leges tuas. Et idem repetens addit, & iustitiam tuam filio Regis, id est, da Salomonis, qui est Rex, & filius Regis, iustitiam tuam, id est, iustitiam talem, qualis est tua, vt iustè iudicet ad imitationem tuam, qui semper iustissimè iudicas. Da, inquam, Salomoni iudicium tuum, & iustitiam tuam. Iudicare populum tuum in iustitia, id est, iusto iudicio, & pauperes tuos, id est, eundem populum tuum in iudicio. Est enim hic etiam repetitio eiusdem sententiæ. Vocat autem populum Dei, pauperes Dei, quia omnes homines quantumuis diuites esse videantur, tamen pauperes Dei sunt. Egent enim auxilio eius in omnibus rebus, & quicquid habent a Deo habent,

bent, non tam donatum, quàm commodatum, vnde & repetere, & auferre sine vlla iniuria Deus potest: & quamuis populi gentium hæc non intelligant, tamen populus Dei intelligere, & profiteri debet. Hic mihi videtur sensus literalis: tamen non repugno, quin possit etiã hic locus intelligi de auctoritate Regia, & iudiciaria, vt sensus sit, Da Deus Regi a me electo, & filio meo iudiciariam potestatem, vt iustè iudicet populum tuum. Vel si de Christo hos etiam primos versiculos exponere placeat, sensus sit, Da Deus Pater Regi Christo filio tuo potestatem iudicandi: iuxta illud Ioann. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Porrò inter iudicium, & iustitiam est quidem differentia, quòd iustitia est virtus, iudicium autem actus est iustitiæ, tamen hoc loco accipiuntur pro eodẽ, videlicet pro iudicandi potestate, vel pro gratia benè iudicandi, vel pro ipso actuali iudicio. Siquidem, vt obseruat hoc loco S. Augustinus, & confirmat ex alijs locis, in singulis ferè versiculis repetitur bis eadem sententia: neque solùm hoc loco, sed etiam alibi passim accipiuntur pro eodem iudicium, & iustitia, vt 2. Reg. 8. Faciebat Dauid iudiciũ, & iustitiam oĩ populo suo. & Psal. 118. Feci iudicium, & iustitiam, non calumnientur mihi superbi.

III. **Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.**

IV. **Indicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.**

Hi quoque versiculi pertinent ad bonam imprecationem Regi Salomoni: quasi dicat Dauid, Precor Deum, vt regnante filio meo Salomone descendãt pax, & iustitia in oẽm terram huius Regni, & ad omnes populos qui habitant in ea: & quia terra illa maxima ex parte in montibus, & collibus sita erat; ideò dicit, Suscipiant montes pacem populo. i. descendat pax ad omnes montes huius terræ promissionis, & suscipiatur ab eis pro populo in eis habitante. & colles huius terræ suscipiant iustitiam, quæ est causa pacis: nam ex iniustitia oriuntur bella, & seditiones, ex iustitia oritur pax. Isaiæ 32. Erit opus iustitiæ pax. Vel per montes intelligi possunt homines Regni maiores, & nobiliores; per colles verò viliores, & humiliores: nam cùm maiores inter se pacẽ habent, & communi consilio Rempublicam gerunt, facilè continent humiliores intra cancellos iustitiæ. Itaque si montes suscipiant pacẽ, colles quoque suscipient iustitiam. Iudicabit pauperes populi, id est, si pax & iustitia vigeat in Regno, ita vt pauci admodum inueniantur oppressores aliorum, facilè Rex ipse iudicabit pauperes populi a calumnijs, & oppressionibus paucòrum potentiorũ, qui in tanta multitudine deesse nõ possunt. Iudicabit, Rex videlicet, pauperes populi. & iudicio suo saluabit filios pauperum de manu calumniatorum, & ipsos calumniatores humiliabit, deprimet, & confundet.

Et permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione, & generationem. V.

Iam incipit Propheta trãsitum facere a Salomone ad Christũ dicit. n. Salomonem Regem permansurum in Regno quãdiu Sol & Luna permanebunt in cœlo. i. quamdiu tẽpus durabit. Et quĩ de ꝑsona Salomonis hæc dici non possunt, cogit nos Spiritus Sanctus, vt hæc intelligamus de Salomone, non per se, sed ꝑ Christum, vt sensus sit, Continuabitur Regnum Salomonis per Christũ, qui ex progenie eius nascetur vsq; ad mundi cõsummationẽ. Et permanebit Rex Salomon in filio suo, q verissimus erit pacificus, & amabilis Domino, cum Sole, id est, quamdiu Sol erit, & ante Lunam, id est, & coram Luna, in generatione, & generationem, id est, vsque ad finem seculi. Hic multa notanda sunt: primo illud, Et permanebit, in hebræo habetur,

tur, timebunt te, sed Septuaginta videntur legisse, viatoch, & prolongabit, vitam videlicet, quod est idem cũ permanebit, pro, viraucha, & timebunt te. Solùm enim vna litera mutat locum, & fit lectio; quam habemus; sensus tamẽ est idem: nam timebunt te, significat, timendum Salomonem, vt Regem a populis, ac per hoc permansurum in Regno. Secundo illud, cum Sole, non solùm significat, permansurum Regem, quamdiu Sol erit, sed permansurum in terris Regnum eius, dùm Sol peragit dies.i. vsque ad mundi consummationem: nam post mundi consummationem, non erit Regnum Christi cũ Sole, sed supra Solem, neque Sole vllo modo indigebit. Tertio illud, ante Lunam, in hebræo est, liphne, coram Luna, siue ante faciem Lunæ, quod rectè cohæret cum illo, cum Sole: quasi dicat, permanebit in conspectu Solis, & Lunæ, quãdiu Sol, & Luna dies, noctesq; distinguent: tamen in græco, est πρὸ τῆς σελήνης, id est, antequam esset Luna; & hinc colligunt S. Augustinus, Euthymius, & alij, hic significari æternitatẽ Christi, qui fuit ante Lunam. Cæterum nõ desunt, qui illud, πρὸ, velint significare ante, id est, coram, vt cõcordet græca lectio cũ hebraica, præsertim cùm non cohæreat verbum permanebit, cum illo, antequam Luna esset, sed bene cohæreat cũ illo, corã Luna. Rectissimè enim dicimus permanebit coram Luna, sed nõ nisi absurdè, diceremus, permanebit antequam esset Luna. S. Hieronymus vertit, vltra Lunam, sed fateor me ignorare quid sequutus sit: nam neque vox hebraica, neque græca hoc significat. Quarto, illud, in generatione, & generationem, potest accipi pro æternitate, vt alias notauimus, sed hoc loco accipiendum est propriè pro spacio tẽporis quo durat sub Sole vicissitudo generationum. Neque hinc sequitur, Christum, aut eius Regnum non permansusum, nisi vsq; ad finem generationũ, & Mundi consummationem. Solùm.n. hic significatur, Christum, & eius Regnum duraturum vsq; ad finem seculi, sed nõ significatur, ibi finem esse habiturum: quomodo intelligimus illud Matth. 28. Ecce ego vobiscum sum vsque ad Mundi consummationem. Hinc enim significatur, Christum futurum nobiscum vsque ad mundi consummationem per gratiam, & auxilium: sed in æternũ futurum per gloriam, & felicitatem. Sic etiam Christus, & eius Regnum permanebit in terris coram Sole, & Luna per temporum vicissitudines, donec Sol, & Luna mouebuntur super terram, & generationes præteribunt, & generationes aduenient. Sed his finitis Christus, & Regnum permanebit supra Solem, & supra Lunam sine vlla varietate in æternum: nam Regni eius nullus erit finis, Daniel 2. & Luc. 1.

Margin: וארך ויראוך לפני

VI. **Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.**

Quia dixerat, Regem Salomonem permansurum vsq; ad finem Mundi, & hoc intelligendum erat non in persona propria: sed in filio suo Christo: ideò nunc Propheta describit aduentũ Christi, & propagationem, ac proprietates Regni eius. Aduentum Christi ad Iudæos primùm, deinde ad Gentes describit similitudine pluuiæ, velleris, & terræ iuxta signum liberationis populi datum olim Gedeoni Iud. 6. nam petente Gedeone signũ a Deo, factũ est, vt vellus in area positum impleretur rore cœli, area tota sicca permanente; deinde sequenti nocte area tota cõpluta est, solo vellere in medio areæ remanẽte arido: sic igitur descendit primo Christus ad Iudæos per vellus significatos, tota reliqua terra permanẽte arida, dicẽte ipso, Non sum missus, nisi ad oues, q̃ perierunt domus Israel. Matth. 15. Deinde venit ad gentes per Apostolorũ prædicationem, & sic compluta est terra pluuia doctrinæ salutaris, & gratia Baptismi: dicente eodem Domino, Euntes docete oẽs gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spũs sãcti. Matt. 26. & solùm vellus remansit aridum, ariditate incredulitatis, vt etiam hodie cer-

cernimus. Ita S. Augustinus. Addit S. Bernardus serm. 2. super, Missus est, Christum descendisse sicut pluuiā in vellus, per incarnationem, & sicut stillicidia stillantia super terram, per prædicationem; quia sicut ros cadit de cœlo in vellus cum maximo silentio, ita Christus descendit in Virginem, vt lanam purissimam, maximo cum silentio, & cælesti solùm virtute: & sicut stillicidia stillantia super terram magno sonitu guttas dimittunt in terram; sic idem Christus venit per prædicacionem suam, & Apostolorum cum magno strepitu verborum, & miraculorum.

VII. **Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.**

Hic erit primus fructus aduentus Christi, vera iustificatio, & verissima pax cum Deo, & cum omnibus hominibus. Orietur in diebus eius iustitia, id est cùm venerit Saluator, abolebitur peccatum, & in locum eius adducetur iustitia sempiterna, vt prædixit Daniel cap. 9. Quamuis enim non defuerint ab initio Mundi multi verè iusti, vt Abel, Henoch, Noe, Abraham, & alij; tñ omnes iniustificati sunt ex meritis Christi præuisis. Verè enim dixit Angelus Ioseph, Luc. 1. Vocabis nomen eius Iesū: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum: & hoc est gaudium, quod Angelus euangelizauit Pastorib. Luc. 2. Quia natus est vobis hodie Saluator. Orietur ergo iustitia in cordibus hominum, per fidem Iesu Christi: & inde sequetur abundantia pacis; quia vera iustitia in charitate consistit, charitatis autem proles est pax, & pax quam mundus dare non potest, sed vera stabilis, & in tanta copia, vt cœlum, & terrā repleat. In cuius rei signum nascente Christo quieuerunt bella in toto orbe terrarum sub Augusto Cæsare. Durabit autem hæc iustitia, & pax in terris donec auferatur Luna, id est, durabit iustitia Fidei, & pax conscientiæ, non sine externis persecutionibus, donec tollatur è medio omnis corruptio, & mortalitas, quæ per Lunam significatur: siue donec tollatur Lunæ varietas, & transmutatio: nam post mundi consummationem Luna semper erit plena, & iustitia Fidei mutabitur in iustitiam gloriæ, & pax, non solùm erit in corde, sed & in corpore interior, & exterior, sine vllo hoste. In hebræo, pro, orietur iustitia, habetur, orietur iustus, sed facilè est Septuaginta legisse, zedech, iustitia, non vt nunc legitur, zadich, iustus: sensus tamen est idem: nam cùm oritur iustitia, oritur iustus: neque iustus oriri potest, nisi in eo oriatur iustitia: pro, Donec auferatur Luna, in hebræo est, donec non sit Luna, ex quo tollitur ambiguitas vocis græcæ, nam, vt sanctus Augustinus notauit, vox græca significare potest, Lunam tollendam, vt non sit: &, Lunam extollēdam, vt altior sit. Sed vera sententia est, tollendam, vt nō sit. Id enim cohæret cum lectione hebraica, & latina. Intelligimus autem, Lunam tollendam, vt nō sit qualis nunc est, modo clara, modo obscura, modo magna, modo parua: sed, & illa lectio, Donec extollatur Luna, optimum sensum habet, videlicet, donec Ecclesia per Lunam significata, extollatur per resurrectionem, & glorificationem.

צֶדֶק
צַדִּיק

Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. VIII.

Describitur nunc propagatio Regni Christi, quod est ipsa Ecclesia toto orbe diffusa. Videtur autem hic describi terra habitabilis secundùm longitudinem à mari Indico, siue Orientali, vsq; ad mare Gaditanum, siue Occidentale: & per latitudinem à flumine Tanai Septentrionali vsque ad fines Aethiopiæ, quæ est vltima prouincia ad Meridem. Alij existimant per flumen intelligi Eufratem, qui erat vltimus terminus Regni Salomonis. Sed hoc non est probabile, quoniam Regnum Christi non incipit ab Eufrate, neque terminatur ad Eufratem, sed vltra, & citra Eufratem exten-

tenditur. Melius S. Augustinus, & Theodoretus per flumen intelligunt Iordanem, in quo dictum est Christo, Hic est Filius meus dilectus: & in quo Baptisma dedicatum est, & circa quem prædicatio Domini, ac per hoc propagatio Regni initium habuit. Itaque secundum Augustinum illa verba, A flumine vsq. ad terminos orbis terrarum; explicant quod antea dictum erat, à mari vsque ad mare: quasi dicat, Dominabitur per totam terram à mari vsque ad mare, quia terra vndique cingitur mari Oceano; id autem fiet, quia à Iordane flumine incipiet prædicatio, & diffundetur per omnes terras vsque ad mare Oceanum, quod vndique terminat orbem terræ.

IX. **Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent.**

Nominantur Aethiopes in particulari, vel quia paulò ante dictum erat, à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, & secundùm latitudinem ipsi Aethiopes sunt in finibus orbis terræ, vt supra diximus, vel quia primus fuit Eunucus Candacis Reginæ Aethiopum, qui ad fidem Christi conuersus est ex ijs, qui extra terram promissionis habitabant. Vel quia Aethiopes, vt nigerrimi corpore, ita feri moribus, longissimè videbãtur abesse à cultu veri Dei. Quod autem subditur, Et inimici eius terram lingent explicatio est verborum superiorum: nã procidere est prosterni vsq. ad terram, quod faciunt, qui terram lãbere volunt. Itaque significatur humillima subiectio, & adoratio quæ propriè debetur Deo: & quam deferent Christo inimici eius, id est, infideles, & peccatores conuersi ad Fidem, & pœnitentiam. Et qui noluerint sponte procidere Christo, eumq. piè, & fideliter adorare cogẽtur in nouissimo die inuiti procidere, & subijci sub scabellum pedum eius.

Reges Tharsis, & Insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent. X.

Quia dixerat, Christum dominaturũ à mari vsque ad mare, id est, per vniuersam terram, quæ mari cingitur: ne putaremus ab eius dominio excludendas insulas; quæ sunt in medio mari, adiungit, Reges Tharsis, & insulæ munera offerent. Quid significat Tarsis, diximus in explicatione Psal. 47. Probabilissima sententia est, ea voce significari Insulas maris orientalis, quæ plurimæ, & maximæ sunt, & vnde tertio quoque anno adferebatur Salamoni maxima copia auri, & aromatum, vt legimus 3. Reg. 10. Sensus igitur est, Reges Tharsis, id est, Insularum orientalium, & ipse etiã Insulæ, id est, populi earum munera preciosa Regi Christo offerent. Adiungit deinde his Regibus, & insulis, Reges Arabum, & Saba, quia hæc sunt loca, vnde eruitur copia rerum preciosarum, auri, argenti, lapidum preciosorum, & omnis generis aromatum. Nam vt legimus loco citato 3. Reg. 10. Regina Saba attulit Salamoni infinitam copiam auri, argenti, lapidum preciosorum, & aromatum. In hebræo est, Reges Scheba, & Seba, quæ solùm differunt, quòd prior habent, s, durius, nimirũ Schim, posterior, s, mollius, samech. Quamuis autem aliqui velint, priorem Sabam hoc loco nominatã significare Aethiopiam, posteriorem, Arabiam: tamen Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus, per priorem intellexerunt Arabiã per posteriorem ipsam Sabam, quo nomine vtuntur etiam græci, & latini. & nisi ego valde decipior, Saba, per schim, est Arabia felix. Nam etiam paulo post, cùm dicitur, Dabitur ei de auro Arabiæ, in hebræo est, scheba: & Isaiæ 60. cùm dicitur, Omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes; in hebræo est, scheba: Saba autem per samech, latius patet, & significat Arabiam, Madian, & Epha, vt S. Hieronymus indicat in commentario ad caput 60. Isaiæ. Itaque Reges

שבא
סבא
שבא
שבא
סבא

Reges Arabum, & Saba, significat Reges Arabiæ, & totius regionis quæ dicitur Saba. Atque huius totius regionis Reginam fuisse existimamus Reginam Saba, quæ venit ad Salomonem lib. 3. Reg. cap. 10. Nam dicitur Regina Saba שבא per schin, id est, scheba, & hoc nomine Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus in versione huius Psalmi intelligunt Arabiam. & rursus idem Hieronymus in commentario Isaiæ cap. 43. & cap. 60. dicit Reginam Saba fuisse Reginam Saba, quæ scribitur per samech, Isaiæ 60. proinde fuit Regina Arabiæ felicis, & præterea Madian, & Epha, & totius regionis Sabæorum. Neque his repugnat, quod Regina Saba dicitur, Matth. cap. 12. Regina Austri, & venisse à finibus terræ: nam Arabia felix ad Austrum porrigitur, & pertinet ad mare Aethiopicum, & ad zonam torridam: proinde rectissimè dicitur Regina Austri venisse à finibus terræ. Quod autē quidam dicit, Reginam Saba imperasse Aegypto, & Aethiopiæ, cuius regia est Meroes; nescio vnde probari possit: nā tempore Salomonis regnabat Pharao in Aegypto, cuius filiam Salomon duxit vxorem: non igitur Regina Saba, quæ venit ad Salomonē regnabat in Aegypto. Sed his omissis, illud vtilius considerandum est, munera, quæ Chtisto Regi offerenda sunt, quæq. illi maximè placent, esse aurum charitatis, thus orationis, & myrrham patientiæ, siue, esse fidem cum inuocatione, spem cum desirio rerum supernarum, charitatem cū fructibus bonorū operum; ex qua charitate fit, vt qui ea flagrant, non difficulter omnes terrenas opes, nec non duros corporis labores, & ipsam vitā Christo offerant.

XI. Et adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei.

Hæc omnia in Christo impleta sunt in aliquo sensu, & in alio sine dubio implebuntur. Nam si intelligantur de adoratione, & seruitute fidelium, impleta sunt per figuram intellectionis: scriptura enim tribuit omnibus ea, quæ conueniunt multis. Gen. 6. Omnis caro corruperat viam suam: & tñ ibidem dicitur, Noe vir iustus, atque perfectus. Matth. 2. Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo: & tamen nō deerat Simeon iustus, & Anna prophetissa, & cæteri iusti, qui non turbati cum Herode, sed gaudio magno cum Magis affecti sunt. Sic igitur dicuntur omnes Reges adoraturi Christum, & omnes gentes ei seruituræ, quia plurimi Principes cum populis suis ad Christi cultum & obsequium conuertendi erant: Sed si intelligatur hic locus de adoratione siue spontanea, siue coacta in die iudicij adimplebitur perfectissimè: tunc enim Christo curuabitur omne genu. deniq. si intelligatur de potestate Christi, quā habet in omnes Reges, & populos, vt siue ipsi sciant, siue nesciant, & siue velint, siue nolint, ipse de ipsis aget quicquid sibi placet, ac per hoc seruient omnes eius voluntati; adimpletur semper hæc prophetia: Data enim illi est omnis potestas in cœlo, & in terra. Matth. 28. Et ipse est Princeps Regum terræ. Apocal. 1. Et habet in fœmore suo scriptum, Rex Regum, & Dominus Dominantium, Apocal. 19.

Quia liberabit pauperē à potente, & pauperem, cui non erat adiutor. XII.

Hæc est ratio, cur Reges, & populi seruient Christo, quia per ipsum liberabuntur à potestate Diaboli, à crudelissima tyrannide Principis tenebrarum, & transferentur in pacatissimum Regnum eius. Per pauperem, intelligitur genus humanum spoliatum à Diabolo omnibus bonis suis, quib. in statu innocentiæ abundabat: per potentiam, intelligitur Diabolus, quem ex astuto potentem fecit iniquitas nostra: si enim homo persuasioni eius cōsentire noluisset, nunquam eum Diabolus debellare potuisset. Sed post peccatum captiuus Diaboli factus est homo, & Diabolus

po-

potentiam in eum acquisiuit. Incipit autem homo liberari, cùm incipit cognoscere paupertatem suam, ac per hoc humiliari, & non in se, sed in Domino confidere. Liberabit ergo pauperem hominem à potente Diabolo, & pauperem cui non erat adiutor, id est, quem neque alius homo, neque Angelus, neque vlla creatura poterat adiuuare. In hebræo, pro, à potente, est, clamantem, vt sit adiectiuum pauperis. Sed Septuaginta non legerunt, mesaueag, sed cum alijs punctis, misuag, à potente siue diuite clamoso. & hoc eodem modo legit sanctus Hieronymus qui vertit, à potente.

מְשַׁוֵּעַ
מִשּׁוֹעַ

XIII. Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperum saluas faciet.

Explicat modum, quo Christus liberabit homines à Diabolo: modus enim erit condonando eis peccata, & restituendo gratiam; cùm enim remittuntur peccata, rumpitur catena, quæ captiuos tenebat sub Diaboli potestate. Parcet ergo Rex noster pauperi, & inopi, id est, condonabit delicta agnoscentibus debita sua, & confitentibus paupertatem suam, ob quam soluendo non erant: nec solùm ignoscet peccatis, sed etiam donabit gratiam, siue iustitiam, & per hoc animas pauperum saluas faciet.

XIV. Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo.

Homo per originale peccatum debitor factus est mortis æternæ. Atque hoc est debitum capitale: sed dum huius debiti solutio differtur, iniquus exactor Diabolus exigit vsuras, impellens quotidie ad noua peccata, quæ sunt pœnæ primi peccati; & dum horum peccatorum pœna differtur, vsuræ transeunt in sortem principalem. Ita quò diutius peccator viuit, eò magis debitum crescit. Christus ergo benignissimus Dominus, non solùm peccatum originis, quod fuit primùm capitale debitum, per gratiam suam remittet; sed etiam ab vsuris, id est, ab actualibus peccatis, & ab iniquitate tam duri exactoris redimet. Hoc prædixit etiam Isaias capit. 9. cùm ait, Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti. Sanctus Augustinus, dicit peccati pœnam reddi cum vsura, quia plus peccator reddit, quam accepit. Homicida occidit carnem proximi, ipse peribit in corpore, & in anima: fur accipit pecuniam; & perdet vitam æternam: fornicator sumit modicam, & breuem voluptatem; reddet supplicia grauissima, & sempiterna. Et honorabile nomen eorum coram ipso: hæc est causa tantæ pietatis Domini, quia nomen istorum pauperum fuit honorabile coram Deo. Vbi, &, accipitur pro, quia; & nomen significat naturam humanam creatam ad imaginem Dei: quamuis enim homo per peccatum v[illegible], & despectus valdè factus sit, tamen natura humana, & nomen hominis, non est vile apud Deum, neque despicit Deus imaginem suam. Et verè incarnatio filij Dei manifestè ostendit, quam preciosa sit natura humana apud Deũ: quod certè deberet omnes homines rapere in amorem Dei, a quo tanti se fieri præter omne meritum suum intelligunt. In hebræo habetur,

San-

Sanguis eorum, pro eo quod nos habemus, Nomen eorum. Sed idem est sensus: nam Deus magni fecit sanguinem nostrum, id est, vitam nostram, quã ideò de interitu redemit; quia preciosum fuit coram eo nomen nostrum, natura nostra, genus nostrum.

XV. **Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper: tota die benedicent ei.**

Quoniam dicens, Redimet animas eorum, insinuauerat mortem Christi, quæ fuit redemptio, & propitiatio pro animabus nostris: addere voluit etiam resurrectionem, & vitam eius æternã; ideò subiunxit, Et viuet, id est, & postea quam per mortem redemerit, iterum viuet. Et dabitur ei de auro Arabiæ, id est pretiosis muneribus coletur. quod aũt S. Augustinus legit, Dabitur ei de auro Abrahæ, videtur manifesta corruptio. Et adorabũt de ipso semper, id est, & redempti ab ipso adorabunt Deum verũ ex ipsius ritu, doctrina, & institutione vsque ad mundi consummationem, Et tota die, id est, iugiter, & assiduè benedicent ei, hoc est, laudabunt, & glorificabunt eum. In hebræo habetur in numero singulari, ithpallel, orabit. Sed Septuaginta, & S. Hieronymus verterunt in numero multitudinis, orabunt; & omnes tractatores exponunt verbũ in numero multitudinis. Quare videndum est, an fortasse in verbo hebraico vna litera in fine, videlicet, vau, desideretur. Qu[illegible] autem in hebraico, & græco s[illegible] verbum, orabunt, in latino, adorabunt, non variat sensum: nam qui orat, adorat, & qui adorant, vt plurimum id faciunt, vt orent: ergo adorabunt, exponendum est, adorantes orabunt, vel, orantes adorabunt. Illud, de ipso, variè exponitur. aliqui enim volunt, de ipso, significare, pro ipso, id est, pro felici progressu ipsius, vel Regni eius. Alij, de ipso, hoc est, pro salute, quæ est ab ipso. Alij, de ipso, id est, per ipsum, orabunt Patrem: sed si præpositio, de, propriè accipienda sit, vt eam accipiendam esse arbitramur, iam diximus, quis nobis sensus esse videatur.

יתפלל

Et erit firmamentum in terra in summis montium, super extolletur super Libanũ fructus eius: & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ. XVI.

Hic iam describitur fructus Apostolicæ prædicationis post Christi resurrectionem, & ascensionem in cœlum. Sed primùm declaranda est vox firmamentum, pro qua in hebræo est, pissath bar. Rabini, & qui eos sequuntur volunt, pissath bar, significare pugillum frumẽti, siue quãtum vola manus potest capere frumenti, vel etiam placentulam panis: sed non possunt ex Scripturis hanc suam expositionem probare. Sanctus Hieronymus vertit ex hebræo contrariam sententiam, videlicet, memorabile triticum, id est, abundantiam optimi frumenti. & potest confirmari hæc expositio ex cap. 37. Genesis, vbi dicitur, Iacob fecisse Iosepho filio suo vnicè dilecto vestem egregiam variorum colorum: & habetur vox hebræa ex hac eadem radice, vnde hic habemus, pissat: quomodo ergo in eo loco non significatur vestis angusta, aut breuis; sed talaris, & pulcherrima: ita hoc loco significatur frumentum non modicum, quod pugillo, aut vola contineatur, sed abundans, & memorabile, vt S. Hieronymus rectè vertit. Atque hũc respexerunt Septuaginta, qui transtulerunt, firmamentum, id est, firmamentum panis, vt dicitur in Psalmo 104. Omne firmamentum panis contriuit. Est enim abundantia frumenti firmamentum familiæ, vt non cogatur mẽdicare, iuxta illud Gen. 27. Frumento, vino, & oleo stabiliui eum. Per abundantiam autem frumenti, hoc loco non intelligitur abundantia frumenti corporalis, sed, abundantia Verbi Dei, vt colligitur ex illis verbis, Et florebunt de ciuitate sicut fœnũ terræ; vbi explicatur metaphora superiorum verborum.

פסת בר

borum. Hic igitur est sensus huius loci, alioqui valdè obscuri. Erit in terra firmamentum, id est, abundantia frumenti spiritualis, quod est Verbum Dei. In summis montiũ, id est, etiam in locis ex se sterilibus; valles enim, non montes abundare solent frumento. Superextolletur fructus eius, id est, crescet, & multiplicabitur fructus huius frumenti in terra sati, super Libanum, id est, fructus huius frumẽti excrescet supra altitudinem cedrorum Libani, vel supra fructũ Libani, qui producit arbores plurimas, & altissimas. Et florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ, id est, & hic fructus frumenti, non consistet in spicis corporalibus, sed in multiplicatione credentium: nam ex ciuitate Dei, quæ est Hierusalem, de qua dictum est ab Isaia cap. 2. De Sion exibit lex, & Verbum Domini de Hierusalem: florebunt, & germinabunt credentes in tanta copia, vt fœnũ in terra germinare solet. Et quod ita factum sit docet S. Lucas Act. 6. vbi dicit, Et Verbum Dei crescebat, & multiplicabatur numerus credentium valde. Scio quid Paulus Burgensis ex paraphrasi Caldaica adferat ad probãdum ex hoc loco sacrificium Missæ: sed scio etiam quam multis fabulis Iudaicis paraphrasis illa scateat. Ideò piget, ex lacunis expositionum Iudaicarũ haurire, quæ nobis ex purissimis fontibus sacrarum Scripturarum abundant.

XVII. **Sit nomen eius benedictum in secula ante, Solem permanet nomen eius.**

Concludit Psalmum Propheta orando, & laudando futurum Messiam. Sit, inquit, nomen eius benedictum in secula, id est, ab omnibus vbique, & semper benedicatur nomen Christi: quod nomen ante Solem permanet, id est, corã Sole, siue quãdiu Sol erit, permanebit. Conabuntur quidem persecutores illud extinguere, sed non præualebunt. In hebræo nõ habetur illud, benedictũ, sed simpliciter legitur, Erit nomen eius in secula. & idem alijs verbis repetitur, quamdiu sol erit, nomen eius permanebit. Testatur quoque Theodoretus à nullo interprete, id est, neque ab Aquila, neque à Simmacho, neque à Theodotione illud, benedictum, in textu esse positum, neque haberi in Exẽplis apud Septuaginta Interpretes: tamen habetur in græcis, & latinis antiquis libris, & legitur in commentarijs Hieronymi, Augustini, & Euthymij. Illud, permanet, seu permanebit, in hebræo est, innon, quod verbum, filiabitur, dici posset, id est, propagabitur: quod satis propriè conuenit nomini Christi, quod per prædicatores propagatur, & propagabitur vsque ad mundi consummationem. ינון.

Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. XVIII.

Hoc desumptum est ex Genesi cap. 22. In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Et explicatur ab Apostolo ad Gal. 3. Non dictum est, inquit, in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus. Omnes ergo gentes benedicẽtur à Deo in Christo, id est, nemo benedicetur, nisi in Christo, & in ipso benedicentur, quotquot ex ipso renati fuerint, & in ipso perseuerauerint. Ipsis enim dicetur in Iudicio, Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum à constitutione mundi, Matth. 25. Proinde benedictio ista, est iustificatio, & adoptio filiorum per Christũ. Sicut autem in ipso benedicentur omnes tribus terræ; sic etiam vicissim omnes gentes magnificabunt, id est, laudabũt, & glorificabunt eum.

Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus. XIX.

Hæc est laus, qua magnificabunt eũ omnes gentes: agnoscent enim, & prædicabunt hæc mirabilia, quæ fecit Deus Chri-

Christus iustificando impios, & eruendo eos de potestate tenebrarum, & transferendo in Regnum suum, ab ipso solo fieri potuisse.

XX. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum, & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat.

Optat in fine Propheta, vt nomen diuinæ Maiestatis in æternum ab omnib. benedicatur, non in cœlo tantùm, vbi semper ab Angelis benedicitur; sed ét in terra, ita vt repleatur omnis terra gloria Domini; & omnes homines agnoscant, & laudent Dominum. Addit ex magno affectu, fiat, fiat, siue hebraicè, Amen, Amen; verè ita sit, verè ita sit. Atque hic est finis libri secundi secundùm Hebræos.

PSALMVS LXXII.

Titulus, & Argumentum

Psalmus Asaph.

DE hoc Titulo diximus aliquid in explicatione Psalmi quadragesiminoni, & in præfatione. Argumentum est exhortatio ad infirmos fideles, vt non scandalizentur, si videant improbos in hoc Mundo florere: quæ adhortatio semper vtilis, sæpè etiam necessaria est; tùm videlicet cùm populus Dei, vel iustus quicunque persecutionem patitur, & iniusti maxima pace, & tranquillitate fruuntur.

Explicatio Psalmi 72.

QVàm bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde? I.

Explicaturus Dauid tentationem, & scandalum pusillorum, quorum personam in hoc psalmo induerat; primo iacit fundamentum rectæ Fidei, vt intelligamus, neque ipsum, neque illos, quorum personam induerat, circa fidem diuinæ prouidentiæ naufragasse. Quod idem fecit Propheta Hieremias cap. 12. primùm enim ait, Iustus quidem tu es Domine si disputem tecum; deinde hoc fundamento posito, subiũgit, Verumtamen iusta loquar ad te: quare via impiorum prosperatur? bene est omnib. qui præuaricantur, &c. Sic igitur hoc loco Dauid primùm affirmat, Deum bonũ esse, ac per hoc iustum; sed bonum vt est, videri bonis, qui sano iudicio præditi sunt; quamuis peruersis peruersus videatur. Ait igitur, non interrogando, sed affirmando, Quã bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde, id est, Per quã bonus est Deus Israeli, Israelitis, inquam, qui recto sunt corde. In hebræo sic legitur ad verbum, Certè bonus est Deus Israeli his qui puro sunt corde. Itaq. Deus, qui in se semper est bonus, rectus, & iustus; est etiam talis Israelis iudicio, non tamen omnis Israelis, sed ijs ex Israele, qui purum cor habent, id est, liberum à fumo passionum, vt rectè possint iudicare, siue ijs, qui recto sunt corde, vt conforme sit rectitudini Dei, distortis enim quod rectum est, distortum esse videtur.

Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. II.

Incipit nunc exponere tentationem infirmorum, quorum personam, vt diximus, in hoc Psalmo gerit. Boni, inquit, fideles, qui puro, & recto sunt corde, bonum, & iustum Deum esse non dubitant, quicquid illis accidat; sed ego infirmus,

firmus, & qui cor habeo non vsquequaque purum, & rectum, penè cecidi in dubitationē de iustitia Dei. Hanc enim dubitationem metaphoricè significat motio pedum, & effusio gressuum. Sicut enim qui nutare incipit pedibus, & qui labitur dum ambulat, deficit à firmitate, & stabilitate sua; sic ille, qui agitatur dubitationum tentationibus contrarijs veritati, deficere incipit, & quasi nutat constantia Fidei. Mei autem, inquit, pene moti sunt pedes, id est, nutare cœpi non tamen omnino cecidi. Penè effusi sunt gressus mei, id est, labi cœpi, dum ambularem, non tamen rui vsque ad terram: denique significat se parum absuisse à lapsu in dubitationem circa iustitiam, & prouidentiam Dei.

III. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.

Apertit causam suæ tentationis, ac dicit esse, quia viderit iniquos, quos puniri à Deo oporteret, frui altissima pace, alijsq. bonis permultis. Illud, zelaui super iniquos, significat, zelo indignationis exarsi super iniquos, id est, aduersus iniquos, quos vidi prosperitate, & pace gaudere, quam non merentur.

IV. Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.

Pergit in explicāda felicitate iniquorū; ac dicit, eos frui pace, & prosperitate, quoniam tanta sanitate vtuntur, vt de morte nō cogitēt, quasi sēper essent victuri; & si fortè plaga aliqua, siue morb. illis contingat, ea plaga non habet firmamentum, sed continuò euanescit. Illud, non est respectus morti eorū, hunc sensum habere videtur, non respiciunt iniqui in mortē suā, neq; alij, qui eos vident, in mortē ipsorum, id est, nō videntur vnquā morituri, propter diuturnam, & stabilem sanitatē, qua fruuntur. In textu græco legitur, non est abnutio mortis eorū, vel, vt legit S. Augustinus, non est declinatio mortis eorū: quæ verba eundem sensum facere possunt, videlicet, Iniqui non declinant, neque abnuunt mortem, quia de ea non cogitant, confidentes in optima constitutione corporis sui. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, Non cogitant mortem suam: quæ lectio nihil ferè differt à nostrâ. Alij ex hebræo vertunt, non sunt vincula in morte ipsorum; & potest sensus esse, Non trahuntur iniqui ad mortem vinculis variorum morborū, vt sæpè accidit iustis: Hæc nobis videtur explicatio loci obscurissimi, quia cohæret cū verbis sequentibus: quod .n. sequitur, Et firmamentum in plaga eorum; sine dubio requirit repetitionem negātis particulæ initio positæ, vt sit sensus, & non est firmamentū, id est, firmitas, & stabilitas in plaga eorum, quia si qua plaga illis accidit, facillimè curatur.

In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. V.

Ad sanitatem iniquorū, quæ est pax cum morbis, & plagis corporalibus: accedit etiam abundantia omnium rerum vt non necesse habeant confli ctari cum inopia, fatigatione, litibus, angoribus, alijsq. tribulationibus, quibus flagellantur plerique hominum, qui in sudore vultus sui vescuntur pane suo, & calūnijs potentiorum opprimuntur. Sed rectè admonet S. Bernardus in declamatione sua, qui cum hominibus in hac vita non flagellantur, cum dæmonibus flagellabuntur in gehenna: nam generale est quod dicit Apostolus 2. Timoth. 3. Omnes, qui volūt piè viuere in Christo Iesu persecutiones patientur, & ad Heb. 12. Quem diligit Deus castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit.

Ideò tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate, & impietate sua. VI.

Declarat Propheta, quem fructum producat prosperitas in impijs; superbiã videlicet, & cumulum iniquitatum. Vtuntur enim copia rerum temporaliũ ad explendas libidines suas, & ad opprimendos debiliores: cùm è contrario viri pij valdè timeant, & humilientur, cũ arridet prosperitas: suspectam enim habent prosperitatem, ne fortè sit merces eorum, & excidant à mercede sempiterna, quam toto corde sitiunt: sed notanda sunt verba. Tenuit, inquit, eos superbia: non enim superbi superbiam tenent, sed tenentur à superbia, quasi vinculo quodam. Nam qui facit peccatum seruus est peccati. Ioan. 8. & vox hebræa hoc sonat, Circumdedit eos superbia, velut torques collo alligatus. Et operti sunt iniquitate, & impietate. Hoc significat, iniquos in prosperitate non habere peccatũ solùm intus in corde, vt sæpè habent pauperes, & miseri, qui corde cõcupiscunt furta, adulteria, pompas seculi; sed opere non implent, quod libenter implerent, si possent; itaque latet intus peccatum eorum. Iniqui autem rebus omnibus abundantes toti cooperti sunt iniquitate, quia non solũ cogitatione, & desiderio, sed oculis, manibus, pedibus, lingua, visu, verbo, & opere peccant.

VII. **Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectũ cordis.**

Ostendit originem iniquitatis natã esse ex malo vsu rerum temporalium abundanter illis à Deo concessarũ: quoniam enim nõ dispensarunt diuitias magis egentibus, vt par erat; sed ipsi sibi omnia retinuerunt, inde pingues effecti, velut tauri, aut equi indomiti pauperes oppresserunt. Pulchrè notat S. Augustinus in pauperibus ex macie prodire iniquitatem, in diuitibus ex adipe: pauperes enim interrogati cur furentur, respondent, ob inopiam rerum necessariarũ: diuites interrogati, cur alienum agrum inuadant, respondent, si tamen respondere dignantur, quia multos habent agros vicinos, quibus hunc etiam adiungi congruum est. Sic Achab Rex, 3. Regum 21. abstulit vineam Naboth, non quòd ipse vineis indigeret, sed quia vicina erat palatio suo. Porrò abundantiam esse causam iniquitatum, quando non fiunt inde eleemosynæ pauperibus, docet Ezechiel cap. 16. Hæc fuit, inquit, iniquitas Sodomæ, id est, occasio, siue causa iniquitatis grauissimæ, ob quã igne de cœlo cõsumpta fuit, superbia, saturitas panis, & abundantia, & ocium ipsius, & filiarum eius, & manum egeno, & pauperi non porrigebant: & eleuatæ sunt, & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eas. In hebræo nõ legitur, iniquitas, sed oculus: & hunc sensum esse volunt hebræi, Prodijt quasi ex adipe oculus eorum, id est, ex nimia pinguedine, oculus eorum prominebat, quasi exire vellet: Sed Septuaginta Interpretes viri doctissimi non legerunt, ain, quod significat oculũ, sed, auon, quod significat, iniquitatem. Facilè autem fuit vitio librariorum mutari vau in iod, cùm non differant, nisi quòd vna litera est paulo lõgior, quàm altera. Quod sequitur, Trãsierunt in affectum cordis, difficile admodum est: nam in hebræo secundum versionẽ S. Hieronymi pro, affectu, ponitur, cogitatio; secundum alios, pictura: in græco est, dispositio, & sic legit S. Augustinus. Aliqui tollunt præpositionem, in, & legunt transierunt affectum, siue cogitationẽ cordis; & sensum esse volunt iniquos trangressos esse, quo ad abundantiam bonorum temporalium, ipsum desiderium, & cogitationẽ suam, id est, plus accepisse, quàm desiderarent, vel cogitarent. quæ expositio non placet: experientia enim docet, iniquos amatores Mundi, non satiari rebus temporalibus, nec fieri posse, vt habeant plus, quam desiderent, cùm res temporales sint modicæ, & cito finiantur; & desiderium humanum vastissimũ sit, nec satiari possit, nisi summo, & infinito bono, vt dicit S. Augustinus lib. 1. Conf. c. 1. Adde quod propositio in, non debet tolli cũ habeatur in textibus oĩbus græcis, & latinis. Existimo igitur,

עין
עון

tur, transire in affectũ cordis, esse transmutari, & conuerti in carnales passiones, & effici hominem totum carnalẽ, & animalem: quod alijs verbis dicitur ad Rom. 1. Tradidit eos Deus in desideria cordis sui. & infra, Tradidit eos in passiones ignominiæ. & ad hanc expositionem accommodari possunt omnes lectiones. nam affectus, & cogitatio cõiunctissimæ sunt, & pro eodem accipiũtur. Nihil enim homo desiderat, nisi qđ cogitat, & cognoscit. Sed significantius est nomen picturæ, quam dicunt periti linguæ hebraicæ propriè significare vocem, maschioth, quàm nomen cogitationis; quia Mundi amatores non desiderant quod verum bonum, & pulchrũ est, sed quod ipsi sibi pingunt, & fingũt in corde suo peruerso bonum, & pulchrum esse. Adulter enim, qui summo affectu diligit adulteram, & eam rebus omnibus anteponit, etiam æternæ felicitati, nõ id facit, quia reuera illa sit res pulcherrima, & preciosissima; sed quia ita ipse iudicat, & talem sibi ipse eam in corde pingit, & fingit. Itaque transierunt iniqui abundantes rerum temporalium in affectum, & cogitationem, & picturas cordis sui; quia conuersi sunt, & transformati in concupiscentias, & figmenta cordis sui: quò etiam referri põt vox græca διάθεσις id est, dispositio, nam tales effecti sunt, qualis est dispositio cordis ipsorum, id est, toti carnales.

משכיות

VIII Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt.

Pergit in explicanda peruersitate iniquorum abundantium rebus temporalibus, ac dicit, eos cogitasse apud se iniquitatem aduersus Deum, & homines, & non timuisse eam palam etiam prædicare, irridendo Dei maiestatem, & qui illum colunt. Illud, cogitauerunt, S. Hieronymus vertit, irriserunt. & potest fieri, vt vox hebraica, mik, vtrunq. significet; nam rarò hoc verbũ occurrit in sacris libris. Fortasse etiã significat, irridendo in corde suo cogitasse nequitiam, quam postea loquendo propalauerunt. Quam autem audacter locuti sint nequitiam, explicat Propheta, dicens, Iniquitatẽ in excelso locuti sunt, id est, iniquitatem, siue blasphemiam iniquissimam in excelso loco positi palam, & apertè locuti sunt. Illud enim, in excelso, hebraicè est, de excelso, siue ex excelso: proinde sensus est, istos iniquos diuites in sublimi locatos, vt superbiam eorũ decebat, de excelso illo loco blasphemiam protulisse: sed hæc clariora erunt in versu sequenti.

מיק

IX Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum transiuit in terra.

Hæc est nequitia impiorum. Posuerunt in cœlum, id est, supra cœlum, os suum, non timentes Deum, & Angelos blasphemare. Et lingua eorum trãsiuit in terra, id est, & lingua eorum perambulauit (vt sonat vox hebraica) in terra detrahens cultoribus Dei, eosq. irridens, quasi vana sit spes eorum.

X Ideò conuertetur populus meus hic & dies pleni inuenientur in eis

XI Et dixerunt quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso?

Reuertitur Propheta in persona infirmorum in Fide, ad explicandam tẽtationem, & scandalum ipsorum ex felicitate, qua fruuntur peccatores. Ideò, inquit, conuertetur populus meus hic, id est, propter tanta scelera, & tantam felicitatem iniquorum populus meus, qui est populus fidelis, & timens Deũ, conuertetur hic, id est, conuertet se ad consideranda hæc. Et dies pleni inuenientur in eis, id est, considerandò inueniet, verè felices esse impios, ita vt etiam diutissimè viuant, & impleant dies suos peruenientes ad vltimã senectutem. Et dixerunt, Quõ scit Deus, &

si est scientia in excelso? id est, & titubantes in fide dixerunt, Quomodo potest fieri, vt Deus hæc sciat, & permittat? est ne scientia in Deo excelso? an potius hæc ignorat, vel nõ considerat? Hanc existimo veriorem esse huius loci explicationem. Theodoretus enim docet verba versiculi decimi dicta esse per parentesim in consolationem populi iusti, & verba versiculi vndecimi, esse verba iniquorum, qui posuerunt os suum in cœlum. Quam expositionem non reprobo, sed priorem, vt faciliorẽ, & magis connexam cum sequentibus, & præcedentibus præfero. In hebræo non habetur, populus meus, sed populus eius, videlicet Dei. Sensus est idem, sed lectio nostra est clarior, & credibile est Septuaginta Interpretes non legisse, ammo, populus eius, sed ammi, populus meus. Facilè enim fuit librariis errorem committere in scribendo vau, pro, iod, quæ sunt literæ similes: sic etiam in hebræo non habetur nunc, dies pleni, sed vel, vt S. Hieronymus vertit, quis plenus, vel vt alij legunt, aquæ pleni, supple calicis. Sed Septuaginta Interpretes non erant tam imperiti, vt per aquas intelligerent, & verterent, dies. ergo necesse est dicere, eos non habuisse in suis codicibus, mi, id est quis; neque, me, id est, aquæ, sed, ieme, id est, dies. Neque mirum est, si tam longo tractu temporis exciderit vna litera, quæ minima est omnium literarum. Illud est verum, legendum esse ex hebræo, dies plenitudinis potius quàm, dies pleni: sed dies plenitudinis, significat dies plenissimos, vel plenos, vt verterunt Septuaginta.

עמו - עמי - מי מי: ימי

XII. Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias.

XIII. Et dixi ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas.

XIV. Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.

Aperit causam dubitationis, an Deus sciat quæ aguntur in terris: & loquitur in persona infirmorum, quasi vnus esset ex illis, vt facilius eorum infirmitati medeatur. Ecce, inquit, ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerũt diuitias, id est, hæc ratio est, cur incipiã dubitare de prouidentia Dei; quia peccatores, qui flagellari deberent, abundantes sunt in seculo, & obtinent diuitias magnas. Et dixi apud me ista considerans, Ergo sine causa iustificaui cor meum, id est, frustra cor meum purum à peccatis seruare studui, & frustra laui manus meas cum innocentibus, innocenter operans, & viuens: frustra, inquam, quoniam Deus non benefacit iustis, sed peccatoribus: imò non solùm Deus non benefacit iustis, sed eos affligi patitur. Ego. n. qui iustitiæ studeo, fui flagellatus tota die, id est, semper in tribulationibus versor. Et castigatio mea in matutinis, id est, summo mane incipit vexatio, & tribulatio mea, non differtur saltem ad tempus, vt vel modicũ requiescam. Hæc est sententia horũ versiculorum: sed verba consideremus. Illud, abundantes in seculo, in hebræo significat propriè pacem, & quietem habentes, ac per hoc abundantes sanitate robore, amicis, & similibus rebus. Illud obtinuerunt diuitias, poterat etiam verti, multiplicauerunt, & coaceruarunt substantiam: quo declaratur id quod nos legimus, obtinuerunt diuitias: nam qui multiplicant diuitias, illi verè eas obtinent, id est, tenent ne dilabantur; tenuis enim substantia facilè euanescit. Illud, iustificaui cor meum, in hebræo est, purificaui cor meum, id est, maculas peccatorum tersi per pœnitentiam, vel mundum, & iustum conseruaui. Illud, laui inter innocentes manus meas, significat, vnum ex innocentibus me probaui, vt verè innocens eram opere, & purus corde. Nam lotio manuũ signum erat innocentiæ, cùm quærebatur reus homicidij, vt legimus Deuteron. 21. ex quo etiam Pilatus lauit manus corã populo, Matth. 27. vt se innocentem demostraret in passione Christi.

XV. Si dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.

Incipit adhibere medicinã infirmis. Exposuit hactenus eorum querelas, & causam scandali, quod patiebantur ex prosperitate impiorum, & aduersitatibus piorum: nunc quasi compunctus, & pœnitens ait, Si dicebam, narrabo sic, id est, si dicebã apud me, narrabo, id est, pergã narrare prosperitates impiorum, quasi iniustas, & hanc iniustitiã in Deũ referre. Ecce nationem filiorum tuorũ reprobaui, id est, hoc ipso reprobaui, & damnaui oẽs filios Dei, Abrahã, Isaac, Iacob, Mosem, & cæteros. Omnes enim confitebantur, habere Deum prouidentiã rerum humanarum, & iusto iudicio peccatoribus interdum dare prosperitates, & iustis afflictiones. Vel, rebrobaui, & damnaui omnes filios Dei, quasi insipientes, qui frustra iustitiæ studeãt. Vel deniq. reprobaui omnes filios Dei, quia iudicaui eos omnes à Deo derelictos esse: quæ omnia falsa sunt, & reprehensione dignissima. Atque hæc est prima ratio, qua persuadet Propheta infirmis, vt non dubitent de prouidẽtia Dei, ne videlicet contrarij sint omnibus filijs Dei, sanctis videlicet Patriarchis, & Prophetis; ne ve illos insipientes fuisse credant, aut à Deo derelictos. Vox hebræa, bagadti, pro qua habemus, reprobaui, significat spernere, relinquere, deficere, præuaricari, fidem fallere. Itaque S. Hieronymus vertit, generationem filiorum tuorum reliqui, id est, ab eis defeci. S. Augustinus legit non concinui, dissonui, id est, nõ conueni in sententia cum filijs Dei. In eundem sensum exponendum est, reprobaui, id est, spreui eos, neque fidem eis seruaui, quam debebam. בגדתי

XVI. Existimabam vt cognoscerem hoc labor est ante me.

XVII. Donec intrẽ in sanctuariũ Dei, & intelligam in nouissimis eorũ.

Ad primam illam rationem addit secundam petitam à difficultate huius questionis, quæ deterrere deberet homines ne prompti essent ad reprehendendã quæ non intelligunt. Existimabam, inquit, vt cognoscerem hoc, id est, reputabã mecũ, & cogitando inuestigabã, vt ad huius rei cognitionem peruenirem: sed labor magnus, & difficultas mihi obijciebatur, donec intrarẽ in sanctuarium Dei, & per orationem à Deo lumẽ obtinerem: & eo lumine ad nouissima iniquorum abundantium adspicerem. nam ex nouissimis, id est, ex diuino iudicio, quod post mortem impios manet, manifestè declarabitur, illos non fuisse verè felices. Illud existimabam, vt cognoscerem hoc, obscurum est ex ambiguitate verbi, existimabam: nam hoc loco nõ significat opinabar, vel arbitrabar, sed reputabam, siue discutiendo iudicabam, quomodo dicimus, ex præteritis futura existimare possumus. Verbum hebræum, chasab, quod hoc loco habetur, significat cogitare, existimare, reputare, & S. Hieronymus vertit, cogitaui, vt intelligerem hoc, id est, cogitaui apud me discutiens quæstionem istã; vt eius solutionem inuenirem. Illud, labor est ante me, in hebræo habetur, labor in oculis meis hoc, id est, dũ inquiro notitiam huius rei, opponitur oculis mentis meæ labor penetrandi, quasi murus quidam impenetrabilis. Illud, intelligam in nouissimis eorum; vel significat intelligam solutionem quæstionis in nouissimis eorum, id est, considerando nouissima eorum cognoscam, Deum habere prouidentiam rerum humanarum: vel significat, intelligã nouissima eorum, id est, considerando vitam eorum perueniam ad intelligendum exitum, & vltimum finem ipsorum; & inde colligam quæstionis solutionem. חשב

Verumtamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos, dum alleuarentur. XVIII.

Hic iam Propheta ostendit, ex nouissimis intelligi posse impios abundantes

in seculo non esse felices, & Deum iustum esse Iudicem. Sed quia lectio nostra, quæ fideliter ex græco translata est, multum dissentire videtur ab hebraica, quod ad verba, licet in sensu conueniant, vtramq. explicemus. Verumtamen, inquit, propter dolos posuisti eis, subintellige dolos, aut mala, vt addunt aliqui textus græci, id est, propter dolos, quibus vsi sunt erga proximos suos illi iniusti, vt multiplicarēt diuitias; tu Domine secundùm prouidentiam tuam fecisti, vt ipsi doli ipsorum verterentur ipsis in dolos longe maiores: nam dum per dolos lucrati sunt pecunias, aut agros, aut vestes; per eosdem dolos imprudentes ipsi iacturam fecerunt æternæ vitæ. Et deiecisti eos, dum alleuarentur, id est, & dum extollerentur ad honores, & dignitates, per eas deiecti sunt in præcipitiū mortis æternæ iusto iudicio tuo. Hebraica lectio, quæ est apud Sanctū Hieronymum, sic habet, Verumtamen in lubrico posuisti eos, deiecisti eos in interitum, id est, dum iniustis dedisti magnas diuitias, posuisti eos in loco, vnde facilè labi possent in interitum, & quia non sciuerunt in lubrico cautè ambulare, lapsi sunt iusto iudicio tuo in interitum. Vtraque lectio congruit cum Apostoli sententia in epist. 1. ad Timoth. cap. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli, in desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt hominem in interitum, & perditionem. Quod si velim' concordare lectionem latinam cum hebraica; sciendum est, propter dolos, in hebraico esse, bachalacoth, quæ vox בחלקות non significat propriè, propter dolos, neque, in lubrico, sed significat in rebus lenibus, politis, blandis, quales sunt lapides valde politi, specula, & similia: nam calach, est diuidere, lenire, &c. Ita חלק que potuisset verti hic locus, In blanditijs, vel propter blanditias, quales sunt doli, & insidiæ decipientium, & hùc respexerunt Septuaginta Interpretes. potuit etiam verti, in lubrico loco, quia locus lubricus, blandus, & lenis est; & hanc significationē secutus est sanctus Hieronymus. Illud autē, dum alleuarētur, non difficulter inuenitur in textu hebraico. Nam vox illa, massuoth, si משואות scribatur cum scin, habente punctum in sinistro cornu, deriuabitur à verbo, נשא nasa, quod eleuare significat, & hùc respexerunt Septuaginta Interpretes: si משואות verò scribatur cum scin, habente punctum in dextro cornu, deriuabitur à נשא verbo, nascia quod significat desolare, & hanc lectionem secutus est Sanctus Hieronymus.

Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt perierunt propter iniquitatē suam. XIX.

Declarat quod obscurè dixerat, & admirans celerem ruinā iniquorū, quorum felicitas vix exorta arescit; vix apparuit, & euanescit: Quō, inquit, facti sunt in desolationem subito? id est, quomodo, qui videbantur rebus omnibus abundare repente facti sunt instar ciuitatis desolatæ, vbi præter ruinas nihil cernitur? defecerunt, qui videbātur in æternum super terram victuri? perierunt propter iniquitatem suam. Illud, subito, in hebræo, græcoq. textu coniungitur cum verbis, Facti sunt in desolationem; & sic etiam legunt S. Augustinus, & Euthymius. Dicuntur autem iniqui subito perijsse, quia prosperitas eorum breuissima est, si cū futura æternitate pœnarum comparetur. Videtur quidem prosperitas eorum diuturna esse dum permanet; sed cum finē acceperit, tunc sentietur, quàm breuis, & momentanea fuerit. Illud, propter iniquitatē suam, S. Hieronymus vertit ex hebræo, Quasi non sint, id est, ad nihilum redacti sunt. Alij vertunt ab horrorib. vel terroribus. Sed vox illa, ballahoth, obscuræ significationis est, & in בלהות tanta varietate versionum, sua remanere debet Septuaginta Interpretibus auctoritas.

Velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginē ipsorum ad nihilum rediges. XX.

Com-

Comparat Propheta eleganti simili tudine prosperitaté iniquorũ somnio. Somnium non est res vera, sed apparẽs: qui somniat se diuitem esse, cùm euigilat, intelligit, se delusum inani spectro fuisse. Sic omnes iniqui abundantes in seculo, felices sibi esse videntur, sed cum transierit nox huius seculi, intelligent verè se felices non fuisse, & tunc imago ipsorum, id est, imaginaria eorum felicitas ad nihilum redigetur; quia in ciuitate Dei, vbi vera, & sempiterna felicitas est, nullum locum habebit felicitas ista imaginaria, & momentanea, quæ in auro, & argento; in famulis, & equis; in palatijs, & hortis; in honoribus, & dignitatib. in conuiuijs, & luxuria posita est. hæc enim omnia peribunt, & amatores suos infelicissimos reddent. Ideò rectissimè admonet Apostolus Paulus, vt qui habent bona huius Mundi, tamquam non habentes sint, non de ijs glorientur, non in illis confidant, quia præterit figura huius mundi. 1. Corinth. 7. Velut somnium, inquit, surgentium, quod euigilando euanescit; sic tu Domine in ciuitate tua, quæ in nouissimo demonstrabitur, & aperietur, imaginem impiorũ, id est, imaginariam eorum felicitatem ad nihilum rediges; vmbratilis enim felicitas euanescet, cùm vera felicitas apparebit. Iustè, inquit S. Augustinus, Deus in ciuitate sua cœlesti imaginẽ iniquorum ad nihilum rediget, qui in ciuitate sua imaginem Dei ad nihilum redigere sategerunt.

XXI. Quia inflammatũ est cor meũ & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, & nesciui.

XXII. Vt iumentũ factus sum apud te & ego semper tecum.

XXIII. Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.

Exponit nunc Propheta, vnde nouerit solutionẽ quæstionis, & apud Deũ multum profecerit. Quia inflammatũ est cor meum. Causalis ista vox, quia, non reddit rationem superiorum, sed inferiorum, quæ habẽtur versiculo 23. Tenuisti manum dexteram meã. Quia, inquit, inflammatum est cor meum, in Deum videlicet, & renes mei commutati sunt, id est, affectio mea carnalis mutata est in spiritualem. Et ego ad nihilum redactus sum, & nesciui, id est, humiliatus sum, & ignorantiam meam confessus sum. Imò vt insipiens iumentum factus sum apud te, id est, obedire tibi sine contradictione constitui, & onus quodcunque portare decreui, more iumenti. Et ego semper tecũ, id est, à fide, & charitate tua non recedam: propter has omnes virtutes meas, quæ dona tua sunt, tenuisti manum dexteram meam, ne fortè tentatio illa grauissima me aberrare faceret à te. Et in voluntate tua, id est, secundùm beneplacitum tuum deduxisti me per viam rectam, & cum gloria suscepisti me in ciuitatem tuam, nunc quidem in spe, suscepturus postea in re. Illud, inflammatum est cor meum, aliqui exponunt in deteriorem partem, id est, exarsit indignatione cor meum; & sic etiam illud, ad nihilum redactus sum, & nesciui: exponunt de peccato, & ignorantia Dauidis; vt etiam illud, vt iumentum factus sum; exponunt de stultitia eiusdẽ, quòd more brutorum non intellexerit misteria diuina: sed nos in bonam partem cum S. Hieronymo, qui hæc omnia tribuit Christo, & ex parte cum S. Augustino, interpretati sumus, non præiudicantes aliorum commentarijs, si fortè lectoribus magis arrideant. Quod attinet ad verba, Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Quia contractum est cor meum; nos cum græcis legimus, inflammatum est: & verisimile est Septuaginta Interpretes, non habuisse in suis codicibus hebraicis, itchamez, sed, itchamem. vltima litera immutata, hoc. n. significat calefactum est. Illud, renes mei commutati sunt. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Lubi mei velut ignis fumigãs, quia for-

יִתְחַמֵּץ
יִתְחַמֵּם

אשתונן fortasse deriuauit vocem, estonan, ab, es, quod significat ignem. Sed eadem
אש vox, estonan, rectius deriuatur à verbo, scianah, quod est mutare, & signifi-
שנה cat commutati sunt, vt Septuaginta Interpretes reddiderunt. Illud, & ego ad nihilũ redactus sum, ex hebræo vertit S. Hieronymus, Et ego insipiens. & verè in hebræo non est nisi vna vox trium literarũ, baar, pro trib. illis vocib. ad nihilum redactus sum. Significat autem, baar, insipientem, quasi iumentum. proinde illud, ad nihilũ redactus sum, videtur exponendum, ad nihilum sapientiæ redactus sum, quasi iumentum factus sum ex homine, ac per hoc nihil hominis in me remansit: & videtur explicatio hæc confirmari per sequentia, & nesciui, &, vt iumentum factus sum: quæ omnia dicuntur à Dauide ex profunda humilitate, qua se coram Deo insipientissimum esse iudicabat: quare nõ repugnat hæc expositio accommodata ad verba hebraica, cum ea quam supra tradidimus ex simplici lectione latina, & græca.

XXIV. Quid enim mihi est in cœlo: & à te quid volui super terram?

Quia dixerat, cum gloria suscepisti me; oculo cordis in gloriam illam defixo ita raptus à spiritu est, vt iam omnia creata despiciat. Quid mihi, inquit, est in cœlo? quid pulchri, quid preciosi est, quod appetam in cœlo? aut à te quid volui super terram? quid pulchri, quid preciosi est, quod appetam, & à te expectem super terram? quasi dicat, Nihil creatũ inuenio, quod mihi satisfaciat, nihil in quo cor meum penitus acquiescat, neque in cœlo, neque in terra.
מי מה In hebræo legitur, mi, non, ma, id est, quis mihi est in cœlo, non, quid mihi est in cœlo. Sed cùm Septuaginta Interpretes, & ipse etiam S. Hieronymus verterint, quid; omnino retinenda est nostra lectio, ac dicẽdum in antiquis codicibus fuisse, ma, non, mi. Quod autem
מה מי in hebræo sequitur, & tecum non volui super terram. hunc sensum facit, nihil mihi est in cœlo quod cupiam, super terram autem non volui quicquam etiam tecum, quia te solùm habere desidero. Sensus igitur idem est, etiamsi verba diuersa sint.

Defecit caro mea, & cor meũ: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. XXV.

Reddit rationem, cur nihil cupiat præter Deum, quia vbicunque posuerit cor suum, aut carnem suam, putrescent, & deficient, nisi quieuerint in Deo. Defecit, inquit, caro mea, & cor meum, si quando per amorem ea collocaui in creatis rebus, putruerunt, & corrupta sunt. Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. In hebræo est petra cordis mei, & pars mea Deus in æternum, id est, Deus solus est petra, in qua quiescit securè cor meum, vt neq; cadere, neque deficere possit, ipse est centrum omnium desideriorum meorum: ipse est pars mea, portio mea, hæreditas mea, id totum quod prætendere possum in æternum: habeant alij partes alias, siue aurum, & argentum; siue delicias carnis; siue superba palatia: siue Regna, & Imperia; mihi Deus sufficit in hac vita, & in futura.

Quia ecce qui elongant se à te peribunt perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. XXVI.

Rectè elegit consistere in Deo, petra sua: quoniam omnes, qui per iniquitatem separantur à Deo, peribunt omnino: quo modo perit corpus, cum separãtur à spiritu; & ruit ædificium, cùm subducitur fundamentum. Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te: non solùm pereunt, qui auertuntur à Deo, quia carent hoc ipso gratia Dei, quæ dat vitam animæ: sed etiam Deus zelotes est, & animas sibi primus desponsauit: & ideò grauissimè punit morte sempiterna eos, qui fornican-

nicantur a Sponso tam bono, & tam potente.

XXVII. Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.

XXVIII. Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

Concludit Psalmum dicens, Mihi adhærere Deo bonum est, id est, viderint alij quid eis bonum sit, mihi certè bonū est, vtile, iucundum, honorificum, adhærere Deo: & quoniam adhærere per amplexum in hac vita non datur; bonum mihi nunc est ponere in Domino Deo spem meam, id est; adhærere per spem, & in spe perfectæ adhæsionis interim gaudere. Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion, id est, vt per hanc adhæsionem ad Deum, liberatus ab omni cupiditate terrena, totus occuper in laudibus eius, idque in portis filiæ Sion, coram multitudine fidelium, vt multos erudiam, quàm sit inane, & noxium adhærere temporalibus bonis, & quam bonum adhærere Deo, & ponere in Domino Deo spem suam. Illud, omnes prædicationes, in hebræo est, omnia opera tua: ex quo intelligimus, sensum esse, vt annunciem prædicationem operum tuorum, siue, vt prædicem omnia opera iustitiæ, & misericordiæ tuæ, vnde, & tu lauderis, & populus erudiatur. Illud, in portis filiæ Sion; non est in hebræo, proinde, vel excidit, vt quædam alia, vel hùc translatum est ex Psalmo nono versic. 14. vbi habetur, Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

PSALMVS LXXIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Intellectus Asaph.

IN hoc Psalmo prædicitur, & deploratur desolatio Hierosolymæ: & ideò dicitur in titulo, Intellectus, siue, vt alij vertunt, eruditio Asaph; vt admoneantur Iudæi diligenter cogitare, & intelligere quæ in hoc Psalmo de ipsis dicuntur. Quæstio est inter expositores, an Psalmus intelligi debeat de persecutione Nabuchodonosor, an Antiochi: an Titi, & Vespasiani, an Diocletiani, & Maximiani, an Antichristi: nam his omnibus persecutionibus aliquo modo verba Psalmi applicari posse videntur. Sed verior sententia omnibus consideratis videtur eorum, qui hunc Psalmum exponunt de persecutione Antiochi illustris, de quo agitur in libris Machabæorum: aliæ enim aliorum sententiæ non videntur commodè sustineri posse. Nam tempore captiuitatis Babylonicæ non deerant Prophetæ: & tamen hic dicitur, Iam non est Propheta. Tempore Diocletiani non fuit populus Christianus repulsus a Deo, & derelictus in finem; sed contra multis miraculis illustratus, & propagatus. quod idē dici potest de tempore Antichristi: eminebit enim tunc Ecclesia in fortissimis Martyribus suis. hic autem dicitur, Vt quid Deus repulisti in finem? In tempus Titi, & Vespasiani omnia conuenire videntur: nam tunc nulli amplius erant Prophetæ in Israel, & templum incensum fuit; & facta est desolatio, quæ durabit vsque in finem, & ideò hanc expositionem amplexi sunt S. Augustinus, Theo-

Theodoretus,& Euthymius. Sed verba huius Psalmi non conueniunt Iudæis perfidis,qui non erant oues pascuæ Dei, neque verè confitebantur Domino; sed erant inimici, & rebelles: & tamen in hoc Psalmo dicitur,Iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ.& infra,Ne tradas bestijs animas confitentium tibi, & animas pauperum tuorum, ne obliuiscaris in finem: neque Ecclesia frequentaret hunc Psalmum, si contineret voces infidelium Iudæorum.quare improbabilis est expositio Theodoreti, & Euthymij, qui verba Psalmi tribuunt populo Iudaico. Sanctus autem Augustinus aliqua tribuit Apostolis, aliqua Iudæis, alia alijs. Itaque si quis vniformem explicationem velit,& liberam ab omni scrupulo,eligat sententiam,quæ totum Psalmum ad literam exponit de persecutione Antiochi.

Explicatio Psalmi 73.

1. VT quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ.

Deplorat sanctus Propheta in persona populi Iudaici vniuersalem illam calamitatem, qua totus populus Iudaicus miserrimè oppressus fuit a gentilibus sub Antiocho Rege, qui dictus est Epiphanes. Vt quid,inquit,tu Deus repulisti, supple, populum, in finem, id est,in æternum, & generaliter, quasi non amplius curaturus eum, aut pro populo tuo habiturus. Iratus est furor tuus, id est, accensus est furor tuus, super oues pascuæ tuæ,id est,contra populum tuũ, quem singulari prouidentia regere solebas,vt Pastor proprias oues pascit, & regit.Illud,repulisti in finem; non significat re vera Deum,fixo decreto,repulisse in æternum populum suum;sed populum dubitasse, ne fortè reiectus esset in finem; & ideò lamentando dixisse, Vt quid repulisti in finem, id est, quare ita te geris, vt videaris repulisse in finem. Nam versu 20. cùm dicitur in eodem Psalmo, Animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem; satis apparet, non fuisse certum, an essent repellendi in finem.Illud autem; Iratus est furor tuus; in hebræo eleganti metaphora dicitur, Fumauit nasus tuus,quam metaphoram rectè explicauerunt Septuaginta Interpretes.

Memor esto congregationis tuæ,quam possedisti ab initio. II.

Orat idem populus Deum,vt non repellat in finem,adducens pro argumento,quod olim,id est, in egressu de Aegypto,ipse idem Deus populum Iudaicum congregauerit in formam populi,dãs eis magistratus,& leges,& iudicia:quasi dicat, non videri bonum vt Deus dispergat,& abijciat eum populum,quem ipse congregauit, & cui formam Reipublicæ tribuit.Memor,inquit,esto congregationis tuæ,id est,populi a te congregati, quem possedisti ab initio,id est,qui nullum habuit Regem, & Dominum ante te,sed tu primus ab initio congregationis tuæ in vnam quasi Rempublicã,eum possedisti,vt Rex,& Dominus eius.Posset etiam illud,ab initio,referri ad Abraham, qui fuit Pater hebræorum: vel ad Seth, qui cœpit inuocare nomen Domini, & cuius filij dicebantur filij Dei ad distinctionem filiorum Cain, qui erant filij huius seculi. Sed congregatio,siue Synagoga propriè initium habuit sub Mose,vt dictum est.

Redemisti virgam hæreditatis tuæ,mons Sion, in quo habitasti in eo. III.

Hoc est alterum argumentum, quo probatur, æquum esse, vt Deus non repellat populum suum: quia non solùm primus congregauit, & possedit eum; sed etiam in Regnum exaltauit, eijciẽs Chananæos ex terra promissionis, & dans eam populo suo. Redemisti virgã hæreditatis tuæ,id est,acquisiuisti bellãdo sceptrum Regni terræ promissionis, & propriè redemisti eijciendo iniustos posseso-

possessores ab ea terra, quam promiseras Abrahæ, & nepotibus eius, filijs Israel. Dicitur autem, Virga hæreditatis Domini; quia sceptrum illud, & Regnũ terræ promissionis acquisiuit Deus pro hæreditate sua, id est, pro populo suo peculiari, quem vt propriam hæreditatem, possessionem, & partem sibi vendicabat. Alij tamen volunt hac parte versiculi significari, redemptum fuisse populum a seruitute Aegyptiaca, & per virgã hæreditatis suæ, intelligi sceptrum Regni in populum Iudaicum, quem Deus in hæreditatem sibi elegerat. Non desunt, qui per, virgam hæreditatis, accipiant virgam dimensoriam, qua distinguebantur possessiones. Sed veteres, Augustinus, Theodoretus, & Euthymius, per virgam, nihil aliud nisi sceptrum Regium intelligi voluerunt. Illud, Mons Sion, in quo habitasti in eo; potest referri tum ad virgam, tum ad hæreditatem. Itaque sensus erit, Mons Sion est virga, quam redemisti, id est, Mons Sion est Regnum, siue caput Regni tui, in quo habitasti, vt Rex in Regia ciuitate sua. Vel, Mons Siõ est Regnum, siue caput Regni tui, in quo habitasti, vt Rex in Regno. prior sensus confirmatur ex Psalm. 109. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; posterior ex Psal. 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius.

IV. Leua manus tuas in superbias eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto!

Propter causas iam dictas orat populus Dei, vt Deus conuertat manum suã in hostes populi sui, & confundat superbiam eorum in perpetuum, vt non audeant vltra erigere se cõtra seruos Dei. Fuisse autem Regem Antiochum superbissimum, testatur liber primus Machabæorum cap. 1. Et intrauit, inquit, in sanctificationem cum superbia. & paulo post, Et locutus est, inquit, cum superbia magna. Quod attinet ad verba, S. Hieronymus ex hebræo vertit, Sublimitas pedum tuorum dissipata est vsque ad finẽ. Et sensus esse videtur, quod arca Dei, vel sanctuarium, in quo tamquam in scabello excelsi solij stabant pedes Dei, dissipatum fuerit ab inimicis, & verba hebraica eum sensum ferre possunt. Sed rectè etiam verterunt Septuaginta, vnde nostra lectio translata est. Nam vox, harima, significat eleua & etiam sublimitas; vox peamecha, significat, pedes tuos, vel pedum tuorum. Septuaginta verò transtulerunt, manus tuas, magis ad sensum quàm ad verba respicientes. Et semper idem sensus est, siue dicamus, eleua pedes tuos, & contere superbiam eorum, siue eleua manum tuam, & deprime superbiam eorum. Vox, lemasuoth, si scribatur per scin ש, significat, ad dissipationes, & sic legit S. Hieronymus; si scribatur per sin ש, significat, superbias, & eleuationes, & sic legunt Septuaginta Interpretes. sequitur, Quanta malignatus est inimicus in sancto. Vbi redditur ratio, cur iustum sit, vt Deus comprimat superbiam inimici, quoniam multa mala fecit in sanctuario Dei: quæ conueniunt aptissimè Regi Antiocho, qui, vt legimus 1. Machab. 1. Spoliauit, & profanauit sanctuarium Dei, quod hoc loco sanctum appellatur. In hebræo est, omne malum fecit inimicus in sanctuario. Sed Septuaginta expresserunt hunc sensum per admirationem, Quanta malignatus est, id est, quanta mala fecit inimicus in sancto! id est, in Sanctuario.

Et gloriati sunt, qui oderunt te in medio solemnitatis tuæ. V.

Ex hoc loco præcipuè deducunt aliqui, Psalmum hunc esse intelligendum de Tito, & Vespasiano, quoniam obsidere cœperunt Hierusalem in sollemnitate paschali: sicut enim Iudæi Christum occiderunt in Paschate, sic & ipsi occisi sunt in Paschate. Sed hæc ratio non conuincit, tum quia non constat de qua sollemnitate loquatur hoc loco Dauid, nã multæ erant Iudæorum sollemnitates: tum quia vox hebraica, mohad, non solum significat tempus solemne, sed etiã locum sacrum, imò etiam pactum, vt Sã-

ctus

הרימה
פעמיך
למשואת
מועד

ctus Hieronymus vertit. Deniq; Titus, & Vespasianus non oderunt Deum Iudæorum, quem non nouerant, sed oderunt Iudæos factiosos, & rebelles, & sine dubio non euerterunt Hierusalem propter odium Dei, sed propter odium Iudæorum; quod idem dici potest de Rege Babylonis. Antiochus autem Deũ Iudæorum oderat, & cerimonias legis, & conabatur omnes Iudæos peruertere, & inducere ad cultum idolorum, vt legimus 1. Machab. 1. Itaque de Antiocho, & militibus eius propriè dicitur, Et gloriati sunt, rugitu, & fremitu planè barbaro, vt sonat vox hebraica. Qui oderunt te, id est, qui oderunt sacra tua, & cerimonias legis tuæ; idque in medio solemnitatis tuæ, id est, ingressi templum, & sanctuarium tuum, dum sacra solemnia peragerentur, ibi gloriati sũt, & fremuerũt (vt vertit S. Hieronymus) quasi victores capta præda.

Posuerunt signa sua signa, & (non cognouerunt) sicut in exitu super summum.

Clariùs hæc omnia vertit S. Hieronymus. Posuerunt, inquit, signa sua in trophæum, manifesta in introitu desuper, id est, posuerunt vexilla sua, quasi trophæa manifesta, in suprema parte portarum, vel turrium ciuitatis, vnde intratur in vrbem. Illud, non cognouerunt; legẽdum est per parentesim, & in hebræo caret particula negante, & positum est secundùm formam participij, vt S. Hieronymus vertit. Sed Septuaginta Interpretes in libris suis hebraicis inuenerũt negationem, & mutatis punctis, ac vna litera transposita, pro, iuadag, legerũt, iadegu, cognouerunt, & addita negatione, non cognouerunt. Significat autem, non cognouerunt; hostes Dei non cognouisse quid facerent cùm ciuitatem, & templum Dei omnipotentis ita prophanarent. Illud autem, quasi in exitu; in hebræo est, in introitu, sed exitus, & introitus idem sunt, nam vnde intratur, inde etiam exitur. Aduerbium, sicut, nõ est in hebræo, sed additum est ab interpretibus declarandi causa: verè enim signa non sunt posita in exitu, siue in introitu, sed quasi in exitu, id est, quasi in portis ipsis, id est, in locis publicis & notissimis.

יודע
ידעו

VII. **Quasi in silua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum in securi, & ascia deiecerunt eam.**

Pergit explicare mala, quæ fecerunt hostes in Hierusalem, ac dicit, eos euertisse portas eius quasi in silua lignorum versarentur, securibus exciderunt ianuas eius, videlicet ciuitatis Hierusalẽ, in idipsum, id est, omnes simul, vno animo, vno conatu. In securi, & ascia deiecerunt eam, videlicet ipsam Hierusalẽ. Id autem fecit Antiochus, qui deiecit portas, & muros Hierusalem. Illud, exciderunt, in hebræo est, veat, quod S. Hieronymus vertit, & nunc; Septuaginta Interpretes verterunt, exciderunt: sed nisi aliquid addatur, vel mutetur, vox illa non significat, exciderunt, neque, & nunc. Itaque confitendum est aliquid erroris esse in textu hebraico, qui vitio librariorum irrepserit. Et quidem qui vertunt, & nunc, addant vnam literam, & faciant, veatta, & nunc. Qui vertendum existimant, exciderũt, cum Septuaginta Interpretibus non conueniunt inter se; sed alij legunt, hathathu, alij, patth, alij aliter, quæ sunt valdè diuersa ab illa voce, quæ est in textu hebraico: proinde existimarem posse legi, hauat, transponendo solùm primam literam in secũdum locum. Significat enim, hauat, inuertere, siue euertere, & peruertere, & sensus erit, Quasi in silua lignorum euertit, hostis videlicet, ianuas eius in idipsum, id est, simul & coniunctim.

ועה
ועתה
התתו
פתחו
עות

VIII. **Incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.**

Hic vnicus locus videtur impedire, quominus Psalmus intelligatur de perfecu-

ſecutione Antiochi, cui alioqui reliqua omnia aptiſſimè conueniunt. Sed meo iudicio hic locus non impedit: quamuis enim tempore Nabuchodonoſor, & tpe Titi totum templum crematum, & euerſum fuerit, quod factum non eſt ſub Antiocho: tamen tempore Antiochi portæ templi exuſtæ fuerunt: ſic enim legimus 1. Machab. 4. Et viderunt Machabæi ſanctificationem deſertã, & altare prophanatum, & portas exuſtas, & in atrijs virgulta nata ſicut in ſaltu, vel in montib., & paſtophoria diruta. & paulò poſt loquens Scriptura de renouatione tẽpli; Dedicauerunt, inquit, portas, & impoſuerunt ianuas. Illud igitur, incenderũt igni ſanctuarium; poteſt intelligi de parte, non de toto: & videtur id ſatis apertè colligi ex ſequentibus: nam ſi totũ ſanctuarium concremaſſent, non diceret Dauid in altera parte verſiculi, In terra polluerunt tabernaculum nominis tui; quod.n. crematum fuiſſet, pollui nõ potuiſſet. Incenderunt ergo portas, & ipſũ templum, ſeu tabernaculum polluerũt, ponentes in eo idolum abominationis, & ſacrificãtes idolis, vt dicitur 1. Mach. 1. Adde etiam quod in hebræo ad verbum dicitur, Poſuerunt ignem in ſanctuariũ: quæ verba non ſignificant totum ſanctuarium fuiſſe exuſtum, ſed aliquid eius: quid autem ſanctuarij ex igne applicato conſumptum fuerit: declaratur, (vt diximus 1. Machab. 4.) vbi dicuntur portæ fuiſſe exuſtæ, & a Machabæis reparatæ. Ait igitur, Incenderunt igni ſanctuarium tuum, id eſt, hoſtes noſtri tpe Antiochi iniecerunt ignẽ in ſanctuariũ, & portis eius exuſtis polluerunt idem ſanctuarium, quod eſt habitaculum nomini tuo dicatum: polluerunt autem in terra, id eſt, polluerunt ſanctuarium, quod habes in terra; quia cœleſte tabernaculum polluere non potuerunt. Aliqui exiſtimant, polluere tabernaculum in terra, eſſe, deijcere tabernaculũ in terram, id eſt, funditus deſtruere: ſed neque S. Hieronymus ex hebræo vertit, in terram, ſed, in terra: & vox hebræa, chalal, חלל nõ ſignificat deijcere, ſiue euertere, ſed polluere, & contaminare, vt græci, latiniq. verterunt.

IX. Dixerunt in corde ſuo cognatio eorum ſimul. Quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei a terra.

Hæc propriè conuenire videntur paganis, qui tempore Antiochi conati ſũt totis viribus delere religionem veri Dei vt patet ex lib. 1. Machab. 1. Dixerunt, inquit, in corde ſuo, id eſt, decreuerunt apud ſe tota natio Gentilium, qui Antiocho ſeruiebant, dicentes, Quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei a terra, id eſt, contaminemus ſanctuarium, repleamus omnia idolis, tollamus omnia ſigna religionis, & hoc modo quieſcent id eſt, deficient, & ceſſabunt omnes ſolemnitates Dei in terra Iſrael. Quod attinet ad verba, Sanctus Hieronymus in epiſt. ad Suniam, & Fretellam, teſtatur, ſe vertiſſe ex græco, vt habet noſtra editio, Quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei a terra; quamuis non ignoraret in hebræo eſſe, Incenderunt omnes dies feſtos Dei a terra: & in exaplis Origenis, verſionem Septuaginta habere, Incendamus omnes dies feſtos Dei a terra; & monet has varias lectiones notandas fuiſſe ad marginem; ſed antiquã lectionem non debuiſſe mutari. Itaque conſtat ex verbis Sancti Hieronymi, vnam lectionem græcam fuiſſe καταπαύσωμεν, quieſcere faciamus: aliam autem κατακαύσωμεν, incendamus: ſed quoniam Septuaginta Interpretes per vocem hebraicam, moad, non intellexerunt ſynagogas, vt nunc recentiores intelligunt, מועד ſed dies feſtos ἑορτάς; probabiliſſimum eſt, eos non vertiſſe, incendamus (vt ſonat vox hebraica) ſed, quieſcere faciamus, vt verbum conueniret cum nomine; non.n. dies feſti propriè incendi poſſunt, ſed ceſſare, & tolli poſſunt: ac per hoc Septuaginta Interpretes non reddiderunt verbum, ſed ſenſum, explicantes metaphoram verbi hebraici: neq; improbabile eſt, lectionem græcam poſtea fuiſſe mutatam, vt cum voce hebraica conſentiret. At in exaplis erat, incendamus: & illa erat puriſſima lectio Septuaginta Interpretum. Reſpondeo, in

exaplis,

exaplis, vt plurimum fuisse lectionem purissimam: sed non est necesse, vt vbique esset purissima: certè Ecclesia antiqua, & moderna magis probauit aliam lectionem; & S. Hieronymus apertè dicit, se vertisse ex editione Septuaginta, Quiescere faciamus; & sic monet esse psallendum, vt Septuaginta transtulerunt.

X. **Signa nostra nō vidimus, iam non est Propheta, & nos non cognoscet amplius.**

Ponit nunc verba populi fidelis in tāta afflictione penè desperantis de auxilio Dei. Et propriè conueniunt hæc in tempora Antiochi, quando & miracula antiqua, & Prophetarum oracula defecerant, vt videretur Deus non amplius cognoscere populum suum. quod de Babylonica captiuitate dici non potest cùm eo tempore esset Hieremias in Hierusalem; & Daniel, & Ezechiel in Babylone. Neque possum probare quod aliqui dicunt, verba huius Psalmi, non dici a populo Iudaico, sed a Gentilibus. hæc enim est nimis dura expositio. At, inquies, Dan. 3. dicunt tres pueri, Et non est in tempore hoc Princeps, & Dux, & Propheta: igitur in captiuitate etiā Babylonica, non erat Propheta, ac per hoc de illa captiuitate possunt intelligi hæc verba, Iam non est Propheta. Respondeo, antequam Hierusalem euerteretur a Nabuchodonosor, tempore Regis Ioachim, non fuisse in Babylone vllum Prophetam, & de illo tempore, & loco posse intelligi verba trium puerorum: sed eodem tempore erat in Hierusalem Hieremias Propheta, & post captam, & euersam Hierusalem, toto tempore captiuitatis fuerunt in captiuitate Babylonica Daniel, & Ezechiel Prophetæ: Ezechiel enim cœpit prophetare anno quinto captiuitatis Ioachim Regis, qui fuit annus sextus ante euersionem Hierosolymæ, & perseuerauit prophetare vsq; ad annum vicesimumquintum captiuitatis, vt dicitur Ezechiel. 40. Daniel autem Propheta fuit in Babylone ab anno primo Nabuchodonosor, vsque ad annum primum Cyri, id est, toto tempore captiuitatis, vt dicitur Dan. 1. & prophetare cœpit adhuc adolescens; successerunt autem Danieli Aggæus, & Zacharias prophetæ. Porrò Psalmus præsens cùm dicit, Iam non est Propheta, loquitur de tempore post Hierusalem vastatam, & templum prophanatum, ac per hoc non loquitur de captiuitate Babylonica, in qua nunquam defuerunt Prophetæ post ciuitatem vastatam, & templum incensum: sed de persecutione Antiochi, quo tempore defecerunt omnino Prophetæ.

Vsquequo Deus improperabit inimicus? irritat aduersarius nomen tuum in finem. XI.

Pergit populus Dei exorare Dei clementiam, vt memor populi sui conuertat iram in aduersarios, qui improperabant Deo infirmitatem, quasi non valeret saluare populum suum. Hæc videntur dici de Nicanore, qui superbè irridebat populum Dei, & irritabat nomē Domini, vt di citur lib. 1. Machab. cap. 7. Et de ipso Rege Antiocho, & Rege Demetrio, & Ducibus eorum inimicis Dei, & populi sui, vt cognosci potest, ex 1. & 2. lib. Machab.

Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? XII.

Orauerat populus Deum, vt irasceretur in hostes suos: nunc orat, vt complectatur populum suum, vt antea faciebat & nō excludat a sinu suo paterno filios suos. Vt quid, inquit, auertis manum tuā sinistram videlicet, & dexteram tuā de medio sinu tuo, vt videlicet sinas nos cadere a sinu tuo, vel non complectaris in sinu tuo, in finem, id est, in perpetuum: qui enim complectitur aliquem, admouet vtramque manum ad sinum: qui reijcit, vel non vult complecti, manus a sinu remouet. hæc mihi videtur literalis expositio-

expositio. Alij existimant, auertere manum a sinu, significare, non velle bona, quæ sunt in sinu, communicare cũ alijs, intelligentes per sinum Dei, thesaurum bonorum omnium, qui est apud Deum. Omitto aliam expositionem, quod auertere manum a sinu, sit manus post tergũ conuertere, in signum negantis auxiliũ. Pro, in finem, in hebræo est, calle, quam vocem S. Hieronymus vertit, consumens: sed potest optimè verti perfectè, & absolutè, quod est idem cum, in finẽ,
כלה præsertim si deducatur a verbo, calal,
כלל quod est perficere. vnde, calla, sponsa,
כלה quia perfecta omni decore, & ornatu esse solet.

XIII. **Deus autem Rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ.**

Communis expositio literalis est, in hoc versu, & quinque sequentibus explicari potentiam, quam olim Deus ostendit tum in liberatione filiorum Israel de Aegypto, tum in creatione mundi; vt ostendat, posse Deum, si velit, liberare eosdem filios Israel a presenti calamitate. Deus, inquit, Rex noster a seculo, id est, Deus Rex noster, qui est ante secula Deus, operatus est salutem, Iudæorum videlicet, in medio terræ, id est, in terra promissionis, in quam eos introduxit, ex captiuitate Pharaonica. Illud, ante secula, coniungit quidam auctor cum verbo operatus est salutem: sed repũgnant omnes codices hebræi, græci, & latini. Omnes enim distinctionem ponunt post vocem, secula: neque intelligi potest quomodo Deus ante secula operatus sit salutem in medio terræ, cùm terra nõ fuerit ante secula: neque testimoniũ, quod ille adducit ex Isaia pro ipso facit: aliud enim est a seculo, quod habetur in Isaia, aliud, ante secula, quod hic habetur. Multò aptius Sanctus Augustinus coniũgit cum voce, Deus, vt sensus sit, Rex noster, qui est ante secula Deus. Illud, in medio terræ, exponunt nonnulli, publicè, & palam, quod non improbo. Sed etiam verum est, Palæstinam esse in medio terræ olim notæ, & habitabilis: nam est in finibus Asiæ, Africæ, & Europæ; vt verè dici possit esse in medio Asiæ, Africæ, & Europæ. Vnde etiam opus Redemptionis operatus est Saluator noster in medio terræ, vt commodissimè deferretur eius prædicatio ad omnes tres partes orbis terrarum.

Tu confirmasti in virtute tua mare, contribulasti capita draconum in aquis. XIIII.

Explicat, quomodo Deus operatus sit salutem Iudæorum, & ait, Tu Deus confirmasti mare in virtute tua, id est, potentia tua fecisti, vt mare rubrum firmissimè quasi murus consisteret, dum transirent per medium eius diuina virtute siccatum filij Israel. Et eadem potentia obruisti in aquis eiusdem maris, ad locum suum reuocatis, capita Aegyptiorum, qui instar draconum filios Israel insequebantur. In hebræo habetur, Dissipasti, siue rupisti, & diuisisti in virtute tua mare: sed Septuaginta Interpretes docere voluerunt, mare rubrum ita diuisum, & disruptum fuisse, vt firmissimè diuisum maneret dum transiret populus Dei, quasi dicerent, Tu diuisum mare cõfirmasti. Illud, contribulasti, est in hebræo, contriuisti, siue confregisti: sed Septuaginta Interpretes explicauerunt metaphoram: qui enim suffocantur in aquis, non propriè pereunt ex contritione capitis: quod ergo hebraicè dictũ est, Contriuisti capita draconum, id est, interemisti draconem; Septuaginta dixerũt, Contribulasti capita draconum, id est, mortifera tribulatione affecisti capita draconum.

Tu confregisti capita draconis dedisti eum escã populis Aethiopum. XV.

Hunc versum propriè ad Pharaonem referunt ferè omnes expositores: nam in hebræo, non est idem nomen draconis in hoc versu, & in superiore. In hoc enim

enim versiculo est, Leuiatan, qui draco maximus, & princeps draconum marinorum est. Illud autem, Dedisti eum escam populis Aethiopum, significat secundùm aliquos, Regnum Aegypti post submersionem Pharaonis datum fuisse in prædam Aethiopibus: secundũ alios, ipsum Pharaonem, & capita eius, id est, Principes eius mortuos, & ad littus eiectos fuisse spoliatos ab Arabibus, qui in Scriptura Aethiopes dicuntur. Denique secundùm alios, ipsum Pharaonem mortuum, & in littore expositum factum esse escam coruis, qui a nigrore dicuntur populi Aethiopum. Non multum refert quid propriè his verbis significetur, dũ constet explicari pœnam de Pharaone sumptam.

XVI. Tu dirupisti fontes, & torrentes, tu siccasti fluuios Ethan.

Hic iam describitur potẽtia Dei, qua paulò post in deserto ex petra excitauit fontem, & riuum aquæ instar fluminis: & deinde siccauit Iordanem, vt populus trãsiret in terram sibi promissam. Tu dirupisti fontes, id est, dirupta petra fecisti scaturire fontes, & torrentes. Tu siccasti fluuios Ethan, id est, siccasti flumen Iordanis, quod flumen maximum est. Hethan enim, fortem significat, vnde S. Hieronymus vertit, flumina fortia. Sed Interpretes cœteri relinquere maluerunt ipsam vocem hebraicam non interpretatam.

XVII. Tuus est dies, & tua est nox, tu fabricatus es auroram, & solem.

Transit ad potentiam, quam Deus in creatione monstrauit: & quoniam creatio in summa complectitur duas partes principales, cœlum, & terram, iuxta illud, In principio creauit Deus cœlum, & terram: de his duabus partibus tantùm loquitur. Tuus, inquit, est dies, & tua est nox, & reddens rationem addit, tu fabricatus es auroram, & solem, id est, tu fecisti initio lucem, similem auroræ, deinde quarto die fecisti Solem, vt distingueret dies, & noctes. In hebræo non est nomẽ auroræ, sed nomen luminis, siue lucis, vt etiam in græco textu. Et quidem multi per lumen hoc, intelligunt Lunam, vt sensus sit, Tu fecisti Lunam & Solem: & quoniam hic videbatur inuersus ordo, correxerunt aliqui & fecerunt, Solem, & Lunam, & sic legit S. Augustinus: sed Interpres noster rectissimè vertit Auroram, & Solem: quoniam explicare voluit, lucem, quam Deus initio creauit, non fuisse Solis, neque Lunæ, sed simplicem lucem, quæ præcedebat Solis creationem, quasi quædam aurora mundi.

Tu fecisti omnes terminos terræ, æstatem, & ver tu plasmasti ea. XVIII.

Attigit creationem cœli mentione facta lucis, & Solis: nunc attingit creationem terræ, dicens, Tu fecisti omnes terminos terræ, id est, tu fecisti totam terram vsque ad omnes eius vltimos fines, id est, ab ortu ad occasum, ab Aquilone ad Austrum. Aestatem, & Ver tu plasmasti, id est, tu fecisti vicissitudines temporum, in quibus terra nunc fructus concipit, nunc parit: nam in fine æstatis, id est, in Septembri in terra promissionis reconduntur omnes fructus: & tunc incipit terra iterum concipere, & præparare se ad nouum partum: & initio Veris iterum incipit parere flores, ac deinde fructus. Sanctus Hieronymus vertit, Aestatem, & Hiemem tu plasmasti: & verè vox hebraica, choreph, Hiemem significat, vt perspicuum est ex capit. 8. versic. 22. Geneseos. Et ideò existimamus hic accipiendam esse æstatem, pro fine æstatis, quo terra deposito onere iterum concipere incipit: & Ver pro fine hiemis, siue initio Veris, quando flores apparere incipiunt. חֹרֶף

Memor

XIX. Memor esto huius, inimicus improperauit Domino: & populus insipiens incitauit nomen tuum.

Explicata potentia Dei, redit ad orationē, ac precatur, vt Deus dignetur recordari, quemadmodum inimicus blasphemauerit Deum, quasi impotentem, & infirmum. Videntur autē verba huius versiculi, & cæterorum vsque in finem alludere ad superbiam Antiochi, de qua dicitur lib. 1. Machab. cap. 1. Et locutus est cum superbia magna. & lib. 2. cap. 5. cùm dixisset Scriptura, Antiochum indignè contrectasse sacra vasa, & templum diripuisse, addit, Igitur Antiochus mille, & octingentis ablatis a templo talentis, velociter Antiochiam reuersus est, existimans se præ superbia terram ad nauigādum, pelagus verò ad iter agēdum deducturum propter mentis elationem. Ait igitur Psalmista, Memor esto huius, id est, recordare Domine huius rei, quam dicturus sum. Inimicus improperauit Domino: id est, hostis noster improperauit tibi Domino impotentiam: & populus eius insipiens incitauit blasphemando nomen tuum.

XX. Ne tradas bestijs animas confitentes tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.

Hinc etiā cognosci potest hunc Psalmum scriptum esse magis contra Antiochum, quàm contra Nabuchodonosor, vel Titum, aut Vespasianum: siquidem tempore Antiochi sæpè fuerunt in maximo periculo Iudæi, ne omnino in manus eius deuenirent, & vel occiderentur omnes, vel captiui abducerētur: & ideò orabant, vt non traderentur bestijs deuorandi, id est, Antiocho, & militibus eius penitus destruendi; sicut re vera nunquam fuerunt vniuersaliter ab Antiocho subiugati. At Nabuchodonosor, & Titus, & Vespasianus vniuersaliter Iudæos oppresserunt partim occidendo, partim captiuos abducendo. Ne tradas, inquit, bestijs, id est, hominibus insipientibus, & crudelibus more ferarum, animas confitentes tibi, id est, homines, qui te colunt, & confitentur laudes tuas: & easdem animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem, id est, ne obliuiscaris defendere, & liberare animas pauperum tuorum, qui ad ianuā misericordiæ tuæ panem mendicant. In hebræo, pro, confitentes tibi; nunc est, thoreca, quod S. Hieronymus vertit, Eruditos in lege tua, alij, Turturis tuæ: sed Septuaginta Interpretes non legerunt, thoreca, sed, thodecha, fuit autem facillimum librarijs ob similitudinem literarum, res, & daleth, scribere, thoreca, pro, thodecha: neque est causa, cur anteponamus textum, quem nunc habemus, textui, quem habuerunt Septuaginta Interpretes: neque est in sensu diuersitas: nam per turturem posset intelligi populus Dei gemens, & confitens Deo tribulationem suam.

תורך
תודך

XXI. Respice in testamētum tuum, quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.

Adducit duo alia argumenta ad placandum Deum, vnum ex parte fœderis initi cum Patribus, alterum ex iniquitate aduersariorum, qui cùm essent homines vilissimi obtinebant iniustè palatia ipsorum. Respice, inquit, in testamentum tuum, si non vis nos respicere, saltem respice pactum, siue testamentum, quod fecisti cum Patribus nostris, vt esses nobis in Deum, nosq. protegeres, atque defenderes in terra, quā nobis dedisti. Quoniam qui obscurati sunt terræ, id est, qui obscuri sunt in terra, viles, & barbari homines. Repleti sunt domibus iniquitatum, id est, abūdant iam domibus, siue palatijs iniquè nobis ereptis. Illud, obscurati terræ, obscurum est, & ideò varijs modis exponitur; sed res non est magni momēti, & facilè est, vt latinus Interpres dixerit, obscurati,

rati, pro, obscuri. Obscuri autem terræ, ij dicuntur, qui non sunt vllius nominis in terra. Illud auté domibus, in hebræo, non est domibus, sed habitationibus desiderabilibus, & pulchris, qualia sunt egregia palatia.

XXII. Ne auertatur humilis factus cõfusus: pauper, & inops laudabũt nomen tuum.

Pergit in oratione, ac petit ne humilis populus cogatur reuerti ab orando Deo confusus, si non impetrauerit, quod postulat: & rationem reddit cur non debeat dimitti confusus, quoniam ipse est, qui laudare solet nomen Domini. Ne auertatur, quasi a te repulsus, & reiectus, humilis factus confusus, id est, ne auertatur confusus is qui se humiliat coram te. Illud enim, factus, coniungitur cum voce, humilis; vnica enim vox est tum in hebræo, tum in græco, pro eo quod nos habemus, humilis factus. Pauper, & inops laudabunt nomen tuum, id est, ne dimittas humilem confusum, quoniam humilis, qualis est pauper, & inops, laudabunt nomen tuum, quod a diuitibus, & superbis despicitur.

XXIII. Exurge Deus iudica causam tuam, memor esto imperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

Addit aliam rationem, quoniam causa populi est causa Dei; quoniam improperia, quæ dicuntur ab inimicis, in ipsum Deum recidunt. Exurge, inquit, Deus, iudica causam tuam, id est, defende causam tuam: nam in hebræo est ad verbum litiga litem tuam, hoc est, sis tu patronus causæ tuæ. Memor esto inproperiorum tuorum, quæ ab insipiente sunt tota die, id est, quæ iugiter in te iactantur ab insipientibus populis, inimicis tuis. Illud, iudica causam tuam, quamuis ad literam ex hebræo significet, litiga litẽ tuam; tamen quia Deus non potest litigare nisi apud tribunal iustitiæ suæ, cùm non habeat superiorem, ideò ad ipsum pertinet iudicare, id est, iudicium ferre de lite, quam habet cum iniquis: proinde rectè versio Septuaginta, & vulgatæ editionis habet, iudica causam tuam. Sãctus Augustinus legit, Iudica causam meam: sed nescio quid secutus sit: nam hebræus, & græcus codex habet secundam personam, & sic inuenitur in latinis libris.

Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum: superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. XXIIII.

Concludit rogans Deum, vt non obliuiscatur punire hostes suos, quia illi nõ obliuiscuntur peccare. Ne obliuiscaris, inquit, voces inimicorum tuorum, id est, ne impunitas dimittas blasphemias inimicorum tuorum: quoniam superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper, id est, superbæ voces inimicorum tuorum, nunquam cessant, sed iugiter ascendunt a linguis eorum, tamquam scintillæ a fornace maligni cordis eorum. Illud, inimicorum, in græcis libris est, seruorum, siue supplicum tuorum; & sic etiam legit S. Augustinus. Sed in hebræo est, inimicorum, & sic etiam vertisse Septuaginta Interpretes testatur sanctus Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam: proinde necesse est in textibus græcis irrepsisse errorem, & positũ esse οἰκετῶν, pro, ἐχθρῶν. Illud, superbia eorum, in hebræo est, sonitus, siue tumultus insurgentium in te. Ex quo intelligimus, per, superbiam, hoc loco accipiendam esse vocem superbam, & elatam, vt diximus.

PSAL-

PSALMVS LXXIIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem, ne corrumpas, Psalmus cantici Asaph.

OMnes partes huius tituli sunt alibi explicatæ; si tamen planè explicari possunt. Tanta est enim titulorum obscuritas, vt diuinatore opus sit potius, quàm explicatore. Argumentum est admonitio ad humanum genus, vt iustè viuant omnes, & superbiæ tumorem deponant, quoniam imminet iudicium Dei seuerissimum, atque iustissimum. Videtur autem Psalmus compositus per modum dialogismi: quamuis non indicetur mutatio personarum, nisi per ipsa verba, quæ nunc populi iustorum, nunc Prophetæ, nunc Dei esse ipsa se produnt.

Explicatio Psalmi 74.

I. CONfitebimur tibi Deus: confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.

II. Narrabimus mirabilia tua.

Vox est populi electi, qui ex notitia Dei, quam habet præ cœteris hominibus, dicit, suum officium esse laudare, orare, & prædicare Deum. Confitebimur, inquit, tibi, id est, laudabimus te; confitebimur, & inuocabimus nomen tuum, id est, non solùm laudabimus in hac vita, sed etiam inuocabimus: pura enim laudatio non est vitæ præsentis, sed futuræ. Narrabimus mirabilia tua, id est, non solùm laudabimus in corde nostro, & orabimus, sed etiam prædicabimus alijs omnibus mirabilia opera tua, vt etiam cœteri discant timere, & amare te. Quod attinet ad verba, non leuis difficultas est. Nam in hebræo pro, inuocabimus nomen tuum; legitur ad verbum, Et propinquum nomen tuum. Verisimile est Septuaginta legisse, vecarò besimacha, & inuocare in nomine tuo: non autem, vt nunc habetur, vecarob scemecha, & propinquum nomen tuum. Facilè enim fuit librarijs coniungere literam primam vocabuli sequentis cum vltima præcedentis. *Cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.* Hæc est pars versiculi secundi, & continet verba Dei summi Iudicis, qui approbās verba iustorum, promittit suo tempore, se redditurum illis præmium, vt etiā impijs non confitentibus, nec inuocantibus, pœnam. Cùm, inquit, accepero tempus, id est, cùm venerit hora ab æternitate determinata iudicij mei, tunc ego iustitias iudicabo, id est, iustissimè, siue rectissimè iudicabo. Diem iudicij, vt etiam horam, esse certò definita, docet Apostolus Act. 17. Nunc, inquit, annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate in viro, quem statuit, fidem præbens omnibus suscitans eum a morte: docet S. Ioannes in Apocalypsi cap. 14. Timete Deum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius. Magnæ gratiæ, vt inquit S. Augustinus, agendæ sunt Deo, quòd non statim post peccatum iudicat sed expectat homines ad pœnitentiam, interim exhortari, & inuitare non cessans multis, & varijs modis, donec statuta dies, & hora adueniat. Illud, iustitias iudicabo, non significat, Deum iudicaturum opera iusta, vt aliqui existimant, sed Deum rectè iudicaturum: nam eadē vox hebræa, mesciarim, habetur in Psalmo 75. Si verè vtique iustitiam loquimini recta iudicate filij hominum. Quod hic dixit iustitias, ibi dixit, recta, & sicut ibi sensus est, Iustam sententiā proferte; ita hic sensus est, Iustam sententiā proferam.

וקרו בשמך
וקרוב שמך

מישרים

III. Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea ego confirmaui columnas eius.

Iterum loquitur populus iustorum dicens, Si iustè iudicabis Domine, quis sustinebit? nam liquefacta est terra, id est, defluxit, corrupta est, dissipata est propter iniquitates habitantium in ea; & omnes habitantes in ea defluxerunt, & corrupti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Respondet Dominus, Ego confirmaui columnas eius. Quasi dicat, non omnis terra omnino corrupta est: nam ego confirmaui colũnas eius, viros perfectos, ob quos terra subsistit. semper enim habuit Deus seruos suos electos & perfectos. Nã Gen. 6 vbi dicitur terra corrupta ob iniquitates inhabitantium; ibi dicitur, Noe vir iustus, atque perfectus.

IIII. Dixi iniquis, nolite iniquè agere, & delinquentibus, nolite exaltare cornu.

V. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.

Nunc iam loquitur Propheta vt vnus de numero iustorũ, & admonet iniquos vt desinãt ab iniquitate, cùm adhuc spes remaneat salutis, & propterea differatur iudicium, vt locus sit pœnitentiæ. Dixi, inquit, iniquis, nolite iniquè agere, id est, nolite perseuerare in iniquitate. Verba hebraica possent etiam verti, Dixi stultis, nolite stultescere: sed quamquã interpretatio Septuaginta Seniorum optima est, quam etiam in sua versione secutus est S. Hieronymus, tamen vtraque vera est. Omnes. n. iniqui stulti sunt, cũ errent a vero itinere, & ridentes, ac ludentes ruant in præcipitium. Addit Propheta, Et delinquentibus, nolite exaltare cornu, id est, dixi delinquentibus, nolite gloriari in iniquitate, nolite superbè defendere peccata vestra. Cornu. n. superbiam significat, & illi longius a salute recedunt, qui nõ solum peccãt, sed etiam gloriantur, cùm malefecerint, & laudari volunt in sceleribus suis. Nolite extollere in altum cornu vestrum, id est nolite in profundum malorum tam altè descendere, vt etiam Deum contemnatis, & in ipsum Deum verba blasphemiæ euomatis. Vox hebræa, vt nunc legitur, non habet, aduersus Deum, sed, vt S. Hieronymus vertit, in ceruice veteri, vel vt alij legunt, collo duro. Sed Septuaginta nõ videtur legisse, betsauar, sed, betsur, בצואר
quod est vnum ex nominibus Dei, & pro בצור
priè significat petram, quia Deus fortissimus est: & per vocem, athac, quæ significat durum, non intellexerunt Septuaginta collum durum, sed verba dura, & עָתָק
iniqua, & ideò verterunt, Nolite loqui aduersus petram verba dura, & iniqua, id est, aduersus Deum fortissimum verba dura, id est, iniqua, quales sunt blasphemiæ. Et sanè eleganter alludit Propheta a verbis duris ad petram duram; quasi dicat, Nolite contendere verbis duris cum Deo, qui est petra durissima, quia petra conteret vos, & verba vestra inania esse monstrabit.

Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis mõtibus; quoniam Deus Iudex est. VI.

Reddit rationem, cur non oporteat aduersus Deum loqui iniquitatem; quia videlicet ab illius iudicio nusquam erit effugium: non enim ab oriente iudicabit vt possis fugere in occidentem: neque ab occidente, vt possis latere in oriẽte: neque a desertis montibus, vt abscõdas te in aliqua valle inter arborum ramos. Iste enim Iudex Deus est, qui vbique est & nullo excluditur loco, cùm nullũ occupet locum. Ita sanctus Augustinus. Alij exponunt, quia neque ab oriente expectandum est auxilium, neque ab occidente, neque a desertis montium, quia Deus Iudex est, cui nemo resistere potest.

Hunc

VII. Hunc humiliat, & hunc exaltat quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto.

VIII. Et inclinauit ex hoc in hoc: verumtamen fex eius non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ.

Dixerat non esse effugium a iudicio Dei; nunc declarat dicens, Hunc humiliat, superbum videlicet; & hunc exaltat, scilicet humilem. Quia calix in manu Domini vini meri, id est, quia in potestate Dei est iustitia vindicatiua, quæ dũ peccatores superbos punit simul exaltat, & consolatur iustos humiles, quos ab oppressione impiorum liberat. Porrò calix vini meri, dicitur iustitia vindicatiua in Scripturis passim, vt Isaiæ 51. Hieremiæ 15. Threnorum 4. Ezechielis 23. Apocalypsis 14. & alibi. Ratio huius metaphoræ est, quoniam vinum merum epotum debilitat adeò totum hominem, vt nec sciat, nec possit se iuuare: ebrius enim amittit iudicium, tremit, cadit, soporatur. Qui punitur ab homine sæpè remedium habet, vel fauoris, vel fugæ, vel violentiæ: qui autem punitur a Deo, tamquam multo vino mero inebriatus repente cadit, & omni prorsus remedio caret. Addit Propheta, Plenus misto, id est, plenus est calix Domini non simplici vino vnius generis, sed mistione variorum generum vini meri, qua mistione nõ temperatur vinum, sed fortius redditur. Id significat, iustitiam Dei vindicatiuam abundare multitudine, & varietate pœnarum. Ignis, & sulphur, & spiritus procellarũ pars calicis eorum, Psal. 10. Aliqui dicunt, vinum calicis Dei dici mistũ, quia turbidum, aut fæculentum. Alij mistum interpretantur, infusum, quia miscere vinum, aliquando significat, infundere. Alij fingunt duos calices, vnum plenum mero, alium plenum misto. Sed quod nos diximus probabilius videtur, & plures habet auctores. Et inclinauit ex hoc in hoc, id est, iam Deus propinauit multis hunc calicem iræ suæ, inclinauit calicem ex hoc ore in hoc os, transtulit ad varias gentes, puniuit Sodomitas, Chaldæos, Aegyptios, & alios. Verumtamen fæx eius non est exinanita, id est, adhuc remanet grauissima pars iustitiæ vindicatiuæ, quæ seruatur in diem vltimi Iudicij: & tunc ex ea bibent omnes peccatores terræ. Tunc enim non erit amplius locus misericordiæ, sed omnes, qui peccatores in illa die inuenientur, cogentur bibere fæces calicis iræ Domini.

Ego autem annunciabo in seculum, cantabo Deo Iacob. IX.

Vox hæc Prophetæ est, qui descripto iudicio Dei, & supplicio impiorum, pollicetur se annunciaturum laudes Dei in æternum. Illi, inquit, bibent calicem iræ Dei: ego autem liberatus per gratiã Dei, annunciabo in seculum. deinde declarans, quomodo annunciabit, Cantabo, inquit, Deo Iacob: hæc erit annunciatio mea hymnus laudis, & gratiarum actionis Deo Iacob, quem in æternum cantabo.

Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. X.

Hæc verò Dei vox est, qui subiungit, & concludit Psalmum, dicens, Et ego cõfringam omnia cornua peccatorum, omnem superbiam, omnem gloriam, omnem potentiam. Et exaltabuntur cornua iusti; & faciam, vt exaltetur gloria, & potentia iusti cuiuscunque, sed præcipuè Christi, qui sic fuit eminenter iustus, vt multos iustificauerit, vt dicitur Isaiæ 53. Iustificabit ipse iustus seruus meus multos. Posset hic versiculus coniungi cum superiore, ita vt Propheta intelligatur vtrumque dicere, Annũciabo in seculum, & omnia cornua peccatorum confringam. Dicitur enim confringere cornua peccatorum non solum, qui re ipsa peccatores humiliat, sed etiam qui denunciat peccatores humilian-

miliádos esse; ad quem modum dicitur Hieremias constitutus super gentes, & Regna, vt destruat, & euellat, ædificet, & plãtet. Hierem. 1. Videtur tamẽ prior expositio magis accõmodata huic Psalmo, qui secundùm formam dialogismi compositus est, vt S. Hieronymus in Cõmentario docet.

PSALMVS LXXV.

Titulus, & Argumentum.

In finem, in laudibus Psalmus Asaph, canticum ad Assyrios.

Ropter vltima verba Tituli, canticum ad Assyrios, quæ nõ sunt in codice hebraico; existimant Theodoretus, Euthymius, & multi recentiores in hoc Psalmo prædici victoriam, quam obtinuit Ezechias de Sennacherib Rege Assyriorum. Sed non dubium est, altiore sensu prædici victoriam electorum Dei aduersus omnes hostes tum visibiles, tum inuisibiles.

Explicatio Psalmi 75.

1. NOtus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.

Propter hæc verba valdè superbiunt carnales Iudæi, sed frustra. Notus enim erat Deus in Iudæa terrena, quando in ea degebant Prophetæ, & populus Prophetis aequiescens: & pari ratione in Israel secundùm carnem magnum erat nomen Dei, quando populus Israel non solùm carne, sed etiam corde circuncidebatur: sed posteaquam Dei filium, quem omnes Prophetæ annunciauerant, negauerunt, & eius populus esse desierunt; non est amplius in Iudæa terrena notus Deus; neque in Israel secundùm carnem, magnum est nomen eius. Quia tamen hic Psalmus in titulo habet, in finem, & ideò respicit Christum, qui est finis legis, & vsque in finem mundi canendus est: nunc etiam verum est, & semper erit verum, quod hic dicitur, Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Sed per Iudæam Ecclesia accipienda est, in qua sunt veri Iudæi, circumcisi corde, non carne. de quibus Apostolus ad Rom. 2. Non qui in manifesto Iudæus est, neque, quæ in manifesto in carne est circumcisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera. Et capit. 9. Non omnes, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ, &c. In Ecclesia igitur Christiana notus Deus est, & in populo Christiano magnum est nomen eius. maior enim sapientia est in paruulis Christianis callẽtibus breuissimum Catechismum, quam olim fuerit in Philosophis Gẽtium, vel in magistris in Israel. Sed præcipuè notus Deus est viris perfectis in Ecclesia Dei, qui totos se contemplationi rerum diuinarum dediderũt, & ex contemplatione in confessionem diuinæ magnitudinis toto corde erumpunt. Iudæa enim confessionem significat.

Et factus est in pace locus eius & habitatio eius in Sion. II.

Ad literam redditur ratio, cur in Iudæa potius, quã in alijs locis olim Deus notus esset: quia videlicet Hierusalem, Quasi Regiam suam, & Sion, quasi arcẽ sibi Deus elegerat. Et factus est, inquit, in pace locus eius, id est, Deus elegit sibi locum peculiarem, in quo tabernaculum suum collocaret, in ciuitate Salem, quæ pacem significat. Et habitatio eius in Sion, id est, elegit sibi habitationem in Sion, quæ est pars altissima, & nobilissima ciuitatis Hierusalem. In hebræo pro, in pace, habetur, in Salem, quod est nomen ciuitatis Hierosolymæ: sed Septuaginta interpretati sunt nomen, & ideò verterunt in pace: nam, vt dicitur ad Hebr. 7. Rex Salem, est Rex pacis.

Itaque

Itaque hoc loco ad literam, in pace, non significat virtutem, sed ciuitatem: quod satis facilè intelligitur ex verbis sequentibus, Et habitatio eius in Sion. Sed altiore sensu significatur, ideò Deum notum esse viris perfectis, quia Deus præcipuè habitat in mentibus pacem habentium, & contemplantium: nam vt Salem significat pacem: ita Sion speculam. Et nisi quis per mortificationem carnis pacem habeat ad Deum, ad proximum, & ad seipsum: non facilè per contemplationem transcendit res omnes creatas, & vni Deo coniungitur.

III. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum.

Hic iam describit victoriam aduersus Assyrios, de quibus in titulo Psalmi. Historia huius victoriæ habetur lib. 4. Reg. 19. Vbi Deus liberauit Hierusalem ab obsidione Regis Sennacherib sine vlla pugna Iudæorum. Angelus n. Domini vna nocte occidit octogintaquinque millia Assyriorum, & eo modo confregit Deus potentias arcuum, id est sagittas, quas Assyrij parauerant, vt iacerent in Hebræos, & scutum quod parauerant, vt se defenderent ab Hebræis. & gladium, quem exacuerant, vt cominus pugnarent aduersus eos, aduersus quos sagittis eminus pugnassent; denique bellum totum confregit, id est, auertit ab vrbe Hierusalem. In hebræo pro vocibus, potentias arcuum, habetur, rispe cheseth, quæ voces propriè significant carbones arcuum, id est, iacula ignita arcuum: sed Septuaginta verterunt, Potentias arcuum, quia potentia arcus in sagittis eiaculandis consistit. Altiore sensu per iacula ignita, & gladios, significātur tentationes dæmonum, & persecutiones hominum. Per scuta intelliguntur prætextus varij, quibus se tegunt hostes nostri spirituales cùm nos oppugnant: sed in animis perfectorum seruorum suorum Deus victorias maximas obtinet, vt perspicuum est ex historijs sanctorum Martyrum, & perfectorum Monachorum.

קשׁי רשׁפי

Illuminans tu mirabiliter a mōtibus æternis: turbati sunt omnes insipientes corde. IIII.

Ostendit Propheta, vnde potissimum orta sit victoria hebræorum aduersus Assyrios; id autem facit per apostrophē ad Deum, Illuminans, inquit, tu mirabiliter a montibus æternis, id est, confregit Dominus in Hierusalem arma offensiua, & defensiua Assyriorum: ille autem Dominus tu es, qui hæc fecisti, dum ex cœlis, tamquam æternis quibusdam mōtibus tuis, ac veluti altissima specula, & arce tua, mirabiliter fulgurasti, & Angelum tuum tamquam cœleste fulmen misisti in exercitum Assyriorum. Vnde turbati sunt omnes illi milites Sennacherib, tamquam ancilio iudicio obtenebrati, & præ stupore mentis insipientes corde effecti. Quod ad verba attinet, in hebræo pro voce, æternis, est, tereph, quæ prædam significat, vel captiuitatem, nō æternitatem. Sed omnino necessarium est, vt Septuaginta Interpretes aliquid aliud legerint: neque enim fieri potest, vt viri doctissimi, & vtriusque linguæ peritissimi verterent, a montibus æternis, vel græce [illegible], si legissent, meharere tereph. Itaque suspicor eos legisse, terem, non tereph; significat autem, terem, ante, vel, antequam, siue priusquam; & fieri potest, vt non solùm sit aduerbium, sed etiam nomen, & significet, antiquitatem, vel antiquam: quomodo, chedem, significat, ante, & significat etiam antiqua, vt patet ex Psalmo 76. versu 6. Cogitaui dies antiquos. Et Psalmo 43. ver. 2. Quod operatus es in diebus antiquis. Idem autem est, A montib. æternis, & a montibus antiquis; quemadmodum Dan. 7. Antiquus dierum dicitur Deus, quia æternus est. Illud autem, turbati sunt omnes insipientes corde, S. Hieronymus vertit ex hebræo, Spoliati sunt superbi corde. Sed Septuaginta

טרף טרם קדם

Interpretes sensum verterunt. Illud enim, spoliati sunt, non significat, spoliati sunt vestibus, sed spoliati sunt iudicio errauerunt, stupefacti sunt: quod est, idē cum illo, turbati sunt. Pro, insipientes corde, S. Hieronymus vertit, superbi corde, quia legit, abbire leb: Septuaginta legerunt, abbide leb: facilè autem fuit mutari vnam literam in aliam similem, id est, dalet ד, in res ר. Iam verò in sensu spirituali significat hic versiculus, principium victoriæ aduersus hostes inuisibiles esse illuminationem internam Dei per quam videre nos facit Deus tum ipsos hostes, tum ipsorum fraudes; necnō bona inuisibilia, quæ preparauit Deus diligentibus se; & mala inuisibilia, quæ præparauit odio habentibus se. Et quemadmodum Deus illuminans mirabiliter a montibus æternis cœlestis habitaculi sui, fortissimos reddit seruos suos: sic è contrario conturbat hostes suos, insipiētes corde, qui videntes viros sanctos, & perfectos contemnere visibilia, condonare iniurias, bonum pro malo reddere, durissima quæque propter Deum libenter pati, obstupescunt, & irascuntur; sed in fine dicturi sunt, Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finē illorum sine honore. Sap. 5.

אבירי לב
אבידי לב

V. **Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.**

Communis expositio est, quod Propheta describat mortem Assyriorū, qui ab Angelo interfecti sunt, vt hic sit sensus. Dormierunt somnum suum, id est, somno mortis soporati sunt, qui Hierusalem desiderabant inuadere, & se breui eam capturos, & spoliaturos esse sperabant: & omnes viri diuitiarum nihil inuenerunt in manibus suis, id est, & isti Assyrij, qui ditissimi erant, & maiores diuitias appetebant, post mortem illam repentinam in infernum detrusi, nihil inuenerunt in manibus suis, neque ex ijs, quæ habebant, neque ex ijs quæ sperabant. Sed altiore sensu doctrina generalis traditur aduersus insipientes corde, qui magnifaciunt bona temporalia, & despiciunt viros sanctos, & perfectos, qui ista contemnunt. Dormierunt, inquit, insipientes corde somnum suum, id est, toto tempore vitæ huius quasi sopore graui concupiscentiæ, & ignorantiæ oppressi quietè dormierūt, somniantes se diuites, & beatos esse: sed vbi per mortem euigilauerunt (pœna enim aperit oculos, quos culpa clauserat) nihil inuenerunt in manibus suis: & tunc intellexerunt, bona huius vitæ non vera bona, sed ludibria somniantiū fuisse; & ex ijs nihil sibi remansisse, nisi vermem conscientiæ, & pœnæ sempiternæ reatum.

Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt, qui ascenderunt equos. VI.

Declarat mortem Assyriorum, non fuisse naturalem, sed ab ipso Deo irato immissam. Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt, illi videlicet de quibus dictum est versu superiore, Dormierunt somnum suum, illi, inquam, dormierunt somnum suum ab increpatione tua prostrati, & interfecti soporē mortis acceperunt: nam increpatio Dei efficacissima est, & eam continuò effectus sequitur. Si enim B. Petri increpatio Ananiam, & Saphiram occidit. Act. 5. quanto magis increpatio Dei omnipotentis? Illud, qui ascenderunt equos, est descriptio superbiæ, & arrogantiæ Assyriorum, qui in equitatu suo confidebāt. In hebræo ad verbum habetur, currus, & equus: sed Septuaginta non legerunt, receu, id est, currus, sed, roceu, id est, eques; vt sensus sit, Consopiti sunt eques, & equus. In sensu autem spirituali significatur, morte sempiterna plectēdos ab irato Deo, & dæmonem tamquā equitem, & hominem peccatorem tamquam equum, qui dæmonem sibi insidere, & ab eo regi se turpiter passus est. רכב רכב

Tu

VII. Tu terribilis es, & quis resistet tibi ex tunc ira tua.

Alloquitur nunc Propheta Deum, & ex vltione, & supplicio Assyriorum admiratur potentiam Dei erudiens nos, vt similiter admiremur, & timeamus. Tu, inquit terribilis es, & quis resistet tibi, quádo iratus fueris? illud enim, ex túc ira tua, significat, ex quo tempore incipit ira tua, & coniungendum est cum præcedentibus, vt coniungit etiam S. Augustinus. Sed in textu latino ponitur distinctio, & interpunctio sæpè ob commoditatem canentium. Illud, Quis resistet tibi, in hebræo est ad verbum, Quis stabit ante faciem tuam, quod aliquid amplius significat, quàm resistentiam, quasi dicat, Quis audebit faciem tuam iratam intueri? Sed Septuaginta sensum verum transtulerunt.

VIII. De cœlo auditum fecisti iudicium, terra tremuit, & quieuit.

IX. Cùm exurgeret in iudicium Deus, vt saluos faceret omnes mãsuetos terræ.

Occasione accepta ex ira Dei in Assyrios, transitum facit ad iram, quam ostẽderet idem Deus in die Iudicij generalis: tunc enim verè, & propriè nemo impiorum sustinere poterit vultum irati Iudicis. loquitur autem de rebus futuris per verba temporis præteriti more Prophetico. De cœlo auditum fecisti iudicium, id est, de cœlo annunciabis per varia signa, quæ erunt in Sole, & Luna, & stellis, & tandem per horribilem tubam Angelicam, ad iudicium nouissimum te esse venturum: & tunc terra cõtremiscet; & præ timore silebit, id est, omnes habitantes in terra silebunt, arescentes præ timore, & expectatione eorum, quæ superuenient vniuerso orbi. Luc. 21. Illud, quieuit, non significat requiem à labore, sed taciturnitatem, & silentium ob timorem. S. Hieronymus optimè sensum vertit, Terra timens tacebit: sed Septuaginta verterunt ad verbum, Terra tremuit, & quieuit, sic enim est in hebræo: Cùm exurgeret in Iudicium Deus, id est, de cœlo auditum facies iudicium, cùm tu Deus exurges in iudicium, surges de solio tuo cœlesti, & venies ad iudicandum orbem terrarum vt saluos facias omnes mansuetos terræ: hic enim erit finis Iudicij, vt omnes mansueti, qui sunt in terra, nõ amplius vexentur à crudelibus, & superbis persecutoribus, sed omnibus impijs, & peccatoribus iusto iudicio condemnatis, omnes pij, & iusti salutem æternam, requiem videlicet, & felicitatem sempiternam possideant. Illud, omnes mansuetos terræ, satis apertè significat, nõ posse referri ad liberationem hebræorum de manu Sennacherib Regis Assyriorum, sed referenda esse ad vniuersalẽ liberationem omnium iustorum. Vocat autem Scriptura mãsuetos, eos qui liberabuntur, quoniã mãsuetudo opponitur crudelitati persecutorum; & quoniam mansuetudo propria est discipulorum Christi, qui vt Agnus mansuetus in hoc mundo versatus est, & coram tondente, & iugulante se obmutuit; denique quia mansueti non resistunt Deo reuelanti quæ credenda sunt, neq. promittenti quæ speranda sunt, neque iubenti quæ facienda sunt, ac per hoc mãsuetudo omnes virtutes includit.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: & reliquiæ cogitationis diem festũ agent tibi. X.

Hoc sequetur ex Iudicio vltimo, vt mansueti liberati ab omni oppressione persecutorum, hoc tantum beneficium cogitantes perpetuò Deum laudent, & festos dies celebrent in cœlo, memoria retinentes hæc Dei magnalia. Illud, quia, non reddit rationem hoc loco, sed accipitur ꝓ, quare, vel, propter qđ, vt sensus sit, Quare cogitatio hominis liberati confitebit̃ tibi laudes, imò ipsa iugis cogitatio tãti beneficij erit iugis, & af-

& assidua laudatio: & reliquiæ cogitationum, id est, perpetua memoria, quã in ipsis relinquet cogitatio tantæ rei, diem festum aget tibi, in æternum tibi cantabit, & iubilabit. Quod attinet ad verba S. Hieronymus ex hebræo vertit quia ira hominis confitebitur tibi, reliquijs iræ accingeris: quæ verba nullũ commodum sensum facere videntur, cũ re vera satis aptè respondeant verbis hebraicis, quæ nunc in Bibilijs excusis habentur. Sed sciendum est vocem, chama, posse deduci à verbo, nacham, quòd pœnitere, & consolari, & secundùm Septuaginta etiam cogitare significat: nã Gen. 6. vers. 6. vbi nos habemus, Pœnituit Deum, quòd hominem fecisset in terra; Septuaginta Interpretes verterunt, Cogitauit Deus, quòd hominem fecisset in terra. Quare illud, chama, nõ solum significat iram, sed etiam cogitationem ex sententia Septuaginta Interpretum, quibus maior fides habenda est, quàm omnibus dictionarijs. Illud autem, thahgor, quod significat, accingeris, à verbo, chagar, Septuaginta Interpretes legerunt sine vllo dubio, thichgog, à verbo, chagag, quod festum agere significat. Imperitissimi enim fuissent, si vertissent, festũ agere, & dictionem, quam inuenerunt non deriuassent à radice, charag, sed à radice, chagar, quæ similes sunt, & facilè per errorem librariorum mutari potuerunt. Itaque retinenda est lectio, & interpretatio Septuaginta Seniorum, quam fideliter Interpres latinus expressit.

חמרת נחם חמרת תחגור חגר תחגג חגג

XI. Vouete, & reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius affertis munera.

XII. Terribili, & ei, qui aufert spiritum Principum, terribili apud Reges terræ.

Concludit Propheta Psalmum exhortans fideles populos, ad vouendum, & reddendum, vt eo modo placatũ habere possint Deum, qui terribilis est, adeò vt ipsis etiam Regibus vitam adimat, qñ ei libitum fuerit. Vouete, inquit, & reddite, id est, promittite Deo secrificia, & dona, quæ illi grata sunt, sed simul fideliter reddite quæ promisistis. Vouete inquam, & reddite vos omnes, qui in circuitu eius affertis munera, id est, vos omnes, qui frequentatis aras dominicas, & in circuitu altaris consistentes offerre soliti estis munera: vouete autem, & reddire Deo vero, qui terribilis est in iudicijs suis, & à nemine irrideri, aut falli potest: nec solũ terribilis est erga priuatos homines, sed etiam in Reges, & Principes, qui alijs hominibus terribiles esse solent. Ex illis verbis, Vouete, & reddite, refellitur hæresis modernorum hæreticorum, qui vota rerum non imperatarum à Deo, omnino contemnunt. Sanctus enim Augustinus exponens hunc locum scribit, rectissimè voueri Deo perpetuam virginitatem, spontaneam paupertaté, & alia id genus, quæ à Deo non imperantur. Illud, in circuitu eius sunt; exposuimus de circuitu altaris, iuxta illud Psal. 25. Circundabo altare tuum Domine. S. Augustinus docet, illos esse in circuitu Dei qui communem habent Deum; qđ enim commune, & publicum est, in medio ponitur, vt omnes ex eo participét. illi autem non sunt in circuitu Dei, qui si quid sciunt de Deo, quasi proprium habere volunt. Illud, affertis munera, in hebræo, & græco legitur in tertia persona, qui in circuitu eius sunt, offerunt illi munera, sed idem est sensus. Illud qui aufert spiritum Principum; exponunt aliqui de spiritu superbiæ, id est, qui humiliat Principes. Sed nostra expositio confirmatur ex Psalmo 103. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur: & in hoc verè ostenditur terribilis Deus, quòd potentissimos Reges ad nutum in momento interimere possit.

PSAL-

PSALMVS LXXVI.

Titulus, & Argumentum Psalmi

In finem pro Idithun, Psalmus Asaph.

Vr dicatur in titulo, pro Idithun Psalmus Asaph, omnino difficile est diuinare. Euthymius existimat, Psalmum datum esse ad decantandum ipsi Asaph, pro Idithun, id est, vice Idithun, qui fortè cantare impediebatur. nimis humilis explicatio est, neque vox hebraica, hal Ieduthun, patitur, vt pro, significet, vice; cùm ad literam sonet, super Idithun Psalmus Asaph. על ידותון Alij existimant, Psalmum cõpositum ab Asaph, & datum ipsi Idithun ad canẽdum. Sed neque id probabile est, cùm Idithun fuerit vnus ex Principibus cantorum, non minus quã Asaph. Alij volunt Psalmum cantatum esse alternatim ab Idithun, & Asaph. Alij denique nomen Idithun hoc loco volunt non esse nomen cantoris, sed instrumenti musici, vel certi generis modulationis, ad cuius formam Psalmus canendus esset; atque huic expositioni satis conuenit illa phrasis, Psalmus Asaph super Idithun. Argumentum est oratio aduersus tribulationes: quæ sit autem tribulatio de qua Psalmus hic loquitur, non cõuenit inter auctores: alijs existimantibus hic agi de captiuitate Babylonica; alijs de persecutione Antiochi, quæ contigit tempore Machabæorum: alijs de incerta, & nobis incognita tribulatione: sed S. Augustinus vtilissimè exponit Psalmum de miseria humana generatim, ac præsertim de ea, quam sentiũt viri perfecti, qui dum anhelant ad patriam cœlestem, molestissimè ferunt morã exilij, & peregrinationis.

Explicatio Psalmi 76.

VOce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum, & intendit mihi. I.

Indicat hoc primo versiculo anima viri sancti, quã molestè ferat morã, & pericula huius peregrinationis. Dicit enim, voce mea, id est, nõ per nuncios non per amicos, non etiam per linguã corporis mei, sed voce mea, proprio ΤΙΙΑ animæ desiderio pulsaui aures Dei. Dicit, ad Dominum, vel vt est in hebræo, ad Deum, & repetit secundo, ad Deum, quia videbat à nulla re creata posse obtineri quod cupiebat, ideò transiliens omnia ad ipsum Deum accessit. Dicit, clamaui, quia se videbat in regione dissimilitudinis longè separatum à Deo, magna voce, magno affectu sibi opus esse, vt de tanto profundo, ad tantam sublimitatem vocem suam transmitteret. Addit, & intendit mihi, ostendens sibi profuisse eiusmodi clamorem. In hebræo ad verbum est, & aures mihi præbuit.

In die tribulationis meæ Deũ exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. II.

Declarat, cur, & quomodo Deũ quæsierit, & inuenerit. In die tribulationis meæ Deũ exquisiui, id est, in tempore huius vitæ mortalis, quæ est tota tentatio, vt dicit Sanctus Iob cap. 7. vel, vt in nostro textu habetur, militia, id est, perpetua colluctatio cum vitijs, & concupiscentijs, nec non cum principibus, & potestatibus aereis, vt dicitur ad Ephes. 6. vnde exclamat Apostolus Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Manibus meis nocte contra eum, id est, in nocte huius vitæ manibus contra Deum extẽsis illum quæsiui attingere, & apprehendere, & non sum deceptus. tempus huius vitæ non est

est dies, sed nox, quia per fidem ambulamus, & nō per speciem. 2. Corinth. 5. & opus habemus attendere ad lucernā scripturæ lucentem in caliginoso loco vt dicitur 2. Pet. 2. Noctu autē melius quærimus manibus tentādo, quam oculis vestigando; vnde dicit Apostolus Act. 17. Quærere Deum si fortè attrectent eum, aut inueniant. Porrò manibus quærere Deum in nocte, nihil est aliud, nisi per opera bona, per obedientiam mandatorum, per vitæ puritatem in hoc exilio caliginoso Deum quærere: & sæpè contingit, vt qui ita quærūt, Deum attingant, quem speculādo, vel legendo inuenire non potuerant. testimonium enim conscientiæ bonæ, & patientia in tribulationibus, & frequentes victoriæ aduersus tentationes, efficiūt vt anima experimento quodam dulcedinem Dei sentiat, & testimonium spiritus in se habeat, quod sit filius Dei. In hebræo pro, contra eum, habetur, niggera, id est, extenta, vt sensus sit, nocte manus mea extenta est ad eum; & idem est sensus, sed Septuaginta non videntur legisse, niggera, sed, negda, id est, contra, vel è regione; voces enim simillimæ sunt, vt patet. Rursus vbi nos habemus, & non sum deceptus; ex hebræo vertunt alij, & nō quiescit, vel non remittitur, manus mea videlicet, id est, manus mea extenta, & non debilitata, aut fatigata quieuit. Sed Septuaginta verterunt sensum non verba. Significarunt enim, manum viri iusti ad Deum quærendum extentam non quieuisse præ lassitudine, quia inuenit cito quod quærebat, & ideò virum iustum manibus quærendo non fuisse deceptū, hoc est spe sua frustratum. Multi hunc versiculum exponunt de extensione manus in oratione tempore nocturno, quorū expositionem non reprehendo, sed malui S. Augustinum sequi, qui etiam satis aptè adducit hoc loco factum S. Thomæ Apostoli, qui manibus tangendo Christi cicatrices, Deum quæsiuit in nocte dubitationis, & non est deceptus: nam inuento Deo exclamauit, Dominus meus, & Deus meus. Ioan. 20.

נִגְּרָה נגרה נֶגְדָּה

Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum: & exercitatus sum, & defecit spiritus meus. III.

Quia quærens Deum non fuit deceptus; renuit deinceps anima eius consolationem accipere à rebus mundi huius, quoniam videbat in omnibus esse deceptionem. Renuit, inquit, consolari anima mea, id est, quantumuis blandirētur carnales voluptates, noluit inde gaudere anima mea, sciens eas secum trahere grauiores tristitias. Memor fui Dei, & delectatus sum, id est, ne tamen sine omni consolatione essem, memor fui Dei, qui nullum decipit, & in quo solo solidum gaudium reperitur, quod nemo potest tollere à nobis; & delectatus sum. Magnum est hoc arcanum sapientiæ Dei, quod in hoc exilio plus delectet memoria Dei, quàm præsentia carnalium voluptatum: & si in medio illecebrarum carnalium tātum delectat memoria Dei, quantum delectabit ipsa præsentia Dei, quando nullæ erunt carnales illecebræ? Et exercitatus sum, & defecit spiritus meus, id est, post memoriam Dei, & voluptatem inde haustam, exercitatus sum meditādo, & mecum ipse colloquendo de mœroribus exilij, & de iucunditate patriæ, & præ desiderio defecit spiritus meus. In hebræo, pro, delectatus sum, habetur, veemaia, quod propriè significat, & sonui, siue clamaui: quod potest intelligi de clamore lætitiæ, vt Septuaginta intellexerunt, & de clamore turbationis, vt intellexit S. Hieronymus, qui vertit, conturbabar. Pro illo, exercitatus sum; S. Augustinus legit, garriui, quod vox græca significare videtur: sed vox hebraica, asicha, quæ frequens est in Psalmis, significat summisse loqui, siue secum loqui, quod est proprium meditantium, & se in consideratione exercentium. Illud, defecit spiritus meus, exponūt nōnnulli de defectu ob ingruentes tribulationes, quasi eas diutius ferre non possent; sed non minus propriè dicitur spiritus

וְאֶהֱמָיָה אָשִׂיחָה

ritus deficere quando magno desiderio alicuius rei tenetur, quo modo etiam languere, & liquefieri dicitur, iuxta illud Psal. 83. Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.

VI. Anticipauerunt vigilias oculi mei, turbatus sum, & non sum locutus.

Declarat quod dixit, exercitatus sum, & ait, Anticipauerunt vigilias oculi mei, id est, noctu surgebam ad meditandum, antequam excubiæ militares vigilare inciperent: nam per vigilias intelliguntur custodiæ, siue excubiæ, vt perspicuè habetur in codice hebraico, & græco. Similis est locus in Psalm. 118. Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua. Quod sequitur, Turbatus sum, & non sum locutus; significat ex meditatione periculorum huius vitæ, Prophetam turbatum fuisse, sed non fuisse ausum aliquid loqui, quòd sciret, iudicia Dei esse iustissima, quamuis occulta. In hebræo pro, Anticipauerunt vigilias oculi mei, habetur, tenuisti custodias oculorum meorum. Sanctus autem Hieronymus vertit, Prohibebam suspectum oculorum meorum. Sanctus denique Augustinus legit, Anticipauerunt vigilias inimici mei. sed illud, inimici mei, non habetur in hebræo, neque in græco, neque in latina editione vulgata, proinde facilè contemni potest. Vox hebræa, achasta, quæ significat, tenuisti, non fuit in codice sancti Hieronymi, neque Septuaginta Interpretum. Manifestè enim est verbum temporis præteriti secundæ personæ à radice, achaz, quæ significat tenere, apprehendere, possidere, & similia: quare S. Hieronymus, qui vertit, prohibebam, & Septuaginta qui verterunt, anticipauerũt sine dubio aliquid aliud legerunt. In re autem tam obscura nihil est tutius, quã antiquissimæ versioni Septuaginta Interpretum adhærere, quam nobis fideliter Interpres latinus expressit. Verum est tamen, hebraicam lectionem, quæ lis nunc est, in sententia non discrepare à lectione editionis vulgatæ. Illd .n. tenuisti custodias oculorum meorum; ita exponi potest, tu Deus tenuisti palpebras oculorum meorum, ne clauderentur in somnum, ac per hoc fecisti, vt tota nocte vigilarem, & sic vigilias omnium excubiarum anciparem.

אחזת

אחז

Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui.

Ecce quid meditaretur quando præueniebat vigilias. Cogitabat dies antiquos, id est, dies huius vitæ temporalis à principio vsque ad finem. & simul cogitabat annos æternos vitæ futuræ, qui non prætereunt, sed stabiles permanẽt: neque sola spatia cogitabat, sed quæ habemus, & quæ agimus in his diebus, qui mox antiquantur, & pereũt; & quæ habebimus, & agemus in annis æternis, qui semper in eodem statu permanent, Digna planè cogitatio, quæ totas noctes occupet meditantem.

Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum.

Idipsum alijs verbis repetit, & inculcat, dicens, Et meditatus sum nocte cum corde meo, id est, & consumpsi integras noctes mecum ipse colloquẽdo, non ore, sed corde: & exercitabar, cogitãdo videlicet, ac mecum ipse discurrẽdo. Et scopebam spiritum meum, id est, & hoc modo quasi scopis cogitationũ versabam huc atq. illuc spiritum meũ. In hebræo pro, & meditatus sum; habetur, neghinathi, quod significat canticum meum, vel psalmum meum, vt vertit sanctus Hieronymus. Sed Septuaginta sine dubio legerunt, vt infra versiculo duodecimo, vehaghithi, quod significat, & meditat⁹ sum: & facilè fuit librarijs in hac re errare cùm similes voces sint; nec sit vllo modo credibile Septuaginta viros, aut vllum alium interpretem redditurum, & meditatus sum, si

נגינתי

והגיתי

יכפש si legisset neghinathi. Illud autem, & scopebam, S. Augustinus legit, Et scrutabar spiritum meum; & hoc propriè significat vox hebraica, iacappes, quæ hoc loco habetur: tamen S. Hieronymus nouo, & inusitato vocabulo vertere maluit, scopebam spiritum meum. Intelligimus autem ex vtraque lectione illud, scopebam, non significare, scopis mundabam, aut purgabã sed scopis verrebam, & agitabam: vt enim mulier illa de Euangelio domum verrebat, vt drachmam perditam inueniret: sic iste spiritum suum scrutabatur, & quasi scopis verrebat, vt veritatem absconditam inueniret. Idem S. Hieronymus in commentario, dicit, scopebam, id est, fodiebam: & in epist. ad Suniam, & Fretellã dicit, scopebam, idem esse, quod sarculo sarriebam: quare perspicuũ est, scopebam, non esse mundabam, sed versabam. In hebræo habetur, scopebat, vel scrutabatur spiritus meus; tamen S. Hieronymus vertit in prima persona, scopebam; & in epist. ad Suniam, & Fretellã dicit Septuaginta vertisse in prima persona non in tertia ἔσκαλλον, non ἔσκαλλε, sic etiam legit S. Augustinus. Proinde videtur error librariorũ esse tum in hebraico, tum in græco codice, quo ad mutationem personæ.

VII. Nunquid in æternũ proijciet Deus? aut non apponet, vt complacitior sit adhuc?

VIII. Aut in finem misericordiam suam abscindet à generatione in generationem?

IX. Aut obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?

Hæc est meditatio, & agitatio mẽtis in qua noctu exercebatur. Videns enim multitudinem hominum peccatorum propè infinitam, & quod vix inueniretur qui faceret bonum, dicebat intra se, num Deus proijciet omnes homines in interitum sempiternum? vbi est igitur infinita misericordia eius? Sed his interrogationibus contrariam sententiam concludere intendit; videlicet futurum aliquando tempus redemptionis generis humani, quo per misericordiam Dei non solùm reliquiæ Iudæorum, sed etiã multitudo gentium saluaretur. ait igitur: Nunquid in æternũ proijciet Deus? id est, nunquid Deus tantam multitudinem generis humani in æternum proijciet à misericordia sua, & in infidelitate, & cæcitate dimittet? quasi dicat, nõ proijciet, sed tẽpore suo visitabit. Aut non apponet, vt cõplacitior sit adhuc, id est, nunquid Deus non addet aliquãdo ad iram suam misericordiam suam, vt incipiat sibi complacere in gentibus quas nunc odio prosequi videtur? addet omnino propitiationem. Aut in finem misericordiam suam abscindet, à generatione in generationẽ? id est, nunquid remouebit misericordiam suam ab hominibus in æternum? non remouebit. Aut obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordiam suam? id est, non obliuiscetur, & non continebit. Facilius est enim Deo continere iram suam, quàm misericordiam suam: & ideò quamuis iustè irascatur in peccatores, tamen in ipsa ira non cõtinebit misericordiam suam, sed effundet misericordiam, quæ iram mitiget. Quod attinet ad verba, illud, non apponet vt complacitior sit adhuc; S. Hieronymus ex hebræo clarius reddit, nõ propitiabitur vltra? ad verbum enim in hebræo habetur, non addet ad complacendum adhuc? id est, non addet complacentiam, siue propitiationem aliquando? Illud, non abscindet misericordiam suam, S. Hieronymus ex hebræo vertit, ergo non complebit misericordiam suam? quæ sententia omnino contraria videtur, sed non est: nam vox hebraica, aphes, significat consumere, vel consumi, deficere, perire, & similia: quare S. Hieronymus verbum, complebit, non accepit in bonam partem, pro eo quod est, perficere; sed in malã, pro eo quod est, finire, vt nõ vltra pergat: quomodo dicitur Danielis 5. Numerauit Deus Regnum tuum, & compleuit illud, id est, finiuit Regnum tuum, iam אפס

non

non vltra reguabis. Additur in hebræo, Consummabitur verbum; sic enim habetur ad literam in hebræo, Nunquid peribit in finem misericordia eius, consummabitur verbum a generatione in generationem? vbi illud, Consummabitur verbum, omissum est a Septuaginta Interpretibus, & ab omnibus antiquis interpretibus, & vt testatur Sanctus Hieronymus in epist. ad Suniam & Fretellã, qui etiam addit, rectè non haberi in latino. Ex quo intelligimus, duo illa verba addititia esse non solùm in græco, sed etiam in hebræo. Theodoretus quidem scribit, haberi hæc duo verba apud Symmachum; sed nos maiorem fidem habemus S. Hieronymo, quàm Theodoreto. Denique illud, Continebit in ira sua misericordias suas, S. Hieronymus ex hebræo vertit, complebit in furore suo misericordiam suam. Sed non sunt contraria, quia S. Hieronymus per complere, intelligit, finire, & verbum, caphaz, qđ habetur hoc loco, significat claudere, ac per hoc continere, ne exeat, ne fluat. Idem autem est, complere misericordiam, id est, finire, vt iam non sit; & continere, vt non fluat, & claudere, vt non exeat.

קפץ

X. Et dixi nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.

Præuisa, & prædicta redemptione, dicit Propheta, se respirare cœpisse a tædio, & mœrore, quo antea tenebatur. Et dixi, inquit, nunc cœpi, id est, nunc incœpi respirare posteaquam meditando, & vigilando, Deo reuelante cognoui, misericordiam Domini effundendam super genus humanum. hæc est mutatio dexteræ excelsi, id est, mutatio, quam præuideo, & prædico, iræ diuinæ in misericordiam, iniquitatis hominum in iustitiam; captiuitatis in redemptionem; pœnæ sẽpiternæ in gloriam æternam; mutatio est admirabilis, quam nemo poterat efficere nisi dextera excelsi, quæ Christus est: ipse enim placauit iram Patris, & in beneuolentiam commutauit, ipse iustificauit impios, ipse redemit captiuos, ipse glorificauit miseros: &, quod mirabilius est, hanc mutationem fecit dextera excelsi quodammodo per suam mutationem, vt notat S. Hieronymus in Commentario. ipsa enim dextera excelsi infirmata est, vt nos roboraret; & cùm esset in forma Dei formam serui accepit, vt nos a seruitute redimeret. Pro, nunc cœpi, S. Hieronymus vertit ex hebræo, imbecillitas mea: alij, dolor meus; alij aliter. Sed vox hebraica ambigua est, & omnes interpretationes admittit: in re autem ambigua, mirum est cur non ante ponatur omnibus interpretibus auctoritas Septuaginta Seniorum, qui sapiẽtia, antiquitate, & admirabili inter se concordia omnibus præstant.

Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. XI.

Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor. XII.

Respirans iam Propheta in spem futuræ redemptionis, dicit, se memorem futurum operum Domini mirabilium; & incipit enarrare mirabilia quædam opera. Memor fui, inquit, operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, id est, antea quidem memor fui aliquorum operum Domini, quæ fecit in Aegypto coram Patribus nostris; sed nunc o Domine memor ero ab initio Mũdi omnium mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, considerans videlicet opera iustitiæ, & misericordiæ; opera potentiæ, & sapientiæ; opera naturæ, & gratiæ: & in adinuentionibus tuis exercebor, mente reuoluens, & admirans arcana consilia, & admirabiles rationes curandi genus humanum, quas sapientia tua adinuenit. Illud quia, non est semper particula causalis, sed ex hebraica phrasi interdum redundat, interdum exponenda est iuxta exigentiam loci. hoc loco videtur exponẽda per, sed, vel, etiam, vel, quin etiam. Illud, adinuentionibus, hebraicè, hali-

עלילות haliloth, significat opera, & cogitationes: sed opera egregia, & cogitationes prudentes. hoc loco, vt etiam Isaiæ 12 & 2. Paralip. 16. accipitur pro adinuentionibus sapienter, & subtiliter excogitatis ab ipso Deo, quæ nunquam venissent hominibus in mentem, nisi eas opere completas vidissent. talis adinuētio fuit incarnatio Verbi, passio Christi, mysterium Eucharistiæ, & similia.

ne posita, secundùm Augustinum, sanctus est Christus, & via Dei dicitur esse in sancto, quia per Christum imus ad Deum, & Deus per Christum venit ad nos: secundum Hieronymum via est Christus, & Christus in sancto habitat, quia in maleuolam animam nō introibit sapientia, proinde sanctus fit, qui Christum in se habitantem habere desiderat.

XIII. Deus in sancto via tua; quis Deus magnus, sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia.

Incipit laudare opera Domini mirabilia, in quibus cogitandis exerceri solebat; ac primum generatim dicit opera Domini esse sancta, magna, & mirabilia, id est, facta sanctè, potenter, & sapienter, sicut ipse sanctus, omnipotēs, & sapientissimus est. Deus, inquit, in sācto via tua, id est, actio tua, siue operatio tua, per quam ad nos quodammodo exis, in sanctitate efficitur: nihil enim agis, quod non rectum, & iustum sit. In קדש hebræo est, chodes, quod propriè sanctitatem significat: proinde exponendū est, in sanctitate, quod nos legimus, in sācto. Quis Deus magnus sicut Deus noster? id est, non solùm Deus noster sanctus est, & sancta via eius; sed etiā magnus, & magna opera eius. Tu es Deus, qui facis mirabilia, id est, non modo sancta, & magna; sed etiam mirabilia sunt opera tua ob sapientiæ profunditatem, quæ in ipsis cernitur. Sanctus Augustinus legit, Qui facis mirabilia solus. Sed nostri codices hebraici, græci, & latini non habent hāc vocem, solus. Verissimum tamē est, Deum solum mirabilia facere, quia solus ipse non eget auxilio aliorum: & omnes alij, qui mirabilia faciunt, vt Apostoli, & Prophetæ, & alij sancti viri dono miraculorū prædīti, nunquam faciunt mirabilia soli, quia sine Deo nihil facere possunt. Illud, in sancto via tua, potest etiam congruere cum textu hebraico ad literam, si mutentur puncta, & legamus קדש chados, non, chodes. Et hac lectio-

XIV. Notam fecisti in populis virtutem tuā: redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Iacob, & Ioseph.

Descēdit ad particulare opus Dei magnum, & mirabile, videlicet ad liberationem populi sui de Aegypto. Notam inquit, fecisti in populis virtutem tuā, id est, potentiam tuam manifestasti populis Aegyptiorum, atq. aliarum gentium, quæ audierunt plagas Aegypti. Redemisti in brachio tuo populū tuū, qn̄ per multa signa, & prodigia liberasti populum tuum, qui misera seruitute seruiebat in Aegypto. Liberasti aūt in brachio tuo, id est, propria tua potentia, & fortitudine, quia non eges aliorū auxilio. Filios Iacob, & Ioseph, id est, liberasti populum tuum, qui constat, ex filijs Iacob, & Ioseph. Nominatur autem Ioseph cum ipso Iacob patre suo: quia populus Israel cōstabat ex tredecim tribub. quarū vndecim descēdebāt ab vndecim filijs Iacob, duæ aūt a filijs Ioseph, Ephraim videlicet, & Manasse. Spiritualiter notā fecit Deus virtutem, id est, potentiam suam in populis omnium gentium; quia, redemit ex omnibus gentibus populum suum à tyrannide Diaboli, in brachio suo, qđ est Christus. De quo dicitur Isaiæ 53. Brachium Domini cui reuelatum est? Sunt aūt in populo Dei filij Iacob, & filij Iosoeph, id est, vt S. Augustinus exponit, Iudæi, & Gentiles ad finem conuersi. Per filios .n. Iacob intelliguntur carnales Israelitæ, per filios Ioseph ij, qui in Christo renati sunt. Ioseph enim inuidia fratrum in Aegyptum venditus, ibiq.

ibiq; primũ humiliatus, deinde exaltatus Christum significat, qui inuidia Iudæorum extra Synagogam eiectus, venditus, & humiliatus deinde per resurectionem, & Ascensionem ita exaltatus est, vt impletum sit, quod in Psalmo dicitur, Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei.

XXV. Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi.

Describit scissionem maris rubri, quæ facta est, quando Deus liberauit populum suum à seruitute Pharaonis. Describit autem more poetico, tribuens aquis & sensum, & tremorem, quasi ob timoré præsentiæ Dei aquæ recesserint: quo etiam dicitur in Psal. 113. Mare vidit, & fugit. Viderunt, inquit, te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, id est, aquæ maris rubri ita siccatæ sunt iubente te, ac si maiestatem tuam vidissent, & ob timoré, & reuerentiam fugissent. Et turbatæ sunt abyssi, id est, nó solum in superficie, sed etiam in imo profundo existentes aquæ, quasi à præsentia tua conturbatæ, recesserũt. Abyssus enim nihil est aliud, nisi altitudo, siue profunditas aquarum. Spiritualiter aquæ populos significant. Iuxta illud Apocal. 17. Aquæ multæ, sunt populi multi. Aquæ igitur, id est, populi gentiũ viderunt Deum, quando liberauit Dominus populum suum, quia vidit omnis caro salutare Dei; viderunt autem per fidem non per speciem, & timuerũt agnoscẽtes peccata sua, & iudicia Dei; nam per Euangelium (vt dicit Apostolus ad Rom. 1.) sicut reuelatur gratia Dei super pœnitentes, & credentes; ita reuelatur ira Dei super omné impietatem, & iniquitatem. Et præcipuè turbatæ sunt abyssi, id est, maiores, & altiores in gentibus, quia per fidem agnouerunt iudicia Dei esse abyssum multã, & potens potentes tormenta passuros. Vnde in Actis Apostolorum cap. 24. Prædicante Paulo de iustitia, & castitate, & iudicio futuro, Præses Romanorum Felix tremefactus est.

Multitudo sonitus aquarum, XVI.
vocem dederunt nubes:
Etenim sagittæ tuæ transeunt, XVII.
vox tonitrui tui in rota.

Descripserat mirabile opus Dei in scissione maris rubri: nunc describit reuersionem maris, & tempestatem ad obruẽdos Aegyptios: quod fuit etiã opus mirabile eiusdem Dei. Multitudo, inquit, sonitus aquarũ, id est, maximus sonitus, & fremitus aquarum postea successit, cum iubente te Deo, aquæ maris, quæ steterant instar murorum, dum trãsiret populus Dei, magno impetu cadẽtes submerserunt, & suffocauerunt Aegyptios. quando etiam sagittæ tuæ cælestes, id est, fulmina discurrentia transibant super eos, & vox tonitrui tui super rotas currum Pharaonis, eas subuertebat, & in profundum dijciebat. Habetur hæc historia in Exodo ca. 14. Quod attinet ad verba, illud, Multitudo sonitus aquarum, ex hebræo vertit S. Hieronymus, Excesserunt aquas nubila; & hunc sensum manifestè recipiunt hebraica verba, Possunt tamé tres illæ voces hebraicæ, zoremu maim hauoth, es- זרמו מים
se tria nomina distincta, & in casu re- עבות
cto, si solùm mutetur vnum punctum זרבו
primæ vocis, & pro, zoremu, legatur, zoremo, quæ sic cõmodè reddentur, Inundatio eius, aquæ, nubila. & sic videntur legisse Septuaginta Interpretes, & accepisse, per inundationem Dei, multitudinem aquarum obruentium Aegyptios; p aquas, & nubila, accepisse causas illius inūdationis, quæ fuerũt aquæ maris reuertentes in locum suum, & nubila desuper fundentia aliam aquã, vt facilius inuoluerẽtur in aquis Aegyptij. Hæc autem omnia significarunt breuiter per illa verba, Multitudo sonitus aquarum: nam & aqua maris redeuntes, & quæ descendentes è nubibus magnũ sine dubio sonitum edebant. Illud, vox tonitrui tui in rota, variè admodum exponitur. Sanctus Hieronymus ad literam dicit, vocem tonitrui in rota, esse sonitum tonitruorum in orbe terrarũ, & hoc dicit confirmari ex verbis sequẽ-

tibus, Illuxerunt corruſcationes tuæ orbi terræ. Alij volunt dici vocem tonitrui in rota, id eſt, in æthere, ſiue in cœlo, quod rotundum eſt. Poſſet etiam dici vox tonitrui in rota, id eſt, in nube, quæ eſt quaſi rota, ſiue currus Dei, vt oſtendimus in explicatione Pſal. 17. Sed communior expoſitio eſt, quam ſupra poſuimus, vt per, rota, intelligãtur rotæ curruum Pharaonis; quam expoſitionem tradit Theodoretus, & eam plurimi alij ſequuntur. Spiritualiter ſonitus aquarum, eſt confeſſio populorum; vox nubium eſt vox Prædicatorũ Euãgelij; fulmina, & tonitrua, ſunt probitas vitæ, & miracula, quibus veritas Fidei confirmatur. Sed illud, Vox tonitrui in rota, pulchrè admodum exponitur à S. Hieronymo, qui notat vocem tonitrui Euangelici tunc valde commouere populos, quando eſt in rota, id eſt, in homine planè ſpirituali, & contemptore rerum terrenarum, qui terrã vix tangat, & tranſeat, quomodo currens rota in puncto terram cõtingit, & mox deſerit, & ad altiora defertur.

XVIII. Illuxerunt corruſcationes tuæ orbi terræ, commota eſt, & contremuit terra.

Addit Propheta animaduerſionem Dei in Pharaonem, non ſolùm innotuiſſe Iudæis præſentibus, ſed etiam inſtar coruſcationis cœleſtis notam factam eſſe orbi terrarum, & inde commotionẽ, & tremorem gentib. longè poſitis attuliſſe. quod verum eſſe teſtatur liber Ioſue cap. 2. vbi Raab dicit, Audiuimus quod ſiccauerit Dominus aquas maris rubri ad introitũ veſtrum, & pertimuimus, &c. Illuxerunt inquit, corruſcationes tuæ orbi terræ, id eſt, hæc mirabilia magna, hæ coruſcationes, hæc ſigna, hæc miracula illuxerũt non ſolis Aegyptijs, & Iudæis, ſed orbi terrarum longè, lateq. nota facta ſunt, & ideò commota eſt, & contremuit terra, id eſt, habitantes in terra perturbati ſunt, & populum Iſraeliticũ formidare cœperunt. Spiritualiter ſignificatur his verbis, qđ in Pſalmo 18. clarius habetur de prædicatoribus Euangelicis, In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

In mari via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur. XIX.

Hic apertè deſcribitur tranſitus filiorum Iſrael duce Deo, per nouam, & inuſitatam viam, id eſt, per medium mare ſicco veſtigio. In mari via tua, id eſt, in mari, nouo & inſolito modo inueniſti populo tuo viã, & ſemitæ tuæ in aquis, multis, id eſt, & ſemitam feciſti eidem populo inter aquas multas. Et veſtigia tua non cognoſcentur, id eſt, ſic admirabili ratione duxiſti populum tuũ per medium maris, vt nullus deinceps veſtigia tua, & eandem viã inuenire potuerit. Spiritualiter ſignificatur his verbis, opera Domini non ſolùm eſſe admirabilia, ſed etiam inueſtigabilia, quomodo via in mari inueſtigabilis eſt, quia nulla in ea veſtigia relinquuntur.

Deduxiſti ſicut oues populum tuum in manu Moyſi, & Aaron. XX.

Hic fuit finis omnium operum mirabiliũ Dei in Aegypto, & in mari rubro, vt populum ſuum inde liberaret, & in terrã promiſſionis introduceret: quod fecit per Moſem, & Aaron primos paſtores Synagogæ. Deduxiſti, inquit, ſicut oues populũ tuũ, id eſt, magna facilitate, magna charitate, indefeſſa prouidentia deduxiſti per deſertum, & vſq. ad promiſſionis terram, quaſi ad paſcua vberrima populum tuum; in manu Moyſi, & Aaron, id eſt, ſub poteſtate, & regimine duorum optimorũ Principũ. Spiritualiter admonemur, eos, qui ad terram promiſſionis, id eſt, cœleſtem patriam peruenturi ſunt, deducendos eſſe ſicut oues in manu Moyſi, & Aaron: ita vt ſint mites, & patientes ſicut oues in medio luporum: nam, Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.

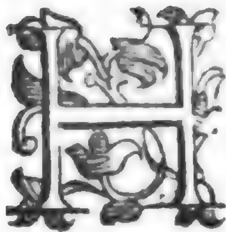
Et

Et in patientia vestra possidebitis animas vestras. Item, vt sinant se regi à Magistratu Ecclesiastico, & ciuili; Deus. n. etiam si paucos quosdam per se doceat, & regat; tamen ordinariè per Vicarios suos regit, & docet, & filios obediētiæ vult esse electos suos. Nominat autem hoc loco Moses ante Aaronem, nō quod Princeps politicus tantùm esset Moses, & Princeps Ecclesiasticus Aaron: sed quia Moses primarius erat Princeps Ecclesiasticus, & politicus, Aaron autem solùm erat Princeps Ecclesiasticus, & à Mose, vt maiore consecratus, & ordinatus. Quod enim Moses Sacerdos esset, perspicuū est ex Psal. 98. Moyses, & Aaron in Sacerdotibus eius: & ex plurimis actionibus Sacerdotalibus, quas exercuit cōsecrans Sacerdotes & tabernaculū, offerens sacrificia, imò instituēs ritus sacrificandi, & omnes ceremonias diuini cultus.

PSALMVS LXXVII.

Titulus, & Argumentum Psalmi

Intellectus Asaph.

Hic titulus admonet, Psalmum non esse ita facilem, & apertum vt in superficie apparet. Videtur .n. Psalmus totus historicus esse, atque ad hoc solùm compositus, vt populus agnoscens beneficia Dei, & ingratitudinem veterum Israelitarum, qui propterea grauiter puniti sunt, discat sequi potius legē Dei, quàm exempla maiorum. Cæterū non hoc solùm Dauidi propositum est in hoc Psalmo; sed etiam adumbrare Regnum Christi, qui ex tribu Iuda, & familia Dauid existens finem dedit veteri testamento, & nouum longè excellentius, & felicius inchoauit. Id enim significat Dauid in extremo Psalmo, vbi posteaquam varia peccata, & varia flagella populi enarrauit: tandem concludit, Deū elegisse Iudā, nō Ephraim, & ex Iuda ipsum Dauidē, qui deinceps magna tranquillitate populū Dei regeret, & gubernaret. Hoc igitur admonet titulus, Intellectus Asaph, vt nimirum Asaph, cui Psalmus cantandus dabatur intelligeret, & alios intelligere faceret mysteriū futuri Messiæ. & hoc indicant nomina parabolarū, & propositionum, quæ habētur in secundo versiculo Psal.

Explicatio Psalmi 77.

Attendite popule meus legem meam, inclinate aurē vestram in verba oris mei. I.

Dauid hortaturus populum longissimo sermone, captat initio attentionē, ostendens, se vtilia, & magna loquuturū. Attendite, inquit, legem meā, id est, pceptiones meas, quæ vos dirigere poterunt ad verā felicitatem, instar legū optimarum, & sapientissimarū. Atque idipsum repetens, & declarans addit, Inclinate aurē vestrā in verba oris mei: qđ dixerat, Attendite, nunc dicit, Inclinate aurē vestram; & quod dixerat, legē meam, nunc dicit, verba oris mei; proinde per legem non intelligit legē Mosis, quæ propriè dicitur lex; sed verba sua, quibus populū instruere, & exhortari volebat. quomodo accepit nomen legis Dñs cū ait Ioan. 15. Vt adimpleatur sermo, qui in lege eorū scriptus est, qa odio habuerunt me gratis. Porrò inclinare aurē, significat obedienter, & humiliter audire, quando dicitur populo, inclina aurem tuam; sed cùm dr Deo, inclina aurē tuam, significat clemēter, & misericorditer audire. S. Augustinus hunc primū versiculum tribuit Deo, nō Dauidi; quia Deus legē suam dedit populo, non Dauid. Sed, vt diximus, hic non agitur de lege propriè dicta, sed de sermone hortatorio. S. Hieronymus hunc eundem versiculum vult esse verba Christi, non Dauidis: quia S. Matth. cap. 13. scribit, Christum loqui solitū in parabolis, vt adimpleretur, quod scriptum est, Aperiam in parabolis os meū,

eructabo abſcondita, à conſtitutione Mundi: quæ verba habentur in ſecūdo verſiculo huius Pſalmi: ſed S. Matthæus allegauit hunc locum, non vt oſtenderet, verba huius Pſalmi eſſe verba Chriſti, non Dauidis: ſed vt ſignificaret, Dauidem loquentem in parabolis figuram fuiſſe Chriſti, qui in parabolis loquuturus erat: quemadmodum cùm Ioannes dicit cap. 19. Facta ſunt hæc vt Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo: non vult negare de agno Paſchali dicta eſſe verba illa Exod. 12. Os non cōminuetis ex eo: ſed iudicare vult, agnū paſchalem figurā Chriſti fuiſſe, & ideò Deo prouidente factum eſſe, vt non frāgerentur crura Chriſti crucifixi, quādo confracta ſunt crura duorum latronū, qui cum ipſo crucifixi fuerant. Quod autem nos diximus, ſecuti Theodoretū ex veteribus, & multos recentiores, verba huius verſiculi, vt etiam ſequentiū, eſſe Dauidis colligitur ex tertio verſiculo, vbi Propheta continuans ſermonem ſuum addit, Quanta audiuimus, & cognouimus ea, & Patres noſtri narrauerunt nobis, quæ certè neque Deo, neq. Chriſto conueniunt.

II. Aperiam in parabolis os meū, loquar propoſitiones ab initio.

Hæc eſt ratio; cur Dauid petat attentè, & humiliter audiri verba ſua, quia videlicet verba huius Pſalmi continent res obſcuras, & ſecretas, quæ non poſſunt intelligi, niſi attentè, & humiliter audiantur. Per parabolas intelliguntur hoc loco ſimilitudines, ſiue prouerbia, quæ breuia, & metaphorica eſſe ſolēt. Per propoſitiones, intelliguntur ænigmata, quæ obſcuriſſima ſunt: id enim ſignificat vox hebraica, chidoth, & græca [illegible], vt preſpicuum eſt ex ca. 14. Iudicum, vbi ænigma illud Sampſonis, De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo: vocatur hebraicè, chidà, & græcè problema. Multa ſunt autem in hoc Pſalmo prouerbia, & ænigmata, vt ſuis locis videbimus: ſed illud potiſſimum ænigma hic ſignificari videtur, quo per Regnum Dauidis figuratur Regnum Chriſti, & per montem Sion adumbratur Eccleſia. Per illud, ab initio, ſi corticem Pſalmi reſpiciamus, videtur intelligi tempus liberationis populi à captiuitate Aegyptiaca, quo tempore cœpit populus Iſrael ſub Moſe formam habere Reipublicæ, & regi legibus, & iudicijs. Sic enim habetur verſu ſexto, Et ſuſcitauit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſrael: ſed ſanctus Matthæus cap. 13. citans hunc locum, declarat hoc initium intelligendum eſſe de initio Mundi, dicens, Vt adimpleretur quod ſcriptum eſt, Aperiam os meum in parabolis, eructabo abſcondita à conſtitutione Mundi. Itaque ſenſus eſt, Proferam ſententias, quæ fuerunt abſconditæ, & quaſi ænigmata à principio Mundi: quamuis enim myſteria Chriſti omni tempore prædicta, & adumbrata fuerint, tamen velata erant, & pauciſſimis apertè reuelata. De qua re ſic loquitur Apoſtolus ad Epheſ. 3. Mihi autem omnium Sanctorum minimo data eſt gratia hæc, in gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo. Propriè autem Sanctus Matthæus dixit, eructabo: nam vox hebraica hoc loco poſita, abigàh, non ſignificat loqui quocunq; modo, ſed ebullire, profundere, ex imo corde proferre: quod per vocem eructare ſatis apertè explicatur. ructus.n. ex plenitudine oritur.

[Marginal Hebrew: חירות ; חידה ; ערוא ה]

III. Quanta audiuimns, & cognouimus ea: & Patres noſtri narrauerunt nobis.

IV. Non ſunt occultata à filijs eorum in generatione altera

V. Narrantes laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit.

Narraturus hiſtoriam rerum geſtarum, ſub quibus tegebātur myſteria abſcon-

ſcondita à conſtitutione Mundi; docet eam hiſtoriam accepiſſe ſe à Patribus, qui,& ipſi a maioribus ſuis acceperant. Loquar, inquit, propoſitiones ab initio,quanta videlicet audiuimus, & cognouimus:quoniam Patres noſtri narrauerunt nobis, tum ſcriptis literis, tum ore proprio: non enim occulta eſſe voluerunt ea filijs ſuis, quos poſt ſe in generatione altera relinquebant: qui quidem Patres narrantes erant laudes Domini,& virtutes eius, id eſt, potentiam eius admirabilem, & mirabilia opera, quæ fecit: ob quæ digniſſimus eſt omni laude. Illud,quanta,in hebræo eſt,quæ quare in græco, & latino codice ponitur,quanta,pro, quantacunq.vel quotcunque. Illud,ea, redundat apud latinos,ſed vſitatè ponitur apud hebræos. Illud,Et Patres noſtri,videtur poſitum, pro,Nam Patres noſtri. Siquidem,&,ſæpiſſimè vſurpatur apud hebræos,pro.n. vt alias admonuimus. Illud, nō ſunt occultata,nō repugnat verbis S.Matthæi, Eructabo abſcondita: nā res geſtæ non ſunt occultatæ à filijs narrantiū eas:ſed myſtica ſignificatio abſcondita erat ab eis.Deniq. illud, narrantes coniungitur cum nomine, Patres, vt S. Auguſtinus notauit: ac per hoc verba interpoſita deberent claudi per parentheſim hoc modo. Patres noſtri narrauerunt nobis (non ſunt occultata à filijs eorum in generatione altera) narrantes laudes Dñi, &c. poſſet ēt illud participium,narrantes,coniungi cū pronomine ſubintellecto,hoc mō. Nos igitur narrantes erimus laudes Dñi,& virtutes eius, &c.

VI. Et ſuſcitauit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſrael.

VII. Quanta mandauit Patribus noſtris nota facere ea filijs ſuis, vt cognoſcat generatio altera.

VIII. Filij qui naſcentur,& exurgēt, & narrabunt filijs ſuis.

Hic incipit narrare res geſtas à Deo, quas à Patribus accepit, ac primo loco ponit,quod Deus dederit populo Iſraelitico legem, & mandata per Moſem: & iuſſerit eam legem, & mandata tradi filijs à parentibus, & ſic propagari ad poſteritatem.Illud, &,potuiſſet omitti vt S. Hieronymus omiſit: nam habetur quidem in hebræo,ſed nihil coniungit. Additur enim ornatus gratia non ſolùm in pincipio periodorum, ſed etiam in principio librorum,vt initio Leuitici,Numeri,Ioſue,Ruth, Ezechielis, & aliorum. Illud, ſuſcitauit,ſumptum eſt ad verbum ex hebræo; ſed potuiſſet etiam verti, ſtare fecit, ſiue conſtituit, ſiue poſuit. Vox, teſtimonium, nihil aliud hoc loco niſi legem ſignificat. Vocatur autem lex Dei teſtimonium, quia teſtificatur hominibus quæ ſit volūtas Dei, vt fuſius diximus in explicatione Pſalmi decimiodctaui, verſiculo octauo.Itaque idem omnino eſt, ſuſcitauit teſtimonium in Iacob,cum eo quod ſequitur,Legem poſuit in Iſrael, id eſt,dedit Deus legem ſuam filijs Iacob,qui & Iſrael dictus eſt. Illud, quanta mandauit,in hebræo eſt,quæ mandauit: proinde vox,quanta,accipienda eſt, pro quātacunque, ſiue quotcunque: ex quo intelligimus nomine legis ſignificari hoc loco non ſolùm legem Decalogi, ſed omnia mandata moralia, cerimonialia, & iudicialia,quæ habentur in quinque libris Moſis.

Vt ponant in Deo ſpem ſuā, IX.
& non obliuiſcantur operū Dei,
& mandata eius exquirant.

Ne fiant ſicut Patres eorum ge X.
neratio praua, & exaſperans.

Generatio, quæ nō direxit cor XI.
ſuum,& non eſt creditus cū Deo
ſpiritus eius.

Explicat Propheta, cur Deus legem dederit populo ſuo,& mādauerit vt parentes docerent filios ſuos,& illi nepotes Patrum ſuorum, Ratio enim fuit, vt filij Iſrael non ſperarent in Dijs falſis, & idolis gentium; ſed in Deo vero, qui

legem sanctam de cœlo illis dederat, non sine ingentib. prodigijs: nec nõ vt nunquam obliuiscerentur mirabilium operũ Dei, quæ fecit in liberatione eorum de seruitute Pharaonis. Præterea vt sollicitè quærerẽt quid vellet ab eis Deus, atque id opere implerent. Denique vt non imitarentur ingratitudinẽ, & infidelitatem maiorum suorum, qui affecti maximis beneficijs à Deo per Mosem, ingratissimi fuerunt. Nam, & in Aegypto cũ essent ægrè adduci potuerunt, vt crederent Mosi: & egressi de Aegypto, sæpissime defecerunt ab obedientia Mosis, & Dei assiduè murmurãtes, & (quod grauius est) vitulos aureos adorantes. Illud generatio, quæ non direxit cor suum: significat, populum hebræorũ, non habuisse cor directum firmiter ad Deum, sed ad varia auxilia respexisse. Illud, autem, & non est creditus cum Deo spiritus eius, clarius est in hebræo codice; sic enim verti potest ad verbũ, Et non fuit fidelis ad Deũ spiritus eius. Vox autem latina accipiẽda est in significatione non passiua, sed actiua, ac si esset deponentis cõiugationis. Non est creditus cum Deo, id est, nõ credidit Deo spiritus eius: sic enim exponit S. Augustinus. vel accipiendũ est verbum, creditus, pro fidelis, vt accipiunt verbũ græcum ..., Theodoretus, & Euthymius. Itaque sensus erit, non fuit fidelis spiritus populi cũ Deo, quia sæpè defecit à fide, & obedientia.

XII. Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli.

Plerique notari putant in hoc versiculo pugnam aliquã infelicem hebræorum de tribu Ephraim; sed neq. facilè est inuenire in diuinis literis, quæ illa pugna fuerit: neque credibile est, Prophetã quasi ex abrupto inserere voluisse hoc loco particulare aliquod factũ, cũ generatim describit vitia totius populi de Aegypto mirabiliter educti, ac de seruitute liberati: Igitur probabilius est, per quandam similitudinem explicari quod dictum est, populum hebræum non fuisse constantem in fide, & obedientia Dei; vt sensus sit. Filij Ephrẽ id est, Israelitæ similes fuerunt militibus incipientibus præliari cum hostib. & mox dimisso prælio terga vertentibus. sic enim Israelitæ in deserto, non semel promiserunt, se Deo parituros, & facturos quæcunque ille mandasset: & statim mutata voluntate cogitabant de reditu in Aegyptum, & contra Deũ, & Mosem murmurabant. Nominat autem Dauid filios Ephrem, id est, tribum Ephraim, & per illam intelligit totum cœtum Israelitarum; quia tribus Ephraim erat numerosissima, & potentissima post tribum Iuda: & per hoc æmula tribui Iuda: & in Scripturis vt plurimum reprehenditur tribus Ephraim, & laudatur tribus Iuda; & ideò mala vniuersi populi describuntur potius sub nomine Ephraim, quam sub nomine aliarum tribuum. & in fine huius Psalmi dicit, tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda. Vide Oseam Prophetam.

Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerũt ambulare. XIII.

Et obliti sunt benefactorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis. XIV.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Taneos. XV.

Explicat quod metaphoricè dixerat, filios Ephraim, id est, Israelitas, conuersos fuisse retrorsum. nam cum professi essent, se obedituros Deo, non seruauerunt pactum, nec legem Dei impleuerunt, & cito obliti sunt beneficiorum Dei, & mirabilium operum, quæ Deus fecerat in Agipto pro ipsis, quæq. à Patribus suis narrari audierant. Illud, non custodierunt testamentum Dei, significat, non steterunt promissis, siue non seruauerũt pactum: nam in hebræo est vox, berith, quæ significat pactum; sed ברית

Se-

Septuaginta Interpretes verterunt, testamentum, vt aliàs sæpè diximus. Illud, in campo Taneos, significat in planitie Aegypti, cuius regia dicitur Tanis. Mirabilia enim, quæ fecit Moses coram Pharaone, non facta sunt in loco obscuro, sed in loco celeberrimo, & aptissimo, in agro videlicet Vrbis regiæ.

XVI. Interrupit mare, & perduxit eos, & statuit aquas, quasi in vtre

XVII. Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.

XVIII. Interrupit petram in Eremo, & adaquauit eos velut in abysso multa.

XIX. Et eduxit aquam de petra, & deduxit tamquã flumina aquas.

XX. Et appofuerunt adhuc peccare ei, in iram excitauerunt excelsum in inaquoso.

Posteaquam attigerat Dauid mirabilia facta in Aegypto coram Pharaone: describit alia facta in egressu, id est, diuisionem maris rubri, vt transiret populus sicco vestigio per medium maris: & alia patrata post egressum de Aegypto in solitudine, videlicet columnam nubis, quæ præeundo ostendebat iter per diẽ, & columnã ignis, quæ ostendebat iter per noctem; ac postea sitienti populo eductas aquas de petra in maxima copia. Addit verò Dauid post hæc omnia mirabilia, populum incredulũ iterum prouocasse Deum ad iracundiã in deserto inaquoso ob aquæ penuriã. Quæ iterum educta est de petra, vt habetur Num. 20. Nam illa prior eductio contigerat anno superiore, vt habetur Exodi. 17. Illud, statuit aquas quasi in vtre: significat Deum ea facilitate fecisse, vt mare cõsisteret, & non operiret Hebræos, qui per fundũ maris iter faciebant, qua facilitate potest homo continere modicam aquam inclusam in vtre, vt non defluat in terram. Illud, in nube diei, potuisset clarius verti, in nube per diem: nam in hebræo non habet formam genitiui. In græco est quidem ἡμέρας, in genitiuo, sed accipitur pro ablatiuo, quo græci carent. Illud, veluti in abysso multa. significat ex petra fluxisse tantam copiam aquarum, ac si petra conuersa fuisset in lacum profundissimum, vel in magnum, & profundũ flumen, vt dicitur in sequenti versiculo: abyssus.n. est profunditas magna. Denique illud, & apposuerunt adhuc peccare; pòt referri ad secundam eductionẽ aquæ ex petra; vt sensus sit, olim peccauerunt murmurãtes ob inopiã aquæ; & Deus dedit illis aquã de petra, Exod. 17. & obliti illius miraculi apposuerũt secundo murmurare, & de potẽtia Dei dubitare, ob similem aquæ penuriam, vt habetur Num. 20. vbi rursum dedit eis Deus aquam de petra. Potest etiam, vt alij volunt coniungi cũ sequenti versiculo, vt cõmemoretur peccatum murmurationis de inopia panis, non de penuria aquæ. Sed prior expositio mihi magis placet, tũ propter vocabulũ, inaquoso, quod denotat carentiã aquæ; tũ ne desit in hoc psalmo memoria peccati illius celeberrimi, quo populus bis murmurauit cõtra Deũ, & Mosem ob aquæ penuriã. Et secundũ hanc expositionem, illa verba, & eduxit aquã de petra; continent repetitionem sentẽtiæ versiculi superioris: non aũt narrationẽ secundæ eductionis aquæ ex petra.

Et tentauerũt Deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis. XXI.

Et male locuti sunt de Deo: dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? XXII.

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ & torrentes inũdauerunt. XXIII.

Nunquid, & panẽ poterit dare, aut parare mensã populo suo? XXIV.

Ideò audiuit Dominus, & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel. XXV.

XXVI. Quia non crediderunt in Deo, nec sperauerunt in salutari eius.

XXVII. Et mandauit nubib. desuper, & ianuas cœli aperuit.

XXVIII. Et pluit illis Manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis

XXIX. Panem angelorum manducauit homo cibaria misit eis in abundantia.

XXX. Transtulit austrum de cœlo, & induxit in virtute sua Africum.

XXXI. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.

XXXII. Et ceciderunt in medio castrorum eorum circa tabernacula eorum.

XXXIII. Et manducauerunt, & saturati sunt nimis: & desiderium eorũ attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo.

Coniungit Propheta beneficium panis cœlestis cum beneficio aquæ productæ ex petra: quoniam hæc erat figura insignis passionis Christi, & sacrosãctæ Eucharistiæ; vt explicat Dñs ipse Ioann. 6. & Apostolus. 1. Corinth. 10. Aqua enim ex petra, est sapientia ex stultitia. Non enim minus contraria est sapientia stultitiæ, quàm aqua res mollis, & fluida petræ arenti, & duræ. sapiẽtia ex stultitia est mysterium crucifixi. Christus .n. crucifixus, id est, petra percussa, gentibus stultitia erat, & Iudæis scandalum: & tamen hominibus fide illustratis producit altissimam sapientiã. Et quia non cognouit Mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Panis autem de cœlo verus, nõ erat manna pluens ex cœlo aereo; sed caro Christi, qui de cœlo cœlorum descendit, & dat vitam Mundo. Manna tamen hunc panem verum adumbrabat: & hoc significauit Propheta, cùm initio Psalmi se parabolas, & ænigmata cantaturum pollicebatur: sed veniamus ad expositionem verborum. Propheta posteaquam commemorauerat beneficiũ aquæ de petra eductæ, & infidelitatem populi: transit ad beneficia panis, & carnis, & ad nouam populi incredulitatẽ explicandam. Sciendum autem est, bis à Deo datum fuisse hebræis cibum carnium, semel vna cum manna. Exodi 16. & rursum carnis solius. Num. 11. & manna cũ carnibus datum est antequã aquæ producerentur ex petra; sed cib. carnis solius datus est post eductionem aquæ ex petra. Sed Dauid coniungit vtrũque beneficium, & vtramque murmurationem simul; & ideò nascitur in verbis aliqua obscuritas, quæ facilè tolli potest. Ait igitur, Et tentauerunt Deũ in cordibus suis, id est, experiri voluerunt, an Deus verè esset omnipotens, & curam gereret populi sui: & ideò petierunt escas animabus suis, quas videlicet anima ipsorum desiderabat, vt panes, & carnes: sic enim narrat Moses Exodi 16. & Num. 11. Et malè loquuti sunt de Deo, dubitantes videlicet, an posset in deserto pascere populũ suum, sicut potare potuerat. hæc pertinent ad secundam murmurationẽ. Nã prior præcessit priorẽ eductionem aquæ ex petra, vt patet ex libro Exodi cap. 16. & 17. Ideò audiuit Dominus, & distulit id est, audiuit murmurationẽ ex incredulitate procedentem: & distulit, hoc est lõgè fecit à se populum suum, amouit à beneuolentia sua, quin potius conuertit beneuolentiam in iram, & indignationem, & immisit ignem in castra, & multos occidit, vt dicitur Num. 11. Et tamen voluit conuincere populum infidelem, & demonstrare potẽtiã suã; & ideò mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit, & pluit illis mãna ad manducandum, & panem cœli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo. Hæc pertinent ad priorem murmurationem: manna enim datum est ante productionem aquæ ex petra. Porrò mãna dicit panis de cœlo, quia ex cœlo aereo

aereo pluebát; & panis Angelorũ; quia opera, & ministerio Angelorum fiebat. Vocabulum aũt, manna, ductum est ab admiratione populi, qui videns terram coopertam nouo illo cibo dixit, Man hu quod significat, quid hoc? Inde positum est illi cibo nomen, man, & græcè Μάννα. erat autem manna simile pruinæ, Exodi 16. & sicut semen coriãdri, quod in mortario contusum, & coctum igni, saporé habebat panis oleati, Num. 11. Deinde, Transtulit Deus Austrum de cœlo, & induxit in virtute sua Africum; & pluit super eos sicut puluerem carnes, id est, effecit, vt ventus vehementissimus deferret coturnices in desertum, vbi Iudæi morabantur, in tanta copia, quanta est copia pulueris i littore maris. In hebræo habetur, Transtulit ventum orientalem: ex quo intelligimus per Austrum, intelligendum esse Austrum Orientalem, qui dr Eurus: sed quia Auster Oriẽtalis nõ est contrarius Africo, siue Libico, vt vocatur in textu græco, sed potius ei vicinus & coniunctus; ideò Theodoretus, & Euthymius, & alij per vocem, transtulit, nõ intelligunt amouit, siue cessare fecit; sed excitauit, & flare iussit, ac si dictum esset transtulit de cœlesti thesauro, & emisit in terram, vt etiam exponit S. Augustinus, vt simul cum Africo adduceret coturnices in desertum. Itaque non vnus, sed duo venti ex duabus vicinis regionibus adducerent copiam maximam coturnicum. Non tamen est improbabilis aliorum sententia, quòd ventus Australis orientalis, id est, Eurus remotus sit, & prohibitus flare; & solus Africus, siue Libicus impulerit coturnices in castra Hebræorum: nam Num. 11. dicitur ventus a Domino adduxisse coturnices trans mare ad castra Hebræorum. Vbi vnius venti solùm mentio fit, & venti, qui per mare Libicum transiret, vt adduceret coturnices ad desertum. Eiusmodi autem ventus, non est Eurus, sed Libicus. Adde quod S. Hieronymus vertit, Abstulit Eurum de cœlo, & induxit in fortitudine sua Africum. Denique verba græcæ, & latinæ editionis faciè explicantur in hanc sententiam, & duriusculè in priorem.

מן הו

מן

Adhuc escæ eorum erant in ore XXXIV.
ipsorum: & ira Dei ascendit super eos.
Et occidit pingues eorum, & XXXV.
electos Israel impediuit.
In omnibus his peccauerunt XXXVI.
adhuc, & non crediderũt in mirabilibus eius.
Et defecerunt in vanitate dies XXXVII.
eorum, & anni eorum cum festinatione.
Cùm occideret eos quærebant XXXVIII.
eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum
Et rememorati sunt, quia Deus XXXIX.
adiutor est eorum, & Deus excelcelsus redemptor eorum est.
Et dilexerunt eum in ore XL.
suo, & lingua sua mentiti sunt ei.
Cor autem eorum non erat re- XLI.
ctum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius.

Demonstrat in his versiculis Propheta, Deum magno miraculo satisfecisse desiderio Hebræorum, vt ostenderet potentiam suam: sed non dimisisse impunitam infidelitatem, & contumaciam eorum: Hebræos autem tum ob miraculũ, tum ob flagellum conuersos fuisse ad obedientiam, & fidem, sed non stabili corde, neque perseueranter, vt par erat. Adhuc, inquit, escæ erant in ore eorum, id est, nondum consumpserant coturnices, & ira Dei excitata est aduersus eos; & occidit ex eis partem maximam, ita vt appellaretur locus ille, sepulchra concupiscentiæ, vt dicitur Num. 11. Quomodo eos Deus occiderit, Scriptura nõ docet; sed credibile est morbo aliquo ex nimia auiditate, & saturitate comedentium exorto. Occidit autem Deus præcipuè pingues, & electos, id est, magis deditos voluptatibus, & iuuẽtute

ac

ac viribus robustiores: quos electos dicit impeditos, quia morbus deiecit eos, & impediuit, ne a morte fugere possent quãuis alioqui robustissimi essent. Hoc autem illis accidit, quia peccauerunt in Deum infidelitate sua, non credentes mirabilia illa a Dei omnipotentia fieri, sed casu accidisse, vt coturnices ad eos deferrentur. Ideò morte puniti sunt tanta velocitate, vt defecerint dies eorum in vanitate, id est, velut fumus, aut vmbra, quæ celerrimè transit, & vestigium nullum relinquit. Ipsi autem cum flagellarentur a Deo, & morte afficerentur, redibant ad cor, & quærebant adiutorium Dei, & diluculo, id est, continuò, statim, cum primum flagellum sentire inciperent, veniebant supplices ad misericordiam Domini implorandam: & tunc ad memoriam reuocabant beneficia Dei priora: sed non erat stabilis, & vera conuersio eorum; sed metu extorta & ficta: nam ore quidem amorem, & deuotionem erga Deum profitebantur, sed mentiebantur; quia cor eorum non erat verè directum ad Deum, neque fideles permanebant in seruanda promissione, & pacto cum Deo inito. Vtinam nõ imitaremur & nos Christiani hanc Hebræorum inconstantiam. quàm multi enim sunt ex nobis, qui in periculo vitæ constituti promittunt, & vouent Deo, & Sanctis eius morum emendationem; & periculo euitato, redeunt ad pristinam vitiorum consuetudinem? sed Deus non irridetur, & qui tales sunt, non effugient iudicium Dei.

XXXXII. Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum: & non disperdet eos.

XXXXIII. Et abundauit vt auerteret irã suam & non accendit omnẽ iram suam.

XLIIII. Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens.

XXXXV. Quoties exacerbauerunt eum in deserto? in iram concitauerunt eum in inaquoso?

Et conuersi sunt, & tentauerũt Deum, & sanctum Israel exacerbauerunt. XXXXVI.

Nõ sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis. XXXXVII.

Confert nunc Propheta bonitatem Dei cum nequitia hominum, ac dicit, Deum quidem flagellasse populum suum, sed non esse oblitum misericordis naturæ suæ: & ideò non tam seuerè in illos animaduertisse, vt eorum peccata merebantur. Nam propitius erit peccatis eorum, & non disperdet omnino populum suum. Ipsi quidem digni erant vltimo exterminio, sed misericordia Dei fecit, vt aliqui remanerent: vt re vera ex numero eorum, qui exierant ex Aegypto duo remanserunt Iosue, & Caleb: qui figuram gerebant Electorum, qui salui fient: nam vt Apostolus loquitur ad Roma. 11. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit: sed reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Itaque non repugnat hic versiculus dispersioni Hebræorum, quam videmus: nam impleta est hæc promissio in Apostolis, qui ex hebræis erant, & non solùm dispersi non sunt, sed collegerunt multitudinem magnam Deo in populum electum: de quo prophetauit Oseæ cap. 1. & 2. & explicat Apostolus Petrus 1. episto. cap. 2. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. Pergit Propheta, ac dicit, Et abundauit vt auerteret iram suam, id est, abundanter, & copiosè auertit iram suam, quia multum remisit de pœna, quam populi peccata merebantur. & hoc modo temperauit, siue auertit iram, quia non accendit omnem iram suam, vt iustè facere potuisset. Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. accessit ad rationem miserendi natura hominis post peccatum primi hominis infirma, & mortalis, obnoxia carnalibus concupiscẽtijs.

Ipse

Ipse enim nouit figmentum nostrum, quòd caro sumus, id est, carnales, infirmi, ac debiles; & quòd spiritus sumus vadens, & non rediens, id est, vitam habemus mortalem, quæ continuò progreditur a pueritia ad iuuentutem, & non reuertitur ad pueritiam: progreditur a iuuentute ad senectutem, & non reuertitur ad iuuentutem, sed breui compendio tendit ad mortem. Itaque similis est floribus, alijsque rebus caducis: non autem soli, & lunæ, & stellis, quæ in circulos suos reuertuntur, & semper sunt eædem, quia solidæ sunt, & æternæ. Non desunt qui velint, hoc loco per, spiritum, intelligi animum, qui exit de corpore per mortem, & non reuertitur vi sua ad corpus: Sed non videtur ad rem præsentem facere tractatio de resurrectione, vbi solùm describitur infirmitas, & breuitas humanæ vitæ. Proinde hoc loco per spiritum intelligendus est spiritus vitalis corporis nostri, siue corporalis vita, quæ progrediendo consumitur, & mutabilis, atque instabilis est. Quod autem sit talis vita hominis, probat Propheta sequentibus versiculis: Quoties, inquit, exacerbauerunt eum in deserto? in iram concitauerunt in inaquoso? instabilitate sua videlicet nunc promittendo fidem & obedientiam; nunc contra obloquendo, & recalcitrando: nam conuersi sunt a bono proposito, & promissis, & tentauerunt Deum experiri volentes, an verè Deus omnipotens esset: & hoc modo sanctum Israelis, id est, Deum, exacerbauerunt. Vocatur autem Deus Israelis, sanctus, non solùm a Dauide, sed etiam ab Isaia in plurimis locis; quoniam solus Deus verè est propriè sanctus, id est, purus, & inuiolabilis: Dij enim gentium immundi Dæmones sunt. Denique tanta fuit mutabilitas, & stultitia Hebræorum, quos Deus eduxit ex Aegypto, vt statim obliti sint signorum, & prodigiorum maximorum, & plurimorum, quæ manus Dei fecit, cùm eos de seruitute Aegyptiaca liberaret.

Sicut posuit in Aegypto signa XXXXVIII
sua, & prodigia sua in campo Taneos.

Et conuertit in sanguinem flu XXXXIX.
mina eorum, & imbres eorum ne biberent.

Misit in eos cœnomiam, & co- L.
medit eos; & ranam, & disperdidit eos.

Et dedit ærugini fructus LI.
eorum, & labores eorum locustæ.

Et occidit in grandine vine- LII.
as eorum, & moros eorum in pruina.

Et tradidit grandini iumenta LIII.
eorum, & possessiones eorum igni.

Misit in eos iram indignatio- LIV.
nis suæ indignationem & iram, & tribulationem immissiones per angelos malos.

Viam fecit semitæ iræ suæ: non LV.
pepercit a morte animabus eorũ, & iumenta eorum in morte conclusit.

Et percussit omne primogeni LVI.
tum in terra Aegypti: primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Et abstulit sicut oues populum LVII.
suum, & perduxit eos tamquam gregem in deserto.

Et eduxit eos in spe, & non ti- LVIII.
muerunt, & inimicos eorum operuit mare.

Occasione versiculi quadragesimi septimi, vbi dixerat Propheta, non fuisse recordatos Hebræos mirabilium, quæ fecit Deus, cùm educeret eos de Aegypto: describit his vndecim versiculis signa, & prodigia, quæ fecit Deus aduersus

sus Pharaonem, donec tãdem eum cum exercitu suo demersit in mare. Quæ omnia narrantur in Exodo a capit. 7. ad 14. Porrò Dauid non meminit omnium signorum, sed præcipuorum, neque ordine illa enumerat, sed vt sibi visum est. sic igitur loquitur, Non sunt recordati Hebræi in deserto, manus Domini, id est, potentiæ vel operis Domini, quo liberauit eos de manu Pharaonis tribulantis. Sicut posuit in Aegypto signa, id est, non sunt recordati, quemadmodum statuerit Deus ingentia miracula, signa potentiæ suæ in Aegypto, ac potissimum in parte nobiliore Aegypti, vbi est Tanis Regia Pharaonis. Et conuertit, id est, quia conuertit in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum, ne biberent. De hoc signo scribit Moses Exod. cap. 7. Vocat Propheta flumina Aegypti varios ramos fluminis, qui per Aegyptum fluunt. per imbrem, non intelligitur pluuia, quæ in Aegypto videri non solet, sed ponitur imber pro aqua, species videlicet pro genere. Quomodo Virgilius lib. 1. Aeneidos dixit,

Accipiunt inimicum imbrem, rimisq. fatiscunt.

Vbi per imbrem intelligit aquam marinam, quæ in nauim per rimas ingrediebatur. Itaque Dauid more suo idipsum bis repetit, & quod in priore parte versiculi vocauit flumina, in posteriore vocat imbrem. Misit in eos cœnomyjam, & comedit eos, & ranam, & disperdidit eos. de hoc agitur Exodi cap. 8. Vulgaris quæstio hic est, an sit legendum cœnomyia, id est, musca communis, siue omne genus muscarum, an cynomyia, id est, musca canina. Vulgata editio correcta habet, cœnomyiam, cui fauet Sanctus Hieronymus tum in versione sua ex hebræo, tum in epistola ad Suniam, & Fretellam. Græci tamen libri communius habent cynomiam, & sic legit, & exponit idem S. Hieronymus in commẽtario. Vox hebræa, arob, mistionem significat, & satis conuenit lectioni vulgatæ correctæ: sed res nõ est magni momenti. Et dedit ærugini fructus eorum, & labores eorum locustis. hoc signum habetur Exod. 10. vbi fit tantum mentio locustarum: proinde per æruginem intelligendæ sunt locustæ, vel bruchi (vt vertit S. Hieronymus) quæ animantia deuorant herbas ad modum æruginis. Itaque nomen æruginis, quod propriè significat vitium æris, hoc loco accipitur metaphoricè. Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina. de hac re agitur Exodi 9. vbi non fit mẽtio pruinæ, sed solius grandinis. S. Hieronymus vertit, & sycomoros eorum in frigore: vbi per frigus posset intelligi frigus grandinis, vt sit repetitio eiusdem rei: vel certè grandine, & pruina afflixit Deus vineas, & arbores Aegypti: sed Dauid addidit quod Moses omiserat. Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessiones eorum igni. Grando enim cum igne fulgurum, & fulminum descendebat, nec solum herbas, sed etiam iumẽta perdebat, vt ibidem legimus. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per Angelos malos. In hoc versiculo generatim complectitur Propheta omnes alias plagas, quas omiserat, vt vlcera, vesicas, & alia id genus; & simul attingit postremam, & grauissimam plagã occisionem videlicet primogenitorum omnium, quæ facta est per Angelũ percutientem, vt dicitur Exodi 12. Non sinam, inquit, percussorem ingredi domos vestras, &c. Misit iram indignationis suæ, id est, effectum iræ furoris sui, tribulationẽ videlicet magnam. & hoc idem repetens, ait, Iram, & indignationem, id est, effectum iræ, & furoris, qui effectus est tribulatio. Immissiones per Angelos malos, id est, quæ tribulatio fuit per immissionem Angelorum malorum. Ex quo intelligimus, plagas Aegypti, ac præcipuè occisionem primogenitorum factas esse opera Angelorũ, qui non nocent, nisi quantum Deus permiserit, cùm Dei summi Iudicis administri sint. Possunt autem Angeli mali dici Angeli sancti, qui dicuntur mali ab effectu quia puniunt quos Deus vult puniri. Possunt etiam dici Angeli mali, Dæmones impuri, qui sunt verè mali malam volun-

voluntatem gerentes. Deus enim vtrisque vtitur: nam per Angelos sanctos puniuit Sodomitas igne cœlesti: & per Angelos impuros flagellauit Iobum, igne pariter cœlesti. Vide Sanctum Augustinum in hunc locum. Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit a morte animabus eorum. Insignis metaphora est, quasi dicat, Ira diuina vltionem parans detinebatur a diuina misericordia, ne vsque ad mortem desæuiret: sed tandem remoto obice misericordiæ, viam aperuit iræ suæ, & nō pepercit vitæ ipsorum a morte: sed occidit omnia primogenita hominum, & iumentorum, quæ erant primitiæ laborum eorum, id est, Aegyptiorū: laborant enim plurimum homines in educandis filijs suis, & iumentorum suorum; sed primitiæ laboris erga primogenita exercentur: ac per hoc dicuntur primogenita primitiæ laborum. Illud, in tabernaculis Cham, significat in Aegypto. Cham enim fuit filius Noe, & Mizraim fuit filius Cham: & ab hoc filio Chā dicta est Aegyptus, Mizraim. Itaque dicitur Aegyptus tabernaculum Cham a parente primi habitatoris, & possessoris Aegypti. Et abstulit sicut oues populū suum, & perduxit eos sicut gregem in deserto. Occisis primogenitis Aegyptiorum dedit Pharao facultatem Hebræis abeundi ex Aegypto, vt habetur Exodi 12. & tunc Deus eduxit populum suum ex Aegypto, & duxit in desertum Arabiæ. Et eduxit eos in spe, & non timuerunt, id est, cum fiducia magna, & inimicos eorum operuit mare: quæ fuit vltima plaga Aegyptiorum, & in qua finem accepit captiuitas filiorum Israel, vt habetur Exodi 14.

מצרים חם

LIX. Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem quem acquisiuit dextera eius.

LX. Et eiecit a facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.

LXI. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt. LXII.

Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum: quemadmodum Patres eorum, conuersi sunt in arcum prauum. LXIII.

In iram concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt. LXIIII.

Transit nunc Propheta ad historiam libri Iosue, & Iudicum, atque ostendit, fuisse hebræos introductos a Deo in terram promissionis, quam vocat montem sanctificationis suæ, quia erat terra mōtuosa, & quam Deus sibi ipse sanctificauerat, & dedicauerat, vt in ea coleretur a populo suo. dicit quoque eam terram acquisitam a Deo, quia Deus fecit euidētibus miraculis, duce Iosue, vt Israelitæ vincerent bello, & expellerent pristinos habitatores cultui Idolorum addictos. Addit verò Propheta, Hebræos in terram promissionis introductos non fuisse meliores Patribus suis, qui in deserto perierant: nam ipsi quoque tentauerunt, & exacerbauerunt Deum seruientes Idolis, & verum Dei cultum deserentes. Illud conuersi sunt in arcum prauum, significat, eos imitatos esse arcum distortum, qui non iacit sagittas, quò iaciendæ sunt, sed in aliam partem vbi non oportebat. Sic enim Hebræi promittebant obseruantiam legis Dei, ac videbantur sagittas operum suorum dirigere ad cultum veri Dei; sed interim sacrificabant Dijs alienis; id quod proprijs verbis explicat Propheta in sequenti versiculo, cùm ait, In iram concitauerūt eum in collibus suis, & in sculptibilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt. siquidem in excelsis collibus, præsertim frondosis collocabant altaria Idolorum, ibique eis sacrificabant.

Audiuit

LXV. Audiuit Deus, & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel.

LXVI. Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, vbi habitauit in hominibus.

LXVII. Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.

LXVIII. Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam spreuit.

LXIX. Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ.

LXX. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur.

Hic iam explicat Propheta vltionem diuinam in peccata populi sui: ac præcipuè commemorat tempus illud, quo Philistæi fuderunt exercitum populi Dei, & Arcam Domini captiuam duxerunt, Sacerdotibus occisis, qui eam custodiebant: quæ historia narratur in 1. Reg. cap. 4. Ait igitur, Audiuit Deus, id est, cognouit peccata populi sui clamãtia in cœlum: & spreuit populum suum tamquam inutilem, & tamquam morte dignissimum, redegit valde ad nihilum, id est, valde humiliauit, concessa victoria maxima hostibus eorum. Et repulit tabernaculum Silo, id est, abiecit tabernaculum, in quo erat Arca, quod tabernaculum tunc erat in Silo: & in quo tabernaculo Deus quodam modo habitabat inter homines, quia inde dabat responsa hominibus. Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici, id est, permisit circumueniri, & vndique circundari gladijs hostium populum suum, quem elegerat sibi in hæreditatem, id est, in populum peculiarem, & proprium. Iuuenes eorum comedit ignis, id est, ardor belli, siue ignis iræ Dei consumpsit præstantissimos quosque, quales solent esse homines in flore iuuentutis: & virgines eorum non sunt lamentatæ, id est, occisis iuuenibus in bello, virgines eis desponsatæ non habuerunt, qui earum sortem lugerent, quoniam in communi strage quisque habuit, quod domi suæ lugeret. Itaque illud, lamentatæ, passiuè accipiendum est, vt indicat sanctus Hieronymus, qui vertit, Et virgines eius nemo luxit. Rabini legunt, Et virgines eorum non sunt laudatæ, carmine videlicet nuptiali. Sed vox hebræa, hullalu, vtrunque significare potest, defletæ, & laudatæ. nos autem anteponimus Septuaginta Seniores, & S. Hieronymum omnibus Rabinis. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, videlicet Ophni, & Phinees filij Heli, qui nominatim referuntur inter mortuos. 1. Reg. 4. Et viduæ eorum non plorabantur, id est, relictas vxores eorum nemo fuit, qui deflendo consolaretur, quoniam, vt dictum est, omnes occupati erant in proprijs consanguineis deplorandis, quos ruina communis oppresserat. In hebræo, & græco habetur in futuro, non plorabuntur: sed sanctus Hieronymus intelligens futurum poni pro præterito, vertit, non sunt defletæ, & eum secutus noster Interpres, vertit, non plorabantur. הללו

Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potẽs crapulatus a vino. LXXI.

Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis. LXXII.

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit. LXXIII.

Sed elegit tribum Iuda, montẽ Sion, quem dilexit. LXXIV.

Et ædificauit sicut Vnicorniũ san- LXXV.

sanctificium suum in terra, quam
fundauit in secula.
LXXVI. Et elegit Dauid seruum suum,
& sustulit eum de gregibus o-
uium, de post fœtantes accepit
LXXVII. eum.
Pascere Iacob seruum suum, &
Israel hæreditatem suam.
LXXVIII. Et pauit eos in innocentia cor
dis sui, & in intellectibus manuū
suarum deduxit eos.

In hac postrema parte Psalmi, Dauid ostendit, Deo placuisse afflictionem populi sui, quatenus pœna erat peccatorum; sed non placuisse superbiam, & iniquitatem Philisthinorum, qui eos afflixerunt: & ideò vindictam ab ipso Deo sumptam de Philisthæis, vt narratur in eodem 1. lib. Reg. capit. 5. Deus enim sæpè vtitur mala voluntate impiorum ad aliquos puniendos; & deinde punit eosdem impios, non tam attendens quod per illos ipse fecit bonum, quàm malam nocendi cupiditatem, quam in eis ipse non fecit. Addit deinde, noluisse Deum, vt tabernaculum esset amplius in Silo, ciuitate de tribu Ephraim, neque vt summa Imperij esset in tribu Ioseph, sed voluisse, vt tabernaculum statueretur in monte Sion, & Imperium pertineret ad tribum Iuda, & ex tribu Iuda Dauidem elegisse Regem populo suo: quod est vaticinium de Christo, & Ecclesia, vt initio Psalmi diximus. Nam vt hoc loco diligenter obseruauit Sanctus Augustinus, non repulit Deus Ioseph, & elegit Iudam ob meritum personarum. Nam Ioseph melior fuit multo, quàm Iudas, siue castitatem, siue patientiam, siue sapientiam, siue prudentiam, siue dilectionem inimicorum consideres: sed elegit Iudam propter Dauidem, & Dauidē propter Christum; & Synagogam destruxit, vt Ecclesiam ædificaret. Sed ipsa verba explicemus; Et excitatus est tamquam dormiēs Dominus, id est, præualuerūt Philisthæi in Hebræos, non ob Philisthinorum potentiam, vel Domini impotentiam; sed quia Dominus dormiebat, & dormiebat sopore graui, tamquam crapulatus a vino. Ebrietas enim altè dormire facit. Sed a sopore illo excitatus, potentiam suam in Philisthæos mirificè demonstrauit. Dicitur autem Deus dormire metaphoricè, quando ita se gerit, ac si non aduerteret iniurias, quas illi faciunt iniqui; & dicitur dormire vt crapulatus a vino, quando patienter agit erga grauissimos peccatores, ac si ita altè dormiat, vt non aduertat iniurias maximas contra se fieri, qualis iniuria fuit captiuitas Arcæ. Non desunt, qui metaphoram ebrietatis ita explicent, vt sensus sit, Deū excitatum a somno potenter, & furiosè egisse in aduersarios, vt solent ebrij, qui valentissimi, & audacissimi sunt, cū non aduertant, quid faciant. Sed nō placet ista expositio, tum quia ebrietas facit quidem audaces homines, sed nō potentes, imò debilitat potius; & qui a sōno exurgunt non surgunt ebrij, sed sobrij. maneat ergo prior expositio, quæ Sancti Augustini est. Et percussit inimicos suos in posteriora: immisit enim morbum grauissimum, & pudendum in posteriora corporis Philisthinorum, ac, vt Scriptura loquitur, in secretiore parte natium, vt simul cruciarentur dolore & rubore, vt legitur primo Reg. cap. 5. Opprobrium sempiternum dedit illis: quia prouidentia Dei fecit, vt ipsi Philisthæi anos aureos appenderent arcæ ad memoriam sempiternam morbi pudendi, quo Deus illos affecerat, 1. Reg. c. 6. & repulit tabernaculum Ioseph, id est, noluit deinceps tabernaculum sacrum, in quo seruabatur Arca, esse in Silo, quæ est ciuitas in tribu Ephraim, qui filius erat Ioseph. Et tribum Ephraim non elegit, id est, constituturus Regnū in populo suo; non elegit Regem ex tribu Ephraim, quæ erat vna ex duabus tribubus Ioseph, & quidem numerosissima, & potentissima. Sed elegit tribum Iuda, montem Sion, quem dilexit: id est, elegit tribum Iuda, ex qua daret populo suo Principes: & elegit montem Sion, in

locum

locum tabernaculi, & postea templi, in quo seruaretur Arca, & fierēt sacrificia. Et ædificauit sicut vnicornium sanctificium suum in terra, quam fundauit in secula, id est, ædificauit Deus in monte Sion, siue in Hierusalem, quæ est terra duratura in æternum, sanctuarium suū firmissimum, quasi cornu Monocerotis. Hæc est parabola præcipua, & propositio, siue ænigma potissimum, quod initio Psalmi Propheta promisit. neque enim sanctuarium testamenti veteris fuit firmum vt cornu Monocerotis, nisi in typo sanctuarij testamenti noui: neque mons Sion, aut Hierusalem fuit terra fundata in secula cùm breui euersa fuerit, nisi in figura Ecclesiæ Christianæ aduersus quam portæ inferi non præualebunt, & cuius religio & sacramenta non mutabuntur vsque ad Mundi consummationem. Vox vnicornium, græcè monocerotum; i hebræo legitur, ramim quod significat excelsos; sed Septuaginta, & sanctus Hieronymus non legerūt, ramim, sed, remim, quod monocerotes, id est, bestias, quæ solum vnum cornu, firmissimum, & robustissimum gerunt: & sine dubio hæc est vera lectio. Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum: pascere Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam. Omisit Propheta Regnum Saulis, quia modicum duraturum erat, & quia quasi extortum fuit a Deo clamoribus populi; sed Regnum Dauidis posuit, qui Christi figurā gerebat, & ex propria Dei voluntate duraturum in æternum erat. Elegit ergo Dauid seruum suum; & sustulit eum de humili loco, ne fortè eius virtuti tribueretur tanta exaltatio. Sustulit, inquam, de gregibus ouium, id est, de officio, & munere pastoritio, quod re ipsa exercebat, cùm oues fœtas sequeretur. Pascere Israel seruum suum, & Iacob hæreditatem suam, id est, transtulit de ministerio pascendi oues, ad ministerium pascendi homines: præposuit enim illum Regem populo suo, & hæreditati suæ, quæ Israel, & Iacob appellatur. In hebræo habetur, Iacob populum suum, non vt nos habemus, seruum suum. Aliqui suspicantur Septuaginta interpretes vertisse λαόν, non δοῦλον. At cur non verisimilius sit in hebræo olim fuisse audo, seruum suum, & postea successu temporis a sciolis mutatum in, ammo populum suum? In sensu nulla est dissensio. Populus enim Israeliticus populus Dei, & seruus Dei dici potest. Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos, id est, optimam fuisse diuinam electionem euentus probauit. Dauid enim pauit, & rexit populum Dei in innocentia cordis, & sapientia operis: in innocentia cordis, quia cor purum, & immaculatum gerens non affectabat gloriam suam, sed Dei, non vtilitatem suam, sed populi; cupiebat non tam præesse, quàm prodesse; pascebat oues, non vt suas, sed vt Domini sui; vt minister, non vt hærus: in sapientia operis, vel, vt Dauid loquitur, in intellectibus manuum deduxit populum, quia cōsideratè agebat, quicquid agebat: non temerè, non sine consilio, non absque maturitate. Quæ omnia etiam si vtcunque Dauidi conueniunt; absolutè tamē & perfectè non nisi Christo conueniūt. Alioqui non reprehēderetur in Scriptura Dauid, quòd vxorem alienam concupierit, quòd adulterium, & homicidium perpetrauerit; quòd populum sine causa numerari voluerit; quòd Miphiboseth inauditum damnauerit, & bona ipsius imprudens calumniatori donauerit. Christus autem verè innocens corde, & sapiens in opere fuit; qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, 1. Petri 2. Qui meque audacter dicere poterat, Quis ex vobis arguet me de peccato? Ioan. 8.

רמים

רמים

עבדו

עמו

PSAL-

PSALMVS LXXVIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Asaph.

DE hoc Titulo nihil dicendum occurrit. Argumentum est deploratio calamitatis, quæ accidit Hebræis sub Antiocho, & cœteris Regibus tempore Machabæorum, vt communiter docent S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & multi recentiorum; & ipse etiam auctor libri Machabæorum primi capit. 7. allegat hunc Psalmum, tamquam vaticinium earum calamitatum. Potest tamen accommodari idem Psalmus, vt eum accommodat S. Augustinus, ad persecutiones, quas passa est Ecclesia a Regibus, & Imperatoribus paganis. In hoc Psalmo concordant textus hebraici, græci, & latini, & totus Psalmus facillimus est.

Explicatio Psalmi 78.

I. DEus venerunt gentes in hæreditatem tuam: polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam.

Alloquitur Propheta Deum, & in persona populi Dei, qui futurus erat tempore Machabæorum, conqueritur de vastatione templi, & ciuitatis. Narrat autem hic Propheta Deo, non vt eum doceat, quasi ignorantem, cùm potius ab eo sibi reuelata didicerit: sed vt hac commemoratione moueat ipse se ad orandum ardentius. Deus, inquit, venerũt gentes, pagani videlicet Idololatræ, & hæreditatem tuam, id est, in eam ciuitatem, & prouinciam, quam elegisti de toto orbe terrarum in propriam possessionem. Hæreditas enim, & possessio in Scripturis pro eodem accipiuntur. Explicat deinde ad quid venerint gentes in hæreditatem Dei; Polluerunt, inquit, templum sanctum tuum. Quod factum est sub Antiocho, vt dicitur lib. 1. Machab. cap. 1. tunc enim Idolum in templo collocatum est, & altaria prophanata, atque Idolis consecrata. Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam, id est, ipsam regiam ciuitatem adeò desolauerunt, vt non videretur amplius ciuitas, sed tugurium desertum, qualia sunt quæ eriguntur ad custodiam pomorum in hortis, aut vineis, & pomis collectis deseruntur. Id accidisse sub Antiocho testatur lib. 1. Machab. cap. 3. vbi sic legimus, Et Hierusalem non habitabatur, sed erat sicut desertũ. Vox hebræa, pro qua habemus, pomorum custodiam significat vastationem, desolationem, desertum, & similia. Sed Interpretes Septuaginta, vt rem declararent per similitudinem, dixerunt, In pomorum custodiam; Sanctus Hieronymus vertit, In aceruum lapidum. Sed melior videtur interpretatio prior, quam latinus Interpres secutus est. Ciuitas enim reducitur in aceruum lapidum, quando omnino destruitur, & lapides domorum in locũ vnum colliguntur: at Hierusalem non ita funditus euersa fuit, vt habitari non posset; sed muri deiecti fuerunt, & ciuitas ex parte incensa, & habitatores fugati, vt habetur lib. 1. Machab. cap. 1. Sed tamen adhuc retinebat formam ciuitatis, & habitari potuisset, vt colligitur ex eodem lib. 1. cap. 3. & 4. proinde rectius comparatur pomorum custodiæ, id est tugurio semidiruto, & deserto, quàm aceruo lapidum.

Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cœli: carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. II.

III. Effuderunt sanguinem eorum, tamquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret.

Deplorauit vastationem templi, & ciuitatis: nunc deplorat cædem hominum & barbariem, ac feritatem hostium, qui cadauera sepeliri non patiebantur. Posuerunt, inquit, morticina, id est, cadauera occisorum Iudæorum non dederunt sepulturæ, sed exposuerunt in escā coruis, & canibus. Morticina propriè dicuntur cadauera eorum, qui morbo interierunt: tamen hoc loco extenditur vocabulum ad cadauera occisorum. Nam in sequenti versiculo explicatur, quæ sint illa morticina cum additur, Effuderunt sanguinem eorum, id est, seruorum tuorum, siue sanctorum tuorum, id est, hominum tibi sanctificatorum per fidei professionem. In circuitu Hierusalem tanquam aquam, id est, in magna copia, sine delectu personarum, sine timore aliquo; & non erat, qui sepeliret: & ideò relinquebantur cadauera illa auibus cœlis, & bestijs terræ. Hoc impletum est tū in alijs multis, tum potissimum in illis sexaginta viris primarijs, quos vna die curauit occidi Alcimus prope Hierusalem vt dicitur lib. 1. Machab. c. 7. Ibi enim citatur hic versiculus, vbi cædes illorum describitur.

IIII. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio, & illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

Deplorat nunc etiam infamiam, quæ ex persecutione illa est sequuta. Facti sumus, inquit, opprobrium vicinis nostris, id est, vicinis Regnis Idumæorum, Moabitarum, Ammonitarum, & aliarum gentium, quæ despiciebant, & irridebant Hebræos, vt homines imbelles, & contemptibiles.

Vsquequo Domine irasceris in finem? accendetur velut ignis furor tuus? V.

Videbat Propheta iram Dei in populum suum accensam adeò vehementer, vt videretur periculum imminere, ne populus funditus interiret; ideò in persona populi precatur finem tantæ indignationis. Vsquequo, inquit, irasceris in finem? id est, quousque crescet ira tua, & crescendo minabitur nobis vltimum exterminium? Idipsum repetens addit, Vsquequo accendetur velut ignis zelus tuus? vbi comparat indignationem Dei igni, qui nisi celeriter extinguatur, crescere solet in immensum, & in cinerem omnia redigere. Per iram non intelligitur perturbatio, sed voluntas exigendi spiritualem castitatem, & puniendi eos, qui fornicantur ab ipso.

Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in Regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. VI.

Orat, conuerti iram Dei in hostes populi sui, quasi dicat, Nos etsi mali filij sumus, tamen filij sumus, te nouimus Deum verum, te colimus, & inuocamus. Effunde igitur potius iram tuam in hostes tuos, qui te non nouerunt, id est, nō habent pro Deo, & non inuocant nomē tuum, quia omnipotentem te esse non credunt. Sed occurrit quæstio ex capite 12. Lucæ, vbi dicitur, Seruus, qui non nouit voluntatem Domini sui vapulabit paucis; qui autem nouit, & non fecit, vapulabit multis. Respondet sanctus Augustinus, Euangelium loqui de seruis, qui sunt in eadem familia: inter eos enim grauius peccant, & seuerius puniuntur, qui scientes peccant, quàm qui peccant nescientes: sed vtrisq. multo grauius peccant, & longè asperius puniendi sunt, qui de familia non sunt, sed hostes iurati sunt, & seruiunt creaturæ potius quàm creatori, & familiam totā gra-

grauissimè persequuntur, quales erant illi, de quibus in hoc Psalmo agitur versiculo sequenti.

VII. Quia comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.

Non solùm enim isti Deum non inuocarunt, verùm etiam populum eius, quasi panem consumpserunt, spoliantes, fugantes, interficientes, vel etiam minis, & terroribus in corpus suum traijcientes per Fidei abnegationem: quomodo è contrario dicitur S. Petro Act. 10. Macta, & manduca, id est, in corpus Ecclesiæ recipe per conuersionem ad veram Fidem. Et locum eius desolauerũt, id est ciuitatem Hierusalem desolantes in solitudinem redegerunt. In hebræo habetur, decorem eius, siue pulchram habitationem eius desolauerunt.

VIII. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum: cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.

Ne videretur populus Dei, dũ hostes accusat, & dignos pœna esse iudicat, seipsum voluisse iustificare, quasi non meritas pœnas daret, & quasi potentia aduersariorum, non iustitia Dei attereretur; confitetur in hoc versiculo peccata sua, & parentum suorum, & misericordiam Patris, non iustitiam Iudicis appellat. Ne memineris, inquit, iniquitatum nostrarum antiquarum, id est, ne punias nos, ob iniquitates antiquas, tum nostras, tum parentum. Solet enim Deus aliquando reddere iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem, vt dicitur Exod. 20. Immò & Dominus dicit Matth. 23. Implete mensuram patrum vestrorum. & paulò post, Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram a sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barrachiæ, &c. Neque contraria est hæc sententia Ezechieli cap. 18. qui dicit, Filius non portabit iniquitatem Patris. filius enim propriè punitur ob peccata sua, sed dicitur aliquãdo puniri ob peccata parentum, quoniam Deus non puniuisset illum, quamuis iustè eum punire potuisset, nisi iratus peccatis parentum. Quod autem filius non portet iniquitatem patris, nisi sequatur iniquitatem patris; docent SS. Patres, Hieronymus in cap. 18. Ezechielis, Augustinus in Psal. 118. Greg. li. 15. Moral. cap. 22. & Chrysostomus homil. 29. in Genesim. Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, id est, iam ruimus in interitum, nisi velocissimè misericordia tua præueniat nos: anticipare enim hoc loco, est præoccupare, siue præuenire vltimam ruinam, ad quam velocissimè currimus. Addit, & declarat, cur tanta celeritate auxilij sit opus, Quoniam, inquit, pauperes facti sumus, Vbi per pauperes, intelliguntur afflicti, humiliati, attenuati, egeni non solùm diuitiarum, sed etiã virium, & auxilij.

Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. IX.

Explicat, quomodo misericordia Dei anticipet nos; explicat autem per modum orantis, non per modum docentis. Adiuua, inquit, nos Deus salutaris noster, id est, anticipent nos misericordiæ tuæ adiuuando nos in facienda iustitia, ad euitanda peccata futura, & in agẽda pœnitentia ad expianda peccata præterita. Dicit autem, adiuua, vt ostendat, non tolli arbitrij libertatem per auxilium gratiæ, sed stabiliri: non enim propriè adiuuatur, nisi qui aliquid agit cooperando gratiæ. Declarat deinde vtrũque. Et propter gloriam nominis tui libera nos, id est, non propter merita nostra, sed propter gloriã tuam libera nos a morte peccati futuri, quod facis dum adiuuas in facienda iustitia. Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum, id est, & propter eandem gloriam

 tuam,

tuam, non propter merita nostra remitte peccata præterita, quod facis dũ adiuuas in agenda pœnitentia. Potest etiam sic exponi, & fortasse magis ad literam, Adiuua nos Deus salutaris noster in hac præsenti calamitate, quod vt facias duo sunt necessaria, & vt liberes nos a persecutione, & vt ignoscas peccatis, propter quæ in persecutionem incidimus. Vtrunque autem petimus nõ propter iustitiã, & merita nostra, sed propter nomen, & gloriam tuam.

X. Ne fortè dicant in gẽtibus, vbi est Deus eoũ? & innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ecce cur dixerit in præcedenti versiculo, propter gloriam nominis tui; nimirum, ne fortè dicant in gentibus, Vbi est Deus eorum, id est, ne fortè dicant gentes; sic enim habent hebræi, & græci codices; vel (quod est idem) ne dicatur inter gentes, Vbi est Deus, qui solebat adesse Iudæis; & blasphemetur potentia, vel sapientia Dei, quasi fugerit, aut absconderit se tamquam imbecillus; aut ignorauerit quid acciderit populo suo. Et innotescat in nationibus coram oculis nostris, id est, & non solùm aliqui ita blasphement, sed diuulgetur hæc blasphemia inter nationes, nobis ipsis vidẽtibus, & audientibus, ac per hoc etiam grauiter erubescentibus.

XI. Vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est, introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Ergo ne blasphemetur nomen tuum, introeat in conspectu tuo vltio sanguinis seruorum tuorum tam immaniter effusi: introeat etiam gemitus seruorum tuorum captiuorum, & in compedibus constitutorum, id est, respice aliquando sanguinem effusum seruorum tuorum occisorum, & vlciscere: respice, & vlciscere seruos tuos, qui reliqui sunt, & in compedibus viuentes gèmunt ad te Domine in codicibus græcis, coniungitur illud, vltio sanguinis, cum verbo præcedẽte, innotescat in nationibus; vt sensus sit, Innotescat in nationibus vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est & introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum: sed quia in textu originali verbum, innotescat, est generis masculini, & verbum, introeat, est generis fœminini, & nomen, vltio, vt etiam gemitus, sunt generis fœminini apud hebræos; oportet coniungere nomen, vltio, cum verbo, introeat, non cum verbo, innotescat, vt rectè coniunxit latinus Interpres; & credibile est, sic etiam coniunxisse Septuaginta Interpretes, quamuis postea interpunctionem mutauerint, qui hæc non aduerterunt. Vtraque tamen lectio verum sensum continet, & posset dici pro lectione græca, non esse vniuersale, vt nomen generis fœminini semper coniungatur cum verbo generis fœminini apud hebræos. Nã ipse etiam S. Hieronymus coniunxit nomen, vltio, cum verbo, innotescat.

Secundùm magnitudinem brachij tui, posside filios mortificatorum. XII.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: improperiũ ipsorum quod exprobrauerunt tibi Domine. XIII.

Duo supra petierat Propheta in persona populi Dei, vt vlcisceretur sanguinem occisorum, & vt liberaret captiuos morti destinatos: nunc eadem duo petit, sed ordine conuerso, primùm enim petit conseruationem viuorum, deinde vltionem interemptorum. Secundùm magnitudinem, inquit, brachij tui posside filios mortificatorum, id est, quemadmodum brachium tuum robustissimum est, ita fortiter resiste persecutoribus nostris, & posside, vt propriam hæreditatem, reliquias populi tui, filios videlicet eorum, qui ab hostibus occisi sunt. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum,

eorum, id est, retribue vicinis hostibus nostris pœnam longè maiorem, quam pœnam reconde in sinu eorum, vt non facilè eam excutere possint. Retribue, inquam, illis improperium, quod exprobrauerunt tibi Domine, id est, sicut exprobrauerunt tibi imbecillitatem, & insipientiam, quasi verus Deus non esses sic ostende illos verè fuisse imbecilles, & insipientes, & non tam homines, quã vermiculos terræ, aut puluerem, & cinerem. Illud, possíde, in hebræo est, reliquos fac, siue, fac vt supersint, & remaneant: quare Septuaginta verterunt sensum, non verbum. Illud, filios mortificatorum, i hebræo est, filios mortis, quod potest significare homines morti destinatos, & sic multi exponunt: tamen Septuaginta Interpretes per filios mortis, intellexerunt filios occisorum, vel, vt habet alia lectio, filios morte punitorum. & hanc putamus veram huius loci sententiam: nam non solùm hoc loco, sed etiam in Psalm. 101. vbi legimus, Vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum; habentur eadem verba hebraica, quæ ad literam significant, filios mortis: & tamen Septuaginta constanter verterunt, filios interemptorum. & sic exponunt Hieronymus, Augustinus, & alij veteres. Per illud, vicinis nostris, aliqui intelligunt, Idumæos, & Philisthæos, & alios vicinos qui videbant ærumnas Iudæorum, & nó miserebantur: sed verius exponunt alij, qui per vicinos intelligunt Antiochenos, qui cum Antiocho Rege Syriæ incenderunt Hierusalem, templum prophanauerunt, & Iudæos a vera religione crudelissima persecutione abstrahere conati sunt: isti enim, & vicini erant, & hostes iurati. Illud, septuplum, non propriè septuplum, sed generatim maius, & multiplex significat. Denique illud, in sinu eorum, significat punitionem inimicorum non futuram exteriorem, & breuem sed internam, & perpetuam, quam velint, nolint intra se retinere debeant.

Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ, confitebimur tibi in seculum. XIIII.

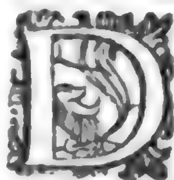
In generationem, & generationem annunciabimus laudem tuam. XV.

Verè scribit S. August. illa verba, Red de vicinis nostris septuplum, & similia, esse potius prædictioné, quàm imprecationé: ex illa.n. certissima prædictione concluditur Psalmus, promittens Deo sépiternam laudem. Illi inquit, vt meriti sunt, recipient in sinum suum grauissimã vltionem: nos aũt confitebimur tibi in æternum, id est, laudabimus te, & prædicabimus gloriã tuam in secula. Quod q̃dem adumbratum est in Hebræis, apud quos Machabæi vtcunq; lõgo tempore post persecutionem Antiochi principatum feliciter tenuerunt. Sed verius multo implebitur i Ecclesia Christiana, quæ post superatas multas & varias persecutiones, videbit in die Iudicij oẽs persecutores suos recipere in sinum suum mercedem iniquitatis, & ipsa cum Rege suo Christo in cœlesti Hierusalem in secula seculorum laudabit Dominum.

SPALMVS LXXIX.

Titulus & Argum. Psalmi.

In finem pro his, qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.

DE hoc Titulo, quoad particulã, in finé, & pro his, qui cómutabuntur, diximus in explic. Psalmi 44. & alibi. Illud, testimoniũ Asaph, significat, hũc Psalmũ esse testimoniũ per Asaph decãtatũ, quo Spũs sãctus testificatur captiuitaté Israel, & liberationé.

In græco additur, pro Assyrijs, quoniã captiuitas, de qua agitur in hoc Psalmo, fuit primùm sub Rege Assyriorum Salmanasar, qui transtulit decem tribus in Assyriorum regionem captiuas, vt scribitur lib. 4. Reg. cap. 17. & deinde sub Rege Nabuchodonosor, qui captiuum duxit reliquum populum in Babyloné, vt dicitur eodem lib. 4. Reg. cap. 24. & 25. Argumentum ex titulo cognoscitur: prædicitur enim captiuitas, & liberatio hebræorum. Quæ figuræ sunt captiuitatis generis humani per Diabolum, & liberationis per Iesum Christum Saluatorem nostrum.

Explicatio Psalmi 79.

I. **QVi regis Israel, intende; qui deducis velut ouem Ioseph.**

Incipit Propheta ab inuocatione Dei atque orat, vt exaudiat orationem, & respiciat populum suum. Qui regis Israel intende, id est, tu Deus, qui es proprius Rector, & pastor populi Israelitici audi orationem, quam fundo pro ipso populo tuo. Deinde repetit primam partem, & subintelligit secundam. Qui deducis velut ouem, Ioseph, id est, tu Deus qui deducis ad pascua velut ouium gregem, populum descendentem ex Ioseph, audi orationem, quam fundo pro ipso populo tuo, qui & Ioseph dicitur. Illud, qui regis, in hebræo ad literam est, qui pascis: tamen hoc verbum non significat solùm pascere corporali cibo, sed etiam regere, quod est officium Principis. nam in Psal. 2. vbi legimus, Reges eos in virga ferrea: habetur hoc idem vocabulũ. illud, intende, significat, intende aurib., siue ausculta. nam vox hebraica propriè sonat, auribus percipe. Cur autem meminerit Propheta Israel, & Ioseph, & non aliorum filiorum Israel, ratio est, quia per Israel intelligitur, totus populus Dei. Per Ioseph similiter intelligitur hoc loco totus populus Dei. Nam in secunda parte versiculi, repetitur quod dictum est in prima parte, vt aliàs cum S. Augustino admonuimus. Et quidẽ cur Israel totum populum significet, notũ est, quia omnes Israelitæ Israelem vt patrem agnoscunt. Cur autem Ioseph, qui vnus erat ex duodecim filijs Israel, totũ populum significet, ratio est, quia Ioseph in Aegypto totum populum pauit, & toti populo præfuit: & postea duo eius filij, Ephraim, & Manasse duas trib. constituerunt, quod nulli alij contigit. Singuli enim filij Israel singulas tribus fecerunt, excepto Ioseph, qui singulari prærogatiua duas fecit: denique diuiso Regno post mortem Salomonis, in Regnum Israel, & Regnum Iuda, primus Rex Israel, qui præfuit decem tribubus, Hieroboam fuit de tribu Ephraim filij Ioseph.

Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. II.

Rogauit Propheta Deum, vt intenderet aurem ad orationem populi sui: nũc addit, vt regat, & intendat etiam oculos, & piè respiciat, atque ostendat serenam faciem populo suo. Dicitur autem Deus respicere aliquem, vel faciem illi ostendere, quando ei placatur: contra autem dicitur auertere oculos, vel tegere faciem suam nube, quando irascitur. Qui sedes, inquit, super Cherubim, id est, tu Deus, qui sedes in cœlo super primarios Angelos, qui Cherubim appellantur, & in typum huius rei in sãctuario tuo super imagines Cherubim propitiatorium, quasi thronum tuum habes, vbi & arca est quasi scabellum pedũ tuorum; manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse, id est, ostende faciem tuam, & respice, hoc est, placare populo tuo, filijs Israel. Cur autem populum Israel significet per Ephraim, & Manasses, & Beniamin, ratio esse videtur, quia Ephraim, & Manasse erant filij Ioseph, per quem diximus paulo ante totum populum significari: Beniamin erat frater vterinus Ioseph, & ideò ab il

lo

lo separandum non esse duxit; præsertim, cùm in castris, qñ Hebræi armati ordine procedebant, simul incederent tribus Ephraim, tribus Manasse, & tribus Beniamin. vide lib. Num. c. 2. & c. 10. fortasse ét nominauit Propheta hos tres potissimum, vt comprehéderet præcipuas partes terræ promissionis. Nam in tribu Ephraim erat Samaria caput Regni Israel; in tribu Beniamin, erat Hierusalé, caput Regni Iuda; in tribu Manasse erat regio trans Iordané. Cur aût inter Ephraim, & Manasse fratres, posuerit Propheta medium Beniamin, fortasse causa fuit vt Nepotes patruum honorare viderentur. Erant n. Ephraim, & Manasse filij Ioseph fratris vterini Beniamin.

III. Excita potentiam tuam, & veni: vt saluos facias nos.

Explicat clarius, cur velit Deum intédere aurem, & oculos ad populum suũ, vt videlicet eũ de tribulatione liberet. Excita, inquit, potentiam tuam, id est, potentia tua quasi sopita videtur, dum nos affligi finis ab iniustis persecutorib. nostris: ideò excita potentiam tuam, & veni per auxilium tuum potentissimum vt saluos nos facias.

IV. Deus conuerte nos; & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Cur Deus sæpè non respiciat, causa est, quia nos auertimus ab eo faciem, & conuertimus ad res creatas: sed quia sine auxilio Dei non possumus ad eum conuerti, ideò Propheta vtrumq. petit in persona populi Dei. Deus, inquit, conuerte nos, id est, inspira nobis amorem tuum, vt auersi a rebus creatis ad te iterum conuertamur. Et ostende faciem tuam, id est, & simul conuerte ad nos faciem tuam, vt hoc modo sanctæ charitatis vinculo tecum vniti ab hostibus omnibus, qui nos impugnant, salui esse possimus: te enim auertéte faciem ægrotamus, & perimus; te conuertente facié resurgimus, & sanamur.

Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem serui tui? V.

Videbat Propheta magnam irãm Dei exarsisse in populum peccãtem, & ideò se non facilè posse exaudiri: ideò vehementius orat, & precatur, dicens, Domine Deus virtutum, id est, Domine Deus exercituum, id enim sonat vox hebraica, qui terribilis es, militia cœlesti innumerabili circundatus, quousque irasceris etiam mihi oranti? sic etiam legimus dixisse Hieremiam, Thren. 3. Opposuisti nubem tibi, vt non transeat oratio. In hebræo non habetur, serui tui, sed populi tui: sed idem est sensus, Propheta enim seruus Dei in persona populi orabat; ac per hoc Deus nolens exaudire irascebatur super orationem serui sui, qui eam fundebat, & super orationé populi sui, quæ per Prophetam ipsius populi nomine fundebatur: potest etiam fieri, vt Septuaginta non legerint, ammecha, populi tui, sed audecha, serui tui. In græcis quibusdam legitur, seruorum tuorum, & sic legit Euthymius: tamen S. Augustinus, & Theodoretus legunt, serui tui. Illud, irasceris, in hebræo est fumabis; sed Septuaginta declarare voluerunt metaphoram; fumus enim narium indignationis est signum, & ideò per fumum ira significatur.

עַמְּךָ

עַבְדְּךָ

Cibabis nos pane lacrymarũ, & potum dabis nobis in lacrymis in mensura? VI.

Coniungitur hic versiculus cum superiore, & subintelligitur illud, quousque, vt sensus sit, quousque irasceris super orationem serui tui? quousque cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis, id est, quousque sines nos in tanta afflictione morari, vt nihil magis quàm lacrymari nobis libeat, & sic lacrymis quasi cibo, & potu sustentemur? Illud autem, in mensura, non significat, vt aliqui putãt, cum moderatione,

sed è contrario in mensura plenissima, & supereffluente: nam vox hebræa, שָׁלִישׁ salis, significat aliquid magnum, & triplicatum; & cùm ad mensuram refertur, significat mensuram magnam, vel potius, ter magnam, id est, maximam.

VII. Posuisti nos in contradictionẽ vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.

Explicat populus Dei causam tanti mœroris, & lacrymarum, ac dicit esse, quia vndique a vicinis gentibus oppugnatur, & superatur, & victus deridetur & subsannatur. Posuisti, inquit, in contradictionem vicinis nostris, id est, cùm nos auxilio tuo destituisti, fecisti, vt omnes vicinæ gentes auderent nobiscum contendere, & pugnare: nam illud, in contradictionem, in hebræo est, in contentionem, ac per hoc significat, contra dictionem non verborum tantum, sed etiam factorum, id est, concertationes, & prælia. Et inimici nostri subsannauerunt nos, id est, inimici nostri nobiscum contendentes vincunt, & debellãt nos, atque vt victis insultant, & exprobrant debilitatem. In hebræo est, subsannauerunt eos, sed omnino credibile est, textũ esse mutatum vnius literæ corruptione: nam & ipsi Septuaginta, & S. Hieronymus verterunt ex hebræo, subsannauerunt nos. Itaque legerunt, lanu, non vt nunc legitur, lamo. לָנוּ לָמוֹ

VIII. Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Versiculus hic est idem cum quarto, qui repetitur etiam in fine Psalmi, sed hic additur vox virtutum, id est, exercituum, & in fine additur, Domine. Hæc repetitio significat hunc versiculum esse conclusionem præcipuè intentam in toto Psalmo. Et verè nihil melius peti potest a Deo, quàm vt conuertat nos ad se, & ipse conuertatur ad nos. Hæc enim gratia fons est omnium bonorum. Illa verò additio vnius vocis in prima repetitione, & duarum in secunda, signũ est crescentis affectus, & desiderij in oratione.

IX. Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.

Vt impetret quod petit, commemorat beneficia Dei erga populum Iudaicum, quem de captiuitate Aegyptiaca liberauit, & in Regna Chanaæorum introduxit. Vtitur aũt metaphora vineæ, qua vsi sunt postea etiam Isaias c. 5. & Ezechiel cap. 15. & 19. & postremo etiã Dominus in Euangelio Matth. 21. Est autem aptissima similitudo vineæ ad populum Dei significandum propter multa: sed præcipuè, quia sicut lignũ vitis, aut producit fructum optimum, & dulcissimum; & ideò gratissimum est Dño suo, & diligentissimè colitur; aut si sterile fit, ad nullum opus vtile est, & ideò in ignem proijcitur: sic vnusquisq. nostrũ. aut ad Regnum æternum perueniet, si fructum bonorum operum adferat: aut in ignem æternum mittetur, si bonis operibus careat. Vineam, inquit, de Agypto transtulisti, id est, populum tuum, quasi vineam de terra sterili Aegypti in terram fœcundam Palestinæ trãstulisti. Et quoniam terra illa optima occupabatur ab inutilibus, & syluestribus vitibus eiecisti gentes idololatras tamquã inutiles vites, & plantasti eam, vineã tuam videlicet.

X. Dux itineris fuisti in cõspectu eius: plantasti radices eius & impleuit terram.

Vt intelligeremus de vinea rationali, id est, de hominibus sermonem hoc loco haberi; admiscet Propheta aliqua verba propria multis metaphoricis. Dux, inquit, itineris fuisti in conspectu eius, id est, cùm trãsferres vineam de Aegypto in Palestinam, & vinea ipsa, vtpote rationalis, progrederetur, tu viam ostendebas

debas quasi Dux itineris præcedens eã per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dicitur in Exodo cap. 13. & Num. 14. Moraliter ét Dux itineris fuit Deus vineæ suæ, id est, populo suo ad terram promissionis pergenti, dum ei legem dedit. Plantasti radices eius, & impleuit terram, id est, confirmasti populum tuum in terra promissionis, & propagasti eum, ita vt totam illam terram habitatoribus repleret.

Operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei.

XII. Et extendit palmites suos vsq. ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.

Describit hoc loco incrementum, & propagationem populi Israelitici quo ad altitudinem, & latitudinem, id est, quo ad gloriam, & multitudinem, & ad miscet metaphoris hiperboles. Operuit inquit, montes vmbra eius, id est, creuit in altum hæc vinea adeò sublimiter, vt esset altior montibus, eosq. vmbra sua tegeret, imò etiam in tantam altitudinem eleuata est, vt eius palmites essent altiores Cedris Libani, quæ sunt arbores celsissimæ, in vertice montis altissimi, ita vt palmites huius vineæ, Cedros Dei, id est, Cedros altissimas obumbrarent. Significat autem hæc altitudo potentiam, & gloriam Regni Israelitici, quæ superauit potentiam, & gloriam multorum Regnorum. Nam sub Mose populus Israel debellauit Amorrheos; sub Iosue vicit triginta, & vnum Reges; sub Dauide domuit Philistæos, Idumæos, & Moabitas. Describit postea propagationem, dicens, Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius, id est, propagata est gens Israelitica, & multiplicata valde, vt repleret terram promissionis ad occidentem vsque ad mare Mediterraneum, & ab oriente vsque ad flumen magnum Euphratem. Et sic impleta est promissio Dei Deuter. 11. A flumine magno Euphrate vsque ad mare occidentale erunt termini vestri.

Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam? XIII.

Explicata magnitudine, & excellentia populi Iudaici per similitudinem vineæ; nunc persistens in eadem similitudine, deplorat miseriam eiusdem populi, in quam incidit ex indignatione Dei. Vt quid inquit, destruxisti maceriam eius? id est, quare remouisti ab hoc populo auxilium tuum, quod erat quasi maceria claudens vndique vineam. Et vindemiant eã omnes, qui prætegrediũtur viam? id est quare sinis, vt omnes inimici huius populi in illum præualeant eumq. diripiant, quo modo diripiuntur vineæ ab omnibus iter facientibus quãdo destructa est maceria? Sæpè enim Regnum Israelitarum, deserente eos Domino ob peccata populi prouocato datum est in prædam Philistæis, aut Madianitis, aut alijs vicinis gentibus.

Exterminauit eam Aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. XIV.

Deplorat nunc in particulari sub eadem vineæ metaphora, grauissimam captiuitatem, quæ contigit sub Rege Assyriorum, siue Salmanasar, qui totas decem tribus, siue Nabucodonosor, qui reliquas duas captiuas transtulit in Assyrios, euersa penitus ciuitate Regia, incenso templo, & regni solio deturbato: hunc enim Regem vocat Aprum syluestrem, & singularem ferum, qui non vindemiauit, sed eradicauit penitus vineam. Aprum syluestrem inimicum esse vitibus scribit hoc loco Theodoretus; & Nabucodonosor Regem ob carnalia vitia porco similem fuisse scribit Euthymius: vtraque de causa rectissimè persecutorem populi Dei Apro comparatum dicere possumus. Illud autẽ, singula-

זיז שדי laris ferus,in hebræo ziz sadai, de qua voce diximus in explicatione Psal.49. hoc loco verti potest,bestia agri, quod idem est cum Apro de sylua: nam idipsum esse repetiuit Propheta vt solet. In græco est, μονιος, σῦς, id est, porcus agrestis: proinde vbi nos habemus in latino,singularis ferus, illud, singuris, est potius ethymologia nominis quàm significatio. Dicitur enim bestia illa monios,quia solitaria esse solet. Itaque per vocem,singularis, hoc loco, intelligendus est porcus syluester,qui singularitate,& solitudine gaudet. Per vocem,ferus,intelligendum est,quod porcus ille ferus, & agrestis sit, & in cãpis syluæ,nõ in stabulis,& domib.habitet.

XV. Deus virtutum conuertere,respice de cœlo, & vide,& visita vineam istam.

Hic iam prædicit per modum orantis Propheta aduentum Christi, qui vineã reformauit, & alijs colonis custodiendam tradidit,sicut legitur Matt.21.Malos male perdet, & vineam suam alijs locabit: & clarius explicante Domino parabolam, Auferetur à vobis Regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Non enim Ecclesia veteris Testamenti,quæ erat vinea Dei,funditus perijt,sed mutata est in melius. Primitiæ enim Ecclesiæ Apostoli fuerunt,qui vtique ex Israel erant.Et multa illa millia quæ initio prædicante Petro conuersa sunt ad Dominum,ex Israel etiã erant. Et Apostolus Paulus ad Rom.11. apertè demonstrat,gentes esse veluti ramos insertos in bonam oliuam,id est,adiunctos ad Ecclesiam ex Iudæis initio congregatam. Ait igitur,Deus virtutum cõuertere,id est, Deus exercituum, cui multa millia Angelorum, imo omnes res creatæ militant,ac per hoc potentissimus es,conuertere per misericordiam ad vineam tuam, ad populum tuum, à quo per indignationem iustam iam dudum auersus es. Respice de cœlo,& vide, id est, quando longe recessisti à vinea tua, saltem de cœlesti habitaculo respicere dignare,& vide, quàm deformata sit vinea tua ab Apro syluestri. Et visita vineam istam, id est, & veni, ac visita per te ipsum vineam istam. De hac visitatione dixit Zacharias Luc 1. visitauit, & fecit redemptionem plebi suæ. Et Christus ipse Luc.19. quando fleuit Hierusalem illam terrenã, & prædixit ruinam illius; addidit rationem, Eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.

Et perfice eam, quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi XVI.

Clarius prædicit aduentum Messiæ. Et perfice, inquit, eam quam plantauit dextera tua,id est, inchoatum opus perfice:Ecclesiam testamẽti veteris penè destructam, reforma, & meliorem redde, quoniam tu eam initio fundasti, & quasi vineam plantasti, non vt periret,sed vt fructum faceret. Et super filium hominis,quem confirmasti tibi,id est, & respice etiam super Messiam, qui filius hominis dicetur, cùm sit etiã verus filius tuus, quem confirmasti tibi in colonum præcipuum vineæ tuæ, id est,in Ducem,& Principem Ecclesiæ tuæ: hunc enim locum de Christo intelligunt ad literam,non solùm SS. Hieronymus,& Augustinus,sed etiam Theodoretus,& Euthymius græci,Arnobius & alij,& ipse quoq. Paraphrastes Chaldæus: & accedit manifesta ratio: nam post captiuitatem Babylonicam non fuit melior Resp. Iudæorum,quã antea sed longè deterior,vt S.Augustinus demonstrat in lib.18.de ciuit. Dei, cap.45 quare si hæc prophetia de perficienda vinea,impleta sit,oportet eam ad Christum necessario referre. Sicut etiam refertur illa Aggæi cap.2. Magna erit gloria domus huius nouissimæ plus quam primæ. Quod autem ad verba attinet, illud,& perfice, ex hebræo S. Hieronymus reddit,& radicem:sed vox hebraica,vecanna,quamuis possit esse nomẽ, וכנה & significare radicem, aut plantulam: כון tamen potest etiam esse verbum à radice,

ce, cun, quod stabilire, & perficere significat, & sic intellexerunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, & super filium hominis, in hebræo est, & super filium; sed quoniam paulò infra habetur, super filium hominis, visum est Septuaginta Interpretibus, hic etiam addere, hominis, explicationis gratia. Incertum autem est, an sensus sit, Respice super filium hominis, vt nos exposuimus, an, perfice super filium hominis; sed vtrumque rectè dici potest. Orat enim Propheta, vt Deus impleat promissionē suam de mittendo Messia; & quoniam si genus hebræorum omnino perijsset, Messias sine dubio non venisset; ideò rogat; vt non permittat vineam istam omnino destrui: sed respiciat super Messiam futurum de semine Abrahæ, & ideò conseruet gentem hebraicam, vnde tantū bonum expectatur: vel, perficiat super Messiam, id est, adimpleat, quod promisit circa Messiam, quem ipse sibi ab æternitate stabiliuit.

XVII. Incensa igni, & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt.

Declarat effectum, quem pariet aduētus Messiæ, futurum videlicet esse, vt vinea Domini incensa, & eradicata continuò iterum virescat, & floreat: nam increpante Deo vastatio illa vineæ subito euanescet: quomodo quando Dominus increpabat tempestates, statim euanescente tempestate succedebat tranquillitas maris, & quando imperabat morbis, & morti, statim euanescente morbo succedebat sanitas, & euanescente morte succedebat vita. Incensa, inquit, & suffossa, id est, vinea incensa igni, & suffosa ab hostibus eradicantibus vites; ab increpatione vultus tui peribunt, id est, imperante te vt cesset vastatio, & quasi increpante ipsam vastationem, continuò peribunt incensio, & suffosio, & redibit viriditas, & integritas vineæ. S. Augustinus more suo exponit per incensionem cupiditatem malam; per suffosionem, timorem malum: nam amor inflammat, timor humiliat: sunt autem cupiditas & timor radices omnium peccatorum. Quicunque enim peccat, aut id facit, vt lucretur bonum temporale, quod amat, vel vt euitet malum temporale, quod timet. Porrò Christus adueniens increpauit, & increpando expulit cupiditatem, & timorem, & contra accendit amorem bonum, & introduxit timorē bonum, id est, amorem Dei, & bonorum æternorum, & timorem iræ Dei, & malorum æternorum. Dixit enim, Ignem veni mittere in terram, Luc. 12. &, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, Matth. 10. Neque est aliud remedium potentius ad pellendum amorem mundi, vel timorem mundi, quàm si quis seriò cogitet, & firmissimè credat, multo maiora bona daturum esse Deum amantibus se, & multo maiora supplicia offēdentibus se, quàm ea sint, quæ Mundus polliceri, aut minari potest. Alij versiculum præsentem ita exponunt, Incensa igni, & suffosa vinea tua est; sed hostes eius ab increpatione vultus tui peribunt. Alij incensa igni, & suffosa vinea tua est; & si ita pergas indignari vineæ tuæ, omnes filij Israel ab increpatione vultus tui peribunt: sed facilior, & planior videtur expositio, quā attulimus. Illud certum est, incensa, & suffossa, nō esse generis neutri, & numeri multitudinis: sed generis fœminini, & numeri singularis tam in hebraico textu, quam in græco, vt ad vineam omnino referri debeant.

Fiat manus tua super virū dexteræ tuę: & super filium hominis, quem confirmasti tibi. XVIII.

Securus de aduentu Messiæ, fausta illi præcatur Propheta. Fiat, inquit, manus tua super virum dexteræ tuæ, id est, fiat manus tua ad protegendum semper, & vbique virum dexteræ tuæ, virum, quem dextera tua sola propriè formauit, & præfecit Ecclesiæ. Christum enim, vt hominem, non cooperatio viri, sed sola diuina virtus in vtero Virginis formauit. Sic enim dicitur Luc. 1. Spiritus

tus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obũbrabit tibi. Et eundẽ Christum non electio humana, sed sola voluntas diuina Regem Ecclesiæ fecit; vt ipse dicit in Psalm. 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super montem sanctum eius.

XIX. Et non discendimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus

Christo nos regente, non amplius discedemus à te; quia Regnum Christi æternum erit, & portæ inferi non præualebunt auderſus Ecclesiam. Viuificabis nos vita gratiæ hic in terris, & vita gloriæ postea in cœlis; & nos tributum reddemus inuocationis, & laudis, & actionis gratiarum in æternum.

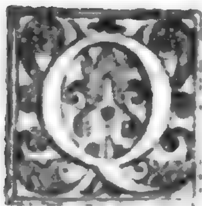
XX. Domine Deus virtutum conuerte nos: & ostende faciem tuã, & salui erimus.

Hæc est vltima conclusio Psalmi, de qua supra diximus in verficulo octauo.

PSALMVS LXXX.

Titulus, & Argumentum Psalmi

In finem pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.

Quid sit pro torcularib. diximus in explicatione Psalmi 8. hoc solũ addẽdum videtur hoc loco, non esse probabile qđ Theophylactus scribit ad cap. 7. S. Ioãnis, hunc Psalmum inscribi, pro torcularibus, quòd in eo gratiæ agantur Deo pro collectione vuarum, & aliorum fructuum, quæ fit mense Septembri. Hoc, inquam, non est probabile, quoniam in toto hoc Psalmo, vt etiam annotauit S. Augustinus, nulla fit mentio collectionis vuarum, aut aliorum fructuũ. Deinde non solùm huius Psalmi, sed etiam Psalmi octaui, & octogesimitertij titulus est, pro torcularibus, in quibus Psalmus nulla mentio fit Septembris, aut collectionis vuarum. His ergo omissis, argumentum est cohortatio ad festos dies ritè celebrandos: & simul commemoratio beneficiorum Dei, ob quæ dies festi celebrantur; & reprehẽsio negligentiæ, & ingratitudinis Hebræorum. In quibusdam codicibus additur ad titulum, quinta Sabbati, sed in hebraicis codicibus, & in correctiorib. græcis, & latinis non habetur.

Explicatio Psalmi 80.

Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. I.

Hortatur Propheta, vt cùm Deum laudamus, cum magna cordis lætitia id agamus: hilarem enim datorem diligit Deus, vt ait Apostolus in 2. Cor. 9. & si hilarem datorem, multo magis hilarem laudatorem. Hilaritas autem cordis ex desiderio, & amore nascitur; proinde qui cum accidia psallit, & qui diuinum officium, non dulce canticum, sed graue onus iudicat; indicat se parum amare cui psallit. Exultate, inquit, Deo adiutori nostro, id est, cum exultatione laudate Deum, qui potens est, & fortis ad nos in omnibus rebus iuuandos. Iubilate Deo Iacob, id est, magna, & læta voce canite laudes Dei nostri. In hebræo, pro adiutori nostro, est, fortitudini nostræ; sed idem est sensus: nam fortitudinem Dei celebramus, quam in nostro auxilio quotidie experimur.

Sumite psalmum, & date tympanum psalterium iucundum cũ cithara. II.

Hor-

Hortatur vt non solùm voce sed etiã instrumentis musicis Deum celebremus, quod etiam si ad literam de corporalibus instrumentis intelligatur; tamé in nouo testamento præcipuè intelligi debet de sonitu bonorum operum, quæ verbis laudatorijs quasi ex altera parte respondere, & cõsonare debét. S. Augustinus exponit prima verba, quasi sacerdotes dicant plebi, Sumite psalmum à nobis, & date nobis tympanũ, id est, sumite à nobis spiritualia, & date nobis carnalia. Sed quamquam id iustissimum sit, & confirmatum ab Apostolo 1. Cor. 9. Si nos spiritualia vobis seminabimus: magnum est si carnalia vestra metamus? tamen hoc loco secundùm literã, sumite psalmum, & date tympanum; eisdé personis dicitur, Leuitis videlicet, quorum officium erat canere Psalmos, & pulsare tympana, psalteria, & citharas. Itaque sumite Psalmum, significat, assumite psalmum, & incipite canticum: date typanum, significat, proferte tympanum, & incipite pulsationem: nec solùm tympanum, sed etiã psalterium, & citharam proferte, & iucundè pulsate. In hebræo legitur inuerso ordine, Citharam iucundam cum psalterio; pro quo græci, & latini habent, Psalterium iucundum cum cithara; sed in sensu nulla diuersitas est. Illud iucundum, videtur opponi sono graui, & rudi tympanorum; psalterium enim & cithara iucundè, & dulciter sonant, tympanum asperè, & incõditè.

III. Buccinate in neomenia tuba in insigni die solemnitatis vestræ.

Explicat, quo tempore sit præcipuè iubilandum, & ait, Buccinate in neomenia tuba, id est, initio mensis, quod græcè dicitur νουμηνία, quasi noua luna; quia in nouilunijs Hebræi incipiebant menses, & festa celebrabant. In insigni die solemnitatis vestræ, id est, buccinate in neomenia, quæ est insignis dies solemnitatis vestræ. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur de omnib. neomenijs, an de neomenia Septembris: nam oés neomeniæ, id est, omnia initia mensium lunariũ erant dies festi apud Hebræos, & in illis clangebatur tubis, vt habetur in lib. Num. cap. 10. tamen neomenia Septembris erat celeberrima omnium, quia in eam diem incidebat festum tubarum, vt habetur Leuit. 23. & Num. 29. Qui volũt, Prophetam loqui de sola neomenia Septembris, nituntur potissimum sequentibus verbis, In insigni die solemnitatis vestræ. Vbi videtur restringi nomen neomeniæ ad vnam neomeniã insigné & solemnem, in qua potissimum erat vsus tubarum, quæ sine dubio erat neomenia Septẽbris, quæ dicitur Num. 29. Dies clangoris, & tubarum: & Leuit. 23. dicitur sabbatum memoriale clangentibus tubis celebrandum, & vocandum sanctum, atque in eo ab omni opere seruili esse vacãdum. Qui autem existimant, Prophetam loqui de Neomenia cuiuscunque mensis, dicunt verba sequentia, In insigni die solẽnitatis vestræ, non intelligi de Neomenia, sed de alijs festis, vt Pascha, Pentecoste, tabernaculum, & alijs, vt sensus sit, Buccinate tuba in neomenia, & buccinate etiã tuba in omni alia insigni die solemnitatis vestræ. Res est parui momenti: tamé prior sententita mihi probabilior videtur, quoniam vt plurimum in Psalmis, quod passim obseruat S. Augustinus posterior pars versiculi repetit, aut declarat partem prioré. Quod attinet ad verba, illud, in insigni, hebraicè est, bachese, qđ propriè significat, in operimento siue tegmine; vel, vt alij dicunt, in tempore constituto, siue solemni; & ad verbũ sic verti posset hæc sententia, Buccinate in neomenia tuba, in tẽpore solẽni ad diem festum vestrum: quod idem est cum eo quod vertunt Septuaginta quantum ad sensum attinet; idem enim est, in insigni die festiuitauis, & in tempore solemni ad diem festum, nisi quòd in hebræo est prima persona pronominis, in græco, & latino est secunda. Nã in hebræo est, solemnitatis nostræ, in græco, vestræ. Sed vtrunq. est verum & fortasse Septuaginta legerunt in secunda בכסה

cunda persona, etiam in hebræo; aduertimus enim nō rarò aliter legisse hebraicum textum Septuaginta interpretes, quàm nunc habeatur in nostris libris.

IV. Quia præceptum in Israel est, & iudicium Deo Iacob.

V. Testimonium in Ioseph posuit illud, cùm exiret de terra Aegypti linguam, quam non nouerat audiuit.

Reddit rationem, cur oporteat cum exultatione cantare, & instrumenta musica pulsare in die festo: quia videlicet, hoc Deus ipse mandauit, quando eduxit populum de captiuitate Pharaonis. vult enim Deus qui nulla re indiget hoc tributum laudis, & memoriæ beneficiorum suorum. Quia, inquit, præceptum in Israel est, id est, psallere, & tympana cum alijs instrumentis pulsare oportet in signum lætitiæ, & gratiarū actionis; quia hoc præcepit Deus populo suo Israel; & hoc præceptum habetur, & conseruatur in Israel, id est, in populo Dei, qui à parente dicitur Israel. Et iudicium Deo Iacob; idem repetit alijs verbis: idem enim est præceptum, & iudicium hoc loco, vt etiam in Psal. 18. & 118. & alibi. Idem quoque est Israel, & Iacob. ait igitur, Et iudicium Deo Iacob, id est, & hoc ipsum est decretum, quod seruandum est, à populo Iacob erga Deum suum. Testimonium in Ioseph posuit illud, cùm exiret de terra Aegypti. Idipsum secūdo repetit, cum additione temporis. Idem enim intelligitur per Israel, per Iacob, & per Ioseph, populus videlicet Dei, qui totus cōstabat ex filijs Iacob, & Ioseph, vt supra diximus in Psalmo 76. & Psal. 79. Idem quoque est præceptum, iudicium, & testimoniū, vt dictum est in Psal. 18. & 118. Posuit, inquit, testimonium in Ioseph, id est, constituit hoc præceptum in populo suo, qui Ioseph dictus est à Patriarcha Ioseph, qui pater fuit naturalis duarum tribuū, & pater protectione, & prouidentia in Aegypto omnium filiorum Israel. Posuit aūt hoc præceptū Deus in populo suo, quando eduxit eum de Aegypto. Siquidem omnia præcepta, & hoc vnum cū cæteris data sunt à Deo per Mosem in deserto, paulò post egressionem de Aegypto, vt notum est ex libro Leuit. & Num. Linguam, quam non nouerat audiuit. Hæc pars vltima versiculi duob. modis exponi solet. Prior expositio est veterum scriptorum Hieronymi, Augustini, Theodoreti, Euthymij, & aliorū, quod per linguam, quam non nouerat populus Dei; intelligatur vox audita de monte Sina: non enim audierat vnquam antea populus vocem Dei loquētis: & spiritualiter intelligitur vox Euāgelij, quam incipiunt audire, & credere qui exeunt de Aegypto, & seriò conuertuntur ad Deum. Posterior expositio est aliquorum recentiorum, quod per vocem, quam nō audierat; intelligitur lingua Aegyptiaca, vt sensus sit, linguā quam non nouerat audiuit, id est, populus Dei in Aegypto, vnde per gratiam Dei eductus fuit, linguam, quam non nouerat, audiuit, ac per hoc cum barbaris ignotæ linguæ conuersatus est. In hebræo habetur in prima persona, Linguam quam non noueram, audiui. Sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse in tertia persona, & sic fuisse in antiquis codicibus.

Diuertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cophino seruierunt. VI.

Hoc est alterum beneficium Dei erga Hebræos in exitu eorum de Aegypto. Siquidem Aegyptij Hebræos cogebant seruiliter laborare in operibus duris laterum faciendorum, & coquendorum, vt perspicuum est ex lib. Exod. cap. 1. 2. & 5. Ait igitur, Diuertit ab onerib. dorsum eius, id est, Deus diuertit ab oneribus dorsum Israel siue Iacob, siue Ioseph, id est, dorsum populi sui, liberās eum ab oneribus duris luti, & laterum, quibus opprimebatur ab Aegyptijs. Manus eius in cophino seruierunt, id est,

est, diuertit Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cuius populi manus longo tempore in gestandis cophinis plenis luto, vel lateribus seruierunt. In hebræo habetur in prima persona, Diuerti ab onere dorsum eius: & quamuis sensus idem sit, siue loquatur Propheta, siue Deum loquentem introducat. tamē omnino credibile est, in codicibus antiquis, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse in tertia persona; nulla enim est ratio, cur vertere voluerint aliter quàm in textu inuenerint. Illud autem, in cophino seruierūt, in hebræo est, à cophino recesserunt. Sed manifesta est ratio diuersitatis ob vnius literæ similitudinem: nam Septuaginta legerunt, ta auodena, quod est seruierunt:
תַּעֲבוֹדְנָה & nunc legitur, ta auorena, quod est, re
תַּעֲבוֹרְנָה cesserunt, sunt enim literæ simillimæ ר, ד, & ר.

VII. In tribulatione inuocasti me, & liberaui te: exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te apud aquam contradictionis.

Ab hoc versiculo vsque ad finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum; & ingratitudinem populi in Deum. In tribulatione inuocasti me, & liberaui te, id est, dum in Aegypto tribulationem grauissimam patereris, inuocasti me, & liberaui te, educēs de terra illa, & liberans de durissima seruitute. Exaudiui te in abscondito tempestatis, id est, exaudiui te non solùm cum timeres iram Pharaonis; sed etiam cùm timeres tempestates & plagas, quibus percussi Aegyptum: tunc enim abscondi te, & protexi, ne plagæ illæ tibi nocerent. Vel, vt alij volunt, exaudiui te, cùm transires per mare rubrum, & Pharao cum curribus, & equitibus te sequeretur, ego latens in columna nubis, & ignis excitaui tempestatem in mari, & subuerti rotas curruum Pharaonis, & vniuersum exercitum interfeci. Itaque illud, in abscondito, potest referri tum ad populum absconditum à Deo, tempore tempestatis; tum etiam ad ipsum Deum absconditum in columna nubis, & inuisibiliter pugnantem cū Pharaone, & exercitu eius. Probaui te apud aquam contradictionis, id est, post hæc tā magna beneficia tentaui te per aquæ penuriam, vt explorarem fidem, & patientiam tuam: sed inueni te impatientem, & infidelem. Scribitur hæc historia Exod. 17. & Num. 20. vbi Deus permisit ad modicum tempus, vt populus aquæ penuria loboraret; & populo murmurante, & verso in seditionem, Deꝰ ex petra eduxit aquas largissimas. Vocata est autē aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam populus contradicere cœpit Mosi, atque eius imperium detrectare.

Audi populus meus, & contestabor te, Israel si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. VIII.

Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuum, & implebo illud. IX.

Refert Propheta in persona Dei, quā æquas cōditiones Deus populo suo proposuerit, & quā amplas pollicitationes addiderit, si pactis conuentis stare voluisset. In quo apparet ineffabilis benignitas Dei. Audi, inquit, tu gens Hebræa, quæ es populus meus: & palā admonebo te, siue testatū faciā tibi, quid à te requirā, & quid tibi redditurus sim. Israel si audieris me, nō erit in te Deus recens, id est, si me audire, & mihi obedire volueris; hoc à te requiro, hoc in primis tibi mando, vt non sit apud te Deus recens, id est, Deus quē non coluerunt patres tui, sed recens introductus. Sic. n. hoc explicatur in cantico Mosis, Deut. 32. Verè tñ scribit S. Augustinus, omnes Deos falsos esse Deos recentes, quia non sunt æterni, nec sine principio, sed nuper in officina sculptoris effecti, vel in cerebro humanæ vanitatis for-

formati. Neque adorabis Deum alienũ: est declaratio, vel repetitio eiusdẽ rei: dicuntur.n. Dij alieni, Dij aliarum gentiũ, quos non coluerunt Patriarchæ Hebræorum. Ego.n. sum Dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Optima ratio, cur non debeat gens Iudaica colere Deos alienos, quoniã, inquit, Ego sum Dñs Deus tuus, quia redemi te de captiuitate, ac transtuli à seruitute Pharaonis ad seruitutem meã. Quæ ratio multò etiam magis conuincit Christianos, non debere colere Deos alienos: quia Deus verus, atq. æternus, non solũ nos cum cæteris creauit, sed per Christum filium suum liberauit de captiuitate Diaboli, & transtulit in Regnum filij dilectionis suæ. Dilata os tuum, & implebo illud. Hæc est promissio amplissima Dei cultoribus suis, quæ sumpta est à metaphora cibi. Dilata, inquit, quantũ potes, os, & fauces desiderij tui, quia replebo cibo suauissimo famem tuam. Hanc promissionem solus Deus implere pôt. Quicquid.n. creatum nobis detur, non satiat, neque explere potest appetitum cordis humani, Sola Dei visio, atque fruitio, quæ bonum est infinitũ, & omnia oĩno bona comprehendit, satiare nos poterit. Recentiores referunt hunc versiculum ad orationem, vt sensus sit, Aperi os tuum, & pete quod vis, & implebo petitionẽ tuã. Sed veteres, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, & Euthymius referunt ad cibum, vt nos exposuimus, & verè dilatare os, & implere os ad comestionẽ potius pertinent, quàm ad locutionem. Sensus autem idem est.

X. Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi.

Queritur nunc Deus de ingratitudine populi sui, quòd tam æquis conditionibus non acquieuerit. Et mirum est valde, quod cùm in terris seruuli ambiant gratiã Dñi sui, & pro magno beneficio reputent', si cum eis Dñs loqui, vel eos respicere dignetur: Israel tamen, id est, puluis, & cinis Deum Deorum audire, & in eum intendere dedignetur. Sed verè dixit in Euangelio Dominus, Prudentiores esse filios huius seculi filijs lucis in generatione sua. Vox hebraica pro eo, quod nos habemus, nõ intendit mihi, habet, lo auali, non voluit me, id est, reiecit me, contempsit me, in me respicere non est dignatus. לא אבה לי

Et dimisi eos secundùm desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis. XI.

Horrendum, sed iustissimum flagellum minatur Deus contemptorib. suis; vt videlicet fiat eis peccatũ pœna peccati, id est, sinantur in peccata semper grauiora prolabi, donec ad profundum malorum deueniant. hoc est quod dicit Apostolus ad Rom. 1. tradidit illos De' in desideria cordis eorũ. & paulo post, Tradidit illos in passiones ignominiæ. & iterum, Tradidit illos in reprobũ sensum, vt faciant quæ nõ conueniũt. Hæc est illa obduratio cordis, de qua dicit Ecclesiastes c. 7. Considera opera Dei, quia nemo pôt corrigere, quem ille despexerit. Et dimisi inquit, eos secundũ desideria cordis eorũ, id est, permisit vt ambularent, & operarentur iuxta concupiscentias suas: non dedi eis, vt filijs, disciplinã; sed vt alienos dimisi vt præcipitarentur, & colliderentur. Ibunt in adinuentionibus suis, id est, sequentur non semitas Patrum suorum, nõ vias rectas legis meæ, sed cogitationes cordis sui in cultu Deorum, quos humana curiositas adinuenit; & in omni genere turpitudinis vitiorum, quibus corrũpi solet humana natura, cùm Dei lumine non dirigitur, & Dei dextera non tenetur, & Dei efficaci gratia non iuuatur.

Si populus meus audisset me, Israel si in vijs meis ambulasset XII.

Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem: & super tribulantes eos misissem manum meam. XIII.

Ite-

Iterũ redit ad promiſſiones per modum optantis, vt oſtẽdatur innata Deo noſtro miſericordiæ affluentia. Verè enim Deus noſter Pater miſericordiarũ eſt, & Deus totius conſolationis. Nam vbi legimus, Si populus meus audiſſet me, in hæbræo eſt, lu, quæ eſt particula optãtis, Vtinam populus meus audiſſet me. Sed quia in Deum propriè nõ cadit talis affectio, & eſt ea methaphorica locutio, Septuaginta Interpretes verterunt, Si populus meus audiſſet me, & in vijs meis, ideſt, in legibus meis ambulaſſet. Pro nihilo forſitan inimicos eorũ humiliaſſem, id eſt, facillimè, & celerrimè omnes hoſtes populi mei, qui nunc eum tantopere vexant, humiliaſſem, & deieciſſem, vt caput attollere nõ valerent. Et ſuper tribulantes eos miſiſſem manum meam id eſt, quia ſuper perſecutores populi mei miſiſſem manũ potentiæ meæ, atque eos contriuiſſem. Illud, pro nihilo, in hæbræo eſt, quaſi modicum, vel, vt ſanctus Hieronymus vertit, quaſi nihilum. Et ſenſus eſt, Deo nõ eſſe difficile debellare quoslibet inimicos, quoniam omnis humana potentia, quaſi nihil eſt coram Deo; ac per hoc põt facillimè, & velociſſimè id agère, quia nihil ei reſiſtit. Itaque illud, pro nihilo, exponendũ eſt, ac ſi nihil eſſent omnes inimici, ita eos humiliaſſem. Illud, forſitan, nõ habetur in hebræo, ſed additũ eſt à Septuaginta declarationis gratia, vt intelligeremus, Deum nõ neceſſario, ſed liberè agere, & poſſe pro arbitrio, ſi velit, non agere..

XIV. Inimici Domini mentiti ſunt ei, & erit tempus eorum in ſecula.

Hic iã loquitur Propheta, & confirmat quod Deus dixerat, Et non audiuit populus meus vocem meã: proinde per inimicos intelligit Iudæos, qui ex filijs inimici facti ſunt, ac tùm præſertim cùm Chriſtum negauerunt coram Pilato, Regem ſuum eſſe, de qua re Daniel cap. 9. disertè ait, Et non erit eius populus, qui eũ negaturus eſt. Ita exponunt omnes veteres, Hieronymus, Auguſtin., Theodoretus, Euthymius, & alij. Recentiores nonnulli cum Rabinis, exponunt de inimicis Iudæorum: ſed nos malumus Patres noſtros, quàm Rabinos ſequi. Ait igitur, Inimici Domini, id eſt, Iudæi rebelles, & increduli mentiti ſunt ei, quia promiſerunt ad radices Montis Sinai, ſe facturos omnia, quæ Dominus imperaſſet. Exod. 24. Omnia verba, inquiunt, quæ locutus eſt Dominus, faciemus: & tamen nihil eorum opere compleuerunt. Ex hebræo poſſet etiam verti, negauerunt ei, vel eum: ſed rectiſſimè etiam vertitur, mentiti ſunt ei. Et erit tempus eorum in ſecula, id eſt, & erit tempus defectionis, & rebellionis eorum in ſecula, quia vix in fine mundi reliquiæ Iudæorum conuertentur. vel, iuxta S. Auguſtinum, erit tempus ſupplicij eorum in ſecula, quia ignis gehennæ non extinguetur. Theodoretus, & Euthymius notãt apud Syros per tempus interdum ſignificari ſupplicium, ſiue calamitatem: quod S. Auguſtini expoſitionem confirmat.

XV. Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle ſaturauit eos.

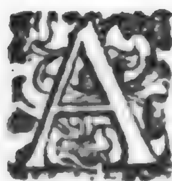
Hic notatur maxima Iudæorum ingratitudo, qui mẽtiti ſunt Domino cùm tantis eos beneficijs affeciſſet. Poſſunt autem hæc verba referri ad manna, qđ pluebat Iudæis in deſerto, & aquam, quæ in eodem deſerto ſcaturiuit de petra. nam cibus ille rectè dicitur adeps frumenti, quia erat panis Angelorum, vt dicitur in Pſalm. 77. & habebat omnem ſaporem, vt dicitur Sap. 16. Mel de petra non abſurdè dicitur aqua illa, quã de petra Moſes eduxit, quia, vt Theodoretus dicit, ſitiẽtibus Hæbræis inſtar mellis videbatur. Poteſt tamen etiam referri totus hic verſiculus ad vbertatẽ tritici, vini, & olei, quæ erat in terra promiſſionis, quamuis magna ex parte montuoſa, & ſaxoſa eſſet. Sic enim ſcribit Moſes Deuteron. 32. Conſtituit eum ſuper excelſam terram, vt comede

ret fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumq. de saxo durissimo. Vbi per fructus agrorum, intelligitur præcipuè frumentū, de quo paulò infra dicit, Et hircos cum medulla tritici. Per, mel de petra, intelligitur mel ipsum, qđ Apes in cauernis petrarum producebāt necnon ficus, vua, & reliqua dulcia, quæ in montibus illis petrosis gignebātur. Sed adeps frumenti, & mel de petra multo pretiosiora sunt apud Christianos, quib. adest sub specie panis corpus Redemptoris, & mel sapientiæ cælestis de petra, quæ idē Christus est; & tamen non pauci post abrenunciationē Diabolo, & pompis, & operibus eius factam in Baptismo, mentiuntur Deo reuertentes ad ea, quibus renunciauerāt: & post gustatum panem de cœlo, & mel de petra, reuertuntur, vt canes immundi, ad vomitum suum. Qui timere debent æternitatem futuri supplicij, ignis, qui nō extinguitur, & vermis, qui non moritur.

PSALMVS LXXXI.

Titulus, & Argumentum

Psalmus Asaph.

ARgumentum huius Psalmi ē exhortatio ad Iudices, vt iustè iudicent. Sed vt maiorem efficaciam habeat exhortatio, inducitur Deus summus Iudex increpans Iudices minores.

Explicatio Psalmi 81.

1. DEus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat.

Pronunciat sanctus Propheta, Deum sēper adesse, cùm Iudices sententias ferunt, & de ipsis eorum sententijs iudicare, rectæ ne, an iniquæ sint. Quod certè multum prodesset Iudicibus, si serio cogitarent, in conspectu summi Iudicis omnes causas iudicari. Deus, inquit, stetit, id est, semper assistit præsens inuisibili maiestate, in synagoga Deorum, id est, in conuentu, & consessu Iudicum, dum causas pupuli iudicāt: & dum illi iudicant populos, Deus in medio eorum præsens assistens iudicat ipsos iudices. Hic sunt aliqua dubia breuiter dissoluenda. Primum est, quia in hebraico textu vbi dicitur, Deus stetit vox Deus est, Elohim, quæ est numeri multitudinis, & significat Deos, siue Iudices; vox autem, Deorum, cùm dicitur in synagoga Deorum, est numeri singularis, El, & significat Deum. Quare videntur Septuaginta Interpretes non rectè vertisse, Deus stetit in synagoga Deorum. Respondetur primo, fieri posse, vt verba illa in nostris codicibus sint transposita, & in codicibus antiquis fuerit in primo loco, El, & in nouissimo, Elohim, vt Septuaginta reddiderunt. Secundo, posse hunc locum hebraicè ita legi, Deorum stetit in synagoga Deus; carent enim hebræi casibus? tamen Septuaginta Interpretes, vt sensum clariorem redderent, vertisse, Deus stetit in synagoga Deorū. Tertio, posse verti cum sancto Hieronymo, Deus stetit in synagoga Dei, id est, in synagoga sua: tamen Septuaginta Interpretes vertisse, In synagoga Deorum, quia synagoga Dei nihil est aliud, nisi conuentus Iudicum à Deo constitutorum, quibus etiam nomen suum impertiuit, quia communicauit cum illis auctoritatem iudicandi, quæ est ipsius propria, dicente Sancto Iacobo cap. 4. Vnus est legislator, & Iudex. Neque obstat, quòd, elohim, sit numeri multitudinis; recipit enim vsitate significationem numeri tum singularis, tū multitudinis. Alterum dubium est, cur dicatur in præterito, Deus stetit, & non potius, Deus stat. Sanctus Augustinus quærit, si Deus stetit in synagoga Deorum quando id fuit? quando stetit? & non inueniens, quando Deus Pater steterit, refert hunc locum ad Deum filium, qui in

אלהים
אל
אלהים

in carne stetit in synagoga Scribarum, & Pharisæorum. Sed non est necesse restringere hæc verba ad tempus Christi, cùm hoc perpetuum sit, vt Deus semper assistat iudicantibus: vnde etiam sequitur, In medio autem Deos dijudicat vel, vt est in hebræo, dijudicabit. Itaque illud, stetit, significat, ab initio stare consueuit, siue, constituit se præsentem. Et quia Deus non mutatur, sicut ab initio stetit, ita semper stat, & stabit, & semper iudicabit. Tertia dubitatio, cur dicit, stetit, & non potius sedit? Iudicis enim sedere est, non stare. Sed facilis est responsio; nam vox illa, stetit, non significat hoc loco stare, vt distinguitur contra sedere, sed adesse, vt distinguitur contra abesse, & præsertim hoc significat vox hebraica יצב iazab, vt perspicuum est ex lib. Iudi. cap. 3. versic. 22. nam vbi legimus, Infixit sicam in ventrem eius tam valide, vt capulus sequeretur ferrum in vulnus, in hebræo est, vt sequeretur, quod stetit post ferrum. vbi describitur capulus, qui est in gladio post ferrum, quo loco vox, stetit, quam etiam hic habemus, non significat stare, id est, non sedere, sed adesse, vel manere.

II. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?

Vtrum hæc dicantur à Propheta, qui reprehendit Iudices, propterea quod non cogitent, Deum assistere iudicijs ipsorum, & ideo iniustè iudicent; an potius dicantur à Deo, qui assistens iudicantibus, & sententias eorum diligenter examinans, arguit malos Iudices de præcipuo, & frequentissimo eorum crimine, videlicet de acceptione personarum, ob quam plerunque iniustè iudicant; incertum est; sed siue Propheta, siue Deus hæc dicat, diuina reprehensio est, quia per os Prophetæ Spiritus sanctus sine dubio loquebatur: & quia raro accipitur persona hominis pauperis, & iusti; frequentissime, autem persona diuitis, & iniusti; ideò de hac acceptione potissimum eos reprehendit. Vsquequo, inquit, iudicatis iniquitatem, id est, quamdiu perseuerabitis in hoc peccato iniquè iudicandi? & addit causam præcipuam iniquorum iudiciorum dicens, Et facies peccatorum sumitis, id est, quia facies, siue personas peccatorum accipitis: hinc enim oriuntur iniqua iudicia, quia Iudices non attendunt ad merita causæ, sed ad gratiam hominum diuitum, & potentium, qui hoc ipso peccatores sunt, quòd cupiant à Iudicibus gratiam suã iustitiæ anteponi. Porro sumere faciem alicuius in iudicio, nihil est aliud, nisi talem sententiam ferre, nõ qualem iustitia exigit, sed qualem requirit amicus, vel benefactor, vel cognatus. Et hoc idem est respicere in faciem hominis, non in regulam iustitiæ.

Iudicate egeno & pupillo, humilem, & pauperem iustificate. III.

Reprehendit Deus, siue Propheta primo loco vitium acceptionis personarum: nunc secundo addit vitium oppressionis pauperum, quos Iudices opprimunt, tum quando differunt eis iustitiam facere, tum quando damnant eos iniustè, vt aduersarijs potẽtioribus non displiceant. Iudicate, inquit, egeno & pupillo, id est, causam pauperis, & præsertim pupilli libenter admittite, diligenter discutite, sollicitè expedite, ne cogantur bona sua litigando consumere: humilem, id est, hominem abiectum, atque afflictum, & pauperem iustificate, id est, absoluite, & iustum declarate. Hoc tamen intelligitur si verè iustus sit. scriptum est enim Leuit. 19. Non consideres personam pauperis nec honores vultum potentis: iustè iudica proximo tuo. Sensus igitur nõ est, vt semper pro paupere, siue in fauorem pauperis iudicetur: sed vt quando pauper iustus est, & iniustè

accusatur, Iudex efficiat, vt iustitia pauperis emineat, & non opprimatur potentia aduersariorum.

IV. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.

Non satisfacit Iudex officio suo, si solùm proferat iustum iudicium, nisi etiam cogat diuites, & potentes, vt pauperibus, & egenis re ipsa satisfaciant, siue restituendo ablata, siue resarciendo detrimenta, quæ ob calumnias, & lites passi sunt. Ideò siue Deus, siue Propheta adiungit, dicens, Eripite pauperem, videlicet de manu potentis, & egenum de manu eiusdem potentis liberate. Idem enim bis repetit more suo, vt res menti altius infigatur. Eripere autem pauperem de manu potentis, est sententiam aduersus potétem pro paupere iustè pronunciata executioni mádare, & re ipsa efficere vt pauper nihil detrimenti à potentiore inimico patiatur. In hoc igitur potissimum deberent Iudices, & Principes auctoritatem suam demonstrare. Sic enim, & gratiam Dei, & beneuolentiam populorũ sibi compararent: sed quoniam vt plurimum id non faciunt, sequitur Propheta, & dicit,

V. Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terræ.

Deplorat Propheta voluntariam cæcitatem Iudicum, ob quorum iniustitias totus orbis terrarum conturbatur. Nam, vt Dominus dicit in Euangelio, Si sal euanuerit, in quo salietur? & alibi, Si lux, quæ in te est, tenebræ sint, ipsæ, tenebræ quantæ erunt? Sic etiam dicere possumus, si apud eos, qui ex officio iustitiam administrant, iustitia non inuenitur, vbi tandem inuenietur? nonne iniquitas omnia confundet? Nescierunt, inquit, neque intellexerunt, id est neque cognouerunt quid facti, neque intellexerunt quid iuris esset in causa. Hoc enim interest inter duo verba hebraica, quæ hic habentur, quod inter cognoscere, & intelligere apud latinos. Cognoscere latius patet, vt etiam ad notitiã sensuum pertineat, intelligere proprium est mentis, & rationis: quare propriè dixit Propheta Isaias cap. 1. Cognouit bos possessorem suum, & Asinus præsepe Domini sui; non autem propriè dixisset, Intellexit Bos possessorem suum, & Asinus præsepe Domini sui. Ex hac ignorantia Iudicum fit, vt in tenebris ambulent, id est, errent in iudicando, quomodo cæci errant inter ambulandum. Ex hoc autem errore, & iniustitia sequitur perturbatio, & tumultus, seditio, & defectio populorum; quod significatur verbis sequentibus, Mouebuntur omnia fundamenta terræ, id est, totus orbis terrarũ turbabitur, & quasi fluctuabit: neque alia fuit causa, cur totum Regnum Israel deficeret à Rege Dauid, nisi quia persuasit Absalon populis; Regem Dauidem non intendere causis cognoscendis, vt patet ex lib. 2. Regum cap. 15. Cur autem Iudices permulti cæci sint, causam refert Scriptura in cupiditatem munerum. Isaiæ. 1. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. Exod. 23. Nec accipias munera, quæ excæcant prudétes. Deut. 16. Munera excæcant oculos sapientum. Ecclesiastici 20. Dona excæcant oculos Iudicis.

Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. VI.

Reprehendit hactenus Propheta, siue Deus ipse, Iudices, acceptionis personarum; iniustitiæ, & ignorantiæ; nunc ostendit quam indigna sint hæc vitia eo sublimi honore, in quo Deus illos constituit. Ego inquit, dixi, pronúciaui, asserui, Dij estis, & filij excelsi omnes vos Iudices, & Principes terræ. Vocat autem filios excelsi, vel comparans eos

cum

cum Angelis, qui apud Iob cap. 1. & 38 Filij Dei dicuntur: vel, vt ostendat, Iudices non esse Deos propriè, vt est verus, & summus Deus, qui caret principio: sed esse Deos, quia filij Dei, id est, ab vno vero Deo, Dij constituti per participationem auctoritatis iudicandi, & iubendi. In Euangelio Ioan. cap. 10. Dominus hunc locum adducens dicit, vocari Deos, quia sermo Dei ad illos factus est. Si illos, inquit, dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, quem Deus sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas quia dixi, filius Dei sum? Sermonem Dei ad aliquem fieri, est, Deum committere alicui officium aliquod. sic enim dicitur, factum verbum Dei ad Prophetas, quos mittebat ad prædicandum. Et Luc. 3. dicitur, Factum est verbum Dei super Ioannem Zachariæ filium in deserto: & mox adiungitur executio, Et venit in omnem regionem Iordanis prædicans, &c. Et quod Lucas dixit, Factum est verbum Dei super Ioannem, Ioannes cap. 1. explicuit dicens, Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Atq. hinc manifestè colligitur vis argumēti Christi, Si illos dixit Deos Scriptura, ad quos sermo Dei factus est, id est, quos Deus misit ad aliquid faciendum, communicās illis auctoritatem suam; quantò magis ego Filius Dei, & Deus dici possum, quē de cœlo Pater æternus misit in Mundū cum plenaria potestate? Neque ex hoc loco colligi debet, omnes Iudices, & Principes habere à Deo immediatè potestatem suam. Satis enim est, si eam habeant, vel immediatè, vt habuit Moses in testamento veteri, & S. Petrus in nouo; vel mediante consensu populi, vt habent Reges, & Principes terræ, in quos transtulit populus auctoritatem suam, quam accepit à Deo iure naturæ: non enim est potestas nisi à Deo, vt Apostolus scribit ad Rom. 13.

VII. Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de Principibus cadetis.

Ego, inquit, dixi quid estis dignatione Dei, sed nunc addam quid sitis vitio vestro. ex Dei munere Dij estis, & Angelis similes, sed ex peccato, quod habetis ex primo homine, sicut cæteri homines moriemini, & ex proprio vestro vitio, quo abutimini potestate vobis tradita, sicut vnus de Principibus cœlestibus, i. de Angelis apostaticis cadetis, & sic de summo gradu ad imum, de magna gloria ad extremam miseriam præcipitabimini. Illud, sicut homines, in hebræo est, sicut Adam, & Sanctus Hieronymus in commentario exponit, Sicut primus homo mortuus est, ita, & vos eius filij secundùm carnem peccatricem moriemini. Non potest tamen Septuaginta interpretum versio improbari, quā vocabulum, Adam, ita propriū est primi hominis, vt etiam sepè toti generi humano accommodetur. Illud autem, sicut vnus de Principibus, refertur ad Diabolum, non solùm à Sancto Hieronymo, sed etiam à Sācto Augustino, Theodoreto, Eutymio, & alijs.

Surge Deus iudica terrā, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. VIII.

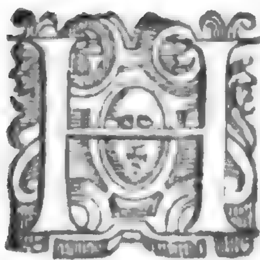
Hæc Psalmi conclusio duplicem habet sensum: vnum, vt Propheta imploret auxiliū Dei aduersus iniustitias Principum, & Iudicum terræ; vt videlicet ipse, qui est verus Dominus, & possessor totius orbis, emendet iudicia hominū, puniat improbos Iudices, & pauperes oppressos subleuet iuxta sapientiā, & potentiam suam: alterū, vt hæc sit prædictio per formā precationis, qua prædicatur aduentus Messiæ, qui sicut hæreditabit orbem terræ, ita etiam iudicabit terram iusto iudicio per suos administros, id est, fideles Pontifices, & Reges, dum seculum durat, & postea per se in nouissimo die. Surge Deus iudica terram, id est; quandoquidem abutuntur Iudices potestate sua, tu Deus summe Iudex exurge, & iudica terrā exercēs iudicia in ipsos Iudices, & liberās pauperes innoxios ab oppressione

potentium iniquorum. Quoniam tu hæreditabis in omnis gentibus, id est, quoniam possessio tua semper erit, sicut fuit, in omni humano genere. Non enim sic distribuis Regna filijs hominũ, vt tu supremam potestatem non semper retineas. Vel, surge Deus Christe, veni in terras, iudica terram, vindica eam à potestate tenebrarum, trade eam ministris tuis fidelibus, quoniam tu eris hæres vniuersorum, vt verus, & naturalis Filius Dei. Et demum surge iterum, & veni de cœlo cum Sanctis tuis, & iudica terram iudicio vltimo, à quo nulla dari poterit appellatio; quia hæreditabis in omnibus gentibus, quando omnes inimici tui subiecti erunt sub scabellum pedum tuorum; & sublato omni principatu, & potestate, tu solus pacificè cum Patre, & Spiritu sancto regnabis per omnem æternitatem.

PSALMVS LXXXII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Canticum Psalmi Asahp.

HIC est postremus Psalmus ex ijs, qui inscribũtur Asaph. De argumẽto tres inuenio sentẽtias. Recentiores volũt in hoc Psalmo describi orationem Regis Iosaphat aduersus Moabitas, Ammonitas, & Idumæos, qui aduersus eũ conspirauerant, vt dicitur 2. Paralip. 20. Sed contra hanc sententiam facit, quod in hoc Psalmo non tantùm nominantur tres illæ gentes, sed aliæ sex, vel septem. Theodoretus, & Euthymius existimant, hunc Psalmum continere bella gentium quæ erant in circuitu terræ promissionis aduersus Iudæos, qui redierant ex captiuitate Babylonica. Sed neque illæ gentes tàm multæ erãt, quàm multæ hic numerantur; solùm enim 2. Esdræ 4. nominantur Ammonitæ, Arabes, & Azotij. Probabilius est hæc omnia contigisse tempore Machabæorum, vt colligitur ex lib. 1. cap. 5. Machab. Sanctus Augustinus omnino contendit hunc Psalmum intelligendum esse de bellis Antichristi aduersus Ecclesiam. quæ sententia probabilissima videtur. Nam sine dubio cum Antichristo conuenient omnes barbaræ nationes, ac præsertim orientales Agareni, & Ismaelitæ, à quibus Mahumetani originem ducunt. Sed quicquid sit de sensu historico, non potest, nec debet negari, quin præcipua intentio Spiritus sancti ad Christum, & Ecclesiã dirigatur.

Explicatio Psalmi 82.

DEus quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris Deus. I.

Precatur Deum Propheta in persona populi, vt quoniam ipse est potentior omnibus inimicis, non amplius dissimulet vindictam sumere de persecutoribus populi sui. Deus, quis similis erit tibi? id est, nemo tibi comparari poterit in potentia, & robore, cùm tu solus sis omnipotens: ideò ne taceas, id est, ne dissimules, neque compescaris, id est ne te ipse mitiges, & compescas à sumẽda vindicta, tu qui Deus es, cui nemo resistere potest. Sanctus Augustinus satis aptè ad Christum accommodat, qui in hoc Mundo similis alijs hominib. videbatur, sed in die Iudicij nemo similis illi erit, quando apparebit in gloria Patris sui, & sedebit ĩ sede maiestatis suæ. Qui etiam tempore passionis tacuit, sicut Agnus mansuetus, & cõpescuit ipse se; sed in die Iudicij non tacebit, neque iustissimam iram compescet, quando dicet, Ite maledicti in ignem æternum. Qđ attinet ad verba, ex hebræo S. Hieronymus sic vertit totũ hũc versiculũ, Deus ne taceas, ne sileas, & nõ quiescas Deus. Et quidem voces hebraicæ hunc sen-

ſenſum facere poſſunt, ſicut etiam hũc, Deus ne ſilentium tibi ſit. Sed etiã recipiunt hunc alium ſenſum, Deus nõ ſimilis tibi. i. nemo ſimilis tibi eſt: quod 70. per interrogationem eleganter expreſſerunt, Deus quis ſimilis erit tibi? vox דמי דמה .n. domi, deducitur a verbo, damah, qđ & ſimilem eſſe, & ſilere ſignificat. Illud neque compeſcaris, in hebræo propriè eſt, neque quieſcas. Sed idem eſt ſenſus. Vltima vox, Deus, in hebræo eſt, El, אל quæ vox Deum ſignificat, vt fortem, & robuſtum, ex qua intelligimus, illud, Quis ſimilis tibi, accipiẽdum eſſe de ſimilitudine in potentia, & robore.

II. Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput.

Magna ratio cur Deus ſilere non debeat hic adducitur; quoniã inimici eius tumultum inſolitum excitauerunt conuenientes ex varijs nationibus in maxima multitudine aduerſus populũ Dei, & qui aliqñ diſſimulauerant, apertè ſe hoſtes profeſſi ſunt: Illud, ſonuerunt, non ſignificat ſonitum tubæ, aut tympani tantummodo, ſed tumultum grauem, vnde exiſtit ſonitus incõditus multitudinis: id. n. propriè ſignificat vox hebraica, hamah, המה quare S. Hieronymus vertit, Quoniam ecce inimici tui tumultuati ſunt. Illud, extulerunt caput: ſanctus Auguſtinus refert ad Antichriſtũ, qui erit caput hoſtium Chriſti: ipſo.n. apparente, plurimi, qui non audebant ſe hoſtes Eccleſiæ profiteri, palam ſe Antichriſto adiungent, & tum ipſi efferent audacter caput ſuum proprium, tum etiam extollent caput commune omnium iniquorum, ideſt, Antichriſtũ.

III. Super populum tuum malignauerunt conſiliũ, & cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos.

IV. Dixerunt, venite, & diſperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Iſrael vltra.

Hic explicat magnitudinem periculi, vt Deus non expectet diutius, neque differat auxilium: qm̃ hoſtes non moliuntur excurſionem, aut deprædationem aliquã, ſed vltimum exterminiũ, & perfectam deſolationem Eccleſiæ Dei. Ex hoc loco probabile fit, hæc adimpleta eſſe vtcunque, id eſt, tamquam in typo, & figura tempore Machabæorum. Dicitur enim lib. 1. cap. 5. conueniſſe omnes gentes, quæ erant in circuitu, vt tollerent genus Iacob. Sed propriè pertinent hæc omnia ad tẽpus Antichriſti. tunc enim omni conatu contendent omnes impij ſimul congregati delere caſtra Sanctorum. Sed verba conſideremus. Super populum tuũ malignauerunt conſilium, id eſt, malignũ conſilium inierunt aduerſus totum populum tuum: ſed per malignũ intelligi debet malitioſum, & aſtutum: nam verbum, iaharimu, propriè ſignificat, aſtutè, & ſecreto conſultauerunt, ſicut ét יערימו vox, ſed, quam conſilium verterunt Septuaginta, ſignificat ſecretum, ac per סוד hoc conſilium, quatenus ſecretum eſſe ſolet. Hoc autem conſilium aſtutum, & ſecretum erit multiplex apud Antichriſtum: nam & conſilium ſecretũ habebit cum Diabolo, quem occultè colet: & aſtuto conſilio finget ſe Chriſtũ eſſe, vt Chriſtianos decipiat; & ſimul circuncisionem, & ſabbata probabit, vt ſeducat Hebræos. Et cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos, id eſt, malitioſum illud conſilium excogitauerunt in perniciẽ fidelium tuorum, qui ſanctificati ſunt per ſanguinẽ Vnigeniti, & tibi propriè ſanctificati, & dedicati ſunt; vel certè ſancti tui ſunt per ſanctam fidẽ, & religionem, qua ſuſceperunt. In hebræo legitur, aduerſus abſcõditos tuos, vel abſcondita tua, vel arcana tua; proinde nõ deſunt qui intelligant per hanc vocem, ſanctuarii interiora: neque ab hac expoſitione diſſentit græca lectio, nã ἅγιά σου, tã ſignificare poteſt ſancta tua, q̃ ſanctos tuos. Cæterum editio latina vulgata antiquiſſima, quæ ſine variatione legit, ſanctos tuos; declarauit ambiguitatẽ, q in hebræo, & græco eſſe poterat. Rectè aut fideles Dei, dicuntur

abſcōditi Dei, quoniā Deus ſub vmbra alarū ſuarū protegit eos;& quoniā (vt Apoſtolus dicit ad Coloſſ.3.) abſcondita eſt vita noſtra cum Chriſto in Deo,& Cùm apparuerit Chriſtus vita noſtra, tūc,& nos apparebimus cum illo in gloria.cui ſubſcribit S.Ioann.in epiſt.1.c.3 dicens,Nunc filij Dei ſumus, & nondū apparuit quid erimus.Itaque ſancti Dei rectè dicuntur abſconditi,quoniam etſi Fidei profeſſio non ſit abſcondita, tamē gloria,& precium inæſtimabile huius profeſſionis,abſcondita ſunt, & ſuo tempore reuelanda. Venite,& diſperdamus eos de gente, id eſt, efficiamus,vt non ſint amplius gens,& populus. vel, vt S.Auguſtinus exponit, Diſperdamus eos de gente,id eſt, de gētibus, vt inter gentes,ſiue homines nullum locum habeāt. Et nomen Iſrael non memoretur amplius,id eſt,ne nomen quidem populi Dei ſuperſit. Iam .n. ſæpè monuimus per Iſraelem intelligi populum Dei ſiue ſecundùm carnem, ſiue ſecundū ſpiritum ab Iſraele deſcendat.

V. Quoniam cogitauerunt vnanimiter ſimul,aduerſum te teſtamētum diſpoſuerunt tabernacula Idumæorum, & Iſmahelitæ.

VI. Moab, & Agareni, Gebal,& Ammon, & Amalec: alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

VII. Etenim Aſſur venit cum illis, facti ſunt in adiutorium filijs Loth.

Deſcribit gentes,quæ delere nitebantur populum Dei de terra. Quoniam, inquit,cogitauerunt vnanimiter ſimul, id eſt, conſilium cœperunt vno animo omnes inimici Iſrael ſimul: vbi enim nos legimus,cogitauerūt,in hebræo eſt conſultauerunt,ac per hoc illud, cogitauerunt,ſignificat,inito conſilio cogitauerunt. Aduerſus te teſtamentum diſpoſuerunt,id eſt,fœdus inierunt aduerſus populum tuū, vox enim, teſtamentū,in ſacris literis pactum ſignificat, & in textu hebraico expreſsè pactum, ſiue fœdus legitur.Tabernacula Idumæorum, & Iſmaelitæ, &c. Iſti ſunt,qui cōſultando inter ſe cogitauerūt,& pactū inierunt aduerſus populum Dei.Primū quidem Idumæi, ſiue potius tabernacula Idumæorum, id eſt, integra caſtra Idumæorum.Sūt autem Idumæi populi qui deſcendunt ab Eſau, qui alio nomine dicebatur Edom. Deinde Iſmahelitæ,id eſt, populi, qui deſcendunt ab Iſmahele filio Abrahæ ex Agar ancilla. Tertio Moab,id eſt, populus qui deſcendit à filio Loth, qui dictus eſt Moab. Quarto Agareni,id eſt, populi, qui deſcendunt ex Agar ancilla Abrahæ, ſed ex alio marito cui nupſit poſteaquā dimiſſa fuit ab Abraham.Quinto,Gebal, id eſt, populus, qui deſcendit à Gebal. Vtrū autem Gebal ſit nomen viri,an regionis,incertum eſt,cùm hoc nomē nō inueniatur in ſcripturis, niſi hoc loco, fortaſſe idē eſt Gebal cū Gebelē, cuius fit mentio lib.2.Reg.cap.8.vbi dicitur, Fecit quoq. ſibi Dauid nomē, cū reuerteretur capta Syria in valle ſalinarū,cæſis decem, & octo millib. & in Gebelē ad viginti tria millia:vel eſt idē cum Gaba. de qua dicitur lib.2. Eſdræ cap.12. de domo Galgal, & de regionibus Geba.Theodoretus,& Euthymius dicunt, Gebal fuiſſe gentem vicinam Idumæis. Sexto Ammon,id eſt, populus, qui deſcendebat ab Ammon filio Loth,fratre Moab:hos enim duos genuit Loth,ex filiabus ſuis.Gen.19. Septimo Amalech, id eſt,populus,qui deſcēdebat ab Amalech,q fuit nepos Eſau, vt legitur Gen. 36. Octauo alienigenæ,id eſt,populus Philiſthinorum, de quib. frequentiſſima mentio eſt in libris Regum. In hebræo habet,Palæſtina; ſed Septuaginta hanc vnam gentem perpetuò alienigenas vocare ſolent. Nono habitantes Tyrū, id eſt, Tyrij,qui ſunt populi ad mare,ſic dicti à Tyro ciuitate atque emporio nobiliſſimo. Decimo Aſſur,qui venit in auxilium filijs Loth,id eſt, populus Aſſyriorum,qui iuuabant Moabitas, & Ammonitas aduerſus Iudæos. Per hos Aſſyrios, rectè Theodoretus interpretatur Samaritanos,id eſt,Aſſyrios, quos cōſti-

tuit

tuit Salmanasar Rex Assyriæ in Samaria quando transtulit decem tribus in Assyriam, vt habetur lib. 4. cap. 17. Non enim legitur in scripturis, quòd aliquando venerint aliqui ex Assyria in adiutorium filijs Loth, id est, Moabitis, & Ammonitis: sed legimus in primo libro Machabæorum cap. 5. quòd gentes, quæ erant in Galilæa, & Samaria coniunxerint arma cum Moabitis, & Ammonitis aduersus Iudæos. Porrò isti decem populi significant, vt supra diximus, gentes, quæ pugnauerunt cum Machabæis, vel potius multitudinem orientalium barbarorum, qui cum Antichristo grauissimam persecutionem mouebunt aduersus Ecclesiam.

VIII. **Fac illis sicut Madian, & Sisaræ, sicut Iabin in torrente Cisson.**

Prædicit nunc Propheta per modum imprecationis exterminium gentium, quæ cum Machabæis præliabantur. sed præcipuè Antichristi, & exercitus eius; comparans illos alijs persecutoribus, qui similiter perierunt. Fac illis, inquit, sicut Madian, id est, disperde eos, sicut olim tempore Gedeonis Iudicis dispersisti, ac penitus profligasti Madianitas. Historia hæc habetur in lib. Iud. cap. 6. & 7. Et Sisaræ, id est, sicut tempore Barach Iudicis perdidisti Sisaram Principē militiæ Iabin Regis. Et Iabin in torrēte Cisson, id est, & sicut deleuisti ipsum Iabin Regem Chanaam cum exercitu suo prope torrentem, qui dicitur Cisson. Habetur hæc historia in lib. Iud. cap. 4. & 5. Meminit autem Propheta horum Principum præter cæteros; quoniam deuicti sunt, non sine miraculo a paucis hominibus, & magis terrore a Deo immisso, quàm viribus Iudæorum.

IX. **Disperierunt in Endor, facti sunt, vt stercus terræ.**

Describit locum, vbi perierunt Iabin, & Sisara cum exercitu suo; locus enim fuit Endor, cuius fit mentio in libro Iosue cap. 16. Ibi ergo perierunt, & facti sunt vt stercus terræ, quia insepulti computruerunt, & a maxima gloria ad summam ignominiam redacti sunt.

Pone Principes eorum, sicut Oreb, & Zeb, & Zebeæ, & Salamana. X.

Reuertitur ad historiam Gedeonis, qui non solùm exercitum Madianitarū profligauit: sed etiam paulo post interfecit duos Principes Madianitarum Oreb & Zeb, & duos Reges Zebee, & Salmana. vide in lib. Iud. cap. 7. & 8.

Omnes Principes eorum qui dixerunt, Hæreditate possideamus sanctuarium Dei. XI.

Pone, inquit, sicut Reges, & Principes Madianitarum. omnes Principes eorum populorum, qui dixerunt, Hæreditate possideamus, id est, tanquam hæreditatem, & propriam possessionem vindicemus nobis sanctuarium Dei, id est, ciuitatem Hierusalem, quæ erat sanctificata Deo, vt proprium eius habitaculum. Significat autem Hierusalem (vt sæpè diximus) Ecclesiam Dei, quam totis viribus sibi subijcere, & captiuare conabitur Antichristus. In hebræo pro, sanctuarium, habetur, nehot, quam vocem sanctus Hieronymus vertit, pulchritudinē נאות Dei, sed cōmodius verti posset, pulchra habitacula Dei. Septuaginta verterunt sensum. Habitacula enim Dei, sanctuaria sunt.

Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. XII.

Altissima similitudine describit Propheta instabilitatem, & interitū impiorum, quæ procedunt ex iusto iudicio Dei. Rota enim semper circumuolui-tur,

tur, cùm ruit in præceps, nec ad punctũ temporis consistere potest, & tandem tota confringitur; sicut etiam stipulæ flante vento hùc, illucque iactantur, donec dissipatæ non amplius compareant. Ad hũc modum prædicit Propheta per modum imprecationis, Deum acturum esse cum impijs persecutoribus iustorum: & re vera sic fieri experientia testis est; nihil enim instabilius est prosperitate impiorum, & finis eorum mors æterna erit.

XIII. Sicut ignis, qui comburit syluã & sicut flamma comburens montes.

XIV. Ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos.

Prædixit supplicium impiorum, instabilitatem in hoc seculo, & interitum in futuro: nunc prædicit velocitatem, & facilitatem, qua Deus illos puniet: nam nõ contentus similitudine venti dissipantis stipulas: comparat iram Dei igni comburenti ligna syluarum, aut fœnum camporum. Sicut, inquit, ignis qui comburit ligna syluarum, inter quæ multa sunt arida, & velocissimè absumuntur, & sicut flamma comburens montes, id est, fœnũ in montibus, præcipue cùm siccum fuerit, Ita persequeris eos, id est, pari facilitate, & celeritate persequeris, & perdes eos in tempestate tua: quod declarans addit, & in ira tua turbabis eos. Idem enim est tempestas, & ira; vtrunq, enim iustum Dei iudicium significat, quòd instar vehementissimæ tempestatis, & turbinis, cui resisti nullis viribus potest, impios percellet, cõturbabit, & dissipabit. Sanctus Augustinus notat impios comparari montibus propter elationem, ac superbiam; & lignis syluarum propter sterilitatem, & carentiam fructuum bonorum, ob quæ iure sempiternus ignis illis debeatur.

Imple facies eorum ignominia, & quęrent nomen tuum Domine. XV.

Erubescant, & cõturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant. XVI.

Et cognoscant, quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omni terra. XVII.

Prædicit in fine Psalmi, alios ex persecutoribus per flagella erudiendos, & conuertendos ad Deum; quales erunt plurimi Iudæi, qui tunc demum agnoscent errorem suum, & pudefacti conuertentur ad Deum: alios in pertinacia, & obstinatione sua permansuros; sed eos quoque confundendos, & vel inuitos cognituros potentiam Dei singularem; & quod ipse solus sit verus Dominus omnium rerum. Imple, inquit, facies eorum ignominia, id est, confusione, vt ignominiam suam intelligentes verecũdati quærant nomen tuum, id est, quærant te. sæpe enim nomen ponitur pro persona: vel quærant nomen tuum. i. inuocent nomen tuum; vel quærant nomen tuum, id est, quærant gloriam tuã, non amplius suam, ex inimicis amici facti, & ex seruis filij: Illi autem, qui ex flagellis non molliuntur, sed obdurantur ad imitationem Pharaonis, erubescant, & confundantur in seculum seculi, id est, æterna confusione repleantur; nec solùm confundantur, sed etiam pereant in æternum. Et cognoscant inuiti quia nomen tibi Dominus, id est, iam propria experientia edocti intelligant, tibi soli nomen Domini propriè conuenire, cui ad nutum seruiunt omnia, & tu nulli necessitati seruis, qui nulla re indiges, in te ipso habens omnia: Cæteros autem, qui dicuntur Domini, vel vsurpasse nomen alienum, vel impropriè Dominos dici, cùm & ipsi multis rebus indigeant, ac per hoc multis necessitatibus seruiant. Tu solus altissimus in omni terra, id est,

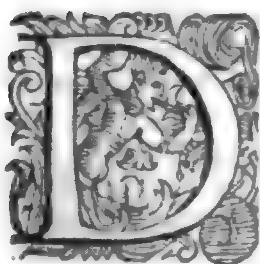
&

& cognoscant, quia tu solus præemines potestate super omnes Principes vniuersæ terræ, neque vllus est, qui tecum contendere, vel tibi vllo modo comparari possit. Hæc Prophetia nunc ex parte impletur, sed in die iudicij omnino, & absolutè implebitur.

PSALMVS LXXXIII.

Titulus & Argumentum.

In finem pro torcularibus, filijs Core Psalmus.

E hoc titulo alibi diximus. Argumentum idem ferè est, quod Psalm. 41. cuius initium est, Quémadmodum desiderat Ceruus ad fontem aquarum. Vtrunque Psalmum videntur nonnulli nimis humiliter exponere, dum docent, vel Dauidē vel populum in hoc Psalmo exprimere desiderium redeundi ad terrenam Hierusalem, vt tabernaculum Domini visitare posset. longè autem humilius exponunt, qui docent Coritas in hoc Psalmo proferre desiderium suum redeundi ex Babylone in Hierusalem, vt possent deseruire tabernaculo, vnde victum capiebant. Nos cum Patribus existimamus, tā ardens desiderium, quale in hoc Psalmo legimus, etiam ad literam, ad cœlestia tabernacula pertinere, & nihil terrenum, nihil humanum, nihil corporale Spiritū sanctum his suis vocibus exprimere voluisse: & ideò ab Ecclesia Catholica peregrinante cantica ista frequentari, etiamsi tabernaculum, quod erat in Hierusalem, iam dudum conflagrauerit, & ipsa Hierusalem funditus euersa fuerit.

Explicatio Psalmi 83.

QVā dilecta tabernacula tua Domine virtutum! concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. 1.

Hæc vox est hominis pij peregrinantis ad patriam, & desiderium perueniendi declarantis. nascitur autem hoc desiderium, tum ex felicitate, quæ est in patria, tum ex miseria, quæ est in peregrinatione. Vir enim pius, quantumuis in hoc exilio abundare videatur terrenis rebus, intelligit tamen se miserum esse, & persecutionem pati, vt Apostolus dicit 2. ad Timoth. 3. Quoniam ipsa etiam terrena prosperitas magna tentatio & persecutio est. Ait igitur, Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum. vox est admirātis, quasi dicat, ò quantum diligunt omnes pij tabernacula tua, cœlestes videlicet mansiones tuas ò Domine exercituum: vocat autem Dominum exercituū, quia hoc ipsum facit pulchra valde, & amabilia tabernacula cœlestia quòd ibi sint innumerabiles exercitus Angelorum, id est, ciuium sapientissimorum, optimorum, potentissimorum, pulcherrimorum; quorum vel vnus sufficeret lætificare peregrinationem nostrā, si cum toto suo decore nobis appareret. sed præter exercitum tantum tantorum Principum, ibi videtur facie ad faciem Dominus virtutum, cuius comparatione fulgor omnium Angelorum tenebræ sunt. Rectè notat hoc loco Theodoretus, non fuisse in terrena Hierusalem plura tabernacula Dei, sed vnicum: ac propterea non de illo vno ligneo, & deaurato, ac manibus hominum constructo tabernaculo, Prophetam hoc loco intelligendum esse, sed de cœlestibus tabernaculis, non manufactis, de quibus Dominus dicit Ioann. 14. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. Dixerat in genere, tabernacula Domini multum diligi a pijs peregrinis: nunc

nunc se in eorum numero ponit, ac dicit Concupiscit, & deficit anima mea, quasi dicat, Ego certè ita desidero atria illa, vt præ amore langueam, & anima mea deficiat, ac deliquium patiatur, in atria Domini intendens, & pulchritudinem eorum considerans.

II. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

Declarat vim amoris, & desiderij sui per effectum; qui enim vehementer amat, & desiderat; corde recogitat, & ore laudat quod desiderat. Cor meum, inquit, & caro mea, id est, mens & lingua exultando laudauerunt Deum viuum; ipse enim est pulchritudo increata, & infinita, cui suspiro. In hebræo pro exultauerunt est, ierannenu, iubilauerunt, siue magna voce laudauerunt: proinde illud exultauerunt, non debet accipi pro sola lætitia, sed pro lætitia prorumpente in vocem iubilationis. Neque repugnat hic versiculus cum superiore, etiamsi ibi anima deficiat, hic exultet; varij sũt enim amantium affectus. nunc deflent absentiam rei amatæ, & præ amore deficiunt: nunc exultant ob spem potiundæ rei tam pulchræ, & in laudes eius erumpunt. Deum viuum, seu viuentem appellat, non solùm ad distinctionem Idolorum, quæ oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt, quia res inanimæ sunt: sed etiam, quia Deus solus proprijssime viuit; viuere enim est moueri non ab alio, sed a se; res autem creatæ, quæ viuere dicuntur, quia habent in se principium aliquod motus, tamen sine Deo non mouentur; in illo enim viuimus, mouemur, & sumus Act. 17. Solus Deus ita viuit, vt a nullo moueatur, id est, a se solo habet intelligere, & velle. & ideo ipse solus est vita, ipse fons vitæ, non aliunde accipiens, sed omnib. tribuens. In ipso, inquit Ioan. cap. 1. vita erat, & vita erat lux hominum.

ירננו

Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi vbi ponat pullos suos. III.

Altaria tua Domine virtutum, Rex meus, & Deus meus. IIII.

Hi versiculi obscuri sunt, & ab alijs aliter exponuntur. Sanctus Hieronymus, & Theodoretus videntur satis cõmodè eos explicuisse. Eos secutus hunc sensum esse existimo, optauerat sanctus peregrinus domum cœlestem; sed interim dum eius possessio differtur, consolatur se quod vel nidulum in terris inuenerit, altaria videlicet Domini sui: nihil enim habemus in terris, quod melius nobis repræsentet tabernaculum cœleste, quàm sacrum altare. Ibi enim adest multiplex memoria rerum cœlestium; ibi quotidie immolatur Agnus Dei, qui sanguine suo aperuit credentibus regna cœlorum; ibi futuræ gloriæ nobis pignus datur; ibi Deo propiùs astamus, eique intentiùs supplicamus; ibi effundimus corda nostra, & diuinas laudes deuotius & attentius, quàm vsquam alibi decantamus. Ait igitur, etenim passer inuenit sibi domum, id est, omnia animãtia quærunt sibi locum aliquem quietis, & ipse etiam passerculus inuenit sibi domum, id est, nidulum aliquem: & turtur nidũ sibi, id est, non solùm animalia, quæ delectantur frequentia, vt passeres; sed etiã animalia solitaria, vt turtures, parant sibi nidos vbi ponant pullos suos, & cum eis quasi securæ quiescant. Altaria tua Domine, id est, mihi verò, siue actiuam vitam ducam, more passerum, siue contemplatiuam more turturum, altaria tua nidi sunt, vbi interim paulisper quiescam, & vbi vota mea, & casta desideria, piasque meditationes, & preces, & laudes, quasi pullos, reponam. Altaria, inquam, tua, Rex meus, & Deus meus, id est, qui me regis, dum vt passer huc, & illuc vagor, & qui me consolaris, dum vt turtur solitarius gemo. siue, Rex meus, cui milito, dum aucupes mihi, vt passeri laqueos

laqueo tendunt, & Deus meus, cui vaco dum vt turtur viduus diuina contemplor. In hebræo non habetur propriè nomen turturis, id est, thor, sed, deror, quod propriè libertatem significat, & quia auicula liberè volant per aerem, hebræi hoc nomine, auem, significari volunt. Cæterũ fieri potest, vt Septuaginta legerint, thor, non, deror, faciiè enim fuit successu temporis, vt ex litera ת, sint factæ duæ literæ ר, ד. vel si hoc non placeat, dicemus, Septuaginta Interpretes nomen generale, auis, restrinxisse ad turturem; quomodo nunc Rabini illud idem nomen restringunt ad hirundinem: nunc enim minus liberè volant per aurem turtures, quàm hirundines, & mistica significatio requirebat, vt nomen turturis hoc loco, non hirundinis poneretur.

תור
דרור

V. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

Dixerat, se inuenisse nidum, vbi interim requiesceret: sed ex ipso nido admonitus quanto melior sit domus æterna nidulo temporali, exclamat, Beati, qui habitant in domo tua Domine, id est, ego quidem in hoc nidulo paulum quiesco, sed illi verè beati sunt, illi felicissimè requiescunt, qui habitant in domo tua, vbi diuitiæ, & gloria, vbi mansiones multæ, vbi pax, & securitas sempiterna est. Et quoniam non habent necesse in sudore suo vesci pane suo, neq; in aliorum gratiam laborare, vbi nulli sunt egentes, id solùm illis superest negocium, vt in secula seculorum laudét te: neque periculum est, vt tædeat semper laudare, quem nunquam tædebit semper amare: & quem sine labore, sine fatigatione, sine satietate laudabunt.

VI. Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit: in valle lacrymarum, in loco quem posuit.

Dixit, beatum esse, qui habitat in domo Domini: nunc addit, beatum etiam esse, si non in re saltem in spe, eum, qui fretus diuino auxilio decernit firmiter in corde suo non hærere in valle, sed ascendere semper magis, ac magis per gradus virtutum, donec ad locum perueniat, qué posuit Deus finem omnium laborũ, quæ est æterna beatitudo. Duæ sunt aũt huius versiculi expositiones; vna si solum latinum contextũ inspiciamus; altera, si eum cũ græco, & hebræo concordare velimus. Prior hæc est, Beatus ille vir est, cuius auxilium nõ in proprijs viribus, sed in te Domine est: hic enim ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum, id est, disposuit, semper ascendere, ad maiorem virtutis prefectionem, dum est in hac mortali vita, quæ est vallis lacrymarum. In loco qué posuit, id est, in valle lacrymarum, qué locum ipse sibi peccando constituit. Deus.n. in Paradiso eum posuerat, sed ipse sibi locũ posuit in valle lacrymarũ. Posterior expositio hæc est, Beatus vir, cuius est auxilium abs te, id est, qui non confidit in virib. suis, sed à te auxilium expectat. Ascensiones in corde suo disposuit, id est, Deus disposuit in corde eius nunquam stare, vel retrocedere, sed de gradu inferiore ad superioré ascendere. In valle lacrymarũ, id est, per vallem lacrymarum, dũ videlicet peregrinaẽ in hac valle plena periculis, & tentationibus. In loco qué posuit, id est, vsque ad locũ, siue habitaculum, qđ idem Deus statuit, tñ metã, & finé peregrinationis. Quod attinet ad verba, in hebræo multo aliter legitur hic versiculus: ac primum pro illis verbis, cuius est auxilium abs te, in hebræo habetur, fortitudo ei in te. sed idé omnino est sensus. Idem enim est, cuius auxilium abs te est, & cuius fortitudo in te est. Pro ascensiones, in hebræo habetur, semitas, sed per semitas, intelliguntur altæ semitæ, vel ẽt exaltationes, & gradus, nã, salal, exultate significat: inde, mesilloth, ascensiones, & altas semitas significat. Pro, in corde suo, in hebræo est, in corde eorum; tamen, & Septuaginta, & S. Hieronym⁹ verterũt in sin-

סלל
מסלות

singulari, in corde eius: & sic etiam legit S. Augustinus, qui refert verbum, disposuit, & verbum, posuit, ad Deum. Ipse enim disponit in corde nostro ascensiones ad locum, quem ipse posuit: & non est nouum, vt in latina editione accipiatur, suo, pro eius: sicut etiam aliquando accipitur eius, pro, suo, vt Ioa. 8. Patrem eius dicebat Deum, id est Patrem suum. Pro, disposuit, in hebræo est, transeũtes: sed Septuaginta vocem hebraicam, houere, non deduxerũt a verbo, hauar, qđ est transire, sed a verbo, hauad, quod est seruire, facere, operari; & legerunt sine vltima litera, hauad, operatus est, quod est idem cum verbo, disposuit. sic legendum esse hanc vocem, non solùm colligimus ex literarum similitudine, & ex conuenientia cum textibus græcis, & latinis, sed etiam quia si legeremus, trãseuntes, vix diuinari posset, quis esset sẽsus huius loci. Denique pro, loco, in hebræo est, fontem. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt, maian, id est, fontẽ sed, maon, locum, siue habitaculum; ex quo etiam intelligimus, per, locum non intelligi quemlibet locum, sed locum commodum ad habitandum; & rectè a S. Augustino referri ad mansionem cœlestem, & quod nos legimus, In loco, quẽ posuit, clarius habetur in græco, εἰς τὸν τόπον, in locum, quem posuit, & sic legit S. Augustinus. Interpres enim latinus aliquando non seruat constructiones grãmaticales: nam & apud Ioan. cap. 7. legimus, Ambulabat Iesus in Galilæam: non enim volebat in Iudæam ambulare: pro, in Galilæa, & in Iudæa.

עִבְרֵי
עָבַר
עָבַד
מַעְיָן
מָעוֹן

VII. Etenim benedictionem dabit legislator: ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.

Declarat Propheta, quomodo vir iustus ascendens per vallem lacrymarum perueniet ad locum quietis, quẽ Deus posuit: ac demonstrat initium, medium, & finem huius ascensionis. Initium est iustificatio, sine qua lex impleri non potest; medium est impletio legis; finis est visio Dei, in qua beatitudo consistit. Etenim benedictionem dabit legislator, id est, legislator Deus, qui dedit legem, & eam viam esse voluit ad vitam, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata; dabit ẽt benedictionẽ, abũdantem videlicet gratiam per Spm̃ sctm̃ iustificando a peccatis, infundendo charitatem, pellendo timorem. Ibunt de virtute in virtutem, id est, accepta gratiæ benedictione proficient quotidie in melius, magis ac magis roborabuntur, superantes omnem difficultatem, & resistentes omni tentationi: per virtutem enim hoc loco intelligitur robur, & potentia. Videbitur Deus Deorum in Sion, id est, & sic tandem peruenient ad montẽ Siõ cœlestem, vbi videbitur facie ad faciem Deus vnus, & verus, qui est Deus, nõ solùm cœli, & terræ, sed ẽt Angelorum, & Beatorum, qui participatione sunt Dij. In hebræo, & græco textu habetur, in numero multitudinis, benedictiones, vt intelligamus multiplicem esse gratiam Dei, quæ non solùm delet peccata, sed ẽt iuuat ad opera bona facienda, & legẽ implendam. Illud aũt, dabit legislator, S. Hieronymus ex hebræo vertit, amicietur Doctor, vt sensus sit, Benedictionibus vestietur, qui docet legem Dei. Sed Septuaginta Interpretes verbum, iagte, acceperunt actiuè, vt re vera est, nõ passiuè; vt sensus sit, Benedictionibus vestiet Legislator ascendentes in conualle lacrymarum. Idem aũt est, dare benedictionẽ, & vestire benedictionibus, nisi quòd prior sñia est ꝓpria, posterior metaphorica. Solent. n. Septuaginta Interpretes vertendo verba hebraica in græca, explicare metaphoras, vt sñia facilius intelligatur. De voce Legislatoris, & Doctoris, non debet fieri quæstio: oĩs enim Legislator est Doctor, quia dum leges condit, & præbet, hoc ipso docet quæ sit recta via: & qm̃ hoc loco de Deo sermo est, maluerunt Septuaginta vertere, Legislatorem, q̃ simpliciter Doctorẽ quia Deus non docet explicando legẽ ab alio datam, sed ipse dedit leges, ipse explicat, ipse iuuat, vt impleantur. Illud ibunt de virtute in virtutem; quamuis sit explicandum de vi, & robore, vt sonant

יַעְטֶה

nant voces hebraicæ,& græcæ hoc loco positæ: tamen non malè S.Augustinus exponit de virtutibus moralibus, iustitia,prudentia,fortitudine,& temperantia; & de virtute contemplationis diuinæ,quia istæ virtutes roborant animum aduersus tentationes, & vitia: vt sensus sit, Ibunt de virtute in virtutem,id est, de virtute actionis ad virtutem contemplationis, siue, de virtutibus necessarijs in via,ad virtutem,quæ habebitur in patria,vbi non erit necessaria ista prudentia, cum nulla mala vitanda occurrent; neque iustitia ista, cùm nulla sit futura iniustitia;neque ista fortitudo, cùm nullus instabit timor;neque ista temperantia,cùm nulla erit frenanda libido.

VIII. **Domine Deus virtutum,exaudi orationem meam,auribus percipe Deus Iacob.**

Reuertitur ad gemitum suum cupiés esse ex illis, qui ascendunt ex conualle plorationum, & pergunt felici itinere de virtute in virtutem.Domine Deus virtutum, tu qui fortissimus, & potentissimus,ac virtute plenissimus es,exaudi orationem meam, qua peto gratiam ambulandi de virtute in virtutem,& virtute corroborari in interiori homine. Auribus percipe Deus Iacob, tu,inquã, qui es Deus fidelium tuorum, quorũ Pater est sanctus Iacob, exaudi orationem meam,qui vnus sum ex populo tuo, ex filijs Iacob secundùm spiritum.

IX. **Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui.**

Implorauit Dei auxilium, sumens argumenta ad impetrãdum,quod ipse potétissimus sit, & curam gerat populi sui: nunc eadem repetit alijs verbis,sed maiori efficacia.Quod enim dixit,Deus virtutum, nũc dicit protector noster, & in hebræo clypeus noster. vbi ostendit, Deum esse potentissimum ad protegendum populum suum, esse videlicet Deũ quasi fortissimum clypeum populi sui. Ibi dixerat,exaudi orationem; hic dicit aspice,quasi dicat, non solum audi me, sed tu ipse vide, & considera pericula, in quibus versor. Ibi dixerat,auribus percipe Deus Iacob; hic dicit,respice in faciem Christi tui,id est,respice verũ principem populi tui, Messiam videlicet, Agnum sine macula, qui tollit peccata mũdi,ac propter eum protege nos.S.Augustinus exponit, respice in facié Christi tui, id est, fac vt oés respiciant in faciem Christi, agnoscant eum, credãt in eum, obediant ei. Sed prior sensus est magis literalis,& magis cõis. Neque obstat quod tempore Dauidis nondũ esset Verbum incarnatum, neque mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus interpellare cœpisset pro nobis. Merita .n.Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei.vnde dicitur in Apoc.13. Agnus occisus ab origine mundi; quoniã ab origine Mundi Deus propter merita passionis Christi præuisa, multa beneficia,præsertim spiritualia seruis suis concessit.Qui benedixit nos,inquit Apostolus ad Ephes.1.omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante Mundi cõstitutioné.

Quia melior est dies vna in atrijs tuis super millia. X.

Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. XI.

Vt ostendat sanctus peregrinus Dei, se non petiisse protectioné aduersus temporalia mala:sed aduersus tentationes,& pericula spiritualia,quæ impediunt ascensum ad domũ Dei; subiũgit,tãtã esse cœlestis patriæ fœlicitaté, vt optabilius sit vnũ dié tantũ ibi manere, q̃ mille diebus alibi: & melius sit in eo loco inter vltimos sedere, q̃ alibi inter primos:quæ duæ comparationes si seriò cogitentur magnum affectum in corde puro gignere possunt. Illud, quia, reddit causam,cur tanto affectu dixerit,Protector noster aspice,&c. quasi dicat, Ideò cupio

cupio valde protectionem tuam in hac ascensione ad patriá, quia nimis magna esset iactura, si ad patriá illam non peruenirē. Melior est enim habitatio vnius diei in atrijs illis cœlestibus, quàm mille, id est, innumerabilium dierum alibi. sic exponit S. Augustinus in lib.3. de liber.arb.cap.vlt. Tāta, inquit, est pulchritudo iustitiæ, tāta iucunditas lucis æternæ, hoc est incōmutabilis veritatis, atque sapientiæ, vt etiá si non liceret amplius in ea manere, quàm vnius diei mora, propter hoc solū innumerabiles anni huius vitæ pleni delicijs, & circūfluētia tēporalium bonorū recte, meritoq́. contemnerētur: non enim falso, aut paruo affectu dictum est, Quoniam melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Idem tamen S. Augustinus, & hoc loco, .i. in cōment. huius Psal. & in lib. citato de liber. arbit. scribit per vnam diem intelligi posse diē æternitatis, quæ vna est, & eadē semper manens: per, millia dierū, tempora volubilia, & instabilia huius vitæ, quæ quantúuis multiplicentur, sēper longè inferiora erunt die semper manētis æternitatis. Sed prior sensus est magis literalis, & magis cohæret cū sequēti cōparatione. Elegi, inqt, abiectus esse in domo Dei mei, id est, tanta est dignitas domus æternæ in cœlis, vt malim ibi sedere ad ianuá cū vltimis, quā habitare in tabernaculis peccatorum: vox .n. hebraica, quā noster interpres vertit, abiect⁹ esse, est, astopheph, quæ הִסְתּוֹפֵף propriè significat, sedere ad ianuá, more ianitoris: ná, saph, limen, significat, & סַף ducta est similitudo à ianitorib. tabernaculi, qui erant infimi oīum ministrorum domus Dei, vt patet ex lib. 1. Paralip. cap. 9. Recte autem vocat Propheta palatia huius mundi, tabernacula peccatorum; tum quia in domo cœlesti nulla inuenitur iniquitas, hic autem nemo est, qui non peccet: tum quia respectu domus cœlestis, sunt veluti tentoria quædam, quæ facilè mutantur, & fundamento carent: non enim hæc est eadem vox, quæ in principio Psalmi. Ibi enim vox, hebræa propriè significat tabernacula, siue tentoria, quæ transferuntur de loco ad locum.

XII. Quia misericordiam, & veritatem diligit Deus, gratiam, & gloriam dabit Dominus.

Consolatur hoc versiculo, & sequenti Propheta virum iustum ascendentē in valle lacrymarum, atque ad patriam anhelantem: promittit enim illi à Deo gratiam, & gloriam: gratiam per quam iustificetur, & in iustitia proficiat, dū de virtute in virtutem ascendit: & gloriá, per quam glorificetur, cùm ad Sion montem peruenerit, vbi Deus Deorum, non iam per fidem, sed per spetiem se videntem præbebit. Probat autem, gratiam, & gloriam dandam à Deo iustis hominibus, quia misericordiam, & veritatem diligit Deus. Quia enim misericordiam diligit, miserebitur, & miserendo gratiam dabit: quia veritatem, id est iustitiam diligit, reddet fideliter quod promisit diligentibus se, vt S. Iacob. scribit cap. 1. In hebræo, pro his verbis, Misericordiam, & veritatem diligit Deus, habetur, Sol, & scutum Dominus Deus. & quidem probabile est Septuaginta Interpretes, pro voce, scemus, quæ Solem significat, legisse scemem, quæ significat, oleum. Sic etiam pro voce, שֶׁמֶשׁ יהוה, quæ significat Dominus, probabile est eos legisse, ieue, quæ significat, diliget. Denique probabile est, eos per שֶׁמֶן oleum, & scutum, intellexisse misericordiam, & veritatem: quia oleum misericordiam significare solet, & de veritate יְהֹוָה scriptū est in Psal. 90. Scuto circumdabit te veritas eius. Tamen si quis conוְאוֹה tēdat, omnino esse legendū in hebræo, Quia Sol, & scutum Dominus Deus, gratiam, & gloriam dabit Dominus; idem sensus erit: nimirum, quia Dominus De⁹ Sol, & scutum est, vt scutum dabit gratiam protectionis in via, vt Sol dabit gloriam manifestæ visionis in patria.

XIII. Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia; Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

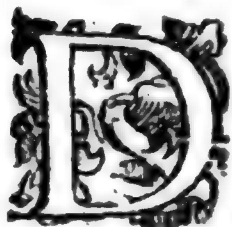
Con-

Confirmat quod dixit, & restringit promissionem gratiæ, & gloriæ ad eos, qui ambulant in innocentia; quasi dicat, Deus misericors, & iustus, non priuabit bonis gratiæ, & gloriæ, quæ sola sunt verè, & absolutè bona, eos qui semel iustificati ambulant in innocentia, perseuerantes, & proficientes in Fide, Spe, & Charitate. Alioqui enim si retrocedant, & ambulent in iniquitate, a gratia excident, & pro gloria confusionem accipient. Concludit Psalmum conuersus ad Deum, Domine, inquit, virtutum, id est, exercituum, beatus erit, qui in te cõfidit, confidentia vera, ac solida, quam fides vera, & conscientia bona gignere solet.

PSALMVS LXXXIV.

Titulus, & Argumentum.

In finem filijs Core Psalmus.

Væ sunt de argumento huius Psalmi tractatorum sentẽtiæ. Alij.n. volũt commemorari a Propheta liberationem populi ab vna captiuitate, & inde argumento sumpto orari pro liberatione ab alia captiuitate, cõmemorari videlicet liberationem a captiuitate Aegyptiaca, & orari pro liberatione a captiuitate Babylonica; vel cõmemorari liberationẽ a captiuitate Aegyptiaca, & Babylonica, & orari pro liberatione a captiuitate Diaboli, quæ per illas figurata fuerat. Alij, & fortasse rectius, existimãt, in hoc Psalmo de vna tantùm captiuitate agi, id est, de captiuitate generis humani sub Principe tenebrarum, a qua liberamur per Christum Dominum nostrum; sed in primis tribus versiculis prædici liberationem ab hac captiuitate, in reliquis orari pro executione prædictionis. Cur autẽ prædictio de re futura exponatur per verba temporis præteriti, causa est, quoniam quæ nobis futura sunt, in Dei præscientia, & decreto iam facta sunt.

Explicatio Psalmi 84.

BEnedixisti Domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. 1.

Initio Psalmi Propheta, Spũ sancto reuelante, æternum Dei decretum de futura liberatione nobis aperit: ac primũ docet primã causam, & vltimũ effectũ nostræ liberationis. Prima causa fuit dilectio, qua Deus dilexit genus humanũ: Cur.n. Deus sic mundum dilexerit, vt filium suum vnigenitum daret, per quem redimeremur, & omni benedictione benediceremur, vt loquitur Dñs Ioã. 3. & Apostolus ad Ephes. 1. nulla ratio reddi põt, nisi ipsa Dei bona voluntas, siue beneplacitum, & misericordia. Vltimus effectus erit perfecta liberatio a captiuitate, quam habebimus i Resurrectione, qñ perueniemus ad libertatem gloriæ filiorum Dei. Nunc enim ex parte liberati sumus, sed expectamus redemptionẽ corporis nostri, per quã liberabimur ab omni corruptione, & necessitate. Ait igitur, Benedixisti Domine terram tuã, id est, propter peccatum primi hominis maledixisti terræ, quam ipse feceras, & hominibus inhabitandam dederas: sed scio etiam, te reuelante, quod in mente tua, in decreto tuo, benedixisti terram tuam; decreuisti enim in æterno beneplacito tuo terram tuam, quam fecisti, visitare, & benedicere omni benedictione, & gratia, mittens ad eã vnigenitum tuum plenum gratiæ, & veritatis. Hebræus, & græcus codex clarius explicãt hanc primam causam omnium bonorum nostrorum, quæ est bona voluntas Dei. Vox hebræa est, ratsita, quæ significat propriè, bene tibi placuisti in terra tua, siue bene voluisti terræ tuæ. Vox græca εὐδόκησας significat, bene voluisti terræ tuæ. Inde est εὐδοκία, quam sæpissimè legimus in Euangelio, & in רָצִיתָ

Apoſtolo commendatam, vt initium, & radicem omnium beneficiorum Dei. Sicut autem maledixit Deus terræ, non propter ipſam, ſed propter inhabitantes: ſic etiam benedixit terram propter habitantes: quare tota iſta benedictio ad homines referenda eſt. Auertiſti captiuitatem Iacob. Hic exprimitur vltimus effectus miſericordiæ Dei, qui erit perfecta liberatio a captiuitate, in quam incidimus per peccatum. Auertiſti, inquit, captiuitatem Iacob, id eſt, iam in æterno decreto tuo per mortem filij tui præuiſam placatus, remouiſti, ſiue diſſoluiſti captiuitatem populi tui Iacob, vt deinceps fruatur libertate gloriæ filiorum Dei. Ex hebræo pro, auertiſti, ſanctus Hieronymus vertit, reduxiſti, ſed idem eſt ſenſus. Nomine autem Iacob, intelligitur, teſte ſancto Auguſtino, totus populus Dei, ſiue ex Iacob deſcendat ſecundùm carnem, quales ſunt Iudæi credentes in Chriſtum, ſiue ſecundùm ſpiritum fidei, quales ſunt gẽtiles conuerſi ad Chriſtum, qui ſunt quaſi rami oleaſtri inſerti in bonam oliuam & quaſi lapides viui ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum, vt Apoſtolus docet ad Ro. 9. & 11. & ad Epheſ. 2.

II. **Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ, operuiſti omnia peccata eorum.**

Declarat nunc modum, quo Deus benedicens terræ ſuæ diſſoluit captiuitatem Iacob: ao dicit id eum feciſſe remittendo peccata populi ſui. Sicut enim peccatum fuit cauſa captiuitatis, ita remiſſio peccati fuit cauſa liberationis a captiuitate. Remiſiſti, inquit, iniquitatẽ plebis tuæ, id eſt, in mente, & decreto tuo cõdonaſti iniquitatem populo tuo, ob quam iniquitatem tradideras eundẽ populum Diabolo, tanquam adminiſtro iuſtitiæ tuæ. Operuiſti omnia peccata eorum. hæc eſt repetitio, & declaratio eiuſdem rei, Operuiſti, id eſt, abſcondiſti a facie tua, vt non videres ad puniendum. quia verò Deus non poteſt non videre id, quod re vera eſt, quantumuis abſcondatur, & tegatur; ideo quando Deus tegit peccata, omnino illa delet, & remittit, vt nuſquam ſint; &, vt alibi diximus, tegit Deus peccata, quando ea remittit, non quaſi velo occultante, ſed quaſi emplaſtro curante, & ſanante. Dicit autem omnia peccata eorum, vt explicet quod dixerat, iniquitatem plebis tuæ, non ſignificare vnicam iniquitatem communem toti plebi, quale eſt peccatum originis, ſed omnem iniquitatem tum communem omnibus, tum propriam ſingulis. In græco habetur, Remiſiſti iniquitates, ſed in hebræo habetur in ſingulari, iniquitatem; ſed idem eſt ſenſus.

Mitigaſti omnem iram tuam, auertiſti ab ira indignationis tuæ. IV.

Hic verò reddit cauſam, cur Deus dimiſerit iniquitatem plebi ſuæ; ac dicit, ideò dimiſiſſe, quia placatus fuerat, & iram depoſuerat. Quemadmodum enim ira Dei cauſa erat vltionis, ſic etiam placatio Dei cauſa fuit remiſſionis: placauit autem iram Dei, id eſt, iuſtitiam punitiuam Dei, Agnus occiſus ab origine Mundi. Agnum autem immaculatum dedit nobis miſericordia, & bona voluntas illius, qui ſic dilexit Mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Hic igitur eſt ordo liberationis, Benedictio, ſiue bona voluntas Dei dedit filium liberatorem: filius morte ſua placauit iram Dei, ſatisfaciendo iuſtitiæ pro peccatis totius Mundi: placatus Deus remiſit peccata: remiſſio peccati ſoluit captiuitatem. Atque hoc totum myſterium abſconditum in mente Dei reuelauit Spiritus ſanctus Prophetæ ſuo, & ille nobis in tribus his verſiculis deſcripſit. Illud, omnem iram tuam, ſignificat, Chriſti redemptionem ſufficientiſſimam fuiſſe ad plenam ſatisfactionem. Significat etiã, libertatem, quam habebimus tempore ſuo, id eſt, in nouiſſimo die, futuram omnino plenam, & abſolutam, vt nihil pœnæ,

næ, nihil miseriæ relinquatur: omnis.n. pœna ex ira Dei procedit. Illud, auertisti ab ira indignationis tuæ, idipsum repetit, & hunc sensum habet, Auertisti te ab ira, & indignatione tua. In hebræo habetur, conuertisti te, siue conuersus es ab ira furoris tui.

IIII. Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam a nobis.

Incipit nunc Propheta in persona populi Dei orare pro executione, atque adimpletione decreti diuini. Ac primùm petit, vt Deus incipiat mitigare iram suam, cuius mitigationis primus effectus est, initium salutis nostræ, id est, auxilium diuinum, per quod incipiamus conuerti ad Deum. Neque enim cóuerti possumus ab iniquitate ad Deum, nisi gratia eius præueniat nos, & vocando, illuminando, adiuuando, mouendo conuertat. Ait igitur, Cóuerte nos Deus salutaris noster, id est, incipe salutem nostram operari tu Deus saluator noster, quod facies, si nobis bonam voluntatem conuersionis inspires. Et vt hoc misericorditer facere incipias, auerte iram tuam a nobis, id est, reconciliare nobis, oblitus offensionum, quæ te nobis inimicum reddiderunt.

V. Nunquid in æternum irasceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generationem?

Persistit in eadem petitione, quasi dicat, satis diu iram tuam portauimus, ne differas misericordiam impertiri, & pacem nobis reddere. Nunquid in æternum irasceris nobis? id est, num æterna erit inimicitia tua ad genus humanum? num a generatione in generationem sine fine extendetur ira tua? quasi dicat, id non conuenit infinitæ clementiæ, & bonitati tuæ. In hebræo non habetur particula, aut: sed omnino subintelligitur, ideò rectè Septuaginta Interpretes eam expresserunt.

Deus tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. VI.

Declarat effectum, qui sequetur ex recóciliatione; inde enim fiet, vt homo lucretur vitam, & Deo reddatur laus. Deus tu conuersus ad nos per depositionem iræ, & reconciliationem viuificabis nos: nam stipendium peccati mors gratia autem Dei vita æterna, Rom. 6. & plebs tua viuificata, & respirans ob tam ingens beneficium, lætabitur in te, ac lætabunda cantabit laudes tuas. In hebræo pro voce, Deus, habetur, nonne: & sic vertit S. Hieronymus, Nonne tu reuersus viuificabis nos? Sed facilè est videre quid Septuaginta habuerint, & legerint in suis codicibus. non enim tam imperiti erant, vt verterint, Deus, si habuissent, halo, sed habuerunt, eloha, qd significat Deus: & sunt eædem literæ, sed transpositæ. Pro, conuersus, S. Augustinus legit, conuertens, vt etiam sonat vox græca ἐπιστρέψας, sed sensus non est, Tu conuertens nos, viuificabis nos: sed tu conuertens te ad nos, viuificabis nos; & hoc modo conciliatur hæc lectio cũ hebraica, & latina. הלא אלוה

Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. VII.

Petijt Propheta mitigationem iræ diuinæ, petijt reconciliationem, & viuificationem, quæ fit cùm per gratiam remittuntur peccata: petit nunc aduentum Saluatoris, per quem factum est, vt planè perspiceremus, & videremus Dei benignitatem, & misericordiam erga nos. De qua manifestatione dicit Apostolus, Apparuit gratia Dei omnibus hominibus, ad Tit. 2. & rursum, Benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei. Ad Tit. 3. Quis enim dubitare pót, an Deo curæ sit genus humanum, nosq́.

verissimè Deus diligat, posteaquam misit Filium suum vnigenitum, vt nos precioso sanguine suo de diabolica captiuitate redimeret? Ostende, inquit, nobis misericordiam tuá, id est, fac, vt planè cernamus, & experimento certo discamus misericordiam illam, qua in mẽte tua ab æterno benedicere decreuisti terrã tuam. Et salutare tuum da nobis, id est, & mitte nobis Saluatorem filium tuum; tunc enim verè ostendes omnibus hominibus misericordiam & benignitatem, & gratiam tuam. Ex hebræo verti posset, & Iesum tuum da nobis: nomen enim, Iesus, Saluatorem significat, vt notum est. Potest etiam hic versiculus exponi rectissimè, & ad literam de salute perfecta, quæ erit in Resurrectione; tunc enim propriissimè ostẽdet nobis Deus misericordiam suá, ita vt eam videamus, & quasi tangamus, quando coronabit nos in misericordia, & miserationibus, & sanabit omnes infirmitates nostras, & replebit in bonis desideriũ nostrũ, & renouabit, vt Aquilæ, iuuentutem nostram, vt dicitur Psal. 102. Et tunc dabit possidendum in æternum salutare suum, quando manifestabit nobis seipsum. Sed prior expositio pertinet ad Patres testamẽti veteris, qui expectabant Christum in carne venturũ: posterior pertinet ad nos, qui expectamus Christum venturum in gloria, vt reformet corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Sanctus Augustinus vtiliter ad mores dicit, tunc Deum ostendere misericordiam suam, quando persuadet nobis, nosque intelligere, & quasi cernere facit, nihil nos esse, aut posse ex nobis, sed ex misericordia eius esse quod sumus, & posse quod possumus. Ita enim non extollimur, nec superbimus, sed humiles sumus in oculis nostris: humilibus autem datur gratia Saluatoris.

VIII. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam.

Vt certos nos reddat Propheta eorũ quæ dicturus est, admonet in hoc versiculo, se non loqui ex se, sed ex reuelatione Domini; & ea solùm canere, quæ ipse prius à Domino audit. Audiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus, id est, ego quod audio à Deo, hoc loquor, ideò, & nunc exposita petitione, audiam quid Dominus respondeat, vt idipsum cæteris manifestem. Dicit autem, Quid loquatur in me; vt significet, loquutionem Dei ad Prophetas, esse interiorem, & spiritualem. Spiritus enim sanctus Prophetas inhabitãs in illis loquebatur, quod ipsi primi aure cordis audirent, & deinde per ipsorum linguam ad aures corporis aliorum perueniret. Non habetur quidem in textu hebraico illud, in me, sed Septuaginta Interpretes addiderunt, vt explicarent modũ loquendi Dei in Prophetis, iuxta illud Oseæ 1. Principium loquendi Domino in Oseæ. & Zachar. 1. Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me. Porrò illud, audiam, significat prætterea attentionem, & desiderium audiendi, quasi dicat, libenter, & attentissimè audiam, quoniam Deus more suo loquetur bona, & vtilia. Quoniam, inquit, loquetur pacem in plebem suam, id est, scio Deum locuturũ esse pacem in plebem suam, ideò libenter, & attentè audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Itaque summa verborum Dei est, annunciatio, & promissio pacis per aduentũ Messiæ, quem Propheta petierat dicens, Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuũ da nobis. Dabit igitur Deus Saluatorem, & per eum annunciabit, et præstabit verissimã pacem; vnde & Princeps pacis dicetur Isaiæ 9. Et pacificabit omnia, siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt, vt dicitur ad Coloss. 1. Pax autẽ complectitur complemẽtum omnium beneficiorum Dei, neque antea perfectam pacem habebimus, quàm perueniamus ad cælestem Hierusalẽ, quæ interpretatur visio pacis. Pax enim opponitur bello, bello autem non carebimus donec absorpta fuerit mors in victoria, & mortale hoc induerit immortalitatem; tunc enim cessabit bellum cum vitiis, & concupiscentiis, cum Principibus tenebrarum

rum harum, cum necessitatibus, & difficultatibus omnibus. Dum autem hic viuimus, militia est vita hominis super terram, quantumuis quod in nobis est, pacem cum omnibus habere cupiamus.

IX. Et super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor.

Explicat quod dixit, in plebem suã. promittit enim Deus pacem plebi suæ, sed non toti: nam in plebe Dei sunt boni, & mali. malis autem pax non conuenit, sed bonis; Pax enim multa diligentibus legem Domini. Psal. 118. &, Non est pax impijs, dicit Dominus Isaiæ 48. Qui autem sint sancti, quibus promittitur pax, explicatur per verba sequẽtia, Et in eos qui conuertuntur ad cor. Tũc enim incipit sanctitas, & consequenter inchoatur pax, cùm homo ab exterioribus ad interiora conuertitur. vnde dicitur, Redite præuaricatores ad cor, Isa. 46. & de filio prodigo dicitur Luc. 15. In se autem reuersus. Tunc autem incipit homo reuerti ad se, siue redire ad cor, quãdo apud se cogitare incipit vanitatem rerũ temporalium, & quàm sit breuis, & modica dulcedo peccati; & contra, quanta sit nobilitas virtutis, quàm ingens precium bonorum æternorum: sed proficit postea paulatim homo, cùm secum habitare incipit, & de rebus, quæ foris sunt, non credit iudicio sensuum externorum, neque sermonibus filiorum huius seculi; sed cõuersus ad cor consulit de omnibus rectam rationem, consulit fidem diuinitus inspiratã, consulit veritatẽ ipsam, quæ Deus est. Denique perfectè ad cor suum ille conuertitur, & pacem, quæ superat omnem sensum, gustare incipit, qui in corde suo tabernaculum erigit Deo, & ex imagine, quæ est anima rationalis, ad exemplar, quod est ipse Deus, alis contemplationis ascendit: & ibi pulchritudinem infinitam Creatoris attendẽs, in eius amorem ita rapitur, & accenditur, vt omnia quæ foris sũt nihili ducat; ita vni Deo vinculo charitatis inhæret, vt rerum aliarum penitus obliuiscatur. Hominis autem sic affecti nulla mundi pressura pacem, quã in Deo habet, perturbare potest. sed veniamus ad verba. Codex latinus in secunda parte huius versiculi, neque cum hebraico, neque cum græco cõcordare videtur. Hebraicus codex sic habet, Et super sanctos, & non reuertentur ad stultitiam. Græcus autem, Et super sanctos suos, & in eos, qui conuertunt cor ad ipsum. Lectio tamen nostræ latinæ vulgatæ editionis antiquissima est, & eam sequitur S. Hieronymus in textu, & in Commentario Psalmorum: nec non S. Bernardus in sermone super hæc verba, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. neque in sensu vlla diuersitas est, Conuerti enim ad cor, &, conuertere cor ad Deum, idẽ significant; siquidem qui cõuertitur ad cor, desinit attendere ad externa, & visibilia, quæ temporalia sunt, & incipit considerare interna, & inuisibilia, quæ æterna sunt, in quibus primum locum obtinet Deus. sic etiam cõuerti ad cor, & non conuerti ad stultitiã pro eodem accipi possunt. Neque difficile est, si
quis velit voces hebraicas cum latina אַל
editione concordare: nam vox, al, quæ אֵל
significat, non, potest legi, el, solius pũcti facta mutatione, & significat, in. sic לְכִסְלָה
etiam vox, le chissa, quæ significat, ad stultitiam, potest legi, leb selah, & significat, cor, לֵב סֶלָה
selah enim adiungitur passim in Psalmis: & vel nihil significat, vel significat, semper, quod hoc loco optimè quadrat, vel significat aliquid nobis incognitum, vnde ab interpretibus omitti solet. Itaque sic reddi possunt verba hebraica. Et in eos, qui conuertuntur corde, siue ad cor, semper.

Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. X.

Adueniẽte Messia prædicabitur pax, sed diu postea exhibebitur: verũtamen salus, id est, gratia sanitatis, & aliorum miraculorum præsentissima erit, & vicinissima omnibus credentibus in eum, ac timentibus eu timore reuerentiæ, &

pietatis. Inde verò maxima gloria Deo exurget, laudantibus, & magnificantibus Deum omnibus, qui mirabilia eius videbunt. cuius rei plurima testimonia legi possunt apud Euangelistas. Hoc igitur est, quod nunc Propheta subiungit, Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, id est, salus Dei, siue Christus ipse Saluator prope erit ad sanandum per omnipotentiam suam omnes timẽtes eum, omnes videlicet colentes eum timore sancto, vt inhabitet gloria in terra nostra, id est, fient ista magnalia saluatoris frequentissima, vt gloria Dei manifestetur, & inhabitet in terra promissionis, ad quam propriè saluator mittetur. Sed si corporalis salus vicina erit timentibus eum, & inde gloria Dei magnificè orietur: multò magis salus spiritualis prope timentes eum erit: quot quot.n. recipient eum, dabit eis potestatẽ filios Dei fieri, & inde manifestabitur gloria eius quasi vnigeniti a Patre, pleni gratia & veritate.

XI. **Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi: iustitia, & pax osculatæ sunt.**

Aperit hoc loco Propheta mysteriũ aliud in aduentu Messiæ complendum; misericordiam videlicet, & iustitiã, quæ contrariæ videntur, cùm vna ignoscat, altera puniat, simul esse coniungendas. Futurum enim erat per Christi passionem, vt & genus humanum misericorditer liberaretur, & tamen diuinæ iustitiæ plenissimè satisfieret. Misericordia, inquit, & veritas obuiauerunt sibi, id est, obuiabunt sibi tempore Messiæ cũ alias in diuersa pergere viderentur. Iustitia, & pax osculatæ sunt, id est, iustitia punitiua, quæ paulò ante veritas nominata est, & pax sub nomine misericordiæ significata, amicissimè coniungentur, & quasi inter se osculabuntur. Hunc sensum, qui mihi literalis videtur, elegãter prosequitur sanctus Bernardus in ser. 1. de Annunciatione. S. Hieronymus in Commentario, & S. Augustinus per misericordiam, intelligunt misericordiam, qua vsus est Deus erga gentiles, quibus dedit Saluatorem, quem non promiserat; per veritatem autem intelligunt iustitiam, siue fidelitatem, qua exhibuit Iudæis Messiam, quem patribus eorum pollicitus fuerat. vnde est illud Apostoli Rom. 15. Dico Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum: gentes autem super misericordia honorare Deũ: tunc enim misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, cùm in vnam Ecclesiam conuenerunt gentiles, & Iudæi, illi per misericordiam, isti per veritatem adducti. Per iustitiam, quæ osculatur pacem, intelligit idem S. Augustinus iustitiam, quæ reddit vnicuiq; suum, ex cuius obseruatione pax oritur, quemadmodum ex violatione iustitiæ oritur bellum; & rectissimè admonet, frustra illos quærere pacem, qui sororem pacis iustitiam complecti recusant. Alij hunc versiculũ exponunt de virtutibus, quæ florebunt in populis tempore Messiæ, vel de virtutibus, quæ in ipso Messia maximè eminebunt.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. XII.

Hic iam explicat Propheta mysteriũ incarnationis, vtens verbo temporis præteriti pro verbo temporis futuri more Prophetarum. Veritas, inquit, de terra orta est, hoc est, Christus, qui veritas est, de Virgine Maria nascetur. Et iustitia de cœlo prospexit, id est, & tunc iustitia de cœlo manifestabitur, tum quia nato Christo cœpit vera iustitia de cœlo descendere, & homines per fidem Christi iustificare; tum quia per aduentum Christi reuelari cœpit ira Dei de cœlo super omnem iniquitatem, vt dicitur ad Rom. 1. Nunquam enim plenè cognitũ fuisset, quanta sit ira Dei aduersus peccatum, nisi expiari Deus voluisset illud morte vnigeniti Filij sui: & etiam nunquam plenè cognitum fuisset, quanta sit ira Dei futura in die iudicij aduersus iniquos, nisi vidissemus quanta fuerit Christi passio pro peccatis alienis expiandis. nam

nam si in ligno viridi hæc faciunt, in arido quid fiet? ait ipse Dominus, Luc. 28.

XIII. Etenim Dominus dabit benignitatem & terra nostra dabit fructum suum.

Pergit explicare mysterium incarnationis, atque ostendit veritatem ex terra nascituram, non quomodo nascũtur fruges ex terra arata, & sata opera hominum, sed quo modo nascuntur flores in campis syluestribus sine cultura humana ex pluuia de cœlo, & radijs solis in eam cadentibus. Etenim, inquit, Dominus dabit benignitatem, id est, emittet de cœlo Spiritum sanctum suum, qui Virginem obumbrabit, & sic terra nostra neque arata, neque sata, sed omnino Virgo intacta dabit fructum suum. Vnde in Cantico canticorum ipse dicit, Ego flos campi, & lilium conuallium.

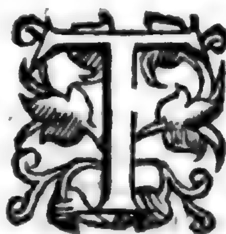
XIV. Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos.

Concludit Propheta demonstrans, Christum omnino iustum, & sanctum futurum, ita vt radios iustitiæ suæ ante se præmittat, & luce sua sibi viam aperiat ad omnem progressum in hac valle tenebricosa huius nostræ mortalitatis. Iustitia, inquit, ante eum ambulabit, id est, Christus quasi sol quidam, & verè lux Mundi radios iustitiæ, & sapientiæ suæ præmittet. sicut etiam scriptum est in Ps. 88. Misericordia, & veritas præcedẽt faciem tuam. & Isaiæ 58. Anteibit faciẽ tuam iustitia tua; &, sic ponet in via gressus suos, id est, aggredietur iter peregrinationis suæ, vt multos peregrinos perducat ad patriam. Possunt hi tres versiculi exponi etiam de iustificatione, & bonis operibus hominum credentium in Christum: nam vtroque modo exponit S. Augustinus. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit, id est, veritas confessionis peccatorum, & laudis Dei cœpit per Christum oriri ex ore hominum terrenorum, & tunc iustitia Dei de cœlo prospexit, vt confitentes peccata sua, & laudem dantes gratiæ Dei iustificaret. sed hæc ipsa veritas confessionis non orietur ex terra per vires ipsius terræ, sed per auxiliũ gratiæ Dei præuenientis. nam Dominus dabit benignitatem, qui dulcescere faciet iustitiá in corde peccatorum, & sic terra nostra dabit fructum suum. Porrò iustificatus homo per Christi gratiam, semper iustitiam ante oculos suos habebit, vt omnia faciat iuxta regulam iustitiæ: sic iustitia ante eum ambulabit præferens illi quasi facem, legem Domini, ne ambulet in tenebris, & sic securus, & gaudens ponet in uia gressus suos, vt feliciter ad patriam aliquando perueniat.

PSALMVS LXXXV.

Titulus, & Argumentum.

Oratio ipsi Dauid.

Itulus indicat, hunc Psalmum nihil esse aliud, nisi orationem Dauidi a Deo inspiratam, cùm amaro esset animo, & consolatione diuina indigeret. Dauid enim, vt erat homo spiritualis, & in schola Spiritus sancti eruditus, cùm varijs tribulationibus præmeretur, non quærebat consolationem a rebus creatis, in quibus vera consolatio animæ inueniri non potest, sed ad Deum fontem omnis suauitatis per contemplationem & orationem confugiebat. Proinde nos etiam hoc Psalmo vti debemus, cùm tentationibus varijs, vndecunque illæ veniant, fatigati, mœrore tabescimus.

Explicatio Psalmi 85.

1. INclina Domine aurem tuam, & exaudi me, quoniam inops, & pauper sum ego.

Incipit orationẽ a magnitudine Dei, & vtilitate sua: quæ est optima ratio precandi apta ad impetrãdum: oratio enim humiliantis se penetrat nubes, Eccl. 35. Inclina, inquit, aurem, id est, tu qui excelsus es, inclina ad me, qui in imis iaceo aurem tuam. Exaudi me quoniam inops & pauper sum ego; hæc est ratio, cur dixerit, inclina. quoniam, inquit, inops & pauper sum ego, id est, quoniam mendicus iaceo ad portam diuitis: inclina ex alto aurem tuam ad humilem seruulum, & quia talis est, exaudi eum. Pauper. n. & inops hoc loco dicitur is, qui siue habeat, siue non habeat opes terrenas, nõ in illis confidit, non inde superbit, non alios contemnit, sed ipsas potius opes contemnit, si habet, neque se meliorem aut maiorem reputat ijs, qui non habẽt. Rectissimè admonet S. Augustinus, Lazarum non delatum fuisse ab Angelis in sinum Abrahæ propter inopiam, sed propter humilitatem: neque diuitem Epulonem sepultum fuisse in inferno propter diuitias, sed propter superbiam. Alioquin ipse etiam Abraham, qui ditissimus fuerat, in inferno sepultus fuisset. Sed quoniam Abraham cinerem, & puluerem se esse arbitrabatur, & mandata Domini ita diligenter obseruabat, vt nõ solùm opes, sed ipsum filium vnigenitũ cui seruabat opes, propter Deum sacrificare promptissimus erat; ideò non solũ in locum refrigerij post mortẽ ductus fuit, sed etiam ad eius sinum congregabantur omnes, qui eo tempore in Domino moriebãtur. Ipse etiam Dauid diues erat, quod ad terrenam substantiam attinet: sed quoniam non inde superbiebat, neque eam magnifaciebat, & totus a Deo pendebat, in quo spem suam, & vires suas, & omnia bona sua collocauerat, & sine quo nihil se esse, aut posse sciebat, ideò se verè pauperem, & inopẽ prædicabat.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te. II.

Explicat in quo cupiat exaudiri; ac primùm proponit id quod est verè primum in intentione, & quod ipse Dominus primùm quæri iussit, cùm ait: Primùm quærite Regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis, Matth. 6. Custodi, inquit, animam meã, id est, conserua vitam animæ meæ, cui tam multi hostes in hoc exilio insidiantur. Quoniam sanctus sum, id est, ideo peto conseruari vitam animæ meæ a te, quoniam tu mihi eam dedisti, tu me in sanguine Filij tui iustificasti, & sanctificasti, & per hoc viuificasti, qui in peccatis mortuus eram. Nam, vt rectè dicit S. Augustinus, cùm quis per sacramenta Christi iustificatum se esse confidit, & ex gratia Dei sanctum se nominat, non est superbia elati, sed confessio non ingrati; quod si quis dicere non audeat, sanctus sum, id est, iustificatus, & mundatus: saltem dicere potest, sanctus sum id est, fidelis sum, sanctæ religionis, & fidei professor sum, Deo per baptismum dedicatus, & sanctificatus sum. Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te. Idem repetit alijs verbis. Ideo enim cupit custodiri animam suam, vt non perdat salutem æternam; sic enim loquitur S. Petrus in epist. 1. cap. 1. Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam reuelari in tempore nouissimo. Petit igitur salutem, quam ne amitteret, petierat custodiam. Addit rationem, cùm dicit, Seruum tuum sperantem in te, quia cùm Deus saluum facit seruum suum, saluam facit rem suam: & cum saluum facit sperantem in se, fidelem, & iustum se demonstrat, quia implet quod promisit.

III. Miserere mei Domine, quoniã ad te clamaui tota die: lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meã leuaui.

Petijt in secundo versiculo summum bonum, id est, salutem animæ, quæ est finis omnium desideriorum: nũc recto ordine petit medium ad finem, lætitiã, videlicet, spiritualem, qua fortiter tolleret tentationes, & pericula exilij, donec ad salutẽ perueniat, vbi nullæ erũt tentationes, nulla pericula. Miserere mei Domine, id est, misericorditer exaudi orationem meam, quoniam ad te clamaui tota die, id est, quoniam ardẽter, & perseueranter oraui; nihil enim magis requiritur ad impetrandum, quàm si oratio fundatur ex accẽso desiderio, quod significatur in verbo, clamaui; & cum perseuerantia, quæ significatur in vocibus illis, tota die. Lætifica animam serui tui; hæc est petitio, quam misericorditer exaudiri petit, & pro qua tota die clamauit. Lætifica, inquit, animam serui tui, id est, vndique angustijs tentationum premor, nihil mihi in hac valle lacrymarum occurrit, nisi amarum, dũ non minus prosperitas terret, quàm aduersitas ipsa contristet. Ideo lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui, id est, quoniã non inueniens requiem in vlla re creata, ad te creatorẽ pẽnis cogitationis, & desiderij animam meam leuaui. Amor animam nostram portat, & verè dictum est, Anima magis est vbi amat, quã vbi animat. Alæ amoris sunt cogitatio, & desiderium; qui .n. amat, cogitando assiduè, & desiderando rem amatã, in illam fertur, & in illa manet. Qui verè, & ex corde Deum amat, cogitando, & desiderando Deum, animam suã ad Deum leuat. Contra qui terrã amat, cogitando, & concupiscendo terram, animam suam ad terram deprimit. Itaque ille solus cum Propheta verè dicere põt, ad te Domine animam meam leuaui, & iure suo petere potest consolationem spiritus, ac dicere, Lætifica animam serui tui; qui nulla tenetur concupiscentia rei creatæ, nec vllo terreno luto affixus inhæret. Rectè S. Bernard[us] serm. 6. de Ascensione Domini, explicans illa verba Dñi Ioan. 16. Nisi ego abiero, paraclitus non veniet ad vos; Quid est, inquit, Nisi ego abiero Paraclitus non veniet? nisi carnis præsentia vestris subtrahatur aspectibus, spiritualis gratiæ plenitudinem occupata mens non admittit, non recipit animus, non capit affectus. Quid vobis videtur fratres? si hæc ita sunt, imò quia ita sunt, audeat qui huic sterquilinio semper inhæret, qui carnẽ fouet, carnem sapit, illã nihilominus cõsolationem supernæ visitationis sperare, quã ne cũ ipsa quidẽ Verbi carne percipere vllaten[us] Apostoli potuerũt. Errat omnino si quis cælestem illam dulcedinem huic cineri, diuinum illud balsamũ huic veneno, charismata illa spiritus misceri huiusmodi illecebris arbitratur.

Quoniam tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te. IV.

Hæc est ratio cur animam suam ad Deũ leuauerit pro cõsolatione recipiẽda, quia Deus suauis est, & dulcis; & sicut dicit Ioannes, Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ: sic dicere possumus, suauis est Deus, & in eo amaritudo non est vlla: cùm è contrario in carnalibus consolationibus, suauitas sit modica, & amaritudo plurima. Nec solùm Deus suauis est, sed etiam mitis, vt ad se accedentes non repellat, & imperfectum nostrum toleret. Notat S. Augustinus, in eo planè perspici mansuetudinẽ Dei, quòd orantes nos patiatur, cùm tam sæpè inter orãdum ad alia cogitanda mẽtem auertamus; certe enim Iudex homo, non pateretur reum, si dũ causam agit, ad colloquendum cũ amicis, de rebus præsertim nullius momenti, auerteretur. Nec solum Deus suauis est in se, & mitis, quia non repellit accedentes ad hunc fontem suauitatis; sed etiam multæ misericordiæ est, quia

ta-

facilè admittit,& recipit, & se gustandum præbet, omnibus inuocantibus se, non accipiens personas diuitū, aut pauperum: Iudæorum, aut Gentilium. Omnis.n. quicunque inuocauerit nomē Domini saluus erit. Rom. 10. Quod si aliquos orantes non exaudit, neque eorū miseretur, causa est, quia non verè Deū inuocant, aut non sicut oportet, inuocant. Sæpe ēt exaudit, sed tempore opportuno, & non raro exaudit orantis desiderium, non verba loquentis, quando videlicet qui orat id petit, qđ sibi nō expedire ignorat, & si non ignoraret oīno non peteret. Quod attinet ad verba, illud, suauis, in Hebræo est, tou, qđ significat, bonum; & multi exponūt benignum, siue beneficū. Et quauis Deus sit vere bonus, benignus, & beneficus: tamen noster interpres, non solum hoc loco, sed etiam in Psal. 33. & 99. eandē vocem vertit, suauis; & hæc interpretatio concordat cū verbo, gustate. Gustate, & videte, inquit, quoniam suauis est Dns: gustatur .n. propriè suauitas, non benignitas. & huc alludens S. Petrus in epist. 1. cap. 2. ait, Si tamen gustastis, qm̄ dulcis est Dominus; illud autem mitis, in hebræo est, sallà, quod propriè significat propitiabilis, & sic vertit S. Hieronymus, & in sensu non est discordia; mitis enim facile propitiatur, & facile ignoscit: & sic exponit S. Augustinus, cū dicit, Deum esse mitem, quia facilè ignoscit euagationibus nostris cum oramus.

טוב

סַלָּה

V. **Auribus percipe Domine orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.**

Repetit primam partem primi versiculi, sed alijs verbis idem significantib. ad affectum ostendendum erga rem desideratam, & petitam.

VI. **In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.**

Videtur hic versiculus additus esse ad explicationē superioris; quia enim dixerat, Auribus percipe orationem meam: poterat Deus interrogare, qn̄ orabis? quando vis percipiam auribus orationem tuam? respondet Propheta, omni die oraui, & omni die oro, & orabo, dum viuam in hoc exilio. Omnis.n. dies peregrinationis, dies tribulationis meæ est; cui enim dulcis est patria, non potest non amara esse peregrinatio. In die ergo tribulationis meæ, id est, omni tempore peregrinationis tribulationē, & dolorem inueni, & ideo semper clamaui ad te: & ea fiducia clamaui, quia tu semper exaudisti me, id est, semper me exaudire solitus es.

Et non est similis tui in Dijs Domine, non est secundum opera tua. VII.

Reddit rationem, cur ad solum Deū confugiat, illum inuocet, atque ad eum animam suam leuare conetur; quia videlicet, nemo sit Deo similis, neque in essentia, neq. in potentia, neque in sapientia, neq. in bonitate, non tantùm inter homines, sed ēt inter Deos. quod si per Deos intelligamus Deos falsos, nimirum Idola, & dæmones, de quibus dicitur in Psal. 95. Dij gentium dæmonia; absolute verum est, quod hic dicitur, Non est similis tui in Dijs Domine: qm̄ Idola oculos habent, & non vident, & ab hominibus pendent, vt sint, & vt custodiantur, & moueantur: Deus autem verus sine oculis corporalib. videt, & à nullo pendet, sed omnia ab ipso pendent. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, Act. 17. Dæmones autem ad imaginem quidem, & similitudinē Dei facti sunt, sed per peccatum similitudinem perdiderunt. si verò per Deos intelligamus Deos per participationem potentiæ, & auctoritatis, quales sunt Principes, & Iudices terræ: vel per participationem sapientiæ, & iustitiæ, quales sunt omnes homines iusti; vel per vtranque participationem, quales sunt Angeli sancti: tunc id quod dicitur, non est similis tui in Dijs Domine, intelligen-

dum erit de similitudine perfecta, quæ requirit æqualitatem: illi.n. sunt perfectè similes in potentia, vel sapientia, vel iustitia, qui sũt æquè potẽtes, æquè sapientes, & æquè iusti. Cõstat autem, Deum esse infinito modo potẽtiorem, sapientiorem, & iustiorem omnibus Angelis, & hominibus: proinde verum est, nõ esse vllum similem Deo in Dijs participatione, nisi imperfecta, & inæquali similitudine. Et non est secundum opera tua; non solum nemo ex Dijs est perfectè similis Dño Deo nostro: sed neq. est vllum opus Deorum quorumcunq. quod possit cõparari cum operibus Dei nostri. Deus enim fecit ex nihilo cælũ, & terram, & oĩa quæ in eis sunt: Dij aũt cæteri intra Mundum operantur, & ex ijs quæ Deus fecit materiam operandi sumunt. Ergo non est opus vllum, secũdum opera Dei, id est, quod comparari possit operibus Dei.

VIII. Omnes gentes quascunque fecisti venient, & adorabunt corã te Domine, & glorificabunt nomen tuum.

Ex hoc versiculo intelligimus, versiculum superiorem accipiendum esse de Dijs falsis, qui ab errantibus adorabantur tanquam veri, & summi Dij; probat enim Propheta, nullum ex Dijs esse similem Dño Deo nostro, ex hoc quòd aliorum Deorum cultus tandem aliquãdo cessabit, & manifestè apparebit falsitas, & vanitas eiusmodi Deorum: cultus autem Domini Dei nostri sempiternus erit. Quod aũt hic dicit Propheta partim impletũ est in Ecclesia Christi, partim implebitur in die Iudicij: nam quamuis tẽpore Dauidis alij essent Dij Moabitarum, alij Ammonitarũ, alij Philistinorum, alij aliarum gentium; tamẽ adueniente Christi Euangelio in omnibus gentibus Idololatria cessare, & veri Dei cultus introduci cœpit. Itaque omnes gentes venerunt, id est, ex oĩbus gẽtibus venerunt; & relictis Dijs falsis Deum verum adorauerunt; sed in die Iudicij omnes omnino homines, nullo excepto, apertissimè cognoscent, Deos gentium fuisse Dæmonia, vel inania simulachra, & velint nolint curuabũt genua coram Domino. & implebitur illud Isa. 45. Mihi curuabitur omne genu qđ applicatur Christo, vt vero Deo ab Apostolo Rom. 14. & Philip. 2. Illa phrasis, adorabunt coram te Domine, hebraica est: vox enim, istachauu propriè significat, prosternent se. Hoc autem verbum requirit particulam, corã, prosternimur enim corã eo, quem adorare volumus. Itaque illud, adorabunt coram te, exponendũ est, adorãdo prosternent se coram te. Illud, & glorificabunt te, ad omnes pertinet, sed vario modo; iusti enim ex amore, & libẽtes; iniusti ex timore, & inuiti glorificabũt in die iudicij Dominum; ac dicent, Iustus es Domine, ac rectum iudicium tuum.

ישתחוו

Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus. IX.

Hæc est ratio cur cessabit cultus inanium Deorum, & omnes gentes adorabunt, & glorificabunt Dominum quonia ipse solus est Deus verè magnus, & Deus faciẽs mirabilia, quæ nullus alius facere potest: quod in die iudicij potissimum cognoscetur cùm ad nutum Domini omnes mortui resurgent, & cõgregabuntur ante tribunal Christi, & sine vllo impedimento, & resistentia iusti exaltabuntur ad Regnũ; iniusti deprimentur ad suppliciũ sempiternũ. Hinc & Apostolus vtitur voce, magni Dei, cũ de iudicio loquitur, quia in iudicio magnitudo Dei apertissimè demonstrabitur. Expectantes, inquit, beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. ad Tit. 2.

Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua: lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum. X.

Reuertitur ad orationem, qua postu lat

lat dirigi in hac peregrinatione,& exilio,ne fortè aberret à via, quæ ducit ad patriam:& simul postulat consolationem spiritualem,quasi refectionem,ne deficiat in via. Deduc me Dñe in via tua id est,per auxilium gratiæ tuæ ostende mihi viam tuam,nec solùm ostende illuminando mentem,sed etiam mouendo voluntatem;& sic ingrediar iter in veritate tua,id est,iuxta veritatẽ fidei tuæ, & legis tuæ. Lætetur cor meum, hoc est,quod supra dixit, Lætifica animam meam;ergo lætetur te lætificãte,& cõsolante cor meũ,vt timeat nomen tuũ, id est,non affecto consolationem propter consolationem,sed vt per eã quasi cibo recreatus,perseuerem in timore sancto tuo; & timendo offensionẽ tuã pergam recto itinere per viam mandatorum ad patriam, vbi sine timore seruiam tibi. Non displicet S. Augustini expositio,Lætetur cor meum,sic tamẽ, vt etiam timeat nomen tuum;hic enim exultandum est,sed cum tremore, dum ad dulcem patriam, sed inter pericula tentationum currimus. In hebræo,pro,

לִבִּי lætetur cor meum, legimus, iachad le-

יַחֵד uabbi,quod verti potest,vnitũ,vel vnicum sit cor meum; vel, vni cor meum, siue cum S. Hieronymo,vnicum fac cor meum,vt timeat nomen tuum: ex qua lectione colligitur optimus sensus, vt videlicet optet Propheta,cor suũ vniri in timore Domini,vt totum cor suum timeat Dominum, & non pars Dominũ, pars Mundum timeat. Cæterum nostra versio ex græca fideliter deriuata est. Græci autem interpretes viri Septuaginta antiquissimi, & doctissimi nunquam sic vertissent,si legissent, qđ nos in nostris Codicibus habemus: credibile igitur est, eos non legisse, iachad,sed

יחד יַחַד, iechadade,cum iisdem literis,sed diuer

ידה sis pũctis,qđ significat,lætabitur,à verbo, chadà, & habetur hæc ipsa vox, Exodi 18.v.9.& eam reddit S. Hiernoymus,lætatus est,accipiẽdo futurũ, pro, præterito,propter literam,vau,præcedentem. Sed hoc loco vbi non est, vau, præcedens, rectissimè vertit noster interpres,lætetur, & potuisset etiam vertere,lætabitur.

Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuũ in æternum. XI.

Orationi adiungit gratiarum actionem:nihil enim vtilius est ad impetranda noua beneficia,quàm memorem, & gratum se ostendere præteritorum. Cõfitebor,inquit,tibi Domine Deus meus confesionem laudis,& gratiarum actionis in toto corde meo,id est,ex vero,& pleno cordis affectu. Et glorificabo nomen tuum,id est,potentiã tuã,in æternum,donec vixero,sine intermissione.

Quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiore. XII.

Hoc est beneficium pro quo gratias agit:quia videlicet ex magna misericordia sua Deus,non ex meritis ipsius hominis supplicantis,eruerit animam eius ex inferno inferiore, id est, iustificauerit eum à peccatis,ob quæ ad infernum inferiorem descensurus erat, nisi per gratiã liberaretur. Et verè tam magna misericordia Dei est ea, qua nos ex iniustis iustos facit, quàm magna est pœna gehennæ perpetuæ à qua liberamur,& quã magna est felicitas sempiterna ad quam ius accipimus, & aditum apertũ habemus. Vnde & Apostolus Petrus dicit,Secundùm misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem viuã. 1. Pet. 1. Cur gehenna dicatur infernus inferior,duplicẽ rationẽ reddit S. Augustinus,vnã,quòd terra hæc plena periculis sit infernus quidã respectu cœli, sed superior respectu gehennæ. Alteram, qđ in ipso inferno subterraneo sit pars superior, in qua erat Lazarus in sinu Abrahæ requiescens,& inferior, in qua diues Epulo cruciabatur in flammis. Addit S. Hieronymus infernum inferiorẽ dici gehennam respectu peccati,qui est infernus quidam, sed quasi superior. Non desunt ex recentioribus, qui hoc loco per,infernum inferiorẽ,intelligãt gra-

graues calamitates, & pericula vitæ huius tēporalis. Sed nos maluimus sequi sanctos Patres Hieronymū, & Augustinum, quibus addi potest S. Bernardus in 2. Serm. de Assump. qui per, infernū inferiorem, intelligit illum, vbi nemo confitetur Domino, & vnde non datur egressus: præsertim cùm magna misericordia, non ad res temporales, quæ paruæ sunt, & breues, sed ad sempiternas pertinere videatur.

XIII. Deus iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potētiū quæsierunt animam meā. & non proposuerunt te in conspectu suo.

Post actionem gratiarum reuertitur ad orationē, qua petit liberari à multitudine hostium, qui vitæ eius insidiabātur. & quamuis nonnulli exponāt hæc omnia de hostibus corporalibus Dauidis, vel Ezechiæ: alij de hostib. Christi, qui mortem illius procurauerunt: tamē magis cohæret cum superioribus partibus Psalmi expositio S. Augustini, qui docet, hæc omnia esse intelligenda de membris corporis Christi, id est, de hominib. iustis, de quolibet homine iusto qui patitur varias tribulationes ab hostib. animarum, siue sint hæretici, siue schismatici, siue in ipsa Ecclesia perditè viuentes; quib. addere possumus, & dæmones, qui istis oībus præsunt. Ait igitur homo Dei liberatus per gratiā Christi ab inferno inferiore, & interim præliās cum hostib. animæ suæ, & grauiter ingemiscens; ô Deus meus, ecce iniqui insurrexerūt aduersus me; neq; pauci, aut debiles sunt, sed synagoga potentiū .i. congregatio magna fortissimorū hostiū quæsierunt animā meā, vt eam perdant: & excæcati, atque obdurati non proposuerunt te ante conspectum suū .i. non cogitauerunt te esse protectorē iustorum, & quòd non cum homine infirmo, sed cum Domino Deo exercituū bellare audeāt. In hebræo pro voce, iniqui, est, zedim, quæ propriè superbos significat; sed idē est sensus. Superbi ודים .n. præter cæteros oēs iniquissimi sunt.

Et tu Domine Deus miserator, & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax. XIV.

Dixit, quot, & quales hostes haberet: nūc petit aduersus eos auxilium, ac primùm prædicat multis nominib. bonitatem Dei, vt ostendat, se non temerè à tam bono Domino auxilium sperare. Et tu, inquit, Domine Deus miserator, & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax. Miserator hebraicè, rachum, significat propriè pio, & paterno רחום affectu miserantem filios. Misericors, hebraicè, chamnun, significat propriè חנון gratiæ largitorem, siue gratificantem, vt loquitur Apostolus ad Ephes. 1. Qui gratificauit nos in dilecto filio suo, id est, gratos nos sibi fecit, siue in gratiam recepit. Patiens hebraicè, longanimis, erech appaim, propriè longus naribus, אפים id est, longus siue tardus ad iram; nares .n. pro ira accipiuntur apud hebræos. ארך Multæ misericordiæ hebraicè, rab chesed, id est, multus misericordiæ, siue רב חסד multus in misericordia: Verax hebraicè, emeth, veritatis, siue fidelitatis; & אמת coniungitur cum voce multus, vt sit sensus, multus misericordiæ, & veritatis, id est, multus in misericordia, & veritate, siue fidelitate. Ex his habemus, Deum esse amātem affectu paterno; inde esse facilem ad gratiam; inde esse tardum ad iram; inde denique esse multum, id est, liberalem, & promptum ad misericorditer promittendum, & fideliter ad implendum, quæ omnia adferunt ineffabilem consolationem, & fiduciam hominibus pijs, & ipsi Deo ex corde adherētibus; hæc enim dicuntur timentibus Deum, vt clarius explicatur in Psal. 102 qui enim Dei benignitate abutuntur, ij thesaurizant sibi irā in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, vt dicit Apostolus ad Rom. 2. quibus etiam dicit ad Heb. 10. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.

Ro-

XV. **Respice in me, & miserere mei, da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.**

Explicata tot nominibus Dei benignitate, nunc petit, eam in se conuerti. Respice, inquit, in me oculis tantæ bonitatis tuæ, & miserere mei tu qui tam multus es ad miserendum. Da imperiũ tuum puero tuo, id est, in hoc peto, vt miserearis mei, vt nõ præualeãt hostes tam multi in seruum tuum, sed contra des seruo tuo robur, & fortitudinem, ad eos vincendos, & subijciendos: & hoc modo saluum fac me filium ancillæ tuæ ab eorum siue occultis insidijs, siue manifestis persecutionibus. Pro voce, imperium, in hebræo est, robur, siue potentiam: ex quo intelligimus, non peti hoc loco Regnum aliquod, aut Imperium, prout sonat verbum latinum, sed peti gratiam fortiter resistendi hostibus, & illos subijciendi, atque vincẽdi.

XVI. **Fac mecum signum in bonum, vt videant, qui oderunt me, & cõfundantur, quoniam tu Domine adiuuisti me, & cõsolatus es me.**

Concludit petens aliquod externũ signum, vnde constet etiam apud aduersarios, Deum adiutorium, & consolatorem esse seruorũ suorum fidelium. Fac mecum signum in bonum, id est, ostende in me signum aliquod, quod rem bonam, id est, gratiam & fauorem tuũ manifestet: vt videant illud signum, qui me oderunt, & confundantur, diffidentes videlicet de victoria. Quoniam tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me, id est, quoniã reuera iam adiuuisti me in certamine, & consolatus es me in tribulatione per internam gratiam tuã, ostende etiam exterius signum aliquod fauoris tui erga me, vt qui oderunt me videant hoc signum, & confundantur. Posset etiam cum Euthymio sic exponi, Vt videant qui me oderunt, quoniã tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me; & confundantur. sed prior expositio videtur facilior, & conformis est interpunctioni hebraicæ, græcæ, & latinæ, quæ non videtur admittere hiperbaton. Quærunt scriptores, quod sit illud signum, quod hoc loco Propheta requirit. S. Hieronymus dicit esse signũ crucis Christi; illud enim est signum in bonum, quia signum redemptionis; & cùm illud aspiciunt dæmones, qui nos oderunt, sine dubio confunduntur. S. Augustinus exponit hunc locum de signo, quod apparebit in die nouissimo, quod erit in bonum electis: & eo viso confundẽtur omnes inimici nostri. Alij intelligunt de signo, quod accepit ab Isaia Rex Achaz, cùm ei dictum est, Dabit Dominus ipse vobis signum, Ecce virgo concipiet, & pariet Filium. &c. Isa. 7. Hoc enim signum verè fuit in bonum Dauidi, cuius filius futurus erat Messias, & toti Mundo, qui per Christũ ab omnibus hostibus liberandus erat. Fortasse vocatur hoc loco, signum in bonum, lætitia spiritualis, quam initio petiuit Dauid, cùm ait, Lætifica animã serui tui; hæc enim lætitia in homine iusto, atque in tribulatione posito signũ clarissimum est gratiæ Dei; & hoc signo conspecto confunduntur non solùm dæmones, sed etiam omnes alij persecutores. & tunc sensus erit, Fac mecum signum in bonum, id est, da mihi gratiam spiritualis lætitiæ, quæ etiã in ipsa vultus mei serenitate resplendeat: & videant qui oderunt me hoc signum patientiæ, & tranquillitatis animæ meæ, & confundantur: quoniam tu Domine adiuuisti certantem, & consolatus es mœrentem, & tristitiam in gaudium internum iam conuertisti.

PSALMVS LXXXVI.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Filijs Core Psalmus Cantici.

N hoc Psalmo cantatur laus ciuitatis Hierusalem, per quam Ecclesia Christiana sine dubio intelligi debet, terrenæ siquidem ciuitati Hierusalem, etsi conuenit quod initio dicitur, Fundamenta eius esse in montibus; tamen non conueniunt cætera, ac præsertim, quod in ea sit habitatio Babyloniorum, Aegyptiorum, & Tyriorum. Ecclesiæ autem siue militanti, siue triumphanti omnia conueniunt.

Explicatio Psalmi 86.

1. FVndamenta eius in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob

Incipit Propheta laudare ciuitatem Hierusalem à fundamentis, quæ sunt montes sancti. sed antequam progrediamur, soluenda est quæstio communis, quæ statim vnicuique occurrere potest. quid igitur significat pronomen, eius? non enim videtur posse referri ad Hierusalem, vel Sion, tum quia non est antea nominata ciuitas Hierusalé, vel Sion; tum quia in textu hebræo, & græco illud, eius, est generis masculini; Hierusalem autem, & Sion sunt generis fœminini. Respondeo, illud, eius, referri ad nomen subintellectum Ciuitatis; quamuis enim nomen Ciuitatis sit regulariter generis fœminini: tamen habet terminationem ad modum masculinorum; dicitur enim, hir, & in numero multitudinis, hirim, & non desunt viri doctissimi, qui velint, esse etiam generis masculini. præterea sicut inueniũtur multa nomina, quæ præter ordiné coniunguntur cum verbis diuersi generis, vt ostendimus in Institutionibus linguæ hebraicæ p.4.c.4. sic etiam fieri potest, vt pronomen generis masculini præter ordinem coniungatur cum nomine generis fœminini; non enim ista sunt ita rata in lingua hebraica, vt sunt in græca, & latina. Itaque sensus est, Fundamenta eius Ciuitatis, quam mente intueor, & cuius laudes prædicare incipio, sunt in montibus sanctis. Omisit autem Propheta nomen ciuitatis, & dixit, Fundamenta eius, vt ostéderet, se continuare verba externa cum interna admiratione: contemplans .n. & admirans magnitudinem, & pulchritudinem ciuitatis nouæ descendentis de cœlo, prorumpit in verba illa, Fundamenta eius in montibus sanctis. Non placet autem quod aliqui dicunt, illud, eius, referri ad Christum; neque enim Christus pendet à fundamentis, sed omnia fundamenta pendent ab ipso, qui est, vt rectè monet Sanctus Augustinus Fundamentum fundamentorum, sicut est Pastor pastorum, & Rex regum, & Dominus dominantium. Ad Ephes. 2. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. Multo minus placet quod dicunt Rabini, illud, eius, referri ad Psalmum, & cõiungi priorem partem huius versiculi cum titulo hoc modo, Canticum Psalmi, Fundamenta eius in montibus sanctis, id est, fundamenta huius Psalmi sunt in montibus sanctis. hoc, inquam, non placet, quia Septuaginta Interpretes, viri doctissimi, apertè distinxerunt titulum à Psalmo, & Psalmum inchoarunt in illis verbis, Fundamenta eius in montibus sanctis. distinctio, & interpunctio Rabinorum est multò posterior, ac per hoc minorem habere debet fidem. Porrò nomine fundamentorum, iuxta varias considerationes, res varias accipere debemus: si cogitemus eos, qui primi ad Ecclesiam conuenerũt, & pri-

ד׳ צִרים

primi eam propagarunt, fundamenta sunt Apostoli duodecim, iuxta illud Apoc. 21. & Ciuitas habebat fundamenta duodecim, & in eis nomina duodecim Apostolorũ Agni. si consideremus doctrinam, in qua fundatur fides Ecclesiæ, fundamenta sunt Apostoli, & Prophetæ, qui fuerunt immediati Ministri Verbi Dei. & de his dicit Apostolus ad Ephes. 2. Sup ædificati supra fundamẽtũ Apostolorum, & Prophetarum. si denique respiciamus auctoritatẽ, & potestatẽ Ecclesiasticã, secundũ quam id est fundamentum in domo, quod caput in corpore; fundamenta sunt Christus, & Petrus: Christus fundamentum primarium, Petrus secundarium. De Christo dicit Apostolus 1. Cor. 3. Fundamentũ aliud nemo potest ponere præter id qđ positum est, quod est Christus Iesus. De Petro dicit Christus, Matth. 16. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Isti sunt ergo montes sancti, super quos fundata est Ciuitas Dei. qui dicuntur montes propter altitudinem, & excellentiam: sancti autem, quia non fuerunt alti altitudine superbiæ, sed altitudine sanctitatis, & sapientiæ, & auctoritatis. Neque obstat, quòd Christus dicatur lapis angularis superpositus ædificio, Psal. 117. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. & ad Ephes. 2. Ipso summo angulari lapide Christo Iesu; Nam lapis angularis est duplex, vnus in fundamento, & alius in summo ædificio, & vterque cõnectit duos parietes. sed quamuis in ædificio corporali non possit esse idem lapis angularis in fundamẽto sustentãs totum ædificium, & in vertice sustentatus à toto ædificio: tamen in fabrica spirituali vnus, & idem lapis, id est, vnus, & idem Prælatus sustentat, & portat auctoritate sua totũ ædificiũ, & simul præest, & portatur per obedientiã à toto ædificio, .i. ab omnibus lapidibus viuis: quæ duo officia conueniunt principaliter Christo, qui est absolutè caput, & Princeps Ecclesiæ totius; sed conueniunt summo Pontifici, vt Vicario Christi generali; & suo modo omnibus alijs Prælatis respectu eorum, quibus præsunt; debent enim omnes Prælati portare, & portari, portare infirmitates subditorum, & portari ab eis, dum imperãt vel corripiunt. Sequitur alia laus ciuitatis Dei ducta à portis, Diligit, inquit Propheta, Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Dixerat, ciuitatem Dei fundatam esse supra montes sanctos, ac per hoc non posse ruere, vt solent ædificia fundata super arenam: nunc addit, non solùm non posse ruere, sed nec posse expugnari ab hostib. quia munita est portis fortissimis, de quibus dicitur in Psal. 147. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Diligit ergo Deus portas Sion, id est, diligit Deus Sion ob firmissimas eius portas, quæ eã faciunt inexpugnabilem: super omnia tabernacula Iacob, id est, magis quam diligat quæcunque tabernacula Iacob, quoniam etiamsi tabernacula illa pulchra essent, & miro ordine disposita, qñ iter faciebant Hebræi ab Aegypto in terram promissionis; tamen erant sine fundamento, & sine portis, ac per hoc mutabilia, & temporaria. Significatur igitur his verbis stabilitas, & firmitas Ecclesiæ aduersus quã portæ inferi nõ præualebunt, ac præsertim, quando per uenerit ad patriam cœlestem, ad quam etiam suspirabant Patriarchæ de quib. dicit Apostolus ad Heb. 11. Expectabant enim fundamenta habentem Ciuitatẽ, cuius artifex, & conditor Deus. In Apocalypsi cap. 21. dicuntur duodecim esse portæ ciuitatis nouæ Hierusalem, & in illis scripta esse nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Per duodecim portas intelligunt communiter expositores illius loci, & S. Augustinus in expositione huius Psalmi, duodecim Apostolos, quia per illorum verissimam, & firmissimam prædicationem intramus omnes in Ecclesiam Dei, neque obstat, quòd paulo post dicuntur Apostoli duodecim, esse duodecim fundamenta eiusdẽ ciuitatis; sunt. n. Apostoli & portæ, & fundamenta; portæ prædicando, fundamenta sustinendo. Neque etiam obstat, quòd Ioann. 10. Christus dicit, Ego sum ostium, per me si quis introierit

introierit saluabitur. Nam Christus porta est ratione meriti, siquidem per eius meritũ oẽs intramus, & saluamur. Præterea (vt dicit S. Augustinus) huius ciuitatis vna porta est, & duodecim portæ sunt; quemadmodum vnum fundamentum est, & duodecim fundamenta sunt. Christus enim in Apostolis erat, & per Apostolos loquebatur, vt dicit Apostolus 2. ad Cor. vltimo, An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Itaq. cùm intramus per Apostolos, per Christũ intramus, quia Apostoli non se ipsi, sed Christum prædicabant: & Christus per eos prædicabat: & cum in Apostolis fundamur, & super eos ædificamur, in Christo fundamur, & super eum ædificamur. Quod autem in portis scripta erant nomina duodecim tribuum filiorum Israel: id significatur, primos qui intrarunt in Ecclesiam per Apostolorum prædicationem, fuisse filios Israel, ex quib. etiam ipsi Apostoli erant; deinde intrasse gentium plenitudinem: nã, & Apocalypsis 5. vbi describuntur electi, & saluandi, primo loco numerantur duodecim millia ex singulis tribubus filiorum Israel; deinde additur turba magna, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis.

II. Gloriosa dicta sunt de te, Ciuitas Dei.

Propheta Dauid spiritu ebrius, & excellentiam huius ciuitatis admirans, sicut ex abrupto cœpit, Fundamenta eius &c. sic mutat continuò formam dicendi, & ipsam ciuitatem alloquitur dicens, Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei, id est, non mireris ò sancta ciuitas si ex abrupto loqui cœpi, quoniam obruor copia encomiorum tuorũ; multa enim gloriosa, magnifica, præstantissima dicta sunt mihi à Spiritu sancto de te. Et verè quis posset ordine seruato narrare laudes illius ciuitatis, vbi erit Deus omnia in omnibus, & vbi bona illa seruantur electis, quæ oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt? Quamuis autem propriè gloriosa dicta sint de ciuitate Dei, quæ est in cœlis, & suo modo etiã de illa, quæ est in terris toto orbe diffusa; tamen de terrena etiam Hierusalẽ, vt typum gerebat Ecclesiæ, gloriosa dicta sunt, quòd videlicet, ciuitas esset Regia, & sacerdotalis; quòd in ea templum Domini, arca testamenti, & alia id genus multa conseruarentur; & qđ omnium maximum est, quòd in ea Rex Angelorum, & Dominus omnium docuerit, miracula fecerit, redemptionem generis humani operatus sepulchrum suum reliquerit, Spiritum sanctum de cœlo miserit, & Ecclesiæ suæ perpetuò duraturæ fundamenta iecerit.

Memor ero Raab, & Babylonis, scientium me. III.

Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic. IV.

Laudat nunc Propheta sanctam ciuitatem à multitudine, & varietate nationum, quæ ad illam inhabitandam cõuenerunt; non enim soli Iudæi, vt in testamento veteri ad Hierusalem pertinent; sed omnes nationes Ecclesiam Catholicam, quæ est vera Hierusalem in hoc Psalmo laudata, inhabitaturi erant: nominat autem Raab, & Babylonem, Palestinos, Tyrum, & Aethiopes, quæ erant nationes gentilium, sed notæ Iudæis. Per Raab intelligunt scriptores veteres Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij in hũc locum, meretricem illam, quæ dicebatur Raab, & excepit exploratores Iosue in ciuitate Hierico, vt habemus Iosuæ 2. Sed recentiores rectè aduerterunt, meretricem illam, & in hebræo, רָהָב & in græco vocari Rahab, cũ aspiratione graui ῥαχάβ; in hoc autem loco scribi per lenem aspirationem, ῥαάβ: per Raab autem intelligunt Aegyptum, siue regem Aegypti, vox enim hebraica רָחָב

Raab, significat superbum, & sic vertitur in Psal. 88. & Isai. 51. & in vtroque loco per superbum, intelligunt scriptores Aegyptum. Hic igitur erit sensus, Memor ero Raab, & Babylonis scientium me, id est, ego Deus conditor ciuitatis Hierusalem, in aduocandis, & conscribendis electis ciuib. Hierusalẽ; memor ero non Iudæorum tantùm, sed ẽt Aegyptiorum, & Babyloniorum, qui scient me, per fidem videlicet, & religiosorum cultum cognoscent me. Ecce enim etiã alienigenæ, id est, Palæstini, & Tyrus, id est, populus Tyri, & populus Aethiopum, fuerunt illic, id est, istæ quoque gentes, me vocante, & adducente erunt in ciuitate sancta Hierusalem. Ponitur enim præteritum pro futuro, morte Prophetico. In hebræo, pro, scientium me, habetur, scientib. me; & eodem modo habetur in græco. Sed articulus, le, qui habetur hoc loco, non solùm deseruit datiuo, sed etiam genitiuo, imò, & accusatiuo, vt grãmatici docent. Quare si græcam interpretationẽ sequi velimus, non erit vertendum, Memor ero Raab, & Babylonis, sed, Cõmemorabo Raab, & Babylonem scientibus me. i. fidelibus meis. Sed quia latinus Interpres vertit, vt iure potuit, memor ero Raab, & Babylonis; rectissimè addit, scientium me. & est hæc lectio antiquissima apud Latinos, vt pspicuũ est ex commentario S. Hieronymi in hunc Psalmum. Illud autem, hi fuerunt illic, in hebræo est, iste natus est ibi. In græco habetur in numero multitudinis hi nati sunt illic. & idem est sensus, nimirum, vnusquisq. horũ natus est illic. Quare latina interpretatio explicari debet hoc mõ, hi fuerunt illic. i. hi oẽs populi enumerati, fuerunt siue erunt in Hierusalem per nouam generationem: per antiquam enim generationẽ ciues erãt Aegypti, vel Babyloniæ, vel Tyri, vel Palæstinæ, vel Aethiopiæ, sed per nouã generationem renati ex Deo per Christum, erunt omnes ciues vnius atq. eiusdem ciuitatis sanctæ Hierusalẽ, vbi non est gentilis, aut Iudæus, Barbarus, & Scytha, seruus, & liber, sed omnia, & in omnibus Christus. Coloss. 3.

Nunquid Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus. V.

Addit Propheta præcipuam laudem sanctæ ciuitatis, qđ in ea natus sit, qui fundauit eã altissimus Filius Dei. Hinc enim potissimum gloriosa dicta sunt de ea, quòd ciues eius esse voluerit secundùm naturam humanam, qui fundator eius est secundùm naturam diuinam. Sic enim intelligunt hunc locum sancti Patres, Hieronymus, & Augustinus, & post eos Theodoretus, & Euthymius Doctores Græci, & ante hos omnes vetustissimus Latinorum Tertullianus in libro aduersus Praxeam. Nunquid Sion dicet homo, id est, num fieri poterit, vt homo aliquis dicat Sioni rem tam nouam, & tam admirandam, & inauditam à seculo. Et homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus, id est, nunquid significabit aliquis ipsi Sioni, quòd homo natus sit in ea, & ipse idem fundauerit eam; cùm sit Altissimus? Hanc tam euidentem prophetiam nonnulli cum Iudæis obscurare nituntur. Sed nos maiorem fidẽ habemus sanctis Patribus, quàm omnib. Iudæis. Quod attinet ad verba, illud, nũquid, in hebræo est, &, sed fortasse textus hebraicus corruptus est vitio scriptorum; & pro, vau legendum est, he, quod significat, nunquid. Cæterùm etiã si maneat particula, &, idem est sensus: Si accipiatur per modum interrogandi. idem est enim, Et Sioni dicet homo? &, Nunquid Sion dicet homo? In textu græco nõ habetur, nunquid neque, &, sed, Mater, & sic legit etiam S. Augustinus, Mater Sion dicet homo: sed B. Hieronymus in commentario apertè docet, textum græcũ esse corruptum, & Septuaginta vertisse μητι, qđ est, nunquid, sed ab aliquo scio lo additum esse,, , & factum esse μήτηρ, Illud, Sion, est in casu dandi, vt ex articulo hebraico notum est: & etiam ex eo, quod verbum, dicet, in hebræo est generis masculini, & Sion est generis feminini. Itaque homo dicet Sioni, non ipsa

יאמר ipsa Sion dicet. Illud, dicet, in hebræo est, ieamar: dicetur; sed remotis punctis eædem literæ faciunt, iomar, quod יאמר significat dicet, & sic legerunt Septuaginta, qui verterunt ἐρεῖ, dicet. Illud, homo, & homo, Rabini, & qui eos sequuntur, ita coniungunt, vt sensus sit, homo, & homo, id est, multi homines. Sed in textu hebraico, & græco primū homo, coniungitur cum verbo, dicet, vt sensus sit, Dicet homo ad Sion: alterum, homo, coniungitur cum verbo, natus est, & hæc est vera interpunctio, & lectio; neq. debemus propter Rabinorum glossas peruertere textum, & relinquere Patrum expositionem. Illud, &, cùm dicitur, Et homo natus est in ea, pōt accipi pro, quia, vt sæpissimè alias in scripturis. Si quis quærat, qūo Christus dicatur natus in Sion, cùm constet eum natum esse in Bethlehem. Respondebimus, hoc loco per Sion significari Ecclesiam, siue populum Dei; Christū autem natum esse secundùm humanitatem in populo Dei, siue in Ecclesia, quæ cœpit in Abel; cuius Ecclesiæ ipse est conditor secundùm diuinitatem. Addimus, rectè etiam posse dici, Christū natum esse in Sion, ratione parentū suorum, Dauidis, Salomonis, & aliorum qui Sedem suam posuerunt in Sion.

VI. **Dominus narrabit in scripturis populorum, & Principum: horum qui fuerunt in ea.**

Respondet ad interrogationem, qua dixerat, Nunquid Sion dicet homo: dicit enim Propheta, Dominum ipsum hoc dictorum, imò scripturum ad æternam memoriam, in libro, in quo scribit populos, & Principes populorum, qui per nouam natiuitatem fuerunt in ipsa ciuitate. Dominus, inquit, narrabit, id est, annunciabit, quod in Sion natus sit homo, qui ipse idem sit fundator Sionis; narrabit autem in scripturis populorum, & Principum, qui fuerunt in ea, id est, narrabit in illis scripturis, in quibus continentur nomina populorū, & Principum renatorum in ipsa ciuitate: caput enim horum omnium est ille homo, qui simul est fundator Sionis, ac per hoc in capite libri scribetur. Porrò publicatio huius libri fiet in die Iudicij: tunc enim aperientur libri, & alius liber, qui est vitæ, vt dicitur Apocal. 20 de quo libro dicitur Luc. 10. Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. Per, Principes, intelligit Sanctus Augustinus, Apostolos, quos constituit Dominus Principes super omnē terrā. Quod attinet ad verba. In hebræo, pro, narrabit, est verbum, isspor, יְסַפֵּר qđ S. Hieronymus vertit, numerabit. Verbum. n. sapar, vtrunq. significat, & ספר narrare, & numerare: & vtraque significatio hic locum habet: in libro enim vitæ narrantur res gestæ electorum, & eorum numerus describitur. Pro voce, in scripturis, in græco habetur, in scriptura, sed numerus non mutat sensum. In hebræo habetur ad verbum, in scribendo populos, id est, narrabit, vel numerabit, dū scribet populos: atq. hinc exposuimus verba vulgatæ editionis latinæ, in scripturis populorum, id est, in scripturis, in quibus scribuntur populi, siue nomina populorum: vna enim editio aliam explicat. Illud, & Principum, in hebræo habetur transpositum post illa verba, Horum qui fuerūt in ea; imò, sequens versiculus, apud hebræos incipit per ista verba, Et principum. Sed nos sequi debemus lectionē Septuaginta Interpretum, qui emendatiores libros habuerunt: ista enim transpositio videtur facta negligentia librariorum, & totum sensum obscurat. Illud, horum qui fuerunt in ea, in hebræo est in singulari hic natus est in ea; sed idem est sensus, hic videlicet, Dominus narrabit cùm describit populos, & Principes, quorū vnusquisque per nouam natiuitatem fuit in ea.

Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

Hæc est conclusio Psalmi, quæ continet summam felicitatem habitantium in illa ciuitate, cuius fundamenta initio

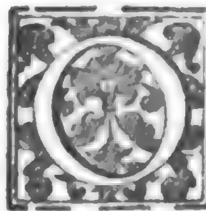
Psalmi descripta sunt. Hæc est enim felicitas propria ciuitatis sanctæ Hierusalem, quod in ea nullus est miser, nullus mœrens, nullus gemens: quoniam Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorũ. & quamuis hæc impleta sint re ipsa in cœlesti Hierusalem: tamen etiã in Ecclesia militante, qui sunt descripti ciues in cœlo, omnes sunt spe gaudentes; & illis dicit Saluator, Gaudium vestrũ nemo tollet à vobis: & Apostolus, semper gaudete. & re vera si serui Dei gaudent etiam in tribulatione, quando mæsti esse poterunt? Notat autem S. Augustinus, non esse dictum, lætantium, sed, quasi lætantium, ne putaremus lætitiam patriæ esse lætitiam, qualem hic videmus in filijs huius seculi, qui lætantur in acquisitione auri, & argenti, vel in carnalibus delicijs, aut alijs eiusmodi rebus. Erit ergo habitatio in cælesti Hierusalem similis habitationi, vbi conuiuium, vel nuptiæ cum lititia, & canticis iucundè celebrantur, sed non erit eadem causa lætitiæ hic, & ibi. ac si diceretur, Non erit habitatio tripudientium, vel potẽtium, sed sicut tripudientium, & potentium; neque erit habitatio lætantium in nuptiali conuiuio, sed sicut lætantium in nuptiali conuiuio. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, Et cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te. Sed vt supra diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt codices magis correctos, & verba illa, vesarim, q̃ S. Hieronymus legit in hoc vltimo versiculo, & vertit, Et cantores, ipsi legerunt in versiculo superiore, & verterunt, Et Principum. nam vox, sarim, si legitur cum pũcto in dextro cornu primæ literæ, significat, cantores, à verbo, sur; si legatur cum puncto in sinistro, significat Principes, à verbo, sarah, & sic legerunt Septuaginta Interpretes. Illud, quasi in choris, cecholelim, potest ẽt rectè verti, Sicut tripudantium, vel lætantium, vt notum est. Deniq. illud, Omnes fontes mei in te, non habet difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorũ, fontes mei: sed vox hebraica, maiani, fontes mei, lecta videtur à Septuaginta Interpretibus, maoni, cum Iod paragogico, quæ significat habitationem: neq; enim tam imperiti erant Septuaginta, vt pro, fontibus, ponerent, habitationẽ nisi legissent verbũ, quod ita verti posset, Sed quamuis vera lectio sit, quam ex Septuaginta Interpres noster latinus expressit. tamen lectio quoque illa verum sensum habet, quam S. Hieronymus ex hebræo transtulit. Vere .n. beati omnes in cœlis sunt quasi cantores in choris laudantes Deum, quoniam oẽs fontes bonorum diuinorum in cælesti Hierusalem inueniuntur.

וְשָׂרִים שָׂרִים שׁוּר שָׂרִים שָׂרָה בְּחֹלְלִים מַעְיָנַי מְעוֹנִי

PSALMVS LXXXVII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Canticum Psalmi filijs Core, in finem pro Maheloth, ad respondendum intellectus Eman Ezraitæ.

Obscurus titulus est, vt ferè tituli cæteri esse solent. Illud, pro Maheloth, est ipsa vox hebraica, quã Septuaginta Interpretes in tactam reliquerunt, vt Amen, Alleluia, & similes. S. Hieronymus vertit, per chorum, alij volunt esse instrumentum musicum, Illud, ad respõdendum, S. Hieronymus vertit, ad præcinendum: vox tñ hebraica, respondere significat. Videtur aũt Eman Ezraita ille esse, qui cantor dicitur lib. 1. Paralip. c. 6. & nepos Samuelis fuisse describitur quamuis, & alij fuerint, qui hoc nomine dicti sunt. Igitur sensus erit, Canticũ Psalmi filijs Core datum ad canendũ, & frequentandũ vsq. in finẽ super choros vel super instrumento Maheloth appellato, ad respondẽdũ alternatim canẽdo in quo explicatur eruditio, siue intelligẽtia mysterio plena Emã Ezraitæ, siue ipse, siue Dauid in eius persona Psalmũ cõposuerit. Argumẽtũ Psalmi ex Hieronymi

nymo, Augustino, & Euthymio, est passio Domini nostri Iesu Cristi, quæ hoc loco manifestè prædicitur, vt in alijs multis Psalmis.

Explicatio Psalmi 87.

I. DOmine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te.

Propheta in persona Christi, vt ostẽdat magnitudinem passionis, multis, & varijs modis repetit, & inculcat, quod Dominus in Cruce pendens dixit, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me. Incipit autem ab oratione inuocans Deum Patrem, ac dicens, Domine Deus salutis meæ, id est, à quo salutem expecto per celerem resurrectionem, in die clamaui, & nocte coram te; clamauit enim in die passionis ex cruce dicẽs, Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me? & nocte præcedente in horto ter clamauit, Pater mi, si fieri potest, transfer calicem hunc à me.

II. Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam,

Exaudiatur, inquit, obsecro oratio mea: id .n. significat omnia verba huius versiculi, sed metaphoris multis poeticè admixtis. Intret in conspectu tuo oratio mea, id est, admittatur quasi orator quidam ad præsentiam tuam hæc oratio mea. Inclina aurem tuam ad precem meam, id est, posteaquam oratio admissa fuerit ad præsentiam tuam, præbe illi benignam aurem, vt cum fiducia exponat petitionem suam. In hebræo, pro verbis, Ad precem meam, habetur, lerinnathi, id est, ad laudationem meã, siue ad hymnum meum. Est enim oratio cum admixta laude. Laus autem est in primis verbis Psalmi, vbi dicitur, Domine Deus salutis meæ.

לרנתי

III. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit,

Hæc referri possent ad verba illa, Tristis est anima mea vsq; ad mortem; sed magis aptè respondent illis, quæ dicta sunt in Cruce, Deus meus, vt quid dereliquisti me: tunc .n. planè repleta erat malis anima Christi ob ingentes dolores totius corporis sui, & astantis Matris suæ, & vita ipsius propinquissima erat morti, ac per hoc inferno, ad quem tũc omnes animæ defunctorum descendebant. Non desunt, qui hæc omnia, & sequentia referant ad morbum corporalem Dauidis, aut Oziæ Regis: sed si ita esset, nihil mysterij in hoc Psalmo esset; neque in titulo diceretur, Intellectus Eman, neque Ecclesia Psalmũ hũc cum cæteris frequentaret.

IV. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.

Commemorauit dolores grauissimos corporis sui, ob quos iam vicinus erat morti, commemorat nunc ignominiã, & contemptum, quem patiebatur iam mortuus ex opinione hominum: existimabant enim homines illum esse quasi vnum de cæteris, qui inuitus descendisset in mortem, nec posset vllo modo seipse iuuare, neque haberet a quo iuuaretur, cùm tamẽ ipse verè esset inter ipsos etiã mortuos liber à dominatu mortis, & à captiuitate Diaboli, & posset qñ vellet mori, & quando vellet, resurgere. Aestimatus sum, inquit, cum descendentibus, in lacum, id est, putauerunt homines me descendisse in locum animarum, sicut alij descendunt, inuitum videlicet, & coactum; ac per hoc existimauerunt, me esse vnum de numero infirmorum mortalium; factus sum, opinione hominum insipientium, quasi homo sine adiutorio; nam ideò insulta-

tabant mouentes capita sua, & dicentes, Alios saluos fecit, seipsum non pôt saluum facere. Inter mortuos liber, id est, ego qui inter morti addictos, & potestati eius subiectos solus liber sum, vt nemo me ad mortẽ cogere possit, & qui potestatem habeo ponendi animã meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam, Ego, inquam, existimatus sum sicut homo sine adiutorio, infirmus, & imbecillus, vt cætera turba mortalium.

V. **Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt.**

Pergit explicare opinionem hominũ de morte sua. Existimatus, inquit, sum sicut vulnerati dormientes in sepulchris, id est, sicut alij vulneribus occisi, & in sepulchris iacentes sopore mortis oppressi. Quorum non es memor amplius, id est, quorum tu Deus curã, quã de hominibus habes, deposuisti, cũ amplius non sint inter homines. Quod idẽ repetit, & declarat dicens, & ipsi de manu tua repulsi sunt, id est, ideò tu Deus oblitus es eorum, neq. de illis amplius cogitas, quoniam à manu prouidentiæ tuæ repulsi sunt, cùm non sint amplius in rerum natura. Vbi non dicit, Propheta, corpora defunctorũ non pertinere ad curam Dei, sed homines mortuos; quia homines mortui, nõ sunt homines neque indigent victu, vestitu, alisq. rebus, quibus indigent homines. Porrò Christus etiamsi in triduo mortis non fuerit homo, & verè vulneribus occisus iacuerit in sepulchro: tamen valdè dissimilis erat alijs omnibus, quoniam ipse se resuscitare poterat, quod nulli alij possunt. Sanctus Augustinus exponit illud, quorum non es memor amplius, in hunc sensum, Non es memor aliorum mortuorum, vt eos cõtinuò resuscites: sed memor eris in fine seculi: & illud, & ipsi de manu tua repulsi sunt; exponit de Iudæis existimantibus Christum similem fuisse alijs mortuis, non autem de mortuis iacentibus in sepulchris. Nõ reijcio expositionem; sed quam supra posuimus, ea nobis videtur magis textui inhærere. Qui Psalmum exponunt de ægrotatione Dauidis, vel alijs eius calamitatibus, cogũtur hæc omnia explicare per tropos, & similitudines, cũ tamen Christo Domino propriè, & ad literam aptissimè conueniant.

Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in vmbra mortis. VI.

Hæc referuntur ab Euthymio ad sepulchrũ Christi, qđ lapide superposito tenebrosum erat. Sed de sepulchro dictũ est in versiculo superiore: & sepulchrũ tenebrosum quidẽ dici pôt, sed nõ profundum instar lacus. Itaq. melius referentur ad limbum, qui est locus subterraneus, & infernus ẽt dici solet, & sic exponit S. Hieronymus. S. Augustinus per locum inferiorem, siue infirmũ vt ipse legit, intelligit summã miseriã qua maior non sit, vt in Psal. 39. Eduxisti me de lacu miseriæ. Posuerũt me in lacu inferiore. i. inimici mei, qui me occiderunt, fecerunt, vt descenderẽ ad inferiores partes terræ secundùm animã, qui iacebã secundùm corpus occisus in sepulchro; describit aũt locũ inferni, dicens, In tenebrosis, & in vmbra mortis, id est, in locis tenebrosis, & in vmbra densissima, qualis est vmbra mortis, vide in explicatione Psal. 22. vers. 4. In hebræo habetur, Posuisti me, sed Septuaginta legerunt cũ alijs punctis nõ, sattani, posuisti me, sed, satuni, posuerũt me: sed ẽt si legeretur, posuisti me, sensus esset verus: siquidem Deus Pater rectè dici pôt, posuisse Christum in limbo, quemadmodum ẽt in cruce, & in sepulchro, quia proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Illud etiam, in vmbra mortis, in hebræo habetur, bimzoloth, in profundis. Sensus est idem, & fortasse, vt alij ante nos obseruarunt, literæ sunt transpositæ, & Septuaginta legerunt, bizalmaueth, quod significat, vmbra mortis. Sunt enim literæ omnino eædem.

שַׁתַּנִי
שָׁתֻנִי
בִּמְצֹלוֹת
בְּצַלְמָוֶת

Su-

VII. **Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.**

Duabus metaphoris declarauit Dauid in persona Christi magnitudinē passionis. Super me confirmatus est furor tuus, id est, furor tuus, quo indignabaris peccatis generis humani, siue zelus iustitiæ, quo peccata omnia vindicari volebas, super me nō solùm effusus est, sed etiam confirmatus, & roboratus, vt non inde recederet, donec plenissima satisfactio existeret. Hæc est prima metaphora, ex qua intelligimus, tantam fuisse acerbitatem Dominicæ passionis, quantā requirebat furor Dei omnipotētis in peccata totius Mundi. Digna planè res, quam oēs redempti attentissimè contemplentur, Et oēs fluctus tuos induxisti super me. Hæc est altera metaphora, qua comparatur passio Dominica omnibus fluctibus totius maris obruentibus, siue agitantibus, & allidentibus ad varios scopulos hominem in mare præcipitatū. Sicut .n. Dominus Iesus Christus omnia peccata hominum super se diluenda susceperat; sic etiam nō vnus, aut alter fluctus pœnalis, sed omnes omnino in eum irruerunt.

VIII. **Longè fecisti notos meos à me; posuerunt me abominationem sibi.**

Addit ad cæteras passiones auersionem notorum ab ipso. Per notos autem intelliguntur, qui eum nouerant inter ipsos conuersantem, & docentem, sed non credebant esse Deum, aut Messiam; de quibus dicitur Ioan. 1. In propria venit, & sui eum non receperunt. Longè fecisti, inquit, notos meos, .i. permisisti, vt qui me nouerant, longè recederent à me; posuerunt me abominationē sibi id est, non solùm recederent, tanquam si me nō nossent, sed etiā execrarētur vt seductorem, & Samaritanum, & dæmoniacū, & amicum publicanorum, & peccatorum: hæc enim omnia leguntur in Euangelio dicta esse à Pharisæis de Christo. Posset tamē hic versiculus exponi de discipulis Domini, qui propriè noti eius dicuntur. Luc. 23. Stabant, inquit, omnes noti eius à longe. Et Matt. 26. Tunc Discipuli oēs relicto eo fugerunt. Quod autem additur de abominatione, impletum videtur in S. Petro, qui Matt. 17. cœpit detestari, & iurare, quia non nouisset hominem; vbi quamuis re vera S. Petrus in corde suo non abominaretur Christum, tamen visus est abominari, cùm iuraret cum iuramento execratorio, se non nouisse illum. Deniq. Discipuli eius cùm nondum intelligerent sacramentum Dominicæ passionis, & apprehenderent passionē, & mortem Domini, vt rem noxiam, & sibi, & Christo; non mirū est, si tunc eā abominarentur. Vnde etiā ei dicebant, Nunc te quærebant Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Ioan. 11. Et S. Petrus audita prædictione passionis, abominatus eam dixit, Absit à te Domine, non erit tibi hoc. Matth. 16. Vtranque expositionem attingit Sanctus Augustinus, sed anteponit primam. S. Hieronymus per notos, intelligit Apostolos; per abominātes, intelligit Iudæos: vt & Euthymius: Sed difficile est ita diuidere, cùm pronomen, sibi, referatur ad notos: illi enim posuerunt eum abominationem sibi, qui longè facti sunt ab eo, quamuis noti eius essent.

Traditus sum, & non egrediebar, oculi mei languerunt præ inopia. IX.

Clamaui ad te Domine tota die, expandi ad te manus meas. X.

Explicata passionis magnitudine, reuertitur ad initium passionis, & ad initium Psalmi, id est, ad orationem, qua deprecatur mortem corporalem, vt fecit in hortò, vel certè longiorem morā in morte. Traditus sum, inquit, & nō egrediebar, id est, traditus sum quasi in carcerem, & conculsus vndique in de-

cretam a te passionem, vnde egredi nō potero; & ideò oculi mei, lacrymis multis effusis, languerunt, vt quasi siccati sint præ inopia humoris. Illud enim, traditus sum, in hebræo significat, traditus sum in carcere, siue cōclusus sum in carcere. Sed per carcerem intelligimus angustias passionis, & quoniam videbat, Dei præscientia, & prædefinitione, se traditum in eiusmodi angustias; ideò dicit, Et non egrediebar, id est, nō poteram, nec volebam egredi, stante decreto Patris æterni. Clamaui ad te Domine tota die. hoc idem habetur in principio Psalmi, & declaratur ab Apostolo ad Hebr. 5. Qui in dieb. carnis suæ preces, supplicationesq. ad eū, qui posset illum saluum facere à morte, cum lacrymis, & clamore valido offerens, exauditus est pro sua reuerētia. Dicitur autem clamasse tota die, quia, & die, & nocte clamauit, vt dicitur in primo versiculo; nam ex die, & nocte completur dies naturalis, ac per hoc tota dies dicitur vtraq. pars diei, quamuis nō vtraque pars integra sit. Expandi ad te manus meas, orando videlicet, vel expandi in cruce manus meas, vt tanto oblato sacrificio facilius impetrarem, & mihi celerem resurrectionem, & corpori meo mystico liberationē à morte sempiterna. Neque obstat, quòd non expandit Christus manus tota die: illud enim, tota die, refertur solùm ad clamorem, non autem ad expansionem manuum. S. Augustinus exponit omnia mysticè, quoniam non existimabat posse ad literam ostēdi, qūo Christi oculi potuerint languere præ inopia; neq; qūo tota die clamauerit, & extenderit manus suas.

XI. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut Medici suscitabunt, & confitebuntur tibi?

XII. Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuā, & veritatem tuam in perditione?

XIII. Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis?

Reddit rationem Propheta in persona Christi, cur à morte saluari petierit. Possunt autem hi tres versiculi tribus modis exponi, primùm de morte æterna, quam Christus à membris suis, id est fidelibus suis amoueri orauerit: & in hoc sensu facilè est intelligere hos tres versiculos. Redditur enim ratio, cur petendum, & optandum sit, vt hæc mors amoueatur à fidelibus; quia Deus erga damnatos ad mortem æternam, non ostendere solet, nec debet mirabilia sua: neque illi vnquam resurgere debent ad vitam beatam; neque narrabūt cum laude misericordiam, & veritatē Dei: denique quia non solùm non narrabunt ista, sed neq; cognoscent. Contra hanc expositionē facit, quòd hic nominantur sepulchra, & Medici: sepulchra .n. sunt corporum mortuorum, non animarum damnatarum, & Medici si experimentum vllum facere auderent, circa corpora, non circa animas auderent. Secunda expositio est, quòd per mortuos, & sepultos intelligantur obstinati in peccato, apud quos parum valent mirabilia Dei, & quos Medici spirituales, quantumuis magni, non resuscitant. Hanc persequitur S. Augustinus, & ex parte etiam S. Hieronymus: sed mystica est interpretatio, non literalis. Tertia est Theodoreti, & Euthymij, quòd intelligantur hæc omnia de morte corporali, quam Christus à se, & suis deprecatur, optans, & petens celerem resurrectionē; & tunc sensus hic erit, Nunquid mortuis facies mirabilia? id est, horreo mortem, cupio vitam conseruari, aut breui restitui mihi, & fidelibus meis: quoniam mortuis, qui non viuunt, nec sentiunt frustra ostenderes mirabilia opera tua, quæ tamen mirabilia honorificum est te facere, & iustū est, vt agnoscantur, & tibi gratiæ agantur. Nunquid Medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? id est, mortui non solùm non viuunt, nec sentiunt, sed neque arte vlla humana suscitari possunt, vt sentiant, & viuant, & tibi confiteantur confessionem laudis. Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatem tuam

in

in perditione? id est, ideò non facis mortuis mirabilia tua, quia illi in sepulchris iacent sine sensu, & mirabilia tua narrare non possunt, quæ mirabilia sunt misericordiæ, & veritatis tuæ opera. Perditio autem hoc loco amissionem vitæ corporalis significat: proinde iacere in sepulchro, & in perditione idem est: soli enim in sepulchris iacent, quorum vita perdita, & extincta est. Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis? id est, ideò non narrabunt mortui in sepulchris mirabilia tua, quia non ea cognoscunt, neque cognoscere possunt, cùm degant in tenebris mortis, & in terra obliuionis, vbi nulla est memoria rerum præteritarum, sicut nec sensus rerum præsentium. Hæc expositio confirmari potest ex verbis Regis Ezechiæ apud Isaiam cap. 38. qui sine vllo dubio petebat vitam corporalem sibi conseruari a Deo, & dicebat, Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te; viuens, viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie. Similia habentur in Psal. 113. Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui viuimus benedicimus Domino. Quod attinet ad verba, in hebræo pro illis verbis, aut Medici suscitabunt, habetur, aut Gigantes resurgēt. Sed hæc varietas nata est ex ambiguitate vocis hebraicæ, vt etiam sanctus Augustinus admonuit: nam vox, rephaim, (רפאים) quæ significat Gigantes, vel mortuos: si scribatur, ropheim, (רפאים) vno puncto duntaxat mutato, significat Medicos. Sic autem legisse Septuaginta Interpretes certissimum est. Quod autem rectè legerint, & verterint, ex hoc etiam cognosci potest, quòd radix huius vocabuli est, rapha, (רפא) quæ significat, mederi, siue sanare. Quando enim, rephaim, accipitur pro Gigantibus, vel mortuis, debet sumi aleph, pro, he: nam radix est, raphaph, quæ significat, dissoluere, vnde dicuntur mortui, rephaim, (רפה) quasi resoluti in cineres, & Gigantes dicuntur, rephaim, quasi qui terribili aspectu suo dissoluant intuentes. Illud autem, iacumu, (יקומ) similiter est ambiguum, & potest significare, tam resurgent, quàm suscitabunt: & ideò Interpretes accommodatè transtulerunt, siue resurgent, siue suscitabunt. Illud, & confitebuntur tibi, aliqui referunt ad Medicos, quasi dicat Propheta, Nunquid Medici suscitabunt mortuos, & laudabunt te, quod tantam virtutem medicinæ tradideris? Sed rectius refertur ad mortuos, vt sensus sit, Nunquid Medici suscitare poterunt mortuos, & ipsi mortui laudabunt te? Et sic exponit sanctus Augustinus. Denique illud, in terra obliuionis, ambiguum est: potest enim significare in loco, vbi est obliuio omnium rerum, & talis est regio mortis: vel in loco oblito, cuius loci videlicet nemo amplius recordatur. Codex hebræus ambiguus est; Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus interpretati sunt posteriore modo. Consequentia autem sermonis videtur requirere priorem sensum: sed vterque sensus in idem recidit. Terra enim obliuioni data, est terra deserta, & desolata, ad quam nemo viuens accedit: proinde nemo est ibi, qui vllius rei recordetur, cùm nemo sit ibi viuens, & sentiens.

Et ego ad te Domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te. XIIII.

Vt quid Domine repellis orationem meam? auertis faciem tuā a me? XV.

Demonstrat in fine Psalmi diuino decreto confirmatam fuisse Christi passionem, vt mutanda omnino non esset: & pluribus verbis (vt initio diximus) explicatur illud in cruce breuissimè dictum a Domino, Deus meus, vt quid dereliquisti me. Et ego ad te Domine clamaui, vt videlicet, calix passionis transiret a me, & mane oratio mea præueniet te, id est, satis tempestiuè, in ipso exortu passionis oratio mea præueniet te: nam etiam si oratio Christi in horto fusa, nocturno tempore fuerit fusa, tamen dicitur mane fusa, quia

nunc

tunc oriri incipiebat ipsa passio, & erat illud tempus quasi aurora passionis. Vt quid repellis orationem meam, id est, quare non exaudis? quare non facis, vt calix iste transeat a me? Auertis faciem tuam a me? id est, quare auertis faciem tuam a me, quasi alienus? quare derelinquis me? Hæc autem dicuntur, vt intelligatur magnitudo passionis, quam natura humana naturaliter horrebat: alioquin enim absolutè Dominus ipse, passionem, vt remedium ad tollēda peccata generis humani, omnino volebat, & eligebat, & Pater eum semper exaudiuit in eo, quod absolutè petijt. In hebraico, & græco textu habetur, Vt quid Domine repellis animam meam? pro eo quod nos habemus, Vt quid Domine repellis orationem meam? sed tñ etiam veteres Patres, Hieronymus, & Augustinus legunt, orationem meam. Proinde latina vulgata lectio nō est noua; & vna lectio aliam declarat. Sensus enim est, Vt quid Domine repellis orantem animam meam.

XVI. **Pauper sum ego, & in laboribus a iuuentute mea: exaltatus autem humiliatus sum, & conturbatus.**

Ne putarent homines Christi passionem trium horarum, aut vnius diei tantùm fuisse: reuelat hic nobis Spiritus sanctus, Christum in diebus carnis suæ nunquam sine passione vixisse. Nam præter calicem mortis amarissimæ, quem semper ante oculos mentis habuit, in omni ætate sua in laboribus & ærumnis fuit. Pauper, inquit, sum ego, & in laboribus a iuuentute mea, id est, cùm in forma Dei essem beatus, & diues propter vos homines egenus factus sum, & in laboribus a iuuentute mea, siue a pueritia mea, quod significat vox hebraica. Poterat etiam verè dicere, ab infantia mea, vel a natiuitate mea; quod præsepe, & spelunca Bethlehemitica, & in Aegyptum fuga, exiliumque testantur. Exaltatus autem in cruce, tanquam in solio Regni, habens super caput titulum scriptum, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, humiliatus sum vsque ad mortem, & conturbatus ob cæcitatem, & ruinam populi mei. Vel, exaltatus autem a populis clamantibus, & dicentibus, Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini, vt habetur Luc. 19. vel, Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel, vt dicitur Ioan. 12. humiliatus ea de causa vsque ad flagella, & mortem crucis, & conturbatus sum videns cæcitatem populi mei. In hebræo, pro, exaltatus autem humiliatus sum; habetur ex versione sancti Hieronymi, Portaui furorem tuum. Sed Septuaginta Interpretes aliter acceperunt verbum ambiguum nasathi, nam & portare, & exaltare, vel exaltari significat. Itaque S. Hieronymus vnam significationem, aliam Septuaginta Interpretes sequuti sunt. Vocem autem, emecha, furorem tuum, Septuaginta legisse videntur a verbo, macac, quod humiliari, & depauperari significat.

נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ מָכַךְ אָמֹךְ

In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me. XVI.

Reddit causam, cur exaltatus humiliatus sit; quia videlicet, iræ Dei in peccata multa, & multiplicia totius generis humani, in ipsum Christum transierunt: nam propter scelus populi sui percussit eum Deus. Et ipse (vt S. Petrus ait) peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. In me, inquit, transierunt iræ tuæ, quæ super iniquos casuræ erāt: & terrores tui, quibus iniqui percellēdi erant, conturbauerūt me; inde est enim, quòd in horto cœpit pauere, & tædere, & mœstus esse, quia terrores Dei conturbabant eum, vt qui peccata totius Mundi expiaturus, diuinæ iustitiæ satisfacturus erat.

Circūdederunt me sicut aqua tota die, circundederunt me simul. XVIII.

Declarat iram illam, & terrores Dei fuisse

fuisse instar maris deglutientis, & absorbentis hominem, quod supra breuiter dixerat, Repleta est malis anima mea. Circumdederunt me terrores tui, sicut aqua tota die, id est, vndique & sẽper me opprimebant, & absorbebant. Idem repetit, dicens, Circumdederũt me simul. vbi in hebræo est aliud verbum, sed idem significans.

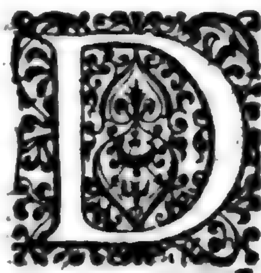
XIX. Elongasti a me amicum, & proximum, & notos meos a miseria.

Hoc denique ad cumulum malorum accedebat, quòd solus calicem illum amarum bibere opus illi erat, nullo participe, & socio tantæ calamitatis. Elongasti, inquit, tempore passionis, a me amicum, & proximum, Iudam videlicet, qui longissimè ab illo recessit factus proditor, & hostis ex amico, & proximo. Et omnes notos, Apostolos videlicet, elongasti a miseria mea: nam relicto eo omnes fugerunt. Et quamuis postea mulieres, & Ioannes accesserint: illi non dolorem minuebant, sed augebant. Verè enim apud Isaiam loquitur Dominus, Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum, circumspexi, & non erat auxiliator, quæsiui & non fuit, qui adiuuaret. Isaia 63. In hebræo pro, a miseria, habetur, a tenebris: sed idem est sensus: tenebræ siquidem miseriam significant, vt lux prosperitatem. Sanctus Augustinus a versu quintodecimo vsque in finem exponit omnia de corpore Christi, quod est Ecclesia, non de ipso Christo in se.

PSALMVS LXXXVIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Intellectus Ethan Ezraitæ.

DE Ethan Ezraita mẽtio fit li. 3. Reg. c. 4. Vbi is ponitur inter viros sapientes. Est etiam Ethan vnus ex Principibus Cantorũ li. 1. Paral. c. 6. Vtrum autẽ isti sint vnus, & idẽ, an diuersi; & si diuersi, quis eorum in hoc titulo ponatur, incertum est. Græci legunt, Ethã Israelitæ; sed videtur id vitio librariorum irrepsisse: codices. n. hebraici, & latini habent, Ethan Ezraitæ. Argumentum Psalmi continet desideriũ populi Dei in captiuitate positi, vt cito Christus tanto ante promissus aduentat. Itaque primo loco ab initio Psalmi vsque ad versiculum tricesimum septimum explicatur promissio facta Dauidi de perpetuitate Regni ipsius. Deinde a versiculo tricesimoseptimo vsque ad versiculum quadragesimumquintum, ostenditur, eam promissionẽ non fuisse adimpletam in filijs carnalibus, & Regno temporali Dauidis. Denique a versiculo quadragesimoquinto vsque ad finem, ponitur desiderium, & oratio, vt promissio adimpleatur ĩ Christo, vero, & sempiterno Rege, de quo intelligenda erat; non autem de terreno Regno. Nam vt S. Augustinus fusè docet in lib. 17. de ciuit. Dei cap. 9. 10. 11. 12. & 13. ea præcipuè de causa voluit Deus Regnum terrenum Dauidis finiri in Iechonia, & Sedechia, vt promissio de Christo Iesu Domino nostro intelligeretur: atq; hoc admonet vox, intellectus, in tititulo posita.

Expli-

Explicatio Psalmi 88.

I. MIsericordias Domini in æternum cantabo.

Hæc est propositio, & argumentum totius Psalmi. Dicit enim Propheta, se in hoc Psalmo cantaturum misericordias Domini stabiles, & firmas, id est, beneficia misericorditer promissa, quæ nunquam deficient. quæ apud Isaiam dicuntur cap. 55. Misericordiæ Dauid fideles. Illud ergo, in æternum, non coniungitur cum verbo, cantabo, sed cum nomine, misericordias. Nõ enim Dauid in æternum cantare poterat, qui paulò post moriturus erat: sed cantaturum se dicit misericordias Domini in æternum permansuras, id est, beneficia firma, & stabilia in æternum. Parũ autem refert, quòd in græco codice legatur, Misericordias tuas Domine: in hebræo autem, & latino, Misericordias Domini: nã idem est sensus, & priorem lectionem habet sanctus Augustinus, posteriorem S. Hieronymus.

II. In generatione, & generationẽ annunciabo veritatem tuam in ore meo.

Hic secundus versiculus est repetitio & explicatio primi: idem enim est, in æternum, quod, in generationem, & generationem: idem quoque est, cantabo, quod, annunciabo in ore meo: idem denique est, misericordias fideles, quod, veritatem tuam. Itaque in primo versiculo dicit, se cantaturum misericordias Domini, quæ in æternum erunt: in secundo dicit, se cantaturum veritatem Domini, id est, fidelitatem in seruandis promissis, quæ in generationem, & generationem permanebit. Quod autem hoc loco illud, In generationem, & generationem, debeat coniungi cum nomine, veritatem tuam, non cum verbo, annũciabo; perspicuum est ex illa additione, in ore meo: ne fortè enim existimaremus, voluisse Dauidem dicere, se cantaturum, & annunciaturum in æternum per ora fidelium, qui perpetuò Psalmos eius cantabunt, addidit, in ore meo, id est, ego ipse ore meo cantabo, & annunciabo misericordiam, & veritatem Dei sempiternam. Sed hunc esse sensum horum versiculorum, manifestius intelligetur ex versiculo sequenti.

Quoniam dixisti, In æternum misericordia ædificabitur in cœlis; præparabitur veritas tua in eis. III.

Probat, æternam esse misericordiam, & veritatem Dei, id est, in æternum duraturas; quoniam Deus ipse hoc dixit, qui mentiri non potest. Ego, inquit, cantabo misericordiam, & veritatem tuam, quæ in æternum erit, quoniam tu dixisti & mihi Prophetæ tuo reuelasti, In æternum misericordia ædificabitur in cœlis, id est, beneficia misericorditer Dauidi promissa in æternum ædificium in cœlis consurgent, id est, firma, & stabilia erũt, vt ædificium immobile, quod nulla temporum duratione destrui potest. In cœlis autem hoc misericordiæ ædificium erit, vbi sunt omnia æterna. Non. n. euẽtus pendebit a voluntate hominũ mortalium, neque consilijs, & decretis mutabilibus nitetur; sed in cœlis fundamentum suũ habebit. Præparabitur veritas tua in eis, id est, in ijsdem cœlis fidelitas tua, qua promissa adimples, præparabitur. Vox hebraica ducitur a verbo, cun, כון quod significat, parare, firmare, dirigere, ordinare. Itaque sensus est, Fidelitas tua non poterit impediri ab vlla inferiore causa, quoniam in cœlis firmabitur, & stabilietur: & similis erit ipsis cœlis, qui permanent in seculum seculi. In hoc versiculo est aliqua varietas lectionis: nam in hebræo legitur in prima persona, Quia dixi: in græco, & latino in secunda, Quoniam dixisti: sed in hebræo vnius solius literulæ, quæ scribitur sic, ו, differentia est inter primam, & secundam personam. Itaque facilè fuit literu-

terulam illam addere, vel demere librarijs. Sensus est idem: nam si legatur, dixi, sensus erit, te inspirante dixi: si legatur, dixisti, sensus erit, per os meum dixisti, vel mihi dixisti. Illud, in cœlis, in græco coniungitur cum verbo, præparabitur, & omittitur illud, in eis, hoc modo, In cœlis præparabitur veritas tua: sed quoniam in hebræo habetur, in eis, distinctio, & lectio communis vulgatæ editionis retinenda est, quæ coniungit, in cœlis, cum verbo ædificabitur: & non omittit, in eis. Hebræus codex non concordat neque cum græco, neque cum latino: sic enim Sanctus Hieronymus ex hebræo reddit, Cœlos fundabis, & veritas tua in eis. Et quidem hanc lectionem voces hebraicæ patiuntur: sed sententia non videtur apte cohærere cum præcedentibus, neque facilè intelligi posse. Quid enim est, Misericordia præparabitur: cœlos fundabis; nonne cœli ab initio fundati sunt? cur debent iterum fundari? & quemadmodum de misericordia dicitur, ædificabitur; nonne aptum erat, vt de veritate diceretur, præparabitur, vel, firmabitur, aut, fundabitur? Et vox
תכין, hebraica, tachin, facilè potest per muta
תכון. tionem punctorum, & iod in vau, verti in, tichon, quod est, præparabitur, vel firmabitur. & sic legisse credibile est Septuaginta Interpretes. De voce, in cœlis, non est facienda difficultas, quoniam etiam si in hebræo desit præpositio, in, & ideò sanctus Hieronymus verterit, cœlos: tamen sæpe Hebræi præpositionem omittunt, eamq. subintelligunt: & Septuaginta Interpretes eam addere solent, vt hoc loco fecerunt.

IV. Disposui testamentum electis meis: iuraui Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuum.

V. Et ædificabo in generationem & generationem sedem tuam.

Explicat nūc misericordiam fidelem, quam initio cantaturum se dixit. Est autem hæc misericordia, promissio quædā pacto, & iuramento firmata de posteritate Dauidis, & Regia dignitate sempiterna. quæ promissio habetur 2. Reg. 7. vbi Dauid cupiuit ædificare domum Domino, id est, templum, vbi requiesceret Arca Dei, & sacrificijs Deus coleretur. Deus autem hoc bonum Dauidis desiderium remunerauit ꝑ Nathan Prophetā, promissione domus eius ædificandæ, id est, propagandæ posteritatis, & Regni in domo eius stabiliendi vsque in sempiternum. Hoc igitur significat, cùm ait, Disposui testamentum electis meis, id est, percussi fœdus cum populo meo electo. Iuraui Dauid seruo meo, id est, promisi cum iuramento Dauidi Principi populi mei electi, Vsque in æternum præparabo semen tuum, id est, hoc erit pactum iuratum, vt stabiliam sobolē eius vsque in æternum, vt nunquam desit filius aliquis Dauidis. Aedificabo in generationem, & generationem sedem tuam id est, & multiplicabo tempora Regni tui in æternum. Quemadmodum enim ædificare domum, hebraica phrasi, est multiplicare sobolem: sic etiam ædificare sedem Regni, est multiplicare tempora Regni, siue efficere, vt Regnum diuturnum, vel potius æternum sit. Hæc omnia sine dubitatione in Christum solùm conueniunt, qui futurus erat de semine Dauid, & regnaturus in æternum. Declarauit hoc Isaias cap. 9. vbi ait, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: Super solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio, & iustitia, a modo, & vsque in sempiternum. Id etiam declarauit Angelus Gabriel Luc. 1. Dabit ei Dominus Deus sedem Dauidis patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis. Neque possunt hæc intelligi de Regno temporali, quod iam dudum euersum est, sed de Regno spirituali, & sempiterno, in quo Iudæi valde hallucinantur, & errant expectantes Messiam, qui Hierosolymis temporaliter regnet. In hebræo legitur in singulari, electo meo, sed

sed Septuaginta verterunt in numero multitudinis, electis meis: nam populus electus per vtrunque numerum significari potest. In eodem hebraico codice legitur ad verbum, Pepigi pactum, pro quo nos habemus, Disposui testamentū. Sed Septuaginta plerunque pactum, testamentum vocant. Vulgatus quoque Interpres lib. 1. Machab. cap. 1. scribit, Disponamus testamentum in gentibus: quod nihil aliud est, nisi pactum faciamus cum gentibus.

VI. Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine, etenim veritatē tuā in Ecclesia Sanctorum.

Exposita summa promissionis Dei, antequam fusius illam explicet, excurrit in laudes eiusdem Dei, vt offerat sacrificium gratiarum actionis: ac primum sanctus Dauid videns se non esse idoneum ad agendas gratias pro tanto beneficio, dicit, Angelos in cœlo Deum laudaturos, gratiasq. acturos. Confitebuntur, inquit, cœli mirabilia tua, id est, ego par non sum tantæ laudi, quanta pro hac re tibi debetur, sed confitebuntur, id est, laudabunt cœli, id est, Angeli habitātes in cœlis, mirabilia tua, id est, admirabilē misericordiam tuam; etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum, id est, confitebuntur etiam laudes veracitatis, & fidelitatis tuæ in cœtu sanctorum Angelorum, qui tibi innumerabiles semper assistunt. Illi enim melius nouerunt magnitudinem misericordiæ, quæ in æternum ædificatur in cœlis, quàm nos, qui in terra iacemus. Illud, etenim, non est particula rationalis hoc loco, sed coniunctiua, idem valens, quod, &, vel, etiam: nam in hebræo est, af, quod significat, etiam. אף

VII. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino: similis erit Deo in filijs Dei?

Probat Angelos non recusaturos officium laudandi Deum, quoniam sunt ipso Deo longè inferiores. Quoniam, inquit, quis in nubibus æquabitur Domino? id est, Quis eorum, qui super nubes cœli degunt, æquabitur Domino? quasi dicat, nullus cœlitum conditori cœli æqualis est, omnes subiecti, omnes serui: ac deinde idipsum repetit, dicens, Similis erit Deo in filijs Dei? id est, quis ex filijs Dei, quales sunt Angeli sancti, qui cùm sint filij Dei, consequenter etiam Dij sunt, similis erit similitudine æqualitatis, ipsi vni vero Deo, qui Deus est per naturam, non per gratiam; per essentiam, non per participationem. Illud, in nubibus, idem est, ac si dictum fuisset, in cœlo. Vox enim hebraica vtrunque significat; & tum Septuaginta, tum sanctus Hieronymus eandem vocem hebraicam, sciachac, hic verterunt, nubes, & paulò infra verterunt, cœlum, vbi dicitur, Et testis in cœlo fidelis. Itaque non significatur hoc loco, quod Angeli propriè sint in nubibus, sed quod sint in cœlo. Nubes enim pro cœlo ponuntur. Sanctus Augustinus existimauit, sensum esse, nullam ex nubibus æquari posse Deo; & quia videbatur nimis humilis esse comparatio nubium ad Deum; per nubes significari voluit prædicatores, per Dominum verò, Deum incarnatum, id est, Christum: sed prior expositio est magis literalis. שחק

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus, & terribilis super omnes, qui in circuitu eius sunt. VIII.

Ostendit, verè nullum Angelorum sanctorum cōferri posse cum Deo; quoniam Deus est, qui glorificatur in consilio Sanctorum, id est, qui in cætu supernarum potestatum gloriosus agnoscitur; Magnusque est potentia, & sapientia, & ideò reuerendus, & metuendus super omnes Angelos, qui in circuitu eius sunt, vt milites in circuitu Regis, & serui in circuitu Domini sui. Verbum, glorificatur, in hebræo propriè significat, robustus

bustus est, præualet, eminet. sanctus Hieronymus vertit, inclytus est. Illud, in consilio, accipitur pro loco consilij
סוד secreti: nam in hebræo est, sod, quod secretum significat. Sunt autem Angeli, quasi secretum consilium Dei, nō quòd Deo consilium dent, (Quis enim eius consiliarius fuit? inquit Isaias cap. 40. & Apostolus Rom. 11.) sed quòd Deus secreta consilia sua eis reuelet, & per eos exequatur: atque in hoc consilio sāctorum Deus mirificè glorificatur, admirantibus supernis illis Senatoribus consilia, & iudicia infinitæ sapientiæ Dei. Illud, In circuitu eius sunt, non repugnat immensitati Dei, quæ omnia ambit, & replet: nam quamuis Deus sit vbique, tamen non extenditur per loca, sed est vbique totus, & ideò possunt Angeli esse in circuitu Dei, quatenus omnes illum intuentur, & totum vident, quamuis & ipse sit in circuitu Angelorum, eosque vndique circumspiciat, & conseruet. Similis sententia est Apoc. 11. Et omnes Angeli erant in circuitu throni.

IX. Domine Deus virtutum quis similis tibi? potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.

Quod Propheta dixit in laudibus Dei per modum narrantis: nunc idem dicit ipsum Deum alloquendo, & copiosius laudes eius percurrendo. Domine, inquit, Deus virtutum quis similis tibi? id est, tu Domine es Deus exercituum, multorum videlicet millium Angelorum, sed in his omnibus ita emines, vt nullus sit perfectè tibi similis. Potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo, id est, ideo nullus est perfectè similis tibi, quia tu solus es potens, non potens facere hoc, aut aliud, sed absolutè potens, quia omnia potes, & nihil potestati tuæ resistit: nec solum potes omnia facere, sed etiam re ipsa facis quod promittis te facturum; fidelis enim es in omnibus verbis tuis. Dicitur autem veritas, id est, veracitas, & fidelitas esse in circuitu Dei, quoniam est veluti cingulum Dei: dicitur enim Isaiæ 11. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cintorium renum eius; vt enim cingulum adstringit vestes vt corpori firmiter adhæreāt; sic veracitas adstringit verba promissionum, vt non mutentur sed impleantur. & quemadmodum cingulum facit hominem expeditum ad ambulandum, vnde dicitur Tobiæ 5. Angelum Raphaelē apparuisse, vt iuuenem præcinctum, & paratum ad ambulandum: sic veracitas facit, vt omnibus remotis impedimētis homo expedite progrediatur ad implēda promissa.

Tu dominaris potestati maris motum autem fluctuum eius tu mitigas. X.

Dixit Deum esse potentem, & fidelē: nunc probat Deum esse potentem ex eo quòd dominatur mari, & motus eius mitigat. Mare siquidem horrendum in modum aliquando turbatur, & fremit; & quia latissimum, & profundissimum est, & fluctus suos vsque ad cælum extollere videtur, ideo creatoris omnipotentia in eo sedando, & cōpescendo cernitur. De qua re sic loquitur Dominus, Iob. 38 Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia, & dixi vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic cōfringes tumentes fluctus tuos. & Hier. 5 Me ergo non timebitis, & a facie mea nō dolebitis, qui posui arenam terminum mari præceptum sempiternum, quod nō præteribit; & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud. sed maximè Deus ostendit potentiam suam super mare quando siccauit mare rubrum, & motū eius ita mitigauit, vt staret quasi murus hinc atque inde, dum transiret populus hebræus per medium sicci maris, vt dicitur Exod. 14. Illud, potestati maris, significat elationem, & quasi superbiam maris; vt sensus sit, Tu dominaris superbiæ maris, elationes eius comprimēdo. Quod explicatur in verbis sequentibus, & motum fluctuum eius tu mitigas.

Tu

XI. **Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.**

Hæc ad literam videntur intelligẽda de Pharaone, & exercitu eius: & rectè coniunguntur cum superioribus verbis. Eodem enim tempore Deus mitigauit mare, vsque ad siccationem, & interfecit superbum Pharaonem, quasi vulneratum, & debilem, & dispersit exercitum eius. Quod clarius legitur apud Isaiam cap. 51. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti dracoñe? nũquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis, vt transirent liberati? Ergo, inquit, tu humiliasti superbum, deijciens illum in profundum maris, humiliasti autem nullo negocio, quemadmodum prosternitur facillimè is qui grauiter vulneratus est, In brachio virtutis tuæ, id est, brachio tuo potentissimo dispersisti per mare rubrum inimicos tuos, exercitum videlicet Pharaonis. Possunt etiam hæc omnia referri ad Diabolum, qui per Pharaonem in scripturis significatur, & ad Angelos eius. Deus enim initio Mundi dominatus est potestati maris, & mitigauit motum fluctuum eius, quando sedauit seditionem, & tumultũ malorum Angelorum, quasi maris turbati, & æstuantis, cuius fluctus, id est, superbia vsque ad solium Dei eleuabatur, humiliauit superbum Diabolum, quasi hominem præ vulneribus debilem, & imbecillum, & dispersit omnes inimicos suos, qui Diaboli superbiam imitati fuerant.

XII. **Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundasti: Aquiloñe & mare tu creasti.**

Docet, non esse mirum, si Deus tam facilè compescuit mare, & humiliauit superbum, quia Dominus est vniuersorũ, & ideò Dominus, quia omnia fecit. Tui sunt cæli, & omnes habitãtes in eo: tua est terra, id est, Mundus inferior, & quidquid in eo est; solet enim scriptura per cœlum, & terram mundum vniuersum significare. vt Gen. 1. In principio creauit Deus cœlum, & terram. Et Matth. 11. Confitebor tibi Pater, Domine cœli, & terræ. Orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundasti, id est, ideo tui absoluti iuris est orbis terræ cum omnibus rebus, quibus plenus est, quia tu eum fundasti, id est, a fundamentis fecisti, nullo præsupposito fundamento ab alio Architecto constituto. Aquilonem & mare tu creasti, id est, tu fundasti orbem terræ, cum omnibus suis partibus, septentrionali, australi, orientali, & occidentali. Per Aquilonem intelligitur pars orbis septentrionalis omnium consensu, sic dicta a vento, qui ab illa parte flare sentitur. Per mare aliqui intelligũt occidentem, sed refelluntur ab ipso Propheta in Psal. 116. A solis ortu, & occasu, ab Aquilone & mari. Igitur per mare intelligitur pars orbis australis, quoniam mare oceanũ maxima ex parte iacet ad Austrum. In hebræo non est, iam, quod significat mare, sed, iamin, qđ significat dextrum; ideo vel dicendum est Septuaginta Interpretes legisse, iammim, quod est maria, vt etiam legit S. Augustinus: vel reddidisse sensum non verba. Mare enim, siue Austrũ, dextra pars mundi censetur, Aquilo sinistra, Oriens anterior, Occidens posterior. Sed cur Propheta tam accuratè meminit creationis orbis terræ, & partium eius, & de creatione cœli nihil dicit? Opinor, quia de hominibus habitatoribus terræ magis sollicitus erat, vt eis persuaderet, Deum esse verum eorum dominum, quàm de Angelis habitatoribus cœli, quibus ea persuasio necessaria nõ erat; quamquam etiam ab vna parte de toto iudicium fieri poterat.

ים - ימין - ימים -

Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium cum potentia. XIII.

Dixerat, Deum creauisse Aquilonem, & mare, id est, Austrum: nũc addit oriẽtem,

tem,& occidentem. Sed more poetico describit orientem, & occidentem per montes Thabor, & Hermõ, quorũ vnus est terræ promissionis ad oriẽtem, alius ad occidẽtem: sicut ẽt poetico more describit creationem per effectum exultationis, ac si diceret, oriens, & occidens a te creati exultabunt, & gestiẽt, & in laudes tuas suo modo prorumpent, ob tam insigne beneficiũ creationis. His dictis concludit, tuum brachiũ cum potentia, id est, ex creatione cœli, & terræ, vt ẽt ex eo quod dominaris potentiæ maris, & humiliasti superbum, & dispersisti inimicos tuos, colligimus, tuum brachiũ esse fortissimum, coniunctum videlicet non cum debilitate, vel infirmitate, sed cum absoluta omnimodaq. potentia.

XIIII. Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua; iustitia, & iudiciũ præparatio sedis tuæ.

Duo quædam prædicauerat de Deo sanctus Propheta in octauo versiculo, potentiam, & veritatem; ac de potentia multa dixit in quinque versiculis nono, decimo, vndecimo, duodecimo, & tertio decimo: nunc incipit explicare, & laudare veritatẽ, quæ iudicium ẽt, & iustitia dicitur, & cum misericordia semper coniuncta esse solet. Ait igitur, firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua: iustitia, & iudicium præparatio sedis tuæ, id est, opto quidẽ, & gaudeo quòd manus tua firmetur, id est, roboretur, siue potens, & robustissima sit: & eadem dextera tua exaltetur, id est, laudetur, & magnificetur ab omnibus, vt æquũ est; sed simul iustitia, & iudicium, sit præparatio sedis tuæ, id est, misericordia, & iustitia præparent, ornent, & stabiliant thronũ tuum. Existimamus hoc loco per, iustitiam, intelligi bonitatem, & misericordiam, quo modo accipitur nomen iustitiæ, Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum &c. & Matth. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominib⁹. Vbi per iustitiam significatur eleemosyna. & ibidem, Primum quærite Regnum Dei, & iustitiam eius. Nam hoc idẽ repetitur alijs verbis in sequenti versiculo, Misericordia, & veritas præcedent faciẽ tuam. Est aũt hoc loco metaphora desũpta a corporali solio Regum: quemadmodum. n. antequam Rex procedat ad solium iura daturus, præcedunt famuli, qui solium præparant, stabiliunt, & ornant; sic ad iudicium Dei præsupponuntur misericordia, & iustitia, quæ faciunt vt iudicia Dei iustissima sint, nec possint vllo modo esse iniqua. Deus. n. primo exhibet misericordiam magnam hominib. omnibus, docendo per leges, iuuando per gratiam, incitando ad bonum per præmiorum promissionem, absterrendo a malis per comminationem pœnarum; & postea exhibet iustitiam remunerando bonos, & puniendo malos: nisi. n. misericordia præcederet iustitiam, omnes periremus. Hinc etiam admonentur Reges, & Principes terreni, thronos eorum multo melius ornari, & stabiliri misericordia, & iustitia, quàm auro, & gẽmis; nec minus debere bonos Principes dare operam, vt peccata non fiant, quàm vt puniantur, cùm facta sunt: non enim desunt aliquando si non Principes ipsi, at certè aliqui ipsorum Ministri, qui lætentur multiplicatione delictorum, vt habeant occasionem lucri in exercenda iustitia: quiq. molestè ferant, cùm a viris pijs excogitantur remedia ad impedienda, vel minuenda delicta, quasi hoc redundet in detrimentum causidicorũ, & iudicum: sed vbi misericordia, & iustitia præparant thronum, cupiditas, & iniquitas locum non habent.

Misericordia, & veritas præcedent faciem tuam: beatus populus, qui scit iubilationem. XV.

Prior pars huius versiculi apud hebræos, coniungitur cũ superiori versiculo; nihil enim est aliud, nisi repetitio illorum verborum, iustitia, & iudicium præparatio sedis tuæ. Itaq. sensus est, misericordia, & veritas, id est, iustitia, præcedent faciem tuam, vt præparent sedem tuam, cùm ad iudicium venturus

eris, id est, certi sumus, te non iudicaturum, nisi iustissimè, & præmissa misericordia, vt minus inuenias quod punias, & fideliter reddas vnicuiq. secundũ opera eius. His explicatis de potentia, & veritate Dei cum misericordia coniuncta: applicat hæc ad populum Israeliticum, & in particulari ad ipsum Dauidem; ostẽdens in populo Dei, & in persona Dauidis maximè locum habere potentiam, misericordiam, & iustitiam Dei. Beatus, inquit, populus, qui scit iubilationem, id est, verè præ omnibus populis felix est populus Israeliticus, qui scit per notitiam, & experientiam has laudes Dei, & scit iubilare, id est, magno affectu laudare Deum. Hinc intelligimus nõ esse beatum, qui voce tantùm Deum laudat, nisi etiam verè intelligat, & cogitet Deum esse laude dignissimum, imò digniorem quàm verbis exprimi possit, & ideo ad iubilum cordis recurrendum esse, dum vtcunque voce, & cantu eum laudamus.

XVI. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die & in iustitia tua exaltabuntur.

Explicat quare beatus sit populus, qui scit iubilare: quoniam, inquit, homines eius populi, non ambulabunt in tenebris, sicut gentes, quæ ignorãt Deũ, sed conuersi ad Deum in lumine vultus eius ambulabunt viam huius vitæ: significat autem lumen vultus Dei tum illuminationem intellectus per notitiã legis, & voluntatis Dei, tum etiam fauorem gratiæ, qua inflammatur affectus; lux.n. illuminat, & calefacit. Ex hac autem ambulatione in lumine vultus Dei, sequitur lætitia bonæ conscientiæ, & gratiarum actio, & ideò in nomine Dei exultabunt tota die, id est, iugiter exultabunt Deum laudantes, & gratias agentes. Et quoniam qui ita ambulant, quotidie magis, ac magis proficiunt, & ascendunt ad maiorem Dei notitiam, & amicitiam, & inde donis maioribus cumulantur, ideo addit, & in iustitia tua exaltabuntur, id est, exaltabuntur ad maiorem vitæ perfectionem, & postea ad gloriã sempiternam, in iustitia Dei, qua seruat promissa, siue in iustitia, quam Deus nobis donat, cùm nos quotidie magis, magisq. iustificat, id est, iustiores facit. Vbi admonemur, non in nostra scientia, aut viribus confidendum esse, siue cùm incipimus ambulare, siue cùm proficimus ambulãtes: illud.n. in lumine vultus tui, opponitur præsumptioni de proprio lumine: & illud, in nomine tuo, opponitur vanæ gloriationi de proprio nomine; & illud in iustitia tua, opponitur superbiæ Pharisaicæ, qui ignorantes iustitiam Dei, propriam iustitiam statuere volunt, & ideo iustitiæ Dei non sunt subiecti.

Quoniam gloria virtutis eorũ tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. XVII.

Pergit humiliare superbiam humanã quæ valdè facile sibi tribuit quæ Dei sũt & inde meretur amittere, quæ acceperat. Dixi, inquit, in iustitia Dei exaltabũtur, quoniam gloria virtutis eorum tu es, id est, virtus, & robur eorum, vnde proficiunt, & ascendunt, a te est, non ab illis, & ideò in te, non in se gloriari debẽt: tu.n. es qui das illis virtutem, & gloriosos eos facis. Id autem facis, non quia illi merentur, sed quia tibi placet: nam in beneplacito tuo, id est, in bona voluntate tua erga nos, a qua bona omnia procedunt, exaltabimus cornu nostrum, id est, robusti, & fortes erimus aduersus inimicos nostros.

Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israel Regis nostri. XVIII.

In hoc enim apparuit beneplacitum Dei, quòd ex omnibus populis terrarum placuit illi assumere populum Israel in suum, ac propriũ. Domini est assumptio nostra, id est, Dominus ex beneplacito suo, non ex meritis nostris nos assumpsit in

in populum peculiarem, ac Rex noster esse dignatus est; ideo.n.subiungit, Et sancti Israel Regis nostri. vbi Israel est genitiui casus, vt apparet ex textu Hebraico. Dicitur autem Deus a Dauide, & ab Isaia, & alijs Prophetis, sanctus Israelis, quoniam a populo Israel peculiariter sanctificari, id est, sanctus haberi, & dici, & nomen suum nulla blasphemia, aut maledictione, pollui volebat. In hebræo pro, assumptio nostra, habetur, protectio nostra: sed idem est sensus. Deus enim assumpsit populum Israel, vt eum protegeret, & defenderet.

XIX. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.

Hic iam incipit descendere ad personam suam, tanquam caput populi a Deo peculiariter dilecti. Sed oritur hoc loco grauis quæstio, An hæc verba, & sequentia debeant exponi de Dauide, an de Christo, an partim de Dauide, partim de Christo. S. Augustin⁹ exponit omnia de Christo: sed repugnat huic expositioni quod Apostolus Act. 13. exponit de ipso Dauide illa verba, Inueni Dauid filium Iesse, virum secundùm cor meum; quæ verba sumpta sunt, partim ex hoc loco, partim ex lib. 1. Reg. cap. 13. Præterea, quod dicit infra, Et ponam in seculum seculi semen eius; non videtur ad literam conuenire Christo, qui propriè non reliquit semen, id est, filios: sed optimè conueniunt Dauidi, cui Deus promisit. 2. Reg. 7. quòd post mortem eius poneret de semine ipsius in throno Regni, & Regnum per ipsum semen æternum esset. Alij exponunt omnia de Dauide in persona sua; sed repugnant huic expositioni illa verba, Ego primogenitum ponam eum, excelsum præ Regibus terræ, & alia multa, vt infra demonstrabimus. Euthymius exponit partim de Dauide, partim de Christo: sed huic expositioni repugnat continuatio verborum, omnia enim verba ita contexta sunt, & continuata, vt ad eundem pertineant. Existimo igitur omnia exponenda esse ad literam de Dauide, sed impleta magna ex parte per Christum, ita vt dicatur Dauid primogenitus Dei, & excelsus præ Regibus terræ, non in se, sed in Christo filio suo. & hæc videtur esse Theodoreti sententia. Sed si hoc non placeat, adhærendum erit omnino sententiæ S. Augustini: quod enim omnia dicantur de Dauide in persona propria, Iudaicus error est. Tunc, inquit, quando assumpseras populum Israel in populũ peculiarem, prouidisti etiam ei Regem peculiariter tibi placitum: nam locutus es in visione, siue, reuelatione Sanctis tuis Prophetis, videlicet Samueli primum, & postea Nathan, vt intelligi potest ex lib. 1. Reg. 16. & lib. 2. cap. 7. Et dixisti, posui adiutorium in potente, id est, posui, siue, constitui auxilium populo meo in homine robusto, & forti corpore, & animo, qui facile poterit liberare populum ab omnibus hostibus eius. Et exaltaui electum de plebe mea, id est, constitui adiutorium populo meo in viro potente, quia exaltaui in Regem & protectorem, ac defensorem populi hominem electum a me de omni plebe mea. Sanctus Augustinus hæc etiam exponit de Christo, qui propriè potentissimus fuit, & electus, ac dilectus præ omnibus. In græco pro, sanctis tuis, habetur filijs tuis, sed Sanctus Hieronymus in Epist. ad Suniam, & Fretellam, dicit omnes Interpretes vertisse, sanctis tuis, vt habetur in hebræo; excepto auctore sextæ editionis, quæ habet, Prophetis tuis, & auctore communis editionis, quæ habet, filijs tuis. Theodoretus tamẽ scribit, Simmachum vertisse, filijs tuis: sed in sensu nulla est diuersitas; ijdem enim & Prophetæ, & filij Dei, & sancti dici possunt.

Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum. XX.

Explicat quis sit ille vir potens, ac dicit, esse ipsum Dauidem, quem inuenit dignum, qui eligeretur, & vngeretur in Regem: & quidem de Dauide ad literam

hæc exponi possunt, quem constat vnctum fuisse a Samuele. Sed etiam per Dauidem hoc loco S. Augustinus intelligit Christum, quem Ezechiel cap. 34. & 37. expressè Dauidé nominat: de cuius vnctione legimus Psal. 44. Vnxit te Deus Deus tuus. Quod autem dicitur, Deũ inuenisse Dauidem, metaphoricum est: non. n. Deus eget inquisitione, qui omnia quantumuis occulta, vno intuitu respicit: sed dicitur quærere, & inuenire, quia non eligit casu, neque accipit obuium quemq. sed facit sine labore inquirẽdi, quod facere solent homines, cũ post longam, & maturam inquisitionem inueniunt quod optimum est, id est, eligit eũ, qui dignissimus, atque aptissimus est.

XXI. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.

XXII. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

XXIII. Et concidam a facie ipsius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam.

Hæc quoq. de Dauide vtcunque exponi possunt, qui Dei auxilio multas victorias de inimicis suis obtinuit: tamen longè verius exponuntur de Christo. Nam in Dauide profecit inimicus Diabolus, eumq. decepit, cùm ad crimen adulterij, atque homicidij eum perduxit: profecit quoq. in eo inimicus Absalon, & circumuenit, cùm eum de Regno expulit, & ad fugam compulit. Sed manus, & brachiũ Domini, quod est ipsum Dei Verbum, potentia, & sapientia Patris, ita corroborauit humanitatem Christi hypostaticè sibi vnitam, vt nihil in eo homine proficere potuerit vllus inimicus: neq; eum vllo modo decipere, aut circumuenire; sed contra potius, omnes qui eum oderant a facie eius cæsi, & victi in fugam conuersi sint. quamuis. n. Christus flagellis cæsus, & cruci affixus fuerit ab inimicis: tamen hæc passus est, quia voluit, & hac ipsa passione Diabolum vicit & captiuos illi eripuit, & de illo gloriosissimè triumphauit. Iudæos quoq. inimicos Christi, videmus hodie dispersos per orbem terrarum, quasi exercitum fusum, & fugatum.

Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso & in nomine meo exaltabitur cornu eius. XXIV.

Hæc quoq. in Dauide vix adumbrata, in Christo perfectissimè impleta sunt: nam veritas, & misericordia Dei cum Christo semper perseuerauerunt. misericordia fuit assumptio humanitatis ad vnionem hypostaticam, quæ nunquam disrumpi potuit, ne per ipsam quidem mortem: veritas autem fuit, in eo quòd fideliter impleuit Deus, quod Angelus pmisit, Luc. 1. Regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis. Ex hoc autem quòd veritas, & misericordia semper cum eo perseuerauerunt, factum est, vt in nomine Dei exaltaretur cornu eius, id est, potentia eius eò vsque vt in nomine eius omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum. Dicitur autem exaltari potestas Christi in nomine Dei, quia gloria eius est tanquam vnigeniti a Patre, & ab omnibus adoratur, vt Filius æterni Patris, & ipse venit in nomine Patris sui, & Deus Pater exaltauit illum, & dedit illi nomẽ, quod est super omne nomen. Philipp. 2.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius XXV.

Ab hoc loco conueniunt ferè omnes Augustinus, Hieronymus, Theodoretus & multi recentiorum, non posse exponi verba Psalmi, nisi de Christo, vel de Dauide per filium eius Christum, ita vt tribuatur Dauidi, quod in Christo eius filio impletum est, non enim Dauid habuit potestatem in mari, sed in terra tantum,

tum, eaq. satis angusta. Terra .n. promissionis extendebatur vsque ad mare Palestinæ, & vsque ad flumen Euphratem, & non vltra. De hoc aut nostro Rege dicitur, ponam in mari manũ eius, id est, dabo ei potestatem, et in ipso mari, & in omnibus fluminibus, ac per hoc in oĩ orbe terrarum: mare siquidem est in finib. terræ circumiens totam terram, flumina autem sunt in medio terræ. Itaq. per mare, & flumina, intelliguntur oia, fines, & meditullium. quod alijs verbis dictũ est in Psal. 71. Dominabitur a mari vsq; ad mare, id est, ab vno extremo ad aliud. Possunt et per mare, & flumina intelligi oẽs populi, gentiles, & Iudæi: nam aquæ multæ, populi multi Apoc. 17. & mare amarum, & vastissimum, significat gentilitatem, quæ maximam partem generis humani tunc comprehendebat: flumina aquæ dulcis, & modicæ, si comparentur ad mare, significant populum hebraicũ, qui tunc erat populus Dei electus, & peculiaris.

XXVI. Ipse inuocabit me Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ.

Adhuc apertius loquitur Propheta de Christo, nõ de se, nisi, vt diximus, hæc conueniant Dauidi ratione Christi, filij eius. Dauid .n. in toto Psalterio nusquã inuocat Deum sub nomine Patris: proinde non de ipso dicitur, Ipse inuocabit me, Pater meus es tu. Et fortasse particulari prouidentia Dei factum est, vt Dauid nunquam inuocaret Deum sub nomine Patris, vt fecit Isaias, & alij Prophetæ, vt hic locus non acciperetur de Dauide, nisi ratione Christi. Christus .n. initium verborum suorum, quæ in Euangelio legũtur, inde sumpsit, Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt oportet me esse? Luc. 2. sic etiam vltima verba eius fuerunt in hac vita, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Lu. 23. In toto autem progressu vitæ, frequẽtissime Deum appellat, sub nomine Patris. Ipse, inquit, inuocabit me, Pater meus es tu, quo ad diuinitatem; Deus meus, quo ad humanitatem; susceptor salutis meæ, quo ad mortalitatem. In hebræo pro voce, susceptor, habetur, zur, quod petram, siue arcem, siue fortitudinem, & robur significat. Itaq. sensus est, tu es susceptor salutis meæ, id est, tu suscepisti salutem meam custodiendam, vt propugnaculum, siue arx munitissima. צור

XXVII. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.

Hic verò apertissimè de Christo Propheta loquitur. Christus enim, qui secundùm diuinitatem Vnigenitus est, secundùm humanitatem primogenitus est inter multos fratres. Dicitur autem primogenitus tribus rationibus. Primò, quia primus est in prædestinatione: in illo .n. tanquam in capite nos prædestinauit Deus, vt dicitur ad Ephes. 1. Secundo, quia primus est in secunda generatione ad vitam immortalem, vnde dicitur primogenitus ex mortuis, Coloss. 1. & primogenitus mortuorum, Apoc. 1. Deniq; quoniam ipse habuit iura primogenitorum, quem constituit Pater hæredem vniuersorum, Hebr. 1. Nec solùm posuit illum Pater primogenitum, sed etiam excelsum præ Regibus terræ, id est, Principem Regum terræ, & Regem Regum, vt exponit S. Io. in Apoc. 1. & 19. Habetur in hebræo vox, helion, quod est vnũ ex nominibus Dei, & significat excelsũ, siue altissimum, nec facilè inuenietur tributum creaturis. hoc nomen habetur in Psalm. 82. Tu solus altissimus in omni terra. & in Psal. 90. Qui habitat in adiutorio altissimi. Sunt igitur omnes Reges terræ subiecti Christo, vt Regi altissimo quo nihil altius inuenitur. At certè hæc de Dauide, vel Salomone nullo modo dici possunt, nisi ratione Christi, qui ab illis descensurus erat. Non solùm .n. non erant altissimi absolutè, sed erant inferiores multis Regibus terræ, ac præcipuè Regibus Assyriorum, qui eo tempore Monarchiam tenebant. עליון

XXVIII. In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi:

Hic iam prædicit Propheta æternitatem Regni Christi, quemadmodum antea prædixerat excellentiam: quam æternitatem non habuit Dauid neque in se, neque in Salomone, neque in alijs filijs, vel nepotibus, qui temporaliter regnarunt in Hierusalem; defecit enim Regnum illud in Iechonia. In æternum, inquit, seruabo illi misericordiam meã, id est, misericordia, qua motus promisi Dauid filium, per quem Regnum eius æternum esset: semper manebit: nam testamentum meum, id est, pactum, & promissio facta illi per Nathan, 2. Regum. 7 fidelissimè conseruabitur. Sed si de Christo sint exponenda hæc omnia verba, hic erit sensus, In æternum seruabo illi misericordiam meam, id est misericordia, qua illum prædestinaui, & elegi ante secula, vt esset filius Dei in virtute, primogenitus, & excelsus præ Regibus terræ, semper manebit; non enim soluetur vnquam vnio hypostatica humanitatis cum verbo, ac per hoc semper erit ille homo Christus, filius Dei, primogenitus, & excelsus præ Regibus terræ. Et testamentum meum fidele ipsi, id est, pactũ meũ cũ ipso de stabiliendo Regno eius in æternum, fideliter semper obseruabitur. Expressit hanc promissionem Angelus Gabriel. Luc. 1. cùm ait, Regni eius non erit finis.

XXIX. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli.

Explicat modum, quo vellet Deus conseruare Dauidi misericordiam suam in æternum: modus autem erit, quia dabit illi semen, id est, filium Christum, qui manebit, & regnabit in seculum seculi, ac per hoc thronus eius, id est, Regnum Dauidis nunquam finem habebit, sed tempora eius erunt sicut dies cœli, id est, sicut tempus, quo durabit cœlum: quod quidem Deus ipse statuit in æternum, & in seculum seculi, vt dicitur in Psal. 148. S. Augustinus per, semen, hoc loco, intelligit filios Christi regeneratos ex aqua, & Spiritu sancto, qui post resurrectionem manebunt in Regno Dei in seculum seculi. Sed magis conuenit literæ, vt per semen intelligatur ipse Christus: iuxta illud Psal. 131. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuã. & in hoc Psalmo paulo infra, Semel iuraui in sancto meo si Dauid mentiar, semen eius in æternũ manebit.

Si autem derelinquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint. XXX.

Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint. XXXI.

Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: XXXII.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea. XXXIII.

Neque prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita. XXXIV.

Respondet obiectioni, quæ fieri potuisset, ac dicit, quod si filij Dauidis iram Domini malis suis operibus prouocauerint; ipsos quidem peccantes puniendo corripiet, non tamen irritum faciet quod iureiurando promisit. Si autem dereliquerint filij eius, id est, Dauidis posteri, legem meam, siue iudicialem, siue cerimonialem, siue moralem. Et in iudicijs meis non ambulauerint, id est, si vel solam iudicialem legem sequi noluerint: si iustitias meas prophanauerint, id est, si vel solam cerimonialem legem polluerint. & mandata mea non custodierint, id est, si vel solam moralem

talem legem non obseruauerint; Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, id est, non relinquam eorum scelera impunita, sed castigabo paterno flagello. Misericordiã aũt meam, non dispergam ab eo, id est, non propter peccata filiorum, remouebo a Patre beneficium, quod misericorditer promisi: neque nocebo in veritate mea, id est, neque offendam veritatem meam quam vtiq. offenderem, eiq. nocerem, si irritum facerem quod promisi. Illud nocere in veritate, accipiendum est, pro, nocere veritati. In hebræo clarius habetur, neque mentiar contra veritatem meam. Neque prophanabo testamentũ meum, id est, non polluam pactum meũ illud non obseruando: & quæ procedũt de labijs meis non faciam irrita, id est, nõ irritabo promissa mea. Hic duo sunt obseruanda. Vnum est per filios Dauidis, intelligi posteros Dauidis secũdùm carnem, si per Dauidem accipiatur persona ipsa Dauidis filij Iesse, vt nos ad literam accipimus: sin autem per Dauidẽ intelligatur Christus, vt ad literam intelligit S. Augustinus, & nos spiritualiter intelligi posse existimamus: tunc per filios Dauidis, accipiendus erit populus Christianus, qui per baptismum in Christo regeneratur. Alterum est, ex hoc loco non esse colligendum, filios Dauidis siue Iudæi, siue Christiani sint, non posse perire in æternum, si mali sint, quemadmodum hæretici aliqui docuerunt; non enim dicit per Psalmistam Deus, Misericordiam meam non dispergã ab eis, sed non dispergam ab eo. Itaq. si mali filij flagello paterno correpti corrigi voluerint, hæreditatem non amittent, imò in gratiam instar filij prodigi amantissimè recipientur: sed si obstinatè in malo perseuerauerint, ipsi quidem ab hæreditate paterna excident; sed veritas Domini stabit, neque Regnum Christi peribit, quoniam potens est Deus de lapidibus suscitare filios Israel. quamquam qui præcogniti sunt, & prædestinati in Christo ante Mundi constitutionem, sine dubio ad finem vsque in fide, spe, & charitate perseuerabunt.

Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit. XXXV.

Et thronus eius sicut Sol in cõspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis. XXXVI.

Reddit rationem, cur velit adimplere promissionem de stabiliendo Regno Dauidis, etiamsi filij eius non adimpleant præcepta ipsius. & ratio est, quia iurauit, id est, firmissimè, & sine retractatione promisit. Semel, inquit, iuraui in sancto meo, id est, irreuocabiliter, & immutabiliter iuraui per sanctitatem meam. Illud, semel, significat immutabilitabilitatem, quia vnicum Dei iuramentum æquiualet innumerabilibus aliorum iuramentis. Illud, in sancto meo, potuisset verti, in sanctitate mea, sed idem est sensus, in sancto meo, id est, in sancto nomine meo, siue in sancto numine meo; qđ Genes. 22. dicit, Per memetipsum iuraui. Si Dauid mentiar: existimant aliqui hæc esse verba iuramenti, quasi dicat, si Dauidi mentiar, hoc aut illud mihi contingat. Sed improbabile est, Deum iurare iuramento execratorio. Verius est, illud, si, æquiualere particulæ neganti, & sensum esse, si Dauid mentiar: id est, nõ mentiar Dauidi quomodo dicitur in Psalm. 131. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum. Similis locutio est apud Isaiam cap. 22. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus exercituum. Verba iuramenti sunt quæ sequuntur, Semen eius in æternum manebit, Et thronus eius sicut sol & c. id est, Iuraui, & non mẽtiar Dauidi, quòd filius eius Christus in æternum viuet, & Regnum quoque eius sempiternum erit. Illustrat autem hanc iuratam promissionem tribus similitudinibus, Solis, Lunæ plenæ, & arcus cœlestis. Thronus, inquit, eius in conspectu meo in æternum manebit, sicut Sol, sicut Luna perfecta, & sicut testis in cœ-

lo fidelis: quæ significant Regnum Christi, ac per hoc Ecclesiam eius, fore semper illustrem, & perspicuam; non obscuram, vel inuisibilem, vt hæretici somniant; nihil enim clarius, & pulchrius Sole interdiu; nihil item clarius, & pulchrius Luna plena nocturno tempore: denique nihil clarius, & pulchrius in nubib. arcu cœlesti, qui testis est fidelis a Deo datus hominibus, nunquam amplius fore diluuium aquarum. Per testem in cœlo fidelem aliqui ipsam Lunam intelligunt: sed videtur probabilius, vt intelligatur Iris. siquidem hoc loco vox, in cœlo, non est, sciamaim, sed sciachaK, quod nubes aut cœlum aereum propriè significat, vt perspicuum est ex illo Psalmi 17. Tenebrosa aqua in nubibus aeris. & ex illo Deuteronom. 33. Magnificētia eius discurrunt nubes. Porrò Regnum Christi in communi prosperitate lucet vt Sol in die vndique sereno: in communi persecutione fulget vt Luna plena in tenebris noctis. Vbi vero admixta est persecutioni prosperitas, similis est Iridi in nubibus. Illud, Luna perfecta, in hebræo est, iccon, stabilietur, siue præparabitur. Ex quo intelligimus vocem, perfecta, explicandam esse, ac si dictum esset, Luna stabilis, siue præparata: & siquidem agatur de stabilitate luminis, vt idem sit Luna perfecta, quod Luna plena, tunc id, quod sequitur, in æternum, non est coniungendum cum Luna, sed cum thronus tuus: vt sit sensus, thronus tuus erit in conspectu meo in æternum, sicut Sol, & sicut Luna plena: & hunc sensum supra persecuti sumus; sed si agatur de stabilitate substantiæ Lunæ, quæ incorruptibilis est: tunc, in æternum, iungi poterit cum Luna perfecta, vt sensus sit, thronus tuus erit in conspectu meo sicut Sol, & sicut Luna, quæ perfecta est quo ad substantiam, & stabilis in æternum.

שמים שחק יכון

XXXVII. Tu verò repulisti, & despexisti, distulisti Christum tuum.

Hæc est altera pars Psalmi, in qua Propheta in persona populi sui captiui, orat pro adimpletione promissionis diuinæ; quamuis .n. Deus firmiter, & cum iuramento promiserit, vult tamen rogari, vt faciat quod promisit. sic Isaac Ge. 25. Deprecatus est Dominum pro vxore sua eo quòd esset sterilis; & tñ Gen. 22. Promiserat Deus Abrahæ sobolem copiosam ex filio. Multiplicabo, inquit, semen tuum, sicut stellas cœli. & ibidem. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Orat aũt Propheta Deum, illum quodammodo admonendo, quòd si tamdiu differat implere promissum, videbitur non velle seruare pactum, & iuramētũ suum. Itaque sensus est huius versiculi, & sequentium, Tu Domine promisisti cum iuramento filium Dauidis perpetuò regnaturum: nunc autem videmus Regnum ablatum esse a filijs Dauid, & occupatum a Rege Assyriorum, ergo, vt confirmes verbum tuum, mitte filium illum Dauidis quem promisisti, & da illi Regnum sempiternum, vt iurasti. alioqui ridebunt nos inimici nostri, & in te redundabit opprobrium nostrum; Tu verò repulisti, & despexisti, id est, promisisti bona, nunc verò reddis mala, quia repulisti nos a protectione tua, & despexisti nos, quos magnifacere videbaris. Distulisti Christum tuum, id est, elongasti a te Regem populi tui Iechoniam videlicet, & Sedechiam, qui captiui ducti sunt in Babylonem. Sanctus Augustinus aliter exponit, videlicet, distulisti mittere ad nos Christum tuum, illum qui perpetuò regnaturus est. Vox hebraica, hithabartha him mescicheca, vertitur a Sancto Hieronymo, & hebræis, iratus es cum Christo tuo: cum qua sententia cohæret prior expositio; distulisti Christum tuum, id est, elongasti Regem a fauore tuo, & a Regno suo, quod est signum iræ, & indignationis in eum: tamen sententia Sācti Augustini, quæ est conformis græcæ, & latinæ lectioni, potest etiam concordari cum voce hebraica: nam eandem vocem in Psalmo 77. Sanctus Hieronymus vertit, vt hoc loco verterũt Septuaginta Interpretes versi. 59. alias 62. vbi nos legimus, Audiuit Deus, & sperauit, S. Hieronymus ex hebræo vertit,

התעברת עם משיחך

vertit, Audiuit Deus, & distulit. Itaque videmus eandem vocem hebraicam, & à Septuaginta, & à S. Hieronymo nunc verti, differe, nũc spernere, nunc irasci. Illa verba repulisti, & despexisti; non necessario coniunguntur cum sequentibus, vt sit sensus, repulisti Christum tuum, despexisti Christum tuum, distulisti Christum tuum; nam in hebraico ponitur interpunctio post verbum, despexisti: & ideo potest facilè defendi expositio Sancti Augustini, qui vocem Christum tuum, solum coniungit cum verbo, distulisti: non cum antecedentibus, repulisti, & despexisti, ad quæ subintelligitur, nos, aut, populum tuum, aut aliquod eiusmodi. vt sensus sit, repulisti, & despexisti populum tuum; & distulisti mittere Christum tuum. Vtraque expositio bonum sensum habet.

XXXVIII. Euertisti testamentum serui tui, prophanasti in terra sanctuarium eius.

Explicat, quomodo Deus repulerit, & despexerit populum suum; ac primũ dicit, Deum euertisse testamentum serui sui. i. retractasse pactum initum cum seruo suo David: quod intelligendum est de euersione, siue retractatione, quoad apparentiam, non quoad veritatem. Videbatur enim Deus non velle Regnum Dauidis esse perpetuum, quia permiserat occupari ciuitatem Hierusalem, & totã Palestinam à Rege Assyriorum. Sed re vera non de illo terreno Regno intelligenda erat promissio, sed de spirituali, & cœlesti. Prophanasti in terra sanctuarium eius, id est, proiecisti in terram, & hoc modo prophanasti sacrum diadema eius, quod factum est quando cessauit Regnum Dauidis, deturbatis de solio Iechonia, & Sedechia & ablato eius Regio diademate: nam in hebræo habetur, nizro, quod propriè significat diadema Regium, quod נזרו sanctum, sacrum habebatur, in græco est, ἁγίασμα, quod sanctitatem, & sanctuarium, & sanctificationem significat: Noster interpres hoc loco vertit sanctuarium, sed in Psal. 131. vertit sanctificationem. vbi apertissimè loquitur Propheta de diademate, non de templo; sic enim loquitur, Super ipsum efflorebit sanctificatio mea. Itaque per sanctuarium, videtur intelligenda sanctitas diadematis. Si tamen quis velit Theodoreti, & Euthymij expositionẽ sequi, qui per sanctuarium prophanatũ intelligunt tẽplum Salomonis per Nabuchodonosor Regem euersum, & incensum; dicere poterit, ipsum templũ vocatum esse diadema populi Iudaici, quoniam re vera erat illis instar coronæ gloriosissimæ, & eo maximè, tanquã insigni diademate gloriabantur.

Destruxisti omnes sepes eius posuisti firmamentum eius formidinem. XXXIX.

Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis. XL.

Comparat populum Iudaicum, per Dauidẽ significatum, vineæ, quæ destructa sepe fit omnium transeuntium præda: ita enim populus ille, Deo non protegente, factus est in direptionem Assyrijs non semel, sed sæpius capientib. & spoliantibus Hierusalem. Historia nota est ex 4. lib. Regum. Destruxisti, inquit, omnes sepes eius, id est, tu Deus nos auxilio, & protectione tua destituens, in causa fuisti, vt instar vineæ, destructa sepe, diriperemur ab hostibus. Posuisti firmamentum eius formidinem, id est, fecisti, vt in locũ munitionis firmissimæ succederet in Dauidis Regno, & ciuitate, formido; erant enim antea in eo Regno fortissimi milites, sed Deo deserente facti sunt timidi, & imbelles, vt hostibus nullo modo resistere possent. Tribuit autem populus Deo causam horum malorum, quoniam intelligebat, sine Dei voluntate non fieri & facillimum esse Deo, si velit, omnia impedire. Diripuerunt eum omnes trãseuntes viã, id est, diripuerunt populũ

Dei

Dei hostes eius sine vlla prohibitione, quo diripiunt vineas omnes transeuntes per viam, quoniam disiectæ sunt sepes, vel maceriæ, quæ aditū prohibebāt. Factus est opprobrium vicinis suis .i. inde factum est, vt oēs populi vicini irrideant populum Dei, qui tam imbellis factus est, vt nulli hosti resistere valeat.

XLI. **Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos eius.**

XLII. **Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello.**

Pergit narrare calamitates populi Dei, in quas incidit desertus ab adiutorio diuino. Exaltasti dexteram deprimentium eum, id est, iuuisti hostes populi tui, vt facilius deprimerent populum tuū. Exaltare, hoc loco, significat magnificare, roborare, excelsam facere. Inde vero secuta est lætitia magna apud hostes, ob tam facilem victoriā; ideo subiungit, lætificasti omnes inimicos eius. Contra verò auertisti adiutorium gladij eius .i. auertisti adiutorium tuum à gladio eius, Regis videlicet, vel exercitus populi tui; quod clarius explicat dicens; & non es auxiliatus ei in bello; ideo Reges Iuda resistere nequierunt Assyrijs, hostibus suis.

XLIII. **Destruxisti eum ab emundatione, & sedem eius in terram collisisti.**

Obscurus est hic locus, sed ex posteriore parte versiculi apparet sermonē esse de priuatione cultus Regij, qui mūdissimus, & splendidissimus esse solebat. Hebræus textus est clarior: sic.n. ad literam verti posset, Cessare fecisti munditiam eius, & thronum eius in terram detraxisti. Græcus autem sic verti potest, Dissoluisti eum à munditia sua, & sedem eius in terram collisisti. Igitur hic videtur esse sensus, Spoliasti Regem vestib. regijs, & hoc modo destruxisti, & cessare fecisti munditiem eius, induens illum sordidis, & atris vestib. & thronum Regni eius detraxisti in terram, & confregisti, vt neque cultus neque thronus regius illi superesset. Alij volunt, per, emundationem, intelligi templum, in quo per sacrificia mundabantur Iudæi. S. Augustinus intelligit hunc locum de emēdatione cordis per fidem Christi, à quo destructi sunt Iudæi, qui in Christum credere noluerunt. Sed ad literam probabilius est accipi emundationem pro munditia, & nitore vestium regiarum, quas cū throno Reges illi amiserunt.

Minorasti dies temporis eius: perfudisti eum confusione. XLIV.

Hæc est vltima, & principalis calamitas, quod cum Deus promisisset Dauidi regnum perpetuum, iam videretur illam promissam æternitatem ad breuissimum tempus contraxisse: nam in Iechonia, & Sedechia finitum est Regnum illud temporale Dauidis, quod sperauerat nullum finem habiturum: ex hac autem diminutione temporis repletus est Dauid in posteris suis magna confusione. In hebræo habetur, Abbreuiasti dies adolescentiæ eius. Sed Septuaginta non videntur legisse, alumau, quod עלומיו
est adolescentiæ eius, vt S. Hieronymus
vertit, sed, olamau, vnica litera transpo עולמיו
sita, quod significat, seculorum eius vbi etiam indicatur promissio seculorum, sed abbreuiata postea, & contracta: qui autem legi volunt, adolescentiæ eius, intelligunt per adolescentiam, tēpus virentis, & florentis Regni, quasi Deus non permiserit Regnum saltem peruenire ad senectutē, sed in ipso quasi flore ætatis illud occūbere voluerit.

Vsquequò Domine auertes in finem? exardescet sicut ignis ira tua? XLV.

Hic iam incipit oratio pro acceleratione

tione aduentus Messiæ, vt impleatur promissio iurata Dei. Vsquequò Domine auertes in finem, id est, quādiu auertes te, aut faciem tuam, vsq. in finem, .i. vsquè ad vltimam perniciem, & con sumptionē, fine spe reconciliationis? quādiu exardescet indignatio tua, quasi ignis, qui non cessat, donec in cinerē redegerit quod cremādum suscepit. In hebræo habetur, Vsquequò abscondéris; ex quo intelligim⁹ illud, vsquequò auertes, requirere, vt subintelligatur, faciem tuam, vel, te; tūc enim Deus abscondi dicitur, cum auertit à nobis faciem suam, & sic cessat nos illuminare, & calefacere lumine gratiæ suæ, quæ est vita vera animarum.

XLVI. Memorare quæ mea substātia, nunquid enim vanè constituisti omnes filios hominum?

XLVII. Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi.

Nonnulli sic exponunt hos versiculos, vt sensus sit, Vita nostra breuissima est, & mors omnibus viuentibus imminet: proinde, nisi in vanum constituisti filios hominum, da nobis Domine solatium aliquod dum viuimus, & accelera cōsolationem, ne ante rapiamur à morte, quàm adueniat consolatio tua. Nimis humilis videtur hæc interpretatio, & iudaismum sapit, cùm vltra præsentis vitæ bona non assurgat. S. Augustinus de Chrsto exponit, vt sēsus sit, Memorare Dñe, quòd Christo natura humana, mea substantia est, & propter illum non vanè constituisti filios hominum: ille est, qui viuet, & non videbit mortem, quia ipse solus eruet animam suam de manu inferi, & resurgēs à mortuis viuet, & non videbit amplius mortem. Sed hæc expositio non est literalis, nam vox, substantia, hoc loco non significat, naturam, sed tempus vitæ, siue subsistentiam: nam in hebræo ad verbum sic legitur, Memorare ego quanti tēporis sim .i. quàm sit breuis vita mea, quàm breui tempore subsistam in viuis. cui sententiæ rectè connectitur quod sequitur, Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? id est, nemo viuit in terris, qui non sit moriturus: & non est diuturnum, quod finem habet. Idem repetitur, cùm additur, eruet animā suā de manu inferi .i. quis est homo, qui nō sit iturus ad locum mortuorum? quasi dicat, nemo viuit super terram, qui possit euadere mortem, per quam descendunt corpora sub terram, & animæ ad inferos. Eo siquidem tempore nundum apertum erat cœlum, quò nunc ascendunt animæ iustorum perfectorū. Existimo igitur Prophetam, qui spiritualis erat, ex breuitate vitæ humanæ, & caducitate rerum humanarum exarsisse in desiderium vitæ futuræ æternæ in cœlis, ac Deum precari voluisse, vt Messiā cito mitteret, Patrem futuri seculi, qui aperiret credentibus Regna cœlorum; nisi .n. saltem pars aliqua generis humani ad vitam illam æternam, & beatam per Christum perueniret: verè in vanū condidisse videretur Deus oēs filios hominum. Ait igitur, memorare, quæ sit mea substantia .i. quàm breuis, quā fragilis, quā ærumnosa sit subsistētia mea in terris. Nunquid enim vanè constituisti omnes filios hominum? id est, num constituisti, & creasti filios hominum, vt solùm hanc vitam viuerent, eamq. tam breuem, & ærumnis plenam? id .n. esset frustra condidisse genus humanū. si nulla eius pars finem vltimum attingeret. Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem? id est, quòd sit breuis, & ærumnosa hæc vita nostra, vel ex eo constat, quòd nemo potest mortē euadere: nemo eruet animam suam de manu inferi; inferus enim sine vlla exceptione, omnes mortales ad se trahit.

Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine, quas iurasti Dauit in veritate tua? XLVIII.

Hic iam apertè Deū precatur, vt impleat promissum de rege mittendo ex semine Dauid, qui populū suum in æter

num

num regat. Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine, id est, promissiones ex misericordia tua magna olim factæ Dauidi, quas etiam iuramento confirmasti per ipsam tuam veritatem iurãs, ac dicens, Semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut dies cœli?

XLIX. Memor esto Domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium.

Addit aliam rationem, cur tanto affectu postulet aduentum Messiæ: quoniam populi infideles exprobrare non cessant populo Dei, quòd frustra sperauerit Regem æternum ex semine Dauid. Memor, inquit, esto Domine opprobrij seruorum tuorum, id est, vituperationis, quam patiuntur serui tui ab infidelibus. Quod cótinui in sinu meo multarum gentium, id est, quod opprobriũ ego populus tuus continui, siue portaui, vt sonat vox hebraica, in sinu meo, multarum gentium, id est, à multis gentibus: dicitur autem portari in sinu, siue contineri in sinu opprobrium, quando non potest excuti per manifestam responsionem. Ita populus ille tacens, & dolens ferebat opprobrium à multis gentibus sibi obiectum, quia non poterat ostendere promissionem Dei fuisse impletam, vel breui, ac certò implendam.

L. Quod exprobrauerunt inimici tui Domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui.

Hoc videlicet est opprobrium, quod portabat in sinu suo; quòd inimici Domini exprobrarent populo Dei commutationem Christi sui, id est, qualem cópensationem habuisset Dauid à Deo pro tam amplis promissis, destructionem videlicet Regni sui: nam commutatio hoc loco accipitur pro compensatione, vt Matth. 16. Quam commutationem dabit homo pro anima sua? nã vox hebraica, hikeuoth, significat propriè calcaneum, & inde accipitur pro vestigio: nec desunt qui hic vertant, vestigia Christi tui: denique significat ét mercedem, quæ datur in compensationem, siue commutationem meriti; ac per hoc pro compensatione, & commutatione accipi potest. Atque hæc facillima ratio est concordandi textũ græcum cum hebraico; qui enim vertunt, vestigia, siue itinera Christi tui, nullã rationem reddere possunt, cur Septuaginta verterint commutationem. עקבות

Benedictus Dominus in eternũ fiat, fiat LI.

Hæc Psalmi conclusio, satis apertè docet, Prophetam intellexisse, promissionem factam Dauidi stabilem, & firmam fuisse, & omnino implendam tempore suo, quantumuis contrarium suadere viderentur quæ fiebant tempore Nabucodonosor. Imò etiam eadẽ hæc conclusio docet, cognouisse Dauidẽ, ideò diuinam prouidentiam effecisse, vt Regnum illud terrenum euerteretur, ne putarent carnales Iudæi in Salomone, aut alio ex Regibus Iuda, promissionem diuinam impletam fuisse. Ait igitur, Benedictus Dominus in æternum, id est, laus, & gratiarum actio semper Domino deferatur, quoniam omnia benefacit, & iustus est in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Fiat, fiat. In hebræo, Amen, Amen, id est, sic est, & sic opto vt fiat, vt videlicet Dominus benedicatur in æternum. Atque hic est finis libri tertij secundum Hebræos.

PSALMVS LXXXIX.

Titulus, & Argumentum

Oratio Moysi hominis Dei.

Anctus Hieronymus in epiſtola ad Cyprianū conſtanter affirmat, hūc Pſalmum cum alijs decem ſequentibus à Moſe fuiſſe compoſitos: id colligit ex titulo. Sanctus tamen Auguſtinus hunc Pſalmum exponens, conſtanter id negat, ea ratione, quia ſi hic Pſalmus à Moſe compoſitus fuiſſet, haberetur in eius libris, id eſt, in Pentateucho, vbi habentur alia cantica eiuſdem auctoris. Addere poſſumus aliam rationem; quoniam in hoc Pſalmo definitur vita hominis, vt plurimum, annis ſeptuaginta, & in robuſtioribus, annis octaginta: at Moſis tempore plurimi centiſimum annum tranſcendebant: ipſe enim Moſes obijt annorum centum viginti, vt dicitur Deuteron. vlt. & octaginta annorum erat, qñ fecit eum Dñs Ducem populi ſui, & Aaron frater eius erat annorum octogintatriū antequā fieret ſummus Sacerdos, vt intelligi pōt ex cap. 7. Exodi; & tñ nō eſt credibile electū fuiſſe aut Moſem Ducem populi, aut Aaronem ſummum Sacerdotē, homines decrepitos, & morti proximos. Itaq. ætas octoginta annorum non erat tūc extrema decrepitas, ſed ætas matura, & vigens, atque ad res maximas gerendas aptiſſima. Neque probabile eſt, quod reliqui decem Pſalmi ſequentes ſint compoſiti à Moſe, cum in Pſal. 98. fiat mentio Samuelis, qui diu poſt mortē Moſis natus eſt. Neq. ſatisfacit huic obiectioni S. Hieronym⁹ dicēs, nomē Samuelis fuiſſe prophetatū à Moſe, vt li. 3. Reg. cap. 13. prædicitur nomen Ioſiæ Regis: nam de Ioſia ſic loquitur Propheta, Naſcetur filius domui Dauid, Ioſias nomine, &c. vbi eſt manifeſta prædictio de futuro: at in Pſal. 98. narrantur res præteritæ, his verbis, Moyſes, & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Inuocabant Dñm, & ipſe exaudiebat eos, cuſtodiebant teſtimonia eius, &c. Nō igitur hic prædicitur nomē Samuelis, quemadmodum nec Moſis, aut Aaronis, ſed narrantur res ab ipſis geſtæ, antequā hic Pſalmus ſcriberetur. Quare videtur nobis, titulum huius Pſalmi inſcribi Moyſi, qđ Moſem loquentem Dauid introducat. Introducitur aūt Moſes fortaſſe, quod ipſe ſcripſerit creationem Mundi, peccatum primorum parentum, & pœnas inde ſecutas. Argumentum enim huius Pſalmi eſt oratio ad Deū pro humano genere, quod ob peccatum primorū parentum in maximas incidit calamitates, & auxilio gratiæ aſſiduè indiget, tū vt ærumnas huius vitæ facilius toleret, tū vt ad gaudia ſempiterna perueniat.

Explicatio Pſalmi 89. I.

DOmine refugium factus es nobis à generatione in generationem,

Orditur Propheta orationē à gratiarū actione pro acceptis beneficijs: hæc .n. eſt Spiritus ſancti vtiliſſima rhetorica, vt gratū ſe gratiæ oſtēdat, qui noua beneficia petit. Dñe, inquit, refugiū factus es nobis. i. fatemur nos multis, varijsq. periculis eſſe obnoxios; ſed in nobis te protectorem, & adiutorem experti ſumus; idq. non ſemel, aut iterum, ſed omni tēpore per omnes generationes ſibi inuicem ſuccedentes. Vox hebraica mahon, propriè habitationē ſignificat. מעון Itaque per refugium hoc loco, intelligitur domus bene munita, & loco edito poſita, ad quem qui refugiunt, tutiſſimi ſunt ab omni iniuria ſiue hoſtium, ſiue beſtiarum, ſiue pluuiæ, aut ventorum. Et verè qui confugiunt ad Deum, & in eo tanquam in arce munita per Fidem, Spem, & Charitatem, cogitatione aſſidua, & iugi deſiderio habitant: ſecuriſſimi ſunt ab omni incurſu malo, quoniā eis omnia cooperantur in bonum.

Priuſquam

II. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis: à seculo, & vsque in seculum tu es Deus.

Probat eundem ipsum Deum in omni generatione, & generatione refugiũ esse potuisse sperantibus in eum; quoniam ipse semper est, videlicet æquè potens, æquè sapiens, æquè benignus. Vt autem ostendat, Deum esse ante omnes res creatas, in quibus homines confidere solent, primùm nominat montes; Priusquam, inquit, montes fierent. Mótes enim cũ altissimi, & solidissimi sint, multis modis refugium hominibus præbent. Fortasse etiam primo loco nominat montes, quia primi apparuerunt, cùm terra discooperiri cœpisset ab aqs, à quibus initio creationis vndiq. cooperiebatur: vel deniq. quia montes sunt pars terræ maximè eminens, & conspicua. Deinde subiungit formationé terræ, cuius partes quædam sunt montes. Sed obseruanda est proprietas vocum hebraicarum: nam de mótibus dicit, fierent, in hebræo, nascerentur, iuladù, de terra dicitur, in hebræo, parturiretur, theolel, itaque sensus est, Priusquã mótes nascerentur, imò priusquam ipsa terra parturiretur. Parturitio .n. natiuitatem præcedit. Addit, & orbis, nimirum habitabilis: hoc .n. significat, thebel, ex quo intelligimus per terram hoc loco intelligi terram incultam, & desertam; per orbem, terram cultam, & habitabilem: montes enim in vtraque parte terræ inueniuntur. Addit vltimo, à seculo & vsq. in seculum tu es Deus, id est, nó solùm tu es ante montes, & terram tũ incultam, tum habitabilem, sed es à seculo, id est, ab æterno, & vsque in seculum, id est, vsque in æternum. Nec dicit tu eras à seculo, & eris vsq. in seculum, sed tu es, vt ostendat veram æternitatem Dei quæ est duratio sine vlla varietate, & mutatione, quod in Psal. 101. dicit, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Vox, Deus in græco codice non habetur, sed in hebræo habetur, & S. Hieronymus testatur in epist. ad Suniam, & Fretellam, haberi apud Septuaginta, & apud alios quoque Interpretes. Videtur auté esse vocatiui casus vt sit sensus, Tu ò Deus à seculo, & vsq. in seculum es, & idem ipse semper es.

יֻלָּדוּ תְּחוֹלֵל תֵּבֵל

III. Ne auertas hominem in humilitatem & dixisti, Conuertimini filij hominum.

Hic incipit oratio, qua precatur Propheta Deum, vt non sinat genus humanum abire in extremam vilitatem, & ruinam. Videbat enim hominé per peccatum primi hominis auersum à Deo præcipitem ruere in deterius; ideò clamat, Ne auertas hominem in humilitatem, id est, ne sinas auerti humanum genus à lumine vultus tui ad vilitatem, & abiectionem extremam, vt oblitum veri boni amplectatur terram, & lutum secularium desideriorum, & per ea demergatur in interitum sempiternum. Nam vox hebraica non significat virtutem humilitatis, sed attenuationem, & miseriam. Addit rationem cur conueniat, vt Deus non sinat perire tam nobilem creaturam. Nam, inquit, tu dixisti, conuertimini filij hoĩum, id est, tu hortatus es per Prophetas tuos externa prædicatione, & per internam quoque tuam inspirationem ad conuersionem peccatores: decet igitur, vt potenti auxilio gratiæ tuæ iuues hominem ad conuersionem, & non sinas eum auerti ad extremam vilitatem. Illud, &, ponitur pro, quia, cùm dicitur, & dixisti, conuertimini filij hominum, id est, quia tu dixisti, & inuitasti ad conuersionem; non enim vis mortem peccatorum, sed vt conuertantur, & viuant. In hebræo nó habetur negatio; sed affirmatio, Conuertes hominem in abiectionem. Nisi sãctus Hieronymus diceret Septuaginta Interpretes posuisse in versu superiore vocem illam, Deus; possemus suspicari, Septuaginta non legisse, el, qđ est, Deus sed al, quod est, ne; & posuisse hanc vocem in principio huius versiculi; sed quoniam non audemus S. Hieronymo

אֵל אַל

nymo contradicere, existimamus vel excidisse ex codice hebraico particulã illam negãtem, quòd facilè fieri potuit cùm eædem literæ bis repeterentur: vel esse legendam literam hebraicam cum interrogatione, Conuertes, vel auertes hominem in humilitatem? quæ sententia eadem est cum illa, Ne auertas hominem in humilitatem.

IV. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præterijt

V. Et custodia in nocte, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Describit abiectionem generis humani post peccatum primi hominis ex breuitate vitæ comparatæ cum æternitate Dei: nam Dei æternitas sic immensa est, vt mille anni apud Deum, sint vt vnus dies, vel vna pars diei apud nos: & tamen vita nostra post peccatum, non est mille annorum, neque centum, sed vix septuaginta, aut in robustioribus octoginta. Quare vita nostra comparata cum æternitate Dei, minor est quam vnus dies, aut notabilis aliqua pars diei proinde ferè nihil est: & tamen si homo non peccasset, sine vllo fine in æternũ vixisset. sed explicemus verba, Quoniã inquit, mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna, quæ præterijt, id est, in vilitatem maximam conuersi sumus, quoniam tu quidẽ æternus es, ita vt apud te mille anni sint velut vna dies q̃ statim præterit, aut veluti custodia in nocte, id est, vna nocturna vigilia, quæ tribus horis absoluitur: hominum autẽ, qui ad tuam imaginem creati sunt, ac per hoc semper viuere deberent, anni tam breues erunt, vt in nihilum reputari possint. sic enim intelligimus illa verba, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt, id est, anni hominũ post peccatum erunt numerandi inter ea, quæ pro nihilo habentur, id est, breuissimi, ac penè nulli, In textu græco habetur, ἔτι, id est, adhuc, & sic legit Euthymius, adhuc, erunt; sed verior lectio est ἔτη, i. anni erunt; nam in hebræo habetur, sanim, quod annos significat, nõ, adhuc. שָׁנִים Ex hebræo sic vertit S. Hieronymus hæc vltima verba, Percutiente te eos in somnium erunt. Pro quo nos habemus quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt. Et quidem de voce somnij, & annorum, non magna est difficultas: nam eadem vox hebræa, si legatur, scenà, significat somnum, siue somnium: & sic legit S. Hieronymus, & legitur hodie in textu hebraico, iuxta pũcta Rabinorum: sed si legatur, sanà, significat annum, & sic legerunt Septuaginta, & vulgatus noster interpres. Illud aũt, Percutiente te eos, in hebræo est, zeramtam, quod ad literã reddi põt inundasti eos. Sed põt etiam legi cum alijs punctis, zirmatam. i. inundatio eorum, siue fluxus eorum: & sic legisse videntur Septuaginta, qui nomen, nõ verbum verterunt, τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν, id est, contemptibilia ipsorum, quod rectè noster Interpres latinè reddidit, Quæ pro nihilo habentur eorum: verterunt aũt Septuaginta non tam verbum, quàm sensum. Illa enim quæ fluunt, & trãseunt, pro nihilo habẽtur, quia mox euanescunt. Illud pronomen, eorum, in hebræo coniungitur cum nomine, inundatio, siue fluxus, non cum nomine, anni. Quare sensus est, inter ea quæ fluũt, & pro nihilo habentur eorum, id est hominũ, anni sunt. vel clarius anni vitæ, siue tempora vitæ computãtur inter eas res humanas, quæ contemptibiles sunt, quia celerrimè finiuntur.

שֵׁנָה

שָׁנָה

זרמתם

זִרְמָתָם

VI. Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat: vespere decidat, induret, & arescat.

Declarat annos vitæ esse verè contẽptibiles per similitudinem fœni, quod vna die oritur, viret, floret exarescit, & perit. In hebræo sunt verba futuri temporis, & eodem modo videntur accipiẽda verba latina, vt hic sit sensus, Mane, id est, prima parte diei homo quasi herba virens apparebit in pueritia, &

non

non ibi sistet, sed mox transibit. Mane item in eadem prima parte diei florebit in iuuētute, & nec ibi cōsistet, sed mox transibit. Vespere in altera parte eiusdem diei decidet in virilitate, flore scilicet iuuentutis cadente; indurabitur in senectute, amisso vigore virilitatis: & arescet in morte, siccato humore vitæ. Vel, vt exponit S. Augustinus, mane virescet, & florebit in vita, & vespere decidet in morte, indurabitur in cadauere, arescet in puluere: & qui de puluere factus est, in suum puluerem continuò reuertetur, vt non sit aliud tempus nostrum, quā nasci, & mori, incipere, & finiri. Væ cæcitati hominum, qui vitam vnius diei, quæ pro nihilo duci deberet, sic amant ac si esset æterna: & vitam verè sempiternam sic contemnunt, ac si esset vnius diei, & pro nihilo habenda. Neque solus Dauid hæc docet sed ante eum sanctus Iob cap. 14. Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Et post eum Isaias cap. 40. Omnis caro fœnū, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos, quia spiritus Domini sufflauit in eo. Quod si non placeat accipere verba illa, transeat, & floreat, pro transibit, & florebit: oportebit aliquid subintelligere, vt, tu Deus iussisti, vt homo sicut herba transeat, & floreat, &c. Vel, Ergo homo iuxta sententiam Dei, sicut herba transeat, &c.

VII. Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.

Reddit causam breuitatis vitæ nostræ, ac dicit esse iustissimam iram Dei, quam iniquitas humana succendit. Defecimus, inquit, in ira tua; id est, consumpti sumus, & mortales effecti, quoniam irritauimus iram tuam: & conturbati sumus mortis horrore, & terrore, ob furorem tuum, qui securi, & quieti antea viuebamus. Non est in Deo propriè furor, vel ira, vel alia perturbatio, sed metaphoricè dicitur ira, & furor in Deo, quando non parcit peccatori, sed eum pro meritis punit.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: seculum nostrum in illuminatione vultus tui. VIII.

Dixerat causam breuitatis vitæ nostræ fuisse irā Dei; nunc dicit, causam iræ Dei fuisse iniquitates nostras. Vocat autem nostras iniquitates peccatū primorum parentum, quod nobis commune fuit, & in quo multæ fuerunt iniquitates, iuxta doctrinā sancti Augustini in Enchridio cap. 45. & alijs in locis. Fuit. n. in eo peccato superbia, inobedientia, infidelitas, curiositas, & alia. Fortasse ēt respicit Dauid ad iniquitates posterorum, ob quas magis contracta est breuitas humanæ vitæ: nam vsq. ad diluuium viuebant homines ad nōgentos annos: deinde post diluuium ad ducentos vel trecentos. Postea tempore Mosis ad centum viginti. Denique tēpore Dauid ad octaginta. Ait igitur, Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, i. noluisti parcendo abscondere peccata nostra à facie tua, sed ea ante conspectum tuum posuisti, vt ea diligēter considerares, & punires. Quod enim Deus intelligatur ignoscere, quando auertit faciem à peccatis, docet idem Propheta, cùm ait in Psal. 50. Auerte faciem tuā à peccatis meis, & oēs iniquitates meas dele. Quod autem additur, seculum nostrum in illuminatione vultus tui, est repetitio eiusdem rei: nam per seculum nostrum intelliguntur iniquitates vitæ, siue temporis nostri, quas ne laterent posuit Deus in illuminatione vultus sui, id est, luce vultus sui, detexit, & illuminauit, vt earum turpitudo nota esset, & iusto Dei iudicio puniretur. Vox hebraica alumenu, עלמנו tria significare potest, occulta nostra, adolescentiam nostram, & seculum nostrum. Omnia enim hæc deriuantur à verbo, alam, quod est occultare. Addit עלם sanctus Hieronymus, etiam quartum, videlicet, negligentias nostras: sed omnia

nia in idem recidunt. Nam multa sunt propriè peccata cordis, vel etiã omnia peccata, quatenus à corde exeunt: & huic voci aptissimè respondet illud, In illuminatione vultus tui: nam qui malè agit odit lucem; sed Deus luce sua omnia detegit. Vnde dicit Apostolus 1. Corin. 4. Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Per adolescẽtiam, intelliguntur peccata adolescentiæ. i. primum peccatum Adami, quod factum est in prima adolescentia generis humani. Denique per seculum nostrum (vt diximus) significantur peccata temporis nostri.

IX. Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus.

Quod Deus viderit, & condemnauerit peccata nostra; pœna ipsa mortis nobis inflicta demonstrat. Q͞ñ omnes dies nostri defecerunt, id est, omnes dies nostri abierunt, vt nulli iam supersint. Et in ira tua defecimus, id est, non solùm dies nostri abierunt, sed & nos cum illis consumpti sumus. Nam si Adam non peccasset, dies quidem præterijssent, sed nunquam fluere cessassent, neque nos cum illis defecissemus: at nunc dies nostri ita fluunt, vt finẽ accipiant, morte illorum cursum interrumpente, & nos ipsi cum illis finem viuendi accipimus, & consumimur, ira Domini peccatum illud iustissimè puniente.

X. Anni nostri sicut aranea meditabuntur; dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

XI. Si autem in potentatibus, octoginta anni, & amplius eorum labor, & dolor.

Dixit, mortem esse pœnam peccati: nunc addit, vitam ipsam, quam agimus ante mortem esse miseram, & breuem: iuxta illud Patriarchæ Iacob Gen. 47. Dies peregrinationis meæ, anni centum triginta sunt, parui, & mali. De miseria dicit, Anni nostri sicut aranea meditabũtur. In hebræo solùm habetur, Anni nostri sicut meditatio. i. anni nostri nihil sunt, nisi quædam cõtinua exercitatio, & laboriosa meditatio. Sed Septuaginta Interpretes, vt clarius rẽ explicarent, addiderunt, sicut aranea, & pro, meditatio, posuerunt, meditabuntur, & sensus est, Anni nostri, i. tempus vitæ nostræ exercebitur vanis laboribus, & doloribus, timoribus, suspicionibus in temporalibus bonis procurandis, & temporalibus malis cauendis, sicut aranea exercetur in texendis retibus omni re fragilioribus, non sine propriæ substantiæ cõsumptione. Transit postea à miseria ad breuitatem dicens, Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, id est, tempus vitæ nostræ in seipso conclusũ, & definitum, non transcendit vltra septuaginta annos: & in robustiorib. vsq; ad octoginta: & si quid vltra sit, erit labor, & dolor, ætas videlicet infirma, & varijs malis, & ærumnis obnoxia. Hic aliqua notanda sunt Primum illud, in ipsis, obscurum est propter phrasim propriam linguæ hebraicæ, quæ interdum ponit casum nominandi, cui nullũ verbum respondet, vt in Psal. 10. Dn̄s, in cœlo sedes eius: nos diceremus, Dn̄s in cœlo sedẽ habet, vel, Domini sedes in cœlo est. sic etiam in Psal. 17. Deus, impolluta via eius: nos diceremus, Dei impolluta via est. Sic igitur hoc loco nos diceremus, Dies annorum nostrorum septuaginta anni sunt: vel in diebus annorum nostrorum septuaginta anni. Itaq; absolutè legendum est, Dies annorum nostrorum; & postea subiungendum, in ipsis, diebus videlicet annorum nostrorum, septuaginta anni numerantur. Vel dicendum est, illud, in ipsis, redundare, vt in Psal. 121. redundat pronomen, eius, cum dicitur, Cuius participatio eius in idipsum. Secundo illud, in potentatibus, in hebræo est, in fortitudine, siue robore, id est, in homine robusto: in græco est, ἐν δυναστείαις, quod significare posset in Principatibus, siue Imperijs; sed hoc loco ista significatio, non facit ad propositum: non enim Princi-

pes diutius viuunt, quàm alij: quin potius cõtra scriptum est in Ecclesiastico cap. 10. Omnis potentatus breuis vita. Ergo hoc loco vox illa, significat vim, & potentiam complexionis, & sic exponunt omnes Interpretes. Tertio illud, & amplius eorum, communiter exponitur vt nos diximus, de vita, quæ producitur vltra annos octoginta: quidam tamen minus probabiliter intelligunt, qđ potissima pars vitæ intra ipsos septuaginta, vel octoginta annos sit labor, & dolor. Prior expositio est Hieronymi, Augustini, Theodoreti, & aliorũ grauium auctorum. Quarto S. Augustinus videtur subdubitare, an ad literam hic locus intelligi debeat de vita contracta ad septuaginta, vel octoginta annos, tum quia multi robusti inueniũtur vltra annum octogesimum, & plurimi valde infirmi ante annum septuagesimum: tum quia ante diluuium viuebant homines vsque ad annos nongentos; & tamen illi grauissimè peccarunt in Deum, & propter ipsos potissimum contrahi debuit humanæ vitæ tempus. Cæterum communis sententia Hieronymi, Theodoreti, Euthymij, & recentiorum est, quod ad literam hic definiatur vita hominis septuaginta, vel octoginta annis. quæ vtcunque longa est, si cõparetur ad vitam multarum bestiarũ tamen breuissima, si ad æternitatem cõferatur. Neque mirum est, aliquos vltra annum octogesimum robustos inueniri: nam, & paucissimi sunt, & omnis regula patitur exceptionem. Multo minus est mirum, quòd aliqui reperiantur infirmi ante annum septuagesimum: nã etiam ante annum quadragesimum, & trigesimum ob complexionis vitium plurimi reperiuntur imbecilli. Propheta verò loquitur de solo vitio ætatis, & dicit secundùm communem, & ordinarium cursum homines viuere consueuisse integris viribus, & sensibus vsque ad annum septuagesimum, vel octogesimum. Tempore sancti Augustini credibile est communem, & ordinarium vitæ robustæ cursum fuisse paulò breuiorem: nunc verò experimur communem, & ordinarium cursum vitæ robustæ, & integræ ad quinquagesimum annum, & in robustioribus ad sexagesimũ pertinere. & ex eo tempore laborem, & dolorem; quamuis non desint hoc et tempore pauci quidam satis vegeti, & robusti annorum septuaginta, vel octoginta, vel etiam nonaginta. Quod autẽ ante diluuium, & proximè post diluuiũ homines diutissimè vixerint, factũ est ex prouidentia Dei, vt genus humanũ facilius propagaretur, quemadmodum postea pertinuit ad prouidentiam Dei, vt contraheret tempus humanæ vitæ, tum quia æquum est, vt sicut multiplicantur peccata, sic contrahatur tempus vitæ: tum etiam quia si propagato humano genere adhuc homines diutissimè viuerent; mundus eos non caperet.

Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur. XII.

Ex ærumna senectutis hoc boni cõsequimur, vt deposita superbia, & fastu iuuenili humiliemur, & mansuescamus conscij propriæ infirmitatis, & miseriæ & corripiamur, id est, erudiamur ad subiectionem sub potenti manu Dei. Illud, quoniam, accipitur hoc loco pro, verumtamen, aut certè: non enim apud hebræos semper est particula causalis. Ait igitur Dauid, Verumtamen, ex labore, & dolore senectutis superuenit in nos mansuetudo, humilitas, & modestia; & inde corripiemur, & discemus subiecti esse Deo, & id parum temporis, quod superest, in eius timore, & amore consumere. Aliqui per mansuetudinem intelligunt, mansuetudinem Dei, qua nos in senectute, laboribus, & doloribus clementer erudit. Sed prior expositio videtur anteponenda, cùm in sequenti versiculo dicatur, Quis nouit potestatẽ iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? non enim rectè coniunguntur mansuetudo, & ira. In hebræo, vt nunc se habet, longè alius est sensus: sic .n. ad verbum legitur, Quoniam tonsio celeriter, & auolabimus; & sensum esse volunt, quod senes, ac præsertim decrepiti facillimè extinguũtur, quomodo fe

num aridū facilè demetitur, & auolat. Miratur S. Hierony yus in epist. ad Cyprianum, quid legerint in codicibus hebraicis Septuaginta Interpretes, vt vertere potuerint, Quoniā superuenit māsuetudo, & corripiemur. Sed aliqd eos legisse quod rectè in eam sententiā verti posset, dubitare non debemus, cùm viri doctissimi, & fidelissimi essent, & cùm eis consentiant Theodotio, & sexta editio, eodem S. Hieronymo teste.

XIII. Quis nouit potestatē iræ tuæ: & præ timore tuo iram tuam dinumerare?

Ex grauitate pœnæ redditæ peccato primi hominis, colligir Propheta, magnā valdè esse iram, & seueritatem Dei aduersus peccata; sed poetico more; & eleganti metaphora ita magnitudinem iræ diuinæ describit, Quis nouit potestatem iræ tuæ, id est, quis cogitādo poterit assequi quanta sit vis, potentia, & efficacitas iræ tuæ Dñe? & præ timore tuo irā tuam dinumerare. i. & quis poterit te tantum timere, quantum timendus es, & iuxta hunc timorem mensurare magnitudinem iræ tuæ, vel oēs eius puniendi modos enumerare? Nā ex eo quòd propter vnum peccatum primi parentis Deus iratus est vniuerso humano generi, & omnes homines ad vitā laboribus, & doloribus plenam, & postea ad mortem damnauit, ac voluit, vt omnes homines post multas ærumnas in puluerē suum redirent: certè rectè colligitur immensam esse indignationem diuinā contra peccatum, & infinitos esse in ipsa diuina indignatione modos puniēdi peccatores. Ac si ex morte ista corporis rectè colligitur magnitudo iræ diuinæ contra peccatum: quanto magis colligi deberet ex eo, quòd animas, & corpora iniquorum post diē iudicij mittet Deus in ignem inextinguibilem, & sempiternū id. n. omnem humanam intelligētiā lōgè superat. In hebræo illud, dinumerare, coniungitur cum versiculo sequēti: sed nos non sequimur interpunctionem Rabinorum recentiorum, sed Septuaginta Interpretū antiquissimorū. Illud, præ timore tuo, aliqui ita exponunt, Quis impeditus timore, & terrore tuo poterit mensurare iram tuā? Sed prima expositio videtur melior: quoniā propositum Prophetæ est ostēdere magnitudinem iræ Dei: non autem ostenditur ex eo quòd aliquis perturbatus timore, non pôt in eum intēdere aciē mētis; sed ex eo, quòd homo valdè timet; & ex magno timore colligit magnitudinem iræ. Itaque illud præ timore, accipiendū est pro, à timore, vel, propter timorem, vel secundùm, aut, iuxta timorem, vt clarius habetur in hebræo.

Dexteram tuam sic notam fac, XIV. & eruditos corde in sapientia.

Ab hoc versiculo vsq. ad finem orat Propheta pro genere humano, vt sicut illud Deus iustè puniuit pœna mortalitatis, ita misericorditer respicere, & adiuuare dignetur in huius vitæ mortalis peregrinatione. Dexteram tuam sic notam fac. i. fac Deus, vt iam tandem innotescat nobis dextera tua, qua nos suscipias, & sustentes, & qua munera gratiæ tuæ nobis abundanter tribuas. Fortasse etiam per dexteram significatur Christus, quem Propheta promissum sciebat & vt cito veniret, assiduè precabatur. Et eruditos corde in sapientia, i. & simul notos fac nobis hoīes eruditos corde in sapiētia, id est, Prophetas, & Apostolos, qui habebant cor vera sapientia eruditū, nō verò sapientes huius mundi, qui vel habent linguam eruditā, non cor; vel si cor eruditum gerunt, non sapientia diuina, & salutari, sed sapientia humana, & perniciosa, quæ inflat, non ædificat. In hebræo, vt nunc legitur, sic habetur, Dies nostros sic notos fac, & veniemus corde sapienti. Sed facilè est videre quid legerint Septuaginta Interpretes: nam non legerunt, iamenu, dies ימינו nostros, sed, iaminecha, dexteram tuam ימינך nec legerūt, nabi, veniemus, sed, nebim נבא Prophetas: tamen sensus, qui ex hebræo colligitur, non est contemnendus; rogat enim propheta, vt notos fa- נביאם

ciat nobis Deus dies noſtros, id eſt, faciat vt intelligamus breuitatem dierũ vitæ noſtræ, & non ipſi nos fallamus iudicantes diuturnum, id quod eſt breuiſſimum: nam ſi hoc intellèxerimus veniemus ad Deum corde ſapienti; & inquiremus bona futura, quæ ſunt æterna & contemnemus præſentia, quæ ſunt breuiſſima.

XV. Cõuertere Domine vſquequò & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos

Idipſum petit, ſed oratione magis generali. Conuertere Domine vſquequò, id eſt, tu Domine auertiſti à nobis faciẽ tuam, iratus nobis propter peccata noſtra; ſed aliquando tandem placatus cõuertere ad nos, & reſpice nos oculo benignitatis tuæ, & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos, id eſt, exorabilis eſto, ſine te exorari à ſeruis tuis, quos ipſe formaſti, & alis, ac ſuſtentas in obſequium tuum. Illud, vſquequò, poſſet accipi ſeparatim, & cũ interrogatione hoc mõ, Conuertere Domine, vſquequò, non cõuerteris? Sed nulla eſt diſtinctio in textu hebræo, vel græco, vel latino inter conuertere, & vſquequò: ideò præſtat illud, vſquequò, accipere pro aliquando, vt ſupra diximus.

XVI. Repleti ſumus mane miſericordia tua, exultauimus, & delectati ſumus omnibus dieb noſtris.

XVII. Lætati ſumus pro diebus, quibus nos humiliaſti, annis, quib. vidimus mala.

Hi duo verſiculi poſſunt ex hebræo verti per tempus præteritum, vt verterunt Septuaginta Interpretes: poſſunt ẽt verti partim per modum imperandi, ſeu deprecandi, partim per tempus futurum, vt vertit S. Hieronymus, qui ſic habet, Imple nos matutina miſericordia tua, & laudabimus, & lætabimur in cunctis diebus noſtris: lætifica nos pro diebus, quibus afflixiſti nos, & annis quib. vidimus mala. Sed cùm vertuntur per tẽpus præteritum, vel ſubintelligendũ eſt aliquid, in hunc ſenſum, Conuertere Domino aliquando, & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos, vt aliquando dicere poſſimus, Repleti ſumus mane miſericordia tua, &c. vel certè, vt explicat S. Auguſtinus, Propheta prænuntiat res futuras per verba temporis præteriti propter certitudinẽ prædictionis. Itaque verſiculi iſti non ad tẽpus viæ, ſed ad tempus patriæ pertinent: tunc .n. dicemus, Repleti ſumus mane miſericordia tua .i. initio veræ illius diei, quo Solem iuſtitiæ aſpicere cœpimus ſine vllius nubis interpoſitione; & nocte, ac tenebris huius vitæ recedentibus, repleti ſumus magna illa miſericordia tua, quæ nullum locum miſeriæ relinquit, de qua ſcriptum eſt in alio Pſalmo, Qui coronat te in miſericordia, & miſerationib. qui ſanat oẽs languores tuos, qui replet in bonis deſiderium tuum: ideò exultauimus, & delectati ſumus, hoc .n. ſolùm reſtat hominib. beatis, & liberatis à malis omnib. vt exultent laudantes Deũ, & delectentur fruentes Deo. Nec ſolùm lætati ſumus ob tantum cumulum bonorũ, ſed ẽt lætati ſumus pro dieb. quib. nos humiliaſti, & pro annis, quibus paſſi ſumus mala: tum quia dulciora ſunt bona poſt experientiam malorum; tum etiam quia patientia in malis hæc nobis tanta bona promeruit, iuxta illud Apoſtoli, Quod momentaneũ eſt, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Itaq. nunc benedicimus dies illos, & annos, qui nobis materiam patiendi præbuerunt, & Deo gratias agimus, qui nobis in tempore non pepercit, vt parceret in æternum.

Reſpice in ſeruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum. XVIII.

Poſteaquam petiuit ſummum bonũ, quod eſt finis vltimus humanæ naturæ, & omnium actionum noſtrarum: nunc petit media, id eſt, gratiam bene operádi.

di. Primùm enim, iuxta præceptum Domini, quærendum est Regnum Dei, deinde iustitia eius. Ait igitur, Respice in seruos tuos, id est, illumina seruos tuos, atque accende ad amorem tuum. Deus enim Sol est increatus, qui respiciendo illuminat, & calefacit. item, Respice in seruos tuos, id est, oculo beneuolentiæ, & fauoris tui respice illos, vt tuos, dirige, protege, auge; & in opera tua, id est, in opera bona, quæ tu operari cœpisti in illis. Omnia enim bona opera nostra dicitur Deus operari in nobis, quia ipso excitante, & adiuuante fiunt, & sine illius gratia præueniente, & comitante nulla essent. Nec solũ seruos tuos, sed etiam filios eorum, siue naturales, siue spirituales respice, & dirige, vt parẽtes cum filijs, te dirigente, in via mandatorum perseuerent, & ad patriam pertingere mereantur æternam. In hebræo legit paulò aliter, videlicet, Appareat ad seruos tuos opus tuum, & gloria tua super filios eorum: sed Septuaginta nõ legerunt, irahe, appareat, siue videatur sed, rehe, dempta prima litera, quod significat, vide, siue respice: deinde explicandi gratia addiderunt coniunctionẽ, & verterunt, Respice in seruos tuos, & in opera tua: quamuis enim in hebraico sit, opus tuum, licuit tamen interpretibus id exprimere numero multitudinis. Illud autem, & gloria tua, hebraicè, hadarecha, legerunt Septuaginta, hadrech, solis punctis mutatis, quod est, dirige à verbo darac. Itaque lectio græca non dissidet ab hebraica, quam habuerunt Septuaginta Interpretes. Sed & ipsa lectio hebraica, quam sequitur S. Hieronymus, bonum sensum habet, Appareat opus tuum super seruos tuos, id est operare in seruis tuis per gratiam tuá opera bona; & sic manifeste operare, vt etiam alij videant opera eorũ bona, & glorificent te patrem eorum, qui in cœlis es, & qui opera bona operaris in eis: & gloria tua similiter appareat super filios eorum, vt etiã in illis opereris opera bona, & per illos nomen tuum glorificetur.

תראה ראה

הדרך הדרך דרך

Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarũ dirige. XIX.

Idipsum petit alijs verbis, vt ostendat se valdè optare quod petit. Quod enim dixit, Respice in seruos tuos; repetit nunc dicens, Et sit splendor Domini Dei nostri super nos. Deus enim, vt diximus, respiciendo illuminat, auertendo faciem, in tenebris nos relinquit. Quod autem dixit, Et in opera tua, nimirum, respice: nunc repetit dicens, Et opera manuũ nostrarum dirige super nos; id est, tu præsidens nobis fac vt rectè operemur, & regulam rectissimam, quæ est lex tua, & voluntas tua, semper sequamur. Addit, Et opus manuum nostrarũ dirige, vt ostendat, omnia opera reuocari ad vnum opus, quod est radix omniũ & in quo continentur omnia: hoc autẽ est opus charitatis: nam qui diligit, legẽ impleuit, Rom. 13. Et charitas patiens est, benigna, &c. Cor. 13. In hebræo pro voce, splendor, est, naam, quod significat decorem, & dulcedinem: sed decor, & splendor in idem recidunt: & rectè Septuaginta verterunt, sit splendor, quoniam decor lucis splendor est. Deus autem lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, 1. Ioan. 1. & Pater luminum est, Iacobi 1. Item pro verbo, dirige, est in hebræo, conena, quod non solùm dirigere, sed etiam stabile significat. Itaque sensus erit, opus manuum nostrarum perseueranter dirige; vt non solùm directio in bonis operibus, sed etiam perseuerantia postuletur.

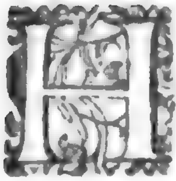
נעם

כוננה

PSALMVS XC.

Titulus & Argumentum Psalmi.

Laus Cantici Dauid.

HIc Titulus non habetur in codice hebraico, neq. in omnibus codicibus græcis; & S. Hilarius in prologo Psalmorum, S. Hieronymus, Theodoretus, & Euthymius in commentario huius Psalmi disertis verbis dicunt, eum carere titulo. S. Ioannes Chrysostomus, & S. Augustinus nullam tituli mētionē faciūt. Quare credibile est, titulum fuisse postea additum, vt intelligeremus, hunc Psalmum à Dauide fuisse compositum; non à Mose, vt Hilarius, & quidam alij tradiderunt, Et certè ratio, qua nonnulli adducti sunt, vt existimarent, hunc Psalmū non Dauidis esse, sed Mosis, infirma oīno est. Dicunt .n. Psalmos qui carent titulo, illius, esse cuius est Psalmus præcedens; Psalmum aūt præcedētem esse Mosis, probant ex titulo illo, Oratio, Moysi hois Dei. At nos in explicatione Psalmi supioris ostēdimus, Psalmum illū inscribi Moysi, non quòd ille fuerit auctor, sed quòd Dauid Mosem loquentem introduxerit: & rationē adduximus, cur probabile nō sit, Psalmos qui carēt titulo, eius auctoris esse, cuius nomen inuenitur in Psalmo præcedente. Argumentum Psalmi est cohortatio ad fiduciā in Dei auxilio firmissimè collocandam. Id .n. in principio ponitur, & per totum Psalmū varijs rōnibus confirmatur. Forma Psalmi est dramatica: nūc .n. loquitur Propheta, nunc homo iustus, nunc ipse Deus. Psalmus est plenus metaphoris, & ideò non minus elegans quā difficilis. Quàm verò sit vtilis, & ad mores formandos accomodatus, vel ex eo cognosci pōt, quòd ex vetusto Ecclesiæ instituto, quotidie in diuino officio frequentatur; idq. ad initium noctis, vt Deo protegente, nocturna pericula hoc armati clypeo ꝓpulsemus.

Explicatio Psalmi 90.

I. QVi habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.

Hoc primo versiculo continetur insignis promissio, per quā Spiritus sanctus certos nos reddit, auxiliū diuinum nunquam defuturum ijs, qui verè spem suā in Deo repositam habent. Sed verba singula explicemus. Qui, hæc prima vox significat promissionem esse generalē; quasi dicat Propheta, Quicunque sit, siue diues, siue pauper, siue doctus, siue indoctus siue patricius, siue plebeius, siue iuuenis, siue senex: non .n. Deus personam accipit, sed diues est in oēs, qui inuocant illum. Habitat. hoc significat promissionem hanc tam liberalem non requirere quamlibet fiduciam, sed assiduam, constantem, firmam ita, vt homo per fidem, & fiduciam faciat sibi quasi domum in Deo, in quo habitet, & quiescat, & eam quocunque ierit, circumferat, quo modo testudines faciunt. Vox hebræa, iasab, habet aliquid maioris energiæ, quàm verbum, habitat; significat .n. ēt sedere, quiescere, durare; itaq. sensus erit, qui habitat cum quiete, & perseuerātia. In adiutorio, vox hebræa besether, propriè significat, in abscondito, siue in loco secreto: sed Septuaginta Interpretes explicauerunt metaphoram, cùm dixerunt, in adiutorio; adiutorium .n. Dei non est visibilis aliqua turris, sed arx inuisibilis, & secretissima, quæ sola fide inuenitur, & penetratur. Vocabulum tamen græcum, & latinum admonet, confidendum quidem firmissimè esse in Deo, sed non esse negligēda ea, quæ studio & labore humano adhiberi possunt. exēplo nobis esse possunt agricolæ, qui sperant in eo, qui dat pluuias de cœlo, & solem suum oriri facit: sed interim laborat arando, serendo, metendo, quia sciunt eos adiuuari, qui aliquid cooperando faciunt. Altissimi. multa sunt nomina Dei, sed nomē Altissimi.

ſimi hoc loco aptiſſimè ponitur; nam quia Deus eſt altiſſimus .i. in altiſſimo loco ſedet, ideò oĩa videt, & nullum noſtrũ periculũ eum latet. Rurſum, quia non ſolùm eſt altiſſimus, quia oĩa ſpeculatur; ſed etiã quia in altiſſimo throno ſedet, & oĩa ſubiecta habet, ideò põt ab oĩbus periculis nos eruere. In protectione Dei cœli cõmorabitur. hæc eſt altera pars verſiculi, in qua ꝓmittitur merces cõfidentib. in Deo: & ſenſus eſt, qui verè confidit in auxilio diuino, ſpe ſua non fruſtrabitur, ſed oĩno à Dño protegetur. Et pulchrè reſpondent verba ſingula ſingulis; verbo, habitat, reſpõdet, cõmorabitur, verbo in adiutorio; reſpõdet, in protectione; verbo, Altiſſimi, reſpondet, Dei cœli: ſed ſingula conſideremus. In ꝓtectione, vox hebraica, bezel propriè ſignificat, in vmbra, ſiue in vmbraculo, vt S. Hieronym⁹ vertit. Septuaginta Interpretes explicare voluerunt metaphoram, & ideo verterunt, In protectione. De⁹ enim, ſub vmbra alarum inſtar Aquilæ, vel Gallinæ protegit cõfidentes in ſe: põt ẽt vmbra ſignificare gratiã & fauorem Principum, quæ vmbra facillimè, & longiſſimè protegit; vt ẽt ceruus quidam vbique ſecurus liberè vagaretur, quia ſcriptum gerebat ad collum, Cæſaris ſum, noli me tangere; ſic veri ſerui Dei vbique tuti ſunt, inter Leones, Vrſos, Serpentes, ignes, aquas fulmina, tempeſtates, quoniã oẽs creaturæ vmbram Dei cognoſcunt, & reuerentur. Sed etiam vox latina, protectio hoc loco valdè ad rem facit: protegere .n. eſt procul tegere: põt autem homo procul tegi duobus modis, ſi vel protector prope adſtans ſagittas procul venientes repellat; vel ſi protector quidẽ procul abſit, ſed tñ repellat tela vicina vt gladios, vel pugiones. Vtrunq. facit Deus; ipſe enim manens in nobis repellit ſagittas longiſſimè venientes; videt enim prima initia periculorum, & ea, ſi vult, mirabili virtute in ipſo primo exortu extinguit: ſic ẽt ipſe in cœlo ſedens pericula nobis quantumuis proxima remouet; habet enim oculos acutiſſimos, & manus longiſſimas, vt omnia mala nobis imminentia præuenire poſſit: oculus eius intelligentia eius; manus eius potentia eius, & potentia eius voluntas eius. Dei cœli: S. Hieronymus vertit, omnipotentis. ſed vox hebraica, ſaddai, non ſolùm omnipotentem, ſed ſibi ſufficientem .i. in ſe, & per ſe omnipotẽtem ſignificat: nam, & Apoſtolus ſe omnipotentem eſſe dixit, ſed in Deo, non in ſe, Omnia inquit, poſſum in eo qui me confortat. Philip. 4. Septuaginta Interpretes verterunt, Dei cœli, quia nullus eſt ſibi ſufficiens, nullo egens, & per ſe, atque in ſe omnipotens, niſi Deus verus, qui cœlum ex nihilo fecit, Dij gentium dæmonia, Deus autẽ cœlos fecit, Pſal. 95. Et quamuis etiam terra, & mare, & aer ſint opera Dei magna, & mirabilia: tamen nihil eſt in rebus corporalibus maius, & mirabilius cœlo, ſiue molem, ſiue pulchritudinem, ſiue efficaciã ſiue velocitatem, ſiue ſtabilitatem conſideres. Quare idem Propheta de cœlis ſingulariter dixit, Cœli enarrant gloriã Dei. Pſal. 18. Commorabitur. hoc ſignificat, confidentem in Deo non ſemel, aut iterum, ſed aſſiduè protegendum à Deo; erit enim ei protectio Dei non tugurium in via. ſed quaſi domus paterna ac propria. In hebræo eſt, ithlonan, id eſt, pernoctabit; quia videlicet protectio nobis neceſſaria eſt in nocte, ac tenebris huius vitæ: non autem in cœleſti patria, vbi nox nulla eſt, ſed perpetuus dies, vt dicitur in Apoc. cap. 21. Hic admirari cogimur inſipientiam hominũ, qui tantam promiſſionem tam paruifaciunt. certè enim Principes terræ multa inſumunt in cuſtodes corporis ſui, aut arciũ ſuarum: & tñ ab eis ſæpe produntur. At nunc non homo mendax, & fragilis, ſed Deus omnipotens & verax dicit, Confide, & protegã: & vix inuenitur, qui ſicut oportet, illi ſe credere velit.

בצל שדי יתלונן

Dicet Domino, ſuſceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus, ſperabo in eum. II.

Explicat, & probat Propheta propoſitionem ſuam teſtimonio iuſti confidẽ-

tis in Deum, qui de experimento suo testatur. Dicet, inquit, Domino, id est, gratias agens iustus, qui habitat in adiutorio Altissimi, confitebitur Dño beneficium protectionis acceptũ. In hebræo est, omar, quod significat, dicam; sed S. Hieronymus vertit, dicens; videtur .n. legisse omer. Septuaginta Interpretes verterunt dicent, quia legerunt, amar, & acceperunt præteritum pro futuro: sensus semper est idẽ, siue legamus, dicam ego in persona oium iustorum; siue dicens iustus: siue dicet iustus. Dño. absolute vocat Deũ, Dñm, quia verè ac propriè solus Deus, Dñs est: tum quia non habet superiorem, neque parem; tum quia nulli necessitati seruit, cũ nulla re indigeat; tum quia omnia seruiunt illi ad nutum, sine quo neque esse, neq. moueri possunt; tum deniq. quia solus põt res oẽs mutare, destruere, reparare pro arbitrio. Susceptor meus es tu. ex Hebræo S. Hierony. vertit, spes mea. Et quidem vox hebraica, machsi, põt quidem significare, spes mea, sed põt ẽt significare, susceptor meus; nam verbũ, chasa, vnde est illud nomen, significat sperare, & etiam recipere se in aliquẽ locum tutum; denique Septuaginta viri doctissimi non ignorabant vim huius vocis. & uidentur tria ista vocabula, susceptor meus, refugium meũ, & Deus meus, continere tria beneficia Dei, pro quibus iustus gratias agit, vnum præteritum, alterum præsens, tertiũ futurũ. Primum ergo beneficium est ineffabilis misericordia Dei, qua suscepit hominẽ iam lapsum in lethale peccatum, & ad gehennam ruentem. de quo dicitur in Psal. 117. Impulsus euersus sum, vt caderẽ, & Dominus suscepit me; sic enim hunc locum exponit S. Bernardus serm. 2. in Psal. 90. Signum huius susceptionis est, quando qui ceciderat, resurgit humilior, & fortior, & cautior vt Dauid, vt Petrus, vt Magdalena. Hoc primum beneficium commemorat homo iustus, & confidens in Deo, non quòd oriatur ex fiducia (præcedit enim fiduciam, nõ sequitur) sed quia dicit apud se, Si tam bonus est Deus, vt suscipiat inimicum non confidentem, eique pœnitentiam, & confidentiam inspiret; quàm bonus, & fidelis erit erga amicum, & filium cõfidentem? Alterum beneficium est præsens, & continetur in illo verbo, Et refugium meum. Deus enim quem suscipit per gratiam iustificationis, non statim assumit in cœlum, vbi nulla sunt pericula; sed constituit in acie præliantiũ militum suorum: sed si confidat in Dño, Dominus illi refugium erit in omni tentatione; & refugium optimum, atque firmissimum; vox enim hebræa, mezura quæ hoc loco habetur, significat munitionem, siue arcem munitam. Tertium beneficium est futurum, & maximum, & significatur in illis verbis, Et Deus meus. Deus enim est summum bonum: & quidem Deus semper in se est Deus, ac per hoc summum bonum: sed nobis tunc propriè erit Deus quando videbimus eum, sicuti est; tunc enim summo bono fruemur. Iust⁹ igitur, quia cogitat, & confitetur, Deum sibi fuisse aliquando susceptorem, nunc esse refugium, & post hanc vitam fore beatitudinem; ideò concludit, sperabo in eum, id est, firmiter statuo semper sperare in eum in omni periculo & tentatione. qđ B. Iob faciebat, cùm diceret, Etiamsi me occiderit, in ipso sperabo. Iob 13.

אמר אמר אמר מחסי חסה מצורה

III Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero.

Variant hoc loco codices: nam in hebræo, & græco legimus, liberabit te. S. Hieronymus, & S. Augustinus in Cõmentario huius Psalmi, & S. Grægorius lib. 6. Moralium cap. 15. legunt, liberabit me. Editio nostra vulgata habet liberauit me: quomodo legit etiã S. Bernardus serm. 3. in hunc Psalmum. Res non est magni momenti: sed si legatur in secunda persona, verba erunt Prophetæ, & continuabuntur cum sequentibus: si legatur in prima persona, erunt verba hominis iusti, & continuabuntur cum præcedentibus: sic etiam, si legatur verbum temporis futuri, erit promissio; si tẽporis præteriti, erit cõfessio. be-

beneficium autem, quod hic commemoratur, idem omninò est, siue exprimatur in prima persona, siue in secunda: siue in præterito, siue in futuro. Nos editionem nostram sequimur. Ergo vir iustus, qui dixerat, sperabo in eum, subiungit rationem, Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & a verbo aspero. Quibus verbis duo beneficia continentur, vnum temporale, spirituale alterum: beneficium temporale est liberatio ab insidijs, dolis, fraudibus malorum hominum, ex quibus detrimenta temporalia oriuntur; fraudes enim sunt laquei, verbum asperum est detrimentum quod inde sequitur; verbum enim apud hebræos passim accipitur pro ipsa re. Et quoniam fraudes, & doli plerumque fiunt per instrumentum linguæ; ideo Ecclesiasticus cap. 51. dicit, Liberasti me a laqueo linguæ iniquæ. Deus igitur singulari prouidentia sua fecit, & faciet deinceps, vt iustis confidentibus in adiutorio Altissimi non obsint fraudes, & insidiæ impiorum. Alterum beneficium est longè maius, liberatio videlicet a tẽtationibus dæmonum: tanta est enim dæmonum versutia, vt non immeritò homines quantumuis prudentes cum dæmonibus comparati bestiolæ esse videantur. Igitur venatores, dæmones sunt, de quibus Apostolus dicit, Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli. 1. Tim. 6. & Resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur. 2. Tim. 2. Sunt autem dæmones, & plurimi numero, vt aerẽ istum caliginosum fermè totum repleant, teste S. Hieronymo in cap. 6. ad Ephes. & potentissimi, ac ferocissimi, vt in scripturis leonibus, & draconibus conferantur. 1. Petri 5. & Apoc. 12. neque aliud negocium habent, quàm assiduè rugiendo circuire quærentes quem deuorent. quæ si serio, & attente cogitaremus, cum timore & tremore magno vigilaremus in orationibus, non minus, quàm fecisse Danielem credibile est, cùm esset in lacu leonum, & tres pueros in camino ignis ardentis. Laquei sunt omnes res creatæ, q̃ sensus humanos oblectare possunt, siue quæ concupiscentiam carnis, vel concupiscentiã oculorum, vel superbiã vitæ irritare solent. de quibus dicit sapiens, Creaturæ factæ sunt in muscipula pedibus insipientium, Sap. 14. &, In medio laqueorum ingrederis. Eccles. 9. Verbum asperum, est mors animæ, quam incurrit qui laqueis istis capitur; Sic enim vertit ex hebræo S. Hieronymus, Liberabit te de laqueo venantium, & de morte insidiarum: nam, vt supra diximus, per verbum res ipsa intelligi debet. quod si q̃s velit per verbum asperum, propriè verbum ipsum accipere; poterimus per verbum asperum intelligere sententiam iudicis supremi. Ite maledicti in ignem æternum; vel, vt docet S. Bernard. serm. 3. in hunc Psalmum, Tollatur impius ne videat gloriam Dei; hoc. n. verbo nihil asperius cogitari potest, cùm eo significetur priuatio omnium bonorum, & cumulus omnium malorum, non temporalis, sed æternus; hanc. n. sententiam iustissimi Iudicis Dei iustè merentur, qui volũtariè laqueis venatorum dæmonum se implicari sinunt.

Scapulis suis obumbrabit tibi, IV.
& sub pennis eius sperabis.

Incipit nunc Propheta ipse loqui, & confirmat verba hominis iusti, ac si dicat, Merito dixisti, sperabo in eum, quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & a verbo aspero. Verè enim liberauit te, & deinceps semper liberabit ab omni periculo: nam dum eris paruulus, & impar hostibus tuis, fouebit te sub alis suis, quomodo aquila, vel gallina fouet pullos suos: quando autem creueris, & per te pugnare poteris, dabit tibi scutum firmissimum, per quod inuulnerabilis esse poteris: sed in hoc versiculo explicatur solùm prior similitudo, in sequenti explicatur posterior. In scripturis sanctis duabus auibus comparatur Deus, aquilæ, & gallinæ. Deuteron. 32. Sicut aquila prouocans pullos suos, & super eos volitans. Matth. 23. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos. Aquila erat Deus ante incarnationem.

tionem, gallina factus est post incarnationem; vel si placeat ad Christum oia referre, Christus vt Deus, est aquila; vt homo, gallina; vel Christus homo tempore mortalitatis suæ gallina fuit, post resurrectionem aquila. Ait igitur, Scapulis suis obumbrabit tibi, id est, Deus instar aquilæ, vel gallinæ sub alis suis te colliget, & sic scapulis suis obumbrabit tibi, vt neque ab ardore solis neq; a pluuia, & ventis; neque a morsibus miluorũ timeas: quare tutissimè sub pennis eius, id est, sub eius protectione, & defensione constitutus, sperare poteris liberationem, & incolumitatem.

V. Scuto circundabit te veritas eius, non timebis a timore nocturno.

VI. A sagitta volãte in die, a negocio perambulante in tenebris, ab incursu & dœmonio meridiano.

Explicat nunc Propheta alteram similitudinem pro maioribus, qui per se pugnare possunt; hos. n. Deus armat scuto admirabili. Finxerunt Poetæ, Achillem, & Aeneam scuto quodam cœlesti donatos fuisse, vt inuulnerabiles fierẽt; sed illæ fabulæ sunt. Hic autem clypeus, de quo loquitur Dauid, verè clypeus cœlestis est, & inuulnerabiles reddit eos, qui ipso bene vti sciunt: & dicit Propheta, Scuto circumdabit te, quoniam scutum non est simile galeæ, quæ solùm caput tegit; vel loricæ, quæ tegit pectus, & scapulas; sed est generalis quædam defensio, cum possit attolli, demitti, conuerti ad omnes partes, & opponi omnibus ictibus. In omnibus (inquit Apostolus ad Ephes. 5.) sumentes scutum Fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, scutum & protectio veritas eius. Sed facilè est videre, quæ fuerit causa diuersæ translationis; nam Sanctus Hieronymus legit, vesochera, & protectio. Septuaginta verò Interpretes legerunt, ischorecha, circũdabit te. Facilè autem fuit negligentia librariorum mutari primam, & vltimam literam. Melior est autem lectio, quam Septuaginta Interpretes habuerunt, quàm ea sit, quàm habuit Sanctus Hieronymus: nam verbum, sachar, circuire, & circundare significat: nomen, sochera, scutum rotundum propriè designat: non est autem verisimile, Prophetam scripsisse, scutum & scutum; ad quam repetitionem vitandam, Sanctus Hieronymus vertit, scutum & protectio: quamuis illa vox propriè non protectionem, sed scutum significet. Porrò scutum hoc veritas est; sic enim dictum est, Scuto circumdabit te veritas eius; ac si dictum esset, Circumdabit te veritas Domini instar scuti, vel clypei. Veritas Domini in Scripturis sacris duobus modis accipitur, vno modo pro veracitate, & constantia in seruandis promissis, vt in Psalmo 88. Veritas mea, & misericordia mea cum ipso. & infra, Misericordiam meam non dispergam ab eo, neque nocebo ei, id est, non decipiam eum in veritate mea: altero modo pro veritate Fidei reuelata per Apostolos, & Prophetas: de qua dicitur Ioan. 17. Sermo tuus veritas est. & Prouerb. 31. Omnis sermo Dñi clypeus ignitus est. & ad Ephes. 6. In omnibus sumentes scutum Fidei, id est, veritatis, quæ sola Fide percipitur, cùm sit veritas supernaturalis. Vtraque veritas clypeus est optimus ad propulsanda iacula oia inimici, siue in prosperis, siue in aduersis: nam veritas promissionum Dei est immobilis, & firma, vt de ea dici possit, Cœlum & terra transibũt, verba autem mea non præteribunt. Lucæ 21. Est enim veritas Dei, quasi terra solida, in qua anchora Spei tutissimè figitur. Anchora, dum per aquam descendit, non firmat nauim, quoniam aqua est elementum liquidum, & instabile: at dum terræ adhæret, firmissimè nauim retinet. Sic spes nostra dum adhæret promissionibus hominum, non potest non semper nutare: sed cùm in Dei veritate figitur, firmissima permanet. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, inquit Apostolus ad Rom. 3. Et quis ei nocere poterit, cui protectionem

Marginal Hebrew: וסחרה · יסחרך · סחר · סחרה

nem promittit Deus, qui mentiri nō potest? Nec minus veritas Fidei, instar scuti protegit, dum nos certos reddit, esse post hanc vitam paratam iustis fœlicitatem æternam, & impijs supplicia sempiterna: futurum iudicium in nouissimo die, in quo singuli homines rationem exactissimam reddent Iudici Deo omnium operum, verborum, cognitionum, desideriorum, omissionum, denique ociosi cuiuslibet, breuissimique sermonis. Hæc enim, & similia, quæ veritas Fidei nobis ostendit, facilè protegere nos possent ab omni tentatione tam in reb. prosperis, quàm in aduersis, si hoc scuto assiduè vteremur, id est, si veritates Fidei assiduè, & fideliter cogitaremus. Quis enim non fortiter aduersus terrores omnes persistet, si attentè cogitet illa verba Domini, Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest corpus & animam perdere in gehennam? Et quis vana blandimenta seculi, & iniusti lucri occasiones non facilè spernet, si verba illa cœlestis Magistri seriò considerare voluerit, Matth. 16. Quid prodest homini, si Mundum vniuersum lucretur: animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut, Quam dabit homo commutationem pro anima sua? Sequitur, Non timebis a timore nocturno, &c. In quibus verbis Propheta explicat generatim pericula, in quibus auertendis scuto veritatis opus habemus. Sunt autem verba valdè obscura, & a scriptoribus variè exponuntur. Duę videntur expositiones præcipuæ. Vna sancti Augustini, qui per, timorem nocturnum, intelligit tentationem leuem, sed occultam: per, sagittam volantem in die, tentationem leuem, sed manifestam; per, negocium perambulans in tenebris, tentationem grauem, sed occultam; per, dœmonium meridianum, tentationem grauem, sed manifestam. Altera est Sancti Bernardi sermon. 6. in hunc Psalmum, qui per timorem nocturnum intelligit tentationem pusillanimitatis; per, sagittam volantem in die, tentationem vanæ gloriæ; per, negocium ambulans in tenebris, tentationem ambitionis, vel auaritiæ; per, dœmonium meridianum tētationem operis mali sub specie boni. Possumus addere tertiam expositionem, quæ ex parte S. Ioannis Chrysostomi esse videtur, vt per noctem intelligatur tempus aduersitatis, per diem tempus prosperitatis: & hic sit sensus, Non timebis a timore nocturno, id est, in nocte aduersitatis non timebis ab ijs rebus, quæ non lædunt, si non timeātur: talia sunt detractiones, conuicia, contumeliæ, quæ nocent illi, a quo dicuntur; non illi, in quem dicuntur, nisi ipse timēdo, & eas magnifaciēdo se ipsum lædat. A sagitta volāte in die, id est, in die prosperitatis non timebis verba laudantium & adulantium, quæ superbiam gignunt, & instar sagittarum occidunt incautos. A negocio perambulante in tenebris, id est, in tenebris aduersitatis non timebis veras calamitates, & persecutiones, quas homines impij negociando negocia iniquitatis inferunt iustis. Ab incursu, & dœmonio meridiano, id est, in meridie prosperitatis, non timebis a grauissimis, & notissimis sceleribus, ad quæ nimia opulentia, vel potentia, illos impellit. Possumus & quartam expositionem adiungere, quæ præter cæteras simplex & literalis esse videtur, vt sensus sit, Nō timebis vlla pericula, neque nocturna, neque diurna. Illud enim, Non timebis a timore nocturno, significat, non afficieris timore ab vlla re, quæ nocturno tempore timorem incutere potest. Accipitur enim timor pro re quæ timetur, vt 1. Petri 3. Timorem eorum ne timueritis. Sicut spes accipitur pro re sperata; & desiderium pro re quæ desideratur. ad Tit. 2. Expectantes beatam spem, id est, beatitudinem, quæ speratur: & Psal. 77. Desiderium eorum attulit eis, id est, rē, quam desiderabant. Illud autem, A sagitta volante in die, significat, non timebis offēsionem, siue calamitatem vllam diurnam. Ponitur enim sagitta pro quacumque re, quæ lædere potest interdiu, species videlicet pro genere. Illud verò, A negocio perambulante in tenebris, est repetitio, & explicatio illorum verborum, non timebis a timore nocturno: significat enim negocium perambulans in

in tenebris nocturnis. Vox hebraica, (דבר) dauar, significat propriè verbum, sed accipitur pro re quacunque; quomodo etiam accipitur negocium pro quacunq; actione, quæ lædere potest. S. Hieronymus vertit, a peste in tenebris ambulan(דבר)te, quia legit, deuer, quod significat pestem: sed Septuaginta Interpretes lege(דבר)runt, dauar, quod significat verbum, id est, rem omnem. Illud denique, ab incursu, & dœmonio meridiano, est repetitio & explicatio illorum verborum, A sagitta volante in die; significat enim incursus, & dœmonium meridianum, omnem occursum malum, siue omnem læsionem, omnem ærumnam, quæ accidere potest in die, atque adeò in ipso tempore meridiano. S. Hieronymus vertit, A morsu insanientis meridie. Sed verbum (קטב) hebraicum, Keteb, significat morsum, & excidium, & ruinam: ideò Septuaginta Interpretes non male verterunt incursum, vt designarent generatim omnem (ישוד) occursum malum. Vox autem, iasud, quam Sanctus Hieronymus vertit, insanientis; videntur Septuaginta Interpre(ושיד)tes legisse literis transpositis, vesed, qđ significat, & dœmonio. Vocat autem Dauid Dœmonium meridiei, siue meridianum, omnem aggressorem robustum, & potentem, qui non timet in ipso meridie nocere, & lædere. Quoniam enim Dœmon princeps est omnium iniquorum, & malefactorum; rectè transfertur hoc nomen ad omnes iniquos, & malefactores, præsertim audaces, & robustos. In summa, continetur in omnibus his verbis generalis promissio, qua securi redduntur ab omni periculo nocturno, & diurno qui confidunt in Deo, & armati sunt clypeo veritatis: nam si Deus pro nobis, quis contra nos? Rom. 8. Et quis est, qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? 1. Petr. 3.

VII. **Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis; ad te autem non appropinquabit.**

Pergit Propheta, & describit victoriā hominis iusti confidentis in Deo, & ritè vtentis clypeo veritatis. Possunt autem illa verba, Cadent a latere tuo, exponi de sagittis, vt vult Euthymius; vel de hostibus, vt docent Theodoretus, & Sanctus Bernardus; vel de commilitonibus, vt indicat S. Augustinus. Omnia sunt vera, sed expositio sancti Augustini videtur anteponenda. Nam sagittæ quidem repercussæ a scuto, cadent in magna copia; sed non satis est ad victoriam, sagittas repellere, nisi etiam occurratur timori nocturno, negocio perambulanti in tenebris, & dœmonio meridiano. Itaq. prima expositio non plenè hunc locum explicat. Altera expositio melior, duobus modis potest intelligi: vno modo, vt hostes dicantur casuri felici casu: quod tunc fit, cùm infideles conuertuntur ad fidem, & peccatores conuertuntur ad iustitiam, & sic prosternuntur, & occiduntur, vt moriantur peccato, & de hostib. fiant amici. Altero modo, vt hostes dicantur casuri infelici casu; quod fit cùm hostes iustorum, siue dœmones, siue homines mali, repelluntur a iustis, & non solùm non obtinent victoriam, sed etiā victi prosternuntur & cadunt: nec solùm non lucrantur noua gaudia, sed grauiora sibi ipsi præparant supplicia. Tertia expositio verissima est, & simplex, ac literalis: vult enim Propheta iustos admonere, vt magnifaciant gratiam huius victoriæ, cùm rara sit, & ad paucos omnino pertineat. Cadent enim in hoc prælio ex commilitonibus mille a latere, & decem millia a dextris: ad ipsum autem non appropinquabit neque timor nocturnus, neque sagitta volās in die, neque negocium perambulans in tenebris, neque dœmonium vastans, & sæuiens in meridie. Porrò per latus videtur intelligi sinistra, cui opponitur dextera: & quidem mille dicuntur casuri a latere, id est, a sinistra, & decem millia a dextris; quoniam per sinistram intelligitur aduersitas, per dextram prosperitas. Multò autem plures ex hominibus cadunt, & pereunt ex prosperitate, quā ex aduersitate. Prosperitas enim dat occasionem superbiæ, delicijs, licentiæ, audaciæ, & alijs id genus malis: aduersitas verò reddit homines humiles, castos,

ſtos, patientes. Tribulatio.n. (vt ait Apoſtolus ad Ro.5.) patiẽtiam operatur. Iã verò numerus ille mille, & decẽ milliũ, nihil aliud ſignificat, niſi multos caſuros a ſiniſtris, ſed multo plures a dextris. Quo modo accipiuntur hi numeri lib. 1. Reg. cap. 18. Saul percuſsit mille, & Dauid decem millia. Et Deuter. 32. Quomodo perſequatur vnus mille, & duo fugẽt decem millia.

VIII. Verumtamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis.

Hæc eſt noua cauſa lætitiæ homini iuſto, cui non ſolùm promittitur victoria, ſed etiam quod ſit cum magna voluptate viſurus proprijs oculis inimicos ſuos iacentes, & pro meritis punitos. Quæ promiſſio impletur aliquando in hac vita. Sic.n. viderunt filij Iſrael Aegyptios mortuos, & iacentes in littore maris rubri, Exod. 14. Sic viderunt Moſes, & Aaron abſorberi viuos a terra Dathan, & Abyron, Num. 16. Sic Ezechias vidit cadauera proſtrata exercitus Sẽnacherib, 4. Reg. 19. Sic Iudith, & populus Dei vidit caput Olophernis amputatum, & exercitum eius fuſum, & fugatũ, Iud. 15. Sed pleniſſimè implebitur hæc ꝓmiſſio in die nouiſſimo: tunc.n. videbimus oẽs inimicos noſtros humi iacentes, inermes & nudos, & ſine vllis viribus, & pœnæ ſempiternæ addictos. Verumtñ, inquit Propheta, oculis tuis, id eſt, non ex auditu, & fama cognoſces, ſed tu ipſe cernes, illis ipſis oculis, quibus vidiſti arma hoſtium, & pericula; qui quidem oculi tũc propriè tui erunt poſt reſurrectionem; nunc enim quomodo tui ſunt, quos te inuito, curioſitas aperit, ſomnus claudit, fumus affligit, ſenectus obſcurat, mors extinguit? Conſiderabis, id eſt, non obiter, & per tranſitum videbis, ſed diligenter, & accuratè conſiderabis omnes hoſtes tuos, qui ſint, quot ſint, quid meruerint, quid patiantur. Et retributionem peccatorum videbis, id eſt, & tunc planè perſpicies quam mercedem habeant omnes impiorum labores. Ex quo exiſtet pulcherrima ſpecies rerum: nunc enim omnia confuſa, & perturbata eſſe videntur: nam cum pœna debeatur culpæ, & præmium virtuti, ſæpè accidit, vt iuſti affligantur, & iniqui honorentur, & per hoc iuſtitiæ copuletur dolor, & iniquitati coniungatur gaudium: ſed in die nouiſſimo omnia ponentur ſuo loco, & pœna retribuetur culpæ, eique iũgetur inſolubili nexu, & maior pœna maiori culpæ reddetur, & minor minori: & contra, nexu paritèr inſolubili præmium adiungetur iuſtitiæ, & maiori iuſtitiæ maius præmium, & minus minori reddetur: & tunc implebitur, quod dicitur in Pſalmo 57. Lætabitur iuſtus, cum viderit vindictam, id eſt, cum retributionem peccatorum viderit: non quidem lætabitur ob calamitates miſerorum; ſed ob decorem iuſtitiæ, & ſapientiæ diuinæ, quæ ſplendebit mirum in modum in ſupplicijs impiorum.

Quoniam tu es Domine ſpes mea, Altiſsimum poſuiſti refugiũ tuum. IX.

Hic verſiculus facilis eſt quo ad verba, quæ ſunt omnia declarata in explicatione primi, & ſecundi verſiculi: ſed de connexione non leuis quæſtio eſt: nam in verbis præcedentibus loquebatur Propheta cum hoĩe iuſto, dicens, Oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatoris videbis: nunc videtur loqui cum Deo, nam ait, Quoniam tu es Domine ſpes mea: & non apparet, quorſum hæc dicat. Et rurſum verba ſequentia, Altiſſimum poſuiſti refugium tuum, ad hominem iuſtum dirigi videntur, ſed non apparet vlla connexio. Theodoretus, & quidam alij volunt ſubintelligi verbum dixiſti, vt hic ſit ſenſus, Quoniam dixiſti, tu es Domine ſpes mea; ideo altiſſimum poſuiſti refugium tuum. Euthymius, & alij nihil exiſtimant ſubintelligi debere; ſed verba priora huius verſiculi eſſe hominis iuſti; verba poſteriora eſſe Prophetæ; iam enim admonuimus Pſalmum eſſe dramaticum, & ad formã dialogi factum, vt quamuis non deſignen-

gnentur nominatim personæ, tamen nunc Propheta, nunc homo iustus, nunc Deus loqui intelligatur. Igitur posteaquam Propheta viro iusto dixit, Scapulis suis obumbrabit tibi Deus, vt gallina pullo; &, scuto circundabit te, vt Imperator militem; &, non timebis a timore nocturno, vel diurno, & multi hinc inde a dextris, & a sinistris cadent; sed tibi malum nõ appropinquabit, quin potius deuictos hostes oculis videbis: iustus vir his auditis interloquitur, & ad Deum cõuersus dicit, Quoniam tu es Domine spes mea, id est, vera sunt, quæ audiui; sed ideò vera sunt, quoniam tu es Domine spes mea, non confido in viribus, & armis meis; non in viribus & armis amicorum meorum, sed in te vno confido, qui es vnica, & tota spes mea. dicitur autem Deus ipse spes iustorum, quoniam iusti non sperant solùm auxiliũ a Deo, sed ipsum Deum sperant sibi fore veluti arcem munitissimam, ad quam confugiẽtes tempore persecutionis, & in qua per fidem, spem, & charitatem, perq. orationem, & contemplationem habitantes, nihil aduersi pati possint. Atque hoc benè Propheta intellexit, & ideò subiũxit, Altissimum posuisti refugium tuum; quasi diceret, rectè, ac sapienter posuisti Deum spem tuam; sic.n. refugium tuum cõstituisti in arce omnium altissima, & munitissima, ad quam (vt in versiculo sequẽti dicetur) nullum malum pertingere poterit. Vbi obseruandum est, per Altissimum, non intelligi rem aliquam altissimam, sed ipsum Deum, cuius vnum ex nominibus est, Altissimus: nã in hebræo עליון habetur, elgion, quod est vnũ ex decem nominibus Dei, & significat Altissimum siue excelsum: & in Græco habetur ὕψιστον, generis masculini, καταφυγήν, generis fœminini. Ex quo intelligimꝰ nomẽ, Altissimum, non esse adiectiuum, quod cum substantiuo, refugium, concordari debeat, vt sẽsus sit, posuisti tibi refugiũ altissimum; sed elegisti tibi Deum, qui dicitur, & est Altissimus, in domum, siue arcem refugij.

Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. X.

Explicat nũc Propheta, quid boni cõsequatur iustus ex eo, quòd refugiũ sibi constituit in Altissimo; ac dicit, eũ tutissimum fore ab omni malo. Duplex est malum, culpæ, & pœnæ. Malum culpæ absolutè, & simpliciter malũ est, ideò de malo culpæ intelligimus, Non accedet ad te malum. malum pœnæ non est simpliciter malum, propterea de malo pœnæ explicãdum existimamus id quod sequitur, Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Malũ culpæ esse malũ absolutè & simpliciter, malum pœnæ non item; ex eo constat, quòd malum culpæ facit hominem malum; malũ pœnæ non facit malum, sed miserum: malo culpæ nemo benè vti põt; malo pœnæ benè vti possumus: malum culpæ non põt dici bonum, quia non est iustum, cùm sit iniquitas: neque est vtile, cùm is qui peccat sẽper plus perdat, quàm lucretur; malum pœnæ bonum dici potest, cùm sæpe sit iustum, & vtile. mali culpæ non est auctor Deus, qui est auctor omnis boni; malum pœnæ a Deo est Iudice iusto. Denique id etiam colligitur ex verbis Prophetæ: nam cùm dicit, non accedet ad te malum, loquitur de malo, quod in nobis est, & extra nos esse non potest, & tale est malum culpæ, quod non nisi intra nos, id est, in libero nostro arbitrio esse potest; cùm addit, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, loquitur de malo, quod potest locum habere in rebus nostris, in liberis, in seruis, in domo, in agris, in substantia reliqua, & tale est malum pœnæ. Sed existit non leuis dubitatio, de veritate huius promissionis: nam Dauid vnus erat ex iustis, & confidentibus in Deo; & tamen ad eum accessit malum culpæ, adulterium, & homicidium; & flagellum, immo flagella multa appropinquauerũt tabernaculo eius: sic enim ipse dicit in Psalm. 72. Laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die: quod idem dici potest de Iob, Tobia, Prophetis, & Apostolis, & de

de ipſo Chriſto, quod ad flagellum attinet: omnes enim flagellati ſunt: immo Deus ipſe flagellat omnem filium, quem recipit, ad Hebr. 12. Duæ ſunt reſponſiones, quæ dari poſſunt ad hanc dubitationem. Prior eſt, hanc promiſſionem non pertinere ad hanc vitam, ſed ad futurã, quando impletum erit illud, Oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis: tunc enim in tabernaculũ cœleſte ingreſſi tutiſſimi erimus ab omni malo tàm culpæ, quàm pœnæ: nã ideo confortauit Deus ſeras portarum cœleſtis Hieruſalem, vt dicitur in Pſal. 147. & poſuit fines eius pacem, vt flagellum ad ipſum appropinquare non poſſit. Poſterior ſolutio eſt, pertinere quidem hanc promiſſionem ad tempus huius vitæ; ſed ſano modo eſſe intelligendam: nam non accedet malum culpæ ad electos iuſtos, & in Deo confidentes, non quòd peccare non poſſint, ſed quia per diuinam, & ſingularem prouidentiam ipſum etiam peccatum ipſis cooperabitur in bonum: quoniam permittet Deus eos in peccatum labi, vt inde fiant humiliores, & cautiores, & tantò magis accẽdantur in amorem Dei, quanto ſe agnoſcent eius gratiæ, & miſericordiæ magis debitores: ſic de S. Petro dicit B. Gregorius hom. 21. in Euangelia. quod idem de Sancto Apoſtolo Thoma, & Sancta Maria Magdalena, alijsque permultis dici poteſt. Flagellum verò, id eſt, malum pœnæ non appropinquabit tabernaculo ipſorum, quoniam ipſi habitantes per deſiderium in cœleſti tabernaculo, & conuerſantes cum Apoſtolo Paulo, per aſſiduam contemplationem in cœlo, mala iſta temporalia vix ſentient, & omnino contemnent; imò mala eſſe non reputabũt, ſed bona, cùm materiam patiẽtiæ, & ſegetem gloriæ illis præbeãt: hoc certè ſentiebat Apoſtolus cùm diceret, Repletus ſum conſolatione, ſuper abundo gaudio in omni tribulatione noſtra. 2. Corinth. 7.

XI. Quoniam Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis.

Hunc verſiculum, & ſequentem allegauit Diabolus in diſputatione cũ Chriſto, Matth. 4. ſed perperam; quoniam Chriſtus non eguit cuſtodia Angelorum, vt S. Thomas docet in 1. p. q. 113. art. 4. ad primum. Chriſtus enim ratione diuinitatis cuſtos eſt Angelorum, & hominum, & omnia portat verbo virtutis ſuæ, ad Hebr. 1. Ratione animæ, beatus erat, ac per hoc cuſtodia non egebat, quemadmodum neque nos egebimus, cùm beati erimus. Denique ratione carnis, eguit quidem tempore mortalitatis ſuæ protectione aliqua, ſed eam illi exhibebat Verbum diuinum, cum quo hypoſtaticè vnita erat. ſed his omiſſis; quoniam poterat homo iuſtus dicere, Iam quidem ſecurus ſum nihil mihi mali euenturum, cùm ero in cœleſti tabernaculo; ſed audire cupio, quis me cuſtodiet in via, ne fortè errem a recto itinere, vel incidam in latrones, aut in foueã aliquam tuam: reſpondet Propheta, Ne timeas, quoniam Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis. Sed verba ſingula conſideremus. Quoniam. hæc particula reddit rationem verborum ſequentium, nõ præcedẽtium; eſt enim ſenſus, quoniam Deus mandauit Angelis, vt cuſtodiant te in via, ideo ipſi Angeli in manibus te tollent, ne vnquam offendas ad lapides pedem tuum. Angelis. Angeli ſunt ſpiritus beati, & Principes nobiliſſimi, & eorum cuſtodia tutiſſima eſt, quoniam potentiſſimi, ſapientiſſimi, & optimi ſunt: ex quo admonemur, quanti Deus faciat genus humanum, cui tam magnos Principes attribuit quaſi pædagogos: ſed cur dicit, Angelis, & non potius Angelo? quoniam habemus quidem ſinguli ſingulos Angelos cuſtodes proprios, vt colligitur ex verbis Domini, Matth. 18. Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei. & ex Actis Apoſt. cap. 12. Angelus eius eſt: tamen habemus etiam Angelos alios cuſtodes communes, eos videlicet, qui præſunt ciuitatibus, aut Regnis. de quibus vide Danielem ca. 10. & S. Baſilium lib. 3. in Eunomium. Suis hoc additur, quoniam ſunt etiam Angeli mali, de quibus dicitur Apocal. 12. Et

Draco

Draco pugnabat, & Angeli eius: Deus ergo mandauit Angelis suis, vt te custodiant, non mandauit Angelis alienis, qui non custodire, sed perdere tantum noue runt. Origenes hom. 35. in Lucam, & ex eo Io. Cassianus collatione 13. docent, Deum vnicuique nostrum duos Angelos attribuisse, vnum bonum, qui nos protegendo custodiat, alterum malum, qui nos tentando exerceat. Sed falsa ista sententia est: Deus enim intentator malorum est, Iacob. 1. & mali Angeli non egent mandato Dei, vt nos tentent; satis enim per se ad hoc agendum prompti sunt. Mandauit. hæc est præcipua causa, cur Angeli diligentissimè nos custodiant, quia videlicet Deus id eis mandauit; quamuis enim libenter id faciant, quia nos amant, & quia malos Angelos oderunt, & quia cupiunt instaurari sedes cœlestis Hierusalē, & quia sciūt id esse gratissimum Regi suo Christo Domino: tamen nihil magis eos mouet, quàm præceptum Domini: intelligunt enim se esse ministros Dei, & Deum nihil magis requirere a ministris suis, quā promptam, ac simplicem obedientiam. De te. hoc significat, Deum quidem omnium hominum prouidentiam gerere, & omnibus ac singulis hominibus Angelū custodem dedisse: tamen peculiari affectu prosequi homines iustos, atque in se confidentes, & ideò peculiari studio mādauisse Angelis suis de te, id est, de te homine iusto, & cōfidente in auxilio eius. Vt custodiant te. hoc est, quod Deus Angelis bonis mandauit, vt custodiant iustum ab hoste inuisibili, id est, ab Angelis malis; quandoquidem homo, qui carne circundatus est, & nihil cernere potest, nisi quod oculis carnis manifestatur, impar est ad prælium cum dœmonibus, nisi a potentiore adiuuetur. In omnibus vijs tuis. non dicit in via, sed in vijs, & in omnibus vijs; quia multæ sunt viæ hominis, & in omnibus auxilio Angeli custodis eget. Via est lex, iuxta illud Psalm. 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: & ibidem, Viam mandatorum tuorum cucurri. Via quoque est operatio iuxta illud Prouerb. 8. Dominus possedit me in initio viarum suarum. Denique vita præsens est quædam via, vt S. Basilius pulchrè docet in explicatione Psalmi primi. Via legis est multiplex, quia multæ sūt leges; via operationis est etiā multiplex, quia multæ sunt operationes; via quoque vitæ est multiplex, quia multæ sunt partes vitæ, multæ ætates, multi status. In omnibus ergo istis vijs egemus custodia, quoniam labi possumus in omni lege, in omni operatione, in omni ætate, & statu vitæ nostræ.

In manibus portabunt te, nè forte offendas ad lapidem pedem tuum. XII.

Hic versiculus plenus est metaphoris, sed alioqui facillimus est. Itaq. solùm explicandum est, quæ sint manus Angelorum, qui lapides in via, qui pedes hominum. Manus Angelorum sunt intellectus, & voluntas; siue sapientia, & potentia: nam intelligendo, & volendo, omnia faciunt. Lapides in via sunt omnia impedimenta, quæ occurrunt in hac vita, siue temporalia, siue spiritualia; scādala, tentationes, persecutiones, & similia. Pedes, quibus ad lapides offendere solemus, sunt affectus humani. Pes tuus, inquit sanctus Bernardus serm. 13. affectio tua. & sanctus Augustinus in Psal. 94. Pedes nostri, inquit, in hoc itinere affectus nostri sunt. Duo sunt autem principales affectus, quasi duo pedes, amor, & timor: & quocunque homo operando, loquendo, desiderando pergit; vel amore mouetur, vel timore: amore acquirendi aliquid boni, vel timore illud amittendi; siue amore cauendi malum, vel timore in illud incidendi. Tunc autem offendimus pedem ad lapidem, cùm oblata occasione temporalis boni acquirendi, vel temporalis mali euadendi labimur in peccatum, vnde bonum æternum amittimus, & sempiternum supplicium incurrimus: sed qui habitant in adiutorio altissimi, ab Angelo custode ita iuuantur, vt vel occasio illa tollatur, id est, lapis ille de via remoueatur; vel animus ita illustretur ad vera bona, &

vera

vera mala internoscenda, vt pede, id est affectu eleuato a terra, occasio temporalis boni, quod sine peccato acquiri nõ potest, facilè contemnatur; & malum tẽporale, quod sine peccato vitari non potest, patientissimè toleretur.

XIII. Super aspidem, & Basiliscum, ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.

Posteaquam Propheta locutus est de Angelis bonis, qui iustum in Deo confidentem custodiunt: adiungit de Angelis malis, ac dicit, eos iusto confidenti non præualituros, sed è contrario ab eo conculcandos, & conterendos iuxta illud Apostoli, Rom. 16. Deus autem pacis cõterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Vocat autem Satanam Propheta serpentem propter astutiam, & leonem propter ferociam: & quoniam multa sunt genera serpentium, vocat eum aspidem, basiliscum, & draconem, quoniam cum astutia, quæ omnibus serpentibus communis est, habet aspis coniunctam obstinationẽ, basiliscus crudelitatem, & draco potentiam, & vires maximas: quæ omnia Diabolo mirificè conueniunt. Neque solùm hoc loco Diabolus vocatur serpens, & leo sed etiam alibi sæpe: nam Iob. 26. & Isaiæ 28. Serpens siue anguis tortuosus nominatur, Apoc. 12. dicitur draco, & cap. 20. Serpens antiquus. 1. Petri 5. Leo rugiens. atque hæc videtur esse expositio literalis, quam sequuntur SS. Patres Chrysostomus, & Augustinus, & alij. tamen reijciendæ non sunt aliæ tres expositiones, quæ ad hunc locum adferri solent. Vna est Theodoreti, & Euthymij, quod hoc loco promittatur subiectio verorum serpentium, & leonũ hominibus iustis, atque in Deo confidẽtibus. Scimus enim Danieli non nocuisse leones, neque S. Paulo viperam. & in historijs SS. Patrum a S. Gregorio, Sulpitio Palladio, alijsque bonis auctoribus descriptis, non rara sunt exempla subiectionis exhibitæ sanctis viris a leonib⁹, & serpentibus, alijsque syluestrib. feris. Altera est, per ista quatuor nomina intelligi quatuor persecutiones Ecclesiæ: persecutionem Iudæorum, qui instar aspidum surdarum obstinatissimi sunt; persecutionem hæreticorum, qui per basiliscum designantur; persecutionem Paganorum, qui leonibus comparari possũt; & persecutionem Antichristi, qui satis aptè draco nominari potest. Hanc explicationem ex parte indicauit S. Augustinus. Tertia est S. Bernardi, & aliorum, qui per quatuor ista animalia quatuor vitia significari docent; per aspidem videlicet obstinationem, vel auaritiam; per basiliscum inuidentiam; per leonem superbiam; per draconem iracundiam. Sed vir iustus, & non suis viribus, sed auxilio Dei fretus facilè per charitatem super aspidem, & basiliscum ambulabit; & per humilitatem conculcabit leonem, & draconem.

Quoniam in me sperauit liberabo eum; protegam eum, quoniã cognouit nomen meum. XIIII.

Quoniam in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum: Propheta sanctus tribus testimonijs probare voluit quod initio promisit, eos omnes protegendos a Deo, qui verè cõfidunt in Deo. Primum testimonium fuit hominis iusti, qui ex proprio experimento testimonium reddidit veritati, dicens, Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, &c. Alterum testimonium fuit ipsius Prophetæ, qui vt Spiritus sancti tuba, vel præco dixit, Scapulis suis obũbrabit tibi, &c. Testimonium tertium est ipsius Dei, qui in tribus vltimis versiculis confirmat omnia, quæ supra dicta sunt, & multa etiam addit. Sunt enim in his tribus versiculis octo promissa Dei, quæ optimo ordine incipiunt a liberatione a malis, & procedunt vsque ad exaltationem ad summum bonum: & quidem quatuor pertinent ad hanc vitam, Liberabo eum, protegam eum, exaudiã eum, cum ipso sum in tribulatione: quatuor reliqua ad vitam futuram, eripiam eum, glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum, ostendam illi salutare meũ.

Ait igitur, Qm̃ in me ſperauit, liberabo eum: libertas, quæ hic promittitur, ſiue liberatio, pōt intelligi generatim ab oĩbus malis, & pōt referri ad liberationes ſupra dictas per Angelos, per ſcutum, & per alias res, vt ſenſus ſit, non putet iuſtus liberari ſe poſſe per ſcutum, vel per Angelos ſine me; illa.n. ſine me nihil poſſunt: ſed ego liberabo eum per ſcutum, per Angelos, & ſæpe etiam per me ipsũ ſine illis, qm̃ in me, non in illis potiſſimũ ſperauit. Cæterum pōt etiam altiore sẽſu ſignificari hoc loco libertas a tyrannide vitiorum, quæ eſt libertas propria hominum iuſtorum perfectorum, & pter cœteras oẽs maximè expetenda. de qua Dñs dicit in Euangelio. Ioã. 8. Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. &, Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Hæc verò libertas non datur oĩbus, ſed ſperantibus in Deo. Qm̃, inquit, in me ſperauit, liberabo eum. vbi vox hebræa, chaſaK, ad hærere, diligere, placere, ſignificatq; uare non quæcunque ſpes, ſed ea fiducia, quæ oritur ex bona conſcientia, & ex dilectione, & filiali adhæſione naſcitur, liberat hominem a tyrannide vitiorum. nam quemadmodum cupiditas ligat, & captiuum facit, ita charitas ſoluit, & liberum facit, & quo magis charitas creſcit, eo magis cupiditas minuitur: & cùm perfectiſſima erit charitas, & adhæſio ad ſummum bonum, tunc perfectiſſima erit libertas, quæ ab Apoſtolo dicitur libertas gloriæ filiorum Dei ad Rom. 8. Sequitur altera promiſſio, Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Nam qui liberatur in hac vita a tyrannide vitiorum, non perfectè liberatur, ſed eget protectione Dei, tum vt non iterũ captiuus ducatur ab hoſtibus, tum vt pficiat in acquiſita libertate gratiæ, donec perueniat ad libertatem gloriæ; iõ Deus protectionem continuam pollicetur ijs, qui cognouerunt nomen eius: dicitur autem cognoſcere nomen Domini, qui eius potentiam, & ſapientiam, & bonitatem cognoſcit, vnde in ſpem, & fiduciam firmiſſimam erigitur. Dicitur etiam cognoſcere nomen Domini, qui ex intima familiaritate nouit Deum vt paſtorem, amicum, & patrem: de qua notitia dicitur in Euangelio Ioan. 10. Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ. & contra de alijs dicitur Matth. 25. Non noui vos. & 2. Theſſ. 1. Dantes vindictam ijs, qui non nouerunt Deum. Ineffabilis omnino benignitas Dei eſt, qui non ſolùm innoteſcere dignatus eſt, vt Dominus, ſed etiam vt amicus. quod miratur Dauid, cùm ait, Quid eſt homo, quia innotuiſti ei?

חשק

Clamabit ad me, & ego exaudiam eum; cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum, XV.

In hoc verſiculo quatuor alia promiſſa continentur. Primùm eſt exauditio generalis, quæ ſoli Deo, qui omnipotẽs eſt, conuenire poteſt: quòd autem hæc ſit promiſſio generalis exaudiendi omnes preces confidentium in Deo; perſpicuum eſt ex eo quòd nulla reſtrictio adhibetur, ſed abſolutè dicitur, exaudiam eum. Deinde alia loca Scripturæ confirmant hanc promiſſionem. Deuteron. 4. Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt omnibus obſecrationibus noſtris. Io. 5. Quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. Marci 11. Oĩa quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. 1. Ioã. 3. Fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo. Quamuis autem conditiones nonnullæ requirantur, vt ſemper oratio exaudiatur: tamen præcipua eſt, quæ habetur hoc loco, cũ dicitur, Clamabit ad me; clamor enim ſignificat vehementiam deſiderij ex dilectione, & fiducia procedentem. Sequuntur tria promiſſa, Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eũ. quæ promiſſa aptiſſimè reſpondent tribus diebus totius anni celeberrimis; Feriæ ſextæ, in qua Dominus in cruce pendens in maxima tribulatione fuit; Sabbato, in quo erutus de omni tribulatione ſuauiter requieuit; & diei Dominico, in quo reſurgens ex mortuis glorioſiſſimè

trium

triumphauit. Eiusmodi tres dies ad omnes iustos, & electos pertinent: omnes enim cum Christo tribulationes ferre debemus Feria sexta, id est, in hac vita, quæ breuissima est, & pro vno die computatur: deinde requiescere in sepulcris die sabbati: denique resurgere die dominica, & cum Christo in æternum glorificari. Ait igitur Dominus, Cum ipso sum in tribulatione. qui enim clamabat, ante omnia donum patientiæ postulabat, quæ necessaria est, vt reportemus promissiones Dei, ad Heb. 10. Dñs autē, qui dixit, exaudiam eum, primo loco promittit donum patientiæ dicēs, Cum ipso sum in tribulatione: in qua sententia singula verba suum pondus habent. Illud, cum ipso, significat Deum quidē esse cum rebus omnibus multis modis, sed speciali quodam modo, per internā consolationem, & influxum ineffabilis dulcedinis esse cum ijs, qui tribulantur. quo modo mater ægrotanti filiolo maiora signa beneuolentiæ exhibet quàm cœteris filijs bene valentibus: & nos omnes membrum malè affectum diligētius fouemus, quàm cœtera membra sana. Illud, sum, est verbum temporis præsētis, cùm cœtera omnia sint temporis futuri, liberabo, protegam, exaudiam, eripiam, glorificabo, replebo, ostendam: hoc aût significat, tribulationem huius vitæ esse momentaneam; quia de tempore præsēti nihil habemus, nisi momenta impartibilia: proinde propriè Apostolus dixit, quod in præsenti est momentaneū & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pōdus operatur in nobis. Itaque misericordia Dei nostri facit, vt tribulatio non nisi guttatim instilletur nobis: cùm futura gloria sit quasi flumen inundans, iuxta illud Psal. 36. Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Illud, in tribulatione, significat, Deum in hac vita donare quidem consolationes multas amicis suis, siue corporales, siue spirituales, sed non sine admixtione tribulationis. S. Basilius homil. 5. in Exameron, scribit, in statu innocētiæ nasci solitas in campis rosas sine spinis; sed post pctm̄ inuentas quidē fuisse spinas sine rosis, sed non rosas sine spinis, vt impleretur illud, Gen. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. Sed quicquid sit de veritate historiæ, moralis significatio verissima est: nā tribulationes sine consolationibus aliqui habent, præsertim ex impijs: sed cōsolationes sine tribulatione ī hac vita nulli habent, neque impij, neq; pij: sed hoc est discrimē inter pios, & impios, quòd pij cum tribulationib. veras, & solidas a Spiritu sancto cōsolationes habent; impij cum consolationibus breuibus, & apparentibus magis, quā veris veras, & solidas tribulationes habent. Fructus spūs est charitas, & gaudiū ex Apostolo ad Gal. 6. qui autem spiritum non habent, quo modo fructum eius habere possunt? Sequitur, Eripiam eum. quæ promissio propriè spectat ad vitam futuram; iusti enim in morte liberantur ab omni tribulatione præsenti, & futura. sic. n. scribit S. Ioannes Apoc. 14. Beati mortui, qui in Domino moriūtur; iam enim dicit spiritus, vt requiescant a laboribus suis. & Apoc. 21. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra. Impij verò videntur quidem eripi per mortem a tribulationibus huius vitæ, sed non verè eripiuntur a tribulatione, sed transeunt de tribulatione temporali ad æternam: quo modo, non dicuntur propriè de carcere liberari, qui educuntur de carcere ad patibulum. Aliqui tamen sancti viri etiam in hac vita eripiūtur ab aliqua tribulatiōe, vt contigit Patriarchæ Ioseph Iob, Dauid, Tobiæ, Danieli, trib. pueris, Susannæ, & alijs: sed illa modica, & temporalis liberatio fuit. Restat quarta promissio, Et glorificabo eum. quæ interdū in hac vita vtcunque adimpletur: sāctus enim Iob post grauissimam tribulationem non solum ab illa ereptus, & liberatus fuit, sed etiam valdè glorificatus. qđ idem legimus de Patriarcha Ioseph, & de Rege Dauid. Cœterum vera glorificatio ad aliam vitam sine dubio pertinet: tunc enim iusti fulgebunt sicut sol in Regno patris eorum, Matth. 13. Et sedebūt super sedes iudicantes mundum vniuersum, Matth. 19. & 1. Cor. 6. de quorum gloria Propheta canit Psal. 138. Mihi autem

tem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Et Apostolus concinit ad Ro. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

XVI. **Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.**

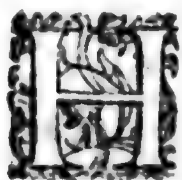
Hæc sunt duo postrema beneficia, quæ promittuntur ijs, qui habitant in adiutorio altissimi; & continent explicationem beneficij sexti, in quo dictum est, glorificabo eum. gloria .n. sanctorũ nascetur ex adeptione summi boni: summum verò bonum est æterna fœlicitas: nam fœlicitas sine æternitate, est fœlicitas misera, & æternitas sine felicitate est æterna miseria. Primùm ergo describit in hoc versiculo vera æternitas, cùm dr̃, Longitudine dierum replebo eum: deinde vera felicitas, cùm additur, Et ostẽdam illi salutare meum. Per longitudinem dierũ, intelligitur diuturnitas tp̃is, sed tanta, vt planè repleat desiderium humanum; hoc .n. promittit, qui dicit, Lõgitudine dierum replebo eum. quia verò non potest repleri desiderium humanum, nisi æterna duratione, ideò per hãc longitudinẽ dierum significatur æterna duratio. Vtitur aũt scriptura eiusmodi verbis in designanda æternitate, quia nobis loquitur, qui non nouimus aliam longam durationem, nisi in diebus multis, aut longis; alioqui enim in vera æternitate non erit successio dierum, sed vna dies semper manens, vel potius vnũ momentum semper durans absq. vlla mutatione, aut vicissitudine. At, inquies, vicissitudo temporum mirificè delectat; & videmus homines varijs oblectationib. fallere tædium longitudinis dierum in æstate, & longitudinis noctium in hieme. Respondeo, id accidere, quia tempora huius vitæ sunt omnia varijs incommodis plena, & ideò semper anhelamus ad futura: sed quando veniet illa dies, qua nulla expectari poterit melior, votum omnium erit, vt illa semper duret. Et ostendam illi salutare meum. si p̃ salutare intelligamus salutem, sensus erit, ostendam illi salutem meam, id est, efficiam, vt vir iustus non amplius ex fide viuat, credendo qđ non videt: sed planè videat, & sentiat, atque experimento p̃prio cognoscat salutem, quæ ex me est: est autem salus hæc, quæ nobis promittitur, ipsa Dei visio, quæ perfecta, & perpetua sanitas totius hominis erit. tunc .n. sanabitur mens ab omni errore, & ignorantia, cùm ad summam sapiẽtiam perueniet, quæ in visione supremæ, atq; altissimæ causæ posita est. Ex illa sapiẽtia nascetur in voluntate amor erga summum bonum ardentissimus, & stabilis vnde perfectè sanabitur affectus ab oĩ mala cupiditate. Redundabit autẽ hæc sanitas in partem inferiorem, quæ superiori sine vlla resistentia, vel rebellione subijcietur, & in ipsum corpus, quod immortale, impassibile, formosissimum, & sole fulgẽtius resurget. Quod si per salutare intelligatur Saluator, vt S. August. magis probat; tunc sensus erit, Ostẽdam illi Saluatorem meum, id est, Saluatorẽ, quem ego misi, & faciam vt vir iustus oculis mentis cernat eum, qua Deus est; & oculis corporis cernat eundem, qua homo est: quam ostensionem suæ diuinitatis promisit Christus, Ioan. 14. cùm ait, Qui diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Hæc autem manifestatio diuinitatis, ipsa est vita æterna, & sũmum bonum, & salus, siue sanitas perfecta totius hoĩs. Quare sñia huius loci in idem recidit, siue per, salutare, intelligamus salutem, siue Saluatorem. Sed libet in fine huius Psalmi admirari cœcitatem generis humani: nam cùm omnes cupiãt fœlicitatem æternam, neque possint eam non vehementer optare: tamẽ pro temporali, & parua prosperitate siue in diuitijs acquirendis, vel cumulandis; siue in honoribus, & dignitatib. adipiscendis, vel conseruandis; siue in delectationibus carnis, ac sensuũ vndecunq; captandis, nihil non faciunt, currunt, discurrunt, vigilant, laborant, sudant, ingenium acuunt, linguam expoliunt, animũ intendunt: & pro vera, & solida, & sempiterna

piterna felicitate, pro veris diuitijs, pro summis honoribus, pro ineffabili iucunditate, quæ parata sunt diligentibus Deum, ita pigri sunt, vt pro his vix digitum mouere dignentur. Horror est omnino cogitare, hominem ratione, & intelligẽtia præditum, ijs rebus consectandis toto vitæ suæ tempore occupari, quibus sæpe aditum ad æterna & summa bona sibi ipse præcludit. Orandus est Deus, vt qui promittere dignatus est tam ingẽtia bona, idem spiritum bonum nobis infundat, & illuminatos oculos cordis habere nos faciat, vt sciamus quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, vt Apostolus admonet Ephes. 1.

PSALMVS XCI.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Cantici in die Sabbati.

HIc titulus habetur in omnibus codicib. hebraicis, grecis, & latinis: & continet argumẽtum Psalmi; est. n. compositus Psalmus vt cãtetur in die sabbati, ad erudiendũ populum, vt discat die sabbati vacare laudibus Dei, præsertim ob creationem, & gubernationem mundi. Errant Iudæi, qui otium sabbati sibi datũ esse existimant ad vacandum conuiuijs, & deambulationi. Et Iudæos imitantur Christiani, quãdo ignorantes sabbatum cordis, in sola abstinẽtia ab operibus, & labore manuum sanctificationem festorum constituunt; hæc. n. oportet facere, & alia grauiora non omittere. hoc est, sanctificandi sunt dies festi abstinendo ab operibus seruilibus, sed otium illud ponendũ est in considerandis operibus Dei. ex qua cõsideratione accenditur amor diuinus & fit in corde quies, & tranquillitas ineffabilis, quæ dicitur sabbatum cordis, sabbatum verè delicatum, & sanctum.

Explicatio Psalmi 91.

BOnum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime, I.

Hæc est exhortatio ad laudandum Deũ, & psalterio, & voce. Bonũ, inquit, est confiteri Dño, id est, iustũ, vtile, delectabile, & honorificum est cõfiteri Dño confessionem laudis. iustum, quia debitum; vtile, quia meritorium; delectabile, quia dulce est amanti laudare dilectum; honorificum, quia munus est quasi proprium cœlestium potestatum. Et psallere nomini tuo altissime, id est, non solum bonum est confiteri corde, & lingua, sed etiam instrumentis musicis, quale in primis psalterium est, laudes personare nomini tuo, id est, gloriæ tuæ ò altissime.

Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatẽ tuam per noctem. II.

Hæc est materia confessionis, de qua dictũ est, bonum est confiteri. Bonũ igitur est confiteri, ad annunciandum mane misericordiã tuam, id est, vt annuncietur, & prædicetur omnib. misericordia tua; qua mundum creasti, & veritas, siue iustitia, qua mundũ gubernas: & qm̃ opus misericordiæ manifestum est, annunciatur de die; quis. n. ignorat, cœlum, & terram & quicquid in eis est a Deo fuisse cõdita ex misericordia, & bonitate, non ex necessitate, vel debito? Quia verò opus iustitiæ occultum est, cùm arcano Dei iudicio sæpe iusti affligantur, & iniqui exaltentur, ideò hoc opus annũciatur per noctem, in obscuro fidei, non in luce cognitionis. Item annunciatur mane misericordia, & per noctem iustitia; vt homines in luce prosperitatis gratias agãt misericordiæ Dei, & in tenebris tribulationis gratias agant iustitiæ Dei: nam, vt Sanctus Augustinus hoc loco docet, nõ minus Pater amat filios, quando blandi-

tur, quàm quando minatur: nec minus grati esse debemus Deo disciplinam correptionis danti tempore tribulationis, quam beneficia cōferenti tempore prosperitatis. Quare imitari debemus hunc eundem Prophetam, qui alibi canit, Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo.

III. In dechachordo psalterio cum cantico, in cithara.

Explicuit materiam confessionis, de qua dictum erat, Bonum est confiteri Domino: nunc explicat quod adiunxit, & psallere nomini tuo: dicit enim psallendum esse in psalterio, & cithara, sed non sine dulci cantico vocis humanæ. In hebræo videtur distingui dechachordū a psalterio: sic enim vertit sanctus Hieronymus, ī dechacordo, & in psalterio; & verè habetur distinctio in Codice hebraico: sed tamen constat psalterium fuisse instrumentum decem chordarum sic enim legimus in Psal. 32. Confitemini Domino in cithara, in psalterio decē cordarum psallite illi. & in Psalm. 143. In psalterio decachordo psallam tibi; & concordat textus hebraicus cum græco, & latino. quare hoc loco vbi dicitur in hebræo, in dechachordo, & in psalterio; vel abundant illæ particulæ, &, in, & eas Septuaginta in suis libris non inuenerunt: vel certè significant non distinctionem, sed explicationem, ac si dictum esset, In decachordo, in psalterio inquam; sed res non est magni momenti. Quid spiritualiter significet psalterium & cithara, diximus in explicatione Psalmi tricesimi secundi v. 2.

IV. Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

Incipit nunc prædicare opus creationis, quod ad misericordiam pertinet. cōtemplatus, inquit, pulchritudinē, varietatem, excellentiam, virtutes, vtilitates facturæ tuæ, cœli, terræ, aquarum, syderum, animalium, plantarum; admirabilē animo voluptatem percepi: sed in his omnibus non ipsa factura tua me delectauit, quoniam non substiti in ea, sed tu me delectasti in factura tua; ex ea. n. ascendit animus ad infinitam pulchritudinem tuam considerandam, & in amorem tantæ pulchritudinis raptus cœpi vehementius admirari, & delectari. ac propterea iugiter exultabo, & exultans laudabo te in operibus tuis. Nota diligēter, non dixisse Prophetam, delectauit me factura tua; sed delectasti me in factura tua; quando. n. sistimus in delectatione creaturarum, fiunt creaturæ muscipulæ pedibus insipientium. qūo facta est Bethsabeæ pulchritudo muscipula pedibus eiusdem Prophetæ, quando eā videns in ea delectari voluit. Nota præterea pro voce, exultabo, in hebræo esse, arannen, quod significat, exclamabo; ארנן quare exultabo, exponendum est, præ lætitia, & admiratione exultans cātabo laudes tuas magna voce cordis, & corporis.

Quàm magnificata sunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. V.

Quia dixerat, se valde delectatū esse in operibus Dñi; ne quis existimaret, eū planè comprehendisse, ac penitus inspexisse omnem excellentiam operum Dñi addit opera Dñi maiora, & sapientiā, per quam facta sunt, profundiorem esse, quàm vt ad eorum perfectam cognitionē peruenire in hac vita possimus. Quàm magnificata, inquit, sūt opera tua Domine, id est, admiror magnitudinem, & excellentiam operum tuorum: non comprehendo animo, vel cognitione tātam magnitudinem; verè enim dixit Ecclesiasticus cap. 1. Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies seculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? Sed hæc licet magna sint valdè, tamen sine comparatione maior est sapientia opificis, de qua subiungit Ecclesiasticus, sapientiam Dei præcedentem oia, quis inuesti-

inuestigauit? & Dauid hoc loco, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, id est, sapientissimæ illæ cogitationes, quibus adinuenisti res tam mirabiles, & tam perfectas, quibus nihil addi, vel detrahi potest, tam sunt occultæ vt omnẽ intelligentiam superent. Ac vt in rebus minimis, & vulgaribus exemplum ponamus: quis capiat quo modo in exiguo semine lateat tanta proceritas arboris, varietas ramorum, viriditas frondium, decor florum, vtilitas fructuum, & ipsum etiam semen ad speciem propagãdam? quis comprehendat, qua arte Dominus in minimis animalculis inseruerit vitã, & sensum, & motum? & præterea in formicis prudẽtiam, astutiam in araneis, in culicibus, & pulicibus tantam vim fodiẽdi instrumento tam fragili?

VI. Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc.

Concludit hanc partem Psalmi, quæ ad creationem rerum pertinet, affirmãs non esse hominum insipientium, sed sapientium cognoscere, quàm sint magna & inscrutabilia opera Domini. Stulti.n. non cogitant in rebus creatis nisi voluptatem, vel vtilitatem, quam ex illis capiunt: quod illis commune est cum iumẽtis insipientibus, quæ neque intelligentiam habent, neque ignorantiam suam norunt. Sapientes autem tametsi nõ assequuntur magnitudinem operum Dei, tamen intelligunt ea se assequi non posse, & ignorantiam suam intelligunt, & quo perfectius ignorantiam suam intelligũt eo magis admirantur opera Dei, & ad veram sapientiam propinquant. Vir, inquit, insipiens non cognoscet, quàm videlicet magnificata sint opera Domini; & stultus non intelliget, quàm profũdæ factæ sint cogitationes eius; hæc enim docta ignorantia sapientium tantũ est.

VII. Cùm exorti fuerint peccatores sicut fœnum: & apparuerint oẽs, qui operantur iniquitatem.

Transit nunc Propheta ad opus gubernationis, & prouidentiæ diuinæ, in qua præcipuè iustitia, siue veritas elucet. In hoc autem summa prouidentiæ consistit, quòd impij ad tempus florere permittuntur, vt æterna ariditate damnentur: Iusti contra, ad tempus ariditate mulctantur, vt in æternum floreant. Cùm exorti fuerint peccatores sicut fœnum, id est, cùm repente, & in magna copia germinauerint, & creuerint peccatores, vt solet fœnum, quod statim, & multum crescit. Et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, id est, cùm non solùm germinauerint, sed etiam floruerint, vt sonat vox hebraica, ziz, & valde conspicui apparuerint, in sublimitate videlicet positi; & in diuitijs abundantes. ויציצו

Vt intereant in seculum seculi: tu autem altissimus in æternum Domine. VIII.

Pendet sententia versiculi superioris ab hoc versiculo; & subintelligitur aliquid, vt, hoc fiet, vel, hoc diuina prouidẽtia permittet, vt intereant in seculum seculi, id est, ideò dabit iniquis Deus prosperitatem temporalem, vt remunerẽtur aliqua bona opera eorum, & propter scelera sua iustè puniantur morte sempiterna. Tu autem altissimus in æternum Domine, id est, tu Domine valde dissimilis es iniquis; quoniam illi ad breue tempus emergunt ad aliquam altitudinem, tu autem in æternum altissimus es.

Quoniam ecce inimici tui Dñe, quoniã ecce inimici tui peribũt, & dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. IX.

Probat iniquos ad tempus solùm, idq. breue prosperandos. Ecce, inquit, inimici tui, ecce, inquam, inimici tui peribũt. Illud, ecce, significat repentinam muta-

tionem; quasi dicat, Qui virebant, & florebant, subito peribunt. Illa verò repetitio, Ecce inimici tui, ecce inimici tui, auget execrationem; quemadmodum è contrario illud Psalm. 115. O Domine ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ; auget pietatis affectum. Verè enim valdè execrandus est, qui vt amicus sit huius Mundi, non timet inimicus Dei constitui: sic enim scribit sanctus Iacobus in 4. cap. Epistolæ suæ, Quicunq; voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur. Quanta autem peruersitas est propter amicitiam rei creatæ contemnere amicitiam Creatoris? Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Hæc posterior pars versiculi est repetitio, & declaratio prioris. Quos enim vocauit inimicos Dei, nunc vocat operantes iniquitatem: & quos dixit perituros, nunc dicit dispergēdos: nam hoc ipso fiunt homines inimici Dei, quòd contrarij esse incipiunt voluntati eius, quæ nobis per legem diuinam declarata est. Illi autem contrarij sunt legi Dei, qui operantur iniquitatem. Lex enim Dei rectissima est, & rectitudinis regula: iniquitas autem curuitas est, & recessus a regula. Porrò dispergendi dicuntur impij ad similitudinem aridi fœni, cui paulò ante comparati sunt. Sicut enim fœnum aridum a vento ita raptatur, & dispergitur, vt non amplius compareat; sic impij vbi modicum creuerint, & floruerint, volente Deo exciduntur, & de terra tolluntur, vt etiam memoria eorum pereat.

X. **Et exaltabitur sicut Vnicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia vberi.**

Opponit nunc iustos impijs, atque ostendit eos tandem a diuina prouidentia, & iustitia verè exaltandos; loquitur autem in persona sua, bene sperans de se, quòd videlicet sit ipse vnus de numero iustorum. Et exaltabitur sicut Vnicornis cornu meum, id est, cornu meum, potentia videlicet, & gloria, ac fœlicitas mea crescet in altum, non sicut fragile fœnum, sed vt cornu Vnicornis; Vnicornis enim animal est gerens in fronte cornu vnicum, sed excelsum, & robustum valde. Et senectus mea in misericordia vberi, id est, non solùm potentia mea, & gloria, ac fœlicitas magna erit, sed etiam diuturna, & constans vsque ad vltimam senectutem: nam & senectus mea erit in abundanti misericordia apud Deum. Sanctus Augustinus mysticè per senectam intelligit vitam futuri seculi, quæ erit post hanc vitam temporalem, sicut senectus est post iuuentutem. Verè enim vita futura sanctorum erit in misericordia vberi, tollente omnem ab eis miseriam: & erit similis senectuti ob maturitatem iudicij, & vacuitatem passionum, & habebit caput ab omni parte candidum, vbi ne vnus quidē capillus niger, id est, nulla cogitatio, nulla cupiditas, nulla voluntas tetra inueniri poterit. In hebræo pro misericordia, habetur, scemen, oleo, & senectus mea in oleo vberi. In græco quoque legitur, ἐν ἐλαίῳ, id est, in oleo. Sed noster Interpres videtur legisse, ἐν ἐλέῳ, in misericordia. Dicitur autem senectus in oleo vberi, quando abundat humore, qui facit eam esse diuturnā: quia verò per oleum misericordia intelligitur: rectè Interpres vertit, in misericordia vberi, etiam si fortè legerit in oleo.

Et despexit oculus meus inimicos meos, & in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. XI.

Adiungit Iustus ad fœlicitatē suam, quòd non timebit amplius inimicos suos. Et despexit oculus meus inimicos meos id est, vidi, & contempsi præsentes inimicos, quoniam diuina prouidentia fecit, vt mihi nocere non possent. Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, id est, & quantum ad inimicos absentes, qui maligni cùm sint, in me insurgere cogitant, audiet auris mea

mea nuncium interius eorum. In hebræo pro, despexit, est respexit, sed idẽ est sensus: significatur enim eo verbo, quod iustus aspexit liberè, & sine timore inimicos suos. Qui enim timent vim inimicorum, non audent eos aspicere, sed oculos demittunt, & fugiunt: qui verò eos contemnit, liberè illos intuetur: & eodem modo posset exponi qđ sequitur, videlicet, quod iustus sine timore audiet aggressionem malignantium in se futuram, quoniam non dubitat de victoria.

XII. Iustus vt palma florebit, sicut Cedrus Libani multiplicabitur.

Quod de se Propheta dixerat, transfert nunc ad alios iustos, quos eleganti similitudine comparat Palmæ, & Cedro, vt opponat iniquis, quos comparauerat fœno. Nam fœnum mane floret vespere arescit, & nullo negocio secatur à messoribus, vel à vento dispergitur, & ad nihil vtile est nisi ad ignem. Palma verò stabilis est, & longo tempore flores, & fructus conseruat: sicut etiam Cedrus Libani celsissima, & robustissima est, & ex ea ornantur palatia, & laquearia Regum; sic impij breuissimo tempore virent, & florent, & paulò post in clibanum gehennæ mittuntur. Isti verò instar palmæ in æternum virebunt, & afflorescent, & fructus dulcissimos adferent: nec facilè succumbent oneribus, sed virtute omnia superabũt: nec non vt Cedri Libani multiplicabũtur, id est, augebuntur, & crescent in maximam altitudinem; multiplicatis ramis bonorum operum, & firmissimis radicibus perseuerantiæ innixi nullo tẽtationum vento deicientur: & tandem vtiles erunt instar ligni cedrini ad ornãda laquearia Regis Regum in cœlesti Hierusalem.

XIII. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt.

Reddit rationem, cur iusti instar Palmarum, & Cedrorum sint futuri: quoniam non in campis syluæ, aut in desertis montibus, sed in domo Domini plãtati erunt, & in atrijs Dei nostri florebunt: id est, in Ecclesia Dei per rectam Fidem plantati, & aquas Sacramentorũ & Verbi Dei rigati, in charitate fundati, & radicati flores honestatis, & fructus bonorum operum parient. Siquidẽ extra Ecclesiam, & sine fundamento Fidei omnis plantatio eradicabitur, quippè quam non plantauit Pater cœlestis.

Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient. XIV.

Quod de se paulò ante dixerat Propheta, quod habiturus esset senectã in misericordia vberi; idem nunc dicit de alijs iustis, quòd non solùm sint prosperandi in iuuentute, & ætate matura sed etiam senectutem bonam, & diuturnam habituri sint. Adhuc, inquit, multiplicabuntur in senectute vberi, .i. præterea iusti multiplicabuntur in diebus vitæ, id est, multiplicabuntur dies vitæ suæ, vsque ad senectutem pinguem humore vitali, id est, viridem senectam; & bene patientes erunt, id est, in ipsa quoque senectute facilè patientes erunt laborum, ob firmam corporis constitutionem. Illud, vberi, sanctus Hieronymus cum hebræis iungit cum sequentibus sic legens, Fructificabunt in senectute: pingues, & frondentes erunt. Sed vox, desenim, quæ significat, pingues, potest etiam rectè coniungi cum superioribus, vt Septuaginta voluerũt, vt hæc sit translatio ad verbum, Multiplicabuntur pingues in senecta, id est, conseruantes pinguedinẽ vitalis humoris in ipsa senectute, quod est idem cum nostra lectione, Multiplicabuntur in senecta vberi. Illud autem bene patientes, sanctus Hieronymus vertit, frondentes: & verè vox hebraica, raananim, significat propriè virentes, & florentes, ac per hoc etiam fron-

דשנים

רעננים

frondentes; sed Septuaginta Interpretes explicauerunt metaphoram, & verterunt, εὐπαθοῦντες, quod significat homines bene affectos; Interpres verò latinus vertit, bene patientes, quia magis respexit ad significationem vocis, quã ad proprietatem sermonis: sed sensus semper est idem. Illud, vt annuncient, pertinet ad versiculum sequentem.

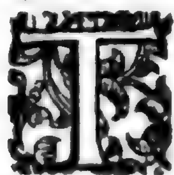
XV. Quoniam rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.

Hæc omnia, inquit, euenient Iustis, vt annuncient, & notum faciant omnibus aut verbo, aut exemplo suo, quòd Dominus Deus noster iustus, & rectus est, & nulla est in eo iniquitas, quoniã etiamsi ad tempus impios prosperari sinit; tamen suo tempore iustitiæ suæ iudicia exercet, remunerando iustos, & puniendo iniquos.

PSALMVS XCII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Laus cantici ipsi Dauid in die ante Sabbatum quando fundata est terra.

Itulus huius Psalmi nõ habetur in hebraicis codicibus, sed solùm in græcis, & latinis, iisq. non omnibus. Videtur autem qui titulum addidit, voluisse Psalmum decãtari feria sexta, quæ est dies ante Sabbatum; propterea quòd in hoc Psalmo narretur, terram à Deo fuisse firmatam vel, vt alij codices habent, inhabitatã: qđ rectè dicitur factũ esse feria sexta. Illo enim die formatus est homo dominus terræ, ac per hoc tùm primùm stabilita est terra, quæ propter hominẽ creata fuerat. Eodem die non solùm homo, sed etiam animantia cætera, quæ terrã incolunt, creata sunt, proinde illo die primùm inhabitari cœpta est terra. Eodem die per Christi passionem, & mortem renouata ac reparata est terra, & stabilita in Regnum Christi, deuicto, ac triumphato Mundi Principe, iuxta illud Nunc iudiciũ est Mundi, nunc Princeps huius Mundi eijcietur foras, & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum, Ioan. 12. Porrò Ecclesia Christiana Psalmum hunc canere solet in aurora diei Dominicæ, ad Laudes; qm̃ Christus etsi Regnum acquisierit per passionem, & fundamẽta nouæ terræ iecerit feria sexta: tamen possessionem Regni accepit quando resurrexit, & tunc induit decorem, & fortitudinẽ: quod in aurora Dominicæ diei factum esse credimus.

Explicatio Psalmi 92.

I. Dominus regnauit decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.

Hoc principium Psalmi rectè põt tũ ad creationem, tum ad redemptionem accommodari: neque nouum est, vt sententiæ Scripturæ diuinæ plures habeãt sensus literales. Dñs regnauit, idem est, ac si dictum fuisset, Dñs regnum acquisiuit, siue regnare cœpit. Decorẽ indutus est, gloriam videlicet, & maiestatẽ regiam. Indutus est Dominus fortitudinem, id est, non solùm gloriã, sed & potentiam, ac robur accepit, quod regiæ maiestati necessarium est. Et præcinxit se. i. accinxit se ad regnãdum, & gubernandum. Quod si hæc ad creationem referantur, dicetur Deus regnare cœpisse qñ Mundum creauit, quoniam tunc primùm cœpit habere subditos: si referantur ad reparationem, Christus in Resurrectione Regnum accepit, & tunc indutus est decorẽ gloriosi corporis, & fortitudinem quoque indutus est, quia data est illi omnis potestas in cœlo, & in terra

terra, vt deinceps nulli creaturæ subiectus sit, sed omnia habeat sub pedibus suis. Denique præcinxit se ad propagãdum Regnum suum per Apostolorum prædicationem vsque ad fines terræ.

II. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.

Regnare cœpit Deus ab initio Mundi, quia tunc cõstituit ab imis fundamẽtis orbem terræ, & firmauit, ac stabiliuit, vt commoueri nõ possit; ac per hoc præbuit hominibus, qui Deum Regem agnoscere, eiq. seruire debent, stabilẽ mansionem. Christus quoq. per passionem, & resurrectionem suam orbẽ terræ, qui varijs motibus à Dæmonib. agitabatur, dum alij alijs Dijs seruiebant, firmauit, ac stabiliuit in vna, ac verissima religione, & fide.

III. Parata sedes tua ex tunc: à seculo tu es.

Quamuis, inquit, sedes Regni tui parata sit ex tunc. i. ex rerum creatione; vel ex resurrectione: tu tñ non tunc esse cœpisti, sed à seculo, ab æternitate, sine principio es. vbi illud, es, non significat simplicem existentiam naturæ diuinæ, sed plenitudinem essendi, in qua omnia continentur: non.n. Deus antequam Mundum conderet, pauper erat, aut aliqua re indigebat; neq. posteaquam Mundum condidit, ditior, aut locupletior factus est. Mundum.n. Deus creauit, non vt ipse cresceret, sed vt nobiscum bona sua cõmunicaret. Itaq. nõ coactus aliqua necessitate, sed charitate, & misericordia motus, Mundũ creauit, & eadẽ charitate, & misericordia Mundũ reparauit. Sic .n. Deus dilexit Mundũ, vt filiũ suum vnigenitũ daret, vt oĩs qui credit in ipsum nõ pereat, sed habeat vitam æternam. Ioan. 3.

IV. Eleuauerunt flumina Dñe, eleuauerunt flumina vocẽ suam.
V. Eleuauerunt flumina fluctus suos, à vocibus aquarũ multarũ.

Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. VI.

Hæc omnia, si ad creationem referãtur vt referri debent iuxta priorẽ sensum, significant modũ, quo Deus terrã habitabilem fecit, vt esset firma sedes generi humano. Initio .n. creationis, aquæ terram vniuersam operiebant, & magno motu inundationes aquarum eleuabantur; sed Deus altior, & excelsior, & in infinitum potẽtior increpuit, & conspescuit aquas, easq. in cauernas terræ conclusit, eisq. præcepit, vt non reuerterentur operire terram. Hoc dicitur clarius in Psal. 103. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi, Abyssus, sicut vestimentũ amictus eius, super mõtes stabunt aquæ, id est, ita initio terra formata est, vt abyssus aquarum illã vndique tegeret, ita vt super ipsos montes starent aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabũt id est, sed tu Deus omnipotens increpasti aquas, & quasi tonitru imperij tunc illas ita turbasti, vt fugerent, & absconderent se intra profunda loca terræ. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. Eadem descriptio habetur in lib. Iob cap. 38. sed hic breuissimè Propheta hæc omnia illis verbis cõplexus est. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus, id est, omnes aquæ maris, atque omnis abyssus aquarum magno fremitu eleuabãtur super terram; sed mirabilis Deus in excelsis habitans, & omni altitudine superior aquas compescuit, & terrã habitabilem reddidit. Sed quo ad sensum posteriorẽ, describitur hoc loco magnitudo persecutionum Iudeæorum, & Paganorum aduersus Christi Regnum in Resurrectione inchoatum, & victoria Christi de oĩb. hostibus suis. Eleuauerunt, inquit, flumina voces suas, & fluctus suos: Per flumina intelligo persecutiones Iudæorum, qui continuo cœperunt eleuare voces suas aduersus Euangelium, illiq. vbique contradicere. Mirabiles elationes maris: per mare, quod fluminibus multo

est

est maius, intelligo persecutiones Neronis, Domitiani, aliorumq. Principū Romanorum. Mirabilis in altis Dominus, id est, sed Dominus in altis habitās mirabilior apparuit, cùm de omnibus persecutoribus victoriam reportauerit, & inuitis omnibus Regnum suum per omnes terras propagauerit. Sanctus Augustinus per flumina intelligit Apostolos, qui pleni Spiritu sancto tanquam cœlestia flumina per Mundum discurrebant, & voces prædicando liberrimè eleuabant. Per maris eleuationes, intelligit infideliū persecutiones: quémadmodum .n. cùm flumina intrant in mare, aquæ illæ salsæ ad introitū aquarum dulcium intumescunt, & fremunt; sic infideles ad prædicationem Apostolorum tanquam contrariam doctrinæ, & moribus ipsorum fremere, & tumultuari cœperunt. Vtraq. expositio optima est.

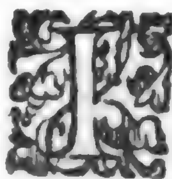
VII. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis; domum tuam decet sanctitudo Domine in longitudine dierum

Quantum attinet ad sensum priorē, respondet Propheta tacitæ obiectioni quæ occurrere poterat: vnde videlicet sciamus ea, quæ dicta sunt de fundatione terræ, de abysso aquarum, & reductione aquæ in loca humiliora, quibus rebus nullus testis adfuit, cùm præcesserint hominum omnium creationē. Respondet igitur Propheta, id haberi ex testimonio Dei, qui hæc reuelauit seruo suo Moysi: & testimonium illud valde credibile esse, cùm Moses multis signis, & prodigijs, alijsque modis seruū Dei fidelem, & Prophetam verum se esse probauerit. Idem dici potest de sensu posteriore; testimonia .n. Christi per Apostolos ad nos delata credibilia facta sunt nimis, tum ob signa, & prodigia Christi, & Apostolorum; tum quia videmus impleta, quæ prædicta sunt: tum ob infinita alia, quæ Fidē Christianam omnino credibilem faciunt, vt nemo possit, posteaquam prædicatores audierit, sine magna temeritate nō credere. Ex quibus cōcludit Propheta, domum Dei, id est, Ecclesiam Dei, in qua talia testimonia continentur, & prædicantur, debere sanctam, & inuiolabilē conseruari vsque ad Mundi consummationem. Domum tuam, inquit, decet sanctitudo, id est, decet, vt eam omnes vt sanctam venerentur: item decet, vt qui in illa sunt, sancti sint, & moribus sanctis respondeant sanctitati doctrinæ testimoniorum tuorum: Deniq. decet, vt à te Domine inuiolata, & sancta conseruetur in longitudine dierum, vt portæ inferi nunquam præualeant aduersus eam.

PSALMVS XCIII.

Titulus & Argumentum.

Psalmus ipsi Dauid, quarta Sabbati.

IN hebræo nullus est titulus. Legunt tamen hunc titulum, tanquam olim vel à Septuaginta, vel ab alijs adiectum S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij omnes: habetur .n. in græcis, & latinis codicib. Illud, quarta Sabbati, significat cantari solitum ab hebræis, quarta die post Sabbatum, id est, in medio hebdomadæ. Reprehēdit occasione huius nominis S. Augustinus homines Christianos, qui ex antiqua paganorum consuetudine diem quartā vocant diem Mercurij, vt etiam diem tertiam, diem Martis; diem quintam, diem Iouis; diem sextam, diem Veneris; & diem Sabbati, diem Saturni: cùm deberent Christiano more dicere, secūdam feriam, tertiam feriam, &c. quamuis enim illa sint nomina stellarum: tamen apud Paganos stellæ illæ à certis hominibus nomina acceperūt, quos homines beneuolentia populorum Deos fecit, & in cœlum transtulit. Argumentum

tum huius Psalmi prouidentia Dei punientis tandé malos, & remunerantis bonos, quã diu aliquandiu iusto iudicio sinat, psperari malos, et opprimi bonos.

Explicatio Psalmi 93.

I. DEus vltionum Dominus: Deus vltionũ liberè egit.

Ponit initio Dauid propositionem vnam, ex qua possent oēs, si vellent, planè cognoscere nullos malos impunitos forè. Propositio hæc est, Dñs Deus Iudex summus, iustissimus, & potentissimus est, vt ei nemo resistere possit. Nã vindicta ad Iudicé pertinet, & ideò priuatis hoibus prohibetur. Rom. 12. Nõ vos defendentes. i. vindicantes, charissimi, sed date locũ iræ: scriptum est. n. Mihi vindicta, & ego retribuam. Et quamuis ad oés Iudices ptineat vindicta scelerum, tñ absolutè dicitur vindicta Dei esse, quia ipse supremus Iudex est, & vindictam sumet de oibus scelerib. non solùm populorum, sed ét Iudicum, Principum, & Regum omnium. Ait igitur, Deus vltionum Dominus. i. Dñs noster qui propriè solus Dñs est, cui omnia seruiunt in cœlo, & in terra: hic, inquam, Dñs, est Deus vltionum. i. summus Iudex, ad quem vltio scelerum omniũ pertinet. Deus vltionum liberè egit quandocunq. punire voluit peccatores; quia neminem timet, nullius personam accipit, nemo illum impedire, nemo ei resistere pót. Id patuit in deiectione Diaboli, & Angelorũ eius de cœlo; in diluuio quo genus humanũ extinxit, exceptis paucis, quos ipse saluos esse voluit; in incendio Sodomæ, & Gomorræ; in demersione Pharaonis in mari rubro: in alijs iudicijs eius permultis. Quod attinet ad verba, vox Deus, in hebræo est, אל El, quod significat Deum, vt fortem, & robustum, & rectè coniungitur cum vltione, vt significetur, Deum esse fortissimum vltorem scelerum. Vox vltionũ, vel ponitur loco superlatiui, quo modo Deus scientiarum. i. scientissimus; Deus misericordiarum, id est, misericordissimus: vel significat, Deum esse auctoré vltionum, quomodo ab Apostolo dicitur Deus pacis, Deus spei, Deus salutis. Verè enim Deus, vltionũ Deus est, quia non solùm ipse per se iudicando vlcisci tur scelera, sed etiam per creaturas suas innumerabilibus, & occultissimis modis vltionum causa est: nam & peccatũ sæpè ex diuino iudicio est pęna peccati & ea quæ maximè homines aliquando appetunt, & quærunt, Deus facit, vt pœnalia ipsis reddantur. Illud liberè egit, in hebræo est, hophiag, quod S. Hiero- הופיע nymus vertit in imperatiuo, ostendere: sed potest etiam verti, ostensus est, siue apparuit, splenduit, illuxit: quod est idé cum illo, liberè egit: nam qui timet, tenebras quærit: sed qui nihil timet, & liberè vltionem facit, palam, & apertè illam facit. Itaque sensus est, Deus vltionis auctor apparuit, siue vltionem scelerum liberrimè, & in luce coram oibus fecit. Potest etiam fieri, vt Septuaginta non legerint, hophiag, sed, hophiach, הופיע vltima litera mutata. Hanc enim vocé הופיח habemus in Ps. 11. vers. 6. sed in futuro: & Septuaginta verterunt, παῤῥησιάσομαι fiducialiter agam, & poterat etiam latinè reddi liberè agam. Nam hoc loco habemus in græco idem verbũ, sed in præterito, ἐπαῤῥησιάσατο, & noster Interpres vertit, liberè egit:

Exaltare qui iudicas terram, II. redde retributionem superbis.

Quia dixit, Dominum esse vltorem scelerum: precatur nunc consequenter, vt officio suo fungatur, & puniendo impios claudat ora eorum, qui prouidentiam eius in dubium reuocant. Exaltare, inquit, qui iudicas terram, id est, ascende solium tuum, qui Iudex es vniuersæ terræ; & redde retributionem superbis, id est, profer sententiam damnationis in homines superbos, & hoc modo vindictam sume de præcipuo scelere generis humani. Superbia enim est Regina vitiorum; & ea debellata, vniuersitas vitiorum debellata erit. Nominat quoque Psalmus superbos, quoniam illi soli tandem puniuntur in Iudicio, qui no-

noluerunt humiliari ad pœnitentiam: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei; sed qui humiliantur sub potenti manu Dei, & cor contritum, & humiliatum gerunt, saluantur: qui ceruicem erigunt, & peccata sua defendunt, retributionem vindictæ accipient.

III. Vsquequò peccatores Domine, vsquequò peccatores gloriabuntur?

IV. Effabuntur, & loquentur iniquitatem, loquentur omnes, qui operantur iniustitiam?

Reddit causam, cur peteret iudicium in impios superbos: & causa est, quia nimirum diu iam videtur superbia, & impietas eorum durasse. Sed precatio ista Prophetæ, prædictio est per modũ precationis; ad consolationem.n. iustorum afflictorum, prædicit sanctus Propheta, breui futurum, vt superbi, atque impij dispareant, quamuis in præsenti tempore diuturna videatur eorum potentia. Vsquequò peccatores, Domine, vsquequò peccatores gloriabũtur de viribus suis, de prosperitate sua, de sceleribus suis? Effabuntur, & loquentur iniquitatem, id est, iactabunt, & prædicabunt iniusta opera sua? Loquentur omnes, qui operantur iniustitiam, id est, liberè, & sine timore vllo loquentur de rebus suis gestis, vel gerendis homines impij, qui operantur iniustitiam. Illud, effabuntur, in hebræo habet maiorem vim: significat enim fundent sermonẽ, siue diffluent eloquio, quasi dicat, ex abundantia cordis fluet in eis abundantia verborum; itaque rectè S. Hieronymus vertit, garrient. Pro voce, iniquitatem, cùm dicitur, loquentur iniquitatẽ, עתק in hebræo est, hatac, quod vetus, & durum significat. Sed Septuaginta non solùm hoc loco, sed etiam in Psalmo 74. vers. 6. verterunt hanc vocem, iniquitatem; Nolite loqui aduersus Deũ iniquitatem. Quare, vel hæc vox, iniquitatẽ etiam significat, vel Septuaginta explicare voluerunt vocem hebraicam: verè enim nihil est durius iniquitate, quæ facit cor lapideum ex carneo: nec malè dicitur iniquitas antiqua, quia hominẽ ex nouo veterem fecit, mortiq. addixit, quia quod antiquatur, & senescit, prope interitum est, ad Hebr. 8.

Populum tuum Domine humiliauerunt, & hæreditatem tuam vexauerunt. V.

Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt. VI.

Explicat iustitiam, quam operantur impij, dum furere promittuntur. Populum, inquit, tuum humiliauerunt, id est, cœtum piorũ, qui propriè populus tuus est à te electus, & segregatus, & tibi vni dedicatus, humiliauerunt affligentes, & persequentes. Et hæreditatẽ tuam vexauerunt, id est, eundem cœtum piorum, quem tuam possessionem, & hæreditatem esse voluisti, vexauerũt iniustè opprimentes. Nec solùm populum in comune vexauerunt, sed in personas miserabiles, & omni auxilio destitutas furorem suum præcipuè effuderunt occiderunt enim viduas maritorũ solatio destitutas: & aduenas, qui procul à patria inter ignotos versantur; & pupillos, qui parentibus, dum adhuc auxilio eorum indigerent, orbati sunt. In græcis libris legitur, Viduam, & pupillum occiderunt, & aduenam interfecerunt; sed nostra lectio conformis est hebraico textui; & sensus est idem.

Et dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob, VII.

Reddit rationẽ cur iniqui tam audacter peccent: quia videlicet, ita stulti sunt, vt existiment Deũ non habere prouidentiã rerũ humanarũ, & nullũ esse Iudicẽ, cui rõnem operũ suorũ reddere teneantur. Et dixerunt. i. quia dixerũt apud se, Non videbit Dñs, nec intelliget Deus Iacob, id est, neque sensu videndi, aut audiendi cognoscet opera nostra;

ſtra; neque mentis intelligentiâ illa cõſiderabit, vel examinabit. Et quidẽ poſſent hæc intelligi hoc ſenſu, vt iniqui exiſtiment Deũ quidem poſſe, ſi velit, videre, & intelligere opera noſtra; ſed ea non curare, neq; ad ea attendere: tñ verba ſequentia cogunt, vt dicamus, iniquos in tantam cæcitatem animi aliquando deuenire, vt confidentiſſime peccent, ac ſi exiſtimarent, Deum neque videre, neque audire, neque intelligere. Sequitur enim,

VIII. Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite.

IX. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat?

X. Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem ſcientiam?

Illud, qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum non conſiderat? eſt refutatio eius, quod ſupra dictum eſt, Non videbit Dominus; vbi videre, poſitum eſt pro cognoſcere ſenſu exteriore, p aures videlicet, aut per oculos. Probat autem Propheta, Deum audire, & videre; quia ipſe dedit hominibus aures, quibus audiunt, & oculos q. bus vident: proinde multò magis ipſe audit, & videt: nemo.n. dare poteſt, qđ non habet. Quod autem ſequitur, Qui corripit gentes non arguet? qui docet hominem ſcientiam? eſt refutatio eius, quod impij dixerant, Nec intelliget Deus Iacob. Probat autem Propheta, Deum intelligere, ac per hoc mente, & intelligentia præditum eſſe, quia ipſe auctor eſt hominibus, vt intelligant: ipſe enim eos erudit, ipſe docet, dum in creatione dat eis mentem rationis capacem, & intelligentiæ lumen infundit. Quod attinet ad verba, illud, inſipiẽtes in populo, ſignificat, iniquos eſſe homines inſipientiores toto reliquo populo: quod veriſſimum eſt, cùm falſa bona veris anteponat, & temporalia ſempiternis. Illud autem, qui plantauit aurem; eſt inſignis metaphora ſignificans, ſenſum audiendi, vt etiam alios ſenſus non naſci ex corpore terreno, ſed plantari a Deo: quemadmodum arbores nõ oriuntur a terra, vi ipſius terræ, quæ inanima eſt, ſed plantantur ab hominibus in terra, & in ipſa terra creſcunt. Itaque aures accipiuntur hoc loco non pro ſolo organo, ſed pro organo, & ſenſu audiendi, qui in eo inſertus eſt. Quod ſequitur, non audiet? non ſignificat, Deũ habere ſenſum audiendi corporalẽ, ſed Deum conoſcere per ſuam eſſentiã, quæ nos per ſenſum audiendi cognoſcimus? ideò.n. non dixit, Qui plantauit aurem, non habet aures? ſed, Qui plantauit aurem, non audiet? Illud, qui finxit oculũ, eſt alia metaphora, per quam intelligimus, mirabilem ſtructuram oculi, & mirabiliorem vim, quæ in ipſo viget ad res vidẽdas, a Deo factam eſſe ea facilitate qua figulus vas quodcũq; fingere ſolet. Illud, non cõſiderat, poterat etiã verti, non videt: hoc.n. ſignificat vox hebraica, iabbit, ſed Septuaginta Interpretes maluerunt vertere, non conſiderat, vt intelligeremus, Deum nõ videre oculis carneis, ſed mente cõſiderare. Illud, qui corripit gentes, potuiſſet etiã verti, qui erudit gentes: nam hanc ſignificationẽ optimè patitur verbum hebraicum, & græcum. Rectè tamen noſter Interpres vertit, Qui corripit gentes, quia ſequitur, non arguet; & ſenſus eſt, Qui corripit omnes gentes, dum per ſindereſim in eorũ animis inſertam, eos admonet, vt a malo deſiſtant; ſæpè etiam manifeſta vltione peccata eorum punit: non arguet etiam populum ſuum, caſtigans eum per verba Prophetarum, vel etiam per flagella tribulationum? & ſi Deus corripit, & arguit, certè intelligit, & cognoſcit, quæ ab hominibus aguntur: & falsò dicunt impij, Non intelliget Deus Iacob.

יַבִּיט

XI. Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt.

Poſteaquam refutauit Propheta verba illa iniquorum, Non videbit Dominus,

nus, nec intelliget Deus Iacob; addit, hanc calumniam impiorum Deo nõ esse nouam ipse enim scit cogitationes hominum, quod vanæ sint. Homo .n. post corruptam naturam peccato primi hominis, vanus factus est, & similis iumentis insipientib. quæ non cogitant, nisi præsentia. Quare admonemur, hoc versiculo, non de nobis præsumere, sed humili prece à Deo sapientiã petere. Vani enim sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Sap. 13. & ideò monet sanctus Iacobus ca. 1. Siquis indiget sapientia postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & nõ improperat, id est, nunquam exprobrat importunitatem, quasi nimiũ sæpè, & nimis multa petamus. Diues enim est in misericordia, & vsque adeò liberalis, & magnificus, vt non solùm libenter tribuat quæ postulamus, sed etiam mercedẽ reddat, quia postulamus, Ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Matth. 6.

XII. Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

Hoc sequitur ex versiculo superiore: nam si cogitationes hominum vanæ sunt, quas nimirum ex se habent: certè sequitur, vt ille solus beatus sit, id est, non vanus, seu inani vẽto distentus, sed plenus veris, & solidis bonis, quẽ Deus erudire dignatur, id est, cui Deus oculos aperit ad ea, quæ verè bona sunt, aspicienda; atq. vt ad ea perueniat, de lege sua docet eũ, id est, intimè illi persuadet, obedientiam legis diuinæ toto affectu mentis amplexandam esse: non enim didicit propriè legem Dei, qui solũ nouit quæ sint, & quæ t legis diuinæ præcepta; sed qui per diuinam illustrationem, & charitatis infusionem ita affectus est erga legem Dei, vt libentissimè illam impleat amore iustitiæ, non timore pœnæ, & sit illi eadem ipsa lex iugum suaue, & onus leue. Illud, De lege tua; in græco est, ex lege tua: ex hebræo posset verti, A lege tua, siue, ex lege tua, siue, de lege tua. Sensus igitur est, Beatus est, quem tu, Deus, docueris ex lege tua, quasi dicat, ex libro tuo: vt nõ solùm Deus sit Doctor, sed ex libro suo doceat, librũ legis suæ ipse explanet, & illam ipsam legem obseruandam esse ei, qui verè beatus esse velit, intus per gratiam loquendo persuadeat.

Vt mitiges ei à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea. XIII.

Subiungit Propheta vnum ex fructibus doctrinæ diuinæ, qui est, vt homo doctus à Deo moderatius ferat persecutiones impiorum, donec adueniat impiorum ruina. Vt mitiges ei à dieb. malis, id est, ad hoc vtilius erit doctrina tua diuina homini iusto, vt mitiges ei tristitiam, quæ oritur à diebus malis, à tempore videlicet persecutionis, & tribulationis; & quamdiu mitigatione ista opus erit? donec fodiatur peccatori fouea, id est, donec perficiatur effossio foueæ, in quam deijciẽdi sunt impij tunc enim cessabit mitigatio doloris, quia nulli erunt, qui dolore afficiant iustos, cùm omnis dolor fugiet à iustis, & recidet in iniustos. Notãdum est hoc loco delectationẽ legis, & gaudium spirituale, quo fruuntur in hac vita iusti, non esse purum, & simplex, vt erit in patria cœlesti, sed admixtum tristitiæ: mitigatur .n. hic nobis tristitia, sed non tollitur omnino. Audi Apostolum 2. Corinth. 1. Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita, & per Christũ abundat consolatio nostra. & capit. 6. Quasi tristes, semper autem gaudentes: vbi non dicit, tristes absolutè, sed, quasi tristes, quia gaudium superabundat, vt dicitur cap. 7. Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Notãdum præterea, eodem tempore texi coronam iustis, & fodi foueam impijs: & non esse mirandũ, si non statim impij puniantur, quoniã nondum est fouea eorum planè effossa: quemadmodum nec mirandum est, si non statim iusti coronantur, quia nondum finita est coronæ ipsorũ textura. Sed hoc verè mirandum est, quòd felicitas, & exaltatio impiorum sit effossio

foueæ

foueæ ipsum; & quo altius euehuntur, eo profundius fouea fodiatur. Impij. n. quo magis exaltantur, eo magis superbiunt, & hoc ipso corã Deo profundius cadunt, iuxta illud. Deiecisti eos, dum alleuarentur.

XIV. Quia non repellet Dominus plebem suam: & hæreditatem suam non derelinquet.

Reddit rationem, cur dixerit, Donec fodiatur peccatori fouea. Præparatur .n. interitus peccatorib. à prouidentia diuina, qm̃ Dñs non repellet plebem suam; quamuis ei videatur ad tempus iratus, & affligi eam sinat. Atque idem alijs verbis repetit, dicens, Et hæreditatem suam non derelinquet. Vocatur autem plebs, & hæreditas Dei cœtus piorum electorum. Illi enim verè sunt populus Israel electus in hæreditatem.

XV. Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illam omnes qui recto sunt corde.

Declarat Propheta, cœtum iustorum non repeliendum, nec derelinquendũ à Deo vsque ad diẽ vltimi Iudicij.i. quãdiu versamur in periculis tentationum. Quoadusque, inquit, iustitia conuertatur in iudicium.i. vsque ad illum diem, in quo iustitia diuina, quæ nunc videtur esse quasi in habitu, vel in potentia, dũ nõ punit impios, nec remuneratur pios prodibit in actũ iudicij, & quæ erat iustitia quasi habitualis, fiet iustitia actualis reddens omnibus pro meritis siue coronam iustitiæ, siue stipendium mortis æternæ. Et qui iuxta illam omnes qui recti sunt corde.i. & tunc iuxta diuinã iustitiam, quæ in nubibus admirabilis apparebit qui proximi sedebunt, erunt omnes eius amatores, qui eam nõ timebunt, sed diligent, cùm sint recti corde, id est, conformes rectitudini eius, ac p hoc iusti. S. Hieronym⁹ ex hebræo vertit, Qm̃ ad iustitiam reuertetur iudiciũ, .i. iudicium, qđ nunc sæpè iniustum esse perspicitur, tunc reuertetur ad iustitiã, .i. iustissimum erit, quia tunc non iudicabunt amplius homines mortales, sed iudicabit Christus Iudex supremus, & iustissimus, quia omnia iudicia iniusta retractabit, & irritabit, & vltimum iudicium cũ exactissima iustitia copulabit. Hic sensus verus est, neq. à superiore dissentiens: & verba hebraica vtrunque sensum ferre possunt. Illud.n. chi ad, significare põt quousq. quemadmodũ si dictiones inuertantur, & legamus, ad chi, significabit, vsquequò. Sequẽtia verba æquè bene legi possunt cum Septuaginta, Iustitia conuertatur in iudicium; & cum S. Hieron. Ad iustitiã reuertatur iudicium. Nam in hebræo non habẽtur particulæ illæ, in, vel, ad & nomina non recipiunt varietatẽ casuũ, Deniq. illud, Et qui iuxta illã, oẽs qui recto sunt corde: clarius est in hebræo, & græco: nam in hebræo ad verbũ sic legitur, Et post illud, iudicium videlicet, oẽs recti corde. In græco verò sic, Et qui habent eã, iustitiam videlicet, oẽs recto sunt corde. Sed in latina editione si subintelligatur interrogatio, Et qui iuxta illã? oẽs qui recto sunt corde: vel si addatur verbum, qđ sæpè apud Hebræos omittitur & legamus, Et qui iuxta illam sedent, sunt illi oẽs qui recto sunt corde: vel denique si detrahatur pronomen relatiuum, quod in hebræo nõ habetur, & legatur, Et iuxta illam oẽs, qui recto sunt corde; sententia prespicua erit.

כי עד

עד כי

XVI. Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis stabit mecũ aduersus operãtes iniquitatẽ?

Dixerat in vltimo iudicio cessaturã oẽm iustitiam, & cõtra perpetuò regnaturam esse iustitiam; nunc dicit, interea temporis, dum videlicet differtur conuersio iustitiæ in iudicium, valde necessarium esse diuinum adiutorium aduersus iniustorum persecutiones. Quis, inquit, consurget mihi.i. pro me aduersus malignantes? Quis me à tanto numero malignorum homĩm, ac dæmonum proteget? aut quis stabit mecum, vt me videlicet defendat, aduersus operantes iniquitatem? Vbi posterior pars versiculi prioris repetitio, & explicatio est. Illud, mihi, S. Hieronymus rectè interpretatur, pro me.

XVII. **Nisi quia Dominus adiuuit me, paulò minus habitasset in inferno anima mea.**

Declarat magnitudinem periculi, in quo versamur ob multitudinem malignantium, qui vndiq. nobis, occurrũt. Induit aũt Popheta personam omniũ piorum,& ait, Nisi quia Dominus adiuuit me .i. nisi Dñs adiuuisset me; paulò minus habitasset in inferno anima mea, id est, parum abfuissem à morte sempiterna: quia videlicet tentationibus succubuissem, & de ipsa diuina prouidentia dubitassem. Phrasis illa, Nisi quia Dñs adiuuit me, hebraica est, & Dauidi familiaris, vt prespicuum est ex Psalmo 123. & supplenda est hoc modo, Nisi id accidisset, quod Dñs adiuuit me, &c. & planius, Nisi Dominus adiuuisset me. Illud autem, paulò minus habitasset in inferno anima mea: potest intelligi de morte corporali, per quam eo tempore oẽs animæ descendebant ad aliquã mãsionem subterraneam: sed verius existimo, vt intelligatur de morte animæ, & de inferno damnatorum. At, inquies, ex hac sententia videtur sequi, vt auxilium Dei non sit necessarium ad superãdas tentationes, sed solùm ad facilius superandas: quod est dogma Pelagianũ ex S. Augustino lib. de gratia Christi c. 27. Si enim nisi Dñs iuuisset, vix mortẽ animæ euasissem: certè sequi videtur, vt nisi Dñs iuuisset, mortẽ quidẽ animæ euadere potuissem, sed valde ægrè, & difficulter. Respondeo, paulo minus, non referri hoc loco ad difficultatem rei, sed ad breuitatem temporis, vt sensus sit, Nisi Dñs adiuuisset me, paulò post habitasset in inferno aĩa mea. Vox enim hebraica, & græca hunc sensum faciunt, & iuxta eum explicãda est vox latina, paulò minus .i. paulò post habitasset in inferno aĩa mea, siue parum abfuisset à casu in infernũ anima mea.

XVIII. **Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me**

Explicat, in quo consistat auxilium illud, sine quo in inferno habitasset aĩa eius. Si dicebam, inquit, motus est pes meus, id est, si agnoscebam, & confitebar infirmitatem meã, & me ex meipso non sufficere ad superandas tentationes: tunc misericordia tua adiuuabat me, illuminans intellectũ, & purificãs affectum, & vires tribuens voluntati, quæ sufficerent ad stabiliendos pedes animæ meæ in via mandatorũ tuorum.

Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerũt animam meam. XIX.

Non solùm Deus iustis per prouidẽtiam suam tribuit patientiam, sed etiã consolationem magnam, & ineffabilẽ, quæ non tollit tribulationes, sed cum ijs consistit, easq. vertit in materiã gaudiorum. Sic enim dicit Apostolus 2. Corint. 7. Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra: quia videlicet vir iustus, dum tribulatur, intelligit se purgari à scoria vitiorum, si adest, vel, se probari à Domino, si ea non adest: intelligit se cõformem fieri Christo patienti, vt cùm eo postea glorificetur; intelligit deniq. magnum esse, & supra modũ excellens præmium patientiæ, iuxta illud Apostoli 2. Corin. 4. Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Ait igitur, Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo .i. iuxta mensuram dolorũ, qui tristitiam in corde meo gignebant: consolationes tuæ lætificauerunt animã meã non. n. iuxta mensuram dolorũ in carne, reddit Deus iustis in hac vita consolationes in carne. neque .n. simul esse possunt dolores in carne, & consolationes in carne: sed iuxta mensuram dolorum in carne, tribuit Deus consolationem in anima, quæ mitigat tristitiã cordis ex doloribus carnis prouenientem. Neque repugnat hoc dictũ Prophetæ, Secundùm multitudinem, &c. cum illo dicto Apostoli, Supabũdo gaudio, &c.

verè

verè.n.gaudiũ ſpirituale maius eſt omni triſtitia corporali, ſed maius eſt ſeruata proportione, vt minori tribulationi minus gaudium, & maiori maius reſpondeat. S. Hieronymus ex hebræo vertit, In multitudine cogitationũ mearum; pro eo quod nos habemus ex verſione Septuaginta Interpretum, Secundùm multitudinem dolorum meorum.
שרעף vox hebraica, ſciaraaph, eſt vox inuſitata quatuor literarum, quæ fortè nõ habetur niſi hoc loco. Videtur deduci à verbo, ſciarah, quod eſt excreſcere, & ſecundùm Rabinos ſignificat ſummas frondes arborum, quæ excreſcunt in magna copia, & ab omni flatu ventorũ mouentur. Metaphoricè igitur hoc loco ſignificant dolores cordis .i. cogitationes affligentes, & torquentes ipſum cor, quæ quidem multæ, & moleſtæ naſci ſolent ex inopia infamia, morbo, alijs ærumnis corporalibus; & ideò rectè dicitur, Secundùm multitudinem, quia plurimæ ſunt; & rectè comparãtur frondibus excreſcentibus in arbore, quia vanæ ſunt, & inſtabiles.

XX. Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?

Reddit rationem, cur Deus conſoletur iuſtos in tribulationibus eorum: & rõ eſt, quia Deus iuſtiſſimus cùm ſit, & præcepta laborioſa hominib. dederit, æquũ fuit, vt iugum legis alioqui aſperum, & durum, oleo conſolationis liniret, & ſuaue redderet. Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, id eſt, nũquid adhæret, ſiue adiungitur tibi tanquam ſocius thronus iniquè iudicantium. Qui fingis laborem in præcepto, id eſt, tibi qui in præcepto tuo obſeruando laborem inſeris, ſiue facis vt præcepta tua nõ ſine magno labore poſſint impleri? Hæc mihi videtur huius loci ſatis obſcuri literalis expoſitio: ſunt tamẽ duæ aliæ expoſitiones. Vna eſt eorum, qui conſiderantes illud, qui fingis, in textu hebræo, & græco eſſe participiũ, omittunt relatiuum, qui, & coniungunt participium, fingens, cũ ſede; ſiue throno iniquitatis. Itaque ſenſum eſſe volunt, Nũquid adiungitur tibi thronus iniquitatis .i. nunquid particeps es iniqui iudicij, quod fingit laborem in præcepto .i. quod iudicium iniquorum facit præcepta diuina nimis laborioſa, & impoſſibilia, & ideò non punit præuaricatores. Hæc expoſitio repugnat editioni vulgatæ, quæ per pronomen, qui, declarauit participium, quod eſt in textu hebræo, & græco: & illud fingens, voluit referri ad Deum, non ad thronum, ſiue ad ſecundum perſonam, non ad tertiã. Alia eſt expoſitio S. Auguſtini, qui dicit Deum fingere laborem, ſiue dolorẽ in præcepto, quia facit, vt ex laboribus, & doloribus, quos in hac vita patiuntur iuſti, erudiamur, & intelligamus quo ſupplicio afficiendi ſint iniuſti à Deo, q iuſtos ſic affligi permittit. Itaq. S. Auguſtinus ita exponit, quaſi dictum eſſet, Qui fingis laborem in præceptum, id eſt, ex labore facis præceptũ; & per præceptum, non intelligit mãdatum, ſed eruditionem, qualia ſunt præcepta Sapientiũ, non mandata Principũ.

XXI. Captabunt in animam iuſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt

Cõcludit Pſalmum affirmans, impios iniquè acturos aduerſus iuſtos: ſed prouidentiam Dei vigilaturã, & vtriſq. pro meritis retributuram. Captabunt, inquit, in animam iuſti .i. homines iniqui more ſuo inſidiabuntur iuſtis, vt capiant eos, vt venatores prædã capiũt. Et ſanguinem innocentem condemnabunt .i. & poſteaquam laqueo ſuo irretierint, morti eum addicent, quamuis innoxium eſſe non ignorent. Hæc poſſunt intelligi tum de malis Iudicibus, tum de malis accuſatoribus, tum ẽt de quibuſuis ſceleratis homicidis, & de eorum magiſtris, & Principib. Dæmonijs. Verbũ, captabũt, in græco eſt, θηρεύσουσιν qđ ſignificat, venabuntur; & ideò ſenſus eſt, captabunt per inſidias, vt venatores faciunt: in hebræo eſt, iagheddu, לצוד .i. cõuenient, ſiue congregabuntur aduerſus animam iuſti, ſed credibile eſt, יגודו Septuaginta Interpretes legiſſe, iagudu

vna litera mutata, quod significat, venabuntur: particula, in, abundat apud latinos, cùm dicitur, Captabunt in animam iusti. Proinde sensus est, captabunt, id est, venando capient animam, id est, vitam iusti.

XXII. **Et factus est mihi Dominus in refugium: & Deus meus in adiutorium spei meæ.**

Loquitur Propheta in persona iustorum; & sicut dixerat in numero singulari, captabunt in animam iusti: sic etiam introducit iustum loquentem in numero singulari; ac si dicat, illi quidem insidiabuntur mihi homini iusto, meq; ad mortem condemnabunt: sed Dominus factus est mihi, refugium, vt non mihi noceant insidiæ illorum. Et Deus meus factus est in adiutorium spei meæ .i. Deus factus est quasi petra solida, in qua tuto innititur spes mea: sic enim habetur in hebræo, Deus meus, letsur, id est, in petram spei meæ. Itaque posuerunt Septuaginta, & noster interpres vocem, adiutorium spei, pro fundamento spei: adiuuat enim fundamentũ ipsã spem, dum facit, vt non vacillet.

לצור

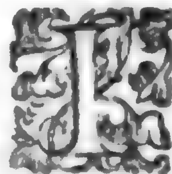
XXIII. **Et reddet illis iniquitatem ipsorum & in malitia eorum disperdet eos; disperdet illos Dominus Deus noster.**

Hæc est iustissima prouidentia Dei, vt tandem iustos adiuuet, & iniquos disperdat. Reddet illis, inquit, iniquitatẽ ipsorum, id est, Deus facit, vt iniquitas impij reuertatur in caput ipsius impij, dum iusto non nocet, qui ob patientiã coronatur: & ipsi impio nocet, qui ob malitiam punitur. Quod explicatur sequentibus verbis, In malitia eorum disperdet eos: vbi notat S. Augustinus, rectè dici, in malitia; quia Deus non tam punit eos ob id, quod fecerunt, quàm propter malitiam, qua id fecerunt. Tradidit enim Christum ad mortem Iudas, tradidit et Deus Pater: sed Patri gratias agimus, quia ex nimia charitate proprio Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum: Iudam detestamur, quia ex cupiditate, non ex charitate; & pro pecunia sua non pro salute nostra tradidit illum. Addit Propheta, Disperdet illos Dominus Deus noster, vt explicet quis sit, qui disperdet impios. dixerat .n. Reddit illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdat eos; & non dixerat, quis hæc facturus esset. explicat igitur, ac dicit, Disperdet illos Dominus Deus noster, cuius prouidentiá, aut negauerant, aut contempserant.

PSALMVS XCIV.

Titulus & Argumentum.

Laus cantici ipsi Dauid

IN Codice hebræo nullus est titulus: sed vel excidit vel hunc titulum addiderunt Saptuaginta viri, vt indicarent, argumentum huius Psalmi esse laudem Deo, voce, nõ instrumentis musicis decãtatam. Theodoretus censet, Psalmum compositum esse à Dauide in persona Iosiæ Regis, quem spiritu præuiderit repurgaturũ templum, & altare remotis cultib. Idololatricis, & ipsis Sacerdotib. Idololatris interfectis: sed non est necesse ad Iosiam recurrere: Psalmus .n. omni tempore, oĩbus locis, & oĩbus fidelibus, tum Iudæis, tum Christianis, conuenit. Continet .n. inuitationem ad laudãdum Deũ, corde, voce, & opere. Quare Ecclesia Catholica rectissimè hunc Psalmum esse voluit initiũ nocturnæ Psalmodiæ, quæ vt longissima est, ita ista præparatione, & exhortatione indigebat.

Explicatio Psalmi 94.

VEnite exultemus Dño, iubilemus Deo saluatori nostro. I.

Inuitatio, & exortatio est ad laudãdum Deũ. Illud Venite, est exhortatio, & excitatio ad coniungendos animos, & voces in laudem Dei, quomodo. Gen. 11. est exhortatio, & excitatio, ad coniungenda studia, & operas in ædificanda ciuitate, & turri, Venite faciamus lateres: & ibidẽ, Venite, faciamus no-

nobis ciuitatem: & ibidem, Dominus dicit, Venite descendamus, & confundamus ibi linguas eorum. Exultemus Domino, inuitat primùm ad exultationẽ spiritus, deinde ad iubilationem vocis: non enim rectè iubilamus voce, nisi prius mens excitata sit in Deum per internã lætitiam, & admirationẽ. Vnde & de Dño scriptum est, Luc. 10. Exultauit spiritu, & dixit, Cõfiteor tibi Pater. & Mater Dñi de se dixit, Luc. 1. Magnificat anima mea Dñm, & exultauit spiritus meus. Ait igitur, Venite exultemus Dño, iubilemus Deo salutari nostro. i. oẽs simul vniti exultemus spiritu, coram Domino præ lætitia gestientes, & voce iubilemus Deo, qui est salus nostra. S. Augustinus per iubilationem, intelligit vocem lætitiæ, quæ non põt exprimere quod intelligit. Sed vox hebræa significat potius magnum clamorem, lætum tamen, qui magnus clamor magnum potius affectũ, quàm magnũ strepitum hoc loco significat.

II. Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei.

Duobus modis põt hic versiculus intelligi. Vno modo, vt Propheta admoneat, vt summo mane appareamus coram Dño ad laudandum eum. quasi dicat, ante quã alij surgant, nos primi simus ante faciem Dñi. & hoc satis conuenit tempori, quo hunc Psalmum in Ecclesia canimus. Altero modo, vt Propheta doceat, miscendam esse confessionem propriæ miseriæ cum confessione misericordiæ Dei, vt sensus sit, Præoccupemus faciem eius in confessione, id est, antequam Dñs ad iudicium veniat, & vindictam de peccatis sumat, præueniamus eum confitendo peccata nostra vel præueniamus iram eius (põt. n. facies i hebræo sumi pro ira) & ante quã Deus irascatur, confiteamur peccata; & simul iubilemus in psalmis, magnis vocibus extollendo misericordiam eius. Et videtur hæc posterior expositio magis ad mentem Patrem, S. Hieronymi, S. Augustini, Theodoreti, & Euthymij in Commentario Psalmorum, & S. Gregorij Nazianzeni in oratione de plaga grandinis.

Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos. III.

Reddit quinq. rationes, cur Deus à nobis laudandus sit. Prima est, quia Dñs noster est magnus Deus super alios oẽs Deos, & magnus Rex super alios oẽs Reges, qui ẽt Dij dici solent. Quo loco pro voce, Dñs, est in hebræo nomẽ quatuor literarum, quod est proprium Dei veri, & ideò nomen appellatiuum, magnus, non debet coniungi cum, Dñs, sed cũ, Deus, vt diximus. Porrò per, Deos, intelligẽdi sunt primo loco Dij falsi, id est, Dæmonia, quæ sibi apud gentiles vsurpabant cultũ veri Dei, vt dicitur in Psalmo 95. Omnes Dij gentium dæmonia. Deinde intelligendi sunt Reges, & Iudices terræ, de quib. dicit in Psal. 81. Ego dixi Dij estis. In græco legitur, super omnem terram; & sic legunt Theodoretus, & Eutymius. sed in hebræo est, super oẽs Deos: & sic legunt S. Hieronymus, & Augustinus. credibile est græcum esse corruptum.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. IV.

Altera ratio est, quia Dñs habet in potestate sua orbem terræ, siue longitudinẽ, & latitudinem; siue ẽt altitudinẽ cõsideres; proinde oẽs, qui terram incolunt illi subiecti sunt, & sacrificiũ laudis illi debẽt. Quia, inquit, in manu eius .i. in potestate eius sunt oẽs fines terræ. i. tota terra vsq. ad vltimos eius fines. Et altitudines montiũ ipsius sunt, idest non solùm longitudo, & latitudo terræ, sed ẽt omnis altitudo vsque ad altissimos montes ad eius ditionem pertinet. In Codice quodã antiquo, ex quo legitur hic Psalmus cõmuniter in Ecclesia, præmittitur huic versiculo, Quia nõ repellet Dñs plebẽ suã, & hæc

verba leguntur, & exponuntur à S. Hieronymo, & Augustino in Commentario Psalmorum. Sed in codice hebræo, & græco, & in latina vulgata editione non habentur, & verè hoc loco superuacanea esse videntur, sed in Psalmo superiore locum suũ habent, & inde huc translata sunt. verissima autem esse dubitari non potest. In eodem antiquo codice legitur, altitudines montium ipse conspicit, pro, ipsius sunt. Sed in hebræo, & græco habetur, ipsius sunt, & sic legunt Patres. Cæterum illa lectio, altitudines montium ipse conspicit, nihil aliud significat, nisi Dominum esse quolibet altissimo monte altiorem, ita vt cõmodè respiciat ea quæ sunt in verticibus montium altissimorum, ad quos nullus vnquam hominum penetrauit. In hebræo pro fines terræ, habetur, inuestigationes terræ à verbo, chacar, qđ est inuestigare, & scrutari. Inde aliqui existimant significari profundas terræ cauernas, quæ opponuntur altitudini montium, vt sensus sit, in manu Dei esse tum profunditatem, tum altitudinem terræ. S. Hieronymus vertit, in cuius manu fundamenta terræ, & excelsa montium ipsius sunt. cum qua lectione põt cõcordari lectio græca, & latina, si per fines terræ, intelligamus fines, quo ad profunditatem, non quo ad longitudinem, vel latitudinem. sed vterque sensus est verus.

חקר

V. Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & siccam manus eius formauerunt.

Tertia ratio est, quoniam Deus noster non solùm terræ, sed etiã maris Dominus est, quippè, qui fecit illud, & arenam siccam illi circundedit in qua tanquam in vase continetur. Quare æquũ est, vt homines, qui ex mari maxima commoda percipiunt, illi gratias agant eumq. laudibus efferant.

VI. Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Dominũ, qui fecit nos.

Quarta ratio est, quia idẽ Dominus non solùm fecit terram, & maria, sed etiam nos homines fecit: nos autem factorem nostrum peccatis nostris offendimus. Venite, inquit, adoremus, & procidamus, & ploremus deflentes ingratitudinem, & peccata nostra ante Dominum, qui fecit nos, ac per hoc omni iure Dominus noster est, atque illi omnem obediẽtiam debemus. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, genua flectamus, pro eo quod nos habemus, ploremus. Sed omnes codices græci, & latini habent, ploremus, & sic legunt, & explicãt omnes veteres tractatores. neque est verisimile, Prophetam dicturum fuisse, genua flectamus, posteaquã dixerat, adoremus, & procidamus. nam adorare in hebræo significat prosterni, & procumbere, quod explicatur per vocẽ sequentem, procidamus. Plus est autem procidere, & toto corpore prosterni, quã genua flectere. Itaq. probabile est veram hebraicam lectionem, quam habuerũt Septuaginta fuisse, niucha, quod significat, ploremus: sed successu temporis irrepsisse vnam literam, & factum esse, niurecha, quod est genua flectamus. Neque vllo modo credibile est Septuaginta Interpretes, hoĩes doctissimos reddituros fuisse, ploremus, si ita legissent, vt nunc in codicibus hebraicis legimus.

נבכה

נברכה

Quia ipse est Dominus Deus noster, & nos populus pascuæ eius, & oues manus eius. VII.

Hæc est quinta, & vltima ratio, quia Dominus non solùm nos fecit, sed particulari prouidentia nos regit, quo modo pastor proprium gregem. Obseruat S. Augustinus elegantem transpositionẽ verborum; videtur enim Propheta cõiungere debuisse oues cum pascua, & populum cum manu, ac dicere, & nos populus manus eius, & oues pascuæ eius: sed cõiunxit populum cũ pascua, & oues cum manu, vt significaret, populum esse respectu Dei instar ouiũ, quæ potestate indigent: & tamen non esse oues expertes rationis, q̃ baculo cogi debeant: dicuntur autẽ oues istæ, oues manus Dei, vel quia Deus eas fecit, vt ex-

exponit S. Augustinus, vel vt alij communiter docēt, quia Deus quasi manu propria eas regit; quamuis enim populus Dei habeat Pastores, & Doctores, à quibus pascitur, & regitur: tñ ipse etiã Deus peculiarem curam illius habet, & non sinit, vt negligentia, vel ignorãtia, vel etiam malitia Pastorũ illis noceat. Ex quo intelligimus, debere populum Dei in Deo summo pastore fiduciam ponere, atque ad illum per orationem recurrere, quando pastor minus idoneus illis contingit; ipse.n. per Ezechielem cap.34. dicit, Ego pascam oues meas.

VIII. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Hæc est secũda pars Psalmi, qua Propheta exhortatur populum Dei, vt non solùm voce, sed etiam opere Deum laudet. Sacrificium autem operis Deo gratissimum est obedientia, quam exhibemus præceptis eius, iuxta illud primi Reg.15. Nunquid vult Deus holocausta, & victimas, & non magis vt obediatur voci Dñi? Introducit aũt Propheta Deum loquentem, vt exortatio maiorẽ vim habeat. Neque obstat illud eius: nã in scriptura sæpè Deus loquitur de se, ac si de alio loqueretur, vt in loco proximè citato, Nunquid vult Deus holocausta, & non magis, vt obediatur voci Domini. sic igitur hoc loco dicit Spiritus sanctus, Hodie si vocem eius, id est, Domini, audieritis, id est, si vocẽ meam audieritis, qui Dominus vester sum, nolite obdurare corda vestra. Illud, hodie, significat, hoc tempore. &, vt Apostolus declarat ad Hebr.3. habet locum hæc exhortatio, donec hodie cognominatur, id est, dum tempus huius vitæ durat; nam post hanc vitam nõ erit amplius tempus, sed æternitas. Illud autẽ, si, videtur significare, Deum non singulis momentis nobis loqui, sed pro loco & tempore nos admonere, vel per internas inspirationes, vel per voces prædicatorum, vel per lectionem scripturarum, vel alio quocunq. modo nobis voluntatem suam patefacit. Illud, nolite obdurare corda vestra, significat, parũ prodesse audire vocem Domini, nisi ea vox penetret intima cordis, & inflectat ad fidem, & obedientiam. cur autẽ vox Dei non penetret, causa est durities cordis. Induratio autem cordis aliquando tribuitur homini, aliquando Deo; nam Exod.7. dicit Dominus, Ego indurabo cor Pharaonis. & 1. Reg.6. dicitur, Cur aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum? Porro Deus indurat corda non impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam, vt S. Augustinus dicit in Epist.105. ad Sixtum. qui etiam tractatu 53. in Ioannem scribit, sic obdurat Deus, deserendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Cui subscribit S. Gregorius lib.11. Moral. cap.5. Obdurare per iustitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit. Homo autem obdurat cor suum, quando resistit inspirationibus, & vocibus Dei, iuxta illud act.7. Vos semper Spiritui sancto restitistis; inducit aũt hominem ad resistendum Deo, & claudendas aures interiores, peccati præsens dulcedo quam Apostolus ad Heb.3. vocat fallaciam peccati, cùm ait, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. In hebraico textu verba illa, Hodie si vocẽ eius audieris, coniunguntur cum superioribus, nos autem populus pascuæ eius, & oues manus eius hodie si vocem eius audieritis. Deinde incipit alius versiculus, Nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione. Sed Apostolus ad Heb.3. citat hunc locum, vt nos in codicibus græcis, & latinis habemus. Itaque Apostolo Iudice melior est lectio Septuaginta, & nostræ vulgatæ editionis, quam hebraica, vt nunc se habet quicquid hæretici moderni blaterent.

Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto; vbi tentauerunt me Patres vestri, probauerunt me, & viderunt opera mea. IX.

Ponit exemplum obdurationis: nam

Patres antiqui educti per Mosem de Aegypto, dū in itinere essent, & desertum pertransirent, nō semel obdurauerunt cor suum nolētes credere promissis Dei, neque illi obedire; vnde irritauerunt eum, & exacerbauerunt, vt habet alia lectio: tentarunt etiam potentiam eius, & experti sunt, ac viderunt mirabilia opera eius, qualia fuerūt manna de cœlo pluens, & aqua de petra scaturiens. vide Num. 14. Sicut, inquit, in irritatione .i. quando Deum ad iracundiam prouocauerunt, secundum diem tētationis in deserto, id est, iuxta diem illum quo Deum tentauerunt: tunc .n. tentantes Deum, illum irritauerunt. nō est necesse vnam diem particularem hic notari, cùm multis vicibus Deū Iudæi tentauerint in deserto, sed potest accipi dies pro tempore, vt sensus sit, sicut in irritatione, quæ facta est in tēpore illo, quo me sæpius tentauerunt in deserto. Vbi tentauerunt me, id est, vbi explorare voluerunt, vtrum ego verè Deus essem, possemq. illis in deserto panem, & aquam, & carnes parare, quibus rebus desertus locus ille carebat. Probauerunt me, & viderunt opera mea, id est, vbi etiam experti sunt me esse omnipotentem, quia viderunt opera mea, qualia solus Deus verus, vereque omnipotens facere potest.

X. Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi, semper hi errant corde.

Explicat clarius tempus irritationis, & tentationis in deserto. Quadraginta annis, inquit offensus fui generationi illi, id est, toto tempore, quo duxi eos per desertum, vt introducerem in terram promissionis, offensus fui generationi illi, id est, offensus fui ab illis, siue infensus illis fui. vt explicat Apostolus Hebr. 3. vox hebraica, acut, significat litigaui cum illis, vel abominatus sum illos: sed omnia in idem recidunt. in quē sensum explicanda est etiā lectio Psalterij Romani, Quadraginta annis proximus fui generationi huic, id est, propinquaui illis, vt de proximo illorum querelas audirem, eosq. varijs plagis flagellarem: & quia de proximo vidi, & audiui quid agerent, aut loquerentur, dixi, semper hi errant corde, id est, ducuntur varijs desiderijs, & ideò errant, & vagantur extra rectam viam salutis. Apost. ad Heb. 3. aliter distinguit, probauerunt, inquit, & viderūt opera mea quadraginta annis: propter quod infensus fui generationi huic. Sed quia neq. hebræi, neque græci, neque latini ita distingunt; dicendum est Apostolum declarare voluisse verba huius Psalmi, & ideò addidisse illud, propter quod, vt sensus sit, Viderunt opera mea quadraginta annis, propter quod totidem annis infensus fui generationi huic.

Et isti non cognouerunt vias meas; vt iuraui in ira mea si introibunt in requiem meam. XI

Declarat, cur corde errauerint; quia non cognouerunt vias, id est, leges meas, quæ sunt rectæ viæ, per quas qui incedunt, errare non possunt: Loquitur autem de cognitione approbationis, non de simplici notitia. Vt iuraui in ira mea, subintelligitur, non peruenerunt ad requiem, sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Itaque sensus est, Isti, qui semper errant corde, non cognouerunt vias meas, quib. itur ad requiem, ac per hoc in illam non introierunt, prout iuraui in ira mea, si introibunt, id est, quòd non introibunt, in requiem meam. Per requiem in sensu historico intelligitur terra promissionis, in quam non introierunt nisi paucissimi ex illis, qui exierunt ex Aegypto, sicut Dominus iurauit illis. Num. 14. Viuo ego dicit Dominus, sicut loquuti estis audiente me, sic faciam vobis, in solitudine hac iacebunt cadauera vestra. In sensu anagogico, Apostolo teste ad Hebr. 4. intelligitur cœlestis patria, vbi erit perfecta requies. Iuramentum autem Dei significat, rem esse certissimam, & immutabilem. In hebræo habetur, asar, quod rectè verti potest, tā

vt,

m, quàm quibus. In græco habetur ὡς, vt etiam in Epistola græca Sancti Pauli ad Hebræos: tñ in editione latina eiusdem Epist. ca. 3. habetur, quibus iuraui; sed cap. 4. sicut iuraui. In Psalterio Romano, & apud Augustinũ, habetur, quibus iuraui. Sensus semper est idem. tñ cõmunior lectio est, quæ habetur in editione vulgata. & sic legit Apostolus qñ ꝓpriè citat verba Psalmi dicens, Quẽadmodũ dixit, sicut iuraui, &c. ad Hebr. 4.

PSALMVS XCV.

Titulus, & Argum. Psalmi.

Canticum ipsi Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem.

HIC Psalmus apud hebræos titulo caret: neque mirum est, qm̃ videtur esse pars quædã Psalmi 104. vt perspicuum est ex lib. 1. Paralip. cap. 16. vbi in reductione Arcæ Dñi canitur Psalmus, cuius prior pars est principiũ Psalmi 104. posterior est Psal. 95. Videtur enim Esdras, vel si quis alius fuit, qui librum Psalmorum collegit, & ordinauit, vt numerum centũ quinquaginta Psalmorũ compleret, ex parte Psalmi 104. fecisse hũc Psalmum 95. quemadmodũ ex fine Psal. 56. & ex fine Psal. 59. composuit Psal. 107. qui incipit, Paratum cor meum, & ex fine Psalmi 39. fecit Psalmum 69. qui incipit, Deus in adiutorium meum intende. Titulum ergo quem habemus in codicibus græcis, & latinis, vel addiderunt Septuaginta Intepretes, vel quod verius reor, Esdras ipse addidit, & iussit cantari cùm templum reædificabatur post captiuitatem Babylonicam. Quamuis autem Dauid hunc Psalmum composuerit occasione reductionis Arcæ Domini, & Esdras eundem Psalmum cantari iusserit in reædificatione templi: tamen certum est, intentionem primariam Dauidis, & ipsius Spiritus sancti fuisse prædicere aduentum Christi, & Regnum eius, qñ Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in Regnum filij dilectionis suæ, vt scribit Apostolus ad Coloss. 1. Rectè .n. obseruauit S. Augustinus, in toto hoc Psalmo nullam fieri mẽtionem ædificationis templi, nec reductionis arcæ, ac per hoc, vel Psalmum non conuenire cum titulo, vel exponendum esse vt verba sonant de Regno Christi in toto terrarum orbe propagando; hoc est de Ecclesia in omnibus gentibus ædificanda. Atque in hanc sententiam conueniunt scriptores veteres, Hieronymus, Augustinus, & Ambrosius latini; Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius græci.

Explicatio Psalmi 95.

CAntate Domino cãticum nouum, Cantate Domino omnis terra. 1.

Incipit ab exhortatione, vt pro communi beneficio cõmuniter ab vniuersa terra gratiæ agantur Deo. ter autem repetit Cantate, vt etiam infra ter repetit, afferte Domino, vt obscurè insinuaret mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod apertè in testamento nouo prædicandum erat. Cantate, inquit, Domino cãticum nouũ, id est, laudate, & gratias agite cum cantu, & lætitia. Vocat autem cãticum nouum, canticum pulchrum, & sapienter compositum: item canticum pro nouo beneficio: item canticum, quod a renouatis hominibus cani debet, in quibus non amplius regnet cupiditas, sed charitas. Denique, vt exponit Chrysostomus, canticum, non quale fuit canticum Moysis, aut Deboræ, aut alia vetera cantica, quæ non poterant cantari extra terram promissionis, iuxta illud, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? sed canticum nouum, quod per vniuersam terrã celebrari queat. Ideò enim subiungitur,

tur, Cantate Domino omnis terra, id est non solùm Iudæa, sed orbis terrarum vniuersus.

II. Cantate Domino, & benedicite nomini eius: annunciate de die in diem salutare eius.

Præmissa exhortatione generali, incipit explicare materiam cantici, & laudationis, quæ est Saluatoris aduentus. Cantate, inquit, Dño, & benedicite nomini eius, i. cantando laudate potentiã eius, q per nomen significatur. nisi fortè per nomen insinuetur nomen Saluatoris de quo clarius fit mentio in verbis sequẽtibus, Annunciate de diem in diem salutare eius, .i. prædicate cum cantu, & laudibus venturam salutem, idq. de die in diẽ id est, oĩ die: quemadmodum .n. sine cessatione dies diei succedit, sic æquũ est, vt laudatio laudationĩ sine cessatione succedat. Verbum hebraicum, basseru, significat bonum nuncium afferre: qđ Septuaginta rectè verterunt, εὐαγγελίζεσθε, & interpres noster vertere potuisset, euangelizate, vel bene nunciate, vt legit S. Augustinus; Itaq. ex hebræo & græco exponi debet verbum latinum, annunciate, id est, bonum nuncium afferte.

בשרו

III. Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.

Dixit Deum ob tam ingens beneficiũ oĩ tpe laudandum: addit nunc ẽt in oĩ loco laudandum. Annunciate, inquit, inter gentes gloriam eius, id est, notam facite non solùm Iudæis, vt faciebant Prophetæ veteres, sed ẽt gentilibus gloriã Dei; & hoc ipsum clarius explicans ait, annũciate in oĩbus populis, id est, oĩbus gẽtibus, mirabilia eius, id est, admiranda opera Dei, ex quib. manifestatur gloria eius. Quamuis aũt hæc exhortatio pertineat ad oẽs, qui nouerunt mirabilia Dei; tñ p̃cipuè pertinet ad Apostolos Dñi: illi eñ sunt, qui oĩbus gentibus notã fecerunt gloriam Dei, & mirabilia opera non solùm Creatoris, sed etiam Redemptoris, & sanctificatoris, id est, Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis: terribilis est super omnes Deos. IV.

Quoniam omnes Dij gentium Dœmonia, Dominus autem cœlos fecit. V.

Declarat, quæ sit gloria Dñi, quæ mirabilia opera eius, quæ paulo ante prædicãda semper, & vbiq. esse dicebat. Qm̃ magnus Dñs, & laudabilis nimis, terribilis est sup oẽs Deos. Hæc est gloria Dñi, quòd magnus sit absolutè, siue potẽtiã, siue sapientiam, siue bonitatem, siue imperium, siue diuitias, siue quæcunq; alia consideres; quòd iuxta hanc magnitudinem sit laudabilis valde, & re ipsa ab oĩbus laudetur: hinc .n. pleni sunt cæli, & terra gloria eius; quòd denique terribilis sit super oẽs Deos, id est, quod vsque adeò emineat super oẽs, qui vllo modo dicuntur Dij, vt non solùm non audeant ei se conferre, sed vt serui, vel potius mãcipia Maiestatem eius contremiscant: nã de bonis Angelis, qui sunt Dij per participationem canit Ecclesia, Maiestatẽ tuã laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates. De malis Angelis, q sunt Dij per errorem gentium dicit B. Iacobus in Epist. cap. 2. Dæmones credũt, & contremiscunt: & qm̃ præcipuè de falsis Dijs loquitur hoc loco Dauid, iõ subiungit rõnem, cur Deus noster terribilis sit super oẽs Deos, dicẽs, Qm̃ oẽs Dij gẽtium Dœmonia, Dñs aũt cœlos fecit, id est, propterea Dñs terribilis est sup oẽs Deos, falsos videlicet, & a gentibus per errorem adoratos, qm̃ Dij gentium non sunt veri Dij, sed Dœmonia, id est, spũs mali, qui a Deo creatore per superbiam recesserunt, & ab eodem æternis supplicijs destinati sunt: Dñs aũt non est spũs creatus, sed spũs creator, qui cœlos fecit corpora omnium maxima, & pulcherrima, & oĩa, quæ cœli ambitu continẽtur, id est, res oẽs creatas. Ex hebræo S. Hierony-

ronvm* vertit, oẽs Dij populorũ ſculpti bilia. Sed ſciendum eſt, vocem hebraicã, אלילים quæ hic habetur, elilim, non ſignificare propriè neque Dæmonia, neque ſculpti שד bilia. Dæmon.n. dicitur, ſced, ſculptibile פסל peſel, vox autem, elilim, ſignificare vr̃ אל Deiculos, vt ſit diminutiuum ab, el, qđ ſi gnificat Deum. vt ſenſus ſit, Dij gẽtium non ſunt Dij, ſed Deiculi, vel Deaſtri inu tiles, & vani: Dñs aũt eſt Deus verus, & potens, qui cælos fecit. Itaq. vocem illã Septuaginta Interpretes retulerunt ad Dæmonia potius, q̃ ad ſimulacra; qm̃ Dæmonia habitabant in ſimulacrhis, & erant ij, qui potiſſimum a gentibus adorabantur, iuxta illud Apoſtoli 1. Cor. 10 Quæ.n. gentes immolant, Dæmonibus immolant, & non Deo.

VI. Confeſsio, & pulchritudo in conſpectu eius: ſanctimonia, & magnificentia in ſanctificatione eius.

Dixerat, Deum eſſe magnum, & terribilem: nunc addit, eundem eſſe vndiq ue laudabilem, pulcherrimum, glorioſum, & ſanctiſſimum; idq. præcipuè cerni in cælesti ſanctuario, vbi ſpectandum ſe præbet oculis angelorum, aliiſq. ſpiritibus beatis. Illuſtrabit hũc verſiculum, alioqui ſatis obſcurum, verſiculus ſecundus Pſalmi centeſimi tertij, Confeſſionẽ & decorem induiſti amictus lumine, ſicut veſtimento. dr̃.n. Deus induiſſe confeſſionem, & decorem, quia ab oĩ parte conſpicitur laudabilis, & ideò laudabilis quia pulcher, & decorus totus, ſiue quis eſſentiam, ſiue attributa, ſiue iudicia, ſiue cogitationes, ſiue opera ei⁹ attẽdat. quod breuiſſimè dixit S. Ioan. 1. Epiſt. c. 1 Deus lux eſt, & in eo tenebræ non ſunt vllæ. Dicit ergo Propheta de Deo, Confeſſio, & pulchritudo in conſpectu eius, id eſt, laus, ſeu materia laudis, & pulchritudo, ſiue decor, & gloria, eſt in circuitu Dei, quia confeſſionem & pulchritudinẽ induit; ac per hoc vndique conſpicit laudem, & pulchritudinem ſuam, & vndiq. conſpicitur decorus, & laudabilis: quõ ſol, ſi ſenſum videndi haberet, vndique conſpiceret radios lucis ſuæ, ſicut vndique conſpicitur micans, & lucidus. Sanctimonia, & magnificentia in ſanctifica tione eius, id eſt, ſanctitas, ſiue puritas, & magnificentia, ſiue maieſtas, & gloria, quibus Deus, quaſi veſtimentis indu tus eſt, conſpicitur in ſanctificatione eius, id eſt, in ſanctuario, ſiue in templo ſancto, quod in cœlis ipſe Deus habet. Poſſet etiam hic verſiculus ſic exponi. Confeſſio, & pulchritudo in conſpectu eius, id eſt, offeratur in conſpectu Dei cõfeſſio laudis, & pulchritudo iuſtitiæ, ſanctimonia, & magnificentia in ſanctificatione eius, id eſt, ſanctitas vitæ, & magnificentia operum bonorum in ſancto templo eius ſimiliter offeratur. Sanctus Auguſtinus per confeſſionem intel ligit confeſſionem peccatorum, per quã homo deformis incipit pulchreſcere, & ſanctificari, & placere ſponſo cœleſti, q pulcherrimus, & ſanctiſſimus eſt. Quod attinet ad verba, pro vocabulo, ſanctimonia, in hebræo eſt, oz, quod propriè עז robur, & fortitudinem ſignificat; ſed accipitur etiam pro gloria, honore, ſubſtã tia, opibus. Videntur igitur Septuaginta Interpretes, eam vocem accepiſſe pro gloria, & puritate, quæ ſanctitatis propria eſt: vt in ſequenti verſiculo accepe runt pro honore, & coniunxerunt cum gloria. Pro vocibus, in ſanctificatione eius, in hebræo habetur, in ſanctuario eius, & ſic etiam vertit S. Hieronymus. Neque eſt nouum in ſcripturis, vt ſancti ficatio accipiatur pro ſanctuario: ſic.n. legitur lib. 1. Machab. cap. 1. Et intrauit in ſanctificationem cum ſuperbia, & accepit altare aureum, &c.

VIII. Afferte Domino patriæ gentiũ afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini tuo.

Prædixerat, prædicandam eſſe notitiã Dei omnibus gentibus per Chriſti aduẽtum: nunc prædicit conuertẽdas eſſe oẽs gentes, & glorificaturas Deum. Sed ſicut illud prædixerat per modum hortãtis dicens, Annunciate inter gentes gloriam

riam eius: sic etiam nunc prædicit hoc per modū hortantis dicens, Afferte Domino patriæ gentiū, idest, ò familiæ gentilium toto orbe diffusæ, cùm vobis annunciata fuerit gloria Dñi, qui de cœlo ad terram descendit, & peracta redemptione iterum ad cœlū gloriosus ascendit: nō sitis duræ ad credendum, nec pigræ ad operandum, sed accurrite ad tabernaculum Domini, & afferte gloriā, & honorem, glorificando, & honorificando verbis, & operibus Deum, & sanctum nomen eius. Illud, patriæ gentium, hebraicè est, mispechoth, quod
משפחות propriè significat familias. Sed latinus interpres reliquit hoc loco vocem græcam, πατριαί, quæ significat familiam. Quare per, patrias gentium, non debemus hic accipere id, quod significat nomen latinum, sed quod significat græcum. Cur autem Propheta nominet familias, ratio esse videtur, vt alluderet ad ritum hebræorum, qui distincti per familias suas ascendebant festis diebus ad templum Domini, quod erat in Hierusalem. Significat igitur Spiritus Sāctus, quod faciebant familiæ Iudæorum corporaliter, faciendum esse à familijs omnium gentiū spiritualiter, vt videlicet omnes ad Ecclesiam veniant, & Deo tribuant gloriam, & honorem omniū mirabilium, quæ facta sunt in redemptione generis humani; non enim nostra industria, aut meritis euecti sumus ad filiorum Dei adoptionem, & gratiam; sed ex misericordia Dei, cui proinde debetur omnis honor, & gloria. Pro illa voce, gentium, in hebræo est populorū. sed Septuaginta Interpretes maluerunt vertere, gentium, quàm populorum, ne Iudæi dicerent, de populis suis tantùm Prophetam esse loquutum. Itaq; sustulerunt ambiguitatem vocis, & docuerunt, Spiritum Sanctum locutum esse de populis gentium, de quibus paulo ante dixerat, Annunciate inter gentes gloriam eius. & paulo infra, Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit: nam vtrobique in hebræo habetur
גוים vox, goim, quæ propriè significat gentiles.

Tollite hostias, & introite in atria eius, adorate Dominum in atrio sancto eius. VIII.

Hic etiam alludit ad morem hebraicum, iuxta quem Iudæi cùm ascendebant ad templum, offerebant victimas, & adorato Deo reuertebantur in ciuitates suas. Sed quia hoc loco inuitantur gentiles, vt ad Ecclesiam Dni veniant; intelligenda est hæc oblatio de spiritualibus hostijs, de quibus loquitur Sanctus Petrus in prima Epistola cap. 2. Offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Sunt autem spirituales hostiæ, sacrificiū cordis contriti, confessio peccatorum, oratio, ieiunia, eleemosynæ, & similia. Potest etiā hic locus intelligi de sacrificio Missæ, quod successit omnibus sacrificijs hebræorum, & quod, iuxta prophetiam Malachiæ, offertur Deo ab ortu solis vsque ad occasum à gentibus conuersis ad Deum per manus Sacerdotum testamenti noui. Nam non sine mysterio in hebraico textu non habetur vocabulū, zebach, quod significat hostiam, quæ זבח
occiditur, dum immolatur, qualia erant מנחה
sacrificia ouium, & boum: sed, mincha, quod significat hostiam incruentam, ac præsertim ex farina confectam. Parum autem refert quòd pro, atrio sancto, in hebræo habetur in decore sanctitatis; nam idem est sensus; vocat enim scriptura, decorem sanctitatis, ipsum sanctuarium, quòd esset decore, & sanctitate plenum.

Commoueatur à facie eius vniuersa terra, dicite in gentibus, quia Dominus regnauit. IX.

Hactenus quasi longè præuidit Regnum Messiæ, & hortatus est prædicatores ad annunciandum, & populos ad recipiendum nouum Regem: tunc quasi propius intueatur, & ipsum venientem cernat, spiritu exultat, & hortatur ad venerationem, & lætitiam, non solùm gentes, sed etiam terram, cœlum, maria,

maria, arbores ipsas: non quòd ista sensu prædita sint, sed vt declaret affectum suum, & vniuersalem lætitiam, quæ in toto mũdo futura erat in Aduentu Christi. Quamuis autem aliqui hæc referant ad secundum aduentum, quando veniet iudicare viuos, & mortuos. alij ad primùm aduentum, quando venit quærere, & saluum facere quod perierat; tamen SS. Patres Hieronymus, & Augustinus, nec non græci scriptores, Theodoretus, & Euthymius ad vtrunque aduentum referunt. quod & nobis probabilius esse videtur. Ait igitur, Commoueatur a facie eius vniuersa terra, id est, commoueã tur commotione timoris, & reuerentiæ habitatores terræ ante faciem Domini venientis. In hebræo est, paueant a facie eius omnis terra. vbi numerus multitudinis indicat, per terram, non intelligi elementum terræ, sed habitantes in terra. Dicite in gentibus, quia Dominus regñauit, id est, vt cõmoueatur terra, prædicare gentibus omnibus, quod Domin' aduenicns regnum suum auspicatus est. Intelligitur autem nomine Regni, Regnum spirituale, quo regnat per fidem in cordibus hominum: semper.n. Deus regnat in cœlo, & in terra regno potentiæ, & maiestatis: sed per fidem regnare cœpit in gentibus ab aduentu Messiæ. antea siquidem Diabolus regnabat per errores Idololatriæ: vnde, & Dominus Ioan. 12. ait, Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras. S. Augustinus legit, quia Dominus regnauit a ligno: quam lectionem fuisse olim in Septuaginta virorum interpretatione, & ab hebræis fuisse abrasam, & sublatã, testatur S. Iustinus in dialogo cum Triphone; & Fortunatus in hymno, qui ab Ecclesia frequenta tur tempore passionis, ex hac lectione accepit illud,

Implæta sunt quæ concinit.
David fideli carmine,
Dicens in nationibus
Regnauit a ligno Deus.

quamuis autem hæc lectio optimum sensum habeat; tamen in libris græcis, hodie non habetur nec habebatur tempore Sancti Hieronymi, Theodoreti, & Euthymij, vt ex eorum commentarijs perspicuum est: nec habetur in codicib' hebraicis, nec in editione latina vulgata.

Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur; iudicabit populos in æquitate. X.

Hoc Regnum meritò conuenire Christo, probat duplici ratione. Primùm quia ipse est, qui cum in forma Dei esset, orbem terrarum condidit, confirmauit, & stabiliuit, vt commoueri non posset; iustum enim est, vt ipse regnet in terra, qui terram ipsam condidit. In hebræo est, ticcon, a verbo, cun, quod est stabilire, firmare, dirigere. & hoc idem verbum habetur in Psalmo 92. vbi legimus, Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. Itaque potest referri hæc pars versiculi ad creationem mundi: & tunc, correxit, idem erit, quod, ita directè fundauit, vt nutare nõ possit: potest etiam idem verbum exponi de correctione morum per optimas leges, & instituta; & tũc sensus erit, Christum iure, ac meritò regnare debere in orbe terrarum, quia orbem terræ nutantem ob prauas institutiones gentilium, ita correxit per legem suam Euãgelicam, quæ prohibet omnia vitia, vt iam commoueri non possit, si leges illas sequatur, & obseruet. Vnicum enim Domini præceptum de dilectione, si obseruetur, totum orbem terrarũ corrigit, & in summa pace constituit. Secunda ratio est, in verbis sequentibus, Iudicabit populos in æquitate, id est, non solùm correxit orbem terræ sanctissimis legibus suis; sed etiam tempore suo iudicabit orbem iustissimè; tribuet enim ijs, qui legem Euangelij seruauerint, amplissima præmia; & ijs, qui seruare noluerint, iustissimas pœnas.

תכון
כון

Læten-

XI. Lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare, & plenitudo eius: gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt.

XII. Tunc exultabunt omnia ligna syluarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram.

Excitat ad lætitiam omnes res creatas propter aduentum Domini, tum primum, tum secundum. Primus. n. aduētus oīa consecrauit; secundus oīa glorificabit: nunc. n. oīs creatura ingemiscit, & parturit subiecta corruptioni, sed postmodum liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorū Dei, vt dicitur ad Rom. 8. Lætentur ergo cœli, & exultet terra, quæ sunt partes mundi principales: commoueatur etiam mare motu exultationis, & plenitudo eius, id est, omnia quæ continentur in eo, siue insulæ, siue pisces. Gaudebunt campi, & omnia, quæ in eis sunt, id est, sic erit, vt optaui: nam optaui, vt terra exultaret; ipsa vero omnino exultabit, quia gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt, siue pecora, siue plantæ: imò etiam ipsa ligna syluarum quantumuis sterilia, & inculta exultabunt a facie Domini, ad præsentiam videlicet conditoris; exultabūt autem, quia venit Dñs redempturus orbem terræ in misericordia; & quoniam iterum venit iudicare orbem terræ in iustitia. Sic. n. exponunt S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, & Euthymius, qui referunt illud, quia venit, ad primum aduentum, illud, qm̄ venit iudicare terram, ad secundum aduentū. Sed si magis placeat iuxta morem hebraicū, vtrunq; referre ad iudicium, quæ est simplicior, & fortasse magis literalis expositio, tunc dicendum erit, Iudicium nouissimum fore simul, & terribile, & lætissimum; terribile impijs, lætissimum iustis. Nam ea de causa in scripturis nunc describitur, vt quid lugubre; horroris, & timoris plenum iuxta illud Luc. 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superueniet vniuerso orbi; nam & virtutes cœlorum mouebuntur: nunc vero describitur, vt quid iucundum, & lætum propter gloriam electorum, quæ redundabit in ipsum cœlum, & terram, & maria, quæ renouabuntur, & statum omnino meliorem acquirent. vnde dicitur paulo infra in eodem loco Euangelij, His autem fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.

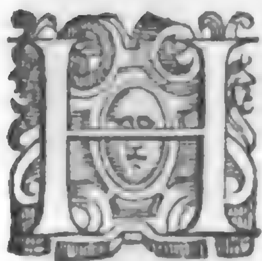
Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua. XIII.

Concludit, prædicens quale futurum sit iudicium. Iudicabit, inquit, orbē terræ in æquitate, id est, in iustitia; id. n. sonant vox hebraica, & græca. proinde non est accipiēda hoc loco æquitas propriè, sed pro vera iustitia. Repetit, & declarat hoc ipsum cùm addit, & populos in veritate sua. vbi quod dixerat, iudicabit orbem terræ, explicat cùm dicit, Iudicabit populos; non. n. terram ipsam, sed populos habitantes in ea iudicabit. Quod autem dixerat in æquitate, explicat, cùm dicit in veritate sua, id est, in ea veritate, & fidelitate, qua semper adimplet quod promisit. promisit autem, se redditurum vnicuique secundum opera sua, non accepturum personas, iustè denique iudicaturum. Hoc igitur modo iudicabit, & non aliter. Hæc certè sententia deberet somnum, & torporem mortalium excutere, neque quia differtur iudicium, & Deus interim patienter agit; credere debemus, iudicium non esse futurum. Qui. n. tam multa promisit antequam fierent, & re ipsa præstitit: non decipit nos in hoc vno, quod tanti momenti est. An verò, inquit, Sanctus Augustinus, exhibuit nobis Deus omnia quæ promisit, & de solo die iudicij nos fefellit? Vide explicationē S. Augustini ad Psalmum septuagesimum tertium prope finem, vbi copiose de hac re tractat.

PSALMVS XCVI.

Titulus, & Argumentum.

Huic David, quando terra eius restituta est.

Vnc titulum non habent hebraici codices; proinde vel excidit incuria scriptorum, vel eũ addiderunt Septuaginta Interpretes: habetur .n. in græcis, & latinis editionibus, & ab antiquis Patribus exponitur. Et quamuis in libris græcis non sit propriè, restituta, sed constituta: tñ idem est sensus; cum .n. restituta fuit terra Dauidi, quam ei Absalon filius abstulerat, tunc ipsa terra constituta fuit, id est, confirmata, & stabilita, quæ antea quodammodo fluctuauerat. vocatur .n. terra hoc loco, possessio terræ, siue Regnum terrenum. Sed non videtur Psalmus ad literam intelligendus de restitutione, aut constitutione Regni Dauidis; nihil .n. eiusmodi in Psalmo legimus, sed videtur sanctus Propheta occasione terræ a se recuperatæ, Spũ sancto afflatus cecinisse restitutionem, & constitutionẽ perfectam Ecclesiæ, quæ futura est post vltimum iudicium, qñ remotis persecutionibus omnibus, & omnibus inimicis Christi sub pedibus eius constitutis, Ecclesia pace perpetua, & tranquillitate fruetur, & Christus ipse pacificè in vniuersa creatura regnabit.

Explicatio Psalmi 96.

I. DOminus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ.

Duobus modis ad literam potest hic Psalmus exponi, primùm de Regno Dei absolutè, deinde de Regno Christi post Resurrectionem, vt exponunt Augustinus, Theodoretus, & Euthymius: Iuxta priorem intelligentiam hic sensus erit, Dñs regnauit, id est, Dñs Deus est verus, & supremus Rex; & omnes alij Reges serui eius sunt: ideò exultet terra, lætentur insulæ multæ, id est, exultent, & lætentur omnes habitantes orbem terrarum, siue habitent continentem terram, siue insulas, quæ plurimæ sunt in mari: quia si fortè opprimantur a Regib. terrenis, non deerit illis Dñs, qui Rex est supremus, & inferiores Reges nullo negocio coercere, & in ordinem redigere potest. Iuxta posteriorem intelligentiam hic sensus erit, Dñs Christus, qui aliquãdo humilis ante Reges iudicandus stetit iam regnauit: quia data est ei omnis potestas in cœlo, & in terra, vt iam nulli potestati nec de iure, nec de facto subijciatur; sed omnibus præsit, vt Princeps Regum terræ, & Rex Regum, ac Dominus dominantium: ideò exultet terra, & lætentur insulæ multæ, quia Dominus, qui regnum Mundi adeptus est, frater noster est dignatione, quamuis, & Deus noster sit creatione, & Dominus redemptione.

Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia, & iudicium correctio sedis eius. II.

Iuxta priorem sensum explicatur natura Dei, qui cùm inuisibilis sit, tamen gubernat, & regit mundum visibilem, summa iustitia. Nubes, & caligo in circuitu eius, id est, Dominus Rex noster inuisibilis est, quia lucem habitat inaccessibilem, & similis est soli, qui quando nube, & caligine tectus est, non potest videri, & tamen lumen, & calorem eius sentimus. sic in Psal. 17. describitur Deus posuit, inquit, tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius tenebrosa aqua in nubibus aeris. sic in monte Sina apparuit tectus nubibus, & caligine, vt dicitur Exod. 20. Iustitia, & iudicium correctio sedis eius, id est, quãuis inuisibilis sit, verè tamen adest, & iudicat

cat populos iustissimo iudicio. Illud, correctio, potuisset etiam verti, firmamentum, vt vertit S. Hieronymus, nec non stabilitas, rectitudo, præparatio, vt alibi vertunt iidem Septuaginta Interpretes: nam hæc omnia significat vox hebraica, mecon, à verbo, cun, vt diximus in explicatione Psalmi superioris. Itaque illud, correctio, significat hoc loco rectitudinem, siue directionem, vt sensus sit, rectitudo, siue directio sedis Dei consistit in iustitia, & iudicio: rectissima .n. est potestas iudiciaria Dei, quæ per sedem significatur, quia Deus semper iustè iudicat, nec potest vllo modo iniustè iudicare, cùm sit ipsa sapientia, & iustitia. est autem hoc proprium Dei; nam sedes aliorum Regum non carent obliquitate aliqua, cum facilè illis error obrepat, vel ex ignorantia, vel ex falsa informatione vel ex passione. Iuxta posteriorem sensum, significatur aduentus Christi ad Iudicium: veniet enim in nubib' cœli, splẽdore magno circundatus, vt ipse dixit in Euangelio Matth. 24. & 26. & vt Ioãnes scripsit Apoc. 11.

מכון
כון

III. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Iuxta priorem sensum significatur admirabilis potentia, efficacitas, & celeritas punitionis, quam Deus exercet in impios, quando vult eos punire in hoc Mũdo. Ignis ante eum præcedet, id est, quandocunque voluerit iudicare, & punire impios, ignem a sede sua emittet, id est, virtutem efficacissimam, & velocissimam, quæ subito inflammabit, & cõsumet in circuitu vndique, vt non sit vllum effugium, omnes inimicos eius. Potest etiam per ignem intelligi Angelorũ ministerium: nam vt dicitur in Psal. 103. Facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. De hoc igne dicitur in Psal. 17. Ignis a facie eius exarsit, & Danielis 7. Fluuius igneus, rapidusq; a facie eius egrediebatur. Iuxta sensum posteriorem significatur ignis ille, qui præibit ante Iudicium, & comburet omnia quæ in terra sunt, homines, domos, hortos, vineas, animantia, & cœtera: de qua re scribit Apostolus Petrus in 2. Ep. cap. vltimo, quemadmodum tempore Noe mundus aquis inundatus perijt; ita in aduentu Christi ad iudicium, terram, & omnia quæ in ea sunt, igni exurenda, & consumenda esse. Quod autem dicit Psalmus, solos inimicos Dei illo igne inflammandos; ideò dicit, quia solis impijs ignis ille nocebit, quippe qui thesaurum suum, & cor suum habent in terra. Illi .n. molestissimè ferent, per illum occidi, & absumi opes omnes terrenas, quas diligebat: Iustis autem nõ nocebit, quia bona terrena iam spreuerant, seq. ad meliora transferri per mortem videbunt.

Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota est terra. IV.

Iuxta priorem sensum pergit Dauid explicare potentiam Dei in impios. Deus enim non solùm igne virtutis suæ, aut Angelorum sanctorum; sed etiam corporalibus fulguribus terret, quando ei placet, vel etiam tanta velocitate interimit hostes, vt tela eiusmodi nulla arte præcaueri, aut repelli possint. De hoc etiam dicit in Psal. 17. Intonuit de cœlo Dominus, & altissimus dedit vocem suã, misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos. ait igitur, Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, id est, quando placuit illi, in promptu habuit sagittas fulgurum iacere, & vbi illa alluxerunt orbi terræ, terra ipsa, quasi sensum haberet, & videret horrendam speciem cœlestium iaculorum, tota contremuit, & tremore commota est. Est hæc poetica descriptio, qua vis maxima fulgurum demonstratur. Iuxta sensum posteriorem declaratur modus, quo ante iudicium ignis maximus exorietur, & consumet omnia; id .n. fiet per instrumenta fulgurum, quæ frequentissima erunt. sic legimus Sap. cap. 5. Ibunt directæ emissiones fulgurum, & tanquam a bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient.

Mon-

V. Montes ſicut cera fluxerunt a facie Domini,a facie Domini omnis terra.

Hic explicat Propheta iuxta vtrunq. ſenſum potẽtiam Domini per effectum; & perſiſtit in eadem ſimilitudine ignis: quomodo enim cera non poteſt ſubſiſtere ante faciem ignis, quin ſtatim liqueſiat, & pereat: ſic montes, quantumuis maximi, & duriſſimi ſint, immo omnis terra, quæ ſolidiſſima eſt omnium elementorum, vim diuinæ potentiæ ſuſtinere non poſſet, ſi Deus eam repente conſumere, & ad nihilum redigere vellet. Itaq. verba huius verſiculi non ita ſunt accipienda, quaſi re ipſa montes fluxerint, ſicut cera; ſed quia ita fieret, ſi Deus vellet. Alij exponunt, montes fluxiſſe veluti ceram, per apparentiam, quia viſi ſunt liqueſcere, & conſumi, quãuis re vera non conſumerentur. Alij volut, per montes, ſignificari homines ſuperbos, qui in iudicio præ timore liqueſcent inſtar ceræ ante faciem ignis. Illud, omnis terra, in græco eſt, omnis terræ, & ſic legit Sanctus Auguſtinus, & concordat cum hebraica lectione, quã ſic reddit Sanctus Hieronymus a facie dominatoris omnis terræ. Fieri põt vt noſtra lectio vitio librariorum ſit mutata, quod faciliimè contingere potuit: vterq. tamen ſenſus eſt verus, neque eſt varietas hæc alicuius momenti.

VI. Annunciauerunt cœli iuſtitiã eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.

Iuxta priorem ſenſum cœli annunciauerunt iuſtitiam eius, quia ex conſpectu Solis, & Lunæ, & Stellarum, & continuis conuerſionibus eorum, potuerunt homines intelligere Deum eſſe moderatorem iuſtiſſimum orbis terræ. Sicut etiam dicitur in Pſalm. 18. Cœli enarrant gloriam Dei. & idem affirmat Apoſtolus ad Ro. 1 & Sapiens in lib. Sap. cap. 14. Poſſunt etiam, per cœlos annunciatores iuſtitiæ Dei, intelligi Apoſtoli, & Prophetæ, ex quorum prædicatione viderunt omnes populi gloriam eius, id eſt, cognouerũt, vel certè cognoſcere potuerunt magnitudinem potentiæ, ſapientiæ, bonitatis Dei, ex quibus conſequitur gloria, id eſt claritas nominis eius. Iuxta ſenſum poſteriorem, ſignificatur his verbis angelica tuba, quæ de cœlo annunciabit venturum Iudicem Mundi totius, & rigorẽ iuſtitiæ eius in eos, qui miſericordem Redemptorem ſuſcipere noluerunt; & tũc videbunt omnes populi gloriam Domini, cùm apparebit in nubibus cum omnibus Angelis in maieſtate ſua. De hoc aduentu ſcribit Apoſtolus 1. Theſſal. 4. Ipſe Dominus in iuſſu, & voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cœlo. Ipſe etiã Dominus Matth. 24. Mittet, inquit, Angelos ſuos cum tuba, & voce magna. & Apocalypſis 1. ſcribit Ioannes, Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Annunciabunt ergo cœli, id eſt, Angeli de cœlo, iuſtitiam eius, qui veniet reddere vnicuiq. ſecundum opera eius: & tunc videbunt omnes populi, omnes omnino nullo excepto, gloriam eius, qñ omne genu flectetur ei cœleſtiũ, terreſtrium, & infernorum. Philip. 2.

VII. Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulacris ſuis.

Iuxta priorem ſenſum colligit Propheta ex iam dictis, meritò confundi debere omnes Idolorum cultores, cũ iam ſatis conſtet vnum ſolum eſſe verum Deum, qui dominatur, & regnat in cœlo, & in terra, quique ſumma potentia, ſapientia, & iuſtitia præditus gubernat omnia. Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, quæ Dij ſunt inanes, & nec ſe, neque alios iuuare poſſunt; & multò magis confundantur, qui glorientur in ſimulacris, id eſt, in Idolis ſuis; cùm errore decepti glorientur in ea re, ob quam maximè erubeſcere deberent.

Iuxta sensum posteriorem, per modum imprecationis prædicitur confusio maxima, quæ operiet in die Iudicij omnes Idololatras: tunc enim apertissimè cognoscét, Idola nihil fuisse, & Idolorum habitatores fuisse spiritus immundos, cum quibus ad æterna supplicia damnabuntur.

VIII. Adorate eum omnes Angeli eius: audiuit, & lætata est Sion.

IX. Et exultauerunt filiæ Iudæ, propter iudicia tua Domine.

Iuxta priorem sensum, vt probet Propheta merito se dixisse, Confundantur qui adorant sculptilia, conuertit se ad Angelos, & inuitat eos ad adorandum Deum. Si enim Angeli, qui sunt nobilissimæ creaturæ, non debent adorari tanquam Dij, sed ipsi Deum adorare debét, vt eius serui: quãto minus Dæmones, vel Idola coléda sunt? Audiuit, & lætata est Sion, id est, audiuit populus Dei, Deum vbique regnare, Idola nihil esse, ipsos etiam Angelos subiectos esse Deo nostro: & ideò his auditis valdè lætatus est quòd tantum habeat Regem: & exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine, id est, idem populus Dei, qui & nomine Sion, & nomine filiorum Iudæ intelligitur, exultauit propter iudicia tua, id est, quia tu Deus iudicas omnes iusto iudicio. Iuxta sensum posterioré, demonstrat Propheta maiestatem Christi venientis ad iudicium, ex eo quòd in iudicio manifestè apparebit, Christum verè esse Deum ex ministerio, quod illi exhibebunt omnes Angeli. Astabunt enim Angeli, vt ministri, eumque adorabunt, & obedient missi ab ipso ad diuersa ministeria: ex quo sequetur maxima lætitia, & exultatio in veris fidelibus, cùm viderint tanta gloria coram toto Mundo affici Dominuum suum. Vtitur autem Propheta apostrophe ad Angelos, & quasi exhortans ad faciendum, quod sua sponte facturos eos præuidebat. Adorate, inquit, eum, id est, Christũ pro tribunali sedentem, omnes Angeli eius. Confirmat hanc expositionem Apostolus ad Hebr. 1. dicens, Et cùm iterum introducit Primogenitum in orbẽ terræ, dicit, & adorent eum omnes Angeli Dei. Videtur enim Apostolus per illud, iterum, significare voluisse secundũ aduentum Christi, & ad illum aduẽtum applicare ista verba Psalmi, Adorate eũ omnes Angeli eius: non enim alibi similia verba inueniuntur. Certè Theodoretus ex hoc Psalmo Apostolum accepisse testimonium illud, disertè affirmat. Qđ autem quidam auctor dicit, verba citata ab Apostolo, sumpta esse ex vltimo versiculo cantici Mosis, quod habetur in Deuteronomio cap. 32. non videtur probabile, cùm neque in textu hebraico, neque in versione Septuaginta fiat mẽtio adorationis. Per filias Iudæ, aliqui intelligunt oppida subiecta ciuitati Hierusalem: sed quicquid sit de verbis, certum est, sensum pertinere ad populum Dei electum.

Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes Deos. X.

Reddit rationem, cur populus Dei exultare cœperit auditis illis, quæ dicta sunt: ratio autem est, quia ex illis colligitur, Dominum populi Dei esse verè supremum Dominum, altissimum super omnem terram, id est, super omnes Reges, & Principes terræ, & eleuatum, & exaltatum nimis, id est, maximè, super omnes Deos, id est, super omnes Angelos, qui sunt Dij per participationem, & super omnes Deos falsos, qui per errorẽ colebantur a gentibus. Et quamuis hæc sint vera iuxta priorem sensum, quia varijs miraculis Deus noster se superiorem omnibus Regibus terræ, & omnibus Dijs manifestè probauit: tamen iuxta sensum posteriorem non minus vera, & magis clara sunt. Nunquam enim Deus manifestauit gloriam suam apertius, quàm faciet in nouissimo die, quando, vt

vt supra diximus, omnes omnino homines, & Angeli tam boni, quàm mali curuabunt genua ante illum.

XI. **Qui diligitis Dominum, odite malū, custodit Dominus animas Sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.**

Concludit Psalmum exhortans populum Dei ad sectandam vitæ puritatem, & sanctitatem, quæ, & in hoc tempore, & in futuro magnum præmiū habebit. Qui diligitis Dominum, odite malum. Non poterat breuius, & plenius exhortari Propheta sanctus, populum Dei electum: nam cùm ait, Qui diligitis Dñm, appellat omnes verè iustos: charitas.n. Dei complectitur omnes virtutes: nam qui diligit, legem impleuit; & plenitudo legis est dilectio, Rom. 13. Itaque illud, Qui diligitis Dominum, significat, ò vos omnes, qui verè non fictè, qui non ore tantum, sed etiam corde, qui secundùm legis intimum, non secundum externam superficiem iusti, & sancti, & Deum timentes estis. Illud, odite malum, comprehendit summam perfectæ exhortationis, quoniam non ait, fugite malum, vel, declinate à malo, quod vtcunque actu externo fieri potest: sed, odite malum, quod nisi corde fieri non potest. Cor autem fons est omnium actionum bonarum, & malarum: vt.n. ex corde ꝓcedit amor summi boni, ita ex corde procedunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Matth. 15. Subiūgit deinde præmium, dicens, Custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos, id est, custos est Dominus fidelis, & diligens, fortis, & prudens diligentium se, vt vitā ipsorum defendat, & liberet de potestate iniquorum, qui ordinariè inimici sunt hominum iustorum. Hæc aūt promissio impletur quidem in hac vita secundum priorem sensum: quoniam Deus custodit sæpè vitam corporalem sanctorum suorum: semper autem custodit vitam spiritualem, quod est beneficium longè maius; & ideò fortasse dixit, custodit animas. Facit.n. vt omnia cooperētur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti, Rom. 8. Sed iuxta sensū posteriorem, custodiet animas sanctorū suorum in die nouissimo, vt nihil eis noceant accusationes inimici: & perfectissimè de manu peccatoris liberabit eos; quia post vltimam illam sententiam nihil amplius poterunt peccatores aduersus iustos.

Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. XII.

Hoc est alterum præmium iustorum, quòd non solùm liberabuntur a malis, sed etiam implebuntur bonis. Per lucem hoc loco potest intelligi lux fauoris diuini, vel, quod verius videtur, lumen iustitiæ, & intelligentiæ, de quo dicitur Sap. 5. Ergo errauimus a via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Dicitur autem lux iustitiæ, & intelligentiæ oriri alicui, quando cognoscere incipit non theoricè tantum, sed etiam practicè iustum, & iniustum, bonum, & malū; & illud iudicat, & eligit quod verè iustū & bonum est; non quod apparet iustum & bonum menti malè affectæ ex perturbatione passionum. Hæc igitur lux orta est iusto, sine qua nō esset iustus; & quia gaudium est iusto facere iustitiam, vt Philosophus docet, rectè subiungitur, Et rectis corde lætitia: iustitia.n. dirigit cor, & recto cordi ineffabilis infunditur lætitia ex eo quòd conforme redditur voluntati Dei, & omnia ei placent, quæ placent Deo, a cuius nutu pendent omnia. Itaque nihil est, quod iustum contristare possit; sed inter ipsas etiam grauissimas tribulationes, gaudet, & gaudium eius nemo tollit ab eo. In hebræo legitur, Lux seminata est iusto: sed corrupta videtur litera hebraica vnius literæ mutatione, nam, zarag, significat seminare, זרע זרח
& sic legitur hodie: zarach, significat oriri, & sic legerunt Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus: & idipsum confirmat ratio metaphoræ, non.n. lux rectè

dicitur seminari, sed oriri rectissimè dicitur. Itaque lectio nostræ vulgatæ editionis non est corrigenda ad hebraicã; sed contra, hebraica ad nostram.

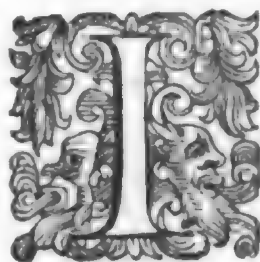
XIII. Lætamini iusti in Domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius.

Hoc sequitur ex ijs, quæ dicta sunt in superiori versiculo. Si enim lætitia orta est rectis corde; vtique hoc sequitur, vt recti corde, id est, iusti lætentur, non in vanitatibus seculi, in quibus lætantur iniusti; sed in Domino, qui eis iustitiam, & lætitiam donat; imo qui est ipsorum gaudium verum, & solidum, cum sit lux pulcherrima oculis interioribus, & dulcedo maxima interno palato. Nec solũ lætari debent iusti in Domino, sed etiam confiteri memoriæ sanctificationis eius, id est, laudibus celebrare memoriam sanctificationis a Deo acceptæ: non.n. decet vnquam obliuisci tanti beneficij, quo Deus nos ex impijs, & iniquis sanctos, & iustos effecit. Potest etiã per sanctificationem intelligi sanctitas Dei, qua ipse sanctus est, quæ est summa, & excellentissima sanctitas. vnde dicitur Isaiæ 6. Sanctus, sanctus, sanctus. Est autem, confiteri memoriæ sanctitatis Dei, cum laudibus semper recordari Deum nostrum sanctissimum esse, ac per hoc debere nos summo studio sanctitati studere. hæc est enim voluntas Dei sanctificatio nostra, 1. Thessal. 4. Et sancti estote (inquit Dominus) quoniam ego sanctus sum. Leuit. 11. & 1. Petri 1.

PSALMVS XCVII.

Titulus, & Argumentum Psalmi

Psalmus ipsi Dauid.

IN hebræo non habetur nomen Dauidis, sed simpliciter legitur, Psalmus. Quis addiderit, ipsi Dauid, ignoratur; credibile est Septuaginta Interpretes addidisse. Argumentum est idem ferè, quod Psalmi nonagesimi quinti. Prædicit enim Dauid Christi aduentum primũ & secundum, illum ad saluandum, istum ad iudicandum.

Explicatio Psalmi 97.

CAntate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. 1.

Inuitat homines ad Deum laudandum ob mirabilia quæ fecit. Cantate, inquit, Domino canticum nouum, quia videlicet nouum offertur argumentum carminis, nec solùm nouum, sed magnum, & admirabile. Quia mirabilia, inquit, fecit Dominus: mirabiliter enim & nouo modo conceptus de Spiritu sancto, natus de Virgine, peccatum nullum fecit, peccatores iustificauit, surdos fecit audire, & mutos loqui: quin etiam cæcos videre, claudos ambulare, ægrotos bene valere, mortuos viuere, & qđ omnium est maximè nouum, & mirabile mortuus ipse se tertia die viuum exhibuit, cœlum cum corpore penetrauit, Spiritum sanctum de cœlo misit, per homines idiotas, & viles, sapientib', & prudenti-

dentibus persuasit Crucifixum colere, præsentia spernere, futura desiderare; denique (vt loquitur S. Augustinus) domuit orbem, non ferro, sed ligno. Possũt etiam hæc referri ad Deum Patrem, qui in Filio suo, & per Filium suum hæc mirabilia fecit; ait enim Dominus Ioan. 14. Pater in me manens ipse facit opera.

II. **Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.**

Explicat quæ sint illa mirabilia, & proponit vnum, in quo continentur omnia. Hoc mirabile fecit Dominus, quod ipse solus virtute sua saluauit Mundum, non eguit socijs, non exercitu, non armis: ipse solus Principem Mundi eiecit foras, & vniuersitatem generis humani de ipsius potestate liberauit. Hic finis erat omnium mirabilium, quæ paulò ante numerauimus, ac per hoc in isto vno intelliguntur omnia. Illud, saluauit, potest referri ad Filium, qui sua virtute mundum saluauit; & ad Patrem, qui per dexteram suam, id est, per Christum Mundum saluauit: sed in idem recidunt omnia. Illud, sibi, secundùm hebraicam phrasim, idem significat, quod ipsa, ac si dixisset Propheta, Dextera ipsius ipsa saluauit, siue ipsa salutem Mundi operata est. Sic legimus in Canticis cap. 1. Abi post vestigia gregum tuorum; vbi est in hebræo, abi tibi. & cap. 2. Imber abijt; in hebræo, imber abijt sibi: sed illud, tibi, & illud, sibi, omissum est ab Interprete, quia redundat, & in ipso verbo subintelligitur. Sed Isaiæ 59. expressit Interpres illud sibi, cùm ita vertit, Saluauit sibi brachium suum. & cap. 63. Saluauit mihi brachium meum. Alij tamen volunt illud, sibi, positum esse pro, eum, vt sensus sit, Saluauit eum dextera eius, quia propria virtute resurrexit a mortuis. Sanctus Augustinus refert illud, sibi, ad Christum, vt ad finem, vt sensus sit, Saluauit Christus homines, sed sibi, id est, ad gloriam suam. Omnes sunt expositiones veræ, sed prima est maximè literalis. Quod additur, Et brachium sanctum eius, est repetitio, & declaratio præcedentium. idem enim est dextera, & brachium, id est, virtus & potentia; sed additur, sanctum, vt intelligamus, robur huius brachij non esse aliquid carnale, sed spirituale. nó enim Christus armis, aut viribus corporis hostem deiecit, sed charitate, & patientia, humilitate, & obedientia, meritis vitæ sanctissimæ, sanguine precioso ex charitate fuso; non hasta, & gladio victoriam de hoste potentissimo reportauit. Sic.n. ait Apostolus Philip. 2. Humiliauit semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem, mortem autem Crucis.

Notum fecit Dominus salutare suum: in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. III.

Potest hic etiam versiculus referri ad Patrem, qui notum fecit salutare suum, id est, Saluatorem, quem misit, primo per Prophetas, deinde per Apostolos; & per eosdem reuelauit iustitiam suam. Potest etiam referri ad ipsum Filium, qui salutem, quam operatus est, ipse idem per se, & suos notam fecit: prædicauit enim ipse palam totos tres annos, & amplius: deinde misit Apostolos, qui omnibus gentibus euangelium annunciauerunt. Itaque Dominus ipse prædicando, notum fecit salutare suum, id est, salutem suam, quam attulerat, & dabat credentibus in eum. deinde in conspectu gentium per Apostolos suos reuelauit iustitiam suam, id est, mysterium absconditum, & velatum a seculo reuelauit, & manifestauit Gentibus: est autem hoc mysterium, iustitia sua, id est, adimpletio promissionis olim factæ patrib⁹ de Redemptione generis humani. Sic enim intelligendam puto hoc loco iustitiam, quoniam in versu sequenti declaratur hæc iustitia per nomen veritatis, vt mox videbimus. Si quis tamen velit, per iustitiam accipi hoc loco satisfactionem Christi ex rigore iustitiæ pro peccatis totius mundi, non repugno; siue hæc referantur ad Patrem, siue ad

Filium. Verè enim Pater per passionem Filij, & Filius per passionem suam reuelauit, quanto zelo punienda sit iniquitas, & quanto rigore iustitiæ eam ipse expiare voluerit. De hoc mysterio scribit Apostolus ad Ephes. 3. Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi a seculis in Deo.

IV. Recordatus est misericordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel.

Reddit rationem, cur Deus notum fecerit salutare suum, & reuelauerit iustitiam suam. Ratio autem est, quia promiserat hoc Patribus: & quamuis aliquandiu distulerit implere: tandem tamen recordatus est, id est, fecit, quod faciunt ij, qui recordantur: non enim in Deo cadere potest obliuio, sed metaphoricè dicitur recordari, cùm implet, quod distulerat implere, quasi oblitus esset. Eadem metaphora vtitur passim Scriptura, vt Gen. 8. Recordatus est Dominus Noè Luc. 1. Recordatus misericordiæ suæ. Recordatus est igitur Deus Pater misericordiæ suæ, qua promisit Patribus Saluatorem; & recordatus est Deus Filius misericordiæ suæ, qua venturum se esse pollicitus est: & simul recordatus est vterque veritatis suæ, id est, fidelitatis, & iustitiæ in adimplenda promissione. Addit Propheta, Domui Israel, promissio enim domui Israel facta est, non gentibus; tametsi gentium quoque misereri Deus decreuerat, & per Prophetas sæpè prædixerat. Hinc Dominus Matth. 15. dicit, Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. & Apostolus Ro. 15. Dico, Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum, gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus Domine.

Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri. V.

Hic declaratur fructus prædicationis Apostolicæ; non enim frustra notum fecit Dominus per euangelicam prædicationem salutare suum. Audierunt enim gentes prædicatores Dei, & crediderunt, atque eo modo purificato cordis oculo per Fidem, & experimentum gratiæ, viderunt omnes termini terræ, id est, tota terra vsque ad terminos suos, salutem, siue saluatorem. Illud, viderunt, energiam habet: significat enim fidem actualem, cum notitia coniunctã, quæ mouet voluntatem ad amandum, & desiderandum: non enim dici possunt vidisse salutare Dei, qui fide habituali contēti de Saluatore non cogitant, neque de salute (quæ ab ipso est) acquirenda solliciti sunt. Illud, omnes termini terræ, non significat omnes, & singulos homines, sed multos ex omni natione, & gente.

Iubilate Deo omnis terra, cantate, & exultate, & psallite. VI.

Signum fidei est gratias agere Deo, & præ lætitia spirituali exultare, & iubilare. Sic ille, qui inuenit thesaurum, Matth. 13. abijt, & præ gaudio vendidit omnia, quæ habuit. Sic Act. 8. cùm prædicasset Philippus in Samaria, & recepissent Samaritani Verbum Dei; factum est gaudium magnum in illa ciuitate. & ibidem conuersus, & baptizatus Eunuchus ibat per viam suam gaudens. Sic Petri 1. Credentes exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata. Hoc igitur gaudium prædicit nunc Propheta per modum inuitantis, & cohortãtis, Iubilate, inquit, omnis terra, id est, omnes fideles ex vniuersa terra conuersi de tenebris ad lumen admirabile, ad notitiam veri Dei, & Saluatoris Iesu Christi, magna voce laudate, & gratias agite, cantate linguis, exultate animis, psallite moribus: & quia mores

sue

siue virtutum opera multiplicia sunt: ideò multa hic subijciuntur genera instrumentorum.

VII. **Psallite Domino in cithara, in cithara, & voce psalmi, in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.**

Quatuor instrumenta numerantur, quibus Deo psallere debent, qui viderũt salutare Dei per fidem, & videre cupiũt per speciem; cithara, psalterium (idem enim significat, in voce Psalmi, & in sonitu psalterij) tuba ductilis, & tuba cornea. Hæc instrumenta erant in vsu apud hebræos secundum literam: sed a nostris variè explicatur eorum significatio spiritualis. Mihi videntur posse satis cõmodè applicari quatuor virtutibus cardinalibus; cithara prudentiæ, psalteriũ iustitiæ, tuba ductilis fortitudini, tuba cornea temperantiæ. Cithara variarum chordarum sonos miscẽs vnum dulcem concentum efficit: Sic prudentia varias circumstantias operis boni coniungens perfectum opus reddit. Psalterium decem chordis instructum decalogum nobis repræsentat, id est, omnia præcepta iustitiæ. Tuba ductilis malleorum ictibus extenditur, & formatur, vt sonum suauissimum edat: Sic fortitudo tribulationes, & angustias patienter ferendo ita extendit, & perficit hominem Dei, vt suauem illum sonum edat cum sancto Iob, Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? Deniq; temperantia quasi durum cornu carnem mollem excedens, & superans, id est, corpus castigans ieiunijs, atque vigilijs, & in seruitutem spiritus redigens, tubam spiritualem efficit: qualis erat præcursor Domini, qui melle syluestri, & locustis contentus, & pilos camelorum indutus, ac zona pellicea præcinctus dicebat, Ego vox clamantis in deserto. qualis & beatissimus Paulus, qui diuturna temperantiæ exercitatione edoctus, dulcissimos illos edebat sonos, Habentes victum, & quibus tegamur, his contenti simus. &, Esca ventri, & venter escis, Deus autem hunc, & has destruet. &, verè magnus quæstus est pietas cum sufficientia.

Iubilate in cõspectu Regis Domini: moueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & qui habitant in eo. VIII.

Quoniam aduentus Domini communiter omnibus vtilis erit; ideò Propheta inuitat ad iubilandum non solùm terrã in genere, sed omnes partes eius. Iubilate, inquit, in conspectu Regis Domini, id est, cùm aduenerit Rex magnus, qui Dominus omnium est, vtpote verus Deus, iubilate in conspectu eius, id est, ipso vidente, & audiente. Moueatur ergo mare motu exultationis, ac si sensu præditum esset, & simul exultet plenitudo eius, id est, quicquid in eo est aquarum, insularum, piscium. Moueatur quoque similis exultationis motu orbis terrarũ, & vniuersi qui habitant in eo, id est, omnes homines; quia Dominus Saluator est omnium hominum, maximè fidelium, vt Apostolus loquitur. 1. Timoth. 4. Et S. Leo serm. 1. de natali Domini, Pro liberandis omnibus venit.

Flumina plaudent manibus, simul montes exultabunt a conspectu Domini, quoniam venit iudicare terram. IX.

Mare, & terram inuitauit: inuitat nũc flumina & montes, vt similiter signa lætitiæ edant: sed de mari dixit, Moueatur mare, & in hebræo, tonet mare, id est, magno fremitu quasi tonet: de fluminibus dicit, Flumina plaudent manibus; quia sonitus fluminum multo leuior est, quàm fremitus maris; proinde rectè ille

comparatur tonitruo, iste complosioni manuum. Quod autem dicitur, montes exultabunt, in hebræo est, Montes laudabunt, sed omnia sunt metaphorica, siue dicantur montes exultare, siue laudare, & semper idem significant, videlicet Prophetam ex amore, & desiderio erga Messiam venturum, optare, vt omnes res creatæ lætentur, & laudent eo modo quo possunt. Illud, quoniam venit iudicare terram, potest referri tam ad primum, quàm ad secundùm aduentum, vt diximus in explicatione Psalmi nonagesimi quinti. Si ad primum aduentum referatur, sensus erit, Exultent, & lætentur terra, & mare, montes, & flumina, quoniam Dominus venit iudicare, id est, regere, & moderari optimis, & iustissimis legibus orbem terrarum, non solùm, vt olim maiestate inuisibilis diuinitatis, sed etiam corporali, & visibili forma, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Si referatur ad secundum, sensus erit, Exultet terra, & mare, montes, & flumina, quoniam Dominus venit iudicare terram, & exterminabit omnes peccatores de ea, & renouabit omnia elementa, & liberabit ea de seruitute corruptionis, sub qua nunc ingemiscunt, & parturiunt, vt ait Apostolus ad Rom. 8.

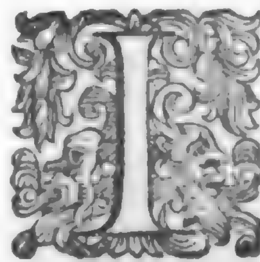
X. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Hæc conclusio eadem est cum conclusione Psalmi nonagesimiquinti, excepto vltimo vocabulo. Ibi enim erat, in veritate; hic est, in æquitate: & per æquitatem intelligitur hoc loco directio, siue rectitudo, vt sonat vox hebraica: & est repetitio, siue declaratio, vocabuli iustitiæ. Quod enim dixit, in iustitia, repetit, & declarat, cùm dicit, in æquitate, siue rectitudine; quemadmodũ quod dixit, orbem terrarum, repetit, & declarat, cùm dicit, populos. Itaque sensus est, Iudicabit orbem terrarum, id est, omnes populos, in iustitia, id est, in rectitudine iudicij, in quo nihil erit obliquũ, nihil iniquum.

PSALMVS XCVIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus ipsi Dauid.

IN hoc Psalmo nullus omnino titulus est apud Hebræos; apud Græcos, & Latinos titulus est, Psalmus ipsi Dauid, quẽ eundem titulum inuenimus in Psalmo superiore. Argumentum est cohortatio Prophetæ ad agnoscendum Regnum Dei, eundemq. Deum adorandum, & inuocandum, vt fecerunt magna cum sua vtilitate Moses, Aaron, & Samuel. Est autem duplex sensus in verbis huius Psalmi; vnus deseruiens tempori Dauidis, cùm Regnum stabilitum esset in domo Dauid; neque enim negari potest, quin in hoc Psalmo sermo sit de vero monte Sion, de vera arca Dei, de Patribus illis, qui hic nominantur. Alter sensus est de Regno Christi, de sacrosancta eius Ecclesia, & de glorioso corpore eius: quorum typi fuerunt Regnum Dauid, mons Sion & arca testamenti. Vtrunque sensum breuiter aperiemus, vt fecimus in explicatione Psalmi 96.

Expli-

Explicatio Psalmi 98.

I. DOminus regnauit irascantur populi: qui sedet super Cherubim, moueatur terra.

Iuxta priorem sensum significatur in hoc primo versiculo, stabilitum fuisse Regnum Dei in Hierusalem tempore Dauidis, quantumuis inimici eius Idololatræ indignarentur, & turbarentur. Dominus, inquit, regnauit, id est, iam Dominus expulsis Iebusæis, & Chananæis Idololatris Regnum suum stabiliuit in Hierusalem. Quamuis enim Dauid Rex esset, tamen sub Deo regnabat, & ipsi Deo principaliter Regnum suum attribuebat. Irascantur populi, id est, Dominus regnauit inuitis, & repugnantibus populis idololatris; regnauit, inquam, quantumuis irascãtur, & indignentur populi: vel, vt exponit Sanctus Augustinus, prophetia est, non iussio, & sensus est, Regnauit Dominus, irascentur populi, qui regnum eius ferre non possunt. Qui sedet super Cherubim, moueatur terra, id est, ille Dominus regnauit, qui sedet super Cherubim, moueatur licet, & turbetur terra. Dicitur Dominus ad literam sedere super Cherubim, quia sedem sibi elegerat propitiatorium, quod sustinebatur à duobus Cherubim ligneis, sed deauratis, sub quibus erat arca, quasi scabellũ pedum Domini. Dicebatur autem Dominus sedere inuisibiliter in propitiatorio, quia inde responsa dabat. Vnde dicitur 1. Paralip. 13. Arca Dei sedentis super Cherubim. Sed altiore sensu dicitur Deus sedere super Cherubim, quia præsidet spiritibus Angelicis: vel, vt sanctus Augustinus exponit, quia Cherubim interbretantur plenitudo scientiæ, & Deus supereminet omnem scientiæ plenitudinem. Vbi etiam monet, posse nos fieri Cherubim, & habere in nobis præsidentem Deum, si habuerimus plenitudinem scientiæ, non cuiuscunque, sed eius quam in nobis Deus requirit, quæ est scientia voluntatis eius, id est, scientia legis ipsius. Et quoniam plenitudo legis est dilectio; tũc erimus Cherubim, & habemus præsidentem Deũ, si dilectionem habuerimus, sicut scriptũ est, Anima iusti sedes est sapientiæ. Illud, moueatur terra, declaratio est verborum præcedentium, irascantur populi: Voluit enim Spiritus sanctus ostendere, eos qui irascuntur contra Deum nihil esse, nisi terram; & ideò nihil posse aduersus Deum; qui sedet in cœlo super Cherubim, neque esse timendos à nobis, si & ipsi fuerimus Cherubim, & Deum in nobis sedentem habuerimus. Iuxta sensum posteriorem, significatur hoc loco, Regnum Christi declaratum post eius resurrectionem, & Ascensionem: tunc enim prædicari cœpit per omnem terram, & continuo irati sunt populi, & commota est terra pugnantibus pro idolis suis contra Dñm suum: sed illis inuitis, & repugnantibus regnauit Dominus Christus, & contrita sunt idola. Quamuis autem ira populorum infidelium videatur præualuisse aduersus corpora Sanctorum Martyrum: reuera tamen non præualuit, quoniã corpora illa reformabuntur ab eo, qui mortem in se ipse occidit; & viuent in æternum: idola verò semel contrita nunquã reficientur.

Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. II.

Iuxta priorem sensum redditur ratio, cur frustra irascantur populi aduersus Deum, qui Regnum suum stabiliuit in Sion. Ratio enim est, quoniam Dominus in Sion regnans, magnus est, & excelsus super oẽs populos, id est, excellit omnes magnitudine, potentia, & sapientia, vt nullo modo superari possit. Iuxta sensum posteriorem significatur, Christum qui regnat in Ecclesia tum militante, tum triumphante, quæ per Sion, & Hierusalẽ intelligitur, magnũ esse, & excelsum super omnes populos, vt nullus ei resistere valeat.

Con-

III. **Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est, & honor Regis iudicium diligit.**

Iuxta vtrunq. sensum hortatur Propheta populos, vt non solùm non irascantur aduersus Dominum, sed potius ad illum conuersi laudibus celebrent nomen eius, quoniam terribile, & sanctum est. Dicitur autem nomen Domini terribile, & sanctum, quoniam nomen est Iudicis, siue Regis potentissimi, & iustissimi: & qua potentissimi Regis nomen est, terribile est, & qua iustissimi, sanctum, ac venerabile. Id quod sequitur, Et honor Regis iudiciũ diligit; est quasi ratio quædam, cur nomẽ Dei, siue Christi sit terribile, & sanctum. hic enim est sensus, Terribile, & sanctum est nomen Domini, qui Rex iustissimus est, quoniam dignitas Regia, vel sanctitas Regia, vel auctoritas Regia id propriè requirit, vt Rex iudicium diligat, hoc est, amore iustitiæ rectè iudicet, non timore, aut necessitate aliqua, vel passione coactus. Itaque illud, &, ponitur pro, quia, vt alibi passim in Scripturis. Illud autem, honor Regis, significat Regiam dignitatem, siue au-
17 ctoritatem: vox enim hebræa, hoz, multa significat, robur, auctoritatem, honorem, sanctitatem, substantiam, & similia.

IV. **Tu parasti directiones, iustitiam, & iudicium in Iacob tu fecisti.**

Ostendit verum esse, qđ paulò ante dixit, Honor Regis iudiciũ diligit: ostẽdit autem per apostrophen ad Deum, siue Christum quasi dicat, Verè tu, vt Rex optimus, & iustissimus iustitiam diligis: nam tu parasti directiones, id est, leges rectissimas, & ad dirigendos mores hominum aptissimas parasti, & confirmasti: & præterea tu nõ solùm leges ferendo, sed ẽt iudicia rectissima exercendo demonstrasti, te iustitiam diligere: nam in populo tuo Iacob iustitiam, & iudicium fecisti, puniendo peccata, & remunerando benefacta; cuius rei multa sunt exempla in vtroque testamento: quamuis enim ad tempus patiatur Deus pios affligi, & impios exaltari: tamen postea pios liberat, & coronat, impios damnat, & cruciat; sæpè hic in terris, semper autem in seculo futuro.

Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. V.

Ex his colligit Propheta, adorandũ esse Deum, & hortatur ad id studiosè faciendum; & quidem iuxta priorem sensum hortatur ad Deum adorandum non solùm in seipso, sed etiam in arca fœderis, quæ scabellum erat pedum eius: sic enim legimus 1. Paralip. 28. Vt requiescat arca Domini, & scabellum pedum eius: Neque mirum est, quod arca dicatur scabellum pedum Domini, cum propitiatorium, quod sustentabatur à duobus Cherubim esset sedes Dei, vt in primo versiculo dictũ est: erat enim arca sub ipso propitiatorio, quasi scabellum subpedaneum sub folio. Ait igitur, Exaltate Dominum Deum nostrum, corde videlicet, & voce laudando, & magnificando maiestatem eius; & adorate scabellum pedum eius, corpore scilicet incuruantes, & prosternentes vos ad Arcam fœderis, quæ est scabellum pedum eius. Quoniã Arca, siue scabellum huiusmodi sanctũ est propter relationem ad Deum, cui dicata est, & propter eius honorem adoratur. Ex hoc loco satis apertè colligitur aduersus hæreticos nostri temporis, res sacras, vt imagines Christi, & Sanctorum, reliquias eorundem, & altaria, sacra vasa, & similia propter relationem ad Deum, vel Sanctos, sanctas esse, & honoraria adoratione dignas. Neque obstat, quòd in hebræo ad verbum legatur, adorate ad scabellum, nõ, adorate scabellum. Nam vox hebraica,

ca,

ישתחוו ca, histachauu, pro qua habemus, adorate, significat propriè prosternere se: idem est autem, prosternite vos ad scabellum, & adorate scabellum. Neque etiam obstat, quod in græco legatur, Quoniam sanctus est, non autem, quoniam sanctum est: nam vox hebraica ambigua est, & potest referri ad scabellum, & verti, Quoniam sanctum est: & potest etiã referri ad Deum, & verti, Quoniam sanctus est. vtroque autem modo significatur, scabellum esse adorandum propter relationem ad Deum, qui sanctissimus est; & sanctitatem impertit ijs, quæ ad eum pertinét, quatenus ipsius sunt. Nostra autem lectio reprehendi non potest: nam sanctus Hieronymus in commentario, vbi exponit Psalmos iuxta versionem Septuaginta, legit in textu, & in commentario, Quoniam sanctum est: & sanctus Augustinus quamuis vno in loco legat, Quoniam sanctus est: tamen in textu, & in commentario pluribus in locis, legit, Quoniam sanctum est. ex quo intelligimus, græcum textum varium fuisse. Neque obstat, quòd in fine Psalmi dicatur, Quoniã sanctus Dominus Deus noster: nam in fine Psalmi non dicitur, adorate montem, sed in monte: & iam dictum erat, In monte sancto, vnde nõ erat opus iterum repetere, quoniã sanctus mons est. Iuxta sensum posteriorem, hortatur Propheta, vt omnes adorent humanam Christi naturam, quæ scabellum est diuinitatis longè nobiliore modo quàm esset arca lignea. In illa enim erat verbum Dei scriptum in tabulis lapideis, in hac autem est ipse Deus Verbũ: illi coniunctæ erant tabulæ legis sola vnione extrinseca, quia continebantur in illa, vt in vase: isti vnitum est Verbum hypostaticè, vt verè dictũ sit à Ioanne, Verbum caro factum est. Neque solùm adorandam esse Christi humanitatem, vt est in propria forma, sed etiam vt latet sub speciebus sacramentalibus in Eucharistia; docent ex hoc loco Psalmi sanctus Ambr. lib. 3. de Spiritu sancto cap. 12. & sanctus Augustinus in explicatione huius versiculi. Ex quo refellitur alius error hæreticorum, qui negant, Christum in Eucharistia esse adorandum.

Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. VI.

Hic iam ponit Propheta exemplum, quod imitemur, trium insignium virorum, qui Dominum exaltauerunt, & adorauerunt scabellum pedum eius, atque adorantes inuocauerunt Dominũ, & audiuit eos Dominus, & mirabilia per eos operatus est. Nominat autem tres Principes viros, qui super omnes eminuerũt post Rempub. Iudaicam cõstitutam; Moses enim fuit summus Princeps politicus, & summus Sacerdos Hebræorũ; Aaron fuit summus Sacerdos tantùm; Samuel summus Princeps politicus tantùm. Quamuis enim nonnulli Patres Samuelem Sacerdotem appellent, vt sanctus Ignatius in epist. ad Magnesianos, sanctus Cyprianus in epist. 65. ad Rogatianum, sanctus Athanasius in homil. de semente, sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 2. in epist. 2. ad Timotheum, & sanctus Augustinus lib. 17. de ciuit. Dei cap. 4. & lib. 2. Retract. cap. 43. & in explicatione huius Psalmi. contra tamen sanctus Hieronymus lib. 2. in Iouinianum, & auctor quæstionum veteris Testamenti, (apud Augustinum tomo 4.) quæstione 46. constanter docent, Samuelem non fuisse Sacerdotem, sed simplicem Leuitam, & probant his argumentis. Primo, quia non erat de filijs Aaron, vt manifestũ est ex genealogia ipsius lib. 1. Paralip. cap. 6. versu 34. quæ est conformis genealogiæ patris sui Elcanæ lib. 1. Reg. cap. 1. versu 1. constat autem solos posteros Aaronis fuisse Sacerdotes: cæteros verò Leuitas, ministros Sacerdotũ, Num. 16. & 18. Deinde quia Samuel ministrabat amictus ephod lineo, vt patet ex lib. 1. Reg. cap. 2. Is verò habitus proprius erat Leuitarum, non Sacerdotum. Tertio quia Elcana pater Samuelis, erat Leuita, non autem Sacerdos. Quarto, quia Dauid in hoc Psalmo disti-

ſtinguit Samuelem à Moſe, & Aaron Sacerdotibus, dum eum non numerat in Sacerdotib⁹, ſed in ijs, qui inuocabãt nomen Domini, id eſt, qui ſtudioſè Deum colebant, & inuocabant pro ſe, & populo.

VII. Inuocabant Dominum, & ipſe exudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos.

Oſtendit, viros iſtos fuiſſe amicos Dei: nam inuocabant Dominum pro ſe, & pro populo, & ipſe vt amicos fideles exaudiebat eos. Id conſtat ex teſtimonio ſcripturarum, de Moſe quidem Exod. 32. de Aaron Num. 16. de Samuele 1. Reg. 7. Quod autem in columna nubis loqueretur Deus ad Moſem, cõſtat ex lib. Exodi c. 33. quod etiam ad Aaronem, conſtat ex lib. Num. cap. 12. de Samuele nuſquam legitur. Itaq. vel illud, Loquebatur ad eos in columna nubis, intelligendum eſt, ad aliquos eorum: vel, vt exponit S. Auguſtinus, per columnam nubis ſignificatur obſcura locutio, quomodo certum eſt, ad Samuelem quoque Deum eſſe loquutum. Nam. 1. Reg. 3. Deus in tenebris noctis Samueli loquebatur, ita vt vocem Dei loquentis audiret, neminem autem loquentem videret.

VIII. Cuſtodiebãt teſtimonia eius, & præceptum quod dedit illis.

Hæc eſt ratio, cur Deus promptè audiret Moſem, Aaronem, & Samuelem, quoniam obedientes erãt imperio eius. Nam, vt Dominus ait in Euangelio, Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & ideò qui vult audiri à Deo in orationib. ſuis, debet audire Deum in præceptis ipſius. Cuſtodiebant; inquit, teſtimonia eius, id eſt, omnia mandata, quæ communia erãt omnibus. Et præceptum quod dedit illis, id eſt, non ſolùm cuſtodiebant præcepta communia toti populo de non colendis Idolis, de ſanctificando Sabbato, de parentibus honorandis, de non occidendo, non mœchando, & cætera eiuſmodi; ſed etiam præceptum de rectè gubernanda, & docenda multitudine, quod propriè ad ipſos, vt Principes populi pertinebat. Principes enim non ſunt exempti à præceptis diuinis, imò debent in ijs cuſtodiendis toti populo prælucere.

Domine Deus noſter tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum. IX.

Hæc verba dupliciter exponi ſolẽt, ſanctus Auguſtinus ita exponit, vt velit hic ſignificari, viros etiam perfectos in conſpectu hominum habere aliquid purgandum coram Deo, & Deum hoc ipſo beneuolentiam erga illos oſtendere, quòd non ſinit impunita eorum errata, quamuis leuia. Ponit exemplum in opificijs, quæ oculis imperitorũ videntur omnino perfecta, & tamen ab artifice adhuc poliuntur, quoniam aliter iudicat peritus artifex, aliter imperitus inſpector. Sic igitur exponit Sanct. Auguſtinus, Domine Deus noſter tu exaudiebas eos, cùm iuſta peterent, Deus tu propitius fuiſti, facilis ad ignoſcendum cùm in te peccarent: & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum, non ſinens impunita peccata eorum. Quia verò Samuelis peccatum nullum legitur in Scriptura, vt neque etiam aperta vindicta: Sanctus Auguſtinus recurrit ad communem pœnam omnium Prælatorum Sanctorum, quam patiuntur dum vident peccata populorum, & coguntur tolerare infirmitates eorum, & cum Apoſtolo dicere, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Poſſet etiam dici, quod hic legimus de propitiatione, & vindicta peccati, referendum eſſe ad Moſem, & Aaronem tantùm, quemadmodum ad eos tantùm propriè referendum eſt, quod ſupra dictum eſt, In columna nubis loquebatur ad eos. Nam Moſis, & Aaronis peccatum, & pœna pec-

peccati legitur Num. 20. vbi cùm non nihil hæsitassent in educenda aqua de petra, dixit Dominus ad Mosem, & Aaron, Quia nō credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram, quam ego dabo eis. Altera expositio est Græcorū Theodoreti, & Euthymij, qui non admittunt hoc loco reprehēdi vllo modo Mosem, Aaronem, & Samuelem. Sic igitur exponunt, Deus tu propitius fuisti eis, quando te inuocabant pro peccato populi; nam in eorum gratiam toti multitudini parcebas: & vlciscens in omnes adinuentiones eorum, .i. & vlciscens fuisti oēs iniurias, quas ipsi patiebantur ab iniquis, qui adinueniebant varias calumnias, & insidias aduersus sanctos Principes suos. Vbi illud, adinuentiones eorum, volunt accipi passiuè, id est, adinuentiones, quas Moses, Aaron, & Samuel, non faciebāt sed patiebantur. Vtraq. expositio probabilis est, sed prior videtur simplicior, & facilior.

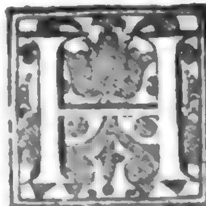
X. Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius: quoniam sanctus Dominus Deus noster.

Concludit Propheta repetens versiculum quintum, quoniam in hoc versiculo continetur summa totius Psalmi, siue finis, & quasi scopus, quo omnia diriguntur. Hoc solùm interest, quòd in quinto versiculo dicebatur, Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est: hic dicitur, Adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus Dominus Deus noster: in hebræo, sicut in quinto versiculo, dicebatur ad verbū, Prosternite vos ad scabellum pedum eius. i. ad arcam: ita hic dicitur, Prosternite vos ad montem sanctum eius: & potuisset latinè verti, Adorate montem sanctum eius, id est, montem Sion, vbi erat tabernaculum, & arca. Sed latinus interpres imitari voluit græcam interpretationem: Græci enim de scabello dixerāt, Adorate scabellum; de monte autē dixerant, Adorate in mōte. Nec solùm græci, sed etiam sanctus Hieronymus in sua versione ex hebræo posuit, Adorate scabellum; & postea, Adorate in monte sancto eius. Quare credere debemus versiculum hebraicum non debere in vtreque loco eodem modo accipi: & retinendam esse lectionem vulgatæ latinæ editionis, quæ, & à græca, Septuaginta Interpretum, & à S. Hieronymo testimonium habet. Igitur iuxta priorem sensum hortatur Dauid Hebræos, vt adorent Dominum in monte Sion, vbi erat tabernaculum, & vbi futurum erat templum. Iuxta sensum posteriorem hortatur Christianos, vt adorent Deum in Ecclesia Catholica, quæ mons est sanctus, & Sion spiritualis, & fugiant conuenticula schismaticorum, & hæreticorum: quoniam sanctus est Dominus Deus noster, ac per hoc odit montes pollutos sordibus falsarum religionum, & sicut ipse sanctus est, ita in monte sancto, in cœtu fidelium adorari vult.

PSALMVS XCIX.

Titulus, & Argumentum

Psalmus in confessione.

HVic titulo, qui est in hebraicis codicibus, græci addunt nomen Dauidis. Argumentum ex titulo cognoscitur. Hortatur .n. Propheta populum Dei, vt frequenter, & diligenter Deo confiteatur confessionem laudis, tum quòd Deus nos condiderit, tum quòd pascat, tum quòd dulcissima sit eius commemoratio, & perpetua erga nos eius misericordia, & fidelitas.

Explicatio Psalmi 99.

I. IVbilate Deo omnis terra: seruite Domino in lætitia.

Iubilare, vt sæpè diximus, est magna, & læta voce laudare; seruire autem in lætitia, est non ex timore, sed ex dilectione obedire. Iubilate Deo omnis terra, id est, omnes qui Deum verum colitis, vbicunque sitis in vniuersa terra, Deum laudate, nam, & boni, & mali sunt in vniuersa terra; admixta .n. sunt zizania tritico, & spinis lilia. Et sicut in vniuersa terra blasphemant, & murmurant contra Deum mali, si quid eis non pro voto successerit: ita par est, vt in vniuersa terra laudent, & benedicant Dñm boni, quicquid illis acciderit: qm̃ omnia cooperantur in bonum his, qui secundùm propositum vocati sunt sancti. Seruite Dño in lætitia .i. seruite obediendo Deo, non coactè, sed spõtaneè, non cum amaritudine, vt mancipia, sed cum lætitia, vt liberti: nam vt pulchrè dicit S. Augustinus, Veritas nos liberauit, sed charitas seruos fecit: & qui seruit ex charitate, cũ lætitia seruit. Causa verò potissima, cur Deo cum lætitia seruiendum sit, ea est, quia summa præceptorum eius dilectio est, & dilectione nihil dulcius: accedit, quod seruitus Dei nobis vtilis est, non Deo; vt verè dictum sit, Seruire Deo regnare est.

II. Introite in conspectu eius in exultatione.

Vbique quidem Deum laudare debemus, sed præcipuè cum intramus in domum eius, quæ domus orationis est; vbi, & ipsum Deum in sacris rebus conspicimus, & ipse nos speciali prouidentia respicit, & audit iuxta illud 1. Paralip. 7. Erunt oculi mei aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto orauerit. Idcirco igitur monet Propheta, Introite in conspectu eius, in domum Dei, vbi peculiari modo conspicitis Deum, & conspicit vos Deus; sed introite in exultatione cordis, animo erecto, & inflammato, vt Deus vos præ desiderio sui exultantes videat.

Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. III.

Ad excitandam deuotionem, quæ in domo Dei reqiritur, nihil magis prodest, quàm attenta consideratio magnitudinis Dei, & beneficiorum eius. Scitote, inquit, quoniam Dominus ipse est Deus, id est, considerate, & attenta cogitatione cognoscite, quoniam Dominus quem colitis, & ad quem orandum, & laudandum acceditis, ipse est verus Deus, quo nihil maius, vel melius cogitari potest. Ipse est etiam, cui vitam vestram, & totum quod estis debetis. Ipse enim fecit nos, & non ipsi fecimus nos, .i. non caremus principio efficiente, neque aliud habemus, quàm ipsum Deũ: quamuis enim parentes gignant filios, tñ prima causa, sine qua parentes nihil efficerent, Deus est. Quàm multi dant operam liberis, & nullum gignere possunt? quam multi contra vellent satiare libidinem, & liberos non gignere, quibus tñ licet inuitis liberi nascuntur? Rectè mater sanctorum Machabæorũ filijs suis dicebat, Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum, & animam donaui vobis, & vitã, & singulorum membra non ego ipsa compegi: sed .n. mundi creator formauit hominum natiuitatem; & omnium inuenit originem. 2. Machab. S. Hieronymus ex hæbreo vertit, Ipse fecit nos & ipsius nos. Sed videtur corruptum textum habuisse, codices enim nostri habent, lo, per aleph, quod significat לא non: & sic legerunt Septuaginta Interpretes, qui verterunt ad verbum, Ipse fecit nos, & nõ ipsi nos. S. Hieronymus videtur legisse, lo, per vau, quod signifi- לו cat ipsius, siue ipsi in datiuo: & ideò vertit, Ipse fecit nos, & ipsius nos. Quidam recens auctor reprehendit vulgatam latinam editionem dicẽs, aliquem sciolũ con-

coniunxisse in latino codice duas hebraicas lectiones,& fecisse, Et non ipsi nos; & sic omnia confudisse. sed immeritò reprehendit hanc lectionem, quæ optima est, & quam habent S. Augustinus,& ipse S. Hieronymus in commentario huius loci,& alij ferè oës. Latinus enim Interpres, addidit illud, ipsi, ad vitandam cacophoniam, quæ sentitur, cũ dicitur, Ipse fecit nos,& nõ nos. nec volunt illud, ipsi, accipi in datiuo, vt iste scriptor existimat, sed in nominatiuo. Itaque non coniunxit sciolus duas lectiones: sed interpres vnam expressit, quam inuenit in græco, quæq. congruit cũ hebraico magis correcto. At, inquiunt aliqui, nemo nescit, se non esse à se factum, proinde non erat quod admoneret nos Spiritus sanctus, dicens, Ipse fecit nos,& nõ ipsi nos. proinde melior est illa lectio, Ipse fecit nos, ipsius nos. Respondeo, etiã si nemo ignorare possit, se non esse sibi vitæ auctorẽ: tñ multos esse, qui non cõsiderent, à quo facti sint,& qui ita se gerant, ac si neq. Deũ, neq. vllum alium auctorem haberent, propterea vtilissimũ fuisse, vt serio admonerentur homines cogitare, se non esse sibi auctores vitæ, sed vitam,& omnia vni debere Deo.

IV. Populus eius, & oues pascuæ eius, introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis cõfitemini illi.

Commemorat alterum beneficium Dei, ob qđ iustum est, vt ei confessionẽ laudis persoluamus; quia videlicet non solum fecit nos, sed etiã regit, & pascit nos. Populus eius, id est, populus, quem Deus peculiari ꝓuidẽtia regit. & oues pascuæ eius. i. & quos veluti rationales oues in pascuis suis doctrinæ pabulo reficit,& corporalibus etiã alimentis pascit; introite portas domus eius, siue tabernaculi eius in confessione laudis: & atria eius in hymnis, & sic confitemini illi, vos oïa ei debere, ac de manu eius bona omnia suscepisse.

Laudate nomen eius, quoniã suauis est Dñs, in æternum misericordia eius, & vsq. in generationem, & generationem veritas eius. V.

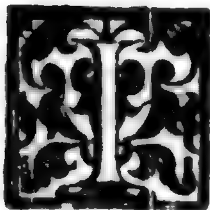
Addit Propheta tres proprietates Dei, quasi tres rationes, cur dignus sit, vt ab omnib. laudetur, quia suauis, quia misericors, quia verax; quæ tria ita connexa sunt, vt vnũ nascatur ab alio. Suauis est Deus, & quia suauis facilè miseretur; quia miseretur promittit liberationem; quia verax, implet promissa. Laudate, inquit, nomen eius. i. laudate Deum: nomen enim pro re nominata poni solet in scripturis. Laudate autem quoniam suauis est Dominus. Mira proproprietas omnipotentis, ac tremendæ Maiestatis, quæ lucem habitat inaccessibilem, & quæ terribilis est super oës Deos,& aufert spiritum Principum, & de quo Apostolus dicit, Horrendum est incidere in manus Dei viuentis: & tamẽ verissimè dictum est, Quoniam suauis est Dominus. quod non semel in Psalmis, alijsq. diuinis Scripturis repetitur Psal. 34. Gustate,& videte quoniã suauis est Dñs. Psal. 85. Qm̃ tu Domine suauis,& mitis,& multæ misericordiæ. 1. Pet. 2. Si tamen gustastis, qm̃ dulcis est Dñs. 2. Cor. 1. Pater misericordiarũ, & Deus totius cõsolationis. Sed facilè concordantur illa quæ videntur contraria: Deus. n. suauis est rectis corde, ac timẽtibus eum: asper autem, & terribilis distortis corde, & contemnentibus eum, Quàm bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde, inquit Dauid in Psalmo 72. nam planum, asperum videtur distorto, quia coniungi non possunt: Sunt autẽ distorti siue praui corde, qui nolunt cõformari rectissimæ voluntati diuinæ: quales sunt contemptores. & ideo dicitur in Psal. 102. Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se:&, misericordia eius ab æterno, & vsque in æternum super timentes eũ quod etiã in Cantico suo Virgo Deipara

ra posuit dicens, Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum. Itaq. si quis incipiat cor suum dirigere, & conformare ad beneplacitum Dei, & nihil magis timere, quàm ne Deum offẽdat; mox gustare incipiet, quam dulcis sit Dominus: & implebitur erga eum qđ sequitur, In æternum misericordia eius, & vsque in generationem, & generationem veritas eius, id est, veracitas & fidelitas eius.

PSALMVS C.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Ipsi David Psalmus.

IN hoc Psalmo Dauid explicat exẽplo suo qualis debeat esse bonus Princeps, tũ erga familiares, & priuatam suam domum; tum erga Rempublicam. Et quidem in textu hebraico oĩa dñr per verba tẽporis futuri; ex quo intelligimus, Prophetam Regium nõ tã cantare laudes proprias, q̃ optare, & petere a Deo gratiam bene imperandi, & proponere, ac statuere sic viuere, vt piũ Regem decet. Sed qm̃ Septuaginta Interpretes verterunt ferẽ oĩa in tempus præteriti imperfecti, & eorum interpretationem sequutus est latinus interpres; non oportet negare, quin ẽt Propheta Regius narret bona opera sua ad informãdos successores, ac potissimum filiũ; neque id superbiæ, vel arrogãtiæ tribui debet, qñ vera dñr coram Deo, & ad finẽ bonũ. sic. n. idem Dauid in Psal. 17. multa cecinit de sua innocentia. Sic Iob cap. 29. plurima de suis benefactis prædicauit. Sic Hester cap. 14. sic Nehemias cap. 6. sic Ezechias 4. Reg. 20. sic alij. Porrò Pharisæus in Euangelio, non reprehenditur quod gratias egerit Deo de suis operibus bonis; sed quod superbẽ illa iactauerit, & proximum suum contempserit Luc. 18. Adde, quod Dauid, ideò incipit Psalmum ab illis verbis, Misericordiã & iudicium cantabo tibi Dñe, vt ostẽdat bonorum operum suorum causam efficientem fuisse tum misericordiam Dei, cuius dona sunt opera nostra bona: tum iudicium Dei, cuius timore adductus iustitiam coluit.

Explicatio Psalmi 100.

MIsericordiam, & iudiciũ cãtabo tibi Domine. I.

Hæc est quasi præfatio totius Psalmi, qua significat Propheta, se cum cantu celebraturum, misericordiam, & iudiciũ Domini. cuius rei multæ sunt causæ: prima, vt omnes intelligant benefacta Dauidis, quæ in Psalmo commemorantur, esse dona misericordiæ Dei, coronanda postea per iustum iudicium Dei: secũda, vt Principes admoneãtur, Deo maximè placere misericordiam, & iudicium, & ideò ipsi quoq. misericordes sint, sed nõ iniusti; iusti, sed non crudeles: tertia, vt omnes homines sperent de misericordia Dei, & timeant iudicium Dei: nõ ita sperent, vt præsumant; non ita timeant, vt desperent. Posuit autem Dauid primo loco misericordiam, deinde iudicium, quia hoc tempus præsens misericordiæ est, futurum erit iudicij; & ideò nemo miretur, si hoc tempore Deus solem suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos.

Psallam, & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. II.

Hic versiculus pars est præfationis. dicit. n. Propheta, se non solùm voce cãtaturum misericordiam, & iudiciũ Dei, sed ẽt per instrumentum, id est, psalteriũ celebraturum; & mente consideraturũ, & contemplaturum. Psallam, inquit, id est, psalterium manu pulsabo, vt voce mea, & voce psalterij decãtem misericordiã,

&

& iudicium: & intelligam in via immaculata, id est, considerabo, attendã, cogitabo viam immaculatam, & perfectã quæ consistit in misericordia, & iudicio nam oẽs viæ Domini misericordia, & veritas. similis est locutio in Psal. 40. Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem. i. qui attente considerat miseriam pauperis, vt eam subleuet. Sic igitur hoc loco dicitur, intelligã in via immaculata. i. attente considerabo viam immaculatam, vt ambulem per eam. Quando venies ad me. i. id autem faciã nõ viribus meis, sed auxilio gratiæ tuæ quando venies ad me, vt me illumines, & doceas, & accendas, & moueas. Hãc vltimam particulam aliqui legunt cum interrogatione, quando venies ad me? sic S. Hieronymus in Commentario, & Theodoretus, atq. Euthymius. & textus hebraicus, & græcus huic lectioni fauẽt & tunc vox est optantis, vt sensus sit, intelligam in via immaculata, O quando venies ad me, vt perfectè intelligam, & intelligens ambulem in via immaculata? Sed quamuis hæc lectio verũ sensum contineat: non tamen est necessarium ita legere, neque reijcienda est latina, & vulgata lectio: siquidem vox hebraica, matai, significat, quando, & potest cum interrogatione, & sine interrogatione legi. certè S. Hieronymus in sua versione ex hebræo, ita reddidit, Erudiar in via perfecta, quando venies ad me.

מתי

III. Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meę.

Hic iam incipit explicare mores suos laudabiles, vt cæteri imitentur, tum successores, tum subditi. Ad hoc enim Princeps in sublimi loco sedet, vt tanquam lucerna in candelabro posita omnibus luceat. Ac primùm declarat qualis fuerit apud se, & in oculis Dei: Deinde qualis fuerit erga alios, & in oculis populi. Ait igitur, Perambulabam in innocentia cordis mei, id est, vitam ducebam, siue perambulabam viam huius præsentis vitæ, conseruans in primis cordis innocentiam; cogitabam bona, appetebam bona, delectabar in bonis; cauebam ne cor meum vitiosis cogitationib. aut desiderijs inquinarem: sciebam enim à corde vitam, mortemque procedere. Hinc filius eius Salomon à patre institutus postea scripsit Prouerb. 4. Omni custodia serua cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit. Illud, in medio domus meæ, significat, in penetralibus domus meæ, vbi non erat, qui me reprehendere posset. Multi enim in foro, & plateis modestè, & temperatè se gerunt; sed in cubiculo, ac præsertim in cubiculo cordis per omnia scelera volutantur: sed Dauid etiam in penetralibus domus, etiam in cubiculo cordis innocentiam custodiebat.

IV. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam; facientes præuaricationes odiui.

Dixit de innocentia cordis, nunc addit de innocentia oculorum, & manuũ. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, id est, auertebam oculos tum mentis, tum corporis ab omni iniustitia, siue in iudicando subditos, siue in distribuendis honoribus, & præmijs; siue in comutationibus, & contractibus. Potest etiam latius hic locus explicari, vt sensus sit, auertebam oculos ab omni spectaculo vitioso, à laudis illicitis, à choreis impudicis, ab omni aspectu rerum, quæ mẽtem inquinare possunt. Codex hebræus pro re iniusta, habet verbum Belial, vbi verbum pro re ponitur, & Belial significat absque iugo, quibus duabus vocibus significatur omne genus vitij. Dicuntur viri Belial homines indisciplinati, immorigerati, peruersi. Facientes præuaricationes odiui, id est, non solùm oculos auerti à rebus illicitis, nec tantum præuaricationem legũ operari nolui; sed odio habui omnes præuaricationes facientes; ac per hoc ipsam præuaricationem maximè detestatus sum. In hebræo clarius dicitur, facere præuaricationẽ odiui. i. ego rem iniustam nec videre, nec facere volui.

V. Non adhæsit mihi cor prauũ, declinantem à me malignum nõ cognoscebam.

Docuit, qualis esset apud se; docet nunc qualis esset apud alios; ac primum dicit talem se fuisse, vt peruersi homines non auderent se illi adiungere. Magna virtus hæc est, cùm tanta est apud homines opinio de sanctitate alicuius, vt iniqui non audeant coram illo apparere: & tales omnino esse deberent Principes, & Prælati, qui sunt dati à Deo alijs in exemplum. Non adhæsit mihi cor prauum, id est, non adiunxit se mihi homo praui cordis. sic interpretatur Theodoretus. Alij per cor prauum intelligunt affectum vitiosum: sed de cordis puritate, & innocentia supra dictum est, neque verisimile est idem hoc loco repeti: & sequentia verba melius cohærent cum expositione Theodoreti; neque est inusitatum, vt homo valde peruersus dicatur cor prauum, & homo scelestus dicatur scelus, & homo carnalis dicatur caro. Declinantem à me malignum non cognoscebam, id est declinabant à me maligni etiã me ignorante. vel, si declinabat à me malignus, non curabam, nihilq́. faciebam. vel, declinantem à me malignum, non cognoscebam, id est, non approbabam, neq. amabam, ac per hoc non liberabam, vt rediret ad amicitiam meam. Sanctus Hieronymus aliter ex hebræo distinguit, & vertit, Cor prauũ recedet à me: malum non cognoui. Sed voces hebraicæ in vtroque distinctionem, & versionem recipiunt. & sensus in eandem sententiam recidit: tractatores autem græci, & latini editionem nostram communiter sequuntur.

VI. Detrahẽtem secretò proximo suo: hunc persequebar.

Alia virtus plane Regia hic aperitur, in qua mirificè lucent misericordia, & iudicium; quoniam enim Reges potestatem habent puniendi iniquos: multi non zelo iustitiæ, sed odio proximorũ, deferunt ad Reges, quasi noxios eos quos perdere volunt, & falsis querelis, vel potius calũnijs eos grauant: Dauid Rex sapiens, & iustus eiusmodi delatores iniquos grauissimè puniebat; & eo modo misericordiam exercebat in iniustè delatos, & iudiciũ in delatores iniustos. Detrahentem, inquit, secreto proximo suo, id est, eum, qui falsi criminis accusabat proximum suum, & secretò apud me detrahebat de fama eius, eum, inquam, non modo non audiebam sed grauiter persequebar, & puniebam. In hebræo pro voce persequebar, est, azmith, quam S. Hieronymus vertit, interficiam. propriè autem significat excindam, siue excindebam, & potest exponi varijs modis pro varietate criminis delatorum, vt sensus sit, excindã ab amicitia, vel ab aula, vel à ciuitate, vel à prouincia, vel denique à vita. non enim oĩs iniusta delatio meretur mortem. Itaque prudenter Septuaginta Interpretes posuerunt verbum generale, persequebar, quod potest exponi, vsq. ad exilium, vel vsque ad necem, vel ad pœnas mitiores pro grauitate, vel leuitate criminis. Extat etiam apud Ethnicos laus Imp. Traiani, quòd delatorib. operam non daret: & contra, Maximini reprehensio, quòd delatoribus nimium indulgeret. אצמית

Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam: VII.

Non solos detractores, sed etiam superbos, & cupidos Dauid detestabatur; & merito: Nihil enim tristius accidere populis potest, quàm si ministri Regũ superbi, aut auari sint; abutuntur enim eiusmodi ministri publica potestate ad explendas cupiditates proprias non sine magno detrimento subditorum. Ait igitur, superbo oculo, & insatiabili corde cùm hoc non edebam, id est, non conuescebar quasi domestico, & familiari, homini superbo oculo, id est, homini qui oculis, vel superciliis elatis superbiam

biam ostendit. neque conuescebar homini insatiabili corde, cuius cupiditas nullis opibus satiatur. S. Hieronymus, & Euthymius per insatiabilem corde, auarũ intelligi volunt. Alij cum S. Augustino, per insatiabilẽ corde, & superbum oculo, eundem significari docent, hominem videlicet elatum, & tumidũ. Vox hebraica vtrunque sensum recipit
רחב לבב nam nehau leuau, propriè significat, latum corde. dicitur autem latum cor, qđ impleri non potest, siue id referatur ad diuitias, siue ad honores. Pro, non edebam, S. Hieronymus, ex hebræo vertit, non potero. Sed Septuaginta Interpre-
אוכל tes vocem, vcal, deduxerunt à verbo,
אכל achal, quod significat comedere, & legerunt, ocal, S. autẽ Hieronymus ean-
אוכל dem vocem deduxit à, iocal, quod si-
יכל gnificat, posse. Quod autem solerent ministri principales comedere in eadẽ mensa cum Rege apud hebræos, intelligi potest ex lib. 1. Regum cap. 20. Vbi Dauid, qui tunc Dux militiæ erat, sedere solitũ se dicit de more in mensa iuxta Regem: & ibidem dicitur Abner, qui erat etiam Princeps militiæ, sedisse in mensa ad latus Saul Regis.

VIII. Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum; ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

Explosis detractoribus, superbis, & auaris à familiaritate, & ministerio suo: Dauid adiungit, eligere se fuisse solitũ fideles, & probos; hæc enim duo præcipuè requiruntur in bonis ministris, vt fideles sint Domino suo, & probi ad propriam, & aliorum salutem. Sepè à Principibus ministri retinentur, & chari habẽtur, qui fideles sunt; quãuis alioqui impuri, & scelesti, & se ipsi perdant propria culpa, & alios malo exemplo; sed sanctus Dauid non solùm fideles sibi ministros quærebat, sed etiam omni ex parte innocentes, & probos, ac sibi per omnia similes. Ait igitur, Oculi mei ad fideles terræ, id est, oculi mei quærebant, & inuestigabant fideles, qui erant in terra, siue, ad eos, quos tales noueram benignè respiciebam, eosq́. eligebam, vt sederent mecum in mensa, vt domestici, & familiares. Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat, id est, si quis erat in ciuitate, vel in Regno meo non solùm fidelis, sed etiam perfectè conuersans, innocenter viuens, immaculatis moribus vitam ducens, is mihi præcipuus minister erat.

Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam, qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum. IX.

Supra eos detestatus est qui superbo oculo arrogantiam ostentabant: hic iam detestatur eos, qui manibus superbi sunt, id est, qui superbè alios opprimunt. sic etiam supra reprehendit eos, qui detrahebant secreto proximo suo; nunc reprehendit, & à suo consortio reijcit eos, qui loquuntur mendacia ad fallendos quoscunque homines. Non habitabit in medio domus meæ, id est, non erit inter intimos familiares meos, qui facit superbiam, id est, qui facit opera superba, qui superbè insultat alijs, vel opprimit alios. Qui loquitur iniqua id est, mendacia, quib. iniustè alios fallat, siue in commercijs, siue in alijs negocijs, non direxit in conspectu oculorum meorum, id est, non placuit oculis meis, siue non direxit cursum desiderij sui, non prosperatus est coram me; non enim inuenit gratiam in oculis meis. In hebræo pro, superbia, dolus legitur. Sic enim vertit S. Hieronymus, non habitabit in medio domus meæ faciens dolum. Sed septuaginta viri non videntur legisse, remija, quæ vox significat, do- רמיה
lum, sed, rama, quæ significat, alta, siue רמה
excelsa. nisi fortè ipsum, remija, רום
deduxerint à verbo, rum, quod significat, exaltari & ideò verterint superbiam.

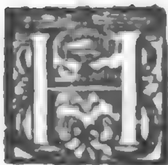
8. **In matutino interficiebã omnes peccatores terræ, vt disperderem de Ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.**

Concludit Psalmum demonstrans zelum suum in purganda ciuitate Domini in qua purgatione faciebat misericodiã erga bonos ciues, quos liberabat ab oppressionibus, & scandalis iniquorum, & iudicium erga malos, quos meritis pœnis afficiebat. In matutino, id est, maturè, celeriter, antequam mala radicarentur, interficiebam omnes peccatores terræ, eos videlicet, qui morte digni erant; & quibus vita concedi non poterat sine periculo innocentium. Id autẽ faciebam, vt disperderem de ciuitate Domini, omnes operantes iniquitatẽ, id est, vt ciuitati sanctæ, & pacificæ pacem suam, & tranquillitatem restituerẽ exturbatis inde omnibus perturbatoribus. Hæc omnia quæ dicta sunt in persona Dauidis, aptius conueniunt Christo regi, ac præsertim hic vltimus versiculus: Dauid enim conabatur disperdere de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem: sed non poterat, nec potuit vnquam. Christus autem in matutino futuri sæculi verè, & propriè disperdet omnes operantes iniquitatẽ, & deinceps ciuitas sancta Hierusalẽ cœlestis erit secundũ nomen suum visio pacis.

PSALMVS CI.

Titulus, & Argumentum

Oratio pauperis, cùm anxius fuerit, & in conspectu Domini effuderit precem suam.

HVnc titulum habent omnes codices hebraici, græci, & latini: ex quo titulo habetur argumentũ Psalmi. Est enim hic Psalmus formula quædam orandi, qua vti poterit vnusquisq. pauper, & afflictus cùm valdè anxius fuerit, & effundere voluerit precem suam ad Deum. S. Augustinus, & S. Gregorius per pauperem hoc loco, intelligunt Christum, qui partim in sua persona, partim in persona corporis sui loquatur, eo modo quo caput loqui solet pro toto copore. Theodoretus, & Euthymius per pauperem, intelligunt populum captiuum in Babylone, & petentem liberationem à captiuitate. Alij volunt, pauperem, qui in hoc titulo ponitur, fuisse sanctum aliquem virum, qui anxiabatur pro liberatione populi, qualis fuit Daniel. Et quidem ad hos omnes accommodari possunt verba Psalmi: sed tamen Propheta generatim instruere voluisse videtur omnes oratores in afflictione positos: non enim ait, Oratio pauperis cuiusdã cùm anxiaretur: sed, oratio pauperis, cùm anxiatus fuerit. Et hoc videtur sensisse B. Hieronymus, qui in Commentario scribit, Prophetam loqui in persona peccatoris. Verè enim nullus est pauperior, & miserior eo, qui indiget gratia Dei. Vnde, & Ecclesia hunc Psalmum numerat inter septem pœnitentiales. Hic igitur erit sensus tituli. Oratio pauperis, cum anxius fuerit, id est, Hic Psalmus docet formam orationis, qua vti poterit omnis pauper, ac præcipuè is, qui ob admissa peccata, debitor est decem millium talentorum, & non habẽs vnde reddat, anxiatur stimulante conscientia, timens iudicia Dei, anhelans ad reconciliationem. Et in conspectu Domini effuderit precem suam, id est, hac formula orandi vti debet pauper anxius, non quocunque tempore, neq. apud quemcunque Iudicem, sed cum in conspectu Domini Dei, supremi Iudicis, & Patris omnium, effundere voluerit ex vase cordis contriti, & humiliati cum abundanti fletu preces suas, vel, vt habetur in hebræo, sicho, eloquium suum.

Explicatio Psalmi 101.

I. DOmine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat.

Hunc versiculum assiduè pronũciat Ecclesia, tanquam præparationem ad reliquas petitiones; didicit enim ex Propheta, petendam esse à Deo audientiã, antequam petitiones particulares explicentur; non quòd Deus quasi ad alia intentus egeat excitari ad audiendum: sed quia nos egemus, vt Deus det nobis spiritum precũ, imò spiritus eius sit, qui postulet pro nobis gemitib. inenarrabilibus, id est, faciat nos clamare, & postulare cum inenarrabili gemitu. Domine, inquit, exaudi orationem meã id est, fac me sic orare, vt dignus sim exaudiri. Et rursum idem repetit ad iudicandum affectum: & clamor meus ad te veniat, id est, fac me sic orare, vt oratio mea sit vehemens clamor cordis, & ita vehemens, & accensus, vt non deficiat in via, sed ad te, qui in altissimo throno sedes, quamuis profecta ex imo profundo, tandẽ perueniat. Multa sunt enim, quæ impediunt, ne oratio nubes penetret, vt sunt defectus fidei, fiduciæ humilitatis, desiderij, & similium. Itaq. petit gratiam bene orandi, hoc est, aptè ad impetrandum.

II. Non auertas faciem tuã à me in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

III. In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.

Hæc est prima, & principalis petitio pauperis tribulati, siue peccatoris pœnitentis: nemo enim potest corrigere quem Deus despexerit, vt dicit Sapiens Eccles. 7. Et prima gratia, & fons gratiarũ est respectus Dei: ideò iste primũ omnium petit respici à Deo, quasi dicat Non auertas faciem tuam à me, quantumuis fœdus, & turpis sim; & si nõ prouocat te ad me respiciendũ imago tua, quoniam fœdaui eam; prouocet misericordia tua, quia quo turpior sum, eo miserior, & miserabilior sum; & nisi me respexeris, nunquam ego ad te respiciẽdum conuertar; sed quotidie magis ac magis in peccatis tabescam, & semper fœdior, ac turpior fiam. Itaq. qui hæc dicit, iã cœpit respici à Deo, sed à Deo adhuc suspirato, & subinde faciẽ auertente: ideò gustata vtcunque gratia luminis, & respectus Dei, clamat, Non auertas faciem tuã à me, ne proijcias me à facie tua: perfice quod cœpisti, conuertens te ad me, vt ego perfectè conuertar ad te. In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. Hæc est altera petitio, sed consequens ad primam: nam ex respectu vultus Dei, incipit homo agnoscere turpitudinem, & nuditatem, ac per hoc veram paupertatem suã. Inde incipit affligi, & tribulari, & medicum supremum, qui diues est in misericordia, inuocare. Scit enim à Deo cor contritum, & spiritum contribulatum nunquam despici. Ait igitur confidenter, In quacunq. die tribulor, inclina ad me aurem tuam, id est, quandocunque ex respectu gratiæ tuæ spiritum contribulatum gero, & inde clamo ad te; peto vt benignè exaudias me. Et idipsum explicans addit, In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me, id est, quandocunq. tribulor, & ex tribulatione inuoco te medicũ omnipotentem; exaudi me, & quidem velociter, ne si fortè tardaueris, non inuenias quem sanes.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt. IV.

Reddit rationem, cur dixerit velociter exaudi me. Ratio enim est, quia vita humana velocissimè tendit ad interitũ, & ideò nisi peccati vulnus velociter curetur, periculum est, ne plaga incurabilis fiat. Quia defecerunt sicut fumus

dies mei, id est, tempus vitæ meæ hucusque transactum, velocissimè præterijt, instar fumi, qui quamuis in magnam molem intumescendo excrescat, tamē subito dispergitur, & euanescit in auras & sine dubio sic transibit id quod super est. & ossa mea, quæ sunt quasi columnæ totius corporis, breuissimo tēpore aruerunt, ac per hoc debilitata sunt, vt breui ruinam minentur. Per cremium intelligitur lignum seu virgultum aridum, quod facile cremari potest, vt Sanctus Hieronymus docet in commentario ad cap. 10. Oseæ; vel, vt alij volunt, lignum semiustum, ac ferè crematum. vtrunque autem fragile est, ac debile, vt pondus superpositum diu sustinere non possit. S. Augustinus legit, ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt. quam lectioné inuenimus in editione antiqua Romana. S. Hieronymus ex hebræo vertit, ossa mea, quasi frixa contabuerunt. מוקד Vox hebraica, moked, non habetur, nisi hoc loco, ideò vnusquisque pro suo arbitrio eam interpretatur. Septuaginta verterunt, ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν quæ verba vtrunq. significare possunt, nimirum, quasi cremium aruerunt; & quasi in frixorio confrixa sunt. Possunt hæc referri etiam ad deplorandum tempus in peccatis miserè consumptum, vt sensus sit, Dies mei, in quibus videlicet voluntatem meam faciebam, & quos pro arbitrio, sine timore Dei, in voluptatibus consumebam, illi inquam dies defecerunt sicut fumus, quia tenebricosi, & breuissimi fuerunt, neque vllum sui vestigium reliquerunt. Et ossa mea, id est, fundamenta, & quasi columnæ prosperitatis meæ, sicut cremium aruerunt: citissimè enim transit omnis mundana felicitas, neque aliquid post se relinquit, nisi tetrum odorem quasi rei cō crematæ, aut frixæ, malam videlicet famam, & nominis execrationem.

V. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meū, quia oblitus sum comedere panem meum.

Pergit deplorare statum suum præteritum, ac dicit, percussus sum vt fœnū, id est, à sole prosperitatis mūdanæ percussus sum, vt fœnum, quod facillimè exarescit; & aruit cor meum, quia occupatus in curis huius mundi oblitus sum comedere panem meum, panem videlicet veritatis cœlestis, qui propriè panis noster est, non communis cum bestijs: nam cibus corporalis non est propriè panis noster. Verissima sententia, & ab ijs, qui prosperitate fruuntur, assiduè consideranda; nisi enim, qui in prosperitate sunt, sub vmbra alarum Dei commorentur, vel imbre diuinæ gratiæ continuo perfundantur, fieri non potest, quin vt fœnum percutiantur, & cor eorum nauseans ad cœlestem panem, non penitus exarescat. Videte, Dñs ait Luc. 21. ne grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; qui enim tales sunt, obliuiscuntur comedere panem verum; & ab omni deuotionis gratia aridi fiunt.

A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ. VI.

Explicat nunc dolorem vitæ præteritæ, & fructus dignos pœnitentiæ. quēadmodum enim antea virebat caro in delicijs, & arescebat cor oblitum comedere pané suum: ita nunc è contrario à voce gemitus sui, id est, à contrario fletu obliuiscitur caro comedere panem suum, & sic adhærent ossa carni, id est, pelli suæ; accipitur enim hoc loco caro pro pelle, vt S. Hieron. admonet. Itaq. commendantur hoc loco fletus, & ieiunia, quæ veræ pœnitentiæ fructus, & signa sunt.

VII. Similis factus sum Pelicano solitudinis; factus sum sicut nyctocorax in domicilio.

VIII. Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Addit ad fletum, & ieiunia solitudinem, & vigilias; quæ propria sunt verè pœni-

pœnitentium; nisi enim quis à frequentia hominum ad tempus se subducat, & seriò vigilãs recogitet magnitudinem, & multitudinem peccatorum suorum, vix fieri potest vt ea dignè defleat. Tres aues commemorat Propheta, quib. pœnitentem similem facit. Pelicanus, alias Onocrotalus, auis est in solitudine degens; Nycticorax, alias, nostra, siue bubo degit in domibus dirutis, siue parietibus tecto carentibus: & quod nos legimus, in domicilio, supplendum est, diruto. Sic .n. habetur in textu hebraico. S. Augustinus legit, in parietinis, & explicat, in ædificijs; vbi muri stant sine habitatione: Passer solitarius habitat quidem in domibus, sed in parte domus suprema, vt magis supra domus, quàm in domibus habitare dicẽdus sit. In græco habetur ἐπὶ δώματος notat S. Hieronymus in Epist. ad Suniam, & Fretellã, in Palestina, & in Aegypto non esse in vsu tecta acuminata, sed plana, quæ ét solaria dicuntur, in quibus frequenter conueniunt homines ad fabulandum, apricandum, & conuescendum; proinde idẽ esse in domate, & in tecto, quia quod Romanis est tectũ, Palestinis est doma: & quod dicitur Matth. 10. Prædicate super tecta; intelligendum esse de eiusmodi solarijs, siue domatibus; vt ét quod dicitur Act. 11. de S. Petro, Ascendit in superiora domus, vt oraret. Significant autẽ hæ tres aues tria genera pœnitentium: aliqui enim omnino loca deserta petunt, vt Maria Magdalena, Maria Aegyptiaca, Paulus primus Eremita Antonius, Hilarion, & alij plurimi, qui dicere possunt cum Propheta, Elongaui fugiens, & mansi in solitudine. & quemadmodum Pelicanus cum venenatis animantibus, ac potissimum cũ serpentibus bellum gerit, vt S. Hieronymus scribit; sic anachoritæ cum dæmonib. assiduè luctatur, & ex victorijs aduersus dæmones quasi pascuntur. Alij pœnitentiam agunt intra ciuitates, sed in cœnobijs, & exiguis cellulis, quasi in tugurijs, & à Mundo separati quasi nicticoraces magnam noctis partem in diuinis laudibus decantandis consumunt: nycticorax .n. dicitur, quasi noctu clamans. & sicut nycticoraces ex timore clamant; ita pœnitentiam agentes ex timore iudiciorum diuinorum in orationibus, & hymnis, & cãticis spiritualib' clamant. Denique alij, qui vel alligati vxoribus, vel officio publico fungentes non possunt corpore ab hominũ frequẽtia separari, veluti passeres solitarij in tectis habitant, eminentes animo non solum super turbas, sed ét super ipsas domos. Hi quidem in mundo sunt, sed de mundo non sunt, dum non subijciũtur opibus, aut honoribus, aut seculi negocijs; sed ea sibi subijciunt, illis præsunt, eaque disponunt, atque dispensãt, & nõ sinunt se ita capi, aut illaqueari, quin animus liberè in solitudine degat, & in cœlis subinde versetur. Horũ est proprium vigilare, & prædicare super tecta; vigilare aduersus tentationes, & pericula sua, & suorum; & verbo atque exemplo prædicere iis, quib. præsunt. Estque hoc genus vtilissimæ pœnitentiæ, in sublimi loco humilitatem seruare; in amplis opibus sobrio victu & tenui vestitu contentum esse, vt abũdantur tribui possit ijs, qui necessitatẽ patiuntur; in magna peccandi licentia corpus castigare ieiunijs, & vitæ asperitate in seruitutem redigere, deniq. proximis ex charitate seruire, eorum infirmitatibus compati, eorum molestias, & scandala sustinere.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me aduersum me iurabant. IX.

Semper vita eorum, qui seriò pœnitẽtiam agunt, displicet peccatoribus, qui in peccatis hærere volunt, Grauis est nobis, inquiunt impij Sap. 2. etiam ad videndum, quoniam dissimilis est alijs vita illius, & immutatæ sunt viæ eius: quamuis enim hæc dicantur de iusto: tamen conueniunt etiam in peccatorem pœnitentem, qui ad iustitiam anhelat. Ait igitur, Tota die exprobrabant mihi inimici mei, id est, qui mihi erant amici ob communia studia iniquitatis, iam mihi in alterum hominem mutato, facti

sunt inimici, & omni tempore exprobrabant mihi hanc mutationem, quasi insipienter agerem: & qui antea laudabant me, vt prudentem, & fortem socium eorum, quia laudatur impius cùm malè fecerit; postea aduersum me iurabant, id est, iuramento inter se præstito conspirabant. S.Hieronymus ex hebræo vertit, per me iurabant. Sed vox hebraica, bi, significat propriè, in me. ac per hoc rectè habet nostra editio, aduersum me. idem enim est, in me iurabât, & aduersum me iurabant.

X. Quia cinerem tãquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam.

Reddit causam cur exprobrarent ei inimici ipsius. Quia, inquit, cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam, id est, qm̃ insipientiam esse arbitrabantur tantam asperitatem vitæ spontè assumptam. Porrò cinerem tanquam panem manducare est vesci pane sordido, & cinere asperso. quod præcipuè contingit, cùm comeditur panis subcinericius non diligenter excusso cinere. quòd solent pœnitentes, vesci videlicet cibis male præparatis, pane hordeaceo, vel furfureo, & admisto cinere, vel terra. quod de S.Francisco testatur S.Bonauentura cap.5. vitæ ipsius, Cocta, inquit, cibaria, tempore sanitatis vix admittebat, admissa vero cõficiebat cinere, &c. potum autem cum fletu miscere, nihil aliud est, nisi inter bibendum vinum, quod lætificat cor hominis, non lætari, sed flere ob memoriam admissæ offensionis diuinæ. Posset etiam per, cinerem, intelligi pœnitentia ipsa, & sensus esset, cinerem tanquam panem manducabam, id est, actione pœnitentiæ reficiebam animam, vt pane refici solet corpus: & potum meum cum fletu miscebam, id est, lacrymarum effusione sitim æternam reconciliationis temperabam quomodo potu aquæ, aut vini temperatur sitis corporalis. Denique quomodo dicitur in Psal.41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes, die ac nocte; & Thren.3 Cibauit me cinere: ita potest hic locus intelligi, vt sensus sit, Quotidie in amaritudine eram, & ipsa amaritudo, quæ per cinerem significatur, erat mihi panis quotidianus: & assiduus fletus erat mihi quotidianus potus: sustétabar amaritudine, reficiebar lacrymis doloris, & desiderij.

A facie iræ, & indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me: XI.

Ecce cur verus pœnitens cinere saturari, & lacrymis refici eligat, non ex insipientia, non ex inopia, sed quia recogitat indignationem altissimi, cui per hãc humiliationem, & veræ pœnitentiæ signa aliquo modo satisfacere cupit. Manducabam, inquit, cinerem tanquam panem, & potum cum fletu miscebam a facie iræ, & indignationis tuæ, id est, quia conspiciebam iram, & indignationem tuam aduersus me succensam ob admissa peccata. Cernebam autem iram & indignationem tuam, quia eleuans allisisti me, id est, quia eleuans ex gratia tua ad maximam dignitatem amicitiæ, & filiationis tuæ, postea merito peccati mei allisisti me ad terram, deturbans de dignitate amici, & filij ad sortem inimici, & serui rebellis, & fugitiui. Ne putarent homines peccatores modicam esse iacturam gratiæ, quam peccando faciũt: vtitur scriptura verbo allisionis: vas enim quod ex alto loco in terram alliditur, non solùm amittit dignitatem loci, sed omni ex parte confringitur, vt nihil sani, nihil boni remaneat. Sic homo peccator, quamuis amore carnali cœcatus non videat detrimentum animæ suæ: verè tamen totum amittit, cùm & corpus, & anima eius deputata sit ad gehennam ab eo, cui nemo resistere potest.

Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui. XII.

Signum, & pars quædam allisionis est hæc

hæc ipsa nostra mortalitas: nam cùm primus homo eleuatus esset ad gloriam magnam, vt posset in æternum viuere; per peccatum tamen allisus est cum tota posteritate, & mortalis effectus, declinantibus diebus eius, velut vmbra, ipse quoque sicut fœnum aruit. Ait igitur Propheta in persona pœnitentis, non solum ego ab ira tua allisus sum in terrã ob mala merita mea propria, sed etiam ex antiqua, & communi allisione dies mei sicut vmbra declinauerunt, id est, velociter, & sine quiete vlla, insensibiliter transierunt, quomodo vmbra insensibiliter, & continuo mouetur, donec occidente sole, penitus euanescat, & in tenebras noctis quodammodo transeat. Et ego sicut fœnum arui, id est, qui creatus eram, vt semper sicut palma vírerem; nunc allisus in mortalitatem, sicut fœnũ quod facillime siccatur, exarui.

XIII. Tu autem Domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem, & generationem.

Hæc est altera pars Psalmi, in qua Propheta in persona pauperis pœnitentis post explicatam miseriam suam, spem reconciliationis concipit, & spiritu diuino illustratus prædicit reparationem, & renouationem Ecclesiæ futuram per Christum: & verba sua ad ipsum Christũ dirigit, vt Apostolus exponit ad Hebr. 1 volens enim Apostolus eo loco demonstrare Christi diuinitatem, allegat primo loco verba Psalmi 44. Thronus tuus Deus in seculum seculi. deinde Psal. 95. Adorent eum omnes Angeli Dei. postremo Psalmi huius 101. Tu Domine initio terram fundasti, &c. quæ verba ad eundem dicuntur ad quem dicuntur ista, Tu autem Domine in æternum permanes. proinde si illa dicuntur ad filium Dei, ista quoq; dicuntur ad filium Dei. Neque videntur satisfacere huic rationi, qui dicũt, hæc verba dici ad Deum simpliciter sed posse tribui filio, quia filius Dei Deus est; si. n. ita esset, Apostolus nõ probaret, sed poneret vt concessum, Christũ Deũ esse. Igitur sensus erit, Ego quidẽ vt fœnum arui: tu aũt Dñe, quem expectamus Messiam, in æternũ permanes; & nostra quidem memoria cum sonitu perit, memoriale autem tuum, id est, memoria tua propagabitur semper in generationem, & generationem, quia semper erũt per temporum successiones qui recordẽtur mirabilium operum tuorum.

Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia venit tempus. XIIII.

Ideò memoriale tuum propagabitur in generationem, & generationem, quia tu quoque non obliuisceris misereri populi tui; sed exurgens quasi a longo somno misereberis Sion, & misertus aduenies, & saluabis nos: quia per spiritum video, quia tempus miserendi iam venit, id est, iã prope est vt veniat, iam propinquat, imò in mente mea iam venit. quoniam rem futuram ex certitudine luminis Prophetici cerno vt præsentem. Hoc est tempus de quo Apostolus ad Gal. 4. Cũ venit plenitudo temporis misit Deus filium suum. & de quo Isaias cap. 49. Tẽpore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. quod explicans Apost. 2. ad Corinth. 6. ait, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

Quoniã placuerunt seruis tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur. XV.

Præuidit, & prædixit Propheta renouationem sanctæ Sion, ex eo quòd præuidit, seruos Dei iam desiderio accensos ad Ecclesiæ ædificationem; præuidit videlicet, sanctos Apostolos, qui antea piscationi, & rebus vilissimis intendebant, postea a Christo edoctos, & Spiritu sancto repletos relictis omnibus aliis curis totos se dedisse Ecclesiæ ædificationi. Quoniam, inquit, placuerunt seruis tuis, id est, iis, quos tibi in seruos elegisti, & prædestinasti, placuerunt lapides eius, id est,

id est, placuit ædificatio nouæ Hierusalem, placuit colligere, & congregare lapides viuos, qui super fundamentum iã positũ superædificarentur; & terræ eius miserebũtur, & terram ipsam nouæ Hierusalem fouebunt, & amabunt, vt mater fouet & diligit infantem vteri sui: nam in Scriptura verbum, miserendi significat paterno, vel materno affectu diligere. Isaiæ 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Per lapides intelliguntur viri constantes, & perfecti; per terrã siue puluerem, vt sonat vox hebraica, עפר haphar, intelliguntur infirmi, & instabiles: de quibus Apostolus Rom. 14. Infirmum in fide assumite. & Rom. 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere. & 2. Corint. 11. Quis infirmatur & ego non infirmor?

XVI. Et timebunt gentes nomẽ tuũ Domine; & omnes Reges terræ gloriam tuam.

Ex hoc loco intelligimus, minus rectè exponi hunc Psalmum ab ijs, qui docẽt in versiculis præcedentibus prædici reuersionem Iudæorum ex captiuitate Babylonica, & reædificationem Hierusalẽ euersæ a Rege Nabuchodonosor; nõ.n. tunc omnes gentes terræ timuerunt nomen Dei, neque oẽs Reges gloriã eius. Siquidem hæc aduentui, & glorificationi Messiæ reseruabantur, & vt prædictũ fuit, sic & adimpletum fuisse constat. Ait igitur, Et timebunt gentes, id est, & tunc cùm ædificabitur noua Sion, gentiles conuertentur, & timebunt timore sãcto, piaq. veneratione nomen tuũ Dñe Iesu Christe, & oẽs Reges terræ pariter conuertentur, & timebunt gloriam tuã, id est, Maiestatem tuam, vt Regis Regũ, & Principis Regum terræ sedẽtis ad dexteram Patris, donec subijciantur sub scabellum pedum tuorum oẽs inimi tui, & postea venturi Iudicis omnium viuorum, & mortuorum, & reddituri singulis secundùm opera ipsorum.

Quia ædificauit Dominus Siõ, XVII & videbitur in gloria sua.

Ecce cur timebunt omnes gentes, & omnes Reges gloriam Christi. Qm̃ ædificauit Siõ, id est, in præsenti, inuitis licet, & repugnantibus gentibus, & Regibus, ædificauit Ecclesiam suam, aduersus q̃ portæ inferi non præualebunt; & in futuro videbitur in gloria sua, quando veniet cum omnibus Angelis, in nubibus cœli, cum potestate magna iudicare seculum. Qm̃ cœpit ædificare Sion, visus est in humilitate sua, dicente Isaia. c. 53. Vidimus eum, & non erat ei species: sed quando veniet iudicare, tum planè videbitur in gloria sua.

Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. XVIII.

Hæc referuntur ab aliquibus ad preces sanctorum Prophetarum, & piorum virorum testamẽti veteris, qui expectabant aduentum Messiæ. sed fortasse rectius sentiunt qui referunt ad preces sãctorum Martyrum, qui dicunt in Apoc. cap. 6. Vsquequò Dne non iudicas, & nõ vindicas sanguinem nostrum de his, qui sunt in terra? Videbitur ergo filius Dei in gloria sua, quia respexit in orationem humilium Martyrum, aliorumq. piorum seruorum suorum, & non spreuit preces eorum, & ideò veniet iudicaturus, & vindicaturus sanguinem eorum de his qui sunt in terra. hæc expositio melius connectit verba Psalmi: nam secundùm priorem expositionem, præsens versiculus reddit rationem verborum illorum, Tu exurgens misereberis Sion, quæ habentur in versic. 14. at secundum expositionem posteriorem reddit rationem verborum, quæ habentur in versiculo proximè præcedenti, imò in secunda parte versiculi, videlicet, Et videbitur in gloria sua.

Scri-

XIX. Scribantur hæc in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.

Ne Iudæi sibi tribuerent hanc Prophetiam,& nè fortè intelligerentur,quæ supra dicta sunt de solutione captiuitatis Babylonicæ, & ædificatione Hierusalé terrenæ; placuit Spiritui sancto disertis verbis admonere, quod postea scripsit S.Petrus in epist.priore cap.1.Prophetæ de futura in vobis gratia prophetauerunt;& infra,quibus reuelatum est,quia non sibimetipsis vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nunciata sunt vobis per eos,qui euangelizauerunt vobis. Ait igitur Spûs sanctus per os Dauid,scribâtur hæc in generatione altera,id est,notentur hæc mysteria pro generatione olim futura: dicitur enim,in generatione altera,pro,in generationem alteram, vt habetur in græco. vel, pro, generationi alteri,siue ad generationem alteram, vt verti potest ex hebræo. Neque multum refert,quòd ì hebræo, & græco habetur in numero singulari, scribatur hoc: nam idem omninò est sensus. Et populus,qui creabitur,id est,populus,qui erit futuris temporibus,laudabit Dominum, cùm viderit impleta quæ tanto antea prædicta sunt.Fortasse etiam,vt notat S.Augustinus,insinuatur per populum,qui creabitur noua creatura, de qua dicit Apostolus ad Gal.6. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet,neque præputiũ, sed noua creatura.& ad Ephes.2.Creati in Christo Iesu in operibus bonis.

XX. Quia prospexit de excelso sancto suo: Dominus de cælo in terrã aspexit.

Hæc est ratio, cur populus noui testamenti laudabit Dominum,quia Domin' de excelso sanctuario suo dignatus est aspicere vallem nostræ miseriæ, id est, de cœlo in terram aspexit, non ocioso intuitu,sed vt de excelso fieret humilis, & in terris videretur, & cum hominibus versaretur.

Vt audiret gemitus cõpeditorũ, XXI. vt solueret filios interemptorum.

Curauit Dñs excelsus vsq. ad terrã humiliaretur, ea causa fuit,vt de proximo audiret gemitus compeditorũ, quos Priceps huius Mundi captiuos fecerat,& cõpeditos retinebat: & vt audito gemitu solueret eos,liberosq. dimitteret.qđ impletum fuisse in suo aduentu Dñs testatus est Lucæ 4.In hebræo pro, cõpeditorum,habetur,vincti, vt audiret gemitus vincti,sed idem est sensus. Pro,filios interemptorum, habetur in hebræo,filios mortis,id est, hoíes ad mortem dãnatos qũo ét habetur in Psal.78. vbi nos legimus,filios mortificatorum. sed,vt eo loco diximus, Septuaginta Interpretes p filios mortis intellexerunt in his locis filios parentum occisorum.Pôt ét fieri,vt Septuaginta ì hebraico suo textu habuerint interemptorum,qđ per vnius literæ mutationé fieri potuit. Porrò per,cõpeditos,hoc loco intelligimus hoíes opera Diaboli alligatos ꝓprijs cócupiscẽtijs, & gemétes sub iugo passionũ suarũ.Per, filios interemptorũ, intelligimus filios veteris Adami, & Heuæ,qui fuerunt primi occisi ab astutia serpentis: nam vt dr Sap.2. Inuidia Diaboli mors introiuit in orbem terrarum.& Dñs in Euangelio de Diabolo dicit, Io.8. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.

Vt annunciét in Sió nomẽ Dñi, XXII. & laudem eius in Hierusalem.

Venit Dñs saluare cõpeditos,& eruere de potestate tenebrarũ, vt annunciét in Sion nomé Dñi,id est, vt cõuersi ad Deũ viuũ,& verum, glorificent nomé Dñi in spũali Sion,q̃ est Ecclesia.qđ idé repetit dicens,& laudé eius,supple annũcient,ì Hierusalem,laudantes, & benedicentes Deum,gratiasq.agentes pro tam insigni beneficio in Ecclesia Catholica, quæ est noua Hierusalem.Exponit hoc S.Petrus in priore epist.c.1. vbi dicit,Vos aũt genus electum,regale sacerdotiũ, gens sancta,

cta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum.

XXIII. In conueniendo populos in vnum, & Reges, vt seruiant Domino.

Explicat tpus quo liberati a potestate tenebrarum laudare debeant nomé Dñi In conueniendo, inquit, populos in vnũ, id est, qñ populi nationum, qui antea diuisi erant ambulantes post varios Deos, conuenient in vnum, & efficiétur vnum corpus, & erit eis vnus spũs, vnus Deus, vna fides, vnum baptisma, imò ét p charitatem erunt cor vnum, & aĩa vna: qñ non solùm populi, sed ét Reges eorũ cõuenient in vnũ corpus Ecclesiæ, vt & ipsi seruiant Dño. In hebræo habetur, Regna, & sic legit etiam S. Augustinus; tñ in græco habetur, Reges, & sic legunt in commẽtario S. Hieronymus, & S. Greg. & alij. Sensus est idem: nam cùm dicitur, Regna seruiant Domino, sensus est, Reges cum populis seruiant Dño. Fortasse מלכים etiam Septuaginta legerunt, melacim, ממלכות Reges, non mamlacoth, Regna.

XXIV. Respondit ei in via virtutis suæ, paucitatem dierum meorum nunciа mihi.

Hic versiculus obscurissimus est, quo ad verba, & quo ad sensum. S. Hieronymus ex Hebræo vertit, Afflixit in via fortitudinem meam. Sed facilè est videre ra- ענת tioné diuersitatis: nã vox hebræa, hinne deducitur a verbo, hana, quod & respon- ענת dere, & affligi significat; ac per hoc si legatur cum puncto in secunda litera, vt legit S. Hieron. significabit, afflixit: si legatur sine puncto, vt legerunt Septuaginta Interpretes significabit, respõdit. כחו כחי Sic ét illud, cochi, si legatur cum, Iod, vt legit S. Hieronymus, significat fortitudo mea: si legatur cum, Vau cocho, vt legerunt Septuaginta significat, fortitudo eius, siue virtutis eius. Neque refert, si vertas, In via virtutis eius, siue, In via virtutem eius, quia nomina hæbreorum nõ declinantur per casus. Itaque recta est nostra lectio, Respondit ei in via virtutis suæ. sed difficile est iudicare, cũ quo nomine coniungatur verbum, respõdit. S. Hieron. in commentario scribit, sensũ esse, Respondit Dñs ad Hierusalem. Sanctus August. cõtra vult sensum esse, Respõdit Hierusalem ad Dominum. Euthymius dicit, respondisse pauperé, de quo in titulo Psalmi. Quid si addamus quartam expositionem, & dicamus respondisse Prophetam ad eum, qui imperauit illi, vt scriberet hæc in generationem alteram? Videtur.n. hæc esse cõtextio horum versiculorum. Dixit Dñs Prophetæ, scribantur hæc in generationem alterã, & populus qui creabitur, laudabit Dñm &c. Respondit ei Propheta, In via virtutis suæ, id est, in flore ætatis suæ, cũ esset in via vitæ suæ robustissimæ: paucitatem dierum meorum nuncia mihi, id est, fac, vt intelligam, & serio mihi persuadeam, paucos fore dies vitæ meæ, ne forte deceptus hoc flore ætatis, arbitrer me longissimã vitam habiturum, & rapiar hinc quando minus cogito immaturus, & imparatus, & non pertineam ad populum, qui creabitur, & qui perpetuo te laudabit in cœlesti Hierusalem.

XXV. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum: in generationem, & generationem anni tui.

Dimidia pars huius versiculi pertinet ad versiculum superiorem: quia.n. dixerat, Paucitatem dierum meorum nuncia mihi, addit orans, Ne reuoces me in dimidio dierum meorũ, id est, ne reuoces me de curriculo vitæ in medio cursu, qñ minus expecto mortem, qñ nihil minus cogito, qñ paratum me non inuenires. In hebræo distinguuntur aliter isti versiculi, ideò S. Hieronymus vertit, Dicam, Deus meus, ne rapias me in medio dierũ meorum. Sed illud, Dicam, Deus meus, אמר אלי mutatis punctis, potest legi, dic ad me, אמר אלי & sic legerunt Septuaginta, & coniungẽtes cum superiore versiculo verterunt, nuncia mihi: neque vlla ratio est, cur nõ sequa-

sequamur distinctioné, & lectioné græcam, & latinam, cùm eam optimè ferant verba hebraica, demptis punctis, quæ a Rabinis addita fuerunt. Quod sequitur, in generationem & generationem anni tui; ratio est, cur æquum sit, vt Deus hominem permittat tamdiu viuere, quamdiu necesse est, vt benè, & sanctè moriatur. quasi dicat, Anni tui Domine æterni sunt, & generationi, ac generationi coexistunt sine vllo fine: æquum igitur est, vt imagini tuæ spatiũ viuendi indulgeas amplum, & commodum, vt requiritur ad salutem æternam acquirendam.

XXVI. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.

XXVII. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent.

XXVIII. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idẽ ipse es, & anni tui non deficient.

Probat Deum solùm esse æternum ex eo quòd solus ipse est immutabilis: quæ est ratio planè theologica, & a priori, vt scholæ loquuntur. Deum autem solùm esse immutabilem, probat ex eo qđ ipse idem semper manens mutauit cælos de non esse ad esse, & rursum mutabit de esse ad non esse: & quod de cælo dr̃, de toto Mundo intelligitur, cuius maxima, & nobilissima pars est cælum. Initio tu Dñe terram fundasti, id est, a principio antequam Mundus esset, tu Dñe eras, & terram, quæ est inferior Mundi pars, a fundamentis fecisti, nõ super fundamentum aliquod præexistens posuisti. Et opera manuum tuarum sunt cæli, id est, non solum terram, sed etiã cælos, qui sunt Mũdi pars superior, tu solus nõ per Angelos, aut alios quoscunque opifices, sed manibus proprijs, id est, propria potentia, & sapientia condidisti. Itaque Mundum vniuersum ex non esse ad esse perduxisti. Ipsi, cæli videlicet, peribunt, tu aũt permanes. Duobus modis hæc intelligi possunt. Primũ ex hypothesi hoc modo, ẽt si cæli veterascerent, mutarentur, & perirẽt: tu idem semper maneres. Sic in Euangelio quod dicitur Matth. 5. Donec transeat cælum, & terra, iota vnũ aut vnus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant; exponitur Luc. 16. Facilius est cælum, & terram præterire, q̃ de lege vnum apicem cadere. Deinde absolutè, sed de mutatione nõ quoad substantiam, sed quoad modum. Peribũt. n. cæli, veterascent, & mutabuntur, quoad motum stellarum, quoad influxũ caloris quoad generationes rerum inferiorum: quo etiam terra peribit quoad productionem herbarum, & animalium, & Mundus totus consummabitur quoad figuram, & statum, quem nunc habet; scribit enim Apostolus, Præterit figura huius Mundi, 1. Corinth. 7. &, Quæ vidẽtur temporalia sunt, quæ non videntur æterna sunt, 2. Cor. 4. Vbi omnia quæ videntur, temporalia esse dicit, quia ipsa etiam elementa, & cæli secundùm eum modum, qui nunc a nobis conspicitur, finem habitura sunt. Videmus enim terram vestitam arboribus, plenam pecudibus, ornatam edificijs: videmus aquas fluentes, & sæpè turbatas: videmus aerem nunc serenum, nunc nubilum; videmus sydera in perpetuo motu: quæ omnia temporalia sunt, & finem habitura: nouos autem cælos, & nouam terram secundùm promissionem eius expectamus, vt B. Petrus scribit in epist. posteriore cap. 2. Et omnes sicut vestimentum veterascent, id est, omnes cæli, quoad externam figuram, & modum consumẽtur. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, id est, sicut pallium aliquod vetus, remouebis a cælis externum istum habitum cælorum, & nouo indues: sic mutabuntur cæli, quomodo mutatur homo cùm vestimenta mutat, quoad externam faciem, non quoad internam substantiam. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient, id est, tu nullo modo mutaberis quantauis longitudine annorum. Cur autem Deus nulla ratione mutari possit, ratio manifesta

nifesta est, quoniam omne quod mutari potest, est in potentia ad aliquid aliud acquirendum: Deus autem actus est purus, & perfectissimus, imò infinitæ perfectionis: proinde nihil acquirere potest, cùm nihil ei desit.

XXIX. Filij seruorum tuorum habitabunt, & semen eorum in sęculum dirigetur.

Descripta æternitate Dei, & Mundi consummatione, ac renouatione, prædicit, in Mundo renouato participes fore æternitatis eius seruos ipsius, & filios, ac filios seruorum vsque in sempiternum; nõ quod in futuro sœculo sit futura propagatio filiorum; sed quod ad beatam illam requiem peruenturi sint omnes fideles serui Dei cum omnibus posteris, qui eorum pietatem imitati fuerint: atque hæc est promissio facta olim ad Abrahã, Gen. 17. Statuam pactum meum inter me, & te, & inter semen tuum post te fœdere sempiterno. Per, seruos Dei, intelligimus Patriarchas; per filios eorum Apostolos: per filios Apostolorum reliquos pios Christianos. Filij seruorum tuorum habitabunt, id est, Apostoli; cum parentibus eorum Patriarchis habitabunt in Regno tuo, in renouatis cœlis, in cœlesti Hierusalem: & semẽ eorum in sœculum sœculi dirigetur, id est, neq. illi solùm, sed etiam quotquot illi per Euangelium genuerint, si in Fide, & in dilectione permãserint, in sœculum dirigentur, id est, in æternum recti, & stabiles in omni prosperitate permanebunt. In hebræo habetur, Et semen eorum ante faciem tuam perseuerabit: sic. n. vertit S. Hieronym⁹. יכון לפניך Sed vox hebraica, iccon, amplissimæ significationis est, vt dirigi, stabiliri, permanere, & perseuerare, significare possit. Illud autem, lephanecha, propriè nõ significat, in æternum, sed, corã te, siue, ad faciem tuam. Sensus tamen est idem: nam permanere ante Deum, est permanere, quamdiu manebit Deus, quod erit sine fine. Similis habetur loquutio in Psalm. 71. Permanet cum Sole, & ante Lunam, id est, quamdiu manebunt Sol, & Luna. En Lector, quò perducat vera pœnitentia, quæ initio Psalmi descripta est: perducit. n. ad æternam fœlicitatem cum Deo; sine qua peccator in æternis supplicijs mansisset cum Diabolo.

PSALMVS II.

Titulus, & Argumentum.

Ipsi Dauid.

Titulus significat, Psalmum hunc ipsi Dauidi a Spiritu sãcto inspiratum, vt eum ad solatium timentium Deum in hac lacrymarũ valle decantaret. Et sanè necesse fuit nobis reuelari, hunc Psalmum de cœlo allatum fuisse: alioqui nemo facilè fidem haberet promissionibus diuinis, quæ in hoc Psalmo declarantur: superant enim longissimo interuallo capacitatem animi nostri. Primùm igitur exponit Propheta beneficia Dei erga electos suos, quæ in hac vita inchoantur, & in alia perficiuntur: deinde ostendit, vnde veniant ista beneficia, & ad quos pertineant; quod videlicet sint opera ineffabilis misericordiæ diuinæ erga timentes Deum. Denique cùm impar sibi esse videretur ad agendas gratias; inuitat omnes Angelos, imò omnes creaturas, vt benedicant Dominum, eiq; ue pro nobis gratias agant. Psalmus dulcissimus est, & ad fiduciam in Deum erigendam, & collocandam aptissimus; modo post actam de peccatis quantumuis grauibus pœnitentiam, Deum verè & ex corde timeamus.

Expli-

Explicatio Psalmi 102.

I. BEnedic anima mea Domino & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.

Dauid piè credens, vnum se esse de numero Electorum Dei, excitat ipse se in persona omnium Electorum ad benedicendum Dominũ. Benedic, inquit, anima mea Domino cogita beneficia, lauda benefactorem, tu potissimum anima mea, quæ non solùm beneficia recipere, sed etiam ea cognoscere ex dono Dei meruisti. Neque tu sola anima mea laudes Dominum, sed omnia quæ intra me sunt, vertantur in linguas, & benedicant nomen sanctum Dei. Per ea, quæ intus sunt, sanctus Augustinus animam ipsam intelligit, vt sit repetitio, vel expositio eiusdem sententiæ; & quod dictum est, Benedic anima mea Domino, repetatur, & explicetur per sequentia, Et omnia interiora mea, id est, omnes cogitationes, & affectiones, quæ in imo corde latent, benedicant nomẽ sanctũ eius. Rectè hæc dicuntur; sed non est absurdum, si per interiora, intelligamus totum quod est in homine, & exteriore hac nostra pelle contegitur: nam & alibi dicitur, Cor meum, & cor mea exultauerunt in Deum viuum: & alibi, Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? tribuitur autem laus Dei rebus inanimis, & non sentientibus Deum, vel eo modo, quo omnia opera opificẽ laudare dicuntur, vel ex affectu animæ quæ si fieri posset, optaret, vt omnia Deum cognoscerent, & laudarent.

II. Benedic anima mea Domino: & noli obliuisci omnes retributiones eius.

Iterum repetit, Benedic anima mea Domino, tum vt vehementiã affectus ostendat; tum quia nouit infirmitatem cordis humani, quod facillimè frigescit in ijs, quæ per sensus corporis non percipiuntur, qualis in primis est Deus, qui lucem habitat inaccessibilem. ideò adiungit, Et noli obliuisci omnes retributiones eius. Vocat autem beneficia Dei, retributiones, quoniam non sunt beneficia simplicia, sed (vt sic loquar) sunt omnia duplicia: nam, & beneficiũ est, quòd non tribuit nobis debitas pœnas, vt peccata nostra quotidiana merẽtur; & rursus beneficium est, quòd pro tot malis nostris tanta bona nobis retribuit. Qui numerare poterit peccata hominum, quibus assiduè retribuimus Deo mala pro bonis: is fortasse aliquo modo intelliget quanta sit pietas Dei, quæ assiduè nobis retribuit bona pro malis; iuxta illud Domini Luc. 6. Qui benignus est super ingratos, & malos.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. III.

Incipit enumerare beneficia Dei, & ordine progreditur à primo vsq. ad vltimum. Primum est remissio peccatorũ qua nos de iniustis iustos, & de inimicis amicos, & de mancipijs filios facit. Qui propitiatur, inquit, omnibus iniquitatibus tuis, id est, gratis debita condonat, quantumuis multa: gratis ignoscit culpis quantumuis ingentibus, quãtumuis innumerabilibus. Nec solùm propitiatur iniquitatibus, sed sanat omnes infirmitates, vt abscindat radices peccatorum. Radix enim peccatorum cupiditas est, siue, vt sanctus Ioannes loquitur, Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Porrò infirmitatem hanc, siue languorem ex peccato primi hominis in natura humana relictum curat Deus in nobis in hac vita, sed perfecta sanitas post hanc vitam erit. Attendat vnusquisque, an hanc infirmitatem in se minui sentiat, & an manus Medici cœlestis æquo animo ferat. qui enim Medici manus repellunt, & concupiscentiæ languorem in se nutriunt, non possunt animæ suæ verè dicere, Qui sanat omnes infirmita-

tes

tes tuas: & qui hoc dicere nequeunt, frustra ad sequentia Dei dona aspirant.

IIII. Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia, & miserationibus.

Transit a beneficijs gratiæ ad beneficia gloriæ, Qui redimit de interitu vitã tuam, id est, qui per redemptionem, quæ est in Christo, liberat vitam tuam a morte sempiterna, & transfert in Regnum suum, coronans te corona gloriæ in misericordia, & miserationibus: nam vt coronam iustitiæ accipere mereréris, præuenit te misericordia gratis iustificans, & miserationes plurimæ dirigentes, & protegentes in via, sine quibus in accepta iustitia non perseuerares. Nonnulli, præsertim recentiores, per, coronat te, intelligunt protectionem circundãtem nos, vt sit misericordia Dei quasi clypeus vndique nos tegens aduersus tela inimicorum: sed nos sequuti sumus veteres expositores Hieronymum, Augustinũ, Theodoretum, Euthymium, & alios, qui de corona gloriæ hunc locum exponũt; quæ corona redditur meritis, sed merita dona sunt miserentis Dei.

V. Qui replet in bonis desideriũ tuum, renouabitur vt aquilæ iuuẽtus tua.

Explicat quid in se contineat corona gloriæ. Duo enim continet, satietatem desiderij, & corporis immortalitatem; siue plenam fœlicitatem animi, & corporis: tunc enim desiderium animæ conquiescet, & fames cordis satiabitur, cùm fruetur summo bono, quod ita continet omnia bona, vt animus eo bono plenus non habeat quod appetat, vel requirat amplius. Accedet autem per gloriosam resurrectionem renouatio corporis in beatam, & nunquam senescentem iuuentutem. Comparatur autem hæc renouatio renouationi Aquilarum, non quòd Aquila per innouationem, vitam perpetuare possit, sed quòd vtcunque adumbrare soleat corporum beatorum resurrectionem, præsertim cùm Aquila altissimè volet, acutissimè videat, & diutissimè viuat; quæ erit beatorum hominum fœlicitas, vt supra cœlos conscendant, & ipsam lucem inaccessibilem cernant, & æuo sempiterno fruantur. Quomodo autem Aquilæ renouentur, incertum est. Sanctus Hieronymus in capit. 40. Isaiæ, scribit, Aquilas renouari crebra mutatione pennarum. Sanctus Augustinus in hunc locum narrat, Aquilas renouare rostrum, quod cùm nimium creuerit impedit sumptionem cibi, & interitum adfert, nisi ad petram allidatur, & reformetur. Rabini more suo fabellas texunt. Quod attinet ad verba, illud, qui replet in bonis desiderium tuum, a sancto Hieronymo sic redditur, Qui replet bonis ornamentum tuum. Vox hebraica, hedech, ambigua est: nam & ornamentum, & os significare potest. עדיך Sanctus Hieronymus priorem significationem sequutus est, & videtur ornamentum ad coronam retulisse, vt sensus sit, qui coronam tuam ornatissimam reddit, replens eam auro purissimo, & lapidibus preciosissimis. & verè corona gloriæ Beatorum incomparabili varietate decoratur. Tamen Septuaginta Interpretes posteriorem significationem magis probauerunt, & per os, siue buccam, nõ os corporis, sed animæ intellexerunt. nimis enim abiectè, & humiliter hunc locum exponunt, qui volunt, sensum esse, Qui replet optimis cibis os tuum corporale. Ergo per os rectè Interpres noster vertit, desiderium, & nos per, desideriũ, famem cordis accipimus, quæ tunc satiabitur bonis, cùm apparuerit gloria Domini.

VI. Faciens misericordias Dominus & iudicium omnibus iniuriã patientibus.

De-

Declarauit Propheta bona, quæ iustis parata sunt: declarat nunc fontem horum bonorum esse misericordiam Dei; ne quis cum Pelagio hæresiarcha delirans sibi tribuat, quæ Dei sunt, & hoc ipso per superbiam amittat, quæ humilis accepisset. Faciens, inquit, misericordias Dominus, idest, Dominus noster ipse est, qui benefacit, qui largitur munera, qui liberaliter tribuit bona sua: & idem ipse ex bonitate sua liberat omnes oppressos de manibus inimicorum. In hebræo habetur ad literam, Faciens iustitias Dominus; & sic etiam vertit S. Hieronymus. Sed iustitia hoc loco accipitur pro opere bono, siue pro actu charitatis, quo modo Matth. 6. Dominus eleemosynam vocat iustitiam, dicens, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est: cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, &c. quo sensu scripsit S. Augustinus in lib. de natura, & gratia cap. vlt. Inchoata charitas, inchoata iustitia est, perfecta charitas, perfecta iustitia est. Non ergo errauerunt à propria significatione, neque græcus, neque latinus Interpres, qui verterunt, Faciens misericordias Dominus, idest, qui facit eleemosynas multas, & magnas Dominus est. Vna verò ex præcipuis eleemosynis eius est, quòd facit iudicium omnibus iniuriam patientibus: nam & ipsos patiétes iniurias, liberat; & facientes iniurias, non relinquit impunitos.

VII. **Notas fecit vias suas Moysi, filijs Israel voluntates suas.**

Explicat quod dixit in versiculo superiore: nã Moysi, singulari seruo suo, notas fecit Deus vias suas, quæ sunt misericordia, & veritas, juxta illud, Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas. Notas autem fecit vias suas, quia dedit ei legem sanctissimam, per quam tum ipsi Moysi, tum omnibus filijs Israel declarauit voluntates suas; quæ sunt, vt sicut ipse misericors est, & iustus; ita & nos simus: & hæc ipsa fuit magna Dei misericordia, quòd nos ita instruere dignatus sit. Sed præterea notas fecit Moysi vias suas, & filijs Israel voluntates suas, quia liberauit populum suũ de captiuitate Pharaonis misericorditer, & Pharaonem cum exercitu suo interfecit iustè: ita misericordiam, & iustitiam suam euidenti facto demonstrauit.

Miserator & misericors Dominus, longanimis, & multum misericors. VIII.

Hæc nomina Dei, quæ veracissima scriptura nobis insinuat, mirum in modum consolari possunt homines bonæ voluntatis. Dicitur Deus miserator, hebraicè, rachum, quia paternum affectũ habet ad homines pios: siquidem rachain, significat tenerè, & ex visceribus diligere. Dicitur quoque misericors, hebraicè, channum, idest, gratiæ, & donorum largitor, qui enim diligit affectu paterno, non potest non multa liberaliter donare. Sic igitur Deus, qui ab æterno complacuit sibi in electis suis, eosque præsciuit, & predestinauit conformes fieri imaginis filij sui: in tempore plurima eis beneficia contulit, tum naturę, tum gratiæ. Dicitur tertio, longanimis, idest, tolerás, patiens, tardus ad iram: sustinet enim Deus infirmitaté, & imperfectionem nostram in hoc itinere ad patriam; quo modo parentes, ac matres potissimum tolerant insipientiam & nugas, offensiones, & ingratitudinem infantiæ, & pueritiæ filiorum suorum. Quis enumeret euagationes nostras, dum cum Deo in oratione colloquimur? quis instabilitates cordis, appetitiones varias, ingratitudines, lapsus, delicta dignè consideret? & tamen tolerat nos bonitas Dei: pro qua Dei longanimitate certè par esset, vt frequentissimè, & intentissimè gratias ageremus. In hebręo habetur, erech appaim, quod propriè significat, longus naribus. sed nasus accipitur pro ira; & ideò rectè vertitur, longanimis, siue tardus ad iram. Dicit vltimo, Et multum misericors:

רחום רחם חנון ארך אפים

quod referendum videtur ad magnam illam, & ineffabilem misericordiam, qua nos Deus euehet ad æqualitatem Angelorũ, & similitudinem Dei, quam tunc accipiemus, cùm videbimus eum sicuti est. Itaque quatuor ista nomina significant omnia beneficia Dei à primo vsque ad vltimum. Primum est gratia prædestinationis, siue æternus amor Dei: deinde sequuntur dona iustificationis, & remissionis offensionum variarum. postremò accedit corona gloriæ.

IX. **Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.**

Explicat per partes nomina illa Dei, quæ in superiore versiculo posuit: ac primo loquitur de pio affectu Dei erga timentes se. Non in perpetuum, inquit, irascetur, idest, irascetur quidem interdũ Deus peccantibus electis suis, eosque flagellabit: sed breui reconciliabitur eis. Manet enim in corde patris paterna pietas, vnde, & ipsa flagella procedunt. Idipsum alijs verbis repetit, dicens: Neque in æternum comminabitur, idest, non semper iratus minas intentabit, sed vicissim eos blandè consolabitur. Hæc autem promissio non fauet vllo modo errori illorum, qui damnatorum pœnas aliquando finem habituras existimant: non enim ad omnes pertinet, sed restringitur ad Electos timentes Deum timore filiali, vt nõ semel in hoc Psalmo explicatur. In hebræo sunt alia verba, sed idem est sensus. sic enim ad verbum sonat hebraicus textus, Non vsque in finem litigabit, neque in perpetuum reseruabit, idest, non semper contendet nobiscum obiurgans, & reprehendens facta nostra, neque in perpetuum reseruabit iram semel conceptam.

X. **Non secundùm peccata nostra fecit nobis, neque secundùm iniquitates nostras retribuit nobis.**

Transit ad secundum nomen, ac dicit, Deum ex infinita misericordia sua, non reddidisse nobis pœnas, quas merebamur, sed dona multiplicasse, quæ non merebamur. quid enim meretur iniquus, & peccator nisi mortem? nam stipendium peccati mors. Deus autem non solum non retribuit mortem, sed vitam gratiæ tribuit, & vitam æternam promisit, & interim adiecit abundanter omnia, quibus in hac peregrinatione indigemus.

Quoniam secundùm altitudinem cœli à terra, corroborauit misericordiam suam super timẽtes se. XI.

Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras. XII.

Hæc pertinent ad idem nomen secundum: probat enim Propheta, Deum non retribuisse Electis secundùm peccata ipsorum, quoniam corroborauit misericordã suam in beneficijs cumulandis, & in iniquitatibus longissimè remouendis. Vtitur aũt in cõparationibus mẽsura distantiæ cæli à terra, & ortus ab occasu, siue maximæ altitudinis, & maximæ longitudinis, vt ostendat remissionem peccati, & infusionem iustitiæ esse verissimam, & maximam; non autem (vt Lutherani somniant) esse solam non imputationem peccati, & imputationem iustitiæ. Secundùm altitudinem, inquit, cæli à terra, idest, secundùm mensuram distantiæ cæli à terra, quæ est maxima, & verissima, Deus confirmauit, & stabiliuit misericordiam veræ, summæque iustificationis, & gratiæ super timentes se; & quantum distat ortus ab occidente, idest, secundùm mensuram distantiæ ortus ab occasu, quæ est verissima, & maxima, longè fecit Deus à nobis timentibus eum omnia peccata nostra, verè ac propriè illa delens, & remittens, ac si nunquam commissa fuissent.

Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timen- XIII.

mentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.

Explicat Propheta hoc versiculo, & duobus sequentibus tertium nomen, videlicet, longanimis. & vtitur aptissima comparatione: nulli enim hominum magis patientes & longanimes sunt, quàm parentes in tolerandis ineptijs, & leuitatibus infantium filiorum. Siquidem amor paternus, vel maternus cogit parentes assiduo, & incredibili labore seruire paruulis filijs, atque eorum ingratitudinem, atque iniurias inuicto animo tolerare. Quomodo, inquit, miseretur pater filiorum: misertus est Dominus timentibus se, idest, quomodo parêtes carnis nostræ intimo, & inuicto quodam affectu miserentur miseriarũ infantium suorum, eorumq. infirmitates, & insipientiam tolerant: sic Dominus noster miseretur timentium se, dum eorum errata quotidiana non vt iniurias suas respicit, sed vt ægritudines filiorum considerat. Ipse enim nouit figmentum nostrum, idest, quia probè nouit, nos ex terra plasmatos, carnem mortalem, & concupiscentijs varijs obnoxiam gerere: ac per hoc valde miserabilem esse.

XIIII. Recordatus est, quoniam puluis sumus; homo sicut fœnum dies eius tanquam flos agri sic efflorebit.

XV. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum.

Declarat quod dixit, nos esse figmentum, ac dicit, Recordatus est quoniam puluis sumus, idest, considerauit, misericordia nos dignos esse, quoniam ex puluere compositi, & plasmati sumus, & per hoc *puluis sumus*, quantum ad materiam ex qua ipse nos finxit: & cũ puluis simus, instabiles, & fragiles sumus. Dicitur autem Deus recordari, non quòd vnquam obliuisci possit, sed quòd aliquando ita se gerat, ac si oblitus esset. Addit ad maiorem fragilitatis nostræ declarationem aliam similitudinem dicens, Homo sicut fœnum dies eius, idest, hominis dies breuissimi sunt, ac persimiles diebus, quibus fœnum in agro perseuerat. nũquam enim fœnum integrum annum permanet: nascitur enim in Vere, & mox in æstate proxima metitur, & colligitur: & sicut fœnum non in toto illo tempore, quo est in agro, floret, sed mane floret, & vespere arescit: sic etiam homo breui tempore viuit, sed multo breuiore durat in flore adolescentiæ, & mox arescit in senectute. Verba textus seruant phrasim hebraicam, sed hoc modo supplenda sunt, Homo sicut fœnum dies eius, idest, homo sic se habet, vt dies eius sint veluti dies fœni, vel duratio vitæ eius similis sit durationi viriditatis fœni. Tanquam flos agri sic efflorebit, idest, & idem homo florebit flore adolescentiæ, sicut floret flos fœni in agro, idest, tempore breuissimo. Quod additur de spiritu transeunte, significat, vitam hominis, non solùm esse breuissimam, sed etiam semper mutari, donec extinguatur. hic igitur est sensus, Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, idest, spiritus vitalis, siue ipsa vita corporalis non permanebit in homine, sed transiens in eo erit, & nunquam subsistet in eodem statu, quia semper mutabitur de infantia ad pueritiam, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad maturitatem, de maturitate ad senectutem, de senectute ad mortem. Et non cognoscet amplius locum suum, idest, non redibit ad locũ, vnde discessit, nec videbit amplius ætatem, quam semel dimisit. In quo multum distant corruptibilia ab incorruptibilibus, cælestia à terrenis: siquidem Sol & Luna, & stellæ oriũtur mane in oriente, & occidunt vespere in occidente: sed iterum reuertuntur in circulos suos, & nihil immutatæ vident locum, vnde discesserunt: quæ verò oriuntur ex terra cursum suum peragunt, sed currendo mutantur, & non redeunt vnquam ad locum, vnde cursum inchoarunt, sed senescunt & pe-

reunt. Itaque per, spiritum, hoc loco non intelligo, animam rationalem, quæ immortalis est, & in die nouissimo redibit ad corpus: sed spiritum vitalem, siue, vt dixi, vitam corporalem. Quod si quis velit per, spiritum, hic significari animam rationalem: dicere debebit, einsmodi spiritum non rediturum ad locum suum, idest, ad corpus, vi sua, sed omnipotentia Dei: nec cognosciturum amplius locum suum, quia immutatum inueniet, videlicet corpus immortale reperiet, cùm mortale reliquerit. sic Euthymius. Ex hebræo Sanctus Hieronymus sic vertit, Quia spiritus pertransiuit eum, & non subsistet, & non cognoscet eum vltra locus eius. Quam sententiam Rabini sic exponũt, spiritus, idest, ventus pertransiuit eum, idest, florem fœni, & non subsistet flos fœni, sed mox vento flante siccabitur, & non cognoscet eum vltra locus eius, idest, non apparebit, vbi fœnum floruerit: flos enim arescẽs nullum vestigium pulchritudinis suæ relinquit. At nos sequimur Septuaginta Interpretes, qui verba hebraica, quæ ambigua sunt, & vtrunque sensum recipere possunt, non de vento & flore, sed de spiritu vitali, & corpore humano intellexerũt. Ad quam sententiam corroborandam multum valet similis locus ex Psal. 77. Recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. Vbi per spiritum, non potest intelligi ventus, sed vita humana.

VI. **Misericordia autem Domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum.**

Hic tandem explicatur quartum nomen versiculi octaui, Et multum misericors. pertinet autem quartum hoc nomen ad beneficium glorificationis, quod est postremum, & maximum. Igitur misericordia Domini, quæ fuit ab æterno super timentes eum in prædestinatione, durabit vsque in æternum in glorificatione: atque ita erit Deus multum misericors, siue multitudinem beneficiorum, siue magnitudinem, siue durationem consideremus. Quis autem dignè recogitet quid sit, quod Dominus vniuersorum, qui bonorum nostrorum non eget, iam inde ab æterno misereri decreuerit pulueris huius, id est, hominis, eumque cælestibus spiritibus coæquare, atque in æternum sibi summo bono felicissimè inhærere voluerit? certè par esset vt tantæ misericordiæ, ne ad momẽtum quidem obliuisceremur, & perpetuas ei gratias ageremus.

Et iustitia illius in filios filiorum, his qui seruant testamentum eius. VII.

Et memores sunt mandatorũ ipsius ad faciendum ea. VIII.

Hæc est quasi appendix magnæ illius misericordie, quam exercet Deus erga timẽtes se. Addit enim Propheta, non solùm timentes Deum exaltandos, & protegendos ab æterna misericordia Dei: sed etiam eam misericordiam extendẽdam esse ad posteritatem timentium Deum, modo ipsi parentum, & maiorum suorum pietatem imitentur. Et iustitia illius, idest, veracitas, & fidelitas Dei, qui semper reddit quod promittit; conseruabitur in filijs filiorum his qui seruant testamentum eius, idest, qui obseruant pactum cum Deo initum, vt sint ipsi populus Dei, & Deus sit eorum Deus. Et memores mandatorum eius, non vt solùm ea mente, & cogitatione reuoluant, sed vt ea diligenter adimpleant. Sanctus Augustinus per filios timentium Deum, intelligit opera bona ipsorum, & per filios filiorum, mercedem, quæ debetur operibus bonis. Iusti enim pariunt opera iusta, & opera iusta pariunt coronam iustitiæ.

Dominus in cœlo parauit sedem suam, & Regnum ipsius omnibus dominabitur. IX.

Demonstrat Propheta, posse Deum facere quæ promisit timentibus se, & filijs filiorum ipsorum; quoniam Deus

Iudex

Iudex est omnium, & ideò parauit, & stabiliuit (vtrunque significat vox hebræa) sedē suam, idest, thronum suum iudiciarium, in altissimo loco, idest, in summo cælo, vnde omnes prospicere, & iudicare possit: & ne forte suspicemur, Deum esse Iudicem ab aliquo Rege constitutum, addit, Et regnum ipsius omnibus dominabitur, idest, sedem habet in cælo, non vt Iudex sub Rege, sed vt Iudex supremus, & Rex super omnes Reges. Regnum enim ipsius, idest, regia eius potestas omnibus omnino rebus creatis dominabitur.

XX. **Benedicite Domino omnes Angeli eius; potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.**

In extrema parte Psalmi inuitat Propheta omnes alias creaturas ad benedicendum Domino, & prædicandas laudes eius, quoniam videbat, se non esse vllo modo parem ad agendas gratias tanto benefactori: ac primum inuitat Angelos, qui sunt nobilissimæ creaturæ, & idonei maximè ad Deum laudandum. Nos enim minus idonei sumus, tum quia debiles, ac fragiles sumus; tum quia frequenter peccamus, & non est speciosa laus in ore peccatoris. Angeli verò fortissimi sunt, neque vnquam fatigantur; & semper obediunt Deo, ac per hoc numquam peccant, semper grati, & amici sunt. Benedicite Domino omnes Angeli eius, idest, laudate communem Dominum vos Angeli, qui propius illi assistitis, & magnitudinem eius perfectius nostis: & non vnus, aut duo, sed omnes omnino, quotquot estis, qui propè innumerabiles estis, cōuenite ad laudandum: omnes, inquam, qui Angeli eius estis, qui ab illo non solùm conditi fuistis, sed etiam cum illo, cęteris cadentibus, permansistis, illiq. in æternum felicissimi inhæretis. Potentes virtute, idest, prædití robore maximo ad exequenda omnia mandata Dei, quique casum nullum timetis, neq; est, qui vos à laudibus Dei prohibere possit. Facientes verbum illius, idest, qui Dei mandata semper accuratè perficitis. Ad audiendam vocem sermonum eius. Hæc vltima particula duobus modis potest intelligi. Vno modo, vt sensus sit, Facientes verbum illius ad audiēdam vocem sermonum eius, idest, mox vt audierint vocem sermonum eius: ita vt significetur celeritas obediendi, ac si dictum esset, Facientes verbum illius in audiendo vocem sermonum eius. Altero modo, vt significetur causa finalis executionis mandatorum Dei, quæ est desiderium obediendi Deo; & sensus sit, Facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius, idest, exequentes mandata Dei ad hunc finem, vt obediant voci eius, & se fideles seruos probent; non ob aliquam suam vtilitatem, vel necessitatem. Atque hæc videtur expositio literalis: nam textus hebræus, & græcus, non facile admittunt illum sensum, Ad audiendam vocem, idest, in audiendo vocem.

Benedicite Domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. XXII.

Ne fortè per Angelos, qui inuitantur ad benedicendum Deum, intelligeremus solos Angelos vltimi chori; addit Propheta in hoc versiculo, omnes virtutes Domini, idest, omnes exercitus cælestes, videlicet Archangelos, Principatus, Dominationes, & cæteros ordines superiores: nam in hebręo habetur, omnes exercitus eius; & quod Angeli sint militia cælestis exercitus, docet sanctus Lucas cap. 2. Sunt quidem milites, & ministri Dei omnes res creatæ: sed in Scriptura, vt plurimum per virtutes, intelliguntur Angeli, ac præsertim in Psalm. 148. Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. & hunc locum ita exponunt Theodoretus, Euthymius, & alij. Nam de alijs rebus creatis agitur in sequenti versiculo. Ait igitur, Benedicite Dominū omnes virtutes eius, idest, non solùm Angeli propriè dicti, sed omnis militia cælestis exercitus:

qui omnes ministri Dei estis, & impletis diligenter, & assiduè, quicquid ille vobis mandat.

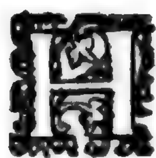
XXII. **Benedicite Dominum omnia opera eius, in omni loco dominationis eius. Benedic anima mea Domino.**

Postea quam inuitauit Propheta ad laudes Dei homines, & Angelos, qui Dei notitiam habent, & eum propriè laudare possunt: inuitat etiam omnes alias res creatas, quamuis mente, vel sensu, vel vita careant, vt etiam ipsæ suo modo opificem suum laudent. Ac ne quis exciperet aliquid, & intelligeret Prophetam loqui de omnibus operibus, quæ sunt in cælo, aut in terra, aut in mari, addit, In omni loco dominationis eius, idest, benedicite Dominum omnia opera eius, omnia omnino vbicunque sitis: nam omnia ipse fecit, & omnibus dominatur, & ipse cum eis vbique est, omnia replens, omnia portans, omnia conseruans, omnia mouens. Tu verò anima mea, quæ omnia ad laudem inuitasti, benedic Dominum in omni tempore; semper laus eius in ore tuo sit.

PSALMVS CIII.

Titulus, & Argumentum.

Ipsi Dauid.

HIC Psalmus apud hebræos non habet titulum. Apud Græcos inuenitur hic titulus, Ipsi Dauid pro Mundi constitutione. Sed eiusmodi titulum, neq; sanctus Hieronymus, neq; sanctus Augustinus, neque Theodoretus in suis codicibus inuenerunt. Proinde à recentioribus additus videtur. In latinis codicibus habetur, Ipsi Dauid, vel, Psalmus Dauid. Videtur autem hic Psalmus recto ordine positus post Psalmũ precedentem: in illo enim aguntur gratiæ Deo pro beneficijs gratiæ, in isto pro beneficijs naturæ: ibi laudatur Dei misericordia, hic prædicatur Dei sapientia. Ac primum cantatur gloria Dei ex mirabilibus, quæ sunt in cælo: deinde ex ijs quæ sunt in aere: tum ex ijs, quæ sunt in terra: postremò ex ijs, quæ sunt in mari.

Explicatio Psalmi 103.

BEnedic anima mea, Domino, Domine Deus meus magnificatus es vehementer. I.

Excitat Propheta animam suam ad benedicẽdum, idest, laudãdum Deum. & mox anima excitata exurgit in admirationem, & laudem dicens: Domine Deus meus magnificatus es vehementer, idest, ex operibus tuis magnus valde factus es in oculis omnium, qui quoquomodo gloriam tuam aspicere possunt: non enim Deus in se crescere potest, cùm sit immensus, & infinitus; sed apud Angelos, & homines tanto fieri potest maior, quanto magis notitia eius crescit ex contemplatione potentiæ, & sapientiæ, & bonitatis, quæ lucet in operibus eius.

Confessionem, & decorem induisti, amictus lumine, sicut vestimento. II.

Declarat, quomodo Deus magnificatus sit, adhibita insigni similitudine vestimenti: quomodo enim ex gloriosa veste cognoscimus Pontificem, Regem, atque alias sublimes potestates: sic etiam ex gloria, qua Deus quasi circundatus est, cognoscimus eius potentiam, & sapientiam. & quidem Deus in se lux est, & tenebræ apud eum non sunt vllæ, vt scribitur 1. Ioannis 1. tamen ea lux inaccessibilis est, & eã nullus hominum vidit, sed nec videre potest, vt dicitur 1. Timoth. 6. Sed præter eam lucem, est alia quædã lux gloriæ, idest, splẽdor, qui ex operibus eius micat: & de hoc loquitur Propheta, cùm ait, Confessionem, & decorem induisti, idest, confessionem laudis, quam assiduè decantant opera tua, tibi quasi

vestimentum vndique circundedisti: & quoniam nihil pulchrius est luce, siue gloria; ideò induisti decorem, & pulchritudinem, dum amictus es lumine gloriæ, quod ex operibus tuis emicat. Hic admonendi sumus mirum valde esse, quòd oculi corporis nostri, etiam si Solem ipsum intueri nequeát: tamen ex lumine quo cinctus est Sol, facillimè & adesse, & pulcherrimum esse iudicét: & oculi cordis nostri tam difficulter erigantur ad Deum, & eius immensam pulchritudinem vix tenuiter sentiant, cùm tamen vndique cinctus sit splendore maximo, & pulcherrimo, qui ex admirandis eius operibus lucet, & ipse sit, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ. Sed huius rei nulla videtur esse alia ratio, nisi quia cor gerimus puluere carnalium cogitationum, & affectionum quasi cæcatum. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Certè enim si cor mundum haberemus, Deum in operibus suis, & gloriam eius omnia replentem facilè intueremur; & cum Abrahamo, Elia, & Elisæo diceremus, Deus in cuius conspectu sto. vide Genes.24. 3.Reg.17.& 4.Reg.3.

III. **Extendens cœlum sicut pellẽ, qui tegis aquis superiora eius.**

Incipit demonstrare lumen potentiæ, & sapientiæ Dei, quod cernitur in creatione firmamenti, siue cæli; & duo quędam valde admiranda in eo considerat, & à nobis consideranda proponit. Vnum est, quòd Deus tanta facilitate extenderit immensam molem firmamenti, & eo circundederit omnia corpora inferiora, quanta solent homines extendere tabernaculum vnum, siue tentorium ex pellibus confectum. Alterum est, quòd Deus miro artificio posuerit aquas supra cælũ, quasi aquas super ignem, & tamen neque aquæ extinguant ignem, neque ignis cõsumat aquas. De his aquis multa Scholastici disputant: sed communis Patrum sententia esse videtur, aquas esse super æthereum cælum, quod Firmamentum dicitur; non autẽ supra cælum aereum tantùm, vbi sunt nubes. Vide inter cæteros Basilium homilia 3. Hexameron, Chrysostomum homilia 4. super Genesim, Ambrosium lib.2. Hexameron cap.3.& 4. Augustinum lib.2. super Genesim cap.4. & in hunc Psalmum 103. Eucherium libro 1. in Genesim cap.3. Procopium in primum cap. Genesis, Theodoretum quæst.11. in Genesim, Bedam lib. de natura rerum cap.7.&8. Quod ad verba attinet, illud, Extendens, valde propriè dictum est, quoniam Firmamentum hebraicè dicitur, rachiag, idest, extensio, siue expansio. רָקִיעַ Illud, qui tegis, contendunt aliqui recentiores, legendum esse, qui tegit ex textu hebraico, & græco: & mirantur, quòd latini codices habeant, qui tegis. At hebræi, & græci codices habent participium, tegens aquis, quod ambiguum est, & potest referri tam ad secũdam personam, quàm ad tertiam. Congruentius autem est, vt ad secundam referatur, cùm præcesserit, Confessionem, & decorem induisti; vbi est expressa secunda persona, etiam in codicibus græcis, & hebraicis. Alloquitur ergo Propheta Deum, & illi dicit, Tu qui induisti confessionem, & decorem; tu extendis cælum sicut pellem: tu tegis aquis superiorem partem cæli, &c. Adde quod sanctus Hieronymus vertit ex hebræo, Qui tegis, & sic etiam legit in textu, quem exponit ex versione Septuaginta Interpretum; & in epist. ad Suniam, & Fretellam contendit, hunc locum, & sequentes esse legendos in secunda persona, vt nos in editione latina vulgata legimus.

Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. IIII.

De cęlo æthereo descendit Propheta ad cælum aereum: & canit admirabilem Dei sapientiam in velocitate nubium, quæ vi ventorum stupenda celeritate transeunt ab vna parte mundi ad aliam. Aliquando enim serenum aerem cõspicimus, & mox in ictu ocu-

li flante austro cernimus eundem aerem obductum nubibus: & contra, videmus interdum aerem nubibus vndique coopertum, & mox flante Aquilone cernimus nubes omnes in puncto temporis dissipari. Describit autem hæc omnia more poetico, ac si Deus insideat nubibus, quasi in curru, & vtatur ventis, quasi equis pennigeris. Sed hac metaphora nihil significatur aliud, nisi Deum esse principalem auctorem omnium rerum, & eius nutu ventos moueri, & nubes adduci, vel abduci. In hebræo, & græco habetur in tertia persona, Ascensum eius, siue currum eius. Sed sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Currum tuum; ex quo apparet eum sic legisse in suo codice hebraico. Sic etiam legit in commentario; & sic docet esse legendum in epist. ad Suniam, & Fretellam. proinde nostra lectio non est mutanda, cũ à tanto Doctore præponatur cæteris.

V. **Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.**

Nisi obstaret auctoritas Apostoli, potuisset hic locus intelligi de procellis, & fulgoribus, quæ fiunt in aere; vt sensus esset, Qui facis, vt spiritus procellarum sint Angeli tui, idest, nuncij tui ad homines admonendos, & vt ignis vrens, idest, cælestia fulgura aut fulmina sint ministri tui ad homines puniendos. Sed quoniam Apostolus ad Hebræos 1. exponit hunc locum de Angelicis spiritibus, & hinc argumentum ducit ad probandam Christi diuinitatem, & præstantiam super Angelos: dicendum est, Prophetam loqui de veris Angelis, ac dicere voluisse, non solos ventos, ac nubes velocissimè discurrere per aerem, vt Deo iubilanti seruiant; sed habere Deum ministros longè sublimiores, & potentiores, Angelos videlicet, quos mittat ad homines vel admonendos, vel puniendos. Potest autem duobus modis intelligi hęc sententia. Vno modo sic, Qui facis Angelos tuos spiritus, idest, qui facis, vt spirituales creaturæ, quæ tibi in cælo semper assistunt, fiant Angeli tui, idest, fiant nuncij tui ad homines instruendos; & ministros tuos ignem vrentem, idest, qui facis, vt eædem illæ spirituales creaturæ, quæ charitate semper ardent, fiant ministri tui ad efficienda celerrimè, & efficacissimè quæcunque iusseris. Atque hæc est expositio Sancti Augustini hoc loco, & Sancti Gregorij homil. 34. super Euangelia. Altera expositio facilior, & fortasse magis literalis est Theodoreti in hunc locum, & sancti Thomæ in cap. 1. ad Hebræos, qui sic exponunt, Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem, idest, facis vt Angeli ministri tui habeant velocitatem spirituum, idest, ventorum, & efficaciam ignis vrentis: atque ita sint veluti quidam venti spirituales in discurrendo, & veluti quidam ignes diuini in operando. Comparat autem Propheta sanctos Angelos ventis, & ignibus, non quòd non sint velociores ventis, & potentiores ignibus; sed quia nos nihil nouimus inter hæc corporalia, quibus aptius Angelorum velocitas, & efficacitas conferri possit. Fauet huic expositioni etiam sanctus Hieronymus in commentario huius loci: & quod maius est, textus græcus tum in Psalmo, tum in Apostolo ad Hebræos cap. 1. nam in vtroque loco videmus articulum addi ad nomina, Angelos & ministros, non autem ad nomina, spiritus & ignem. Vna restat difficultas, quòd apud Apostolum etiam in editione latina vulgata legitur in tertia persona, Qui facit Angelos suos spiritus; quo modo etiam legitur in textu hebræo, & græco in libris quos nunc habemus. In editione autem latina vulgata legitur in hoc Psalmo in secunda persona, Qui facis Angelos tuos spiritus: quam lectionem probat Sanctus Hieronymus in epistola ad Suniam, & Fretellam. Sed responderi potest, Apostolum non fuisse sollicitum de verbis, sed de sensu: sensus autem idem est, siue illum exprimamus alloquendo Deum, siue narrando.

Qui

VI. Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſeculi.

Ab aere deſcẽdit ad terram Propheta; & quoniam ea eſt ſedes noſtra, & nobis notior quam ſint aliæ partes mũdi, diutius in ea conſideranda, & admiranda opera Dei, quę in ea conſpiciuntur, deſcribenda immoratur: ac primùm incipit ab eius creatione, & conſiderat admirabilem Dei potentiam, quæ terram, molem vtique maximam, & grauiſſimam ſine vllo fundamento poſuit in medio mundi, ita vt ipſa non in fundamento aliquo, ſed in ſua ſtabilitate nitatur. Qui fundaſti, inquit, terram ſuper ſtabilitatem ſuam, ideſt, non erexiſti terram ſuper aliquod fundamentum, ſed voluiſti, vt ſuo pondere niteretur. Non inclinabitur in ſeculum ſeculi, ideſt, præceptum tuum ſolidius eſt omni fundamento, & ideò quia ſic iuſſiſti, ſic fiet, vt videlicet terra ſuo pondere innixa æterna ſtabilitate conſiſtat.

VII. Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius, ſuper montes ſtabunt aquæ.

VIII. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt.

IX. Aſcendunt montes, & deſcendunt campi, in locum quem fundaſti eis.

X. Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram.

Deinde conſiderat Propheta, qualis fuerit terra initio creationis ſuæ; quòd videlicet fuerit vndique cincta aquis, quaſi veſtibus: & tamen ſolo imperio voluntatis ſuæ Deus aquas concluſerit in locis terræ humilioribus, & potentia, ac ſapientia ſua fecerit, vt magna ex parte terra emineret, & redderetur apta ad gignendas herbas, & fruges, & ad animantia ſuſtentanda, & alenda. Id autem factum eſt ex condenſatione aquarum: initio enim aquæ non tam erant perfectæ aquæ, quàm vapores aquei, qui condenſati deſcenderũt ad concauitates terræ: & fortaſſe hoc ſignificauit Sapiẽtia apud Eccleſ. c. 24. cùm ait, Ego ſicut nebula texi omnem terram. Sed Dauid more poetico hæc deſcribit. Abyſſus, inquit, ſicut veſtimẽtum amictus eius, ideſt, initio creationis terra erat cincta, & veluti amicta profunditate aquarum, quaſi veſtimento quodam vndique cooperta. Abyſſum enim vocat profunditatem aquarum, de qua dicitur Gen. 1. Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: & tunc ſuper montes ſtabant aquæ, ideſt, vapores aquei, ſiue nebula illa altiſſima ipſos etiam montes cooperiebat: dicit autem ſtabunt, pro ſtabant. Hanc enim vim habet futurum apud Hebræos, vt ſignificet cõtinuationem, qualis apud nos ſignificatur per præteritum imperfectum. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt, ideſt, aquæ, quæ vndiq; terram operiebant, ſolo Dei nutu condenſatæ deſcenderunt ad loca decliuiora; fuit enim nutus diuinus aquis inſtar terribilis increpationis, & quaſi tònitruum rebus ſentientibus. Aſcendunt montes, & deſcendunt campi in locum quem fundaſti eis, ideſt, tunc cœperunt apparere montes in loco ſublimi, quaſi aſcendiſſent; & ſimul cœperunt apparere campi in loco humili, quaſi deſcendiſſent: omnia verò conſtiterunt in loco, quem conſtituiſti eis. vel aſcendunt montes aquarum, & deſcendunt campi aquarum, dum ab increpatione Dei timentes aquæ magno fremitu attollunt fluctus ſuos, & deponunt, donec ad locum ſibi paratum perueniant: nam & Poeta dixit, Quanti montes voluuntur aquarum. Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram, ideſt, aquis recedentibus, & in cauernis terræ concluſis terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur neque conuertentur ex ſe, aut vi ſua, cooperire terram. Nam quòd tempore diluuij conuerſæ ſint, & terram cooperuerint; id factũ eſt diuino iuſſu, & virtute. Porro terminus,

minus, quem Deus posuit aquis, est arena ex Iob cap. 39. & ex Hierem. cap. 5. arena videlicet littoris altioris: tunc autem Deus hunc terminum posuit, quando instituit naturas elemẽtorum: aquæ siquidem, cùm sint naturaliter grauiores aere, semper descendunt ad loca decliuiora, & relinquunt aeri loca sublimiora.

XI. **Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ.**

XII. **Potabunt omnes bestiæ agri, expectabunt onagri in siti sua.**

XIII. **Super ea volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces.**

Tertio considerat Propheta, mirabilem Dei sapiẽtiam in productione fontium, & fluminum: nam si aquæ recedentes à terra, aridam illam omnino dimisissent, animantia terræ siti consumerentur; ideò sapientia Dei produxit fontes aquarum dulcium, & ex fontibus fluuios, qui vbique discurrant, & potui animantium omnium deseruiãt. Porro fontes in mõtibus originem habent; sed aquæ fontium ad conualles defluunt, & hic videtur esse sensus verborum, Qui emittis fontes in conuallibus, idest, qui facis, vt aquæ fontium ad conualles defluant, & inter medios montes riuuli earum pertranseant. Potabũt omnes bestiæ agri, & præsertim onagri, Asini videlicet syluestres, qui in montibus degunt, & natura siticulosi sunt, anhelabunt ad eiusmodi aquas. Nec solùm animalia quadrupedia de fontibus bibent; sed etiam volucres cœli iuxta aquas in locis editioribus nidos suos ponent, vt ijsdem aquis frui possint, & ex cauernulis suis voces dabunt, canẽtes quomodo possunt laudes Domino. Illud, onagri expectabũt in siti sua; ex hebræo S. Hieronymus vertit, Onager reficiat sitim suam. Sanctus Augustinus verò legit, Suscipient
ישברו onagri in sitim suam. Vox hebraica,
isberu, vt nunc legitur cum puncto in
ישברו sinistro cornu significat, frangẽt sitim, idest, sedabunt, & reficient: sed Septuaginta legerunt cum puncto in dextro cornu, quod significat, sperabunt, siue expectabunt, & sensus est, Onagri ad sitim suam sedandam expectabũt, hoc est, desiderabunt, sperabunt, quærent, aquas fontium. In græco nunc legitur προσδέξονται, idest, suscipient, vel verisimile est eos scripsisse προσδοκήσονται, id est, expectabunt. certè noster interpres ita omnino legisse videtur. Illud super ea, refertur ad fontes, & aquas inter montes discurrentes. Illud de medio petrarum, S. Hieronymus vertit, medio nemorum. Vox hebræa, ha-
phaim, significat frondes, & ramos ar- עפאים
borum. sed Septuaginta Interpretes
aut legerunt, cephaim, quod significat כפאים
petrarum: aut quod verius censeo, sensum respexerunt, non verba: volucres enim inter frondes quidem, & ramos arborum, sed in rupibus, & petris montium nidulos ponunt. proinde vtrunque est verum, & quod ex medijs frondibus, & quòd ex medijs petris cantus suos edant.

Rigans montes de superioribus nostris: de fructu operum tuorum satiabitur terra. XIV.

Producens fenum iumentis, & herbam seruituti hominum. XV.

Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. XVI.

Vt exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet. XVII.

Quarto considerat, & canit Propheta aliam admirabilem prouidentiam Dei, qui præter fontes, & flumina, quæ non possunt irrigare loca superiora montium, & collium, neque ad omnes agros deriuari, excogitauit pluuias, quæ ex nubibus, tanquam fontibus cœlestibus omnia omnino loca terrestria irrigare possunt, vt inde satiata terra possit herbas, & fruges producere in alimenta viuentium super terram. Rigans, inquit, montes de superioribus suis, idest, Deus rigans est, siue irrigat mon-

montes, ad quos flumina non pertingunt, de superioribus suis, idest, de nubibus, quæ sunt in aere superiore. De fructu operum tuorum satiabitur terra, idest, de aquis, quas tu ex nubibus tuis exprimis, terra arida, & sitibunda satiabitur. Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, id est, per hanc prouidentiã tu Deus producens es, siue producis ex terra fœnũ in cibum iumentorum: & herbam, vnde fruges, & vites, & arbores existunt, in cibum hominum. Vt educas panem de terra, idest, vt hac ratione producas ex terra cibum. Panis enim sæpe accipitur in scriptura pro cibo generatim sumpto: hoc autẽ loco dicimus accipi pro cibo, tum quia ita explicat Theodoretus, tum quia de pane propriè dicto paulò infra fit mentio: subiungit enim Propheta, Et vinum lætificet cor hominis, idest, & vinum à te productum lætificet cor hominis. Vt exhilaret faciem in oleo, idest, vt homo exhilaret faciem suam in oleo à te producto; & panis cor hominis confirmet, idest, panis sustentet, & roboret vitam humanã. Hoc loco pauca quædam annotanda sunt. Primùm, Deum esse auctorem omnium bonorum, quæ ad vitam corporalem sustentandam, & delectandam pertinent; quamuis enim laborent homines fodiendo terram, seminando fruges, plantando arbores, ponendo, ac putando vites: tamen nisi Deus solem suum oriri faceret, & nisi de cœlo plueret, & nisi fœcunditatem terræ præberet, & nisi vires hominibus suppeditaret, & cum ijs cooperaretur, nihil omnino fieret. & quoniam potest Deus sine causis secundis omnia facere, vt fecit initio mũdi; & secundæ causæ nihil sine Deo possunt efficere; verissimè dicit Apostolus, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementũ dat Deus, 1. Cor. 3. &, non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de cœlo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda nostra. Actorum 14. & rursum, Ipse dat omnibus vitam, & inspirationem, & omnia. Et in ipso viuimus, mouemur, & sumus. Act. 17. Verissimè quoque canit hoc loco Psalmographus, Deum esse, qui producit fœnum iumentis, panem, vinum, & oleum hominibus. Ex quo apparet incredibilis multorũ hominum ingratitudo, qui cùm tanta bona, imò omnia bona à Deo recipiant, nunquam tamen erigunt oculos mentis in cœlum, vt agnoscant Patrem amantissimum à quo tanquam filij ex paternis bonis aluntur, & sustentãtur. Secundò notandum est, Deum, vt Parentem verè pium, & amantem filiorum, non solùm nobis dedisse, quæ necessaria sunt ad vitam sustentandam, panem videlicet, & aquam: sed etiam addidisse quæ iucundiorem, & suauiorem potum, & cibum facere poterant, vt solatium aliquod in laboribus haberemus: dedit enim vinum ad cor lætificandum, iuxta illud, Prouerb. 31. Date vinum his, qui amaro sunt animo: dedit, & oleum, vel ad vngendam, & illustrandam faciem, vel etiam ad cibum, vt Theodoretus docet: vt videlicet admixtum herbis, & leguminibus suauiorem cibum efficiat, & homo exhilaret faciem suam in eo cibo percipiendo; vel, vt Deus exhilararet faciem hominis in oleo, dum ei cibum oleo conditum porrigit; facies enim nitidior apparet cum homo nutritur ijs, quæ sapiunt. Hinc Monachi veteres apud Cassianum in collationibus, vt hospitibus lautiorem cibum apponerent, olera, vel legumina oleo condiebant. Tertiò notandum est, hinc admoneri homines, frugali victu, & potu sobrio contentos esse debere: moderata enim iucunditas à Deo est; superuacaneæ delicíæ, & varia irritamenta gulæ, ac multò magis crapula, & ebrietas à Diabolo sunt.

Saturabuntur ligna campi, & Cedri libani, quas plantauit: illic passeres nidificabunt. XVIII.

Herodij domus dux est eorum, montes excelsi Ceruis, petra refugium herinacijs. XIX.

Quin-

Quinto, considerat Propheta diuinam prouidentiam in eo quòd Deus ipse fine vlla opera hominum producit, & nutrit arbores valdè proceras, quales sunt cedri libani: quæ arbores deseruiũt habitationi, & latibulo auium quarundam; quemadmodum montes refugium præstant ceruis, & petræ herinacijs. Saturabuntur, inquit, ligna campi, idest, ex pluuijs humorem sibi debitum sument arbores syluestres, & præcipuè cedri libani, quas Deus ipse plantauit. In hebræo legitur, ligna Domini. sed Septuaginta Interpretes explicare voluerunt, cur dicantur ligna Domini, & ideò posuerunt ligna campi; dicuntur enim ligna Domini, quia non plantantur, nec irrigantur ab hominibus; sed iubente Domino spontè nascuntur in campis, & irrigantur pluuijs de cœlo cadentibus. Et cedri libani, quas plantauit. In hebræo, & græco textu non habetur, &, sed explicatur, quæ sint illa ligna campi, siue Domini, & dicitur, cedri libani, quas plantauit, idest, ligna illa Domini, sunt cedri libani, quas Dominus ipse plantauit in campis: quare vel in textu latino irrepsit, &, vitio scriptorum: vel explicandum est, vt nos diximus, ligna campi, & præcipuè cedri libani, quas Dominus plantauit, idest, spontè nasci voluit absque hominum industria. Illic passeres nidificabunt, idest, in his agrestibus arboribus nidos suos ponẽt aues, vt tutiores sint ab aucupibus. Nã apud Hebræos nomine passerum intelliguntur omnes auiculæ. Herodij domus dux est eorum, idest, milui, aut fulicæ, aut ardeæ, aut ciconiæ nidus præeminet nidulis aliarum volucrum, tũ magnitudine, tum altitudine. vox hebræa, chasidà, & græca Herodius significat miluum apud Hieronymum, fulicam apud Augustinum, ciconiã apud Suidam; ardeam apud Plinium. certè magna auis significatur, quæ nidum maiorem, & altiorem habeat, quam aues cæteræ. In hebræo habetur, Herodio abietes domus ipsius, idest, Herodius in abiete nidum ponit. Cæterum Septuaginta Interpretes non videntur legisse, beroscim, idest, abietes, sed, beroscem, idest, dux eorum, siue in ducem eorum: sed res non est magni momenti. Montes excelsi ceruis, petra refugium herinacijs, idest, sicut magnæ arbores præbent refugium volucribus, sic montes ceruis, & lapideæ cauernæ herinacijs. In græco habetur leporibus pro, herinacijs, & sic legit S. Augustinus: sed S. Hieronymus in Epistola ad Suniam, & Fretellam dicit, voce hebraica significari animal quoddam simile muri, & vrso, non maius ericio, quod in Palestina frequens est, & in caueruis petrarum habitat.

חסידה ברושים בראשם

Fecit Lunam in tempora, Sol cognouit occasum suum. XX.

Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ. XXI.

Catuli Leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi. XXII.

Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. XXIII.

Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam. XXIV.

Sexto considerat, & laudat Propheta diuinam prouidentiam, quæ diuisit tempora operibus hominum, & ferarum. Siquidem feris attribuit noctem, vt quærant sibi prædam in cibum; hominibus attribuit diem, vt operando victum sibi parent. Fecit, inquit, lunam in tẽpora, sol cognouit occasum suum, idest, Dominus Deus ad vsum hominum, & animantium cæterorum fecit lunam in tempora, idest, vt tempore opportuno luceret, per noctem videlicet; nã vox hebraica, mohadim, & græca καιροὺς, non significant quælibet tempora, sed tempora opportuna, & apta ad opera facienda. Sol cognouit occasum suum, idest, sol quoque nõ semper est super terram, sed nouit suo tem-

מועדים

tempore occumbere, vt det locum nocti, quemadmodum diuina prouidentia disposuit. Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluę, id est, ex hac vicissitudine solis, & lunę, tu Domine fecisti, vt suo tépore occumbente sole existerent tenebræ, & sic fieret nox: & ipsam dedisti syluestribus animantibus, vt per syluas discurrerent: & potissimũ catuli leonum rugientes præ fame, in rapinam incumbant, & hoc modo quęrant à Deo escam sibi, id est, quęrant sibi cibum eo modo, quem diuina prouidentia statuit. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur, id est, diuina prouidentia facit, vt oriente sole feræ syluestres, per noctẽ dispersæ ad prædam, congregentur in speluncis suis, & in suis quasi cubilibus collocẽtur. Exibit homo ad opus suũ, & ad operationem suam vsq; ad vesperam, id est, exorto sole, & feras in antra sua cogente, surget homo, & in agrum exibit ad opus suum, ad agriculturã videlicet, & ad operationem suã, id est, ad laborem suum, siue vt habetur in hebræo, ad seruitutem suam vsque ad vesperam. Hinc admonemur, bestijs, quæ ratione, & manibus carẽt, datum esse à Deo, vt per insidias nocturnas ex raptu viuant: hominibus vero, qui ratione, & manibus ornati sunt, prohibitas esse rapinas, & insidias, cùm possint ex iusto labore manuum suarum terram exercendo, vel mercaturã faciendo viuere. Proinde fures, & latrones, & quicunque insidiando, decipiendo, mentiendo, rapiendo vitam ducunt, ordinem diuinæ prouidentiæ, quantum in se est, perturbant, & de illis rectè dici potest, Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

XXV. Quam magnificata sunt opera tua Dñe? oĩa in sapientia fecisti; impleta est terra possessione tua.

Hæc est exclamatio ex admiratione operum Dei circa terram, & quasi conclusio sex considerationum præcedentium. miratur autem Propheta excellentiam, rationem, & numerum operum Dei. de excellentia dicit, Quàm magnificata sunt opera tua Dñe, id est, quàm sunt eximia, præstantia, & laude, ac prædicatione digna. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, quàm multiplicata sunt; sed vox hebraica, rabbu, vtrunq; significat, multiplicata sunt, & etiam magna, siue magnificata sunt, quasi multæ excellẽtiæ. Quomodo nomen, Rabbi, significat Magistrũ, quasi multæ scientiæ, siue magnũ in scientia. Rectè autẽ Septuaginta Interpretes, quos latinus sequutus est, verterũt, magnificata sunt, nõ multiplicata sũt; quoniam de multitudine agitur in fine versiculi. De ratione dicit, Omnia in sapientia fecisti, id est, nihil in operibus Dei factũ est temere, aut casu, sed omnia facta sunt cũ maxima ratione, & iudicio. nihil deest, nihil abundat, nihil denique est, cuius non sit ratio in sapientia Dei. Demonstrauit hoc Galenus in libro de partibus, vbi stupore maximo admiratur artificiũ authoris naturæ in fabricatione manus & aliorum membrorũ corporis humani. de numero dicit, Impleta est terra possessione tua, id est, hęc opera tam eximia, & tam sapienti artificio condita, non pauca sunt, sed fere innumerabilia, ita vt terram vniuersam repleuerint. vocat autem Propheta res creatas, quibus plena est terra, possessionem Dei, quoniam Deus est Dñs omnium rerũ, & ideò Dominus, quia oĩa fecit; hanc enim vim habet vox hebraica, kinianecha. deriuatur enim à verbo kanà, quod significat possidere ex ꝓductione. vt Gen. 4. Possedi hoiem per Deum, id est, genui filium, & sic possedi illum. Impleta est ergo terra possessione Dei, quia plena est rebus, quas Deus possidet, & possidet, quia fecit.

רבו

קִנְיָנֶךָ

קָנָה

Hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia quorum non est numerus. XXVI.

Animalia pusilla cum magnis, illic naues pertransibunt. XXVII.

Draco

XXVIII. **Draco iste, quem formasti ad illudendum ei: omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.**

Laudauit Propheta Dei sapiētiam ex operibus eius in cœlo, in aere, & in terra: nunc tandem descendit ad mare, & decantat sapientiam Dei ex amplitudine maris, ex multitudine, & varietate piscium, ex vtilitate quam adfert nauigatio, & ex inusitata magnitudine ceti, qui in eo degit; & concludit, omnia illa animalia, quin etiam omnia omnino animalia, quamuis innumerabilia à Deo nutriri, & conseruari. Hoc mare magnum & spatiosum manibus, idest, spectandum præterea se offert in operibus mirabilibus Dei, hoc mare, quod est magnum profunditate, & extēsum latitudine: illud enim, spatiosum manibus, metaphoricū est, & metaphora sumpta est à similitudine hominis, cuius latitudo sumitur ab extensione brachiorum, & distantia vnius manus ab altera; quemadmodū longitudo sumitur à distantia verticis à planta pedis. declarauerunt hanc metaphorā Septuaginta Interpretes, qui verterunt εὐρύχωρος, idest, amplas habens regiones: dicitur igitur mare spatiosum manibus, quia est latissimum, & maximum spatium intercedit inter eius extremas regiones. Quod alij volunt, per manus maris, intelligi sinus angustiores, qui multi inueniuntur in medio terræ, vt mare ligusticum, mare adriaticum, mare rubrum, mare ponticum, & alia quæ sunt veluti brachia, vel manus maris oceani; nō improbo; sed verius existimo quod supra dixi: hæc enim est ratio, cur in textu græco desit vox, manibus, quæ expresse habetur in hebraico; omiserunt enim illam vocem Septuaginta Interpretes, quia intellexerunt per eam non significari aliud, nisi magnam extensionem. Illic reptilia, quorum non est numerus: hoc est alterum Dei opus valdè mirabile, quòd in mari, vbi nullus homo dat operam conseruandis piscibus, sed potius dat operam capiendis: inueniatur, & perpetuo conseruetur tanta multitudo piscium, vt à nullo hominum numerari possint. Hanc fœcunditatem significauit benedictio illa conditoris, de qua dicitur Gen. 1. Benedixit illis Deus, & ait, crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris. Nec solùm viuit in mari infinita multitudo, sed etiam propriè infinita varietas pisciū, quod significatur in verbis sequentibus, Animalia pusilla cum magnis. Addit tertio Propheta, Illic naues pertrāsibunt: est enim admirandū opus Dei, quòd per elementum liquidum deferātur naues onustæ grauissimis rebus, & inde afferantur humano generi maxima commoda, dum summa celeritate transmutantur merces. tribuitur autem Deo adinuētio nauium, tum quia ipse primus docuit Noe ædificationē arcæ: tum quia ipse dedit aquis eam naturam, vt naues ferre possint, & homini ingenium, quo naues aptè componeret. Adiungit quarto, Draco iste, quem formasti ad illudendum ei. quasi dicat, nō solum naues quantumuis magnæ, & onustæ per liquidum elementum maris transibunt: sed etiam draco, idest, piscis quidam maior, & grauior omni naui, non solùm pertransibit per aquas maris, sed etiam in illis ludet, huc, atq; illuc se circumuoluēs. Hunc piscem, quem græcus & latinus interpres vocat draconem, hebraica lectio vocat leuiathan; esse autem leuiathan piscem maximum, & horrendum valde, scribit Iob cap. 40. & inde hoc nomē tribuit Diabolo Isaias c. 27. vocans eum leuiathā serpentem tortuosum. Significantur igitur hoc nomine cete grandia, siue balenæ, quæ magnitudinem tam immoderatā habent, vt Olaus magnus scribat, balenā quandam, insulam fuisse creditam. Illud autem, ad illudēdum ei, varijs modis exponitur tum à Rabinis, tum à nostris: sed simplicissima expositio videtur, vt sensus sit, ad ludendum in eo, idest, in mari: nā in hebræo sic habetur ad verbum, Leuiathan, quem formasti ad ludendum in eo; & sic exponit Theodoretus, & Euthymius verba græca ἐμπαί-

ζειν

ἐν αὐτῷ; & notat Theodoretus, mare apud græcos esse generis feminini, tamen interpretem vertisse αὐτῷ, quia sic inuenit in hebræo, vbi tam nomen maris, quàm pronomen ibi positum, est generis masculini. adde quod expositio eorum, qui volunt sensum esse, leuiathan formatum esse à Deo, vt illudatur ei ab hominibus, dum eum capiunt, & inter se diuidunt; videtur repugnare scripturæ in lib. Iob cap. 40. vbi Deus ipse describit magnitudiné leuiathan, & ostendit, difficillimum esse illum capere, aut ex aquis extrahere: & formatum potius esse, vt potentia Dei per eum agnoscatur, quàm vt ei illudatur ab homine. Addit postremo Propheta, ista omnia animalia, quæ viuunt in mari, non solùm à Deo condita fuisse, sed etiam à Deo nutriri. Omnia, inquit, à te expectant, vt des illis escam in tempore: Deus enim tempore congruo, admirabili ratione, & modo, cibum procurat, vnde animalia ista viuant.

XXIX. **Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.**

XXX. **Auertente autem te faciem, turbabuntur; auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.**

Declarat Propheta paulò fusius, vitam omnium animalium ita pendere à Deo, vt si Deus aperiat manus, & cibos distribuat, omnia viuant: si Deus auertat faciem, & alimenta dare renuat, omnia intereant. Et quamuis propriè loquatur de aquatilibus, tamé ad omnia omnino animalia hæc verba pertinent, cùm sit eadem omnium ratio. Dante te illis, colligent, idest, si tu cooperando cum secundis causis, vel potius mouendo secundas causas, illasque in omnibus adiuuando, dederis animalibus cibum ipsis congruentem; colligent, & inde viuent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Idipsum repetit alijs verbis, quæ plane demonstrant, omnium bonorum auctorem esse Deum, sine quo nihil valeret terræ fœcunditas, & humana industria. Illud, replebuntur bonitate, significat, replebuntur bono, siue bonis, vt aperte est in hebræo. Itaq; bonitas hoc loco non significat probitatem, sed substantiam, vnde homines, & animalia cætera sustentantur. Vox græca χρηστότης, ambigua est: nam & vtilitatem, & benignitatem significat: hoc autem loco ad priorem significationem referenda est, si cum voce hebraica conuenire debeat. Auertente autem te faciem, turbabuntur. Contra vero, inquit, si tu auertas facié, & quasi iratus desinas ea respicere fauore tuo, & subtrahas auxilium: continuò turbabuntur, & quasi languebunt, & mox deficient; auferes enim spiritum tuum, idest, spiritum vitalem, quem eis dedisti: & illa in puluerem suum reuertentur, idest, redibunt in puluerem aridum & inanimem, vt antea erant.

Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. XXXI.

Ostendit potentiam Domini inde etiam valdè laudandam, & prædicandam esse, quòd potest etiam restituere spiritum vitæ ijs rebus, quibus abstulerat. & quamuis possit Deus restituere spiritum in indiuiduo, vt verè restituet hominibus in resurrectione mortuorum: tamen hoc loco loquitur Propheta ad literam de restitutione in specie. Deus enim aufert spiritum vitalem ab animantibus, cùm ea varijs modis interire sinit: & rursum emittit spiritum vitalem in animantia per nouam generationem, & sic renouat faciem terræ, cùm terra iterum repletur animalibus omnium generum. Vox illa, & creabuntur, non est accipienda propriè pro eductione ex nihilo, sed pro formatione, siue productione in genere. Quamuis autem hæc sit expositio literalis, non repugnat tamen veritati, vt hic versiculus exponatur mysticè vel pro resurrectione corporum humanorum:

norum: vel pro inspiratione Spiritus sancti, vt qui mortui fuerant peccato, viuere incipiant Deo per gratiam.

XXXII. **Sit gloria Domini in seculum; lætabitur Dominus in operibus suis.**

Explicatis admirandis operibus Dei in cœlo, in aere, in terra, & in mari; cōcludit Psalmum oratione. ac primum petit, vt sanctificetur nomen Domini, quæ est etiam prima petitio in oratione Dominica. Sit, inquit, gloria Domini in seculum, idest, semper laudetur Dominus, non solùm voce, sed etiam vita, & moribus seruorum suorum. Lætabitur Dominus in operibus suis, id est, & inde fiet, vt Deus semper lætetur in operibus suis, & non habeat occasionem dolendi, & pœnitendi, quòd fecerit ea: dicitur enim Genes. 6. Videns Deus malitiam hominum, tactus dolore cordis intrinsecus delebo, inquit, à facie terræ ab homine vsque ad animalia, à reptili vsque ad volucres cœli: pœnitet enim me fecisse eos. Et quidem in Deum neque dolor, neque pœnitentia, neque noua lætitia cadere potest: sed hæc dicuntur more humano ad significandum, Deum in pœnam peccatorum destruere opera sua; quod faciunt ij, quos pœnitet ea fecisse: & contra, fouere, & augere opera sua in præmium iustorum, quod faciunt ij, qui ea se fecisse lætantur.

XXXIII. **Qui respicit in terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant.**

Quia dixerat, res creatas esse opera Domini: id breuiter probat ex eo quòd tanta est pœnitentia Dei in res creatas, vt solo aspectu minaci terram concutiat, & solo contactu montes ardere faciat. Alludit Dauid ad caput decimum nonum Exodi, vbi describitur mons Sinai terribilis, & fumigans descendente Domino.

XXXIV. **Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo quandiu sum.**

Iucundum sit ei eloquium meū: ego verò delectabor in Domino. XXXV.

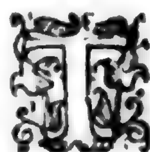
Hæc est altera petitio, vt placeat Deo laus eius. Ego, inquit, quemadmodum opto, vt ab omnibus Deus laudetur: sic ipse cantabo Domino dum vixero; & non sola voce, sed etiam Psalterij sonitu celebrabo laudes eius. hoc autem oro, & peto, vt iucundum sit ei eloquium meum, id est, hymnus, quem in eius laudem assiduè decanto, gratus maiestati eius. & ego quoque delectabor in amore Dei, & deliciæ meæ erūt meditatio assidua bonitatis eius.

Deficiant peccatores à terra, & iniqui ita vt non sint. Benedic anima mea Domino. XXXIV.

Hæc est vltima petitio, vt peccatores, qui Deum laudare nesciunt, deficiant de terra, ita vt vel cōuersi ad Dominum non sint amplius peccatores, vel si conuerti noluerint, deijciantur infra terram, & vltra non cōpareant.

PSALMVS CIV.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

ITVLVS huius Psalmi est Alleluia. Quāuis enim non habeatur apud hebræos Alleluia in principio Psalmi: habetur tamen in fine Psalmi superioris: sed Septuaginta Interpretes posuerunt alleluia in principio huius Psalmi, non in fine superioris. & idem fecerunt in Psalmis 106. 113. 114. 116. 117. 135. & 146. semper enim posuerunt in titulo alleluia, cùm in hebræo habeatur in fine Psalmi superioris: credibile autē est Septuaginta Interpretes ita inuenisse in suis codicibus hebraicis. Certè S. August. monet in Præfatione Psalmi sequētis, celeberrimam Ecclesiæ consuetudinē habere, vt alleluia ponatur in titulo Psalmorū potius q̄ in fine. Rectissimè aūt conuenit alleluia in titulo huius Psalmi, & duorum sequētium: qm̄ alleluia significat,

ficat, laudate Dominum, & in his Psalmis narrantur beneficia præstita populo Dei, ob quæ omni laude dignus est. Habentur primi quindecim versiculi huius Psalmi in lib. 1. Paralipom. cap. 16. deinde subnectuntur eo loco duodecim versiculi ex Psal. 95. & rursum tres alij versiculi adduntur in fine ex Psalmo 105. Hic autem post quindecim versiculos, qui habentur in lib. Paralipomenon subijciuntur alij viginti octo versiculi.

Explicatio Psalmi 104.

I. CONfitemini Domino, & inuocate nomen eius: annunciate inter gentes opera eius.

Inuitat Propheta spiritu feruens populum Dei ad laudandum, & inuocandum Deum, & ad annuncianda cæteris gentibus mirabilia opera eius, vt per hoc multiplicetur laus, & inuocatio Dei: non enim contentus est verus amator, si solus ipse cognoscat, & laudet dilectum; sed cupit à multis, vel ab omnibus omnino cognosci, & laudari. Ait igitur, Confitemini confessionem laudis vos populi Dei, & inuocate nomen eius, vt rectè laudare possitis; neque enim sine auxilio gratię eius id præstare sufficitis. Annunciate inter gentes, idest, spargite inter alias gentes sermonem de mirabilibus operibus Dei, vt illæ quoque ex operibus incipiant cognoscere, laudare, & inuocare factorem.

II. Cantate ei, & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.

Explicat quod supra dixit, Confitemini, dicens, cantate & psallite, idest, confitemini laudes Dei cantando vocibus, & psallendo instrumentis musicis, siue laudando verbo, & opere; bene dicendo, & bene viuendo. explicat quoque quod supra dixit, annunciate inter gentes opera eius, dicens: Narrate omnia mirabilia eius, idest, annunciate gentibus opera Dei, quę sunt omnia valdè admirabilia, & laude dignissima.

Laudamini in nomine sancto eius: lætetur cor quærentium Dominum. III.

Inuitauit ad laudem, & cantũ exterioré: nunc inuitat ad lætitiam, & exultationem interiorem. ac primùm dicit, Laudamini in nomine sancto eius, idest, gloriamini in corde vestro, quòd Deum noueritis, auctorem omnis boni. Vox hebræa, hitallelu, ad verbum reddi potest, laudate vos ipsos: sed quia sequitur, in nomine sancto eius, sensus est, laudate vos ipsos, & benè fortunatos vos dicite: siue, quod est idem, gloriamini non in vobis, non ex virtute vestra, sed ob nomen sanctum Dei, vobis manifestatum: iuxta illud Apostoli, 2. Corinth. 11. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Potest etiam vox illa accipi pro lætitia, & exultatione; vt idem sit, laudamini, quod, lætamini. sic enim vertit S. Hieronymus, Exultate in nomine sancto eius. per nomen Dei significatur notitia Dei, siue etiam ipse Deus. Lætetur cor quærẽtium Dominum, idest, cum lætitia & exultatione, non cum tædio, & mœrore quærite Dominum, quia tantum bonum est Dominus, vt melius sit illum quærere, quàm cætera omnia possidere. vel, lætetur cor quærẽtium Dominum, idest, lætabitur valde cor quærentium Dominum, quia desinet anxiè quærere, quæ sunt mundi, & per hoc liberabitur à mordacibus curis, & sollicitudinibus multis: deponet quinque iuga boum, & tollet iugum suaue & onus leue, & inueniet requiem animæ suæ.

התהללו

Quęrite Dñm, & confirmamini: quærite faciem eius semper. IIII.

Id ipsum vrget, vt seriò, & assiduè quæratur Deus: illud enim, confirmamini, significat propriè, roboramini, idest, non defatigemini in quærendo Domino; sed cõfirmate vires animi, & infatigabiliter quęrite. S. Hieronymus vertit, Quærite Dominum, & virtutem eius; quia legit huzô, quod significat robur, siue virtutẽ eius: sed Septuaginta Interpretes, quos latinus Interpres

עזו

secutus est, legerũt, hozzu, cum iisdem litteris, mutatis tãtum punctis; & ideò rectè verterunt, confirmamini, siue roboramini. Quod sequitur, quærite faciem eius semper, duobus modis exponi potest. Si respiciamus ad homines testamenti veteris, sensus erit, Quærite præsentiam Domini per gratiam, & fauorem, idest, procurate, vt Deus vos placido vultu semper aspiciat, benefaciat vobis de cælo, non auertat faciem à vobis, neque vos iratus despiciat, & affligat. Sed si ad homines testamenti noui referantur hæc verba, vt præcipuè referri debent, sensus erit, Quærite faciem eius semper, idest, ascendite semper corde, amando, & desiderando faciem Domini; donec ad eam vidẽdam aliquando perueniatis. & quia nemo quærit, quod non nouit, & quod aliquo modo per notitiam nõ inuenit: rectè dicit sanctus Augustinus, eos, qui quærunt faciem Domini, iam inuenisse per fidẽ, & adhuc querere per spem, & desiderium. Ex quo intelligimus, ab illis non quæri faciem Domini, qui fidem vel non habent, vel non exercent. proinde initium quærendi faciem Domini, sumendum esse ab exercitatione fidei, cogitando, & meditãdo eminentiam summi boni, sibique firmiter persuadendo ex diuinis literis, veram felicitatem, in qua sola quiescere possit desiderium nostrum, non esse nisi in visione infinitæ pulchritudinis Dei: & ad hanc visionem posse hominem pertingere, si quęrat, sicut oportet, faciem Dei. Porrò quærere, sicut oportet, in duabus rebus positum est, videlicet in remouendis impedimẽtis, & adhibendis medijs: quod Apostolus docuit ad Titum secundo, Abnegantes impietatem, & secularia desideria; sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem. Impedimenta ergo sunt, prauę cupiditates, affectusque rerum terrenarum. quantùm enim minuitur cupiditas, tantùm crescit charitas. Itaque qui cupiunt diuites fieri, ac vt opes cumulent, non tribuunt necessitatem patienti; quiq. seruiunt gulæ, aut luxuriæ: ij non ascendunt ad faciem Domini quærendam, sed descendunt, & elongantur ab ea; quia non remouent, sed multiplicant impedimenta. Medium ad faciem Domini inueniendam, est vera iustitia, siue diuinæ legis impletio; dicente Domino, Matthæi 5. Quærite primùm Regnum Dei, & iustitiam eius; illud vt finem, istam vt medium. &, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, Matthæi 19. Quare ille quærit faciem Domini semper, qui fidem cogitando, & meditando exercet, quique mortificat membra sua, quæ sunt super terram; & sæcularibus desiderijs abnegatis, corde puro, & conscientia bona semper iustè viuit; & ad faciem Domini videndam semper anhelat. 1

Mementote mirabilium eius, v. quæ fecit: prodigia eius, & iudicia oris eius.

Docet nunc Propheta materiam laudis Dei, & quasi scalam ad ascendendum ad amorem, & desiderium Dei; ad quæ duo nos inuitauerat in tribus versiculis præcedentibus. Materia laudis sunt opera Dei mirabilia, quæ nobis indicant omnipotentiam, & summam sapientiam, & suauissimam bonitatem Dei: quæ eadem, si vt par est, piè, fideliterque cogitentur, euehunt mẽtem ad amorem, & desiderium Dei. Mementote, inquit, mirabilium eius, quæ fecit, idest, reuocate ad memoriã, & recogitate mirabilia opera, quæ à Deo facta fuisse cognouistis. Prodigia eius, & iudicia oris eius, idest, mementote mirabilium, quæ fecit; quæ mirabilia sunt prodigia, & iudicia eius. Per prodigia intelliguntur miracula, quæ fecit Deus per Mosem, & Iosue, & Samuelem, & alios, quæ naturæ viribus fieri nequeunt. Per iudicia oris eius, possunt intelligi horrẽda flagella, quibus Deus iusto iudicio puniuit Pharaonem, & alios persecutores populi Dei; vt sint eadem prodigia, & iudicia, quia prodigia illa facta sunt, vt per ea iudicaretur, & puniretur superbia, & iniustitia Pharaonis. sic enim exponit

Theodo-

Theodoretus. Possunt etiam per iudicia oris eius, intelligi sanctissimæ leges, quas Deus populo suo dedit; iuxta illud Psalmi 147. Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israel; vt prodigia pertineant, ad potentiam Dei manifestandam, iudicia ad sapientiam. Sic videtur exponere sanctus Augustinus, & sic exponunt aliqui recentiores.

VI. Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius.

Declarat, quibus dixerit, Mementote mirabilium eius: quasi dicat, Vobis loquor Hebræi, qui estis semen Abrahæ, & filij Iacob, idest, qui propagati estis ab Abraham per Iacob; ac per hoc etiam per Isaac, non per Esau, aut Ismaelem. Vos enim estis serui eius, & electi eius, quia vos elegit Deus in proprios, & peculiares seruos, quibus legem daret, & quos doceret, quo ritu coli vellet. Rectè autem admonet sanctus Augustinus, hæc non pertinere solùm ad filios carnis Abrahæ, & Iacob; sed potissimum pertinere ad filios fidei Abrahæ, & Iacob. dicit enim Apostolus, ad Romanos 4. Signum accepit (Abraham) circũcisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio: vt sit Pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam: & sit Pater circumcisionis non ijs tantùm, qui sunt ex circuncisione; sed & ijs, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio Patris nostri Abrahæ. & ad Rom. 9. Non omnes, qui ex Israel, ij sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij; sed in Isaac vocabitur tibi semen; idest, non qui filij carnis, ij filij Dei; sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. & ad Galath. 3. Cognoscite, inquit, quia qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ. & infra, Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ, Quia benedicentur in te omnes gentes: igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. & infra, Si autem vos Christi estis, ergo semen Abrahæ estis, secũdùm promissionem hæredes. Quod attinet ad verba, illud; serui eius, in hebræo est genitiuus singularis; & sensus est. Semen Abraham serui eius, idest, qui Abraham est seruus eius. sed in græco est, δοῦλοι, nominatiuus numeri multitudinis, & refertur ad filios Abrahæ, qui sunt serui Dei. & hæc est verior lectio. nam quod sequitur, electi eius, tam in græco, quàm in hebræo, est numeri multitudinis. Quod igitur nunc est in hebræo, audò, quod significat, serui עבדו
eius, in genitiuo singulari: legerunt Septuaginta Interpretes, audau, serui עבדיו
eius, in numero multitudinis.

Ipse Dominus Deus noster: in vniuersa terra iudicia eius. VII.

Memor fuit in seculum testamenti sui: verbi, quod mandauit in mille generationes. VIII.

Incipit narrare mirabilia opera Dei; ac primo loco ponit, quòd Deus vniuersæ terræ imperans, elegerit Abrahamum, & cum eo fędus æternum percusserit, de terra promissionis in perpetuum tradenda semini eius. quæ promissio in Christo impleta est, cuius Regnum nullum habebit finem: terrena enim possessio Palæstinæ non semper apud filios Abrahami permansit. Ipse, inquit, Dominus Deus noster, in vniuersa terra iudicia eius, idest, Deus, cuius iudicia sunt in omni terra, quique omnem terram vt summus Rex, & Monarcha iudicat; ipse, inquit, Deus tam magnus memor fuit in seculum testamenti sui; idest, memor fuit fœderis sui vt illud impleret. quod æternũ esse voluit. Verbi sui, idest, promissionis suæ, quam mandauit, idest, iussit, & voluit stabilem esse in mille generationes, idest, in æternum: ponitur enim numerus millenarius, qui longè excedit numerum omnium generationum, quæ fuerunt ab initio mundi, pro quadam perfecta duratione, quæ non habet finem. Sic sanctus Augustinus hoc loco, & S. Gregorius lib. 9. moral. cap. 3. & perspicuum est tum ex precedentibus, & sequentibus, vbi dicitur, Testamentum

tum in seculum, & æternum: tum ex eo quòd quocunque modo accipiatur generatio, etiam si solùm pro quindecim annis, in qua ætate homo incipit posse generare, quæ est minima duratio; credibile est, mundum à prima conditione, vsque ad vltimam consummationem non duraturum mille generationibus, idest, quindecim millibus annorum. Siquidem sanctus Ioannes in prima epistola, cap. 2. dicit, nouissimam horam nũc esse: & tamen nondum effluxerunt sex millia annorum.

VIII. **Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac.**

IX. **Et statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum.**

X. **Dicẽs, Tibi dabo terram Chanaã, funiculũ hæreditatis vestræ.**

XI. **Cùm essent numero breui, paucissimi, & incolæ eius.**

Id ipsum repetit, & declarat pluribus verbis, ad confirmationem veritatis. Quod disposuit ad Abraham, idest, memor fuit eiusdem pacti, quod disposuit ad Abraham; & memor fuit eiusdem pacti, quod cum iuramento confirmauit Isaac filio Abrahæ: & statuit illud pactum, siue promissum iuratum ipsi Iacob in præceptum, idest, in decretum, & statutum; & in testamentum æternum, hoc est, fœdus in æternum duraturum. Verba autem promissionis, in pacto, siue decreto diuino inclusæ, fuerunt, Tibi dabo terram Chanaam, quæ dicitur terra promissionis, in qua Chananæi tunc habitabant. Funiculum hæreditatis vestræ, idest, quã possidebunt filij tui, tanquam hæreditatem funiculo illis diuisam. Pro illo verbo, in præceptum, in hebræo habetur
לחק le choc, quod propriè statutum, & decretum significat. Porrò hæc promissio Dei ad Abraham habetur Gen. 17. ad Isaac habetur Genes. 26. ad Iacob, qui & Israel dicebatur, habetur Genes. 28. Facta est autẽ hæc promissio Hebræis, cũ essent numero breui, idest, paucissimi; & cùm essent incolæ, idest, peregrini, & aduenæ in ipsa terra Chanaam. Quo magis admirandum est consilium Dei, & potentia, ac sapiẽtia eius, & dignatio erga Patriarchas; quòd elegerit ex toto mundo familiam vnam, eamque exiguam, cui promitteret, & postea re ipsa traderet regionem amplissimam, in qua multi Reges solium suum habebant. Sed multò magis admirandum est, quòd pusillum gregem electorum ex vniuerso genere humano idem Deus elegerit, cui daret Regnum cælorum in æternam hæreditatem; cuius Regni sempiterni figura erat terra promissionis. Pro verbo, incolæ, in hebræo est garim, quod propriè peregrinos, & aduenas significat. גרים

Et pertransierunt de gente in gentem, & de Regno ad populum alterum. XII.

Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis Reges. XIII.

Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. XIIII.

Hic recenset Propheta alterum beneficium Dei, quòd videlicet Patriarchas singulari prouidẽtia custodierit, atq; protexerit. attingit autem historiam Gen. cap. 12. & 20. vbi Abraham bis in periculo fuit, propter pulchritudinem Vxoris suæ. & cap. 26. vbi Isaac simile periculum adijt. & cap. 31 & 32. vbi Iacob parum abfuit, quin multa pateretur, primùm à Laban, deinde ab Esau. Sed ab omnibus periculis eruit eos prouidẽtia Dei. Et pertransierunt, Patriarchæ videlicet, Abraham, Isaac, & Iacob cum familia sua, de gente in gentem, de vna prouincia in aliam; & de Regno vno ad populum Regni alterius, vt de Regno Palæstinæ ad populum regni Aegypti. Non reliquit, idest, non permisit Deus, hominem vllum nocere eis; imò etiam corripuit pro eis Reges, Pharaonem videlicet Regem Aegypti, & Abimelech Regem Geraræ. dixit enim Deus Regibus istis, Nolite tangere Christos meos, Abraham vide-

videlicet, Isaac, & Iacob: & in Prophetis meis nolite malignari, ideſt, & in eoſdem iſtos, qui Prophetæ mei ſunt, ac per hoc vncti, mihique conſecrati, nolite aliquid mali perpetrare, nolite eis nocere, nolite illos vexare. Prophetas fuiſſe ſanctos Patriarchas non dubium eſt: nam Abraham præuidit captiuitatem populi Iſraelitici in Aegypto, & quamdiu duratura, & quem exitum habitura eſſet; vt conſtat ex c.15. Geneſis. Iſaac paulò ante mortem prędixit Eſau filio ſuo, quòd ſeruiturus eſſet Iacob fratri ſuo, & quòd aliquando excuſſurus eſſet iugum illud ſeruitutis. quæ omnia prædicebantur de poſteris eorum, non de perſonis ipſorum, vide cap.27. Gen. quæ impleta eſſe teſtantur libri Regum. Denique Iacob plurima prædixit, quæ euentura erant ſingulis filijs, ac præſertim Iudæ, ex cuius tribu Meſſiam venturum prophetauit. vide cap.49. Geneſ. Itaque Patriarchæ illi rectè Prophetæ dicti ſunt; & ea de cauſa dicti ſunt Chriſti, ideſt, vncti, non quòd vncti fuerint oleo viſibili, quomodo poſtea Sacerdotes, Reges, & aliqui Prophetæ vngi cœperunt; ſed quòd ſpiritali, atque interna vnctione ſpiritus delibuti fuerint: de qua vnctione dicitur Iſa.61. Spiritus Domini ſuper me, eo quòd vnxerit me.

XV. Et vocauit famem ſuper terram, & omne firmamentum panis contriuit.

XVI. Miſit ante eos virũ, in ſeruum venundatus eſt Ioſeph.

XVII. Humiliauerũt in compedibus pedes eius, ferrum pertranſijt animam eius donec veniret verbum eius.

XVIII. Eloquium Domini inflammauit eũ, miſit Rex, & ſoluit eum: Princeps populorum, & dimiſit eum.

XIX. Conſtituit eum Dominum domus ſuæ, & Principem omnis poſſeſsionis ſuæ.

Vt erudiret Principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret. XX.

Et intrauit Iſrael in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham. XXI.

Hoc eſt tertium beneficium Dei erga populũ ſuum, in quo eſt ingens materia laudis propter admirabilem Dei ſapientiam, qui ex magnis malis eruere nouit maxima bona. narrat igitur Propheta famem grauiſſimam, quæ orta eſt ſuper terram tempore Iacob: cuius occaſione idem Iacob transmigrauit in Aegyptum, vbi vixit cum tota familia ſua tempore illius famis. Hiſtoria nota eſt ex lib. Gen. cap.37. & ſeq. Ait igitur Propheta, Et vocauit famem ſuper terrã, ideſt, Deus auctor fuit per prouidentiam ſuam, vt grauiſſima fames ex penuria frumenti opprimeret terram: loquitur autem more poetico cùm ait, Vocauit famem ſuper terram; quaſi fames eſſet exercitus aliquis armatus, qui de vno loco ad aliũ vocari poſſet. ſed hæc metaphora ſignificat, omnia Deo ſeruire ad nutum, & quæ videtur nobis fortuita, ex decreto Dei iuſtiſſimo prouenire. Idipſum repetit & declarat addens, & omne firmamentum panis contriuit, ideſt, fames illa exorta eſt ſuper terram, quia Deus cõtriuit firmamentum panis, ſtabilimentum videlicet victus humani, qui in pane conſiſtit. Fecit enim, vt annis ſeptẽ, nec arari, nec ſeri, nec meti poſſet, vt dicitur in Gen. cap.45. In hebræo pro firmamentum panis, eſt matte lechem, ideſt, baculum panis. Sed Septuaginta Interpretes explicauerunt metaphorã baculi; dicitur enim baculus panis, ſuſtentatio vitæ ex pane. Miſit ante eos virum, ideſt, occaſione illius famis venturæ præmiſit Deus in Aegyptum ante filios Iſrael, virum magnum, ideſt, Ioſephum, qui liberaret ab ea fame Iſraelem cum omni familia ſua. Hiſtoria Geneſis teſtatur cap.37. S. Ioſephum venditum fuiſſe à fratribus ex inuidia mercatoribus pergentibus in Aegyptum:

מטה לחם

sed Dauid rectè dicit, eũ missum fuisse à Deo, quia Dei prouidentia permisit eum vendi, & asportari in Aegyptum, vt per eum mirabili ratione, & modo introduceretur Iacob cum filijs in Aegyptum. Explicat autem idem Propheta, quo modo Ioseph missus fuerit in Aegyptum, subdens, In seruum venundatus est Ioseph, idest, venditus à fratribus Ioseph mercatoribus euntibus in Aegyptum, sic in Aegyptum ipse quoque peruenit. Humiliauerunt in compedibus pedes eius, idest, in Aegypto positus Ioseph, & accusatus falsi criminis ab vxore domini sui, coniectus fuit in carcerem, pedes compedibus ferreis alligatus. Ferrum pertransijt animam eius, donec veniret verbum eius, idest, ferrum compedum dolore afflixit animam Ioseph, & quodammodo eam pertransiuit, per multos dies, donec impleretur vaticinium eius, quo prædixit pincernæ regis Pharaonis, liberationem ex carcere: nam ex adimpletione vaticinij processit liberatio ipsius etiam Ioseph, vt patet ex Gen. cap. 40. Illud, ferrum pertransijt animam eius; in græco legitur, ferrum pertransijt anima eius. in hebræo vtroq; modo legi potest: nam verbum, naphso, significare potest, animã eius, & anima eius, & quamuis sensus idem sit, tamen clarior est oratio, ferrum pertransijt animam eius, & similis illi, Luc. 2. Tuam ipsius animam pertransibit gladius. & sic legerunt SS. Hieronymus, & Augustinus in commẽtario, & alij latini. proinde non rectè aliqui recentiores legere maluerunt, ferrum pertransijt anima eius, corrigentes sine causa latinum textum ex græco. Illud, donec veniret verbum eius, S. Hieronymus in cõmentario refert ad verbum Domini, quo Iosephum liberare constituit: sed planior sensus est, si referatur ad verbum ipsius Ioseph, qui prædixit liberationem pincernæ Pharaonis, quæ expositio est S. Augustini, & communior. Eloquium Domini inflammauit eum, idest, verbum illud Ioseph, quo prędicebat futura, non oriebatur ex eius ingenij sagacitate, sed ex virtute Dei, qui eloquium ignitum, & lucidum, & efficax illi tribuebat. Eloquium enim Domini, idest, à Domino immissum, & inspiratum, cùm esset quasi facula ardens, vt dicitur de eloquio Eliæ Prophetæ, Ecclesi. 48. & vt lingua ignea, quæ sedit super Apostolos Act. 2. Inflammauit pectus eius, vt liberè loqueretur, quæ per spiritũ Domini prauidebat. Sãctus Hieronymus ex hebræo vertit, eloquium Domini probauit eum. Et quidem vox hebraica, zeraphateu, significat, probare; sed Septuaginta Interpretes legerunt, seraphatheu, per scin, quod significat, inflammare, & hanc existimamus veram esse lectionem, quę postea incuria librariorum mutata sit. Misit Rex, & soluit eum; Princeps populorum & dimisit eum, idest, Rex Pharao Princeps omnium populorum terrę Aegypti, audita sapientia Ioseph per pincernam suum, misit qui eum liberaret de carcere, & auctoritate sua soluit eum compedibus, & liberum dimisit. Constituit eum Dominum domus suæ, & Principem omnis possessionis suæ, idest, non solùm liberauit eum de carcere, sed cõstituit eum præpositum Domus suæ, & totius Regni sui, vt omnia, quasi Princeps, & Dominus administraret. Vt erudiret Principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret, idest, ea de causa præposuit Rex Pharao Iosephum domui suæ, non solùm, vt corporibus alendis tempore famis operam daret; sed etiam, vt erudiret principes Regni, & seniores consiliarios, qui cum Rege negotia Regni tractare solebant, ea sapientia, & prudentia, qua ipse pollebat. Illud, sicut semetipsum, Sanctus Hieronymus vertit ex hebræo, secundùm voluntatem suam. Vox hebraica, benaphso, ad verbum significat, in anima sua; & potest sensus esse, in volũtate sua; sed Septuaginta videntur legisse per caph, cenaphso, non per beth; & tunc sensus est, secundùm animam suam, idest, ad similitudinem sapientiæ, quæ erat in anima sua; quod propriè dictum est, sicut semetipsum. Et intrauit Israel in Aegyptum,

נַפְשׁוֹ צְרָפָתְהוּ שְׂרָפָתְהוּ כְּנַפְשׁוֹ בְּנַפְשׁוֹ

ptum, idest, hac occasione ingressus est Patriarcha Iacob cum omni familia sua in Aegyptum; vocauit enim eum Ioseph, vt habetur Genes. 45. Et Iacob accola fuit in terra Cham, idest, hoc modo Iacob, idest, populus congregatus ex filijs, & nepotibus Iacob, cœpit habitare in terra Aegypti, quæ dicitur terra Cham, quia Mizraim filius Cham filij Noe, primus fuit, qui habitauit in terra Aegypti.

XXII. Et auxit populum suum vehementer: & firmauit eum super inimicos eius.

XXIII. Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.

XXIIII. Misit Moysem seruum suum: Aaron quem elegit ipsum.

XXV. Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham.

Sequitur quartum beneficium Dei erga populum suum, quem diuina prouidentia crescere fecit, & multiplicari valde in Aegypto: & cum à Rege Pharaone opprimeretur idē populus Dei, misit Deus Moysem, & Aaronem cum potestate magna in signis, & prodigijs faciēdis; ob quæ tandem populus Dei gloriosè discessit ex Aegypto. Ait igitur Propheta, Et auxit populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius. quid hoc significet, potest intelligi ex cap. 1. Exodi, vbi sic legitur, Filij Israel creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleuerunt terram. Surrexit interea Rex nouus in Aegypto, qui nō nouerat Ioseph, & ait ad populum suum, Ecce populus filiorū Israel multus, & fortior nobis est. Vbi illud, germinauerūt, in hebræo est, isrezu, quod significat, producere reptilia in maxima copia: proinde cōparatur hebræorum multiplicatio in Aegypto multitudini formicarum, aut vermium, qui ita ebulliunt ex aliquo loco, vt numerari non possint. Conuertit cor eorū, idest, Deus conuertit cor Aegyptiorum inimicorum Israelitarum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius, idest, vt astutè, & fraudulenter illos opprimerent. Porrò Deus dicitur conuertisse cor Aegyptiorum in odium, & ruinam Hebręorum; non inserendo in cordibus eorum malam voluntatē (Deus enim non est causa peccati) sed benefaciendo populo suo, & fœcunditatem insolitam illi donando, occasionē quodammodo præbuit peruersis cordibus Aegyptiorum, vt inuiderēt alienæ felicitati, & inde illos opprimere desiderarent. benefecit autem Deus populo suo, præsciens inuidiam, & odium in Aegyptijs ea occasione nascitura, quia poterat, & volebat mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, benè vti ad puniēda peccata Aegyptiorum, & ad populum suum de captiuitate liberandum. Sic exponit S. Augustinus. Si cupiat lector plenius explicari, quomodo Deus conuertat corda aliquorum, vt alios odio prosequātur, & tamen non sit causa peccati; videat, quæ scripsimus lib. 2. cap. 13. de amissione gratiæ, & statu peccati, tom. 4. cōtrouersiarum. Misit Moysem seruum suum, & Aaron, quē elegit ipsum; idest, occasione afflictionis populi sui misit Deus in Aegyptum Mosem, & fratrem eius Aaronem legatos ad Pharaonem. Illud, quem elegit ipsum, in græco habetur, quem elegit sibi. ex hebræo verti posset, quem elegit ei, idest, Mosi; vt sensus sit, Misit Deus Moysem seruum suum, & Aaronem, quem elegit ei socium, & adiutorem. Potest tamen vox hebraica bo, quæ propriè significat, in eo, siue in ipso, verti, ipsum; vt legunt hoc loco S. Augustinus, S. Hieronymus in commentario, & alij: & vt habent omnes codices vulgatę editionis; ac vt rectè monet S. Augustinus, apud Latinos redundat illud, ipsum, quod apud Hebræos eleganter additur. Similis est locus in Psalmo sequenti, vers. 5. ad videndum in bonitate electorum tuorū: vbi in hebræo est eadē præpositio, in, vt etiam in græco, & latino; & S. Hieronymus

ישרצו בו

ronymus vertit, vt videam bona electorum tuorum. Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorũ in terra Cham, idest, mittens Deus ad liberandos filios Israel, Mosem, & Aaron; posuit in eis verba signorum, potestatem videlicet edẽdorum miraculorum in terra Aegypti, vt tũ filij Israel, tum etiam Aegyptij crederent, Mosem, & Aaron missos esse à Deo; & illis obedirent, vt nuncijs veri, atque omnipotentis Dei. Vox illa, verba, apud Hebræos latissimè patet, vt nõ solùm verba, sed etiam res quascunque significare possit. Itaque hoc loco verba signorum, sunt vel ipsa signa, vel, vt dixi, potestas signorum faciendorum.

XXVI. Misit tenebras, & obscurauit, & non exacerbauit sermones suos.

In hoc versiculo, & sequentibus octo describit in particulari prodigia edita in Aegypto, quibus Deus Pharaonem, & Aegyptios flagellauit. vbi notandum est, Prophetam non recensere omnes plagas, neque eodem ordine, vt habentur in Exodo: quoniam non historiã texit, sed carmen scribit, ad laudandum Deum. quod etiam obseruauimus in Psal. 71. Incipit igitur à prodigio tenebrarum, quæ tres integros dies occupauerunt Aegyptũ, quæ plaga est vna ex postremis in Exodo, c. 10. Misit, inquit, tenebras, idest, immisit tenebras in Aegyptũ, & obscurauit eam regionem. Fuerunt autem illæ tenebræ tam horribiles, & crassæ, vt nemo alterum agnosceret: &, quod mirabilius est, nemo se moueret de loco, in quo erat. quod sequitur, Et non exacerbauit sermones suos, variè legitur in codicibus hebraicis, græcis, & latinis. In
וְלֹא מָרוּ hebræo sic habetur, ve lo maru; & non exacerbauerunt sermones eius: vel, vt
רב ריו S. Hieronymus vertit, Et non fuerunt increduli verbis eius, idest, Moyses, & Aaron audacter impleuerunt mandata Domini faciẽtes signa, & prodigia; quorum vnum fuit, immissio tenebrarum. In græcis verò sic habetur, ὅτι παρεπίκραναν τοὺς λόγους αὐτοῦ, quoniam exacerbauerunt sermones ipsius, idest, misit Deus tenebras, quoniam Aegyptij exacerbauerunt sermones eius, obstinatè resistentes mandatis ipsius. In latinis varia lectio erat, tempore S. Augustini; nam, vt ipse dicit, plerique codices habebant, exacerbauerũt; nonnulli, non exacerbauerunt. Sanctus Hieronymus in commentario Psalmorum legit, Et exacerbauit sermones eius, idest, populus exacerbauit sermones Dei, illis non parendo. Nostra lectio, quę habet, Non exacerbauit sermones suos, videtur repugnare omnibus alijs codicibus; sed facilè conuenire potest cũ hebraica, & græca: nam in hebraica expresse habetur negatio. in græca verisimile est, pro ὅτι, legendũ esse οὔτε, quod est neque; & sic legisse videtur Theodoretus, & sic absque dubio noster Interpres legit, nõ enim vertisset, & non, si legisset ὅτι, nisi imperitissimus fuisset. Quod autem latinus habeat in singulari, non exacerbauit; græcus, & hebræus in plurali, non exacerbauerunt, non mutat sensum; nam iuxta latinam lectionem sensus est, Non exacerbauit Moyses, aut Aaron sermones suos, idest, Dei. Cõfundit enim latinus Interpres pronomen, suum, cum pronomine, eius, quemadmodum in græco & hebræo confunduntur: at iuxta lectionem hebraicam, & græcam sensus est, non exacerbauerunt Moyses, & Aaron sermones suos, idest, eius, Dei videlicet, qui iussit eos mirabilia signa facere. Cùm igitur lectio, quæ nunc habetur in omnibus libris vulgatæ editionis latinæ, concordet cum græca, & hebraica, nullo modo corrigenda, aut mutanda est, vt aliqui nimis audacter faciunt.

Conuertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum. XXVII.

Edidit terra eorum ranas, in penetralibus Regum ipsorum. XXVIII.

Dixit, & venit Cœnomyia, & cinifes in omnibus finibus eorũ. XXIX.

Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum. XXX.

Et

XXXI. Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum.

XXXII. Dixit, & venit locusta, & bruchus, cuius non erat numerus.

XXXIII. Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructum terræ eorum.

XXXIV. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

Hæc omnia, quæ ad plagas Aegypti pertinent, explicata sunt in explicatione Psalmi septuagesimi septimi, à versiculo quadragesimo nono, & deinceps. & nota sunt ex lib. Exod. cap. 7. & sequentibus: neq; est in his octo versiculis vlla dissensio inter codices.

XXXV. Et eduxit eos cum argento, & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.

Hoc est beneficium quintum, quo Deus affecit populum suum, quia non solùm liberauit eũ de captiuitate Pharaonis, sed etiam ditauit eum magnis opibus; iussit enim vt Hebræi peterent à vicinis suis Aegyptijs, viri à viris, & mulieres a mulieribus vasa argentea, & aurea, & vestes pretiosas, & simul dedit gratiam populo suo corã Aegyptijs, vt facilè illis crederent, & commodarent omnia, quæ petebant, vt habetur Exod. 11. & 12. atque hoc est, quod Propheta commemorat, dicens, Et eduxit eos, de Aegypto videlicet, cum argento, & auro, idest, cum ingenti copia vasorum aureorum, & argenteorum, quæ commodato acceperant ab Aegyptijs. Disputant Theologi, an dispensauerit Deus in præcepto, Non furaberis, quando iussit Hebræis, vt per speciem mutui, vel commodati spoliarent Aegyptios. sed non opus erat dispensatione in præcepto naturali, cùm Deus, vt Dominus absolutus rerum omnium potuerit transferre bona illa Aegyptiorum in Hebræos: & etiam quia potuit, vt summus Iudex tradere bona illa Aegyptiorum Hebræis loco mercedis, quam illis debebant Aegyptij ob labores, in quibus eos seruire coegerant. Sic Sanctus Augustinus q. 39. in Exodum, & lib. 22. contra Faustum cap. 71. & videtur hoc ipsum affirmare liber Sapiẽtiæ cap. 10. in illis verbis, Et reddidit iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili. His accessit aliud beneficium, quòd cum Aegyptij varijs morbis affecti fuerint, & tandem primogenita omnia eorum occisa; apud filios Israel nulla plaga desæuijt. & hoc est, quod cantat hoc loco Propheta, cùm addit, Et non erat in tribubus eorum infirmus.

Lætata est Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. XXXVI.

Hoc pertinet ad cumulum beneficij superioris: quia non solùm Aegyptij non retinuerunt Hebræos propter vasa aurea, & argentea, quæ illis commodauerant: sed lætati sunt in eorum discessu ob timorem maioris mali, ne videlicet omnes perirent, sicut iam perijsse viderant omnia primogenita; sic enim legitur in Exodo cap. 12. Vrgebant Aegyptij populum de terra exire velociter, dicentes, Omnes moriemur. Itaque non est opus cum sancto Augustino anxiè quærere, cur lætata sit Aegyptus in profectione Hebræorũ, cùm antea semper restiterit eorum profectioni: & cur non saltem repetierit vasa, quæ commodauerat: neque opus est hoc referre ad tempus illud, quod secutum est post demersionem Pharaonis in mari: nam tantus timor mortis incubuerat super Aegyptios, cùm viderunt vna nocte occisa fuisse omnia primogenita hominum, & iumentorum; vt existimauerint paulò post omnes Aegyptios occidendos, & delendam omnino Aegyptum, ni si Hebræi subito dimitterentur.

Expandit nubem in profectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctem. XXXVII.

ex-

Sextum beneficium fuit columna nubis per diem, & columna ignis per noctem, quam Angelorũ ministerio erexit Deus populo suo, cùm exisset de terra Aegypti. Quod autem hic dicitur, expandit nubem in protectionem; nõ videtur significare, nube tectos fuisse Hebræos, ne lederẽtur à sole per diem; vt multi existimant, & in eis Theodoretus: nam columna nubis pręcedebat populũ interdiu, & columna ignis noctu; non autẽ operiebat eos instar nubis super eos expansa, alioqui viam ostendere non potuisset, neque figuram columnæ prætulisset. Sic autẽ legimus Exodi 13. Dominus pręcedebat eos ad ostendendã viam, per diem in columna nubis, & per noctẽ in colũna ignis; vt dux esset itineris vtroque tempore nunquã defuit columna nubis per diẽ, nec columna ignis per noctem coram populo. quid ergo sibi vult illud, expandit nubem in protectionem? explicatur hoc in Exodo, cap.14. vbi, cùm Pharao, & exercitus eius persequeretur Hebræos recedentes, Angelus Domini cũ columna nubis interposuit se inter exercitum Pharaonis, & populũ Israel, vt ad se inuicem accedere non possent: & hoc modo expansa nubes illa inter vtrunque populum, protexit Hebræos, ne læderentur ab Aegyptijs. atque hæc dicta sint, si per nubem hoc loco intelligatur colũna nubis, de qua fit sermo in Exodo, cap.13. & 14. nam potest etiam dici, præter illã nubis columnam, fuisse aliam nubem, quæ expansa super Hebræos protegeret illos ab æstu in itinere; cuius nubis non fit mentio in Exodo. atque hanc intelligentiam iuuat lectio hebraica, quam sic vertit S. Hieronymus, Expandit nubem in tentorium. & liber Sapientiæ, cap.10. Et fuit illis in velamento diei, & luce stellarum per noctem.

XXXVIII **Petierunt, & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos.**

Septimum hic recolitur beneficium, quo Deus pauit in deserto populũ suũ pane cœli, id est, manna, quod pluebat è cœlo; & carnibus coturnicum, quas Deus ministerio venti in desertum adduxit. Vbi notandũ est, bis Deum dedisse populo coturnices, semel Exodi 16. & iterũ Num.11. & prima vice non fuisse populum à Deo punitum, ob petitionem carnium; sed altera vice grauissimè fuisse punitũ. In hoc ergo Psalmo, vbi sola beneficia commemorantur, mentio fit prioris tantum petitionis, quæ habetur Exodi 16. non posterioris, quæ habetur Num.11.

Dirupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in sicco flumina. XXXIX.

Octauum beneficiũ hic adiungitur, quo Deus ex petra copiam aquarum eduxit in solitudine, ex qua riui instar fluminum decurrebant. Vide cap.17. Exodi, & cap.20. Numerorum.

Quoniã memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. XL.

Ratio præcedentium, & futurorum beneficiorum tribuitur promissioni factæ ad Patriarcham Abraham, singularem puerum, id est, seruum Domini: quamuis enim hæc nõ fuerint illi promissa in particulari: tamen continentur in genere in illis verbis Gen.15. dictis ad Abraham, Scito prænoscens, quod peregrinũ futurum sit semen tuũ in terra non sua, & subijcient eos seruituti, & affligent quadringẽtis annis. Veruntamen gentem, cui seruituri sũt, ego iudicabo; & post hæc egredientur cum magna substantia.

Et eduxit populũ suum in exultatione, & electos suos in lętitia. XLI.

Nonum est hoc beneficiũ, quo Deus submerso Pharaone in mari rubro, eduxit de seruitute populũ suum canẽtem cũ exultatione, & lætitia magna, Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est. Exod.15.

Et dedit illis regiones gentiũ, & labores populorũ possederũt. XLII.

Hoc est beneficium vltimum, introductio videlicet duce Iosue Hebręorũ in regiones gentium multarũ, & in labores

bores earum, id est, in vrbes, quas ædificauerunt; & arua, quæ coluerant gentes illæ. Apostolus, Actor. 13. narrat, fuisse gentes septem, quas Deus eiecit è terra promissionis, vt in eas introduceret populum suum.

XLIII. **Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.**

Hoc est quasi tributum, quod Deus requirit à suis, pro tam multis bonis in eos collatis: nimirũ, vt obediant mandatis eius; quæ obedientia ipsis obedientibus vtilissima est, quia perducit ad bona multo maiora, quàm sit terræ promissionis adeptio. Per, iustificationes, intelliguntur hoc loco cerimoniæ, & iudicia, quæ multa erant. Per, legẽ, intelligitur lex moralis, quæ reducitur ad vnum præceptũ, quod est dilectio. In hebræo habetur, Et legem eius seruarent. sed idem est sensus. nam legẽ requirere, nihil est aliud, nisi in omni actione legem consulere, eamq; scrutari, vt iuxtà eam omnia fiant.

PSALMVS CV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

TITVLVS huius Psalmi est Alleluia. & iuxta hunc titulum laudatur Deus; non vt in superiore, ob sola beneficia; sed etiã ob misericordiam præstitã erga ingratos, qui præuenti à Deo in benedictionibus tantæ dulcedinis, Deo frequenter inobedientes, & rebelles fuerunt; & tamẽ per pęnitentiam reconciliati in gratiã redierunt. Huius quoque Psalmi mentio fit in lib. 1. Paralipomenon, cap. 16. vbi ponitur prima pars Psalmi superioris; & in fine adduntur tres vltimi versiculi huius Psalmi.

Explicatio Psalmi 105.

I. **CONfitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.**

Loquitur Propheta in persona fidelis populi pœnitentis, & gratias Deo agentis. Inuitat autem omnes ad laudes Dei: tum quia bonus est, & præuenit homines, beneficia multa in illos conferens; tum quia misericordia eius in recipiendis peccatoribus ad pœnitentiam reuertentibus semper inuicta manet. vincit enim misericordia Dei miserias nostras; ad quas miserias pertinent præcipuè scelera nostra. & quidem miseriæ nostræ, Deo propitio, breui euanescunt; sed misericordia eius manet in seculum seculi.

Quis loquetur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes eius? II.

Inuitauit omnes ad confessionẽ laudis: nunc obijcit sibi, vix inueniri qui sit idoneus ad prædicãdas laudes Dei. Quis (inquit) loquetur, id est, loqui sufficiet, potentias Domini, id est, opera potentiæ, siue potius omnipotentię eius? & mox idem repetit alijs verbis, Quis auditas faciet, id est, quis loquendo faciet, vt audiantur omnes laudes eius? Quæ videlicet laudes ex cognitione operum potentiæ eius oriuntur. Nominat hoc loco Dei potẽtiam Propheta, cùm de omnibus operibus Dei laude dignis loquitur; quia omnia opera Dei mirabilia ad potentiam reuocari possunt. Nam de sapientia scriptum est, Sap. 8. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. & verè fortissima est Dei sapientia, quæ in sua dispositione impediri non potest; & quia impediri non potest, ideò nec falli potest. Pari ratione opera misericordiæ ad potentiam reuocantur, quoniam ideò Deus solus absolutè misericors est, quia solus potest omnes miserias tollere; ac per hoc ideò solus propriè misericors est, quia solus omnipotens est. Ergo qui loqui posset omnes potentias Domini, posset etiam auditas facere omnes laudes eius. Sed quis ad hæc idoneus erit? Vir iustus in hac vita vtcunque, & pro modulo suo: sed longè melius, & plenius, qui beatus erit in vita futu-

ra. Ideò subiungit Propheta, respondens interrogationi suæ, ac dicit.

III. **Beati qui custodiunt iudicium; & faciunt iustitiam in omni tempore.**

Quasi dicat, soli illi beati sunt, ac per hoc loqui possunt potentias Domini, & auditas facere omnes laudes ei, qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tẽpore, idest, qui semper rectè iudicant de omnibus rebus, quas agunt, quia regulam diuinæ legis in omnibus sequuntur, & semper iustè viuunt, declinantes à malo, & facientes bonum. Potest etiam hic versiculus ita exponi, vt idem bis repetatur, & idem sit custodire iudicium, & facere iustitiam: nam pro eodem accipiuntur in multis locis Psalmorum, iudicium, & iustitia. Porrò iusti soli loqui possunt laudes Domini; tum quia ipsi non solùm lingua, sed etiam vita laudant Dominum, vt scriptum est in Psal. 32. Rectos decet collaudatio; tum quia ipsi soli beati sunt, & habitant in domo Domini, vel in spe, dum hic viuunt, vel in re cùm ad patriam perueniunt; & talium officium est Deum laudare, iuxta illud Psal. 83. Beati, qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Quod autem hic dicitur, Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore, potest intelligi de vtrisque, idest, tam de beatis in spe, quàm de beatis in re: beati enim in spe custodiunt iudicium, & faciũt iustitiam in omni tempore, pro modo fragilitatis humanę viuentes sine crimine, & pro peccatis quotidianis veniam precantes: beati autem in re custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore tanta perfectionis plenitudine, vt peccare nullo modo possint. Atque vtrosque quidem decet collaudatio, sed pro modo perfectionis iustitiæ, & iuxta differentiam beatitudinis.

IV. **Memento nostri Domine in beneplacito populi tui; visita nos in salutari tuo.**

Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ: vt lauderis cum hæreditate tua. V.

Posteaquam Propheta dixit, iustorum, ac beatorum esse officium laudandi Deum: optat, & precatur sibi, & suis hanc felicissimam sortem; & breuiter attingit prædestinationem, iustificationem, & glorificationem, quæ sunt initium, medium, & finis beatitudinis humanæ. Memento, inquit, nostri Domine in beneplacito populi tui, idest, adimple Domine beneplacitum illud, quo tibi complacuisti in populo tuo, in cœtu videlicet electorum, quos elegisti ante mundi constitutionem ex bona voluntate tua, in qua complacuit tibi dare pusillo gregi tuo Regnum sempiternum. Visita nos in salutari tuo, idest, vt impleas beneplacitum æternę prædestinationis visita nos in Christo Saluatore, iustificãs nos à peccatis per merita eius; siue, Visita nos per gratiã iustificationis, quæ est salus inchoata, & veluti semen salutis æternæ. Nam salutare vtrumque significat, & Saluatorem, & salutem, & vna significatio alteram includit. Vera enim salus siue inchoata per gratiam, siue consummata per gloriam, non potest haberi nisi per Saluatorem Iesum Christum Dominum nostrum: non enim est aliud nomẽ sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, vt dicit S. Petrus Act. 4. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, idest, vt prædestinati, & iustificati perueniamus ad videndum bonum electorum tuorum, quæ est ipsa facies Domini conspicua: tunc enim similes ei erimus, cùm videbimus eum, sicuti est. Per, bonitatem electorum, non intelligitur hoc loco probitas, sed ipsum bonũ: & S. Hieronymus rectè vertit, Vt videam bona electorum: id enim significat, toua. Ad lætandum in lætitia gentis tuæ, idest, ad participandam inenarrabilem illam lætitiam, quæ nascitur ex visione diuina, quæ est lætitia propria gentis tuæ, populique tui electi, quam extranei gu- בטובה

stare

ſtare non poſſunt, de qua dicitur in Euangelio, Intra in gaudium Domini tui. Vt lauderis cum hæreditate tua, id eſt, vt finis vltimus ſit omnium beneficiorum tuorum, perpetua laus tua, & hæreditatis tuæ, vt ſine fine lauderis tu, vt opifex, & hæreditas tua, vt opificium; tu vt ſummus, potentiſſimus, ſapientiſſimus, & optimus artifex, cui nullus eſt ſimilis: & hæreditas tua, vt opus egregium, & incomparabile, cui nullum eſt ſimile. Per hæreditatem autem intelligitur cœtus iuſtorum, quem ſibi Deus elegit quaſi propriam poſſeſſionem. Hæreditas enim, & poſſeſſio pro eodem accipiuntur in Scripturis. Hic duæ ſunt difficultates, vna quod in hebræo ſunt omnia in numero ſingulari, Memento mei, viſita me, vt videã, vt læter, vt lauder: in græco, & latino ſunt omnia in numero multitudinis, Memento noſtri, viſita nos, &c. ſed facilis eſt concordia; quia in his verbis loquitur populus Dei, qui & vnus eſt, vt poſſit loqui in numero ſingulari, & multitudinem continet, vt poſſit loqui in numero multitudinis. Præterea non eſt improbabile Septuaginta Interpretes legiſſe voces hebraicas in numero multitudinis, quæ nunc habenrur in numero ſingulari; ſola enim differentia eſt inter hos numeros, quòd in ſingulari eſt in fine litera Iod, in plurali eſt litera Vau, quæ ſolùm differunt, quòd vna eſt paulo breuior, quàm altera; ſic enim ſcribitur iod י, & ſic ſcribitur vau ו: itaque facilè fuit librarijs mutare vnam in alteram. Altera difficultas eſt in illis verbis, vt lauderis cum hæreditate tua: nam in hebraico, & græco ſunt tria verba modi infiniti, ad videre, ad lætari, ad laudari, quæ nos latini efferimus per gerundia, ad videndum, ad lætandum, ad laudandum: noſter autem interpres vertit per gerundia, duo priora verba, & retulit ad nos, quaſi diceret ad videndum, id eſt, vt videamus ad lætandum, id eſt, vt lætemur; & tertium variauit, dicens, Vt lauderis, cùm debuiſſet vertere, ad laudãdum, id eſt, vt laudemur, ſiue gloriemur. Hanc difficultatem notauit S. Auguſtinus, & miratur valde, cur interpres latinus tertium membrum ſententiæ ita variauerit. Ad hanc difficultatem reſpondemus, interpretem latinum variaſſe modũ interpretationis, vt ſentẽtiam redderet clariorem: nam ſi vertiſſet, ad laudandum cum hæreditate tua ambiguum fuiſſet, quid ſignificaret illud, ad laudandum, an vt laudemur, vel vt lauderis: & elegit hoc poſterius, vt non ſolùm clarior, ſed etiam magis indubitata ſententia eſſet. Cæterũ quicquid ſit de verbis, ſenſus ſemper eſt idem, nam ſi interpres vertiſſet, vt laudemur, vel, vt magis ſonat vox hebraica le hitallel, vt laudemus nos להתהלל ipſos, ſiue vt gloriemur; oporteret ſubintelligi, in Domino, iuxta illud Pſalmi ſuperioris, Laudamini in nomine ſancto eius: & illud Apoſtoli, Qui gloriatur in Domino glorietur: quare omnis laus tandem ad Dominum referenda eſt, & ideò rectè vertit interpres, Vt lauderis cum hæreditate tua; vt omnis obſcuritas, & ambiguitas tolleretur. Fateor, hos duos verſiculos potuiſſe etiam exponi de bonis temporalibus, qualia promittebantur, & expectabantur in teſtamẽto veteri, ſed malui perſequi ſenſum altiorem, & magis intentũ à Spiritu ſancto, & ab ipſo Propheta, in quem ſenſum accepit hæc verba S. Bernardus ſerm. 23. ſuper Cantica.

Peccauimus cum Patribus no- VI.
ſtris iniuſtè egimus, iniquitatem
fecimus.

Patres noſtri in Aegypto non VII.
intellexerunt mirabilia tua; non
fuerunt memores multitudinis
miſericordiæ tuæ.

Et irritauerunt aſcendentes in VIII.
mare, mare rubrum.

Et ſaluauit eos propter nomen IX.
ſuum, vt notam faceret potentiam
ſuam.

Et increpuit mare rubrum, & X.
exiccatum eſt, & deduxit eos in
abyſ-

abyssis, sicut in deserto.

XI. Et saluauit eos de manu odientium, & redemit eos de manu inimici.

XII. Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

XIII. Et crediderunt verbis eius, & laudauerunt laudem eius.

Hic iam incipit Propheta in persona aliorum fidelium minus perfectorum, sed verè pœnitentium confiteri peccata sua, & peccata Patrum ab egressu de Aegypto vsq; ad sua tempora; vt simul commemoret laudes misericordiæ Dei, quæ nunquam sinum pœnitentibus claudit. Sunt autem hi octo versiculi satis noti ex historia libri Exodi, & ex Psal. 77. neq; est hic vlla dissensio inter codices latinos, græcos, & hebraicos. Illud, peccauimus cum Patribus nostris; significat, socij fuimus Patrum nostrorũ in peccatis, quia imitati sumus peccata eorum, & sic impleuimus mensuram eorum. Illud, non intellexerunt mirabilia; refertur ad illud tempus, quo filij Israel egressi de Aegypto cùm vidissent exercitum Pharaonis post se venientem, adeò desponderunt animum, vt etiam quererentur de Mose, qui eos eduxerat de Aegypto, vide cap. 14. Exodi. Nam si intellexissent mirabilia Dei tam multa, quæ præcesserant, omnino cõfisi fuissent de potentia, & auxilio Domini. Illud, & irritauerunt, significat, filios Israel in angustijs illis constitutos, cum ante se cernerent mare rubrum, post se Pharaonis exercitum, irritasse Deum diffidentia, & incredulitate sua. Illud, ascendentes in mare, mare rubrum, difficile est; nã mare est inferius terra, ac per hoc descenditur in mare vel ad mare, non ascenditur. S. Augustinus respondet, illud, ascendẽtes, referri ad Aegyptum, vt sensus sit, ascendentes ex Aegypto, & in mari rubro, idest, ad littus maris rubri constitutos, ibi irritasse irã Dei, itaq; notandam esse virgulam post vocem, ascendentes. Sed quia in textu latino non habetur in mari, sed in mare, & additur mare rubrum; dicendum est, illud, in mare, positum esse pro ad mare, vt sensus sit, Hebræi ascendentes de Aegypto irritauerunt Deum ad mare rubrum, siue ad littus maris rubri. In hebræo clarior est sensus, vbi sic legitur ad verbum, Irritauerunt super mare, mare rubrum, idest, irritauerunt Deum, cùm essent super mare rubrum, idest, proximi mari rubro. Illud, increpuit mare, metaphoricum est. significatur autem, mare recessisse ad nutũ Dei, quo modo recedit velociter, qui timet indignationem & minas viri potentis. Illud, in abyssis, sicut in deserto; est locutio similis illi, Cæci vident, surdi audiunt, idest, qui erant cæci nunc vidẽt, & qui erant surdi, nunc audiunt. Abyssus enim significat profunditatẽ aquarum, quæ contraria est locis desertis, & arentibus. Itaque sensus est, deduxit eos in abyssis, idest, in locis vbi solebãt esse aquæ profundissimę, ac si eos deduceret per desertũ, vbi nullæ sunt aquæ. Illud, laudauerunt laudem eius; in hebræo est, cantauerũt laudem eius: proinde laudauerunt, quod nos habemus, significat, celebrauerunt concinentes laudem eius: quid autem cantauerint, habetur Exod. 15. vbi ponitur canticum illud, Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. &c.

Cito fecerunt, obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt con- XIV.
silium eius.

Et concupierunt concupiscen- XV.
tiam in deserto: & tentauerunt,
Deum in inaquoso.

Et dedit eis petitionem ipso- XVI.
rum, & misit saturitatem in animas eorum.

Pergit Propheta in enarranda ingratitudine populi, qui cùm vidisset miraculum tam insolitum in mari rubro, & Deum tam eximiè inde laudasset: mox occurrente penuria panis, & aquæ, obliti sunt omnipotentiæ & prouidentiæ Dei, & in verba impatientia, & infidelitatis proruperunt. Citò fecerunt,

idest,

idest, festinarunt, siue accelerauerunt, vt clarius habetur in textu hebraico, & græco. Quid autem citò fecerint, & in quo festinauerint, explicat dicés, obliti sunt operum eius, idest, festinauerunt obliuisci operum Dei mirabilium, quæ viderant. Et non sustinuerunt consilium Dei, idest, non patienter expectauerunt finem diuino consilio constitutum. Deus enim permittens illos ad tempus affligi, tentabat fidem, & spem, & dilectionem ipsorũ: sed ipsi non intelligentes consilium Dei, murmurabant, quasi Deus curam illorum non gereret, aut eos iuuare nó posset. Explicat deinde in particulari, in qua re impatientes fuerint, dicés, Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in inaquoso, idest, non potuerunt, vel ad modicum tempus tolerare famem, & sitim in deserto inaquoso, vbi deerant panis, & aqua. Illud, concupierunt cócupiscentiam, est phrasis non omnino inusitata etiam apud latinos; sic enim dicimus, viuere vitam, & seruire seruitutem. sed apud hebræos frequens est ponere concupiscentiam pro re concupita, desiderium pro re desiderata, & petitionem pro re petita. vnde sunt illa, Desiderium eorum attulit eis. Psal. 77. & dabit tibi petitiones cordis tui. Psal. 36. & in hoc ipso Psalmo, versiculo sequenti, Et dedit eis petitionem ipsorum, idest, panes, carnes, & aquam, quæ petierant. Et misit saturitatem in animas eorum, idest, satiauit appetitum ipsorum abundantia panum, & carnium, & aquarum copia, vt perspicuum est ex cap. 16. & 17. Exodi. & ex cap. 11. & 20. Numeri. In hebræo pro, saturitatem, habetur, tenuitatem, siue maciem. Sed Septuaginta Interpretes
דזון non legerunt, razon, quod significat,
רצון maciem, sed ratson, quod significat
complacentiam. quod rectè positum est pro saturitate, quia illis cibis saturamur, qui nobis valdè placent. & hác esse veram lectionem perspicuum est; quia est conformis historiæ; sic enim legimus. Exod. 12. Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus. & in Psal. 77. legimus, Comederunt, & saturati sunt nimis: desiderium eorum attulit eis, & non sunt fraudati à desiderio suo.

Et irritauerunt Moysen in ca- XVII.
stris, Aaron sanctum Domini.

Aperta est terra, & deglutiuit XVIII.
Dathan, & operuit super congre
gationem Abiron.

Et exarsit ignis in synagoga XIX.
eorum, flamma combussit peccatores.

Attingit hoc loco Propheta historiam Dathan, & Abiron, quæ habetur cap. 16. libri Numeri. Et irritauerunt Moysen in castris, idest, Core, Dathan, & Abiron irritauerunt Moysen, obijcientes ei, quòd imperium sibi vsurpasset super filios Israel. Aaron sanctum Domini, idest, non solùm Mosem, sed etiam Aaron fratrem eius irritauerút, quem Deus sibi sanctificauerat, vt sacerdotio fungeretur. Aperta est terra, & deglutiuit Dathan cum socijs eius Core, & Abiron, & omni familia & substantia eorum. Et operuit super congregationem Abiron, idest, terra disrupta posteaquam deglutiuit schismaticos, iterum clausa est, & cooperuit omnem congregationem Abiron, & sociorum eius. Illud, super, redundat, quamuis enim habeatur in hebræo, tamen S. Hieronymus vertit, Et operuit synagogam Abiron: sed latinus interpres imitari voluit phrasim hebraicam, quod etiam fecerunt Septuaginta Interpretes. Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores: nam, vt narratur in eodem cap. 16. Numeri, cùm deglutisset terra Core, Dathan, & Abiron cum tabernaculis ipsorum, diuino iussu excitatus est ignis, qui combussit ducentos quinquaginta viros, qui præsumpserant incensum offerre Deo; quod ad eorum officium non pertinebat: & paulò post cùm murmuraret populus contra Mosem, quasi ipse viros illos occidisset, iterum exarsit ignis immissus à Deo, qui cremauit quatuordécim milia,

lia, & septingẽtos viros. Pro voce, pec
רשעים catores, in hebræo eſt, reſahim, quod impios ſignificat. Itaque non ſignificantur hoc loco quicunque peccatores, ſed grauiſſimi, ſchiſmatici videlicet, & eorum fautores.

XX. Et fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt ſculptile.

XXI Et mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.

XXII. Obliti ſunt Deum, qui ſaluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.

XXIII. Et dixit, vt diſperderet eos, ſi non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione in cõſpectu eius.

XXIV. Vt auerteret iram eius, ne diſperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem.

Deteſtatur nunc Propheta Idololatriam populi, qui vitulum aureum fieri iuſſit, eumque tanquam Deum adorauit: & ſimul laudat miſericordiam Dei, qui ad preces Moſis placatus, tam immane peccatum populo condonauit. habetur hæc hiſtoria in lib. Exodi cap. 32. Et fecerunt vitulum in Horeb, ideſt, vitulum aureum ad ſimilitudinẽ Idoli Aegyptiaci fieri curauerunt ab Aarone, qui metu compulſus obtemperauit vocibus populi. Fecerunt autem illud idolum in Horeb, ideſt, in regione adiacente monti, qui vocatur Horeb, & idem eſt cum monte Sinai, vt Theodoretus docet, & notum eſt ex Deuteron. cap. 4. verſ. 15. & Exod. cap. 19. verſ. 20. Et adorauerunt ſculptile; vitulum videlicet aureum: quamuis enim vitulus ille opere potius conflatoris, quàm ſculptoris factus fuerit, vt habetur in textu hebraico; tamen ſculptile dictum eſt ſignificatione generali, vt comprehendit omnes imagines ſolidas, ſiue ligneas, & marmoreas, quæ propriè ſculpuntur, ſiue aureas, & argenteas, quæ propriè conflantur. Meminit autem Dauid montis Horeb, & ſculptilis, cùm notat idololatriam populi, quia in monte Horeb non multo antea Deus apparens initio diuinæ legis dixerat, non facies tibi ſculptile, non adorabis ea, neque coles. Itaque multum auget crimen Hebræorum, quòd in ipſo loco fecerint, & adorauerint ſculptile, ſiue conflatile, vbi hoc ipſum præciſè vetitum fuerat. Et mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum. Exaggerat Propheta ſtultitiam Hebræorum, quòd ſubſtituentes idolum in forma vituli Deo vero, commutauerint gloriam ſuam, ideſt, Deum verum, qui erat gloria ipſorum, in imaginem animantis bruti: nec dicit, Deum in vitulum, ſed quod vilius eſt, in imaginem vituli, ideſt, rem precioſiſſimam in rem viliſſimam. Obliti ſunt Deum, qui ſaluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro. Hoc etiam pertinet ad augendam ſtultitiam Hebræorum, qui obliti ſunt Dei, qui eos ſaluauerat de captiuitate Pharaonis, vt colerent Deum, qui neque ſe, neque alios ſaluare poterat: nam Moſes contriuit vitulum aureum, & redegit in puluerem; ipſo vitulo non ſe defendente, ac ne ſentiente quidem. Item obliti ſunt Hebræi Dei omnipotentis, qui fecit magnalia in Aegypto, ideſt, mirabilia ſigna, & prodigia in tota terra Aegypti, quæ etiam dicitur terra Cham, & terribilia in mari rubro, ſiccans mare illud, vt tranſirent filij Iſrael, & iterum aquis replens, vt ſuffocarentur Aegyptij, & coluerunt Deum inanem, & imbellem, ſimulachrum videlicet mutum & inutile. Hic notanda eſt temeritas Io. Caluini hæreſiarchæ, qui ſcripſit, Hebræos in vitulo aureo coluiſſe Deum verum; cùm Dauid apertè dicat, Obliti ſunt Deum, qui ſaluauit eos. Et paulò ante, Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum. Vide quæ ſcripſimus in libro de Reliquijs, & imaginibus cap. 13.

Et

Et dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, idest, tunc Deus dixit, ac pronunciauit voluntatem suã esse, vt disperderet populum Hebræorum; & fecisset, nisi Moses electus famulus eius intercessione sua obstitisset, vt auerteret iram eius, ne disperderet eos. Illud, in confractione, in hebræo
בפרץ est, baperez, quod significat, in diuisione, siue in diruptione. S. Hieronymus secutus priorem significationem vertit, nisi Moyses stetisset medius contra faciem illius, idest, nisi opponens se medium diuisisset Deum à populo, & eo modo fecisset ne gladius iræ Dei ad populum perueniret: sed Septuaginta Interpretes secuti posteriorem significationem, verterunt, ἐν τῇ θραύσει, nisi stetisset in fractura, & disruptione, hoc est, nisi opposuisset se ruinæ imminenti: vel, nisi disruptio iam muro stetisset in medio, vt impediret irruptionem iræ Dei. Itaque metaphora sumpta est vel ab eo, qui sustinet ruentem fabricam, & impedit, ne penitus ruat: vel ab eo, qui disrupto iam muro opponit se loco muri, vt arceat ingressum hostium: summa est, magnam vim habere intercessionem Sãctorum apud Deum, vt hoc loco sanctus Augustinus annotauit. Et certè si non essent preces assiduæ seruorum, & amicorum Dei, quibus Deus placari se patitur, Mundus, qui totus in maligno positus est, non tandiu subsisteret.

Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

XXV. Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini.

XXVI. Et eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto.

XXVII. Et vt deijceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.

In parte versiculi vigesimi quarti, in qua nouum versum incipiunt hebræi, & tribus sequentibus versiculis, commemorat Propheta peccatum illud populi Hebræi, quo spreuerunt terram promissionis, quam Deus esse dixerat, fluẽtem lacte, & melle. Habetur hæc historia in lib. Num. cap. 13. & 14. & clarius Deuter. 1. Et pro nihilo, inquit, habuerunt terram desiderabilem, id est, terram promissionis, quam vti fœlicissimam desiderare debuissent, ipsi contempserunt, & pro nihilo habuerunt, dicentes, Terra hæc deuorat habitatores suos. S. Hieronymus vertit, Et despexerunt terram desiderabilem. Non crediderũt verbis eius, idest, Dei, qui toties dixerat, terram esse optimam: & murmurauerunt in tabernaculis suis aduersus Dominum, qui de Aegypto illos eduxerat, vt in terram promissionis induceret. Non exaudierunt vocem Domini, idest, non obediuerunt præceptis eius. Et eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto: Et vt deijceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus, idest, leuauit manum suam gladio iustitiæ armatam super peccatorem populum suum, vt eos qui tũc murmurauerant, occideret in deserto: & filios eorum deiectos, & abiectos dispergeret inter gentes, vt non essent amplius populus, aut Resp. Et quidem illud prius executioni mandauit Deus: omnes enim, qui murmurauerant, mortui sunt in solitudine, vt Scriptura refert Num. 14. Illud autem posterius non mandauit tunc executioni propter preces Mosis: sed postea irritatus maioribus sceleribus omnino impleuit tum sub Rege Babylonis, tum præcipuè sub Tito, & Vespasiano, vt nos videmus. Quo loco notandum est, quàm grauiter irascatur Deus in eos, qui spernunt Regnum cælorum nobis à Dei filio prædicatum, & promissum: si tam grauiter iratus est Hebræis, quòd spreuerint terram promissionis prædicatam à Mose, quæ nihil aliud, nisi terra erat, & figura Regni cælorum.

XXVIII. **Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorũ.**

XXIX. **Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis, & mnltiplicata est in eis ruina.**

XXX. **Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio.**

XXXI. **Et reputatum est ei in iustitiã, in generationem & generationem vsque in sempiternum.**

Attingit hoc loco Dauid aliud peccatum populi, cuius historia habetur Num. 25. Nam vt ibi legimus, filij Israel decepti à filiabus Moab, cœperunt fornicari cũ eis, & colere Idolum earum, dictum Beel phegor: ex quo iratus Dominus iussit suspendi in patibulis omnes Principes populi. Sed cùm Phinees filius Eleazari, nepos Aaronis Sacerdotis, zelo Dei ductus, occidisset vnum de filijs Israel vna cum muliere Madianitide, in ipso actu fornicationis, placatus fuit Deus, ob meritum zeli ipsius, toti populo. *Et initiati sunt Beelphegor*, idest, & addiderunt filij Israel ad alia peccata, vt initiarentur, siue consecrarentur in honorem idoli Moabitarum, quod vocabatur Beelphegor. Dicebatur autẽ idolum Moabitarum Beel Phegor à monte Phogor, cuius montis mentio fit Num. 23. quasi diceretur, Dominus Phegor. Baal enim Dominum significat. Baal, & Beel idem sunt: sed hebræi dicunt, Baal Phegor, Græci, Beel Phegor. *Et comederunt sacrificia mortuorum*, idest, comederunt sacrificia oblata Dijs mortuis, non Deo viuo, qui vnus verus est Deus: dicuntur autem Dij mortui, vel ipsa idola, quæ veluti mortua oculos habent, & non vident; aures habent, & non audiunt: vel homines mortui, qui à paganis referebantur in Deos, quales erant in Aegypto Apis, & Serapis; apud Græcos Iuppiter, & Apollo; apud Romanos Romulus, & alij. *Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis, & multiplicata est in eis ruina*, idest, irritauerunt Deum in cultu nouorum Deorum, quem ipsi excogitauerunt, non quòd ipsi primi fuerint inuentores Idoli Beelphegor, sed quòd fuerint primi, qui cultum illius idoli à Moabitis acceptum introduxerunt in populum Israeliticum. *Et multiplicata est in eis ruina*; idest, propter hoc peccatum multiplex ruina facta est in populo, plurimis videlicet miserè interemptis. *Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio*, idest, Phinees zelo diuini honoris accensus stetit intrepidus aduersus impios desertores antiquæ religionis, & placauit zelo suo Deum, & sic cessauit inchoata strages in populo Dei: vox hebraica, palal, ambigua est: nam & iudicare, & orare, atque oratione placare significat. Sanctus Hieronymus primam significationem secutus vertit, Stetit Phinees, & dijudicauit. Septuaginta Interpretes secuti tertiam significationem verterũt, Stetit Phinees, & placauit: vterque sensus est verus. Phinees enim dijudicando, & damnando, ac puniendo impios, hoc facto quasi sacrificio Deo gratissimo Deum placauit. *Et reputatum est ei ad iustitiam*, idest, à Deo, qui scrutatur corda, & qui probè nouit optimam intentionem Phinees, reputatum est hoc factum non iniusta cædes, sed iusta punitio; quæ non pœnam mereretur, sed laudem, & præmium: idque in generationem & generationem vsq. in sempiternum. Hoc dicit Propheta, quia propter meritum illius facti, vt habetur Numeri 25. Stabiliuit Deus dignitatem summi Sacerdotij ipsi Phinees, & posteris eius in æternum, idest, toto tempore, quo duraret Resp. Iudaica.

XXXII. **Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.**

Transit Propheta ad aliud peccatum Iudæorum, quod habetur in lib. Num. cap. 20. Vbi populus altercari cœpit cum Mose propter aquæ penuriam: Moses autem perturbatus nonnihil hæsitasse videtur dicens, Num de petra hac aquam vobis poterimus eijcere? percussit

sit tamen bis virga petram, & egressæ sunt aquæ in maxima copia. Sed Deus subiratus Mosi propter hæsitationem, puniuit illum ea pœna, vt non introduceret ipse populum in terram promissionis, sed. .oreretur in itinere. Et irritauerunt eum, idest, hebræi Deum, ad aquas contradictionis, idest, in eo loco vbi propter aquæ penuriam contradixerunt Mosi, & iurgati sunt aduersus eum. Et vexatus est Moyses propter eos, idest, & anxiatus est, atque afflictus Moses propter iurgia populi. Quia exacerbauerunt spiritum eius, idest, quia iurgando, & murmurando aduersus Mosem, ad amaritudinem, & tristitiam adduxerunt spiritum eius, qui alias alacer, & promptus esse solebat ad omnia Dei mandata sine vlla hæsitatione complenda.

XXXIII. Et distinxit in labijs suis; non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.

XXXIV. Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum.

Aliqui coniungunt primam partem versiculi trigesimi tertij, cum versiculo superiore, vt sensus sit, Moses non plena fide imperauit petræ, vt aquas funderet, quemadmodum iusserat Deus dicens Mosi, & Aaroni, loquimini ad petram, & ipsa dabit aquas: sed cum distinctione, & dubitatione dixit, Num de petra hac vobis aquam poterimus eijcere? Itaque illud, distinxit in labijs suis, significare volunt, Mosem non absolutè imperasse petræ, sed distinguendo, & diuidendo verba, hæsitasse; sic enim hunc locum intellexit S. Augustinus, & auctores græci Theodoretus, & Euthymius. Cæterum aduersus hanc expositionem duo pugnant. Vnum quòd verba sic exposita non cohærent cum sequentibus, non disperdiderunt gentes, &c. Alterum, quòd verbum tum græcum, tum hebraicum, tum etiã latinum, distinguere labijs, in alijs locis Scripturæ, non significat, dubitare, vel hæsitare, sed absolutè pronunciare. Psal. 65. Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. vbi habetur idem verbum græcum, διαστέλλειν quod habetur hoc loco: vt etiam habetur Num. 30. & Leuit. 15. vbi agitur de promissione voti, vel iuramenti. Sic etiam vox hebraica, bata, quæ habetur hoc loco, significat loqui, promittere, pronunciare, vt patet ex cap. 5. Leuitici, & cap. 30. Num. supra citatis: nusquam autem dubitare, vel hæsitare. Denique vox latina, distinguere labijs, & distinctè loqui, non videtur ad ambiguitatem, sed ad perspicuitatem potius pertinere. Existimo igitur, saluo meliore iudicio, in hoc versiculo inchoari aliã historiam, quæ habetur in libro Iudicum, vbi legimus, Hebræos non disperdidisse omnes gentes idololatras ex terra promissionis, quemadmodum Dominus iusserat, sed habitasse cum illis, & didicisse superstitiones, & sacrilegia eorum. Ait igitur Dauid, Et distinxit in labijs suis, idest, Deus apertè pronunciauit, & reprehendit hebræos, quòd non exterminauerint gentes quas dixit Dominus illis, idest, quas ipse idem Dominus iusserat exterminari, Deuter. 7. Videtur Dauid alludere ad verba Angeli, qui in persona Domini sic loquitur in cap. 2. Iudicum, Eduxi vos de Aegypto, & introduxi in terram pro qua iuraui patribus vestris, & pollicitus sum, vt nõ facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita dumtaxat, vt non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, & aras eorum subuerteretis; & noluistis audire vocem meam. Et commixisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum. Id notum est ex toto libro Iudicum. Et factum est illis in scandalum, idest, in ruinam: ea enim causa fuit, vt traderentur à Deo in potestatem diuersorum Regum idololatrarum, vt patet ex cap. 2. Iudicum, vel potius ex toto libro. Iustum enim fuit, vt qui Diabolum pro Deo elegerant, traderentur in seruitutem eorum, quibus Diabolus dominabatur.

בטא

XXXV. Et immolauerunt filios suos, & filias suas Dæmonijs.

XXXVI. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.

XXXVII. Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinuentionibus suis.

Hæc non habentur in libro Iudicũ: tamen vera esse necesse est, cùm à Spiritu sancto per Prophetam dicantur. & credibile est, ea per traditionem à maioribus ad Dauidem peruenisse. Semel Deus verus imperauit Abrahamo, vt filium immolaret; quod tamen perfici noluit, contentus præparatione mẽtis ad obediendum: Dij verò falsi, dæmones videlicet, inimici crudelissimi generis humani, inuidentes Deo tantam serui sui Abrahami obedientiam, non contenti promptitudine voluntatis, re ipsa filios, & filias sibi sacrificari à proprijs parentibus voluerunt. Et tãta erat cœcitas hominum, vt non agnoscerent tyrannidem dæmoniorum, & quantum interesset inter iugum suaue conditoris, & compedes ferreas, & durissimas destructoris. Illud, infecta est terra in sanguinibus, in græco est, ἐφονοκτονήθη, idest, interfecta est terra. Sed
תחנף in hebræo est, thechenaph, idest, infecta, siue polluta. sensus autem idem est: dicitur enim terra interfecta, idest, destructa in sanguinibus, quando ob multitudinem interfectorum, & copiam sanguinis effusi desolatur. siue autem dicatur terra destructa, siue polluta sanguine, significatur cædes facta filiorũ, & filiarum in sacrificium dæmoniorũ, sed per verbum, destructa, siue desolata, significatur maior cædes, quàm per verbum, infecta. Illud verò, & fornicati sunt in adinuentionibus suis, significat spiritualem fornicationem, quam committebat synagoga Iudæorũ, quæ Deo desponsata fuerat, cùm adorabat idola, illisque tanquam adulteris viris se subijciebat. Dicitur verò cultus idolorum; propria ipsorum adinuentio, quia non eam didicerant à Mose legislatore, sed ipsi per se cogitauerãt bonum esse imitari gentes idololatras.

Et iratus est furore Dominus XXXVIII
in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam.

Et tradidit eos in manibus gẽ XXXIX.
tium, & dominati sunt eorum, qui oderunt eos.

Et tribulauerunt eos inimici XL.
eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, sæpe liberauit eos.

Ipsi autem exacerbauerunt eũ XLI.
in consilio suo: & humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Et vidit, cùm tribularentur, & XLII.
audiuit orationem eorum.

Et memor fuit testamenti sui, XLIII.
& pœnituit eum secundùm multitudinem misericordiæ suæ.

Et dedit eos in misericordias, XLIV.
in conspectu omnium, qui ceperant eos.

In his septem versiculis decãtat Propheta historiam libri Iudicum, in qua narratur, hebræos ob peccata sua, quibus Deum ad iracundiam prouocabãt, traditos fuisse à Deo frequenter in potestatem hostium, Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum, & aliorũ: sed cùm ad pœnitentiam redirent, solitum quoque fuisse Deum, excitare virum aliquem strenuum, per quem liberarentur, vt Iephte, Gedeonem, Sampsonem, & alios. Versiculus 41. vbi dicitur, exacerbauerunt eum in consilio suo: non significat in consilio Dei de liberandis hebræis, vt multi existimant; sed in consilio ipsorum Iudæorum, qui sæpe consilium inibant recedendi à Deo: nam in hebræo habetur expressè, In consilio ipsorum. proinde illud, suo, quod apud latinos est ambiguum, explicandum est per textum he-

hebraicum, vbi nulla est ambiguitas. Vltimus versiculus, Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos; duobus modis exponi potest. Primum, vt sensus sit, fecit Deus per prouidentiam suam, vt qui captiuos duxerant hebræos, eorum misererentur, & vel relaxarent, vt fecit Cyrus, & Darius: vel benignè tractarent, vt fecit Nabuchodonosor cum multis hebræis. Ita exponit Theodoretus. sed exempla huius misericordiæ non facilè inuenientur, nisi post tempora Dauidis. & præterea Dauid dicit, in conspectu omnium, qui ceperant eos. non est autem verum, omnes qui ceperant Hebræos, habuisse erga eos misericordiam, neque ante tempora Dauidis, neque postea. Videtur igitur probabilior sententia S. Augustini, quam etiam attingit Euthymius, vt sensus sit, dedit eos in misericordias, idest, fecit cum eis Deus misericordiam, siue posuit eos in sinum misericordiæ suæ, in conspectu omnium qui ceperant, idest, videntibus, & mirantibus ijs, qui eos ceperant; semper enim Deus tam euidenti signo misericordiæ suæ liberauit populum suum siue de Aegypto, siue de potestate Moabitarum, vel Philistinorum, vel aliorum, vt ne hostes quidem negare possent, Deum pugnare pro populo suo. reliqui versiculi nullam habent difficultatem.

XLV. Saluos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus.

XLVI. Vt confiteamur nomini sancto tuo: & gloriemur in laude tua.

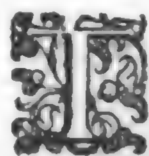
XLVII. Benedictus Dominus Deus Israel à sęculo, & vsque in sęculum: & dicet omnis populus, fiat, fiat.

Hæc est conclusio Psalmi, qua precatur Deum Propheta, vt omnem populum fidelem congreget de nationibus, idest, reducat omnes dispersos ad cœtum piorum, vt omnes simul gratias agant Deo, eumque laudent, & glorientur in laude ipsius. Existimant quidem aliqui, Dauidem loqui de dispersione, & captiuitate Babylonica, quam per spiritum præuidebat futuram. sed credibilius est, eum loqui de dispersione inter gentes, quæ adhuc supererant in terra promissionis, initio Regni Dauidis, aduersus quas gentes multa ipse bella gessit, vt perspicuum est ex lib. 1. & 2. Regum. Concludit postremo Dauid Deum laudans, & dicens, Benedictus sit Dominus Deus Israel omni tempore, vel potius in æternum. & omnis populus confirmet benedictionem dicens, fiat, fiat, siue Amen, Amen. Atque hic est finis libri quarti secundùm hebræos.

PSALMVS CVI.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

TITVLVS est, Alleluia, quam vocem codices hebraici nunc habent in fine Psalmi superioris. Sed Septuaginta Interpretes ponunt eam initio huius Psalmi, quoniam ita in suis codicibus hebraicis inuenerunt. Rectè autem titulus Psalmi est, Alleluia, idest, laudate Dominum; quoniam in hoc Psalmo laudatur primo misericordia Dei, quæ liberat homines à quatuor communibus miserijs, quas paulo post enumerabimus. & ideò quater repetuntur duo versiculi, Clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. &, Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum. Deinde in altera parte Psalmi laudatur omnipotentia Dei, quæ solo nutu mutat rerum naturas. Dissensio quidem est inter expositores de quatuor illis miserijs: alij enim volunt eas esse corporales, & ad populum hebræorum propriè pertinere.

Alij existimant corporales esse, sed pertinere ad humanum genus vniuersum, non ad solos Iudæos. Alij spirituales esse censent, & liberationem ab illis, esse propriam Electorum. Alij denique spirituales esse dicunt, & liberationem ad omnes pertinere. Sed videntur sententiæ istæ facilè posse ad concordiam redigi, si dicamus ad literam de miserijs corporalibus agi, mysticè de spiritualibus: & ad genus humanum vniuersum pertinere, sed exempla poni in ijs rebus, quæ populo Hebræorum propriè contigerunt: liberationem verò perfectam ad solos electos; imperfectam ad omnes pertinere.

Explicatio Psalmi 106.

I. CONfitemini Domino, quoniã bonus; quoniam in sęculum misericordia eius.

II. Dicant, qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos.

III. A solis ortu, & occasu, ab aquilone & mari.

Hæc est præfatio totius Psalmi, in qua Dauid hortatur omnes, qui experti sunt misericordias Domini, vt confiteantur laudes Domini; ac potissimum confiteantur ipsi Domino, quòd ipse sit verè bonus, & misericors, & misericordia eius nunquam deficiat. Et quidem maximè propriè inuitat fideles, quos redemit sanguine Vnigeniti sui de manu inimici potentissimi, à quo captiui tenebantur ad ipsius volũtatem, idest, Principis tenebrarum; quosque congregauit in vnum populum, in vnam Ecclesiam, in vnum Regnum filij dilectionis suæ, non ex Aegypto, vel Babylone, vt olim Hebræos, sed ab ortu solis, & occasu, ab aquilone, & mari, idest, à quatuor Mundi partibus, siue ex toto orbe terrarum, iuxta illud Ioan. 10. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Pastor. & Ioan. 11. Quia Iesus moriturus erat pro gente, & non solùm pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi congregaret in vnum. Quamuis autem maximè propriè inuitentur fideles, siue ex hebræis, siue ex gentibus: tamen inuitantur etiam generatim omnes homines, quos quocunq. loco, & tempore liberauit Dominus de quacunque vexatione: nam redemptio in Scripturis accipitur passim pro liberatione, etiam si non fiat pretio interueniente: item quos liberauit de manu, idest, potestate cuiuscunque inimici: denique quos liberauit de quocunque exilio, de quacunque dispersione, de quacumque extremitate terræ, & reuocauit in patriam, atque ad populum suum congregauit. Porrò illa descriptio à Solis ortu, & occasu, ab aquilone, & mari, continet, vt notum est, longitudinem, & latitudinem terræ: nam longitudo incipit ab ea regione, vnde oritur Sol, & desinit in eam, vbi Sol occidit: latitudo incipit ab ea parte, vnde flat ventus, qui dicitur Aquilo, & desinit in eam, quæ alluitur mari magno, quod Oceanus vocatur, quæ pars australis etiam dici solet, quia ventus Auster, Aquiloni oppositus, inde oritur.

Errauerunt in solitudine, in inaquoso, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. IV.

Esurientes, & sitientes: anima eorum in ipsis defecit. V.

Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eripuit eos. VI.

Et deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis. VII.

Confiteantur Domino misericordię eius, & mirabilia eius filijs hominum. VIII.

Quia satiauit animam inanem: & animam esurientem satiauit bonis. IX.

Hæc

Hæc est prima pars Psalmi, in qua explicatur liberatio à prima miseria. Quatuor sunt miseriæ communes corporales, & quatuor etiam spirituales. Corporales miseriæ sunt, primo fames & sitis, quæ oriuntur à sterilitate terrę, vel penuria pluuiæ cælestis, idest, à principio extrinseco naturali: secundo captiuitas, quæ oritur ab aliena violentia, idest, à principio extrinseco voluntario: tertio morbus, siue ægrotatio, quæ oritur ab interna mala constitutione, idest, à principio interno naturali: quarto periculum naufragij, quod oritur à principio externo naturali, idest, ab impulsu ventorum, & à principio interno voluntario, idest, à curiositate hominum, qui non contenti solido elemento terræ, per liquidum etiam iter facere voluerunt. Miseriæ quatuor spirituales eæ sunt, quæ à Theologis dicuntur vulnera naturæ, relicta in nobis ex peccato originali, ignorantia in mente, concupiscentia in appetitu concupiscibili, infirmitas in appetitu irascibili, & malitia in voluntate: quorum vulnerum contraria sunt, prudentia in mente, temperantia in appetitu concupiscibili, fortitudo in irascibili, iustitia in voluntate, quæ dicuntur virtutes quatuor Cardinales. vide S. Thomam in p. 2. q. 85. art. 3. Igitur in hac prima parte Psalmi cantatur à Propheta misericordia Dei liberans à prima miseria tam corporali, quàm spirituali. Videtur autem alludere ad famem, & sitim, quam passi sunt Hebræi in deserto: sed tamen doctrina communis est, atque ad omnes pertinens, vt supra diximus. sic igitur ait, Errauerunt in solitudine, in inaquoso, idest, multi homines quærentes patriam suam errauerunt aliquandiu per inuiam, & inaquosam solitudinem, quod Iudæis contigit per annos quadraginta; & viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt, idest, longo tempore vagantes non inueniebant viam, quæ ducit ad ciuitatem propriæ habitationis, vbi tuto habitare, & requiescere possent. Esurientes, & sitientes, anima eorum in ipsis defecit, idest, errauerunt in solitudine esurientes, & sitientes, quia neque panis ibi reperitur, neque aqua: & ideò anima, idest, vita eorum in ipsis præ fame, & siti deficiebat. Et clamauerunt ad Dominum, cùm tribularētur, idest, deficiente omni humano auxilio conuersi sunt ad implorãdum adiutorium Dei: & de necessitatibus eorum eripuit eos, idest, non defuit inuocatus Deus, sed pro innata sibi misericordia liberauit eos. Et deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis, idest, hoc modo eripuit eos de necessitatibus suis, quoniam ostendit eis viam rectam, imò in eam eos deduxit, vt per eã breui itinere peruenirent ad ciuitatem suæ habitationis. Confiteantur Domino misericordiæ eius, idest, iustum est igitur, vt tanta beneficia misericorditer præstita hominibus, confiteantur Deo laudem, siue agnoscantur ab omnibus vt verè beneficia Dei: & mirabilia eius filijs hominum, idest, mirabilia opera Dei exhibita filijs hominum ad eorum liberationem, confiteantur Deo auctori laudem suam; in textu hebraico clarius habetur, Confiteantur Domino misericordiam eius, idest, homines liberati confiteantur Domino misericordiam eius. textus græcus vtroque modo intelligi potest, cùm vox, ἐλέη, possit esse tam in casu nominandi, quàm accusandi: sed res non est magni momenti. Quia satiauit animam inanem, idest, quia mirabili modo alimoniam parauit in solitudine, & inde repleuit animam inanem, homines videlicet ieiunos; & esurientes saturauit bonis, idest, & eosdem homines valdè esurientes non solùm pauit, sed etiam satiauit optimis cibis, pane de cælo, Angelorum manibus allato. Hæc omnia, vt dixi, de cibo corporali Iudæis præstito, possunt satis commodè exponi; sed non dubium est, quin hoc exēplo docere velit Propheta, omnes alios, qui de errore viæ, & à miseria famis, & sitis liberantur, à Deo liberari, & misericordiæ eius gratias debere. Neque dubium esse potest, quin Propheta respexerit præcipuè ad ignorantiam salutis, qua plurimi laborant, & quasi

extra viam in deserto vagantur, esurientes, & sitientes veritatis cognitionem, fontem sapientiæ, & prudentiæ. Omnes enim naturaliter bonum appetunt; neque vllus est, qui non optet beatitudinem, ac per hoc etiam notitiam viæ, quæ ad illam ducit: sed tamen plurimi præoccupati cognitione, & concupiscentia temporalium bonorum, beatitudinem quærunt vbi non est, imò etiã beatitudinem esse opinantur eam, quæ verè non est: & ignorantes finem, viam quoque ad eum ignorare coguntur. Ita vagantes, & errantes ciuitatem veræ habitationis non inueniunt, & semper esuriunt, ac sitiunt, quia bona terrena, exigua, & temporalia cùm sint, desiderium animæ immortalis, & capacis infiniti boni, satiare nullo modo possunt. Sed ij, quos Deus redemit de manu inimici, & de varijs regionibus congregauit, ex magno misericordiæ diuinæ munere agnoscere incipientes cæcitatem suam, clamant ad Dominum, & exaudiuntur ab eo; diriguntur in viam rectam, quæ ducit ad ciuitatem; intelligunt, finem vltimum esse Regnum Dei; & medium ad finem, esse iustitiam eius. inde esurientes, & sitientes iustitiam, ad fontem gratiæ currunt; eoque fonte interim refecti ad ciuitatem cælestem perueniunt, vbi replentur & satiantur bonis omnibus, vt nunquam amplius esuriant, neque sitiant in æternum.

X. Sedentes in tenebris, & vmbra mortis, vinctos in mendicitate, & ferro.

XI. Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt.

XII. Et humiliatum est in laboribus cor eorum: & infirmati sunt, nec fuit, qui adiuuaret.

XIII. Et clamauerunt ad Dominum, cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos.

XIV. Et eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis; & vincula eorum disrupit.

Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum. XV.

Quia contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. XVI.

Hæc est altera pars, in qua proponitur liberatio à secunda miseria tam corporali, quam spirituali. Secunda miseria corporalis est captiuitas, per quam miseri homines clauduntur in obscuris carceribus alligati vinculis, & onerati ferro. Et videtur Propheta alludere ad captiuitatem hebræorum sub diuersis persecutoribus tempore Iudicum, vel etiam tempore Pharaonis. Dauid enim in Psalmis non multum laborat, vt historias ordine temporum commemoret, sed tamen hæc eadem transferri, & accommodari possunt omnibus captiuis, & in vinculis, & compedibus constitutis, quos misericordia Domini postea liberauit. Explicemus verba, Sedentes in tenebris, & vmbra mortis, vinctos in mendicitate, & ferro, idest, noui alios, qui capti ab hostibus, & tetris carceribus inclusi sedebant in tenebris, & tenebris valde densis, quales significantur in scripturis per vmbram mortis, vt diximus in explicatione Psalmi 22. vers. 4. & Psalmi 43. v. 21. qui simul erant alligati vinculis, redacti ad mendicitatem, & onerati ferreis catenis, & compedibus. Illud, sedentes cùm sit accusatiui casus, non habet, vnde regatur. Ideò supplendum, noui, aut aliquid simile: nam quod alij dicunt, iungi posse cum verbo præcedente, satiauit bonis; vel cum sequente, liberauit, nimis durum mihi esse videtur. Illud, vinctos in mendicitate, & ferro, existimo legendum cum distinctione, vt tria sint membra, & sensus sit, sedentes vinctos, sedentes in mendicitate, & sedentes in ferro, idest, in compedibus ferreis. Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerũt, idest, meritò traditi fuerant in captiuitatem, & afflicti carcere,

re, tenebris, vinculis, mendicitate, & compedibus, quoniam non obtemperauerunt præceptis Dei, & consilium eius contẽpserũt. Exacerbare eloquia Dei, significat hoc loco, ad iram prouocare Deum loquentem, siue præcipientem, quod facit qui præcepta eius non seruat. Potest etiam dici, exacerbare eloquia Dei, qui prouocat ad irã ipsa Dei præcepta; quemadmodũ enim præcepta Dei coronãt obseruantes, ita puniũt præuaricantes; ac per hoc qui præcepta præuaricantur, prouocant aduersus se ipsa præcepta. Itaque in his verbis figura quædam necessario admittenda est, vel in verbis eloquia Dei, quæ accipiantur pro Deo loquente, & præcipiente; vel in verbo, exacerbauerunt, quasi eloquia, idest, præcepta Dei dicantur prouocari ad iram, dum præuaricantes puniunt. similis est figura in verbis sequentibus, & consilium altissimi irritauerunt: nam vel consilium altissimi accipiendum est pro ipso Deo altissimo benè consulente, quem irritauerunt, idest, ad iram concitauerunt, qui consilio eius aduersati sunt: vel irritauerunt, positum est pro contempserunt, siue spreuerunt. qui enim aliquem contemnit, hoc ipso eum irritat, idest, prouocat ad iram. Et humiliatum est in laboribus cor eorum, idest, superbia cordis eorum humiliata est ob labores captiuitatis, vinculorum, & compedum. Captiui enim, velint nolint, humiles esse coguntur. Infirmati sunt, nec fuit, qui adiuuaret, idest, debiles facti sunt, vt non possent resistere aduersarijs; neque fuit qui eos iuuaret, ne ab hostibus caperentur, & captiui abducerentur, & in ipsa captiuitate duriter haberentur. Et clamauerunt ad Dominum, cùm tribularentur, &c. Hic iam ponitur imploratio diuini auxilij, & liberatio tum à carcere tenebroso, tum à vinculis, & compedibus. Ac vt ostendat magnitudinem beneficij, addit, cõtriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. qua metaphora significatur liberatio à captiuitate tali, qualis est eorum, qui clausi sunt intra portas æreas, quarum vectes ferrei sunt, ita vt nonnisi maxima vi reserari possint. In summa describitur liberatio à captiuitate durissima, & maxima. Porrò secunda spiritualis miseria est concupiscentia rerum terrenarum, idest, honorum, opum, voluptatum. quæ concupiscentia instar cathenæ, & vinculorum, ac compedum hominem ita constringit, vt quamuis non ignoret veram fęlicitatem esse quærendam in Deo, & mortificanda esse membra quæ sunt super terram: tamen captiuus maneat, & progredi non possit, nisi gratia Dei vincula illa disrumpat. Initium liberationis ducendum est ab humilitate, vt homo intelligens captiuitatem suam, & debilitatem virium suarum, humiliatum habens cor in laboribus, & videns non esse alium, qui adiuuet, præter vnum cælestem Patrẽ, corde contrito, & humiliato cum intimo gemitu dicat, Domine vim patior; respice, & miserere. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Aderit enim sine dubio misericordia Patris, & educet vinctum de carcere, & vincula disrumpet, vt homo per gratiam Dei liberatus cum lætitia dicat, Dirupisti Domine vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Vide exemplum huius liberationis, maximè à concupiscentia carnalium voluptatum, in Sancto Augustino in fine libri octaui, & in principio libri noui Confessionum.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt. XVII.

Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis. XVIII.

Et clamauerunt ad Dominum, cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos. XIX.

Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. XX.

Cõfiteãtur Domino misericor- XXI.

diæ

diæ eius, & mirabili eius filijs ho
minum.

XXII. Et sacrificent sacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione.

Hæc est pars tertia Psalmi, in qua nar
ratur tertia miseria corporalis, quæ est
morbus, & languor grauissimus, qualis
fuit filiorum Israel, cùm percussit eos
Dominus plaga magna per serpentes
ignitos, ita vt plurimi continuò more-
rentur; sed cùm clamarent ad Domi-
num, liberati sunt: & eodem modo qui
cunque à morbis, & plagis varijs cru-
ciantur, si Dominum serio ex corde,
firma fide, & cum alijs requisitis inuo-
cauerint, sine dubio liberabuntur. Sed
verba consideremus, atque ea præci-
puè, quæ non sunt antea explicata. Su-
scepit eos de via iniquitatis eorum: pro
pter iniustitias enim suas humiliati
sunt. Hic aliquid necessario subintel-
ligendum est, vt, Vidit Deus quosdam
prostratos iacere, & suscepit eos, idest,
erexit de via iniquitatis eorum, in qua
miseri iacebant: nam propter iniusti-
tias suas humiliati sunt vsque ad terrā.
In hebraico textu legitur secundum
versionem S. Hieronymi, Stultos pro-
pter viam sceleris eorum, pro eo quod
nos habemus, Suscepit eos de via ini-
אולים quitatis eorum. Sed vox, auilim, vel,
אוילים euilim, quæ stultos significat, non vi-
אילם detur fuisse in libris antiquis, quos ha-
איל buerunt Septuaginta Interpretes, sed
אילת vox, aialem, quod est, suscepit eos;
quamuis enim à radice, aial, in dictio-
narijs deducatur, fortitudo, aries, cer-
nus, & alia id genus: tamen apud Sep-
tuaginta Interpretes ea vox etiam su-
scipere significat. Hinc enim in titulo
Psalmi vigesimiprimi posuerunt, pro
susceptione, quod est in hebræo, aieleth: & sanè maior fides habenda est Septuaginta Interpretibus, quàm omnibus dictionarijs. Omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquauerunt vsq. ad portas mortis. Hoc demonstrat grauissimum morbum, qui cùm cibum non admittat, quo vita sustentatur, mors immineat necesse est. Misit verbum suum, & sanauit eos. explicat modum, quo sanauit ægrotos illos, dicens, eos sanatos verbo, idest, iussu Domini, siue Dei voluntate, non à serpente æneo, vel aliqua alia re creata: non quòd res creatæ, vt pharmaca, & medicamenta cætera nullam vim habeant, sed quia vim suam à Deo habent, & sine Dei cooperatione nihil efficere possunt; Deus autem sine illis solo verbo, & imperio suo omnia sanare potest. & hoc modo intelligimus illud Sap. 16. Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia. Et paulò ante loquens de ijs, qui per aspectum serpentis ænei curabantur à morsibus serpentum ignitorum, Qui enim, inquit, conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem. Vtitur autem Dauid figurata locutione cùm ait, Misit verbum suum, & sanauit eos, quasi verbum, siue imperium Dei sit persona aliqua de cælo missa ad sanandos ægrotos. Nisi fortè prædicere voluerit missionē Verbi incarnati ad homines, per quod plurimi sanati sunt à corporali morbo: & à morbo spirituali, idest, à peccato, nemo sanatur, nisi per ipsum. Non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, vt dicitur Act. 3. Tertia verò miseria spiritualis est infirmitas, siue debilitas, & fragilitas humanæ naturæ per peccatum corruptæ. Multi sunt enim, qui satis intelligunt quid sit agendum, & cupiunt interdum illud perficere: sed vires non habent, vel infirmas habent, donec induantur virtute ex alto. Sæpè etiam tædio, vel languore quodam affecti, omnem cibum renuit anima eorum; quia quamuis iam eos neque error seducat, neque concupiscentia mala illiciat: tamen non delectat eos verbum Dei, neque ad cælestia suspirare norūt; & periculum est, ne fames eos non ex inopia, sed ex fastidio perimat: neque leuis, aut rara hæc tentatio est. Ideò & isti clamare debent ad Deum, vt sanetur palatum cordis eorum, & assuescāt

lac

lac diuinæ consolationis concupiscere: & cùm inceperint sapere, quæ sursum sunt, & gustare quàm dulcis sit Dominus, non sibi hoc tribuant, sed confiteantur Domino misericordias eius: & sacrificent ei sacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione. Diuinum enim planè opus est, non humanum, cùm homo solis visibilibus, & terrenis assuetus incipit inuisibilia, & cælestia dulciter sapere, & ardenter requirere.

XXIII. Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis.

XXIV. Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo.

XXV. Dixit, & stetit spiritus procellæ; & exaltati sunt fluctus eius.

XXVI. Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat.

XXVII. Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est.

XXVIII. Et clamauerunt ad Dominum, cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos.

XXIX. Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius.

XXX. Et lætati sunt, quia siluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorum.

XXXI. Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum.

XXXII. Et exaltent eum in Ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.

Hæc est pars quarta Psalmi, in qua laudatur Deus ob liberationem periclitantium in mari. Huius miseriæ non occurrit exemplum in Scripturis ante tẽpora Dauidis; sed post illa tempora habemus exemplum in libro Ionæ cap. 1. & in Euangelio S. Matthæi cap. 8. & 14. & in Actis cap. 27. Explicemus verba, Qui descendunt mare in nauibus faciẽtes operationem in aquis multis, ipsi viderũt opera Domini, & mirabilia eius in profundo, idest, qui nauigant mare, ac per hoc operantur in aquis remigando, vel vela tendendo, vel contrahendo, experimento cognoscunt multa mirabilia opera Dei, quę alijs plurimis nota non sunt, nisi fortè ex relatione aliorum; videlicet quanta sit vis procellæ; quanta eleuatio vndarum, & fluctuum; quanta vastitas, & profunditas maris; quàm ingentia, & frequentia mortis pericula; quantus deniq. timor, & horror inuadat pectora hominum, etiam fortissimorum. Propriè autem dictum est qui descendunt mare in nauibus; non enim, vt quidam interpres Psalmorum hoc loco ait, ratione probatum est, altius esse mare, quàm terram: sed contra, probatum est manifesta demõstratione, inferius esse mare, quàm terram; quoniam alioqui terram operiret aqua, cùm natura sua ad loca semper decliuiora descendat. Dixit, & stetit spiritus procellæ, idest, dixit Deus, & dicendo iussit, vt ventus procellæ existeret, & continuò procella obediens creatori stetit, idest, extitit, exurrexit, exorta est: non enim, stetit, hoc loco significat quietem, sed exortum: & inde exaltati sunt fluctus eius, idest, maris, & ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos. poetica hiperbole est. quomodo etiam latinus Poeta dixit, Fluctusque ad sydera tollit. Anima eorum in malis tabescebat, idest, ijs visis anima nauigantium, spiritus videlicet vitalis, vigor omnis in ipsis existens præ timore, & horrore tabescebat. Turbati sunt, & moti sunt, sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est. Aptissimis similitudinibus describit Propheta, quid animi gerant homines imminente naufragio. nam neque vires, neque consilium suppetit. Vacillant pedes, nutat iudicium, imò omnis sapientia, idest, ars & peritia nauigandi à timore nimio quasi absorpta videtur. Et clamauerunt ad Domi-

mi-

minum; & hic est versus intercalaris, supra explicatus, & versiculi sequentis facillimi sunt; nisi fortè aliquem moueat illud, & statuit procellam in auram. quod significat Deum conuertisse ventum furiosum in ventum placidum, siue tempestatem in tranquillitatem, vt magis propriè sonat vox hebraica demama'. Illud, statuet, ex voce he-
דממה braica iakem significat propriè, surge-
יקם re fecit, idest, fecit, vt procella surgeret in auram, hoc est, mutaretur, in auram leuem, siue, vt paulò ante dixi, in tranquillitatem. Iam verò quarta miseria spiritualis est, vt supra diximus, malitia voluntatis, quæ præcipuè sita est in superbia, quæ Regina est vitiorum. Et verè cùm ventus superbiæ exagitare incipit mare cordis humani, tunc extolluntur fluctus desideriorum vsque ad cælum. notæ sunt voces illius, qui est Rex super omnes filios superbiæ, In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: ascendam super altitudinem nubium similis ero Altissimo, Isaiæ 14. Ab illo didicerunt antiqui Gigantes turrim Babel ædificare, quæ cælum contingeret Gen. 11. Horum nepotes sunt, qui Regna Regnis, & Imperia Imperijs adiungere satagunt, neque vllus est finis cupiditatis eorum. quod si illi ipsi intrarent in corda sua, & attentè considerarent quantis cogitationum, suspicionum, timorum, desideriorum, præsumptionis quoque, & desperationis procellis continuo agitentur, & tandem demergantur in abyssum: sine dubio clamarent ad Dominum, & ipse misericors, & pius de tantis periculis liberaret eos: mitteret enim spiritum filij sui in corda eorum, vt doceret eos mansuetudinem, & humilitatem, & eo modo sedatis fluctibus desideriorum inuenirent requiem animabus suis, & deducerentur in portum voluntatis suæ, idest, in portum tranquillitatis, quem omnis homo naturaliter cupit. Et quoniam hoc est maximum beneficium misericordiæ Dei, iure optimo cantarent, Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum. Et exaltent eũ, Deum videlicet, in Ecclesia plebis, idest, in cætu populi totius congregati ad laudes Domini celebrandas, & non solùm in cœtu plebis, sed etiam in cathedra seniorum, idest, in consessu maiorum, principum videlicet populi, & sapientium Senatorum laudent eum.

Posuit flumina in desertum, & XXXIII.
exitum aquarum in sitim. XXXIV.

Terram fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea.

Hæc est altera pars huius Psalmi, in qua post decantatas misericordias Domini in depulsione quatuor miseriarũ: laudat Deum ab omnipotentia & prouidentia, qua naturas rerum aliquando permutat. qua mutatione manifestè indicat, se verum, & solum esse illarum conditorem, & gubernatorem. Ac primum dicit, Deum aliquando posuisse flumina in desertum, & exitum aquarum in sitim, idest, quando illi placuit, siccasse flumina, & fecisse, vt vbi riui aquarum abundanter decurrebant, ibi fieret desertum aridum, & siticulosum. Terram quoque fructiferam vertisse in salsuginem, idest, in terram sterilem, qualis est terra operta sale, à malitia inhabitantium in ea, idest, in pœnam peccati eorum, qui terram illam incolebant. Exemplum huius mutationis habemus in Genesi cap. 13. vbi dicitur, Eleuatis Loth oculis vidit omnem terram circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irrigabatur, antequam subuerteret Dominus Sodomã, & Gomorram, sicut paradisus Domini, hanc verò terram irriguam, & fructiferam, instar paradisi, Deus sulphure, & igne de cælo demisso totam siccauit, & sempiterna sterilitate damnauit, vt legitur in eodem libro cap. 19.

Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus XXXV.
aquarum.

Et collocauit illic esurientes, XXXVI.
&

& constituerunt ciuitatem habitationis.

XXXVII. Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum natiuitatis.

XXXVIII Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis; & iuméta eorum non minorauit.

Hęc est altera mutatio in contrariũ: secundum quam Deus, quando voluit, posuit desertum in stagna aquarum, id est, fecit, vt in locis desertis, & arentibus existerent flumina; & terra, quæ erat sine aqua, abundaret riuis aquarum. Et in ijs locis, alias incultis, & desertis fecit vt frequentes homines habitarent, ciuitates construerent, terram colerent, fructus inde perciperét, multiplicarentur denique valde tum homines, tum iumenta ipsorum: hoc enim significat illud, non minorauit iumenta ipsorum, idest, fecit, vt non esset exiguus numerus iumentorum, sed plenus, & copiosus. Ad quam historiam respiciat hoc loco Propheta, non est adeò certum. nam fecit quidé Deus in deserto propter filios Israel ex rupe saxea nasci flumina, vt habemus Num. 11. sed non collocati illic populum suum, neque sunt illic vrbes ædificatæ, neque seminati agri, neque plantatæ vineę. In terra vero promissionis collocauit quidem populum suum Deus, sed iam antea erant in ea terra flumina, Vrbes, agri culti, & vineæ. Existimo igitur Prophetam respicere ad antiquas historias, & primordia propagationis generis humani post diluuium. quemadmodnm enim mutauit terram Sodomorum ex irrigua & fertili in aridã & desertam, sic etiam in alijs locis fecit existere flumina, & ædificari ciuitates, & coli campos, & plantari vineas, & propagari homines, & iumenta. Quia verò Isaias Propheta cap. 41. hũc locum Psalmi notare videtur, cùm ait, Ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum. & verba Isaiæ à S. Hieronymo, & alijs intelliguntur de gentilitate, quæ olim deserta, & inculta, sine fide, sine lege, sine Prophetis, sine sacerdotio; futura erat per Christum irrigua Spiritus sancti donis; ideò totum hunc locum rectè S. Augustinus in sensu vel literali, vel certè allegorico exponit de synagoga Iudæorum, & Ecclesia gentium: synagoga enim quæ olim abundabat aquis verbi Dei, & veluti terra fœcunda, & culta proferebat Prophetas, & Sacerdotes, & habebat altaria, sacrificia, miracula, visiones: nunc deserta, & arida versa est in salsuginem, & his tribus caret. contra vero gentilitas, quæ deserta, & inaquosa erat, conuersa est in stagna aquarum, & facta est fœcunda, ac fructibus omnium generum refertissima, idest, cœpit esse populus Domini, Ecclesia Dei viui, gens sancta, Regnum sacerdotale, in quo solo verum est sacrificium, veri sacerdotes, vera miracula, vera sanctificatio, vera sapientia, denique Spiritus sancti charismata omnia.

Et pauci facti sunt, & vexati XXXIX.
sunt à tribulatione malorum, & dolore.

Effusa est contemptio super XL.
Principes, & errare fecit eos in inuia, & non in via.

Et adiuuit pauperem de ino- XLI.
pia, & posuit sicut oues familias.

Videbunt recti, & lætabuntur, XLII.
& omnis iniquitas oppilabit os suum.

Docet nunc Propheta, nihil in terris esse perpetuum, aut stabile. Nam illi, quos Deus aliquando benedixit, & benedicendo multiplicauit: paulò post exigentibus peccatis eorum, imminuti sunt, & ad paucitatem redacti; & qui paulò ante florebant omnibus bonis, ijdem cœperunt angustijs, & persecutionibus premi. nec solùm priuatis hominibus hoc accidit, sed etiam Principibus, quos Deus propter eorum peccata contemptibiles reddidit, quoniã sapientia, ac prudentia eos priuatos, permisit in multis, magnisque rebus errare.

errare. Sed eodem tempore non defuerunt viri probi, quos Deus subleuauit de inopia, & pauit, ac rexit vt proprias oues. Ex quo factum est per diuinam prouidentiam, vt tandem viri iusti lætarentur, & iniqui confusi remanerent. Hoc autem, quod dictum est generatim de prouidentia Dei erga genus humanum; potest etiam dici de prouidentia Dei speciali erga Ecclesiam, quæ breui tempore creuit, & paulò post per schismata, & hæreses imminuta est, & vexata, atq. afflicta, & Principes eius, idest, Episcopi, & sacerdotes contemptibiles redditi, quia multi eorum longè recessissent à via maiorum suorum, qui in omni sanctitate, & iustitia populo suo præluxerant. Cæterum non sic imminuta est Ecclesia, quin multi etiã manserint tum ex principibus, tum ex priuatis; tum ex sacerdotibus, tum ex laicis, viri sancti, quos Deus bonis spiritualibus ditauit, & vt proprias oues ad optima pascua duxit, & crescere fecit. sed verba consideremus. Et pauci facti sunt, idest, & postea cùm multum creuissent, vicissim minui cœperunt: & vexati sunt à tribulatione malorum, & dolore, idest, & cùm aliquandiu prospe ritate vigente læti fuissent, cœperunt vexari à tribulatione, & dolore ob mala, quæ illis aduenerunt. Illud enim, malorum, non significat malorum hominum, sed malarum rerum, idest, calamitatum, ærumnarum, infortuniorum. Effusa est contemptio super Principes. Rectè editio vulgata correcta est hoc loco: nam vitio librariorum legebatur contentio in omnibus ferè latinis codicibus. Sed ex textibus græcis, & hebraicis, & ex lectione veterum Hieronymi, Augustini, & aliorum certum est legi debuisse, Effusa est contemptio. accedit etiam, quòd hic idem versiculus legitur apud Iob cap. 12. v. 21. Effundit despectionẽ super Principes; & credibile est, Dauidem ex Iob hunc versiculum accepisse. Grauis hęc pœna est, tum populis, tũ Principibus, & magni criminis pręcedentis indicium, quãdo Deus effundit contemptionem in Principes, idest, prouidentia sua facit, vt Principes siue Ecclesiastici, siue sęculares sint valdè contemptibiles. (illud enim verbum, effundit, significat abundantiam siue magnitudinem contemptionis) tunc enim laxatur disciplina, & omnia in deterius ruunt. Et errare fecit eos in inuio, & non in via. hæc est causa contemptus, quia Principes ob sua, & populi peccata deserti lumine sapientiæ, & gratiæ per deuia incedunt, & non per vias rectas, idest, vitiose viuunt, exemplo malo populum scandalizant, vel etiam leges iniquas constituunt, fauent malis, vexant bonos. Dicitur autem Deus eos errare facere, quia in pœnam peccati non eos illuminat, neque bonam voluntatem eis inspirat. S. Augustinus in epist. 105. ad Sixtum, Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam, & tract. 53. in Ioan. Sic excęcat, sic obdurat Deus, deserendo, nec adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. & lib. 1. ad Simplic. quæst. 2. Non ab illo irrogatur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non erogatur. Denique lib. de gratia, & libero arbitrio c. 23. Quando auditis dicentem Dominũ, Ego Dominus seduxi Prophetam illũ; in eo quem seduci permittit, mala eius merita credite. Et adiuuit pauperem de inopia, idest, sicut Deus superbos Principes errare permittit, & contemptibiles reddit: sic è cõtrario pauperes & humiles adiuuat, & de inopia siue temporali, siue spirituali subleuat. Et posuit sicut oues familias, idest, posuit Deus familias pauperum iustorum sicut oues, ita vt eas & multiplicauerit, & in vnum congregauerit, & Pastorem eis dederit, & singulari prouidentia gubernauerit. Videbunt iusti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum, idest, ex hac prouideutia Dei tandem fiet, vt iusti lætentur, & ex lætitia exultẽt & laudent Deũ: & omnis iniquitas, idest, omnes iniqui obmutescant, nec audeant vllo modo cõtradicere. Id verò q̃uis aliquando cõspiciatur in particularibus iudicijs: tñ absolutè, & vniuersè apparebit in iudicio vniuersali.

Quis

XLIII. Quis sapiens, & custodiet hęc, & intelliget misericordias Domini?

Hæc est conclusio totius Psalmi, in qua colligit Propheta ex dictis illum esse verè sapientem, qui obseruabit, & custodiet in corde suo supra dictas vicissitudines rerum, & intelliget, quemadmodum in omnibus appareat ineffabilis misericordia Domini erga pios homines, & timentes Deum. dicit autem, Quis sapiens. quoniam paucorum est ista sapientia, & stultorum infinitus est numerus.

PSALMVS CVII.

Paratum cor meum Deus.

HIC Psalmus non eget explicatione: constat enim ex parte extrema Psalmi quinquagesimi sexti, & quinquagesimi noni. Cur autem Psalmus hic additus sit ad alios, cùm nihil noui contineat, ratio videtur fuisse, vt compleretur numerus centum quinquaginta Psalmorum: nisi fortè subsit aliqua ratio magis recondita, quam mihi fateor, notam non esse.

PSALMVS CVIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

NON desunt ex recentioribus, qui hunc Psalmum exponant ad literam de persecutoribus Dauid, qualis fuit Doeg Idumeus, Achitophel, & alij: sed cùm nulla fiat in titulo mentio persecutorum Dauid; & veteres expositores, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, & Euthymius simpliciter de Iuda proditore, & Iudęis exponant; & S. Petrus in Actis Apostolorum cap. 1. de Iuda proditore Psalmum hunc scriptum esse confirmet: nos quoque de Iuda, & Iudęis Psalmum totum simpliciter exponemus. Igitur argumentum Psalmi est Prophetia per modum imprecationis aduersus Iudam, & Iudæos Christi persecutores.

Explicatio Psalmi 107.

DEus laudem meam ne tacueris; quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. I.

Verba Christi sunt, similia illis, quæ habentur in Euangelio Ioannis 17. Clarifica me tu Pater. Rogat igitur Christus homo Deum patrem, vt laudē eius, idest, innocentiam, charitatem, aliasq. virtutes non taceat. quod impletum est per Apostolos Spiritu sancto plenos, qui omnibus linguis toti mundo Christi laudes prædicauerunt. impletū quoque est per sequentes Martyres, & Confessores, & Doctores, qui vel sanguine, vel moribus, vel literis, vel miraculis, vel præconio vocis Christi encomia omnibus sęculis, & omnibus gentibus nunciauerunt. Reddit deinde causam cur gloriam istam à Deo petat; quoniā non desunt, qui eam falsis criminationibus obscurare conentur. Quia, inquit, os peccatoris, & dolosi, Caiphæ videlicet, & Iudæ, vel generatim populi Iudaici, super me apertum est: dicit autē peccatoris, & dolosi, quoniā persecutores Christi odio, & inuidia pleni erant, & tamen dolo simulabant amicitiam, cùm dicerent, Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces, &c. Itaq. peccatores erant, quia oderant, quem diligere debuissent; & dolosi erant, quia fingentes amicitiam capere volebāt in sermone. vel, alij peccatores erant manifesti, qui apertè blasphemabant eum seductorem esse, & in Belzebub eijcere Dæmonia; alij dolosi erant, ac per hoc peccatores occulti, qui sub specie interrogationum, quasi discere cupientes, insidiabantur famæ, & vitæ eius. Ex hebræo nonnulli vertunt, Deus laudis meæ. quia legūt in hebræo,

אלהי braeo, elohe, non elohim. ſed fallun-
tur; nam vox, elohe, non ſemper eſt in
אלהים regimine, ſed eſt vnum ex nominibus Dei, vt Sanctus Hieronymus docet in Epiſtola ad Marcellam. adde quod nec Septuaginta Interpretes, nec Sanctus Hieronymus agnouerunt iſtud regimẽ in nomine Dei, vt patet ex verſionibus ipſorum. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Deus laudabilis mihi ne
תהלתי taceas. Sed vox hebræa, theillati, ſignificat, laus mea, vel laudem meam. non enim hebræi declinant nomina per caſus. Septuaginta Interpretes intellexerunt ea voce ſignificari, laudem meam. Sanctus Hieronymus autem ſignificari credidit, laus mea, & ideò reddidit, laudabilis mihi; idem enim eſt, Deus eſt laus mea, &, Deus eſt laudabilis mihi. Latinus interpres græcam lectionem ſecutus eſt, quæ repræhendi non poteſt, cùm hebraicæ lectioni aptiſſimè conueniat. Illud, Ne tacueris, opponitur illis, os peccatoris apertum eſt; æquum enim eſt, vt veritas non taceat, quando falſitas clamat.

II. **Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odij circundederunt me, & expugnauerunt me gratis.**

Declarat quod dixit, os peccatoris, & os doloſi apertum eſt ſuper me. Apertum eſt, inquit, os doloſi, quia locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa laudantes, vt Magiſtrum bonum, & interim inſidiantes mihi, vt caperent in ſermone. apertum quoque eſt os peccatoris, quia ſermonibus odij circundederunt me, manifeſtantes verbis apertis odium, quod gerebant in corde, dicentes, Non eſt hic homo à Deo; ecce homo vorax, & potator vini: Tolle, tolle, crucifige eum. Sed ſiue doloſa lingua, ſiue ſermonibus odij me oppugnarent, gratis me oppugnabant, quia ſine vlla iuſta cauſa, cùm redderent mala pro bonis. Illud, expugnauerunt, poſitum eſt pro, oppugnauerunt. Verbum enim hebraicum, & græcum bellare, & pugnare ſignificat. In eadem ſignificatione ponitur hoc verbum in Pſal. 128. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea; etenim non potuerunt mihi. vbi illud, Non potuerunt mihi, demonſtrat, expugnauerunt, poſitum eſſe pro pugnauerunt.

Pro eo vt me deligerent detrahebant mihi: ego autem orabam. III.

Explicat vltimam illam particulam gratis: nam cùm rependere deberent amorem amori, illi vice dilectionis detrahebant mihi; ego tamen non reddidi mala pro malis, ſed orabam Deum pro illis. Id apertè fecit Dominus in cruce, cum ait, Pater ignoſce illis: ſed credibile eſt, id eum occultè feciſſe, quotieſcunque detractiones audiebat. Ex hebræo Sanctus Hieronymus vertit, Pro eo quod eos diligebam, vbi nos habemus, pro eo vt me diligerent. Sed vox hebraica ambigua eſt; poteſt enim eſſe nomen, vt eſt in ſequenti verſiculo, & ſignificare, dilectio mea: & poteſt eſſe verbum, & ſignificare, dilexi, vel diligebam. nam à verbo, ahab, quod eſt diligere, fit, אהב
ahauti, quod dilexi, &, dilectio mea, אהבתי
ſignificare poteſt. græca vox, ἀγαπᾶν με quæ ſignificat, diligere me; eſt etiam ambigua, & poteſt accipi tam actiue, quam paſſiue; pro diligere me, ideſt, pro dilectione, quam eis impendebam; & pro diligere me, ideſt, pro dilectione, quam mihi debebant. ſed latinus interpres ſuſtulit iſtam ambiguitatem, & vertit, pro eo, vt me diligerent; & hanc intelligentiam ſequuti ſunt expoſitores veteres, tum græci, vt Chryſoſtomus, & Theodoretus, tum latini vt Hieronymus, & Auguſtinus. Itaque veteres expoſitores vulgatam latinam verſionem ſuis expoſitionibus probauerunt.

Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. IV.

Idipſum clarius repetit; quaſi dicat, rependerunt mihi maledictionem pro bene-

benedictione, odiũ pro amore, vulnera multa pro curationibus multis, mortem corporalem pro vita spirituali.

V. **Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet à dextris eius.**

Transitum facit Propheta ad Iudam, quem præuidebat ducem futurum eorum, qui comprehenderunt Iesum, vt loquitur Sanctus Petrus Act. 1. & per modum imprecantis prædicit, quæ illi euentura prospiciebat. Ac primum, inquit, constitue super eum peccatorem, idest, noluit Iudas super se Christum, Dominum vtique iustissimum, & mitissimum; ideò constitues super eum spiritum auaritiæ, cui seruiet infeliciter vsque ad mortem. Iudas enim seruire voluit Mammonæ, ac per hoc seruire non potuit Christo. quia nemo potest duobus Dominis seruire. Porrò spiritus auaritiæ iniquissimus est, cùm honorem Deo debitum idolo tribuat, dicente Apostolo ad Ephes. 5. de auaritia, quòd est idolorum seruitus. Et Diabolus stet à dextris eius, idest, & Diabolus erit Dux eius in operibus malis, & illi perpetuò assistet, vel potius tanquam canem alligatum vinculo cupiditatis illum trahet; & ad nocendum proprio etiam Magistro incitabit. Sanctus Augustinus per peccatorem præpositum Iudæ, intelligit eundem Diabolum, qui tanquam eius Dominus stabat à dextris eius. Idem Sanctus Augustinus rectè monet, Iudam gessisse personam totius synagogæ; quemadmodum Sanctus Petrus gerebat personam totius Ecclesiæ: & ideò, quæ hic dicuntur de Iuda, illa quidem conuenire, sed conuenire etiam & illustrius, toti synagogæ, quæ recusans habere Christum Regem, habuit Diabolum, & Cæsarem, & eius loco Pilatum.

VI. **Cùm iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.**

Prædicit nunc Propheta infelicissimum exitum Iudæ. ad quam Prophetiam respexisse videtur Dominus Ioã. 17. cùm ait, Quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur. Ergo, inquit, cùm iudicatur à Deo in exitu de hac vita, exeat, idest, exibit cõdemnatus. & si fortè orauerit Deum, oratio eius non solùm non impetrabit remissionem peccati; sed ipsa oratio fiet illi in peccatum. Cur oratio Iudæ facta sit illi in peccatum, rationem reddit Sanctus Hieronymus, quia orauit sine spe indulgentiæ, & desperans laqueo se suspendit. S. Augustinus dicit, factam esse in peccatum, quia non est facta per Christum mediatorem. Euthymius addit, factam esse in peccatũ, quia Iudas, vt etiam cæteri persecutores Christi, orabant Deum pro exterminatione nominis Christiani. Posset etiam addi, Iudæ orationem factam esse in peccatum, quia Iudas non à Deo, sed à Diabolo auxilium petijt, Diabolus autem suspendium illi suasit. Quo loco admonendi sunt lectores, orationem peccatoris, non semper esse peccatum, sed sæpe multum valere ad remissionem peccatorum, vt intelligi potest ex oratione Publicani Luc. 18. tunc autem fieri in peccatum, & verè esse peccatum, cùm is, qui orat, vel non orat quem debet orare, idest, Deum verum, sed Idola, vel Diabolum: vel non orat pro re bona, quam æquum est à Deo peti, sed pro re mala, quæ Deo displicet, vt pro ruina inimicorum: vel non orat per vnicum Mediatorem, qui est Christus, sed per merita sua, quæ superbè se habere præsumit: vel denique non orat cum spe, aut fide, aut alijs necessarijs bonæ orationis comitibus. Eadem quæ hic dicuntur de Iuda conueniunt Iudæis, quorum ille typũ gerebat. Iudæi enim qui credere nolunt in Christum, exeunt de hac vita condemnati ad mortem sempiternã; & oratio eorum, quam assiduè fundũt in synagogis suis, fit illis in peccatum: quia non orant patrem per filium, cùm nec filium, nec patrem norint; & quia postulant quæ Deo non placent, excidium videlicet Christianorum, & cele-

celerem aduentum Antichristi. hunc enim illi pro Christo recipient, vt dicitur Ioan.5.

VII. **Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter**

Hic est locus, quem Sanctus Petrus allegauit Act.1.vt ostenderet, necessarium fuisse vt in locum Iudæ aliquis substitueretur; & cum omnes Apostoli, & discipuli iudicio Sancti Petri acquieuerint, ac per hoc vnanimi consensu locum istum Psalmi de Iuda intellexerint, nemini licet aliter exponere. Oportet, inquit, Apostolus Petrus Act.1. Impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Iesum. Videmus autem impletum fuisse hoc vaticinium in Iuda perfectissimè: nam facti sunt dies eius pauci, siue cum Sancto Augustino intelligamus dies Apostolatus; siue cum Sancto Hieronymo dies vitæ; siue cum Euthymio, dies eius post peccatum cōmissum. Et Episcopatum, idest, Apostolatum eius accipiat alter, Matthias videlicet, qui omnibus modis erat alter, idest, non cōsanguineus, non familiaris, non amicus, non similis vitæ, ac morū. Nomen, Episcopatus, in hebræo
פקדה est, pecuda, quod ab inspiciendo, & visitando deducitur. Debet enim Episcopus assiduè inspicere, & visitare oues suas, de quibus rationem Domino redditurus est. Id quod qui longè absunt ab Episcopatu suo, certè præstare non possunt. Hoc idem impletum est in Iudæis: nam post Iudæ peccatum pauci fuerunt dies Iudæorum in Episcopatu, idest, in Sacerdotio, siue Pontificatu: & Episcopatum eorū accepit alter, quia translatum est sacerdotium Aaronicum ad sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, & nulli sunt hodie Pontifices Iudæorum; & multi sunt Pontifices Christianorum.

VIII. **Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.**

Ne quis fortè existimaret, Iudam condemnandum ad pœnam aliquam, vita durante; & vt fierēt dies eius pauci in Episcopatu, non in corpore; Propheta declarat, dies eius futuros etiam paucos ob imminentem veram mortem, per quam filij eius orphani, & vxor vidua remaneret. Quod impletum est, quia eadem die laqueo se suspendit, & non diu postea in excidio Hierosolymæ omnes ferè viri interierunt: & relicti sunt plurimi orphani, & plurimæ viduæ.

Nutantes transferantur filij eius & mendicent; & eijciantur de habitationibus suis. IX.

Explicat ærumnas filiorum Iudæ, ac dicit, eos instabiles vagaturos, & mendicaturos in aliena regione; quoniam ab habitatione sua eijcientur. In hebræo paulò aliter leguntur vltima verba huius versiculi. Sic enim vertit Sanctus Hieronymus; Et quærantur in parietinis suis. Sed Septuaginta Interpretes, quos latinus sequitur, non legerunt in hebraico, daresu, quod significat quærere, sed, ga- דרשו
resu, quod significat, eijcere. Et, vt גרשו
sæpè diximus, lectio quam habuerunt in suis codicibus Septuaginta seniores omnino præferenda est lectioni Rabinorum. Illud, in parietinis suis, optimè translatum est à Septuaginta Interpretibus, ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν, idest, ex ruinosis habitationibus suis. Nam idem significant parietina, idest, domus dirutæ, vbi soli remanent parietes. Particula, ex, quam habent Septuaginta Interpretes, habetur satis apertè in hebræo, quamuis Sanctus Hieronymus verterit, in: quoniam particula, min, vtrunque signi- מן
ficare potest, sed frequentius accipitur pro, ex, vel, ab. Itaque sensus nostræ lectionis est, quòd Iudæ filij, & cæteri Iudæi, non solùm non permittentur habere integras domos, quia Hierusalem euertenda erat, sed eijcientur etiam de habitationibus dirutis, vt ne ruinas quidem domorum suarum possidere eis liceat. quod impletum esse res ipsa testatur.

Scru-

X. **Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius: & diripiant alieni laboris eius.**

Redditur hoc loco ratio, cur filij Iudæ, & Iudæi cæteri sint futuri pauperrimi, ac planè mendici: quia videlicet creditores eorum, quibus soluendo nō erunt diligentissimè quærent, & accipient substantiam eorum, & si quid superfuerit ex labore eorum quæsitum, diripient alieni, milites scilicet Titi Imperatoris, qui (vt scribit Iosephus liber sextus, de bello Iudaico cap. 15.) scrutabantur aurum etiam in visceribus hominum, ad hunc finem illos dissecantes. Et hæc quidem olim passi sunt Iudæi; sed nunc fœneratores effecti ex bonis pauperum Christianorum ditescunt. Illud, scrutetur, nunc est in codice hebraico, ienaches, quod illaqueare, vel irretire significat. Sed Septuaginta, & Sanctus Hieronymus, qui verterunt, scrutetur, videntur legisse, jeuaches, quod est diligenter quęrere. proinde post tempora S. Hieronymi, locus hic vitio librariorum corruptus videtur. ינקש יבקש

XI. **Non sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius.**

Et hoc manifestè impletum est in Iuda, & Iudæis. Iudas enim ad Principes Sacerdotum accessit, & pecunias retulit, ac se peccasse confessus nihil auxilij, vel consolationis accepit. responderunt enim, Quid ad nos? tu videris, Matth. 27. Quare reiectus à Sacerdotibus, & à Christo veniam non sperans, abiens laqueo se suspendit. Porrò Iudæi à Romanis obsessi neminem habuerunt, qui eos iuuare auderet.

XII. **Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius.**

Prædicit Propheta, filijs Iudæ mortuis, delendum omnino nomen eius in generatione vna, quia videlicet non remanebunt filij filiorum, idest, secunda, vel tertia generatio. Et hoc quidem de filijs carnis Iudæ impletum esse credimus: sed scimus etiam id impletum in filijs spiritualibus. Nam aliorum Apostolorum multi numerati sunt filij filiorum, quos illi per Euangelij prædicationem in Christo genuerunt; & posteritas eorum in æternum manebit. Iudæ verò spiritualis posteritas nulla est. Iudæi verò quamuis nō omnino extincti sint, perijt tamen in generatione vna Regnum, siue Respublica eorum: nam post euersam Hierosolymam dispersi fuerunt in gentes, & nunc impletur in eis quod prædixit Osee Propheta cap. 3. Quia dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, & sine Principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim. Itaque illud, interitum, significat in interitum populi, siue Regni, vt non sint amplius vnus populus, siue Regnum, sed homines dispersi per omnes populos & Regna. Ex hebræo Sanctus Hieronymus vertit, Fiat nouissimum eius interitus, in generatione altera deleatur nomen eius. Sed Septuaginta non male verterunt, Fiant nati eius in interitum; in generatione vna deleatur nomen eius. אחריתו Nam vox hebræa, acharitho, significat ad literam, reliquiæ eius, siue, quod post eum remanet. Et quamuis possit hoc significare, nouissimum eius, vt vertit Sanctus Hieronymus, quia nouissimum postea erit: tamen rectissimè verterunt Septuaginta Interpretes, nati eius, idest, reliquiæ eius, siue posteritas eius. Illud quoque, in generatione vna, rectè interpretatum est: quoniam Septuaginta non legerunt, acher, idest, altera, vt legit Sanctus Hieronymus, sed, achad, idest, vna. literæ enim simillimæ sunt, & facilè fuit librarijs vnam literam pro alia ponere. אחר אחד

In memoriam redeat iniquitas Patrum eius, & peccatum matris eius non deleatur. XIII.

Addit Propheta, ad calamitates Iudæ, & Iudæorum: vt peccata parentum in eis puniantur. Vocat autem Patres non solùm patrem eius natura-

lem, sed omnes eos hebræos, qui peccauerunt in deserto, & postea in terra promissionis. vocat verò matrem non tantùm matrem propriam, sed integram Synagogam, siue ipsam ciuitatem Hierusalē, de qua dicitur Thren. 1. Peccatum peccauit Hierusalem. Quod autem hic dicit Propheta, significauit etiam Dominus Matth. 23. cùm ait, Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum, & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Et hoc ipsum imprecati sunt impij Iudæi filijs suis, Matth. 27. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Neque repugnat hæc sententia verbis Ezechielis cap. 18. Filius non portabit iniquitatem patris: Ezechiel enim loquitur de filijs, qui non imitantur peccata parentum; Psalmus autem loquitur de filijs, qui peccata parentum imitantur. Deus enim irritatus peccatis parentum expectat quidem filios ad pœnitentiam, sed si illi pergant parentum iniquitates imitari, & sic implere mensuram Patrum suorum, tandem omnes exterminat, non solùm considerans peccata præsentium, sed etiam præteritorum. Atque hoc est quod Exodi 20. Deus dixit, cùm legem populo daret, Ego sum Deus tuus fortis zelotes, visitans peccata parentum in filios in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt me. Vide de concordia harum Scripturarum Sanctum Thomam in 1. 2. quæst. 87. artic. 8. & Theologos cæteros apud Magistrum Sententiarum lib. 2. dist. 33.

XIV. **Fiant contra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum, pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam.**

Repetit quod dixit de peccatis parentum, & eleganter opponit memoriæ peccatorum memoriam gloriæ Iudæ, & Iudæorum: quasi dicat, Viuet coram Deo memoria peccatorum patris, & matris ipsorum, vt pœna semper maneat: & contra, dispereat de terra memoria gloriæ, & felicitatis ipsorum. Illud enim contra Dominum, significat coram Domino, siue ex opposito oculorum Domini, vt semper videantur à Domino peccata illa: hæc enim est vis vocis hebraicæ, neghed, & græcæ ἐναντίον. נגד Illud autem, memoria eorum, non significat simplicem memoriam personarum, sed faustam commemorationem. Viget enim commemoratio aliorum Apostolorum, quæ quotannis renouatur cum honore, & laudibus ipsorum: Iudæ commemoratio nulla fit, & si quando nomen eius pronunciandum est, cum execratione & horrore pronunciatur. sic etiam gentis Iudæorum nulla fit commemoratio nisi cum contemptu, vt gentis vilissimæ, quæ vbique seruit. Addit Propheta causam tot calamitatum Iudæ, & Iudæorum, Quoniam, inquit, non est recordatus facere misericordiam: nam, vt scribit Beatus Iacobus cap. 2. Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Hoc enim fuit peccatum Iudæ, quòd cùm videret Principes Iudæorum furere aduersus Christum, ipse nulla misericordia motus erga innocentem magistrum, & Dominum suū, crudelissimè illum tradidit capiēdum & occidendum.

Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare. XV.

Explicat Propheta, in quo sita fuerit crudelitas Iudæ, & populi Iudæorū; quia videlicet persecutus est Christum, hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare, id est, ad eum morti tradendum. Sanctus Augustinus non audet hæc de Christo exponere, quia Christus non potest dici compunctus corde, cum compūctio fit propria eorum, quorum est pœnitentia. Ideò per hominem compunctū corde intelligit Apostolos, & alios fide-

fideles, quos Iudæi vſque ad mortem perſecuti ſunt. Sed quia Sanctus Hieronymus, Theodoretus, Euthymius, & alij de Chriſto hæc omnia intelligunt, & textus ipſe quodammodo nos cogit, vt hunc verſiculum de Chriſto potiſſimum exponamus; dicendum eſt, Chriſtum dici hominem inopem, quia cùm eſſet diues, propter nos egenus factus eſt, vt nos inopia ſua locupletaret, vt dicit Apoſtolus 2. Corinth. 8. Dici etiam mendicum, quia ex aliena miſericordia in hoc mundo viuere voluit, vt verbo Dei prædicando, & orationi pro nobis faciendæ totus incumberet; dici denique compunctum corde, non compunctione culpæ, ſed compunctione pœnæ, & anxietatis, ac ſollicitudinis, quam pro ſalute generis humani aſſiduè in corde gerebat. Notatur autem in his verbis ſumma crudelitas: nam qui hominem occidere quærunt, vel moueri ſolent ab iracundia ob iniuriam acceptam, vel à cupiditate ſpoliandi diuitem, vel ab inuidia alienæ felicitatis. Chriſtus autem mitis, & humilis corde nemini faciebat iniuriam; & cùm eſſet adeò contemptor bonorum huius mundi, vt voluntariè mendicus factus eſſet, non habebat vnde oculos cupidorum prouocaret. Denique cùm aſſiduè hominum peccata defleret, & ad pœnitentiam agendam, ad felicitatem mundi ſpernẽdam, ad bona cęleſtia deſideranda hortaretur, nulla erat cauſa, cur eum ad mortem vllus quæreret.

XVI. **Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.**

Nemo eſt qui diligere poſſit maledictionem, vel odio habere benedictionem, ſi ſub ratione maledictionis, & benedictionis voluntati proponãtur: ſed dicitur homo diligere maledictionem, & nolle benedictionem, quando ipſe ſibi cauſa eſt malis ſuis operibus, cur maledicatur, & non benedicatur. Sic Iudas tradendo Chriſtum Iudæis ob cupiditatem modicæ pecuniæ, dilexit maledictionem, quia ipſe ſibi cauſa fuit, cur malediceretur à Deo: & ipſe idem deſerendo Chriſtum, in quo benedicendę erant omnes generationes; noluit benedictionem, quia ipſe ſibi cauſa fuit, cur non benediceretur à Deo. Quod idem de populo Iudæorum dici poteſt. Venit enim filius Dei de cælo, vt benediceret populum ſuum, ſed illi Chriſtum occidendo, ſibi ipſi cauſa fuerunt, cur pro benedictione maledictionem acciperent, & benedictio ad gentes transferretur. Porrò benedictio Dei cumulum bonorum omnium ſignificat, quemadmodum, & maledictio cumulum omnium malorum. Videmus autem hæc impleta fuiſſe primum in Iuda, qui continuò & pecunias, quas acceperat, & vitam temporalem, & ſempiternam amiſit: deinde in populo Iudæorum, qui Regnum, & Sacerdotium perdidit, & excæcatus, atque obſtinatus in incredulitate viuit, donec ad tenebras exteriores, quæ ſunt in gehenna deſcendat.

Et induit maledictionem ſicut veſtimentum, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, & ſicut oleum in oſſibus eius. XVII.

Declarat Propheta pulcherrimis ſimilitudinibus, maledictionem diuinã eſſe cumulum omnium malorum tum externorum, tum internorum, ita vt homo maledictus à Deo cunctis malis ita repleatur, vt nulli bono relinquatur locus. Primum comparat maledictionem diuinam veſtimento, quod totum corpus vndique tegit: & quia veſtimentum non intrat ad viſcera, comparat etiam aquæ, quæ hominem demerſum in mari, non ſolùm exterius abluit, ſed etiam intrat ad ſtomachũ, ad ventrẽ, ad pectus, ad omnia interna corporis humani: & quoniam aqua nõ penetrat oſſa, imò neq; carnes, venas, neruos: addit comparationem olei, quod ſubtiliſſimum eſt, & non ſolùm carnes, & venas, & neruos, ſed ipſa etiã oſſa peruadit. Sic igitur diuina maledictio, non ſolùm Iudæ, & Iudæorũ, ſed omnium illorum, quibus dicetur, Ite maledicti, replebit malis corpus, &

omnia eius membra; replebit animã, & omnes eius sensus; replebit, & mentem, & vsque ad intima intelligentiæ & voluntatis penetrabit. Quæ certè si homines mortales seriò cogitarent, non sine magno horrore viuerent.

XVIII. **Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, & sicut zona, qua semper præcingitur.**

Addit Propheta, maledictionem illam non solum vbique penetraturam, sed etiam sempiternam futuram. Fiat, inquit, ei, Iudæ videlicet, & populo Iudæorum, ea maledictio sicut vestimentum quo operitur, idest, semper illi adhæreat, quemadmodum vestis semper adhæret homini, ne turpitudo eius appareat. Et sicut zona, qua semper præcingitur, idest, non solùm maledictio illi adhæreat, sed etiam firmissimè adhæreat, quo modo cingulum firmissimis, & multiplicibus nodis adstringi solet. Quis dignè cogitare valeat, qualis sit nodus, quàm firmus, quàm insolubilis, decretum immutabile omnipotentis voluntatis Dei?

XIX. **Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum; & qui loquuntur mala aduersus animam meam.**

Concludit Propheta prædictionem miseriarum Iudæ dicens, Hoc opus eorum, idest, hæc erit merces operis eorum. Accipitur enim in Scriptura opus pro mercede operis, vt Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Qui detrahunt mihi, idest, qui me seductorem vocãt, qui filium Dei esse negant, &c. apud Dominum, idest, hæc erit merces eorum apud Dominum, siue à Domino, vt clarius habetur in textu hebraico, quem Sanctus Hieronymus sic reddidit, Hæc est retributio à Domino his qui mihi aduersantur, & qui loquuntur mala aduersus animam meam, id est, qui obloquuntur de me mala. Est enim hæc pars posterior versiculi, repetitio, & explicatio prioris.

Et tu Domine Domine fac mecum propter nomen tuum, quia suauis est misericordia tua. XX.

In vltima parte Psalmi precatur Christus pro se, & pro corpore suo, quod est Ecclesia; & precando prædicit multa bona: quemadmodum in superioribus partibus per modũ imprecationis prædixit multa mala Iudæ, & Iudæis. Primum igitur orat Dominũ, vt sibi semper adsit, seq; & corpus suũ adiuuet propter gloriam nominis sui. Et tu, inquit, Domine Domine. Prima vox continet nomen quatuor literarum, quod est proprium Dei, & deducitur ab esse, quia Deus est fons essendi: secunda continet aliud nomẽ, quod propriè Dominum significat. Itaq; sensus est, Tu fons essendi, qui es Dominus omnium rerum, fac mecum, idest, mecum operare, mihi te adiunge; propter nomen tuum, idest, ad gloriam tuam. Quia suauis est misericordia tua, idest, quia misericordia tua benigna est, & facilè inclinatur ad succurrendum miseris. Vbi loquitur tum pro se, tum pro corpore suo, quod est Ecclesia. & poscit auxilium Dei aduersus persecutores ex tribus capitibus: primo, quia Deus est Dominus omnium rerum, ac per hoc potest, si velit, hostes reprimere: secundo, quia hoc postulatur propter nomen Dei extollendum: tertio, quia Dei misericordia benigna est, ac per hoc Deus, non solùm potest, sed etiam vult misereri. Et quoniam, vt dixi, hæc est prædictio per modum precationis, vel simul precatio, & prædictio; ideò certi sumus, Ecclesiam Christi semper à Deo protegendam, & iuuandam esse, vt portæ inferi nõ præualeant aduersus eam.

יהוה
אדני

Libera me, quia egenus & pauper ego sum: & cor meum conturbatum est intra me. XXI.

Pergit in oratione Propheta in persona Christi, & videtur respicere tempus illud, quò Christus dixit Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est, & quid dicam, Pater saluifica me ex hac hora: vel

vel cùm in horto precatus est Patrē, & Apostolis dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Libera, inquit, me ab imminente morte, quoniam egenus & pauper ego sum, idest, omni humano auxilio destitutus, non habeo, qui pugnet pro me; & anima turbata est intra me, idest, tristitia & horror ex cōsideratione mortis futuræ turbauit me. Hæc autem Christus dicebat, vt ostenderet, se verè esse hominem, qui mortem absolutè consideratam, vt naturæ contrariam exhorrebat; cùm tamen eandem mortem, vt precium redemptionis à Patre decretum, & ordinatum maximè desideraret. Quare Ioan. 12. cùm dixisset, Saluifica me ex hac hora: subiunxit. Sed propterea veni in horam hanc. & Matth. 26. cùm dixisset, Transeat à me calix iste: continuò addidit, Sed nō sicut ego volo, sed sicut tu. Porrò quod attinet ad corpus Christi, quod est Ecclesia: petitur liberatio à persecutionibus, & tentationibus, quia cętus Ecclesiæ egenus, & pauper est, idest, non nititur viribus suis, aut meritis suis, sed tanquam verè mēdicus, in solo Deo confidit.

XXII. **Sicut vmbra cum declinat, ablatus sum, & excussus sum sicut locustæ.**

Hæc pertinent ad comprehensionē Domini, quæ facta est post orationem in horto. Comparat verò Propheta comprehensionem vmbræ deficienti, quoniam vmbra sine vllo strepitu deficit, & maximo cum silentio. Sic enim & Dominus auulsus est à Discipulis, & captiuus ductus, imò etiam ad varia tribunalia, & ad ipsam Crucem adductus sine murmure, sine resistentia, sine defensione. Sicut vmbra, inquit, cùm declinat, ablatus sum, idest, ablatus sum à comitatu Discipulorum ad tribunal Caiphæ, Pilati, & Herodis eo silentio, quo declinans vmbra deficere solet. Et excussus sum, idest, iactatus ab vno tribunali ad aliud; sicut locustæ, vilissima scilicet animalia, à vento iactari solēt ab vno loco ad alium. S. Augustinus priorem partem versiculi refert ad Christum in persona propria, posteriorem ad Christum in persona Discipulorum. Ille enim ablatus est, sicut vmbra; illi excussi velut locustæ.

Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum. XXIII.

Hìc videtur describi debilitas Christi ex ieiunio, adiuncta vigilia & labore illius noctis, & sequentis diei, quo passio peracta est. Quamuis etiam toto vitæ tempore Dominum frequentissimè ieiunasse credendum sit. Genua mea, inquit, infirmata, idest, debilitata sunt à ieiunio; & caro mea immutata, idest, macie, & pallore confecta apparuit propter oleum, idest, propter pinguedinem suam amissam. In hebræo clarius habetur, Caro mea immutata est, miscemen, idest, à pinguedine, משמן idest, ex pingui macilenta reddita est. Variè hic locus ab alijs explicatur; sed hæc nobis explicatio literalis maximè visa est.

Et ego factus sum opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita sua. XXIV.

Hìc concludit passionem: nam post illam summam debilitatem factus est Dominus opprobrium Iudæis; cùm eū in medio latronum crucifixum viderunt, & viso eo mouerunt capita sua stantes ante crucem, & dicentes, Vah qui destruis templum Dei, &c.

Adiuua me Domine Deus meus, saluum me fac secundùm misericordiam tuam. XXV.

Precatur Dominus de corpore exiēs auxilium Patris ad celerem resurrectionem, vt diximus in explicatione Psal. 21. & 68. & simul precatur corpori suo mystico, idest, Ecclesiæ veram salutem corporis, & animæ.

Et sciant quia manus tua hæc, & tu Domine fecisti eam. XXVI.

Ne putarent homines, Christum ad passionem, & mortem ignominiæ ple-

nam inuitum peruenisse, & ne iactarẽt Iudæi, se potẽtia sua in Christum præualuisse; admonet Propheta in persona Christi, hoc totum à Deo factum esse, iuxta illud S. Petri Act. 3. Deus, qui prænunciauit per os omnium Prophetarum, impleuit sic. Ait igitur, Et sciãt homines omnes, ac præsertim Iudæi, quia manus tua hæc, idest, quia hæc res, hæc passio, hæc mors mea à manu tua, hoc est voluntate, & potestate tua processit: & tu Domine fecisti eam. Neque enim potuissent Iudæi, aut Gentes Christo præualere, eumq; affligere, & occidere, nisi Deus voluisset. Neq; tamẽ excusantur à grauissima culpa, qui Christum occiderunt, quasi voluntatem Dei adimpleuerint. ipsi enim non voluntatem Dei, sed odium cordis sui implere voluerunt: Deus autem mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, vsus est ad Mundum redimendum per obedientiam, & charitatẽ, patientiam, & humilitatem vnici sui. Sanctus Augustinus per manum Dei, hoc loco intelligit Christum, quem Deus fecisse dicitur, quia humanitatem eius fecit. Alij per manum Dei, intelligunt potentiam Dei, sed per particulas illas, hæc, & eam, intelligunt salutem. Sed nos Theodoretũ secuti sumus, cuius expositio maximè literalis nobis visa est.

XXVII. **Maledicent illi, & tu benedices, qui insurgunt in me confundantur, seruus autem tuus lætabitur.**

Persequutores ignorantes hæc, quæ dicta sunt, maledicent mihi, & Ecclesiæ meæ: vt reuera vsque ad hanc diem Iudæi blasphemare, & maledicere pergunt: sed tu benedices, non solùm mihi, me glorificando, & exaltando ad dexteram tuam, sed etiam propter me benedices omnes gentes, eas per Fidem, & Baptismum in filios adoptando. Ex quo fiet, vt illi, qui me persequuntur, & mihi maledicunt, tandem confundantur; seruus autem tuus, ego & fratres mei lætitia sempiterna fruamur.

Induantur, qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua. XXVIII.

Confirmat quod dixit, & per modũ imprecationis prædicit, omnes Christi, & Ecclesiæ aduersarios tandem cooperiendos confusione, & pudore instar vestimenti duplicis vndique hominem operientis. Quod quidem in die Iudicij omnino implebitur. Vox hebraica, mehil, significat vestem amplã, & honorificam, qualis erat tunica sacerdotalis, quæ describitur Exod. 28. Sed Septuaginta Interpretes vertcrũt διπλοΐδα, vel quia vestis erat tam ampla, & longa, vt duplicari posset: vel quia reuera, ea vox significat vestem suffultam alia veste, ac per hoc duplicem, vt sunt apud nos vestes permultę. Sensus autem est, confusionem damnatorum in nouissimo die fore maximã, ita vt pleni sint futuri erubescentia, & pudore. Et certè quæ maior confusio cogitari potest, quàm ingratitudinem, insipientiam, aliaque vitia damnatorum in theatro mundi totius, coram angelis, & hominibus, qui ab initio seculi fuerunt, apertissimè detegi? מעיל

Confitebor Domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum. XXIX.

Hoc opponitur confusioni impiorum. Illi enim præ confusione obmutescent: Christus autem, & electi eius cõfitebũtur laudes Deo, nimis in ore suo, idest, magno clamore, magnoque iubilationis affectu, idque in medio multorum, in theatro orbis terrarum in die iudicij, & postea in theatro cœlestis Hierusalem in æternum.

Quia astitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam meam. XXX.

Hæc est ratio tantæ confessionis, & laudis. quoniam Deus auxilio suo astitit à dextris pauperis Christi, & populi eius, vt saluaret à persequentibus Iudæis vitam temporalem Christi, quod factum est per celerem resurrectionẽ,

&

& à persequentibus tum hominibus, tum Dæmonibus, vitam æternam electorum eius. In hebræo est, misciophete, idest, à iudicibus, pro eo quod nos habemus, à persequentibus. & quidem quòd attinet ad Christum, præcipui persecutores Christi fuerunt Caiphas, & Pilatus, qui Christum morti adiudicauerũt. Sed sapientia Dei astitit Christo, tanquam optimus Patronus, & sententiam iniquam reuocare fecit à diuina potentia, quæ Christum ad vitam reuocauit. Quod verò attinet ad Ecclesiam, iudices qui persequebantur Ecclesiam, erant tum Imperatores, & Reges, ac magistratus Paganorũ, qui multa millia Sanctorum Martyrum morti adiudicauerunt, tum præcipuè dæmones, qui sententiam Dei in genus humanum latam proferebant, & ex illa genus humanum morti æternæ adiudicabant: sed adstitit aduocatus potentissimus Christus, qui tulit de medio chirographum, quod erat contrarium nobis, illudq. deleuit, & affixit cruci; & pauperũ animas saluas fecit, vt scribit Apostolus ad Colossenses 2. Hic illud annotandum est, Deum assistere à dextris pauperum, idest, eorum, qui agnoscunt paupertatem suam, debilitatem videlicet virium suarum, & ideò assiduè pulsant ad ostium Dei, qui diues est in misericordia. Item à dextris pauperum, idest, eorum, qui exuerunt affectum rerum omnium creatarum, & spiritu pauperes effecti in solo Deo diuitias suas posuerunt.

משפטי

PSALMVS CIX.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid.

Ic Psalmus celeberrimus est tum magnitudine mysteriorum, tum obscuritate sentẽtiarum. Sed quamuis excæcati Iudei multa fabulentur, tamen apud Christianos nulla dubitatio est, quin hic Psalmus de Christi Regno, & sacerdotio intelligatur, ita explicante Spiritu sancto in multis locis sanctarum Scripturarũ, Matt. 22. Act. 2. 1. Cor. 15. ad Hebr. 1. 5. 7. & 10.

Explicatio Psalmi 109.

Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis. I.

Vidit in spiritu Dauid, Messiam post mortem, & resurrectionem ascendentem in cælum, & refert ad nos verba Dei Patris ad Filium, quibus eum inuitat ad consedendũ, & corregnandum. Dixit, in hebræo est, nehum, quod propriè significat, dictum, & coniunctum cum nomine sequenti, verti potuisset, Dictum Domini ad Dominum meum. Sed sensus est idem, & gratia claritatis verterunt Septuaginta, Dixit Dominus. Quamuis autem, dixit, sit temporis præteriti, & tẽpore Dauidis id tempus nondum aduenisset, tamen rectè vtitur Dauid verbo temporis præteriti, quia vidit rem futuram, tanquam præteritam. Dominus in hebræo est nomen quatuor literarum, quod propriè soli Deo vero conuenit; quod quamuis à modernis pronuncietur, Iehoua, tamen ab antiquis non solebat pronunciari; sed loco eius pronunciabatur aliud nomen, quod Dominum significat. Ita Septuaginta Interpretes vbicunque hoc nomen proprium Dei inuenerunt, verterunt κύριος, idest, Dominus. de qua re scripsimus in exercitatione grammatica ad primum versiculum Psal. 33. Domino meo. In hebræo est, Ladoni, quod ꝓpriè Domino meo significat. quamuis autem Rabini per Dominum hoc loco intelligant Abraham, vt S. Hieronymus refert in commentario ad cap. 22. Matthæi; vel Ezechiã, vt refert Iustinus in dialogo contra Triphonem, & Tertullianus lib. 5. in Marcionem: tamen certum est, non alium hoc loco Dominum vocari, nisi Messiam, qui fuit filius Dauid secũdùm carnem, & Dominus Dauid secundùm diuinitatẽ. totus enim Psalmus id clamat, cùm neque Abraham, neque Ezechias

נאם יהוה לאדני

chias ſederint ad dexteram Dei, neq; geniti ſint ante luciferum, neque ſacerdotes fuerint ſecundùm ordinem Melchiſedech. Quare Iudæi interrogati à Chriſto Matth.22. quomodo Dauid in ſpiritu vocet Meſſiam Dominũ ſuum; non ſunt auſi negare pſalmum intelligendum eſſe de Meſſia. Cur autem non repetatur hoc loco nomen proprium Dei, non eſt ratio, quia filius non ſit verus Deus, vt eſt Pater, vt Ariani docebant, ſed quia hic non agitur de filio Dei ſimpliciter, ſed de filio Dei incarnato. Filius autem Dei incarnatus in ſcripturis paſſim Dominus appellatur, & Pater Deus, cùm ſimul nominantur. cuius rei ratio eſt, quia nomen Domini conuenit filio ſecundùm vtranque naturam; nomen autem Dei, non conuenit ei niſi ratione naturæ diuinæ. Itaque ſi hoc loco idem nomen tributũ fuiſſet Patri, & Filio, ſuſpicari poſſemus, hæc dici filio tantum, vt Deus eſt. Quod autem Filius Dei incarnatus, qui etiam Chriſtus dicitur, in ſcripturis paſſim appelletur Dominus, & Pater Deus dicatur, perſpicuum eſt ex illo 1. Corinth. 8. Vnus Deus Pater, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus. & 2. Corinth. 1. Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Dño Ieſu Chriſto. & ad Eph. 6. Pax fratribus, & charitas cum fide à Deo Patre, & Domino Ieſu Chriſto. & in ipſis Euangelijs, atque Actis Apoſtolorum, & Epiſtolis eorundem Apoſtolorum cùm vbiq. Chriſtus dicatur Dominus, vix in vno, aut altero loco dicitur Deus. quia videlicet, vt diximus, nomen Dei conuenit Chriſto ſolùm ratione diuinæ naturæ, nomen Domini conuenit ſecũdum vtranque naturam; vnde etiam in Symbolo dicimus, Credo in Deum, Patrem omnipotentem, & in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, Dominum noſtrum. Sede à dextris meis. Seſſio quietem, & auctoritatem, præcipuè regiam denotat. hæc autem Chriſti ſeſſio, eſt ineffabilis quies, & ſumma regia poteſtas. Illud autem, à dextris meis, ſignificat æqualitatem, & conſortium Regni Dei Patris ſuper omnes creaturas. Quam æqualitatem ſemper habuit filius Dei ratione diuinæ naturæ, ſed ad eam eleuatus eſt ratione naturæ humanæ, poſt humiliationem vſque ad mortem, mortem autem crucis. Sic enim loquitur Apoſtolus Philippen. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Idem enim eſt eſſe in dextera Dei, & in gloria Dei, hoc eſt in maieſtate Dei. hæc autem gloria eſt, quod habeat nomen ſuper omne nomen, & illi omne genu flectatur. ſic etiam 1. Cor. cap. 15. ait idem Apoſtolus, Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. vbi explicat Apoſtolus illud, ſede à dextris meis, vt idem ſit, quod regna mecũ, donec ponam, &c. Idem quoque Apoſtolus ad Hebr. 1. Cui dixit Angelorum, ſede à dextris meis? nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi, &c. Vbi per ſedere à dextris Dei ſignificatur differẽtia inter Chriſtum, & Angelos, quòd iſti ſint miniſtri, & ſerui, & ideò non ſedeant, ſed mittantur in miniſterium: Chriſtus autem vt Rex, & Dominus ſedeat cũ Patre, creaturis omnibus ſuperior. Denique Sanctus Petrus Act. 2. Dextera, inquit, Dei exaltatus effudit hoc donũ, quod vos videtis, & auditis; non enim Dauid aſcendit in cælum; dicit autem ipſe, Dixit Dominus Domino meo ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Certiſſimè ſciat ergo omnis domus Iſrael, quia & Dominum & Chriſtum fecit Deus hunc Ieſum, quem vos crucifixiſtis. Vbi ſanctus Petrus docet, ſedere à dextris Dei, eſſe aſcendiſſe in cælum; dominari, & regnare vbique vt dominatur, & regnat Deus.

Donec ponam inimicos tuos II.
ſcabellum pedum tuorum.

Hic verſiculus continuatur cum primo apud hebræos, iuxta Rabinorum diſtin-

distinctiones: sed Septuaginta Interpretes, qui Rabinos omnes præcesserunt, nouum versiculum esse debere iudicarunt. Significat autem his verbis Propheta, Regnum Christi nunquam finiendum, neque periculum esse, vt ab inimicis euertatur, cùm Deus statuerit, paulatim omnes omnino inimicos illi subijcere, vt pacificè postea duret in æternum. Itaque illud, donec, non significat, Christum non amplius sessurum, vbi fuerint omnes hostes debellati, sed significat Christi Regnum semper propagandum magis, & magis, donec nullus omnino superfit inimicus, qui illi genua non flectat. quasi dicat, perge regnare mecum, nec desistas propagare Regnum, donec omnes hostes debellentur. Porro ista propagatio quotidie impletur, dum alij conuertuntur ad fidem, & obedientiam, & spontè subijciuntur pedibus Christi, vt in eis, tãquam in scabello quiescat; & tandem finito exilio pergunt ad patriam, vbi feliciter sub Deo requiescunt: alij, vel peruertũtur, vel in peruersitate perdurant, & tandẽ per mortem ad iudicium rapiuntur, & damnati ad inferos detruduntur, vbi Christi pedibus perpetuo comprimuntur. In nouissimo die propagatio complebitur, & tum Christo flectetur omne genu, cælestium, terrestrium, & infernorum. At cur dicit Pater, donec ponam? nõne etiam filius ponit inimicos suos scabellum pedum suorum? Omnino quod Pater operatur, etiam Filius operatur: sed tribuitur hæc actio Patri, quia per eam redditur merces obediẽtiæ Filij, vt paulò ante Apostolum dicentem audiuimus, Propter quod, & Deus exaltauit illum. Præterea omnis actio quæ ad potentiam pertinet, Patri solet tribui, quamuis etiam Filio sit communis, quoniam à Patre Filio communicatur, non Patri à Filio. & Filio quidem, vt Deus est, cõmunicatur per generationem; eidẽ Filio, vt homo est, cõmunicatur per gratiam hypostaticę vnionis. Quod autẽ filius Patri cooperetur in hac actione subijciendi cões hostes, dicitur in sequenti versiculo.

Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum. III.

Propheta Dauid cùm in spiritu audiuisset Patrem loquentem ad Filium, ac dicentem, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum; cõuertit se ad Filium, & eodem spiritu reuelante demõstrat, vnde incipienda esset propagatio Regni Christi in terris. Virgam, inquit, virtutis tuę emittet Dominus ex Sion, idest, Dominus Pater vt ponat inimicos tuos scabellum pedum tuorum, sceptrum Regalis potentiæ tuæ ex ciuitate Hierusalem, & ex ipso monte Sion extendere incipiet, & propagabit vsq; ad vltimum terrę. Concordat cum hac Prophetia verbum Domini, Lucæ 24. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pęnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Hierosolyma. & Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terrę. Virga hoc loco sceptrum significat, & per sceptrum intelligitur Regalis potestas: per virtutem autem significatur robur, & fortitudo, vt clarius habetur in textu originali. Itaque virga virtutis est sceptrum potentiæ. dicitur autem hæc virga emittenda ex Sion, quasi ex mõte illo germinauerit, quoniam in Hierusalem cœpit Regnũ Christi spirituale; ibi enim fuerunt primi credentes, & ibi cœpit propagatio fidei per Apostolos. Dominare in medio inimicorum tuorum. est quasi fausta acclamatio, & exhortatio ad propagandum imperium per omnes gentes. quasi dicat, tu igitur perge feliciter, infer vexillum crucis tuæ in mediũ paganorũ, & Iudæorum, vbi sunt confertissimi hostes tui, ibiq. in medio eorum dominare, idest, illis inuitis, & repugnantibus regnum tuum constitue. Quod certè breui factũ videmus: nam intra paucos annos, frustra Iudæis, & Paganis reluctantibus, Ecclesiæ Christi in toto orbe terrarum constitutæ fuerunt.

fuerunt. Scribit enim Apostolus ad Colossen. 1. Euangelium in vniuerso mundo est, & crescit, & fructificat. & sanctus Irenæus vicinus Apostolicis temporibus lib. 1. cap. 2. Ecclesia, inquit, per vniuersum orbem vsq; ad fines terræ seminata est. & cap. 3. meminit Ecclesiarū Germaniæ, Iberorum, Lybiæ, Aegypti, Galliarum, Oriētis, & earum quæ in medio mundi erant, per quas intelligit Ecclesias Græciæ, & Italiæ. Rectè autem dicit Psalmus, in medio inimicorum tuorum, quia quantumlibet Ecclesia propagetur, & crescat, sēper erit in medio inimicorum, idest, Iudæorum, Paganorum, Hæreticorum, & falsorum Christianorum, dum in terris peregrinatur. Sed in consummatione seculi fiet separatio bonorum à malis, & non erit amplius Regnum Christi in medio inimicorum suorum, sed eminebit, & exaltabitur super omnes inimicos suos.

IIII. **Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum: ex vtero ante luciferum genui te.**

Dixerat, dominare in medio inimicorū tuorum, quod intelligitur in hoc tempore, dum Regnum Christi ab inimicis oppugnatur: declarat nunc quid erit in nouissimo die, quando omnes inimici subiecti erūt vt scabellum, pedibus eius. Tecum, inquit, principium in die virtutis tuæ, idest, tecū erit principatus manifestus, tūc apparebit omnibus, tuum esse Regnum, & apud te solùm esse verum principatum. In die virtutis tuæ, in die videlicet nouissimo, quando potentia tua cælum mouebit, solem obscurabit, terram concutiet, mortuos excitabit, & omnes ad tribunal tuum adducet. In splendoribus sanctorum, idest, quando circundatus eris sanctis tuis, qui omnes fulgebunt sicut sol. Ex vtero ante luciferum genui te, idest, ideò tecum erit tantus principatus, quia ego Deus Pater omnipotens genui te, non ex nihilo, vt res creatas, sed ex vtero meo, vt filium verum, naturalem, & consubstantialem, idque ante luciferum, idest, ante quam stellas crearem, ante omnem creaturam, ante omnia secula. Hæc est communis expositio Patrum, Hieronymi, Chrysostomi, Augustini, Theodoreti, & Euthymij. Sed consideremus singula verba. Tecum. ex hebræo S. Hieronymus vertit, populus tuus. Sed verbum hebraicum potest legi ammecha, עמך & significat populus tuus; potest etiam legi, immecha, & significat, tecum, & עמך sic legerunt Septuaginta Interpretes, & rectè verterunt. Principium. in hebræo est, nedaboth, quod propriè significat Principes, sed Septuaginta videntur legisse, nedaba, principatus. & נדבות sic exponit Chrysostomus hoc loco vocem græcam ἀρχή, quæ & principium, & principatū significare potest. Quod si placeat, non accipere principiū pro principatu, sed simpliciter pro principio; exponere poterimus, Tecum principium, idest, tecū est principium primum omnium rerum, quia tu es in Patre, & Pater in te. Sed prior expositio videtur præferenda, vt magis consentanea textui hebraico. In die virtutis tuæ. in his verbis nulla est discrepantia inter codices, nisi quòd in hebraico per virtutē significatur propriè fortitudo, & potētia. In splendoribus sanctorum. in hebraico legitur, in montibus sanctitatis. Sed videntur Septuaginta Interpretes non legisse, harere הררי per ה, quod significat montes, sed hore per א, quod significat splendores. אורי Idem autem est, in splēdoribus sanctitatis, & in splendoribus sanctorum; dici siquidem possunt sancti homines splendores sanctitatis, quia sanctitas in eis resplendet. Ex vtero. ex hoc verbo probant sancti Patres efficacissimè Christi diuinitatem: nam si Christus creatura esset, non posset dici genitus ex vtero: nemo enim dicit, se genuisse ex vtero domū, vel scamnum, vel aliud quidpiam ex arte factum: neque Deus vnquam dixit, se genuisse ex vtero cælum, aut terram. Porrò per vterum intelligitur essentia Dei secreta, & intima; & quamuis vterus propriè ad matrem,

trèm, non ad Patrem pertineat: rectè tamen Deus Pater dicitur ex vtero genuisse, tum vt clarius ostendatur filius consubstãtialis genitori (clarius enim filius est ex substantia matris, quam ex substantia patris) tum quia Deus non opus habuit vxore ad filium gignendum, & pariendum. Ipse enim genuit, ipse peperit. vnde dicit Isaiæ vlt. Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? Ante luciferum. hinc significatur æternitas filij, qui genitus fuit ante luciferi creationẽ, ac per hoc ante omnes creaturas. Sed posuit nomen luciferi, quoniam ipse etiam filius Dei, est quidam lucifer increatus. Est enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem, & omnem Angelum. In hebræo habetur mischar, quòd S. Hieronymus vertit, ex aurora. Sed potest etiam verti, præ aurora, idest, ante auroram. Septuaginta Interpretes posuerunt luciferum pro aurora, siue quia cũ aurora solet oriri lucifer, siue quia ipsa aurora etiã est lucifer. quare Sanctus Hieronymus Iob 11. v. 12. vertit, orieris vt lucifer. cùm tamẽ in hebræo sit, mane; Itaque luciferũ accepit pro mane, siue pro aurora. Genui te. in hebræo nunc legitur, Tibi ros natiuitatis tuæ. Sed Septuaginta non habuerunt illa duo vocabula, Tibi ros, & pro, natiuitatis tuæ, legerunt, genui te; quia verba hebraica mutatis punctis vtroque modo legi possunt, ialdutheca, est, natiuitatis tuæ. ialadthica, est, genui te. Potest etiam fieri, vt Septuaginta Interpretes legerint, tibi ros natiuitatis tuæ, sed verba obscura declarare voluerint per suam versionem, & ideò dixerint, genui te. Id enim obscurè significant illa verba, ex vtero ante luciferum tibi ros natiuitatis tuæ, idest, ex vtero ante luciferum fuit tibi natiuitas ex me, vt est rori ex cælo. Sanctus Augustinus addit aliam expositionem minus principalem, quod videlicet Dauid Christo filio suo secũdùm carnem dicat, Ego genui te ex vtero Virginis Mariæ, filiæ meæ, antequam lucifer oriretur, idest, media nocte. Tertullianus quoque lib. 5. in Marcionem exponit de partu Virginis, sed tribuit Deo illud, genui te, hoc modo, Ego Deus Pater genui te ex vtero Virginis, nocturno tẽpore antequam lucifer oriretur.

משחר

ילדותך
ילדתיך

V. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum secũdùm ordinem Melchisedech.

Transit nunc à dignitate Regia ad sacerdotalem, atque ostendit, Christum esse sacerdotem æternum, non succedentem Aaroni, sed immediatè à Deo institutum, cuius figura fuerat sacerdotium Melchisedech. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum. Iuramentum Dei promissionis stabilimentum est; id quod declarauit addens, & non pœnitebit eum, idest, firmissimè statuit, nunquam mutaturus: significat enim Dauid his verbis, sacerdotiũ Aaronicum fuisse mutãdum, sed sacerdotium Christi nunquam esse mutandum. Pœnitentia enim Dei dicitur per metaphoram, cùm Deus facit id, quod faciunt homines, cùm eos pœnitet facti. mutãt enim quod eos fecisse pœnitet. sic Gen. 6. dicit Deus, Delebo hominem, quem creaui, à facie terræ, ab homine vsq; ad animantia, pœnitet enim me fecisse eos. & 1. Regum 15. Pœnitet me (ait Deus) quòd constituerim Regem Saul. Tu es sacerdos in æternum. dicuntur hæc à Deo, non à Dauide; Apostolus enim ad Hebræos cap. 5. non semel repetit, hæc esse verba Patris ad Filium. dicitur autem Christus sacerdos in æternum, tum quia effectus vnici sacrificij, quo corpus suum obtulit in cruce, manet in æternum, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 10. Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos: tum quia viuens ipse in æternum sacrificium quotidie offert per manus ministrorum sibi inuicem in Ecclesia succedentium. quod idem Apostolus ad Hebræos 7. confirmat, dicens, Et alij quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere: hic autẽ eo quòd maneat in æternum, sempiternũ habet sacerdotium.

Secun-

Secundùm ordinem Melchisedech. per ordinem intelligitur ritus, lex, traditio, consuetudo; hæc enim significat vox hebraica. opponitur autem ordo Melchisedech ordini Aaron secundùm Apostolum ad Hebr. 7. Distinguitur verò ordo Melchisedech ab ordine Aarō in multis. primò Melchisedech non legitur successisse alteri, neque ei successisse alter legitur; nam ideò dicitur sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, vt dicitur ad Hebr. 7. in sacerdotio autē Aaronis vnus alteri succedebat, quia singuli moriendo sacerdotium filijs relinquebant. secundò, Melchisedech erat sacerdos, & Rex; Aaron, simplex sacerdos. tertiò, Melchisedech obtulit panem, & vinum; Aaron oues, & boues. quartò, Melchisedech erat sacerdos vniuersalis, non vnius gentis tantùm; Aaron erat sacerdos duntaxat Hebræorū. quintò, Melchisedech non egebat tabernaculo vel templo ad sacrificandum; Aaron egebat, & ideò nunc apud Hebræos cessauit sacrificium, quia euersum est templum. Christus igitur sacerdos est secundùm ordinem Melchisedech, quia re vera nulli successit, neq; alius ei successit in amplissima dignitate sempiterni sacerdotij: & ipse verè ac propriè non habet Patrem vt homo, neque matrem vt Deus. idem Christus Rex est, & sacerdos, & obtulit panem, & vinū in cœna, idest, corpus suum sub specie panis, & sanguinem suum in specie vini. & non est sacerdos hebræorum tantum, sed hebræorum, & gentium: neque alligatur sacerdotium eius vni templo, vel tabernaculo, sed, vt prædixit Malachias cap. 1. à Solis ortu vsque ad occasum in omni loco sacrificatur, & offertur oblatio munda. Ex his satis apertè conuincitur hæresis Lutheranorum, qui negāt sacrificium verum, proprieque dictum extare in Ecclesia Dei. vel ostendant Lutherani, si possunt, quo modo prædictio sit adimpleta de sacerdotio secundùm ordinem Melchisedech instituendo, & nunquam mutando.

Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ Reges. VI.

Sanctus Ioannes Chrysostomus, quē Græci sequuntur, per Dominum, hoc loco intelligit Patrem: Sanctus Augustinus intelligit filium. Sanctus Hieronymus dicit quidem Dominum hoc loco nominatum esse Patrem, tamen statim addit, illum, qui confregit Reges, iudicabit in nationibus, implebit ruinas, & bibit de torrente, esse filium. Videtur autem nobis sententia sancti Augustini esse aptior, & facilior; nō enim debet rationem reddere quo modo Pater sit à dextris filij, cùm paulò ante dictum sit filium sedere à dextris Patris. neque quomodo Pater de torrente biberit, & caput exaltauerit. Denique melius continuatur contextus verborum Prophetæ, si expositionem sancti Augustini sequamur. Igitur Propheta postea quam dixerat, filium à Patre sacerdotem æternùm appellatum fuisse; conuertit sermonem ad Patrem, ac dicit, Christū verè fore sacerdotem æternum, quoniam etiamsi multi Reges terræ conspirabunt, vt sacerdotium, totamque eius Religionem euertant: ipse tamen sedens à dextris Patris confringet Reges aduersarios, & illis omnibus inuitis sacerdotium, & sacra sua perpetuabit. Dominus à dextris tuis, idest, Christus à dextris tuis sedens, sicut illi dixisti, sede à dextris meis, cōfregit in die iræ suæ Reges, idest, in die qua irascetur inimicis suis, Regibus terræ, Ecclesiam suam persequentibus, confringet eos, & iam in prænotione mea confregit; iam enim præuideo per spiritum prophetiæ Herodem ab Angelo percussum, Neronem destitutū sibi manus iniecisse, Domitianum, Maximinum, Decium, & cæteros interfectos; Valerianum captiuum in manus barbarorum deuenisse; Diocletianum, & Maximianum præ desperatione Imperium deposuisse; Iulianum, Valentem, Hunnericum, & omnes denique inimicos Reges miserè perijsse, atque in gehennam detrusos meritas pœnas dare.

Iudi-

VII. **Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.**

Dixit, quid faciet Christus in præsenti tempore aduersus hostes suos, Reges & Principes terræ: nunc addit, quid faciet in die nouissimo aduersus omnes inimicos suos. Iudicabit, inquit, in nationibus, idest, is, qui hoc tempore cōfregit impetum Regum, & cōseruauit Ecclesiam suam tempore persecutionum, postea in fine seculi iudicabit omnes nationes, siue iudicium exercebit in nationibus omnibus; & condemnatis omnibus impijs, implebit ruinas, idest, consummabit vltimum exterminium, complemētum ruinæ impiorum perficiet. ex hebræo S. Hieronymus legit, implebit foueas. quod etiam est verum, quia tunc implebuntur foueæ inferorum, omnibus malis hominibus, & dæmonibus eo detrusis, & conclusis: & hoc modo conquassabit capita in terra multorum, idest, humiliabit, & conteret omnes superbos, qui nunc erecto capite aduersus Deum incedunt; tunc enim conculcabit superbiam eorum, cùm coram toto mundo ostendet infirmitatem eorum, & contemptibiles, atque confusos efficiet: & hoc erit conquassare, & conterere capita eorum. Dicit autem, multorū in terra, quia in terra paucissimi inueniuntur veri humiles, & pij, respectu superborum, & impiorum, qui propè infiniti sunt. In hebræo habetur, in terra multa, idest, in magna parte terræ; sed idem est sensus, siue quis dicat, superbos multos inueniri in terra, siue, superbos occupare multum terræ. S. Augustinus exponit hæc omnia de præsenti tempore, & in bonam partem, vt implere ruinas, sit instaurare quod cecidit, &, cōquassare capita, sit humiliare ad salutē per contritionem. quæ pia est, & vtilis expositio, sed mystica: nam ad literam exponunt de vltimo iudicio Theodoretus, Euthymius, & alij communiter.

VIII. **De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.**

Hunc vltimum versiculum exponunt magno consensu oēs veteres de Christi humilitate in carne mortali, & exaltatione in gloria cælesti, tum illi, qui verba superiora exponūt de ipso Christo, tum qui exponunt de Patre. Quare mirum est aliquos recentiores aliter sēsisse. Reddit igitur Dauid rationem cur tanta sit Christi potētia, vt Reges confringere, nationes iudicare, implere ruinas, & conquassare capita possit; & dicit, De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput; ac si diceret cùm Apostolo, Humiliauit semetipsum factus obediēs vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod, & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Torrentem appellat cursum rerum humanarum: quomodo enim torrēs magno impetu, & sonitu fluit, & turbidus, ac turbatus incedit, & paulò post cessat, & ne vestigium quidem sui relinquit: sic sunt res humanæ tēpore huius mortalitatis; transeunt enim omnia, & vt plurimum turbida, & turbata: audiuntur sæpè maxima prælia, & turbationes gentium, & populorum, vt tempore Alexandri Magni, & postea Cæsaris, & aliorum similium. Sed paulò post finem accipiunt tum ipsi, tum posteri eorum, & vix inueniuntur vestigia potentiæ ipsorum. Ad hunc torrentem descēdit filius Dei per incarnationem suam, & in via, idest, in spatio vitæ suæ mortalis, & transeuntis, bibit aquam turbidā huius torrentis, pertulit ærumnas nostræ mortalitatis; imò etiam in profundum torrētis descendit per passionem, ita vt nō biberit aquam ad refrigerium, & delectationem; sed biberit molestissimam aquam, vt illi faciūt, qui demerguntur in aquis, iuxta illud Psalm. 68. Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia: veni in altitudinem maris, & tēpestas demersit me. Merito igitur huius tantæ humiliationis spōte susceptæ pro gloria Patris, & salute generis humani, exaltauit postea caput suum ascendens in cælum, & sedēs ad dexteram Patris constitutus

ſtitutus Iudex viuorum, & mortuorũ. Aliqui legunt, in præterito, bibit: ſed textus hebraicus, & græcus habent in futuro, bibet: proinde noſtra communis lectio cum textibus originalibus concordat.

PSALMVS CX.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HIC Pſalmus, vt etiam multi ſequentes, nihil habet in titulo, niſi, Alleluia, quod ſignificat, Laudate Dominũ: ex quo intelligimus, argumentum Pſalmi eſſe laudationem Dei. Notat ſanctus Hieronymus, hunc eſſe primum Pſalmum perfectè alphabeticum: nam Pſalmus 24. 33. & 35. alphabetici ſunt, ſed non perfectè, quia in eis aliqua litera deeſt, & eius loco altera ponitur. Pſalmus etiam trigeſimus octauus alphabeticus eſt, ſed non ita perfectè, vt hic qui nunc eſt in manibus: nã in illo ſub vna litera modo ponitur vnus verſiculus, modo duo, modo tres: in hoc autem Pſalmo tot ſunt parui verſiculi, quot ſunt literæ alphabeti. Itaque Pſalmus continet viginti-duos verſiculos, quales ſunt apud Latinos verſiculi iambici, & apud Italos verſiculi ſeptem ſyllabarum. Sed Septuaginta Interpretes magis ad ſentẽtias, & ad ſimilitudinem aliorum Pſalmorum, quàm ad literas reſpicientes, partiti ſunt Pſalmum in decem verſus.

Explicatio Pſalmi 110.

Aleph. CONfitebor tibi Domine ĩ toto corde meo:
Beth. In conſilio iuſtorum, & congregatione.

David ſanctus incipit hymnum ab inuocatione, & ſimul explicat modũ, quo vtiliter laudari debet Deus. Confitebor tibi Domine, ideſt, laudabo, ſiue confeſſionem laudis offeram tibi. In toto corde meo; hæc eſt conditio bonæ laudationis, vt nõ fiat ſolùm voce, ſed etiam corde: & non ſolùm corde, ſed toto corde, ideſt, toto affectu, nihil magis, vel æquè diligendo, & laudando. Eſt etiam, toto corde, ſumma attentione, nihil aliud cogitando: indignum eſt enim verſantem in laude omnipotẽtis Dei, quem Cherubim, & Seraphim cum tremore adorant, mentem ad inferiora deflectere. In conſilio iuſtorum, & congregatione, ideſt, laudabo te toto corde, tum inter paucos iuſtos, tum in cœtu multorum, & eorum promiſcua multitudine: nam per conſilium iuſtorum videtur intelligendus locus ſecretus, vbi ſoli conueniunt ſapiẽtes ad conſilium. Vox enim hebraica, ſod, ſecretum ſignificat, ſiue conſilium, quod ſecretum requirat. סוד Vox autem, heda, ſynagogam ſignificat, ſiue congregationem, ad quam totus populus venire ſolebat. עדה

Gimel. Magna opera Domini;
Daleth. Exquiſita in omnes voluntates eius.

Laudat primùm ab operibus in commune, quòd videlicet Deus laude dignus ſit, quòd omnia opera eius magna ſint, & quòd ſint ita perfecta, vt ad omnem vſum Deo ſeruiant. Magna laus, quòd artifex nõ faciat alia opera magna, alia parua, alia precioſa, alia vilia, ſed quòd omnia omnino, quæ ab eius ingenio, vel manu prodeunt, magna ſint. Talia eſſe opera Dei certè cognoſcet, qui cogitabit, in omnibus, etiam ſi nobis præ multitudine viluerint, infinitam Dei potẽtiam, & ſapientiam elucere, & nullum à nobis perfectè comprehendi. Verè enim ſcripſit Eccleſiaſtes cap. 1. Cunctæ res difficiles, non valet homo eas explicare ſermone. & cap. 8. Intellexi, quòd omniũ operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem. Neque ſolùm magna ſunt opera, ſed exquiſita in omnes voluntates eius, ideſt, quæſita, & parata in omnem vſum Deo placitũ, vt Deus de

de illis faciat quicquid voluerit, iuxta illud Psalm. 118. Quoniam omnia seruiunt tibi: nam, vt S. Augustinus rectè disputat, nihil est, quod magis Dei voluntati repugnare videatur, quàm liberum arbitrium, quo fiunt peccata, quæ Deus prohibet: & tamen de ipso libero arbitrio Deus facit, quod vult. vel enim reformat illud per gratiam, vel punit per iustitiam; & nisi ipse permitteret, liberum arbitrium non peccaret. Præclarissima laus, & soli Deo propria, facere opera, quæ in omné vsum queri, aptari, & accommodari possint, & de quibus Deus quicquid velit, possit efficere. Vide commentarium Sancti Ioannis Chrysostomi, qui hæc omnia mira eloquentia tractat, descendens ad singula opera Dei. In hebræo habetur in numero multitudinis, Exquisita in omnes voluntates eorum: sed fortasse Septuaginta aliter legerunt, vel certè ad insinuandam Trinitatem diuinarum personarum, in vna essentia diuinitatis, positum est pronomen in numero multitudinis cum nomine Domini, numeri singularis.

He. Confessio, & magnificentia opus eius,

Vau. Et iustitia eius manet in seculum seculi.

Transit nunc Propheta ab opere creationis ad opus gubernationis, & ostendit, hoc etiam opus omni laude esse dignissimum. Cófessio, inquit, & magnificentia opus eius, idest, operatio eius, qua regit, & gubernat Mundum à se creatum, est confessio, idest, materia cófessionis laudis, & gratiarum actionis; & etiam materia magnificentiæ suæ omnibus declarandæ. Simili modo loquitur Sapiens, cùm ait, Gloria filiorum patres eorum, Prouerb. 17. Et dedecus filij Pater sine honore, Ecclesiastici 3. Hic enim accipitur gloria, vel dedecus pro materia gloriæ, vel dedecoris. Et iustitia eius manet in seculú seculi, idest, non solum Deus magnificè gubernando operatur, quia prospicit omnibus abundanter, sed etiam iustissimè, vt nunquá magnificentia eius à iustitia disiuncta inueniatur. semper enim Deus seruat promissa, & nulli facit iniuriam. Id quod videtur præcipuè additum propter vulgarem illam querimoniam, cur Deus sinit impios exaltari, & pios ærumnis, & calamitatibus premi? Iudicia enim Dei occulta esse possunt, iniusta esse nó possunt. Quantumuis igitur nobis aliter videatur, semper tamé opera Dei iusta sunt, & omni laude digna.

Zain. Memoriam fecit mirabilium suorum,

Cheth. Misericors, & miserator Dominus.

Descendit ad particulare quoddam opus prouidentiæ diuinæ, quando videlicet pluit manna de cælo; quod fuit opus magnæ misericordiæ non solùm præsentibus, quos aluit in deserto, sed etiam posteris, quibus reliquit vrnam manna plenam in memoriam miraculorum, quæ patrauerat in deserto. Sic enim habetur Exod. 16. & ad Hebr. 9. Manna verò illud figura fuit sacramenti Eucharistiæ, quod datum est populo Christiano in cibum spiritualem, & in memoriam mirabilium, quæ operatus est Christus in terris, quorum præstantissimum est gloriosa passio, quæ mortem nostram moriendo destruxit, & de Principe huius mũdi triumphauit. Ait igitur, Memoriam fecit mirabiliũ suorum misericors, & miserator Dominus. Misericors, & miserator distingui videntur apud Latinos, quòd misericors ad habitum, miserator ad actum pertineat: sed in hebraico textu differũt in eo, quòd channun, significat simpliciter misericordem; rachum, addit affectum paternum, ac tenerum, qualis est patris in filium. Itaq; misericors, & miserator, hoc loco significant, misericors. & paternè misericors. חנון רחום

Teth. Escam dedit timentibus se,

Iod. Memor erit in seculum testamenti sui.

Hæc esca est manna, quod Deus pluit de cælo, & dedit timentibus se, idest, culto-

cultoribus suis hebræis:quamuis enim plurimi in eo populo peccatores essēt, tamen Deum verum colebant:nam,timere Deum,in Scripturis colere significat.Et sicut Deus volebat,vt populus memor esset mirabilium suorum, quæ fecit,quādo eduxit populum de Aegypto,& per desertum in terram promissionis introduxit: ita vicissim promittebat, se memorem futurum pacti sui, quod cum illis inierat: ideò addit,memor erit in seculū testamenti sui,idest, ostendet continua prouidentia, & protectione se memorem esse fœderis, & promissorum suorum.

Caph. Virtutem operum suorum annunciabit populo suo,

Lamed. Vt det illis hæreditatem gentium.

Præcipuum caput fœderis,quod cum Abraham pepigit Deus, fuit, vt daret posteris eius Hebræis terram Chananæorum, quæ ideò postea dicta est terra promissionis. Explicat igitur quomodo memor erit testamenti sui, dicens,Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, idest, memor pacti sui notam faciet populo suo virtutem, hoc est, potentiam, & fortitudinem operum suorum, conuertendo Iordanem retrorsum,clangore tubarū euertendo muros Hierico, sistendo Solem, & Lunam ad imperium Iosue, lapides de cælo super hostes Hebræorū pluendo, & similia multa mirabilia operando. Vt det illis hæreditatem gentium, idest, vt daret illis, fidelibus suis terram Palestinæ, quam gentiles Chananæi tanquam propriam hæreditatem, & possessionem obtinebant.

Mem. Opera manuum eius veritas, & iudicium.

Nun. Fidelia oīa mandata eius,

Samech. Confirmata in seculum seculi,

Hayn. Facta in veritate,& æquitate.

Ac ne quis iniustitiam suspicaretur in eo quòd Deus terram Palestinæ abstulit Chananæis, & donauit Iudæis; addit, opera manuum eius veritas, & iudicium, idest, omnia opera Domini, & in ijs hoc particulare opus expulsionis Chananæorum, & introductionis Iudæorum, facta sunt cum magna fidelitate, & iustitia. Veritas enim hoc loco, vt etiam alibi passim fidelitatem significat seruādi promissa. Quoniam igitur promiserat Deus Abrahæ terram illam se daturū posteris eius, hoc opus Dei factum est in veritate:& quoniam idem Deus non ante expulit Chananæos, quàm impleta esset mensura peccatorum, ob quæ expelli mererentur; ideò hoc idem opus factum est cum iustitia,quæ hoc loco dicitur iudicium,quod est iustitiæ actus.Opera ergo manuum eius veritas & iudicium, idest,fideliter & iustè fiunt. Quod autem mererentur puniri Chananæi, & in pęnam priuari terra Palestinæ,probat Propheta, quia non seruauerunt præcepta Dei naturalia, quæ sunt omnibus communia,& immutabilia,quia continent prima principia iustitiæ: nam Leuit. cap. 18. prohibet Deus incestum,adulterium,vitium contra naturam, idololatriam, & similia, & addit,Omnes execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam: cauete ergo ne & vos similiter euomat, cum paria feceritis, sicut euomuit gentem, quæ fuit ante vos. Ait igitur,fidelia omnia mandata eius, idest, omnia præcepta Dei, præsertim naturalia, fidelia sunt, quia neminem decipiunt, cum sint rectissima, & iustissima, & per hoc pœnam adferant præuaricatoribus, & præmia obseruatoribus. Nec solùm fidelia sunt, sed etiam immutabilia, & indispensabilia, cùm in nullo casu inueniri possint iniusta, ideò addit,Confirmata in seculum seculi, facta in veritate, & æquitate,idest,stabilita sunt æterna firmitate, quia condita sunt in veritate, idest,in rectitudine, & æquitate,idest, iustitia: nam, vt diximus, rectitudinem,& iustitiam absolutam continēt. Vide Sanctum Thomam in 1.2. quæst. 100. artic.8.

Fie.

Phe. Redemptionem misit populo suo,

Thsade. Mandauit in æternum testamentum suum.

Non desunt etiam ex veteribus, qui hæc referant ad literam ad liberationem populi de Aegypto: sed videtur omnino Propheta altioré redemptionem intelligere, vt exponunt sanctus Augustinus, & Euthymius. nam de Iudæis iam dixerat, datũ illis fuisse manna de cælo, & hæreditatem gentium; neque vlla erat ratio, cur reuerteretur ad antiquiora. Igitur post decantata beneficia Dei erga Patres testamenti veteris; transit ad beneficium longè excellentius testamenti noui, quo vera, atque æterna redemptio continetur. Redemptionem, inquit, misit populo suo, quasi dicat, post hæc misit Redemptorem tam sæpè promissum, & tamdiu expectatum, de quo prophetauit etiam Zacharias, cùm ait Luc. 1. Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Redemit autem Christus populum suum de captiuitate, & seruitute peccati, & potestate tenebrarum pretio sanguinis sui. Et hoc modo verè, & propriè Mandauit in æternum testamentum suum, idest, iussit (hoc enim significat vox hebræa) & statuit, vt testamentum, siue pactum esset æternum, de vera & æterna salute, & possessione cælestis patriæ. nam testamentum vetus, quo promittebatur terra Palestinæ, non fuisse æternũ experientia docet. Quare & Hieremias cap. 31. ait, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundùm pactum, quod pepigi cum patribus eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus: sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.

Coph. Sanctum & terribile nomen eius,

Res. Initium sapientiæ timor Dñi.

Docet consequenter modum permanendi in testamento Domini, vt assequamur promissiones eius, ac dicit, Sáctum & terribile nomen eius, idest, is qui mandauit in æternum testamétum suum, sanctus, & terribilis est, & ideò odit pollutioné, & immunditiam peccati, quia sanctus est, & dicit: Sancti estote, quia sáctus sum Dominus Deus vester: & simul punit pollutos, & immundos, quia terribilis est, &, horrendum est incidere in manus Dei viuentis. & propterea, Initium sapientiæ timor Domini, idest, illi verè incipiunt sapere, qui timent Dominum, & ex timore illo cauent à peccatis, obseruant legem, operátur bona, vt paulatim ex timore ad amorem perueniant, & incipiant odisse malum non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Potest etiam hic locus intelligi de timore sancto, quo timemus offensionem Dei, quia diligimus Deum: qui timor dicitur initium sapientiæ, quia pertinet ad primam, & magis necessariam partem sapientiæ. Sapientia enim perfecta duo requirit, cognitionem & amoré Dei; sed in hac vita priores partes tribuuntur amori, siue timori sancto filiali. Vnde Ecclesiastes c. 1. vbi dixit, Initium sapientiæ timor Dñi; addit, plenitudo sapientiæ est timere Deum: vt intelligamus timorem Dñi sanctum dici initium, quia est quasi caput, idest, pars prima, & potissima, vt dici possit etiam tota sapiétia.

Scin. Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Tau. Laudatio eius manet in seculum seculi.

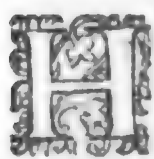
Declarat, quod dixit, initium sapientiæ esse timorem Domini. Est enim, ac si dicat, intelligentia quidem, quę pars est sapientiæ, bona est, sed facientibus eam, idest, ex timore sancto facientibus, quod scientia docet esse faciendũ: alioqui intelligentia sine timore, inutilis, vel perniciosa est: nam scienti bo-

num facere,& non facienti, peccatum est illi, Iacobi 4. Nomine intellectus, significatur hoc loco ipsa intelligétia, siue scientia, aut doctrina, vt voces hebraica,& græca clarius sonant: pronomen, eum, cùm dicitur, facientibus eũ, refertur ad intellectũ, vt referũt Chrysostomus,& Augustinus. in hebræo habetur, Facientibus ea, nimirum ea, quę intelliguntur esse facienda. Itaque sensus in idem recidit. Quod aũt sequitur, Laudatio eius manet in seculum seculi; aliqui referũt ad Deum, vt sensus sit, Laudatio eius, cuius nomen est sanctũ & terribile, séper manebit: ita S. Chrysostomus. Sed videtur melius cõtinuare textum expositio S. Augustini, qui hunc versiculum refert ad illum, qui timet Dominum, & qui facit quod intelligit esse faciendum: illius enim præmium erit, vt inhabitet in domo Domini omnibus diebus vitæ suæ,& sit vnus ex illis, qui laudabunt Deum in seculum seculi. Quare laudatio eius, est laudatio, qua ipse homo timens Deum, perpetuò laudabit Dominum. Potest etiam satis commodè intelligi versiculus de laude, qua ipse timens Deum,& faciens quod intelligit esse faciẽdum, laudabitur à Deo, vt seruus bonus, & fidelis, & consequenter laudabitur ab Angelis, & alijs Sanctis, & eiusmodi laus erit æterna, quia vt dicitur in Psalmo 111. In memoria eterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.

PSALMVS CXI.

Titulus,& Argumentum.

Alleluia, reuersionis Aggai, & Zacharia.

HIc Psalmus rectè coniungitur superiori, quia laudat virum iustum, vt ille laudabat Deum.& est alphabeticus, continens viginti duos versiculos incipientes à literis alphabeti ordine positis. Eundem quoq; habet titulum, Alleluia, apud Hebreos,& Græcos: sed apud Latinos, teste Augustino, addũtur hæc verba, Alleluia, reuersionis Aggæi, & Zachariæ. Videtur enim Dauid in spiritu præuidisse, Aggæum,& Zachariam pòst expletũ tempus captiuitatis, redijsse ad populum, eumq. admonuisse, quanta sit felicitas viri iusti,& timentis Deũ; vt hoc exemplo exhortetur alios ad probitatem, vt non incidãt in similem captiuitatem.

Explicatio Psalmi 111.

Aleph. BEatus vir, qui timet Dominum:

Beth. In mãdatis eius volet nimis.

Hæc est propositio, quam per totum Psalmum varijs argumentis probat, vt suadeat omnibus pietatem. Beatus, inquit, est quicunque timet Dominum. Sed quia non quicunque timor facit beatum, addit declarans, In mandatis eius volet nimis. vbi repetendum est, qui, vt hic sit sensus. Beatus est vir ille, qui timet Dominum, qui ex eo timore in mandatis eius libentissimè implendis versabitur: nam in mandatis velle nimis, nihil est aliud, nisi mandata valde diligere,& ad mandata multum esse affectum, siue in adimplendis mandatis magnam habere voluntatem. In summa ille dicitur felix, qui & interius timet Deum timore sancto, & exterius promptus est ad implenda mandata, ac per hoc iustus,& pius est.

Gimel. Potens in terra erit semen eius,

Dalet. Generatio rectorum benedicetur.

Hæc est prima felicitas hominis timentis Deum, quòd multam prolem consequetur. Potens, inquit, in terra erit semen eius, idest, robusta erit eius posteritas ob multitudinem filiorum; & rationem reddit, cùm addit, Generatio rectorum benedicetur, quia videlicet generatio iustorũ ex diuina benedictione fœcundissima erit. Benedictio enim in testaméto veteri, vt plurimum ad fœcunditatem pertinet. Hæc prima felicitas non erat in viris iustis perpetua, sed frequens. Scimus enim Abrahamum lõgo tempore in matrimonio sine liberis vixisse, vt etiam filium eius

Isaac,

Isaac,& postea non paucos alios. Sed si exponatur Psalmus de fructu bonorum operum ex semine gratiæ cælestis prodeunte, felicitas erit omnino perpetua: nemo enim est verè pius, & iustus, qui non assiduè ferat opera bona, ex quibus magnam omnino messem tempore suo collecturus sit.

He. Gloria,& diuitię ĩ domo eius,
Vau. Et iustitia eius manet in seculum seculi

Secunda felicitas est honorum,& opum abundantia,quę tamen non inducant ad peccatum, neq; iustitiam corrumpant. Sæpè enim accidit,vt honores, & diuitiæ superbiam gignant,vel carnalibus voluptatibus deseruiant,& tum non felicitati, sed calamitati potius deputãdæ sunt. Ait igitur,Gloria, & diuitiæ in domo eius, idest, non solùm multitudine filiorũ, sed etiam honoribus, & diuitijs abũdabit iustus,& tamẽ (quod est omnium felicissimum) non corrumpetur animus eius istis fortunæ bonis, sed iustitia, & probitas eius perseuerabit vsque in finem. Hæc etiam felicitas non est perpetua,si agatur de gloria,& diuitijs temporalibus: sed si de gloria interna, de bonæ consciẽtiæ testimonio, & de diuitijs fidei, ac de illo quæstu magno intelligatur, de quo Apostolus 1.Timot. 6. Quæstus magnus est pietas cũ sufficientia,idest, pietas sine sollicitudine temporalium, ita vt animus sit contentus ijs,quæ habet;perpetua felicitas erit: nam,vt ille dixit, animus diues debet esse, non arca:tunc autẽ animus diues est quando alimentis, & tegumẽtis contentus, nihil optat amplius; sed sibi ipse sufficit. quod Apostolus dixit pietas cum sufficientia, & græcè significantius αὐταρκεία, quod declarauit idem Apostolus Philippen.4. cùm ait, Didici in quibus sum sufficiens esse:scio & abundare, & penuriam pati.

Zain. Exortum est in tenebris lumen rectis,
Cheth. Misericors, & miserator, & iustus.

Tertia felicitas timentium Deum,est lumen prudentiæ, & consilij diuinitus affulgens in tenebris dubitationũ,quę passim occurrunt in rebus gerendis,itẽ in discernẽdis fraudibus falsorum fratrum, denique lumen consolationis in omnibus calamitatibus,& ęrumnis huius vitæ. Exortum est in tenebris lumẽ rectis, idest, affulsit rectis hominibus, quales sunt timẽtes Deum,lumen consilij, & consolationis in tenebris dubitationum, & tribulationum; quod lumen est ipse Deus misericors,& miserator,& iustus,qui misericordiã facit viris misericordibus,quia iustũ est,vt misericordes misericordiam cõsequãtur.

Teth. Iucundus homo, qui miseretur, & commodat,
Iod. Disponet sermones suos in iudicio,
Caph. Quia in æternum non commouebitur.

Quarta felicitas est lætitia spiritualis, quæ residet in corde timentium Deum. Qui enim Deum timent, facilè indulgẽt offensiones miserando fragilitates humanas,facilè etiam commodant egentibus,& sic implent Dñicum pręceptum,Dimittite,& dimittemini: date,& dabitur vobis. Hæc autẽ bona opera maximam lætitiam pariũt: sicut è contrario qui retinẽt offensiones,vel negant proximo beneficium, semper amaro sunt animo, tum quia conscientia pungit, tum quia cogitant se odio haberi. Illud,miseretur,à nõnullis refertur ad eleemosynas,quę dãtur egentibus; sed quia de eleemosyna paulò post fit specialis mentio, cùm dicitur, Dispersit dedit pauperibus;ideò malui muscum S.Augustino,referre ad indulgentiã offensionũ, quod est genus eleemosynę spiritualis.Quinta felicitas est prudentia in loquendo, propter quam euitantur incõmoda maxima,inimicitiæ,rixæ,detractiones, & similia. Qui enim timet Deum disponet sermones suos in iudicio, idest, dispẽsabit verba sua cũ maturitate iudicij,vt neminẽ lędat, & inde plurima bona lucrabitur.

Alij per ſermones, intelligũt rationes, & negotia. Sed quamuis vox hebræa, & græca id patiantur, tamen vox latina nó patitur; & veriſimile eſt, Prophetam varia bona timentium Deum enumerare, non eadem ſæpius repetere. De prudentia in negotijs ſupra iam dixerat: de prudentia in loquendo nihil hactenus dixit. Reddit auté rationem, cur diſponet ſermones ſuos in iudicio, cùm addit, Quia in æternum non commouebitur, ideſt, quia vir eſt conſtans in propoſitis ſuis, & ſtabilis, & præuidet prudenter omnia, vt quicquid accidat, eum commouere non poſſit.

Lamed. In memoria æterna erit iuſtus:

Mem. Ab auditione mala non timebit.

Sexta felicitas timentis Deũ eſt, quòd viuet ſemper in hominum memoria; & viuet non per memoriam inſignis alicuius flagitij, quomodo viuunt Iudas, & Cain, Herodes, & Pilatus, Annas, & Caiphas, ſed viuet per memoriam glorioſam: nam laudes eius enarrabit omnis Eccleſia ſanctorum: neque ſolùm in memoria æterna erit apud mortales, ſed etiam nomé eius ſcriptum erit in libro vitæ, quod nũquam delebitur, & eo modo verè, ac propriè in memoria æterna erit apud Angelos in cælo; & ab auditione mala nó timebit, ideſt, non timebit à detractionibus, & reprehenſionibus hominum impiorum: neque etiam timebit à ſententia illa formidoloſa Iudicis æterni, videlicet, Ite maledicti in ignem æternum, &c.

Nun. Paratum cor eius ſperare in Domino,

Samech. Confirmatũ eſt cor eius, non commouebitur,

Hayn. Donec deſpiciat inimicos ſuos.

Septima felicitas timentis Deum eſt, firma, atque ſtabilis diuina protectio, qua fretus nihil vnquam malorũ timebit. Paratum cor eius ſperare in Domino, ideſt, in omni aduerſitate, ſiue periculo imminenti cor eius paratum habet refugium ad Deum; quia ſemper eſt promptum, & paratum ſperare in Domino; nunquam obliuiſcitur adiutorium Dei, nunquam diffidit, nunquam hæſitat. Confirmatum eſt cor eius in hac fiducia, vt nullum ei ſit periculum, ne ab illa fortè deficiat. Non commouebitur donec deſpiciat inimicos ſuos ideſt, nunquam timebit, dum periculũ ab inimicis durabit: Multo autem minus timebit, cùm eos vt proſtratos, & deuictos deſpiciet. In hebræo pro, non commouebitur, habetur, Non timebit: ſed idem eſt ſenſus: pro, deſpiciat, habetur, videat, ex quo ſequitur, vt deſpicere hoc loco non ſit propriè contemnere, ſed videre ex altiore loco, vt ſit deſpicere quaſi deorſum inſpicere, iuxta illud Virgilij, Deſpiciens mare veliuolum. Sed quia reſpicere inimicos ex alto, contingit illis, qui vident inimicos deiectos, & proſtratos, ac per hoc illos contemnunt: rectè poteſt exponi, Donec deſpiciat, ideſt, donec cõtemnat, vt iam deuictos, & profligatos; quamuis vox illa immediatè non contemnere, ſed inſpicere ſignificet, ſi cum voce hebraica conuenire debeat. Et quoniam durante hac vita mortali nunquam ceſſabunt pericula ab hoſtibus pietatis, nec videbimus eos omnino proſtratos, niſi cùm in cæleſti ſede poſiti, longiſſimè abiectos deſpiciemus; ideò illud, donec, tandiu durabit quandiu præſens vita durabit.

Phe. Diſperſit, dedit pauperibus,

Tſade. Iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi,

Coph. Cornu eius exaltabitur in gloria.

Octaua felicitas eſt, gratia bene vtendi diuitijs: nã ex dono Dei habẽt amici Dei, vt intelligant, quanta ſapientia ſit per eleemoſynas transferre theſauros ſuos in cælum, vbi nec tinea demolitur, nec fures effodiunt, nec furantur. Diſperſit, inquit, dedit pauperibus, id eſt, iſte homo timens Deum, opes ſuas non abſcondit, neque augere ſtuduit, ſed

ſed ſparſit in pauperes, ideſt, abundanter effudit, ſed ea prudentia, vt dederit potius multis parum, quàm paucis multum, vt multis prouideret neceſſaria, nullis daret ſuperflua. Simile eſt, quod habetur Iſai. 58. Frange eſurienti panem tuum. & 1. Cor. 13. Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas. Nec tamen negamus, quin aliquando melius ſit multum vni dare, quàm multis parum; vt cùm virgo pauper tradenda eſt viro, vel Eccleſia exædificanda, vel captiuus redimendus. Vide S. Thom. in 2.2. quæſt. 32. art. 10. & S. Gregoriū de cura paſtorali par. 3. admonitio. 21. Ex hac liberalitate duo bona lucratus eſt, vnde verè beatus dici poteſt: primū, ſi pecunias diminuit, iuſtitiā auxit, & iuſtitia eius, ideſt, bonum opus eius manet in ſeculum ſeculi, conſeruandum apud Deum, vt ſuo tempore mercedem plenam accipiat: nam Qui miſeretur pauperis, fœneratur Deo, inquit Sapiens Prouer. 19. Deinde cornu eius exaltabitur in gloria, ideſt, non ſolùm mercedem habebit in vita futura, ſed etiam in hoc ſeculo potētia, & gloria augebitur. cornu in Scripturis potentiam & robur ſignificat. Dicitur autē exaltari cornu alicuius, quando ille fit potentior, & fortior. Exaltari autem cornu in gloria, eſt, hominem fieri non ſolùm pótentem, ſed etiam glorioſum, quales ſunt viri celebres & honorati, quibus alij deferunt, & cedunt. Significat igitur hic verſiculus per eleemoſynas non fieri homines tenuiores, & deſpectos, ſed augeri diuitijs, potentia, & gloria: cuius rei multa ſunt exempla in diuinis literis, præſertim in libro Iob, & in libro Tobiæ: & non pauca legi poſſunt in vitis Sanctorum, ac præcipuè in vita Sancti Ioannis Eleemoſynarij, & in Prato ſpirituali Sophronij.

Res. Peccator videbit & iraſcet,
Scin. Dentibus ſuis fremet, & tabeſcet,
Tau. Deſiderium peccatorum peribit.

Poſtrema felicitas eſt, quòd timens Deum omnē inuidiam ſuperabit. Peccator videbit, ideſt, conſiderabit bona opera timentis Deum, & eius felicitatem, & inuidia torquebitur, & iraſcetur forti eius. Et inſtar rabidi canis fremet aduerſus illum, & præ dolore tabeſcet: ſed interim deſiderium impij, quo cupit perditionem iuſti, non adimplebitur, ſed vna cū ipſo impio breui peribit. Ergo beatus, & felix eſt, qui timet Dñm; miſer & infelix, qui non timet.

PSALMVS CXII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HIc Pſalmus breuis & facilis hortatur cultores Dei ad ipſum Deum laudandum, ob id potiſſimum, quòd cùm ſit altiſſimus, tamē non dedignatur ad nos oculos inclinare, & multis nos beneficijs afficere.

Explicatio Pſalmi 112.

Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. I.

Nomine puerorum intelliguntur ſerui Dei, qui eum purè colunt: quamuis enim vox græca παῖδες, & latina, pueri, ſint communes ad ſeruos, & ad paruulos ſignificādos: tamen vox hebraica, aude, nihil ſignificat, niſi ſeruū, & clarius etiam id apparet ex eo quòd in hebræo vox, Domini, eſt in caſu gignendi, Laudate ſerui Domini, laudate nomen Domini. Magna tamen eſt affinitas ſeruis cum paruulis, vt non immerito ſerui dicantur pueri, & pueri ſerui; quoniam ſerui ſinere debent ſe regi à Dominis, quomodo paruuli reguntur à maioribus: vnde etiam B. Paulus ait ad Gal. 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo. Admonemur igitur voce puerorum, ſeruos Dei ſimplices, & pueros eſſe debere, & ad nutum Domini ſine tergiuerſatione

עבדי

procedere. Laudate pueri Dominum, laudate nomẽ Domini, ideſt, ô vos omnes, qui ſerui eſtis Dei, in hoc præcipuè illi ſeruite, vt pura mente cogitetis magnitudinem Domini veſtri, & toto cordis affectu laudetis nomen eius, potentiam videlicet, & gloriam eius infinitã. Similis exhortatio habetur in Pſalmo 133. Ecce nunc benedicite Dominum omnes ſerui Domini. & in Pſalmo 134. Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum.

II. Sit nomen Domini benedictũ, ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.

Declarat modum, quo ſerui Dei laudare debent nomen Domini, ac dicit, affectu ſaltem, & deſiderio laudãdum eſſe, quandoquidem re ipſa nos humi repentes laudare, vt oportet neſcimus. Dicite ergo, ait, intimo cordis affectu, Sit nomen Dñi benedictum, & nunc à præſentibus, & vſq; in æternum à futuris, vt ab eius laudibus nunquam ceſſetur, vel potius, ex hoc nunc incipite laudare, & vſque in ſeculum laudate, ideſt, ſemper laudate, ſiue proſpera, ſiue aduerſa contingant, ſiue in hac vita, ſiue in futura, ſemper laus eius ſit in ore veſtro; & cum ſancto Iob ſemper dicite, Sit nomẽ Domini benedictum.

III. A ſolis ortu vſque ad occaſum, laudabile nomen Domini.

Declarat hoc verſu, & ſequentibus materiam laudis Dei, ac dicit, vbique inueniri materiam laudis Dei, cùm omnia ſint plena operibus eius magnis, & mirabilibus, quæ diligenter conſiderata laudabilem reddunt artificem. A ſolis ortu vſque ad occaſum, ideſt, per totam mũdi amplitudinem à principio vſque ad finem laudabile eſt nomen Domini propter opera eius, quibus ab omni parte plenus eſt Mundus.

IIII. Excelſus ſuper omnes gentes Dominus, & ſuper cælos gloria eius.

Nec ſolùm per amplitudinem Mundi, ſed etiam per altitudinem vbique inuenitur materia laudis Dei: nam etiam ſi multi ſint in terra magni Principes, & potentiſſimi Reges: tamen ſuper omnes longè eminet Deus: neque ſolùm ſuper omnes gentes terræ, ſed etiam ſuper omnes Angelos cæli excelſus eſt Deus, & gloria eius cælos omnes, & qui habitant in eo, tranſcendit. Sanctus Ioannes Chryſoſtomus in his duobus verſiculis vult contineri prædictionem Eccleſiæ Chriſtianæ; per quam factum eſt, vt nomen Domini, quod in ſola ferè Iudæa notum erat, nunc à Solis ortu vſque ad occaſum laudetur, & omnes gentes illi ſubijciantur, & eo modo ſit excelſus Dominus ſuper omnes gentes.

Quis ſicut Dominus Deus noſter, qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cælo, & in terra. V.

Laudat nunc Deum ab admirabili benignitate, quę coniuncta cum tanta ſublimitate mirabilior apparet. Quis, inquit, eſt ſicut Deus noſter, qui in altis habitat, videlicet in ſummo cælo, & tamen humilia reſpicit, homines videlicet, qui iacent in terra. Nam ſic explicandus videtur ad literã hic verſiculus iuxta diſtinctionẽ hebraicam, & modum loquẽdi Scripturæ; vt illud, in cælo, referatur ad illa verba, in altis habitat: & illud, in terra, referatur ad illa, humilia reſpicit: præſertim cùm in hebræo ſint duo participia contraria, Quis ſicut Dominus Deus noſter exaltans ſe ad ſedendum, & humilians ſe ad reſpiciendum, in cælo, & in terra, ideſt, ad ſedendum in cælo, & ad reſpiciendum in terra. Similis eſt ſententia illa in primo capite Canticorum, Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Sion, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis: vbi, ſicut tabernacula Cedar, coniungitur cum, Nigra ſum: & ſicut pelles Salomonis, coniũgitur cum, ſed formoſa. Significatur autem hac phraſi, Deum per excellentiam naturæ omnia ſub ſe habere; & tamẽ per clementiam rebus omnibus quamuis humillimis adeſſe, ac præcipuè hominibus mitibus, & corde humilibus ſe inclinare.

Quod

Quod si non placeat hæc distinctio, potest etiam rectè exponi, quòd Deus quamuis naturæ sit excellentissimæ & sublimissimæ, tamen à superbis, & tumidis oculos auertere, ad humiles, & mites libenter aspicere soleat; idque tam in cœlo, quam in terra: nam & in cœlo superbos Angelos detestatus, humiles respexit, & ad gloriæ suæ participationem euexit: & in terra superbis Pharaonibus, Saulibus, alijsque similibus contemptis, ad Mosem, Dauidem, aliosque mites, & humiles respexit. Sed altiore, & prophetico sensu significatur his verbis, Deum in cœlo sedentem non neglexisse genus humanum in terra humiliter abiectum.

VI. **Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem.**

VII. **Vt collocet eum cum Principibus, cum Principibus populi sui.**

Declarat, cur Deus respiciat humiles: ac dicit, id eum facere, vt eos exaltet. Quamuis autem hæc applicari possint singulis hominibus, quos ex infimo gradu Deus euexit ad summum, quales fuerunt Ioseph Patriarcha, Moses, Dauid, & similes: tamen aptissimè conueniunt hi duo versiculi humano generi, idest, toti gregi pusillo electorum, quibus Saluator ait, Luc. 12. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis Regnum: nam genus humanum iacebat in terra, & in stercore peccati originalis, & consequentium miseriarum: & tamen Deus sedens in cœlo respexit in terram, & inde suscitauit inopem, hominem videlicet spoliatum à latronibus, & relictum semiuiuum, & iacentem in stercore miseriarum, vt collocaret eum cum Principibus, non quibuscunque, sed cum Principibus populi sui, possessoribus cœlestis Hierusalem, & participibus Regni cęlorũ. Nam exaltatio à paupertate temporali ad opes Regni temporalis, etiam si nobis magna esse videatur: verè tamen exigua, ac penè nulla exaltatio est, cùm opes Regni caducæ sint, & ad dispensandum traditæ, & cum obligatione reddendæ rationis in die iudicij, & coniunctæ cum magna afflictione spiritus, & periculo æternæ salutis amittendæ. At exaltatio à statu peccati, & mortis, ad statum gloriæ, & beatæ immortalitatis, ad æqualitatem Angelorum, ad consortium boni illius, quod ipsum Deum beatum facit; hæc vera, & verè magna, & appetenda maximè exaltatio est.

Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. VIII.

Quemadmodum infelicitas virorum est status humilis, & despectus ita infelicitas mulierum est sterilitas. Sed quomodo Deus respicit viros humiles, vt de statu infimo erigat ad Regnum; ita respicit humiles feminas, vt de sterilitate perducat ad fœcunditatem. Potest autem hoc totum referri ad singulas feminas, vt Saram, Rebeccam, Rachelem, Annam, & similes. Sed altiore sensu pertinet ad Ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ longo tempore mansit sterilis, sed in senectute peperit plurimos, iuxta illud Apostoli ad Gal. 4. ex cap. 54. Isaię, Lætare sterilis, quæ non paris, erumpe, & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis, quàm eius, quæ habet virum. Quod autem ad verba attinet, cùm dicitur, Qui habitare facit sterilem in domo; per domum intelligitur familia, siue abundantia filiorum, vt sensus sit, Qui facit, vt sterilis, quæ manebat solitaria, iam habitet inter multas proles, in magna familia. Id quod explicatur per verba sequentia, Matrem filiorum lætantem; id enim est habitare in domo, esse matrem filiorum; ac per hoc esse lætantem, ob filiorum multitudinem, quæ erat mœsta ob sterilitatem, & solitudinem.

PSALMVS CXIII.

Titulus,& Argumentum Pſalmi.

Alleluia.

DEcantat in hoc Pſalmo Dauid mirabilia opera Dei, dum educeret filios Iſrael de Aegypto in terram promiſſionis: idque ad eum finem, vt hortetur populum ad permanendum in confeſſione vnius veri Dei, & ſperandum continuo in eius protectione.

Explicatio Pſalmi 113.

I. IN exitu Iſrael de Aegypto: domus Iacob de populo barbaro.

II. Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius.

Narrat initio Pſalmi quemadmodũ populus Hebræorum in egreſſu de Aegypto cœperit habere formam populi peculiariter Deo ſubiecti, & à Deo ſingulari prouidentia gubernati, ac ſi Deus eſſet proprius eorum Rex. Nam antequam ingrederetur Aegyptum, erant vna familia, non vnus populus: dum autẽ manſerunt in Aegypto, multiplicati ſunt valdè, ſed admixti erant Aegyptijs, & Regi Pharaoni ſeruiebant: ſed egreſſi de Aegypto formam proprię Reipub. habere cœperunt, Moſe, tanquam Dei Vicario & interprete, ſummum Magiſtratum apud eos gerente. Hoc igitur eſt quod dicit, cùm ait, In exitu Iſrael de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. vbi cùm dicitur, Domus Iacob, repetendum eſt, in exitu, hoc modo. In exitu Iſrael de Aegypto, in exitu, inquam, domus Iacob de populo barbaro: quæ pars ſecundi verſiculi eſt explicatio primi; declarat enim per nomen, Iſrael, ſe non intellexiſſe hominem illum, qui proprio nomine dicebatur, Iſrael, ſed totam familiam Iacob, ideſt, totam illam gentem, quæ à Iacobo Patriarcha, qui etiam Iſrael vocabatur, per carnalem generationem originem ducebat. Per populum barbarum intelligitur Aegyptus, ſignificat autem vox hebræa, loez, loquentem lingua ignota, & barbarus dicitur, cuius lingua nõ intelligitur, iuxta illud Apoſtoli 1. Cor. 14. Si neſciero virtutem vocis, ero cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Dicitur igitur populus barbarus, populus Aegypti, quia alia lingua vtebatur ab ea, qua vtebantur Hebræi. Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, hoc eſt, tunc primum, cùm egreſſi ſunt filij Iſrael de Aegypto, Deus ſanctificauit, ſiue dedicauit ſibi in populum peculiarem, populum Iudaicum. Iſrael poteſtas eius: idem repetit alijs verbis, ideſt, tunc aſſumpſit peculiarem poteſtatem, ac dominium ſuper filios Iſrael. Quod attinet ad verba, per Iudæam, intelligi debet hoc loco non terra, quæ dicitur Iudæa, ſed gens Iudaica: nam in hebræo eſt, Iudas, ſicut paulo poſt, Iſrael. Solet autem Scriptura populum Hebræum, nunc vocare Iudam de nomine principalis filij Iſrael, nunc Iſrael, de nomine patris: vnde etiam vocantur Iudæi, vel Iſraelitæ. Per illud autem, ſanctificatio, & poteſtas, intelligitur quaſi materia ſanctificationis, & poteſtatis, vt ſenſus ſit, Facta eſt gens Iudaica, ſiue Iſraelitica, gens ſanctificata Deo, & peculiariter ſubiecta poteſtati eius. Pronomen relatiuum, eius, refertur ad Deum, ſiue Dominum, qui nominatus eſt in titulo, Alleluia, laudate Dominum: quaſi dicat, Laudate Dominum, quia cùm egrederentur filij Iſrael de Aegypto, tunc factus eſt populus Iſrael, populus ſanctificatus ei, & ſubiectus peculiariter poteſtati eius.

לעז

Mare vidit, & fugit, Iordanis conuerſus eſt retrorſum. III.

Montes exultauerunt, vt arietes, & colles ſicut agni ouium. IV.

Nar-

Narrat mirabilia, quę acciderunt in egressu filiorum Israel de Aegypto, & commoratione in deserto, & ingressu in terram promissionis, vt hinc ostendat, Deum Hebręorum esse verum Deum omnipotentem, quem iure ipsi colere, & timere debeant: ac primum narrat miraculum, quo mare, iubéte Deo, diuisum est, vt populus transiret: vt habetur Exod. 14. sed narrat poetica venustate tribués ipsi mari sensum, quasi videns maiestatem Domini ex timore & reuerentia se subduxerit. Coniungit deinde aliud miraculum circa Iordanem, quoniam ad idem elementum pertinet, quamuis multo posterius, id est, post annos quadraginta contigerit. Iordanis enim fluuius diuisus quoque est tempore Iosue, vt populus per siccum aluenm transiret, vt habetur Iosue 4. Deinde commemorat miracula, quæ acciderunt in terra, quando acceperunt legem, descendente Deo in mõtem Sinai: tunc enim terra mota est, & tremore concussa à maiestate Domini quasi trepidare, & saltitare videbatur. Quod enim legimus Exodi 19. Erat totus mons terribilis; significat montem tremore suo terrorem alijs incussisse, vt ex textu hebraico, & græco clarius colligitur. Postremò addit aliud miraculum de aquis in magna copia ex petra eductis, Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum. sed veniamus ad verba. Mare vidit, & fugit, idest, ita recessit de loco suo pars illa maris rubri, ac si à conspectu Domini territa fugisset. Iordanis conuersus est retrorsum. In libro Iosue legitur, quòd steterit flumen, & in altum instar montis excreuerit; sed ex interpretatione Dauidis intelligimus, non solùm in altum creuisse, sed etiam ex parte refluxisse. & refluxus iste confirmari potest ex eo, quòd longissimo spatio temporis cessauerit fluere, donec videlicet totus populus commodè transiret, qui multa centena millia hominum complectebatur. Itaque si solum in altum creuisset, & non etiã simul ex parte refluxisset, nõ solùm ad montis, sed in altitudinem multò maiorem excreuisset. Simul igitur refluebat, vt Dauid canit, & simul erigebatur, & stabat, ne flueret in partem illã, per quam Israelitæ transibant. Montes exultauerunt, vt arietes, & colles sicut agni ouium, idest, montes Sinai, partes videlicet maiores illius montis, & colles, partes minores eiusdem montis cõtremiscere, & subsilire visæ sunt instar arietum, vel agnorum repentino terro re saltantium, & fugientium: quamuis enim vox, exultare, significare soleat gestire præ lætitia; tamen hoc loco videtur omnino referendum ad tremorem; tum quia eadem est causa mari, vt fugiat, & monti vt saliat; fugere autem timoris est, non lætitiæ: tum quia paulò infra dicitur, A facie Domini mota est terra: quæ verba terrorem indicãt, & hunc locum exponunt.

Quid est tibi mare, quòd fugisti? & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum? V.

Montes exultastis sicut arietes & colles sicut agni ouium. VI.

A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob. VII.

Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum. VIII.

More poetico interrogat mare, quare fugerit, & Iordanem, quare conuersus sit retrorsum, & montes, & colles, quare tremuerint: & respondet, id fecisse præsentiam virtutis Dei, qui non solùm hoc fecit, vt mare fugeret, & terra tremeret, sed etiam, quod est mirabilius, vnum elementum in alterum transmutauit: conuertit enim terream rupem stantem, atque durissimam in aquas mollissimas, & velocissimè discurrentes. Quid est, inquit, tibi mare quòd fugisti? & tu Iordanis, quid habes, quod conuersus es retrorsum? & vos mõtes quare exultastis vt arietes, & vos colles, quasi agni ouium? A facie Domini mota est terra. Hac nimirũ est causa, quia Dominus apparuit, & vim suam, & potentiam manifestauit,

uit, & ideò terra conspectum eius non sustinens, tota contremuit. Qui Dominus conuertit petram in stagna aquarum, quãdo Mose percutiente petram Num.20. egressæ sunt aquæ largissimæ; quod factum est, quia petra, iubente Domino, conuersa est in fontem aquarũ, quod repetitur, & declaratur, cùm additur, Et rupem in fontes aquarum. Significatur enim his verbis, non paruam aliquam, & mollem petram, sed rupem saxeam, duramque instar silicis conuersam fuisse in fontem aquarum.

IX. **Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.**

Hìc incipit secũdùm Hebræos alius Psalmus: sed nos sequimur distinctionem antiquam Septuaginta Seniorũ; quam etiam sequitur Sãctus Hieronymus in sua versione ex hebræo: quod est argumentum, non in omnibus hebraicis codicibus diuidi hunc Psalmũ in duos. Igitur explicatis mirabilibus Dei, quæ facta sunt in exitu Israel de Aegypto; precatur Propheta Deum nomine totius populi, vt non respiciat demerita populi, sed gloriam suam, & pergat protegere cultores suos. Non nobis, inquit, non nobis, idest, non meritis nostris, quæ nulla sunt, gloriam, siue laudem petimus, sed nomini tuo da gloriam, idest, propter gloriam nominis tui protege nos, non propter merita nostra.

X. **Super misericordia tua, & veritate tua: ne quando dicant gentes, vbi est Deus eorum.**

Indicat breuissimè tres rationes, cur Deus debeat nominis sui gloriam quærere in conseruando populo suo. prima est, quia ipse misericors est. secunda, quia verax est, & fidelis in promissione seruanda. tertia, ne detur occasio gentibus blasphemandi, si cultores Dei destitutos videant. Ait igitur, super misericordia tua, & veritate tua, nimirum funda gloriam tuam, siue da gloriam nomini tuo; inde enim gloria tua demonstrabitur, si ostendes misericordiam erga populum tuum, & rursus si implebis veritatem promissorum tuorum, quæ fecisti Patribus nostris. Ne fortè dicant gentes, vbi est Deus eorum? idest, ne detur occasio gentibus incredulis detrahendi de potẽtia, vel etiam de existentia tua.

Deus autem noster in cœlo, omnia quæcunque voluit, fecit. XI.

Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. XII.

Os habent, & non loquentur, oculos habent & non videbunt. XIII.

Aures habent, & non audient, nares habent, & non odorabunt. XIV.

Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo. XV.

Propter id, quod dixerat, Ne fortè dicant gentes vbi est Deus eorum; adiungit pulcherrimam antithesim Dei veri, & falsorum Deorum. Quasi dicat, non est dãda occasio gentibus blasphemandi: sed tamẽ si fortè dixerint, vbi est Deus eorum? nos respondebimus, Deum nostrum esse in cœlo, idq; testari mirabilia eius, quia fecit quicquid voluit. sed contra, Dij eorum iacent in terra, & vsque adeò nihil possunt facere, vt ne possint quidem exercere actiones membrorum, quæ habere videntur: nam cùm habeant figuram humanam, & videantur habere membra omnia, & sensus omnes; tamen nec vident, nec audiunt, nec olfaciunt, nec palpant, nec ambulant, nec loquuntur, ac ne vocem quidem vllam ex gutture emittunt, si non vt homines, saltem, vt iumenta.

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui cõfidunt in eis. XVI.

Hæc prædictio est per modum imprecationis pronunciata, vt moris est Prophetarum. Verè enim qui faciunt idola, & qui confidunt in eis, similes illis fiẽt in vita futura post resurrectionem:

nem: nam etiam si habebunt sensus, & membra, tamen sic habebunt, quasi non haberent, imò etiam cupient non habere; nihil enim videbunt, nihil audient, nihil olfacient, nihil palpabunt, nisi quod nollent: ligatis manibus, & pedibus, proiecti in tenebras exteriores se commouere non poterunt. In hac etiam vita similes sunt idolis, quia videntur potius videre, & audire, quàm re vera videant, & audiant, cùm non videant neque audiant, quæ ad salutem pertinent, & quæ vera bona sunt, vt magis somniare, quam videre, vel audire dicendi sint. iuxta illud Marci 8. Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis. Quod si etiam placeat hæc exponere per modum imprecationis, non poterunt Pagani conqueri, quia non fit illis iniuria, si eos fieri cupiamus similes Dijs ipsorum. Monet autem S. Augustinus hæc quæ supra dicta sunt, pertinere ad eos Paganos, qui credunt ipsa idola esse Deos. quia verò nonnulli dicebant, non ipsa idola, sed numen in illis habitans esse colendum: ideò in alio Psalmo videlicet 95. dicit, Dij gentium dęmonia, Dominus autem cœlos fecit. & apud Apostolum 1. Cor. 10. Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant, & non Deo. Ex his autem colligimus, Imagines Sanctorum non esse Idola, neque earum venerationem esse idololatriam: quoniam neque ipsas imagines Deos esse credimus, neque Sanctos Viros, quos repræsentant, pro dijs habemus.

XVII. Domus Israel sperauit in Domino, adiutor eorum & protector eorum est.

XVIII. Domus Aaron sperauit in Domino, adiutor eorum & protector eorum est.

XIX. Qui timent Dominum sperauerunt in Domino, adiutor eorum & protector eorum est.

Quia dixerat, similes illis fiant, qui confidunt in eis; adiungit per antithesim, filios Israel confidisse in Domino, & ideò habuisse Deum protectorem. nominat autem primo domum Israelis, idest, totam gẽtem hebraicam: deinde domum Aaronis, idest, tribum sacerdotalem, quia sacerdos cum Leuitis cæteris peculiaris portio Domini erant, & specialiter in Deo confidere debebant. addit postremò omnes timentes Deum, quoniam non deerant aliqui extra filios Israel, qui Deum colerent, & timerent, quamuis ij pauci essent. in his numerari solent Iob & amici eius. & postea Naman Syrus, & alij.

Dominus memor fuit nostri, & benedixit nobis. XX.

Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron. XXI.

Benedixit omnibus qui timẽt Dominũ, pusillis cum maioribus. XXII.

Confirmat quod dixerat, Deum adiutorem, & protectorem esse sperantium in se. Ac se ipse constituit in numero cõfidentium in Deo, quippè qui præter cæteros auxilium Dei, & protectionem expertus fuerat. Deinde eodem ordine confirmat Deum benedixisse domui Israel, domui Aaron, & omnibus timentibus Deum, siue magnis, siue paruis. quod intelligi potest de omni magnitudine, & paruitate, siue ætatis, siue potestatis, siue sapientiæ, siue diuitiarum. Memoria Dei significat hoc loco singularem prouidẽtiam erga cultores suos. Memor, inquit, fuit nostri, idest, singulari prouidentia demonstrauit, se memorem esse nostri; & benedixit nobis, idest, benefecit nobis adiuuando, & protegendo. Explicat autem quid sit illud, nobis, cùm addit domui Israel, domui Aarõ, & omnibus timentibus eum.

Adijciat Dominus super vos, super vos, & super filios vestros. XXIII.

Benedicti vos à Domino, qui fecit cœlum, & terram. XXIV.

Ex abundantia cordis os loquitur. quia pectus sancti Prophetæ ardebat desiderio gloriæ Dei, & salutis proximo-

morum; ideò multiplicat verba, nunc prædicendo, nunc exhortando, nunc bene precando, vt hac ratione accendat homines ad Deum timendum timore sancto, & ad spem omnem in eo collocandam. Igitur conuersus ad timentes Deum, quibus dixit, Deum benedixisse, ait, Adijciat Dominus super vos, nimirum benedictionem suam, id est, omnium bonorum copiam: nec solùm, inquit, super vos, sed etiam super filios vestros. Et hoc modo sitis vos benedicti, plena, atq; perfecta benedictione, à Domino, qui fecit cœlum, & terram, idest, ab eo, in cuius manu est ros cœli, & pinguedo terræ. Solebant enim sancti testamenti veteris precari suis à Domino rorem cœli, & pinguedinē terræ, quia omnes fructus terræ nascuntur ex fœcunditate terrę, & ex pluuia cęli. Sed altiore sensu Deus benedicit de rore cęli, & de pinguedine terrę, quos bonis cœlestibus, & terrenis cumulat, quod fecit erga Abrahamum, Isaacum, Iosephū, Dauidē, & similes.

XXV. **Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum.**

XXVI. **Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in Infernum.**

XXVII. **Sed nos qui viuimus benedicimus Domino, ex hoc nunc, & vsque in seculum.**

Hi tres versiculi duplicem sensum habent: vnum accommodatum Hebræis secundùm vetus testamentum: alterum accommodatum Christianis secundùm testamentum nouum. Igitur priore sensu posteaquam dixerat, Benedicti vos à Domino, qui fecit cœlū, & terram; docet æquum esse, vt ij, qui benedicti sunt à Domino, benedicant ipsi quoque Dominum, dum viuunt super terram, quàm à Deo incolendam acceperunt, relinquentes Angelis officium benedicendi in cœlo, vbi est domicilium Dei, & Ministrorum eius, qui illi coram assistunt. Cœlum, inquit, cœli Domino, idest, summū cœlum, quod est super cœlum aereum, Domino propriè dicatum est, & familiaribus ministris eius Angelis sanctis: terram autem cum elementis, quæ illi coniuncta sunt, dedit filijs hominum habitandā; ac pro tam insigni parte mundi debēt filij hominum Deo assiduè gratias agere, dum viuunt, & bonis terræ fruuntur. Nam non mortui laudabunt te Domine: mortui enim, cùm sensibus corporis careant, neque fruantur amplius terrenis bonis, imò nec viuant secundùm corpus; non laudant Dominum ore corporali, neque pro rebus terrenis gratias agunt. Neque omnes, qui descendunt in infernum, idest, non solum mortui, qui iacent in sepulchris, non laudant Dominum, sed neque illi, qui descendunt in infernum, idest, spiritus mortuorum, qui descendunt in varias inferni regiones Dominum benedicent pro terrenis bonis, quæ ad illos iam non pertinent: sed nos, qui viuimus in terris, & fruimur terrenis bonis, benedicimus Domino, ex hoc nūc, & vsque in seculum per generationes sibi inuicem succedentes. At sensu Christianis accommodato secundùm promissiones testamenti noui, dicendum est, per cœlum cœli, intelligi supremam partem cœli, vbi est domus filiorum Dei, de qua dicit Apostolus 2. Corinth. 5. Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam æternam in cœlis. vel cum Sancto Augustino per, cœlum cœli, intelligere possumus mentes iustorum Angelorum, & hominum, in quibus Deus habitat per cognitionem, & amorem. hanc domum sibi Deus elegit; terram autem, idest, mundum hunc visibilem dedit filijs hominum, prout distinguuntur à filijs Dei: & ideò subiungitur. Non mortui laudabunt te Domine, idest, qui mortui sunt morte peccati, etiam si viuant vita naturæ, non laudabunt te Domine, neque omnes, qui descendunt in infernum, qui in morte peccati confirmati sunt, & ad pœnas æternas descenderunt: sed nos qui viuimus vita gratię, qui per fidem,

&

& charitatem tibi inhæremus, & iam cœlestis patriæ ciues sumus, quamuis interim ad tempus habitemus, in terra. nos, inquam, benedicimus tibi, & benedicemus vsque in æternum. Vide Chrysostomum hanc expositionem eleganter persequentem.

PSALMVS CXIV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

PSALMVM hunc exponũt aliqui cum hebræis de temporali aliqua pressura, vel morbo à quo liberari cupiebat Propheta. Sed nos cum Sanctis Patribus Basilio, Chrysostomo, Hieronymo, & Augustino, existimamus intelligendum Psalmum esse de homine spirituali sitiente salutem æternam, & gemente propter tentationes, & pericula.

Explicatio Psalmi 114.

I. **Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.**

Anima ardens desiderio Domini absolutè dicit, Dilexi, & non explicat, quem: quoniam existimat, omnes alios similiter amare rem vndecunque amabilem, ac proinde scire quem dicere velit. Sic Beata Maria Magdalena Ioã. 20. interroganti, Quem quæris: respondit, Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi. & non declarat quem quærat, & quem sublatum doleat, quia putabat omnes amare quẽ ipsa amabat, & sollicitos de illo esse, de quo ipsa sollicita erat. Et verè cum omnia bonum appetant, vt dicitur initio Ethicorum, & in solo Deo sit omnis ratio boni, & absit ab eo omnis ratio mali, quod significauit Beatus Ioannes cùm ait in prima Epist. cap. 1. Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ: deberent homines solùm Deum absolutè amare; & cùm audiunt, Dilexi, intelligere deberent dilectionem summi boni significari. Sed tamen Dauid ex ratione, quã reddit, satis indicat se de dilectione Dei esse loquutum. ait enim. Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ, idest, dilexi Dominũ, quoniam benignus & misericors est, & ex naturali sua benignitate exaudiet vocem orationis meæ. Magna causa diligẽdi, quòd altissimus Dominus, & qui rerum nostrarum non indiget, tam facilis sit ad audiendas preces vilissimorum seruorum, vt securè promittere nobis possimus audientiam. quod in Psal. 85. clarius exprimitur cùm dicitur, Quoniam tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordię omnibus inuocantibus te. Sensus igitur est, Dilexi Dominum, quoniam certus sum, quòd exaudiet vocem orationis meæ.

Quia inclinauit aurem suã mihi, & in diebus meis inuocabo. II.

Declarat, vnde didicerit, Deum exauditurum preces suas dicens; inde scio, quia ipse præuenit me, ipse inuitauit, dum inclinauit ad me aures suas. quorsum enim inclinaret ad os meum aurem suam, nisi me audire paratus esset? Porrò Deus inclinat aures ad nos, quando inspirat nobis orationem. neque enim nos oraremus, nisi Deus per gratiam præuenientem inspiraret desiderium orandi. Igitur Dauid assuetus internis vocationibus, ex desiderio orandi sibi cœlitus inspirato intellexit, aurem Domini ad se inclinatam; & ideo etiam adiungit, & in diebus meis inuocabo, idest, dum affulgent mihi dies gratiæ Dei, & in hac luce video aurem Domini ad me inclinatam, non omittam occasionem, sed inuocabo Dominum. Vocat enim dies suos, dies illos, quibus luce præueniẽtis gratiæ fruebatur. absente enim luce gratiæ nox succedit diei, de qua dicitur; Venit nox, in qua nemo potest operari. Ioã. 9. S. Ioannes Chrysostomus per illud, in diebus meis, intelligit omnibus diebus vitæ meę. S. Augustinus per

dies

dies meos, intelligit dies huius mortalitatis, qui nostri dies dicuntur, quia nos ipsi peccando nobis illos fecimus.

III. **Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me.**

Explicat nunc materiam suæ orationis, quæ sunt tentationes, & pericula salutis æternæ, quas solas tribulationes magnipendit anima verè Deum diligens. In Psal.17. similia verba exposuimus de periculis mortis corporalis; quoniã titulus Psalmi ad id cogebat. sed hic Psalmus, qui nihil habet in titulo, nisi Alleluia, ad sublimiorem intelligentiam nos inuitat. Ait igitur, Circundederunt me dolores mortis, idest, vndique tentationes mortiferæ me circunstant, vt compellar clamare, Quis me liberabit de corpore mortis huius? In hebræo est vox ambigua, quæ & funes, siue laqueos, & dolores significare potest. & verè tentationes mortiferæ funes sunt, siue laquei mortis, & etiam dolores mortis, quia ex illis viri pij dolorem concipiunt, qualis est in illis, qui mortem sibi vident imminere. declarat paulò apertius cùm addit, pericula inferni inuenerunt me: nam ex hoc periculo omnium periculorũ maximo concipiunt dolores mortis, qui in illo adhuc se versari cogitant. Vox hebraica propriè angustias inferni significat. qua voce designatur locus angustus, per quem qui gradiuntur, in periculo præcipitij versantur, nisi singulos gressus vigilantissimè obseruent. & talis est via salutis, arcta, atque angusta, vnde nullo negotio in præcipitium inferni ruunt, qui non cautè ambulant. Vnde monet Apostolus, Videte quo modo cautè ambuletis, ad Ephes.5.

IV. **Tribulationem & dolorem inueni, & nomẽ Domini inuocaui.**

Multi sunt, qui circundati sunt laqueis mortis, & periculis inferni, & nõ aduertunt, occupati fortasse prosperitatibus seculi, & quo magis circundati sunt eiusmodi periculis, eo minus ea considerant, & ideo neq; timent, neq; dolent: Dauid autem ea considerabat, & cõsiderando inuenerat vbi esset, & ideo tremens, ac dolens dicebat, tribulationem, & dolorem inueni, & nomẽ Domini inuocaui, idest, Tribulationẽ, & dolorem inueni, quia blandiente licet seculi prosperitate, & felicitate, tamen aduerti me circundatum esse funibus, & doloribus mortis, & periculis inferni expositum esse; ideo gemẽs nomen Domini inuocaui, & dixi, O Domine libera animam meam. S. Basilius paulò aliter exponit, vt sensus sit, Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerũt me, idest, peccatum mortale commisi, vnde in mortem animæ incidi, & inferno propinquaui: sed ego tribulationem & dolorem pœnitẽtiæ salutaris inueni, & hoc modo corde contrito, & animo contribulato nomẽ Domini inuocaui dicẽs, ò Domine libera animam meam.

O Domine libera animam meam: misericors Dominus, & iustus, & Deus noster miseretur. V.

Dixerat, nomen Domini inuocaui: nunc subijcit ipsa verba inuocationis. O Domine libera animam meam, nimirum de doloribus mortis, & periculis inferni. In hebræo est particula non solùm vocantis, sed etiam obsecrantis, nimirum ana. Itaque potuisset verti, אנא Obsecro Domine libera animam meã, sed idem est sensus. Deinde, vt ostendat se bona spe inuocasse Dominum, addit quasi rationem, dicens, Misericors Dominus, & iustus, supple, est, & Deus noster miseretur. misericors Dominus est, quia præuenit peccatorem gratia sua, dum ei pœnitentiam, & orationem inspirat: Ipse enim prior dilexit nos, vt dicit Apostolus Ioannes. Iustus etiam est, quia non sine flagello dimittit, flagellat enim omnem filium quem recipit, & ijs ignoscit, qui sibiipsi non ignoscunt, & tandem Deus noster miseretur, quia recipit quem flagellauit & nõ solùm peccata indulget, sed hæredem facit. S. Ioannes Chrysostomus scribit, Deum dici misericordem,

dem, & iustum, quia semper admiscet misericordiam iustitiæ, & iustitiam misericordiæ, & addit, Deus noster miseretur, quia Deus magis pronus est ad miserendum, quàm ad puniendum.

VI. Custodiens paruulos Dominus, humiliatus sum & liberauit me.

Miseretur Dominus, vt paulò ante dictum est, sed præcipuè paruulis timentibus eum: id enim in Psal. 102. clarius habetur, cùm dicitur, Secundùm altitudinem cæli à terra corroborauit Dominus misericordiam suam super timétes se. item, Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. Quod idem legimus in cantico Virginis Deiparæ, Et misericordia eius à progenie in progenies timétibus eum. Quoniam igitur verba illa vltima versiculi superioris, Et Deus noster miseretur; intelligũtur de miseratione paterna, vt sonat vox hebraica, merachem, מרחם ideo nunc declarat quos respiciat ista paterna miseratio, ac dicit respicere paruulos, idest, mites, & humiles, ac timentes Deum filiali timore. Custodiés paruulos Dominus, idest, Dominus ex paterna miseratione custodiens est paruulos suos, quasi teneros filios, quibus æternam hæreditatem parauit. Et quoniam Dauid non ignorabat, testimonium reddente Spiritu sancto spiritui eius, se vnum ex illis esse, addidit, humiliatus sum, idest, ex paruulis esse studui, & tandem conclusit, liberauit me. quod de liberatione in spe intelligi debet; præsertim cùm in hebræo sit in futuro, & liberabit me.

VII. Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.

Liberatus homo iustus in spe, gratulatur sibi ipse tantum bonum dicens, Conuertere aĩa mea in requiem tuam, idest, festina passibus desiderij ad locum veræ ac sempiternæ quietis, ad cœlestem Hierusalem, ad sinum veri Abraham; quoniam Dominus benefecit tibi. In hebræo habetur, Quoniam Dominus retribuit super te; quo verbo significatur vita æterna esse corona iustitiæ, & merces operum bonorum, vt hoc loco notauit sanctus Basilius. Itaque textum vulgati interpretis ex hebraica proprietate explicare licebit.

Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu. VIII.

Declarat, quid sit bonum illud magnũ, siue magna illa retributio, de qua dictum est, benefecit tibi, siue retribuit tibi. ac dicit esse vitam beatam, & sempiternam, Quia eripuit animam meam de morte, idest, eripuit à morte, & donauit vitam: oculos meos à lacrymis, idest, dedit vitam non subiectam vlli malo, sed cumulatam omni bono; absterget enim Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, vt dicitur Apocal. 21. Et pedes meos à lapsu, idest, dabit vitam non solùm fœlicem, sed etiam securam, ac sempiternam, vt ab ea excidere nunquam possim. Ita liberabit à doloribus mortis, & à periculis inferni, & in vitæ fœlicissimæ æternitate, & securitate constituet.

Placebo Domino in regione viuorum. IX.

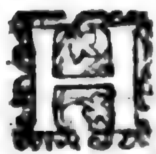
Concludit Psalmum dicens, q. quemadmodum ipse securè possidebit vitam optimam, & dulcissimã, quæ vehementer ipsi placebit: ita etiam placebit ipse Domino vehemẽter, & securè in regione viuorum. dicitur regio viuorũ, vbi oẽs ab omni parte viuunt, & ideo placent omnibus modis Deo viuentibus: nam in hac peregrinatione multi mortui sunt, & qui viuunt, secundùm spiritum viuunt, non secundũ corpus, quod propter peccatum mortuum est, Rom. 8. vnde clamat Apostolus Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius? In hebræo habetur, Ambulo corã Deo in terra viuentium. sed idem est sensus: nam ambulare coram Deo, est placere oculis Dei rectè, & iustè viuendo. Sic legimus Gen. 5. Ambulauit Henoc cũ Deo. & Genes. 6. Noe fuit vir iustus, atque perfectus, cum Deo ambulauit. &

Gen.17. Ambula coram me, & esto perfectus. & Luc.1. Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi, in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris.

PSALMVS CXV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HVnc Psalmum hebræi partem esse volunt Psalmi superioris: sed nos distinctionem Septuaginta Seniorũ sequimur: nec tamen negamus, hunc Psalmum immediatè subiungendum esse superiori, vt sanctus Basilius monet. Agit enim Propheta gratias Deo. & vota se persoluturum pollicetur pro salute æterna, quam bona spe iam possidere cœpit.

Explicatio Psalmi 115.

I. CRedidi propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.

Respicit ad verba illa, Placebo Domino in regione viuorum. & quasi aliquis interrogasset, vnde nosti regionẽ viuorum? respondet se nouisse per spiritum fidei. Credidi, inquit, esse regionem viuorum quandam, licet oculis ea nõ videatur, & propter hanc fidem dixi, Placebo Domino in regione viuorum. Citauit hunc locum Apostolus 2. Corint.4. Habentes, inquit, eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur, sciẽtes quoniam, qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & cõstituet vobiscum. Vbi beatus Paulus docet, ex spiritu fidei, non ex vlla humana demonstratione, cognosci resurrectionem corporum, & veram viuẽtium regionem, in qua cum Domino Iesu constituendi sumus. Et quoniam hæc fides requirit animam verè humilem, quę se Spiritui sancto plene subijciat ad obedientiam fidei, subiungit, Ego autem humiliatus sum nimis, idest, ego verò ideo credidi, quia non ingenio meo nitor, sed valdè humilem, ac docilem me Spiritui sancto præstiti. Sic enim & Dominus ait Matth.11. Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus & reuelasti ea paruulis. & in alio loco, Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, Ioannis 5.

Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. II.

Variè admodũ hunc versiculum exponunt Auctores, vt alij referant ad quandam quasi desperationem Regni obtinendi, quod Samuel Dauidi promiserat, & in excessu quodam turbatus dixerit, Omnis homo mendax, videlicet, vt etiam Samuel mentitus videatur: alij referant ad populum in captiuitate Babylonica constitutum, & desperantem de promissis Prophetarum: alij aliter exponant. Sed non video, quomodo ista, & alia id genus cohæreãt cùm reliquis partibus huius Psalmi. Ideò magis probo sententiam Euthymij, qui hæc refert ad excessum mẽtis, per quem Propheta ascenderit ad notitiam regionis viuorum, & dixerit in comparatione eius regionis mendacium esse quicquid homines loquũtur de fœlicitate humana. Ego, inquit, qui humiliaui me valdè, exaltatus à Domino ad mentis excessum, in eo excessu videns, quàm falsa, & fallacia sint, quæ videntur hominibus vera, & solida bona; dixi, Omnis homo mendax, idest, omnis homo, q humano affectu loquitur de fœlicitate, & magni æstimat bona mortalia, & caduca, mendax est: vera enim, & stabilia bona non inueniuntur, nisi in regione viuorũ. Ex hac expositione cessat obiectio, quam nomine sophistarum sibi ipse proposuit magnus Basilius: Si omnis homo mendax: Igitur & Dauid, qui est homo, mendax est:

est: ergo mentitur, cùm dicit, omnis homo mendax; ac per hoc sibi ipse contra dicit, & dictum suum ipse destruit. hoc, inquam, sophisma cessat, quia per hominem intelligitur hoc loco homo humano affectu loquens, non autem homo loquens spiritu diuino afflatus. Posset etiam dici, aliud esse, hominem semper mentiri, aliud esse mendacem: potest enim homo mendax aliquando vera loqui, præsertim si non ex se, sed spiritu Dei loquatur: mendax enim dicitur homo, quoniam ex natura sua obnoxius est errori, & falsitati. Quomodo intelligitur, quod scribit Apostolus ad Rom. 3. Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, idest, solus Deus mentiri nequit, homines autem omnes mendacio sunt obnoxij, sed non continuò sequitur, vt perpetuò mentiantur.

III. **Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?**

Animaduertens tantis se bonis cumulatum, cùm, & regionem viuorum Dei beneficio agnouerit, & in eam se ingressurum sperare cœperit, imò ac si iã ingressus esset, præ lætitia exultauerit: quærit, quid Domino retribuere possit. Quid, inquit, retribuam Domino pro his quæ retribuit mihi? ille me de nihilo fecit, ille de iniquitate redemit, ille regionem viuentium demonstrauit, ille mihi etiam se daturum promisit: quid igitur illi retribuam? Quod autem dicit, retribuit mihi, potest simpliciter accipi, pro, tribuit, vt exponit Euthymius: vel cum S. Augustino, notari liberalitas, & misericordia Dei, qui tanta bona tribuit pro tantis malis.

IV. **Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.**

Non desunt, qui hunc calicem exponant de sacrificio legis veteris, quod liquoribus, & libaminibus cõtinebatur: vel de calice conuiuiali, quo in memoriam salutis acceptę vtebantur. sed ista leuia sunt & Sancti Patres Basilius, Chrysostomus, in 2. expositione, Hieronymus, Augustinus, & cum ijs Theodoretus, & Euthymius magno consensu de calice patientiæ, & passionis hunc locum intelligunt. de quo calice Dominus Matth. 20. dixit, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? & Matth. 26. Transeat a me calix iste. & Ioannes 18. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis, vt bibam illum? Nec solùm in testamento nouo, sed etiam apud Prophetas passim accipitur calix pro amara potione tribulationis, vt Psalmo 74. Quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. & Isaiæ 51. Eleuare Hierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius. & Hier. 25. Sume calicem vini furoris huius de manu mea. & Ezech. 23. Hæc dicit Dominus Deus, calicem sororis tuæ bibes profundum; & latum: eris in derisum, & in subsannationem & bibes illum, & epotabis vsque ad fæces. & Habac. 2. Repletus es ignominia pro gloria: bibe tu quoque, & consopire, circundabit te calix dexterę Domini, & vomitus ignominiæ super gloriam tuam. Dicit igitur vir iustus, & amator Dei, Cùm nihil habeam præstantius, quod offeram Deo meo, pro tam multis bonis, quæ retribuit mihi, calicem salutaris accipiam, idest, bibam libenti animo calicem Domini, quantumuis amarum, siue tribulationes, siue pericula, siue mortem ipsam pro suo honore sustinere me velit: scio enim calicem hunc amarum quidem, sed salutarem futurum. Et quia de meis viribus non confido, sed in Domini adiutorio omnia possum; ideo nomen Domini inuocabo, vt det mihi calicem suum intrepidè haurire. Vocat Propheta calicem salutaris, calicem salutis, idest, calicem salutiferum. Confirmat hanc expositionem consuedo Ecclesiæ, quæ hunc Psalmum in Martyrum solemnitatibus cantare solita est.

Vota mea Domino reddam coram omni populo eius: pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. V.

Paratus ad calicem passionis bibendum securus dicit: sacrificium laudis, & confessionis Domini, non in angulis solùm, & in cubiculis, sed palàm & publicè coram omni populo eius, inimicis etiam præsentibus immolabo, etiã si mortem inde mihi imminere intelligam. pretiosa enim est in conspectu Domini mors sanctorum eius, idest, magni æstimat Dominus mortem sanctorum pro suo honore, & confessione susceptam; quomodo apud homines magni fiunt gemmæ pretiosæ, quibus Regum diademata ornari solent, & quibus nihil charius apud homines inueniuntur. Expendit hoc loco Sanctus Basilius gloriam Martyrum, quorum non solùm animæ mox coronantur in cęlis: sed etiam reliquiæ corporum in maximo pretio habentur in terris. antea siquidem qui tangebat cadauer hominis immundus erat: nunc autem, qui ossa Martyrum contingit, sanctificationem acquirit,

VI. **O Domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.**

Non superbit vir sanctus, qui se totum Deo in sacrificium offert, sed agnoscit debitum seruitutis, & iuxta mandatum Domini dicit seruus inutilis sum; quod debui facere feci. O Domine, inquit, quid magnum feci, quòd vota mea publicè reddidi, neque ob timorem mortis confessionem tuam omisi? quod debui facere feci, quia ego seruus tuus sum, redemptus de captiuitate diaboli pretioso sanguine filij tui; ego, inquam seruus tuus sum non solùm redemptionis gratia, sed etiam dono creationis: sed & filius sum ancillæ tuæ, idest, non emptitius tantùm, sed & vernaculus, quia & mater mea ancilla tua est, duplici illo nomine, creationis & redemptionis. Dicit autem, filius ancillæ tuæ, non filius serui tui; quia seruitus sequitur ventrem: nam si liber ex ancilla gignat filium, ille filius seruus nascitur. Vnde Sara Abrahamo dixit, Eijce ancillam & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac, Genes. 21. Itaque Ismahel seruus erat, quia matrem habuit ancillam, quamuis Patrem habuerit liberum, videlicet Abrahamum. Sanctus Augustinus per ancillam, intelligit Ecclesiam, quæ est mater nostra, ancilla ex naturæ debito, & libera ex gratiæ munere.

Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo. VII.

Docet, seruum se Domini esse, sed seruitute bona, erutum autem à seruitute mala. Quomodo Dominus in Euangelio hortatur eos qui laborant, & onerati sunt, vt tollant iugum suum, quia iugum ipsius suaue est, & onus eius leue, Matth. 11. non liberat omnino à iugo, & onere, sed tollit iugum asperum, vt imponat iugum suaue, & aufert onus graue, vt imponat onus leue. Ita omnino dirupit Deus vincula, quibus à Satana alligabantur, vincula peccatorum, & onera cupiditatum, quibus ad inferos deprimebamur: & alligat iugo suaui legis diuinæ, & onere leuissimo charitatis, quo in altum euehimur, & exaltamur ad cælum. Dirupisti, inquit, vincula mea, idest, liberasti à seruitute durissima, & seruum tuum esse voluisti, cui seruire, regnare est. Ideò tibi sacrificabo hostiam perpetuæ laudis, & non amplius inuocabo falsos Deos, mammonam videlicet, & ventrem, opes, & honores, quibus antea seruiebam; sed nomen Domini, qui solus verus est Deus, assiduè inuocabo.

Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus Domini, in medio tui Hierusalem. VIII.

Hæc repetitio est quinti versiculi, Vota mea Domino reddam coram omni populo eius. additur autem in atrijs domus Domini in medio tui Hierusalem; ad significandum, vt Sanctus Augustinus monet, debere seruum Dei offerre vota sua, confessionem suam, & se ipsum Deo, intra Ecclesiam, quæ per Hierusalem significatur; qui enim

extra

extra Ecclesiã id faciunt, mihi faciunt: etiam, vt scribit Sanctus Cyprianus in libro de vnitate Ecclesiæ, Heretici occidi possunt, coronari non possunt: & eorum mors non est fidei corona, sed pœna perfidiæ. Posset fortasse hic versiculus referri ad cælestem Hierusalem, vt sicut supra dictum est, Vota mea Domino reddam coram omni populo eius, de confessione in terris: ita nunc in fine Psalmi tale aliquid dicatur de confessione laudis, & votis gratiarum actionis, quæ reddetur in cælis, vt hic sit sensus, Vota mea Domino reddam, idest, & tandem diruptis vinculis omnibus, & ad perfectam libertatem filiorum Dei vocatus, sacrificium laudis, & gratiarum actionis immolabo in conspectu omnis populi eius, iam glorificati in cælis; in atrijs domus Domini, idest, in ingressu domus Domini, de qua dicitur in alio Psalmo, Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. nec solùm in atrijs, sed etiam in domo, quæ domus in medio tui est ô superna & gloriosa Hierusalem, quæ patria nostra es, ad quam ex peregrinatione quotidie suspiramus.

PSALMVS CXVI.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HVNC Psalmum omnium breuissimum declarat Apostolus ad Rom. 15. vbi dicit, Christum fuisse ministrum circuncisionis ad confirmãdas promissiones Patrum: gentes autem super misericordia honorare Deũ. & allegat hæc verba, Laudate Dominum omnes gentes, & magnificate eum omnes populi. Ex quo intelligimus, Prophetam hoc loco alloqui totam Ecclesiam ex gentibus, & Iudæis congregatam, eamque hortari ad laudandum Deum, quòd misericordiam, & veritatem erga eam ostenderit. Sed obseruandum est, cùm Apostolus dicit, gentes super misericordia debere honorare Deum, ad Iudæos autem pertinere veritatem, quàm Deus ostendit confirmando promissiones Patrum; non esse sensum, ad Iudæos non pertinere misericordiam; sed ad gentes pertinere solam misericordiam, ad Iudæos autem misericordiam & veritatem; quia licet miserit Deus ad Iudæos Messiam, vt impleret promissiones Patrum, tamen promissiones non ex meritis eorum, sed ex mera misericordia processerunt. Sic enim cecinit Zacharias Luc. 1. Ad faciendam misericordiam cum Patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti. & hoc tractat, ac demonstrat Apostolus ad Rom. 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. & persequitur hoc argumentum vsque ad finem capitis vndecimi; vbi dicit, Conclusit Deus omnia in incredulitatem, vt omnium misereatur. & idem docet in tota Epistola ad Galatas: & ad Ephes. 2. Eramus, & nos natura filij iræ, sicut & cæteri.

Explicatio Psalmi 116.

LAudate Dominum omnes gẽtes, laudatem eum omnes populi. 1.

Ecclesiam, vt dixi, totam alloquitur, & ad laudandum Dominum cohortatur. intelligit autem per gentes, vt Apostolus monuit, gentilitatem conuersam ad fidem, quam primo loco posuit, quia videbat, multò maiorem partem Ecclesiæ ex gentibus, quàm ex Iudæis congregandam. Per populos autem intelligere videtur populos, siue tribus Iudæorum, similiter ad fidem conuersorum, vt hoc loco notauit in commentario Sanctus Hieronymus; & similia verba Psal. 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania; exposuerunt Apostoli Act. 4. per gentes gentiles, & per populos, Iudæos intelligentes.

II. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas Domini manet in æternum.

Ratio laudandi Deum est, quoniam misericordia Domini stabilita est per aduentum Messiæ super gentes, & super Iudæos. Fundata enim est Ecclesia, aduersus quam portæ inferi non præualebunt, & constitutum est Regnum, cuius non erit finis. Nec solùm misericordia confirmata est, sed etiam veritas promissionum adimpleta, in æternum amplius non mutabitur.

PSALMVS CXVII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

PSALMVS hic de Dauide exponi potest ad literam, vt facit Sãctus Ioannes Chrysostomus; tamen conuenit etiam toti populo Christiano, cuius figuram Dauid gerebat; & hanc expositionem persequitur S. Augustinus. Canit autem tum Dauid, tum populus Dei multa beneficia Dei, sed illud potissimum, quo Christum, lapidem angularem, extulit in summum ædificium, vt duos parietes connecteret, & contineret. quod factum est in die Resurrectionis, & ideo Ecclesia canit hunc Psalmum in Dominica die ad Primam: & verba illa ex hoc Psalmo, Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea, Resurrectioni applicat, & per octauam Paschæ frequentissimè cum iubilo canit.

Explicatio Psalmi 117.

I. CONfitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sęculum misericordia eius.

Inuitat Dauid omnes ad laudandum Deum. & rationem reddit, quoniam bonus: nihil breuius, nihil grandius dici potuit: nam solus Deus propriè, & simpliciter bonus est, & nihil iure laudari potest, nisi bonum. addit, Quoniam in sęculum misericordia eius, vt ostendat ab effectu, Deum esse bonum, ac per hoc etiam laudabilem. Nam bonitas Dei nulla in re magis cognosci potest à miseris, quàm in misericordia. Misericordia enim nos creauit, misericordia redemit, misericordia protegit, misericordia coronabit. ita vsque in sęculum misericordia eius.

Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam in sęculum misericordia eius. II.

Dicat non domus Aaron, quoniam in sęculum misericordia eius. III.

Dicant nunc qui timent Dominum, quoniam in sęculum misericordia eius. IV.

Explicat, qui sint, quos inuitauerat ad laudandum Deum, & nominat primo loco Israelem, idest, populum Israeliticum, quoniam inde fuerunt omnes Apostoli, qui primi crediderunt, & Ecclesiam inchoarunt. Secundo nominat domum Aaron, quia post Apostolos magna turba sacerdotum obedire cœpit fidei, vt dicitur Act. 6. denique addit, omnes, qui timent Dominum, quales fuerunt omnes gentiles, qui crediderunt, & Ecclesię iam inchoatæ se adiunxerunt. Itaque totam Ecclesiam ex Iudæis, & gentibus collectam inuitat ad laudandum Deum.

De tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine Dominus. V.

Incipit declarare materiam laudis diuinæ. quòd in angustia positus cùm esset, inuocauit Dominum, & Dominus continuo exaudiens posuit illum in latitudinẽ; opponit enim pulcherrimè angustias latitudini. Ego, inquit, de tribulatione inuocaui Dominum, idest, cùm essem in tribulatione, siue in angustia, vt sonat vox hebraica, inuocaui Dominum,

num, ideſt, non merita mea iactaui, non conqueſtus ſum, quòd iniuſtè paterer perſecutionem, ſed ad miſericordiam Dei confugi, & exaudiuit me in latitudine Dominus, ideſt, exaudiuit me, & de anguſtijs in latitudinem tranſtulit. Sicut autem per anguſtias ſignificatur tribulatio, ita per latitudinem, ſignificatur liberatio à tribulatione. Quod autem id poſſit Dauid de perſona ſua merito dicere, notiſſimum eſt ex Pſalmo 17. & 53. & ex alijs multis. Quod idem etiam conueniat Eccleſiæ non minus eſt notum. Certè initio naſcentis Eccleſiæ, cùm Herodes S. Petrum Eccleſiæ totius Paſtorem, & Principem incluſiſſet in carcerem, oratio fiebat ab Eccleſia ſine intermiſſione ad Deum pro eo: & continuo exaudita eſt, & maximo miraculo de ſummis anguſtijs tribulationum in latitudinem magnæ conſolationis educta eſt. & quoties de anguſtijs variarum perſecutionum Neronis, Decij, Diocletiani, & ſimilium Tyrannorum ad latitudinem pacis, & quietis Deo miſerante tranſiuit; toties dicere potuit, De tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine Dominus.

VI. **Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.**

VII. **Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciam inimicos meos.**

Experimento proprio doctus Dauid, ſiue populus Dei magna fiducia exultat, & non dicit, Dominus mihi adiutor eſt, nihil deinceps patiar; ſcit enim ſe adhuc peregrinum inter hoſtes multa paſſurũ: ſed dicit, Dominus mihi adiutor, ſupple eſt, non timebo quid faciat mihi homo, ideſt, non turbabor propter mala, quæ mihi infert homo: quia Dominus omnia conuertet in bonum. Sic enim Dominus monuit, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent amplius quid faciant. Matth. 10. Nam capillus de capite veſtro non peribit, Luc. 21. & Apoſtolus, Momentaneum & leue tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis 2. Cor. 4. Quare meritò addit, & ego deſpiciam inimicos meos, quippe qui ſæuiendo in corpus, gloriæ meæ deſeruiunt.

Bonus eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine. VIII.

Bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in Principibus. IX.

Deducit ex dictis vtilem admonitionem, de ſpe collocanda in Deo, non in hominibus, quantumuis potentibus. Deus enim & poteſt, & vult confidentes in ſe iuuare: homines autem ſæpe non poſſunt, ſæpe etiam varijs paſſionibus acti nolunt. Quod expertus fuerat Dauid, qui aliquando ſperauit in Saule Rege ſuo, aliàs in Achis Rege Getheo, aliàs in Achitophel conſiliario prudentiſſimo, aliàs in alijs, & in nullo fidem inuenit. in Deo autem nunquam ſine proſpero euentu ſperauit. Ait igitur monens omnes, Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine, ideſt, magis quàm confidere in homine. Bonum eſt ſperare in Domino, magis quàm ſperare in Principibus, terrenis videlicet. Hæc comparatio accomodata eſt infirmitati humanæ, cui nota eſt potẽtia hominum, & maximè Principum; Dei autem poteſtas occulta eſt plurimis, qui neque vident, neq; conſiderant, fortaſſe etiam non credunt magnitudinem Dei. alioqui dicendum fuiſſet, Bonum eſt ſperare in Domino, malum autem ſperare in homine. Sic enim ait Hieremias cap. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. Neque tamen malum eſt ſpem aliquam collocare in adiutorio. Angelorum, vel hominum bonorum, quia hæc ſpes ad Deum refertur, qui non ſolùm per ſe, ſed etiam per ſuos, adiuuat confidentes in ſe.

Omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini, quia vltus ſum in eos. X.

Circundantes circundederunt me, & in nomine Domini, quia vltus ſum in eos. XI.

Circundederunt me ſicut apes, XII.

& exarſerunt ſicut ignis in ſpinis, & in nomine Domini, quia vltus ſum in eos.

Oſtendit exemplo ſuo, quàm ſit bonum confidere in Domino, cùm ipſe nõ ſemel, ſed ſæpius obſeſſus à magna multitudine hoſtium, Dei adiutorio ita liberatus fuerit, vt hoſtes ſuos proſtratos viderit. notum eſt, ſi de perſona Dauidis agatur, quàm ſæpe à Saule cum magna manu obſeſſus fuerit, & mirabiliter liberatus: ſed notius eſt, quàm ſæpe populus Dei à Regibus potẽtiſſimis, & à populis innumerabilibus perſecutiones grauiſſimas perpeſſus, diuinam vltionem viderit. Verba ſunt paulò obſcuriora, quoniam vulgatus interpres voluit omnes voces hebraicas exprimere, & phraſis hebraica phraſi latinæ non reſpondet. Clarius reddidiſſet, vt græci fecerunt, ſi omiſiſſet illud, quia, & illud, in, ac dixiſſet, omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini vltus ſum eas. Illud enim, quia, & illud, in, redundant, & illud, eos, eſt maſculini generis, quia vocabulum hebraicum, quod gentes ſignificat, eſt etiam generis maſculini. Itaque interpres fideliter vertit, & quod in græco deerat, addidit ex hebræo. Senſus autem hic eſt, Omnes gentes, ideſt, tota ferè multitudo gentium circundederunt me, & In nomine Domini vltus ſum eas, ideſt, in virtute Dei vidi vltionem, quia Deus vltus eſt innocentiam meam dum hoſtes proſtrauit, ac deleuit. addit autem, Circundantes circundederunt me, vt oſtendat, non quomodocunque ſe fuiſſe circundatum, ſed ita arcte obſeſſum, vt nullum pateret effugium. addit etiam, Circundederũt me ſicut apes, & ſicut ignis in ſpinis: vt oſtendat multitudinem, & vehementiam hoſtium: nam apes in tanta copia circundant fauum, vt numerari non poſſint: & ignis tanto impetu corripit ſpinas aridas, vt in puncto temporis eas conſumat. In hebræo habetur, Extinctæ, vel conſumptæ ſunt, gentes videlicet, ſicut ignis in ſpinis. Sed non eſt veriſimile Septuaginta Interpretes, vel auctorem vulgatæ editionis latinæ reddidiſſe contrarium ſenſum. neque ſatisfaciunt, qui dicunt, nõ eſſe contrarium ſenſum, exardeſcere ignem in ſpinis, & conſumi ignem in ſpinis; quia vtraque lectione ſignificatur celeritas actionis ignis in ſpinas, qui mox, vt exarſerit extinguitur. Qui hoc dicunt, ideo non ſatisfaciunt, quoniam Dauid ſubiungit, & in nomine Domini vltus ſum in eos, quod non diceret, ſi inimici eius antea fuiſſent extincti, ſiue conſumpti. Exiſtimo igitur Septuaginta Interpretes, vocem illã doacù, accepiſſe in ſignificatione actiua, qualem habet in cõiugatione Piel, דעכו & Poal, non in paſſiua: & ideò non vertiſſe, extinctæ, vel conſumptæ ſunt, ſed conſumere cupierunt, ſiue exarſerunt ad conſumendum ſicut ignis in ſpinis.

Impulſus euerſus ſum vt caderem, & Dominus ſuſcepit me. XIII.

Fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. XIV.

Amplificauit hactenus multitudinẽ, & atrocitatem inimicorum: nunc confitetur infirmitatem ſuam, quæ tanto robori par eſſe non poterat, vt hinc magis agnoſcatur gloria Domini. Ego, inquit, tantę violentiæ reſiſtere non poteram, ideo ab hoſtibus impulſus in ruinam iam euerſus ruere cœperam, ſed Dominus in tempore occurrens ſuſtentauit me. Referri poteſt hoc ad pericula amittendæ vitæ corporalis, in quę ſæpe incidit Dauid. Referri etiam poteſt ad pericula ſpiritualia grauiſſimarum tentationum, in quæ incidebat populus Chriſtianus tempore perſecutionum. qui propterea agnoſcens, & confitens non ſuis viribus, ſed ex gratia Dei viciſſe, dicit, Fortitudo mea & laus mea Dominus, ideſt, Dominus eſt fortitudo mea, quia viribus eius vinco, & ipſe idem eſt laus mea, quia ſemper eum laudare debeo, & ipſe factus eſt mihi in ſalutem, ipſe Saluator meus fuit.

XV. **Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum.**

Ex liberatione Dauidis gauisi sunt iusti, qui eam liberationem scire potuerunt: sed multò magis ex liberatione populi Christiani de ingenti persecutione orta est vox exultationis, & vox salutis, idest, salutem annuncians in tabernaculis iustorum. vbique enim resonat vox lætitiæ, & nuncius salutis. Notat S. Chrysostomus, iustos hic in terris non habere domos stabiles, sed tabernacula peregrinorum, vel militantium.

XVI. **Dextera Domini fecit virtutē, dextera Domini exaltauit me; dextera Domini fecit virtutem.**

Hæc est vox exultationis, & salutis, quæ resonat in tabernaculis iustorum, quòd dextera Domini, idest, virtus, & potentia Filij Dei fecit virtutem, idest, operata est fortiter, ac potenter: nam Filius Dei dicitur in Scripturis brachium Domini, siue manus eius dextera, quia Pater per Filium omnia fecit, & facit. Omnia per ipsum facta sunt, Ioan. 1. Per quem fecit & sæcula, ad Hebr. 1. & Isaiæ 53. Quis credidit auditui nostro, &, Brachium Domini, cui reuelatum est. Luc. 1. Fecit potentiam in brachio suo. Dextera Domini exaltauit me, idest, in hoc dextera Domini fecit virtutem, quòd depressit inimicos meos, & me exaltauit: siue id de Dauide, siue de populo Dei intelligatur. Dextera Domini fecit virtutem. id repetitur lætitiæ causa. In hebræo non habetur, Dextera Domini exaltauit me, sed, Dextera Domini excelsa, vt vertit Sanctus Hieronymus, vel, Dextera Domini exaltans; vtrunque
רוממה enim significat vox, romema. Hanc secundam significationem secuti sunt Septuaginta Interpretes, & addiderunt, me, vt sensus sit, Dextera Domini exaltans me fuit: quod est idem cum illo, Exaltauit me.

XVII. **Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini.**

Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. XVIII.

Pergit idem, siue Dauid, siue populus Domini, commemorare beneficium Domini, qui persecutiones permittit, vt Pater, non vt hostis; ad purgationem, non ad mortem, quasi diceret, quantumuis magnas persecutiones passus sim, & fortè iterum patiar: tamen non moriar, sed viuam, idest, non exterminabor, non deficiam omnino, vt aduersarij vellent; sed permanebo, & narrabo opera Domini, qui castigans castigauit me paterno flagello, sed morti non tradidit me.

Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino. Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam. XIX.

Ex acceptis beneficijs sumit animum aspirandi ad maiora, ac petit introduci tandem in cælestem Hierusalem, in qua nulli iniusti habitant. Aperite, inquit, mihi portas iustitiæ, idest, portas Regni cælorum, quæ ex iustitia constant. Porta enim gloriæ iustitia est. Quærite, inquit Dominus Matth. 6. primum Regnum Dei, & iustitiam eius. Ingressus in eas confitebor Domino: quoniam qui habitant in domo Domini, in secula seculorum laudabunt te. Psal. 83. Hęc porta Domini iusti intrabunt in eam. Hæc porta iustitiæ est vera porta, & vnica, quæ ducit ad Dominum: & ideò iusti soli intrabunt in eam. Alij aliter exponunt, videlicet de portis templi, vel ciuitatis Hierusalem. Sed nos sequuti sumus Augustinum, Chrysostomum, & Hieronymū: neque verum est, quod per portas templi, vel ciuitatis terrenæ Hierusalem, soli iusti intrarent.

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. XX.

Declarat quod dixit, ingressus in eas confitebor Domino. Dicit enim, Confitebor tibi, quando videlicet ingressus ero in cælestem Hierusalem per portas

portas iustitiæ, quoniam exaudisti me: nam etiam si multa, & varia iusti petāt in hoc mundo, tamen omnia tendunt ad vnam petitionem, de qua dicitur in Psal. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. De hac igitur petitione dicit, Confitebor tibi, quoniam exaudisti me. & clariùs adhuc exponit, dicens, Et factus es mihi in salutem, idest, qui eras spes mea, factus es salus mea: qui eras viaticum, factus es præmium.

XX. Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

XXI. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

Hos versiculos aliqui recentiores de Dauide exponunt ad literam, quem dicunt factum fuisse in caput anguli, quando factus est Rex super Israelem, & Iudam; sed Dauidem figuram gessisse Christi, qui factus est in caput anguli, cùm factus est caput Ecclesiæ ex Iudæis, & Gentibus congregatæ. Cæterum SS. Patres absolutè exponunt de Christo, nulla mentione facta Dauidis. Imò S. Ioannes Chrysostomus, qui priores partes de Dauide exponit ad literā, hoc loco scribit, Prophetam de improuiso mutasse argumentum, & de Christo prophetasse. Adde quod Christus ipse publicè hunc locum tanquam ad se propriè spectantem allegauit Matth. 21. Marc. 12. & Luc. 21. neque vllus respondit, de Dauide hæc verba esse intelligenda. Sanctus etiam Petrus Act. 4. iterum coram omni populo hunc locum allegauit tanquā propriè de Christo scriptum, neque vllus contradixit. Sanctus etiam Paulus ad Rom. 9. & S. Petrus 1. epist. cap. 2. allegant Isaiam cap. 28. de hoc lapide angulari, summo, electo, probato, &c. Denique idem Apostolus Paulus ad Ephes. 2. vocat Christum angularem lapidem summū. Certè non auderem, Scripturam ita celebrem, & decantatam à Christo, & Apostolis explicatam, vllo modo cum Dauidis persona communicare. Accedit, quòd Dauid non fuit primus, neque solus Rex super Israelem, & Iudam, vt ideò meruerit dici lapis angularis: nam ante ipsum fuit Saul Rex super vtrunque populum, & post eum Salomon: neque Israel, & Iudas erant propriè duo populi, siue duæ gentes diuersæ, vt sunt Hebræi, & Gentiles. Igitur omissa illa expositione, dicendum est, quòd cùm Dauid in persona sua, & populi Dei decantasset liberationem à temporalibus malis, & petijsset introitum in ęternam salutem; declarat nunc quomodo Deus aperuerit viam ad hāc æternam salutem, & sine dubio auctus maiore lumine prophetico hos versiculos scripsit. Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, idest, misit Deus lapidem viuum, preciosum, electum in terras; sed Iudæi, ad quos tunc pertinebat officium ædificandæ Ecclesiæ, hunc lapidem reprobauerunt, dicentes de Christo, Non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit, & non habemus Regem, nisi Cæsarem; & Seductor ille dixit, Post tres dies resurgam, & similia. Sed hic idem lapis ab ædificantibus reprobatus, quasi inutilis ad ædificium spirituale, à Deo principali Architecto factus est in caput anguli, idest, constitutus est super duos parietes, vt eos coniungeret, & contineret, idest, factus est caput totius Ecclesiæ ex Hebræis, & Gentibus congregatæ, & tale caput, vt qui sub eo non ædificatur, saluus esse non possit: & omnis qui sub ipso tanquam lapis viuus ædificatur, omnino saluandus sit. Atque hoc à Domino factum est, idest, electione, & potestate diuina, non consilio, vel ope humana, & ideò mirabile est in oculis nostris. Quis enim non miretur, hominem crucifixum, & mortuum, ac sepultum, post tres dies resurgere immortalem cum amplissima potestate; & caput ac Principem declarari omnium hominum, & Angelorum; & per eum aditum patefieri hominibus mortalibus ad Regnū cælorum, ad societatem Angelorum, ad beatam immortalitatem?

Hæc

XXII. Hæc eſt dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea.

Hæc dies, qua id factum eſt, eſt propriè dies, quam fecit Dominus; & ideò ob tantum beneficium, exultemus, & lætemur in ea. Hæc ſine dubio eſt dies Reſurrectionis Dominicæ; quãuis enim ab ipſa conceptione propter vnionem hypoſtaticam Dominus Ieſus fuerit Chriſtus, & caput Eccleſiæ: vnde Paſtoribus ab Angelo dictum legimus, Annuncio vobis gaudium magnum, quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid: tamen debuit prius reprobari ab hominibus, & humiliari vſque ad mortem crucis, & poſtea exaltari per reſurrectionem; & tunc declarari ſummus angularis lapis, & prædicari per omnes gentes, quòd non eſſet in alio aliquo ſalus, vt dicitur Act. 4. Vnde ipſe etiam dixit Matth. 28. Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Dicitur autem dies reſurrectionis, dies quam fecit Dominus, vel quia Chriſtus reſurgens, vt Sol iuſtitiæ, nouo modo fecit eum diem: vel quia peculiariter Deus eam diem ſibi conſecrauit: vel, hæc eſt dies, quam fecit Deus ad hunc finem, vt exultemus, & lætemur in ea.

XXIII. O Domine ſaluum me fac, ò Domine bene proſperare; benedictus qui venit in nomine Domini.

Has laudes Chriſto dixerunt turbæ in die Palmarum, vt S. Hieronymus annotauit in Commentario ad cap. 23. Matthæi. Quod enim illi dixerunt, Oſanna, benedictus qui venit in nomine Domini, in hoc verſiculo nos habemus: ſed in Euangelio relinquitur vox hebraica, Oſanna, hic explicatur per illa verba, ò Domine ſaluum me fac. הושיעהנא Itaque Dominus in die Palmarum voluit viſibiliter exhibere, & quaſi præoccupare triumphum, quem acturus erat inuiſibiliter in die Reſurrectionis. Nõ enim poterat illi iuſte obijci, quòd triumphũ ageret ante victoriam, quoniam de victoria certiſſimus erat. Propheta autem ſicut præuidit, & prædixit, Chriſtum vt lapidem reprobãdum tempore paſſionis; & poſtea à Deo exaltandum in caput anguli tempore reſurrectionis: ita præuidit, & prædixit ipſa verba, quæ turbæ dicturæ erant in die triumphi Chriſti in die Palmarum, quo ſignificaretur triumphus Reſurrectionis: & optimè accidit, quod vtraque dies, & Palmarum, & Reſurrectionis eſſet dies Dominica. Ait igitur, Exultemus, & lętemur in hac die, dicentes, O Domine ſaluum me fac: in hebræo non eſt illud, me, ſed ſimpliciter, Oſanna, ideſt, ſalua obſecro. Græci tamen addiderunt explicandi gratia, O Domine bene proſperare, nimirum in inchoato iſto Regno tuo, benedictus qui venit in nomine Domini, ideſt, benedicatur ab omnibus Meſſias, Rex noſter, factus in caput anguli, qui venit in nomine Domini, ideſt, non à ſeipſo venit, non ſibi Regnum vſurpauit, vt faciet Antichriſtus: ſed venit miſſus à Patre ſuo, Domino cæli, & terræ. ſic enim explicauit Chriſtus ipſe, Ioan. 5.

Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis. XXIV.

Conſtituite diem ſolemnem in condenſis, vſq; ad cornu altaris. XXV.

Explicata tota prophetia aduentus Chriſti, & triumphi eius: conuertitur Propheta ad populum, atq; illum exortatur ad celebrandum diem feſtum ſolemnem in gratiarum actionem. Benediximus, inquit, vobis de domo Domini, ideſt, nos Prophetæ benediximus vobis populis fidelibus annunciantes myſteria diuina in ſalutem veſtram: benediximus autem de domo Domini, ideſt, vobis qui eſtis de domo Domini; vel nos ex domo Domini, vnde hæc ex reuelatione didicimus, benediximus vobis. Summa autem eſt, Deus Dominus & illuxit nobis, ideſt, Dominus noſter ipſe

ipse est verus Deus, & ipse illuxit nobis, ostendens nobis lucem miserationum suarum. Propterea constituite diem solemnem, idest, agite diem solemnem in condensis, idest, densos virides ramos adferentes, & ornantes téplum vsque ad cornu altaris. Ista variè exponuntur secundùm ritus Iudæorum, quæ ad nos nihil pertinent.

XXVII. **Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te.**

XXVIII. Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

XXIX. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Hęc est repetitio dictorum, affectum Prophetæ demonstrans.

PSALMVS CXVIII.

Titulus, & Argumentum. Psalmi.

Alleluia.

HIC Psalmus tribus in rebus omnibus alijs antecellit. Primo vtilitate; est enim totus moralis, & hortatorius ad vitam secundùm legem Domini instituendam, & ea causa est, cur quotidie ab Ecclesia frequentetur. Secundo longitudine; continet enim versus centum septuaginta sex, cùm Psalmus septuagesimusseptimus, qui ex reliquis longissimus est, non ascendat vltra versus septuaginta octo. Causa huius tantæ longitudinis fortasse fuit, vt populus haberet in quo piè, & cum fructu occuparetur, dum ter in anno ex omni parte ad tabernaculum ascenderet: videtur enim Psalmus compositus, vt in itinere caneretur, quo Psalmo finito sequuntur Psalmi Graduales, qui in ascensione graduum tabernaculi canebantur. Tertio elegantia, & artificio alphabetico: siquidem primi octo versus incipiũt singuli à prima litera alphabeti, sequentes octo à secunda, & sic deinceps, ita vt octies totum alphabetum repetatur. Huius rei causam non aliam esse arbitror, nisi ad memoriam adiuuandam, cùm hic Psalmus memoriter recitandus, vel concinendus esset. Explicant hunc Psalmum diligenter sácti Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, & innumerabiles alij tum veteres, tum recentiores. Argumentum Psalmi est encomium legis diuinæ, & exhortatio ad eam seruandam, sed interim admiscentur varij affectus, & precationes ad Deum.

Explicatio Psalmi 118.

Aleph.

BEati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. 1.

Rectissimo ordine primum argumentum ad suadendam præstantiam, & vtilitatem diuinæ legis, ducit Propheta à beatitudine, quæ est vltimus finis hominis. nam in scientia morali idest finis, quod sunt prima principia in scientia naturali. Est autem hic sensus primi versiculi, Beati sunt, qui in via huius vitæ non inquinantur luto, vel sordibus peccatorum; illi autem sunt, qui non inquinantur, ac per hoc beati sunt, qui ambulant in lege Domini, idest, qui dimissis alijs vijs, eligunt viam legis Domini, quę sola mundissima, & nitidissima est. Sed singula verba expendamus. Illud, beati, significat tum felicitatem æternam, quæ sola est perfecta beatitudo; tum felicitatem temporalem, qualis in hac vita haberi potest. Itaque sensus est, Beati erunt æterna felicitate, & nũc etiam beati sunt, idest, læti, atque quieti, nihil in hoc mundo cupientes, qui viuunt sine macula peccati, eo quòd ambulent in lege Domini. Quod enim recta via ad cælestem beatitudinem sit obseruantia legis Dei; docet Christus Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi serua man-

mandata. Quod etiam in hac vita nulli sint fęliciores ijs, qui rectè, ac piè viuunt; notum est tum experientia, tum ratione: nam beatus est, qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Viri iniqui multa mala volunt, & multa non habent eorum, quæ volunt. Viri iusti nihil mali volunt, & habent quicquid volunt, quia solùm Deum volunt, & eius volũtatem implere cupiunt. Illud, immaculati, non significat carentiam omnis peccati, etiam venialis. Sic enim nulli essent in hac vita immaculati; sed significat carentiam peccati lethalis, quod solùm propriè inducit maculam. Videtur autem sumpta metaphora à maculis quę contrahuntur inter ambulandum, cùm iter facimus per vias lutosas, aut puluerulentas, aut alio modo sordidas. Illud, in via, significat in vita hac mortali, quæ aptissimè dicitur via, cùm semper mutetur, &, vt ait Iob, nunquam in eodem statu permaneat, sed ab initio nascendi decurrat sine intermissione vsque ad metam moriendi. Denique illud, in lege Domini, significat legem Domini esse quandam viam rectam, & mundam, cùm peccatum omne prohibeat. Opponitur autem lex Domini legi carnis, de qua Apostolus ad Rom. 8. quæ est via cupiditatum, & plena puluere superbiæ, cęno luxuriæ, & aqua sordida auaritiæ.

II. **Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.**

Declarat priorem versiculum, ac docet, non sufficere quancunque legis obseruantiam ad beatitudinem acquirendam. Multi enim superficietenus obseruant legem, dum non occidunt, non furantur, non mœchantur; sed non verè ambulant, vt oportet ad acquirendam fęlicitatem in lege Domini, quia fortè oderunt proximum suum, retinent opes superfluas, cum meretricibus fornicantur. Oportet igitur, si quis beatus esse velit, vt scrutetur omnia testimonia Domini, idest, consideret diligenter sensum totius legis, quæ dicitur testimonium, quia testificatur nobis Dei voluntatem; qui enim scrutatur legem, inuenit, non solùm prohiberi homicidium, per legem, non occides, sed prohiberi etiam odium, & iram, vt Dominus exposuit Matth. 5. imò iuberi amorem, quia finis omnis legis est dilectio; & qui dicit, non occides, ideò dicit, ne lædatur dilectio, & hoc idem intelliget de alijs præceptis, qui ea scrutabitur. Ille autem scrutatur testimonia eius, qui ex toto corde exquirit eum: qui enim seriò Deũ quærit, & toto corde desiderat eius gratiam in hoc mundo, & eius præsentiam in futuro: is sine dubio in omni opere suo diligenter scrutatur quæ sit voluntas eius, & secundùm eam ambulare conatur. Exemplum habemus in viatoribus: qui enim ad aliquam ciuitatem quàm citissimè peruenire cupiunt, ij sollicitè scrutantur, & quærunt à quibuscunque obuijs, quæ sit recta, & commoda via ad eam ciuitatem: qui verò deambulant animi gratia, neq. propositum habent locum, quò ire cupiant, non multum laborant de via. Ait igitur Propheta, Beati, qui scrutantur testimonia eius, idest, dixi beatos, qui ambulant in lege Domini: sed explico, me beatos dicere voluisse illos, qui ita ambulant in lege Domini, vt diligenter scrutentur sensum totius legis, & voluntatem legislatoris: id quod illi soli faciunt, qui ex toto corde exquirunt Deum, nihil creatum illi anteponentes, vel æquantes, neque amorem cordis inter Deum, & creaturam diuidentes; sed solùm Deum diligentes in se, & creaturas propter ipsum.

Non enim qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt. III.

Probat quod supra dixit, eos esse immaculatos, qui ambulant in lege Domini. Probat autem, quoniam nullus eorum, qui operantur iniquitatem, ac per hoc inquinati inueniuntur in itinere, in vijs, idest, legibus Domini ambulauit. id enim manifestum signum est, solam viam Domini præstare immacula-

culatos ambulantes in se. Erit igitur argumentum à contrario sensu, qui operantur iniquitatem, & consequenter maculati inueniuntur, non ambulauerunt in vijs Domini: igitur qui ambulant in vijs Domini non operantur iniquitatem, & proinde immaculati sunt. Mouet hoc loco S. Augustinus quæstionem, vt ipse dicit, grauissimam, Quomodo qui operantur iniquitatem, non ambulent in vijs Domini; cùm omnes sancti ambulent in vijs Domini, & tamen dicant cum S. Ioanne 1. epist. c. 1. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. & omne peccatum sit iniquitas, eodé Ioanne teste 1. epist. cap. 3. Sed responderi potest, eos qui operantur iniquitatem, non ambulare in vijs Domini, quatenus operantur iniquitatem: qui enim operantur iniquitatem lethalem, ambulant contrariam viam viç Domini: qui operantur iniquitatem venialem, ambulát præter viam Domini. Porrò sancti viri ambulant in vijs Domini, quia voluntatem habent in lege Domini, & in ea semper habitualiter manent, & si quando diuertút à via, quia operantur præter legem Domini; mox per pœnitentiam, & confessionem redeunt in viam.

IV. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

Alterum argumentum ducit Propheta ab excellentia legislatoris, quasi dicat, hæc mandata non sunt mandata hominum, sed Dei, & Dei, qui omnino vult à seruis suis debitam obediétiam. Sed vt argumentum maiorem vim habeat, alloquitur ipsum Deum, dicens, Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, idest, tu Domine, qui liberè potes seruis imperare, & qui potes inobedientiam seuerissimè vlcisci, & qui non potes ignorare, vel obliuisci præuaricatores, tu, inquam, mandasti non consilium dando, sed planè imperando, mandata tua custodiri, non negligenter, & oscitanter, sed diligentissimè, & summo zelo. Quis igitur erit, qui non continuò applicet animum ad parendum?

Vtinam dirigantur viæ meç ad custodiēdas iustificationes tuas. V.

Ex auctoritate tanti legislatoris, & tam seuerè iubentis, motus Propheta, optat quàm diligentissimè Dei mandata seruare. Sed hoc proponit in persona sua, vt exemplo suo persuadeat omnibus alijs obedientiá exhibere Deo. Si enim ipse Rex, & Princeps supremus, ita tremit ad mandata Domini, & tanto affectu cupit illa implere; quid facere debent homines priuati? Vtinam, inquit dirigantur viæ meç, idest, actiones meæ, consilia mea, sermones mei, dirigantur, idest, conformentur rectitudini legis tuæ. Ad custodiendas iustificationes tuas, idest, ad obseruandas leges tuas: lex enim Domini varijs nominibus in Scripturis, atque in hoc potissimum Psalmo appellatur, vt quoniam sæpissimè mentio eius facienda est; verborum varietate Lectoris fastidium minuatur. Igitur nunc dicitur lex, nunc præceptum, nunc mandatum, nunc sermo, nunc eloquium, nunc verbum, nunc alia, quæ perspicua sunt: interdum dicitur testimonium, vt supra monuimus, quoniam lex testificatur voluntatem Dei: interdum iustificatio, vt hoc loco, quia iustificat obseruatores suos, idest, iustiores facit, iuxta illud Apostoli Rom. 2. Factores legis iustificabuntur. Dixi autem, iustiores fieri, qui legem obseruant, quoniam prima iustificatio, qua ex peccatoribus efficimur iusti, non potest legi tribui, sed gratiæ, dicente eodem Apostolo Gal. 2. Si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

Tunc non confundar, cùm perspexero in omnibus mandatis tuis. VI.

Colligit magnum fructum ex directione viarum suarum ad custodiendas iustificationes Domini. Qui enim attendunt magnitudinem tanti legislatoris, si fortè dum operantur, non respiciant ad regulam diuinæ legis, & inueniant postea opera sua distorta, & non

non conformia rectitudini legis Dei; miro modo confunduntur, & erubescunt, neque audent oculos ad Deum leuare, dicétes intra se, Quis ego sum, qui opera mea, aut verba mea, aut cogitationes meas ausus sum non conformare rectitudini mandatorum summi legislatoris, qui ea tanto zelo custodiri iussit? Dauid igitur magnum fructũ existimat, vt verè est, non habere causam tantæ confusionis: ideò dicit optaui dirigere vias meas ad custodiendas iustificationes Domini, quia tunc non confundar, neque erit cur erubescam coram te Domine cùm perspexero in omnibus mandatis tuis, idest, cùm respexero in omnibus actionibus meis ad regulam mandatorum tuorum, vt rectitudini eius conformem omnes actiones meas. Porrò phrasis est linguæ hebraicæ; perspicere in mandatis, pro eo quod nos dicimus, perspicere ad mã data. Ex his intelligimus quantum distent à spiritu, & pietate Dauidis, qui tam multa faciunt opera distorta, & nullo modo conformia legibus Dei; & tamen confusionem illam internam non concipiunt, quia magnitudinem legislatoris non considerant.

VII. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.

Addit, quòd non solùm non confundetur, sed etiã gratias aget Deo, quòd eius gratia, & adiutorio didicerit obseruantiam legis diuinę. Confitebor, inquit, tibi, idest, laudabo te, & gratias agam tibi, siue confitebor laudes tuas, & gratiam tuam: in directione cordis, idest, in rectitudine cordis, siue rectissimo corde; confitebor autem laudes tuas, in eo quòd didici, idest, propterea quòd gratia tua adiuuante didici, iudicia iustitiæ tuæ, idest, iustissimas leges tuas. Est autem hoc loco obseruandum, illud, didici, non significare simplicem cognitionem, quæ ad intellectum pertinet; sed certam persuasionem, & approbationem, quam illi soli habent, qui re ipsa legem obseruare firmissimè apud se constituunt: quomodo accipitur vox discendi Ioan. 6. vbi Dominus ait, Omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: illi enim discunt à Patre cęlesti, qui intus in corde per infusionem Spiritus sancti certo persuadentur, bonum esse credere, vel conuerti, vel legem seruare, &c. nascitur autem hæc persuasio ex rectitudine cordis, quia rectis corde optimus videtur Deus, iuxta illud, Quàm bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde: quibus autem placet Deus, non possunt non placere omnes voluntates Dei, quæ per precepta manifestantur: quare & ipsa præcepta mirificè placent. Porrò per iudicia iustitiæ, intelliguntur eadem pręcepta legis diuinę, quæ nunc dicuntur iudicia, nunc iustitiæ, nunc etiam iudicia iustitiæ. Iudicia dicuntur, quia sunt quædam sententiæ à Deo iudicatæ optimæ, siue quædam decreta, & statuta diuina: dicuntur etiam iustitiæ, quia sunt regulæ iustitiam continentes: dicuntur denique iudicia iustitiæ, quia sunt iudicia, & decreta iustissima. Itaque sensus versiculi est, Laudabo te recto corde, ex eo quòd persuasus sũ leges tuas esse iustissimas, & omnino custodiendas; quod totum non ex me, sed ex gratia tua me habere confiteor.

Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas vsquequaque. VIII.

Hæc est conclusio primi octonarij, quasi dicat, Igitur cùm lex tua custodita faciat beatos, & à te summo legislatore sit proposita, & seuerissimè obseruari mandata; ego iustificationes tuas custodiam, idest, decreui, & statui omnibus viribus custodire: sed tu quoque vicissim non me deseras auxilio, & gratia tua, sine qua nihil possum: & si fortè iusto tuo iudicio ad modicum deseras me, vt intelligam infirmitatem meam, & ad te confugere, atque in te confidere discam, saltem non me derelinquas vsquequaque, idest, omnino, & in perpetuum. In hebræo habetur, Vsque nimis, siue, vsque valdè: quod

quod in eandem sententiam recidit. Sanctus enim Dauid bene nouerat, nullum esse in hac peregrinatione, qui aliquando non sentiat gratiæ subtractionem: ait enim in alio loco, Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum; Auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus, Psalm. 29. & in hoc ipso Psalmo 118. sæpè Dauid repetit, se didicisse mandata Domini, & non minus sæpè rogat doceri eadem mandata.

Beth.

1. **In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.**

Laudauit Dei legem à fine, & ab auctore: nunc laudat ab vtilitate, quam adfert ei, cui datur. & quoniam nullus magis indiget lege, quàm ingrediens iter vitæ, idest, adolescens, ideò de illo peculiariter loquitur. Adolescés enim primo indiget lege Dei, quia in ipso maximè viget lex membrorum: secundo, quia nondum acquisiuit prudentiã proprio experimẽto: tertio, quia sicut viatori maximè prodest initio itineris inuenire rectam viam, ne posteaquam diu errauerit, cogatur maiore labore, & dispẽdio reuerti ad principium viæ: sic etiam optimum est in adolescentia assuescere mandatis Domini, vt conseruet innocentiam. Bonum est viro, inquit Hieremias Thren. 3. cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. Quæritur hoc loco quid intelligendum sit per adolescentiorem. Non existimo Dauidem loqui de adolescente lapso in varios errores, qualis erat filius prodigus de Euangelio: nam ad corrigendos similes errores necessaria est gratia pœnitentiæ, neque sufficit notitia, vel custodia legis: neq; videtur Dauid loqui de iuniore, vt distingui potest, contra hominem veterem, idest, de homine renouato per gratiam; hic enim agitur de corrigendis erroribus, qui in homine renouato correcti censentur. Existimo igitur Dauidem simpliciter loqui de adolescente ratione ætatis, qui indiget remedio contra naturales impetus naturæ corruptæ, quæ prona est ad malum ab adolescentia sua. Est igitur sensus, In quo corrigit, idest, qua arte, quo modo, quo remedio corrigit adolescentior viam suam, idest, actiones, siue vitam suam corruptam naturali deprauatione ex peccato originis, & propensam ad malum? In hebræo, & græco habetur in futuro, in quo corriget: sed in sensu nulla dissensio est: nam illud, in quo corrigit, idem est ac si dictum esset, in quo corrigere potest, siue quid habet, vnde corrigat errores, quos committet in adolescentia sua. Respondet, In custodiendo sermones tuos: qui enim ab adolescentia assuescit timere Deum, & ex eo sancto timore, sermones Dei, diuinas videlicet leges diligenter custodire; is haud dubiè multos vitabit errores. cuius rei exemplum habemus in Tobia iuniore, quem pater eius ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato, Tob. 1.

In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me à mandatis tuis. II.

Ex hac tanta vtilitate motus Dauid, petit à Deo gratiam seruandi mandata, & proponit omnino illa seruare; & exemplo suo idem nos facere docet. ac primum ponit rationem, cur exaudiri debeat; quæ est ratio Euangelij, Quærite & inuenietis. &, Omnis qui quærit, inuenit, Luc. 11. In toto corde meo, inquit, exquisiui te. Hæc est ratio exauditionis, quia exquisiuit Dominũ toto corde, idest, quæsiuit gratiã eius, & cupiuit illi placere, eiusque voluntatem adimplere. Ne repellas me à mandatis tuis; hæc est mira petitio, quasi Deus, qui mandauit mãdata sua custodiri nimis, repellere velit aliquem à mãdatis suis custodiendis. Sed hic modus loquendi significat necessitatem gratiæ, quam illi soli cognoscunt, qui cupiunt mandata seruare, & viriũ suarum imbecillitatẽ experiũtur. Igitur, ne repellas me à mandatis tuis, hunc habet sensum, Ne deseras me gratia tua; alioquì idem

idem esset, ac si repelleres me ab impletione mandatorum tuorum, cùm sine auxilio gratiæ illa seruari non possint.

III. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.

IV. Benedictus es Domine: doce me iustificationes tuas.

Addit aliam rationem, cur exaudiri debeat; & rursum petit gratiam legis implendæ. Ratio, cur exaudiri debeat, est magnum desiderium non peccandi, ac per hoc legis custodiendæ. In corde meo, inquit, abscondi eloquia tua, id est, in intimo recessu cordis posui legem tuam, siue, quod est idem, eloquia tua, vt nunquam obliuiscar eorum. Finis autem huius absconsionis est, vt nō peccem tibi. Itaq; desiderium non peccandi, facit, vt nunquam obliuisci velim legis diuinæ, & vt nunquam obliuiscar, abscondi eam in intimo corde, vt nulla res inde mihi illā eripere possit. Præmissa ratione exauditionis, addit petitionem, Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas; vbi illud, doce, vt supra diximus, non significat simplicem notitiam: hanc enim se habere testatur, cùm dicit, in corde se abscondisse eloquia Domini; & supra dixit, Didici iudicia iustitiæ: sed significat gratiam implendæ legis. Tunc enim Deus docet iustificationes suas, cùm per gratiam intus in animo inspirat delectationem legis, & facit, vt homo planè persuasus omnino velit legē seruare. Illud autem, benedictus es Domine, additur ad confirmandam rationem exauditionis, quasi dicat, tu Domine doce me iustificationes tuas, qui ab omnibus rebus creatis benediceris, quia imples omnia benedictione, & inde viuunt & florent. vnde dicitur in Psalmo 83. Etenim benedictionem dabit legislator. Itaq; Deus benedicitur, & benedicit; benedicitur dum laudatur, benedicit dum beneficia præstat.

V. In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

VI. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.

VII. In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.

VIII. In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.

In his quatuor reliquis versiculis declarat amorem suum erga legem Domini; quia fortasse mox benedictionem legislatoris acceperat, quam paulo ante petierat. Dicit enim se habere legem Dei in ore, in voluntate, in intelligentia, & memoria, ac per hoc in omnibus partibus animæ. De ore dicit, In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui, idest, assiduè loquutus sum, & prædico præcepta tua omnibus, qui audire volunt: per iudicia enim præcepta intelligimus, & per id quod additur, oris tui, intelligimus præcepta illa non esse humana, sed diuina, cùm ore Domini manifestata sint. De voluntate, & affectu dicit, In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs, idest, delectatus sum ambulare in via testimoniorum tuorum, sicut delectantur auari in omni copia diuitiarum. Magnus sanè affectus, & rarus apud homines: cùm è contrario soleant plerique pro tenui lucro contemnere omnia mandata Dei. De intelligentia, siue cogitatione, dicit, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas: nam, exercebor, hoc loco significat, exercebor meditando, vt ex voce hebraica manifestum est, vnde etiam subditur idem alijs verbis, Et considerabo vias tuas. Est igitur sensus, In mandatis tuis ruminandis, & sæpè mecum submissa voce repetendis, & diligenter considerandis exercebor. De alio affectu cordis dicit, In iustificationibus tuis meditabor. Illud enim, meditabor, non est idem hoc loco cum, exercebor, quod rectè verti potuisset, meditabor: sed significat, delectabo me ipsum ludendo in iustificationibus tuis decan-

אשתעשע tandis. vox enim hebraica, est agasag, significat ludere, & oblectare seipsum. Supra dixerat, Delectatus sum in via testimoniorum tuorum, sicut in omnibus diuitijs, vbi mentionem facit delectationis ex re vtili: nunc dicit, Oblectabo me ipsum ludendo in mandatis tuis, vt ostendat ex lege Domini sumi etiam delectationem, tanquam ex re dulci, & suaui. Quomodo etiā in Psal. 18. comparata est lex Domini auro, & melli, rei vtili, & dulci. Hic igitur est sensus huius versiculi, In iustificationibus tuis meditabor, idest, in praeceptis tuis decantandis exercebor, vt inde delectationem animo percipiam, qualis iucundè ludendo percipitur. Addit vltimo de memoria, Non obliuiscar sermones tuos, idest, ex tam crebra meditatione, & suaui decantatione fiet, vt sermones tuos, idest, legem tuam nunquam obliuiscar. Hinc colligimus legem Domini habentibus benedictionem Legislatoris, idest, spiritum verae charitatis, non esse grauem, neque difficilem, sed esse, vt Dominus ait in Euangelio Matth. 11. Iugum suaue, & onus leue.

Gimel.

I. **Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos.**

In hoc octonario enumerat impedimenta legis custodiendae, & orat vt à se remoueantur. Primum impedimentum est mors animae: non enim possunt homines mortui seruare mandata vitae, eo modo, quo oportet, ad vitam aeternam acquirendam. Dauid autem etiam si sperare poterat, se esse viuum, tamen quia nemo scit vtrum odio, vel amore dignus sit, & quia transfigurabat personas peccatorum in se; ideò vel pro se, vel pro illis orat, & dicit, Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos, idest, restitue seruo tuo, si fortè in peccatis mortuus sit, vitam animae, & tunc sermones tuos custodire poterit. Illud, retribue, posset etiam explicari, pro, tribue; nam vox hebraica id facilè patitur: tamen hoc loco seruare possumus propriam significationem latinam, si per, retribue, intelligamus, restitue, vel redde. Illud, viuifica me, in hebraeo, & graeco est, viuam, & tunc sensus est, Retribue, vt viuam, idest, restitue, vel redde vitam. Verba nostrae editionis sunt paulò obscuriora, sed in eundem sensum explicanda sunt; nimirum sic, Retribue seruo tuo, idest, iterum tribue mihi seruo tuo per gratiam, quod amisi per peccatum; & mox explicat, dicens, Viuifica me: hoc enim est, quod amisi; & vitae restitutus ambulare incipiam viam mandatorum tuorum, & sic custodiam sermones tuos.

Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua. II.

Alterum impedimentum sunt passiones animi, amor, timor, desiderium, ira, & similes perturbationes, quae saepè faciunt, vt homo non rectè iudicet. de hoc dicit, Reuela oculos meos, id est, tolle per infusionem luminis tui velamen passionum ab oculis mentis meae, & tunc oculo interiore purificato considerabo mirabilia de lege tua, idest, mirabilem aequitatem, mirabilem sapientiam, mirabilem vtilitatem, & alia id genus mirabilia, quae de lege tua emicant.

Incola ego sum in terra, non abscondes à me mandata tua. III.

Tertium impedimentum est terrena peregrinatio; nam qua parte peregrinamur in terra, carnales, & terreni sumus: lex autem tota spiritualis est, vt dicitur Roman. 7. Quare nisi Deus per gratiam nos spirituales efficiat. legem spiritualem implere non possumus. Incola, inquit, sum in terra, id est, homo terrenus sum, animalis sum, in terra habito, dum peregrinor à patria; ideò peto, vt non abscondas à me mandata tua, idest, per gratiam efficias, vt capax fiam mandatorum tuorum. Potest etiam hoc referri ad ignorantiam viarum: vox enim hebraica, gher, propriè aduenam, & peregrinum significat; peregrini autem, & aduenae גר

uenæ ignorantes sunt viarum, & facilè decipiuntur à ciuibus regionis. Petit igitur aduena & peregrinus, vt Deus illi viam bonam ostendat, ac dicit, Non abscondas à me mandata tua, id est, fac vt me non lateat via mandatorum tuorum, quæ sola est recta via, quæ ducit ad vitam.

VI. **Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.**

Quartum impedimentum est imperfectio. Pauci enim sunt viri perfecti, qui toto corde diligant legem Dei, & ex amore iustitiæ operentur bona. Plurimi autem bonis desiderijs tanguntur, sed vltra non perficiunt. In horum persona Propheta dicit, Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. non potuit dicere, Concupiuit anima mea implere mandata tua, sed imperfectionem suam confessus, ait, Concupiuit desiderare: & hæc ipsa confessio imperfectionis, est petitio perfectionis, quam Deus concedit, cùm facit hominem ardenter desiderare custodiam mandatorum. Rectè docet Sanctus Augustinus, aliud esse concupiscentiam desiderij extra potentiam concupiscentem: aliud concupiscentiam desiderij intra eandem potentiam: concupiscentia enim prior potest esse sine desiderio eius rei, quæ concupiscitur; posterior non potest. exempli gratia: ægrotus, qui laborat inappetentia cibi, concupiscit desiderare cibum, & tamen non habet desiderium cibi, quia concupiscentia desiderij est in voluntate rationali, desiderium cibi deberet esse in faucibus & palato, vbi tamen non est, dum ibidem manet inappetentia cibi. At concupiscentia desiderij mandatorum Domini, in voluntate rationali est, & in eadem esse debet desiderium mandatorum: quare fieri non potest, vt homo concupiscat desiderare, & non desideret; quia ipsa concupiscentia est desiderium mandatorum. Intelligendum igitur est, per concupiscentiam desiderij, significari imperfectum desiderium, vt paulò ante diximus; qui enim imperfectè desiderat, vult, & non vult, cupit & non cupit: & eiusmodi sunt plurimi, qui desiderant beatitudinem Regni cœlorum, sed ita frigidè, ac tenuiter, vt nullus inde sequatur effectus: qui si ardore illo desiderarent, quo res tanta desideranda est, sine dubio non quiescerent, donec ad illam peruenirent: sed qui tales sunt, cum Dauide imperfectum suum in oratione Domino manifestent, ac dicant, Concupiui desiderare iustificationes tuas; adiuua vt perfectè, ardenterque desiderem, vt desiderium in opus transeat; & mandata tua custodiam omni tempore.

Increpasti superbos, maledicti, qui declinant à mandatis tuis. V.

Quintum impedimentum omnium maximum superbia est, quæ non finit collum iugo submittere; sed hoc impedimentum in se Dauid nó agnoscebat, neque in sui similibus, sed solùm in hostibus Dei; ideò simpliciter illud execratur. Increpasti, inquit, superbos, qui videlicet ex contemptu mandata non seruant. Talis fuit initio mūdi Lucifer, quem Deus increpatione sua ad inferos tāto impetu deturbauit, vt Dominus dicat, Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadētem, Luc. 10. Talis fuit & Adam, qui ex superbia, qua fieri voluit sicut Deus, Deo nó obediuit, & à Domino increpatus tulit sententiam mortis, pro se, & pro toto humano genere. Vide S. Augustinum tract. 4. in epist. Ioānis, & in Psal. 68. vers. 6. & lib. 14. de ciuit. Dei cap. 13. Deniq; superbos omnes terribili increpatione Deus in iudicio feriet: & ideò subiungit Dauid, Maledicti qui declinant à mandatis tuis, nimirum, qui declinant potissimum ex superbia, & contemptu Legislatoris: illis enim præcipuè dicetur, Ite maledicti in ignem æternum.

Aufer à me opprobrium, & contemptum, quia testimonia tua exquisiui. VI.

VII. **Etenim sederunt Principes, & aduersum me loquebantur; seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.**

Superbi non solùm obedire Deo recusant sed etiam contemnunt, & contumelijs afficiunt eos, qui obediunt: sed tandem contemptus, & opprobrium in eos recidet, vt hoc loco Dauid prædicit: nam vt sæpè ex Augustino monuimus, eæ quæ videntur in Psalmis imprecationes, prædictiones sunt per modum imprecationis. Ait igitur, Aufer à me opprobrium, & contemptum, idest, tempus erit, cùm auferes à me opprobrium, & contemptum, & in superbos inobedientes reijcies: quia ego testimonia tua exquisiui, quæ illi videlicet exquirere contempsernnt. In hebræo habetur, quia testimonia tua custodiui: sed Septuaginta verterunt, exquisiui, quod exponi debet, exquisiui vt custodirem. Declarat autem sequenti versiculo, cur dixerit, Aufer à me opprobrium, & contemptum, dicens, Etenim sederunt Principes, & aduersum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. Principes enim superbi sederunt, vel congregati in concilium, vel in thronis suis iudicantes, vel quiescentes in diuitijs, & potentia sua, & aduersum me loquebantur exprobrantes obedientiam mandatorum Dei. Ego autem seruus tuus, non respiciens ad minas, vel opprobria eorum, exercebar in iustificationibus tuis, videlicet considerandis, prædicandis, & adimplendis. De quibus Principibus Dauid loquatur ad literam, incertum est: mysticè autem hæc referuntur à Patribus ad Principes infideles, qui Martyres persequebantur.

VIII. **Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ.**

Explicat quod dixit, Exercebar in iustificationibus tuis. Dicit enim, Testimonia Domini, & iustificationes Domini, hoc est, præcepta Domini, fuisse sibi loco dulcis consolationis in rebus aduersis, in dubijs autem loco fidelis consiliarij. In hebræo habetur, Nam testimonia tua, gaudium meum, viri consilij mei, idest, lex tua mihi gaudium adferebat, & erat quasi vir consiliarius: nam in ea cogitanda oblectabar, & cum ea consultabam negotia mea. Ad hunc sensum reducenda sunt verba nostræ editionis, vt cohæreant cum textu originali. Hic igitur erit sensus: nam & testimonia tua meditatio mea est, idest, lex tua est mihi dulcis exercitatio, quasi ludi, vel cantici, vnde consolationem accipio in rebus tristibus: & consilium meum iustificationes tuæ, idest, & consilium meum, quasi senatus meus, quem consulo in rebus dubijs, sunt mihi iustificationes tuæ, idest, eadem lex tua.

Dalet.

I. **Adhæsit pauimento anima mea; viuifica me secundùm verbum tuum.**

In hoc etiã octonario Dauid induit personam hominis imperfecti, qui ex carnali concupiscentia retardatur à perfecta impletione mandatorum, & petit gratiam, & adiutorium ad seruãda mandata. Adhæsit, inquit, pauimento anima mea, idest, adhæsit terræ, hoc est terrenæ substantiæ per amoris affectũ anima mea. Viuifica me secundùm verbum tuum, idest, da mihi vitam cõformem legi tuæ: nam adhærendo terræ factus sum terrenus, adhærendo carni factus sum carnalis; sed si vixero secundùm legem tuam, quæ spiritualis est, adhærebo Deo, & vnus spiritus fiã cum eo. In hebræo habetur, Adhæsi pulueri; sed idem est sensus: nam pauimentum est terra, vel ex terra. Itaque qui adhæret pauimento, adhæret terræ. Notat S. Augustinus, nunc animam adhærere carni, siue terræ, & ideò fieri carnalem, & terrenam, & impediri ab obseruatione perfecta legis: sed post resurrectionem gloriosam, caro adhærebit animæ, & anima Deo, & ideò tũc caro fiet spiritualis, & anima quodam-

dammodo deificabitur, & sine vlla difficultate perfectissimè legem obseruabit, imò non egebit lege, quia sine lege, ea, quæ sunt legis implebit.

II. **Vias meas enunciaui, & exaudisti me; doce me iustificationes tuas.**

Pergit in confessione miseriæ, & petitione gratiæ. Ego inquit, vias meas enunciaui, idest, actiones malas, quæ propriè meæ sunt, non erubui confiteri, sed palam enunciaui, & tu exaudisti me parcens mihi, solita misericordia tua. Doce me iustificationes tuas, id est, nunc reconciliatus peto, vt doceas me iustificationes tuas, idest, præcepta tua seruare me facias. Illi enim, vt supra diximus, in hoc Psalmo doceri intelliguntur, qui ita persuadentur, vt faciant.

III. **Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.**

Proficere cupit in via Domini, ideò magis, & magis precibus instat, vt doceatur à Deo. Viam, inquit, iustificationum tuarum instrue me, idest, diligentius doce me, quæ sit via præceptorum tuorum, quomodo videlicet ambulare debeam in lege tua. Et exercebor in mirabilibus tuis, idest, in schola tua edoctus exercebor in custodiendis illis etiam præceptis, quæ tam mirabilia sunt, vt præ altitudine vix per ea incedi posse videatur, qualia sunt, Diliges Deum ex toto corde; &, Non concupisces; &, Diliges inimicum tuum, & similia.

IIII. **Dormitauit anima mea præ tędio, confirma me in verbis tuis.**

Iterum redit ad infirmitatem carnis confitendam, & misericordiam postulandam. Nam in hac peregrinatione vix inuenitur, qui non aliquando laxetur, & præ tædio continuæ luctæ, quam habet spiritus cum carne, dormitet, & tepidior fiat. Dormitauit, inquit, anima mea præ tædio, dum videlicet tædet ambulare viã laboriosam, carne concupiscente aduersus spiritũ. Confirma me in verbis tuis, idest, in præceptis tuis sectandis confirma me, addito feruore gratiæ tuæ, quo excitatus ambulare non cessem. In hebræo pro verbo, dormitauit, est verbum, distillauit. Non est improbabile Septuaginta Interpretes vertisse, ἔσταξεν, quod est, distillauit, & postea errore librariorum factum esse, ἐνύσταξεν, quod est, dormitauit. Certè Sanctus Ambrosius vtriusque lectionis meminit. In hebræo autem nulla est similitudo literarum inter dormitauit, & distillauit: nam distillauit, scribitur, dalepha; דלפה
dormitauit scribitur, ianus: sensus tamen in idem recidit: nam distillauit anima mea, significat, defecit anima ינום
mea instar earum rerum, quæ liquefiunt, & distillant humorem suum. Qui autem deficiunt, & liquefiunt præ tristitia, solent etiam deficiendo dormitare, Luc. 22. Inuenit eos dormientes præ tristitia. Vox tædium græcè est, ἀκηδία; acidia autem est tristitia de bono opere faciendo.

Viam iniquitatis, amoue à me, & de lege tua miserere mei. V.

Declarat pluribus verbis, quod vno verbo dixerat, confirma me. Viam inquit, iniquitatis amoue à me, idest, fac per gratiam tuam, vt longè recedam à via iniquitatis, idest, à lege peccati, quam ingredi incipiebam dormitando præ tædio: & contra, de lege tua miserere mei, idest, misericorditer operare, vt ambulem per legem tuam. In hebræo habetur, Viam mendacij amoue à me; & opponitur ei, quod dicitur in sequenti versiculo, Viam veritatis elegi; sed sensus est idẽ: nam via iniquitatis est via mendacij, quia est via falsa, & fallax, & potius deuium, quàm via, & per eam ambulare, non est viam carpere, sed deuiare. Illud autem de lege tua miserere mei, est clarius in hebræo, Legem tuam dona mihi. sed idem est sensus: est enim ac si dixisset, miserere mei donando legem tuam.

VI. **Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.**

Hactenus confessus est miseriam, quam ex se habet: nunc in sequentibus versiculis declarat, quid possit ex misericordia Dei, quasi dicat, ex me viam mendacij elegi: sed ex misericordia tua, qua de lege tua misertus es mihi, viam veritatis elegi, idest, iam serio proposui veram viam, quæ est via mandatorum tuorum, ambulare: & ex misericordia tua, iudicia tua, idest, legem tuam non sum oblitus, quamuis caro aduersus spiritum vehementer concupisceret.

VII. **Adhæsi testimonijs tuis Domine, noli me confundere.**

Ex me adhæsi pauimento: sed ex misericordia tua adhæsi testimonijs tuis. & quamuis carne seruiam legi peccati, tamen mente seruio legi tuę, & ideo noli me confundere: quod fieret, si auxilio tuo me destitueres.

VIII. **Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.**

Ex me dormitaui præ tædio, sed ex misericordia tua viam mandatorum cucurri, idest, alacriter, expedite, cum delectatione legem tuam seruaui, cùm dilatasti cor meum per infusionem charitatis, quæ facit iugum suaue, & onus leue.

He.

I. **Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper.**

In hoc octonario petit ordine quodam primo desiderium obseruandæ legis, deinde lumen ad eam intelligendam, tertio gratiam ad implendam: postea vero petit remotionem contrariorum. Dauid enim in hoc lõgissimo Psalmo rem eandem sępius repetit, sed sub varijs verborum formis ad excitãdum affectum, & tollendum fastidium. primi versiculi hic sensus est, Fac Domine, vt nullam aliam legem velim, nisi legem tuam. Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, idest, statue mihi pro lege viam iustificationũ tuarum, idest, pone mihi in corde desiderium solius legis tuæ. In hebræo clarius habetur, Doce me viam prędeceptorum tuorũ. Sed Septuaginta Interpretes considerantes quòd à verbo, iarah, ירה fit vocabulum, thorah, תורה quod legem significat, prudenter intellexerunt verbum, horeni, הורני quod hoc loco habetur, non solùm docere, sed etiam legem ferre significare posse, & ideo verterunt νομοθέτησον, quod latinus vno verbo exprimere nõ potuit, & ideo sensum obscuriorem fecit. Hinc cessant quæstiones, cur dicatur, legem pone, cùm iam dudum lex tradita sit. &, cur iustus roget, vt sibi lex ponatur, cùm Apostolus dicat, Iusto non est lex posita. hæ quæstiones cessant, quia non petit Propheta sibi legem absolutè poni, Sed petit, vt per gratiam Dei fiat, vt sibi non placeat lex peccati, vel mundi, vel carnis, sed sola lex Dei. illam solam sibi in corde, in desiderio, in affectu poni cupit. & ideò subdit, & exquirã eam semper, idest, si illam solam ex munere tuo desiderabo, fiet, vt in omni mea actione quæram quid iubeat lex tua. S. Hieronymus vertit, vestigium, pro eo, quod nos habemus, semper, sed vox hebræa est ambigua, & vestigium, & finem significat. & vtroq; modo sensus est bonus, siue dicat, exquiram vestigium, nimirũ legis, hoc est, sequar eam: siue exquiram vsq; in finem, idest, semper.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. II.

Postea quam petiuit desiderium siue affectum legis, petit etiam intellectũ, vt rectè illam intelligat, & scrutari possit eius vtilitates, & præstantiam, ac cæteras eius laudes. idque vt custodiat illam in toto corde suo; non enim cupit intelligere ad curiositatem, sed ad obseruantiam.

Deduc me Domine in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui. III.

Nunc

Nunc tertio postulat gratiam implendi legem. Deduc me Domine in semitam mandatorum tuorum, idest, fac me implere mandata tua, id enim est, incedere per semitam mandatorum. Vocantur autem semitæ, quia semitæ sunt viæ angustæ, breues, rectæ, mundæ, per quas non solent incedere nisi homines pedites; non equi, nō currus. & talis omnino est lex Domini, si comparetur ad leges carnis, & mundi, quæ sunt viæ latæ, sordidæ, obliquæ, & per eas animalia expertia rationis, id est, homines animales, & carnales incedunt. Ratio autem cur debeat exaudiri, est in illis verbis, quia ipsam volui, idest, quia hanc semitam elegi, & per eam ambulare desideraui, ex munere Dei. decet enim, vt qui dedit velle, det etiam perficere, iuxta promissionem Apostoli Philip. 2. Qui operatur in vobis velle, & perficere.

IV. **Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.**

Hic versiculus respondet primo. ibi enim orauerat pro affectu cordis erga legem Dei: hic orat pro remotione affectus auaritiæ, qui maximè impedit affectum erga legem Dei. Inclina cor meum in testimonia tua, idest, infunde cordi meo copiosam gratiam, per quā inclinetur in custodiam legis tuæ, & non in auaritiam, idest, & nōn inclines cor meum in auaritiam. Dicitur autem Deus inclinare aliquem in malum, quando deserendo gratia sua, sinit illum inclinari in malum. Itaque isto modo loquendi Scriptura sancta demonstrat potentiam gratiæ, non autem quod Deus propriè inclinet aliquando ad malum. similia sunt illa Rom. 1. Tradidit illos in reprobum sensum. & Isaiæ 63. Quare nos errare fecisti de via tua?

V. **Auerte oculos meos ne videant vanitatem, in via tua viuifica me.**

Hic etiam versiculus recto ordine respondet secundo: nam ibi petijt donū intelligentię, ad considerādam legem: hic petit, ne oculi mentis auertantur à lege ad vanitates. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem, idest, ne occupentur in cogitandis temporalibus rebus, quæ vanæ sunt: sed potius effice, vt totus intendam legi tuæ, & sic in via tua viuifica me, idest, in via tua ambulantem, hoc est, legem tuam custodientem viuifica, refice, & conserua.

Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. VI.

Nonnulli significari existimant per eloquium Domini promissa Domini, & volūt sensum esse, Statue eloquium tuum, idest, imple promissa tua. Nos autem existimamus cum Sancto Augustino, per eloquium, intelligi legem, & sensum esse, Statue seruo tuo eloquiū tuum in timore tuo, idest, fac vt per sanctum timorem tuum statuatur, confirmetur, solidetur lex tua in seruo tuo, vt immobiliter in illo hæreat, & perseueret. Itaque respondet hic versiculus tertio versiculo: ibi enim petitur gratia legis implendæ; hic petitur remotio instabilitatis, & petitur gratia perseuerantiæ.

Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum: quia iudicia tua iucunda. VII.

Magnum erit opprobrium in die iudicij, & nunc est etiam in conspectu Angelorum, non perseuerasse in lege seruanda, cùm lex Domini non solùm vtilis, sed etiam suauis sit, & iucunda. Ideò cùm petijsset gratiam perseuerātiæ, addit quasi rationem, timorem videlicet opprobrij, quod sequetur non perseuerantes. Amputa, inquit, opprobriū, quod suspicatus sum, idest, quod timui si non perseuerarem in lege tua, cum tam bona sit: iudicia enim in hoc Psalmo præcepta significant.

Ecce concupiui mandata tua, in æquitate tua viuifica me. VIII.

Concludit petitiones huius octonarij dicēs, iam satis patere, quòd ex corde cupiat mandata seruare. Ecce, inquit,

quit, concupiui mandata tua, quasi dicat, Ecce apparet, quòd serio cupiam mandata tua: ideò in æquitate tua, id est, in ipsis mandatis tuis, id est, in obseruatione mandatorum viuifica me, id est, auge, & conserua mihi spiritualem vitam. Iustus enim iustificatur adhuc, dum mandata custodit.

Vau.

I. **Et veniat super me misericordia tua Domine, salutare tuum secundùm eloquium tuum.**

Illud, &, nihil cōtinuat, sed additur ad initium librorum vel capitulorum ornatus gratia apud hebræos, sic enim incipit liber Leuitici, liber Ruth, liber Ezechielis. sic incipiunt multa capitula, vt Isaiæ 7. Et factum est. & cap. 8. Et dixit Dominus. In hoc autem octonario ad singulos versus additur, Et, quoniam debēt omnes versus incipere per Vau, & per hanc literam nulla ferè vocabula incipiunt excepta coniunctiua particula, &. Petit autem Propheta initio octonarij misericordiam Dei, ac deinde in reliquis versibus declarat effectus huius misericordiæ, qui potissimum pertinent ad legis diuinæ custodiam. quem finem, & quasi scopum totus Psalmus respicit. Ait igitur, Veniat super me misericordia, id est, descēdat ex alto gratia tua, & misericordia sup me. Declarat autem quæ sit hæc misericordia, addens, salutare tuū secundùm eloquium tuum, id est, salus tua, siue misericordia sanans animam, secundùm eloquium tuum, quo promisisti misericordiam, & salutem sperantibus in te.

II. **Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speraui in sermonibus tuis.**

Et cùm venerit super me misericordia tua secūdùm promissionem tuam, non timebo aduersarios exprobrantes mihi, q frustra Deum timeam: nam respondebo illis verbum verum, cui non poterunt contradicere, quòd videlicet sperauerim in sermonib' tuis, qui promissa tua seruare potes, quia es omnipotens, & seruare vis, quia bonus es.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque: quia in iudicijs tuis supersperaui. III.

Oro autem, vt hoc verbum veritatis, quo glorior aduersus exprobrātes mihi, non auferas de ore meo, id est, nō efficias, me destituendo gratia tua, vt nō audeam hoc verbum loqui, non claudas ora de te confidentis, & promissa tua prædicantis. vel si auferas ad modicum, vt probes me, non auferas vsquequaque, non auferas omnino, vel in æternum. Quia in iudicijs tuis supersperaui, id est, quia in tua iustitia & fidelitate multum omnino speraui. S. Augustinus refert hoc ad electos Martyres, qui si ad tempus permissi sunt negare veritatem, non tamen vsquequaq; negare permissi sunt, sed post negationē fleuerunt, & post confessionem coronam meruerunt, quales fuerunt S. Petrus, S. Marcellinus, & alij permulti.

Et custodiam legem tuam semper, in seculum, & in seculum seculi. IV.

Hic iam subijcit effectum misericordiæ sanantis animam, qui est perpetua legis diuinæ custodia.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. V.

Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum, & non confundebar. VI.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. VII.

Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, & exercebar in iustificationibus tuis. VIII.

His quatuor versiculis explicat per partes, quę sit perpetua legis custodia, quam promisit in quarto versiculo, dicens, se corde, verbo, mente, & opere in lege Domini semper futurum: & quidem in hebraico textu hæc omnia habētur in futuro, ambulabo, loquar, meditabor, leuabo, exercebor. Sed

quia

quia tempora variant significationes apud Hebræos, non debent reprehendi Septuaginta, & Latinus interpres, qui per præteritum imperfectum ista reddiderunt. Videtur autem Propheta vt mox exauditus mutasse modum loquendi. Dicit enim, Et ambulabam in latitudine, idest, veniête misericordia Domini super me, iam ambulabam nô in angustijs timoris, sed in latitudine dilectionis, idest, libenter, cum gaudio magno affectu cordis legê seruabam, quia illam exquisiui, vt rem valdè desideratam, & amatam. & loquebatur liberè, & sine timore de iustitia sanctissimæ legis, etiam coram Regibus iniquis & non confundebar. & assiduè cû animo meo de ipsa lege cogitabam, & eius mysteria meditando considerabâ. & leuaui manus meas ad implêda mandata sublimia, & excelsa, idest, valdè perfecta, & ardua. vel, vt exponit Sanctus Augustinus, Leuaui manus ad opera legis, quia propter finem altissimum legem custodiui; qui enim propter mercedem temporalem legem custodiunt, non leuant, sed deprimût manus, dum operantur, neque dicere possunt, ad mandata tua, quæ dilexi. non enim diligunt mandata, qui legislatorem non diligunt. denique his omnibus modis, idest, corde, mête, verbo, & opere exercebar in iustificationibus tuis.

Zain.

In hoc octonario canit Propheta æternam retributionem, quam Deus legem seruantibus repromisit. ac propter eam spem dicit, se & legem seruasse, & in tribulatione consolationem accepisse, & de iniquorum præuaricatione doluisse.

I. Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

Non potest obliuisci Deus, nec voluntatem mutare, neque sententiam retractare: sed per figuram quandam sermonis humani dicitur Deus obliuisci, quando differt implere, quod promisit, quasi promissi sui esset oblitus. Differt autem aliquando Deus implere promissa sua, non obliuione, sed iudicio. & quamuis facturus sit omnino Deus, quod facere decreuit, vult tamê rogari à fidelibus seruis suis, & hæc oratio est vnû ex medijs, per quæ Deus promissa sua adimplere decreuit. Orat igitur Dauid in persona sua, & aliorum fidelium dicens: Memor esto verbi tui, idest, promissi tui, in quo mihi spem dedisti, cû dixisti seruo tuo Abraham, & in illo omnibus filijs eius, Ambula coram me, & esto perfectus, ego ero merces tua magna nimis.

Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me. II.

Illud, hæc, non potest propriè referri ad spem, vt communiter exponitur, quoniam in textu hebraico, vnde cæteræ editiones translatæ sunt, non habetur nomen spei, sed verbum, & verti potuisset, Memor esto verbi tui, in quo me sperare fecisti. Sêsus igitur est, Hæc res, siue, hoc me consolatione affecit in humilitate mea, idest, in afflictione, & despectione mea. quia eloquium tuum, idest, promissio tua viuificauit me, idest, vitam, & spiritum mihi tribuit, vel roborauit, & auxit.

Superbi iniquè agebant vsquequaque: à lege autem tuam non declinaui. III.

Vita, & vigor, quem mihi tribuit promissio tua, in causa fuit, vt non declinarem à lege tua, etiam si superbi irrisores iniquè agerent valdè, cùm me irrisionibus suis à legis custodia auertere conarentur. In hebræo, pro, iniquè agebant, habetur, irridebant me. Sed idem est sensus.

Memor fui iudiciorum tuorum à seculo Domine, & consolatus sum. IIII.

In humilitate, & irrisionibus memor fui iudiciorum tuorum à seculo, idest, iudiciorum, quæ ab initio seculi exercuisti exaltâs humiles, & superbos deprimens, reddês custodientibus legem tuam præmia magna, & præuaricatoribus

ribus magna supplicia; & hinc accepi in omni tribulatione mea solatium.

V. **Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.**

Eadem illa spes tantæ mercedis fecit, vt misererer hominum peccatorum, qui derelinquentes legem tuam tanto bono priuantur. vox hebraica pro qua nos habemus, defectio, significat horrorem, siue tremorem, ardorem, siue æstum. Sed noster Interpres vertit, defectionem, vt significaret tantum esse horrorem, & æstum de quo agit Propheta, vt defectionem inducat. magnæ charitatis indicium est, contremiscere, ardere, deficere ex misericordia erga peccatores, vel ex dolore offensionis diuinæ. nam de vtraque defectione versiculus iste potest exponi.

VI. **Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.**

Iniqui legem derelinquunt, quia insuauem esse iudicant: mihi autẽ scienti quanta merces reposita sit custodientibus legem tuam, iustificationes tuæ, idest, præcepta tua vsque adeò dulcia, & suauia erãt, vt in hac peregrinatione, qua peregrinamur à patria, dulce canticum fuerint. In hebræo legimus, Carmina mihi fuerunt præcepta tua. quare illud, cantabiles significat, leges Domini nõ fuisse sibi graues, quæ cum labore portãdæ essent, sed suaues, quæ instar carminum, oblectare possent.

VII. **Memor fui nocte nominis tui Domine, & custodiui legẽ tuam.**

Illa beata spes tantæ promissionis non solùm interdiu, sed etiam noctu mihi nomen tuum in memoriam reuocabat: & ex affectu nominis tui, idest, ex ardenti amore tuo perseueraui in custodia legis tuæ.

VIII. **Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.**

Quærunt Interpretes, quid sit illud, hæc, an hæc spes, an hæc lex, an hæc promissio, an quid aliud. Sed apud hebræos genus femininum ponitur pro neutro, quo illi carent. Itaque sensus est, Hoc totum mihi euenit, nimirum, vt promissiones Dei considerarem, & spem inde conciperem, & cætera bona, quæ indè nata sunt, quia iustificationes tuas exquisiui. Vult enim Propheta in hoc Psalmo, qui est encomiũ legis, omnia referre ad ipsam legem diligenter inuestigandam, & amandam; vt hac ratione excitet homines ad considerationem, & impletionem legis.

Cheth.

Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam. I.

In hoc octonario ponitur initio hæc propositio, Dominus est portio mea; indè deducitur desiderium legis diligẽter custodiendæ, & preces ad Deum pro gratia legis implendæ, non obstantibus quibuslibet impedimentis. Portio mea Domine, subintelligitur, tu es. Quamuis enim aliqui cõiungant cum sequentibus, vt sensus sit, Portio mea, ò Domine, dixi erit, custodire legem tuam: tamen multo verius est, sensum esse, Portio mea tu es Domine. nam in græco additur verbũ, es: & in hebræo ponitur distinctio post vocabulũ, Domine, & posset etiam legi, portio mea Dominus. estque id conforme alijs locis, vt Psal. 15. Dominus pars hæreditatis meæ. & Psalm. 72. Pars mea Deus in æternum. & Thren. 3. Pars mea Dominus. & sic exponunt hunc locum sancti Patres, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus. Felix anima, quæ ex corde dicere potest, Portio mea tu es Domine, idest, omnibus rebus creatis abrenuncio, nihil iuris in eis habere cupio, occupet ea quicunque voluerit, mihi tu Domine solus sufficis, neq; aliud requiro, aut requiram in æternum: & quia, vt te aliquando possideam, tibi soli placere cupio, ideò dixi, statui, firmiter proposui custodire legem tuam. scio enim, quia non dignaris esse portio eorum, qui legem tuam non custodiunt.

Depre-

II. Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo, miſerere mei ſecundùm eloquium tuum.

Dixit, cuſtodire legem Domini; ſed quia ſine adiutorio Dei vires humanæ non ſufficiunt, ideò deprecatur faciem Domini in toto corde ſuo, & dicit, miſerere mei ſecundùm eloquium tuum, ideſt, ſecundùm promiſſionem tuam miſerere mei, vt te adiuuãte impleam, quod te inſpirante decreui.

III. Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua.

Non ſatis eſt Deum orare, ſed oportet etiam cooperari auxilio Dei, ideò Propheta poſteaquã precatus eſt Deũ, addit, Cogitaui vias meas, rectè ne, an ſecus ambularem, item conſideraui actiones meas, an legi Dei conformes eſſent, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua, ideſt, & conuerti affectus meos à lege carnis, & peccati, ad legẽ tuam Domine, quæ ſola eſt via recta.

IV. Paratus ſum, & non ſum turbatus, vt cuſtodiam mãdata tua.

Nec ſolùm legem cuſtodire decreui, ſed promptus fui ſtatim aggredi opus iuſtum, neque vlla perturbatio me retardare potuit à cuſtodia legis tuæ. In Hebræo legitur, Feſtinaui, & non tardaui cuſtodire mandata tua. Sed idem eſt ſenſus: nam qui imparatus eſt non poteſt feſtinare, & qui turbatur, hærere ſolet, & moram facere. Ideò, illud, paratus ſum, ſic explicandum, Nullum tempus obſeruandæ legis me imparatum inueniet, vt feſtinare non poſſim, ſed ſemper paratus ſum, & expeditus ad opus celeriter implendum: & nunquam turbatus ſum, vt propterea moram facere me oporteat.

V. Funes peccatorum circumplexi ſunt me, & legem tuam non ſum oblitus.

Non defuerunt tamen qui me perturbare, & retardare conarentur: nam funes peccatorum, ideſt, laquei, ſiue retia variarum tentationum, quæ peccatores homines, ſiue Dæmones tendere ſolent, circumplexæ ſunt me: & tamen legem tuam non ſum oblitus, ideſt, facere non potuerunt tentationes illæ, vt legis tuæ obliuiſcerer, & ab ipſa implenda retardarer.

Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. VI.

Quia tu es Domine portio mea, non ſolùm interdiu, ſed etiam noctu, imò etiam media nocte, quando ſumma quies eſt in terris, vacaui legi tuæ conſiderandæ; ſurgebam enim media nocte ad confitẽdum tibi, ideſt, ad te laudandum ſuper iuſtiſſima, & ſapientiſſima præcepta tua. Sanctus Auguſtinus interpretatur hunc verſiculum de tempore perſecutionis, quod per noctem ſignificari ſolet. Sed ad literam videtur omnino intelligẽdus Propheta de laudibus nocturnis, vt exponunt Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Theodoretus, & alij ferè omnes. Atque hinc didicit Eccleſia ſurgendum eſſe media nocte ad nocturnam Pſalmodiam; hũc enim locum allegant auctores, qui de diuinis officijs ſcripſerunt.

Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua. VII.

Hoc etiam deducitur ex prima illa propoſitione, Portio mea Dominus: omnes enim timentes Deum, & cuſtodientes mandata eius, colligantur tanquam membra viua in vnum corpus, glutino charitatis, quæ dicit, portio mea Dominus. & hoc modo ſinguli ſunt participes omnium, quia charitas facit omnia communia. & ſi gaudet vnum membrum congaudent omnia membra, & ſi dolet vnum membrum, condolẽt omnia membra. Sanctus Auguſtinus exponit hunc verſiculum de Chriſto, qui per aſſumptionem carnis humanæ factus eſt particeps omnium timentium Deum, iuxta illud Apoſtoli ad Hebr. 2. Quia pueri communicauerunt carni & ſanguini, & ipſe

&ipse participauit eisdem. & paulò ante; Vnde, inquit, non confunditur fratres eos vocare. sed prior expositio est communis, & magis literalis.

VIII. Misericordia tua Domine plena est terra: iustificationes tuas doce me.

Ego quidem particeps sum omnium timentium te: sed misericordiæ tuæ participes sunt omnes qui habitant in terra, & boni, & mali; & homines, & iumenta; & animata, & inanimata. Proinde miserere mei, vt doceas me iustificationes tuas. hæc enim summa miseria est non scire legé tuam, vt sciunt, qui illam implent. Hanc miseriam tollat à me misericordia tua. quia hoc vnum ambio, hoc concupisco, cùm tu sis portio mea Domine.

Teth.

I. Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundùm verbum tuum.

II. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.

In hoc octonario petit à Deo Propheta tria dona necessaria ad custodienda præcepta Domini: & ostendit ex effectis, horum donorum necessitatem. Primùm igitur vtitur quodam quasi procemio dicés: Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, idest, suauitatem, & benignitatem, siue mansuetudinem tuam exhibuisti seruo tuo. secundum verbum tuum, idest, iuxta promissiones tuas. quamuis enim in hebræo legatur, tob, quod significat bonum, & verti possit, vt vertit Sanctus Hieronymus, Benefecisti seruo tuo: tamen Septuaginta Interpretes legerunt, tub, bonitatem, vt etiam in sequenti versu; & vtrobique verterunt, χρηστότητα, idest bonitatem, siue suauitatem. sequitur postea, Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me, idest, sicut Domine bonitatem, siue suauitatem erga seruum tuum ostendisti; ita rogo, vt doceas me eandem bonitatem, siue suauitatem, quam exhibeam proximis meis, ita vt nulli nocere, nullum decipere, nullum fraudare velim: sed addas etiam, vt doceas me disciplinam, idest, prudétiam, vt caueam deceptores, & fraudulentos; & sic habeam suauitatem & bonitatem columbæ, vt nó desit mihi consilium & prudentia serpentis. Intelligo autem per vocem, disciplinam, virtutem prudentiæ, quia hoc requirit vox hebraica, taham, quę significat propriè saporem, & consilium. neque vox græca, & latina hanc significationem respuunt, cùm sint vocabula generalia. Denique post bonitatem, & prudétiam, peto etiam scientiam, qua agnoscã mysteria legis tuæ, quæ scientia, sicut sine bonitate & prudentia inflat, ita habentibus bonitatem, & prudentiam vtilissima est. sequitur, Quia mandatis tuis credidi, idest, quia credidi mandatorum tuorum promissionibus, siue credidi mandata tua diuina esse, & dignissima, quę diligentissimè custodiantur. Obseruandum est hoc loco, plerosque homines scientiam quærere, vel prudentiam, de bonitate parum laborare; sed Prophetam à Spiritu sancto edoctum rectum ordinem esse secutum, vt primò bonitatem, deinde prudentiam, vltimò scientiam postularet.

Priusquam humiliarer, ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui. III.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. IIII.

Declarat necessitatem trium illorum donorum, quasi dicat, non sine causa peto bonitatem, disciplinam, & scientiam: nam ex defectu horum donorum deliqui, & propter delicta humiliatus sum à Deo iusto iudice. Priusquam humiliarer per immissionem tribulationum, ego deliqui per ignorantiam, quia scientia carui: nam vox hebræa, sagag, quæ hoc loco habetur, significat ignorare, siue delinquere ex ignorantia. sequitur, Propterea eloquium tuũ custodiui, idest, propterea deinceps

deinceps attentius custodiui legem tuam: sed tu qui bonus, idest, suauis, & benignus es, in hac tua bonitate, idest, iuxta hanc mansuetudinem tuam doce me iustificationes tuas, vt non amplius delinquam.

V. **Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.**

VI. **Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego vero legem tuam meditatus sum.**

Hic significatur necessitas alterius doni, videlicet prudentiæ. Multiplicata est super me iniquitas superborum, id est, superbi præuaricatores multiplicarunt super me mendacia sua, vt me ad transgressionem inducerent. vnde prudentiæ donum mihi necessarium fuit, quo dono adiutus in toto corde meo scrutabor mandata tua. In hebræo pro vocabulo, iniquitas, habetur
שקר scecher, idest, mendacium. vnde intelligimus per, iniquitatem, ipsum mendacium, quod sine dubio quædam iniquitas est, præcipuè si mendacium sit perniciosum. Coagulatum est sicut lac cor eorum, idest, superbi illi induratum cor habent, sicut induratur caseus ex lacte coagulato cófectus; ideò illis dimissis, legi tuæ meditandæ vacaui. In hebræo legitur, adeps pro lacte: sed eædem literæ mutatis punctis
חלב vtrunque significant: nam, chalab, est
ח. ב lac, & cheleb, est adeps.

VII. **Bonũ mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.**

VIII. **Bonum mihi lex oris tui super millia auri, & argenti.**

Ex abundantia primi doni, quod iam consecutus erat, dicit, bonum mihi, quia humiliasti me, neque enim hoc dicere potest nisi homo verè mitis, & humilis corde, ac per hoc verè bonus, qui per experientiam iudicium de bono ferre potest. Existimat enim is, qui verè bonus est magnum donum humiliationem ex tribulatione venientem, quoniam causa est custodiæ legis, quæ quantum sit bonum, explicatur in versiculo sequenti, Bonum mihi lex oris tui super millia auri, & argenti. & verè ita est, quoniam per custodiam legis acquiritur vita æterna, cui nulli thesauri comparari possunt.

Iod.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectũ vt discam mandata tua. I.

In hoc octonario multis nouis argumentis poscit gratiam legis custodiendæ. ac primum ex eo, quòd cùm sit figmentum manuum Domini, debet illi summam obedientiam. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, idest, potẽtia tua, & sapientia tua, quasi duę manus tuæ fecerũt me, cùm non essem, & plasmauerunt me ordinantes membra, & potentias, cũ essem initio quasi massa luti. vel fecerunt me quo ad animam, & plasmauerunt quo ad corpus. Ideò cum totus sim tuus, debeamq. tibi summam obedientiam, peto vt des mihi intellectum, vt discam mandata tua, non vt solùm sciam, sed etiam faciam. In hebræo pro plasmasti, habetur, parasti, siue firmasti, per quod intelligitur perfecta formatio, & distinctio membrorum, vnde fit, vt homo subsistat. Item pro, da mihi intellectũ, in hebræo, & græco est vna vox tantũ, quæ significat intelligentem facere. Itaque illud, da mihi intellectum, non significat, da mihi vim intelligendi, quasi sine ea formatus esset, sed, da mihi lumen diuinum, quo mens mea perfectè discat mandata tua, & sibi persuadeat optimum esse illa complere.

Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua supersperaui. II.

Hæc est secunda ratio, quæ sumitur ab ædificatione proximorum. Qui timent te, videbunt me seruantem mandata tua, & lætabuntur: quia videbunt me sperantem valdè in verbis tuis, id est, in promissis, quæ continentur in lege tua.

Cogno-

III. Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliasti me.

Tertia ratio à confessione propriæ culpæ. Cognoui, inquit, quia æquitas iudicia tua, idest, quòd iudicia tua iustissima sunt, & si quando me humiliasti destituens gratia tua; in veritate, idest, in iustitia tua fecisti, quia ita commerui; ideò non conqueror de tua iustitia, sed ad misericordiam tuam confugio, & dico:

IIII. Fiat misericordia tua vt consoletur me, secundùm eloquium tuum seruo tuo.

Consolatio, quā petit, est gratia seruandæ legis. qui enim dolet se humiliatum, quia destitutus gratia in peccatum incidit; consolationem magnam accipiet, si copiosa grātia perfusus legem Dñi perfectè, integreq. seruabit.

V. Veniant mihi miserationes tuę, & viuam, quia lex tua meditatio mea est.

Petijt gratiā seruandæ legis, vt consolationem acciperet: explicat nunc, quæ sit vera consolatio, quam desiderat. Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam, idest, miserere mei secundùm multitudinem miserationum tuarum, vt acquiram veram vitam, quę sola est vita beata, & sempiterna. Rectè enim monet sanctus Augustinus, vbi sine addito ponitur nomen vitę, vt plurimum intelligi vitam æternam, quæ sola est simpliciter vita. Ioannis 1. In ipso vita erat. Ioan. 5. In resurrectionem vitæ. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quia lex tua meditatio mea est. hæc est ratio, cur audeat petere misericordias Domini: decet enim, vt Deus misericorditer respiciat in eū, qui assiduè meditatur in lege.

VI. Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.

Quarta ratio ad obtinendam gratiam seruandæ legis sumitur à confessione iniquorum, sicut secunda sumebatur ab ædificatione piorum. Confundantur superbi, idest, da mihi gratiam, per quam perfectè leges tuas custodiam, vt hinc confundantur superbi præuaricatores, qui vexādo, & persequendo iniustè efficere conantur, vt etiam alij præuaricentur. Interim autem dum illi confunduntur, & erubescunt, ego multo alacrius exercebor in mandatis tuis cogitandis & implendis. Illud, iniustè, significat superbos iniquitatem fecisse scienter, & studiosè, non casu, non ex ignorantia, non ex inaduertentia, vnde ab iniquitate immunes videri possent.

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua. VII.

Hortatur pios, vt si qui sunt, qui à præuaricatoribus decepti ad illos respicere cęperint, ad se redeant, & cum ipso iungantur. Conuertantur mihi, idest, conuertantur ad me, & mecum iuncti legem Dei custodiant, timentes te, & qui nouerunt testimonia tua, id est, illi omnes, qui timorē Dei, & scientiam legis habent. Ex græco textu legunt nonnulli, Conuertant me. Sed antiqua lectio id habebat, quod nos habemus, vt perspicuum est ex Patribus, Hilario, Ambrosio, Hieronymo, Augustino. & S. Hieronymus vertit ex hebræo, Reuertantur ad me.

Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar. VIII.

Concludit petens gratiam sæpe, ac sępius postulatam, qua corde perfecto mandata diuina custodiat, vt neque in hoc sæculo, neque in futuro iudicio, confusionis opprobrium timeat.

Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum superspera ui. I.

In hoc octonario inducit Dauid personam cupientis seruare mandata, & tamen

tamen inter tentationes grauiter laborantis,atque auxilium de cælo miserabiliter postulātis. Sanctus Augustinus totum octonarium Ecclesiæ Christum expectanti, & sanctis Martyribus accommodat. piè omnino, verè:sed quia totū Psalmum ad legis custodiam commendandā video pertinere,ideò hunc etiam octonarium ad literam de legis custodia explicare decreui. Defecit in salutare tuum anima mea,idest,anima mea præ magnitudine desiderij salutis æternæ iam penè defecit. Deficere enim in salutare,nihil est aliud,nisi expectando, & desiderando salutem, laborare, languere, deficere. Et in verbum tuum supersperaui, idest, & ego tamen valdè speraui in verbum promissionis tuæ. Itaque dilatio salutis deficere facit, sed spes firma promissionis erigit,& confortat.

II. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, Quando consolaberis me?

Mira Prophetæ loquutio, quæ oculis officium aurium & linguæ tribuit. Sed oculi interiores, & aures interiores,& lingua interior idem sunt. Intellectus enim videt,audit,loquitur. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, idest, mens mea attendendo auxilium promissum,dum diutius differtur, deficit præ desiderio,quo modo deficiūt oculi corporales cùm nimis diu respiciunt ad locum, vnde persona desiderata ventura speratur. Dicentes,quando consolaberis me? idest, oculi interiores defecerunt præ expectatione, & defectum suum explicant dicentes, quando veniet cōsolatio illa perfecta, vt non amplius timeam casum,& legis sanctæ præuaricationē? Possent etiam hæc explicari de oculis exterioribus, qui cælo inhærentes vidētur quasi deficere,& dicere Domino, Quando veniet auxilium de cælo promissum? sic enim Sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium de seruanda virginitate de se loquitur, Post multas lacrymas, post cælo inhærentes oculos,&c. Videtur dicere debuisse Propheta secundum leges grammaticæ, Quando consolaberis nos. Sed quia oculi sunt instrumenta animæ, de qua dictum erat,defecit anima mea, ideò per oculos quæritur consolatio non tam oculorum, quàm animæ, quæ per illos respicit. Est igitur sensus, Quando consolaberis me animam, cuius oculi deficiunt attendendo, & expectando.

Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. III.

Non sine causa dico quando consolaberis me:quia præ desolatione,& angustijs tētationum, factus sum aridus, & destitutus humore gratiæ consolantis; vt est vter tempore frigidissimo in medio pruinæ constitutus. Similis est illa vox in Psalmo 142. Anima mea facta est sicut terra sine aqua tibi. Sed quamquam tanta spiritus ariditate laborem,tamē iustificationes tuas,idest, præcepta tua non sum oblitus. S. Ambrosius, & S. Augustinus per vtrem in pruina, intelligunt carnem mortificatam, & castigatam, & pruina cælesti respersam,vt spiritui subijciatur.quasi dicat Propheta, carnem castigaui & legem tuam non sum oblitus: æquum igitur est, vt cōsoleris animam meam.

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium? IIII.

Instat eidem petitioni optans consolationem & liberationem à tentationibus. Quot sunt dies serui tui,quibus afflictio durabit? quando finiētur dies tentationis,& miseriæ? quando facies de persequentibus me iudicium? quando iudicabis, & condemnabis persequentes, & tētantes me,vt ijs condemnatis persecutio conquiescat? Non curiosè quærit, quot anni supersint, aut vitæ suæ, aut durationis mundi; sed explicat his verbis desiderium æternæ vitæ, quando omnes impij ad inferos detrusi cessabunt vexare pios, & pij summa, atque æterna pace fruentes in sanctitate,& iustitia Domino seruient sine vllo timore cadendi.

Narra-

V. **Narrauerunt mihi iniqui fabu
lationes, sed non vt lex tua.**

Hæc est causa, cur maximè cupiat ab iniquorum consortio liberari; quoniam iniqui tētantes pios narrant delectationes mundi, quæ sunt meræ fabulæ, idest, delectationes sordidæ, fugaces, magis confictæ, quàm veræ; & nihil habent simile cum lege Domini, quæ piè custodita delectationes stabiles, & solidas adfert. Potest etiam fabulatio referri ad hæreticorum colloquia, vt referunt Ambrosius, & alij. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Foderunt mihi superbi foueas. sed
שיחות sciendum est vocem, scichoth, esse ambiguam, & posse significare fabulatio-
שוח nes à verbo, suach, & foueas à nomi-
שחת ne, sacha. Sanctus Hieronymus vt verteret consequenter ad verbum, foderunt; transtulit foueas. non enim cohærent fabulationes cum verbo foderunt. At Septuaginta Seniores, quia per nomen scichoth intellexerunt fabulationes, noluerunt vertere foderunt, ne nimis impropria, & obscura esset oratio, sed sequentes non verba, sed sensum, maluerunt vertere narrauerunt. & verè sensum expresserunt: nam fodere, in hebraica lingua significat emere, acquirere, præparare, eruere. igitur sensus est, foderunt mihi fabulationes, idest, emerunt fabulationes, vt mihi eas venderent; vel parauerunt fabulationes, vt mihi eas narrarent; vel foderunt, & eruerunt ex fodina vanitatis fabulationes, vt eas mihi præberent. Sanctus Augustinus legit, Narrauerunt mihi delectationes. Sanctus Ambrosius exercitationes, alij aliter. Sed verbum hebraicum significat propriè confabulationem, & submurmurationem submissa voce editam, quæ ad colloquia clandestina, hæreticorum, vel impudicorum hominum rectè accommodari potest. vox græca ἀδολεσχία ab Ambrosio dicitur esse superflua loquacitas, ab Augustino delectabilis in sermone exercitatio, ab Euthymio garrulitas, & nugacitas.

**Omnia mandata tua veritas; VI.
iniquè persecuti sunt me, adiuua
me.**

Quia dixerat, non sicut lex tua: dicit nunc, Omnia mandata tua sunt ipsa veritas, idest, verissimas promissiones cōtinēt, & inde verissimas delectationes obseruantibus legem tuam adferunt. Ideò iniusti narrantes suas fabulationes iniquè persecuti sūt me. & tu Deus contra eorum insidias adiuua me.

**Paulo minus consummauerunt VII.
me in terra, ego autem non dere-
liqui mandata tua.**

Tam grauis fuit persecutio istorum, qui per dulces sermones me subuertere nitebantur, vt penè me perdiderint in terra, & ad cælum aspirare nequirem: & tamen non obtinuerunt, quoniam non dereliqui mandata tua.

**Secundùm misericordiam tuã VIII.
viuifica me, & custodiam testi-
monia oris tui.**

Redit ad primã petitionem, & concludit octonarium dicens, secundùm misericordiam tuam magnam viuifica me vita beata, & sempiterna, & tunc demum perfectissimè custodiam legem tuam. potest etiam hoc intelligi de vita gratiæ, per quam mandata Dei custodiuntur.

Lamed.

**In æternum Domine verbum I.
tuum permanet in cælo.
In generationem, & genera- II.
tionem veritas tua, fundasti ter-
ram & permanet.
Ordinatione tua pſeuerat dies, III.
quoniam omnia seruiunt tibi.**

In hoc octonario à firmitate promissionum diuinarum sumit Propheta argumentum ad exhortandos homines ad legem seruandam, quæ habet promissiones vitæ præsentis, & futuræ. In æternum Domine verbum tuum, idest, promissio tua, permanet in cælo: nam etiam si in terris videatur non permanere,

nere, dum iusti opprimuntur, & iniusti exaltantur: tamen in cælo apud Deum omnino permanet. Deus enim quod promisit, implebit. Faciet enim, vt iustis breues tribulationes vertantur in gaudium sempiternum, & breuis gloria impiorũ vertatur in opprobrium, & supplicium sine fine duraturũ. Idem autem repetit, vel explicat, dum addit, In generationem & generationem veritas tua, supple permanet, ideſt, ſemper manet veritas promiſſionum, dum ſemper verbum promiſſionis impletur, in omni generatione, & generatione, ideſt, ab initio vſque in finem, quod eſt idem, quod in æternum. Probat autem Propheta ſtabilitatem promiſſionum à ſtabilitate ordinationum diuinarum duobus exemplis. Fundaſti terram, & permanet. hoc eſt primum exemplum, quaſi dicat, fundaſti terram immobilem, & ſemper manet immobilis, vt ordinationi tuæ obediat. Ordinatione tua perſeuerat dies. hoc eſt alterum exemplum. Ordinauit enim Deus, vt è contrario cælũ ſiue ſol moueretur ſemper, & motu ſuo diem efficeret; & obtemperat, & ſic ſemper ordinatione diuina perſeuerat dies. In hebræo coniungitur verbum numeri multitudinis cũ nomine numeri ſingularis hoc modo, Perſeuerant hic dies, ſiue hodie; ad ſignificandum diem tranſeundo, & fluendo permanere. tranſeunt dies, & nunquam ſtant, & tamen ſemper, hodie, permanet. ad quod alludens Apoſtolus, Hebr. 3. Adhortamini, inquit, voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur. Ratio huius tantæ firmitatis eſt, quod ſequitur, Quoniam omnia ſeruiunt tibi: nihil enim eſt in rebus creatis, quod Deo creatori ad nutum non pareat.

IIII. **Niſi quòd lex tua meditatio mea eſt, tunc fortè perijſſem in humilitate mea.**

Niſi, inquit, in lege tua aſſiduè meditatus fuiſſem, vbi veritatem promiſſionum tuarum didici, fortè perijſſem in afflictione mea, tentationibus aduerſariorum ſuperatus. Pro, meditatio, in hebræo eſt, delectatio, ex quo intelligimus hic agi de iucunda, & dulci meditatione quæ valdè recreat animum hominis in tribulatione conſtituti, dum promiſſa diuina ob oculos interiores ponit, & cordi intimè infigit. Per humilitatem autem hoc loco non ſignificatur virtus humilitatis, ſed afflictio, ſiue preſſura, vt ſanctus Hieronymus ex hebræo tranſtulit.

In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, quia in ipſis viuificaſti me. V.

Confortatus ex meditatione promiſſionum, quæ in lege continentur confidenter iam dico, In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, quia in ipſis, ideſt, ſuper eorum obſeruationem viuificaſti me, vitam gratiæ augendo, & vitam gloriæ promittendo.

Tuus ſum ego, ſaluum me fac, quoniam iuſtificationes tuas exquiſiui. VI.

Scriptum eſt in Pſal. 23. Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarũ, & vniuerſi, qui habitant in eo: ego tamẽ propriè tuus ſum, quia agnoſco me tuum eſſe, & volo tuus eſſe, & nullius alterius Domini volo eſſe, cùm nulli cupiditati ſeruire decreuerim; ideò rectè peto, vt me ſaluum facias, ideſt, rem tuam conſerues, ne pereat. Quoniam iuſtificationes tuas, exquiſiui, ideſt, quoniam tuus ſum, & tanquam tui ſolius mancipium nihil aliud quæro, niſi mandata tua, vt illa perficiam. Verè pauci ſunt, qui dicere poſſint, tuus ſum ego, quia pauci ſunt, qui per affectum nulli rei ſeruiant, niſi Deo.

Me expectauerunt peccatores, vt perderent me teſtimonia tua intellexi. VII.

Non ſine cauſa dixi, ſaluum me fac, quoniam peccatores in loco opportuno ad capiendum, me expectauerunt, vt tentationi conſentire me facerent, & ſic perderent me: ſed ego gratia tua adiutus teſtimonia tua intellexi, ideſt, intellexi, quid lex tua in tali articulo præ-

præciperet, quid promitteret, quid minaretur.

VIII. **Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.**

Intelligens testimonia tua, ex eis cognoui, & vidi finem consummationis omnium rerum, iudicium videlicet nouissimum, in quo consummatis meritis, bonis, & malis, reddentur præmia bonis, & supplicia malis. Verè igitur latum mandatum tuum nimis, idest, verè amplum, & fœcundum est mandatum tuum, siue lex tua, cùm in ea conspiciantur regulæ bene viuẽdi, & præmia custodientium legem, & contra regulæ declinandi vitia, & supplicia præuaricatorum. Posset etiam sic exponi versiculus iste, Intelligens testimonia tua, idest, legem tuam, vidi finem omnis consummationis, idest, omnis perfectionis vitæ esse mandatum tuum, idest, præceptum dilectionis, quod est latum nimis, cùm omnia mandata comprehendat, & cùm ad Deum, & omnes Angelos, & omnes homines, etiam inimicos extendatur. Alij aliter exponunt, & vnusquisque propriam expositionem adfert. Ambrosius, & Hieronymus, finem omnis consummationis dicunt esse Christum. Augustinus, finem omnis consummationis dicit esse coronam Martyrij, quia consummata perfectio est mori pro Christo. Theodoretus dicit, omnia humana, opes, honores, & similia, quantumuis consummata & perfecta habere finem. Euthymius per, omnem consummationem, intelligit omnem interitum, tum bonorum, tum impiorum. Vidit enim Propheta finem mortis omnium, esse pœnam, vel gloriam.

Mem.

I. **Quomodo dilexi legem tuam Dñe: tota die meditatio mea est.**

In hoc octonario iterum redit ad encomium legis, eamq. laudat à multiplici vtilitate, & delectatione, quam secum adfert. Ac primũ testatur amorem suum ergo diuinam legem, deinde reddit causam amoris enumerans eius vtilitates. Quomodo dilexi, idest, quã vehemẽter dilexi legem tuam: signum amoris est continua conuersatio cum re amata. Tota die, inquit, meditatio mea est. nihil aliud cogito, nihil aliud loquor, nihil aliud ago.

Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est. II.

Hæc est prima vtilitas legis; quia diligenter considerata, & factis adimpleta prudentem facit hominem, vt sciat quid, & quomodo, & quando, & vbi debeat loqui, & agere, vel silere, & quiescere: quam prudentiam non habent præuaricatores, qui regulam hãc rectissimam inter loquendum, & agendum non respiciunt. Ait igitur super inimicos meos, præuaricatores videlicet legis, prudentem me fecisti mandato tuo, idest, per mandatum tuum, dum illud assiduè meditor, & adimpleo. Quia in æternum mihi est, quia perpetuo mihi adest ante oculos mentis, neque vnquam illius obliuiscor.

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est III.

Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui. IIII.

Hæc est altera vtilitas legis: quia non solùm prudentiam, sed etiam sapientiam gignit. Sed quoniam tamen videtur Dauid nimiũ sibi tribuere anteponendo sapientiam suam sapientiæ omnium, qui illum præcesserũt in quibus erat Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moses, Samuel, & alij; S. Augustinus docet hæc dici in persona Christi, qui cùm esset annorũ duodecim, & videretur quasi discipulus audiens legis doctores, & seniores: tamẽ super omnes docentes se intelligebat. S. Ambrosius in persona populi Christiani. Sed fortasse non erit necesse ad ista confugere: nam per omnes docentes intelligere possumus eos solos, qui Dauidem puerum, vel adolescentem docue-

docuerunt, parẽtes videlicet, & pædagogos suos familiares. Quamuis enim non sit discipulus super Magistrũ, dum discipulus est: potest tamẽ is, qui discipulus fuit, diligentia & studio superare eum, qui Magister ipsius aliquando fuerat. Sic Dauid facilè sapientia magistros suos vicit, propter continuam meditationem in legeDñi. Idem etiam intelligimus de senibus: non enim voluit Dauid dicere, se sapientem fuisse super omnes senes, qui fuerãt ab initio mundi, sed se adhuc iuuenem sapientiorẽ fuisse multis senibus ob studium suum assiduum in legeDñi meditanda.

V. Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.

VI. A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

Hæc est tertia vtilitas legis Domini, quia facit multa vitare peccata. Ab omni via mala prohibui pedes meos, idest, caui ne ambularem per vias iniquorum, qui pro lege habent cupiditatem suam, quæ est lex carnis, & peccati, idest, caui ne aliqua in re delinquerem: idque vt custodirem verba tua, idest, legem tuam, quæ contrarium iter ostẽdebant. A iudicijs enim tuis, idest, à iustissimis mãdatis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi, idest, quia hanc sanctam legem tu Dominus meus mihi dedisti: siue, vt exponit Sanctus Augustinus, Quia tu legem in corde mihi posuisti, tu fecisti per spiritum tuum, vt legem sanctam ex intimo corde meo diligam.

VII. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

Hæc est quarta vtilitas, quòd summam adfert lex Domini se custodientibus voluptatem. Eloquia enim Domini, idest, mandata Domini dulcia sunt faucibus animæ, magis quàm mel faucibus corporis: nihil iucundius bona conscientia, & spe supernæ beatitudinis, quam parit obseruantia legis diuinæ.

VIII. A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Probat ex lege Domini magnam voluptatem se percepisse, eo quòd lex Domini bonam conscientiam pariat. Nam, inquit, à mandatis tuis intellexi, idest, à mandatis tuis, eruditus, prudens, & sapiens factus sum: clarior est hæc sententia in hebræo, & græco textu. Propterea odiui omnem viam iniquitatis, idest, ex hac sapientia, & prudentia acquisita ex assidua meditatione legis non solùm abstinui à peccatis, sed etiam magnum odium concepi aduersus omnes iniquas actiones. Hoc autem odium mirificè conseruat animi puritatem, & sanctitatem, & gignit magnam fiduciam in Domino, vnde oritur ineffabile gaudium, pax & tranquillitas omnibus thesauris, & voluptatibus anteponenda.

Nun.

I. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.

In hoc octonario laudat legem diuinam Propheta ab eximia quadam vtilitate: deinde promittit se eam obseruaturum, non obstante qualibet tribulatione. Vtilitas eximia est, quòd lex Domini sit nobis in via vitæ huius, instar lucernæ ambulãtibus in tenebris. Lex enim peccati, idest, cupiditas excæcat homines, siue maximas tenebras effundit, vt vera bona, & vera mala nõ internoscantur; & hinc ij, qui hanc legem sequuntur, idest, qui passionibus animi rapi se sinunt, in varia præcipitia ruunt: sed lex Domini has tenebras dissipat, & vera bona, ac vera mala demonstrat; & ideò, qui eam sequuntur non errant, neque cæcutiunt, sed recto tramite ad patriam cælestem iter faciũt. Ait igitur, Lucerna pedibus meis verbum tuum, idest, lex tua est lucerna pedibus meis. Et hoc ipsum repetens, & declarans addit, Et lumen semitis meis. Lucerna enim dum illuminat semitas per quas incedendum est, dirigit

git pedes ambulantium: sermo est metaphoricus, sed facilè intelligitur:

II. **Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.**

Quia lex est lux, ac proinde res optima, & vtilissima, Propheta iurat, & statuit, idest, firmissimè apud se constituit custodire ipsam legem, quam vocat iudicia iustitiæ, idest, iudicia iustissima.

III. **Humiliatus sum vsquequaque Domine: viuifica me secundùm verbum tuum.**

Humiliatus, idest, afflictus, & vexatus sum valde, occasione legis seruandæ: quia omnes qui volunt piè viuere, persecutionem patiūtur, vt dicit Apostolus 2. Timoth. 3. sed tu Domine viuifica me, idest, veram vitam, quæ malis omnibus libera erit, mihi aliquando tribue secundùm promissum tuum, Si vis ad vitam ingredi, serua mādata, Matthæi 19. Posset etiam hic locus exponi de virtute humilitatis. Qui enim humiliant se ipsos, vt iugo legis se omnino subijciant, illi secundùm promissionem merentur exaltari ad vitam beatam, & sempiternam.

IIII. **Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, & iudicia tua doce me.**

Quod iuraui, & statui custodire legem non obstante qualibet persecutione, est voluntarium sacrificium oris mei: hoc igitur voluntarium sacrificium oro, vt tibi sit beneplacitum, & quia ex se id non meretur, tu Domine fac illud beneplacitum, dum benignè ex gratia tua illud approbare dignaris: ac vt ritè hoc sacrificium offeram, doce me iudicia tua, idest, doce me perfectè legem tuam obseruare. Alij referunt hæc voluntaria ad sacrificia votiua ouium, & hircorum, alij ad sacrificia laudis, & confessionis: sed continuatio Psalmi videtur requirere, vt per voluntaria intelligamus spontaneum iuramentum legis custodiendæ.

Anima mea in manibus meis semper: & legem tuam non sum oblitus. V.

Quàm seriò iurauerim custodire legem tuam, & hoc tibi sacrificium spontè obtulerim, ex hoc intelligi potest, quòd quotidie de vita periclitor propter legis tuæ custodiam, & tamen ipsam legem non sum oblitus. Sanctus Ambrosius, & sanctus Augustinus dicunt, in plerisque libris legi, Anima mea in manibus tuis, & hanc veriorem lectionem esse iudicant. Eodem modo legunt sanctus Hilarius, & sanctus Hieronymus in commētario Psalmorum: & sensus optimus, & verissimus est, Animas nostras in manu Dei esse, à quo pendet vita nostra, & in cuius potestate est, vt viuamus, vel moriamur. Sed in hebræo textu apertè est, In manibus meis, vt nos in editione vulgata legimus. & sanctus Hieronymus non solùm in sua versione posuit, in manibus meis, sed etiam in epistola ad Suniam, & Fretellam dicit, Septuaginta Interpretes vertisse, In manibus meis, & omnes veteres græcos tractatores explicasse hoc modo, Anima mea in manibus meis est, idest, in periculo vitæ sum. Quod enim manibus tenetur, facilè potest cadere, vel eripi, nisi fortiter custodiatur, & defendatur: & sic intelligitur illud Iudic. 12. Posui animam meā in manibus meis. hoc enim dicit Iephte dum ad prælium valde periculosum pergit. & illud 1. Reg. 19. de Dauide, Posuit animam suam in manu sua, & percussit Philistheum. Itaque credibile est, Septuaginta Interpretes vertisse, In manibus meis, sed postea à sciolo aliquo textum fuisse mutatum, ꝙ videretur lectio clarior, & facilior.

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui. VI.

Non sine causa dixi, animam meam in manibus meis semper fuisse, quia peccatores posuerunt laqueum mihi, vt me caperent, & occiderēt, & tamen

ego

ego de mandatis tuis non erraui, id est, non aberraui à mandatis tuis. Hoc impletũ est cùm Dauid quæreretur à Saule ad mortem, & tamen ipse Dauid semel, & iterũ, cùm facilè posset Saulem occidere, seq; ab omni periculo liberare, noluit id facere, ne peccaret in Deũ. Vide lib. 1. Regum cap. 23. & 26.

VII. Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt.

Cur de mandatis tuis nõ errauerim, ea causa est, quia hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, id est, elegi mihi in hæreditatem æternam ipsam legem tuam, quia iucundissima, & dulcissima mihi est, & summæ delectationis, & exultationis causa.

VIII. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem.

Porrò causa tantæ delectationis est merces copiosissima, quam secũ adfert legis custodia. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas, id est, cũ ab vna parte lex peccati traheret me, ab altera lex tua, ego inclinaui cor meum, tãquam staterem, aut bilancem ad legem tuam faciendam, propter retributionem; quia videlicet consideraui stipendium legis tuæ esse vitam sempiternam. Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter æternam retributionem. textus hebraicus vtranque lectionem admittit.

Samech.

I. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

In hoc octonario Propheta detestatur præuaricatores legis diuinæ, & se contrarium eis esse demonstrat. Monet autem sanctus Augustinus, non dixisse Prophetam in primo versiculo, Iniquitatem odio habui, & legẽ tuam dilexi; vt videbatur requirere ordo verborum; sed dixisse, Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, vt ostenderet, se nõ solam iniquitatem, sed etiam iniquos odisse: & rursum non dixisse, Iniquos odio habui, & iustos dilexi, sed, & legem tuam dilexi, vt indicaret, se non odisse iniquos, nisi quia contrarij sunt legi diuinæ, quam dilexit. Itaque odio habuit iniquos, non ratione naturæ, sed ratione iniquitatis: sicut contra diligebat inimicos, ac per hoc iniquos, non ratione iniquitatis, sed ratione naturæ.

Adiutor & susceptor meus es tu, & in verbum tuum supersperaui. II.

Vt non timeam iniquos, quos odi, & legem adimpleam quam dilexi, Adiutor & susceptor meus es tu: adiutor in lege custodienda, & susceptor in euadẽda persecutione iniquorum. Et ego vicissim in verbum promissionis tuæ valdè speraui.

Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei. III.

Vna ex causis, cur odio habeat iniquos Propheta, est, quia eorum consortium valdè impedit meditationem Verbi diuini, quæ quietem & pacem animi desiderat. Ideò cupit eos à se recedere, vt muscas molestissimas.

Suscipe me secũdùm eloquium tuum, & viuam: & non confundas me ab expectatione mea. IIII.

Vt cupio iniquos à me recedere, ita cupio vt tu Domine ad me accedas, & in sinum tuum suscipias secundùm eloquium promissionum tuarum, & tum verissimè viuam, cùm tibi, qui vita es, coniunctus ero. Et quia de benignitate tua, non de meritis meis, id expecto, non confundas me ab expectatione mea.

Adiuua me, & saluus ero: & meditabor in iustificationibus tuis semper. V.

Idem alijs verbis repetit: idem enim est, Suscipe me & viuam, &, Adiuua me & saluus ero. Fructus autem huius susceptionis erit, vt sine impedimento sẽper meditari valeat in lege Domini.

VI. **Spreuisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum.**

Ostendit nunc, quòd si ipse odio habet iniquos, & à se recedere cupit, id facit exemplo Dei, qui iniquos iustissimè execratur. Spreuisti, inquit, tanquam rem nullius momenti, omnes discedentes à iudicijs tuis, idest, omnes iniquos, qui discedunt à via legis diuinæ. Quia iniusta cogitatio eorũ, idest, quoniam ipsi cogitant, se non debere subdi legi Dei, nec ab ea pendere; qua cogitatione nihil iniquius esse potest, cùm omnis creatura summo iure Creatori subijci debeat. Hæc fuit cogitatio Luciferi, qui similis altissimo, non autẽ ei subditus esse voluit. Eadem fuit cogitatio primorum parẽtum, qui cupierunt esse sicut Dij. Eadem est cogitatio omnium superborũ, qui dicunt in corde suo, Quis noster Dominus est? Hos igitur spernit Deus, & non multum curat, si multa millia eorum pereant in æternũ, quia quanto pluris ipsi se æstimant, tanto minoris, fiunt à Deo.

VII. **Præuaricãtes reputaui omnes peccatores terræ: ideò dilexi testimonia tua.**

Mouet hoc loco magnam quæstionẽ sanctus Augustinus, Quomodo omnis peccator præuaricator dici possit, cùm Apostolus dicat, Vbi non est lex, nec præuaricatio Rom. 4. & rursum, Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, Rom. 2. Respondet, illud, Vbi non est lex, nec præuaricatio; intelligi de lege in vniuersum: illud autem, Qui sine lege peccauerunt; intelligi de lege scripta tantùm: proinde omnes peccatores dicẽdi sunt præuaricatores, quia omnes præuaricantur legem naturalem scriptam in cordibus. Sed cur Propheta hoc dicit? vt ostẽdat peccatum, quod est maximum malorũ, non aliunde nobis accidere, nisi ex præuaricatione legis. Subiungit, Ideò dilexi testimonia tua, idest, vt tam magnum malum effugiam, dilexi legem tuam, Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, Quasi scoriam reputasti omnes peccatores terræ. Sed Septuaginta Interpretes, per vocem, sighim, non intel- סוגים סיג
lexerunt scoriam à voce, sig, sed, rece- סוג
dentes, quod est idem cum, præuaricantes: nam verbum, sug, significat re- סוגים
cedere, inde, sughim, significat recedentes. Iod autem & vau sunt literæ permutabiles. sic etiam non legerunt, chisbatta, quod est, reputasti, sed, chis- חישבת
batti, quod est reputaui. חישבתי

Cõfige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui. VIII.

Postulat in fine confirmationem in timore Dei, vt in custodia legis per eũ timorem perseueret. Confige, inquit, quasi clauis, timore tuo carnes meas, idest, cupiditates meas carnales, vt se commouere non possint, iuxta illud Apostoli, Qui autem sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs, Galat. 5. A iudicijs enim tuis timui, idest, quoniam iam cœpi timere à iudicijs tuis pœnas horribiles comminantibus, ideò cupio stabiliri in hoc sancto timore, vt ab eo nunquam diuellar. Ex hebræo sanctus Hieronymus vertit, Horripilauit caro mea: sed sciendum, quod verbum, sa- סמר
mar, non solùm significat horrere, sed etiam clauis configere: nam ex hoc ver
bo deducitur nomen masmer, quod si- מסמר
gnificat clauum. Parum autem refert, quòd hic ponatur verbum præteriti temporis, & modi indicatiui: nam eædem literæ mutatis punctis faciunt imperatiuum: proinde rectè Septuaginta verterunt, confige, vel, vt Patres legunt, confige clauis.

Hain.

Feci iudicium, & iustitiam, non tradas me calumniantibus me. I.

In hoc octonario petit gratiam liberationis à calumniatoribus, & auxiliũ ad legem perfectè adimplendam. Feci, inquit, iudicium, & iustitiam, idest, reddidi vnicuique suum; ideò æquum est,

est, vt non tradas me calumniantibus mihi: calumniatores nostri perpetui, Dæmones sunt, quib⁹ tradimur à Deo, quando permittimur tentari ab illis, vel potius quando Deo deserente superamur, & tentantibus consentimus.

II. **Suscipe seruum tuum in bonū, non calumnientur me superbi.**

Feci, inquit, iustitiam, sed vt semper faciam, & non deficiam faciēdo, suscipe seruum tuum in bonum, illum dirigendo. Clarior est textus hebraicus, vbi habetur, Dirige, siue ordina, & apta seruum tuum ad bonum, vt semper placeat illi bonum: & hinc fiet, vt non calumnientur mihi superbi, siue homines, siue dæmones. Qui enim bene confirmatus est in bono, & bene aptatus, vt vbique, & semper bonum illi placeat, ita perseueranter bene se gerit, vt nihil sit cur timeat calumniatores.

III. **Oculi mei defecerunt in salutare tuum, in eloquium iustitiæ tuæ.**

Confirmat, se valde ardenter desiderare perfectam illam directionem ad bonum, quæ in vita æterna dabitur electis. Oculi mei defecerunt præ desiderio respicientes assiduè in salutem tuā, quæ de cœlo nobis adueniet, & in eloquium iustitiæ tuæ, idest, in promissionem tuam fidelissimam. Vide quæ dicta sunt ad versiculum primum, & secundum literæ Caph.

IV. **Fac cum seruo tuo secundùm misericordiam tuam: & iustificationes tuas doce me.**

Pergit in oratione, ac petit, vt Dominus operetur secum non secundum merita ipsius, sed secundùm misericordiā suam, quæ in eo potissimum consistit, vt doceat iustificationes suas, idest, intimè persuadeat, bonum esse implere, & custodire legem Domini, atque hoc modo doceat non tam scire, quàm facere. Quod fit quando Deus infundit magnam charitatem, non quando solam donat scientiam, quæ sine charitate inflat, non ædificat.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua. V.

Ista tam frequens petitio eiusdem rei, signum est magni desiderij. Seruus tuus sum ego, ac per hoc teneor mandatis tuis obedire: da mihi igitur intellectum, idest, fac me intelligere testimonia tua, vt illa perfectè addiscam. Vide primum versiculum literæ Iod, qui est huic similis.

Tempus faciendi Domine: dissipauerunt legem tuam. VI.

Hic versiculus duobus modis exponi solet. Sācti Patres Hilarius, Ambrosius, & Augustinus exponunt de gratia Saluatoris, vt sensus sit, O Domine iam tempus est faciendi, quia satis docuisti verbis, satis mandasti; nunc tempus est, vt facias, vt exemplo doceas, vt carnem sumas, vt obedientiam vsque ad mortem crucis exhibeas, vt gratiam dones, qua iustificatio legis impleri possit à nobis: nam dissipauerunt legem tuam, Iudæi videlicet, quibus data erat. At Græci, Theodoretus, & Euthymius, quos plerique recentiores sequuntur, exponunt de punitione sceleratorum, vt sensus sit, Tempus est, Domine, vt facias iudicium aduersus impios, eosque punias, quoniam dissipauerunt legem tuam, idest, non solùm vtcunque violauerunt, sed penitus dissipauerunt, cùm nihil eius obseruent. Vtraque bona est expositio, sed videtur illa magis mystica, hæc magis literalis. Sanctus Augustinus legit, Tempus faciendi Domino. Sanctus Ambrosius, Tempus faciendi Domine, vt habet editio nostra vulgata. Sanctus Hilarius vtroque modo hunc versiculum legit. In hebraico, & græco textu habetur, Domino: sed idem est sensus, dummodo illud, faciendi, tribuatur Deo, non homini, & sensus sit, Tempus est, vt tu Domine facias.

Ideò dilexi mandata tua super aurum, & topazion. VII.

Propterea ad omnia mandata VIII.

tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

Quia multi diſſipauerũt legem tuam, & ob hoc video illis grauiſſimum imminere ſupplicium: ideò ego ex aduerſo magis incẽſus ſum amore legis tuæ, & pluris illam facio quàm aurum,& lapides pretioſos: ideò etiam non ſolùm legem diligebam, ſed etiam cuſtodire ſatagebam; dirigebar enim ad omnia mandata tua, ideſt, rectè ambulabam per viam mandatorum tuorum, non declinans ad dexteram, vel ſiniſtram: imò etiam omnem viam iniquitatis, ideſt, omnem legem carnis, & peccati odio habui,& declinaui. Porro per vocem, topazion, quod eſt in hebræo,
15 paz, ſignificatur lapis pretioſus, quem dicunt aurei coloris eſſe,& valde lucidum. vide Strabonem libro 6. & Plinium lib. 37. cap. 8. eandem vocem habemus in Pſal. 18. vbi Septuaginta Interpretes,& Sanctus Hieronymus verterunt, lapidem pretioſum: quia videbant Prophetam in vna ſpecie intellexiſſe genus ipſum lapidũ pretioſorũ.

Phe.

I. Mirabilia teſtimonia tua, ideò ſcrutata eſt ea anima mea.

In hoc octonario iterum Propheta reuertitur ad laudandam legem, & ad petendam gratiam ad eandem legem perfectè ſeruandam. Laudat igitur legem, quòd admirabilis ſit,& ideò eam ſcrutatus ſit diligenter. At Deuter. 30. vbi legimus, Mandatum hoc non ſupra te eſt; in hebræo habetur, Mandatum hoc nõ mirabile eſt. Reſpondeo, leges Domini ſiue morales, ſiue iudiciales, ſiue cerimoniales non eſſe mirabiles, quod attinet ad ſenſum literalem; nam apertæ ſunt, & faciles; & qui eas non ſeruant, non poſſunt excuſari ab ignorantia. & hoc affirmat Moſes in Deuteronomio. At, quod attinet ad myſticos ſenſus, præſertim legũ cerimonialium, mirabiles, & obſcuriſſimæ ſunt, cùm per illas figurentur omnia myſteria Chriſtianæ religionis: atque hoc ſignificare videtur hoc loco Propheta. Præterea Decalogus, quo lex Domini potiſſima continetur, hoc ipſo valde mirabilis eſt, quòd tam claris, & apertis ſententijs conſcriptus ſit, cùm tamen in ſumma breuitate complectatur omnia principia iuſtitiæ, ad quæ reducuntur omnes leges, quæ factæ ſunt, & quæ fient. Omnes enim aliæ leges, quæ ſunt innumerabiles, & maxima volumina repleuerunt,& deinceps replebunt; omnes, inquam, vel ſunt concluſiones, vel determinationes legum decalogi. Itaque ſicut parua ſemina mirabilia ſunt, quia virtute continent magnas arbores: ſic Decalogus mirabilis eſt, quia virtute continet omnes leges totius mundi.

Declaratio ſermonum tuorũ illuminat, & intellectũ dat paruulis. II.

Quia dixerat, mirabilia eſſe mandata diuina, nunc addit, quòd ſi declarentur vel ab ipſo Deo per infuſionem luminis diuini, vel ab aliquo perito doctore, mirificè mentem illuſtrant. Declaratur autem lex, tum quando aperiuntur myſteria figurarum, quæ in lege cerimoniali continentur: tum quando deducuntur concluſiones ex lege morali: tum denique quando decreta legis iudicialis ad facta particularia applicantur. Ex hebræo vertit ſanctus Hieronymus, Oſtium ſermonum tuorũ: ſed vox, petach, non ſolùm oſtium, פתח
ſed etiam apertionem, ac per hoc declarationem ſignificat. Quod ſequitur, Et intellectum dat paruulis, ſignificat, legis declarationem paruulis eſſe neceſſariam, ideſt, ſimplicibus, & ignorantibus. Fortaſſe etiam, vt Sanctus Auguſtinus monet, per paruulos, intelligere debemus humiles. Iſti enim facilius res diuinas addiſcunt, iuxta illud Matthæi 11. Confiteor tibi Pater, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis, ijs videlicet, qui non ſunt in oculis ſuis ſapientes, nec prudentes.

Os meum aperui, & attraxi III.
ſpiritum, quia mandata tua deſiderabam.

Et ego, vt vnus ex paruulis, os meum interius aperui orando, & petendo, & attraxi spiritum bonum, spiritum sciẽtiæ, & pietatis, quo mandata intelligere, & implere possem. Nam ipsa mandata tua intelligere, & implere desiderabam. Sumpta est metaphora à respiratione corporali: cùm enim grauamur aliquo magno labore, ac penè suffocamur, tùm aperiẽtes os, & anhelantes respiramus, & melius habemus.

IV. **Aspice in me, & miserere mei secundùm iudicium diligentium nomen tuum.**

Aperiendo autem os ad orandum ita dixi, Aspice in me, & miserere mei, idest, aspice in me oculis pietatis, & miserere mei laborantis sub onere præceptorum tuorum, quæ meis viribus implere non possum: miserere, inquã, mei secundùm iudicium diligentium nomen tuum, idest, iuxta consuetudinem, qua vteris erga amicos tuos, qui te in veritate diligunt. Vox enim משפט hebraica, mispat, significat iudicium, morem, consuetudinem, modum, habitum, & alia. Sed quia Septuaginta Interpretes verterunt, κρίμα, & noster interpres, iudicium, in eundem sensum exponere debemus hoc modo, Miserere mei secundùm iudicium, quo vteris in iudicandis amicis tuis, qui te diligunt.

V. **Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia.**

In hoc misereberis mei secundùm iudicium diligentium nomen tuum, si direxeris gressus meos secũdùm eloquiũ tuum, idest, si per gratiam tuam feceris, vt ego rectam viam ingrediar ambulans secundùm directionem legis tuæ; & sic non dominetur mei omnis iniustitia, idest, nullam iniustitiam cõmittam, quæ me captiuum teneat: nã, vt Dominus dicit Ioann. 8. Qui facit peccatum seruus est peccati.

VI. **Redime me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua.**

Gressus meos dirige tunc potissimũ, cùm periculum est, ne perturbatus calumnijs declinem à recta via. Calumnia enim perturbat sapientem, & perdit robur cordis illius, vt dicit Ecclesiastes cap. 7. Redime me à calumnijs hominum, idest, libera me à calumnijs hominum, vt animo tranquillo custodiam mandata tua. Non est facienda vis in verbo, redime, nam apud Hebræos passim accipitur pro, libera.

Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas. VII.

Quod supra dixerat; Aspice in me, idem alijs verbis repetit, dicens, Faciẽ tuam illumina super seruum tuum. Sicut enim Sol cùm interpositione nubium obscuratur, priuat nos calore, & lumine: ita Deus cùm nos gratia sua non adiuuat, videtur abscondere faciẽ suam, vel tenebris cooperire; & contra, cùm nos gratiæ suæ lumine collustrat, videtur nubium obstacula dissipare, & nobis serenam faciem ostendere. Ait igitur, Faciem tuam illumina super seruum tuum, idest, sereno me vultu respice, & lumine ad me transfuso doce me iustificationes tuas, idest, legem tuam intelligere, & seruare.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. VIII.

Quàm vehementer Dauid legem dilexerit, ostendit hactenus tot precibus toties repetitis pro gratia seruandæ legis: nunc demonstrat ex magno dolore, quem concepit ex preuaricatione. non enim dicit, se vnam vel alteram lacrymam fudisse, sed riuos aquarum, idest, lacrymarum ex oculis, quasi ex fontibus produxisse, quia non custodierunt legem Domini. Tametsi enim peccatum, idest, trãsgressio legis, procedat à voluntate, siue à corde: tamen instrumenta peccati nunc sunt oculi, nunc lingua, nunc manus. Peccati autem grauissimi, quod Dauid aliquando commisit, & pro quo lauabat per singulas noctes lectum suum,

instru-

instrumenta fuerunt oculi. Vidit enim nimis curiosè mulierem nudam, dum se lauaret; inde exarsit in concupiscentiam, inde processit ad adulterium, & homicidium. Theodoretus, & Euthymius, quos aliqui recentiores sequuntur, dicunt, Dauidem fleuisse peccata aliorum, & sic exponunt illud, Quia non custodierunt legem tuam. Sed sancti Patres nostri Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus constanter affirmant, Dauidem loqui de peccato suo, non de alieno.

Tsade.

I. **Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.**

In hoc octonario laudatur lex Domini à summa rectitudine, & iustitia: ac primum demonstrat Dauid esse iustissimam legem, quoniam auctorem habet iustissimum, in quem iniustitia cadere non potest. Ait igitur, Iustus es Domine, idest, iustus per antonomasiam, & solus iustus ea iustitia, cũ qua admisceri iniustitia nequeat, iuxta illud 1. Ioannis 1. Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ. Et rectum iudicium tuum, idest, & consequenter rectum, ac iustum est iudicium, decretum, mandatum tuum. Nam in hoc Psalmo per iudicium, ferè semper ipsa lex intelligitur. Quanquam etiam illud verum est, iudicium Dei, quo distribuit pœnas, & præmia, semper esse iustum, licet interdum non appareat eius iustitia.

II. **Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.**

Ostendit legem Dei non solùm esse iustam, quia procedit à Deo iusto, sed etiam quia continet ipsam iustitiam. Mandasti, inquit, iustitiam testimonia tua, idest, præcepisti nobis testimonia tua, quæ sunt ipsa iustitia: & veritatem tuam nimis, idest, & sunt ipsa veritas omnino. S. Th. 1. 2. q. 100. art. 8. ex hoc principio colligit, legem Decalogi esse omnino indispensabilem, quia continet ipsum ordinem iustitiæ. quomodo si quis iuberet, vt nullus peccet; vel, vt nemo sit iniquus, lex esset omnino indispensabilis, quia non potest dari casus, in quo liceat peccare, vel iniquum esse.

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. III.

Propter hanc tantam æquitatem legis tuæ dolore afficiebar, ita vt etiam tabescerem, & lãguerem præ zelo cùm viderem homines, etiam si inimicos meos, obliuisci verborum tuorum, id est, tam vtilium præceptorum tuorum. In græco legitur, Zelus tuus, & sic legunt Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & Theodoretus in commentario Psalmorum. Sed nostra lectio conformis est hebraico textui; nec desunt antiqui codices, qui nostræ lectioni faueant. Sanctus enim Augustinus testatur, alios codices habere, zelus meus, alios, zelus tuus, alios, zelus domus tuę: sensus autem semper est idem, vt notatum est.

Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. IV.

Iterum docet Propheta legem Dei esse iustissimam, & purissimam, ex similitudine ad aurum igne probatum. Dicitur enim eloquium Dei ignitum vehementer, quia similis est lex Dei auro in fornace ignis constituto, vbi non læditur, quia purum est ab omni sorde. Nam in textu hebraico habetur, zerupha, quod significat, probatum, & examinatum igne. Neque dici potest Septuaginta Interpretes non legisse, zerupha, sed, scerupha, quod propriè ignitum significat: nam in hoc octonario singuli versus incipiunt per literam tsade, & hoc vocabulum est initium versiculi. Itaque certum est hoc loco per ignitum, intelligi probatum, & examinatum igni, ac per hoc significari legem Domini esse purissimam ab omni iniustitia, vt est aurum igne examinatum. Simile habetur in Psalmo 11. Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum. Vnde etiam sequi-

צרופת
שרופת

sequitur, vt eadem lex summo amore diligenda sit. & meritò Dauid adiungit, Et seruus tuus dilexit illud. Neque tamen est falsum, sed verissimum, legẽ Domini esse etiam igneam, vt dicitur Deuter. 33. In dextera eius ignea lex; tum quia instar ignis illuminat, & purificat: tum quia finis eius est charitas, quæ est ignis diuinus.

V. **Adolescentulus sum ego, & contemptus; iustificationes tuas non sum oblitus.**

Hoc refert Dauid ad comparationẽ fratrum suorum, quasi dicat, Ego sum minimus inter fratres meos (hoc enim propriè significat vox hebræa zahir) צעיר & contemptus à patre, & fratribus; & tamen exaltatus ad Regnum, & à Deo præ omnibus honoratus, quia iustificationes tuas nõ sum oblitus. Vide lib. 1. Reg. 16. S. Ambrosius, & S. Augustinus exponunt mysticè de populo Christiano, qui est frater iunior respectu fratris senioris populi Iudaici, & ab illo contemptus, sed à Deo magis dilectus, quia iustificationes Domini nõ est oblitus, quas populus Iudaicus oblitus est.

VI. **Iustitia tua iustitia in æternũ, & lex tua veritas.**

Hæc est repetitio, & declaratio secundi versiculi. Iustitia enim Domini, idest, iustissima lex Domini est iustitia æterna, quia immutabilis, & indispensabilis, & simul est veritas, quia nihil falsi continet; promissiones enim eius, & comminationes omnino impleri debent.

VII. **Tribulatio, & angustia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est.**

Ex hac veritate fit, vt in omni tribulatione consoletur me legis tuæ assidua meditatio. Tribulatio, & angustia inuenerunt me, idest, quotiescunque tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est, idest, id remedij accipio, vt mediter, & oblecter in mandatis tuis considerandis.

Aequitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & viuam. VIII.

Idem alijs verbis dicit, quod in secundo, & sexto versiculo: nam per æquitatem hoc loco iustitia accipienda est, vt ex textu hebraico constat. Aequitas testimonia tua in æternum, idest, præcepta tua sunt æterna iustitia, quia semper iustissima sunt: ideò peto, vt des mihi intelligentiam præceptorum tuorum, vt ea custodiendo viuam, quæ si non custodirem, continuo morerer.

Coph.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas requiram. I.

In hoc octonario Propheta desiderium suum erga diuinam legem ardenti oratione demonstrat: ac in primo quidem, & secundo versiculo exprimit vehemẽtiam desiderij per clamorem; in tertio, & quarto per horam intempestiuam. Clamaui, inquit, in toto corde meo, idest, toto affectu, totisque viribus clamaui: ideò exaudi me Domine. Sicut enim vocem corporalem submissam non facilè exaudimus, clamorem autem non possumus non exaudire: ita Deus orationem frigidam, & remissam, quasi non audierit, non admittit: ardentem autem, & magno desiderio emissam, quasi non possit non audire, facilè admittit. Iustificationes tuas requiram, idest, exaudi me, vt iustificationes tuas, idest, præcepta tua diligenter requiram: vel, exaudi me, & ego gratia tua adiutus præcepta tua requiram, quod in idem recidit.

Clamaui ad te, saluum me fac, vt custodiam mandata tua. II.

Potest hoc intelligi de salute in spe, quæ habetur per gratiam in hoc seculo, & de salute in re, quæ habetur per gloriam in futuro seculo. Clamaui ad te, idest, magno desiderio oraui: saluũ me fac per gratiam, quæ est salus inchoa-

choata, vt custodiam mandata tua, quâtum in hoc seculo fragilitas humana permittit. & rursum, saluum me fac in æterna vita, vt custodiam mandata tua sine vllo timore præuaricandi.

III. Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verba tua supersperaui.

Hunc locum corruptum esse aliqui putant, quia S. Augustinus legit, Præueni in immaturitate. Sed credendum est potius corruptum fuisse codicem, quem habuit Sanctus Augustinus: nam Sanctus Hilarius, Sanctus Ambrosius, & Sanctus Hieronymus in commentario, & alij legunt, vt nos habemus, in maturitate. Sciendum est autem verbum, maturare, esse ambiguum, & aliquando significare, perficere, vt cùm dicimus, maturari fructus, aliquando, accelerare, & festinare, qua notione dixit Poeta, Maturate fugam, lib. 1. Aeneid. &, maturè venisti, tam significat, tempore opportuno venisti, quàm satis citò venisti. Hoc igitur loco maturitas, non est opportunitas temporis, sed acceleratio, & anticipatio horæ, & sensus est, Præueni in maturitate, idest, præueni tempus surgendi, & in acceleratione, & festinatione antequam dies illucesceret, cùm adhuc tẽpus dormiendi esset, ego præ desiderio anticipaui vigilias, & in oratione mea clamaui; quia valde speraui in verba promissionum tuarum.

IV. Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: vt meditarer eloquia tua.

Idem repetit alijs verbis. Præuenerunt, inquit, oculi mei tempus vigilandi, & diluculo, idest, valde mane, ante ortum Solis ad te respicere cœperunt, vt gratia tua adiuuante meditarer eloquia tua.

V. Vocem meam audi secundùm misericordiam tuam Domine, & secundùm iudicium tuum viuifica me.

Pergit in oratione, quam diluculo, remotis curis temporalibus, in magno silentio rerum omnium, attentissimo animo faciebat. Vocem meam, inquit, audi non secundùm merita mea, sed secundùm solitam misericordiam tuam: & secundùm iudicium tuum quo reddis quod promisisti, viuifica me conseruans, & augens vitam spiritualem, quam dedisti, & in futuro seculo perficiens, & consummans, vt amplius mori non possim.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longè facti sunt. VI.

Non sine causa peto viuificari; quoniam non desunt persecutores, qui tentationibus assiduis mortificare me satagunt. qui persecutores, siue homines, siue dæmones, appropinquauerũt iniquitati, & à lege tua lõgè facti sunt, idest, iniquitatem diligunt, illi adhærent, illam persuadere alijs conantur: sicut è contrario legem tuam oderunt, illam fugiunt, illam omnibus inuisam reddere student. Sanctus Augustinus, Sanctus Ambrosius, & Sanctus Hieronymus in commentario legunt, Appropinquauerunt persequentes mihi iniquè, siue iniquitate, idest, cum iniquitate: ita vt appropinquatio sit ad hominem, vt ei noceant, non ad iniquitatem, vt illi coniungantur. Et quidem vox græca ambigua est, & tam iniquitate, quàm iniquitati reddi potest. vox hebræa, vt nunc se habet, fauet lectioni S. Augustini: nam ad verbum sic reddi potest, Appropinquauerunt persecutores iniquitatis, idest, persecutores iniquissimi appropinquauerunt, supple ad me. Tamen omnino credibile est verba hebraica non esse legenda, rodephe zimma, idest, persecutores iniquitatis, sed, rodephai zimma, id est, persecutores mei iniquitati, quæ lectio est nostræ editionis vulgatæ, & habetur apud Sanctum Hilarium, & cum lectione græca bene cohæret: & optimè respondet verbis sequentibus, A lege autem tua longè facti sunt: vbi Propheta opponit iniquitatem legi, & dicit, Persecutores suos appropinquasse ini-

רדפי זמה
רדפי זמה

se iniquitati, & recessisse a lege: tamen vterque sensus bonus est.

VII. Prope es tu Domine; & omnes viç tuæ veritas.

Quamuis persecutores mei à lege tua longè facti sint, tñ à te longe fieri non potuerunt; quia tu prope es illis per iustitiã, & omnes viæ tuæ veritas, idest, omnes leges, omnia iudicia tua iustissima sunt. Itaq; manum tuam punienté ipsorum scelera fugere non potuerũt. Mihi quoq; prope es tu Domine per auxilium, & quia omnes viæ tuæ veritas, non patieris, vt mihi noceant persecutores: nam & si fortè dabis illis potestatem in corpus meum, non dabis in animam meam, & tandem omnis persecutio in coronam gloriæ conuertetur.

VIII. Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.

Quòd autem omnes viæ tuæ sint veritas, imò etiam æterna veritas, Initio cognoui de testimonijs tuis, idest, iam inde à primo tempore, quo primum cępi intendere in mandata tua, cognoui ex ipsis dum ea attentè considerarem, quia in æternum fundasti ea, idest, quòd sint æternæ veritatis, & planè immutabilia, & indispensabilia. Nam iam supra dictum est, ea esse immutabilia, quia continent ordinem iustitię, & ipsam legislatoris intentionem.

Res.

I. Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.

II. Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum viuifica me.

In hoc octonario rursum Propheta orationem fundit ad Deũ pro liberatione ab inimicis, siue dæmonibus, siue hominibus, qui eum tentationibus suis ad præuaricationem legis pertrahere nitebantur. Vide, inquit, humilitatem meam, idest, afflictionem, & tribulationem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus, idest, quamuis legem non perfectè custodiam, tamen nõ post tergum meum eam abieci, sed recordor, & recogito eam, & custodire desidero, ideò æquum est, vt eripias me à tentantibus inimicis, & perficias in me, quod per gratiam tuam cœpisti. Iudica igitur iudicium meum, idest, iudica causam meam, & redime me per iudiciariam sententiam tuam de manu inimicorum meorum, propter eloquium tuum viuifica me, idest, propter promissionem tuam, siue propter legem, quam constituisti de præmijs bonorum, & supplicijs malorum, viuifica me, vitam gratiæ augendo, & vitam gloriæ suo tempore largiendo.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. III.

Dixi viuifica me, quia legem tuam non sum oblitus. Scio enim longè esse à peccatoribus salutem, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Nam in primis Dæmones, qui per antonomasiam peccatores dici possunt, longissimè absunt à salute, quia nunquam ad eam peruenient, eo quòd legem Domini non exquisierint; sed eam potius superbiendo contempserint. Alij quoque peccatores tam longè à salute absunt, quàm longè absunt à lege Domini exquirenda: neque enim frustra dictum est à Domino, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, Matth. 19.

Misericordiæ tuæ multæ Domine; secundùm iudicium tuum viuifica me. IV.

Quamuis seuerissimè punias eos, à quibus longè fecisti salutem tuam: tamen multæ sunt etiam misericordiæ tuæ, ideò peto, vt secundùm iudicium tuum, quo misericorditer iudicas eos, qui faciunt misericordiam, & qui diligunt legem tuam, viuifices me.

Multi qui persequuntur me, & tribulant me, à testimonijs tuis non declinaui. V.

Non

Non sine causa postulo, vt viuifices me, quia multi sunt hostes mei visibiles, & plures inuisibiles, qui me mortificare contendunt: & tamen ego gratia tua adiutus à testimonijs tuis, hoc est, à præceptis tuis, quæ sunt quasi rectissima via, non declinaui, neque ad dexteram, neque ad sinistram.

VI. **Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.**

Ostendit in hoc versiculo Propheta verum spiritum charitatis, quia non tam molestè ferebat persecutores ob propriam afflictionem, quàm ob iniuriam Dei: quod idem antea dixerat illis verbis, Defectio tenuit pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. & rursum, Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

VII. **Vide, quoniam mandata tua dilexi Domine, in misericordia tua viuifica me.**

Ego videns præuaricantes, tabescebam; æquum est, vt tu videns me diligentem mandata tua, misericorditer me viuifices.

VIII. **Principium verborum tuorum veritas, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.**

Duobus modis potest intelligi præsens versiculus. Vno modo, vt sensus sit, verba tua procedunt à veritate, vt à suo principio, & quasi fonte, & ideò verissima sunt, & in æternum manent iudicia iustitiæ tuæ, quæ sunt vt pios maneat præmium, & impios pœna: ita exponit Sanctus Augustinus. Altero modo, vt sit sensus, Principium verborum tuorum, quando videlicet cœpisti loqui cum Adamo, & iubens sub pœna mortis, ne tangeret lignum scientiæ boni, & mali; veritas fuit, idest, verissimum fuit, & iudicia iustitiæ tuæ, quibus peccata tunc punire cœpisti, sempiterna sunt: ita exponit Euthymius.

Scin.

Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum. I.

In hoc octonario demonstrat Propheta constantiam suam in custodienda lege Domini, & desiderium cauendi ab omni præuaricatione. Principes, inquit, persecuti sunt me gratis, idest, Saul Rex sine vlla causa me persecutus est, reddens mala pro bonis: vt etiam postea fecit Isboset filius Saulis, qui duce Abner iniustè mecum bella gessit; & tandem idem fecit filius meus Absalon, qui Regnum sibi vsurpare, meque de solio exturbare conatus est. Et à verbis tuis formidauit cor meum, idest, ego tamen tantis tentationibus non succubui, vt eis nocerem, sed timens mandata tua, semel atq; iterum Sauli peperci, & mortem Isboset vltus fui, & Absalonem defleui, reddens bona prò malis. Sanctus Ambrosius, & S. Augustinus hæc verba accommodant sanctis Martyribus, qui persecutionē iniustissimam passi ab Imperatoribus infidelibus, plus timuerunt Deum, vt fidem conseruarent, quàm minas Principum, vt fidem negarent.

Lętabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. II.

Non solùm timui à verbis tuis, sed etiam dilexi verba tua, & ideò lętabor super eloquia tua, cùm dabitur occasio illa adimplendi, sicut lætatur, qui peracto prælio inuenit multa spolia hostium deuictorum. Aptissima similitudo, tum quia Dauid vir bellicosus erat, & assuetus prælijs, tum quia in pręceptis Dominicis obseruādis cum diabolo acriter pugnandum est, & ex ea pugna, qui victor reuertitur, inuenit illustres coronas à Deo paratas omnibus hostium spolijs pretiosiores.

Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. III.

Iterum repetit amorem suum erga legem diuinam, & odium erga iniquitatem.

tem. Quod erat manifestum indicium amoris Legislatoris: nam & Dominus in Euangelio dicit, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, Io.14. & ibidem, Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Felix, qui Spiritu sancto reddente testimonium spiritui eius, dicere potest, Iniquitaté odio habui, & legem tuam dilexi.

IIII. Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.

Et hoc est charitatis signum, sine intermissione Deum laudare, quod iudicia eius iustissima sint, & leges ipsius summam iustitiam in se cótineant. Quamuis per numerum septennarium intelligatur hoc loco frequentissima laus, quomodo intelligitur frequés lapsus, cùm dicitur, Septies in die cadit iustus, Prou.24. tamen non sine causa ex hoc loco Ecclesia vsum septem horarum canonicarum instituisse videtur. Nã cùm ad imitationem tam sancti Regis vellet filios suos frequentissimè Deum laudare, determinauit septénarium numerũ, cui si addatur octaua hora, de qua dictum est supra, Media nocte surgebã ad cõfitendum tibi, fiet, vt tertia quaque hora Trinitas Deus à fidelibus laudetur, vt S. Cyprianus notauit in serm. 6. qui est de oratione Dominica.

V. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.

Magna, & verissima laus est dilectionis legis diuinę: nam qui diligit legem, diligit Deum legislatorem: qui autem diligit Deum, diligit omnia in Deo, ac per hoc nullum habet ex parte sua inimicum, sed cum omnibus ex parte sua pacé habet. Deinde, Diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonum, vt dicit Apostolus Ro. 8. Nemo autem nocere potest ei, cui omnia cooperantur in bonum. quare qui diligit Deum cum omnibus pacem habere debet. & ideò Apostolus ad Gal.5. dicit, Charitas, gaudium, pax, &c. Pari ratione nõ est scandalum diligẽtibus legem Domini, sed sine offensione currit ad patriam: nam scandalum actiuum non cadit in eum, qui diligit legem, cùm scãdalizare peccare sit, & peccare sit legem præuaricari. Scandalum autem passiuum, vel est pusillorum, qui ex ignorantia existimãt, illicitum esse, quod licitum est, & offenduntur cùm vident illa fieri, quæ ipsi arbitrantur illicita: vel est Pharisæorum, qui ex propria malitia in peiorem partem interpretantur, quæ interpretanda erant in meliorem. At qui diligunt legem Domini, perfecti sunt in charitate, & inde nec pusilli, nec Pharisei sunt, ac per hoc non est illis scandalum. vide S.Th.q.43.art.5. & 6. in 2.2.

Expectabam salutare tuum Domine, & mandata tua dilexi. VI.

Induit personam perfectorum hoc loco Propheta, & ideò cum fiducia dicit, Expectabam salutare tuum, idest, salutem æternam, quæ à te est. & rationem reddit, Et mandata tua dilexi, id est, quia mãdata tua dilexi. Quo modo dicit Apostolus 2.Tim.4. Cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus Iudex.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehemẽter. VII.

In eadem perfecti persona loquitur, ac testatur, se mandata seruasse, quoniam ea vehemẽter amauit. Verè enim amor, vt scripsit S.Gregorius, operatur magna, si est; si auté operari renuit, amor non est. & Dominus in Euangelio Io.10. Qui nõ diligit me, sermones meos non seruat. & Apostolus ad Ro. 16. Dilectio malum non operatur, plenitudo ergo legis est dilectio. & ibidem, Qui diligit legem impleuit.

Seruaui mandata tua, & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. VIII.

Iterum in persona perfectorum, se omnia mandata, & testimonia seruasse affirmat: sed ex alio motiuo, quod proprium est perfectorum. videlicet quia in omnibus actionibus suis cogitabat Deum esse præsentem. id enim significat illud, quia omnes viæ meæ in conspe-

spe-

ſpectu tuo,ideſt, quicquid agebam,in conſpectu tuo agebam, ſciens,& cogitans, te omnia conſpicere. Hæc enim cogitatio mirabilem vim habet ad moderandas actiones humanas:nam ſi cõſpectus Principis terreni id efficit, vt ſubditi coram eo peccare non audeát, imò etiã deſides, & negligentes,vel timidi & parui animi videri erubeſcãt: quid faceret conſpectus Principis cœleſtis,atque omnipotentis,ſi ante oculos mentis perpetuo verſaretur? Hinc Dominus Abrahamo dicebat, Ambula corã me, & eſto perfectus, Gen.17.& Abrahã dicebat, Dominus in cuius conſpectu ambulo.Gẽ.24.& Helias, ac Eliſæus dicebãt, Viuit Dominus,in cuius conſpectu ſto.3.Reg.17.& 4.Reg.3.

Tau.

I. Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo Domine: iuxta eloquium tuũ da mihi intellectũ.

In hoc vltimo octonario concluditur Pſalmus oratione ad Deũ pro gratia,& ſalute ſæpi⁹ petita; ſciebat enim Propheta, q̃ poſtea in Euãgelio Dominus admonuit,perſeuerantiam in oratione eſſe ad impetrandũ longè vtiliſſimã.Luc.11. Ait igitur, Appropinquet deprecatio mea in cõſpectu tuo Domine,ideſt, deprecatio mea,quæ ſuis meritis non confidit,eleuetur, & aſcẽdat aſpirante gratia tua, & appropinquet tibi, ita vt eam propius aſpicere,& admittere digneris.Illud, i cõſpectu tuo, poſitum eſt pro,ad cõſpectũ tuum,ſiue conſpectui tuo.Quid autem contineat deprecatio, explicatur in verbis ſequẽtibus, Iuxta eloquium tuũ da mihi intellectum,ideſt, iuxta promiſſum tuũ, quod audiui in Pſal.31. Intellectum tibi dabo, & inſtruam te;da mihi intelligere mandata tua eo modo, quo intelligunt, qui ea opere adimplent, & qui adimplendo ad vitam perueniũt.

II. Intret poſtulatio mea in conſpectu tuo, ſecundùm eloquium tuum eripe me.

Repetit alijs verbis eandem petitionem; illud autem eripe me, ſignificat finem, cur petierit intellectum ſibi dari: nam finis illuminationis eſt liberatio à peccatis, iuxta illud Euangelij, Cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos,Ioan.8.

Eructabunt labia mea hymnum, cùm docueris me iuſtificationes tuas. III.

Promittit gratiarum actionẽ,ſi obtinuerit gratiã tã ſæpe imploratã. Cùm docueris me iuſtificationes tuas, ita vt gratia tua illuminante,& iuuante perficiam mandata tua,tunc ex plenitudine lætitiæ interioris, & agnitionis magni huius beneficij, eructabunt labia mea hymnum laudis,& gratiarũ actionis:nam ructus ex repletione oritur,& ex abundantia cordis os loquitur.

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas. IV.

Non ſolùm dicit ſe laudaturum Deũ, ſed etiam docturum homines, ac demonſtraturum,quanta ſit æquitas mãdatorum Dei. Pronunciabit,inquit,lingua mea eloquium tuum, ideſt,loquar hominibus præcepta tua, & docebo, quòd omnia mãdata tua æquitas ſunt, ideſt,æquiſſima ſunt, ac proinde æquũ eſt,vt ab omnibus diligentiſſimè obſeruentur. Niſi magis placeat,hunc verſiculum eſſe repetitionem verſiculi ſuperioris, vt ſenſus ſit, Laudabit lingua mea eloquium tuum, ideſt, præcepta tua,quia æquiſſima ſunt. Sed prior expoſitio eſt S. Auguſtini,& communior.

Fiat manus tua, vt ſaluet me: quoniam mandata tua elegi. V.

Pergit in oratione ſua Dauid petẽs, quod vnicè petendum eſt, æternam ſalutem,quæ eſt finis mandatorum. Fiat manus tua,vt ſaluet me,ideſt, ſit potẽtia & ſapientia tua ad me ſaluandum. Sic enim ex hebręo verti poſſet,ex quo intelligimus,illud,fiat, poſitũ eſſe pro, ſit; quomodo etiam in 1. capite Geneſis,vbi dicitur,Fiat lux,fiat firmamentum,fiant luminaria;ſemper in hebręo eſt verbum ſubſtantiuum, ſit. Et quoniam

Dei Christum esse docet Apostolus 1. Corint. 1. rectè exponunt Patres, sit Christus tuus ad me saluandum. Quoniam mandata tua elegi. Optima ratio, cur prætendat salutem, qui mādata elegit, quoniam scriptum est, Si vis ad vitam ingredi, serui mandata, Matth. 19.

VI. **Concupiui salutare tuum Domine; & lex tua meditatio mea est.**

Reddit rationem, cur tantopere petat salutē; quia videlicet illam præ omnibus desideratis concupiuit: Sicut re vera super omnia bona concupiscenda est, cùm sola desiderium nostrum possit implere. & quoniam non satis est concupiscere salutem, si quis ad eam peruenire velit, sed necesse est ambulare per viam præceptorum Dei; ideò subiungit, & lex tua meditatio mea est, idest, de lege custodienda semper cogito, & in illa custodienda me semper exerceo.

VII. **Viuet anima mea, & laudabit te; & iudicia tua adiuuabunt me.**

Viuet anima mea, cùm salutem concupitam obtinuerit, & manus tua fuerit ad saluandum eam: & tunc officium eius erit, & solùm negocium laudare te: nam Beati qui habitant in domo tua Domine, in sęcula sęculorum laudabūt te. Psal. 83. Et iudicia tua adiuuabunt me, idest, & mandata tua à me custodita adiuuabunt me, vt aliquando etiam corpore viuam, cùm resurrexero in resurrectionem vitæ. vel, iudicia tua, quibus in nouissimo die iudicabis pro meritis viuos & mortuos, adiuuabunt me, vt corpore quoq. vitam sempiternam possideam.

VIII. **Erraui sicut ouis, quæ perijt, quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.**

Erraui enim à patria expulsus, & adhuc exul erro propter culpam parentis primi toti humano generi communicatam; & erraui, sicut ouis, quæ seducta perijt, non sicut Diabolus Leo rugiens, qui ex malitia cecidit. Quære ergo seruum tuum: quamuis enim ex parte quę sieris & inueneris, quatenus animam iustificasti à peccato, & recōciliasti Deo; tamen adhuc quærenda est ouis perdita, quatenus expectat redemptionem corporis sui, vt tota ad montes cælestes, & vberrima pascua, vbi relictæ sūt nonaginta nouem, quæ non errarunt, perducatur. confidenter autem peto salutem animæ, & corporis, quia mandata tua non sum oblitus. In libris græcis varietas est propter vocabulorum similitudinem, vt notarunt Sancti Patres Ambrosius, & Augustinus; nam alij codices habent ζήτησον, idest, quære, alij ζῆσον, idest, viuifica: imò sanctus Hilarius legit solum viuifica. sed in hebræo nulla est varietas, neque literarum similitudo, & habetur vocabulum, quod nihil significat, nisi, quære. Non desunt ex recentioribus, qui hunc versiculum exponant de Dauide errante in montibus, quando persecutiones Saulis, vel Absalonis, fugiebat. Sed nimis humilis videtur sensus, & ab expositione veterum Patrum alienus.

PSALMVS CXIX.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

PSALMI quindecim, qui proximè sequūtur post Psalmum cētesimum decimum octauum, omnes in titulo habent, Canticum Graduum, & quamuis gradus tam ad ascensum, quam ad descensum referri possit; tamen hoc loco non nisi ad ascensum pertinet: nam hebraica vox, amahaloth, ascensionem significat, & similiter vox græca ἀναβαθμῶν. Igitur Psalmi isti quindecim, cantica quędā ascensionum sunt, siue cātica eorum, qui per gradus quosdam sursum ascendunt. & quidem græci, Theodoretus, & Euthymius, docent cantica ista intelligenda esse ad literam de ascensione Iudæorū המעלות

de Babylone in Hierusalem, Spiritu sancto per os Dauid præcinente calamitatem captiuitatis Babylonicæ, & lætitiam liberationis. Alij malũt hos quindecim Psalmos compositos fuisse, vt canerentur in ascensione quindecim graduum templi Salomonis: tot enim fuisse gradus templi non solùm scribunt Nicolaus Lyranus, & alij recentiores, sed etiam Sanctus Augustinus tractatu in Psalmum postremum, Tot sunt, inquit, Psalmi, qui appellantur graduũ, quoniam tot fuerunt etiam templi gradus. Sed quicquid sit de his opinionibus, illud certum est, ascensiones istas siue de Babylone in Hierusalem, siue per gradus templi Salomonis, figuras fuisse ascensionis electorum, qui per gradus virtutum ac præcipuè charitatis ascendunt de valle lacrymarum ad cælestem Hierusalem; & de hac ascensione Spiritum sanctum potissimum esse loquutum. Certè Psalmi sunt pleni affectibus in Deum, & proprij eorum, qui se peregrinos, atque exules in terra inimicorum esse intelligunt; & nunc ærumnas exilij deflent, nunc ad requiem patriæ suspirant; semper autem se ad ascendendum, & in via Domini proficiendum accendunt.

Explicatio Psalmi 109.

I. **AD Dominum cùm tribularer clamaui, & exaudiuit me.**

Inter varias huius exilij calamitates, vna est maximè deploranda, videlicet, lingua dolosa eorum, cum quibus versari cogimur. ab hac se liberari petijsse, & impetrasse canit Propheta, vt exemplo suo instruat cæteros peregrinos. Ego, inquit, cùm tribularer nõ respexi ad auxilium hominum, sed clamaui in oratione ad Dominum, & ille pro sua pietate exaudiuit me. Verba sunt clara, codicesque hebraici, græci, latini conueniunt.

II. **Domine libera animam meã à labijs iniquis & à lingua dolosa.**

Declarat quid orauerit clamando, Dixi, inquit, Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa, quod est vnum ex maioribus, & frequentioribus malis huius nostræ peregrinationis. labia iniqua proferunt detractiones, conuicia, calumnias, falsa testimonia, & similia verba contra legem iustitiæ: lingua dolosa profert verba deceptionis, adulatoria, simulatoria, fraudulenta. & possunt inueniri labia iniusta sine lingua dolosa, vt cùm quis apertè conuiciatur, vel detrahit; sed cùm lingua dolosa adiungitur ad labia iniusta, malum est grauissimum, adeò vt nihil ferè addi possit, vt dicetur in sequenti versiculo. Quòd attinet ad verba, illud, animam meam, positum est pro me, quasi diceret libera me: sed nominatur anima, vel quia est pars nobilior, vel quia lingua dolosa parum nocet, nisi vulneret animam, inducendo videlicet eam ad peccandum. Illud autem, à labijs iniquis, S. Hieronymus legit ex hebræo à labio mendacij. Sed vox hebræa, sceker, vtrunque significat, mendacium, & præuaricationem. proinde rectè verterunt etiam Septuaginta à labijs, ἀδίκων, idest, iniquis, & sententia est plenior, & grauior, vt etiam in Psalmo 42. Ab homine iniquo, & doloso eripe me.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosã? III.

Reddit rationem, cur petierit liberari à lingua dolosa, quia videlicet sit tale malum, vt nihil ei addi possit. quasi dicat, Quid enim mali dari, aut addi posset supra linguam dolosam? sed difficultas est in verbis, tum quia in hebræo legitur actiuè, Quid dabit, aut quid apponet: tum quia illud pronomen, tibi, videtur cogere, vt hæc sententia non referatur ad Deum, & proinde non continuetur cum superioribus verbis. Quòd attinet ad primam difficultatem, Verba hebraica legi possunt etiam passiuè, si mutentur puncta, præsertim illud, itten, quod potest legi, iuttan, & legenda esse passiuè per spicuum est, quia non solùm Septuaginta verterunt passiue, sed etiam Sanctus יתן יתן

Hiero-

Hieronymus reddidit ex hebræo passiue, Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam? Illud, tibi, potest esse ociosum, ex phrasi hebraica, vt in Canticis cap. 1. Egredere tibi, & cap. 2. Veni tibi, surge tibi, imber abijt sibi, & in hoc ipso Psalmo, multum incola fuit anima mea sibi; quod, sibi, vt redundans omiserunt Interpretes. & tunc tota sententia continuabitur hoc modo, Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa: quid enim mali dari, aut apponi potest ad linguam dolosam, id est, supra linguam dolosam? Quòd si non placeat esse hoc loco ociosum illud, sibi: potest ita exponi, vt Propheta post orationem ad Deum, vertat se, vel ad se ipsum, vel ad incertam personam dicens, Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa: quid enim ô anima mea, vel ô quicunque hic ades, tibi dari mali, aut addi potest ad linguam dolosam? idest, super malum linguæ dolosæ?

IV. **Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs.**

Declarat elegantissima similitudine quale malum sit lingua dolosa; ac dicit esse verba eius, quasi sagittas, quæ natura sua longè feriunt, & celeriter, vt vix caueri possint. & addit amplificationem admirabilem dicens, non esse qualescunque sagittas, sed potentis, idest, à robusta manu cum impetu emissas, & præterea ab artifice benè politas, & acutas; & denique adeò ignitas, vt quiduis desolare, & vastare possint; qualia sunt fulgura cælestia, quæ ab omnipotenti manu mittuntur, & sunt verè ignita, & acutissima. Igitur talia sunt verba dolosa, præsertim quando sunt instrumenta Diaboli ad occidendas animas, quæ vocantur ab Apostolo ad Ephes. 6. Tela nequissimi ignea. Sanctus Augustinus hos duos versiculos multo aliter exponit, nimirum vult esse dialogismum. vt primùm homo in tribulatione positus oret, Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa. deinde Dominus respondeat, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? idest, quid remedij tibi dari poterit, aut apponi contra linguam dolosam? hoc videlicet vnicum tibi remedium erit. Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs, idest, verba Dei cum exemplis charitatis igne succensis: viuus enim est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, cui si accedat exemplum ex vera charitate prodiens, quasi carbo ignitus, nihil ei resistere poterit. Vtraque expositio ad ædificationem facit, sed prior videtur magis literalis. Quòd attinet ad verba, illud desolatorijs, in hebræo est, rethamim, quod Sanctus Hieronymus rectè vertit, iuniperorum. Sed Septuaginta explicauerunt metaphoram. Carbones enim iuniperorum sunt valdè solidi, & ideò aptissimi ad incendendum, & desolandum. רתמים

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea. V.

Ex occasione tam magni mali, & tã frequentis in hac peregrinatione, suspirat ad patriam, & sic verè, & ex corde cantat canticum ascensionis. Heu mihi, inquit, quia incolatus meus, vel vt ex hebræo vertit Sanctus Hieronymus, peregrinatio mea, prolongata est. Cupit enim verus peregrinus cum Apostolo magis peregrinari à corpore, quàm à Domino, & ideò nimis longam iudicat præsentem vitam, in qua peregrinatur à Domino. Habitaui cum habitantibus Cedar. Non mirum videatur, si longam nimis queror esse hanc habitationem: habitaui enim hucusque cum habitantibus Cedar, id est, cum barbaris, & efferatis gentibus, quæ non habitant in ciuitatibus, sed in tentorijs, ijsque nigris, & rusticis, quales sunt Arabes. In hebræo, & græco codice habetur, Habitaui cum tabernaculis Cedar. sed idem est sensus. quid enim est aliud habitare cum tabernaculis, quàm habitare cum habitantibus in tabernaculis? Vox

Cedar hebraica est; & nigredinem tenebrasque significat. vnde Canticorum 1. opponuntur tabernacula Cedar pellibus Salomonis, idest, tentoria nigra, & rustica, tabernaculis pretiosis, & splendidis. Verè autem ciuitates, & palatia Regum huius mundi nihil sunt, nisi tabernacula rusticorum, comparata ad mansiones cælestis Hierusalem. Ideò rursum lamentatur peregrinus Dei dicens, Multum incola fuit anima mea, idest, nimis longus fuit iā incolatus meus in terra aliena. In hebræo additur, sibi. sed, vt supra diximus, ex phrasi hebraica otiose additur, & propterea ab interpretibus sæpe omittitur: idem enim est habitauit sibi, & habitauit. Hinc potest colligi, paucos hodie reperiri, qui ex corde cantēt canticum graduum, cùm plerique omnes diligant adeò peregrinationem, & tabernacula Cedar, vt nihil tristius audiant, quam sermonem de discessu ab hac vita.

VI. **Cum his, qui oderunt pacem eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis.**

Concludit rationem reddens, cur sit malum tandiu peregrinari, & simul declarans metaphoram tabernaculorum Cedar. quod enim metaphoricè, & obscurè dixit, habitaui cum habitantibus in tabernaculis Cedar: clarè exponit dicens, Habitaui cum his, qui oderunt pacem, ego, qui nihil diligo magis, quā pacem, idest, habitaui cum mihi dissimilibus, cum peruersis, & adeò iniustis, vt non solum cum hostibus, sed etiam cū amicis belligerare soleant: & si fortè loqui de pace incipiebam ad illos; ipsi sine vlla causa magis me impugnabant. In textu hebræo est alia interpunctio, quam etiam sequitur S. Hieronymus. sic ibi legitur, Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem. Ego pacem loquebar, & illi ad bellum. Sed melior est interpunctio Septuaginta Interpretum, quæ est etiā antiquior: nam in hebræo non est simpliciter, Ego pacem loquebar, sed hoc modo, si verbum verbo reddamus, Ego pacem, & cùm loquebar. Ex quo intelligimus, rectè Septuaginta post pacem, posuisse punctum. & quod diximus ex hebræo reddi, ego pacem, potest etiam reddi, ego pax, vt sit sensus, cum his qui oderunt pacem, ego pax eram, idest, adeò pacificus eram, vt ipsa pax dici possem; & postea sequitur alius versiculus, Et cùm loquebar, illi ad bellum, nimirum prouocabant. quod in sententia conuenit cum eo, quod verterunt Septuaginta, & nos in nostra editione latina legimus, Cùm loquebar illis, impugnabant me. Quod autem additur, gratis, positum est à Septuaginta explicationis gratia. Totus hic Psalmus conuenit quidē omnibus electis, sed præcipuè capiti electorum Christo, quatenus viator erat, secundùm carnis passibilis conditionē. Verè enim clamauit ipse ad Dominum patrem suum pernoctans in oratione Dei, & postea in horto, & demum in cruce. & verissimè exauditus est, cùm exaltauerit illum Deus, & dederit ei nomen super omne nomen. Verè quoque passus est labia iniqua, & linguas dolosas vsque ad mortem, vt ex toto decursu Euangeliorum patet. Verissimè dicere potuit, Incolatus meus prolongatus est; cùm in Euangelio dixerit, Generatio adultera, & incredula, quam diu apud vos ero, quam diu vos patiar? Verè habitauit cum habitantibus Cedar, quia licet ipse lux esset, ac per hoc in Cedar, idest, in tenebris non habitaret, sed in lumine: tamen cum habitantibus Cedar visus est, & inter eos conuersatus est. Denique verè cum ijs, qui oderunt pacem, erat pacificus; quia cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur: & cùm loqueretur illis de pace, de charitate, de Regno Dei; ipsi contra, eum impugnabant sine vlla ratione, vel causa. quod Ioan. 15. ipse idem notauit, cùm ait, Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.

PSALMVS CXX.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

SECVNDVS Psalmus ex gradualibus consolatur peregrinos ascendentes in Hierusalem promittens perpetuam Dei custodiam. ac primum loquitur Propheta in persona peregrini: deinde loquitur in persona propria, & consolatur peregrinum.

Explicatio Psalmi 120.

I. **LEuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi.**

Peregrini nihil frequentius aspiciũt, quàm locum, ad quem tendunt, si is conspici possit; sin minus, locum aliquem viciniorem. inde enim consolationem magnam percipiunt: quæ consolatio vires, & auxilium prębet ad ambulandum. & quia terrena Hierusalem in montibus erat, & cælestis Hierusalem supra omnes cælos est, ideò peregrinus, siue vmbraticus, siue verus dicit, Leuaui oculos meos in montes, vbi sedet ciuitas sancta, vnde veniet mihi auxilium consolationis. In hebræo est verbum temporis futuri. Leuabo. sed sępe variantur tempora apud hebręos, & præterea quod ad sensum attinet, non multum refert, siue peregrinus dicat, Leuaui iam oculos meos, siue leuabo iam oculos meos. Sanctus Augustinus mysticè more suo, per montes, intelligit Sanctos Apostolos; sicut enim oriente sole primi sunt montes qui lumen recipiunt, sic veniente Christo, iustitiæ sole, primi fuerunt Apostoli, qui lumen receperunt.

II. **Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum, & terram.**

Declarat peregrinus, se non expectare auxilium à montibus, ad quos oculos leuauit, sed ab eo, qui præsidet sanctæ ciuitati in montibus positæ. quod clarius explicat initio Psalmi 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. describit autem verum Deum per opus creationis cæli, & terræ. sicut in alio Psalmo, Dij gentium dæmonia Dominus autem cælos fecit.

Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet, qui custodit te. III.

Mutat Propheta personam, & loquitur in persona propria, & respondet, peregrino, quasi dicat, Bene, & sapienter leuasti oculos tuos in montes, & nõ respexisti vanitates, quæ occurrunt in via. sed ijs prætermissis à conditore cælestis patriæ auxilium, & consolationem expectasti; ideò ego opto, vt Deus non det in commotionem pedem tuũ, idest, non sinat te labi, & cadere in via, sed roboret pedes tuos, vt stabiles in cursu ad patriam perseuerent. Et non dormitet, qui custodit te, idest, opto etiam, & rogo, vt Pater, qui est custos tuus, semper vigilet in tua custodia, & nunquam sinat commoueri pedes tuos. Obserua primò circa hunc versiculum, quod Deus metaphoricè dicitur dormitare, quando permittit nos cadere, ac si non aduerteret, quomodo qui dormitat non aduertit quid fiat. Secũdò, phrasis hebraica est, commoueri pedes, siue nutare, pro eo quod est labi peccatum. vt Psal. 17. Non sunt infirmata vestigia mea. & Psal. 72. Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Tertiò, in hebræo habetur in futuro, Non dabit ad mouẽdum pedem tuum. iuxta quam lectionem, esset pręd ictio, & promissio. Sed tamẽ vt diximus, tempus vnum in hebræo sæpe ponitur pro alio tempore. vnde non solùm Septuaginta sed etiam S. Hieronymus vertit, non det. Sanctus Augustinus legit, Non des commoueri pedem meum. Sed nescio quem codicem sequutus sit. nostri enim hebraici, græci, & latini habent tertiam personam, non det, vel, non dabit commoueri pedem tuum.

IV. **Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.**

Promittit Propheta peregrino impetrationem gratiæ, quę petebatur. quasi dicat, oro, vt Pater non dormitet, qui te custodiendum suscepit. & sine dubio non dormitabit: nam nunquam dormitat, neque dormit, qui custodit populum suum peculiarem, qui per Israelem significatur, & in quo populo omnes illi continentur, qui tanquam peregrini in hoc mundo versantur, & ad patriam cælestem ascendere festinant. Quod dicitur, non dormitabit, neque dormiet, hunc habet sensum, non dormitabit subinde oculos claudendo, & aperiendo; & multo minus se tradet profundo somno. Itaque semper vigilabit, neque oculos ad momentum claudet. Sanctus Augustinus pulchrè dicit, homines dormitare, quando carnem infirmitatis portant, dormire, quando moriuntur; & ideò non esse fidendum custodiæ hominum. Domino autem fidelissimo custodi tuto credere nos posse, cùm ipse neque dormitet vnquam in infirmitate, neque dormiat in morte. Monet etiam idem Augustinus, rectè fideles homines per Israelem significari, quia Israel, Deum videns interpretatur, & fideles, Deum nunc per fidem vident, visuri postea etiam per speciem.

V. **Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.**

VI. **Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.**

Dixit paulò ante Propheta, peregrinum in Deo confidentem, custodiendũ esse, ne cadat in via: addit nunc aliam consolationem, custodiendum videlicet, etiam esse, ne fatigetur ab æstu solis per diem, neque à lumine lunæ per noctem. quoniam Deus erit illi quasi vmbraculum, quod manu dextera tenebit, eoque tum caput, tum etiam reliquum corpus tegere poterit. Dominus, inquit Propheta, non solum custodit Israelem, idest, populum suum vniuersè, sed te quoque in particulari custodit, custodit autem, quia est protectio, siue vmbraculum, vt propriè sonat vox hebraica, super manum dexteram tuam. ex quo fiet, vt te tali vmbraculo, ministerio dexteræ manus, tectum, neque sol vrat per diem, neque luna per noctem. In textu græco est tempus futurum, Dominus custodiet te. sed in hebræo non est propriè tempus præsens, neque futurum; sed participium Dominus custodiens te, siue custos tuus: sensus autem idem est. Illud autem, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam, posset continere metaphoram, vt alij volunt, hominis armati, & ad dexteram stantis, vt sensus sit, Dominus erit, vel est protectio tua, quia stat quasi miles armatus ad dexteram tuam. Sed quod nos diximus, magis conuenit literæ, tum quia in hebræo pro voce protectio, est, zel, צל vmbra, siue vmbraculum: tum quia, & in hebræo, & in græco est, super manũ, non ad manum; vnde videtur Propheta respexisse ad vmbraculum, quod super manum ponitur, & manu geritur: tum denique quia sequitur, neque sol per diem vret te, neque luna per noctem: à calore autem, vel lumine solis, & lunæ non defendit miles ad dexterã cõstitutus, sed vmbraculum manu dextera super caput extensum. Porrò metaphora vmbraculi, & solis ac lunæ, diei, & noctis, significat gratiam Dei, quæ peregrinum custodit tempore prosperitatis, & aduersitatis. neque enim minus lædere solet in hoc itinere dies prosperitatis, quam nox aduersitatis. S. Augustinus more suo mysticè exponit dexterã, & sinistram, ac dicit, Deum protegere dexterã, non sinistram, quia sæpe permittit hominem lædi in temporalibus, quæ significãtur per sinistram, & non sinit lædi in bonis spiritualibus, quæ significantur per dexteram.

Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus. VII.

Addit Propheta aliam consolationem,

nem, eamque generalem; quasi dicat, non solum te Dominus custodiet, ne cadas, & ne fatigeris, sed ab omni alio malo, quod in itinere occurrere possit, te Dominus proteget, atque custodiet. ex quo fiet, vt anima tua, seu vita tua incolumis omnino toto in itinere conseruetur. In hebraico, græcoque textu habetur in tempore futuro, Dominus custodiet te. sed in sensu nulla differentia est: Dominus enim & custodit nunc, & custodiet postea. & hanc continuationem significare solet tempus futurum apud hebræos.

VIII. **Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc, & vsque in sæculum.**

Concludit Propheta, addendo vltimam, & optatissimam consolationem, quasi dicat, non solum in aliqua parte itineris peregrinus Dei, qui ascensiones disposuit in corde suo, custodietur: sed in toto itinere semper custodietur: omne enim iter cõsistit in introeundo, & exeundo. dum enim progredimur, intramus vnam viam, & ea finita eximus: deinde intramus aliam; & postea eximus. sic etiam intramus vnam Prouinciam, vnam ciuitatem, vnam domum, & deinde eximus, & intramus aliam, & eximus donec finito itinere ad patriam peruenimus. Sic igitur in via vitæ progredimur dum inchoamus, & perficimus opera bona: inchoare enim, intrare; perficere, exire est. Illud autem, ex hoc nunc, & vsque in sęculum, idem est, quod nunc, & semper; quasi dicat, ex hoc nunc, idest, ex hoc præsenti tempore, incipiat Dominus introitum, & exitum tuum custodire, & vsque in seculum non desinat custodire. Sanctus Augustinus per introitum, & exitum, intelligit introitum in tentationem, & exitum ex tentatione. Alij generalius initium, & finem omnium negotiorum, siue omnium actionum nostrarum; siue omnem humanã consuetudinem, iuxta illud Act. 1. Ex quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus, idest, ex quo nobiscum cœpit conuersari Dominus Iesus. Parum autem refert, quòd in hebræo legatur in futuro, custodiet: nam significationes temporum facilè variantur. Vnde ipse etiam Sanctus Hieronymus vertit ex hebræo, custodiat, vt nos in editione vulgata legimus.

PSALMVS CXXI.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

HIC est tertius Psalmus Gradualis, in quo Propheta describit pulchritudinem, & nobilitatem ciuitatis sanctæ Hierusalem; ad quam reuerti cupiebant hebræi ex babylonica captiuitate. Sed vt ciuitas illa typus erat cælestis patriæ, ita redeuntes hebræi ex captiuitate ad terrenam Hierusalem, figura erant peregrinationis, & ascensionis nostræ ad eam quæ sursum est, Hierusalem. Itaque totus Psalmus de vtraque ciuitate, & de peregrinis vtrisque intelligi debet: sed primaria intentio Spiritus sancti ad primarium finem sine dubitatione dirigitur.

Explicatio Psalmi 121.

LÆtatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. I.

Verba sunt populi Dei, qui lætari se dicit de optimo nuncio accepto reuersionis in patriam. Et quidem nuncius, qui significauit hebræis, reuertendum iam esse in Hierusalem, Hieremias fuit, qui prædixerat post septuaginta annos soluendam esse captiuitatem, & ciuitatem, ac templum reædificandum, Hierem. 25. & 29. sed clarius idipsum nunciauerunt Daniel, Aggæus, & Zacharias, qui vixerũt illo ipso tempore, quo soluta est captiuitas. Isti igitur magno gaudio populum repleuerunt, cùm euolutis iam septuaginta annis, dicebant,

In domum Domini ibimus, ideſt, ad patriam reuertemur, vbi montem Sion, & locum domus Domini videre nobis dabitur, ibiq. templo reædificato, in domum Domini rurſum ingrediemur. Sed nuncius ſine comparatione vlla fęlicior Chriſtus fuit, qui in Euangelio nobis loquitur, & dicit, Pœnitentiam agite; appropinquabit enim Regnum cælorum, Matth. 4. & clarius, In domo Patris mei mãſiones multæ ſunt. ſi quo minus dixiſſem vobis, quia vado parare vobis locum. & ſi abiero, & parauero vobis locum, iterum veniam, & aſſumam vos ad me ipſum, vt vbi ego ſum, & vos ſitis, Ioann. 14. Hic autem nuncius ineffabili lætitia replet eos, qui dicerunt, quàm bonum ſit in domum Domini ire, & in ea domo non eſſe hoſpitem, & aduenam, ſed ciuem ſanctorum, & domeſticum Dei. Id autem nouit, qui attentè cogitauit illud eiuſdem Prophetæ, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, Pſal. 34. & rurſus, Replebimur in bonis domus tuæ, Pſal. 64. & illud Apoſtoli ad Epheſ. 1. Vt ſciatis, quę ſit ſpes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis. Iſte ex corde cupit in domum Domini ire, & ideò ex corde cantat, Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus: animalis autem homo non percipit quæ Dei ſunt, & ideò propinquante morte, ideſt, exilij, & peregrinationis fine non hilareſcit; ſed turbatur, & gemit. & merito, quia ſicut non diſpoſuit aſcenſiones in corde ſuo, dum viueret, ita non ſperat in domum Domini, quæ ſurſum eſt, aſcendere; ſed ad carcerem damnatorum in æternum puniendus deſcendere timet. Parum autem refert quòd hebræus, & gręcus textus pro, his quæ dicta ſunt, habent participium actiuum, videlicet, in dicentibus mihi: vulgatus enim interpres ſenſum expreſſit latina phraſi, vt facilius intelligeretur.

II. Stantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Hieruſalem.

Explicat cur hebræi lætentur de reditu in patriam; & rationem eſſe dicit, quoniam recordabantur eius temporis, quo fuerant in patria ante captiuitatem, & viderant pulchritudinem, & magnitudinem Hieruſalẽ: multi enim, qui pueri, vel adoleſcentes abducti fuerant in Babylonem, facilè recordari poterant ſe fuiſſe antea in ciuitate Hieruſalem. multos autem redijſſe ex ijs qui ante captiuitatem fuerant in Hieruſalem, & viderãt ciuitatem, & templum, ſcribit Eſdras lib. 1. cap. 3. dicunt igitur, Stantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Hieruſalem, ideſt, quia recordamur temporis, quo ſtantes erant pedes noſtri in atrijs tuis, ideſt, in portis tuis, vt expreſsè habetur in hebraico codice. Nominat autem Propheta portas, ſiue atria, & quaſi veſtibula ciuitatis, potius quàm fora, vel plateas, quoniam eo tempore præcipui conuentus, & negocia fiebant in portis ciuitatum, ibiq. erat maxima hominũ frequentia. vt colligitur ex illo Prouerb. 31. Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cũ Senatoribus terræ. Conſtat etiam ex lib. 2. Reg. cap. 18. fuiſſe in Hieruſalem non ſimplices portas, ſed duplices, & inter vtraſque ſatis magnum ſpatium, quod hoc loco fortaſſe vocatur, atrium. Dauid autem, inquit ſcriptura, ſedebat inter duas portas. & Hierem. 39. Et ingreſſi ſunt omnes Principes Regis Babylonis, & ſederunt in porta media. certè magnum ſpatium debuit eſſe in illa porta media, vt tot Principes cum adminiſtris ſuis capere poſſet. Sed quomodo nos Chriſtiani dicere poterimus, Stantes erãt pedes noſtri in atrijs tuis Hieruſalem; qui in cæleſtis patriæ atrijs nunquam fuimus? Imò fuimus in atrijs patriæ cæleſtis, alioqui exules, & peregrini non eſſemus; neque nos Chriſtus de captiuitate redemiſſet, niſi à patria extorres, & in terra aliena captiui fuiſſemus. Fuimus igitur in atrijs cæleſtis Hieruſalem, quando in parente noſtro Adamo Paradiſum terreſtrem incoluimus, qui Paradiſus terreſtris, quaſi veſtibulũ erat Paradiſi cęleſtis; & ſtatus ille innocentiæ quaſi atrium, & porta erat ſtatus gloriæ: & fortaſſe hac de cauſa Spiritus ſanctus ſcribi non voluit,

huit, Stãtes erant pedes nostri in plateis Hierusalem, sed in atrijs, vel portis, vt intelligeremus in hoc Psalmo præcipuè sermonem fieri de cælesti Hierusalem, non de terrena. Igitur læti sumus ad vocem dicentium, In domum Domini ibimus, quia recordamur temporis illius, quo stantes erant pedes nostri in paradiso terrestri, ac per hoc in atrijs paradisi cælestis; & ex bonis illis coniecturam facimus de bonis longè melioribus, quæ nobis in ipsa domo Domini conseruantur. & quamuis paulò ante domus Domini nominata sit; nunc autem ciuitas Hierusalem nominetur, tamen vnus, & idem locus est. Patria enim cælestis nunc Regnum, nunc ciuitas, nunc domus dicitur: quoniam si respicias multitudinem, & varietatem incolarum, Regnum erit, cùm in eo viderit Ioãnes Apoc. 7. turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & populis, & tribubus, & linguis. Si consideres societatem, & familiaritatem, quæ est inter sanctos, & beatos, ciuitas est; quamuis enim multiplicetur numerus electorum, omnes se inuicem noscent, & diligent vt eiusdem ciuitatis ciues. Denique si cogites, omnes electos vnum habere patrem, vnamque hæreditatem, domus sine dubio erit, in qua omnes erunt quasi fratres sub vno Patre Deo.

III. **Hierusalem, quæ ædificatur, vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.**

Hic iam incipit Propheta sub nomine peregrinorum ad Hierusalem properantium, laudes eiusdem Hierusalem numerare, vt ex ijs se magis ac magis ad ascendendum sine intermissione inflamment. prima laus est, quòd sit ciuitas pacatissima, ita vt ex charitate incolentium omnibus omnia sint communia. Stantes, inquiunt, erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem, quę Hierusalem ita ædificata est, & quotidie magis ac magis ædificatur, vt sit ciuitas, cuius participatio est in idipsum, idest, simul, & communiter participatur ab omnibus. Vbi notandum est illud, eius, redundare, ex phrasi hebræa. idem est enim, cuius participatio, & cuius participatio eius. Aduerte præterea, interpunctionem in hebraico codice positam esse post vocem, ædificatur, non post vocem, vt ciuitas: proinde non est sensus, Hierusalem ædificatur vt ciuitas, quasi possit aliter ædificari, quàm vt ciuitas; sed ædificatur, vt ciuitas talis, cuius participatio simul est. Aduerte postremò illud, in idipsum, quod à Sancto Augustino refertur ad æternitatem Dei, quæ semper est eadem; ad literam nihil aliud significare, nisi, simul, vel coniunctim, vt ex voce hebraica perspicuum est, vt etiam alibi diximus. Iam verò in sensu posteriore tota hæc sententia multo est clarior, & sublimior: siquidem cælestis Hierusalem verè ædificatur vt ciuitas, quia non est propriè ciuitas, neque sunt in ea lapides propriè dicti, sed ædificatur vt ciuitas, dum quotidie lapides viui à summo artifice expoliti, & conquadrati adiunguntur cælestis habitaculi ædificationi. ex quo sequitur, vt qui hæc intelligunt, non modo persecutiones æquo animo ferant, sed gaudeant, & glorientur in tribulationibus, cùm sciant, eo modo se præparari ad cælestem ædificationem. Omne gaudium, inquit vnus ex his viuis lapidibus, existimate fratres, cùm in tentationes varias incideritis. Deinde in cælesti patria verissimè est participatio in idipsum. Nam in terrena Hierusalem non tam fuit, quàm esse debuit, participatio in idipsum, id faciente charitate, vt amicorum omnia sint communia. qualis participatio ad breue tempus fuit in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, vbi nemo dicebat, aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia. Act. 4. Et nunc etiam cernitur in familijs ordinum Religiosorum, vbi regularia instituta in suo vigore persistunt. Sed in cælesti Hierusalem summa est participatio in idipsum, cùm sit Deus vnus omnia in omnibus, idest vnus, & idem Deus sit honor, & diuitiæ, & deliciæ omnibus habitantibus in

in domo Domini. & ea fęlicissima, & summa vbertas sit verè semper idipsum, cùm nullam patiatur diminutionem, vel alterationem.

IV. **Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini, testimoniũ Israel, ad confitendum nomeni Domini.**

Hæc est secunda laus Hierusalem, frequentia videlicet incolarum. & coniungitur hic versiculus cum secundo. Reddit enim rationem hoc loco populus Dei, cur dixerit, Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. quamuis non omnes fuissent ciues Hierosolymitani, sed diuersarum ciuitatum incolæ, tamen omnes ascendebant in Hierusalem ter per annos singulos. Dicit igitur, Sãtes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem, quoniam illuc ascenderunt tribus tribus Domini, idest, multæ tribus, siue omnes tribus, & ideò maxima multitudo conueniebat in Hierusalem: hebraismus est enim, tribus tribus, pro multæ tribus. vbi enim legimus Gen. 14. Vallis autem syluestris habebat puteos multos bituminis, in hebræo est, puteos puteos bituminis. quod sequitur, Testimonium Israel, ad confitendum nomini Domini; explicat cuius rei gratia tanta multitudo confluerct in Hierusalem: id enim fiebat iuxta testimonium, idest, legem datam Israeli, quæ præcipiebat, vt non obliuiscerentur visitare templum Domini, quod vnicũ erat in tota terra promissionis, atq. ibi cõfiterentur nomini Domini, confessionem laudis, & gratiarum actionis. Sed in posteriore sensu, quem diximus esse à Spiritu sancto magis intentum, redditur ratio, cur dictum sit, Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas; ideò enim ædificatur vt ciuitas, quia illuc iam ascenderunt, & quotidie ascendunt tribus tribus Domini, idest, animæ sanctæ ex omni tribu, & natione, vt tanquam lapides viui superædificentur in domos spirituales, vt dicit S. Petrus in 1. epist. cap. 2. Ascenderunt autem animæ illæ sanctorum in cælestem Hierusalem ad confitendum nomini Domini, quoniam hoc est totum quod agitur in illa domo, & ciuitate, cessantibus omnibus negocijs alijs. Beati, inquit idem Propheta, qui habitant in domo tua Domine, in sęculum sęculi laudabunt te. & Tobias cap. 13. de cælesti Hierosolyma loquẽs, Per vicos, inquit, eius alleluia cantabitur. & hoc est testimonium, idest, præceptum datum Israeli, idest animæ videnti Deum, vt nunquam cesset à laude, quæ nunquam cessat ab amore. Quod autem testimonium idem sit, quod præceptum, ostendimus in explicatione Psalmi decimi octaui, & perspicuum est ex toto Psalmo 118. vbi frequentissimè accipitur testimonium pro lege, siue præcepto.

Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid. V.

Hęc est tertia laus Hierusalem, quòd illic sit sedes Regia, & supremum tribunal. & potest continuari hic versiculus cum superiore propter illam particulam causalem, quia: videtur enim reddi ratio cur Deus voluerit in Hierusalem esse templum, ad quod ter in anno veniret omnis populus Israel, quia illa erat ciuitas Regia, & quasi metropolis totius Regni. Dicit igitur, Quia illic, idest, in Hierusalem, sederunt sedes in iudicio, idest, sedes Regum sibi inuicem succedentium, quorum proprium est iudicare populum, sederunt, idest, quieuerunt immobiliter constitutæ, & fixæ. quod dicitur ad differentiam sedis Saul primi Regis, quę fuit in Gabaa Beniamin, sed ibi non quieuit, cùm paulò post translata fuerit. & similiter ad differentiam sedium Iudicum, qui fuerunt ante Reges, quæ non sederunt alicubi, sed frequenter transmutabantur de loco ad locum: at sedes Regum de familia Dauid sederunt in Hierusalem immobiliter, & ideò subiungit, Sedes super domum Dauid, idest, sedes Regni quæ super familiam Dauid fundatæ, quietem, & stabilitatem inuenerunt. sic enim dictum est Dauidi à Deo 2. Reg. 7. Fidelis erit domus tua, & Regnum tuum vsque in æternum, & thronus

nus tuus erit firmus iugiter. Igitur non dicuntur sedes super domũ Dauid, quia regerẽt domum Dauid: regebant enim totam domum Iacob, idest, omnes duodecim tribus Israel, non solum familiam Dauid, sed dicuntur sedes fundatæ super domum Dauid, quia ex illa domo nascebantur Reges populi Dei. In hebræo non habetur, super domum Dauid: sed domui Dauid, idest, sedes datæ domui Dauid. Sed hæc omnia longè melius in Christum, & in cælestem Hierusalem conueniunt. Nam ne fortè Iudæi crederent, verba Psalmi intelligenda esse principaliter de terrena Hierusalem, ac non potius de ea, vt cælestis Hierusalem figuram gerebat; permisit Deus, vt non solum sedes Regia de Hierusalem tolleretur, sed ipsa etiã Hierusalem euerteretur. Promissio igitur illa ad Christum, & ad Hierusalem, quæ sursum est, pertinet, iuxta vaticinium Isaiæ cap. 19. & Danielis cap. 9. & Angeli ad Virginem Luc. 1. Dabit ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis. Verè enim ac propriè in cælesti Hierusalem sederunt sedes in iudicio, tum quia firmissimè stabiliti sunt in cælo thronus Christi, & throni eorum, qui cum ipso regnant: tum quia ipsi sancti cum Christo regnantes & iudicantes sunt sedes Dei: nam anima iusti sedes est sapientiæ, & istæ sedes verè etiam sedent in iudicio, iuxta promissionem Domini Matth. 19. Vos qui sequuti estis me sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel: Et sedes sunt super domum Dauid fundatę, quia omnis Sanctorum potestas, Regia, & iudiciaria à Christo dependet, qui filius Dauid in Euangelio dicitur, & accepit sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis.

VI. Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te.

Hortatur iam Propheta peregrinos de captiuitate reuertentes, vt salutent saltem à longe ciuitatem Hierusalem, benè precantes ei pacem, & abundantiam, quæ sunt duo potissima bona, quę faciunt beatas ciuitates: nam pax sine abundantia, est secura possessio miseriæ; abundantia sine pace est dubia & incerta fęlicitas; sed quando abundantia cum pace iungitur, nihil deest ad statum fęlicissimæ ciuitatis. Dicit igitur, Rogate, quæ ad pacem sunt Hierusalem, idest, precamini patriæ vestræ à Deo veram, & solidam pacem. & vt sit abundantia non solùm ipsi ciuitati Hierusalem, sed omnibus diligentibus te ciuitas sancta. In hebræo habetur simpliciter, Rogate pacem ipsi Hierusalem; proinde illa verba, quæ ad pacem sunt, nihil sunt aliud, nisi periphrasis pacis.

Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. VII.

Ponit Propheta ipsa verba, quæ dicenda sunt ab ijs, qui salutantes Hierusalem, precantur illi pacem, & abundantiam. quasi dicat, cùm salutatis Hierusalem dicite, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Per, virtutem, rectè S. Hieronymus vertit, muros: vox enim hebraica significat propriè virtutem, hoc est, robur, & vires. Sed accomodatur etiam ad omnia, in quibus robur consistit, vt ad muros, in quibus consistit robur ædificij; item ad exercitum, in quo consistit robur armorum; item ad multitudinem populi, in qua consistit robur ciuitatis. Sed hoc loco accomodari debet ad muros, vt cohæreat cum sequentibus verbis, vbi turres nominantur. Itaque Septuaginta Interpretes, qui verterunt virtutem, expresserunt significationem verbi hebraici, vt sonat generatim, sed B. Hieronymus expressit significationẽ, vt hoc loco accomodanda erat. Dicitũr autem, fiat pax in virtute tua, idest, in muris tuis fortissimis, quia quando pax est in muris, idest, quando muri nõ oppugnantur ab hostibus, tota ciuitas est in pace. Per turres autem de quibus dicitur, & abundantia in turribus tuis, significantur magna palatia, quę turrita

ta esse solent: nam vox hebraica significat palatia potius quàm turres; & S. Hieronymus vertit, in domibus tuis. Porro vox, abundantia, tum in hoc versiculo, tum in superiore, deducitur à voce hebraica, quæ significat pacem, sed cùm Septuaginta viri, & Sanctus Hieronymus verterint, abundantiam, dubitare non debemus quin hoc verè significet. neque absurdum est à vocabulo pacis deriuari vocabulum abundantiæ, cùm verè sit pax quasi mater abundantiæ, vt bellum pater est caritatis, & inopiæ. Porro duo isti versiculi, quatenus pertinent ad cælestem Hierusalem, continent quidem salutationem, & imprecationem pacis, & abundantiæ: sed non significant, periculum esse, ne ciuitati illi supernæ desit vnquam vel pax, vel abundantia, cùm de ea scriptum sit in Ps. 147. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. Exprimunt igitur solùm pium affectum, & lætitiá, quam habemus de bonis cælestis Hierusalem, quo modo etiam dicitur in Apocalypsi cap. 7. Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno.

VIII. Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te.

IX. Propter domum Domini Dei nostri quæsiui bona tibi.

Claudit Psalmum Propheta, dum breuiter explicat, ob amorem ciuium sanctæ ciuitatis, quos fratres & amicos suos agnoscit, & multo magis ob amorem Dei conditoris, & habitatoris eiusdem ciuitatis, vel domus, se impulsum fuisse, vt precaretur eidem ciuitati pacem, & abundantiam omnis boni. In hebræo codice verba illa, loquebar, & quæsiui, futuri sunt temporis: sed qui periti sunt linguæ hebraicæ, sciunt, tempus futurum sæpissimè poni pro perfecto, vel imperfecto: sæpè etiam significare continuationem actionis, quæ ita facta est, vt sit etiam futura.

PSALMVS CXXII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

ORationem continet hic Psalmus hominis peregrinantis ad cælestem Hierusalem, & in exilio, vel itinere pressuram patientis.

Explicatio Psalmi 122.

AD te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis.

Loquitur Propheta tum in persona peregrini, tum etiam in persona sua, qui vnus erat ex veris peregrinis; ac dicit, se in quibuscunque pressuris non respicere ad alium adiutorem, nisi ad Deum, tum quoniam ipse solus habitat in summo cælo, & inde omnia inferiora conspicit, & moderatur: tum quia ipse est, qui per malos nos flagellat; ac propterea frustra confugimus ad alios, cùm sit nemo, qui de manu Dei nos possit eripere.

Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum. II.

Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. III.

Explicat cur oculos ad Deum leuauerit, vt videlicet respiciat Deum flagellanté, vt eo aspectu miserabili moueat ipsum ad misericordiam, & flagellare desinat. Id quod illustrat similitudine seruorum, qui dum cæduntur à Dominis, respiciunt mœsti ad manus cædentium, ipso aspectu quasi petentes, vt miserti ipsorum cessent à plagis. Illud autem, sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum; clarius est in hebræo, vbi habetur, Ad manus dominorum suorum. & respondet applicatio, Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum. Posita est autem similitudo non ser-

seruorum tantum, sed etiam ancillarũ, vel quia non soli viri, sed etiam feminæ peregrinantur ad patriam, & in peregrinatione flagellantur; vel quia viri fortes, propriè viri sunt; viri debiles, & delicati feminæ dici possunt: & vtrique tamen sua flagella in hoc itinere patiuntur. Ad flagella verò, quibus à Domino castigamur, non solùm pertinent manifestæ persecutiones, & calamitates, sed etiam tentationes occultę, quibus anima vexatur assiduè; item timores, angores, tristitiæ, quibus nemo caret in hac vita: & ideò non dicit Psalmus, oculos nostros aliquo certo tempore leuandos ad Deũ, sed sine intermissione, donec misereatur nostri; quod non fiet, nisi cùm ad patriam peruenerimus: tunc enim coronabit nos Deus in misericordia, & miserationibus, cùm sanauerit omnes languores nostros, & repleuerit in bonis desiderium nostrum, vt dicitur in Psalmo 102.

IV. Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione.

Non contentus Propheta oculis ad Deum fixis misericordiam implorasse; voce etiam cordis, & corporis clamat, & clamorem ingeminat pro se, & pro socijs peregrinationis, dicens, Miserere nostri Domine, miserere nostri. Et sanè qui rectè aduerteret, atque attentè consideraret, quid sit quod sequitur, Quia multum repleti sumus despectione, planè intelligeret tantam esse nostram miseriam, vt cessare ab isto clamore non posset. Homo enim ad imaginem Dei creatus, & super omnia opera Domini constitutus, sępè etiam ab ipso Deo in filium adoptatus, & ad Regnum cælorum prædestinatus; ita in hac peregrinatione, non solùm à dæmonibus, & prauis hominibus; sed etiam ab animalibus, etiam minimis, & ab ipsis elementis despicitur, & assiduè vexatur, vt Propheta verissimè dixerit, quia non despicimur solùm, sed etiam repleti sumus despectione, nec solùm repleti sumus, sed multum repleti sumus. Quid enim est quod hominem, etiam iustum & sanctum, in hac lacrymarum valle non despiciat? sed præcipua tamen despectio, de qua propriè loquitur hoc loco Propheta, est ea, quam patiuntur boni à malis, & iusti ab iniquis. Verissima enim, & vniuersalis est illa Apostoli sententia, Omnes qui volunt piè viuere in Christo Iesu, persecutiones patientur. & illa Domini, Si de Mundo fuissetis, Mundus quod suum erat diligeret, sed quia de Mundo non estis, propterea odit vos Mundus: & ratio est manifesta, quoniam bonum & malum contraria sunt, & contraria pacem inter se habere non possunt. Et quoniam iusti patientes sunt, & mites, & didicerunt à Domino non resistere malo, & percutienti maxillam, præbere etiam alteram, ideò ab improbis superbè despiciuntur, & conculcantur, vexantur, & irridentur.

Quoniam multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus, & despectio superbis. V.

Docet hoc vltimo versiculo Dauid contemptum, ac despectioné, de qua supra loquebatur, accidere pauperibus; & humilibus peregrinis ab hominibus copiosis & superbis. Quamuis enim aliqui auctores velint, illud, opprobrium abundantibus, & despectio superbis, esse imprecationem, vt sensus sit, Opprobrium recidat super abundantes, & despectio super superbos: tamen si respiciamus textum originalem, & velimus concordare versioné S. Hieronymi cũ versione Septuaginta Interpretum, cogemur sequi S. Augustinum, & dicere sensum hunc esse, Multũ repleta est anima mea, confusione videlicet, quia factus sum opprobrium abundãtibus, & despectio superbis. Sanctus enim Hieronymus ex hebręo rectè vertit, Multũ repleta est anima opprobrio abundantium, & despectione superborum: cum qua versione rectissimè cohæret quod habent Septuaginta Interpretes, & latina editio vulgata, si subintelligatur verbum, factus sum, & cõtinuerunt opprobrium, &c. Ait igitur Propheta, Multũ repleta est anima mea, quod est idẽ cũ

co

eo quod supra dixit, Multum repleti sumus despectione. Sed hoc loco explicandi gratia nominat animam; quoniam despectionis sensus propriè ad animam intelligentem pertinet. quæ enim anima intelligente carent, sentire possunt dolorem, sed non despectionem. Illud autem, repleta est, in hebræo legitur, satiata est: quæ vox mirum in modum auget significationem: si enim qui multum satiantur, idest, vltra satietatem replentur, etiam si bonis cibis repleantur, magnum dolorem percipiunt: quid sentient, qui nimium satiantur malis cibis, qualia sunt opprobria, & despectiones? Quod verò sequitur, Opprobrium abundantibus, & despectio superbis; idem omnino significat: idem sunt enim opprobrium, & despectio; & ijdem etiam sunt, abundantes, & superbi. Omnes enim superbi inflati sunt, & proinde abundantes sunt: sed abundant vento, non solido bono, idest, abundant opinione & existimatione sui. Nam si diuitias terrenas habeant, putant suas esse, neque cogitant Deo reddendam esse de earum dispensatione rationem. Si in dignitate & honore constituti sint, arbitrantur sibi illa omnia deberi, & sua bona esse; & non intelligunt data esse ad aliorum vtilitatem, & rationem grauissimam de ea dignitate reddendam; neq. ad se aliud, quàm onus pertinere. Proinde non minus desipiunt. si de tali onere inflentur, quàm si baiulus gloriaretur, quòd valdè oneratus incederet. Si virtutes aliquas, si ingenium, si doctrinam habeât, sibi persuadent multo maiora esse quàm sint, & sibi tribuunt, quæ sunt Dei dona. Denique si carent diuitijs, dignitatibus, honoribus; & contra si puniuntur & flagellantur, existimant sibi fieri iniuriam, & de Deo murmurant, & blasphemant: quod totum inde oritur, quia pleni sunt, vel potius inflati vento propriæ existimationis. Sed veniet tempus quo opprobriū, & despectio in ipsos reuertetur, quando videlicet in die nouissimo dicent, quod scriptum est in libro Sapientiæ cap. 5. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. & infra, Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt illa omnia tanquam vmbra.

PSALMVS CXXIII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

HIC Psalmus continet exultationem eorum, qui de grauissimis tribulationibus liberati fuerant. Et quidem filij Israel, qui de captiuitate Babylonica redierunt in Hierusalem, in itinere nullas graues persecutiones passi fuisse leguntur; sed solùm dum captiui detinerentur, & inter ædificandam ciuitatem, & templum, vt ex vtroque libro Esdræ intelligi potest. Itaque Psalmus hic quatenus ad carnales Israelitas pertinet; referendus est ad eas afflictiones, quas passi sunt, vel dum essent in captiuitate, vel dum templum, & ciuitatem iterum ædificarent: quatenus autem ad spirituales Israelitas, idest, ad Christianos ad cælestem Hierusalem ascendentes pertinet; referendus est ad persecutiones Paganorum, aliorumque impiorum, à quibus liberati sunt Martyres sancti, & electi cæteri quotidie liberantur.

Explicatio Psalmi 123.

NIsi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis. I.

Sermo imperfectus, & interruptus, initio Psalmi, signum est magnæ, atque insolitæ exultationis, quæ loquentem, non finit perficere sententias inchoatas. Dicit igitur multitudo Sanctorum de

de magnis tẽtationibus liberatorũ, Nisi quia Dominus erat in nobis, idest, nisi Dominus omnipotens nobiscum fuisset, nũquam euadere potuissemus. Sed antequam compleat sententiam, præ lætitia gestiens inuitat Israelem, idest, totum populum Dei ad confessionem, & laudem, dicens, Dicat nunc Israel, & iterum repetit, Nisi quia Dominus erat in nobis. Quod attinet ad verba, illud, quia, in hebraico textu habetur post verbum, Dominus, hoc modo, nisi Dominus quia erat in nobis. Sed Interpretes Septuaginta, vt sententia esset clarior, ordinem verborum immutasse videntur. S. Hieronymus eam particulam, vt redundantem, & ociosam ex hebraica phrasi, in sua versione omisit. Sic enim vertit, Nisi Dominus fuisset in nobis. Si quis tamẽ velit eã retinere, ita supplere poterit, Nisi Dominus, quia erat in nobis, nos liberasset; vel secundũ Septuaginta, Nisi liberati essemus, quia Dominus erat in nobis. Quid autem factum fuisset, nisi Dominus nos liberasset, explicatur in sequentibus.

II. Cùm exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutissent nos.

III. Cùm irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

Ecce quid accidisset nobis, nisi Dominus fuisset in nobis, neque iuuisset potentissima sua virtute. Cùm exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutissent nos, idest, cùm nostri persecutores exurgerent aduersus nos, periculum fuit, ne tanta velocitate nos perderent, quanta solet mare, vel flumen viuos deglutire eos, qui in illud fortè præcipitantur. Tria sunt hoc loco consideranda. Primum, vocantur homines, persecutores piorum, quia ducuntur sola ratione humana, qualis remansit in natura per peccatum corrupta: ratio enim humana post naturæ corruptionem, nihil altum sapit, nihil diuinum, nihil spirituale, neque alium finem propositum habet, nisi conseruationem, & augmentum propriæ temporalis fęlicitatis. de his dicit Apost. 1. Cor. 3. Cùm sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? & paulò infra. Nonne homines estis? vbi pro eodem Apostolus accipit, carnalem esse, & hominem esse: secundùm carnem ambulare, & secundùm hominem ambulare. Deinde difficultas non exigua est de particula, fortè, quæ etiam bis repetitur paulò infra. Videtur enim hæc particula non benè posita in editione vulgata, cùm potius affirmatiua, vt, certè, vtique, sanè poni debuisset. Nam si legamus, forsitan, sequetur, non necessarium esse auxilium Dei in magnis tentationibus superandis, quãdoquidem Propheta non audet certè affirmare, sed sub dubio relinquit, an grauissima tentatio nos deiectura sit, si Deus non sit in nobis. Sed quamquam non desint ex recẽtioribus, quibus ista particula non placeat, & verbum tum hebraicum, azai, tum græcum, ἄρα, אזי nõ velint reddi per, fortè, aut forsitan, sed per vtique, aut, certè: nos tamen non audemus vllo modo à lectione vulgatæ editionis recedere: nam Sanctus Hieronymus vir doctissimus, & vtriusque linguæ peritissimus fuit; & maior ei fides quàm vllis dictionarijs habenda est. Is autem ex hebræo constanter vertit, forsitan; & in expositione Psalmorum in qua editionem Septuaginta interpretatur, similiter legit, forsitan. denique in emendatione Psalterij ad Suniam, & Fretellam, nihil in hoc loco emendat. Sanctus quoque Hilarius, Origenem sequutus, S. Ioannes Chrysostomus, S. Augustinus magno consensu, forsitan legerunt, neque in Biblijs hoc loco vlla est varietas lectionis. Neque timendum est, vt particula ista detrahere nos cogat aliquid de gratia Dei. non enim illud, forsitan, significat, potuisse nos fortè resistere inimicis in nos irruentibus sine auxilio gratiæ protegentis: sed, potuisse fieri, vt non viui deglutiremur, quia forsitan inimici non eò vsque desæuissent. Sed quoniam periculum erat etiam vt vsque ad internecionem crudelissimam desæuirent,

rent, ideò dicitur, Niſi Dominus fuiſſet in nobis, forſitan viuos deglutiſſent nos. Poſtremò diximus, illud, viuos deglutiſſent nos, ſumptum eſſe à ſimilitudine maris, vel fluminis deglutientis, ſiue abſorbentis eos, qui cadunt in aquas: tum quia nullæ ſunt ferè beſtiæ, quamuis crudeliſſimæ, quę viuos deglutiant homines, ſed lacerant ac diſcerpunt, vt notum eſt; tum etiam quoniam hoc requirit verſiculus ſequens, qui de more Pſalmorum, idipſum alijs verbis repetit. ſic enim habet, Cùm iraſceretur furor eorum in nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos: ſenſus enim eſt, forſitan vt aqua abſorbuiſſet nos, ideſt, furor hoſtium noſtrorum inſtar aquę profundiſſimæ repente abſorbuiſſet nos. Neque in hoc ſolo verſiculo, ſed etiam in ſequentibus perſiſtit Propheta in ſimilitudine aquarum, vt mox videbimus.

IV. **Torrentem pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem.**

Perſiſtit in eadem ſimilitudine comparans aduerſariorum perſecutiones torrenti rapido, & profundo, qui ſine potentiſſimo auxilio pertranſiri non poteſt. Et ſi quis cogitet, quales fuerint perſecutiones Paganorum, & hęreticorum in ſanctos Martyres, & tentationes dæmonum aduerſus ſanctos Eremitas, alioſque Chriſti Confeſſores, videbit ſimillimas fuiſſe torrenti violentiſſimo, quoniam licet ſancti Martyres, & ſancti Confeſſores glorioſi euaſerint: tamen plurimi, ac ferè ſine numero, quaſi vi torrentis abrepti, & abſorpti perierunt, vt cognoſci poteſt ex Cypriano in Serm. de lapſis, & Euſebio Cæſarienſi in lib. 8. hiſt. cap. 1. ex verſione Ruffini. Dicit igitur Propheta in perſona Sanctorum, Torrentem pertranſiuit anima noſtra, ideſt, perſecutionem, quaſi torrentem pertranſiuit anima noſtra: caro enim ſuccubuit, & ceſſit perſequutorum furori, ſed anima glorioſè pertranſijt: ſed, niſi Dominus fuiſſet in nobis, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem, id eſt, intraſſet torrentem nimis profundum, vnde euadere non potuiſſet. Itaq. illud, pertranſiſſet, non ſignificat, tranſiuiſſet, vel euaſiſſet, ſed intraſſet, & pertranſire cœpiſſet, ſiue pertranſire coacta fuiſſet. Illud autem, intolerabilem, rectè verterunt Septuaginta, ἀνυπόστατον, ideſt, ſine ſubſtantia, ſine hypoſtaſi, ſine fundamento, ſine fundo, vbi pedes figi poſſent: quo verbo ſignificatur profunditas aquarum, quæ tranſmitti non poteſt. Sed occurrit hoc loco contrarietas aperta inter codicem hebraicum, & verſionem Septuaginta Interpretũ. Codex enim hebraicus disertè habet, Torrens pertranſijt ſuper animam noſtram; & editio Septuaginta habet, Torrentem pertranſiuit anima noſtra: & paulò poſt hebraicus textus habet, Forſitan pertranſiſſent ſuper animam noſtram aquæ intolerabiles; editio autem Septuaginta habet, Forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilẽ. Et quidem ſanctus Hieronymus in expoſitione huius loci non tacet, meliorem eſſe lectionem hebraicam. Sed exiſtimamus poſſe cõciliari has lectiones duobus modis. Primum enim fieri poteſt, vt Septuaginta Interpretes non habuerint in ſuo texto particulam, al, quę על
ſignificat, ſuper, remota autem illa particula, quæ determinat vocabulum animæ ad caſum accuſandi, remanet ambiguum, vtrum vocabulum animæ, ſicut etiam vocabula torrentis, & aquarum, ſint caſus nominandi, aut accuſandi. Proinde vtranque lectionem patiuntur verba hebraica, illam videlicet ſancti Hieronymi, Torrens pertranſiuit animam noſtram, & illam Septuaginta, Torrentem pertranſiuit anima noſtra. Et quoniam Septuaginta Interpretes meliores codices habuiſſe credibile eſt, quàm ſanctus Hieronymus habuerit, & fideliſſimè trãſtulerunt, quod inuenerunt: ſequitur vt lectio Septuaginta, quæ eſt etiam noſtræ vulgatæ editionis retinenda, & hebraicæ, quæ nũc extat, anteponenda ſit. Deinde poteſt etiam fieri, vt Septuaginta legerint quidem, vt legit ſanctus Hieronymus, ſed maluerint ſenſum potius transferre,

quam

quam verba. Nam cùm aliquis pertransit profundum torrentem. simul fit, vt & ipse transeat torrentem, & torrens pertranseat super eum. Sed clarior sententia esse videtur, si dicatur homo pertransire torrẽtem, quàm si dicatur torrens super eum transire. Potest enim torrens trãsire super hominem, etiam immobilem, & iacentem in profundo; sed non potest homo transire per torrentem, quin torrens transeat super eum. Vt ergo significarent Septuaginta, torrentem transire super hominem non iacentem, sed ambulantem, vel natantem; maluerunt dicere hominem transisse per torrentem, quàm torrentem per hominem.

V. Benedictus Deus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

VI. Anima nostra, sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Aggreditur Propheta aliam similitudinem, ex qua magis adhuc illustretur, & intelligatur magnitudo beneficij diuini. Comparat igitur persequutionem, siue tentationem laqueo aucupis, ac dicit, gratias esse Deo agendas, Deumq; benedicendum, quòd non dederit nos in captionem dẽtibus aduersariorum, idest, non permiserit capi, & occidi, ac deuorari. Quomodo autem id fecerit, explicat, dicens, Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, idest, anima nostra incidit quidem in persecutionem, & tentationem, sicut passer, aut quæcunque alia auis (nomen enim hebraicum, zippor, צפר generatim aues significat) in laqueum venatoris, siue aucupis: sed tamen liberata est ab illa tentatione, & persecutione, antequam caperetur à tentatore, & occideretur; quomodo aliquando auis capitur quidem laqueo, sed eripitur inde, antequam ab aucupe capiatur manibus, & occidatur, & manducetur. Id autem factũ est, quia laqueus contritus est, & nos liberati sumus, id est, quia tentationi per gratiam Dei finis impositus est, antequam anima fidem negaret, vel alio modo in peccatum consentiret; quomodo aliquando laqueus, qui auem comprehenderat, frangitur, & auis auolat, & spem aucupis in prædam inhiantis frustratur.

Adiutorium nostrũ in nomine Domini, qui fecit cęlũ, & terram. VII.

Concludit cum laude Dei humiliter agnoscens, victoriam tantam, & liberationem de tam periculosis tentationibus, non viribus suis tribuẽdam; sed adiutorio cœlesti Dei omnipotẽtis: cuius omnipotentiæ manifestum est argumentum, quod fecerit cœlum, & terram. Modus autem, quo Deus solet de magnis tẽtationibus eripere seruos suos, insinuatur dum dicitur, Laqueus contritus est: laqueus enim frangi solet, quando auis vel exterrita aliquo clamore, vel allecta meliore esca, vim facit, & sic laqueũ frangit. Quando enim auis quamuis laqueo irretita, inhæret escæ ab aucupe propositæ, nec intelligit se comprehensam, non conatur aufugere, & eo modo facilè capitur, & occiditur. Sic igitur anima hominis in tentatione posita, cùm primùm à Deo illustrata, & vel clamore Iudicij diuini, & gehennę exterrita, vel promissionibus cęlestis gloriæ allecta, incipit cogitare, dura quidem esse tormenta præsentia; sed duriora sine comparatione vlla tormenta futura, & sempiterna: vel dulcem esse vitam præsentem, dulcem voluptatẽ, dulces diuitias; sed dulciora sine comparatione præmia vitæ futuræ; incenditur amore bonorum supernorum, & metu suppliciorũ gehennæ, atque eo igne diuinitus accenso vires concipit, & magno impetu firmissimæ deliberationis nõ peccãdi in Deũ, laqueum tentationis frangit, & liberata volat, & cũ iubilatione canit, Adiutorium nostrũ in nomine Domini, qui fecit cœlum, & terram. De hoc modo euadẽdi scribit S. Cyprianus in lib. de exhortatione martyrij cap. vltimo. Has cogitationes, quæ persecutio potest vincere? quæ tormenta superare?

PSALMVS CXXIV.

Titulus,& Argumentum.

Canticum Graduum.

N hoc Pſalmo cõſilium bonum dat Sanctus Propheta peregrinis aſcendentibus in patriam tum terrenam,tum cœleſtem.Conſilium autem eſt, vt in Deo totam ſpem ponant. Deus enim potentiſſimus, & fideliſſimus eſt, neque vnquam confundet ſperantes in ſe,atque ad ſe toto deſiderio properantes.

Explicatio Pſalmi 124.

I. QVi confidunt in Domino, ſicut mons Sion,non cõmouebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem.

Ponit initio Propheta generalem atque certiſſimam promiſſionem, eamq; bis repetit ad maiorem veritatis aſſeuerationẽ. Dicit igitur,Qui confidunt in Domino,ſicut mons Sion, ideſt,omnes qui verè confidunt in Domino, erunt immobiles & ſecuri, quæcunque tandem ingruat tempeſtas,ſicut eſt ipſe mons Sion, qui non ſolùm immobilis eſt,quia mons eſt, ſed etiã quia Deo ſacer,& chariſſimus eſt. Addit repetẽs, & quaſi explicans quod dixerat, Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem; vbi quod dicitur, non commouebitur in æternum,reſpõdet illis verbis, Erit immobilis ſicut mons Sion;quod ſequitur, qui habitat in Hieruſalem, reſpondet illis,qui confidunt in Domino. Illi enim qui habitant cogitatione,& ſpe in cœleſti Hieruſalem,ipſi ſunt qui confidunt in Domino. Sic enim explicatur fiducia in Deum in Pſal.90. Qui habitat in adiutorio altiſſimi,in protectione Dei cœli commorabitur.Quod attinet ad verba, in hebræo codice habetur alia interpunctio, & proinde alia ordinatio verborum. Sed quia interpunctio non erat in antiquis codicibus, ſed à Rabinis addita eſt, ideò non tanti facienda eſt, vt propter eam contemnamus interpunctionem Septuaginta ſeniorũ, & latinæ noſtræ vulgatæ editionis.Preterea illud,qui habitat in Hieruſalem, ambiguum eſt in hebræo,vtrum ad mõtem Sion, an potius ad hominem confidentem in Deo referendum ſit:ſed Interpretes Septuaginta declarauerunt referri ad hominem,non ad montem: nam mons græcè ὄρος, eſt generis neutri,& illud,qui, tam græcè quàm latinè eſt generis maſculini. Adde quòd mons non tam propriè dicitur habitare in ciuitate, quam homo. Quia verò non omnibus, qui habitant in terrena Hieruſalem,conuenit non commoueri in æternum,cùm ipſa Hieruſalem ſtare non potuerit in æternum;& quia habitare in Hieruſalem, hoc loco,idem eſt, quod confidere in Domino: ideò diximus cum Sancto Auguſtino,hic agi de habitatore cœleſtis Hieruſalem per ſpem,& deſiderium,quo modo habitabant, qui dicebant, Conuerſatio noſtra in cœlis eſt,Philip.3.

Montes in circuitu eius,& Dominus in circuitu populi ſui, ex hoc nunc,& vſque in ſeculum. II.

Probat quod dixit,montem Sion ſecurum,& ſtabilem eſſe; ſed multo magis eos, qui confidunt in Domino. Siquidem Sion mõtes habet in circuitu, quaſi pro muro; ſed qui confidit in Domino, ipſum Dominum omnipotẽtem habet in circuitu: & montes, qui Sion montem circundant, complanari poſſunt,& cadere;ſed Dominus in circuitu eſt populi ex hoc nunc, & vſque in ſeculum. Sententia igitur horum duorum verſiculorum eſt,Omnes qui confidunt in Domino,ſecuros eſſe debere, quia Dominus protegit eos ab omni malo: & quamuis interdum temporaliter affligantur, id etiam cooperatur illis in bonum;& ſi fortè permittit Deus illis auferri diuitias, vel ſanitatem, vel aliquid eiuſmodi, reponit aliquid me-

melius, idest, patientiam & consolationem cum merito gloriæ sempiternæ. Sed hoc loco per confidentiam non debet intelligi vana præsumptio, sed fiducia illa, quæ ex fide non ficta, ex corde puro, ex conscientia bona, ex dilectione ferventi nasci solet.

III. Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortẽ iustorum: vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

Explicat paulò clarius, qua ratione Dominus protegat cõfidentes in adiutorio ipsius. Quod si, inquit, permittet Dominus aliquãdo, iustis de causis, iniquos dominari pijs, nõ diu hoc permittet, ne pij desperantes incipiant etiam ipsi facere opera impiorum: sic igitur ait, Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, idest, dabit quidem aliquãdo Dominus impijs virgam idest, sceptrum, quod est insigne potestatis, super sortem, idest, super hæreditatem, siue partem, & portionem iustorũ; sed non diu relinquet virgam in manu impiorum: in hebræo est ad verbum, Non requiescet virga peccatoris super sortem iustorum, quæ verba eundem habent sensum; sed metaphora quietis eleganter explicat breuitatem tẽporis, quo peccatores permittuntur regnare super iustos. quamuis enim tẽpus, quo regnant impij super iustos, lõgum videri possit ijs, qui non cogitant æternitatem; tamẽ ijs, qui certi sunt ex diuina promissione Regnum Sãctorum cum Christo sine fine duraturum, momentaneum videtur omne quod finem habet. Ait igitur, non requiescet virga peccatoris super sortem iustorum, idest, erit quidem potestas peccatoris aliquando super iustos ad eorum probationem, vel exercitationem, vel correctionem; sed erit quasi stans, non sedens; transitura, non manens; temporalis, non æterna. Vt nõ extendant iusti ad iniquitatem manus suas, hoc est, ne iusti non perseuerent in iustitia, si videant felicitatẽ iniquorum tam esse diuturnam, vt credi possit nullum finem habitura.

Benefac Domine bonis, & rectis corde. IV.

Quia dixerat, periculum esse ne iusti scandalum paterẽtur ex nimis diuturna potestate iniquorum; conuertit se ad Deum, atq; precatur, vt benefaciat bonis, liberando videlicet eos velociter à potestate impiorum, aut certè patientiam illis, & consolationem internam copiosè suppeditando; & simul admonet, ac docet, illos verè esse bonos, qui sunt recti corde, idest, qui non scandalizantur de iudicijs Dei; sed in bonam partem accipiunt omnia, quæ Deus facit, etiam si permittat impios dominari, quantumuis diuturno tempore. Illi enim sunt recti corde, qui cõformant cor suum, idest, iudicium, & voluntatem cum rectissima regula iudicij, & voluntatis Dei, etiam si non intelligant, cur Deus hoc, aut illud faciat, vel fieri permittat: de his scribitur in alio Psalmo, Quàm bonus Israel Deꝰ his qui recto sunt corde? Isti enim acquiescunt in omnibus Deo, & placet illis Deus, & illi placent Deo, quomodo lignum rectum in pauimento recto optimè collocatur, & quiescit; lignum autem distortum non potest collocari, nec quiescere nisi in loco distorto.

Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem, pax super Israel. V.

Occasione vltimi verbi versiculi superioris, quo bona optabantur rectis corde; subiungit Propheta terribilem comminationem ijs, qui declinant à rectitudine cordis, ac dicit eos, qui declinant à rectitudine ad tortuositatem, & in persecutione, vel tribulatione perdunt sustinentiam, ac vel fidem negãt, vel de Deo queruntur, ac murmurant, eos cum operantibus iniquitatem, id est, cum ipsis persecutoribus, atque impijs hominibus in iudicium adducendos: quoniam, vt Sanctus Iacobus ait cap. 2. Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omniũ reus: & tum demum separatis omni-

bus malis de medio bonorum, pax vera, & sempiterna erit super Israel, id est, super populum Dei. Hoc loco magna est quæstio de verbo illo, obligationes: & quidem alij alia dicunt, sed ego, vt permitto vnumquemque abundare in sensu suo, ita si debeat hic versiculus cohærere cum superiore, & si cōciliandi sunt codices latini cum græcis, & hebraicis; nihil dubito, quin latinus Interpres scripserit obligationes, non tam respiciens ad rem, quæ ligatur, & stringitur per obligationem, quàm ad ipsam obliquitatem, & tortuositatem, quæ cernitur in fune, dum aliquid ligatur: neque enim obligari potest aliquid, nisi funis, alioqui directus torqueatur, & in circulos ducatur. Id ita esse primo colligitur ex voce græca, quam Euthymius explicat, per obliquitatem, & peruersitatem. Deniq; ex ratione cōtinuationis; nam si per, obligationes, intelligamus obligationes ad aliquid faciēdum, vt sunt vota, iuramenta, promissa, pacta, & similia; vix percipi poterit, quid sibi hoc loco Propheta velit: si verò per obligationes intelligantur nodi, & tortuositates, quæ opponuntur rectitudini cordis, de qua proximè fuerat loquutus, omnia optimè cohærebunt. Interpres igitur vulgatus obscurè quidem, sed verè, & propriè loquutus est.

PSALMVS CXXV.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

PSALMVS hic apertissimè loquitur de reuersione à captiuitate, & ascensione ad patriam, & conuenit propriè in tempus illud, quo decretum Cyri de soluenda captiuitate Iudæorum primum promulgatum est: quod quidem figura fuit Euangelij, quo nobis annunciata est remissio peccatorum, & ascensio ad cœlestem Hierusalem.

Explicatio Psalmi 125.

IN conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus 1.
sicut consolati.

Latinus Interpres voluit ad verbum reddere verba græca, & ideò minus latinè loquutus videtur. Sanctus Hieronymus sententiam nō verba sequutus ita reddidit, Cùm conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut somniantes. Verè enim vox hebraica, cholemim, somniantes significat, & חלמים sensus est, cùm primum auditum est à nobis decretum relaxationis, & reuersionis in patriam, præ gaudio vix credere potuimus quod dicebatur, & nobis non videre, & audire, sed somniare videbamur. Simile quid accidit Patriarchæ Iacob Gen. 45. qui cùm audisset filium suum Ioseph viuere, quē iam dudum mortuum luxerat, quasi de graui somno euigilans non credebat. Sanctus etiā Petrus Act. 12. de carcere præter spem mirabiliter liberatus, existimabat se visum videre. Porrò Septuaginta Interpretes verterunt, consolati, quia ex nimia consolatione fiebat, vt sibi Iudæi somniare viderentur. Sed perspicua erit lectio, si vtrunque iungamus hoc modo, Cùm conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus ex nimia consolatione, & lætitia quasi somniantes, nos liberatos: vel si placeat, hic esse potest sensus, Facti sumus sicut consolati, idest, facti sumus, vt sunt ij, qui consolationem post magnam tribulationem accipiunt, idest, hilares, & iucundi ex tristibus, & mœrentibus. Hanc ineffabilem consolationem verè experiuntur, qui seriò cōuertuntur ad Deum, & contempta spe seculi, atque omnium rerum terrenarum cupiditate deposita, dirigunt pedes suos in viam pacis. Intelligunt enim quàm ineffabile bonum sit; erui de captiuitate Diaboli, & de profundo gehennæ, & ad veram libertatem, atque æternam pacem in cœlesti patria possidendam Deo vocante, & ducente præparati.

Tunc

II. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Ex consolatione interna prodijt lætitia externa, quæ in hilaritate vultus, & in voce exultationis agnoscitur. Tunc, inquit, idest, vbi auditus est bonus nuncius liberationis, repletum est gaudio os nostrum, idest, facies nostra hilaris, & iucunda apparuit, & lingua nostra prorupit in verba lætitiæ, & iubilationis. In hebræo, pro, gaudio, habetur risus: sed in idem recidit sententia: risus enim lætitiæ signum est. Si quis autem velit per, os, non intelligere faciem, sed quod propriè dicitur os, sensus erit, repletum est os nostrum lætis vocibus, & laudibus, & idem significabitur per verba sequentia, & lingua nostra exultatione, quæ repetitio est in Psalmis frequentissima.

III. Tũc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cum eis.

Nuncius bonus huius liberationis sicut eos, qui liberati sunt affecit ingenti lætitia; ita etiam alios, qui hoc audierunt, magna admiratione repleuit, & ideò dixerunt, Magnificauit Dominus facere cum eis, idest, magnificè gessit se Dominus cum populo suo: quamuis enim Cyrus fuerit, qui populum hebræorum ex tam longa captiuitate liberauit; tamen omnes facilè intelligebant, id factum esse diuino instinctu: nam liberatio facta est ipso tẽpore, quo Deus per Hieremiam prædixerat esse faciendam, idest, post annos septuaginta. & Cyrus ipse lib. 1. Esdræ cap. 1. agnoscit Imperium orbis terræ à Deo cœli sibi tributum, & ab eodem Deo iussum se templum in Hierusalem ædificare, populumque dimittere: & denique nunquam sperandum erat, vt Rex vllus sponte sua, & sine vllo pretio tot millia captiuorum dimitteret, nec solùm dimitteret, sed etiam magnis donis oneratos dimitteret. Itaq; meritò gentes omnes tam magnum beneficium diuinæ prouidentiæ tribuebant. Sed cur Propheta vtitur hoc loco tempore futuro, cùm paulò ante vsus sit tempore præterito? dixit enim, Tunc repletum est gaudio os nostrum: vnde consequens erat, vt diceret, Tũc dixerunt inter gentes. cur igitur ait, Tunc dicent inter gentes? Hebræus codex vtrunque verbum ponit in tempore futuro, quod tamen secundùm consuetudinem linguæ hebraicæ, vtrunq; verti potest in tempus præteritum. Sed codex græcus, quem secutus est Interpres latinus, primum posuit in præterito, secundum in futuro. Fortasse igitur hic est hebraismus, & accipiẽdum est tempus futurum pro præterito. Fortasse etiam illud, tunc, hoc loco non significat tempus liberationis iam præteritum, sed tempus diuulgationis huius rei ad gentes etiam longè positas, quod erat futurum, vt sensus sit, Cùm perueniet fama huius rei ad gentes longè positas, tunc dicent inter se gentes, Magna fecit Deus cum populo Iudæorum. Neque minus hæc admiratio gentium locum habet, cùm homines, qui de hoc mundo sunt, vident aliquos, qui de Mundo erant, Mundo terga vertere, & ad patriam cœlestem per viam veræ virtutis, & Christi imitationis ascendere. Mundus enim non diligit quidem eos, qui de Mundo non sunt, sed miratur tamen, & Deum in illis, & cum illis esse negare non potest.

Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. IV.

Approbant liberati quod gentes dicunt, quia vera dicunt, ac si ita subiungerẽt, Verè Dominus magnificè se nobiscum gessit, & præter meritum, & spem nostram egit nobiscum, cùm de tam miserabili captiuitate nos ad dulcissimam patriam reuocauit: & ideò facti sumus lætantes, qui sub iugo captiuitatis gemebamus mœrentes.

Conuerte Domine captiuitatẽ nostram, sicut torrens in Austro. V.

Quoniam non statim omnes captiui reuersi sunt, sed primum aliqui cum Esdra, deinde alij cum Nehemia: ideò qui primi redierant precantur Deum pro

pro plena, atque integra reuersione captiuorum. Vtuntur verò similitudine torrentis, qui flante Austro plenissimè, & velocissimè fluere solet. Dicunt igitur, Conuerte Domine captiuitatem nostram, idest, fac vt reuertantur captiui nostri, qui adhuc remanent in terra aliena, planè omnes, & quam citissimè, vt sit plena, & velox reductio, qualis esse solet earum rerum, quas torrens secum abripit, & deuoluit, quando flante Austro tum pluuijs de cœlo cadentibus, tum niuibus liquefactis, & de montibus fluentibus impletur. Sed multo magis spiritualibus peregrinis hæc precatio necessaria est: quamuis enim iam aliqui ad patriam peruenerint, tamen multi adhuc peregrinantur: plurimi etiam amare cœperunt captiuitatem, & affixi rebus temporalibus de patria nihil cogitant; ideò necesse est, vt Deus instar torrentis Austro flante violenter eos compellat, & quasi cogat ascendere. Denique tum isti, tum illi, adhuc ex parte captiui tenentur. omnes enim expectant, vt liberetur omnis creatura à seruitute corruptionis, & ipsi etiam in cœlo Beati expectant redemptionem corporis sui. Pro hac igitur perfecta libertate filiorum Dei, de qua loquitur Apostolus ad Rom. 8. rectè precamur, Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro. Quod attinet ad verba, in hebraico, & græco codice habetur, torrentes, siue riuos aquarum in numero multitudinis, & casu accusandi: sed probabile est in græcis antiquis & magis correctis fuisse, χειμάῤῥος, id est, torrens, non χειμάῤῥους, idest, torrentes. Nam Sanctus Hieronymus in commentario, vbi exponit editionem Septuaginta legit, torrens, & Sanctus Augustinus similiter legit, torrens. verbum autem hebraicum potest intelligi tam in casu nominandi, quam accusandi: sed in sensu nulla difficultas est. Nam idem est sensus, siue dicamus, Conuerte captiuitatem nostram, vt torrens conuertit, & trahit omnia secum: siue, Conuerte captiuitatem nostram, vt torrentem protrudis, & impellis, quando Austro flante impletur aquis. Maior quæstio est de nomine Austri; siquidem recentiores quidam accurati, & docti contendunt nomine Austri non debere intelligi ventum, sed regionem Australem desertam, & aridam, qualia sunt deserta Arabiæ: ac sensum huius loci esse volunt, Conuerte captiuitatem nostram, sicut torrentes fluunt in locis aridis & desertis: sic enim lætificabit nos reuersio captiuorum, quomodo lætificantur loca arida fluentibus aquis. Sed nobis veneranda est Patrum auctoritas: nam Septuaginta Interpretes sine dubio per Austrum intellexerunt ventum: id enim propriè significat νότος, qua voce hoc loco vsi sunt: deinde Sanctus Hieronymus, Sanctus Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij veteres tũ græci, tum latini agnoscunt hoc loco similitudinem venti Australis liquefacientis niues, & congregantis nubes, atque eo modo torrentes implentis. Ratio etiam connexionis, & nomen torrentis huic expositioni fauere videtur. Vtitur enim Propheta nomine torrentium, vt significet plenitudinem reuersionis captiuorum: per loca verò deserta, & arida riuuli quidam fluere solent, non autem torrentes pleni, & magni, quos ingentes pluuiæ, vel niues de montibus fluentes faciunt. At, inquiunt, vox hebraica, negheb, non significat ventum, sed australem plagã, vel loca arida, & deserta. Respondeo, quod sæpè respondi, nõ debere restringi significationes vocum hebraicarum ad hebraica dictionaria: maior enim fides habenda est Septuaginta Interpretibus, & Sancto Hieronymo, quàm omnibus dictionarijs; & quemadmodũ vox græca νότος, significat propriè ventum Australem, & inde transfertur aliquando ad significãdam regionem, vnde ventus ille spirat: sic etiam fieri potest, vt vox hebraica, negheb, quam ipsi volunt significare plagam australem, transferatur etiam ad significandum ventum australem; & hoc loco ita accipiendam esse hanc vocem, veterum auctoritas satis nobis persuadet,

Qui

VI. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

Posteaquam rogauit Propheta Deũ, vt reducat ad patriã omnes captiuos; exhortatur ipsos captiuos, vt libenter suscipiant laborem ambulandi, & ascendendi, neque retineantur amore earum rerum, quas in terra aliena possidebant: quoniam in patria sua, multo plura, & meliora inuenient. Vtitur autem similitudine aptissima seminantis, & metentis. Seminans enim ordinariè in lacrymis seminat, idest, cum dolore, & gemitu; quia cogitur triticum suum proijcere in terram, neque scit, an vnquam illud recuperabit, ac proinde videtur laborare, & fatigari, vt opes suas amittat: sed quando messis venit, cum magno gaudio metit, quia videt triticum suum, quod videbatur dum seminaretur, amissum, non solùm non perijsse, sed cum maximo fœnore redditũ sibi fuisse. Sed hæc exhortatio apud spirituales peregrinos præcipuè locũ habet. Qui enim captiuitatem diligũt, & amore mundi capti, de cœlesti patria nihil cogitant, ij existimant, iustorum iter ad cœlum nihil esse aliud, nisi iacturam, & detrimentum. Qui enim verè peregrini sunt, & ad patriam cœlestem ascendunt, opes suas pauperibus largiuntur, qui nunquam restituent: sine pretio vel præmio laborant, vt fratres suos doceant, vt Apostolus faciebat; sponte seipsi voluptatibus, & delectationibus priuant; quæ stultitia esse videtur ijs, qui nesciunt quid ista pariant. Sed hoc nihil est aliud, nisi seminare in lacrymis, vt postea in tempore suo cum exultatione metãt; quod si ij, qui captiuitatem adhuc amant, attentè considerarent, certè ipsi etiam mutato consilio ascendere inciperent, & sua omnia, licet cum sensu aliquo doloris interim seminarent, vt paulò post in cœlesti patria cum exultatione meterent.

VII. Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua.

VIII. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.

Describit paulò fusius, & clarius morem seminantis, & metentis. Euntes, inquit, ibant, idest, rustici ex domo sua exeuntes ibant ad agrum, & flebant mittentes semina sua, idest, cum dolore spargebant triticum suum in terram, videntes se priuari interim opibus suis non sine sudore quæsitis. Sed postea venientes ex agro tempore messis, venient domum cum exultatione portantes manipulos suos, idest, referentes pro paucis granis integros manipulos spicarum. Neque curauit Propheta similitudinem applicare; quia facilè erat vnicuique id per se facere. Vtitur hac eadem similitudine Apostolus 2. Corint. 9. Qui parce seminat, parce & metet. Et quoniã similitudo admirabilis est, non erit inutile considerare quibus in rebus semẽtis cum eleemosyna comparetur, vt magis animentur qui ascensiones in corde suo disponunt, ad opes suas libentissimè cum pauperibus communicandas. Primum igitur granum, quod seminatur, res est exigua, & tamen producit tantam granorum multitudinem, vt incredibile videatur: sic etiam eleemosyna res est in se vilis, cùm sit actio humana, & tẽporaria, & per organum corporis corruptibilis facta; & tamen producit nõ multas pecunias, aut panes, aut vestes, sed Regnum sempiternum; quomodo si granum tritici seminatum nõ produceret spicam triticeam, sed spicam auream plenam gemmis pretiosis loco granorum. Deinde granum seminatum debet corrumpi, & perdi, alioqui non nasceretur, iuxta illud Euangelij, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solùm manet: sic eleemosyna debet donari, non commutari, & donari ijs, qui non possunt retribuere, denique debet amitti, ac perdi sine vlla spe recuperationis in hac vita: ita enim corrupta, & perdita iterum nascitur, & fructum plurimum parit in æterna vita. Denique seminatum granum eget sole, &

pluuia, vt germinare possit: sic etiam eleemosynæ, vt alia omnia bona opera, egent sole diuinæ gratiæ, & pluuia sanguinis Mediatoris, idest, requirunt, si meritoria esse debeant, vt fiat ex gratia Dei, quæ nascitur ex Christi sanguine: tunc enim res in se minima efficitur maxima ratione virtutis, quam ex gratia recipit: & sic non solùm meritoria, sed etiam de condigno, vt scholæ loquuntur, meritoria est vitæ æternæ. Sed hoc interest inter sationem tritici, & distributionem eleemosynæ ritè factam; quòd plurima sunt, quæ facere possunt, vt qui seminauit in lachrymis triticum, in exultatione non metat: nam & potest seminatum granum deficiente imbre non nasci; & potest natum à bruchis, vel nebulis corrumpi; & potest iam maturum à furibus diripi, vel incendio perdi. At eleemosyna ex charitate facta, salua est, quippe in cælo reconditur, vbi neque bruchi, neque nebula, neque fures accessum vllum habent. Igitur qui spirituale semen in lacrymis seminat, in exultatione fructum magnum sine vlla dubitatione metet.

PSALMVS CXXVI.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum Salomonis.

PSALMVS hic semper mihi visus est supra modum obscurus, & nūc etiam post longum studium fateor me non perfectè assequi literalem sensum. Probabilior expositio videtur esse illa, quam tradiderunt Græci, S. Ioannes Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius; quod videlicet pertineat hæc Prophetica exhortatio, siue admonitio ad populum hebræorū post reuersionem à captiuitate Babylonica, quando laborabat in ædificanda domo Dei, & restauranda ciuitate Hierusalem, & à vicinis gentibus toto ferè illo tempore vexabatur, & impediebatur. Huc etiam pertinere videtur, titulus, Canticum graduum Salomonis: tribuitur enim Salomoni hæc adhortatio, quoniam ipse prior ædificauit domum Domini, & ciuitatem Hierusalem amplificauit, & multis bonis repleuit. Ipse igitur commodè introducitur, qui admoneat Zorobabelem, qui fuit quasi alter Salomon, quomodo se gerere debeat in domo, & ciuitate reædificanda, custodienda, & amplificanda. Sed altiore sensu verus Salomon, idest, pacificus, Christus, qui est pax nostra iuxta Apostolum, admonet eos, qui ad veram pacem aspirant, & aspirando ascēdunt de valle lacrymarum ad visionem pacis, Hierusalem cælestem, quomodo debeant ædificare, & custodire domū, siue ciuitatem Ecclesiæ: tum etiam vnusquisque sibi per bona opera domum ædificare in cælo, eamque custodire, vt ad eam suo tempore feliciter inhabitandam, perpetuoque possidendam, ascendat. Scio nonnunquam in Scripturis per ædificationem domus, intelligi fœcunditatem, siue copiam filiorum. Sed hunc Psalmum communis expositio Patrum de vera domo Dei, idest, de templo siue materiali, siue mystico, non de carnali filiorum copia intelligendum esse docuit.

Explicatio Psalmi 126.

NIsi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. I.

Hæc dicuntur Iudæis ædificantibus domum Dei, idest, templum, quando infeliciter opus procedebat, impedientibus vicinis gentibus, vt scribitur in primo libro Esdræ. Admonentur autem, vt cogitent, nihil valere opera hominum, nisi primarius ędificator Deus adsit, & ideò non solùm operentur manibus, sed etiā corde, & ore Deum inuocēt, & in eius adiutorio præcipuè fidāt. Nisi Dominus ædificauerit domum, id est, Nisi Dominus inuocatus cùm fiducia, operantibus adfuerit. In vanum labora-

borauerunt qui ædificant eam, idest, omnis labor frustra consumptus est,& frustra etiam deinceps consumetur. Hæc eadem dicuntur Præpositis Ecclesiæ, qui prædicatione verbi Dei conuertere nituntur homines ad Deum,& ex ijs templum Domino, idest, Ecclesiam ædificare. iuxta illud 1. Corint. 3. Dei ædificatio estis. & ibidem. Vt sapiens architectus fundamētum posui, alius autem superædificat: sed nisi adsit ille principalis architectus, qui dixit Matth. 16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, in vanum ædificant homines, frustra prædicant doctores verbi Dei, dicente Domino, Sine me nihil potestis facere, Ioan. 16. Denique dicuntur eadem vnicuique nostrum, qui domum nobis per actus fidei, spei, & charitatis in cælo ædificare debemus: domus enim Dei, vt sanctus Augustinus ait serm. 22. de verbis Apostoli, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur, neque vllus in cælesti patria ciuis admittitur, qui talem domum non ante parauerit. Sed hæc domus magis orando, & gemendo, quàm operando fabricatur, quia non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis 2. Corinth. cap. 3.

II. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.

Cùm ciuitas Hierusalem post captiuitatem ædificaretur, simul ædificanda, & simul custodienda erat, vt testatur Scriptura in lib. 2. Esdræ. Gentes enim quæ in circuitu erant, non solùm impedire conabantur ædificationem, sed etiam demoliri quod ædificatum fuerat,& ideò filij Israel vna manu gladium tenebant, altera faciebant opus; & multi eorum dispositi ad custodiendum perpetuas agebant excubias. Sed nihilominus tot vigilijs suis nihil profecissent, nisi Dominus ciuitatem custodire voluisset. Hoc idem contingere certum est Præpositis Ecclesiæ, qui simul ædificare Ecclesiam,& simul custodire debent: versamur enim in medio inimicorum, qui nihil magis oderunt, quàm Ecclesiæ amplificationem. Et quamuis Episcopis ad hoc detur in Ecclesia locus altior, vt quasi è specula omnia prospicere, & populum custodire possint; tamen neque corda penetrant, neque vbique cum omnibus esse possunt; ideò Nisi Dominus custodiat ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Hoc ipsum singulis nobis accidere solet, vt dum per bona opera domū nobis ædificamus, non desint hostes, qui varijs tentationibus destruere moliantur ædificium inchoatum. vnde nos Apostolus armat scribens Ephesijs cap. 6. dum dicit, Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo. & infra, In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Sed nisi Dominus nobis adsit,& nos sæpe dormitantes custodiat,& pro nobis pugnet, frustra erit omnis labor noster.

Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. III.

Filij Israel præ nimia sollicitudine, dum in angustijs essent, ante lucē opus ædificationis aggrediebātur; ideò monet illos Spiritus sanctus, nihil profuturum, quod ante lucem operari incipiant, nisi Dominus illis adfuerit: sed si Dominum adiutorem habuerint, & in illo spem suam posuerint, opus prospere successurum, etiam si post necessariam quietem, orto iam sole operi se accingāt. Vanum, inquit, est vobis ante lucem surgere, ad opus videlicet ædificationis prosequendum; vbi subintelligendum est, nisi Dominus ædificauerit domum, vel custodierit ciuitatem. & ideò confidentes in Domino, & illum assiduè inuocantes surgite postquam sederitis, idest, post nocturnam, ac necessariam quietem, surgite ad opus. qui manducatis panem doloris, idest, vos, qui in angustia, & oppressione nunc viuitis propter infestationem continuam inimicorum.

Sed

Sed in sensu magis intẽto à Spiritu sancto, monẽtur Præpositi Ecclesiæ, & singuli etiam fideles, vt in ædificanda domo, siue communi, siue particulari, nõ magis fidant operationi, quàm orationi; sed imitentur Dominum, qui per noctes vigilabat in oratione iuxta illud Lucæ 6. Erat pernoctans in oratione Dei: & interdiu concionabatur, & miraculis sermonẽ confirmabat; nec non Apostolos imitẽtur, qui in Actis cap. 6. dicunt, Nos autem orationi, & ministerio verbi instantes erimus. Vanum, inquit, vobis est ante lucẽ surgere, idest, totum tempus cõsumere in ædificatione, vel custodia. Surgite postquam sederitis, idest, surgite ad opus, postquã sederitis vacantes quieti contemplationis, & orationis. Qui mãducatis panem doloris, idest, vos, qui præ desiderio cælestis patriæ assiduè gemitis, & dicitis, Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte, dũ dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus? Qui enim valde amant, dum non possunt frui præsentia rei amatæ, sustentantur interim desiderio, & gemitu, & eo modo lacrymę fiunt illis panes die, ac nocte, idest, in prandio, & cœna. In hebræo non habetur illud, surgite, sed videntur Septuaginta legisse, paulò aliter, quàm nunc habeatur in nostris codicibus. vbi enim nunc est, cum, idest, surgere, ipsi videntur legisse, cumu, surgite. & quamuis Euthymius ex græco codice, legat, surgere, tamen veteres Patres, legunt, surgite, vt sanctus Hieronymus, & sanctus Augustinus in commentario. & videtur etiam sanctus Ioannes Chrysostomus ita legisse. denique ita legit sanctus Hilarius, qui vt sanctus Hieronymus scribit in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, imitatus est Origenem in explanatione Psalmorum. certum autem est Origenem, & alios veteres græcos, & latinos habuisse codices correctiores, quàm vnus Euthymius habuerit. nisi fortè Euthymius etiam legerit, surgite, sed corrigendum putauerit esse textum, vnius literæ mutatione: nam ἐγείρεσθαι, est surgere, & ἐγείρεσθε, est surgite.

קום קומו

Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris. IIII.

Post exhortationem, & admonitionem, addit Propheta consolationem, prædicens fore, vt post præsentes tribulationes, det Dominus pacem, & quietem populo suo, & tũc filios Israel manifeste futuros Dei hæreditatem, & potentissimos, atque fortissimos, vt nullos deinceps hostes passuri sint. quæ Prophetia respicit nouum populum, idest, Ecclesiam Christi, cuius typus erat templum, & ciuitas ipsa Hierusalem. Nam vt sanctus Augustinus demõstrat lib. 18. de ciuitate Dei cap. 45. Iudæis post ciuitatis, & templi instaurationem omnia in deterius prolapsa sunt, donec per Vespasianum & Titum iterum ciuitas euersa, & templum incensum fuit. Ait igitur, Cùm dederit dilectis suis somnum, idest, cùm pacẽ, & quietem Dominus populo suo dederit, mittẽs ad illos verum Salomonem, qui templum verum, idest, Ecclesiam suam, fundabit, & propagabit, atque ipsos etiam Imperatores orbis terræ illi subijciet; ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris, idest, ecce tunc apparebit, quòd hæreditas Domini erunt filij plurimi, iuxta illud Psalmi 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam; & possessionem tuam terminos terræ: & merces eiusdem Christi Domini erit fructus ventris, filij videlicet plurimi, iuxta illud Isaiæ 53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum. Nam, vt sæpe monuimus, frequentissimè in Psalmis idipsum bis repetitur. Itaque idem est, hæreditas Domini, filij; & merces, fructus vẽtris, idest, Christi Domini hæreditas, & merces erunt multi filij, qui nihil aliud sunt, nisi fructus ventris. Atque hæc expositio est conformis hebraico textui, vbi vox illa fructus, est nominatiuus casus, non genitiuus. Sed in editione græca vox, fructus, est casus genitiui, & ideò iuxta græcum codicem sensus erit, quòd filiorum multitudo erit hæreditas Domini,

mini, & merces Christi, qui Christus verè, propriè que fructus ventris fuit, cùm non ex viro, sed ex sola Virgine ortum habuerit. & hæc fortasse verior est expositio, quoniam verbum hebraicum potest mutatis punctis reddi per genitiuum; sed verbum græcum, non potest reddi per nominatiuum. Proinde si codices omnes conciliandi sint, hæc posterior expositio priori anteponenda erit. Iam verò si Psalmus explicetur secundum altiorem sensum, in hoc versiculo prædicetur felicitas cælestis Hierusalem, que post somnũ mortis temporariæ in resurrectione manet eos, qui sicut oportebat ad patriã sempiternã passibus amoris, & fidei ascendere properarunt. Ait igitur, Cùm dederit dilectis suis somnum, idest, cùm post varios labores, & certamina dederit Deus omnibus dilectis suis, tã Præpositis Ecclesiæ ædificatoribus, quàm priuatis fidelibus domum sibi per opera bona fabricantibus, somnum beatæ mortis, ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris, idest, tunc apparebit in die vltimi Iudicij, quòd filij Dei sint ipsius Dei hæreditas, quia tũc dilecti salutem æternam consequẽtur, & per hoc transibunt in æternam Dei possessionem, & hæreditatem, & iidem filij erunt merces Christi, qui est fructus ventris, quia salus electorum est Christi merces: ipse est enim, qui gratiam, & gloriam electis suis patiendo, & moriendo promeruit. Non multum autem refert, quòd in hebræo habetur, sic dabit dilecto suo somnum, pro eo quod nos habemus in græca, & latina versione, cùm dederit dilectis suis
כן somnũ: nam particula hebraica, chen, significat multa, nimirum, sic, vere, tunc, &c. Itaque reddi potest, tunc dabit, idest, post illas tribulationes dabit, & sensus in idem recidit. vox au-
לידידו tem, ledido, dilecto suo, potest etiam
לידידיו legi, ledidau, dilectis suis, & sic legerũt Septuaginta & S. Hieronymus, qui haberũt codices sine punctis, quæ à Rabinis postea addita sunt. & si fortè necessario legẽdum esset, dilecto suo, exponeremus vnicuique dilecto suo, vel dilecto populo suo, quod est idem cum eo, quod nos habemus, dilectis suis.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. V.

Declarat his verbis Propheta potentiam filiorum Christi, qui sunt eius hæreditas, & merces. ac dicit fore potentissimos, quales sunt sagittæ in manu viri robustissimi, quæ maximo impetu iaciuntur, & omnia perrumpunt. loquitur autem de spirituali potẽtia seruorum Christi, quæ non minus cernitur in actione, quàm in passione. nam & cùm instar tonitrui, & fulguris terrefaciunt, & conuertunt infideles ad fidem, vel peccatores ad pœnitentiam efficacia prædicationis, splendore sanctitatis, & miraculorũ virtute; & quando tormenta omnium generum, incredibili patientia, & fortitudine, ad mortem vsque decertantes pro fide, & pietate tolerant, quid sunt aliud nisi sagittæ in manu potentis? sed cur filij isti tam fortes dicuntur filij excussorum? quia filij sunt hominum eiectorum, & expulsorum à mũdo, quasi quisquiliæ, & reiectamenta; videlicet filij Prophetarum, & Apostolorum: nam de Prophetis Apostolus dicit Heb. 11. Alij vero ludibria, & verbera experti, insuper & vincula, & carceres, tentati sunt, lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladij mortui sunt, circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus nõ erat mundus. De Apostolis dicit idem Paulus 1. Corinth. 4. Puto quòd Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquã morti destinatos. quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. vsq; in hãc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus; & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsq; adhuc. Et tamen isti ita excussi, & reiecti fortissimi fuerunt,

runt, & de mundo, & de dæmonibus mirabiliter triumpharunt. Horum filij sunt omnes electi, qui sicut sagittæ in manu potentis hostes vulnerarunt, & vicerunt. Scio locum istum variè tam à veteribus, quàm à recentioribus exponi, sed, vt aliàs dixi, vnusquisque in suo sensu abundet, vbi nullum subsit fidei periculum. Neq; refert quòd sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, filij iuuentutis, vbi nos habemus, filios excussorum, & versionem suam defendit in epistola ad Marcellam de quæstionibus super hunc Psalmum: nam
נערים vox hebraica, neharim, vtrunque significat, & iuuẽtutem, & excussorum. proinde versio Septuaginta & nostra vulgata editio nõ repugnat textui originali. Neque reprobamus sancti Hieronymi intelligentiam. siquidem electi vt sunt filij excussorum, quia filij Prophetarum, & Apostolorum à mundo reprobatorum: ita sunt etiam filij iuuentutis, quia sunt per regenerationem, & renouationem iuuenes facti, ac per hoc alacres, & fortes, & expediti ad bellum contra spirituales hostes. Sed in futuro seculo, ac præsertim in die resurrectionis, & vltimi iudicij, maximè apparebit, quàm sint potentes isti filij excussorum: qui tunc per resurrectionem gloriosam erunt veri filij iuuentutis; quia renouabitur, vt aquilæ iuuentus eorum. stabunt enim in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, vt dicitur Sapien. 5. & aduersarij videntes turbabuntur timore horribili, & dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, &c. & Psal. 149. Gladij ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptum, gloria hæc est omnibus sanctis eius.

VI. Beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis: non confundetur cùm loquetur inimicis **suis in porta.**

Concluditur Psalmus per epiphonema acclamando ipsi Domino Christo, Beatus vir, qui impleuit desideriũ suum ex ipsis, idest, verè felix est ille, Christus videlicet, qui impleuit desiderium suum ex ipsis filijs, quoniam perduxit ad finem desiderium suum, quod erat videndi salutem, & gloriam filiorum suorum, pro quibus tam multa fecit, & pertulit. & ideò non confundetur, cùm loquetur inimicis suis in porta, idest, in vltimo iudicio, quod exercebitur in amplissima porta, idest, in conuentu totius mundi, non confundetur cùm loquetur inimicis suis dæmonibus, & hominibus iniquis, sed eos potius confundet, & conuincet iniustitiæ, & imbecillitatis: tota enim contentio Christi cum diabolo, & ministris eius ab initio mundi vsque ad finem, fuit circa salutem generis humani, quod totum ad inferos secum diabolus pertrahere semper conatus est. Atque ad hunc finem singulis ætatibus persecutiones Iudæorum, paganorum, hæreticorum, iniquorum omnis generis, aduersus Ecclesiam excitauit. Sed cùm in die Iudicij conspicientur tot millia Electorum cũ Christo gloriosè regnãtium, & triumphantium, & iustissimè coronatorum: & cõtra, sublata erit iniquis omnis potestas, & ad æterna supplicia iustè damnatis nulla spes erit bella renouandi; tunc ipse Christus non confundetur, sed confundet omnes inimicos suos. In hebræo habetur, Beatus vir, qui impleuit pharetram suam ex ipsis, sagittis videlicet. Sed Septuaginta Seniores maluerũt explicare metaphoram: & quia, implere pharetram sagittis, significat, implere domum fortissimis filijs; ideò maluerũt vertere, Beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis, hoc est, pro voto, & desiderio impleuit domum suam filijs optimis, & robustissimis. Illud autem, non confundetur cùm loquetur inimicis suis, in hebraico, & græco codice habetur in numero multitudinis, non confundentur cùm loquentur. Non est improbabile in aliquo textu vitio scriptorum esse nume-

numerum variatum: non enim verisimile est interpretem latinum, vel græcum de industria numerum mutasse. Et cùm S. Hieronymus, & S. Augustinus in commentario legant in singulari, non confundetur cum loquetur; & contra S. Hilarius, & S. Ioannes Chrysostomus legant in numero multitudinis, non confundētur, cùm loquentur; necesse est, vt græci codices fuerint varij, sicut etiam latini codices vulgati varij sunt. sed vtraque lectio vera est; nam & de Christo verè dicitur, non confundetur, cùm loquetur inimicis suis in porta, & de electis filijs Dei verè etiam dicitur, non confundentur, cùm loquentur inimicis suis in porta, cùm scriptū sit Sapien. 5. Tunc stabunt iusti in magna cōstantia aduersus eos, qui se angustiauerunt. Illud autem, in porta, interpretati sumus in vltimo iudicio, quoniam, vt diximus in explicatione Psalmi 121. apud hebræos in portis ciuitatum conueniebat multitudo populi ad iudicia. & præterea ex doctrina S. Augustini in expositione huius versiculi, in porta loqui, est publicè loqui, sicut loqui in cubiculo, est loqui occultè, & secretè. Quoniam igitur vltimum iudicium palàm & publicè, & in conspectu omnium hominum, & Angelorū fiet, rectissimè dicitur in porta fieri, & Christus, atq; electi eius rectè, inimicis suis loqui dicuntur in porta.

PSALMVS CXXVII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

Idetur hic Psalmus S. Hilario, & S. Augustino iuxta literæ corticem ita de temporalibus bonis, quorum promissio propria testamēti veteris est, agere, vt necessarium sit mysticum sensum inuenire, si ad Christianorū mores accommodari debeat. Sed fortasse non erit difficile ita illum exponere, vt simul ad testamentum vetus, & ad nouum, ad bona Hierusalem terrenæ, & cælestis pertineat. Est igitur argumentum huius Psalmi, exhortatio ad pietatem, proposita ingenti mercede virtutis.

Explicatio Psalmi 127.

Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in vijs eius. I.

Docet Propheta redeuntes à captiuitate quomodo se gerere debeant, si nolint iterum in captiuitatem reuerti, sed perpetuo frui bonis Hierusalem. quę doctrina vtrisque peregrinis conuenit, tam ijs, qui peregrinabantur à patria terrena, atque ad eam ascendere cupiebant, quàm ijs, qui peregrinantur à patria cælesti, atque ad eam redire festinant. Ait igitur, Beati omnes, qui timent Dominum, idest, illi omnes siue viri, siue feminæ, siue magni, siue parui, siue nobiles, siue ignobiles, siue domini, siue serui, siue docti, siue indocti, denique omnes omnino nullis exceptis, tunc solum verè beati erunt, id est, fortunati, contenti, hilares, in optimo statu constituti, quem statum omnes desiderát, si Deum verè timuerint, idest, si Deū offendere formidauerint, atque eo timore muniti, à Dei gratia, quæ fons est omnium bonorum, nunquam exciderint. Signum autē sancti huius timoris est, si in vijs eius, idest, in præceptis eius ambulauerint. Nam timor iste sanctus ex amore procedit, & Dominus ait Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. & iterum, Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est, qui diligit me. & iterum, Qui non diligit me, sermones meos non seruat.

Labores manuum tuarū quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. II.

Incipit enumerare felicitates hominis timētis Deum, atque ad eum ipsum sermonem dirigit, dicens, prima felicitas tua erit, quòd manducabis labores manuum

manuum tuarum, ideſt, frueris ijs bonis, quæ labore manuum, ſiue operum tuorum acquiſieris. Quo loco diligenter conſiderandũ eſt, non ponere Prophetam felicitatem piorum in magna copia diuitiarum; ſed in ijs bonis, quæ proprio labore acquiruntur, quæ ordinariè modica eſſe ſolent: Magnæ enim diuitiæ, vel ex hæreditate parentum, vel ex rapina, & vſura, alijsq. malis artibus plerunque habentur. Laudat ſanctus Hieronymus in epiſtola ad Hedibiam, quæſt. 1. vulgatam illam ſententiam, Diues aut iniquus, aut iniqui hæres. Quare idem Propheta in Pſal. 36. dicit, Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas. & in Pſalmo 72. Ecce ipſi peccatores, & abundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias. & in Pſalmo 143. Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, oues eorum fœtoſæ abundantes in egreſſibus ſuis, boues eorum craſſæ, non eſt ruina maceriæ. neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt. Beatus populus, cuius Dominus Deus eius. Itaque ſanctus Dauid non hebræis tantũ, ſed etiam Chriſtianis concionatur, cùm non ponat felicitatem in magnis diuitijs; ſed in eo ſolum, quod viuant de ſuis iuſtis laboribus: vbi duo vitia extrema reprehendit: vnum eorum, qui labores aliorum manducant: alterum eorum, qui ne ſuum quidem laborem mãducant, ſed auarè recondunt, vt diuitias augeant: illi igitur ſoli beati ſunt, qui labores manuum ſuarum manducant. Quòd ſi fortè aliqui timentes Deum, & ambulantes in vijs eius, non poſſint frui bonis ſuis; ſed eſurire, & ſitire cogantur, quòd bona ſua ab alijs direpta fuerint; nõ propterea falſa erit promiſſio, quæ hoc loco habetur: nam ſi Deus quibuſdam amicis ſuis permittit, vt cupiant ſaturari de micis, quæ cadunt de menſis diuitum, vt de Lazaro mendico legimus Luc. 16. & nemo illis eas micas tribuit: dat ſine dubio illis Deus aliquid longè melius, videlicet gaudium de tribulatione, vt Apoſtolus dicit ad Hebr. 10. Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. & de ſe ipſe dicit 2. Corint. 7. Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra. & tũc ſenſus huius verſiculi hic erit, Laborem manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit, ideſt, nunc manducabis laborẽ, ideſt, de gaudio laboris, & tribulationis reficieris; poſtea vero de fructu ipſo laboris, id eſt, de præmio bonorum operum ſaginaris; & ideo nunc beatus es in ſpe, & poſtea bene tibi erit in re. Atque hoc propriè pertinet ad ſpirituales peregrinos, qui gaudent in tribulatione inopiæ, & ærumnarum, ſcientes, quòd tribulatio patiẽtiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, Rom. 5. Quod attinet ad verba, in hebræo eſt, labores manuum, vt nos habemus; ſed in græco videtur eſſe, labores fructuum, & ſic plurimi vertunt, & legunt ex græco. Sed vox græca καρπῶν, & fructus, & volas manuum ſignificat. proinde Septuaginta propriiſſimè verterunt hebraicam vocem, cappecha, quæ propriè volas manuum ſignificat. Igitur noſtra editio vulgata planè concordat cum originali hebraico, & cum editione Septuaginta. כפיך

Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. III.

Hæc eſt altera felicitas timentis Deũ, & ambulantis in vijs eius, quòd ſi fortè vxorem ducere voluerit, vnam tantum ducet, eamque non ad libidinem explendam, ſed ad filiorum procreationem accipiet, vt Angelus Tobiam monuit dicẽs, Accipies Virginem cum timore Domini, amore filiorũ magis, quàm libidine ductus. & ipſe Tobias verè dixit, Domine tu ſcis, quia non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam coniugem, ſed ſolo poſteritatis amore. Tob. 6. & 8. Ait igitur, Vxor tua, nõ vxores, non concubinæ tuæ, ſicut vitis abundans, ideſt, multos pariens filios, vt vitis fœcunda multos racemos, in lateribus domus tuæ, ideſt, intus manens, vt modeſta & pudica, & curam

domus interioris habens, dum vir de his quæ foris sunt, cogitat. Sanctus Hieronymus vertit, in penetralibus domus, quoniam de lateribus interioribus hoc loco agitur. Sed quamuis hęc, felicitas quædam sit, tamen vt intelligamus, non magnam esse felicitatem, Deus multis, magnisq. amicis suis, etiã coniugatis, hanc felicitatem non dedit, vt Abrahamo, & Saræ, Isaaco, & Rebeccæ, Zachariæ, & Elizabethæ: multis etiam inspirauit desiderium, & propositum sanctæ virginitatis, vt creditur de sanctis Prophetis Elia, & Hieremia, & scitur de beata Virgine Maria, S. Ioãne Baptista, S Ioseph, & alijs propè infinitis, quos certè Deus non priuasset felicitate coniugij, & fœcunditatis carnalis, si non esset virginitas donum longè excellentius. Adde quòd sancti viri, qui vel coniuge caruerunt, vel sterilem sortiti sunt, non fuerunt priuati felicitate fœcũditatis, sed eam habuerũt alterius generis, & sine comparatione maiorem. Christus in primis, qui caput est omnium Sanctorum, non habuit carnalem vxorem, neque filios carnales, sed habuit tamen sponsam Ecclesiam, & filios spirituales innumerabiles. Sic etiam Abraham vnũ habuit filium ex Sara, sed per fidem factus est pater multarum gentium: omnes enim fideles filij Abrahæ dicuntur ab Apostolo Rom. 4. & quod mirabile est, viri sancti non solùm patres, sed etiam matres sunt eorum, quos ad fidem, vel ad pœnitentiam conuertunt: patres enim sunt prædicãdo verbo aut exemplo, & matres gemendo pro eis, & orando. Idem enim Apostolus patrem se dicit 1. Corint. 4. cùm ait, Non vt confundam vos hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo, nam & si decem millia pedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres, nam per Euangelium ego vos genui. alibi verò se matrem dicit, cùm ait ad Galat. 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Quod si placet spiritualibus filijs assignare patrem, & matrem, quamuis ab eodem homine generentur, & pariantur; dicere poterimus, patrem esse amorem Dei, & proximi, matrem esse sapientiam; verè enim amor est, qui filios gignit, sed per sapientiam gignit, dum sapienter loquens, & scripturas explanans persuadet auditoribus fidẽ, aut pœnitentiam. Sic enim de sapientia scribitur Sapient. 8. Hanc amaui, & exquisiui, à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius.

Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. IIII.

Tertia felicitas hic describitur, educatio videlicet filiorum. Viri enim timentes Deum, & ambulantes in vijs eius, non tantũ filios multos, sed etiam bonos, & bene moratos habebũt, quoniam ab infantia illos docebunt timere Deum, & ambulare in vijs eius. Sic igitur ait. Filij tui sicut nouellæ oliuarum, idest, similes erunt arbusculis optimis, quales sunt oleæ, quæ semper virent, & fructum dulcissimum faciunt; non autem similes erunt rubis, aut spinis, aut sterilibus plantis. erunt autem in circuitu mensæ tuæ, vt eos omnes simul videns, & cum eis conuiuęns, & conuescens maiorem ex illis delectationem capias. Quæ omnia conueniũt etiam in filios spirituales, quos cum pater Verbo Dei pascit, & proficere videt, mirificè gaudet, & cum Apostolo dicit, Gaudium meum, & corona mea, sic state ĩ Domino charissimi. Philip. 4.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum. V.

Benedicat tibi Dominus ex Siõ, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. VI.

Et videas filios filiorum tuorũ, pacem super Israel. VII.

Quarta est hæc felicitas, quòd videlicet vir timens Deum non solùm de bonis proprijs gaudiũ habere debeat, sed etiam de communibus. Ideò addit, quòd ita fit à Deo, qui habitat in Sion bene-

benedicendus, vt videat ciuitatẽ suam Hierusalem abundantem omnibus bonis, toto tempore vitæ suæ; & videat in ea ciuitate filios filiorum similiter beatos, & felices; & denique pacem, quæ omnia bona conseruat, & custodit, stabilem videat super populum Israel. Sed altiore sensu, & magis proprio, atque à Spiritu sancto intento, hic describitur felicitas tanto maior tribus superioribus, quantum distat cœlum à terra, & Deus à creaturis. & propterea non eam narrando, sed imprecando Propheta proponit. Ecce, inquit, præter omnia quæ dicta sunt, sic benedicetur homo, qui timet Dominum, nimirum dicetur illi; Benedicat tibi Dominus ex Sion, idest, non solùm benedicat tibi Dominus de terra, temporalia bona tribuens, sed etiam benedicat ex monte sancto suo, ex altissimo habitaculo suo, tibique præstet, vt videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ, idest, videas Deum, in quo sunt omnia bona Hierusalem, omnibus diebus vitæ tuæ, idest, in æternum, & in seculum seculi: nam cùm anima sit immortalis, & corpus etiam post breuem somnum mortis temporalis, sit resurrecturum ad vitam immortalem; certè bona quæ hic videmus, non videmus omnibus diebus vitæ nostræ, sed per minimam partem dierum vitæ nostræ, vt verè cum Iacob dicere possimus, dies vitæ nostræ, quibus in terra peregrinamur pauci sunt, & mali; sed bona cælestis Hierusalem verè videbimus omnibus diebus vitæ nostræ, qui sine fine erunt: sicut etiam omnes iniqui videbunt mala Babylonis omnibus dieb⁹ æternæ mortis suæ. Neque mirum est, quòd non dixerit Propheta, vt possideas bona Hierusalem, sed, vt videas: quoniam vera bona Hierusalem videndo possidentur; siquidem in visione Dei perfecta beatitudo consistit. Similes, inquit Ioannes in prima epistola cap. 3. ei erimus, idest, beatissimi, & felicissimi, & quasi Dij quidam, quoniam videbimus eum sicuti est. Accedet ad gaudium beatorum quòd videbunt in patria illa cælesti filios filiorum suorum, idest, non solum illos, quos ipsi per se Deo genuerunt, sed etiam, qui per filios suos spirituales, & per filios filiorum, vsque ad mũdi consummationem ad Deum adducti fuerint; & de omnibus tanquam de proprijs, & ad se pertinentibus gaudebunt. Denique accedet ad consummationem felicitatis, quòd videbunt pacem super Israel, pacem firmam, & stabilem, quæ securissimos reddet omnes habitatores Hierusalem vsque in æternum. videbunt enim omnes suos inimicos perfectè subiectos sub scabello pedum Christi, idest, in profundam gehennam detrusos, æternis vinculis alligatos. terra enim scabellum est pedum Dei, iniqui autem omnes sub terram conclusi iacebunt per secula sempiterna.

PSALMVS CXXVIII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

IN Psalmis Gradualibus, vt initio admonuimus, vicissim Propheta nunc deplorat ærumnas peregrinationis, nunc bona patriæ cælestis laudat, vt tam illæ, quàm ista ad ascendendum, & festinandum hortentur. Quoniam igitur in præcedẽti Psalmo multa dixit de bonis Hierusalem; nunc redit ad mala Babylonis, in qua exules sumus & peregrini.

Explicatio Psalmi 128.

SAepe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nũc Israel. 1.

Consolatur se populus Dei in tribulatione positus, quòd iam sit assuetus talibus angustijs, & semper Deo adiuuante liberatus fuerit. conueniunt autem hęc verba populo Iudæorum dum in reædificatione templi, & ciuitatis, à vicinis gentibus oppugnaretur; & cõueniũt etiam Ecclesiæ Christi, quæ vix

vnquam

vnquam ab oppugnatione paganorũ, vel hæreticorum, vel falsorũ Christianorum respirare potuit. Ait igitur, Sæpe expugnauerũt me à iuuentute mea, dicat nũc Israel, idest, populus Dei, qui Israel vocatur, non miretur si ab hostibus oppugnatur, quia nihil noui patitur, sed reuocet ad memoriam præteritas angustias, & dicat, Sæpe expugnauerũt me inimici mei iam inde à prima mea ætate: nam vix nata Ecclesia passa est in Abele persecutioné Cain; ac deinceps sępissimè similia pertulit. Quod attinet ad verba, id solùm notandum est, verbum, expugnauerunt, positum esse, pro, oppugnauerunt: nam vox hebraica, zarar, significat, angustiare, & vox græca significat, bellauerunt. & ex versiculo sequenti manifestè colligitur, non præualuisse hostes in populum Dei, proinde pugnasse, sed nõ expugnasse; bellasse, sed non debellasse: צרר

II. **Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.**

Reddit rationem, cur sæpe hostes repetierint prælium, siue pugnam; ac dicit, causam esse, quia nunquam præualuerunt: nam si semel præualuissent, & populum Dei penitus extinxissent, non fuisset opus tot prælijs toties renouatis. Verissimum esse quod hic asseritur, Ecclesiastica historia testatur. Illud, non potuerunt mihi, vel positum est pro, non potuerunt in me, vel subintelligitur aliquid, vt, non potuerunt mihi nocere, vel præualere.

III. **Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.**

Quod proprijs verbis Propheta dixerat; id nunc per similitudines, & metaphoras repetit, & confirmat. dicit igitur populus Dei de persecutoribus suis, Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, idest, supra dorsum meum arté fabrilem exercuerunt vtentes dorso meo pro incude, quam fabri ferrarij assiduè percutiunt. In hebræo habetur verbum, charas, quod Septuaginta verterunt, fabricare, & sanctus Hieronymus, arare: sic enim ad verbũ reddidit, Supra dorsum meum araneũt arantes. & verè vtrunque significare potest: quamuis enim non habeamus locum in scripturis (quod ego sciam) vbi charas, significet, fabricare, habemus tamen Genes. 4. vers. 22. & 3. Regum 7. vers. 14. vocem chores, ab eadem radice, quod significat fabrũ ferrarium. ex quo sequitur vt charas significet fabrilem artem exercere. Neque dubium esse potest, quin Septuaginta Interpretes, homines doctissimi, ex nomine fabri, deduxerint verbum, fabricare, quod hoc loco non significat, ædificium erigere ex lapidibus, & lignis (inepta enim similitudo videretur, si quis diceret super dorsum hominis domum, vel ędificium quodlibet fabricari) sed, vt diximus, significat iuxta proprietatem vocis hebraicæ, fabricare instrumenta ferrea super dorsum, quasi super incudem; quæ similitudo significat assiduam & durissimam persecutionem: nihil enim crebrius, & fortius percuti solet, quàm incudo à fabris. Idem significatur verbis sequentibus, prolongauerunt iniquitatem suam; prolongatio enim iniquitatis, est continuatio persecutionis, quam semper boni patiuntur à malis. Sanctus Hieronymus vertit, prolongauerunt sulcum suum. Sed quamuis vox hebraica, quæ nunc habetur in hebraico textu, significet sulcum; tamen si vna litera postponatur, vel altera anteponatur, significabit iniquitatem. & hoc modo sine dubio legerunt Septuaginta Seniores; & quòd litera, vau, debeat anteponi, perspicuum est ex eo, quòd vbi nunc est, ociosa est, & superuacanea. Itaq; Septuaginta non legerunt, lemaauotam, sulcum suum, sed, lemaauonitam, iniquitatem suam à voce auon, quod est iniquitas. Sed licet nos hoc modo concordemus lectionem græcam, & latinam cum hebraica, & sententiam vulgatæ lectionis, omnino sequendam esse existimemus: tamen non negamus lectionem

חרש
חרש
למעותם
למעונותם

nem Sancti Hieronymi habere etiam bonum sensum, si ita exponatur, Supra dorsum meum arauerunt arantes, prolongauerunt sulcum suum, idest, supra dorsum meum iugum grauissimum posuerūt, & me quasi boue abusi arauerunt arantes, & non paruo tempore me iugum ferre compulerunt, sed tempore longissimo. quoniam longissimum sulcum ducere voluerunt.

IIII. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

Consolatur nūc Propheta populum Dei prædicens non procul abesse vindictam diuinam in impios persequutores iustorum. quasi dicat, bono animo estote iusti, quoniā persequutores quidem vestri iniustè dorsum, siue ceruicem vestram nunc premunt: sed paulò post Dominus iustus iustè ceruices ipsorum non premet, sed concidet, & in frusta comminuet gladio suo, vt nunquam amplius vobis nocere possint: & tunc demum confundentur, qui antea superbè exultabant, & conuertentur retrorsum fugientes, & cadentes omnes illi, qui oderunt, & persequebantur populum Domini. Obserua primo, illud, concidet, in textu græco, & hebraico esse in præterito concidit. Sed tamen sanctus Hilarius, & sanctus Augustinus legunt, & exponūt, concidet; proinde videtur fuisse varia lectio in textu græco, quam illi sequuti sunt. Hebraica verò lingua facilè patitur mutationem temporum, vt possimus præteritum accipere pro futuro. Itaque non est facile mutanda lectio nostra latina. Sed siue legamus, concidit, siue concidet, sensus constat. Deus enim iam cōcidit ceruices multorum persequutorum, vt Pharaonis, Nabuchodonosor, Balthasaris, Antiochi, Neronis, Domitiani, Diocletiani, & similium: & in futuro etiam cōcidet ceruicem omnium aliorum, qui similiter persequutores piorum, vel erunt, vel sunt. Obserua secundo, pro verbo, ceruices, in hebræo esse, laqueos, siue funes; sed verisimile est, Septuaginta non legisse habbot, vt nunc est in hebræo, sed gabbot, quod ceruices significat, siue dorsum. nec minus verisimile est, Dauidem conseruasse eandem similitudinem, & sicut dixerat supra dorsum meum, gabbi, ita postea addidisse, concidet dorsa, gabbot, vt ostendat simili pœna puniendos peccatores sed grauiore. Obserua tertio, quod dicitur, Deus concidere ceruices peccatorum, intelligi de peccatoribus superbis, vel obstinatis; nam peccatoribus, qui humiliter confitentur peccata sua, & emendare cupiunt, Deus non concidit ceruices, sed medetur languoribus ipsorū. Obserua quarto, illa verba, confundantur, & conuertantur retrorsum, non esse propriè imprecationem, sed prædictionem, vt sæpe monuimus. Sed si quis velit accipere, vt verba sonant, poterit piè imprecationem exponere, vt nimirum sit imprecatio bonæ confusionis, quæ pœnitentiā adducit, & conuersionis à peccatis ad Deū. sed prior expositio est magis ad literā.

עבות
גבות
גבי גבות

Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquā euellatur, exaruit. V.

De quo non implebit manum suam, qui metit, & sinum suum, qui manipulos colligit. VI.

Alia est imprecatio, quæ similiter prædictionem notat: significat enim breuissimam fore persecutorum felicitatem, & mirabili amplificatione comparat eam fœno, quod est res per se vilis, & fragilis, & sicut dicitur in Euangelio, hodie est, & cras in clibanū mittitur; sed non contentus fœno comparasse, addit, similem esse fœno, quod non in campis, sed in tectis domorum nascitur, idest, herbæ minutissimæ, quæ nascitur super tecta, quæ nullius est pretij, nullique vsui apta: ac propterea nemo illam metit, neque in manipulos redigit, sed arescere, & perire permittit. Sed quamuis hæc amplificatio sit apud nos, qui nihil videmus vilius & fragilius: tamen cùm ad iudicium nouissimum venerimus, fortasse hæc

hæc non amplificatio, sed extenuatio nobis videbit. quid enim erit tunc cernere viros quondam potentissimos, & ditissimos, & qui se domos suas Regnis, & Imperijs stabiliuisse crediderant, cernere inquam, abiectos proijci in locum totius mundi infimum? & qui delicijs & voluptatibus assueti, ne leuissimum quidem incommodum ferre poterant, sempiternis cruciatibus addictos videre, sine vlla consolatione in æternum perseueraturos?

VII. **Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine Domini.**

Quia dixerat, fœnum tectorum non solere meti, & colligi; addit non futurum etiam, vt messoribus eius à prætereuntibus benedicatur, quo modo benedici solet messoribus tritici, vel fœni, quod in campis nascitur, & crescit; quod pertinet ad maiorem confusionem iniquorum, qui fœno nascenti in tectis comparati sunt. Dicit igitur, non contigit vobis, neque continget, vt qui transeunt per vias benedicant ijs, qui vos metunt: nulli enim vos metent; sed qui tecta purgant, proijcient vos in ignem, vel in cloacam. Quamuis autem benedictio prætereuntium propriè ad messores pertineat, tamen redundat etiam in id, quod metitur. precantur enim prætereuntes, vt copiosa, & matura sit messis. sic igitur benedictionis carentia, & priuatio redundabit in ipsos iniquos quibus in iudicio nouissimo nemo benedicet; nemo eorum miserebitur; sed ab omnibus despicientur, & contemnentur, quod ad maximam eorũ ignominiam pertinebit. Nemo igitur illis dicet, Benedictio Domini super vos; neque dicet, & Benediximus vobis in nomine Domini, sed contra potius à Christo Iudice, & ab omnibus sanctis eius dicetur, Ite maledicti in ignem æternum.

PSALMVS CXXIX.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

Breuis hic Psalmus est, sed plenus saluberrima doctrina; vt non sine causa in Ecclesia præter cæteros frequentetur. vnus est ex gradualibus, quia deplorat miseriam exilij; vnus est etiam ex pœnitentialibus, quia docet rationem agendi veram pœnitentiam. pro defunctis quoque recitari solet in Ecclesia frequentissimè, quoniam si dicatur in persona animæ in purgatorio detentæ, omnia optimè quadrant; nam & animæ illæ sunt in quodam profundo, & ascendere cupiũt, & expectant misericordiam Dei per Redemptoris nostri pretium. In summa tria continet, orationem ad Deum, exhortationem ad populum, & prædictionem redemptionis futuræ.

Explicatio Psalmi 129.

De profundis clamaui ad te Domine: Domine exaudi vocem meam. I.

Oraturus Propheta Deum primo postulat audientiam, deinde exponit petitionem suam. Audientiam postulat in primis duobus versiculis. Incipit autem à similitudine hominis iacentis in ima valle, vel in profundo puteo, qui nisi magna voce clamet, non potest exaudiri ab ijs, qui sunt in altissimo mõte. & verè aptissima similitudo est. nam licet Deus sit vbique per essentiam, & potentiam, tamen ratione dissimilitudinis homo peccator longissimè distat à Deo. Deus enim semper est iustus, & beatus, & in altis habitat; homo peccator semper est malus, & miser, & similis Ionæ Prophetæ, qui cum Deo noluisset obedire, deiectus fuit non solùm in profundum maris, sed etiam in profundum ventrem Ce-

ti;& tamen inde clamās exauditus est: oratio enim feruens omnia perrumpit, & penetrat. Dicit autē Dauid, De profundis, nō de profundo, quia verus peccatiens ex duobus profundis clamare debet, ex profundo miseriæ, tanquam ex valle lacrymarū, siue vt in alio Psalmo dicitur, ex luto fæcis, & profundo lacu; & ex profundo cordis, idest, ex intima consideratione, & cognitione propriæ miseriæ: qui enim nō cogitat, & non cognoscit profundū, in quo est, nōn curat inde ascendere, sed contemnit, & sic in maius profundum cadit, iuxta illud, Prouerb. 18. Impius cùm in profundum venerit, contemnit: qui autem profunda consideratione intelligit, se exulem esse, & peregrinum, & in magno periculo versari, ne forte ad patriam nūquam perueniat, &, quod infinitæ miseriæ est, se iam in inferno inferiore, si non præsentiâ, certè merito peccatorum suorum iam locum habere cœpisse; non potest non toto corde horrere, & pauere, & magno affectu clamare ad eum, qui solus potest eum ex tam horrendo profundo eripere, & manum ad ascendendum porrigere. Sequitur, Domine exaudi vocē meam, idest, quamuis in profundo sim, & tu in altis habites, tamen quia magna voce clamo, potes me exaudire; ideò peto vt exaudias vocem meam.

II. Fiant aures tuæ intendentes, in vocem deprecationis meæ.

Non sufficit, vt quis magna voce clamet, vt audiatur, sed requiritur, vt is, ad quem clamatur, attēdat. Sæpe enim fit, vt quis ita animum defixum habeat in alia re, vt non attendat ad vocem loquentis secum: & tunc frustra sonitus verborū pulsat ad aures eius. Deus autem omnia quidem semper videt, & audit; sed quando non facit quod petimus, videtur ita se gerere, ac si non attenderet ad vocem orantis, quasi alia cogitaret; ideò Dauid omnino audiri cupiens, non contentus magna voce clamasse, rogat etiam vt Deus dignetur attendere, idest, admittere preces, & donare quod petitur.

Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? III.

Captata iam audientia, exponit petitionem suam, quæ est, vt Deus non iudicio vtatur secum, sed misericordia: non rigidè quærat rationem debitorum, sed misericorditer ea condonet. Sed hanc petitionem non simpliciter proponit, ne nimis audax videatur, sed illam inuoluit in ratione propter quā Deus moueri potest ad eam concedendam. quæ est mirabilis rethorica, & ab ipso Spiritu sancto hausta. Sic igitur IV loquitur, Domine si iniquitates hominum obseruare volueris, omnes condemnabis; non decet autem infinitam bonitatem tuam omnes omnino perderes igitur non debeo nimis audax videri, si peto, vt peccata mihi condones, & de hoc profundo eripias, in quod me iniquitas sola demersit. Quod attinet ad verba, nomen, iniquitates; significat omnia genera peccatorum, vt sit præuaricatio legis, vt dicitur 1. Ioan. 3. & peccatū est iniquitas; alioqui enim non omnia peccata propriè sunt iniquitas, idest, iniustitia, cùm alia sint peccata luxuriæ, alia superbiæ, &c. illud, obseruaueris, in textu originali, & in editione Septuaginta propriè significat, custodire, vt sensus sit, Si iniquitates, quæ sunt debita quædam nostra, in tuo libro rationum, diligenter custodias, vt exigas de illis rationem, nemo nostrum tibi satisfaciet; ideò peto, vt eas de libro tuo deleas, & misericorditer indulgeas, cùm soluendo non simus. Illud autem, quis sustinebit, non significat patienter expectare, vt paulò infra, propter legem tuam sustinui te Domine; sed significat, sustinere in iudicio, siue in reddenda ratione non deficere: quāuis enim in latina editione idem sit verbum in hoc versiculo, & in sequenti, tamen in textu hebraico, & græco sunt verba diuersa. Verè autem si Deus sine misericordia nos iudicare velit, nemo omnino subsistet: nam offensio in Deum est infinitæ magnitudinis, & nos sine gratia eius non solùm condignè satisfacere non possumus,

sed

ſed neque ſufficientes ſumus ad peccati grauitatem agnoſcendam, vel ad dolorem pro admiſſis concipiendum, vel ad pœnitentiam ipſam inchoandam: præterea nos nõ ſcimus numerum neque grauitatem peccatorum noſtrorũ, nam delicta quis intelligit? Deus autem ſcit exactiſſimè numerum peccatorum, & in libro ſuo omnia ſcripta tenet. Tu quidem, inquit Iob, greſſus meos dinumeraſti: idem etiam ſcit, & ſolus cognoſcit grauitatem infinitam peccati mortalis. quomodo ergo poterit homo tam ignorans, & tam infirmus reddere rationem tam ſapienti calculatori, & tam potenti exactori? Itaque ſicut poteſt homo ſe in puteum deijcere, ſed non inde aſcendere; ita poteſt peccare, ſed non ſatisfacere, niſi miſericorditer adiuuetur.

IIII. **Quia apud te propitiatio eſt, & propter legem tuam ſuſtinui te Domine.**

Vera pœnitentia, quam in hoc Pſalmo Pœnitentiali Propheta nos docet, duo potiſſimum requirit, cognitionem propriæ miſeriæ, & cognitionem miſericordiæ diuinæ: qui enim miſeriam propriam ignorat, non quærit medicinam, nec agit pœnitentiam; qui miſericordiã Dei neſcit, deſperat veniam, & pœnitentiam inutilem agit. Igitur Propheta in tribus verſiculis præcedentibus oſtendit, ſe planè cognoſcere miſeriam ſuam, cùm de profundo clamet, & cùm dicat, peccata eiuſmodi eſſe, vt ſi Deus ex ſolo iudicio agere velit, nemo ſubſiſtere poſſit: nunc oſtẽdit; ſe noſſe etiam miſericordiam Dei maximam, & ideò non obſtante magnitudine, vel multitudine peccatorũ ſe ſperare veniam, & ſalutem. Sic igitur ait, Quia apud te propitiatio eſt, & propter legem tuam ſuſtinui te Domine, ideſt, quamuis nemo ſubſiſtere poſſit, ſi obſeruare velis iniquitates noſtras; ego tamen quia noui te ex natura miſericordem eſſe, & ſcio apud te inueniri propitiationem, & quia tu legem poſuiſti tibi, vt cum impœnitentibus ſeueriſſimè te geras, cum pœnitentibus miſericorditer, & ſuauiter, ideò propter hanc legẽ tuam ſuſtinui te Domine, ſperans, & expectans indulgentiam peccatorum. Nota, illud, quia, nõ reddere rationem ſuperiorum, ſed ſequentium, nimirum eius quod dicitur, ſuſtinui te Domine. Nota præterea, illud, apud te propitiatio eſt, ab Auguſtino referri ad pretium ſanguinis Redẽptoris, qui verè eſt propitiatio pro peccatis totius mundi; tamen hoc loco ſimplicior intelligentia eſſe videtur, vt ſenſus ſit, quia tu facile propitiaris pœnitentibus: nam de pretio redemptionis agitur in fine Pſalmi, vt paulò poſt videbimus. Illud autẽ, propter legem tuam, nõ ſignificat legem, quam nobis dedit, (nam ſecundùm illam nos condemnaret, non abſolueret) ſed legem ſuam, quam ipſe ſeruare ſolet, iuxta illud, Omnes viæ Domini miſericordia, & veritas. & alibi, Miſericordiam & iudicium cantabo tibi. Itaque Deus iuxta legẽ ſuam, ideſt, quam ſibi ipſe præſcripſit, primo peccatoribus miſericordiam offert, vt pœnitentiam agant, deinde iuſtitiam, ſi impœnitẽtes eſſe perſeuerent. Recte ergo S. Auguſtinus, dicit, hic agi de lege charitatis, non de lege iuſtitię. Sed mira eſt in codicibus varietas: nam in hebræo eſt, vt timearis, vel vt S. Hieronymus reddit, cùm terribilis ſis; in græco, propter nomen tuũ. in latino, propter legem tuam. Quæ tamen varietas facilè tolli poterit, ſi verbũ hebraicum, tiuare, legatur cũ alijs תורא punctis, torah. & ſine dubio Septuaginta תורא Interpretes legerunt, torah, ideſt, legem. neque obſtat, quod, torah, in fine habeat literam he, & tiuare, habet literam, aleph, nam illæ ſunt literæ permutabiles, & ſæpe vna ponitur pro alia. Porro græca exemplaria variant; vt Chryſoſtomus notauit, & alia habent, propter nomen tuum, alia propter legẽ tuam, quæ lectio optima eſt, & eam habẽt S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Auguſtinus, & S. Gregorius in Commentarijs huius loci. neque difficile fuit in græco textu ponere nomẽ, pro lege, cũ in græco idiomate nomẽ, & lex iiſdem ferè ſcribantur literis. Itaque lectio latina

latina vulgatæ editionis omnino conseruanda est, cùm à vero textu hebraico, & græco non discordet; & habeatur in Commentarijs Sanctorum Patrum; & sensum optimum faciat. Verbum, sustinui, in hebraico, & græco clarius est: significat enim expectare, siue sperare. quod etiam declaratur in verbis sequentibus huius Psalmi.

V. **Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in Domino.**

Hic iam incipit exhortatio ad alios, quos exemplo suo hortatur ad spem in Deo ponendam. Ego, inquit, in profundo miseriarum fui; sed non desperaui de misericordia Dei. siquidem anima mea peccatorum vulneribus saucia sustinuit, idest, expectauit medelam, in verbo eius, idest, iuxta promissionem eius. Sæpe enim Deus per Moysem in Deuteronomio, & alibi promisit indulgentiam pœnitentibus. Cùm quæsieris, inquit Deuteron. 4. Dominum Deum tuum inuenies eum, si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ. hinc ipse Dauid in Psalm. 118. dicebat, Memento verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Quod autem paulò obscurius dixerat, iterum repetit verbis clarissimis dicens, Sperauit anima mea in Domino, nimirum indulgétiam se accepturam, quam petebat. Multum autem valere debet Dauidis exemplum: fuit enim ipse in profundo miseriarum, siue culpam, siue pœnam respicias; culpa eius grauissima fuit, nam adulterium commisit, cùm abundaret vxoribus; occidit militem innocentem, qui sibi fidelissimè seruiebat; offendit Deum, à quo acceperat Regnum, & donum prophetiæ, item robur, pulchritudinem, prudentiam, diuitias, &c. Sed etiam in profundo miseriæ fuit, quando persequebatur eum Rex Saul, vt sæpè in periculo mortis fuerit: & tamen quia non desperauit, sed sperauit potius, liberatus est.

VI. **A custodia matutina vsque ad noctem, speret Israel in Domino.**

Quod ego, inquit, facio, totus Israel, idest, omnis populus Dei faciat; speret videlicet in Domino, cùm in quocunque profundo fuerit: siue peccatis, siue peccatorum pœnis prematur; in Dei adiutorio confidat. A custodia matutina vsque ad noctem, idest, tota die à summo mane, vsque ad noctem extremam, ita vt nullo tempore desinat sperare in Domino. Dicitur autem custodia matutina, siue vigilia matutina, tempus auroræ: nam veteres diuidebant noctem in quatuor partes, quarum quælibet tres horas continebat: & dicebantur custodiæ, siue vigiliæ, quia custodes, siue vigiles ciuitatum, vel castrorum tribus horis vigilando custodiebant ciuitatem siue castra, ac deinde tradebant alteri officium vigilandi, & custodiendi. Custodia igitur matutina est tempus à nona hora noctis vsque ad exortum solis. In codice hebraico, & græco bis repetitur custodia matutina: & in hebræo non habetur, vsque ad noctem. Ex quo videtur latina vulgata editio partim esse mutila, partim redundans, cùm non habeat bis, à custodia matutina, vt habet hebraica veritas; & habeat, vsque ad noctem, quod non habet eadem veritas hebraica. Sed si quis diligenter omnia consideret, videbit, lectionem latinæ vulgatæ editionis cum hebraica veritate planè congruere. Nam Sanctus Hieronymus ex hebręo ita reddidit, A custodia matutina vsque ad custodiam matutinam; & vulgatus latinus interpres hoc ipsum significauit, cùm posuit, A custodia matutina vsq; ad noctem. non enim dixit, A custodia matutina vsque ad vesperam, quasi per diem tantum, & non per noctem sperare debeamus in Deo, sed vsque ad noctem, totam videlicet, quæ terminatur in custodiam matutinam, siue aurorã, quæ in Euangelijs dicitur, quarta vigilia noctis. Itaque idem est, ac si dixisset, A summo mane, vsque ad summam noctem, siue ab initio diei, vsque ad finem noctis: & hoc modo acceperunt hanc sententiam, Chrysostomus, & Euthymius, qui scripserũt, admoneri hoc

loco

loco fideles, vt tota die, & tota nocte sperent in Domino. Ratio cur tota die, & nocte sperãdum sit, duplex est, vna, quia semper in periculis versamur, nec est momentum in quo Dei auxilio non egeamus: altera quia in omni tempore licet sperare in Domino, & semper accepta est conuersio, & pęnitentia, siue id fiat mane, idest, in adolescentia, siue in meridie, idest, in virilitate, siue ad vesperam, idest, in senectute, & siue fiat de die, idest, tempore prosperitatis, siue de nocte, idest, tempore aduersitatis. Scio textum hebraicum paulò aliter distingui, quàm textum græcum vel latinum: sed quoniam id accidit ex punctis recens à Rabinis additis, non est difficile, remotis pũctis, distinctionem eandem in codicibus omnibus inuenire. Fateor quidem græcos codices, qui habent, A custodia matutina vsque ad noctem, à custodia matutina speret Israel in Domino; non omnino concordare cum codice hebraico, & cum latina vulgata editione; sed credibile est, in codice græco aliquid redundare, quod fortè relictum est ex adiũctione alicuius alterius versionis ad versionem Septuaginta Interpretum. Fortasse etiam variæ sunt lectiones editionis græcæ: nam Chrysostomus videtur omnino legisse in codice græco, vt nos legimus in latino.

VII. Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.

Reddit rationem, cur oporteat semper in Deo confidere, & simul prędicit redemptionem generis humani, quæ futura erat per Iesum Christum Dominum nostrũ. Meritò sperare possumus in Domino tota die, & nocte, quoniam apud ipsum misericordia est. Sunt quidem extra Deum opera misericordiæ; vnde dictum est, Misericordia Domini plena est terra; & alibi, Misericordia tua vsque ad nubes: est etiam in pijs hominibus participatio quædam misericordiæ; sed ipsa misericordia apud Deum tantummodo reperitur, inque solo eius sinu requiescit: misericordia enim miserias tollit: quis autem potest miserias tollere, nisi qui miser esse non potest? quis potest defectus omnes curare, nisi qui defectu omni caret, & omnipotens est? Deo soli propriè conuenit, quod idem Propheta dicit, Tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te. Itaque rectissimè sancta mater Ecclesia in precibus Deum appellans dicere solet, Omnipotens & misericors Deus. Neq; solùm sperare debemus in Deum, quoniam apud eum misericordia est; sed etiam quoniam apud eundem copiosa redemptio est: nam misericordia Dei, quæ generi humano misereri decreuerat, vt iustitiæ quoque satisfaceret, inuenit ipsa pretium magnum, sanguinem videlicet Vnigeniti, qui redimeret copiosissimè omnes omnino captiuos; potuit enim homo seipse vendere sub peccato, & à diuina iustitia subijci Diabolo tanquam tortori, cui homo consenserat ad peccatum. Sed non potuit vllo modo seipse redimere, neque de potestate Diaboli eruere. Ergo quod homo non potuit, misericordia diuina fecit, vt per sanguinem Vnigeniti fieret. Sed hæc redemptio apud Deum erat, cùm Psalmus iste scriberetur, idest, in consilio, & decreto Dei, nunc autem misericordia Domini plena est terra, quando quotidie pretium illud in redemptionem captiuorũ expenditur. vnde ab Apostolo dicitur, Empti estis pretio magno, glorificate, & portate Deum in corpore vestro 1. Corinth. cap. 6. & clarius à beato Petro, Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati, & incontaminati Christi, 1. Petri cap. 1. Dicitur autem hæc redemptio copiosa, tum quia propitiatio est pro peccatis nostris, & non tantum nostris, sed etiam totius mundi. 1. Ioan. cap. 2. tum quia non solùm hoc pretio redimimur à captiuitate, sed etiam euehimur ad participationem hæreditatis, & Regni, vt simus hæredes Dei, cohæredes autem Christi, Rom. 8.

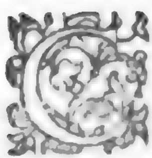
VIII. **Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.**

Redēptio quæ erat apud Deum, tum planè manifestabitur, cùm redimetur Israel, idest, populus Dei, non vt Iudæi carnales expectant à potestate Regum tēporalium, sed ab omnibus iniquitatibus suis. Quod Angelus de Iesu Christo exposuit, cùm ad sanctum Ioseph ait, Matthæi 1. Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Hæc redēptio iam quidē inchoata est, sed perfectissimè complebitur in die nouissimo, cùm liberabimur non solùm à peccatis, sed etiam à pœnis omnibus peccatorum, & à periculo deinceps peccandi, quod significauit Dauid in Psalmo 102. cùm ait, Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras. & initio Psalmi, Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui replet in bonis desiderium tuum, &c. & perspicuè Daniel cap. 9. Vt cōsummetur prçuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna.

PSALMVS CXXX.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

Cantat in hoc Psalmo Dauid humilitatis suæ virtutem, & cantat nō coram tribus, aut quatuor hominibus, sed in theatro orbis terræ; & tamen cū hoc sit vehementer se laudare, non facit contra præceptum illud Prouerb. 20. Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua. Siquidem, vt laudare se turpe est, cùm absque necessitate id fit: sic non se laudare, quando necessitas id requirit, stultum est. Itaque beatus Paulus, qui dixerat, Non qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat; seipse mirificè commendauit in 2. ad Cor. 12. quia vidit id necessarium esse ad pseudoapostolorum calumnias retundendas. Dauid igitur in hoc Psalmo humilitatis virtutē sibi ipse tribuit, quoniam sæpè accusatus fuerat superbiæ & ambitionis, à quo vitio maximè abhorrebat. 1. Reg. 17. dicit ad eum frater eius, Ego noui superbiam tuam, & nequitiā cordis tui. lib. eodem cap. 22. & alibi sæpè Saul queritur de Dauide, quòd illi insidiaretur, & 2. Reg. 16. Semei maledicens Dauidi, obijcit ei, quòd Regnum Saulis inuaserit. Dauid igitur ad eiusmodi calumnias refellendas Deum vocat in testem summæ suæ humilitatis, ac modestiæ singularis. Præterea etiam si nulla calumnia præcessisset, poterat humilitatem suam prædicare, non vt virtutes suas iactaret, sed vt ostenderet, se quamuis robore, potestate, sapientia, & opibus omnibus hominibus sui temporis in Palestina excelleret, tamē non in suis viribus fiduciam vnquam posuisse, & ideò debere omnes alios ad ipsius exemplum in solo Deo sperare, vt in fine Psalmi dicitur. Est autem hic Psalmus ex gradualibus vnus, quoniam docet in quo humilitas vera consistat, & nulla est via securior ad ascendendum humilitate, dicente Domino, Omnis qui se humiliat exaltabitur.

Explicatio Psalmi 130.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. I.

Securus Propheta, quòd vera dicturus esset, Deum ipsum alloquitur, quē nemo fallere potest: dicit autem coram Deo, se vitio superbiæ nunquam fuisse obnoxiū, siue cor internum, siue signa oculorum externa considerentur. Multi enim occultè superbi sunt in corde suo, magni se æstimātes; tamen extrinsecus humilitatē simulant: multi etiam non minus elato supercilio despiciunt proximos suos, quā eos corde tumido,

atque

atque inflato contemnant. Dauid autem neque cor elatum, neq; elatos oculos gerebat; sed erat humilis corde, & eam humilitatem oculis præferebat.

II. Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.

Dixit de superbia cordis & oculorũ: nunc addit de superbia verborum, & operum: aliqui enim iactant se posse facere, vel fecisse, aut esse facturos maiora & mirabiliora, quàm re vera possint, & hoc modo ambulant, siue ascendunt super se inter loquendum: aliqui etiam re ipsa præsumunt aggredi opera, quæ superant vires ipsorum, & isti ambulant, siue ascendunt supra seipsos opere & factis. Dauid autem stabat in gradu suo, in vera humilitate fundatus, & ideò neque loquendo, neque operando ambulabat super seipsum in magnis & mirabilibus, idest, neq; gloriabatur se magna & mirabilia fecisse supra vires suas; neque tentabat facere, quæ sciebat se non posse perficere.

III. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.

IV. Sicut ablactatus est super matre sua: ita retributio in anima mea.

Non contentus Propheta, ipsi Deo, qui corda scrutatur dixisse, se ab omni superbia semper abhorruisse: idipsum confirmat iuramento execratorio, vt tanto maior fides ipsius verbis ab omnibus habeatur. Dicit igitur, Si non humiliter sentiebam de me ipso, sed exaltaui animam meam; vel, vt significantius loquitur textus originalis, Si non composui me ad æqualitatem cum cæteris, sed supra cæteros me extuli. Sicut ablactatus est super matre sua, id est, sicut infans recens ablactatus manet in sinu, vel super genua matris suæ mœstus & plorans, quia priuatus est dulcedine lactis, quæ pro illo tempore summæ deliciæ ipsius erant: ita retributio in anima mea fit, idest, sic anima mea priuetur dulcedine consolationis diuinæ, quæ meæ potissimæ, ac penè solæ deliciæ sunt. Quantum sit hoc supplicium, quod sibi Propheta sanctissimus imprecatur, soli illi intelligere possunt, qui eodem spiritu repleti gustauerunt, quàm dulcis sit Deus. Quod enim Dauid nihili faceret opes, & delicias terrenas, & ipsam regiam celsitudinem, ac maiestatem præ amore diuinæ suauitatis; Psalmi ab ipso compositi, tanquam amatoria cantica, manifestè testantur. Quàm magna, inquit, Psalmo 30. multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te? & rursum Psalmo 33. Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus. & Psalmo 26. Tibi dixit cor meũ, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram, ne auertas faciem tuam à me. & Psalmo 76. Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum. & Psalmo 85. Lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui, quoniam tu Domine suauis, & mitis. & Psal. 103. Ego verò delectabor in Domino. & Psalmo 62. In velamento alarum tuarum exultabo, adhęsit anima mea post te. Denique in Psalmo 72. Quid mihi est in cœlo? & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. & ibid. Mihi autem adhærere Deo bonum est; quasi dicat, quærant alij bona quæcunque, siue in cœlo, siue in terra: mihi adhęrere Deo, summum est bonum, ipse Deus est cordis mei, ipse pars, hęreditas, portio, omne meum bonum, ipso vno contentus sum, & in æternum ero. Cùm ergo Dauid humilis, & simplex, quasi infans lactaneus in lacte diuini amoris omne suum bonum haberet, non poterat sibi maius aliquod malũ imprecari, quàm vt fieret, sicut infans ante tempus ablactatus, qui consolationem nullam admittit, cùm se ab vberibus matris remoueri videt. Quod attinet ad verba, illud, Si exaltaui animam meam, ex hebræo vertit Sanctus Hieronymus, Si silere feci animam meam. Sed Septuaginta non legerunt, domamthi, quod est, silere feci, sed romamthi, quod est, exaltaui: nam literæ, d, & r, in hebræo simillimæ sunt: neque dubitare debemus, quin libros correctiores habuerint

דוממתי
רוממתי

rint Septuaginta Interpretes, quàm Sanctus Hieronymus habuerit. Sic etiam, ita retributio in anima mea; Sanctus Hieronymus ex hebræo reddit, Ita ablactata ad me anima mea. Sed in hebræo eadem vox ablactatum, & retributionem significat, punctis paululum immutatis: nam, gamul, est ablactatus, gemul, retributio. Igitur Septuaginta, vbi habetur, ablactatus, legerunt, gamul, vbi habetur retributio, legerunt, gemul. Sanctus autem Hieronymus vtrobique legit, gamul: sed lectio Septuaginta, cui concordat nostra vulgata editio, est longè melior, tum quia vix intelligi potest quid sit, ita ablactata ad me anima mea: tum quia secundùm lectionem Septuaginta habetur in hebræo elegantissima allusio vocis retributionis ad vocem similem, ablactati.

גמל גמול

V. Speret Israel in Domino, ex hoc nunc, & vsque in seculum.

Ex hac Psalmi conclusione intelligi potest, quò tendat illa humilitatis prædicatio: non enim vir verè humilis propositum habuit se laudandi, sed admonendi populum suum, quàm parum de se præsumere, & quàm multum in Deo confidere debeat. Ait igitur, Speret Israel in Domino, idest, si ego Rex, & Propheta, non me efferre audeo, propter potentiam, & sapientiam, neque de me ipse præsumo, sed omnem spem meam in Deo collocatam habeo; certè par est, vt populus meus Israel, qui etiam populus Dei est, non se existimet aliquid esse, cùm nihil sit, neq; in viribus suis confidat, sed speret in Domino, & non hodie solùm, aut cras, sed omni tempore speret.

PSALMVS CXXXI.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

PSALMVM hunc vel Salomon composuit, cùm ædificato templo, intulit arcam Domini in locum ei præparatum, vel certè compositum à Dauide, sibiq; datum ad concinendum post templi ædificationem Salomon cecinit: id perspicuum est tum ex fine capitis sexti in 2. lib. Paralipomenon, tum ex tota serie huius Psalmi, ac præcipuè ex illis verbis, Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Continet autem ad literā Psalmus hic, primo commemorationem ardentissimi desiderij, quo tenebatur Dauid ædificandi templi: secundo petitionem ad Deum, vt stabiliatur Regnum in domo Dauid, vt sanctificentur ministri Domini, & alia id genus, iuxta promissiones Dei, quas multo ante Dauid acceperat. Numeratur hic Psalmus inter graduales, tum quia cani debebat à populo redeunte à captiuitate, vt excitaretur ad imitandum desiderium Dauidis, & diligentiam Salomonis in templo reædificando; tum, vt admoneatur spiritualis peregrinus quanto feruore flagrare debeat in ædificando spirituali templo, tum in corde suo, tum in cœlesti Hierusalem, cùm pro templo lapideo in quo arca lignea locum quietis acceptura erat, tam ingenti desiderio arserit cor Dauidis, & sumptus propè infinitos fecerit Salomon, & tantos labores susceperint longissimo tempore multa hominum millia. Nam vt legimus in lib. 3. Regum cap. 5. Erant octoginta millia latomorum, & septuaginta millia portantium onera, & tria millia trecenti præfecti operum. Neque tamen superuacanea, aut nimia dicenda sunt, cùm ad illius honorem pertineant, cuius magnitudinis non est mensura, vel finis.

Ex-

Explicatio Psalmi 126.

I. MEmento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.

Verba Salomonis hæc sunt, qui Deũ orat per merita patris sui Dauid. Memento, inquit, Dauidis amici tui, & meritorum eius, inter quæ præcipuũ fuit studium mansuetudinis. Illud, memento, non arguit obliuionem in Deo, sed significat, Deum, quando non miseretur filiorũ viri iusti, ita se gerere quasi non recordaretur, quid apud se vir ille iustus meruerit. Nihil igitur isto modo loquendi significatur, nisi Deum orari velle per merita hominum iustorum; & propter eadem merita multa concedere, quæ alioqui minimè concessisset: id cognosci potest ex lib. 3. Reg. cap. 11. vbi Deus per Prophetam loquitur ad Hieroboam, ac dicit, se valdè irritatum esse peccatis Salomonis, sed tamen conseruaturum illi Regnum omnibus diebus vitæ suæ, propter Dauid seruum suum, qui custodiuit mandata & præcepta sua: ex quo loco apparet orationem huius Psalmi fuisse exauditam. Meminit autem Salomon mansuetudinis Dauidis, omissis alijs virtutibus, tum quia mansuetudo in Dauide potissimum eluxit, vt patuit ex eo, quòd noluit Saulem occidere, cùm posset, cùm tamen ab eo sine vlla causa quæreretur ad mortem, libro 1. Reg. cap. 24. tum etiam quia mansuetudo mirabiliter placet in oculis Dei, quia indiuidua comes est humilitatis, & charitatis, & quia similem facit hominem Deo, qui suauis, & mitis est, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus eum, Psal. 85. Itaque ante Dauidem, Moses amicus Dei maximus fuit, quia mitissimus erat super omnes homines, Num. 12. & post Dauidem Christus Dominus, plenus gratia, & veritate, non aliam virtutem magis in se imitandam esse docuit, cùm ait, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, Matth. 11. Neque repugnat mansuetudini Dauidis, vel Mosis, quòd vterque multos homines occiderit; neque mansuetudini Christi, quod eiecerit ex tẽplo ementes & vendentes, mensasque eorum subuerterit: nam mansuetudo non est contraria iustitiç, imò soror est zeli honoris Dei; & qui facilè tolerat iniurias proprias, quòd est mansuetudinis, aptior est ad vindicandas iniurias Dei, & proximi, tum quia omnes vident eum non moueri ex affectu proprio, sed ex solo iustitiæ zelo, tum quia oblitus quodammodo sui, totus occupari potest in Dei honore quærendo, & propugnando. S. Hieronymus ex hebræo vertit, Memento Domine Dauid, & omnis afflictionis eius. Sed vox hebraica, hunnotho, quam hebræi humiliari eum, reddere solent, potest cum alijs punctis legi, hanauatho, quod significat, mansuetudinis eius: & sic legerunt Septuaginta Interpretes. ענותו ענותו

Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob. II.

Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. III.

Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. IV.

Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. V.

Effectũ exponit Salomon mansuetudinis, & humilitatis Dauid patris sui: quoniam enim mitis erat, & humilis corde, indignum putabat, vt ipse haberet domum ad habitandum, & lectum ad quiescendum; & arca Dei non haberet sedem stabilem, templum videlicet, in quo honorificè permaneret, sed huc & illuc transferretur: propterea iurauit, & vouit, se nõ intraturum domum suam, nec in lectum ascensurum; imò etiam neq; extra lectum dormiturum, aut quietem vllam capturũ, donec inueniret locũ quietis arcę Dei. Quando Dauid hoc votum vouerit, nõ habetur expressè in diuinis literis; sed tamen colligi videtur ex lib. 2. Regum cap. 7.

cap.7. vbi Dauid dicit ad Nathan Prophetam, se constituisse ædificare templum Domino, eo quòd erubesceret ipse habitare in domo cedrina, dum arca Dei maneret in tentorio. Sed eadem nocte iussit Deus per Nathan significari Dauidi, non velle, vt ipse ædificaret templum, sed hãc prouinciam filio suo relinqueret; quod ipsum repetit ipse Dauid in 1. lib. Paralip. cap. 22. & 28. Sed quæstio est, quid propriè Dauid vouerit. Qui hebræos sequuntur, existimãt, Dauidem ignorasse, vbi Deus vellet sibi erigi templum, & ideò vouisse se non accepturum vllam quietem, donec sibi à Deo locus templi reuelaretur; ac ne nimis longo tempore cogant Dauidem extra domum sub dio manere; addunt, hoc votum susceptum fuisse à Dauide, quando vidit Angelum percutientem populum, & illo ipso die reuelatum ei fuisse per Gad Prophetã, velle templum sibi ædificari in area Areunæ Iebusæi in monte Moria, 2. Reg. 24. Sed ista sine fundamento dicuntur, & ad fabulas Rabinorum fortasse reijci possunt: non enim de situ templi, sed de ipso templo ædificando sollicitus erat Dauid: neque vouisset quod non erat in sua potestate, quale est, habere Dei reuelationem; sed quod ipse præstare poterat suo sumptu, & labore. Quando igitur dicit, Donec inueniam locum Domino, per locum, non intelligitur situs, sed templum, quod erat futurum locus, idest, habitaculum Dei: quod explicatur per vocem sequentẽ, tabernaculum Deo Iacob, idest, donec tale templum extruxero, vt in eo dignè possit arca Domini collocari. Verum est quidem situm templi fuisse à Deo demonstratum Dauidi, vt dicitur in 2. Paralipomenon, cap. 3. sicut etiam demonstrata fuerant omnia, quæ ad templum pertinebant, vt dicitur 1. Paralipomenon 28. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me: sed nulla fit eo loco mentio iuramenti, aut voti; neque verò, si Dauid iurauit, se non ingressurum in domum suam, donec extrueret templum, periculum erat ne nimis diu pernoctaret sub dio; verba enim illius iuramenti amplificationem continent Scripturæ diuinæ familiarem: propriè autem significant sollicitudinem magnam rei faciendæ. Simile est illud in primo Psalmo, Sed in lege eius meditabitur die ac nocte. & illud Psalmi 33. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. & clarius Isaiæ 62. Super muros tuos constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. & Prouerb. 6. præscribit Salomõ talem sollicitudinem ei, qui promisit aliquid proximo suo, qualẽ hoc loco tribuit Dauidi, dicens, Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. Simile est illud in testamento nouo, Oportet semper orare, & nunquam deficere, Luc. 18. & cap. 21. Vigilate itaque omni tempore orãtes. Neq; enim ista significant, omni hora, & omni momento esse orãdum, sed habendam esse orationem in maximis negocijs, & non permittẽdum, vt ab alijs terrenis occupationibus impediatur. Sic igitur iuramentum illud intelligimus, Si introiero in tabernaculum domus meæ; idest, iuro me non intraturũ in domum meam, ita vt obliuiscar domus Dei ædificandæ: si ascendero in lectum strati mei, idest, iuro me nõ ascensurum in lectum strati mei, ita vt non cogitem de lecto, idest, de loco templi, vbi propriè arca Domini requiescat: si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationẽ, idest, iuro me non dormiturum, neque dormitaturum, ita vt non vigilem circa templum Domini erigendum: & requiem temporibus meis, idest, iuro, me non compositurum caput meum ad quiescendũ, ita vt quiescam à sollicitudine domus Domini præparandæ. Quod iuramentum, & votum, quod in se fuit, accuratissimè adimpleuit, vt intelligi potest ex verbis eius, 1. Paralip. 29. Ego, inquit, totis viribus meis præparaui impẽsas domus Domini Dei mei: aurum ad vasa aurea, argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, lignum in lignea; & lapides onichinos, & quasi stibinos,

& diuersorum colorum, omnemq; pretiosum lapidem, & marmor parium abundantissimè, & super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei, de peculio meo aurum, & argentum do in templũ Dei mei, exceptis his, quæ præparaui in ædem sanctam, tria millia talenta auri de auro ophir, & septem millia talentorum argẽti probatissimi ad deaurandos parietes templi. Ac præter has ingentes opes, parauit etiam idem Dauid descriptionem omnium partium templi, atriorum, porticuum, cœnaculorum, exedrarum, & similium rerum, ac præterea omnium ornamentorum, vt habetur 1. Paralip. c. 28. Hæc omnia typi fuerunt, ac figuræ veri Dauidis Christi, qui, vt templum viuum, & tabernaculum æternũ Deo pararet, pernoctans in oratione, verè nõ intrabat in domum suam, neque ascendebat in lectum suum, neque dabat oculis somnum, neque temporibus requiẽ; & non corruptibilibus auro, vel argento, sed pretioso sudore, ac sanguine pretiosissimo parauit sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neq; rugam; & ciuitatem illam ædificauit in cœlis, quam vidit S. Ioannes in Apocalypsi ornatã omni lapide pretioso, Apoc. 21. Ex his denique vnusquisque nostrum intelligere debet, quanta vigilantia, sumptu, & labore sit opus, vt in corde nostro templum Domino erigamus.

VI. **Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ.**

Adfert rationem, cur Dauid optauerit templum Domino ædificare; quoniam arca Domini sedem propriam, & stabilem non habebat. Ecce, inquit, audiuimus eam, arcam videlicet, fuisse in Ephrata, idest, in terra Ephraim, quando videlicet erat in Silo tempore Samuelis, 1. Reg. 4. deinde inuenimus eã in campis syluæ, 1. Reg. 6. quando dimissa à Philistæis inuẽta est in agro Iosue Bethsamitæ, quem esse locum syluosum perspicuum est ex proxima ciuitate Cariathiarim, quò fuit transportata ex agro Iosue: nam Cariathiarim dicitur ciuitas syluarum. sed singula verba consideremus, per pronomen, eam, dicimus significari arcã, vt Chrysostomus, Euthymius, & alij docent, tametsi enim antea nominata nõ fuerit, tamen significata est implicitè in illis verbis, Donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob: neque enim Dominus, & Deus Iacob eget loco pro se, sed pro arca sua, in qua ipse tanquam in sede sua manere, vel tanquam in scabello pedes habere videbatur, cùm inde responsa daret. Quod autẽ S. Hieronymus reddit ex hebræo, Audiuimus eũ in Ephrata, inuenimus eum in campis syluæ, nos mouere non debet. Nam fieri potest, vt S. Hieronymus inciderit in textum corruptum: nunc enim in hebræo habetur eam, nõ eum, vt etiam in codice græco, & latinis omnibus; & hoc modo Patres legunt. Per vocabulum, Ephrata, exposuimus terrã Ephraim, in qua erat Silo, vbi lõgo tempore mansit arca: quãuis enim Ephrata in vno, vel in altero loco Scripturæ significet Bethlehem, tamen hoc loco non potest Bethlehem significare, cùm in ea non legatur vnquam fuisse arca Domini. & cum minore fundamento alij quidam per, Ephrata, hoc loco intelligi volunt Hierusalem, quòd non longè absit a Bethlehẽ. Per, campos syluæ, non desunt, qui intelligant aream Ornan Iebusæi, quæ erat in monte Sion, quos irridet S. Hilarius, quia nihil simile habeat area cum sylua. Alij intelligunt Cariathiarim, quæ interpretatur ciuitas syluarum: sed Scriptura non dicit, inuentam fuisse arcam in ciuitate, sed in campis; & verbum, inuenimus, significat casu inuentam, cùm esset amissa: cùm autẽ esset in Cariathiarim, non erat quærenda, vel inuenienda tanquã amissa, cùm in ea ciuitate studiosè collocata fuisset. Respicit igitur Scriptura, vt nos diximus, ad illud tempus, quo arca iamdudum à Philistæis capta, inuẽta est in agro Iosue Bethsamitæ, quò eam detulerant vaccæ indomitæ, quibus à Philistæis fuerat alligata. Verba illa, audiuimus, & inuenimus, volunt quidam signi-

gnificare, arcam fuisse in Silo ante tempora Dauidis, sed Dauidis tépore fuisse in Cariathiarim: ideò enim de priore mansione dictum esse audiuimus, quia non ipse viderat, sed à maioribus acceperat: de posteriore dictũ esse inuenimus, quia tempore suo id acciderat. Sed nos existimamus, non esse verum, Dauidis tempore fuisse arcam inuentam in campis syluæ: fuit enim eo loco inuenta post septem menses a captiuitate sua, vt patet ex lib. 1. Reg. c. 6. quo tempore Dauid nondum natus erat, vt ex collatione temporum manifestè colligitur. Itaq; verba illa non dicũtur à Dauide, vel à Salomone in persona sua, sed in persona populi, & idcirco dicitur in numero multitudinis, Audiuimus eã in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ, quasi dicat, Audiuimus à maioribus nostris arcam aliquãdo fuisse in Silo, in terra Ephraim, & rursum postea inuenimus, & vidim⁹ eam in campis syluæ; non enim deerãt senes, qui ei⁹ rei meminisse potuissent: ex quo refellitur argumẽtum, quo nõnulli demonstrari putant, hunc Psalmum non fuisse compositum à Salomone, quia videlicet ipse nondum natus erat, quando arca inuenta est in campis syluæ. Si enim hoc argumentũ concluderet, demõstraretur etiam Psalmũ non fuisse à Dauide compositum: nam neque ipse natus erat, quo tempore arca Dei reperta est in campis syluæ.

VII. **Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius.**

Exposito voto, & desiderio patris sui Dauidis, reducturus Salomon arcam in templum à se ædificatum, ait, Introibimus in tabernaculum eius, idest, fuit hactenus Dominus quasi hospes in varijs locis, sed nunc habebit stabilem domum, & ideò nos introibimus in tabernaculum eius iam erectum, & constructum in monte Sion; & adorabimus in loco vbi steternnt pedes eius, idest, adorabimus conuersi ad arcam sanctam, quæ est scabellum, vbi steterunt, ac stare solẽt pedes eius. Sic enim sanctuarium in interiore parte tabernaculi constructum erat, vt arca esset quasi scabellum pedum Domini, & super arcam esset propitiatorium, quasi sedes Domini, quæ tenebatur à duobus Cherubim. Itaque illud, adorabimus in loco, positum est pro, adorabimus ad locum, vel adorabimus locum, vt in hebræo clarius est, Adorabimus scabellum pedum eius. Adorabãt enim Hebręi arcam, non vt Deum, sed vt scabellum pedum eius: vnde dicitur etiam in Psalmo 98. Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Est autem hoc loco notandum, verbum adorandi in hebræo, istachaue, propriè significare, incuruare se, & ideò construi cum datiuo, vel cũm accusatiuo addita præpositione, ad, vt incuruate vos arcæ, vel ad arcam: & non rectè diceretur, incuruate vos arcam? & hæc est ratio, cur aliquando Interpretes vertant, Adorate ad scabellum, aliquando, adorate scabellum; quia aliquando seruant phrasim hebraicam, aliquando latinam. השתחוה

Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. III.

Introducturus Salomon arcam in templum magnificentissimè ædificatum, poetico more eam inuitat ad templum ingrediendum, & inhabitãdum. Surge, inquit, Domine de loco, vbi hactenus, quasi hospes habitasti, & ingredere in domum tuã propriam, in qua deinceps requiesces, idest, vnde non transibis de loco ad locum, vt vsque modo fecisti. Explicat autem se loqui Domino, non vt est in se, sic enim cœli cœlorum Deum non capiunt, vt idem Salomon alibi dicit; sed vt peculiari modo in arca testamenti erat, quia ex illa responsa dabat, & ideò addit, Tu & arca sanctificationis tuæ, idest, tu cum throno tuo, & scabello pedum tuorum: quod scabellum est arca sanctificationis tuæ, idest, arca in qua, & per quam tu ab omnibus, qui illam sciũt, sanctificaris, & honoraris. In hebræo habetur, Arca fortitudinis tuæ, &

& hoc modo legitur in 2. Paralip. c. 6. nō solùm in textu hebraico, sed etiam in græco, & latino. Videntur igitur Septuaginta Interpretes hoc loco voluisse nō tam reddere verbū verbo, quàm explicare sententiam. Arca enim fortitudinis Dei dicitur, quia per eam ostendit Deus fortitudinem suam in am Iosue 3. cùm arca intrasset Iordané, portantibus eam Sacerdotibus, continuo aquæ Iordanis conuersæ sunt retrorsum. item Iosue 6. cùm arca septies ciuitatem Hierico circuisset, muri Hierico corruerunt. Item lib. 1. Reg. c. 5. cùm arca capta fuisset à Philistæis, & posita in templo idoli Dagon, manè sequenti inuentus est Dagon iacens pronus in terra coram arca; & quocunque circunferretur arca à Philistæis, interficiebat innumerabiles homines, ita vt Philistæi dicerent, Non maneat apud nos arca Dei Israel, quia dura est manus eius super nos, & super Dagon deū nostrum. Denique Bethsamitæ cùm arcam Dei ad se delatam curiosè inspexissent, occisi sunt supra quinquaginta millia ex ipsis, vt habetur lib. 1. Reg. cap. 6. & cùm Oza tetigisset arcā Dei, continuo à Deo occisus est, 2. Regum cap. 6. Sed hæc ipsa fortitudo Dei, quæ per arcam demonstrabatur, efficiebat, vt Deus ab omnibus sanctificaretur, timeretur, & honoraretur. Siquidem Bethsamitæ cùm interficerentur ob arcam Dei à se visam, dixerunt, Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius? in idem igitur recidit, arca fortitudinis tuæ, vt habetur in hebræo, & arca sāctificationis tuæ, vt habetur in codice græco, & latino.

IX. **Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent.**

Introducta iam arca in templum, orat Salomon primo pro Sacerdotibus, secundo pro Rege, idest, pro se: nam ab his dependet salus totius populi. Sacerdotes enim regunt populum in spiritualibus, & Reges in temporalibus. Pro Sacerdotibus duo quædam postulat, vt sint iusti & sancti, quales esse debent, vt rectè fungantur officio suo, & vt alacriter Deum laudent, quod est proprium eorum munus. Debent enim pro se, & pro toto populo reddere Deo tributum laudis, & gratiarum actionis, pro beneficijs, quæ omni tempore accipimus à Deo, & gratias agendo, ac laudando benefactorem, prouocare benignitatem eius ad continuanda & augenda beneficia. Dicit igitur; Oro Domine, vt per gratiam tuam Sacerdotes tui induantur iustitiam, idest, non solùm iusti sint intus in corde, & animo, sed etiam exterius in omni eorum vita, in verbis, & operibus cernatur iustitia, & nihil turpe in eis appareat, qui tibi ministraturi, & populum tuū docturi sunt. Metaphora enim indumenti ad hoc adhibetur, vt intelligamus quemadmodum vestis tegit turpitudinem, & ornat hominem, ac distinguit à cæteris: ita debere Sacerdotes per opera iustitiæ id efficere, vt nihil turpe in eis appareat, & per eximiam sanctitatem discernantur à reliquo populo, & non possit dici, Sicut populus sic Sacerdos. Et sancti tui exultent, id est, & ijdem Sacerdotes, qui Sancti tui propriè sunt, cùm ad ministrandum tibi sanctificati, & dedicati sint, exultent alacriter laudando te, & sic bene fungantur munere suo. In hebræo habetur, Et sancti tui laudent te, siue iubilent tibi: ex quo intelligimus, exultationem, quam in nostro textu habēmus ex græco, non esse quamcunque exultationem, sed exultationem in laudando Deo, & gratias agendo illi, siue dum sacrificant, siue dum psallunt. Et si tanta iustitia, & sanctitas, & alacritas requirebatur in Sacerdotibus illis, qui sacrificabant oues, & boues, & laudabāt Deum pro temporalibus beneficijs; quid quæso requiritur in Sacerdotibus illis, qui sacrificant diuinum agnum, & gratias agunt pro beneficijs sempiternis? væ nobis miseris, qui ministerium altissimum sortiti, tam procul absumus à feruore, quem Salomon in vmbraticis Sacerdotibus exigebat.

Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui. X.

Orat

Orat nunc pro Rege, ideſt, pro ſe Salomon, & vt facilius impetret, adducit merita patris ſui Dauidis. Orat autem, vt quandocunque acceſſerit ad precandum Deum, Deus exaudiat orationem eius. Propter Dauid, inquit, ſeruum tuum, ideſt, propter fidele obſequium, quod tibi præſtitit pater meus dum in terris vixit; ne auertas faciem Chriſti tui, ideſt, nõ facias, vt ego, qui loco patris mei vnctus ſum in Regem populi tui, cõfuſus recedam à te, reiecta videlicet prece mea, & eo modo facias me auertere faciem meã à te. Quod enim auertere faciem orantis, ſit eum nõ exaudire, ſed confuſum dimittere, perſpicuum eſt ex lib. 3. Reg. cap. 2. vbi cùm mater Salomoni dixiſſet, Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam: reſpondit Salomon, Pete mater mea, neq; enim fas eſt, vt auertam faciem tuã. Sed quamuis hæc vera ſint, tamen videor mihi altiorem ſenſum in his verbis videre. Omne bonum noſtrum in duplici reſpectu poſitum eſt, in reſpectu pio Dei ad nos, & in reſpectu noſtro pio ad Deũ, vt videlicet ille nos patris pietate reſpiciat, & nos illum filiorum pietate reſpiciamus. mutuus enim iſte pietatis aſpectus fons eſt, & origo bonorum omnium; ſed prior eſt reſpectus Dei, & ab illo reſpectus noſter oritur. In hoc (inquit Ioan. in prima Epiſtola c. 4.) eſt charitas, non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Itaque Deus dum nos diligit, facit etiam nos diligere, & dum nos reſpicit vt filios; facit, vt eum reſpiciamus vt patrem: quamuis autem nos peccando liberè auertamus faciem à Deo; tamen ſi Deus reſpicere nos voluerit, & miſereri; reſpiciendo, & miſerendo faciet, vt peccare non libeat, & vt faciem à Deo non auertamus; vel ſi auerterimus, iterum conuertamus. Quomodo Luc. 22. quando conuerſus Dominus reſpexit Petrum iam auerſum, continuo illum conuertit, ita vt egreſſus foras amarè fleuerit: atque hoc eſt, quod Dauid orat in Pſalmo 24. Reſpice in me, & miſerere mei; & hoc loco Salomon, Ne auertas faciem Chriſti tui, ideſt, ne ſinas auerti à te faciem meam, quod facies ſi non auertis à me faciem tuam.

Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum: de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. XI.

Hic iam incipit commemorare promiſſiones factas à Deo Dauidi patri ſuo, vt ijs commemoratis facilius impetret quod petit, cùm quaſi debitum repoſcere videatur. Iurauit, inquit, Dominus Dauid veritatem, quaſi dicat, iurauit Dauid Domino, ſe domum illi ædificaturum; & Dominus viciſſim iurauit Dauidi, ſe Regnum in domo eius in ſempiternum ſtabiliturum: Deus enim vinci ſe liberalitate non patitur, & non ſolùm opera, ſed etiam voluntates, & deſideria cumulatiſſimè remuneratur. Iuramentum Dei ſignificat rei immobilitatẽ, & hoc loco præſertim, vbi dicitur, Iurauit Dauidi veritatem, ideſt, rem per ſe veram ex Dei promiſſione, certiorem, & firmiorem reddidit iuramento. Addit poſtea aliam firmitatem dicens, Et non fruſtrabitur eum, ideſt, non faciet irritum iuramentum, quod alias dicere ſolet, Iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eum. Quo loco rectè admonet S. Auguſtinus, pœnitentiam in Deum cadere non poſſe, ſed metaphoricè dici, pœnitere, quando rem aliquã mutat; non pœnitere quando non mutat, ſed ſtabilem & firmã eſſe decernit. Ponit exemplũ ex lib. 1. Reg. c. 15. vbi Dominus dicit, Pœnitet me, ꝙ conſtituerim Saul Regem: & in eodem capite dicit Samuel, Deum nõ eſſe vt hominem, vt pœnitentiã agat. Ergo, inquit Auguſtinus, cùm Deus immutabili ſuo conſilio aliquid mutat, propter ipſam rei, non conſilij mutationem pœnitere dicitur. Neque multum refert, quòd in hebræo, & græco legatur, Non fruſtrabitur eam, ideſt, veritatem promiſſam, & in latino textu legamus, Non fruſtrabitur eum, ideſt, Dauidem, vt legit etiam Sanctus Hilarius: nam ſenſus eſt idem. Pergit Salomon, ac docet, quæ

quæ sit veritas promissa, & iuramento confirmata a Deo, & ait, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, id est, dabo tibi successorem in Regno filium tuum: quæ verba videntur intelligẽda ad literam de Christo, non de Salomone, nisi fortè de Salomone dicantur, vt typum Christi gerebat. nam de hoc eodem iuramento dr̃ in Psalmo 88. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semẽ eius in æternum manebit, & thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis. Itaq. illud, ponam, cùm dr̃, De fructu ventris tui ponam super sedem tuã; non significat, simpliciter ponam, sed cõstituam, & firmabo. quæ certè Salomoni non conueniunt. adde, quòd B. Petrus Act. 2. dicit de Dauide, Propheta cùm esset, & sciret quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius; prouidens loquutus est de Resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Vbi S. Petrus vnã scripturam Psalmi quintidecimi exponit ex alia Psalmi cẽtesimi trigesimiprimi, quẽ nunc explicamus. Atque hoc est, quod Luc. 1. Angelus dicit ad Virginem, Dabit ei Dñs sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum.

XII. Si custodierint filij tui testamẽtum meũ, & testimonia mea hęc, quæ docebo eos.

XIII. Et filij eorum vsque in sæculũ sedebunt super sedem tuam.

Iuramentum, & promissio sine pœnitentia est de vno filio, id est, de Christo, cuius Regni nullus vnquam erit finis: sed de alijs filijs promissio conditionata est, id est, si custodierint testamentum, .i. fœdus Dñi de non habendis Dijs alienis; & si custodierint testimonia, id est præcepta Dei, sedebunt super sedem tuam, sin minus, proijcientur. Sic .n. expressius dicit ipse Dauid Salomoni, 1. Paralip. 28 Si quæsieris Dñm, inuenies eum: si autem dereliqueris eum, proijciet te in æternum. & paulò ante de eodem Salomone dicit Deus, Firmabo Regnum eius vsque in æternum, si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia, sicut & hodie. & in Psalmo 88. vbi legimus, Si dereliquerint filij eius legem meam, visitabo eos in virga virorum; non addit, misericordiam meã non dispergam ab eis; sed, non dispergã ab eo, id est, a Dauide, quia videlicet thronus Dauid erit firmus iugiter, propter æternum Christi Regnum; etiam si Regnum terrenum Salomonis, & Roboam, & similium deficiat, & destruatur. Quod attinet ad verba, in hebræo pro testamento, est, pactum, siue fœdus; sed Septuaginta vertere solent illam vocem hebraicam, berith, per vocem græcam, διαθήκη, quæ testamentum significat, nec solùm Septuaginta, sed etiam B. Paulus ad Roma. 9. ad Gal. 4. & alibi testamentum vocat, quod hebræi dicunt fœdus. Verisimile igitur est, vocem illam hebraicam vtrunque significare, vel etiam præcipuè testamentum: maior enim fides habenda est Septuaginta Interpretibus, quàm Rabinorum dictionarijs. constat autem ex Sancto Hieronymo in cap. 2. Malachiæ, Septuaginta Interpretes semper vertisse, testamentum. Fortasse autem diuina prouidẽtia voluit, vt in Ecclesia extarẽt duo ista vocabula, testamenti, & pacti: quoniam re vera pactum Dei cum populo non est simplex pactum, sed habet conditiones testamenti, cùm sit pactum de hæreditate danda, & quòd non habuit vim, nisi intercedente morte testatoris Christi, vt dicitur Hebr. 9. ad hoc enim significandum Moses aspersit sanguinem cùm pactum nomine Dei cum populo sanciuit, Exod. 24. Et præterea testamentum hoc non est simplex testamentum, sed habet rationem pacti, cùm requirat conditionem de obseruantia mandatorum, & perseuerantia in fide. Est igitur testamentum simul & pactum. Illud autem, vsque in sæculum, non coniungitur cum, sedebunt super sedem tuam, sed cũ verbis præcedentibus, si custodierint filij tui, & filij eorum, vt apertè colligitur ex textu hebraico. Igitur sensus est,

בריה

Si filij tui,& filij eorum custodierint pactum, & præcepta vsque in sæculum, id est,si perseuerauerint in timore Dei, nõ deturbabuntur a solio Regni tui, si autẽ non perseuerauerint, Regnum ipsorum ad alios transferetur, vt factum est, & experientia docet.

XIIII. Quoniam elegit Dominus Siõ, elegit eam in habitationem sibi.

XV. Hæc requies mea in sæculum sæculi,hic habitabo,quoniam elegi eam.

Possent aliquo modo hæc accommodari ad arcem,siue ciuitatem Sion terrenam,vt figura erat Ecclesiæ nunc militãtis,& postea triumphãtis:elegit.n.Deus ciuitatem illam pro tpe, vt esset ciuitas Regia, & Sacerdotalis, ita vt ibi esset thronus regius,& ẽt templum Dñi. Sed tñ quia breui diruenda erat,& euertẽda, & Regnum ex ea tollendum, & templũ ipsum incendendum; dicendum est hæc pertinere ad Ecclesiam, quæ est Regnũ Christi,& ipsa est Hierusalem, & Siõ,de qua dicitur in Psalmo 2. Ego aũt constitutus Rex ab eo super Sion montem sanctum eius. & continuantur hæc verba cum illis, Iurauit Dñs Dauid veritatem, & non frustrabitur eum,de fructu vẽtris tui ponam super sedem tuam,id est, iurauit Dauidi,se positurum,& stabiliturum filium eius Christum super sedem eius, quæ est Sion, quæ ideo dicitur ciuitas Dauid,quia elegit Dominus Sion, id est, Ecclesiam, in habitationem suam perpetuam;& de ea dixit,Hæc requies mea in sæculum sæculi, id est, non deseram vnquam hanc Ecclesiam,sed in ea perpetuo requiescam, quoniam transferam eam ad perfectam beatitudinem in cœlis, & ibi habitabo in ea in sempiternum,quoniam firmissimo,atque æterno decreto elegi eam. Dicitur autem Deus requiescere,vt S. Augustinus notat,quãdo facit nos requiescere; tunc autem perfectè requiescemus, quando pars Ecclesiæ peregrinans in terris perueniet ad eam partem,quæ gloriosa triumphat in cœlis.

Viduam eius benedicens benedicam,pauperes eius saturabo panibus. XVI.

Hic versiculus cum sequentibus promittit ciuitati Dauid, quæ est Siõ,multa bona,quæ vtcũque applicari possunt terrenæ ciuitati,vt figura erat Ecclesiæ;sed ipsi Ecclesiæ propriè & perfectè conueniunt. Primum igitur promittit abundantiam rerum temporalium tantam, vt ẽt viduæ, quæ solent esse maximè destitutæ,& alij pauperes satiari possint: benedictio.n.Dei abundantiam in Scripturis significare solet. Sed hæc abundantia in sensu altiore significat copiam cibi spiritualis verbi Dei,& Sacramentorũ,quib9 abundant filij Ecclesiæ, illi præsertim, qui sunt spũ pauperes. Antiqua hæreticorum calumnia occurrit hoc loco breuiter refellenda. Ridet.n. Caluinus editionem nostram vulgatam,qđ pro, victu substituerit, viduam. Dicit.n. presbyterũ aliquem lusciosum existimasse c,& t,esse vnum, d,& sic pro victum, legisse vidum,& quia vidum nihil significat, addidisse,a,& fecisse viduam;& neminẽ fuisse in Ecclesia nostra, qui hanc corruptionem aduertere potuerit. Sed facilè est,calumniam refutare. Latinus.n. Interpres rectissimè vertit,quod inuenit in græco: in græco autẽ sine dubio inuenit, χήραν, quod viduam significat omnium consensu; neq; solus noster Interpres in græco legit, χήραν, sed etiã Patres,Hilarius,Ambrosius, Augustinus,Chrysostomus,Prosper,Cassiodorus, & alij. Imò S. Hilarius meminit vtriusq. lectionis,& contendit, veram lectionem esse, viduam, & sic lectum fuisse antequam Christus nasceretur. Verum quidem est in hebræo nõ haberi, viduam,sed venationem,vel victũ, neque vllam esse similitudinem literarum, ob quam suspicari quis possit illos scripsisse viduam:siquidem vidua hebraicẽ dicitur,almana;& victus,seu venatio dicitur,tseda, & hanc vocem in omnib9 אלמנה codicibus inuenimus: sed in græco idiomate צידה

mate magna similitudo literarum est inter [Hebrew] quod significat viduā, & [Hebrew] quod significat victum. Igitur necesse est, vel in hebræo mutatum esse textum & Septuaginta legisse longè aliter, quā modo se habet, & hæc sñia S. Hilarij est; vel in græco textu esse corruptionem factam vitio scriptorum, quia vnam literā legerunt pro alia, vt S. Hieronymus putat. Sed in sensu nulla ferè diuersitas est, cùm per vtrunque vocabulum significetur, abundantiam ciborum fore in ciuitate Dei. Et quoniam, vt idem Hieronymus dicit, vsus obtinuit, vt legeretur, vidua, non est lectio latina vllo modo mutāda, cùm non a lusciolo Sacerdote, vt Caluinus dicit, sed a veneranda antiquitate ortum habuerit.

XVII. Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.

Alterum bonum sanctæ ciuitatis erit, quod Sacerdotes eius sanctitate, & iustitia conspicui erunt. Salus.n. animæ iustitia est, sicut morbus animæ iniquitas est: & quia precatus fuerat Salomon, vt Sacerdotes induerentur iustitiam; ideò nunc Deus dicit se id effecturū, vt sacerdotes induantur salutari, id est, salute, quæ est eadem cum iustitia, cùm de salute spirituali agatur. Fortasse etiam altiore sensu per, salutare, intelligitur hoc loco Saluator Christus, vt in Cātico Simeonis, Quia viderūt oculi mei salutare tuū; & ab hoc loco Psalmi accepit fortasse B. Paulus modum illum loquēdi ad Ro. 13. Induimini Dominum Iesum Christū, .i. facite vt in vestris moribus conspiciatur sanctitas, & iustitia Christi. Illud aūt, & sancti eius exultatione exultabunt; respondet ei quod antea dictum erat, & sācti eius exultent: nam vt eo loco per exultationem intelligebatur laus Dei cū alacritate; ita hic quoq. intelligitur, & vt ibi per Sanctos intelligebantur Sacerdotes, ita & hic. Eadem.n. verba sunt in textu hebraico in vtroq. loco.

Illuc producam cornu Dauid, XVIII. paraui lucernam Christo meo.

Tertium bonum, & quidem maximū sanctæ Sion erit, quòd ibi oritur Regnū Dauid: nam pro voce, illuc, in hebræo, & græco est, ibi. Accipiendum est igitur, illuc, pro, illic, id est, in Sion. Per, cornu, significatur metaphoricè potestas, & excellētia Regia: vt.n. cornu est durissimū, & eleuatum, ita Regia dignitas est potens, & supereminens. Significatur autē ad literam per, cornu Dauid, Regnū Messiæ, quod erat inchoandum in Sion, & inde per totum mundum propagandum. Explicuit hoc Zacharias in suo Cantico Luc. 1. cùm ait, Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui. & idē prædixerunt oēs Prophetæ. Isaias c. 9. Super solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet, & corroboret illud vsque in æternum. Hiere. c. 23. Ecce dies veniunt, & suscitabo Dauid germē iustū & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam. Ezechiel c. 1. nō solùm prædicit Regnum Christi, sed etiā currum eius triūphalem, qui vehebatur a quatuor animalibus, hoīe, leone, vitulo, & aquila: quæ sunt quatuor Euangelistæ. Dan. c. 2. In diebus Regnorū illorum suscitabit Deus cæli Regnum, qđ in æternum nō dissipabitur. Zacharias c. 9. Exulta satis filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi iustus, & Saluator ipse pauper, & ascēdens super asinam, &c. Ex quo manifestè apparet, non posse intelligi versiculum istū Psalmi de Salomone, nec de Regno eius: tunc.n. Salomon regnabat, & florebat: hic aūt de futuro dicitur, Illic producam, id est, oriri faciam, & quasi germinare cornu Dauid: quasi apertè prædiceret euersionem Regni temporalis, qđ tunc vigebat, & suscitandum postea in eadem ciuitate Regnum æternum Messiæ. Qđ autem sequitur, Paraui lucernā Christo meo; pōt duobus modis intelligi. Primū .n. per lucernam pōt intelligi Messias, & per, Christum, Dauid. Scriptura.n. passim vocat lucernam, filium siue posteros: nā in filijs parentes viuunt, & lucent. vide

lib.3. Reg. cap.11.& 15. & tunc sensus erit. Illic producam cornu Dauid, quia paraui lucernam, id est, filium, successoremq. eius Messiam Christo meo Dauidi. & erit quasi explicatio eius, quod antea dixerat, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Vt.n. hoc non intelligerent carnales Iudæi de Salomone, explicatur hoc loco de Messia futuro. Pôt tñ etiam aptissimè intelligi, vt S. August. exponit, de Præcursore Dñi, & ipso Dño', vt lucerna sit Ioánes, & Christus sit Dñs Iesus. qm.n. Messias venturus erat sine opibus, & comitatu regio, non facilè a Iudæis expectantibus Messiam, Regem temporalem, agnosci potuisset, nisi præcessisset Ioannes, qui singulari sua sanctitate, & vitæ austeritate omnium oculos in se conuerteret instar lucernæ lucêtis in caliginoso loco. dicit igitur. Illic producam cornu Dauid, id est, Regnũ æternum Messiæ, & iam præparaui lucernam id est Præcursorem, qui erit quasi lucerna, Christo meo, id est, ipsi Messiæ. atque ad hunc locum videtur Dominus aspexisse, cùm ait Ioan.5. Ipse erat lucerna ardens, & lucens.

XIX. Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.

Prædicit, Christum multos habiturũ inimicos, vt reuera habuit Iudæos, qui dixerunt, Nolumus hunc regnare super nos Luc.19. & ad Pilatum, Nõ habemus Regem, nisi Cæsarem, Io.19. Sed prædicit quoq. pœnam inimicorum Christi. Inimicos, inquit, eius induam confusione, id est, implebo ignominia maxima; qđ etiam impletum esse scimus, & oculis nostris videmus. Nam paulò post Christi mortem, venerunt Romani, & ciuitate illorum euersa, ipsos magna strage affecerunt, & eorum qui supererant, alios vilissimo pretio vendiderunt, alios in publicis ludis bestijs obiecerunt. & ab illo tempore gens Iudæorum vbiq. seruit, vbiq. contemnitur: Sed in die nouissimo, non solùm Iudæi, sed etiam oẽs pagani, & hæretici, & oẽs falsi fratres, qui Christo in membris eius inimici fuerunt, induentur confusione. Super ipsum auté, id est, super Christum, efflorebit sanctificatio mea. Illi induentur confusione, Christus induetur gloria: nam sanctificatio, quæ in hoc mundo erat quasi semen in terra absconditum, tũc florebit in gloriam, id est, germinabit flores sanctificationis. Nec solùm Christus, sed etiã omnia membra eius induentur gloria, quia tunc sanctificatio emittet flores incredibilis pulchritudinis, qñ gratia vertetur in gloriã. In hebræo vox est, nizro, quæ significat diadema eius. sed quamuis Exod.24. illa vox significet thiaram pontificis, & lib.4. Reg. cap.11. accipiatur pro corona regia: tamen potest etiam significare sanctificationem, vt hoc loco verterunt Septuaginta Interpretes. nam venit a verbo, nazar, quod significat, separare, & consecrare, vnde dicuntur, nazarei, quasi sanctificati, & consecrati Deo: & corona pontificia, vel regia dicitur, nezer, quia consecrat quodammodo Pontificem, vel Regem, & a vulgo separat. Sed in sensu non est, diuersitas, nam gloria sanctificationis rectissimè, corona, vel diadema dici pôt. nec multum interest, si dicatur, florebit sanctificatio, id est, sanctificatio emittet flores gloriæ; siue, florebit sanctificatio, id est, micabit diadema gloriæ. Neque etiam multum refert quòd nos legamus, sanctificatio mea, & in hebræo sit sanctificatio, siue diadema eius: nam Septuaginta legerũt, iod, vbi nunc est, vau. & eadem sanctificatio, vel diadema, & Dei est, quia ab illo datur, & nostra est, quia nobis datur, proinde vtraque lectio veritatem continet; sed nostra præponenda est, cùm sit in codicibus græcis, & latinis, quibus Ecclesia semper vsa est.

נזרו

נזר

נזר

PSAL.

PSALMVS CXXXII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

Ompositus videtur hic Psalmus, vt a Iudæis cantaretur, qñ post reditum a captiuitate, & reædificata ciuitate, ac templo, cœperunt simul pacificè habitare, & esse vnus populus remota distinctione, vel schismate, quod erat ante captiuitatem inter Regnum Israel, & Regnum Iuda. Sed cõuenit etiam oĩ multitudini, vbi viget cõcordia, & communio, quales sunt multitudines seruorũ Dei in monasterijs, vbi regularis obseruantia viget. Sed potissimum locum habet hic Psalmus in cœlesti patria, & cantatur ab ijs, qui finita peregrinatione ad eos perueniunt, vbi oẽs sunt consummati in vnum, vt loquitur Dñs Io. 17. & vbi Deus est omnia in omnibus iuxta Apostolum 1. Cor. 15.

Explicatio Psalmi 132.

I. ECce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.

Vox est eorum, qui iã experiri, & gustare cœperunt vtilitatem, & dulcedinẽ perfectæ charitatis. Vocat. n. bonum, id quod est vtile; & iucundum, id quod est dulce. quamuis. n. aliqua sint bona, quæ non sunt iucunda, vt labor pænitentiæ; & quædam iucunda, quæ non sunt bona vt voluptas peccati; tamen in concordia & pace fratrum simul habitantium hæc duo coniuncta inueniuntur. Nam virtus vnita est maior, & fortior, & melius, ac facilius conseruatur; quod pertinet ad vtilitatem; & vbi per charitatem multi sunt cor vnum, & anima vna, vnusquisq; gaudet de bono aliorum non minus quàm de suo; quod pertinet ad iucunditatem.

Sicut vnguẽtum in capite, quod descẽdit in barbam, barbam Aaron. II.

Quod descendit in oram vestimenti eius: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. III.

Duabus similitudinibus explicat iucũditatem, & vtilitatem habitantium in vnum. ac primo iucunditatem comparat vnguẽto pretioso, quo vngebatur caput summi Pontificis, qđ erat odoris suauissimi, vt patet ex c. 3. Exodi. qđ quidẽ vnguentum effusum in caput Pontificis, inde defluebat ad barbam, & a barba in oram vestimenti, id est, in illam partẽ quæ circundat collum, quæ immediatè subiecta est barbæ. non. n. per, oram, intelligitur extremitas vestis, sed summitas, vt notauit S. Augustinus: & vt sonant vox hebraica, & græca, & vt ratio ipsa demõstrat: non. n. tantum vnguenti effundi solebat in caput, vt vsque ad extremas vestes deflueret. Sed illud hoc loco notandum est, vnguentum non communicari a capite, nisi partibus vnitis: nisi. n. barba capiti adhæreret, sed abscissa alicubi maneret, sine dubio defluxum vnguẽti non participaret, & nisi vestis vnita esset corpori, sed plicata maneret in arca, similiter vnguento non perfunderetur; sic igitur, nisi fratres habitarent in vnum, & inter se glutino charitatis coniuncti essẽt, dona cœlestia a capite Christo defluẽtia non descenderent in barbã, id est, in Prælatos, neque a barba in vestimenta, .i. in reliquum populum. Ait igitur, sicut vnguentum in capite, qđ descendit in barbam, id est, iucunditas fratrum habitantium in vnum, & inter se coniunctorum, ac debita proportione inuicẽ subiectorum, est sicut vnguentum pretiosum, & fragrantiæ suauissimæ, qđ in capite effusum descẽdit in barbã. In barbã Aaron, id est, non loquor de quocunque vnguẽto, sed de illo, quod descendit in barbã Aaronis, tempore consecrationis suæ:

quod ēt descendit in oram, superiorem videlicet partem vestimēti eius. Deinde comparat vtilitatem eorundem fratrū habitantium in vnum, rori, qui descēdit in montem. neque .n. montes ex rore iucunditatem vllam percipiunt, sed vtilitatem magnam. qm̄ pluuia ad montes vel non descendit, vel non hæret, sed ex mōtibus ad valles continuo descendit: ros aūt hæret in montibus, eosq. infundit, & germinare facit. nominat aūt duos montes, Hermon, & Sion, qui quamuis loco coniuncti non essent, cùm mōs Hermon esset trans Iordanem ad orientē; & mōs Sion citra Iordanem ad occidentem: tñ coniuncti erant quoad similitudinē qualitatum, cùm vterq. sit verus mons, & vnus maior & altior, videlicet Hermon, alius minor, & humilior, id est, Sion. Ex quo voluit nos Spūs sanctus admonere, coniunctionem fratrum habitantium in vnum debere esse cordium magis, q̄ corporum: nam de primis fratribus habitantibus in vnum scriptum est, Erat aūt multitudinis credentium cor vnum, & anima vna Act. 4. Dicit igitur, sicut ros Hermon, qui descendit in montē Siō, id est, bonum vtilitatis habitantium in vnū est sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, siue vt est in hebræo, in mōtes Sion. Qūo aūt ros montis Hermō qui longè distat a Sion, descendat in mōtem Sion, varijs modis exponunt interpretes. Mihi videtur, Prophetam cōsideraſſe montem Hermon esse altissimū, & amplissimum, atque in eo magnā esse roris abundantiam: montes autē Sion esse multo humiliores, & aridiores: & ideò more poetico dixisse, ex monte Hermō descendere rorem in montes Sion, quasi communicet mons Hermon rorem, quo abundat, cum montibus Sion, qui eo carent. non quod idem omnino ros, qui est in monte Hermon descendat in montes Sion, sed quod similis ros descendens in montes Sion videatur quodammodo ex monte Hermon descendere. Et aptissimè conuenit hæc similitudo in conuentum fratrum habitātium in vnum: sunt .n. fratres concordes, quasi tot mōtes, siue colles Sion in quos descendit ros cælestis a Christo, qui est quasi Hermon altissimus & rore cælesti plenissimus. vnde dixit Ioānes, Et de plenitudine eius oēs accepimus, Ioan. 1. Non communicat autem Christus nobiscum eam ipsam gratiam, & gloriam numero, quā in se habet; sed aliam similem, & minorem.

Quoniam illic mandauit Dn̄s benedictionem, & vitam vsque in sęculum. IV.

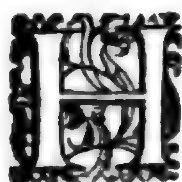
Reddit rationem, cur tantis bonis abundet conuentus fratrum concorditer, pacificeq. viuentium, Qm̄, inquit, illic mandauit Dn̄s benedictionem, id est, illuc misit Dn̄s benedictionem suam, quæ est fons omnium bonorum; Dn̄o .n. benedicere, benefacere est. qm̄ igitur Deo gratissima est concordia, & charitas fraterna, ideò replet eam copia bonorum omnium; idq. non ad breue tempus, sed in æternum; nam ideò cum benedictione misit ad eos vitā vsque in sæculum; quæ omnia hic in terris habentur in spe, sed in patria habentur in re. Rectè igitur initio diximus, hunc Psalmum ab illis propriè cantari, qui ex peregrinatione perueniunt ad patriam. Ibi .n. perfecta est concordia, ibi vnguentum perfectæ charitatis continuo defluit a capite Christo in omnia membra, & ros luminis gloriæ a monte Hermon in omnes colles Sion. dicitur .n. Hermon, lumen eleuatum; & Sion, specula. proinde rectè ab altissimo lumine descendit participatio eius in eos, qui digni sunt speculari Deum facie ad faciem. ibi est benedictio Domini, id est, affluentia omnium aliorum bonorum. ibi denique est vera vita vsque in sæculum, quæ nunquam deficiet.

PSAL-

PSALMVS CXXXIII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum Graduum.

Hic est Psalmus postremus gradualium, qui eos qui iã fæliciter ascenderunt, hortatur, vt vacent perpetuis laudibus. quod est officiũ habitantium in domo Domini, iuxta illud Psalmi 83. Beati qui habitant in domo tua Dñe, in sæcula sæculorum laudabunt te. Pertinet tñ suo modo hic Psalmus ad eos, qui post ædificationem templi, in illo habitabant; & ad eos, qui dũ peregrinantur in terra, corde habitare nituntur in cœlo, & cum Apostolo dicere possunt, Conuersatio nostra in cœlis est, Philipp. 3.

Explicatio Psalmi 103

I. Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini.

Ecce, inquit, nunc liberati a tentationibus, & persecutionibus, tps est, vt toti intenti sitis laudibus Dñi, proinde bñdicite Dñm vos oẽs serui Dñi, qui non habetis aliud in quo illi iam seruiatis, nisi in persoluendo tributo perpetuæ laudis & gratiarum actionis.

II. Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri.

Vos, inquam, qui statis in domo Dñi, .i. qui permanentem habetis domũ, & non amplius tanquam peregrini in tentorijs habitatis. & præterea statis, id est, securi consistitis non timentes casum quo ille, qui in veritate non stetit, Io. 8. Nec solũ domũ, sed ẽt atria possidetis, ita vt & interiorem domum, vbi Deus videtur, & exteriorem vbi videntur creaturæ, quæ sunt veluti atria, felicissimi habeatis.

III. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & bñdicite Dñm.

Tempus maximè opportunum orãdi, & laudãdi Deum nox est, qñ quies vbiq. esse solet. Itaq. Dauid Psal. 118. mediano cte surgebat ad cõfitendum Dño; & Isaias cap. 26. dicit, Anima mea desiderauit te in nocte. & Hieremias Thren. 2. hortatur, Consurge lauda in nocte, in principio vigiliarũ. Et ipse Dñs noster Lu. 5. pernoctabat in oratione Dei. & Apostolus cum Sila Act. 16. in ipso carcere media nocte orãtes laudabant Dñm. Rectè igitur admonet Propheta seruos Dei, vt nocturno potissimum tpe extollentes manus in Sancta, id est, ad Sancta Sãctorum, vbi erat propitiatoriũ, & arca Dei, benedicãt Dñm. Moraliter aũt significat hic versiculus, seruos Dei debere benedicere Deum, non solùm in die prosperitatis, sed ẽt in nocte aduersitatis. Sed in sẽsu præcipuè intento, significatur hoc loco in cœlesti patria, sicut semper est dies si de luce, & tenebris agatur, ita semper esse noctem si agatur de labore, & quiete. Intrantibus .n. in illam requiem dicit spũs, vt requiescant a laboribus suis, qa opera eorum sequuntur illos; & illa est nox de qua dicitur in Psal. 138. Et nox illuminatio mea in delicijs meis. & de qua dicit Dñs Ioã. 3. Venit nox, in qua nemo põt operari, & proinde solis Dei laudib⁹ vacare oportet. In his igitur quietissimis sed lucidissimis noctibus extollite man⁹ vestras beati serui Dei, & ad sanctuariũ verum, vbi Deus ipse residet conuersi, benedicite Dominum.

IV. Benedicat te Dominus ex Sion qui fecit cęlum & terram.

Hortatus est Propheta sanctos Dei seruos, vt assiduè Dñm benedicant: nunc vicissim benedictionem illis a Dño precatur, sed vtitur numero singulari, quia videbat eos ita esse glutino veræ charita-

tis vnitos, vt essent vnum in Dño. Illi igitur vnitati seruorũ Dei, dicit, benedicat te Dñs ex Sion, qui fecit cœlum & terrã. Quod ad verba attinet, in hebræo codice desunt illa verba, in atrijs domus Dei nostri. Sed verisimile est, in codicibus correctioribus, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, illa verba non defuisse. præsertim cùm in Psalmo 134. idem versiculus repetatur, & in eo verba illa legantur ét in codicibus hebraicis. Illud verò, in noctibus, hebræus codex coniũgit cum superioribus, hoc modo, qui statis in domo Dñi in noctibus. & postea incipit aliũ versiculũ ab illis verbis, Extollite manus vestras, &c. Sed interpunctio Rabinorũ modernorũ, qualis nunc est in codicibus hebraicis, nõ debet præiudicare auctoritati grauissimæ Septuaginta interpretũ, qui illud, in noctibus, principiũ esse versiculi, & cum sequentibus verbis coniungi debere censuerunt.

PSALMVS CXXXIV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

DVo Psalmi sequentes eiusdem sunt argumenti; hortantur.n. fideles ad laudes Dei. quod argumentum in titulo demonstrat. & rectè subiunguntur Psalmis gradualibus, quĩ optimè conueniunt ijs, qui ex captiuitate in patriam redierunt, quique iam gradus perfectionis Deo iuuante vel ascenderunt, vel in ascensione non modicum profecerunt.

Explicatio Psalmi 134.

I. LAudate nomen Domini, laudate serui Dominum.

II. Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri.

Hi duo versiculi habentur etiam in initio Psalmi superioris. sed ideò repetuntur, vt continuetur laudatio, quæ ibi fuerat inchoata. Alloquitur igitur Propheta seruos Dñi, eosq́. hortatur, vt laudẽt nomen Dñi, & ipsum Dñm: hic.n. est sensus, vt colligitur ex principio Psalmi cẽtesimi duodecimi, Laudate pueri, id est, serui, Dominum, laudate nomen Domini. Qui sint autem serui, quibus indicitur laudatio, explicat dicens, Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri, id est, qui non estis exules, nõ in via positi, non peregrini, quibus oratio magis quàm laudatio necessaria sit, sed iam peruenistis, iam statis in domo Domini, de qua dicitur in alio Psalmo, Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Itaq. videtur hic Psalmus præcipuè conuenire ijs, qui ad cœlestem patriam peruenerũt, & domum Dñi non manufactam, sed æternã in cœlo introierunt. Conuenit tñ illis ét, qui spe, ac desiderio in ea domo degere incipiunt, & cum Apostolo dicere possunt, Nostra autem conuersatio in cœlis est. Conuenit denique speciali quadam ratione sacerdotibus, quorum officiũ est stare in domibus Deo sacris, & ipsi Deo immediatè, & propriè ministrare. Sunt quidem omnes fideles serui Dñi, sed illi præter cæteros, qui toti sunt Dñi obsequio addicti, & mancipati. Ex hebræo legunt aliqui, Laudate serui Dñi, quia vox, serui, עבדי aude, secundùm regulas grammaticæ regit genitiuum. Sed hoc non est perpetuum, & legendum esse, Laudate serui Dñm, perspicuum est, ex versione nõ solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymi. Sunt etiam qui stare in domo, tribuunt Sacerdotibus, stare in atrijs, tribuant laicis. Sed probabilius est, pro eodem accipi hoc loco domum Domini, & atria domus Domini; nam vt plurimum secunda pars versiculi repetit, & explicat priorem; vnde sensus est, Qui statis in domo Domini, qui statis, inquam, in atrijs domus Dei nostri.

Lau-

III. Laudate Dominum, quia bonus Dominus, psallite nomini eius quoniam suaue.

IV. Quoniam Iacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi.

Hortatus est Propheta populũ Dei ad laudandum Dñm: nunc adducit tres rationes, quib. persuadeat, ita esse faciẽdum; primam, qm̃ Deus dignissimus est oĩ laude; secundam, quia id nobis bonũ & iucundũ erit: tertiam, quia tenemur, cum nos præter cæteras gentes Deus maximis beneficijs affecerit. Laudate inquit, Dominum, qm̃ bonus est Dñs. bonum enim laude, malum vituperatione dignum est. Deus aũt ita bonus est, vt solus sit absolutè bonus, & omni ex parte bonus, & non aliunde, sed ex se ipso sit bonus, & nihil sit bonum, nisi participatione, & dono eius; denique cætera sunt bona in certa specie, & cum addito, vt bonus homo, bona domus, bona vestis: Deus aũt ipsa bonitas, omnem omnino boni rationem continẽs. Psallite nomini eius, qm̃ suaue. hæc est secunda ratio, quasi dicat, psallite nomini eius, qm̃ istud psallere, & laudare, non erit vobis opus molestum, & laboriosum, sed dulce, iucũdum suaue. Vox נעים hebraica, nahim, significat dulce, & dulcis, & ideò referri põt tum ad Dñm, tũ ad nomen, tum ad psallere. & sensus esse potest, psallite nomini eius, qm̃ suauis est Dñs: item, quoniam suaue est nomen Domini: denique suaue est psallere nomini Domini. Sed vox græca, & latina, quæ sunt generis neutri, non possunt referri ad Dominum, sed, vel ad nomen, vel ad psallere. & hæc postrema acceptio videtur esse magis propria. Cæterum in sententia nulla dissensio est. Ideò enim laudare Deum suaue est, quia Deus suauis est: quõ dulces cibos comedere dulce est, quoniam ipsi cibi dulces sunt. Et quidem beatis in cœlo psallere Deo suauissimum est, & ideo ne ad momentum quidem cessant à laudibus quoniam dulcedinem Dei in ipso fonte suauitatis sine intermissione degustant. nobis autem nunc dulce est canere Deo, nunc laboriosum, quoniam nõ super gustamus, quàm suauis sit Dominus; sed tunc solum, cùm ex gratia Dei, & præcedente meditatione assurgimus ad cognitionem, & accendimur ad amorem. Quoniam Iacob eligit sibi Dominus, elegit, inquam, Israel in possessionem sibi. hæc est tertia ratio, quæ ducitur à debito, & iure obligationis: cùm enim Deus singulari dono gratiæ suæ filios Iacob in populum peculiarẽ sibi delegerit, certè iustum est, vt is populus præter omnes alias gentes Deum laudet. Hic sunt aliqua notanda. Primo, Deum conditorem vniuersitatis omnium gentium prouidentiam gerere, & omnibus dedisse lumen rationis, & legem naturalem scriptam in codicibus; & Angelos custodes tum singulorum hominum, tum etiam Prouinciarum, & Regnorum: sed præter hæc omnia, quæ communia sunt populo Israelitico cum alijs populis: suscepisse Abrahamum, & posteros eius per Isaac, & Iacob descendentes in proprium populum, qui esset quasi eius hæreditas, & portio, & possessio, eisq. dedisse legem scriptam in tabulis, & ceremoniam, quibus coli volebat, & Prophetas, quasi internuncios à quibus de notitia Dei erudirentur. Secundo, hoc fuisse admirabile beneficiũ Dei: elegit enim Deus populum illum in possessionem sibi, vt eis benefaceret, eosq. diligenter excoleret, quasi vineam dilectam. addo, fuisse hoc beneficium gratis omnino illi populo collatum, non enim elegit Deus populum illum ob eorum merita, sed quia sibi ita placuit: quod perspicuum est ex prædestinatione æterna, cuius meminit Malachias cap. 1. & Apostolos ad Rom. 9. Nam antequam nati essent Iacob, & Esau, & cũ nihil boni, vel mali egissent, dictum est, maior seruiet minori; quoniam Iacob dilexi, Esau odio habui. Tertio, hoc idem, & etiam maius beneficiũ collatum esse populo Christiano, ex gentibus congregato: nam, vt Apostolus docet Rom. 11. Gentiles erãt quasi olea-

oleastri respectu Iudæorum, qui erant naturales rami oliuæ: sed cùm fracti essent multi rami naturales ob incredulitatem, Deus assumpsit oleastros, & inseruit in bonam oliuam, id est, super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum super ædificauit gentiles, vocans eos per fidem ad populum suũ, & faciẽs ciues Sãctorum, & domesticos Dei. Nobis igitur conuenit, & ex debito obligationis tenemur, laudare Deum: sed proprijssimè Iacob, siue Israel electus in possessionem, & cœlestis Hierusalẽ, cœtus videlicet beatorum, cui dicitur, Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion.

V. Quia ego cognoui, quòd magnus est Dominus, & Deus noster præ omnibus dijs.

VI. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo, in terra, in mari, & in omnibus abyssis.

Respõdet Propheta obiectioni, quæ fieri poterat, cur ipse tanto ardore inuitarat populum Dei ad laudes Domini. Quia, inquit, ego cognoui, quòd magnus est Dñs: & non solùm magnus super oẽs homines, sed etiam super oẽs Deos; & ideò silere non possum, ideò clamo, ideò canto, & psallo, & ad canẽdum, & psallendum oẽs inuito. Deinde probat vtrunque, nimirum Deum esse magnum Dominum: & esse maiorẽ omnibus Dijs. ac primum, quod sit magnus Dñs, probat ab omnipotentia, quia oĩa quæcunq. voluit, fecit in vniuersa creatura, in cœlo, in terra, in mari, & in omnib. abyssis; vbi per mare intelligit mare oceanum, per abyssos intelligit maria mediterranea, quasi diceret, in mari magno, & in alijs aquarum profunditatibus. Ita Chrysostomus. sed possunt ẽt per abyssos intelligi loca subterranea inferorum, vbi est gehenna; de quibus legimus in Euangelio, rogatum fuisse Dominum à dæmonibus, ne eos mitteret in abyssum. Sic. n. comprehendẽtur omnia loca, summum cœlum, imi inferi, media, terra & mare. Sed placet breuiter conferre nostram infirmitatem cum Dei potentia. Ille fecit omnia, quæ voluit; nihil enim impossibile est illi: nos autem multa volumus facere, & nõ possumus. Item Deus fecit, quia voluit, id est, libera voluntate fecit, non aliqua necessitate; quia nulla re indiget: nos maxima ex parte operamur, quia indigemus, & nisi cogeret necessitas, ociaremur. Denique Deus in omnibus rebus fecit quæcunque voluit, quia Dominus est rerum omnium: nos ne in nobis quidem facere possumus omnia, quæ volumus, quanto minus in alijs rebus? Aequum igitur est, vt non nos ipsi, sed Deum nostrum assiduè laudemus.

VII. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit.

Ponit exempla aliquot eorum, quæ Deus facit, quando vult, in aere, in terra & in aquis. Facit quidem Deus mirabilia in Angelis, & in cœlis superioribus, & rursum in abyssis subterraneis. Sed quia incognita nobis sunt; ponit exemplum eorum, quæ facit in cœlo aereo, in terra, & in aquis, quæ à nobis videntur, quamuis causas ignoremus. Primũ igitur ponit exemplũ in nubibus, quæ oriuntur ex terra, sed formantur in cœlo aereo, & conuersæ in aquas reuertũtur ad terrã. Educens, inquit, nubes ab extremo terræ .i. qui educit nubes ab extrema parte terræ. Accommodat se Spiritus sanctus in scripturis sensibus nostris: nos autem videmus ordinariè nubes ascendere vel ab oriente, vel ab occidente, vel à meridie, vel à septentrione, quæ sunt quatuor extrema terræ, sed varia pro varietate regionum. & quãuis ista assiduitate viluerint, tñ omnino mirabile est, vnde tanta copia vaporum repente existat, vt totum cœlũ in puncto ferè temporis nubibus quasi velo cooperiat: nisi ideò mirabile esse desinat, quia ab omnipotente fit. Sed mirabilius est, quod sequitur, Fulgura in pluuiã fecit. vbi, in pluuiam, positum est, pro, in pluuia, quõ 2. Corinth. radi-

dicit Apoſtolus, Nocte, & die in profundum maris fui, pro in profundo maris fui. Senſus autem eſt, Deus in pluuia fecit fulgura, id eſt, inter pluuiam miſcuit fulgura, quæ res eſt omnino mirabilis: nam fulgura ſunt ardentia, arentia, acutiſſima, & pluuia eſt res humida, frigida mollis; & tamen nec fulgura abſumunt aquam, nec pluuia extinguit fulgura. Ita exponunt antiquiſſimi Patres, Hilarius, & Chryſoſtomus, & cõfirmari põt eorum expoſitio ex cap. 9. Exodi, Grãdo, & ignis miſta pariter ferebantur. ad quem locum videtur alluſiſſe Propheta Dauid. omitto aliàs expoſitiones recentiorũ, quæ minus probabiles ſunt.

VIII. Qui producit ventos de theſauris ſuis, qui percuſsit Primogenita Aegipti ab homine vſque ad pecus.

IX. Et miſit ſigna, & prodigia in medio tui Aegypte; in Pharaonẽ & in omnes ſeruos eius.

Tertium exemplũ magnitudinis Dei ſumitur à generatione ventorum venti .n. notiſſimi ſunt, & quotidie ſentiũtur à nobis: & tñ nihil eſt obſcurius generatione ipſorum. vnde, & Dñs Ioan. 3. ait, Spiritus vbi vult ſpirat, & vocẽ eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat, id eſt, audis ſtrepitum venti & neſcis, vnde veniat, aut quò vadat, id eſt, quo modo oriatur, & quomodo deſinat præſertim qñ repente ventus exiſtit, & paulò poſt repente ceſſat. Illud aũt, de theſauris ſuis, metaphoricum eſt; nõ .n. venti incluſi manent in ſpeluncis, aut abditis locis, vt fabulantur Poetæ, ſed ita repente producuntur à Deo, quaſi educerentur de theſauris. i. de locis abſconditis. Verè autem educuntur de theſauris Dei, id eſt de potentia Dei ſecretiſſima, & ditiſſima, quæ nunquam exhauriri poteſt. Cum hoc tertio exemplo coniungit Propheta quartum de occiſione omnium primogenitorum Aegypti tam hominum, quàm iumentorum, quæ habetur Exodi 12. coniungit aũt hanc occiſionem cum productione ventorum, quia quemadmodum venti, ſpiritus quidam ſunt corporales, qui non videntur ob nimiam ſubtilitatem, & tamen maximas edunt ſtrages arborum in campis, domorum in ciuitatib. & nauium in mari: ſic ſpiritus angelici inuiſibiles oculis hominum, incredibili celeritate ad nutum Dñi interfecerunt omnia primogenita Aegipti, tum hominum, tum iumentorum: neque .n. occiſio illa poterat tribui peſti, aut morbo naturali, cum eadem nocte perierint omnia, & ſola primogenita Aegyptiorum, tum hominum, tum pecorum: & apud hebræos, qui in Aegypto degebãt nullus omnino homo, aut beſtia perierit. Adiungit denique in ſumma omnia ſigna, & prodigia, quæ fecit Deus per Moyſem in Aegypto. quæ legi poſſunt in Exodo cap. 7. 8. 9. 10. 11. & 12.

Qui percuſsit gentes multas, & occidit Reges fortes. X.

Sehon Regem Amorrheorum, & Og Regen Baſan, & omnia Regna Chanaam. XI.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Iſrael populo ſuo. XII.

Poſt mirabilia Dei edita in Aegypto aduerſus Pharaonem; addit mirabilia edita in itinere aduerſus duos potentiſſimos Reges, Sehon, & Og, quos populus Dei debellauit magis extraordinario auxilio Dei, quàm armis. vide lib. Num. cap. 21. Et denique addit mirabilia, quæ fecit Deus in ipſa terra promiſſionis aduerſus triginta, & vnum Reges qui regnabãt in illis prouincijs. Vbi multa miracula acciderunt, ac præter alia, vt muri Hiericho ad ſonitum tubarum Sacerdotalium corruerint: & ſol, & luna ſteterint ad imperium Ioſuæ, Vide librum Ioſuæ cap. 6. 10. & 12. Ipſe igitur Deus dedit totam illam terram poſſidendam, & quaſi propriam hæreditatem populo ſuo Iſraelitico: quomodo etiam Regnum cœlorum per terrã promiſſio-

missionis significatum, vult quidem Deus à fidelibus suis bellando, & laborando capi, sed quia nisi ipse præueniret, & comitaretur, & subsequeretur gratia sua labores nostros, nihil omnino facere possemus; ideò ipse est, qui nos saluat, ex captiuitate liberat, & hæreditatem æternam donat.

XIII. **Domine nomen tuum in æternum, Domine memoriale tuum in generatione, & generationem.**

XIV. **Quia iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur.**

Concludit Propheta priorem partẽ suæ probationis, qua demonstrare instituerat magnitudinem Dei: ea enim satis aperte demonstrata, dicit, Domine nomen tuũ in æternum, id est, propter hæc tanta mirabilia, nomen tuum, memoria tua, fama tua in æternum vigebit. & idipsum more suo repetens, Domine, inquit, memoriale tuum, id est, recordatio nominis tui in generatione, & generationem permanebit. Quia iudicabit Dominus populum suum, id est, semper manebit celebris memoria Dei, quoniam Deus semper, vt hactenus fecit, iudicabit populum suum, id est, iusto iudicio vindicabit de persequentib. eũ, puniens iniquos hostes eius. Et in seruis suis deprecabitur .i. erga seruos suos exorabilis erit: accipiendum enim est passiue illud, deprecabitur, pro, exorabitur. In cantico Mosis Deuter. 32. eadem sententia sic vertitur à latino interprete, Iudicabit Dominus populum suũ & in seruis suis miserebitur.

XV. **Simulachra gentium argentũ & aurũ, opera manuum hominũ.**

XVI. **Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt.**

XVII. **Aures habent, & no audiẽt, neque .n est spiritus in ore ipsorũ.**

Probat his versiculis Dauid, Deũ nostrum magnum esse præ omnibus Dijs; quod erat alterum, quod affirmauerat in quinto versiculo. Quamuis enim non magnum sit Deo maiorem esse Dijs aureis, & argenteis, vt S. Hilari us admonuit; cùm longe maior sit Regibus, dæmonibus, & Angelis: tamen voluit Propheta conferre Deum cum simulachris vt clarius ostenderet infirmitatem Deorum gentilium; tum etiam quoniam licet Dij gentium essent dæmonia, vt dicitur in Psal. 95. tamen, multi gentiliũ hoc non sciebant, sed arbitrabantur ipsa simulachra esse Deos, vt perspicuum est 1. Reg. de statua Dagon. Denique, quia ex his argumentis colligitur etiã infirmitas ipsorum dæmonum, qui simulachris suis non potuerunt dare sensum, & vitam, quomodo Deus verus simulachro suo, quod est homo, dedit spiritum vitæ, sensum, & motum, &, quod est excellentius, dedit rationem, & arbitrij libertatem. Rectè igitur Dauid probat, Deum esse magnum præ omnibus Dijs, quia simulachra gentium, siue ipsa siue inhabitatores eorũ habeantur pro Dijs, oculos habent, & non vident; aures habent, & non audiunt: os habent, & non loquuntur; manus, & pedes habent, & nec mouere, nec moueri possunt: quia non est spiritus vitæ in facie ipsorum. vbi alludit Propheta ad id qđ dicitur Gen. 2. de simulachro veri Dei, Inspirauit in faciẽ eius spiraculũ vitæ. Cœtera, quæ ad hos versiculos pertinẽt vide in explicatione Psalmi 113.

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui cõfidunt in eis. XVIII.

Domus Israel benedicite Domino, domus Aaron benedicite Domino. XIX.

Deus Leui benedicite Domino, qui timetis Dominum, benedicite Domino. XX.

Facta collatione Dei veri cum Dijs falsis, confert cultores falsorum Deorũ cum veri Dei cultoribus, & illis prædicit per modum imprecationis, similitudinem

dinem Deorum suorum, videlicet illos fore mutos, cæcos, & surdos quo ad vera bona intelligenda, & quærēda, & laudanda. cultores aūt Dei, inuitat ad benedicendum Dñm, quoniam cultores Dei vident, audiunt, loquuntur, vt imagines viuæ Dei viuentis, & ideò debent exercere linguam ad laudandum Deū, à quo habent sentire, viuere, intelligere. Inuitat aūt primum in genere domū Israel. i. populū Dei, deinde per partes, domum Aaron in primis, quia illa erat domus Sacerdotalis; tum domum Leui, vnde erant Leuitæ, qui sacerdotib. ministrabant; denique oēs timentes Deū, i. laicos oēs. Porro quamuis hæc comparatio cultorum Dei ad cultores Idolorum, propriè conueniat Idololatris Paganis respectu Christianorum: tñ cōuenit ēt ijs, qui sequuntur auaritiā, quæ est Idolorū seruitus, & ijs quorū Deus venter est, & denique illis oībus, qui fatentur se nosse Deum, factis aūt negāt; respectu hominum verè piorum, quorum conuersatio in cœlis est. Illi enim veluti simulachra Idolorum, non vidēt vera bona, nec vera mala, quamuis oculos habere videātur: neq. audiunt, quid loquatur in illis Deus, quamuis aurib. non careant; denique non loquūtur laudes Dei, quamuis ore, & lingua præditi sint. contra, viri pij, & qui cor habent in cœlo, oculos interiores habent, & vident; aures cordis apertas habent, & intelligunt; os, & linguam soluta, & libera habent, vt Deum benedicant in omni tempore, & semper laus eius sit in ore ipsorum. lege Psal. 113.

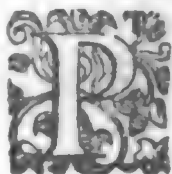
XXI. Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Concludit orās, vt ex Sion procedat benedictio Domini, qui habitat, tanquā in propria regia sua, in Hierusalem. i. vt oēs ciues Sion, & Hierusalem non cessent benedicere Dño, qui Rex magnus est, & in ipsa Hierusalem sedem Regni sui collocauit. quæ conueniunt Ecclesiæ Christianæ militanti, sed multo magis triumphanti, quæ oī labore vacua, & ab omni molestia libera vnicum habet negocium, vacare, & videre quoniā Dominus ipse est Deus.

PSALMVS CXXXV.

Titulus, & Argumentum

Alleluia.

PSalmus iste idem habet argumētum, quod Psalmus superior. Inuitat enim populum Dei ad laudem misericordiæ Dei. & in singulis versiculis repetit, Quoniā in æternum misericordia eius; vt ostendat, oīa opera Dei, siue ad creationem, siue ad prouidentiam, siue ad redemptionē pertineant, ex misericordia Dei profecta esse. Deus. n. qui nulla re indiget, & rerum omnium absolutus Dominus est, nihil facit ex necessitate, nihil ex debito: sed omnia ex misericordia, quia placuit illi bonitatem suā effundere, & communicare. In hebræo non habetur, Alleluia, in principio huius Psalmi, sed solùm in fine superioris. Cæterum Septuaginta Interpretes initio Psalmi posuerunt, Alleluia, vel quia inuenerunt in suis hebraicis codicibus in principio huius Psalmi, & nō in fine superioris: vel, quod credibilis est, inuenerunt in vtroque loco, vt habetur in fine Psalmi 104. & in principio Psal. 105. qui idem habet initium cum 135. videlicet, Confitemini Domino, qm̄ bonus quoniam in sæculum misericordia eius; & postea negligentia scriptorum excidit ex hebraico codice in principio huius Psalmi, Allel. Vt vt se res habeat, aptissimè ponitur initio huius Psalmi, titulus, Alleluia.

Explicatio Psalmi 135

COnfitemini Dño, quoniam bonus, quoniam in æternū misericordia eius. I.

Con-

II. Confitemini Deo deorũ, quoniam in æternum misericordia eius.

III. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.

In primis tribus versiculis laudatur Deus Trinitas ab his, quæ in se habet: in sequentibus autem laudatur ab operib. suis. In primo versiculo habetur nomen quatuor literarum, quod soli Deo vero proprium est, & nunquam communicatur cum rebus creatis: significat autem hoc nomen, ipsum esse, vt Exo. 3 ipse Deus explicuit, cùm ait, Ego sum, qui sum. Et quoniam esse, & bonum conuertuntur, & omne quod est, bonũ est: & quod summe est, summum bonum est: ideò hic adiungitur bonum absolutè ei qui absolutè est. Confitemini, inquit, Domino, id est, confitemini cõfessionem laudis ei qui est, quoniam absolutè bonus est: nec solùm in se bonus est, sed etiam in æternum misericordia eius est: nam ipse qui est summum bonum, nullum habet admixtum malum, nullam miseriam, & ideò solus potest mala, & miserias aliorum tollere, & reipsa semper tollit, & tollet in æternũ. magna miseria est nihil esse; Deus igitur dum conseruat esse rerum quarundam in æternum, in æternum erga eas misericors est. & dum beatos facit sanctos Angelos, & homines in æternum, misericordiam æternam illis exhibet, non tollẽdo miseriam infælicitatis, quæ fit, sed quæ esset, nisi beatitudinẽ æternam illis donaret. Porro hæc prima cõfessio tribui potest personæ Patris, qm̃ Pater fons est essendi, & communicat ipsum suum esse Filio per generationẽ, & Spiritui sancto per spirationem, sibi filioq́. communem. Secunda confessio potest tribui personæ filij, nam dicitur Filius Deus Deorum, quoniam Dij creati dicuntur Angeli, & homines, quia sunt filij Dei, iuxta illud Psalmi. 81. Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Filius autẽ Dei vnigenitus est Deus Deorum, quia filius est Dei naturalis, cœteri adoptati, ille natus est Deus de Deo, isti sunt Dij facti, ac per hoc tanto inferiores Deo filio, quanto res creata inferior est Creatore. Et quamuis aliquo modo dicantur Dij respectu inferiorũ. tamen respectu filij vnigeniti non sunt Dij, sed creaturæ. Ergo confitemini cõfessionem laudis Deo Deorum, id est, filio Dei vnigenito, cuius participatione dicuntur Dij, filij Dei adoptiui. Quoniam in æternum misericordia eius, id est, quoniam ipse cum Patre in æternũ miserias tollit à rebus creatis. Tertia cõfessio tribui potest Spiritui sancto. dominium enim fundatur in natura liberi arbitrij. illi sunt Domini, qui faciunt, quod volunt; illi serui, qui aliorum voluntati subijciuntur. Princeps autem libertatis Spiritus sanctus est, de quo dicitur, Vbi spiritus Domini, ibi libertas 2. Cor. 3. & Spiritus vbi vult spirat Ioann. 3. &, Hæc omnia operatur vnus, atque idem spiritus diuidens singulis pro vt vult. Ait igitur Dauid, Confitemini Domino Dominorum, id est, laudate Spiritum sanctum, Amorem increatũ, & omnipotentem, cui omnia seruiunt, qm̃ in æternum misericordia eius. Notat hoc loco S. Io. Chrysostomus, in Psalmo superiore dictum esse, Deũ magnum præ omnib. Dijs, sed in hoc Psalmo multum accessisse ad laudes Dei, qđ appellatus sit Deus Deorum, & Dominus Dominorum, vt non solum cæteri Dij minores sint Deo nostro, sed eius sint creaturæ, atque mancipia.

IV. Qui facit mirabilia magna solus, quoniam in æternum misericordia eius.

Ad hunc versiculum, vt ad cæteros omnes sequentes subintelligẽdum est, Confitemini Domino. Incipit igitur laudare Deum ab operibus magnis, & mirabilibus, quæ solus ipse facere potuit, qualia sunt opera creationis. nam in cœteris vsus est Deus opera Angelorum, vel aliarum creaturarum: In his autem operibus laudatur præcipuè misericordia, quia, vt supra diximus, nihil fecit

Deus

Deus ex necessitate, quasi egeret creaturis, sed ex misericordia sua magna, & ineffabili.

V. Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in æternum misericordia eius.

Primum opus Dei fuit cœlum, vt notum est ex cap. 1. Gen. Fecit autẽ Deus cœlum, siue cœlos in intellectu, id est, in sapiẽtia sua, siue per sapientiã suam. Fecit autem, quoniam in æternum misericordia eius, id est, quia placuit ei, cœlos ex nihilo educere, & simul parare æternam domum Angelis, & hominib. Fecit igitur cœlos per sapientiam, & bonitatem suam, intelligendo, & volẽdo, quæ sunt quasi duæ manus eius. Itaque non laborauit, non fatigatus est, non eguit mora temporis, non instrumentis vaeis, non materia circa quam operaretur, non adiutoribus administris.

VI. Qui firmauit terram super aquas, quoniam in æternum misericordia eius.

Alterum opus principale fuit terra. Fecit enim in principio Deus cœlum, & terram. Cœlum enim factus est, vt esset palatium immortalium ciuium, terrra vt esset mensio mortalium. Aer, & aqua sunt elementa intermedia, quæ in vsum hominum deseruiunt. Porro dicitur terra stabilita super aquas, non quòd aqua sit infra terram in imo loco mundi; sed quòd superficies terræ magna ex parte sit altior superficie aquæ, vt possint in superficiæ terræ homines, & cætera animalia viuere. Quòd enim terra sit in imo loco mundi scribit idem Dauid in Psalmo 103. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Itaq. terra intra cauitates suas ita continet aquas, vt ex vna parte aquæ super terram quiescant, & tamen ex altera parte terra superemineat aquis. In hebræo pro, firmauit, est, exaudit, vt sensus sit, terram, quæ initio erat cooperta vndique aquis, & erat minus extensa, quàm aqua; Deus congregando aquas in cauitates terræ, extendit super aquas, id est, fecit, vt latius pateret, quàm aqua. Vterque sensus est verus, & iuxta vtrunque sensum in hoc facto triplex cernitur misericordia Dei: vna respectu terræ, quam eduxit ex nihilo; altera respectu aquæ, cui sedem stabilem præparauit; tertia respectu hominum, quibus dedit terram aquis discoopertam, & tamen aquis irrigatam vt possent in ea degere, eam colere, & frugiferam reddere.

Qui fecit luminaria magna, quoniam in æternum misericordia eius. VII.

Solem in potestatem diei, quoniam in æternum misericordia eius. VIII.

Lunàm, & stellas in potestatẽ noctis, quoniam &c. IX.

Tertium opus magnum, & mirabile fuit fabricatio Solis, Lunæ, & Stellarũ, quæ ad cœlum, & terram pertinent: siquidem cœlum mirificè exornãt, & terræ mirificè prosunt. dicuntur autem omnia luminaria magna, quia re vera maiora sunt, quàm vt à nobis eorum magnitudo mente comprehendi possit, cùm stellæ firmamenti, quæ nobis ob longinquitatem perexiguæ videntur, totum orbem terræ molis magnitudine superẽt: dicitur autem sol factus in potestatem diei, & luna cũ stellis cæteris in potestatem noctis; quia lucendo, & illuminando terram, præsunt operibus nostris tum diurnis, tum nocturnis, vt dicitur cap. 1. Geneseos duo sola dicũtur liminaria magna, sol, & luna, quia ista dũo maius lumen in terras effundunt, quàm omnes aliæ stellæ simul: tñ hoc loco videtur Dauid, non solem tantum & lunam, sed omnes stellas appellare luminaria magna, quia in se talia sunt, & si Astronomis credimus, longè maiores sunt stellæ firmamenti, quàm luna sit.

Qui

X. Qui percussit Aegyptum cum Primogenitis eorum, quoniam in æternum misericordia eius

XI. Qui eduxit Israel de medio eorum, quoniam &c.

XII. In manu potenti & brachio excelso, quoniam &c.

XIII. Qui diuisit mare rubrũ in diuisiones. quoniam &c.

XIV. Qui eduxit Israel per medium eius, quoniam &c.

XV. Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro, quoniam in æternum &c.

XVI. Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam &c.

XVII. Qui percussit Reges magnos, quoniam &c.

XVIII. Et occidit Reges fortes, quoniam &c.

XIX. Sehon Regẽ Amorrhæorum, quoniam &c.

XX. Et Og Regem Basan, qm̃ &c.

XXI. Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniam &c.

XXII. Hæreditatem Israel seruo suo, quoniam &c.

In his versiculis laudatur Deus ab opere prouidentiæ. & sunt omnia perspicua tũ ex libro Exodi, tum ex Psalmo superiore. Illud quæri posset, cur dicantur opera misericordiæ, percussio Aegypti, occisio primogenitorum, interfectio Regum, & cætera quæ videntur ad iustitiam potius, quàm ad misericordiam pertinere. Respondetur, opera illa fuisse respectu impiorum percussorum, & occisorum, opera iustitiæ; sed respectu populi Dei fuisse opera misericordiæ; & quia liberatio populi erat præcipuè à Deo intenta, ideò illa omnia tribuũtur simpliciter misericordiæ. Quandam etiam impijs misericordiam fecit Deus, cùm eos cito de hoc mundo tollit, ne diutius viuendo grauius peccent, & grauiorem iram sibi ipsis thesaurizent in die iræ, & iusti iudicij Dei. Circa verba horum versiculorum pauca notanda sunt. Vers. 12. In manu potenti, & brachio excelso; metaphora est significans Deum grauiter punijsse Aegyptũ plagis multis, vt cogeretur dimittere liberum Dei populum, quomodo si vir bellator robusta manu, & brachio fortissimo vteretur ad eiusmodi opera. Vers. 13. illud, in diuisiones, fabulantur hebræi significare duodecim diuisiones maris rubri factas fuisse, vt vnaquæque tribus per suam diuisionem transiret. Sed fabula sine fundamento est: nam Exodi 14. dicitur Deum immisisse ventum validum, qui tota nocte flaret, & siccaret partem quandam maris, ita, vt à dextera, & à sinistra essent aquæ stantes instar murorum, & in medio esset terra arida, per quam transiuit populus Dei. Itaque, in diuisiones, significat diuisionem maris, in duas partes. Vers. 15 illud, & virtutẽ eius, significat, & exercitum eius; id enim sonat vox hebraica, & apertè dicitur, Exo. 15. Curr⁹ Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, quoniam in æternum misericordia eius. XXIII.

Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniam in æternum misericordia eius. XXIV.

Hæc referri possunt ad liberationem Iudæorum à seruitute Pharaonis, Philistinorum, & Nabuchodonosoris; item ad liberationem Ecclesiæ à persecutionibus Tyrannorum, & hæreticorum: denique maximè propriè ad liberationẽ Electorum à captiuitate Diaboli, & omnibus periculis huius sæculi. Illud, quia, non refertur ad versiculos immediatè præcedentes; sed ad illa verba, quæ in singulis versib⁹ subintelligũtur, nimirum, Confitemini Dñ̃o, vt sensus sit, Laudate Deum, quia in humilitate no-

nostra, id est, in afflictione, & tribulatione, & humiliatione nostra memor fuit nostri, &c.

XXV. Qui dat escā omni carni, quoniam in æternum misericordia eius.

Hunc versiculum adiunxit Propheta pro ijs, qui non patiuntur persecutiones; ne putarent, sibi nec esse confiteri Domino. Dicit igitur, Cofitemini Domino omnes omnino, quia ipse est, qui nutrit, & conseruat omnem creaturam viuētem ac præcipuè omnes homines. Id quod facit, quoniam in æternum misericordia eius. In hebræo est, Qui dat panem omni carni: sed panis accipitur pro omni cibo apud hæbreos.

XXVI. Confitemini Deo cœli, quoniam in æternum misericordia eius

XXVII. Confitemini Domino Dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.

Concludit repetendo duos vltimos versiculos ex primo ternario; nam per Deum cœli intelligit, Deum Deorum, vt notat S. Augustinus: Dicitur enim Deus cœli, tum quia ipse solus verus Deus cœlum fœcit, iuxta illud Psalmi 95. Dij gentium dæmonia, Dominus aūt cœlos fecit: tum qui residens in summo cœlo tanquam in proprio throno, hoc ipso demonstrat, se Deum Deorum esse. Vltimus versiculus non habetur in hebræo nec in græco, nec apud Hilariū, & Chrysostomum, sed habetur apud Augustinum, & Hieronymum in commentario: & apud Chrysostomum habetur repetitio primi versiculi loco tertij. Ad extremum huius explicationis reddenda est causa, cur à S. Augustino dissentire coactus sim in expositione verborum illorum, Qm̄ in æternū misericordia eius. Existimat S. Augustinus, hæc verba non esse referēda ad singula opera Dei, quæ narrantur in toto Psalmo, sed solùm ad prima illa verba Confitemini Domino: & vult hunc esse sensum totius Psalmi, Cōfitemini Domino, qui est bonus, qui est Deus Deorum, qui est Dn̄s Dominorum, qui fecit mirabilia, qui fecit cœlos in intellectu, qui firmauit terram super aquas, &c. qm̄ in æternum misericordia eius est in peccatores, quos redimit à seruitute peccati, &c. Ratio est, quoniā opera quæ narrantur, vt effectio mirabilium, formatio cœli, & terræ, & similia, non sunt opera misericordiæ, sed bonitatis, & benignitatis Dei. At nos sequuti sumus Hilarium, & Chrysostomum, qui verba illa, Quoniam in æternum misericordia eius, accommodant ad singula opera, quæ in singulis versiculis narrantur alioqui enim frustrà repeterentur in singulis versiculis, si ad opera illa non pertinerent. Accedit, qd̄ vox misericordia, in diuinis literis, & hebraicè, chesed, non ristringitur ad misericordiam, quæ tollit miseriam propriè dictam, sed extenditur ad bonitatem, & benignitatem. Adde vltimo, quòd non est difficilè in singulis operib. Dei inuenire veram misecordiā, vt nos ostendimus: & comprobatur ex verbis illis, Vniuersæ viæ Dn̄i misericordia, & veritas. חסד

PSALMVS CXXXVI.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid Hieremiæ.

Ic titulus non habetur in hebræo, & à Theodoreto cōfictus dicitur ab aliquo audaculo. Sed extat in libris græcis, & latinis, neque ratio Theodoreti conuincit, titulū esse confictum, quia Hieremias non fuerit vnquam in Babylone. titulus enim non significat, Hieremiam in Babylone fuisse, sed Psamum compositum fuisse à Dauide præuidente, & prædicāte captiuitatem Babylonicam, quam postea Iudæis imminentē Hieremias prædicauit, & præsentē deplorauit, & finē eius post Septuaginta annos futurū denun-

 tiauit.

tiauit. Fieri quidem potest, vt hunc titulum Dauid non addiderit præsenti Psalmo, sed postea additus fuerit vel à Septuaginta Interpretibus, vel ab aliquo alio; tñ non ideò reijciendus est, quasi falsam historiam contineret. Argumentum Psalmi continet lamentationem captiuorum, & desiderium patriæ, ac prædictionem seuerissimæ animaduersionis in Babylonios, & Idumæos: quæ à Dauide scripta sunt, non tam vt simplicem historiam futurã narraret, quã, vt admoneret Hebræos, vt quando in Babylonem ducerentur captiui, non afficerentur rebus Babylonis, sed assiduè ad patriam suspirarent. Et quoniam Propheta spiritualis erat, & nouerat, Babylonicam captiuitatem figuram esse captiuitatis humani generis, & terrenam Hierusalem figurã esse cœlestis patriæ; simul admonet omnes electos, quomodo se gerere debeant in exilio, & captiuitate. Et sine dubio ad hunc præcipuè finem Ecclesia cantica ista spiritualia frequentat, vt ex his intelligere possint homines, an sint ciues Babylonis, an Hierusalem, id est, an sint cum electis in cœlesti patria regnaturi, an cũ reprobis, & hoc Mundo damnandi.

Explicatio Psalmi 136

1. SVper flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, cum recordaremur Sion.

Verba sunt captiuorum, qui ab Hierusalem in Babylonem abducti fuerant: qui quidẽ, vt Chrysostomus docet, non in ipsa ciuitate primaria habitabant; sed in agris ad varia opera vilia deputati degebant, & ad ripas fluminum, quibus ea prouincia abundat, aliquãdo fessi sedebant, & ex recordatione, & desiderio patriæ flebant. Dicuntur autem flumina Babylonis, non quòd omnia per ipsam ciuitatem labantur (solus n. Eufrates per Babylonem fluit) sed qđ ad ditionem Babylonis pertinerent; nisi placeat per Babylonem, totam prouinciam hoc lo.o significari: quomodo Samaria ciuitas est, quæ toti etiã regioni nomen dedit. Sed spiritualiter verba sunt electorum Dei, qui corpore captiui tenentur in mundo, quamuis corde à mondo separati, ciues se nouerint cœlestis Hierusalem: isti enim sancti peregrini super flumina consistunt, non in fluminibus demersi voluuntur, & præcipitantur ad mare. Flumina Babylonis sunt bona temporalia huius mundi, quibus qui affixi sunt per desiderium, vt auari, ambitiosi, voluptarij, magno sonitu contentionum, & litium alliduntur ad saxa, & cum ipsis aquis voluuntur in præceps, donec ad abyssum magni maris æternum puniendi præcipitentur. Hæc igitur est prima conditio ciuium supernæ patriæ, & primum signum, vnde quisque intelligat, ad quem populum pertineat: qui enim supereminent rebus temporalibus, & corde in cœlum defixo, non abripiuntur desiderio rerum terrenarũ; hi sunt qui non ab Babyloniam, sed ad Hierusalem pertinent. Deinde ijdem ciues Sanctorum, sedent ad ripas fluminum, id est, in humili loco se ponunt, non erigunt se ad excelsa, non ambiunt dignitates, non superbè sapiunt: & si fortè contingat eos eleuari ad regimen Babylonis, at verè contigit Danieli, & nõ paucis sanctis Christianis Regibus; isti in alto positi non alta sapiunt, neque existimant exaltationem suam, esse honorem; sed onus, sub quo gemant, non in quo glorientur; ac semper quod ad se attinet, discumbunt in nouissimo loco, si verè spiritum illius habent, qui mitis fuit, & humilis corde. Tertio, non solùm in humili sedent, sed gemunt, ac plorant, non iacturam temporalium rerum, sed captiuitatem suam, dum recordantur dulcissimæ patriæ, quæ est in sancto monte Sion. qui enim obliuiscuntur patriæ, exaltant cum filijs Babylonis: qui autem desiderant, & ex desiderio recordantur patriam; etiam tunc cum abundant rebus temporalib. non in eis lætantur, sed gemũt ex desiderio patriæ. neque vllum manifestius signum habere possumus, vnde cognoscamus, vtrum ciues Babyloniæ, an Hierusa-

rusalem simus, quàm si attentè conside remus, quid nos delectet, quid ve nobis cordi sit. Vbi enim thesaurus noster est, ibi & cor nostrum erit, Luc. 12.

II. In salicib. in medio eius suspen dimus organa nostra.

Captiui Hebræi organa lætitiæ, citharas videlicet, vt est in hebræo, suspen debant in salicibus in medio Babylonis id est, palam, & publicè Babylonijs videntibus abijciebant à se instrumenta lætitiæ, vt ostenderent, sibi fletum magis cordi esse, quàm cantum. Quod ipsū imitantur viri Dei, qui intelligentes captiuitatem, & exilium suum, dicunt cū eodem Propheta, Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum. quamuis enim non delectet ciues Hierusalem cantare, & lætari cum Babylonijs, & de bonis Babyloniæ; tamē cantant in cordibus suis Domino, & gaudent in spe futuræ beatitudinis. Illud, in salicibus in medio eius, id est, Babylonis, significat in salicibus, quæ sunt ad ripas fluminum, quæ per mediam regionem Babylonicam fluunt. Suspendere autem citharas in salicibus fluminum Babyloniæ, nihil est aliud, nisi relinquere instrumenta lætitiæ hominibus huius sæculi, qui tanquam arbores infructuosæ irrigantur assiduè aquis Babyloniæ, & fructum nullum ferunt: ipsi pulsent citharas, ipsi cantēt in hoc sæculo quib. manet in alio luctus sempiternus.

III. Quia illic interrogauerūt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum.

IV. Et qui abduxerunt nos: hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Non solùm ob mœstitiam suspenderunt citharas suas in ramis arborum captiui Iudæi, sed etiam ne obsequerētur Babylonijs audire, & irridere cupientibus sacros hymnos, quos in celebritatibus Domini cantare soliti erant. Vbi notat S. Ioannes Chrysostomus, ex tribulatione illa Iudæos factos esse meliores, id est, magis religiosos, & magis timentes Deum. antea siquidem ridebant Prophetas, imò & occidebant: nunc autem captiui in terra aliena, non audent hymnos sacros gentilium irrisioni exponere. Aiunt igitur, Quoniam illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum, id est, suspē dimus organa nostra, & noluimus illis vti, ne sacra cantica irrisioni gentilium exponeremus: quia ij, qui nos captiuos duxerunt, illic in sua regione interrogauerunt nos verba cantionum, id est, de verbis cantionum, & dixerunt, qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. Per verba cantionum, intelliguntur cantica, id est, verba ad cantum accommodata: quasi dicant, Interrogauerunt nos de canticis nostris, cur videlicet non caneremus, vt in patria nostra faciebamus. Posset etiam illud, interrogauerunt, verti, rogauerunt vt sensus sit, Rogauerunt nos verba cātionum, id est, petierunt, vt caneremus. Illud autem, Et qui abduxerunt nos, qđ in hebræo est tholalenu, aliqui vertūt תוללנו spoliauerunt nos, volentes, ת, positum esse more Caldaico pro, ש, alij, affixerunt nos, quasi eiulare fecerunt, a verbo, ialal: sed non video cur non possit ילל verti, Extulerunt nos, quod est idem, cum, asportauerunt nos, vel abduxerūt nos, vt Septuaginta verterunt; nam, thalal, est eleuare, extollere, suspēdere. תלל Extollere autem, non solùm significat, tollere in altum, sed etiam tollere ex vno loco, & asportare in alium, & hoc modo acceperunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, hymnum cantate, in hebræo est, lætitiam cantate: sed sensus est idem: nam hymnus est carmen lætum, proinde lætitia hoc loco accipienda est pro cantico lætitiæ. Denique parum refert, quòd pro illo, de canticis Sion, sit in singulari de cantico Sion; accipitur enim numerus singularis pro numero multitudinis.

V. Quomodo cantabimus canticũ Domini in terra aliena?

Hæc est responsio captiuorum ad petitionem illam, Cantate nobis de canticis Sion. Aliqui existimant, legendum esse, in terra alieni, id est, in terra Dei alieni: atque ideò noluisse Iudæos cantare, ne honorem Dei veri tribuerent falsis Dijs. Sed quamuis secũdùm regulas grãmaticæ illa vox, in terra, regat post se genitiuum: tñ Septuaginta Interpretes, & ipse etiam S. Hieronymus verterunt, in terra aliena: quia vel sciebant regulas grammaticæ non esse infallibiles, vel acceperunt illud, in terra alieni, pro, in terra alieni populi, quòd est idem cum, in terra aliena. Sensus igitur est, respõdisse Iudæos ob mærorem captiuitatis, nõ se potuisse cantare cantica læta, vt in patria sua solebant. Quamuis.n. vt supra diximus, ideò cantare nolebant, ne sacri hymni ab infidelibus riderentur: tñ non hoc responderunt, ne Dños suos offẽderent; sed quod iustæ causæ speciem habere poterat. Spiritualiter, viri iusti, ciues supernæ Hierusalem, scientes lætitiam propriam esse patriæ, gemitum exilij, & captiuitatis, dicũt, Q̃uo possumus lætis canticis operam dare, inter tot pericula & tentationes? risum reputaui errorem, & gaudio dixi, cur frustra deciperis? Sed illi quoque cantant canticũ Dñi in terra aliena, qui sacros hymnos, & psalmos ita decantant, vt carnalem aurium voluptatem solùm, aut præcipuè quærant: quiq. audientium carnales aures delectare varijs vocum inflexionib⁹ satagunt. cantica.n. sacra instituta sunt ad mentem erigendam in Deum, & spiritum potius, quàm corpus recreandum. Contra autem nonnulli sunt, qui canticum Babyloniæ in domum Dei, & sanctam Sion inducũt, illi videlicet, qui verba sacra modulis prophanis ita vestiunt, vt qui audiunt, non tam verba considerent, quàm prophanam modulationem attendant.

Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, VI. obliuioni detur dextera mea.

Adhæreat lingua mea faucibus VII. meis, si non meminero tui.

Si non proposuero Hierusalem VIII. in principio lætitiæ meæ.

Qui dixerant, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena; nunc vna voce, quasi vnus homo, totus populus introducitur iurans, & firmiter statuens, se nunquam obliuioni mandaturũ patriam: & quia signum obliuionis fuisset, pulsare citharam, & canere canticũ Domini in terra aliena, ideò imprecatur sibi per iuramentum execratorium, vt manus qua pulsari solet cithara, exarescat, & lingua, quæ cantui deseruit, adhæreat immobilis faucibus, si vnquam obliuiscetur patriam, & in signum obliuionis pulsare citharam, vel canere canticum Domini in terra aliena decreuerit. Si oblitus, inquit, fuero tui Hierusalem, quod fiet si pulsare incipiam citharam in terra aliena. Obliuioni detur dextera mea, id est, pereat dextera mea, arescat, non sit vlli vsui: quorum enim obliuiscimur ea non amplius curamus, neq; conseruamus. S. Hilarius, & S. Augustinus legunt actiuè, Obliuiscatur me dextera mea; & sic putant recentiores vertendam esse vocem hebraicam, tiscach: תשכח sed vox hebraica rectissimè accipitur etiam passiuè, vnde Sanctus Hieronymus ex hebræo vertit, In obliuione sit dextera mea: & sãctus Hilarius testatur vocem græcam passiuè accipiendam, & dum reprehendit lectionem sui codicis, laudat lectionem nostram, quæ respondet græcæ, & hebraicæ voci. Adhæreat lingua mea faucibus meis, vt moueri nequeat, si non meminero tui Hierusalem, id est, si cantando in terra aliena demõstrabo, me tui non amplius meminisse. Imò etiam obliuioni detur dextera mea, & adhæreat lingua mea faucibus meis, si non solùm obliuiscar, & non meminero tui Hierusalem; sed etiam nisi proposuero te in principio lætitiæ meæ, id est,

nisi

nisi initium, & summa lætitiæ meæ fuerit ciuitas sancta Hierusalē. In hebræo pro verbo, proposuero, est, ahale, quod significat, ascendere faciam, siue extollā: pro nomine, in principio, est alrosc, ad caput, quod, & initium, & summam significat. Itaque sensus est, Nisi extulero Hierusalem super omnes iucunditates meas, vt ipsa mihi prima, & summa lætitia sit. Hæc verò propria qualitas est ciuium patriæ cœlestis, & certa nota electorum Dei, si neq. in prosperis, neque in aduersis obliuiscantur patriæ supernæ; & si optent carere manu, & lingua, si gloriæ Dei, atque æternæ saluti deseruire non debeant; & si nulla in re seriò lætari nouerint, nisi in desiderio, & spe cœlestis illius domus non manufactæ, vbi est gaudium Domini, de quo dicitur in Euangelio, Intra in gaudium Domini tui, Matth. 25.

אעלה

עלראש

IX. Memor esto Domine filiorum Edom, in die Hierusalem

X. Qui dicunt, Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea

XI. Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.

XII. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.

Prædicit Dauid in fine Psalmi perditionem Idumæorum, & Babiloniorum, qui persecuti sunt filios Israel; Babylonij enim sub Rege Nabuchodonosor euerterunt Hierusalem, & transtulerūt Hebræos captiuos in Babyloniam, vt notum est ex lib. 4. Regum, & lib. 2. Paralipom. in fine. Idumæi autem, qui descendebant ab Esau fratre Iacob, qui & Edom dictus est, hortati sunt Babylonios, vt euerterent Hierosolymam, & populum captiuum abducerēt. Id apertè narrat Abdias Propheta, & multo ante id futurum prædixit Dauid hoc loco. Incipit igitur Dauid ab Idumæis, vel quia ipsi incitauerunt Babylonios aduersus Israelitas, vel, vt à minoribus ad maiora procedat: multo .n. minus nocuerunt Hebræis Idumæi, quàm Babylonij. Memor, inquit, esto Domine filiorum Edom, in die Hierusalem, id est, memor esto filiorum Edom, quid videlicet egerint in die Hierusalem, id est, qū Hierusalem affligebatur, & euertebatur à Babylonijs. Quid autem egerint, explicat, in sequenti versiculo. Qui dicunt, .i. qui dicebat Babilonijs, Exinanite, euacuate, effodite vsque ad fundamentum, in ea, .i. euertite eam à fundamentis. Illud, memor esto, intelligitur ad puniendum. Deus enim dicitur non recordari, quando non punit, & recordari, quando punit, Ezech. 18. Iniquitatū eius non recordabor amplius. & Tob. 3 Ne reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. Transit deinde ad Babyloniam, & per modum imprecationis prædicit eius ruinam. Filia, inquit, Babylonis misera, id est, ciuitas Babylon, quā ego miseram esse prævideo, licet nunc tibi fælicissima videaris: Beatus qui retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis, id est, Rex Medorum, & Persarum beatus erit, quia prosperabitur aduersus te, & retribuet tibi mala, quæ tribuisti nobis. Quod factum esse testatur Daniel cap. 5. & Isaias cap. 13. prædixit, quod hoc loco Dauid etiam prædicit, tanta crudelitate sæuituros Medos, & Persas in Babylonios, vt etiā infantes eorum ad parietes allisuri sint, & sine vlla miseratione interfecturi. Illud, paruulos tuos, in hebræo, & græco & in multis latinis libris manuscriptis legitur, paruulos tuos; neque est incredibile in nostram editionem impressorū vitio irrepsisse, suos, pro, tuos, proinde rectè correctus est hic locus Apostolica auctoritate. Sensus autem est idem si illud, suos accipiatur non vt reciprocum secundùm proprietatem linguæ latinæ, sed iuxta phrasim græcam, & hebraicam accipiatur pro, eius, vt significentur paruuli Babylonis. Spiritualiter hæc omnia dupliciter intelligi possunt. Primo allegoricè, vt per Idumæos intelligantur Iudæi, per Babylonios Pagani: verè enim Pagani sunt,

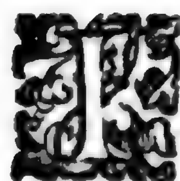
qui præcipuè conabantur Ecclesiam Christianam à fundamẽtis diruere, sed Iudæis exhortantibus, incitantibus, & gaudentibus. Nam ipsum etiam Christum Iudæis accusantibus, Pagani cruci fixerunt. Iacobum occidit, & Petrum vinculis alligauit Herodes, quia videbat id placere Iudæis. Apostolum Paulum Iudæi apud Romanos reum mortis facere conati sunt. Alias etiam Iudæi concitauerunt animos gentilium aduersus Christianos, teste sancto Luca Act. 14. sed memor fuit Deus, vt vtrosque puniret. Nam Iudæorum vrbẽ primariam euertit, regnum destruxit, & ipsos per totum orbem terrarum dispersit. Paganorum quoque, qui toto ferè orbe imperabant, potentiam, & Regna ita sustulit, vt iam paucissimi restant Pagani Reges. Et quoniam Idololatria, & potẽtia Paganorum nõ armis, & violentia, sed prædicatione verbi Dei superata est; ideò dicit Propheta, Beatus qui retribuet tibi, &c. nam Pagani infæliciter persequebantur Christianos, sed fælicem persecutionẽ à Christianis passi sunt. Vtilissimũ enim illis fuit, vt Idololatria extincta ipsi morerentur peccato, & iustitiæ viuere inciperent: quod præcipuè paruulis eorum cõtigit, id est, ijs, qui minus radicati erant in errorib. & vitijs Paganorum. Scimus. n. maximã multitudinem puerorum, & puellarum aliorumq. simplicium hominum facillimè conuersam ad Christum, & ad martyrium vsq. decertasse pro Christi gloria aduersus paternam Idololatriam: quod significatur illis verbis, Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos, siue paruulos eius, ad petram, id est, qui admouebit paruulos Babyloniæ ad petram Christum, vt fæliciter allisi moriãtur homini veteri, & resurgant in hominem nouum. Secundo possunt hæc intelligi moraliter, vt per Idumæos intelligantur carnales homines, vt Augustinus exponit, per Bapylonios, intelligantur Demones; quod est magis cõforme principio Psalmi: Babylonica enim captiuitas figura fuit, vt initio diximus, captiuitatis generis humani, quæ captiuitas adhuc ex parte durat, dum caro concupiscit aduersus spiritum, & electi clamant, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Rom. 7. & Apostolus dicit, Nos ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri, Rom. 8. & denique hospites, & peregrini habitamus in terra aliena, & in Mundo damnabili sumus, licet de mũdo non simus. Retribuet ergo Deus Babyloniæ retributionem, quam retribuit nobis, quoniam sicut Rex Babyloniæ Diabolus captiuos nos fecit, & alligauit vinculo culpæ, quo vinculo alligati nascuntur omnes filij Adam: sic in die Iudicij captiuum faciet Christus Rex Hierusalẽ, Diabolum, & alligabit vinculis æternæ pœnæ, vt nulli amplius nocere possit, de quo dicit Beatus Iudas, Angelos qui non seruauerunt suum principatũ, sed dereliquerunt suum domicilium, in Iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reseruabit. Neque solùm Diabolum ligabit Christus vinculis æternis sed & omnia membra eius, siue omnes ministros eius, mundanos videlicet homines, qui pios persequebantur, & captiuos tenebant, alligabunt Angeli in fasciculos ad comburendum, vt dicitur Matth. 13. Sicut autem Rex Babyloniæ seducit præcipuè, & captiuos facit paruulos Christi, id est, eos, qui non creuerunt, nec profecerunt in Christo; quib. semper lacte opus est: sic è contrario beatus est, qui paruulos Babyloniæ, id est, qui minus creuerunt in vitijs mundi, fæliciter allidit ad petram, occidens peccato, vt iustitiæ viuant. Nõ est omittenda spiritualis expositio sanctorum Patrum, Hilarij, Hieronymi, & Augustini, qui per, paruulos, Babyloniæ, intelligunt initia tentationum, quæ facilè superari possunt, si continuo exortæ allidantur ad petram, quæ Christus est. Verè enim beatus dici potest, qui semper vigilat, & incentiua tentationum crescere non finit.

PSAL-

PSALMVS CXXXVII.

Titulus, & Argumentum.

Dauid.

IN Græcis libris, quos nunc habemus, inuenitur titulus, Aggæi, & Zachariæ; sed videtur additus à recentiorib. nam nō solùm in hebræo nihil est, nisi, Dauid: sed neque vllus veterum legit, Aggæi, & Zachariæ, nec Hilarius, nec Hieronymus, nec Chrysostomus, nec Augustinus, nec Theodoretus, nec Euthymius. Itaque meritò contemni pōt. Argumentum est gratiarū actio, quòd exaudiuerit Deus humilem orationem suam: pro qua re autē orauerit, & quid acceperit, alij aliter sentiunt: sed nobis videtur petijsse aduentum Messiæ, & gratias agere, quòd exauditus præuiderit, & prædicere potuerit Christi gloriam, & conuersionem gentium.

Explicatio Psalmi 137.

I. COnfitebor tibi Domine in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.

Initio Psalmi pollicetur Propheta sacrificium laudis, & toto corde, quia pro beneficio omniū maximo gratias acturus erat, pro salute sua, & totius populi sempiterna. Contebor tibi Dñe confessionem laudis, & gratiarum actionis, nō verbis tātùm, sed ex intimo corde, summa attentione, & ardore mentis, eo qđ exaudieris verba oris mei, orationem videlicet meam. In hebræo non habentur hæc verba, quoniam audisti verba oris mei. Sed credibile est excidisse, & esse debere: habetur .n. apud antiquos Patres, Hilarium, Hieronymum, & Augustinum in commentarijs huius Psalmi. Apud Græcos autem habentur quidem, sed per verba, In conspectu Angelorum psallam tibi. sensus semper est idem.

In conspectu Angelorum psallam tibi, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. II.

Declarat confessionem suam fore talem, qualem requirit excellentia auditorum. In conspectu Angelorum psallā tibi. i. scio me psallentem tibi, ab Angelis, qui tibi assistunt, videri, & attēdi, & ideò ita considerate me geram in psallendo, vt qui intelligam in quo theatro consistam. Et certè si nos quoq. cū Psalmos recitamus, intelligeremus, vel cogitaremus ab Angulis sanctis videri, & audiri, & nostram attentionem, & deuotionem laudari, vel contra, euagationes & negligentiam reprehendi, profectò longè aliter caneremus, quàm nūc facimus. S. Io. Chysostomus addit, illud, in cōspectu, significare, è regione, vt re vera significat vox hebraica, neged, & נגד vult sensum esse, Psallam è regione Angelorum, quasi vnum chorum faciant Angeli, alterum homines: vt non solùm nobis canendum sit audientibus, & videntibus Angelis, sed etiam illis ex altera parte concinentibus, & respondentibus. Quare multum omnino prodesset ad attentionem, & diligentiam, si recitaturi diuinum officium, intra nos cogitādo diceremus, In conspectu, vel è regione Angelorum psallam tibi: id .n. efficeret, vt verè in toto corde confiteremur Domino. Adorabo ad tēplum sanctum tuum, id est, in tēplo manufacto, quod est orationis domus, psalmos decantans, adorabo, hoc est, incuruabor, & prosternar ad templum sanctum tuū quod est non manufactum, sed æternū in cœlo: & in eo templo animo, & contemplatione positus, confitebor laudes nomini tuo. In hebræo, pro, Angelorū, habetur, Deorum: sed Septuaginta Interpretes intellexerunt per, Deos, hoc loco significari Angelos, vt etiā in Psalmo

mo octauo, Minuisti eum paulò minus ab Angelis: & videmus ab Apostolo hanc interpretationem approbari ad Heb. 2. proinde verissima interpretatio censenda est. Illud autem, adorabo ad templum; potest accipi de templo, siue tabernaculo, in quo erat arca Dei, & pōt sensus esse, Adorabo ad templum, .i. in templo; vel etiam, Adorabo ad tēplum .i. versus templum, quod faciebāt Hebræi, quando aberant à Hierosolymia; tunc enim adorabant, & orabant conuersi ad eā partem Mundi, vbi erat tabernaculum Domini, vt intelligi potest ex cap. 6. Danielis. Sed qm̄ Dauid dixerat, se in toto corde laudaturum, & in conspectu Angelorum Psalmos cantaturum, credibile mihi est, eum de tēplo cœlesti esse loquutum, vbi sunt Angeli, & vbi præsidet ille, qui intuetur corda.

III. Super misericordia tua, & veritate tua, qm̄ magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Antequam exponatur hic versiculus constituenda est litera ex concordia codicum, In hebræo habetur sic, Super misericordia tua, & veritate tua qm̄ magnificasti super omne nomen tuum, verbum tuum. In græco illud, sanctum tuū est generis neutri, τὸ ἅγιον σου, nec desunt, qui existiment, græcum textum esse corruptum, & legendum esse, λόγιον, pro, ἅγιον id est, eloquium, siue verbū, pro, sanctum. Sed cùm antiqui Patres, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus, & alij in commentario; & ipse S. Hieronymus in epist. ad Suniā, & Fretellam ex græco legant, Sanctum tuum: non facilè adducor, vt credā textum græcum esse corruptum. Existimo igitur sic textum hebraicum cū græco, & latino esse concordandum, vt per sanctū tuum, intelligamus Filiū Dei Dñm nostrum Iesum Christum, vt S. Hieronymus admonet loco citato epist. ad Suniam, & Fretellam. Ipse enim est verbū Dei, vt dicitur in hebraico codice, & est sanctus Dei, vt dicitur in græco, & latino: neque refert, quod in græco, sāctum sit generis neutri; nam Angelus quoque Gabriel Luc. 1. dixit, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Dicitur autem Filius Dei, sanctum absolutè, quia res est sanctissima, neque est in cœlo, vel in terra aliquid eo sanctius. His ita constitutis, sensus versiculi erit, Confitebor nomini tuo super misericordia tua, & veritate tua, .i. hæc erit materia canticorum meorum, In toto corde laudabo te super magna illa misericordia tua, & fidelitate tua, qua sicut promisisti Patrib. misertus generis humani, magnificasti Christum tuū, qui est Verbum tuum, & sanctum tuū, super omne nomen, quia dedisti illi nomen, quod est super omne nomen. Nam hoc facto misertus es generis humani misericordia ꝓrsus ineffabili, & ab oīb⁹ in æternū prædicanda, cùm genus humanum depressum per peccatum vsque ad inferos, exaltaueris in Christo super omnes cœlos, & super oēs res creatas; & sic impleuisti cumulatissimè veritatem tuā, qua promissis tuis stare solitus es. Quia verò in hebræo non est absolutè, Super omne nomen, sed, Super omne nomen tuū; dupliciter potest accipi nomen Dei. Primo, pro potentia, & gloria, quam Deus cōmunicare solet cum creaturis; & tunc sensus est, Magnificasti filium tuum, super omne nomen tuum, id est, super omnem potentiā, & gloriam, quā alij à te acceperunt, qđ est idem cum illo, Dedit ei nomē, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Secundo, vt nomen Dei accipiatur pro fama, & gloria quæ redundat ex operib. Dei, & tunc sensus est, Magnificasti filium tuū super omne nomen tuū, .i. ex nullo alio opere acquisiuisti maius nomen, & famā, & gloriam, quā ex glorificatione Filij tui.

IV. In quacunque die inuocauero te, exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.

Ex eo quòd magnificasti sanctū tuū, confidenter peto, vt semper per illum aduocatum nostrum exaudias me, in qua-

quacunque die, id eſt, quocunque tempore inuocauero te:ille.n.dixit, Quicqd petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis. Multiplicabis in anima mea virtutem. Hoc autem eſt quod peto inuocans te, vt multiplices, ſiue dilates, vt propriè ſonat vox hebraica, non annos vitæ corpori meo, aut opes, aut filios, aut alia eiuſmodi, ſed virtutem in aĩa mea, id eſt robores animam meam (virtus.n. hoc loco robur ſignificat, vt vox hebraica & græca demonſtrant) vt reſiſtam cupiditatibus, vt tolerem patienter aduerſa, vt ambulem ſine fatigatione in via iuſtitiæ vt vim inferam Regno cœlorum, vt ad eum, quem magnificaſti, aliquando perueniam.

V. **Confiteantur tibi Domine omnes Reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui.**

Quemadmodum paulò ante dixit, Magnificaſti ſanctum tuum, prædicẽs futurum per verbum præteriti temporis, qm̃ videbat per ſpiritum rem futurã, quaſi præſentem, vel præteritam more prophetico: ſic nunc prædicit futuram conuerſionem gentium, per modum imperãtis. Confiteantur, id eſt, magnificato ſancto tuo per Reſurrectionem, & Aſcẽſionem eius, confitebuntur tibi confeſſionem laudis omnes Reges terræ, quoniã per Apoſtolorum prædicationem audierunt omnia verba oris tui, id eſt, quicqd Mundo reuelare dignatus es per Prophetas, & Apoſtolos tuos. quæ verba oris Dñi antea in ſola Iudæa erant, vt dicit Apoſtolus Rom. 3. Illis tradita ſunt eloquia Dei: ſed poſtea per Apoſtolos audierunt omnes Reges, & omnes populi terræ: nam In omnem terram exiuit ſonus eorum.

VI. **Et cantent in vijs Domini, quoniam magna eſt gloria Domini.**

Pergit Propheta explicare myſteriũ vocationis gentium. Et cantent, inquit, in vijs Domini, id eſt, ambulabũt Reges, & eorum populi in vijs Dñi, quæ ſunt miſericordia, & veritas: iſtis.n. vijs Deus ad nos deſcendit, & nos ad illum aſcendimus; ille miſericorditer cõdonando peccata pœnitentium, & iuſtè puniendo impœnitentes, & coronando iuſtos; nos miſericorditer condonando peccata proximorum, & iuſtè cum omnibus conuerſãdo, atque Deo, & proximo reddẽdo qđ debemus: ambulabunt aũt non inuiti, & mœſti, ſed læti, & volentes cãtando, qm̃ magna eſt gloria Dñi. Cognoſcent.n., & admirabuntur quotidie magis, ac magis, quàm magna Dñs fecerit, & quàm magnificè glorificauerit Chriſtum ſuum, caput noſtrum, & quæ ſint diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctos.

Quoniam excelſus Dominus, & VII.
humilia reſpicit, & alta a lõge cognoſcit.

Hæc eſt magna gloria Dñi, quòd cùm excelſus imò altiſſimus ſit natura, dignitate, potentia, ſapientia, imperio; tñ humilia de proximò reſpicit; qm̃ ad humiles deſcendit: & verè in filio ſuo in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt: alta aũt a longè cognoſcit; quoniam a ſuperbis longè recedit, vel eos longè a ſe proijcit: qũo Regem ſuperborũ Diabolum de cœlo ad inferos præcipitauit. Hæc doctrina ſanctæ humilitatis omnibus quidem neceſſaria eſt, ſed præcipuè Regibus, & alijs in ſublimitate conſtitutis: ipſis.n. maximum periculum eſt a ſpũ ſuperbiæ. At cur Deus excelſus, non diligit excelſos, ſed humiles, cùm omne ſimile diligat ſibi ſimile? Diligit Deus excelſos vera celſitudine præditos, nõ elatos celſitudine falſa: illi.n. ſimiles Deo ſunt, iſti diſſimiles. Porrò humiles, qui ſe nihil eſſe ex ſe agnoſcunt, implentur a Deo veris bonis, & exaltantur ad celſiſſimam dignitatem: ſuperbi autem, qui ſe exiſtimant eſſe quod non ſunt, inanes remanent, & ſolo vento diſtenti, & inflati procul abijciuntur.

VIII. Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me:& super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.

Qm̄ Deus excelsus humilia benignissimè respicit. Dauid conscius propriæ humilitatis, cum fiducia sibi pollicetur auxilium Dñi in oī tribulatione. Si ambulauero, inquit, in medio tribulationis, ita vt vndiq. tribulantibus, & tentantibus cinctus sim; tu tñ viuificabis me,.i. viuū, illæsum, incolumemq. seruabis. Et super iram,.i. nam super iram (&, pro, quia, passim legitur in scripturis, vt sæpè monuimus) inimicorum meorum me vndiq. circunstantium, & deuorare cupientiū, tu extendisti manum tuam, vt eorum furorem compesceres, & conatus impedires; & sic saluum me fecit dextera tua,.i. potentia & virtus tua, quæ Christus est. In hebræo habentur oīa in futuro, viuificabis, extēdes manum tuam, saluum me faciet dextera tua: sed idē est sensus. S. August. more suo vtiliorem, sed spiritualē sensum excogitauit: Si ambulauero ī medio tribulationis, id est, si ex amore cælestis patriæ inuenero præsentem vitā esse laboriosam peregrinationem, & sic inuenero tribulationem, & dolorem, quē nō inueniunt, qui vitam præsentem amant; tunc viuificabis me, vita gratiæ tuæ: & super iram inimicorum meorum extēdisti manum tuā,.i. in medio tribulationis ambulo, quia tu extendisti manū tuā ad me feriendum magis, quam ira inimicorum ferire me possit. Inimici possūt spoliare, vulnerare, occidere, amplius non possunt: tu differs reditum in patriam, & adoptionem cœlestis beatitudinis, quod mihi grauius est omni tribulatione corporali: sed tñ non despero, quia saluum me fecit dextera tua, spe, & promissione; postea quoq. re ipsa, & visione saluū me faciet eadem dextera tua.

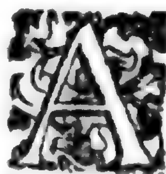
IX. Dominus retribuet pro me; Dñe misericordia tua in sæculū opera manuum tuarum ne despicias.

Explicat modum, quo dextera Dñi saluos nos facit. Dñs, inquit, qui est dextera tua, retribuet pro me, retribuet aūt tibi Deo Patri pretium pro peccatis meis, sicut alibi dicit, Quæ non rapui, tūc exoluebam: retribuet ēt vindictam inimicis meis, q̄ ego retribuere non possum. Dñe misericordia tua in sæculum durat, finē non habet; ideò peto, vt opera manuum tuarum ne despicias,.i. quæ tu misericorditer, inchoasti opera, inspirans fidē, spē, & charitatē, non deseras, sed conseruando, augēdo, perficiendo cōsumes. Rectè autem dicit, opera manuum tuarum, nō opera manuum nostrarum; quia quidquid boni habemus, illius dono habem⁹; sine quo non solùm nihil possumus facere, sed neque sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis.

PSALMVS CXXXVIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

AD hunc titulum additur in græcis codicibus, Zachariæ in dispersionem. Sed hæc verba non habētur in hebræo, & Theodoretus monet, nō haberi apud Septuaginta, neque apud vllum interpretum: neque ea nos inuenim⁹ apud veteres tractatores. De argumento magna controuersia est, S. Hilarius totum Psalmum ad Christum accommodare nititur. S. August. partim de Ecclesia, partim de Christo exponit. Theodoretus, prophetiam esse dicit de rebus gestis Iosiæ Regis. Alij volunt Dauidem de se propriè loqui, & Deū sciētē oīa in testem adducere, qd̄ ipse amicos Dei amauerit, inimicos oderit. S. Ioan. Chrysost. quem Euthymius sequitur, exponit maximè sm̄ literam, de scientia, & prouidentia Dei. Chrysostomum præter cæteros sequens, existimo, Dauidem voluisse admonere genus humanum, Deū esse magnum remuneratorem operū bonorum,

norum,& contra,seuerum Iudicem operum malorum, atque vt id persuadeat, prolixè disputare de scientia Dei, qua exactissimè,& profundissimè omnia nostra nouit,naturam,opera,verba,cogitationes; vt nemo dicere possit, Deus non nouit, aut non considerat res nostras, ideò vel iudicium eius non effugiemus, vel pro meritis coronabimur.

Explicatio Psalmi 138

I. DOmine probasti me, & cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionẽ meam.

Hæc Dauid non de se solùm dicit, sed assumit personam generis humani, & in persona omniũ affirmat,Deo nos,& nostra oia esse notissima. Dñe,inquit,probasti me, id est, examinasti, & scrutatus es me:id.n.sonat vox hebraica. Dr̃ autẽ Deus examinare, & probare, per metaphoram,quia vult perfectissimè,& exactissimè cognoscere oia, vt re vera cognoscit: & quia qui volunt exactissimè cognoscere, diligenter scrutantur, examinant, & probant: ideò Dauid vtitur hoc modo loquendi, non quòd Deus egeat examine, & scrutinio. Itaq. sensus est, Tu Dñe non es contentus quacũque cognitione rerum nostrarum,sed voluisti accuratissimè cognoscere,vt faciunt, qui examinant,& probant,& re ipsa accuratissimè cognouisti me. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Quod dixerat generatim, nunc per partes explicat.Tu,inquit,cognouisti ab æternitate,q̃ndo,& q̃uo, & qua de causa sedere, vel surgere deberem: nec solùm corporaliter,sed etiam moraliter id est,q̃n,cur,& q̃uo humiliandus,vel exaltandus essem. Et si Deus hæc de omnibus hominibus nouit,multo magis nouit de Christo, qui est caput hominum, & Angelorum: & ideò rectè Ecclesia in die Resurrectionis Christo accommodat hæc verba, Cognouisti sessionem,& resurrectionem meam.

Intellexisti cogitationes meas II. de longe,semitam meam, & funiculum meum inuestigasti.

Docet, Deum non solùm cognoscere humiliationem,& exaltationem,quæ ad totam vitam pertinent; sed etiam in particulari omnes cogitationes,omnia consilia,omnem euentum. Vel cũ docuisset Dauid,Deum cognoscere exteriora nostra, humiliationem, & exaltationem; nunc docet, Deum cognoscere etiam interiora,cogitationes,& desideria. Intellexisti,inquit, cogitationes meas de longe,id est, multo antea quàm cogitare inciperẽ, tu nosti quid essem cogitaturus; item nosti de longè semitã meam,id est, progressum meum,itinera mea tum corporalia,tũ multo magis spiritualia,quæ sunt consilia,& deliberationes; denique funiculum meum inuestigasti,id est,finẽ & metam, ad quam peruenturus essem, quàm hæreditatem,quàm quietem assecuturus. In summa intellexisti ab æternitate principia, media, & finem actionum mearum. Ex hebræo S.Hieron. vertit,malũ meum,pro,cogitationes meas: sed S.Hieron. existimauit vocem hebraicam deduci a ruah, & legit,rohi,malum meum: sed Septuaginta Interpretes deduxerunt eandem vocem a raha, & legerunt, rehi, quam vocem etiam si aliqui vertendam putent,amicum meum,tũ rectè vertere possumus,cogitationẽ meã, vt ipsi etiam Iudæi fatentur. De voce,funiculum meum, magna cõtrouersia est: in hebræo habetur, rbahi, accubitum meum,siue accubationem meam, vt vertit S.Hieron. vt sensus sit, Cognouisti ambulationem meam,& accubitũ meũ. S.August.legit, Semitam meam,& limitem meum; & rectè, quia finis itineris est limes,siue terminus, & quia in termino homo quiescit,rectè dixit Dauid,semitam meam,& accubitum meum. Hoc idem significare voluerunt Septuaginta Interpretes per funiculum: nam secundùm scripturas funiculus significat hæreditatem,siue possessiones, quæ funiculis diuidebantur. Ezechielis 47. Ioseph dupli-

רוע דועי
רעה
רעי

רבעי

duplicem funiculum habet, id est, duplicem hæreditatem, siue possessioné, quia Ioseph duas tribus habuit, Ephraim, & Manassem. Omitto eos, qui per funiculũ intelligunt, itinera longa, vel distorta, & alia id genus, quæ cum voce hebraica nulla ratione cohærent.

III. Et omnes vias meas præuidisti, quia non est sermo in lingua mea.

Dixerat, Deum præuidisse cogitationes, consilia, & euentus: nunc addit generatim omnes alios motus, etiam ociosos, vt verba permulta. Præuidisti omnes alios motus meos vsq; ad verba inutilia, & ociosa: quia non est sermo in lingua mea, supple, quem tu non præuideris. hinc.n. Dñs in Euangelio testatur, homines de omni verbo ocioso reddituros esse rationem in die Iudicij; quia Deus omnia obseruat, omnia considerat, vt omnia in tempore suo in iudicium adducat. Vnde & S Iob perterritus dicebat, Iob.14. Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. In græcis codicibus legitur, Non est dolus in lingua mea: sed videtur esse nostra lectio verior. Nam S. Hieron. in epist. ad Suniá, & Fretellam testatur, non solùm in hebraico esse, milla, eloquium, sed etiam Septuaginta Interpretes vertisse, λόγον, id est, sermonem. Sanctus etiam Chrysost. varias lectiones adducit, quarum alia habet, Non est sermo, alia, Non est dolus.

מלה

IV. Ecce Domine tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Persuadet Propheta duobus argumentis, Deum oĩa scire, quæ ad nos pertinét: primo, quia nouit oĩa præterita, & futura, vnde non est mirum, si etiam res humanas exactè sciat, quæ inter cætera nõ vltimum locum obtinent: secundo, quia ipse fecit hominem, ipse gubernat, ergo dubitari nõ debet, quin sciat oĩa, quæ ad illum pertinent. Ecce, inquit, Dñe tu cognouisti oĩa nouissima & antiqua, id est, futura in nouissimis diebus, & præterita ab antiquissimo tempore. Tu præterea formasti me, tu fecisti hominé, & postea quam fecisti, non dimisisti, vt cæteri opifices faciũt, sed posuisti super me, super hominem a te formatum, manum tuam, vt eum regeres, cõseruares, & quasi portares, alioqui.n. in suum puluerem, imò in suum nihilũ reuerteretur. In hebræo, qđ nos legimus, nouissima, & antiqua; possunt ẽt legi, retro, & ante, & sic legit S. Hieron. Ratio cur ita legat, est, quia coniunxit illa verba cum sequentibus, formasti me; non cùm præcedentibus, cognouisti oĩa: non aũt cohærebant, nouissima, & antiqua, cum formasti me, sicut cohærent, retro, & ante. Cõtra auté Septuaginta Interpretes quia coniunxerunt cum præcedentibus, ideò verterũt, Cognouisti oĩa nouissima, & antiqua. Quamuis aũt recentioribus quibusdam valdè placeat illud, retro, & ante formasti me; tñ vulgata editio præferenda est, tum quia maxima est auctoritas Septuaginta Interpretum, tum quia sic legunt oẽs Patres græci & latini: tum quia non est res magna, neque mirabilis, quod qui formauerit hominé, formauerit partes, & membra oĩa, anteriora, & posteriora: id.n. omnes artifices statuarum, & picturarum, & ædificiorum faciunt. Sed quòd Deus sciat omnia nouissima & antiqua, id verè magnum, & mirabile, & soli vero Deo proprium, & prophetica cõmemoratione dignissimum est.

Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est & non potero ad eam. V.

Quia demonstrauerat Propheta duobus illis argumentis, scientiam Dei ad oĩa, quæ hominis sunt se extendere: ne quis putaret, scientiam Dei nobis iam satis cognitam, & perspectam esse, subiunxit hunc versiculum, vt intelligeremus, scientiam Dei notissimam esse, quo ad existentiam, id est, quod sit scientia maxi-

maxima in Deo, sed obscurissimam esse, & planè incognitam, quo ad modum, .i. incomprehensibile esse, quomodo Deus præuideat futura, præsertim libera, quæ pro arbitrio hominis possunt esse, & nō esse, qualia sunt cogitata, desideria, verba, & pleraq. opera hominum. Idē dici pōt de essentia, & attributis Dei. Deum esse, & esse potentem, sapientem, bonū, iustum, misericordem, &c. notissima sūt quid autem sit Deus, & quomodo tot attributa sint vna simplicissima res, vna essentia, vnum esse, quis nouit? quis dicere poterit. Ait igitur, Mirabilis facta est scientia tua ex me, id est, mirabilior, q̄ ego assequi possim. Illud enim, ex me, phrasi hebraica, significat, præ me, vel super me: quod explicatur per verba sequentia, Confortata est, & non potero ad eam, id est, præualuit supra capacitatem meam, siue eleuata est altius, quàm ego conscendere possim, vt rem apprehendam. Duæ sunt aliæ, quæ dantur a Patribus ad hūc versiculum expositiones. Prima est S. Basilij oratatione nona in Hexameron, quod illud, ex me, significet, ex ijs, quæ sunt in me, vt sensus sit, Ex fabrica humani corporis, mirabilem ostendi scientiam, & sapientiam Dei, nō minus, quam ex fabrica cœli, & stellarū. Hæc expositio veram doctrinam continet, sed non est ad mentem Prophetæ, vt intelligi potest ex verbis sequentibus, Confortata est, & non potero ad eam. Altera est S. Ioannis Chrysostomi, qui existimat Dauidem loqui de sciētia naturæ, & attributorum Dei, vt sensus sit, Mirabilis est scientia tua, id est, de te, de tua essentia, & attributis; quamuis .n. sciamus te esse, & esse bonum & misericordem, tamen non capimus quid sis. Hæc expositio vera est, sed debet restringi ad vnum solùm attributum, id est, ad scientiam, quæ est in Deo; de hac enim Propheta loquitur. Imò in textu hebraico non habetur pronomen, tua, sed mirabilis facta est scientia præ me, id est, ista scientia, de qua supra dictum est, Tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua: & omnes vias meas præuidisti: & intellexisti cogitationes meas de longe: ista, inquam, scientia mirabilis facta est præ me, id est, mirabilior, quàm ego cognoscere possim.

Quò ibo a spiritu tuo, & quò a facie tua fugiam? VI.

Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum ades. VII.

Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. VIII.

Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. IX.

Addit aliud argumentum ad probandum, neminem esse, qui possit latere scientiam Dei, quia videlicet Deus vbiq. est, & omnia penetrat. Quò ibo a spiritu tuo, vt videlicet abscōdar a te, a tua mēte, & intelligentia? & idipsum clarius repetit, dicens, Quò a facie tua, id est, ab oculis tuis fugiam? si ascendero in summum cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, in profundum abyssi longissimè a cœlo situm, ibi quoque tu ipse idem ades. Si sumpsero pennas meas, id est, si dentur mihi pennæ, & mane surgens velocissimè fugiam ab oriente, & habitem in extremis maris, id est, in vltimo occidente: non tamen effugere te potero: nam manus tua deducet me, & tenebit me: quia sine Dei auxilio moueri non possumus, & quocumque imus, Deo nos portante imus. In ipso enim (vt ait Apost. Act. 17.) viuimus, mouemur, & sumus. In hebræo habetur pulcherrima figura poetica. sic enim habetur ad literam, Si sumpsero pennas auroræ, & habitauero in extremis maris. Aurora .n. mox vt apparuerit in oriēte, spargit radios suos vsque ad occidentem, vt videatur quasi pennis velocissimè ferri ab ortu vsq; ad occasum. Porrò per, extrema maris, intelligimus vltimum occidentem,

dentem, non vt quidam volunt, quia scriptura soleat per mare intelligere occidentem; sed quia hoc loco extrema maris opponuntur orienti, vbi oritur aurora: nam absolutè Scriptura per mare intelligit Austrum, non occidentem. Psalmi 106. A solis ortu, & occasu, ab aquilone & mari: & quamuis terra promissionis habeat ad occasum mare mediterraneum, habet tamen ad austrum mare rubrum, & mare oceanum. Et hoc loco nõ terram promissionis, sed totum mũdum Propheta describit, a summo cœlo vsq; ad imum infernum, & a mari orientali, vsque ad mare occidentale, quo spatio totus orbis terrarum continetur, vt diximus in explicatione Psalmi 71. Denique obseruandum est, illa verba, Si ascendero in cœlum, si descendero in infernum, si sumpsero pennas; esse accipienda conditionaliter, non absolutè, in hunc sensum, Etiam si ascendere possum in cœlũ, vel descendere in infernum, vel volare ab ortu ad occasum; non possem a te abscondi, vel a te fugere.

X. Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me; & nox illuminatio mea in delicijs meis.

XI. Quia tenebræ non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur; sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Obijcit ipse sibi, posse fieri, vt abscondatur a Deo, beneficio tenebrarum. Et respondet id non posse fieri, quia tenebræ apud Deum nõ sunt tenebræ. Deus enim lux est, vt scribit S. Ioannes 1. episto. 1. lux autem in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, vt idem scribit in 1. capite Euangelij. Sicut enim lux solis corporalis non potest obrui tenebris, quia tenebras præsentia sua fugat, & vbicunque sol est, dies est: sic etiam lux spiritualis, & increata, quæ Deus est, nullis tenebris impediri potest quia præsentia sua tenebras omnes dissipat. Itaque nullum omnino latibulum homini relinquitur, in quo ab oculo Dei abscondi queat. Et dixi, forsitã tenebræ conculcabunt me, id est, forsitan tenebræ densissimæ operient me, & sic effugiam oculos Dei. Vbi illud, conculcabũt non significat, conterent, sed tegent, & obscurabunt sua densitate: id enim sonat vox hebraica, quam S. Hieronymus rectè vertit, operient me. Verbum autẽ græcum, & latinum metaphoricum est: quod enim calcatur, in profundo ponitur, & absconditur. Et nox illuminatio mea in delicijs meis. Hæc est responsio ad obiectionem factam. quæ responsio in codice hebraico clarissima est, secundùm versionem S. Hieronymi, videlicet; Et nox lux est circa me, id est, nox respectu oculorum Dei non est nox, sed illuminatio circa me. Septuaginta Interpretes non verterunt circa me, sed in delicijs meis. quia vocem hebraicam, bahadani, duxerunt ab eden, quod est voluptas, & rectissimè reddiderunt, in delicijs meis. sed quia hæc interpretatio obscurior est, S. Ioannes Chrysostomus, & alij multi, qui eum sequuntur, confugiunt ad metaphoram, & volunt per noctem, & tenebras significari tribulationes, & hunc sensum esse horum verborum, forsan tenebræ tribulationum conculcabunt me; sed per gratiam Dei consolantem me, nox ipsa erit mihi illuminatio, tribulatio vertetur in consolationem in delicijs meis spiritualibus. Sed non est opus ad metaphoram confugere; & totus contextus Psalmi melius continuabitur, & cohærebit, si de veris tenebris hic versiculus explicabitur. Hic igitur est sẽsus literalis, Nox illuminatio mea in delicijs meis, id est, nox ipsa per se obscura, coram oculis Dei, non erit nox, neq; obscura, sed erit illuminatio mea, id est, illuminabit, & patefaciet me in delicijs meis nocturnis versantem: nam, qui delicijs impuris vacant, tenebras noctis quærunt, existimantes se a nemine videri, & ita securius peccare. vnde, & Apostolus ait, qui dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. & poterat addere, Qui in cubilibus, & impudicitijs delicias quærunt, in noctibus eas quærunt. Sed frustra; nam oculus Domini sole ipso lucidior tenebras omnes penetrat,

בעדני
עדן

netrat, & nihil est ei absconditum. Induit autem hoc loco personam impiorũ Propheta sanctus, dum hæc dicit; & in sequentibus clarius idem repeti. Quia tenebræ, inquit, non obscurabuntur a te. In hebræo elegantius, Quia tenebræ non tenebrescent apud te. Et nox sicut dies illuminabitur, id est, & nox non erit obscura, vt solent noctes, sed erit lucida, vt lucidi sunt dies. Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. In hebræo paulò clarius, Sic tenebræ, sicut lumen. Sed addiderunt Septuaginta pronomen, eius, generis fæminini αὐτῆς, & sensus est, Sicut tenebræ eius, id est, noctis, ita, & lumen eius, id est, diei; perinde.n.est apud Deum, siue sint tenebræ noctis, siue lumen diei: quia non minus videt in tenebris noctis, quàm in luce diei.

XII. **Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de vtero matris meæ.**

Probat, Deum in tenebris videre, & nihil ei esse absconditum, quamuis occultissimum, ex formatione membrorũ nostrorum internorum in vtero matris adhuc reconditorum. duplex.n.hic est obscuritas, vna quia membra sunt interna, altera, quia sunt in vtero matris. Quia tu possedisti renes meos, id est, hinc apparet, tibi perinde esse noctem, & diem, tenebras, & lucem: quia tu formasti, & formando tuos effecisti renes meos, partes videlicet secretas, & absconditas, vbi est sedes internæ cupiditatis. proinde affectus mei, & desideria mea in manu tua sunt: neque solùm renes meos, sed me totum in vtero latentem suscepisti formandum, & fouisti formatum. Illud, possedisti, est in hebræo, קנית canitha, quod significat producere, & ratione productionis possidere, vt rem suam. Sic Gen. 2. dicit Eua, Possedi hominem per Deum, quando genuit Cain. & Prouerb. 8. dicit Sapientia Dei, Dominus possedit me in initio viarum suarum. Vtrobique est idem verbum hebraicum. illud autem suscepisti me, non significat suscipere quomodocunque, sed suscipere formandum, siue fouere, & tegere. Vnde S. Hieronymus vertit, Orsus es me; & alij obumbrasti me. Illud denique de vtero, in hebræo est, in vtero, & colligitur ex versiculis sequentibus, omnia hæc intelligenda esse de conformatione humani corporis in vtero. Quare, vt verba græca, & latina concordent cum hebraicis, & cum sensu ipso Prophetæ, illud suscepisti me de vtero; non debet exponi de egressu ab vtero, sed de tempore quo erat in vtero, in hunc sensum, Suscepisti me formandum, & fouendum de ipso vtero, id est, antequam exirem de vtero, dum adhuc essem in vtero. Sicut intelligitur illud Isaiæ 49. Dñs ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. siue.n.hoc intelligatur de Christo, siue de S. Ioanne Baptista, id significat, Deum vocasse nomen eius, & destinasse illum ad magnum officium ab ipsa conceptione, dũ adhuc esset in vtero.

Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. XIII.

Interrumpit Propheta narrationem de opificio humano per apostrophẽ ad Deum, & admirans magnitudinem scientiæ, & sapientiæ Dei in hoc opere, Confitebor, inquit, tibi, id est, cogitans hæc opera tua, confitebor tibi confessionem laudis, quia terribiliter terrore admirationis, & reuerentiæ magnificatus es. Declarat autem in quo sita sit hæc admirabilis magnificentia, dicens, Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis, id est, admiranda sunt opera tua in formatione hominis in vtero matris tam recondito, & obscuro, & anima mea valde satagit, vt cognoscat magnitudinem horum operum tuorum. Vbi non significatur perfecta cognitio operum Dei, sed cognitio, quòd magna, & mirabilia sint. Quomodo non videmus, nec scimus, quanta sit magnitudo maris, sed cognoscimus

gnoscimus mare esse amplissimum, & ex hoc ipso cognoscimus, esse amplissimum, quòd ex nullo loco totum cernere possumus. Quomodo etiam solem ad uersum intueri nequimus, sed hoc ipso intelligimus, solis lucem esse maximam. In hebræo nunc legimus, magnificatus sum; sed Septuaginta legerunt in secunda persona, non in prima. Sensus autem est idem, nam ideò Deus magnificatus est valde in hoc opere, quia magnificum opus fecit, cùm nos ita magnificauit.

XIV. **Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto & substantia mea in inferioribus terræ.**

Reuertitur ad scientiam, & sapientiã Dei in opificio humano. Non est occultatum, inquit, a te os meum, id est, non latet scientiam tuam ossatura mea, vt sic loquar, id est, qualia, & quam multa ossa lateant intra carnem humanam, quia tu ipse ea fecisti, & in occulto fecisti, videlicet in vtero matris, & intra pellem & carnem nostram. Idem repetit alijs verbis dicens, Et substantia mea in inferioribus terræ, id est, non est occultata a te substantia corporis mei, adhuc etiam latẽs in profundo vtero, quasi metallum in visceribus terræ. vel si nõ placeat per, inferiora terræ, intelligere vterum matris: possumus exponere propriè de ipsa terra, quæ infima est inter elementa: nam ad admirationem operum Dei pertinet, quod tam nobilem substantiam formauerit in hac infima terra. Porrò qui viderunt anatomiam corporis humani, satis mirari non possunt sapientiam Dei in fabrica tot ossium, magnorum, paruorum, minimorum, mirabiliter inter se connexorum, atque id totum sine instrumentis in loco angustissimo, & obscurissimo peractum. Potest etiã hoc intelligi simul de ossibus corporis, & animæ, id est, de robore, & fortitudine animi humani, quod tantum est, vt homo natus inermis, & nudus audeat, auxilio Dei fretus, non solùm bestias, sed & ipsos dæmones ad bellum prouocare. In hebræo, pro, quod fecisti, habetur, quod factus sum. sed credibile est Septuaginta legisse hasita, fecisti, nõ huseti, factus עשית sum. & sensus interpretationis Septuaginta est longe clarior. Pro illo autem, & עשיתי substantia mea, in hebræo legitur, ruchamti, id est, variegatus sum, vt sensus רקמתי sit, non occultatum est a te os meum, quod fecisti in occulto, neque etiam occultatum est a te, quo modo variegatus sim a te varietate membrorum, & potentiarum, & partium similarium, in inferioribus terræ, id est, in vtero matris, siue in hac ima terra, in qua degimus. quæ sententia elegans est, & vera. Sed Septuaginta non legerunt, ruchamti, sed vnica רקמתי litera paululum immutata, & alijs punctis subintellectis, vecomati, & erectio קמתי mea; siue exaltatio a non esse ad esse, quod est ipsa substantia. & sic legerunt omnes veteres.

Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis. XV.

Pergit in ostendenda scientia Dei erga humani corporis opificium: & per, imperfectum, intelligit, corpus informe, quod vocant embriorem, in quo nondum apparet forma, & distinctio membrorum. Hoc, inquit, imperfectũ meum viderunt oculi tui, nec simpliciter viderunt, sed cognouerũt, quid inde fieri deberet, & quo tandẽ euasurum esset. Reddit mox rationem subijciens, Et in libro tuo oẽs scribẽtur, id est, quia habes apud te exemplaria, siue Idæas omnium, quomodo pictor, vel sculptor scit ex informi materia, quid futurum sit, quia videt exemplar. Itaque illud, &, accipitur pro quia. Quia, inquit, in libro tuo, id est, in mente tua omnes homines, immo etiam res omnes descriptæ inuenientur. Dies formabuntur, & nemo in eis. Sanctus Hilarius legit, Die formabuntur, & in græco textu est casus accusatiuus, ac per hoc subintelligitur aliquid, vt sensus sit, In dies formabuntur informia corpora,

&

& perducentur ad perfectionem suam, vt in exemplari relucent. Et nemo in eis, supple, deerit, vel, vt est in hebræo, nihil in eis, deerit. Ordinariè siquidem nullus homo conceptus in vtero, ad perfectionem suam non pertingit, neque aliquid ex ijs, quæ naturaliter requiruntur, in eis deficit. cùm enim secus accidit, vt in abortiuis, vel ijs, qui nascuntur cæci, aut muti; id non accidit ex defectu primæ causæ, sed secundarum. Possent hæc omnia intelligi etiam de perfectione hominis quantum ad animam, idest, de sapientia, prudentia, virtutibus moralibus, gratia, & gloria. Nouit enim Deus imperfectum nostrum, & nos ex nobis nihil esse, nisi massam informem, sed iuxta descriptionem in libro vitæ, in dies formamur, & perficimur, donec efficiamur conformes imagini Filij Dei, & configuremur corpori claritatis eius. Atque ad hanc perfectionem tam excellentem corporis, & animæ, ad quam ex tanta imperfectione perducuntur amici Dei, respiciens Propheta: exclamat id quod sequitur.

XVI. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.

Exclamatio ob admirationem nascitur, vt dixi, ex eo quòd Propheta considerauit ex quanta abysso imperfectionis Deus perducat amicos suos ad summam & eminentissimam perfctionem, in qua simul ostenditur prouidentia Dei considerantis, & curantis res humanas, vt maximè proprias, & merita hominum altissimè remunerantis, & demerita seuerissimè punientis. Mihi autem, inquit, idest, apud me, siue meo iudicio, nimis honorificati sunt amici tui Deus, idest, valdè omnino, & supra quàm intelligam, honorificati sunt amici tui, valdè omnino confortatus est, roboratus, & stabilitus principatus eorum. nam educti ex massa perditionis, & ex diabolica captiuitate, transferuntur ad Regnum æternum, facti Angelis æquales, Filij Dei, & hæredes, fratres autem, & cohæredes Vnigeniti, quem constituit Deus hæredem vniuersorum. Non desunt, qui illud, mihi, interpretentur, à me, vt sensus sit, à Dauide honoratos semper fuisse amicos Dei. Sed prior expositio, est communior, & verior, & melius cohæret cum verbis sequentibus, nimis confortatus est principatus eorum. Qui enim honorificauit amicos Dei, ille idem confortauit principatum eorum; Deus autem, non Dauid confortauit principatum omnium amicorum suorum. In hebræo, & græco habetur in numero multitudinis, confortati sunt principatus eorum. Sed idem est sensus; principatus enim iustorum & vnus est, & multi, vnus, quia vnum est Regnum Dei commune omnibus Sanctis; multi, quia omnes & singuli Reges sũt, & Principes magni, eius enim naturæ, & conditionis est Regnum cæleste, vt sine contentione, vel æmulatione, vel detrimento, à singulis possideri possit in solidum. Quòd autem dicitur, confortatus est, non solum referri debet ad robur, sed etiam ad multiplicationem subditorum: tunc enim confortatur principatus, cùm crescit, & propagatur. & hoc declaratur in sequenti versiculo.

Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur, exurrexi & adhuc sum tecum. XVII.

Declarat, quo modo confortatus sit principatus amicorum Dei; & dicit, cõfortatũ esse, quia mirificè breui propagatus est. Quod quidẽ verissimum est, tum quia ipsi Principes tot sunt futuri, vt S. Ioãnes dicat Apoc. 5. Vidi turbam magnã, quã dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis, &c. tum etiã, quia omnes res creatæ, & ipsi etiam dæmones, & homines reprobi subiecti erũt post iudiciũ pedibus Sãctorum, atq. ad principatum eorum pertinebunt. Ait igitur. Dinumerabo eos, idest, conabor numerare vel amicos Dei, qui principatu fruentur, vel subditos eorum, & præ multitudine numerare non potero, quia super arenam multiplicabũtur, idest, plures erũt, quã grana

grana arenæ in littore maris. Est autem hæc amplificatio quædam, sed familiaris diuinæ scripturæ. Gen. 13. dicit Dominus Abrahæ, Faciam te, sicut puluerem terræ, id est, multiplicabo posteritatem tuam secundum multitudinem granorum pulueris terræ, quæ numerari non possunt. Gen. 22. Crescere te faciam, sicut arenam, quæ est in littore maris. His dictis Propheta de se loquitur, atque ostendit ex cognitione tam ingentis gloriæ Sanctorum amicorum Dei, se quoq. exarsisse in affectum Dei, & desiderium participandæ eiusmodi gloriæ. Exurrexi, inquit, siue, vt sonat vox hebraica, euigilaui, ad hanc nouam lucem, & surrexi per amorem, & desiderium in te: & adhuc, id est, vsque ad hoc tempus tecum sum, tibi inhæreo, à te pendeo, cupidus perseuerandi vsque in finem. Scio hæc pauca verba mille modis exponi à veteribus, & recentioribus; sed piguit ea describere, quæ alij dicunt, cùm in ipsorum libris legi possint. SS. Patres Hilarius, & Augustinus exponunt de Resurrectione Christi; quos sequuta Ecclesia in Missæ introitu hæc verba posuit, Resurrexi, & adhuc tecum sum, posuisti super me manum tuam, mirabilis facta est scientia tua. Sed nimis difficilis est continuatio verborum, si hæc ad literam intelligantur de Christi Resurrectione; ideò dicendum videtur, hæc posse applicari ad Christum, quia illi maximè proprie conueniunt, quamuis de alio dicta sint: quomodo exposuimus illud, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam, de humiliatione & exaltatione omnium hominum; & tamen admonuimus, Christi passioni, & resurrectioni potissimum conuenire. quo modo etiam Ecclesia in Missa de Assumptione applicat B. Virgini Deiparæ illa verba, Optimam partem elegit sibi Maria, quę non auferetur ab ea: quoniam in eam optimè conueniunt; quamuis de Maria Magdalena dicta esse constet ad literam, Luc. 7.

XVIII. **Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum declinate à me.**

Quia dicitis in cogitatione, accipient in vanitate ciuitates tuas. XIX.

Dixerat Propheta, Iustos Dei amicos valdè honoratos esse à Deo, & optauerat consortium eorum: nunc è contrario dicit, Impios inimicos Dei interficiendos iusto Dei iudicio, & recusat amicitiam, & consortium ipsorum. Si occideris Deus peccatores, id est, si tu Deus iusto tuo iudicio, vt probos honorificabis, & exaltabis, ita peccatores reprobabis, & ad interitum sépiternum damnabis; ego nolo consortium istorum, ideò dico vobis, Impijs, Viri sanguinum declinate à me. Vocat autem viros sanguinum, non solùm homicidas, qui sanguinem humanum iniustè fundunt, & propriè dicuntur viri sanguinum; sed omnes alios improbos, & scelestos, qui alijs nocere cupiunt, vel nocent, & occidunt animas proprias per peccatum, & animas aliorum per scandalum, & verè etiam odio habentes proximum homicidæ dici possunt, quia odium principium est homicidij. Quare S. Ioannes in Epist. 1. cap. 3. dicit, Qui odit fratrem suum homicida est. Quia dicitis in cogitatione, id est, quia cogitatis apud vos, & in corde vestro dicitis, Accipient, iusti videlicet, in vanitate, id est, frustra, & in vanum, ciuitates tuas, id est, ciuitates Dei, frustra, inquam, accipient, quia breui auferemus ab eis. Hæc referuntur ad id quod supra dictum erat, nimis confortatus est principatus eorum, id est, valdè propagatus per conuersionem infidelium ad fidem, & impiorum ad iustitiam. Quoniam igitur per propagationem Ecclesiæ, ciuitates, id est, cœtus plurimi ablati fuerant à dæmonum seruitute, & idololatrarum dominio; ideò dicebant impij, qui reliqui erant, in corde suo, inuidentes propagationi Regni Christi, Accipient in vanum ciuitates, quoniam sperabant, breui fore, vt eas recuperarent. Obseruanda sunt aliqua hoc loco. Primo magnam esse in græcis textibus varietatem, quòd pertinet ad illud, quia dicitis in cogitatione: sed cùm lectio vulgatæ

gatæ latinæ editionis concordet cum hebraica lectione; non dubitamus, illam ex græcis veriorem esse, quæ cum hebraica, latinaque concordat. Secundo, in hebraico haberi, Quia dicunt tibi, sed in nostra lectione omissum esse illud, tibi, quia facilè subintelligi poterat: qui enim dicunt in cogitatione, non verbis externis; illi non audiuntur ab hominibus, sed à solo Deo; ideò dicunt tibi Deo, non nobis hominibus. Tertio, illud ciuitates tuas, rectè correctum esse, cùm antea haberetur, suas: nam, tuas, habetur in textibus non solum hebraicis, sed etiam græcis, & in manuscriptis latinis; & errore librariorum mutatum erat in impressis, tuas, in suas.

XX. Nonne qui oderunt te Domine, oderam: & super inimicos tuos tabescebam?

XXI. Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.

Qui euigilauit in Deum, & illi pleno corde adhæsit, nihil mirum est, si profiteatur se odisse eos, qui Dominum oderant: & si tabescebat ex tædio, & dolore, cùm videbat offendi ab impijs Dominum suum. Quòd autem dicit, Perfecto odio, S. Augustinus refert ad virtutem charitatis, quæ diligit personas, & odit iniquitatem. Sed potest etiam significare odium consummatum, & inimicitiam irreconciliabilem: quo tamen odio vir iustus persequebatur peccata, non personas: ideò enim adiungit, inimici facti sunt mihi, quasi dicat, non ego illis, cùm eos diligam, & emendari cupiam, sed illi mihi, qui oderunt increpationem, & conuerti ad iustitiam nolunt.

XXII. Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & cognosce semitas meas.

XXIII. Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna.

Quod initio dixerat, Deum fecisse; nunc ipse rogat, vt faciat, idest, vt pergat scrutari, & examinare cor, & semitas eius, idest, cogitationes, desideria, progressus, & actiones eius. Finem autem scrutationis esse cupit, vt si Deus videat in ipso viam iniquitatis, quæ ducit ad acquirenda temporalia; abstrahat eum inde, & deducat in viam æternam, idest, ad ea cogitanda, desideranda, & facienda, quæ pertinent ad bona sempiterna.

PSALMVS CXXXIX.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

Ecentiores sequuti Theodoretum Psalmi huius argumentum esse docent precationé Dauidis aduersus Saulem Regem, & ministros eius. Sed veteres Patres, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, argumentum esse volunt precationem Corporis Christi aduersus Diabolum, & iniquos homines, qui instrumenta, vel satellites Diaboli sunt. Sanctus autem Hilarius non solùm ita exponit, sed etiam refellit expositionem, quam recentiores sequuntur: dicit enim hūc Psalmum non debere exponi de Dauide persecutionem patiéte à Saule, tum quia nihil propriè in hoc Psalmo de Saule, vel Dauide dicatur; tum quia non desint multa, quæ non possunt Sauli, & Dauidi accomodari, vt illud, tota die constituebant prœlia: nó enim quotidie Saul aduersus Dauidem bella constituit; imò nunquam Saul prælium aduersus Dauidem constituit, si propriè loqui velimus: sed fugientem persequebatur, vel delitescentem perscrutabatur. bella enim, & prælia inter duos exercitus constituuntur, non inter vnum insequentem, & alium fugientem. Adde, quòd, quando placuit Dauidi de suis persecutoribus Psalmos canere, in titulo nomina eorum posuit, quod videamus in Psal. 141. 142. 143.

& alijs plurimis. & quia hic factum non est, dicamus cum Patribus, Psalmo præsenti doctrinam generalem tradi.

Explicatio Psalmi 139.

I. **ERipe me Domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me.**

Christus loquitur secundùm Hilarium in persona sua, & membrorum suorum: vel quod est ferè idem, loquitur corpus Christi, idest, cœtus fideliũ, vt alij Patres dicunt. Per, hominem malum, intelligit Sanctus Augustinus Diabolum, qui dicitur Matth. 13. inimicus homo: alij intelligunt homines malos, qui à Diabolo excitantur, & reguntur. Vtrunque est verum, & simul coniungi potest, vt sensus sit, Eripe me ab homine malo, siue Diabolus, qui est inimicus homo, per se, siue per homines sibi subiectos me infestet. Et quemadmodum illud, me, non significat vnum certum hominem patientem, sed cœtum iustorum; sic etiam illud, ab homine malo, non significat vnum certum hominem infestantem, sed cœtum iniquorum, siue omnem iniquum. Quod sequitur, à viro iniquo eripe me, est repetitio eiusdem rei: quamuis enim aliqui sint mali, qui non videntur esse iniqui, idest, iniusti: tamen aliquo modo omnis malus est iniquus, quia nocet saltem ipse sibi, nocet etiam alijs saltem exemplo. & S. Ioannes in Epist. 1. c. 3. dixit, Qui facit peccatum, iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas.

II. **Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia.**

Reddit rationem, cur dixerit, eripe me, & dicit, rationem esse, quia patitur infestationem cogitationum, verborum, & factorum, & infestationes tales, quæ dici possint prælia assidua, vt nullæ dentur induciæ, nulla intermissio: proinde non sine causa hortatur Apostolus ad Ephes. 6. vt sumamus armaturam Dei, græcè πανοπλίαν, idest, omne genus armorum, galeam, loricam, scutum, gladium, vt possimus resistere, & in omnibus perfecti stare. Ac primum de prælio cogitationum, qui cogitauerunt, inquit, iniquitates in corde. illud, cogitauerunt, demonstrat verum esse quod supra diximus, per hominem malum, non intelligi vnum certum hominem, vt Saulem, sed cœtum iniquorum dæmonum, & hominum. Porrò, cogitare iniquitates in corde est, meditari deceptiones, parare insidias, ordiri strategemata. Tota die constituebant prælia, idest, per omne tempus sine vlla intermissione instruebant prælia, quæ in corde meditati fuerant. Possent hæc fortasse præcipuè intelligi de prælijs internis cogitationum malarum, quæ opera Principis tenebrarum nobis immittuntur, qualia sunt desideria impudica, tentationes infidelitatis, scrupuli, & perplexitas mentis, quæ miro modo nos cruciant, & perturbant.

Acuerunt linguas suas sicut serpentis: venenum aspidum sub labijs eorum. III.

Hoc est alterum malum, quod patimur ab inimicis, malum verborum, videlicet, calumniarum, detractionum, conuiciorum, fraudum, & aliorum id genus malorum. & quidem finis hominum malorum conuiciantium, detrahentium, fraudantium, est lucrum temporale, vel vindicta temporalis. Sed finis Diaboli est pertrahere hominem ad impatientiam, vel iracundiam, vel odium proximi, & ad peccata, quæ inde sequuntur. potest etiam per linguam serpentium intelligi prædicatio hæreticorum, quæ molliter serpit, sed letale virus inspirat, & occidit. Acuerunt, inquit, viri illi mali linguas suas, sicut serpentis, vt facilius penetrarent in aures, & in corda: venenum aspidum, nocentissimum, sub labijs eorum, absconditum est, quod per linguam iaculantur in auditores. Illud, sicut serpentis, antea legebatur, sicut serpentes: sed merito correctũ est, quia in hebræo erat ambiguum, an esset legendũ, sicut

ficut ferpens,an ficut ferpentis: fed textus græcus declarauerat ambiguitatem, & pofuerat,ficut ferpentis, ferpentes autem in numero multitudinis, neque in hebræo legebatur, neque in græco, fed in fenfu nulla diuerfitas eft.

IV. Cuftodi me Domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.

Hoc eft tertium malum,quod ad rem ipfam pertinet, ac primum petit cœtus iuftorum protectionem,ne manus peccatoris appropinquet,& noceat: vbi videtur per peccatorem intelligere Principem ipfum tenebrarum,deinde addit ad petitionem, vt etiam eripiat ab hominibus iniquis,qui membra funt Diaboli, ne & ipfi nocendi poteftatem accipiant. Quid autem mali potiffimum timeat, & à quo liberari cupiat, explicat in duobus verficulis fequentibus.

V. Qui cogitauerunt fupplantare greffus meos; abfconderunt fuperbi laqueum mihi.

VI. Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter fcandalum pofuerunt mihi.

Qui cogitauerunt fupplantare greffus meos. Hic eft finis Principis tenebrarum, vt nos impediat à via falutis, ex qua ille irreparabiliter excidit. Itaque ipfe, & Angeli eius in hoc vnum femper intenti funt, vt fupplantent greffus noftros, vt non ambulemus in via Domini, vt cadamus in ea, vt retrocedamus, vt faltem lente progrediamur. Id autem faciunt abfcondendo, & multiplicando laqueos, eofque iuxta viam conftituendo. Abfconderunt, inquit, fuperbi laqueum mihi. non poterant dæmones aptius defignari, quàm nomine fuperborum: fiquidem peccatum eorum non eft ortum ex concupifcentia carnis, ideft, luxuria, vel concupifcentia oculorum, ideft, auaritia, fed ex fola fuperbia vitæ, quia fimiles altiffimo effe voluerunt. Tob. 4. Superbiam in tuo fenfu, aut in tuo verbo nunquam dominari permittas; in ipfa enim fumpfit initium omnis perditio. & Iob. 41. dicitur Diabolus, Rex fuper omnes filios fuperbiæ. Abfcondit autem Diabolus laqueos, quando in actionibus humanis manifeftat bonum, abfcondit malum, ideft, facit, vt homo cogitet vtilitatem, aut voluptatem, non cogitet iacturam,& amaritudinem adiũctam. manifeftat adultero pulchritudinem mulieris, abfcondit turpitudinem peccati. manifeftat furi lucrum pecuniarum, abfcondit iacturam Regni cælorum. manifeftat ambitiofo excellentiam gradus altioris, abfcondit periculum lapfus grauioris. denique manifeftat dulcedinem culpę, abfcondit amaritudinem pœnæ. Extendit autem funes in laqueos, dũ multiplicat laqueos, quafi dicat, extendit funes, vt inde multiplices efficiantur laquei: nam cui tetendit laqueum adulterij, tendit paulò poft laqueum homicidij, vt adulterium tegatur. & cui tetenderat laqueum homicidij, tendit poftea laqueum periurij, vt iuftam fententiam Iudicis euadat. Denique, iuxta iter ponit fcandala, ideft, laqueos. id enim fonat vox hebraica, mochefcim, laqueos, & offendicula: quia in ipfa via, quæ eft lex מוקשים Domini, nulla offendicula, fiue laquei effe poffunt, iuxta illud Pfal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non eft illis fcandalum. Sed cùm incipimus declinare à via, ibi continuo inueniuntur laquei, & offendicula. Quare vnicum remedium eft, cautè ambulare, vt Apoftolus monet, & pedem extra viam legis Domini nunquam ponere.

Dixi Domino, Deus meus es tu, exaudi Domine vocem deprecationis meæ. VII.

Domine, Domine virtus falutis meæ, obumbrafti fuper caput meum in die belli. VIII.

Aduerfus tot pericula inuocat auxilium Dei, fine quo nihil poffumus facere. Dixi, inquit, Domino, Deus meus es tu, ac per hoc ego fum populus tuus; Dominus meus es tu, feruus tuus fum

ego: quare ad te pertineo, ideò exaudi vocem deprecationis meæ. Deinde, vt ostendat præsentia, & vrgentia pericula, iterum clamat Domino, Domine virtus salutis meæ, idest, ideò confidenter te rogo, quia tu solus es robur, vnde pendet salus mea: tu es virtus, idest, potentia, & fortitudo, per quam ab inimicis saluus esse potero. Obumbrasti super caput meum in die belli, idest, iam aliàs protectionem tuam expertus, iterum ad te confugio. tu enim in die belli, cùm videlicet grauiter ab hostibus oppugnarer, tu fuisti mihi instar galeæ, nam obumbrasti, & texisti auxilio tuo caput meum, vt mortem, quæ mihi instabat, euaderem. Sed potest etiam hoc intelligi de vmbraculo ad refrigerandum caput, & totum hominem in die belli interioris, quod in æstu concupiscentiarũ consistit: homo enim fatigatus, & æstuans tentationibus mali desiderij omnino aresceret & inflammaretur, nisi Deus obumbraret illi.

IX. **Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur.**

Consequenter ad superiora petit, semper obumbrari ab æstu mali desiderij: nisi enim concupiscentia mala nos ceperit, frustra dæmones tentant, frustra homines sæuiunt. Ne tradas, inquit, me Domine, idest, ne finas me tradi à desiderio meo peccatori, dæmoni videlicet, vel homini tentanti. Tunc enim à desiderio nostro tradimur inimicis, quando concupiscentia mala nos captiuos facit, & in potestatem Satanæ tradit: exempli gratia, cùm vides mulierem ad concupiscendam eam, concupiscentiæ te reum facit, & tentationi subijcit: cùm persecutor mortem minatur, nihil potest tradere te Diabolo, nisi desiderium vitæ tẽporalis: cùm tentator offert occasionem lucri per fraudes, nihil te tradit peccatori tentanti, nisi desiderium lucri. & idem de cæteris dici potest. Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, idest, ideò cupio vt non derelinquas me sine vmbraculo gratiæ tuæ, quia inimici cogitauerunt contra me, idest, meditati sũt insidias, & si fortè ceperint me, triumphabunt, & gloriabuntur, & exaltabuntur, quasi non me solùm, sed etiam te superauerint. In hebræo longè aliter habetur hic versiculus. sic enim ad verbum reddi potest, Ne tradas Domine desideria impio, scelus eius ne effundas, exaltabuntur. Sed Septuaginta Interpretes legerunt easdem voces hebraicas alio modo, quàm Rabini legant. nam vox illa, maauaie, quæ significat desideria, potest legi, meauaiai, & significat à desiderio meo, & sic legerunt Septuaginta. sic etiã illa vox, zemamo, quæ significat scelus eius: potest legi, zamemu, idest, cogitauerunt. denique illud, al thephoch, potest significare, ne effundas, & etiam, ne auertaris, supple, à me, quod est idem cum illo, ne derelinquas me. Et quamuis lectio Septuaginta Interpretum, & vulgatæ latinæ editionis verior sit, quippe antiquissima, & quam recipiunt SS. Patres: & expositio à nobis tradita, quæ est S. Augustini, & Euthymij, optima nobis videatur: tamen sensus qui eruitur ex hebraico textu, quem nunc habemus secundùm puncta Rabinorum, est etiam verus, & videtur à S. Ioanne Chrysostomo traditus. hic autem est sẽsus, Ne tradas Domine desideria suæ impio, idest, ne permittas impium satiare desiderium suum, quod de me perdendo habet. Ne scelus eius effundas, idest, ne finas scelus eius effundi super me, ne impij exaltentur, & triumphum canant.

מאויי
מאויי
זממו
זממו
אלתפק

Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos. X.

Ab hoc loco Propheta prædicit pœnas, quas dabunt impij, qui persecuti sunt iustos. Quòd autem in hoc versiculo dicitur obscurè, idem est cũ eo quod dicitur clarius in Psalmo 7. Conuertetur dolor eius in caput eius: & incidit in foueam quam fecit, idest, afflictio, quam parauerunt impij iustis, super eos reuertetur eosque obruet. Id impij experiuntur in morte, & in die iudi

cij omnibus manifestum erit: tūc enim omnis pœna iustorum conuertetur in gloriam, & omnia peccata impiorum conuertentur in miserias sempiternas. Caput, inquit, circuitus eorum, idest, summa insidiarum, quibus impij quasi per vias distortas circuibant, vt iustos perderent, quomodo Diabolus, vt leo rugiens circuit quęrens quem deuoret, tota, inquam, summa talium insidiarū operiet eos, in eosque recidet. & hoc idem repetens Propheta addit, Labor labiorum ipsorum operiet eos, idest, labor, siue afflictio, & miseria, quam labijs suis procurabant iustis, similiter operiet eos, in eosque recidet, & ipsos opprimet. In hebræo habetur in prima persona, caput circuitus mei, siue circuituum meorum. sed non dubium est, quin Septuaginta Interpretes habuerint in suis hebraicis codicibus in vlti-
מסביו ma litera, vau, non iod, & legerint me-
מסבי sibbau, quod significat circuitus eorū, non, vt nunc legitur, mesibbai, circuitus mei. & veriorem esse lectionem quam habuerunt Septuaginta facile vnusquisque sibi persuadebit. S. Hieronymus vertit ex hebræo, Amaritudo conuiuarum meorum, pro, caput circuitus eorum. & quidem verba hebraica hanc etiam sententiam ferre posśūt,
ראש quoniam, ros, & caput, & venenum significat, sed vt plurimum pro capite, siue principio accipitur. Sic etiam, me-
מסבי sibai, significare potest circundantium me, siue accubantium in circuitu meo: sed tamē hæc sententia nec benè cohæret cum sequentibus verbis, & vera lectio, vt diximus, est ea quam habuerūt Septuaginta, quę lectio hanc sententiā non recipit. S. Augustinus per, caput circuitus, intelligit superbiā, quæ est principium peccatorum; & per, laborem labiorum, intelligit mendaciū, quia laborant, qui mentiri volunt, non laborant, qui vera simpliciter dicunt. Sed hęc spiritualis potius, quam literalis expositio est. Nos Chrysostomum sequuti sumus.

XI. **Cadent super eos carbones, in ignem deijcies eos, in miserijs non subsistent.**

Pergit explicare pœnas impiorum. Cadent, inquit, super eos carbones; per carbones ignis intelliguntur acerrima supplicia, per verbum, cadent, significatur, ea supplicia ab alto descendere, à iudicio videlicet Dei Iudicis supremi. Ac ne putaremus, paucos, aut paruos futuros eos carbones, addit, In ignem deicijes eos, idest, tanta erit copia carbonum super eos cadentium, vt obruātur, & opprimantur ab eis. Sic enim Deus in ignem deijciet impios, quia cooperiet eos igne de cælo cadente. atque ad maiorem explicationem addit, In miserijs non subsistent, idest, oppressi miserijs, ita iacebunt, vt se attollere, & surgere, ac subsistere non possint. In græco legitur in datiuo, in igne deijcies eos, idest, igni de cælo demisso deijcies. sed idem est sensus. Ex hebræo, pro, in miserijs non subsistent, Sanctus Hieronymus vertit, in foueas, vt non consurgant. At Septuaginta reddiderunt sensum: deiectio enim in foueas profundissimas gehennæ, intolerabilis miseria est, præsertim cum inde nulla consurgendi spes maneat. Alij exponunt, non subsistent, idest, non tolerabunt, & ideò deficient, & morientur, sic tamen, vt nunquam mortem finiāt. Sed prior expositio est conformior verbis textus hebraici.

Vir linguosus non dirigetur in terra, virum iniustum mala capient in interitu. XII.

Prædixit Propheta pœnas æternas impiorum: nunc addit de pœnis etiam huius vitæ. Vir, inquit, linguosus non dirigetur in terra, idest, vir promptus ad loquendum, mendax, adulator, detractor, conuicijs assuetus, rixosus, non prosperabitur in terra: eiusmodi enim odio, vt plurimum, habentur tum à bonis tum à malis. Ideò præcipit S. Iacobus, Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Virum iniustum mala capient in interitu. non solùm non dirigetur, nec prosperabitur vir linguosus, ac per hoc iniustus; sed mala, quæ illum capient,

non erunt ad præmium patientiæ, vt iustis esse solent, sed ad interitum sempiternum. Illud, capient, in græco, & in hebræo est, venabuntur, proinde exponendum est, capient, vt prædam, vel vt venationem, de improuiso, & non expectata. Sic enim viri iniusti dum intenti sunt, vt capiant, & spolient iustos; ipsi nihil tale metuentes capiuntur à Diabolo, vt feræ à venatore; nec solùm à Diabolo, sed etiã miserijs multis, anxietatibus, sollicitudinibus, timoribus, amoribus capiuntur: sed hoc interest inter bonos & malos, quòd bonis omnia cooperãtur in bonum, & ad vitam: malis omnia cooperantur ad interitum, & miseriam sempiternam. Illud, in interitu, in hebræo, & græco habetur, in interitum: proinde vel in latina editione est error librariorum, vel in interitu, debet accipi pro, ad interitum. Posset quidem sic exponi hic locus, iniustum mala capient in interitu, idest, quando morietur iniustus, tunc eum mala capient. & sic videtur intellexisse S. Hilarius, qui exponit hunc locum de Iuda, quem mala ceperunt in interitu, quia se ipse suspendio enecauit. prior tamen expositio, quæ est sanctorum Chrysostomi, & Augustini, magis conuenit textui græco, & hebraico. Quidam modernus per vocem hebraicam, lemadchephoth, contendit esse vertendum, celeriter, vt sensus sit, iniustum mala capiẽt celeriter, & allegat quandam versionẽ apud Chrysostomum. Sed Septuaginta & S. Hieronymus verterunt interitum. & moderni etiam linguæ hebraicæ periti vertunt, ad expulsionem, quod idẽ est cum interitu, in quo anima expellitur à corpore, & homo expellitur à vita. Omnes Patres, imò omnes alij tractatores intelligunt per eam vocem, interitum, aut ruinam. denique S. Ioannes Chrysostomus non adducit illam nouam translationem ad hunc versiculum, sed ad superiorem. quare caret omni fundamento expositio moderni, sed alioqui docti expositoris.

(margin: למדחפת)

XIII. Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.

Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo. XIV.

Concludit, certam esse liberationem, & fœlicitatem iustorum, vt etiam supplicia, & miseriam impiorum. Cognoui, inquit, quia faciet Dominus iudicium inopis, idest, certo scio tum ab experimẽto proprio, tum ab exemplis maiorum, tum ab ipsa Dei iustitia, & promissis, curæ esse Deo viros humiles & pauperes, qui etiam si diuitię fortè affluant, non apponunt illis cor vt ad res proprias, sed œconomos Dei se esse intelligunt. Cognoui, inquit, quod Dominus sine dubio iustissimè iudicabit causas pauperum suorum, & vindictam faciet illorum, puniens digna animaduersione persecutores eorum. Ipsi autem iusti confitebuntur nomini Domini, non sibi tribuentes innocentiam, sed gloriam dantes gratiæ eius: vel etiam confitebuntur, idest, laudabunt in æternum Dominum, sicut in æternum habitabunt in domo eius cum vultu ipsius, videntes facie ad faciem, & fruentes visione eius. habitare cum vultu Dei, est eum videre, & cognoscere sicuti est: ex vultu enim persona cognoscitur. nam si totum hominem videas, vultu solo excepto, non eum cognosces. sin autem vultum solum videas, reliquum corpus non videas, omnino cognosces.

PSALMVS CXL.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid.

HIC Psalmus eiusdem argumenti est cum superiore. notat autem S. Ioannes Chrysostomus, decreto Patrum, dici solitum hunc Psalmum, quotidie ad Vesperas, quemadmodum Psal: 62. dicitur quotidie ad laudes matutinas. Vterque igitur est ardens oratio ad Deum, sed ille matutinus fugat tene-

tenebras noctis, & conciliat nobis solem iustitiæ: ille vespertinus abstergit maculas peccatorum interdiu contractas, vt securi requiescamus in nocte.

Explicatio Psalmi 140.

I. Domine clamaui ad te, exaudi me, intende voci meæ, cùm clamauero ad te.

Verba sunt corporis Christi, siue cœtus fidelium inter hostium agmina constituti. Domine clamaui ad te, vt auxilium ferres inter tot pericula laboranti; & quia clamaui, idest, magna voce interiori, magnoque affectu cordis, inuocaui te, exaudi me. In hebræo est, festina mihi, idest, ad adiuuandum me festina, & sic re ipsa, & factis exaudi me. Neque solùm hodie clamantem exaudi me, sed intende voci meæ, cùm clamauero ad te, idest, quotiescunque clamauero ad te, tu quoque intende voci meę aures tuas.

II. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo; eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Explicat nunc quid petat, & in quo velit exaudiri à Deo. Ac primum recto ordine, petit, vt Deus adiuuet eum in bene orando: nam vt Apostolus dicit, quid oremus nescimus, & pari ratione, quomodo oremus nescimus, nisi spiritus adiuuet infirmitatem nostram. Petit ergo vt Deus illi auxilio gratiæ suæ adsit, vt bene oret. Qualitates autem bonæ orationis declarat similitudine thimiamatis, quod offerebatur in templo ex præcepto Dei, mane, & vesperi, Exo. 30. Dirigatur, inquit, oratio mea sicut incensum, idest, hoc primùm peto, vt per gratiam tuam oratio mea dirigatur ad te ad modum thimiamatis. Porro thimiama illud has habebat qualitates. Primo, constabat ex quatuor generibus aromatum, thure, galbano, onyche, stacte, vt S. Hilarius monet: hinc efficiebatur odor suauissimus. Secundo, offerebatur in templi parte nobilissima, & interiore, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, vbi erant tabulæ testamenti, & altare aureum. Tertio, offerebatur per summum sacerdotem. Quarto, ponebatur super ignē, & inde excitabatur fumus rectà sursū ascendens. quatuor aromata sunt quatuor virtutes, fides, fiducia, charitas & humilitas. ex his cōponitur oratio Deo gratissima. Tēplum Dei est homo. Vos estis, inquit, Apostolus templum Dei 1. Cor. 6. sed pars interior est anima in cuius mēte est lex Domini digito Dei scripta: & in cuius voluntate est altare aureum, cor videlicet mundum, & ornatum gratia Dei. Summus Sacerdos est Christus. per illum enim, vt aduocatū nostrum, sēper orare debemus, & ideò singulas preces concludimus per Dominum nostrum Iesum Christum. Denique ignis, qui fumum suauissimum, & directè sursum ascendentem excitat, est feruor desiderij: sed in recta ascēsione notatur recta intentio, & iugis attentio. qui enim orant vt videantur ab hominibus, illi aura tēporali detorquent incensum, vt nō recta ascendat. illi etiam qui euagationes mentis habent, non dirigunt orationem vt debent: euagationes enim veluti flatus ventorum distrahunt, & dissipant fumum orationis, vt non recta sursum ascendat: & quia valdè difficile est liberari ab omni euagatione mentis, ideò Propheta huius rei propriè meminit dicens, Dirigatur oratio mea, sicut incensū in conspectu tuo. Quod sequitur, Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, eiusdem rei repetitio est: nam per eleuationem manuum, oratio significatur, quia eleuando manus, orare solebant hebræi, vt etiam nos facimus. Psal. 133. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum. & Apostolus 1. Tim. 2. Leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. Itaque à ritu eleuandi manus significatur oratio. Per sacrificium vespertinū, intelligitur oblatio incensi, quæ vesperi fiebat. Est igitur sensus, eleuatio manuum mearū, idest, oratio, quam eleuatis manibus fundo, fit veluti sacrificiū incensi, quod ad vesperam

ram offerebatur. Nisi magis placeat, per sacrificium vespertinum, intelligi mactationem Agni immaculati, quę vesperi fiebat. Cur autem Propheta optet, orationem suam similem esse sacrificio vespertino potius, quàm matutino, cũ tam oblatio thimiamatis, quàm Agni mactatio fieret mane, & vesperi; ratio est, vel quia Psalmum hũc cecinit Dauid ad vesperam, vt etiam Ecclesia Christiana in vesperis eundem Psalmũ canit; vel quia sacrificium vespertinum nobilius erat, quia figura erat sacrificij Crucis, quod ad vesperam factum est.

III. Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.

Hæc est secunda petitio, quam exaudiri cupit à Domino, vt videlicet detur sibi donum loquendi, & tacendi, quando oportet: nam qui non offendit verbo, hic perfectus est vir, vt dicit S. Iacobus. & aliud est tempus loquendi, aliud tacendi, vt dicitur Eccles. 3. Sumit autem Propheta, vt hæc explicet, metaphoram à custodia portarum domus, vel ciuitatis: duo enim sunt necessaria ad hoc, vt exeant, qui debent exire, & non exeant, qui non debent exire; Ianitor, & ostium: nam ostium sine ianitore non sufficit, quia vel semper erit apertum, vel semper clausum: Ianitor sine ostio nõ facilè potest custodire portam, nisi semper vigilet, & vires habeat ad impediendum, ne quis ingrediatur, vel egrediatur ipso inuito: sed cùm ostium, & ostiarius adsunt, omnia sunt tuta, & facilia. Ait igitur, Pone Domine custodiam ori meo, idest, os meum est quasi porta vnde exeunt verba; & per verba exeunt cogitata, & facta; ideò rogo, vt adhibeas custodiam, ianitorem videlicet, qui diligenter custodiat. Et ostium circunstantiæ labijs meis, idest, quia solus ianitor ęgrè custodire potest hanc portam; rogo etiam vt apponas ostium circunstantiæ, idest, ostium circunstans, siue ostium munitionis, idest, munitum, & fortè, vt expugnari non possit. in hebræo ad verbum legitur, Custodiã super ostium labiorum meorum, vt sensus sit, pone custodiam ori meo, custodiam, inquam, super ostium labiorum meorum: sed eadem sentẽtia est. Porrò ostiarius, & ostium significãt in præsenti duo dona Spiritus sancti: vnum ex parte intellectus, vt sciat homo quãdo, & quomodo, & quid loqui, vel tacere debeat: alterum ex parte voluntatis, vt audeat loqui, quod oportet, & timeat loqui quod non oportet. quæ dona dicuntur Isaiæ 11. Spiritus consilij, & fortitudinis. quæ sunt ferè eadem cum virtutibus prudentia, & charitate. Non autem hæc ita petuntur à Deo, vt non debeamus etiam nos diligentiam adhibere, vt custodiamus os nostrum; sed vt intelligamus, ipsam etiam diligentiam nostram donum esse Dei, & in nullo gloriemur, quando nostrum nihil est, vt monet Sanctus Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 4.

IV. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

Hęc est tertia petitio, vt quoniam adhibita etiã omni custodia, tamen fragilitas humana facit, vt septies in die cadat iustus, & in multis offendamus omnes: Deus auxilio suo nobis concedat, vt peccata liberè confiteamur; ne dũ excusando sani videri volumus, à cælesti medico non sanemur. Non declines, inquit, cor meum in verba malitiæ, idest, non permittas, vt quando peccauimus, cor nostrũ declinet in verba mendacij, & simulationis. Ad excusandas excusationes in peccatis, idest, ad excusanda peccata varijs prætextibus: nã excusare excusationes, phrasi hebraica, est facere excusationes, idest, texere prætextus, quomodo dicunt, præliari prælia, pro facere prælia; & iudicare iudicia, pro facere iudicia. In hebręo est verbũ generale, halal, quod operari significat. itaq. verti poterat, ad operãdas operationes in peccatis. Sed Septuaginta declarauerũt, per, operari, hoc loco significari, prætexere, quod est idẽ cũ, excusare. Ipsi etiam Rabini docent, halal, non esse operari quomodocunque, sed operari ex occasione, & prætextu. עלל

Cum

V. Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.

Quarta petitio est, vt custodiat nos Deus à consuetudine, & familiaritate impiorum: multi enim innocentiá conseruarent, nisi in peruersos amicos, & sodales inciderent. Porro pars prima huius versiculi pendet à versiculo superiore, & hic est sensus, Nó declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, idest, non patiaris me quærere excusationes peccatorum, vt ij faciunt, qui iniqui sunt, vt non fiam socius eorum. Et non communicabo cum electis eorum, idest, & sic per gratiam tuam adiutus non communicabo cum conuiuijs eorum, sed fugiam ipsorum consortium. Illud, non communicabo, in græco est, non combinabo, & sic legunt S. Hilarius, & Augustinus. sed idem est sensus, nam combinare est coniugi binos, & binos, vt cum duo socij coniunguntur in mensa, vel in opere aliquo. In hebræo est, non comedam, idest, non conuiuabor, non assidebo in mensa. Itaque vnus textus alium declarat. ac per hoc, non communicabo, idem est, ac si dixisset, non communicabo in mensa; & hoc ipsum magis declaratur ex verbis sequentibus. nam cum electis eorum, non significat, vt ij existimant, qui verba hebraica non legerunt, cum viris electis; sed cum electis cibis, siue, vt vox hebraica sonat, cum dulcibus cibis eorum. Itaq. sensus est, Nó communicabo cũ electis cibis eorum, idest, non ero particeps familiaritatis, conuiuiorumque ipsorum. Quamuis enim vbiq. noceat malorum conuersatio, sed nusquam magis, quàm in conuiuijs, & compotationibus.

VI. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Quinta petitio est, vt ex gratia Dei incidamus in amicos ex charitate corripientes, non in adulatores falsis laudibus blandientes, & decipientes. Et hoc vnum ex magnis Dei beneficijs est, vt inueniamus fideles amicos, qui vera nobis de nobis dicant, & nos ex magno Dei beneficio libenter eos audiamus, & ex corde gratias agamus. Nam apud eos qui de Mundo sunt, & qui hoc Dei donum non acceperunt, obsequium amicos, veritas odium parit. Corripiet, inquit, me iustus in misericordia, idest, reprehendet, ac vt vox hebræa sonat, feriet me peccantem vir iustus, vt sanet, non iniustus, vt occidat; in misericordia, in charitate, quia miseretur languentis, non in iracundia, & felle amaritudinis, quia vlcisci cupit iniuriá. Iste, inquam, increpabit me, seuerius castigans delicta mea, oleum autem peccatoris non impinguet caput meũ. Oleum peccatoris, idest, vnguentum, quo suauiter & cum voluptate perungitur caput; significat blandiloquentiam adulatoris, qui peccata extenuat, vel excusat; imò etiam sub aliquo colore, vt benefacta laudat. In hebræo explicatur vtrumque simul, & suauitas, & pernicies adulationis: dicitur enim, oleum veneni, siue amaritudinis, vt vertit S. Hieronymus: & est in verbis elegans allusio: nam venenum, & caput eadem voce significantur: ros enim & caput, & venenum significat. Itaque ait, oleum ros, non impinguet meum ros. ראש ראש Neque est admittenda eorum expositio, qui vtroq. loco per ros, intelligi volunt caput, & per oleum capitis, accipiunt oleum principale, & pretiosum, & sensum esse volunt, Corripiet me iustus in misericordia, quia correptio fraterna est oleum principale, quod non destruit caput. Hæc, inquam, expositio non est admittenda, quia non solùm repugnat vulgatæ editioni, sed etiam versioni S. Hieronymi, & Septuaginta Interpretum, & expositioni omnium veterum Patrum latinorum, & græcorum: neq. obstat, quòd pro, impinguet, in hebræo est, franget: ná non est certum, verbum, iani, significare, franget, cùm desit litera aleph in fine, יני & cùm Septuaginta, & S. Hieronymus verterint, impinguet. Adde etiá, quod

vox,

vox, impinguet, non repugnat voci hebraicæ, quæ frangere, & destruere significare dicitur, imò cum ea optimè cohæret: nam ideò Septuaginta Interpretes non dixerunt, liniat, aut perfundat, quæ verba in bonum sonant, sed, impinguet, quod sonat in malum; pinguedo enim deformat, & destruit caput: & prudentissimè considerauerunt Septuaginta viri, oleo non posse frangi, aut destrui caput, quasi malleo contunderetur, sed destrui per deformationem, quam pinguedo adfert; ideò non dixerunt, non destruat; sed non impinguet caput meum.

VII. **Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum: absorpti sunt iuncti petræ Iudices eorum.**

Hic versiculus omnium iudicio obscurissimus hunc sensum ex Chrysostomo habere potest, Non solùm non communicabo cum impijs; sed adhuc oratio mea ad Deum est in beneplacitis, eorum, idest, aduersus eorum vitia, & scelera, in quibus ipsi sibi placent. Sed ipsi breui peribunt, sicut Iudices eorum, idest, Principes eorum, & Duces aliorum ad malum, absorpti sunt iuncti petræ, idest, allisi ad petras perierunt. In hebræo est, Precipitati sunt ad manus petræ, & sensus est idem: significatur enim velox interitus impiorum, qualis est eorum, qui absorbentur à fluctibus marinis, dum agitati ab vndis alliduntur ad scopulos. Sanctus Augustinus existimat prædici conuersionem infidelium superborum, vt sensus sit, Veniet tempus, quando oratio mea, quæ est, Dimitte nobis debita nostra, erit in beneplacitis eorum, idest, placebit, & frequentabitur ab eis: nam Iudices eorum, Philosophi gẽtiles, qui de virtutibus, & vitijs iudicabant, iuncti petræ, idest, comparati ad Christũ, absorpti sunt, euanuerunt, & nihil sciuisse ostensi sunt. sed prior expositio est magis literalis, & communius recepta.

VIII. **Audient verba mea, quoniam potuerunt, sicut crassitudo terræ erupta est super terram.**

Redit ad id quod dixerat, Oratio mea in beneplacitis eorum; & addit, multos impios, qui sibi ipsi in peccatis complacebant, audituros verba sua, & per ea conuertẽdos esse ad Deum: quomodo enim terræ durities aratro scinditur super terram; sic humanum cor scinditur potentia, & efficacia verbi Dei. Audient, inquit, illi pro quibus oratio à me fiebat, verba mea, quoniã ea verba potuerunt, siue, vt legit S. Augustinus, præualuerunt; efficacissima fuerunt ad conterenda corda eorum; sicut crassitudo terræ erupta est super terram, idest, sicut durities, & crassities terræ erumpi solet vi ligonis, aut aratri super terram. In hebræo, & aliquis græcis habetur, Audient verba mea, quoniam dulcia, siue decora fuerunt. sed idem est sensus, verba enim tunc sunt potentia, & efficacia, & præualent in animis hominum, quando dulcia, & decora sunt, atque adeò placent, & delectant, & persuadent.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum: quia ad te Domine, Domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam. IX.

Hæc est vltima petitio, quam exaudiri initio Psalmi postulauerat, vt videlicet Deus liberet animas nostras ab omni periculo tentationum. Dissipata sũt, inquit, ossa nostra secus infernum, idest, propter multitudinem, & grauitatem tentationum, virtus & fortitudo nostra, quæ per ossa significatur, ita dispersa, infirmata, & debilitata est, vt ad os inferni penè peruenerit, vt videlicet penè ad nihilum redacta sit: & quia in his omnibus ad te Domine sunt oculi mei, ad auxilium tuum respexi, in te speraui; oro vt non auferas animam meam, idest, non sinas tolli vitam meam, non patiaris me perire. Iuxta interpunctionem hebraicam cõiunguntur illa, Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum; vt sensus sit, Quemadmodũ terra scinditur aratro, & rumpitur, ita vt partes terræ hinc inde spargantur, ita dissipata sunt ossa nostra

ſtra ſecus infernum in hac magna tribulatione: ſed nos interpunctionem græcam,& latinam ſequuti ſumus, quoniam interpunctio non eſt ab ipſo Propheta appoſita, ſed ab interpretibus addita.

X. **Cuſtodi me à laqueo, quem ſtatuerunt mihi, & à ſcandalis operantium iniquitatem.**

Declarat, vnde timeat mortem; ac dicit, ſe timere à laqueis, & à ſcandalis, ideſt, à tentatione Diaboli, & à malis exemplis hominum. Cuſtodi me à laqueo, quem ſtatuerunt mihi inſidiatores, ſiue is laqueus ſit concupiſcentia carnis, ſiue concupiſcentia oculorum, ſiue ſuperbia vitæ: & à ſcandalis operantium iniquitatem, ideſt, ab exemplis carnalium, cupidorum, & ſuperborum: quamuis in hebræo ſit potius repetitio eiuſdem rei, ideſt, à laqueo, quem poſuerunt mihi, & à muſcipulis, ſiue laqueis operantium iniquitatem: tamen in ſenſu non eſt diſcrepantia: nam ſcandalum quoque eſt genus laquei, & muſcipulæ.

XI. **Cadent in retiaculo eius peccatores: ſingulariter ſum ego, donec tranſeam.**

Docet in fine, illos tandem caſuros eſſe in retia Diaboli, qui amant peccata; ſe autem, & ſui ſimiles, qui oderunt peccata, liberos euaſuros: quæ admonitio demonſtrat, hominem eſſe liberi arbitrij, & ſimul valdè conſolatur eos, qui timent Deum. Cadent, inquit, in retiaculo eius, ideſt, in rete principis venatorum qui eſt Diabolus, peccatores, ideſt, qui delectantur peccatis, qui ſunt, & eſſe volunt peccatores. Singulariter ſum ego, donec tranſeam, id eſt, ego autem ſolitarius ero, donec tranſeam omnes laqueos, & retia; de Mundo non ero, quamuis in Mundo, vt peregrinus eſſe cogar, donec tranſeam ad patriam, vbi nulla erunt pericula. Per pronomen, eius, aliqui intelligunt Deum, vt ſenſus ſit, peccatores capiendos retibus Dei ad ſupplicium. Ita Chryſoſtomus, & Theodoretus: ſed quia illud, eius, eſt relatiuum ad aliquid antea nominatum, & Dei nulla mentio facta eſt; ideò probabilius eſt, referri ad Diabolum Principem peccatorum, vt ſanctus Hilarius exponit. Illud autem, ſingulariter ſum ego, ſanctus Auguſtinus exponit de Chriſto, qui in paſſione fuit relictus ſolus, cùm omnes diſcipuli fugerint, & in rete Diaboli per negationem, vel proditionem, vel nimium metum, vel ſcandalum acceptum aliquo modo inciderint. Ipſe enim Dominus, ait, Omnes vos ſcandalum patiemini in me in nocte iſta, Matth. 26. & futurum eſt, vt diſpergamini in propria, & me ſolùm relinquatis, Ioan. 16. Sed hæc expoſitio vera, & pia non videtur literalis; & ideò Chryſoſtomum potius in expoſitione literali ſequuti ſumus: qui S. Ioannes Chryſoſtomus rectiſſimè monet, non ſatis eſſe, ſi aliquo tempore ſingulares ſimus, & ſolitarij, ac penitus ſegregati à moribus peccatorum; ſed neceſſe eſſe, vt tales ſimus donec tranſeamus, perſeueranter vſque ad vitæ finem.

PSALMVS CXLI.

Titulus, & Argumentum.

Intellectus Dauid cùm eſſet in ſpelunca, Oratio.

TITVLVS demonſtrat tempus, & locum, & occaſionē, & materiam Pſalmi. Tempus, fuit cùm fugiſſet à Saule ad Regem Achis, & ab illo etiam male habitus, contuliſſet ſe in ſpeluncam Odollam ſolus, atque in maximo vitæ periculo conſtitutus, vt habemus lib. 1. Reg. c. 22. Locus eſt, ipſa ſpelunca Odolla: nam quod alij dicunt de ſpelunca Engaddi, de qua lib. 1. Reg. c. 24. non eſt probabile: quia in hac ſecunda ſpelunca Saul potius in periculo vitę fuit, quā Dauid. Occaſio, fuit perſecutio Saulis, & periculū à Rege Achis. Deniq. materia, ſiue argumentum, eſt oratio ad Deū, qua liberationē petit à peri-

periculo imminente. Sensus tituli hic est, Intellectus Dauid, idest, in hoc Psalmo declaratur prudentia, & sapientia Dauid, qui cùm esset delitescens in spelunca, sapienter cogitauit, vnicum remedium in tantis malis esse orationem ad Deum. Rectè autem totus hic Psalmus altiore sensu refertur ad Christum filium Dauid, cùm oraret in horto, vel in cruce desertus ab omnibus, & in mortis præsentissimæ periculo constitutus.

Explicatio Psalmi 141.

I. **VOce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus sum.**

II. **Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.**

Hoc principium Psalmi nihil aliud continet, nisi argumentum, quòd videlicet Dauid orationem fundat ad Deum: sed verba singula consideranda sunt. Illud, voce mea, significat, Dauidem non orasse sola voce corporis sui, vt faciunt, qui non intelligunt, vel non attendunt quid dicant; sed orasse voce sua, quam ipse in corde formabat, & per organum corporis etiam foris emittebat. Illud, clamaui, significat, vt alias diximus, vehementiam desiderij. Illud, deprecatus sum, est explicatio clamoris: clamant enim ad Dominum etiam qui blasphemant, & maledicunt, sed non orant: hic autem precando, & inuocando clamabat. Illud, effundo orationem in conspectu eius, significat orationem illam factam fuisse, vbi solus Deus videbat, in spelunca, quasi in clauso cubiculo, vt Dominus postea monuit esse orandum: sed præterea significat, præcipuum clamorem fuisse in corde, vbi re vera solus Deus conspicit. Illud, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio, est explicatio præcedentium verborum: nam effundere orationem in conspectu eius, & tribulationem ante ipsum pronuntiare, idem sunt: tunc enim effunditur oratio, cùm tota paulatim ex vase cordis producitur, vt ab aliquo videatur: hoc autem fit, cùm tribulatio in oratione per partes ad aures audientis pronuntiatur.

In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas. III.

Explicat, cur, & quando pronuntiauerit tribulationem suam coram Deo. In deficiendo, inquit, ex me spiritum meum, cùm ex me ferè discederet spiritus meus vitalis; cũ deficeret vita mea, & in vicinia mortis essem. Vox hebraica, significat angustiari, deficere, constringi, & operire seipsum, vt faciũt qui valdè timent. Id autem optimè Dauidi in spelunca latitanti, & in magno vitæ periculo constituto; sed verius conuenit Christo in horto, vel in cruce oranti. S. Augustinus applicat sanctis Martyribus pro Fide agonizantibus. Et tu cognouisti semitas meas, idest, oraui cùm deficeret spiritus meus, & oraui ad te, quia tu omniũ optimè cognouisti semitas meas, actiones, & studia mea, & nosti, quã sine vlla iusta causa hæc patior.

In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. IV.

Docet, afflictionem suam primum incepisse ab insidijs inimicorum, deinde ab aperta violentia. Saul enim sæpè procurauit mortem Dauidis per insidias, mittens eum ad prælia, & sperans in prælijs occidendum, sed cùm id non succederet, aperta vi illum aggressus est. Sic etiam Dominum nostrum sæpissimè tentarunt capere in sermone, vt eum perderent, sed cùm sapientia vinceret malitiam; violenter ceperunt, & per Pilatum crucifigi postularunt. In via hac, qua ambulabam, idest, in via iustitię, & mandatorum Dei, in qua ambulabam, in ipsis semitis, quas tu optimè nosti, absconderunt laqueum mihi. Explicemus hoc exemplis. Saul obtulit filiam suam Dauidi in coniugem, modo ille interficeret ducentos Philistæos, cùm quibus tunc bellum iustum erat

erat populo Dei. Id autem fecit Saul, sperans Dauidem in eo prælio interficiendum: sed ille à Deo adiutus obediuit Regi, & progressus ad prælium ducentos Philistæos interfecit. Sic etiam Pharisæi obseruabāt Christum, an Sabbato curaret, vt postea dicerent, Non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit: ita ponebant laqueos in via mandatorum Dei: sed ille curabat, & ostendebat, ea curatione non violari Sabbatum; sicut verè non violabatur, cùm essent illa opera non seruilia, sed diuina. sic alias oblata adultera ponebant laqueos in via iustitiæ dicentes, Hanc mandauit Moyses lapidare, tu quid dicis? Notat hoc loco sanctus Augustinus, in ipsa via Domini non posse poni laqueos, sed iuxta viam, vt dictū est in Psalmo 139. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi; vnde, & Ecclesiasticus cap. 9. dicit, Ignoras, quia in medio laqueorum ingrederis. Sunt enim laquei à dextris & à sinistris, in medio est via iustitiæ. Quod ergo hic dicitur, In via absconderunt laqueos, intelligendum est, opinione ipsorum, nō re vera; nam cùm illi sint extra viam, & existiment se esse in via, ponunt laqueos iuxta viā, existimantes se ponere in via: sed vir iustus non declinans à via iustitiæ, neque ad dexteram, neque ad sinistram, laqueos omnes euadit.

V. Considerabam ad dexteram, & videbam; & non erat qui cognosceret me.

Hæc iam pertinent ad violentiam. Inimici enim, quibus insidiæ non profuerunt, cōuertunt se ad vim apertam. In illa autem pressura, Considerabam, inquit, ad dexteram, idest, ad auxilia amicorum, & videbam, num quis mihi socius, & amicus adesset: & non erat, qui cognosceret me, idest, nullus mihi notum se esse confiteri ausus est. Hæc Dauidi conueniunt, qui Saulis persecutionem fugiens ad Regem Achis peruenit, sed & ille inimicum se ostendit; proinde solus in speluncam se contulit. Sed apertius Christo accommodantur, qui in passione multos videbat à sinistris, idest, inimicos, & aduersarios: à dextris autem, idest, amicos, & notos nullos habuit. Nam & Euangelista dicit, Stabāt autem omnes noti eius à longe. & Petrus ipse, qui præcipuus erat amicorum, cum iuramento dixit, Non noui hominem hunc. Rectè igitur Dominus dicebat, Non erat, qui cognosceret me. In hebræo sunt verba infinitiui modi, considerare, & videre: sed modus infinitus deseruit etiam alijs modis, ac præsertim indicatiuo: & sensus etiam esse potest, seruato modo infinito, Erat mihi considerare, & videre, idest, considerabam, & videbam, quo modo Germani, & Turcæ, qui non tenent perfectè linguam Italicam, vel Latinam, dicunt, Io stare Todesco, Io stare Turco, & passim vtuntur modo infinito pro indicatiuo.

Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam. VI.

Ostendit, se in ijs angustijs fuisse, vt non solùm ab alijs auxilium habere non posset, sed neque fuga seipse iuuare posset. Perijt, inquit, fuga à me, idest, nullum remanet effugium. Et non est qui requirat animam meam, id est, non inuenitur, qui sollicitus sit de vita mea, ne pereat. Et quidem Dauid querebatur sibi aditum ad fugam corporalem non patere, quia fugere non poterat: sed Christus dicit, perijsse à se fugam, quia fugere nolebat, & ipse sibi, & Pater ei fugam interdixerat. Fuga enim non minus perit ab illo, qui non potest, quàm ab illo, qui non vult fugere. Et verè non erat, qui requireret vitam Christi, vt eam seruaret, cùm ipse idem dixisset, Ego pono animam meam: &, Bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis, Ioan. 10. & Patri dixerit, Deus meus vt quid dereliquisti me? Matth. 27.

Clamaui ad te Domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra viuentium. VII.

Exclusus Dauid ab omni humano auxilio, ad Deum recurrit, cui nihil difficile est; & quoniam vir erat spiritualis, &

& nouerat Deum aliquando amicos suos in terra peregrinationis huius affligere, vt in patria gloriosius coronet; dicit, Clamaui ad te Domine, dixi, tu es spes mea, hic in peregrinatione; portio mea, hæreditas videlicet, in terra viuentium. Sed cùm ad Christum hæc referuntur, accipienda sunt pro corpore eius, quod est Ecclesia; vel si in persona propria Christus loquitur, accipienda sunt de expectatione resurrectionis, & gloriæ corporis: quasi dicat, Quia non est qui requirat animam meam, idest, vitam meam corporalem, ne pereat; clamaui ad te Domine Pater, dixi, tu es spes mea, idest, expectatio mea, vt nõ des sanctum tuum videre corruptionem; sed ostendas illi vias vitæ: tu quoque es portio mea in terra viuentium, idest, tu facies, vt caro mea glorificata per resurrectionem, adipiscatur per ascensionem hæreditatem suam in superna Hierusalem, quæ est terra viuentium.

VIII. **Intẽde ad deprecationem meã, quia humiliatus sum nimis.**

IX. **Libera me à persequẽtibus me, quia confortati sunt super me.**

Duplici argumento petit à Deo liberationem, tum quia ipse nimium depressus sit, tum quia inimici eius nimiũ sint exaltati, & aduersum se innocentem viribus præualuerint. Intende ad deprecationem meam, & tandem exaudi me, quia humiliatus, idest, depressus, & afflictus sum valde. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt, idest, roborati sunt, & viribus aucti, vt facilè præualere possint. Hæc Dauid merito dicebat, cùm ipse solus lateret in spelunca, & hostis eius Saul exercitum armatum duceret. Christus autem planè ad literam dicere poterat, Humiliatus sum nimis, quia humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Item humiliatus erat nimis, cùm penderet inter latrones, cui iure conuenit sedere super Cherubim. Verè etiam inimici eius confortati erant valde, quando venit hora ipsorum, & potestas data est tenebris, vt in ipsum Solem iustitiæ ad tempus præualere viderentur.

Educ de custodia animam meã ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi. X.

Quod attinet ad Dauidem, sanctus Ioannes Chrysostomus intelligit per custodiam, tribulationes, & afflictiones, ob quas se in speluncam abdiderat, vt sensus sit, Educ me de his afflictionibus, vt de hac spelunca egressus, & liberè vbique discurrens, laudem nomen tuum. Id enim expectant omnes iusti, vt à tua prouidentia tribuatur mihi innocenti liberatio. Sed fortasse Dauid, vt vir sanctus, & à Deo mirificè illustratus altius aspirabat, & de mortali corpore, tanquam de custodia educi desiderans, cum Apostolo dicebat, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Illi enim verè confitentur nomini Domini, qui illuc ascendunt, vbi qui habitant, in secula seculorum laudant Dominum: quod confirmatur verbis sequentibus, Me expectant iusti donec retribuas mihi: expectabant enim Prophetam iustum animæ sanctorum Patriarcharum in Limbo, donec requies tribueretur ei: & Angeli sancti in cælo, donec vera, atque æterna felicitas retribueretur meritis eius. Sed quod attinet ad Christum, orat educi de custodia corporis passibilis & animalis, & induere per resurrectionem corpus impassibile & spirituale, ad confitendum nomini Domini, vt qui laborauerat prædicando populis, deinceps requiescat laudando Patrem. Atque vt sanctus Augustinus, sanctus Hieronymus, & sanctus Hilarius docent, Christo maximè propriè conuenit quod sequitur, Me expectant iusti, donec retribuas mihi: omnes enim iusti, & qui mortui fuerant ab origine Mundi, & qui viuebant in carne, vt Apostoli, alijsque fideles discipuli; expectabant maximo desiderio Christum resurgentem, & debita retributione gloriæ exaltatum; quia ex plenitudine gloriæ eius omnes accepturi erant: nã quẽ admo-

admodum dicit S. Ioannes cap. 7. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus: sic etiam dicere possumus, nondum animæ Sanctorum ex carcere Limbi ad Regna cœlorum ascenderāt, quia Rex gloriæ Christus, in gloriam suam nondum introierat. Ex hebræo aliqui vertunt, Me coronant iusti, pro me expectāt, sed vox, cathar, non solùm coronare, sed etiam expectare, & sustinere significat, vt perspicuum est ex cap. 36. Iob, vers. 2. nam quod legimus, Sustine me, in hebræo est, catther li.

כתר

כתר לי

PSALMVS CXLII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid, quando eum filius suus persequebatur.

IN hebræo solùm habetur, Psalmus Dauid, cætera verba explicandi argumenti gratia Septuaginta Interpretes addiderunt, vt S. Hilarius affirmat. Quamuis autem Patres Latini hunc Psalmum exponāt de passione Christi, quem quasi alterum Dauidem persequebatur Iudas, vt alter Absalon secūdùm Augustinum, vel populus Iudaicus secundùm Gregorium: tamen dubitari non debet, quin ad literā exponi possit de ipso Dauide, qui persecutionem Absalonis, pœnam peccati sui esse agnoscens, peccata sua deplorat, & misericordiam à Deo postulat. Hinc enim Ecclesia Catholica hūc Psalmum inter septem Pœnitentiales numerat, quia præscribit Dauid exemplo suo formam precandi veris pœnitentibus, atque hunc sensum persequitur S. Ioannes Chrysostomus.

Explicatio Psalmi 142.

1. DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua: exaudi me in tua iustitia.

Postulat initio Psalmi Dauid exaudiri in veritate, & in iustitia, & nō explicat, in qua petitione exaudiri velit, quia præsupponit, Deum intelligere, peti à se remissionem culpæ commissæ, ob quam puniebatur. Intelligebat autem Deus hoc eum petere, & in hoc exaudiri velle, tunc quia videbat desiderium cordis eius, tum etiam fortasse ex gemitu, & suspirijs veræ contritionis. Sic enim Sancta Maria Magdalena non legitur postulasse verbis remissionem peccati; sed ex lacrymis, quibus pedes Domini rigabat, intellexit Dominus quid peteret, & ait, Remittuntur tibi peccata tua. Ergo corde contrito Dauid, & interno gemitu petens culpę remissionem dicit, Domine exaudi orationem meam, quam tu bene intelligis, quæ sit: & idipsum repetēs addit, Auribus percipe obsecrationem meam, in veritate tua, idest, iuxta fidelitatem tuam, qua seruas promissa tua de remissione pœnitentibus danda. Quod ipsum iterū repetit, cùm addit, Exaudi me in tua iustitia, vbi per iustitiam intelligit fidelitatem, quæ est pars iustitię, quam paulò ante veritatem vocauit. Sanctus Ioānes Chrysostomus, intelligit per iustitiam, benignitatem, qua vtitur Deus erga veros pœnitētes: ideò enim notat, Prophetam non dixisse, Exaudi me in iustitia, sed, in tua iustitia, qua videlicet vti soles erga pœnitentes, quæ non tam iustitia, quàm ineffabilis benignitas est. Siquidē Deus vbi viderit pœnitentiam, vbi audierit confessionem, continuò indulget offensas. Dic tu prior, inquit per Isaiam cap. 43. iniquitates tuas, vt iustificeris. Iudices homines quærunt confessionem Rei, vt eum damnent. Deus quærit, vt absoluat. Denique pater filij prodigi, per quem intelligitur Deus, mox vt vidit reuertentem filium, & audiuit, Pater peccaui in cœlum, & coram te; cecidit super collū eius, & osculatus eum iussit afferri stolam primam, annulum, calceos, occidi vitulum sagina-

ginatum, &c. Hæc expositio ferè eadem est cum ea, quam supra attulimus: nam iustitia illa, qua Deus promissam indulgentiam pœnitentibus exhibet, nihil est aliud, nisi fidelitas præstandæ benignitatis eximiæ. Sanctus Augustinus per iustitiam Dei, intelligit iustitiam, quam non ex nostris meritis, sed ex gratia Dei habemus: quæ sententia vera est, sed prior magis conuenit literæ.

II. Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Petijt remissioné peccati ex promissione, & fidelitate Dei: nũc addit aliud argumentum ex conditione & fragilitate generis humani. Non intres in iudicium cum seruo tuo, idest, noli mecũ iudicio contendere, neque enim ego resistere audebo, neque me iustum dicã; sed peccatum meum confitebor. Quia non iustificabitur in cóspectu tuo omnis viuens, idest, quia non ego solus, sed omnis viuens cadet causa, si tecum iudicio contendere voluerit. Omnis enim viuens, aut est peccator, aut iustus in via, aut iustus in patria. Qui peccatores sunt, vt homicidæ, adulteri, & similes, poterunt quidem iustificari coram hominibus, apud quos aliorum crimina sæpè occulta sunt, vel iuridicè probari non possunt: sed in conspectu Dei non iustificabuntur, quia Deus videt corda, & conscientias, & ex ipsius conscientię testimonio conuincet eos. Qui iusti sunt, sed adhuc in via, non iustificabuntur iu conspectu Dei, quoniam non audebunt se iustificare; sed cum Apostolo dicent, 1. Corinth. 4. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, qui enim iudicat me Dominus est. Fortasse enim ille videt in me, quod ego non video: & cum Iob cap. 9. dicere debeo, Si habuero quidpiam iustum, non respondebo, sed meũ iudicem deprecabor. Item non iustificabuntur in conspectu Dei, quoniam intelligunt iustitiam suam, non à se acquisitam, sed à Deo donatam esse, & ideò non se iustificabunt coram Deo, quasi ex se iusti sint, sed gratias agent iustificatori suo. Denique non iustificabuntur in conspectu Dei, quoniam etiam si iusti sint, quia criminibus carent, tamen etiam peccatores se esse intelligunt, quia peccatis quotidianis non carent, & dicunt cum alijs sanctis, Dimitte nobis debita nostra, Matth. 6. & si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, 1. Ioan. 1. Qui iusti sunt in patria, & criminibus, & peccatis non solùm carent, sed etiã inquinari non possunt; non iustificabuntur in conspectu tuo, tum quia iustitiam suã non sibi tribuunt, sed Deo, à quo illam habent, tum quia tanta est puritas Dei, vt comparatione eius omnis alia iustitia iniustitia esse videatur. Stellæ enim non sunt mundæ in conspectu eius, Iob 25. Sed quoniam hæretici Lutherani, & Caluiniani, ex hoc loco probare contendunt, nullam esse in homine iustificato veram iustitiam, sed solùm imputatitiam, & omnia opera iustorum esse peccata mortalia, & digna supplicio æterno, si à Deo imputarentur: obseruandum est, Dauidem non dixisse, nullum esse verè iustum; sed contra dixisse in Psalm. 17. Et retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam, & secundùm puritatem manum mearum retribuet mihi: Quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo: Et ero immaculatus com eo, &c. Et in Psalm. 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Neque hoc loco dixisse eundem Dauidem, nullus verè iustificabitur, sed, non iustificabitur in conspectu tuo: quod intelligunt Patres. Vel quia iustitia iustorum vera quidem est, sed ab ipsis non est, quasi proprijs viribus acquisita, sed à Deo gratis donata. Ita Sanctus Augustinus hoc loco. Vel quia iustitia eorundem iustorum vera, sed non pura est, cùm admista sit peccatis venialibus. Ita Sanctus Gregorius hoc loco, Sanctus Hieronymus in epistola ad Ctesiphonem, & Sanctus Augustinus in libro de perfectione iustitiæ. Vel denique quia etiam si vera, & pura esset absolutè, tamen

men comparata ad iustitiam Dei increatam, & infinitam, iustitia esse non videtur, quomodo lux lucernæ coram Sole non lucet. Ita Sanctus Hilarius, Sanctus Hieronymus, & alij hoc loco, & Sanctus Bernardus serm.5. de verbis Isaiæ. Atque hoc est quod legimus Iob 4. Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur? & cap. 9. Verè scio quod ita sit, & quòd non iustificabitur homo compositus Deo. In quem locum vide Sanctum Augustinũ in lib. ad Orosium contra Priscillianistas, & Origenistas cap.10.

III. **Quia persecutus est inimicus animam meam: humiliauit in terra vitam meam.**

Hæc est tertia ratio, quam adducit ad impetrandam remissionem peccatorum, quæ sumpta est ex grauitate tẽtationis: non enim sponte sua, & nullo tentante peccauit, vt fecerunt Angeli reprobi, qui propterea remissionem peccati non inuenerunt: sed grauissima persecutione inimici nostri Diaboli, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, prostratus fuit, & deiectus ab altitudine innocentiæ ad imum peccati lethalis. Itaque illa particula causalis, quia, iungenda est cum verbis illis, exaudi me in tua iustitia: quasi dicat, Exaudi me, quia es iustus promissa adimplens: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs: quia persecutus est inimicus animam meam sollicitando ad adulterium, & tentando ad homicidium, & humiliauit, prostrauit, abiecit vitam meam vsque ad terram, quia me vilem, & contemptibilem reddidit in cõspectu tuo, & sanctorum Angelorum: & rursum humiliauit ad terram, quia terræ amatorem fecit, qui antea in cœlestibus cõuersabar. Hæc expositio communis est SS. Patrum, Chrysostomi, Augustini, Gregorij, & aliorum.

IV. **Collocauit me in obscuris, sicut mortuos sæculi: & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.**

Pergit in explicatione calamitatum, quas Diabolica persecutio per peccatum adfert. Postquam enim animam humiliauit ad terrã, idest, terrenis cupiditatibus implicauit, in obscuris eã collocat, in tenebris videlicet spiritualibus, excæcans oculos interiores; vt falsa bona amplectatur pro veris; vt voragines, & præcipitia non aduertat; vt viam, quæ ducit ad vitam, omnino non videat; denique in ijs tenebris collocat, in quibus versantur mortui seculi, idest, iam dudum mortui, siue à seculo mortui, vel vt vertit S. Hieronymus, antiqui mortui, in quibus ne vestigiũ quidem oculorum remanet. Est enim hæc amplificatio tenebrarum spiritualium in quibus versantur amatores mũdi. De quibus tenebris loquitur Apostolus ad Ephes. 4. Tenebris obscuratũ habentes intellectum, alienati à via Dei, propter ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorũ. & cap. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus Mundi rectores tenebrarum harũ. quamuis fortasse non sit dicenda amplificatio tenebrarum spiritualium, cùm tantæ sint, vt nihil addi posse videatur. Quæ enim maior obscuritas mentis, quàm propter momentaneam voluptatem cõtemnere felicitatem æternam? Sequitur, Et anxiatus est super me spiritus meus; quibus verbis indicat, se ex diuino lumine cœpisse videre tenebras suas, & abiectionem animæ ad res terrenas diligendas: & inde consecutam esse anxietatẽ spiritus ex terrore diuini iudicij, & ex misero statu, in quem cecidit propter peccatum. Atque hoc est initium pœnitentiæ. Anxiatus est super me spiritus meus; in hebræo est eadem vox, quæ in Psalmo superiore, In deficiendo spiritum meum. Itaque significat magnam anxietatẽ, quæ ferè ad defectum vitæ perducebat, nisi spes misericordiæ consolationem attulisset. Illud, super me, significat, super meam miseriam, super maximum languorem meum anxiatus est spiritus meus. Deinde idẽ repetit alijs

verbis, In me turbatum est cor meum: nisi quod, in me, non est idem, quod super me; sed significat hoc loco, in medio mei, siue, intra me. Itaque sensus est, Spiritus meus hanc miseriam considerans, valde anxiatus est, & cor meũ in intimis meis conturbatum est, non leuiter, aut in superficie, sed serio, & in profundo cordis expauescere, & conturbari cœpi. Ad huius pœnitentis imitationem debent, qui liberari cupiunt, serio, & profundè cogitare detrimenta peccati.

V. Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuũ tuarum meditabar.

Docet nunc, vnde ex tanta anxietate respirare cœperit, & nobis exemplo suo viam ostendit ad reparationẽ post lapsum. Memor, inquit, fui dierum antiquorum, idest, recogitare cœpi misericordiam tuam, quam ab initio Mundi Patribus nostris exhibuisti, portans infirmitates eorum, sanans languores, & parcens iniquitatibus. Nec solùm obiter memor fui, sed meditatus sum in omnibus operibus tuis, idest, diligenter consideraui omnia opera tua siue naturæ, siue gratiæ, & in omnibus misericordiam tuam eminere vidi: & idipsum iterum repetens addit, In factis manuum tuarum meditabar, id est, in operibus tuis considerandis exercebar. Possent hæc cum Sancto Gregorio referri ad antiquos dies, quibus in statu innocentiæ homo fruebatur delicijs paradisi, & inde magis intelligitur miseria captiuitatis: sed prior expositio, in qua Chrysostomum secuti sumus, videtur literæ magis inhærere.

VI. Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Spe concepta, ex consideratione misericordiæ ad Deum aspicere, & suspirare incipit. Expandi, inquit, manus meas in oratione ad te: quoniam anima mea ita sitit gratiam tuam, vt terra arida pluuiam. Quæ aptissima similitudo est. Nam sicut terra sine aqua, neque consistentiam habet, neque vestitur herbis, neque ornatur floribus, neque producit fructus, sed est inanis & vacua: sic anima sine gratia Dei non resistit tentationibus, sed sicut puluis iactatur à facie venti, neque vestem habet iustitię, neque ornamentum sapientiæ, neque fructus operum bonorum: quod totum intelligit pœnitens experimento suo, & ideò magis sitit, quòd melius cognoscit.

Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus. VII.

Turpitudo peccati, quam agnouit, & desiderium gratiæ vrget animã pœnitentis, vt non possit ferre moras reconciliationis; atque hoc est signum veræ contritionis, quando peccator non differt confessionem, & alia remedia de die in diem; sed cito currit ad medicum animę, quomodo ægrotus in periculo constitutus cito medicum accersiri iubet, & sitibundus cito currit ad aquas. Velociter, inquit, exaudi me, non possum diutius ferre turpitudinem meam, cito laua me ab iniquitate mea; sana velociter languorẽ meũ, quia defecit spiritus meus, idest, in extremis ago, vix spiritum duco: ponitur enim præteritum pro præsenti, amplificandi gratia.

Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. VIII.

Idem petit alijs verbis, Non auertas faciem tuam à me, idest, ne recuses reconciliari mihi, ne fias inexorabilis, conuerte faciem benignitatis tuæ ad me misericorditer respiciendum: ne fiam similis pereuntibus, qui descendunt in lacum profundissimum gehennæ. Quibus enim Deus non ignoscit, neque donat vitam gratiæ, ij pereunt in æternum. Illud, &, sumitur pro, quia, vt sæpè notauimus, & sensus est, Non auertas faciem tuam à me, quia si auerteris similis ero descendentibus in lacum.

Audi-

IX. Auditam fac mihi mane miseri cordiam tuã, quia in te speraui.

Rursus ad idem redit, sed alia ratione. Auditam fac mihi mane, idest, cito, velociter, incipiente die, misericordiam tuam: vel per, mane, intelligit lumen gratiæ, quod succedit tenebris peccati in reconciliatione, quasi dicat, satis diu fui, te irascente, in nocte peccati: incipiat te miserante dies gratiæ, & audiam in corde meo vocem tuam dicentem mihi, Salus tua ego sum. Quia in te speraui, idest, gratia spei, quam iam accepi, mereatur gratiam remissionis. quamuis enim peccator ex se non mereatur aliquid apud Deum, tamen ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur, & perfici, vt loquitur Sanctus Augustinus in epist. 106. & quemadmodum eo loco Sanctus Augustinus dicit, per Fidem impetrari iustificationem: ita etiam dici potest de Spe, quod videlicet impetret iustificationem.

X. Notam fac mihi viam, in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.

Pœnitens Dauid accepta iustificatione, timens ne iterum cadat; in hac extrema parte Psalmi petit sollicitè gratiam cognoscendi viam iustitiæ, & per eam ambulandi. Atque hoc etiam signum est veri pœnitẽtis, quando post recõciliationem, studet vitam instituere, vt decet amicum & filium Dei. Notam, inquit, fac mihi viam, in qua ambulem, idest, illumina mentem meam, vt cognoscam viam iustitiæ, in qua ambulare debeo, vt ad te perueniam. Siquidem ad te leuaui animam meam, id est, ad te direxi cursum meum, renuntiaui sæcularibus desiderijs, te vnum desidero; ideò lumen sapientiæ quæro, ne aberrem à te. Potest etiam cum Chrysostomo, illud, ad te leuaui animam meam, intelligi per spem, vt sensus sit; à te pendeo, in te confido.

XI. Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Persistit in eadem petitione, rogans liberari à tentationibus Diaboli, qui sæpè conatur obscurare mentem, ne videat viam iustitiæ. Concupiscentiæ siquidem à Diabolo excitatæ faciunt, vt res aliter appareant, quàm sint, & inde contingat error iudicij. Eripe me, inquit, de inimicis meis, idest, eripe me à tentationibus inimici; quoniam ad te confugi, & illi renuntiaui. Doce me facere voluntatem tuam, id est; adiuua lumine tuo, vt repulsis tentationibus veram viam inueniam, & sic intelligam; quæ sit voluntas tua bona, beneplacens, & perfecta. Quoniam Deus meus es tu, idest, debeo, & cupio tibi vni seruire; quoniam tu es Deus meus, principium & finis omnium bonorum meorum, à quo naturam, & cætera bona animæ, & corporis accepi, & à quo beatitudinem, & gloriam sempiternam expecto.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum viuificabis me in æquitate tua. XII.

Petijt sapientiam, quæ ad intelligentiam pertinet: nunc petit charitatem, quæ pertinet ad voluntatem: tunc enim verè ambulamus per viam iustitiæ, quando scimus, & volumus bene agere. Spiritus tuus bonus, idest, non spiritus meus, sed tuus, qui bonus est, & de quo Saluator dicit Luc. 6. Quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se? Spiritus bonus est Spiritus sanctus, essentialiter bonus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, Rom. 5. & hic facit, vt velimus, & operemur, & de hoc dicitur Ezech. 36. Ponam Spiritum meum in medio vestri, & faciam vt ambuletis in præceptis meis. Hic igitur Spiritus deducet me in terram rectam, idest, in viam planam, & directam, quæ est lex Domini rectissima & planissima. Posset etiam per, terram rectam, intelligi patria cœlestis, quæ est terra viuentium,

in qua iustitia inhabitat, & in qua obliquitas vitiorum nullum locũ habet. Sequitur, Propter nomen tuum viuificabis me in æquitate tua; vt ostendat, iustificationem, quæ est quædam viuificatio spiritualis, non ex meritis proprijs, sed ex dono gratiæ Dei nobis cõtingere. Propter nomen tuum, inquit, id est, propter gloriam tuam ex gratia tua viuificabis me, in æquitate tua, id est, in iustitia tua; sic enim est in hebræo. Per iustitiam autem potest intelligi veritas, siue fidelitas in seruandis promissis: potest etiam intelligi iustitia, quæ nos iustificat. Denique potest intelligi lex Domini iustissima quomodo intelligitur illud Psal. 118. vers. 40. In æquitate tua viuifica me.

XIII. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos.

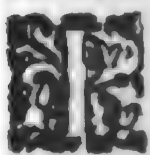
XIV. Et perdes omnes, qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.

Concludit prædicens salutem, & liberationem suam, & perditionem omnium inimicorum suorum: quod sine dubio adimplebitur in vltimo Iudicio: & quod de se Dauid Propheta dicit, dici etiam potest de omnibus veris Dei seruis, qui vel innocentiam custodierunt, vel per veram pœnitentiam ad viam iustitiæ redierunt.

PSALMVS CXLIII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid aduersus Goliath.

IN hebræo habetur solùm, Psalmus Dauid: quæ sequuntur, addita esse à Septuaginta Interpretibus testatur S. Hilarius: sed quoniam Psalmus videtur meminisse Regni ipsi⁹ Dauid versu tertio, vbi dicit, Qui subdit populum meũ sub me: existimant aliqui, verba illa, aduersus Goliath, non esse conformia Psalmo: & liberius etiam putant hæc verba posse contemni, q. Theodoretus testetur ea nõ haberi in exaplis Origenis, ac proinde nõ esse ex interpretatione Septuaginta Seniorum. Sed respondere possumus, Psalmum scriptũ esse propriè pro victoria aduersus Goliath, & verba illa, Qui subdit populum meum sub me, non intelligi de Regno, sed de principatu militiæ: fuit enim Dauid Dux belli multo antea quam Rex fieret: neque verũ est, quod aliqui dicunt, hunc Psalmum esse eiusdem argumẽti cum Psalmo septimo decimo, vt patet ex versu octauo huius Psalmi. Itaque existimamus, hunc Psalmum compositum fuisse paulò post victoriam aduersus Goliath, vt habet titulus. Quod autem attinet ad versionem Septuaginta, maiorem fidem habere debemus S. Hilario, qui affirmat, hæc addita à Septuaginta viris, quàm Theodoreto, qui negat. Sanctus enim Hilarius in explicatione Psalmorum Origenem sequutus est, vt testatur S. Hieronymus in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis: quare credibile est, Hilarium in Origene legisse, verba illa addita fuisse à Septuaginta viris: nemo autem melius nouit, quid esset in versione Septuaginta, quæ habetur in exaplis, quàm Origenes, qui exapla collegit. Adde quod cùm hic titulus legatur in omnibus libris latinis, & à Sancto Augustino, & alijs exponatur, non est vlla ratione tollendus, aut contemnendus. Argumentum Psalmi ex Hilario, est victoria Christi aduersus Diabolum: ex Augustino, victoria Ecclesiæ aduersus eundem Diabolum: ex Theodoreto, victoria Machabæorum aduersus Antiochum. Sed nos cum Sancto Ioan. Chrysostomo existimamus, ad literam cani victoriam Dauidis aduersus Goliath, vt titulus docet: spiritualiter prædici victoriã Christi, & Ecclesiæ aduersus Diabolum.

Explicatio Psalmi 143.

I. BEnedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas

ad

ad prælium, & digitos meos ad bellum.

Laudat Propheta Deum, & gratias illi agit, quia dono singulari eius vicerit Gigantem, vnde initium duxit omnis ipsius gloria. Dicit autem, Qui docet manus meas ad prælium, & non dicit, Qui robustam fecit manum meam; quoniam in eo genere prælij, quo vicit Gigátem, plus valuit ars, quàm robur. Præualuit enim, vt Scriptura dicit, in funda & lapide aduersus Philistæum: Iacere autem lapidem ex funda, ita vt recta attingat frontem hominis, maximæ artis est. quam tamen victoriam sapiens Propheta non suæ arti, aut exercitationi, sed Dei dono tribuit. Pari ratione in prælio spirituali aduersus Diabolum magis indigemus arte, quàm robore, & Christus ipse per Dauidem figuratus non potentia, sed sapientia Diabolum vicit. Patientia enim, & humilitate superbum, & crudelem hostem prostrauit: & ideò non dixit Propheta, Qui armat manus meas, sed, Qui docet manus meas. Quod additur, Et digitos meos ad bellum; idipsum est alijs verbis repetitum.

II. Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus.

III. Protector meus, & in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me.

His quinque vocibus docet Propheta, quo ordine dederit illi Deus victoriam: quo etiam ordine nobis quoque dabit, si in illo spem nostram totam posuerimus. Primum Deus misericorditer Dauidem respexit. Misericordia enim Dei prima origo est omnium bonorum nostrorum, & omnia omnino merita præuenit: hinc igitur primo dicit, Misericordia mea. Deinde Dauid misericorditer præuentus, & vocatus respexit ad Deum, atque ad eum sperando, & inuocando confugit: hinc subiungit, Et refugium meum. Tertio, Deus confugientem à se non despexit, sed manum illi porrigens suscepit eum protegendum, & adiuuandum: inde subiunxit, Susceptor meus. Quarto, susceptum liberauit de captiuitate, & ab imminente periculo vitæ: hinc subiunxit, Et liberator meus. Denique liberatum, ne iterum caperetur, aut vulneraretur, protexit, & protegere pergit, dum prælium durat: ideò subiunxit, Protector meus; addit, Et in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me, idest, Deus quidem mihi est misericordia, refugium, susceptor, liberator, & protector: & ego vicissim in ipso sperabo, qui fecit plus quam petere, aut optare potuissem: nam non solùm liberauit me de manu Goliath, sed etiam subiecit mihi populum meum, cùm fecit me Principem militiæ super omnem populum meum: nam 1. Reg. 18. paulò post victoriam de Goliath, fecit Saul Rex Dauidem Tribunum super mille viros: nec solùm illis, sed vniuerso populo præerat Dauid. Sic enim legimus ibidem, Omnis Israel, & Iuda diligebat Dauid: ipse enim ingrediebatur, & egrediebatur ante eos. quod repetitur 2. Regum 5. Nec solùm subiecit, sed etiam nunc subdit, cùm dono gratiæ suæ facit, vt populus quietè, & pacificè regi se sinat.

Domine quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis quia reputas eum? IV.

Ex tot beneficijs prorumpit Dauid in magnam admirationem, quòd tantus Deus, quo nihil maius cogitari potest, dignetur tanti facere hominem, qui ferè nihil est, vt etiam velit ab illo cognosci, & amari. Et si hæc Dauid dicit, & tanto sensu pietatis dicit, quid nos facere, sentire, & dicere par esset, quibus Deus non solùm innotuit, sed formam serui accepit, & in ea forma humiliauit semetipsum factus obediēs vsque ad mortem, mortem autem crucis: & victoriam nobis tribuit, non aduersus carnem, & sanguinē, sed aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi Rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cœlesti-

bus; & qui nobis non populum vnum subijcit, sed euectos ad participationẽ Regni sui constituit cum Christo super omnia bona sua? sed verba consideremus. Domine quid est homo, quia innotuisti ei? ex hebræo aliqui vertunt, quid est homo, quia cognoscis eum. Sed S. Ioãnes Chrysostomus affirmat, rectè vertisse Septuaginta Interpretes, innotuisti ei? nam & vox hebraica hunc sensum patitur, & est multo admirabilius, quòd Deus dignetur cognosci ab homine, quàm quòd hominem cognoscat: imò nihil admirationis habet, quòd Deus hominem cognoscat, qui hominem fecit, & nihil ignorare potest. Obseruat quoque idem Chrysostomus, rectè dictum esse, quia innotuisti ei, non autem, quia cognitus es ab eo: cognitio enim Dei in homine ab ipso Deo est, qui ei se reuelare, & demonstrare dignatur. Aut filius hominis, quia reputas eum? Repetitio eiusdem admirationis est: nam in hoc apparet, quãti Deus hominem estimet, quia voluit ei innotescere, & cum eo familiaritatem, amicitiamque contrahere.

V. Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt.

Explicat causam suæ admirationis; quia videlicet homo sit res modica, & id modicum breui desinat esse. Non poterat magis extenuari vilitas hominis comparata ad magnitudinem Dei. Deus plenitudo est omnium bonorum, & plenitudo semper stans, & manens in æternum sine vlla imminutione, aut mutatione: Homo non est quidem vanitas, quia aliquid est, sed vanitati similis, quia modicũ quid est, & capax magnorum bonorum, si à Deo impleatur; sed donec impleatur, similis est vasi vacuo, & inani. Id autem quod est, semper mutatur, & transit donec deficiat: quomodo interdiu vmbra montiũ insensibiliter transit, donec nocte superueniente, penitus euanescat. Atq; hæc dicit Propheta de homine, quo ad vitam corporalem, & comparatione facta cum Deo: alioqui enim homo magna res est, ad imaginem & similitudinem Dei creatus, & ad ipsum Deum intelligendum, & amandum factus; propter quem Vnicus Dei sanguinem profundere non dubitauit, qui denique si Deo per fidem, spem, & charitatem in hac peregrinatione inhæserit, futurus sit in patria æqualis Angelis, semperq; felicissimus. Itaq; quemadmodum puluerem, & cinerẽ se reputare debet cũ Deo collatus; ita dignitatem suã agnoscere debet, cùm ei bestiales voluptates à Diabolo suggeruntur; vt dedignetur delectari voluptatibus pecorũ, qui ad Angelorum æqualitatem aspirat.

Domine inclina cœlos tuos, & descende; tange montes, & fumigabunt. VI.

Fulgura coruscationes, & dissipabis eos; emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. VII.

Propheta Sanctus ex beneficijs Dei prorumpit in admirationẽ misericordiæ Dei, quòd tanta Maiestas tantam vilitatem aspicere dignaretur: nunc vero considerans ex aduerso superbiam, & cæcitatem multorum hominum, qui Deo contempto toti essent occupati in opprimendis hominibus pijs, & in cumulandis terrenis diuitijs: precatur Deum, vt ostendat potentiam suam in eiusmodi homines; vt saltẽ timore pœnæ peccare cessent, qui amore iustitiæ, & reuerentia cõditoris benè agere nesciunt. Domine, inquit, inclina cœlos tuos, & descende, idest, quãdoquidem humana superbia ex beneficijs te non agnoscit, nec timet; ostende præsentiã tuam per nubes tenebrosas, per ignem de cælo demissum, per fulgura, & tonitrua, aliaque id genus, quibus homines terreri, & expauescere cogantur. dicitur autem Deus inclinare cœlos, quando demittit nubes, & densas caligines, quæ videntur partes cœli aerei; & eo modo descendere dicitur, quia demonstrat per eos effectus præsentiam suã. sic dicitur Exodi 20. Deus descendisse in montem Sina, quando impleuit mõtem illum tenebrosa nube, & caligine den-

densissima; & simul montem calefecit, vt totus fumigare videretur, & hoc est, quod addit, tange montes, & fumigabunt: sed præcipuè Deus præsentiam, & potentiam suam demonstrat fragore horrendo tonitruorum, & coruscatione fulgurum, ac vibratione fulminum, quibus nihil velocius, subtilius, efficacius, horribilius. Ideò addit, fulgura coruscationem, & dissipabis eos, superbos videlicet hostes piorũ. Emitte sagittas tuas, idest, cælestia fulmina, & conturbabis eos; nemo enim est tam ferox, & audax, qui nõ expauescat fulmina de cælo, aduersus quæ nihil valet humana defensio. Vnde dicitur 1. Reg. 2. Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cælis tonabit.

VIII. **Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.**

Ex hoc versiculo apparet, Psalmum hunc non esse scriptum à Dauide post Regnum adeptum. neque esse eiusdem argumenti cum Psalmo septimo decimo: nam in eo Psalmo gratias agit de liberatione à manu Saul, & omnium aliorum inimicorum: in hoc auté Psalmo adhuc pugnabat cum filijs alienis, idest, Philistæis, & orat Deum pro liberatione, & victoria. Itaque posteaquam rogauerat Deum generatim aduersus impios, & superbos, rogat pro se in particulari. Emitte, inquit, manum tuam de alto, idest, de cælo potentiam tuam ostende, & eripe me, & libera me de aquis multis, idest, à multitudine hostium infidelium, cum quibus quotidie bellum gero. & declarans ipse metaphoram, addit, de manu filiorum alienorum. Itaque, aquæ multæ, significant multitudinem filiorum alienorum, qui ad literam erant Philistæi: spiritualiter sunt hæretici, vt vult S. Ioannes Chrysostomus, vel generalius omnes filij huius seculi, siue foris, siue intus sint, vt docet S. Augustinus, & conformius est versiculo sequenti, & à versiculo duodecimo vsque ad finem.

Quorum os loquutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. IX.

Describit filios alienos, atque ait, illos esse, qui & ore, & opere iniqui sũt. Quorum os locutum est vanitatem, nõ veritatem, non legem tuam, non boni aliquid: & dextera eorum non operatur, nisi rapinas, oppressiones pauperum, adulteria, homicidia, &c.

Deus canticum nouum cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi. X.

Qui das salutem Regibus, qui redemisti Dauid seruum tuum de gladio maligno: eripe me. XI.

Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os loquutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. XII.

Interponit duos versiculos, quasi parenthesim ex affectu in Deum: deinde reuertitur ad describendos filios alienos. Deus, inquit, canticum nouum cantabo tibi, idest, peto alia multa beneficia, sed non sum oblitus acceptorum, ideò canticum nouum, præclarum, nondum auditum, cantabo tibi, & simul in psalterio decem chordarum psallam tibi, iungẽs sonitum psalterij cum laudatione vocis; id autem faciam, quia tu das salutem Regibus, vt paulò ante dedisti Sauli Regi per ministerium meum; & tu redemisti me Dauidem seruum tuum de gladio maligno, idest, de gladio iniusto Gigantis Goliath. tu igitur, sicut hactenus fecisti, eripe me, Erue, inquam, me de manu filiorum alienorum, qui & verbo, & opere scelestissimi sunt.

Quorũ filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua. XIII.

Declarat filios alienos ab affectu, & opinione ipsorum: illi enim sunt filij alieni, qui non nouerunt, neq; diligunt nisi terrenam felicitatem, in fœcunditate,

tate, & prosperitate filiorũ, & filiarũ; in abundantia frumenti, vini & olei; in armētis pecorum, & fructibus eorum; in pace, & securitate omnium quę possident. Sed hoc loco obseruandum est, ex hebræo hæc omnia nunc legi in prima persona, non in tertia, & sensum facere omnino contrarium, nimirum hunc, Eripe me de manu filiorum alienorum, vt sint filij nostri, sicut nouellæ plantationes, filiæ nostræ compositæ, vt similitudo templi, promptuaria nostra, &c. sed cum omnes græci, & latini codices habeant in tertia persona, & omnes Patres ita exponant; nõ possumus approbare lectionem hebraicam, nisi dicamus, vt Genebrardus indicauit, hic introduci loquentes ipsos filios alienos, & Dauidem non ex suo sensu, sed in persona eorum hæc dicere; vt hic sit sensus, Eripe me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis, qui videlicet loquuti sunt vanitatem dicentes, Sint filij nostri sicut nouellę plãtationes, &c. Posset etiam facilè fieri, vt verba hebraica tempore Septuaginta Interpretum fuerint in tertia persona, & postea successu temporis incuria librariorum mutata sint in personam primam. quod facillimum fuit, cùm discrimen personæ primæ, & tertiæ in literis non in syllabis consistat: nam si desit litera, nun, erit persona prima; si adsit, erit persona tertia. præterea vox, ascer, אשר quæ potest verti, quorum, vt nostri legunt, & potest etiam verti, vt, quomodo legunt hebræi: videtur hoc loco vertēda, quorum, non, vt: nam in versu 9. & 12. vbi legimus, Quorum os loquutum est vanitatem, eadem est vox, & ab omnibus vertitur, quorum: cur ergo non etiam hoc loco vertatur, quorum, & legamus, quorum filij? Quare lectio nostra omnino retinenda est. Ac primo loco inter humanas felicitates ponuntur filij, quoniam illi super omnia alia desiderantur, & propter eos quæruntur cætera. Ideo Propheta dicit, Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua, idest, tunc habentur felices filij huius sæculi, quando filij eorum sunt in iuuentute sua similes nouellis plantationibus arborũ, idest, bene radicati, & fundati, & virides, ac florentes, vt spes sit, eos longissimo tempore superuicturos.

Filiæ eorũ compositæ circumornatæ, vt similitudo templi. XIIII.

Hæc est secunda felicitas temporalis, filiæ formosæ, & ornatæ, vt facilè viros inueniant, quibus nubant. Illud, compositæ videtur referendum ad naturalem pulchritudinem, quæ ex compositione, siue conformatione membrorum cõstat: ex hebræo vertunt aliqui, Filiæ vt anguli incisi: sed credibile est, Septuaginta Interpretes deduxisse vocem hebraicam à, ziu, quod splendorem significat, vt sensus sit, filiæ eorum compositæ, idest, splendidæ, & speciosæ. Quod sequitur de similitudine templi, videtur intelligendum de ornatu tabernaculi, in quo erant multa ornamenta purpuræ, byssi, auri, gemmarum, vt nihil pulchrius in tota ea regione inueniretur.

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. XV.

Hoc est tertium genus felicitatis filiorum alienorum, promptuaria ita plena variarum frugum, aliarumque rerum ad huius vitæ vsum, vt necesse sit ex vno in aliud exonerare copiam rerum. Qualis felicitas describitur in Euangelio, cùm dicitur, diuitem quendam cogitasse intra se, Quid faciam, quia non habeo vbi congregem fructus meos? scio quid faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, &c. Lucæ 12. Id verò potissimum contingit, quando superuenientibus nouis frugibus, adhuc supersunt veteres, quæ in aliud promptuarium refundendę sunt, vt detur locus nouis.

Oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis: boues eorum crassæ. XVI.

Hoc

Hoc est quartum genus bonorũ temporalium, oues fœcundæ, & plurimæ, abũdantes in egressibus suis, idest, quæ plurimæ conspiciantur, cùm egrediuntur ad pascua: & simul cum gregibus ouium armenta boum, & quidem pinguium.

XVII. **Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.**

Hoc est vltimum bonorum temporalium, vt non solùm domus, & palatia ruinam nullam minentur, sed ipsæ etiã maceriæ, quæ ex vili materia exiguntur, integræ maneant: & nullus sit tumultus, neque rumor in plateis eorum; sed omnia tranquilla, & pacata. Illud, neque transitus, potest significare transitum per diruptas macerias, vel transitum latronum, aut militum cum tumultu circumcursantium.

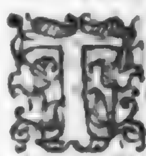
XVIII. **Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus cuius Dominus Deus eius.**

Hæc est conclusio sancti Prophetæ, qui refert ex sentẽtia filiorum alienorum beatũ esse populum cui hæc sunt, quæ paulo ante descripsimus: sed ex propria sententia dicit, beatũ esse populum, nõ cui hæc sunt, sed cuius Deus est Dominus, idest, qui habet pro Deo verum Deum: nam vox, Dominus, hoc loco scribitur quatuor literis, quæ nomen proprium Dei significant, quod nunquam tribuitur, nisi vero Deo, qui fecit cælum, & terram. Ad finem huius Psalmi diligẽter annotandum est, non facere differentiam inter filios Dei, & filios alienos copiam, vel inopiam rerum temporalium: multi enim filij Dei his bonis abundarunt, & Dominus Matth. 19. promisit centuplum eorum, quæ dimittimus, in hoc mundo, & postea vitam æternam: & contra multi filij huius seculi miserè perierunt in egestate, in exilio, in triremibus, in patibulis. Sed quod differentiam facit inter filios Regni, & filios gehennæ, filios huius seculi, & filios lucis, est affectio: qui enim bona temporalia magna bona esse ducũt, & ijs ita afficiuntur, vt præ illis æterna bona contemnant; & contra, qui detrimenta temporalia magna mala esse ducunt, eaq; ita timent, vt pro ijs euadendis Deum offendere, & vitam æternam perdere non formidant; illi sunt filij tenebrarum, huius seculi, & gehennæ. & hoc significatur in illis verbis, beatum dixerũt populum cui hæc sunt, idest, qui tanti faciunt hec temporalia, vt in illis beatitudinem sitam esse arbitrentur. Qui vero bona temporalia parua bona, & iacturam eorum parua mala esse ducunt, vt re vera sunt: contra autem gratiam Dei, & cælestem patriam in maximis bonis reponunt: & offensionem Dei, ac vitæ æternæ detrimẽtum, mala grauissima putant; illi sunt filij lucis, filij Dei, filij Regni; qui non surda aure audierunt, Primum quærite Regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Matth. 6. & hoc significatur in illis verbis, Beatus populus, cuius Dominus Deus eius, id est, bona temporalia, bona sunt, sed beatum non faciunt: quod autem verè facit beatum, est possessio summi boni, quod in Dei visione consistit.

PSALMVS CXLIIII.

Titulus, & Argumentum.

Laudatio Dauid.

TItulus indicat argumẽtum: est enim hic Psalmus perpetua laudatio Dei, quæ partim sumitur ab ipsa Dei magnitudine, partim ab operibus eius, partim à qualitatibus Regni ipsius, partim à virtutibus Regijs, quæ in ipso perfectissimè inueniũtur. Est autem Psalmus alphabeticus, vt facilius memoriæ commendetur, & delectabilius canatur. Sanctus Hilarius, & sanctus Augustinus ita exponunt titulum, Laudatio Dauid, idest, laudatio, qua laudatur Dauid. & per Dauidem intel-

intelligunt Christum, qui filius est Dauid secundum carnem. Sed communior expositio est, vt sit sensus, laudatio, qua laudatur Deus à Dauide. Neque obstat, quòd in græco dicatur in datiuo, laudatio ipsi Dauid. est enim sensus, laudatio Dei inspirata, & dictata à Spiritu sancto ipsi Dauidi. Vide titulum Psalmi tertij.

Explicatio Psalmi 144.

I. *Aleph.* EXaltabo te Deus meus Rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi.

II. *Beth.* Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

In his duobus primis versiculis continetur proœmium, in quo Propheta docet, quid in hoc Psalmo canere proposuerit; sed hoc docet more poetico, per apostrophen ad Deum. Exaltabo, inquit, te, idest, in hoc Psalmo celebrabo te versibus meis, vt tu qui altissimus es, altissimus etiam habearis & prædiceris ab hominibus. Vocat autē Deum Regem suum, vel vt ostēdat, se Regem esse sub Rege Deo, qui omnes regit, & à nullo regitur. vel quia Deum celebrare intendit ob ea præcipuè attributa, vel opera, quæ illi conueniunt, vt Rex est, & gubernator hominum, & cæterarum rerum creatarum. Et benedicam nomini tuo, repetitio est eiusdem rei. idem enim est, Exaltabo te, &, benedicam nomini tuo, idest, laudabo nomen tuum, celebrabo gloriam tuam. Quod autem additur, in seculum, & in seculum seculi; significat laudationem hanc fore perpetuam, ita vt hic incipiat, & perseueret per successiones hominum canentium hos Psalmos vsque ad mundi consummationem; & deinde in cælesti patria nunquam omnino deficiat. Beati enim, qui habitāt in domo tua Domine, ait ipse idē in Psal. 83. in secula seculorum laudabunt te. Hoc idem clarius repetitur, & explicatur in secundo versiculo, Per singulos dies benedicam tibi, idest, perpetuo laudabo te, siue in prosperis, siue in aduersis, dum hic viuam, & postea quoque in cælesti patria laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

Gimel. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. III.

Quatuor sunt quasi partes magnitudinis, latitudo, longitudo, sublimitas, & profundum, quæ suo modo in Deo quoque considerari possunt, iuxta illud Apostoli ad Ephes. 3. Vt possitis cōprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas, & profundum. Igitur Propheta incipit laudare Deum a magnitudine. & potest hæc laus intelligi de magnitudine essentiæ diuinæ, quæ est magna quo ad latitudinem, quæ est immensa; quo ad longitudinem, quia æterna; quo ad sublimitatem, quia altissima; quo ad profunditatem, quia incomprehensibilis. vel si placet, Prophetam explicare de magnitudine Dei, vt Rex est, magnus Rex est Dominus, quo ad latitudinem, quia omnia seruiunt illi à summo Angelo vsque ad vltimum vermiculum; quo ad longitudinem, quia Regni eius æterna duratio est; quo ad sublimitatem, quia potestate summa, & absolutissima regnat; quo ad profunditatem, quia non solùm corpora, sed etiam corda regit, & moderatur intimas omniū cogitationes, & affectiones, denique nihil est tam abditum, & reconditum, quo virga Regni eius non penetret. Magnus ergo Dominus, ideò laudabilis nimis, idest, valde: & magnitudinis eius non est finis, quia & latitudo infinita est, & longitudo, & sublimitas, & profundum pariter infinita sunt. Vox hebraica propriè inuentionem, siue inuestigationem, non finem significat. Sed Septuaginta sensum verterunt: Ideò enim magnitudinis Dei nulla est inuentio, quia finis eius non inuenitur,

tur, nec inueniri potest, cùm non sit. Itaque magnitudo Dei est infinita, & ideò à nobis, qui finiti sumus est omnino ininuestigabilis. dicitur autem à nobis ininuestigabilis, non quòd ignoremus, magnum esse Deum, & magnitudinis eius nullum esse finem, sed quia magnitudinem illam totam non capimus, non comprehendimus. Admonet autē nos hæc magnitudo infinita Dei, vt sicut magnitudinis eius non est finis, sic etiam laudationis nullus sit finis. Ita sanctus Augustinus. Item, vt nos quoque non simus contenti angustijs nostris, sed quotidie magis ac magis in vera magnitudine, quæ in virtutibus posita est, crescere studeamus; iuxta illud, Psal. 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum; ibunt de virtute in virtutem, &c. nam qui crescere student potentia, vel diuitijs, vt alios supergrediantur; isti non magni, sed inflati sunt; non succo pleni, sed vēto distenti; aliud enim superbia, aliud animi magnitudo est. Ita sanctus Ioannes Chrysostomus.

IIII. *Daleth.* Generatio, & generatio laudabit opera tua, & potētiam tuam pronunciabunt.

Ab essentia Dei magni Regis, quæ inuestigari non potest, transit Propheta ad opera ipsius mirabilia ex quibus potentia eius intelligi potest. & non dicit, ego laudabo opera tua, sed generatio, & generatio laudabit opera tua, quasi dicat, ego solus non sufficio laudare, sed omnes generationes laudabunt opera tua, quia nunquam deerūt qui ea considerent, admirentur, & laudent. Et potentiam tuam pronunciabunt, idest, omnes generationes laudabunt opera tua, & inde potentiam tuam, quæ in illis relucet, assiduè prædicabunt. In hebræo habetur ad verbum, Generatio generationi laudabit opera tua, vt in Psalmo 18. Dies diei eructat verbum. qua phrasi significatur, generationes sibi inuicem succedere, vt dicitur Ecclesiastæ 1. Generatio aduenit, & generatio præterit; & sicut vna alteri succedit quo ad subsistentiam, ita etiam vnam alteri succedere in laudandis operibus Dei, quasi vna, defuncta munere suo, tradat alteri munus Deum laudandi, & hoc modo generatio, & generatio, idest, omnes generationes laudabūt opera Dei. Itaque lectio hebraica non est contraria lectioni græcæ, & latinæ, sed eas explicat, & illustrat.

He. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt. V.

Dixit in genere de operibus Dei mirabilibus: nunc distinguit tria genera operum Dei, quædam gloriosa, & pulcherrima, ac per hoc mirabilia ob eximiam speciem & splendorem; quędam terribilia, & ob terrorem maximum valdè mirabilia; quædam deniq; amabilia, & ob ingentis benignitatis Dei significationem, non minus, quàm cætera mirabilia. In hoc igitur versiculo laudantur opera mirabilia ob splendorem, & gloriam operis, qualia sunt cæli superiores quibus nihil maius, & pulchrius. de quibus dicitur Psal. 18. Cæli enarrant gloriam Dei. ad idem opus pertinent ea, quę in cælo conspicimus, sol, luna, stellæ cæteræ, & earum varietas, multitudo, splendor, & perpetui sine vlla intermissione, vel fatigatione discursus. Magnificentiam, inquit, gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, idest, omnes generationes laudando loquentur excellentiam gloriosi operis magnificentiæ tuæ. & quia multa sunt in opere mirabilia, ideò laudantes gloriosum hoc opus, mirabilia tua multa, & magna narrabunt. per magnificentiam non intelligitur hoc loco actio virtutis, quæ dicitur magnificentia, sed qualitas operis magnificentissimi, quæ dici potest excellentia, siue præstantia, siue decor & pulchritudo. hæc enim omnia significat vox hebræa, quæ hoc loco ponitur. per gloriam intelligitur claritas, & splendor, & per claritatem, & splendorem ipsum opus gloriosum, & splendidum. denique per san-

ſanctitatem Dei, ſi reſpiciamus vocem hebraicam, intelligenda eſt maieſtas, ſiue magnitudo, ſiue magnificētia Dei, quæ etiam ſanctitas dici poteſt, quia maieſtas Dei ſanctiſſima eſt. vox hebraica non eſt chodes, ideſt, ſanctitas, ſed hod, quàm vocem in Pſalmo 8. verterunt Septuaginta magnificentiam; & hoc loco vertit ſanctus Hieronymus magnitudinem: & poteſt etiam verti maieſtas, ſiue decor, ſiue etiam robur, ac potentia. Itaque ſenſus erit, omnes generationes præſtantiſſimum, & clariſſimum opus maieſtatis Dei, quæ ſancta, ideſt, inuiolabilis, & puriſſima eſt, decantabant.

קדש הד

VI. *Vau.* **Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.**

Hoc eſt alterum genus operum Dei, quo terror diuinæ maieſtatis in puniendis impijs demonſtratur. Et virtutem, inquit, terribilium tuorum dicēt, ideſt, robur, & potentiam terribilium flagellorum, quibus impios caſtigare ſolitus es, dicent; & ex eis magnitudinem potentiæ tuæ enarrabunt. Ad hoc opus pertinent diluuium generale tempore Noe: combuſtio quinque ciuitatum igne de cælo demiſſo: plagæ Aegypti, & Pharaonis: hiatus terræ ad abſorbendos viuos ſeditioſos, Dathan, & Abyron: denique terræ motus, peſtilentiæ, fulmina cæleſtia, eluuiones aquarum, procellæ ventorum, & alia, quæ non raro ex diuino iudicio terris immittuntur.

VII. *Zain.* **Memoriam abūdantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt, & iuſtitia tua exultabunt.**

Hoc eſt tertium genus operum Dei, quod ad miſericordiam pertinet quod quidem pluribus verbis, & maiori ſignificatione grati animi explicatur, quoniam ad pios Dei ſeruos maximè pertinet. Memoriam, inquit, abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabūt, ideſt, omnes generationes repletæ abundantia ſuauitatis, & benignitatis, & miſericordiæ tuæ, quoniam miſericordia Domini plena eſt terra, ex hac plenitudine eructabunt memoriam huius abundantiſſimæ ſuauitatis, ideſt, mandabūt poſteritati memoriam horum tantorum, & tam multiplicium beneficiorum. nec ſolùm eructabunt hanc memoriam poſteris, ſed ipſi exultabunt iuſtitia tua, ideſt, ob fidelitatem, qua promiſſa beneficia præſtitiſti. Ad hoc genus pertinent innumerabiles conſolationes, quas toti generi humano diuina bonitas tribuit ex viciſſitudine dierum, & noctium, ex pluuijs de cælo, ex fœcunditate terræ, ex infinita multitudine pecorū, auium, piſcium, quæ generi humano ſeruiunt; ex amenitate ſyluarum, pulchritudine hortorū, commoditate maris, & fluminum, alijſque id genus plurimis. Sed hæc leuia, & parua ſunt, ſi comparentur ad dona gratiæ, ad incarnationem Verbi diuini, ad paſſionem, reſurrectionem, & aſcenſionem Chriſti, ad miſſionem Spiritus ſancti, vocationem gentium, ædificationem Eccleſiæ, iuſtificationē impiorum, prædicationem, promiſſionem, & exhibitionem Regni cælorum. Quæ omnia cùm ſuaui meditatione quaſi comeduntur, mirum non eſt, ſi ex tanta plenitudine pij omnes eructent memoriam abūdantiæ ſuauitatis Dei.

Cheth. **Miſerator, & miſericors Dominus, patiens, & multum miſericors.** VIII.

Teth. **Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.** IX.

Non contentus dixiſſe, tantam eſſe abundantiam ſuauitatis Dei, vt omnes generationes eructaturæ ſint memoriam huius ſuauitatis: ipſe eructat primus, & prædicat dicens, Miſericors, & miſerator Dominus, patiens, & multum miſericors Dominus eſt, quia tollit miſerias creando, gubernando, iuſtificando, glorificando: nec ſolùm miſericors eſt, ſed etiam miſerator, ideſt, paternè

paternè misericors, id enim significat
רחום vox hebraica, rachum, nec solùm affe-
ctu paterno misericors, sed etiam pa-
tiēs, siue longanimis, vt est in hebræo,
idest, perseueranter misericors; etiam
si enim sæpe à nobis prouocetur ad
iram, ille tamen non subito irascitur,
sed expectat ad pœnitentiam. denique
hæc misericordia nō modica, non exi-
gua, sed multa & copiosissima est. Id
explicatur in sequenti versiculo, Nam
suauis est Dominus omnibus, idest, om
nibus benignus, & misericors, & ex se
suauis, licet nō omnibus videatur sua-
uis, sed ijs tantùm, qui sanum palatum
habent. nec solùm erga omnes suauis,
& bonus, ac per hoc misericors est: sed
etiam misericordia eius extenditur su
per omnia opera eius. nullum enim est
opus Dei, in quo misericordia eius lo-
cum suum non habeat. sic enim intel-
ligimus illud, super omnia opera eius,
idest, in omnia opera eius, vt exponūt
SS. Chrysostomus, & Augustinus, & vt
vertit ex hebræo sanctus Hieronymus,
& vt requirit proprietas linguæ græ-
cæ. Sanctus tamen Hilarius exponit
super omnia opera eius, idest, excellit
omnibus operibus eius, & hanc expo-
sitionem patitur textus hebraicus, &
hinc Theologi disputāt, quomodo in-
telligēdum sit, misericordiam esse ex-
cellentiorem omnibus virtutibus, de
qua re vide sanctum Thomam, & Caie
tanum in 22. quæst. 30. art. 4. Illud au-
tem, suauis Dominus vniuersis, verum
est absolutè, quia Deus solem suū oriri
facit super bonos, & malos, & pluit su-
per iustos, & iniustos, vt dicitur Matth.
5. Et ne dæmones quidem Deus exclu-
dit à misericordia sua, cùm eis vitam,
& intelligētiam tribuat, & conseruet:
tamen magna misericordia, quæ ad sa
lutem æternam perducit, de qua dicit
Dauid Psalm. 50. Miserere mei Deus se-
cūdum magnam misericordiam tuam,
& Iacobus cap. 2. Iudicium sine miseri
cordia ei qui non fecit misericordiam;
restringitur ad timentes, & inuocan-
tes Deum: nam Psalmo 85. dicitur: Tu
Domine suauis, & mitis, & multæ mi-
sericordiæ omnibus inuocantibus te.
& Psal. 102. Quoniam secundùm alti-
tudinem cæli à terra corroborauit mi-
sericordiam suam super timentes se.
&, Quomodo miseretur Pater filiorum
misertus est Dominus timentibus se.
&, Misericordia Domini ab æterno, &
vsque in æternum super timentes eum:
quod etiam significauit beata Virgo
Luc. 1. cùm ait, Et misericordia eius à
progenie in progenies timētibus eum.

Iod. **Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.** X.

Caph. **Gloriam Regni tui dicent, & potentiā tuam loquētur.** XI.

Lamed. **Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ Regni tui.** XII.

Mem. **Regnum tuum, regnum omnium seculorum, & Dominatio tua in omni generatione, & generationem.** XIII.

Cecinit hactenus opera Dei glorio-
sa, terribilia, & amabilia: nunc transit
ad qualitatem Regni Dei, cantaturus
etiam postea qualitates ipsius Regis.
Confiteantur, inquit, tibi Domine om
nia opera tua, idest, laudent te opera
tua, de quibus hactenus te laudaui: ope
ra enim opificem laudant, quando pul
chra sunt, & bona. Opera autem Dei
talia sunt, vt nihil eis addi, vel minui
possit. Vidit enim Deus omnia quæ fe-
cit, & erant valdè bona Genes. cap. 1.
&, Magna opera Domini, exquisita in
omnes voluntates eius Psalm. 110. At-
que his verbis concludit narrationem
præteritam. Addit deinde inchoans
nouam laudationem, Et sancti tui be-
nedicant tibi, idest, opera tua, quæ pa-
tēt oculis omnium, generatio, & gene-
ratio laudabit, vt supra dictum est, sed
qualitatem Regni, de qua nunc dictu-
rus sum, non nouerunt nisi sancti tui,
quibus per Spiritum sanctum reuelata
est, ideo sancti tui, fideles tui, populus
tuus peculiaris benedicant tibi, laudēt
te.

te. In quo autem laudaturi sint, subiungit, cùm ait, Gloriam Regni tui dicẽt, & potentiam tuam loquentur. Gloria Regni est potentia Regni. Potentia Regni consistit in multitudine subditorum, & in magnitudine diuitiarum, quibus subditi ali, & sustẽtari possunt. Gloria, siue potentia Regni Dei cognosci potest ex differentia inter Regnum Dei, & Regnum hominum. est autem quadruplex differentia. Prima, quòd homines Reges habeant subditos paucissimos, & opes tenuissimas, homines videlicet, & opes vnius, aut plurium prouinciarum: Deus autem subditos habet omnes Angelos, omnes homines, omnes dæmones: & quicquid in cælo, in terra, & in mari est, opes eius sunt. Altera differentia est, quòd Reges terreni sic dominantur subditis, vt etiam illis seruiant, quia pendent ab illis, & sine illis nihil possunt: & pari ratione sic abundant opibus, vt semper egeant, & cogantur à subditis exigere vectigalia, & tributa, & vt plurimum grauati sunt ære alieno: Deus autem dominatur omnibus, & nulli seruit, quia non eget opera illorum: abundat opibus sine vlla inopia, quia potest in momento producere ex nihilo multo plura, quàm habeat. Tertia differentia sequitur ex secunda; Reges enim terreni gaudent honore, ac dignitate sua, sed simul anguntur assidua sollicitudine, & formidine, vt propterea inuenti sint, qui spontè Imperium deposuerint: Deus autem nulla premitur sollicitudine, nullo metu, sed cum tranquillitate, & securitate regnat. Quarta est, quòd Reges terreni breui tempore regnãt: Deus autem in æternum. Prima differentia attingitur in versiculo illo, Gloriam Regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur, idest, sancti tui prædicabunt gloriam, & potentiam Regni tui, quę in multitudine innumerabili subditorum, & abundantia infinita opum tuarum consistit. Secunda & tertia attinguntur in versiculo sequenti, Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ Regni tui; quæ verba indicãt maximum discrimen inter regna hominum, & Regnum Dei. Ideò enim dicit, vt notam faciant filijs hominum, idest, vt faciant filios hominum intelligere, regna sua terrena nihil esse, si comparentur ad Regnum Dei. & non contentus dixisse, vt notam faciant potentiam tuam, addidit, & gloriam, & hoc non contentus, addidit, magnificentiæ Regni, idest, gloriam excellentissimi Regni tui. Denique quarta differentia habetur in versiculo sequenti, Regnum tuum regnum omnium seculorum, &c.

Nun. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. XIIII.

Hic iam incipit explicare Propheta virtutes proprias Regis, quæ in Deo perfectissimè inueniuntur, vt etiam in Christo homine; & ad quarũ quasi speculum, vel exemplar Reges omnes respicere deberent. Prima virtus regia est probitas vitæ, & præcipuè veracitas in verbis: nam totus componitur orbis Regis ad exemplum. & de Christo Rege dicitur, Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius 1. Petri 2. & hoc ipsum dicit hoc loco Propheta; Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, idest, verax, non mendax, non decipiens, non fallens, promissa omnia constanter obseruans. & sanctus in omnibus operibus suis, innocẽs, impollutus, immaculatus in omni opere suo. Hunc versiculum non habẽt codices hebraici; sed hoc ipso conuincuntur esse corrupti: nã Septuaginta viri nullo modo ausi fuissent verba sua, ac præcipuè integrum versiculum inserere verbis Dei. præterea cũ totus hic Psalmus alphabeticus sit nulla ratio reddi potest, cur Dauid vnam literã omittere voluerit. Itaque non dubitamus in hebraico textu quẽ habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse hũc versiculum, cuius prima litera erat nun, vt re vera vox hebraica, quæ fidelem significat, à litera ista principiũ habet: dicitur enim neeman, idest, fidelis. נאמן

Sa-

XV. *Samech.* **Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.**

Hæc est altera virtus Regia, & Pastoralis: nam Regis, & Pastoris idem est officium. regere subditos, ne corruant, & erigere eos qui fortè corruerunt. Misericordia hæc virtus dicitur, & Regibus maximè necessaria. Illud, alleuat in hebræo est, sustentat, siue confirmat. proinde alleuare hoc loco non est erigere eos, qui corruerunt, sed sustentare, & alleuare ne cadant, cùm in proximo sunt vt cadãt, iuxta illud, Impulsus euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me. At quomodo verum est, à Deo sustentari omnes cadentes, & erigi omnes elisos? nonne plurimi cadunt, & eliduntur quotidie, siue corporaliter, siue spiritualiter hoc intelligatur? Dicitur Deus omnes alleuare, ne cadãt, & erigere elisos: quia quicunque in tentatione non cadunt, Deo iuuante non cadunt, & qui ex casu resurgunt, Deo erigente resurgunt: qui autem cadunt, aut ex casu non resurgunt, ex se habent, non ex Deo, vt cadant, vel non resurgant. Quod alijs verbis dixit Osee cap. 13. Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Quòd autem non velit Dauid dicere, omnes omnino corruentes alleuari, siue sustentari, perspicuum est ex verbis sequentibus, vbi dicit, erigi à Deo omnes elisos: nam si Deus sustentaret omnes cadentes, nemo caderet, aut certè nemo cadẽs eliderentur; quomodo ergo verum esset, illud, erigit omnes elisos? Atque hæc de spirituali casu dicta sunt. de corporali autem casu dicimus, Deum omnes alleuare, & erigere, quia ex natura pronus est ad alleuandum, & erigendum, quod si multos non alleuat, neque erigit; imò sæpe ipse deijcit, & præcipitat in ruinam: id facit vel ad probationem, & coronam, vt cùm iustos affligit, & hoc non est propriè deijcere, sed exaltare: vel ad pœnam, & supplicium, & tunc id exigunt peccata hominum, ac per hoc prima radix malorum ex nobis est, & semper vera est Prophetæ sententia, Perditio tua ex te Israel: tantummodo in me auxilium tuum.

Ain. **Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escã illorum in tẽpore opportuno.** XVI.

Phe. **Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.** XVII.

Tertia virtus Regia, liberalitas est. pertinet enim ad Reges non expilare subditos, non emungere pecunias varijs artibus, eosque ad egestatem redigere: sed contra, liberaliter alere, vt filios; sic tamen vt tempore suo comedant, non totos dies in comessationibus cõsumant. Oculi omnium, inquit, in te sperant Domine, idest, oculi omnium viuentium ad te respiciunt, sperantes à te cibum, vt inde alantur, & viuant. Et tu das escam illorum, idest, & tu per creaturas tibi subiectas, terram, solem, pluuias, producis fructus copiosos in escam omnium viuẽtium: das autem escam illorum in tempore opportuno, quando tempus opportunum est, vt comedant; non enim semper comedere debent. Itaque qui comessationibus superfluis vacant, non accipiunt escam à Deo, sed à cupiditate sua. Item dat escam Deus in tẽpore opportuno, idest, quando esuris, quando eges, quando necesse habes. proinde qui recondunt, & multiplicant superflua, non à Deo accipiunt, sed furantur bona communia, & ideò mirũ non est, si multi egeant, & esuriant. Item dat escam in tempore opportuno, quia dat quando æquum est dari: aliquando enim æquum est tolli, quia id merentur peccata hominum, quomodo medicus præscribit cibi inediam, & abstinentiam vini. hinc sæpe Deus immittit sterilitates, & penuriam, vt flagellet peccatores. Deniq; iuxta Chrysostomum dat escam in tempore opportuno, quia non omnes fructus dat omni tempore, sed per temporum varietates varios fructus ex terra producit. Vt autẽ intelligas primam causam omnium

omnium bonorum esse Dei liberalitatem, addit, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. in qua sententia omnia verba sonant liberalitatem. Aperis, inquit, manum, idest, nō stricta manu, sed larga atque aperta, summa liberalitate; imples, id est, abundè satias, omne animal, non solùm hominem, sed omnia animalia; benedictione, idest, abundanti refectione. Sic enim accipit benedictioné Apostolus 2. Cor. 9. Vt benedictionem, non vt auaritiam, idest, largam eleemosynam. In hebræo non est propriè, benedictione, sed, razon, beneplacito. sed idem est sensus; significat enim Propheta, impleri omnia animalia cibo sibi conuenienti, qui eis placet, & quem cupiunt. Sanctus Hieronymus vertit, generalius, refectione. Septuaginta adhuc generalius, benedictione. At si Deus larga manu implet omne animal benedictione; vnde tot mendici? tot famelici? tot nudi? Iam supra indicauimus id accidere ex iniustitia diuitum, qui multo plura volunt, & conseruant, quàm necesse habent, & multa effundunt in vanitates, quæ pauperibus dari debuissent. addidimus etiam, id aliquando euenire ex iudicio Dei, quia id exigūt peccata hominum. denique adiungimus, ipsos pauperes sæpe esse in causa, quia vel confidunt in astutia sua, & malis artibus, non in Deo; vel non sunt contenti victu, & vestitu statui suo congruenti; vel quod lucrantur per integram hebdomadam, vno die comessando, vel ludendo perdunt.

רצון

XVIII. *Tsadich.* Iustus Dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Quarta virtus Regia est iustitia, quæ omnino necessaria est, vt populi pacé, & quietem habeant. Iustus Dominus in omnibus vijs suis, idest, Dominus in omnibus actionibus suis externis, quibus quodammodo exit ab interno cōclaui suo ad nos, iustissimus est. tribuit enim omnibus, quod illis debetur. & hoc idem significant verba sequentia, Et sanctus in omnibus operibus suis.

Coph. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eum in veritate. XIX.

Quinta virtus Regia est facilem se præbere omnibus accedentibus, atque auxilium implorantibus. Hoc mirificè præstat Deus noster, qui prope est omnibus inuocantibus eum, idest, quamuis Deus excelsior cælo sit; tamen appropinquat facilè omnibus inuocantibus eum, neque vnquam audientiam negat. hinc gloriatur Moses Deuter. 4. Non est alia natio tam grādis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. addit Propheta declarans, quomodo intelligendum sit, omnibus inuocantibus eum, & ait, omnibus inuocantibus eum in veritate. quæ particula, in veritate, includit omnes conditiones bonæ orationis: nam qui sine vera fide orat, non inuocat Deum in veritate, quia non inuocat Deum, sed Idolum capitis sui. & qui sine spe, & fiducia orat, non inuocat Deum in veritate, quia non potest serio, & ex animo inuocare eum, à quo non sperat se audiri. & qui sine charitate, vel sine dilectione saltem inchoata orat, non inuocat Deum in veritate, quia nemo inuocat serio eum quem odit, & à quo se odio haberi credit. & qui sine affectu, ac desiderio orant, vt qui recitant Psalmos, & orationem dominicam absq; desiderio consequendi, quæ petunt, non inuocant Deum in veritate, sed inuocare videntur. denique qui sine attentione orant, nec sciunt quid dicāt, ij voce tantùm, non mēte orant, & ideò non inuocant Deum in veritate, quia non ipsi verè inuocant, sed signum inane inuocationis ostendunt.

Resc. Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. XX.

Sexta virtus Regis est benignitas, qua nō solùm facile admittit subditos ad

ad audientiam; sed etiam benignè concedit, quę ipsi petunt, modo ea petant, quæ deceat Regem concedere. Voluntatem, inquit, timētium se faciet, idest, audita oratione prę̄stabit quod ipsi volunt. Sed addit, timentium se, quia hoc iustum est, vt Deus faciat voluntatem eorum, qui faciunt voluntatem ipsius. Illi autem faciunt voluntatem Dei, qui timore sancto metuunt offendere Deum, & quidlibet potius amittere volunt, quàm gratiam Dei. Id ipsum more suo, repetit, cùm addit, & deprecationem eorum exaudiet. Addit postremò, & saluos faciet eos, vt declaret, quomodo Deus semper exaudiat deprecationes timentium se. Sæpe enim Deus videtur non exaudire orationem timentium se, vt cùm Apostolum non liberauit à stimulo carnis, pro qua re ter Dominum rogauerat 2. Corint. 12. & tamen verè semper exaudit primarium desiderium timētium se, quod est salutis æternæ desiderium. Sicut enim Dominus iussit, Primum quærite Regnum Dei, & iustitiam eius, idest, gloriam, & gratiam: sic omnes timentes Deum timore sancto, primo, & principaliter in omni oratione petunt salutem inchoatam, quæ est gratia, & perfectā, quæ est gloria. Deus igitur exaudit semper timentes se, quia saluos faciet eos, idest, exaudit quando, & quo modo expedit ad salutem.

XXI. *Scin.* Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.

Vltima virtus, sed maximè necessaria Regi est prouidentia, qua protegit iustos, ne à multitudine peccatorum opprimantur; & peccatores dissipat, ne iustis noceant, aut non tantùm noceant, quantum vellent. tametsi enim aliquando sinit iustos à peccatoribus multa pati; tamen custodit eos, ne passio illis noceat, imò gratia sua facit, vt multum profit. Permisit Deus Martyres sanctos flagellari, & occidi; sed custodiuit eos tribuens illis constantiam in fide, & patientiam in doloribus, vt animæ gloriam mox adipiscerentur, & paulò post corpus etiam reciperent gloriosum & verum esse intelligerent, quod eis veritas promisit, Capillus de capite vestro non peribit. Quòd autem dicit, omnes peccatores disperdet, ideò verum est, quia vel peccatores conuertentur ad iustitiam, & non erunt amplius peccatores; vel iniusti permanebunt vsque ad finem, & disperdentur per detrusionem in gehennam, vt ad iustos in æternum appropinquare non possint.

Tau. Laudationē Domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum, & in seculum seculi. XXII.

Concludit Propheta Psalmum, iungens finem cum principio, quasi dicat, propter hæc omnia, quę dixi de magnitudine Dei, de operibus eius, de perpetuitate Regni ipsius, ac de virtutibus regijs, quæ in ipso perfectissimæ, & absolutissimæ inueniuntur, laudationem eius semper loquetur os meum. nec solùm ego laudare cupio, sed opto, vt omnis caro, omnis homo, omne quod spirat, & viuit, nomen Dn̄i semper laudet.

PSALMVS CXLV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia, Aggæi, & Zachariæ.

HVnc titulum non habent codices hebraici, excepta prima voce, Alleluia; sed habent codices græci, & latini, etiam antiquissimi. Sanctus Hilarius docet, nomina Aggæi, & Zacharię addita esse ab interpretibus, quoniam duo illi Prophetæ prædixerunt renouationem Hierusalem; & captiuos consolabantur, & hortabantur ad reditum in patriam, & ad ipsam ciuitatem instaurādam. Hic autem Psalmus, vt etiam duo sequentes, cælestem

Hierusalem prædicant, atque ad iter suscipiendum ad eam inuitant. & quoniam nihil est, quod magis retardet Peregrinos ab hoc itinere, quam spes felicitatis terrenæ, quæ ab amicitia, & obsequio magnorum Principum dependet, hortatur grauissimis verbis, vt in nullo homine, quantumuis magno spem ponamus, sed totam fiduciam nostram in Domino collocemus.

Explicatio Psalmi 145.

I. **LAuda anima mea Dominum: laudabo Dominum in vita mea; psallam Deo meo quamdiu fuero.**

Incipit per dialogismum. Peregrinus enim homo animaduertens carnem suam gemere in labore peregrinationis, hortatur animam suam, vt ipsa saltem, quæ spe beata esse cœpit, Deum laudet, & canendo reficiat totum hominem. Lauda, inquit homo ad animam suam, anima mea Dominum. Respondet anima, laudabo Dominum in vita mea, id est, tunc verè laudabo, quando veram vitam viuam, nunc enim gemendum, & orandum est, potius quàm canendum, & laudandum. quamuis enim & nunc Deum laudemus, tamen non est hæc simplex, & plena laudatio; sed admixta lacrymis, & precibus: tunc autem erit sola, & perpetua, ac iucundissima laudatio. Repetit hoc idem, dum addit, Psallam Deo meo quamdiu fuero, id est, cùm ad vitam æternam peruenero, sine intermissione psallam Deo meo. Nunc enim non possum psallere quamdiu sum, quia multa nimis psallentem interrumpunt; sed tunc ab omnibus negocijs liber & expeditus psallam Deo meo, quamdiu ero, id est, toto spatio veræ illius vitæ; & sicut semper ero, sine timore moriendi, ita semper psallam sine periculo deficiendi. Ita sanctus Hilarius, & sanctus Augustinus exponunt. Non tamen reijcimus expositionem aliorum, qui de præsenti laude hunc versum exponunt.

Nolite confidere in Principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus. II.

Videt sanctus Propheta multos retardari ab itinere ad salutem, quia mirantur Præfecturas humanas, Principatus, & Regna; quasi possint, qui ea possident, beatos facere quos volunt; & miseratus cæcitatem ipsorum exclamat, Nolite confidere in principibus; & mox declarat, in filijs hominum, id est, in Principibus, qui sunt hominum filij: nam vnus est Princeps verus, qui est conditor hominum, in quo confidere licet. Adiungit rationem, cur in Principibus filijs hominum, non sit fidendum, cùm dicit, in quibus non est salus. Potest autem intelligi efficienter, & formaliter: siquidem in Principibus terrenis non est salus, quia saluare non possunt alios, neque ipsi salui sunt, sed saluandi cum cæteris si digni erunt. At, inquies, Saluator noster filius hominis est; sic enim in Euangelio se vocat Saluator noster Dominus Iesus Christus. quo modo ergo in filio hominis non est salus? Rectè sanctus Augustinus respondet, In Christo salutem esse, nō quia filius hominis est, sed quia filius Dei, ac per hoc Deus super omnia benedictus in secula. vbi S. Augustinus non negat, Christi humanitatem concurrere ad salutem nostram, vt instrumentum coniunctum; sed significat originem, & fontem salutis in Christo esse, non ex eo quod sumpsit ex homine, sed ex eo quod erat in principio apud Patrem; & eundem Christum non fore Saluatorem si filius hominis esset, & filius Dei non esset.

Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorū. III.

Nō esse salutē in filijs hominum multis rationibus demonstrare potuisset Propheta, quia videlicet infirmi sunt, mutabiles, fallaces, sæpe nō possunt quod volunt, sæpe non volunt quod possunt: sed vnicam raionem attulit, cui nemo

contra-

contradicere potest; videlicet à morte communi petitam. quomodo enim saluare potest alios, qui se ipse saluare nō potest? nam, velit nolit, etiam in arce munitissima constitutus, & exercitu armato vallatus; etiam si orbis terrarum Monarcha fuerit, exibit spiritus eius ex corpore, & corpus spiritu recedente, in terram, vnde sumptum est, reuertetur. & tunc peribunt omnes cogitationes eorū, qui videlicet in illo spem suam posuerunt: nam qui Principis fauore gaudent, magnas cogitationum fabricas erigūt, & ipsi sibi diuitias, honores, dignitates ex illius Principis fauore promittunt. sed cùm Deus aufert spiritum Principis, concidunt omnia illa palatia, quæ cogitando fabricauerant, & sic illo pereunte pereunt omnes cogitationes eorum. Illud, in terram suam reuertetur, non potest vllo modo referri ad spiritum, de quo dicitur, exibit spiritus eius. nam in codice hebraico spiritus est generis feminini, vt etiam verbum exibit. sed verbum, reuertetur, est generis masculini. Ideò vel exponendum est cum S. Augustino, exibit spiritus eius, & caro, siue corpus in terram suam reuertetur: nā & vox, caro, & vox corpus hebraicè sunt generis masculini; vel, vt alij volunt, exibit spiritus eius, & ipse homo in terrā suam reuertetur. Illud quoque, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum, posset intelligi de cogitationibus Principum morientium: vt sensus sit, exibit spiritus eius, idest, vniuscuiusq; Principis, ac per hoc omnium. & singulorum Principum, & tunc peribunt omnes cogitationes ipsorum. Neque explicatio, quam supra posuimus, huic explicationi repugnat; sed vtraque vera est, & simul consistere potest; non enim repugnat scripturæ diuinæ, vt plures habeat sensus literales.

IIII. **Beatus cuius Deus Iacob, adiutor eius: spes eius in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.**

Reiecta vana confidentia in Principibus terrenis, docet Propheta fiduciam ponendam esse in solo Deo vero, si quis ad veram, atque æternam salutē peruenire desideret. Beatus, inquit, est, spe videlicet beatus, & in via recta, & secura ad ipsam beatitudinem in re: cuius Deus Iacob adiutor eius, idest, qui adiutorem, & protectorem in hac via Deum verum habet. Vocat enim Deum verum, Deum Iacob, quia familia Iacob Deum verum colebat, cùm Moabitæ, Ammonitæ, Philistæi, & cæteræ gentes vicinæ Deos falsos colerent. Illud autem, eius, superuacaneum est in lingua nostra, sed apud hebræos in vsu est, vt alibi monuimus. Declarat cōtinuo Propheta, quis habeat Deum adiutorem, ac dicit, Spes eius in Domino Deo ipsius, idest, beatus est cuius adiutor est Deus Iacob, beatus, inquā, cuius spes est in Domino Deo ipsius. Nam hoc loco subintelligitur relatiuum cuius, & superfluum est pronomen, eius. Esse autem Deum adiutorem omnium in se sperantium, Scriptura diuina passim docet. Ecclesiastici 2. Nullus sperauit in Domino, & confusus est. & Psal. 113. Domus Israel sperauit in Domino, adiutor, & protector eorum est: & ibidem hoc sæpius repetitur. Probat denique Propheta optimum esse sperare in Domino, quoniam, inquit, ipse fecit cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt; ex quo sequitur, vt sit potentissimus, & Dominus omnium rerum, & omnia sint ei subiecta, ac per hoc qui ab eo protegitur, nihil timere debeat.

Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium iniuriam patiētibus, dat escam esurientibus. V.

Poterat Peregrinus dicere, Deum omnipotentem esse scio, & posse si velit, me protegere, & iuuare; sed vnde intelligam illum velle? Huic respondet Propheta, ac demonstrat, Deum velle, quia iustus, & misericors est. Et quidem quia iustus est, custodit veritatem in seculum, idest, semper obseruat pro-

missa: promisit autem auxilium sperantibus in se. Item quia iustus est, facit iudicium iniuriam patientibus, idest, iustè iudicat causam, quam habent iusti aduersus iniquos, & iniquos punit, iustos coronat: quia verò misericors est, dat escam esurientibus, idest, per admirabiles vias prouidentiæ suæ prospicit inopiæ tum spirituali, tum corporali eorum, qui sperant in se.

VI. **Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos.**

VII. **Dominus erigit elisos, Dominus diligit iustos.**

Quia non sufficit peregrinantibus ad patriam protegi à latronibus, & alimonia refici: sed necesse est habere pedes solutos, & oculos illuminatos, & totum corpus sanum; ideò adiungit, vt ostendat Deum omnino velle iuuare sperantes in se, Dominus soluit compeditos à compedibus concupiscentiæ malæ, mortificans paulatim omnes cupiditates: & quia concupiscentia excæcat, Dominus illuminat cæcos, præbens lumen sapientiæ, & prudētiæ interioris: & quoniam ex peccato non sola cupiditas, & cæcitas, sed etiam infirmitas orta est, & homo per peccatum similis illi factus est, qui descendens ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones, & spoliatus, ac vulneratus semiuiuus relictus est; ideò addit Propheta, erigit elisos. Denique adiungit, Dominus diligit iustos, vt homo per gratiam sanatus, solutus, & illuminatus speret perseuerantiam de Dei benignitate. Sanctus Augustinus legit, Dominus sapientes facit cæcos: & notat, non esse dictum, Illuminat cæcos, sed, sapientes facit cæcos, ne putaremus, Prophetam loqui de illuminatione corporali. Sed sciendum est, in hebræo esse, Dominus illuminat cæcos, vt habet nostra lectio, Septuaginta autem vertisse, Dominus sapientes facit cæcos, vt explicarent hebraicam lectionem non esse intelligendam de cæcitate corporali, sed spirituali. proinde vtraque lectio laudanda est.

Dominus custodit aduenas, pupillum, & viduam suscipiet, & vias peccatorum disperdet. VIII.

Alia metaphora docet Propheta Deū esse adiutorem, & protectorem peregrinorum suorum, qui per viam angustam tendunt ad patriam. Dominus custodit aduenas, qui non sunt ciues Babylonis, nec filij huius seculi; sed peregrini in terra aliena, pupillum, & viduam suscipiet. pupilli sunt homines iusti, destituti humano præsidio, qui Patrem non habent in terris, neque confidunt in vlla re temporali; vidua autem dicitur Ecclesia, quia est quasi vidua, cùm virum suum nō videat in terris, & multis iniurijs, & calamitatibus exposita sit. Hos pupillos, & hanc viduam suscipiet Dominus in domum suam, tempore suo: & tunc vias peccatorum disperdet, idest, prosperitates Mundi, per quas ambulant peccatores, vt per vias latas, quæ ducunt ad perditionem, Deus in consummatione seculi omnino disperdet, ac destruet.

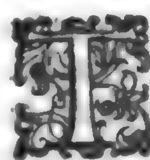
Regnabit Dominus in secula, Deus tuus Siō in generationem, & generationem. IX.

Deniq; peregrinatione finita, & vijs peccatorum cum impijs peccatoribus exterminatis, adueniet Regnū Christi sempiternum. Regnabit enim Dominus cū Sanctis suis in secula: regnabit, inquam, ò sancta Sion, Deus tuus cum filijs suis in secula seculorum. Amen.

PSALMVS CXLVI.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

TITVLVS, Alleluia, in hebraicis codicibus ponitur in fine Psalmi præcedentis secundùm distinctionem Iudæorum, sed Septuaginta Interpretes posuerūt in principio Psalmi,

mi, vt credibile eſt, ſe habuiſſe codices hebraicos tempore Septuaginta Interpretum. Addunt aliqui Interpretes ad vocem, Alleluia, Aggæi, & Zachariæ, vt in Pſalmo præcedente. Argumentum Pſalmi eſt exhortatio ad laudandum Deum, propterea quod Deus ſit digniſſimus laude ob eius beneficentiam, ſapientiam, potentiam, prouidentiam, iuſtitiam, & miſericordiam.

Explicatio Pſalmi 146.

I. **Laudate Dominum, quoniam bonus eſt pſalmus, Deo noſtro ſit iucunda, decoraque laudatio.**

Hortatur Propheta omnes ad laudādum Deum, quoniam laudatio Dei, & nobis vtiliſſima, & Deo gratiſſima eſt. Hunc ſenſum apertius facit litera hebraica, quæ ad verbum ſic reddi poteſt, Laudate Dominum, quoniam bonum pſallere Deo noſtro, quoniam iucundum, decora laudatio. Vbi poſt, iucundum, ſubintelligitur, Deo noſtro, vt ſenſus ſit, Laudate Dominum, quoniam bonum eſt vobis pſallere Deo noſtro, & iucūdum eſt Deo, quando pſallitur, ſicut oportet. Septuaginta Interpretes pauló aliter verterunt, ſed erit idem ſenſus, ſi hoc modo exponamus, Laudate Dominum, quoniam bonus eſt pſalmus, ideſt, quoniam nobis vtile eſt pſallere Domino: Deo noſtro ſit iucunda, decoraque laudatio, ideſt, ſed efficite, vt laudatio quam offertis Deo, dum pſallitis, ſit illi iucunda, vt re vera erit, ſi ſit etiam decora, ideſt, qualis decet eius Maieſtatem, pulchra, ornata, virtutum omnium choro ſtipata. Porrò bonum nobis eſſe pſallere Deo, dubitari non poteſt: primo enim mercedem non paruam accipit diuina laudatio: nam ſi is qui orat, mercedem accipit, vt Dominus dicit Matth. 6. cur non magis qui laudat? ſecundo, eadem laudatio animum à terrenis ad cæleſtia eleuat: tertio, eſt prægustatiò cæleſtis beatitudinis, noſque cum Angelis, & beatis coniungit: quarto dulciſſima eſt, cùm ex charitate procedit, nihil enim iucundius amanti, quàm laudare dilectum: quinto vtilis eſt, quia per eam ſoluimus debitum tributum. Iuſtum enim eſt, vt laudemus bonorū omnium fontem, & gratias agamus ſummo benefactori. Hinc enim in diuino ſacrificio, cùm Sacerdos dicit, Gratias agamus Domino Deo noſtro: reſpondetur, Dignum & iuſtum eſt: & Sacerdos addit, Verè dignum, & iuſtum eſt, æquum, & ſalutare, &c. Quod autem iucunda ſit Deo decora laudatio, vel ex eo intelligi poteſt, quòd ipſe non alia de cauſa creauit Angelos, & homines, niſi vt eſſent, qui bonitatem eius cognoſcerent, & laudarent. Iſaiæ 43. Omnem, qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum: neque hæc eſt ambitio, ſed iuſtitia. Iuſtus autem Deus eſt, & iuſtitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Præterea delectatur Deus ſacrificio, vt odore gratiſſimo, & ſuauiſſimo: ſacrificium autem laudis ſacrificiorum præſtantiſſimum eſt, iuxta illud Pſalmi 49. Sacrificium laudis honorificabit me. Denique iucunda eſt Deo decora laudatio, quia delectatur bonis noſtris, ac præcipuè bonis magnis, quales ſunt virtutes: in laudatione autem Dei exercetur Fides, Spes, Charitas, Religio, Deuotio, Humilitas, &c.

Aedificans Hieruſalem Dominus, diſperſiones Iſraelis congregabit. II.

Incipit materiam diuinæ laudis oſtēdere, vt ſciamus, vnde Deum laudare poſſimus. ac primum dicit, Laudandum eſſe Deum ex beneficentia erga populum ſuum: quaſi dicat, Laudate Dominum, quoniam ipſe ædificauit Hieruſalem, & ad eam congregabit diſperſiones Iſraelis, ideſt, filios Iſrael in locis varijs diſperſos. Poteſt autem hoc intelligi cū Chryſoſtomo, & Theodoreto de terrena Hieruſalem, quæ poſt euerſionem à Nabuchodonoſor cœpit iterum ædificari tempore Cyri, & Darij Regum Perſarum, & captiui-

tate soluta redierunt in patriam dispersi Iudæi: hoc autem præuidit Dauid futurum spiritu prophetiæ. Potest etiam intelligi de ædificatione Ecclesiæ per Apostolorum prædicationem; & cögregatione dispersorum filiorum Dei, iuxta illud Ioan. 11. Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi congregaret in vnum. Denique potest intelligi cum sanctis Hilario, & Augustino, de cælesti Hierusalem, quæ quotidie ædificatur vt ciuitas, ascendentibus ad eam lapidibus viuis: ad quam congregandi sunt omnes peregrini, qui nunc dispersi sunt per regiones Babyloniæ.

III. **Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.**

Docet, quo modo dispersiones Israelis congregabit: & quidem si hunc locum intelligamus de dispersis in captiuitate Babylonica, contriti corde dicuntur illi, qui magnitudine calamitatum humiliati erant, & in se non amplius confidebant, vt exponit sanctus Ioannes Chrysostomus. Hos ergo calamitosos, & mœstos, & inde humiliatos ex corde, Deus sanauit, varijs consolationibus illos erigendo, & lætificando: & alligauit contritiones eorum, quando per Cyri beneuolentiam effecit, vt calamitas non procederet vlterius, & ad perfectam liberationem disponeretur. Sed altiore sensu colligit Deus dispersos Israelis, quando sanat contritos corde, idest, quando cor contritum, & humiliatum non despiciens sanat à morbo peccatorum: sic enim explicat ipse idem Dauid in Psalmo 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Quod autem hic additur, Et alligat contritiones eorum, significat modum quo Deus sanat contritiones. Id enim facit more Chirurgorum colligando vulnera. Sunt autem, ex Augustino, alligamenta peccatorum, sacramenta visibilia, per quæ Deus peccata curare solet: & quemadmodum curatis perfectè vulneribus alligamenta tolluntur: sic in resurrectione corporum, curatis omnino languoribus nostris, omnia sacramenta cessabunt.

Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. IIII.

Secundo laudandum esse dicit Propheta Deum à sapientia. Et quidē sancti Patres Hilarius, & Augustinus dicunt, non esse magnum Deo numerare stellas, quod etiā homines tentare ausi sunt: & ideò exponunt hunc locum de stellis spiritualib', idest, de electis, qui veluti stellæ fulgebunt in cælesti Hierusalem. Electorum enim numerum solus Deus nouit, sed nos quemadmodū expositionem horum Patrum libenter amplectimur; sic etiam ad literam existimamus hunc locū de veris stellis accipi posse, Nam etiam si non sit difficile Deo stellas numerare, cui non fuit difficile eas creare: tamen absolutè magnum est, & multæ sapientiæ multitudinem stellarum numerare: alioqui nō diceret Deus Abrahamo Genes. 15. Numera stellas si potes: neque conferret Gen. 22. multitudinem stellarum cum multitudine arenæ, quæ est in littore maris. de qua dicitur Ecclesiastici 1. Arenam maris quis dinumerauit? præterea non solùm hic dicitur, Qui numerat multitudinem stellarum: sed etiam additur, Et omnibus eis nomina vocat: quod significat, notitiam distinctā naturæ, & proprietatum singularum stellarum. Neque hoc solùm significat, sed etiam obedientiam stellarum, quæ vocatæ nominatim, cùm non essent, esse cœperunt. Deus enim vocat ea quæ non sunt, & vocando facit, vt sint. Baruch 3. Stellæ vocatæ sunt, & dixerūt, adsumus, & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas. Denique significat etiam, stellas [illegible] militū exercitum, vocari vt pr[illegible]grediantur, quæ velocissimè obediunt vocanti. Isaiæ 40. Leuate in exc[illegible] oculos vestros, & videte quis c[illegible] educit in numero mili[illegible], & omnes ex nomine vocat: Rec[illegible] iungit Propheta,

Magnus

V. Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus.

Vbi non solùm sapientia, sed etiam virtus, idest, potentia Dei laudatur, quia non solùm Deus nouit numerum, & naturas, & proprietates stellarum: sed etiam vocando eas nominatim, dedit illis esse, & moueri. Illud autem, Sapientiæ eius non est numerus, significat, non esse numerum earum rerum, quas Deus per sapientiam suam cognoscit. Nouit enim sapientia Dei omnia quæ sunt, quæ fuerunt, quæ futura sunt, & quæ esse possunt, quamuis nunquam futura sint; item, omnia verba, omnes cogitationes, omnia desideria præterita, præsentia, & futura vsque in æternum; denique nouit omnia, quę sunt in Deo, idest, in essentia sua perfectiones, & attributa, vsque ad intima, & profunda Dei, quę sunt sine mẽsura, & numero.

VI. Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores vsque ad terram.

Tertia laus Dei sumitur à iustitia, & misericordia. Dominus enim, vt pius & misericors suscipit humiles, & mansuetos in protectionem suam, eosque exaltat vsque ad cœlum: contra autẽ, vt iustus Iudex superbos peccatores, qui se ipsi exaltant super sydera, vt fecit Rex eorum Satanas, humiliat, & deprimit, vt humi iaceant, & viles, atque abiecti viuant.

VII. Præcinite Domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara.

In medio Psalmi, antequam pergat ad laudem prouidentiæ diuinæ, iterũ hortatur ad canendum, & psallendum Deo. Præcinite, inquit, Domino in confessione, idest, præmittite confessionem laudis canendo hymnum, deinde etiam psallite in cithara, addite ad hymnum, sonitum citharæ. Spiritualiter significat, post verba laudis Dei, debere sequi sonitum operum bonorum, vt manus non discordet à lingua, neque de nobis dici possit, Dicunt, & non faciunt.

Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. VIII.

Materiã confessionis esse docet prouidentiam Dei generalem, qua suis tẽporibus cogit aerem in nubes, non vt cœlum obscuret, sed vt pluuiam necessariam terræ tribuat; sine qua nihil omnino in terra nasceretur. Spiritualiter operit Deus cœlum nubibus, cùm serenitatem prosperitatis subducit, vt ex tribulatione pluuia gratiæ Dei, per patiẽtiam, & humilitatem ad nos descendat, vel secundùm S. Augustinum, operit Deus cœlum nubibus, cùm scripturas, figuris, & metaphoris obscurat, vt ijs explicatis per Doctores, pluuia intelligentiæ gratissima descendat.

Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. IX.

Declarat cui vsui deseruiat pluuia, nimirum, vt producatur in montibus fœnum, & herba seruituti hominum. Illud, qui producit, significat, non sufficere terram, & pluuiam ad producendam herbã, nisi Deus auxilio suo cooperetur; imò nisi Deus vt principalis auctor, sicut per nubes exprimit pluuias; ita per pluuias tanquam per instrumenta sua producat herbas. Illud, in montibus, significat, montibus maximè necessarias esse pluuias, quoniã valles, & campi per aquas fluuiorum irrigari possunt: montes autem, nisi de cœlo pluuias acciperent, omnino arescerent. Quod sequitur, Et herbã seruituti hominũ; non habetur in hebræo, sed vel excidit, cùm ibi fuisset tempore Septuaginta Interpretũ, vel ab aliquo alio positum est hoc loco ex Psal. 103. vbi dicitur, Producens fœnũ iumentis, & herbam seruituti hominũ. significatur autem his verbis, fœnum agreste nasci in montibus in pastum iumentorũ; herbam autem, quæ satione & cultura gigni-

gignitur, produci in cibum hominum, vel vt exponit S. Io. Chrysostomus, fœnum esse herbam iumentorum, vt iumenta homini deseruiant. Vide versiculum 6, Psal. 103.

X. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Pergit in explicanda prouidentia Dei erga bestias, & volatilia, vt inde intelligat homo, quanto magis sperare debeat se à Dei prouidentia nunquam esse deserendum. Quod argumentum habetur etiam in Euangelio Matth. 6. & Luc. 12. Quod autem hic dicitur de pullis coruorum, valde probabiliter Sanctus Gregorius Nazianzenus in epist. prima, ad Cledonium Presbyterum, intelligit de omnibus auibus, vt posita sit species pro genere: nam & Matth. 6. dicitur, Respicite volatilia cœli. & Luc. 12. dicitur, Considerate coruos; & tamen res eadem ab vtroque Euangelista narratur. Expositores tamen explicant hunc locum de coruis in specie; & quoniam corui non possunt inuocare Deum necesse est vel coruos, vel inuocationem accipere per metaphoram. Sancti Patres Hilarius, & Augustinus accipiunt inuocationem Dei propriè, & coruos metaphoricè. Dicunt enim per coruos significari paganos, per filios coruorum Christianos, qui inuocant Deum, quem patres eorum inuocare nescierunt. Alij communius accipiunt filios coruorum propriè, & inuocationem impropriè. Dicuntur enim filij coruorum inuocare Deum dum crocitant quærentes cibum, non quòd Deum agnoscant, sed quia Deus est, qui prouidentia sua illis cibum desiderantibus procurat. quomodo etiam dicitur in Psalmo 103. de catulis leonum, Quærunt à Deo escam sibi. Cur autem Propheta dicat potius, Deum prouidere pullis coruorum, quàm ipsis coruis; ratio est, quia corui iam assueti sunt cibum quærere; sed pulli coruorum cito deseruntur à parentibus, & insueti per se cibum quærere, vagantur crocitando, quasi destituti omni auxilio, vt dicitur Iob 38. Quod si Deus pullis coruorum, auibus immundis, inutilibus, rapacibus, tanta benignitate prospicit, quid præstabit hominibus, si in eius pietate sperare voluerint?

Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei. XI.

Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. XII.

Quia dixerat, Deum prouidere pullis coruorum inuocantibus eum; concludit Psalmum dicens, Deo non esse gratos superbos, qui in suis viribus confidunt; sed humiles, qui timent Deum, & confidunt in Deo, qui similes sunt pullis coruorum infirmis, de se diffidentibus, & qui crocitando a Deo auxilium petunt, Non in fortitudine equi voluntatem habebit, idest, non placet Deo, siue, non amat Deus fortitudinem equi, quatenus, de ea superbiunt homines. Neque in tibijs viri beneplacitum erit ei, idest, neque complacet sibi Deus in tibijs robustis hominum, quatenus in illis ipsi confidũt, vt Dei auxilio sibi egere non videantur ad euadenda pericula: sed beneplacitum est Deo super timentes eum, idest, super humiles, & trementes ad mãdata Dei, & qui non in suis viribus, sed in Dei misericordia totam spem suam ponunt. Sanctus Hilarius, & S. Augustinus pro illis verbis, Neque in tibijs viri, legunt, Neque in tabernaculis viri: sed in hebraicis codicibus habetur, tibijs, non tabernaculis.

PSAL-

PSALMVS CXLVII.

Titulus,& Argumentum.

Alleluia.

HIC Psalmus apud hebræos non habet titulũ,quia non est nouus Psalmus, sed continuatio Psalmi superioris: nos autẽ sequimur Septuaginta Interpretes, qui hinc incipiunt nouum Psalmum cum titulo, Alleluia, & credibile est in codicibus hebraicis antiquis,quos ipsi Septuaginta viri habuerunt, hunc fuisse nouum Psalmum cum suo titulo. Quod autem ad argumentũ attinet, hortatur Propheta populum Dei ad ipsum Deum laudãdum ob multa beneficia in ipsum collata:& quæ hic dicuntur, conueniunt primo terrenę Hierosolymæ,vt sanctus Chrysostomus docet,sed magis perfectè cõueniunt Ecclesiæ Christianę, vt idem sanctus Chrysostomus,& sanctus Hieronymus admonent; sed perfectissimè quadrant in cælestem Hierusalem, de qua hunc Psalmum exponunt sanctus Hilarius, & sanctus Augustinus.

Explicatio Psalmi 147.

I. **LAuda Hierusalem Dominum: lauda Deum tuum Sion.**

Hierusalem ciuitas sancta est: Sion, pars eius ciuitatis nobilior, vbi templum Domini ædificatum erat, & pro ipsa tota ciuitate accipitur; proinde idem est, Lauda Hierusalem, & lauda Sion. Si de cælesti Hierusalem hæc accipiantur, nihil potuit magis appositè dici: nam ciuitas illa cælestis, nullum habet negocium,vel vt sibi prospiciat, quę ad vitam sustentandam necessaria sunt,vel vt in alios exerceat opera charitatis, cùm ibi nullus sit egens, nullus miser: ideò tota,& semper vacare potest,vt re vera vacat laudibus Dei. Rectè igitur illi dicitur, Lauda Dominũ, quæ ab omni alio negocio libera es; lauda Deum tuum, quoniam præ omni alia ciuitate beneficijs Domini frueris; lauda denique,quia singulariter tibi pulchritudinem,& præstantiam Domini speculari, vel potius cernere datum est. Ecclesia, quæ peregrinatur in terris, laudare quidem Dominum debet, sed nec tota,nec semper id facere potest,cùm sæpè sollicita esse, & circa plurima turbari necesse habeat. Et si Ecclesia non potest tota, & semper laudare: multo minus Iudæorum synagoga poterat.

Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te. II.

Hæc est ratio,cur debeat Hierusalem laudare Dominum, quia dedit illi securitatem, & abundantiam,in quibus summa bonorum omnium consistit: nam securitas sine abundantia, est securitas egestatis,abundantia sine securitate,est abundantia plena timoris & periculi.Deus igitur confortauit seras portarum Hierusalem, vt nulla vi expugnari possint,& qui intus sunt securi sint, quia nihil mali intrabit, nihil boni exibit, nullus admittetur inimicus, nullus excludetur amicus: atque in hanc tam munitam ciuitatem benedictio diuina copiam omnium bonorum intulit: non enim benedixit Deus filijs Hierusalem hac, aut illa benedictione, sed benedictione absoluta, id est,vt Apostolus loqui solet, omni benedictione spirituali in cælestibus, Ephes.1. Sed hæc duo perfectè conueniunt cęlesti Hierusalem,vbi securitas est æternitas, & benedictio est fruitio summi boni. Ecclesiæ peregrinanti in terris conueniunt etiam suo modo,sed non omnibus modis: nam portæ inferi non præualebunt aduersus eam; & non desunt ei bona plurima: sed interim tamen multi in eam intrant mali, multi ex ea deficiunt boni; paleas cum tritico,pisces malos cum bonis,hœdos cum agnis admixtos habet. Denique conueniunt etiam vtcunque,sed valde imperfectè terrenæ Hierusalem: nam in

in montibus sita; & montes in circuitu habens satis munita videri poterat, & plena populo, atque opibus aliquando fuit: sed tamen non semel euersa, & succensa satis ostendit, non de illa potissimum intelligendum esse, quod hic dicitur, Confortauit seras portarum tuarum: sed illud potius, quod dicitur Thren. 2. Defixæ sunt in terra portæ eius, perdidit & contriuit vectes eius, luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est. Quo tempore ita non abundauit copia bonorum, vt in eodem legamus, Matribus suis dixerunt, vbi est triticum & vinum, cùm deficerent quasi vulnerati, in plateis ciuitatis, cùm exhalarent animas in sinu matrum suarum.

III. Qui posuit fines tuos pacem; & adipe frumenti satiat te.

Non solùm munitissima est ciuitas sancta Hierusalem, sed immunis à bellorum periculis, vnde & nomen habet Hierusalē, idest, visio pacis. Qui enim initio pacem turbare tentauit, tanto impetu mox expulsus fuit, vt Dominus dicat, Videbam satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem, Luc. 10. Qui posuit, inquit, fines tuos pacem, idest, pacem diffudit per vniuersam regionem tuam vsque ad vltimos eius fines: vel, fines, siue terminos tuos pacem esse voluit, vt nullo modo ad te bellum penetrare possit. Nec solùm hæc ciuitas abundat copia bonorum, sed habet bona optima, & exquisitissima, atque adeò ipsam medullam bonorum. Et adipe, inquit, frumenti satiat te: vbi notatur excellētia ciborum in verbo, adipe frumenti, & vbertas maxima in verbo, satiat te. Hæc omnia propriè, & absolutè soli patriç cœlesti conueniūt: ibi enim pax summa erit partis inferioris cum superiore; & superioris cum Deo: necnon inter omnes ciues sanctæ illius ciuitatis maiores, & minores. Erunt enim verè cor vnum, & anima vna, & vt Dominus dicit Ioan. 17. consummati in vnum. Ibi quoq; satiabuntur omnes adipe frumenti; quoniam cibus animæ veritas, & sapientia est: habebunt autem veritatem in se ipsa, nō in figuris, & ænigmatibus; gustabunt dulcedinem æterni Verbi, sine cortice Sacramenti, vel Scripturarum; apponent os ad fontem sapientiæ, non ad riuulos, aut stillicidia stillantia super terram: Ita verò satiabuntur, vt non esuriant, neq; sitiant in æternum. In Ecclesia peregrinante, quæ etiam Hierusalē quædam est, habemus pacem ad Deū, sed simul in Mundo pressuram sustinemus. Cum omnibus, quantum in nobis est, pacem habere curamus; sed in medio versamur eorum, qui oderunt pacem. Proinde foris pugnæ, intus timores nunquam desunt: & adipe quidem frumenti pascimur, sed non sine integumentis varijs: Verbum Dei habemus, sed in carne, & ipsam carnem Verbi verè manducamus. sed sub cortice Sacramenti. Aquas sapientię bibimus; sed ex stillicidio Scripturarum; & adeò non satjamur his bonis, vt nostra beatitudo interim sit esurire, & sitire. Multo minus ista conueniebant terrenæ Hierusalem, antiquæ Synagogæ Iudæorū, quibus omnia contingebant in figuris.

Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius. IV.

Hortatus est Propheta sanctam ciuitatem, vt Deum laudet pro beneficijs sibi præstitis: nunc hortatur, vt laudet etiam pro beneficijs præstitis alijs nationibus, ex quibus cognoscet, quanto maiora dona sibi, quàm alijs concesserit Deus. Hortatur igitur vt laudet Deum, qui emittit eloquium suum terræ, idest, qui præcepta, & decreta prouidentiæ suæ dat vniuersæ terræ; & eius sermo velocissimè currit, idest, cuius præcepta, & decreta celerrimè deferuntur ad omnes res creatas, mox penetrant omnia, & executioni mandantur. Significatur his verbis ordo prouidentiæ diuinæ, qui se ad omnia extendit, idq; summa velocitate, quia Deus vbique est, & omnia portat verbo virtutis suæ, vt dicitur Hebr. 1. & attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, Sap. 8. vnde Dauid Deo dicit Psal. 118. Omnia seruiunt tibi.

bi. Expedit S. Augustinus verba græca, quæ pro eo, quod nos habemus, velociter, habent, ἕως τάχους, vsque in velocitatem, & sensum esse dicit. sermonem Dei tanta celeritate ferri, vt non modo aues, ventos, fulmina, quæ velocissimè mouentur, sed ipsam velocitatem currendo æquent. iuxta illud Sap. 7. Omnibus mobilibus mobilior est sapientia; non quod sapiẽtia, vel sermo Dei propriè moueatur, sed quod omnibus in locis adsit præsens, ac si velocissimè accurrisset.

V. Qui dat niuem, sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit.

VI. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

Ab vniuersali prouidentia descendit ad effectum vnum particularem, in quo apparet admirabilis potentia, & sapientia Dei, ob quam merito laudari debeat Dominus etiam ab illis, qui in superna Hierusalem extra, vel supra mutationes temporum degunt. Effectus mirabilis potentiæ, & sapientiæ Dei, qui tamen sensu percipitur, & omnibus notissimus est, in frigore & calore aeris cernitur. Aliquando enim in certis regionibus tanta niuium, pruinæ, & glaciei copia repente existit, vt lacus, & flumina, & ipsa maria congelentur, & ita congelentur, vt super lacus & flumina ducantur plaustra bene onusta, vt per campos duci solebãt: cuius rei testis est S. Basilius oratione in Quadraginta Martyres: & nos ipsi in Gallia Belgica aliquid huiusmodi vidimus. Et cũ ea glacies ferreis ligonibus vix dirumpi queat; Deus tamẽ, cùm ei placet, ventum calidum repẽte ex thesauris suis aduocat, & dicto citius soluitur glacies omnium fluminum, & lacuum, & marium simul, & vbique ex tectis domorum, ex mõtibus, & collibus defluunt aquæ. Ita ferè in momento Deus rigorem frigoris maximum cum caloris suauitate commutat: sed verba singula explicemus. Qui dat niuem, sicut lanam, idest, niuem demittit è cœlo tantæ magnitudinis, vt frusta singula floccos lanę imitari videantur. Comparatur enim hoc loco nix lanæ, non solùm ob similitudinẽ leuitatis, & candoris, sed vt magnitudo niuis ostendatur: aliquãdo enim ita modicè ningit, vt frustula niuis videantur similia atomis, sed alias, vt diximus, ita granditer ningit, vt frusta niuium lanarum floccos imitentur. Nebulam sicut cinerem spargit. Sanctus Hieronymus in commentario huius loci reprehendit latinum Interpretem, quòd nebulam verterit, cùm pruinam vertere debuisset: sed latinus Interpres nõ verba hebraica, sed græca traduxit in latinum idioma. Verbum autem græcum hoc loco positum ὁμίχλην, nebulam propriè significat. quamuis autem vox hebraica, chephor, pruinam significet, & sit ad propositum huius loci, vbi de frigore agitur: tamen textus facilè conciliantur. Siquidem quãdo densa pruina decidit, nebulosum, siue caliginosum aerem reddit, & ipsa pruina ex caliginoso vapore concrescit. Porrò comparatio pruinæ cum cinere ad densitatem pruinæ pertinet, sicut diximus de comparatione niuis cum lana. Itaque sensus est, tanta densitate pruinam caliginosam, siue nebulam ex pruina diffundit, vt cinerem spargere videatur: cinis enim fusus obscurissimam nebulã facit. Mittit crystallum suam sicut buccellas: crystallus vox est græca, & non solùm quam vulgo crystallũ dicimus, sed etiam glaciem significat: & hoc loco glaciem significare apertè colligitur ex voce hebraica. Aliqui per crystallum hoc loco grandinem significari volunt, quæ est aqua in aere congelata; sed grando non habet similitudinẽ buccellæ, neque dicitur hebraicè cerach, sed barad, hoc autem loco est, ca recho, glaciem suam, non berado, grãdinem suam: denique grando in æstate potissimum descendere solet, proinde non efficit in aere frigus, de quo hic dicitur, Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Illud igitur, qui mittit crystallum, non significat, qui de cœlo descendere facit; sed qui iussu suo causa est, vt glacies frigidissima in terra existat.

כפר

קרח
ברד קרחו
בררו

stat. quomodo dicebatur Deus mittere Prophetas, & Ioãnes dicitur homo missus à Deo, qui tamen nõ de cœlo cadebat. Illud, sicut buccellas, significat fragmenta glaciei, quæ tempore frigidissimo passim inueniuntur in terra, vbicunq; aliquid aquæ fuerat, similia esse buccellis panis, quia figuram habent fragmentorum panis. Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Hæc est apostrophe Prophetæ admirantis frigoris vehementiam, quasi dicat, Quis tantũ frigus tolerare poterit? Ante faciem frigoris eius, idest, coram tanto frigore, siue ad præsentiam tanti frigoris quis sustinere poterit? quis non congelabitur, & peribit? est enim hebraica phrasis, ante faciẽ, pro, coram, vsitatissima.

VII. Emittet verbum suum, & liquefaciet ea; flabit spiritus eius, & fluent aquæ.

Descripsit hactenus vehementissimũ frigus ex niue, pruina, & glacie: nunc ostendit quanta facilitate, & celeritate Deus illud recedere faciat. Emittet, inquit, verbum suum, idest, mandatum suum, & liquefaciet ea. Iubebit Deus, & mox liquescent nix, pruina, & glacies. & continuo frigus remittetur. Modus autem quo id faciet Deus, explicatur, cum subiungitur, Flabit spiritus eius, & fluent aquæ, idest, iubente Deo surget ventus australis, perflabit vndique aerem, & nix, pruina, & glacies soluentur in aquas.

VIII. Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israel.

IX. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

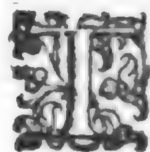
Concludit ostendens, quantum intersit inter prouidentiam Dei erga populum suum, & alias nationes. Alias enim nationes docuit Deus per effecta naturalia, vt ex rebus creatis agnoscerent creatorem: sed populum suum ipse docuit per Prophetas suos. Qui annunciat verbum suum Iacob, idest, lauda Hierusalem Dominum, qui annunciat verbum suũ populo suo Iacob, loquens illi per Mosem, & Prophetas; & qui demonstrauit iustitias, & iudicia sua Israeli per Mosem, cui Deus ipse legem dedit, vt eam traderet populo suo Israel: & ex hoc intelliges, quia non fecit taliter omni nationi, quia tibi soli, non alijs iudicia sua, leges videlicet suas manifestauit. Porrò ista conclusio conuenit quidem terrenę Hierusalem, cui Deus misit Prophetas, qui annunciarent verba eius, & docerent leges eius: sed multo magis conueniunt spirituali Hierusalem, quæ est Ecclesia, quæ recepit ipsum Verbum Dei incarnatũ per Apostolorum prædicationem, & multo sublimiorem legem, iustitias, & iudicia didicit: sed perfectissimè conueniunt cęlesti Hierosolymæ, cui Deus ipse coram annunciat Verbum suum, & in ipso Verbo vident omnes habitatores Hierusalem iudicia Dei, ordinẽ, ac dispositionem, & rationes prouidẽtiæ diuinæ; quæ nobis sunt abyssus multa. Verè igitur, non fecit Deus taliter omni nationi, sed cœlestis patriæ habitatores præ omnibus alijs hominibus, dilexit, & diligendo felicissimos fecit. Hęc mihi visa est literalis expositio huius obscurissimi Psalmi, in qua S. Ioannem Chrysostomum ex Patribus præcipuè imitatus sum, quantum ad illos versiculos, Qui dat niuem sicut lanam, &c. Quia tamen hęc pars obscurissima est, indicabo breuissimè quid S. Hilarius, & S. Augustinus senserint. Igitur S. Hilarius existimat, & in illis verbis, Qui dat niuem sicut lanam, &c. Prophetam declarare, quæ sit via ad cœlestem Hierusalem, de qua dixerat, Lauda Hierusalem Dominum. Viam autẽ esse dicit per multas tribulationes, & angustias, easq; significari per niuem, pruinam, & glaciem, & frigus fermè intolerabile: sed ex his omnibus tandẽ liberandos peregrinos Dei, flante spiritu consolationis, & refrigerij. Sanctus Augustinus paulò aliter exponit. Dicit enim, Prophetam post commemorata bona cœlestis Hierusalẽ in tribus versiculis, commemorare bona peregri-

regrinantium in sequentibus versiculis, & eius expositio satis prolixa nota est in libris eius: nos ad eius imitationem, aliam similem adiungemus. Igitur illud, Qui emittit eloquium suum terræ, exponi potest de consolatione scripturarum, quã hic habemus, quasi manna de cœlo pluente in desertum. Illud autem, qui dat niuem, sicut lanã; potest exponi de consolatione, quam accipiunt Sancti ex tribulationibus, iuxta illud Apostoli, Repletus sum consolatione, superabũdo gaudio in omni tribulatione nostra: nam nix quidẽ frigore affligit, sed lana calore suo fouet, & calefacit. Itaque Deus, dat niuem sicut lanam, quia dat niuem, ac si daret lanam; dat enim tribulationem, quæ Sanctis conuertitur in cõsolationem. Illud, Nebulam sicut cinerem spargit; referri potest ad pœnitentiam, ad quã pertinet cinis: Deus enim spargit nebulam, siue pruinã tribulationis, ex qua multi compunguntur ad pœnitẽtiam, atque ita Deus dat nebulam sicut cinerem, quia dat nebulam, ac si daret cinerem, quia tribulatio ad pœnitentiam adducit. Illud denique, mittit crystallum suam, sicut buccellas; exponi potest de maxima consolatione, quam Deus in tribulatione concedit: tunc enim mittit crystallum sicut buccellas, quando ita dat glaciem, ac si daret panem, quia in ipsa glacie tribulationis infundit panem consolationis.

PSALMVS CXLVIII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

TRES postremi Psalmi, qui habent in titulo, Alleluia, inuitant omnes res creatas ad laudandum creatorem; & quidem in Psalmo 148. enumerantur ordine res omnes creatæ, & quasi vocantur ad chorum, vt modo omnes canant: in Psalmo sequẽti iniungitur hominibus, vt ij potissimum Deum laudent, qui plura, & maiora beneficia receperunt: in postremo mandatur ijsdem hominibus, vt non solùm Deum laudent, sed per omne genus instrumentorum musicorum laudent.

Explicatio Psalmi 147.

LAudate Dominum de cœlis: laudate eum in excelsis. I.

Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. II.

Primo loco inuitantur Angeli, qui in summo cœlo, tanquam in ipsa Regis æterni aula residẽt. Porrò vox illa, laudate, non est imperantis, neq; propriè exhortantis, quasi Angeli desint officio suo, sed est inuitantis per affectum complacentis, & optantis, quasi dicat Propheta Dei amore vehementer accensus, Vtinam omnes res creatæ creatorem laudent, & vos Angeli, qui primi estis in ordine rerum creatarum, pergite, vt facitis, laudate Dominum. Illud, de cœlis, significat locum, vbi Angeli degunt, vt sensus sit, Laudate Dominum de habitaculo vestro cœlesti vos omnes, qui estis in cœlo. Idem verò repetitur cùm additur, Laudate eum in excelsis. Deinde clarius explicatur, qui sint qui habitant in excelsis, cùm dicitur, Laudate eum omnes Angeli eius: & idem alijs verbis repetitur, cùm additur, Laudate eum omnes virtutes eius, idest, omnis exercitus eius, vt habetur in hebræo. Per virtutes Dei, siue exercitum, & militiam Dei, intelligi debere Angelos, non Solem, & Lunam & Stellas, vt aliqui volunt, perspicuum est primo ex consuetudine Dauidis, qui frequentissimè idẽ repetit alijs verbis: secundo ex Patribus, qui hunc locum exponunt, ac præsertim ex Chrysostomo, qui virtutes hoc loco dicit esse Cherubim, & Seraphim, & cæteros Angelos: tertio ex cap. 2. Lucæ, vbi Angeli dicuntur multitudo

titudo militiæ cœlestis: quarto ex Psal mo 102. vbi clarius Angeli dicuntur virtutes Dei, & ministri qui faciunt verbum eius.

III. Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ, & lumen.

IV. Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ omnes quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini.

Ab Angelis, qui mente, & intelligentia præditi Deum propriè laudant; descendit ad corpora cœlestia, quæ non laudant mente, vel intelligentia, qua carēt, sed laudant magnitudine, velocitate, efficacitate, splendore, & pulchritudine admirabili; quomodo omne opus egregium, opificem laudare dicitur. Ac primo nominat Solem, qui omnium consensu princeps est luminum reliquorum: deinde addit Lunam, quæ vel absolutè, vt Patres velle videntur, præsertim S. Augustinus lib. 2. de Gen. cap. 16. vel certè quo ad apparentiam, & efficaciam in corpora inferiora, maior est omnibus alijs stellis: postea adiungit stellas cęteras: postremo subiungit lumen, per quod intelligimus lumē à Sole, Luna, & stellis diffusum in corpora inferiora, ac potissimum in aerē, vnde nos omnes mirificè recreat. His enumeratis, quæ continentur in cœlo, transit ad ipsum cœlum, & vocat cęlos cœlorum, idest, cœlos superiores, quibus subiecti sunt cœli inferiores, in quibus nubes concrescunt, & aues volant. vnde in Scripturis legimus nubes cæli, & volucres cœli. His cœlis superioribus adiungit aquas, quæ super cœlos sunt, vt nihil omnino sit in parte Mundi superiore, cuius non meminerit. Porrò de aquis istis aliqua videntur extra controuersiam esse debere, alia disputationi hominum permittūtur: primo certum esse debet, aquas esse corporales, non spirituales; in quo errasse Origenem conuincit Sanctus Epiphanius in epist. ad Ioannem Episcopum Hierosolymæ, quam Sanctus Hieronymus latinam fecit, nec non Basilius, & Ambrosius de opere sex dierum. Secundo esse super cœlum æthereum, non vt quidam voluerunt, in cœlo aereo: nam hoc loco indicat Propheta, eas esse super cœlos cœlorum; quia cùm dixisset, Laudate eum cœli cœlorum, mox adiungit, Et aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, illos videlicet, quos immediatè nominauerat cœlos cœlorum. & in Psal. 102. de cœlo eodem loquens Propheta dicit, Extendens cœlum, sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. & apertè in primo capite Geneseos, ponit Moses aquas super Firmamentum, in quo firmamēto paulò post stellas posuit. Et apertissimè in hymno trium puerorum Danielis cap. 3. enumerantur ordine omnia opera Domini: & primo loco ponuntur Angeli, deinde cœli, & aquæ quæ super cœlos sunt, postea Sol & Luna, & stellæ, & cætera inferiora, atque hæc est sententia veterum Patrum, vt notauimus in Psalmo 103. vers. 3. tertio esse aquas incorruptibiles, & sempiternas: nam de ijs, quæ hucusque numerata sunt, dicitur in sequenti versiculo, Statuit ea in æternum, & in sæculum sæculi.

Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. V.

Statuit ea in æternum, & in sæculum sæculi; præceptum posuit, & non præteribit. VI.

Hæc est ratio cur omnia, quæ hactenus nominata sunt, Deum laudare debeant: quoniam ab illo facta sunt, & in æternum incorrupta permanebunt: & quod est admirabilius, non magno labore, nec multo tempore, sed verbo, atque imperio fecit vt essent, & in æternum essent. Ipse dixit, Fiat lux, & facta est lux. Ipse mandauit rei non existenti, vt existeret, & mox obediens cœpit existere, quæ antea nihil erat. Statuit ea in æternum, & in seculum seculi, idest, cōstituit, vt semper maneāt, & non ad morem inferiorum corporum oriantur, & occidant. Præceptum posuit, idest, decretum de hac re fecit

Deus,

Deus, & non præteribit, ideſt, & hoc decretum non præteribit, non abibit in auras, ſed manebit, & manens res ipſas conſeruabit, vt nec ipſæ prætereant. per hoc præceptum intelligitur natura incorruptibilis, quam Deus Angelis, & cæleſtibus corporibus in creatione attribuit. Poteſt etiam per præceptum poſitum, intelligi præceptum datum rebus cæleſtibus, ideſt, Angelis, vt ſemper Deum laudent, Soli, & Lunæ, & ſtellis, vt circum eundo, & illuſtrando ſeruiant humano generi, quod præceptum non præteribit, ideſt, vt exponit S. Hilarius, non irritum erit; vt re vera non irritum fuiſſe experimento didicimus. Euthymius legit, non præteribunt: ſed codices hebraici, græci, & latini omnes, quos videre potui, habent, non præteribit.

VII. Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyſsi.

Tranſit nunc ad elementa corruptibilia, & Mundum inferiorem, vbi ſunt terra, aqua, & aer, & animantia terreſtria, aquatica, & volatilia: nec non tonitrua, fulmina, grandines, vẽti, & alia id genus. Ex quo apertiſſimè refelluntur Manichæi, qui res iſtas inferiores non à Deo bono, ſed à malo quodam principio condita fabulabantur. Laudate, inquit, Dominum de terra: dixerat, Laudate Dominum de cælis: nunc dicit, Laudate Dominum de terra: quoniam Dominus in principio creauit cælum, & terram: & ſicut ad cælum, quod eſt ſedes Angelorum, omnia ſuperiora reuocauit: ſic ad terram, quæ eſt ſedes hominum, omnia inferiora reuocare voluit. Hęc videlicet eſt cauſa, cur non primo loco nominauerit ignem, aut aerem, aut aquam: quoniam terra eſt altera pars Mundi, & homini habitatori terræ cætera omnia, ſiue ignis, ſiue aer, ſiue aqua deſeruiunt. Sed poſteaquam dixit, Laudate Dominum de terra, id eſt, omnia, quæ eſtis in terra, vel pertinetis ad terrã: incipit particularia numerare, & primo loco meminit aquarum, & piſcium, quæ ſunt in locis terrę decliuioribus: nam per Dracones intelliguntur hoc loco magni piſces, & per abyſſos intelligũtur aquarum profunda, in quibus piſces habitant: ita S. Io. Chryſoſtomus, qui id probat ex Pſal. 103. Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei, ideſt, mari. & Pſal. 73. Contribulaſti capita Draconum in aquis.

Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. VIII.

Ab aquarum abyſſo tranſit ad aerẽ, vbi inueniũtur ignes, ideſt, fulgura, fulmina, coruſcationes: item grando, nix, glacies, item ſpiritus procellarũ, ideſt, venti vehementes, qui tempeſtates excitant, & ingentes pluuias ſecũ ferunt, quæ omnia faciunt verbum eius, ideſt, obediunt præcepto eius: quod poſtremum addi voluit Spiritus ſanctus, ne Manichæus aliquis, aut Atheus ſuſpicaretur, vel hæc mala eſſe, quòd ſæpè magnas calamitates hominibus inducãt, vel caſu fieri, vt fulmine quis percellatur, vt grando vineas vrat, vt vi procellarũ nauigia pereãt. Deus igitur vtitur his rebus, vt inſtrumentis iuſtitiæ, vel miſericordiæ ſuæ, ad malos puniẽdos, vel bonos admonendos, ac per hoc non caſu eueniunt, neque res malæ dici debent, ſed bonæ cum bono Deo ſeruiant.

Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes Cedri. IX.

Beſtiæ & vniuerſa pecora, ſerpentes, & volucres pennatæ. X.

Nunc tandem ab aere ad terram reuertitur, & enumerat primo partes ipſius terræ eminentiores, Montes & colles, ex quibus ſubintelliguntur campi patentes, & valles: neque enim montes, & colles ſine campis, & vallibus eſſe poſſunt. Deinde tranſit ad ea quæ naſcuntur ex terra, & primo nominat ligna fructifera, deinde infructifera, quales in primis ſunt Cedri, quæ tamẽ ad ædificandas domos, & naues neceſſarię ſunt. Poſtea cõuertit orationẽ ad animantia, quæ terrã inhabitant, & ipſa genera breuiter attingit, beſtias ſylueſtres, iumenta, & pecora domeſtica;

serpétes qui per terram repunt; & aues, qui per aerem volant. Atque ista omnia ad Deum laudandum prouocat, non quòd ista Deum nouerint cogitare, nedum laudare; sed vt homines considerantes vtilitatem, quæ ex illis capitur, Deum laudent, eique debitas gratias agant. At, inquies, quæ vtilitas ex agrestibus feris, ex serpentibus, leonibus, muscis, & culicibus capitur? Magna omnino vtilitas ex animantibus illis capitur, quæ nobis vel terrorem incutiunt, quales sunt leones, & serpentes; vel molestiam adferunt, quales sunt culices, & muscæ. Nam erudiunt nos ad humilitatem, dum in memoriá nobis reuocant inobedientiam & superbiam parentum primorum in nos generatione transfusam, ob quam imperium in animantia, magna ex parte perdidimus.

XI. **Reges terræ, & omnes populi: Principes, & omnes Iudices terræ.**

XII. **Iuuenes, & virgines: senes cum iunioribus laudent nomen Domini, quia exaltatum est nomen eius solius.**

Postremo genus humanum citat ad laudes Dei, atque vt omnes homines comprehendat, tres differentias hominum enumerat, potestatis, sexus, & ætatis. Reges, inquit, & populi, idest, qui imperant, & qui parent: & quoniam, qui imperant, non sunt eiusdem ordinis, sed alij alijs præsunt, addit, Principes, supremi videlicet, & omnes iudices, qui à Principibus auctoritatem habent, atque hæc est differentia potestatis. Iuuenes, & virgines, idest, viri, & feminæ, quod pertinet ad differentiam sexus. Senes cum iunioribus, quæ est differentia ætatis. Omnes igitur siue Principes, siue priuati; siue viri, siue feminæ; siue senes, siue adolescentes laudent nomen Domini; quoniam exaltatum est nomen eius solius, idest, quoniam non est aliud nomen verè sublime, & altum, & omni laude dignum, nisi Dei nomen. Res enim creatæ quamuis magnæ, si ad magnitudinem Dei comparentur, nihil sunt. & quicquid magnitudinis, & excellentiæ habent, ab illo habent, qui solus altissimus iure nominatur & est.

Confessio eius super cælum, & terram, & exaltauit cornu populi sui. XIII.

Reddit rationem, cur dixerit, exaltatum est nomen eius solius; quoniam, inquit, confessio eius est super cælum; & terram, idest, quia omnia quæ in cælo, & quæ in terra sunt confitentur laudes eius: ita pleni sunt cæli, & terra gloria eius; vel vt ait Habachuc; Operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra: ideò exaltatum est nomen eius solius. & exaltauit cornu populi sui, id est, ipse per se solus sublimis, & excelsus exaltauit potentiam, & gloriam populi sui Israel, quia elegit eum sibi in populum peculiarem, dedítque illi diuinas leges proprio digito scriptas; ac singulari prouidentia curam illius gerit.

Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israel, populo appropinquanti sibi. XIV.

Hæc est conclusio Psalmi, quasi dicat, Igitur hymnus Deo canendus præcipuè conuenit omnibus sanctis eius, idest, omnibus Deo dicatis, & consecratis; filijs Israel videlicet, qui populus est præter cæteros omnes Deo ipsi propinquans vera cognitione, & fide, verò cultu, & adoratione, vera filiali fiducia, & dilectione. Sed rectissimè admonet S. Augustinus, hæc non dici de filijs Israel secundum carnem, sed de filijs Israel secundùm spiritum: siquidem filij Israel secundùm carnem dura ceruice cum essent, Deo non propinquabant. Sic enim loquitur S. Prothomartyr Stephanus Act. 7. Vos semper Spiritui sancto restitistis. sicut Patres vestri, ita & vos: quem Prophetarum non sunt persecuti Patres vestri? & occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores, & homicidæ fuistis. Apostolus autem ad

Rom. 9. demonstrat, qui sint veri filij Israel appropinquantes Domino, cùm ait, Non omnes qui ex Israël, hi sunt Israelitæ: neque qui semen Abrahæ, omnes filij; sed in Isaac vocabitur tibi semen, idest, non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. & ad Rom. 4. scribit, eos ad filios Abrahæ pertinere, qui sectantur vestigia fidei Patris nostri Abrahæ, siue ex circumcisione, siue ex præputio sint. Neque enim excludere debemus omnes Israelitas secundùm carnem, alioqui etiam Prophetas, & Apostolos excluderemus, sed eos tantum excludimus, qui solum secundùm carnem Israelitæ sunt, & non secundùm spiritum, quales erant ij, de quibus loquitur S. Stephanus loco citato, & quibus Præcursor Domini dicebat, Genimina viperarum quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira? & nolite dicere, Patrem habemus Abraham Luc. 3. & quibus Dominus ipse dicebat, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. &, Vos ex patre diabolo estis Ioan. 8. Denique tales sunt, qui post abnegatum Dominum dispersi sunt inter gentes, & sine Rege, sine Sacerdotio, sine Deo viuunt in hoc mundo.

PSALMVS CXLIX.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

PSALMVM hunc exponunt græci de victorijs Machabæorum, alij de victorijs ipsius Dauidis. Sed nescio vbi legatur vel tempore Dauidis, vel tempore Machabæorum fuisse ab hebræis alligatos Reges nationum in compedibus. Alij misticè exponunt omnia de victoria spirituali Ecclesiæ aduersus infideles. Quas expositiones vt non reijcio, ita existimo ad literam Psalmum esse exponendum de obligatione, qua tenetur populus Dei laudare Dominum suum præter cæteras gentes, ob gloriam sempiternam sibi promissam, & ad quam finito præsenti exilio sine dubitatione perueniet.

Explicatio Psalmi 149.

CAntate Domino canticum nouum, laus eius in Ecclesia sanctorum. I.

Primus hic versiculus alloquitur eos, quibus dictum est in fine Psalmi superioris, Hymnus omnibus sanctis eius, populo appropinquanti sibi. Sunt enim hi tres vltimi Psalmi inter se connexi, & vnus continuatur cum alio. & ea causa est fortasse, cur in officio Ecclesiastico in fine laudum matutinarum quasi vnus Psalmus tres isti Psalmi concinantur. Ait igitur, ò vos Sancti, qui populus estis Deo propinquans, Cantate Domino canticum nouum, idest, cęteræ creaturæ cantant canticum ratione creationis, quod est canticum vetus; vos autem cantate canticum ratione renouationis, iustificationis, glorificationis, quod est canticum nouum, super noua materia, à nouis hominibus decantandum. Laus eius in Ecclesia sanctorum. hæc est ratio verborum superiorum, quasi dicat Propheta, Vos sancti cantate Domino canticum nouum, quia decet, vt laus Dei potissimum audiatur in congregatione Sanctorum.

Lætetur Israel in eo, qui fecit eum, & filij Sion exultent in Rege suo. II.

Canticum nouum magnam habet lętitiam, quoniam annunciat beneficia perfectæ fęlicitatis, & quia ex ardentissimo amore procedit. Igitur Israel, populus Dei electus, qui cantat canticum nouum, lætetur cantando in eo, qui fecit eum, in ipso conditore suo, qui non solùm creauit naturam, sed etiam donauit gratiam, & sic fecit non solùm vt esset, sed vt esset Israel. & filij Sion exultent in Rege suo. est repetitio per

alia verba; nã filij Sion, ipse est Israel. Rectè in Biblijs recognitis sublatum est, filiæ, & repositum, filij: quoniam in hebræo, & græco habetur, filij Sion, & sic legunt S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Chrysostomus, Euthymius, & alij. neque deerant textus latini, qui haberent, filij, vt videri possit typographorum vitio irrepsisse vox, filiæ, pro filij.

III. **Laudent nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei.**

Neque solum cantent canticum nouum cum lætitia, & exultatione; sed etiam instrumenta musica ad voces suas adiungant, idest, non solùm ore, sed etiam opere, non lingua tantum, sed etiam manu, hoc est vita, & moribus cantent. per chorum, intelligunt aliqui instrumentum musicum, vt etiã per tympanum, & psalterium. quod clarius colligi videtur ex Psalmo sequenti. dicunt autem chorum, cùm accipitur pro instrumento, tibiam significare. sed possumus etiam per chorum intelligere multitudinem cantorum simul canentium, vt sonat vox græca, & latina; & vt Patres intellexerunt. Ait igitur, laudent eum in choro vocibus consonis simul concinentes, in tympano, & psalterio manibus psallentes lætitiæ sonitum edant.

IV. **Quia beneplacitum est Domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.**

Hæc est ratio cantici noui, quia complacuit sibi Dominus, in populo suo, idest, amauit eum ab æterno ex mera benignitate sua. hoc beneplacitum Dei, græcè εὐδοκία, est fundamentum, & prima radix omnium bonorum nostrorum: nam ideò prædestinauit, ideò vocauit, ideò iustificauit, ideò glorificauit; quia complacuit sibi in populo suo: de hoc dicit Dominus Luc. 12. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis Regnum. hoc beneplacitum passim in suis Epistolis B. Paulus prædicat. Merito ergo materia est cantici noui. & exaltabit mansuetos in salutem. Non complacuit solùm sibi Deus in mente sua, sed hoc beneplacitum re ipsa implebit, quia exaltabit mansuetos in salutem, idest, populum suum humilem, & mitem, vt vera membra eius, qui dixit mitis sum, & humilis corde, exaltabit vsque ad summam excellentiam, quæ est æterna salus. quidam latini codices habent, exaltauit: sed emendata lectio habet, exaltabit. nam & in græco, & in hebræo habetur, in futuro; exaltabit: vtrunque est verum, nam exaltauit in spe, & exaltabit in re.

Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. V.

Hic iam describit futuram gloriam electorum, ob quam toto corde cantare debebant canticum nouum. Exultabunt, inquit, sancti in gloria illa cælesti, ad quam non perueniunt nisi verè sancti: & simul lætabuntur in cubilibus suis, in loco illo summæ quietis. Amodo enim dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis Apoc. 14. Itaque Sancti in gloria requiescent à laboribus, sed non requiescent ab actione laudationis. erunt in cubilibus, vt quiescant; non vt dormiant.

Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum. VI.

In illa superna fœlicitate adeo non sunt ociosi sancti, vt & ore cantent, & manibus gladios vibrent. In textibus hebraicis, & græcis habetur Exaltationes Dei, vt etiam legitur in Biblijs recognitis. tamen S. Augustinus, & quidam alij legunt, Exultationes Dei. facilè fuit vnius literæ mutatione inducere hanc varietatem: sed in sensu nulla dissensio est: nam Sancti cum gaudio magno laudant, & exaltant magnitudinem Dei. proinde simul exaltant, & exultant. Per gladios autem intelligimus potestatem iudiciariam, qua Sancti omnes in die nouissimo ferient persecutores suos, iuxta illud Deuter. 32. Si acuero vt fulgur gladium meum, & si ar-

si arripuerint iudicium manus meæ.

VII. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.

Ad hoc vtentur sancti gladijs bis acutis, vt in die iudicij vindictam sumant de hostibus suis, & eos increpent, atque eis exprobrent iniquitates suas: Stabunt enim tunc iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt. Sap. 5. Ex hoc loco intelligi potest, paulò duriorem esse eorum expositionem, qui hæc referunt ad conuersionem iniquorum, qui dicuntur occidi gladio verbi Dei: nam qui conuertunt iniquos, eosque fęliciter occidunt gladio verbi, occidentes in eis peccatum, & resuscitantes iustitiam; non sumunt de eis vindictam, sed beneficio maximo illos afficiunt.

VIII. Ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.

Diximus per gladios, intelligi iudiciariam potestatem, ideò non debet absurdum videri, si dicantur sancti habere gladios in manibus ad faciendam vindictam; & ad alligandos Reges in compedibus. potestas enim iudiciaria vtrunque facere potest, & ferire condemnando, & alligare in compedibus, sententiam per ministros suos exequendo. tunc igitur Sancti alligabunt Reges gentium in compedibus, & nobiles eorum, idest, Principes terrę in manicis ferreis, quando cum Christo in extremo die iudicij sententiam ferent aduersus Antiochos, Herodes, Nerones, Diocletianos, & cæteros Principes infideles, ac dicent, ligatis manibus, & pedibus proijciantur in tenebras exteriores, Matth. 22.

IV. Vt faciant in eis iudicium conscriptum; gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Hic apertè declarat Propheta quorsum dixerit, Ad faciendam vindictam, & Ad alligandos Reges in compedibus. Vt faciant, inquit, sancti, qui in terris iniustè iudicati sunt, iustum iudicium, iam olim conscriptum, decretum, & firmatum, & quasi in columna, inquit Chrysostomus, incisum, vt mutari non possit. Gloria hæc sedendi cum Christo in nubibus, & iudicandi mundum, & Principes eius, erit omnibus sanctis eius. Quamuis enim Beda in sermone de Sancto Benedicto dicat, in iudicio duos ordines futuros electorum; vnum iudicantium cum Christo, alterum misericorditer iudicandorum: tamen illi qui misericorditer iudicati fuerint, postea etiam iudicabunt cum Christo persecutores suos, vt constat ex Beato Paulo 1. Cor. 6. Nescitis, quia sancti de hoc mundo iudicabunt? si ergo in vobis, idest, à vobis iudicabitur mundus, indigni estis; qui de minimis iudicetis? Verè igitur gloria hæc est omnibus sanctis eius.

PSALMVS CL.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

IN hoc postremo Psalmo inuitatur populus Dei ad laudes Domini in summo cælo habitantis, cum omnibus musicis instrumentis, vt hoc modo demonstret ardentissimum affectum suum.

Explicatio Psalmi 150.

LAudate Dominum in sanctis eius, laudate eum in firmamento virtutis eius. I.

Laudate Dominum in sanctis eius, idest, ò vos electi, & sancti laudate Dominum in sanctuario cælesti habitantem. Nam vox hebręa, chodes, sanctitatem propriè, & sanctuarium significat. קדש & quamuis cùm alijs punctis legi posset, in sancto eius, & in numero multitudinis, in sanctis eius, & exponi de sanctis hominibus, vt ferè Patres exponũt; tamen

tamen quia in secunda parte versiculi idem repeti solet, & ibi expressè legitur, laudate eum in firmamento virtutis eius, & per firmamentum intelligitur cælum ex 1. cap. Geneseos; ideò ad literam videtur omnino per vocem, in sanctis eius intelligendum esse sanctuarium cæleste, quod ad Hebræos 9. vocatur sancta, in numero multitudinis, Introiuit, inquit, semel in sancta. Quia tamen sanctuarium Dei supremum sunt animæ iustorum, imò ipsi sancti sunt templum Dei: ideò potest etiam cum Patribus simpliciter hic locus exponi de sanctis hominibus, quatenus in eis Deus habitat, vt in præcipuo sanctuario suo. Laudate eum in firmamento virtutis eius. vox, firmamentum, eadem est hoc loco etiam in textu hebraico, quæ est in 1. cap. Gen. proinde non est dubium, sensum esse, laudate eum in firmamento virtutis suæ, idest, in fortissimo palatio suo, quod est cælum, habitantem vel in firmissimo throno suo cælesti residentem: nam Dominus ait Matth. 5. Nolite iurare per cælum, quia thronus Dei est. & quemadmodum paulò ante diximus, sanctuarium Dei esse sanctos homines, sic etiam dicere possumus, per firmamentum syderibus plenum, intelligi posse Ecclesiam sanctorum, qui veluti stellæ fulgent, & in quibus Deus sedet, vt in præcipuo solio suo. Anima enim iusti sedes est sapientiæ.

II. **Laudate eum in virtutibus eius, laudate eum secundùm multitudinem magnitudinis eius.**

Docet, Deum esse laudandum, non quia in cælo simpliciter habitat; sed quia in eo habitat, vt omnipotens Imperator, & Dominus omnium rerum: nam per virtutes hoc loco non intelliguntur virtutes morales, neque exercitus Angelorum, sed robur, ac potentia: & per multitudinem magnitudinis intelligitur excellẽs magnitudo: quo modo alibi dixit idem Propheta, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ; & alibi, Secundùm multitudinem miserationum tuarum, idest, quàm magna excellentia dulcedinis tuæ; & secundùm eximiam misericordiam tuam. est enim phrasis hebraica, per vocem, rab, significare multum, & excellens. Ergo, inquit, laudate eum in virtutibus eius, idest, ob magnas vires, & magnum robur eius: laudate eum secundùm multitudinem magnitudinis eius, idest, magnificè laudate eum, quoniam eximia est magnitudo eius, cùm sit absolutè, & simpliciter magnus. רב

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio, & cithara. III.

Tria sunt instrumentorum musicorum genera, vox, flatus, & pulsus. omnium meminit hoc loco Propheta: nã in hoc versiculo nominantur tubæ, quę flatu sonitum reddunt, psalterium, & cithàra, quæ pulsu chordarum resonant. Psalterium enim esse instrumentum decem chordarum, non semel legitur in Psalmis.

Laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo. IV.

Hic numerantur omnia genera: nam tympanum, & chordæ pulsantur, chorus est vt alibi diximus, vel instrumentum musicum nobis incognitum, vel concentus vocum humanarum; organum inflatur quamuis enim ignotum sit quid organum hoc loco significet: tamen probabiliter dici potest, esse instrumentum plurium tibiarum simul coniunctarum; ad cuius postea imitationem facta sunt ea, quæ nos organa vocamus.

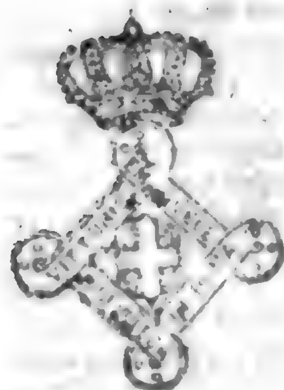
Laudate eum in cymbalis benę sonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet Dominum. V.

Cymbala quatiuntur, & tinnitum reddunt. Dicuntur autem cymbala iubilationis, quæ magnum, lætumque sonitum reddunt, quales sunt campanæ apud Christianos. Mysticè à Patribus instrumenta ista exponuntur, vel pro sensibus corporis, vt à Chrysostomo, vel pro virtutibus animi, vt à sancto Au-

Augustino. Concludit Psaltes, Omnis spiritus laudet Dominum. Sunt autem quatuor huius loci explicationes. Prima sancti Augustini est, qui per Spiritum intelligit spiritualem vim, vt opponitur carni. Quia, inquit, sapere secundùm carnem, mors est: Omnis spiritus laudet Dominum, idest, omnis qui spiritualis est, & de Spiritu sancto viuit, laudet Dominum. Sed Beatus Augustinus non obseruauit proprietatem linguæ hebraicæ: nam in hebræo est, col nesema, quæ vox non significat spiritum, vt opponitur carni, sed vt opponitur non spiranti, & non viuenti. Itaque, omnis spiritus hoc loco ponitur pro omni quod spirat, & viuit. Altera explicatio est Theodoreti, & Euthymij, qui per omnem spiritum intelligi volunt omnem hominem; quomodo accipitur illud Psalmi 144. Benedicat omnis caro nomini sancto eius: sæpè enim in Scriptura per carnem, vel per animam intelligitur totus homo. Sed mirum esset, si Dauid restringere voluisset laudis officium ad solos homines, cùm paulò ante inuitauerit Angelos, homines, bestias, Solem, Lunam, stellas, ignem, grandinem, niuem, & cætera omnia. Tertia explicatio est aliquot recentiorum, qui per omnem spiritum intelligunt omnia animalia. sed si Dauid loquitur de laudatione propriè dicta, frustra bestias inuitat ad laudes: si de laudatione etiam impropria, non debuit excludere ea, quæ non spirant. Potest igitur quarta explicatio adferri, vt per, omnem spiritum, intelligamus generatim omnia quę viuunt, siue spirituali vita, vt Angelos; siue animali, vt bestias; siue vtraque, vt homines; siue metaphorica vita, vt cætera omnia, quæ licet in se inanima sint, tamen Deo viuere dicuntur, quoniam ita seruiunt, & obediunt Deo, ac si viuerent, & sentirent, & Creatoris mandata perciperent: vnde est illud Ecclesiasticum, Regem cui omnia viuunt: in quem sensum accipiendum est illud Baruch. 3. Vocatæ sunt stellæ, & dixerunt, adsumus: & illa ex Euangelio, Imperauit febri, & dimisit eam, Luc. 4. &, Comminatus est vento, & dixit mari, tace, obmutesce, & cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna, Marc. 4. Ergo Propheta cùm multa per currisset, & videret se non posse omnia singillatim enumerare, & ad laudandum Deum inuitare, voluit compendio omnia comprehendere, & ait, Omnis spiritus laudet Dominum. Sed si omnia comprehendere volebat, cur non apertè dicebat, Omne quod subsistit, laudet Dominum. Ratio est, quoniam laudatio ad viuentes pertinet, & absurdum videtur, res mortuas, aut inanimas vocare ad chorum, præsertim cùm idem Propheta dixerit in Psalm. 113. Non mortui laudabunt te Domine. Et Ezechias apud Isaiam cap. 38. Viuens, viuens ipse confitebitur tibi. Voluit ergo Dauid potius dicere, Omne quod viuit, quàm omne quod subsistit laudet Dominum; vt declararet, se inuitare omnes res ad Deum laudandum, quatenus aliquo modo viuunt, vt supra explicatum est. Atque hic sit finis huius Commentarij. Precor autem Deum, vt quemadmodum dedit, vt has diuinas laudes vtcunque explicare possemus; ita ex magna misericordia sua donet, vt aliquando de peregrinatione perueniamus ad patriam, vbi præsentes præsentem toto corde diligamus, & sine vllo fine laudemus. Amen.

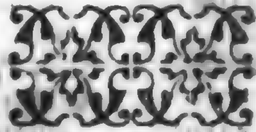
(margin: נשמה)

LAVS DEO.

INDEX RERVM NOTABILIVM.

Prior numerus paginam indicat, Posterior Psalmi versiculum.

A

B

Bene-

Mmm 2 Cha-

Deus

Deum

E

Eccle-

Feli-

Holo-

I

Im-

Iusti-

Lux

Mona-

N

O

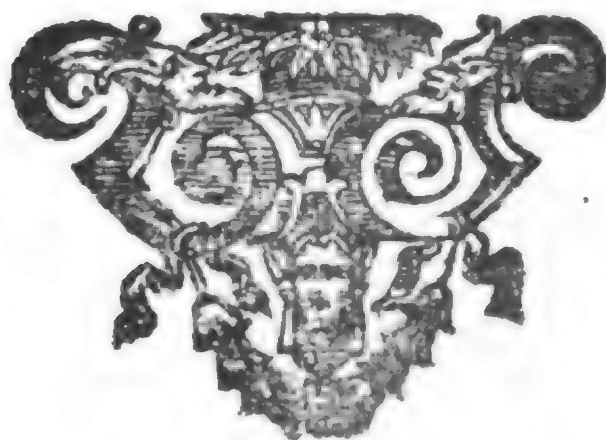
P

Præ-

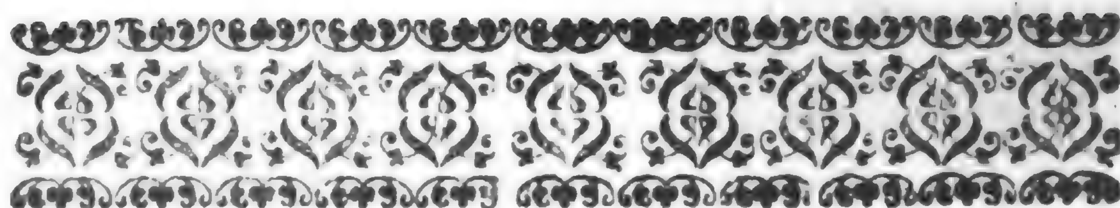
Superbi,

Tribu-

Vitia,

Regeſtrum.

a b A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc
Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn.

Omnes ſunt Quaterniones, præter a b, & Lll qui ſunt Duerniones, & Nnn Ternus.

BRIXIAE, MDCXI.

APVD PETRVM MARIAM MARCHETTVM.

